00059984

NOT TO BE ISSUED
OUT OF THE LIBRARY.

THE
ASIATIC SOCIETY OF BOMBAY
Town Hall, Bombay.

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 15 June, 2016

IACOBI BRVCKERI

REG. SOC. SCIENT. BEROLIN. MEMBRI

HISTORIA CRITICA PHILOSOPHIAE

A

TEMPORE RESVSCITATARVM IN OCCIDENTE LITERARVM

AD

NOSTRA TEMPORA. 59984

TOMI IV. PARS ALTERA.

LIPSIAE,

IMPENSIS HAERED. WEIDEMANNI ET REICHII.

MDCCLXVI.

00059984

PRAEFATIO.

Tandem, quod diuinae beneuolentiae debemus, vltimum Tibi, *Lector humaniſſime*, volumen hiſtoriae criticae philoſophiae exhibemus, cum ceteris, ſi argumenti dignitatem ſpectes, non comparandum modo, ſed illis quoque anteferendum. Pandit enim hiſtoriam philoſophiae eclecticae, quae abiecto inepto, quod tot ſecula philoſophantium ingenia faſcinauit, ſectae ſtudio, iuſta animi libertate in ipſam rerum philoſophicarum naturam inquirendo, ex domeſticis principiis veritates praeſtantiſſimas detexit, ſparſasque per innumeras ſectas veritates aptis omnes locis atque articulis colligauit. Quod ſtudium eclecticum poſt quosdam fruſtraneos conatus virorum nonnullorum doctorum quidem, at idoneis ad hoc ſaxum voluendum, viribus deſtitutorum tanta ingenii, quod maximum nactus erat, felicitate aggreſſus eſt illuſtriſſimus Britanniae philoſophus Franciſcus Baconus Verulamius, vt ab eo tempore certatim ad emendationem philoſophiae ſobriae non ſine ſucceſſibus exoptatiſſimis cucurrerit, quicquid melius et candidius pectus formatum poſſidebat. Certe, ipſa

veritate hiſtoriae concinente, affirmare licet, vnius fere ſeculi ſpatio plus luminis, elegantiae et nitoris philoſophiae ſuccreuiſſe, quam tot ſeculorum decurſu, quibus a mundi incunabulis ad ſeculum poſt orbem redemtum ſeptimum decimum, vidit humana ſocietas. Quae plenius enarrare eo magis noſtrarum partium eſſe duximus, quo magis inter maxima temporum noſtrorum beneficia reputandum eſt, quod tantam nobis philoſophiae lucem Numen accenderit, deſierintque ingenia nugari, auſa vero ſint proprio vultu eum ſolem contueri, ex quo veritatum quarundam radii ad ſectarum quarumcunque conditores dimanauerunt. Aſt difficillimum tamen laborem hunc deprehendimus, talemque, quem attingere magis in vniuerſali philoſophiae hiſtoria, quam perficere licebat. Nam ſi ea omnia fuſe enarranda fuiſſent, quae vel noua excogitauit philoſophantium natio, vel vetera emendauit, et ad meliores rationes reuocauit, opus ſane ſcribendum fuiſſet, eo quod iam dedimus, maius et prolixius. Vt itaque meta laboris eſſet, isque intra limites ab initio conſtitutos contineretur, primo quidem ab eorum philoſophorum hiſtoria, (niſi vbi quaedam ὡς ἐν παρόδῳ fuerant tangenda) abſtinuimus, qui viuunt hodie et orbem philoſophicum meritis ſuis ornant. Quod ideo monendum hoc loco eſſe putauimus, ne vel ignorauiſſe vel contemſiſſe praeſtantiſſimos philoſophos cenſeremur. Rationem autem eius conſilii facilem et apertam deprehendimus, rati, certius, meliusque poſt fata demum philoſophorum hiſtoriam deſcribi, vbi fauor ceſſauit et odium, quibus animi paſſionibus plerumque in praeceps ſcriptores pariter et lectores agi ſolent. Et haec quoque cauſſa eſt, cur illuſtris viri CHRISTIANI WOLFII, qui hodie praecipue patriam noſtram philoſophiae

phiae

phiae fama nobilitauit, hiſtoriam omittendam eſſe cenſuerimus *. Quamuis enim, et tanta ſint viri ſummi de philoſophia merita, et fatorum philoſophiae eius tam inſignis diuerſitas atque maximum momentum, vt cum quauis ſectarum nobiliſſimarum fortuna queat comparari, perſuaſiſſimi tamen ſumus, criticam philoſophiae Wolfianae hiſtoriam veram, et legibus ſuis facientem ſatis non niſi a poſteris, et exſpirante, quae nunc viget, aetate conſcribi poſſe. Id quod illi non inuiti concedent, qui Carteſianae vel Pufendorfianae philoſophiae hiſtoriam in hoc volumine attente conſiderauerint, quae neutra viuis iſtis heroibus ita conſcribi potuit, vt iam calamo vni veritati litanti licet. Porro cum omnes, qui noua ſyſtemata condiderunt, adducere, nec poſſibile eſſet, neque magnopere commendandum, facile ſub tanto onere ſuccubituro inſtituto noſtro; in id potiſſimum conniſi ſumus, vt eorum maximorum virorum, res, ſtudia, conſilia, ſcripta, philoſophandi rationem et ſyſtemata integra enarraremus pleniusque traderemus, qui ſe aliis duces in re tantae molis praebuerunt, quales poſt conatus Bruni, Cardani et Campanellae vanos et inutiles, ſe praeſtiterunt, Verulamius, Hobbeſius, Carteſius, Leibnizius, Thomaſius, quos in ſtadio philoſophiae eclecticae ſe anteſignanos ceteris dediſſe, ex dictis lectori abunde conſtabit. Hi quibus animis, quibus conſiliis, quibus mediis ad innouandam emendandamque philoſophiam acceſſerint, qua ratione tantum opus ſint aggreſſi, quam faciem nouae, quam commenti ſunt, philoſophiae expreſſerint, quid perfecerint, in quo defuiſſe laudatiſſimis

* Dedimus autem imaginem, et hiſtoriam viri ſummi in Pinacotheca ſcriptorum noſtra aetate illuſtrium dec. I. ad quam recurrendum illis eſt, qui merita eius de orbe philoſophico noſſe cupiunt.

mis conſiliis euentus felicitatem iudicatum ſit, ea libertate atque modeſtia, qua maxima nobis contentione vſis licebat, expoſuimus, vt et vnius veritatis nos habuiſſe curam, omneque partis ſtudium abieciſſe conſtaret, et manifeſtum tamen eſſet, aequos nos praebuiſſe meritis tantorum virorum, qui licet non omnia viderint, nec omnibus placuerint, tales tamen merito iudicantur eſſe, quorum immortalis ad poſteros perduret gloriae memoria. Ita vero exiguam tantum hiſtoriae philoſophiae eclecticae partem abſoluere licebat; reſtabant innumera per ſingulas philoſophiae partes inuenta noua, emendata vetera, quibus dici non poteſt, quanta lumina ad philoſophiam acceſſerint, quis illi honor creatus ſit: Ne itaque in hac quoque parte deficiat noſtra tractatio, ſingulas diſciplinas percurrendo, non integram quidem et ſpecialem earum hiſtoriam condidimus, quod a noſtra tractatione longius abeſt, aſt ea tamen ſumma accurataque fide attulimus, quae ad eclecticae philoſophiae hiſtoriam pertinent, et ex quibus intelligi poteſt, quid in philoſophia emendatum auctumque atque innouatum ſit. Quo pacto licuit eorum philoſophorum hiſtoriam enarrare, quibus nihil praeſtantius, nihilque illuſtrius in rationali, naturali et morali philoſophiae parte vidit erudita ciuitas. Reliqua ſtrictim quidem tetigimus, genuinos autem fontes, qua potuimus fide indicauimus, ex quibus ea proprio labore haurire poteſt lectoris induſtria. Adiecimus in fine philoſophiae Aſiaticae, qualis hodie viget, praecipue inter Indos, Sinenſes, et Iaponenſes hiſtoriam, quae tractatio etſi abeſſe ex hoc opere poterat, noluimus tamen illam vel ob eam cauſſam omittere, quod infinitis virorum maximorum diſceptationibus agitata eſt: quibus arbitrium quidem non interponere auſi

ſumus,

ſumus, diximus tamen eo lubentius ſententiam modeſte noſtram, quo certiores ſumus, ſeductos interdum partis ſtudio viros doctiſſimos, in arcanis doctrinae orientalis rationibus perſpiciendis nonnihil coecutiiſſe. Et hoc quidem pacto difficillimum iter, quod iterato curſu, ingreſſi ſumus, Numine fauente, viresque corporis et animi clementer largiente, abſoluimus, opere integro hiſtoriae criticae philoſophiae, ad vmbilicum perducto. De quo ea, quae ad tomum primum praefati ſumus, Lectorem recordari iubemus, eiusque aequitatem et beneuolentiam nobis eo magis exoramus, quo magis in tenui recularum noſtrarum conditione praeter ampliſſimam voluntatem hanc neglectam eruditionis partem excolendi, pauca ſunt, quae nobis ipſis ſatis faciant. Qui ſi tot annorum ſpatio, quibus in hoc ſaxo voluendo deſudauimus, interdum dormitauerimus, ſi, non obſtante ſumma, quam adhibuimus, attentionis et fidei diligentia, multoties ceſpitauerimus, ſi in infinitis dogmatibus exponendis et diiudicandis innumerisque libris legendis et excerpendis, ſi in tot annorum hiſtoria critice expendenda noſtra nos induſtria fefellerit, humanitatis veniam eo magis exſpectamus, quo magis aequum eſſe putamus, perperam dicta nobis ignoſcere, qui argumentum a nemine hactenus ad finem perductum abſoluere, aggreſſi ſumus, et in plerisque duce caruimus; coacti per denſiſſima dumeta ſaepe numero repere, viam nobis nouam ſternere, et ex prolixis haud raro libris ea congerere, quae iuſtam non philoſophorum modo, ſed et dogmatum hiſtoriam exhiberent. Vnde addenda quoque et emendanda nonnulla ſingulis tomis ſubiunximus. Quae autem recte dicta ſunt, ea diuinae clementiae, quae inter tot curas alias nobis adfuit, omnia adſcribimus, et

deuo-

deuotiſſimum animum pro innumeris beneuolentiae ſpeciminibus, quae inter ſcribendum toties experti ſumus, maieſtati Numinis pie offerimus. Inter quae illud potiſſimum depraedicandum eſſe iure ſuo putamus, quo tot acutiſſimorum hominum opiniones, decreta, et ſententias excutiendo, integraque ſyſtemata examinando, laetiſſimo argumentorum pondere conuicti ſumus, quo propius ad Chriſtianae religionis veritatem, ſimplicem quidem fucoque eruditionis humanae carentem, at diuina tamen maieſtate fulgentem doctrinae collinearunt, eo magis veritate ſe illas commendauiſſe: quo pacto dici non poteſt, quanta nobis ſanctiſſimae fidei certitudo enata ſit, et quoties ſapientiae humanae tot tricis a regia via retractae nos faſtidium ceperit, ad coeleſte iubar aeternae ſapientiae oculos attollentes. Qui fructus huius laboris, ſi quoque Lectori aequo pioque obtigerit, laeti, nos omni moleſtia, quam deuorauimus, eſſe defunctos, recordabimur, habebimusque viros cordatos, perlectis his Voluminibus, nobis conſentientes, his Antonii verſiculis calamum tandem ponentibus:

Percurri, fateor, ſectas, attentius omnes.
Plurima quaeſiui, per ſingula quaeque cucurri,
Nec tamen inueni melius, quam credere Chriſto.

Scrib. Kaufbyrae, VIII. Cal. Maii,
A. O. R. CIƆIƆCCXLIII.

IACO-

IACOBI BRVCKERI

HISTORIA CRITICA PHILOSOPHIAE

A

RESTAVRATIONE LITERARVM
AD NOSTRA TEMPORA.

TOMI IV.

PARS ALTERA.

HISTORIAE CRITICAE PHILOSOPHIAE PERIODI TERTIAE, A RESTAVRATIONE LITERARVM AD NOSTRA TEMPORA.

PARS ALTERA, DE STVDIO PHILOSOPHIAE ECLECTICAE POST RENATAS LITERAS.

LIBER PRIMVS. DE RESTAVRATORIBVS PHILOSOPHIAE ECLECTICAE VNIVERSAE.

CAPVT PRIMVM, DE CAVSSIS ET OCCASIONE RESVSCITANDI PHILOSOPHIAM ECLECTICAM.

§. I.

Non ſatis aequa fortuna gauiſam fuiſſe, quae cum renaſcentibus literis reſtaurari quoque coepit, philoſophiam, ex iis, quae in antecedentibus copioſe diſſeruimus, eſt certiſſimum atque manifeſtum. Non tamen ad noſtra vſque tempora deformati manſere veri doni huius diuini vultus, ſed ita ſuperum fauor mortali generi proſpexit, vt tandem rectior et elegantior philoſophiae facies eniteſceret. Nempe reſtituta *Ordo tractationis.*

tandem et poſt multas pugnas victoria potita eſt philoſophia eclectica, eiecta et conculcata ſectaria philoſophandi ratione. Abiecto enim indigno humana ratione hoc iugo, et contemto ſeruili auctoritatis et antiquitatis praeiudicio coeperunt magna quaedam et acuta ingenia non aliorum quidem placita, ſed ſua lumina conſulere, principia vera, vniuerſalia, certa ſeligere, concluſiones iis inaedificare, et ſuae meditationis beneficio proprium atque domeſticum ſibi philoſophiae ſyſtema condere; veritates autem per ſectas omnes ſparſas, ſeparatas ſuisque dogmatibus iunctas in commodum aptumque ſyſtematis ſui locum reponere: nihil vero probare et admittere, quod non rationis iudicio et veritatis euidentia ſibi demonſtratum certumque videretur eſſe. Et hoc quidem pacto, magni nonnulli et ingenio excelſi atque illuſtres viri omnem philoſophiam emendare innouareque ſunt anniſi, multo maior pars in ſpeciali ſcientiarum philoſophicarum circulo id tentauit, eo euentu, vt, quae noſtrorum temporum eſt felicitas, apud ſanos et rerum intelligentes omnes ſectae nomen ſtudiumque velut indignum philoſopho merito ſit exoſum. Et hanc laetam quidem ac fortunatam philoſophiae periodum fataque ex voto fluentia iam porro deſcribemus; adiecturi in fine velut auctarium aliquod, quid de gentium extra Europam viuentium philoſophia ſit ſtatuendum, quaeque illis arriſerint placita philoſophica paucis enarraturi.

Eclectica philoſophia quid deſignet?

§. II. Quid eclecticae philoſophiae nomine tituloque intelligamus, ex dictis ſatis conſtat: id vero probe tenendum, ne falſam nobis et ineptam eclectici philoſophi fingamus imaginem. Nempe ille ſolus nobis eclecticus philoſophus eſt, qui procul ire iuſſo omni auctoritatis, venerationis, antiquitatis, ſectae, ſimiliumque praeiudicio ad vnam rationis connatae regulam reſpicit, exque rerum, quas conſiderandas ſibi ſtatuit, natura, indole, et proprietatibus eſſentialibus clara et euidentia principia haurit, ex quibus iuſtis ratiocinandi legibus vſus, concluſiones deinde de problematibus philoſophicis deducit: hac vero norma poſita, in legendis aliorum philoſophorum meditationibus ac expendendis examinandisque doctrinarum aedificiis, nihil recipit, quod non rationum ſeueritati et demonſtrationis rigori faciat ſatis. Quo pacto Trus, Rutulusue fuat, veritas illi re omni alia potior eſt, nec turpius ac indignius aliquid quam iurare in verba magiſtri. Non extollemus ambitioſe, huius philoſophandi generis praeſtantiam, dignitatem et vtilitatem, nec quo modo circa veritates verſetur, quibus mediis vtatur, quoue tramite incedat, prolixe exponemus, haec enim et a ſcopo noſtro aliena ſunt, et a viris doctis paſſim [a] copioſe tradita, quos conſulere oportet eum, qui haec ſcire pluribus cupierit. Nobis paucis modo monendus Lector nonnulla eſt, ſine quibus inoffenſo in ſequentibus pede incedere vix licet. Nempe cauendum

a) Prae reliquis legendi doctiſſimi viri Io. Chr. Stvrmivs in Exerc. de Phil. ſectar. et eclect. Phil. eclect. T. I. et Arnoldvs Weſenfeldivs Diſſertationibus quatuor de philoſophia ſectaria et eclectiua,

dum omnino eſt, ne eclecticam philoſophiam cum ſyncretiſtica confundamus, et lucem comparemus cum tenebris. Quamuis enim ſyncretiſtica philoſophia, cuius indolem naturamque *Parte huius Tomi ſuperiore* luculenter delineauimus, eclecticos vultus prae ſe ferat, hancque perſonam ementiatur, ipſa tamen male ſana opinionum toto coelo inter ſe diuerſarum conciliatio, et inepta, quae ex hac concordia exſurgunt ſyſtemata, nec iis facientia ſatis a quibus deſumta ſunt, nec ad veritatem aliquid conferentia ſatis produnt, quam fallaci larua decipiat, et quanto interuallo ab eclectica philoſophia diſtet. Neque illi quoque eclectici philoſophi dicendi ſunt, qui ipſam quidem concatenatam ſyſtematis alicuius philoſophi connexionem ſequuntur, in concluſionibus autem nonnullis diſſentiunt, quod multos feciſſe recentiori aetate, licet veterum Graecorum philoſophorum placita receperint, ex iis, quae in ſuperioribus dicta ſunt, liquet. Nihil enim iſti in ipſo ſyſtemate mutant, nec principiorum fidem vellicant, ſed vel addunt nonnulla vel demunt, et aliter interdum explicant. Pauci quidam ipſorum principiorum veritate in dubium vocata, quaedam reiiciunt, et noua ſurrogant, potiorem tamen partem recipiunt, liberioribus autem meditationibus in concluſionibus vtuntur: qui ſi paulo audentius progrederentur, facile inuiſum ſeruitutis iugum excuterent, at auctoritatis praeiudicium totum abiicere non audent. Hos ſi ſemi-eclecticos appellare libet, per nos licebit, modo inter veros eclecticos non collocentur, a quibus longe abſunt, vt memorabili, quod in *ſuperiore Parte* enarrauimus, Nicolai Taurelli exemplo conſtat. Ineptos autem corraſores, qui ſine ordine centones magis conſuunt, quam veritates nectunt, ex philoſophantium choris totos eiiciendos, hancque eclecticae philoſophiae iniuriam non affricandam eſſe, Lector facile intelliget, ſi veram philoſophiae indolem conſiderauerit. Tandem et hos ex iſto albo expungendos eſſe conſtat, qui eclecticorum philoſophorum decreta, opiniones, dogmata coeca fide recipiunt, et vel magiſtrorum ambitione vel ſeruilis ingenii timiditate adducti, ſectas eclecticae philoſophiae ſomniant. Quod licet omni rationi philoſophicae contrarium ſit, toties tamen factum eſt, quoties noua ſecta caput extollere coepit. Ipſi enim ſectarum conditores fuere eclectici, et data opera tritam ab aliis viam reliquerunt. Aſt diſcipuli et praeceptorum ambitione, et inepta admiratione ſeducti in verba eorum iurantes laudabili via deſerta, ſectae ſtudium praetulerunt. Quem morem, vtinam cana tantum antiquitas, et Graecia atque Latium, ſeruauiſſet, nec eſſent hodie in tanta philoſophiae luce, qui dum quauis occaſione veram philoſophiam iactant, ſectam tamen meditantur. Vtinam non recentiorum temporum decoribus obeſſent nouarum ſectarum, quae paſſim audita ſunt, et hodie quoque audiuntur, nomina. Fidem eius rei deſideranti vna, quae in ſequentibus dabitur, Carteſianiſmi hiſtoria, abunde faciet ſatis. Nempe adeo cara multis eſt inuentionis gloria, vt niſi ſectatorum caterua et nominis appellatione gau-

 deant,

deant, nihil ex detecta veritate ſibi eſſe commodi et iucunditatis ſtatuant. Qui an philoſophi veri mores exprimant, lectori iudicandum et ex veteri Graecia exempla minus inuidia, quam hodierna, plena colligenda relinquimus. Quanquam ineptum quoque diſcipulorum ſtudium ſectam ex eclectica philoſophia haud raro condere ſolet. Cuius luculentum exemplum Socratis ſchola exhibet, quae licet plerarumque ſectarum mater fuerit, dubium tamen eſt, vtrum maior vnquam fuerit philoſophus eclecticus Socrate?

Cauſſae, cur tam ſero ſurrexerit philoſophia eclectica.

§. III. Magnos ſane profectus et incrementa laetiſſima habuiſſet philoſophia, ſi cum ipſo renaſcentis aetatis ſuae flore, et initiis philoſophandi, quae ſub auſpiciis reſtauratae eruditionis politioris cepit, eclectica methodo vti licuiſſet. Aſt aliter eueniſſe, et ad finem fere ſeculi XVI depreſſam et ignotam iacuiſſe philoſophiam eclecticam fata philoſophiae, quae ſeculo hoc habuit, quaeque fuſe ſupra deſcripſimus, comprobant. Vt taceamus enim, ante Baconem Verulamium vix vnum alterumque, interque eos Iordanum Brunum, infelicem philoſophum fuiſſe, qui innouandae vniuerſae philoſophiae manum admouerit, eosque, quibus ſectarium iugum diſplicuit, in ſolo naturalis philoſophiae genere aliquid, quod ἐκλεξιν ſaperet, fuiſſe auſos; etiam in hac philoſophiae parte ante Bernardinum Teleſium nemo a veterum via receſſit: quin is ipſe noua ſua cum Parmenideis coniungere, quam ſine duce ire, maluit. Vnde recte illi facere cenſendi ſunt, qui vera et aperta eclecticae philoſophiae initia a Verulamio deriuant, licet noua dare et Brunum et Cardanum ante eum, ſed irrito conatu, ſategiſſe, ex dicendis conſtabit. Cauſſa autem cur non citius et cum ipſis renaſcentis philoſophiae incunabulis eclectica philoſophia caput extulerit haud vna eſt, ſed plures concurrerunt. Et ipſum quidem reſuſcitatae eruditionis exordium in cauſſa fuiſſe dicendum eſt, cur eclectica philoſophia neglecta, ſectaria triumphauerit. Ex illis enim quae in limine ſuperioris partis de ſtudio reformatorum eruditionis circa philoſophiam diximus, manifeſtum eſt, viros iſtos doctos arti criticae, ac antiquitatum et veteris literaturae ſtudio ita addictos fuiſſe, vt in his eruditionis partibus ſummam doctrinae laudem ponerent. Cui praeiudicio cum ampliſſime faueret philoſophia Graecanica, quae et veterem eruditionem commendabat, et abunde ſuppeditabat, ex quo philologiae ſtudio alimenta peterent, dici non poteſt, quam concitatis greſſibus viri eruditi in amplexus philoſophiae ſectariae cucurrerint; deſperantes, fore, vt ex libero philoſophandi innouandique cum ratione genere gloria literarum, quam affectabant, enaſceretur. Accedit, quod his ſtudiorum generibus occupati, et in grammaticis, in criticis, in hiſtoria veteri ritibusque antiquorum omnem vitam verſati atque in puluere forulorum in bibliothecis volutati, tempus ſibi tantum eripere vel nequiuerint, vel noluerint, quantum ad eclecticam philoſophiam ſuo ex ingenio et improbi laboris pleno aliorum examine fingendam requiritur. Neque dubitamus

ignauiam

ignauiam multorum accuſare, qui taedia nouarum inuentionum et moleſtiam meditationis refugientes maluerunt veteres duces ſequi, quam ſine cortice nauare, nouamque tentare viam. Haud paucos quoque viros cetera praeclaros doctosque ignorantia, quid ſit eclectica philoſophia, decepit. Quamuis enim ratio illis dictauerit, non aliam, quam eclecticam philoſophiam, venerando ſapientiae naturalis nomine eſſe dignam, veram tamen eius indolem non pernouerunt, rati ſatis bene ſe eclectice philoſophari, ſi vna ſecta duce electa, reliquas non contemnerent, ſed quaedam ex iis in ſua arua deriuarent. Quo pacto Philippum Melanchthonem de eclectica philoſophia ſtatuiſſe, ſupra, vbi de eius philoſophia actum, ipſius verbis declarauimus. Quamuis autem acutius nonnulli cernerent, et quid ad eclecticam philoſophiam requiratur; intelligerent, ita tamen aliis et magis quidem neceſſariis detenti ſunt, vt lumina ſua ad emendandam philoſophiae conditionem adhibere non poſſent. Sane dubium minime eſt, quin, vt acutiſſime videbat, philoſophiae liberiorem reſtituiſſet naturam Lutherus, magnus ſectarii iugi contemtor oſorque, niſi maioribus intentus diuiniorem doctrinam repurgare, et conſcientiarum ſeruitutem ſoluere fuiſſet aggreſſus. Cui par animo magno et fiducia pleno non fuit Philippus, cuius timiditas haud parum contulit, vt in ſectaria via haerere pergeret, eius autem auctoritas in eccleſia Proteſtantium vera cauſſa eſt, cur tam diu eclectica philoſophia caput, in ea extollere nequiuerit. Inter Romanae eccleſiae addictos autem, adeo auctoritatis et antiquitatis praeiudicium ſeculo XV et XVI, quibus honos eſſe coepit literis, obtinuiſſe notum eſt, vt mirum non ſit, contemtum veterum, licet maxime rationalem inter exoſas artes fuiſſe relatum, quibus ſeceſſum ab eccleſia meditabantur, qui non coeco omnia obſequio recipiebant. Tacemus arctam, quae inter certa illius eccleſiae dogmata et philoſophiam ſectariam, praecipue Peripateticam, intercedit, connexionem atque concordiam, et pericula alia, quae ab eclectica philoſophandi methodo timenda erant hominibus, quibus nihil intolerabilius, quam ex cathedra praeceptis examen interponere. Illud certum, in eius eccleſiae gremio conatus eclectice philoſophantium obliquis haud raro oculis eſſe intuitos et pro viribus eos impediuiſſe, penes quos ſumma in ſacris poteſtas erat. Id quod vnius Teleſii, fatorumque philoſophiae Teleſianae in antecedente parte enarratorum exemplum ſatis ſuperque demonſtrat, comprobabitque funeſtus tragicusque Iordani Bruni exitus in ſequentibus deſcribendus, et Galilaei hiſtoria, quanti conſtiterint facta illius rei pericula. Ita vero deterreri neceſſe erat illos, qui his ſacris philoſophicis liberiori operari animo conabantur, vt vel mente premere, vel prorſus ſupprimere laudabilia conſilia inciperent. Sane longiori tempore quam vno ſeculo opus erat, vt tam alte radicata praeiudicia, et quae inde enata ſunt odia tollerentur; nec hodie in his coetibus deſunt, qui non obſtante tam clara philoſophiae melioris luce, quae virorum praeſtantiſſimorum in illa

quoque

quoque eccleſiae communione oculos colluſtrauit, veterum morem retineant, id quod noſtrorum dierum docet experientia, quae clariſſimo viro Franc. Iosepho Grienwaldio[b] querendi occaſionem ſuppeditauit, non fuiſſe tantum ſeculo XVI aduerſarios et obtrectatores melioris philoſophiae, qui neruos philoſophis nouum quid tentantibus roſerint, eosque variis clandeſtinisque conuitiis dilaniarint, cenſuris autem atque dictaturis exagitauerint, ſed hodie quoque iuratos Peripati ſectatores, (id quod ſe expertum loqui ait) in liberae et ſanioris philoſophiae cultores idem audere. Alia quae huc afferri poſſunt, et in his imprimis eruditiſſimi literarum elegantiorum aduerſus ſycophantas Iuuauienſes vindicis[c] teſtimonia tacemus, cum talia bonis doctisque viris hodie in iſtis coetibus inuiſa eſſe et deteſtandum hoc eclecticae philoſophiae odium videri conſtet. Fatendum autem, vbique fere ſectariorum philoſophorum inuidiam in id manibus pedibusque fuiſſe conniſam, vt molimina eclecticae philoſophiae non clamoribus modo et ſcriptiunculis, ſed artibus quoque clandeſtinis ſufflaminaret, id quod ſectariae philoſophiae hiſtoria ſupra enarrata attendenti luculenter exponet. His cum accederet falſa multorum perſuaſio, nihil intentatum reliquiſſe veteres, et ita exhauſiſſe Graecos philoſophiam omnem, vt addi, quod nomen habeat et momentum prae ſe ferat, poſſit fere nihil, mirum non eſt, prima eclecticae philoſophiae conamina in ipſa, quod aiunt, herba fuiſſe ſuffocata.

Occaſio excitatae philoſophiae eclecticae.

§. IV. Tandem, licet ſero, miſerta humani generis diuina clementia, vt diſpellerentur nubes, et ſapere ſerio diſcerent philoſophi, animos compulit. Scilicet adeo graue viſum eſt ſectariae philoſophiae iugum, adeo intolerabile inepti philoſophandi generis imperium, viris cordatis, queis de meliore luto finxerat praecordia Titan, vt indignabundi tandem id abiicerent, irati ſibi ipſis, quod tamdiu ſeruire coeco philoſophorum Graecorum obſequio ſuſtinuiſſent. Quamuis enim et de ſe modeſte ſentirent, et veterum doctrinae plurimum tribuerent, recte tamen mentem eorum ſubiit cogitatio, et ſibi rationem inditam eſſe, et licere non minus ipſis, quod Graecanicarum ſectarum conditoribus licuiſſet. Itaque cum Seneca *non ſe cuiquam mancipabant, nullius nomen ferebant, multum magnorum virorum iudicio tribuebant, aliquid et ſuo vindicabant* [d]. Qua in re non auctores modo ſectarum omnes exemplo ſuo praeiuiſſe recordabantur, vt *Tomo ſecundo* pluribus demonſtratum, ſed et commendationes eclecticae philoſophiae ex doctorum eccleſiae calamo profectas ob oculos habebant. Eos enim, et inter hos imprimis Clementem Alexandrinum valde hoc philoſophandi genus extuliſſe, licet Syncretiſmum cum ἐκλέξει turpi errore confunderent; in hiſtoria philoſophiae Chriſtianorum veterum multis locis dedimus probatum. His rationibus muniti hisque igniculis accenſi cum in ſe deſcendiſſent, inueniſſentque ampliſſimas ingenii

b) In Albo Bauariae iatricae p. 145. exemplo Wimpinaei, philoſophi Paracelſici adducto.

c) Io. Casperii Vindiciae adu. ſycoph. Iuuau. c. 2. p. 6 ſeqq.

d) Ep. 45.

ingenii optimi magnaque iudicandi acie inſtructi diuitias enata inde eſt cogitandi philoſophandique confidentia, qua nouum tentare iter et ad veritatem cognoſcendam ſuo Marte graſſari auſi, dici non poteſt, quanta celeritate in eo curſu profecerint. Plurimum autem ad laudatiſſimos conatus contulit, quod et naeuos philoſophantium intelligerent, et imprimis praeiudicia detexiſſent, quibus velut compedibus philoſophos hactenus vinxerat philoſophia ſectaria. His enim ruptis et abiectis ita horruerunt ſuperſtitionis, ignauiae, obſequii imperium, vt omnibus, quibus licebat, viribus in libertatem ſe vindicarent. Cuius rei ſpecimen non aliunde vel iucundius vel vtilius hauriri poteſt, quam a magno VERVLAMIO, vero eclecticae philoſophiae parente, qui in *nouo Organo*, libro bonae frugis et ſeminum philoſophiae verae et liberae pleno id ante omnia egit, vt idola iſta, quibus adorandis occupata philoſophantium natio, veritatis numen hactenus neglexerat, proſterneret.

§. V. Praeter has cauſſas autem, fatendum, alias quoque concurriſſe, ſpecie quidem minus honeſtas, et vituperandas magis quam laudandas, at quae ex accidenti, ita dirigente Numinis prouidentia, eclecticam philoſophiam mirifice promouerunt. Inter eas odium in philoſophos ſectarios, maxime Peripateticos, aliosque ex vulgo eruditorum plurimum ad noua audenda contuliſſe, et contradictionis ſtudium ad experiendum nouum iter compuliſſe, exempla ſatis ſuperque loquuntur. Certe IORDANVM BRVNVM hoc imprimis calcari concitatum nouam philoſophiam tentauiſſe, haec verba eius[e] produnt: *Cauſſae aliae concurrentes.*

Menſurae inſpirato mihi vera inde elementa
Vt ſophiae ſpecies longum ſuppreſſa per aeuum
Emicet atque aegras vultu reuocata ſereno
Soletur mentes errorumque excruciantes
Diſcutiat nebulas. Populus ſuperabimus vnum,
(Clamauit quondam ſceleroſo Monychus ore,)
Saxa trabeisque ſuper totosque inuoluite montes.
Obruite immanis cumuli ſub pondere Caeneum
Viuacemque animam miſſis elidite ſyluis,
Othrynque arboribus ſpoliate et Pelion vmbris,
Vt tum creſcat onus, ne habeat quas ſpiritus auras.
Concipiat, fruſtra tentet ſe tollere in altum,
E dorſo obducti reuoluto pondere mundi.
Iam Deus adſurgit melior, glomeramina coeca
Diſiiciens, fortique manu tanto aggere vulſo
Praecipit illuſtrem magis imo exſurgere fundo.

Haec enim non *in ſophiſtas modo diu ante nos inuiolabilis philoſophiae ſimpli-*

e) De minimi inuentione L. I. c. I. p. 97.

ſimplicitatem commentationum multiplicatione; excuſſionibus atque quaeſtionibus pro ingenii oſtentatione obruentes; ſed in noſtra quoque tempora dicere in adiecta expoſitione proſaica fatetur, qua *praeſumtuoſorum et arrogantiſſimorum grammaticorum diluuium, recitatis a fonte Graecorum textibus, ſynopſibus, erotematibus etc.* (Philippi ſcholam ſugillare, et Italorum quoque Peripateticorum curas pungere videtur) *philoſophiam in extremam confuſionem perduxiſſe* conqueritur. Iunxit ſe apud nonnullos odio vulgaris philoſophiae ambitio, noua, inſolita, paradoxa et a communi philoſophantium ſenſu abeuntia ſectandi ſtudio ſe efferens. Quae licet haud raro monſtroſa dogmata parere ſoleat, accidit tamen, vt progreſſu temporis, cum elegantes veritatis vultus conſpicere coepiſſet, ſimpliciori mente et rectiori ſenſu in ea via procederet, et ſe ipſam quaſi ad amplectendam veri diſciplinam caſtigaret. Tandem ipſe rei inſolitae ſucceſſus felix et inexpectatus mirum in modum promouit philoſophiae eclecticae ſtudium. Quod initio quidem ſola doctrina philoſophiae naturalis experta eſt, quae omni exſpectatione maiora incrementa cepit ex quo exſpirante ſeculo XVI in Italia primum, auctore Teleſio, nouum iter tentatum et in rationes naturales non mediis dialecticis, vt Peripatetici ſolebant, ſed experientia miniſtra inquiri coeptum eſt. Tum enim ſocietates iſtae philoſophicae primum conditae ſunt, quarum ſtudiis et induſtriae nouum philoſophandi genus ampliſſime promotum eſt. Quod dein exemplo fuit viris doctis, vt in reliquis philoſophiae partibus ſimilia ſuſciperent. Quo pacto rationali primum, et tum demum morali philoſophiae nouus honor additus, et eclectica in iis methodus eſt adhibita. Donec nouo quaſi orbe philoſophico, auctore et duce Verulamio, prodeunte meliora ingenia certatim hanc viam ingrederentur, quibus imprimis Carteſius et Gaſſendus exemplum praeiuere, ducesque ſe praebuerunt. Quos acumine ingenii, libertate philoſophandi, felicitate inuentionis, gloria nominis ſuperauere ſeculi XVIII lumina. De quibus iam in ſequentibus ex inſtituto dicere, et qua ratione tum philoſophiam in genere, tum ſingulas philoſophiae partes adiuuerint, pro inſtituti modo et limitibus enarrare pergemus.

Philoſophia eclectica ſectis carens. §. VI. Reſpuere philoſophiam eclecticam, ſectas earumque nomina, ex eius indole eſt manifeſtiſſimum: impoſſibile itaque eius hiſtoriam per ſectarum diſcrimina, vt hactenus a nobis factum, deſcribere: licet conamina nonnullorum tandem in ſectarium aliquod ſtudium deſierint, id quod imprimis Carteſio accidit, qui cum maxime eclectice philoſopharetur, incertum tamen, an ambitionis cupiditate, vt nouae ſectae auctor haberetur, vel diſcipulorum contentione tandem ſectae conflandae occaſionem ſubminiſtrauit, cuius hiſtoriam ſuo loco accurate trademus. Id enim non methodi, ſed hominum, vitio tum accidit, et hodie quoque apud nonnullos ſolet accidere: ipſi tamen et modo et libertati philoſophandi derogat plane nihil. Nuper demum vir quidam celeberrimus, et iudicii

acumi-

acumine praeſtantiſſimus [f] eclecticorum agmina in duas familias diuiſit, metaphyſicam et mathematicam, quarum illa a Carteſio haec a Gaſſendo ceperit initium: Has ita diſtinctas eſſe vult, vt *illa ratiocinando, haec experiundo magis et obſeruando verum inueniri poſſe ſtatuat, illa pauca ſenſibus, plurima meditationi et rationi, haec pauca rationi, plurima ſenſibus et rerum contemplationi tribuat: illa paucis ex metaphyſicorum praeceptis longam dogmatum ſeriem ducat, viamque ſibi per haec ad Dei, animorum, corporum, totiusque vniuerſitatis naturam certe et accurate cognoſcendam patere confirmet: haec metaphyſices decreta haud quidem reſpuat, at ſufficere neget ad perfectum philoſophiae aedificium extruendum: contra diuturnum vſum, aſſiduam rerum conſiderationem, repetitam ſaepius periclitationem optima diſcendi et proficiendi adiumenta eſſe contendat: illa multa explorate nobis eſſe cognita exiſtimet, et facile ſe ſe adduci ideo patiatur, vt in artis et diſciplinae formam praecepta ſua cogat; haec infinita nos fugere putet, ſuosque de innumeris rebus, nihil, quam dubitare, doceat, dum tempus et vſus maiorem lucem afferat; ſyſtemata denique vt vocantur conſcribendi officium aut plane vires ſuperare mortalium cenſeat, aut poſteris committere iubeat.* Non refragabimur, ſi quis hac diſtinctione vti velit, quae in ſe vera eſt, et modum philoſophandi recentiorum multorum luculenter deſcribit; malumus tamen ab ea abſtinere, eo quod illi, qui metaphyſici vocantur, non tantum fuerint mathematici primi ordinis, ſed et matheſi in hac philoſophandi methodo, pluribus modis fuerint vſi: hi vero qui mathematici dicuntur, in ſolis theorematibus et propoſitionibus particularibus haud haereant, ſed ad metaphyſica axiomata aſcendant: id quod exemplo Mallebranchii et Leibnizii, qui principes ſectae metaphyſicae conſtituuntur, itemque Io. Lockii et Iſaaci Newtoni, qui agmen mathematicae familiae ducere dicuntur, attento Lectori facile conſtare poteſt. Paulo, niſi fallimur, luculentius dixeris, diuidi in duas claſſes eclecticos philoſophos recentioris aetatis poſſe, ſyntheticam et analyticam. Et ſynthetici quidem illi nobis ſunt, qui paucis nonnullis iisque vniuerſaliſſimis axiomatibus vſi, ad rerum genera ſpeciesque et indiuidua quoque contemplanda deſcendunt, hisque obſeruationes et experientiam diſciplinarum mathematicarum et phyſicarum accommodant, in quo philoſophandi genere nemo ſuperauit illuſtrem Leibnizium. Analytici autem illi nobis dicuntur, qui ad rerum ſingularium naturam experientia et calculo detegendam attendi, hypotheſes inde conſtruunt, ex quibus de natura rerum vniuerſali deinde diſputant. Mixtum tamen ex his duabus claſſibus philoſophorum eclecticorum genus dari, quod de rebus ad ſpirituales naturas pertinentes ſynthetice diſputat, de rebus autem corporeis reſolutionis via vtitur, non eſt, quod negemus. Poſthabito itaque familiarum diſcrimine potiores primo eclecticos philoſophos, qui in vniuerſa philoſophia emendanda aciem fre-

 gerunt,

f) Summe reu. MOSHEMIVS Hiſt. Chriſt. recent. Sec. XVII. ſ. I. c. 4. §. 31. p. 403 ſeqq.

gerunt, et immortale inde nomen conſecuti ſunt, accurate enarrabimus, vitaeque atque philoſophandi rationes ab iis adhibitas explicabimus; tum per ſingulas diſciplinas philoſophicas eundo, quid magnorum virorum diligentia in iis ſingulare nouumque praeſtiterit, pro inſtituti modo explanabimus. Cuncta enim referre, eſſet ſingularum diſciplinarum philoſophicarum peculiarem condere hiſtoriam, id quod et ſcopo noſtro aduerſatur, et res infiniti fere laboris eſt. Indicabimus tamen fontes, ex quibus curioſo Lectori plura haurire copioſe liceat.

CAPVT SECVNDVM.

DE IORDANO BRVNO NOLANO.

§. I.

Scriptores de Iordano Bruno.

Primus, quantum quidem nobis conſtat, qui totum philoſophiae circulum mutare, et philoſophiam dare nouam eamque abſtruſiſſimam auſus eſt, fuit IORDANVS BRVNVS, a patria NOLANVS dictus. Cuius viri tanta eſt in hiſtoria ciuitatis eruditae recentiori celebritas, vt pauci, qui acta literaria ſeculi XVI, vel per tranſennam inſpexerunt, cenſendi ſint, qui eum et opinionum παραδόξων nouitate et tragico vitae exitu famoſum ignorent. Miramur itaque deeſſe hodienum accuratam, quam tamen res eius valde memorabiles omnino merentur, huius viri hiſtoriam, et quaecunque de eo ſcripta ſunt, ſunt autem illa plurima, ſcopas magis diſſolutas eſſe, quam criticam tractationem, multa erroribus infecta, pleraque manca et imperfecta eſſe. Cuius potiſſima nobis cauſſa videtur eſſe inſignis raritas librorum Bruni, qui adeo diſparuere, vt non niſi in inſtructiſſimis bibliothecis inueniantur, nullibi autem pene omnes deprehendantur, ſed diſperſi paſſim lateant, vnde difficillimum eſt, conſultis omnibus eius viri res atque placita enarrare. Accedit vita hominis vaga, deſultoria et incerta, qua factum, vt de rebus eius parum innotuerit, et pleraque coniecturis magis detegi, quam certis teſtimoniis diſci poſſint. Exorandus itaque nobis Lector eſt, vt ſi noſtra quoque non fecerit ſatis tractatio, qui praeter excerpta a viris doctis ex Bruni libris facta, non niſi vnico Bruni libro philoſophico *de Minimo*, iisque quos de arte Lulliſtica ſcripſit, vti potuimus, non negligentiam accuſet noſtram, ſed memoriarum de hoc viro inopiam. Conſulemus autem, quotquot nobis feliciores vel eius libros paſſim inſpexerunt, vel de rebus eius narrationem aliquam dederunt, et adhibito iudicio, quid ſecundum leges fidei hiſtoricae ſtatuendum ſit, candide exponemus, noſtramque modeſte explicabimus ſententiam. Et inter illos quidem, qui de vitae eius circumſtantiis quaedam tradiderunt, primo loco collocandus

eſt

eſt Gaspar Scioppivs: is enim poſtridie mortis tragicae, quam paſſus eſt Brunus, epiſtolam de eo ſcripſit ad Conradum Rittershuſium, quae addita libro rariſſimo pſeudonymo, in Germania ſine mentione loci et anni excuſo hoc titulo: *Machiauellizatio, qua vnitorum animos diſſociare nitentibus reſpondetur, in gratiam domini archiepiſcopi caſtiſſimae vitae, Petri Pazman, ſuccincte excerpta, Saragoſſae per Didacum Ibarram* cIↃIↃcXXI. 4. Ex eo epiſtolam Scioppii repetiuere, Bvrc. Gotth. Strvvivs [a] Io. Tolandvs [b] et Matvrinvs Veiss. la Croze [c]. Et ad hanc quidem epiſtolam velut fide dignam prouocant, quotquot Brunum inter atheos numerant, et iuſto eum ſupplicio ob horrenda dogmata ſublatum contendunt. Se enim ſupplicii de eo ſumti teſtem αὐτόπτην eſſe, et ſententiam ab officio S. inquiſitionis latam et praelectam Bruno ſuis auribus audiuiſſe teſtatur Scioppius, et rationes affert, quibus probet, non ob deſerta caſtra Romanenſis coetus, ſed ob atheiſmi impietatem flammis eum vltricibus deletum eſſe. Fatemur autem hoc non obſtante, valde ſubleſtam nobis videri fidem famoſi grammatici. Cuius animum, vt ſolent apoſtatae oſores eſſe ordinis, quem reliquerunt acerrimi, truculentum et ſanguinem proteſtantium indigniſſimo modo ſitientem nemo ignorat, qui vel *Claſſicum* eius *ſacrum* legit, vel de eo fando aliquid audiuit: qui tanto furore percitus fuit, vt cum eam epiſtolam ad Conradum Rittershuſium Lutheranum ſcriberet, non neget, etſi Lutherani non comburantur Romae, aliam tamen rationem Romanos de Luthero inituros fuiſſe, ſi eum tenuiſſent. Eum itaque ex animi ſui ſententia hoc hominis ex Romanenſium caſtris ad Lutheranos transfugae ſupplicium probauiſſe, non eſt, quod magnopere dubitemus. At vtebatur tamen amicis multis inter horum coetuum aſſeclas Scioppius, et imprimis Rittershuſio hoſpiti olim et praeceptori plurimum debebat: cum autem probe videret, ſaeuitiam Romanam magna partes eas, ad quas feceſſerat, inuidia cumulaturam, hac potiſſimum epiſtola eam declinare, perſuadereque amicis Lutheranis voluit, non velut Lutheranum, ſed tanquam atheum Brunum atrociſſimo mortis genere e viuis eſſe ſublatum. Nec id prorſus celare Scioppius vel ita caute de ſupplicio Bruni ſcribere potuit, vt non aliquoties proderet, atheiſmum Bruni πρόφασιν tantum fuiſſe, vt inuiſus ordinis apoſtata extingueretur. Fatetur enim diſerte, *nullum prorſus Lutheranum aut Caluinianum, niſi RELAPSVM aut publice ſcandaloſum vllo modo Romae periclitari, nedum vt morte puniatur.* Quibus verbis Lutheranis quidem tutam apud Romanos fidem eſſe aſſerit, idque in ſequentibus exemplis quoque corroborat, at relapſos vitae manere pericula, diſerte tradit; ſunt autem relapſi Scioppio apoſtatae ſi non omnes, certe ordinis, qui vocantur. Annon ita luculenter prodit

 Sciop-

a) T. V. Act. Literar.

b) loc. citando.

c) Entretiens ſur divers ſujets d'hiſtoire p. 187. Praeiuit his, qui primus eius epiſtolae mentionem fecit Io. Henr. Vrsinvs de Zoroaſtre p. 5. ex quo ſua hauſit Nicodemvs, Addit. ad Biblioth, Neapol. p. 90.

Sciοppius, Brunum ex Dominicanorum ordine ad proteſtantes transfugam periclitari de vita debuiſſe? Nec inficiari poteſt in hac epiſtola Scioppius, *ſi Rittershuſius tunc Romae fuiſſet, ex plerisque omnibus Italis auditurum fuiſſe, Lutheranum eſſe combuſtum, et ita non mediocriter de ſaeuitia eorum in opinione ſua confirmari debuiſſe.* Quae frigide quidem ita excuſat, vt dicat: *Italos ſuos inter haereticos alba linea non ſignare, neque diſcernere nouiſſe, ſed quicquid eſt haereticum, illud Lutheranum eſſe putare;* hoc vero pacto omnes Italos teſtes contra ſe adducit, eos quoque, qui cum Scioppio ſententiam officii praelectam audiuerunt, et facile intelligere potuiſſent, ob impia et Chriſtiano nomine indigna dogmata e medio ſublatum fuiſſe Scioppium, niſi cônuicti fuiſſent, Lutheranum nomen rogum illi accendiſſe, et conquiſita eſſe illa παράδοξα, vt inuidia illa factio premeretur. Ipſe ſane Scioppius, canina dicacitate, qua famam laudemque omnem literarum gloria partam apud viros bonos dudum decoxit, luculenter prodidit, ſe eundum, cum officio S. inquiſitionis animum ſeruare, et hunc morem ſequi, vt qui tantopere a placitis Romanae eccleſiae diſſident, horrendorum dogmatum accuſati ferali rogo digni habeantur. Scribit enim mendaci calamo et indigna viro docto ratione: *De ipſo veſtro Luthero aliam forte rationem iniremus. Quid enim dices, ſi afferam et probare tibi poſſim, Lutherum non eadem quidem, quae Brunus, ſed vel abſurdiora magisque horrenda, non dico in conuiuialibus, ſed in iis, quos viuus edidit libris, tanquam ſententias, dogmata et oracula docuiſſe? Mone quaeſo ſi nondum ſatis nouiſti eum, qui veritatem tot ſaeculis ſepultam nobis eruit, et faciam ipſa tibi loca in quibus ſuccum quincti iſtius euangelii deprehendas, quamuis iſtic anatomiam Lutheri a Piſtorio habere poſſitis. Nunc ſi et Lutherus Brunus eſt, quid de eo fieri debere cenſes, nimirum tardipedi Deo dandum infelicibus vſtulandum lignis: QVID ILLIS POSTEA, QVI EVM, PRO EVANGELISTA, PROPHETA, TERTIO ELIA HABENT? HOC TIBI COGITANDVM RELINQVO: Tantum vt hoc mihi credas, Romanos non ea ſeueritate erga haereticos experiri, qua creduntur, et qua debebant forte erga illos, qui ſcientes, volentes pereunt.* Non mouebimus litem impudentiſſimo calumniatori de atroci mendacio, quod viros doctos candidosque hodie in hac ipſa eccleſiae communione deteſtari nouimus, indigna enim ſunt, quae refutentur; ſed id modo vrgemus, ſatis prodidiſſe Scioppium, ſe atque Romanos ignem minitatos eſſe et Luthero et illis, qui eum pro euangeliſta, id eſt, doctore vero habent. Fruſtra itaque gentilia βδελύγματα et dogmata nefanda inter Chriſtianos non audita praetendit Scioppius, et excuſatione ſua parum fidei inuenit, cum plurimis exemplis conſtet, quanto rigore in eos olim ſaeuierit Italia et Hiſpania, qui diſceſſum in religione fecerunt, maxime vero in eos, qui ſacros ordines deſeruerunt. Parum itaque fidei ob dictas cauſſas Scioppii teſtimonium ad veram Bruni hiſtoriam

ſtoriam deſcribendam affert, licet circumſtantias eius vitae potiores enumeret, quas non omnes cum veritate conſpirare infra faciemus manifeſtum. Poſt Scioppium diu de Bruno ſilentium in orbe literario obtinuit, ſine dubio, quod libri eius vel ob obſcuritatem neglecti, vel ob ſententiarum nouitatem contemti, vel ob mortis genus ſuſpecti facti ſunt. Recentiori autem aetate famoſiſſimus, qui Bruno tribuitur libellus *de Beſtia triumphante*, quem anxie quaeſitum curioſitas fecit albis coruis rariorem occaſionem ſuppeditauit de Bruno eiusque vita atque placitis paulo accuratius diſpiciendi. Nempe et PETRVS BAYLE [d] de Bruno, non quidem omnia, multa tamen valde memorabilia attulit, quae infelicis philoſophi hiſtoriae plurimam lucem commodant, et IOANNES TOLANDVS [e] de genere, loco et tempore mortis eius nonnulla differuit, et ὁ πάνυ LA CROSIVS [f], de eo doctiſſime commentatus eſt; cum eo autem de Bruni placitis et impietate amice eruditeque diſputauit Cel. HEVMANNVS [g]. Clariſſimus NICERONIVS [h] quoque vitam eius enarrauit. Nemo tamen horum biographiam Bruni integram condere aggreſſus eſt; multa tamen egregie tetigit, quem honoris et amicitiae cauſſa nominamus illuſtris CAROLVS STEPHANVS IORDANVS [i]. Quaedam etiam Baelianae narrationi adieciſſe Anglos, qui *Dictionarii critici auctarium* ediderunt [k], ex nouis literariis intelligimus. Itaque iuſta et integra Bruni hiſtoria hactenus deſideratur, quam poſt tantos viros dare, a noſtra paupertate alienum eſt. Afferemus tamen ſymbolam noſtram, et Lectorem tantum, quantum nobis licebit, ea docebimus, quae, qualis ille vir fuerit, quae fata habuerit, quibusque potiſſimum placitis innouare philoſophiam aggreſſus ſit, ſi non plene, accurate tamen exponere apta ſunt. Optamus autem, vt hanc philoſophicae hiſtoriae particulam vir quidam doctus, omnibusque Bruni libris inſtructus aliquando perfectam nobis ſiſtat atque ſuis numeris abſolutam.

§. II. Patria Nolanum ex regno Neapolitano fuiſſe Iordanum Brunum, Scioppius, et poſt eum reliqui tradunt omnes, ipſe in *Acrotiſmi* inſcriptione *Nolanum Comoeracenſem* ſe vocat. Parentes eius et natalem ignoramus [l]. In adoleſcentia bonis literis excultum fuiſſe, ſcripta eius nos dubitare non ſinunt, in quibus veteris philoſophiae notitia, et mathematicarum diſciplinarum peritia vtramque faciunt paginam. Huic eruditioni accedebat memoriae vis maxima, ingenium autem magnum et imaginationis virtus non modo ſumma, ſed foecunditate quoque imaginum

Bruni vita in Italia et Gallia.

d) Dict. T. I. art. Brunus p. 679 ſeqq.
e) Opuſc. poſthum. T. I.
f) loc. cit.
g) Act. phil. Vol. III. p. 424. add. Vol. I. p. 514 ſeqq. Vol. II. p. 380 810 ſeqq.
h) T. XVII. Memor. ad Hiſt. Liter. vir. illuſtr. ſpectant. p. 200 ſqq.
i) In Diſquiſitione Hiſt. Lit. de Iordano Bruno Nolano.
k) p. 26. nos nihil eius vidimus.

l) Colligimus autem ex Oratione valedictoria Wittebergenſi, § 16. ortu fuiſſe nobilem. Conqueritur etiam, eorum, qui ipſi honorem et obſequium debebant, conuitia et calumnias ſe pertuliſſe, ſeruitiorum murmura audiuiſſe etc. ex quibus coniicimus, aut aluiſſe eum familiam, antequam monaſterium ingrederetur, aut quendam inter ſuos magiſtratum ſacrum in monaſterio geſſiſſe.

num ita grauida, vt extra ſe tantum non raperetur, qualia ἐνθουσιασμοῦ exempla paſſim in exordiis librorum eius deprehenduntur. His auxiliis fretus ad ſcientiarum philoſophicarum et theologicarum diſciplinam ſe contulit, et vt commodius literis ſacris pariter atque elegantioribus vacare poſſet, ſeceſſum monaſterii ambiit, familiaeque Dominici nomen adſcripſit [m]. Ibi dubium non eſt, quin et philoſophiae atque matheſi, et ſanctioribus ſcientiis ſe dederit, has enim poſſeſſiones fundo ſuo eum acquiſiuiſſe, relicto clauſtro mature [n] demonſtrauit. Parum tamen temporis Graecae linguae ſtudio accuratiori tribuiſſe, ſcripta eius paſſim produnt, in quibus, quae Graecae ſunt originis, ſaepenumero perperam ſcripta ſunt. Cum autem animo excelſo, imperterrito et errorum contemtore vteretur, ad examinanda theologiae et philoſophiae decreta recepta delatus, multa inuenit, quae diſplicerent. Acceſſit vita hominum ſacrorum, inter quos viuebat, diſſoluta et offendiculo plena, quam cum liberiori ore carperet, dici non poteſt, quantas hac re tragoedias ſibi excitauerit. Habemus vtriusque rei, et reprehenſae ſuorum doctrinae atque vitae, et fatorum, quae ex ea paſſus eſt, acerbiſſimorum teſtimonia ab ipſo profecta. In *Oratione conſolatoria* enim, *quam in fine exequiarum, Iulii ducis Brunſuicenſium* habuit [o], ita inter alia de hoc ſtatu et conditione ſua in patria pronuntiat: *In mentem ergo, in mentem Itale, reuocato, te a tua patria honeſtis tuis rationibus atque ſtudiis pro veritate exulem, hic ciuem; ibi gulae et voracitati lupi Romani expoſitum, hic liberum; ibi ſuperſtitioſo inſaniſſimoque cultui adſtrictum, hic ad reformatiores ritus adhortatum.* Et alio loco [p] extremam barbariem et auaritiam ſordidiſſimam ſuorum acerbe accuſat. Paulo clarius de his eius iudiciis et improbata ſuorum doctrina differit Scioppius, tradens, eum *de transſubſtantiatione dubitare, immo eam prorſus negare, et ſtatim virginitatem B. Mariae in dubium vocare coepiſſe*, non addit tamen, vtrum poſterius ante vel poſt partum θεανθρώπου negauerit. Et prius quidem facile concesserimus in homine, dogma huius generis non concoquente, quod a philoſophia omni tantopere abhorret: impie autem et petulanter de B. Virgine θεοτόκῳ pronunciaſſe, vni Scioppio ob rationes ſupra adductas minime fidendum eſſe, certi ſumus. Nam et improbus mos peſſima quaeque ſiue vera ſint, ſiue falſa et conficta de apoſtatis diſſeminandi innumeris exemplis in vulgus notus eſt, atque a moribus Scioppii non alienus; et nihil tale in ſcriptis Bruni inuenitur, neque inter tot atheiſmi accuſationes, vnquam quantum recordamur, illi obiectum eſt. Vno ſane teſte tot nominibus ſuſpecto Bruno hanc impietatis notam inuri, ab omni aequitate alienum, et

m) Omittunt tamen eum ſcriptores Hiſt. Lit. Dominicanae.

n) Iam anno 1580. quo adhuc in monaſterio haeſit, edidit Venetiis librum de compendioſa architectura et complemento artis Lullii, vid. DV VERDIER Supplem. Bibl. Geſneri p. 30. anno 1584. autem libellum de la Cauſa principio et vno ib. Vid. BAYLE loc. cit. not. D.

o) Recuſam debemus Cel. HEVMANNO Act. phil. Vol. III. p. 432 ſeqq.

p) In Orat. valedict. l. c.

et a iuſtis quoque ratiocinandi legibus abhorrens merito videtur. Quaecunque autem fuerint, quae ipſi in eccleſia Romana diſplicuerunt, illud certum, graues eum ab ipſo adoleſcentiae ſuae tempore paſſum fuiſſe inimicitias; id quod occaſionem ei ſubminiſtrauit de fatorum ſuorum iniquitate his conquerendi verſibus [q]:

At nos, quantumuis fatis verſemur iniquis
Fortunae longum a pueris luctamen adorſi.

Grauiſſime autem de iniuriis quas eam ob cauſſam pertulit, deque perſecutione, qua premebatur conqueſtus eſt in *Oratione valedictoria* Wittebergae habita, in qua inter alia ita differit: *Non ſubiiſſe me pudet paupertatem, inuidiam, et odium meorum, execrationes, ingratitudines eorum, quibus prodeſſe volui atque profui, extremae barbariei et auaritiae ſordidiſſimae effectus: ab iis qui mihi amorem, ſeruitium et honorem debebant, conuitia, calumnias, iniurias, etiam infamias, neque pudet expertum eſſe irriſiones, contemtus ignobilium - - labores, dolores, exilium.* Quae omnia quidem qualia fuerint, ſpecialius deſcribere, deficientibus monumentis non licet, ſuſpicamur autem, Brunum in clauſtro ſuo aliquo loco vel munere poſitum, quo ſeruitium et honorem poſtulare debebat, ob liberiores de placitis ſuis diſſertationes, et improbatam ſuorum vitam barbaram et impuram familiam iſtam et conſodales in ſe armauiſſe, vt cenſuris atque afflictionibus monaſticis excruciatus, tandem de libertate cogitans exilium ipſe elegerit. Neque tamen ſolus religionis diſſenſus in cauſſa fuiſſe videtur illius mali, quo cumulatus erat, ſed ipſam quoque Muſae ſuae diligentiam ſtudiumque circa ſcientias optimas verſatum illi patriam, domum, facultates, honores, et quiduis aliud extra ipſas amabile eripuiſſe, in *Panegyrico* ſupra laudato, fatetur. Actum ſe tantumnon eſſe in deſperationem, niſi animum vere heroicum tot tantisque, quibus premebatur malis, oppoſuiſſet, ipſe narrat, adeo vt vnam mulieris infidelis perfidiam fatorum ſuorum iniquitati defuiſſe afferat, et de fratrum ignorantiae inuidia, ambitione ſophiſtarum, calumniis maleuolorum, murmuribus ſeruitiorum, ſuſurribus mercenariorum, contradictionibus domeſticorum, ſuſpicionibus ſtupidorum, zelo hypocritarum, odio barbarorum, furore plebeiorum, et ſimilium hominum iniuriis acerbe conqueratur [r]. Non ſuccubuit tamen fortunae aduerſae, ſed fortiſſimos illi humeros obiiciens, cum cedere tandem cogeretur, patriam reliquit et exul abiit, vt frui libertate ſentiendi et credendi poſſet. Nam quod P. Bayle [s] habet, eiectum e patria eſſe, accuratum haud eſt, quamuis is ad Valentis Acidalii [t] teſti-

q) De Numero et figura c. 1. p. 38 ſqq. Act. phil. Vol. I. p. 514.

r) In Praef. libri de Cauſſa, principio et vno apud Bayle loc. cit. not. D. in ea legatum Galliae ad Eliſabetham Angliae reginam, Michaëlem Caſtelnauium ipſum ſua auctoritate contra inimicos texiſſe, praedicat. Et hinc ſine dubio cauſſa deriuanda eſt, cur libri eius nonnulli, antequam in Germaniam delaberetur, editi, Pariſiis prodierint.

s) loc. cit.

t) Epiſt. 2. p. 10.

teſtimonium prouocet. Is enim exulem modo vocat, qualis is quoque eſt, qui ſponte in exilium abiit, nec ſpem habet ſine periculo redeundi. Ipſe ſe loco ſupra adducto *patriam dimiſiſſe* et *domum atque facultates contemſiſſe* ait, quae exilium ſponte electum innuunt. Ipſe quoque Scioppius, eum patriam reliquiſſe et Geneuam abiiſſe indicat, id quod, eo auctore, anno CIↃIↃLXXXII factum [u]. Docebant tum magna auctoritate in ſchola Geneuenſi Caluinus et Beza, quos diſſentientes non aequo ſemper tuliſſe animo, et in eos quos a doctrinae Chriſtianae puritate ſeceſſum feciſſe ſuſpicabantur, ſeuerius ſtatuiſſe, nemo ignorat, et vel vna Serueti hiſtoria ſatis ſuperque comprobat. Facile itaque credimus Scioppio narranti, biennio Geneuae commorantem, tandem quod Caluiniſmum per omnia non probaret, ibi eiectum eſſe. Nam et ſimile fatum Simoni Simonio circa idem tempus eueniſſe, ex vitae eius hiſtoria, quam in *antecedenti Parte huius Tomi* dedimus, conſtat, Bruni autem ingenium non in philoſophia modo, ſed in ſacra quoque doctrina eclecticum et παραδοξόφιλον nobis perſuadet, acrius eum et cum contentione quadam placita ſua defendiſſe. Relicta Geneua Lugdunum abiit, cum Caluini quoque partibus accedere nollet, dein Tholoſam, hinc Pariſios deuenit, vt tradit Scioppius. Magna iam tum cum delectatione audiebantur apud Pariſienſes, qui in Ariſtotelem declamabant, et haud exigua eorum fama erat, qui decretis Peripateticis ſe opponere audebant, id quod Petri Rami exemplo conſtare poteſt, et Guilelmi Poſtelli quoque confirmatur, de quo Galterius apud LAVNOIVM [v] narrat; *eum anno* CIↃIↃLXXVIII *tanto auditorum, quaſi ad rediuiuum et inuſitatae aetatis doctorem accurrentium numero docuiſſe, vt vix credi poſſet;* quem tamen, notum eſt, acerrimum in academia Pariſienſi bellum in Ariſtotelem commouiſſe. Brunus ergo, cui non alius, quam Ariſtoteles, philoſophus magis inuiſus fuit, vt famam et diſcentium plauſus aucuparetur, philoſophiae emendationem crepare publice coepit. Dedit ob eam cauſſam epiſtolas ad Henricum III Galliae regem, et Ioannem Fileſacum vniuerſitatis tum rectorem, itemque *ad Pariſienſes*, quae eius verba ſunt, *et alios e generoſiſſimo Galliarum regno philoſophos ſenſationis philoſophiae dogmatum amicos et defenſores.* Si quoque fides Scioppio, meruit iſta compellatione, vt inter profeſſores philoſophiae extra ordinem docentes reciperetur, ordinarium locum occupaturus, niſi ſacris miſſae myſteriis intereſſe iuſſi eſſent profeſſores ordinarii. Fatemur tamen ſcrupulum de hac eius dignitate atque munere iſto nobis enaſci ex eo, quod neque BVLAEVS [x], neque LAVNOIVS eius vllo modo mentionem fecerint, licet prior de impugnato ab eo Ariſtotele apud Pariſienſes deque epiſtola ad rectorem vniuerſitatis non-

u) Annum 1580 ponit Niceronius, ſed contradicente Scioppio, qui ſine graui ratione et ob meram coniecturam deſerendus haud eſt. Nec ex libris anno 1582. Pariſiis editis ſequitur, eo anno iam ad Gallos Brunum tranſiiſſe.

v) De Fortuna Ariſt. in acad. Pariſ. c. XIV. p. 272.

x) Hiſt. Vniuerſ. Pariſ. T. VI. p. 785. 787.

nonnulla monuerit [y]; non omiſſuri, vt erant in huius generis exemplis colligendis diligentiſſimi, ſi veſtigium eius rei in chartophylacio academiae inueniſſent. Illud certum, publica diſputatione defendiſſe Brunum nouae philoſophiae theoremata, leguntur enim *articuli de natura et mundo; a Nolano in principibus Europae academiis propoſiti, quos Ioannes Hennequinus, nobilis Pariſienſis, ſub eiusdem felicibus auſpiciis contra vulgaris et cuiuscunque aduerſariae philoſophiae profeſſores triduo Pentecoſtes in vniuerſitate Pariſiorum defendendos euulgauit, breuibus adiectis rationibus:* additur; *Excubitor, ſeu Io. Hennequini apologetica declamatio habita in auditorio regio Pariſienſis academiae anno* cIↃIↃLXXXVI, *pro Nolani articulis.* Has ſchedas Brunus in Saxoniam delatus anno cIↃIↃLXXXVIII ipſe vulgauit, praefixo titulo: *Acrotiſmus, ſeu rationes articulorum phyſicorum aduerſus Peripateticos Pariſiis propoſitorum* [z]. Quam vero ibi fortunam Brunus fecerit, partim ex zelo profeſſorum Pariſienſium pro vulgari philoſophia, partim ex breui, quam Lutetiae fuit, mora facile colligi poteſt. Aegerrime enim tuliſſe doctores Pariſienſes contemtam Ariſtotelis auctoritatem et publicis ſtatutis, pontificis quoque atque regis auctoritate interpoſita, libertatem nouatorum repreſſiſſe, multis demonſtrauit Lavnoivs, et nos ſupra in vita Berigardi et Gaſſendi luculentis exemplis atque teſtimoniis comprobauimus. Brunus autem et Ariſtotelem mire contemnebat, et eius ſectatores velut bruta et fecem philoſophorum deſpiciebat, et in profeſſores mira calami orisque intemperie declamare ſolebat. Nam vocare Ariſtotelem omnium ſub nomine principum philoſophorum ſtupidiſſimum haud cunctatus eſt, et philoſophos ſophiſtarum nomine haud ſemel acerbe perſtrinxit; quale illud eſt, quod in carmine *de Minimo* [a] habet:

Sic rationis opus, ſic viuida vis aciei
Humani ſenſus, partes, quibus applicet illis
Menſuras quibus expendat, praeconcipit, ipſis
In foribus, quarum palans a finibus ingens
Turba ſophiſtarum caecos nihilominus orba
Longius abduxit, quam per compendia poſſint,
Aut leuibus notis meliora capeſſere dicta.

Ex quibus recte, niſi fallimur, intelligimus, Brunum, philoſophiae ſuae atque oris libertate coactum Pariſienſiumque inuidia preſſum aut eiectum ea vrbe eſſe, aut ſponte abiiſſe, vt ſe perſecutioni inſidiisque ſubduceret.

§. III. Relictis Pariſiis ad Anglos ſeceſſiſſe Londinique conſediſſe *Bruni iter Anglicum.* Brunum tradit Scioppius, quem omnes fere, qui Bruni hiſtoriam attigerunt, ſequuntur. Addit ille, edidiſſe iſtic libellum *de Beſtia triumphante,* hoc eſt, papa. Et in hoc quoque plerorumque aſſenſum Scioppius meruit.

C 2 Offen-

y) Eo auctore conſtat, anno 1585 Brunum Pariſiis contra Ariſtotelem diſputare coepiſſe.

z) Nicodem. Bayle ll. cc.

a) p. 5. conf. p. 98.

Offendimus autem inſolubiles in hac narratione nodos, quos non niſi Alexandri enſis ſecuerit. Et de libello quidem iſto famoſo infra plura dicemus, oſtenſuri annum editionis, quem in titulo prae ſe fert, locumque quem nominat [b], cum hoc itinere Anglico non conſpirare. Idem de caeteris huius itineris circumſtantiis pronunciandum eſt. Nam ex BVLAEI [c] teſtimonio, et ex *Acroſticho* Bruni indubitatum eſt, feſto Pentecoſtes anni cIↃIↃLXXXVI eum adhuc integra fama atque plauſu Pariſiis vixiſſe, et publice pro eo verba dicta eſſe. Relinquere itaque Lutetiam ante menſem Iunium vel Iulium non potuit, ſi etiam ponamus, quod non ſine omni veriſimilitudine dicitur, ita crabrones ſua diſputatione irritauiſſe Brunum, vt fuga ſibi conſulere et deſerere arenam, quam victor hactenus obtinuerat, coactus ſit. Aſt medio anno cIↃIↃLXXXVI Wittebergae fuiſſe, ex *Oratione eius valedictoria* ea in academia habita, luculenter, niſi fallimur, demonſtrari poteſt. In ea enim ita diſſerit: *Vos me ſuſcepiſtis, intraque veſtros lares fere biennii ſpatio fouiſtis, et Iouia quidem mente pertuliſtis, et iniquis meis minime placidas aures porrexiſtis* etc. Habuit autem eam orationem VIII Idus Mart. anni cIↃIↃLXXXVIII, ex quo ſequitur, ſi fere biennii ſpatio Wittebergae haeſit, non ſerius illuc, quam menſe Iulio anni cIↃIↃLXXXVI perueniſſe. Ergo aut prorſus confictum eſt illud iter Anglicum, aut male in hoc tempus translocatum, aut aliquot tantum diebus Angliam tum a limine ſalutauit, quo tamen ſuppoſito, tempus non habuit, quod requirebatur ad edendum de Beſtia triumphante libellum ſatyricum. Aut ante ſuum ad Geneuenſes diſceſſum in Angliam abiit; id quod inde coniicere quis poſſit, quia Gallico ad Anglos legato Caſtelnauio adhaeſit, cui librum *Cena de le Cinere* anno cIↃIↃLXXXIV inſcripſit, teſte P. BAYLE [d]. Quodcunque elegeris, vacillat fides Scioppii, quem vaga narrantium traditione deceptum hoc iter Anglicum in alienum tempus reiecifſe, nobis eſt probabiliſſimum. Nam fuiſſe Brunum in Anglia, ex eius *Furoribus heroicis*, Italico ſermone ſcriptis patet, quos in inſula edidit, teſte P. BAYLE [e], et Philippo Sidneo armigero, qui humaniter eum exceperat, et officiis quibuscunque proſecutus erat inſcripſit [f].

Bruni mora Wittebergae. §. IV. Certior autem nullique dubitationi obnoxia eſt mora Bruni, in Germania. Et exul quidem amicis, neceſſariisque omnibus deſtitutus inops et pauper Wittebergam ſe conuertit, et ſacra, quibus Lutheri ſequaces adhaerent, profeſſus eſt, magna animi contentione internecinum contra Romanum pontificem odium teſtatus. Diſcimus id ex *Oratione valedictoria* ſupra

b) Pariſ. 1584.

c) loc. cit.

d) Id illis quoque ſtatuendum eſt, qui libellum de Beſtia triumphante Philippo Sidneo Angliae armigero dicatum et Pariſiis 1584. editum ab eo eſſe contendunt. His vero obſtat Scioppii relatio.

e) l. c. n. D.

f) Si verum eſt, quod BAYLE loc. cit. tradit, librum de Beſtia triumphante Pariſ. 1594. editum demum eſſe, recte inde infertur, poſt annum demum 1591. eum in Angliam tranſiiſſe, dicatus enim eſt Philippo Sidneo equiti Anglo. Aſt dicemus infra alios, qui ipſi quoque libellum viderunt, annum 1584 ponere. Nihil itaque pro certo definimus.

ſupra iam in partes vocata, in qua *ſe veniſſe inter alios*, ait, *iſtius domus ſapientiae viſendae amore concitatum, flagrantem ſpectandi Palladii iſtius ardore, pro quo ſe ſubiiſſe non pudeat paupertatem, inuidiam et odium ſuorum etc.* Impenſe quoque laudat Wittebergenſium humanitatem, quod miſerum et contemtum benigne fouerint et receperint, et docere quoque libertate philoſophica permiſerint. Dabimus ipſa Bruni verba, cum haec omnia mire illuſtrent. Ita vero diſſerit: *Adde, quod, cum Germanos doctrina adeo excultos inuenerim, vt etiam cognoſcerem, eosdem minime omnium moribus eſſe barbaros et agreſtes, cum ad vos pro laribus veſtris perluſtrandis perueniſſem, natione exterus, exul, transfuga, ludicrum fortunae, corpore puſillus, rerum poſſeſſione tenuis, fauore deſtitutus, multitudinis odio preſſus, et ideo ſtultis et ignobiliſſimis illis contemptibilis, qui nusquam nobilitatem agnoſcunt, niſi vbi aurum fulget, tinnit argentum, et ſimilium ſibi fauor tripudiat et applaudit. Vos doctiſſimi grauiſſimi, et morigeratiſſimi ſenatores non ſpreuiſtis, et ſtudium meum, non a veſtratum omnium ſtudio prorſus alienum, non adeo improbauiſtis, vt pateremini philoſophicam libertatem et veſtrae humanitatis inſignis ſpecimen temerari: ſed me veſtrae Mineruae, illius inquam virginis veſtraeque matrisfamilias amore coecum, deſipientemque ſuſcepiſtis, intraque veſtros lares fere biennii ſpatio fouiſtis et Iouia quadam mente pertuliſtis, et iniquis meis minime placidas aures porrexiſtis.* Ex quo loco patet, philoſophiam Brunum apud Wittebergenſes docuiſſe, non quidem publica auctoritate conductum, vt tradit Scioppius, aſt priuata tamen licentia toleratum. Quod autem Ariſtotelicam philoſophiam impugnauerit, minime dubitandum eſt, quoniam meditationes et diſputationes ſuas, Pariſiis in Ariſtotelicos habitas Wittebergae *Acrotiſmi* rubro praefixo anno cIↃIↃLXXXVIII vulgauit. Veriſimile autem eſt, eadem oris et mentis libertate paradoxa ſua philoſophica ventilaſſe eo in loco Brunum, qua in Italia et Gallia vſus erat; adeoque in profeſſores philoſophiae Ariſtotelicae haud raro dicaci dicendi iudicandique genere inſurrexiſſe. Id enim ex libro *de Minimo* patere, et haud obſcure eum in illo Philippi ſcholam ſugillare, ſupra iam obſeruauimus. Erat enim animo impotenti, et cum pulchrius ſe ſapere crederet, contemtui alios habebat, praecipue ſcholarum publicarum doctores. Ita vero nouam ſibi inuidiam Brunum conflaſſe, non eſt, quod pertinaciter in dubium vocemus, cum ipſe in laudata oratione innuat, aduerſariorum querelas ad ſenatum academicum fuiſſe delatas. Et haec forte cauſſa fuit, cur Wittebergam nondum exacto biennio toto iterum reliquerit. Licet eclectica quoque ſentiendi libertas, qua in doctrina ſacra non minus, quam in philoſophia, vtebatur, eum hoc loco pellere potuerit. Neque tamen eiectum neque publicis inimicitiis preſſum et ad relinquenda haec Muſarum caſtra coactum fuiſſe, ex oratione valedictoria patet, in qua beneuolentiam Wittebergenſium mire laudat, et ſe Lutheri placitis mordicus eſſe

addictum ſimulat, placide autem diſceſſum meditari, actis publice gratiis profitetur. Vnde perperam Crosaeo [g] aſſertum, eum ex hac academia eiectum fuiſſe. Haec enim omnia, quae adduximus, huic ignominiae refragantur, et honeſtis titulis ex illa ſchola Brunum diſceſſiſſe aperte loquuntur. Iſtam autem orationem typis eo anno edidit, in cuius titulo ſe doctorem vocat; quem gradum, incertum in qua doctrinae facultate, aut in Italia accepit, aut Pariſiis; certe ſine eo hoc loco cathedram ſuperiorem, quam vocant, conſcendere ei non licuiſſet.

Ars Lulliſtica a Bruno Wittebergae docta.

§. V. Praeter phyſicam, metaphyſicam, et matheſin, quibus diſciplinis eo tempore ſe totum dediſſe Brunum ex ſcriptis eius tum editis euidens eſt atque indubitatum, artem quoque Lullianam eum Wittebergae docuiſſe valde veriſimile eſt. Huic enim arti plurimum Brunum tribuiſſe, ex libellis *de Vmbris idearum, de compendioſa architectura et complemento artis Lullii, de imaginum, ſignorum et idearum, compoſitione, ad omnia inuentionum, diſpoſitionum et memoriae genera; de vmbris idearum; et, cantu Circaeo ad memoriae praxin ordinato*, quos vel ante hoc tempus in Italia et Gallia vulgauerat, vel hoc demum tempore typis ediderat, eſt notiſſimum. Patetque ex libellis his ex parte operibus Lullii ſuffixis, quanta imaginationis ferocia et luxuria in hac arte vel tradenda vel exercenda verſatus ſit. In omnem autem partem orationis aciem vertere, et de quocunque argumento diſſertare arti Lullianae proprium eſt. Et his ſine dubio rationibus nituntur, qui, Brunum in academia Wittebergenſi publica oratione diabolum laudauiſſe affirmant. Non procul hoc a moribus et arte Lulliſtarum abeſſe, vltro fatemur [h], licet ſi hoc ſcopo illud argumentum tractauerit, minori, quam obiici ſolet, inuidia id feciſſe cenſendus ſit. Ipſa quoque *Oratio valedictoria* eius, vt recte obſeruatum Cel. Hevmanno [i], Lulliana artificia redolet. Aſt haec tamen omnia non ſufficiunt, vt hanc narratiunculam admittamus tanquam veram, cum fidei hiſtoricae regulis prorſus aduerſetur. Teſtes enim eius traditionis non alios habemus vel antiquiores, quam Barthol. Keckermannvm [k], et Gasp. Dornavivm [l], quorum hic tamen ſatis prodit, incerto ſe eam rumori debere. Hos ſecuti ſunt alii, Taubmannus, Voſſius, Allatius, Croſaeus, quorum loca attulit Hevmannvs [m]. Aſt in re nulla veriſimilitudine gaudente hi ſane teſtes inepti ſunt, qui in tanta rei ſingularitate et iniquitate adſtruenda αὐτήκοοι requiruntur. Quod ſi tale quid auſus eſſet oratione publica Brunus, an vel toleratus fuiſſet in iſta academia, vel oratione valedicere et beneuolentiam profeſſorum ambitioſe praedicare potuiſſet, Lectoris iudicio expendendum relinquimus, et ſine formidine oppoſiti inter fabulas hanc

g) loc. citat.

h) Vide quae appoſite monuit Cl. Hevmannvs Act. phil. Vol. II. p. 392.

i) Ibid.

k) Syſtem. Rhetor. Spec. I. p. 1647.

l) Dedic. Amphitheatri ſapientiae Socraticae.

m) loc. cit.

hanc narratiunculam reponimus. Solent autem fabularum plerumque occaſiones exiſtere, nec huic quoque defuiſſe originem, dubitandum eſt. Et Cel. HEVMANNVS quidem, qui magna accuratione Bruni hiſtoriam fabulis liberauit, inde hanc ignominiam infelici fuiſſe affrictam philoſopho putat, quod in lectionibus Lullianis ingenium oſtentando diabolum ſe laudare poſſe ſtulte magis, quam impie, iactauerit [n]: nec repugnamus, ſi quis ita incaute Brunum calumniae huius occaſionem exhibuiſſe ipſum contenderit. Totam tamen vitae Bruni ſcenam vno oculi ictu perluſtrantibus nobis veriſimilius eſt, fabulam hanc tunc demum cuſam eſſe, cum Brunus flammis vltricibus a Romanis eſſet deletus. Cum enim nimis inuidioſum eſſet, veritatem fateri, eum ob apoſtaſiam ordinis horrendo mortis genere fuiſſe ſublatum, quaerendae erant προφάσεις et impietas horribilis praetendenda, vt iuſte tam atroci ſupplicio enecatus crederetur. Cum autem Wittebergae docuiſſet, et publice quoque orationem habuiſſet, occaſio ita enaſci potuit commoda, oratori Lulliano, de argumento quouis diſſerere auſo hanc culpam tribuere. Nec hoc a moribus inquiſitorum alienum erat, quibus Witteberga ſudes erat in oculis, et apud quos dira et nefanda quaeuis de Luthero et ſchola Wittebergenſi non credebantur modo, ſed et obiiciebantur. Quales calumniae hodie nondum deſierunt, licet tam impudentes, vt viros honeſtos, a Lutheri partibus alienos, earum pudeat. Quaecunque autem vera fabulae origo fuerit, illud lectorem, veri amantem et eius legibus vtentem, conceſſurum ſperamus, non poſſe eam probari, vt animo certitudinem hiſtoricam vel etiam veriſimilitudinem ſectanti fiat ſatis. Merito itaque cum illuſtri LEIBNIZIO [o] aliisque viris doctis, putidum mendacium ex hiſtoria philoſophica eiicimus.

Brunus an Pragae commoratus ſit.

§. VI. Witteberga, Pragam delatum eſſe Brunum, ibique librum edidiſſe *de Immenſo et infinito*, itemque *de Innumerabilibus*, et rurſum alium *de Vmbris et ideis* inque iis horrenda prorſus abſurdiſſima docuiſſe tradit porro Scioppius, cuius auctoritatem ſequuntur CROSAEVS, NICERONIVS et illuſtris IORDANVS [p]. Aſt hoc quoque loco multa ſunt, quae crucem figunt, et narrationem Scioppii ſuſpectam faciunt. Quamuis enim librum *de Specierum ſcrutinio et lampade combinatoria* Pragae eſſe editum aſſerat MORHOFIVS [q], cuius fide ſtare nos poſſe non inuiti concedimus, nondum tamen inde ſequitur, Brunum Pragam Witteberga commigrauiſſe, quemadmodum miſere ratiocinatur Scioppius, Pragam eum delatum fuiſſe, quia libri eius ipſi Scioppio ex hoc loco fuerint ſubmiſſi. Credi vero vlla veriſimilitudinis ſpecie non poteſt, Brunum, qui animum pontificiis ſacris prorſus aduerſum in oratione valedictoria prodidit, et de crudelitate cleri tam acerbe queſtus erat, tot ſcili-

cet

n) Recte is ad exempla Ayreri, cuius proceſſus Satanae contra Chriſtum notiſſimus eſt, et Abrahami a S. Clara prouocat.

o) Leibniziana p. 142. IORDAN. l. c. HEVMANN. l. c.

p) loc. cit.

q) Polyhiſt. T. I. Lib. 2. c. 5. §. 29. p. 355.

cet mala et inexauditas vexationes, quod ait, expertus, in vniuerſitatem iisdem ſacris addictam abiiſſe, et nouis ſe periculis expoſuiſſe, anno vero, vt dicemus, ſequenti iterum in academiam Lutheranam commigrauiſſe." Falſum quoque eſt, librum *de Vmbris idearum* Pragae editum eſſe, qui in titulo annum cIↄIↄLXXXII [r] prae ſe fert; quo nondum ad Germanos Brunus delatus erat. Librum autem *de Immenſo*, tot, quod vult Scioppius, blaſphemiis plenum Pragae potuiſſe imprimi, quis rerum gnarus crediderit? Aſt plane confictam eſſe huius libri editionem Pragenſem, ex eius inſcriptione patet, cuius teſtimonio conſtat, librum hunc *de Monade, numero et figura, conſequens quinque de minimo, magno et menſura, item de innumerabilibus, immenſo et infigurabili, ſeu de vniuerſo et mundis, libros octo* prodiiſſe *Francofurti anno* cIↄIↄXCI, forma, quam vocant, octaua [s]; in cuius dedicatione ad Henricum Iulium Brunſuicenſium ducem et epiſcopum Halberſtadienſem narrat librum ſe *de Minimo* illi principi inſcripſiſſe. Aſt hic quoque *de Minimo* liber Francofurti editore Wechelo eodem anno cIↄIↄXCI prodiit, ante cuius editionem abſolutam fato abreptum Germania Brunum exceſſiſſe editor refert. Ergo non fuit amplius inter Germanos, cum liber *de Immenſo* prodiret, id quod ſatis probat, falſam eſſe narrationem Scioppii, qui aut malae fidei, vt Brunum ob mutatam ſingulis annis religionis profeſſionem calumnia opprimeret, aut, ſi aliorum relatione deceptus eſt, ſupinae negligentiae omnino reus eſt dicendus, hocque ſpecimine ſatis manifeſtauit, parum certitudinis fideique in eius narratione quoad pleraque deprehendi. Illud autem facile nobis perſuaderi patimur, Brunum, qui inter Lulliſtas haud ignobile nomen tuebatur, habuiſſe in ea arte, quae tum temporis inter Germanos paſſim magnifice extollebatur, ſuos Pragae affectas et admiratores, quorum cura libelli nonnulli Lulliani ab eo profecti ea in vrbe editi ſint [t]. Quae coniecturae an cum ipſo facto conſentiant, illi certius iudicabunt, qui editiones Pragenſes viderunt. Nos enim eas modo vidimus, quae operibus Lullii apud Argentoratenſes editis adiectae leguntur.

Reliqua Germaniae loca vbi Brunus haeſit. §. VII. Certiori fidei gradu ſcimus, apud Helmſtadienſes Brunum anno cIↄIↄLXXXIX fuiſſe verſatum, inuitatum gratia et beneuolentia ducum Brunſuicenſium Iulii, et Henrici Iulii. Et illius quidem fauore fuiſſe gauiſum ex *Oratione conſolatoria, a Bruno in academia Iulia in fine ſolenniſſimarum exequiarum illuſtriſſimi potentiſſimique principis, Iulii, ducis Brunſuicenſium, Lunaeburgenſium etc. prima menſis Iulii anno* cIↄIↄLXXXIX habita, conſtat, in qua „prouidentia quadam, factum eſſe, *ait*, vt neſcio quo vento ſeu tempeſtate ad regionem hanc „hiſce compulſus fuerit diebus, quibus funeri celſiſſimi principis inter-„eſſet

r) Idem l. c. p. 370.
s) Act. philoſ. Vol. I. p. 507.
t) De Specierum ſcrutinio Pragae 1588. Morhof. l. c. T. I. L. II. c. 5. §. 29. p. 356.

„eſſet *.“ Quanta autem illius principis, quem eruditorum aſylum recte dixeris, gratia frui Bruno licuerit, ex his eius verbis intelligitur: „In mentem ergo, (ita ad ſeipſum orationem dirigit,) in mentem, Itale, „reuocato, te a tua patria honeſtis tuis rationibus atque ſtudiis pro veri„tate exulem, hic ciuem; ibi gulae et voracitati lupi Romani expoſitum, „hic liberum; ibi ſuperſtitioſo inſaniſſimoque cultui adſtrictum, hic ad „reformatiores ritus adhortatum; illic tyrannorum violentia mortuum, „hic optimi principis amoenitate atque iuſtitia viuum.“ Ex quibus verbis recte, niſi nos omnia fallunt, colligimus, Brunum huius Moecenatis beneficentia poſt diſceſſum Wittebergenſem, ſuſtentatum in eius terris vixiſſe. Idem de Henrico Iulio teſtatur Ioannes Wechelus *, liberaliter Brunum et honorifice ab eo habitum fuiſſe. Iulio mortuo ad Francofurtenſes Brunus delatus eſt, vt librorum ſuorum editioni praeeſſet. Quibus cum typographum Ioannem Wechelum inueniſſet anno cIↃIↃXC in ea vrbe haeſit, ſchemata ipſe ſua manu ſculpſit, operarumque ſe correctorem praebuit; alia induſtriae monumenta affecta habuit, alia animo concepit. Verum et hoc loco perſecuta eum fatorum iniquitas ſequente anno eiecit, incertum quo caſu, quaue de cauſſa, certe graui et inexpectata, parumque laeta. Id enim Wecheli verba ſatis manifeſte produnt, Id. Febr. anni cIↃIↃXCI ſcribentis *y*, *cum vltimum duntaxat ſupereſſet operis de Minimo folium, caſu repentino auulſum, extremam ei, vt ceteris manum imponere non potuiſſe, perque literas rogauiſſe, vt quod ſibi per fortunam non liceret, ipſe pro ſe ſuo nomine praeſtaret.* Eodem tamen anno cIↃIↃXCI liber quoque *de Monade, numero et figura* prodiit, eidem principi inſcriptus, quem operis quoque Wechelianis debemus. Cum in hoc carmine libros ſuos, *Sigillum ſigillorum; de principio, cauſſa et vno, de principiis rerum; de ſphaera;* in partes vocet, liquet inde, eos iam tum typis fuiſſe vulgatos.

§. VIII. Ex Germania quo delatus ſit, certo definire non audemus; coniicimus autem haud contemnendis rationibus in Britanniam eum ſeceſſiſſe. Ibi enim fuiſſe, ex iis quae ſupra de carminibus eius, quibus titulum fecit, *li Heroici furori*, quaeque in ſeceſſu hoc Anglico compoſuit, indubitatum eſt. Quamuis autem ſuſpicari nos poſſe, ſupra iam monuerimus, Brunum cum legato Galliae regis, ad Anglos Caſtelnauio, cuius praeſidio contra perſecutiones inimicorum tegebatur, anno cIↃIↃLXXXIV illuc conceſſiſſe, quo pacto cohaereret annus editionis libri *de Beſtia triumphante*, quem qui viderunt huic anno tribuunt, et Philippo Sidneo inſcriptum eſſe referunt: Hoc tamen pacto reliqua, iter nempe Helueticum, Gallicumque non conſpirant. Nobis itaque veriſimilli-

Ex Germania quo delatus Brunus.

*) Recudi eam fecit Cel. HEVMANNVS Act. philoſ. Vol. III. p. 432.

x) In Dedicatione libri de Minimo.

y) loc. cit.

ſimillimum videtur, Brunum paradoxarum ſententiarum inuidia vbique preſſum et exagitatum tandem ex Germania ad Britannos ſeceſſiſſe, et a Philippo Sidneo liberaliter habitum omnique officiorum genere recreatum fuiſſe. Conuerſatum autem cum foeminis quoque Anglorum ex laudibus earum, quas *Heroicis furoribus* adnexuit, colliges. Quodſi inter Britannos tum vixit, diu ibi eum non haeſiſſe oportet. Anno enim cIↃIↃxcII Valens Acidalius ad Michaëlem Forgazium, Baronem Gimeſii Patauii haerentem ita ſcripſit [z]: *Quaero etiam vnum: Iordanus Brunus, is quem Wittebergae noſti, Nolanus Bataùii nunc apud vos viuere et docere dicitur. Ita ne eſt? et quid hoc hominis in Italia audet, ex qua vt olim fatebatur, exul abiit; miror, miror, nec rumori adhuc fidem habeo, etſi ipſum a fide digniſſimis. Tu me docebis, et aut certum aut falſum facies.* Non ſubiungitur quidem inter epiſtolas Acidalii a fratre eius editas reſponſio Forgazii, dubitandum autem non eſt, quin reuera ea in academia Brunus, neſcio qua leuitate animi ductus, haeſerit, et philoſophiam ſuam paradoxam nonnullis tradiderit. Venetiis enim in manus inquiſitionis veniſſe teſtatur Scioppius. Aut itaque animo deſultorio actus Brunus, patriam repetere auſus eſt, aut animi confidentia periculum, quod praeuidere poterat, contemſit. Id quod facile nobis perſuadere poſſunt verſus eius in libro *de Numero* [a]:

At nos, quantumuis fatis verſemur iniquis
Fortunae longum a pueris luctamen adorſi
Propoſitum tamen inuicti ſeruamus et auſus,
Queis vel forte Deo tantummodo teſte valemus,
Vel non vsque adeo aegroti ſumus atque ſopiti,
Vel certe ſenſum morbi retinemus, et vltro
Temnimus, et mortem minime exhorreſcimus ipſam.
Viribus ergo animi haud mortali ſubdimus vlli.

Fata Bruni vltima. §. IX. In Italia cum haereret, aliquandiu tutus latuit, tandem cum, quod coniicimus, oris libertate vteretur, eosque corriperet, quos tangere piaculum eſt, maximum in ſuum caput malum cumulauit. Venetiis enim anno cIↃIↃxcvIII ab inquiſitione prehenſus et carceri incluſus eſt, ſine dubio, quod innotuiſſet, eum non modo ab eccleſiae Romanae communione defeciſſe, ſed et ſacrum ordinem deſeruiſſe, quales apoſtatas ordinis, quos vocant, ſeuere punire ſolet ſacrae inquiſitionis officium. Videtur autem et verborum, quod ſolebat, vehementia atque impudentia, et librorum, qui in Italiam miſſi erant, quique horrendas blaſphemias continere dicuntur Scioppio, diuulgatione, in vrbe Patauina, quam in ditione Venetorum ſitam tutam ab inſidiis inquiſitorum putabat, indicium praebuiſſe atque occaſionem eum capiendi atque ferali rogo imponendi. Enarrabimus rei euentum Scioppii verbis, qui teſtis

z) Epiſtolarum a fratre editarum ſecunda p. 20. a) L. I. v. 38 ſeq.

teſtis fuit αὐτόπτης et αὐτήκοος, et eodem die, quo miſer ignibus vſtulatus periit, rem omnem ad Ritterſhuſium perſcripſit, vt inuidiam, in quam incurrere horrendo facinore Romanos intelligebat, apud Germanos deprecaretur. Is ita rem tradit: „Tandem Venetiis in inquiſitionis manus per„uenit, vbi diu ſatis cum fuiſſet, Romam miſſus eſt, et ſaepe a S. officio, „quod vocant inquiſitionis, examinatus, et a ſummis theologis con„uictus, modo quadraginta dies obtinuit, quibus deliberaret. Modo „promiſit palinodiam, modo denuo ſuas nugas defendit, modo alios „quadraginta dies impetrauit. Sed tandem nihil egit aliud, niſi vt pon„tificem et inquiſitionem deluderet. Fere igitur biennio poſtquam hinc „in inquiſitionem deuenit, nupera die nona Februarii in ſupremi inquiſi„tionis palatio, praeſentibus illuſtriſſimis cardinalibus S. officio inquiſitio„nis, qui et ſenio et rerum vſu et theologiae iuriſque ſcientia reliquis „praeſtant, et conſultoribus theologis et ſeculari magiſtratu, Vrbis gu„bernatore, fuit Brunus ille in locum inquiſitionis introductus, ibique ge„nubus flexis ſententiam contra ſe pronuntiari audiit. Ea autem fuit „huiusmodi: narrata fuit eius vita, ſtudia et dogmata, et qualem inqui„ſitio diligentiam in conuertendo illo et fraterne adhibuerit, qualemque „ille pertinaciam et impietatem oſtenderit. Inde eum degradarunt, vt „dicimus; prorſusque excommunicarunt, et ſeculari magiſtratui tradide„runt puniendum, rogantes, vt quam clementiſſime, et ſine ſanguinis „profuſione puniretur. Haec cum ita eſſent peracta, nihil ille reſpondit „aliud, niſi minabundus: maiori forſan cum timore ſententiam in me „dicitis, quam ego accipiam. Sic a lictoribus gubernatoris in carcerem „deductus ibique octiduo aſſeruatus fuit, ſi vel nunc errores ſuos reuo„care vellet. Sed fruſtra. Hodie igitur ad rogum ſiue pyram deductus eſt. „Cum ſaluatoris crucifixi imago ei iamiam morituro oſtenderetur, toruo „eam vultu aſpernatus eſt. Sicque vſtulatus miſere periit, renuntiaturus, „credo in reliquis illis, quos finxit mundis, quonam pacto homines blas„phemi et impii a Romanis tractari ſoleant.“ Haec Scioppius, Romae XVII Febr. anni CIↃIↃC, cuius narrationi velut fide dignae calculum adiecerunt, eamque repetiuerunt, IO. HENR. VRSINVS[b], THEOPHILVS SPIZELIVS[c], IO. TOLANDVS[d], IO. FR. BVDDEVS[e], IAC. FR. REIMMANNVS[f], M. VEISS. LA CROZE, P. NICERONIVS[g] aliique, qui tragicum vitae Bruni exitum enarrarunt. Aliter tamen viſum aliis, dubitauit enim de fide Scioppii, qui Bruni inter eruditos Neapolitanos meminit NICODEMVS[h], quem ſequitur P. BAYLE[i], HAYMIVS autem[k], qui libros raros inter Italos collegit, neſcio, quo auctore, in effigie tantum crematum eſſe aſſerit. Nobis non ſatis cauſſae videtur ſuppetere, vt de re ipſa,

 eius-

b) l. c. p. 5. ubi tamen falſum eſt die 9. Febr. Brunum fuiſſe extinctum.

c) De Atheiſmo.

d) l. ſupra cit.

e) Theſ. de Atheiſmo c. 1. §. 24.

f) Hiſt. Atheiſmi Sect. III. c. 4. §. 16. p. 374.

g) l. c.

h) Addit. ad Toppii Biblioth. Neap. l. c.

i) l. c.

k) Notizia dei libri rari nella ling. Ital. p. 184.

eiusque certitudine hiſtorica dubitemus. Licet enim in haud paucis fidem Scioppii ſupra in dubium vocauerimus, hoc tamen loco, vbi de mortis Brunianae genere ſermo eſt, illi deneganda haud eſt. Ea enim narrat, quae ſi facta haud fuiſſent, vel aliter geſta, reticuiſſet, nec incerto rumore ſcripſiſſet, cum probe praeuideret, haud exiguam Romanis inuidiam apud exteros ea conflatura eſſe; ideo autem ipſo executionis die ad Ritterſhuſium ſcripſit, vt famam rei inſolentis, communemque Romanorum opinionem per vulgus, vt fatetur, ſparſam, Lutheranum hominem fuiſſe combuſtum praeuerteret. Quamuis etiam ea quae narrando acceperat, perperam falſeque ad Ritterſhuſium perſcripſit, vt ſupra demonſtratum, in deſcribendis tamen fatis vltimis Bruni errare vix potuit, cum ipſe, vt ſcribit ad amicum, S. inquiſitionis officio interfuiſſet, dum ſententia contra eum lata eſt. Itaque hac ratione rem eueniſſe, omnino verum eſſe putamus. Neque enim haec, licet horrore plena, a conſuetudine inquiſitionis tum abhorrebant. Aſt de vera mortis cauſſa paulo intricatior difficiliorque quaeſtio eſt. Et fuiſſe quidem Brunum velut apoſtatam, qui ex ſacro ordine ad Lutheranos defeciſſet, diro mortis genere e viuis ſublatum, omnes tum Romani credebant, id quod ipſe fatetur Scioppius. Is autem meliora, vt ait, edoctus, cum ſententiam latam cauſſasque condemnationis coram tribunali audiuiſſet, Ritterſhuſium docet, eum blaſphemiae cauſſa fuiſſe interemtum. Pollicem in eo premunt Scioppio, Vrſinus, Spizelius, Buddeus, Reimmannus, et qui omnium prolixiſſime et doctiſſime hanc cauſſam ornauit Cel. LA CROZE [l]; contrarium autem ingenioſa apologia tuitus eſt praeſtantiſſimus HEVMANNVS [m]; ille enim ob atheiſmi et impietatis culpam vltrices flammas Brunum pertuliſſe, hic ob deſertum ordinem et defectionem ad Lutheranos ſublatum, paradoxas autem opiniones tantum ad emolliendam horrendi ſupplicii inuidiam adductas eſſe contendit. Difficile autem eſt, in hac quaeſtione arbitri partes ſuſcipere, et iudicium accuratum interponere, cum ad veriſimilitudinis gradus et momenta probe ponderata res omnis redeat, id quod haud raro a diuerſis lectoribus diuerſo animo et effectu ſolet inſtitui. Dicemus nos ſententiam noſtram, eiusque rationes ita explicabimus, vt integrum ſit lectori, quas certiores putat, partes ſequi. Duo autem in hac quaeſtione enodanda probe diſtinguenda ſunt, quae inter ſe confuſa diſceptationem virorum doctorum fecere ambiguam et incertam, ſcilicet, vtrum Brunus atheiſmum incruſtauerit, et impiis atque blaſphemis doctrinis religionem naturalem et reuelatam euerterit? et tum, vtrum ob haec atheiſmi et impietatis veſtigia Brunus flammis addictus ſit [n]? et annon illis in ſpeciem modo adductis, vera cauſſa fuerit apoſtaſia ordinis? Et prius quidem momentum accuratius expendendi occaſionem nobis commodiorem ſubminiſtrabit ſequens tractatio: ad poſterius autem, ſi Scioppii fide ſtandum

l) l. c.

m) l. c. Cui exemplo praeiuit MORNOSIVS l. ſupra laudato.

n) Conf. LEIBNIZ. Epp. Vol. IV. p. 37.

dum eſt, omnino ita reſpondendum eſt, blaſphemiam commouiſſe patres inquiſitionis officio praefectos, vt igne vindice hoc ſcandalum tollerent. Aſt ſuſpectum valde Scioppium eſſe, quod ita inuidiam ſaeuitiae declinare et a Romanis ſuis auertere voluerit, cum omnium, ipſo fatente, conſenſu traderetur, Brunum ob deſertum monaſterium eccleſiamque Romanam in cineres fuiſſe redactum, ſupra iam haud contemnendis rationibus euicimus, et ipſa epiſtolae Scioppianae lectio ſatis ſuperque ſuadet. Fatemur autem, circumſtantiis omnibus probe ponderatis, eam, quam tam ſtudioſe a Romanis amoliri ſatagit Scioppius, ſententiam videri nobis vero longe ſimiliorem, et ipſum Scioppii ſtudium ſupplicii Bruni excuſandi pingendique malam cauſſam prodere, et innuere, dicis modo cauſſa heterodoxas aſſertiones ab inquiſitione fuiſſe adductas. Quamuis enim paradoxa dogmata in coetu Romanenſium, iſto potiſſimum tempore, aequis auribus audita non ſemper ſint, et interdum ab inquiſitionis officio cenſuram aliquam meruerint, vix tamen exemplum oſtendi poteſt, eorum aſſertores, immo atheiſmi haud obſcuros patronos capite plexos fuiſſe, modo eccleſiae auctoritati caput ſubmittere, et iudicio eius ſe ſuasque opiniones tradere non recuſauerint. Cuius exempla qui poſtulat, eum recolere memoria illa iubemus, quae de Pomponatio, Portio, Cremonino Caeſalpino aliisque in media Italia impietatis ſemina ſpargentibus ſuo loco diximus. Poſito itaque, de quo tamen adhuc diſputandum eſt, Brunum mundis ſuis innumerabilibus aliisque opinionibus a communi ſcholarum et eccleſiae decretis diſſonantibus, in ipſam religionem Chriſtianam et naturalem iniurium fuiſſe, non tamen nobis perſuadere poſſumus, tam feralem in eum ſententiam pronunciaturos fuiſſe ſacri tribunalis iudices, ipſo Minoë et Rhadamanto ſeueriores, ſi in gremio Romanae eccleſiae manſiſſet, et illi obſequium detuliſſet, opiniones ſuas eius cenſurae iudicioque ſubmittendo. Aſt deſertores ſacrorum ordinum et ad haereticos quos vocant delapſos mortis poena haud raro fuiſſe affectos, praetextum autem et colorem ab impietate et blaſphemia fuiſſe petitum, tot exemplis probat inquiſitionis hiſtoria, vt ad vnum LIMBORCHIVM [o] prouocare liceat, ſi haec omnia iuſtis rationibus ſuffulta exemplisque illuſtrata veriſimillima eſſe pronuntiandum ſit.

§. X. Bruniani ingenii characterem qui deſiderauerit cognoſcere, illi ſcripta viri ſingulari prorſus indole praediti legenda ſunt: vnum autem cum cura, et quam imprimis poſtulat, attentione lectum, ſatis ſuperque docebit, quam mira animi conditione et ingenii ſingulari natura ab aliis differat. Prima autem, quae in eo vigebat, imaginationis vis fuit, adeo effuſa et extra orbitam rapta, vt niſi nos omnia fallant, vix ſimile vagantis per innumeras easque mire inter ſe connexas complicatasque imagines ingenii exemplum inuenire liceat. Hinc ad concipienda ſibi animi ἴδωλα, conceptusque miros, inſolentes, abſtruſos, et pauciſſimis, ex iis praeſertim *Character ingenii Bruniani.*

o) In Hiſtoria Inquiſitionis.

ſertim, qui adaequatas et claras ideas ſectantur, comprehenſibiles adeo pronus eſt, vt his obruere lectorem, et innumeris imagunculis replere, quam ordine ſingula et ſimpliciter enumerare, malit. Hoc non in carminibus modo prodidit, in quibus incredibilis quaedam imaginationis licentia et laſciuientis ingenii fertilitas latet, ſed in iis quoque, quae dicendi genere non adſtricto ſcripſit, vbique ea occurrunt, adeo vt de abſtractiſſimis metaphyſices notionibus miras vbique imagines ſeminet. Immo in ipſis eius orationibus notionum confuſarum et ex hac fertilitate ſua quaſi mole obrutarum exempla mirumque chaos vocum nihil certi ſignificantium, ſed mentis ideas confundentium deprehenduntur. Cuius ſi quis exemplum illuſtre valdeque memorabile cupiat, quo dictis fides concilietur, eum epilogum *Orationis valedictoriae* legere iubemus, miraturum, quo ruat oratoris enthuſiaſmo quodam correpti, ingeniique emoti furor et inſana affectio. Et hinc cauſſa deriuanda eſt, cur Lullianae arti tantum Brunus pretium ſtatuerit, quantum vix alius, curque aliquot libellis, *de ſpecierum ſcrutinio; de progreſſu et lampade venatoria Logicorum; de artificio perorandi; de imaginum, ſignorum, et idearum compoſitione;* aliisque ſupra iam ex parte adductis de iſta arte merere conatus ſit. Non detinebimus Lectorem iſtis nugis, curioſum earum ad MORHOFIVM [p] remittentes, ſed verba modo Bruni adducimus, quibus quantus in ea arte Lulliſtica vel Nulliſtica potius, vir fuerit, ipſe, ne neſciremus, prodidit. Scribit enim [q]: *Nobis ita ſucceſſiſſe praeſumimus, vt quicquid ab antiquioribus hac de re fuit conſideratum, praeceptum et ordinatum, non ſit conueniens pars inuentionis noſtrae, quae eſt inuentio ſupra modum praegnans, cui appropriatus eſt liber magnae clauis. Nobis enim datum eſt, illam inueniſſe et perfeciſſe, nec locis materialibus (verificatis, ſeu per ſenſus exteriores) vltra non indiguimus, nec ordini locorum memorandorum ordinem adſtrinximus, ſed puro phantaſiae architecto innixi ordini rerum memorandarum locorum ordinem adligauimus.* Facile largimur Bruno hanc gloriam, neminem veterum vel recentiorum adeo inſaniuiſſe, qui vna *Logicae venatoriae* lectione conuicti ſcimus, quanto furore imaginationis ſomnia in iſta arte ſequatur, et ad nauſeam vsque depingat. Nimia autem imaginationis extra orbitam vagantis licentia, ſupprimi iudicandi vim, et haud raro, quo plus eſt ingenii, eo minus eſſe iudicii, nemo ignorat, qui humanae mentis vires atque operationes intelligit, et hiſtoria intellectus humani innumeris exemplis comprobat, Bruni autem omnium manifeſtiſſime demonſtrat. Deſideratur enim vbique fere in huius philoſophi meditationibus ſcripto comprehenſis illa iudicandi acies, quae ingenii commenta a veritatibus ſolidis diſtinguit, innexus ſyſtematum penetrat, rationibus veriſimilitudine decipientibus cauſſas veras, et ad rerum naturam indolemque pertinentes opponit, ac quid

p) l. c. T. I. pag. 371. Conf. BAYLE l. c. not. C.

q) De vmbris idearum, apud MORHOF. l. c. p. 270.

Quid diſtent aera lupinis, et paralogiſmus a vero ratiocinio, differat, intelligit. Id quod curioſus et ad cauſſas et rationes propoſitionum a Bruno adductas attentus Lector facile intelliget: nam et ipſae, quas haud raro aſſertum it, doctrinae abſurdae ſunt et ratione carentes, et definitiones ineptae, mancae, ſuperficiariae, ſoliſque imaginationis conceptibus nonnullis ſine fundamento inaedificatae, et modus ratiocinandi confuſus, maleque cohaerens, et tota argumenti philoſophici tractatio, obſcura, mirisque anfractibus ita ambigua, vt quae eius mens ſit, quid de eius aſſertis ſtatuendum Lector haereat maxime ambiguus. Quam rem vt palpandam Lectori exhibeamus, eum in magna, quae paſſim regnat ſcriptorum Bruni raritate, illa modo compendio φιλοσοφουμένων infelicis philoſophi legere iubemus, quae induſtriae acutiſſimi Hevmanni [r] excerpta debemus. Ea enim, licet minimam eorum partem, eamque fere tolerabiliorem, conſtituant, ita tamen comparata ſunt, vt dicta euidenter confirment. Quae cum ita ſe habeant, recte illi pronuntiaſſe cenſendi ſunt, qui Bruno inter ingenia phantaſtica et enthuſiaſtica, quae vocant, locum haud vltimum aſſignant, eumque audacia magis ſtatuendi, et imaginationis fertilitate, quam inuentione iudicii et veritatis erutae felicitate in hiſtoria philoſophica memorabilem eſſe pronuntiant.

Brunus veritates quasdam detexit.

§. XI. Quamuis autem haec ita ſe habere, et virtutem philoſophi magni primariam denegandam eſſe Bruno ex his conſequatur, non tamen putandum eſt, nihil veri vidiſſe Brunum, nec veritatem vllam detexiſſe. Cum enim maxima philoſophandi cogitandique libertate vteretur, lectione autem in veterum philoſophorum ſcriptis eſſet ſatis exercitatus, et mathematicarum inſuper ſcientiarum adminiculis ſuffultus, multa vidit, vbi a paroxyſmo ineptientis imaginationis paulo liberior effulſit, animus, quae haud vna ratione probari poſſunt debentque, et noſtrorum temporum felicitas velut inſignes veritates demonſtrauit. Eam enim ingeniorum paradoxorum naturam eſſe, vt inter mille luxuriantis imaginationis naenias interdum incognitas easque praeſtantiſſimas veritates eruant, aurumque interdum ex ſtercore producant, non ignorant, qui ingeniorum hiſtoriam callent. Dari huius rei exempla haud pauca ex ſcriptis Bruni poſſent, ſi id ageremus, vt ſpecialem Bruni hiſtoriam ſcriberemus, facile vero Lector ex iis, quae diligentiae virorum doctiſſimorum debemus, qui Bruni hiſtoriam tetigerunt, eius rei exempla petere poterit, etiamſi libris Bruni deſtitutus. Illud autem non praetereundum, Brunum multa vidiſſe, quae recentiores philoſophi, neſcio an forte fortuna, an luminibus Brunianis vſi, velut praeſtantiſſimas veritates detexerunt, aſſerueruntque. Inter quos imprimis Carteſium eſſe, qui, quod in multis Bruni vitulo arauerit, pridem obſeruatum P. D. Hvetio [s], G. G. Leibnizio [t], Morhofio,

r) Locis citatis.
s) Cenſ. Philoſ. Carteſ. c 8.
t) Leibniziana p. 143.

HOFIO [t], CROSAEO [u], IORDANO [x] aliisque, qui, ne nimii ſimus, ipſi conſulendi ſunt. Nos vt dictis fidem faciamus, ad duo eius rei prouocamus ſpecimina, quorum alterum vortices Carteſii ſunt, et globi illi in infinito aëre circum centra ſua acti, aliaeque phyſicae Carteſianae hypotheſes, alterum dubitatio ad philoſophiae principia vel initia potius reuocata. Vtrumque caput paſſim probatum Bruno, qui tamen prius a Democrito poſterius ab Academia accepit. Nec negat Brunus, ſe veterem philoſophiam reſuſcitauiſſe, canens [y]:

Vſus, principiumque erimus, quando ſapientum
Dogmata priſcorum priſcis clariſſima verbis
E fundo eruimus tenebrarum - - -

Neque cum Carteſio tantum Bruno in quibusdam, quae ille pro nouis venditauit, conuenit, [z] ſed alios quoque philoſophos nonnulla noua aut debere Bruno, aut cum eo ſaltem inſcios facere recte obſeruatum illuſtri IORDANO [x], qui Gaſſendum et Leibnizium huc aduocat. Et illum quidem in deſcribenda atomorum natura, ſi non Bruni vitulo arare, id quod haud facile quis dixerit, cum eo tamen conſpirare, ex illis intelligitur, quae de atomis in libro *de Minimo* [a] paſſim differit. Illuſtrem Leibnizium autem, quem Bruni libros legiſſe conſtat [b], nonnulla vel ab eo recepiſſe, vel illi ſaltem aequalia tradidiſſe, exemplis facile probari poteſt. Vidit enim et aſſeruit ante Leibnizium Brunus non eſſe poſſibile, in ſpecie vlla duo omnino concordantia vel aequalia indiuidua comperire [c]; mundi partes, et quae in eo ſunt, ad vniuerſi perfectionem conducere [d], malum eſſe nihil, quod non alicubi ſit bonum, optima omnia, quae a natura gubernantur [e], Dei voluntatem eſſe neceſſitatem, neque tamen eam libertati praeiudicare, velle enim immutabilem ſubſtantiam immutabiliter, ſed non aliena ſed propria voluntate, adeoque id ipſam libertatem eſſe [f], et ſimilia, quae magno acumine poſtea ornauit vir ſummus. Ex quibus conſtat, inter plurimas ineptias, vt ſolet accidere ingeniis paradoxis, interdum praeſtantiſſimas veritates vidiſſe Brunum, quae ſatis euincunt, pulcherrime de philoſophia mereri potuiſſe, ſi ſobrie magis philoſophari, quam ſomniis imaginationis paſci voluiſſet. Maxime vero in doctrina de ſyſtemate mundi veritates hodie magnis viris probatas aſſeruit, et partim ex ſchola Pythagorae, cui ampliſſime fauebat, partim ex diſciplina Copernici, cui plurimum tribuebat [g], hauſit, nonnullas impetu quodam ingenii et caſu detexit. Inter quas imprimis commendat, qui *Scripturam Coperni-*

t) l. c. T. II. L. I. c. 15. §. 6. p. 111.
u) l. c. p. 380.
x) l. c p. 10. add. Act. erud. 1682. p. 187. BAYLE Dict. l. c.
y) De Minimo c. 1. v. 150. p. 6.
z) loc. cit.
a) p. 10.
b) Epiſt. Vol. III.
c) De Minimo p. 71.
d) Ib. p. 132.
e) Ibid. p. 133.
f) Metaph. p. 9.
g) De Vniuerſo L. III. c. 9. Act. phil. Vol. I. p. 884. Errat itaque MORHOFIVS T. I. p. 875. qui Brunum Copernico priorem iſtas veritates vidiſſe, hunc autem prius publicauiſſe putat. Obiit enim Copernicus cum in cunis adhuc vagiret Brunus.

pernizantem edidit Io. Iacobvs Zimmermannvs, quod ſtatuerit, duorum generum ſtellas eſſe, ſoles immobiles et terras mobiles; mundos reliquarum planetarum noſtro eſſe ſubſtantia ſimiles; terram non minus lunae lumen aliquod tribuere, quam lunam terrae; habere ſua centra ſuosque vortices et ſoles, et quae circa illos voluantur planetarum globos; addi his poſſunt alia, tellurem in planetam mutandam [h]; cometas eſſe planetas, proprio circulo gaudentes [i], tellurem non ſeruare regularem illam ſphaericitatem exacte [k], et quae alia ſunt, recentiſſimis virorum praeſtantiſſimorum obſeruationibus pluribus probata, quae ſatis produnt, nec diſciplinam Bruno defuiſſe, nec felicitatem inueniendi, ſi nugari noluiſſet. Aſt ſuppreſſit has virtutes, ſcintillasque iſtas extinxit, vanitas hominis, et Pythagorica deliria ſectantis et imaginationi habenas prorſus laxantis, vnde tot abſurda et a ſanioris iudicij calculo prorſus deſtituta in eius ſcriptis occurrunt, qualia ſunt: periodicus rerum omnium recurſus, et circulus, quem et anima in reuolutione ſua ſubit [l], metempſychoſis more Pythagorico aſſerta, intelligentia ſiue anima rebus omnibus indita cum actu cognitionis, vnde res omnes, etiam minimae ſenſum et cognitionem habent, numeros, figuras et nomina naturam rebus inſcribendo [m]; earum eſſentiam inſculpſiſſe, hisque numeris rite intellectis Pythagoram, Zoroaſtrem, Apollonium Tyaneum, Hermetem miracula patrauiſſe [n]; numerorum nominumque mutatione, mutari poſſe hominum ſtatum et conditionem [o]; fata hominis eius manibus eſſe inſcripta, immenſitatem Dei neceſſario requirere vt ſint infiniti mundi [p]; quia in Deo *idem ſit, poſſe et eſſe, ideo omnia quoque eſſe, quae ille poteſt* [q], eſſe ſibi genium propoſitionibus obſcuris remurmurantem, eſſe in ſole quoque animantia hominibus praeſtantiora, quae, vt ignis, nutriantur, eſſe [r] naturam numen [s], hancque Deum in rebus credendam et nominitandam; nullum eſſe lapidem ſine anima, eiusque virtutes per ſomnia, affectuum commotiones, et repreſſiones ſe eſſe expertum [t], cui hypotheſi inſulſas fabulas de ſpectris, lemuribus, incolisque variis elementorum inaedificat. Qualia multa cum in ſcriptis Bruni paſſim occurrant, ſatis produnt, eum cum ratione inſaniuiſſe.

§. XII. Ex hac ingenii Bruni affectione ſequitur, ineluctabilem obſcuritatem et confuſionem in eius philoſophematis regnare debere. Id ipſa ſcriptorum eius lectio adeo euidenter comprobat, vt P. Bayle [u], qui acumine vtebatur inſolito, et haud raro in abſtruſos ſcriptorum ſenſus mira felicitate penetrabat, faſſus ſit, praecipuas eius doctrinas, millies *Obſcuritas et confuſio in ſcriptis Bruni regnans.*

h) De Min. p. 65.
i) De Vniu. L. VI. c. 20. p. 564.
k) Ibid. L. IV. c. 17. p. 441.
l) De Minimo p. 13. 21.
m) Met-phyſ. p. 102.
n) De Numero c. 1. p. 10.
o) Ibid. c. 6. p. 93.
p) De vniuerſo L. I. c. 6. p. 173.
q) Ib. c. 10. p. 341.
r) Ibid. L. IV. c. 7. p. 379.
s) Ibid. c. 10. p. 492.
t) p. 500.
u) loc. cit.

lies obſcuriores eſſe omnibus iis, quae dixere ſectatores Thomae Scotique, nos certe obſcuriorem vnquam philoſophum non deprehendiſſe, et vacuos haud raro ab eius lectione, licet cum attentione repetita receſſiſſe, ſponte fatemur. Cauſſas autem tantae obſcuritatis nemo diu quaeſiuerit, qui ingenii eius characterem ſupra delineatum probe conſiderat. Ita enim cum eo comparatum erat, vt inter innumeras, quas ſibi fingebat, ideas et notiones miris plexibus inter ſe complicatas, diſtinguere, et ſuis quasque locis ponere haud poſſet. His confuſis inter ſe animi conceptibus cum inuſitata ſigna et imagines tribueret, dici non poteſt, quam obſcurus et nihil ſignificans euaſerit. Acceſſit dictio poëtica, in qua Lucretium imitando antiquas voces affectabat, ipſas grammaticae regulas autem ſtudio haud raro negligebat, idque et licitum ſibi eſſe, et nouae philoſophiae ſuae haud parum decoris afferre contendebat v). Quibus cum iungeret ſententias, notionesque nouas, inauditas, hasque miris praeciſionibus metaphyſicis formatas, at inſolentibus imaginibus veſtitas, ſaepius autem ad furorem vsque artis poëticae licentia vteretur, fieri aliter non potuit, quam vt Heraclito fieret obſcurior. Accidere haec Bruno non temperamenti tantum vitio, ſed et affectata, vt maior in obſcuris videretur, et myſteria vendere crederetur diligentia. Canit enim:

Non haec fercula vulgo
Porrigimus, porro hinc ad malas commoda, genti
Inſtituenda damus, quae non intelligat ipſa.
Omnia.

Ita vero dum latebras quaerit, et velo ſe tegit, Pythagoreos, vt videtur, imitatus, ne tanta myſteria vulgo pateſcerent; philoſophorum γνησίων numero ſe ipſum expungit. Nec ita Dauus fuit Brunus, vt non ipſe intelligeret, verborum proprietatem et claritatem a philoſopho requiri; ſcribit enim w): *Si quispiam ab hoc philoſophiae non populari genere verborum cum proprietate ſimplicitatem tentauerit excludere, magis parricidii et ſacrilegii reus eſto, quam ſi Deorum ſacroſanctas imagines profanauerit.* Obſcuritati Bruni iungi poteſt debetque ſpiritus, quem fouit, contradictorius, quo non vni tantum Ariſtotelis ſcholae, ſed omnibus omnino

Bruni ſpiritus contradictorius.

v) En quaeſo eius verba, de Minim. exiſt. L. I. 1. v 128 ſeqq. p. 5 ſeq.
Nec ſciolus quisquam e cataclyſmo grammaticorum
Per quos obuerſum eſt ſophiae genus omne, putetur
Dignus, qui accedat, titulo quocunque ſuperbus
Vt te vel doceat, vel de iſtis iudicet expers
Luminis. Ac ſtultus quaedam minus eſſe Latine
Inſultet dicta, vt et rebus deroget alte
Deſcriptis, ſed verba putet vocesque Deorum
Aptata his numeris quadrantia ſenſibus hiſce
Quamlibet inuitus, ſiquidem ſua pondera dictis
Senſa dabunt noſtris obliuoi ſuppeditatus
Ceſſerit; incipietque nouae comprendier artes
Quid claudant, et quid promant: tunc vi meritorum
Multa renaſcentur, quae iam cecidere cadentque
Quae fuerant in honore vocabula nam volet vſus
Vſus principiumque erimus, quando ſapientum
Dogmata priſcorum priſcis clariſſima verbis
E fundo eruimus tenebrarum, pro nouitate
Si ſit opus rerum quocunque e fonte trahantur
Commodius, vocum authores erimusque nouarum,
Grammatici verbis at nobis verba miniſtrent,
Ii obſeruent vſum, quem nos indicimus ollis.
Nec genus inſipiens temerata mente proteruum
Confundat ſpecies, turbet genus omne, vt vbique
Artes in crepidam retrahantur grammaticalem.

w) De Minimo L. I. c. 1. ad v. 152. p. 8.

omnino philoſophis ſe oppoſuit. Teſtem damus inſcriptionem articulorum, quos ad diſputandum Pariſiis propoſuit, quam heic repetimus: *Articuli de natura et mundo, a Nolano in principibus Europae academiis propoſiti, quos Ioannes Hennequinus, nobilis Pariſienſis, ſub eiusdem felicibus auſpiciis contra VVLGARIS ET CVIVSCVNQVE ADVERSARIAE PHILOSOPHIAE profeſſores triduo Pentecoſtes in vniuerſitate Pariſiorum defendendos euulgauit, breuibus adiectis rationibus* [x]. Talis cum eſſet, hocque ſibi conſtitutum haberet, vt omnibus contradiceret, non potuit non, vbi vera, clara, certa deerant, falſa, obſcura, ambigua afferre, eaque vt pingeret, anfractuoſo et tenebris abſcondito probandi genere vti. Ex quibus omnibus, quem inter philoſophos locum Brunus occupet, Lector, nobis non monentibus, intelligit. Et meruit quidem in eo laudem Brunus, quod ſectariam philoſophiam maximo odio ſit proſecutus, probe enim intelligebat, verae eam ſapientiae e diametro eſſe contrariam, et obſtacula philoſophanti haud pauca obiicere; de qua re mentem ita ſuam declarat [y]:

Nam vos, o Muſae, quacumque ex parte venitis
Appoſitae, excipiet gratas ſophiae genus altum
Quamlibet eque ſchedis Cumanae verba Sibyllae,
Euandrique rogis referantur, cuncta probantor.

Quae non ad antiquata modo et reprobata a grammaticis verba pertinent, ſed ad philoſophiam quoque ipſam, de qua in antecedentibus dixerat:

. . . . . quando ſapientum
Dogmata priſcorum priſcis clariſſima verbis
E fundo eruimus tenebrarum . . .

Et hoc quidem reſpectu ferri excuſarique poſſet, quod omnibus philoſophis, qui tunc ſectarii erant, ſe oppoſuerit. Neque magnopere improbari poteſt, quod eos philoſophos deteſtatus ſit, qui panis lucrandi cauſſa philoſophantur [z], quamuis ipſe inopia preſſus πρὸς ἄλφιτα philoſophatus ſit; obſtare enim mercenariam diligentiam philoſophiae eclecticae, et haud pauca impedimenta obiicere, experientia multoties docuit. Immo nec in eo peccaſſe cenſendus eſt, quod Ariſtotelem vbique impugnauerit: licet enim in eo modum exceſſerit, quod philoſophorum ſtupidiſſimum Ariſtotelem appellet [a], fatendum tamen, in nullo minus argumento placere poſſe Ariſtotelem, quam in eo, quod ſibi tractandum nouisque hypotheſibus illuſtrandum ſumſerat Brunus, nempe phyſico. Hinc non modo Pariſiis, vti dictum, eum publice oppugnauit, ſed et paſſim in carminibus ſuis calamum in eum ſtrinxit, et ſcholam Peripateticam mire exagitauit, multisque rationibus adortus eſt, vt variis ſpeciminibus in eius

x) NICODEMI, BAYLE, ll. cc.
y) De Min. L. I. c. 1. v. 152 ſeq. p. 6.
z) De Immenſo p. 145. conf. IORDAN, l. c. p. 25.
a) De Minimo p. 49.

ſcriptis conſtat. Immo quod mireris, inter medios Ariſtotelis, duce Philippo, ſectatores Wittebergae recentiores philoſophos magno cum Lycei contemtu Ariſtoteli praefert, et *Albertum M.* ait.[b], *ipſo principe Ariſtotele, cui indigniſſime, vtpote cucullatus, pro temporis illius ratione fuerit addictus, numeris multis fuiſſe ſuperiorem, Copernicum plus intellexiſſe in duobus capitibus, quam Ariſtotelem et omnes Peripateticos in vniuerſa eorum naturali contemplatione; Palingenii quingenta carmina praeſtare Atticiſmo et Romaniſmo omnium, qui ſub vexillo Peripatetico comtius loquendo et ſtultiſſime ſentiendo militarint.* Et in his quidem omnibus laudandus magis, quam vituperandus Brunus eſt. Nec deneganda quoque ei laus eſt, quod in mathematicis diſciplinis non proletarie verſatus fuerit, earumque adminiculo haud pauca viderit in naturali doctrina, quae veritati propiora ſunt [c]. Aſt his tamen omnibus non obſtantibus et intellectus et voluntatis virtutibus deſtituebatur, quae ad emendandam philoſophiam requiruntur. Quanquam enim animo regebatur magno, excelſo, errorum contemtore, et imperterrito in ſubiugandis praeiudiciis, nec ab eruditione erat imparatus, iudicii tamen acumine deſtitutus, vt ſupra probatum, totumque imaginationis deliriis ſe permittens, veram viam inuenire non potuit. Male itaque fecit, quod eas diſciplinas attigerit, quae iudicio facem non praeferente, feliciter abſolui nequeunt, qualis eſt metaphyſica, quam, melius ſibi conſuluiſſet Brunus, ſi intactam praetermiſiſſet: Porro improbi laboris patientiam Bruno defuiſſe, eumque ingenio fidentem extemporali tantum diligentia in ſcriptis ſuis concinnandis fuiſſe verſatum, et ſupina metri negligentia prodit, et fatetur, qui eius metaphyſicam edidit, Raphaël Egelinus, licet id in laudibus eius ponat: eam enim, refert [d], dictaſſe Brunum *ſtantem pede in vno; tam rapido*, ita hanc incuriam extollit, *fuit ingenio et tanta vi mentis!* Quod an meritis poſt ſerio et diu examinatas rerum circumſtantias pronunciantis et attente philoſophantis acumen prodat, Lectoris arbitrio definiendum relinquimus, certi, multa paradoxa, monſtroſa et inepta in ipſo partu ſuffocaturum fuiſſe Brunum, ſi lente philoſophando feſtinare, quam nimium properando coecos catulos parere maluiſſet.

Philoſophia Bruni qualis generis ſit?

§. XIII. Ex his, vero, quae diximus, iudicandum eſt, vtrum inter reformatores reſtauratoresque philoſophiae Bruno locus dandus ſit, vel, an, quod nonnulli faciant [e], philoſophiae Democriteo-Epicureae reſtauratoribus ſit adiiciendus? Et verum quidem eſt, Brunum atomorum hypotheſin, mundos infinitos vorticesque globorum coeleſtium hisque ſimilia a Democrito et Epicuro mutuo accepiſſe. Aſt ſenſu longe alio et diuer-

b) In Orat. valedict. §. 10. Act. phil. Vol. II. p. 425.

c) Inuenies autem in his quoque ingenii prurientis, et affectatae nouitatis fundamento carentis naeuos,

d) Conf. Act. philoſ. Vol. III. p. 425.

e) Cel. Gentzke Hiſt. phil. S. III. c. 2. p. 154. reprehendente Buddeo Annot. ad hiſt. phil. c. 6. §. 3. p. 377.

diuerſo atomis in natura rerum ſecundum Brunum vſus eſt, quam eas adhibere ſolebat ſchola Epicuri. Quod vt luculento ſpecimine probemus, en duas de atomis aſſertiones Bruni: *Nobis*, inquit [f], *vacuum ſimpliciter cum atomis non ſufficit, certam quippe oportet eſſe materiam, qua conglutinentur.* Qua materia, vt recte doctiſſimo CROSAEO [ff] viſum, intelligit mentem ſiue animam mundi per omnia fuſam, de qua carmen de Minimo ita auſpicatur:

Vt mens naturae ſubiectis inſita rebus
Momentis graduanda ſuis depromit, et aptis
Ordinibus conſtans, numeris diſcriminat alte;

Altera illa eſt, qua ſenſum et cognitionem adeoque et vitam atque motus principium atomis ſiue minimis tribuit [g]: quae cum Epicuri ſyſtemate conſtare non poſſe, ex comparatione vtriusque clariſſime intelligitur. Doctiſſimus CROSAEVS autem, qui diligenter et attente in Bruni ſcriptis verſatus eſt, et probe viderat, ab Epicuro et Democrito eum haud raro recedere, in eam ſententiam conceſſit [h], eſſe eius philoſophiam naturalem, nihil aliud, quam ſyſtema phyſicum Epicuri Pythagoreiſmo incruſtatum. Quod an commode dici poſſit, valde dubii haeremus, eo quod Epicureum ſyſtema quam primum atomis et vacuo tertium aliquod principium additur, totum neruo ſuo diſſolutum concidit et euaneſcit. Accedit quod, monente ipſo viro ſummo, atomi Bruni alterius naturae ſint, quam Epicuri; nempe rotundae, et terminis ſuis quas partes eſſe non vult, ſeſe mutuo contingentes, quam hypotheſin latiſſime proſequitur in libro *de Contemplatione ex minimo*. Vnde ſi veteri cuidam ſectae adſcribendus eſſet Brunus, Semipythagoreus rectius diceretur, quos conſtat, ipſas quoque atomos rotundas poſuiſſe, aſt aliud quoque ad eas regendas, formandas vniendas principium adhibuiſſe. Ipſe ſane Brunus in haud paucis Pythagorea philoſophemata ſecutus eſt, qualia ſunt [i]:

Non audita Samii ſacra verba parentis;
An non ipſa fluens vario cum tempore raptim
Continuo mutata venit de partibus vltro,
Adſcitis nouiter, primis abeuntibus moles?
Nunquid materies eadem tua corporis eſt nunc
Partibus ac toto qualis paulo adfuit ante?

Hanc enim hypotheſin: cuncta fluere, nec hodie eſſe, quod heri fuit, quodcunque materiae debetur, Pythagoreos tradidiſſe, et ab iis Heraclitum accepiſſe, ex illis, quae *Tomo primo* [k] dicta ſunt, notum eſt. Ipſa quoque de monade doctrina, et dogma de mundi ſyſtemate ſolem centrum habente

f) De Minimi exiſt. c. 2. p. 10.
ff) Act. phil. Vol. II. l. c.
g) De Minimo L. III. p. 102. Act. phil. l. c. p. 796.
h) loc. cit.
i) De Numero c. 2. p. 24.
k) p. 1074 ſeqq. 1113. 1135.

habente, Pythagorea ſunt. Aſt ab hac quoque ſchola in haud paucis ſeceſſit, id quod vna de mundis innumerabilibus hypotheſis, deamata Bruno Venus, probat. Pythagoreae ſcholae enim mundus tantum vnus eſt, extra coelum autem infinitum; et extra mundum inane eſt, in quod et ex quo mundus reſpiret [l]. Quod ex Pythagoreorum ſchola in ſuum ſyſtema Zeno Citticus quoque transtulit. Alia, ne nimii ſimus, non cumulamus. Rectius itaque ad eclecticae philoſophiae reſtauratores, at parum felices, Brunum referendum eſſe putamus. Certe id ipſe voluit, ſcribit enim [m]:

> *Inſpirato mihi vero vnde elementa*
> *Vt ſophiae ſpecies longum ſuppreſſa per aeuum*
> *Emicet atque aegras vultu reuocata ſereno*
> *Soletur mentes errorumque excruciantes*
> *Diſcutiat nebulas.*

Quem philoſophiae ſcopum ſi recte attigiſſet Brunus, gloria illi primum reſtitutae philoſophiae eclecticae omnino eſſet tribuenda. Verum enim vero obſtabant infelici philoſopho iudicii paupertas, imaginationis laſciuia, et ineptus mos conſarcinandi veterum hypotheſes, vt nouam philoſophiam effingeret, quae inde monſtrum magis, quam aptum et rationale ſyſtema prodiit. Nempe ſyſtemate atomiſtico veterum, potiſſimum ſcholae Italicae, cum ſyſtemate emanatiuo coniuncto, vſurus, cum videret Pythagoreos vtrumque etiam ſequi, et nouum tamen dare vellet, eiusmodi φιλοσοφέμενα dedit, quae, dum noua affectat, partim obſcura, incerta et nihil ſignificantia ſunt, partim intolerabilia, abſurda, et ſi verum dicendum, interdum impia: quamquam iniuriam Bruno facere eos, ex dicendis patebit, qui Spinoziſmi eum reum faciunt.

Scripta Bruni.

§. XIV. Scripſit plurima Brunus, quem extemporali facultate ſcribendi fuiſſe vſum modo monuimus. Ipſe ad multos libros ſuos prouocat, quorum tamen haud exigua pars, dubitamus, an lucem viderit? nonnullos enim affectos non perfeciſſe ex dedicatione libri *de Minimo* intelligitur. Eorum, qui lucem viderunt, nobisque innotuerunt indicem hoc loco dabimus, quoniam ſunt rariſſimi [n]. Ita vero, ſi fides titulorum inſcriptionibus, iuxta temporum ſeriem prodierunt. I. *La cena de le Cineri deſcritta in cinque dialoghi* cIↄIↄLXXX. II. *De vmbris idearum*, Paris LXXXII. III. *Ars Memoriae*, Paris cIↄIↄLXXXII. *Il Candelago Comedia*, Paris cIↄIↄLXXXII. IV. *Cantus Circaeus ad memoriae praxin ordinatus*, Paris LXXXIII. V. *De la cauſa, principio et vno*, Ven. cIↄIↄLXXXIV. VI. *De l' infinito, vniuerſo et mondi.* Ven. cIↄIↄLXXXIV. VII. Eodem anno prodiiſſe apud Pariſios dicitur: *Spaccio della beſtia triomfante.* VIII. *Cabala del cavallo Pegaſeo con' l' aggiunte*

l) ARIST. Phyſ. L. III. c. 4. PLVT. de Plac. phil. L. II. c. 9.

m) De Inuent. minimi c. 1. p. 97.

n) Conf. Cl. VOGT. Cat. Libr. rar. p. 139.

aggiunte dell' aſino Cillenico, Par. cIɔIɔLXXXV. IX. *De gli heroici furori*; Par. cIɔIɔLXXXV. X. *De progreſſu et lampade venatoria logicorum*, cIɔIɔLXXXVII. XI. *Acrotiſmus, ſiue rationes articulorum phyſicorum aduerſus Ariſtotelicos*, Witteb. cIɔIɔLXXXVIII. XII. *Oratio valedictoria habita ad ampliſſimos et clariſſimos profeſſores atque auditores in academia Wittebergenſi* anno cIɔIɔLXXXVIII. XIII. *De ſpecierum ſcrutinio et lampade combinatoria R. Lulli*, Prag. cIɔIɔLXXXVIII, recuſa Argentorati cIɔIɔCLI. cum Lullii operibus. XIV. *Oratio conſolatoria habita in illuſtri celeberrimaque academia Iulia in fine ſolenniſſimarum exequiarum illuſtriſſimi et potentiſſimi principis Iulii, Ducis Brunſuicenſium* I. Iulii cIɔIɔLXXXIX Helmſtadii. XV. *De triplici minimo et menſura*, Francofurti cIɔIɔXCI. XVI. *De Monade numero et figura, conſequens quinque de minimo, magno et menſura, item de innumerabilibus, immenſo et infigurabili, ſeu de vniuerſo et mundis libri octo*, Francofurti cIɔIɔXCI. libris conſtat duobus diuerſis, ſed vna paginarum ſerie continuatis [o] XVII. *De imaginum, ſignorum et idearum compoſitione*, Francof. cIɔIɔXCI. XVIII. *Summa terminorum metaphyſicorum ad capeſſendum logicae et philoſophiae ſtudium ex Iordani Bruni Nolani entis deſcenſu MSc. excerpta, nunc primum luci commiſſa a* RAPHAELE EGLINO, *Iconio Tigurino*, Tig. cIɔIɔXCV. Prodiit hic libellus ex praelectionibus Bruni Wittebergae cIɔIɔLXXXVII. habitis XIX. *Artificium perorandi*, *edente* ALSTEDIO, Francof. cIɔIɔCXII. Haec Bruni ſcripta nobis innotuerunt, quorundam copiam fecit vel HEVMANNVS, qui et rariorum recenſionem exhibuit. Ipſe Brunus libros ſuos laudat, *de ſigillo ſigillorum* [p], *de imaginibus*, *de principiis rerum*, *de ſphaera*, *de phyſica magia*, et his ſimiles, forte nunquam editos, ſed aut cogitationibus tantum deſtinatos, aut affectos. Non ſine attentione autem hoc loco dimittendum eſt, annos editionum interdum ſubleſtae fidei eſſe, immo nec locum editionis verum ſemper exprimi. Namque *Coenam cinerum* editionis anni cIɔIɔLXXX fruſtra in catalogis praeſtantiſſimarum bibliothecarum ſe quaeſiuiſſe notat doctiſſimus VOGTIVS [q] et NIC. FRANC. HAYM *in Notitia librorum rariorum Italica lingua ſcriptorum*, Pariſienſem anni cIɔIɔLXXXIV nominat: ex quo, ſi addatur, quod ſupra monuimus, ante annum cIɔIɔLXXXIV ex Italia Brunum non diſceſſiſſe, concludimus, aut falſum eſſe titulum libri, aut VERDIERIVM [r], a quo accepit P. BAYLE in eo deſignando errauiſſe. CL. BAYERVS [s], autem obſeruauit, non Pariſiis ſed Londini videri lucem adſpexiſſe; vnde coniicimus, ad euitandam patriae ſuae inuidiam, qua circa annum cIɔIɔLXXX et ſequentes valde premebatur Brunus, Pariſienſes editiones nomen ementitas in Italia prodiiſſe.

§. XV.

o) Extare etiam Italico ſermone diſcimus ex relatione P. BAYLE l. c. not. D.
p) Vid. NICERON. l. c.
q) loco citato.
r) In Bibl. Gallic.
s) Mem. Lib. rar. p. 219.

Philoſophiam Bruni delineare difficillimum.

§. XV. Reſtat vt de noua, quam meditatus eſt Brunus, philoſophia narrationem inſtituto noſtro conuenienter exhibeamus, et quid ex veteribus ſelectum ſuum fecerit quid nouum addiderit, ac qua ratione cuncta in ſyſtemate aliquo connexa atque concatenata expoſuerit, dicamus. Aſt, vt verum fateamur, aqua heic nobis haeret, nec hanc tractationis noſtrae partem ita abſoluendi nobis copia eſt, qualem vel in aliis habuimus, vel in argumento curioſo exoptamus, vt Lectori ex aſſe fiat ſatis. Id quod non negligentiae noſtrae tribuatur, rogamus, ſed cauſſis duabus, quae obſtitere, quo minus hoc quoque loco hiſtorici pleni et perfecti defungeremur officio. Nempe ita obſcura ſunt philoſophumena Bruni, et tantopere tum verbis obſoletis, inſuetaque atque confuſa partium orationis conſtructione abſcondita, tum notionum ipſarum vagarum, incertarum et praeciſionious mentis quidem formatarum, at ineptis et tenebricoſis imaginibus depictarum inſolentia, numerique poëtici nox tanta, vt noſtra quidem mentis oculorumque acies; licet omnem contentionem adhibeat, non ſatis perſpiciat, qua ratione totum eius ſyſtema cohaereat, ſuisque membris connexum ſuſtentetur. Neque dubitamus affirmare, Brunum, ingenio extra orbitam vagante ductum, ipſum cohaerentis doctrinae aedificium ſibi non exſtruxiſſe, et fruſtraneam eſſe omnem diligentiam, quae lucem tenebris Cimmeriis Bruni inferre ſatagit. Quam certe ignorantiam noſtram fateri non erubeſcimus; ſcilicet:

Neſcire velle, quae magiſter peſſimus
Docere non vult, docta inſcitia eſt.

Deinde libros Bruni rariſſimos, praeſertim phyſicos et metaphyſicos ipſos euoluendi nobis occaſio defuit, qui ex vno libro *de Minimo* diſcere potuimus, qualis philoſophus nobis Brunus ſit habendus. Reliqua viris doctis BAYLIO, CROSAEO, HEVMANNO debemus, quorum fide placita eius cognouimus. Ita vero officio, prout decet, defungi noſtro non licebat, qui noſtris videre oculis cupimus, vbi de integro philoſophi alicuius ſyſtemate iudicandum eſt. Itaque malumus paginas noſtras imperfectas hoc loco eſſe, quam incerta narratione Lectorem naſo ſuſpenſo deducere. Verum ne nos moleſtiam laboriſque taedium defugiſſe videamur, et nihil habeat lector, vnde Bruni philoſophiam intelligat, primo quidem ea philoſophi paradoxi philoſophumena deſcribemus, quae iterata et attenta lectione libri difficillimi *de Minimo*, obſeruauimus: tum adiiciemus ea, quae laudatiſſimorum virorum triga notauit, et quid nobis de philoſophia Bruni iudicandum videatur, modeſte tandem exponemus.

Bruni placita ex libro de Minimo.

§. XVI. Liber *de Minimo*, geometricus, phyſicus et metaphyſicus eſt; vbique enim notiones geometricas, phyſicas et metaphyſicas miſcuit, quod non potuit non totam tractationem, vt reliqua taceamus ſupra tacta, reddere incertam, fluctuantem atque atra nocte obſcuriorem.

Eſt

Eſt autem minimum auctori et obiectum numeri et magnitudinis, et omnium elementatorum adeoque et geometricam atque arithmeticam, et phyſicam rerum omnium ſubſtantiam conſtituit. Hoc enim primum eius principium metaphyſicum, phyſicum, mathematicum eſt:

- - - - - minimum ſubſtantia rerum eſt,
Atque id idem tandem opperies ſuper omnia magnum.
Hinc monas hinc atomus, totusque hinc vndique fuſus
Spiritus, in nulla conſiſtens mole ſuisque.
Omnia conſtituens ſignis, eſſentia tota,
Si res inſpicias, hoc tandem eſt, materiesque;
Quandoquidem minimum ſic integrat omnia, vt ipſum
Ni ſubſternatur, reliquorum non ſiet hilum.
Eſto nulla monas, numerorum non erit vllus:
Namque ea conſtituit ſpecies, ſtatuens genus omne.
Quo circa in cunctis primum eſt fundamen, vt vnde
Et Deus, et natura parens, arsque explicat alte
Quod ſuper omne genus perſtat, quod et in genere omni eſt etc.

Verbo minimum eſt, ſubſtantia prima ex quo omnia oriuntur, componunturque, et in quod omnia tandem reſoluuntur, adeoque

- - - - ipſum ſunt omnia tandem
Vt monas eſt omnis numerus.

Nempe magna diligentia probare contendit Brunus, continuum in infinitum diuiſibile non eſſe, magnisque machinis Peripateticos refutat, quo iure, quaue iniuria? alibi dicendum. Ex hac generaliſſima idea minimi axiomata geometrica quamplurima deducit, hoc loco, vbi alia agimus, non deſcribenda; licet ſatis ſingularia ſint et παράδοξα. Dabimus tamen breuem totius *de Minimo* contemplationis σκιαγραφίαν, vt de genio Bruni metaphyſico Lectori paulo plura conſtent. Nempe 1) maximum eſt minimum multiplicatum. 2) Tolle minimum, et deerit maximum. 3) Naturae et artis ſubiectum eſt a minimo, et conſiſtit in minimo. 4) Minimum eſt potentiſſimum. 5) Claudit omnem monadum et numerorum magnitudinem. 6) Minimum componit, auget, format. 7) Minimo oppoſita ſunt omnia. 8) Minimum omnia promit, 9) minimum omnia terminat, 10) vitam defert, 11) diſſeminat omnia; 12) eſt intimum infernorum; 13) eſt omnia, 14) vbique eſt praeſens et ſemper; 15) ex minimo poteſt cognoſci maximum. 16) Ratio citius poteſt deuenire ad minimum, quam ad maximum. 17) Minimi non eſt pars. 18) Minimum ſi tangit, toto ſe tangit. 19) Minimum ſuo fine plura poteſt attingere minima. 20) Minimum attingit ſibi aequale. 21) Minimo non datur minus. 22) Minimum eſt, quod ita eſt pars, vt eius nulla ſit pars vel ſimpliciter, vel ſecundum ſpecies. 23) Minimum eſt quantum, et efficit quantum. 24) Minimum reale infra minimum ſenſile

ſenſile ſubſidet. 25) Minimum realem nullam ſcientiam definit. 26) Minimum qua minimum, eſt indifferens. 27) Minimi tot ſunt genera, quot ſunt ſpecies. 28) Minimum eſt vnibile, 29) inſolubile; 30) non patitur ſe penetrari, 31) non miſcetur, 32) eſt tantum attingibile; 33) facit, vt corpora ſint ſolida; 34) attingit minimum, 35) eſt rotundum, 36) minimi propria vna ſemper figura. 37) Minimo tantum minus vacuum. 38) In minimo dimenſio eſt originaliter indifferens. 39) Minimum cum maximo habet vnam figuram. 40) Minimum habet minimam termini partem. 41) Minimum eſt inalterabile. 42) Minimum eſt ſex punctis attingibile. 43) In minimo maxima curuitas. 44) Minimum eſt omnium menſura. 45) Circulus eſt typus minimi. 46) Minimo minimum non eſt maius. 47) Minimum eſt finibile datis punctis minimi. etc. En aranearum tela, quibus maxima ſubtilitate nectendis inſtruendisque ita inſudat auctor, cuncta, velut membra disiecta diſſocians, vt patientia et attentione incredibili opus ſit, ſi quis colligere omnia et ſociare cupiat. His autem, quae ad euertendas quasdam geometrarum regulas in fine libri applicat, multa phyſica et metaphyſica porro immiſcet, ex quibus, vt genium hominis intelligat lector, ſequentes aſſertiones excerpimus:

I. Splendentia ſidera, veri mundi ſunt f).

II. Noui telluris facies fulgens eſt, vere ſanctum et venerabile ſidus.

III. Mens ſuper omnia Deus eſt, mens inſita omnibus natura; mens omnia peruadens ratio.

IV. Deus dictat, et ordinat: natura exequitur atque facit, ratio contemplatur et diſcurrit.

V. Deus eſt monas omnium numerorum fons, ſimplicitas omnis magnitudinis et compoſitionis ſubſtantia, et excellentia ſupra omne momentum; innumerabile, immenſum.

VI. Natura eſt numerus numerabilis, magnitudo menſurabilis, momentum attingibile.

VII. Ratio eſt numerus numerans, magnitudo menſurans, momentum aeſtimans.

VIII. Influit Deus per naturam in rationem. Ratio attollitur per naturam in Deum. Deus eſt amor, efficiens, claritas, lux; natura eſt amabile, obiectum, ignis et ardor; ratio eſt amans, ſubiectum quod a natura accenditur, et a Deo illuminatur.

IX. Senſus eſt oculus in carcere tenebrarum rerum colores et ſuperficiem veluti per cancellos, et foramina proſpiciens: ratio tanquam per feneſtram lumen a ſole deriuans, et ad ſolem repercuſſum, quemadmodum in corpore lunae ſpeculatur. Intellectus in aperto, et quaſi ex alta ſpecula vndique oculus ſuper omnem particularitatem, turbam et confuſionem in vniuerſo, et diſtinctione ſpecierum ipſum praefulgentem ſolem ſpeculatur.

X. Ra-

f) De Exiſt. Minimi c. 1.

X. Ratio ſe facile in mentem attolleret, niſi variorum affectuum in oceano fluctuans diſtraheretur: quando natura comparatum eſt, vt diuerſis animae facultatibus ad totidem opera et effectus variis operationibus et actibus accingatur et expediatur.

XI. Ad certum felicitatis genus non debemus ſapere, plusquam oportet; ad felicitatem vero ſimpliciter, cum ſcire ſit de genere bonorum, non plus actui debet eſſe praeſcriptus modus, quam a natura atque Deo praeſcriptus eſt ei, quam nullam fruſtra voluit eſſe, potentiae.

XII. Qui philoſophari concupiſcit, de omnibus principio dubitans, non prius de altera contradictionis parte definiat, quam altercantes audierit, et rationibus bene perſpectis atque collatis, non ex auditu, fama, multitudine, longaeuitate, titulis et ornatu: ſed de conſtantis ſibi atque rebus doctrinae vigore ſed de rationis lumine, veritate inconſpicua, iudicet et definiat.

XIII. Non plus ſapientiae et bonitati, quam ignorantiae et iniquitati voces atque verba ſubminiſtrant. Horum ſimplicitate veritas et doctrina, quorum ornatu inertia gaudet et aſtutia, et quorum varietate cum quadam mercenaria ſollicitudine vanitas inſoleſcit.

XIV. Nihil variat rerum ſubſtantia; nempe immortalis eſt, nec gignitur, nec corrumpitur; ſed gignuntur ex ea omnia et ſoluuntur in ipſam; ex ea augentur creſcentia, et in eam deficiunt [t].

XV. Minimum eſt ſubſtantia rerum, quatenus videlicet aliud a quantitatis genere ſignificatur; corporearum vero magnitudinum, prout eſt quantitatis principium. Eſt, inquam materia, ſeu elementum efficiens, finis, et totum, punctum in magnitudine vnius et duarum dimenſionum. Atomus priuatiue in corporibus, quae ſunt primae partes, atomum negatiue in iiſce quae ſunt tota in toto atque ſingulis, vt in voce, anima, et huiusmodi genus; monas rationaliter in numeris, eſſentialiter in omnibus.

XVI. Optimus Maximus eſt ſubſtantiarum ſubſtantia, et entitas qua entia ſunt, ideoque monadis nomine celebratur.

XVII. Vacuum ſimpliciter cum atomis non ſufficit, certam quippe oportet eſſe materiam qua glutinentur.

XVIII. Numerus eſt accidens monadis, et monas eſt eſſentia numeri: ſic compoſitio accidit atomo, et atomus eſt eſſentia compoſiti.

XIX. Semper fluit materia, nec hodie corpus eſt, quod heri fuit [u].

XX. Corpus itaque hominis ſubſtantia non eſt, nec mors ad corporis ſubſtantiam pertinet, multoque minus ad animam.

XXI. Quum rerum ſubſtantia minime ſit ſolubilis, mors non eſt timenda, ſed tranſitus expectandus ſecundum Pythagoram.

XXII. Compoſitum nullum ſubſtantia vera eſt.

XXIII. Solum per indiuiduam animae ſubſtantiam ſumus id quod ſumus, quam circum veluti centrum quoddam vbique totum atomorum exglome-

t) De Exiſt. Minimi c. 2. u) c. 3.

glomeratio fit et agglomeratio. Vnde per natiuitatem et adoleſcentiam ſpiritus architectus expanditur in hanc, qua conſiſtimus, molem, et a corde diffunditur: in quod tandem veluti telae iſtius ſtamina complicans, ſeſe recipiat, vt ex eadem, per quam proceſſerat viam, intraueratque portam, recedat demum et egrediatur. Natiuitas ergo eſt expanſio centri, vita conſiſtentia ſphaerae, mors contractio in centrum.

XXIV. Pro conditione, qua anima ſe geſſit in vno corpore, ad aliud ſortiendum diſponitur, inquit Pythagoras, Saduchimi, Origenes et alii e Platonicis multi. Itaque non eſt tanquam fortuita illa ſedium mutatio, ſicut partium ex quibus corporea moles compaginatur. Quapropter aliae per corpora humana diſcurrunt, aliae in heroum corpus aſſumuntur, aliae vero in deteriora deturbantur. Haec illi, qui aeterna omnia quadam reuolutione exagitata intelligunt, praeter vnum.

XXV. Omnia quodammodo circumeunt, et circulum imitantur [x].

XXVI. Simpliciter monadum monas vna reperta eſt, quae multum et magnum complectitur, omneque in iſta integranda means, dans entibus eſſe. Illa Deus eſt, extans totum, infinitum, verum, omne, bonum vnum.

XXVII. Quae in compoſito, diſcreto ſenſibilique conſiſtunt, ſunt aliud atque aliud, et ſemper fluunt.

XXVIII. Deus eſt monadum monas, nempe entium entitas.

XXIX. Quod vnum non eſt, nihil eſt.

XXX. In minimo, ſimplici, monade oppoſita omnia ſunt idem, par et impar, multa et pauca, finita et infinita.

XXXI. Id oſtenditur in Deo, qui idem dicitur vbique et nusquam, infra omnia fundans, ſuper omnia gubernans, intra omnia non incluſus, extra omnia non excluſus, omnia per excellentiam et comprehenſionem, nihil per definitionem, principium omnia promens, finis omnia terminans: medium nectens et diſcriminans omnia, centrum vbique, intimum internorum, extremum nusquam, quia metitur et concludit omnia, immenſus et inexaequabilis ipſe, in quo ſunt omnia, et qui in nullo neque in ſe ipſo, quia indiuiduus et ſimplicitas ipſa, ſed eſt ipſe.

XXXII. Maximus et velociſſimus motus et ſimpliciter tardus ſeu maxima quies, vnum atque idem ſunt. Hinc diuina ſapientia, quae attingit omnia, et eſt in omnibus, dicta eſt mobiliſſima omnium, quia vbique manet, et immobiliſſima, quia ociſſime attingit a fine vsque ad finem, et diſponit omnia inter ſuos vbique terminos: tribuitur illi motus, quia eſt vegetatio et vita, cuius virtute omnia mouentur. Tribuitur illi quies, quia eſt ipſa aeternitas, et ſubſtantia in qua et per quam omnia ſunt et manent.

XXXIII. In inquirenda veritate ratio atque finis quam maxime attendenda, et gradibus atque ordine certo opus eſt, ita vt primum fundamina falſi prima tollantur, et tum demum ad ſpeculationem, et ab ea ad praxin eſt progrediendum [y].

XXXIV.

x) De Exiſt. Minimi. c. 4 y) c. 5.

XXXIV. Materia finita quantacunque obiecta partibus conſtat non infinitis, cui apponendo magnitudinem ſicut et numero finito multitudinem, infinitum percurrere licet. E contra vero a finita magnitudine partes adimenti et ſubdiuidenti minimum ſicut a finito numero numerum ſubtrahenti monadem tandem occurrere neceſſe eſt.

XXXV. Tota duratio eſt infinitum inſtans, idem, principium et finis.

XXXVI. Tellus non magis eſt in medio, quam luna, ſol, polus et omnia. In quam contemplationem deuenire non potuerunt, quibus eius motum circa proprium centrum non percepiſſe licuit.

XXXVII. Principium et fundamentum errorum omnium tum in phyſica, tum in matheſi eſt reſolutio continui in infinitum.

XXXVIII. Proprie indiuiduum dicitur eſſe vbique, et quia ſpacium eſt infinitum, centrum dicitur eſſe vbique, atomum dicitur eſſe omnia.

XXXIX. Minimum indefinitum eſt, at non infinita eius ſubordinatione opus eſt, non confundendum autem minimum artis, cum minimo naturae [z].

XL. Minimum naturae a minimo ſenſus diſtinguendum eſt, hoc enim quasdam qualitates habet, quibus ad ſenſum habet analogiam, quae nonniſi a compoſitione dimanabunt: minima quippe iuxta primam formam, qua minimum et corpora ſunt indifferentia habentur omnia, quod vero ſubinde eorum haec quidem ſunt ſenſibilia, illa vero non, oportet quadam adiectione fieri, ac non eſt credibile, vllam huiuscemodi qualitatem ſuper prima materia immediate fundari [a].

XLI. Propterea principia materialia ſunt diſtincta.

XLII. *Poſt ipſum, quem per iſtius corporis contubernium incurrit,* ſolis occaſum a minimo et monade ad magnum et multum indeque ad innumerabile et immenſum apprehendendum anima definito proficiſcitur ordine atque regreditur: quemadmodum ab Heſpero ſingulariter viſo ad multitudinem, vt inde a multitudine per innumerabilitatem ſtellarum iterum repetendam ad exorientis ſolis praeuium phoſphorum ſingulariter vltimo viſum reflexo peruenire valet actu, vt hac ipſa via minime profundioribus tenebris cum infelicium ſpirituum multitudine ſubmerſa, adque exoptatiſſimae diei monadis adſpectum promota beatifici tum demum ſolis pleniori lumine perfundantur [b].

XLIII. Bonum et malum, iocundum et moleſtum, pulchrum atque turpe nihil eſt ſimpliciter et abſolute, ſed horum quaedam ad varias collata ſpecies et indiuidua eadem eodem ſe habentia modo ſubiecta contrarias a ſenſibus nanciſcuntur denominationes, ſicut et reuera contrarios inducunt affectus; nempe talia relatiua ſunt [c].

XLIV. Philoſophia vt didicit a particularibus abſtrahere, et rerum naturam atque conditionem ad abſolutum, quantum poſſibile eſt, deducere iudicium, aliter vtile et bonum ſimpliciter, aliter vtile et bonum ad ſpeciem humanum contractum definiat oportet.

 XLV.

z) c. 6. a) c. 9. b) Contempl. ex min. c. 1. p. 55. c) c. 2.

XLV. Extra et vltra propoſitum ſenſuum et ſenſibilium non egredientibus definiendum videtur, nihil eſſe abſolute, quod ad vnam vel alteram contradictionis partem verius referatur [d]:

XLVI. Non vllus eſt, qui fallat fallaturue ſenſus, quandoquidem ſemper de proprio obiecto pro ſuo modulo, qui propria, vera et vnica eſt menſura, diiudicat.

XLVII. Senſibilia vera ſunt, non iuxta communem aliquam et vniuerſalem menſuram, ſed iuxta homogeneam, particularem, propriam, mutabilem atque variabilem menſuram.

XLVIII. Naturalia omnia continue alterantur, trepidant, mouentur, exagitantur [e].

XLIX. Non eſt poſſibile in ſpecie vlla duo omnino concordantia vel aequalia indiuidua comperire, non ſolum pro habitudine ad alia, ſed vel etiam abſolute in phyſica potentia, ratio ex effluxu influxuque atomorum continuo deriuanda [f].

L. Praeter atomos nihil ſimpliciter plenum, nihil ſimpliciter vacuum praeter ſpatium intra coeuntium trium in plano, et quatuor in ſolido atomorum concurſum intermedians [g].

LI. Quaecunque fiunt, mutantur lapſaque ruunt continue aliud ad aliud, non entia ſunt [h].

LII. Anima habet naturam atomam; ea vero ſubſtantialiter accepta, denotat daemonem ſeu animam quae eſt in toto corpore, vel etiam in toto vitae telluris horizonte, cuius vita viuimus, et in cuius eſſe ſumus: tum actu quodam communi quo in tota ſphaera viuimus: tum proprio quo viuimus in horizonte ſeu ſemiſphaerico, vnde cultus attactusque magicos fieri inuenimus, qui ad longius abſentes, etiam defunctos et a recenter defunctis, quorum ſcilicet non fuerint incinerata cadauera, demanant, quandoquidem anima vbique ſuam corporis agnoſcit materiam: Tum actu quodam magis proprio, quo viuimus, in hoc organizato corpore ad nos ipſos illius quamuis auulſa parte pertinente, et ſub noſtrae animae moderamine conſtituta. Tum demum actu propriiſſimo iuxta eam conditionem, qua ab oceano ſubſtantiae ſpiritualis per cordis portam et ad eundem oceanum per eandem portam ingredimur et egredimur animi.

LIII. Nulla ſpecies atomorum eſt corruptibilis vel mortalis, vel generabilis; ſed quaedam ſunt accidentia certa; et cum ſunt, non ſunt per compoſitionem intrinſecam; et cum non ſunt, id eſt, quando non ſunt in aliquo ſubiecto velut pars; accidentaliter non ſunt. Quaedam vero proprie intrinſecaque natura aeterna, immortalia, incomponibilia, indiſſolubilia; nempe animae, Dii, Deus.

LIV. Circulo quadratum, aequare impoſſibile [i].

LV. Certa eſſentia rerum eſt, et numerus; velut eſt hoc, heic, nunc. Dein

d) c. 3. e) c. 4. f) c. 5. g) c. 4. h) c. 6. i) c. 8.

Dein ſuper omne eſt infinitum verum ens, vnum, bonum, atque monas rerum cunctarum eſſentia [k].

LVI. Infinitum vere eſt proprieque globoſum [l].

LVII. Influxus nullus eſt, ex iis, quos ingens diſtantia ab orbe ſubiecto diremit.

LVIII. Nihil in vniuerſo adeo eſt exiguum, quod ad eximii integritatem atque perfectionem non conducat [m].

LIX. Nihil item malum eſt quibusdam et alicubi, quod et quibusdam et alibi non ſit bonum et optimum.

LX. Hinc ad vniuerſum reſpicienti nihil occurret turpe, malum, incongruum: neque enim varietas atque contrarietas efficit, quo minus omnia ſint optima, prout videlicet a natura gubernantur; quae velut phonaſcus contrarias voces extremas atque medias ad vnam optimam ſymphoniam dirigit et perducit.

Haec potiora ſunt, quae ex tenebroſa Bruni ſylua in lucidiorem paulo campum producere viſum eſt, vt conſtaret, quo pacto et metaphyſice, et phyſice, et mathematice Brunus philoſophari ſoleat. Quamquam enim pleraque quae in hoc libro *de Minimo* occurrunt, geometrica ſunt, metaphyſica tamen et phyſica vbique miſcuit. Et in metaphyſicis quidem nouam ſubtilitatem quaerit, vt nouam philoſophiam condat. Quid enim ſubtilius, quam minimum diſtinguere ab atomo? Aſt id ſupponit vbique Brunus, prodens minimum ſibi notionem eſſe metaphyſicam, atomum phyſicam, quod ex eius definitionibus patet. Nam

Eſt minimum, cuius pars nulla eſt, prima quod eſt pars [n];
Eſt atomus minimum longum latum atque profundum
Corporis et potis eſt pars eſſe ac terminus ipſa.

Quae duo niſi diſtinguantur Brunus intelligi non poteſt. In phyſicis autem ſcholae Italicae amore raptus noua vbique molitur, et dum veritates quasdam phyſicas in ea deprehendit, v. c. terram moueri circa ſolem; planetas eſſe mundos habitabiles, etiam totum ſyſtema theologicum recipit, vt in ſequentibus dicemus. Et haec quidem ab ipſius Bruniani libri lectione ſuppeditata ſunt. Iam viri quoque docti audiendi ſunt, qui alios Bruni libros legerunt, et placita eius ex illis deſignauerunt, vt quantumpote Bruni philoſophiam intelligamus, eiusque pernoſcamus faciem.

§. XVII. Diligenter euoluit Bruni libros deſideratiſſimus La Croze [o], qui cum demonſtrare vellet, Spinoziſticum ſyſtema placuiſſe Bruno, ex libro *de Immenſo et innumerabilibus* has eius aſſertiones excerpſit, vt nigrum iis theta praefigeret: *Bruni cogitata ex libris de immenſo.*

I. Diui-

k) c. 14.
l) De Inuent. min. c. 2.
m) De Princip. menſ. et fig. c. 1.
n) p. 145.
o) loc. cit.

I. Diuina eſſentia eſt infinita p).

II. Modum eſſendi modus poſſendi ſequitur.

III. Modum poſſendi conſequitur operandi modus.

IV. Deus eſt ſimpliciſſima eſſentia, in qua nulla compoſitio poteſt eſſe, vel diuerſitas intrinſece.

V. Conſequenter in eodem idem eſt eſſe, poſſe, agere, velle, eſſentia, potentia, actio, voluntas, et quicquid de eo vere dici poteſt, quia ipſe ipſa eſt veritas.

VI. Conſequenter Dei voluntas eſt ſuper omnia, ideoque fruſtrari non poteſt, neque per ſe ipſam neque per aliud.

VII. Conſequenter voluntas diuina eſt non modo neceſſaria, ſed etiam eſt ipſa neceſſitas, cuius oppoſitum non eſt impoſſibile modo, ſed etiam ipſa impoſſibilitas.

VIII. In ſimplici eſſentia non poteſt eſſe contrarietas vllo modo, neque inaequalitas: voluntas, inquam, non eſt contraria et inaequalis potentiae.

IX. Neceſſitas et libertas ſunt vnum, vnde non eſt formidandum, quod cum agat neceſſitate naturae, non libere agat, ſed potius, immo omnino, non libere ageret, aliter agendo, quam neceſſitas et natura immo naturae neceſſitas requirit.

X. Potentia infinita non eſt, niſi ſit poſſibile infinitum: non eſt inquam potens, facere infinitum, niſi ſit potens fieri; quae enim impoſſibilis vel ad impoſſibile poteſt eſſe potentia?

XI. Sicut eſt mundus in hoc ſpatio, ita et poteſt eſſe in ſimili ſpatio iſti ſpatio, quod, hoc mundo ablato, poſſumus aequale huic mundo remanens intelligere.

XII. Huic ſpatio, in quo eſt mundus, ſimile ſpatium extra mundum non eſt ratio, quae tollat, neque faciat eſſe finitum.

XIII. Mundus in ſimili ſpatio extra iſtud non eſſet huic mundo impedimento, neque maior ratio eſſet, qua hic formidet ruere illum, quam ille iſtum, quandoquidem vbique medium eſt in infinito ſecundum rei veritatem, ſurſum vero atque deorſum ſecundum certam eorum, quae ſunt in vno vniuſcuiusque ordine habitudinem.

XIV. Melius eſt eſſe, quam non eſſe, dignius eſt facere, quod eſt bonum, quam non facere. Ponere ens et verum improportionabiliter melius eſt, quam ſinere non ens, et nihil.

XV. Potentia et voluntas naturalis fruſtrari non debet, et ad infinitam durationem ſpatium eſſe ſine proprio actu; tum enim potentia ad impoſſibile referretur.

XVI. Potentiam infinitam, extenſiua ſit, ſiue intenſiua, ad eſſe fruſtrari eſt, ſic actu malum infinitum poni ſicut et actu eſt ſpatium infinitum.

XVII. Sicut hoc ſpatium poteſt recipere hunc mundum et ornari, ita et ſimile

p) L. I. p. 11.

ſimile quodcunque ſpatium ab ipſo indifferens, ſimili non abſente principio, ſimilem concepiſſe.

XVIII. Ornamentum iſtius ſpatii huiusque mundi perfectio nihil eſt, quod addat vel ſubtrahat vel ſufficientiae, vel indigentiae praeſtet ornamento atque perfectioni alius cuiuscunque ſpatii, quominus non ita actuari exigat illud, quam actuatum rerum plenitudine ſit iſtud.

XIX. De Deo et de natura, quam optime ſentiendum.

XX. De rebus maximis nihil temere citra ſenſum atque rationem defendendum. Haec pro ſyſtematis ſui mundani exiſtentia metaphyſice ratiocinatur Brunus; recte an ſecus? noſtrum in praeſentia non eſt diſcutere, qui eius hypotheſes et *φιλοσοφούμενα* tantum enarramus. Paralogiſmos eius, qui non intelliget, ei ductorem doctoremque commendamus Croſaeum, qui eos probe detexit. Aſt is alia porro et *παραδοξώτερα* ex Bruni ſcriptis excerpſit, quae, ne reticeamus, quantum nobis innotuit, Brunianae philoſophiae aliquid, hic quoque apponemus.

XXI. Atomis ſolis non conſtant elementa, inde relinquendus Democritus, iisque adiungenda mens diuina moderans cuncta [q].

XXII. Haec mens ſubiectis inſita rebus numeris omnia ſecundum gradus conflat.

XXIII. Bonum verum et perfectum dicitur vnum immixtum, ſimplex, abſtractum, immobile per ſe [r].

XXIV. Lux ſupra, non eſt lux ſine corpore, id eſt vmbra ſine fundamento, *et verbum ſine ſignificato*, *ſed lux quae ſpatium habet*, quae vbique tota, quae immobilis, quae denique Deus eſt.

XXV. Vultum hunc rerum decet eſſe perennem rerum ad naturam ſpectantibus et genituram [s].

XXVI. Mundus eſt aeternus; et ſemper fuit, et eſt, et non poteſt eſſe aliter [ſſ].

§. XVIII. Porro legit librum Bruni *de Cauſſa*, *Principio et Vno* Italica lingua ſcriptum, et has ex eo aſſertiones ſelegit P. BAYLE [t]:

I. Ens, quod reuera exiſtit, non niſi vnum eſſe poteſt, idque infinitum, immobile, indiuiſibile, ſine diſcrimine totius et partis, principii et principiati.

II. Extenſio infinita reducitur neceſſario ad indiuiduum, vt numerus infinitus ad vnitatem reuocatur.

III. Forma ſubſtantialis nunquam perit, differunt enim forma et materia, vt potentia et actus. Ex quo ſequitur, vniuerſum non niſi eſſe vnum.

IV. Inde

q) De Immenſo p. 467.
r) De Max. p. 251.
s) De Vniu. p. 532.

ſſ) Ib. p. 494. 546.
t) loc. cit.

IV. Inde porro concluditur, materiam ſpirituum a materia corporum nihil prorſus differre *u*).

V. Recte itaque ſtatuit Dauid de Dinanto: materiam eſſe ſubſtantiam diuinam.

VI. Cauſſa efficiens et cauſſa formalis vniuntur in vno ſubiecto, quod eſt anima mundi.

VII. Differt tamen cauſſa formalis generalis, quae vna modo eſt, a cauſſis formalibus particularibus, quae in infinitum multiplicantur.

VIII. His rite perpenſis felicitas humanae vitae ſublato inani mortis terrore, confirmatur, et Acherontis metus tollitur, quo ſolent corrumpi vitae humanae deliciae.

Haec Baylius, quem dolemus haud plura ex *iſto* libro deſcripſiſſe, in quo clarius mentem ſuam de origine naturaque *ſubſtantiarum* detexiſſe videtur. Incerti enim haeremus, vtrum Baylius praeiudicio Spinoziſmi vbique inueniendi occupatus recte in omnibus Bruni mentem expoſuerit, cum ſint in aliis eius ſcriptis nonnulla, quae aliter ſtatuiſſe Brunum, quam Spinozam clariſſime euincant.

Bruni φιλοσοφέμενα excerpta ab Heumanno.

§. XIX. Tandem Cl. HEVMANNVS *x*) quoque haud pauca notauit Bruniana dogmata, quae vero phyſica magis ſunt quam metaphyſica. Dabimus etiam eorum hoc loco indicem.

I. Natura vniuerſo configurando diſtinguit naturalibus figuris, virtutes proprietates, ipſaque omnium in eorum ſuperficie *nomina depingit*, ſculpit et intexit.

II. Dantur magi, qui mutatis nominibus numeros quoque mutant, et hoc pacto ipſum rerum ſtatum.

III. Interſectionibus circulorum magna et occulta hominum ſenſibus virtus eſt.

IV. Accurata inter numeros et figuras analogia intercedit.

V. Vnitatis natura a centro ad circumferentiam remigrat, et ad centrum a circumferentia migrat, ita vero dat temperiem compoſitis, ſanitatem corporibus, animis virtutem.

VI. Vnitas eſt rerum cunctarum eſſentia tota; dyas origo boni atque mali, id eſt, contrariorum.

VII. Habet homo duas animas, appetitum ſenſitiuum ſiue animalem, et intellectiuum ſiue rationalem, hi duo eius daemones ſunt.

VIII. Tres ſunt partes hominis, corpus, anima et ſpiritus, qui eſt vehiculum quod inter animam atque corpus mediat.

IX. Metalla mutare in perfectiora, poſſibile.

X. Grauitas et leuitas corporum oritur ex anima mundi.

XI. Mun-

u) Id aut perperam accepit Baylius, aut ita intelligendum eſt, ratione fontis et originis eadem eſſe ſpiritum et materiam. Alias enim e diametro contraria ponebat Brunus ſpiritum et materiam. Vid. de Minimi Exiſt. c. 4. v. 18 ſeqq. p. 14 ſeqq.

x) Locis citatis.

XI. Mundus, cum ſit infinitum vniuerſum, figura caret.

XII. *Quia vult animae vis, cuncta moueri, corporaque in proprium ſemper verſarier orbem, oritur inde vita.*

XIII. Spatium eſt quantitas continua phyſica triplici dimenſione conſtans, in qua corporum magnitudo capiatur, natura ante omnia corpora et citra omnia corpora conſiſtens, indifferenter omnia recipiens citra actionis paſſionisque conditiones immiſcibile, impenetrabile, non formabile, illocabile, et extra omnia corpora comprehendens, et incomprehenſibiliter intus omnia continens, quo loci munus actuale habente locato nihil poteſt eſſe aequalius, a quo ne cogitatione quidem dimenſiones locatorum corporum erunt ſeparabiles.

XIV. Deus eſt eſſentia ſimpliciſſima, ergo in eo idem eſt poſſe et eſſe, itaque quia Deus *poteſt* facere mundum infinitum, etiam fecit.

XV. *Maculae lunae* terram exhibent, lucidae partes maria.

XVI. Singulorum annorum periodo terra circa ſolem voluitur.

XVII. Lux et calor non niſi in corpore compoſito eſſe poſſunt.

XVIII. Viuunt in ſole certae creaturae viuentes, quarum tamen naturam ignoramus: par autem eſt eas nutriri vt ignem, hae interdum apparent hominibus.

XIX. Solem conſtituunt et partes et igneae lucidaeque et terreſtres atque aquoſae, ſibi in corpore globoſo ſuccedentes.

XX. Et in terra et in aëre viuentes creaturae ſunt, corpore ſubtili veſtitae, inde ſpectra.

XXI. Natura numen eſt, et haec Deus in rebus credenda et nominanda eſt.

XXII. Terrae grauitas eſt ab aqua terram comprimente.

XXIII. Cometa eſt ſpecies telluris mundusque per orbem oblique ad viſum hunc ſpeculari corpore latus; raro autem conſpicitur, quia eius circulus non venit ad eam oculorum noſtrorum et ſolis oppoſitionem, vt ſpecularem reddat lucem, niſi raro, quando ſcilicet ita deuenerit vtrumque aſtrum, vt ſplendor ille excitatus in corpore aſtri habeat ad oculos noſtros reflexionem.

§. XX. Haec ſingularia et memoratu digniora laudatis viris doctis ex Bruni φιλοσοφεμένοις viſa ſunt, quae quoque tot iudiciis et conuiciis laceſſita famae Bruni haud parum obfuerunt. Dolendum autem Brunum, hominem nullo accurato ordine philoſophantem ideam ſyſtematis ſui phyſici et metaphyſici (terminologiam metaphyſicam quam edidit excipimus, quae mere Scholaſtica et Ariſtotelica eſt) nullam dediſſe, vnde difficillimus labor eſt, de vero et genuino ſenſu eius ſententiam ferre. Inde vero factum, vt quod vni atheum, impium, blaſphemum, non ferendum viſum, alteri videretur facile ferendum et ingenio Bruni ἑτεροκλίτῳ, abſurdius et ineptius loquenti quam ſtatuenti condonandum; quodque qui ab *Fundamentum philoſophiae Bruni.*

 illis

illis Spinoziſmi accuſatur, ab his ab iſta labe abſoluatur, et is inter martyres connumeretur. Nos de impietate Bruni in ſequentibus dicemus: quod ad ipſum eius ſyſtema attinet, non diffitemur quidem, non ſatis de eius vero et genuino ſenſu nos ex iis certos eſſe, quae nobis de placitis Bruni innotuerunt, ita vt accuratum de eo iudicium dari poſſit. Nec negamus, ex iis, quae ex libro *de Immenſo* excerpſit Crosaevs, et quae ex libro *de Vno, Cauſſa et Principio* retulit P. Bayle, Spinoziſticum ſenſum emergere poſſe. Aſt vnam tantum ſubſtantiam ſenſu Spinoziſtico ſtatuiſſe Brunum, dicta nos non conuincunt, licet ens vnum tantum, immobile, reuera exiſtens ſtatuat. Haec enim ſi cum iis comparentur, quae alibi dixit, patet ex eo, Brunum non Spinoziſticum ſed emanatiuum ſyſtema ſecutum eſſe; ſecundum quod ex vno immenſo et infinito fonte mediante principiato aliquo effluxerunt et ab aeterno orta ſunt cuncta, adeoque ita ineſſe et exiſtere ſuo, quod dicunt, ab eo dependent, vt quicquid ſunt et exiſtunt, ex illo fonte habeant. Haec innumeris philoſophis olim deamata ſi Bruno tribuimus, tota eius metaphyſica recte cohaeret: et veriſimillimum eſt, Brunum, admiratione ſcholae Pythagoricae, praecipue Semipythagoreorum, et Eleaticorum, quos comtius de rebus naturalibus diſſerere, quam Stagiritam, cenſebat, ſeductum, eorum principia phyſica et metaphyſica recepiſſe, et Democriti atque Epicuri, et ex recentioribus Copernici cothurnis miro connubio adaptauiſſe. Quod ne ſine teſte dixiſſe videamur, en luculentum Bruni locum, in quo manifeſta enarratione ſyſtematis metaphyſici obſcuriſſimis meditationibus ſuis, de vno, ente infinito, anima mundi, effluxu et refluxu ad vnum, deque minimis in immenſis lucem egregiam affudit. Ita nempe diſſerit y): *Vniuerſum Xenophani metaphyſico vnicum, abſolutum. Parmenidi eius diſcipulo a diuinitate ad naturam et a natura ad naturalia deſcendenti, rurſumque a naturalibus per naturam in diuinam ſpeculationem contendenti, triplex definitur, in effectu, typo, archetypo, ſeu materialiter, formaliter, efficienter, vel explicatim, complicatim, ſummatim. Nempe in numero, in ordine, in monade, ſcilicet per ſingula, per omnia, per totum. Vbi primo modo eſt vniuerſum ſubſiſtenter, ſecundo conſiſtenter, tertio exiſtenter: primo item mobiliter, ſecundo ſtabiliter, tertio immobiliter.* Haec ſuam quoque eſſe opinionem haud obſcure prodit, ita pergens: *Iuxta rationem primi ad quodlibet aſpicimus, vt ſua incommunicabili proprietate diſtinctum, ſeorſim, et in ſe vnum eſt. Iuxta ſecundi rationem ad omnia conuertimur, quae AB EODEM PRINCIPIO MANANT, IN EODEM CONSERVANTE PERSEVERANT, ET AD EVNDEM FINEM CONSPIRANT. Iuxta abſolutiorem tertii contemplationem experimur, vt particularia omnia ad certas ſpecies, omnes ſubinde ſpecies ad ſubalternata genera, quae tandem ad vnum communiſſimum generaliſſimumque eſſe, ens, idque ad abſolutiſſimam entitatem, veritatem, monadem aſcendit. Ibi vnitas nume-*

y) De Minimo p. 133.

numerorum omnium fons; multitudinem omnem atque varietatem immultiplicabilis et inuariabilis incommunicabiliter et inuariabiliter complectitur. Sic a luce in tenebris et compoſita aſcendimus ad lucem ſimplicem et abſolutam, vt ab illa cognita ad iſtius iudicium examen atque moderamen deſcendamus. Vides, Lector, ſubordinationem principiorum, ſecundum quam ex vno realiter exiſtente omnia ſunt, et exiſtentiam atque veritatem habent, idque mediante natura, id eſt anima mundi, et in infinita emanata diffluunt, in primum vero ens, vnum totum tandem ſublata ſubſiſtentia particulari refunduntur. Quo pacto ſyſtema ſcholae Italicae quoque, et Parmenidem ſimiliter diſſeruiſſe, ex iis, quae ſuo loco diximus, conſtat. His poſitis nihil eſt in ſyſtemate Bruni metaphyſico et phyſico, quod non cohaereat, licet Spinozae veſtigia premere videatur. Nam hac emanatione ex infinito ente, per ſe exiſtente, et omnibus eſſentiam et exiſtentiam largiente, poſita, ſequitur, 1) omnem hunc actum emanationis eſſe neceſſarium, et pertinere ad eſſentiam Dei; 2) infinitas poſſe et debere conſtitui emanationes et principiata emanatiua, quae ab eo ente participent, et in quibus illius virtus infinite multiplicetur, et demonſtretur, adeoque infinitos eſſe debere mundos: eo quod melius ſit eſſe, quam non eſſe, nec cum ente infinito poſſe ſtare non ens et nihil. 3) Eſſe quoque eius emanationis durationem infinitam, immo cum neceſſitate naturae fiat. 4) Ab aeterno debuiſſe iſtas emanationes ex ente vno, ſiue monade abſoluta ſcaturiuiſſe, eſſeque ideo mundos infinitos aeternos. Porro 5) ens reuera, id eſt, per ſe exiſtens, non niſi vnum eſſe, infinitum immobile indiuiſibile; ſi enim plura eſſent, plures fontes darentur, nec ab vnius illius ente participarent omnia exiſtentia. 6) Immo cum hic fons rebus omnibus ex ſe eſſentiam et exiſtentiam largiatur, progredi inde formam ſubſtantialem, nec eam poſſe eſſe ob vnum fontem multiplicem. His conceſſis, ſequitur quoque 7) Materiam rerum omnium eſſe ſubſtantiam diuinam, quae emanauit ad res ſingulares conſtituendas; 8) cauſſam formalem effluxus vnicam applicando ad particularia formas gignere innumeras; 9) quaeque in ente vno ſiue monade in potentia ſunt, per iſtam emanationem progredi in actum. 10) In his autem omnibus principiato aliquo mediatore opus eſſe quod extrema vniat, et influxum ex ſupremo accipiendo cum inferioribus communicet, hancque naturam eſſe. 11) Eam autem ob hoc munus, huncque locum et vires, non animae mundi nomen tantummodo tueri, ſed et Deam habendam eſſe, eo quod per eam et ad eam adſcendendo tandem ad primum vniuerſi fontem reducamur. Sed et reliqua quae Spinoziſtica videntur, hinc lucem capiunt; nam 12) natura cuncta conglutinans, lux increata, et anima rerum omnium immobilis, actiuaque, ſiue

Natura ſubiectis inſita rebus
Momentis graduanda ſuis depromit, et aptis
Ordinibus conſtans, numeris diſcriminat alte

 non

non eſt monas prima, vt vult Crosaevs *), ſed principiatum illud, quod in loco ſupra adducto naturam vocauit, et inter diuinitatem atque naturalia medium collocauit. Quo mediante 13) cum particularia omnia exiſtant, moueanturque, et diuino ex fonte participent, patet inde, cur Deus dicatur eſſe extans totum, infinitum, verum, omne, bonum, vnum, monadum monas etc. Tandem et 14) lux illa, quae ſpatium habet, vbique tota etc. inde fluit, cum omnes fere ſyſtematis emanatiui fautores fontem primum velut infinitam lucis abyſſum conſiderauerint, et Ignis ſcholae Pythagoreae, praecipue Hippaſi et aliorum Semipythagoreorum hoc inuoluat. Vnde conijcimus, Brunum Deum et eius emanationes ſimili fere modo ſibi concepiſſe. Quaecunque autem eius mens fuerit, illud dubio carere putamus, vnum Bruni ſiue monadem non ſenſu Spinoziſtico, ſed emanatiuo ſumendum eſſe; aliquoties enim gradationem principiatorum emanatiuorum vsque ad primum principium emanans memorat, inter quae, vt hactenus dicta alio loco illuſtri claudamus, maxime notabile philoſophema expendere iubemus Lectorem, quod ſupra *§. XV. theſi LI.* ex libris *de Minimo* attulimus, compararéque eum *theſi XLI.* hae duae aſſertiones enim clare innuunt, Brunum ex monade numerum, materiam, ſpiritus, entia ſerie emanatiua ita deduxiſſe, vt ſpiritualia entitatem largiantur, materia in minima diuiſa ſemper fluctuet fluatque, et ab illis formas imprimendo diſcernatur formeturque. Haec qui recte intellexerit, reliqua Bruni παράδοξα facile mente comprehendet; clauis enim ſunt, qua reliqua eius myſteria reſerari poſſunt.

Iudicium de Philoſophia Bruni.

§. XXI. Ex his, niſi fallimur, iudicium de philoſophia Bruni, quantacunque etiam eius obſcuritas ſit, fieri poteſt. Qui enim ea, quae toties de ſyſtemate emanatiuo, miro toties habitu veſtito, aliquoties diſſeruimus, mente repetit, facile de Bruniana philoſophia iudicabit. Nempe cum ſimplicitatem diuinioris doctrinae Brunus ſorderet, et ingenio ſimul vteretur phantaſtico atque ad imaginationis frena laxanda vehementer prono, difficultatibus, quas ſyſtema mundi eiusque ortus atque generatio nectere ſolet, modum poſiturus, et philoſophiam quandam ſimul excogitaturus, quam Ariſtoteli opponere poſſet, ad eiusmodi philoſophiam emanatiuam deuenit, qua rerum omnium naturam, exiſtentiam, et quicquid in rebus reale eſſet, ad cauſſam fontemque vnum referret, rerum autem fluxarum naturam ex minimorum diſpoſitione deriuaret. Quod qua felicitate Brunus executus ſit, lectoris iudicio definiendum relinquimus. Nobis id praecipue obſeruandum, Brunum in mathematicis et phyſicis haud infeliciter exercitatum, malo auſu in metaphyſicos campos fuiſſe digreſſum, et notionum imaginariarum fulcrisque nullis niſi ingenii exorbitantis delirio nixarum praeſidio, ſyſtemati in ſe inepto nec ſatis cohaerenti fundamenta ſubieciſſe, hocque pacto cothurnos haud raro adaptaſſe ſocco, iunxiſſeque equos gryphis. Cum autem Pythagorea cum

*) Act. Phil. Vol. II. p. 796.

cum Democriticis miro Syncretiſmo confunderet, vel ſyſtema magis Semipythagoreum cum Epicureo miſceret, ipſas autem emanationis leges ineptis numerorum, figurarumque geometricarum notionibus turbaret, mirum non eſt, ſyſtema eius et enthuſiaſticum atque paradoxum euaſiſſe, et innumeris naeuis atque paralogiſmis ſcatere, et multa exhibere, quae, ſi verborum obſcuritatem, et notionum incertitudinem tollas, plane nihil ſignificant.

§. XXII. Ex his celebris illa quaeſtio de Bruni atheiſmo ſoluenda, quam poſt alios recentiſſima aetate erudita et amica diſputatione excuſſerunt, viri praeſtantiſſimae doctrinae nobisque amiciſſimi Matvr. Veissiere la Croze [a] et Christophorvs Avg. Hevmannvs [b]. Impietatem autem iam viuo Bruno obiectam eſſe, querelae eius de inimicorum accuſationibus, quas toties Lectori occinit, ſatis produnt. Maxime vero impietatis praetextus feralem Bruno rogum accelerauit. Teſte enim Scioppio [c] in ſententia de eius capite lata haec ei dogmata atheis et profanis opinionibus deteſtanda obiiciebantur: *Mundos eſſe innumerabiles, animam de corpore in corpus, immo et alium in mundum migrare, vnam animam bina corpora informare poſſe, magiam eſſe rem bonam et licitam: ſpiritum S. nihil eſſe aliud niſi animam mundi, et hoc voluiſſe Moyſen dum ſcribit, eum fuiſſe aquas; mundum eſſe ab aeterno, Moyſen miracula ſua per magiam operatum eſſe, in qua plus profecerat, quam reliqui Aegyptii: eum leges ſuas confinxiſſe, ſacras litteras eſſe ſomnium, diabolum ſaluatum iri, ſolos Hebraeos ab Adamo et Eva originem ducere, reliquos ab iis duobus, quos Deus pridie fecerat, Chriſtum non eſſe Deum, ſed fuiſſe magum inſignem et hominibus illuſiſſe, ac propterea merito ſuſpenſum, (Italice impiccato) non crucifixum eſſe, prophetas et apoſtolos fuiſſe homines nequam, magos et pleroſque ſuſpenſos.* Haec Scioppius refert, illi crimini data eſſe a tribunali S. inquiſitionis. Scioppio fidem adhibuere Vrſinus aliique ſupra enumerati. Cel. la Croze autem ex inſtituto, recte et non praeter meritum haec ei tribui contendit, eo quod in libris eius eiusmodi impietatis ſpecimina vbique deprehendantur. Idem viſum P. Bayle [d], Io. Fr. Bvddeo [e], Car. Steph. Iordano [f], et qui gentis ſuae cenſorem apud Britannos egit auctori *Spectatoris* [g]. Hi non blaſphemiae tantum et conuitiorum in religionem reuelatam iactorum Brunum accuſant, ſed es Spinoziſmum ei ſine haeſitantia tribuunt, accuſato, quod vnam tantum ſubſtantiam, infinitis modificationibus diſtinctam aſſeruiſſet. Aliter tamen viſum viris doctis aliis; qui licet non negarent, abſurda, paradoxa et leuia plurima inter veritates nonnullas egregias Brunum aſſeruiſſe, atheiſmi tamen veſtigia ſe deprehendere non potuiſſe, conſtanter aſſerunt, et magis ingenium Bruni phantaſticum et cum ratione inſaniens quam atheiſticum, et

Brunus an atheus?

a) ll. cc. b) ll. cc.
c) In Epiſt. ad Ritterſhuſ. laudata.
d) l. c. not. C.
e) Theſ. de Atheiſmo c. I. §. 24.
f) l. c. §. 5. p. 10 ſeqq.
g) Tom IV. diſc. XXVII. p. 157.

et impietate in Deum deteſtabile, accuſant. Inter quos praeter SORELLVM[h], MORHOFIVM[i], ARNOLDVM[k], plurimum pro excuſando Bruno militauit Cel. HEVMANNVS[l]. Nos more noſtro vtriusque partis rationes adducemus, et tum noſtram quoque modeſte ſubiungemus ἐπίκρισιν, audiemus autem Cel. Croſaeum, quo nemo vel acutius vel doctius Brunum atheiſmi impietatisque profanae conuincere ſategit. Cuncta huc redeunt: 1) ſtatuere Brunum, naturam vnam, ſeu vniuerſum vnum eſſe Deum. Naturam enim eſſe illi lucem increatam et aeternam, quae ſit anima omnium rerum, immobilis inſtar vacui, actiua tamen. Hanc eſſe monadem, in hac luce infinita omnia eſſe vnum, vniusque naturae et Dei nomine appellanda venire, cum ab ea vna vegetentur. Sic in vnoquoque mundorum ex indefinito animarum numero animam vnam exſurgere, omnesque mundorum animatorum vnitates in vnam vniuerſi naturam conſpirare, et hanc Bruno Deum eſſe, ſpiritum omnia replentem, totius ordinatorem. 2) Adamum neque protoplaſten fuiſſe, neque omnium hominum patrem, ſed hunc vnius gentis Iudaicae conditorem auctoremque eſſe, praeter hunc reliquis extitiſſe duos alios. 3) Religionem Chriſtianam fabulam eſſe rectae rationi contrariam: *id euincere*, non libellum modo de *Beſtia triumphante*, ſed et loca quaedam alia in eius ſcriptis, idem prorſus dicere; et vbiuis fere pateſcere, quod nunquam Chriſtianae religionis mentionem faciat ſine aliqua contumeliae aut contemtionis nota. Traducere quoque falſe mortis aeternae cruciatus etc. 4) Idem porro de Moſaica ceterisque religionibus eſſe *affirmandum*. 5) Nullam illi eſſe creationem rerum, *immo quicquid in infinitum extat*, id aeternum eſſe, et neceſſario exiſtere. Id enim cum connexionem et relationem neceſſariam inter cauſſam et effectum, ſecundum Brunum requirere, qua vel vno momento temporis potentia immenſa et infinita ſubſiſtere nequiuiſſet, quin effectu, item infinito et immenſo actuaretur: tum a Bruno diſerte affirmari, quod rerum ſeries et ſemper fuerit, et ſit, et non poſſit eſſe aliter. 6) Animas hominum reliquorumque animalium e corporibus in corpora illi migrare. Haec Croſaeus; quae tamen non omnia atheiſmum innuunt, ſed ex parte profanum tantum et a veritate religionis Chriſtianae abhorrentem animum produnt. Erudite et ſpecioſis argumenti delicati rationibus cauſſam hanc egit vir celeberrimus, non minori ingenio reſpondit eruditiſſimus HEVMANNVS. Is male imponi Bruno perſonam hominis aſtuti et improbi contendit, nec habendum eſſe pro ingenioſo nequam; ſed fuiſſe, dicit hominem non malum, ingenio praeditum ſimplici, et eius ſapientiae cuius opinione inflatum gereret animum, oſtentatorem minime callidum. Ideo non durius interpretanda videri eius verba, quae nec ſatis circumſpecte ſcripta ſint, nec peruiderit

h) De perſ. hominis, Part. III. p. 468. Verſ. Germ. Gallica exhibet BAYLE l. c. p. 681.

i) Polyhiſt. T. I. L. I. c. 8. §. 22. T. II. L. II. c. 15. p. 260. L. II. P. II. c. 11. §. 5. p. 343.

k) Hiſt. Eccleſ. et haeret. Part. II. L. XVII. c. 16. §. 8.

l) Act. Phil. Vol. II. p. 380.

rit Brunus abſurditates omnes, quae ex iis deriuari poſſint. Id confirmare aniles ſuperſtitiones, toties a Bruno defenſas. Nec veriſimile eſſe, maluiſſe eum, ſi atheus fuiſſet, in caſtra Lutheri tantis cum moleſtiis et periculis tranſire, quam cum tot atheiſmi fautoribus in eccleſiae Romanae gremio cautius ſua premendo manere. Immo et hoc praeiudicium non leue eſſe, quod, atheus ſi fuiſſet, facile mutata religionis externae profeſſione vitam redemiſſet. Neque vero rationes Croſaeanas eſſe omni exceptione maiores contendit vir celeberrimus. Quod enim voluntatem Dei neceſſitati ſubiecerit; id de neceſſitate eſſentiae intelligendum eſſe. Naturam autem Bruni non minus quam Stoicorum ad meteorologiam rhetoricam referendam, nec nimis premendam eſſe. Locum adductum Bruni de conditoribus hominum ex aliorum ſententia loqui videri. Inſectationem Chriſtianae religionis intelligendam tantum eſſe, de partibus pontifici Romano addictis, quibus ſe infenſiſſimum praebebat. Moſen autem inter magos a Bruno relatum, philoſophum dicere non impoſtorem. Incertum porro eſſe, annon aeternitatem vniuerſi tantum intellexerit, ſenſu durationis, non initii; tandem, adeo obſcura, ambigua et lubrica eſſe, quae de transmigratione animarum Brunus diſſerit, vt inde animus veri ſitiens de certa eius mente ſecurus eſſe nequeat. Nobis inter tantae doctrinae viros arbitri partes ſumere nec licet, nec vacat; dicemus autem, ita poſcentibus tractationis noſtrae legibus, quid nobis de hoc argumento videatur, vt habeat Lector, quod cum laudatiſſimorum virorum diſſertationibus comparet. Et I. quidem impietatis ſiue atheiſmi crimen a *profanarum opinionum et paradoxarum doctrinarum colluuie diſtinguendum eſſe*, monemus. Fecit neglecta haec obſeruatio, vt multoties in hiſtoria atheiſmi laberentur viri docti, cum Deum non ſtatim tollat, vel in Numen iniurius ſecundum naturae praecepta peccet, qui audaces manus ſacris paginis inficit, et intolerabili auſu diuinas veritates laceſſere ſuſtinet. Idque in hac quaeſtione eo magis obſeruandum eſt, quo magis ex dicendis conſtabit, ab opinionibus profanis, ineptisque et Chriſtianum philoſophum non decentibus Brunum abſolui non poſſe, licet ab atheiſmi crimine ſit liberandus. His praemiſſis II. ea quae deſideratiſſimus Croſaeus attulit, de natura vna, monade, ente, ſubſtantia, luce, in qua ſint omnia velut in eſſe ſuo, nondum Spinoziſmum aliquem, nobis quidem rem accurate diuque penſitantibus, euincere viſa ſunt. Quamuis enim, vt ex ſupra dictis liquet, non magnopere repugnandum eſſe cenſeamus aſſerenti, Deum Bruno lucem increatam, infinitam, ſubſiſtentem per ſe eſſe, in qua omnes atomi velut in oceano natent quaſi et exiſtant; multis tamen locis, atomum materialem, quae cum minimo metaphyſico Bruni confundenda non eſt, ab iſta luce increata ita diſtinxit, vt huius effluxum, quae eſt mundi anima, velut vacuum Democriti et Epicuri atomis opponat, et conglutinandis atomis velut principium aliquod coordinatum adiungat [m]; quae

m) De Exiſt. Minimi p. 10.

quae cum ipſe obſeruauerit doctiſſimus Croſaeus, miramur, non animaduertiſſe virum cetera perſpicaciſſimum, hoc pacto vnam naturam ſiue ſubſtantiam Spinozae prorſus euerti. Nec his magnopere obſtant, quae de vna natura, vno ente, monade monadum etc. toties occinit Nolanus philoſophus? haec enim non ad rerum ſubſtantias, ſed ad earum exiſtentiam, ortum, dependentiam atque emanationem pertinent. Id ex illis theſibus quas ſupra §. XVI, ex libro *de Minimo* excerpſimus, manifeſtiſſimum eſſe putamus, in quibus diſtinguit inter animam ſubſtantialis naturae indiuiduae naturae, et animam telluris in ſynodo magna; et inter animam ſynodi totius, quae eſt in vniuerſo; et inter ſupremam animam animarum Deum, ſpiritum omnia replentem, totius ordinatorem, ſupra et extra omnem ordinem. Haec, ſi ſenſu Spinoziſtico vnam naturam Bruni intelligas, conſiſtere nullo modo poſſunt, recte autem, omnia et accurate cohaerent, ſi Brunum, quod ſupra iam monuimus ſtatuamus, emanatiuo ſyſtemati adhaeſiſſe, et ex vno ſubſtantiarum fonte per varias emanationum claſſes et genera rerum omnium ortum aſſeruiſſe. Hoc enim locus ille [n], ad quem prouocauimus, diſerte probat, in quo poſito Deo ſummo ſupra omnem ordinem, variae animarum claſſes, quae ex eo effluxerunt ponuntur: Nec dubitamus, Brunum, eodem fere modo vt Orientalis et Aegyptiaca, Cabbaliſtica et Alexandrina philoſophia fecit, Deum ſibi velut lucem quandam infinitam et incorpoream depinxiſſe, ex cuius ſinu varii radii emanauerint, quibus rerum corporearum ſiue minimorum materialium animetur congeries. Quae hypotheſis ſatis quidem abſurda eſt, nec inſignibus naeuis caret, et quod vltro fatemur, in naturam Dei peccat, at Spinoziſtica haud eſt, cum inter Deum, medium emanationis ſiue principiatum primum, et emanantia accurate diſtinguat, et participationem quidem diuinae eſſentiae inferat, non vero ipſam Dei naturam cum creatura confundat. Et hoc quidem ſenſu, non vero Spinoziſtico, ea ſumenda ſunt, quae de cauſſa formali, ſubſtantiali, potentia, actu etc. ex Peripateticorum ſchola ad hoc ſyſtema inepte translatis dixit Brunus, quae ad inurendam ei Spinoziſmi maculam perperam adhibuit P. Bayle. Verbo, vnum Bruni cum vno Pythagorico et Parmenideo comparandum eſt, vt intelligatur, quantum ab vno Spinoziſtico vel etiam Stoico diſtet; quod illo deterius eſt. Res enim omnes, quotquot exiſtunt, ſi Brunum, Pythagoreos, Platonicosque ſequentem audias, ex vno fonte, Deo, ſunt et acceperunt, quicquid ſunt, et lux illa diuina omnem illis realitatem, quam vocant, contulit: aſt multis tamen modis ab illa ſcaturigine ſua differunt, licet per gradationes varias ad originem tandem ſuam queant reduci. Et haec cauſſa quoque eſt, cur rerum omnium viciſſitudines at refluxum ad monadem obſcuris quidem et ſatis confuſis notionibus Brunus aſſeruerit [o]. Cum ergo Deum a mundis innumerabilibus ita Brunus diſtinxerit, vt hos cum illo mediante tantum architecto mundi, id eſt, anima

n) p. 74. o) De Minimi Exiſt. c. 5. p. 34.

anima quadam vniuerſali coniungat, ſicque vniuerſum, hoc medio, participante in eo ſubſiſtere et eſſe dicat, patet inde, non tam atheiſmum, quam enthuſiaſmum Bruno obiici poſſe, quo res creatas omnes diuinitate quadam repleuit, easque non modificationes Dei Spinoziſticas vel partes deitatis Stoicas eſſe, ſed producta emanationis diuinae ſenſu Pythagoreo et Platonico cenſuit. Ex his vero III. aeternitas vniuerſi, quae a mundorum infinitorum ortu et interitu per varias viciſſitudines exiſtente diſtinguenda eſt, intelligi eo ſenſu poteſt, quo Brunus intelligi voluit. Vniuerſum enim non libere extitiſſe, ſed ex neceſſitate diuinae naturae effluxus ſuos per omnem aeternitatem, produxiſſe, non poterat non aſſerere [p], cum ſemel ſtatuiſſet, quicquid in Deo et ex Deo eſt, et ab eo fit, fieri neceſſario, hancque neceſſitatem voluntatis cum neceſſitate eſſentiae ita coincidere, vt plane eadem ſit, et maximam Dei libertatem conſtituat. Quae ἀνάγκη vt ipſum veterum Pythagoreorum, Heracliti et Stoicorum (qui omnes vno ex fonte hauſerunt) fatum eſt, ita aeternas periodos effluxus et refluxus inuoluit. Aſt haec ad vniuerſi tantum aeternitatem pertinent, et infinitis quoque mundis patrocinantur, ſingulorum autem mundorum ortum et interitum non tollunt. Poſito enim ſyſtematis emanatiui principio, ſequitur inde, mundos abſoluto curſu reductum iri ad nouas emanationes conſtituendas, emendatumque iri eorum imperfectiones vel potius ex complexu nouo atomorum mediante anima mundi nouos orituros planetas. Ita enim Brunus exploſo Peripateticorum coelo immobili philoſophatur [q]; *Habemus nos, vbi Dei infiniti potentis, omnipotentisque naturae virtutem poſſibilitatemque proprio actu non exſpoliatam contemplemur, admiremurque, - - - nouam item tellurem, quae in ſpeciem lunae, Veneris, atque Iouis de opacitate obſcuritate elementariorumque corporum ſentina conſurgat:*

Conuexum coeli implicitis orbesque meantes
Ordinibus, nixum geminum ſuper axe polorum
Vna dies dabit exitio celeberrima mundum
Quam melior ſpecies coelo pandetur ab alto.

Nihil itaque noui hac mundi aeternitate aſſerit Brunus, nec naturam ſiue mundum cum Deo confundit, ſed ob emanationis naturam participationem tantum aeternitatis ex fonte ſuo vniuerſo emanatiuo, non vero partibus ſucceſſiuis tribuit, quae atheiſmum quidem non inuoluunt, at ſatis tamen inepta ſunt et pantheiſmo cuidam incruſtando frigidam ſuffundunt. Ex his IV. transmigratio animarum, qualem Brunus tradidit, lucem, niſi fallimur, ſatis claram mutuatur. Μετεμψύχωσιν enim Brunum ſenſu ſcholae Pythagoreae recepto ſtatuiſſe, nobis negandum non eſſe videtur; nam recitata Pythagorae et Platonicorum de animae migratione ſententia addit: *Haec illi, qui aeterna omnia quadam reuolutione exagitata intelligunt,*

 praeter

p) Ibid. v. 31 ſeqq. q) Ibid. p. 65.

praeter vnum, id eſt Deum. Quibus verbis ipſum ſyſtema emanatiuum ſatis luculenter depingit, cui calculum eum adieciſſe ſatis hactenus euidenter probauimus; illa enim reuolutio vt ex emanationis neceſſitate et motu periodico exſurgit, ita adeo placuit Bruno, vt ſingulari capite libri *de Minimo* demonſtrare conetur, *omnia quodammodo circuire et circulum imitari.* Quae ſatis quidem ingenium eius paradoxum, enthuſiaſmo infectum, et phantaſticum produnt, nihil tamen ad atheiſmum euincendum faciunt, cum Deus fons potius ſit omnis illius reuolutionis, tantum abeſt, vt hac μετεμψυχώσει Dei naturam tollat. Interdum tamen, vt ſatis incertus fuit Brunus, μετενσωμάτωσιν magis Stoicam, quam μετεμψύχωσιν Pythagoream tradere videtur, nempe ſtatuendo redire animas in animam mundi, et ex ea iterum in noua corpora ita dilabi, vt huic numero vel ſubſtantiae atomi adglomeratae adhaereant, iisque implicatus animus nouum hominem conſtituat. Reduci autem in concordiam ſecum Brunus poteſt, ſi eam Pythagoreae μετεμψυχώσεως explicationem illi tribuamus, quam ſuo loco r) accurate expoſuimus. Et hae quidem rationes ex philoſophia Bruni deſumtae ſunt, quibus atheiſmum eius euincere, perperam, niſi fallimur, viri docti contendunt, ſyſtema Spinoziſticum cum emanatiuo confundentes. V. Reliqua ad irriſam a Bruno religionem Chriſtianam pertinent, et huc omnia loca ſpectare dicuntur, quae ex *ſcriptis* Bruni attulit doctiſſimus Croſaeus. Aſt ea obſcurum per aeque obſcurum probare, et incertum eſſe, vtrum vel gentilem ſuperſtitionem, vel Chriſtianorum quorundam corruptiones, an ipſam religionem *Chriſtianam* tangant, fatebitur quilibet, qui ea accurate inſpexerit. *Prout enim* quis de Bruni religione opinionem tenet, ita explicari *ea vel ſiniſtro*, vel tolerabili ſenſu poſſunt. Fatemur tamen ea, quae de *recentiorum* hominum religione fraudibus plena, et anili ſuperſtitioni *iuncta attulit*, videri maxime veriſimiliter in eas partes dicta eſſe, quas *reliquerat*, et imprimis mores artesque eccleſiae Romanae, quas *peſſimas dicebat*, et Vatiniano perſequebatur odio, perſecutionis, vt videtur *iniquitate* exacerbatus, ſugillare. Id nos ipſe Scioppius docet, *tradens beſtiae* triumphantis titulo papam eum traducere voluiſſe. Patiuntur quoque omnia ea loca, quae adduci ſolent, hunc ſenſum, vt ordinis clericorum ſycophantias, impoſturasque exagitaſſe dicatur. His vero opponit Cel. Croſaeus librum peſtilentiſſimum *Beſtiae triumphantis*, in qua omnem religionem, etiam Chriſtianam, acerbiſſime vulneraſſe viſus eſt. Adeo vero rarus libellus iſte eſt, vt ipſi viri docti, qui magno pretio redemtum s) viderunt, de titulo, loco et anno impreſſionis valde inter ſe differant. Non enarrabimus famoſae ſatyrae hiſtoriam, quae ad noſtros limites non pertinet; dabunt, quantum ſatis harum lautitiarum cupidis viri doctiſſimi AVGVSTVS

r) T. I. p. 1092.

s) 300 florenis redemtus aliquoties eſt. Vid. Nou. lit. Lipſ. 1726. p. 278. Cl. BVNEMANNI Cat. libror. rariſſ. p. 13. Tanti nugae miſerandae veneunt. Rectius inter Bigotianos libros exiguo pretio venditus eſt, teſte NICERONIO l. c.

STVS BAYERVS [s] et IOANNES VOGTIVS [t], quibus eruditas de libris rarioribus tractationes debemus, apud quos plures quoque nominantur, qui hunc libellum deſcripſerunt. Nos id hoc loco monemus, nondum extra controuerſiae aleam poſitum eſſe, quod ab ipſo Bruno liber, teſte P. BAYLE, ineptus et confuſus, ſcriptus ſit. Habet is hunc titulum: *Spaccio de la beſtia trionfante, propoſto da Giove, effettuato dal conſeglo, reuelato da Mercurio, recitato da Sophia, udita da Saulino, regiſtrato dal Nolano. Diviſe in tre dialogi, ſubdiuiſe in tre parti. Conſecrato al molto illuſtre et excellente caualliere, Sig. Philippo Sidneo. Stampato in Parigi* cIɔIɔLXXXIV. Eſſe hunc impreſſionis locum annumque fictitium, non alia demonſtratione opus eſt, quam, quae ex rationibus chronologicis hiſtoriae Bruni deſumitur: hoc enim, quem prae ſe liber fert anno, nondum ad Gallos dilapſus erat Brunus, quae ſine dubio cauſſa eſt, cur viris doctis viſum ſit, non apud Gallos ſed Britannos libellum equiti Anglo dicatum prodiiſſe. Aſt non minoribus difficultatibus laborare iter Anglicum Bruni, ſi ante annum cIɔIɔXCII, contigiſſe dicatur, ſupra expoſuimus: quae cauſſa eſſe videtur, cur P. BAYLE libellum anno cIɔIɔXCIV dicat prodiiſſe, niſi calami vel typorum vitio erratum ſit. Nec ſi dicas, Italicam editionem Pariſiorum nomen mentiri, veriſimile eſt, tam libera ſatyra in omnem religionem, maxime vero in eccleſiam Romanam debacchari auſum fuiſſe hominem adhuc in Italia verſantem. Ipſe quoque Brunus in nullo, quod eius genuinum eſſe nouimus, ſcripto ad illum libellum prouocat, qui tamen frequenter et edita et affecta in partes vocare ſolet. Viderint itaque, qui curioſius arcana literaria ſcrutantur, an non libellus ipſe ab homine aliquo nequam Bruno ſuppoſitus ſit, cum percrebuiſſet beſtiae triumphantis titulo, (id quod ex Scioppii relatione nouimus) acerbiſſimam in pontificem Romanum et coetus eius ſequaces ſatyram euulgaſſe, vt hoc titulo auidius cariusque emeretur liber, quo ſimili artificio Tolandum in vulganda libelli huius verſione Anglica vſum fuiſſe narrat venerabilis MOSHEMIVS [u]. De ipſo vero libro, quem non legimus, pronuntiare nihil audemus; fatemur autem, ſuſpectas nobis eſſe narrationes ſcriptorum, qui eius mentionem faciunt. Quamuis enim in eo omnes conſentiant, ſuperſtitionem philoſophiae contrariam, et religionis auctoritate abutentem valde exagitaſſe auctorem, alii tamen ad ſolam tractationem moralem eum referunt, alii ſatyram in pontificem exhibere pronuntiant, alii religionem omnem exſibilari, et Chriſtianam quoque impoſturae argui perhibent. Quae ſatis euincunt, aut non accurate inſpexiſſe eos libellum, aut ita obſcurum eſſe, vt vera auctoris mens coniecturis tantum queat definiri; nihil autem certi de vera eius ſententia conſtare. Quodſi libellus Brunum verum parentem agnoſcat, ſuſpicamur, hominem implacabili odio diris perſecutionibus cleri Romani aduerſus iſtos coetus accen-

ſum,

s) Memor. libr. rar. c. 71. p. 219.

t) Cat. libr. rar. p. 141.

u) In Vita Tolandi §. 32. p. 173. Suppoſitum quoque cenſet auctor diſſertationis, qua Cl. Monetae de tribus impoſtoribus reſpondetur p. 4. ſ.

ſum, acerba ſatyra eum depexum dare voluiſſe, ideoque magno conatu et liberrimo calamo in ſuperſtitionem Chriſtianorum fuiſſe inuectum. Solitum enim fuiſſe id facere, vna oratio valedictoria apud Wittebergenſes habita luculenter demonſtrat. Cum autem ſyſtema ſibi phyſicum et metaphyſicum conſtruxiſſet, quod a placitis Chriſtianae doctrinae haud parum deuiat, et nonnulla dogmata inter fabulas refert, quae in ciuitate ſacra inter ſummas leges referuntur, quale eſt de praemiis atque poenis poſt hanc vitam, omnino veriſimile eſt, hominem audacem animique impotentis talia quoque inter ſuperſtitiones monachales retuliſſe, et ſic in ipſam quoque religionem peccauiſſe. Certe paradoxa, et a placitis Chriſtianis multis nominibus diſcedentia ſomnia Brunum fouiſſe, quale eſt praeadamitarum fabula, negare non audemus, et ipſum eius ſyſtema philoſophicum attentis ſuadet. Quae ab improbitate Brunum liberari non poſſe ſatis quidem certo ſunt teſtimonio, at atheiſmum tamen non euincunt, forte mitiorem quoque et benigniorem interpretationem admittunt, de quo illi ſtatuent, quibus ipſius libelli legendi copia occurrit: multo minus ad excuſandam Romanae inquiſitionis ſaeuitiam ſufficiunt. Et haec quidem de Iordano Bruno Nolano.

CAPVT TERTIVM.

DE HIERONYMO CARDANO.

§. I.

Hiſtoriae H. Cardani ſcriptores.

Eodem inter reformatores philoſophiae charactere, quo Brunus, innotuit HIERONYMVS CARDANVS, in philoſophiae pariter atque artis medicae hiſtoria celeberrimus, qui, dubium eſt, vtrum virtutibus illuſtrior fuerit, quam vitiis. Ampliſſimum is ipſe de vita ſua commentarium ſcripſit, quem, vt erat Proteo mutabilior, aliquoties refinxit. Teſte enim Cl. Reimmanno [a] ſciagraphia libelli *de Libris propriis* adiecta eſt eius libris *de Conſolatione*, editamque eſſe anno cIↃIↃXXXVII, alibi idem vir doctus innuit [b]. Quo auctore quoque nouimus Baſileae anno cIↃIↃXLII, vna cum aliis quibusdam eius lucubrationibus prodiiſſe. Et Navdaevs [c] Norimbergenſem editionem anni cIↃIↃXLIV, atque Venetam anni cIↃIↃLVII nominat. Vltimam tamen manum impoſuit huic narrationi Cardanus, poſt editionem anni cIↃIↃLXII, quo libellum iſtum cum libris IV *Somniorum Syneſiorum* aliisque apud Baſileenſes vulgauit anno cIↃIↃLXXV, vt ipſe refert [d]. Qui liber cum rarius compareret, laudanda eſt illuſtris doctrinae viri, Gabrielis Navdaei

a) Hiſt. Atheiſmi ſect. III. c. ✱ §. 11. p. 366.
b) In Cat. Bibl. Reimmann. P. II. p. 407.
c) In iud. de Cardano.
d) c. 4. p. 9.

DAEI induſtria, qui eum apud Pariſienſes [e] recudi fecit, addito iudicio de Cardano pulcherrime et accurate ſcripto, quod Cardani poſtea operibus praefixere editores Lugdunenſes; et nonnulli perperam pro biographia Cardani habent; cum characterem tantummodo, ingenii, morum, doctrinae Cardani contineat. Quamuis autem adeo veritati litauerit in deſcribenda vitae ſuae hiſtoria philoſophus famoſiſſimus, vt quae parum ipſi decora ſunt et exiſtimationem nominis eius laedunt, minime reticuerit, quin eas ἀνωμαλίας deſcripſerit, quas ſi tacuiſſet, hodie ignorarentur, vnde, quam fidem hic praeſtet ſcriptor de ſe ipſo intelligitur [f]: dolendum tamen, maluiſſe Cardanum, per diuerſa argumenti capita hiſtoriam ſuam diſtribuere, quam recto filo et integra ſerie eam delineare. Ita enim factum, vt quaedam in ea deſint, quae non omiſiſſet, ſi iuſtum hiſtoriae ordinem fuiſſet ſecutus. Deſideramus ergo hodie adhuc viri καὶ ταῖς εὐφημίαις καὶ δυσφημίαις celeberrimi biographiam accuratam ſuisque numeris abſolutam. Quamuis enim haud pauca collegerint ad hiſtoriam Cardani pertinentia P. BAYLE [g], TOMASINVS [h], GHILINVS [i], CORTIVS [k], FELLERVS [l], CHRISTIVS [m], TEISSIERVS [n], quos ſecuti ſunt recentiores [o], qui literariam hiſtoriam in vulgus notiſſimis libris ſunt complexi; integra tamen de Cardano tractatione hodie caremus. Nos inſtituti memores, eiusque legibus circumſcripti, ad ea potiſſimum reſpiciemus, quae virum et vita, et doctrina et moribus παράδοξον, et ſuos manes frequenter paſſum, propius noſcendum offerunt, produntque, quid in nouanda philoſophia praeſtiterit, quam philoſophi imaginem expreſſerit, quo pacto vel adiuuerit philoſophiam vel corruperit, quaeque alia ſunt, ad noſtros limites pertinentia.

§. II. Habuit Cardanus patriam Mediolanum, natus autem eſt Papiae. Annum natiuitatis ipſe in libro *de Vita propria* definit [p] cIↃ IↃ VIII Cal. Octobr. hora noctis prima non exacta, ſed paulo magis dimidia, et tamen beſſe minore. Aſt obſcurum eſſe, vtrum numerus VIII. ad annum, vel ad menſis diem pertineat, iam vidit P. BAYLE [q], obſeruatumque H. BAILLETO [r], incertiſſimos eſſe ſcriptores de die annoque natali et emortuali Cardani. Recte autem coniecit acutiſſimus Baylius, vtrumque numerum, tum qui cIↃ IↃ VIII ponit, tum qui annum cIↃ IↃ ſignat, valde ſuſpectum eſſe; narrare enim Cardanum [s]: in capite octaui anni laboraſſe ſe dyſenteria cum febre ex morbo epidemio et peſtilenti, et conualuiſſe, dum

Cardani natiuitas, parentes, pueritia.

e) 1643. 8. recuſum libellum dedere Amſtelodamenſes 1654. 12. qua editione vtimur.

f) Multa de vita ſua quoque tetigit Cardanus in explicatione genituræ ſuae ad calcem Comm. in Ptolemaeum de aſtrorum iudiciis, qui locus cum iſta biographia comparari meretur.

g) Dict. T. I. Art. Cardan.

h) Elog. p. 55.

i) Theatr. P. I. p. 115.

k) Notit. Dei medici ſcrittori Milaneſi p. 74.

l) Monum. ined. trim. XI. art. 1. ex ſchedis Iac. Thomaſii.

m) Noct. Acad. Spec. I. Obſ. 3.

n) Elog. T. III p. 109.

o) Vitam Cardani deſcripſit quoque S. E V I-N V S Hiſt. Acad. reg. inſcript. T. XIII. art. 2.

p) c. 2. p. 5.

q) l. c. not. A.

r) De ſatyres perſonnelles T. I. p. 46.

s) c. 4. p. 10.

dum Galli deuictis in Abduae confiniis Venetis, celebrarent triumphum, quem a feneſtra ſpectare licuerit. Aſt accidiſſe iſtam pugnam anno cIↃIↃIX, prid. Id. Mai. ex quo ſequatur, Cardanum circa aequinoctia autumnalia anni cIↃIↃVIII dyſenteria correptum ſeptennem tunc puerum fuiſſe, adeoque eius natiuitatem in annum cIↃIↃI, VIII Cal. Octobr. reponendam eſſe. Quam coniecturam confirmat totum caput quartum, ex quo paulo curatius attendenti palam erit, ita numerare Cardanum vitae ſuae annos, vt cum annis ſeculi XVI tum decurrentis coincidant, et natiuitatis tempus in primum ſeculi XVI annum cadat. Omnem autem dubitationem eximit genitura Cardani, qualem ipſe in calce *Commentarii in* Cl. PTOLEMAEI *libros de aſtrorum iudiciis* [s] exhibuit. Ex ea enim patet, Cardanum V. Cal. Ian. anno cIↃIↃ conceptum, anno cIↃIↃI, VIII. Cal. Oct. hora VI. min. XL. a meridie natum fuiſſe; adeoque acu rem tetigiſſe P. Baylium, nec cauſſam amplius eſſe, cur de natali Cardani in partes ſcriptores abeant, qui forte non diſſenſiſſent, niſi laudati libri raritas tanta eſſet, vt pauciſſimis eam inſpicere et verum tempus natale Cardani ex eo diſcere licuiſſet. Genere editus eſt antiqua ſtirpis nobilitate illuſtri, quod in ipſo tractationis limine [t] enarratis familiae ſuae heroibus exponit, quod tamen ſua aetate ita ad incitas redactum fuiſſe retulit Naudaeus [u], vt vix ex plebe Cardanus vnus adhuc Mediolani tum vixerit. Patrem habuit Facium Cardanum, Iuriſconſultum, ſed et medicinae peritia ac literis mathematicis atque philoſophicis clarum [x], cuius geneſin filius expoſuit [y], et potiores vitae eius circumſtantias delineauit, quaedam etiam de eo inter medicos Mediolanenſes attulit BARTHOL. CORTIVS [z], qui videndus. Ab hoc parente male ſe acceptum eſſe non diſſimulat, et fruſtra tentatis abortiuis medicamentis editum ſe a matre fatetur; quam a patre diſcedentem eum peperiſſe haud obſcure ipſe innuit [a]. Id quod occaſionem ſuppeditauit MOTTAEO VAYERIO [b], NAVDAEO, TEISSIERIO, BAYLIO [c], ſuſpicandi, ex thoro illegitimo eum prodiiſſe. Quam tamen ſuſpicionem ſatis leuem eſſe, ex eo intelligitur, quod ipſe Cardanus vtriusque parentis maiores, et legitimam ſtirpem enarret: immo Claram Micheriam, noſtri matrem a patre viduo in ſenectute ductam eſſe in vxorem ipſe CARDANVS alio loco [d] diſerte teſtetur. Non tam natus, quam a matre, tribus perpetuis diebus in partu conflictata extractus tanquam mortuus, cum capillis nigris et criſpis, recreatus balneo vini calidi ſuperſtes euaſit tandem [e]. Id quod indicium aerumnarum ſibi fuiſſe tradit [f]. Primo menſe nutricem ipſa die, qua aegrotauit, ex peſte amiſit, ipſique carbunculi quinque in facie, crucis in effigiem, ſuperuenerunt, vt vnus foret in naſi apice; quibus

poſtea

s) p. 59.
t) c. 1. p. 3.
u) Naudaeana p. 16. 17.
x) De Vita propr. c. 3. p. 7. 8.
y) l. c. p. 62.
z) l. c. L. II. p. 53.
a) Locis citatis.
b) Ep. 63. T. XI. Opp. p. 63.
c) Locis citatis.
d) De Geneſ. p. 65.
e) De Vit. propr. c. 4. p. 9.
f) De Geneſ. p. 56.

poſtea locis tubercula renouata ſunt. Tertio demum anno ablactatus, quarto Mediolanum delatus a patre et matre ſine cauſſa verberatus, toties aegrotauit ad mortis periculum[g]. Anno aetatis octauo dyſenteria cum febri epidemica laborans, non prius in ſpem ſalutis rediit, quam cum prorſus vt mortuum vtrique parentes defleuiſſent[h]: patre a B. Hieronymo auxilium pro filio deprecante et impetrante, licet is ſe daemonem quoque familiarem habere palam profiteretur: quem mire eiusmodi fabulis ſuperſtitionem olentibus gauiſum fuiſſe filius alio loco[i] luculento exemplo docet. Nondum reſtitutus plane ex morbo cecidit e ſcala cum malleo, graui vulnere frontem laeſit, et ſimili ratione multoties, ſi ipſum audis, vitae et ſanitatis pericula adiit, quae tamen apud ipſum, prolixe ea enarrantem[k] legenda ſunt, ex quibus intelligitur, vt animo et temperamento, ita fato ſingularem prorſus Cardanum fuiſſe. Propius ad rem noſtram ſpectat eius educatio; ipſe enim queritur[l], patrem ſe vt ſeruum duxiſſe ſecum mira pertinacia, immo ſaeuitia; quod diuino quidem conſilio potius factum eſſe, quam patris culpa, tum maxime, quod mater et matertera conſenſerint, iudicat[m], reapſe tamen ſi non omnis, haud leuis tamen, cauſſa vitae Cardani tantis prudentiae et ſtultitiae vicibus actae fuiſſe videtur. Erat autem pater Cardani et legum et artium ſatis peritus, et mathematicarum diſciplinarum, etiam earum, quae ſecretiores habentur, probe gnarus[n]. Ipſe igitur filium anno circiter nono arithmeticae rudimenta, et quaſi tunc arcana familiariter eum docuit: paulo poſt etiam Arabicae aſtrologiae praecepta tradidit, et memoriam in eum artificialem inſtillare conatus eſt, ad quam tamen memoriam ſe minime aptum fuiſſe fatetur[o]. Ad maiora progreſſus pater poſt duodecimum annum docuit eum ſex Euclidis libros, cum eorum valde ſtudioſus eſſet; iuris quoque legumque ſcientiam ei valde commendauit: quia autem in eo inſtituto a prima iuuentute manſerat, vt vitae conſuleret, credebatque, ſtudia medicinae magis huic propoſito conducere, quam legum, et vt propiora ſini, et vt orbi communia toti, et omnibus ſeculis; tamen vt candidiora ac quae rationi, aeternae naturae legi non hominum opinionibus innitereutur, ideo haec ipſa cum philoſophia amplexatus eſt, non iurisprudentiam[p]. Quod ita male habuiſſe parentem ait, vt, cum deſeri ſtudia a ſe iurisprudentiae, vt philoſophiam ſequeretur, animaduerteret, fleuerit eo praeſente, indolueritque, non iisdem eum ſtudiis incumbere, quod nobiliorem diſciplinam arbitraretur, quae eſſet ad opes et potentiam aptior, et ad familiam euehendam faceret. At ille voto firmo propoſito, tum rationibus

g) De Vit. prop. p. 10.

h) Ibid.

i) De Subtilit. L. XIX. p. m. 687. vbi ex patris ſchedis narrat, daemones quosdam Auerroiſmi patronos cum parente fuiſſe congreſſos.

k) C. 30. p. 78 ſeqq.

l) C. 4. p. 11.

m) De Genitur. p. 69.

n) Conf. CORTE notizie hiſtoriche intorn'a medici Scrittori Milaneſi L. II. p. 53.

o) C. 3. p. 8.

p) Ita ipſe c. 10. p. 34.

nibus adductis, tum quod parum illum etiam absque impedimento profeciſſe videret, immotus ad illius adhortationes manſit. Abiit itaque exacto XIX anno in Ticinenſem academiam, XXI peracto rurſum Papiam ſe contulit [q]. Ibi audiuit in philoſophia Brandam Porrium, et Franciſcum Faegium Nouarienſem, in medicina vero Matthaeum Curtium [r], ſub quo publice diſputauit, et profeſſus tum eſt Euclidem in gymnaſio, dialecticam paucis diebus, tum et primam philoſophiam, primum pro fratre Romulo Seruita, poſt pluribus pro quodam medico Pandulfo [s]. Bellorum tumultibus autem coactus domum remigrare, moram longam haud fecit, ſed poſt initium anni XXIV Patauium ſe contulit, vbi Curtium ſe et Memoriam in medica arte audiuiſſe ait. Ibi lauream quoque in artibus accepit laetante parente, qui paulo poſt fatis conceſſit. Sub huius anni finem factus eſt rector eius academiae, in fine ſequentis medicinae doctor. Peracto magiſtratu academico, cum patriae fata pertimeſceret, hortatu amici in Saccenſe oppidum ſe contulit, et eo loco patriae calamitates, annonae caritatem, peſtem, bellicos tumultus euitauit. Quibus remittentibus anno cIↄIↄxxix rediit Mediolanum, at reiectus a collegio et matre etiam moroſa, rediit in oppidulum, ſed graui pectoris morbo oppreſſus, quo tamen ſe voto ad B. Virginem ſolutum eſſe ait [t]. Frequenter enim ad religionis auxilia ſolebat recurrere in anguſtiis, adeo, vt ſcribat [u], *ſe non ſolum diuinae maieſtatis memorem fuiſſe, ſed et B. Virginis Mariae beatique Martini, ſomnio monitum, vt ſub eius patrocinio aliquando quietiorem vitam et perennem duceret.* Itaque irata numina habuiſſe Cardanus cenſendus eſt, quod ſomnii vaticinio deluſus ad vitae finem, quiete frui non potuerit. Anno eius ſeculi trigeſimo primo duxit vxorem Luciam Bandarinam ex oppido Saccenſi [x], quae, teſte TOMASINO [y], plus ingenio et perſpicacia valuit quam opibus; quam ſatis imprudenter duxiſſe ipſe refert [z], nec negat, annis XV, quibus ſecum vixerit, omnium malorum, quae ſibi in tota vita acciderint, cauſſam fuiſſe. Cum enim duorum filiorum, et vnius filiae parentem eum feciſſet, ilias malorum ex hac prole illi enata eſt. Formati enim a patre magnam ſapientiae et ſtultitiae mixturam patiente, non potuere ita adoleſcere, vt ſolatia inde illis, a quibus ſati erant, exſurgerent. Inde innumerae Cardano calamitates enatae, quas ipſe copioſe enarrat [a], faſſus candide, maximum ſe errorem in filiorum educatione admiſiſſe, quem ſatis acerbe luere coactus eſt. Filius enim natu maior ob propinatum vxori puerperae venenum ſecuri in carcere percuſſus eſt, minor natu omni flagitiorum genere patrem

q) C. 4. p. 11.

r) Docuit Curtius medicinam non Papiae modo, ſed et Bononiae, Florentiae, Piſis, Patauii. Gratioſus apud Clementem VII. P. M. obiit 1544. Scripta eius enarrat MERCKLIN. Linden. renou. pag. 793.

s) pag. 12.

t) C. 4. p. 13.

u) C. 22. p. 61 ſeq.

x) pag. 14.

y) Elog. T. I. p. 55. Ipſe de Genit. p. 113. ingenioſam et mediocriter pulchram, animoſam, peruicacem, indomitam deſcribit.

z) De Vit. propr. c. 26. p. 68 ſeq.

a) pag. 70.

patrem excruciauit; nec carceris metu ab eo coërceri potuit. Vnde damnum ſuum deflere non debuerat [b], quod ab anno XXI ad XXXI oblaeſus in genitalibus non potuerit concumbere cum mulieribus, quamuis fateatur [c], *cogitationem aſſiduam Venereorum perpetuo ipſum torſiſſe, et quod facto implere non licuit, aut feciſſe potentem puduit, cogitatione aſſidua mentitum eſſe voluptatem.* Quam libidinoſam cogitationem cauſſam habuiſſe Venerem Saturno et Mercurio complicatam, et Martem vtrique luminari ingenioſe nugatur. Cum autem Sacca Gallareatum aeger ſe contuliſſet, adeo paupertate preſſus eſt, vt *ſe deſiiſſe* dicat [d], *pauperem eſſe, quia nihil ipſi relictum fuerit.* Paulo tamen laetior fortuna arridere coepit, cum XXXIV annis iam perfectis Mediolani mathematicas artes profitendi occaſionem nactus eſſet; et oblata quoque fuit biennio poſt conditio docendae Papiae medicinae, aſt non accepit, quia ſpes non erat, vnde ſumeret ſtipendium. In id itaque conniſus eſt, vt in collegium medicorum Mediolanenſium reciperetur. Quo diu quidem excluſus, anno vero cIↃIↃXXXIX receptus praeter omnium ſpem amicorum potentium auxilio; poſt anno cIↃIↃXLIII medicinam Mediolani publice profeſſus eſt. Sequenti autem cum domus eius ruiſſet [e], Papiae medicinam docuit, anno tamen ſequente in patriam rediit, quod ſtipendium non numeraretur. Quamuis autem inopia eum liberare conarentur amici, et Moronus cardinalis conditiones haud aſpernendas anno cIↃIↃXLVI ei offerret [f], difficilis tamen et ſuperciliosus, et ſuae fortunae minime obſequens eas aſpernatus eſt [g]. Similiter anno ſequenti per Andream Veſalium, quo amico vtebatur, oblata ei eſt conditio IↃCCC coronatorum in ſingulos annos a rege Daniae, cum victus impenſa ſoluenda: verum et hac fortuna vti neſciuit, cum et regionis intemperies et aliena eum ſacra deterrerent. Et hoc quidem pacto ſtulti Cardani mores eius ſaepe fortunam impediuerunt, quam egregie formare potuiſſet, ſi ſcenae inſeruire ſuisque fatis vti ſciuiſſet. Nam prolixam narrationem inſtituit [h] honorum, munerum et commodorum ipſi delatorum, quae tamen omnia contemſit, licet eum paupertate, inuidia, perſecutione, et mille calamitatibus in Italia conflictaretur, animo meticuloſo, diffidente ſibi et ſuſpicaci impedimenta illi inexpectata obiiciente. Quae quidem omnia in explicatione geneſis ſuae ſiderum influxui tribuit, morum autem hominum intelligentes facile comprehendent, eum ſuae fortunae fabrum fuiſſe. Anno cIↃIↃLI ab Eduardo rege vocatus in Scotiam regiis ſumtibus abiit, medendique felicitate illuſtris tanta auri ſumma, vt in ea aula maneret, inuitatus eſt, vt ſe verecundari dicat [i] ſummam explicare, et in paucis annis fuiſſet ditiſſimus. Aſt nec regio placebat [k], nec, quod non

 liceret

b) C. 2. p. 6.
c) De Genit. p. 87.
d) C. 4. p. 14.
e) pag. 15.
f) C. 32. p. 99.
g) pag. 15.
h) C. 32. p. 95 ſeq. coll. cum tr. de Genituris pag. 91.
i) De Vita propr. c. 32. p. 99.
k) p. 16. 99. conf. BAYLE Dict. art. Cardan. not. E. T. II. p. 52.

liceret pecunias per trapezitas ac curſores in Angliam, quanto minus Galliam aut Italiam traducere. Igitur exactis menſibus decem domum rediit, et vocationes haud contemnendas atque opimas moribus ſuis ductus recuſauit. Tandem anno cIↄIↄLXII a Bononienſi ſenatu vocatus eam academiam adiit. Anno cIↄIↄLXX incertum qua culpa, carceri incluſus eſt, in quo tamen praeter libertatem amiſſam omnia fuere ciuiliter adminiſtrata, tandem domum dimiſſus, ita tamen, vt ea carcer ipſi eſſet. Qua cuſtodia dies centum ſexaginta et tres detentus eſt. Ex quo vanitatem Cardani, et iactabundi, et arti genethliacae ſecurius fidentis intelligere licet, ita de ſe ſcribentis [l]: *Toties per calumniam accuſatus, nunquam tamen exilii aut carceris poena intentata eſt, cum tamen pene crucifigendum conciues mei, quibus nihil veritate ipſa grauius eſt ac voce libera, clamarent.* Eodem anno Romam, incertum ſpontaneo exilio, an indicto, abiit, et priuatus degit. Collegium Romanum tamen eum recepit, et ſummus pontifex penſionem exhibuit. „Quo tempore, ſe vidiſſe Car„danum, narrat THVANVS [m], paucis ante obitum annis et adlocutum „eſſe diuerſo ab aliis cultu incedentem, ac ſaepius admiratum eſſe, cum „celeberrimi tot ſcriptis hominis recordatio ſubiret, neque tamen quid„quam in eo, quod tantae famae reſponderet, animaduerteret.“ Tandem deliro ſimilior, quam philoſopho, exſpirante anno cIↄIↄLXXVI obiit. Et eum quidem, cum tribus diebus minus ſeptuageſimum quintum annum impleuiſſet, eodem quo praedixerat, anno et die, videlicet XI Cal. Oct. cIↄIↄLXXVI defeciſſe, ob id; ne falleret, mortem ſuam inedia acceleraſſe creditum, tradit THVANVS [n]: vnde in eo, quo vtebatur P. BAYLE [o], exemplari hiſtoriae Thuani, typothetae errorem fuiſſe oportet, annum emortualem Cardani cIↄIↄLXXV ponentem, quem ideo critico obelo confixit Baylius. Quamuis autem in anno non errauerit Thuanus, in die tamen erraſſe cenſendus eſt. Ipſe enim Cardanus in vitae ſuae enarratione [p] ſcribit, *teſtamenta plura ſe condidiſſe ad hanc vsque diem, quae ſit Calendarum menſis Octobris vltima.* Quod vero de morte eius, praedictionem aſtrologiae iudiciariae explente affert Thuanus, ſolo rumore incerto diſſeminatum fuiſſe videtur, cum vaticinia Cardani ex aſtris multorum vocibus velut certiſſimae depraedicarentur. Ipſe enim in *Explicatione geniturae* ſuae [q], vbi de morte agit, non auſus eſt, vitae finem decernere, licet de plerisque ſatis confidenter ſtatuiſſet, ſed vt artis incertiſſimae famae ſuccurreret, mortem futuram eſſe dixit iuxta qualitates locorum et ideo varietatem temporum, et vel anno LVI fore ex moerore, vel LXVIII ex acuta febri lateralique morbo. Immo ait, ſe non credere, quod ſuperaturus ſit ad annum LXXIII, hunc autem tunc oſtendere mortem miſſam ex febre, paralyſi, catarrho, haemorrhoi-

l) De Genitur. p. 57. Ex hoc vero loco patet, aëris intemperie ſibi malum ſuo merito acceſſiuiſſe Cardanum.

m) Hiſt. ſui temp. L. XLII. ad annum 1576.

n) l. c.

o) l. c. not. F. TEISSIER. Elog. T. III. p. 97. 98. Ex his emendanda, quae diximus in Germ. Hiſt. Philoſ. Op. T. VII. p. 92.

p) c. 36. p. 112.

q) p. 134.

morrhoidalibus. Ex quibus patet, non falſum tantum ſuo vaticinio fuiſſe Cardanum, ſed ne iſtum quidem annum, quo rebus mortalium ereptus eſt, praedixiſſe. Vnde fabula quoque putanda eſt, quod adiicitur, inedia mortem acceleraſſe, ne fidem artis prodere videretur. Ceterum, vtrum verum ſit, quod in *Naudaeanis* traditur [r], Romam delatum ſpe galeri cardinalitii potiundi veneno ſublatum eſſe, deficientibus certioribus teſtimoniis definiri non poteſt; licet prius de Cardano, tumente et delirante queat quis ſuſpicari.

Character Cardani.

§. III. Facile ex hac breui vitae Cardani hiſtoria character animi eius plane ſingularis et παράδοξος intelligi poteſt, quem magna mixtura ſapientiae et ſtultitiae tum ingenii exorbitantis, tum voluntatis miro affectuum aeſtu agitatae et in praeceps actae illuſtrem fuiſſe, cenſendum eſt. Quam inaequalitatem animi eius recte notauit THVANVS [s], et reprehendit FRANC. SANCHEZ [t], *in tanta doctrina, irrationalem haud raro, et deliro potius, quam ſapienti ſimilem fuiſſe.* Et ipſe quidem, vt ſatis aperte de ſe ſolebat diſſerere, illuſtria vitia inter praeclaras virtutes non reticuit. Vnde ſuam genituram explicans [u], quas animi qualitates accepiſſet, praemiſſa ambitioſa veritatis affectatione, ſe ex ſiderum diſpoſitione, ait, „eſſe ad manuum opificia aptum, animo philoſophico et „ſcientiis accommodato, ingenioſum, elegantem, bene moratum, vo„luptuarium, laetum, pium, fidum, ſapientiae amatorem, meditabun„dum, varia machinantem, mente praeſtanti, ad diſcendum pronum, ad „officia promtum praeſtanda, aemulatorem optimorum, inuentorem re„rum nouarum, et abſque magiſtri opera proficientem, moribus mode„ratis, curioſum rerum medicarum, ſtudioſum miraculorum, archite„ctum, captioſum, doloſum, amarulentum, arcanorum gnarum, ſo„brium, induſtrium, laborioſum, diligentem, ſolertem, in diem viuen„tem, nugacem, religionis contemtorem, iniuriae illatae memorem, in„uidum, triſtem, inſidiatorem, proditorem, magum, incantatorem, „frequentibus calamitatibus obnoxium, ſuorum oſorem, turpi libidini „deditum, ſolitarium, inamoenum, auſterum, ſponte etiam diuinantem, „zelotypum, laſciuum, obſcoenum, maledicum, obſequioſum, ſenum „conuerſatione ſe delectantem, varium, ancipitem, impurum, dolis mu„lierum obnoxium, calumniatorem, et omnino incognitum, PROPTER „NATVRAE ET MORVM REPVGNANTIAM, etiam his, „cum quibus aſſidue verſetur.“ Quae licet de diſpoſitione aſtrorum tantum intelligenda eſſe videantur, tantum tamen abeſt, vt diſciplinae bonitate ea emendata eſſe crediderit Cardanus, vt potius luculenta in tractatu de vita propria teſtimonia deſcripſerit, ex quibus indubitato conſtat, eundem reuera illum fuiſſe, qualem ſidera praedixiſſe, ex intima ſui conſcientia, ad quam prouocat, delineat. Et magnum quidem ſui admira-

 torem

r) Conf. TEISSIER l. c. p. 104.
s) loc. cit.
t) De Arte nihil ſciendi p. 193.
u) In Genitur. XII. p. 84.

torem fuiſſe, inſanaque opinione de ſe ſuaque praeſtantia et dotium excellentiſſimarum vſu occupatum, totus ille commentarius loquitur, in quo [x] tanto veritatis ſtudio ſe flagraſſe ait, vt mendacium ſe dixiſſe, haud recordetur, gratum quoque fuiſſe, et iuſtitiae amantem, contemtorem honorum et diuitiarum, animo magnum et in aduerſis patientem, in ſecundis moderatum, et maximis difficultatibus ferendis tollendisque parem, moribus inuariabilem et conſtantem, ſtudiis deditiſſimum et peruicacem, amicitia fidelem, tacendi peritum et gratum fouiſſe, et naturae vitia arte et diſciplina emendauiſſe. Aſt proprio, quod de ſe nobis obtrudit, teſtimonio fidendum ſecure non eſſe, recte viris doctis obſeruatum eſt; falſum enim eſſe, monent, quod frequenter iactat, nunquam ſe mentitum eſſe, et ſecurum de mendacii ſuſpicione, vt qui in veritatis ſtudio conſenuerit. Fateturque Gabriel Navdaevs [z], cetera virtutum Cardani admirator, ſe mendaciſſimum illum fuiſſe deprehendiſſe, et ab hoc vitio reliqua demum velut e fonte promanaſſe, quae a nonnullis deliramenta vocantur, non leuibus de cauſſis ſe exiſtimare. Quod ne a ſe dictum inconſulto fuiſſe, quis ſibi perſuadeat, ſignatis id tabulis confirmat, et manifeſtas contradictiones, quarum vna neceſſario mendacio efficta eſſe debet, Cardano in hac vitae ſuae hiſtoria reliquisque eius ſcriptis excidiſſe luculenter demonſtrat. Auaritiae autem et habendi cupiditati ſine modo litauiſſe, ſi non alibi conſtaret vna, quam Hilarivs Pirckaymervs exhibet [a], narratio ſatis ſuperque confirmat. „Is enim cum „Cardanum ſalutandi gratia adiret, interrogatum ſe eſſe, tradit, ab eo: „num pecuniam afferret? cumque ille, ſe praeter neceſſarios ad iter nu„mos quicquam attuliſſe, negaret, reſpondiſſe Cardanum: ſe non cura„re transalpinos, niſi numos adferrent. Et ex eo tempore ſe, ait, non „Cardanum amplius, ſed *Κερδαῖνον* eum vocauiſſe.“ Neque in ea temperamenti, morum, fortunaeque varietate id valde mirandum eſt: cum et ipſe Cardanus ludis rem omnem haud ſemel perderet, et inopia vltima valde premeretur, et temperamenti melancholici inclinatione ad *αἰχροκερδίαν* ferretur. Quamuis autem ab ambitioſis ſe moribus alienum eſſe clamet, falſum tamen id eſſe, et inſigni mendacio affirmatum, ipſe incautus prodidit. Integro enim capite [b], cogitationem de nomine perpetuando explicat, ita quidem, vt delirus potius videatur, cum et ipſe fateatur, *cupiditatem ſuam gloriae inter tot et aduerſa, et impedimenta, ſtolidam, non tantum ſtultam, fuiſſe: non tamen vnquam concupiuiſſe gloriam et honores, imo ſpreuiſſe* [c]. Et tota quoque quam de genitura ſua ſcripſit, tractatio id euincit, in qua inter alia *multum intereſſe veritatis*, ait [d], *ſi ſe laudauerit, cum non tam turpe ſit, ſeipſum laudare, quam*

x) Vid. c. 14. p. 46. c. 22. p. 61.

z) In Iudicio de Cardano.

a) De Ratione peregrinandi, Morhof. Polyhiſt. T. I. L. I. c. 15. §. 40. p. 163.

b) c. 9. p. 28.

c) Nempe cum ambitione hominis certabat timor, ſuſpicio, et meticuloſa diffidentia, quae honores oblatos et deſideratos eum accipere impediebant.

d) p. 83. conf. Iac. Thomas. de Plagio p. 376. 377.

quam iucundum, quod iuſte id facere poſſit. Contendit quoque mores ſuos tales eſſe, vt nec laudare citra iactantiam, nec vituperare citra amentiam poſſe videatur. Quod annon ineptum gloriae captatorem prodat, lectori expendendum relinquimus. Illud recte TOMASINO obſeruatum; *laudis ac gloriae maxime appetentem fuiſſe, ac immodica ſciendi cupiditate ideo flagraſſe, vt ad immortalitatis apicem perueniret, ac ob eam rem ſtudiorum labores omnes et moleſtias alacrem exantlaſſe.* Quamquam autem pertinaciter negare nolumus, non vitiis modo, ſed virtutum quoque ſpecie Cardanum illuſtrem fuiſſe: virtutis tamen verae indolem conſiderantibus, manifeſtum eſt, mixturam quandam temperamenti, et circumſtantiarum moralium, laruam tantummodo virtutum exhibuiſſe, cum ſine voluntatis emendatione a ſtultitiae morbo et affectuum imperio, quibus laborabat Cardani animus, virtus vera eſſe nequeat. Vnde qualis mixtura dementiae, quam magnis ingeniis ſemper fere adeſſe dixit Seneca, Cardanum exagitauiſſe, dici poſſit, et quid de eius virtutibus iudicandum ſit, intelligitur. Illud recte obſeruatum NAVDAEO: *Cardanum ex intemperie quadam animi nusquam aequalis et compoſiti abſurda multa feciſſe, et minime ſibi in omnibus conſentanea locutum fuiſſe: eſſe enim melancholicos pleroſque ſuperbos, nimiumque ſibi blandientes, et elatos, ventoſaque habere ingenia, et magnarum rerum, vt nominis, honoris, auctoritatis deſiderio flagrantia; eſſe praeterea ſuſpicaces, moroſos, inuidos, maleuolos, ſimultatum tenaces, immites ἀςόργους, et velut in extremo confinio naturae humanae poſitos, vt coeleſtem vel belluinam aut mixtam interdum ex vtraque, leuiſſimo impulſu ſuſcipiant.* Talem enim reuera Cardanum fuiſſe, ipſe, vt in ebuccinandis vitiis ſuis laudem gloriamque quaerebat, non inficias iuit. Ait enim *, „ſe natura ſua eſſe „iracundum, ſimplicem, Veneri deditum, et ex his tanquam principiis „profluxiſſe ſaeuitiam, pertinaciam contentioſam, aſperitatem, imprudentiam, iracundiam, vltionis deſiderium, etiam vltra vires. Eſſe ſe „frigidi cordis timidum, et cerebri calidi, aſſueuiſſe vultum in contrarium „ſemper efformare, ideo ſimulare ſe poſſe: parum eſſe pium et lingua incontinentem, maxime iratum, vt pudeat et taedeat ſui, vitam ſe Sardanapaleam anno, quo praefuit gymnaſio Patauino egiſſe. Praecipue inter vitia ſua ſingulare et magnum ſe agnoſcere et tamen ſequi fatetur, vt libentius nil dicat, quam quod audientibus non diſpliceat, atque in hoc ſciens ac „volens perſeueret, licet non ignoret, quantum inimicorum vel hoc ſolum „conciliet. Eſſe ſe incontinentem in vita, cum noſceret optime, quae ſequi „expediret, et oporteret, in deliberando porro celerem nimis, et pene praecipitis ob hoc conſilii, et in quouis negotio impatientem morae. Deditum „quoque fuiſſe immodice ab ipſa adoleſcentia ludo latrunculorum, quo, „quantam familiaris rei iacturam paſſus ſit, compendio nullo non eſſe facile „dictu. Sed aleam etiam longe deterius ceſſiſſe, filiis ad aleam inſtructis, et „domo

*) c. 13. p. 40.

„domo aleatoribus ſaepe patefacta“. Quae omnia ita tantum excuſat Cardanus, vt omnes homines manes ſuos pati dicat, et ignorantiam conditionis eſſe aſſerat, nolle ſcire, quae ſcimus, et rem vi velle comprimere. Quod ſocios quidem illi ſtultitiae haud paucos eſſe probat, a vitiorum ſentina vero non abſoluit. Neque haec vitia ſoli naturae malignitati et ſiderum influentiae, quod cauſſatur, tribuenda ſunt, ſed cauſſa haud leuis haeſit in habitu animi acquiſito, et praua voluntatis diſpoſitione crebrioribus actibus in alteram naturam tranſeunte. Quanquam enim accepiſſe indolem a natura ἀνώμαλον videri poterat, eam tamen tantum abeſt, vt ſapientiae praeceptis emendauerit, vt potius inſolenti morum pertinacia confirmauerit. Cuius teſtimonium eſſe poteſt, quod tot damna expertus, ludorum amorem non depoſuerit, adeo vt omnes pene facultates decoxerit, et ad caedem vsque ea propter progreſſus ſit, quod iracundiae locum tam amplum fecerit, vt a vulneribus et plagis haud abeſſet, et quae his ſunt ſimilia. Parum quoque a voluntario ſtultitiae charactere eum abſoluit, quod ad conuerſationem, praeſertim ſenex, parum idoneus fuerit, ſolitudinis cum daemone ſuo, quem ſibi fingebat, amantior, et nullius fere, vt ipſe teſtatur, amicus, eo quod omnes vermibus, pediculis, foetore, anima inſidioſa et improba gaudere iniquiſſima ſuſpicione crederet, et nihil ex hominum conuerſatione ſperaret, vt alias leues et ficulneas quas affert[f], rationes taceamus. Talis cum animus eſſet, inceſſus, qui animum prodere ſolet, non niſi ſingularis et dementis ſimilis eſſe potuit. Eum enim inaequalem eſſe, tacitisque cogitationibus varia ratione commotum, et mox properantem, mox lentum, prout impetus animi et cogitatio perpetua dominabatur, ipſe faſſus eſt[g]. Nec in veſtitu ſapientis conſtantiam praebuit. Quem cum ſaepe mutaret, mox ſplendida veſte comparuit, mox viliſſima et detrita[h]. Et hanc quidem haud raro rationum oeconomicarum negligentia genuit, cum multoties cum inopia et paupertate colluctaretur. Nam et parentum opibus caſu detritis, et dignitate vana ornatus, et multa in detrimentum rei ab aemulis paſſus, et familia multa exhauſtus, et a collegio medicorum diu reiectus, ipſe quandoque prodigus et inconſideratus: corpore infirmus, furtis dilapidatus profuſus in emendis libris, loco domicilii ſaepe cum damno mutato, alea aduerſa oppignoratis ornamentis vxoris et ſupellectile, mirum, ipſe fatetur[i], eſſe, quod non carens mendicare coeperit. Addi his poteſt, quod porro tradit[k], ab obitu patris ad annum vsque XLVI perpetuo ferme litigauiſſe, et quae alia ſunt, quae indolem vitamque ἀνώμαλον et a recta via prorſus deflectentem produnt, quae facilius eſt excuſatione pingere, quam ad virtutis praecepta exigere. Aſt mirari deſinemus, virum, cui inſolitus eruditionis vigor, praetereaque, certo tempore magnus animus et acies ingenii praeclara aderat, in tantae dementiae circulis oberrauiſſe. Tota enim hominis vita παράδοξος fuit, peregri-

f) c. 53. p. 224.
g) c. 21. p. 60. 61.
h) c. 20. p. 59.
i) c. 25. p. 67.
k) c. 28. p. 73.

peregrina, et delirans, vt certiſſimum ſit, cum temperamenti vitio imaginationem deuiantem et extra orbitam vagantem accepiſſet, ad extrema quaeuis admittenda fuiſſe proniſſimum, et facile attentis perſuadere, quod helleboro ad purgandum cerebrum opus habuerit. Talia enim de ſe praedicat, quae a ſanae mentis homine proficiſci haud poſſunt, et nemini quoque perſuadebuntur, niſi qui eadem cum Cardano chorda oberrauerit. Hinc eiusmodi de ſe ſingularia et ex parte quoque θαυμαςὰ iactauit, quae

Credat Iudaeus Apella, non ego.

Talia ſunt: praeuiſa futura in ſomniis et interdiu monito per voces de iis, quae ſe abſente gererentur, adhibita ecſtaſis quoties vellet, conſpecta ſole ſplendente ſidera atque luna, viſa ſpectra atque lemures, ſplendor circa ſe obſeruatus, qui eum muniret aduerſus aemulos, et imprimis genius ille, quem ſe variis modis monuiſſe et dormientem et vigilantem et futurorum praeſentientem feciſſe, tum peculiari capite [l] libri *de Vita propria* tum in aliis ſcriptis, oſtendit. Quae aut hominem cum impudentia et inſania de ſe mentientem produnt, aut caput Anticyris dignum, et ita imaginationis deliriis corruptum, vt febricitantium ſomnia pro ſummis veritatibus haberet, et aliis quoque perſuaderi cuperet. Et NAVDAEVS quoque haec pro mendaciis et nugis habet, quas Cardanus, cum non ita ſui compos eſſet, velut in publicum theatrum ridenda inuexerit; ductus potiſſimum loco quodam libri *de Rerum Varietate* [m], quo ſibi nullum daemonem aut genium adeſſe, fatetur, ſed pro bono genio datam eſſe rationem, patientiamque magnam in laboribus bonum animum, et alia, ait. Aſt, licet praefracte negare nolimus, in haud paucis gloriae ex ſingulari fato hauriendae ſtudio fuiſſe mentitum Cardanum, et vafre quaedam excogitauiſſe, ita tamen comparatum eſt temperamentum Cardani, vt et ſuperſtitioni apertas ianuas monſtrauerit, et ad imaginationis per interualla quaedam viuaciori impetu exagitatae deliria fuerit proniſſimum, quibus occupatus et abreptus Cardanus ea ſe ſentire, videre, audire credidit, quae nullibi, niſi in emoto eius cerebro, accidere [n]. Id commentarium eius *de Vita propria* legenti innumeris ſpeciminibus conſtare poteſt, ex quibus diſcas, furenti et inſanienti, quam prudenti et cum ratione agenti viro eum fuiſſe ſimiliorem. Qualia ſunt, quod pannoſus aliquando, mox ornatus in publicum prodierit, quod Romae diuerſo ab aliis cultu ſpectandus inceſſerit; quod Bononiae curru vectus ſit, tribus tantum rotis ſuffulto; quod mox concitato greſſu, mox valde lentus ambulauerit, quod doloris ita amans fuerit, vt ſi eo careret, dentibus mor-

l) c. 47. p. 186.

m) L. XVI. c. 95.

n) Accepiſſe Cardanum ineptam de genio παρέδρῳ opinionem a patre Facio, ipſo filio in hoc argumento magis nugiuendulo ex iis intelligi poteſt, quae affert ANTONIVS RVSCA de Inferno Statu Daemonum L. IV. c. 15. p. 377. cuius verba affert THOMAS BANGIVS in Coelo orientis exercit. I. p. 60.

mordendo eum ſibi concitauerit; quod ad demonſtrandum animum heroicum, ſe ipſum interficere cogitauerit, et quae alia ſunt quam plurima, quae non ſine taedio lectoribus centies in biographia ſua occinit, quae teſtimonio ſunt luculentiſſimo, Cardanum haud raro rationis deliquium paſſum fuiſſe maximum, et tum ex temperamento, tum ex arte nimia inſaniuiſſe. Quales homines corruptae et exorbitantis imaginationis deliria pro certiſſimis veritatibus habere, nemini ignotum eſſe putamus, qui ſemel huius commatis homines vidit et differentes audiuit.

Intellectus vitia in Cardano maxime ſuperſtitio.

§. IV. Oedipo opus non habet Lector, vt intelligat, ex quo fonte tot dementiae ſpecimina orta ſint, quae inter praeclaras doctrinae virtutes Cardani vitam contaminarunt. Hominem enim huius generis deliria ſuis vicibus patientem inepta multa et abſurda facere, mirum haud eſt. Dolendum autem non in vitae modo actionibus eiusmodi inſaniam Cardanum oſtendiſſe, ſed habuiſſe quoque eam influxum ſatis magnum in intellectum eius atque eruditionem ipſam, quam egregiam cetera aluit et produxit. Et inſigniter quidem ea ſe dementia prodidit in anili ſuperſtitione, qua omnem veri philoſophi characterem turpiter conſpurcauit. Licet enim ſe religionis et Dei cultus obſeruantiſſimum iactet [o], velitque is videri, qui ſtupenda illa et admiranda, quibus ſe praeditum eſſe gloriatur, dona ad vnius Numinis fontem referat, totus quoque religione occupatus compareat, ſi verum tamen fatendum, anili ſuperſtitione corruptus nihil minus quam verae pietatis indolem expreſſit. Religioſum enim ſe tantum in ſpectrorum, lemurum, ſomniorum, ominum, et quas alias naenias plenis horreis affert, apud ipſum legendas [p], conſideratione et attentione praeſtitit, et tam turpiter ſe dedit, vt mirandum ſit, virum philoſophiae praeſidiis munitum tam egregie in his rebus nugari, eaque pro certiſſimis veritatibus nobis obtrudere potuiſſe, quae nonniſi febricitantium deliriis ſimilia pueris atque vetulis poſſunt perſuaderi. Et haec quidem tum temperamenti melancholici diſpoſitione, tum parentis ſimiliter ineptientis educatione ipſi naturaliter contigiſſe, non negamus. At emendare naturalem ſtultitiam cum debuiſſet philoſophiae praeceptis, nobiliſſimam ſcientiam ad incruſtandum ſuperſtitionis ineptae patrocinium adhibuit. Cuius exemplum eſſe poteſt, quod inſomnia tanti fecerit, vt Synesii tractationem *de Inſomniis* edendo inque eam commentando, velut pretioſam philoſophiae partem earum interpretationes commendauerit. Eiusdem prorſus commatis eſt, inſanum quod aſtrologiae iudiciariae, quam puer iam a patre didicit, ſtatuit pretium, quo poſſet, colore philoſophico incruſtatum. Tanta enim huius artis vaniſſimae veneratione captus eſt, vt in Clavdii Ptolemaei *libros quatuor de aſtrorum iudiciis libros*, qui *conſtructionis quadripartitae* titulo noti ſunt, prolixos commentarios ediderit, in quorum prooemio, acerbiſſimam illis dicam ſcribit, *qui cum gloriam ex maledicto, quam eruditione comparare non poterant, quaerentes,*

o) c. 22. p. 61. 62.

p) c. 43. p. 147. et paſſim.

tes, ſacrae huic diſciplinae, inter ceteras vt ſplendidiſſimae bellum intentaſſent, procaciori lingua, incertum an ſtultius an imperitius, impudentius, an inconſtantius aduerſus illam prophano eo ore, quo tanta mentiuntur, debacchati ſunt. Viri quidem, in re non bene perſpecta imperitiſſimi, indeque iudices iniquiſſimi: in ceteris audaciſſimi et petulantiſſimi, nec plus nouis quam antiquis inſtitutis, aut amicis quam inimicis, conformes ac fidi. Nec his contentus, vt fiduciae, quam in ea arte collocauit, oſtentationem adderet, *duodecim geniturarum* exempla in calce adiecit, ex CC. geniturarum exemplis ſelecta, quas praeclare fidem facere arti iſti ſciebat. Aſt quam turpiter fallat, fallaturque, vel ex vno, quod prolixe deſcripſit, themate ſuo genethliaco patet, quod licet vaferrime ſuis circumſtantiis attemperauiſſet, attamen multa habet falſa, et quae vanitatem eius fruſtrato euentu produnt. Similia illi obiecerunt viri docti paſſim, et imprimis hoſtes aſtrologiae, quod nec in themate Ioannis Baptiſtae *filii*, aut Aimari Raconeti, vel Edoardi VI, aliisue quicquam horum euentuum, qui poſtea conſecuti ſunt, obſeruarit: neque enim laqueum filio, mortem violentam Raconeto, breuem aetatem Edoardo praedixiſſe, ſed ſucceſſus e directo contrarios. Vnde miramur, tantopere fidem habuiſſe apud multos Cardanum, vt crederent, plus eum praedixiſſe, quod euentu probaretur, quam humano conſilio et conliciendi arte fieri queat [q]. Maxime vero maculam famae ſuae affricuit, et iudicii defectum prodidit Cardanus, quod ſtatuiſſet miracula omnemque, quae IESV CHRISTO θεανθρώπῳ euenit, vitae fatorumque ſeriem ex themate eius genethliaco poſſe deriuari [r]. Nam non ſolum acerbe virorum doctorum cenſuris ideo notatus eſt [s], ſed et, ſi fides editori Scaligeranorum [t], Romae in carcere ideo detentus eſt, quod genethliacon Chriſto ſcripſiſſet, et ſi NAVDAEVS [u] audiendus eſt, ideo in diſcrimen capitis venit. Immo et plagii et malitioſi animi in eiusmodi impietatis nugis gloriam quaerentis ideo ſuſpectus factus eſt, eo quod ante ipſum ſimile tentauerint Albumaſar, Albertus M. Petrus de Alliaco et Tyberius Ruſſilianus, Sextus Calaber, ipſe tamen, qui ex Bacchone, Pico Mirandulano, aut Commentariis Roberti Holkot id ſcire poterat, vaferrime id reticuerit, vt gloria ipſum maneret, quod primus fuerit, qui Chriſtum commentitiis aſtrorum iudiciis ſubiecerit. Fuerunt quoque nonnulli, qui de religione eum ſuſpectum eo nomine habuerunt, et atheiſmi maculam ideo inuſſerunt, vt infra dicemus. Apologiam tamen ſuo modo pro Cardano ſcripſit GABR. NAVDAEVS, non quod leuitate et dementia eum vacare in ea re crederet, ſed quod exempla virorum in eccleſia magni habitorum ſecutum fuiſſe oſtenderet. Nos ab inſigni amentiae et delirii culpa libe-

 rari

q) THVANVS loc. cit.

r) Comm. in Ptolem. de Iudiciis aſtrorum L. II. p. m. 36. ſeqq. edit. Lugdun.

s) Vid. THVANVS, SCALIGER, NAVDAEVS, BAYLE ll. cc. Obſ. Halenſ. T. X. Obſ. 9. §. 7. p. 221. IO. ANDR. SCHMIDIVS Diſſ. de Themate Chriſti natalitio impie et abſurde erecto, aliisque.

t) Scaligerana prima p. m. 48.

u) loc. cit.

rari non poſſe ea propter Cardanum, recte iudicari, putamus, cum conatus ille leuitatis et delirantis ingenii characterem haud vnum habeat. Ex vero enim de eo ſcripſit TANAQVIL FABER [x]: *Hunc libellum Cardani etiamnum adoleſcens legi. Miratus ſum, et riſi, et nunc rideo; nam excitata memoria eſt. Quid enim ſi de die natali Ieſu Chriſti non conſtet? (et verum eſt, non conſtare;) Quid ſi alius eodem ſolo, eodem coelo, eodem momento natus eſſet, an is fuiſſet, qui fuit Chriſtus? dein genethliacum illius ſcribere, qui ex Spiritu S. conceptus eſſet? quae res? an quia in Euangelio ſcriptum legimus: nondum venit hora mea? apage.* Poſſent et aliae rationes afferri, quibus conſtat, inter dementiae ſpecimina quae Cardanus edidit, hoc praeclariſſimum eſſe, niſi breuitati eſſet litandum. Quae cauſſa quoque permouit editores operum Cardani, Baſileenſem an. CIƆIƆLXXVIII, et Sponium, vt hunc locum plane omitterent; vnde editiones, in quibus comparet, Baſileenſis anni CIƆIƆLIV, fol. et Lugdunenſis anni CIƆIƆLV, in forma octaua, factae ſunt rariſſimae [y]. Aſt, fatemur quoque, iniuriam illi feciſſe SCALIGERVM [z], ex cuius ore plerique, qui librum rariſſimum non viderunt, id repetunt, ſcribentem, *cymbalum hoc genethliacorum*, ita Cardanum appoſite vocat, *Domini noſtri Ieſu Chriſti thema edidiſſe, et omnia, quae illi acciderunt, ex poſitu ſtellarum neceſſario contigiſſe, ratiocinatum eſſe.* Nam hoc a ſcopo Cardani alienum prorſus eſſe, et turpem impietatis notam praeter meritum ei inurere, ipſa nos docet verborum Cardani inſpectio. Dabimus ea, cum editiones haud caſtratae rariſſime occurrant, ſunt vero iſta: *Ex his tandem deuenio ad id, quod eſt pro exemplo maximo omnium eorum, quae dicta ſunt: et eſt geneſis domini noſtri Ieſu Chriſti, in qua tot videbis et tanta mirabilia, vt iudices, quod etſi naturalibus rationibus ſolum inſiſtendum eſſet, Chriſti natiuitatem fuiſſe admirabilem, naturamque illi tribuiſſe, quantum concurſu omnium coelorum excogitari poterat, et naturaliter legem noſtram eſſe legem pietatis, iuſtitiae, fidei, ſimplicitatis, charitatis, optimeque inſtitutam: nullumque habituram finem, niſi poſt reditum eclipticarum, in quo fiet nouus ſtatus vniuerſi. Nec tamen me velle credas dicere, quod vel diuinitas in Chriſto vel miracula eius, vel vitae ſanctitas, vel legis promulgatio ab aſtris pendeant. Sed ſicut natura illum ornauit optimo temperamento, pulchritudine corporis, ſanitate perpetua, grauitate intuitus, quae omnia ferme ex Ioſephi inde bello Iudaico teſtimonio colliguntur, ſic etiam Deus optimus et glorioſus optima conſtitutione aſtrorum atque admirabili geneſin illius adornauit etc.* Satis clare Cardanus quaeſtionis ſtatum explicat, et Chriſti diuinitatem, miracula, vitam, legem aſtris ſubiecta fuiſſe negat: adeoque contrarium eorum affirmat, quae poſt Scaligerum ab omnibus ei imputantur. Sed id modo contendit, cum in tam graui momento omnia prorſus ſapientiſſima

x) Ad l. c. Scaligeran.

z) Praef. in Manilium

y) Vid. Cl. VOGTIVS in Cat. libror. rar. pag. 167 ſeq.

ma conſtituiſſet diuina ſapientia, praeter diuina, miraculoſa extraordinaria acceſſiſſe etiam in ea hora, quam illius natiuitati decreuerat, illum aſtrorum poſitum, ex quo in res naturales, quaeque eorum influxui ſubiacent, praeclara, ſingularia, magnifica, glorioſa et tanto concurſu digna neceſſario fuiſſent deriuanda. Quae ſatis quidem inepta ſunt, cum et incertiſſimis artis regulis, et vaniſſimae hypotheſi, aſtrorum irradiationibus res naturales ſubeſſe, et falſae opinioni eccleſiam, diem, horam et momentum horae natiuitatis Domini conſtanter obſeruauiſſe, inaedificentur, aſt cuncta, quae pro ſalute hominum fecit Saluator, aſtrorum neceſſitati non ſubmittunt, et non niſi fauentem coeli diſpoſitionem ex libera Dei voluntate electam innuunt. Verum quamuis a religionis contemtu ex hac parte liberandum eſſe cenſeamus, fatemur tamen, cerebri emoti et artis leuiſſimae amore furentis ſpecimina haud pauca in hac genitura D. N. comparere. Etſi enim adeo ferocit, vt ex hoc themate ſecundum Ptolemaei regulas explicato, tantum arti iſti praeſidium oriri putet, vt non niſi ſtulte et abſurde ea reiici poſſit: inaudita tamen confingit, v. g. cometen in natiuitate I. C. comparuiſſe, et momentum natiuitatis pro lubitu comminiſcitur, et adeo ineptit, vt ſtellam Herculem vocatam, praeſignificauiſſe tot ordines militum ſacrorum, Teutonicorum, Enſiferorum etc. nugetur. Tacemus reliqua his neque meliora neque prudentiora, quae Cardano merito inter delirantes ex arte locum faciunt.

Cardanus an Atheus?

§. V. In cauſſa fuit haec animi Cardani ἀνομαλία, vt de impietate *eſſet ſuſpectus, et variis de cauſſis nonnullis viris doctis ob atheiſmum vapularet. Inter quos agmen ducit* Martinvs Del-Rio [a], qui compoſuiſſe eum, ait, librum de animae mortalitate, nunquam editum, ſed amicis familiaribus furtim tantummodo oſtenſum. Eum ſecutus eſt Marinvs Mersennvs [b], qui vt ardenti in atheos zelo flagrauit, ita potiſſimum inter impietatis patronos Cardanum numerare, eumque inter atheorum monſtra referre nullus dubitauit; commotus maxime, loco quodam libri *de Subtilitate* [c], quo quatuor religionum genera, Chriſtianum, gentile, Muhamedanum et Iudaicum, inter ſe diſputando committit, nulli victoria decreta. Vnde colligit, Cardanum librum de tribus impoſtoribus non tantum referre, ſed et approbare, vel ſaltem eandem doctrinam propagare videri. Theophilo Raynavdo [d] vero ideo homo nullius fidei et religionis audit, quod inter clancularios atheos ſecundi ordinis aeuo ſuo principem locum obtinuiſſet. Aliorum loca, diligenter adducta a S. reu. Reimmanno [e] tacemus. Aſt alii viri docti, qui paulo magis temperandum ſibi eſſe in inurenda atheiſmi nota prudenter ſtatuunt, eo

 magis

a) Diſquiſ. magic. T. I. Lib. II. q. 26. ſ. 2. pag. 550.

b) In libro longe rariſſimo, quem Qq. in Geneſin appellauit, p. 1840.

c) Lib. XI. p. m. 449. Repetit ea Morhofivs Polyhiſt. T. I. Lib. I. c. 8. §. 6. p. 70.

d) Erotem. de bonis et malis libris erot. IV. pag. 44.

e) Hiſt. Atheiſm. Sect. III. C. 4. §. 11. p. 365. add. quos adducunt Teissier. l. c. et Iac. Thomaſius apud Ioach. Feller. Monum. inedit. trim. XI. art. 1. p. 543.

magis ab hoc ἐγκλήματι liberandum eſſe Cardanum autumant, quo certius ex hiſtoria eius conſtat, non tam impietate quam ſuperſtitione, quod extremorum in religione, alterum eſt, atheiſmo contrarium, potiſſimum peccauiſſe, et proinde magis pro demente et inſaniente habendum eſſe, quam pro impietatis vindice. Non excitabimus nomina auctorum, facile apud Cel. REIMMANNVM [f] inuenienda, ſed ad vnum SAMVELEM PARCKERVM [g] prouocamus, qui eleganter de imputato Cardano atheiſmo diſſeruit. „Is enim poſtquam obſeruauiſſet, ideo Caeſalpino, Berigardo
„et huius generis atheis aliis nonnullos Cardanum annumerandum cen-
„ſere, quod omnia diuinae prouidentiae phaenomena aſtris aliisque cauſſis
„naturalibus adſcribi voluerit, ſtatuatque ad generationem animalium
„perfectorum non aliud principium requiri, niſi calorem coeleſtem, ex
„quo ſequi putent, omnia animalium genera ſine numinis prouidentia ſed
„ſola ſiderum vi gigni: monet, iudicium nimis acre de eo minime vafro
„illos ferre, et veniam ei dandam eſſe, ſi quid impium forſan dixerit.
„Magnum enim eius ingenium magna dementiae mixtura eum contami-
„naſſe, vnde cum per interualla in inſaniam incideret, idem illi, quod
„aliis omnibus inſanis contigerit, vt qui multa dicant, quae nec ſentiant
„nec meminerint. Quod vbi luculentis exemplis a Naudaeo collectis de-
„monſtrauiſſet, et imprimis obſeruauiſſet, imprudenter dictorum partim
„ab inaequalitate ingenii atque morum, partim ab immenſa et immode-
„rata gloriae cupiditate haud poſtremam cauſſam deriuandam eſſe, extre-
„mam vitae calamitatem eum in *tantas anguſtias redegiſſe contendit*, vt
„inſanire coactus fuerit, *id quod luculentis quoque teſtimoniis* confirmat.
„Addit autem, alioqui in omni philoſophiae genere tam pie philoſophatum
„eſſe, vt philoſophorum nemo religioſius: in ſcriptis quae ad mores
„ſpectant, religionem vitaeque futurae ſpem vnicum vitae beatae fundum
„eſſe ſtatuere, vbique clamare, nullam mortalium, niſi a morte, felici-
„tatem eſſe, denique hoc vno momento res humanas ſtare, ſi ſummi
„Numinis prouidentiae curae ſimus, etc. In phyſicis Deo omnium aucto-
„re ſemper vſum eſſe, atque rerum naturae rationes a finibus, quos ipſe
„in mundo condendo habuit, inueſtigandas eſſe, voluiſſe, eosque ipſum
„complures inueniſſe et expoſuiſſe, eo animi acumine, vt magnus philo-
„ſophus fuiſſet, ſi Peripateticus non eſſe auſus fuiſſet. Et denique in
„aſtrologicis, quamquam tantam aſtris vim adſcribi voluerit, aſtra tamen
„Numinis prouidentiae ſubieciſſe, neque iis tanquam cauſſis princip.bus
„vſum fuiſſe, ſed tanquam primae miniſtris, et tam varia vbique, cum in
„aſtrologia ſua, tum in ceteris ſuis inanibus diſciplinis, de Deo diuina-
„que prouidentia commentatum eſſe, vt, quicunque legat, non omnino
„atheum, ſed totum fanaticum fuiſſe concluſerit." Hactenus Parckerus, cuius iudicium de Cardano ideo adduximus, quoniam totam fere cauſſam pro eo ita perorauit, vt facile ab hac macula abſolui poſſit. Quare pauca addimus,

f) loc. cit.

g) De Deo Diſp. I. §. 25. p. 72.

addimus, et ea modo monemus, quae ſpeciali quadam ratione Cardano obiiciuntur. Inter quae ingenii futilitas in definiendis fatis Chriſti Saluatoris demonſtrata haud paucos coegit, vt crederent, et religionem Chriſtianam, et omnem Numinis prouidentiam intus et in cute riſiſſe Cardanum. Id vero falſum eſſe, ex adductis ſupra eius verbis manifeſtum eſt, in quibus diuinitatem, miracula, religionemque a Chriſto conditam minime ſe pro naturali aſtrorum effectu habere, fatetur. Qui autem ſuſpicione contemtae clanculum religionis eum premunt, quod in *Naudaeanorum* [h] & *Menagianorum* [i] collectione traditur, vel incertos rumuſculos ſequuntur, vel interdum a delirante et ſibi ipſi haud conſcio temere effuſa et imprudenter dicta male ad ſyſtema impietatis illi imputandum rapiunt. Nec meliora ſunt, quae de mortalitate animae ab eo aſſerta dicuntur, quo et Auerroiſmus illi a SCALIGERO [k] obiectus pertinet. Librum enim illum quod ſcripſerit, nondum euictum eſt, animae autem immortalitatem toties omne mortalis vitae et infandarum calamitatum ſolatium adducit [l], vt qua ratione Auerroiſmo fauere potuerit, non appareat. Nec contentio illa inter religiones dominantes quam ei obiicit Merſennus, euincit, eum eandem tibiam inflauiſſe, cum modo intendat, oſtendere, eſſe in hominis natura diſſenſum ab aliis. Ita vero partes Chriſtiani roborat, et reliquorum inſtruit, vt cauſſae bonae nihil inde ſit timendum. Igitur tametſi imprudenter, et inepte nonnulla dixiſſe Cardanum, quibus impietas facile abuti poſſit, fateamur, ab atheiſmo tamen hominem non tam malitioſum, quam dementem abſoluendum eſſe cenſemus. Noſtri hac in parte ſunt, G. ARNOLDVS [m], P. BAYLE [n], IO. FR. BVDDEVS [o], IO. FR. REIMMANNVS [p], G. D. MORHOFIVS [q], SAM. PARCKERVS [r].

§. VI. Altera quae Cardano inuritur ignominia, magia eſt, cuius ſuſpectus fuiſſe dicitur BODINO [s]; quamque ſuſpicionem potiſſimum apud Scotos inualuiſſe hiſtoriae Scoticae ſcriptores obſeruant [t], eo quod Ioannem Hamiltonum, archiepiſcopum S. Andreae, primatem Scotiae a deplorato fruſtraque a medicis tentato morbo liberauiſſet, fatalem vitae exitum, quem ſuſpenſus tandem paſſus eſt, praedixiſſet. Et hac quoque occaſione praedictiones eius aſtrologicae in partes vocantur, quibus, teſte THVANO *iudiciariae fidem apud multos adſtruxit, dum certiora per eam, quam ex arte poſſint, plerumque promeret.* Eas enim ſine commercio impuro cum ſpiritu aliquo fatidico fieri non potuiſſe iudicant. Aſt praeter ius fasque hac ignominia obruitur Cardani memoria. Memorabilis

Cardanus magiae an ſuſpectus?

h) p. 117.
i) T. IV. p. 408.
k) Exerc. CCCVII. in Card.
l) De Vita propr. p. 66. librum autem de Immortalitate animae ſe conſcripſiſſe tradit.
m) Hiſt. eccleſ. et haeret. P. II. L. XVII. p. 324.
n) l. c. not. D.
o) Theſ. de Atheiſmo l. c. §. 24.
p) loc. cit.
q) L. c. p. 110.
r) loc. cit.
s) De Mag. daem. p. 438.
t) Vid. quos affert BAYLE l. c. not. E.

rabilis enim iſta curatio archiepiſcopi, quam ipſe admirandam fuiſſe, depraedicat, aut artis et experientiae medicae Cardano non denegandae opus fuit, aut caſus fortuiti w), certe tanta non fuit, vt ſine daemonum commercio fieri non potuerit. Quae vero de praedicta eius morte ignominioſa traduntur, teſtimonio fide digno carent, et ex vulgi rumuſculis ſunt, inde forte orta, quod huic archiepiſcopo commentarios *de Aſtrorum iudiciis* inſcripſiſſet. In qua dedicatione tamen veſtigium eius rei vel adamatae ab Hamiltono artis iudiciariae apparet nullum. Vt taceamus, vix auſurum fuiſſe Cardanum viro, quem inter maximos Moecenates retulerat, exitus adeo lugubres et funeſtos praedicere. Quae vero vaticinia eius aſtrologica concernunt, ſane ridiculi illi ſunt, qui ſpirituum reuelationes in partes vocant. Non iam contendemus, vtrum verum ſit, quod multa praedixerit, quae euentu poſtea ſunt comprobata, cum in genituris illis, quas typis vulgauit, aperta falſitatum et mendaciorum exempla ſint, et vna de filio infelici praedictio magno eius malo Cardanum fefellerit: ſed id in praeſentia monemus, et coniectandi accumine, et hariolandi audacia, et prognoſticorum ambiguitate, et euentu nonnullorum ex accidente, totam illam felicitatem conſtitiſſe, vt palpare poſſunt, qui occaſionem habent, libellum *de Genituris* inſpiciendi. Fruſtra quoque daemon Cardani, quo toties gloriatus eſt, in partes vocatur. Ille enim aut delirantis cerebri, aut mendacis x) oris opus fuit, vt ſupra obſeruatum; certe huc plane nihil facit, cum non niſi praeſenſionibus quibusdam eum ſe cognouiſſe Cardanus afferat, quae aliunde quoque, *ſi ex morbida imaginatione non fuiſſent profectae*, ortum habere potuiſſent. Rectius illi agunt, qui Cardano, licet lucidis nonnunquam interuallis illuſtri, cerebrum delirii vehementia a pueritia emotum et educationis prauitate quoque corruptum, tum fatorum aduerſitate et calamitatibus in praeceps actum, atque ingentium et ſingularium operum meditatione perpetua extra orbitam raptum, adeoque ingenium fanaticum et enthuſiaſticum tribuunt, quod innumeris ἀνομαλίαις demonſtrauit, furenti haud raro ſimiliorem fuiſſe quam ſapienti. Quamuis autem talis fuiſſe omnino cenſendus ſit, non poteſt tamen negari, ingenium Cardani, vbi ex paroxyſmo vires collegit, ſibique redditum eſt, magnis paſſibus ad praeclara fuiſſe progreſſum. Ea enim huius generis hominum natura eſt, vt poſt grauiſſima deliria et mille ineptias, aliquam aeſtuantis animi remiſſionem nacti, acutius haud raro aliis cernant, et interdum pulchra atque egregia proferant. Nec dubitandum, quin inter maxima orbis ingenia Cardanus eminuiſſet, niſi illa amentiae mixtura dotes a natura datas, corrupiſſet. Verum haec interdum mortalitatis fata ſunt.

Eruditio Cardani imprimis philoſophica.

§. VII. Talis et vitae moribus et ingenii charactere fuit Cardanus. Eruditionem eius magnam fuiſſe, et praeclaram apud omnes in confeſſo eſt.

w) Id ipſe totum non negat, c. 40. pag. 155.

x) Id viſum Navdaeo l. c. et in Apologia magiae accuſatorum c. 13. p. m. 245.

eſt. Inde illuſtria, quae a viris doctis certatim meruit, elogia profecta ſunt, quibus ipſe peculiare caput libri *de Vita propria* [y] auxit, inter quos fuiſſe quoque quosdam ſibi parum fauentes notat. Alia cumulauit editor libelli *de Vita propria* [z], Thuani, Martini Henrici, Iulii Caeſaris Scaligeri, Ioannis Baptiſtae Siluatici, Iacobi Philippi Tomaſini, Iulii Capacii, Petri Rami, Thomae Campanellae aliorumque. Quibus ea addi poſſunt, quae collegerunt THOMAS POPE-BLOVNT [a], TEISSIERIVS [b], P. BAYLE [c], IAC. THOMASIVS [d], quae facile augeri poſſent [e], ſi id ageremus. Conſentiunt in eo viri doctiſſimi, quod aduerſarii eius, SCALIGERI [f], verbis deſcribimus, fuiſſe virum maximum atque incomparabilem, et ingenium habuiſſe diuinum, licet ob eius inaequalitatem in pluribus deſipiat. Nec tacendum vocari eum ab Andrea Alciato, ſingulari elogii genere, virum inuentionum. Neque tamen in perſpiciendis eius erroribus, et naeuis, qui ex anomalia temperamenti et mixtura ingenii orti ſunt, coecutierunt viri docti, qui paſſim eum notauerunt [ff]. Inter quos, ſimilis ingenii homo eſt, IORDANVS BRVNVS [g], qui eum rudem et amentem fabulatorem, licet, ipſo centies doctiorem vocat. Maxime vero ob tot obſeruationes nouas, ſingulares, valdeque doctas, quibus philoſophiam et artem ſalutarem locupletauit, extolli ſolet. Quibus non modo nouator, ſed et reformator philoſophiae potuiſſet haberi, ſi ſatis animi habuiſſet, vt a communi via in totum deflecteret [h], et ſatis prudentiae conſtantis et diuturnae, vt integro ſyſtemate philoſophiam transformare potuiſſet. Ipſe in libro *de Vita propria*, *peculiari capite* [i] *ea enarrat, quae in diuerſis diſciplinis* digna adinuenerit. Inter quae, *vt mathematica et medica praetereamus*, haec ſunt, in dialectica: „Quod cum vna fuiſſet nota, Ariſtotelica, rem et vſum diuiſerit, „vt ſinguli, diſcipuli Euclidiſticae, Ptolemaicae, Archimedicae, Hippo„craticae, Galenicae et Scoticae praecepta perciperent. Praeterea quod „dilemmatis vſum extenderit, amplificationis ſplendorem auxerit, labo„remque plurium menſium, vnius horae ſpatium imitari, ſupplere aut „aequare docuerit. Quod in naturali philoſophia ſuſtulerit ignem ab ele„mentorum numero, omnia docuerit eſſe frigida: non commutari ele„menta inuicem; palingeneſiam; qualitates veras eſſe tantum duas, calo„rem et humidum, vim ſalis et olei, non eſſe in miſtis principium ad ge„nerationem animalium perfectorum, niſi calorem coeleſtem; Deum „debere dici immenſum: omnia quae partes habent diuerſas ordinatas, „animam

y) Cap. 48. p. 192 ſeqq.
z) p. 229 ſeqq.
a) Cenſ. celebr. auct. p. 641.
b) loc. cit.
c) loc. cit.
d) In FELLERI Monumentis ineditis l. c.
e) Conf. MIRAEVS de Script. eccl. Sec. XVI. c. 80. p. 175. SCIOPP. Amphotid. Sciopp. p. 120. BOECLER. Bibl. crit. pag. 489. LEIBNIZ. Theodic. §. 254.
f) Praef. in Manilium.
ff) Vid. TEISSIER. l. c. BVDDEVS. Hiſt. phil. c. VI. §. 12. p. 406.
g) De Immenſo et innumerabili L. VI. p. 403.
h) PARCKER. l. c.
i) c. 44. p. 166.

„animam habere, et vitam; animae noſtrae immortalitatem iuxta philo-
„ſophos veram, non vmbratilem: numero omnia conſtare, vt in plan-
„tis foliorum et ſeminum certo: principium ſimilitudinis eſſe modum
„agendi ab vno agente et vna materia, ab hoc ſequi tot varietates et pul-
„chritudinem; terram eſſe per ſe, et non vt miſtum cum aqua: inde
„prominere in partibus oppoſitis ſaepe: cur oriens ſit melior occidente?
„cur recedente ſole poſt ſolſtitia, tam calor quam frigus multis diebus
„augeatur? quid fatum et quomodo: de cauſſis rerum mirabilium, velut
„cur mille aleae in mille iactibus, ſi ſint legitimae, neceſſario iaciant
„monadem? ab omnibus foliis plantarum putridis diuerſum iuxta folio-
„rum naturam animal generari: naturam nullam eſſe, ſed rem fictam et
„vanam, principium multorum errorum ab Ariſtotele introductam, ſo-
„lum vt Platonis opinionem nomine euerteret. Deducendam contem-
„plationem rerum naturalium ad artem et opus. In morali philoſophia,
„quod docuerit, aequalitatem conditionis omnium non ſolum hominum,
„ſed etiam viuentium: vnde coniectari naturaliter licet compenſationem
„a morte actionum in hominibus vtilitatem capere ex aduerſis: quaenam
„optima vita, et quomodo cum aequalitate ſtare poſſit? tria eſſe regna:
„quod in regno humano melius perſaepe eſſet, neſcire quid bonum vel
„malum, ſi neſcias quantitatem, in aliis autem ſecus; ſicut etiam de fe-
„licitate in vnoquoque: cognitio morum hominum primo in genere poſt,
„iuxta gentes, et reliqua, vt conſuetudines, demum huius proprie vel
„alterius." Haec ipſe noua et a ſe inuenta deſignat Cardanus. Faten-
dum quoque Cardanum ingenio *fertiliſſimo et inuentionibus ſupra modum
apto* vſum, vbi a paroxyſmo *delirii* vacuus fuit, multa egregie protuliſſe,
acumen haud raro ſingulare demonſtrauiſſe, et cogitationibus valde ſupra
vulgus philoſophorum ſe extuliſſe, eam autem lectionis copiam demon-
ſtrauiſſe, quam omnino mireris. His acceſſit animus ſatis magnus et
erectus ad conculcandos errores temporis diuturnitate et errantium au-
ctoritate confirmatos et in vſum receptos. Cuius memorabile ſpecimen
dedit in libro, quem *de Methodo medendi* inſcripſit, in quo magna ani-
mi fiducia, *graue*, ita ipſe ſcribit [k], *certamen aggreſſus inueteratos erro-
res, ac apud totum pene orbem diutino vſu firmatos abolere tentauit*, non ſo-
lum errores ipſos, cauſſamque errorum retexens, ſed et veram meden-
di rationem explicans. Quae animi conſtantia acerbam quoque ſatyram
in medicos genuit, quae *Sectionis primae* epilogum abſoluit. Quod ſi
ea conſiderantur, quae de argumento naturali ſcripſit, quo celeberrimi
libri *de Subtilitate* et *varietate rerum* pertinent, omnino agnoſcendum,
aliam dare Cardanum philoſophiam naturalem potuiſſe, ſi et integrum ſy-
ſtema condere voluiſſet, et iudicio integro et accurato ſemper vti, ſibi-
que ab imaginationis morbis cauere valuiſſet. Cuius vt ſpecimen habea-
mus, en ex multis ſelecta pauca, vt de philoſophia Cardani lectori con-
ſtet:

k) Praef. p. 5.

ſtet? Statuit nempe Cardanus: dari materiam primam etiam actu, eandemque quantitatem quandam retinere; cumque omnem ab initio orbem compleuiſſet, vacuum eſſe non potuiſſe, eo quod vacuo aucto materiam tolli neceſſe eſſet. Eſſe tria principia vbique materiam, formam et animam: eſſe tres in vniuerſum motus naturales, primum ac validiſſimum a forma elementi, ſecundum e directo huic contrarium, tertium grauium ad inferna, leuium ad ſuperna: accedere principiis naturalibus locum et motum. Tria tantum eſſe elementa, aquam, terram, aërem, et ex horum numero eximendum ignem. Eſſe ea omnia frigidiſſima et caloris expertia, diſſidere autem in humido: omnem vero lucem eſſe calidam et miſcere, et omne aſtrum ob id eſſe calidum. Eſſe autem proprie elementum, quod nec pabulo indiget, nec ſponte corrumpitur, nec vagatur, ſed certam tenet ſedem, maximam habens molem, eamque ſecundum naturam ac ad generationem paratam. Ignem eſſe ſummam caliditatem cum ſiccitate coniunctam; frigus nihil eſſe actu, ſed ſolam eſſe caloris priuationem: tria tantum vere in miſtis eſſe, terram et aquam pro materia, et coeleſtem calorem agentem: aërem ideo eſſe, vt ſubiiciatur radiis ſiderum, illorumque vires excipiat; eum ſemper moueri: terram eſſe in medio mundi, flumina oriri, quia aër in aquam tranſeat, niue et imbribus aſſiduis ad hoc non parum conducentibus. Subſtantiam coeli eſſe variam et inaequalem: lunae lumen non vniuerſum a ſole pendere, multo minus ſiderum reliquorum; ſed propriam quoque lucem habere. Habere omnia ſidera lumen, motum, ac magnitudinem propriam: lumen eſſe lucis ſimilitudinem, iunctam habentem et claritatem et calorem; coelum nunquam quieſcere, et vbique praeſentem habere animam, nec fatigari poſſe. Cometen eſſe globum in coelo conſtitutum, qui a ſole illuminatus videtur, et dum radii tranſeunt barbae aut caudae effigiem formant. Generari colores omnes ex tribus, ſubiecta materia, luce, ſeu potius lumine, quod ei miſcetur, et medio. Plantas habere ſenſum, etenim et odiſſe, et amare, et membra habere functionibus plena; generari animalia imperfectiora ex putridis, eamque generationem intendi a natura, quod exiguo tempore abſoluatur. Hominem non eſſe animal, quia praeter animam, mentem quoque acceperit. Intellectum eſſe rem ipſam quae intelligitur, voluntatem autem cum fertur extra, nec eſt idem obiecto huic, ſed ſimilis. Haec ex innumeris Cardanus in libris *de Subtilitate*, quae mira, vt ſolet, materiarum confuſione et cumulo ſpargit magis, quam diſponit, vt facile intelligas, ingenium foecundum plus ſubminiſtraſſe, quam ordinare poterat iudicium. Idem in libris *de Varietate rerum* obtinet, quae ſupplementum eſſe poſſunt librorum *de Subtilitate*. Etiam in iis ſuis cogitationibus infixus, haud raro a trita via diſceſſit, et ſibi propria habet. Talia ſunt: cometen nulla ſubſtantia propria conſtare, ſed in coelo fieri, neque vno ſolo, ſed in ſingulis, quemadmodum et lactea via; eorum effectus prodire a tenuitate aëris, ſine qua non conſpician-

ſpiciantur. Non eſſe qualitates primas, praeter duas calorem et humidum. Mentem, vt remotiſſima eſt a primis principiis, eo eſſe praeſtantiorem. Multorum eſſe intellectum vnum, eumque videri ſingulorum eſſe, quia plures vni idem ſunt [l]. Mentem non ipſam errare, nec offuſcari, ſed turbari ea, quae ſunt ante illam, quibus functio eius impeditur. Eſſe etiam per ſe perſpicuam et aeternam extrinſecus aduenientem, adeoque falſo mortalem exiſtimari. Terram eſſe velut ſpongiam aqua plenam. Res et affectus naturales ſenſim declinare ex vna in aliam, omniaque, quae natura participans, affectu etiam participare, atque ideo in eis quicquam inueniri raro ſincerum: ſi legibus aſtrorum ſtandum, neceſſe eſſe anno Chriſti cIↄIↄccc magnam mutationem facturam eſſe [m] in Chriſti lege; lunam in eccentrico orbe non reuolui: eſſe influxum ſiderum, eamque vim occultam, qua omnia mortalia reguntur, quod qui negant, longe magis eos Heroſtrato impios eſſe: daemones in res naturales nihil poſſe, nec caſu omnia fieri, ſed ordinem in coeleſtibus et mirum et conſtantem maniſeſtiſſimum eſſe: eſſe autem influxum, quam certam caloris coeleſtis menſuram in magnitudine, vi, tempore actionis, nobis autem incerta. Cauſſam cur plures ſe morti, ob religionis cultum expoſuerint, non eſſe a Deo, ſed humorem illum atrum, qui quosdam ſtupefacit, alios facit amentes: Deum enim innocentium calamitate non delectari [n], ſed ſuam cuique ſtultitiam damno eſſe. Gigni itaque has diſpoſitiones generalibus ſiderum conſtitutionibus, quae cum validae ſint, in his, qui in philoſophia exercitati non ſunt, opiniones firmiſſimas et abſonas gignere, quae poſtquam per peſſimos quosdam et auariſſimos viros in vnam redigantur atque firmantur: inde eſſe plurimas ſectas atque inuicem directe pugnantes, quas non pudeat dicere: Dei hoc eſſe dogma. Mentem eſſe ſempiternam ſubſtantiam, imaginem verarum rerum a materia ſecretarum, extrinſecus homini aduenientem [o]: indigere autem vehiculo, quo corrupto eius operatio corrumpatur. Eſſe immortalem, quinque modis demonſtrari poſſe, nec pluribus, nempe ex propria ſubſtantia, ex iis, quae illi eadem ſunt, ex operationis modo, ex ſimilibus in opere ipſo intus, aut extra. Eſſe mentem quidem et intellectum omnem extenſum; et quaſi immenſum, ſed non limitibus comprehenſum, ſed absque termino, et quaſi coëxtendi omnibus: contrahi et extendi, fulgere et obſcurari, ſilere et operari, hocque praeſertim, quoniam initium operis eius a quodam corporeo originem ducat, quo corrupto intellectus operatio marceſcat: Eſſe quoque aliam plenam ſuis numeris aliam imperfectam, quae imperfectio in rebus aeternis quoque locum habeat. Cum mens ipſa ardens fuerit in Deo, tunc noſtram naturam ſupra ſe ipſam efferri, miraculaque contingere:

l) Patet ex adiecta ratione, cur vnus tantum ſit intellectus, diſtare Cardanum ab opinione Auerrois.

m) Ita in editis. Scribere volebat, factum iri.

n) Haec L. II. p. m. 111. dicta ex eorum genere ſunt, quae incogitanter effudit Cardanus non recordatus, ita martyrum beatorum gloriam pro inſania haberi.

o) P. 524. Haec Platonice magis quam Peripatetice dixit Cardanus.

re [p]: traduci enim humanam mentem ac quaſi copulatam altiori corpus ſecum eleuare. Haec ex ingenti obſeruationum naturalium farragine a Cardano allato facile oſtendunt, Cardano nec nouitatem philoſophicarum ſententiarum, nec varietatem denegari poſſe, quibus addi merito debet immenſa lectionis copia innumeris experimentis et obſeruationibus rerum naturalium fulfulta, quae hylen quandam phyſicam haud contemnendam peritis lectoribus, qui iudicio inſtructi ſunt, ſuppeditare poteſt. Aſt conuincet quoque lectorem ipſa vtriusque libri lectio, certis principiis raro inhaeſiſſe Cardanum, et innumeris imaginibus cerebrum replendo, adeo vagari in tractatione rerum, vt Phaetontis inſtar extra orbitam raptus neſciat, quo deferatur. Hinc factum, vt iudicandi acie prorſus ſuffocata in eiusmodi virum hunc praecipitia deiecerit furens ſuique impotens imaginatio, vt tandem caſu grauiſſimo praeceps datus ſit. Inde non modo ordine in meditatione nullo vtitur, ſed ad eiusmodi quoque opiniones deducitur, quae iudicandi vim emotae mentis vitio aegrotauiſſe ſole meridiano clarius loquuntur. Et quamuis ſatis ſubtiliter diſtinguat, claras tamen ideas non conſectando, ipſe, quid ſibi velit, haud raro non intelligit. Maxime autem contradicendi ſtudium, quo ſe impenſe delectari faſſus eſt, in deuia eum deduxit, cumque Ariſtotelem oppugnare conſtituiſſet, magnoque Peripateticorum odio duceretur [q], quos aequo ſe animo ferre non poſſe profitetur, et tamen Peripateticis notionibus, terminis et principiis affatim eſſet imbutus, non potuit non frequenter Andabatarum more pugnare, et verbis magis, quam rebus, philoſophiam innouare. Ex quibus, *niſi nos omnia fallunt*, recte concluditur, quamuis emendare nouamque dare philoſophiam Cardanus tentauerit, quo nomine etiam inter reſtauratores philoſophiae eum collocat SORELIVS [r]; et quamuis, in interuallis illis lucidis, quae dementiae inſultuum expertia fuere, multa praeclare viderit dixeritque; attamen ingenio vere phantaſtico corruptum parum vtilitatis et emendationis philoſophiam ab eo accepiſſe, nec in albo philoſophorum magnum eum nomen mereri; quod ſi reliquam doctrinae ſupellectilem conſideres, ei doctrinam magnam denegandam magnopere non eſſe exiſtimamus, quemadmodum non pertinaciter repugnabimus, ſi quis contenderit, in medendi arte plurimum illum non experientia tantum, ſed et ratiocinatione valuiſſe, de qua tamen eius eruditionis laude medicorum filii diſpicient. Nos, ineptum ad reformandam philoſophiam Cardanum fuiſſe, vel ex eo ſolo colligi poſſe putamus, quod ſcripſerit [s]: *Delectatus ſum in philoſophia Ariſtotele, et Plotino myſticisque illis inuentionibus.* Quas vehementer eum deperiiſſe, vel ex vna, quam in libris

p) Etiam hic prodit, quod alibi gloriatur, a Plotino non parum myſteriorum philoſophiae ſe didiciſſe.

q) Vid. de Var. L. III. p. 147. L. VI. p. 242. ſ. L. VII. p. 277. et ſic paſſim, de Ariſtotelis ſectatoribus L. VII. p. 267. Ariſtotelem tamen inter viros duodecim ſubtilitate praeſtantes numerat de Subtil. L. XVI. p. m. 573. edit. Baſ. 1664. quae optima eſt.

r) De Perfect. hom. L. III. p. 429. verſ. Germ.

s) De Vita propr. c. 18. p. 58.

bris *de Rerum varietate* inſtituit, tractatione de mente humana, eiusque vnione cum Deo, et mediis eo ducentibus, conſtat, ea enim tota myſticos ſapit, et enthuſiaſmo repletum habuiſſe Cardanum caput, euincit. Nec meliorem characterem Cardani nobis effingunt, omina, ſomnia, ſpectra, auguria, vaticinia, quibus velut vermibus ſcatet tota Cardani hiſtoria [ſſ], vel inſanus Aſtrologiae apoteleſmaticae amor, quo ductum non puduit iniurias in eos euomere atrociſſimas, qui huius generis nugas vilipendunt [t]. Accedit his confuſio in eius cerebro regnans, quae ſe toties in ſcriptis eius prodit, et infinitis digreſſionibus moleſtam lectionem facit; quamque veram obſcuritatis eius matrem fuiſſe recte pronuntiauit Naudaeus. Innumeris enim cogitationibus repletus aliter ſcribere non potuit, licet veriſimillimum ſit, paupertatem, quam ſuo ſibi iumento attulit, quamque ephimeridibus ſcribendis ſe leuauiſſe aliquando, ait, eum coëgiſſe, vt et ſcriptiones ſuas muturando minus digereret, et dicendorum copia oneraret, vt amplius largiusque inde praemium laboris referret. Nec ſilentio praetereundum, quod exemplis quoque probauit NAVDAEVS [u], expilaſſe Cardanum interdum alios, ſuppreſſo eorum nomine, vnde paſſim [x] inter plagii reos eum connumerari videas.

Scripta Cardani et ſtili ratio.

§. VIII. Scripſit multa vir magna diligentia et extemporanea ſcribendi facultate gaudens, ex quibus edita plurima, quaedam vel affecta tantum vel ſuppreſſa et neglecta deliteſcunt. Catalogum eorum ipſe dedit [y], et repetiit TOMASINVS [z], ordine diſpoſuit GABR. NAVDAEVS [a], et ex huius conſilio decem voluminibus collegit vulgauitque CAROLVS SPONIVS [b]. Eorum pleraque ad naturalem philoſophiam artemque ſalutarem ſpectant, quaedam mathemata illuſtrant. Logicam tamen attigit, et in argumento morali deſudans, *de Vtilitate capienda ex aduerſis*, *de Conſolatione*, *de Summo Bono*, *de Humana Conditione*, *de Arcanis politicis* differuit. Quorum libellorum editiones indicat Cl. STOLLIVS [c], quem vide. In his ſcribendi ratione vſus eſt libera, et aperta, aſt nec comta, nec elaborata, ita tamen, vt ab inquinato Aponenſis, Pomponatii aliorumque medicorum ſtilo et negligentia in dicendo ſibi caueret. Recte quoque obſeruatum NAVDAEO, elegantius eum ſcribere, et veneres amoeniſſimas ſectari, cum libet; credo, quod interdum maiori, quam ſolebat, ſtudio in ſcribendo exerceretur. Obſcuritas itaque Cardani non ab elocutione deriuanda eſt, quae ſatis aperta eſt et perſpicua, ſed a rerum obſcuritate, notionum vagarum incertitudine, principiorum confuſione et frequen-

ſſ) Similibus nugis ſcatet Liber XVI. de Var. rerum, vbi talia de daemonibus et mortuis tanquam veriſſima narrat, e. g. daemones incubos monſtra ex foeminis gignentes, et ſimilia, vt aperte pateat, ſanum illi ſynciput non fuiſſe.

t) Vid. Praef. in Ptolemaeum de Iudiciis Aſtrorum, et in libris de Subtilitate paſſim.

u) loc. cit. p. 31.

x) TEISSIER l. c. THOMASIVS de Plagio n. 376. p. 109. MORHOF. Polyhiſt. T. II. L. II. c. 2. §. 11.

y) De Vita propr. c. 45. p. 170.

z) loc. cit. p. 55.

a) loc. cit.

b) Lugduni 1663. fol.

c) Hiſt. Lit. P. II, et III.

frequentibus etiam digreſſionibus, quibus lectorem nihil tale expectantem a via deducit, vt vix redire ad priſtina veſtigia valeat. Tacemus multa ſuppoſita et breuiter dicta, aut in differendi contentione animo magis comprehenſa, quam expreſſa literis, quo pacto ſcriptores haud raro tranſilire nonnulla ſolent, quae magnas lectoribus tenebras offundunt.

§. IX. Multos ſibi eruditionis copia amicos comparauit Cardanus, quorum indicem ipſe in libro *de Vita propria* [d], exhibet; in quo magna comparent nomina, non modo virorum doctrinae laude clariſſimorum, ſed et munerum generisque dignitate illuſtriſſimorum. Inter quos Chriſtophorus Madrutius cardinalis, epiſcopus Tridentinus, beneficiis et liberalitate egentem ſuſtentauit. Laudat etiam Caroli Borromaei et Marci Antonii Amulii cardinalium amicitiam, quemadmodum Ioannem Hamiltonum primatem Scotiae magno eum fauore complexum fuiſſe, ſupra docuimus. Aſt qui fautorum et amicorum beneuolentia recreabatur, innumeris quoque inimicorum atque aemulorum odiis, conuiciis, inſidiis periclitabatur, quas et emergendi ſtudium, et vitae varietas, et imprimis contradicendi pertinacia ipſi comparauere. Maxime medicorum natio acerbe in eum inuecta eſt, cui tam inuiſus fuit Cardanus, vt diu in medicorum collegium in ipſa patria recipi non poſſet. Horum enim vlcera ita fortiter tangebat, vt mirum non ſit, pugnis illos atque calcibus Cardanum, ſtrenuum *ἰατρομαστίγα* petiuiſſe. Et hos quidem non ſolum ſpernere ſe didiciſſe, ſed eorum vanitatis miſereri ſcribit [e], aſt dolorem tamen ex indignatione profectum paſſim prodidit, contemtu eorum inuidiam vlturus. Non acerbiorem autem aduerſarium nactus eſt, Iulio Caeſare Scaligero, viro ſummo. Is quamuis artis criticae et diſciplinarum philologicarum, quam philoſophicarum, eſſet peritior, gloriae Cardani tamen inuidia accenſus, cum et ipſe artem ſalutarem profiteretur, arma contra Cardanum mouenda eſſe conſtituit, et libros de ſubtilitate, magna tum doctrinae fama apud omnes commendatos aggreſſus eſt. Nouem tamen, a prima editione annos elabi paſſus eſt, antequam contra Cardanum librum vulgaret, tandem ſatis ſpiſſum opus *Exercitationum exotericarum de ſubtilitate aduerſus Hieronymum Cardanum* edidit, quod valde tum quidem commendauit illuſtris auctoris fama apud omnes maxima et praeclara de doctrina eius vniuerſali opinio [f]. In huius ſcriptionis praefatione, magnificas quidem laudes tribuit Cardano, et ſuam ſcribendi induſtriam valde extenuat, in ipſa autem tractatione toties Cardano, de fama detrahit, quoties carpi eum poſſe iudicabat. Inde factum, vt, vbi rebus non valeret, verbis eum perimere, et critico obelo configere contenderet, eum autem, quem ambitioſe in praefatione laudauerat, mille conuiciis laceraret. Hinc

Amici et inimici Cardani.

d) c. 15. p. 49.

e) c. 16. p. 53.

f) Vid. Epiſtola Io. Cratonis ad Ioſephum Scaligerum, editioni Wechelianae anni 1582. praemiſſa.

Hinc accenſus ira, quod Ariſtotelem contemſiſſet, conuiciatorem, latratorem, canem vocat [g], et commentarios eius confuſiſſimam rhapſodiam nominat, et ſententias illi nequitiae et impietatis imputat [h], inter quas imprimis ille intellectus vnus eſt, quem ſenſu illi Auerroiſtico tribuit; et millies deliria, nugas pueriles, ingenium turbidum, inſcitiam, temeritatem, ventoſum ingenium et ſimilia exprobrat, vt facile appareat, laudes in Cardanum cumulatas in limine, amaram tantum ſatyram exhibere. Reſpondit ad opus Scaligeri prolixum Cardanus, *Actionemque primam* edidit *in calumniatorem librorum de ſubtilitate*, in quo praetermiſſo ex contemtu et indignatione nomine, hunc calumniatorem librorum ſuorum de ſubtilitate ait, dum moliri ſuo Marte nihil audeat, opus ſuum ideo aggreſſum eſſe, vt mutuis altercationibus hominibus innoteſceret: cum autem, putat, aut non admodum iudicio valuiſſe, aut liuore quodam victum eſſe, cum tantus non ſit, quantum ſui illi gnathones fuerint in re literaria. Reprehendit autem in eo, quod calumniis ac criminationibus, tum maledictis absque offenſa, immo etiam absque cognitione hominis vlla, ipſum inceſſerit, et laudationem in epiſtola praemiſſa ad calumniam et iniuriam irriſionem adiecerit, malo quoque animo de religione accuſare nitatur: quae violentiſſimi inimici aut virulentiſſimi animi indicia manifeſta eſſe pronuntiat, illique obiicit, quod toties Ariſtotelis atque Auerrois innixus principiis atque auctoritate, (qua ſcilicet ſalua mundi aeternitate ab illis probata Chriſti diuinitas et ſpes remunerationis bonorum atque malorum auferatur,) ipſum audeat de impietate inſimulare. Quibus integritatem pietatemque ſuam a nemine hactenus in dubium vocatam opponit, licet de ruſticitate et odio ſuorum conquerendi cauſſam habeat, et quo poteſt modo eruditionem Scaligeri in dubium vocat, intimam ei barbariem obiicit, et ridet, quod cum ne quidem grammaticus eſſet, de omnibus diſciplinis ſcribere auſus ſit. Et hoc quidem pacto magno animo et acerbo dicendi genere Scaligero reſpondet, quem maleuolo et inepto ſcripſiſſe animo in tota hac actione more ſuo demonſtrat, et eum rodit, quod vitia editionis primae, non attendens ad emendationes poſterioris, ipſi imputauerit. Dici non poteſt, quantum exiſtimationi ſuae hac lite Scaliger nocuerit, cum ex comparatione ſcripti vtriusque clariſſime conſtaret, impotente Scaligerum animo et ambitione atque inuidia lymphatum ſupra vires ſuas hanc contentionis ſerram reciprocare coepiſſe. Vt enim innumera ſophiſmata taceamus, quibus Cardanum aggreſſus eſt, recte obſeruatum GER. IO. VOSSIO [i], *contradicendi ſtudium, ſophiſta dignius eſſe quam philoſopho, et maiorem etiam modeſtiam, dum ſalſe adeo tractet Cardanum, merito paſſim requiri, praeſertim ſi cogites, ſcribere aduerſus virum ſummum, ſtudiis quidem humanitatis et metaphyſicis non paulo inferiorem: at non ſcientia naturae, matheſios autem omnibus diſciplinis, in quibus parum*

g) pag. 153.
h) pag. 987.
i) De Theolog. gentili Libr. III. cap. 8. pag. 1163.

rum omnino Scaliger viderit, albis quod dicitur, equis praeuertentem. Quod Voſſii iudicium aequiſſimum eſſe, et ipſa comparatio docet, et dudum a viris doctis, Io. Sperlingio [k] et Rvdolpho Goclenio [l], qui in exercitationes Scaligeri animaduerterunt, eſt oſtenſum; id quod breui quoque at accurata obſeruatione factum a Sorellio [m]. Paſſim [n] ideo Scaligeri praecipitantiam, et in hoc quidem doctrinae genere ἀπαιδευσίαν reprehendi notarique videas, licet variarum rerum, ad hiſtoriam naturalem pertinentium copiam, quam ex vaſtae literaturae penu Scaliger depromebat, aequus quilibet laudauerit. Mirandum ergo, et nominis potiſſimum magnitudini, qua fruebatur Scaliger, adſcribendum eſt, quod teſte B. Io. Fr. Bvddeo [o] tantae olim hic liber auctoritatis fuerit, vt nemo philoſophus cenſeretur, qui eum non legiſſet, et, quod Paganinvs Gavdentivs [p] indignatur, *multi cum profiterentur ſe adhaerere doctrinae Peripateticae, ex volumine de ſubtilitate contra Cardanum depromſerint dicta ac ſententias, inque iis conquieuerint, nihil vltra quaerentes, perinde ac ſi voces forent atque oracula ex cortina Lycei ex fonte Ariſtotelici Peripati prolata. Cum tamen multoties vel non intellexerit Ariſtotelem et perperam interpretatus ſit, vel ab eo receſſerit.* Id quod integra diſſertatione demonſtrauit luculenter idem Gavdentivs [q]. Quodſi parcius in Cardanum fuiſſet inuectus, ſi verum quaeſtionis ſtatum excuſiſſet, ſi a vocum diſceptatione et criticis diſquiſitionibus ſibi temperauiſſet, ſi doctrinam attuliſſet, in philoſophia naturali et mathematicis magis exercitatam, ſique ſuis ipſe monitis fuiſſet obſecutus, famae ſuae, qua illuſtri et maxima fruebatur, hanc labem non aſperſiſſet. Prudenter enim monuit [r], *non deſint circumſcripti animi quorundam et ſeruiles, qui in tenebris ignauo marceſcere otio, quam in luce ac puluere cum labore verſari malunt. Quid turpius, quam ex omnium rerum domino atque dictatore, intellectu noſtro efficere mancipium alienae libidinis?*

k) In Meditationibus ſuper ſubtilitates Scaligeri.

l) In aduerſariis ad exotericas aliquot I. C. Scaligeri exercitationes.

m) loc. cit.

n) Navdaevs l. c. p. 19. 20. Bayle l. c. not. X. Boecler, Bibl. crit. pag. 602. Stollivs Hiſt. lit. p. 547. Sorel, l. c. p. 431.

o) Introd. in hiſt. theol. L. I. p. 265.

p) In Excuſſione exoterica de nonnullis, quae non Peripaterice dixiſſe videtur I. C. Scaliger in opere de Subtilitate, quae in Sylloge diſſert. cum tr. de Pythagorea animarum tranſmigratione Piſis 1641. 4. prodiit, p. 200.

q) loc. cit.

r) Ex. VI. §. 4. p. 29.

CAPVT QVARTVM.

DE FRANCISCO BACONO VERVLAMIO.

§. I.

Hiſtoria Baconi de Verulamio vnde petenda?

Infeliciter hactenus emendatio philoſophiae ſuſcepta fuit. Aut enim parum viderunt philoſophi, qui relicta via ſectaria nouam tentare aggreſſi ſunt, aut, cum quaedam vidiſſent, nec animi nec ingenii ſatis habuerunt ad telam, quam exorſi erant, pertexendam, et ad nugas diuertentes philoſophiam parum reformauerunt. Et hoc quidem fato ſeculum XVI vſum eſt. Miſerata vero humani intellectus tandem diuina prouidentia ſeculo XVII lucem clariorem reſtituit, et elegantiorem atque perfectiorem philoſophandi modum introduxit, excitato Franciſco Bacono, Barone de Verulamio, Vice-Comite S. Albani, Angliae cancellario, quo vix maius et excelſius ingenium iſta aetas *tulit*, vt praeiudiciorum errorumque fontes detegeret, nouam viam panderet, *hylen* ad philoſophiam emendandam afferret prorſus egregiam, et, cum nouum ipſe philoſophiae ſyſtema condere in animo non haberet, eas tamen obſeruationes, regulasque ſpargeret, quibus aetas ſubſecuta diligenter vſa tandem emendatos philoſophiae vultus reſtituit. Hunc itaque verum primumque parentem philoſophiae eclecticae, virumque de philoſophia omnium maxime et *praeſtantiſſime meritum* recte appellaueris, dignum, cuius hiſtoriam accurate teneamus. Quam primus deſcripſit, documentis domeſticis et *αὐτοψία* adiutus GVILELMVS RAWLEY, illuſtriſſimo viro, cum in viuis eſſet, et poſt eius funera reginae Angliae a ſacris, et theologiae profeſſor, eamque operum Verulamii a ſe editorum *tomo vltimo* [a] adiunxit. Ex quo hauſerunt ſua, qui hiſtoriam literariam ſeculi XVII enarrantes hoc ornamentum non praetermiſerunt FREHERVS [b], WITTIVS [c], BAYLE [d], DE LA HOVSSAYE [e], auctores *Bibliothecae Thomaſianae* [f], alii. Recentiſſima aetate cum nouae ſcriptorum Verulamii editiones a Britannis cuderentur, ſemel atque iterum ſummi viri vita adiecta eſt. Eam enim *Epiſtolis* et aliis a Verulamio relictis ſcriptis praefixit, et hoc *Supplementum operum* [g] eius in limine hoc pacto ornauit ROBERTVS STEPHANVS [h]. Cumque pleniorem ex chartis paſſim delitefcentibus operum Verulamii editionem vulgaret MALLETVS [i], nouam et ipſe biographiam maximi viri attexuit, quam ſe ex fontibus fide digniſſi-

a) Tom. VI. edit. Amſtelod. 1663. 12.
b) In theatro p. 773.
c) Memor. philoſ. Dec. II. p. 150.
d) Dict. T. I. art. Bacon. p. 417. quem interpretes Britanni valde auxerunt, n. XVII.
e) Memoires critiques T. I. p. 358.
f) Vol. II. p. 704.
g) Lettres and remains of the Lord Chancellor Bacon Lond. 1734. 4.
h) Vid. Litter. magazine 1735. Ian. art. 1.
i) Lond. 1740.

gniſſimis et intemeratis rerum teſtimoniis hauſiſſe *affirmat* [k]. His ducibus nos quoque, inſtituto noſtro inſiſtentes vitam eius viri delineabimus, quem vnum *plus* ad verae philoſophiae nitorem reſtituendum contuliſſe, quam *ſeculorum*, ante eum plurimorum philoſophos primi nominis, *fatebuntur*, *qui* acutiſſimi viri meditationes, obſeruationes et inuenta cum *veteris* et medii orbis philoſophici luminibus ſine partis ſtudio *comparabunt*.

§. II. Editus eſt in lucem FRANCISCVS BACONVS, BARO DE VERVLAMIO, VICE-COMES S. ALBANI in Anglia magnorum ingeniorum ferace anno cIɔIɔLX, XI Cal. Febr [l]. Patrem habuit Nicolaum *Baconum*, Eliſabethae reginae a conſiliis, equitem auratum, magni ſigilli Angliae cuſtodem, virum et eruditionis, praeſertim iurisprudentiae, nomine celebrem, et in tanto generis et honoris faſtigio modeſtiae laude GILB. BVRNETO [m] commendatiſſimum; matrem Annam Cocam, Antonii Coci equitis aurati, qui Eduardi ſexti inſtitutioni praefectus fuit, filiam, quam et pietate virtuteque eminuiſſe et doctrina praepollentem fuiſſe teſtatur biographus Baconi, RAVLAEVS [n]. Fauente Numine illud Bacono natiuitatis tempus contigit, quo valde amabantur literae, etiam apud illuſtres viros ipſamque procerum regni purpuram commendatiſſimae. Quam amplum autem a natura indolis optimae fundum accepiſſet, et quae vis ignea ingenii illi ineſſet, non modo poſtea proditum eſt, cum emendare philoſophiam inſigni felicitate eſſet aggreſſus; *ſed mature quoque et in ipſa pueritia apparuit*, ipſamque Eliſabetham reginam, *excelſi animi et ingenii foeminam*, *teſtem habuit*. Cum enim inſolita acuminis admirandi, et doctrinae in tam tenera aetate inuſitatae ſpecimina puer praecox ſubinde ederet, iſtis commendatus ſummis, qui in aula viuebant, proceribus, ipſi tandem reginae traditus eſt. Quae vt verſatiſſima ingenii diuitiis fuit, ita Baconum puerum difficilioribus quaeſtionibus tentare haud ſemel, iucundum habuit. Ad quas tanta iudicii maturitate, tanta dicendi grauitate reſpondit, vt ſuprà modum contenta regina, puerique indolem feliciſſimam et prorſus diuinam admirata eum dominum cuſtodem ſigilli minorem appellarit. Inerat enim reſponſis eius et iudicandi vigor in aetate puerili infrequens, et ingenii iucunditas atque elegantia, quibus mire captus eſt reginae animus. Cuius exemplum *narrant* [o]: interroganti, quot annos natus eſſet? ingenioſe, puerum adhuc, reſpondiſſe, ſe regimine eius felici duobus annis iuniorem eſſe. Talis cum eſſet, maturandum, quo ad literarum ſtudia properabat, iter rati parentes, annos natum duodecim in academiam Cantabrigienſem miſerunt, tutela commiſſum Ioannis Whitgifti, qui S. Trinitatis collegio, cui

Natiuitas et educatio Baconi.

k) Vid. Bibl. Britannique Tom. XV. P. I. art. 3.

l) Qui annum 1561. ponunt, eos falli ex epitaphio conſtare poteſt.

m) Hiſt. reform. Angliae P. II. p. 380. ed. Angl.

n) l. c. p. 5. vbi linguarum, quae eruditae vocantur, callentem fuiſſe, narrat.

o) Citati.

cui adſcriptus eſt, tunc praeerat, Cantuarienſem autem archiepiſcopatum magna poſtea prudentiae doctrinaeque laude ornauit. Et tum quidem magno ardore diſcendique deſiderio in artes liberales et philoſophiam Ariſtotelicam, quae vna tunc in ſcholis Angliae perſonabat, incubuit. Quam tamen, nondum ſedecim annos natus vilipendere coepit, non quod Ariſtoteli diuini ingenii laudem denegaret, hanc enim illi ſaepe, poſtea quoque, tribuit, ſed quod diſputationibus et contentionibus eam tantummodo natam, humanae vitae commodis autem inueniendis et promouendis ineptam ſterilemque eſſe, probe cerneret r). Ipſe itaque, admodum adoleſcens ſine cortice nauare, et excellentiſſimis, quas a natura acceperat, animi dotibus ad tentandam nouam philoſophandi viam vti conſtituit.

Aetas iuuenilis Baconi. §. III. Emenſus artium liberalium, et philoſophiae, quale definiri in academia ſolet, itera parente ad artes politicas efformari coepit. Cum enim inter fratres natu eſſet minimus, terris patriis fratribus datis opus erat, vt ingenii copiis ad accipienda praeclara munera aditum ſibi pararet. In Galliam ideo in comitatu legati ad Gallorum regem, Amicii Powletti, miſſus eſt. Quamuis autem iuuenilis aetas prudentia carere videri poterat, indolis tamen bonitas ita annorum adoleſcentiam emendauit, vt maximam ex eo itinere vtilitatem referret, et prudentiam quoque ſingularem conſcriptis anno aetatis vndeuigeſimo obſeruationibus, *de Statu Europae* oſtenderet. A legato quoque ad reginam miſſus in Galliam remeauit, eo conſilio, vt iudicium inter peregrinos perfecte matureſceret. Magna tamen clades eum inopinantem in hac peregrinatione oppreſſit. Pater enim illi praematuro fato ereptus eſt, cumque terras patrias fratres iure occupaſſent, pecunia quoque, quam pater illi patrimonio carenti ad coemenda quaedam latifundia deſtinauerat, inter quinque fratres diuiſa eſt. Paulo duriori ergo fortuna eo tempore vſus fuit, quam tamen virtutis et doctrinae magiſtram habuit. De vitae genere vero poſt reditum ex Gallia ſtatuenti, iuris Angliae municipalis ſtudium et profeſſio placuit, ſine dubio, vt ita ſibi de neceſſariis aliquanto felicius diſpicere poſſet. Breui autem ingenio optimo et diligentia iugi adiutus ita profecit, vt, licet, velut παρέργον, vt ipſe poſtea dictare ſolebat, et ſubſidiariam operam iſtud ſtudium haberet, mature tamen tractationibus exaſciatis, quales pauci dare poſſunt, oſtenderet, ſe myſteria iuris legumque, praecipue quae ad patriam ſpectabant, omnia intime pernouiſſe. Itaque nondum in legis ſcientia tyrocinium egreſſus inter aduocatos extraordinarios a regina allectus eſt, hoſpitiumque ſibi in ſocietate Greienſi delegit. Maxime tamen ad emendandas diſciplinas, et praecipue philoſophiam emaculandam, natiuoque nitori reſtituendam reſpicere nunquam oblitus eſt. Cuius eo tempore ſpecimen edidit, quod: *Temporis partus maximus*, inſcripſit; quod cum periiſſet, *Inſtauratio* inde eius *magna* enata eſt.

§. IV.

r) Hoc ex ore eius auditum refert RAVLAEVS l. c. p. 7.

§. IV. Legum cuſtodiae et iuris ſacris deſtinatus quidem Baconus erat et conuictu, et vitae profeſſione; at animo tamen et affectu in artes politicas et officia ſtatus magis propendebat. Quare aulae ſe tradere, et fortunam tentare, qua et ipſe poſſit volitare per ora virûm, conſtituit. Quamuis autem indoles egregia et doctrina praeſtantiſſima Baconum in aula commendatiſſimum feciſſent, ita vt nec colloqui cum eo dedignaretur regina, nec de iure legibusque, ipſisque regni negotiis eum conſulere negligeret, hincque facilior et liberior illi ad aulam principis, quam reliquis eius profeſſionis, aditus pateret, neque munere tamen, neque emolumento frui potuit inſigni: vno munere ſubſtituti regiſtrarii in camera ſtellata excepto; cuius cauſſam fuiſſe dicit MALLETVS, quod in clientelam ſe comiti Eſſexiae dediſſet, qui, cum noſtrum promouere conaretur, ab inimicis, quos iam tum habebat potentiſſimos, impeditus eſt. Quod cum aegerrime ferret Baconus, adeo vt inſulae relinquendae conſilium caperet, ab eo a comite reuocatus eſt, qui, vt patriae tantum pignus ſeruaret, latifundium ei aliquod cIↄIↄccc libris Anglicis venale ex ſuis facultatibus comparauit. Addit, quem ſequimur, MALLETVS, (reliqui enim hoc tacent) ingratiſſimum tamen ſe tanto Moecenati praeſtitiſſe Baconum, inductum ab eius aduerſariis, vt detectionem criminis perduellionis infelicis huius comitis poſt eius exitium ederet, qua perfidia apud Anglos nominis tot meritis alias illuſtris celebritatem mire conſpurcauerit. Quam vero fortunae fauorem patrocinio apud Eliſabetham conſequi non poterat, ingenii doctrinaeque commendatione nactus eſt. Valde enim gratioſus factus eſt in aula Iacobi I. apud quem literis valde fauentem commendatiſſimum fecit liber praeſtantiſſimus, *de Augmentis ſcientiarum*. Aulae tamen fata hoc loco expertus eſt, obſtante praeter alios eius fortunae Eduardo Coco, equite aurato, gloriae ex literis Bacono partae valde aemulo. Peruicit autem Baconi conſtantia, regique probata eruditio, qua ita illi traditus eſt, vt eum anno cIↄIↄcvII ſolicitatorem generalem conſtitueret. Quo tamen munere impediri non potuit, quo minus philoſophiae inſeruiret, cuius teſtimonium fuit edita anno cIↄIↄcx tractatio *de Sapientia veterum*. Fatis autem erepto Cecilio comite, qui viuus valde Bacono aduerſatus erat, muneri ſplendido et opimo Atturnati regis generalis ſiue procuratoris primarii et generalis praefectus, et emolumentis atque reditibus valde ditatus eſt. Quos cum dos quoque vxoris poſtea auxiſſet, quam partim numerata pecunia, partim terris quoque lautam et ampliſſimam acceperat, tantum tamen abeſt, vt in re ſplendida ad rationes oeconomicas attenderet, et familiae magnificentiam atque ſeruitiorum licentiam paulo arctius reſtringeret, vt potius magnam ex neglectu earum opum iacturam ſentiret, ſcilicet ſtudiis magis et meditationi intentus. Quod non vno hoc illi nomine noxium fuit, ſed ad artes quoque in aulis exerceri ſolitas viam ſtrauit, quibus ſibi ipſi exitium parauit. Nempe corrumpi ſe muneribus paſſum eſſe, virum cetera admirabilem,

Aetatis virilis fata.

fide dignis ſibi conſtare teſtimoniis MALLETVS affirmat. Et tum quidem in dies fauentior illum fortuna arriſit, in ſanctius enim conſilium regis adoptatus et anno cIↃIↃCXVII auxilio Villierii, qui ducis Buckinghamienſis nomine orbi innotuit, quemque rex vehementer amauit, cuſtodiae regni ſigilli praefectus eſt. Hic enim cum minus quam noſter, eruditione et prudentia valeret, Baconi doctrina et iudicio vti ſolebat. Eo itaque paratio tandem anno cIↃIↃCXIX cancellarius Angliae, Baro Verulamius, et ſequente anno, Vice-Comes S. Albani conſtitutus eſt. Illuſtri autem aulae ſplendore licet fulgeret Baconus, literarum curam tamen non depoſuit, ſed inter media aulae ſtatusque, quem vocant, negotia, anno cIↃIↃCXX *Nouum organum* edidit, opus duodeuiginti annorum, at immortalis gloriae.

Baconi fata aduerſa et vita ad mortem vſque.

§. V. Hactenus fauentiſſimis ſideribus vſus erat Baconus, et doctrinae claritate illuſtris, et negotiorum publicorum adminiſtratione ſatis felix. Aſt decreuit ſubito, quae incrementa hactenus laetiſſima ſumſerat, fortuna Verulamii. Rem totam tacet Raulaeus, ita vero narrant ſcriptores *Britanni* citati: Pecuniae indigens rex, eas ſibi artes delegerat, quas regni *leges* non ſolent permittere. Quales cum nonnulli, vt ſolet in aulis, proponerent, qui monopolium quoddam regi perſuadebant, quod non poterat non graue eſſe et exitiale regni ſubditis; illi a Buckinghamiae duce commendati, id apud regem obtinuerunt, vt regio diplomate confirmarentur. Id patroni ſui ſuaſu, et munerum illecebris inductus, regni ſigillo roborauerat Baconus, qui in corradendis facultatibus ad eas artes confugiebat, vt familiae, quam ſplendidam habebat, alendae ſufficeret. Non potuit non res ea diſplicere regni proceribus, qui facile intelligebant, exitialia huiusmodi conſilia fore patriae. Grauiter itaque de hac iniuria in comitiis regni conqueſti ſunt. Qui cum in auctorem eius inquirerent, dux Buckinghamiae negotio periculoſo ſe extricaturus regi perſuaſit, vt in cancellarium omnem eius rei culpam transferret. Rex, vt ſolicitudine ſe liberaret, Baconum permouit, vt periculo caput exponeret, nec culpam deprecaretur, pollicitus, curaturum ſe, ne detrimentum ex ea re caperet. Damnatus ergo a iudicibus eſt, indicta mulcta quatuor millium librarum, expunctus ex numero procerum regni, et carceri in caſtello Londinenſi traditus. Cui cum breui tempore eſſet incluſus, a rege liber dimiſſus, ſententia autem iſta, poſt aliquot annos, reuocata et irrita declarata, reſtitutusque honoribus Baconus, adeo vt primis comitiis, ſub Carolo I. rege indictis, intereſſe, iterum iuberetur, et reuireſceret ingentium meritorum eius memoria, obliteratis obliuione his, quas memorauimus, famae eius maculis. Ab eo tempore, quamuis reparato honore et fama, id poſſet, a negotiis aulae regnique tractandis abſtinuit, ſibique et Muſis ſuis vixit: fortunae aulicae inconſtantiam et leuitatem, ſtudiorum dulcedine ac philoſophiae iucunditate penſando. Cum autem nec oeconomicas rationes valde curaret,

curaret, nec fido ſeruitio vteretur, tandem paupertate vir maximus et meliore fato dignus ita preſſus eſt, vt et regem, et regni heredem ſupplex adiiſſe nonnullis dicatur [q]; vt inopiae ſuae ſuccurrerent. Vixit itaque in vmbra et otio ſtudiis et contemplationibus addictus, quas luci et tumultui aulico expertus caute praeferebat, tempusque et legendo et ſcribendo terens, vtilem ſe reipublicae literariae praeſtare ſategit. Vltimo enim quinquennio, quo ſe totum negotiis ciuilibus ſubtraxit, ſcriptorum ſuorum maximam partem exarauit. Tandem anno cIↃIↃCXXVI, III. Id. April. febri catarrhali lenta extinctus anno aetatis LXVI in aedibus comitis Arundeliae, in villa de High-Gate prope Londinum, ad quas animi tantum reficiendi cauſſa diuerterat, obiit, exuuiae mortalitatis in eccleſia S. Michaelis fano S. Albani vicina depoſitae; quia eccleſia illa ex vrbis vetuſtae Verulamii ruderibus ſola ſupereſt, epitaphio ſcripto, quale viro meritis illuſtri debebatur [r].

Character et merita eruditionis Baconi.

§. VI. Factum eſſe a natura Verulamium ad emendandas ſcientias, maxime *philoſophicas*, et ſcripta eius docent, et indoles, quam acceperat, loquitur. Cum enim a pueritia meditationi eſſet addictus, iudicio autem vteretur acerrimo, facileque in nexum veritatum et ipſa rerum principia atque fundamenta alte penetraret, haud difficile fuit viro ſummo, diſciplinarum naeuos et defectus detegere, et magis ſana atque ſalubria ſuppeditare. Et prima quidem tentamina, at quae ad iuſtam maturitatem et perfectionem quandam excreuere, ciuitati eruditae anno cIↃIↃCV. expoſuit, edita incomparabili aetatemque latura tractatione *de Augmentis ſcientiarum*. Eam patrio ſermone Verulamius conſcripſerat, Latina autem veſte donari curauerat a Playfero, profeſſore Cantabrigienſi. Qui cum verborum, quam rerum, magis eſſet curioſus, ipſe Baconus manum admouendo, viroſque doctos Herbertum, Hobbeſium, aliosque in partes curarum vocando, opus perfecit. Ergo comparate intelligendus eſt, RAVLAEVS ſcribens, *in hoc opere e lingua vernacula proprio Marte in Latinam transferendo auctorem plurimum deſudauiſſe, et multis ſubinde ac variis additionibus locupletauiſſe.* Ipſe enim Raulaeus in *Praefatione operis ad lectorem* ſcribit, *Baconum, cum animum adiecisſet, vt liber in Latinam linguam verteretur, quod inaudiuiſſet, illud apud exteros expeti, eius tranſlationem ab inſignioribus quibusdam eloquentiae viris elaboratam propria quoque recenſione caſtigatam iam emittere.* Dici vix poteſt, quanta comprobatione et plauſu virorum doctorum et tum, cum ederetur, opus ſit exceptum, et ad noſtros dies in honore habitum. Id quod immenſae, quae in id congeſtae ſunt laudes ſatis demonſtrant. Vnus nobis, at quantus vir! LEIBNITIVS [s], teſtis omni exceptio-

Tr. de augmentis ſcientiarum.

q) Bibl. vniu. T. XI. p. 45. BAYLE l. c. non tamen de extremam paupertatem redactum, quamuis nec diuitiis affluentem obiiſſe ait Mallerus.

r) Extat apud POPE-BLOVNT l. c. in eo, ſcientiarum lumen, facundiae lex vocatur, et laudatur, quod omnia ſapientiae naturalis et ciuilis arcana euoluiſſet.

s) In noua methodo iurisprudentiae P. I. §. 32. conf. BVDDEVS Praef. ad Artem cogitandi p. 15.

ceptione maior eſt, cui liber audit incomparabilis. Quanquam autem ad doctrinam de eruditione vniuerſali, ſiue in genere conſiderata opus proprie pertinet, quo nomine integrum hoc loco recenſere ſuperſedemus, ipſi Lectori vtiliſſimi et ad augendas intellectus copias vtiliſſimi lectionem iterum iterumque commendantes: non praetereundum tamen hoc loco eſt, illuſtriſſimum auctorem omnium ſcientiarum partitiones exorſum, omnem doctrinam, ſecundum tres facultates intellectus: memoriam, phantaſiam, rationem, in tres claſſes fuiſſe partitum, in hiſtoriam, poëſin et philoſophiam. Ita enim, his poſitis claſſibus, non hiſtoriam modo acute diſtribuit, itemque poëſin, ſed philoſophiam quoque. Cuius matrem communem conſtituit philoſophiam primam, tria autem genera ponit, de numine, de natura, de homine. Et illam quidem, quae de numine tractat, philoſophiam, theologiam naturalem vocat, eique adiicit appendicem doctrinam de angelis et ſpiritibus. Naturalem philoſophiam autem in ſpeculatiuam et operatiuam diſtribuit; et illius dicit partes eſſe phyſicam et metaphyſicam; illam in cauſſam efficientem et materiem; hanc in cauſſam finalem et formam inquirere. Refert autem ad phyſicam ſpeculatiuam doctrinam de *principiis rerum*, de fabrica rerum, ſiue de mundo et de varietate rerum, quae vel de concretis agit, et hiſtoriam naturalem complectitur, vel de abſtractis, vbi de ſchematiſmis materiae et de motibus agi debet. Metaphyſicam partitur in doctrinam de formis et de cauſſis finalibus. Operatiuam doctrinam de natura diſtinguit in mechanicam et magiam, expurgata ſignificatione ſumto hoc vocabulo, illique duas tribuit appendices, inuentarium opum humanarum, et catalogum polychreſtorum. *Mathematicam* quoque et puram et impuram ad appendicem magis philoſophiae naturalis, quam ad ſcientias ſubſtantiuas, referendam eſſe aſſerit. Porro doctrinam de homine, in philoſophiam humanitatis et ciuilem diſtribuit, et illius capita conſtituit, de corpore, et de anima hominis, quoad ſtatum ſiue perſonam, et foedus animae ac corporis. Perſonam hominis autem ſecundum eius miſeriam et praerogatiuas conſiderat; foedus ſecundum indicationes et impreſſiones, quo etiam phyſiognomiam et interpretationem ſomniorum naturalium refert. Dein corpus hominis conſiderando, medicinam in coſmeticam, athleticam et voluptuariam diuidit, et medicinae tria aſſignat officia, conſeruationem ſanitatis, curationem morborum, et prolongationem vitae. Philoſophiae humanae circa animas, partes eſſe vult doctrinam de ſpiraculo, de anima ſenſibili ſiue producta; tum de ſubſtantia et facultatibus animae, earumque vſu et obiectis. Ad quas appendicem conſtituit, doctrinam de diuinatione naturali et de faſcinatione, et facultates animae tres facit, ſenſibilem, in motum et ſenſum. Vſum porro ex obiecto facultatum animae humanae expendens, logicam inde et ethicam oriri docet. Et partes quidem logicae facit quatuor, inueniendi, iudicandi, retinendi et tradendi. Inuentiuam autem artium et argumentorum eſſe monet, et ex illa experientiam literatam et organum nouum extruit;

ex

ex hac promtuariam et topicam facit, generalem atque ſpecialem. Iudicandi autem vel inductione vel ſyllogiſmo abſolui, et hunc reductionem rectam et inuerſam comprehendere, obſeruat; tum analyticam et de elenchis huc pertinere, ait, elenchos autem eſſe, vel ſophismatum, vel hermeniae, vel idolorum, oſtendit, idola partitur in imagines tribus, ſpecus et fori. Arti retinendi doctrinam de memoria ipſa, eius praenotionem et emblema vindicat. Traditiuae diſciplinae doctrinam omnem de ſermone eiusque methodo, illuſtratione, organo, locutione, ſcriptione, totamque grammaticam, literariam atque philoſophantem etc. propriam eſſe vult, ſingularem quoque tradendi prudentiam extruit, et huc varia methodorum genera reuocat: tum rhetoricam, et quae illi adhaerent, illuſtrationem ſermonis abſoluere tradit, qua occaſione de critica quoque et paedagogica agit. Tandem Ethicam in doctrinam de exemplari, ſiue bono ſimplici et comparato, et georgica animi partitur, et diuiſiones boni varias affert, culturam animi autem doctrina de characteribus animorum, de affectibus et curationibus ſiue remediis abſoluit. Ciuilem doctrinam de conuerſatione, de negotiis et de republica praecipere iubet. Et negotia vel vitae ambitum, vel occaſiones ſparſas comprehendere monet. Doctrinam autem de imperio omittit, et deſiderata tantum addit, de proferendis finibus imperii, et de iuſtitia vniuerſali ſiue de fontibus iuris. Epilogum vero de legitimo vſu rationis humanae in diuinis, de gradibus vnitatis in ciuitate Dei, et de emanationibus ſcripturarum, occupatum eſſe iubet. Conſtare ex breui hac διατυπώσει operis praeſtantiſſimi, poteſt, quanta ingenii vaſtitate et iudicii acumine omnem ſcientiarum circulum Verulamius complexus ſit; et imprimis, quod ad rem noſtram pertinet, quanta et quotuplicia noua ad philoſophiam pertinere viderit, monuerit, viamque monſtrauerit. Quae ſi cum antecedentibus temporibus, et ſeculo ipſius aetatem ſequente comparantur, admirationem lectorem ſubire neceſſe eſt, quod vnus vir tot et tanta viderit et obſeruauerit, quae tot ſecula ignorarunt, et noſtrorum temporum felicitas eius veſtigiis inſiſtens, eoque facem praeferente ſingulatim demum explorauit expoſuitque. Tacemus deſideria per omnes ferme ſcientias ſparſa, quibus maximo iudicio defectus in diſciplinis etiam philoſophicis detexit, occaſionemque exhibuit caſtius philoſophaturis ea explendi, quibus antecedens aetas caruerat.

§. VII. Ita praeparata via reſeratisque diſciplinarum adytis, de nouo quoque, qui fideliter ad veritatem viam monſtraret, duce ſollicitus fuit Verulamius. Qui licet eo tempore magnis muneris publici curis detineretur, philoſophiae incrementa et emendationem tamen promouere non neglexit. Enatum inde ſpatio annorum, quod nonnulli volunt duodeuiginti Nouum Organum, tanti laboris, induſtriae et acuminis inſoliti opus, vt primarium inter ſua ſcripta locum obtinere ipſe auctor iudicauerit [t]. *Nouum organum.*

Cum

t) Ravlaevs, l. c. p. 16.

Cum enim probe intelligeret *), logicam, quae velut inſtrumentum veritatis inquirendae in ſcholis tunc tradebatur, „aptiorem eſſe diſputationibus ſcholaſticis fouendis, quam rerum naturae detegendae, probe autem „noſſet, intellectum humanum ſibi ipſi hoc pacto negotium faceſſere, „neque auxiliis veris, quae in hominis poteſtate ſunt, vti ſobrie et commode, indeque multiplicem rerum ignorationem, et ex ignoratione „rerum detrimenta innumera: omni ope connitendum exiſtimauit, ſi „quo modo commercium iſtud mentis et rerum reſtitui poſſet in integrum, aut ſaltem in melius deduci. Quoniam autem id fieri „poſſe ex auxiliis atque adminiculis Dialecticae nulla prorſus ſpes ſuberat, „propterea quod notiones rerum primae, quas mens hauſtu facili et ſupino recondit atque accumulat, vnde reliqua omnia fluunt, vitioſae ſint „et confuſae et temere a rebus abſtractae; neque minor ſit in ſecundis et „reliquis libido et inconſtantia; ex quo fit, vt vniuerſa iſta ratio humana, „qua vtimur, quoad inquiſitionem naturae, non bene congeſta et aedificata ſit, ſed tanquam moles aliqua magnifica ſine fundamento: ideo de „melioribus praeſidiis diſpiciendum eſſe ratus eſt, quibus *ſcientiarum* et „artium atque omnis humanae doctrinae in vniuerſum inſtauratio a *debitis* excitata fundamentis, praeſtaretur." Cum autem in priore, quem *de Augmento ſcientiarum* ſcripſit, tractatu obſeruauiſſet, ratiocinationem omnem fieri aut ſyllogiſmo, aut inductione, illo ſcholis relicto, hanc potiſſimum regulis atque praeceptis muniendam ſibi ſumſit. Probe enim videbat iſto ſyllogiſmorum nectendorum artificio veritatem iuuari eiusque cognitionem promoueri parum poſſe. Qua de re, quae momentum habet, dignus eſt, qui ipſe audiatur. Ita vero differit *): „Nos demonſtrationem per ſyllogiſmum reiicimus, eo quod confuſius agat, et naturam „emittat e manibus. Tametſi enim nemini dubium eſſe poſſit, quin, „quae in medio termino conueniunt, ea et inter ſe conueniant, quod eſt „mathematicae cuiusdam certitudinis: nihilominus hoc ſubeſt fraudis, „quod ſyllogiſmus ex propoſitionibus conſtet, propoſitiones ex verbis, verba autem notionum teſſerae et ſigna ſint. Itaque ſi notiones ipſae mentis, quae verborum quaſi anima ſunt, et totius huiusmodi ſtructurae ac fabricae baſis, male ac temere a rebus abſtractae et vagae, nec ſatis definitae et circumſcriptae, denique multis modis vitioſae fuerint, omnia ruunt. Reiicimus igitur ſyllogiſmum, neque id „ſolum quoad principia, ſed etiam quoad propoſitiones medias, quas educit ſane atque parturit vtcunque ſyllogiſmus, ſed operum ſteriles, et „a practica remotas, et plane quoad partem actiuam ſcientiarum incompetentes. Quamuis igitur relinquamus ſyllogiſmo et huiusmodi „demonſtrationibus famoſis ac iactatis iuriſdictionem in artes populares „et opinabiles, tamen ad naturam rerum, inductione per omnia, et tam „ad minores propoſitiones, quam ad maiores, vtimur. Inductionem „enim

*) Ita ipſe in Praefatione. *) p. 4 ſeq.

„enim cenſemus eam eſſe demonſtrandi formam: quae ſenſus tuetur, „et naturam premit, et operibus imminet, ac fere immiſcetur.“ Nempe ſenſuum potius, quam abſtractionum miniſterio auxilia conquirenda eſſe ſtatuit, et ad experimenta deſcendendum eſſe iudicat, quibus ſenſuum imperfectio tolli queat. Maxime autem impedimenta illa, quae ex idolis oriuntur (hoc autem nomine praeiudicia, quae recentiores vocant, intelligit) remouenda eſſe, commendat, quae vel ex philoſophorum placitis et ſectis, et ex peruerſis demonſtrationum legibus, vel ex innato intellectus vitio oriuntur. Quare redargutionem, vt ipſe vocat, ſiue emendationem philoſophiae explicandam eſſe, et tum demum oſtendendum, qua ratione intellectus atque res, ſiue mens et vniuerſum inter ſe concordent, docet, et tum vias quoque ineundas eſſe ſtatuit, quibus ad metam perueniri poſſit. Quem in finem phaenomena vniuerſi, hoc eſt, omnigenam experientiam atque hiſtoriam naturalem adiungit, vt interpretis loco ſit, in explicanda rerum natura. Ex quibus intelligitur, Verulamium, hanc logicam ſiue organum ſuum proprie philoſophiae naturali dedicauiſſe, et ideo experientiam et hiſtoriam fundamenti loco ſtrauiſſe, ne, quod a Peripateticis factum eſt, vanis et incertis notionibus generalibus, abſtractis, vagis, nihilque ſignificantibus, quae naturam rerum nunquam recludunt, humanus intellectus decipiatur, ſed in ipſum naturae conclaue a certo fidoque duce introducatur. Quo pacto autem illuſtris auctor hunc finem obtinendum eſſe putauerit, et quibus regulis intellectum inſtruxerit, vt metam hanc conſequatur, prolixa enarratione depingere hoc loco breuitati conſulentibus non licet: et legenda ipſa nobiliſſima tractatio ab illis eſt, qui in rerum naturalium inquiſitione feliciter progredi cupiunt. Quae ſi paulo plus luminis et perſpicuitatis haberet, et nouorum terminorum et partitionum artificio lectorem non remoraretur, longe plura, quam factum eſt, contuliſſet ad philoſophiae emendationem. His enim obſtantibus a plerisque hoc organum nouum neglectum eſt [y]. In quo ſi hae labeculae negligantur, obſeruationes praeſtantiſſimae continentur, quibus rerum naturalium et ſcientiarum fere omnium termini egregie poſſunt amplificari. Nullibi enim ſectae inhaeret, vel nouam ſectam condere cupit, pulchre de ea re pronuntians [z]: *Primo poſtulandum videtur, ne exiſtiment homines, nos more antiquorum Graecorum aut quorundam nouorum hominum, Teleſii, Patricii, Seuerini, ſectam aliquam in philoſophia condere velle. Neque enim hoc agimus, neque etiam multum intereſſe putamus, ad hominum fortunas, quales quis opiniones abſtractas de natura et rerum principiis habeat: neque dubium eſt, quin multa huiusmodi, et vetera reuocari, et noua introduci poſſint; quemadmodum et complura themata coeli ſupponi poſſunt, quae cum phaenomenis ſat bene conueniunt, inter ſe*

y) Vid. WALCH. Hiſt. logic. in Parerg. Acad. p. 639. STOLLIVS Hiſt. liter. P. II. c. 2. §. 22. p. 441.
z) c. 116. p. 123.

ſe tamen diſſentiunt. At nos de huiusmodi rebus opinabilibus, et ſimul inutilibus non laboramus. Quae a magno ſapientiae naturalis antiſtite prudenter pronuntiata, vtinam noſtro tempore omnium verſarentur ob oculos, quo hypotheſium plena ſunt omnia, et in tanta eclecticae philoſophiae luce, ſectaria paſſim nomina audiuntur. Sed vt ad Baconi Organum reuertamur, illud imprimis, quantiuis id pretii opus eſſe demonſtrat, quod praeiudiciorum abſurditatem, et damna, quae ex iis intellectui in veritate inquirenda ſubnaſcuntur, maxima luculenter oſtenderit. Obeſſe enim veritati monet [a], quod homines id ſibi modo proponant, vt ex ea, quae praeſto eſt, maſſa, nihil amplius ſumant, aut quaerant, quam quantum ad vſum profeſſorium, aut lucrum, aut exiſtimationem, aut huiusmodi compendia conuertere poſſint: quod omnia hactenus vel traditionum caligini, vel argumentorum vertigini et turbini, vel caſus et experientiae vagae et inconditae vndis et ambagibus, permiſſa fuerint. Quod antiquitatis opinio inepta iudicium detineat, cum noſtra potiſſimum tempora reſpectu mundi, grandaeuitatem et antiquitatem, atque ideo ſenilem quoque prudentiam et maturius iudicium inuoluant. Quod puſillanimitas ſit, auctoribus infinita tribuere, auctori autem auctorum, tempori, ius ſuum denegare, cum veritas non auctoritatis, ſed temporis filia ſit. Quod ipſorum operum, quorum copia iam pridem facta eſt humano generi, admiratio, ad acquieſcendum in iis homines compulerit, incremento accedente admiratione ſimplici et prope puerili ab eorum aſtu et artificio, qui ſcientias tractauerunt et tradiderunt. Quod homines vaniloqui et phantaſtici, qui partim ex credulitate, partim ex impoſtura, genus humanum promiſſis onerarunt, omnem conatuum magnanimitatem deſtruxerint. Quod a puſillanimitate et penſorum, quae humana induſtria ſibi propoſuit paruitate et tenuitate, detrimenta in ſcientias inuecta ſint, artis infirmitate in naturae calumniam conuerſa. Quod ſuperſtitio et zelus religionis coecus et immoderatus, aduerſarius, moleſtus et difficilis philoſophiae euaſerit, vel falſa et ſectaria philoſophia corpori religionis immixta, vel aditu alicui philoſophiae, quamuis emendatae, pene intercluſo. Quod in moribus et inſtitutis ſcholarum, academiarum, collegiorum, et ſimilium conuentuum, qui doctorum hominum ſedibus et culturae eruditionis deſtinantur, omnia progreſſui ſcientiarum aduerſa inueniantur; inuidia, auctoritate, nouorum odio, dominantibus, et bonorum conatibus praemiis carentibus. Quodque tandem deſperatio hominum et impoſſibilitatis ſuppoſitio maximum progreſſibus ſcientiarum et nouis penſis ac prouinciis in iis ſuſcipiendis obſtaculum poſuerit. Quae omnia, vt ingentes intellectus humani morbos viuidis depingunt coloribus, cauſſasque per tot ſecula impeditorum profectuum atque incrementorum diſciplinarum certiſſimas exponunt, ita, quantam ad artium et philoſophiae emendationem Verulamius attulerit, manifeſtum faciunt. Recte itaque

a) c. 81 ſeqq. p. 82 ſeqq.

itaque et ex merito laudarunt viri docti [b] hoc nouum Organum, quo oculos philoſophantibus Baconus aperuit, vt deuiis tandem aliquando relictis in via regia philoſophari inciperent.

Reliqui labores philoſophici Verulamii.

§. VIII. His praeclaris laboribus periclitanti philoſophiae ſuccurrere, et aegrotanti intellectui humano medicinam afferre tentauit Verulamius regni adhuc negotiis diſtrictus. Vbi autem ex aulae tempeſtate ad philoſophiam ſolam, velut in tranquillum portum, ſe contuliſſet, totus id ſibi muneris datum eſſe putauit, vt eiectis ſcholarum nugis meliorem philoſophiam reſtitueret. Quam licet vniuerſam emendare cuperet, ad naturalem tamen partem animi quadam propenſione inclinauit. Inde enata ſcripta maximi viri praeſtantiſſima, cedroque digna, quae ingenii vaſtitatem et iudicii acerrimi profunditatem in eo probant. Quibus licet opus, quod moliebatur, ad perfectionem non perduxerit, fatendum tamen eſt, hylen rerum atque obſeruationum praeſtantiſſimarum poſteritati virum ſummum exhibuiſſe, ex qua cautius atque prudentius philoſophantes vberrimum ſapientiae ſincerioris argumentum hauſerint, verumque eſſe, quod grato ore profeſſus eſt SAM. PVFENDORFIVS [c], eam, quae eſt pulchrius noſtro tempore efflorescentis philoſophiae gratiam, iſti viro non minima ex parte deberi. Teſtamur ſcripta excellentiſſimi auctoris non lucernam modo olentia, ſed et iudicium teſtantia et ingenii felicitatem ſingularem: *Hiſtoriam naturalem ventorum, denſi et rari, ſympathiae, vitae et mortis, de forma calidi, de motu, cogitata et viſa phyſica, deſcriptionem globi intellectualis, thema coeli, de fluxu et refluxu maris; Parmenidis, Teleſii et Democriti philoſophiam, indicia de interpretatione naturae, ſiue impetus philoſophicos, de ſapientia veterum, ſyluam ſyluarum ſiue hiſtoriam naturalem, nouam Atlantidem.* Et haec quidem omnia ad naturalem diſciplinam pertinent. Neque tamen, vt animo vaſto cuncta erat complexus a morali philoſophia emendanda perficiendaque abſtinuit; ſcripſit enim *Sermones fideles ethicos, politicos, oeconomicos*, vt alia minora taceamus. Et in illis quidem ſyſtematico, a qua ſcholarum methodo valde abhorrebat, ordine non progreditur, obſeruationes autem partim ex humanae mentis natura deductas, partim ex aliis ſcriptoribus, maxime Michaële Montano et Machiauello, collectas ſuisque meditationibus apte innexas porrigit, et hoc quoque pacto eclectice philoſophatur. Ipſe autem in *dedicatione* ad ducem Buckinghamiae, *ex fructibus optimis, quos calami ſui laboribus exhibere potuerit, hos ſermones eſſe, et acceptiſſimos quoque fuiſſe, ſcribit, quia videantur prae ceteris hominum negotia ſtringere, et in ſinus fluere.* Id quod verum eſſe, ipſa attenta harum meditationum ex philoſophia practica hauſtarum conſideratio docet. Quae profundae quidem ſunt, et intellectu difficiles, adeoque lectorem poſcunt in philoſophiae myſteriis non inexercitatum,

 attentum

b) Vid. BAYLE l. c. et quos laudat.

c) Specim. controuerſ. c. I. §. 5. Erid. Scand. p. 203.

5998

attentum et meditationis moleſtiam non ſubterfugientem: aſt fracto putamine dulciſſimos nucleos ſe offerre, fatebuntur, qui eius rei experientiam habuerint. Accurate enim virtutum vitiorumque characteres, confinia malorum, laruas ſimulationis, rationem temperamentorum oſtendit, dignus qui iterum iterumque legatur. Quae cauſſa fuit, vt commendatiſſima diu fuerit elegantis libelli lectio, praeſertim, cum narrationibus, exemplis, apophthegmatibus, ſententiis, comparationibus iucundus ſit; dignus itaque ille viſus fuit, qui et Gallico et Germanico veſtitu aliquoties compareret [d]. Adeo autem in morali argumento Verulamius placuit RAPINO [e], vt in eo plus valuiſſe, quam in reliquis, cenſeret. Nos vero vbique Baconum magnum deprehendi, maiorem futurum, ſi luculentior eſſet, ſine contrarii metu pronuntiamus, et ad ſcripta quoque hiſtorica, inter quae hiſtoria Henrici VII, Angliae regis eminet, prouocamus, in quibus quanta prudentia et accuratione rerum geſtarum ſeriem ad vitam et actionem retulerit, ſatis demonſtrauit. Laudandi itaque ſunt, qui viri ſummi, et poſteritati nunquam obliuiſcendi, ſcripta collegerunt, vnoque faſce, comprehenſa ediderunt, quod apud Batauos [f], Germanos [g] et ipſos tandem Britannos [h] factum, quibus ampliſſimam ſcriptorum Verulamianorum ſyllogen debemus.

Deſiderata in Bacono.

§. IX. Intelligi ex hactenus dictis poteſt, qualis quantusque vir fuerit Baconus, quidque ad perficiendam emendandamque philoſophiam contulerit. Dolendumque et ipſam viri maximi ingenii profunditatem, moremque meditandi, et quandam terminologiae nouae et inſolitae atque partiendi affectationem, et argumenti difficultatem, aliquam praeterea ſermonis Latini repugnantiam, quae auctori obſtitit, vt commode et perſpicue mentem ſuam exprimeret, et cui medicam aliorum virorum doctorum manum interdum admouiſſe ſupra diximus, obſcuram et moleſtam facere lectionem libellorum cetera aureorum. Quibus ſi lector obtingat accuratus, attentus, et philoſophicorum myſteriorum non ignarus, meditationi autem adſuetus, et relegendi laboris patiens, innumeros veritatis theſauros exhibent, et horreum aliquod rerum praeſtantiſſimarum atque obſeruationum pulcherrimarum ſubminiſtrant. In quibus tamen caueas, nouum ſyſtema philoſophiae quaeras: illud enim docendi genus auerſatum fuiſſe Baconum ſupra monuimus. Id autem conſtitutum ſibi habuit vir ſummus, vt duplici ratione laboranti philoſophiae ſuccurreret. Nam et defectus, naeuos et errores, quos in omni ſcientiarum genere detexerat, vniuerſales oculis lectorum exponere, et viam oſtendere ſategit, qua iugi meditatione illi tolli, et augeri emendarique diſciplinae arteſque poſſint. Cui fini tot regulas, cautiones, media adaptauit, vt merito

d) Et Gallicam Balduini et Germanicam enarrat STOLLIVS l. c. P. III. c. 1. §. 58. p. 621. conf. Biblioth. Thomaſiana Vol. II. p 704.

e) Reflex. ſur la morale §. 9.

f) Amſtelod. 1662. VI. Vol. in 12. quibus VII. volumen poſtea acceſſit. Ea editione nos vtimur.

g) Francofurti 1665. Lipſ. 1694. fol.

h) London. 1740. IV. Vol. lingua Anglica.

rito immortalis eius inter philoſophos hodie quoque ſit memoria. Et ad perennaturam eius gloriam omnino pertinere cenſendum eſt, quod eius conſiliis occaſio ſuppeditata ſit Britannorum genti ab eo tempore tanta cum laude naturalem philoſophiam artesque mathematicas perficienti, excitandi ſocietatem ſcientiarum, tamdiu cum gloria ſuperaturam, quamdiu honos erit literis[i]. Non ſilebimus tamen, fuiſſe quaedam, quae in tanto laudum cumulo nonnullis in Bacono diſplicuerint. Nam et pulcherrimis corporibus ſui naeui ſunt, et nihil eſt in mortalitate ab omni parte beatum, vt taceamus, non omnibus placere potuiſſe Verulamium, qui nemini, niſi veritati placere ſtuduerat; et ita in inueſtiganda veritate inceſſiſſe, vt ab omni ſectae ſtudio longiſſime diſcederet. Id quod illis non potuit non diſplicere, qui ſaluam ſectae ſuae auctoritatem cupiebant, licet ingenii magnitudo, quam vbique prodit Verulamius, eum laudare illos coegerit. Inter quos imprimis notandi CONRINGIVS et RAPINVS. Et ille [k] quidem ita de Bacono pronunciat: *Baconis ſcripta non eandem merentur laudem. Homo ingenio fuit vaſto, ſed nec a veterum doctrina inſtructus, nec quidquam moderati agitans, dum principatum affectat per nouitates in omni philoſophia. In phyſicis eius libellis nihil placet, praeter empiricam induſtriam, quam laudo; perinde ac rideo eius ἀπαιδευσίαν, vt Ariſtotelice loquar. Inter politica perplacet hiſtoria Henrici VII. Reliqua vt non aſperneris, tamen non eſt, quod laudes.* Et alio loco ita de eius libris ſententiam pronunciat: *De Verulamii libro, quem de augmentis ſcientiarum inſcripſit, nec dum aliter ſentio, quam ante hac. Veterum et verae προπαιδευτικῆς doctrinae plane imperitus fuit; imo ſupinus et ſuperbus veterum omnium contemtor. Laudaueris illum librum ob ſtudium promouendi boni eruditionis publici, ob commendatam experientiam rerum, quae vulgo negligi ſolet, ob pauca quaedam, non vane monita alia. Cetera ſolet ludere vocabulis, noua ſcilicet fingere, aut vetera flectere in nouum ſenſum, et ſub illo ſchemate meras ineptias producere, tanquam nouiter a ſe obſeruata, et inuenta doctrinae oracula: ingenio tamen valuit, nec a iudicio fuit deſtitutus. Sermones fideles ipſius plurimum habent bonae frugis; nec diſplicet ſapientia veterum ſaltem ob veriſimiles coniecturas diuitis ingenii, nec enim ſub fabularum inuolucro, multum adeo ſapientiae latitare mihi perſuadet. Scio ſane, iam olim Stoicos theologiam gentilium auſos ita interpretari, ſed irrito et noſtris quoque aurei aeui Chriſtianis irriſo conatu. Inter omnia autem Verulamii perplacet Henrici VII. Angliae regis hiſtoria, quamuis et ibi obſeruaueris hominis καινοφιλίαν et vocabulariam oſtentationem atque inſolentiam.* Non expendemus veritatem eorum, quae a Conringio Bacono obiiciuntur, hoc enim alium locum, aliudque inſtitutum

i) THOMAS SPRAAT. Hiſt. de la ſocieté royale L. I. ſ. 16. p. m. 43.

k) Conringiana p. 19. 76. 77.

ſtitutum poſtulat; ſed id modo obſeruamus, Conringium licet virum inſigniter doctum, in naturali philoſophia impenſe fuiſſe delectatum Ariſtotele, quem ſupplendum potius et experientia recentiorum augendum, quam exagitandum atque deſerendum putabat: literaturae autem veteris fuiſſe peritiſſimum, et ſine ea ad verum eruditionis cultum neminem perueniri poſſe, credidiſſe, adeoque nec Ariſtotelicae, nec veteris doctrinae contemtum atque neglectum potuiſſe pati. In omnia alia autem abibat Verulamius, non tam πολυϊστορίας laude, quam philoſophiae cognitione, inclareſcens. Is enim relecta omni auctoritate non homines, ſed naturam ſequi conſtituerat, vt eius indolem et arcana rimaretur; credebatque antiquitatis opinionem non pueraſcenti mundo, ſed ſeneſcenti aetati noſtrae deberi. Itaque veterum doctrinas impedimentum in natura receſſibus perquirendis nectere ſtatuebat, et ſpeculationes inutiles oſtentationi magis profuturas, quam vtilitati: qua ratione inductus profeſſorias conſuetudines hominum academicorum, quibus vnius auctoris ſententiae, velut carceri, includuntur, ridebat contemnebatque. Id quod non potuit non altum Conringio vulnus infligere, qui hanc academicam eruditionem maximo loco ponebat. Fatendum tamen, non prorſus abire a vero Conringii cenſuram, Verulamio affectationem vocabulorum nouorum, et terminorum ſine neceſſitate innouatorum obiicientem. Nouam enim hanc philoſophandi linguam obeſſe magis, quam prodeſſe philoſophantibus, experientia multis exemplis docuit. Nec dubitandum, quin haec potiſſimum cauſſa alleganda ſit, cur ſcripta Verulamii, vtut egregia et optimae frugis plena, magis laudentur, quam legantur. Deterret enim iſta vocabularia obſcuritas, moleſtiam in legendo afferens, lectoris animum, qui ſpectra ſibi et lemures adduci ſuſpicatur. Aliud diſplicuit RAPINO [l], qui ingenium Bacono vagum tribuit, quod de rebus nunquam enucleate diſſerit; et nimiam eius doctrinam illum accuratum non eſſe ſinere putat; vnde pleraque eius dogmata, vlterioris meditationis potius anſam praebere, quam axiomata, quae ſequi poſſimus autumat. Non negat, opiniones eius aliquid acuti et ſplendentis habere, at, ſi verum dicendum, ignis potius ſcintillas, quam conſtantem et natiuam lucem referre iudicat. Credulitatem quoque circa relationes obſeruationum naturalium ei obiicit, in moralibus tamen plus ingenii, quam in ceteris emicare contendit. Poteſt ex parte concedi Rapino, quod in Verulamio reprehendit; nam plenas ſcientiae naturalis inſtitutiones eum tradere minime voluiſſe, contentum, ſi in viam philoſophantes deduxiſſet, ſupra obſeruauimus. Aſt quam lucem in Verulamio deſiderat, timendum, ne Rapinus ignem fatuum intellexerit, ſine flamma, ſine virtute, externo ſplendore micantem. Narrationibus autem interdum deceptum fuiſſe, quod et THOMAS SPRAAT [m] obſeruat, ignoſcendum viro per maximam vitae partem negotiis publicis occupato, et bona fide aliorum teſtimo-

l) Reflexions ſur la philoſophie §. 18. m) loc. cit.

teſtimoniis nitenti. Specioſe magis illud a *συμπατριώταις* SAM. PARCKERO [n] et RAD. CVDWORTHO [o] reprehenditur, quod finalium cauſſarum inquiſitionem longe a phyſicae ſuae prouinciis amouiſſet, eo quod illa remorarum inſtar ſcientiarum quaſi velificationem retardauerit, quod cum hominis ſpecioſis iſtis et vmbratilibus cauſſis adhaereſcant, non vlterius in phyſicae ſcientiae curſu velificare curarint. Quo pacto eneruari contemplationem atque demonſtrationem ſapientiae diuinae exiſtimat. Quo nomine imprimis Cudworthum magno viro minus fauere, eumque inter occultos impietatis erga Deum patronos numeraſſe videri obſeruatum eſt eruditiſſimo MOSHEMIO [p]: certe nullam occaſionem negligit ſententias et verba eius tacite perſtringendi, forte odio Hobbeſii ductus, quem apud Verulamium plurimum valuiſſe conſtat. Verum iniuriam fieri Verulamio ea in re, eleganter pieque de Deo ſtatuenti, ex eius ſcriptis eſt *euidentiſſimum*: qui ideo cauſſas finales ex phyſica proſcripſit, et ad theologiam remiſit, ne ab inquiſitione cauſſae formalis et materialis retinerentur philoſophi, ſed naturam ipſam conſulerent: quo nomine Democritum Platoni praetulit, indignante Cudwortho, cui ideo *Plato* tantopere deamatus eſt, quod diſciplinam naturalem omnem diuinitatis conſideratione repleuiſſet. Non diſputabimus hoc loco, vtrum recte hoc fiat, nec ne, facile id intelligent, qui didicerint ex recentiorum philoſophorum obſeruationibus, etiam finales cauſſas facere ad rerum naturam cognoſcendam: aſt excuſandum tamen eſſe Baconum iudicamus, qui, cum malo ſcopo minime duceretur, ab exoterica philoſophia, ad *pernoſcendos interiores naturae receſſus philoſophantes* ducere voluit, et ablegatis in alium campum principiis metaphyſicis ſenſum et experientiam veros duces ſequendos eſſe ſtatuit, non eo, quo Hobbeſium ductum fuiſſe animo conqueruntur, vt pietatis ſenſum ſubrueret. Alia quae manibus viri illuſtriſſimi obiiciuntur, qualis eſt, hiſtoriae literariae conſilium impoſſibile, hoc loco, ad quem non pertinet, praeterimus.

§. X. Meruit his praeclarae doctrinae ſpeciminibus Verulamius laudes, quae homini erudito tribui poſſunt, maximas, conſentiente in eo tota ciuitate erudita, eſſe Baconum inter maxima ingenia et vtiliſſima recentioris aetatis praeſidia numerandum, eumque fuiſſe, qui praecipue noſtro ſeculo velut claſſicum cecinerit, et ſignum ſuſtulerit, vt in rebus philoſophicis aliquid vlterius et exquiſitius tentaretur. Qua de re iudicia virorum doctorum collecta a THOMA POPE-BLOVNTIO [q] conſuli poſſunt, quibus haud minor farrago addi poſſet, ſi id ageremus. Videndi autem ſunt THOMAS SPRAAT [r] et P. BAYLE [s] aliique. Nec minoribus animi, quam ingenii virtutibus excelluit, ſi verum eſt, *Laudes Baconi.*

quod

n) Diſp. III. de Deo §. 16. p. 283.
o) Syſt. intell. p. 820 ſeqq. 8-9.
p) Ad loc. cit.
q) loc. cit.
r) loc. cit.
s) loc. cit.

quod de eo narrat, qui a ſacris domeſticis fuit Bacono GVIL. RAVLAEVS. Is enim praeter ingenium vere philoſophicum, pietatem eius cultumque diuinum extulit laudibus, maxime quod hoc philoſophiae ſuae principium poſuerit: philoſophiam primoribus tantum labiis deguſtatam a Deo abducere, vtpote quae cauſſas ſecundas vltra debitum magni faceret, philoſophiam autem plene hauſtam ad Deum denuo ducere. Cum regium procuratorem ageret, capite damnatis iudicem ſe ſemper iuſtum, aequum, quin miſericordem quoque praebuit. Quanquam autem regi erat deuotiſſimus, adeo, vt ſuae calamitatis inde faber exiſteret, vt ſupra narratum, a conſiliorum tamen vehementia et violentia abhorruit, prudentiamque atque moderationem in conſulendo adhibuit. In amicorum conuerſatione ita ſe iucundum vtilemque ac modeſtum praebuit, vt ipſa menſa Platonicum conuiuium exhiberet, et non venter magis atque palatum, quam aures et animus, reficerentur. Ipſos vero inimicos venia magis, amore et miſericordia, quam vindicta perſequutus eſt. Qualis cum eſſet, mirum non eſt, tum in magna fortuna ſingularem modeſtiam, tum rebus ſecundis euerſis magnam illum conſtantiam atque patientiam conſeruauiſſe. Vixit autem ſobrius, et licet diaeta minime parca, ſed liberali potius, vteretur, ab omni tamen voluptatis conſectatione abhorruit, maxime ad ſtomachum attentus. Seruandae ſanitatis cauſſa autem mane grana circiter tria nitri quotidie in iuſculo tenui et tepido ſumſit, et quoties humores excrementitios corpus grauare ſentiret, infuſo rhabarbari aliquoties repetito illud leuauit: ab aliis medicaminibus abſtinuit, niſi quod podagrae dolores interdum medicamento, quod ipſe inuenerat, feliciter extinxerit [r]. Singulare autem eſt, et memoria dignum, quoties luna defeciſſet, ipſo quoque id ignorante, animi eum deliquium paſſum fuiſſe, redeuntibus illico viribus, quamprimum ſplendorem luna recuperauiſſet. Alium Baconum aeui medii Anglorum ornamentum haud leue, ſuo nobis loco memoratum, caue confundas cum Angliae cancellario.

r) Extat ad calcem Hiſt. nat. Vol. IV.

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

DE THOMA CAMPANELLA.

§. I.

Fontes hiſtoriae Campanellae.

Iisdem, quibus Verulamius in Britannia renouare philoſophiam aggreſſus eſt, temporibus in Italia comparuit THOMAS CAMPANELLA [a] miri ingenii homo et ad nouandas res valde pronus, qui et ipſe ſinceriorem philoſophiae vultum exprimere, et meliorem eius ſenſum reſtituere magna induſtria conatus eſt. Cuius hiſtoria tum ob nouum, quod formare coepit, philoſophiae genus, tum ob mira, quae eius auctor habuit fata, aduerſa pleraque et dura, valde memorabilis eſt. Eam ipſe in ſyntagmate *de Libris propriis et recta ratione ſtudendi* [b] haud parum illuſtrauit, multi autem viri diuerſiſſimis hominum iudiciis famoſi hiſtoriam obiter tetigerunt, hoc loco non enumerandi. Vir quoque celeberrimus, magnaque doctrinae gloria hodie clariſſimus, ERNESTVS SALOMO CYPRIANVS, *Vitam Campanellae* paulo pleniorem iuſtaque tractatione digeſtam dare conſtituit. Quam cum *Academico Programmate* prius delineauiſſet, tandem vitam Campanellae integram delineauit, apud Amſtelodamenſes editam [c]. Quae cum eleganter, vt ſolet vir doctiſſimus ſcripta eſſet, coëmta tandem in officinis librariis diſparuit. Eam itaque deſideratam a lectoribus cum recudere ſtatuiſſent bibliopolae, inſigne auctarium addidit [d] doctorum virorum de Campanellae vita, philoſophia et libris ſchediaſmata complectens. Comprehenditur in eo MORHOFII *Examen philoſophiae Campanellae de ſenſu rerum*, ex eius diſſertatione *de Paradoxis ſenſuum* repetitum; GABR. NAVDAEI *Epiſtola ad Campanellam*; *Vita Campanellae*, a IACOBO ECHARDO, monacho Dominicano in *Tomo ſecundo Scriptorum ordinis Praedicatorum* enarrata, cui amplam adiecit recenſionem ſcriptorum Campanellae, iudiciorumque virorum doctorum de iis expoſitionem, et varia eruditorum teſtimonia de Campanella. Cumque in nonnullis acrius ſugillaſſet Cyprianum Echardus, quod ferre non poſſet libere, notari reprehendique a Scriptore proteſtantium ſacris addicto hominem Dominicanae olim familiae adſcriptum, et in communione eccleſiae Romanae fatis functum, ad ea more ſuo docte modeſteque in *Praefatione* reſpondit. Alios, qui hiſtoriam literariam enarrarunt, quales ſunt

O 2 TOP-

a) Campanellae nomen tintinnabulum innuit. Hinc imagini eius apud CRASSVM Tom. II. p. 246. hoc Epigramma additum:

Exprimit elatae ſat nomen mentis abyſſum
Exprimit agnomen famae et vbique ſonum.

Et huc ſine dubio reſpexit ipſe Campanella frontiſpicio Tomi I. Operum Pariſiis editorum, quod Noalliis, epiſcopo et duci fratribus inſcripſit, campanam praefigens cum inſignibus illius gentis, et epigraphe: *a la ſchola del primo ſenno.*

b) Prodiit Pariſ. 1642. 8. curante G. NAVDAEO et in Collectione ſcriptorum de methodo ſtudiorum Elzeuiriana pag. 368. itemque in Creniana.

c) 1705. 8.

d) 1722. 8.

Toppivs [e], Nicodemvs [f], Erythraevs [g], Crassvs [h], Niceronivs [i], aliosque per ſe notos, facileque, vbi libet, conſulendos, ex parte quoque infra allegandos, hoc loco praeterimus. In his tamen omnibus iudicio et attentione ad fidei hiſtoricae leges opus eſt, vt ſelectis vel veris vel veriſimilibus recta inde emergat viri laudati ab his, culpati ab illis, hiſtoria.

Campanellae natiuitas, educatio, adoleſcentia.

§. II. Edidit Campanellam Calabria, olim magna Graecia dicta, et ſodalitii Pythagoreorum olim et recentiori aetate Teleſii tentaminibus, in philoſophiae hiſtoria ſatis celebrata, in ea enim Stylum patriam habuit, virorum doctorum haud infoecundam. In eo oppido honeſtae famae atque conditionis parentibus natus eſt anno cIↃIↃLXVIII, III. Non. Sept. Puer quinquennis adhuc, quod ipſe narrat [k], *literulis ac pietati adeo ſtudioſam operam dedit, vt quicquid vel ſui vel paedagogi de diuinis eccleſiaſticisque rebus dicerent, animo conderet. Anno autem decimo tertio, grammaticae, poeticaeque artis praecepta ita tenuit, vt, quicquid liberet, proſa ac metro poſſet eloqui, et carmina haud infelici vena plurima funderet.* Talis cum eſſet adoleſcens praecocis ingenii a parentibus literarum ſtudiis dicatus eſt. Qui cum Neapoli Iulium Campanellam, iurisprudentiae lectorem, agnatum haberet, ab eo vocatus, illuc concedere a parente iuſſus eſt. Aliam autem, et quidem ſanctiorem eruditionis partem, et praeterea militiam ſacram vt eligeret, effecere exempla ſummorum virorum Alberti M. atque Thomae, quos in familia S. Dominici ad ingens gloriae culmen fuiſſe enixos didicerat [l]. Itaque cum ex ea familia concionatorem eloquentiae laude florentem audiuiſſet, logicesque ab eodem principia praeguſtaſſet, illi ordini nomen dedit. Vnde falſum eſſe conſtat, quod Erythraevs [m] tradit, Campanellam, tredecim annorum adoleſcentem ſacris, quas Dominicus praeſcripſit, legibus nomen dediſſe. Poſtea ad coenobium S. Georgii, oppidi in Brutiis, quod Morgentia quoque dicitur, miſſus eſt, vt literarum curſum, quem ingreſſus erat, proſequeretur, logicam et philoſophiae partes reliquas auditurus. Quo loco, cum extemporali fingendi facultate valeret, carminibus conditis, aliquod ſibi nomen adoleſcens comparauit. Tum in Conſentinum conuentum translatus, dici non poteſt, quanta animi alacritate, et ignea quadam vi animi in philoſophiam totus incubuerit. Et fuit nonnemo [n], qui ex condiſcipulo quodam Campanellae, viro graui et fide digno ſe accepiſſe, dixit; „inter commilitones Campanellam rudiori Minerua effictum „viſum, adeoque in contemtu et riſu habitum fuiſſe. Accidiſſe autem „dum per clauſtrum deambularet, vt in peregrinum quendam incideret, „quem

e) In Bibliotheca Neapolitana.

f) In Additionibus ad B. N.

g) Pinacoth. vir. illuſtr. P. I. p. 41.

h) loc. cit.

i) Memor. liter. Tom. I.

k) De Vita propria art. 1. p. 569. ed. Elzeuir.

l) Ibid.

m) loc. cit.

n) Carolus Caffa, profeſſor linguarum exoticarum Ienenſis, qui in Calabria monachus olim vixit, apud Cyprian. l. c. p. 4.

„quem in muſeolum adductum per octiduum ſeorſim ſecum habuerit, et „ab eo arcana diſciplinarum miro artificio in eo temporis ſpatio didicerit, „adeo, vt alius prorſus homo euaderet, ſtudiorum dexteritate ac ingenii „excellentia prorſus mutatus. Hunc autem peregrinum fuiſſe rabbinum „quendam, qui Cabbalae beneficio per pauca et breuiſſima principia tan„tum Campanellae doctrinae lumen accenderit, vt is breui tempore eſſet, „quem alii ſtuperent.“ Cui narrationi vt fides detrahatur, vt alia, quae veriſimilitudinis leges migrant taceamus, vna ipſius Campanellae narratio ſufficit, qui ſe valde adoleſcentem ingenio effloruiſſe narrat. Vnde patet, virum illum doctum, ex cuius epiſtola hanc narratiunculam attulit praeſtantiſſimus CYPRIANVS, a Campanellae condiſcipulo deceptum fuiſſe, praeſertim cum talia de Campanella nugiuenduli Conſentini conuentus alumni traderent, quae vel admirationem vel inuidiam conflare apta videbantur. Propius ad veritatem accedit, et memorabile magis hoc loco eſt, quod de ſtudiis ſuis, et mature contemta philoſophia Peripati ipſe Campanella recitat o): *Cum eſſet anxius, quod veritas non ſincera, ſed potius falſitas pro veritate in Peripato verſari ſibi videretur, Ariſtotelis commentatores Graecos atque Latinos Arabesque ſe examinauiſſe omnes, et haeſitare magis coepiſſe, in dogmatis eorum, ideoque perſcrutari voluiſſe, an quae dixerint ipſi in mundo etiam Dei legantur, quem codicem eſſe Dei viuum ex doctrinis ſapientum intellexerit. Cumque doctores ſuis argumentis ſatisfacere haud poſſent, quae contra ipſorum lectiones promeret, ſtatuiſſe ipſum libros omnes percurrere, Platonis, Plinii, Galeni, Stoicorum et Democriticorum, praecipue vero Teleſianos, ac cum mundi codice primario conferre, vt ex originali et autographo, quid veri exemplaria haberent, et quid falſi, agnoſceret.* Dignus eſt hic locus Campanellae, vt attente conſideretur, diſci enim ex eo poteſt, quo potiſſimum modo ad philoſophiam nouam condendam mature delatus ſit. Nempe non tam Ariſtotelis contemtum, cuius ingenium mirifice alias extulit, quam philoſophiae Peripateticae, praecipue qualis ſcholaſtica methodo in monaſteriis tradi ſolebat, ieiunam atque ſterilem conditionem Campanellae nauſeam mouiſſe, et aliam melioremque philoſophiam appetendam commendauiſſe, ex hac narratione eſt manifeſtiſſimum. Nam acute vidit Campanella, naeuosque Lycei mature perſpexit, et quam egregie Paripatetica philoſophia deficeret, praeclare intellexit. Teſtem damus tractationem eius *de Gentiliſmo non retinendo* p), in qua, affirmata prius quaeſtione: vtrum liceat nouam poſt gentiles condere philoſophiam, id quod auctoritate PP. Graecanicam philoſophiam velut inutilem reiicientium exemplisque Teleſii, Valeſii et Paracelſi confirmat, et ex ſacris oraculis philoſophiam haurire ſuadet, ad quaeſtionem, vtrum liceat Ariſtoteli contradicere? ita reſpondet, vt Ariſtotelicae phyſiologiae

o) loc. cit.

p) Integer titulus hic eſt: Ad doctorem gentium Thomae Campanellae Stylenſis O. Pr. de gentiliſmo non retinendo quaeſtio vnica. Pariſ. 1593.

capitales, propter quos reprobari debet, errores non ſine acumine detegat atque enarret. Recte enim obſeruat, docere Ariſtotelis philoſophiam, mundum carere initio eſſeque aeternum, non dari prouidentiam, Deum rerum extra ſe exiſtentium ideas non habere, eſſeque illum agens neceſſarium ſine libertate, nec mouere phyſice ſed moraliter et obiectiue; eſſe inter homines caſum et fortunam; religionem inuentam eſſe ad ducendam plebem, et futurorum ſpem metumque a legiſlatoribus eum in finem eſſe inuentum, cum nec praemiis poſt mortem nec poenae locus ſit; eſſe animas mortales, nec alios dari angelos, niſi intelligentias ſphaerarum motrices, earumque eſſentiam in intelligendo conſtare: tandem non dari inſpirationem diuinam. Quae omnia et PP. teſtimoniis roborat, et haereſium matrem Lycei philoſophiam eſſe eamque Auerroiſmum et Machiauelliſmum genuiſſe contendit, et Iandunum, Niphum, Pomponatium, Portum aliosque, Ariſtotelis ſequaces immortalitatem animae ex vera mentis ſuae ſententia non fuiſſe profeſſos arbitratur. His ſubiicit, licere a magiſtro, in cuius verba iuraueris, deſciſcere, praeſertim cum imperium Ariſtoteles eo tempore obtinuerit, quo ad eam ignorantiam et barbariem defecerit clerus, vt vix legere poſſet. Quae ſatis oſtendunt, Campanellam mature, et accurate quidem tum ipſius philoſophiae Peripateticae conſideratione, tum hiſtoriae face praeeunte intellexiſſe, quam inepta ſit ea philoſophandi ratio iis, qui veritatem ſitiunt. Porro et id non ſine attentione dimittendum eſt, abiecto ſemel ſectariae philoſophiae praeiudicio Campanellam per omnium ſectarum libros decurrentem veritatem vbique quaeſiuiſſe, et quae tradita a philoſophis inuenit, ad naturam rerum, cui veritatem a conditore impreſſam eſſe cernebat, exegiſſe. Quod conſilium vt vere eclecticum eſt, ita dubium non eſt, quin veram viam Campanella inueniſſet, ſi naturam, quam ingenium ſuum conſulere, maluiſſet.

Campanella ad Teleſium tranſiens.

§. III. Sed vt e diuerticulo, quo nos ratio philoſophandi a Campanella adoleſcente inita deduxit, reuertamur, cum libero tunc coelo, ſuisque ſe viribus permittere, et veriorem, quam inter Peripateticos inueniri poſſe videbat, philoſophiam ſectari conſtituiſſet, ex ſeceſſu quem Balbiae, Brutiorum in oppido ſibi delegit, ad nouam philoſophiam condendam duodeuiginti annorum iuuenis progreſſus eſt. Occaſionem eius rei ita narrat ERYTHRAEVS [q], quem ſequitur more ſuo LAVR. CRASSVS [r]: *Magiſter, vnde prima doctrinae rudimenta acceperat, a fratribus Franciſcanis Conuentualibus ad publicas diſputationes Conſentiam inuitatus, cum ſubito implicitus morbo venire non potuiſſet, ſubrogauit in ſuum locum Thomam; qui ita praeclare, ita docte, traditas ſibi partes exegit, vt eſſet omnibus miraculo, ac Teleſii, cuius ille ne nomen quidem inaudierat, ingenium in eum immigraſſe diceretur: quo ille audito, eius philoſophi librum intra paucos dies deuorauit, eiusque philoſophandi rationem penitus perſpexit ac probauit.* Valde vero veremur, vt

q) loc. cit. r) loc. cit.

vt haec attento lectori ſe probent, cum veriſimile non ſit, Campanellam iuuenem qui nihil prorſus de Teleſio audiuerat eius nouam philoſophiam ita tenuiſſe. Certe ipſe Campanella aliter nobis rem narrat. Scribit enim r): *Cum publice diſputaret Conſentiae, nedum cum fratribus ſuis priuatim, inueniſſe ſe parum quietis in reſponſis illorum; ſed Teleſium ipſum delectauiſſe, tum ob libertatem philoſophandi, tum quia ex rerum natura, non ex dictis hominum penderet, proptereaque cum mortuo Teleſio, quem viuentem alloqui non licuiſſet, elegiam afixiſſet, Altum montem oppidum adiuiſſe ibique Platonicorum et medicorum libros ab optimis viris ſubminiſtratos perlegiſſe.* Ex his enim, recte, niſi fallimur, colligitur, Campanellam, cui inter Calabros Conſentiae verſanti Teleſii nomen et philoſophia, tunc recenti fama per ora virorum volitans ignota eſſe non poterat, vidiſſe et legiſſe Teleſianum *de rerum natura* opus, captumque libertate philoſophandi, qua vſus eſt Teleſius, tum quidem in *caſtra eius* tranſiuiſſe. Eo enim tempore recens et magna erat celeberrimi viri apud Calabros gloria, quae iuuenem altos ſpiritus gerentem, et ſupra vulgus philoſophorum ſe efferre cupientem inuitaſſe videtur, vt ex ſterili deſerto philoſophiae Peripateticae ad iucundos Teleſianae philoſophiae campos deflecteret. Vbi autem in ſeceſſu ſuo philoſophico Teleſianam de natura rerum ſapientiam didiciſſet, ad eam publico in certamine defendendam progreſſus eſt. Nempe Teleſium impugnauerat IACOBVS ANTONIVS MARTA s) Neapolitanus, edito libro, quem *Pugnaculum Ariſtotelis* inſcripſit, vt *Tomo tertio* dictum. Qui cum valde aduerſario pro Ariſtotele inſtaret, excitatus eſt Campanella a Ioanne Franciſco Brancha Caſtrouillarenſi medico, et Plinio quodam, itidem medico, vt contra hunc antagoniſtam in aciem procederet. Hi cum animum libroſque ipſi ſubminiſtrarent, apologiam tandem contra Teleſii oppugnatorem confecit, in qua *ſe*, ait t), *totam philoſophiam Peripateticam in examen adduxiſſe, philoſophorum priſcorum ac medicorum decretis ſimulque naturae placitis et ſenſu confutauiſſe pugnaculum iſtius auctoris, ſic vt quem defendere profitebatur, hunc potius offendere palam oſtenderit.* Librum hunc tum ſupra viginti annos vix natus vndecim menſibus, ſi fides ERYTHRAEO u), ſcripſit, cum vndecim annis opus ſuum Marta parturiuiſſet. Quem, vt excuderetur, Neapolin Campanella attulit. Qua occaſione mirum eſt, quod illi accidiſſe idem narrat: *E naui egreſſus cum praeter aedem S. Mariae Nouae Franciſcanorum, ligneo utentium ſocco tranſiret, ex turba euntium ac praetereuntium incenſum eſſe cupiditate cognoſcendi, quid intus rei ageretur; atque diſputationibus operam dari cognouiſſe, in quibus cuiuis contradiſſerendi facultas daretur.* *Itaque ſeſe certamini, vna cum aliis, obieciſſe, coepiſſeque*

r) loc. cit.

s) Conf. B. IO. GEORGIVS LOTTERVS noſtras, in eleganti ſchediaſmate de Bernardino Teleſio eiusque philoſophia c. 10. p. 51 ſeqq.

t) loc. cit.

u) loc. cit.

piſſeque ea, quae tanquam firma et rata ponebantur, tot argumentis, tam validis, tam apte arguteque concluſis, labefactare atque conuellere, ut quanti ſimilis reductus ſit domum, a fratribus ſui ordinis, ac poſtero die, et aliis deinceps multis; coactus ſit in eruditam illam aciem certamenque deſcendere, vnde ſemper, magna cum laude victor diſcedebat. Fieri id potuiſſe, a iuuene alacri, et diſputandi peritiſſimo, nemo temere negauerit; maiorem tamen, quam vnius Erythraei habet teſtimonium, fidem et veriſimilitudinem deſideramus. Quicquid autem eius rei fuit, illud certum, eo tempore Campanellam Neapolin conceſſiſſe, eaque in vrbe librum apologeticum contra Martam pro Teleſio typis commiſiſſe. Quo licet incertum eſſe putet MORHOFIVS.[x], minime tamen de eo dubitandum eſt. Extat enim liber hoc titulo: *Philoſophia ſenſibus demonſtrata, et in octo diſputationes diſtincta, aduerſus eos, qui proprio arbitratu non autem ſenſata duce natura philoſophati ſunt: vbi errores Ariſtotelis et aſſeclarum ex propriis dictis, et naturae decretis conuincuntur, et ſingulae imaginationes pro ea a Peripateticis fictae, prorſus reiiciuntur, cum vera defenſione Bernardini Teleſii Conſentini, philoſophorum maximi antiquorum ſententiis, quae hic dilucidantur et defenduntur, praecipue Platonicorum confirmata: ac dum pro Ariſtotele pugnat Iacobus Antonius Maria, contra ſe ipſum et illum pugnare oſtenditur* [y]. Ex quo libri titulo patet, Campanellam tum quidem in Teleſii caſtra tranſiiſſe, et ex magni viri, qui ſummam in iſtis oris celebritatem nominis conſecutus erat, apologia gloriam quaeſiuiſſe. Totum enim Teleſianum factum non eſſe Campanellam, et proprium, quod ſibi finxit ſyſtema probat, et inde conſtat, quod Teleſium in haud paucis, tum in libris *de re aſtronomica, tum de ſenſu rerum* [z] refutauerit. Verum tum quidem ſatius erat Campanellae, magni celebrisque viri nomine ad innouandam philoſophiam vti, quam proprium fundum conſulendo, nouum ſyſtema dare, quod in homine iuuene facile contemni poſſet.

Fata Campanellae libere philoſophantis.

§. IV. Magnam ex iſta contentione inuidiam Campanellae fuiſſe exortam, facile intelligere poteſt, qui ad mores Scholaſticorum tum adhuc regnantium attenderit, quibus piaculum fuit, Ariſtotelis auctoritatem contemnere. Praeſertim cum a cucullato fratre id fieret, cuius ſodales in verba Stagiritae iurauerant, et quibus decorum videbatur, pro Ariſtotele intra ſacros limites recepto tanquam pro aris et focis pugnare. Acceſſit ſatis acerba et audax Campanellae diſputandi ratio, qui cum acerrimo ingenio eſſet praeditus, et praecepta inſido atque arenoſo fundamento innixa magnis arietibus concuteret, nec auctoritate fratrum, quamuis ſuperiorum aetate, moneretur, et praeterea a philoſophia, ſimili modo ad ſanctiorem diſciplinam progrederetur, ſuis contentionibus et diſputationibus crabrones non irritare non poterat. Id quod appoſite monet ERY-

x) Polyhiſt. Tom. II. Lib. II. Part. I. cap. 13. pag. 213.

y) Neapoli apud Horatium Saluianum 1591. 4.

z) Vid. L. I. c. 13. p. 43. 44. edit. Germ.

Erythraevs, narrans: *Illud ſui nominis famam, ſupra quam dici poteſt, in immenſum auxiſſe, quod cum in illis diſputationibus, theologorum quoddam placitum in contentionem certamenque deductum eſſet, ac multa docte arguteque in vtramque partem eſſent allata, neſcio quod docti cuiusdam, ex ſuo ordine, ſenis dictum, vtpote verum cum plauſu excepiſſe, et in coelum laudibus extuliſſe: at ſenem iratum, taceſis, dixiſſe, nec te immiſce, de theologicis hic rebus ambigitur, quas tu ne primoribus quidem labris attigiſti. Ea hominis in primis iracundi dicto exarſiſſe illum, nec tuliſſe; ac, vide, dixiſſe quam ego ſim harum rerum ignarus ac rudis, vt poſſim te decem annos in diſciplina habere, ac poſtea adigere, vt fatearis, te nihil ſcire, vel intelligere. Ac reprehenſum ſenis illius argumentum, et ſanctorum patrum ſacrarumque literarum teſtimoniis confirmatum, tanquam amentatam haſtam, ita coepiſſe ingenii lacertis ac viribus intorquere, vt omnium conceſſu fuerit iudicatam, a Campanella ſemper omnes, illo autem die, etiam ipſum a ſeſe ſuperatum. Hanc victoriam magnos illi, in omnem vitam, bellorum tumultus excitauiſſe: primum a ſene illo, cuius contumaciam retudiſſet, apud quaeſtores fidei accuſatum, quod tantam vim doctrinae, cuius ne literam quidem didiciſſet, ex inferorum fontibus hauſtam ebibiſſet etc.* Et his quidem inſultibus, cum animum fortem et imperterritum, tum potentiam Marchionis Lauelli, Mario Tufo filio fauente oppoſuit, et in reformanda philoſophia gnauiter perrexit. Scripſit enim in ea domo commentarios duos, vnum *de ſenſu rerum*, de quo infra dicendum, alterum vero *de Inueſtigatione*. Et ad libros quidem de ſenſu a ſe componendos, fuiſſe ſe commotum, ait[a], *diſputatione habita in comitiis publicis, et ſeorſim a Ioanne Baptiſta Porta, qui ſcripſerit phyſiognomoniam, vbi ſympathiae et antipathiae rerum dixerit non poſſe reddi rationem, cum eius librum examinauiſſet. De inueſtigatione autem ſcripſiſſe, quoniam viſus ſibi ſit Peripatetiſmus et Platoniſmus largam per viam, et non rectam ad rerum notitiam perducere adoleſcentulos. Propterea ex ſolo ſenſu, et his, quae per ſenſum nouimus, redactis ad nouem genera ſenſibilium, putauiſſe, ſe facere poſſe, vt quilibet de quacunque re, non per vocabula tantum, vt Raymundo Lullio mos eſt, ſed per ſenſibilia obiecta ratiocinari poſſet.* Eo quoque tempore ſcripſit quoddam *Metaphyſicae Nouae* exordium, in quo metaphyſicorum principia ſtatuebat, neceſſitatem, fatum, harmoniam. Sed et Pythagoricam philoſophiam carmine Lucretiano auſpicatus erat, motus ex Ocelli Lucani lectione et Platonicorum dictis. Neque tamen vel animi magnitudo vel patroni potentia ſecuritatem illi praeſtare, et ab aduerſariorum inſultibus et inſidiis liberum reddere potuit, ipſa doctrinae eius excellentia in inuidiam conuerſa, cum, vnde tam ſubito doctus euaſiſſet, ſe neſcire, et neſcio quos eruditionis fontes accuſandos

a) loc. cit. Art. I. p. 371.

doſ eſſe obtrectatores dicerent. Itaque cedendum ratus Romam ſe contulit, verum et hoc loco virtutis comitem non modo gloriam, ſed inuidiam quoque expertus eſt, id quod factum anno cIↃIↃXCII. Vt igitur tutius ſibi aſylum inueniret, Florentiam ſe conuertit, quo loco Ferdinandum primum magnum Hetruriae ducem ampliſſime fauere philoſophis intellexerat. Huic itaque librum *de Senſu rerum magno* dedicauit. Neque tamen fortunam ex omni parte fauentem ibi expertum fuiſſe oportet; abiit enim Venetias, ac Patauium, libros ibi editurus. Cum autem Bononiae haereret, illi dicti libri omnes, cum phyſiologiae edendae libro primo, quo contra omnes ſectas diſputauerat, furto ſublati ſunt. Neque tamen aduerſo hoc foetuum ſuorum fato deterritus, Patauii coepit Empedoclis philoſophiam inſtaurare, ſcripſit quoque nouam phyſiologiam ſecundum propria principia, et Teleſium defendit ſtatuentem animal eſſe vniuerſum et cetera [b]. Hos tamen libros omnes in itinere, quod Romam fecit, amiſit, Bononiae ſubductos inuenit in ſancto officio, quos tamen non repetiit, meliores denuo refecturus. Romae meliorem, quam antea, fortunam expertus, et amicos quoque nactus eſt complures ſacri collegii patres. Eo loco dictauit praeter alia multa phyſiologiae compendiolum, quod poſtea TOBIAS ADAMVS in Germania edidit [c], *Prodromi totius philoſophiae Campanellae* nomine, de quo infra dicendum. Vnde perperam fuiſſe ſuſpicatum, patet, Iacobum Thomaſium [d], Adamum hoc compendium ex ſcriptis Campanellae ipſum compilaſſe. Anno vero cIↃIↃXCVIII Neapolim repetiit, et paululum ibi commoratus receſſit inde in patriam ac Styli ſedem fixit. Eo autem tempore non modo acerrimus Romanae eccleſiae promachus videri, ſed et Thomiſtarum partibus addictiſſimus cenſeri voluit. Illud enim multae, quas contra haereticos pro ſtabilienda pontificis Romani auctoritate ſcripſit, lucubrationes quas ipſe copioſe enumerat [e], teſtantur; hoc ſuſcepta in patria Styli contra Molinam de auxiliis gratiae diſputatio euincit. Quales tamen contentiones eum ideo potiſſimum iniiſſe veriſimile eſt, vt noua eius philoſophia, ſub orthodoxiae clypeo tutius lateret.

Carcer et miſeria Campanellae. §. V. Vitam hactenus deſultoriam egerat Campanella, iam ſtabilem, at aerumnoſam et miſerabilem, ei deſtinauere fata duriſſima. Nempe inopinantem oppreſſit carceris moleſtia et grauis inquiſitio apud Neapolitanos, ſic vt de vita periclitaretur, eo quod maieſtatis reus haberetur. Obſcurum vero eſt, qua potiſſimum de cauſſa ita inclementer Campanella habitus ſit. Rem autem ita ſe habuiſſe narrat CAESARIVS A BRANCHEDORO [f], Taurinenſis: *Omnium fidem ſuperarent, ſi quae noſtra memoria atque nuper adeo Dominicanus monachus fuit molitus,*

b) Ibid.

c) 1617. 4. Francofurti.

d) In FELLERI Monumentis ineditis trim. XII. p. 637.

e) Art. 2. p. 372 ſeq.

f) In Orat. praemonitoria de Ortu pontificum, quae extat in monitis politicis de curiae Romanae potentia moderanda, vnde repetiit CYPRIANVS l. c. c. 1. p. 17.

litus, euentum ſortiri potuiſſent. Is eſt frater Thomas Campanella, etiamnum in viuis, et fruitur aura ſqualidi carceris Neapolitani. Qui elati ingenii monachus, cum nullo eſſet apud Romanos numero, et ad magna procedere ſeſe poſſe deſperaret, praeſentem vitae ſtatum ſtomachatus, Roma in regnum Neapolitanum conceſſit, nouam ibi religionem, nouumque imperium ſpirans. Sed homo nudus et incuſtoditus cum rem tantam tamque arduam aggredi non valeret, nec peſtiferi ſui virus contagione proceres vlli inficerentur, armis viam ſibi faciundam ſatius duxit. Itaque cum Turcis de Crotone, nobiliſſima Italiae in ſinu Tarentino ciuitate, quam ille inſtituto ſuo peropportunam ratus vnice delegit, tradenda et conſignanda pepigit, Zigalemque baſſam cum claſſe Turcica euocauit. Ea enim in poteſtatem redacta cogitabat cum exercitu ad montana Calabriae rectis itineribus contendere, illisque occupatis atque inſeſſis, excogitatae ſuae religionis leges ac ceremonias, tanquam a Deo in montium faſtigiis acceptas, prorogare, et mellito eloquentiae flumine, cuius naturali ſuauitate cuncta exorabula aduocatorum, et decipulas magorum, et artificia dicentium facile conciliauit, inundatos vulgi animos ſcite permulcere, et ad imperata ſibi facienda conformare. Ad hunc enim modum dictitare ſolet, omnes legum latores noua orſuros imperia, omnesque generis humani ſeductores, horrorem mandatis ſuis et obſequelam paraſſe, vt montana in ſpeciem religionis, ſed reuera ſui cauſſa praeſidii, aduerſus repentinos tumultus aut finitimorum vim, anticiparent: ita Nembrodum, Abrahamum, Moyſem, Dauidem, ipſum Chriſtum [g], *ita Minoëm, Numam, Mahometum alios, feciſſe, aſſeuerat. Non cogitauit homo miſer, non bellorum, ſed pacis auctorem Deum eſſe, et ceteras religiones, quippe falſas, vi aut aſtu fundatas, ſolam Chriſtianam, vt veram et vnicam, iuſtitia, lacrymis, precibus ſtabilitam fuiſſe, veteres Chriſtianos occidi, quam occidere maluiſſe, ſic cognominatos, quod fidei ſui teſtimonium proprio ſanguine obfirmauerunt. Verum, dum ita totius Italiae imperium animo ſuo agitat, et iam claſſis Turcica in alto apparet, ab vno ex complicibus, ſiue atrocitate inauditi facinoris, patratuque periculoſiſſimi, territo, ſeu poenitentia, vt aiunt coniurationis ducto, proditio detegitur, Campanellaque captus et vinctus Neapolim perducitur. Quo in carcere vbi plusquam Spartana nobilitate crudelia tormentorum genera ſuperauit, de proregis ſententia ad perpetuam cuſtodiam condemnatus.* Difficile eſt, de hac narratione, quantum veritatis ei inſit, ſtatuere. Illud dubio caret, aulam Hiſpanicam eum ſimilis culpae habuiſſe ſuſpectiſſimum, fuiſſeque ſocietatem coniuratorum, qui cum eo in eandem ſuſpicionem inciderint. Ipſe enim refert, non ſolum ſe comprehenſum fuiſſe, ſed calamitatis ſocios habuiſſe cruciatos et peremtos. Habuiſſe autem iſtam accuſationem plurimum coloris inde colligitur, quod adeo quaeſtione fue-

g) Blaſphemiam hic cum horrore deprecatur auctor.

rit cruciatus, vt dici vix poſſit. Teſtatur quoque ERYTHRAEVS, *Neapoli perduellionis reum factum, quod regnum illud hoſtibus prodere conatus eſſet, eiusque criminis ſuſpicione coniectum in carcerem eſſe, ita crudeliter habitum, vt ruptis circa ſedem venis arteriisque omnibus ſanguinis vis ſiſti haud poſſet.* Vtrum autem ab eo crimine innocens fuerit, difficulter res omnis expediri poteſt. Quamuis enim ſepties, vt ipſe ſcribit [h] tormento duriſſimo examinaretur, poſtremumque perduraret horis quadraginta; funiculis arctiſſimis oſſa vsque ſecantibus ligatus, pendens manibus retro contortis de fune ſuper acutiſſimum lignum, qui carnis ſextertium in poſterioribus ipſi deuorauit, et decem ſanguinis libras tellus ebibit; nullius tamen criminis conuinci potuit. Neque ſi apertam perfidiam in regem Hiſpaniae admiſiſſet, ex carcere tandem fuiſſet dimiſſus. Aſt quasdam tamen circumſtantias valde veriſimiles exaſperaſſe aulam, et inquiſitores permouiſſe, vt crudeliſſima quaeſtione toties eum examinarent, extra dubium quoque ponendum eſſe videtur. Et ipſe quidem in *Prooemio Atheiſmi triumphati ad Scioppium* ſcripto, quod vulgauit BVRCARDVS GOTTHELF STRVVIVS ὁ πάνυ, de examinis quaeſtionibus haec refert: *Quinquies citatus in iudicium, primo cauſſam dixi interrogantibus, qui literas ſcit, cum non didicerit? ergone daemonium habes. At ego reſpondi, me plus olei, quam ipſi vini, conſumſiſſe, et mihi ab eis dictum fuiſſe ſacra ſuſcipienti: accipe ſpiritum ſanctum. Secundo accuſatus, quod tempore nocturno quid contra praelatum parauerim, quod ſane mihi non modo propter philoſophiam non admittenti, ſed viſus defectu laboranti erat impoſſibile. Deinde accuſarunt me, quod compoſuerim librum de tribus impoſtoribus, qui tamen inuenitur typis excuſus annos triginta ante ortum meum ex vtero matris. Deinde quod ſentirem cum Democrito: quoniam ego iam contra Democritum libros edideram. Item quod de eccleſiae-republica et doctrina male ſentirem, cum tamen ipſe de Monarchia Chriſtianorum ſcripſerim, vbi oſtendi, nullum philoſophum potuiſſe ſic rectam depingere rempublicam, vt Romae ab Apoſtolis inſtituta eſt. Item quod ſim haereticus; ego autem ſcripſeram dialogum contra haereticos noſtri temporis. Nunc tandem me rebellem haereticumque fecerunt, quoniam praedico ſigna in ſole et luna et ſtellis contra Ariſtotelem aeternantem mundum. Hoc autem facinus rebellionis molimen eſſe interpretantur, quicunque Machiauelliſtico ſunt animo, putantes omnem doctrinam et conatum eſſe dominandi gratia excogitatum etc.* Verum haec ipſam quaeſtionem primariam nondum recludunt. Et fuere nonnulli, qui ex verbis TOBIAE ADAMI, Campanellae addictiſſimi concludunt, innocentem eum haud fuiſſe; ſcribit enim [i]: *Virum iſtum, cum donis ſuis abuti velle viſus eſſet, occulto Dei iudicio ad frugem ipſum reuocante, ingenti-*

h) In Prooemio Atheiſmi triumphati, quod extat in STRVVII Act. literar. faſcic. II.

i) In Praef. Prodromi.

gentibus miſeriarum fluctibus tanquam exemplar fragilitatis humanae inuolutum eſſe etc. Alii huc ipſius Campanellae verba rapiunt fatentis [k]: *Ego non me bonum vendico, ſed vnum ex his ſceleſtiſſimum. Hoc ergo tantum aſſero, eos non habere contra me tantum, quantum ſufficit meo iudicio ad punitionem meam. Nemo iniuſtus punitur, ſed multi iniuſte agunt. At etſi diabolus eſſem, inauditus mori contra canones et leges non debeo, praeſertim cum pollicear eccleſiae Dei tot tantaque beneficia ipſique regi. Quid prodeſt regi et eccleſiae mors mea? At ſi promiſſa praeſtitero, ingentia bona erunt illis.* Verum vt candide fateamur, nihil eſſe in vtroque loco putamus, quod cauſſam innocentiae Campanellae perimat. Quamquam enim facile concedi poteſt, Campanellam dotibus animi doctrinaeque auctis intumuiſſe, ideoque eum ad humilitatis conditionem depreſſiſſe diuinam prouidentiam; inde vero eum animi ſui miſeriam et imprudentiam agnouiſſe; non tamen ex eo colligi poteſt, illum in fidem regi ſuo debitam tam inſolenter peccauiſſe, ſed communis ſortis ea confeſſio eſt, quae vera humilitate errores natiuos agnoſcit, vnde ad perduellionis crimen conſequentia haud valet. In tanta vero rei et circumſtantiarum varietate difficile eſt, aliquid certi ſtatuere. Quod ſi tamen coniecturae locus eſt, conſpiratio quaedam in regem, maxima culpae illi tributae cauſſa fuiſſe videtur, quod nempe eam vel exorſus ſit, vel nutriuerit. Vix enim ratio alia dari poteſt, quare plurimi alii ſimul capti tormentis ſubiecti, et peremti fuerint, qui eorum accuſari non potuerunt, quorum ille accuſatus eſt. Et prius quidem enarratae hactenus circumſtantiae minime ſuadent: poſterius autem nobis omnino probabile eſt, ipſo Campanella in verbis ſupra ex *Prooemio Atheiſmi triumphati* recitatis clauem praebente. Eo enim loco conqueritur, *rebellem ipſum feciſſe aduerſarios, quoniam praedixerit ſigna in ſole et luna et ſtellis - - hoc autem facinus rebellionis molimen eſſe eos arbitrari, putantes omnem doctrinam et conatum eſſe dominandi gratia excogitatum.* Ex his vero colligimus, Campanellam aſtrologiae iudiciariae nimis deditum, vt ex libris eius aſtrologicis patet, ex ſiderum poſitu et conſtellatione magnam dominatus mutationem lymphatum, vt ſolent hi homines, praedixiſſe [l]: quibus cum nonnulli, qui coniurationem contra regem inierant, confirmarentur, hancque praedictionem in rem ſuam verterent, et forte ad Campanellam prouocarent, omnino factum eſſe, vt coniurationis iſtius particeps habitus ideoque duriſſimis tormentis cruciatus ſit. Quae cum primam capiendi eum et quaeſtioni ſubiiciendi occaſionem ſuppeditauiſſent, ipſe autem nefandi facinoris conuinci tantum non potuiſſet, quantum illi dicebant, vt ipſe luculenter ſcribit, omnem his

 verbis

k) loc. cit.

l) Dabimus verba eius ex ſched. de Libris propriis art. 3. p. m. 376. quibus ſatis luculenter haec coniectura confirmatur: „Compoſui paulo poſt „articulos prophetales quindecim pro defenſione „dictorum meorum, vnde anſam arripuerant fa„ciendi me reum maieſtatis, et hoc ex dictis „prophetarum Sibyllarum et ſanctorum, et ex „politica et aſtrologica praedictione. Paulo „ante autem dixerat, perſecutionem quae tot alios „tamdiu exercuit, ipſum quoque maieſtatis reum „feciſſe."

verbis rei ſuſpicionem non a ſe remouens [m]; aliae dein accuſationes de eius doctrina atque vita dictante aduerſariorum, praecipue cucullatorum, inuidia et perſecutione excogitatae ſunt, quibus miſer tot annis vexatus eſt. Fanatica enim huius furfuris inſania exagitatum fuiſſe Campanellam ex loco quodam atheiſmi [n] clarum eſt, vbi ita ineptit: *Ad impiorum opprobrium praeſtolor etiam in terra praeludium paradiſi coeleſtis, aureum ſeculum, felicitate plenum, a quo facto iterum flagello de funiculis creaturarum, vt inquit S. Catharina Senenſis, excludentur increduli deriſores pietatis.* Sed quaecunque cauſſa immanis, quae in Campanellam exercita eſt ſaeuitiae fuit, illud ex ipſius narratione [o] certum, quinquaginta eum carceribus hucusque clauſum et afflictum fuiſſe. Viginti enim atque ſeptem circiter annis detentus fuit modo in caſtro Oui, modo in arce noua, vel etiam in caſtro S. Ermi. Adeo autem ſaeuit furor hoſtium in Campanellam, vt librorum ei copia denegaretur, et a ſtudiis prorſus prohiberetur: qui tamen non diu durauit. Reſtituta igitur ſcribendi, ipſiusque literarii commercii cum viris eruditis licentia, carceris taedia ſcribendis libris leuauit, viros autem doctos, quotquot Neapolin venerant, familiariter, praeſentibus tamen cuſtodibus alloqui, et nouam philoſophiam docere potuit. Inter quos cum etiam eſſet Tobias Adami nobilis Saxo [p], qui admodum philoſophematis Campanellae capiebatur, is domum reuerſus, partem lucubrationum, quas Campanella eius fidei crediderat, vulgauit. Qualia autem eo tempore ſcripſerit, ipſe in ſchediaſmate *de libris propriis* prolixe enarrauit, quod, ne nimii ſimus, adeundum eſt. Memorari autem inter eamerentur, liber *de Monarchia Hiſpanorum* [q], *et philoſophia realis in quatuor partes ſecta*, quem vtrumque foetum in Germania Adamus edidit. Quae vero in carcere elaborauit, ea anno cIↃIↃcxi, vrgente nuntio apoſtolico ei erepta ſunt. Commiſerati tamen infelicis philoſophi ſunt Fuggeri noſtrates, tum in aulis archiducum Auſtriae valde gratioſi et potentes, et pro eo liberando in aula regis Hiſpaniarum omnem lapidem mouerunt. Paulus V. quoque P. M. de ea re multoties per nuntios tractauit, et anno cIↃIↃcviii Neapolim Scioppium miſit, qui eum a miniſterio Hiſpanico obtineret. Et fortaſſe ſucceſſiſſent patrocinantium preces, niſi denuo ſidere infauſto afflatus Campanella nouam de ſe ſuſpicionem excitauiſſet. Tradit enim

ECHAR-

m) Haud parum confirmatur iſta coniectura verbis Campanellae de Libris propr. p. 375. „Scripſi „rythmos prophetales et pſalmodiam quadru„plicem de Deo et omnibus eius operibus, atque „hac poëtica ratione roboraui etiam amicos, ne in „tormentis deficerent.“

n) c. 15.

o) Prooem. l. c.

p) Is cum nobili quodam Bunauio per Graeciam, Syriam, Palaeſtinam iter fecit, reduxque Neapoli octo menſes haeſit, vbi Campanellae familiariter innotuit. Obiit conſiliarius Saxo-Vinarienſis anno 1643. Laudat eum BESOLDVS Diſſ. de Educatione, c. 8. Politicorum L. VI. conf. TENZELII Colloquia menſtrua 1689. p. 1278.

q) Edoctum ſe, aliter ſentientem, eſſe, Campanellam librum tum demum ſuum de monarchia Hiſpanica compoſuiſſe, cum ex Hiſpanorum vinculis eſſet liberatus, ſcribit LEIBNIZIVS Epp. Vol. IV. p. 11. ſed falſum in eo eſſe, ex ipſius Campanellae narratione de Libris propriis art. 3. p. 377. patet. Verum tamen eſt, quod contra G. Arnoldum obſeruat, librum hunc carceris cauſſam non fuiſſe, quem in carcere demum ſcripſit.

Echardvs [r]: celebrem illum Petrum Giron, Oſſunae ducem anno cIↄ Iↄcxi Neapolitanum proregem conſtitutum, Campanellam in carcere inuiſere ſolitum, eiusque conſiliis in adminiſtratione regni vſum fuiſſe; id autem Campanellae exitio fuiſſe. Nam prorege illo affectati regni accuſato et proditionis reo deprehenſo, velut eiusdem ſceleris participem Thomam iterum durius vexari coepiſſe, eiusque carcerem in plures annos eſſe prorogatum.

§. VI. Tandem, cum inaudita pertinacia Campanellam fortuna ſiniſtra tot annos miſere exercuiſſet, fauentior eius vultus illum reſpexit, et liberationis hora, poſt tam diuturnum carcerem appropinquauit. Sedente enim Vrbano VIII, qui vt ipſe literatiſſimus erat, et viris doctis impenſe fauebat, ita Campanellam ex pluribus in eius gratiam ſcriptis noſcebat, et amabat, interprete et mediatore Innocentio Maximo, epiſcopo Catanenſi, et partes quoque ſuas, atque auctoritatem, qua in aula fruebatur, interponente Seraphino Rinaldi Nucerino, Dominici ſodalitio adſcripto eo res deducta eſt, vt iubente rege catholico Philippo IV. a prorege Neapolitano Albae duce, quoad cauſſam regiam innocens declararetur [ſ]. Factum id anno cIↄ Iↄ cxxvi, quo Id. Maii liber dimiſſus, Romae ad S. Officium accelerauit. Romae tamen in S. Officio carcere quidem detentus eſt, ſed nomine magis quam re tali, cum amicis liberrimus ad eum aditus pateret. Cuius cauſſam ipſe quidem nunquam enarrauit, ſunt autem qui tradant, illum haereſin ſimulaſſe, et ab inquiſitionis Hiſpanicae tribunali, ad quod delatus fuerat, ad ſacrum tribunal Romanum appellaſſe, *in vrbemque ea ratione deductum, tum aperta ſtropha, quam eo tantum ſtruxerit animo, vt a diutina illa duriſſimaque captiuitate Neapolitana liberaretur, ab Vrbano VIII beneuole exceptum* [s]. Alii autem contendunt, ſummum pontificem Thomam ſacro tribunali ſiſtendum poſtulaſſe, quod aduerſus doctrinam catholicam ſcripſiſſet, cum perduellionis hactenus nullo modo conuinci potuerit. Quae veriſimilitudine non carent, eo quod aliquo modo in cuſtodia S. Officii detentus eſt. Tandem anno cIↄIↄcxxix plenae libertati Campanella reſtitutus eſt, et iubente pontifice codices eius quoque illi redditi ſunt, quos magiſter S. palatii hactenus detinuerat. Cumque inopia rerum et paupertate premeretur, conſtitutum ei a pontifice in ſingulos menſes honeſtiſſimum ſtipendium, admiſſus inter domeſticos atque familiares, multisque gratiarum documentis cumulatus eſt. Id quod occaſionem ſuppeditauit Gabrieli Naudaeo, quo amiciſſimo Campanella vtebatur [t], pontificem maximum publico panegyrico in conſeſſu omnium ordinum anno cIↄIↄcxxxii, ob collata in Campanellam beneficia publice laudandi. Neque tamen tanto praeſidio ſecurus viuere in vrbe potuit, Hiſpanis miniſtris aegre ferentibus, quod quaecunque ſcripſiſſet, dixiſſetque ex curiae Romanae ſententia impune ferret. Morde-

Liberatio Campanellae et acta ad vitae finem.

r) loc. cit.

ſ) Citati, et imprimis ipſe l. c. art. 5. p. 382.

s) Conf. Echardvs loc. cit.

t) Vid. Epiſt. Naudaean. 82. p. 623.

Mordebat quoque homines, quod ad Gallos conuerſus eorum amicitia frequentius vteretur: vnde nouarum molitionum metu, licet vano, excitato, iterum inſidiae illi paratae ſunt, vt clam ſurreptus Neapolin iterum duceretur. Quas cum intellexiſſet, conſpirante pontifice cum legato Galliae Franciſco de Noailles, mutata veſte, Minimorumque habitu indutus, in curru legati Vrbe anno cIɔIɔcxxxiv clam egreſſus eſt, in via literis legati vrbium proceribus paſſim commendatus [u]. In via Maſſiliam appellens, lectica a Nicolao Peireſcio Aquas Sextias accerſitus, et opipare in eius domo exceptus, atque liberaliter aliquot menſes habitus eſt. Ita ex longinquo malo recreatus et a Peireſcio ſumtibus ad faciendum iter inſtructus Lutetiam anno cIɔIɔcxxxv aduenit, regemque Ludouicum XIII ſalutauit. Ibi fauentem expertus eſt primum regni adminiſtrum Armandum cardinalem Richelaeum: quo parario a rege annuo ſtipendio mille librarum regia munificentia donatus eſt. In ea vrbe, eruditorum aſylo, reliquum vitae exegit apud praedicatores ad S. Honorati vicum, rege ita requirente. Narratque Echardvs [x], honorabiliori exceptum hoſpitio ab eruditis vel etiam magnatibus ſaepius inuiſum, vt cuius ingenium in colloquiis mire emicaret, a rege etiam identidem in conſilium accerſitum, vbi praeſertim de rebus Italiae ageretur: vſumque amicitia Puteanorum, Moraei, Diodati, Vayerii, Gaſſendi, Gaffarelli, Patini, Merſenni, aliorumque, tandem grauiori febri correptum, ſpiritum Deo pie reddidiſſe anno cIɔIɔcxxxix, VII. Cal. Iunii, aetatis LXXI. Quem annum ſibi fatalem futurum fatumque ſibi ſiderale metuiſſe ab eclipſi refert Idem, illum tamen diem viuendo non attigit.

Character ingenii Campanellae.

§. VII. Fuiſſe Campanellam virum ingentis, et portentoſi ingenii, apud omnes in confeſſo eſt. Egregiis enim atque abundantiſſimis naturae muneribus inſtructus, fertilitate autem facultatis, quae imagines fingit, maxima gauiſus eſt. Ex quo potiſſimum fundo magnus ille ſcriptorum numerus promanauit, in quibus mira imaginationis Campanellae foecunditas velut in ſpeculo quodam reſplendeſcit. Immo, ſi de iis taceamus, tot tamen ſcientiarum typi, quos delineauit, tot depicta operum conamina, quae in tractatu de *Libris propriis* enarrauit, luculenta eius rei ſunt teſtimonia. Tacemus alia, adducta a Cel. Stollio [y], qui videndus. Nec deneganda eſt Campanellae lectio ſatis prolixa et cum attentione inſtituta, atque in optimis diſciplinarum auctoribus magna diligentia verſata, id quod vel ex vna, quam ſchediaſmati *de Libris propriis* adiecit tractatione *de Recta ratione ſtudendi* elucet, in qua de pleriſque veterum ſcriptoribus celebrioribus, et de recentioribus haud paucis philoſophis, poetis, oratoribus, hiſtoricis, ſcriptoribus epiſtolarum, mathematicis, medicis, legiſtis, theologis, iisque qui varia ſcripſerunt, ita differit, vt pateat, non nudos

u) Multis haec narrat et beneficia Noalliae gentis depraedicat in Opp. philoſophic. Tomi I. dedicatione.

x) loc. cit.

y) Hiſtor. Literar. P. II. c. 1. §. 91. p. 404 ſeqq.

nudos eum librorum titulos inſpexiſſe, ſed cum cura euoluiſſe totos, et attentionem in iis examinandis haud paruam adhibuiſſe. Nec dubium eſt, quod nonnullis viris doctis obſeruatum [z], quin Cardanum potiſſimum ob oculos habuerit, quem valde ea aetate commendauit lectionis vaſtitas. Inde ſimia Cardani dictus eſt, nec immerito. Nam non virtutibus modo intellectus ſed naeuis quoque Cardano omnino ſimilis eſt, maxime in eo, quod imaginationis vis iudicandi facultatem ſuppreſſit, et imprimis eam partem perdidit, qua prudenter ſtudiorum curſus ſolet regi. Illius multa quidem in omnibus eius operibus occurrunt veſtigia, non tamen luculentiora ſpecimina ſunt, quam quae de diuinis et coeleſtibus, deque hominum cum iis connexione et commercio ſatis παραδοξῶς differit. Qualia ſunt: immutaturum hominem, Deum amicum habentem, fide rerum naturalium curſum, et miracula perpetraturum, ita vt ſopitum rerum naturalium ſenſum moueat, ac ſibi obedientem reddat [a]: inſtare praeludium paradiſi coeleſtis, aureum ſeculum, felicitate plenum in terris [b], dari magiam, non modo diuinam, ſed et naturalem, quae exiſtat ex ſtellarum et medicinae notitia, coniuncta cum religione et fiducia, ſitque adeo excellens Dei donum, vt ea rite vſi, ſaepe ad ſupernaturalem magiam et commercium cum ſuperis perueniant [c]. Poſſe hominem, ſi ſimilem ſibi cum aliquo faciem et cetera corporis membra eſſe ſibi perſuaſerit, non ingenium tantum illius, ſed et animi ſenſa illico cognoſcere. Et quis quaeſo non in eo iudicium deſiderauerit, qui ſe iactat ſanatum a morbo lienis cuiusdam mulieris verbis et precibus, in aſpectu deficientis lunae [d]? qui vaticiniis per cribrum fidem certam adhibuit [e]? qui futura homini fata praedicere auſus eſt [f], qui perſuaſum ſibi habet, cum mali quippiam ipſi immineat, inter ſomnum et vigiliam audire ſe ſolere vocem clare loquentem et nomen ſuum inuocantem [g]? qui ſibi apparere daemonas et colloqui tradit. Aſt haec et ſimilia tum in libro *de Senſu Rerum*, tum alibi vendit Campanella: ſatis iſtis nugis prodens, quo potiſſimum morbo animus eius aegrotauerit. Maxime vero praeter ſingularia, paradoxa et peregrina innumera, quae per ſcripta ſua ſparſit Campanella, inepta, quam aſtrologiae μαντικῇ tribuebat fiducia, et opinio de ea, philoſopho prorſus indigna, euincit, abreptum Campanellam ardentis imaginationis furore, limites a iudicandi vi luxurianti facultati poſitos prorſus euertiſſe, vagumque ita et habenis laxatis incertum diſcurriſſe. Id quod ex *Aſtrologicorum* libris [h], quos edidit, abunde patet, in quibus ſiderum influxum diuinae quidem

z) Sorberiana p. 59. STOLL. l. c. ipſe ad Cardanum interdum prouocat, vid. Aſtrolog. L. V. c. 3. art. I. p. 203.

a) De Senſu rerum L. IV. c. 2. p. 265.

b) Atheiſm. triumph. c. 18.

c) De Senſu rerum L. IV. c. 1. p. 260 ſeqq.

d) Ibid. L. IV. c. 18. p. 340. vbi plura huius generis deliria reperies.

e) Ibid.

f) Conf. CYPRIAN. l. c. p. 48.

g) Multo ineptius eſt, quod hanc vocem ex ſenſu aëris eſſe putat l. c. Lib. III. c. 10. p. 235.

h) Vtimur editione Francofurt. 1630. 4.

quidem prouidentiae directioni non ſubtrahit, at magnam tamen illis vim tribuit, et poſſe eam remediis repelli vel declinari ſtatuit. Et profecto, pueriles nugas, omni iudicandi poteſtate erepta, fouiſſe Campanellam ex his inſtitutionibus aſtrologicis luculenter conſpicitur: monet enim, fatales eclipſium euentus (qualem ipſe in anno emortuali valde timuit, et ad anilia ſuperſtitionis remedia recurrit, quanquam eam viuendo poſtea non attigit, vt ſupra dictum) euitari poſſe, clauſa diligenter domo, incenſo ſuffitu aromatico, inſtructa muſica Venerea, aliisque mediis magicis. Nonnunquam autem plane ineptit, e. c. monens, vt, cui captiuitatem praedicant ſiderum vaticinia, in pedibus auxilium quaerat et fuga dilabatur, id quod auctorem, qui ſibi captiuitatem praenuntiaſſe ſiderum conſtellationes aſſerit [i], non feciſſe, nec durum et longinquum carcerem maturata fuga euitauiſſe, merito miramur. Ex quibus omnibus, parca licet, vt in his decet, manu allatis, ſole meridiano clarius eſt, Campanellam ad emendandam philoſophiam et ſiſtendam nouam eius et elegantiorem faciem prorſus fuiſſe ineptum. Nec mirandum adeo, quamuis errori audacter ſe oppoſuerit, et animo ingenti ad reformandam philoſophiam acceſſerit [k], quibus animi virtutibus ſolent accingi, qui philoſophiam emendare aggrediuntur, multum eum mouendo nihil promouiſſe. Deſtituebatur enim iudicio in veras rerum rationes, naturam atque connexionem penetrante, et decipiebatur frequenter imaginationis feroci entis inſania et furore; quo factum, vt magna quidem, excelſa, ſublimia haud pauca ſibi animo fingeret, et ad ea efformanda conſilia conferret, at delatus ad paradoxa, inepta, vaga et inania poſt montes parturientes enatum tantum murem viderit. Certe qui ſcripta eius philoſophica conſiderant, duo, niſi fallimur, certiſſime inuenient; nempe et παραδοξοφιλίαν ineptam et ſolido fundamento nullo nixam, et contradictiones frequentes, ſaltem diſſidia auctoris a ſe ipſo. Id quod aliter euenire non potuit, cum haud ſemel tantum ſyſtema ſuum mutauerit, auxerit, caſtigauerit, adeo vt difficile ſit Campanellam ſecum conciliare, ne dicamus, cum aliis.

Laudes et merita Campanellae.

§. VIII. Quamuis autem inter ingenia heteroclita Campanellam non minus, quam Cardanum, numerandum eſſe, ex dictis ſit manifeſtiſſimum: fatendum tamen, feliciora eum habuiſſe et valde lucida interualla, quibus multo acutius, quam alii, viderit. Vnde non negamus, veritates haud paucas easque egregias in ſcriptis Campanellae deprehendi. Cuius vna tractatio *de Gentiliſmo non retinendo* pulchrum prorſus et eruditum ſpecimen eſt, in quo, naeuos philoſophiae Peripateticae mira felicitate detexit. Et ſimili pacto in regulis illis, quibus de recta ratione ſtudendi, et imprimis philoſophandi praecepit, multa ſunt prorſus ſalutaria et digna, quae philoſophiae ſtudioſi diligenter ſequantur. Maxime autem in ciuili argumento eius doctrina eminuit, cuius liber *de Monarchia*

Hiſpa-

i) Lib. V. c. 3. art. 1. p. 52 ſeqq.
k) Laudatur ideo a SORELLO de Perfectione hominis P. III. p. m. 485.

Hiſpanica, quem in carcere dictauit nobili cuidam Auſtrico ſpem liberationis ipſi facienti [l], exemplum eſt, in quo peritiam rerum publicarum praecipuarum huius aeui in dudum captiuo vtique admirandam eſſe iudicauit HERM. CONRINGIVS [m]. Qui et *Aphoriſmos* eius *Politicos*, quos Latine verſos *partem tertiam philoſophiae realis* inſcripſit Tobias Adami valde laudat, quod arguant capax atque verſutum auctoris ingenium: licet fateatur quoque, eos tangere perquam multa politicae philoſophiae, plene autem nihil exſequi; plura etiam docere perperam. Sed et illud inter ſplendores ingenii Campanellae, a nebulis imaginationis non ſuppreſſos pertinet, quod ſobrie et acute haud raro de ſcriptoribus, maxime philoſophicis, iudicauerit, ſatis lynceus in perſpiciendis aliorum naeuis, qui in ſuis dignoſcendis talpa fuit coecior. Cuius ſi quis exemplum deſideret, eum illa legere iubemus [n], quae de Ariſtotele prudenter monuit, et in quibus laudata ingenii Ariſtotelici ſublimitate et magnitudine reprehendit in eo obſcuritatem, euitatas et neglectas quaeſtiones arduas, tectam callide ſententiam, cum in rebus parui momenti prolixus eſſet, et minutiſſima ſectaretur: porro contemtum veterum philoſophorum; quodque in metaphyſicis grammaticum magis quam philoſophum ſe praeſtiterit, et aliena magis, quam ſua tradiderit, ſaepe etiam contradictionem incurrat, dum ex diuerſis auctoribus ſua philoſophemata depromat: denique quod in logicis ſuperfluus ſit in tractatis et mancus in tractandis, et quae alia ſunt, ſuo loco quaerenda, quae magno iudicio dicta eſſe intelligent, qui Ariſtotelem attente et ſine praeiudicio legerunt. Imprimis autem praeclare vidit Campanella, quibus mediis ſanctior philoſophandi ratio poſſet promoueri, nec dubitandum eſt, quin ad veram philoſophiae naturam totus perueniſſet, ſi hac via incedere, quam ingenium ſuum ſequi, maluiſſet. „Pulcherrime enim „monet [o]; philoſophantes ante omnia rei, de qua philoſophari cupiunt, „hiſtoriam exploratam ſibi, non ex parte, ſed totam habere debere, eam„que per teſtes non deceptos nec deceptores eſſe cognoſcendam et exa„minandam: nulli philoſophorum aut legislatorum ſectae ita eſſe inhae„rendum, vt putes ipſos ab errore fuiſſe immunes: omnium hominum „libros legendos, nec ſtatim reſpuendos, quae noſtro intellectui diſſo„nant. Cum impoſſibilis aliqua propoſitio nobis apparuerit, non ſtatim „eam pro impoſſibili habendam ac praedicandam, ſed retinendum aſſen„ſum, donec vndique conquiſitis rationibus veritas eruatur.“ Quanquam autem nugatus eſt Campanella, quod leuibus ratiociniis rebus omnibus ſenſum ineſſe, mundumque totum animal eſſe machinamque viuentem et ſentientem ſtatuit, laudandus tamen in eo eſt vehementer, quod in naturali diſciplina ad ſenſum magis et experientiam, quam ad abſtractiones vanas et inutiles prouocauerit. Quod vtinam in metaphyſicis non feciſſet, et a tentanda ſpirituum natura abſtinuiſſet, in quibus conatibus

 ſomni-

l) Conringiana p. 315.

m) De ciuili prudentia c. 14.

n) De recta ratione ſtudendi p. 398.

o) loc. cit.

ſomniis haud raro, quae pro experientia excipiebat, innixus turpiter deluſus eſt.

Culpata in Campanella. §. IX. Et haec quidem omnia in Campanella laude ſua non fraudanda eſſe, aequus rerum iudex facile pronunciauerit: aſt ſunt alia in hoc viro, atro imprimis colore notata, quae animum philoſophica, ne dicam, Chriſtiana pietate minus recte imbutum, et contra falſas regulas minime munitum produnt. Inter quae id recte notatum fuiſſe in Campanella a praeſtantiſſimo CYPRIANO p), quod extinguendos fuiſſe poſt comitia Auguſtana proteſtantes, ne haereſis latius ſerperet, ſcripſerit q), fatebuntur omnes, quotquot indolem ciuitatis Chriſtianae, legumque quas princeps illi optimus tulit, intelligunt, noruntque omnem eas violentiam a Chriſtiano populo longe arcere, et aliis prorſus armis defendere ſua moenia, quam quae Campanella malis artibus inſtructus ſuadet. Quod quamuis mire diſpliceat ECHARDO, ſodalem ſuum impietatis ideo poſtulari, qui principes Proteſtantes antiquam religionem euertiſſe, cupiditate ſtabiliendi imperii ſui clamat, et Campanellam recte potuiſſe ſuum regem excitare ac vrgere ad tuendam catholicam Romanamque eccleſiam putat; impudens tamen monachus, rerum in Germania tum geſtarum prorſus ignarus non vidit, ſummis principibus, qui in comitiis Auguſtanis aderant, et contra vim apertam fuerant proteſtati, nihil minus cordi fuiſſe, quam religione abuti, qui fidem Carolo V toties praeſtitere. Vt taceamus, ſi verum id eſſet, commendaſſe tamen Campanellam factioſa et ad bella ferenda apta principia, nec in ciuitate ferenda, nec in eccleſia audienda. Nos non miramur hanc impudentiam et malignitatem animi in Campanella, recordantes et temporis illius, quo vixit miſer philoſophus, quod huiusmodi conſiliis ferale bellum accendit; et miſeriae eius, cum aulae Romanae blandiri quouis modo, ad obtinendam ex diuturno et moleſto carcere liberationem conatus ſit, et hoc quoque pacto tandem Hiſpanorum crudelitatem euaſerit. Hoc vero peſſimo principio poſito mirum non eſt, plurima eum admiſiſſe conſectaria, quae ciuilem doctrinam caſtiorem nempe et prudentiorem, contaminant. Qualia ſunt, quod militares copias paſſim ad tuendam et amplificandam Romani pontificis auctoritatem et potentiam ſuadeat: quod Auſtriacis contra Proteſtantes in Germania commendet, vt ſpargantur inter eos perpetua diſcordiae ſemina, commota quaeſtione de praeeminentia; quod dolos fraudesque ſubuertendae paci aptas ſuppeditauerit: et quae alia ſunt, quae non facile ſpongia inſultantis ſcriptoris abſterguntur, et a candidis viris, cui non ignota eſt legis Chriſtianae indoles, etiam in ipſo eccleſiae Romanae gremio merito reprobantur.

Campanella atheiſmi poſtulatus. §. X. Grauius adhuc ἔγκλημα eſt, et haud leuem famae Thomae maculam adſpergit, obiecta impietas, et atheiſmi haud facile excuſanda impudentia. Quamuis enim aperte impiis Numinis oſoribus patrocinatum

p) p. 32. q) De Monarch. Hiſpan. c. 27.

tum fuiſſe eum nemo dixerit, haud obſcuris tamen rationibus ſibi conſtare contendunt, qui eius apologiam pro religione, quam *Atheiſmi triumphati* titulo ornauit, legerunt, tacito pectore hanc perfidiam animo Campanellam preſſiſſe, et ita frigide cauſſam Dei egiſſe, vt eam prodere voluiſſe *hoſtibus* ſit manifeſtiſſimum. Ita CONRINGIVS [r], BOECLERVS [s], MORHOFIVS [t], BVDDEVS [u], alii [x] laudati a Ven. REIMMANNO [y]. Et iam viuo Campanellae ſimilem impietatem fuiſſe obiectam, ex prologo eius libri conſtat, quo accuſatum ſe eſſe ait, quod librum de tribus impoſtoribus compoſuerit. Auxere hanc ſuſpicionem libri eius *de Senſu rerum et magia*, quos digniſſimos eſſe putauit MAR. MERSENNVS [z], qui flammam ſentiant et fumo incantentur, quae alibi [a] repetit, licet alias Campanellam magni fecerit, eumque inter amicos numerauerit [b]. Vnde eos magno conatu refutauit Athanaſius Rhetor, Graecus presbyter Byzantinus, Campanellae aequalis, qui acriter eo nomine *caſtigaſſe* Thomam dicitur [c]. Fatemur nos, nimis acres durosque eſſe cenſores Campanellae in inurenda atheiſmi nota. Non obiiciemus, quod imprudenter ECHARDO excidit: *Hanc obiectionem eſſe heterodoxorum ex odio catholicae Romanaeque eccleſiae, cui noſter mirum, ipſis etiam teſtibus, affectus fuerit, et cuius deſertores vbique oppugnet et premat acrius, profectam, adeoque parui pendendam*; adeo enim immemor ſui fuit ſcriptor Dominicanae familiae, vt non recordatus ſit, quod ipſe nos docebat, Merſennum nec heterodoxum: nec odio eccleſiae Romanae detentum flammis dignam profanam Campanellae impietatem iudicauiſſe; nec monebimus, leuiora eſſe Campanellae tela, quam quae proteſtantibus eius generis iram extorqueant. Sed ad ipſa Campanellae ſcripta et aſſertiones prouocamus, quorum magna pars conſiſtere non poſſet ſublato Numine. Id quod vnam, quam de immortalitate animae in ſuſpectis *de Rerum ſenſu* [d] libris habet, demonſtrationem conſulenti eſt manifeſtiſſimum. Et tantum abeſt, vt atheiſmo fauerit Campanella, vt potius in contrarium delapſus eſſe vitium cenſendus ſit, nempe enthuſiaſmum. Nec iure obiici poſſe Campanellae excogitata noua atheorum dubia et infirmitatem reſponſionum, ex indole hominis et aſſueta inſuper docendi ſcribendique methodo patet. Supra enim euictum, iudicio plerumque defeciſſe Campanellam, ingenio ſupra modum laſciuiuiſſe. Huic enim excogitatarum obiectionum multitudo adſcribenda erat, poſtulante inſuper methodo ſcholaſtica, quam in clauſtro didicerat, vt, quotquot exſculpi poſſent, dubiorum cateruae adducantur: illi reſponſionum debilitas et eneruis actio tribuenda. Nec defuiſſe ani-

mum

r) Conringiana p. 52.
s) In Ann. Taciti L. I. c. 3. p. 57.
t) Polyhiſt. L. I. c. 8. §. 21.
u) Theſ. de Atheiſmo c. 1. §. 24. p. 132.
x) LA CROZE Entretiens p. 381.
y) Hiſt. Atheiſmi Sect. III. c. 4. §. 18. p. 378.
z) Qu. in Geneſin col. 1146.
a) p. 130. 707. 708. 939.
b) ECHARD. l. c.
c) IDEM l. c.
d) L. II. c. 25. p. 145.

mum Campanellae, impietatis fautores refutandi, ex variis ſcriptorum eius locis conſtat, quibus atheorum inſaniam ridet et perſtringit. Non negamus, ineſſe ſcriptis Campanellae quaedam, quae et pie et caute magis poſſent dici, et animum prodere ſolent, Numinis metu et religionis reuerentia non ſatis munitum, plura eſſe, quae ſi conſequentias vrſeris, malam ſententiam euincunt. Aſt cum hoc iniquum eſſe ac ineptam de atheiſmo ſtatuendi regulam, aequus Lector ipſe intelligit, tum illa non tam animo a Dei cultu et religione abhorrenti, quam imprudentiae ingenii Campanellae anomali tribuenda ſunt. Magis enim iudicii defectum, quam voluntatis perfidiam teſtantur. Quae vero de ſenſu rerum ſcripſit, inepta quidem ſunt, et philoſopho reformatoris perſonam induente indigna, at nec noua tamen, ſed multoties, et ante Campanellam a Teleſio recocta, et in Numen minime iniuria, quod omnino ſupponunt. Ferri autem debent in homine tot calamitatibus iactato, tot ingenii praecipitiis tentato, tot librorum lectione et ſcriptione obruto, et inde iudicii deliquium paſſo iſtae anomaliae, et infirmitati magis, quam malitiae adſcribenda ea ſunt, quae a vera regula ſenſuque pietatis recedere videntur.

Scripta Campanellae. §. XI. Scripſit fere innumera Campanella, adoleſcens, iuuenis atque vir; neque ſenis induſtria emarcuit. Multa incepit, et affecta reliquit haud pauca furto vique ſublata amiſit et reſuſcitauit, quam plurima amicis tradidit edenda, qui eius pennis poſtea ſe exornarunt. Multa adhuc ſunt, quae extant a Campanella profecta, licet rarius occurrentia [e]: nec pauciora, quae paſſim in bibliothecis latent, nondum vulgata. Et plerorumque indicem quidem atque hiſtoriam ipſe Campanella enarrauit in ſchediaſmate *de Libris propriis;* accurate et editos et enarratos recenſuit I. Echardus, qui triplicem ſcriptorum Campanellae dedit catalogum; primum iuxta ſyntagma *de Libris propriis*, alterum, prout ab eo fuerunt in X Tomos diſtributa ad calcem *Philoſophiae rationalis:* tertium operum, quae reuera typis prodierunt, ſeruata editionum chronologia, et additis virorum eruditorum, ſi quae emanauerunt, cenſuris. Addidit his indicem quartum operum, quae typis non prodierunt, ſed MSc. in bibliothecis variis deliteſcunt. Hunc conſulat, qui de ſcriptis Campanellae certior fieri, eiusque literariam hiſtoriam plenius noſcere cupit. Multa ex his ſcriptis in Galliam ſecum adſportauerat, ſed cum nec doctrina de praedeſtinatione Thomiſtis placeret, qualem ille tradebat, nec ferre poſſent multa in pontificis maximi gratiam dicta, Galli eo quod eccleſiae Gallicanae libertati intolerabilia viderentur, ea edere in vulgus auſus non eſt. Notari autem ex editis a nobis merentur, *philoſophia ſenſibus demonſtrata, prodromus philoſophiae inſtaurandae; de Senſu rerum et magia; Realis philoſophiae epilogiſticae partes quatuor; Atheiſmus triumphatus; de Gentiliſmo non retinendo; Aſtrologicorum libri ſex; Philoſo-*

e) Vid. Sinceri Obſeruationes de Libris rarioribus T. I. p. 104. T. II. p. 25. 209. Vogt, Cat. libr. rar. p. 161. 162.

Philoſophiae rationalis partes quinque, ciuitas ſolis, quae eſt idea reipublicae imaginariae; Vniuerſalis philoſophiae ſeu metaphyſicarum rerum iuxta propria dogmata partes tres: de Monarchia Hiſpanica et de libris propriis et recta ratione ſtudendi. In his quae affatim carpas, complura inuenies; multa autem deprehendes, quae laudem merentur, et doctrinam ſpirant. Vnde haud pauci Campanellae eruditionem laudibus extulerunt, quorum loca congeſſere CYPRIANVS [f], ECHARDVS [g], POPE-BLOVNTIVS [h].

§. XII. Integrum philoſophiae curſum reformare conſtituerat Campanella; non in iuuentute ſolum, qua eas tractationes edidit, quas ſupra enarrauimus, ſed ſenex quoque, et ad maiorem animi fatorumque tranquillitatem perductus. Quem in finem opera in decem tomos diſtributa edere in animo habuit, vulgatoque tomo primo ſubiunxit huius conſilii adumbrationem, ex qua patet, dare eum voluiſſe praeter *Philoſophiae rationalis partes quinque, grammaticam, dialecticam, rhetoricam, poëticam, hiſtoriographiam*, quae typis editae ſunt, *Philoſophiam realem phyſiologiam, ethicam, politicam, oeconomicam complectentem;* et libros ſimul *de Senſu rerum et magia, et aſtrologicos* exhibentes: tum *Philoſophiae vniuerſalis ſiue metaphyſicae* partes tres. Vt taceamus *Opuſcula miſcellanea;* ex parte quoque argumentum philoſophicum complectentia. Eorum autem nihil praeter partem primam et quartam prodiit. Ex qua, vt ex libris ſupra enarratis, *de Senſu rerum*, ex *Prodromo philoſophiae inſtaurandae* et ex *Vniuerſali philoſophia*, et ex *Reali philoſophia epilogiſtica*, eius nouum, quod condere coepit ſyſtema hauriendum eſt. Non patitur locus et inſtituti noſtri ratio, vt plenam doctrinae philoſophicae Campanellae exhibeamus διατύπωσιν; in infinitum fere ſi hanc viam ſequi velimus, excurſura huius vltimae partis tractatione. Vt tamen conſtet, quibus potiſſimum hypotheſibus emineat Campanellae philoſophia, ſingulares eius ſententias, quae potiores ſunt ſtrictim enarrabimus; iis omiſſis, quae vel contra Peripateticos, vel pro Teleſio diſputauit, quae ad philoſophiam polemicam pertinent, et alio loco delineanda ſunt. *Philoſophia Campanellae.*

§. XIII. In dialecticis hae potiſſimum Campanellae aſſertiones memorabiles ſunt [i]: *Dialectica Campanellae.*

I. Dialectica eſt ars, ſeu inſtrumentum rationale ſapientis, quo ſermocinationem in omni ſcientia moderantur.

II. Tres ſunt partes logicae, definitiua, enunciatiua, at argumentiua, nempe ſecundum tres actus intellectus, conceptionem, enunciationem, et diſcurſum.

III. De-

f) loc. cit.
g) loc. cit.
h) Cenſ. cel. auct. p. 436. LOTTER. de Teleſio p. 56 ſeqq.
i) Dabimus paulo pleniorem logicae Campanellae διατύπωσιν, cum, qui hiſtoriam philoſophiae rationalis ſcripſerunt, eam vix nominetenus adducant, vid. cel. WALCHII Hiſt. log. §. 19. Parerg. acad. p. 661. cuius ſine dubio cauſſa eſt libri raritas.

III. Definitio idem eſt, ac terminus; ille vero vel perfectus vel imperfectus.

IV. Termini ſunt ſemina, definitiones vero principia doctrinalium: inuentio ad metaphyſicum ſpectat, doctrina ad logicum.

V. Logica naturalis eſt participatio quaedam diuinae artis et rationis, ſeu verbi Dei, a quo dicimur rationales: logica artificialis eſt ars directiua, actuum rationes humanae in omni ſcientia.

VI. Terminus eſt ſignum notionum mentis quo, quicquid cognoſcit, diſtincte notificat, et ita orationis conſtitutiuum eſt.

VII. Quid ſint tranſcendens, genus, ſpecies, differentia, proprium et accidens, phyſice et notionaliter ex vnitiua et diuiſiua notionum operatione animae declarandum eſt.

VIII. In diuino intellectu eſt vniuerſale cauſſatiuum, modo ſignificatorum a ſe; in intellectu humano eſt vniuerſale cauſſatum ab ipſo intellectu ex ſimilitudine multorum ſingularium comprehenſorum in vnum, vnoque propter hoc nomine donatorum, ideoque ſignificatiuum et praedicatiuum de indiuiduis. Non itaque datur vniuerſale a parte rei.

IX. Tranſcendens eſt terminus, vniuerſaliſſimam communitatum omnium rerum communitatem ſignificans.

X. Genus eſt terminus ſignificans ſimilitudinem eſſentialem multorum communitatum particularium.

XI. Species eſt terminus ſignificans communitatem et ſimilitudinem eſſentialem indiuiduorum.

XII. *Indiuiduum vagum, eſt terminus ſignificans exiſtentiam incommunicabilem, communem omnibus indiuiduis ſignatis*, id eſt ſingularitatibus cuiusque rei finitae.

XIII. Differentia eſt terminus, ſignificans id, quod per ſe diuiditur genus, et conſtituitur ſpecies, et praedicatur de genere disiunctim, et de ſpecie copulatim, et de indiuiduis ſicut ſpecies.

XIV. Definitio eſt terminus complexus ex genere et differentia, praedicabilis conuertibiliter de definito, et de ſuis ſuppoſitis.

XV. Proprium eſt terminus, ſignificans rerum conditiones peculiares.

XVI. Accidens eſt terminus ſignificans id, quod rebus accidit praeter earum eſſentiam, aut potentiam, aut intentionem, aut voluntatem, aut ordinem, aut conſuetudinem.

XVII. Repugnans praedicabile eſt terminus indicans effectum impotentiae vel non entitatis, vel finitatis, quam omne finitum ens participat.

XVIII. Tranſcendens vnum eſt, omnia continens, propterea ſecundum rem non facit praedicationes: ſed ſecundum rationem plures notiones de eodem contemplante fiunt praedicationes et praedicamentum metaphyſicum.

XIX. Ens non diſtinguitur per ſingularitates ſicut ſpecies, nec per differentias, ſicut genera, ſed per diuerſos modos eſſendi, diuerſa genera conſtituentes generaliſſima.

XX.

XX. Praedicamentum eſt coordinatio praedicabilium a generaliſſimo vsque ad indiuidua per ſpecierum differentias progrediendo.

XXI. Venari praedicamenta, metaphyſici eſt.

XXII. Ens finitum vel per ſe eſt, vel ſubeſt, vel ineſt, vel praeeſt, vel adeſt, vel coexiſtit, vel inexiſtit, vel prodeſt etc.

XXIII. Quatuor ſunt praedicamentorum genera; alia enim praedicant exiſtentialiter et coexiſtentialiter de ſubſiſtentibus; alia praedicant eſſentiam partialiter, alia totaliter: alia genus habent analogum.

XXIV. Prima ſubſtantia, quae baſis omnium, nec in vllo ſubiecto eſt, eſt ſpatium vniuerſitati corporum ſubſtans: hoc ſenſu Deus improprie eſt ſubſtantia.

XXV. Secunda ſubſtantia, quae proprie et principaliter, ſed non maxime ſubſtat, nec ſubſiſtit, niſi forte imperfecte tertia, quae certo ſubſiſtit.

XXVI. Eſt itaque ſubſtantia ens finitum, reale, per ſe ſubſiſtens, perfectum, accidentium per ſe proximumque ſubiectum.

XXVII. Quantitas, quae ſecundum praedicamentum eſt, eſt intima menſura ſubſtantiae materialis, eſtque triplex; numerus, pondus, moles ſiue menſura.

XXVIII. Tertium praedicamentum conſtituit forma ſeu figura, quae eſt qualitas, ſeu modus et diſpoſitio termini ſubſtantiae ad vſum regnantis poteſtatis ordinata. Transfertur autem, ad ipſam rei intrinſecam qualitatem eſſentialem, terminantem rei conſtitutionem.

XXIX. Quartum praedicamentum eſt vis ſeu facultas, quae eſt poteſtatiuae *eſſentialitatis* virtus, ad actum et actionem emergens. Reducuntur autem omnes *facultates*, ad *poteſtatiuas*, *cognoſcitiuas*, et *appetitiuas*.

XXX. Quintum praedicamentum eſt operatio ſiue actus: eſtque perennis actus habitualis internae virtutis conſeruans eſſentiam in ſua exiſtentia propter ſe editus et non in aliud.

XXXI. Sextum praedicamentum eſt actio: quae eſt potentiae actus effuſiuus, ſimilitudinis cauſſae agentis in patientem.

XXXII. Septimum praedicamentum eſt paſſio, quae eſt actus impotentiae deperditiuus propriae entitatis et receptio alienae.

XXXIII. Octauum praedicamentum eſt ſimilitudo, quae eſt influxus vnitatis participiumque.

XXXIV. Diſſimilitudo eſt nonum praedicamentum, eſtque vere diuiſionis influxus.

XXXV. Decimum praedicamentum eſt circumſtantia, quae eſt, quicquid circa aliquid eſt ipſi inhaerens, ſiue adhaerens, ſiue inoperans, ſiue alio pacto ad ipſum pertinens, non tamen illius eſſentiam ingreditur.

XXXVI. Diuiſio eſt totius in partes, quae ſibi inſunt redactio, ſiue ſit quantitatiuum, ſiue integrale, ſiue eſſentiale, ſiue poteſtatiuum, ſiue vniuerſale.

XXXVII. Definitiones fiunt ex his, quae ſentimus, et transferuntur ad inſenſilia.

XXXVIII. Vocabula ſunt definitiones ſecundum naturam, non autem ſecundum nos.

XXXIX. Definitio eſt epilogus conſiderabilium circa rem vnamquamque, et quod eis per ſenſum colligitur: conſtatque ex ſimilitudine et diſſimilitudine.

XL. Modus definiendi varius eſt, quia varius modus eſſendi.

XLI. Non entium datur definitio, vt et ſingularium.

XLII. Quorum eſſe eſt vnum ſimplex, definitio eſt vna et ſimplex; et vice verſa, deeſſe compoſito. Deus autem caret definitione, non enim ſuſcipit differentiam, niſi negatiuam.

XLIII. Deſcriptio eſt oratio indicans eſſentiam rei per proprietates et effectus et ſimilitudines.

XLIV. Nomen eſt terminus per ſe ſignificans eſſentiam, pure rerum; verbum, actum rerum.

XLV. Praepoſitio eſt oratio perfecta indicatiua, verum vel falſum ſignificans: eſtque vel ſimplex vel compoſita etc.

XLVI. Propoſitio categorica eſt vel abſoluta vel modalis.

XLVII. Suppoſitio eſt acceptio termini ſubſtantiui in propoſitione extremaliter ſe habentis ad ſtandum pro aliquo ſuo ſignificato.

XLVIII. Argumentatio eſt proceſſus intellectus a noto ad ignotum cognoſcendum et declarandum et probandum.

XLIX. Fundamentum ſcientiae *humanae eſt ſenſus.*

L. Syllogiſmus ſenſatus *fit ex duabus propoſitionibus,* in quarum altera praedicatur ſubiectum concluſionis, in altera praedicatum, de pronomine demonſtratiuo.

LI. Inductio eſt argumentatio a partibus ſufficienter enumeratis ad ſuum totum vniuerſale.

LII. Expoſitio eſt probatio vnius propoſitionis per clariores et aequipollentes propoſitiones.

LIII. Conſequentia eſt propoſitio compoſita ex duabus, quarum altera ex altera dependet, et per illatiuam notam perficitur.

LIV. Syllogiſmus eſt oratio perfecta complexa tribus terminis et duabus propoſitionibus: ex quibus poſitis et rite ordinatis, neceſſe eſt concluſionem euenire: habetque formas quatuor.

LV. Enthymema eſt ſyllogiſmus truncatus, in quo tacetur vel maior vel minor, quoniam eſt notiſſima.

LVI. Exemplum eſt aliquid oſtendere de vno ſingulari per aliud ſingulare, in quo idem praedicatum ineſt.

LVII. Argumentum eſt vel demonſtratiuum, quod cauſſat ſcientiam, vel probabile quod cauſſat opinionem.

LVIII. Scire, eſt rem per cauſſas noſſe; impoſſibile autem eſt, id fieri poſſe perfecte.

LIX. Ex ſenſitiua demonſtratione oritur intellectiua.

LX. Sentire eſt ſcire, eſtque ſcientia de ſingularibus et contingentibus ſaepe maior, quam de vniuerſalibus, aeternis et neceſſariis.

LXI. Intrant quidem principia communia omnem demonſtrationem, ſed virtualiter et mediate, immediate autem ſola propria.

LXII. Ignorantia eſt triplex, alia negatiua, alia priuatiua, alia contraria, huc ſophiſmata pertinent.

LXIII. Propoſitiones probabiles ſunt, quae videntur probabiles aut multis, aut paucis iisque doctis.

LXIV. Sunt autem earum ſedes quatuor, teſtimonium, cauſſa, effectus et ſignum.

Summa haec eſt logicae Campanellae, quam innumeris fere diſtinctionibus, axiomatibus regulis repleuit. In qua id ſibi potiſſimum conſtitutum habuit, vt ab Ariſtotele recederet. Quod an ſemper re ipſa, et non magis nomine, et termino fecerit? an pleniora et lucidiora attulerit? an non eandem, quam Peripatetici meruerunt, dicam patiatur? an ad veritatem inquirendam viam aperuerit planiorem et apertiorem, Lectori, philoſophiae rationalis perito examinandum atque definiendum relinquimus.

§. XIV. In naturali philoſophia, ſi *prodromum philoſophiae inſtaurandae*, ſiue *compendium diſſertationis de natura rerum* ſequimur, ita ſtatuendum eſſe cenſuit Campanella: *Phyſica Campanellae.*

I. Duce ſenſu philoſophandum eſt: eius enim cognitio omnis certiſſima eſt, quia fit obiecto praeſente.

II. Senſus diſtinguitur in praeſentem ſenſationem et anticipationem, ſiue ſenſationem praeteritam, quae ſecundum certitudinis locum occupat, vt tertium obtinet diſcurſus, qui fit ab his notis per ſenſum ad ea quae non ſentimus, ſed ſimilitudine horum indagantur.

III. Vltimum intellectio tenet, quae ſeparat communia a particularibus.

IV. Communis ſcientiae ſedes eſt diſcurſus et ratio, quia non omnia poſſumus ſentire: et ratio eo certior eſt, quo ſenſu vicinior eſt: e contra imbecillior, quo imaginatione magis appropinquat et a ſenſu ſe alienat.

V. Rerum eſſentia et exiſtentia vnum idemque eſt, quae enim non habent exiſtere non habent eſſe.

VI. Quaecunque phyſica exiſtunt in loco aliquo exiſtunt.

VII. Locus eſt ſubſtantia prima incorporea, immobilis apta ad receptandum omne corpus.

VIII. Locus non habet contrarium; poteſt enim omnia corpora recipere.

IX. Non igitur datur ſurſum et deorſum, nec graue et leue, niſi ſicut a nobis inuenta ſigna.

X. Locus eſt extra mundum et forte infinitus.

XI. Vacuum non datur, quia omnia corpora ſentiunt, et mutuo tactu gaudent, at datur per violentiam.

XII. Tempus eſt duratio ſucceſſiua rerum; eſtque numerus motus non ſecundum ſe, ſed ſecundum exiſtimationem noſtram.

XIII. Omnis menſura eſt menſura reſpectu animae; ſic tempus menſura nobis eſt motus, et ſecundum ſe eſt duratio eſſentiae vniuerſorum.

XIV. Tempus menſurat quietem, et poteſt apprehendi ſine motu: componiturque ex inſtantibus, ſenſu indiuiſibilibus, quae imaginatio tamen diuidit ſemper, ſed fruſtra.

XV. Tempus incepiſſe non probatur; ſed creditur cum ſpatio ſimul factum eſſe.

XVI. In medio ſpatii vacui Deus poſuit materiam, id eſt, corpus inconſtructum, aptum ad conſtructionem recipiendam; eique appoſitas cauſſas agentes duas, calorem ſcilicet et frigus, quae in communem maſſam, vt ſuam, egerunt.

XVII. Inde duo mundi corpora prima effecerunt, calor *ſcilicet* coelum ex materia deuicta et attenuata, frigus terram, ex portione correpta et condenſata.

XVIII. Robuſtior calor cito attenuauit portionem ſuam, et vndiquaque proſiliens in peripheriam, vbi dicimus ſurſum acceſſit, frigus inimicum fugiens, et in gyrum actus coelos expandit, ac ſentiens ſuam tenuitatem a frigore corripi exſuperarique, in quibusdam partibus ſe vniit, et refulſit, et ibi coelum *ſtella* dicitur.

XIX. In extremo coeli, *vbi ſua vnio a frigore terrae non poterat* impediri, facta eſt multitudo ſtellarum, quae fixae dicuntur.

XX. Luna, quia vicina eſt terrae, ex partibus minus tutis eſt conſtituta, ex ſe non lucentibus.

XXI. Sol vero ex longe copioſo vnitoque calore conſtitutus eſt, et calor vnitus lucem emiſit, et factus eſt tantus, qui terram continuo poſſit oppugnare.

XXII. Frigus, alia agens cauſſa, abire in gyrum, ſentiens calorem, mole ſua conſtipauit, et vndequaque fugare volens, inimicum circularem fecit, ideo terra ſe ſuſtinet in ſublimiori medio immota, quia quodcunque moueretur, a calore oppugnaretur.

XXIII. Sol circa terram circumuolutus eam oppugnando, ſi attenuat, facit aërem, et vaporem, partes noſtri coeli: ſi eliquat, aquam; ſi indurat, lapides, ſi vtrumque plantas; ſi eliquat ſimul, indurat et attenuat, animalia. Sed ex liquore et vapore fiunt innumerae rerum ſpecies.

XXIV. Materia eſt corpus: quia ſine corpore nihil eſt, niſi chimaera.

XXV. Forma eſt materia extremitas et finis.

XXVI. Componuntur autem res ex cauſſa patiente et agente cum ſuis integritatibus tantum.

XXVII.

XXVII. Non habet corpus conſtructionem niſi a calore et frigore: illud in effigies efformantibus.

XXVIII. Corpus non agit, ſed recipit rerum actiones et formas.

XXIX. Materia inuiſibilis eſt, et ideo nigra.

XXX. Omnes colores componuntur ex tenebris materiae et luce ſolis.

XXXI. Lux eſt albedo viua; albedo viciniſſima eſt luci, poſtea albidum, deinde puniceum, inde croceum, viride, purpureum, albugnum fuſcum, poſtremum tenebris contiguum.

XXXII. Lux eſt caloris color et ſpecies, facies, apparentia, lux, vt oculis obiicitur, vt tactui, calor.

XXXIII. Frigoris facies eſt ignota, quia non aduenit ad nos, forte eſt nigrum, nempe contemtum facie materiae.

XXXIV. Coelum tenuiſſimum, aptum ad motum, terra denſiſſima propter quietem, illud calidiſſimum, haec frigidiſſima.

XXXV. Omnis ignis mundi a ſole eſt deriuatus.

XXXVI. Sol mouetur continuo, et nunquam eandem terrae portionem calefacit.

XXXVII. Planetae parui ſunt, qui nequeunt ad nos, qui urat, calorem demandare.

XXXVIII. Putrefieri non poteſt coelum, quia ignis non putreſcit, extranea admittendo, quibus fiat putredo.

XXXIX. Formae non latent in materiae ſinu, ſed ſunt omnes portiones cauſſarum agentium; figurae vero, quae verae formae ſunt, efficiuntur *in corpore ab agentibus.*

XL. *Aqua non habet frigus ſummum.*

XLI. Sunt itaque duo elementa, quae videmus, ſol et terra, omnia ex ſe ipſis generantes.

XLII. Sunt autem lux et tenebrae eorum facies, motus et quies operationes eorundem, rarum et denſum, humidum et ſiccum, effectus in materia.

XLIII. De principiis autem quaerentibus intelliguntur non vniuerſalia logica, ſed phyſica et realia, id eſt, in efficiendo, non in praedicando.

XLIV. Accidens eſt illud, quod praeter intentionem agentis fit; hinc calor et frigus non ſunt accidentia, quia ſunt intenta a natura.

XLV. Neque tamen calor et frigus ſubſtantiae ſunt, quia non ſunt res ſubiectae, ſed cauſſae agentes: nihil autem accidens eſt in natura, niſi in reſpectu.

XLVI. Conditiones Elementorum ſunt, vt maxima omnium ſint corpora, vt habeant actiuas cauſſas, ſint maxime contraria, et ab aliis non generentur, ſed ſeſe generent, ſuis facultatibus.

XLVII. Duae extremae ſunt materiae diſpoſitiones, denſitas et tenuitas; haec efficitur ab vno calore, illa ab vno frigore.

XLVIII. Dum calor agit in denſitatem, antequam veniat ad tenuitatem,

tem, in hos deducit gradus: in lentorem, mollitiem, viſcoſitatem, lubricitatem, fluorem, vaporem et tenuitatem.

XLIX. Tenuitas eſt ſumma explicatio materiae denſitas ſumma conſtrictio, et ideo denſa non admittunt terminum tangentis.

L. Calor non generat ſiccitatem, ſed latentem manifeſtat.

LI. Cometae fiunt ex vaporibus tenuibus copioſisque a luce ſolis illuminatis, efficientibus comam in aduerſa parte; quando transuehitur lux, mouentur autem ad motum coeli.

LII. Aër non eſt elementum, quia non poteſt aërem generare, ſed generatur a ſole: nec habet actiuitatem ſummam: ſed eſt omnis portio coeli, a frigore terrae oppugnata et ſolis calore refecta.

LIII. Similiter aqua non eſt elementum, non poteſt enim generare aquam; nec eſt frigida ſed calida.

LIV. Mare gignitur in profundis terrae partibus vbi terra fit liquida, nec partes tenues poſſunt abſcedere, et ipſa exuſta terra liquoribus mixta liquefit, exque talibus fontibus fit mare.

LV. Aquae dulces gignuntur ex vaporibus terrae in cauitatibus condenſatis, et exeunt ad orificium fontis: in aëre autem aquae fiunt ex delatis illuc vaporibus, et ſpiſſatis.

LVI. Non datur niſi vnus locus: quia locus loco non eſt contrarius, et motus non fit ratione loci, ſed contrarii fuga et conſeruationis appetitu.

LVII. Terrae purae nullus motus competit; coelum vero mouetur propter calorem.

LVIII. Motus diuiditur in actionem et operationem: actio requirit patiens, nam eſt effuſio ſimilitudinis agentis in patiens: paſſio vero eſt eiusdem receptio. Actio tendit ad finem; operatio vero non, ſed ſi finiatur, deſtruitur operans.

LIX. Motus, qui eſt operatio, eſt actus exiſtentis in actu; ſed qui eſt paſſio, eſt actus entis in potentia et ideo terminabilis.

LX. Vnum eſt coelum, et ſtellae mouentur ſuo calore, pro diuerſitate gradus caloris.

LXI. Non datur motus raptus, nec excentrici nec epicycli, ſed eleuantur et deprimuntur planetae ſecundum acceſſum et receſſum a ſole, a quo lucem participant maiorem.

LXII. Feruntur in obliquum, quia poli mundi non ſunt ſtabiles, ſed mouentur trepidando, modo in auſtrum inclinati, modo in ſeptentrionem.

LXIII. Ens vnumquodque agit, vt ſe ipſum conſeruet in eſſe, quo eſt: ideo alterius entis contrarium ſentiens illud deſtruere ſtudet, et ſuam indere ſimilitudinem in contrarii entis materia, vt tuto viuat in ſuo. Hinc innoteſcunt actiones: calore terram frigidam deſtruere exoptante.

LXIV. Quoniam ſol longe terra eſt maior viribusque robuſtior, quaecunque generat, ſua donat natura, ſcilicet calore. Omnia enim entia

noſtra

noſtra natura calida ſunt: quia vero frigus et denſitas terrae reſiſtit, dantur tantum eis medii gradus caloris.

LXV. Fit ergo rerum diuerſitas ex diuerſis modis agendi et gradibus diuerſis ipſius caloris diuerſaque e materia.

LXVI. Cum agit calor, primum ſe indit materiae, in quam agit, dein attenuat materiam, licet in re diſſimilari partes remanentes craſſiores reddantur. Pars autem attenuata ſubito eleuatur; et tum alba efficitur: poſtremo rem attenuatam mouet.

LXVII. Hoc pacto generantur, nix, grandines, fulmina etc.

LXVIII. Lapides alii fiunt ex fluore terrae a calore fuſo, deinde a frigore ſtricto, vel tenuium abſceſſu, alii fiunt ex materia liquida deuictaque a calore, vnde perſpicui ſunt.

LXIX. Ex eiusmodi viſcoſo fluore in quo tamen partes inſunt tenues, et ideo extra ſuperficiem terrae exſudante, fiunt plantae.

LXX. Animal omne fit vbi calor tenuis ingenerat ſpiritum, qui elabi non potens e craſſitie, in cuius medio gignitur, ad ſui ingenium. Itaque ſentiens a contrariis ſe ſuamque domum oppugnari, et calore proprio reſolui, fingit ſibi organa apta ad ſui nutrimentum et vitam.

LXXI. Quicquid eſt in corpore, inſtrumentum eſt ſpiritus animalis in cerebro reſidentis, qui per neruos diſcurrens, totum, quo vult, agitat corpus, ſique ſentit ſe ſeruari, bonum iudicat, ſi deſtrui, malum.

LXXII. Animalia dupliciter fiunt: alia enim ſponte oriuntur, ingenito a ſole ſpiritu in craſſa mole, quae tunc fieri maxime contingit, cum entia noſtra putrefieri inceperint, quae vero e pluribus conſtant portionibus, diſſimilaribusque nequaquam ſponte oriri poſſunt: hinc ſimilia ex ſimilibus animantibus naſcuntur.

LXXIII. Differentia maris et foeminae ex inopia copiaque caloris fit.

LXXIV. Falſum eſt, foeminas non emittere ſemen, nam teſtes habent interius, ſed minus calidum habent minusque craſſum.

LXXV. Semen animatum eſſe oportet.

LXXVI. Omnes animalis operationes actionesque ab vna eduntur anima.

LXXVII. Idem ſpiritus omnia operatur in omnibus ſenſoriis.

LXXVIII. Omnia ſentiunt: omnes autem ſenſationes tactus ſunt.

LXXIX. Senſus quilibet immutatio eſt ſpiritus ab obiecto ſuo vires effundente.

LXXX. Tactus eſt in corpore vniuerſo, magis vero exquiſitus, vbi ſpiritus ad externorum bonorum malorumue vires diſcernendas opus habet magis.

LXXXI. In cerebro ſenſus princeps eſt.

LXXXII. Obiectum oculorum, lux eſt non color.

LXXXIII. Quicquid auditur eſt ſonus, id eſt motus robuſtior noſtri ſpiritus motione continua.

LXXXIV.

LXXXIV. Odor rei tenuis eſt ſubſtantia, quae ſpiritum in ſpongia marium attingens immutat, eſtque realis.

LXXXV. Sapor eſt actio innati caloris ſapidorum, linguae calore perciti et materialiter agentis.

LXXXVI. Senſationes, quae in ſenſoriis fiunt, ad cerebri ſpiritum deferuntur, qui omnia iudicat, ab his quidem immutationibus immutatus vires bonas malasue diſcernens.

LXXXVII. Senſus vnus eſt, at ſenſationes organaque ſentiendi plura. Vna diſcurrens ſentiensque anima.

LXXXVIII. Quia anima cogitando ſupra coelum in infinitum ducitur, ideo a cauſſa infinita et diuina, Deo eſſe concluditur, adeoque immortalis.

LXXXIX. Triplici viuimus ſubſtantia, corpore ſcilicet ſpiritu et mente. Corpus eſt organum, ſpiritus vehiculum mentis, mens vero apex animae in horizonte habitans, quae ſpiritum et corpus informat.

XC. Fontes omnium paſſionum ſunt duo oppoſiti dolor et voluptas; hic ſenſus boni, ille mali, ad haec ſequuntur ceteri affectus, et hinc etiam virtutes ſumunt ortum, quae prout magis conſeruant, magis virtutes ſunt.

Pauca haec ſunt ex innumeris, quae in libris phyſicis Campanella multis rationibus, methodo haud raro vſus ſcholaſtica incruſtauit. Quae magnam eum partem ex veteribus Parmenidi, et ex recentioribus Teleſio debere, inſtituta comparatio ad oculum demonſtrabit. Ex his itaque de Campanellae quoque phyſiologia facile iudicare licet.

Summa tractationis de ſenſu rerum.

§. XV. Satis haec de naturalis philoſophiae placitis ex mente Campanellae dicta videri poſſunt; aſt, tantam ſibi fecit Thomas vel famam vel infamiam hypotheſi illa, qua ſenſum rebus omnibus tribuit, eaque eſt libri, in quo illam explicuit, raritas, vt deeſſe aliquid narrationi noſtrae conqueſturi ſint, qui his rebus delectantur, niſi ſingularis atque paradoxae opinionis ſummam atque rationes explicemus. Enarrabimus ideo Campanellae de ſenſu rerum ſententiam, qua licet breuitate, vt ex ea conſtet, vtrum vel vera dixerit vel impietati affinia, et ſanis omnibus explodenda. Huc autem potiora redeunt:

I. Ens nullum aliis dare poteſt, quod ipſum in ſe non habet: adeoque, quicquid eſt in affectibus, eſt etiam in cauſſis [k].

II. Cum vero animalia ſenſum habeant, ſenſus autem ex nihil non oriatur, neceſſario affirmandum eſt, elementa, ipſorum cauſſas ſentire, et quidem omnia.

III. Sentit ergo coelum et terra et mundus animaliaque inter ipſum manent, ſicut vermes intra ventrem corporis humani, qui hominis intellectum et voluntatem et ſenſum non percipiunt, quoniam ipſorum ſenſui non proportionantur.

IV. Sen-

k) Lib. I. c. 1. p. 2.

IV. Senſus eſt perceptio paſſionis cum diſcurſu rei exiſtentis actu; et non potentiae purae informatio eiusque differentiae [l].

V. Eſt autem ſenſus non ſola paſſio perfectiua, ſed etiam corruptiua.

VI. Cum quid ſentimus, non totam illius vim et formam ſuſcipimus.

VII. Senſus itaque fit non per informationem, ſed per immutationem.

VIII. Senſus non ſolum paſſio eſt, ſed fit ſimul cum diſcurſu tam celeri, quod non percipitur.

IX. Memoria eſt ſenſus anticipatus, reminiſcentia autem renouatus in ſimili.

X. Diſcurſus eſt ſenſus ſimilis in ſimili.

XI. Omnia animalia habent ſpiritum liberum intra cellas proprias, habent et memoriam et diſcurſum: non autem plantae, quia ligatum in anguſta craſſitie obtuſumque ſunt ſortitae ſpiritum.

XII. Anima eſt res tenuis, patibilisque ab omni re ſibi diſſimili, non autem a prorſus ſimili, vnde ſpiritus ſpiritum et aërem minus ſentit.

XIII. Si ſenſus eſt paſſio, omniaque elementa ac elementata patiuntur, omnia ergo ſentiunt.

XIV. Senſus non paſſio ſola eſt, ſed perceptio paſſionis et iudicium de obiecto paſſionem inferente.

XV. Sine ſenſu mundus eſt chaos, nec corruptio aut generatio ſequitur; quae ſine contrario, eiusque ſenſu non datur.

XVI. Rerum naturalium operationes, in quibus ipſarum manifeſtatur ſenſus, non a Deo, nec ab angelis, nec ab anima mundi, nec ab *intellectu* agente, ſed ab ipſis formis naturalibus fit, at non ſine Deo [m].

XVII. *Inſtinctus eſt impulſus ſentientis naturae*; hinc qui *inſtinctu* res agi ponunt, ſenſu ponant, oportet. Concedunt enim, naturalia omnia agere propter finem: eum igitur cognoſcant, ſitque inſtinctus impulſus cognoſcentis naturae, neceſſe eſt [n].

XVIII. Quaecunque accidentia ab inſtinctu fiunt, effectus ſunt ſenſus partium, totiusque mundi [o].

XIX. Cuncta entia abhorrent vacuum, ergo ſentiunt, mutuoque gaudent contactu, mundusque eſt animal [p].

XX. Datur autem vacuum tantum violenter non vero naturaliter [q].

XXI. Spatium natum ad locandum trahit ad ſe corpora, non quidem inſtrumentis, ſed appetitiuo ſenſu: nam et illi ineſt potentia, ſenſus et amor, eſſendi tale, quale a Deo creatum eſt: non poteſt autem eſſe ipſe Deus: ſed eſt baſis vniuerſalis entitatis, creata vna cum corporibus. Ideo res cum voluptate ad ipſum trahuntur, accurruntque ad id implendum. Ex quo ſequitur, non modo ſenſu mutui contactus vniri mundum, ſed et gaudio ex repletione vacui, in quo res ſe dilatant et multiplicant [r].

XXII. Con-

l) c. 2. p. 11. *m*) c. 6. p. 16. *n*) c. 7. p. 21. *o*) c. 8. p. 25. *p*) c. 9. p. 35. *q*) c. 10. p. 37. *r*) c. 12. p. 40.

XXII. Contrarietas non diſſoluit mundum, immo ad vnionem incitat, et partes ad pugnandum alteram contra alteram, et ad ſuccurrendum inani, certando prae altera, alteram occupare illud, et ſe amplificare, generare et effundere ab inimica timentem, ac ſpontanea ira congredi conſpiciuntur [s].

XXIII. Stultum eſt, aſſerere mundum ſenſus expertem eſſe, quoniam caret oculis, auribus, pedibus et manibus. Haec enim inſtrumenta conueniunt ſpiritui animali, materia craſſa circumſepto: at mundo ad motum ſufficit rotunda figura, manus eius ſunt radii et virtus diffuſiua, oculi, ſtellae ac luminaria.

XXIV. Materia vniuerſalis, quae eſt locus omnium formarum, moles eſt corporea. Ea autem non patitur in vim formarum ſuſceptione, ſed gaudet et appetit formas, ergo ſentit: omnis enim appetitus a cognitione ſuboritur [t]. Eius autem appetitus ſenſusque conformatur ad ſenſum omnis formae: et quia inuiſibilis eſt et tenebroſa *appetit colorem*, variisque ornari formis [u].

XXV. Neque anima, neque ſenſus neque forma vlla de *materiae ſinu* educitur, ſed ab agentibus effunditur cauſſis [x].

XXVI. Ex fabrica et origine animalis conſtat, animam eſſe ſpiritum tenuem, calidum, mobilem, aptum pati proptereaque ſentire [z].

XXVII. Vere omnia animae ſunt plena, vt patet ex ſponte natis, quoniam omnibus ineſt calor [a].

XXVIII. Omnia entia ab igne motum habent, eſtque anima motiua ſpiritus calidus [b].

XXIX. Idem ſpiritus eſt anima *cognoſcens iraſcibilis et* concupiſcibilis et motrix: in quibus actibus omnibus neceſſe eſt tribuere ſenſum iraſcibili et concupiſcibili [c].

XXX. Ex concoctione, nutritione, augmento et decremento ſequitur, ſpiritum eſſe animam, operarique vt principale agens, nec poſſe ab anima regi, niſi ipſe ſentiat praeceptum [d].

XXXI. Varii modi ſunt ſentiendi, ſignificandique, illi autem oſtendunt vnicum eſſe ſenſum in omni re, et res ſentire, reſentire, exiſtimare, et tranſcurrere, et perſpicere, et ſapere [e].

XXXII. Omnes ſenſus ſunt tactus; at ſenſoria et ſentiendi modi differunt, propter craſſitiem et gracilitatem organorum ob id formatorum [f].

XXXIII. Res ergo duriſſimae modicum ſentiunt, magis plantae, et his melius liquores: ventus autem et aër facillime ſentiunt: lux vero et calor maxime ſenſitiua ſunt entium omnium, quae in mundo ſunt: mundus ipſe

s) Illuſtrationis cauſſa, ad theoriam ſuam de febribus nouam prouocat p. 46. quae noſtro tempore magno plauſu a medicis ſummis recepta eſt: „febrem eſſe rem vtilem; niſi enim accenderentur „ſpiritus contra morbum, et motus pulſusque „non velociores ſolito vehementiores ederet, et „calorem non augeret, contra inimicum calorem, „remaneret ipſe victus ſubitoque mortuus: quod „fit quando in feruore vincitur etc."

t) L. II. c. 1. p. 48.

u) c. 2. p. 50.

x) c. 3. p. 52.

z) c. 4. p. 54.

a) p. 59.

b) c. 8. p. 67.

c) c. 9. p. 70.

d) c. 10. p. 80.

e) c. 11. p. 83.

f) c. 12. p. 87.

ipſe ſentit totus, alibi magis alibi minus: vt nares non ſentiunt piperis calorem, nec lingua ſonum aëris, nec auris lucem etc. [g].

XXXIV. Oſſa, pili, nerui, ſanguis, ſpiritus, omnes ſentiunt; licet paſſiones omnium partium non perueniant ad animal, vel non ita valenter [h].

XXXV. Non datur ſenſus communis [i].

XXXVI. Anima non eſt corporis forma, ſed domina et accola, excepta mente humana; nempe eſt agens cauſſa interclufa et intra operans in corpore [k].

XXXVII. Memoria eſt in ſentiente ſpiritu reponenda, idemque ſentit et recordatur [l].

XXXVIII. Eadem anima ſentiens et memoratiua, eſt etiam imaginatiua et diſcurſiua [m].

XXXIX. Eſt in brutis ſenſus, memoria, diſciplina, diſcurſus et intellectus vniuerſalis, ſed non diuinorum, vt in homine: qui praeſtat eis etiam in omnibus, *tum* ob meliora organa interiora, tum ob ſpiritum puriorem, lucidiorem et nobiliorem, tum ob perfectionem, quam ſpiritus habet a *mente immortali* ipſi indita [n]: inde enim rationalis eſt.

XL. Mens autem hominis et immortalis eſt, et diuina: deſcendit enim a cauſſa infinita ad quam tendit, religione. Idem conſtat ex ſcientiis, quas mens hominis tractat [o].

XLI. Omnia entia ſunt et operantur tanquam inſtrumenta prima ſapientiae, ſummumque bonum eſt in aeternitatem conſeruari, omniaque hoc appetere, et ſuo conſequi modo [p].

XLII. Ex imitatione auctoris naturae cognoſcitur homo illi conuenire. Natura autem eſt ars, quam Deus rebus indit omnibus, vt ad fines ſuos perducantur; eſtque intrinſeca cunctis, et conſtat metaphyſicis primalitatibus, potentia, ſapientia, amore, ex quibus ens omne conſtituitur, aliud magis aliud minus [q]. Eſt itaque diuiniſſima hominis natura, quae imitatur intrinſecam naturam animalium, omniumque rerum in exterioribus artificiis.

XLIII. Senſus eſt cognitio vera, abdita vel addita, memoria languida, diſcurſus extranea, intelligentia remota, omnesque communes ſunt menti humanae ac ſpiritui, ipſaque huius forma eſt et immortalis [r].

XLIV. Spiritus aut anima in corpore conſultat diuinam interdum aliquam intelligentiam. Haec intelligentia, ſi prima ſapientia non eſt, erit anima mundi [s].

XLV. Si homini praeter ſpiritum corporeum neceſſaria eſt mens immortalis, multo magis neceſſe eſt ineſſe mundo, nobiliſſimo entium, animam excellentiſſimam quocunque angelo ſuperiorem, quae totius curam gerat.

XLVI. Neceſſaria eſt eiusmodi anima mundi, quia nulla creata natura,

 prae-

g) p. 93. h) c. 13. p. 94. i) c. 17. p. 115. k) c. 18. p. 117. l) c. 20. p. 123. m) c. 21. p. 126. n) c. 23. p. 138. o) c. 25. p. 145. p) c. 26. p. 156. q) c. 27. p. 164. r) c. 30. p. 174. s) c. 32. p. 194.

praeſertim inferior, poteſt ſuſcipere influxum Dei infinitum, ſed cum modificatione finita. Hinc colligitur, mundum habere ſpiritum, qui eſt coelum, craſſum corpus, quod eſt terra, ſanguinem, qui eſt mare, mentem iſthanc animam.

XLVII. Coelum, ſtellaeque ignis naturae conſtant ac ſentiunt: calor enim ſenſitiuus eſt; ex quo conſtat, coelum ſtellasque ſenſu acutiſſimo praeditas eſſe [t].

XLVIII. Coelum ſtellaeque motu regulari, irregularique a propria virtute ſenſitiua conſeruationis propriae gratia feruntur omnes ſingulaeque [u].

XLIX. Coelum propria virtute mouetur, ſtellaeque a ſe ipſis intra coelum, et poſſibile eſt eas, non autem ſphaeras animari ab angelis [x].

L. Non inepte exiſtimandum videtur, ſtellas mutuo ſignificare proprias alteram alteri conceptiones, dum lucem quaeque ſuam in alteram transfundunt: ipſarumque ſenſum voluptuoſum eſſe; non tamen ſciunt, quod tota anima mundi ſcit, aut mundus totus [y].

LI. Animae beatae habitantes ſic viuas lucidasque manſiones, res naturales vident omnes diuinasque ideas: habent quoque lumen glorioſius etc.

LII. Deus ſui manifeſtationes glorioſas plurimum facit in coelo, at nos videre eas non poſſumus, propter vapores aërem perpetuo occupantes: at cum purgabitur igne mundus, omnia conſpicientur [z].

LIII. Egreſſa anima ex hoc antro opaco, videbit aërem, ventum, angelos, omniaque tenuiſſima entia; plus autem videbit, quae purior extiterit. Spiritus noſter enim aëreus fiet aër et coelum: mens immortalis autem non remanet in aëre, ſed vsque ad ſtellas transfertur, niſi corporis labe maculata fuerit, ibique deificatur et glorificatur.

LIV. Senſum habent, lux, ignis, tenebrae, frigus et terra: habent enim appetitum, et vim, et motum, inimicum opprimendi, et ſenſus atque operationes eius deſtruendi [a].

LV. Aëri velut coeli parti ſenſus negandus non eſt, licet perturbatior inſit. Nutrire enim eum ſpiritum noſtrum, experientia edocti ſcimus. Idem de ventis dicendum [b].

LVI. Aër eſt ſpiritus communis, et defert ſcientiam ſpirituum animalibus incluſorum ab altero in alterum. Quapropter multi ſagaces ſpiritus ardentes ex aëre perſentiſcunt, quod cogitat alter homo; quia cogitatio eſt motus ſpiritus, qui exiliter communicatur aëri. Hinc diuinant melancholici: hincque diuerſi vocis ſoni diuerſos in animo produnt effectus [c].

LVII. Aër afficitur rebus praeſentibus futurisque atque nobis communicatur. Fitque id potiſſimum in ſomno: dormiens enim homo cognitionem rerum ab aëre in ſpiritu captat mirificam, quam vigilando non ſentit [d].

LVIII. Quam-

t) L. III c. 1. p. 197. u) c. 2. p. 200. x) c. 3. p. 206. y) c. 4. p. 203. z) p. 210.
a) p. 211. b) c. 6. p. 216. c) c. 7. p. 218. d) c. 9. p. 225.

LVIII. Quamuis enim inſomnia ſuboriantur aut ab affectibus cauſſisque intrinſecis, aut ex motionibus vigiliae tempore illatis, relictisque in ſpiritu, aut a Deo, aut ab intelligentiis, ſunt tamen plurima quoque, quae aëri tribuenda videntur.

LIX. Prophetia naturalis in ſpiritu, ſupernaturalis in mente fit [e].

LX. Omnes aquae et liquores ſentiunt, quia a calore, generantur et informantur. Senſum autem habent aëre obtuſiorem [f]. Id actiones et appetitus aquarum docet: hinc ſympathiae et antipathiae liquorum. Similis ratio eſt lapidum et metallorum, quorum tamen ſenſus eſt obtuſiſſimus [g].

LXI. De ſenſu plantarum nemini dubitandum eſt, cum veſcantur, nutriantur, creſcant, ſemina et natos producant, non ſecus ac animalia [h]. Cumque plantis inſint oſſa, medulla, nerui, venae, fibrae, corium, os, veſtes, arma, et *prolificatio*, ne moriantur penitus, fatendum eſt, animalia eſſe, ſenſuque abundare. Sed et ſicca ligna ſentiunt, vi enim inflexa et relicta ſibi, *reſiliunt*, contrariam enim poſitionem odio habent et refugiunt.

LXII. Datur triplex magia, diuina, quam homo abſque auxilio diuino vix intelligit et nihil operatur; naturalis, ex ſtellarum et medicinae notitia addita tamen religione, vt fiducia operantis ingeneretur, et diabolica, quae maleficiis et venenis vtitur et a diabolo ludificatur [i].

LXIII. Ad magiam coeleſtem requiritur amicitia Dei et fides: qua qui fruitur, hic poteſt in eius amicitia ita confidere, quod res creatas, prout opus eſt, immutare queat per miraculum. Fides autem requiritur: *non haeſitans et hiſtorica, ſed intrinſeca, et cordis puritas*; non ſola imaginatio. Hinc profecta ſunt miracula vatum et apoſtolorum [k].

LXIV. Miracula facta abſque Dei amicitia, non vera ſunt miracula, ſed naturalis magiae opera, aut diaboli, aut aſtutiae, imperitos ludificantis [l].

LXV. Magia diaboli aemula eſt diuinae, et naturae viribus occultis nititur [m].

LXVI. Scientiae arteſque omnes naturali magiae ſeruiunt, ſed quaedam magis [n].

LXVII. Qui ſpiritus, qui in homine eſt, tenuitatem, vel mobilitatem, vel luciditatem vel calorem immutare contrariis vel conſimilibus, vel vehementibus vel blandis rebus agendo in ipſum nouit, is affectus quoque immutabit, et bene operabitur magice.

LXVIII. Reperitur in cadaueribus ſenſus, id experientia confirmat, et ex ſenſu obtuſo conſtat, qui remanet in corpore mortuo. Hinc ebullire ſolent cadauera interfectorum praeſente homicida [o].

LXIX. In rebus diu conſumtis remanet ſenſus antecedens et recens: experimurque quoque paſſiones affectusque proprios et peculiares ſentien-

 tis

e) c. 11. p. 235. f) L. III. c. 12. p. 241. g) c. 13. p. 247. h) c. 14. p. 151. i) L. IV. c. 1. p. 263. k) c. 2. p. 265. l) c. 3. p. 271. m) c. 5. p. 281. n) c. 6. p. 282. o) c. 9. p. 295.

tis naturae: e. c. pulſato tympano ex pelle lupina, diſrumpitur ouinum: quin non modo remanet ſenſus, conſumto ſentiente, ſed etiam multiplicatur, et alia in ſe conuertit, vt patet ex morſu araneae Appulae et canis rabidi [p].

LXX. Animalia, plantae ac mineralia propter ea, quod proprias paſſiones nobis communicant, ingrediuntur omnia magiae vſum.

LXXI. Manat ex oculis vis immutatiua, et per conſenſum actiua [q].

LXXII. Fiducia naturali ſoni quoque et characteres afficere poſſunt animos; mouetur enim efficaciſſime imaginatio.

LXXIII. Verba quoque et voces in abſentes effectus pariunt plurimos; ſed ſaepe daemones doloſe interueniunt [r].

LXXIV. Neceſſaria mago optimo aſtrologia eſt. Generatio enim, corruptio, alterationes, anni tempora, aëris mutationes, animalium germinationes efficiuntur luminaribus et ſtellis.

His potiſſimum aſſertionibus decantata illa de *ſenſu rerum fabula* Campanellae conſtat. In qua exornanda, pingenda, commendandaque multam eruditionem et lectionem ampliſſimam oſtendiſſe philoſophum infelicem, nemo temere negauerit. Aſt eo minus toti tractationi iudicii et luminis ineſſe, fatebitur, qui perpetuos paralogiſmos, queis nec prima quidem fundamenta carent, obſeruauerit. Maxime vero dum effectus quosdam enumerans, eorum cauſſam dicit eſſe ſenſum, fallaciam non cauſſae, vt cauſſae, quam vocant, frequenter admittit, et talia pro rationibus affert, quae quaeſtionem ipſam tangunt, et illa certiora vel clariora non ſunt. Vt taceamus aniles fabulas, quas in libro quarto cumulauit, quas ex Cardano, Porta aliisque hauſiſſe videtur. Recte itaque exploſa eſt haec fabula a viris doctis [s]; licet nec primo nec ſoli Campanellae arriſerit. Quotquot enim ex veteribus mundum fecere ἔμψυχον, ab his placitis abhorrere non potuere: ipſe autem Campanella, ſe hanc aſſertionem a Teleſio accepiſſe non negat. Tacemus Cabbaliſtas recentiores aliosque, quibus omnia ſenſata videntur.

Campanellae metaphyſica. §. XVI. Diu nos detinuit Campanella, rerum naturalium cauſſas enarrans: ne igitur taedium Lectori obrepat, reliqua, quae dicenda ſunt, contrahemus, et paucis verbis exponemus, quid in metaphyſicis Campanellae placuerit. In quibus eo foecundior fuit viri paradoxi calamus, quo facilius fuit, nouos terminos, canones, axiomata condere, quibus haud raro voces magis, quam res ipſas innouauit. Summam autem placitorum metaphyſicorum nemo breuiori at lucido tamen et perſpicuo compendio enarrauit, quam qui in ſinum ſuum depoſitos habuit foetus Cam-

p) c. 10. p. 299.

q) c. 15. p. 376.

r) c. 18. p. 340.

s) Vid. Morhofii Diſſ. de Paradoxis ſenſuum c. 1. quem locum vitae Campanellae ſuffixit cel. Cyprianus p. 76 ſeqq. conf. Polyhiſt. lit. T. II. L. II. P. I. c. 14. §. 3. p. 241 ſeqq.

Campanellae literarios, TOBIAS ADAMVS. Hunc ſi audis [t], id ſibi monſtrandum in *Metaphyſicorum Libris XIII.* ſumſit Campanella, quam „paucum hoc ſit et exiguum, quod ab hominibus ſciatur de rebus idque „omne mancum et ex parte, et non vti res ipſae ſunt in ſeſe, ſed prout „capi a nobis poſſunt. Conſiderari autem, ait, res creatas, tanquam ex „ente et nihilo compoſitas, doceríque, ens tranſcendentali ſua compoſi„tione ex tribus primalitatibus, tanquam charactere diuino conſtare, po„tentia, ſapientia et amore, vti nihilum ex impotentia, ignorantia et odio. „Quia omnis res eſt, quia poteſt, ſcit, et amat eſſe hoc quod eſt, et per„dendo hoc poſſe eſſe, aut ſcire, et velle eſſe, ſubito etiam ipſum ſuum „eſſe perdere, et perire ob nihilitatem illam annexam, (quod non eſſet „omne vel totum ens,) et in aliam eſſentiam tranſire ad transmutatio„nem rerum et generationem. Ex primo itaque ac ſummo et ſolo vero „ente (in quo ineffabili modo primalitates illae longe infinities altiori et „incomprehenſibili eſſentiali ſimplicitate et perfectione ſine vlla nihilita„tis admiſtione, tanquam in fonte concurrant, et vnum ſint, ratione „tamen diſtinctae) quod omnes res ex nihilo produxerit, creaturarum „naturam in tali compoſitione deriuari, quarum primalitatum obiecta ſint „eſſentia, veritas, bonitas ſupra quae ſeminentur et influant neceſſitas, „fatum et harmonia. Hoc modo primum et vnum ens ideas ſuas inexhau„ſtibiles, variis modis per durationem rerum, (quae ſit tempus, imago „ſemper idem permanentis aeternitatis) transportari facere cum inſtru„mentis ſuis, ſiue cauſſis agentibus calore et frigore, in materiam, ſiue mo„lem corpoream, ſuſtentatam in ſpatio ſeu loco, baſi huius mundi, quod in „Deo habeat ſuam firmitudinem vel ſtabilitatem. Haec principia illa me„taphyſica ſunt, quibus nouum aedificium inaedificat Campanella, diſpu„tans preſſius de Deo, de intelligentiis et angelis et anima, de origine „ipſorum, de principio et vita mundi, de ſymptomatis ſeu morbis et mor„te mundi, ſeu interitu et renouatione, de hominibus et ipſorum legibus, „de vero, de falſo, de vno, de numeris, et multitudine, de veritate reli„gionum, et de eſſentia rerum inuiſibilium, de mutatione rerum coele„ſtium, et humanarum, et de examine principiorum omnium ſectarum „et ſcientiarum etc. Donec tandem ad beatitudinem deuoluatur, quam „demonſtrat, nihil aliud quam ipſam eſſentiam eſſe, vel huius perfectio„nem et vnitatem, ad quam religione et puritate adſcendatur, vt animi „quaſi fulciantur et religentur. Extraque Deum quaeri non poſſe, qui „ipſe ſolus ſit fons et finis omnium, quae eſſe habent aut deſiderant, „aeternus, glorioſus, benedictus in omnia ſecula. Hactenus Adamus. Similia ipſe CAMPANELLA enarrat [u], cum his conferendus, qui libros quoque XXIX. *de Theologia* ſe ſcripſiſſe ait iuxta metaphyſicam ſuam. Sed et mathematicas ſcientias ſe metaphyſica ratione fundandas inſtaurare coepiſſe ait. Vbique enim primalitatibus ſuis intentus Campanella, omnes diſci-

t) In Praefat. Prodromi.

u) De Libris propriis art. 3. p. 379.

Campanellae philoſophia moralis. diſciplinas in hunc modum refinxit et reformauit [z]. Mirum itaque non eſt, politicam eius quoque iſtis ſpeculationibus metaphyſicis inniti, vt ex ciuitate ſolis patet, quam longe praeſtantiorem eſſe Platonica aut alia quauis ipſe iactat, viri autem docti longe infra Mori *Vtopiam* eſſe iudicauerunt. Verum de his longius diſſerere inſtituti ratio, et prolixior, quam poſtulat, tractatio prohibent. Conſulendus autem Campanellae *Epilogiſmus* a Tobia Adamo editus, quem valde commendat Gabr. Navdaevs [y], quem tamen nimium dediſſe auctoris amicitiae omnino pronunciandum eſt. Summa enim eo tendit: in eſſentia Dei eſſe tres primalitates, ſiue ens primum eſſentiari potentia, ſapientia et amore, atque omnes huius trinitatis effectus, hoc eſt, omnes creaturas, eam repraeſentare, earumque quamlibet in tantum exiſtere, et viuere, in quantum in ea perſeuerarent, poteſtatis, ſapientiae et amoris radii ac participationes. Quippe vnumquemque mortalium communi lege aut tanquam potentem viuere, aut tanquam ſapientem, aut tanquam amantem et bonum, fierique poſſe, vt hae dotes omnes, aut ſaltem duae, in vno homine appareant. Degeneraſſe autem mortales ab his diuinitatis radiis, et obtentu potentiae, ſapientiae et amoris diuini ad omnem libidinem abuti; huc ergo reuocandos et emendandos eſſe hominum animos. Quae quo loco habenda ſint, Lector rerum moralium non ignarus, nobis non monentibus intelligit. Certe ſi metaphyſica haec principia in moralem doctrinam traducta, inter ſe comparentur, patebit, haud procul ab enthuſiaſmo Campanellam abfuiſſe. Quem ingenii eius characterem vel vna, quam de magia diuina dedit, tractatio ſatis ſuperque comprobat. Talis cum fuerit Campanella, non felicior fuiſſe in reformanda philoſophia, quam in reliquis conatibus ſuis, cenſendus eſt.

z) p. 375. y) Bibliograph. c. 2. p. m. 25.

CAPVT

CAPVT SEXTVM.

DE THOMA HOBBESIO.

§. I.

Quod in Britannia magnis moliminibus exorſus eſt, perficere autem, quod ad alia vocaretur, non potuit illuſtris philoſophus Franciſcus Baconus de Verulamio, id, eius ſine dubio exemplo excitatus, et forte conſiliis quoque adiutus praeſtare conatus eſt THOMAS HOBBIVS, vel, vt plerique pronuntiant, HOBBESIVS. Cui viro natura larga manu ea dona diſtribuit, quae ad maximos in philoſophia profectus ſuſcipiendos ſufficiunt. Quae cum ita adhibuerit, vt ſingulari inde fama in orbe philoſophico inclareſceret, eius memoria hoc loco ſuo iure meritoque renouanda eſt. Et ipſe quidem nobis reliquit vitae ſuae hiſtoriam, quam verſibus comprehendit ſenex annos quatuor ſupra octoginta natus: paulo prolixiorem ſcripſit nonnemo [a] et auctario illuſtratam Carolopoli cIↃ IↃ CLXXXI edidit anonymus, literis R. B. nominis aliquod indicium faciens. Quem Radulphum Bathurſt eſſe, virum magna de Hobbeſio opinione occupatum [b], plerisque viris doctis viſum eſt [c]: verum autem auctorem eſſe Richardum Blackburn obſeruauit PETRVS BAYLE [d]. Praeter hunc ANTONIVS WOOD quoque, cui amplum *Hiſtoriae et antiquitatum academiae Oxonienſis* opus debemus, Hobbeſii res geſtas in hoc commentario hiſtorico enarrauit; quae tamen narratio a cenſoris manu magnam mutationem paſſa eſt, quamuis viuo adhuc Hobbeſio iſta celeberrimi philoſophi biographia eſſet conſcripta [e]. Et hos quidem fontes adierunt, quotquot de Hobbeſii vita exponere aggreſſi ſunt, eiusque fata literaria deſcripſerunt, quos, velut notiſſimos, hoc loco non excitamus, in ſequentibus ex parte adducendos. Nos eos ipſos fontes non

Fontes hiſtoriae litterariae Hobbeſii.

a) Eſſe hunc Io. Awbrey, contendit CHR. THOMASIVS Hiſt. iur. natur. p. 82.

b) Vid. Poëma eius in honorem Hobbeſii ſcriptum, quod libro de Natura hominis praefixum repetiit THOM. POPE-BLOVNT. Cenſ. cel. auct. p. 1046 ſeqq.

c) Vid. REIMMANN. Hiſt. liter. Germ. P. I. p. 101. PLACCIVS de Pſeudon. p. 311. MOLLER. ad MORHOF. Polyh. T. II. p. 118. STRVVIVS Introd. in Hiſt. liter. c. 9. alii.

d) Lettr. T. III. p. 829.

e) Rem paucis ſic habe: Inſeruerat Woodius Hiſtoriae Oxonienſis vniuerſitatis L. II. p. 376 ſeqq. elogium Hobbeſii, ſiue ſuo calamo, ſiue, quod non nulli volunt, Auberii exaratum. Quod cum latine verteretur, aedis Chriſti decanus autem, Ioannes Fellus, epiſcopus poſtea Oxonienſis vir celeberrimus, et verſionis et editionis ſumtus faceret, multa mutauit, laudes Hobbeſio detraxit, cenſorias voces appoſuit. Id cum auctor aegre ferret, nec mutare poſſet, ad Hobbeſium retulit. Qui vt ſuae famae conſuleret, epiſtolam ad auctorem Hiſtoriae Oxon. ſcripſit, et ad ea, quae ſibi iniuria videbantur, reſpondit, quae epiſtola quoque Oxonii vulgata eſt. Eam peſſime tulit Fellus, et reprehenſo Woodio, quod cum Hobbeſio rem communicaſſet, ad finem Antiquitt. Ox. epiſtolam ſatis acerbam in Malmesburienſem philoſophum adiecit, eo quod Hobbeſius, re ad regem delata veniam famae ſuae defendendae accepiſſet. Nihil tamen ad hanc epiſtolam repoſuit Hobbeſius capularis iam ſenex et liticularum pertaeſus. Ipſas epiſtolas et elogium exhibet biographus p. 54 ſeqq.

non negligemus, addemus autem ex obſeruationum literariarum penu, quod lucem vitae famigeratiſſimi philoſophi accendere aptum eſt.

Natiuitas, educatio iuuentus Hobbeſii.

§. II. Natus eſt Thomas Hobbes in Anglia, Malmesburiae, agri Wiltonienſis oppido, Non. Aprilis anno cIↄIↄLXXXVIII. Patrem habuit eccleſiaſten eius loci, cui Thomam mater peperit Hiſpanae claſſis, quae inuincibilis dicebatur, et exitium minabatur Britanniae, metu adeo perculſa, vt puellum praematuro partu eniteretur. Quod licet animo viuaci et valenti minime nocuerit, cauſſa tamen fuit valetudinis tenerioris, quam tamen exercitatione prudenti firmauit, et iuſta diaetae ratione atque viuendi moderatione ad extremam ſenectutem perduxit. Praemature autem in puero ingens vis animi emicuit, octennis enim tantam docilitatem praeceptoribus oſtendit, vt linguarum eruditarum praecepta et artium elementa inſolita felicitate diſceret, cuius, puer adhuc,[1] ſpecimen dedit, Euripidis Medeam metro Latino ex Graeco eleganter conuertendo. Qua animi acris et ingenii promptiſſimi praeſtantia adeo carus praeceptori factus eſt, vt eum in ſinu geſtaret, et hunc ſolum ante aequales incitaret atque excoleret. Iactis hunc in modum praecoci induſtria literarum fundamentis, dignus iudicatus eſt, qui non obſtante tenera aetate (annos enim natus erat quatuordecim,) ad Oxonienſes Muſas anno cIↄIↄCIII ablegaretur, auunculo, Franciſco Hobbeſio ſumtus ſtudiorum faciente, qui moriens quoque modicum ei fundum teſtamento legauit. In ea academia quinquennium ſtudiis operam nauans, logicam et phyſicam peripateticam accurate didicit, et lauream quoque *philoſophicam nactus eſt.* Ita conſueto ſtudiorum curſu abſoluto in familiam Guilelmi Cauendish, baronis de Hardwick, ac non multo poſt comitis Deuoniae tranſiit, qui moribus atque ſtudiis filii natu maximi regendis eum praefecerat. Quam ſpartam ita ornauit, vt et hero ſuo eſſet cariſſimus, et magnos profectus ſentiret adoleſcens nobilis. Prudentiam viuendi autem tantopere patri probauit, vt eum iuueni iter Gallicum et Italicum ſuſcipienti comitem adiungeret. In quo alimenta eruditionis quaeſiuit Hobbeſius, viros doctrinae laude florentes compellauit, indolem populorum et rerum publicarum explorauit, veneranda antiquitatis monumenta contemplatus eſt, et impimis ad philoſophiam et elegantiores literas reſpexit. Ita collectis doctrinae diuitiis cum domum rediiſſet, largius in domo heri ſui otium nactus ad priora ſtudia reuerſus, magnoque literaturae academicae taedio affectus eſt. Probe enim videbat, ſcholae pulueri atque vmbris eam magis conuenire, quam luci ciuili, parumque vſus praeſtare in vita humana atque ſocietate. Ipſa quoque philoſophia Peripatetica mature ei ſuſpecta viſa eſt, tum quod logicis et metaphyſicis argutiis bella magis ſeri inania, quam veritatem erui cerneret, tum quod ethicam imaginariis notionibus animum decipere intelligeret, et phyſicam non experientia naturae, ſed ingeniorum ſomniis niti perſpiceret. Haec itaque ſenticeta perhor-

perhorreſcens, et vulgaris philoſophiae odio ductus ad lectionem veterum ſcriptorum ſe accinxit, et quos doctiſſimos inter Graecos et Latinos nouerat, philoſophos, poëtas, hiſtoricos, rhetores, diurna nocturnaque manu verſauit, et apiculae inſtar quae praeſtantiſſima et dulciſſima iudicabat, in ſuos fauos retulit. Qua contentione ſtudiorum licet totus occuparetur, nulli tamen veterum ingenium ſuum mancipauit, nec ſuo ingenio fidens contemtis aliis ſcenicam ſibi philoſophiam conflauit, ſed eas doctrinae opes ex vniuerſo ſcientiarum orbe congeſſit, quibus accedente iudicii maturitate praeſtantiſſima effingi doctrina poſſet. Talis cum eſſet, maximo viro, Franciſco Bacono Verulamio commendatus eſt, quem viros quosdam doctos ſecum habuiſſe, vt in Latine vertendis ſcriptis ſuis ipſum adiuuarent, ſupra diximus. Qua occaſione quoque Edoardo Herberto de Cherbury innotuit, quorum virorum ſummorum amicitia factum eſt, vt magnis animis ad philoſophiam eclecticam, et conculcandam philoſophiam vulgarem excitaretur. Valde tum in Anglia feruebant diſſidia democratiae fauentium, quae cum magna patriae mala fouere noſter cerneret, ciues ſuos ad meliores et faniores regulas reuocaturus Thucydidem in *Anglicum* ſermonem traduxit, et Britannis legendum tradidit [f], quam verſionem anno cIↃIↃCXXVIII, additis tabulis geographicis et indice, praefixaque diſſertatione de vita et ſcriptis Thucydidis edidit, recuſam apud Londinenſes anno cIↃIↃCXXXIV. Quo labore licet diligentiae laudem retulerit, viſus tamen eſt [g] nonnunquam nimia licentia a fontibus Graecis diſcedens, virtutem interpretis neglexiſſe. Ita dum elegantioribus literis delectatur, et philoſophiae ſenſum, tum ex veterum lectione, tum ex conſuetudine *Verulamii*, haurit, a conſueta eam tradendi ratione valde diuerſum, magnum methodi ſcholaſticae ipſarumque ſcholarum odium ſenſit enaſci, quae cauſſa eſt, cur toties in ſcriptis ſuis non in docendi modum tantum, qui in academiis obtinebat, ſed in ipſas quoque ſcholas declamauerit, vt vel ex vno *Leuiathanis capite quadrageſimo ſexto*, quod *de tenebris ab inani philoſophia* inſcripſit [h], patet. Ex quo tamen ſpecimine

f) Conf. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. I. p. 828.

g) Not ad Marmora Arundelliana.

h) Potiora quae more ſuo magna fiducia hoc loco diſſerit Hobbeſius eo redeunt: Veram originem philoſophiae dediſſe tranquillitatem atque otium, a quo ſcholae nomen acceperit: non autem dari otium niſi in pace; nec pacem ſperari alibi poſſe, quam in rebus publicis maioribus. Quales cum veteres Graeci non habuerint, ideo philoſophiam apud eos florere non potuiſſe, vsque dum Perſis deuictis Athenienſes caput efferre coeperint. Tunc enim reſtituta tranquillitate, otioſos homines, et agendi incurios philoſophiam excolere atque docere coepiſſe. Inde enatas eſſe ſectas philoſophorum ſcholasque earum publicas, exiguo ſocietatis humanae vſu, aut plane nullo. Expertem enim fuiſſe Platonis academiam geometriae, qua Archimedi accepta referenda ſit, Peripateticam ſcholam autem in argutiis dialecticis et rhetoricis conſenuiſſe. Neque tamen in vnam omnes ſectam coniurauiſſe. Tranſiiſſe autem Graecanicam philoſophiam ad Iudaeos quoque; et in eccleſia Chriſtiana veteri tum caput efferre coepiſſe, cum Graecorum plurimi ſacrae ciuitati adſcriberentur. Maxime autem tum Ariſtotelicam obtinuiſſe; ex qua exortae ſint haereſes damnatae a ſynodo Nicaena, non conſultis Lycei praeceptis: eam tamen ſobrietatem ſequentia tempora interpretationibus friuolis corrupiſſe. Tum incrementa maxima coepiſſe Peripateticiſmum, et illis imprimis, qui Ariſtotelis formas ſeparatas deperierint, daemonologiam Homeri et Heſiodi placuiſſe. Romano Pontifice autem ad regiam poteſtatem euecto, Leonem inſtigauiſſe Carolum, vt ſcholas publicas erigeret, idque factum primo apud Pariſios, et tum alibi. Cum autem ex voluntate et placito

mine conſtare quoque poteſt, multa commiſcuiſſe Hobbeſium, et imprimis philoſophicae hiſtoriae non multum fuiſſe peritum, eo quod meditationi plus tribueret, quam lectioni.

Aetas adulta Hobbeſii.

§. III. Magnam autem cladem acceptura videbatur fortuna Hobbeſii, cum anno cIↄIↄcxxvi, Guilelmus Deuoniae comes, et biennio poſt, filius quoque, cuius ſtudiorum moderator ille fuerat, acerbo fatis Candiſianae domui fato extinguerentur. Orbatus enim Moecenate optimo et beneficentiſſimo, noua de futura ſorte ſua conſilia agitare coactus eſt. Leniendi vero doloris captandaeque occaſionis gratia iter literarium ſuſcepit, relictaque patria ad Gallos profectus eſt, conditionem ei offerente Geruaſio Clifton, viro nobiliſſimo, qui eum filio ſuo peregre profecturo comitem in itinere iungere cupiebat, et hoc duce in aliena terra ſtudiorum incrementa eum quaerere praeoptabat. Annum iam quadrageſimum tum transgreſſus erat Hobbeſius, adeoque iudicio maturo ad omnia attendebat, et accuratas ſibi notiones fingere, atque concinno ratiocinari ordine conabatur. Quem ſcopum vt vtiliſſimum, immo neceſſarium eſſe philoſophiae ſtudio vidit, ita artium mathematicarum praeſidio obtinere ſe poſſe ſperauit. Quamuis enim abſtractarum meditationum iucunditate parum tangeretur, nec ſubtilitatem ingenii in demonſtrationibus mathematicorum ſupra modum extolleret, eo quod a communis vitae vſu remotiores eſſe crederet, vidit tamen pulchre, earum methodo in inquirenda veritate egregie intellectum iuuari, et cynoſuram inueniri, qua inter ſcopulos ad certitudinis portum nauigare liceat. Euclidi itaque operam dare coepit, cuius demonſtrandi rationem cum percepiſſet, nauſeare coepit vulgaris philoſophiae confuſionem, quae vt calx ſine arena, miſere con-

placito pontificis omnia gererentur, factum inde eſſe, vt Scholaſtici, Ariſtotelem cum Scriptura S. confunderent, eiusque doctrinam vnam proponerent, eo potiſſimum reſpicientes, vt dogmata eccleſiae Romanae defenderentur, et ad obſequium pontifici praeſtandum homines commouerentur. Ita ex philoſophia Ariſtotelica enatam fuiſſe theologiam Scholaſticam, in qua cuncta eo redeant, vt ſtatuatur: dari eſſentias quasdam ab entibus ſuis ſuperatas, quales ſint intelligentiae Ariſtotelicorum orbibus aſſiſtentes. Ex his autem eſſentiis et formis ſubſtantialibus ſeparatis irrepſiſſe in eccleſiam daemonologiam eam ineptam, quae cuncta ſuperſtitione repleuerit. Sed et hunc inde errorem fuiſſe prognatum, dari ſubſtantias incorporeas, omni quantitate deſtitutas, inde qualitates occultas ſpecificas, et ſimiles nugas prodiiſſe: inde didiciſſe homines, libertatem voluntatis ſuae extollere, bella ſacra commendare, et ſimilia probare: immo omnem labem horum ſeculorum ex philoſophia Graecanica in ſcholas publicas introducta fuiſſe enatam. Patet ex breui hoc diſſertationis Hobbeſianae compendio, quam inuiſae ſcholae et academiae Hobbeſio fuerint: nam nec Proteſtantium ſcholas eum excepiſſe, inde conſtat, quod Scholaſtica philoſophia tum inter Anglos adhuc valde floruerit. Aſt falſum fuiſſe in plerisque Hobbeſium, ex iis, quae de philoſophia medii aeui dicta ſunt, euidenter patet; et manifeſtum eſt, aut valde coecutiiſſe in eius hiſtoria Hobbeſium, aut obtorto collo eam rapuiſſe, vt placitis illum ſuis attemperaret, id quod candide faſſus eſt, magnus cetera Hobbeſii defenſor, Nicol. Hier. Gvndlingivs ὁ πάνυ, Gundlingian. Vol. II. p. 338. Falſum enim eſt, philoſophiam apud Graecos ante Perſas deuictos et Platonis aetatem non floruiſſe, aut hunc philoſophum de Geometria nihil meruiſſe; falſum quoque, Lyceum in logicis et rhetoricis tantum fuiſſe verſatum; falſum, Ariſtotelem aſſeruiſſe formas ſubſtantiales ſeparatas; falſum, daemonologiam mythologorum cum eo conſpirare; falſum, in primitiua eccleſia valuiſſe ante alios Ariſtotelem; falſum, cultus angelorum primarium fontem aperuiſſe, Peripateticam philoſophiam etc. Ita ex nobiliſſimae ſcientiae neglectu errores pariunt magni ſaepe philoſophi.

connexa, ruinam ipſi minari palam videbatur, cum ex mathematicarum diſciplinarum fundamentis, et certis principiis vtiliſſimas in genus humanum veritates perueniſſe vidiſſet. Dolet autem biographus eius, ſerius illum animum ad matheſin adieciſſe, feliciorem futurum in eruendis veritatibus, et aduerſariorum ictibus minus exponendum, ſi his ſe praeſidiis citius muniuiſſet. Et his quidem ſtudiis in Italico itinere delectatus eſt Hobbeſius: domum autem redux reuocatus a vidua comitis Deuoniae anno cIↄIↄcxxxi, filium tredecennem melioribus literis erudiendum accepit, et ad pulchra quaeuis egregie formauit.

§. IV. Adoleſcente paulo diſcipulo, cum terris peregrinis inuiſendis aptus videretur, Hobbeſius delectus eſt, qui ducem ſe ei per Galliae prouincias praeberet. Factum id anno cIↄIↄcxxxiv, qua aetate virilem maturitatem attigerat vis iudicandi in Hobbeſio. Campum autem in hoc regno nactus *eſt* ampliſſimum, eo, quo cupiebat, modo in philoſophia proficiendi. „Cuius incitamentum ipſi praebuiſſe ait biographus, quod „ex iis, quae longo rerum vſu atque acri mentis ſtudio compererat, animo alte defixa inſediſſet ſententia, in natura omnia mechanice fieri, et „ex vna materia variis motuum generibus et menſuris agitata vniuerſa re- „rum phaenomena exſurgere, tam quoad animalium ſenſationes, quam „ceterorum corporum affectiones.“ His igitur rationibus commotus magna diligentia ſcientiae naturali explorandae ſe tradidit. Magna eo tempore contentione feruebat philoſophiae ſtudium Lutetiae, magnique viri *contemtis ſterilibus Ariſtotelis nugis* de ſanioribus et pulchrioribus ſapientiae praeceptis *cogitabant. Igitur non ſibi ſoli fidens*, cum videret viros nonnullos praeclaros atque doctiſſimos magna induſtria in rerum philoſophicarum, maxime quod ad rerum naturam attinebat, adyta penetrare, eorum amicitia atque conſuetudine vti conſtituit. Inter quos imprimis Petrus Gaſſendus fuit, qui eo tempore magnis moliminibus philoſophiam Epicuream reſtaurabat. Quae cum mechanicis atque corporeis notionibus pleraque definire videretur, valde arriſit Hobbeſio, eandem mechanicarum regularum normam, ſenſionibus ideisque hominis adaptanti. Et gratiſſima quoque fuit Gaſſendo Hobbeſii amicitia, eo quod abiectis eum praeiudiciis libere philoſophari, et receptas hypotheſes alacriter conculcare cerneret. Eadem philoſophandi induſtria commendauit quoque Hobbeſium Marino Merſenno, cuius in *Tomo antecedente* iam facta eſt mentio. Is enim cum impenſe virorum doctorum amicitia delectaretur, in omni philoſophiae genere autem haud parum eſſet verſatus, vinculum quaſi, teſte Sorbierio[i] fuit, quo viri docti communi amicitia coaleſcerent, et canalis, quo inter ſe meditationes ſuas philoſophi communicarent. Adeo autem eruditioni fauebat Merſennus, vt licet Minimorum ordini eſſet adſcriptus, viros tamen doctos a Romanae

Iter Hobbeſii Gallicum prius.

 eccleſiae

i) In Vita Gaſſendi.

eccleſiae communione ſeceſſum facientes non perhorreſceret, ſed iuſtum doctrinae morumque integritati pretium ſtatueret. Et hi quidem duumuiri magnifice de Hobbeſii eruditione et philoſophia ſtatuebant: adeo vt Gaſſendus ad Sorberium ſcripſerit [k]: „Neminem ſe noſſe, qui ſit inter „philoſophandum magis a praeiudicio liber, quique penitius, quicquid „rerum ediſſeruerit, introſpiciat." Merſennus autem iudicauerit, incomparabilem virum eſſe Hobbeſium, et ſingulis difficultatibus ita ſatisfacere, vt planum iter exhibeat. Sed haec tum maxime de Hobbeſio pronuntiata ſunt, cum libello de ciue philoſophiae ſuae ſpecimen edidiſſet, vt infra dicemus. Et his quidem inſtigantibus et calcar addentibus magno animo in exploranda rerum morumque natura Hobbeſius progreſſus eſt. Poſtea ex Gallia in Italiam profectus Piſis aliquandiu haeſit; quo loco cum magna doctrinae fama viueret Galilaeus Galilaei, qui in ſiderali ſcientia tum maxime omnium valere iudicabatur, eius conſuetudine Hobbeſius eo lubentius vſus eſt, quod rerum naturalium interpretem eſſe longe feliciſſimum comperiſſet. Qui cum idem ſtudiorum genus complecteretur, et eandem quoque morum atque temperamenti rationem teneret, amicitia inde inter eos enata eſt arctiſſima; eccleſiaſticorum virorum inuidia, quod biographus obſeruat, vtrumque cenſuris acerrimis vexante. Qua de re infra dicendum.

Hobbeſii ſtudia politica. §. V. Collectis animi diuitiis cum comite ſuo anno cIↄIↄcxxxvII domum rediens Hobbeſius, amicitiam, quam cum viris praeſtantiſſimis in Gallia et Italia inierat, inſtituto literarum commercio coluit atque continuauit. Maxime autem cum Merſenno illam ſumma neceſſitudine copulatam conſeruauit. Gliſcere eo tempore iam coeperant diſſidia Britannorum, bello inteſtino accendendo aptiſſima, quae in apertam poſtea flammam eruperunt. Nempe democratico regimini valde fauentes Scoti epiſcoporum factioni ipſique aulae miniſterio graues eſſe non deſinebant, et aliam ſibi reipublicae faciem exoptabant. Aegre id tulit Hobbeſius, cumque, quod biographus eius narrat [l], et maximo regem officio obſequioque proſequeretur, et decumano in democraticos odio laboraret, de medicina animis ex philoſophiae remediis afferenda cogitare, deque eiusmodi principiis diſpicere coepit, quibus maieſtatis ius, potentia, neceſſitas, commoda ſupra omnem dubitationem ponerentur, et intelligerent ciues ſui, quantum patriae intereſſet, ab inteſtino bello abſtinere. Ex quibus meditationibus enatus eſt liber eius *de Ciue*, et poſt hunc ille, quem *Leuiathanis* nomine inſcripſit, quibus et clarum ſibi et famoſum valde apud ſuos nomen fecit, prout nempe lectores reperit. Eo autem res omnis ab eo, interprete biographo, reuocabatur: *Sine pace impoſſibilem eſſe incolumitatem, ſine imperio pacem, ſine armis imperium, ſine opibus in vnam manum collatis nihil valere arma, neque metu armorum quic-*

k) Epiſtola vtraque praefixa eſt libro de Ciue. l) p. 29.

quicquam ad pacem proficere poſſe illos, quos ad pugnandum concitat malum morte magis formidandum: nempe dum conſenſum non ſit de iis rebus, quae ad ſalutem aeternam neceſſariae creduntur, pacem inter ciues non poſſe eſſe aeternam. Sed de his in ſequentibus dicemus. Hoc loco autem id notandum, Hobbeſium circa id tempus ideo de his principiis diſſeminandis cogitaſſe, vt ſeditioſorum animos cohibendo imperii maieſtatem, quibus poſſet, artibus, confirmaret, et futura bella inteſtina auerteret. Non negat id ipſe Hobbeſius, qui in *Praefatione ad lectores* diſerte ita: „Feci non eo conſilio vt laudarer, ſed veſtri cauſſa, lectores, qui cum „doctrinam, quam affero, cognitam et perſpectam haberetis, ſperabam fore, vt aliqua incommoda in re familiari, quoniam res humanae ſine incommodo eſſe non poſſunt, aequo animo ferre, quam „reipublicae ſtatum conturbare malletis. Vt iuſtitiam earum rerum, quas „facere cogitatis, non ſermone vel conſilio priuatorum, ſed legibus ciuitatis metientes, non amplius ſanguine veſtro ad ſuam potentiam ambitioſos homines abuti pateremini. Vt ſtatu praeſenti, etſi non optimo, „vos ipſos frui, quam bello excitato, vobis interfectis, vel aetate conſumtis, alios homines alio ſeculo ſtatum habere reformatiorem, ſatius „duceretis. Praeterea qui magiſtratui ciuili ſubditos ſeſe eſſe nolunt, „onerumque publicorum immunes eſſe volunt, in ciuitate tamen eſſe, atque ab ea protegi et vi et iniuriis poſtulant, ne illos, ciues, ſed hoſtes exploratoresque eſſe putaretis, neque omnia, quae illi pro verbo Dei vobis „vel palam, vel ſecreto proponunt, temere reciperetis.“ Quibus alia adiungit, queis in concionatores et confeſſores inuehitur, qui imperantem interfici, foedusque ciuium contra ciues et rebellionem iniri poſſe tradant. Quae in eius aetatis homines ſeditionem mouentes, et contra aulam ſe erigentes dictitaſſe Hobbeſio ſummum, quo regias partes proſequebatur, ſtudium, et odium partis aduerſae, vidit, quam primum libellum acrem et eruditum legit Ren. Cartesivs [m], et ex iſtius temporis circumſtantiis erudite obſeruauit illuſtris Gilb. Bvrnetvs [n]. Neque id valde mirandum videbitur ad circumſtantias Hobbeſii paulo curatius attendenti. A pueritia enim in obſequio hominum monarchiae addictiſſimorum, et in regis fidem coniurantium erat educatus, et a Deuoniae comite magnis beneficiis ſuſtentatus, vnde et filio eundem librum inſcripſit, quod axiomata haec in ea familia inualuiſſent. Vehementer autem a tumultu et ſeditione populi abhorrebat Hobbeſii animus, meditationi, otium et tranquillitatem poſcenti, addictiſſimus. Praeterea et Peripateticam philoſophiam, et ſcholas, in quibus ea docebatur, et doctores eius, valde odio habebat, vt ſupra dictum, quos imperio non vehementer fauere credebat. Aſt ex huius quidem generis hominibus tum conſtabat, regni ſenatus, quem Parlamentum vocant, qui aulae atque imperio parum fauebant; vnde

m) Epiſt. T. III. p. 104. Baillet. Vit. Carteſii T. II. p. 174.

n) Hiſt. temporis ſui T. I. ad ann. 1661. conf. Bayle Dict. T. II. Art. Hobbes, not. E.

vnde motus illi ſurgere coeperunt, ex quibus ferale tandem bellum ciuile inter Britannos enatum eſt. Hos dum improbat, dum alia et contraria inculcat, dum ſartam et inuiolatam et omni ciuium poteſtate ſuperiorem maieſtatem cupit, et aulae partes ſtrenue tuetur, in odium Democraticorum incurrit vehementiſſimum, quod exilium illi genuiſſe mox dicemus. His itaque circumſtantiis, quae circa haec, de quibus diſſerimus, tempora contigerunt, ita concurrentibus aliter fieri non potuit, quam vt tot peſſimorum hominum moliminibus conſideratis, omnes homines natura malos eſſe ſtatueret, et ad eos reprimendos ſupra modum, regis maieſtatem et potentiam extolleret. Neque a veri ſimilitudine prorſus abit cel. BVDDEI [o] coniectura, fabulam eam ſtatus naturalis ideo effinxiſſe Hobbeſium, vt Carolo II. placeret. Certe tum, cum librum edidit, inter Gallos verſatus, huc reſpexiſſe, valde eſt probabile. Sed de his poſtea quoque nonnulla dicemus. Iam ad Hobbeſii hiſtoriam redeundum.

Hobbeſii fuga in Galliam.

§. VI. Latuerant hactenus ſub cinere ſeditionum inter Britannos molimina; omnibus autem in peius ruentibus, circa annum cIↄ Iↄ CXL. futurae calamitatis ſigna haud incerta prudentiores praeuidebant. Nempe indies auctis Scotorum Anglorumque diſſidiis, cum regiae partes valde premi coepiſſent, indictum eſt menſe Nouembri generale regni concilium, quod cum aulae factionem tuiturum eſſe ſperaretur, contrarium accidit, et in ipſo congreſſu atque ſenatus iſtius initiis tantus animorum aeſtus regi infenſus comparuit, vt quae inde exorturae eſſent calamitates prudens quilibet non ſine dolore perſentiſceret. Maxime autem, inito ſtatuum regni foedere cum Scotis, regis auctoritas diminui, epiſcoporum partes premi, quique regis potentiam tuebantur, magnis cladibus poenisque affici coeperunt. Inter quos cum acerrime nomen profiteretur ſuum Hobbeſius, praeuidit fore, vt in tuto amplius manere ſalus ſua nequeat. Cedendum itaque Democraticorum furori cenſens ſpontaneum exilium elegit, et incolumitatis ſuae aſylum Galliam reſpexit, in qua habere ſe amicos potentes fauentesque, honoremque haberi literis intelligebat. Conceſſit autem Lutetiam Pariſiorum, vt conſuetudine virorum doctorum frui, et conuerſationis dulcedine exilii moleſtiam leuare poſſet. Id quod eo facilius fieri potuit, cum in hoc eruditorum Prytaneum vndiquaque conduxiſſet viros doctrinae laude celeberrimos, eminentiſſimi Richelii cardinalis, qui tunc ad gubernacula imperii ſedebat, munificentia. Cum his ergo ſermones quotidianos conferebat, horum conuentibus diligenter intererat, cum his de quaeſtionibus philoſophicis et mathematicis diſſerebat, hos in examinanda experimentis natura adiuuabat, his ſuas meditationes explorandas et diiudicandas offerebat, verbo, his vtebatur ad egregie promouendos doctrinae ſuae limites. Maxime autem Gaſſendi et Merſenni amicitia, dudum ſibi conciliata, non ſine delectatione frui Hobbeſio licuit, cum quaedam opinionum ſimilitudo eos, imprimis Dinienſem

o) Hiſt. iuris natur. p. 34.

ſem philoſophum coniunxiſſet. Merſenno autem intercedente circa idem tempus cum Carteſio quoque amicitiam iniit, et commercium epiſtolicum inſtituit, in quo de natura ac legibus motus quam directi, quam reflexi aliisque argumentis ad dioptricen ſpectantibus vterque philoſophus amice inter ſe concertarunt. Sed ad argumentum quoque philoſophicum transgreſſi ſunt. Carteſius enim, vt infra dicendum, meditationes ſuas philoſophicas de Deo menteque humana, reliquisque philoſophiae principiis generalibus, quas ſuo loco ex inſtituto deſcribemus, ad Merſennum miſerat, vt virorum doctorum de iis iudicium exploraret. Qui cum omnibus fere eruditis amicitia eſſet coniunctus, paſſim cenſuras virorum doctorum collegit, et Hobbeſio quoque, quem acerrime philoſophari ſciebat, has meditationes examinandas tradidit. Is cum eas examini ſuo more ſubieciſſet, quid ipſi videretur, Merſenno ſcripto conſignauit. Valde autem ab ipſo Carteſii principio diſſentiebat Hobbeſius, qui ſubſtantiam incorpoream ne cogitari quidem poſſe credebat, adeoque ex hoc primo axiomate, quod Carteſius ſtatuminauerat: *Ego cogito, ergo ſum*, concludebat, rem cogitantem eſſe corporeum quid; eo quod ſubiecta omnium actuum videantur intelligi ſolummodo ſub ratione corporea, ſiue ſub ratione materiae. Hinc ampla diſputandi materia enata. Quamuis autem BAILLETVS [p] ſcribat, Carteſium, gauiſum quidem, quod egregio philoſopho et praeſtantiſſimae doctrinae homine philoſophorum numerum auctum eſſe ex Merſenno intellexiſſet, non potuiſſe vero ex his obiectionibus de ingenii eius ſoliditate et profunditate iudicium facere; fatebuntur tamen, qui reſponſiones Carteſii cum obiectionibus Hobbeſii comparabunt [q], valde preſſiſſe *Malmesburienſem philoſophum* Carteſium, et ad anguſtias redegiſſe. Sane Carteſius vlterioris diſceptationis cum Hobbeſio aleam apud Merſennum ſtudioſe declinauit, nec ſe porro cum hoc Anglo congredi velle, indicauit, eo quod ingenium pertinax, ſingulare et huius affectatione periculoſum illi ineſſe crederet, quod nec accuratione nec ratiocinandi virtute valde valeret. Quod annon victoriam Hobbeſio adſcribat, aduerſario contemtu magis, quam rationibus pugnante, certe an cauſſam ſuam non prodiderit Carteſius, Lectori expendendum relinquimus.

§. VII. Viuebat tum ſecuritatis cauſſa Pariſiis Carolus, Anglicani regni haeres, princeps Walliae, cui noſter commendatus eſt, vt philoſophiae diſciplinarumque mathematicarum elementa illi traderet. Ita nouis vinculis regiae parti mancipatus, cum in patria eius res prorſus euerti cerneret, et imprimis religionis obtentu imperium concuti, regem miſere premi, Democratiam maximo regni malo erigi cerneret, mederi animis philoſophiae ope

Editae meditationes ciuiles ab Hobbeſio.

p) BAILLET. Vit. Carteſii L. VI. c. 3.
q) Extant tertio loco inter Obi. et Reſp. T. I. Opp. philoſ. CARTESII p. m. 80 ſeqq.

ope conatus, meditationes ſuas de ciuitate, quas iam diu preſſerat perfecit, librumque de Ciue, anno cIↄIↄcxlii abſolutum edidit, pauca tamen exemplaria inter amicos diſtribuenda imprimi curauit. Quem foetum tamen cum lambere et emendare ſubinde perrexiſſet, tandem anno cIↄIↄcxlvii in eam formam redegit, qua nunc habemus. Qui cum egregie Gaſſendo atque Merſenno placuiſſet, quorum de iſta tractatione epiſtolae laudibus Hobbeſii plenae libello ſolent praefigi, eorum commendatione Samuel Sorbierius in Hollandiam profecturus, exemplum, quod vltimam auctoris limam iam erat expertum, ad Batauos attulit, editionemque curauit, qui anno cIↄIↄcxlix quoque Gallicam eius libri verſionem confecit et in vulgus edidit, auctoris et libri elogio praemiſſo. Egiſſe id in iſto libro Hobbeſium, vt coniurationes et ſeditiones ciuium contra regem et naturae imperii et vtilitati ac ſecuritati ſubditorum eſſe aduerſas oſtenderet, ſanguinolenta, quae iam tum nonnulli fouebant, conſilia, quae regi tandem exitialia fuerunt, perimeret, et ſectariorum proteruiam, late tunc graſſantem perdomaret, ſupra iam tetigimus. Hoc itaque tempore vulgatiorem fieri libri editionem facile permittebat Hobbeſius, licet primam editionem valde carceribus preſſiſſet, et intra amicos tantum vulgaſſet. Tum enim ſingularia prorſus axiomata et principia ſua, et populo ingrata et hominibus eccleſiaſticis, imperium ſupra modum euehentia diſplicitura eſſe plurimis ciuibus ſuis intelligebat, et inuidiam ex eo pertimeſcebat haud paruam. Aſt cum omnia in patria euerti conculcarique regis auctoritatem, immo prorſus imperium perire videret, nec, quod in patria ſperaret, haberet, tandem mentem ſuam aperte declarare eo minus veritus eſt, quo magis ſperabat fore, vt in tanta rerum confuſione iterum regia cauſſa euaderet ſuperior, ex qua ſibi quoque emolumentum, cum in regii principis familia eſſet, promittebat. Mirum itaque non eſt talia praecepiſſe Hobbeſium in eo libro, quae moderata principia in imperio ſectantibus diſplicere ſolent. Sed et eodem tempore, ampliori Commentario, rem omnem illuſtrare, et rationibus philoſophicis immanem et furentem populi belluam aggredi conſtituit, ex quo *Leuiathan* eius enatus eſt; quo haud parum apud theologos Angliae ſibi obfuit, vt deinceps dicemus.

Controuerſia Hobbeſii de neceſſitate, libertate, fato et fortuna.

§. VIII. Nouae autem controuerſiae anno cIↄIↄcxlvi, agitatae ſerram reciprocauit, haerens apud Pariſienſes Hobbeſius cum epiſcopo Derienſi Bramhallo, de libertate, neceſſitate, et fortuna, quae libellis quoque eriſticis agitata eſt. Quae cum momentum habeat in philoſophiae hiſtoria, paucis tangenda hoc loco eſt, facem nobis praeferente illuſtri Leibnizio, qui ſummam quoque ſententiae Hobbeſianae expoſuit, moreque ſuo erudite illuſtrauit [r]. Conuenerant apud Noui Caſtri ducem Derhamus et Hobbeſius, et de libertate, fato, neceſſitate, quatenus in res hominum, et praecipue in eius animum influxum habent, diſſe-

r) App. ad Theodiceam p. m. 425 ſeqq.

diſſerere, et rationes inter ſe miſcere coeperant. Cum autem in iſto colloquio rem non ſatis enucleatam crederet epiſcopus, miſit ad ducem diſſertationem de eo argumento, eo conſilio, vt haberet Hobbeſius, cui perſpicue ordineque reſponderet. Non tacuit Malmesburienſis philoſophus, ſed quae ſibi viderentur, acute regeſſit, rogauit autem ducem, caueret, ne in vulgus exiret ipſius reſponſio, facile enim fieri poſſe, vt aſſertionibus, licet per ſe veriſſimis abuterentur homines non ſatis rem omnem edocti. Ipſius tamen Hobbeſii culpa factum, vt foetus iſte in vulgus prodiret. Cum enim amico cuidam Gallo, communicare eum promiſiſſet, a iuuene aliquo Anglo in Gallicam linguam verti curauit; qui eius ἀπόγραφον ſibi ſeruatum poſt reditum in Angliam inſcio Hobbeſio vulgauit. Qua editione commotus Bramhallus iterum, et publice quidem, ad illam diſſertationem reſpondendi conſilium cepit. Cui reſponſioni editae nouas rationes oppoſuit Hobbeſius, et hos libellos vno faſciculo comprehenſos poſtea Londini anno cIↄIↄCLVI typis commiſit [s]. Sunt in his libellis, vt ſolet plerumque in eriſticis fieri, nonnulla, quae animum acerbiorem, et quodam partis aduerſae odio flagrantem produnt, cum epiſcopus, ſui ordinis auctoritate ſecurus vehementer interdum diſputet, Hobbeſius, vt magno animo theologos et omnem ſcholarum doctrinam contemnebat, aduerſario quamuis dignitate illuſtri non parcat. Sed in ipſa quoque diſputatione hunc affirmauiſſe nonnulla, narrat Leibnizius, quae ἀνθολκῆς vitium ipſi perſuaſiſſe, eſt veriſimile, qualia ſunt, quae defendi nullo modo poſſunt: doctrinam de Deo deque diuinis pendere ex determinatione imperantis, Deumque non magis cauſſam eſſe bonarum actionum, quae a creaturis eduntur, quam malarum; Deum ideo iuſtum eſſe, quoniam a nemine puniri cogique poſſit. Quae tamen et ſimilia, nemo mirabitur, qui cogitauerit, Hobbeſium poteſtatis, quae ſuprema eſt, abſolutae notione occupatum, qua ſcilicet firmari poſſe imperium credebat, ad eam retuliſſe, quicquid de Deo ſtatuendum eſſe credebat, et praeterea, inepto praeiudicio, non niſi corpora eſſe poſſe ſubſtantias, talia admittere debuiſſe, quae et in Deum iniuria ſunt, et prouidentiae eius parum honorifica, et materialiſmo cuidam incruſtando aptiſſima. His enim principiis phyſicis atque moralibus ſemel poſitis non poteſt non neceſſitas quaedam phyſica, libertati maxime aduerſa oriri. Aſt ſtatuit Hobbeſius [t]: *In regno Dei naturali regnandi, et puniendi eos, qui leges ſuas violant, ius Deo eſſe a ſola potentia irreſiſtibili: indeque ius oriri, a quo decedendum nemini ſit, ſi quis ceteros potentia in tantum anteeat, vt reſiſtere ei ne omnes quidem coniunctis viribus poſſint.* Ex quo, quod ipſe non negat, ſequitur, *poſſe Deum iuſte affligere vel etiam interficere peccatorem, etſi non peccaſſet.* Quae omnia fatalem quandam atque ineuitabilem neceſſitatem inuoluunt, cum quaecunque ex abſoluta Dei voluntate fieri debent,

s) Queſtions touchant la liberté, la neceſſité et le hazard eclaircies et debatues entre les Dr. Bramhall, eveque de Derry et Thomas Hobbes de Malmesbury.

t) De Ciue c. 15. §. 5. p. m. 248.

bent, ea fieri neceſſe ſit, eo quod nihil eius potentiam remorari poſſit, et ſi minus illud fiat, Deum potentia carere, qua id efficiat, dicendum ſit. Qualia dogmata Hobbeſio in mentem veniſſe eo minus mirandum eſt, quo pauciores eo tempore erant, qui Arminii partibus fauentes Caluini dogmati de praedeſtinatione nuntium mittere volebant, recte id obſeruante GILB. BVRNETO V. C. [w]. Ita vero euerſa iuſti aequique notione et fundamento, cum ad vnam abſolutam potentiam res imperii omnis, etiam diuini, reuocaretur, via patuit aperta Hobbeſio regis normam ad vnam potentiam reducendi. Aſt hoc quidem pacto illi ipſi parti, cuius cauſſam tantis molimінibus tuebatur Hobbeſius, vehementer nocuit, cum non potuerit non ille abſolutiſſimus, et quae inde exſurgit neceſſitas fieri ſuſpectiſſima. Neque dubitandum, quin ab his quoque cauſſis deriuandum ſit quod abſolutam illam neceſſitatem reiicere coeperint magni nominis et auctoritatis praeſules, qui Anglicanae eccleſiae praefuerunt. Quibus non minus exoſa eſt [x] abſoluta illa Hobbeſii potentia, omni iuſto aequoque euertendo apta, quam decretum Caluini abſolutum, cum vtrumque eo redeat, cuncta hominum neceſſitatis lege teneri. Eandem poſtea tibiam inflauit BEN. SPINOZA [y].

Hobbeſius regis gratia excidens.

§. IX. Verum redeundum in viam, et hiſtoria Hobbeſii pertexenda eſt. Is anno cIↃIↃcXLIX vehementi febri correptus de vita periclitauit: quem cum ad Romanae eccleſiae gremium reuocare vellet Merſennus, ſuſcepta diſſertatione de poteſtate eccleſiae Romanae remittendi peccata, reſponſum accepit ab Hobbeſio: *Mi pater, haec omnia iamdudum mecum diſputaui; eadem diſputare nunc moleſtum erit. Habes, quae dicas amoeniora? Quando vidiſti Gaſſendum.* Ex quibus facile intellexit Merſennus, hominem patriae ſuae ſacris valde addictum mutari haud poſſe. Is quoque ſacra ipſi adminiſtrante epiſcopo Dunelmenſi, ſecundum ritus eccleſiae Anglicanae, ſupremo viatico ſe muniuit; praeter omnium ſpem tamen iterum conualuit. Anno cIↃIↃcL ſermone patrio vulgauit librum *de Natura humana, et corpore politico;* praefationem praemiſit vir celeberrimus Sethus Wardus, tunc aſtronomiae profeſſor Sauilianus, poſtea epiſcopus Sariſberienſis; quem librum reliquis Hobbeſii praefert, qui mores Britannorum critico oculo ſpeculatus eſt RICH. STEELE [z], carmine autem maximopere extulit RADVLPHVS BATHVRST [a], eo quod communem doctrinam et vulgi placita relinquere ſit auſus. Canit enim:

Non hic ſcholarum friuola aut caſſi logi
Quales per annos forte plus ſeptem legit,
Vt folle pleno prodeat, rixae artifex,

Vanas-

w) Hiſt. ſui Temp. ad ann. 1661. T. I. p. m. 211.
x) Vid. S. Reu. MENZERVS de Doctrina eccleſiae Anglicanae, de Praeſentia reali in S. coena et de Praedeſtinatione p. 65 ſeq. MOSHEM. ad Cudw. p. 1202.
y) In Tract. pol. L. II. §. 250.
z) Spectet. T. I. p. 223.
a) Conf. POPE-BLOVNT. Conf. cel. auct. p. 1043.

Vanasque merces futili lingua crepet,
Sed ſancta rerum pondera, et ſenſus graues,
Quales parari decuit, ipſa cum fuit
Pingenda ratio, et vindici ſuo adſtitit.

In hac vero tractatione cum fundamenta ieciſſet illius, quod ſyſtemati ſuo ciuili ſubſternendam eſſe iudicauit, dogmatis de natura, inclinatione et affectibus hominis: anno ſequente ipſam doctrinam politicam, vel ſi mauis, iuris naturalis iuſto faſce comprehenſam ſuisque vinculis connexam vulgauit, edito *Leuiathanis* opere, ſermone vernaculo [b]. Quo nomine intelligebat potentiam populi inconditam, quam rationibus euertere, regiam autem poteſtatem, ſiue imperium abſolutum confirmare, et quae arcana democritia foueat, quae damna afferat, oſtendere ſatagebat. Dici vix poteſt, quantam attentionem bellua illa politica, quam Leuiathanis nomine inſigniuit, ipſeque eius auctor Hobbeſius illo libro meruerint. Et fatebantur quidem haud pauci, eruditionem, acumen et lumina multa ei ineſſe, et ciuilis doctrinae aedificium conſtruere ſingulare quidem et paradoxum, aſt mirabile et elegantiſſimum. Verum diſplicuit valde theologis, et nil tale metuens Hobbeſius ſuſpectus factus eſt, quod non modo doctrinam puriorem vellicare, ſed ipſum quoque regnum, cui tantopere fauere videbatur, ſubruere et Cromuelli partibus clam fauere videretur. Et fautores quidem Hobbeſii iniquam, quae excepit iſtum librum, famam, quaeque inde auctorem ſecuta eſt, inuidiam, quae opus illud ſcriptis etiam publicis damnauit, et inter monſtra philoſophica retulit, ex eo potiſſimum deriuant, quod ſatellitum ſpiritualis monarchiae arcanas artes detexiſſet, et cleri vitia reuelando vlcera tetigiſſet. Aſt ſi epiſcopos Angliae, viros graues, audias, ideo ſuſpectus bonis omnibus liber factus eſt, quod non ſolum reuelationem variis locis euertere clandeſtine eſſet auſus, ſed et ad eiusmodi placita tandem deſcendiſſet, quae fulciendae democratiae, magno Angliae malo tunc obtinenti eſſent aptiſſima. Quod hoc loco definire eo minus opus erit, quoniam in ſequentibus famoſi libri ſynopſin et decretorum Hobbeſianorum ſummam exhibere animus eſt, ex qua ipſe Lector attentus facile iudicium diſcet interponere. Illud autem hoc loco praetermittendum haud eſt, Hobbeſium eo tempore, vel ob Leuiathanis dogmata, vel ob alias cauſſas valde regiae factioni factum eſſe ſuſpectum, quod Cromuellianis partibus animum adieciſſet, forte quod minus fauentes ſibi regis amicos fuiſſet expertus. Nam non ſolummodo Fellus [c] obiicit encomiaſtae Hobbeſii, ſilentio eum preſſiſſe illa, quae ad partes Cromuellianas fouendas egerit Hobbeſius, et ipſe in vitae ſuae hiſtoria carmine expreſſa, non ſilet, hanc ſuſpicionem ipſi fuiſſe exitioſam. Canit enim:

V 3 Nam

b) Prodiit Latine Londini 1676. et Belgice per Abr. Berckelium Amſt. 1667. 8. Conf. Struvius, Introd. in Hiſt. lit. c. 9. p. 47. Bayle l. c. not. F.

c) loco ſupra cit.

Nam regi accuſor falſo, quod facta probarem
Impia Cromuelli, ius ſceleriſque darem.
Creditur, aduerſis in partibus eſſe videbar,
Perpetuo iubeor regis abeſſe domo.

Conſtanter eam culpam negauit Hobbeſius, et cauſſam omnem, in irritatum clerum Anglicanum coniecit; qua veriſimilitudine? hoc loco diſpiciendum non eſt. Illud autem ex dictis patet, Hobbeſium regis gratia excidentem, ex eius familia eiectum fuiſſe, cum animum erga regem mutauiſſe crederetur. Haec itaque vera cauſſa fuit, cur Pariſiorum vrbem media hyeme ſaeuiente relinqueret: falſumque eſt, quod ad declinandam facti inuidiam biographus eius tradit: *Hobbeſium, calumniis religionis ſpecie laruatis a praeualentibus aduerſariis regia domo eiectum, tantoque praeſidio orbatum Romanae eccleſiae, ſpiritualis monarchiae ſatellitum metu correptum eſſe, quorum odium implacabile ſe ſe merito incurriſſe ſenſerit, ob detectas in Leuiathane eccleſiaſticorum technas, regni tenebrarum dolos, et pontificis Romani poteſtatem malis artibus occupatam, qua in ciuilis poteſtatis iura inuolando, qua ſimplici ac imperitae plebeculae ſanctis praeſtigiis illudendo, ideoque Pariſiis ſe minus tutum iudicantem, media hyemis tempeſtate aufugientem in patriam ſe contuliſſe.* Nam a clero Romano eo tempore parum illi periculi metuendum erat, cum liber Anglico idiomate editus extra inſulam vix legeretur. Aſt vel offenſus regis mandato Cromuellianis ſe partibus iungere voluit, aut, ſi innocens in ea parte fuit, ab ipſa regis, quae valde potens erat Pariſiis, factione ſibi timuit. Certe in Angliam delatum cui ſe parti iungeret incertum haeſiſſe, ideoque virorum doctorum ſocietate animum paſcere omiſſis factionibus ciuilibus voluiſſe, eſt veriſimile. Eos autem valde ſibi, Londino ſede electa, fauentes inuenit, interque eos Guilelmum Harueum, et Ioannem Saldenum amicos expertus eſt.

Acta Hobbeſii in Angliam reducis.

§. X. Parum propitias res regni ſibi eſſe credebat Hobbeſius, itaque tumultibus vrbis et ſtudiis factionum ſubducere ſe prudenter conſtituit. Praebuit autem fugientibus Hobbeſii Muſis aſylum exoptatiſſimum Deuonienſium comitum familia: in quam, anno cIↄIↄCLIII receptus totus ſe philoſophiae tradidit, et ſenii ingruentis taedia meditationibus leuauit. Telam autem quam dudum inceperat, pertexturus, logicam atque phyſicam tractationibus ſuis moralibus adiecit: et imprimis librum *de Corpore* in quo rerum naturalium elementa expoſuit, abſoluit, et Latine primum anno cIↄIↄCLV, mox anno vertente vernacula, vna cum ſex lectionibus ad profeſſores mathematicae Sauilianos edidit; Geometriam quoque ſuam tunc vulgauit. In illis multa deſiderari poſſe in Euclide [d] et geometrarum demonſtrationibus ſtatuebat, quae res, mirum eſt, quantum illi motuum et moleſtiarum concitauerit; nam acerrimum inde mathematicorum bellum

d) Conf. SAM. REYHER. diſſ. de Euclide c. IV. §. 6. p. 31.

ſum enatum eſt, nec acerbitate carens nec conuiciis, quod vicennium et amplius perdurauit, nec niſi tandem Hobbeſii morte extingui potuit. Obiecerunt autem geometrae Hobbeſio, magnam in ſublimiori geometria ignorantiam, quae cum alto ſupercilio coniuncta eum ſeduxerit, vt ea reprehenderet, quae non ſatis intellexiſſet. Quod quo iure quaue iniuria factum ſit, non hoc loco exponi poteſt, ſed in geometriae hiſtoria debet enarrari, conſulendaque ipſa ſcripta ἀμοιβαῖα ſunt, quae viri illi docti, non ſeruata ſemper animorum modeſtia tum ediderunt, quorum titulos nominant Chr. Thomasivs [e] et Cl. Stollivs [f]. A rerum naturalium conſideratione ad hominis contemplationem progreſſus eſt philoſophus Britannus, eiusque facultates, earumque obiecta, motum et reliqua, quae huc referri ſolent, more ſuo ſuisque principiis vſus explicuit, ex quo ſecunda philoſophiae eius pars enata eſt, in qua de facultatibus affectibusque humanis, de imaginatione, memoria, intellectu, ratiocinatione, appetitu, voluntate, bono, malo, honeſto, turpi et ſimilibus multa ſingularia et ab aliorum philoſophorum decretis abeuntia attulit, edito libro, *de Homine* anno cIↃ IↃCLVIII. Sic vt tribus ſectionibus integrum philoſophiae ſuae ſyſtema abſolueret, quarum prima de corpore, ſecunda de homine, tertia de ciue tractabat. Primae autem ſectioni, logicam, ſeu, quo nomine ipſe appellat, computationem praemiſit, inque ea de philoſophia in genere, et de nominibus; tum de philoſophia prima, ſiue notionibus generalibus naturali philoſophiae praemittendis, de loco et tempore, corpore et accidente, cauſſa et effectu, potentia et actu diſſeruit. In ſecunda ſectione autem, de homine tractans, occaſione argumenti de natura viſionis totam fere opticam expoſuit. Tertiae notiſſimos, quos ſupra tetigimus libros politicos inſeruit [g]. Ex quo ſyſtemate, conſtare poteſt, ſuo ſe iudicio totum in philoſophiae corpore conſtruendo permiſiſſe Hobbeſium, et nouatoris in philoſophia, atque philoſophi eclectici nomine omnino eſſe deſignandum.

Reliqua Hobbeſii vita usque ad mortem.

§. XI. Secutus annus cIↃ IↃCLX, halcyonia nobiliſſimae inſulae reſtituit, rebellionum furiis eiectis, profligata tyrannide, et reuocato poſt multorum annorum exilium Carolo II. quo pacto tota rerum facies mutata eſt, vt alibi dicendum. Redeuntem principem, cui artium mathematicarum elementa tradiderat, ſalutare tum conſtituit Hobbeſius, ideoque relicto rure, in quo degebat, Londinum aduolabat, regiae gratiae, qua exciderat, iterum ſe traditurus. Quem more ſuo clementer excepit rex; curru enim aedes Sariſburienſes, in quibus tunc cum moecenate morabatur Hobbeſius, praeteruectus, cum illum conſpicatus eſſet, ad ſe vocari iuſſit, et manu ad oſculandum porrecta, de rebus eius atque ſalute ſciſcitatus eſt, eumque, ſe atque res ſuas deuotiſſimis precibus eius clementiae

e) Cautel. circa Praecogn. Iurisprud. c. XI. §. 12. not. M.

f) Hiſt. Lit. Part. I. cap. 7. §. 1. p. 227. conf. Biblioth. iuris imperant. cap. I. poſ. VII. §. 2. pag. 70.

g) Conf. Morhof. Polyhiſt. T. II. L. I. c. 15. p. 117.

mentiae tradentem bono animo eſſe iuſſit: ſaepius quoque, aditum parante Samuele Coopero, pictore praeſtantiſſimo ad ſecretiora colloquia a rege admiſſus, deque eius gratia certior factus eſt. Quod mirari quis forte queat, cum ſuſpectus Hobbeſius fuerit, quod a partibus regis ad Democraticos clam defeciſſet: at mirum tamen videri non debet reputanti, deſiiſſe tum pericula, quae ex illa factione aula metuerat, ipſum quoque Hobbeſium, a tumultu turbisque partium ad quieta ſtudia ſe transtuliſſe; quibus accedit, ſatis intellexiſſe regem, Hobbeſium epiſcopis valde inuiſum adhiberi poſſe, vt illi haberent quocum congrederentur, vnde dixiſſe regem ferunt [h], vti ſe Hobbeſio ad acuendos moloſſorum ſuorum dentes. Ita vero ſecurus Hobbeſius in ſeceſſu ſuo philoſophiam colere iuuareque gnauiter perrexit, huncque in finem opera philoſophica reuiſa et emendata vnoque faſce comprehenſa emittere in lucem conſtituit. Quod licet in inſula facere prohiberetur, eo quod epiſcoporum vigilantia cauebat, ne principia et axiomata eius, quae peſſimi commatis illis eſſe videbantur, diſſeminarentur, obtinuit tamen apud Batauos, et ex officina Blauiana Latine verſa in publicum prodire iuſſit [i]. In cuius *ſylloges* parte prima comprehenduntur logica, philoſophia prima, phyſica et *liber de ciue*, in ſecunda, ſcripta mathematica, in tertia, Leuiathan, in quarta auctoris vita. Ita abſoluto, qualem ſibi definiuerat, curſu philoſophico, ad iurisprudentiam Anglicanam et ad perficiendas artes mathematicas ſe conuertit, et de iure municipali ſiue legibus Anglicanis commentarium ſcripſit, quem doctiſſimos iuris interpretes in pretio habuiſſe et in ſcriniis MSc. ſeruauiſſe ait biographus [k]. Tum geometriam, quam innumeris paralogiſmis foedatam et corruptam hactenus fuiſſe ſibi perſuadebat, ab ipſis fundamentis reſtituere et difficillima problemata ingenii ſui felicitate ſoluere aggreſſus eſt. Erat enim in ea opinione [l], naturam ſe quantitatis, lineae, anguli, rationis ſeu proportionis primum detexiſſe, ſoluereque ſe illa aenigmata poſſe, quibus fruſtra hactenus ingenia mathematica inſudauerant, qualia ſunt, quadrato aequare circulum; cubum duplicare, datum circuli arcum iuxta datam rationem diſpertiri, rectam lineam parabolicae aequalem inuenire etc. Quamuis autem hoc nomine egregie mathematicis paſſim vapularet, vt infra dicemus, non caruit tamen ingenium, quod acre et excelſum nutriebat, et doctrina minime proletaria admiratoribus cultoribusque, quos et Anglia illi ſuppeditabat, et exterorum opinio formabat; inter quos legatos quoque atque principes ad Hobbeſium, tanquam ad ſingulare gentis ſuae ornamentum confluxiſſe aſſerit biographus [m], narratque Coſmum Mediceum, Ferdinandi II filium, Etruriae principem, tanti philoſophi fama permotum, illum ſaepius conuenire dignatum fuiſſe; et inſignem ſcientiam quamplurimum admiratum iconem

h) Pvfendorf. Erid. Scand. p. 106. Sorbiere, alii.

i) 1668. II. Vol. 4. Nouam editionem olim molitos fuiſſe Lipſienſes nos docet Stollivs Hiſtor. literar. Part. II. cap. I. §. 98. pag. 413.

k) Pag. 49.

l) Ibid. p. 53.

m) Pag. 51.

nem eius et libros vniuerſos inter rariſſima bibliothecae Mediceae κειμήλια reponendos domum ſecum deportauiſſe. Quibus addi poteſt, in academiis quoque innoteſcere et caput efferre coepiſſe philoſophiam Hobbeſianam, ſtudioſa iuuentute nouitatis auida, vt plerumque accidere nouimus, eius opiniones in publicis velitationibus, paſſim defendente. Id quod tamen famae atque exiſtimationi Hobbeſii ceſſit in opprobrium, incautis iuuenibus eiusmodi aſſertiones fundamentis Hobbeſianis inaedificantibus, quae ſatis periculoſae videbantur. Id quod imprimis Danieli Scargil, artium baccalaureo et collegii corporis Chriſti in academia Cantabrigienſi ſocio, viro feruidi quidem et praecocis ingenii, at vitae ſolutioris, accidit. Is enim principiis Hobbeſianis vſus in publica diſputatione has theſes ventilandas propoſuit: „ Ius dominii fundari in potentia; iuſtitiam „moralem pendere a ciuilibus inſtitutis; ſcripturam ſacram in legem ſanciri ſolummodo ex auctoritate magiſtratus; ſupremi magiſtratus iuſſis, „etſi legibus diuinis quae de moribus latae ſunt, contrariis obtemperan„dum eſſe.“ Addit, qui haec narrat biographus *), adieciſſe, vt ſuſpicari licet, aliam inuidiae augendae gratia cenſores: glorioſum eſſe atheum cenſeri. Quibus aſſertionibus ab eo, maxima pertinacia atque acrimonia defenſis, vehementer patres academici, et imprimis theologi commoti ſunt, rati, pietati et moribus inſidias ſtrui, et aperte hiſce dogmatibus hominem impietati patrocinari: vt itaque malo ſerpenti maturato conſilio remedium adhiberent, ad ſenatum academicum citatum atheiſmi criminis poſtulant, et acriter reprehenſum ob proteruiam carcere puniendum eſſe decernunt: tum gradu priuatum et ſodalitate exutum, academia expellunt, poſtquam in templo prius publico theſes has, impias et ex orco profectas, atque humanae ſocietati pernicioſiſſimas eſſe profiteri fuiſſet coactus. Quam tragoediam ſuae famae diſpendio agi facile intellexit Hobbeſius, ideoque quocunque loco potuit, de vi ſibi illata, et ſe traducto immerito velut omnis pietatis et numinis ipſius hoſte, deque detortis in ſequiorem ſenſum placitis ſuis, adeoque turpiter et inique damnatis conqueſtus eſt, ſurdas autem plerorumque aures inuenit, cum et ipſa παραδοξοφιλία eius bonis omnibus eſſet inuiſa, et principia illa moralia vehementer ſuſpecta haberentur, ipſe autem intempeſtiuis ſatyris academicos doctores, et totum fere ordinem eccleſiaſticum contra ſe irritauiſſet. Satis id ſenſit Hobbeſius, cum elogium eius antiquitatibus Oxonienſibus Latine verſis inſeruiſſet Antonius Wood; expunxiſſe enim ex iis laudes Hobbeſii et ſtigma memoriae eius inuſſiſſe Ioannem Fellum, fruſtra quoque Hobbeſium ſe ſcripta epiſtola apologetica, contra hanc ignominiam defendiſſe, ex iis repetendum eſt, quae initio capitis de hac re diximus. Pertaeſus ergo ſocietatis hominum, quam inuidia non carere, experiebatur, anno CIↃ IↃCLXXIV Londino rus conceſſit, confirmato animo,

*) Pag. 51.

mo, nunquam in vrbem redeundi, id quod etiam aetas valde decrepita ſuadebat, erat enim ſenex capularis, nonagenario proximus. At cum delicias in literis per omnem vitam quaeſiuiſſet, ne in tam prouecta quidem aetate ab iis abſtinuit, et otium, cui ſe tradiderat, matheſeos, poëſeos, et phyſicae praeceptis vſuique dicauit, nec a ſcribendo abſtinuit, ſed libros aliquot ex Homeri Odyſſea, ſpecimen integri operis Homerici mox prodituri, vernaculo ſermone euulgauit; in quo frigus quidem ſenile at Maeonii ſimul ſenis ſpiritum ſermone Anglicano commode expreſſum viri docti obſeruauerunt. Quod cum placere eruditis intellexiſſet, anno ſequente totum Homerum patrio carmine prodire iuſſit, diſſertatione *de Heroici poëmatis virtutibus* praemiſſa. Anno cIↃIↃCLXXVI controuerſiam de libertate et neceſſitate humanarum actionum cum Beniamino Laney, epiſcopo Elienſi olim agitatam eruditis viris ſcripto cognoſcendam tradidit, et biennio poſt *Decameron phyſiologicum*, ſiue *de Naturali philoſophia libros decem* luce donauit. Nec ab argumento politico abſtinuit, ſed *Belli ciuilis Anglicani hiſtoriam* conſcripſit. Quam cum regi obtuliſſet, vt imprimendi facultatem concederet, repulſam tulit; ab amico autem, inſcio Hobbeſio in lucem ea emerſit, quod ne fraudi ipſi apud regem eſſet, diligenter cauit, metuens ne eapropter regis indignationem experiretur [o]. Aſt metu eum liberauit inſtans fatum; circa medium Octobris enim anno cIↃIↃCLXXIX vrinae ſuppreſſione correptus eſt, deſperantibus de ſalute eius medicis, quod aetate grandiori vires corporis prorſus exhauſtas noſſent: acceſſit paucis poſt diebus dexteri lateris paralyſis, quae linguae vſu eum priuauit. Quo caſu ita vires ſenio exhauſtae defecerunt, vt tandem prid. Non. Decembr. eius anni mortalitatis exuuias deponeret, patroni ſui cura funere ſatis decoro, licet pompa non magna elatus. Vixit coelebs, licet a commercio cum foeminis non abhorreret [p], annos XCI.

Character Hobbeſii. §. XII. Concedenda Hobbeſio laus ingenii magni, iudicii acris et profundi, et doctrinae haud vulgaris, quam ſi non meditatione tantummodo, ſed lectione quoque formare augereque voluiſſet, pulchrior ea atque ſolidiori habitu ornata prodiiſſet. Patet enim ex ſcriptis eius, quae argumentum hiſtoricum tangunt, qualis *Hiſtoria eccleſiaſtica* eſt *Carmine elegiaco* concinnata [q], in qua papatus hiſtoriam delineauit, non defuiſſe ei acrimoniam iudicii ad cauſſas arcanas prudenter reſpicientis et obſeruationes pulcherrimas inde deriuantis; aſt caruiſſe eum lectione ſufficienti et ad integra rerum momenta ſe ita extendenti, vt vera inde rerum conſideratio emergere poſſit; tacemus morem praepoſterum hiſtoriae documenta ad hypotheſes ſuas transferendi, easque eo loco inueniendi, quo alii iſtis opinionibus non occupati nihil huius generis vident. Factum autem

o) p. 75. p) Hoc ab aduerſariis ei obiectum. Quod apologia diluit more ſuo GVNDLINGIVS Obſ. T. I. Obſ. II. §. 2. p. 40. q) Prodiit Londini 1688. 8. Vid. Bibl. Thomaſ. Vol. I. p. 314.

autem iſta iudicandi peritia, vt, licet ſyſtematis atque hypotheſeos praeiudicio occupatus, multas veritates detegeret, et paſſim ſcriptis ſuis inſpergeret, quae ſi lectorem prudentem et intelligentem inueniunt, vſum haud exiguum praeſtare poſſunt. Sed adiutus valde ea in re Hobbeſius eſt, a mathematicarum diſciplinarum methodo, qua accurate ratiocinari, et ordine progredi edoctus eſt; nec dubitandum eſt, quin in inquirendae veritatis itinere plurimum profeciſſet, ſi deamatae hypotheſi minus inhaeſiſſet, nec ſemel ſuppoſito falſo aliquo axiomate, ex vno fonte, eiusdem mathematicae methodi ductu innumera conſectaria deduxiſſet, quae cum πρώτῳ ψεύδει intimo nexu cohaerentia non potuere non ſpecie demonſtrationis mathematicae lectorem decipere, id quod vel ex vno independentis atque abſolutae potentiae axiomate admiſſo ſatis ſuperque liquet. Et ex hoc quoque opinionis ſemel electae ſtudio, non autem ex iudicandi inopia, aut methodi ignorantia deriuandum eſſe videtur, quod ſibi ipſi interdum contradicat, incertusque haereat, quo pacto elabi poſſit, ne ſententiam deſerere cogatur. Nempe veritates interdum obſtabant euidentes, quae cum negari non poſſent, torqueri eas, et ἑκόντας ἀκόντας in partes rapi neceſſe erat: quod commune vitium eorum eſſe, qui ſyſtemata condunt, et ex hypotheſi ita philoſophantur, vt vno cothurno omnia adaptent, experientia, plurimis exemplis nos docuit. Cetera autem praeiudicia, et imprimis illud, quod ab auctoritate et antiquitate peti ſolet, magno animo exuerat, et plus ſuo iudicio, quam aliorum tribuerat, ſectae autem ſtudium, cane peius et angue nouerat, et ſuo Marte atque ingenio quam aliorum ductu, philoſophari malebat, attentionemque et induſtriam haud paruam in meditando oſtendebat: quibus acceſſit experientia haud vulgaris, partim enata ex vitae longioris vſu, partim acquiſita ex hominum magnorum et exercitatione ſubactorum conſuetudine, partim aucta temporum difficillimorum occaſionibus. Quibus circumſtantiis omnino meretur philoſophorum magni nominis albo adſcribi. Et euitaſſet forte Hobbeſius illos ſcopulos, ad quos in philoſophando naufragium feciſſe plerisque cenſetur, ſi in alia tempora incidiſſet. Tanta enim iſta aetas corruptione laborabat inter Britannos, et ad ea extrema progreſſa erat Presbyterianorum, quos vocant, factio, cuius furor tandem in regicidium deſiit, vt mirum non ſit, Hobbeſium, hominem acrem, et epiſcopalium partibus, quas meliori iure vti ſtatuebat, mirum quantum addictum infenſo in illam animo fuiſſe accenſum, et ad opprimendam rationibus eius inſaniam in eiusmodi principia conſpiraſſe, quae paulo liberior animus vix poteſt admittere. Teſtem damus virum ſummum GILBERTVM BVRNETVM r), qui quantis tum vitiis inquinatus fuerit Presbyterianorum clerus, luculentis Duglaſii, Dikſoni, Blairii, Rutherfordii, Bailii, Cantii Gilliſpyſii, Godwini, Oweni, Carrii, Herrii aliorumque exemplis probatum dedit. Cumque eodem hiſtorico fide digniſſi-

r) Hiſt. ſui temporis T. I. p. m. 36. 92. 150. 151. 199. 210.

gniſſimo auctore, ipſe quoque epiſcopalis factionis clerus inſignibus naeuis non caruerit, et ignauia atque negligentia res eccleſiae perdiderit, mirum non eſt, Hobbeſium, qui opinionibus paradoxis et ſatyris acerbis genus irritabile vatum alte vulnerauerat, eoque nomine magnam cleri inuidiam patiebatur, vehementer in eccleſiaſticum ordinem fuiſſe inuectum, et huius odio imperii potentiam tantopere euexiſſe. Sane in hos animum Hobbeſii vehementer fuiſſe accenſum, non reticuit biographus, cui Hobbeſius intus et in cute notus erat. Is enim ipſi titulo narrationis ſuae Hobbeſii characterem expreſſurus, hoc ANGELI POLITIANI [s] epigramma aculeatum atque acerbum in limine appoſuit:

Qui nos damnant, hiſtriones ſunt maximi,
Nam Curios ſimulant, et viuunt Bacchanalia.
Hi ſunt praecipue quidam clamoſi, leues,
Cucullati, lignipedes, cincti funibus,
Superciliosſum incurui-ceruicum pecus.
Qui quod ab aliis habitu et cultu diſſentiunt,
Triſtesque vultu vendunt ſanctimonies,
Cenſuram ſibi quandam, et tyrannidem occupant,
Pauidamque plebem territant minaciis.

Plura de hoc, quod inter clerum Anglicanum et Hobbeſium interceſſit, odio dicere opus non eſt, quia ſatis id ex illis patebit, quae infra de eius aduerſariis dicemus. Tot igitur tantaeque exiſtimationis homines, cum infenſiſſimos ſe hoſtes habere crederet, non potuit non animus eius ſauciari, et vindictae cauſſa ad eiusmodi decreta delabi, quae ſine hoc odio, qua erat animi ſagacitate, ipſe forte expunxiſſet. Fatendum tamen, temperamenti quoque rationem Hobbeſio obſtitiſſe, quo minus in ſaniori philoſophia recto itinere progrederetur, quamuis abunde dotibus ingenii ad id a natura inſtructus. Nempe temperamento vtebatur cholerico-melancholico [t], quod et ſui fiduciam ei ſatis magnam ingerebat, et contra quosuis illum contradictionibus omnis generis armabat, et quandam morum difficultatem inſpirabat, quae odio magis, quam beneuolentia, aduerſus illos, quos alte deſpiciebat, ſe extulit. Quam animi indolem auxit educatio, cum pleraque, contemtis ſcholis αὐτοδίδακτος didiciſſet, cuius generis homines ſpiritu plerumque contradictorio regi, experientia docet atque exempla comprobant. Solent autem, qui receptis omnibus opinionibus ſe opponunt, ex contradicendi ſtudio haud raro in contraria, eaque inepta currere, ſuisque plerumque luminibus obeſſe. Quod vitium in Hobbeſii ſcriptis ſine magno labore lector deprehendet, et in ipſo eo conflictu, de quo ſupra egimus, ſibi proditum eſſe, affirmauit Carteſius: Ioan-

s) Prolog. in PLAVTI Menaechmos.

t) Id ex computatione actionum Hobbeſii facile colligi poteſt: nec audiendus eſt biographus, qui temperamentum ſanguineo-melancholicum ei tribuit.

Ioannes Fellus autem ad locum quendam libelli *de Principiis et ratiocinatione geometrarum* prouocat [w], quo ſcripſit Hobbeſius: *In magno quidem periculo verſari video exiſtimationem meam, qui a geometris fere omnibus diſſentio. Eorum enim, qui de iisdem rebus mecum aliquid ediderunt, aut ſolus ego inſanio, aut ſolus non inſanio; tertium non eſt, niſi quid, dicet forte aliquis, inſaniamus omnes.* Quae licet ab aduerſario adducta ſint, et ſuſpecta ideo videri queant, non reiiciendum tamen magni LEIBNIZII teſtimonium [x], quem acerrimum pariter et aequiſſimum ingeniorum arbitrum fuiſſe apud omnes in confeſſo eſt; is Hobbeſii animum ad paradoxa inclinauiſſe, eumque commouiſſe, vt aliis contrarium ſe demonſtraret, adeo, vt nec ab argumento ab inuidia ducto abſtinuerit, obſeruat. Ipſa enim ſcriptorum Hobbeſianorum lectio ſatis id ſuperque confirmat.

§. XIII. Coniiciet ex hoc Hobbeſii charactere a nobis depicto lector attentus, non defuiſſe laudatores pariter atque reprehenſores Hobbeſio: nempe prout vel addictos parti ſuae vel aduerſos reperit. Et magnas quidem eum laudes reportauiſſe, ex vna vitae eius hiſtoria, et, quae illi praefixa ſunt, carminibus encomiaſticis ſatis ſuperque notum eſt, plura autem virorum doctorum elogia de eo collegerunt THOMAS POPE-BLOVNT [y] et MAGIRVS [z], quibus multa addi poſſent, ſi id ageremus. Non praetereundum autem, quod non parum honorificum Hobbeſio eſt, Carolum Ludouicum, Palatinum electorem, quo inter principes vix vnus rectius viris doctis pretium ſtatuere nouit, praeclare de Hobbeſio ſenſiſſe [a]. Extollunt autem, qui Hobbeſio fauent, magnam in eo linguarum, Graecae Latinaeque, peritiam, et in hodiernis exercitationem haud vulgarem; iudicium acerrimum, et in ſocietatis humanae et ciuilis compagem altiſſime penetrans, adeo, vt, vbi etiam a vero aberret, occaſionem tamen ad talia meditanda afferat, quae fortaſſe alias nemini in mentem veniſſent. Maxime autem in eo laudant, quod vnus omnium in philoſophando a praeiudiciis liberrimus ſit, et penitiſſime quicquid rerum ediſſerit, introſpiciat, vel profundiſſime quoque argumentum ſcrutetur [b]. His teſtimonium vitae laudabiliter et philoſophum decenter actae adiiciunt amici eius [c], laudantes in eo Dei auctoris et originis rerum omnium, intra anguſtos tamen humanae rationis cancellos nullatenus circumſcribendi agnitionem; religionisque, quatenus in eccleſia Anglicana, reſectis ſuperſtitionis ineptiis legibus regni ſtabilitur, ex animo receptae conſtantiam et defenſionem: officiorum, patriae, regi, ſocietati vtiliſſimorum commendationem, fidelitatem regi praeſtitam, amicitiam ſancte cuſtoditam; munificentiam in cognatos teſtamento quo-

Laudes Hobbeſii.

 que

w) In Epiſt. adiecta calci Antiqq. Oxon.
x) loc. cit.
y) Cenſ. cel. auct. p. 1043. conf. Biographus p. 109.
z) Eponymol. crit. p. 448.
a) Leibniziana p. 187.
b) GASSENDVS l. c.
c) Biographus p. 52.

que atque donationibus demonſtratam, liberalitatem erga pauperes, grauitatem ſermonis, facetiis tempeſtiuis temperatam; animum apertum, ſimplicem, aliosque inſtruendi cupidum, et ad conceptus animi impertiendos facillimum: tum, comem et manſuetum, niſi forſan nouitii aliqui, ingenii oſtentandi gratia friuolis ipſum quaeſtionibus et cauillis torquerent; quique in neminem inueheretur, niſi qui laeſerit prius. Quibus addunt eius encomiaſtae, ingenium ad omnia natum atque inſtitutum, iudicium perſpicax; animum indefeſſe cogitabundum, et in ea, cui ſe addixiſſet materia, pertinaciſſime commorantem, lectionem non magnam quidem, at in optimis tamen auctoribus verſatam, et ab intempeſtiua legendi intemperie, qua ignorantia et confuſio alitur, prudenter ſibi temperantem, eum tandem, quem illuſtriſſimi aliique ſummi viri amicitia ſua iudicauerint digniſſimum.

Reprehenſiones Hobbeſii.

§. XIV. Pulcherrimas eſſe has laudis Hobbeſianae tabulas nemo negauerit; at ſi alios, et hos quidem et numero et auctoritate non minores, audias, vix peius vnquam philoſophus quisquam audiit. Non negauit id, qui plenis plauſtris encomia in Hobbeſium congeſſit, vitae eius enarrator [d], indignatus illis, *qui magnam in republica literaria tyrannidem affectant, et talem tantumque virum, vt humani generis peſtem et capitalem religionis, omnisque ciuilis conſortii inimicum proſcribant, eiusque philoſophiam tanquam peſſime moratam, impietate, iniuſtitia, nequitia, diſcordia denique foetam e manibus hominum excutere contendant.* Inter quos fuiſſe multos intempeſtiuo contra Hobbeſium affectu concitatos eo minus negandum eſſe videtur, quo certius eſt, multos in eum inſurrexiſſe ſolo inuiſo nomine audito; haud paucos, quod pulchre SAMVEL PVFENDORFIVS obſeruauit [e], eum maximo cum ſupercilio condemnauiſſe, abs quibus minime lectus fuerit aut intellectus. Aſt diſplicuiſſe tamen vehementer Hobbeſium viris quoque prudentibus, moderatis atque grauiſſimis, et non perſonae magis, quam opinionum paradoxarum odio ductis, quos tyrannidem in republica literaria exercuiſſe dici non poteſt, fatendum eſt. Id quod ipſe Lector intelliget, ſi ea potiſſimum capita enarrauerimus, in quibus atro carbone notandus Hobbeſius viſus eſt. Ea vel ad animi vitia, vel ad opinionum et placitorum impietatem referri videas. Et culpari quidem videas in Hobbeſio magnam in artibus mathematicis ignorantiam. Quanquam enim omnibus ſe vnum geometris opponebat, et totam mathematicorum gentem prae ſe contemnebat, errorisque arguebat, infantiam tamen et meros eosque pueriles paralogiſmos illi obiecerunt, Walliſius, Roberuallius, Schottenius alii, qui aduerſus eum ſatis infeſtis et contumelioſis ſignis concurrerunt: idque eo magis, cum, fatente eius biographo [f], ab arithmetica ſpecioſa, tanquam blanda ingeniorum ſeductrice prorſus abhorruerit. Aliis eius naturalis philoſophia minus placuit, qui ferre non potuerunt, imaginariis eum hypothe-

d) pag. 92. e) Praef. ad I. N. et G. f) pag. 49.

potheſibus plus detuliſſe, quam experientiae, ſolidis atque accuratis obſeruationibus *nixae*. Quo nomine in regiam, quae Londini congregari coeperat, ſocietatem, inuectus eſt, quam etſi laudauiſſe videri voluit, „reprehendit tamen[g], quod de generali motus doctrina excolenda minus „ſollicita proletariis experimentorum minutiis ſe addiceret nimis, ſaepe„numero dicere ſolitus: ſi ex multifaria experimentorum farragine con„geſta philoſophi titulus exſurgeret, nihil obſtare, quo minus muliercu„lae, oſtores, pharmacopoei, et ciniflones chymici in philoſophorum „album referrentur." Quales voces excidere potuiſſe Hobbeſio iuuentutem in magni Verulamii conſortio exigenti et illuſtrem philoſophum inductionem experimentis factam toties inculcantem audienti, merito miramur. Quae res effecit, vt a naturae ſacerdotibus maxime Boyleo magnis arietibus confoderetur, conuinceretur que ſatis modice apud eum habitare philoſophiam[h]. Plura et extantiora ſunt, quae in morali philoſophia Hobbeſii acutiſſimorum virorum ſeueritas reprehendenda notauit, et quae multis libris aduerſariorum ei caterua obiecit. Monent enim: tetram eam eſſe, et litibus in aeternum ſerendis atque humanae ſocietati euertendae aptam, eoque minus ferendam, quo minus diſſentientibus inter ſe opinionibus conſtet, quarum vna tollat alteram atque conficiat. Apertam ſapere impietatem πρῶτον ψεῦδος ab Hobbeſio fundamenti loco poſitum: nihil eſſe natura iuſtum vel iniuſtum, bonum et malum, honeſtum vel inhoneſtum, ſed omnem hanc actionum humanarum moralitatem ex pactis, et ſummi potiſſimum magiſtratus iudicio, voluntate atque decreto eſſe deriuandam: id enim velle ius omnium in omnia, in ſtatu naturali ab Hobbeſio tantis niſibus aſſertum et defenſum: eoque legem naturalem omnem, et hominis obligationem, antequam imperio alterius ſe aut vi coactus, aut metu compulſus ſubiecerit, plane tolli. Sequi autem inde, quod ipſum quoque Hobbeſio non diſplicuerit: imperium, ſiue poteſtatem ſummam, abſolutam eſſe, nec legibus vllis circumſcriptam. Quod quam nefarium et a Chriſtiana, immo naturali quoque pietate alienum ſit, cum vidiſſet Hobbeſius, eo quod omnem religionem ad legis ciuilis eam conſtituentis auctoritatem reuocet; ipſum a ſuo principio defeciſſe, ne omnem Numinis ſenſum ac religionem exuiſſe videretur, ideoque religionem aliquam communem, et pietatem quandam naturalem, quae a priuatis et a magiſtratu non dependeat, admiſiſſe[i], coactumque leges quaſdam naturales concedere, pacto non ſtabilitas, quas naturaliter migrare nefas ſit[k]. Porro quoque inconſtantem Hobbeſii animum, monent, turpiter in ipſam illam poteſtatem, quam regi veliſicaturus tantopere euexerat, peccauiſſe, eo quod Cromuellianis partibus poſtea fauentior, ad illas partes philoſophiam ſuam attemperauiſſet: hincque contradictiones philoſopho indignas eſſe enatas, cum enim homini in ſtatu naturali ius

g) Ibid. p. 47.

h) Conf. BVRNET. l. c. T. I. p. m. 211. et ſcripta Mathematicorum recenſita a biographo et in Bibliotheca iuris imperantium c. 1. poſ. 7. §. 8 p. 77.

i) De Homine c. 14. p. 78.

k) De Ciue c. 6. §. 13.

ius in omnia tribuiſſet, vt pacto tamen, quo imperium ad vnum deuoluitur, ſua conſtet firmitas, ad leges iterum naturales, dictamenque rectae rationis circa ea, quae agenda vel omittenda ſunt prouocauiſſe [l], at vt elabendi rimam haberet, in concluſiones eas logicas, de rebus agendis aut omittendis commutauiſſe, hoc vero pacto ſummi imperantis potentiae neruos incidiſſe, fruſtraque ad ſcripturae auctoritatem prouocauiſſe, quam ipſam quoque vim legis ex voluntate ſummae poteſtatis habere aſſeruerit. Maxime autem vrgent, qui Hobbeſio infeſta ſigna oppoſuerunt, bella, inimicitias, lites armorumque vim neceſſario ex hoc iure naturali Hobbeſii oriri, cum ex iure hominis ſalutem ſuam vi, et belli auxilio quaerendi, ſi pax deſit, id neceſſario ſequatur. Fas enim hoc pacto eſſe homini, ea moliri omnia, quae ad vitam ſuam conſeruandam facere poſſunt, quin respublicas ideo ab hominibus ſceleratis turbari poſſe, ſi aliter vitae ſalutique ſuae conſulere nequeant, eo quod ad ſui conſeruationem id facere intelligant. Nec obſtare huic naturali principio ab Hobbeſio poſito renuntiationem iuris ſui et conſenſionem in imperium alterius, cum, ſi ſceleratus ſuae conſeruationi obeſſe poteſtatem ſupremam intelligat, neceſſario ad legem illam vniuerſalem, quae cauſſa conſenſus ſui fuerat, recurrat. Non enim obtemperaturum eſſe hominem illi, in quem ius ſuum transtulit, ſi ſe conſeruare eius ope non poſſe intelligat, ſicque facem ſeditionibus praeferri, et ad omnia audenda animum facinoroſis accendi poſſe. Praeterea obſeruant, iuris illius ad omnia, quod ſummi habent imperantes, nullum plane vſum in iure gentium eſſe, cum ſinguli reges atque principes ſumma poteſtate regnantes *ius ita habeant faciendi, quod libet*, et hoc modo infinita bella ferendi occaſionem inueniant tituloſque iuſtiſſimos. Sunt et alia, quae magna indignatione in hac Malmesburienſi philoſophia reprehendunt viri docti, e. c. leges a ſola potentia, cui reſiſti nequeat, deriuatae, et ex metu poenae obortae; qua definitione ſalua nemo pro ſalute imperantis et reipublicae ſe obiiciat, vel ſceleris licentiam atque impunitatem nactus, et vinculo, quod poenae metus iniicere ſolet, ſolutus, a violando iure abſtineat. Sed his immorari diutius ob rationes inſtituti noſtri non licet [m]. Non tacendum tamen fuiſſe viros nonnullos doctos quibus viſum nec tam inepte, nec tam impie philoſophatum fuiſſe Hobbeſium a plerisque non ſatis intellectum. Non enim iuris naturalis, aeterni et diuini inſtitutiones eum voluiſſe ſcribere contendunt, ſed politicam artem tradere, quae ſuppoſita hominum natura, corrupta et affectuum intemperie turbata, quid faciendum ſit principi, quid ſubditis vtiliſſimum et ſuadendum ſit, exponat. In quo ſaxo voluendo imprimis induſtriam atque acumen ingenii demonſtrauit cel. GVNDLINGIVS [n], quo colore et veriſimilitudine? hoc loco definiri non poteſt, facileque ex *Leuiathane Hobbeſii* intelliget Lector paulo attentior.

§. XV.

l) De Ciue L. II. c. 1. §. 9.

m) Conf. CVDWORTHVS Syſt. int. paſſim et MOSHEM. ad eum p. 1199.

n) Diſſ. de Statu naturali Hobbeſii in corpore iuris ciuilis defenſo et defendendo Hal. 1709.

Paedantiſmus et alia vitia Hobbeſio obiecta.

§. XV. Praeter haec, quae in ipſo ſyſtemate Hobbeſiano reprehenderunt philoſophi, alia quoque ſunt, quae in eo ſolent culpari. Et paedagogicos quidem mores, quos nouo vocabulo paedantiſmum vocare ſolemus, ei obiicit Cl. VLRICVS HVBERVS [o], *eo quod in morali philoſophia, quas pleraſque nouas et inauditas habebat ſententias, adeo certas indubitataſque praedicet, vt ſe non diſputare, ſed computare atque demonſtrare affirmet: tam inuſitatae certitudinis vnam dicat hanc eſſe rationem, quod nemo eorum, qui de iisdem rebus ſcripſere, commodo vſus ſit docendi principio. Eſſe autem illud: incipit in ipſis dubitandi tenebris filum quoddam rationis, cuius ductu euaditur in lucem clariſſimam. Hinc omnia eum Graecorum Romanorumque aliaque morum ſcita, tanquam praeiudicia miſſa facere, etiam talia, quae omnium prima putabantur, veluti, hominem eſſe ſocialem etc. quod autem e dubitandi tenebris emergens clare diſtincteque perceperit, hoc eiusmodi eſſe credidiſſe, vt ipſum fallere haud poſſet, niſi, Deum mentis et cogitationis artificem fallaciae arguere vellet; hincque ſe computare, ſe demonſtrare, ſe γεομετρεῖν gloriari. Hanc ſtudendi viam ingreſſum, cum in rationalibus ſibi plauderet, facile ad exiſtimandum adductum eſſe, nec in literis Dei interpretandis quicquam illi methodo eſſe anteuertendum. Hac vero ratione, dum ex ea poſitione, quicquid clare et diſtincte percipio illud verum eſt, concludat, in rebus etiam incertis obſcuriſque iudicandis nihilo magis ſe falli poſſe, quam Deus O. M. deceptor eſſe queat: vehementer metuendum eſſe, eam lucem clariſſimam, quae ex tenebris methodicae vniuerſaeque dubitationis oriatur, nihil eſſe, quam arrogantem δοκησισοφίαν et abruptam αὐτογνωμοσύνην, quae cum aliorum contemtu iunctae ſint veriſſimi characteres formidabilis paedantiſmi, quem nobilis ille philoſophus palam prae ſe ferat, quando regibus et principibus operam ſuam venditet emendandi reformandique omnes academias et profeſſionum diſciplinas, vt miſſis veterum inſtitutis ſua principia et inſtituta pro geometricis veritatibus vbique haberentur. Quam dubitandi viam licet alii quoque hoc vitio non correpti receperint, poſſe tamen eam Hobbeſio ad probandum eius paedantiſmum obici, eo quod ad doctrinae faſtum pergat.* Miramur, Clariſſimum virum, dum hanc vitii literarii maculam Hobbeſio inurit, maluiſſe in principio quodam logico haerere, et obſcure ſatis atque ambigue ex eo paedantiſmi ſuſpicionem alere, quam ad apertos eius vitii characteres recurrere, quos expreſſiſſe Hobbeſium, negari non poteſt. Spiritu enim contradictorio occupatum, omnibus bella denuntiaſſe, et ambitione plenum ſui vnius lumina toti orbi mathematico velut inſanienti oppoſuiſſe, contradictionis autem impatientem, et ab opinione ſemel recepta deflectere neſcium fuiſſe, et magna pertinacia, ad inuidiam vsque progreſſa diſputauiſſe, ſupra iam obſeruauimus, quae

o) Orat. de Paedantiſmo p. m. 69.

quae omnino ſcholaſticos illos mores philoſopho indignos produnt. Addi his poteſt intolerabilis iactantia dudum a viris doctis in Hobbeſio reprehenſa, qua ſe ſolum aliquid vidiſſe, et ad ſuam vsque aetatem omnem terrarum orbem coecutiiſſe non credebat modo ipſe, ſed aliis quoque perſuadere conabatur. Quod non praeter rem illi vitio verti, vel vna quam libello *de Ciue* praemiſit, praefatio ſatis poteſt oſtendere, in qua ad ſuam vsque aetatem veros iuris naturalis fontes neminem vidiſſe, ſe vero eos detexiſſe, magna fiducia gloriatur. Vnde facile perſuademur, verum eſſe quod de Hobbeſio narrat CONRINGIVS [p]: eum edito libro de Ciue non dubitauiſſe his verbis gloriari: *Phyſica res nouitia eſt, ſed philoſophia ciuilis multo adhuc magis, vt quae antiquior non ſit libro, quem de ciue ſcripſi.* Id quod EIDEM [q] occaſionem ſuppeditarit Hobbeſio ingenium tribuendi nouitatum ſtudioſum maxime temerarium, praefidens, ineptum. Addi his poteſt, quod maximopere in Hobbeſio reprehenditur, et ex ſtudio hypotheſin ſemel electam mordicus defendendi omnibusque contradicendi ſequitur, philoſophum Malmesburienſem ſibi ipſi contrarium ſaepe numero eſſe, atque ſibi non conſtare; cuius vitii ſupra iam exempla attulimus. Obiecitque ei RAPINVS [r], eruditionis eius et ingenii, cetera laudator, adeo inconſtantem eſſe et a ſe diuerſum, vt cum toties in Epicuri hortos tranſiuerit, Ariſtotelem tamen ſequi haud ſemel voluerit.

Profanus erga C. R. animus obiectus Hobbeſio.

§. XVI. Nullum tamen ἔγκλημα animum Hobbeſii ſauciauit magis, et foediorem memoriae eius maculam inuſſit, quam ſuſpicio clandeſtini atheiſmi, toties ei viuo ab Anglicanae eccleſiae theologis obiecti, et mortuo quoque ad hunc diem imputati. Eum enim fuiſſe contendunt, qui, dum clero infenſior malas nonnullorum artes caſtigare contenderet, in ipſam ſanctiſſimam Chriſtianorum fidem, et oracula ſacra iniurium ſe praeſtiterit, talia autem principia admiſerit, quae Deum quidem externa profeſſione afferant, at reconditam tamen et indirecte probatam impietatem ſapiant, et generi ideo humano ſint longe periculoſiſſima. Cum autem duo ſint accuſationis huius capita, vnum de conculcata ab Hobbeſio religione reuelata, alterum de eiecta proditaue religione naturali, vtrumque paulo plenius excutiendum eſt. Et religionis quidem Chriſtianae myſteria euiluiſſe Hobbeſio, plerique qui calamum in eum ſtrinxerunt, conqueſti ſunt, et ex noſtrae quoque eccleſiae gremio obſeruauerunt magni nominis theologi IO. FRANC. BVDDEVS [s] et IO. LAVR. MOSHEMIVS [t]. Quod ita quidem ab heroe ſuo depellit, qui elogium eius ſcripſit, anonymus [u], vt dicat, *religionem Chriſtianam eum quatenus in eccleſia Anglicana, reſectis ſuperſtitionis ineptiis regni legibus ſtabilitur,* ex

p) De ciu. prud. c. 14. HVBER. l. c. BOECLER. praef. Comm. in Grotium. MORHOF. Polyhiſt. Tom. II. pag. 116. MOSHEM. ad CVDWORTH. loc. cit.

q) Conringiana p. 76.

r) Reflexions ſur la philoſophie p. 55. MOSHEM. ad Cudworth. p. 74. 1197. Catal. Biblioth. Reimmann. p. 985.

s) Introd. in hiſt. theolog. p. 1448. 1765.

t) Ad Cudw. p. 1198.

u) pag. 80.

ex animo amplexum eſſe, eamque contra pontificiorum ſimul et ſectariorum inſultus ſtrenue propugnauiſſe: controuerſias quidem theologicas maxime auerſatum eſſe; quicquid autem ad pietatis exercitia aut bonos mores conferret, plurimi feciſſe: ſanctius illi et reuerentius viſum de Deo credere, quam ſcire. Sacerdotes interim inculpare ſolitum eſſe, qui Chriſtianam religionem abſolutam atque ſimplicem vel ſuperſtitione macularent, vel inanibus interdum et profanis ſpeculationibus implicarent. Optime autem populo conſultum fore cenſuiſſe, ſi ſcholaſticorum dogmatum vice, aequi rectique praecepta, et cuiusque imperii leges ciuiles publice recitarentur, quibus homines ad ſuum erga magiſtratus obſequium, mutuaque vitae ciuilis officia formarentur. Ipſum etiam conatum eſſe maxime, vt poſt rectos de ſummo Numine conceptus dictis vitae officiis, tam publicis, quam priuatis ad virtutis et prudentiae dictamen rite fungeretur. Verum enim vero valde veremur, vt haec ſpecioſe quidem et in laudem Hobbeſii dicta illi ſufficere videantur, qui verba ſibi dari non paſſus, ipſa Hobbeſii φιλοσοφέμενα, praecipue ea, quae in *Leuiathane* propoſuit, attente conſiderauerit. Talia enim ibi occurrunt, quae a viro Chriſtianae legi ex animo addicto proficiſci minime poſſunt, et leuitatis in religione reuelata Hobbeſium magnis argumentis arguunt. Quod ne ad inuidiam in celeberrimum philoſophum cumulandam dixiſſe videamur, ad *caput trigeſimum tertium* dicti libri prouocamus, et aequum atque ſanctiſſimae fidei noſtrae amantem Lectorem arbitrum poſcimus. In eo enim loco de numero, antiquitate, ſcopo, auctoritate et interpretibus librorum ſacrorum ita diſſerit, vt a profano animo parum abfuiſſe, et pleraque, quae reuelatio tradit, ad ſacerdotum inuentiones retuliſſe merito videatur. Docet enim: *Libros illos ſolos canonicos, id eſt, leges eſſe in vnaquaque ciuitate, quae ſummi imperantis auctoritate latae ſint; imperantium omnium imperatorem Deum quidem eſſe, et illi a ciuibus praeſtandam obedientiam, quicquid in contrarium iubeat rex terrenus. Sed de obedientia Deo praeſtanda controuerſiam nullam eſſe, ſed quando et quid locutus ſit Deus, idque ab iis, quibus nulla data eſt reuelatio ſupranaturalis, ſciri non poſſe, niſi per rationem illam naturalem, qua pacis et iuſtitiae obtinendae cauſſa auctoritati ſummarum poteſtatum ſe ſubmiſerunt. Quatenus non differant ſcripturae a legibus naturae, dubium non eſſe, quin ſint leges Dei, auctoritatemque habeant, omnibus, qui ratione naturali praediti ſunt, manifeſtam. Sed auctoritatem hanc non aliam eſſe, quam quae doctrinae omni morali, ſi vera ſit, attribuenda ſit; ſi leges a Deo ipſo factae ſint, nempe leges diuinae poſitiuae, nulla accedente auctoritate humana, illis ſolis leges eſſe, quibus Deus ipſas ita promulgauerit, vt nulla illis per ignorantiam relinquatur excuſatio. Illos igitur, quibus Deus non reuelauerit ſupernaturaliter, quod ſcripturae ab illo ſint, vel eos, qui illas praedicant, ab eo miſſos eſſe, nulla, vt eas recipiant, auctoritate obligari, praeterquam*

eius, qui ſummam habet in ciuitate poteſtatem. Hanc autem vel ciuilem eſſe vel eccleſiaſticam: eccleſiam autem ſiue ciuitatem eccleſiaſticam vniuerſalem non exiſtere: adeoque quicunque habeat poteſtatem legitimam faciendi, vt ſcriptura aliqua pro lege habeatur, poteſtatem etiam habere, eiusdem ſcripturae interpretationem approbandi et improbandi. Non colligemus plura hoc loco, vbi alia omnia agenda ſunt, cum haec ſufficiant pio lectori, vt ipſi conſtet, quam perículoſae ſint et exitiales Hobbeſii hypotheſes ciuitati Chriſti: his enim innumera ſuperſtruit, quae omnino ſunt ſuſpectiſſima, v. g. non habendos pro prophetis illos, qui religionem aliam docent, quam quae ab eo, qui perſonam Dei in ciuitate gerit, legibus permittitur etc. Tacemus paradoxa et profana alia paſſim in iſto libro occurrentia. Ad quae deueniſſe Hobbeſium hominem nec iudicio acri, nec animo erecto diſtitutum, minime mirandum nobis eſſe videtur, reputantibus circumſtantias Hobbeſii. Multa enim per abuſum irrepſiſſe olim in eccleſiam, ipſis DEI praeceptis ab Apoſtolis traditis contraria probe videbat vir acutus, et imprimis quantis fallaciis artibusque ad erigendam confirmandamque potentiam et vtilitatem ſuam clerus vſus eſſet, nouerat; haec apud proteſtantes quoque obtinere eo firmius credebat, et non ſatis emendatam eſſe eccleſiam ſibi perſuadebat, quo plures in nefandis motuum inteſtinorum apud Anglos tumultibus videbat ex clero, qui nefariis artibus omnia miſcerent, queis grauem dicam ſcripſit in praefatione libri *de Ciue*; ita quod hominum vitium fuit, ad rem ipſam transferendo, miſero paralogiſmo ſe ipſum decepit atque alios, et malo morbo medicinam attulit deteriorem; nempe videns ſectarios in mille capita et tot opiniones diuidi, et ſectarum ſuarum praetextu vti ad euertendum regnum, ipſam religionem ſummi imperantis arbitrio ſubiecit, vt eo fortius rebelles animos conſtringeret. Id quod eo confidentius auſus eſt Hobbeſius, cum hoc pacto principem ſuum abſoluta poteſtate frui poſſe crederet, et ita euitari turbas ſperaret, quas exitiales eſſe obtentu religionis ſperauerat. Ferre autem non potuit, vt eccleſia a ciuitate dirimeretur, et ab imperante ciuili conſtitueretur diuerſus alius, qui ſacrae ciuitati praeeſſet. Quod cum in eccleſiae Romanae addictis vehementer improbaret Hobbeſius, eam, quam illi Romano pontifici poteſtatem tribuunt, immo maiorem adhuc tribuit imperanti. Qua in re hiſtoriam ſacram et eccleſiaſticam ſibi prudentiae regulas ſubminiſtraſſe ſibi perſuadebat: aſt eam haud ſatis attente conſiderauerat, nec ad veram eccleſiaſticae ſocietatis indolem reſpexerat, quo fieri non potuit, vt non de legibus ſacris, quibus nititur, perperam iudicaret. Tacemus notiones ſenſuales, quas mathematicis ideis interdum refertus, cum contemtu aliorum ſibi effictas in ſacram doctrinam infarſit, ineptumque de potentia DEI abſoluta commentum ſacrae doctrinae intruſum, quod falſa ei dogmata perſuaſiſſe obſeruatum eſt illuſtri LEIBNIZIO *). Mirum itaque non eſt, in tot deuia fuiſſe abre-

*) Leibnitianis loc. cit.

abreptum Hobbeſium, multaque affirmauiſſe odio cleri, quae ferri a Chriſtianis haud poſſunt.

Atheiſmus Hobbeſio obiectus.

§. XVII. Quod ad alterum accuſationis caput attinet, quod impietatis naturalis culpam Hobbeſio tribuit, conſenſere in eo plerique, qui in illum inſurrexere, frigidam atheis Hobbeſium ſuffudiſſe; imprimis magnae parti Britanniae literatae ſuſpectus eo nomine factus eſt, inter quos, praeter alios multos a REIMMANNO [y] appellatos, imprimis nominamus BVRNETVM [z], BENTLEIVM [a], PARCKERVM [b], CVDWORTHVM [c]. Similem in Malmesburienſem cenſuram ediderunt etiam extra inſulam viri multi doctiſſimi, inter quos eminet HERM. ALEX. ROELLIVS [d]. Aliis autem, nimis acerbos Hobbeſio eſſe hos iudices viſum eſt, nec inter eos referendus iudicatus eſt, qui aperte a numine defeciſſent. Inter quos poſt GOD. ARNOLDVM [e], leui manu, vt ſolet, hac opera perfunctum, aliosque eminuit, qui eleganti eruditione pro Hobbeſio apologiam ſcripſit, NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS [f]. Huc autem, ſi ea in compendium contrahamus, quibus impietati fuiſſe patrocinatum philoſophum Britannum viri docti cenſuerunt, potiora redeunt: adſcripſiſſe eum Deo corpus, et quantitatem illi tribuiſſe, adeoque velut vniuerſi partem conſiderauiſſe. Sapientiam DEI eſſe incomprehenſibilem et chimaericam, ſtatuiſſe; negauiſſe de Deo motum, contendiſſe quoque, non poſſe omnes homines naturaliter Deum agnoſcere: habuiſſe atheiſmum non pro peccato iniuſtitiae, ſed imprudentiae; denegaſſe hominibus ideam de Deo; ſuſtuliſſe ſpiritus omnes eorumque operationes; religionem ſubieciſſe *legibus imperantis, et metui magis, ignorantiae et fraudibus* adſcribere, quam Deo. Porro *introducere neceſſitatem* quandam fatalem, et omni libertati humanarum actionum contrariam, qua ipſi tandem Deo mali moralis origo tribuenda ſit. His nonnulli atheiſmi in vita demonſtrati veſtigia, quae ſe deprehendiſſe putant, adiiciunt. Grauia eſſe huius accuſationis capita et ſpecioſa, nemo non videt: habent tamen qui Hobbeſio fauent, quod non ſine veriſimilitudine ad eum excuſandum defendendumque regerant. Et quod Deum corpus eſſe atque quantitatem recipere dixerit, non ſcholaſtico ſed Hobbeſiano ſenſu ſumendum eſſe, monent. Intelligere enim Hobbeſium corporis voce, aliquid quod exiſtit realiter habetque magnitudinem aliquam, idemque eſſe, quod aliis vocatur ſubſtantia, et phantaſmati opponitur. Quo poſito dici non poſſe, omne corpus eſſe partem vniuerſi, nec ſequi inde, quod magnitudinem Deo tribuat, quod habeat eam pro tali, quae extenſa ſit vel finita. Eſſe enim eam magnitudinem infinitam, ipſumque immenſitatis attributum: nec potuiſſe habere ens ſummum primumque pro parte vniuerſi, cuius illud cauſſam efficientem conſtituerit.

 Paſſim

y) In Hiſt. Atheiſm. Sect. III. c. 8. §. 4. p. 444.
z) l. c. p. 211.
a) De ſtult. et irrationab. atheiſmi p. m. 52.
b) Diſp. I. de Deo p. 95.
c) Syſt. intell. paſſim.
d) De Relig. nat. p. 67.
e) Hiſtor. Haer. et eccl. P. II. L. XVI. c. 17. p. 583.
f) Obſeru. Select. T. I. obſ. II. p. 37. Gundlingian. P. XIV.

paſſim autem, et quidem in Leuiathane ex via cauſſarum, neceſſitatem exiſtentiae diuinae eum demonſtrauiſſe euiciſſeque, Deum pro primo motore eſſe habendum. Nec, ſi concedatur, inepte ſtatuiſſe Hobbeſium, Deum eſſe corpus, ideo atheiſmi maculam illi inuri poſſe, cum ſimilia affirmauerit Tertullianus, impietatis ideo non poſtulatus. Quod autem comprehendi Deum non poſſe contenderit, de eſſentia intelligendum eſſe, ſupra omnem intellectus comprehenſionem poſita, non de exiſtentia, et ita quoque magnitudinem cum immenſitate eſſentiae coincidere. Porro negando de Deo motum, notiones modo Deo minime conuenientes eum reieciſſe, cum omnis motus mutationem inuoluat, quae Deo tribui nequeat. Cumque neget, poſſe omnes homines praeiudiciis impeditos Deum cognoſcere, ad negatas modo, quas ſcholae vrgebant ideas innatas id referendum eſſe, talem enim ideam homini de Deo ineſſe falſum et experientiae contrarium viſum eſſe Hobbeſio, ſtatuenti, omnem Dei ideam eſſe *acquiſitam*: aſt hanc praeiudiciis omnino poſſe impediri ſuffocarique, vt *integrarum nationum*, quae atheae habentur, exemplo conſtet. Recte autem *intelligendum eſſe* monent Hobbeſium, atheiſmum ex imprudentia magis, quam *iniuſtitia* peccare dicentem: nempe ad notionem iniuſtitiae reſpiciendum eſſe, quae ex ſola pacti violatione oriatur: atheum itaque iniuſtum dici non poſſe, qui nec Deum agnoſcat, nec in eius imperium conſenſerit, adeoque contra legem non agat, quamuis ſtultiſſimus cenſendus ſit, quoniam ſe ſummae potentiae audacter opponat. Verum etiam eſſe, quod Hobbeſius contendit, comprehendi non poſſe quid ſit Deus, quaecunque enim de Deo comprehendamus, negatiua eſſe, *non affirmatiua*. Quamuis autem concedi poſſit, negaſſe Hobbeſium *ſpiritus*, *inde tamen non* ſequi, ſuſtuliſſe eum numen, quod poſſit exiſtere, etiamſi ſpiritus non exiſtant. Principia vero moralia ab eo tradita licet peccent, non tollere vel Deum vel religionem naturalem, ſed vtrumque ſupponere: vitia autem iuuentutis inhumaniter ad exſculpendum atheiſmum practicum aduocari. Non patitur locus, vel inſtituti noſtri ratio, vt haec omnia excutiamus, et quod pondus vtriusque partis argumentis inſit, expendamus. Debet id in peculiari hiſtoria atheiſmi fieri, vel inſtituta comparatione et inſpectis atque conſideratis hypotheſibus Hobbeſii a lectore definiri. Ne vero abeamus ἀσύμβολοι, ita poſcentibus tractationis noſtrae legibus, paucis, quid nobis de hoc argumento videatur, modeſte exponemus. Et prudenter quidem in inurenda atheiſmi macula verſandum eſſe, iterum iterumque monemus, adeoque diſtinguendum eſſe iudicamus inter apertum directumque Numinis hoſtem, ratiociniis veram DEI exiſtentiam euertentem, et inter illum, qui indirecte talia admittit principia, eaque ſui ſyſtematis fundamenta ponit, quae et religioni euertendae apta ſunt, et in ipſam DEI notionem veram iniuria. Attendendum autem eſſe, quoquis animo, quaue conſequentiarum vel neceſſitate, vel imprudentia talia aſſeruerit, quae latam atheiſmo viam poſſunt pandere. Dici non poteſt, quantum

atheiſmi

atheiſmi hiſtoriam turbauerit neglecta haec obſeruatio. Ea igitur rite conſiderata, ab atheiſmi directi infamia Hobbeſium liberandum eſſe cenſemus. Multoties enim philoſophus et Deum eſſe ſtatuit, et neceſſario exiſtere multis rationibus euincit, et ſummam in eo potentiam agnoſcit, eosque, qui aut mundum eſſe aeternum dicunt, aut Deum res humanas negligere aſſerunt, impios eſſe et in Deum iniurios affirmat: notionem autem Dei non omnem homini negat; ſed comprehenſiuam tantum, eo quod intellectus finitus infinitum et immenſum ens comprehendere non poteſt, quo pacto ideam exiſtentiae diuinae homini non denegauit. Tacemus alia, quae conſiſtere in ſyſtemate Hobbeſiano nequeunt, ſi Deum tollas. Aſt licet inter apertos Numinis hoſtes Hobbeſius referendus minime ſit, fatendum tamen, ſi veritatis magis ratio habenda eſt, quam laudis ex ingenioſa apologia captandae, excuſari Hobbeſium, negarique non poſſe, talia eum affirmauiſſe, quae religioni naturali pariter atque reuelatae valde aduerſantur, euincuntque, ſi non ſtudio dataque opera, a qua animi malitia libenter eum liberamus, certe ſupina negligentia et praeiudicio facile euitando talia eum praecepiſſe, quae ſanam Dei notionem euertunt, et impietati viam ſternunt planiſſimam. Et quod ad ipſam DEI ſubſtantiam, quam corpus dixit Hobbeſius, attinet, aut prorſus fallimur, aut intellexit philoſophus etiam in *Leuiathane*, qui curas poſteriores continet, notione corporis non modo ſubſtantiam certam, realiter exiſtentem et phantaſmati ſiue non-enti oppoſitam, ſed certam quoque ſubſtantiam, loco et figura determinatam, adeoque extenſione definitam. Scribit enim [g] diſerte: *Spiritus loco et figura, id eſt terminis et magnitudine ſua aliqua determinatur, et proinde corpus eſt, vtcunque tenue et inſenſile.* Non poterat aliter ſtatuere Hobbeſius, cum ſemel inepto iſto praeiudicio animum repleuiſſet [h]; *quia quicquid concipimus perceptum eſt ante in ſenſione, ideo nullam ineſſe homini poſſe imaginationem rei, quae non ſit percipienda ſenſibus; neminem itaque concipere aliquid poſſe, niſi vt in loco, et finita aliqua magnitudine praeditum, et diuiſibile in partes, neque aliquid eſſe totum in vno loco, et totum in altero tempore eodem.* Aſt videbat ſimul prorſus ita concidere omnem Dei notionem, quae infinitatem et immenſitatem illi tribuit. Certus itaque et pertinax in afferenda hypotheſi, nihil exiſtere, quod non ſit corpus, habeatque ſitum et figuram, ad ignorantiae aſylum, more toties in orbe philoſophico vſitato, confugit, et ideam infiniti homini nullam eſſe, conceptum nullum, adeoque nomen Dei non vſurpari aſſeruit, vt illum concipiamus, ſed vt honoremus. Quae ſatis clare produnt, Hobbeſium maluiſſe de Deo prorſus tacere, hominique eius ideam denegare, quam inepte ſubſtantiae definitioni, imaginationis et ſenſionis perceptioni nixae nuntium mittere. Nec obiici poteſt Hobbeſium de iis tantum ſubſtantiis loqui, quas homo poteſt concipere atque comprehendere, Deum autem, velut ſubſtantiam infini-

g) c. 12. p. m. 56.

h) Ibid. c. 3. p. 13.

infinitam et ſupra omnes alias ſubſtantias poſitam his limitibus non circumſcripſiſſe. Alio enim loco ita de corpore differit, vt clariſſime conſtet, nihil eſſe in vniuerſo, quod non iſta corporis notione comprehendatur. Ita enim ſcribit [i]: *Corpus ſignificat vniuerſaliter* (ita nec Deum excipit) *id quod locum aliquem certum implet ſiue occupat, nec dependet, vt locus ipſe a noſtra imaginatione, ſed PARS EST realis eius, quod vocamus vniuerſum. Vniuerſum enim, cum ſit corporum omnium aggregatum, nullam habet partem, quae non ſit etiam corpus, neque PROPRIE dicitur corpus, quod non ſit totius vniuerſi aliqua pars.* Ex quo loco id, niſi prorſus coecutimus, euincitur, intellexiſſe Hobbeſium notione corporis non modo ſubſtantiam exiſtentem, ſed a ſitu, loco et figura determinatam quantam, qualis cum extra vniuerſum eſſe nequeat, inde ſequi, quod ſit pars vniuerſi. Quae ſi ſupponantur, vt diſertis Hobbeſii verbis affirmantur, non poſſumus aliter ratiocinari de Deo Hobbeſii, quam voluiſſe, eum eſſe corpus, id eſt ſubſtantiam realem, quae locum occupat et pars eſt vniuerſi. Non moramur, quod patroni eius clamant, remouiſſe eum Deum ab his vniuerſi partibus, aſſeruiſſe eius immenſitatem, ideoque ſupra hominis captum ideam DEI poſuiſſe. Concedemus id viris doctis, qui cauſſam Hobbeſii defendendam ſuſceperunt; nihil aliud autem inde lucrabuntur, quam quod ſupra in argumento quoque morali obſeruauimus, Hobbeſium principiis ſemel imprudenter electis pertinacius adhaerentem maluiſſe ſibi contradicere, quam errori nuntium mittere; et talia affirmauiſſe, quae inter ſe conſiſtere nequeunt. Illud certe ex hoc loco luculenter demonſtratur, quod Gundlingius negauerat, corpus omne, adeoque et Deum, quem corpus eſſe dixit, eſſe partem vniuerſi. Quod quam abſurdum ſit de Deo ſtatuere, quilibet intelligit, qui, quid Deus ſit, nouit, et ipſius Hobbeſii verbis ſubſcribit [k]: *Figuram Deo adſcribere eſſe contra honorem DEI, qui ſit infinitus.* Praeterea ita de attributis Dei philoſophatur Hobbeſius, vt impietatis patroni et ipſe eorum coryphaeus Spinoza fauentiſſima apud eum placita inueniant. e. g. Statuit, contra Dei honorem eſſe, ei attribuere proprie paſſiones, poenitentiam, iram, miſericordiam [l], immo attribuendo Deo voluntatem, non debere nos per voluntatem appetitum rationalem intelligere, qualis in homine eſt, ſed diuinam potentiam, qua omnia, quae fiunt, efficit, et ita intellectum quoque Dei eſſe de diuina et incomprehenſibili potentia intelligendum [m]. Licet enim Hobbeſius corporeos paſſionum conceptus, quos ſolos homini tribuit, remouere videri velit, vident tamen, qui oculis non carent, cuncta eum ex vna diuinae potentiae, quam vnicum eius attributum verum agnoſcit, modificatione deriuare. Nam vnicum eius nomen τὸ EST, exiſtere, adeoque ſola exiſtentia comprehendi, affirmat. Et eodem talo quoque ſtat aſſertio, in regno Dei naturali regnandi

gnandi

i) c. 34. p. 183 ſeqq.
k) Ibid. c. 31. p. 170.
l) loc. cit.
m) De Ciue c. 15. p. 259.

gnandi et puniendi eos, qui leges ſuas violant, ius Deo eſſe a ſola potentia irreſiſtibili; non vero a peccato antecedente: id quod omnem ſanctitatis, aequitatis et iuſtitiae diuinae notionem euertere, et Deum ſibi ipſi eripere, prudens quilibet fatebitur. Non diſputabimus, qua animi voluntate quoue ſcopo, bono an malo, talia Hobbeſius dixerit; lubenterque patimur, ſi quis excuſationem afferat, eum potentiae idea deluſum incommoda magis verba dediſſe, quam prauos ſenſus induxiſſe; quamuis valde vereamur, vt vbique ita iuuari queat Hobbeſius, aſt concedendum quoque eſt, talia haec eſſe, quae ſanis de Deo notionibus prorſus refragentur, et impietati portam latiſſimam aperiant, nefariisque conſiliis occupatos facile ad atheiſmi ſcabiem ſeducant. Id quod reuera eueniſſe, vnius Ioannis Roſtae comitis exemplum probat, qui cum a deteſtabili, quo totus detentus erat, atheiſmo tandem ad meliores de Deo ſenſus rediret, faſſus eſt, ſacellano ſuo Roberto Parſonio: ſtolidam Hobbeſii doctrinam, quam tantopere fuerit admiratus et ipſum, et meliorem regni partem ſeduxiſſe. Obſeruauit autem, qui *Conuerſionis* eius *hiſtoriam* deſcripſit, Gilb. Bvrnetvs [n], eum de Deo Hobbeſiano more ſenſiſſe, nempe eſſe quidem Deum maximam potentiam, at aliis tamen attributis, iuſtitiae, irae, bonitatis, etc. vacuam; hanc potentiam quidem ſecundum naturam et indolem ſuam res omnes condidiſſe, aſt affectus, qui curam aut dolorem vel indigentiam et perturbationem indicant, habere nullos, adeoque nec amori apud eum, nec odio, nec praemio, nec poenae locum eſſe. Quod reliquum eſt; non inficiandum, veritatis fulgore oculos Hobbeſii perſtringente, ex errore eum interdum ad ſe rediiſſe, et ſaniora attuliſſe, aſt parum cum principiis eius cohaerentia. Monet etiam praeſtantiſſimus Moshemivs [o], extremis vitae annis Hobbeſium apologiam exarauiſſe, eaque omnia, quae in Leuiathane olim ſcripſerat, ſapientium iudicio ſubieciſſe; teſtatum, ſe cum librum illum componeret, ingenii potius intemperantiae, quam rationi obſecutum eſſe, nec opiniones eo comprehenſas poſtea defendiſſe. Antonium Wood id in Athenis Oxonienſibus memoriae prodidiſſe, et credibile eſſe, nil contra animi ſententiam feciſſe hominem, cum et natura procliuis eſſet, ad ea mordicus retinenda, quae ſemel complexus erat, et ita infectus arrogantia, vt vix ſine conuiciis diſputare poſſet, nec tum eſſet aliquid, quod metueret, quum aulae imprimis carus eſſet, magnaque Caroli II. regis beneuolentia frueretur. Non inuidemus Hobbeſio hanc gloriam, reſipuiſſe eum ab illis erroribus, quos nec philoſophia ſobria atque prudens probat, nec ferre poteſt reuelatio; fatemur autem, ſcrupulum nobis mouere de fide atque veritate narrationis Woodii auctorem *Vitae Hobbeſii*, qui hanc palinodiam non modo prorſus tacet, et obiiſſe eum in iis opinionibus, quas rectas et pias credebat, teſtatur, ſed et narrat, ea quae de Hobbeſio in antiqui-

n) p. 87. et in Praef. p. 16. 25.

o) l. c. p. 74.

tiquitatibus Oxonienſibus ſcripta ſunt, magnam mutationem ab editore Ioanne Fello eſſe paſſa, eumque contra apologiam Hobbeſii amarulentam epiſtolam operi adieciſſe, in qua Malmesburienſe animal, irritabile et vaniſſimum, aegre fert, negare, quod Leuiathan liber ſit publico damno notus et monſtroſiſſimus. Haec enim anno cIↃIↃCLXXIV ſcripta ſunt, quo extremam iam ſenectutem Hobbeſius attigerat. Editoris itaque fide haec ſtentque cadantque; cum arrogantia et pertinacia philoſophi huius, et imprimis theologorum contemtus, vix ferre videantur, vt reſipuiſſe, et Leuiathanis decreta tantopere ſibi deamata damnauiſſe credatur. Faſſus itaque Deum eſt Hobbeſius, vt in ſummam cuncta contrahamus, ſed talem, qui Dei nomine indignus eſt: vel ſi dicendum, quod res, vidit Dei exiſtentiam naturamque eſſe certiſſimam: aſt cum hanc cum abſurdis principiis ſuis conciliare non poſſet, maluit de Deo ineptire, cauſſando, Deum nos non intelligere nec capere, adeoque honorandum quidem eſſe, non vero definiendum. Quod ſimili modo Epicuro quoque eueniſſe, eodem, quo Hobbeſius, praeiudicio ſeductum, in cuius caſtris *ille ſaepius* militauit, ſuo loco oſtendimus.

Aduerſarii Hobbeſii. §. XVIII. Talis cum fuerit Hobbeſius, cumque paradoxa et inaudita plurima aſſeruerit, quae et noxia atque perículoſa videbantur, et quadam pertinacia ab eo defendebantur, mirum non eſt, cateruas aduerſariorum in eum inſurrexiſſe, et non modo inſulanos, ſed et extra Britanniam viros doctiſſimos Hobbeſium telis ſuis confixiſſe. Amplum conſcripſit indicem eorum, qui ſigna aduerſus Hobbeſium ſuſtulerunt, biographus eius. Inter quos prae aliis nomen tulerunt Ioannes Walliſius profeſſor geometriae Sauilianus, Sethus Wardus, aſtronomiae profeſſor Sauilianus, Ioannes Bramhallus, epiſcopus Derrienſis, Robertus Boyle, Robertus Sharrockius, Gisbertus Cocquius, Richardus Cumberlandius, Henricus Morus, profeſſor theologiae Cantabrigienſis, Radulphus Cudworthus, Samuel Parckerus, Ioſephus Glanuil, et innumera fere cohors Britannorum aliorum, vt taceamus eos, qui aliud agendo Hobbeſium refutarunt, Ioannem Franciſcum Grandis, Io. Adamum Oſiandrum, Regnerum a Mansvelt, Franciſcum Schottenium[p], etc. quorum plerique moralia Malmesburienſis ſenis principia improbarunt, nonnulli problemata eius geometrica exagitauerunt, quidam doctrinam naturalem confutauerunt. Breuiſſime omnium autem et ſolidiſſime Hobbeſiana principia expoſuiſſe et refutauiſſe Samuel Andreas dicitur LEIBNIZIO[q]. Inter hos vero Hobbeſii antagoniſtas magnum intercedere diſcrimen, et diuerſo pugnae euentu ac diuerſa armorum vi et acie eos cum illo fuiſſe congreſſos, inſtituta comparatio docet clariſſime. Et ſolide quidem atque eleganter omnium-

que

p) Pleroſque aduerſarios Hobbeſii enumerant et ſcripta eorum recenſent STRVVIVS in Bibl. philoſ. c. 8. §. 7. cum add. Lotteri et Kahlii THOMAS. Hiſt. I. N. p. 84. STOLLIVS Hiſt. lit. P. III. p. 635. BVDDEVS Iſag. p. 1382. Bibl. Iur. imperant. l. e. Biographus Hobbeſii p. 96.

q) Leibniziana p. 181.

que optime moralem Hobbeſii doctrinam aggreſſus eſſe iudicatus eſt [r] RICHARDVS CVMBERLANDVS, tum cum manus cum Hobbeſio confereret, theologiae baccalaureus, poſtea autem ad Petroburgenſium epiſcopatum euectus, quem literis fata eripuerunt anno cIↃIↃCCXIX. ſeptem ſupra octoginta annos natum. *Rich. Cumberlandii I. N. Hobbeſio oppoſitum.* Huic enim debemus *de Legibus naturae diſquiſitionem philoſophicam, in qua earum forma, ſumma, capita, ordo, promulgatio et obligatio e rerum natura inueſtigantur, quin etiam elementa philoſophiae Hobbianae cum moralis, tum ciuilis conſiderantur et refutantur* [s]. In hac tractatione auctor, methodum, qua dictamina rationis ex vno principio naturali deduci queant, oſtendere connifus eſt. Illud autem eo redit: leges naturae omnes ad vnam de beneuolentia erga rationales omnes eſſe deriuandas, cuius etiam ſanctionem ex effectis ab auctore natura tali beneuolentiae annexis euincere conatur. Quo pacto contrarium prorſus bello omnium in omnes Hobbeſii principium ſupponens, cum Stoicis ſocialitatem introduxit, a Pufendorfio eodem tempore prolixe ſtabilitam. Cumque Hobbeſius mathematicam quandam certitudinem ſecutus fuiſſe videri voluerit, ipſe quoque propoſitiones vniuerſales, ex hac beneuolentia naturali atque vniuerſali oriundas reduxit ad idoneam ſimilitudinem cum propoſitionibus matheſeos vniuerſalis de effectis computationis mathematicae, quae omnes quantitates inter ſe conferuntur. Hobbeſium autem refutaturus, ſibi ipſi illum et naturae dictamini repugnare oſtendit, negantem leges diuinas proprie dictas vel e natura rerum diſci poſſe, vel e ſacris ſcripturis, niſi reuelatio cuique particulariter detur, quod ſcriptores ſacri prophetae fuerint. In qua diſceptatione licet maiora lumina, forte deſiderari poſſint, acumen tamen, ordinem et ratiocinandi accurationem in cauſſa per ſe meliori, merito viri docti laudarunt. Aliam viam ingreſſus eſt ROBERTVS SHARROCKIVS, cui librum *de Officiis ſecundum ius naturale* [t] debemus; is enim lectione Hobbeſium obruere, quam rationibus configere, maluit. GISBERTVM COQVIVM paſtorem Cockingenſem autem *in Anatome Hobbeſianiſmi* librum corraſiſſe theologo inepto dignum, nihilque attuliſſe memorabile, niſi quod ex Caluino atque Beza ſurripuerit, obſeruatum NICOLAO HIERONYMO GVNDLINGIO [u], qui videndus. Alios, ne nimii ſimus, tacemus.

§. XIX. Quamquam autem valde inuiſa fuit Hobbeſii doctrina, tantum tamen abeſt, vt ſectatores nullos inuenerit, vt potius non ſolummodo multos habuerit, qui eius doctrinae plauſerint, ſed magnam quoque politicorum apud Britannos partem eius opiniones amplexum fuiſſe theologi angli conqueſti ſint. *Sectatores Hobbeſii.* Cuius cauſſam fuiſſe tradit vir ſummus, GILBERTVS BVRNETVS [x], quod in tam corruptis eius aetatis,

prae-

r) THOMAS. l. c. REIMMANN. Hiſt. lit. Germ. P. VI. p. 99. STOLLIVS l. c. P. III. c. 2. p. 636. BVDDEVS Hiſt. phil. c. 6. p. 510.

s) Londini 1672. 4. Lubec. 1683. 8.

t) Oxon. 1660. 8. et cum obſeru. SAM. REYHERI 1667.

u) Sel. Obſ. T. I. Obſ. 2. §. 3. p. 48. not. K.

x) loc. cit.

praecipue in aula, moribus Hobbeſianorum principiorum *vſus fuerit maximus et incundiſſimus. Fuerunt quoque nonnulli, qui in condendo iuris naturalis ſyſtemate (reliqua enim eius placita phyſica, mathematicaque cum ſatis infirma et illepida ſint, ſectatores inuenerunt fere nullos) eum ſecuti, meliorem et luculentiorem dare Hobbeſianam philoſophiam conati ſunt: Inter quos laudari ſolet LAMBERTVS VELTHVYSEN, auctor *diſſertationis de Principiis iuſti et decori*, *continentis apologiam pro tractatu clariſſimi Hobbii de Ciue*. Quamuis enim plus promiſiſſe in titulo, quam in ipſa tractatione praeſtitiſſe viſus ſit; obſcurus quoque et confuſus appareat, quo nomine caſtigatur CHRIST. THOMASIO [z], commendandus tamen in eo eſt, quod cum omnia ſe Hobbeſii probare non poſſe aſſerat, de iure omnium in omnia et contra omnes, de pactis, velut fontibus legis etc. diſſerere quidem conſtituerit ex ſtudio ſe ipſum conſeruandi, at illud non ex innata hominis corruptione deriuauerit, ſed ex conſideratione ſapientiae diuinae, et ordine ac fine hominis. Quo pacto Hobbeſium non tam defendiſſe, quam emendauiſſe, et tolerabiliores ei ſenſus affinxiſſe iudicandus eſt [a]. Nonnullis ipſe quoque Gaſſendus in Hobbeſianiſmi conſpirationem tractus eſt, eo quod ius omne ex vtilitate atque pacto deriuauerit. Et valde quidem librum *de Ciue* Gaſſendo placuiſſe, ex eius epiſtola ad Samuelem Sorberium certum eſt [b]: aſt aliam viam inſtituiſſe Gaſſendum, Epicuri ſequacem, ex iis colligi poteſt, qui Dinienſem philoſophum ſecuti de philoſophia morali Epicuri ſuis locis diximus. Solent et alii huc trahi, eo quod ſtatum belli inter principia iuris naturalis non improbauerint, nominanturque Io. Chriſtophorus Becmannus [c], Abrahamus Houtuyn [d], Regiſius [e], Hombergius: quibus eo nomine addi poteſt Gundlingius: Aſt hi licet tam malum et ineptum principium Hobbeſii morale eſſe, quam tum facere aduerſarii ſolent, pernegent, Hobbeſiani tamen dici non poſſunt, cum caetera eius placita integrumque ſyſtema non admittant. Ipſe vero Spinoza, haud ſemel Hobbeſium preſſo pede ſecutus, certe plauſu famaque Hobbeſii callide, vt ſolebat, ad incruſtandos errores ſuos vſus eſt, et imprimis negata attributa diuina, et aſſertam potentiam Dei abſolutam, aſtute ad partes ſuas defendendas augendasque adhibuit [f].

Hobbeſius an Epicureus?

§. XX. Fama ergo magis, vel ſi mauis, infamia, quam ſectatorum numero et obſequio inclaruit philoſophia Hobbeſiana. Ea vero vtrum a veterum philoſophorum quodam deſumta fuerit, et imprimis annon ab Epicuro accepta videri queat, a viris doctis quaeſitum eſt. Et ipſum quidem

z) Colloq. menſtrua 1688. p. 343. Hiſt. I. N. p. 85.

a) BVDDEVS Hiſt. I. N. p. 35. REIMMANN. Hiſt. lit. Germ. P. VI. p. 50. STOLL. Hiſt. lit. P. III. c. 2. §. 9. p. 634 ſeq.

b) BVDDEVS Hiſt. phil. p. 512. GROENING. Bibl. Iur. gent. Europ. p. 340.

c) THOMAS. loc. cit. p. 86.

d) PVFENDORF. App. de habitu relig. ad vitam ciuilem p. 196. 197.

e) Act. erud. 1692. p. 185 ſeq.

f) Vid. MORHOF. T II. p. 117. MOSHEM. l. c. p. 1202.

dem Hobbeſium omnes ante ſe philoſophos Graecos, Latinos omniumque gentium tales iudicauiſſe, qui philoſophiam moralem quaſi facilem, nullo ſtudio ambiendam, cuiuslibet ingenio naturali expoſitam et proſtitutam attrectauerint, ex praefatione libri de Ciue intelligitur. Aſt viderunt tamen viri docti, et praecipue in Hobbeſio examinando acuti atque perſpicaces, pluſcula eum habere, quae Epicuro debeat. Id inſtituta ſententiarum et opinionum comparatione prolixe demonſtrare aggreſſus eſt, et haud paruam eo modo nomini Hobbeſiano cumulauit inuidiam SAMVEL PARCKERVS [g]. Idem RAPINO [h] quoque viſum, licet is de inconſtantia Hobbeſii conqueratur, eo quod mox Epicureum ſe praeſtet, mox Peripateticum. Eodem nomine, licet tectius, Hobbeſium inter impietatis patronos retulit RADVLPHVS CVDWORTHVS [i]. Tacemus MORHOFIVM [k], PVFENDORFIVM [l], aliosque, quibus magna viſa eſt intercedere affinitas inter ratas ſententias Epicuri et placita phyſica atque moralia Hobbeſii. Nos, ſi *inſtituti noſtri* legibus ita poſcentibus, ſententiam ea de re noſtram exponere licet, in huiusmodi comparatione caute incedendum eſſe *putamus. Falluntur* enim turpiter, et haud raro immerito philoſophos odio *cumulant*, qui ob quandam opinionum ſimilitudinem et affinitatem ſectae alicui philoſophum ſuo Marte et ingenio philoſophantem adiiciunt. Id quod de Hobbeſio omnino pronuntiandum eſt. Cuius ſi ſyſtema integrum ſiue phyſicum ſit, ſiue morale, cum ſyſtemate Epicureo comparetur, apparebit, potiorem ea partem inter ſe diſſentire. Aſt quamuis eo nomine Epicureus minime dici poſſit Hobbeſius, fatendum tamen, in duobus capitibus ita belle *cum Epicuro eum conſpirare, vt a veriſimilitudine* non abhorreat, ſi quis dicat, Hobbeſium illa ab Epicuro mutuo accepiſſe. Quod enim docet Hobbeſius, nihil nos comprehendere nec intelligere, niſi id fiat per ſenſionem, adeoque quaecunque intellectui noſtro obiecta obuerſentur, ſenſibus definiri, et ideo omnia corpora eſſe atque partes vniuerſi, immo ipſum Deum corpus eſſe dicendum; id prorſus Epicuri dogma eſt, qui cum non-enti corpus opponeret, cuncta quoque ad ſenſus reuocauit, adeo, vt Deos eſſe corpus negare non auderet, licet, non minus quam Hobbeſius, a corpore craſſo et ex atomis compoſito eos remoueret, vt ſuo loco demonſtratum. Vno enim eodemque fonte phyſico nititur et Epicurus et Hobbeſius. Alterum in morali argumento euenit, in quo placuit Hobbeſio, affectuum, irae, miſericordiae, beneuolentiae locum in Deo haud eſſe, ſed cuncta reduci ad eius potentiam, et ob hoc vnum Deum honorandum eſſe: ius autem omne ex pacto, quod ſuaſit communis vtilitas, deriuandum eſſe, nec fundamento alio naturali niti. Aſt pari quoque ratione philoſophatus eſt Epicurus, cui indignum diuina natura beata viſum eſt, Deo iram, gratiam, et miſericordiam tribuere; quique tantope-

g) Diſp. I. de Deo p. 86. 87.
h) Reflexion ſur la philoſophie §. 17. 18. p. 55. ſur la phyſique §. 9.
i) loc. cit. c. 2. p. 72.
k) loc. cit. p. 116.
l) Erid. Scand. p. 206.

re a rerum humanarum cura Deum remouit, vt nihil ab eo in actiones hominum morales influxum habere poſſit; ſed ius omne ex vtilitate, pactis et conuentionibus firmata prodeat. Vtrum autem in his capitibus adſtruendis Epicuri hortos expilauerit Hobbeſius, difficile dictu eſt; cum occaſio ſatis ex vitae eius hiſtoria pateat, qua perductus ad ea placita fuit, etiamſi de Epicuro nunquam cogitauiſſet. Alias ſuſpiciones affert Samvel Pvfendorfivs [m], cuius verba ipſa adducemus, vt Lectori materiam ea de re cogitandi ſuppeditemus. Is ita ſcribit: *Arriſit Hobbeſio potiſſimum vetus Epicureorum hypotheſis, vel genii conuenientia, vel quod eam in praxi ciuitatum, omnia fere ad ſui conſeruationem et vtilitatem referentium, conſpiceret, vel etiam quod aliquando ſuſpicatus ſum, exemplo et aemulatione amiciſſimi viri, Petri Gaſſendi, qui cum in phyſicis maxime Epicureorum dogmata excolenda ſuſcepiſſet, Hobbes eiusdem in moralibus tradita nouo ſchemate inducta in theatrum orbis eruditi protrudere inſtituit. Niſi malis dicere, ipſum vim ingenii oſtentare voluiſſe ſuſcepta defenſione hypotheſeos tam exoſae vulgo et paradoxae. A quo non multum abit, quod ſereniſſimus Magnae Britanniae rex ante aliquot annos Samueli Sorberio de hoc Hobbeſio dixerat: ſe illo viro vti in vicem vrſi ad moloſſorum vires tentandas et acuendas.* Nos Lectori relinquimus, vt, quamcunque velit, cauſſam eligat: illud certum eſſe putamus, integri ſyſtematis, maxime moralis et ciuilis, hoc modo ſtruendi cauſſam fuiſſe Hobbeſio ſtatum patriae et conculcatam regiae partis auctoritatem, id quod ipſe in praefatione libri *de Ciue* fatetur, cui cum videret Epicurea nonnulla fauere, facile fuit viro ingenioſo ea in partes rapere; eo quod ipſi placuiſſent. Sapiebat enim in aliis nonnullis quoque Epicureiſmum, et imprimis, cum ſpiritus eorumque operationem negaret [n]. Quod occaſionem nonnullis dedit, Hobbeſium ſpectrorum lemurumque terriculamenta noctu expaueſcentem, ridendi, quod philoſophiae ſuae decretis non paruiſſet. Id quod negat eius biographus, nos fieri potuiſſe naturali effectu inuoluntario, aliter ſentiente Hobbeſio, credimus [o].

Delineatio Philoſophiae Hobbeſianae.

§. XXI. Intelligi ex dictis poteſt, cuius indolis atque generis Hobbeſii philoſophia, in genere conſiderata fuerit. Specialem eius διατύπωσιν dare iam inſtituti ratio poſtulat. Aſt prolixum nimis minutim omnia enarrare, in quibus a trita via abiit Malmesburienſis philoſophus. Potiora philoſophiae ſuae praecepta ipſe in *Leuiathane* propoſuit, in quem librum curis poſterioribus editum potiora congeſſit, quae ad fulciendum ſingulare, quod exſtruxit, doctrinae aedificium facere iudicabat. Summam

m) loc. cit.

n) Prolixe, in libro de Natura Hominis, breuius in Leuiathane id proſequitur.

o) Cauſſas varias affert Bayle l. c. not. N. Veram autem cauſſam illi facile intelligent, qui norunt ideas cum affectu tenero cerebro alte impreſſas ſaepius recurrere, et vna praeſente totam idearum cateruam coniunctim prodire, et tunc quoque priſtinum affectum ſequi. Ita enim metum ſpectrorum noctu imprimi pueris, et potuiſſe inde quoque inuito Hobbeſio recurrere, quoties idea noctis redibat, ex iis notum eſt, quae de aſſociatione idearum tradidere philoſophi.

mam ergo iſtius famoſi libri accurate perſequemur, vt hoc pacto facies philoſophiae Hobbianae pateſcat. Cumque in eo illa, quae in computatione, ſiue logica ſua, dixit, repetierit, vultus quoque philoſophiae rationalis inde facile poteſt dignoſci. Praemittemus autem, et carptim quidem, ex *Elementorum Philoſophiae, ſectione prima et ſecunda,* quae de corpore et de homine agunt, delibabimus ea, quae ad recte intelligendos, doctrinae moralis Hobbeſianae ſenſus facere poſſunt. De corpore, autem, id eſt, de natura rerum tractaturus philoſophiam primam, generales et abſtractas notionum phyſicarum definitiones exhibentem praemiſit, quae eo magis notandae, quo magis abire a receptis ſcholae definitionibus ad innouandum dogmatum ſuorum typum Hobbeſio placuit. Ita vero praecipit r):

I. Res non exiſtentes nominibus ſuis intelligibiles et computabiles ſunt: ſubſternuntur enim ratiociniis noſtris phantaſmata noſtra, quae rebus etiam *ſublatis* ſeruamus.

II. *Spatium* eſt phantaſma rei exiſtentis, quatenus exiſtentis, id eſt, *nullo alio* eius rei accidente conſiderato, praeterquam quod apparet extra imaginantem.

III. Tempus eſt phantaſma motus, quatenus in motu imaginamur prius eſt poſterius, ſiue ſucceſſionem.

IV. Spatium ſpatii et tempus temporis, pars vocatur, quando illud in hoc et praeterea aliud continetur.

V. Partes facere ſeu partiri ſpatium et tempus nihil aliud eſt, quam in ipſo aliud atque aliud conſiderare.

VI. Vnum dicitur quando ſpatium vel tempus conſideratur inter ſpatia vel tempora alia.

VII. Numerus eſt vnum et vnum, et ſic deinceps.

VIII. Componere ſpatium vel tempus, eſt primo vnum poſt aliud, deinde omnia ſimul vt vnum conſiderare.

IX. Quod autem pro omnibus, ex quibus conſtat, ſic ponitur, vocatur, totum, et illa ſingula, quando ex totius diuiſione rurſus ſeorſim conſiderantur, partes eius ſunt.

X. Totum nihil recte appellatur, quod non intelligitur ex partibus componi et in partes diuidi poſſe.

XI. Duo ſpatia inter ſe contigua dicuntur, inter quae aliud ſpatium nullum eſt.

XII. Partium ea quae inter partes alias intercipitur media, quae vero non eſt poſita inter duas alias partes, extrema ſiue terminus dicitur.

XIII. Potentia finitum, id eſt terminabile dicitur ſpatium vel tempus, quando numerus *ſpatiorum* vel temporum finitorum aſſignari poteſt, quo maior numerus eorundem in eo ſpatio vel tempore eſſe non poteſt. Potentia

r) c. 7. p. 51 ſeqq.

tia autem infinitum eſt, in quo maior numerus dari poteſt, quam qui ſit datus.

XIV. Quicquid diuiditur, diuiditur in partes rurſus diuiſibiles, adeoque non datur minimum diuiſibile.

XV. Corpus eſt quicquid non dependens a noſtra cogitatione cum ſpatii parte aliqua coincidit vel coextenditur [q].

XVI. Accidens eſt modus corporis iuxta quem concipitur, vel facultas corporis, qua ſui conceptum nobis imprimit.

XVII. Extenſio corporis idem eſt, quod magnitudo eius, quae non dependet a cogitatione noſtra.

XVIII. Spatium, quod cum corporis cuiuscunque magnitudine coincidit, illius corporis vocatur locus, qui tamen a magnitudine locati differt; et non a ſuperficie ambientis, ſed in ſolido ſpatio conſiſtit.

XIX. Spatium quod a corpore occupatur plenum, quod non occupatur vacuum appellatur.

XX. Corpora contigua ſunt, inter quae nullum *eſt ſpatium*, continua quorum eſt pars communis, et plura, quorum quaelibet duo proxima ſunt continua.

XXI. Motus eſt continua vnius loci relictio et alterius *acquiſitio*; locus autem qui relinquitur terminus a quo, qui acquiritur, terminus ad quem dici ſolet.

XXII. Quieſcere dicitur, quod per aliquod tempus in eodem loco, motum autem, quod fuit prius in alio loco, quam nunc eſt.

XXIII. Corpora aequalia inter eſſe dicuntur, quae eundem locum poſſidere poſſunt.

XXIV. Vnius et eiusdem corporis vna et eadem ſemper eſt magnitudo.

XXV. Aequalis motus eſt, cum vnius velocitas, per omnem eius magnitudinem computata aequalis eſt alterius velocitati, per omnem item magnitudinem computatae: par ratio eſt motus maioris et minoris.

XXVI. Motus magnitudo ita computata, vis vulgo dicitur.

XXVII. Quod quieſcit, ſemper quieſcere intelligitur, niſi ſit aliud aliquod corpus praeter ipſum, quo ſuppoſito quieſcere amplius non poſſit.

XXVIII. Corpus interire aut generari non poteſt, ſed tantum ſub diuerſis ſpeciebus aliter atque aliter nobis apparet, et proinde aliter atque aliter nominatur. At accidentia generari et interire poſſunt, non vero, niſi improprie poſſunt dici, quod moueantur.

XXIX. Accidens propter quod corpori alicui certum nomen imponimus, ſiue quod ſubiectum ſuum denominat, eſſentia dici ſolet.

XXX. Materia prima merum nomen eſt, et ſignificat corpus generaliter ſumtum.

XXXI. Corpus agere [r] dicitur in illud corpus, in quo aut generat accidens aliquod, aut deſtruit.

XXXII.

q) c. 8. p. 54. r) c. 9. p. 64 ſeqq.

XXXII. Accidens ſiue agentis ſiue patientis, ſine quo effectus non poteſt produci, vocatur cauſſa ſine qua non, et neceſſarium per hypotheſin.

XXXIII. Cauſſa ſimpliciter, ſiue cauſſa integra eſt aggregatum omnium accidentium tum agentium quotquot ſunt, tum patientis, quibus omnibus ſuppoſitis intelligi non poteſt, quin effectus vna ſit productus, et ſuppoſito, quod vnum eorum deſit intelligi non poteſt, quin effectus non ſit productus.

XXXIV. Accidentium requiſitorum ad effectum in agente aggregatum producto effectu vocatur cauſſa efficiens; in patiente cauſſa materialis. Vbi autem effectus nullus eſt, ibi nulla eſt cauſſa.

XXXV. Cauſſa integra ad producendum effectum ſuum ſemper ſufficit.

XXXVI. Effectus productus eſt eodem inſtante, quo cauſſa integra, habetque cauſſam neceſſariam.

XXXVII. Generatio effectuum continua eſt.

XXXVIII. Agentia et patientia eadem, diuerſis temporibus ſed ſimiliter diſpoſita, ſimiles effectus producunt.

XXXIX. Cauſſa motus non eſt, niſi in contiguo et moto corpore.

XL. Mutatio omnis eſt motus.

XLI. Accidentia reſpectu accidentium quae antecedunt, ſiue tempore priora ſunt, ſi ab illis non dependent, vt a cauſſis, contingentia appellantur.

XLII. Cauſſae et effectui reſpondent, immo idem ſunt potentia et actus.

XLIII. Quo inſtante potentia fit plena eodem producitur in actum.

XLIV. Potentia actiua et paſſiua tantum ſunt partes potentiae plenae.

XLV. Actus impoſſibilis eſt, ad quem producendum nulla vnquam erit potentia plena.

XLVI. Qui actus impoſſibilis non eſt, neceſſarius eſt, quia quodcunque poſſibile eſt aliquando produci, eo ipſo neceſſario producetur, alias impoſſibile eſſet.

XLVII. Itaque quicunque actus futurus eſt, neceſſario futurus eſt.

XLVIII. Quaecunque contingunt, contingunt a cauſſis neceſſariis, vocantur autem contingentia, reſpectu aliorum euentuum a quibus non dependent.

XLIX. Potentia actiua conſiſtit in motu.

L. Cauſſa formalis, quae eſt eſſentia, et finalis, quae eſt finis ad cauſſas efficientes pertinent.

LI. Cognitio eſſentiae eſt cauſſa cognitionis rei.

LII. Differre inter ſe duo corpora dicuntur, cum de vno eorum dicitur aliquod, quod de altero dici non poteſt eodem tempore [t].

LIII. Omnia corpora differunt inter ſe numero; differunt autem magnitudine, quorum alterum altero maius eſt.

LIV. Cor-

[t]) c. 11. p. 70 ſeqq.

LIV. Corporis cuiuſcunque cum alio quocunque corpore ſimilitudo vel diſſimilitudo, vel aequalitas vel inaequalitas, relatio eius dicitur.

LV. Relatio non eſt nouum accidens, ſed aliquid eorum quae inerant, ante relationem ſiue comparationem iactam.

LVI. Cauſſae accidentium in vtroque relato ſunt cauſſae relationis.

LVII. Si dimenſionis lineae ſint determinatae, oritur inde quantitas.

LVIII. Magnum et paruum nullo modo intelligi poſſunt, niſi per comparationem. Comparatur autem vnaquaeque magnitudo vel ad minorem, vel ad maiorem, vel ad aequalem [t].

LIX. Aeſtimatio ſiue comprehenſio magnitudinis per comparationem dicitur ratio: eaque eſt vel arithmetica vel geometrica.

LX. Conatus eſt motus per ſpatium et tempus minus, quod datur, id eſt, determinatur, ſiue expoſitione vel numero aſſignatur [x].

LXI. Impetus eſt ipſa velocitas, ſed conſiderata in puncto quolibet temporis in quo fit tranſitus.

LXII. Reſiſtentia eſt in contactu duorum mobilium conatus conatui, vel omnino vel ex aliqua parte contrarius.

LXIII. Vis eſt impetus multiplicatus ſiue in ſe, ſiue in magnitudine mouentis, qua mouens plus vel minus agit in corpus quod reſiſtit.

LXIV. Duae ſunt philoſophandi methodi, altera a generatione ad effectus poſſibiles, altera ab effectibus φαινομένοις ad poſſibilem generationem [y].

LXV. Senſio in ſentiente nihil aliud eſt, praeter motum partium aliquarum intus in ſentiente exiſtentium, quae partes motae organorum quibus ſentimus, partes ſunt.

LXVI. Senſionis immediata cauſſa eſt in eo, quod ſenſionis organum primum et tangit et premit; illud autem obiectum vocari ſolet.

LXVII. Ex his integra ſenſionis definitio naſcitur, quod ſit ab organi ſenſorii conatu ad extra, qui generatur a conatu ab obiecto verſus interna, eoque aliquandiu manente per reactionem factum phantaſma.

LXVIII. Subiectum ſenſionis ipſum eſt ſentiens; obiectum eſt id quod ſentitur, phantaſma ſentiendi actus.

LXIX. Non permittit natura ſenſionis, vt plures res ſimul ſentiantur.

LXX. Imaginatio eſt propter obiecti remotionem langueſcens vel debilitata ſenſio.

LXXI. Ortus perpetuus tum ſentientibus tum cogitantibus phantaſmatum, ſolet appellari animi diſcurſus, et communis eſt hominibus et brutis.

LXXII. Phantaſmata dormientium ſomnia ſunt.

LXXIII. Et metus, et ſceleris conſcientia, et nox, et loca conſecrata, adiuta apparitionum hiſtoriis phantaſmata horribilia etiam vigilantibus excitant, quae ſpectrorum et ſubſtantiarum incorporearum nomina pro veris rebus imponunt.

LXXIV.

t) c. 12. p. 73. u) c. 13. p. 77. x) c. 15. p. 106. y) c. 25. p. 192.

LXXIV. Aliud ſenſionis genus eſt voluptas et dolor, orta ab organi parte extima per continuam actionem verſus cor.

LXXV. Conatus primi motus animalis ſunt appetitus et fuga, quos ſequitur ſpirituum animalium in neruos impulſio et rurſus retractio, quos ſequuntur turgeſcentia vel relaxatio muſculorum et denique artuum extenſio vel contractio, qui eſt motus animalis.

LXXVI. Accedente ad appetitum deliberatione, ſiue ſerie cogitationum, oritur inde voluntas.

LXXVII. Cauſſa appetitus exiſtente integra, neceſſario ſequitur voluntas; adeoque voluntati libertas a neceſſitate non conuenit. Concedi tamen poteſt libertas faciendi ea, quae volumus [z].

LXXVIII. Magnitudo et duratio vniuerſi eſt inſcrutabilis.

LXXIX. Locus in vniuerſo vacuus nullus eſt.

LXXX. Deſcenſus grauium non eſt ab ipſorum appetitu, ſed a vi aliqua telluris [a].

LXXXI. Differentia grauitatum oritur a differentia impetuum, quibus grauium elementa impingunt.

LXXXII. Sermo ſiue oratio eſt vocabulorum contextus arbitrio hominum conſtitutorum, ad ſignificandam conceptuum ſeriem earum rerum, quas cogitamus. Significationes ergo naturales, ex neceſſitate naturae ortae, ſermonem non conſtituunt [b].

LXXXIII. Scientia et demonſtratio oriuntur ex cognitione cauſſarum.

LXXXIV. Theoremata demonſtrabilia ſunt in iis tantum rebus, quarum cauſſae in noſtra poteſtate ſunt, in ceteris tantum demonſtrabile eſt, ita eſſe poſſe.

LXXXV. Cauſſae appetitus et fugae, voluptatis et moleſtiae ſunt ipſa obiecta ſenſuum. Eſt itaque agere quidem appetentibus liberum, non vero appetere.

LXXXVI. Omnes res, quae appetuntur, bonae vocantur, quae fugiuntur, malae [c].

LXXXVII. Bonum autem vel verum vel apparens eſt, inter vera primum ſua cuique conſeruatio: contra malorum omnium primum, mors.

LXXXVIII. Affectus ſeu perturbationes animi ſunt appetitionis et fugae ſpecies, aſſumtis differentiis ab obiectorum, quae appetimus fugimusue diuerſitate et circumſtantiis [d].

LXXXIX. Conſiſtunt autem affectus in diuerſis motibus ſanguinis et ſpirituum animalium, prout ſe varie modo expandunt, modo ad fontem reiiciunt: quorum motuum cauſſae ſunt phantaſmata circa bonum et malum in animo excitata.

XC. Ingenia, id eſt, hominum ad certas res propenſiones oriuntur a tempe-

z) c. 26. p. 203.
a) c. 30. p. 250.
b) De Hom, c. 10. p. 58.
c) c. 11. p. 62.
d) c. 12. p. 62.

temperie, ab experientia, a conſuetudine, a bonis fortunae, ab opinione de ſe ipſo, ab auctoribus. Quibus mutatis mutantur ingenia [e].

XCI. Ingenia quando aſſueſcendo ita confirmata ſunt, vt facile, nec reluctante ratione ſuas edant actiones, dicuntur mores: qui ſi boni ſint, virtutes, ſi mali, vitia appellantur.

XCII. Quoniam non eadem omnibus bona et mala ſunt, contingit eosdem mores ab aliis pro virtutibus haberi, ab aliis pro vitiis.

XCIII. Itaque niſi in vita ciuili virtutum et vitiorum communis menſura non inuenitur: quae menſura ob eam cauſſam alia eſſe non poteſt praeter vnius cuiusque ciuitatis leges.

XCIV. Religio eſt hominum, qui Deum ſincere honorant, cultus externus [f].

XCV. Fides praeterquam eam qua credimus Deum condidiſſe, et regere omnia, ſi ſit de rebus quae ſupra naturae humanae captum poſita ſunt, opinio eſt, quae naſcitur ab auctoritate dicentium. *Homini ideo priuato* ſine miraculo fides haberi in religionis actu non poteſt.

XCVI. Quod ſi religio ab hominibus priuatis non dependet, *tunc* neceſſarium eſt, ceſſantibus iam diu miraculis, vt *dependeat a legibus* ciuitatis.

XCVII. Religio itaque philoſophia non eſt, ſed in omni ciuitate lex, et propterea non diſputanda, ſed implenda.

XCVIII. Cultus publicus ſine ceremoniis eſſe non poteſt, nam cultus publicus is eſt, quem in ſignum habiti honoris Deo exhiberi ab omnibus ciuibus, idque *locis et temporibus conſtitutis imperauit ciuitas.* Itaque iudicandi quid ſit decorum, quid non, *in publico cultu Dei* penes ciuitatem ius eſt. Signa haec non a natura operis tantum, ſed etiam ab arbitrio ciuitatis pendent.

Hactenus ex multis praecipua ex Hobbeſio adducta palam faciunt, quibus fundamentis ſuam philoſophiam inaedificauerit. Ipſum iam aedificium eius in Leuiathane exſtructum expendendum eſt, vt intelligatur, cui fini tantam definitionum, ex parte paradoxarum molem congeſſerit. Ipſe enim nonnulla repetiit, vt totius ſyſtematis συνάφεια apertius conſtaret. Ita vero porro praecipit:

§. XXII. I. Nulla eſt animi conceptio quae non fuerat ante genita in aliquo ſenſuum, vel tota ſimul, vel per partes. Ab his autem primis conceptibus omnes poſtea deriuantur [g].

II. Origo itaque omnium ſenſus eſt: cauſſa autem ſenſionis externum, corpus, ſiue obiectum, quod premit vnius cuiusque organum proprium vel immediate vel mediate.

III. Senſio fit cum obiectum organum premendo mediantibus neruis et membranis continuum efficit totum introrſum in cerebrum, et inde ad cor;

e) c. 15. p. 73. f) c. 14. p. 77. g) c. 1. p. 3.

cor; vnde naſcitur cordis reſiſtentia et ἀντιτυπία, ſiue conatus cordis liberantis ſe a preſſione per motum tendentem extrorſum, qui motus propterea apparet tanquam aliquid externum. Haec apparitio ſiue phantaſma vocatur ſenſus.

IV. Qualitates ſenſiles ſunt in ipſo obiecto nihil aliud praeter materiae motum, quo obiectum in organa ſenſuum diuerſimode operatur. Ergo obiecta ſpecies non emittunt.

V. Simul ac corpus mouebitur, fiet id in aeternum, niſi motus eius ab alio extinguatur: idque tantum fit gradatim: id in homine quoque obtinet [h].

VI. Eſt itaque imaginatio ſenſio deficiens, ſiue phantaſma dilutum et euanidum; cuius cauſſa eſt praeoccupatio organorum ab obiectis aliis.

VII. Imaginatio et memoria eadem res ſunt, illa vocatur quando phantaſma conſideretur, haec, ſi dilutio. Memoria multarum rerum experientia dicitur.

VIII. Imaginatio, quae oritur ex ſenſione plurium partium, vocatur compoſita.

IX. Imaginationes dormientium ſomnia ſunt, quae ipſae quoque ante extiterunt vel integrae vel per partes in ſenſu; exoriuntur autem ab agitatione partium internarum corporis ſentientis.

X. Varia intemperies partium corporis internarum, varia efficit ſomnia.

XI. Inter ſomnium et cogitationes vigilantium diſtinguere difficillimum tunc eſt, quando caſu aliquo factum eſt, vt minime animaduertamus, nos dormiiſſe. Ita deceptus Marcus Brutus, quod dormitans habuit phantaſma terribile, vigilantem ſe vidiſſe ſibi perſuaſit. Hoc pacto etiam ex affectu vehementiore imaginatione commota, homines ſpiritus, vmbras, ſpectra ſe videre credunt.

XII. Metu ſpectrorum et phantaſmatum ſublato, multa ruunt, quibus nituntur aſtutia, ſuperſtitio, et artes aliae, quibus ciues in omni ciuitate male reguntur.

XIII. Imaginatio quae a ſermone vel aliis ſignis voluntariis naſcitur, appellatur intellectus, communisque eſt hominibus cum beſtiis. Habet tamen homo intellectum quoque peculiarem.

XIV. Series imaginationum, ſiue ſucceſſio vnius cogitationis ad aliam gignit diſcurſum mentalem [i].

XV. Nulla autem eſt tranſitio ab vna cogitatione ad aliam, cuius ſimilis non extiterat ante in ſenſione.

XVI. Diſcurſus mentalis duplex eſt, irregularis, vagus et inconſtans, in quo tamen quaedam poteſt deprehendi cogitationum cohaeſio; et regulatus, qui ad finem quendam obtinendum adhibetur.

 XVII.

h) c. 2. p. 4. i) c. 3. p. 9.

XVII. Diſcurſus quando a deſignato aliquo fine regitur, vocatur inueſtigatio, vnde ſolertia oritur, quae eſt venatio quaedam per ſua veſtigia alicuius cauſſae vel effectus praeſentis aut praeteriti: haec reminiſcentia dicitur.

XVIII. Diſcurſus ſiue cogitatio de euentu futuro gignit prudentiam et prouidentiam.

XIX. Signum eſt antecedenti euentui euentus conſequens.

XX. Humani animi actus nullus eſt naturaliter inſitus, talis vt ad exercitium eius nulla alia re indigeat, praeterquam naſci hominem et vſum habere quinque eius ſenſuum: reliqui acquiſiti ſunt.

XXI. Quicquid imaginamur, finitum eſt, nulla ergo eſt idea neque conceptus vocis infinitus. Ratio haec eſt, cur nomen Dei vſurpemus, non vt illum concipiamus, ſed vt honoremus.

XXII. Nemo itaque concipere poteſt, niſi vt ſit in loco, et finita aliqua magnitudine praeditum, et diuiſibile in partes: neque aliquid eſſe totum in vno loco, et totum in altero, tempore eodem, neque duas vel plures res eodem tempore eſſe poſſe, eodem loco.

XXIII. Conuerſio diſcurſus mentalis in verbalem, fit ſermone. Sermo conſiſtit ex nominibus; nomina aut propria ſunt aut communia [k].

XXIV. Verum et falſum attributa ſunt non rerum, ſed orationis; *vbi* autem oratio non eſt, ibi neque verum eſt, neque falſum, quanquam error eſſe poſſit.

XXV. Conſiſtit itaque veritas in ordinatione recta nominum, quando aliquid affirmamus. Hinc neceſſitas definitionis intelligitur apud eum, qui ad veram ſcientiam tendit.

XXVI. Res nominata eſt, quaecunque cogitari vel in ratiocinatione conſiderari poteſt, ſiue alteri addi ad conficiendam ſummam vel ſubtrahi.

XXVII. Actio ratiocinandi vocatur ſyllogiſmus, et eſt conſequentiae dicti vnius ad alterum coniunctio.

XXVIII. Dantur nomina inſignificantia, quae vel nulla definitione explicata ſunt, vel quorum ſignificationes ſunt inconſiſtentes; huius generis eſt, ſubſtantia incorporea.

XXIX. Intellectus, qui homini proprius eſt, eſt conceptus natus a ſermone. Hunc bruta non habent.

XXX. Inde ſequitur affirmationes falſas easdemque vniuerſales intelligi haud poſſe.

XXXI. Qui ratiocinatur, vel totum quaerit additione partium, vel reſiduum ſubtractione partis a parte: id quod, ſi verbis fiat, nihil aliud eſt, praeter conceptionem conſequentiae nominis partis ad nomen totius, vel nominum totius et partis ad nomen partis reliquae. Quicquid ergo arithmetici faciunt in numeris, geometrae in lineis, id logici faciunt in nominibus [l].

XXXII. Eſt ratio itaque recta, ſi pro facultate animi ſumitur computatio

k) c. 4. p. 14. l) c. 5. p. 20.

tatio nominum generalium, quae ad notationem ſiue ſignificationem cogitationum noſtrarum recipiuntur.

XXXIII. *Vſus rationis* eſt multarum conſequentiarum a primis nominum definitionibus remotarum inuentio.

XXXIV. Quando aliquis ratiocinatur ſine vſu verborum, ſi id, quod veriſimile eſt, neque praeceſſit, neque ſequitur, id in ratiocinante vocatur error, ſed quando ratiocinamur in verbis vniuerſalibus, ſi incidamus, in concluſionem vniuerſalem eamque falſam, oritur abſurditas, id eſt, oratio inſignificans.

XXXV. Ratio non eſt nobiſcum nata ſicut ſenſus et memoria, nec ſola experientia acquiſita, ſed induſtria; ſcilicet apta inprimis impoſitione nominum; deinde methodo recta procedendo a nominibus ad propoſitiones, et a propoſitionibus ad ſyllogiſmos, donec veniatur ad cognitionem conſequentiarum nominum omnium, quae ad ſcientiam pertinent. Eſt enim *ſcientia* cognitio conſequentiarum vnius facti ad alterum.

XXXVI. *Sicut experientia multa fit prudentia, ita ſcientia multa ſapientia eſt.*

XXXVII. Scientiae ſigna certa et infallibilia ſunt, quando, qui ſcire ſe dicit, idem alterum docere et veritatem perſpicue demonſtrare poteſt.

XXXVIII. Duo ſunt motuum in animalibus genera ipſis propria; quorum vnus eſt vitalis, alter animalis, ille inuoluntarius, hic voluntarius [m].

XXXIX. Conatus ſiue motus in animo, qui fit verſus cauſſam ſuam, vocatur appetitus ſiue cupido, ſi vero eſt conatus recedendi, a re aliqua, vocatur *auerſio*. *Ex quo intelligitur verum motum adeſſe.*

XL. *Quae cupiunt homines, ea amare dicuntur, quae fugiunt, odio habere: quae neque cupiunt, neque fugiunt, contemnere.*

XLI. Quicquid appetitus in homine quodcunque obiectum eſt, illud appellatur bonum; quod auerſionis obiectum eſt, vocatur malum.

XLII. Bonum, quod ſignis apparentibus promittitur, vocatur pulchrum, et malum, turpe; illius diuerſae ſunt ſpecies, vna in promiſſione, quae pulchritudo, altera in re, quae dicitur bonitas, tertia in fine, quae eſt iucunditas; ea vero in medio dicitur vtilitas.

XLIII. Omnis obiecti actio huiusmodi eſt motus vel conatus conſiſtens in appetitu vel fuga obiecti; apparitio autem iſtius motus, vocatur voluptas aut moleſtia animi. Ideo appetitus omnis amorque coniunctus eſt cum voluptate aliqua, et odium ac fuga cum moleſtia.

XLIV. Voluptates vel a praeſentis obiecti ſenſione oriuntur, et ſunt ſenſuales; aliae ab expectatione et praeuiſione finium, vel conſequentiarum rerum emergunt, hae ſunt voluptates animi; diuiduntur autem in gaudium et dolorem.

XLV. Paſſiones *iſtae* ſimplices, appetitus, cupido, amor, auerſio, odium, gaudium et dolor a diuerſis conſiderationibus quandoque variantur etiam nomi-

m) c. 6. pag. 25.

nominibus, nempe prout vel videntur aliis ſucceſſurae, vel prout obiectum appetimus aut fugimus, vel prout multae ſimul conſiderantur.

XLVI. Hinc oriuntur affectuum ſiue paſſionum nomina; e. g. religio eſt metus potentiarum inuiſibilium; quae ſi publice acceptae ſint, religio eſt, ſi non ſint, ſuperſtitio, ſi potentiae illae reuera tales ſint, religio recta.

XLVII. Totum paſſionum aggregatum, tam diu durans, quousque res effecta ſit, vel reiecta vocatur deliberatio.

XLVIII. In deliberatione appetitus vltimus ſiue auerſio actioni, de qua deliberatum eſt, immediate adhaerens vocatur voluntas; actus inquam, non potentia volendi. Vnde ſequitur, beſtias, quia deliberant, voluntate praeditas eſſe.

XLIX. Perpetuus in rebus cupitis bonus ſucceſſus felicitas eſt.

L. Diſcurſus ſiue cogitatio, an fiet, vel non fiet, praeſumtionem relinquens, dicitur opinio.

LI. Sicut in deliberatione appetitus vltimus eſt *voluntas*; ita in quaeſtione praeteriti vel futuri opinio vltima eſt *iudicium*, *ſiue ſententia finalis* [n].

LII. Series tota opinionum alternarum dicitur dubitatio.

LIII. Conſcientia eſt cuiusque facti vel cogitati ſecreta *cognitio*.

LIV. Si diſcurſus incipit ab alicuius alterius hominis affirmatione, de cuius neque veracitate neque cognitione dubitamus, oritur fides, et ſi rei, creditio.

LV. Virtus in omni re aliquid eſt propter eminentiam ſpectabile, conſiſtitque in comparatione [o].

LVI. Virtutes intellectuales ſunt facultates animi illae, quas laudare, magnifacere, et ſibimetipſis ineſſe cupere homines ſolent, et vulgo bonum ingenium vocantur. Eae autem vel naturales vel acquiſitae ſunt.

LVII. Illi qui ſimilitudines maxime animaduertunt, aliis raro animaduerſas, bonum habere dicuntur ingenium, id eſt bonam phantaſiam; qui vero rerum cogitatarum differentias diſſimilitudinesque maxime obſeruant, id eſt, qui inter rem et rem bene diſtinguunt, bonum iudicium.

LVIII. Ingenium acquiſitum methodo et doctrina nullum eſt praeter rationem, quae orta a recto ſermonis vſu producit ſcientias.

LIX. Ingeniorum diuerſitas oritur a paſſionibus, differentia autem paſſionum partim a diuerſa corporum conſtitutione, partim a diuerſitate conſuetudinum et educationis: poſſunt autem omnes reduci ad potentiam.

LX. Inſania eſt enormis ingensque paſſio: tales fuerunt, quos euangelica hiſtoria vocat, ſtilo Iudaico, daemoniacos.

LXI. Potentia cuiusque eſt mediorum omnium, quae habet ad bonum aliquod futurum adipiſcendum aggregatum; eſtque vel naturalis, vel inſtrumentalis [p].

LXII. Humanarum potentiarum maxima eſt illa, quae ex vnitorum plurimorum

n) c. 7. p. 32. o) c. 8. p. 34. p) c. 10. p. 43.

rimorum hominum in vnam perſonam conſenſu eſt compoſita, ſiue illa perſona naturalis ſit, vt homo, ſiue artificialis, vt ciuitas.

LXIII. Dignitas eſt valor ſeu pretium hominis tantum, quanti potentiae eius vſum aliquis vellet emere.

LXIV. Manifeſtum facere, quanti aliquem aeſtimemus, honorare vocamus. Huc pertinet, opem poſcere, honorare, loco cedere, amare, laudare, adorare, credere, fidere, conſilium alicuius audire, imitari.

LXV. Mores vocantur humani generis qualitates illae, quibus pax conſeruatur, et ciuitatis ſtatus confirmatur q).

LXVI. Vitae praeſentis felicitas non conſiſtit in tranquillitate ſiue requie animi, quae in hac vita ob motum perpetuum locum haud habet.

LXVII. Sed felicitas eſt progreſſus perpetuus ab vna cupiditate ad aliam. Ad hanc metam non vna via omnium procedunt actiones: alii enim cupiditate potentiae, alii honorum, alii otii et voluptatis, alii ſcientiarum, alii laudis vel famae poſt mortem etc. ducuntur, hinc ingens morum diuerſitas oritur.

LXVIII. Cauſſas cognoſcendi amor hominem ab effectus conſideratione ad quaerendam cauſſam acuit, et rurſus cauſſam cauſſae, donec veniatur ad cogitationem hanc cauſſam aliquam eſſe aeternam, ſiue qua prior eſſe nulla potuit. Adeo vt, qui profunde in rerum naturalium contemplationem ſe immerſerit, impoſſibile ſit, quin inde diſponatur, ad credendum vnum eſſe Deum et aeternum, quamquam ideam naturae diuinae animo concipere non poſſit.

LXIX. Ex ignorantia cauſſarum verarum oritur anxietas; ex illa metus perpetuus, cuius obiectum ſunt potentiae inuiſibiles, ex quo oritur religio.

LXX. In his autem quatuor rebus, metu ſpirituum, ignorantia cauſſarum ſecundarum, cultu eorum, quae timentur, et ſumtione fortuitorum pro prognoſticis conſiſtit religionis ſemen naturale.

LXXI. Semina autem haec a duobus hominum generibus culturam nacta ſunt. Primum genus eorum eſt, qui ſecundum ſuas ipſorum phantaſias religionum auctores extiterunt: alterum eorum, quibus ab ipſo Deo praeſcripta et praecepta religio fuit. Vtrorumque autem conſilium erat, initiatos ſuos ſibi reddere obedientiores. Illorum religio pars politicae, horum politica pars religionis eſt.

LXXII. Tum corporis tum animae facultatibus aequales inter ſe produxit natura homines r).

LXXIII. Ab aequalitate naturae oritur vnicuique ea quae cupit acquirendi ſpes, cum laeſione alterius.

LXXIV. In tanto et mutuo hominum metu ſecuritatis viam meliorem habet nemo anticipatione, id quod ſui quoque conſeruatio poſtulat.

LXXV.

q) Cap. 11. pag. 49. r) Cap. 13. p. 67.

LXXV. Itaque dominii acquiſitio per vim vnicuique, vt ad conſeruationem propriam neceſſaria concedi debet.

LXXVI. *Quamdiu nulla eſt potentia coërciua, tam diu conditio hominum eſt belli vniuscuiusque contra vnum quemque: quicquid autem bello omnium contra omnes naturaliter adhaeret, idem hominum ſine alia ſecuritate, quam quae a cuiusque robore et ingenio expectari poteſt, neceſſario comitatur.* In hac ergo conditione nullus induſtriae locus eſt, quia nullus fructus, nulla terrae cultura, nullae artes, neque ſocietas, ſed mortis violentae metus.

LXXVII. Bello omnium contra omnes conſequens eſt, vt nihil dicendum ſit iniuſtum, vi et dolo in bello obtinentibus, nihil proprium, dominium nullum.

LXXVIII. Paſſiones quibus homines ad pacem perduci poſſunt, ſunt metus, praeſertim vero metus mortis *violentae*, et *cupiditas* rerum ad bene viuendum neceſſariarum, et ſpes per induſtriam *illa* obtinendi.

LXXIX. Ius naturale eſt, *libertas* quam habet *vnusquisque* potentia ſua ad naturae ſuae conſeruationem ſuo arbitrio vtendi, et *illa omnia*, quae eo videbuntur tendere, faciendi [s].

LXXX. Libertas eſt impedimentorum externorum abſentia.

LXXXI. Lex naturalis eſt regula generalis ratione excogitata, qua vnusquisque, id quod ad damnum ſuum ſibi tendere videbitur, facere poterit.

LXXXII. In conditione hominum naturali omnium in omnia ius eſt, ipſis hominum corporibus non exceptis.

LXXXIII. Quamdiu ergo ius illud retinebitur, nulla cuiquam, etſi fortiſſimus ſit, ſecuritas eſſe poterit.

LXXXIV. Rationis ergo regula generalis eſt: pacem quidem, dum obtinendae eius ſpes eſt, quaerendam eſſe, quando autem haberi non poteſt, auxilia vndicunque quaerere et illis vti licitum eſſe.

LXXXV. Inde oritur ſecunda: oportere vnumquemque quoties paci et defenſioni propriae prouiſum erit, a iure ſuo in omnia, ceteris idem facere paratis, decedere, contentumque eſſe eadem libertate, quam ceteris concedi vellet.

LXXXVI. In rem aliquam ius ſuum deponit, qui libertate illa ſe priuat, quam habet ceteros impediendi, quo minus quilibet eorum iure ſuo vtatur in rem eandem.

LXXXVII. Deponitur ius vel ſimplici renuntiatione, quae in medium abiicit, nemini tribuens, vel translatione ad alium: idque debet fieri ſignis idoneis.

LXXXVIII. Quotiescunque ius ſuum derelinquit aliquis, vel transfert, ea cauſſa id facere intelligitur, vt reciproce ab eo, cui translatum eſt, ius aliquod vel bonum accipiat.

LXXXIX.

s) Cap. 14 pag. 66.

LXXXIX. Tranſlatio iuris mutua contractus dicitur.

XC. Qui ius aliquod transfert, etiam vſum rei, quantum in ſe eſt, transfert.

XCI. Pactum etiamſi metu extortum ſit in conditione tamen hominum validum eſt, eo quod contractus eſt.

XCII. Pactum prius poſterius inualidum reddit.

XCIII. Ad pactorum praeſtationem conſtringendi vim habent duo auxilia, vel quia fallere indignum, vel ob metum damni a violatione pacti: metus autem vel eſt potentiarum inuiſibilium, qui eſt in religione, vel metus potentiae humanae, in ciuitate. Quae vbi non eſt, ſolus metus inuiſibilis potentiae firmare pactum poteſt, et hinc iusiurandum ortum eſt.

XCIV. Tertia lex naturae eſt, praeſtanda eſſe pacta. In hac lege conſiſtit natura iuſtitiae, quae eſt pactorum praeſtatio: ea autem valida eſſe incipiunt, quando conſtituta eſt ciuitas, quae ad praeſtationem cogere poteſt.

XCV. Iuſtitia commutatiua eſt iuſtitia contrahentium, diſtributiua arbitri cui fides adhibetur.

XCVI. Quarta regula eſt: qui beneficium gratis datum accipit, conari debet, ne danti iuſta cauſſa ſit beneficii dati poenitendi.

XCVII. Quinta regula eſt: vt ſe quisque commodum praeſtet, ob ingeniorum diuerſam aptitudinem ad ſocietatem.

XCVIII. Lex naturae ſexta eſt: vt vnusquisque accepta temporis futuri cautione praeteritas iniurias poenitentibus et petentibus condonet.

XCIX. Septima eſt: in vltionibus non reſpiciendum eſſe ad magnitudinem mali praeteriti, ſed ad magnitudinem naſcituri boni.

C. Octaua eſt: ne quis alium facto, verbo, vultu aut geſtu odiſſe vel deſpicere ſe ſignificet.

CI. Nona eſt: habendos omnes homines inter ſe natura aequales.

CII. Decima regula eſt: vt in pace ineunda nemo reſeruari ſibi poſcat ius aliquod, quod cuiquam ceterorum reſeruatum nolit.

CIII. Vndecima poſtulat: vt arbiter datus in vtramque partem aequus ſit.

CIV. Duodecima praecipit; ea quae diuidi non poſſunt, eorum vſum communem eſſe.

CV. Decima tertia docet: ius integrum vel poſſeſſionem primam ſorte determinandam.

CVI. Decima quarta praeſcribit: quarum rerum neque vſus communis, eae res vel primi occupantis vel primogeniti ſunt, ſorte acquiſitae.

CVII. Decima quinta eſt: vt pacis mediatoribus ire et redire tuto liceat.

CVIII. Decima ſexta iniungit: in ſententia arbitri acquieſcere.

CIX. Decima ſeptima, eſſe arbitrum idoneum in cauſſa propria, quemlibet prohibet.

CX. Decima octaua eiusdem generis eſt[s], vetans, ne pro arbitro recipiatur cui lucrum, dignitas vel voluptas a victoria partis alterius manifeſte oritura eſt.

CXI. Decima nona poſtulat: vt in quaeſtione facti iudicetur ſecundum teſtes.

CXII. Leges naturae ſemper obligant in foro interno, non autem ſemper in externo, ibi vitium, hic crimen eſt.

CXIII. Legum naturalium ſcientia vera et ſola ethica eſt. Ea autem alia non eſt, praeter ſcientiam earum rerum, quae in congreſſibus et ſocietate hominum bonae vel malae ſunt.

CXIV. Perſona eſt is, qui ſuo vel alieno nomine res agit, ſi ſuo, propria eſt, ſi alieno repraeſentatiua dicitur [t]. Eſt haec breuis adumbratio ipſis Hobbeſii verbis facta, eorum fundamentorum, quae ex philoſophia rationali, naturali et morali ad conſtituendam nouam moralem doctrinam conſarcinauit. Intelligi ex ea ipſius nouae definitiones, regulae et axiomata ſatis poſſunt, nec interpretatione opus habent. Supereſt igitur, vt ciuilem doctrinam Hobbeſii paucis quoque delineemus.

Philoſophia ciuilis Hobbeſii.

§. XXIII. I. Cauſſa et finis cur homines libertatis et dominii per naturam amatores in ſtatu ciuili viuere voluerint, fuit cura conſeruationis ſuae, vitaeque commodioris, id eſt vt e conditione miſera belli omnium contra omnes exirent [u].

II. Exitum autem e conditione belli omnium contra omnes leges et pacta per ſe praeſtare non poſſunt, debet itaque accedere potentia cogens, quae eſt in ciuitate.

III. Paucorum hominum conſpiratio inter ſe, ſecuritatem praeſtare non poteſt, ſed multitudinis.

IV. Multitudo multorum iudiciis et arbitriis gubernata ob diſſenſum, ſecuritatem illam non promittit.

V. Neque ſufficit, vt gubernentur certo tantum tempore, hoſte ſemper recurrente.

VI. Communem autem potentiam conſtituendi, quae homines ſecuros praeſtare poſſit, vnica via haec eſt, vt potentiam et vim ſuam omnem in hominem, vel hominum coetum vnum vnusquisque transferat, vnde voluntates omnium ad vnicam reducantur, et eius voluntati et iudicio voluntatem ſuam ſubmittat.

VII. Haec multitudo illa vna perſona eſt, quae ciuitas et reſpublica vocatur, et magnus ille Leuiathan, cui pacem et protectionem ſub Deo immortali debemus omnem.

VIII. Ciuitas auctoritatem et tantarum virium vſum habet, vt terrere voluntates omnium ad pacem inter ſe et ad coniunctionem contra hoſtes conformare poſſit.

IX. Eſt

t) c. 16. p. 79. u) c. 17. p. 83.

IX. Eſt itaque ciuitas perſona vna, cuius actionum, homines magno numero, per pacta mutua vniuscuiusque cum vnoquoque fecerunt ſe auctores; eo *fine*, *vt potentia* omnium arbitrio ſuo ad pacem et communem defenſionem vteretur.

X. Ciuitas oritur vel per *inſtitutionem* vel per acquiſitionem.

XI. Inſtituitur ciuitas, quando homines ſponte ſua conuenientes *ſinguli* cum ſingulis paciſcuntur, vt vnicuique homini vel coetui pars maior ſuffragiis ſuis perſonam omnium gerendi ius contribuit, illi omnes obedirent [x].

XII. Summa poteſtas propter malam reipublicae adminiſtrationem habenti tolli non poteſt.

XIII. Ab habente ſummam poteſtatem nemini conferentium fieri poteſt iniuria.

XIV. Non *poteſt*, qui ſummam habet poteſtatem a ciuibus occidi, aut quomodocunque iure puniri.

XV. *Summae* poteſtati adhaerent, quae ad conſeruationem vel *violationem pacis* tendunt, decernere, et regulas praeſcribere, quibus, quid *ſit ſuum*, vnusquisque ſciat et fruatur ſine moleſtia a conciuibus.

XVI. Sed et poteſtas iudicandi, iusque belli et pacis ineundae conſiliarios eligendi, honores definiendi huc pertinet: ea enim omnia ad conſeruationem ciuitatis pertinent.

XVII. Monarchia ciuitati conuenientior eſt, quam ariſtocratia et democratia, vel genera ciuitatum mixta [y].

XVIII. Ciuitas per acquiſitionem eſt, vbi ſumma poteſtas acquiſita eſt per vim, *ita vt mortis vel vinculorum metu imperata* facere vnius perſonae ſiue ſinguli ſiue pluralitate ſuffragiorum ſe obligauerint. Iura autem cum ciuitate per inſtitutionem eadem ſunt [z].

XIX. Eſt etiam dominii acquiſitio per generationem, quod paternum dicitur; itemque per victoriam, quod in ſeruos acquiritur.

XX. Summa poteſtas, ſiue ea in vno homine, ſiue in vno coetu collocata eſt, tanta eſt, quantam facere poſſunt homines, nempe indefinita, licet incommoda ſequantur. Conditio hominum enim in hac vita ſine incommodis nunquam erit.

XXI. Poſſunt ſimul conſiſtere metus, libertas et neceſſitas, quae vocatur naturae et cauſſarum. Eſt autem liber, qui ex iis, quae viribus et arte propria facere poteſt, quin faciat, quicquid vult, non impeditur [a].

XXII. Legibus [illegible]m circumſcribitur in ciuitate libertas, nec ea ius vitae et necis impedit. Quod vbi in innocentem exercetur, agit quidem inique et in Deum peccat imperans, non vero iniuſte agit.

XXIII. Manet vero libertas circa res illas omnes, quarum ius per pactum transferri vel abiici non poteſt, vel de quibus leges ſilent pro ſummae poteſtatis arbitrio.

x) c. 18. p. 86. y) c. 19. p. 92. z) c. 20. p. 98. a) c. 21. p. 104.

XXIV. Obligatio quam ciues habent erga eum, qui ſummam habet poteſtatem, tamdiu nec diutius permanere intelligitur, quam manet potentia ciues protegendi [b].

XXV. Syſtema ciuitatis eſt numerus quicunque hominum in rem ipſorum communem congredientium: et vel ſyſtemata regularia ſunt in quibus homo vel coetus vnus perſonam gerit omnium, vel irregularia. Illa vero vel abſoluta ſunt vel ſubordinata, tum politica corpora, tum priuata conſtituentia [c].

XXVI. Miniſter publicus ſummae poteſtatis eſt, qui in rebus, quae ad ciuitatem pertinent, per auctoritatem ſummam habentis poteſtatem ciuitatis perſonam repraeſentat.

XXVII. Lex ciuilis vnicuique ciui eſt regula, qua ciuitas verbo vel ſcripto vel alio quocunque voluntatis ſigno idoneo ad diſtinctionem boni et mali vti imperat. Hac imperans non tenetur [d].

XXVIII. Conſuetudo longa vim obtinet legis, a *voluntate* eius, qui ſummam habet poteſtatem, ſilentio eius ſignificata.

XXIX. Leges ciuiles *illis* ſolis leges ſunt, quibus fuere *declaratae*. Requiritur itaque promulgatio, leges autem naturae per dictamen *rationis* innoteſcunt.

XXX. Interpretatio legum naturae non a doctoribus et philoſophis dependet, ſed ab auctoritate ciuitatis. Non enim veritas ſed auctoritas facit legem.

XXXI. Eſt itaque interpretatio legis naturalis recta ſententia ſummae poteſtatis legem facto applicantis. Iudici autem incumbit, vt ſententiam ferat ex ſua ipſius conſcientia et ratione naturali, peritiaque propria circa aequum et bonum.

XXXII. Crimina, quae ſunt legis transgreſſiones oriuntur vel a vitio intellectus, quae eſt ignorantia, vel ab imperitia ratiocinandi, id eſt, errore, vel a vi paſſionis [e].

XXXIII. Poena malum eſt, transgreſſori legis auctoritate publica inflictum, eo fine, vt terrore eius voluntates ciuium ad obedientiam conformentur [f].

XXXIV. Lex publica vnicuique ciui pro conſcientia habendā. Falſum itaque eſt; peccatum eſſe, quicquid faciat ciuis contra conſcientiam.

XXXV. Summi imperantis officia dimetienda ſunt ex fine, qui eſt ſalus populi [g].

Potiora haec ſunt, quibus ciuitatem inſtruendam eſſe monitis politicis credidit Hobbeſius: haec ad Chriſtianam ciuitatem eo fine applicat, vt doctri-

b) Hac imprimis aſſertione ſuſpectus factus eſſe videtur aulae, quod democraticorum partibus faueret. Eo enim tum redactus erat rex Angliae, vt ciues amplius protegere haud poſſet.

c) c. 22. p. 111.

d) c. 26. p. 129.

e) c. 27. p. 137.

f) c. 28. p. 146.

g) c. 30. p. 157.

doctrinam Chriſtianam ſuis praeceptis non obſtare demonſtret, vnde machinas admouet omnes, vt in partes ſuas flectat diuina oracula. Quae cum ad philoſophiam non pertineant, recte a nobis omittuntur, et ſacrae legis interpretibus ac vindicibus examinanda relinquuntur. Adſcribemus modo iudicium Pvfendorfii[h], vt cum delineatione iuris naturalis et ciuilis Hobbeſiani comparari queat. Is ita pronuntiat: *Id ſane apparet, hoc praecipue agere Hobbeſium, ut poteſtatem regiam aduerſus turbulentos homines, qui tunc Angliam ſub obtentu libertatis grauiter exercebant, aſſereret, ſimulque ius circa ſacra ſummo imperio ciuili aduerſus fanaticos vindicaret. Quod inſtitutum uti in ſe quidem magnopere probandum eſt, modo iſthoc ius legitimis terminis coërceatur: ita ferri plane non poſſunt hypotheſes ipſius ita crude aſſumtae, et quae eidem ſuperſtruuntur dogmata quaedam a ſana ratione abeuntia, et non exiguam labem rebus humanis inferre idonea. Ne de iis memorem, in quibus circa religionem Chriſtianam a vero ſenſu diuinarum literarum diuerſus abit; quibus deſtruendis operam impendere aliorum eſt. Neque tamen quisquam rerum intelligens inficias iuerit, inter multa mala reperiri quoque plurima exquiſite bona, et quantiuis pretii: et illa ipſa, quae ab eo falſa traduntur, anſam praebuerunt, ſcientiam moralem et ciuilem ad faſtigium perducendi; ſic vt de non paucis, quae ad perfectionem iſtius faciunt, vix cogitare alicui in mentem veniſſet, absque Hobbeſio ſi fuiſſet.* Et ex his quidem ſobrie ac ſine praeiudicio expenſis iudicandum eſt, quem locum inter reformatores philoſophiae et conditores eclecticae ſapientiae Hobbeſius obtineat?

h) Erid. Scand. loc. cit.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

DE RENATO CARTESIO.

§. I.

Carteſianae hiſtoriae fontes vnde petendi?

Felicioribus auſpiciis circa eadem tempora, quibus Hobbeſius emendare philoſophiam aggreſſus eſt, nouam viam tentauit RENATVS DES CARTES, vel quo Latino nomine plerisque innotuit, Carteſius [a]. Cuius ſummi philoſophi hiſtoria eo maiori cura colligi, et critico oculo eius philoſophiae fata explorari merentur, quo longiora fata habuit, et ad noſtra vsque tempora perdurauit, aſſeclas nacta viros magnos et acutiſſimos, quorum ſtudio factum, vt cum maxime eclecticum ſe praeſtitiſſet Carteſius, eius tamen philoſophia, auctore quidem ſuo non inuito, in ſectam abiret, quae famam ſibi ſplendidam comparauit. Inde euenit, vt plurimi fontes exiſterent, ex quibus et viri illius, et philoſophiae ab eo vulgatae hiſtoria hauriri queat. Quorum haud contemnendam partem nominauit vir doctus GVIL. HENRICVS BECKHERVS; is enim erudito ſchediaſmati: *Num Carteſius recte atheis annumeretur* [b]? breuem adiecit *Catalogum ſcriptorum, qui de Carteſio in eius vel vitae monumenta, vel doctrinam nouasque hypotheſes inquirendo pluribus diſſeruerunt.* Nos inſtituti noſtri memores eos hoc loco ſcriptores potiſſimum nominamus, quos lucem hiſtoriae Carteſianae accendere poſſe experientia docti nouimus, quosque conſuli a Lectore volumus, vt ea illuſtrentur, quae breuiter et ὡς ἐν συνόψει de Carteſio eiusque philoſophia dicere nos cogit inſtituti ratio. Integram autem Carteſianiſmi hiſtoriam a nemine hactenus in tanta huius ſectae frequentia et celebritate conditam eſſe, eo magis miramur, quo magis Carteſianiſmus, cum a dogmatibus theologicis illi admixtis, tum a doctrinis phyſicis, quas magno ſtudio ea ſchola excoluit, magnam recentiſſima aetate mutationem paſſus eſt, quam omnem hoc loco enarrare limites nobis poſiti non permittunt. Viros itaque doctos, qui hodie Carteſianam ſapientiam adhuc amplectuntur, ad hanc orbi literato praeſtandam operam merito exhortamur, ea interim adducturi, ſine quibus vniuerſalis philoſophiae hiſtoria manca eſt, et nobili parte ſua deſtituta.

Scriptores vitae Carteſii.

§. II. Hiſtoriam Carteſii philoſophantis, et placitorum quibus totum philoſophiae vultum emendare mutareque, atque ornatius pingere conatus eſt, ſcire cupientem ante omnia ipſa Carteſii ſcripta adire oportet, ex quibus omnium optima notitia de rebus et φιλοσοφουμένοις eius hauriri poteſt. Vt enim epiſtolas celeberrimi philoſophi taceamus, in quibus multa

a) Diſplicuit initio Latinum hoc nomen philoſopho, quod gentilitium ſemper fuerit DES-CARTES, conf. Obſ. ſel. Halenſ. Germ. Obſ. XI. §. 13. p. 369.

b) Regiomont. 1724. 4.

multa ſunt, quae hiſtoriam eius tangunt [c], ipſe, quod ſummum caput hiſtoriae Carteſianae eſt, in tractatu *de Methodo* enarrauit, quo pacto abſoluto ſcholaſticae philoſophiae, quam apud Ieſuitas didicerat, curriculo, ad nouam philoſophiam delatus ſit. Quae autem inter Batauos noua eius philoſophandi methodus fata habuerit, ipſe in *Apologia aduerſus Voëtium* prolixe deſcripſit. Carteſio fatis functo, cum magnos ſtrepitus eius philoſophia edidiſſet, paſſim viri eruditi in condenda philoſophi famigeratiſſimi hiſtoria diligentiam exhibuerunt ſuam. Voluere hunc lapidem aggreſſus eſt IOANNES TEPELIVS, cui libellum *de Vita et Philoſophia Carteſiana* [d] debemus, in quo de Carteſio et occaſione, qua ad innouandam philoſophiam inuitatus eſt; de ſcriptis eius et principiis philoſophicis, de adiunctis eius philoſophiae, tum de propugnatoribus et oppugnatoribus eius, item de iudiciis virorum doctorum ſuper ſecta Carteſiana ſuo modo diſſerit, quae tamen affecta magis quam abſoluta Carteſianiſmi hiſtoria dici debet, et pauca ſunt, quae ad tantum aedificium extruendum ornandumque afferuntur. In eadem via currendum ſibi eſſe ſtatuit PETRVS BORELLVS, Caſtrenſis, Galliarum regis archiater et philoſophus haud obſcurae famae, ſcriptis quoque clarus [e]. Ille enim *Compendium vitae Carteſianae eiusque operum omnium catalogum, obſeruationibus*, quas edidit, *medicis* adiecit, poſtea a Londinenſibus et Francofurtenſibus [f] recuſum, et ab HENNINGO WITTENIO *Memoriis clariſſimorum philoſophorum* [g] inſertum. In quo eleganter quidem paucis elogium Carteſii complexus eſt, at lineas magis hiſtoriae duxit, quam integram enarrauit. Tacemus eos, qui leuiori manu opera hac defuncti ſunt DANIELEM LIPSTORPIVM [h], GEORGIVM PASCHIVM [i], IOANNEM CHRISTOPHORVM STVRMIVM [k], quique vitam Carteſii operibus eius praefixerunt, vel narrationibus ſuis ex hiſtoria literaria petitis vitam Carteſii inſeruerunt, inter quos elegantia ſe commendauit vir doctus B. NICERONIVS [l]. Nemo autem vel praeclare magis de Carteſii hiſtoria meruit, vel melioribus auxiliis inſtructus ad eam condendam acceſſit, quam HADRIANVS BAILLETVS, cuius egregia de hiſtoria eruditionis merita nemini ignota ſunt. Is enim fuſe Carteſii hiſtoriam delineauit, duobusque voluminibus Lutetiae [m] in publicum exire paſſus eſt. Tanta autem diligentia in hoc ſtadio cucurrit Bailletus, vt ſimilem laborem philo-

c) Recte ideo eas commendat MORHOFIVS Polyhiſt. T. I. L. I. c. 24. §. 31. p. 295.

d) Norimbergae 1674. 12. vid. SAGITTARIVS Introd. in H. E. T. I. p. 905. MORHOF. l. c. T. II. p. 111. STOLLIVS Hiſt. lit. P. II. c. I. §. 93. p. 408.

e) Vid. DORNIVS ad IONSIVM de Scr. Hiſt. phil. L. III. c. 31. §. 9. p. 180.

f) 1670.

g) Decad. IV. p. 580 ſeqq.

h) In Speciminibus philoſophiae Carteſianae Lugd. Bat. 1653.

i) De Inuentis nov-antiquis c. 3. p. 143 ſeqq.

k) Diſſ. de Carteſio et Carteſianiſmo, quae extat Philoſoph. eclecticae P. I. p. 139 ſeqq.

l) Memor. literar. T. XXXI. p. 274.

m) 1691. 4.

philoſopho vlli eſſe praeſtitam non recordemur. Nec ſingularis attentionis et ſtudii laude Bailletus priuandus eſt; qui non aliena ſcrinia expilauit, ſed praeter aliorum relationes ipſa potiſſimum Carteſii ſcripta, et imprimis eius epiſtolas conſuluit, loca in margine deſignauit, et non hiſtoriae modo Carteſii, ſed philoſophiae eius quoque, quamdiu is inter viuos ſuperfuit, commentarios edidit. Vnde ampliſſimi annales eorum, quae Carteſio eiusque philoſophiae per dimidium ſeculum XVII acciderunt, enati ſunt. Qui ſi parcius Carteſium, nec in omnibus, laudaſſet, ſi a partis ſtudio magis ſibi temperauiſſet, ſi infenſum in Gaſſendum, Carteſii aduerſarium, animum depoſuiſſet, ſi a digreſſionibus longioribus et parum ad rem facientibus abſtinuiſſet [n], omne profecto punctum tuliſſet, nec cenſuram virorum doctorum fuiſſet paſſus, qui non omnes P. Baylii [o] patientia gaudent, minima quaeque in hoc libro annotata cum delectatione perlegentis. Tacemus ea, quae in *Conſiderationibus ſuper hac vita Carteſii* [p] anonymus quidam, quem Buhursium Ieſuitam eſſe volunt [q], aſſumta Academici perſona in hac narratione reprehendit. Quemadmodum, ſi verum eſt, quod Io. Christoph. Dornius [r] tradit, librum hunc fuiſſe prohibitum, valde potentes aduerſarios nactum eſſe Bailletum oportet. Aſt falſum eſt, quod Idem tradit, contra eandem biographiam prodiiſſe, *nouas memorias ad Carteſianiſmi hiſtoriam ſpectantes*. Eas enim ſatyram eſſe in Carteſium ab illuſtri Hvetio editam *huius Tomi Parte prima* iam narrauimus. Prudenter autem et cum commodo lectoris fecit Bailletus, quod moleſtam libri ingentis lectionem emendaturus, compendium eius ediderit [s], in quo ea, quae momentum habent, adducta ſunt omnia, ſeruatis tamen, prioris libri diuiſionibus. Ad hanc ergo ſynopſin, quae Belgice quoque prodiit [t], in ſequentibus lectorem remittemus, qui hoc pacto prolixioris tractationis loca nullo negotio inueniet. Illuſtrabunt autem nonnulla obſeruationes egregiae de Carteſio eiusque philoſophia quas illuſtris Leibnizivs literis conſignauit ediditque Christianvs Thomasivs [u]. Quae vero *Iter Carteſii circa mundum* mentitur ſatyra, et Danielem, Societatis Ieſu theologum, virum elegantiſſimae eruditionis auctorem agnoſcit, polemicum et ſatyricum, non hiſtoricum, ſcriptum eſt, euertendo ſyſtemati Carteſiano ingenioſe excogitatum, licet nonnulla quoque tangat hiſtorica. Plures addere, eos imprimis, qui hiſtoriam philoſophicam et eccleſiaſticam ſeculi XVII enarrarunt, nec libet nec licet, nominabimus autem in ſequentibus illos, ad quorum fidem prouocandum eſt.

§. III.

n) Conf. Cl. Iordani Recueil de litterature p. 17.

o) Lettr. CV. T. II. p. m. 373. coll. Marchand.

p) Reflexions d'un Academicien ſur la vie de Mr. des Cartes, envoyeéa a un des ſes amis en Hollande.

q) Vid. Mem. de Mr. Ancillon p. 288. Ibi quoque Bailleti vita exhibetur.

r) l. c. c. 37. p. 221.

s) Paris 1693. 12. qua editione vtimur.

t) Interprete Brockhovsio, Amſt. 1700. 8.

u) Hiſt. ſap. et ſtult. T. II. p. 113 ſeqq. vnde repetiit Kortholtvs Vol. III. Epp. Leibnizii.

§. III. Editus eſt in lucem Carteſius ex generoſa auitaque familia multis maiorum decoribus inter Turonenſes illuſtri, patre Ioachimo des Cartes, Senatore ſupremae curiae Britanniae minoris [x], natus prid. Cal. Aprilis anno reparatae ſalutis cIↄIↄxcvi, apud Hagienſes [y]. Falſum itaque eſt, quod Borellus [z] habet, Carteſium vitales auras in vrbe, Caſtrum Eraldium [a] dicta, haurire coepiſſe, quae quatuor milliaribus ab iſto loco diſtat. Accepit autem Perronii nomen a fundo quodam, cum fratrum trium minimus eſſet, vt a reliquis diſtingui poſſet. Occultauit ſtudioſe natalem Carteſius, quod olim Plotinum quoque feciſſe ſuo loco notauimus, veritus ne veſana aſtrologorum curioſitas de ſuo quoque horoſcopo ſollicita cuiquam ſuorum ineptiendi occaſionem praeberet [b]. Haereditaria diſpoſitione autem ex matre paulo poſt partum extincta valetudinem ſatis infirmam, maxime vero pectus valde debile nactus haud ſatis virium habere videbatur, vt ſtudiis dicari poſſet. Aſt tanta vis inerat animo, et innata quaedam ſciendi curioſitas, vt ingenium philoſophicum intelligentibus portendere recte videretur. Teſte enim biographo [c], ſedulum ſe rerum omnium exploratorem praebebat tenellus puer, deque cauſſis atque effectibus rerum omnium, quas ſenſibus percipiebat, ex patre diligenter quaerebat, inſatiabili ſciendi deſiderio accenſus, id quod parenti eius occaſio fuit, eum philoſophi ſui nomine compellandi. Corporis imbecillitas autem in cauſſa fuit, vt de formando ingenio paulo ſerius parens cogitaret, contentus ſanitatem eius confirmauiſſe. At oſtendit puer inter crepundia eam ingenii elegantiam, totque animi ſupra modum aucti ſpecimina, vt intelligi apud omnes poſſet, quam laeti amplique fructus ex hoc agro foecundo eſſent ſperandi. Eum igitur prouide et ludendo magis quam ſerio inſtigando colere et prima doctrinae ſemina inſpergere prudens conſtituit, licet hoc pacto parum proficeretur. Annos autem octo natus ad Ieſuitas Flexienſes miſſus, eorumque diſciplinae, maxime autem curae Carleti, qui cognatione eum attingebat, traditus eſt. Qui cum adoleſcentem Carteſium amore valde eſſet complexus, in id omnem curam conuertit, vt et corpore et animo pulcherrime formaretur; commendauitque eum Dineto, viro doctiſſimo ex eodem ſodalitio, vt eius ſtudiis totus praeeſſet. Quos praeceptores Carteſii, ingenii eius elegantia et animi bonitate captos adeo eius amore exarſiſſe ait Bailletus, vt amicitia inde enata fuerit dulciſſima, vsque ad mortem literarum quoque commercio culta et conſeruata. Id quod fidei eius relinquimus, non negamus tamen ſuſpectam nobit hac in parte eam eſſe: epiſtola Carteſii enim, quam ad Dinetum iam tum prouincialis axiomate veſtitum ſcripſit [d], ab iſta arctioris amicitiae ſignificatione abhorret et frigus aliquod

Natiuitas et educatio ſcholaſtica Carteſii.

x) Baillet. L. I. c. I.
y) la Haye en Touraine.
z) loc. cit.
a) Chatelheraut.
b) Baillet. l. c. c. 2. p. 3.
c) c. 4. p. 5.
d) Opp. philoſ. T. I. p. 288.

Carteſii indignantis ſocietati ipſique Dineto ſatis arguit. Valde in eo ſtadio emetiendo eminuit praecocis adoleſcentis diligentia et ingenii felicitas, quam ardor diſcendi inexplebilis fulciebat. Alebat enim indolem facilem, et ad praeceptorum voluntatem atque conſilia magna animi alacritate ſe formantem, aemulatione vero accenſus ad id modo animo reſpiciebat, vt doctrinae progreſſu alios vinceret. Ita vero cum et alte meditaretur et perſpicue cogitaret, non potuit non profectus ſentire longe iucundiſſimos: quos tamen impediebat ſpes, ſi non eluſa, ſaltem retardata et imminuta feruidi adoleſcentis, qui maiora ſe in florentiſſimo illo gymnaſio apprehenſurum eſſe ſibi promiſerat, quam reuera euenit. Dabimus ipſius Carteſii verba, eo quod rem mire illuſtrent, et attentionem mereantur [e]: *Simul ac ſtudiorum curriculum abſolui, quo decurſo mos eſt in eruditorum numerum cooptari, plane aliud coepi cogitare. Tot enim me dubiis totque erroribus implicatum eſſe animaduerti, vt omnes diſcendi conatus nihil aliud profuiſſe mihi iudicarem, quam quod ignorantiam meam magis magisque detexiſſem: Attamen tunc degebam in vna ex celeberrimis totius Europae ſcholis, in qua ſicubi in vniuerſo terrarum orbe doctos viros eſſe debere cogitabam. Omnibus iis quibus alii ibidem imbuebantur, vtcunque tinctus eram. Nec contentus ſcientiis quas docebamur, libros de quibuslibet aliis, magis curioſis atque a vulgo remotis tractantes, quotquot in manus meas inciderant, euoluebam. Aliorum etiam de me iudicia audiebam, nec videbam me quoquam condiſcipulorum inferiorem aeſtimari, quamuis iam ex eorum numero nonnulli ad praeceptorum loca implenda deſtinarentur. Ac denique hoc ſeculum non minus floridum et bonorum ingeniorum ferax quam vllum praecedentium eſſe arbitrabar. Quae omnia mihi audaciam dabant de aliis ex me iudicandi et credendi nullam in mundo ſcientiam dari illi parem, cuius ſpes facta mihi erat.* Quamuis autem haec mature obſeruauiſſet, quinquennium tamen, et quod excurrebat, in iſto ſtadio abſoluendo ita conſumſit, vt humaniorum literarum culturam, quam neceſſariam ſibi fore non ignorabat, initio excoleret, et linguarum notitiam, ſine quibus veterum ſcripta intelligi non poſſe nouerat, acquireret, maxime autem ad fabulas animum adiiceret, totamque mythologiam animo complecti ſtatueret, eo quod ingenium quodammodo expolire et excitare putabat; hiſtoriam vero attente perluſtrare inciperet, cuius caſus memorabiles animum ad ſuſcipiendas res magnas impellere, et cum prudentia lectam non parum ad iudicium formandum conferre recte iudicabat. Sed et eloquentiae vires meditatus et poëſeos dulcedinem contemplatus, vtramque cura et induſtria ſua non indignam exiſtimabat, et hoc pacto per vniuerſum humanitatis, quam vocant, campum, impiger coepit decurrere. Ait quoque [f]: *Lectionem bonorum librorum ſe non neglexiſſe, ratum, eam eodem fere modo nobis prodeſſe, ac ſi familiari colloquio praeſtantiſſimorum totius antiquitatis ingeniorum, quorum illi monumenta ſunt, vteremur,*

e) Diſſ. de methodo. f) loc. cit.

mur, et quidem colloquio ita praemeditato, vt non niſi optimas et ſelectiſſimas quasque ex ſuis cogitationibus nobis declarent. Quod vbi narrat BAILLETVS [g], et hoc pacto illis ſuccurrere vult, qui contemtos neglectosque libros Carteſio obiecerunt, non recordatus eſt encomiaſtes, quod in ſequentibus narrat, philoſophum, cum ab amico rogaretur, vt bibliothecam ipſi ſuam monſtraret, aperto conclaui vitulum cultro anatomico diſſectum monſtrauiſſe, et hanc ſuam bibliothecam eſſe, dixiſſe. Voluiſſe enim Carteſium videri αὐτοδίδακτον, quique nihil ab aliis accepiſſet, aſt hac ipſa confeſſione ſua plagii fuiſſe inſimulatum, in ſequentibus dicemus. His autem, quae ingenii elegantiam acuunt, diſciplinis non contentus ad ſeueriores quoque ſcientias animum adiecit, et praemiſſis artibus mathematicis [h], quibus ob certitudinem et euidentiam rationum potiſſimum delectabatur, ſed nondum praecipuum earum vſum intelligebat, exiſtimans ad artes tantum mechanicas earum vſum referendum, ad philoſophiam ſe conuertit; eo quidem animo, vt, cum ſciret illam a praeſtantiſſimis omnium ſeculorum ingeniis fuiſſe excultam, et nihil tamen in ea reperiri, de quo non in vtramque partem diſputetur, hoc eſt, quod non ſit dubium et incertum; non tantum ingenio ſuo confideret, vt aliquid in ea melius a ſe, quam a ceteris inueniri poſſe ſperaret. Ex quo poteſt intelligi, animo eum curioſo magis et exploratore ad philoſophiam acceſſiſſe, quam diſcendi ſtudioſo. Nactus autem a praeceptoribus veniam ordinariis lectionibus ſe eximendi, omne tempus ad rimandos philoſophorum reliquarumque ſcientiarum libros retulit, et imprimis ad rationalem et moralem philoſophiam animum applicuit. Nulla autem in re deſiderium omnia accurate pernoſcendi expleri non ſine moerore intellexit. Ipſe narrat [i]: *Se veterum ethnicorum moralia ſcripta palatiis ſuperbis admodum atque magnificis ſed arenae tantum aut coeno inaedificatis comparauiſſe, eo quod virtutes quidem in coelum laudibus extollant, easque ceteris omnibus rebus longe anteponendas eſſe recte contendant: ſed non ſatis explicent, quidnam pro virtute ſit habendum, et ſaepe, quod tam illuſtri nomine dignentur, immanitas potius et durities, vel ſuperbia, vel deſperatio, vel parricidium dici debeat. Idem ſibi in rationali philoſophia eueniſſe, conqueritur: logicam enim, cui cum analyſi geometrica atque algebra ſtuduerat, quod nonnihil ad ſuum inſtitutum facere poſſe viderentur, diligentius examinando, animaduertiſſe ſe, ait, ſyllogiſmorum formas aliaque fere omnia eius praecepta non tam prodeſſe ad ea, quae ignoramus, inueſtiganda, quam ad ea, quae iam ſcimus, aliis exponenda, vel etiam, vt ars Lullii, ad copioſe et ſine iudicio de iis, quae neſcimus, garriendum. Et quamuis multa quidem habeat veriſſima et optima, tam multis tamen aliis, vel ſuperuacuis vel interdum etiam noxiis, adiuncta eſſe, vt illa dignoſcere et ſeparare non minus ſaepe difficile ſit, quam Dianam aliquam aut Mineruam ex rudi marmore excitare.* Quae conſideratio effecit

g) c. 4. p. 9. h) CARTES. loc. cit. i) loc. cit. p. 8. 9.

effecit, vt communi ratiocinandi methodo relicta de noua cogitaret, et paucis regulis, quas legis inſtar ſibi obſeruandas praeſcribebat, cuncta complecteretur; ad quas geometrarum modum ratiocinandi ſeuerum ſibi viam parauiſſe ait. De qua noua Carteſii methodo cum infra pluribus dicendum ſit, hoc loco nihil adiicimus. Illud autem hiſtoriae cauſſa addendum, *quod porro tradit Carteſius, pauca illa praecepta quae ſelegerat, accurate obſeruando tantam ſe facilitatem acquiſiuiſſe ad difficultates omnes extricandas, vt intra duos aut tres menſes, quos illi ſtudio impenderit, non modo multas quaeſtiones inuenerit, quas antea difficillimas iudicauerit, ſed etiam tandem eo peruenerit, vt circa illas ipſas, quas ignorabat, putaret ſe poſſe determinare, quibus viis et quousque ab humano ingenio ſolui poſſent.* Simili fere modo in morali philoſophia verſatus eſt; et quaedam ſibi in ea axiomata generalia deſcripſit, quae infra enarrabimus. Sed has eum emendationes poſtea concepiſſe, cum iam tritam viam reliquiſſet, inde colligimus, quod ipſe narret [k], ſe quam primum ſibi licuit per aetatem praeceptorum cuſtodia exire, literarum ſtudia prorſus reliquiſſe, id non facturus, ſi iam tum nouam viam, eamque ſecuriorem fuiſſet ingreſſus. Totum enim ſe tum cum Scepticiſmo fuiſſe conflictatum, hancque animi incertitudinem philoſophiae primae ſtudium auxiſſe fatetur, in qua nihil valde ſolidum et firmum tam inſtabilibus fundamentis ſuperſtruere ſe poſſe, peruidebat: et nec lucri cauſſa, nec gloriae eas philoſophiae ſcholaſticae partes ſibi excolendas eſſe prudens ſtatuebat. Qua de re omnem eam narrationem expendi velimus, quam in diſſertatione *de Methodo* inſtituit, quae longior eſt, quam vt huc transſcribi poſſit. Interim cum mathematicas artes ob certitudinem deperiret, analyſi veterum et algebrae recentiorum operam dedit, vtramque autem parum firmam eſſe, et quod ingenio ſolido faceret ſatis, non exhibere, videbat, eo quod tantum ad ſpeculationes quasdam, quae nullius vſus eſſe videbantur, ſe extenderet, ac praeterea analyſis circa figurarum conſiderationem tam aſſidue verſaretur, vt dum ingenium acuat et exerceat, imaginandi facultatem defatiget et laedat; algebra vero, vt ſolet doceri, certis regulis et numerandi formulis ita ſit contenta, vt videatur potius ars quaedam confuſa, cuius vſu ingenium quodammodo turbetur et obſcuretur, quam ſcientia qua excolatur, et perſpicacius reddatur. Concedenda autem haec Carteſio laus eſt, quod defectus huius arithmeticae philoſophicae perſpiciendo ingenii excellentiſſimi acumine non meliorem tantum viam inuenerit, ſed in ea quoque longiſſime progreſſus ſit. Id quod tamen poſtea demum euenit, vnde nimius eſt Bailletus, qui collegio Flexienſi hanc gloriam vindicat, quod maximum, quem vnquam orbi conceſſit, mathematicum produxerit. In iſta enim diſciplina ſcholaſtica, plurimum ſe fuiſſe meditatum, et imprimis id lecto diutius affixum, collectis viribus quas reſuſcitauerat noctis quies, feciſſe, non, negat quidem,

k) Cartes. loc. cit. p. 5.

dem, aſt addit ſimul, parum ſibi omnem quam hactenus corraſerat, doctrinam ſatis quod eſt, feciſſe, quamuis praeceptorum fidem et induſtriam gratus agnoſceret [l].

§. IV. Abſoluto, aeſtate anni cIɔIɔcxii, ſcholaſticae diſciplinae curriculo, collegio Flexienſi, in quo ſupra octennium haeſerat, valedixit, et ad parentem rediit. Quamuis autem inuidendis elogiis praeceptores eius profectus, quos in diſciplinis ſibi acquiſiuerat, commendaſſent, ipſe tamen ſibi totus diſplicuit. Omnem enim ſtudiorum ſuorum vtilitatem hanc modo eſſe credebat, quod intelligeret ampliſſime, ſe nihil certi ſolidique adhuc ſcire. Cuius ratio eſt, quod eas tantum viro erudito ſcientias quaerendas eſſe ſtatuebat, quae ad perſpicuam vtilemque humanae ſocietati cognitionem perducunt. Itaque literarum ſtudia prorſus relinquere ſtatuit, capto conſilio, nullam in poſterum inueſtigandi ſcientiam, niſi quam vel in ſe ipſo, vel in vaſto mundi volumine poſſet reperire. Quod conſilium obfirmato animo exſecutus libris quoque valedixit, eo quod viam illam, quam quaerebat, vt animo faceret ſatis, inuenire ſe in illis poſſe deſperaret. Quod non factum eſſe ex contemtu literarum librorumque ait BAILLETVS [m], ſed eo tantum nomine, quod nihil ad eam ſcientiam conferre poſſe crederet, quam iam tum animo ſibi praefixerat: ideoque dixiſſe ad amicos, etiamſi pater ipſum ſtudiis non addixiſſet, nec diſciplinae curriculum vnquam abſoluere iuſſiſſet, ea tamen ſe in vernacula ſcripturum fuiſſe, quae Latino ſermone poſtea ediſſeruerit. Quo quidem pacto Bailletus frigidam ſuffundit glorianti Carteſio, nihil ſe debere libris, nihil aliis; aſt hoc ipſo plagii ſe ſuſpectum reddidiſſe ex infra dicendis clariſſime patebit. Abiectis vero ſtudiorum partibus, exercitationes corporis, arma, equosque tractando, ſimiliaque, quae nobilitas generis ei ſuadebat, ſecutus, hisque confirmatus a parente Lutetiam miſſus eſt, vt ex moribus hominum ingenium formaret, vitaeque rationes addiſceret. Aſt cum filii ingenium acutum et a prudentia non alienum pater noſſet, ducem ei non addidit, iuuenemque ſine gubernatore huic pelago commiſit, vix annos ſeptendecim natum. Sibi ergo relictus Carteſius ab intemperantiae quidem vitio, gloriae forte ſtimulo actus, animum arcuit, aſt ſodalitia tamen, conuiuia, ambulationes, ludos aliaque, quibus a ſeueriori diſciplina auocari ſolent iuuenum animi, ſectari coepit; quo, dubium non eſt, quin prioris induſtriae fructus omnis intercidiſſet, niſi occaſionem captaſſet, viris grauibus doctisque innoteſcendi, quorum conſuetudine tandem ex hoc ſomno iterum reſuſcitatus eſt. Inter quos fuit Claudius Mydorgius, vir illuſtris, qui poſt Vietam ſummus inter Gallos mathematicos habitus eſt, et tanta amicitiae fide Carteſio addictus poſtea vixit, vt non niſi morte dirimeretur. Et tum quoque Marino Merſenno iterum amico vſus eſt, cui in gymnaſio Flexienſi primo innotuerat. Qui cum

Vita iuuenilis Carteſii.

l) Ibid. m) cap. 7. pag. 19.

cum Minimorum ordini adſcriptus eſſet, tempuſque in excolendis philoſophiae myſteriis conſumeret, Carteſium ſua conuerſatione a ludendi intemperie, quae vehementer eum ceperat, retraxit, et ad philoſophiam reuocauit. Repetito itaque tum philoſophico tum mathematico itinere, priſtinam mentem reuocauit Carteſius, et ad eam, quam dudum ſibi praefixerat, metam noua contentione currere coepit. Cumque anno ſequente Merſennus philoſophiam apud Niuernenſes docere iuſſus ipſi eriperetur, ſocietati hominum ſe ſubtrahere, ſtudiisque totum ſe immergere ſtatuit, ſeceſſum autem in ſuburbio S. Germani in domo quadam a tumultu hominum remota quaerens, ad matheſeos culturam ita diligentiam ſuam transtulit, vt ſodalium conuerſationem cautus euitaret, omnem prouidentiam adhibendo, ne detegeretur, et ſic biennio lateret. Quamuis autem ab amicis tandem anno CIƆIƆCXVI fuiſſet deprehenſus et ad priſtinas voluptates retractus, nullo tamen modo earum vinculis irretiri eum paſſum eſt ſummum, quod philoſophiae et matheſi ſtatuebat, pretium ſtudiumque.

Militia Carteſii. §. V. Reſumſit ergo Carteſius conſilium illud, quod dudum conceperat, ex vaſto mundi volumine diſcendi ſapientiam, cumque frater natu maior patrias terras teneret, militiam eligere et caſtra ſequi ſtatuit. Ideo profectus ad Batauos, inter copias Mauritii voluntarius miles conſcriptus eſt; non quod tropaea et magnam armorum gloriam quaereret, licet hoc vitae genus valde illi commendaret aetatis feruentis et decorum militarium appetentis conditio: ſed quod ita commodiſſimam nanciſci ſe poſſe occaſionem putaret, ea ſpectandi contemplandique, quae in magno vitae humanae theatro innumeris viciſſitudinibus geruntur. Stipendium ideo accepit nullum, idque ſemel tantum ſibi ſolutum ſeruauit, vt haberet militiae ſuae rite peractae teſtimonium. Non enim ſtudiorum amorem abiecerat, nec inſtituto ſuo philoſophiam arteſque mathematicas ſua induſtria emendandi renunciauerat, ſed vbi poſſet, illud gnauiter vrgere pergebat. Itaque cum inter milites praeſidiarios Bredae eſſet, occaſione problematis alicuius geometrici, quod nonnemo publice affixerat, Iſaaco Becmanno, ſcholae Dordracenae Lectori innotuit, et ſolutionem illius problematis cum eo communicauit [n]. Qui cum ipſe quoque geometriae myſteriis delectaretur, cum eo amicitiam Carteſius iniit, luminibuſque ſuis illius ſcientiam adauxit, qui tamen neglecto poſtea Carteſio, eius vitulo arare non erubuit [o]. Eo quoque in ſeceſſu tractatum *de Muſica* conſcripſit, ſermone Latino, in quo facilitate ſcribendi gaudebat: quem maluiſſet ſcriniorum ſuorum carceribus premere, nec amicorum precibus ſibi extorqueri paſſus eſt, eo quod non ſatis perfectum eſſe iudicabat: factum autem, vt, quod tradit Bailletus, nobis autem veriſimile non videtur, aduerſariorum eius male illi hoc pacto volentium, conſilio

et

n) BAILLET c. 9. p. 24. o) Lib. III. c. 6. p. 88.

et opera ederetur, iſque fortuna ſatis ampla vteretur, aliquoties recuſus, et in alias linguas quoque translatus. Non tamen mathematicae diſciplinae totum ſe eo tempore tradidit, ſed philoſophiam quoque excolere perrexit, et varias de argumentis philoſophicis diſſertationes viginti annorum iuuenis conſcripſit. In quibus eum iam tum rationibus probauiſſe ait BAILLETVS [p], eſſe beſtias machinas et automata. Praeiuiſſe Carteſio in ea opinione et S. Auguſtinum, et Gomeſium Pereiram, medicum Hiſpanum, dudum viris doctis obſeruatum eſt [q]: hos autem Carteſium non legiſſe affirmat BAILLETVS [r], de qua re conſulenda ſunt, quae differit P. BAYLE [s], qui recte obſeruat, potuiſſe ex notione animae, quam ſibi Carteſius conceperat, per ſe iſtum dogma fluere.

§. VI. Varias vitae humanae ſcenas intueri in exercitu Batauico cupiebat Carteſius, quem ſpes tamen fefellit, cum parum noui, et mutationes fere nullae eo loco ſuppeditarentur. Inuitabant autem eum in Germaniam magni motus, quos annus CIϽIϽCXIX portendebat. Nam et imperatoris ſolium vacabat et tumultus Bohemici, bellumque imminens innumeras de humanis rebus obſeruationes pollicebatur. Dimiſſus igitur Francofurtum media aeſtate aduolauit, vt ſolenni imperatoris electioni et coronationi adeſſet [t]. Quibus perſolutis voluntaria iterum militia nomen Bauaricis copiis addixit, vt hoc pacto in magno illo, quod ferale bellum aperiebat, theatro rerum humanarum viciſſitudines notare poſſet. Hiemem Neoburgi ad Danubium tranſegit: quo loco cum conuerſatione cum philoſophis careret, ſolitudine iſta ad quandam animi corporisque quietem perductus totum ſe meditationi permiſit. Quanquam autem innouare omnia tunc quidem nondum audebat, ſubibat tamen animum eius cogitatio, non illis eruditis operibus, quae diuerſis viris conſummatae eruditionis debentur, eam ineſſe perfectionem, quae in illis deprehendatur, quae vnum tantummodo auctorem agnoſcunt. Nempe tot diuerſis auctorum variorum opinionibus inualeſcentibus, impoſſibile eſſe, vt qui diuerſa ſapiant, ad eundem omnes ſcopum collineent. Ex quo poſtea concludebat, deponenda eſſe auctoritatis, ſectae et ſyſtematis praeiudicia, quibus fiat, vt connata ratiocinandi facultas miſere corrumpatur. Quamuis autem omnia doctrinae aedificia, quae veteres conſtruxerant, euertere erubeſceret, licere tamen ſibi credidit in animo ſuo omne ſyſtematis veteris praeiudicium conuellere, et in ſuo fundo nouum aedificare, ac in ſe illa tentare, quae cognitionem ſuam iuuare apta eſſent. Omnes itaque, quibus hactenus mentem occupatam tenuerat, opiniones ſemel eiecit, vt, vel nouas ſurrogare poſſet, vel veteres ex nouis fundamentis reſuſcitaret. Quod, licet haud exiguas difficultates oſtenderet, ratus

Itinera Carteſii militaria.

p) c. II. p. 29.

q) BAYLE Nouvelles de la rep. des lettres 1684. Mars p. 22.

r) loc. cit.

s) Dict. T. III. art. Pereira, not. D. p. 652.

t) BAILLET L. II. c. I. p. 32 ſeqq.

ratus tamen facilius fieri, ſi ſibi nonnulla emendaret, quam ſi publicam reformationem ſuſcepiſſet, ſibi hoc pacto ſoli ſapere conſtituit. Rem ergo aggreſſus eiicere vetera praeiudicia ex animo moliri coepit ᵘ). Quem laborem quum facillimum fore ſibi perſuaſiſſet, difficillimum inuenit, quamuis diu iam in has partes propendiſſet: magna enim lucta ſe ipſum quaſi ſuperare ab iſto conſilio coactus eſt. Et cum hunc in modum ſe ipſum quaſi exuiſſet, et nudus modo veritatis amor ſupereſſet, miſere tamen curis diſtractus eſt, quibus potiſſimum mediis ad ſcopum hunc eſſet perueniendum. Quae tandem ita cerebrum exhauſerunt, vt cum animi ad alia diuertentis recreatio haud adeſſet, tandem enthuſiaſmum aliquem pateretur, quo ita affecta mens fuit, vt tandem diuina ſibi contingere ſomnia viderentur; quibus regiam illam, quam quaerebat viam, ad ſcientiam veram ſolidamque ſibi patefactam eſſe tum perſuadebat. Cum tamen ad ſe rediiſſet, nec quid ſibi ſtatuendum eſſet, ſciret, ad Deum recurrit, et, vt ſine aenigmate, ſuam ipſi voluntatem deſignaret, rogauit, concepto quoque ad Deiparam voto, peregrinationis, ad Lauretanam domunculam ſuſcipiendae, ſi interceſſione ſua ipſius conamina adiuuaſſet. Cuius voti complementum poſt annos demum aliquot diua Virgo accepit a Carteſio. Sed et alia erant, quae mire eius animum veritatis inueniendae auidum diſcruciabant. Nempe cum per integram hyemem colloquiis virorum doctorum atque prudentium careret, quoscunque de rebus literariis, ſuperficiaria opera differentes audire poterat, admiſit. Inter quos cum nonnulli eſſent, qui de recens detecto fratrum roſeae crucis ſodalitio multa narrarent, idque magnis elogiorum cumulis ornarent, iactantes in arcana veritatis via eos ſupra humani ingenii modulum fuiſſe progreſſos, abiectaque antiqua philoſophorum via, nouam eos ſcientiam veramque philoſophiam, hactenus latentem detexiſſe, dicere autem ſatis non poſſent, quantis animorum motibus res iſta in Germania agitaretur, ad intelligendam ex vero rem omnem vehementer animo accenſus eſt, vt vel ab impoſtura homines liberaret, vel ſi noui quicquam iſti ſodales attuliſſent, in inquirendae veritatis ſtudio ab iis adiuuaretur. Aliquos ergo detegere, et vbicunque liceret, in illos inquirere conſtituit. Fruſtraneus tamen omnis ille Carteſii labor fuit, cum ne vnum quidem offenderet, quem ex iſto ſodalitio reuera eſſe credere tuto liceret: et rem omnem acu tetigiſſet, pro fabula et figmento totam illam fraternitatis famam reputando, niſi tot pro illa conſcripti libri apologetici aliud ipſi perſuaſiſſent. Hos vero omnes legebat, cum vt rei ſummam intelligeret, tum vt ſuis oculis de iactatis inuentionibus cognoſceret: quo modo factum, vt, quam de his fratribus conceperat, opinio concideret; cum interim longiorem apud Germanos moram faciens ipſe ſodalitio huic inuiſibili nomen dediſſe ab amicis in Gallia crederetur. Nec dubium eſt, ſi ea repetantur, quae ſuperiori huius tomi parte de hac fraternitate attulimus, quin

ᵘ) De Methodo p. 9.

quin agnouerit paſtea Carteſius, ſe mire deceptum fuiſſe, et haec cauſſa fuiſſe videtur, cur in patriam redux totam fabulam ignorare videri voluerit. Nam, ſi verum fatendum, in hoc ſeceſſu Bauarico eam animi prudentiam, et ab omni praeiudicio liberatam prouidentiam, quam prae ſe ſemper tulit, haud probauit Carteſius, videturque ad theoſophorum auxilia tum confugiſſe, cum de aliis deſperauiſſet; hi enim *eiusmodi* enthuſiaſmum commendare ſolent, vt ſuo loco dictum. Quod occaſionem praebuit Hvetio [x] et Danieli [y], amare Carteſium in hiſce ineptientem ridendi. Ille vero, cum ſpe ſua excidiſſet, fore vt aliquem inueniret, qui ingrediendam ipſi viam demonſtraret, in priorem animi labyrinthum relapſus eſt. Reliquum hyemis igitur in exuendis educationis et adoleſcentiae praeiudiciis conſumſit, animum tamen ſpemque perueniendi tandem ad metam non depoſuit. Solutis hibernis cum in Sueuiam mouerentur copiae Bauaricae, Carteſius ex ſolitudine ereptus Vlmam delatus eſt, quo loco legati Gallici conuenerant, de rebus imperii diſceptaturi. Ibi quoscunque viros eruditos eſſe audiebat, et imprimis philoſophiae atque artium mathematicarum peritos, adiit, eorumque conuerſatione delectatus haud vulgaribus ſpeciminibus, philoſophum ſub habitu militis latere, demonſtrauit. Vixit eo tempore Vlmae magna doctrinae mathematicae fama inſignis Ioannes Faulhaberus, vir, teſte Leibnizio [z] in numerorum doctrina imprimis verſatus. Cum eo igitur congredi ſaepius, et de rationibus arithmeticis atque geometricis conferre multoties coepit, nonnullaque noua detexit. Circa auctumni initia, cum legatos Galliae Viennam ſequi conſtituiſſet, cum copiis Bauaricis in Bohemiam mouentibus illuc ſe tranſtulit, et praelio prope Pragam, quod victoriam imperatoris et confoederatorum exercitui decreuit, interfuit, interque triumphantes vrbem ingreſſus eſt. Tum in hyberna cum reliquis copiis traductus, priſtinam curam recoxit, incertus, quae potiſſimum via eſſet eligenda, et cui ſe vitae generi deberet deſtinare. Quamquam autem inimicos eſſe Muſarum meditationibus armorum ſtrepitus experientia edoctus nouerat, curioſitas tamen animi ſtudiumque videndi terras alio ſub ſole calentes ei perſuaſit, vt relictis Bauaricis ad caeſareanas copias ſe conferret, quae ex Bohemia in Hungariam traducebantur. Ibi obſidioni Poſonienſi, Tirnauienſi, aliarumque vrbium interfuit, et ſi biographo fides eſt, militis partes rite expleuit. Cum autem poſt obſidionem Neoſelii fruſtra tentatam amiſſumque ducem, non ex voto ſuccedere omnia videret, propoſitum caſtra ſequendi dimiſit, exercitumque reliquit.

Itinera Carteſii poſt relicta caſtra.

§. VII. Non tamen patriae reuiſendae deſiderio detentus eſt Carteſius, cum et bellici tumultus et peſtis Lutetiam vaſtans intutum iter minarentur, ſed priſtinum conſilium perluſtrandi orbis exſecuturus, ad perluſtran-

x) Memoires pour le Carteſianiſme p. 62 ſeqq.
y) In Itinere Carteſii per mundum P. I. p. 14 ſq.
z) Loco ſupra cit. p. 113.

luſtrandas boreales regiones, quas nondum viderat, ſe accinxit: non alio tamen animo, quam quem hactenus ſeruauerat, vt ſcilicet, ex conuerſatione, ea diſceret, quae in libris non reperiebat, cum iam ſatis bellicam orbis faciem cognouiſſet. Reſpexit itaque ad res naturales, climata, ciuiles conſuetudines, mores et inclinationes, et, quod ipſe ſcribit [a], vrbes aulasque exterorum principum inuiſendo, cum hominibus diuerſorum morum et ordinis conuerſando, varia hinc inde experimenta colligendo, et ſe ipſum in diuerſis fortunae caſibus probando ſic ad omnia, quae in vita occurrebant, attendit, vt nihil, ex quo eruditior fieri poſſet, ſibi videretur deeſſe. Quippe multo plus veritatis inueniri arbitrabatur in iis rationibus, quibus ſinguli homines ad ſua negotia vtuntur, et quorum malo ſucceſſu paulo poſt puniri ſolent, quum non recte iudicarunt, quam in iis, quas doctor aliquis otioſus in muſeo ſedens excogitauit circa entia rationis, aut ſimilia, quae ad vſum vitae nihil iuuant, et ex quibus nihil aliud expectat, niſi forte, quod tanto plus inanis gloriae ſit habiturus, quo illae a veritate ſenſuque communi erunt remotiores, quia nempe tanto plus ingenii atque induſtriae ad eas veriſimiles reddendas debuerit impendere. Itaque cum ſcientiam verum a falſo dignoſcendi ſummo ſtudio quaereret, vt rectum iter vitae clarius videret, et maiori cum ſecuritate proſequeretur, ex Hungaria in Morauiam aſcendit, et per Sileſiam et Poloniae limites, Pomeraniam et maris Baltici litora, Marchiam Brandeburgicam, ducatumque Holſatiae in Friſiam orientalem traiecit, et tum occidentalem quoque adiit, periculum vitae vix euadens, cum remigum inſidias incurriſſet. Ex Friſia ad Batauos transfretauit, ac Belgium quoque Hiſpanicum inuiſit, et vbique perluſtratis vrbibus celebrioribus, domum tandem redire conſtituit. Licet autem haud parum laboris et moleſtiarum in eo itinere deuorauiſſet, nec exiguos feciſſet ſumtus, faſſus tamen eſt [b], *ſuo ſe fine fruſtratum atque ſpe egregie falſum eſſe, ſeque vix quicquam certi didiciſſe, quamdiu ſic tantum aliorum hominum mores conſiderauiſſet: tot enim ſe in iis propemodum diuerſitates animaduertiſſe, quot antea in opinionibus philoſophorum: atque hunc tantum fere fructum ex iis percepiſſe, quod cum notaret multa eſſe, quae licet moribus noſtris plane inſolentia et ridicula videantur, communi tamen aſſenſu apud quasdam gentes comprobentur, didiciſſe ſe quoque, nihil nimis obſtinate eſſe credendum, quod ſolum exemplum vel conſuetudo perſuaſerit; et ita ſenſim multis ſe erroribus liberauiſſe, mentemque veris rationibus aptiorem reddidiſſe.*

Reditus Carteſii in patriam.

§. VIII. Reuerſus eſt in patriam Carteſius anno cIↃIↃcxxii, parentemque ſaluum medio menſe Martio apud Redones inuenit [c]. Tum facultatum a matre relictarum portionem ſibi debitam ab eo accepit, et ad Pictones abiit, vt eas occuparet, venditurus eas, et munus aliquod ſibi comparaturus. Sed obſtabant fata, quae hoc pacto de vitae genere illi proſpicere pertinaciter recuſabant. Repetitis paternis laribus, cum nimis otioſus

a) De Methodo p. 5. b) loc. cit. c) Baillet, L. II. c. 5. p. 50 ſeqq.

otioſus ſibi videretur, anni ſequentis vere Lutetiam profectus eſt, quae tum vrbs ob magnas Germaniae mutationes tumultu et colloquiis de rerum futurarum ſerie replebatur. Totus autem obſtupuit Carteſius cum audiret, famam publicam ferri, ipſum albo fraternitatis roſeae crucis nomen adſcripſiſſe; rumor enim eodem tempore per vrbem exierat, caput ſodalitii horum philoſophorum inuiſibilium (ita enim Pariſienſes eos vocabant, quod nemo eos poſſet detegere) legatos triginta ſex per omnem Europam diſperſos emiſiſſe, horumque ſex Lutetiam veniſſe; hos ergo Carteſium detexiſſe, his ſe tradidiſſe ſermo publicus tradebat. Id quod male habuit Carteſium, qui iam meliora edoctus probe ſciebat, fabulam hanc nihil veri ſincerique alere. Vt vero ineptam opinionem ex animis hominum euelleret, frequentiae hominum intereſſe ſtuduit, vt ſe inuiſibilem philoſophum non eſſe omnes intelligerent. Quo pacto aegritudini Merſenni quoque medelam attulit, qui, cum iſtam de Carteſio famam percepiſſet, moleſte tulerat, amicum ſuum fanatico hominum gregi, quem reuera exiſtere ex Fluddi apologia ſuſpicabatur, nomen imprudenter dediſſe. Hinc amari illi ioci enati ſunt H v e t i o [d], qui non Carteſium modo, ſed Merſennum quoque falſe traducit, quod his ineptiis fidem aliquando dederint. Quanquam autem in tanta hominum, quos Lutetia alit, frequentia crebriores occupationes Carteſio enaſcebantur, vbi tamen ad ſe ipſum et otia ſua rediit, priſtina cura de vitae genere eligendo iterum diſtractus eſt; totus enim ardebat deſiderio ea perficiendi, quorum cauſſa tot moleſtias ſubiiſſet. Diu vero iam in ea verſatus erat opinione, artes mathematicas, per ſe cultas, et ad alias diſciplinas vſusque non traductas, exiguum vſum praeſtare. Quo animo arithmeticae primo, et paulo poſt geometriae quoque ſtudium velut inutile abiecit, ratus ineptum eſſe numeris et imaginibus cerebrum replere, quibus imaginatio paſci melius, quam intellectus, poſſit. Id quod mirum videri queat, cum ipſum fatentem ſupra audiuerimus, quanquam vſum matheſeos nondum agnouiſſet, mire tamen eum cepiſſe certitudinem eius et euidentiam, ſolidae doctrinae matrem. Sed, vt recte intelligatur, ad Carteſii ſcopum attendendum eſt, qui ſcientiam aliquam generalem inueſtigabat, qua vniuerſalia rerum omnium principia traderentur. Cum vero vulgarem algebram et geometriam nihil tale praeſtare videret, et in numeris atque figuris ſolum exiguo veritatis vſu verſari intelligeret, matheſin quandam vniuerſalem venabatur, quae vera, generalia et infallibilia relationum, menſurarum, et proportionum principia ab omni materia abſtrahendo traderet. Ex hac enim ſcientia vniuerſali, ſperabat, traductum iri ad reliquas diſciplinas, quicquid certitudinem et veritatem illis poteſt largiri. Et vidiſſe aliquid huius rei Carteſium omnino probabile eſt, teſte enim, qui ſchedas eius mſc. inſpexit G. G. L e i b n i z i o [e] notauit in iis, anno cIɔIɔcxx, die XI Nou. ſe coepiſſe intelligere fundamentum inuenti mirabilis. Aſt, quid illud ſit, ipſe

d) loc. cit. p. 70. e) loc. cit.

ipſe nusquam expoſuit, nec hanc methodum vniuerſalem publicauit, ſed tantum de ea ſcribere eiusque ſpecimina dare voluit. Vnde recte infert vir illuſtris, qui, quod Carteſius meditatus erat, feliciori ingenio detexit et perfecit, falli eos valde, qui his, quae edidit, nimis contenti ſint, methodumque eius ſe habere arbitrentur. Nec plus eo tempore naturali philoſophiae, quam reliquis partibus, fauebat, commotus incertitudine obſeruationum, quas fundamento tutiori inaedificatas exoptabat. Vnde ad bene viuendi ſcientiam omnem ſuam curam conuertendam eſſe ſtatuit, et morali doctrinae animum addixit, breui tamen conuictus eſt [f], naturalem philoſophiam morali vtilem praeſtare operam, ipſamque artem diſcernendi verum a falſo ad dirigendas actiones ſuas omnino prodeſſe. Rediit itaque, reuocatus ad philoſophiae ſtudium, ad priſtinam conſuetudinem, res naturae attente conſiderandi, perſuaſus ea cogitatione, medium tutiſſimum viuendi eſſe notitiam accuratam, quid ſimus nos ipſi, quid mundus, in quo viuimus, quis creator vniuerſi, in quo habitamus? Nec fruſtraneam hanc ſuam diligentiam fuiſſe teſtatus eſt, faſſus, lumina illa phyſica, quae nactus ſit, plurimum ſibi profuiſſe ad iacienda fundamenta moralis doctrinae certa et ſolida, facemque praetuliſſe illi certitudini, quam in aliis partibus, quae ad corporis ſanitatem pertinent, fruſtra quaerimus. Quibus verbis ad eam doctrinae moralis partem reſpicere videtur, quam de paſſionibus, (ita enim affectus vocat, Graecos ſecutus) inſcripſit, quamque phyſice magis quam ethice explicuiſſe, infra monebimus. Interim cum amicorum interpellationibus ſaepe Lutetiae in philoſophando impediretur, anni cIↃIↃCXXIII, vere in Britanniam minorem abiit, et tum ad Pictones, vbi bona a matre haereditario iure ad ſe tranſlata, conſentiente parente, magnam partem vendidit, nomen tamen dynaſtae Petronii retinuit.

Iter literarium Carteſii.

§. IX. Ita facultatibus confarcinatis, cum argentum elocare apud Pariſienſes tuto haud poſſet, iter literarium ſuſcipere ſtatuit, Italiamque inuiſere ſe velle parenti ſignificauit, eo quod ſciendi et viuendi copiam largiorem ex eo ſe referre poſſe ſperabat [g]. Et Heluetiam quidem primo adiit, quo eum non tam philoſophorum et mathematicorum colloquia trahebant, quam animalium, aquarum, montium, mineralium, aliorumque huius generis, quae ferax terra naturae curioſis abunde ſuppeditat, conſideratio: ipſorum virorum doctorum conuerſationem ita quaeſiuit, vt ad actiones eorum non minus, quam ad ſermones, eſſet attentus. Ab Heluetiis ad Rhaetos et ab his ad Tirolenſes ſimili conſilio progreſſus eſt, et tum Venetias adiit, Laureti autem vota dudum in Germania concepta B. Virgini ſoluit. Inde Vrbem vidit, curiamque pontificis iubilaeam ſolennitatem anno cIↃIↃCXXV indicentis: qua occaſione non memorabilia magis antiquitatis monumenta, bibliothecas, ſtatuas, picturas, et quae alia artis opera illuſtris Roma oſtentat peregrinis, conſiderare, quam in tanta, quae illuc confluebat, hominum frequentia, humani generis mores et chara-

f) De Methodo l. c.

g) Baillet Lib. II. c. 8. p. 61. ſeq.

characteres diſcere ſtuduit. Quos cum ex totius fere Europae nationibus ibi inueniſſet, fructum ſatis amplum itineris ſui ſe nactum eſſe ratus, reditum in patriam meditatus eſt. Quem cum in comitatu Ioſephi Barberini cardinalis legati ad Galliarum regem, ſuſcipere breuiori per mare via potuiſſet, maluit terra proficiſci, vt nobiles Italiae vrbes inuiſere poſſet. Tum Florentiam adiit, qua in vrbe eum celeberrimum aſtronomum Galilaeum Galilaei conueniſſe, et de rebus naturalibus et ſideralibus ſermones cum eo miſcuiſſe plerique tradunt, negat autem BAILLETVS [h], quem more ſuo ſequitur NICERONIVS [i], eo quod ipſe Carteſius teſtatus ſit, nunquam ſe hunc mathematicum vidiſſe, nec vllam cum eo conſuetudinem habuiſſe. Quod vtrum vnius Carteſii teſtimonio ſatis tuto negari queat, omnemque veriſimilitudinem migret, philoſophum naturalis philoſophiae et cognoſcendorum hominum ita auidum, Florentia non tranſiiſſe inſalutato Galilaeo, cuius maxima tunc inter mathematicos fama erat, eos expendere iubemus, qui verum eſſe norunt, quod a tot viris doctis notatum eſt [k], et ipſae quoque eius epiſtolae produnt, fuiſſe Carteſium immodicum contemtorem aliorum, et famae cupiditate ab artificiis non abſtinentem, quae parum generoſa videri poſſint. Florentia Taurinum aduolauit, vt exercitus Gallici Sabaudico iuncti fortitudinis teſtis eſſet, Alpiumque altitudinem examinaret. Tandem Lugduno Lutetiam reuerſus, ſedem ibi fixit, et philoſophicam vitam procul a luxu et ſuperbia, decoram tamen agere inſtituit, praecipue cum abſque munere, ſpe ſua deluſus, ſibi viuere Muſisque ſuis decreuiſſet, vt eo melius ingenti illi, quod conceperat conſilio, inquirendae veritatis, ſecundum methodum ſemel praeſcriptam electamque, velificare poſſet. Et vixiſſe quoque moribus plane philoſophicis narrat BAILLETVS [l]. Liber enim ab affectuum intemperie, et immoderata ludendi cupiditate, quae eum adoleſcentem corruperat, temporis meliorem rationem habebat, et licet nulli hactenus doctrinae certae ſe addixiſſet, opiniones tamen moderatas et ab extremis maxime remotas ſequebatur in viuendo, nec ſua placita prudentiorum decretis praeponebat. Libertatem porro ſupra omnia faciebat, eamque ob cauſſam actionum indifferentiae valde fauebat, cum nihil ſemper eſſe bonum, quod aliquando bonum fuit, crederet. In vita autem ad veriſimilitudinem reſpiciebat, vbi veram opinionem detegere non poterat, et vbi ſemel aliquid ſtatuiſſet, illi ita inhaerebat, vt poenitentiae poſtea locus cum animi moleſtia haud eſſet, ſed haec bona ſibi eſſe perſuadebat, quae hoc nomine ratio deprehendebat; et hoc pacto cum tranquille viueret, neminem habebat, qui ſtudia et conſilia eius interpellaret. Quam viuendi imaginem mere Scepticam eſſe, et iisdem prorſus rationibus a Pyrrhonis ſchola commendatam magnopere immo exemplis quoque expreſſam ex hiſtoria Scepticiſmi veteris ſuo loco tradita eſt certiſſimum: quamuis Scepticum tunc fuiſſe Car-

Mora Carteſii Pariſienſis.

h) loc. cit. pag. 61.
i) loc. cit. pag. 284.
k) LEIBNIZ. l.c. p. 117.
l) p. 63.

Carteſium, niſi ad tempus, et vt certitudinem eo ſecurius venari poſſet, nemo facile ex hac obſeruatione collegerit. Triennium autem Lutetiae Carteſius haeſit, amicos in ea mora nactus viros praeſtantiſſimos, et imprimis mathematicarum artium peritiſſimos, quorum tamen nemo Merſenni et Mydorgii amicitiam ſuperabat. Et hoc quoque auctore poliendorum vitrorum opticorum artificium didicit, quod plurimum illi in dioptricis perficiendis vſum poſtea praeſtitit. Quanquam autem in ſuburbio S. Germani ſedem ſibi fixerat et domicilium elegerat, vt ab inuiſentium frequentia eſſet ſecurior, amicos tamen aſſiduos penes ſe habuit: cumque paucos tamen eſſe videret, queis manifeſtare εὑρήματα ſua et abſtractas notiones poſſet, ſeceſſum iterum meditatus eſt, cum pauciſſimis amicis victurus: quod facilius ſtatuebat, quam licebat exequi, cum valde in publicum exiiſſet fama Carteſii, et accurrerent viri docti certatim, preces quoque bibliopolae iungerent, vt lumina ſua ſcripto conſignata cum orbe philoſophico et mathematico communicaret. Ita famae celeberrimae onere grauatus, omnibus ſe ſubduxit, et pleriſque ignotus in extrema vrbis parte vixit, totus meditationi philoſophicae immerſus, donec tandem famuli indicio ab amicis detegeretur.

Molimina Carteſii philoſophica Lutetiae.

§. X. Ita vero tranquillitatis et ſilentii philoſophici dulcedine orbatus Carteſius, et prioribus tumultibus impeditus, ferre libertatem otii ſui amiſſam non potuit. Quam vt repararet, relinquendam Pariſiorum vrbem ad tempus anno cIɔIɔcxxviii ſtatuit, et ad obſidionem Rupellarum accurrit, voluntariam ibi militiam ideo profeſſus, vt rem omnem, quae in celebri illa oppugnatione vrbis, occurrebat, eo certius cognoſceret. Lutetiam reuerſus in conuentu eruditorum, nouum quendam philoſophum [m] praeſentibus viris ſummis in philoſophiam ſcholaſticam declamantem, nouamque exponentem audiuit, et cum ſolus plaudere recuſaret, ſententiam de ea dixit, ac quod loco veritatis certae veriſimiles tantum coniecturas attuliſſet, demonſtrauit, exemplo ſuo comprobans, poſſe hominem ingenio non deſtitutum facile rationibus probabilibus in vtramque partem differere, nec aliam viam eſſe diſcernendi falſum a vero, praeter methodum illam naturalem, quam ſequendam ſibi in philoſophando delegiſſet. Qua in re facile in ſententiam Carteſii pedibus imus, miramur autem acutiſſimum virum haec ſtatuentem in delineando integro naturalis philoſophiae ſyſtemate, meras poſſibilitates, vel veriſimilitudines, ipſo non diffitente, fuiſſe ſecutum, vt infra dicetur. Adeo vero cepit cardinalem Berullium, qui tunc aderat, ingenii Carteſii elegantia, vt eius rei explicationem paulo luculentiorem ſibi expoſceret; cui obſecutus Carteſius methodi ſuae vtilitatem non in philoſophia ſolummodo, ſed in medicina quoque et mechanica, clariſſimis exemplis oſtendit. Ab eo tempore, magnum in ſummo illo viro nactus eſt Moecenatem Carteſius; eius enim auctoritate factum,

m) De Chandoux.

ctum, vt ad deſignandam ſcriptis philoſophiam ſuam animum adiiceret, et hoc quoque celeberrimae congregationis oratorii conditore, fauente accidit, vt plurimum nouae huic philoſophiae fauerent, eamque amplificare, quantum poſſent, conarentur, congregationis iſtius presbyteri [n].

Seceſſus Carteſii in Hollandiam.

§. XI. Nouam itaque philoſophiam condere cum ſtatuiſſet Carteſius [o], fluctuanti, quae hactenus eum retardauerat, incertitudini ereptus, modum, quo id fieri commodiſſime poſſet, explorauit: obſtare autem videbantur, et calidioris climatis ratio, et hominum frequentia, quae euitari Lutetiae non poterant. Aliam igitur regionem temperatam magis et receſſui philoſophico aptiorem, vbi ignotus lateret, ſibi eligendam ratus, Hollandiam ſelegit, resque domeſticas amico curandas, Merſenno literarum commercium, commendauit. Transacto autem ruri hyeme, anno cIↃ IↃ cxxix, ad Batauos ineunte vere conceſſit inuitis amicis, quorum tamen monitis opponebat animum in ſententia ſua firmum, cum et Galliae calorem ſuo temperamento obeſſe, et Batauas terras miram in otio philoſophari cupientibus tranquillitatem offerre eſſet perſuaſus, et ibi philoſophorum more viuere ſtatuiſſet. Nempe nusquam ſedem ſtabilem figebat, euitataque vrbium maiorum turba, vel ſuburbia quaerebat, vel vicos et villas, quas ſibi commodas eſſe deprehendebat, tanta cura locum habitationis ſuae occultans, vt epiſtolas faſciculosque non ſibi, ſed amicis paucis, quibus ſeceſſus eius innotuerat, tradi iuberet. In Gallia autem vni Merſenno locum, vbi commorabatur ſignificauit, cui tam cara fuit amici voluntas, vt nemo, quo loco Carteſius verſaretur, intelligeret, quique apud Batauos peregrinabantur Galli eo inſalutato multoties redirent. Conceſſit autem Amſtelodamo Franequeram, et in arce quadam vrbi contigua domicilium elegit, vbi ſacra more Romano peragebantur. Soli autem diuinae gloriae philoſophiam ſuam tum ſolenni voto dedicans, meditationum initium facere de exiſtentia Dei et immortalitate animae humanae ſtatuebat: cum et maxime proprium, et omnium pulcherrimum id argumentum haberet. Vnius tamen luminis naturalis limitibus ſe concludens, ea omnia ſepoſuit, quae ex ſacris reuelationis fontibus deſumere ſolent theologi. Occupabat itaque nobile et acutum Carteſii ingenium theologia naturalis, vel, quo nomine appellabat, metaphyſica, horas autem ſubciſiuas experimentis phyſicis et conaminibus dioptricis tribuebat, quae valde iam apud Gallos excoluerat. Semeſtri exacto ad Amſtelodamenſes rediit, et argumentum quoque philoſophicum de parhelio a Merſenno transmiſſum, quod iam in Friſia expendere coeperat, proſecutus eſt, ex qua meditatione tandem tractatio *de Meteoris* enata eſt. Ab eo enim tempore magna attentione et induſtria ad meteora attendit, collectisque obſeruationibus neceſſariis lumen tandem eleganti argumento accendit. Quoniam

n) Conf. quae ſuperiori Parte huius Tomi in Vita P. Baylii ea de re dicta ſunt.
o) Baillet. Lib. III. c. 1 ſeqq. pag. 81 ſeqq.

Quoniam vero ſuam philoſophiam vtilem eſſe volebat humano generi, medicinae et imprimis anatomiae et chemiae operam haud leuem impendit, ratus nihil magis humanae ſocietati prodeſſe, quam iunctam diſciplinis mathematicis artem ſalutarem. Totam ergo hyemem in ſecandis contemplandisque animalibus conſumſit, et ignis beneficio ea detexit, quae fruſtra in libris quaeſiuerat. Ita in otio philoſophico tranquille tum viuebat Carteſius, paulo turbata tantum quiete a Beckmanno, qui Carteſii inuentiones atque ſcripta ingratus ſibi vindicauerat. Quam tamen moleſtiam penſauit Merſennus, qui Amſtelodami Carteſium inuiſit. Conſtantinopolitanum iter vero, quod ei tunc offerebatur a legato Galliarum regis, reiecit, animique modo recreandi cauſſa Londinum excurrit, et declinationem magnetis in inſula explorauit. Primum autem tunc placitorum ſuorum ſectatorem nactus eſt, Henricum Renerium, virum doctum, et celeberrimis eius aetatis philoſophis, maxime Gaſſendo, amicitia quoque iunctum [p]. Quem cum animo valde complecteretur Carteſius, isque in Gymnaſium Dauentrienſe vocatus eſſet ad docendam philoſophiam, illuc quoque concedere Carteſius circa veris initia anno cIↄIↄcxxxiii ſtatuit. Ibi interruptam telam reſumens, dioptricam tractatumque de mundo abſoluere ſategit. Neque in terra ſola ſuis meditationibus commoratus, ad coeleſtes orbes tranſcendit, et ſiderali quoque ſcientiae induſtriam addixit ſuam. Abſoluit autem ea aeſtate phyſiologiam ſuam, ſiue meditationes *de Mundo*. Quas ita concepiſſe ait Bailletus [q], vt relicto mundo praeſenti philoſophorum diſputationibus, nouum ſibi mundum a Deo creandum ſupponeret, producta in ſpatiis imaginariis tanta materiae mole, quae ad conſtruendum formandumque mundum ſufficeret. Huic maſſae confuſae et inordinatae ex ſua ſententia leges naturales impreſſiſſe conditorem fingebat, quibus concurrentibus hiſtoriam enaſcentis mundi, velut praeſentis enarrabat. Quam cum infra quoad ſummam rei ipſis Carteſii verbis depicturi ſimus, hoc loco nihil addimus, Lectori autem in memoriam reuocamus, quod ſupra iam obſeruauimus, eandem cenſuram mereri Carteſium, quam in alios veriſimilibus tantum rationibus ſyſtema philoſophicum condentes tulerat, qui, non negante id biographo, ſolas ſibi naſcentis mundi origines imaginarias finxit, vna poſſibilitate, ſi Diis placet, commendabilem. Haud indiligenter in hoc lapide voluendo hactenus verſatus erat Carteſius, et foetum hunc, quem mire diligebat, lambendo, ita perfecerat, vt mitti ad Merſennum, edique Pariſiis poſſet. Aſt retardauit eius curſum et editionem moratus eſt metus, qui Carteſium inceſſerat, cum audiiſſet, quam male multata eſſet apud Florentinos celeberrimi Galilaei induſtria. Cum enim indignis inquiſitionis perſecutionibus ad canendam palinodiam coactus eſſet

p) Natus eſt Hui ad Moſam 1593. iactisque ſtudiorum fundamentis apud Louanienſes, Leodienſes, Leidenſes, Traiecti ad Rhenum magiſtri iura accepit. Philoſophiam docuit Dauentriae primum, tum Traiecti denatus 1639. defunctum ob Carteſianam philoſophiam illuſtratam laudauit hiſt. profeſſor Aemilius. Vid. Bayle Dict. Tom. I. art. Emilius p. 358.

q) c. 10. p. 94.

eſſet vir celeberrimus, et ſcientiae praemium carcerem retuliſſet, ſimilem philoſophiae ſuae, tantopere a communibus receptisque ſcholarum opinionibus deflectentis euentum vaticinatus, aeſtuare curis coepit, quas partes eligere debeat. Obſtabat enim reuerentia et obſequium, quam ſedi apoſtolicae debebat; quo minus opinionem ab ea heterodoxiae ſtigmate notatam et reiectam reciperet; aſt terrae motum circa axem ſolis tantis veriſimilitudinis rationibus radiare videbat, et, quae illi facilitas ineſſet explicandorum φαινομένων coeleſtium intelligebat, vt non poſſet non magnam partem ſyſtematis ſui phyſiologici iſti hypotheſi inaedificare. Itaque cum ſaluis ceteris tollere eam et abiicere non poſſet, nollet autem peſſimae voluntati Romanorum inquiſitorum, (verba damus BAILLETI [r]) ſe nudum exponere, eam hypotheſin commendando, quam non intellectam illi condemnauerant, verba illis dare et oblinere os contendit, licet id neget biographus. Quod qua ratione fecerit, infra, vbi de iſta hypotheſi agendum, commode magis explicabimus: hoc loco id modo monemus, voluiſſe videri Carteſium, ac ſi terrae motum negaret: quod an dignum factum ſit philoſopho in ea regione viuenti, vbi bruta fulmina ex colle Tarpeio non feriunt, et degebat ipſe extra periculum, Lectori expendendum relinquimus. Sed vt ad Carteſii vitam redeamus, cum longius a locis illis eſſet remotus, quibus commercium literarium cum amicis in Gallia fouebat, anno ſequente Amſtelodamum rediit; et paulo poſt amicum [s] excellentiſſimis mechanicae operibus illuſtrem in Daniam comitatus eſt, iisque axiomatibus atque regulis inſtruxit, quibus in chemiae, opticae, mechanicaeque artis vſu machinis demonſtrando praeclariſſimum nomen eſt adeptus. Circa idem vero tempus, dum Carteſius Dauentriam relinquit, ſcholam hanc Renerius, nouus philoſophiae profeſſor Carteſianam facere, tanta prouidentia conatus eſt, vt nihil inde mali, tumultusque nulli haec Carteſianiſmi propagati initia ſequerentur. Ex quo loco Bailleti clarum eſt, ſtudium condendae ſectae Carteſium potiſſimum occupauiſſe, id quod in ſequentibus pluribus declarabimus. Diſplicuit autem Carteſio, ſolitudinem valde amanti, frequentia Amſtelodamenſis; redibat ergo in Friſiam, et Leouardiam concedebat, vt quae de mechanica in amici, qui Arauſionenſi principi ſeruiebat, gratiam meditatus erat, in ordinem redigeret: et his demum perfectis, vt erat mutationis amans, iterum ſe Amſtelodamum conuertit.

§. XII. Non paſſurum ſe, apud animum ſuum conſtituerat Carteſius, vt ipſo viuo ſcripta ſua in vulgus exirent, ſi vera ſunt, quae ex Carteſio tradit BAILLETVS [t]: fatemur autem, nec ſectae condendae ſtudium, quod tam anxie quaeſiuiſſe Carteſium infra demonſtrabimus, nec diligentiam, quam in elaborandis cum cura et amicorum manibus tradendis *Editor ſcriptorum ſuorum Carteſius.*

r) c. 12. p. 96.
s) Villebreſſieux.
t) Lib. IV. cap. 1. 2. pag. 99. Ipſe hoc affirmat CARTESIVS in Epiſt. ad Dinetum T. I. Opp. phil. p. m. 293 ſeq.

dis operibus ſuis adhibuit, ſatis cum iſto propoſito concordare, et veriſimile nobis eſſe, ideo tantum ea in parte difficilem ſe praebuiſſe amicis Carteſium, vt tanto ardentius ea ſectatores expeterent, reciperentque auidius. Quicquid autem illius rei eſt, illud certum, amicos extorſiſſe Carteſio nouae philoſophiae ſcripto conſignatae euulgationem. Itaque vt eorum voluntati obſecundaret, ea quae in chartas coniecerat ſibique hactenus ſeruauerat, collegit, digeſſit, ordine diſtribuit, et quatuor tractatibus comprehenſa, atque priuilegio regio munita, Lugduni Batauorum edidit, praefixo titulo [v]: *Diſſertationes de Methodo rationis recte dirigendae, et inquirendae in ſcientiis veritatis: porro, dioptrica, meteora et geometria, velut ſpecimina illius methodi.* Quamquam autem omnem, quam inueniſſe ſibi viſus eſt, methodum ſuam exponere in illo libro ſibi non propoſuerat, contentus rationes oſtendiſſe, cur in dioptrica et meteoris aliam prorſus viam a communi ſemita delegiſſet; in diſſertatione tamen de methodo ea adduxit, quae ad emendandas ſcientias philoſophicas et mathematicas illum compulerant, et regulas quasdam, quas ſequendas eſſe in inquirenda veritate ſibi praefixerat, expoſuit, et qua ratione de Deo, de anima humana, de principiis naturalibus philoſophari coeperit, enarrauit. Quod non eo ſe feciſſe, ait, animo, vt aliis viam panderet, ſed vt iter, quo ipſe inceſſiſſet haud infeliciter, detegeret. Quae vt a ſcopo ſcriptoris merito aliena cenſentur, ita dicis gratia a Carteſio tantum allata eſſe, prudens quilibet facile intelligit. Et in tribus prioribus quidem acutum et ſublimem ſe, aſt lucidum et perſpicuum exhibuit Carteſius, quae autem de geometria ſcripſerat, eruditis tantum lectoribus diuque in huius artis praeceptis exercitatis ſe deſignauiſſe monuit, adeoque altiora tetigit, quam quae diſcipuli capere poſſent. His autem omnibus nomen non praefixit, tentaturus, quam fortunam habitura ſint, ſi auctoris nomen inuidiam et contradicendi libidinem non acuiſſet. Quae etſi laeta ſatis fuit, libro iſto cum plauſu excepto, aduerſarium tamen nactus eſt Aegidium Perſonnam Roberualium, matheſeos profeſſorem regium apud Pariſienſes, et academiae ſcientiarum adſcriptum, virum doctum et haut incelebrem [x], ſed acerbioris in eos animi, quos ſibi aduerſarios delegerat. Hunc, ſi vera narrat BAILLETVS [y], in diſtribuendo illo libro inter eruditos omiſerat Merſennus, nec exemplar tradiderat. Quo ſiue contemtu ſiue negligentia exacerbatus Roberualius geometriam Carteſii reprehendere coepit, et publicis tandem ſcriptis refellere, ex qua contentione tandem controuerſia enata eſt, parum philoſophis digna, cum pugnantes magnis inter ſe animis irisque concurrerent. Valde moleſtum hoc fuit Carteſio tranquilla philoſophiae otia ſectanti: vt itaque animi taedium, quod inde

v) Diſcours de la methode, pour bien conduire ſa raiſon et chercher la verité dans les ſciences. Plus, la dioptrique les meteores, et la geometrie, qui ſont des eſſais de cette methode. a Leyde 1636. 4.

x) Natus eſt apud Sueſſionenſes 1602. denatus Pariſiis 1675. mechanicae laude haud incelebris.

y) pag. 106.

inde conceperat, pelleret, oppugnationi vrbis Bredae interfuit, eaque capta in Flandriam iter ſuſcepit, praefectum Duaci, quo amico vtebatur, viſurus, quo parario Franciſco Siluio innotuit, cuius maxima tunc inter Belgii Hiſpanici theologos et philoſophos erat exiſtimatio [z], eumque inter amicos quoque ſuos numerauit.

Seceſſus Carteſii Egmundianus.

§. XIII. Incertas hactenus ſedes habuerat Carteſius; tandem vel iſta viciſſitudine laſſatus, vel commoditate viuendi inuitatus ſtabilem ſibi ſedem Egmondi, qui iucundus vicus Hollandiae borealis eſt, et vbi religionis ſecundum eccleſiae Romanae placita exercitium viget, elegit. Ibi vulgatae methodi et communicatorum cum orbe philoſophico et mathematico luminum ſuorum eum euentum habuit, quem nanciſci noua plerumque ſolent. Aduerſarios enim contra nouam philoſophiam ſuam in arenam prodeuntes vidit Libertum Fromondum, qui philoſophiam prius Antuerpiae, et tum theologiam Louanii docuerat, et contra Lansbergium orbem terrae immobilem aſſerendo innotuerat; porro Cornelium Giſelbertum Plempium, Amſtelodamenſem, qui a ſacris Reformatorum ad Romanam eccleſiam tranſierat, et tum medicinam in academia Louanienſi docebat; denique Ioannem Ciermans ex Societate Ieſu theologum, qui tunc diſciplinas mathematicas in eadem academia tradebat. Et Fromondus quidem loca nonnulla diſſertationis *de Methodo* et *dioptricae*, maxime vero tractatus *de Meteoris* in dubium vocauerat; Plempius, contra ea obiectiones formarat, quae de motu cordis Carteſius adduxerat; Ciermanſius praeter geometrica nonnulla explicationes quasdam meteorologicas improbauerat: omnes autem ea humanitate obiiciebant Carteſio dubia, vt quod animum eius morderet, non inueniret. Ita vero illis reſpondit, vt ſatisfeciſſe ipſi antagoniſtae faſſi ſint, eosque amicos in poſterum habuerit. Sed et plures eius dioptrica tunc aduerſarios nacta eſt; Fermatius enim, Curiae regiae apud Toloſanos ſenator, quem praeter poëſeos Latinae, Gallicae, et Hiſpanicae, elegantiam commendabat maxima artium mathematicarum peritia, de refractione diſceptationis ſerram cum Carteſio reciprocabat, cuius contentionis hiſtoriam deſcripſit celeberrimus DE MAIRAN [a]. Is per Merſennum, quem commune ea aetate virorum doctorum vinculum fuiſſe, ſupra iam diximus, dubia ſua cum Carteſio communicauit, ſocium nactus, Petitum, regium architectum operum militarium; quin et geometriam Carteſii poſtea eſt aggreſſus. Auxit hoc bellum mathematicum Stephanus Paſchalis [b], ipſe quoque matheſeos

z) VALERIVS ANDREAS Biblioth. Belg.

a) Vid. Iourn. des Sauans 1726. art. 1. Hiſtoire de l'academie royale des ſciences 1723.

b) Stephanum Paſchalem, conſiliarium ſtatus apud Galliarum regem, et Aluernorum ſupremum iudicem, commendauit partim rerum mathematicarum peritia, quam contra Carteſium Fermatii tr. de Maximis et minimis oppugnantem demonſtrauit, partim memoria Blaſii Paſchalis filii. Illam pluribus ex Fermatii praefatione exponit BAILLETVS, in opere maiori vitae Carteſianae, add. BAYLE Dict. T. III. art. Paſcal. p. 604. not. A. hunc et obſeruationes atque cogitationes de religione aduerſus Atheos, et famoſae Epiſtolae Prouinciales, quas perſonato Montaltii nomine aduerſus theologiam moralem Ieſuitarum ſcripſit

theſeos peritiſſimus, qui Roberualii partes tuendas amplexus erat, quem tamen ex hac pugna fata aduerſa mature retraxerunt. Aſt hi tamen omnes, excepto Roberualio, in concordiam cum Carteſio redierunt, de qua lite plura hoc loco dicere non licet, conſulendi autem ſunt, qui vel geometriae, vel opticae, vel matheſeos vniuerſae hiſtoriam deſcripſerunt. Acceſſerunt velitationes geometricae aliae, fuſe BAILLETO [c] enarratae, qui videndus. Valde contentiones iſtae moleſtae viſae ſunt Carteſio, tempus magis nouis inueniendis quam defendendis conſumere cupienti: vnde renunciare geometriae abſtractae conſtituit, hancque aliis gloriam reliquit [d]: inuenti autem mox alii ſunt, qui geometriam eius commentariis explicarent. Id quod praeter nobilem quendam Batauum, quem eleganter et Carteſii nomine non indigne introductionem in eius geometriam ſcripſiſſe Bailletus refert, fecit Florimondus de Beaune, dicaſterii aulici Bleſenſis ſenator [e], vir mathematicarum rerum, et machinarum quoque mathematicarum peritiſſimus, qui annotationibus doctiſſimis Carteſii geometriam illuſtrauit.

Incrementa adoleſcentis philoſophiae Carteſii inter Batauos.

§. XIV. Geometriae Carteſianae haec fata fuere; philoſophiae quoque incrementa eo tempore haud parum promota ſunt, eaque valde inter Batauos diſſeminata eſt. Cuius potiſſimum auctor fuit Henricus Regius, medicinae doctor, qui Carteſianam philoſophiam partim ex inſtitutione Renerii, partim ex ſcriptis ipſius Carteſii didicerat, et tantopere eius meditationibus philoſophiae fauebat, vt eas ſuas faceret, conſtructoque iuſto doctrinae philoſophicae aedificio Carteſianam ſapientiam diſcentibus vulgaret. Traductus enim Dauentria Traiectum ad Rhenum Renerius, valde Carteſii philoſophiam iam commendauerat, eiusque amorem, vti Regio, ita iuuenibus aliis inſtillauerat. Docebat tum priuatim philoſophiam

ſcripſit, et machina arithmetica, ac inuentiones Toricellianae fecere celeberrimum. Vitam eius delineauit ſoror PERERIA, quam ſecutus eſt P. BAYLE l. c. Nobis in hiſtoria philoſophiae recentioris indictus praetereundus haud eſt, cum non ignobile inter philoſophos ſeculi XVII nomen ſit conſecutus. Admodum puer tam inſolito iudicandi acumine gaudebat, vt profundiſſima matheſeos problemata ſolueret, licet eam fere αὐτοδίδακτος didiciſſet, cum elementa tantum a patre prius hauſiſſet. Et profecto mira ſunt, quae de eius praecoci ingenio et doctrina afferunt P. BAYLE l. c. not. C. et HADR. BAILLET. Puer. praecoc. n. 77. p. 303 ſeqq. Specimen autem eius edidit ſedecim annorum adoleſcens in tractatu de Sectionibus conicis. Qui tam accurate tamque profunda meditatione ſcriptus viſus eſt Carteſio, vt credere nollet, a Blaſio ſolo eſſe profectum, ſed aut patris eum, aut alterius viri docti, vitulo arauiſſe ſuſpicabatur. vid. Epiſt. 38. Tom. II. quod iudicium vehementer diſplicuit viris doctis, ipſique DANIELI Itin. Carteſii per mundum P. III. p. 188. licet Ieſuitae, qui licet parum fauerit Paſchali ob lites Societati grauiſſimis arietibus intentatas; maximam tamen mentis acutiſſimae vim in eo candide contra Carteſium faſſus eſt, frigide philoſophum ſuum excuſante BAILLETO L. V. c. 6. p. 146. quem inuidia praecocis eruditionis fuiſſe tactum, vix poteſt diſſimulare *biographus*, conf. BAYLE not. D. Tranſiiſſe autem circa vitae finem in Carteſii caſtra auctor eſt BAILLETVS L. VII. c. 9. Quod eius fidei vel ideo relinquimus, quoniam conſtat, Paſchalem, perpetuis morbis excruciatum, circa iſtud tempus abiecto philoſophiae ſtudio, theologiam moralem et naturalem tantum excoluiſſe, vimque ingenii ingentem atheos et religionis Chriſtianae hoſtibus intentaſſe, vt ex eius *meditationibus*, licet imperfecte relictis conſtat, conf. FABRIC. Syllab. Script. de V. R. C. c. 30. p. 555. Plura de eo praeter laudatos dabunt DVPINIVS Bibl. ſcript. eccleſ. T. XVIII. p. 155. WEISMANNVS Hiſt. eccleſ. N. T. T. II. p. 456. alii.

c) L. IV. c. 7 ſeqq. p. 112 ſeqq.

d) c. 16. p. 127 ſeqq.

e) Conf. BERNIER. Hiſtoire de Blois.

phiam artemque ſalutarem Regius apud Vltraiectenſes; hacque occaſione principia Carteſiana, praetextu ex phyſiologiae habitu et natura quaeſito diſſeminabat, apud iuuenes artis medicae ſtudium ſequentes [f]. Quos cum hypotheſis ſimplex, facilis et aperta, concluſionum ordo et concatenata ſeries, perſpicuitasque in explicandis naturae φαινομένοις mire cepiſſet, adeo ſibi fauentes expertus eſt, vt omnes in id conſpirarent, vt ſtabilem fortunae eius ſedem in hac vrbe pararent. Cuius paulo poſt egregiam occaſionem nacti ſunt, vacante cathedra profeſſoris medicinae, qui botanicam et theoreticam eius partem explicabat. Regius itaque, et philoſophandi elegantia atque acumine valde apud omnes gratus, et ipſa phyſiologiae nouae atque inauditae iucunditate commendatus, a diſcipulis autem, quorum magna pars parentes habebat ſummo in ea vrbe loco poſitos vbicunque poterat enixe traditus, publicorum doctorum collegio, fauentibus et plaudentibus cunctis eſt adiectus. Qui cum Carteſianis luminibus hunc noui muneris ſplendorem tribueret, Carteſio gratias egit, precatusque eum eſt, vt iuuare conamina et perficere eruditione ſua atque philoſophandi peritia vellet. Non denegauit Carteſius Regio amicitiam ſuam, et non ſolum de rebus ad medicinam ſpectantibus, quas tum tractabat, ſententiam illi ſuam aperuit, ſed et, quibuscunque poſſet, modis eruditionem eius philoſophicam auxit: factumque inde eſt, vt inter Carteſianos doctores primum tum locum occuparet, vt ex dicendis conſtabit. Defecit tamen poſtea in nonnullis a Carteſio, et ſua lumina ſecutus, ſecundum propria principia ſtatuere coepit, quod male habuit Carteſium, quod a veritate ſemel agnita ex parte defeciſſet. Aſt laudandum in Regio eſt, ſpiritum ſectarium reprobante, et Carteſium in iis non ſequente, quae perperam illi dicta videbantur, quod libertatem philoſophandi, quam tantopere ſibi vindicabat Carteſius, ſibi quoque aſſeruerit, et ſectam ſpirantem praeceptorem deſeruerit, licet id valde diſplicuerit Bailleto, qui paſſim eum reprehendit. Ita vero caput extollente in cathedris philoſophicis doctrina Carteſiana dici non poteſt, quantos ea fautores et ſectatores in academia Vltraiectina reperierit, nam praeter viros quosdam illuſtres, ex magiſtratu vrbis, et medicos aliquos atque mathematicos, valde placita Carteſiana probabant profeſſores eius ſcholae Antonius Aemilius et Cyprianus Regnerus. Sed et miraculum illud foeminarum eruditarum, Annam Mariam Schurmanniam inter ſectatores Carteſianae philoſophiae numerat Bailletvs [ff]. Quod vtrum verum ſit, dubium facit character virginis eruditiſſimae, theoſophiam quandam affectantis, et imprimis ea euertunt, quae de colloquio inter Schurmanniam et Carteſium habito, narrat biographus Labadii apud God. Arnoldvm [g]. Sed quae-

f) Baillet. l. c. L. V. c. I. p. 130 ſeqq.
ff) l. c. p. 134.
g) Supplem. hiſt. eccleſ. T. IV. p. 1263 ſeqq. Narrat eo loco auctor anonymus vitam quoque Schurmanniae, et innotuiſſe eam praeter alios viros doctos ait ex philoſophis Gaſſendo et Merſenno; de Carteſii autem amicitia et philoſophia eo tempore exculta non modo nihil habet, ſed potius

quaecunque Schurmanniae ſententia de Carteſiana philoſophia fuerit, illud certum, non Vltraiecti tantummodo, ſed Amſtelodami quoque, Leidae, atque Hagae Comitum aſſeclas Carteſium fuiſſe nactum, ex quo eius amicorum quoque valde auctus eſt numerus. Quem tamen minuit Reneri mors, anno CIↃIↃCXXXIX viuis erepti, cuius fato philoſophia Carteſiana ad vnius Regii cathedram tranſiit. Quam tamen in oratione funebri magnifice extulit collega eius Aemilius, laudans Renerum, quod inſolita animi virtute auctoritatis praeiudicium eiecerit, et libertate humana ſibi vindicata in natura rerum exploranda tanto duce facem praeferente ſit progreſſus, et gratulatus eſt vniuerſitati vrbique, quod philoſophiam veram hactenus humano generi ignotam apud ſe perſonantem audiant. Tum orbatus praeceptore Regius, ad vnum Carteſium recurrebat, et vnus primusque omnium diſcipulorum eius excellebat, adeo vt et ſtipendium augeretur, et noua ei problematum phyſicorum explicatio ſimul demandaretur. Qui ſi moderationem atque prudentiam eruditioni ſuae parem poſſediſſet, dubium non eſt, quin tranquilla Carteſianae philoſophiae otia conſeruauiſſet. Aſt alia omnia euenerunt, et euanuerunt mature halcyonia, quibus Carteſius eiusque doctrina hactenus fuerat gauiſa.

Controuerſiae Vltraiectinae de Carteſianiſmo.

§. XV. Nempe valde eminebat tum inter theologos Vltraiectinae ſcholae Gisbertus Voëtius, quem controuerſiae Remonſtrantium ſynodusque Dordracena fecerant celeberrimum [h], quique primum quoque inter

tius ſequentia tradit: Carteſium, cum in Sueciam profecturus Schurmanniam inuiſiſſet, inueniſſe Bibliorum Hebraicorum codicem, in tabula poſitum, cumque ex virgine audiuiſſet, delectari ſe linguae ſanctae ſtudio, repoſuiſſe: mirari ſe, foeminam tam elegantis ingenii pretioſum tempus rebus tam exigui momenti perdere. Reſpondiſſe Schurmanniam: operae pretium facere eos, qui eam linguam addiſcant, cum verſionum tanta certitudo non ſit, vt non longe melius ſit recurrere ad αὐτόγραφον, eo quod interpretes haud raro fallantur. Id vero multo magis in ſacro codice euenire, quem nemo accurate interpretari queat, niſi eo ſpiritu illuſtratus, a quo ſacrae literae profectae ſint. Regeſſiſſe Carteſium: eadem ſe olim opinione detentum, linguae ſanctae operam dediſſe, at lecto primo capite Geneſeos, creationis hiſtoria, nihil ex ea clari atque perſpicui potuiſſe haurire. Se itaque Moſen, qui intelligi noluerit, et animum magis confuſione irretierit, reliquiſſe. Id adeo sauciaſſe animum Schurmanniae, auctor addit, vt graui inuectiua philoſophi impietatem reprehenderet, caueretque, ne vllum ei cum Carteſio eſſet commercium. Laudaſſe quoque in ſchedula, in qua rem hanc notauerat, dominum, quod ab hominibus impiis et profanis ipſam retinuerit. Haec ſi vera ſunt, valde ſuſpecta eſt Bailleti narratio, qui haud raro ea ſolet omittere, quae heroi ſuo, quem extollendum ſibi ſumſit, parum honorifica eſſe credebat.

h) Celeberrimum Voëtii nomen eſt inter eos, qui Caluinum ſecuti aduerſas partes ore calamoque aggreſſi ſunt: Cum Mareſio quoque inimicitias aluit, de quibus eius controuerſiis, quasque in contentionibus Carteſianis atque Cocceianis partes defenderit, annales eccleſiaſtici ſuperioris ſeculi conſulendi ſunt, nec hoc loco enarrari poteſt: quae autem ad Carteſianiſmi hiſtoriam pertinent, cuius praecipuus aduerſarius extitit, in ſequentibus notabuntur. Hunc quem acerrimum antagoniſtam experiebatur Carteſius, ipſe velut peſſimum depinxit in Epiſtola ad Dinetum Ieſuitarum praepoſitum prouincialem per Galliam, T. I. Opp. phil. p. 298. ſcribit enim de eo: „Cluet „theologus, concionator, diſputator, magnam„que ſibi apud plebeios homines gratiam poten„tiamque conciliauit, ex eo quod, modo in Ro„manam religionem, modo in alias quascunque „a ſua diuerſas, modo in potentiores inuehendo „feruentem et indomitum pietatis zelum prae ſe „ferat, interdum etiam dicteriis ſcurrilibus ple„beculae aures demulceat: quodque multos quo„tidie libellos, ſed a nemine legendos emitten„do; varios auctores, ſed ſaepius contra ſe, quam „pro ſe facientes, ac forte ex indicibus tantum „notos citando; et de quibuslibet ſcientiis, tanquam „ſi ea-

inter vrbis miniſtros locum obtinebat. Is cum bellicoſum elatioremque gereret animum, quam polemicorum ſcriptorum lectio haud parum nutriuerat, philoſophiam autem aliam non noſſet, quam quae ſcholaſtico more ſolebat tradi, quamuis eſſet Regii amicus, et ad augendam eius fortunam haud parum attuliſſet, vehementer tamen nouam philoſophiam, quam obſtare religioni boniſque moribus clamabat, reuera autem ſuae famae obeſſe ſibi perſuadebat, improbare coepit. Hactenus autem Reneri eum retinuerat auctoritas, aſt poſt eius mortem inuidenda, quibus Carteſianam ſapientiam commendauerat Aemilius elogia, zelo atque inuidia accenderunt eius animum. Cum vero quae philoſophice dicta erant, non intelligeret, ad ea reprehendenda conuerſus eſt, quae in diſſertatione de methodo de Dei exiſtentia philoſophatus erat Carteſius. Ea enim inurendae atheiſmi maculae occaſionem valde fauentem illi ſuppeditare videbantur. Edidit itaque diſſertationem academicam menſe Iunio anni cIↄIↄcxxxix, de atheiſmo, in qua praetermiſſo Carteſii nomine, praecipuas eius, quas de Deo tradidit, meditationes impietatis ſuſpectas reddere conatus eſt. Vidit id Regius, at cum vti eius amicitia ſe poſſe crederet, vulnus Carteſianae philoſophiae inflictum diſſimulauit, et vt ingruentem tempeſtatem prudenter declinaret, Carteſiana de naturalibus decreta, problematice tantum iuuentuti proponere conſtituit, facta auditoribus poteſtate, vt poſtquam Scholaſticorum quoque placita atque rationes enarraſſet, eligerent, quicquid placeret probareturque ipſorum examini. Quam comparationem ab eo ita inſtitutam fuiſſe, vt potiores neceſſario viſae ſint Carteſii partes, nobis non monentibus quilibet intelligit. Et fortaſſe tranquillius haec facta eſſent, niſi intemperantior iuuenilis Regii animus, a moderatione Carteſii, multa arte quaeſita receſſiſſet [i]. Nempe cum in diſputatione quadam academica opponens rationibus Carteſianis pugnaret, et praeſes eius velitationis Franciſcus Senguerdus pro reſpondente nonnulla regereret, inſurgens Regius magna animi

„ſi earum gnarus eſſet audaciſſime ſed imperitiſſime, loquendo, admodum doctus indoctis „videatur. Peritiores autem, qui ſciunt, quam „importunus in aliis prouocandis ſemper fuerit, „ac quam ſaepe, vbi fuit diſputandum, conuitia „pro rationibus attulerit, turpiterque victus „diſceſſerit, ſi ſint diuerſae ab eo religionis, palam „irrident, et contemnunt, cumque iam publice „nonnulli ſic exceperunt, vt nihil noui deinceps „in eum ſcribi poſſe videatur, ſi vero cum illo in „religione conſentiunt, etſi quantum poſſunt, ex„cuſent, et tolerent, eum tamen in animo non „probant.“ Atrociora habet in Ep. ad Voëtium T. I. p. 317 ſeq. Similia ſectatores paſſim de Voëtio pronuntiant, inter quos acriter in eum inuehit MALLEBRANCHIVS de Inq. ver. L. IV. c. 6. Facile in hac delineatione manum aduerſarii agnoſcas, nec enim eruditio ei denegari poteſt, vt ex ſcriptis eius conſtat; aſt magnis iris animiſque in omnes eum inſurrexiſſe, qui communem viam deſeruiſſe viſi ſunt, notius eſt, quam vt negari excuſarique queat, recteque notauit in Praef. ad MALLEBRANCHII librum laudatum LENFANTIVS. Nempe ambitione turgebat et ſpiritu perſecutorio, et neſcio quem dominatum in eccleſia ſpirabat, id quod haud obſcure in notiſſimo Politiae eccleſiaſticae opere prodidit, detegente hos eius conatus LVDOV. MOLINAEO, is enim LVDIOMEVS COLVINVS eſt, qui Papam Vltraiectinum, ſiue myſterium iniquitatis reductum a cl. Viro Giſb. Voëtio Lond. 1668. 4. edidit. Conf. CHR. THOMASIVS Hiſt. content. inter imperium et ſacerdotium app. c. 1. §. 47 ſeqq. p. 423 ſeqq. c. 2. p. 672 ſeq.

i) BAILLET. l. c. p. 144 ſeqq.

mi vehementia opponenti vindicare victoriam, moribus conflictuum literariorum contrariis anniſus eſt. Id quod valde offendit profeſſorum animos, qui iſta imprudentia exacerbati aurem praebere Carteſianiſmi accuſatoribus coeperunt, et ab eo tempore gliſcere coepit ille igniculus, qui tandem in apertam flammam erupit. Regius autem et conſilium Carteſii de doctrina in futuro anno tradenda explorare, et quaeſtiones ei indies nouas proponere[k] et partes eius quoque publice contra Plempium defendere perrexit. Illum enim nouam Carteſii ſententiam de motu cordis atque ſanguinis circulatione Harueanis obſeruationibus innixam oppugnauiſſe ſupra narrauimus, addentes Carteſium amice et accurate reſpondiſſe. Quam controuerſiam cum noua narratione ita expoſuiſſet Plempius, vt roboratis partibus ſuis Carteſii reſponſiones omitteret, indigne id ferens Regius, malam illi fidem ſcripta ad eum epiſtola exprobrauit, et rationibus ad incitas redactum in partes Carteſii tranſire coegit. Interim Egmondo Harderouicum ſeceſſerat Carteſius, aſt vrgente Regio in agrum Vltraiectinum remeabat, quo loco tamen Voetii inſidias timens iterum ceſſit, et Lugdunum Batauorum anno cIↃIↃCXL abiit. In qua academia praeter magiſtratus nonnullos fruebatur amicitia Iacobi Golii, quem praeter philologiae orientalis eximiam prorſus notitiam matheſeos peritia[l] illi commendauerat, tum Bernardi Schottani, qui prius Vltraiecti docuerat, valdeque ibi Carteſio atque Regio fauerat[m]; itemque Claudii Salmaſii[n], Andreae Riueti[o], et Abrahami Heydani[p], cuius nomen poſtea in controuerſiis Carte-

k) Tractabant illae de natura angelorum, de anima hominis eiusque vnione cum corpore, de anima beſtiarum et plantarum, de vita et motu cordis et ſanguinis circulatione.

l) Vid. BAYLE Dict. T. II. art. Iaq. Golius p. 527.

m) BAILLET. L. I. c. 8. p. 156. non confundendus eſt cum Ioanne Schottano, quem Carteſianam philoſophiam contra Huetii aggreſſiones defendiſſe Parte antecedente in Huetii vita diximus.

n) Parum is in philoſophia eminebat, ſed fauebat tamen Carteſio, quem tamen aliquando ſuſpectum habuit, quod Heinſii partes tueretur. BAILLET. l. c. c. 9. p. 161.

o) Etiam hunc videri magis voluiſſe, quam fuiſſe Carteſianum ait BAILLETVS, l. c. p. 153. non enim ſatis aſſecutum fuiſſe mentem Carteſii.

p) Vitam Heydani ex WITTICHII Oratione funebri diſcas, ex qua potiora exhibuit P. BAYLE Dict. T. II. art. Heidanus p. 699. qui, ne nimii ſimus, ipſe videndus. Huic taedium ſcholaſticae philoſophiae excitauerat praeceptor Iachaeus, inepte de formis ſubſtantialibus cum eo diſputans. Ita enim praeparatus, cum formas accidentales nouo doctrinae genere traderet Carteſius, adeo iſta hypotheſi captus eſt, vt in eius caſtra totus tranſiret. Inde factum, vt hanc quoque philoſophiam ad cathedram publicam traductus propagaret, plurimumque eam commendaret, cum eloquentia parem vix haberet. Et hoc viro egregio amico fuiſſe vſum Carteſium, et libenter cum eo conuerſatum, licet miniſterio eccleſiaſtico eſſet affixus, BAILLETVS l. c. narrat, eo quod careret vitiis reliquorum, quibus ab earum conſuetudine Carteſius diſiungebatur. Qui quoque quanta eius in demonſtranda Carteſiana philoſophia vis atque elegantia fuerit, pluribus enarrat. Turbauere autem viri docti otia controuerſiae Carteſianae et Cocceianae poſtea exortae, cum ob Diſſ. de Sabbatho et die dominica litem ei mouiſſent Coccei antagoniſtae. Cum enim Cocceium in argumento de moralitate ſabbathi ſtrenue defenderet, inueniſſe ſe, non quod pueri in faba rati Voëtiani, amicitiam Carteſii et fauorem philoſophiae Carteſianae miris accuſationibus et iniuriis rependerunt. Qua de re acerbe ipſe eſt conqueſtus in Conſiderationibus ad res quasdam nuper in academia Batalia geſtas p. 40. Nec haec ſola inuidiae atque inſidiarum meta fuit. Nam cum curatores academiae Leidenſis d. 16 Ian. 1676. certas propoſitiones, omnemque metaphyſicam Carteſianam damnaſſent, et publico interdicto prohibuiſſent, improbauit factum Heidanus, cum quod iniuriam fieri auctoribus, talia prodentibus crederet, tum quod indecenter iſta geri inter Proteſtantes putaret. Quod ita offendit curatores, vt inſtigantibus Carteſii et Cocceii aduerſariis Heidanum octogenario proximum munere locoque mouerent, non inuito ſene doctiſſimo, qui haec otia ad praeparandum animum ad beatam analyſin, biennio poſt factam adhibuit.

Carteſianis apud Batauos innotuit. Hoc vero Carteſiana placita probante et diſcipulis commendante, in ea quoque ſchola Carteſiana philoſophia obtinere coepit: nec efficere multum potuit, qui primus publico ſcripto contra Carteſium in arenam Hagae Comitum prodiit anonymus, eo quod leui brachio in ea arena fuiſſet verſatus, quae cauſſa fuit, cur congredi cum eo noluerit Carteſius. Aſt quod ſerenum Leidae videbatur coelum, in Vltraiectina academia nubilis opertum tempeſtatem grauiſſimam Carteſianae philoſophiae minatum eſt. Nempe auctoritate ſua et dicacitate vtebatur Voëtius, vt Carteſium, quique eum preſſo pede ſequebatur, Regium redderet ſuſpectiſſimos, quod religioni Reformatae eccleſiisque proteſtantium eſſent infenſi. Quod vt more ſuo conſequeretur, de atheiſmo iterum tertiumque diſputans animos quaſi praeparauit. Tum Regium aggrediendum eſſe ratus, paradoxa medica, quae ille Carteſianis placitis ſuffultus tradebat, adortus eſt, nouaturiens illi et a placitis ſcholarum Batauicarum luxurianti audacia recedens ingenium exprobrando, et praecipue diſſertationem eius de circulatione ſanguinis exagitando. Quibus clamoribus factum, vt profeſſorum animi accenderentur ad ſufflaminandam, quam Regius tantopere promouebat, harum nouitatum fortunam, et a Bernardo Schottano rectore tacere is iuberetur, licet ipſe faueret Carteſio. Quod cum amice potius ſuaſiſſet, quam ſeuere iniunxiſſet Schottanus, at deſeri ita prodique veritatem conquereretur Regius, res ad ſenatum academicum delata et Regius in alio argumento minus nouitatem ſpirante diligentiam exercere ſuam, eamque opinionem velut problema aliquod *ὡς ἐν παρόδῳ* tangere iuſſus eſt. Miſit ad Carteſium theſes ſuas Regius, vt emendaret, correctasque hunc in modum publice non ſine eximio auditorum applauſu defendit. Quod cum Voëtium pariter et medicos academiae peſſime haberet, reſponderentque eius demonſtrationibus Primeroſius et Sylvius, non ſine bile et ſatyra eos retudit Regius. In qua apologia multa quidem mutauit emolliuitque Carteſius, impedire autem non potuit, quin publico interdicto caueret ſenatus academicus, ne quid nouitatum introduceretur, vnde academia detrimenti quid caperet, vel ſtatuta eius laederentur [q]. Vidit Carteſius per Regii latus ſe quoque peti: vnde conſcripta explicatione interdicti ſenatus academici, ſua intelligi non poſſe demonſtrauit: cumque Hoolckio, qui inter magiſtratus eminebat, et ſequente anno conſulatum gerebat, rem omnem perſuaſiſſet, eo res perducta eſt, vt liceret Regio lectiones continuare, reſectis iis, quae nimis praecipitanter aſſeruerat, commendataque feruoris iuuenilis moderatione.

§. XVI. Ita dum apud Batauos premitur philoſophia Carteſiana, fama eius in Britanniam transfretante inſulanis commendatur; et conſilium agitant philoſophiae fautores Carteſium cum Mydorgio in Angliam traducendi. Cuius auctor erat Carolus Cauendish ſiue Candiſius, qui cum fratre Noui Caſtri Duce philoſophis valde fauebat, et imprimis Carteſia- *Fortuna philoſophiae Carteſianae in Britannia magna et Gallia.*

q) Baillet. l. c. L. V. c. 8. p. 155 ſeqq.

teſianam philoſophiam deperire coeperat, eo quod mathematicarum diſciplinarum, in quibus ipſe excellebat, methodo viam aperire ſcientiis crederet, qua ad laetiores ſucceſſus properare, liceret, et ipſae matheſeos partes pulcherrime perfici poſſent. Facile annuit Carteſius, ſine dubio quod patronos nacturum ſe ſperaret, quorum impenſis atque auſpiciis ſecurius laetiusque in philoſophia verſari poſſet. Promiſerat enim Carolus I. rex magnae Britanniae, de neceſſariis omnibus ſua munificentia iri proſpectum. Difficulter autem propinquorum amicorumque nexibus extricari ſe paſſus eſt Mydorgius, qui dum moram nectit, et cunctatur quoque propter illum Carteſius, erumpunt in atrociſſimam flammam, et graue excitant incendium iurgia ciuium Angliae, quae cum in bellum tandem ciuile exarſiſſent, argento ad ferendos belli ſumtus traducto, res illa omnis euentu caruit, et Carteſius priſtinas ſedes ſeruauit. Moleſtior autem ex Gallia nuntius illi allatus eſt, totam Societatis Ieſu familiam contra eius philoſophiam inſurrexiſſe. Signum praetulerat Petrus Burdinus [r], eiusdem ſodalitii philoſophus, qui in collegio quod Clarmontii eſt, docebat, et dioptricam eius theſibus publice ventilatis erat aggreſſus. Et rogauerat quidem per Merſennum Ieſuitas Carteſius, vt obiectiones ipſi ſuas transmitterent, aſt eum tales non accepiſſet, vidiſſet autem Ieſuitam in publicam arenam literariam contra ipſum deſcendentem, ſuſpicatus totam ſocietatem, quam arctiſſime inter ſe conſpirare nouerat, in eum inimico animo conſenſiſſe, valde huic conatui indignatus eſt, et vniuerſam ſocietatem, exercitum hoſtilem eſſe in ſuae philoſophiae interitum inſurgentem iudicauit, eo animo, vt ſolum ſe eorum aciei ſe obiicere ſtatueret. Longum eſſet totam eam hiſtoriam enarrare, exponereque quibus ſuſpicionibus ſub cinere incendium illud fouerit, quod tandem in apertum contra Ieſuitas bellum exarſit, plura dabit, qui prolixe rem narrat Bailletvs [s]. Id modo notamus, de bello hoc philoſophico ſcholaſticae philoſophiae inferendo, et magno animo iraque gerendo, ita cogitauiſſe Carteſium, vt ſatis appareat, contradictionis fuiſſe impatientiſſimum, et aliquod a lectoribus ſuis obſequium poſtulauiſſe. Quod vtrum deceat talem tantumque philoſophiae reformatorem, prudentis Lectoris iudicio definiendum relinquimus. Et ab his originibus graues illae controuerſiae exortae ſunt, quae non Carteſium modo, ſed ſequaces quoque, et inter eos Ianſeniſtas nonnullos et presbyteros oratorii cum Ieſuitis commiſerunt, quas in ſequentibus tangemus. Nec negat id Daniel [t], quo auctore ideo Ianſeniſtarum fauorem ambiit Carteſius, vt et aegre hoc pacto Ieſuitis faceret, et deuotis mulierculis philoſophiam ſuam commendaret; cuius illum fuiſſe Pariſiis euentum ait, vt per aliquod tempus in foeminarum congreſſibus, vna Moliniſmi cum Carteſianiſmo comparatio audiretur. Eodem tempore et

r) Vid. Epiſtola ad Dinetum l. c.
s) Vid. c. 11. p. 167.
t) l. c. P. III. p. 195.

et patrem et filiam quinquennem, quam in coelibatu genuerat*), morte amiſit et amare deplorauit.

Carteſius apud Gallos fruſtra a Voëtio exoſus factus.

§. XVII. Adeo ingrata his circumſtantiis facta eſt Carteſio Vltraiecti vicinia, vt domicilium iterum Lugdunum Batauorum transferret; odioſa enim ei erat Voëtii memoria, qui eum velut proditorem a Gallis emiſſum, ad inſidiandum libertati Batauicae et religioni proteſtantium apud omnes inuiſum conabatur reddere: Conqueſtus praeterea eſt Carteſius, non contentum ſuae partis homines contra ipſum concitauiſſe, etiam catholicos adiiſſe, et atheiſmum atque ſcepticiſmum obiiciendo, coelum terramque mouiſſe, nec monaſteria Pariſienſia praeteriiſſe: tanta audacia, vt ad inferenda Carteſio atheo ſigna hoſtilia ipſum Merſennum inuitaret, et odioſa Vanini cum Carteſio comparatione ad mutandum in philoſophum animum eum ſeducere conaretur. Quod tamen tantum abeſt, vt Carteſii famae apud Gallos nocuerit, vt potius a Galliarum rege Ludouico XIII. magnificis conditionibus in aulam vocaretur, depraedicante eius merita, qui ſummae rerum tum praeerat, cardinali Richelio, cui indignum videbatur, eo ornamento patriam carere. Et inueniſſet forte Carteſius locum generi et natiuitati ſuae conuenientem, certe lauto ſtipendio fuiſſet mactatus, niſi ſeceſſum philoſophicum ſtrepitui aulico praeferens, a tumultu ciuili prorſus abhorruiſſet, maluiſſetque ſibi viuere, quam alieno obſequio. Nempe ſatis tum ſuppetebat Carteſio, vnde viueret, cum familiam haud amplam aleret, aſt conſumtis paulo magis facultatibus deinceps ſimile aulae beneficium anxie, fruſtra licet, quaeſiuit, vt infra dicemus.

Meditationes philoſophicae a Carteſio qua fortuna editae.

§. XVIII. *Acta haec ſunt anno* cIↄIↄcxl. *Anno ſequente* prodiit ſecundum opus Carteſii, nempe *Meditationes philoſophiae primae, vbi demonſtratur exiſtentia Dei et immaterialitas animae;* hunc enim initio titulum auctor tractationi praefixerat; aſt edentium negligentia factum, vt pro voce, *immaterialitas* poneretur, *immortalitas*, vnde hanc tandem ei hederam ſuſpendit Carteſius, qua nunc inter opera philoſophica comparet: *Meditationes philoſophicae, de prima philoſophia, in quibus Dei exiſtentia et animae humanae a corpore diſtinctio demonſtrantur.* Has manu tantum deſcriptas prius ad Merſennum transmiſerat, rogans, vt qui viros doctiſſimos vbique amiciſſimos haberet, communicata cum iis diſſertatione iſta, eorum ſententiam exquireret. Quod cum in argumento nobiliſſimo omnino vtiliſſimum iudicaret Merſennus, amici deſiderio paruit, et viris doctis eam diſſertationem legendam examinandamque tradidit. Viderunt illae obiectiones cum reſponſionibus Carteſii lucem ad calcem meditationum, et a ſeptem viris doctis cogitationes exhibent. Primas ad amicos ſuos transmiſit Caterus Doctor Louanienſis, quae cum Carteſianis placitis valde fauerent, ſententiam ſuam eum rogauerant: quibus

 median-

*) Baillet. c. 12. p. 170. Hoc criminandi occaſionem aduerſariis Carteſii praebuit, qui tamen ridendo votum caſtitatis ſe non concepiſſe, reſpondit. Ep. ad Voët. T. I. Opp. phil. p. 315. Exagitatus ideo ab Hvetio Memoires pour le Cartes p. 41.

mediantibus reſponſiones quoque ad Carteſium transmiſſae ſunt. Alteras collegerat Merſennus ex ore theologorum et philoſophorum Pariſienſium, qui et ipſe nonnulla ex ſuis addiderat. Tertias tradiderat Merſenno Thomas Hobbeſius, quarum in antecedente capite hiſtoriam ex inſtituto iam enarrauimus. Quartas ſuggeſſerat Antonius Arnaldus eo tempore adhuc iuuenis, at magnis iam tum paſſibus ad doctrinae gloriam graſſans, et acutum atque elegans ingenium oſtendens. Qui inter alia, (ingrato forſan Carteſio indicio, qui inaudita et noua omnia ſe afferre iactabat) monuit, principium a Carteſio ad initia philoſophandi rite facienda adhibitum: ego cogito, ergo ſum: iam adductum fuiſſe a D. Auguſtino. Nec is contentus philoſophice has meditationes examinauiſſe; etiam illa critico examine explorauit, quae ad theologiam pertinent, et imprimis monuit inadaequatam definiendi ſtatuendique regulam eſſe, quicquid clare, diſtincteque concipiatur, illud verum eſſe, eo quod in argumento theologico falſa ſit. Maxime autem vrgebat notionem corporis, extenſionis dimenſionibus definiti, repugnare dogmati de transſubſtantiatione. Quod ita repuliſſe Carteſium, vt mentem patrum Tridentinorum euerteret, in Baylii vita, parte huius *Tomi priore* pluribus enarrauimus. Quintas obiectiones faciebat Gaſſendus, inter aduerſarios Carteſii et hypotheſi diuerſiſſimus, et ratiocinandi arte fortiſſimus. Quem ita ſuis arietibus fuiſſe aggreſſum Carteſium, vt quod accurate regereret non haberet, in Gaſſendi hiſtoria parte priore *Tomi huius* explicuimus. Valde hanc controuerſiam in partes Carteſii rapit, et, vt id obtineat, narrationem pingit ſuam, BAILLETVS [x], at ita in ea re verſatur, vt lectori a partis ſtudio alieno ſatis non faciat. Quod enim ille contendit, amicitiam vtriusque philoſophi labeculam ex parte Gaſſendi primum accepiſſe, ex quo Carteſius diſſertationem Gaſſendi *de parhelio anno* CIƆIƆCXXIX *Romae viſo* in tractatu *de Meteoris* ſilentio praeterierit: inuidumque gloriae Carteſianae quaeſiuiſſe cauſſam Gaſſendum, vt eam obſcuraret: id vtriusque philoſophi ſcriptum legentibus, falſum eſſe apparebit, conſtabitque Carteſium, rationum Gaſſendianarum robore proſtratum ad verborum aculeos confugiſſe; quos frigide ſatis excuſat biographus. Vnde iam ſuo loco ad GERARDI DE VRIES diſſertationem de hac contentione vtriusque philoſophi celeberrimi lectorem dimiſimus. Sextas obiectiones ex eruditorum ore Pariſiis et in prouinciis Galliae iterum collegerat ſubmiſeratque Merſennus; ſeptimae autem debentur Bourdino Ieſuitae.

Motus Vltraiectini contra Carteſium. §. XIX. Dum haec in Gallia geruntur, et honeſta pugna Carteſii copias aggrediuntur viri docti, nouis tumultibus ſcenam Vltraiectum aperit, faſcibus academicis ad Voetium delatis, quo non maleuolentiorem hoſtem habebat Carteſius. Valde eius inſidias timebat Regius, adeoque eum ſibi amicum reddere quouis modo tentabat. Itaque honorem praefatus diſputationem edendam ei offert, emendationem ipſe rogat: vincitur

x) Lib. VI. c. 5. p. 190 ſeqq.

citur Voëtius, contentusque ad ſaluandam veteris philoſophiae exiſtimationem annotationes quasdam adieciſſe, permiſit, vt theſes nouae corollariorum inſtar, adiecto Carteſii nomine diſputantium examini ſubiicerentur. Prodiit in ſcenam Regius praeſes, reſpondente Ioanne de Raey, iuuene doctiſſimo, et iam tum longe in Carteſianae philoſophiae cognitione profecto [y], (qui eam quoque, apud Leidenſes et tum apud Amſtelodamenſes philoſophiae profeſſor conſtitutus ampliſſime inter Batauos propagauit, editaque *Claue philoſophiae naturalis Ariſtotelicae Carteſiana* [*] pro hac docte pugnauit.) Quorum vterque cum exercitatiſſimus eſſet, pulchra victoria potiti nouae philoſophiae gloriam inter iuuenes ſtudiis dicatos valde auxerunt. Quod cum videret Voëtius poenituit ipſum, quod ita facilem ſe praebuiſſet, nec mederi aliter rei poſſe iudicans, quam ſi academia Regius eiiceretur, huc omnem curam conuertit. Non defuere talia meditanti reliqui Peripatetici doctores, quorum auditores, non data reſpondendi in conflictibus publicis poteſtate ſupploſionibus importunis Regium impediuiſſe conqueritur Carteſius. Ille vero, cum in nonnullis a Carteſio deflecteret, diſputando pergebat, philoſophiae ſuae patrocinium quaerere, conſulto tamen ſemper Carteſio, qui prudenter multa deleuit, emendauit, caute mutauit, ne aduerſariorum inuidia in ſuum, quod anxie euitabat, caput conuerteretur. Tandem cum ſatis iam ſub cinere ignis emicuiſſet, in apertam flammam erupit, conſenſereque duce rectore ſuo Voëtio, profeſſores, operam dandam eſſe, vt nouitatibus Regii occurratur. Cuius facilis ſe obtulit occaſio [a], cum in diſputatione aliqua, quae, Regio praeſide defendebatur, inter theſes ex variis ac inconnexis quaeſtionibus conflata, haec poneretur: *ex mente et corpore non fieri vnum per ſe, ſed per accidens, vocando ſcilicet ens per accidens id omne, quod ex ſubſtantiis duabus plane diuerſis conſtaret, nec ideo negando vnionem ſubſtantialem, qua mens corpori coniungitur; nec vtriusque partis aptitudinem naturalem ad iſtam vnionem; vnde apponebatur: illas ſubſtantias dici incompletas ratione compoſiti, quod ex earum vnione oritur.* Non probabat terminorum modique loquendi inſolentiam Carteſius, licet re ipſa nihil inſoliti dici putaret; nec Regius huic aſſerto magnopere inſiſtebat; attamen ſufficere videbatur Voëtio, ad accuſandum haereſeos medicum eumque ex academia eiiciendum. Qui vbi iſta obſeruauerat, et ipſum, et reliquos theologiae profeſſores adit, conteſtatur, ſe illam theſin non probare, affirmat, ſe nihil aduerſus theologiam ſenſiſſe aut ſcribere voluiſſe;

y) Adeo deperiiſſe Carteſianam philoſophiam hunc virum, ex narratione Volderi refert cel. STOLLIVS Introd. in Hiſt. Lit. P. II. c. 4. §. 41. p. 554. vt quinque numos aureos illi ſoluendos promiſerit, qui vnius erroris philoſophiam vel ſcripta Carteſii poſſit conuincere. Mutauiſſe autem mentem oportet, ſi vera ſunt, quae ex ipſius ore tradit BENTHEMIVS in Statu eccleſ. et ſcholaſtico Batauorum P. II. c. 4. §. 91. p. 383 ſqq. mire eum de Carteſiana philoſophia ſtatuiſſe, et improbauiſſe eius vſum in diſciplinis aliis, eam comparando cum vaſis Samiis, quae ad ornatum adhiberi, non autem ad vſum, queant. Haec ſenex pronuntiauit, forte ſenii ſeueritate mutatus.

*) Amſtelod. 1677. 4.

a) Rem omnem enarrat ipſe CARTESIVS in epiſt. ad Dinetum Opp. T. I. p. 298 ſeq.

fuiſſe; oſtendit in eadem academia idem docuiſſe Gorlaeum [b]; ſed fruſtra. Edit poſt paucos dies Voëtius theſes, quibus hunc titulum praefigere voluiſſe ſcribit Carteſius: *Corollaria admonitoria ex auctoritate S. S. facultatis theologicae ad ſtudioſos propoſita.* In iis dictam quaeſtionem his verbis ſugillat: *Sententiam Taurelli, quem Heidelbergenſes theologi appellarunt atheum medicum et vertiginoſi iuuenis Gorlaei, qua ſtatuitur, homo ens per accidens, multis impingere modis in phyſicam, metaphyſicam, pneumaticam et theologiam* [c]. Id quod eo animo faciebat, vt ſubſcripto a collegis libello iſto, Regius velut haereſeos ſuſpectus ex concilio academico eiiceretur. Adiecit et alia, inuidiam nouitate et paradoxo ſenſu accendere aptiſſima, quae probato et ſignato a theologis et concionatoribus libello iſto magiſtratum compellerent, vt res ad ſynodum eccleſiaſticam deferretur, qua moueri loco poſſe Regium ſperabat. Aſt Regius, quamprimum ſtrui ſibi hunc in modum inſidias intellexerat, Hoockium conſulem, qui Carteſio fauebat, adit, rogatque auctoritatem ſuam conſiliis perditiſſimis interponeret. Is Voëtio mandat, et nomen facultatis omittat, et illa deleat, quae exiſtimationem Regii laedere poſſint. Aſt iam impreſſae erant paginae, quo praetextu cum nihil mutaſſet Voëtius, in ipſo conflictu in opponentes, quorum plerique diſcipuli Regii fuerant, vehementer debacchatus et victoriam de noua philoſophia reportauiſſe ſibi viſus eſt. Probe vidit Regius ancipitem ſibi aleam eſſe, et ſi taceret, habitum iri pro victo, ſi publicis ſe conflictibus defendere pergeret, ſtrepitus, vt antea fore paratos ad impediendum ne audiretur. Ad aliud ergo conſilium delatus, theſibus Voëtii ſcripto reſpondere ſtatuit, licet ſilentium illi conſul ſuaſiſſet. Idem commendabat Carteſius, improbataque Regii imprudentia quod, nouas veritates inuiſo nouitatis titulo vendidiſſet, cum ſatius fuiſſet veteri nomine compellatas rationibus nouis immutare, auctor illi erat, vt, quantam poſſet, modeſtiam adhiberet, ſine pertinacia ea quae incommode dicta vel male expreſſa videri poſſent, emendaret, et ſinceram atque philoſopho dignam erroris confeſſionem ſibi non putaret eſſe dedecori. Idem Aemilius inculcabat, et amici Carteſii alii. Noluit tamen eorum monitis obſequi Regius, veritus, ne auctoritas ſua apud diſcipulos vileſceret. Annuit tandem Carteſius, aſt apologiam emendauit, modeſtiora ſuppoſuit, et aduerſario magis honorifica; cuius exemplum adhuc inter epiſtolas Carteſii extat; iterum tamen ſilentii tutum eſſe praemium, monuit. Prodiit itaque libellus apologeticus, ea facie, vt teſtetur Carteſius, multos, qui eum legerint, exiſtimaſſe, nihil in eo eſſe, de quo Voëtius conqueri poſſet, niſi quod ibi vir pius et ab omni maledicendi ſtudio alienus diceretur. Certe refutatum ſolidis rationibus

b) Vixit docuitque Dauid Gorlaeus in academia Vltraiectina circa annum 1620. ediditque exercitationes philoſophicas, eo anno, in quibus a Peripatetica philoſophia plurimum abit, e. g. ſtatuens ignem non eſſe elementum, ſed accidens, terram et aquam ſola elementa eſſe etc. vid. SOREL. de Perf. Hom. P. III. p. m. 479. maxime autem logicam Peripateticam improbauit.

c) Conf. BAYLE Dict. T. II. art. Gorlaeus pag. 577.

nibus, ſed interim tam blande ac honorifice compellatum Voëtium, ſperabat Regius aut ſibi conciliari poſſe, aut ſaltem exulceratum eius animum non iri irritatum. Aſt omnia alia euenerunt, et qui rationibus victus erat, conuictusque calumniae ad potentiam recurrit, qua valebat, Voëtius, congregat ſenatum academicum, de libello in ſe a collega edito conqueritur, poſtulat condemnetur liber, et eiiciatur ex academia philoſophia illa turbatrix. Aſſenſerunt plerique, tres delegati ad magiſtratum querelas detulerunt: qui vt faceret illis ſatis, auferri a bibliopola exemplaria iuſſit, ea fortuna, qua ſemper libellos prohibitos vti videmus, vt eo curioſius quaererentur et legerentur. Nec quiuit Voëtius, et cum vrbis, tum academiae, patres ita artibus ſuis circumuenit, vt ex ſenatus vrbis et academiae decreto Regius praeter medicinam docere aliud prohiberetur, ſcholaeque priuatae ei interdicerentur. Miſit inexpectatam ſententiam ad Carteſium Regius; cui ille ſuadebat, pareret iuſſis magiſtratus turbas anteuertere cupientis, et medicinam Hippocraticam atque Galenicam praelegeret, ſecurus, veritatem tamen, quocunque loco liceat, prodituram; ſcripta autem aduerſariorum, (prodierant enim et Voëtius filius et reſpondens patris in arenam) tuto contemneret. Et hanc quidem tum Vltraiecti fortunam philoſophia Carteſiana habuit.

§. XX. Fauentiorem Carteſius expertus eſt patriam; in qua patres congregationis oratorii, conditoris ſui exemplo excitati nouam philoſophiam cupide amplectebantur. Societas Ieſu autem alebat quidem amicos nonnullos Carteſii, et inter eos, ſi Bailleto [d] fides, Carletum et Dinetum, quorum ille nationis Gallicae aſſiſtens apud Generalem Romae, hic Prouinciae Gallicae praepoſitus, et regi a confeſſionibus erat: quin ſi audiendus eſt biographus, nonnulli Carteſii philoſophiam non ſequebantur quidem, laudabant tamen conatum et conſilia: quidam ſectatorum Carteſii numero accedebant, vnus et alter publicis ſcriptis probabant. Aſt tanta fortuna et ſucceſſu exoptato apud ſocietatem fuiſſe gauiſum Carteſianiſmum, quantum iactat Bailletus, vel ex eo falſum eſſe cognoſcitur, quod ſupra ex ipſo Bailleto retulimus, Carteſium toti ordini Ieſuitarum bellum denuntiaſſe, quod praeeunte Bourdino infeſta ſuae philoſophiae ſigna intuliſſet. Nec negare auſus eſt encomiaſtes Carteſii [e], inuentos quoque in ſocietate fuiſſe plures, qui gloriae eius aemuli eius placitis contradixerint, eaque culpauerint. Cuius ſpecimen obiectiones ſeptimae contra meditationes eius eſſe poſſunt, profectae, vti dictum ex calamo Bourdini, qui non contentus, dioptricam conuellere, philoſophiam primam quoque aggreſſus eſt, eo ſcribendi modo, vt de eo acerbas ad Dinetum prouincialem querelas Carteſius deferret, vt ex epiſtola ad eum patet, quae ſecundae editioni latinae *Meditationum*, cum reſponſionibus Carteſii iuncta eſt. Et veriſimile eſt Carteſio, contradictionis pertinacis impatientiſſimo, quique victoriam vbique ſpirabat, moleſtiſſimas iſtas

Fauentiora Carteſii fata in Gallia.

d) Lib. VI. c. 8. p. 205. e) loc. cit.

iſtas controuerſias fuiſſe: nam et animi leuandi cauſſa domicilium mutabat, et conſuetudinem cum viris doctis ad pellendas animi moleſtias non, vt ante, refugiebat. Inter quos Samuel Sorberius fuit, qui ad Carteſium accurrit, vt quis ille amici ſui, Gaſſendi, aduerſarius eſſet, cognoſceret; quem multa quidem de Carteſio bene dixiſſe, aſt iniuſte cum eo egiſſe, ipſum cum Gaſſendo committendo conqueritur biographus [f]. Venere quoque ad eum Regius, Picotius, aliique, quos fama philoſophi illuc traxerat. Quae haud parum aucta eſt, cum *Meditationum philoſophiae primae* verſio Gallica a duce Luineo facta in publicum prodiret, et Clerſelierius, quo vix doctiorem et deuotiorem ſibi ſectatorem Carteſius habuit, *Obiectionibus et reſponſionibus* ſimilem operam praeſtaret. Quam verſionem ad emendandum ſibi traditam ita perfecit Carteſius, vt ab ipſo profecta videri poſſet, et iudice BAILLETO [g], ipſo Latino exemplo euaderet luculentior atque melior.

Lites Carteſii ad annum 1645.

§. XXI. Interim dum amicorum praeſentia, in ſeceſſu caſtri Eyndegeeſtani, recreatur Carteſius, addere moleſtiae priori moleſtiam omnibus viribus ſategit furor Voëtii. Qui cum manibus tandem palparet, ipſum famoſis libellis et inuectiuis nihil proficere, ex diſcipulis ſuis Martinum Schoockium ad cathedram philoſophicam Groeningenſem promotum [h] inſtigauit, vt vel nomine vel calamo ſuo in partem certaminis deſcenderet: ipſe autem in libello *de Confraternitate Mariana*, quae apud Syluaeducenſes, relicta religione Romano-Catholica, ad Proteſtantes, ciuili nomine tranſierat, quamque ille tanquam rem idololatriae indirecte fauentem condemnauerat, impotentiae ſuae habenas laxauit. Prodiit itaque MARTINI SCHOOCKII *Philoſophia Carteſiana, ſiue admiranda methodus nouae philoſophiae Renati Deſcartes*; in cuius praefatione prolixe reſpondebatur epiſtolae Carteſii ad Dinetum. Scriptum hoc ſatis virulentum, quodque id imprimis agebat, vt fauere Carteſium atheiſmo incruſtando lectori perſuaderet, aut ab ipſo Voëtio conſarcinatum, aut eius ſaltem inſtinctu, auxiliis, regimine editum eſſe, contendit Carteſius, qui eius folia prelo adhuc madentia accepit, et illico, cum res periculo non carere videretur, reſponſionem adornauit. Vulgata ea eſt hoc titulo: *Epiſtola Renati Deſcartes ad celeberrimum virum D. Gisbertum Voëtium, in qua examinantur duo libri nuper pro Voëtio Vltraiecti ſimul editi, vnus de Confraternitate Mariana, alter de Philoſophia Carteſiana* [i]; in qua acriter auctori vapulat Voëtius, et tum iniuriarum, quas in Carteſium euomuerat, tum conuiciorum, quae in Syluaeducenſes proceres, quibus iſta confraternitas conſtabat, et in partes Mareſii, qui ciuium

f) c. 9. p. 207.

g) p. 208.

h) Videndus de Martino Schoockio FREHERVS in Theatro p. 1552. BENTHEMIVS in Statu eccleſ. et ſcholaſtico Batauorum, P. II. c. 2. §. 31. p. 239 ſeqq. Erat Vltraiectinus, inque ea academia, cum gymnaſium illuſtre adhuc eſſet, Graecae et Latinae linguae profeſſor conſtitutus, poſtea Dauentriam, ad profeſſionem hiſtoriarum tandemque Groeningam ad docendam logicam et phyſicam vocatus eſt, d. m. 1669.

i) Extat T. I. Opp. philoſ. p. 307 ſeqq.

ciuium Syluaeducenſium in religione candorem contra intempeſtiuos Voëtii clamores defendit, coniecerat, non ſine illius dedecore conuincitur: ſic vt iudicauerit Sorberius [k], apud poſteros nomen Voëtii illaudabile merito eſſe futurum. Mirum itaque non eſt, illo telo alte ſauciatum fuiſſe Voëtii animum, qui cum nomen ſuum grauiſſima contumelia proſcindi videret, ad magiſtratum Vltraiectinum querelas ſuas contra libellum hunc et epiſtolam ad Dinetum, quae ſcripta famoſa eſſe dicebat, detulit, et maximam fieri in iis iniuriam non ſibi modo, ſed et omni miniſterio euangelico, conqueſtus eſt. Inde decreto ciuitatis vtrumque Carteſii ſcriptum damnatur, et campana ſonante auctor citatur, vt iniuriarum teſtimonium et probationem coram iudice ederet. Reſpondit Carteſius epiſtola Belgica, et ſe, iudicibus, licet incompetentibus, omnem cauſſae ſuae iuſtitiam dictorumque veritatem demonſtraturum eſſe promittit. Aſt Voëtius productis quinque teſtibus, quibus columniae et infamandi criminis conuincere ſatagebat Carteſium, ſententiam contra eum obtinet, et paulo poſt velut criminis reum Carteſium a miniſtro publico citari curat, ignorante per abſentiam res geſtas Carteſio. Qui cum neque ius fasque, neque honorem vllum coli videret, et cuncta tumultuario proceſſu confundi indignaretur, timeret autem, ne Vltraiectini magiſtratus violentia ſibi famaeque ſuae fraudi eſſet, ad Arauſionenſis principis auctoritatem interceſſione oratoris Gallici exoratam confugit, qui audito facinore, omnem actionis iſtius curſum per ſtatus Vltraiectinae prouinciae interrupit. Carteſius autem, cum ſe ſolum libri iſtius in Carteſium editi auctorem profeſſus eſſet Schoockius, hunc in ius vocare Groeningae, et vt iniuriarum in ipſum coniectarum cauſſam dicat, cogere conſtituit: Voëtio nouo libello ςηλιτευτικῷ, quem perſonato Theophili Coſmopolitae nomine effuderat, rem ſuam bonis omnibus inuiſam magis et execrabilem reddente. His curis diſtracto et vexato Carteſio ſuperuenere inſtantiae Gaſſendi, ſiue noua ad reſponſiones Carteſii exceptio, quam Pariſiis per manus doctorum volutari ſibi nondum traditam aegerrime ferebat, praecipue vbi curante Sorberio in vulgus apud Batauos edita fuiſſet. Noluit tamen reſpondere Carteſius, licet a Regio inſtigatus, ne controuerſiae ſerram diutius reciprocare videretur, praecipue cum in editione *Principiorum philoſophicorum*, quae prelum tunc exercebat reſpondendi occaſionem captare vellet. Quo tandem omnis, quae hactenus inter vtrumque philoſophum culta erat, amicitia refriguit, cuius culpam omnem in Sorberium transfert BAILLETVS [l], quo colore quaque veriſimilitudine? in Gaſſendi vita dictum. Interim *Speciminum philoſophiae*, ſiue *Diſſertationis de methodo, dioptrices, et meteororum* verſionem parauerat Curcellaeus pater; qui cum Carteſium rogaſſet, vt pro iure ſuo eam emendaret, vbique manum auctor textui emendatricem adhibuit, ita vt ipſius Carteſii opus merito haberi poſſit. Tandem cum iam ſatis his annis CIƆIƆCXLIII

k) Vid. BENTHEM. l. c. p. 245.

l) L. VII. c. 13. p. 216.

et cIↄIↄcxLIV fuiſſet inter Batauos iactatus, iter in patriam meditatus eſt, valde timentibus amicis, vt reuertatur, eo quod altius animo inſidere acceptas iniurias nouerant. Profectus in Galliam amicos vbique locorum inuiſit, fratresque et affinem conuenit, vt rerum domeſticarum negotia cum illis componeret; viſitatisque praediis ſuis in Britannia, tandem auctumno ineunte Pariſios aduolauit, ibique et principiorum philoſophicorum, et verſionis ſpeciminum philoſophiae editionem abſolutam transmiſſo faſciculo accepit. Inſcripſit librum Eliſabethae Friderici V. electoris Palatini filiae, cui iamiam innotuerat, quaeque literis elegantioribus atque philoſophia et matheſi eximie erat exculta. Ea enim, cum *Specimina philoſophica* legiſſet, tanto Carteſianiſmi amore rapta eſt, vt omnem Carteſii philoſophiam complecti animo cuperet, ideoque ad ſe vocato totam ſe in diſciplinam tradidit, eo ſucceſſu, vt neminem myſteria ſua comprehendiſſe facilius, et tenuiſſe melius ipſe Carteſius agnoſceret. Nec deſtitit ea deinceps, cum Hollandiam relinqueret, inſtituto literarum commercio haec lumina conſeruare, et ex praeceptoris *inſtitutione* augere. Ceterum cum breuem fore moram ſuam Pariſienſem Carteſius ſciret, ea vſus eſt ad amicos inuiſendos, et ineundam *reconciliationem* cum Ieſuitis collegii Clarmontani, tum ad nouos ſibi patronos comparandos: inter quos fuit etiam regni cancellarius. Etiam cum Roberualio reconciliationem tentauit, eam vero quoad externam tantum beneuolentiam obtinuit.

Lis a Carteſio intentata Schoockio. §. XXII. Valde inquietos reddiderat Carteſii amicos, quos apud Batauos habebat, metus, ne in Gallia retineretur: eo autem exemit illos reditus eius circa finem Nouembris anni cIↄIↄcxLIV. Vt vero turbis, quas moleſtiſſimas ſibi ante eueniſſe ſenſerat, ſeſe eriperet, viuere ſibi ſoli in priſtina ſolitudine Egmondiana ſtatuit, vt ab amicis non interpellatus, liberiori meditatione in naturalium rerum inueſtigationem incumbere poſſet. Et vt dulciori tranquillitate frueretur, terminare quoque litem, quam Schoockio Groeningae intentauerat, ſtatuit, praecipue, cum Voetium ibi quoque malis artibus ſibi infenſum metueret. Vicit tamen in ſenatu academico cauſſa Carteſii, citatusque Schoockius, faſſus eſt, claſſicum canente Voetio ſe calamum contra Carteſium arripuiſſe, huncque verum iniuriarum et calumniarum omnium auctorem eſſe. Factum id abſente Carteſio, et iniunctum ex ſenatus decreto Schoockio, vt iniuſte ſe egiſſe agnoſceret. Cuius cauſſae acta cum Carteſius accepiſſet, ea cum epiſtolis Voetii ad Merſennum magiſtratui Vltraiectino transmiſit, vt, quibus inſidiis ipſum impetiiſſet Voetius, cognoſcerent. Quod tamen, tantum abeſt, vt, quem exoptabat euentum ſortiretur, vt potius, cum totius litis eos puderet, publico edicto caueretur, ne quid in cauſſa Carteſiana prodiret, ſiue contra eum ſcriptum ſit, ſiue pro eo defendendo exaratum. Quo vero non obſtante, et Voetius ipſe edita ſub Schoockii, licet inuiti, nomine epiſtola, et filius eius tribunalis Groeningani iniquitatem

tatem accuſare publicis ſcriptis non erubuerunt. Maxime Voëtius indignatus Schoockio, quod cauſſam ſuam prodidiſſet, vindictam altius meditatus eſt, retinuere tamen eius furorem minae Schoockii, myſterium omne ſe patefacturum profitentis niſi quieſceret. Aliter Carteſius, ſi fides Bailleto [m], qui facilem ſe reconciliationi, tempeſtate finita praebuiſſet, modo eandem animi bonitatem Voëtius oſtendiſſet. Aſt is, licet amicitiam illi, deleta veteris iniuriae memoria Carteſius obtuliſſet, inexpugnabilis animo omnem pacem reſpuit, et ſe ſibi futuram ſeruare actionis occaſionem velle pronuntiauit. Carteſius itaque, vt moleſtae liti ſe tandem aliquando extricaret, omnemque iſtam cauſſam, viros doctos indecentem, obliuione ſepeliret, conſcripto ad magiſtratum Vltraiectinum libello apologetico, totam controuerſiae ſexennio magnis animorum motibus agitatae hiſtoriam, cauſſae ſuae iuſtitiam, iniuriasque aduerſariorum, complexus eſt, vt, quae iniuſtitia grauiſſima preſſus fuerit conuictus tandem ille agnoſceret.

Carteſiani Leidenſes.

§. XXIII. Liberatus hac moleſta actione Carteſius, nouos philoſophiae ſuae ſucceſſus non ſine cauſſa ſperabat. Nam et Gallorum plurimi conatibus philoſophicis ciuis ſui applaudebant, et Batata terra nouos quotidie cultores ſuggerebat. Maxime Leidenſis academia eius placitis valde capi viſa eſt, fauentibus Carteſianae philoſophiae Golio, Schotano et Heydano, vt ſupra dictum. Nemo vero vel diligentius eius myſteria rimatus eſt, vel publice ea apertius docuit, quam Hadrianus Heerebordus [n], qui cum ſemel ad Carteſii caſtra tranſiiſſet, et rationalem et naturalem philoſophiam, cuius *Inſtitutiones Lugduni Batauorum anno* cIↃIↃCLIV vulgauit, et libris doctiſſimis atque perſpicuis, et voce in cathedra perſonante iuxta eius mentem tradidit, aliquoties aduerſariorum Carteſii inuidiam et perſecutiones ideo paſſus. Quem tamen circumſpectius et moderatius cauſſam philoſophiae Carteſianae, quam Regium, vrſiſſe, et hac prudentia ſolidiorem fortunam et certiora illi fata parauiſſe obſeruat Bailletus [o]. Aſt quae hoc pacto ſuccreſcebant laetiſſimo flore Carteſianae ſapientiae incrementa, haud parum detrimenti acceperunt a conatibus Regii, quem tamen initia eius tanto feruore, tanta diligentia promouiſſe, vt grauem ideo inuidiam Voëtii ſubiret, ſupra narrauimus. Hunc de animae cum corpore vnione a Carteſii opinione deſciuiſſe ſupra iam monuimus, nec alia ei defuerunt, in quibus diſſentire a Carteſio pulchrum ei viſum eſt, multum in eo deſudante magiſtro, vt ſuis eum limitibus coërceret. Aſt aut perſecutionis moleſtia, quod conficit Bailletus, fatigatus, aut ſuo nimis ingenio indulgens, aut, quod nobis veriſimile videtur, idem ſibi in philoſophiam ius vindicans, quod Carteſius ſibi aſſeruerat, ſine praeceptoris cortice natare, et ſibi ſuisque placitis fidere coepit, conditisque

Regii defectio a Carteſio.

m) L. VII. c. 5. p. 231.
n) Obiit, teſte Witteno in Diario 1659. d. 25. Dec. Is libros eius enarrat.
o) L. VII. c. 5. p. 230.

Fundamentis phyſicis a Carteſiana phyſiologia receſſit. Qui tamen, vt honorem Carteſio haberet, ſcriptum illud ei legendum examinandumque transmiſit. Is iam pridem quidem laſciuientem Regii audaciam obſeruauerat atque reprehenderat, aſt tam longe eum receſſiſſe a placitis ipſius nondum deprehenderat. Itaque cum nihil ſuae philoſophiae apprime conforme atque ſimile in iſtis inſtitutionibus videret, omiſſis emendationibus totum opus improbauit, et aut mutanda illa praecepta atque ad ſuae philoſophiae regulam refingenda eſſe, aut ſibi neceſſitatem incumbere monuit, philoſophiae ſtudioſos monendi, Regium Carteſianum non eſſe, nec, quod hactenus factum, eius decreta pro Carteſianis habenda. Gratias pro hac voluntatis ſuae ſignificatione Carteſio egit Regius, aſt non ſine artis et rationis praeſidio ſe in eo ſaxo voluendo fuiſſe diligentem, et analyſin accuratam adhibuiſſe oſtendit, promiſitque addere hanc declarationem praefationi: ſe in multis quidem lubenter ſequi virum hunc ſummum, in quibusdam autem contrariam ſe fouere opinionem, in aliis iudicium ſuſpendere. Quin et alia ſe additurum pollicebatur, quibus prohiberi poſſet, ne quis alienam Carteſio ſententiam affingeret. Reſpondet Carteſius, non diſplicere quidem ſibi methodum analyticam ab eo adhibitam, aſt deeſſe Regio eruditionem metaphyſicam et theologicam, hincque ferri non poſſe, quae de commercio inter animam et corpus, de Deo, et ſimilibus dixerit: illa enim omnia ſua praecepta de iſto argumento corrumpere, nec ſe eiusmodi errorum participem eſſe velle. Id tantopere offendit Regium, vt apertiſſimo dicendi genere diſciplinae Carteſianae renunciaret, et ſibi ſyſtema proprium fingeret, cui ex Carteſianis praeceptionibus inſerebat, quod ſibi bonum videbatur. Dici non poteſt, quam diſplicuerit iſta defectio Carteſio, quamuis magiſtri ore eum allocutus, ad reſipiſcendum ſalutaria monita ei dediſſe videri vellet. Ipſe quoque Bailletus, tanta in eum indignatione iſtam ob cauſſam exardeſcit, vt Carteſianae ſectae deſertorem, plagiarium, ſchiſmaticum appellare, indignis hiſtorico titulis non erubeſcat, et ingratum ei animum aliquoties obiiciat. Aſt et ſectae condendae ſtudium ſatis iſta actione prodidit Carteſius, et imprudentiam ſuam atque partis fauorem manifeſtauit Bailletus. Nihil enim factum a Regio, quod non veritatis ſtudioſum deceret, et eclecticae philoſophiae regula permitteret. Neque enim plagii accuſari poteſt, cum multa a Carteſio ſe accepiſſe fateretur, nec ſchiſmaticus dici, qui in verbis magiſtri iurandum non eſſe a Carteſio didicerat, et peculiarem ſectam condere non affectabat, ſuo autem iure gaudens ſuis oculis videre, et quaecunque apud alios veritati conſentanea deprehendebat, ſuis aptare cupiebat. Quae niſi fallimur, manifeſtum faciunt, non niſi ſectae condendae ſtudium hanc Carteſio indignationem dictitaſſe, adeo verum eſt, idem peccare, et veteres et recentiores.

§. XXIV.

Studia Carteſii in ſolitudine Egmondiana.

§. XXIV. Interim et cultro anatomico et aliis experientiae mediis in naturam rerum penetrare ſicque ſolitudinis ſponte electae taedia fallere ſategit Carteſius. Quem cum in itinere ad Suecos verſatus Canutus, legatus regis Galliae inuiſeret, et nonnulli viri praeſtantiſſimi eius amicitiam ambirent, his deliciis moleſtiam temperauit, quam inſtantias Gaſſendi, ad quas tum reſpondebat, illi concitaſſe ſupra iam tetigimus. Sed et moralem philoſophiae partem tum priuatis tentaminibus tangere, et phyſicam partem ad naturam affectuum, quos Graeco patrioque more paſſiones vocauit, transferre coepit: litem autem cum Roberualio de vibrationibus reciprocatam et minus decoram et parum iucundam expertus eſt. Fouit doctrinae moralis ſtudium Eliſabetha princeps, quam Carteſianae doctrinae praeclare fauiſſe ſupra diximus. Ea enim cum fatorum aduerſorum malignitatem philoſophiae praeſidiis fallere cuperet, cogitationes et philoſophemata SENECAE *de Vita beata* Carteſium examinare, ſuamque ipſi ſententiam iuſſit perſcribere, quae et ipſa laudabili exemplo cum noſtro communicauit, quid ipſi de ſummo bono, de anima, de libertate, de affectibus et ratione hominis videretur.

Incrementa Carteſianiſmi.

Auxit laetitiam Carteſii, his philoſophiae ſuae incrementis valde exultantis cum videret, in gymnaſio Bredano, quod tum recens excitatum erat, et curatores eius Riuetum atque Huygenium, et profeſſores Pollotum, Ionſſonium aliosque plurimum placitis ſuis fauere, et hoc ipſum gymnaſium illuſtre Carteſianum reddere. Nempe haec votorum omnium ſumma philoſopho erat, vbique philoſophiam ſuam in ſectae ſpeciem tranſeuntem, videre *triumphantem*. *Iucundiſſimum* ideo fuit philoſopho cum ex ſocietatis *philoſophis plurimos ſibi fauere*, nec *diſplicere illis nouum* philoſophandi genus intelligeret. Mirum itaque non eſt, ferre non potuiſſe Carteſium, cum Honoratus Fabri ex hac ſocietate theologus et philoſophus nouum ipſe ex veteri Ariſtotelica philoſophiae ſyſtema condidiſſet, et corrupto vino nouam hederam ſuſpendiſſet. Et ridiculum fere eſt, adeo in vtramque partem impegiſſe Fabrum, vt cum apud familiae ſuae ſocios Carteſianiſmi fieret ſuſpectus, Carteſius e contrario crediderit, eum ſyſtema ſuum ſuae philoſophiae oppoſuiſſe, eo fine, vt improbari Carteſianae philoſophiae placita a ſodalitio Ieſuitarum orbis philoſophicus ſtatueret. Adeo partis ſtudium et ſuſpicio veritatis iudicium corrumpit, et in tranſuerſum agit viros etiam doctiſſimos. Nihil autem capere animum Carteſii magis potuit, quam quod a Canuto eſſet edoctus, Chriſtinam Sueciae reginam, cuius de viris doctis ipſisque ſcientiis fere omnibus iudicium orbis eo tempore tantum non adorabat, maximam de eo opinionem concepiſſe, ſpemque eſſe, fore, vt hac quoque Minerua fauente inter niues et glaciem ſeptentrionis laetiſſima philoſophiae ſuae incrementa exſurgerent. Ea vero, a Canuto praeſtantiam acuminis, quod de Carteſio praedicabat, edocta, quaeſtiones nonnullas morales, pridem in conuentu virorum doctorum ipſa praeſente agitatas, legato tradiderat, vt de iis Carteſii ſenten-

tiam

tiam poſceret. Verſabantur autem illae circa amorem odiumque, eiusque naturam atque vſum. Vt itaque tantae reginae deſideriis velificaret, diſſertationem de amore ad Canutum transmiſit, vt eam reginae praelegeret. Quae cum acerrime iudicaret, admirata eius in philoſophando felicitatem beneuolentiam [illegible] ſuam teſtari legatum iuſſit.

Turbae Leidenſes contra Carteſium.

§. XXV. Interruperunt haec gaudia Carteſii turbae, quas Leidenſes theologi, a Voëtio, quod quidem Carteſiana factio ſuſpicabatur, inſtigati, mouere coeperant. Prodierat enim in arenam diſputationibus publicis contra Carteſium Iacobus Reuius Dauentrienſis, qui haud infimum tunc inter theologos eius ſcholae locum occupabat, meditationes Carteſii euerſurus. Cui ſuccenturiatus aderat Iacobus Triglandius, theologus primarius; qui blaſphemas eſſe atque impietati, maxime vero Pelagianiſmo fauentes aſſertiones Carteſii contendebant. Is cum alienos ſibi et peruerſos affingi ſenſus intelligeret, ad vniuerſitatis iſtius curatores ſcripſit, et iniuriarum theologos eos poſtulauit. Illi citato rectore atque profeſſoribus ſerio interdixerunt, ne quid dicto ſcriptoue contra Carteſium molirentur, eum vero ſimiliter literis hortati ſunt, vt a controuerſiae ſerra abſtineret. Id quod vehementer diſplicuit Carteſio, qui non de quaeſtione aliqua philoſophica, ſed de famae honorisque reparatione preces ſuas ad eos detulerat, et hanc prouidentiam curatorum, ſuae magis ſcholae, quam alieno nomini inuigilare conquerebatur. Itaque cum theologorum factionem in ſynodis et conſiſtoriis valde potentem metueret, Pelagiani nominis infamiam perhorreſcens, ad Arauſionenſis principis auctoritatem, parario legato Gallico confugit; quod tamen effectum non habuit alium, quam vt theologis ſilentium de argumento huiusmodi, eorum pulpita non tangente, iniungeretur, ipſis tamen eorumque famae et exiſtimationi quouis modo parceretur. Quod nec Carteſio placuit, nec eius, quos in iſta academia habebat ſectatoribus, Heydano, Banio, Heerebordo, quos fauere Romanenſium partibus Carteſianam doctrinam docendo, rumor dictitabat.

Iter Gallicum Carteſii ſecundum.

§. XXVI. Altera tum vice patriam inuiſere ſtatuerat Carteſius, quod iter cum turbae iſtae parumper ſufflaminaſſent, tandem ruptis repagulis menſe Iunio anni cIↄIↄcXLVII Haga Lutetiam profectus eſt, in Britanniam minorem poſtea deſcenſurus, vt rebus domeſticis, quod cauſſabatur, prouideret. Dum vero editionem Gallicam principiorum ſuorum, quam confecerat Picotius, expectat, et prorogat terminum, vt eum abſoluto opere comitem adſciſceret, amicos nonnullos in Gallia morte praeuentos perdit, maxime Mydorgium, amicum veterem, Merſennum aegrum inuenit. Eorum tamen, qui illi fauebant, ſtudio factum, vt apud primarium rerum publicarum adminiſtrum de ſtipendio annuo regis nomine ſoluendo illi proſpiceretur. Quod cum tria librarum Gallicarum millia ei numeranda promitteret, vt et meritorum praemium acciperet, et habe-

haberet impenſas, quibus in iuuandis ſcientiis ſuſtentaretur, merito totus inde in admirationem conuerſus eſt, cum ignoraſſet, quid pro eo egiſſet amicorum induſtria. Ita auctus rei neruo, poſtquam cum Paſchale de materia ſua ſubtiliſſima, de vacui horrore et ſimilibus coram diſputauiſſet, ad Batauos rediit, et ſolitudinem Egmondianam repetiit, traductis eius ſilentiis ad meditationes philoſophicas et capienda experientiae ſpecimina de vacuo, quae cum Picotio in ea hyeme inſtituebat. Interrupit tamen labores hos phyſicos deſiderium reginae Sueciae, quae, interprete Canuto, ſententiam de ſummo bono eum rogauerat. Quam cum philoſophicis luminibus adhibitis, id enim regina poſtulauerat, ſcripto deſignaſſet, illique diſſertationem de eodem argumento adiunxiſſet, quam Eliſabethae principi olim tranſmiſerat, tota in eius admirationem rapta regina eſt, quae et propria manu ei gratias egit, et ab eo tempore de eo in Sueciam aduocando cogitauit. Facile his fauoribus vſus contemſit Revii *Conſiderationem theologicam methodi Carteſianae*, tum prodeuntem; et ad Regii Diſſertationem *de Anima rationali* breues ſtricturas edidit, aliaque contra ipſum comparentia ſecure neglexit.

§. XXVII. Vix ſaeuire hyemis inclementia deſierat, cum afferrentur iterum amicorum literae, quibus nuntiabatur, veniret in Galliam, regem enim ampliſſime illi cupere, et nouum ei ſtipendium decernere, quin et loco illuſtri ponere velle, vt maxima tranquillitate ad ſupremum apicem philoſophiae opus perducere poſſet. Et initio quidem rerum in iſto regno publicarum facie perſuaſus ſuſpecta haec conſilia habebat, aſt cum ipſe regius codicillus, quo nouum illud ei praemium deſignabatur, ab amico ſubmitteretur, ad iter ſe ineunte menſe Maio anni cIↄ Iↄ cXLVIII, accinxit. Aſt Pariſios delatus, dici non poteſt, quam attonitus fuerit, cum ſe amicorum, qui eum praeſentem cupiebant, artibus deceptum, et ſuis ſumtibus iſtum codicillum redemtum intellexiſſet, et ſe fruſtra iſtas itineris moleſtias ſuſcepiſſe cognoſceret. Quin adeo aduerſa philoſopho iſta res fuit, vt qui eum in aulam inuitauerant, eum facietenus tantum noſcere ſe cupere profiterentur, et hanc iſtius fraudis cauſſam eſſe dicerent. Quod haud exiguam Carteſio indignationem concitauit, qui et ſpe ſua erat deiectus, et itineris moleſtia grauatus, et amicorum dolis deluſus, id quod ampliſſimam Hvetio [f] occaſionem praebuit falſe Carteſium ridendi, quod aulae fauores in vmbra philoſophica deliteſcens ſtolide affectaſſet. Ne vero omnis illa mora Pariſienſis fruſtranea eſſet, effecit ducis Laudanenſis diligentia, qui Carteſium cum Gaſſendo non ſine vtriusque gaudio reconciliauit, et ſimilem forte pacem cum Roberualio parauiſſet, niſi in congreſſu virorum doctorum, de vacuo ad motum neceſſario diſputanti mathematico adeo ebulliiſſet ſanguis, vt totus igne accenſus, non niſi flammas contra Carteſium euomeret, omnemque occaſionem eum mordendi,

Tertium iter Carteſii in Galliam.

f) Memoires pour Carteſianiſme. p. 34 ſeqq.

dendi, anxie perquireret. Quibus moleſtiis, rerumque publicarum in vrbe facie parum laeta fatigatus Galliaeque pertaeſus, ineunte menſe Septembri ad Batauos ſuos, et Egmondiana ſilentia rediit, ab iſta, quam animus perpeſſus erat, tempeſtate in ſecuro hoc portu quieturus. Verum vt nihil eſt in humana vita ex omni parte beatum, ne ſolitudinem quidem iſtam moerore vacuam eſſe mox intellexit, allato nuncio de obitu *Merſenni* [q], quem, amicum veterem eumque a longo tempore fidiſſimum et laetiſſimis ſpeciminibus cariſſimum erat expertus. Ad quem cum epiſtolas innumeras fere ſcripſiſſet, eas, quod ad familiarem datae eſſent, recuperare ſtuduit, ſed fruſtra. Pleraeque enim Minimorum incuria diſiectae perierant, multae Roberualio, diligenter eas quaerenti, inciderant in manus.

Fauor reginae Sueciae, erga Carteſium.

§. XXVIII. Laetiorem, quam in patria frui licuerat, fortunam et ampliores laborum ſuorum ſucceſſus Carteſio promittebat eo tempore Suecia, cuius regina valde Carteſianae philoſophiae fauere coeperat, praecipue vbi diſſertationem eius *de Paſſionibus Animae* legiſſet. Illa enim adeo literatiſſimae principi placuerat, vt totam illam philoſophiam, explorare apud ſe ſtatueret, qua in re Freinshemii et Canuti opera vti decreuerat. Intellexit hanc philoſophiae ſuae fortunam Carteſius, cum Eliſabethae principis fata votis et ſuis et illius poſt pacem initam minime reſpondere intellexiſſet, incertusque haereret, quo loco rerum ſuarum ſedem figeret. Menſe enim Martio anni cIↄIↄcXLIX Canuti literis edoctus eſt, cupere reginam,

q) Natus eſt Marinus Merſennus Cenomanenſis VI. Id. Sept. anno 1588. ordinique Minimorum Franciſci a S. Paula nomen dedit, denatus Pariſiis Cal. Sept. anni 1648. Vir doctus et linguarum orientalium apprime peritus, vnde locum ei in Gallia orientali p. 270. fecit PAVLVS COLOMESIVS. Sed et philoſophiam linguarum ſtudio iunxerat; et vtriusque ſpecimen amplum et eruditum, priusquam Carteſio innotuiſſet, ediderat, vulgando Quaeſtiones in Geneſin. In quo vaſto libro longeque rariſſimo et paucis viſo, illud quidem philoſophiae reſtaurandae deſiderium prae ſe fert, vt reges principesque hortetur; vt academias huic inſtituto aptas erigant; fateaturque rerum naturalium ampliorem notitiam opus eſſe theologo, cum nec Chriſtus venerit, vt nos aſtrologiam doceret, nec Moyſes philoſophicas difficultates attigerit, ſed rem prout apparet explicuerit. Aſt vehementer tamen, dum contra Atheos quosuis inſurgit, et hac quoque ſuſpicione, quemlibet fere a Romana eccleſia diſſentientem premit, non Brunum modo, Campanellam ſimilesque reprehendit, ſed et Teleſium, Keplerum, Galilaeum, Gilbertum pungit. Monendus hoc loco eſt lector, folia iſta, in quibus Merſennus de inſigni Atheorum inter Gallos numero conqueritur, atque principes et magiſtratus hortatur, vt „vbicunque deprehenſus fuerit Atheus, debitis ſuppliciis, quae „nimia eſſe nequeant, corripiatur, domus illius „ſusque deque vertatur, et perpetuae notae ignominia ei publice inuratur, etc. in omnibus fere exemplaribus p. 670 ad 676. ſublata, iisque alia ſurrogata fuiſſe, vt obſeruatum NICERONIO Memor. literar. T. XXXIII. Forte quod vel ipſum auctorem vel cenſores tam propudioſae narrationis puderet. Eas paginas laudabili conſilio anonymus quidam in Bibliotheca Gallica P. XXXIV. S. I. art. 7. recuſas exhibuit, cum tantum non penitus diſparuerint, et pauciſſimi eas viderint. Quam recuſam harum pagellarum editionem eſſe ſinceram comparata cum exemplari noſtro integro et non caſtrato nos edocuit. Fidem autem in narratione Merſenni deſideramus, et ineptum merito eius zelum reprehendimus, qui laruas ei videtur finxiſſe. Dignum autem eruditorum curioſitate putamus, ſi quis inquirat, quae cauſſa Merſennum coëgerit, folia haec abiicere, quaeque vera tam inſignis raritatis libri huius cauſſa ſit, ſic vt vix quatuor exemplaria Pariſiis extare non nemo monuerit? In notitiam Carteſii autem delatus, et ei intima amicitia iunctus, non modo valde eius decretis fauit, ſed et communis quaſi philoſophorum caſtius et emendatius ſtatuentium canalis fuit, et vinculum, quo inter ſe amicitia connecterentur. Obiit ex hauſta nimis frigida, cum Carteſius eum inuiſiſſet non ſine amicorum luctu, relictis Cogitatis phyſico-mathematicis. Franciſci Veneti Somnia Pythagorica eum euertiſſe, ſuperiori huius tomi parte diximus. Vitam eius deſcripſit HILARIO DE COSTE.

reginam, vt Holmiam veniat, philoſophiae praecepta ex ipſius ore hauriendi auidam. Praeuidit Carteſius coeli inclementiam in his ſeptentrionis regionibus ſanitati ſuae fore inimicam; itineris quoque maritimi moleſtiam, aëremque grauiorem merito pertimeſcebat, et declinare iter meditabatur: cum noua compellatione Canuti reginae mandato vrgeretur, vt iter matureſceret. Dedit itaque manus, atque inſtante aeſtate venturum ſe eſt pollicitus, et nauarcho Sueciae Flemmingio ipſo Egmondiam profecto, reginaeque voluntatem ei declarante, poſt editam a Schotano geometriae ſuae verſionem Latinam, quae tamen parum illi probata fuit, ad iter ſe accinxit, parum tamen animo laetus, cum et ſuſpicionibus angeretur, et Suecorum odia timeret, quos tranſuerſis oculis intueri peregrinorum in aula reginae ſuae fortunam audiuerat, et ipſius quoque religionis ſuae profeſſionem ſibi obſtantem vereretur. Quamuis autem redeunte vere redire ſe ad priſtinas ſedes poſſe certo ſperabat, arcano tamen inſtantis fati ſenſu aliquo de rebus ſuis ita diſpoſuit, ac ſi nunquam ad ſuos eſſet reuerſurus. Commendataque diſſertatione *de Paſſionibus* Elzeuirianae typographiae vnius ſerui comitatu iter ingreſſus Holmiae calendis Octobris appulit, et a Canuti vxore omnibus humanitatis ſignis exceptus eſt. Altera die reginam ſalutans ea beneuolentiae ſignificatione admiſſus eſt, quae inuidiam aliorum prouocare facile poterat. Noluit tamen illi annuere, poſtulanti, vt rerum ſuarum ſedem, relicta Hollandia inter Suecos figeret. Tum conſilium diſcendi philoſophiam Carteſianam ex ore conditoris exequi ſtatuens, primam his meditationibus horam; lecto relicto deſtinauit, quod et animum attentum magis ſeruare poſſet, et otia haberet tranquilliora. Quam reginae voluntatem, vt par erat, obſequio quidem proſequebatur Carteſius, intelligebat autem facile, et ſuae viuendi conſuetudini valde refragari et haud parum valetudini obeſſe. Nam in lecto meditari ſolebat, vt ſupra iam dictum, et aëris inclementia ſummo mane valde corpus affligebat. Paruit itaque iuſſis, et reginam in diſciplinam recepit; quae cum ingenii vaſtitatem perſentiſceret, conſiliis ſecretioribus eum adhibere nulla dubitauit, et in rebus quoque ad regimen ſtatuum pertinentibus ad eius prudentiam recurrit. Qua reginae gratia ita vſus eſt Carteſius, vt et amicis inſeruiret, et Eliſabethae principis Palatinae cauſſam apud reginam ageret, et ſe doctrina pariter atque morum honeſtate et grauitate reginae aulaeque valde commendaret. Id quod inuidiam ei conflauit atrociſſimam, cum negligi ſe putarent alii, quos doctrinae, et imprimis philologiae cauſſa in aulam regina acciuerat, et humanitatis ſtudia ab hominibus Gallis deprimi quererentur. Sed et adminiſtrorum reginae animi peregrinorum auctoritati qua apud reginam fruebantur, valde inuidebant, vixque pati poterant, alienos mores patriis praeferri. Quod eo magis infenſos Carteſio animos parare poterat, quo magis reginae fiducia eum rebus quoque ciuilibus interdum adhibebat. Nihil tamen haec omnia sereniſſimam foeminam, in dies laetius philoſo-

phantem impediuere, quo minus et beneuolentiam Carteſio teſtaretur, et ampliſſime eius philoſophiae faueret. Quae cum alia quoque, praeter edita, affecta Carteſium habere intelligeret, vehementer eum hortata eſt, vt philoſophiae ſuae corpus aliquod perfectum, ſuisque partibus abſolutum colligeret, et ea abſolueret, quae adhuc reſtabant. Qua in re morem eſſe gerendum reginae ratus Carteſius, chartas ſuas ſecum allatas luſtrauit, et manum illis vltimam admouere, ſtatuit. Fuere autem inter eas tractatus *de homine*, *de formatione foetus*, et *de lumine* ſiue *mundo*, qui inter poſthuma Carteſii prodiere, curantibus editionem Claudio Clerſelierio et Ludouico de la Forge, quorum ille praefationem praemiſit [r] ad hiſtoriam Carteſianorum librorum illuſtrandam haud parum facientem, hic librum *de Homine*, ampliſſimis annotationibus illuſtrauit, vterque de Carteſii philoſophia praeclare meruit [s]. Habebat et affecta alia, et inter ea volumina duo epiſtolarum quae Clerſelierius poſtea vulgauit, quaeque in huius philoſophi vita concinnanda Bailleto maximam lucem praetulere. Tacemus alia, quae fragmenta magis exhibent, quam tractationes integras, quorum titulos et argumentum exhibet Bailletvs [t] qui videndus. Quae cum reginae oculis paterent omnia, ſibi vindicandum eſſe Carteſium ſtatuit, et vt facilius climatis ſeueritatem ferre poſſet, in meridionali regni parte, vel regionibus quoque Germanicis, quae ſceptro Suecio parebant, et terras et ſtipendium inſigne trium millium thalerorum ei obtulit. Porro et academiae ſcientiarum condendae conſilium cum Carteſio agitauit, qui cum eius modum deſcripſiſſet, peregrinis aditum, mirante regina, denegauit. Redux ex conclaui reginae, cui iſtud conſilium delineauerat, vacillantem valetudinem haud obſcure ſenſit, ipſoque purificationis B. V. feſto poſt S. euchariſtiae myſteria percepta pulmonum inflammatione cum febre continua proſtratus eſt. Quem morbum ſine dubio aëris inclementia, et turbata viuendi ratio ei contraxit, valde autem auxit pertinacia, qua venaeſectionem reſpuit [v], turbatis febris violentia, aegroti ſenſibus. Quorum vſum cum ſeptimo die recepiſſet, fruſtra ad hoc remedium recurrit, morbique ſaeuitiae tandem ſuccubuit, mortalem deponens ſarcinam III. Id. Febr. cIɔIɔcL.

Sepultura Carteſii.

§. XXIX. Aegerrime tulit tanti viri obitum Chriſtina, et, ſi fides Bailleto [x], lacrymarum imbre demonſtrauit, quanto deſiderio

r) Maxime illa notanda ſunt, quae de Regio Clerſelierius diſſerit, quem cum rogaſſet, vt libro de homine figuras neceſſarias adiiceret, repulſam tulit, cauſſante Regio, fieri poſſe, vt concordantibus ſuis meletematibus cum Carteſianis haec exſcripſiſſe nonnullis videretur, ſi ipſe manum operi admoueret. Quae dum narrat Clerſelerius, haud obſcure prodit, Regium meditationes has phyſicas Carteſii, dudum in MSt. viſas expilaſſe.

s) Prodiit quoque opuſculorum poſthumorum Carteſii editio Amſtelodami 1701. vid. Act. erud. 1701. p. 532 ſeqq.

t) loc. cit. cap. 20. p. 275 ſeq.

v) Ibid. pag. 281. Boeclerus apud Leibnizivm in notis ad vitam Carteſ. quae extant in Chr. Thomasii *Hiſt. Sap. et Stult.* T. II. p. 114. Maxime vero delirantem ex morbo Carteſium impediebat medicus regius Weules dictus, homo Batauus; qui olim Voëtii partes erat ſecutus, conf. Hvetivs *l. c.* p. 89. Crenivs Animadu. P. I. p. 136 ſeqq.

x) *Lib. VII. cap. 22. p. 281.*

rio illuſtrem praeceptorem perdidiſſet. Legato ideo Galliae dolorem ſuum teſtata, locum ſepulchri in honeſtiſſima regni ſui parte ad regum Sueciae pedes, et pompam quoque funebrem atque mauſoleum ſuperbum promiſit. Aſt cum aliter viſum eſſet legato Gallico, in coemeterio peregrinorum ſepulchris deſtinato, ſine pompa ſepultus eſt, funus efferentibus ex Gallis honeſtiſſimis, qui aderant. Excitatus ſupra ſepulchrum cippus aſſeribus ligneis cinctus, vt inſcriptio ſepulchralis addi poſſet. Ea hoc defuncti elogium retulit: D. O. M. *Regnante Chriſtina, Guſtaui I. pronepote, magni filia, auorum coepta patriaeque terminos victoriis nouis promouente, pacem demum armis quaeſitam artibus ornante, accitis vndique terrarum ſapientiae magiſtris, ipſa in exemplum futura, Renatus Des Cartes, ex eremo philoſophica in lucem et ornamentum aulae vocatus, poſt IV. menſem morbo interiit, et ſub hoc lapide mortalitatem reliquit A. C.* cIɔIɔcL. *vitae ſuae LIV. Renatus* DESCARTES *Perronii dominus, ex antiqua et nobili inter Pictones et Armoricos gente in Gallia natus, acceptas, quantacunque in ſcholis tradebatur, eruditione expectatione ſua votisque minore, ad militiam per Germaniam et Pannoniam adoleſcens profectus; et in otiis hybernis naturae myſteria componens cum legibus matheſeos, vtriusque arcana eadem claui reſerari poſſe auſus eſt ſperare, et omiſſis fortuitorum ſtudiis in villula ſolitarius prope Egmondum in Hollandia aſſidua viginti quinque annorum meditatione auſo potitus eſt. Hinc toto orbe celeberrimus a rege ſuo conditionibus honorificis euocatus redierat ad contemplationis delicias, vnde auulſus admiratione virtutum maximae reginae, quae quicquid vbique excelluit, ſuum fecit, gratiſſimus aduenit, ſerio eſt auditus, et defletus obiit. Nouerint poſteri, qualis vixerit Ren. des Cartes, vt cuius doctrinam olim ſuſpicient, mores imitentur. Poſt inſtauratam a fundamentis philoſophiam apertam ad penetralia naturae mortalibus viam nouam, certam, ſolidam, hoc vnum reliquit incertum, maior in eo eſſet modeſtia an ſcientia? Quae vero ſciuit, verecunde affirmauit. Falſa non contentionibus, ſed vero admoto refutauit, nullius antiquorum obtrectator, nemini viuentium grauis. Inuidorum criminationes purgauit innocentia morum, iniuriarum negligens, amicitiae tenax. Quod ſummum tandem eſt, ita per creaturarum gradus ad creatorem eſt conatus aſcendere, vt opportunus Chriſto gratiae auctori in auita religione quieſceret. I nunc viator, et cogita, quanta fuerit Chriſtina et qualis aula, cui mores iſti placuerunt. Chriſtianiſſimi regis Ludouici XIV. Ludouici iuſti filii, Henrici M. nepotis, Anna Auſtriaca, optima, prudentiſſima, fortiſſima regina, annos et regnum filii regnante, legatus ordinarius Petrus Chanutus, hoc monumentum ad gloriam Dei, bonorum omnium datoris, Gallici nominis honorem, perpetuam memoriam amici cariſſimi Renati Des Cartes poni curauit anno VII. ab exceſſu Ludouici iuſti.* Magnificum hoc eſſe elogium, nemo non videt, aſt poſt fata quoque inuidiam Carteſio conflare aptum; quam ioculari voce,

ſi fides Hvetio [y], nonnemo prodidit, vocibus, ſub hoc lapide, furtim adiiciens, ligneo, eo quod cippus iſte lignea compage ad lapidis formam et colorem conſtructus eſſet atque dealbatus. Alii mordax cenotaphium, vt inter euntes in partes fieri ſolet, ſcripſerunt [z], quos hoc loco non moramur; cariſſima tamen amicis ſemper et ſectatoribus philoſophi memoria fuit, quam nonnemo epitaphio, carmine Gallico ſcripto honorauit. Ceterum et amici in Suecia praeſentes eius deſiderium, quo vrebantur, conditis elogiis leuauerunt, et numo quoque eius laudes conſecratae immortalitati apud Batauos ſunt. Poſtquam autem regina in Romanae eccleſiae caſtra tranſierat, anno cIↃIↃCLXVI cineres et oſſa Carteſii ex Suecia in Galliam translata et ſuperba pompa in eccleſia S. Genouefae condita, iuſtaque digna tanto viro eiusque nobilitate atque meritis perſoluta ſunt.

Character Carteſii ex delineatione Bailleti.

§. XXX. Dici non poteſt, quantam auctoritatem fama viri ſummi apud eos, qui vel amicitia eius vſi ſunt, vel doctrinam eius ſecuti obtinuerit. Apud eos enim nemo inuentus eſt philoſophorum veterum et recentiorum, qui cum Carteſio poſſet comparari. Cuius indicium eſſe poteſt, morum, meritorumque eius delineatio, quam conſentiente tota Carteſianorum cohorte commentario ſuo de vita rebusque Carteſii in fine adiecit Bailletvs [a]. Quem cum hactenus in enarranda vita maximi philoſophi ducem ſecuti fuerimus, par eſt, vt hanc quoque, quam de corporis et animi dotibus Carteſii depictam dedit, εἰκόνα, contemplemur. Hoc auctore Carteſius corpore vſus eſt firmo, ſtatura paulo ſupra mediocritatem aſſurgente, et cum partibus ſuis pulchre concordante, vultu laeto et iucundo, ſemperque ſereno; veſtitu amictus nec ſuperbo, nec tamen ſingularem philoſophi habitum affectante, et inter Hollandos ad mores regionis adaptato. Vitae genus adhibuit ſobrium et frugale, nec deliciis menſae addictum, ſed ſanitati attemperatum, et lecto diutius non ſomni tantum cauſſa, ſed meditationis quoque, haud raro affixum. Laboris erat patiens, et corpus quoque firmare exercitatione aſſuetus. Sanitatem autem ſtudioſe curauit, et venaeſectionem caute prudenterque eſſe adhibendam ſtatuit, eo quod innumeris nocuiſſet, ipſe ad mortem vsque, non alio medico vſus, niſi ſe ipſo, eo quod pharmacopoeorum et ſeplaſiariorum artes parui penderet, et diaeta magis et regimine, quam medicaminibus corporis ſanitatem poſſe conſeruari, crederet. Familiares et domeſticos aluit bonos, intelligentes, virtuti deditos, quos doctrina pariter atque exemplo formare annitebatur, vnde factum, vt ex eius ſeruitio viri docti et elegantes muneribus publicis praeficerentur. Circa bona vero fortunae adeo ἀδιαφορίαν ſectatus eſt, vt, praeter ea, quae familia honeſte alenda poſtulabat, de facultatibus augendis minime omnium

eſſet

y) De Rebus ad eum pertinentibus L. III. p. m. 45. conf. Memoires pour l'hiſtoire de Carteſ. p. 99.

z) Vid. Magirus Eponymol. crit. p. 186.

a) L. VIII. p. 286 ſeqq.

eſſet ſollicitus, et animum tranquillum contentumque praeſenti, omnibus diuitiis haberet potiorem. Inde factum vt fortunae procellis immotum impauidumque pectus obiecerit, eiusque inuidiam pariter atque fauores negligenter ſatis reſpexerit, in id potiſſimum intentus, vt ſe potius, quam fortunam vinceret, et cupiditates magis mutaret ſuas atque deſideria, quam ordinem mundi inuerti cuperet. Ea autem magnitudine animi ſuſtentabatur, vt omnem aliorum liberalitatem, excepto rege ſuo, reſpueret, et domus, commoditates, numos, oblataque vitae praeſidia alia nollet admittere, ne vel vni eſſet grauis, vel libertatem venderet. Quem tamen animi generoſi contemtum diuitiarum nec faſtus extulit, nec ſuperbia grauem fecit aliis, quorum abundantia nunquam eum inuidiae ignibus aduſſit. Ita vero factum, vt patrii reditus in vita ſolitaria et a mollitie et luxuria longe remota abunde ſufficerent. Quamuis autem ſolitudinem philoſophiae cauſſae valde amaret, tantum tamen abeſt, vt difficiles Timonis mores imitatus ſit, vt iucunditas morum, ex tranquillitate animi profecta, et vitae elegantia etiam in eius eremo philoſophica eluceret, et quicunque eum adire cupiebant, illis ſe et facilem praeberet et confabulatione dulciſſimum. Maluit autem latere, quam per ora virorum ferri, et conuerſari magis ſtuduit cum natura rerum, quam cum hominibus. Philoſophiae enim praeſidio gloriae cupiditatem ſuperauerat, parum curans, quid de ipſo alii iudicaſſent; et quamuis famam honeſtam non contemneret, placuit ei tamen magis, ignotum latere, quam ab aliis celebrari. Totus autem meditationi philoſophicae ſilens et attentus ſe immerſit, vnde rarior ei ſermo et moderatus atque temperans eius vſus. Et licet paulo ſegnior eſſet ad ſcribendum, ſemel tamen arrepto calamo tanta concinnitate, ordine et perſpicuitate ſcribebat, vt omnibus ſatisfaceret. Lectionem non omnem quidem contemnebat, aſt modicam tamen adhibebat, paucis libris inſtructus, eo quod tot in illis vana, inutilia, ſuperflua eum offenderent. Ingenium autem vaſtum et vi quadam ignea diuinum nactus, ſoliditatem, accurationemque ita ſeruauit, vt merito geometricum dici poſſit. Inde factum, vt memoriam, licet fidam ſatis et patentem, multis paraſangis ſuperauerit iudicandi acies in abditiſſima rerum penetralia, inſolita celeritate penetrans, et cum ſenſu exquiſito, recto et acuto, animi iudicium, non minus de rebus profundiſſimam meditationem poſtulantibus, quam de iis, quae quotidie in vulgus occurrunt, formans. Huic iunxit amorem veritatis non niſi cum morte dimiſſum, quem ſinceritas animi ita ſuſtentabat, vt totus candor eſſet, hocque charactere ab aliis cuperet diſtingui, nec morum elegantiam, ad falſitatem animi vnquam pateretur relabi. Vnde errori quidem ex ignorantia profecto facile ignouit, aſt mendacium hoſtis implacabilis perſecutus eſt. Cumque animo vere bono vteretur, docilitatem eam a natura accepit, quae ampliſſimis ſcientiarum campis ſufficeret, quaeque emendare errores facile pateretur. Inde enata modeſtia, tantae virtutis, vt cum pertinaciam

naciam ex ſuperbia ortam ei aduerſarii obiecerint, in iis caſibus, quos accuſabant, oſtenderit, nihil tale infixum eſſe animo, facileque ſe veritati cedere. Mores autem mites et humanos adeo amabat, vt vehementiam omnem cane peius et angue oderit, infenſiſſimos hoſtium latratus ſimili voce nunquam excipiens, iraeque atque affectuum intemperiei philoſophica virtute moderatus, pacemque, ita venatus, vt iniurias quamuis atrociſſimas facile obliuiſceretur, paratiorque eſſet ad ſepeliendos aliorum errores, quam memoria recolendos et obelo configendos. Addi his debent amicitiae conſtantia atque fides, et conſcientiae integritas nulla perfidia contaminata, facilitas animi a ſuſpicione libera, et in partes meliores prona, certe ſententiam ab incertis circumſtantiis prouide continens, et ad reconciliationem ſponte accurrens. Cumque coelebs viueret, ſemel tantum caſtitatem laedendo [b], *humilitate* coram Deo, et humanae imbecillitatis recordatione illum errorem pie emendauit. Tantam autem Deo creatori reuerentiam exhibuit, vt *maxima cautione* et prudentia de eo loqueretur ſcriberetque, et pro exiſtentia *Dei aduerſus impios* demonſtranda, quamcunque pugnam laetus ſuſciperet: vnde non niſi inuita ei veritate atheiſmus et ſcepticiſmus obiectus eſt. *Nunquam* autem theologiae fines laceſſere ſuſtinuit; ſed rationis lumina eo *retulit*, vt fidei inde certiſſima emolumenta naſcerentur. Vnde qui inimicam iudicarunt reuelationi eius philoſophiam, aut noluiſſe aut nequiuiſſe eum intelligere cenſendi ſunt. Qui autem fidem non ſeruauiſſe eccleſiae Romanae clamitant, aut de altaris ſacramento eum ab illa deuiaſſe conqueruntur, non recordantur, et pie eum in illius gremio obiiſſe, et transſubſtantiationis dogma philoſophicis luminibus illuſtrauiſſe, quamuis accidentium laruas negligeret, et pietatem laudabilem ad finem vitae conſeruauiſſe, omnem autem doctrinam ſuam eccleſiae iudicio humiliter ſubieciſſe. Hactenus Bailletus. Qui cum laudatorem magis quam hiſtoricum in his egerit, nec viderit in Carteſio quicquam reprehenſione dignum, nos, poſitis partis ſtudiis, ſincero calamo deſcribemus, quid laudandum videatur in viro ſummo, quid culpandum merito, vt et virtuti meritisque ſuis conſtet honos, et habeant, qui philoſophari cupiunt, quibus exemplo maximorum virorum diſcant vitare deuia, regiamque viam recte tenere.

Laudes Carteſii.

§. XXXI. Accurate autem ad Carteſii hiſtoriam et philoſophiam attendentibus, eiusque conatus emendandae philoſophiae cum iis, quae ante eum ſuſceperunt magni in orbe philoſophico heroes comparantibus manifeſtum erit, fuiſſe eum virum ingenio maximo vereque philoſophico praeditum, adeoque ei, quod ſuſceperat, negotio omnium aptiſſimum. Nam et naturali pollebat iudicandi acie, et celeriter atque alte in veritatis cauſſas, et nexus propoſitionum penetrabat, poſitisque ſemel principiis claris et euidentibus, quid ex illis conſequi neceſſe eſſet, praeclare intelligebat.

b) Filiam extra matrimonium genuerat, quae quinquennis magno parentis luctu obiit.

ligebat. Quam iudicii vim ſatis produnt innumera, quae pulcherrime de natura animae humanae monuit, quaeque noua tunc erant nullisque cognita hactenus. Nec minori fertilitate imaginandi virtutem ſeſe in Carteſio exſeruiſſe et elegantem imaginum ſeriem atque ordinatam quaſi aciem praeclare diſpoſuiſſe, ingenioſum phyſiologiae nouae aedificium ſatis ſuperque comprobat. Quas naturalis ingenii Carteſiani virtutes auxit et perfecit ſcientiarum mathematicarum cognitio, qua multos alios anteuertebat. Earum enim praeſidio didicerat euitata ſcholaſticae methodi confuſione ordinem in cogitando ſeruare, notiones formare perſpicuas et adaequatas, partes quaeſtionum enumerare omnes, ideas inter ſe comparare, reſectisque iis, quae ad rem non faciebant, iis inhaerere, ex quibus velut propoſitionibus vniuerſalibus et fundamentalibus, axiomatibusque particulares veritates rite deducerentur. Cuius elegans ſpecimen dedit in diſſertatione *de Methodo*, de qua cum infra dicendum ſit, hic alia non cumulamus. Ita ordinis, perſpicuitatis, et methodi auxilio adiutus, mirum non eſt, profunde eum in haud paucas veritates penetrauiſſe. Acceſſerunt his virtutes animi, quae ad regendum intellectum plurimi faciunt, inter quas eminuit in viro ſummo animus excelſus, magnus, et a iuuentute ſibi ea fiducia praeſens, vt ſine cortice natare, contemtisque ducibus incertis, tum de via veteri tritaque dubitare et recedere, tum nouam ſolus inire auderet. Aderat etiam rectus in eo animus, qui conculcatis praeiudiciis auctoritatis, antiquitatis, ſectae, commodi, et ſimilium, quibus velut peſte quadam corrumpi ſolent philoſophantium ingenia, ad naturam obiectorum, quae exploranda ſibi delegerat, candide attendebat, et vnam inquirendae veritatis metam ſibi figebat. Ita vero philoſophiae ſcholaſticae, quam a pueritia imbiberat, horror quidam et auerſio enata eſt, qua eiicere eam totamque deſerere, quam paciſci inter lucem et tenebras, illique noua miſcere malebat. Recta haec via fuit, quam ingreſſus ad emendandam philoſophiam longe felicius, quam multi ante eum alii, potuit graſſari. Eam cum ſemel elegiſſet, magni animi conſtantia per totam fere vitam abſoluit, et nec muneris, nec coniugii, nec aliarum, quae enaſci in vita philoſophantibus ſolent, circumſtantiarum impedimentis in eo curſu ſufflaminatus eſt, operam in eo collocans, ne amicorum interpellationes meditationes ſuas turbarent, quem in finem ſolitudinem Egmondianam prudenter elegit. Quis non Carteſium ad emendandos immutandosque philoſophiae vultus iis mediis acceſſiſſe fateatur, quibus pauciſſimi alii tantum opus aggreſſi ſunt. Nec a diſciplinarum ſubſidiis vacuus fuit, quas adoleſcens magna contentione didicerat, nec a lectionis copia tantum imparatus, quantum voluit videri, vt ſupra iam obſeruatum. Mille itaque fauoribus fati feliciter de philoſophia diſponentis inſtructum Carteſium reformare ſapientiam naturalem aggreſſum eſſe, et his artibus plurimum profeciſſe, adeoque mereri vt inter maxima ingenia, qui in orbis philoſophici theatro comparuerunt,
 nume-

numeretur, non nos modo fatemur, ſed concinit quoque, quicquid ingeniis diuinis, meritisque immortalibus pretium nouit ſtatuere. Teſtes volumus non innumeram modo ſectatorum cohortem, ad haec noſtra tempora durantem, in qua viri fuere hodieque ſunt praeclariſſimis doctrinae ſpeciminibus ingentem nominis famam adepti, ſed alios quoque eosque haud paucos viros eruditos, quibus ſectarium quidem Carteſii ſtudium merito diſplicuit, aſt qui nulli tamen dubitauerunt, debitis eum cumulare laudibus, iisque, quae recte ab eo prudenterque dicta ſunt, ſunt autem plurima, calculum adiicere. Cuius generis teſtimonia de Carteſio in tanto applaudentium aceruo plurima facile eſſet colligere, ſi ſpecialem Carteſii et Carteſianae philoſophiae hiſtoriam ſcriberemus: adeundus autem eſt Thomas Pope-Blovntivs [c], qui multa collegit. Ne tamen hoc loco abeamus ἀσύμβολοι, ex innumeris fere, duos producimus, praeſtantiae ingenii Carteſiani teſtes idoneos, iuſtosque doctrinae meritorumque eruditione partorum arbitros, viros illuſtres Pavlvm Pellissonivm et God. Gvil. Leibnizivm. Quorum ille ita de Carteſio pronuntiat [d]: *Admiror Carteſium, quem maximi apud nos geometrae Fermatius et Roberualius, quibus ego magiſtris et amicis vſus ſum, inter primos et praeſtantiſſimos orbis geometras numerare nulli dubitant. Meditationes eius metaphyſicae ſublimes ſunt, et cum nobiliſſimis religionis Chriſtianae veritatibus ſatis amice conſpirant. Eleganter quoque ſcripta eſt eius methodus, quam cum puer fere deperiiſſet, iam praeſtantiſſimum ſpecimen iudicii accurati ſenſusque recti iudico. Et profecto, quis vel ingenii vel inuentionis quid amplius praeſtantiusque excogitauerit pulcherrimo illo, quod conſtruxit de mundo problemate? quem noſtris oculis expoſuit, noſtrisque diſputationibus tradidit diuina ſapientia. Addo his laudibus de hoc ſummo philoſopho, quod et alibi me feciſſe memini, praeſtitiſſe ſe eum virum bonum, eumque vere ſe exhibuiſſe; ſuum autem ſyſtema non neceſſitatis titulo obtruſiſſe, vt ſectatores nonnulli nimis illi addicti faciunt, ſed poſſibilitatis nomine commendauiſſe. Sunt tamen inter noua eius dogmata, quae plane horreo* etc. Reſpondit ad ea Leibnizivs ita, vt, *quamuis iuuenum multorum morem improbet materiam Carteſii crepantium, vt habeant, quibus veteres contemnant, et doctrinae antiquae nuntium mittant; licet etiam moneat, falli eos, qui eo ſolo contenti plus vltra non ſapiunt, cum in geometricis quoque, limitibus ſe nimis circumſcripſerit; fatetur tamen, ſe Carteſium maximi facere, eo quod doctiſſimum ſe demonſtrauerit, pluſque legerit, quam ſectatores eius credant: poſſeque de eo dici: eſſe eum ex illis, qui plurimum omnium inuentis anteceſſorum addidere.* Alio autem loco [e], poſtquam ea reprehendiſſet, quae in Carteſiana philoſophia ipſi diſplicebant, addit: *Sed iſta tamen omnia minime impediunt, quin Carteſium*

c) Cenſur. cel. auct. p. 1014.

d) Lettres de Mr. Leibniz et Mr. Pelliſſon de la tolerance p. m. 339.

e) Hiſt. Sap. et ſtult. a Chr. Thomaſio edita p. 122.

ſum inter maximos viros cenſeamus, qui generis humani opus augere atque etiam inter errandum proſunt. Itaque Pythagoram, Democritum, Platonem, Ariſtotelem, Copernicum, Galilaeum, Baconum et Carteſium, (quibus Ioachimum Iungium adderem, ſi ſcripta eius extarent) aliosque, qui ſibi homines immortalibus meritis obſtrinxere; tamdiu colet poſteritas, quamdiu memoria hiſtoriis, et virtuti veneratio erit. Adderemus DANIELIS [f] doctiſſimi ex Ieſuitarum ſodalitio Carteſii aduerſarii cenſuram, omnino philoſopho decoram, niſi ad ipſum eius libellum elegantiſſimum, et in Carteſianae philoſophiae examine omnium minime negligendum lectorem ablegare nos iuberet inſtituti ratio, dicendorumque multitudo.

§. XXXII. Aequos nos hoc pacto Carteſio praebuiſſe nobis perſuademus, honoremque habuiſſe immortalibus, quibus vir ſummus eminebat, de philoſophia meritis, credimus. Verum vt nihil eſt ab omni parte beatum, fatemur quoque imbecillitatibus laborauiſſe Carteſium, haud infimi generis, easque obſtitiſſe, quo minus, quod ſuſcepit reformandae philoſophiae opus feliciſſimis auſpiciis abſoluiſſe ſit dicendus. Et pulchre quidem ingenium eius praeparauiſſe, et acuiſſe quoque iudicium diſciplinas mathematicas, non inficiamur, certumque putamus, hanc ei clauem naturae adyta in haud paucis reſerauiſſe; et accurate atque ordinate cogitandi artificium ſuppeditaſſe: praeterea a multis eum praeiudiciis, quibus impeditur veritatis inquiſitio, liberauiſſe. Aſt dolendum magnopere, virum ſummum, ingenii magis mathematici, quam ipſius artis, vitio in proportionibus, modisque haeſiſſe, et vitioſo argumentandi genere, cum modorum atque relationum harmoniam et proportiones indagaret, ad eſſentias rerum definiendas ea transtuliſſe, id quod haud vnius erroris fons ei extitit. Cuius rei exemplum atque teſtimonium, luculentum eſſe poteſt, definita per extenſionem materiae eſſentia, quae aperto errore eſſentiam cum modo confundit. Aſt hoc ſemel poſito non poterat non de impoſſibilitate vacui, de virium menſura et ſimilibus in nouos errores incidere. Certe ſi detectis modis eſſentialibus, vltra progreſſus, limites ſuperaſſet, quibus male retentus fuit, dubium non eſt, quin multa recte vidiſſet, quae aut ignorauit, aut perperam ſtatuit. Vnde eleganter dixit LEIBNIZIVS [g], Carteſianiſmum non in ipſa philoſophiae verae penetralia perueniſſe, ſed in veſtibulo [h] haerere, et atrium naturae vix eſſe ingreſſum, vnde ad propiora et ipſam audientiam naturae properandum ſit. Deinde probari in tanti nominis philoſopho non poteſt, quod inter poſſibilitatem et probabilitatem accurate non diſtinxerit, et quod ſupra Pelliſſonium obſeruantem audiuimus, contentus fuerit, ſi ita mundi ortum exiſtere potuiſſe, prout ipſe delinearat, concederetur. Magnum enim inter *Reprehendenda in Carteſio.*

 ter

f) Itin. Carteſii per mundum P. III. p. 185. add. SPANHEMIVS, Epiſt. de Nouiſſimis in Belgio circa res ſacras controuerſiis p. 57.

g) Leibniziana p. 7.

h) Antichambre de la philoſophie.

ter poſſibile et veriſimile diſcrimen intercedere, norunt, qui artis rationalis fundamenta et intellectus humani hiſtoriam paulo accuratius rimati ſunt. Vnde recte hoc nomine Carteſium reprehendit Cl. RVDIGERVS.[i] Quamuis ſubſcribere nolimus RAPINO [k] contendenti, Carteſium phyſiologiam ſuam pro fabula Romanenſi habuiſſe. Aliter enim ipſe CARTESIVS[l], qui ſatis modeſte ita pronuntiat: *Quamuis forte hoc pacto intelligatur, quomodo res omnes naturales fieri potuerint, non tamen ideo concludi debet, ipſas reuera ſic factas eſſe. Nam quemadmodum ab eodem artifice duo horologia fieri poſſunt, quae quamuis horas aeque bene indicent, et extrinſecus omnino ſimilia ſint, intus tamen ex valde diſſimili rotularum compage conſtant: ita non dubium eſt, quin ſummus rerum opifex, omnia illa, quae videmus, pluribus diuerſis modis potuerit efficere. Quod equidem verum eſſe lubentiſſime concedo, ſatisque a me praeſtitum putabo, ſi tantum ea quae ſcripſi talia ſint, vt omnibus naturae phaenomenis accurate reſpondeant. Hocque etiam ad vſum vitae ſufficiet, quia et medicina, et mechanica, et ceterae artes omnes, quae ope phyſicae perfici poſſunt, ea tantum quae ſenſilia ſunt, ac proinde inter naturae phaenomena numeranda, pro fine habent. Et ne quis forte ſibi perſuadeat, Ariſtotelem aliquid amplius praeſtitiſſe, aut praeſtare voluiſſe, ipſemet in primo meteorologicorum, initio capitis ſeptimi expreſſe teſtatur, de iis, quae ſenſui non ſunt manifeſta, ſe putare ſufficientes rationes et demonſtrationes afferre, ſi tantum oſtendat, ea ita fieri poſſe, vt a ſe explicantur. Sed tamen, ne qua hic veritati fraus fiat, conſiderandum eſt quaedam eſſe, quae habentur certa moraliter, hoc eſt, quantum ſufficit ad vſum vitae, quamuis ſi ad abſolutam Dei potentiam referantur, ſint incerta. Praeterea quaedam ſunt, etiam in rebus naturalibus, quae abſolute et plusquam moraliter certa exiſtimamus,* etc. Nempe in ea ſententia erat Carteſius, ſufficere in demonſtrandis rationibus ſenſuum teſtimonio non patentibus, ſi afferatur hypotheſis, qua phaenomenis ſenſibus obuiis fiat ſatis; licet alia quoque dari poſſit, quae eadem praeſtet. Aſt hoc pacto, non minus Ariſtotelis vel Epicuri phyſiologia admitti poteſt, quam Carteſii, ſi de ſola poſſibilitate, deque hypothetica rationum veritate ſermo ſit: id quod vero ſitienti minime faciet ſatis, qui, vbi quoque hypotheſin adhibere cogitur, talem adducit, in qua circumſtantiarum et rationum inter ſe apte cohaerentium, et cum phaenomenis pulchre concordantium harmonia magnam gignit veriſimilitudinem, vnde quo ſimplicior hypotheſis, legibusque naturalibus conuenientior, imprimis autem experientiae ſpeciminibus confirmatior, eo probabiliorem rerum naturalium ſiſtet analyſin. Ad quod ſi attendiſſet Carteſius, abſtinuiſſet forte a nonnullis, quae vel naturae legibus aduerſantur, vel praeter ſolam poſſibilitatem veriſimilitudinis habent nihil. Tacemus,

i) Phyſ. diuin. L. I. c. 1. ſ. 1. §. 39 ſeqq. p. 13 ſqq.
k) Reflexions ſur la philoſophie §. 23. T. II. Opp. p. 353 ſeqq.
l) P. IV. Princip. philoſoph. §. 204 ſeqq. p. m. 167 ſeq.

cemus, quod in Carteſio reprehendit ISAACVS VOSSIVS [m], ſupponere quidem philoſophum notiones communes, claras, diſtinctas, poſtulata afferre ſatis aequa, et cum ratione non deneganda; aſt deinde in demonſtrationis ſerie alia inſerere, nec certa nec perſpicua, dimiſſisque principiis euidentibus *ad* hypotheſes neque euictas, neque euincendas vnquam, ſoloque *ingenio* ſuo enatas, quales ſunt globoli, particulae ſtriatae, elementa tria *inuiſibilia* etc. recurrere. Nihil autem magis Carteſium a veritatis via, quam *tam* felicibus auſpiciis ingreſſus erat, in deuia abduxit, quam ſtudium ſectam condendi, quae omnes alias ſuis ſedibus expelleret, vtque is haberetur, qui errores diuturnos, quos ſeminauiſſet philoſophia, duobus annorum millibus regnans, ſolus expuliſſet, orbemque philoſophicum ab iſta tyrannide liberauiſſet. Non fieri iniuriam Carteſio a nobis hoc ei ſectae ſtudium hancque φιλοκομπίαν obiicientibus, quicquid de eius modeſtia iactet Bailletus, hiſtoria eius ſupra enarrata facit teſtatiſſimum, et vel vna in Regium partes Carteſianas relinquentem, et eclectico more philoſophari incipientem indignatio paedagogica ſatis ſuperque euincit. Nec in aliis quoque circumſtantiis hanc ſibi gloriam ſe vindicare velle, diſſimulare potuit. Hac voluntate actus vehementer commotus eſt, cum Burdinum Ieſuitam publice oppugnaſſe philoſophiam ſuam intelligeret: ea pupugit philoſophum, cum Honoratum Fabri philoſophiae ſyſtema a ſuo diuerſum edidiſſe didiciſſet, eo quod Ieſuitarum ſodalitium factum iri Carteſianum ſperaret. Nec alia cauſſa fuit, cur tantis moliminibus Vltraiectinos, Leidenſesque motus contra ſuae philoſophiae decreta tam impatienter tulerit, vt ad ſupremarum poteſtatum auxilia tandem recurreret; quae ſane omiſiſſet, ſi indifferens ei fuiſſet, vtrum hypotheſes ſuae in iſtis academiis docerentur nec ne? Ita vero dum ſua aliis obtrudit, et indigne fert, ſi vel abiiciantur, vel refutentur, ipſe ſibi haud ſemel in veritate indaganda obſtitit. Vnde ex vero pronuntiauit LEIBNIZIVS [n]: *Fuiſſe Carteſium, vt a viris doctis dudum notatum, et ex epiſtolis nimium appareat, immodicum contemtorem aliorum et famae cupiditate ab artificiis non abſtinentem, quae parum generoſa videri poſſint.* Et alio loco de Carteſio monet [o], *virum hunc excellentiſſimae doctrinae veterum et recentiorum lumini, quod veritatis partem continebat, plurima de ſuo adieciſſe, aſt immenſam quandam et immodicam ambitionem ſtudiumque in caput ſectae emergendi ſeduxiſſe eum, vt hanc veritatum catenam, a ſe continuatam et auctam clauderet, et quaſi obſeraret; inde factum eſſe, vt ſectatores eam tantum per gyrum voluant reuoluantque et nihil addant vlterius; id vero non ſine veritatis detrimento fieri poſſe.* Neque pro Carteſio cauſſari quis poteſt, ipſum meditationes ſuas maximi nominis philoſophis examinandas dediſſe, et, mediante Merſenno, omnem lapidem mouiſſe, vt eorum obiectiones intelligeret. Nam ad hiſtoriam iſtarum obiectionum et inſtantiarum

 ſupra

m) De Nat. et propriet. lucis c. 4. p. 5. n) l. c. p. 117. o) Leibniziana p. 220.

ſupra enarratam attendentibus, palam erit, hoc ea tantum fini feciſſe Carteſium, vt praeuiſa philoſophorum tela contra hypotheſes nouas et inauditas eo felicius certiusque euerteret, iis autem, quae eorum aſſenſum meruerint, munitus maiori ſplendore in publicum prodiret. Vnde facile quidem ferre potuit, ſi contra quasdam eius meditationes nonnulla excepiſſent; aſt vbi reſpondiſſet, et ſatisfacere ſibi illum iſti negaſſent, indigniſſime id tulit, et nec diſſenſum ferre, nec reſpondere amplius ſuſtinuit. Id quod aduerſus Hobbeſium, et multo magis aduerſus Gaſſendum luculenter prodidit, manifeſtauitque, contradictionis diuturnae ſe eſſe impatientiſſimum, nihilque magis cupere, quam vt philoſophia ſua apud omnes triumphet. Inde, indignis tanto philoſopho, vbi reſpondere vel noluit, vel non potuit, contemtu vindicare aggreſſus eſt. Monuit quoque nonnemo p): *rationem ſcribendi, qua libros ſuos, etſi non omnes, tamen primum editos et fere de indiuiſis capitibus compoſuerat nouae philoſophiae conditor, peramplam ſane et grauem contradicendi materiam maximique momenti effata condemnandi praebuiſſe occaſionem. Scilicet rupto tandem poſt longas profundasque meditationes ſilentio, ſemet continuo filo introducere loquentem, et ſua, aliena, amica, inimica, vera, falſa, proba, improba eodem ore pronuntiantem, vt quid credat confirmetque, quid refellat et improbet, nonniſi multo labore, et repetita auctoris lectione dignoſci queat; quo ipſo facile acciderit, vt vera viri meditabundi ſententia haud obſeruetur vel intelligatur, ex aduerſo autem peregrina et falſa ei a iudice quoque non malo tribuatur. Egmondanae enim villae incluſum, a doctorum conſortio ſeparatum; veteris methodi pertaeſum, et vulgarem ſcientiam ceu ineptam et inutilem faſtidientem, dum priuatis vacet contemplationibus, et in certiora inquirat, parum curare, quibus verbis recepta ab omnibus veritas Vltraiecti vel Lugduni Batauorum exprimeretur, immo et ſuas meditationes iis quandoque enuntiationibus declarare, quae niſi meliorem habeant ſenſum quam prima fronte promittunt, etiam mitiſſimo homini non poſſint non ſtomachum mouere.* Recte hanc obſcuritatem Carteſii, eiusque cauſſas reprehendere virum hunc doctum, lectio ſcriptorum eius ſatis euincit: nec mirandum magnopere eſt, attendentibus, ex mathematicorum ſcholis ad philoſophiam Carteſium proceſſiſſe, ducemque elegiſſe methodum mathematicam. Quae, quamuis certiſſima ſit, et falli neſcia, ſi prudenter adhibeatur, poteſt tamen, ſi non meditantibus, certe legentibus meditata tenebras haud paucas obiicere. Nempe ſolenne mathematicis cogitationes ſuas ſignis notare arbitrariis, quorum vnus ille vſus eſt, vt diſtingui inter ſe, et comparari ſine confuſione queant. Eandem rationem in philoſophando quoque ingreſſus Carteſius, teſte diſſertatione *de Methodo*, in id potiſſimum primarioque incubuit, vt idearum, notionumque definitiones ex mente ſua ſtatueret; verbis arbitraria ſignificatione,

p) Vita Carteſii opp. phil. praemiſſa p. 6.

tione, et a recepto ſenſu haud raro abeuntibus deſignatas. Has cum in meditando velut fontes omnis cognitionis ſupponeret, non potuit non plurimis ad receptas vocum ſignificationes reſpicientibus eſſe obſcuriſſimus, viderique multa ſine ratione innouaſſe, quae ferri admittique poſſunt, ſi vocibus et definitionibus receptis exprimantur. Certe, obſcurum inde factum eſſe, nemo non videt, praeſertim, vbi nouas definitiones ſupponit magis quam affert et allegat. Tacemus quandam cogitationum ὑστέρων πρωτέρων confuſionem, eo quod parum attendiſſe videtur, quae cogitationum ſeries, qui ordo emicet, modo metam attigiſſet, id quod reprehendit in eo LEIBNIZIVS [q], Claubergium diſcipulum ideo magiſtro praeferens, quod ordinem, perſpicuitatem et breuitatem pulchrius meliusque ſeruauerit. Nihil autem magis Carteſii memoriam et meritorum gloriam contaminauit, quam plagii ſuſpicio: quod vitium ei viuo iam multoties obiectum eſt. Obſeruatumque LEIBNIZIO [r]: *praeclare eum in rem ſuam vertiſſe aliorum cogitata, hancque rem diſſimulatam ipſi in Suecia cum eruditis concertationes peperiſſe.* Valde ideo in eum inſurrexerunt eius aduerſarii, et magnam eo nomine in eum cumularunt inuidiam. Cuius exemplum lector ex HVETIO [s], capiat rogamus, quem hoc loco exſcribere non vacat, meretur autem legi, cum res ipſa multam inde lucem accipiat. Verum non ſolorum aduerſariorum haec accuſatio fuit, ſed viri quoque docti, quos aequos Carteſii admiratores et laudatores fuiſſe ſatis conſtat, hanc eius impotentiam animi libere culparunt, indignatique ſunt, non fuiſſe profeſſum Carteſium per quos profecerit. Poſſentque ſatis luculentae obſeruationes P. BAYLII [ſ], FONTENELLII [t], CROSAEI [u], MORHOFII [x], aliorumque afferri, ſi in ſpeciali Carteſii hiſtoria condenda noſtra verſaretur induſtria. Vnius tamen LEIBNIZII [y], verba adducemus, cum quod iuſtiſſimum meritorum alienorum, etiam Carteſii, fuiſſe arbitrum, ſatis conſtet, isque in excuſandis magis, quam confodiendis virorum doctorum infirmitatibus ſuam induſtriam laudabili exemplo poſuerit, tum quod rem omnem in manifeſta luce collocet. Scribit is hunc in modum, de arante alienis vitulis Carteſio: „Dogmata „eius metaphyſica, velut circa ideas a ſenſibus remotas, et animae di„ſtinctionem a corpore, et fluxam per ſe rerum materialium fidem, pror„ſus Platonica ſunt. Argumentum pro exiſtentia Dei, ex eo, quod ens „perfectiſſimum, vel quo maius intelligi non poteſt, exiſtentiam inclu„dit, fuit Anſelmi, et in libro contra inſipientem inſcripto inter eius ex„tat opera, paſſimque a Scholaſticis examinatur. In doctrina de conti„nuo, pleno et loco Ariſtotelem noſter ſecutus eſt, Stoicosque in re mo„rali penitus expreſſit, floriferis vt apes in ſaltibus omnia libans. In explica-

q) Leibniziana p. 181.

r) Hiſt. Sap. l. c. p. 114.

s) Cenſ. philoſ. Carteſ. c. 8. p. 115. Memoir pour le Carteſianiſme p. 24.

ſ) Dict. Tom. I. p. 681. Tom. IV. p. 4. 100.

t) Eloge de Mr. Leibniz.

u) Entretiens p. 320.

x) Polyhiſt. T. I. c. 24. §. 31.

y) loc. cit.

„plicatione rerum mechanica Leucippum et Democritum praeeuntes habuit, qui et vortices ipſos iam docuerant. *Iordanus Brunus* eaſdem „fere de magnitudine vniuerſi ideas habuiſſe dicitur, quemadmodum et „notauit V. Cl. Stephanus Spleiſſius, vt de Gilberto *nil dicam*, cuius „magneticae conſiderationes tum per ſe, tum ad ſyſtema vniuerſi applicatae, Carteſio plurimum profuerunt. Explicationem *grauitatis* per „materiae ſolidioris reiectionem in tangente, quod in phyſica Carteſiana „prope pulcherrimum eſt, didicit ex Keplero, qui ſimilitudine palearum „motu aquae in vaſe gyrantis ad centrum contruſarum rem explicuit „primus. Actionem lucis in diſtans, ſimilitudine baculi preſſi iam veteres „adumbrauere. Circa iridem a M. Antonio de Dominis non parum lucis „accepit. Keplerum fuiſſe primum ſuum in dioptricis magiſtrum, et in „eo argumento omnes ante ſe mortales longo interuallo antegreſſum, fatetur Carteſius in epiſtolis familiaribus, *nam in ſcriptis*, quae ipſe edidit, „longe abeſt a tali confeſſione aut laude, *tametſi illa ratio*, quae rationum directionem explicat, ex compoſitione *nimirum duplicis* conatus „perpendicularis ad ſuperficiem et ad eandem paralleli, *diſerte apud* Keplerum extet, qui eodem, vt Carteſius, modo *aequalitatem angulorum* „incidentiae et reflexionis hinc deducit. Idque gratam *mentionem* ideo „merebatur, quod omnis prope Carteſii ratiocinatio huic innititur principio. Legem refractionis primum inueniſſe Willebrordum Snellium, „Iſaacus Voſſius patefecit, quanquam non ideo negare auſim, Carteſium „in eadem incidere potuiſſe de ſuo. Negauit in epiſtolis, Vietam ſibi „lectum, ſed Thomae Harrioti Angli libros analyticos poſthumos anno „cIↄ Iↄ cxxxi editos vidiſſe, multi vix dubitant; *vſque adeo magnus eſt* „eorum conſenſus cum calculo geometriae Carteſianae. Sane iam Harriotus aequationem nihilo aequalem poſuit, et hinc deriuauit, quomodo „oriatur aequatio ex multiplicatione radicum in ſe inuicem, et quomodo „radiorum auctione, diminutione, multiplicatione aut diuiſione variari „aequatio poſſit, et quomodo proinde natura et conſtitutio aequationum „et radicum cognoſci poſſit ex terminorum habitudine. Itaque narrat „celeberrimus Walliſius, Roberualium, qui miratus erat, vnde Carteſio „in mentem veniſſet, palmarium illud, aequationem ponere aequalem nihilo ad inſtar vnius quantitatis oſtenſo ſibi a Domino de Cauendish libro Harrioti exclamaſſe: il l'a veu, il l'a veu, vidit, vidit. Reductionem quadrato-quadraticae aequationis ad cubicam ſuperiori iam ſeculo „inuenit Ludouicus Ferrarius, cuius vitam reliquit Cardanus eius familiaris. Denique fuit Carteſius, vt a viris doctis dudum notatum eſt, et „ex epiſtolis nimium apparet, immodicus contemtor aliorum, et famae cupiditate ab artificiis non abſtinens, quae parum generoſa videri poſſunt. „Atque haec profecto non dico animo obtrectandi viro, quem mirifice „aeſtimo, ſed eo conſilio, vt cuique ſuum tribuatur, nec vnus omnium „laudes abſorbeat; iuſtiſſimum enim eſt, vt inuentoribus ſuus honos

„conſtet,

„conſtet, nec ſublatis virtutum praemiis praeclara faciendi ſtudium refri-
„geſcat. Et vellem ego propoſitionum aut dogmatum, quae maioris mo-
„menti ſunt, auctores ſemper memorari, exemplo mathematicorum,
„qui Pythagorae, Platonis, et Archimedis et Euclidis et Apollonii, et
„Nicomedis et Dinoſtrati, et tot aliorum merita ſingulatim perpetua men-
„tione recognoſcunt. Optarim etiam, viros inſignes ſpem inanem am-
„pliandae tyrannidis in imperio philoſophico deponere, et ſectae conden-
„dae ambitionem exuere, vnde inepta partium ſtudia et bella literaria va-
„niſſima naſci ſolent, magno ſcientiae et pretioſi temporis detrimento.
„Non diſtinguuntur apud geometras Euclidei, Archimedei aut Apollonia-
„ni: omnium eadem ſecta eſt, ſequi aperientem ſe vndecunque verita-
„tem. Neque vnquam quisquam orietur, qui totum ſibi vindicabit pa-
„trimonium eruditionis, aut qui genus humanum ingenio ſuperabit, et
„omnes praeſtinguet ſtellas exortus vt aethereus ſol. Legamus Carte-
„ſium, laudemus etiam, immo admiremur; ſed non ideo reliquos ne-
„gligamus, apud quos multa et magna extant, quae Carteſius non anim-
„aduertit". Hactenus Leibnizius, cuius monitis prudentiſſimis bonus quilibet facile ſubſcripſerit, faſſus Carteſium alienis plumis haud raro ſe ornauiſſe. Non negamus, poſſe interdum duos ſcriptores eandem veritatem detegere, licet nihil inter ſe communicauerint: fatemur etiam, licere philoſopho, in veritate indaganda verſanti aliorum cogitatis et inuentis vti. Aſt illud ad integram meditationum ſeriem trahi non poteſt, hoc gratam et ingenui pudoris plenam confeſſionem poſtulat, indicantem per quem profeceris. Ex quo intelligi poteſt, quid de obiecto Carteſio plagio iudicandum ſit. Apologiam tamen pro Carteſio ſcripſit BAILLETVS [z], luſcus immo coecus in perſpiciendis herois ſui infirmitatibus, cuius excuſationes eo tendunt, vt affirmet: multitudinem eorum, qui ſimilem ante eum ſententiam profeſſi ſunt, extollere pretium et praeſtantiam philoſophiae Carteſianae, et inſeruire ad intelligendum, quanti facienda ſint ea, quae adiecerit, vel vt erronea corrigeret, vel vt temere dicta confirmaret, et quae ſine principiis et methodo aſſerta ſint, ſuo loco reponeret: certum quoque eſſe, plurimos eum auctores, quos tamen expilaſſe dicitur, ignorauiſſe: fatendumque plus eum vnum detexiſſe, quam reliquos philoſophos ſimul omnes, certe veriſimilitudinis excellentia et connexione propoſitionum omnes eum anteuertere. Adeo enim perfectum et abſolutum eius ſyſtema eſſe, vt mirum non ſit, ea omnia, quae a veteribus et recentioribus pulchre prudenterque dicta ſunt, emendata ſuisque locis repoſita apud eum inueniri, quanquam opus non ſit fingere, quod ex eorum ſcriptis ea excerpſerit. Ipſum vero Carteſium ita reſpondiſſe, euenire ſibi, quod homini accuſato; quod alphabethi literas, vel dictionarium aliquod expilauerit, eo quod literas et voces in iis contentas

z) Lib. VIII. c. 10. p. 315 ſeqq.

tentas adhibuiſſet. Ad concatenatam enim cogitationum ſeriem et conſequentiarum neceſſitatem reſpicientibus, omnibus patere, hoc furti genus honeſtiſſimum eſſe et innocentiſſimum, nec ſe peccaſſe magis quam oratorem, qui verba ex Calepino transſumſerit. Ipſum autem primae inuentionis gloriam minime affectaſſe, ſed contentum, quod meditationum ſuarum auctor fuerit, affirmaſſe, ſufficere ſibi, quod nihil aſſeruerit, quod non certa ipſi ratio dictitaſſet. Adeo quoque gloriae huius cupidum non fuiſſe, vt cum auctores duo ipſius ſcrinia expilauerint, ipſe impunes eos dimiſerit. Parum haec omnia ad rem facere, quilibet intelligit, qui reſponſiones Bailleti examinat. Ipſe enim fatetur Bailletus, rei euidentia conuictus, multa apud Carteſium inueniri dicta iam et inuenta ab aliis; quae etiamſi emendaſſet, ſuoque ſyſtemati infarſiſſet aptiſſime, aequum tamen erat, eorum nomina non taceri, quibus ducibus vſus erat. Nec a lectione veterum et recentiorum imparatum fuiſſe alio loco BAILLETVS [a], licet tecte ſatis, fatetur, et res ipſa loquitur. Nec de verbis vel propoſitionibus nonnullis ab aliis vſurpatis ſermo eſt, ſed de integris demonſtrationibus vel hypotheſibus quoque primariis, quarum vnus primusque auctor Carteſius videri voluit, quod nullo in argumento magis, quam in mathematico patuit, et a viris doctis euidentibus ſpeciminibus eſt comprobatum. Quod an duobus ſimul auctoribus euenire queat, lectori expendendum relinquimus. Ipſe autem Carteſius adeo ἀπαθὴς non fuit, vt non vehementer excandeſceret, ſi quis ſua ipſi ſurripuiſſet, vt ex iis, quae de Iſaaci Beckmanni plagio in eum commiſſo ſupra narrauimus, conſtare poteſt. Non inficiabimur, Carteſio in adoleſcentia et iuuentute per omnem literaturam vaganti alteque librorum lectioni immerſo, poſtquam adulta aetate de nouo ſyſtemate cogitare coepiſſet, multa recurriſſe, quae prius legerat, licet, vnde ipſi innotuiſſent, non eſſet recordatus, et hoc pacto in quibusdam excuſari eum poſſe putamus. Aſt haec illis omnibus non conueniunt, quae viri docti paſſim illi obiiciunt, quaeque ſatis produnt, libros et verba ſcriptorum eum coram fuiſſe intuitum, cum his ducibus in meditatione ſua interdum vteretur. Reliqua, quae in eo laudauit Bailletus, prolixius non examinabimus, quidque in virtutibus eius vel ſuſpectum vel reprehendendum ſit, ambitioſe exponemus: concedemus hanc viro ſummo gloriam, integre eum et philoſophice vixiſſe, nec has quoque ei laudes inuidebimus, a doctrina eccleſiae Romanae eum non declinauiſſe, quamuis ex iis, quae alibi de Carteſianis circa transſubſtantiationem placitis diximus, conſtet, nihil minus eum, quam mentem patrum Tridentinorum, expoſuiſſe; ſubſcribendumque putemus PELLISSONIO [b] affirmanti, impoſſibile eſſe, vt eius idea corporis cum doctrina Romanae eccleſiae de corpore I. C. in S. coena concilietur. Videant de his, quorum intereſt, et imprimis, qui hoc dogma ſtomacho philoſophico concoquere poſſunt,

a) L. I. c. 7. p. 18. b) l. c. p. 344.

poſſunt, vel pro *Carteſii* orthodoxia pugnant. Quin nec moroſe refragabimur, ſi *quis* putet pertinaciam, et alia vitia ab Hvetio [c] aliisque perperam ei *obiici*. De eo enim ex vitae eius hiſtoria conſtare poteſt. Iniquos autem eſſe, qui Scepticiſmum et atheiſmum ei obiiciunt, infra dicemus [d], quemadmodum audiendi non ſunt, qui impie eum obiiſſe, nugati ſunt [e].

§. XXXIII. Scripſit plurima Carteſius, philoſophica et mathematica, quorum fere omnium hiſtoriam iam tetigimus. Inter ea geometricis primum locum tribuit Petr. Dan. Hvetivs [f], ſatis acer Carteſianae philoſophiae cenſor, his dioptrica iungit, et tunc tractatum de paſſionibus animae; vltimo loco ponit principia philoſophiae. In meteorologicis iudicium non deſiderari fatetur, at experientiam, multorumque inde paralogiſmorum cauſſam eſſe deriuandam monet. Vulgaria autem in diſſertatione de methodo contineri iudicat, non tamen inutilia auctori ſuo ad quaedam feliciter detegenda. Omnium autem leuiſſimum ſcriptum eſſe cenſet, quod meditationes philoſophicas continet. Inde vero colligit, *imaginandi* facultatem primum, *ingenium* ſublime ſecundum, *iudicium* tertium apud Carteſium locum obtinuiſſe. Nobis non aliena prorſus a partis ſtudio haec Huetii cenſura videtur, cum ſatis probauerit Carteſius, iudicii acumine haud vulgari ſe vti, vbi hypotheſeos amore et praeiudicio faſcinatus haud fuit. Id vero ne Carteſiani quidem, et in his acutiſſimus Mallebranchivs [g] negarunt, tractationem *de Formatione foetus* omnium minime placere poſſe. Quae ſine dubio cauſſa fuit, cur in *editione Gallica recentiori* [h] nonnulla emendata, et ordini atque veritati reſtituta ſint.

Scripta Carteſii.

§. XXXIV. Vidimus hactenus Carteſianae philoſophiae natales, incunabula et adoleſcentiam, narrauimusque, vitam atque fata Carteſii exponendo, quo pacto in lucem prodierint magni viri cogitata, et in corpus aliquod coëuntia recepta fuerint Vltraiecti a Renero et Regio, oppugnata a Voëtio et commilitonibus, Lugduni Batauorum autem magnos viros fautores aſſeclasque nacta fuerint. Heydanum autem et Heerebordum poſt Regium primarios Carteſianae philoſophiae in vſum ſcholarum traductae doctores fuiſſe; et ſereniſſimas quoque foeminas Eliſabetham Palatinam et Chriſtinam Sueciae reginam plurimum illi tribuiſſe, innumeros vero aduerſarios eam expertam eſſe, prolixe ſatis tradidimus. Ita ad mortem Carteſii, et ſeculi XVII mediam partem Carteſianiſmi hiſtoriam ſuccincta narratione complexi ſumus. Poſtulat iam inſtitutum, vt quae fata poſt illuſtrem conditorem ſuum habuerit, quibus incrementis, impedimentis,

Fata philoſophiae Carteſianae poſt mortem conditoris.

c) loc. cit.

d) Conf. And. Ritteri Diſſ. de religione Carteſii.

e) Creigthon in Ep. ad Regium apud Daniel. Itin. Carteſ. P. II. p. 119.

f) Cenſ. phil. Carteſ. c. 8. §. 5. p. 107.

g) De la recherche de la verité L. II. c. 7. add. Moshem. ad Cvdworth. p. 153. 823.

h) Paris 1729. 12.

mentis, fautoribus et aduerſariis fuerit porro gauiſus, exponamus. Vbi dolemus, eandem Carteſianae philoſophiae hiſtoriae operam neminem hactenus tribuiſſe, quam in deſcribendis Carteſii rebus praeſtitit Bailletus. Quamuis enim de motibus ob Carteſianiſmum inter Batauos exortis complures diſſeruerint, nemo tamen hactenus fuit, qui totam Carteſianae philoſophiae hiſtoriam integra tractatione delinearet. Id quod eo magis miramur, quo magis non tantum in ampliſſimam ſectam hodienum nondum penitus exſpirantem tranſiit, et innumeris fatis memorabilem in theatro philoſophico locum meruit, ſed et plurima in naturalem potiſſimum et metaphyſicam philoſophiae partem commoda ex illa redundauerunt. Neque tamen nobis quoque ſatis arctis limitibus circumſcriptis Carteſianiſmi poſt conditoris fata caput attollentis hiſtoriam integram plenamque deſcribere licet, ſingularem enim tractationem ea poſtulat, ſed more noſtro ſtrictim ea afferemus, quae in vniuerſali philoſophiae hiſtoria omitti non poſſunt. Addemus autem vitas Carteſianorum nonnullorum ad finem paginae, breuitati conſulturi, quos omittere ob fatorum diuerſitatem in hac parte non licet, fonteſque indicabimus, vnde plura haurire lectori licebit.

Laeta initio Carteſianiſmi fata ſublato Carteſio.

§. XXXV. Sublato e viuis Carteſio, famaque de eius obitu non ſine mendaci circumſtantiarum rumore per Batauos ſparſa, actum de Carteſiana philoſophia eſſe, ſibi perſuadebant Carteſii aduerſarii, gaudebantque in ſinu, eſſe deſiiſſe eum, qui ſudes illis erat in oculis: ita enim ſperabant, fore, vt, quam nouitas commendaſſet et auctoris gratia, doctrina cito euileſcat. Aſt decepti ſunt miſere: Nam qui prius elegantia et perſpicuitate ratiociniorum Carteſianorum capti erant, dimittere doctrinam nouam eo minus voluere, quo minus veterem ſcholarum philoſophiam vt deamarent iterum, in animum potuere inducere. Inde et medici nonnulli in priſtina via haerebant, et theologi Lugduni Batauorum Bredaeque docentes eam porro commendare illuſtrareque pergebant. Quin et alii acceſſerunt, qui clamores Voëtianos impedire ſe paſſi haud ſunt, quo minus ad Carteſianam philoſophiam reſpicerent, eamque cum placitis theologicis conciliatam publice traderent. Inter eos, ſi non primus, quod quidem vult P. BAYLE [i], non vero patitur Heydani ſtudium ſupra iam memoratum, inter primos tamen et praecipuos fuit Chriſtophorus Wittichius vir doctus et diſertus [k]. Is enim cum adhuc apud Nouiomagenſes in miniſterio ſacro verſaretur, Carteſianae philoſophiae ſtudium addixit ſuum, Coccejii quoque partibus tum magno ſtudio inter theologos Bata-

i) Dict. T. IV. Art. Wittichius p. 509.

k) Natus eſt Briegae Sileſiorum Non. Oct. 1625. a patre iuriſprudentiae diſcendae cauſſa Bremam miſſus, theologiae ſtudium elegit, inque id diligenter Bremae, Lugduni Batauorum et Groeningae incubuit. Ita eruditionis diuitiis praeclare auctus ad Herbornenſe gymnaſium 1651. et biennio poſt Duisburgum vocatus eſt, vbi doctoris inſignia accepit. Inde Nouiomagenſibus operam collocauit ſuam, anno 1671. autem ad Lugdunenſem cathedram euocatus eſt, cui vsque ad annum 1687. praefuit, quo mortalitatem depoſuit. Vid. BAYLE l. c. IAC. GRONOVIVS in Orat. parent. BENTHEM. in Stat. ſcholaſt. et eccleſ. Batauorum P. II. c. 2. §. 100. p. 405. Eius Anti-Spinoſam edidit frater.

Batauos emergentes complexus. Id quod magnas quidem contentiones cum Samuele *Mareſio* et Melchiore Leydekkero illi attraxit, quibus tamen ita eruditum calamum oppoſuit, vt doctrinae cauſſa ad Leidenſem cathedram traduceretur. In qua conſtitutus eruditione, induſtria, perſpicuitate vitaeque innocentia tanta auctoritate eminuit, vt plurima inde incrementa Carteſiana philoſophia caperet, et frequenti is auditorio eam traderet. Sed ſcriptis quoque cauſſam Carteſii adiuuit, et impietatis ſuſpicionem ab eo remouit, vulgatis *Annotationibus in Ren. Carteſii Meditationes*, quae poſthumae prodiere, et imprimis edito *Conſenſu veritatis in ſcriptura diuina et infallibili reuelatae cum veritate philoſophica a Renato Des-Cartes detecta, cuius occaſione liber II. et III. principiorum philoſophicorum dicti Des-Cartes maximam partem illuſtrantur*, cuius editionem alteram, eamque auctam ipſe viuus adhuc vulgauit [l]. Hoc magiſtro praeeunte cum haud pauci, qui ſacrae doctrinae ſtudiis ſe dederant, ab eius ore penderent, factum eſt, vt diſcipulorum quamplurimi in Carteſii ſententiam pedibus irent. Quisquis enim vel theologiae vel medicinae diſciplinis addictus ſcholaſticae philoſophiae, veterisque παιδείας ſqualorem perhorreſcebat, et abiectis tricis Peripateticis elegantius ratiocinari, aut veritatem altius rimari cupiebat, pronis amplexibus Carteſiana dogmata excepit. Ita vero et methodus Carteſio familiaris inter Batauos et in vicinia ad theologos ampliſſimis conatibus traducta eſt, et principia metaphyſica Carteſii ad demonſtrandam religionis Chriſtianae veritatem et explicanda myſteria nonnulla adhibita ſunt. Idque tanta contentione, vt noua plerumque placere ſolent, tantoque ſtudio actum, vt praeter omnem expectationem eccleſiae ſcholaeque Batauorum Carteſii ſequacibus replerentur. Nec huius tantum terrae limitibus circumſcripta fuit fortuna doctrinae Carteſianae, ſed et excitata ab electore Brandenburgico Duisburgenſi academia cum ipſis fere eius ſcholae incunabulis Carteſiana philoſophia radices egit ampliſſimas. Quo loco praeſtantiſſime et praeclare de hac philoſophia meruit Ioannes Claubergius, vir doctus, acutus, et ad hoc eruditionis genus fere natus [m]. Is enim demonſtrato, mox poſt Carteſii mortem magno illo, qui inter ſcholaſticam et Carteſianam philoſophiam intercedit, diſſenſu atque diſcrimine, oculos multis aperuit, [n], vt ſobrie magis de philoſophiae huius ſtudiis ſtatuere, et non obſtantibus profeſſorum

l) Lugd. Bat. 1682. 4.

m) Natus eſt Ioannes Claubergius Solingae, comitatus Marchiae oppido VI. Cal. Mart. anno 1622. Bremae praeceptorem nactus Gerardum Neufuille, ſcholaſticam philoſophiam horrere coepit, et ad Carteſianam traductus eſt, cuius elementa accepit Lugduni Batauorum a Ioanne de Raei. Ita vero philoſophiae myſteriis initiatus praeclarae eruditionis laudes retulit, dignus iudicatus, cui in academia Duisburgenſi philoſophiae, et tum theologiae docendae munus crederetur, denatus prid. Cal. Ian. 1665. profeſſor theologiae primarius. Laudauiſſe eum Leibnizium, et ordinis, doctrinae et perſpicuitatis nomine Carteſio praetuliſſe, ſupra narrauimus. Peculiare autem eſt, quod IDEM Leibnizian. p. 147. tradit, dixiſſe Claubergium, ſe noſſe modum eloquendi naturam mentis, ſed noluiſſe indicare. Saepe autem in profundam quandam ecſtaſin abreptum eſſe cogitando, et aliquando ſic obiiſſe. Quales ecſtaſes Carteſianas ſalſe ridet P. DANIEL. Itin. Carteſ. per mundum P. I. p. 15. et imprimis p. 36. Claubergium petere videtur.

n) Duisburgi 1651. 8.

clamoribus ſapere diſcerent. Ita praeparatis animis cum praeter *Principia philoſophiae*, quae naturalem partem tantum explicant, reliquarum ſcientiarum philoſophicarum ſyſtema aut inſtitutiones Carteſius non reliquiſſet, ipſe iis vſus, quae in diſſertatione *de Methodo*, et in *Meditationibus* dixerat Carteſius, nouas *rationalis philoſophiae inſtitutiones conſcripſit*, et inuidiae declinandae cauſſa cum logica veteri comparauit [o]. In quibus licet non omne punctum tuliſſe nonnullis viſus ſit [p], merito tamen laudanda methodi perſpicuitas, et obſeruationum farrago haud contemnenda [q], ſimili conatu metaphyſicam aggreſſus in *Principiis philoſophiae ſiue ontoſophia et ſcientia prima de iis, quae Deo creaturisque ſuo modo communia attribuuntur* [r], Carteſii meditationes ſupplere, emendare, et metaphyſicam philoſophiae partem noua luce colluſtrare anniſus eſt. Tacemus ſcripta philoſophica alia, iunctim edita [s], quibus poſt Carteſium inter primarios huius doctrinae profeſſores meruit referri. Quod in Duisburgenſi academia pro propaganda philoſophia Carteſiana ſuſceperat Claubergius, id in Groeningenſi ſategerunt facere Iacobus Gouſſetius et Tobias Andreae. Et ille quidem licet orientalis literaturae ſtudiis ſe valde addixiſſet, magnum inde nomen conſecutus [ſſ], in academiam tamen iſtam a Braunio traductus, magna quoque induſtria philoſophiam Carteſianam extulit [t]; quam licet initio docere publice, aduerſariorum inſultus pertimeſcens, recuſaret, poſtea tamen et viua voce, et calamo pro Carteſii cauſſa pugnauit. Teſtes volumus, *diſſertationes pro Carteſio* duas, quarum vna, *Carteſianum mundi ſyſtema, non, vt quidam exiſtimant, periculoſum eſſe* euincere ſatagit [u]; altera ſiſtit *cauſſarum primae et ſecundarum realem operationem, rationibus confirmatam, et ab obiectionibus defenſam; de quibus etiam apologia ſit pro Renato Des-Cartes aduerſus diſcipulos eius pſeudonymos* [x]. Tobias Andreae [y] autem, qui in ea academia hiſtoriam Graecasque literas docuit, et Iacobi Reuii *Conſiderationibus theologicis aſſertionem methodi Carteſianae* et Henrico Regio, in *Breui explicatione mentis humanae*, a Carteſio, vt ſupra dictum, diuortium facienti; edita *Breui replicatione* reſpondit. Eadem philoſophiae Carteſianae fortuna Franequerae fuit, in qua ſchola Carteſianam philoſophiam licet prudenti moderatoque ſelectu valde promouit Hermannus Alexander Roellius, vir doctiſſimus atque acumine iudicii inſignis [z], quod

o) Logica vetus et noua, Solisbaci 1685.

p) CHR. THOMAS. Intr. in phil. aul. c. 2. §. 6. Praef. ad introd. in philoſ. rat. §. 12. p. 39.

q) BVDDEVS Iſagog. L. I. c. 4. p. 246. STOLLIVS Hiſt. lit. P. I. c. 1 §. 24. p. 412 ſeq.

r) Groeningae 1646. vid. REIMMANN. Hiſt. lit. Germ. P. IV. p. 69.

s) Amſtelod. 1691. 4. Vitam eius praemiſit Henr. Chr. Henninius.

ſ) Vid. PAVL. COLOMESII Biblioth. Orient. p. 244.

t) BENTHEM. l. c. p. 282.

u) Adiecta eſt tractatui de viua deque mortua fide Amſt. 1696. 8.

x) Leouard. 1716. 4.

y) Natus eſt Braunsfeldiae in Solmenſi comitatu, 1604. praeceptoresque habuit Herborniae Alſtedium et Piſcatorem, Bremae Nouauillanum 1628. Groeningae priuatim docuit, educationi filiorum Iac. Altingii praefectus. Tandem 1634. Graecas literas et hiſtoriam tradere iuſſus, obiit 1674. conf. BENTHEM. l. c. §. 28. p. 236.

z) Edidit eum comitatus Marchiae, promouit Dauentria ad eccleſiaſtis munus 1686. ad theologiam

quod in eleganti diſſertatione *de Religione naturali* [a] demonſtrauit. In ipſa Amſtelodamenſi vrbe Carteſio non defuiſſe ſectatores, Stephani Curcellaei exemplum probat, quem Carteſii *Principia philoſophica* Latine edidiſſe, ſupra narrauimus. Addi his poteſt Ioannes de Raei inter primos Carteſii diſcipulos conſpicuus, et imprimis Balthaſar Bekkerus, eccleſiaſtes Amſtelodamenſis. Hunc enim non modo famoſa controuerſia de negata operatione daemonum reddidit celeberrimum, quam infra, ad ſpecialem theologiae naturalis hiſtoriam delati, ex inſtituto enarrabimus; ſed et lites Carteſianae in Belgio fecere notiſſimum. Nam cum anno cIↃIↃCLVIII candidam et ſinceram admonitionem de philoſophia Carteſiana edidiſſet, *non quod philoſophiae iſtius cauſſam agere vellet, ſed vt rei ignaros doceret, quid de iſta philoſophia eſſet ſtatuendum, et vt fratres, vt ait in dedicatione, ſuos in Friſia moneret, quicquid illud ſit, quod huic philoſophiae obiiceretur, tanti tamen non eſſe, vt tantas mereatur turbas et nihil quidquam cum orthodoxia eccleſiae reformatae pugnare, ſed amice potius conſpirare*: placuiſſe quidem ob moderationem viſus eſt, non modo Schotano, ſed ipſi quoque Mareſio, infenſo Carteſianorum hoſti, praecipue vbi cum Voëtio in gratiam redierat. Aſt praeter expectationem ſuam Voëtianae factioni in Friſia valde diſplicuit; cumque *Catechiſmum* quoque edidiſſet, in quo petiiſſe Mareſium iudicabatur, dici non poteſt, quantas ipſi turbas et perſecutiones excitauerit Carteſianiſmi nomine Mareſius [b], quae tandem, traductis Carteſii hypotheſibus ad negatam daemonum operationem, ei funeſtae fuere. Tandem nec in Vltraiectina academia non obſtante Voëtii zelo defuere Carteſio aſſeclae, mereturque inter theologos eius ſcholae hoc nomine notari Franciſcus Burmannus. Tacemus alios multos, nec doctrinae laude, nec pietatis nomine carentes, qui pulchrum putarunt ſacrae diſciplinae Carteſianam ſapientiam iungere.

§. XXXVI. Credi vix poteſt, quanta alacritate viri docti in hanc nouam philoſophiam incubuerint, cuius res vt praeclare promouerent, non ſine ſarcaſmis et ſatyra in ſcholaſticam, quae tunc obtinebat, philoſophiam inuecti ſunt. Teſtis eius rei eſt ANTONIVS HVLSIVS [c], qui *publico exceptos eſſe ſibilo* conqueritur, *qui dicerent philoſophiam eſſe theologiae ancillam, cachinno vero, ſi quis termino aliquo philoſophico, etſi in theologicis tritiſſimo, vteretur.* Nempe *abſtinendum ſibi*, quod profitetur IO. BRAVNIVS [d], ſtatuebant, *ab omni prorſus vocabulo,*

Noua nomina theologorum Carteſianorum in Belgio.

giam docendam Franequera 1686. Vltraiectum 1704. denatus eſt 1718. De controuerſiis eius de generatione filii infra dicendum. Conf. Iudicium eccleſ. de Roëllio laudatum a Theol. Lugd. Bat. p. 1. 2.

a) Vid. Act. philoſ. Vol. II. p. 203. conf. BENTHEMI l. c. p. 322. Amicorum albis inſcribere ſolebat:

Non ego ſum veterum non aſſecla, amice, nouorum
Seu vetus eſt, verum diligo ſiue nouum.

Idem vero pleroſque theologos Carteſianos tenuiſſe ex dicendis conſtabit.

b) Accurate rem totam enarrat S. Rev. MICH. LILIENTHAL. pecul. diſſ. quae inter Selecta hiſtorica et literaria ſecundum locum p. 18 ſeqq. occupat. Qui quoque vitam viri famoſi vsque ad munus Amſtelodamenſe enarrat.

c) Theol. hypoth. P. II. p. 15.

d) Praef. ad doctrin. foederum.

lo, et dictione, quae non eſſet Latina; putabant enim iactabantque, horridum iſtum barbarumque ſermonem monachalis ſapientiae ſimul inuexiſſe in theologiam ſpinoſas quaeſtiones, diſtinctionesque, quae inſtar telae araneae multum habeant ſubtilitatis, ſed nihil ſoliditatis, multas habeant ſuperſtitiones, errores, haereſes. Nec hoc ſolum illos occupabat, ſed cum egregie de theologia naturali meruiſſe Carteſium crederent, eiectis ſpectris ſcholaſticis, nouas veritates ex ſchola Carteſiana ad theologorum cathedras traducere laborabant. Inter quas aſſertiones nobiliſſimae ſunt: euidentiam eſſe vnicum criterium veritatis, et ad hunc canonem veritates omnes, etiam theologicas, eſſe exigendas: dubitationem recte principium omnis cognitionis certae fallique neſciae venditari; loqui oracula ſacra de rebus naturalibus ſecundum captum hominum; ideam Dei ita innatam eſſe homini, vt inde euidentiſſima pro eius exiſtentia ratio duci poſſit: mundum eſſe indefinitum; primum cogitandi atque philoſophandi principium eſſe: cogito, ergo ſum; moueri terram circa ſolem ſuo loco nunquam motum; eſſentiam ſpiritus quaerendam in cogitatione, materiae in extenſione; affirmare et negare, id eſt, iudicare voluntatem, non intellectum: falli ſaepiſſime ſenſus; eſſe bruta non animalia ſed machinas; perſonalitatis rationem quaerendam eſſe in negatione; creauiſſe initio Deum materiam, eique certas motus, ordinis et quantitatis leges praeſcripſiſſe, vt primo eius impulſu ſemel commota, iuxta leges naturales impreſſas ſe ipſam fingeret componeretque: hancque rationem hodienum obtinere: adeo clarum eſſe congenitumque rationis lumen, vt non alia interpretationis norma circa ſcripturam ſacram poſſit adhiberi. Palmariae hae aſſertiones ſunt, quibus Carteſianiſmus aliam in haud paucis articulis faciem theologiae inter theologos Batauos finxit. Quibus deinde inaedificata ſunt dogmata alia: de attributis Dei abſolutis et relatiuis, de trina ſubſiſtentia perſonarum diuinarum, de creationis modo mechanico, de hexaëmero creationis, de mundi ſyſtemate, de Angelorum exiſtentia et eſſentia, loco et motu, de vnione animae et corporis, de Hominis ſenſibus, affectibus, imagine Dei, peccato originis et libero arbitrio, de ſubſiſtentia τοῦ λόγου eiusue perſonalitate, de Natura fidei, de Natura boni moralis, de Mortis indole, ſimilibusque. Quae enarrare hoc loco ampliori commentatione, eſſet extra oleas vagari, cum ad eccleſiaſticam recentioris aetatis hiſtoriam id pertineat, et in ſcholis theologorum ſoleat exponi. Conſulendi autem non illi modo ſunt, qui ſacrae ciuitatis annales condiderunt, vel polemicam theologiam tradiderunt [e], ſed imprimis ipſi ex Carteſianis theologi celeberrimi nominis WITTICHIVS, CLAVBERGIVS, ALLINGA, BVRMANNVS, HEIDANVS, aliique, cumque his conferendi, qui totis viribus Carteſianam hanc theologiam oppugnauerunt MARESIVS, LEYDEKKERVS, VAN MASTRICHT, aliique,

e) Capita pleraque huc pertinentia adductis auctorum locis ſuccincte exponunt IO. OLEARIVS in Synopſi controuerſiarum et ZACH. GRAPIVS in Theologia recens controuerſa.

aliique magno numero ab illis laudati, qui controuerſias Carteſianas inter theologos Batauos enarrarunt. Deſcribi autem vix poteſt, quantos inde motus, ſaepe funeſtos, reique ſacrae in eccleſiis Belgicis admodum noxios viderit illa aetas. Cum enim iam viuo Carteſio grauem dicam ſcripſiſſet Gisbertus Voëtius, isque theologos pleroſque in ſuas partes perduxiſſet, extincto, quem grauem in vita expertus eſt leoni inſultans coelum terramque miſcuit. Qui licet initio cum Samuele Mareſio contentionis ſerram reciprocauiſſet, cum eo tamen reconciliatus, theologum hunc magnorum animorum et irarum in partes contra Carteſianos pertraxit: quos ſecuti ſunt iunctisque vmbonibus in aciem proceſſerunt, Petrus van Maſtricht, Reinerius Vogelſangius, Fridericus Spanhemius, Melchior Leydekkerus, et integrae cohortes Deorum minorum. Ii et in cathedra, et in libris gangraenae huic, ita enim vocabant, latiſſime ſerpenti ſe oppoſuerunt, maxime vero ad magiſtratus conuerſi, et de impietate indies impudentius liberiusque graſſante vehementer conqueſti, armare in Carteſianos ſuperiores, et grauiſſimis interdictis pellere doctrinam infeſtis ſignis vehementer inſtantem totis viribus ſategerunt. Quae tamen omnia hoc loco enarrari non poſſunt, et vel in foederati Belgii hiſtoria ſacra, vel in ſpecialibus Carteſianiſmi annalibus latius debent exponi; imprimis autem arcanae rationes, quae indigniſſimis modis theologos inter ſe armauerunt, et in mutua viſcera tela vt adigerent, compulerunt, detegi. Ad quae recte tenenda conſuli ante omnes alios merentur IRENAEI PHILALETHAE, vel qui hoc perſonato nomine latet IACOBI RHENFERDII *Breuis et ſincera narratio de prima origine litium, quae per quadraginta annos eccleſias Belgicas conturbarunt*, vernacula edita[f], addique FRIDERICI SPANHEMII *Epiſtola de nouiſſimis circa res ſacras in Belgio diſſidiis*, comparari autem GOVSSETII *Apologia pro Carteſio*. Alios ex noſtratibus quoque, qui has controuerſias earumque hiſtoriam tetigerunt, cum nominauerint cel. PFAFFIVS[g], et SAGITTARIVS atque SCHMIDIVS[h], hoc loco non excitamus.

§. XXXVII. Multum nocuere Carteſianae philoſophiae incrementis hae controuerſiae, floremque laetiſſime exſurgentem velut imber quidam depreſſerunt. Et multum quidem ad id contulere Anti-Carteſianorum clamores et ſuſpiciones, qui cauſſam Dei agi, contaminari doctrinae puritatem, atheiſmo frigidam ſuffundi, eleuari reuelationis fidem, conculcari Chriſtianae religionis myſteria, et quae alia fuere ἐγκλήματα grauiſſima, non in cathedris modo academicis et libris eriſticis, sed in ſenatu quoque ſacro, immo ad plebem quoque et in ſuggeſtu ſacro conqueſti ſunt, et has querelas ſuas ad magiſtratus, academiarum moderatores curatoresque, *Impedimenta Carteſianae philoſophiae obiecta.*

f) Kort en opregt Verhaal van de eerſte Oorſprong der Broedertwiſten, die nu veertig Iaaren de Niderlandſche Kerken ontruſt hebben, Amſt. 1708. 8. Arcanam hiſtoriam harum controuerſiarum ibi detegi obſeruat Cl. LILIENTHAL l. c. p. 28. not. 10.

g) Hiſt. lit. theol. P. II. p. 299.

h) Intr. in hiſt. eccl. P. I. p. 925. P. II. p. 627.

que, ſynodorum praeſides, et quotquot auctoritate pollebant, detulerunt. Qui cum pauci rem omnem ab ouo, quod aiunt, incipiendo examinare poſſent, turbasque maximas merito timerent, prouidi, ne quid reſpublica et eccleſia detrimenti caperet, ſeueris interdictis Carteſianiſmi incrementa ſufflaminarunt, etſi extinguere eum minime poſſent. Ipſorum tamen Carteſii ſequacium culpa etiam factum, vt haec factio haud parum in Belgio deprimeretur. Et potior quidem cauſſa apud eos quaerenda eſt, qui intra limites, quibus ſe Carteſius prudenter continuit, non conſiſtentes, audacius ſe efferre, et temerariis magisque ſuſpectis aſſertionibus magiſtrum deſerere coeperunt. Cuius luculentum eſſe exemplum poteſt ſyſtema cauſſarum occaſionalium, quod tot obiectionibus et criminationibus aduerſus Carteſianam philoſophiam occaſionem dedit. Illud enim minime tactum erat Carteſio, aſt cum propior vnionis inter animam et corpus ratio eſſet explicanda, primus Ludouicus de la Forge ad id delatus eſt, quem ſecuti ſunt, qui ampliſſime illo vſi ſunt Mallebranchius, Petrus Syluanus Regis, Chriſtophorus Wittichius, et recentiorum Carteſianorum alii [i]. Valde id diſplicuit ex Carteſianis illis, quibus rectius factum viſum eſt, intra Carteſii limites ſubſiſtere: hos itaque velut Pſeudo-Carteſianos deteſtatus eſt, hisque magiſtrum oppoſuit IACOBVS GOVSSETIVS [k]. Et recentiori idem aetate obiectum a Cl. RVARDO ANDALA [l] Spinozae, Voldero, Clerico, Geulingio, quod Carteſianae doctrinae puritatem nouis et ſuſpectis hypotheſibus corrupiſſent. Quae occaſio extitit lepidiſſimo Carteſiani itineris per mundum architecto [m] ridendi recentiores Carteſianos, *quod non aeque addicti ſint ac primi ſectatores, magno iſti homini, et vnusquisque pro lubitu ſibi ſyſtema formet, ac libere addat vel demat, quodcunque placuerit, illi, quod formauit Carteſius, vndiquaque perfecto, quod attingere plane ſit corrumpere, ſic vt ſincerum Carteſianiſmum cum illuſtri Clerſelerio ſepultum eſſe credendum ſit.* His acceſſit malum longe deterius, et Carteſianiſmo prorſus peſtilens. Nempe vſi Carteſianis hypotheſibus Arminianorum et Socinianorum haud pauci, iique non contemnendae eruditionis viri, placita ſua a decretis Dordracenis deuiantia illis incruſtauerunt, et quicquid paradoxum, ſingulare, inauditum in eccleſia ſonabat, Carteſiano fuco illitum pictumque in forum adduxerunt, merceſque venales plurimum iſto colore commendauerunt. Ita vero grauis Carteſianam philoſophiam inuidia ſecuta eſt, cum patrocinari heterodoxiae videretur, et pallium crederetur eſſe, ſub quo liberioris audaciae quilibet latere ſanosque de Deo et diuinis ſenſus corrumpere poſſet. Id vero maxime in ſynodis eccleſiaſticis deploratum, de hac labe ad magiſtratus querelae delatae ſunt, et hinc cauſſa deriuanda eſt, cur Carteſiana factio inter ſtatus Belgii foederati fautores paucos repererit [n]. Nemo tamen maiorem Car-

i) Conf. ſi placet, quae diximus in Hiſt. de Ideis p. 252 ſeqq.

k) De cauſſar. primae et ſecundarum operatione.

l) In Examine ethicae Geulingii diſſ. I. §. 3 ſq. p. 3.

m) P. I. p. 5. 6.

n) Conf. BAYLE Dict. T. IV, art. Wittichius p. 509.

Carteſianae philoſophiae exiſtimationi maculam inuſſit, quam qui anonymus prodiit, auctor peſtilentis libri: *Philoſophia ſcripturae interpres*, quem LVDOVICVM MEIERVM medicum Amſtelodamenſem eſſe poſtea compertum eſt [o]. Is enim tam effreni impudentia machinis Carteſianis, in reuelationem diuinam, et fidem Chriſtianorum ſanctiſſimam inſurgere coepit, vt cuncta merito tumultu replerentur, et ipſi Carteſiani eius impietatem toto pectore deteſtarentur, id quod imprimis fecere Heydanus atque Wittichius. Ipſa folia medici audacis autem et magiſtratus auctoritate ſuppreſſa ſunt, et certatim auctor theologorum, Voëtii, Mareſii, Arnoldi, Vogelſangii, Schotani telis confoſſus eſt. Idem vero cum feciſſet Ludouicus Wolzogenius isque Carteſianis placitis liberius inſiſteret, cum famoſo auctore facere iudicatus, et ideo a Iohanne van der Wayen publice accuſatus, et Socinianiſmi a claſſibus eccleſiaſticis ſuſpectus habitus eſt [p], vnde nouae turbae exortae ſunt, alibi latius exponendae. Meierum excepit Benedictus de Spinoza, qui cum Carteſianam philoſophiam ad impietatem ſuam incruſtandam adhibuiſſe crederetur, valde inde ignominia apud multos illa cumulata eſt. Erat enim Spinoza in Carteſii philoſophia haud perfunctorie verſatus, eiusque principia geometrice demonſtrata ediderat. Hinc cum vnam tantum dari ſubſtantiam in ſuo ſyſtemate, velut cardinem, ſuppoſuiſſet, eamque duabus modificationibus, cogitatione et extenſione conſtare affirmauiſſet, ipſi Carteſio enatae inde conſequentiae ſatis impiae imputatae ſunt, quod eius illas philoſophia genuiſſet. Qua in re iniuriam factam eſſe Carteſio, omnino fatendum eſt, qui cum eſſentiam ſpiritus in cogitatione, materiae in extenſione poneret, hasque ſibi e diametro oppoſitas eſſe fateretur, duas inde easque diuerſiſſimas ſubſtantias eſſe, ſpiritum et materiam, concluſerat. Attamen licet haec ita ſe haberent, Carteſiana tamen philoſophia in Spinoziſmi ſuſpicionem rapta, huncque genuiſſe credita eſt. Id quod magno conatu demonſtratum iuit IOANNES REGIVS, qui *Carteſium Spinoziſmi architectum* edidit. Quam tamen ab eo calumniam depellere ſtuduit RVARDVS ANDALA edito *Carteſio vero Spinoziſmi euerſore, et phyſicae experimentalis architecto* [q]. Qui tamen non negat, Spinoſam, Geulingium hisque ſimiles degeneres eſſe Carteſii diſcipulos.

§. XXXVIII. Nouorum autem Carteſianiſmo fatorum ſeriem aperuit Cocceianiſmus, circa idem tempus in Belgio foederato enatus. Nempe cum magna linguarum orientalium, reliquique, qui ad interpretandam ſcripturam ſacram requiritur, apparatus copia abundaret Ioannes Cocceius, profeſſor Franekeranus, et tandem Leidenſis, isque ſacrae ciuitatis hiſtoriam cum V. et N. Teſtamenti vaticiniis compararet, et peculiarem inde interpretandi diuinas paginas excogitaret modum, inque haud paucis a *Cocceianae lites Carteſianis immiſtae.*

 con-

o) Vid. BENTHEM. l. c. c. 2. p. 59.
p) Similem tragoediam in Belgio foederato anno 1707. excitarunt lites Ioncurtianae.
q) Franek. 1719. 4.

conſueta Reformatae eccleſiae interpretatione abiret, nouam autem ipſius theologicae doctrinae methodum iſtis hypotheſibus inaedificaret, magnis ex ea re contentionibus motibusque eccleſia Belgica concuſſa atque agitata eſt, quorum hiſtoria apud eos quaerenda eſt, qui rerum eccleſiaſticarum notitiam pandunt. Parum autem ipſe Cocceius philoſophiam curabat [r], totus theologiae propheticae certisque canonibus hermeneuticis intentus; cum autem is Mareſium, Voetium ſimilesque haud paucos aduerſarios nactus eſſet; et ferre illi non poſſent, inualeſcere factionem Cocceianam, ad arma conclamatum coelumque terrae commiſtum eſt, et vt inuidia cumularentur Cocceiani, cum Carteſiana, eam familia facere, et eandem inflare tibiam ad euertendam eccleſiae orthodoxae doctrinam, aduerſarii conqueſti ſunt [s]: cauſſati, arctam Carteſianos et Cocceianos neceſſitatem iungere, qua alterum genus alterius cauſſam ſtrenue agat: quamuis nonnulli ſatis aperte profeſſi ſint, ſibi nihil cum Carteſio eſſe negotii [t]. Ita vero dum aduerſariorum inuidia Cocceianiſmum cum Carteſianiſmo copulat, factum, vt nonnulli ex Carteſianis, auctoritatis praeiudicio philoſophiae praeſidio ſoluti, in Coccei partes diſcederent, et non omnia quidem, aſt complura tamen eius decreta rata haberent. Id quod nouo ardore incendit vtriusque partis hoſtes, qui reprimere has acies vehementer ſtudebant. Ab eo tempore magno eccleſiae malo ex vno fonte duo contentionum flumina dimanarunt, ex quibus largiter hauſit Erynnis Belgica. Cum enim theologi et Carteſii et Coccei partes ſequentes viderent, ſibi cum communi hoſte rem eſſe, ſyncretiſmo quodam coeuntes aduerſus hoſtes hos iuncto ſtudio pugnarunt, et vnam ſibi cauſſam eſſe certandi videntes in foedus conſpirauerunt. De quo ita GALENVS FARELLVS [v], Cocceio valde addictus, diſſerit: *In philoſophia Carteſio, in theologia Cocceio faueo, quantum licet viris doctis, non tamen iuro in heroum illorum verba et conceptus. In multis magnos illos viros ſequor, in quibus fratres ab illis recedunt, ipſis obloquuntur, quia, vt clare percipio illorum conceptus, vt veri, ſic maximi vſus ſunt in theologia reformata.* Et porro [x]: *Datur vigetque dictos Cocceianos inter et Carteſianos Chriſtiana animorum vnio, ſine vlla praecedenti confoederatione. Quae vnionis huius cauſſae? quaeris, manifeſtae et apertae ſunt, quippe horum antagoniſtae ipſos vniuerunt, dum iisdem libellis petebantur et dicti Cocceiani et Carteſiani; coniunxit illos conſenſus in fundamentalibus, libertas in philoſophicis; vnionis neceſſitas ob communes hoſtes, ac praecipue veritatum mutua amicitia.* Ita conflictu cum communi aduerſario inito, pro pretio et auctoritate rationis et hypotheſium

r) Immo Lugduni Batauorum Io. de Raei philoſophiam Carteſianam profitenti ipſe ſe Cocceius oppoſuerat. BENTHEM l. c. p. 62.

s) Conf. BAYLE Dict. T. II. p. 311. not. A. art. Dreſſerus. ARNOLD. Hiſt. Haer. et Eccleſ. P. II. p. 504.

t) Vid. HVLSIVS Theol. Hypoth. P. II. p. 32.

v) In Diſſ. hiſt. de nouiſſimis in Belgio litibus praef.

x) pag. 131.

ſium in ſcripturae ſacrae interpretatione diſputatum eſt, conquerentibus Voëtianis (hoc enim ducis ſui nomine potiſſimum contraria factio appellabatur) euerti ſenſum oraculorum ſacrorum ex ingenii cuiuslibet commentis ſub *rationis* et philoſophiae nomine obtruſis. Magnis autem animis et non minore eruditione contra Voëtianos Cocceiani pariter atque Carteſiani pugnarunt, et imprimis in id conniſi ſunt, vt oſtenderent, hypotheſes, quas velut profanas reiiciebant Voëtiani, nec ſacris literis nec pietati et doctrinae ſalutari contradicere, qua de re imprimis ea, quae WITTICHIVS paſſim ſcripſit, conſulenda ſunt: idque non de Cocceianis hypotheſibus tantum demonſtratum, ſed de Carteſianis quoque; indeque enatae Ioannis Amerpoel et Ludouici Beaufort labores, Scripturam ſacram cum Carteſio conciliantes, quorum titulos *parte huius tomi ſuperiore* enarrauimus. Quanquam autem nec in ſacram doctrinam, nec in ſanam ſe peccare rationem demonſtrarent Carteſiani atque Cocceiani, et multa praeclarius atque luculentius explicari, quam a ſcholaſtica philoſophia factum eſſet prius, contenderent, euicit tamen antagoniſtarum factio, vt Belgii foederati ſtatus, magnum eccleſiis ſuis malum ob has nouitates metuentes, ſeueris interdictis Carteſianiſmum proſcriberent. Maxime eorum auctoritate, poſt ſeriam circumſtantiarum conſiderationem et deliberationem in ſynodo Dordracena prid. non. Oct. anni cIↃIↃCLVI cautum, et vt norma agendorum conſtaret, ita definitum eſt [y]: „Separandam eſſe philoſophiam a theologia, hancque ex ſacris paginis, illam ex ſana ratione hauriendam tradendamque iuuentuti. In quaeſtionibus, quae ex Scriptura ſacra queant refutari, non fore licitum philoſophis, ſacra oracula iuxta propria principia interpretari, ſed ſenſum ſimplicem reuelationis diuinae, velut certiſſimum doctrinae omnis fundamentum recipiendum eſſe, quamuis contraria ſuadere videatur, ratio. „Abſtinendum ergo eſſe philoſophis ab eiusmodi hypotheſibus, quae diuinam veritatem in ſacris paginis euertant, et imprimis Carteſii φιλοσοφέμενα „neque in ſcriptis neque in lectionibus et diſputationibus publicis proponenda eſſe.“ Idem anno ſequenti Delphis repetitum, excluſique a muneris ſacri ſpe atque expectatione, quotquot Carteſianam philoſophiam eſſent amplexi. Facile perſpexere haud pauci, artibus magis et inſidiis, quam veritatis praeſidio iſtas ſanctiones vim ſuam acquiſiuiſſe, factumque inde, vt, quibus aes circa pectus triplex erat, quique fulmina ſynodorum non metuebant, a Carteſiana philoſophia ideo non abſtinerent; multi quoque, iniqua eſſe iſta decreta, et innocentiſſimam doctrinam Carteſii, oſtenderent. Aſt inualuerat tamen factio Voëtiana, quae inuidia cumulare Carteſianos pergebat; cumque Cocceianos valde premeret, eodem telo quoque Carteſianos perimere tentabat. Id quod praecipue anno cIↃIↃCLXXVI euenit, quo in academia Batauorum Lugdunenſi et Vltraiectina non Cocceianae tantum, ſed et Carteſianae opiniones atque placita prohibita ſunt. Proceſſerunt quoque iunctis vmbonibus

y) BENTHEM. l. c. c. 2. §. 5. p. 58. 59.

nibus in nouam aciem theologi Andreas Eſſenius, Petrus van Maſtricht, Melchior Leydekkerus, Fridericus Spanhemius, omnemque adhibuerunt induſtriam, et eruditionem quoque haud vulgarem, vt proſcriptum Carteſianiſmum radicitus ex hac ſchola eiicerent, quanquam hac ſeueritate non obſtante non deerant inter iuuenes literis deditos, qui ſarcaſmis doctores iſtos eluderent [z]. Similes concertationes Franekerae obortae ſunt, cum Carteſii decretis ducibus, Gisbertus Weſſelus Dukerus praeſide Ioanne van der Wayen, in diſſertatione inaugurali *de Recta ratione ſtatuiſſet*: Scripturae diuinitatem, qua auctoritas eius omnis nititur, non aliunde quam ex ratione adſtrui poſſe. Huic enim aſſertioni et Franequerae et Vltraiecti contradictum eſt. Et in illa quidem ſchola iureconſultus magni nominis et elegantis eruditionis VLRICVS HVBERVS, *Poſitiones, iuridico-theologicas, de auctoritate Scripturae*, quas commentario ſuo *de Iure ciuitatis* [a] inſeruerat, nouis poſitionibus et antitheſibus auctas, Dukerianae diſſertationi oppoſuit [b]; in hac vero GERARDVS VRIES, *in Carteſio vindicato, ſiue diuina auctoritate a ratione independente, aſſerta ex ratione pro Carteſio contra propoſitionem Franekeranam* [c], ex ipſo Carteſio euertere iſtam aſſertionem conatus eſt: quin ex ſuggeſtu ſacro quoque eandem confodere tentauit Ioannes Regius [d]. Quae res poſtea et ipſum Dukerum et alios pro eo in arenam deſcendentes et apologiam meditantes cum Hubero, et qui eius partes, more quidem ſuo, placide amplexus erat, Hermanno Witſio [e] diſputando commiſit, hincque velitationes haud paucae, Dukeri, Brouweri, Roëllii, Ruardi ab Andala, Ioannis van der Wayen, qui pro philoſophiae et rationis vſu in afferenda ſcripturae auctoritate ſteterunt, exortae ſunt, quibus vnus Huberus fortes phalanges, duramque aciem oppoſuit. Quae tamen omnia heic ſpeciatim enarrare noſtri inſtituti limites haud patiuntur, et alibi quaerenda ſunt [f]; fatendum autem λογομαχίας haud paucas litem iſtam auxiſſe, vulnusque facile conſolidandum diduxiſſe, vnde laudabiliter factum ab Hermanno van Halen, theologiae profeſſore Vltraiectino, quod in *Iudicio de poſitionibus quibusdam Franequeranis in claſſe Vltraiectina nupere ventilatis* [g], oſtenderit, quo ſenſu theſes Dukeri, Wayenii, Brouweri ferri queant, et melior interpretationi locus concedi poſſit. Hac enim ratione ad pacem et tolerantiam multi perducti ſunt. Acceſſerunt noui tumultus ex translatis ab Hermanno Alexandro Roëllio notionibus philoſophicis ad doctrinam de generatione filii Dei, deque auctoritate philoſophiae et rationis in theologia, de ſatisfactione Chriſti, de poena peccati morteque etc. quibus dum *φιλοσοφικωτέρως* et accuratius recepta dogmata definire voluit, a *τρόπῳ παιδείας* magis,

z) Id Spanhemio obtigit, qui cum more gentis vxore morte ſublata arma gentilitia in atrio ſuſpendiſſet, illa ſublata a Carteſianis ſunt, et illi loco inſcriptum: *Datur vacuum* Conf. BENTHEM. l. c. c. 4. §. 98. p. 101.

a) L. I. c. 26.

b) Franeq. 1686. 4.

c) Traiect. ad Rhen. 1687. 8.

d) Vid. BENTHEM. l. c. p. 64.

e) In Diſſ. epiſt. de Scripturae S. auctoritate diuina, ex ſola ratione demonſtranda, ad Vlr. Huberum Trai. 1687. 12.

f) Apud BENTHEM. l. c.

g) Trai. 1689. 8.

giſ, quam ab ipſa doctrina in eccleſia recepta diſceſſit. Magni inde motus exorti, qui multis turbis philoſophiam cumularunt, praecipue cum ex vtraque parte non ſine pertinacia pugnaretur, ſic vt claſſes et ſynodi eccleſiarum multoties ideo contra Roëllium decernerent; eoque iam fatis functo non quieſcerent. Quae tamen hoc quoque loco exponere, a ſcopo noſtro alienum eſt, conſulendum autem *Iudicium eccleſiaſticum, quo opiniones quaedam Cl. H. A. Roëllii Synodice damnatae ſunt, laudatum a profeſſoribus theologiae in academia Lugduno-Bataua* [h], in qua diſſertatione totius controuerſiae hiſtoria, in annalibus eccleſiaſticis pluribus delineanda enarratur. Tandem, vt plerumque fieri ſolet, exhauſti diuturna litigatione ſpiritus deferueſcere, et inuidia Carteſiani nominis atque perſecutiones mitigari, aſt ex altera quoque parte Carteſianae philoſophiae incrementa ſiſti, et ſubſidere quaſi atque decreſcere coeperunt. Quamuis enim non deeſſent, qui Carteſianam philoſophiam et viua voce et ſcriptis in Belgio propugnarent, inter quos eminuit V. C. Ruardus Andala, theologus Franequeranus [i]: pauci tamen fuerunt, qui ſinceram Carteſii doctrinam exprimerent, et non in multis ab eius ſententia diſcederent. Cuius rationes potiſſimum ab inualeſcente philoſophia eclectica deſumendae ſunt, cum clariſſime viri docti et acuti perſpicerent, etiam ſibi ſuffragii ius in ſenatu philoſophico eſſe, poſſeque iis, quae recte et prudenter a Carteſio dicta ſunt, multa addi alia, aut plane ab eo, vt erat homo, non viſa, aut tradita perperam ideoque mordicus non retinenda. Acceſſere cauſſae aliae, inter quas refert Cl. HERM. AB ELSWICH [k], *quod Carteſiani literas, ad humanitatem ſpectantes, non eo, quo debebant, ſtudio excolerent, qua de re ad Io. Frid. Gronouium conqueritur* MERICVS CASAVBONVS [l], *et poſt eum P. D. HVETIVS* [m], qui obſeruat quoque ignorantiam Graecae linguae ab Iſaaco Voſſio Carteſio in Suecia degenti non ſine ignominia fuiſſe obiectam. Aſt quamuis hoc de ipſo forte Carteſio, vni philoſophiae emendationi et matheſi intento valeat, valde tamen veremur, vt de omnibus, eius placita ſequentibus poſſit

Decreſcens Carteſianiſmus.

h) 1723.

i) Orationem funebrem collegae habuit Hermannus Venema, ex qua potiora repetit Muſeum Bremenſe Vol. I. p. 173. Natus eſt Burgwerdiae Friſiae pago 1665. parentibus agricolonis. Illis mature orbatus ob ingenii emicantis ſcintillas, a finitimi oppidi Bolswardenſis praetore et eccleſiaſte ludo literario commiſſus et aetatis anno 15. Franequeram ablegatus eſt, vbi clariſſimorum virorum, Blancardi, Vitringae, Rhenferdi, Marckii, Perizonii, Schotani, Andreae, Wayeni inſtitutione egregie formatus eſt. Sed et Vltraiectinam, Lugdunenſem et Dordracenam ſcholam luſtrauit. Sic pulchre formatus, et S. miniſterio initiatus, eccleſiam Arumenſem, et poſtea Makkumenſem, tum Bolswardienſem curauit. Anno vero huius ſeculi primo Franequeram ad docendam philoſophiam inuitatus, et poſt N. Gurtleri mortem 1713 ſacris literis docendis deſtinatus eſt, obiit 1727. ἄτεκνος. Vir doctus et acutus magnumque Cocceianorum et Carteſianorum decus inter Belgas, quos maximo ſtudio defendit: circa vitae finem Leibnitianis et Wolfianis litibus ſe immiſcens, magnas moleſtias deuorauit. Vtebatur ingenio ſubtiliſſimo, ſed animo ſectario et pertinace. Extant ex philoſophia Exercitationes academicae in phil. primam et naturalem 1708. Syntagma theologico-phyſico-metaphyſicum, 1710. 4. Examen Ethicae Geulingii, 1716. Apologia pro vera et ſaniore philoſophia 1718. Carteſius Spinoziſmi euerſor. 1716. Qu. phyſicae 1720.

k) Diſſ. de Fort. Ariſt. in acad. Proteſtant. §. 30. pag. 92.

l) In Epiſt. Iſaaci ſubiunctis ab ALMELOVEENIO. p. 17.

m) Cenſ. Phil. Carteſ. c. VIII. §. 7.

ſit affirmari, cum haud paucos nobis Carteſianos enumerent annales literarii, qui elegantioribus non minus literis quam philoſophiae cognitione ornati ſunt. Idem ELSWICHIVS huc etiam refert, viſam fuiſſe Carteſii philoſophiam ſublimiorem, quam capi poſſit; faſſumque eſſe THOMAM BARTHOLINVM [n], *mentem ſuam nimis anguſtam eſſe ad omnium illius ſecretorum cognitionem.* Nobis praecipua cauſſa decreſcentis inter Belgas et Germanos Carteſianiſmi in fatis philoſophiae ſectariae quaerenda videtur; quae ſectam nouitatis, auctoritatis, opinionis praeſidio plerisque commendatam deprimunt, quamprimum noua doctrinae facies emicat. Certe Carteſianam philoſophiam, quae vrgente Cl. Andrea Petermanno Lipſiae quoque radices egerat, mox ſuppreſſit eclectica philoſophiae facies, circa initia ſeculi labentis reſuſcitata. Et hoc pacto factum quoque, vt, cum illuſtris CHRISTIANVS WOLFIVS, Carteſiana veſtigia ſecuturus, moralem doctrinam a Carteſio derelictam, excolere ſtatuiſſet, ipſe eclectice tandem non vero Carteſiane philoſophatus ſit [o].

Fata Carteſianiſmi in Germania. Et haec forte cauſſa quoque fuit, cur inter Germanos Carteſii philoſophia parum laetis incrementis vſa fuerit. Nam ad finem fere ſeculi elapſi Ariſtotelica philoſophia multis magnisque ſuſtentata fulcris, vt ſuo loco demonſtratum, ita regnauerat, vt emergere Carteſiana praecepta non potuerint. Circa ineuntis autem ſeculi XVIII auſpicia vix ea ſurrexerat, cum Chriſtianus Thomaſius omnis ſectariae philoſophiae iuratus hoſtis Carteſianam quoque conuellere coepiſſet; quamuis iam ante eum theologi nonnulli, imprimis IOANNES OLEARIVS [p], et IO. ADAMVS OSIANDER praeceptis Carteſii, quae ad theologiam referri tum ſolebant, bellum indixerint, vt alios [q] taceamus, qui infenſis ſignis Carteſianas copias adorti ſunt, enarratos a MORHOFIO [r], STRVVIO [s] aliisque, qui videndi. Ipſe quoque illuſtris Leibnizius, qui circa iſta tempora nouam philoſophiam conceperat, et cuius maxima fuit in orbe philoſophico exiſtimatio, cum acerrime videret, quibus naeuis Carteſianae philoſophiae praecepta laborarent, eius incrementis inter Germanos obfuiſſe recte cenſetur. Fuit tamen in academiis Proteſtantium vnus et alter, qui fauentes Carteſianiſmo aures praebuit. Nam in ſchola Herbonenſi ille perſonare coepit [t], Bremaeque DANIEL LIPSTORPIVS, editis *Speciminibus philoſophiae Carteſianae* [u], ei patrocinatus eſt, et in eadem vrbe IO. EBERHARDVS SCHWELINGIVS, iuris et philoſophiae naturalis profeſſor, pro Carteſio contra P. D. Huetium modeſte dimicauit [x], id quod Lipſiae quoque

n) De Pulmone p. 84.

o) Vid. Pinacotheca ſcript. illuſtr. noſtra cura edita Dec. I. in elogio illuſtris viri.

p) In Synopſi controuerſiarum.

q) Nulandius, Schulerus, Cyriacus Lentulus, alii.

r) In Polyhiſt. T. II. l. citando.

s) In Biblioth. philoſophica, BVDDEVS Hiſt. phil. c. VI. p. 467.

t) BARTHOLD. FEIND. in Theatro philoſ. pag. 315.

u) Vid. BVDDEVS l. c. c. VI. §. 26. p. 463. MORHOF. Polyhiſt. T. II. L. II. P. II. c. 6. p. 295. ſeqq. Edidit etiam Copernicum rediuiuum, ſeu de vero mundi ſyſtemate, Lugd. Bat. 1653. 4.

x) Edidit is Exercitationes cathedrarias in P. D. Huetii Cenſuram philoſophiae Carteſianae Bremae 1690. 8. quas ob auctorem contemnit quidem, at ob modeſtiam laudat HVETIVS de Vita ſua p. m. 162.

quoque factum a Io. Andr. Petermanno [y]: quo loco quoque Michael Rhegenius [z] et Gabriel Wagnerus [a], Carteſium noſtris commendare coeperunt, pertracti eo nomine in controuerſiam cum Chriſtiano Thomaſio. Halae autem placita Carteſiana ab aliis licet accepta [b], exigua fortuna diſſeminauit Ioannes Sperlette. Qui vero Io. Chriſtophorum *Sturmium* Carteſianis accenſent, parum accurate loquuntur. Is enim multa quidem Carteſii probauit, in haud paucis autem ab eo receſſit [c].

Fortuna Carteſianiſmi in Belgio Hiſpanico.

§. XXXIX. Tranſiit, ſi nonnullis fides eſt [d], Carteſiana philoſophia ad Tranſyluanos, Heluetios, Hungaros et Polonos, id quod credi facile poteſt, memoria recolenti, ex his regionibus haud paucos iuuenes ad academias Batauas conuolare ſolere, qui cum nouam philoſophiam didiciſſent, vt natura, praecipue iuuenum, nouitatis eſt auida, eam domum deportatam propagare, ſeque iſta ſapientia hactenus ignota efferre ſine dubio conniſi ſunt. Nec a veri ſimilitudine alienum eſt, doctores et ſcholaſticos, et eccleſiaſticos ſe nouae doctrinae oppoſuiſſe, et magiſtratus commouiſſe, vt illa publica auctoritate prohiberetur. Nihil enim in his omnibus eſt, quod non ſaepe euenerit, et eadem olim fabula luſa eſt, et ludetur in poſterum, nec in his annotandis prolixitate opus eſt. Enarrandum vero, quid in reliquis regionibus Carteſianae philoſophiae contigerit, in quibus viuo adhuc Carteſio eam iam innotuiſſe ſupra vidimus. Et in Belgio quidem Hiſpanorum regis ſceptro parenti, maxime Louanii, valde et theologos nonnullos et medicos aſſertis Carteſii quibusdam contradixiſſe, habuiſſe autem ibi quoque ſectatores clandeſtinos ex antecedente narratione conſtat. Vix autem veri ſimile videtur, viuo adhuc Carteſio eius philoſophiam in iſtis terrarum partibus ita triumphauiſſe, vt publice doceretur, praecipue cum potiorem Societatis Ieſu partem aduerſam habuiſſet. Aſt poſt Carteſii fata ſuprema mitiori fortuna eius doctrina gauiſa, eaque et in cathedra viua voce, et in libris calamo tradita eſt. Cuius exemplum eſſe poteſt Antonius le Grand, medicus et philoſophus Duacenſis, qui cum prius Stoicos eſſet ſecutus, adeo vt eorum ἀπάθειαν pecu-

y) In Vindicatione philoſophiae Carteſianae aduerſus cenſuram P. D. Huetii, in qua pleraque intricatiora Carteſii loca clare explanantur. Lipſ. 1706. 4.

z) Erat is Tranſſyluanus et circa annum 1688. Carteſiana ſemina Lipſiae ſpargere coeperat, editis Specimine logicae Carteſianae, et Claubergii Phyſica contracta. Illam reprehendit more ſuo Chr. Thomasius in Introd. in philoſophiam aulicam, cui cum ille reſpondiſſet non ſine ſale ſatyrico, Thomaſio in Praef. Logicae Germ. exceptus et plagium ei obiectum eſt. conf. Bibl. vniu. T. XV. art. 10. p. 320. Stolle Hiſt. lit. P. II. c. 2. §. 30. p. 449.

a) Vid. Reimmann. Hiſt. lit. Germ. P. IV. p. 110 ſeqq.

b) Vid. ill. Iordan. Recueil de literature p. 67. qui logicam eius ex arte cogitandi, reliqua a quodam Benedictino monacho Robert Des Gabets eum accepiſſe monet. Carus is erat P. Baylio.

c) Dictum de eo parte antecedente. Eius diſſ. de Carteſio et Carteſianiſmo extat T. I. Phil. eclect. diſſ. 3.

d) Val. Alberti Diſſ. de Carteſianiſmo et Cocceianiſmo, Olearius l. c.

peculiari libello [e] commendaret, poſtea ad Carteſium tranſiit, et pro eius placitis docte et ingenioſe pugnauit, ita tamen, vt ſcholaſtico Carteſianam philoſophiam habitu ornare conaretur. Quo fine edidit [f]: *Philoſophiam veterem e mente Renati des Cartes more ſcholaſtico breuiter digeſtam.* Bruta quoque carere ſenſu eſſeque machinas ingenioſa diſſertatione propugnauit, et *inſtitutiones philoſophiae ſecundum principia Renati Carteſii noua methodo adornata et explicata* [g] edidit: quin pro Carteſio Samueli Parckero, acriter in Carteſium inuecto reſpondit, hisque meruit inter primarios Carteſianae philoſophiae doctores referri.

Inter Britannos. §. XL. In Britannorum quoque inſulam penetrauiſſe famam Carteſii, fuiſſeque qui eum iſtuc inuitarent, elegantia doctrinae eius captos, ſupra tradidimus. Aſt fuere quidem nonnulli, qui Carteſianiſmo nomen darent; plures tamen inuenti ſunt, qui a noua philoſophia abhorrerent; certe eam negligerent. Cuius cauſſa partim in Peripateticos coniicienda eſt, partim in Hobbeſianos. Et Peripateticam quidem doctrinam, praecipue naturalem, nouis obſeruationibus incruſtauerat, et elegantiori veſtitu ornauerat Kenelmus Digbaeus; ex cuius ſchola prodiit Thomas Anglus [h], presbyter, qui iam vertente anno cIↃIↃCXLVI. [i] *Inſtitutiones Peripateticas ad mentem ſummi viri clariſſimique philoſophi Kenelmi equitis Digbaei* ediderat. Is cum magna animi ſubtilitate myſteria Scholaſticorum rimatus, ab iis ſecedere et tamen Peripateticiſmum ſequi conſtituiſſet, a Digbaeo, cuius opiniones miro conſenſu amplectebatur, Carteſio viuo adhuc commendatus eſt, vt cum eo de noua ſua doctrina conferret. Qui cum docilem eum nacturum ſe eſſe diſcipulum ſperaret, mire ſpe ſua deluſus eſt. Valde enim is a dogmatibus Carteſii abhorruit, easque oppugnare, et nouam Peripateticiſmi Digbaeani rationem ſequi, quam Carteſio manus dare maluit. Quod ideo ſic eueniſſe obſeruat. BAILLETVS [k], quoniam difficultates theologicas, quas magno numero et ſubtilitate haud exigua excogitauerat, ille more ſuo contemſiſſet, nec ad eas, prout ſperabat, reſpondiſſet. Multo magis tamen Carteſianiſmo obſtitit Hobbeſii philoſophia, quae eo tempore magnum puluerem inter Britannos excitabat. Dum enim gens acuta ad domeſticum philoſophum attendit, et vel populari facie philoſophiae eius capta in eius placita deſcendit, vel ab ea abhorrens impiam eſſe et iniquam contendit, peregrinae philoſophiae aures praebere non potuit. Accidere autem alia quoque ex Hobbeſianiſmo, quae Carteſianae philoſophiae apud Anglos funeſta fuere. Nempe plurimum quidem diſtabat doctrina Hobbeſii ac Carteſii praeceptis, et in quibusdam quoque e diametro illis erat contraria: e. c. Hobbeſius omnem ſubſtantiam corpus eſſe dixit: Carteſius inter corpus et ſpiritum eſſen-

e) Homme ſans paſſion.

f) Lond. 1671. 12.

g) Ibid. 1678. Norimb. 1679. 8. addi poteſt eius Hiſtoria naturalis Lond. 1673. 8. conf. MORHOF. Polyhiſt. T. II. L. I, c. 15. §. 9. p. 114.

h) Conſulendus de eo P. BAYLE Dict. T. I. art. Anglus p. 238.

i) Lugduni.

k) T. II. p. 245. Biographiae maioris.

eſſentiale diſcrimen intercedere ſtatuit. Aſt his tamen, non obſtantibus et Hobbeſiani ad declinandam inuidiam, conſpirare cum magiſtro ſuo Carteſianos iactabant, et aduerſarii Hobbeſii, in eodem impietatis ludo haerere vtrumque, idque agere, vt numinis prouidentiam, operationem, influxum in res mundi huius tollerent, clamabant. Ita factum, vt cum ad commune inſulae incendium, quod Hobbeſius excitauerat, delendum theologi Britanni certatim concurrerent, et Hobbeſii placita telis ſuis confoderent, Carteſii quoque dogmata ſimul perimerentur. Maxime autem infeſtis armis in Carteſium inſurrexerunt, theologi Oxonienſes magni nominis Radulphus Cudworthus et Samuel Parckerus. Et ille quidem in prolixo *Syſtematis intellectualis* opere inter clandeſtinos numinis hoſtes et Hobbeſium et Carteſium numerare, et hunc multis onerare ſuſpicionibus nullus dubitauit. Valde vir doctiſſimus vrgebat naturas genetrices, quas a Deo productas et inſtructas diuinae exiſtentiae et ſapientiae ſpecimen eſſe, contra impietatis patronos afferebat. Eas cum proſcripti ex naturali diſciplina fines rerum non paterentur, et imprimis impreſſus ſemel materiae motus, quo mechanicis legibus omnia formari dixit Carteſius, euerteret, in Carteſii placita, tecto quidem plerumque nomine vehementer aliquoties inuectus eſt, ita tamen, vt facile ſentias, virum doctiſſimum aut non recte Carteſii placita intellexiſſe, aut ἀνθολκῆς vitio illis ea imputauiſſe, quae non ſine iniuria ei obiiciuntur [l]. Similiter argumentum pro exiſtentia Dei ex idea eius petitum inter ſophiſmata referre, et aliam ei faciem effingere conatus eſt [m], quae tamen forte ipſi Carteſio iam placuit. Tacemus alia, paſſim a Cudwortho in eo reprehenſa, „qui concedit quidem [n], phyſicam Carteſii, ſi partem intuearis mechani„cam, tam apte, compoſite ſciteque ab ingenioſiſſimo viro fuiſſe diſpoſi„tam et deſcriptam, vt dubitandum non ſit, quin acutiſſimos veterum, „qui hac via et ratione philoſophati ſunt, ſi minus ſuperauerit, certe aſ„ſequutus ſit; aſt eſſe tamen iudicat in ea nonnulla, quo vehementer au„ctoritatem et dignitatem eius diminuant.“ Inter quae primo loco ponit, quod reiectis naturis genetricibus, vniuerſum terrarum orbem, quatenus corporibus conſtat, ex neceſſario motu materiae, in minutiſſimas partes tantum diuiſae, ac orbem conuerſione ſua efficientis, ſine vllo intelligentis naturae auxilio et ope extitiſſe aſſeueret, ſicque admirabilem illum concentum rerumque in orbe exiſtentium ordinem neglexerit, materiam autem neceſſario exiſtere, ipſaque natura ſua infinitam et aeternam eſſe decreuerit. Quo tamen, Carteſium ſe inter numinis hoſtes non referre poſſe, monet, cum talia ſuae diſciplinae fundamenta iecerit, quibus ſaluis illi ſalui et incolumes eſſe nequeant, quibus cum Deo et religione bellum eſt. Acrius in Carteſium in inſula inſurrexit Samvel Parckervs, qui in elegantibus diſputationibus *de Deo et prouidentia diuina* duobus locis [o] oppugnare Carteſii decreta velut religioni et pietati inimi-

l) p. 150. *m*) p. 886 ſeqq. *n*) p. 192. *o*) Diſp. III. p. 221. VI. 489 ſeqq.

inimica aggreſſus eſt. „Is Carteſium quidem ab initio impietatem ani-„mo non fuiſſe meditatum concedit, ſed putat, cum a vita militari, nul-„lis artibus, niſi mathematicis, eruditus ad literas acceſſiſſet, iisdem me-„chanicis legibus, quibus caſtra et ſtatiua vir ſolertiſſimus exſtruxerat, „mundos quoque extrui poſſe iudicauiſſe: aſt hoc pacto ita philoſophiam „tractauiſſe, vt ſua philoſophandi opinione omnem de naturae opifice „ſcientiam plane ſuſtulerit. Quanquam enim ipſam materiam e qua fa-„ctus ſit mundus hic aſpectabilis, initio a Deo procreatam, in particulas „certae cuiusdam magnitudinis diuiſam, certaque motus quantitate inci-„tatam eſſe voluerit, cum tamen datis iſtis ipſam ſe ſuis legibus neque a „Deo definitis, in hanc vniuerſi fabricam ſponte extruxiſſe concluſerit, „nimis perſpicue Deum, quem rerum opificio praeeſſe praefatus eſſet, ab „eodem penitus excluſiſſe. Atque propterea nonnunquam ſe ſubuereri „fatetur, ne in periculum aut inuidiam veniret, pauca iſta, quae hypothe-„ſi ſuae ſuppoſuit, ſuppoſuiſſe: praeſertim cum eam ab eo principio ex-„orſus ſit, a quo athei omnes exordiantur, veram phyſiologiam a rerum „finibus non eſſe accerſendam. Altero vero loco valde ſuccenſet Carte-„ſio, quod maxima ſui fiducia et aliorum applauſu elatus omnium ſcien-„tiarum inuentionem ſibi arripuiſſe viſus ſit, quippe, cum ſummo in-„genii acumine praeſtiterit, et noua quaedam in geometria inuenerit, „continuo applauſu, quem inde tulerit, adeo elatum fuiſſe, vt ſcientia-„rum fines prouehere non ſatis gloriae cogitaret, niſi et noua omnium „fundamenta iaceret.“ Quod quam inepte fecerit, ex dubitatione eius aſſerta prolixe demonſtrare conatur. Non afferemus argumenta viri do-ctiſſimi, apud ipſum legenda; ſed id modo obſeruamus, ad inuidiam con-flandum Carteſio nihil vel eloquentiae vel acuminis omittere ſcriptorem celeberrimum, quae cauſſa quoque fuit ANTONIO LE GRAND, vt pe-culiari *Apologia* Parckero *pro Carteſio* reſponderet. Media inter hos in-ceſſit via, tertius ex eadem academia theologus Henricus Morus. Is viuo adhuc Carteſio innotuerat, et huad pauca probauerat, vnde amicum literarum commercium inter eum atque Carteſium enatum eſt. Erepto autem fatorum neceſſitate Carteſio, a Clerſelierio anno cIↃIↃCLV, adſer-uandam hanc de Carteſio eiusque diſciplina opinionem erat excitatus. Aſt quamuis inique ferret, Carteſium impietatis poſtulari, non dubitauit tamen meditationibus Carteſii fortiſſimas obiectiones opponere. Inde enata ſubtiliſſimo viro *epiſtola, quae apologiam complectitur pro Carteſio, quaeque introductionis loco eſſe poterit ad vniuerſam philoſophiam Carteſia-nam* p. In ea Carteſium quidem aduerſus ſtolidos et imperitos cenſo-res defendit, aſt et in nonnullis virum magnum non ſatis attentionem probauiſſe, in aliis nimis prudentem eſſe affectauiſſe, in quibusdam ma-thematicam certitudinem nimis quaeſiuiſſe, hisque ex fontibus errores quos-

p) Cum hac epiſtola comparandum eius Enchiridion metaphyſicum, quaeque de eius ſyſtemate metaphyſico in Parte antecedente diximus, conferenda cum Carteſiano, vt diſcrimen inde appareat.

quoſdam admiſiſſe contendit. Valde vſſit haec epiſtola Carteſianos, praecipue quod inter mille laudes, quas in Carteſium Morus cumulat, contendere tamen ſategerit, quaedam aſtute ad ſaluandam hypotheſin excogitaſſe Carteſium, non vero ſerio ea tenuiſſe. Qualia eſſe credit aſſerta: bruta eſſe meras machinas; fines rerum non eſſe inueſtigandos, quibus Carteſium, putat, ſibi praecauiſſe ab importunis ſciſcitationibus et odioſis quaeſtionibus hominum captioſorum. Omittimus alia apud ipſum legenda: Grauem ideo dicam Moro ſcripſit Bailletus [q], et neſcio cuius leuitatis accuſauit, quod poſt inuidendas laudes magiſtrum iſta inuidia cumulauiſſet. Aſt quod Carteſianis diſplicuit, placuit viris doctis, partis ſtudio non addictis, qui talia Morum dubia obieciſſe obſeruant, quibus ſoluendis hactenus Carteſiani impares fuerint [r]. Qua de re illi conſulendi ſunt, quos in Mori vita, *parte huius Tomi praecedente* excitauimus. Iſta autem theologorum contentione factum eſt, vt cum impietati late tunc inter Anglos graſſanti fauere videretur philoſophia Carteſiana, illa in academia Oxonienſi prohiberetur, id quod tamen in Cantabrigienſi factum non eſt [s]. Nihil autem fortunae Carteſianae phyſiologiae magis obſtitit, quam quae hoc ſeculo vergente magnis luminibus ornata prodiit phyſica Newtoniana. Ea enim cum hypotheſes, experientia et rationibus munitas Carteſiano ſyſtemati opponeret, in contrariam ſententiam, tanto duce praeeunte deflectere coepit Britannorum natio, et tantum non exſpirauit Carteſianiſmus inter Anglos. Reuocauit enim Newtonus vacuum, quod Carteſius proſcripſerat, cumque is ex ſolo impulſu corporum naturalium motum deriuaſſet, ille repulſum et attractionem inter rerum naturalium cauſſas retulit, et duritiem atque grauitatem, qualitates eſſe eſſentiales ſtatuit, qua ratione non potuit non vortices Carteſii reiicere. Quae ab eo tempore Carteſianos in Gallia viuentes cum philoſophis Anglis mire commiſerunt [t], quae tamen hoc loco enarrare, ob inſtituti rationem et paginae anguſtiam non licet.

§. XLI. Ex Britannia in Galliam transfretantibus varia et diuerſa Carteſianae philoſophiae fortuna occurrit. Et quibus quidem fatis, viuo adhuc auctore vſa fuerit, ſupra iam enarratum eſt, expoſitumque, haud paucos ſectatores et admiratores eam fuiſſe nactam. Conditore vero ſublato non nihil eius incrementa ſufflaminata ſunt, Roberualio, qui Vatiniano contra Carteſium incenſus odio erat, et Gaſſendo rationibus et diſputationibus eius auctoritatem imminuentibus. Addi his poteſt Petrus Daniel Huetius Abrincenſium epiſcopus, vir longe doctiſſimus, magnaeque in ciuitate erudita exiſtimationis. Is primo quidem poſt deſertam philoſophiam ſcholaſticam in Carteſii caſtra tranſierat, vt ſupra in vita *Fata phil. Carteſianae in Gallia.*

q) L. VII. c. 15. p. 261.
r) Rapin. Reflexions ſur la philoſophie p. 284. Nouvelles de la rep. des lettres 1684. p. 301.
s) Feind. Theatr. philoſ. p. 317.
t) Conf. Monmor. Diſſ. ſur les principes de phyſique de Mr. de Cartes comparez a ceux des philoſophes Anglois; Europe ſauante 1718. Oct. art. 3.

eius dictum, aſt poſtea ad ſcepticos defecit, et fortiſſimas phalanges in *Cenſura philoſophiae Carteſianae* ei oppoſuit, vt ſuo loco dictum. Cui rei pondus addidiſſe Ieſuitarum amicitiam, qua intima Huetius fruebatur, admodum veriſimile eſt. Horum enim auxilio, vt ipſe fatetur, ad ſcepticiſmum delatus eſt, cuius ope potiſſimum Carteſianiſmum euertere conatus eſt. Plurimum autem Carteſianae ſcholae hi inſultus Huetiani nocuerunt. Magna enim auctoritate et eruditionis opinione viuebat Pariſiis Huetius, qui cum in argumento potiſſimum theologico Carteſianam diſciplinam in ſuſpicionem adduxiſſet, eamque ridiculam quoque facere excogitatis fabellis Mileſiis, ſtuduiſſet, effecit, vt qui ὀρθοδοξώτεροι videri cuperent, ab aperta Carteſianiſmi profeſſione deſiſterent [u]. Non potuere tamen radices quas Carteſianiſmus in Gallia egerat euerti, cuius variae cauſſae poſſunt afferri. Et primo quidem, ad eius exiſtimationem plurimum contuliſſe ſtudia diſſidentium partium, recte obſeruatum HVETIO [v]. „Alii „enim Peripateticam tuebantur doctrinam, a multis iam ſeculis in ſcholis „receptam, alii eam peſſumdare conabantur et exſtinguere, futurum rati, „vt vna quoque patronos eius et defenſores in contemtionem adducerent [x].“ Deinde ſtudium phyſicum et mathematicum haud parum Carteſianam diſciplinam commendauit, cum iam pridem Gaſſendus virique docti alii animum eruditis adieciſſent, aliquid noui in iis doctrinae generibus audendi. Ipſi quoque Carteſii ſequaces, praecipue, qui hominem viuum nouerant, de amplificandis ſectae huius limitibus ſummopere fuerunt ſolliciti. Erant autem tum, magna eius ſectae columina, teſte HVETIO [y], Claudius Clerſelierius et Iacobus Rohaltus [z], quibus tertius addi poteſt, Petrus Syluanus Regis. Et ille quidem viuum Carteſium magna veneratione proſecutus erat, et mortuum deinde conſtanter coluit, cui ſtudio Carteſiano quoque opera Carteſii poſthuma debemus, vt ſupra dictum. Qui cum perſpicue et eleganter Carteſii placita poſſet exponere, et moribus vteretur humaniſſimis atque iucundiſſimis [a], non modo aduerſariorum Carteſii amicitiam meruit [b], ſed et Carteſianae factionis incrementa valde promouit. Adeo vero huius philoſophi ſapientiam deperibat, vt et filium ea inſtitueret, mature tamen ſibi iterum ereptum, et ob praeclaram Carteſianae eruditionis notitiam filiam Rohaltio elocaret, in matrimonium teſte MARVILLIO [c]. Et hic quoque philoſophus plurimum ad promouendam philoſophiam Carte-

u) Comm. de Rebus ad eum pertin. L. VI. p. m. 162.

v) loc. cit.

x) Reſpicit ſine dubio Ieſuitas.

y) loc. cit.

z) Fuit is Ambianenſis, vir doctus et ingenio praeditus philoſophico atque mathematico, quibus poſtea eruditionis partibus eminuit. Maxime autem phyſicae diſciplinae addictus, meruit laudes diſcipuli P. S. REGISII in diſc. de Hiſt. phil. p. 203. laudantis, „quod ex principiis Carteſianis pleniſſime ſcripſerit de materiis, quas leuiter duntaxat perſtrinxerat Carteſius quodque ex„perientiae teſtimoniis hypotheſes eius firmauerit.“ Contaminauit tamen hanc gloriam eruditionis philoſophicae moribus praedagogicis, vnde ridicula nonnulla de eo narrantur, et traductus in ſcenam eſt a Molierio.

a) VIGNEVL MARVILLE *Mel. de lit.* T. I. p. 379. ed. rec.

b) HVETIVS l. c.

c) loc. cit.

Carteſianam inter Gallos contuliſſe cenſendus eſt. Is a Clerſelierio ex mathematicorum circulis, quibus feliciſſime ſtudium operamque ſuam addixerat, quasque publice profitebatur ad Carteſiana ſubſellia traductus erat, cum libros Carteſianos nonnullos, a ſe Gallice verſos ei legendos examinandosque exhibuiſſet. Cum enim ingenio frueretur acerrimo, et profundae meditationi aſſueto, ſyſtema philoſophicum Carteſii a fundamentis rimatus, noua tandem lumina nactus eſt, eaque viua primum voce eum philoſophiae cultoribus communicauit: deinde ſcripto tradita, et obſeruationibus aucta, in *Inſtitutionibus Phyſicis* [d] vulgauit, quae magno eruditorum plauſu exceptae ſunt. Horum et ſimilium ſtudio factum, vt viri quoque ſummi et munerum auctoritate illuſtriſſimi Carteſianae doctrinae fauere pergerent. Inter quos imprimis magna nomina Iacobus Benignus Boſſuetus, et Hubertus Mommorius notandi ſunt. Et de illo quidem hoc nobis tradit HVETIVS [e]: „Iam diu erat, cum „ſe Carteſianis partibus addixerat Benignus Boſſuetus, tum Condo„menſis, et deinde Meldenſis epiſcopus. Studium certe ille ſuum „palam diſſimulabat ſatis caute: at priuatim aliquando ſuper nonnul„lis dogmatis huius capitibus, amicae quidem, at acres tamen habi„tae fuerant inter nos concertationes. Ad eum nihilominus officio„ſe miſi libellum meum aduerſus Carteſii figmenta procuſum; adiun„ctis etiam literis, pro veteri noſtra et frequenti conſuetudine, in „quibus ſcriptum erat, dubitare me, acceptumne ei foret huiusmodi mu„nuſculum, probatis ei et placitis ſententiis tam aduerſarium; at officii „tamen mei priſtinaeque noſtrae amicitiae rationem mihi ante omnia ha„bendam duxiſſe; ac porro ſperare me, in hac opinionum diuerſitate „nullam interceſſuram animorum disiunctionem. Reſpondit ille, ali„quantulum, vt videbatur ſubiratus, vix poſſe ſe ferre aequo animo ſcri„pſiſſe me probare ſibi Carteſianam doctrinam, quam officere fidei in „ſcriptione mea ipſe praedicauerim. At ego contra ſubieci ſtatim per „aliam epiſtolam, perſpectum habere me quam recti eſſent et integri „ipſius de fide ſenſus, quos et ſcriptis et dictis tot iam ante annos decla„raſſet; neque plus me voluiſſe aut potuiſſe detrahere ex eis, cum Car„teſio fauere eos dixi, quam detrahitur ex integritate fidei ſancti doctoris „Thomae Aquinatis cum Ariſtotelis, vel ex illa vetuſtiorum patrum ec„cleſiae, cum Platonis dicuntur ſequaces fuiſſe". Hactenus Huetius, ex cuius verbis manifeſtum eſt, Carteſianam quidem doctrinam mire viris ſummis inter Gallos placuiſſe, aſt preſſam heterodoxiae accuſatione et ſuſpicione, non potuiſſe ſe publice efferre, ſed clanculum habitam eſſe atque aſſertam. Idem de Ludouico Huberto Mommorio obſeruandum. Is enim cum, quod in antecedente parte notatum, Petro Gaſſendo, quem hoſpi-

d) 1671. Lond. 1682. Bruxel. 1708. Conf. A. E. 1713. p. 444. Latine vertit Theoph. Bonetus, annotationibus auxere Samuel Clarcke et Ant. le Grand. Conf. MORHOF. Polyhiſt. T. II. L. I. c. 15. §. 9. p. 114.

e) loc. cit.

hoſpitio et domeſtico rerum vſu exceperat, aſſentiri crederetur teſte eodem Hvetio [f] occulte tamen fauebat Carteſio, cui palam aduerſabatur Gaſſendus; nec aliam ob cauſſam creditus eſt conuentum philoſophorum apud ſe inſtituiſſe, quam vt eorum animos Carteſianis dogmatis aſſuefaceret, et in hanc ſectam ſenſim pertraheret. Maxime autem Carteſianae philoſophiae fauit congregatio oratorii; cuius conditorem, ampliſſime cupiuiſſe Carteſio in huius vita dictum eſt. Inde enim factum, vt magni ex hac congregatione philoſophi exiſterent, qui lumina Carteſiana inſigni ſplendore auxerunt. Inter quos agmen ducit Nicolaus Mallebranchius infra commodiore nobis loco enarrandus [g]. Sed et Ianſeniſtarum agmina, et imprimis eorum primipili in Carteſii caſtris militauerunt, notaque ſunt inter Carteſii aſſeclas magna Nicolii, Arnaldi Paſchalisque nomina: qui licet in nonnullis tritam ab eo viam relinquerent, in plerisque tamen eius principia ſecuti ſunt, iisque nouas obſeruationes inaedificarunt. Et Arnaldum quidem contra meditationes Carteſii obiectiones nonnullas tradidiſſe Merſenno, ſupra retulimus; aſt eo modo, vt Carteſium maxime illum feciſſe Bailletvs [h] teſtatus ſit; qui et alibi [i] monet, Arnaldum ante edita a Carteſio principia philoſophica iam ſimilem doctrinam fuiſſe profeſſum, qua ratione ductus inter Carteſianos Arnaldum referri poſſe negat P. Bayle [k]. Aſt aut dicis gratia, et ad conciliandum Carteſio Ianſeniſtarum applauſum, haec attulit Bailletus, aut de nonnullis tantum capitibus id intelligendum eſt. Arnaldum enim reliquosque portus Regii ſocios ita Carteſium ſibi in philoſophia ducem elegiſſe, vt eius placitis obſeruationes proprias ſuperſtruerent, ex *Arte cogitandi*, quod iſtorum philoſophorum opus eſt, ſatis intelligitur: quamuis non omnia probarent, et ipſe Arnaldus magna vehementia in Mallebranchii hypotheſes inſurgeret, vt infra dicetur. Nihil autem magis probat, quam addicti Carteſianiſmo Ianſeniſtae fuerint, quam lites inde inter ipſos et Ieſuitas enatae, quae incrementa philoſophiae Carteſianae haud parum ſufflaminarunt, vt taceamus eorum vehementiam contra Voëtium eiusque aſſeclas, Carteſii aduerſarios religionis obtentu acerrimis velitationibus demonſtratam. Rem paucis ita habe: Eſſe ſudem Ianſeniſtas in oculis Ieſuitarum nemo ignorat, niſi rerum recentiori aetate in eccleſia geſtarum plane rudis et ignarus. Fecit illud animorum diuortium, vt quibus poſſent modis ſe laceſſerent inuicem, et imprimis pati Societas non poſſet, quod iſtud Ianſeniſtarum ſodalitium iuuentutem literas elegantiores atque philoſophiam non ſine laude plauſuque diſcentium doceret, vnde nonnullae cenſurae prodierunt, quibus ſatis manifeſte animum in illos acerbum Societas demonſtrauit [l]. Ergo quae a Ianſeniſtis

f) loc. cit.

g) Eum tamen in nonnullis a Carteſio deſciuiſſe obſeruatum Regisio l. c.

h) l. c. p. 184. Conf. Perravlt Hommes illuſtres p. 57. 58.

i) T. II. Operis maioris p. 124.

k) Dict. T. I. art. Arnaud. not. Cc. p. 348. Conf. Daniel Voyage du monde de Des-Cartes P. III. p. 204. 205.

l) Vid. Bayle Dict. T. III. art. Nicolle not. E. p. 504.

ſeniſtis recepta erat, Carteſiana philoſophia eo magis illam inuidiam ſenſit, quo magis iam viuente Carteſio Ieſuitae ab ea ſe abhorrere eſſent profeſſi. Ita vero non ad hos ſolos, ſed ad omnes Carteſii ſequaces iſta aduerſitas tranſiit, inque id conniſi ſunt ſocietatis ſodales, vt totam Carteſianam doctrinam inuiſam redderent, atque ſuſpectam. Occaſionem autem nacti ſunt egregiam ex transſubſtantiationis, quam vocant dogmate, et explicatione Carteſianorum modi praeſentiae glorioſi corporis Chriſti in altaris ſacramento. Nam Carteſium ab ipſo Arnaldo ideo reprehenſum eſſe, quod modus huius praeſentiae a Tridentini concilii patribus definitus cum notione corporis a Carteſio data conſiſtere non poſſet, eum vero peculiarem excogitauiſſe explicationem, vt oſtenderet, hoc non obſtante et reiecto licet inſulſo accidentium commento, eundem praeſentiae modum, qui transſubſtantiationis voce definitur, ſaluis ſuis principiis conſtare poſſe, ſupra ex inſtituto explicuimus. Aſt aliorum non idem de Carteſii explicatione iudicium fuit, et minime omnium Ieſuitarum, qui peruerti corrumpique ſenſus puros eccleſiae Romanae et ad nouitates philoſophicas inepte trahi clamabant, ſicque ἑτεροδοξίας ſuſpicione partes Carteſianas vehementer premebant. Quod ne ſolis rumuſculis et intra auditoria perſonaret, prodiit ex hoc ſodalitio Valeſius, qui peculiari libello Carteſianos eo nomine aggreſſus eſt: cuius rei hiſtoriam cum in Vita P. Baylii iam enarrauerimus, actum non agemus, ſed lectorem ad *partem priorem huius tomi* remittimus. Effecerunt autem iſtae Ieſuitarum contentiones, vt vehementi inuidia laborare Carteſianiſmus inceperit, quique illi adhaererent, de fide temerata apud pleroſque male audirent, magniſque motibus curſus Carteſianae factionis laetiſſime hactenus graſſantis ſufflaminaretur. Cuius eſſe exemplum poteſt, quod Petrus Syluanus Regis [m], vir

m) Editus eſt in lucem inter Aginnenſes, (Saluetat de Blanquefort) Petrus Syluanus Regis anno 1632. Poſitis litterarum et philoſophrae rudimentis apud Ieſuitas Cadurci, theologiae in alma Pariſienſi operam dedit. Ibi occaſionem nactus ab ore Iacobi Rohalti pendendi, Carteſianam philoſophiam amplexus eſt, eamque paucis menſibus totam perdidicit. Deinde ad Toloſanos delatus anno 1665. conuentus Carteſianos inſtituit, a pleriſque viris doctis, immo a foeminis quoque honeſtioribus frequentatos. Narraturque in Nouis liter. Hamburg. 1707. p. 228. eum aliquando diſſertationem philoſophicam, ſecundum principia Carteſii Gallica lingua exaratam in eo conuentu publice ventilaſſe, eamque foeminae Toloſanae, ex primariis, quae philoſophiam Carteſianam ipſo magiſtro didicerat, tuendam tradidiſſe: eam autem magna cum laude et eruditionis gloria obiectionibus virorum doctiſſimorum reſpondiſſe. Ita vero Toloſanis factus cariſſimus, ſtipendium publicum ex aerario meruit. Valde autem fauentem ſibi habuit marchionem Vardeſium, qui cum Carteſianam philoſophiam eſſet amplexus, eum Aquas Mortuas, cui vrbi agroque praeerat, traduxit, quo auctore quoque Montempeſſulanum anno 1671. tranſiit, et Carteſianam doctrinam magno applauſu in ſynodis eius philoſophiae cauſſa inſtitutis propagauit. Tanto etiam virorum doctorum conſenſu et admiratione in aedibus Lemeryanis anno 1680. ſimiles conuentus Pariſiis inſtituit, vt locus auditores non caperet. Vix autem ſemeſtri ſpatio Carteſianam philoſophiam hoc pacto docuerat, cum Valeſio Ieſuita Carteſianos heterodoxiae accuſante, coelumque et terram miſcente, Regiſius conuentus eiusmodi habere prohiberetur. Vid. DES MAIZEAUX Vie de Mr. Bayle p. 25. Nempe Regio mandato iniunctum fuiſſe profeſſoribus Pariſienſibus Carteſio fauentibus ab archiepiſcopo, vt iuxta cenſuras academiae, et decreta ſenatus regni Ariſtotelicam philoſophiam preſſius ſequerentur, refert PELLISSONIUS Lettr. de la tolerance T. IV. p. m. 345. Ipſe tamen archiepiſcopus Regiſio valde fauens multoties priuatum cum eo colloquium inſtituit. Patronis

vir doctus et acutus, quique eo tempore inter Carteſianos facile principatum tenebat, metu compulſus ſit, conuentus philoſophicos, quos eo tempore magna audientium frequentia et approbatione inſtituerat, dimittere, Mallebranchius autem et Bernierus, quos nomine aggreſſi erant Ieſuitae, omnes ingenii neruos et machinas quascunque adhiberent, vt nihil ſe in eccleſiae ſuae fidem doctrinamque peccaſſe demonſtrarent. Et haec cauſſa quoque fuiſſe videtur, cur philoſophi nonnulli, qui Carteſio fauebant, ſub Gaſſendi potius, atomiſticam philoſophiam minori inuidia diſſeminantis ſymbolis latere, quam Carteſianum nomen affectando perſecutiones pati voluerint; qualem fuiſſe Laurentium de Memes [n], qui marchioni Vardeſio Carteſianam philoſophiam tradidit, Bernierium, Mommorium aliosque, memoriae eius aetatis literariae teſtantur. Ceterum non Pariſiis tantum Carteſianos haec tempeſtas ſuppreſſit, ſed Cadomi quoque academia, et imprimis Petrus Callyus eam ſenſit,

Patronis autem intercedentibus, ſuperatisque difficultatibus veniam tandem nactus edidit, 1690. Syſtema philoſophiae, logicam, phyſicam, metaphyſicam et ethicam ſecundum principia Carteſii complexum, vid. A. E. 1692. p. 135. 179. Notauit in iis, haud pauca Io. Baptiſta du Hamel, cui tamen auctor 1692 reſpondit, et ad Carteſianae philoſophiae cenſuram ab Huetio editam nonnulla eodem anno regeſſit. Id quod adeo moleſtum habuit Hvetivs, vt fabulam illam iocularem de Carteſii hiſtoria ſuo loco enarratam Regiſio inſcriberet, et ſale ſatyrico ita hunc philoſopham perfricaret, (vt ipſe in Comm. de vita ſua p. 163. fateatur, „neque perſonae ſuae neque dignitati „conueniſſe, mimicis huiusmodi iocis popello „literato luſus praebere, ideoque ſedulo cauiſſe, „ne nomen ſuum innoteſceret.“ Teſtis tamen hoc ipſe eſt epiſcopus Abrincenſis, inter praeclariſſima Carteſianae ſcholae ornamenta eo tempore numeratum fuiſſe Regiſium, Anno 1699. ſcientiarum academiae adſcriptus eſt. Tanta autem eius exiſtimatio fuit, vt teſte Fontenellio in Hiſt. renouatae academiae regiae ſcientiarum p. 177. Marchio Vardeſius genero ſuo duci de Rohan in teſtamento iniungeret, vt in ſua familia eum ad mortem vsque aleret, in qua etiam 1707 menſe Ianuario obiit. Idem Condaeum quoque principem, ducem Albanenſem, aliosque principes viros ei vehementer fauiſſe obſeruat. Conf. Stollivs Hiſt. lit. P. II. c. 1. §. 95. p. 411. Act. philoſ. Vol. I. p. 1062. Quamuis autem Carteſium ſequeretur, tantum tamen abeſt, vt ſeruili ſtudio in eius verba iurauerit, vt non modo innumera addiderit, ſed in haud paucis quoque ab eo receſſerit, experientia et meditatione meliora ſuggerentibus, vt recte obſeruatum Clerico Bibl. vniu. T. XXI. P. I. p. 74 ſeqq. P. II. p. 28. Qui ſenſus eclecticus quoque ex diſſertatione praeliminari ſatis patet, qua philoſophicam hiſtoriam pulcherrime, licet breuiſſime ſtrictimque enarrauit, vt T. I. p. 37. dictum. Cuius interpres Latinus, magnas in eum laudes licet ore valde barbaro cumulauit. *Edidit* Regiſius quoque 1704. Tractationem *de Concordia rationis et fidei.* Praeter Regiſium autem inter Carteſianos illuſtres numerat Franciſcum Bayle, profeſſorem Toloſanum Morhofivs Polyhiſt. T. II. L. I. c. 15. §. 9. p. 114. cui debemus Syſtema philoſophiae vniuerſale 1669 editum, et Inſtitutiones phyſicas 1700. 1703. 4. vid. A. E. 1702. p. 387. ſeqq. 452 ſeq.

n) Meminit Carteſiani cuiusdam cuius nomen tacet perſonatus Marvillivs *Melange. de liter.* T. I. p. 381. 382. quem, ait, fuiſſe marchionis Vardeſii in Carteſiana philoſophia praeceptorem, nque eo philoſophandi genere excelluiſſe; deſeruiſſe autem ordinem religioſum, et more Mallebranchii in ſolitudine illuminationem Carteſianae philoſophiae expectauiſſe; valde vero excoluiſſe hiſtoriam inſectorum, et artium mathematicarum praecepta duci L - - tradidiſſe, tandem ſine ſacramentorum vſu ſubito vita emigraſſe. Eſſe hunc Laurentium Meſinam, qui relicto Carthuſiano ſodalitio ſub nomine aſcititio Michaëlis Neuraei latuit], ex Hvetii Comm. de rebus ad eum pertinentibus L. III. p. m. 70. facile conſtare poteſt. Narrat enim eo loco Abrincenſium epiſcopus, hunc Michaëlem Neuraeum, (*cuius in* Gaſſendi hiſtoria facta eſt mentio, eo *quod* Gaſſendi partes contra I. B. Morinum defendiſſet) veniſſe Cadomi cum principibus Longauillanis adhuc pueris; quorum regendis *ſtudiis* fuerit praefectus. Exque Chaeuraei *Miſcellaneis* refert, fuiſſe eum natum Iulioduni in Pictonibus, Laurentium Meſinam vero nomine dictum, Carthuſiano nomini ſolemnibus votis *adſtrictum*, totosque triginta annos apud Burdigalenſes egiſſe, et vitae tandem huius ac germani nominis pertaeſum, aliam induiſſe perſonam, ac Lutetiae demum Michaëlem Neuraeum factum, nouoque cultu ornatum prodiiſſe. Huic enim Huetii narrationi circumſtantiae a Maruillio allatae omnino conueniunt.

ſenſit. Qui cum prius philoſophiam Ariſtotelicam diu docuiſſet, tandem in Carteſianae philoſophiae adyta, narrante HVETIO [o], „ſe inſinuauerat, „tamque vehementi in eam ſtudio exarſerat, vt tradita a ſe tot annos prae„cepta et dogmata palam eiuraret, nec aliud quicquam crepa̦ret, vel in pu„blicis lectionibus vel in priuatis colloquiis, quam Carteſium. Is enim, eo„dem auctore valde, vti dictum, Ieſuitarum factione fauente, narrante tam „inconſiderate tamque licenter id fecit, vt cum rerum ſacrarum attingeret „doctrinam, minime temperaret ſibi, quin eam quoque reſpergeret Carte„ſianis commentis et corrumperet. Id quod ipſi demum noxae et dedecori „fuit, atro carbone ſeueraque cenſura notato.“ Quin et reliquis profeſſoribus Carteſio fauentibus regis mandato ab archiepiſcopo Pariſienſi ſerio iniunctum eſt, vt dimiſſo Carteſianiſmo ex lege ſenatus regni atque vniuerſitatis Ariſtotelem ſequerentur [p]. Ita vero vbique triumphante in Carteſianos Ieſuitarum inuidia cedendum quoque tempeſtatis furori fuit congregationis oratorii patribus, quos auide Carteſianiſmum amplexos fuiſſe ſupra diximus. Illi enim tandem ſolenni conuentione cum Ieſuitis pacti ſunt, de non amplius tradendo Carteſianiſmo vel fauendo Ianſeniſmo, cuius conuentionis exemplum in collectione tractatuum ad hanc controuerſiam pertinentium, quam P. BAYLIO [q] debemus, occurrit, vt in eius vita dictum, vbi plura quoque huc pertinentia allata ſunt, ad quae breuitatis cauſſa lectorem remittimus. Neque id in ſola regni metropoli factum, ſed Carteſianae philoſophiae in aliis quoque academiis Galliae ſimile fatum extitit, et imprimis Cadomenſis academia, ſeueros ſuperiores experta eſt, ſine dubio quod Callyus imprudentia ſua eos irritauiſſet. In ea nempe ſchola anno CIↃIↃCLXXVII Carteſiana doctrina, velut heterodoxa publice interdicta eſt, quamuis in aliis vniuerſitatibus, quas vocant, idem rigor nondum obtinuiſſet [r]. Paulo tamen poſt in Andegauenſi idem edictum eſt, cumque regis auctoritas, qua Ieſuitae tum ex voto vtebantur, accederet, ad alias quoque academias ſimilia mandata dimanarunt. Cuius perſecutionis, quae Carteſianiſmum in Gallia tum vehementer afflixit, occaſionem Ieſuitae nacti ſunt, ex patrum congregationis nonnullorum imprudentia, qui cum Carteſianae diſciplinae vehementer eſſent addicti, publice eam profiteri, et ad ſacram quoque doctrinam transferre nulli dubitarunt. Eos itaque tum in aula, tum apud congregationis praefectum generalem Senaltium heterodoxiae accuſarunt, effeceruntque, vt in academia Andegauenſi aliisque regni locis, vbi patres congregationis docebant, illi a ſuperioribus Carteſianam philoſophiam profiteri prohiberentur [s]. Qui licet peculiari epiſtola ad generalem ordinis data, vehementer orarent, vt, cum ducenti fere eſſent, qui de Car-

o) l. c. p. 16.
p) PELLISSON. l. c.
q) Conf. DES MAIZEAVX Vita Baylii p. 25.
r) DANIEL Itin. Carteſii per mundum P. III. p. 193.
s) Vid. Collectio eorum, quae geſta ſunt in academia Andegauenſi, quae 1677. prodiit, DANIEL l. c. quem tamen fuiſſe Ieſuitam, Lectorem merito recordari iubemus.

teſianorum dogmatum veritate eſſent conuicti, liceret ipſis ſuis luminibus ſuaque libertate ſentiendi vti, ſuperare tamen Ieſuitarum inſultus et potentiam non potuerunt; coactique ſunt, inita conuentione cum Ieſuitis, vti dictum, Carteſianae philoſophiae nuntium mittere, accedente decreto ordinis, vt a Carteſianis et Ianſenianis hypotheſibus ſibi cauerent. Et hoc quidem pacto Carteſianae philoſophiae fortuna, potentia ſocietatis et inſidiis graſſantibus in academiis Galliae, quae Romanae eccleſiae decretis addictae ſunt, euerſa diu eſt. Nec laetior ea fuit in academiis Galliae reformatis. In quibus cum paſſim Carteſiana dogmata perſonarent, (P. Bayle enim eam Sedani docuiſſe ſuo loco dictum) factum tamen artibus eorum, qui pellere regno partibus Reformatorum addictos ſtudebant, vt academiae iſtae mature ſoluerentur, tandemque omnis reformatorum turba Gallia, reuocato edicto Nannetenſi, eiiceretur, quo pacto factio Carteſianae philoſophiae contraria, quam Ieſuitae tunc in aula Gallica potentiſſimi, maxime formabant, et ſuſtinebant, pleniſſime triumphauit. Paulo tamen laetior fortuna circa finem ſeculi elapſi Carteſianam philoſophiam arriſit, languente tandem et deſidente inuidia, quae Carteſianos preſſerat. Cum enim nec Carteſiani, *Mallebranchius*, *Regiſius* ſimilesque, ſeruili ſtudio ſoli Carteſio adhaererent, ſed eclecticos potius philoſophos referre cuperent; et ſtudium philoſophiae naturalis apud exteros valde cultum et ab academia ſcientiarum regia eleganter promotum cogeret Ieſuitas, comtioris philoſophandi generis gratia ſcholaſticam philoſophiam tandem ex parte deſerere, ne ſoli in priſtino ſterquilinio deſipere viderentur, nonnulli ex ea ſocietate viri docti in Carteſii diſciplinam, licet moderata ἐκλέξει traducti ſunt, aliique eccleſiaſticis muneribus aucti hunc auctorem ſequi non erubuerunt, vnde Lauallii, Rabuelis, Rapini, Catelani aliorumque haud ignota ſunt nomina, quorum ſtudio et eruditionis elegantia factum eſt, vt cum Carteſianiſmus fere deſierit inter gentes alias, magni nominis Carteſianos exhibeat Gallia, qui pro his partibus contra Newtoni et Leibnizii aſſeclas magno animo magnaeque doctrinae ſpeciminibus militarunt. Tacemus Mallebranchii ſectatores, quos noſtra aetate inter philoſophos Gallos nomen haud vno ſpecimine extuliſſe, annales literarii abunde teſtantur.

Fata Carteſianae philoſophiae in Italia.

§. XLIII. Reſtat philoſophiae Carteſianae fata perquirentibus *Italia*; in Hiſpania enim his literis honorem non haberi et in academiis infelix tantum ſcholaſticae philoſophiae lolium ſterilesque dominari auenas ex Cl. Maiantii [s] querimonia nouimus. Italia autem, quamuis elegantiorum literarum alma mater recte audiat, Carteſianae tamen philoſophiae nouitatem ob cauſſas notiſſimas, tum quidem ferre non potuit. Vix enim penetrauerant meditationes Carteſii Romam, Alpesque ſuperauerant, cum XII Cal. Dec. anno cIↄIↄCLXIII [t] a S. congregatione cardinalium

s) In Vita Iac. Martini eius Epp. praemiſſa.
t) Annum 1643. ponit Fabricius in Syll. ſcript. de V. R. C. p. 328. not.

dinalium decerneretur, ne eas vel ſcripta atque opera Carteſii alia, quis cuiuscunque gradus vel conditionis in poſterum vel imprimat vel legat vel retineat; quo pacto albo librorum prohibitorum inſcripta, et nigro commate inſignita ſunt. Magno id Peripateticae et Scholaſticae philoſophiae commodo factum eſt, quae his fulcris ſuſtentata paſſim in ea regione triumphauit. Aſt cum magna et excelſa ingenia ad naturalem potiſſimum philoſophiae partem excolendam neruos omnes intenderent, idque deſertis nugis Scholaſtico-Peripateticis legibus mechanicis experientia firmatis facere conniterentur [u], non modo quicquid veritatem ſectae ſtudio ſuperiorem habuit ad ſeligenda ea, quae in Carteſii doctrina recte dicta ſunt, liberali ſtudio ſe conuertit, et quod opportune nuper nonnemo monuit [x], nouae philoſophiae ſectatores poſt diuturna cum Scholaſticis certamina ad tranquillum tandem pacis portum peruenerunt, quo pacto ex Carteſii diſciplina transſumtum eſt, quicquid cum ratione et experientia conuenire deprehenſum eſt, nec bruta amplius fulmina incutere metum potuere: ſed et inuenti ſunt, qui Carteſii meditationes et philoſophemata publice defenderent. Id quod exſpirante ſeculo elapſo feciſſe Michaëlem Angelum Tardellam, profeſſorem Patauinum, et pro Carteſii de anima placitis ex Auguſtino diſputauiſſe, reſpondiſſe vero Matthaei Georgii obiectionibus contra philoſophiam Carteſianam auctor eſt PETRVS BAYLE [y]. Eandem tibiam cum aduerſus Carteſianos et recentiorem philoſophiam omnem inflaſſet, ANANVS quidam, Bibliothecarius Caſanetenſis Romae, qui *Philoſophiae Neopaleae librum prodromum contra Nouiſtas et Cartiſtas* (Carteſianos intelligit,) vulgauit, ex merito poenas ideo dedit doctiſſimo VENTVRELLIO, qui quam inepte ſcholaſtici contra nouos philoſophos diſputent, eleganti ſatyra demonſtrauit [z]. Tacemus, quae ex ordine Minorum hanc in rem erudite ſcripſit FORTVNATVS A BRIXIA, matheſeos et naturalis philoſophiae in academia Brixienſi profeſſor; quae licet ad eclecticam philoſophiam pertineant, maxime tamen pro mechanica philoſophia a Carteſio reſtituta verba faciunt, et non obſtare priſtina praeiudicia viris doctis ſatis probant.

§. XLIV. Et haec quidem breuis delineatio fatorum philoſophiae Carteſianae eſt, quae tamen primas magis lineas ſuppeditat, quam iuſtam celeberrimae ſectae hiſtoriam. Quam ſecundum omnes philoſophiae partes accurate deductam, demonſtrantemque, quid Carteſii placitis addiderint ſectatores, in quo receſſerint, quid ei debeant recentiores, quid reiecerint, *Sectatores Carteſii quomodo conſiderandi?*

u) Comparanda elegans Praelectio illuſtriſſimi IO. POLENI Marchionis Patauii 1740. habita, qua Inſtitutionum philoſophiae mechanicae experimentalis ſpecimen exhibuit.

x) Noua literaria Florentiae publicata, Tom. II. p. 537.

y) Lettr. 168. T. II. p. m. 650. Io. Alphonſum Borellum inter Carteſianos Italos numerat MORHOFIVS Polyhiſt. T. II. L. II. P. I. c. 6. §. 6. qui tamen eclectice tantum Carteſio vſus eſt.

z) Lettera del P. Lettore Venturelli a P. Maëſtro Agnani bibliothecario Caſanettenſe di Roma, in tomo il libro, philoſophia neopalaea, Rauen. 1738. 4.

iecerint, quaeque alia ſunt, ad ſpecialem hiſtoriam ſectae alicuius pertinentia, hactenus deſideramus. Quemadmodum autem, vt ex dictis liquet, pauci forte inueniuntur, qui Carteſium nude ſequantur, et non multa addant de ſuo, vel propriis principiis vtantur, id quod inter Carteſianos illis potiſſimum accidit, qui ſyſtema logicum et ethicum Carteſianis principiis inaedificarunt: quorum neutrum Carteſius perfecit, et exemplo vnius Mallebranchii, poſt Carteſium, celeberrimi in hac ſchola philoſophi, conſtare poteſt, qui magiſtrum in multis reprehendit deſeruitque, et noua plurima Carteſianiſmo inuexit *): ita fatendum quoque, paucos eſſe inter eos, qui eclectice philoſophari et rationem atque experientiam conſulere, quam aliquod ſectae caput ſequi malunt, qui non praeclara multo Carteſio debeant, haud ignobili ſpecimine, merito inter magna nomina aeui noſtri philoſophum celeberrimum referri. Certe ſi aliud praeſtitiſſet nihil, quam quod maximo animo ſeruile ſcholaſticae philoſophiae iugum abiiciendi, et nouam viam ingrediendi exemplum orbi philoſophico dederit, et quod multi prius inutilibus conatibus aggreſſi ſunt, perfecerit, vt in libertatem ſe aſſeruerint erecta ingenia, plurimum de philoſophia meruiſſe, merito eſſet dicendus.

Carteſiana philoſophia vnde haurienda.

§. XLV. Reſtat vt Carteſianae quoque philoſophiae more noſtro breuem et ſuccinctam exhibeamus διατύπωσιν. Quam dare laboris non adeo moleſti eſt, ex quo, quae Carteſius coeperat, perfecerunt ſectatores, et integrum philoſophiae ſuis partibus abſolutae aedificium excitarunt Claubergius, Regiſius, le Grand, alii. Aſt hos multa addidiſſe de ſuo, et vſos principiis a Carteſio poſitis integras diſciplinas philoſophicas a magiſtro leuiter et velut in tranſitu tactas ex ſuo extruxiſſe, in antecedentibus monuimus. Hos itaque in compendium redactos heic loquentes introducere, eſſet Carteſianorum quidem, non autem ipſius Carteſii decreta philoſophica delineare, a qua prolixitate inſtitutum noſtrum abhorret, facilique labore ipſe Lector libros vbique obuios conſulere, et quid Carteſianis placuerit, inſtituta comparatione decernere poterit. Nos ſcopi noſtri legumque, quas noſtrae tractationi praeſcripſimus, memores, ad ſolum Carteſium reſpiciemus, et quid noui attulerit reformator philoſophiae celeberrimus, expendemus [a]. Vnam autem naturalem partem, et metaphyſicam, non tamen totam plenius ipſe Carteſius deſcripſit, de rationali pauca, de morali pauciſſima tradidit, hancque, quam in extremis vitae annis attigit, totam non excultam reliquit. Faciemus itaque ſcopo noſtro ſatis, ſi quae ad logicam et ethicam pertinent, ex diſſertationibus *de Methodo* et *de Paſſionibus animae* adduxerimus, ſubiecerimus autem ex *Meditationibus de philoſophia prima*, atque *Principiis philoſophiae* reliquisque ſcriptis philoſophicis, quibus nouum

*) Obſeruatum id quoque REGIS l. c. p. 204.

a) Breuem delineationem principiorum Carteſianorum exhibet REGIS l. c. p. 180 ſeqq. qui et p. 198 ſeqq. nouas veritates, a Carteſio detectas enumerat.

uum philoſophiae ſuae aedificium conſtruxit. Adiiciemus autem, quae paſſim de his dogmatibus monuerunt viri docti, vt doctrinae quoque Carteſianae *hiſtoria critica* lectori pateat.

§. XLVI. Scripſit ſibi Carteſius, cum deſertis ſterilibus logicorum Peripatetico-Scholaſticorum campis nouam in inquirenda veritate viam tentaret, has regulas easque obſeruandas accurate atque tenendas ſibi ipſi iniunxit: *Cogitationes Carteſii de methodo inueniendi verum.*

I. Nihil pro vero admittendum, vnquam, niſi quod certo et euidenter verum eſſe cognoſcitur, hoc eſt, omnis praecipitantia atque anticipatio in iudicando diligentiſſime vitanda, nihilque amplius concluſione complectendum, quam quod tam clare et diſtincte rationi patet, vt nullo modo in dubium vocare poſſit.

II. Difficultates quae examinandae ſunt, in tot partes diuidendae, quot expedit ad illas commodius reſoluendas.

III. Cogitationes omnes, quae veritati quaerendae impendendae ſunt, certo ſemper ordine promouendae, incipiendo ſcilicet a rebus ſimpliciſſimis et cognitu facillimis, vt paulatim et quaſi per gradus ad difficiliorum et magis compoſitarum cognitionem aſcendatur, in aliquem etiam ordinem illas mente diſponendo, quae ſe mutuo ex natura ſua non praecedunt.

IV. Tum in quaerendis mediis tum difficultatum partibus percurrendis tam perfecte ſingula enumeranda ſunt, et ad omnia circumſpiciendum, vt nihil omiſſum eſſe certum ſit.

„*Ad hanc regularum quaternionem perueniſſe ſe geometriae ope non „negat, ſed longas, ait, valde ſimplicium et facilium rationum catenas,* „quarum ope geometrae ad rerum difficillimarum demonſtrationes dedu„cuntur, anſam ipſi dediſſe, exiſtimandi, ea omnia, quae in hominis „cognitionem cadunt, eodem pacto ſe mutuo ſequi, et dummodo nihil in il„lis falſum pro vero admittamus, ſemperque ordinem, quo vna ex aliis „deduci poſſint, obſeruemus, nulla eſſe tam remota, ad quae tandem non „perueniamus, nec tam occulta, quae non detegamus. Cumque ex vſu „geometrarum facilem ſibi hanc methodum fuiſſe oſtendiſſet, reuera ſe „dicere poſſe aſſerit, pauca illa praecepta, quae ſelegiſſet, obſeruando, „tantam ſe facilitatem acquiſiuiſſe ad difficultates omnes extricandas, vt „intra duos aut tres menſes, quos illi ſtudio impenderit, non modo mul„tas quaeſtiones inuenerit, quas antea difficillimas iudicaſſet, ſed etiam „tandem eo peruenerit, vt circa illas ipſas, quas ignoraret, putaret ſe poſſe „determinare, quibus viis et quousque ab humano ingenio ſolui poſſent. „Quin et hoc addit: hanc ipſi methodum in eo praecipue placuiſſe, quod „per illam videretur certus eſſe, in omnibus ſe vti ratione, ſi non perfecte, „ſaltem, quam optime ipſe poſſet, ſentiretque eius vſu paulatim ingenii „ſui tenebras diſſipari, et illud veritati diſtinctius et clarius perſpiciendae „aſſuefieri“. Patet ex dictis Carteſium his regulis ſuppoſitis, et cano-

num inſtar in inquirenda veritate ſibi praeſcriptis integram rationalis ſcientiae partem comprehendere non conſtitutum habuiſſe, ſed deſerta ſterili arte ſyllogiſtica, quam puer imbiberat, viam, quam ex mathematica methodo certam nouerat et ſecuram, ſibi ſelegiſſe, vt in tanta itineris incertitudine et viarum diuerſitate hodegum haberet, a quo ſine erroris metu ad veritatem deduceretur. Nam quae ad intellectus humani naturam, vires, operationes, morbos et ſimilia pertinent, philoſophus in *Principiis philoſophiae* expoſuit, hoc loco contentus methodum inquirendae veritatis certam et ſecuram tradidiſſe. Ex his vero conſtat, perperam in Carteſio reprehendere nonnullos [b], *praecepta haec iuſto breuiora eſſe, nec ingenium quoddam poſſe aptum reddere ad ſenſum veri et falſi, praeſertim cum ſint nimis generalia, cum tamen larga ipſi fuerit occaſio vitia logicae Ariſtotelicae emendandi. Nihil tradidiſſe de ratione verum inueniendi, de probabilitate, de definitionis legitimae indole, de variis ratiocinandi modis* etc. Recte haec Carteſio obiiciuntur, ſi ſupponas, omnem ratiocinandi artem eum iſtis regulis complecti voluiſſe. Aſt id ſcopo eius contrarium eſt, et verbis apertis repugnat, quibus ſe de methodo tantum atque via in veritate detegenda ineunda iſtis canonibus ſollicitum fuiſſe docet. Id quod recte viderunt eius diſcipuli et de perficienda hac philoſophiae parte mature cogitarunt [c]; ex quibus inter primos Claubergius derelictum a Carteſio campum occupauit, et artem ratiocinandi regulis inſtruxit plenioribus. Porro et hoc quoque ex dictis liquere poteſt, conſulto ea, quae ad analyſin ſpectant, Carteſium omiſiſſe, quae ex geometrarum vſu et exercitatione ipſi erant notiſſima; ea enim tum quidem adhibere in noua iſta methodo non poterat. Grauiora ſunt, quae in his regulis reprehendit PETRVS POIRETVS [d] acerrimus Carteſianae diſciplinae cenſor atque arbiter. Monet is falſo in prima ſupponi rationis facultatem eſſe eo vsque ſanam, vt alio lumine, quam naturali, non ſit opus, et deinde, eam hoc ſuo lumine clare et diſtincte videre poſſe non modo quaedam rerum generaliora, ſed omnia etiam remotiſſima et occulta; denique ab iis, quae ſuo modo non deteget nec videbit, ſummopere eſſe cauendum. Et haec falſa ſuppoſita cauſſam eſſe putat Poiretus, cur in rerum principiis poſtmodum quaerendis a vero toties aberrauerit, naturamque mentis in cogitandi principio quaeſiuerit. Alteram regulam in ſe bonam inutilem fuiſſe Carteſio obſeruat, quod vbi ad rem ventum eſt, diſtinctiones primas, capitales, neceſſarias omiſerit. In tertia methodi lege et applicanda aberrauiſſe cenſet Carteſium, et a Dei ſufficientia, poſt primum illud, cogito, philoſophandi exordium debuiſſe deſumere: falſum autem eſſe pronuntiat, omnium ſimpliciſſima eſſe et omnium cognitu facillima, cum contrarium pateat ex Dei aeternitate. His autem non recte poſitis nec enumerationem poſſe fieri mediorum, nec

b) Conf. Ven. WALCHIVS Hiſt. log. L. II. c. 1. §. 16. Parerg. academ. p. 643 ſeqq.

c) Enumerat eos IDEM l. c. §. 18. p. 649 ſeqq.

d) In vera Methodo inueniendi verum P. III. c. 2. p. 12. 169 ſeqq.

nec difficultatum recenſionem rectam, adeoque inutiles eſſe has regulas Carteſii. Sunt in hac cenſura Poireti nonnulla, quae pondus habent, ſaltem oſtendunt, nec ſufficere has regulas, nec eſſe adeo vniuerſales, vt non in *multis* fallat, certe dubia et incerta haereat applicatio. Aſt immiſcet Poiretus, iam tum Bourignoniae ſomniis captus ea, quae Carteſianarum regularum pretium non eleuant. Nempe totus ipſe rationi humanae *infenſus*, cum inter ratiocinationem formalem et materialem (veniam vocibus metaphyſicis expetimus) non diſtinxiſſet, ea quae de rationis inſufficientia in certo argumenti obiectique genere recte dicuntur, infeliciter hypotheſeos praeiudicio occoecatus ad ipſam rationis formam naturamque, de qua loquitur, quamque inſtruit Carteſius, inepte tranſtulit. Quae ſi corrupta et inſufficiens dici poteſt ad veritatem inquirendam, de omni humana cognitione actum eſt [e]. Id quod voluit Poiretus, nempe vt irrationalis, quam perſuadere conatur, enthuſiaſmus, et illuminatio paſſiua, quamuis ἄλογος triumpharet. Alia, quae viri docti paſſim monuerunt, breuitatis cauſſa omittimus, id vnum monentes, neque illos ad ſcopum Carteſii reſpexiſſe, qui obſeruarunt, inutiles eſſe has regulas iis veritatibus, quae in vitae humanae praxi quotidie occurrunt, vbi eiusmodi inquirendi proceſſus nec locum nec tempus habet. Quamuis enim haec recte prudenterque dicantur, reuocandum tamen in memoriam, Carteſium methodum tantum philoſophicam inſtruxiſſe, et intellectum in argumento graui et theoretico dirigere voluiſſe. Tacemus hominem diu iſtis regulis exercitatum facile eam ſibi certe et accurate ratiocinandi conſuetudinem acquirere, vt promte et e veſtigio in rebus ad vitam ciuilem pertinentibus iis vti poſſit. Verum de his alii diſpiciant.

§. XLVII. De morali philoſophiae parte non niſi circa extremos vitae annos cogitauit Carteſius, Eliſabetha Palatina, et Chriſtina Suecorum regina problematibus moralibus eius meditationem excitantibus. Inde cauſſa deriuanda eſt, cur inter opera eius philoſophica nihil appareat, quod ad ethicam referri debeat. Tractatus enim *de Paſſionibus animae* non ethicus eſt, ſed phyſicus. Occurrunt tamen in epiſtolis eius nonnulla, quae rogatus de argumento morali, amicis et imprimis foeminis illis sereniſſimis perſcripſit. Aſt cum meditari de philoſophia inciperet, et ſibi certam quam ſequi decreuerat, viam praeſcripſiſſet, in argumento quoque moralis ſcientiae canones quosdam conſtituit, non quod iuſtum ſibi moralis doctrinae aedificium iam tum exſtrui cuperet, ſed vt haberet aliquod, dum illud aedificetur, in quo poſſet haud incommode habitare. Nempe, vt ipſe monet, ne dubius et anxius haereret circa ea, quae ſibi agenda eſſent, quamdiu ratio ſuaderet, incertum eſſe, circa ea, de quibus deberet dubitare, atque vt ab illo tempore viuere inciperet, quam

Regulae morales Carteſii.

e) PETRVS de VILLEMANDY in Scepticiſmo debellato c. 31. p. 227. STOLLIVS Hiſt. lit. P. II. c. 2. §. 23. p. 441 ſeq.

quam feliciſſime fieri poſſit. Et hoc quidem *fine ſe ethicam ſibi quandam ad tempus effinxiſſe* ſcribit, quae his regulis *continebatur*, vt

I. Legibus atque inſtitutis patriae obtemperaret, firmiterque illam religionem retineret, quam optimam iudicabat, et in qua Dei beneficio ab ineunte aetate erat inſtitutus; atque ſe in caeteris omnibus gubernaret iuxta opiniones quam maxime moderatas, atque ab omni extremitate remotas, quae communi vſu recepta eſſent apud prudentiſſimos eorum, cum quibus ſibi eſſet viuendum. Ad has nimietates imprimis promiſſiones referendae ſunt, quibus nobismet ipſis libertatem mutandae poſtea voluntatis adimimus. Quia enim nihil in mundo eſt, quod ſemper in eodem ſtatu permanet, vita ita inſtituenda eſt, vt iudicia indies meliora fieri poſſint.

II. Vt quam maxime conſtans et tenax propoſiti ſemper eſſet, nec manus indubitanter atque incunctanter in iis agendis perſeueraret, quae ob rationes valde dubias vel forte nullas ſuſcepiſſet, quam in iis, de quibus plane eſſet certus. Quia enim in vita multa agenda ſunt, quae differre plane non licet, certiſſimum eſt, quoties circa illa quid reuera ſit optimum agnoſcere non poſſumus, illud debere nos ſequi, quod optimum videtur vel certe, ſi quaedam talia ſunt, vt nulla nos vel minima ratio ad vnum potius, quam ad contrarium faciendum impellat, alterutrum tamen debemus eligere, et poſtquam vnam ſemel ſententiam ſic ſumus amplexi, non amplius illam vt dubiam, in quantum ad praxin refertur, ſed vt plane veram et certam, debemus ſpectare; quia *nempe ratio*, propter quam illam elegimus, vera et certa eſt.

III. Vt ſemper ſe ipſum potius, *quam fortunam* vincere *ſtuderet*, et cupiditates proprias, quam ordinem *mundi mutaret*: atque vt in vniuerſum ſibi firmiter perſuaderet, nihil extra proprias cogitationes abſolute eſſe in noſtra poteſtate f); adeo vt quicquid non euenit, poſtquam omne, quod in nobis erat, egimus vt eueniret, inter ea quae fieri plane non poſſunt, et philoſophico vocabulo impoſſibilia appellantur, ſit a nobis numerandum. Longiſſima tamen exercitatione et meditatione ſaepiſſime iterata opus eſt, vt animum noſtrum ad res omnes ita ſpectandas aſſuefacere poſſimus.

Pertinere has regulas morales, magis ad prudentiam viuendi feliciter, quam ad emendandum et ad felicitatem muniendum animum, adeoque minimam moralis doctrinae partem attingere, ipſe non negat Carteſius, et has ſe tantummodo elegiſſe non diffitetur, vt interim agendi aliquam normam haberet, donec meditatione ad certiora eſſet delatus. Adeoque ex his regulis de Carteſii mente circa argumentum ethicum iudicium fieri non poteſt, ſed conſulendae epiſtolae ſunt, in quibus praemeditata diu inter-

f) Κύριον δόγμα hoc Stoicorum, vid. Epicteti Enchiridion.

interdum attulit. De quibus tamen obſeruat PETRVS POIRETVS [g], *cum primum legiſſet, eas profecto velut de coelo labentes non ſuſpexiſſe ſolum, ſed et toto pectore fuiſſe amplexum, ob egregia atque pia ac fundamentalia ethices cogitata hinc inde, ſua quidem opinione priſtina extantia. At poſtquam deinde omnia ſimul conſpicere et diligentius perpendere coepiſſet, vidiſſe ſe de eiusmodi ethica idem iudicium fieri poſſe, quod ipſe de ethnicorum moralibus ſcriptis fecerit: ſuperba eſſe palatia, arenae impoſita, nec quid pro virtute et pro ſummo bono habendum ſit, explicantia. Arenam enim eſſe vel coenum potius, dogma illud inane, quod pacificandis animis noſtris afferat, de Deo, voluntatis noſtrae propenſiones omnes non praeuidente modo, et ab aeterno decernente, ſed et eas nobis ſingulas infundente, quod et fatum Spinozianum redoleat, tum vero animum ad virtutem obtundat atque vitiis quibuscunque defendendis poenitentiaeque excutiendae potius, quam vt virtutem promoueat.* Idem ſummum quoque bonum, quod Carteſius, quatenus ad nos ſpectat, vnicuique eſſe nihil aliud, quam libertatem arbitrii, aut potius illius bonum, dixit, virtutemque Carteſianam, qua quis ea faciat, quae meliora eſſe iudicat, valde confodit, et libertatem admittere tantum ſummum bonum oſtendit et media acquirendae virtutis inepta a Carteſio adhiberi putat, quae ſunt, nihil eorum negligere, quae ad inquiſitionem veri faciunt, tum cognitionem ipſam veri bonique, iudiciaque de illis, decreta denique firma vitam ſecundum iudicia illa regendi, quae velut inſufficientia et rationis actiuitate nixa reprehendit, ſuis hic quoque hypotheſibus intentus. Ex quibus tamen intelliget Lector, quibus oculis, acutis, an hebetibus in morali doctrina viderit Carteſius? Cuius diſcipuli an feliciores fuerint [h] in condendis ſyſtematibus ethicis, in quibus pauca Carteſium ſapiunt, ex commentariis eorum rite examinatis decernendum eſt. Eiusmodi *Ethica Carteſiana, ſiue ars bene beateque viuendi ad clariſſimas rationes et ſanae mentis ideas, ac ſolidiſſima Renati Carteſii principia formata*, Gallice et Latine [i] prodiit, quae conſulenda.

§. XLVIII. In metaphyſica philoſophiae parte, quam in *Meditationibus* et in *Principiis Philoſophiae* expoſuit, ita ſtatuit Carteſius: ***Metaphyſica Carteſii, de principiis cogitandi.***

I. Quoniam ab infantia multa de rebus ſenſibilibus iudicia tulimus prius quam integrum rationis noſtrae vſum haberemus, multis praeiudiciis a veri cognitione auertimur: a quibus non aliter videmur poſſe liberari, quam ſi ſemel in vita de iis omnibus ſtudeamus dubitare, in quibus vel minimam incertitudinis ſuſpicionem reperiemus.

Oo 2 II. Quin-

g) De Erud. Triplici L. III. §. 50. p. 700.

h) Conf. THOMAS. Caut. circa Praecognita iuris c. 14. §. 31. BVDDEVS Hiſt. phil. c. 6. p. 432.

i) Gallice 1692. 12. Latine Halae 1719. 8.

II. Quin et illa etiam, de quibus dubitabimus, vtile erit, habere pro falſis, vt tanto clarius, quidnam certiſſimum et cognitu facillimum ſit inueniamus.

III. Sed haec interim dubitatio ad ſolam contemplationem veritatis eſt reſtringenda. Nam quantum ad vſum vitae, quia perſaepe rerum agendarum occaſio praeteriret, antequam nos dubiis noſtris exſoluere poſſemus, non raro quod tantum eſt veriſimile, cogimur amplecti vel etiam interdum etſi e duobus vnum altero veriſimilius non appareat, alterutrum tamen eligere.

IV. Imprimis dubitabimus, an vllae res ſenſibiles aut imaginabiles exiſtant, tum quia deprehendimus interdum ſenſus errare, tum, quia quotidie in ſomniis innumera ſentire videmus, quae nusquam ſunt, nullaque ſic dubitandi ſigna apparent, quibus ſomnum a vigilia dignoſcatur.

V. Dubitabimus etiam de iis, quae pro maxime certis habuimus, etiam de mathematicis demonſtrationibus, quaeque putauimus hactenus principia per ſe eſſe nota: tum quia vidimus aliquando nonnullos erraſſe in talibus, tum maxime quia audiuimus eſſe Deum, qui poteſt omnia, et a quo ſumus creati; ignoramus enim, an forte nos tales creare voluerit, vt ſemper fallamur, etiam iis quae nobis quam notiſſima apparent. Multo magis id fieri poteſt, ab alio vel a nobis ipſis.

VI. Sed interim hanc nobis libertatem eſſe experimur, vt ſemper ab iis credendis, quae non plane certa ſunt et explorata, poſſimus abſtinere, atque ita cauere, ne vnquam erremus. Haec famoſiſſima illa Carteſii dubitatio philoſophica eſt, quam cum *in meditationibus quoque pro initio philoſophandi adhibuiſſet, maximam ſibi ſuisque philoſophematis inuidiam* conflauit. Nemo enim inter aduerſarios fuit, qui non acerba contentione hanc ei dubitationem velut ratione carentem, et innumeris difficultatibus expoſitam obiiceret. Pleriſque vero hoc pacto pernicioſum in philoſophiam ſcepticiſmum introduxiſſe viſus eſt. Qua de re ambitioſa prolixitate vtriusque partis rationes adducere, et quid in ſcepticiſmi Carteſio inurendi cauſſa adductum ſit enarrare nec loci huius, nec inſtituti eſt, sed in ſpeciali Carteſianiſmi hiſtoria debet exponi. Conſuli autem praeter P. Villemandaeum [l], Gvil. Henr. Beckhervm [m] et Ven. Io. Gvil. Fevrlinvm [n] illi poſſunt, quos celeberrimi Walchii adduxit induſtria [o]; maxime autem adeundus Clavbergivs, qui peculiari tractatione, *Initiationem philoſophi, ſiue dubitationem Carteſii ad metaphyſicam certitudinem viam aperientem* [p] delineauit. Nobis hoc loco ex ingenti obſeruationum cumulo, quae a tot in hoc argumento ſcriptoribus afferri

k) Deſumtum hoc ex ſchola Academicorum.

l) *In Scepticiſmo debellato* c. 2. §. 9.

m) *Diſſ. quod Carteſius de omnibus initio ſuadens dubitare, atheis ideo et ſcepticis adſcribendus non ſit.* Regiom. 1724.

n) Diſſ. de Dubitatione Carteſiana et an Carteſio atheiſmus et ſcepticiſmus imputari poſſit. Ien. 1711. 1712.

o) Parerg. acad. p. 802 ſeqq. Bvddei Theſ. de atheiſmo c. 1. §. 25. p. 152.

p) Lugd. Batav. 1655. 12.

afferri ſolent, ea tantum ſeligimus, quae iudicium Lectoris inſtruere, et docere eum poſſunt, quale momentum ipſa haec controuerſia habeat, in quo laudandus ſit Carteſius vel excuſandus, itemque quae in eius dubitatione culpanda ſint? Et fuiſſe quidem philoſophum vſum Scepticiſmo, et vniuerſalem quandam dubitationem philoſophari incipientibus ſuaſiſſe, adductae ſupra aſſertiones clariſſime loquuntur. Aſt, ſi verum fatendum, non ideo in Scepticorum caſtris militat, qui Scepticorum armis vtitur. Ea enim Carteſius non ad oppugnandam ſed confirmandam demonſtrandamque veritatem adhibuit. Scopus ſcilicet Carteſii non erat, omnem veritatis cognitionem euertere; ſed iugulatis tantum praeiudiciis, veritatem ſine rationum examine ſuadentibus magis quam conuincentibus, mentem ad certam veritatis notitiam, ſenſumque minime fallacem deducere. Nam haec eius ratiocinationis conſequentia fuit: ego dubito, ergo cogito, ſi cogito, ergo ſum daturque ſcientia, quo ratiocinio certiſſimum veritatis criterium, quo omnis Scepticiſmus vniuerſalis feliciter euerti poteſt, attulit, euicitque dari quandam veritatem omni dubitatione ſuperiorem. Hoc itaque ſenſu, dum dubitationem tantum σοφὸν φάρμακον eſſe voluit, contra praeiudiciorum morbum, Scepticiſmus non niſi inuita veritate et aequitate Carteſio poteſt tribui. Nec adeo noua et inaudita ea res eſt, vt non viderint philoſophi, ad eiiciendos errores praeiudicatos plurimum eiusmodi dubitationem prodeſſe, et omnino ad euertenda pueritiae praeiudicia optimum medicamen afferri. Vnde iam apud CICERONEM dictum [q]: *Hoc liberiores et ſolutiores ſumus, quod integra nobis eſt iudicandi poteſtas: neque vt omnia, quae praeſcripta, et quaſi imperata ſint, defendamus, vlla neceſſitate cogimur; nam caeteri primum ante nos tenentur adſtricti, quam, quid eſſet optimum, iudicare potuerunt. Deinde infirmiſſimo tempore aetatis aut obſecuti amico cuidam, aut vna alicuius, quem primum audierunt oratione capti, de rebus incognitis iudicant, et ad quamcunque ſunt diſciplinam quaſi tempeſtate delati, ad eam tanquam ad ſaxum adhaerent.* Tacemus alia, in eodem libro occurrentia, quibus Lucullus oſtendit, *ipſam Scepticorum dubitationem, et incertitudinem ad iudicium veri falſique, cogniti et incogniti ducere: et more Antiochi eam ita rationem ſuſcipiendam eſſe, vt doceantur quae a quouis accipi oporteret, et quae repudiari, ſicque hoc ipſum, ex quo omne veri falſique iudicium eſſet, percipere eos debuiſſe.* Inter recentiores ante Carteſium, Iordanum, Brunum eandem dubitationem ſimili modo in libro *de Minimo* commendauiſſe, ex iis, quae ſupra de eo adduximus, conſtat. Et hinc factum, vt aduerſarii Carteſii, plagium in hoc quoque dogmate ipſi obiicerent [r]. Qui quamuis propria meditatione hanc viam philoſophandi inuenire potuerit, primus tamen eam non detexit, dudum a dogmaticis oſtenſam: quo pacto omnis Scepticiſmi ſuſpicio concidit. Aſt quamuis lubenter praeſtantiſſimum philoſophum a Scepticiſmi labe, hoc

 quidem

q) Qu. Academ. L. II. c. 10. r) HVETIVS Cenſ. phil. Carteſ. c. 8. p. 115.

quidem ſenſu, quo morbum intellectus ſignificat, abſoluamus, fatendum tamen, dubitationem Carteſii nec ſcopo, quem ſibi praefixerat, reſpondere, nec carere vitio inſigni. Nempe dum ad exuenda praeiudicia dubitationem adhibet, aliud neceſſario ſibi praeiudicium finxit; poſſe fieri, vt, qui nos creauit, ita nos formauerit, vt perpetuo *fallamur*, vel vt nosmet tantum ſomniando, nobis imaginemur eſſe veritates *illas*, quas ex praeiudicio hauſimus. Si enim veritates primae atque formales, quae citra diſcurſum menti obuerſantur, et de certitudine eam ſua luce et euidentia conuincunt, pro praeiudicio haberi poſſunt, multo magis iſta fictio praeiudicata ſuſpecta habenda eſt, adeoque inepto fundamento dubitatio iſta nititur. Quae cum ad euidentiſſimas propoſitiones, ideis, quas innatas dixit Carteſius, conſtantes extendatur, et ſolis praeiudicatis ſuppoſitionibus roboretur, parum inde vel ponderis vel vtilitatis habet, et finem intentum minime obtinet. Id quod contra meditationes Carteſii in *Inſtantiis* [s] ſole meridiano clarius demonſtrauit Gaſſendus. Cui cum reſpondere vellet Carteſius, rei euidentia conuictus, ipſe ad eas notiones, quae animo cogitanti iam adſunt, prouocare neceſſe habuit. Nempe cum Gaſſendus obieciſſet, eum, dum ita rationes inducit: cogito ergo ſum, hanc maiorem ſupponere, qui cogitat, ille eſt, atque ita praeiudicium adhibere, reſpondit, *huius generis propoſitiones, praeiudicia appellari haud poſſe, quod animo tam euidentes appareant, vt ab iis credendis ſibi temperare nequeat, cum forte de illis cogitare incipiat, ac proinde mentem praeiudicio imbutam nondum habeat.* Qua reſponſione quam feliciter Carteſius rem ſuam iuuerit, lectori expendendum relinquimus, cogitanti Carteſium, has propoſitiones omni dubitatione ob certitudinem et euidentiam ſuperiores eſſe, negare non poſſe. Nec eſt, quod pro Carteſio afferas, et pro eo excuſando adduxit Abrahamvs Heidanvs [ſ], dubitationem hanc tantum intelligendam eſſe de ſuſpenſione iudicii affirmantis vel negantis. Nam ipſo Carteſio arbitro, huius generis propoſitiones primae adeo euidentes ſunt, vt ab aſſenſu ſe cohibere animus minime queat. Tacemus, vitioſum admittere circulum Carteſium, dum, ſupponendo fieri poſſe, vt Deus ipſum fallat, vt ſe eſſe ſomniaret, qui non ſit, attamen ex cogitationis actu exiſtentiam ſuam, exque hac et idea innata concludit, Deum ipſum fallere non poſſe, eo quod optimus ſit. Quem paralogiſmum recte in eo reprehendit Rad. Cvdworthvs [t]. Nec ad ſaluandum Carteſium afferri poteſt, quam alibi admiſit, hypotheſis, Deum poſſe contradictoria; hoc enim ſuppoſito admiſſo poſſibile eſſet, vt ego cogitem et tamen non ſim, id quod fruſtra ad has veritates hanc dubitationem extendi, confirmat. Verum haec paucis. Iam pergendum in philoſophematis Carteſii:

VII. Si

s) T. III. Opp. p. 279.
ſ) Apud P. Bayle Dict. T. III. art. Maldonat. not. L. p. 296.
t) Syſt. intell. c. V. ſ. 1. §. 94. p. 882.

VII. Si autem reiicientes illa omnia poſſimus dubitare, ac etiam falſa eſſe fingere, non tamen ideo nos, qui talia cogitamus, nihil eſſe fingere poſſumus, repugnat enim, vt putemus, id quod cogitat, eo ipſo tempore, quo cogitat, non exiſtere.

VIII. Proinde haec cognitio: ego cogito, ergo ſum, eſt omnium prima et certiſſima, quae cuilibet ordine philoſophanti occurrat. Facile ex his *ipſis* Carteſii verbis intelligi poteſt, ſermonem eſſe non de principio aliquo, vel conſtituente vel diiudicante veritatem, ſed de principio philoſophantis, a quo ſcilicet initium philoſophandi capit, a particulari ad vniuerſale aſcendens. Vnde explodi illi merentur, qui hanc propoſitionem verum principium primum et vniuerſaliſſimum eſſe contendunt, cum et exiſtentiam rei ſupponat, et contradictionis principium, impoſſibile eſt idem ſimul eſſe et non eſſe, inuoluat *a*.

IX. Examinantes, quinam nos ſimus, qui omnia, quae a nobis diuerſa ſunt, ſupponimus falſa eſſe, perſpicue videmus, nullam extenſionem, nec figuram, nec motum localem, nec quid ſimile, quod corpori ſit tribuendum, ad naturam noſtram pertinere, ſed cogitationem ſolam, quae proinde prius et certius, quam vlla res corporea cognoſcitur.

X. Cogitationis nomine intelliguntur ea omnia, quae nobis conſciis in nobis fiunt, quatenus eorum in nobis conſcientia eſt; atque ita non modo intelligere velle, imaginari, ſed etiam ſentire, idem hic eſt, quod cogitare.

XI. Haec mentis noſtrae cognitio multo euidentior eſt, quam corporis.

XII. Cum autem mens, quae ſe ipſam nouit, et de aliis omnibus rebus adhuc dubitat, vndiquaque circumſpicit, vt cognitionem ſuam vlterius extendat; primo quidem inuenit apud ſe multarum rerum ideas, quas quamdiu tantum contemplatur, nihilque ipſis ſimile extra ſe eſſe affirmat vel negat, falli non poteſt. Inuenit etiam communes quasdam notiones, et ex his varias demonſtrationes componit, ad quas quamdiu attendit, omnino ſibi perſuadet eſſe veras. Sed quia non poteſt ſemper ad illas attendere, cum poſtea recordatur ſe nondum ſcire, an forte talis naturae creata ſit, vt fallatur etiam in iis, quae ipſi euidentiſſima apparent, videt ſe merito de talibus dubitare, nec vllam habere poſſe certam ſcientiam, priusquam ſuae auctorem originis agnouerit.

XIII. Conſiderans deinde inter diuerſas ideas quas apud ſe habet, vnam eſſe entis ſumme intelligentis, ſumme potentis, et ſumme perfecti, quae omnium longe praecipue eſt, agnoſcit in ipſa exiſtentiam, non poſſibilem et contingentem tantum, quemadmodum in ideis omnium aliarum rerum, quas *diſtincte* percipit, ſed neceſſariam et aeternam.

XIV. Magisque hoc credet, ſi attendat, nullius alterius rei ideam apud ſe inueniri, in qua eodem modo neceſſariam exiſtentiam contineri animaduer-

a) Conf. WALCH. Hiſt. log. L. II. c. 2. §. 53. Parerg. acad. p. 732 ſeqq.

aduertat. Ex hoc enim intelliget, iſtam ideam entis ſumme perfecti non eſſe a ſe effictam, nec exhibere chimaericam quandam, ſed veram et immutabilem naturam, quaeque non poteſt non exiſtere, cum neceſſaria exiſtentia in ea contineatur. Hoc decantatiſſimum illud argumentum pro exiſtentia DEI eſt, de quo magna noſtra aetate quaeſtio inter eruditos fuit. Et ipſum quidem ratiocinium non nouum eſt et a Carteſio excogitatum, ſed dudum a ſcholaſticis adhibitum examinatumque, maxime ab Anſelmo, vt ſupra ex LEIBNIZIO obſeruatum; et plures quoque notauit I. A. FABRICIVS [x]. Licet autem magnopere et ſibi et ſectatoribus iſta argumentatione placuerit Carteſius, fuerintque viri naturalis ſapientiae conſultiſſimi ANTONIVS LE GRAND [y], FRANC. LAMY [z], HERM. ALEX. ROELLIVS [a], IO. CLAVBERGIVS [b], NIC. MALLEBRANCHIVS [c] aliique, qui magnum cauſſae Dei praeſidium in eo poſuerint; parum tamen probatum fuit aliis, et iam pridem Thomae Aquinati reiectum, poſtea autem viris doctis poſt Carteſium variis de cauſſis ſuſpectum; inter quos imprimis PETRVS GASSENDVS fuit, qui in *Inſtantiis* paralogiſmum admitti dudum obſeruauit. Idem Carteſio obiectum ab HVETIO, aliisque, maxime vero a viro elegantiſſime docto SAMVELE WERENFELSIO, qui cum Ioanne Henrico Suicero, et Iſaaco Iaquelotio ea de re contendit, aſſeclam nactus Brillonium doctorem Sorbonicum, cui reſponderunt praeter Iaquelotium, Franciſcus Lami atque Montreus, philoſophiae et mathematum profeſſor Pariſienſis, quam controuerſiam libroſque huc pertinentes alibi [d] enarrauimus, quae breuitatis cauſſa non repetimus. Obſeruatum autem viris his doctis eſt [e] ſupponere Carteſium exiſtentiam DEI vel poſſibilem vel actualem, adeoque vitioſo circulo concludere. Aliis [f] viſus ideam infiniti et perfecti pro re infinita et perfecta, quae non niſi a Deo eſſe poſſit, venditaſſe, et fallacia ambiguae locutionis deluſus ex eo, quod ens perfectiſſimum ſiquidem exiſtat, neceſſario exiſtat, concluſiſſe, illud etiam exiſtere [g]. Aliis ὕϛερον πρότερον poſuiſſe, iudicatum; eo quod idea perfectionis diuinae ideam exiſtentiae praeſupponat: alii ideam nominalem ſiue definitionem entis per ſe exiſtentis ad ideam realem entis iſtius actu extra nos exiſtentis inepte traductam eſſe conqueſti ſunt. Alii [h] tamen temperamentum aliquod inierunt, faſſi, tunc ſolidiſſimum hoc argumentum eſſe, ſi idea illa de Deo, perfectiſſimo ente omnium entium cauſſa, certis rationibus collecta, exque rerum natura obuia mentis iudicio et intimo conſcientiae ſenſu agnita perceptio viua et fortis intelligatur. Ita enim ex idea cauſſae, cuius effectum tenemus, exiſtentiam eius recte colligi, et primae ac perfectiſſimae

x) Script. de V. R. C. c. X. p. 327.
y) Inſtit. philoſ. P. II. art. 3.
z) Memoires de Trevoux 1701. p. 108 ſeqq.
a) De Relig. nat.
b) Ex. de Cognitione Dei et noſtri 1685. 8.
c) Rech. de la verité T. II. p. 96 ſeqq.
d) In Hiſt. de Ideis S. III. §. 3. p. 277 ſeqq.
e) Cel. CHR. WOLFIVS Rat. praelect. ſuar. S. 2. c. 3. §. 44. p. 156.
f) De Atheiſmo c. III. p. 370. Phil. theor. P. VI. c. 3. §. 8. p. 361.
g) S. CLARKE de l'Exiſtence de Dieu c. 4. pag. 30.
h) FABRICIVS l. c.

fectiſſimae quidem vnam certiſſimam et neceſſariam. Id quod iam Henrico Moro [i] viſum, qui hanc ideam Dei *nullum arbitrarium figmentum eſſe*, monet, *ad libitum noſtrum excogitatum, ſed neceſſariam et naturalem humanae mentis emanationem, eo quod hanc certam et inalterabilem ideam in anima ſua nullo pacto delere poſſit.* Aſt hoc quoque modo, obiiciunt, qui ad ratiocinii formam paulo ſeuerius attendunt, ſupponi exiſtentiam ideae diuinae ipſiusque Dei neceſſariam aliunde collectam, et ex ea deinde ob connotatam exiſtentiam naturae diuinae argumentum illud otioſe repeti. Nobis arbitrii quidem partes ſumere haud licet, fatemur autem, non modo ob latentem aequiuocationem ineptum, certe inutile argumentum videri, ſed ſupponi quoque, vbi more Carteſiano adhibetur, ideam entis ſupremi a creatore impreſſam, et homini naturalem et ineuitabilem, qualis illa eſt, ego cogito. Quod quamuis formaliter circulum non committat, aeque tamen incertum et ab atheo negatum pro demonſtrationis fundamento ponit. Non monebimus alia a ſcopo noſtro paulo remotiora, et imprimis incertiſſimam argumenti huius ambiguitatem, ſed ad praeſtantiſſimos viros Cudworthum [k] et Moshemium [l] lectorem ablegamus, qui quot inter ſe diuerſis ſignificationibus hoc argumentum exponi queat, nec tamen inſigni vſu et certitudine gaudeat, demonſtrauerunt. Illud autem praeterire non licet, illuſtrem Leibnizium, licet ſophiſma in argumentatione Carteſii ipſe deprehenderit [m], attamen veriſſimum eſſe, ſi recte explicetur, cenſuiſſe [n], nempe ſi prius poſſibilitas entis perfectiſſimi oſtendatur. Deum enim ſolum hoc priuilegio gaudere obſeruat, quod neceſſario exiſtat, ſi poſſibilis ſit, et quemadmodum poſſibilitatem eius nihil impediat, quod limitum expers, nec vllam negationem, vel contradictionem inuoluit, hoc vnum ſufficere iudicat ad cognoſcendam exiſtentiam DEI a priori. Nempe, vt appoſite obſeruatum cel. Hanschio [o], ad rationem ſufficientem reſpicit illuſtris philoſophus, quam in ipſo Deo eius exiſtentia agnoſcit; et propter quam non exiſtentia Dei abſolute impoſſibilis eſt. Cum quod abſolute neceſſarium exiſtit; eius exiſtentia in eo ſolo rationem ſufficientem inueniat, quod nullam inueluat contradictionem; ſic vt ſola poſſibilitas Dei principium ſit exiſtentiae eius. Quae acutius concludere, et quae argumento Carteſiano deſunt ſupplere, omnino fatendum eſt. Quamuis etiam in hoc ratiocinio ita emendato nonnullis quaedam videantur deeſſe; qua de re quid noſtra aetate diſputatum ſatis acriter ſit, hoc loco exponi non poteſt. Tacemus Sam. Clarckium [p] aliosque qui neruos

i) In Antidot. adu. atheiſmum L. I. c. 8.
k) Syſtem. intell. c. 5. ſ. 1. §. 102. p. 894.
l) Ad h. l.
m) A. E. 1684. p. 539. add. Cl. Hollmannus Inſtit. phil. P. III.
n) In Princip. philoſ. §. 45. Suppl. A. E. T. VII. ſ. 11. p. 514.
o) Ad h. l. Princ. phil. geometrice demonſtrat. p. 112.
p) De Exiſt. Dei P. I. c. 4. p. 31.

neruos huius ratiocinii intendi poſſe, vt recte concludat, arbitrantur, quos enumerare nec licet, nec libet.

XV. Quia Dei, ſiue entis ſummi ideam habemus in nobis, iure poſſumus examinare, a quanam cauſſa illam habeamus, tantamque in ea immenſitatem inueniemus, vt plane ex eo ſimus certi, non poſſe illam nobis fuiſſe inditam, niſi a re, in qua ſit reuera omnium perfectionum complementum, hoc eſt, niſi a Deo realiter exiſtente.

XVI. Ex hoc, quod iam ſimus, non ſequitur, nos in tempore proxime ſequenti etiam futuros, niſi aliqua cauſſa, nempe eadem illa, quae nos primum produxit, continuo velut reproducat, hoc eſt, conſeruet. Facile enim intelligimus, nullam vim eſſe in nobis, per quam nos ipſos conſeruemus: illumque in quo tanta eſt vis, vt nos a ſe diuerſos conſeruet, tanto magis etiam ſe ipſum conſeruare, vel potius nullius conſeruatione egere, ac denique Deum eſſe.

XVII. Ad hanc ideam DEI nobis ingenitam reſpicientes, videmus illum eſſe aeternum, omniſcium, omnipotentem, omnis bonitatis veritatisque fontem, rerum omnium creatorem, et omnem perfectionem infinitam in ſe habentem.

XVIII. Nihil poteſt Deo competere, in quo limitatio vel imperfectio deprehenditur. Ita in natura corporea quia ſimul cum locali extenſione diuiſibilitas includitur, eſtque imperfectio eſſe diuiſibilem, certum eſt, Deum non eſſe corpus. Eadem ratio eſt ſenſus, qui paſſionem innuit, inde Deum ſentire nullo modo putandum eſt, ſed tantummodo intelligere et velle, et quidem non vt nos per operationem, ſed per vnicam et ſimpliciſſimam actionem.

XIX. A Deo ad creaturas philoſophando deſcendentibus, quam maxime recordandum, et Deum auctorem rerum eſſe infinitum et nos omnino finitos.

XX. Ita ſi Deus aliquid reuelet, quod naturales ingenii noſtri fines excedat, non recuſabimus illi credere, quamuis non clare intelligamus.

XXI. Eandem ob cauſſam nunquam diſputandum de infinito, de quo nos, qui finiti ſumus, nihil determinare poſſumus.

XXII. Illa omnia, in quibus ſub aliqua conſideratione nullum finem poterimus inuenire, non quidem affirmabimus eſſe infinita, ſed vt indefinita ſpectabimus.

XXIII. Itaque nomen infiniti ſoli Deo reſeruandum, quia in eo ſolo ex omni parte non modo nullos limites agnoſcimus, ſed etiam poſitiue nullos eſſe intelligimus, alias res, aliqua ex parte limitibus carere, ſed negatiue tantum eorum limites, ſi quos habeant, inueniri a nobis non poſſe confitemur.

XXIV. Ita denique nullas vnquam rationes circa res naturales, a fine, quem Deus aut natura in iis faciendis ſibi propoſuit, deſumemus, quia non tantum nobis debemus arrogare, vt eius conſiliorum participes nos eſſe

eſſe putemus, ſed ipſum vt cauſſam efficientem omnium rerum conſiderantes videbimus, quidnam ex eius attributis circa effectus ſenſibus noſtris apparantes lumen naturale concludendum eſſe oſtendat. Etiam hoc ex primariis dogmatibus eſt, quae magnam Carteſianae philoſophiae inuidiam conflarunt, eo quod haud leue demonſtrandae Dei ſapientiae, ipſiusque eius exiſtentiae praeſidium argumentumque eneruet et abiiciat. Monuit id iam Gassendvs [q], valdeque reprehendit, quod a phyſica conſideratione vſum cauſſarum finalium reiecerit, eo quod, vbi de Deo agitur, praecipuum ita argumentum contemſerit, quo diuina ſapientia, prouidentia, potentia atque adeo exiſtentia lumine naturae ſtabiliri poſſit. Id ex vſu partium in plantis, in animalibus, in hominibus patere, et magnos quoque viros ex ſpeculatione anatomica corporis humani ad DEI notitiam aſſurgere. Saepe quoque in cauſſis phyſicis agentis ad materiam concurſum, formamque non poſſe detegi, at ex praeſtantiſſimo vſu ineffabilem prorſus prouidentiam demonſtrari, vt ex valuulis cordis pateſcat. Falſum autem eſſe quod afferat, temerarium eſſe inueſtigare fines Dei; hoc enim de finibus tantum occultis dici poſſe: non vero de iis, quos in propatulo poſuit, quique non multo labore innoteſcant, et ad laudem Dei faciant. Nec ſufficere ideam innatam, quam non omnes homines ita ſentiant, vt Carteſius, ſed ſimplicioribus non inuidendum eſſe, quod ex inſpectione operis cognoſcere glorificarique opificem poſſint. Neglexit has obiectiones et ſolo contemtu in reſponſionibus refutauit Carteſius, cum vim earum obſeruauiſſet. Inde vero grauis ſubinde dica illi ſcripta ab aduerſariis, maxime a theologis Anglis, qui cum viderent, Hobbeſium ſimilesque fines rerum ad proſcribendam ex orbe DEI ſapientiam negare obſeruandos, Carteſium etiam impietatis ſuſpectum habuere. Diligenter in hanc aſſertionem calamum ſtrinxit Rad. Cvdworthvs [r], acerbius eo nomine in ipſum Carteſium inuectus eſt Samvel Parckervs [s], qui cum vſum mechaniſmi ſine cauſſarum finalium reſpectu ad rerum naturalium hiſtoriam explanandam improbaſſet, atheiſmi culpa non plane vacare Carteſium contendit, eo quod philoſophiam ita tractauerit, vt ſua philoſophandi ratione omnem de naturae opifice ſcientiam plane tolleret; aſt qui, cum ſemel e phyſica ſua omnem finis contemplationem ablegaſſet, cum omni ſuo mechanico acumine omnique mathematico apparatu naturam rerum inueſtigare aggreſſus, nil niſi futiles et inanes quasdam fabulas magno cum labore finxerit et ſomniauerit, et, quod in ſequentibus adiecit; in ethicis pium, dicere omnia a Deo propter nos facta fuiſſe, quanquam ſit in phyſicis ridiculum, id populo adblandiendi cauſſa plane ſubieciſſe viſus ſit. Tacemus alios, qui pro argumento a rerum finibus petito docte perorarunt, fuſe enumeratos a I. A. Fabricio [t]. Fatemur autem, iniurios in Carteſium illos eſſe, qui impieta-

q) In Obiect. T. I. Opp. Cart. p. 192.

r) Syſt. intell. c. 5. S. 1. §. 53. p. 119 ſeqq.

s) De Deo diſp. III. §. 15. p. 289 ſeqq.

t) Syll. Script. de V. R. C. c. 7. p. 286 ſeqq. Poiret. de Erud. tripl. L. III. §. 28. p. 644.

impietatis maculam illi eapropter inurunt, cum nihil minus intenderit philoſophus, quam DEI ſapientiam ex orbe proſcribere [u], ſed ad phyſicas tantum cauſſas efficientem, materialem, formalem, reſpiciendum eſſe ſtatuerit, certus ex iis ſolis Deum poſſe euidentiſſime demonſtrari. Qua in re praeeuntem habuit magnum VERVLAMIVM [v], qui tantum abeſt, vt in naturali ſcientia finalium cauſſarum conſiderationem paſſus ſit, vt potius omnem eam ſcientiam corrumpere, et ſuperſtitionem introduxiſſe ſtatuerit: notatus ideo PARCKERO [x], et CVDWORTHO [y]. Verum licet ab atheiſmi infamia eo nomine liberandus ſit Carteſius, probari tamen non poteſt, quod fines rerum naturalium hominis indagationi pateſcentes neglexerit, quibus ſi non rerum natura reſerari, ſane via proxima ad eam aperiri poteſt, vt vel ſolae obſeruationes anatomicae euincunt.

XXV. Quia Deus eſt ſumme verax et dator omnis luminis, adeo vt repugnet plane, vt nos fallat, ſiue vt proprie et poſitiue ſit cauſſa errorum, quibus nos obnoxios eſſe experimur: hinc ſequitur, omnia quae clare et diſtincte percipimus, vera eſſe, et dubitationes ante recenſitas omnes tolli. Atque ſi aduertamus, quid in ſenſibus, quid in vigilia, quid in ſomno clarum ſit atque diſtinctum, illudque ab eo quod confuſum eſt et obſcurum diſtinguamus, facile, quid in qualibet re pro vero habendum ſit, agnoſcemus.

XXVI. Quia vero ſaepe contingit nos falli, cauſſa errorum non ad Deum referenda eſt; nam non ab intellectu ſed a voluntate pendent, ſuntque ſi ad Deum referantur merae negationes, ſi ad nos, priuationes.

XXVII. Duo tantum in nobis cogitandi modi generales ſunt, perceptio, quae eſt operatio intellectus, et volitio ſiue operatio voluntatis. Nam ſentire, imaginari et pure intelligere, ſunt tantum diuerſi modi percipiendi, vt et cupere auerſari, affirmare, negare, dubitare, ſunt diuerſi modi volendi.

XXVIII. Ad iudicandum requiritur quidem perceptio intellectus, ſed etiam voluntas requiritur, vt rei aliquo modo perceptae aſſenſio praebeatur. Non autem perceptio integra ſemper neceſſe eſt, ſed aſſentimur quoque obſcuris.

XXIX. Perceptio valde finita eſt, voluntas quodammodo infinita, quae vltra ea quae clare percipimus, extendi poteſt, hoc cum facimus, fallimur.

XXX. Neque tamen Deus errorum noſtrorum auctor dici poteſt, quod nobis intellectum finitum dedit, id enim intellectui creato conuenit; aſt quod latiſſime pateat voluntas, hoc ipſius eius naturae conuenit, et ſumma hominis perfectio eſt, quod agat per voluntatem, hoc eſt, libere, et actionum ſuarum auctor ſit.

XXXI. Quod itaque in errores incidamus, defectus quidem eſt in noſtra actione, ſiue in vſu libertatis, ſed non in noſtra natura.

XXXII.

u) Periculum ex hac aſſertione enatum non praeuidiſſe Carteſium recte obſeruat Poiret. in Vera Methodo P. III. §. 15. p. 197.

v) Org. nov. L. II. §. 2. de Augm. ſcient. L. III. c. 4.

x) l. c. §. 16. p. 183.

y) l. c. p. 822.

XXXII. Quod autem ſit in noſtra voluntate libertas et multis ad arbitrium vel aſſentiri vel non aſſentiri poſſimus, manifeſtum et inter notiones innatas referendum eſt. Miro hypotheſeos praeiudicio ſeductus Carteſius, in palmariis his aſſertionibus a regia via diuagatur, multoties ideo ab aduerſariis caſtigatus. Cum enim ſemel ſtatuiſſet, paſſionem animae ad intellectum actionem, ad voluntatem eſſe referendam, non potuit non inepta conſequentia concludere affirmationem, negationem, dubitationem eſſe opus voluntatis. Quod tamen et ſenſui et experientiae ipſique hominis conſcientiae contrarium eſt, quibus ſcimus, iudicium intellectus in affirmatione et negatione ſe maxime prodere, et aliud eſſe velle, aliud iudicare affirmando vel negando. Aſt his non obſtantibus foedus error ad ſectatores tranſiit aliosque genuit haud minores, vt ex dicendis pateſcet.

XXXIII. Quia tantam eſſe tamque immenſam DEI poteſtatem agnoſcimus, vt nefas eſſe putemus exiſtimare, fieri a nobis aliquid poſſe, quod non ſit ab ipſo praeordinatum: facile in conciliandа libertate noſtra cum Dei praeordinatione difficultatibus poſſumus nos intricare. Quas vt euitemus, cogitandum, mentem noſtram eſſe finitam, Dei autem potentiam et praeordinationem infinitam, adeoque hanc nos ſatis non comprehendere, certe autem et euidenter libertatis, quae in nobis eſt, conſcios eſſe, hancque ideo negari vel de ea dubitari haud poſſe.

XXXIV. Nihil nos vnquam falſum pro vero admittemus, ſi tantum iis aſſenſum praebeamus, quae clare et diſtincte percipiemus.

XXXV. Ad perceptionem, cui certum iudicium debet inniti, requiritur *non modo, vt ſit clara, ſed etiam vt ſit diſtincta.* Clara eſt, quae *menti attendenti praeſens et aperta eſt, diſtincta* autem, *quae cum clara ſit, ab omnibus aliis ita ſeiuncta eſt,* et praeciſa, vt nihil plane aliud, quam quod clarum eſt, in ſe contineat. Poſſunt enim eſſe perceptiones clarae, ſed non diſtinctae.

XXXVI. Omnia quae ſub perceptionem noſtram cadunt, vel tanquam res rerumue affectiones conſiderantur, vel tanquam aeternae veritates, nullam exiſtentiam extra cogitationem noſtram habentes.

XXXVII. Duo tantum rerum genera ſunt, ſubſtantia cogitans ſiue mens, et ſubſtantia extenſa ſiue corpus, illa rerum intellectualium, haec materialium.

XXXVIII. Subſtantia res eſt, quae ita exiſtit, vt nulla alia re indigeat ad exiſtendum. Hoc autem nomen Deo et creaturis non conuenit vniuoce, hi enim niſi ope concurſus DEI exiſtere non poſſunt.

XXXIX. Sunt autem et mens et corpus ſubſtantiae qua ſolo DEI concurſu egent ad exiſtendum.

XL. Vna *eſt* cuiuscunque ſubſtantiae praecipua proprietas, quae ipſius naturam eſſentiamque conſtituit, et ad quam omnes aliae referuntur.

XLI. Extenſio in longum, latum et profundum ſubſtantiae corporeae naturam conſtituit, et cogitatio naturam ſubſtantiae *cogitantis*. Etiam in hac theſi reprehenſionem meruit Carteſius, quod *ſubiectum in* quo ſunt attributa proprietatesque cum ipſis attributis confundendo, naturam ſubſtantiae in illis poſuiſſet. Accedit, quod vna proprietate materiae, extenſione, et ſpiritus, cogitatione, omnem ſubſtantiarum naturam comprehenderit, cum alia quoque iis attributa aeque eſſentialia adeſſe *queant*. Quale corporis attributum eſſe vim actiuam, quae praeter vim mortuam ſiue inertiae corpori cuiuis adeſt, contra Carteſianos contendit Leibnizius [z]: ſimiliterque in mente adeſſe deſiderium ſiue cupiditatem luminis et laetae acquieſcentiae, hancque vim eius actiuam eſſe, qua nihil menti eſſentialius intimiusque ſit, acutis rationibus contendit PETRVS POIRETVS [a]. Aliorum cogitata breuitatis cauſſa omittimus.

XLII. Omne aliud, quod corpori tribui poteſt, extenſionem praeſupponit, eſtque tantum modus quidam rei extenſae, vt et omnia, quae in mente reperimus, ſunt tantum diuerſi modi cogitandi.

XLIII. Duratio, ordo et numerus, non ſunt ſubſtantiae, ſed modi, ſub quibus res conſideramus.

XLIV. Per modos plane idem intelligitur, quod alibi per attributa vel qualitates, ſed cum conſideramus ſubſtantiam ab illis affici vel variari vocamus modos, cum ab iſta variatione talem poſſe denominari, vocamus qualitatem, ac denique cum generalius ſpectamus tantum ea ſubſtantiae ineſſe vocamus attributa. Perhorruit accidentis nomen Carteſius, multos in eo recentiores ſectatores nactus [b]: quod accidens non ſemper ad ſubſtantiam aliquid pertinere eamque modificare ſignificet, ſed aliquid innuat, quod ad ſubſtantiam demum accedat. Vnde ipſi Ariſtotelici accidens modo in oppoſitione ad ſubſtantiam ponunt, modo in oppoſitione ad eſſentiam, illudque praedicamentale, hoc praedicabile vocant. Quae cum fundamentum habeant nullum, et confuſas gignant ideas, rectius feciſſe Carteſius iudicatus eſt, quod modorum vel proprietatum vocem elegiſſet.

XLV. Alia ſunt in rebus ipſis, quarum attributa vel modi eſſe dicuntur, alia vero in noſtra tantum cogitatione. Talia ſunt tempus, numerus et vniuerſalia omnia, quae tantum ſunt in abſtracto, modique cogitandi.

XLVI. Fiunt vniuerſalia tantum ex eo, quod vna et eadem idea vtamur ad omnia indiuidua, quae inter ſe ſimilia ſunt cogitanda.

XLVII. Numerus in ipſis rebus oritur ab earum diſtinctione, ea triplex eſt, realis, modalis, rationis.

XLVIII. Diſtinctio realis proprie tantum eſt inter duas vel plures ſubſtantias,

z) Dicemus de hac aſſertione Leibniziana in cap. ſeq. contra eam ſubſtantiae notionem Carteſianam pec. diſſ. defendit RVARD. ANDALA in Pentad. diſſ. phil. n. I.

a) Cogit. ration. ſ. III. §. 20. p. 11.

b) Vid. viri celeberrimi P. CROVSAZ. Log. P. I. S. II. c. I. §. 2. p. 460. ed. Gall. et SAM. FRID. HOLMANN Philoſ. prim. P. II. §. 355 ſq. p. 936 ſqq.

ſtantias, quas realiter diſtinctas eſſe ex hoc ſolo percipimus, quod vnam absque altera clare et diſtincte intelligere poſſimus.

XLIX. *Diſtinctio* modalis eſt duplex, alia ſcilicet inter modum proprie dictum: et ſubſtantiam cuius eſt modus, alia inter duos modos eiusdem ſubſtantiae.

L. *Diſtinctio* rationis eſt inter ſubſtantiam et aliquod eius attributum, ſine quo ipſa intelligi non poteſt, vel inter duo talia attributa eiusdem alicuius ſubſtantiae.

LI. Cogitatio et extenſio ſpectari poſſunt vt conſtituentes naturae ſubſtantiae intelligentis et corporeae, tuncque non aliter concipi debent, quam ipſa ſubſtantia cogitans et ſubſtantia extenſa, hoc eſt, quam mens et corpus, quo pacto clariſſime atque diſtinctiſſime intelliguntur.

LII. Cogitatio et extenſio etiam ſumi poſſunt pro modis ſubſtantiae, quatenus ſcilicet vna et eadem mens, plures diuerſas conditiones habere, et vnum atque idem corpus, retinendo ſuam eandem quantitatem pluribus diuerſis modis poteſt extendi. Tunc quoque modaliter a ſubſtantia diſtinguuntur, et clare ac diſtincte non minus, quam illa poſſunt intelligi.

LIII. Eadem ratione diuerſi cogitationum et extenſionum modi optime percipi poſſunt, ſi tantum vt modos rerum, quibus inſunt, ſpectemus.

LIV. Senſus, affectus, appetitus clare percipi poſſunt, ſi accurate caueamus, ne quid amplius de iis iudicemus, quam id praeciſe, quod in perceptione noſtra continetur, et cuius intime conſcii ſumus. Cauendum autem, ne res extra mentem exiſtentes perceptionibus noſtris, quas de illis habemus iudicemus ſimiles, v. c. colorem.

LV. Praecipua errorum cauſſa a praeiudiciis infantiae procedit, in qua ſecundum ſenſuum perceptionem de rebus ipſis iudicamus. Eorum praeiudiciorum deinde obliuiſci adulti maturisque annis non poſſumus.

LVI. Praeterea mens noſtra non ſine aliqua difficultate ac defatigatione poteſt ad vllas res attendere omniumque difficillime ad eas, quae nec ſenſibus nec imaginationi praeſentes ſunt. Hinc fit, vt multi nullam ſubſtantiam intelligant, niſi imaginabilem, et corpoream, et etiam ſenſibilem, et putent, nihil poſſe ſubſiſtere quod non ſit corpus [c].

LVII. Quarta errorum cauſſa eſt, quod conceptus noſtros verbis, quae rebus accurate non reſpondent, alligamus.

LVIII. Itaque ad ſerio philoſophandum veritatemque omnium rerum cognoſcibilium indagandam primo omnia praeiudicia ſunt deponenda, nec opinionibus prius receptis a nobis fidem habenda, niſi adhibito examine veras eſſe comperiamus. Deinde ordine attendendum eſt ad notiones in nobis, et eae tantum pro veris habendae, quas clare et diſtincte cognoſcimus, et ex his conferentes cum iis, quae confuſius antea cogitabamus, vſum

c) His pungere Carteſium Hobbeſii hypotheſin ex iis, quae ſupra de obiectionibus Hobbeſii contra meditationes Carteſii attulimus, manifeſtum eſt.

vſum claros conceptus formandi acquiremus. Auctoritati vero et reuelationi diuinae potius, quam proprio noſtro iudicio, fides habenda. Et haec quidem de principiis cognitionis humanae tradidit Carteſius.

Carteſii philoſophemata de rebus materialibus.

§. XLIX. Principiis cogitationis ſubiecit philoſophus principia rerum materialium [d].

I. Quicquid ſentimus, nobis aduenit a re aliqua, quae a mente noſtra diuerſa eſt, et ſenſus noſtros afficit. Sentimus autem materiae extenſae ideam menti noſtrae exhiberi, quae ſi non eſſet, ſed Deus eius ideam obiiceret, deceptor dicendus eſſet. Quod quia eſſe nequit, concludendum eſt exiſtere rem extenſam ſuisque proprietatibus gaudentem. Hanc vocamus corpus et materiam.

II. Menti noſtrae corpus quoddam magis arcte quam reliqua alia corpora coniunctum eſſe, concludi poteſt ex eo, quod perſpicue aduertamus dolores aliosque ſenſus nobis ex improuiſo aduenire, quos mens eſt conſcia non a ſe ſola proficiſci, nec ad ſe poſſe pertinere ex eo ſolo, quod ſit res cogitans, ſed tantum ex eo, quod alteri cuidam rei extenſae ac mobili adiuncta ſit, quae res humanum corpus appellatur. Tangit hac theſi Carteſius difficillimam quaeſtionem de vnione animae et corporis, quam tamen hoc loco non expoſuit, ſed alii loco reſeruauit. Ipſe cum videret, ſyſtema influxus magnis multisque premi difficultatibus, vt his ſe liberaret ad aſſiſtentiam quandam confugit, quae communionem metaphyſicam magis, quam phyſicam, inferret. Cuius fundamentum in eo poſuit, quod ſecundum legem naturae, eadem motus quantitas in corpore conſeruetur, quam legem ab animo infringi non poſſe ſtatuebat. Aſt hanc tamen motus directionem mutari poſſe, eamque liberam animae eſſe ita ſtatuit, vt motus, qui in fluidis noſtri corporis eſt, ſuam ab anima directionem nanciſcatur, atque in hanc magis partem deflectat quam in aliam. Et hoc quidem pacto agere animam vnitam cum corpore ſibi perſuaſit. Noſtri inſtituti et loci huius non eſt, ea operoſe exponere, quae huic ſyſtemati aſſiſtentiae (ita enim a ſyſtemate influxus, occaſionalium cauſſarum, et harmoniae praeſtabilitae diſtinguitur) opponi ſolent. Dabimus autem magni Leibnizii [e] verba, qui cuncta more ſuo acute et eleganter enarrauit. „Monet is, oſtendi non poſſe, quo modo directionem iſtam „anima efficiat, nec eſſe in anima nec in corpore, id eſt, neque in cogitatione, „neque in maſſa quicquam, quod ad explicandam hanc vnius per alterum „immutationem ſeruire poſſit, et ſiue anima quantitatem virtutis, ſiue li„neam directionis in corpore mutare dicatur, vtrumque aeque in explicabile „eſſe". Repertas quoque poſt Carteſii tempora, duas veritates, magni in hoc negotio momenti. Quarum prima eſt, quod quantitas virtutis abſolutae quae conſeruatur, diuerſa ſit a quantitate motus, altera, quod conſeruetur, etiam directio eadem in omnibus ſimul corporibus, quae inter ſe agere ſuppo-

d) Part. II. Princ. philoſ.

e) Theodicée §. 59.

ſupponuntur, quomodocunque demum ſibi mutuo occurrant, dum ſcilicet ſeruatur directio centri grauitatis communis. Si lex iſta Carteſio nota fuiſſet, corporum directionem aeque ac virtutem imperio animae ſubtracturum fuiſſe. Putat autem illuſtris philoſophus, ſi Carteſio hae leges naturae innotuiſſent, perductum fore ad harmoniam praeſtabilitam; nempe ex ea regula de manente eadem directione, motum ab anima independentem, atque a priorum motuum directionibus eſſe determinandum dicturum fuiſſe. Id quod tamen mutationes animae corpori harmonicas ſimul poſcit, quae ad Leibnizianam hypotheſin pertinent. Viderunt Carteſii ſectatores, maxime Mallebranchius eiusque aſſeclae, Cordemaeus aliique has difficultates, cumque faterentur, ab anima nihil proficiſci aut pendere effectiue, quod in corpore fit, nihil a corpore quod fit in anima: motus corporis omnes immediate ac vnice a diuina virtute et actione deriuarunt, quae pro occaſione volitionum mentis atque ad earum praeſentiam motus illos ſola efficit; et ad praeſentiam atque occaſione motuum in corpore noſtro a Deo excitatorum, perceptiones animae producit et mutat: vtrumque autem exequitur ſecundum certas leges a ſe ipſo ſemel arbitrarie latas, quarum vigore ad hunc motum haec perceptio et vice verſa ad alium producitur alia. Sicque aſſiſtentiae ſyſtema, quod Carteſio placuit in ſyſtema cauſſarum occaſionalium, quod vocant, commutarunt, de quo videndi MALLEBRANCHIVS [f], CORDEMAEVS [g], quique in hac parte Carteſianos ſequitur I. CHR. STVRMIVS [h]. Verum ne ſic quidem Carteſius emendatus videri, et Carteſiana philoſophia de hoc myſterio luculentius decreuiſſe iudicari poterat, cum innumeris premantur difficultatibus, quae a Carteſianis adducuntur, ſecundum quorum placita minime tamen in ſaluo ſunt leges naturae et motus, vt clare ſatis demonſtratum LEIBNIZIO [i], et ratio ſufficiens legum generalium naturae dari nequit, perpetua autem miracula ſupponuntur. De quibus tamen hoc loco, vbi Carteſii, non autem Carteſianorum ſententiam exponimus, plura dicere non licet. Adeundus autem, qui erudite rem omnem enarrat illuſtris GEORG. BERNARDVS BVLFINGERVS [k].

III. Senſus perceptiones non referuntur niſi ad iſtam corporis humani cum mente coniunctionem, et nobis quidem ordinarie exhibent, quid ad illam externa corpora prodeſſe poſſint, aut nocere, non autem, niſi interdum et ex accidente nos docere, qualia in ſe ipſis exiſtant.

IV. Natura corporis, ſiue materiae non conſiſtit in pondere, duritie, colore, aut ſimilibus, ſed in ſola extenſione.

V. Nec obſtat, quod corpora pleraque videantur ſic poſſe rarefieri, ac condenſari, vt rarefacta plus habeant quantitatis, quam condenſata. Nam

f) T. III. Inq. verit. p. 178.

g) De diſt. corporis et mentis Diſſert. IV. pag. 83.

h) Phyſ. elect. T. I. p. 135. 137 ſeq.

i) l. c. §. 60. 340. Iournal des ſauans 1695. p. 456. Recueil de div. Pieces T. II. p. 230.

k) De Harm. praeſtabil. Part. IV. §. 73 ſeqq. p. 76 ſeqq.

Nam in ipſis nihil aliud quidquam contingit, quam figurae mutatio, intercedentibus interuallis, corporibus aliis repletis, atqui ideo non minus tunc extenſa ſunt, quam cum maius ſpatium amplectuntur.

VI. Quantitas a ſubſtantia extenſa in re non differt, ſed tantum ex parte noſtri conceptus, vt et numerus a re numerata. Qui autem ſubſtantiam corpoream a quantitate eius diſtinguunt, confuſam tantum ſubſtantiae incorporeae notionem habent, quam falſo tribuunt corporeae.

VII. Non etiam in re differunt ſpatium ſiue locus internus, et ſubſtantia corporea in ea contenta ſed tantum in modo, quo a nobis concipi ſolent. Reuera enim extenſio in longum, latum et profundum, quae ſpatium conſtituit, eadem plane cum illa eſt, quae conſtituit corpus. Nam in idea corporis, reiectis omnibus aliis remanet extenſio in longum, latum et profundum, quae etiam continetur in idea ſpatii non modo corporibus pleni, ſed etiam eius, quod vacuum vocatur.

VIII. Eſt itaque differentia in modo tantum cogitandi, dum extenſionem loci, ab extenſione corporis in mente ſeparamus. Quippe nomina loci aut ſpatii non ſignificant quicquam diuerſum a corpore, quod dicitur eſſe in loco, ſed tantum eius magnitudinem, figuram et ſitum inter alia corpora deſignant. Fluunt aſſertiones hactenus enarratae ex idea corporis, cuius eſſentiam in extenſione philoſophus ponit. Hac enim definitione ſuppoſita inferebat, vbicunque eſt extenſum, in longum latum et profundum, ibi eſſe corpus, ex quo prona conſequentia deriuabat, ſpatium cum corpore reipſa coincidere, et non niſi mente ſeparari poſſe, adeoque non dari vacuum. Valde huic theſi contradixerunt, quotquot a Carteſio diſceſſum fecerunt, et corporis definitionem aliam dederunt; prout nempe ideam ſpatii et vacui in ſyſtemate ſuo definire e re ſua eſſe iudicarunt. Maxime illuſtris Newtoni ſchola vacuum reuocando Carteſianae ſe magnis moliminibus oppoſuit, vt Gaſſendi ſectatores taceamus, quae enarranda tamen in ſpeciali naturalis diſciplinae hiſtoria ſunt. Quamuis autem poſt Leibnizium τὸν πάνυ multi quoque fuerint, qui ſpatium inter non-entia, ſiue conceptus mentis negatiuos tantum referant [l], et ſolam non-contiguitatem, (ita loqui amant) rerum exiſtentium eſſe, decernant [m], ideoque Gaſſendum et ſequaces, ſpatium tertium quid praeter ſubſtantiam et accidens, in entibus vere poſitiueque exiſtentibus eſſe arbitrantes [n] deſerant, reprehendunt tamen Carteſium, quod ſpatium corpus eſſe dixerit, eo quod vel negatiuam vel relatiuam ideam in poſitiuam conuertendo, ipſam ſpatii notionem prorſus euerterit. Alii, inque

l) Vid. Principia philoſophiae ab Hanschio edita, def. 5. 7. 61. p. 21 ſeqq. et in Coll. epiſtolarum diuerſarum T. I. p. 31. Eſt autem illuſtri viro ſpatium ordo coëxiſtentium; eum ſequitur cel. Wolfius Metaphyſ. Germ. §. 46. 134. et Ontol. §. 589. et Cl. Hambergerus Elem. phyſ. §. 2. vt alios taceamus.

m) V. C. Sam. Christ. Hollmann. Metaphyſ. §. 221. p. 723.

n) Phyſ. S. I. L. I. c. 1. 2.

que his Lockivs [o], id imprimis Carteſianae loci, ſpatiique ideae, et qua ea nititur corporis, oppoſuerunt, quod nec locus nec ſpatium, nec in genere extenſio ſoliditatem, reſiſtentiam, aliasque corporis proprietates habeat, vnde pro vacui poſſibilitate et exiſtentia acute pugnat philoſophus Anglus. Quae latius hoc loco excutere, quidque in his verum aut falſum ſit, diſpicere, Lectoris induſtriae relinquimus, ſolam Carteſiani dogmatis hiſtoriam ſtrictim enarraſſe contenti.

IX. Differunt nomina loci et ſpatii, quia locus magis expreſſe deſignat ſitum, quam magnitudinem et figuram, ad quae notio ſpatii reſpicit. Spatium ſemper ſumimus pro extenſione, locum autem aliquando conſideramus, vt rei, quae in loco eſt, internum, et aliquando vt ipſi externum. Et internus quidem plane idem eſt, quod ſpatium, externus autem ſumi poteſt pro ſuperficie quae proxime ambit locatum. Per ſuperficiem autem hic intelligitur ſolus terminus, qui medius eſt inter ipſum corpus ambiens, et id quod ambitur, quique nihil aliud eſt, quam modus.

X. Vacuum autem philoſophico more ſumtum, in quo nulla ſit ſubſtantia, dari non poteſt.

XI. Non fieri poteſt, vt aliquae atomi, ſiue materiae partes ex natura ſua indiuiſibiles exiſtant. Cum enim, ſi quae ſint, debeant eſſe extenſae, quantumuis paruae fingantur, poſſumus adhuc vnamquamque ex ipſis in duas aut plures minores cogitatione diuidere, ac proinde cognoſcere, eſſe diuiſibiles. Recedit in hac aſſertione Carteſius a Democrito et Epicuro, et qui hos ſequitur Gaſſendo. Aſt hac ratione dum diuiſibilitatem corporis et materiae infinitam propugnat, infinitum mathematicum, quod et indefinitum vocant, Conimbricenses [p] infinitum ſectione apellauere, vel diuiſionem quoque mentalem cum reali confudiſſe viſus eſt. Obſeruatum enim acutiſſimis viris, Leibnizio [q], Wolfio [r], non dari compoſitum, niſi exiſtat prius ſimplex, monadasque nec compoſitas nec diuiſibiles; monuit quoque deſideratiſſimus Schevchzervs [s], puncta phyſica ſiue atomos non poſſe ſumi ſenſu mathematico, quoniam ex iis corpus nunquam poſſet exſurgere: aliis obſeruatum [t] nullum quantum ſimultaneum qualecunque et quantumcunque illud etiam ſit, actu ipſo infinitum eſſe poſſe, adeoque nec in infinitum diuidi realiter, neque plus producere per diuiſionem ex re aliqua licere, quam ante illam in eadem iam adeſt.

XII. Ex his cognoſcimus, hunc mundum, ſiue ſubſtantiae corporeae vniuerſitatem nullos extenſionis ſuae fines habere.

 XIII.

o) De Intellectu humano L. II. c. 13. §. 11 ſeqq. p. 186 ſqq.

p) Ad Phyſ. Ariſt. L. VI. c. 2. p. m. 221 ſeqq. vbi more ſuo prolixe diſputant, vtrum indiuiſibilia ſint entia poſitiua et realia in continuo?

q) Princip. philoſ. ab Hanschio illuſtr. theor. 107. ſchol. 4. et theor. 4. et 5.

r) Metaphyſ. Germ. §. 76. 582. vterque tamen diuiſibilitatem in infinitum mathematicam admittit.

s) Phyſic. P. I. c. 2. §. 7. p. 20 ſeq.

t) Cl. Hollmann. Phyſ. P. I. c. 1. §. 10. p. 51 ſeqq.

XIII. Etiam colligi inde poteſt, non aliam eſſe materiam coeli, quam terrae, atque omnino, ſi mundi eſſent infiniti, non poſſe non illos omnes ex vna et eadem materia conſtare, nec proinde plures, ſed vnum tantum eſſe poſſe, quia materia extenſa omnia ſpatia imaginabilia, in quibus alii iſti mundi eſſe deberent, iam occuparent.

XIV. Materia in toto vniuerſo vna et eadem exiſtit, nempe quae eſt extenſa; omnesque proprietates, quas in ea clare percipimus, ad hoc vnum reducuntur, quod ſit partibilis, et mobilis ſecundum partes et proinde capax illarum omnium affectionum, quae ex eius partium motu ſequi poſſe percipimus.

XV. Omnis ergo materiae variatio, omniumque eius formarum diuerſitas pendet a motu.

XVI. Eſt autem motus translatio vnius partis materiae, ſiue vnius corporis, ex vicinia eorum corporum, quae illud immediate contingunt, et tanquam quieſcentia ſpectantur in viciniam aliorum.

XVII. Non plus actionis requiritur ad motum quam ad quietem. Sunt enim motus et quies nihil aliud in corpore, quam duo diuerſi modi.

XVIII. Motus proprie ſumtus non refertur, niſi ad corpora contigua eius quod mouetur; nec refertur niſi ad ea corpora contigua, quae tanquam quieſcentia ſpectantur. Valde diſplicet haec definitio Io. Clerico [u], eo quod vſui loquendi recepto contraria, aptior ſit obſcurandae naturae motus per ſe clarae, quam obſcurae rei illuſtrandae: putatque is, inueniſſe Carteſium hanc definitionem ideo potiſſimum, vt terra, quae communi motu, cum vortice ſuo circa ſolem moueri dicebatur, poſſet ſimul dici quieſcere, quod reſpectu vicinarum partium vorticis non moueatur, vt vitaretur cenſura inquiſitionis Romanae, quae ſententiam eorum, qui terram moueri aiunt, damnarat. Nec multum falli Clericum facile nobis perſuadent ea, quae in *Tertia principiorum parte* [x]. Carteſius monuit, poſſe proprie loquendo quidem motum nec de terra, nec de planetis aliis praedicari; aſt ſecundum vſum vulgi motum ſumendo, dicendum eſſe, planetas et ſolem ipſum fixasque, et, incongrue quidem, terram moueri. Inde in definitione Carteſiana, quae ſi cetera ſpectes, ipſumque ſenſum intuearis, motum nihil dicit eſſe aliud, quam mutationem loci relatiui, ſiue ſitus, nonnemo [y] pro ambiguis Carteſii vocibus, *immediate contingunt*, aliam minus ambiguam, v. c. ambiunt, vel circumdant, ſubſtituendam eſſe monuit. Ceterum hanc definitionem motus paſſiuo ſenſu accipiendam, et a motu actiuo, ſiue vi illa, quae corpus ex loco vno in alium quendam transfert et eius ſitum mutat, diſtinguendam eſſe, nobis non monentibus lector attentus facile intelligit, neglectam tamen hanc obſeruationem induxiſſe B. I. Fr. Bvddevm [z], vt perpe-

u) Phyſ. L. V. c. 5. §. 3. p. m. 98.
x) §. 28.
y) Hollmann. Phyſ. P. I. c. 1. §. 19. p. 60.
z) Phyſ. P. V. c. 1. §. 12.

perperam quaedam huic definitioni motus Carteſianae obiiceret, obſeruatum cel. HOLLMANNO [a].

XIX. Etſi autem vnumquodque corpus habeat tantum vnum motum ſibi proprium, participare tamen etiam poteſt ex aliis innumeris, ſi nempe ſit pars aliorum corporum alios motus habentium.

XX. Praeterea ille vnicus cuiusque corporis motus, qui ei proprius eſt, inſtar plurium poteſt conſiderari; ſed ideo tales motus non ſunt reuera diſtincti; nam vnumquodque punctum corporis, quod mouetur, vnam tantum aliquam lineam deſcribit.

XXI. Ex hoc autem quod dictum: loca omnia corporibus plena eſſe, ſemperque easdem materiae partes aequalibus locis coaequari, ſequitur, nullum corpus moueri poſſe, niſi per circulum, ita ſcilicet, vt aliud aliquod corpus ex loco, quem ingreditur, expellat, hocque rurſus aliud, et aliud, vsque ad vltimum, quod in locum a primo relictum eodem temporis momento, quo derelictus eſt, ingrediatur. Plurimum huic aſſertioni contradixerunt, qui motum non dari ſine vacuo contendunt.

XXII. Reperitur tamen in motu iſto aliquid, quod mens quidem percipit eſſe verum, ſed tamen, quo pacto fiat, non comprehendit, nempe diuiſio quarundam particularum in infinitum, ſiue indefinitum, atque in tot partes, vt nullam cogitatione determinare poſſimus tam exiguam, quin intelligamus, ipſam in alias minores reapſe eſſe diuiſam.

XXIII. Cauſſa motus aut vniuerſalis eſt, et primaria, aut particularis.

XXIV. Cauſſa motus vniuerſalis non alia eſſe poteſt, quam Deus ipſe, qui *materiam ſimul cum motu et quiete in principio creauit, iamque per ſolum ſuum concurſum ordinarium, tantundem motus et quietis in ea tota, quantum tunc poſuit, conſeruat.* Nam quamuis ille motus nihil aliud ſit in materia mota, quam eius modus, certam tamen et determinatam habet quantitatem, quam facile intelligimus eandem ſemper in tota rerum vniuerſitate eſſe poſſe, quam in ſingulis eius partibus mutetur.

XXV. Itaque cum vna pars materiae duplo celerius mouetur, quam altera, et haec altera duplo maior eſt, quam prior, tantundem motus eſt in minore quam maiore, ac quanto motus vnius partis lentior ſit, tanto motus alicuius alterius ipſi aequalis ſit celerior. Lex haec *πολυθρύλλητος* localis motus eſt, quam ad explicandas rerum naturalium cauſſas Carteſiani quam maxime in vſum vocant [b]. Aſt quid in ea deſideret Leibnizius ſupra iam dictum. Aliis vero viſum [c], experientiam ipſam ſufficientia nobis fundamenta non ſuppeditare, ex quibus de rei huius vel veritate vel falſitate iudicare dicereque liceat, motum in quibusdam corporibus ceſſantem in alia tranſire, ſicque motum partium collectum, motum totius iterum eadem quantitate euadere. Sed quia corpus inertia laborat,

a) l. c. §. 20. p. 62. not. a.

b) Vid. CLAVBERG. Diſp. phyſ. XVIII. n. 15. LE GRAND. Inſtit. philoſ. P. IV. c. 15. n. 15. et Carteſiani reliqui tantum non omnes.

c) HOLLMANN. l. c. §. 49. p. 87.

borat, omnique vi mouenti ſemper pro ratione maſſae reſiſtit, atque ad quietem magis quam motum propendet, ſed et illud modo vis motricis ad motum corporis cuiuscunque impenditur, quicquid poſt ſuperatam eiusdem reſiſtentiam ſupereſt, neceſſario inde conſequi, vt quotiescunque motus aliquis corpori cuidam nouo, antea quieſcenti, communicandus eſt, ſemper quantitati vis motricis tantum decedat, quantum ad vincendam prioris corporis reſiſtentiam impendendum erat, adeoque et illa toties minor euadat, quoties nouus in corpore, antea quieſcente motus excitandus erat. Quoniam quantitas vero illa motus quae in corpore aliquo in motu poſito datur, infinita non eſt, neque ideo in infinitum minui poteſt, deficere illum plane oportere. Quo pacto aliquam ſucceſſiue motus quantitatem in mundo minui contra Carteſium concludunt. Quemadmodum vnius quoque corporis motu nonnunquam plura alia ſucceſſiue in motum redigi ita poſſe contendunt, vt motus illorum coniunctim acceptus, primi mouentis impetum longiſſime ſuperet, ſicque noua aliqua, quae antea nondum adfuit, motus quantitas in mundo oriatur [d]. Quae latius hoc loco exequi vel examinare quoque et Carteſianorum reſponſiones adducere eſſet extra oleas vagari.

XXVI. Cauſſae ſecundariae motus ſunt regulae quaedam ſiue leges naturae, quibus motus particulares nituntur. Horum prima eſt, vnamquamque rem, quatenus eſt ſimplex et indiuiſa, manere quantum in ſe eſt, in eodem ſemper ſtatu, nec vnquam mutari, niſi a cauſſis externis. Vnde concludendum eſt, id quod mouetur, quantum in ſe eſt, ſemper moueri.

XXVII. Altera lex naturae eſt, vnamquamque partem materiae non tendere vnquam, vt ſecundum vllas lineas obliquas pergat moueri, ſed tantummodo ſecundum rectas; etſi multae ſaepe cogantur deflectere propter occurſum aliarum, et in quolibet motu ſit quodammodo circulus, ex omni materia ſimul mota. Ex quo ſequitur, omne corpus quod circulariter mouetur, perpetuo tendere, vt recedat a centro circuli quem deſcribit.

XXVIII. Tertia naturae lex haec eſt: vbi corpus quod mouetur, alteri occurrit, ſi minorem habeat vim ad pergendum ſecundum lineam rectam, quam hoc alterum ad ei reſiſtendum, tunc deflectitur in aliam partem, et motum ſuum retinendo ſolam motus determinationem amittit, ſi vero habeat maiorem, tunc alterum corpus ſecum mouet, ac quantum ei dat de ſuo motu, tantundem perdit.

XXIX. Cauſſa huius legis eſt, quod differentia ſit inter motum in ſe ſpectatum, et ipſius determinationem verſus certam partem, qua fit, vt iſta determinatio poſſit mutari motu integro remanente. Diſplicere haec Leibnizio, controuerſiae ſerram ea de re cum Carteſianis nonnullis reciprocanti, eo quod directionem motus mutari in mundo non poſſe ſtatue-

d) Idem ſummus philoſophus Iſaacus Newtonus, et qui eum ſequuntur contendunt, negant Leibnizii aſſeclae, qua de re conſulendi, qui de hac quoque quaeſtione diſputarunt clariſſimi viri Voltaerius, in Metaphyſica Neutoniana c. 9. et Kahlius in Comparatione Metaph. Neut. et Leibnizianae c. 9. p. 152 ſeqq.

ſtatueret, ſupra iam tetigimus, et infra quoque, vbi de magni viri principiis dicendum, tangemus.

XXX. Vis cuiuscunque corporis ad agendum in aliud, vel ad actioni alterius reſiſtendum in eo conſiſtit, quod vnaquaeque res tendat, quantum in ſe eſt, ad permanendum in eo ſtatu, in quo eſt. Hinc enim id quod *alteri* coniunctum eſt vim habet nonnullam ad impediendum, ne diſiungatur, id quod diſiunctum eſt, ad manendum diſiunctum, id quod quieſcit ad perſeuerandum in ſua quiete, atque ex conſequenti ad reſiſtendum iis omnibus, quae illam poſſunt mutare etc.

XXXI. Vis illa debet aeſtimari tum a magnitudine corporis in quo eſt, et ſuperficiei ſecundum quam iſtud corpus ab alio diſiungitur; tum a celeritate motus, ac natura et contrarietate modi quo diuerſa corpora ſibi mutuo occurrunt.

XXXII. Motus motui non eſt contrarius, ſed quieti, et determinatio in vnam partem determinationi in partem oppoſitam.

XXXIII. Nihil particulas duorum corporum ita poteſt inter ſe vnire et firmius coniungere, quam ipſarum quies.

XXXIV. Fluidorum particulae aequali vi verſus omnes partes mouentur, et corpus durum in fluido exiſtens a minima vi poteſt determinari ad motum.

XXXV. Corpus durum ab alio duro impulſum, non omnem ſuum motum ab eo mutuatur, ſed partim etiam a fluido circumiacente. Non *tamen poteſt ab iſto fluido maiorem celeritatem acquirere, quam habet a duro a quo impulſum eſt.*

XXXVI. *Cum corpus fluidum totum ſimul verſus aliquam partem* fertur, neceſſario ſecum defert corpus durum, quod in ſe continet.

XXXVII. Cum corpus durum a fluido ſic defertur, non idcirco mouetur.

§. L. Principiis rerum materialium tractationem de mundo adſpectabili inaedificauit Carteſius, quae tertiam eamque copioſiſſimam principiorum philoſophiae partem conſtituunt. Ex qua tamen omnia, ad quae ſatis ſpeciali conſideratione deſcendit philoſophus, hoc loco repetere, limites tractationis noſtrae ſatis arcti non patiuntur. Adducemus ergo potiora tantum, reliqua Lectorem apud ipſum Carteſium legere iubemus. Ita vero ſtatuit: *Principia Carteſii de Mundo aſpectabili.*

I. Quamuis in ethicis ſit pium dicere, omnia a Deo propter nos facta eſſe, nempe vt tanto magis ad agendas ei gratias impellamur, eiusque amore incendamur, nequaquam tamen eſt veriſimile, ſic omnia propter nos facta eſſe, vt nullius alius ſit eorum vſus; eſſetque plane ridiculum et ineptum id in phyſica conſideratione ſupponere.

II. Lunae a terra diſtantia circiter triginta terrae diametros aequat,

ſolis vero ſexcentas vel ſeptingentas. Ex quo colligimus, lunam eſſe multo minorem terra, ſed ſolem multo maiorem.

III. Terra a coelo conſpecta non apparitura eſſet, niſi vt planeta Ioue aut Saturno minor. Cauendum itaque, ne lunam, vel terram vel ſolem magnitudine ſtellas ſuperare credamus.

IV. Non ſolem modo ſed et omnes ſtellas fixas propria luce fulgere, ex viuidis, quos vibrant, radiis, et diſtantia a ſole remota intelligi poteſt.

V. Luna e contrario et alii planetae lucem a ſole mutuantur, vt ex luce placidiori, quam fixarum, et minore a ſole diſtantia concluditur.

VI. Terra non minus ob opaca, quibus conflata eſt, corpora ſolis radios excipientia et reflectentia, lumen habet a planetis non differens.

VII. Poteſt ſol inter fixas ſtellas, terra inter planetas ideo numerari.

VIII. Stellae, quae eandem a ſe mutuo diſtantiam eundemque ordinem ſeruant, fixae dicuntur, quae vero aſſidue inter ſe ſitum mutant, planetae ſiue errantes appellantur.

IX. Copernici hypotheſis ſyſtematis mundani ſimplicior eſt, quam Tychonis, non autem inter ſe differunt, in quantum hypotheſes ſunt, quae eodem modo phaenomenis ſatisfaciunt.

X. Poteſt motus terrae verius quam Tycho, et curioſius, quam Copernicus fecit, proponi hac hypotheſi: 1) Fixae ſupponendae ſunt a Saturno quam maxime diſtantes; 2) Sol inſtar flammae ex materia quidem valde mobili conſtare dicendus, ſed non ideo ex vno loco in alium migrare. 3) Fixae omnes, afferendum, in eadem ſphaera non verſari, ſed vnamquamque vaſtum ſpatium circa ſe habere aliis fixis deſtitutum; porro concedendum 4) coelos eſſe fluidos, ſiue materiam coeli eſſe liquidam, 5) coelosque omnia corpora in ſe contenta ſecum deferre; 6) terram vero in coelo ſuo quieſcere, ſed nihilo minus ab eo deferri; 7) idemque ſentiendum de omnibus planetis. Ex quibus conceſſis, et definitione motus ſupra data in partes vocata ſequitur: terram proprie loquendo reliquosque planetas non moueri, nec vllos planetas, quamuis a coelo transferantur; quia non transferuntur ex vicinia partium coeli, quae illos immediate contingunt, quatenus iſtae partes coeli vt immotae conſiderantur. Quin nec ſecundum vſum vulgi, niſi incongrue, motus de terra praedicari poteſt, vulgus enim a terrae partibus vt immobilibus ſpectatis ſtellarum loca determinat, hasque eatenus moueri iudicat, quatenus a locis ita determinatis recedunt e).

XI. Ita ſublato omni ſcrupulo de terrae motu tota materia coeli, in qua planetae verſantur, concipienda eſt in modum cuiusdam vorticis, in cuius centro eſt ſol, gyrare aſſidue ac eius partes ſoli viciniores celerius moueri quam remotiores, ac planetas omnes, e quorum numero eſt terra, inter

e) Euitandae cenſurae Romanae, quam in Galilaeum ſeueriſſimam fuiſſe compererat Carteſius, et palpi inquiſitoribus obtrudendi gratia operoſe ita philoſophum fucum verbis facere voluiſſe, ex ſupra dictis reperendum eſt.

ter easdem iſtius coeleſtis materiae partes ſemper verſari. Ex quo ſolo omnia phaenomena faciſlime intelligentur.

XII. Sed cogitandi porro in maiori illo coeleſtis materiae vortice, alii minores vortices, vnus in cuius centro ſit Iupiter, alter in cuius centro ſit terra, *qui in* eaſdem partes, ac maior vortex ferantur, qui vortices aſſeclas Iouis, et lunam terrae circa hos planetas deferant conſtituto tempore.

XIII. Non vero putandum, omnia contra planetarum accurate in eodem plano ſemper conſiſtere, nec circulos, quos deſcribunt, eſſe omnino perfectos.

XIV. Aberrationes planetarum a plano eclipticae vocantur motus in latitudinem; ipſorum autem circuitiones circa ſolem vocantur motus in longitudinem.

XV. Vix fieri poteſt, quin cauſſae, ex quibus omnia phaenomena clare deducuntur, ſint verae.

XVI. Quamuis mundus ab initio creatus fuerit cum omni ſua perfectione, nihilominus ad naturam rerum intelligendam longe melius eſt conſiderare, quo pacto ſecundum principia ſimplicia et cognitu facilia omnia velut ex ſeminibus quibuſdam oriri potuerint. Supponi itaque quaedam libere poſſunt, modo omnia, quae ex ipſo conſequentur, cum experientia conſentiant.

XVII. Supponemus itaque omnem illam materiam, ex qua hic mundus adſpectabilis eſt compoſitus, fuiſſe initio diuiſam a Deo in particulas quam proxime inter ſe aequales et magnitudine mediocres, ſiue medias inter *illas omnes*, ex quibus iam coeli atque aſtra componuntur, easque omnes *tantundem motus in ſe habuiſſe*, quantum iam in mundo reperitur; et aequaliter fuiſſe motas, *tum ſingulas circa propria ſua centra*, et ſeparatim a ſe mutuo, ita vt corpus fluidum componerent, quale coelum putamus: tum etiam plures ſimul circa alia quaedam puncta aeque a ſe mutuo remota, et eodem modo diſpoſita, ac iam ſunt centra fixarum; nec non etiam circa alia aliquanto plura, quae aequient numerum planetarum; ita vt tot varios vortices componerent, quot iam aſtra ſunt in mundo. Decantatiſſima haec Carteſii hypotheſis eſt, qua motus ſtellarum cauſſam probabiliorem quam Peripatetici fecerant, reddere conatus eſt; quaeque non ingenii modo, ſed et veriſimilitudinis laudem nacta eſt. Non vero primus vortices excogitauit Carteſius, ſed ex Democriti et Epicuri diſciplina traductos rationibus aſtronomicis inſtruxit, et ad ſyſtema ſolare explicandum adhibuit. Habuitque vir ſummus habetque hodie aſſeclas ſatis multos et acutos, qui pro vorticibus velut pro aris focisque dimicarunt. Aſt diſplicuerunt quoque magnis naturae interpretibus, maxime illuſtri NEWTONO[f], cuius veſtigia in impoſſibilitate vorticum demonſtranda preſſit Cel.

f) Princip. philoſ. nat. L. II. propoſ. LII. ſ. p. 347. et Opt. P. III. L. I. paſſim conf. COTESII Praef. ad Princ. philoſ. Eum Angli philoſophi certatim ſequuntur.

Cel. MAVPERTVIS[g]. Obiecerunt autem, ſi globus quidam alterius cuiusdam globi vortici innataret, vortices inde tandem eſſe exorturos, qui in infinitum propagarentur, et a ſe inuicem perpetuo magis magisque recederent; itemque in vorticibus planetas celerius in apheliis, et tardius in periheliis moueri oportere. Vnde reiectis vorticibus Carteſianis vim centrifugam et centripetam, quae corporibus planeticis ineſſe deprehenditur, in partes vocare, eiusque temperamento et proportioni mutuae reuolutiones circa ſolem tribuere maluerunt[h]. De qua tamen re in phyſicorum inſtitutionibus plura quaerenda ſunt, conſulendique qui Newtonianis obiectionibus reſponderunt, inter quos eminet vir illuſtris IO. POLENVS[i]. Ceterum obſeruandum hoc quoque loco eſt, Carteſium hactenus quidem principiis, quantum licebat, claris, perſpicuis et in ſe rectis vſum eſſe, certe, vbi errauit, humani ingenii vitio et imbecillitate errauiſſe. Quam viam ſi ſemper fuiſſet ſecutus, dubium non eſt, quin altius in naturae adyta penetrauiſſet. Aſt hac regia via ſemel relicta ad hypotheſes excogitatas ſine ratione delabitur, et ingenii commenta pro cauſſis poſtea naturalibus venditat. Quod licere ſibi quidem putabat Carteſius, contentus hypotheſes attuliſſe, ex quibus de phaenomenis naturae ratio quaedam idonea reddi poſſet. Aſt duplici modo peccauiſſe is aliis viſus eſt. Monuerunt enim non ſufficere philoſopho hypotheſin effingere, qua faciat ſatis, et hypotheſin illam non eſſe abſurdam, id eſt, poſſibilem; ſed ad veriſimilitudinem quoque et experientiam, quibus fulciatur eſſe reſpiciendum. His vero haud raro carere Carteſii philoſophemata, paſſim viderunt viri docti, et ingenue faſſi ſunt, inter quos imprimis magnus eſt CHR. HVGENIVS[k]. Deinde etſi ingenii laudem ſyſtemati Carteſiano non denegant, reprehendunt tamen, parum attendiſſe philoſophum ad leges naturae, hasque ex ingenio magis, quam conſulta natura, adduxiſſe, ideoque eius hypotheſes parum facere ſatis. Id quod de ipſis Carteſii vorticibus viri quidam acuti obſeruarunt, in quibus tamen cardo phyſiologiae Carteſianae vertitur. Monuerunt enim hanc hypotheſin ſuppoſitumque vorticis motum, non deſcenſum corporum partialium verſus centrum, ſed axem ſolum, illius corporis totalis, verſus quod feruntur, euincere. Qua de re, quid in *Actis eruditorum Lipſienſibus*[l] diſceptauerint illuſtres philoſophi LEIBNIZIVS, BERNOVLLIVS, PAPINVS alii, conſulendum eſt. Vnde emendare hypotheſin Carteſianam conatus illuſtris HVGENIVS[m], quem et alii ſecuti ſunt, materiae ſubtiliſſimae vorticis alicuius talem tribui motum, quo non circulis ſibi mutuo parallelis circa nucleum vorticis ſui feratur, ſed quaquauer-

g) Diſſ. de Aſtrorum figura diuerſa Gallice edita, c. 3. vid. Journal des Savans 1733. Iun. art. 6. p. 227 ſeqq.

h) NEWTON. l. c. L. II.

i) Dial. de Verticibus coeleſtibus Patauii 1712. edito. Conf. illuſtris BERNOVLLIVS in nouis cogitationibus de Syſtemate Carteſii Paris 1730. editis Bibl. Italique T. XI. art. 1. Tom. XIV. art. V. p. 145.

k) In Coſmotheoro L. II. p. 148.

l) 1686. p. 91. 1690. p. 228. 232. 1689. p. 183. ſeq.

m) In Diſſ. de Grauitate, Gallice edita, p. 135 A. E. 1690. p. 561.

uerſum potius in ſpatio ſphaerico ab aliis corporibus incluſo circa eundem ita gyretur, vt motu ſuo infinitos circulos maximos, infinitis fere punctis ſe interſecantibus deſcribat, ſicque vndiquaque omnia ad nucleum centri ſui vrgeat. Quae licet experientia et ratiociniis commendare philoſophus praeſtantiſſimus conatus ſit, impoſſibilia tamen aliis viſa ſunt; de quibus tamen alio loco [n] diſpiciendum. Tacemus theologos, qui pati in hypotheſibus Carteſianis non potuerunt, quod cauſſam agentem ex hac rerum naturalium conformatione excluſerit, quam ob cauſſam dicam ſatis grauem ei ſcripſerunt PETRVS POIRETVS [o], et SAMVEL PARCKERVS [p]. Sed redeundum ad rerum naturalium generationem ſecundum Carteſium. Is ita porro viam iſtam proſequitur:

XVIII. Huic ſuppoſito porro addendum, omnes materiae particulas initio fuiſſe tam in magnitudine, quam in motu inter ſe aequales.

XIX. Hae particulae initio non potuerunt eſſe ſphaericae, quia plures globuli ſimul iuncti ſpatium continuum non replent: aſt ſucceſſu temporis non potuerunt non fieri rotundae, quandoquidem varios habuerunt motus circulares, quibus anguli, dum ſibi mutuo occurrerunt, attriti ſunt.

XX. Cum autem nullibi ſpatia omni corpore vacua eſſe poſſint, cumque illae rotundae particulae ſimul iunctae perexigua quaedam interualla inter ſe relinquant, neceſſe eſt iſta interualla, quibusdam aliis materiae ramentis minutiſſimis, figuras ad ipſa implenda aptas habentibus, easque pro ratione loci occupandi perpetuo mutantibus, impleri. Nempe id quod ex attritis angulis deiicitur, adeo eſt minutum, et tantam celeritatem acquirit, vt ſola vi ſui motus in ramenta innumerabilia diuidatur, ſicque impleat omnes angulos, quos aliae materiae particulae ſubingredi nequeunt.

XXI. Quo minora ſunt iſta particularum aliarum ramenta, eo facilius mouentur, atque in alia adhuc minutiora comminui poſſunt.

XXII. Sed et multo celerius mouentur et agitantur, quam aliae materiae particulae, a quibus tamen ſuam agitationem acquirunt, quia dum hae per rectas et patentes vias feruntur, expellunt iſta per obliquas et anguſtas.

XXIII. Inde duo exſurgunt rerum elementa; primum eſt illius materiae, quae tantam vim agitationis habet, vt aliis corporibus occurrendo in minutias indefinitae paruitatis diuidatur, et figuras ſuas ad omnes angulorum ab iis relictorum anguſtias implendas accommodet. Alterum eſt eius, quae diuiſa eſt in particulas ſphaericas, valde quidem minutas, ſed tamen certae ac determinatae quantitatis, et diuiſibiles in alias multo minores.

XXIV. His tertium addi poſſe, ex dicendis conſtabit, quod partes vel magis craſſas vel figuras minus ad motum aptas habet.

XXV. Ex primo elemento ſol et ſtellae fixae, ex ſecundo coeli, ex tertio terra cum planetis et cometis orta ſunt.

 XXVI.

n) Conf. quos nominat Cl. HOLLMANNVS Phyſic. P. I. c. 1. §. 64. p. 102.

o) De Erud. triplici L. III. §. 34 ſeqq. p. 657 ſqq.

p) Diſp. III. de Deo §. 15. Diſp. VI. §. 15. et quae Cudworthus paſſim monuit.

XXVI. Nempe creuit initio paulatim materia primi elementi, ex eo quod particulae ſecundi aſſiduo motu ſe inuicem magis magisque attererent; cumque maior eius quantitas fuit in vniuerſo, quam neceſſe erat ad implenda exigua illa ſpatia, quae inter particulas ſphaericas ſecundi elementi ſibi mutuo incumbentes reperiuntur, quidquid ex ea reſidui fuit, poſtquam ſpatia iſta impleta ſunt ad centra confluxit, ibique corpora quaedam ſphaerica fluidiſſima compoſuit, nempe ſolem ac ſtellas fixas.

XXVII. Eſt autem lex naturae, vt corpora omnia, quae in orbem aguntur, quantum in ſe eſt, a centris ſui motus recedant.

XXVIII. Globuli itaque ſecundi elementi ſatis magna vi recedere conantur a centris vorticum in quibus gyrantur, et retinentur hinc inde ab aliis globulis circumpoſitis.

XXIX. Efficit hic conatus, vt corpora ſolis et fixarum ſint rotunda.

XXX. Sed et porro efficit, vt materia coeleſtis ab omnibus punctis circumferentiae cuiusque ſtellae vel ſolis recedere conetur.

XXXI. Neque tamen globuli materiae coeleſtis ſe mutuo impediunt in iſto conatu, quia perpetuo ſunt in motu.

XXXII. Omnes lucis proprietates in iſto conatu inueniuntur, adeo vt lux eius ope cerni poſſet, tanquam ex ſtellis manans, etſi nulla vis eſſet in ipſis ſtellis.

XXXIII. Cuiusque vorticis coelorum poli tangunt partes aliorum vorticum ab eorum polis remotas. Inflectitur autem motus iſtorum vorticum aliquo modo, vt inter ſe conſentiant.

XXXIV. Vortices iſti ſunt magnitudine inter ſe inaequales, vt ex varietate in ſitu fixarum patet.

XXXV. Materia primi elementi ex polis cuiusque vorticis fluit verſus centrum, et ex centro verſus alias partes.

XXXVI. Idem autem de materia ſecundi elementi non poteſt intelligi, quia a materiae primi elementi motu impeditur.

XXXVII. Globuli ſecundi elementi, qui proximi ſunt centro cuiusuis vorticis, minores ſunt, ac celerius mouentur, quam illi, qui paulo magis ab eo diſtant, idque vsque ad certum terminum, vltra quem ſuperiores inferioribus celerius mouentur, et quantum ad magnitudinem, ſunt aequales.

XXXVIII. Globuli ſecundi elementi variis modis ſimul mouentur, quo fit, vt plane ſphaerici reddantur.

XXXIX. Varii ſunt gradus celeritatis in minutiis primi elementi.

XL. Quia quaedam materiae primi elementi ramenta reliquis minus diuiſa et minus celeriter agitata, figuras neceſſario acceperunt valde angulosas et ineptas; fit inde, vt facile ſibi mutuo adhaereant, magnamque partem ſuae agitationis transferant in illa alia ramenta, quae minutiſſima ſunt, et celerrime agitantur.

XLI. Tales minutiae ſibi mutuo adhaerentes praecipue inueniuntur in ea materia primi elementi, quae a polis ad centra vorticum fertur.

XLII.

XLII. Quia ſaepe tranſeunt per anguſta illa ſpatia triangularia, quae in medio trium *globulorum* ſecundi elementi ſe mutuo tangentium, repe- riuntur, debent induere figuram triangularem. Quantum ad longitudinem autem, ſufficit concipere illas tanquam exiguas columnas, tribus ſtriis in modum cochlearum intortis excauatas, ita vt gyrando tranſire poſſint per illos anguſtos meatus triangulares.

XLIII. Iſtae particulae ſtriatae ab oppoſitis polis venientes contrario modo ſunt intortae.

XLIV. Quando materia iſta primi elementi ad corpus ſolis alteriusue ſideris peruenit, ibi omnes eius minutiae maxime agitatae cum nullis globulorum ſecundi elementi minutiis impediantur, in ſimiles motus conſentire laborant. Vnde fit, vt illae ſtriatae, nec non etiam aliae multae paulo minores, quae ob figuras nimis anguloſas molemue nimis magnam tantam agitationem refugiunt, ab aliis minutiſſimis ſeparentur, ac ſibi mutuo facile adhaerentes propter inaequalitatem ſuarum figurarum moles aliquando permagnas componant, quae intimae coeli ſuperficiei contiguae, ſideri ex quo emerſerunt, adiunguntur, et ibi reſiſtentes illi actioni, in qua vis luminis conſiſtit, ſimiles ſunt illis maculis, quae in ſolis ſuperficie conſpici ſolent.

XLV. Illae maculae ſole egreſſae et ſibi mutuo nonnihil adhaerentes, componunt ibi magnam quandam molem rariſſimam, et aetheri terrae circumfuſo non abſimilem.

XLVI. Multi quoque ſunt meatus in iſtis maculis per quos libere *transeunt* particulae *ſtriatae*.

XLVII. *Fieri* poteſt, vt totus vortex aliquando a circumiacentibus vorticibus abſorbeatur, et eius ſtella mutetur in planetam vel cometam [q].

XLVIII. Vaſtiſſimum illud ſpatium, in quo iam vnicus vortex primi coeli continetur, initio in quatuordecim pluresue vortices diuiſum concipi poteſt, eosque ita fuiſſe diſpoſitos, vt ſidera, quae in centris ſuis habebant, multis paulatim maculis tegerentur, et deinde illi vortices vni ab aliis deſtruerentur, modo iam deſcripto vnus citius alius tardius pro diuerſo eorum ſitu, adeo vt cum illi tres, in quorum centris erant Sol, Iupiter et Saturnus, ceteris eſſent maiores, ſidera quae in centris minorum Iouem circumſtantium verſabantur, verſus Iouem delapſa ſint, et quae in centris duorum aliorum Saturno vicinorum; verſus Saturnum: et Mercurius, Venus, Terra, Luna et Mars, quae ſidera etiam ſingula ſuum vorticem prius habuerunt, verſus ſolem; ac tandem etiam Iupiter et Saturnus, vna cum minoribus ſideribus illis adiunctis confluxerint verſus eundem ſolem, ipſis multo maiorem, poſtquam eorum vortices fuere abſumti; ſidera autem reliquorum vorticum, ſi vn-

 quam

q) Ex hac theoria cometarum originem, naturam, modum, phaenomena late P. III. §. 128 ſeqq. deriuat, quae, cum prolixiora ſint, quam vt locum in hac pagina capiant, apud ipſum Carteſium legi merentur, comparanda autem ſunt cum iis, quae de cometarum natura obſeruarunt acutiſſimi naturae interpretes Heuelius, Newtonus, Caſſinus, Halleius aliique.

quam plura fuerint, quam quatuordecim in hoc ſpatio, in cometas abierint.

XLIX. Quod quidam planetae ſunt aliis a ſole remotiores, id ex eo contingit, quod eorum, qui ſoli viciniores ſunt, ſoliditas ſit minor, quam remotiorum.

L. Quod luna non modo circa ſolem, ſed ſimul etiam circa terram gyret, cauſſa eſſe videtur, quod cum non minorem habeat vim agitationis quam terra, in eadem ſphaera cum ſole debeat verſari, et cum mole ſit minor, aequalem habens vim agitationis, celerius debeat ferri.

LI. Cauſſa cur omnes planetae, quamuis motus circulares ſemper affectent, nullos tamen circulos perfectos vnquam deſcribant, ſed modis omnibus tam in longitudinem quam in latitudinem aliquantulum aberrent, ea eſt, quia cum omnia corpora, quae ſunt in vniuerſo, contigua ſint, atque in ſe mutuo agant, motus vnusquisque a motibus aliorum omnium dependet, atque ideo innumeris modis variatur r).

Carteſii ſententia de terra.

§. LI. Haec de rebus coeleſtibus ex hypotheſi ſemel admiſſa viſa Carteſio, de rebus ad terram ſpectantibus ita porro ſtatuit:

I. Vt terrae geneſin ex adductis hypotheſibus intelligamus, fingendum: terram fuiſſe olim ex ſola materia primi elementi conflatam, et vaſtum vorticem circa ſe habuiſſe, in cuius centro conſiſtebat: ſed cum particulae ſtriatae, aliaeque non minutiſſimae minutiae, iſtius materiae primi elementi ſibi mutuo adhaererent, ſicque in materiam tertii elementi verterentur, ex iis primo maculas opacas in terrae ſuperficie genitas eſſe; deinde particulas tertii elementi, quae ex continua iſtarum macularum diſſolutione remanebant, per coelum vicinum diffuſas, magnam ibi molem aëris vel aetheris ſucceſſu temporis compoſuiſſe, ac denique poſtquam iſte aether valde magnus fuit, denſiores maculas circa terram genitas eam totam contexiſſe atque obtenebraſſe. Cumque ipſae non poſſent amplius diſſolui, ac forte permultae ſibi mutuo incumberent, ſimulque vis vorticis terram continentis minueretur, tandem ipſam vna cum maculis et toto aëre, quo inuoluebatur, in alium maiorem vorticem, in cuius centro eſt ſol, delapſam eſſe.

II. Terrae ita paulo poſt delapſurae verſus ſolem tres regiones concipi poſſunt. Harum intima continere videtur materiam primi elementi, ſe, vt in ſole, commouentis; media tota occupatur a corpore valde opaco et denſo; tertia magna eſt congeries particularum tertii elementi multum materiae coeleſtis circa ſe habentium.

III. Illae particulae ex plurimis ramentis primi elementi minutiſſimis ſibi mutuo adiunctis, componuntur, atque ſatis magnae ſunt, vt impetum

r) Quid in hac planetarum theoria deſiderent viri docti, ex illuſtris Newtoni Principiis phil. nat. Lib. II. propoſ. 52 ſeqq. diſci poteſt.

tum globulorum ſecundi elementi circa ſe motorum ſuſtineant, ex quorum tamen occurſu nonnihil poſſunt immutari.

IV. Sunt quoque maiores globulis ſecundi elementi, ſed iisdem minus ſolidae et minus agitatae.

V. Eae ab initio ſibi mutuo incubuerunt, varia vero circa ipſas interualla materiae primi et ſecundi elementi relicta ſunt.

VI. Porro globuli ſecundi elementi iſtis immiſti eo minores initio fuerunt, quo centro terrae viciniores, meatusque habuerunt inter ipſos anguſtiores.

VII. Non ſemper craſſiores inferiores fuere tenuioribus.

VIII. Cum globus terrae in tres iſtas regiones diſtinctus verſus ſolem deuolutus eſt, vortice eius abſumto, non magna quidem mutatio in intima et media eius regione potuit oriri, ſed quantum ad exteriorem, primum duo, deinde tria, poſtmodum quatuor et plura alia corpora diuerſa in ea diſtingui debuerunt.

IX. Corporum horum productio pendet a globulorum coeleſtium motu generaliter ſpectato, grauitate, lumine, calore.

X. Motus globulorum coeleſtium, ſiue continua eorum agitatio efficit, vt particulis tertii elementi corpora omnia tertiae terrae regionis componentibus, immiſti varios effectus producunt.

XI. Primus eſt, quod pellucida reddat ea omnia corpora terreſtria, quae liquida ſunt, et conſtant particulis tertii elementi tam tenuibus, vt globuli iſti circa ipſas in omnes partes ferantur. Sed et corpora dura ſunt pellucida, quae dum formabantur, et adhuc liquida erant, pellucida fuerunt, quorumque partes retinent eundem ſitum, in quo poſitae ſunt a globulis materiae coeleſtis, dum circa ipſas nondum ſibi mutuo adhaerentes mouebantur: contra illa omnia opaca ſunt, quorum particulae ſimul iunctae ac connexae ſunt a vi aliqua externa, motui globulorum coeleſtium ipſis immiſtorum non obſequente.

XII. Secundus effectus eſt, quod vna corpora ab aliis ſecernat et liquores expurget.

XIII. Tertius effectus eſt, quod aquae aliorumque liquorum guttas in aëre alioue liquore ab iis diuerſo pendentes reddat rotundas.

XIV. Per eundem motum globuli iſti coeleſtes, totius molis terrae occurſu impediti, ne ſecundum lineas rectas ferantur, omnes eius partes verſus medium propellunt: atque in hoc grauitas corporum terreſtrium conſiſtit.

XV. Quamuis particulae materiae coeleſtis eodem tempore multis diuerſis motibus cieantur, omnes tamen earum actiones ita ſimul conſpirant, ac tanquam in aequipondio conſiſtunt, vnaque aliis opponitur, vt ex hoc ſolo, quod terrae moles obiectu ſuo earum motibus aduerſetur, quaquauerſum aequaliter propendeant ad ſe ab eius vicinia, et tanquam

ab

ab eius centro remouendas, niſi forte aliqua exterior cauſſa diuerſitatem in hac re conſtituat.

XVI. Vis luminis in ſe ſpectata nihil aliud eſt, quam preſſio quaedam, quae fit ſecundum lineas rectas a ſole in terram extenſas: quia tamen iſta preſſio non aequaliter omnibus particulis tertii elementi, quae ſupremam terrae regionem componunt, applicatur, variae inde motiones in particulis iſtis excitantur.

XVII. Haec particularum terreſtrium agitatio, ſiue orta ſit a lumine, ſiue ab alia quauis cauſſa, calor vocatur. Perſeuerat autem vnaquaeque ex particulis terreſtribus ſic agitata, in ſuo motu iuxta leges naturae, donec ab aliqua cauſſa ſiſtatur, adeoque ideo calor ſublato lumine aliquamdiu remanet.

XVIII. Terra ad viciniam ſolis accedente, minores globuli, maioribus qui eam complectuntur, locum relinquunt, hicque in illa cum impetu ruentes in multas tertii elementi particulas impingunt, praeſertim in craſſiores, ipſasque infra caeteras detrudunt, atque ita efficiunt, vt iſtae craſſiores infra ceteras depulſae figurasque habentes irregulares et varias, arctius inter ſe nectantur quam ſuperiores, et motus globulorum coeleſtium interrumpant. Hinc fit, vt ſuprema terrae regio in duo corpora valde diuerſa diſtinguatur, quorum ſuperius eſt rarum, fluidum, pellucidum, inferius autem aliquatenus denſum, durum, opacum.

XIX. Particulae autem terreſtres in tria ſumma genera poſſunt diſtingui. Quaedam ſunt in varia quaſi brachia diuiſae, atque hinc inde expanſae velut rami arborum, aliae ſolidiores ſunt et figuram habent cuiuslibet ruderis anguloſi; aliae denique ſunt oblongae ac ramis deſtitutae inſtar bacillorum. Ex his inter ſe variis modis miſtis corpora alia et ab his diuerſa extiterunt, nempe aer, aqua, terrae cruſta interior craſſiſſima ex qua metalla oriuntur, ac denique terra exterior, quae ex lapidibus, argilla, arena et limo eſt conflata. Et ex his quoque montes, campi, maria exorta ſunt [s].

XX. Aer nihil aliud eſt, quam congeries particularum primi elementi, tam tenuium et a ſe mutuo disiunctarum, vt quibuslibet motibus globulorum coeleſtium obſequantur, ideoque corpus eſt valde rarum, fluidum et pellucidum.

XXI. Quia eius particulae ſunt fere omnes flexiles, quo celerius aguntur, eo latius ſe extendunt, et idcirco maiorem ſpatii ſphaeram requirunt ad motum ſuum. Ex quo intelligitur, per calorem nihil aliud quam accelerationem motus in iſtis particulis, et per frigus eiusdem imminutionem debere intelligi.

XXII. In aqua duae tantum particularum ſpecies reperiuntur, quarum vnae

s) Ingenioſe verſatur Carteſius in his explicandis, quae tamen, cum prolixiora ſint, quam vt pagina ea capiat, apud ipſum P. IV. §. 32 ſeqq. legenda ſunt.

vnae ſunt flexiles, aliae inflexiles, atque ſi ab inuicem ſeparentur, hae ſalem, illae aquam dulcem componunt.

XXIII. Terra interior conſtat particulis cuiusuis figurae, ac tam craſſis, vt globuli ſecundi elementi ordinario ſuo motu eas ſecum non abripiant, ſed tantum deorſum premendo graues reddant, ac per meatus, qui plurimi inter ipſas reperiuntur, tranſeundo non nihil commoueant. Hinc inaequaliter calor terram interiorem peruadit, et diuerſae particulae exoriuntur, v. g. ſucci acres et acidi, materia oleaginea, ſulphuris, quae in tria genera diuiduntur, ſuccum acrem, oleagineam materiam et argentum viuum.

XXIV. Cum infra campos et montes ſint cauitates aquis plenae, multi quotidie vapores, vsque ad exteriorem camporum ſuperficiem atque ad ſumma montium iuga perueniunt; vbi frigore ſuccedente torpeſcunt, et amiſſa vaporis forma rurſus in aquam vertuntur, et hinc origo fontium repetenda.

XXV. Semper tanta quantitas aquae a mari verſus radices montium redit per meatus patentiſſimos, quanta ex montibus egreditur. Hinc mare ex fluminibus non augetur.

XXVI. Exhalationum particulae tenuiſſimae, et ita celeriter agitantur, vt in oleum verti nequeant, ſi forte in rimas et cauitates terrae magna copia affluant, pingues ibi et craſſos fumos componunt, ac deinde, ſi quae forte ignis ſcintilla in illis cauitatibus excitetur, protenus illi accenduntur, atque ſubito rarefacti, omnes carceris ſui parietes magna vi concutiunt, praeſertim cum multi ſpiritus ipſis ſunt admiſti, et ita oriuntur terrae motus.

XXVII. Particulae terreſtres, cuiuscunque ſint magnitudinis aut figurae, cum ſingulae ſeorſim primi elementi motum ſequuntur, ignis formam habent, vt etiam habent aëris formam, cum inter globulos ſecundi elementi volitantes eorum agitationem imitantur.

XXVIII. Vt autem ignis alicubi excitatur, debent aliqua vi expelli globuli coeleſtes, ab interuallis nonnullarum partium terreſtrium, quae deinde ab inuicem disiunctae atque in ſola materia primi elementi natantes, celerrimo eius motu rapiantur et quaqua verſus impellantur.

XXIX. Particulae in meatibus corporum terreſtrium ex materia primi elementi efformatae non modo variarum attractionum, quales ſunt in electro et magnete, ſed et aliorum innumerabilium et admirandorum effectuum cauſſae eſſe poſſunt.

XXX. Humana anima, etſi totum corpus informet, praecipuam tamen ſedem habet in cerebro, in quo ſolo nonmodo intelligit, et imaginatur, ſed etiam ſentit: hocque opere neruorum, qui fili inſtar a cerebro ad omnia reliqua membra protenduntur, iisque ſic annexi ſunt, vt vix vlla pars humani corporis tangi poſſit, quin hoc ipſo moueantur aliquot neruorum extremitates per ipſam ſparſae, atque earum motus, ad alias

eorum neruorum extremitates in cerebro circa ſedem animae collectas transferatur [t]. Motus autem, qui ſic in cerebro a neruis excitantur, animam ſiue mentem intime cerebro coniunctam diuerſimode afficiunt, prout ipſi ſunt diuerſi. Atque hae diuerſae mentis affectiones ſiue cogitationes ex iſtis motibus immediate conſequentes ſenſuum perceptiones, ſiue, vt vulgo loquimur, ſenſus appellantur.

XXXI. Horum ſenſuum diuerſitates primo ab ipſorum neruorum diuerſitate, ac deinde a diuerſitate motuum, qui in ſingulis neruis fiunt dependent.

XXXII. Sunt autem ſeptem ſenſuum diuerſitates, quarum duae pertinent ad ſenſus internos, aliae quinque ad externos.

XXXIII. Nerui qui ad ventriculum, oeſophagum, fauces aliasque partes internas, explendis naturalibus deſideriis deſtinatas, protenduntur, faciunt vnum ex ſenſibus internis, qui appetitus naturalis vocatur.

XXXIV. Neruuli qui ad cor et praecordia, quamuis perexigui ſint, faciunt alium ſenſum internum, in quo conſiſtunt omnes animi commotiones ſiue παθήματα et affectus [u]. Hinc ex dilatatis neruulis affectus iucundi, ex conſtrictis et non ſatis dilatatis triſtes affectus oriuntur.

XXXV. Diſtinctae cogitationes, quas habemus de iis, quae amplectenda ſunt, vel optanda vel fugienda, toto genere ab iſtis affectibus diſtinguuntur.

XXXVI. Senſuum externorum quinque, propter tot diuerſa obiectorum genera numerantur.

XXXVII. Nerui in vniuerſi corporis cutem deſinentes a quibuslibet terrenis corporibus tangi poſſunt, et ab illis, integris moueri; quotquot vero diuerſis modis vel mouentur, vel a motu ſuo ordinario impediuntur, tot in mente diuerſos ſenſus excitant, ex quibus tot tactiles qualitates denominantur.

XXXVIII. Cum iſti nerui ſolito vehementius agitantur, ſed ita tamen, vt nulla laeſio in corpore inde ſequatur, hinc fit ſenſus titillationis, menti naturaliter gratus; ſi vero aliqua laeſio inde ſequatur, fit ſenſus doloris.

XXXIX. Alii nerui per linguam et partes ei vicinas ſparſi, ab eorundem corporum particulis ab inuicem disiunctis, et ſimul cum ſaliua in ore natantibus, diuerſimode mouentur, prout ipſorum figurae ſunt diuerſae, ſicque diuerſorum ſaporum ſenſus efficiunt.

XL. Duo etiam nerui ſiue cerebri appendices extra caluariam non exſertae, mouentur ab eorundem corporum particulis disiunctis, et in aëre volantibus, non quidem quibuslibet, ſed iis, quae ſatis ſubtiles ac ſimul ſatis viuidae ſunt, vt in nares attractae per oſſis ſpongioſi meatus vsque ad illos

t) Prolixius hanc ſenſuum explicationem vrget in Dioptric. c. IV. §. 1 ſeqq. p. 53 ſeqq.

u) Fuſe haec explicat in tr. de Paſſionibus animae.

los neruos perueniant, et a diuerſis eorum motibus fiunt diuerſorum odorum ſenſus.

XLI. Duo alii nerui in intimis aurium cauernis reconditi excipiunt tremulos et vibratos totius aëris circumiacentis motus. Aër enim membranulam tympani concutiens, ſubiunctam trium oſſiculorum catenulam, cui iſti nerui adhaerent, ſimul quatit, atque ab horum motuum diuerſitate diuerſorum ſonorum ſenſus oriuntur.

XLII. Denique neruorum opticorum extremitates tunicam, retinam dictam, in oculis componentes non ab aëre, nec a terrenis vllis corporibus ibi mouentur, ſed a ſolis globulis ſecundi elementi, vnde habetur ſenſus luminis et colorum *).

XLIII. Anima non quatenus eſt in ſingulis membris, ſed tantum, quatenus eſt in cerebro ea, quae corpori accidunt in ſingulis membris, neruorum ope ſentit.

XLIV. Talis eſt noſtrae mentis natura, vt ex eo ſolo quod quidam motus in corpore fiant, ad quaslibet cogitationes, nullam iſtorum motuum imaginem referentes poſſit impelli, et ſpeciatim ad illas confuſas, quae ſenſus, ſiue ſenſationes dicuntur.

XLV. Nihil a nobis in obiectis externis deprehenditur ſenſu, praeter ipſorum figuras, magnitudines et motus.

XLVI. Cum itaque ea ſit animae noſtrae natura, vt diuerſi motus locales ſufficiant ad omnes ſenſus in ea excitandos, experiamurque illos reipſa, varios ſenſus in ea excitare, non autem deprehendamus quicquam aliud, praeter eiusmodi motus, a ſenſuum externorum organis ad cerebrum tranſire: omnino concludendum eſt, non etiam a nobis animaduerti ea, quae in obiectis externis *ſenſibilium qualitatum*, vel etiam formarum ſubſtantialium nominibus indigitamus; nec eſſe quicquam aliud quam iſtorum obiectorum varias diſpoſitiones, quae efficiunt, vt neruos noſtros variis modis mouere poſſint.

XLVII. Dantur particulae corporum inſenſiles, quarum figurae et motus ex ſimpliciſſimis et maxime notis principiis determinandi ſunt.

§. LII. Haec in principiis philoſophiae ſtatuit Carteſius. Subiicienda iis pauca, quae de paſſionibus hominum noua dixit in peculiari tractatione: *Carteſii dogmata de paſſionibus animae.*

I. Quicquid fit, aut recenter accidit, dicitur paſſio, reſpectu ſubiecti cui accidit, et actio, reſpectu illius qui in cauſſa eſt, vt contingat.

II. Non datur vllum ſubiectum, quod in animam noſtram agat magis immediate, quam corpus cui iuncta eſt, hinc quod in ea eſt paſſio, in hoc actio eſt.

III. Calor et motus membrorum procedunt a corpore, et cogitationes ab anima, non vero dare poteſt anima motum et calorem corpori.

Ss 2 IV. Viui-

*) Conf. Dioptr. c. 5. p. 53.

IV. Viuidiores et ſubtiliores omnes partes ſanguinis, quas calor in corde rarefacit, ingrediuntur indeſinenter et maxima cum copia cauitates cerebri; et hae componunt ſpiritus animales, qui in cerebro ſeparantur ab aliis ſanguinis partibus minus ſubtilibus. Sunt itaque hi ſpiritus corpora, ſed tenuiſſima, et quae mouentur celerrime.

V. Sola cauſſa omnium motuum membrorum eſt, quod quidam muſculi contrahantur, et qui ex aduerſo reſpondent, iis extendantur. Cauſſa autem quare hic muſculus potius contrahatur, quam qui illi opponitur, eſt quod ad eum confluant paulo plures cerebri ſpiritus, quam ad alium.

VI. Oriuntur autem iſti ſpirituum animalium motus, praeter actionem animi, ex varietate motuum qui excitantur in organis ſenſuum per ipſorum obiecta, et ex inaequali agitatione eorum ſpirituum, et varietate partium quibus conſtant.

VII. Poſſunt autem omnia membra moueri per obiecta ſenſuum, et per ſpiritus absque opera animae.

VIII. Nihil itaque reſtat quod tribuamus animae, exceptis cogitationibus noſtris.

IX. Eae duorum generum ſunt, quaedam ſunt actiones, aliae paſſiones ſiue affectus.

X. Actiones ſunt omnes noſtrae voluntates, quia experimur eas directe venire ab anima noſtra, et videntur ab illa ſola pendere.

XI. E contrario paſſiones animae ſunt omnes ſpecies perceptionum ſiue cogitationum, quae in nobis reperiuntur. Πρῶτον ψεῦδος hanc diuiſionem operationum mentis humanae eſſe Carteſio in delineanda natura affectuum dudum obſeruatum eſt viris doctis, inter quos Carteſianam pathologiam ſtrictim enarrauit et examinauit CHRISTIAN. THOMASIVS [y]. Cum enim non in voluntate modo, ſed in intellectu quoque percipiamus agere animam atque pati, non potuit non a vera via aberrare Carteſius, qui mechaniſmi amore illectus omnem affectuum conſiderationem ad motus mechanicos retulerat, cum nihil in iis remanere menti praeter perceptiones paſſiuas decerneret. Quo fundamento euerſo, eo quod in affectibus non pati modo ſed et agere mentem ſentiamus, tota pathologia Carteſiana corruit.

XII. Voluntates noſtrae ſunt duplices; quaedam ſunt actiones animae, quae in ipſa anima terminantur; e. c. amare Deum; aliae, quae terminantur ad noſtrum corpus, vt eſt voluntas mouendi corpora.

XIII. Perceptiones noſtrae etiam ſunt duarum ſpecierum; et quaedam animam pro cauſſa habent, aliae corpus. Illae ſunt perceptiones noſtrarum voluntatum, et omnium imaginationum aut aliarum cogitationum, quae ab ea pendent: quae tamen licet paſſiones ſint, attamen denominatione a nobiliori petita actiones dicuntur.

XIV.

y) In Praxi ethices c. 2. §. 30 - 41. p. 58 ſeqq.

XIV. Perceptiones, quae fiunt in conſideratione rei quae non eſt, vel quae ſolummodo intelligibilis eſt, pendent praecipue a voluntate et magis actiones quam paſſiones ſunt. Aliae vero, quae pro cauſſa habent ſolum corpus, nempe ſpiritus diuerſimode agitatos paſſiones ſunt.

XV. Perceptiones quae referuntur, ad res extra nos poſitas, ſcilicet ad obiecta ſenſuum noſtrorum, producuntur ab his obiectis, quae excitando quosdam motus in organis ſenſuum externorum, excitant quoque nonnullos motus opera neruorum in cerebro, qui efficiunt, vt anima illa ſentiat.

XVI. Sunt etiam perceptiones, quas ad corpus, aliaeque, quas ad animam noſtram referimus.

XVII. Paſſiones animae ſunt perceptiones, aut ſenſus, aut commotiones animae, quae ad eam ſpeciatim referuntur, quaeque producuntur, conſeruantur et corroborantur per aliquem motum ſpirituum.

XVIII. Anima eſt vnita omnibus corporis partibus coniunctim; eius autem functiones maxime exercentur in cerebro, non vero toto: ſed in certa quadam glandula admodum parua, ſita in medio ſubſtantiae ipſius, quae pinealis dicitur. Et hanc praecipuam animae ſedem eſſe cognoſcimus inde, quia omnes partes cerebri duplices ſunt, vna autem cogitatio, quae in vna ſede debet vniri, qualis ſola illa glandula eſt. In corde autem eſſe nequit, quia alteratio cordis ex paſſione ſequens non ſentitur, niſi opera neruuli, qui ex cerebro in illud deſcendit.

XIX. Hinc intelligi poteſt, quomodo anima et corpus agant inuicem, nempe anima ex hac ſede radios emittit per reliquum corpus, opera ſpirituum, neruorum, et ipſiusmet ſanguinis, et tenuia filamenta noſtrorum neruorum ita diſtribuuntur per ſingulas eius partes, vt occaſione diuerſorum motuum, qui ibi excitantur ab obiectis ſenſibilibus aperiant varie poros cerebro, quo fit, vt ſpiritus animales ingrediantur muſculos. Glandula iſta quoque et a ſpiritibus poteſt varie moueri et ab animae perceptionibus, vnde ſpiritus deinde per neruos in muſculos deducuntur *.

XX. Poteſt autem eadem cauſſa excitare diuerſas paſſiones in variis hominibus, quia non omnia cerebra eodem ſunt diſpoſita modo, vt motus glandis eandem perceptionem efficiat, motusque ſpirituum eosdem producat.

XXI. Praecipuus effectus in hominibus omnium paſſionum eſt, quod incitent et diſponant eorum animas ad volendum ea, quibus ſua corpora praeparant.

XXII. Voluntas adeo libera eſt ſua natura, vt nunquam poſſit cogi: hinc omnis actio animae in eo conſiſtit, quod eo ipſo ſolo, quod vult, efficit, vt glandula, cui arctiſſime coniuncta eſt, ſe moueat modo conuenienti ad producendum effectum, qui huic voluntati reſpondeat.

*) Fiunt autem haec, ſecundum Carteſium, non per influxum corporis in animam, ſed per aſſiſtentiam, vt ſupra iam dictum, et ex Meditationibus patet.

XXIII. Cum anima vult recordari alicuius rei, haec voluntas efficit, vt glans ſeſe inclinans ſucceſſiue horſum et illorſum, impellat ad partes varias cerebri ſpiritus, vsque dum inuenerit eam, in qua ſunt veſtigia, quae reliquit obiectum, cuius volumus recordari.

XXIV. Si cum imaginari volumus aliquid, quod numquam vidimus, haec voluntas vim habet mouendi glandem modo conueniendi ad impellendos ſpiritus verſus eos poros cerebri, quorum apertione hoc poteſt repraeſentari. Ita, dum mouere volumus corpus noſtrum, haec voluntas efficit, vt glans impellat ſpiritus animales ad muſculos, qui huic rei inſeruiunt.

XXV. Paſſiones noſtrae nequeunt directe excitari vel auferri per actionem noſtrae voluntatis, ſed demum indirecte, per repraeſentationem rerum, quae ſolent iungi paſſionibus, quas habere volumus, et quae contrariae ſunt iis, quas nolumus reiicere.

XXVI. Vna homini ineſt anima, quae et ſenſitiua eſt et rationalis: eſt itaque conflictus inter partem ſuperiorem et inferiorem animae nihil aliud, quam lucta inter motus, quos corpus per ſuos ſpiritus et anima per ſuam voluntatem ſimul excitare annituntur in glande.

XXVII. Ex euentu horum conflictuum quisque poteſt cognoſcere robur aut debilitatem ſuae animae, nam illi, in quibus naturaliter voluntas facilius poteſt vincere paſſiones et ſiſtere motus corporis, qui eas comitantur, habent animas fortiores. His arma propria ſunt, iudicia firma et determinata de cognitione boni et mali, ſecundum quae decreuerunt actiones vitae ſuae dirigere. Et animae omnium maxime imbecilles ſunt, quarum voluntas non ita ſe determinat, ad ſequenda certa quaedam iudicia, ſed ſe patitur ſemper abduci, a praeſentibus affectibus.

XXVIII. Non autem ſufficit animae vis absque cogitatione veritatis.

XXIX. Nulla tam imbecillis eſt anima, quae non poſſit, cum bene dirigitur, acquirere poteſtatem abſolutam in ſuas paſſiones.

XXX. Paſſiones omnes poſſunt excitari ab obiectis, quae mouent ſenſus, et haec obiecta ſunt earum cauſſae frequentiores et magis principales.

XXXI. Affectus varios in nobis excitant obiecta, quae mouent ſenſus, non ratione omnium varietatum, quas habent, ſed ſolum ratione variorum modorum, quibus nobis vel prodeſſe vel nocere, aut in genere ad nos ſpectare poſſunt.

XXXII. Vſus omnium paſſionum in eo ſolo conſiſtit, quod diſponant animam, ad res eas expetendas, quas natura nobis dictat eſſe vtiles, et perſiſtendum in ea voluntate; prout etiam eadem agitatio ſpirituum, quae ſolet eas producere, diſponit corpus ad motus, qui inſeruiunt earundem rerum executioni.

XXXIII. Admiratio, quae eo quod nouum et valde differens, ab eo, quod antea noueramus, percellitur, prima videtur eſſe omnium paſſionum.

Valde

Valde vapulat Carteſius moralis philoſophiae ſcriptoribus, quod inter affectus, qui commotiones voluntatis noſtrae, ipſo non diffitente, ſunt, admirationem retulerit, quae non niſi ad intellectus iudicium referri poteſt, adeoque naturam affectus minime habet.

XXXIV. Admirationi iuncta eſt exiſtimatio vel contemtus, vnde oriuntur paſſiones magnanimitatis et humilitatis.

XXXV. Cum magni facimus vel parui obiecta, quae conſideramus vt *liberas* cauſſas capaces bene vel male agendi, oritur veneratio vel deſpectus. Et hae quidem paſſiones poſſunt excitari, vt nullo modo deprehendamus, vtrum obiectum quod excitant, ſit bonum vel malum.

XXXVI. Cum aliquid vt bonum reſpectu noſtri id eſt, vt nobis conueniens repraeſentatur, id ſui amorem, malum, odium excitat.

XXXVII. Ab eadem conſideratione boni et mali naſcuntur ceterae paſſiones, quae ſecundum tempora diſtingui poſſunt.

XXXVIII. Si poſſumus ſperare et metuere, licet euentus rei expectatae a nobis nullo modo pendeat, procedit inde animi fluctuatio, qua diſponimur ad deliberandum et conſultandum. Etiam in hac aſſertione confudit Carteſius operationem intellectus, cum actione voluntatis. Is enim fluctuat, qui de nexu idearum certus non eſt, nec aſſenſum dare poteſt. Verum vix aliter ratiocinari poterat Carteſius, cum ſemel ſtatuiſſet, quicquid actiuum in mente eſt, non ad intellectum, ſed ad voluntatem pertinere.

XXXIX. Conſideratio praeſentis boni excitat in nobis gaudium, praeſentis mali triſtitiam.

XL. *Bonum, quod a nobis ipſis praeſtitum fuit, dat nobis acquieſcentiam interiorem, quae omnium aliarum paſſionum dulciſſima eſt.* Aut confundit in hac aſſertione animi tranquillitatem ſiue εὐθυμίαν, cum laetitia [a], aut perperam in affectuum ſiue commotionum animae numero id ponit, quod illarum finis et ſtatus contrarius eſt.

XLI. Non dantur niſi ſex primitiuae paſſiones, nimirum, admiratio, amor, odium, cupiditas, laetitia et moeror: caeterae omnes ex his componuntur.

XLII. Admirationis cauſſa eſt in ſolo cerebro, reliquorum etiam in corde, in liene, in iecore, et in omnibus aliis partibus corporis, quatenus inſeruiunt productioni ſanguinis, et deinde ſpirituum.

XLIII. Languor eſt diſpoſitio, ad relaxationem et ceſſationem omnis motus, quae ſentitur in omnibus membris, induciturque a paſſionibus violentis, et tendit tandem in animi deliquium. Satis prodidit Carteſius, de tremore, languore, lipothymia, riſu, lacrymis etc. fuſe differendo magis ſe ad phyſicam quam moralem indolem affectuum reſpexiſſe. Vnde recte nonnullis iudicatum, tractationem hanc de paſſionibus animae magis ad phyſicam quam ethicam Carteſianam eſſe referendam. Certe quae prolixe de motibus paſſionum in corpore diſputat, phyſica tantum ſunt, et animae functiones non tangunt.

XLIV.

a) Id ex P. III. art. 190. ſatis clare patet.

XLIV. Paſſiones ſecundum inſtitutum naturae referuntur omnes ad corpus, nec animae imputantur, niſi quatenus corpori iuncta eſt: adeo vt earum vſus naturalis ſit incitare animam, ad conſentiendum et contribuendum iis actionibus, quae inſeruire poſſunt conſeruando corpori aut illi aliquatenus perfectius reddendo.

XLV. Quamuis vſus paſſionum ſit maxime naturalis, non ſemper tamen bonus eſt, cum multa ſint corpori noxia, quae nullam *ab initio triſtitiam*, immo quae aliquam laetitiam praebent; et alia dentur ipſi *vtilia*, quamuis primo obtutu incommoda et triſtia ſint. Bona et mala quoque multo maiora repraeſentantur quam ſunt. Idcirco experientia vti debemus et ratione ad diſtinguendum bonum a malo, et eorum iuſtum valorem cognoſcendum, ne vnum pro alio ſumamus, aut quidpiam cum exceſſu ſectemur. Maior vſus redundat ad animam.

XLVI. Quae nullo modo a nobis pendent, quantumuis bona queant eſſe, nunquam feruide appetenda ſunt, quia occupando noſtras cogitationes abducunt ſtudium noſtrum a rebus aliis, quarum acquiſitio pendet a nobis.

XLVII. Saepe itaque debemus reflectere ad diuinam prouidentiam, et cogitare, impoſſibile eſſe, aliquod euenire alio modo, quam ab aeterno ea determinauit, vt illa ſit inſtar fati vel immutabilis neceſſitatis, quae opponenda eſt fortunae, ad eam ſubruendam, vt chimaeram, quae non aliunde, quam ex errore intellectus noſtri prouenit.

XLVIII. Quia maior pars cupiditatum noſtrarum ſeſe extendit ad res, quae totae a nobis non pendent, nec totae ab aliis debemus exacte diſtinguere in illis, quod non niſi a nobis pendet, vt ad id ſolum noſtram cupiditatem protendamus [b].

XLIX. Quoad reſiduum etſi eius ſucceſſum cenſere debeamus fatalem et immutabilem, nec citra illud ſe occupet noſtra felicitas, conſiderandae tamen ſunt rationes, ex quibus plus vel minus ſperari poſſit, vt inſeruiant dirigendis noſtris actionibus.

L. Ita vero cupiditas noſtra in eo debet expleri, cum eam ſequuti fuerimus, quicquid inde mali nobis obuenerit, quia cum hoc malum fuerit reſpectu noſtri ineuitabile, nulla ſubfuit cauſſa optandi, vt ab illo eximeremur, ſed ſolummodo id faciendi, quod optimum intellectus noſter potuit cognoſcere.

LI. Noſtrum bonum et malum pendet praecipue a *commotionibus internis*, quae non niſi ab ipſa anima in ea excitantur: in quibus differunt ab his paſſionibus, quae ſemper pendent a quodam motu ſpirituum. Id quod ex laetitia intellectuali intelligi poteſt, quam etiam ex paſſionibus triſtibus capimus.

LII.

b) Haec Stoica eſſe, et Stoico fundamento de fati neceſſitate inniti, vel ex vno EPICTETI Enchiridio patet. Recteque obſeruatum LEIBNIZIO Epp. Vol. IV. p. 37. plurimum fauere Carteſium Stoicis.

LII. Omnes tumultus, qui aliunde veniunt, nullam vim habent nocendi animae noſtrae, modo ſemper ſatis habeat apud ſe, vnde contenta ſit, ſed potius auget eius laetitiam. Vt autem anima noſtra ita contenta ſit, nihil aliud debet, niſi virtutem ſectari.

LIII. Quicunque ita vixit, vt conſcientia ſua ei exprobrare nequeat, ipſum vnquam neglexiſſe ea facere, quae meliora iudicauerit, is virtutem ſectatus eſt, et inde percipit ſatisfactionem, quae tam potens eſt ad eum felicem reddendum, vt violentiores motus affectuum nunquam ſat habeant virium ad turbandam tranquillitatem animae ipſius.

LIV. Omnes paſſiones natura ſua bonae ſunt, nihilque nobis vitandum ex illis praeter earum prauos vſus aut exceſſus.

LV. Remedium generale contra omnes exceſſus affectuum eſt, quod vbi ſentitur ſanguinis commotio, praemoneri et meminiſſe oporteat, omnia quae ſeſe imaginationi offerunt non alio ſpectare, quam ad animae deceptionem: cum itaque paſſio ea demum perſuadet, quorum executio dilationem patitur, abſtinendum a ferendo de illis exemplo iudicio, et alio vertendae ſunt cogitationes, donec tempus et quies plane ſedauerint commotionem quae eſt in ſanguine. In actionibus autem, de quibus conſilium ſumendum ex arena, debet voluntas ferri ad rationes contrarias paſſioni.

LVI. Delectationes animae cum corpore agentis pendent plane ab effectibus.

LVII. Etſi beſtiae ratione careant, et forte omni cogitatione omnes tamen motus ſpirituum et glandis, qui excitant in nobis paſſiones, in illis quoque ſunt, et inſeruiunt conſeruandis et confirmandis, non vt in nobis, affectibus, ſed motibus neruorum et muſculorum, qui eos comitari ſolent [c].

Etiam hoc inter ſingularia Carteſii dogmata eſt, bruta non niſi machinas corporeas eſſe, et ſimilitudine tantum nonnullas animae operationes effingere. Quod tamen non primus excogitauit, ſed ante eum iam venditauit ſcriptor Hiſpanus παραδοξόλογος Gomez Peirera, in *Margarita Antoniana*, vnde a nonnullis plagium ei obiectum, vt obſeruatum P. Baylio [d]. Aſt forte praeter rem; ipſa enim cogitationis natura ſiue ſubſtantia cogitans, quam homini tribuit, et ex qua immaterialitatem et immortalitatem animae deriuauit, pati non potuit, vt animam immaterialem brutis adſcriberet, quam hos effectus edere non poſſe, et plane impoſſibilem eſſe inde ſequebatur, vnde recte concluditur, vi ſyſtematis hanc ei theſin enatam eſſe. Ita enim coactus eſt, bruta pro meris nudisque machinis habere, licet aliquo loco [e] probabilitatem tantum opinioni ſuae afferat. Secuti ſunt magiſtrum magno numero ſectatores Schuylius, Le Grand, Cordemaeus, Rohaltius, Poiſſonius, Geulincxius, quorum loca notat P. Bayle [f]. Fatendum tamen opinionem, quae parum probabilitatis

c) P. I. art. 50. p. 21. Quae fuſe repetit de Methodo p. 47. et in epp. P. I. ep. 54. p. 107. ep. 67. p. 188. P. II. ep. 2. p. 6.

d) Dict. T. III. art. Pereira p. 650.

e) Ep. 67. ad Henr. Mor. p. 188.

f) l. c. et art. Rorarius not. D.

litatis habet, et paralogiſmo nititur, deſeruiſſe, ſaltem ſuſpectam habuiſſe Carteſianos nonnullos, interque eos, praeter Craanium, Medicum, Leidenſem [g]; ipſum REGISIVM [h] qui maluit ἐπέχειν. Qui autem Carteſium refutaſſe videri voluit Ieſuita PARDIES [i], defendiſſe potius et rem bonam peſſime egiſſe a ſodalibus iudicatus eſt [k]. Specioſo tamen argumento non metaphyſico tantum, quod a natura cogitationis humanae menti propria deriuauit Carteſius, ſed phyſico quoque ab artificioſiſſima organorum, ſenſibus motibusque imprimis inſeruientium ſtructura, corporumque in eadem organa agentium impulſu deſumto, pro hac theſi Carteſiani pugnant; quibus argumentum ab experientia petitum, et actiones brutorum rationales enarrans, quod poſt alios [l] HIERONYMVS RORARIVS [m] comſit, aduerſarii opponunt, et ad eas brutorum actiones prouocant, quae facultatem res percipiendi, occaſione praeſentium praeteritas reuocandi in memoriam, et ſecundum imaginationes agendi, inuoluunt. De quibus tamen hoc loco diſpicere pluribus non licet, adeunda autem ſunt, quae eleganter diſſerunt doctiſſimus GEORG. HENR. RIBOVIVS [n], et qui cuncta ſtrictim, et, more ſuo, erudite perſecutus eſt Cel. HOLLMANNVS [o].

Iudicium Leibnizii de Carteſio.

§. LIII. Potiora haec ſunt, quae de philoſophia rationali, naturali et morali ſcripta reliquit Carteſius. Diſcurrit haud raro in epiſtolis ad alia, ſed cum ſyſtematico ea nexu non expoſuerit, atque inter diſſerendum tantum aſſeruerit, haud raro ſibi non conſtat, vt vel ex vna eius de virtute doctrina incerta et diſſona intelligi poteſt. Quare plura in praeſentia, vbi ſpecialem Carteſianae philoſophiae hiſtoriam non ſcribimus, non addimus, lampada hanc, multum lucis recentioris philoſophiae hiſtoriae illaturam aliis relinquentes. Nec prolixa quoque diſſertatione poſt ea, quae fuſe ſupra attigimus, de pretio, vſu et naeuis Carteſianae doctrinae agendum eſſe putamus, cum tantum allatum ſit, quantum ad ferendum iuſtam ſufficit ſententiam. Addamus tamen viri ſummi G. G. LEIBNIZII cenſuram, eo magis audiendam, quo magis laudandum, eſſe in Carteſio, quod laude non caret, aſt notandum quoque, quod improbandum eſt, aliquoties [p] monuerit, et hoc pacto aequitatem probauerit. Is de Carteſio eiusque conatibus philoſophicis ita diſſerit [q]: „Subiiciam nonnulla, quae mihi inter cogitata Carteſio ipſi debita imprimis „laudanda videntur. In metaphyſicis argumenta Scepticorum ad bonum „vſum

g) BAYLE l. c. conf. quae de hac lite notat. Nouvelles de la rep. des lettres 1684. p. 19.

h) Inſt. phil. L. VII. P. II. T. V. p. 126.

i) De la connoiſſance des bétes.

k) Suite du voyage du monde de Mr. des Cartes pag. 9. 10.

l) BAYLE art. Rorarius.

m) Quod animalia bruta ſaepe ratione melius vtantur homine; edidit libellum G. NAVDAEVS 1645. recudi fecit, G. H. RIBOVIVS Helmſt. 1728.

n) In Diſp. praemiſſa libro Rorarii, de anima brutorum.

o) Pneumatolog. c. 5. §. 247. ſeqq. p. 409. ſeqq. add. Diſſertationes vernaculae nuper a Cl. WINCKLERO Lipſ. 1741. de hoc argumento editae.

p) Leibniziana p. 340. 350. Recueil de philoſ. T. II. p. 135. Theodicée paſſim. Epp. Vol. I. ep. 160. 176. 195. 200. Vol. II. p. 123. Vol. IV. p. 14. 39.

q) In Iudicio de Carteſio apud THOMASIVM Hiſt. Sap. et Stult. T. II. p. 119. et Vol. III. Epp. p. 388. ſqq.

„vſum praeclare traduxit. In Phyſicis agnouit materiae partes aliquas „actu ſubdiuidi ſine fine, item motum ſeu loci mutationem eſſe aliquid „in ſe relatiuum. Debetur ipſi vorticum a veteribus coeptorum diſtincti„or explicatio, et ad philoſophiam Gilberti [r] magneticam applicatio. „Tentamentum praeclarum circa aeſtum maris, explicatio iridis aliorum„que emphaticorum, et ſpecimen elegans ratiocinandi circa geneſin ſalis. „Et in multis aliis etiam, vbi non aſſentior, ipſum philoſophandi filum „mirifice placet, et ſane vix pagina apud eum occurrit, vnde non vtile „aliquid et nouum diſci poſſit; itaque in referendis his ſum parcior. De„nique addam aliqua, quae nonnihil offendunt. Quantitatem motus „pro quantitate potentiae motricis accepit et ideo ſeruandam putauit. „Materiam cum extenſione confudit; vnionem ſeu firmitatem a quiete „deriuauit, quae a motu eſt. Elementa ſua, globulos imprimis, quos „vocat, ſecundi elementi et particulas ſtriatas aliaque ſimilia gratis con„finxit et fruſtra. Vortices creauit immenſa celeritate diſtantiis propor„tionali. Porro brutis ſenſum negat, fictorum potius quam verorum „animalium geneſin explicat. Et vt ad grauiora veniam, reiecit argu„mentum diuinitatis a prouidentia et dignis ſapiente finibus rerum, et pro „rationibus captu facilioribus metaphyſica ſola ſubſtituit. Dubitatio„nem ad ipſas primas aſſertiones maxime manifeſtas, neſcio quo conſilio „produxit, quaſi nihil certo ſciri poſſit, niſi ſuppoſita Dei exiſtentia, „quod ipſum credidiſſe, nemo credet, aut quaſi veritas ipſa pendeat ab „arbitrio Dei, ita vt voluntate eius conſtitutum, trianguli tres angulos „*eſſe duobus rectis aequales*. Inſinuaſſe videtur, vnum in rebus acto„rem eſſe Deum, quo abuſus Spinoza, vnam tantum ſubſtantiam in re„bus eſſe voluit, ipſum ſcilicet Deum hoc eſt naturam vniuerſi, cuius „ceterae ſint modi materiae. Statuit etiam Carteſius, materiam omnes „ſucceſſiue formas accipere, ita vt nihil tam abſonum fingi poſſit, quin „tandem aliquando aut alicubi in vniuerſo contingat, quod eſt haud du„bie per conſequentiam omnem ſapientiae et pulchritudinis rationem ne „dicam prouidentiam tollere: quanquam ipſi hanc conſequentiam non „imputem, nec ab ipſo animaduerſam ſperem; aliaque huiusmodi, quae „puto defendi non poſſe, et nonnihil Spinozae praeluſiſſe.

Deſiderata in Carteſii Philoſophia.

§. LIV. Examinandam Lectori relinquimus cenſuram Carteſii Leibnizianam, quam, cauſſabuntur, qui pro Gallo philoſopho militant, nimis virum illuſtrem ſuis hypotheſibus adaptaſſe. Illud dubio carere exiſtimamus, multa vidiſſe Carteſium, vel plane non viſa, vel non recte deprehenſa ab aliis; multa ab iis, qui anteceſſerunt accepta longe melius et elegantius tradidiſſe, ingenium probauiſſe admodum felix et foecun-

 dum,

r) Guil. Gilberto, philoſopho Anglo, qui teſte Haruaeo in explorandam magnetis naturam quinquaginta nummorum millia impendit, debemus philoſophiam nouam de Magnete Amſt. 1600. fol. editam, in qua demonſtrauit virtutem magneticam terreſtri globo a natura inſitam terramque magnum eſſe magnetem. Huius obſeruationibus innixus eſſe viſus eſt Carteſius. Conf. I. B. du HAMEL de corporum Affect. L. II. c. 6. p. 193.

dum, ratiocinandique ſolertia ductum plurimum profeciſſe. Aſt fatendum quoque, ad incerta haud raro immo conficta penitus, et nulla veriſimilitudine ſe probantia principia eum confugiſſe, quin a recta regiaque via incautos lectores deducendo in deuia, nulla ratione ex labyrintho emergendi filum ſuppeditantia, fuiſſe digreſſum. Tacemus prima, quae toti philoſophiae ſuae ſupponit, fundamenta, falſa, vel ficta tamen, vt ipſe conceſſit hypotheſi nixa, palatium inaedificatum habere ſplendidum quidem, aſt facile ruiturum. Quod ne onerandae tantum virum inuidiae cauſſa dixiſſe videamur, omiſſa iam de dubitatione ab eo inculcata diſputatione, de qua ſupra dictum, ad vnum lepidum dogma prouocamus, quo cunctas rerum naturas non ab intellectu diuino, ſed voluntate deriuat. Scribit enim [r]: „Repugnat Dei voluntatem non fuiſſe ab aeterno indiffe„rentem, ad omnia, quae facta ſunt, aut vnquam fient, quia nullum bo„num vel verum, nullum credendum, vel faciendum, vel omittendum „fingi poteſt, cuius idea in intellectu diuino prius fuerit, quam eius vo„luntas ſe determinarit, ad efficiendum, vt id tale eſſet. Neque hic lo„quor de prioritate temporis, ſed ne quidem prius fuit ordine, vel natu„ra, vel ratione ratiocinata, vt vocant, ita ſcilicet, vt iſta boni idea „impulerit Deum ad vnum potius, quam aliud, eligendum.“ Ex quo ſequitur, omnipotentiam Dei etiam ad contradictoria extendi, libere enim fatetur [s]: *Non opus eſſe quaerere, qua ratione Deus potuiſſet ab aeterno facere, vt non fuiſſet verum, bis quatuor eſſe octo; id a nobis non poſſe intelligi.* Nec obſtat, quod alio loco [t] naturas rerum aeternas et immutabiles eſſe dixerit: hoc enim reſpectu hominum, non vero potentiae diuinae eum affirmauiſſe, ex diſſertationis Carteſianae ſerie eluceſcit. Aſt infirmum hoc eſſe, et tanti acuminis philoſophum indecens, intelliget, quisque vel primas notiones comprehendit; recteque pronunciauit Cvdworthvs [u], *pueros tam inficetis et ſtultis immenſam virtutem Dei cogitationibus contaminare, nec decuiſſe Carteſium, philoſophum ceteroquin ſubtilem et peracutum horum imbecillitatem et delirationem imitari.* Et certe mirandum haud obeſae naris virum ad hanc opinionem potuiſſe delabi, vnde facile nobis perſuaderi patimur a Io. Clerico [x], cum et ſequaces, qui in eandem opinionem conſenſerunt, propter vtilitates quasdam, quas ad ſe redituras putabant, hanc ſententiam propugnaſſe, et ita loquutos fuiſſe, vt ne fidem dogmatibus theologicis eccleſiae ſuae detrahere viderentur: cum enim ſtatuiſſent, eſſentiam corporis in extenſione eſſe ſitam, id non potuiſſe cum transſubſtantiatione conciliare, niſi eſſentias rerum, diuina potentia, eſſe mutabiles dixiſſent. Quamuis hac cauſſa etiam non conſiderata, certum ſit, ineptum praeiudicium, quod ſupra iugulauimus; omnem actionem, et hinc omne quoque

r) Reſponſ. ad Obiect. 6. p. m. 139.
s) §. 8. p. 141.
t) Med. 5.
u) Syſt. intell. c. V. ſ. 1. §. 21. p. 767.
x) Ontol. c. IV. §. 8. conf. c. XIV. §. 11.

que iudicium non ad intellectum, ſed ad voluntatem pertinere, quae liberrima ſit, hunc errorem gignere potuiſſe, vt acute vidit LEIBNIZIVS [y]. Quaecunque autem erroneae opinionis cauſſa ſit, certe ſpecimen haud leue eſt, ex quo colligamus, magnum cetera virum ſuos quoque manes fuiſſe paſſum, et talia affirmauiſſe, quae inter elementa philoſophica ferri non poſſunt.

Carteſius an atheiſmi fautor?

§. LV. Grauius, quod Carteſio obiicitur, ἔγκλημα quod apud multos haud parum infamiae eius nomini alleuit, eſt atheiſmus, cui ſi non directe, indirecte tamen fauiſſe, in ſuſpicionem a nonnullis adductus eſt. Et viuo quidem Carteſio impietatem a factione Voëtiana fuiſſe obiectam, ſupra in eius vita enarrauimus. Eo autem fatis functo non defuerunt, qui Carteſianiſmum atheiſmi ſcholam eſſe dicerent; praeſertim vbi Benedictus de Spinoza Carteſianis definitionibus et hypotheſibus ad incruſtandum atheiſmum vſus fuiſſe videri coepit, qua de re quid inter Ioannem Regium contra Carteſium et Ruardum Andalam pro Carteſio diſputatum, ſupra tetigimus. Calcauit Regii veſtigia AVBERTVS DV VERSE [z], quibus addi poſſunt Spizelius et Oſiander apud G. ARNOLDVM [a] et I. F. REIMMANNVM [b], PHILARETVS perſonatus [c], VALENTINVS GREISSINGIVS [d], et notiſſimae foeminae Schurmannia et Bourignonia [e], vt alios ſupra ex parte iam nominatos taceamus [f]. Abſoluere tamen ab hac iniuria Carteſium haud pauci contenderunt, inter quos apologiam pro Carteſio contra Parckerum ſcripſiſſe Grandium ſupra quoque innuimus [g]. Sed et tertia virorum doctorum pars eſt, quae cum probe vidiſſet, Carteſium Dei exiſtentiam atque diſcrimen inter corpus et mentem eſſentiale fundamenti inſtar ad exſtruendam nouam, quam meditabatur, metaphyſicam vel philoſophiam primam adhibuiſſe, ab atheiſmi quidem crimine eum liberauit: aſt reprehendit tamen, talia eum interdum affirmauiſſe, quibus incaute viam impietatis patronis ſtrauit, quaeque frigidam illis ſuffundere apta ſunt. Ita de Carteſio ſtatuiſſe magnos viros Morum, Cudworthum, Leibnizium, ex ſupra dictis conſtat. Addi his poſſunt, qui de religione, ſcepticiſmo, et atheiſmo Carteſio obiecto erudite diſſeruerunt RITTERVS, FEVERLINVS, BECKHERVS [h] alii. Nobis, ſi more noſtro ſententia dicenda, omnes aequitatis leges migrarunt, qui atheiſmi data opera incruſtati eum accuſarunt, cum contrarium meditationes eius legentibus ſit manifeſtiſſimum. Tolle enim exiſtentiam DEI, tolle eſſentiale inter corpus atque mentem diſcrimen,

 annon

y) Theodicée P. II. §. 185.

z) Impie conuaincu, conf. BAYLE Lett. T. I. p. 190. ed. Marchand.

a) Hiſt. eccleſ. et haeret. P. II. L. XVII. c. 20. p. 504.

b) *Hiſt. atheiſmi* p. 413.

c) In Dedic. ethicae *Geulingſii*.

d) Exerc. duabus de Atheiſmo contra Carteſium et Matth. Knuzen Witteb. 1677. 8.

e) Conf. BAYLE Dict. T. I. p. 649.

f) Conf. laudati STOLLIO Hiſt. lit. P. II. c. 3. §. 28. p. 597.

g) Conf. nominati REIMMANNO l. c.

h) ll. cc. add. MORHOF. Polyhiſt. T. II. p. 111. ſeqq. BVDDEVS de Atheiſmo c. I. p. 152. GVIL. DERHAM Theol. phyſ. L. V. c. 1. p. 385.

annon tota peribit philoſophia Carteſii? Nec *illi* quoque audiendi eſſe videntur, qui propter phyſiologiam ex ſolis mechaniſmi legibus exſtructam hanc ei turpem notam inurunt. Quamuis enim melius forte feciſſet, ſi ad cauſſam quoque efficientem rationalem eiusque fines reſpexiſſet, cauſſam tam materialem tantum, conſiderando peccare in Deum eo minus potuit, quo minus mechaniſmus ab eo ſuppoſitus conſtare poteſt, niſi ſupponatur, certam motus quantitatem a Deo materiae inditam, certisque legibus eum motum alligatum eſſe. Aſt quamuis haec ita ſe habeant, et ex atheorum clandeſtinorum numero ſit expungendus, dolemus tamen non malo quidem ſcopo, at inaduertentia quadam nonnulla aſſeruiſſe Carteſium, quae a profanae mentis philoſophis non adhiberi modo in impietatis patrocinium poſſunt, ſed et adhibita quoque ex parte ſunt. Qualia ſunt, ſcepticorum dubia maxima vi inſtructa, ſenſuum fallacia vsque ad abſurdum extenſa, veritates primae certae, et naturae ſuae euidentes dubitationi obiectae, potentia DEI ad contradictoria relata, actionis omnis cauſſa vera ad vnum Deum reſtricta, eſſentia ſpiritus in cogitatione poſita, confuſa rerum eſſentia cum modis eſſentialibus, aliaque. Quarum tamen aſſertionum conſequentias ab atheiſmi fautoribus impie in vſum traductas cum non praeuiderit, multo minus intenderit Carteſius, ignoſcendum ei magis hoc eſſe, quam exprobrandum, aequus quilibet facile conceſſerit. Ceterum non nihil fanaticiſmi in Carteſii philoſophia quoque occurrere illis videri oportet, qui cum Pythagorae et Platonis placitis eam comparauerunt. Obſeruauit id praeter CVDWORTHVM [i], ὁ πάνυ LEIBNIZIVS [k], monuitque dogmata eius metaphyſica circa ideas a ſenſibus remotas, et animae diſtinctionem a corpore, et fluxam per ſe rerum materialium fidem prorſus Platonica eſſe. Addi his forte poſſent plura, niſi ſatius eſſet ab eiusmodi comparatione abſtinere. Non omittendum tamen Carteſium, dum actionem omnem ad Deum velut cauſſam vnicam et immediatam refert, occaſionem dediſſe, ad quendam enthuſiaſmum digrediendi. Quod qui negat, eum vel ſyſtema cauſſarum occaſionalium, vel hypotheſes alias Mallebranchianas, praecipue de origine idearum animo meditari atque expendere iubemus. Adeo in rebus humanis nihil eſt ab omni parte beatum perfectumque.

i) l. c. p. 192.

k) Memorabile, quod refert LEIBNIZIVS in Diſſ. de Stilo phil. Nizolio praemiſſo, et Epp. Vol. II. p. 106. habere ſe ex narratione doctiſſimorum virorum, ipſum illum magnum Carteſium non mediocriter confuſum fuiſſe, quum eſſet ei monſtratum, complura eius philoſophemata, quae nouiter inuenta putabat in Platone et Ariſtotele quorum tamen ille contemtum praeferebat, tum in naturalibus, tum in ciuilibus tradita clare contineri cf. Vol. IV. p. 48.

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

DE GODOFREDO GVILELMO LEIBNIZIO.

§. I.

Produximus hactenus in ſcenam viros ſummos quos emendandae philoſophiae genuit Italia, Anglia, Gallia, quoue euentu in formandis veris eius vultibus ſedulitatem atque ingenium probauerint, pro inſtituti modo enarrauimus. Reſtat Germania noſtra, quae tantae felicitatis, quantam vera de rebus ad cognitionem humanam pertinentibus cura promittit, memor ſerius quidem, quam reliquae Europae regiones, at ſatis eleganter exoptatoque ſucceſſu in reſtituenda philoſophia eclectica deſudauit. Cui par tanto conatui largita eſt prouidentia diuina ingenium, GODOFREDVM GVILELMVM LEIBNIZIVM; quem ſi reliquis, quos vnquam orbis literarius produxit, heroibus adnumeremus, et inter maximos aetatis recentioris viros collocemus, nihil faciemus, quod non recte nos feciſſe, et ciuitatis eruditae conſenſio, et ſequens viri ſummi demonſtrabit hiſtoria. Tanta enim tamque ingentia ſunt viri famigeratiſſimi, et non πολυϊςορίας tantummodo laude celeberrimi, ſed matheſeos quoque et philoſophiae cognitione admirandi merita, vt quantum ex eo ornamenti ad patriam, quantum vtilitatis ad literas omnes, maxime ad philoſophiam, et quae cum ea conſpirat mathematicam diſciplinam acceſſerit, nemo ignoret, qui non rerum in orbe erudito geſtarum plane rudis eſt atque hoſpes. Is cum poſt Carteſium nouam philoſophiae faciem valde memorabilem effinxerit, inter reſtauratores philoſophiae eclecticae ſuo iam merito eſt enarrandus. *Germaniae induſtria in excolenda philoſophia eclectica.*

§. II. Tanta cum laude artibus propemodum et diſciplinis omnibus illuſtrandis, augendis, emendandis per totam ſeptuaginta annorum vitam inſudauit illuſtris Leibnizius, vt et viuus ignoraretur a nemine, de ſcientiarum fatis curioſo, et poſt fata non deeſſent, qui viri ſummi hiſtoriam, meritaque de literis commentariis exponerent. Quod ſaxum voluendum ſibi delegerat ipſe Leibnizius, qui ad PELLISSONIVM [a] hiſtoriam vitae, morum, laborum et cogitationum transmiſit, quam in vulgus non exiiſſe eo magis dolemus, quo magis in explorandis ingenii animique viribus atque moribus maximam vir ſummus perſpicaciam probauit, in epiſtolis autem ad amicos ſcriptis luculenter prodidit, eam ſibi φιλαυτίας vim atque imperium non ineſſe, quod vel veritati officeret, vel inanem ipſi gloriae ſine meritis affectationem commendaret. Fatis functus, cum maximum ſui deſiderium reliquiſſet in eruditorum animis vir incomparabilis, *Scriptores hiſtoriae Leibnizianae.*

a) Vid. PELLISSON Lettres de la tolerance p. m. 319.

bilis, nonnullorum in eo verſata eſt induſtria, vt biographiam eius luci publicae ſiſtendo illud aliquatenus lenirent, et quid in eo amiſerint literae, quantisque per eum acceſſionibus auctae fuerint, accurate docerent. Fecerunt id, fatis erepto Leibnizio, plerique, qui commentarios de rebus literariis, tum edidere: laudabili exemplo praeeunte, quae noſtri patria fuit Lipſia, in quo bonarum mentium optimarumque ſcientiarum emporio, poſt *Noua literaria* [b], ſingulis hebdomadibus vulgari ſolita praeſtantiſſimi *Actorum eruditorum* collectores [c] Leibnizianam memoriam, condito ex more elogio immortalitati conſecrarunt. Qui cum ſcire res magni viri potuerint, quocum familiariter vixerunt, et prolixe quoque eas exponendi occaſionem habuerint, nobis ante omnes duces eligendi ſunt, vt, quis in orbis literati theatro fuerit Leibnizius intelligi poſſit. Quamuis enim prolixiora dare et ex inſtituto ſummi mathematici et philoſophi hiſtoriam conſcribere ſuſceperint VV. CC. SEBASTIANVS KORTHOLTVS [d], IO. GEORGIVS ECKARDVS [e] et DANIEL EBERHARDVS BARINGIVS [f], nihil tamen hactenus eorum lucem vidit. Secuti ſunt acta eruditorum ſcriptores ephimeridum literariarum [g] alii, certatim in id connitentes, vt defuncti memoriae iuſta ſoluerent et nominis eius gloriae calamos ſuos dicarent. In quo tamen pietatis et humanitatis officio nemo ſuperaſſe cenſeri poteſt, elegantiſſimae eruditionis virum BERNARDVM FONTENELLIVM. Cum enim diu academiae ſcientiarum, quae regiis auſpiciis Pariſiis floret, membrum fuiſſet Leibnizius, atque ex more laudatiſſimo eius ad lares meliores tranſlati vita, merita, laudes in conſeſſu academiae eſſent enarrandae, inſtructus notitia de tanto viro ab Eccardo Leibnizii familiari vir facundiſſimus, elegantiſſimum herois incomparabilis elogium anno CIↃIↃCCXVII, Id. Nou. recitauit. Quod cum plauſu omnium exceptum *Hiſtoriae illuſtris ſocietatis* a ſe conditae inſeruiſſet Fontenellius, noſtris quoque hominibus vernacula legendum traditum et *Theodiceae Leibnizianae* [h] cum obſeruationibus nonnullis adiectum eſt. Cuius editio cum recuderetur, adiectae ſunt annotationes tum ab Eccardo, tum ab anonymo, quem Baringium eſſe, veriſimillimum viris doctis [i] viſum eſt. Quamuis autem ab homine familiari, rerumque Leibnizii peritiſſimo memoriae iſtae profectae ſint, quibus vſus eſt Scriptor Gallus, dolendum tamen, et elogii indolem obſtitiſſe Fontenellio, quo minus iuſtam tanti viri hiſtoriam conderet, et relationes nonnullas ſuſpectas, quasdam falſas eſſe. Tacemus alios, qui vitam Leibnizianam pro ſcopo inſtituti ſui tetigerunt, quod poſt Io. FABRICIVM [k], IOACHIMVM FRIDERICVM FELLERVM [l], CHRISTIA-

NVM

b) 1717. p. 369.
c) 1717. [illegible] art. 12. p. 312 ſeqq.
d) Noua lit. Lipſ. 1719. p. 80. Is imitaturus erat Gaſſendianam vitam Peireſcii.
e) Elogium FONTENELLII, l. c. de quo tamen dubitat anonymus obſeruator ad h. l.
f) Nou. lit. 1723. p. 374.
g) Journal des Savans 1717. Dec. art. 5. Europe ſavante 1718. Nou. art. 7. Mem. de Trevoux 1721. art. 3.
h) p. 142 ſeqq.
i) Cl. LVDOVICI l. citando c. 1. §. 4. p. 4.
k) Hiſt. bibl. ſuae Vol. I. p. 317.
l) Is Otio Hannouerano additiones ad vitam Leibnizii in A. E. enarratam praemiſit. Fuit autem is quoque ex familiaribus Leibnizii.

NVM GRVNDMANNVM [m], FRID. GENTZKENIVM [n], IAC. FRID. REIMMANNVM [o], THEOPH. STOLLIVM [p]. Germanos ex Gallis fecit elegantiſſimus NICERONIVS [q]. Horum tamen omnium ſtudium cum imperfectum merito viſum fuerit, magno eruditi orbis commodo et plauſu integram atque ſuis numeris abſolutam Leibnizii hiſtoriam ſcribere ſuſcepit vir eruditiſſimus, et de philoſophiae recentioris hiſtoria praeclare meritus CAROLVS GVNTHERVS LVDOVICI. Debemus indefeſſae diligentiae et pulcherrimae eruditionis viro prolixos commentarios *de Philoſophia Leibniziana* [r], (ita enim inſcriptio habet,) quos tamen hiſtoriae Leibnizianae philoſophiae prodromum tantum et delineationem ampliorem eſſe voluit, illam ſuo tempore pleniſſimam deſcripturus. Adeo vero in iucundiſſimo et erudito libro accurationem, ordinem, perſpicuitatem et fidem praeſtitit vir doctiſſimus, vt ad hunc vnum fontem lectorem tuto ablegare poſſimus, ceteras vnde ſua hauſit auctor, ſcaturigines ex eo facile reperturum, idque vnum doleamus, Latino ſermone non exaratum iſtum librum eſſe, vt quantus vir fuerit Leibnizius, etiam exteris inde luculentius conſtet. Nos ſecundum leges inſtituti noſtri conſultis virorum doctiſſimorum, quos nominauimus, laboribus, ipſa quoque Leibnizii ſcripta, maxime *Epiſtolas* ab eruditiſſimo CHRISTIANO KORTHOLTO edita [s], et *Collectanea* ex ore viri ſummi a Cl. FELLERO hauſta [t], quaeque in ephimeridibus paſſim occurrunt, ad Leibnizii hiſtoriam pertinentia conſulemus, et breuem quidem ac ſuccinctam vt ſcriptionis noſtrae modus poſtulat, veram tamen et a partis ſtudio alienam dabimus illuſtris philoſophi hiſtoriam.

Natiuitas et educatio Leibnizii.

§. III. Edidit polyhiſtorem Leibnizium Lipſia, tot ingeniorum praeclariſſimorum mater et altrix, anno cIↃ IↃ CXLVI, IX. Cal. Iul. ſt. v. parentibus familiae decoribus [u], et literarum meritis conſpicuis, patre Friderico Leibnizio, facultatis philoſophicae aſſeſſore, et moralis doctrinae doctore publico viro eruditiſſimo [x], matre Catharina, Guilelmi Schmuckii, I. V. D. et profeſſoris filia. Cum parentum vterque, et naturali ingenii acumine et reliquis quoque praeſidiis abundaret, quibus ad praeclara quaeuis formari ſolent elegantiora ingenia, feliciori natiuitatis ſorte in vrbe tanto ſucceſſu Muſis operante, Leibnizius vti non potuit. Patrem autem ſexennis puer amiſit, a matre, magnae prudentiae et pietatis foemina rite educatus. Qui cum

m) In Oſſibus et cineribus literarum anno 1716. defunctorum p. 16.

n) In Hiſt. phil. p. 178.

o) Hiſt. lit. germ. P. III, p. 576. P. IV. p. 147. P. V. p. 262. ſeq.

p) Hiſt. liter. P. II. c. I. p. 488. ſeqq.

q) Memoires T. II. p. 64. Praefixit quoque editioni Amſtelodamenſi Theodiceae anni 1734. vitam auctoris L. DE NEVFVILLE, quam Latine verſam adiecerunt editores Tubingenſes nouae verſioni Latinae 1739.

r) Lipſ. 1737. 8. II. Vol.

s) Lipſ. 1738-1742. IV. Vol.

t) Edidit ea Otii Hannouerani, ſ. Miſcellaneorum Leibnizianorum titulo Lipſ. 1718. 8. quae tamen, neſcio quo iure, diſplicuere Eccardo. vid. A. E. 1718. p. 214.

u) Enumerat ea LVDOVICI l. c. §. 14. pag. 28. ſqq.

x) Programmata in funere publice vulgata et vitam enarrantia legas l. c.

cum paulo adoleſceret, ſcholae Nicolaiticae traditus, diuini quod nactus erat, ingenii ſcintillas praemature prodidit, condiſcipulis non induſtria modo, ſed felicitate quoque ingenii cito ſuperatis. Totus enim in diſciplinarum optimarum ſtudium cum exardeſceret, non contentus lectionibus, quas peritiſſimorum praeceptorum induſtria ſuppeditabat, adoleſcens admodum in patris bibliothecam optimis libris refertam ſe abſcondit, et contemtis riuulis ad humanitatis fontes, ſcriptores veteres Graecos et Latinos, accurrit, iugi lectione atque meditatione ardentem veteris literaturae ſitim reſtincturus [y]. Incidit autem in Liuium atque Virgilium, optimos dicendi fingendique auctores, quos cum difficiles nimis tenero adoleſcenti praeceptores diſſuaſiſſent, peruicit tamen ignea vis animi eius, vt vtrumque totum fere deuoraret: tanta memoriae fidelitate, vt ad ſenium vergens, poëtarum principem totum fere atque integrum ex memoria recitare poſſet. Ita vero formata eſt praeſtantiſſima viri ſummi quam in humanitatis ſtudiis poſtea oſtendit, peritia, qua elegantiſſimis ſuae aetatis calamis et proſa et ligata oratione inferiorem ſe non eſſe apud omnes demonſtrauit. Sed et rhetores, poëtas, hiſtoricos, philoſophos, et quicquid bonorum ſcriptorum ei ſuggerebat paterna ſupellex tanta diligentia et iudicandi ſolertia legit adoleſcens praematurae indolis, vt egregia τῆς ἐγκυκλοπαιδείας notitia ei ſuccreſceret, et ante dies virilibus ſtudiis eſſet aptus. Sane eo tempore collegiſſe diuini ingenii virum eas elegantioris literaturae, maxime antiquae, opes, quibus velut gemmis eius ſcripta interſtinguuntur, ex ſcriptis eius in iuuenili aetate editis eſt manifeſtiſſimum. Ita cum ante aetatem animi vis robur eximium acquiſiuiſſet, altius ingreſſus ſtadium ad academicorum ſtudiorum curſum animum applicuit, et quindecim annos natus anno cIↄ Iↄ CLXI, albo academiae patriae nomen dedit. Quo facto dici non poteſt, quantum animorum ſuccreuerit adoleſcenti ignea animi virtute exſuperanti ad proſequendum gnauiter eum curſum, quem intenderat. Igitur lectioni, auditioni, meditationi totus immerſus, non vni literarum generi inhaeſit, ſed quoscunque ſcriptores fors obtuliſſet, ſupra aetatis vires iudicio inſtructus ita legit, vt ſeuere examinaret, et in horrea memoriae longe fidiſſimae referret, quicquid eruditioni futurae poſſet eſſe vtilisſimum. Ita theologorum, iuris peritorum, medicorum, philoſophorum, auctorumque aliorum, quos eruditionis lumen commendabat, libros nocturna diurnaque manu verſando inexſpectatos inde fructus retulit. Quod ſi difficiliora occurriſſent, ad praeceptorum oracula accurrens auxilium implorabat, quod tamen ex proprio fundo, aciem animi in partes vocando, omnium optime hauriebat. Erat inter eos, a quorum ore pendebat omnium ſine dubio eruditisſimus Iacobus Thomaſius, cuius excellentisſimam doctrinam in *antecedente Parte* ex merito deprae-

y) Act. erud. l. c. et poſt hos reliqui. Inter praecoces ideo eruditos locum ſuo iure poſtulat Leibnizius. De quibus praecocibus eius ſtudiis ipſe plura enarrat Vol. I. ep. 176. p. 276. ſeq. hic omnino legenda, vt ingenii eius excellentia intelligatur.

depraedicauimus. *Is* cum vaſtiſſimam lectionem cum iudicio accurate copulaſſet, *et imprimis* veteris philoſophiae, maxime Graecanicae, raro eius aetatis inter Germanos exemplo, eſſet conſultiſſimus, Leibnizium, acerrimi ingenii adoleſcentem ad haec myſteria accurate cognoſcenda maxima dexteritate adduxit [z], ea felicitate euentus, vt in philoſophiae *hiſtoria* paucos poſtea ſibi pares haberet Leibnizius, mirabile vero ſit, virum tot difficillimis geometrarum et hiſtoricorum laboribus diſtractum tantum in eo eruditionis genere vidiſſe. Candide gratoque animo agnouit Leibnizius, quantum per hunc virum profeciſſet. Cuius rei teſtimonia peti plurima poſſunt ex epiſtolis Leibnizii ad Thomaſium in collectione Kortholtiana occurrentibus [a]. Maxime autem eius rei teſtimonium extare vir ſummus voluit in epiſtola ad hunc praeceptorem ſuum data, quam recuſis eius cura Nizolii commentariis praemiſit, et in qua de Ariſtotelica philoſophia cum recentiori reconciliabili diſputat, et de Carteſii ſectatoribus iudicat. *In ea enim mire γεῦμα hiſtoriae philoſophicae Thomaſianum extollit, quod quantum inter nudas [illegible]minum recenſiones et profundas de ſententiarum connexionibus rationes interſit, oſtenderit, et philoſophiae magis quam philoſophorum hiſtoriam ab eo expectat, teſtatus omnes veterum receſſus eum luſtrauiſſe, et recentiorum inuenta, quando mereantur, non aſpernari; atque illos illuſtrare, hos examinare vnum optime poſſe.* Talem cum Thomaſium iudicaret atque deprehenderet Leibnizius, mirum non eſt in philoſophia addiſcenda plurimum illi tribuiſſe, ſic vt fateatur [b]: *ingratus ſim, ſi tibi in philoſophia multa me debere negem.* Et hanc quoque animi fiduciam poſtea conſeruauit erga Thomaſium Leibnizius, ex quo iucundiſſimum literarum commercium enatum inter vtrumque eſt, quod quantum qualemque diſcipulum educauerit Thomaſius praeclare loquitur. Fallimur autem, aut ex hac cauſſa deriuandum quoque eſt, magnum quod veteribus philoſophis Leibnizius ſtatuit pretium, quos, imprimis Pythagoram et Platonem, praetuliſſe recentiorum plerisque in epiſtolis ad amicos [c] multoties prodidit. Sed vt ad praeceptores Leibnizii reliquos reuertamur, in mathematicis Ioannem Kuhnium, in philoſophia etiam Ioannem Adamum Scherzerum et Fridericum Rappoltum audiuit. Et ille quidem ſcholaſtici acuminis laude tum praeclarus habebatur: hic autem in veteris philoſophiae myſteriis probe verſatus audaciori conatu coeperat ſeruile iugum ſcholaſticae philoſophiae abiicere, vnde meruit a Christiano Thomasio [d] cum Io. Chriſtophoro Sturmio primi eclectici nomine laudari, quibus ex merito Leibnizium iam tum addidit perſonatus Realis de Vienna [e]. Tantis viris, quorum doctrinam multiplicem foetus literarii

Vv 2 abunde

z) Laudat id ipſe Leibnizius Vol. I. ep. 170. p. 270. cf. Vol. II. ep. 14. p. 142.

a) l. c. Vol. III. p. 22. 30. 45. 48. 49. 55.

b) Vol. III. Epp. p. 43.

c) Vid. Ep. ad Hanſchium Vol. III. p. 64. ſqq. Vol. IV. p. 35. 37. vbi ſe etiam Stoicis plurimum fauere ait. Vol. I. p. 270.

d) Introd. in philoſ. aul. c. 1. §. 93. p. 44.

e) Vid. Reimmann. Hiſt. Liter. German. Vol. III. p. 467.

abunde teſtantur, praeceptoribus vſus, omni ſpe citius profundiusque in artium adyta penetrauit Leibnizius, et futurae magnitudinis haud obſcura indicia prodidit. Id quod latere non potuit Thomaſium, futuram, quam in orbe erudito, obtenturus eſſet, fortunam locumque illuſtrem, noſtro admodum iuueni praeſagientem [f].

Mora Leibnizii Ienenſis et promotio academica.

§. IV. Ita in patria academia ſeuerioribus diſciplinis rite initiatus ad Muſas Salanas abiit, et in Ienenſi ſchola magnos tum viros Erhardum Weigelium [g], mathematicarum diſciplinarum peritia inſignem, et Ioannem Andream Boſium [h], hiſtoriarum doctorem publicum, et criticae artis praeſidio magna cum laude in hiſtoria veteri verſatum, in iurisprudentia autem, cui ſe patris auique materni exemplo addixerat, Ioannem Chriſtophorum Falcknerum duces ſtudiorum habuit. Quos maximo Leibniziani ingenii commodo illi praeceptores obtigiſſe, ſi non ipſo euentu conſtaret, ſatis tamen id diſci poſſet ex laudatiſſimorum virorum doctrina multis ſpeciminibus inter eruditos tum probata. Maxime autem plurimum incrementorum ad Leibnizianam eruditionem acceſſit, ex lectionibus Weigelii, qui arithmeticae et mechanicae myſteria profundius rimabatur, hisque Pythagoream philoſophiam iungere tentabat [i]. Hoc enim duce vſus Leibnizius, facile in iſta penetralia peruenit, diuini ingenii felicitate adiutus, quae clauſa manſere praeceptori. Cuius exemplum eſſe poteſt arithmetica tetractyos, quam inſtituerat Weigelius, quam ſibi de arithmetices dyaticae arcano cogitandi occaſionem ſuppeditauiſſe, non negat Leibnizius [k]. Et huic quoque praeceptori eius tribuendum videtur, quod eo tempore ad ſyncretiſmum inter veteres et recentiores philoſophos, a quo abhorrebat Thomaſius inclinauerit. Weigelium enim inter Ariſtotelem et nouatores paciſci voluiſſe, ipſe nos docet Leibnizius [l]: qui quanti hunc philoſophum fecerit, loco quodam [m] ſatis teſtatum fecit. Non vero apud Ienenſes virorum doctorum praecepta audiuiſſe contentus, ipſe quaerere veritatem, et nouam viam tentare ſuſcepit, nomenque ideo dedit quaerentium collegio, quod ſodalitium de nouis veritatibus inquirendis maxime tum erat ſollicitum [n]. His ſtudiis auctus et politus in patriam rediit, et priſtina oracula conſuluit, acceptaque prima, quam vocant, laurea, tantum abeſt, vt philoſophiae ſtudium ſepoſuerit, vt duce Thomaſio veterum Graecorum, maxime Platonis et Ariſtotelis commentarios

f) citati.

g) Videndus de eo REIMMANN. l. c. Vol. III. p. 178. IV. p. 61. 136. 153. 181. 248. 251. 387. STOLL. Hiſt. Lit. P. I. p. 323. 335. 704. ſqq.

h) V. ZEVMER. Vit. prof. phil. Ienenſ. REIMMANN. l. c. Vol. V. p. 238. ſeqq. STOLLE l. c. p. 156. 262. 723.

i) Edidit eius rei ſpecimen in Tr. Vernaculo: in Deſcriptione arithmetica philoſophiae moralis ſecundum numeros Pythagorae eiusque tetractyn. qui Ienae 1674. 8. prodiit.

k) Epp. Vol. II. p. 491.

l) In Ep. Nizolio praemiſſa, quae etiam Vol. II. Epp. extat p. 133.

m) Apud STOLLIVM *Hiſt.* Lit. P. III. c. 4. §. 17. p. 674.

n) Eam ſocietatem inſtituerat Boſius, vid. STRVVIVS Intr. in *Hiſt. Lit.* c. 10. §. 31. p. m. 521. Eodem tempore florebat etiam Societas Pythagorea Ienae, auctore Weigelio inſtituta, quae de arithmetica Pythagorica ſollicita erat. Etiam huius partem fuiſſe Leibnizium omnino veriſimile eſt.

tarios ſedulo euolueret, Scholaſticorum cum iis cogitata conferret, et recentiorum inuenta cum illis componeret, maxime autem Carteſiana placita examinaret, profundisque meditationibus ita ſe immergeret, vt, quod ad Burnetum nobilem Scotum ſcribit [o], quindecim annorum adoleſcens, totos dies in ſylua oberrans et diſceptationem inter Ariſtotelem et Democritum inſtitueret; ſaepius autem, nouis luminibus exortis veterem ſententiam exueret. Vt autem vires quoque publico ſpecimine periclitaretur, praeſide Iacobo Thomaſio *de Principio indiuidui* in arenam philoſophicam deſcendit. Quod argumentum licet ex ſenticetis Scholaſticorum hauſtum eſſet, auctore pro entitate Nominalium contra Thomiſtarum materiam ſignatam pronuntiante, in eo tamen et acumen iudicii probauit, et errores ex recepta Scholaſticorum ſententia oriundos detexit [p], et quam profunde Ariſtotelis ſententiam perſpexerit, demonſtrauit. Tacemus corollaria, quae ingenium Leibnizii ſupra iuueniles annos eminens produnt. Iſtis peractis, et ſuſcepto ad Ioannem Strauchium Brunſuicenſem ſyndicum itinere, redux in patriam honores in philoſophia ſummos more maiorum petiit, meritosque nondum duodeuiginti annos natus, anno cIɔIɔcLXIV accepit: et tum ad iuris legumque diſciplinam maiori contentione conuerſus Schacherum et Schwendendoerferum ICtos Lipſienſes praeceptores habuit. Adeo vero philoſophiae deliciis ineſcatus ab eius penitiori meditatione non deſtitit, vt magno labore id tum temporis ageret, qua ratione Platonem cum Ariſtotele conciliare poſſet. Viribus itaque ſatis atque eruditione inſtructus, qui docentis iura publico ſpecimine tueretur, *Quaeſtiones philoſophicas ex iure collectas* in arenam deduxit, ventilandasque viris doctis exhibuit: idem ſub Schwendendoerfero in iure ſuſcepit, argumento diſceptationis literariae *de Conditionibus* propoſito. Addunt *Actorum eruditorum* collectores, etiam in philologico argumento vires tentaturum Leibnizium; *de Scriptoribus Laconicum Lipſii ſcribendi genus imitantibus* ſchediaſma meditatum multa collegiſſe, haud iniucunda, editione tamen poſthac ab aliis laboribus impedita. Vt vero in philoſophica facultate academiae patriae locum aliquando obtinere poſſet, iuxta leges et ſtatuta *de Complexionibus* [q] publice diſputauit. In qua diſſertatione anno cIɔIɔcLXVI habita, tum primum paulo clarius emicuit, quam ingenium eius magnitudinem portenderet. Multa enim excelſa, ſingularia, et profundam meditationem prodentia cum attuliſſet, maxime veritatum nonnullarum, quas aetate maturior in meridiana luce collocauit, auroram iam tum coelo philoſophico induxit. Qua de re vel ſola, quae more recepto adiecit,

 corol-

o) Leibniziana p. 43.

p) Conf. eruditam praefationem, quam diſputationis huius actui praemiſit I. THOMASIVS inter eius praef. XLIII. p. 246. ſeqq. In eo teſtis eſt, Leibnizium, (17. aetatis annum agentem) ingenium et induſtriam, iam per hanc ſane vireſcentem adhuc aetatem difficillimis iisdemque prolixiſſimis controuerſiis parem oſtendiſſe.

q) Inſeruit Diſſertationem Vol. II. Epp. p. 48. Cl. KORTHOLTVS.

corollaria exemplum praebent luculentum. Ex qua tractatione [r] enata Leibnizio *Ars combinatoria*, eodem anno edita, *in qua ex arithmeticae fundamentis complicationum ac tranſpoſitionum doctrina nouis praeceptis exſtruitur, et vſus ambarum per vniuerſum ſcientiarum orbem oſtenditur, noua etiam artis meditandi, ſeu logicae inuentionis ſemina ſparguntur.* Adiecit in fine *Demonſtrationem exiſtentiae Dei ad mathematicam certitudinem exactam* [s]. Valde placuit ingenioſum ſcriptum viris paſſim eruditis, qui probe viderunt, nouas meditationes haud plane nullius vſus in eo aperiri, ſpargi ſemina inuentionis, et pulchra multa afferri: multa aliorum παροράματα acute configi. Quae cauſſa fuit, vt inconſulto licet auctore, anno cIɔIɔcxc Francofurti recuderetur [t]. Id quod tamen valde diſplicuit Leibnizio, „eo quod libellum non ſatis eſſe limatum, nec praeſentibus „eius cogitatis ac perſonae vbique reſpondentem iudicaret, et veniam „olim annis datam, in quibus aliqua interdum luxuriantis ingenii audacia „laudetur, nunc a ſe peti non poſſe perſpiceret.„ Vnde in *Actis eruditorum* editionem iſtam improbari iuſſit, indicauitque, quibus in articulis meliora iam ipſi arriſiſſent. Quibus tamen non obſtantibus magnae auctoritatis viris labor iſte probatus eſt [u], eo quod ad faciliorem iurisprudentiae methodum cuncta attemperauiſſet. Talis cum eſſet, licet vigeſimum aetatis annum vix attigiſſet [x], ſummos in vtroque iure honores petere auſus eſt; et obtinuiſſet eos ſine dubio, cum ſpectatiſſima iam tum eius eruditio in patria fuiſſet, niſi lepido errore [y], quem cauſſis arcanis, et quod nondum maturus annis crederetur, tribuunt *Acta eruditorum*, repulſam fuiſſe paſſus, a qua ipſe iure conſultorum ordo ſine dubio abhorruiſſet, ſi ab eo res tum ſtetiſſet.

Studia Leibnizii academica Altdorfii.

§. V. Indignatus hanc iniuriam Leibnizius, de alio loco circumſpexit, in quo praeclarae, quam poſſidebat doctrinae maior ratio haberetur, obtinerique honores diu meriti poſſent. Ad Noricam ideo, quae Altdorfii floret, academiam eodem anno abiit. In quo itinere, cum alte ſibi animo infixiſſet, quod poſtea ſymboli loco adhibuit [z], partem vitae, quoties perditur hora, perire; de emendanda iurisprudentia nouaque atque faciliori methodo introducenda meditatus eſt, et cogitationes ſine librorum apparatu [a], ſolius mentis beneficio, conceptas in chartam retulit, quas biennio poſt typis vulgauit. Vbi autem Altdorfii appuliſſet, ad examen more conſueto admiſſus, ita praeclariſſimam eruditionem doctoribus legis,

r) Continet enim initia iſtius libelli.

s) Eam repetit Cel. Lvdovici l. c. c. 7. p. 315. ſeqq.

t) 1691. m. Febr.

u) Godofr. Stravchivs Diſſ. de Syllogiſmo iuridico §. 5. apud Lvdovici l. c. p. 313. ſeqq. add. Morhof. Polyhiſt. T. I. p. 360. ſeqq.

x) Conf. Vol. ep. 176. 277.

y) Nempe cum in aedibus decani conſilii ſui indicium ex more facere vellet, ab vxore eius, adoleſcentiam illius contemnente repulſam paſſus dicitur. Lvdovici l. c. p. 45. qui recte obſeruat, bellum nondum Ariſtotelicis et ſcholaſticis tum indixiſſe Leibnizium, vt ea propter impediretur, quam cauſſam nonnulli allegant.

z) Conf. Lvdovici l. c. c. XX. §. 322. Vol. II. p. 228.

a) In itineris diuerſoriorumque ſtrepitu deſtitutus libris, Act. erud. l. c.

legis, qui in ea ſchola tum viuebant, probauit, vt ad diſſertationem inauguralem, ſecundum academiae ſtatuta ſine praeſide habendam lubendiſſime admitteretur. Diſputauit viginti annorum iuuenis *de Caſibus perplexis in iure* [b] tanto omnium applauſu, vt non bonus modo quilibet, de hoc nouo academiae ornamento reipublicae eruditae gratularetur, ſed et ſenatus academicus, egregie conſultum iſti ſcholae putaret, ſi in docentium numerum reciperetur. Obtulit itaque nouo doctori ius atque poteſtatem legum ſcientiam extra ordinem docendi: Quam conditionem tamen reiecit, cum aulicam potius anhelaret. Ideo relicta Altdorfio Norimbergam conceſſit, vt, et viros ibi doctos conueniret, et praeclaros artifices, quibus ſemper abundauit vrbs celeberrima, inuiſeret. Ibi in ſocietatem quorundam incidit, qui in ſummum chemiae arcanum, (lapidem philoſophorum vocant,) inquirebant. Qui cum maxime ſacra atque ſilentio tecta myſteria ſua haberent, eo ipſo vehementer accenderunt Leibnizii animum, cupientem diſcere, quibusnam hi homines theſauris inhiarent, quibus modis finem, toties alios fruſtrantem obtinere ſibi pollicerentur, ratus nonnulla ſe ab eis, vt fieri haud raro ſolet, diſcere poſſe, quae ad recludendos naturae receſſus facere poſſent. Simulabat ergo alchemiſtorum myſteriorum inſignem quandam notitiam conſcripta ex libris huius generis epiſtola aenigmatum ipſi auctori imperſcrutabilium plena. Quam cum directori exhibuiſſet, facile obtinuit, vt dicto certo ſtipendio ſocietati iſti a ſecretioribus chartis eſſe, et librorum arcanorum compendia deſcribere iuberetur. Id quod ingenio Leibniziano, *inſigni* ἀγχινοίᾳ praedito non potuit non euenire vtiliſſimum; cum ea breui teneret omnia, quae magnis ſumtibus iſtud ſodalitium congeſſerat [c].

§. VI. Non neglexit tamen, his intentus, virorum doctorum conſuetudinem Leibnizius, vndequaque alimenta quaerens doctrinae, quam alebat, indies creſcentis. Maxime Iuſto Iacobo Leibnizio, eccleſiaſtae Norimbergenſi [d] innotuit, viro eleganter docto, noſtrum autem ſola nominis cognatione attingenti [e]. Is illuſtri Boineburgio, viro ſummo, et praeter prudentiam aulicam inſigni eruditione conſpicuo, qui tum Norimbergam diuerterat, Leibnizium commendauit, cum et heroëm illum magnis fauere ingeniis noſſet, et Leibnizium ea ſcientiarum omnis generis notitia pollere intellexiſſet, quae illuſtris viri curioſitati abunde poſſet ſatisfacere. Vix autem conuenerat eum Leibnizius, cum ingenii magnitudinem et iudicandi ſolertiam vaſtae omnium fere ſcientiarum peritiae iunctam admiratus Boineburgius, de beneuolentia ſua eum iuberet eſſe certiſſimum, ſponderetque, in eo verſaturum curam ſuam, vt ſereniſſimo, cui ſeruiebat, electori Moguntino eum tradat, et ad aulae miniſterium

Commendatus Boineburgio Leibnizius.

aditum

b) Eam poſtea recudi fecit, additis differt. 99. Phil. ex iure, et de Conditionibus, vulgatis titulo Speciminum iuris, Francofurti 1672. 4.

c) Citati.

d) Huic addi poteſt Dilherrus.

e) Edidit is Memorabilia Bibl. Norimb.

aditum paret. Cui ſcopo obtinendo praeclaras de iurisprudentiae et hiſtoriarum pomoeriis dilatandis cogitationes augere, prolixe, hisque ſe ornamentis eum commendare iuſſit. Paruit optimo conſilio Leibnizius, et vt Moguntiae propior eſſet, Francofurtum abiit, fortunae ſuae fabrum ita acturus, vt, quae cupiebat, honeſtiſſimis nominibus conſequi poſſet. Quod eo facilius facere licebat, cum abunde haberet, quibus omni miniſterii generi ſufficeret, et conſilia literaria concepiſſet, ingentem vtilitatem pollicentia.

Traditus Leibnizius Moguntino electori.

§. VII. Intellexerat illuſtris Boineburgius, quantum emolumenti ad aulam heri ſui ex tanto viro redundare poſſet, eumque ideo electori valde commendauerat. Qui cum ipſe viris meritorum gloria inſignibus optime cuperet, ab eo vocare Leibnizium Moguntiam Boineburgius iuſſus eſt. Is vbi aduenit, et ſalutandi electoris veniam nactus eſt, in primo congreſſu beneuolentiam principis ſibi conciliauit. Qui vt intelligeret, quid de eo eſſet ſperandum, ſpecimen doctrinae edere conſtituit, quaeque de iurisprudentiae emendandae modo et ratione deque noua methodo in chartam coniecerat, in ordinem redacta vulgare et inſcribere nomini electoris ſtatuit. Prodiit ita hoc anno cIɔ Iɔ CLXVIII, *Noua methodus docendae diſcendaeque iurisprudentiae, cum ſubiuncto catalogo deſideratorum in iurisprudentia* [f]. Qui libellus mole exiguus, at meditationum praeſtantia magnus, vehementer viris doctis placuit, qui gauiſi ſunt confuſum illud chaos, quo premitur legum peritia, et difficillimum redditur eius ſtudium in ordinem redigi poſſe, inuentumque eſſe, qui hoc Augiae ſtabulum purgaret. Ipſe quoque celeberrimus auctor, quamuis de ſe modeſte, praecipue de aetatis iuuenilis laboribus iudicaret, multa ſe noua et proficua detexiſſe, ſemper affirmauit, licet non deeſſent, qui vetera nouis melioribus praeferre mallent [g]. Nec quod non nemo [h] magnae auctoritatis in eo reprehendit, de ſola methodo demonſtratiua in eo libello ſollicitus fuit, et vt illa in legum ſcientiam introduceretur, ſuaſit, ſed innumeros quoque, quibus ea premitur, defectus, oſtendit, et quae impedimenta, ad promouendam ſcientiam elegantiſſimam, remouenda eſſent, quae media neglecta, prudentiſſime detexit. De quo tamen alibi dicendum, cum ad hanc noſtram tractationem non pertineat, et adeundus, qui in compendio cuncta enarrauit Cl. FELLERVS [i]. Ipſe autem Leibnizius, cum intellexiſſet, placuiſſe admodum electori conſilium noui corporis iuris condendi, quod ordine, elegantia et perſpicuitate ſe magis commendaret, eodem adhuc anno, breui ſcriptione *Corporis iuris reconcinnandi* rationem explicuit, et cum viris doctis atque iurisprudentiae peritis communis laboris conſilium aggreſſus,

f) Francof. 12.

g) Oppoſuit his laboribus protribunalia NIC. CHR. LYNCKERVS Gieſſae 1669. conf. Leibniziana p. 143.

h) Illuſtris LVDEWIGIVS. vid. LVDOV. l. c. p. 323.

i) In Supplem. vitae Leibnizianae Otio Hannou. praemiſſo.

greſſus, ipſam iuris collectionem natiuo ordini reſtituere aggreſſus eſt. De quo eius ſtudio, cum nobis prolixioribus eſſe non liceat, conſulendi ſunt, qui hiſtoriam iuris recentiorem tradunt, quaeque accurate enarrauit doctiſſimus Lvdovici [k]. Idem conſiliorum ingentium capax Leibnizii animus tentare tum coepit in omnibus diſciplinis, vnde Alstedii *Encyclopaediam* emendare, augere, et perficere animo concepit et Heſſenthalerum in laboris ſocietatem pertraxit. Quae tamen conamina maiora et grauiora, quae ſuperuenerunt, negotia breui ſuppreſſerunt, quamuis animum conſiliumque nunquam abiecerit Leibnizius, et iam ſenex de ea re cum illuſtri Wolfio egerit [l], vt ſimilis encyclopaedia inſigni cum orbis eruditi vtilitate tandem procuderetur [m].

Labores Leibnizii Moguntini.

§. VIII. Impediuerunt autem Leibnizium, talia meditantem curae publicae, cuius pars eſſe iuſſus eſt. Nempe cum ſe regno Poloniae abdicaſſet Ioannes Caſimirus [n], deque nouo rege diſceptarent proceres, qui electionis diem VI. Non. Mai. anni ſequentis indixerant, inter coronae candidatos nomen quoque profeſſus eſt Philippus Guilelmus, Palatinus dux Neoburgicus, cui Boineburgium rerum ſuarum adminiſtrum commendauerat, ſpectata viri excellentiſſimi prudentia, rerumque ciuilium cognitio atque experientia. Cuius beneuolentia cum totus gauderet Leibnizius, eius molimina eruditione ſua; incertum iuſſus, an ſponte? iuuare ſtatuit. Enatum inde *Specimen demonſtrationum politicarum pro eligendo rege Polonorum, nouo ſcribendi genere ad claram certitudinem exactum*, quod laruato nomine Georgii Vlicouii Lithuani Leibnizius edidit [o]. In quo libello ita vim animi etiam in rebus ad prudentiam ciuilem pertinentibus demonſtrauit Leibnizius [p], vt virum ſibi vtiliſſimum in aulam ſuam pertrahere omnibus modis princeps laudatus conaretur, fruſtraneo tamen euentu cum Moguntiam praeferre Neoburgo a Boineburgio perſuaſus conſtituiſſet. Neque tamen tunc quoque in alium quaſi orbem raptus philoſophiae curam ſepoſuit, ſed emendare ſenſum de philoſophia rectum, quo poſſet modo, perrexit. Hinc cum Marii Nizolii librum *de Veris principiis et vera ratione philoſophandi contra pſeudo-philoſophos*, cuius in antecedente Parte mentio iam facta eſt, quique tum prorſus diſparuerat, a Boineburgio accepiſſet, vt et diuturni carceris ſqualore ſcriptorem, *in quo eſſet acuminis ſatis, plurimum eloquentiae philoſopho dignae, libertatis nimium* [q], *protraheret*, *ad ſananda bonarum literarum, quae paſſa erant, mala*, recudi fecit, annotationes adiecit, quibus nimiam

k) l. c. p. 54. 326.
l) A. E. l. c.
m) Cogitationes Leibnizianae de Encyclopaedia diſci poſſunt ex Epp. Vol. III. p. 264. cf. Felleri Monum. inedita Trim. II. p. 112. ſeq.
n) Factum id anno 1668. d. 16. Sept. conf. B. Connorii Deſcriptio Poloniae et magnae Lithuaniae p. 172. ſeqq.
o) Vilnae, vt eſt in titulo 1669. 12.
p) Conf. Boeclerus in Act. Erud. l. c.
q) Vid. Dedicatio ad Boineburgium.

miam libertatem inter repagula aliqua coërcuit, praefixitque duas diſſertationes, quarum vna, de Stilo philoſophico differit, et praeclara multa de Nizolio de ratione dicendi ſcribendique in philoſophia, de habitu linguarum ad philoſophiam, de perſpicuitate dicendi inter philoſophandum, de pretio ſcholaſticae philoſophiae ſtatuendo, de ſecta Nominalium, de vſu metaphyſicae, de vniuerſalium natura, de ſcriptis Ariſtotelis, deque ſimilibus cumulat: altera epiſtolaris ad Iacobum Thomaſium de ſcribenda hiſtoria philoſophica, de Carteſio, Ariſtotele, Scholaſticis, horumque philoſophorum placitis, maxime autem de conciliatione inter Ariſtotelem et recentiores diſputat [r]. Patet autem ex his diſſertationibus, quamuis multos receptae philoſophiae naeuos iam vidiſſet, maluiſſe tamen concordiam tum inter veteres et recentiores inire, quam illos totos deſerere [s]. Quem veterum amorem per totam quidem vitam non depoſuit, maxime tamen eo tempore, quo nouum ſyſtema condendi conſilium nondum fouerat, prodidit, vnde iſta quoque ad ſyncretiſmum propenſio enata eſt, quam in iſtis diſſertationibus manifeſtauit, quam in quadam epiſtola candide, vt hanc hiſtoriae philoſophicae peſtem valde oderat, confodit IACOBVS THOMASIVS [t]. Valde commendatos ſibi habuit Leibnizii conatus Boineburgius, qui, vt praeclare iudicabat, multum incrementorum ad literas a Leibnizio profectum iri intelligebat. Vt itaque ſponte currenti calcar adderet, tradere eum principibus ſumma cura annilſus eſt, vt actus gloriae ſtimulo Leibnizius in iuuandis diſciplinis, eo maiori contentione pergeret. Senſit eius commendationis effectum Leibnizius mature, anno CIↃ IↃ CLXX, inter conſiliarios ſupremi iudicii reuiſorii aſſeſſores in aula Moguntina cooptatus, annoque ſequenti adductus in notitiam magni principis Ioannis Friderici Brunſuicenſium et Luneburgenſium ducis, qua fundamentum futurae felicitatis noſter poſuit, ab eo tempore intemerata optimi principis gratia vſus. His calcaribus nouo inſtinctu auctus Leibnizius, quacunque ratione poſſet, velificare ſtudiis Boineburgii, et iuuare ſcientias conatus eſt. Inde enata praeter *Defenſionem logicam SS. Trinitatis per noua inuenta logica, contra Wiſſouatium*, hominem Socinianum, in gratiam Boineburgii conſcriptam,

r) Vtramque laudabili conſilio recudi fecit Cl. KORTHOLTVS, Vol. II. p. 63. ſeqq. qui annotationes quoque Leibnizianas Vol. IV. p. 68. exhibet. In hac diſſertatione priore carpit IO. BAPT. ROESCHOELIVS, diſſ. de Phil. conciliatrice §. 15. quod inter ſyncretiſtas Leibnizius Scaligerum, Digbaeum, et Thom. Anglum retulerit, qui eclectici fuerint. Aſt immerito reprehendi virum illuſtrem ea, quae de his philoſophis ſupra diximus, ſatis euincunt.

s) Non hoc ita intelligendum, ac ſi Leibnizius veterum vmbras recentiorum lumini praetuliſſet. Sed cum in Ariſtotele notiones terminosque vagos et incertos deprehenderet, eorum ſignificationem ex recentiorum obſeruationibus determinauit, hocque ipſo alium longe Ariſtotelem nobis dare voluit, quam reuera fuit. Vidit id, vt mire perſpicax erat, in dignoſcendis inter ſe philoſophorum ſententiis, IACOBVS THOMASIVS, faſſus in reſponſione ſua, quae Vol. III. Epp. p. 30 ſeqq. extat, ſibi non perſuaderi, Ariſtotelem a recentioribus philoſophis non adeo diſſidere, licet agnoſcat, dogmata eius quaedam loquendique modos eiusmodi eſſe, vt conciliare volentibus faciant ſpem aliquam concordiae, vereri autem ſe, ait, vt illa pax queat ipſo fatis volente ſanciri, ſiquidem mentem philoſophi paulo penitius rimemur, ſed et reliqua merentur legi, prorſus enim ſunt egregia et ſyncretiſmo huic euertendo aptiſſima.

t) l. c. nam in eundem ſenſum ad eum ſcripſerat iterum Leibnizius l. c. p. 26.

ſcriptam, *Hypotheſis phyſica noua, quae phaenomenorum naturae plerorumque cauſſae ab vnico quodam vniuerſali motu in globo noſtro ſuppoſito neque Tychonicis, neque Copernicanis aſpernando, repetuntur*, quam etiam *Theoriam motus concreti* vocauerat [u]. Eam ſocietati Britannicae inſcripſit, eo quod ex Oldenburgero intellexiſſet, coniecturas has ei non ingratas fore. Supponit autem globum ſolarem, globum terreſtrem, et ſpatium intermedium, maſſa quieſcente, quam aetherem vocat plenum. Et in globo quidem ſolis atque terrae motum ſtatuit circa proprium centrum, ſiue internum, et alium motum in ſole, quo agat extra ſe, varie circularem, et radios emittentem, qui agant in globum terreſtrem, totum initio homogeneum, eumque mirifice mutent, admiſſo ab eo dehiſcente aethere. Hinc tot ictibus plerisque centrorſum euntibus maiorem materiae partem in fundum collectam terram dediſſe, aquam ſupernatauiſſe, aërem emicuiſſe, intruſum aetherem omnia intusperuaſiſſe in bullas interceptum hypothetice aſſerit. Ex quo colligit, terram noſtram etſi radiis lucis dehiſcens in partes heterogeneas abierit, vbique tamen ſubtiliſſimo aethere penetrari; eumque proportionatam ſibi ſubtilitate partium radiorum lucis actionem potiſſimum recipere. Cum igitur terra agatur circa proprium centrum ab occidente verſus orientem, ſubtiliſſimum aetherem terram circumdantem contrario motu non tantum retardationis, ſed et obnitentiae, lucem ſequutum, motum iri ab oriente verſus occidentem. Et hunc vniuerſalem motum in globo noſtro terraqueo eſſe putat, a quo potius, quam ab atomorum figuris aut ramentorum de vorticum varietatibus, res repetendae ſint. Quod qua ratione fieri debeat, ingenioſe, vt ſunt Leibniziana omnia, explicat, et ex innumerabilibus bullis, ex fluidi aeſtuatione et fuſione per lucem ſeu calorem exortis, ſemina rerum et ſtamina ſpecierum, receptacula aetheris, corporum baſin, conſiſtentiae cauſſam, et fundamentum omnis varietatis in rebus, impetusque in motibus deriuat. Quae tamen huc transſcribere omnia, delineareque qua ratione vir ſummus maximis ingenii viribus nouam phyſiologiam effinxerit, tractationis ſcopus dicendorumque ratio impedit. Legenda autem tota diſſertatio eſt, vt quam elegans atque foecundum iam tum viri magni ingenium fuerit, intelligatur. Mirum itaque haud eſt, placuiſſe foetum hunc nouum non modo viris paſſim doctis, ſed et ſocietati regiae Londinenſi, cuius iuſſu editio repetita eſt; ipſum quoque ſchediaſma illuſtrem CHRISTIANVM KNORRIVM Cabbalae denudatae auctorem, aſſumti Chriſtophori Peganii nomine Germanis legendum dediſſe [x]. Aſt non inficiandum tamen, haud pauca in hac diſſertatione poſtea viro ſummo diſplicuiſſe, cum ſententiam mutauiſſet, viris quoque nonnullis eruditis [y] ab iis aſſertio-

u) Recuſam dedit KORTHOLTVS, l. c. Vol. IV. p. 279.

x) Ad calcem THOM. BROWNII Pſeudoxiae epidemicae, quam Germanice edidit vir illuſtris Norimb. 1680. 4. p. 201 ſeqq.

y) Vid. ill. WOLF. Tent. phyſ. P. III. KASCHVBIVS in Elementis phyſico-mechanicis, IO. WALLISIVS, Philoſophical transactions n. LXXIV. p. 2227.

ſertionibus diſſentientibus. Quoniam autem in hac noua hypotheſi phyſica effingenda, motus leges ſupponendae erant, ideo philoſophus acutiſſimus nouam quoque *Theoriam motus abſtracti* delineauit [z], cuius regulis theoriam motus concreti inaedificauit: eam autem, poſt hanc demum editam publici iuris fecit, et academiae regiae Francicae ſcientiarum inſcripſit. In ſchediaſmate, heic ob arctam propoſitionum connexionem in epitome non delineando, ſed ipſo, cum breue ſit, inſpiciendo, id ſibi conſtituit, vt indiuiſibilium naturam illuſtraret, cohaeſionis rationem detegeret, hypotheſin afferret, vnde omnia naturae phaenomena, mechanice explicari poſſent etc. Multa in hoc breui ſed acuto ſcripto ſunt, quae placitorum, poſtea viro celeberrimo propriorum ſemina continent. Inter quae referri poteſt, quod monadibus eius praeluſit dogma: *Omne corpus eſſe mentem momentaneam, ſeu carentem recordatione, quia conatum ſimul ſuum et alienum contrarium non retineat vltra momentum, adeoque careat memoria ſenſu actionum paſſionumque ſuarum, atque cogitatione*, quibus aſſertis Hobbeſium ſecutus fuiſſe non nemini [a] perperam viſus eſt. Aſt multa in hac quoque theoria motus abſtracti poſtea improbauit Leibnizius, ad alias cogitationes delatus. Cuius exemplum hypotheſis dynamica eſſe poteſt, quam tunc quidem nondum conceperat, vnde hoc loco cum Democrito, Gaſſendo et Carteſio eſſentiam corporis in ſola maſſa inerte poſuit. Addi his debet *Notitia opticae promotae* in qua noua vitrorum opticorum poliendorum artificia tradidit, de quibus etiam cum Benedicto de Spinoza, in ea arte mire verſato per literas egit [b].

Leibnizii iter Gallicum prius.

§. IX. Hactenus in coelo Germanico nouum philoſophiae omnisque literaturae ſidus exortum reſplendeſcebat Leibnizius; iam de fatis eius ita diſponere incipiebat prouidentia, vt regionibus ſub alio ſole calentibus innoteſceret, quanto ſcientiarum bono is natus eſſet. Occaſionem ſubminiſtrauit Boineburgius, qui negotiorum tranſigendorum filiique regendi cauſſa Leibnizium rogauit, vt in Galliam concederet, aliquam ibi ob dictas cauſſas moram acturus. Factum id anno cIↃIↃCLXXII. Quod iter exoptatiſſimum Leibnizio accidit, qui cum ingenio, doctrinaque eſſet inſtructiſſimus, facile vidit, ex virorum praeſtantiſſimorum, quos tum Gallia, maxime Lutetia Pariſiorum nutriebat, conſuetudine plurimum incrementi accepturam eſſe ipſius eruditionem, ingenii excellentiam autem illis fore commendatiſſimam. Conſultis itaque exploratisque in itinere memorabilibus [c], quae ad naturalem et eruditam hiſtoriam pertinent, cum in Gallia adueniſſet, fama iam tum notiſſimus, et dotibus ingenii diuini admirabilis, viros doctos certatim ſibi amicos comparauit. Quorum tanta erga

z) Extat quoque Epp. Vol. III. p. 409. ſeqq.

a) Io. Raphsono Epiſt. miſcell. p. 97. 163. Cui reſpondit Chr. Avg. Salig. Diſſ. Philoſophumena veterum ac recentiorum de anima eiusque immortalitaet, Viteb. 1714. §. 60.

b) Vid. Spinozae Opera poſthuma, vnde repetiit Cl. Lvdovici l. c. §. 295. p. 337 ſeqq.

c) Indicem adhibebat Monconnysii Itinerarium, vid. Feller. l. c.

erga illum fuit fiducia, vt maximi momenti conſilia de rebus ad diſciplinarum cultum pertinentibus cum eo communicarent, eiusque arbitrio haud parum in controuerſiis inter ſe enatis auctoritatis deferrent. Cuius ſpecimina tum in epiſtolis eius, tum alibi haud contemnenda occurrunt. Maxime tum temporis caput inter Gallos efferre coeperat geometria ſublimior atque interior, in qua eo tempore hoſpitem ſe adhuc plane fuiſſe alicubi [d] fatetur. Aſt eo tempore Chriſtiani Hugenii, cui poſt Galilaeum et Carteſium plurimum tum debebat iſta ſcientia, notitiam nactus, cum legeret eius librum *de Horologio oſcillatorio*, adiungeretque Des Honuillaei, id eſt PASCALII *Epiſtolas*, et GREGORII A S. VINCENTIO opus, de *Quadratura circuli et ſectionibus conicis*, ſola animi perſpicacia vique diuina ingenii adiutus, ſubito maximam lucem hauſit, et ſibi, vt ipſe ſcribit, et aliis quoque, qui eum in his nouum norant, inexpectatam, idque mox ſpeciminibus datis oſtendit. Mirari ergo quis queat, eum in tam difficili arduoque opere totum occupatum, prouinciam potuiſſe pati hanc ſibi imponi a duce Montauſerio, et qui eius nomine rem vrgebat, Petro Daniele Huetio, vt ad Martianum Capellam in vſum Delphini illuſtrandum operam ſuam conferret; quam eum perfeciſſe, ſed ſchedas furto ſubtractas amiſiſſe narrant *Acta eruditorum* [e]. Vnde veriſimilius putamus eſſe, quod FELLERVS [f] narrat, monitum ea de re, ſatius fore putauiſſe, ſi tam effuſi ſumtus in detegenda naturae arcana et ſcientias parum excultas impenderentur, quam quod auctores iſti, poſt nitidas Belgarum editiones et notis variorum exornatas, paucis immutatis alia tantum veſte in lucem ederentur. Quanquam verum quoque eſt, etiam huic labori vna cum geometriae arcanioris ſtudio, cui ſe totum tum tradiderat, ſuffeciſſe ingenium Leibnizii vaſtiſſimum. Quicquid autem illius rei fuit, id ſane ex dictis eſt manifeſtiſſimum, magnitudinem ingenii Leibniziani mature effulſiſſe. Factum inde eſt, vt cum fatis erepto Boineburgio patre, filius moderatore haud amplius egeret, Leibniziusque abitum pararet, retinere ipſum teſte FONTENELLIO [g], oblata regis gratia, munereque et honoribus haud contemnendis, haud pauci conarentur. Sed cum Proteſtantium communionem, quam ſequebatur, eccleſiaſticam deſerere nollet, nec placeret tranſitus ad Romanam eccleſiam, fauorem hunc fatorum oblatum generoſo pectore reſpuit, annoque CIↃIↃCLXXVI in Britanniam abiit.

§. X. Primum autem, quod agendum ſibi eſſe credebat Leibnizius in inſulam delatus, erat, vt in virorum doctiſſimorum notitiam veniret, quibus ad augendas animi diuitias vti poſſet. Facile autem viam illi parauit doctrina atque virtus apud omnes conſpicua, et amicitia Collinſii atque Oldenburgeri, qui regiae ſocietati ab epiſtolis tum erat. His paratis, quisquis eruditionem ſpirabat, imprimis mathematicarum diſciplinarum periti, *Iter Leibnizii Britannicum prius.*

d) Act. erud. 1691. Sept.
e) In Elogio Leibniz. l. c.
f) loc. cit.
g) loc. cit.

periti, muſea pariter atque pectora illi recluſerunt, virumque praeſtantiſſimum ad amicitiae iura admiſerunt. Inter quos ſi vnum Iſaacum Newtonum nominauerimus, ſatis dictum eſſe putamus. Ita vero et augendis geometriae ſublimioris luminibus, et reliquis, quae vrgebat εὑρήμασι, inter quae eminet machina arithmetica, ab ipſo illuſtri viro in *Miſcellaneis Berolinenſibus* [h] depicta, tempus impendendi vtiliſſimam occaſionem nactus eſt. Aſt dum laeti florent rerum Leibnizii ſucceſſus, oborta ex improuiſo tempeſtas, omnem fortunam euertere minatur. Obiit enim hoc anno cIↃIↃCLXXIII elector Moguntinus, cuius morte extincta ſimul fuit omnis, quae hactenus ſuccreuerat ſpes emergendi, quin et ſtipendium hactenus illi ſolui ſolitum deſiit. Quae tamen, cum deprimere animum quoque fortem atque magnum potuiſſent, Leibnizium non fregerunt, Dei potiſſimum beneuolentia, ingeniique quod ab eo acceperat, opibus nixum. Relicta ergo Britannia Lutetiam reuerſus eſt, quo loco ſibi conatuum auxilia exoptatiora promittebat; vt vero futurae quoque fortunae conſuleret, ad Ioannem Fridericum, Brunſuicenſium ducem, ſcripſit, eiusque gratiam, qua diu iam fruebatur, implorauit. Is, quanto non prudentiae modo ciuilis, et artium mathematicarum praeſidio, ſed et πολυϊστορίας laude eſſet inclytus Leibnizius, probe intelligebat; vnde profuturum rebus ſuis ratus, ſi hunc ſibi virum vindicaſſet, conſiliarii aulici et bibliothecarii munus cum ſtipendio lauto ei obtulit, permittens ſimul, vt Lutetiae moram facere, vsque ad perfecta conamina, et imprimis abſolutam machinam arithmeticam, liceret. Qui nuntius vt exoptatiſſimus noſtro accidit, ita ad augendam induſtriam eum calcaris inſtar excitauit. Factum inde, vt ita laudatam machinam perficeret, vt eius copioſiorem, quam Londini ediderat, delineationem Colberto, qui ſcientiis artibusque ampliſſime apud regem fauebat, itemque Academiae ſcientiarum offerre poſſet. Quae cum ingenii Leibniziani magnitudinem et doctrinae excellentiſſimae merita ſatis noſceret, anno cIↃIↃCLXXV primum ei locum inter exteros, albo ſuo inſcriptos deſignauit. Quem honorem vt meritis ſibi peperit Leibnizius, ita nouis indies inuentionibus tueri ſategit, de quibus tamen, cum ad matheſin pleraeque ſpectent, dicere plura hoc loco nihil attinet. Eodem vero anno relicta Gallia iterum in Britanniam ſoluit, vt quae noua detexiſſet, cum geometris communicaret, anno autem ſequenti, nempe cIↃIↃCLXXVI, ad Batauos abiit, vbi incidit in Huddenium, Amſtelodamenſis vrbis conſulem, quem cum arcana geometriae ſublimioris plurima detexiſſe, et inuenta egregia in chartam conieciſſe comperiſſet Leibnizius, qui de augendis et amplificandis praeſtantiſſimae artis limitibus mire erat ſollicitus, impenſe laetatus eſt [i]. Tandem abſoluto itinere Hannoueram petens, circa auctumni initia ſoſpes aduenit, benigne

Alterum iter Gallicum.

Alterum iter Britannicum.

h) Hiſt. huius inuentionis in compendio enarrat Lvdovici P. II. §. 328. p. 233 ſqq. Conf. P. I. §. 463.

i) Conf. A. E. loc. cit.

benigne a principe ſuo exceptus, cuius iuſſu anno cIↄ Iↄ CLXXVII locum in conſilio aulico occupauit.

§. XI. Ita ſedem fixam certamque nactus Leibnizius in id totis viribus incubuit, vt et principi ſuo, quem optimum experiebatur, vtiliſſimum, et ſcientiis tantum non omnibus exoptatiſſimum ſe praeſtaret. Et ante omnia quidem bibliothecam a principe collectam, cuius cura ipſi demandata erat, accurate diſponere, augereque ſtuduit, vnde hero ſuo ſuaſit, vt Martini Fogelii, medici et profeſſoris Hamburgenſis[k] bibliothecam[l], libris rariſſimis atque optimis magno iudicio conquiſitis refertam aere ſuam faceret; quo pacto inſignem acceſſionem ad hanc bibliothecam fecit. Deinde vt reditus quoque ducis ſui augeret, de emendandis metalli fodinis cogitans, egregia auxilia detexit, quibus aquae ſubterraneae, illis tantopere inimicae exhauriri poſſent. Quae cum duci magnopere placuiſſent, amplumque Leibnizio ſtipendium is decreuiſſet, perducere ad optatos euentus magno labore ſtuduit; morte principis autem praeuentus deſiſtere ab eo conſilio coactus eſt. Sed et alia ratione Hannoueranae domui fidei et deuotionis praeſtandae modum ſuppeditauit Leibnizio conuentus procerum pacis pangendae cauſſa Nouiomagi eo tempore habitus. Cum enim Gallorum legati Germaniae principibus praeter electores legationis ius competere negarent, noſter id aſſerere, licet perſonatus, edita demonſtratione politica, conatus eſt. Enata inde CAESARINI FVRSTENERII tractatio *de Iure ſuprematus ac legationis principum Germaniae.* Quem libellum, cum ſingularia multa complecteretur, Leibnizius autem nomen ſtudioſe reticeret, alii Ludolpho Hugoni, alii Eſaiae Pufendorfio, alii Ezechieli Spanhemio, alii Bernardo Koehne, quorum nomina tunc inter rerum politicarum conſultos eminebant, tribuerunt, certo indicio, talem iſtum laborem eſſe, cuius poenitere ſummos viros haud debeat. Quamuis fuerint, qui diſplicere in eo ſibi nonnulla ſint profeſſi[m]. Nunquam autem, quod mireris, ſe auctorem illius libelli auctor profeſſus eſt, forte quod regum electorumque aulas, quae alia ſentiebant, quasque paſſim fauentes habebat, offendere nollet. Poſt curas has publicas, quas principi ſuo debebat, de ſcientiis quoque amplificandis ſollicita fuit indefeſſa, χαλκεντέρου Leibnizii diligentia. Et memorabile imprimis eſt, hoc anno cIↄ Iↄ CLXXVII, XII Cal. April. primam calculi differentialis a ſe inuenti mentionem feciſſe Leibnizium ad Iſaacum Newtonum, qui paulo ante in literis de calculo fluxionum a ſe detecto ad eum ſcripſerat, eum autem aenigmatice tantum indicauerat[n]. Porro et mechanica nonnulla et chemica noua in lucem produxit, interque haec nouam phoſphori rationem

Labores Hannouerani.

k) De praeſtantiſſimo hoc viro conſulendus MORHOFIVS Polyhiſt. T. I. L. I. c. 7. p. 61.

l) Proſtat catalogus Hamb. 1679. 8. editus, et tum raritate tum ſelectu librorum commendandus.

m) Hiſtoriam libelli vide in Bibliotheca imperantium p. 263. conf. REIMMANN. Hiſt. Lit. Germ. P. V. p. 262. not. O.

n) Tangemus hoc argumentum infra.

tionem a Brandio detectam viris doctis ſignificauit [o], eamque poſtea in Ephemeridibus Pariſienſibus et Berolinenſibus vulgauit. Tacemus alia ad Carteſianas et Stenonianas controuerſias pertinentia, quae in literis ad amicos agitauit; nulla enim eruditionis pars erat, in qua non virum ſe praeſtaret Leibnizius.

Acta Leibnizii ab anno 1679. §. XII. Feralis fuit Leibnizio annus ſequens cIɔ Iɔ CLXXIX, ille enim fatali morbo principem optimum et beneficentiſſimum ei abſtulit, cuius memoriam carmine heroico celebrauit; in quo tantam artis poëticae facultatem, canendique elegantiam prodidit, vt mirabile prorſus ſit, virum in abſtruſis ſpeculationum geometricarum myſteriis rimandis, et politico argumento excutiendo totum occupatum, tam facilem felicemque venam potuiſſe prodere. Verum ea ſingularis erat ingenii Leibniziani felicitas, vt omnibus ſufficeret, nihilque attingeret, in quo non praeſtantiam demonſtraret. Talis cum eſſet, negligi a defuncti fratre, qui in ducatu ſucceſſerat, vir tantus non potuit. Ab Erneſto Auguſto enim, regiminis habenas capeſſente, inter conſiliarios aulicos eſſe DC. thalerorum ſtipendio conuictuque et domicilio aulico auctus iuſſus eſt: quamuis ipſi imperatori ſeruiendi occaſionem captaret, poſt mortem Petri Lambecii. Is enim cum caeſareae bibliothecae praeeſſet, et hiſtoriographi titulo gauderet, conuenientiſſimum rebus ſuis iudicauerat Leibnizius, ſi ea ſparta potiretur, admiſſus ſimul in conſilium aulicum, qua de re epiſtolam eius vulgauit Cl. FELLERVS [p]. In qua laborum ſuorum rationem ita exponit, vt dicat, *ſe fodinis aquarum incommodo laborantibus ſubueniendi opere detentum ſpem habere, intra paucos menſes rem confectum iri; hosque ſe iam cogitationibus delectari, et quod ab officio otii eſt, ſubinde mathematicis ſtudiis impendere, quibus videat, pleraque tum oeconomicae tum etiam militaris ſcientiae arcana contineri.* Probant id egregia multa, quae ab eo tempore vulgauit, ſpecimina; nam et aërometriam, quam iuuare conabatur Samuel Reyherus, augere, et de organo auditus cum Gunthero Chriſtophoro Schelhammero conferre, et alia multa cum eruditis communicare ſtuduit [q]. Cuius egregiam occaſionem nactus eſt, cum laudatiſſimo Actorum eruditorum inſtituto, quod anno cIɔ Iɔ CLXXXIII auctore Ottone Menckenio coepit, ſocius acceſſiſſet. Ab eo enim tempore obſeruationibus quam plurimis iſtis Ephemeridibus inſertis diſciplinas mathematicas et philoſophicas auxit, libros praeſtantiſſimos, maxime ad matheſin ſpectantes recenſuit, et in hoc agro foecundiſſimi ingenii ſemina ita ſparſit, vt laetiſſima inde innumerorum inuentorum meſſis exſurgeret. Id quod accurata elegantiſſimorum ſchediaſmatum Leibnizianorum, quae iſtis Ephemeridibus inſerta ſunt enarratione demonſtrari operae pretium eſſet, niſi hanc paginae noſtrae prolixitatem refugerent. Vnde lectorem

o) Conſulendus Cl. LVDOVICI l. c. §. 69. Leibnizii, et in Compendio LVDOV. loc. cit. §. 87. ſqq.
p) In otio Hannouerano p. 1. ſqq.
q) Conferendae ſunt Collectiones epiſtolarum

lectorem ad ipſam praeſtantiſſimae collectionis inſpectionem dimittimus, commendato cel. LVDOVICI r) indice, qui recenſiones et obſeruationes Leibnizianas omnes in *Actis Eruditorum* extantes accurate indicauit. Nos id vnum obſeruamus, nullam fere matheſeos, maxime, quae pura dicitur, partem eſſe, quae non in hoc eruditionis horreo ab ingenio Leibniziano inſignem acceſſionem atque augmentum acceperit, multas eſſe, quas ad ſummum perfectionis apicem perduxerit. Qua de re ad eius proportionem circuli ad quadratum circumſcriptum in numeris rationalibus, ad aequationem exponentialem, ad nouum principium catoptricum et dioptricum, ad ſpecimen dimenſiones figurarum inueniendi, ad methodum de maximis et minimis, ad methodum nouam tangentium, ad calculum differentialem, ad obſeruationes ſtaticas, de momentis grauium in planis inclinatis, ad meditationem de natura anguli contactus et oſculi, ad problema de linea catenaria ſeu funiculari ad ſpecimen dynamicum, et complura alia prouocamus. Quibus iungi debent obſeruationes atque diſſertationes, quas ephemeridibus literariis Pariſienſium aliisque paſſim inſeruit. Quorum omnium hiſtoria hoc quidem loco exponi non poteſt, merentur autem matheſeos acta inſigni capite de meritis Leibnizii in hanc artem praeſtantiſſimam a viro rerum harum accurate perito augeri. Magis ad noſtrum inſtitutum ſpectant philoſophicae meditationes ab eo tempore *Actis eruditorum* inſertae, inter quas primum locum occupauere editae anno cIↃ IↃ CLXXXIV meditationes *de Cognitione, veritate et ideis*, in quibus rationali philoſophiae noua accendere lumina ſategit. Quas cum infra exhibituri ſimus, hoc loco de iis plura dicere nihil attinet.

Iter Leibnizii ad colligenda monumenta Brunſuicenſia.

§. XIII. Tanta cum luce quotidie illuſtrior coruſcaret eruditio Leibniziana, isque in omni diſciplinarum campo curſum prae aliis egregie abſoluiſſet, eius opera ad res ſereniſſimae domus Brunſuicenſis deſcribendas ab Erneſto Auguſto, Luneburgenſium duce, adhibita eſt. Cuius principis iuſſu atque ſumtibus cIↃ IↃ CLXXXVII iter literarium ingreſſus eſt, vt ex tabulariis, bibliothecis, monaſteriis, et quaecunque aditum permitterent, adytis literariis monumenta colligeret, quibus illuſtrari atque in apricum produci poſſe hiſtoriam domus ſereniſſimae poſſe iudicaret. Perluſtrauit autem primo quidem haud contemnendam Germaniae ſuperioris partem, Franconiam, Sueuiam, Bauariam, Auſtriam, et nec bibliothecas publicas, maxime Caeſaream, nec archiua atque tabularia principum et ciuitatum, nec forulos monaſteriorum, nec priuatorum quoque theſauros literarios neglexit, vt heri ſui iuſſibus obſecundaret. Tum in Italiam progreſſus, in qua Eſtenſem familiam vnam cum Brunſuicenſi originem habuiſſe nouerat, ſimile inſtitutum fauentibus paſſim viris doctis, vrgere gnauiter perrexit. Neque tamen huic vni negotio attentionem ſuam

r) Vol. I. c. 7. Vol. II. c. 13.

ſuam deſtinauit: ſed cum ingenii vaſtitas pluribus ſufficeret, ad conſueta quoque ſtudia reſpexit, et imprimis matheſin porro iuuare, transmiſſis ad collectores *Actorum eruditorum* obſeruationibus, reſpondere viris eruditis, qui dubia obiecerant, explorare naturae artisque opera, et curam augendarum diſciplinarum nunquam deponere annifus eſt. Maxime tunc mechanicae atque rebus ad metalli fodinarum culturam pertinentibus valde fauit, nihilque in eo itinere neglexit, quod ad hunc ſcopum facere poſſe intellexiſſet. Id quod occaſionem ECCARDO [s] dedit, conquerendi, non tantum in vrgendo ſcopo primario, et publico ſtudium adhibuiſſe Leibnizium, quantum in hoc ſecundario et priuato, nec ſatis feliciter hoc itinere ad augendam hiſtoriam Brunſuicenſem fuiſſe vſum. Negant id tamen alii, monentes ampliſſimam Leibnizii eruditionem et induſtriam plane ſtupendam vtrique labori abunde ſuffeciſſe, et haud contemnendam ſupellectilem monumentorum ad *hiſtoriam Luneburgenſem pertinentium*, ſecum reducem attuliſſe. De qua re ſententiam *interponere nobis non* licet, qui quid reportauerit Hanoueram, ignoramus, vix autem *perſuaderi* nobis patimur, Leibnizium τὸ ἔργον, quod iniunctum illi erat, adeo neglexiſſe, vt πάρεργα ei praeponeret; recordamur quoque, quantas difficultates ſuperandas patiantur, qui arcana nonnunquam rerum veterum conclauia adire, perreptare bibliothecarum forulos, et ἀνέκδοτα inde protrahere in lucem ſatagunt. Quibus ſi ſufflaminata fuerit viri magni induſtria, nihil inde redundat, quod eum culpa premat.

Reuerſi ſtudia et labores. §. XIV. Reuerſus ad lares Leibnizius priſtinum curſum maxima induſtria perficere aggreſſus eſt, et tum diuini ingenii felicitate noua εὑρήματα mathematica cum orbe erudito communicauit, *tum* iurisprudentiae methodum emendare, reconcinnare collectionem iuris, et in formam artificioſi ſyſtematis leges coniungere denuo tentauit. Quo in arduo negotio viros quoque doctos iurisperitiſſimos ſocios ſibi adſciuit. Quanti autem laboris opus ſuſceperit, quantum in eo profecerit, quam inde legum ſcientiae lucem accenderit, quid abſoluere conatus laudatiſſimos impediuerit, hoc loco enarrari non poteſt, ſed ad iurisprudentiae hiſtoriam recentiorem pertinet, rem vero omnem eleganter complexus eſt Cl. LVDOVICI [u], qui videndus. Eadem ratio eſt, cur quae hoc tempore inter Leibnizium et Paulum Pelliſſonium de tolerantia et illis religionis capitibus, quae Romanam et Proteſtantium eccleſiam disiungunt, diſputata et ab ipſo Pelliſſonio inuito et aegre ferente Leibnizio [x] vulgata ſunt, praetereamus, quamuis partis ſtudio non occupato prodant, etiam in religionis negotio accurationem philoſophicam et iudicium, quo Pelliſſonium longe anteuertebat, eum demonſtrauiſſe. Quod qui negat, aut nos fauori aliquid dediſſe putat, eum illa recolere iubemus, quae de fide

s) In Annot. ad vitam Leibnizii a Fontenellio ſcriptam.

t) Anonymus ad h. l.

u) l. c. §. 103. p. 106.

x) Vid. Cl. KORTHOLT. Praef. ad Vol. I. Epp. Leibniz.

fide ac rationis et philoſophiae vſu inter vtrumque virum doctiſſimum diſputata ſunt, cum cauſſae ſuae diffiſus Pelliſſonius, earum teſtimonium eiuraſſet [y], inque Scepticorum caſtra transfugiſſet. Aliter inſtituens Leibnizius ita philoſophiae praeſidio fidebat, vt non obſtare eam reuelationi Pelliſſonio poſt traditionis carecta latenti demonſtraret. Ceterum eodem anno cIↄ Iↄ c xci ab Antonio Vlrico, Guelpherbytano Duce conſilio aulico adſcriptus, curamque illuſtris bibliothecae habere iuſſus eſt: ipſe in variis Ephemeridibus literariis more ſuo obſeruationibus praeſtantiſſimis iuuare artes mathematicas et philoſophiam perrexit, controuerſiae hydraulicae inter Guilelminum et Papinum ita arbiter interceſſit, vt quanti viros de ſcientiis praeclare meritos faceret, et quam longe a faſtu paedagogico abeſſet, omnes intelligerent [z].

§. XV. Abunde viri doctiſſimi officio feciſſe ſatis Leibnizius cenſendus eſſet, etiamſi plura ad promouendas literas non fuiſſet molitus: at ſuppeditauere inexhauſtae diligentiae et vaſtiſſimae lectionis viro alia quoque ad ius publicum pertinentia doctrinae praeſtantia et vſus atque exercitatio, ſumma iudicii acie inſtructa. Occaſio autem enata ex conatibus heri ſui, Erneſti Auguſti, ducis Hannouerani, cui ſpes potiundae dignitatis nouae electoralis tunc enaſcebatur. Cum enim in actis tum imperii Romani publicis, tum ſereniſſimae domus Luneburgenſis et Brunsvicenſis, Leibnizius eſſet verſatiſſimus, et acute vbique videret, tabularia principis autem omnia ei paterent, tanta induſtria, tantoque pro ſereniſſima domo ſtudio in eruendis eius iuribus, priuilegiis, praerogatiuis et ſimilibus deſudauit, vt vtiliſſima inde illuſtriſſimo Platenio, qui res futuri electoris in comitiis curabat, auxilia exſurgerent, annoque cIↄ Iↄ c xc i i res omnis ex voto finiretur, adſcripto celſiſſimo principe electorum collegio. Ita vero dum hiſtoriam antiquiſſimae domus ſcrutatur, et res eius ab ouo quod aiunt orditur, initio facto ab ipſis originibus, enatae viro foecundiſſimi ingenii nouae de ſtatu terrae primaeuo poſt diluuii tempora cogitationes, naturalem hiſtoriam mire illuſtrantes [a], quarum compendium *Actis eruditorum* [b] inſeruit, integras autem in chartam coniecit, quas transmiſſas collegio Sorbonae calculum eius meruiſſe teſtatur, qui ad biographiam Leibnizii, Germanice verſam annotationes adiecit. Neque tamen exiguae tantum molis libellis eruditionem in hoc quoque genere prodidit, licet vbique praeclara atque vtiliſſima funderet, ſed cum actorum publicorum, chartarum atque monumentorum inſignem prorſus aceruum collegiſſet, isque vndequaque augeretur, praeter hiſtoriam Brunſuicenſem, cui ſaxo voluendo ex domini ſui iuſſu

Studium Leibnizii in illuſtrando iure publico.

 praeci-

y) Vid. p. 337. Ed. *Fell.* vbi ſatis prodidit Pelliſſonius, triumphare ſe cum interitu philoſophiae, malleque ineptas nugas, ſi ſuae parti fauerint, quam veritatem rationibus philoſophicis probatam. Sed et reliqua apertum Pyrrhoniſmum ſapiunt; ſine his enim armis tela Leibniziana effugere erat impoſſibile.

z) Vid. Act. erud. 1692. Sept.

a) Eas, Protogaea, appellauit.

b) 1693. Ian.

praecipue inuigilabat, totius quoque Europae hiſtoriam publicam, et quod illi potiſſimum innititur ius gentium publicum illuſtrare aggreſſus eſt. Vocauit autem, praeter collectanea tanto ſtudio congeſta in ſubſidium, bibliothecae Auguſtae Guelpherbytanae, his diuitiis mire ſplendentis codices, monumenta regia aliaque auctoritate et fauore principum ex tabulariis publicis collecta, libros rariſſimos, in quibus acta publica deprehenduntur, verbo, quicquid argumentum nobile et grauiſſimum illuſtrare et perficere poſſe iudicabat. Acceſſere ſtudia et beneuolentia virorum doctorum, qui conatus laudatiſſimos illuſtris viri, pro viribus iuuare atque promouere contenderunt, qua in re humanitatem Ezechielis Spanhemii, Boiſotii, Chriſtophori Schraderi, Io. Alberti Heugelii, Gerardi Meieri, Greifencranzii, Io. Georgii Graeuii, Pauli Voëtii, Gilberti Burneti, Thomae Rymeri, Thomae Smithi, Sparuenfeld, aliorumque laudauit. Ita tandem, conſultis quoque praeſtantiſſimis collectionibus hiſtoricis prodiit anno cIↄIↄcxciii *Codex iuris gentium diplomaticus, in quo tabulae authenticae actorum publicorum tractatuum, aliarumque rerum maioris momenti per Europam geſtarum, pleraeque ineditae vel ſelectae, ipſo verborum tenore expreſſae ac temporis ſerie digeſtae continentur, a fine ſeculi vndecimi ad noſtra vsque tempora.* Cuius libri praeſtantiſſimi hiſtoriam hoc loco enarrare, inſtitutum vetat, conſuli autem non ſine fructu viri docti poſſunt, qui hanc operam ſuſceperunt [c], maxime autem legenda ſunt, quae illuſtris auctor more ſuo doctiſſime tum in primum codicis tomum, tum in alterum, qui mantiſſam continet, *eſt praefatus* [d]. Nobis id annotaſſe ſufficiat, quod et Fontenellivs [e] obſeruauit, virum ſummum non modo ingenio, quod ſupra modum acutum et elegans nutriebat, ſed et ferrea diligentia et ſtudio indefeſſo, quod ad publica emolumenta referebat humanae ſocietatis, amor, et iudicium rectum, literis pariter rebusque publicis prodeſſe voluiſſe, et omnium quoque bonorum expectationem expleuiſſe.

Labores philoſophici Leibniziani eo tempore.

§. XVI. Reuerſus ab hoc labore hiſtorico ad conſueta ſtudia, ad refingendos philoſophiae primae ſiue ontologiae vultus animum applicuit. Cui labori eo magis par erat excelſum Leibnizii ingenium, quo magis totum erat ad metaphyſicas ſpeculationes quaſi natum, ſyſtemati autem apte et cohaerenter concinnando omnium aptiſſimum. Indignabatur autem vir acutiſſimus, ſcientiam nobiliſſimam, ex qua communia recte ſentiendi et definiendi principia hauriri debeant, in inanem terminorum notitiam eſſe mutatam. Hinc qua ratione emendari poſſet, quidque ſubſtantiae notioni, quam velut fundamentum, ſubſternendam eſſe reliquis ſtatuebat, eſſet addendum, peculiari obſeruatione, actis eruditorum [f] inſerta explicuit; multos in ea re aſſeclas nactus, quamuis Carteſianis, maxime

Rvar-

c) Act. erud. 1693. Mart. Auguſt. Lvdovici l. c. §. 361. p. 386.
d) Extat vtraque praefatio Vol. III. Epp. a Kortholto editarum p. 168. ſeqq.
e) loc. cit.
f) 1694. Mart. p. 110.

Rvardo Andalae[g], aliisque vis illa actiua, conatusque ſubſtantiae mire diſplicuerit. Ipſe vero Leibnizius, cum hoc pacto naturam rerum, ipſasque motus leges modo ſimpliciſſimo recludi poſſe crederet, quadriennio poſt eandem aſſertionem, commentatione *de Ipſa natura ſiue vi inſita*, repetiit. Alios labores tum ad geometriam, tum ad artem ſalutarem, tum ad ius publicum pertinentes, quos hoc anno excluſit foecundiſſimum Leibnizii ingenium, cum ad tractationis noſtrae argumentum non pertineant, breuitatis cauſſa praeterimus[h].

§. XVII. Nouis philoſophiam acceſſionibus auxit inexhauſta Leibnizii doctrina anno ſequente cIↄIↄcxcv. Cum enim deprehendiſſet, falſas motus leges ſibi concepiſſe Carteſium, de veris earum fundamentis atque principiis diſpiciens, nouam de viribus ſubſtantiarum ſcientiam tandem meditatus eſt, ex qua omnis mechaniſmi ratio ſimplex atque naturalis poſſet deduci, et menſura virium, maxime viuarum definiri. Quia tamen, quam animo conceperat, ſcientiam nouam, quam dynamicen ſalutabat, integram exponere, tot ſimul laboribus obrutus non poterat, *Specimen dynamicum actis eruditorum*[i] inſeruit, ex quo multa poſtea materia viris doctis enata eſt, de menſura virium diſputandi, quae hoc loco enarrare nihil attinet. Quemadmodum hoc tempore ad dubia a clariſſimo viro, Bernardo Niewentyt contra calculum differentialem eiusque vſum in reſoluendis problematibus geometricis propoſita, more ſuo, id eſt acute et humaniter reſpondit[k]. Nullo autem in argumento magis aut ingenii Leibniziani vis emicuit aut nouitas hypotheſeos omnium in ſe oculos conuertit, quam in nouo, quod hoc anno in *Ephemeridibus Pariſienſium literariis*[l] vulgauit, *Syſtemate de natura et communicatione ſubſtantiarum, itemque vnione inter corpus et animam intercedente.* In quo famigeratiſſimam hypotheſin de harmonia inter animam et corpus praeſtabilita, de qua infra ex inſtituto dicemus, prima vice cum philoſophico orbe miro et diuerſo euentu communicauit. Anno cIↄIↄcxcvi nouis honoribus Leibnizius ab electore Hanouerano auctus eſt, cum merita eius de domo Brunſuicenſi in dies creſcerent et augerentur. Declaratus enim conſiliarius iuſtitiae intimus et hiſtoriographus electoralis, non titulo modo, ſed emolumentis quoque gauiſus eſt, quamuis vitae pragmaticae rationi non adſtringeretur, nec in conſeſſu adminiſtrorum ſtatus locum caperet, niſi cum de rebus ad hiſtoriam et ius publicum ſpectantibus conſuleretur, vt in cauſſa Saxo-Lauenburgica, et in controuerſia cum duce Virtembergico accidiſſe, Ludolfo Hugone, Vice-cancellario Hanouerano, dirigente et dicendi rationem emendante, obſeruauit Cl. Fellervs[m]. Ita vero nouis excitatus

Acta literaria Leibniziana anni MDCXCV.

g) In diſſ. de Vera notione ſubſtantiae, quae extat in Pentade diſſert. philoſ. diſſ. I.

h) Conſulendus Lvdovic. l. c. §. 363 ſeqq. p. 394 ſeqq.

i) 1695. p. 145.

k) ib. p. 310.

l) 1695. Iuin. p. 444. 455.

m) Supplem. vit. Leibniz.

tatus ſtimulis pro cauſſa atque gloria heri ſui omnem mouere lapidem maxima contentione ſtuduit. Cumque ſereniſſimae domus Brunſuicenſis hiſtoria eum quotidie occuparet, ab eo tempore coeptum tramitem noua opera et maiori induſtria proſequi, et adiutus miniſterio virorum doctorum, maxime Ioachimi Fridr. Felleri, et Io. Georgii Eccardi, quos in laboris ſocietatem adſciuerat, quaecunque in ampliſſimo hiſtoriae medii aeui campo reperire poterat ad Brunſuicenſes res facientia mira patientia collegit, digeſſit, et in horrea ſua retulit. Cuius generis curis cum interponere gaudia ſoleant alii, ipſe ad philoſophiae hortos diuertit, et eius deliciis medii aeui taedia leuauit. Ex qua recreatione philoſophica, exortae *Meditationes* [n] eius in Io. Lockii *Librum de Intellectu humano*, in quibus debitis quidem laudibus ornat opus praeſtans et acutum, non diffitetur autem diſplicere ſibi ea, quae contra ideas innatas, de idea ſubſtantiae, de anima interdum actu non cogitante, de idea vacui, de forma logica, philoſophus Anglus diſſeruit, quamuis ea non obſtare putet, quo minus acceſſiones maximi momenti ad philoſophiam factas eſſe a Lockio dici poſſit. Quo iudicio aequiſſime et non ſine meritorum Lockianorum laudibus lato, valde tamen et ipſum Lockium, et amicos eius Guilelmum Molinaeum et Ioannem Clericum offendit, quorum iniquitatem *inferendo de hominibus noſtris iudicio* accurate ſolideque demonſtrauit celeberrimus Io. Christoph. Gottschedivs [o], dignus fama Leibniziana vindex. Reliquum, quod a labore, cui praecipue ſe deuouerat Leibnizius ſupererat, tempus amplificandae defendendaeque hypotheſi harmoniae praeſtabilitae impendit, et ad obiectiones Foucherii reſpondit, breuibus autem ſcriptionibus philologiam illuſtrauit, id cauens, ne vlla in re, etiam in literis, otioſus eſſet, diceretque aliquid, quod non eſſet vtiliſſimum.

Inuenta arithmetica binaria.

§. XVIII. Habet porro annus cIↄIↄcxcvii aliquid noui profectum a Leibniziano ingenio, quod admirationem orbis eruditi meruit. Nempe creationis ex nihilo atque vno, id eſt creatore, imaginem delineaturus nouum computandi genus ex nihili atque vnitatis ſigno conſtans, mira ingenii felicitate detexit, quod arithmeticam binariam ſiue dyaticam adpellauit. Non patitur locus atque tractationis ratio, vt quo pacto numerandum eſſe ſolis ſignis O. et I. doceat vir maximus ingenio, quoque ſerierum fundamento nitatur, quam vtilitatem prae arithmetica denaria habeat. Exponenda haec ſunt in hiſtoria arithmeticae, in qua nobiliſſimam atque elegantiſſimam partem conſtituit. Id hiſtoriae Leibnizianae cauſſa modo enarrandum, viginti atque amplius annis virum illuſtrem hanc numerandi viam iam in animo habuiſſe, iſto autem quem diximus anno delineato numo maioris molis, ad explicandum creationis ex nihilo myſterium elegantiſſimum εὕρημα primum adumbraſſe, dicaſſeque Rudolpho Auguſto Brunſuicenſium

n) Extat in Collect. Schediaſmatum philoſ. Leibnizii, Clarkii, Neutoni etc. T. II. p. 143. et T. III. Opp. Lockii Londini 1717. editorum.

o) In Progr. de Iniquitate exterorum in ferendo de eruditis noſtratibus iudicio illuſtrium virorum Io. Lockii et Wilh. Molinaei exemplis confirmata.

ſium duci, prolixius autem expoſuiſſe in epiſtolis ad Io. Chriſtianum Schulenburgium [p] perſcripſiſſe quoque myſterii huius rationem ad Claudium Philippum Grimaldum, qui tunc ex ſocietatis patribus tribunali mathematico apud Sinenſes praeerat, eique ac ſociis perſuaſiſſe, clauem hanc eſſe ſapientiae Fohianae, a tot ſeculis ipſis Sinenſibus deperditae. Qua de re cum in fine tractationis aliquid dicendum ſit, hic plura non cumulamus. Conſuli autem poſſunt quae pro myſterio hoc arithmetico enucleando vulgarunt RVD. AVGVSTVS NOLTENIVS [q] et Cl. KOEHLERVS [r]. In reliquis quibus de re literaria hoc anno mereri annifus eſt vir celeberrimus, laboribus de Carteſii philoſophia ad Nicaſium diſſeruit, de rebus Sinicis nouiſſimas relationes vulgauit, ſuo quoque loco a nobis tangendas, et capita quoque nonnulla ad hiſtoriam Germaniae veteris et medii aeui pertinentia eleganter illuſtrauit. Anno autem ſequenti *Acceſſionum hiſtoricarum, ſiue monumentorum nondum hactenus editorum* Tomos duos publici iuris fecit: In argumento philoſophico autem, cum de notione naturae eiusque vi, et operatione inter ſe digladiarentur Ioannes Chriſtophorus Sturmius et Guntherus Chriſtophorus Schelhammerus, dynamica principia iam ante propoſita contra obiectiones Sturmianas confirmauit illuſtrauitque [s]. Et eandem quoque viam ad decurſum ſeculi exſpirantis tenuit; ſemper enim aliquid noui eruditae ciuitati legendum dedit, quod vel geometriam perficeret, vel calendarium emendaret, vel hiſtoriam ciuilem pariter atque literariam iuuaret, quae recenſere omnia, loci huius non eſt, videndus autem, qui cuncta pulchre complexus eſt, biographus Leibnizii Cl. Ludouici. Hoc vero tempore quoque P. Baylio, dubia contra harmoniam praeſtabilitam nectenti reſpondit.

Societatis ſcientiarum Berolini conſtituendae auctor Leibnizius.

§. XIX. *Illuſtre* autem prorſus eſt, quo ſibi ciuitatem eruditam immortaliter deuinxit Leibnizius, meritum, cuius euentus laetiſſimus vertente ſeculo apparuit. Nempe totus exardeſcebat vir ſuo iure magnus in literarum incrementa promouenda, omnemque lapidem mouebat, vt et ipſe ex abundantiſſimo penu quotidie noua conferret, et alios ingenio atque doctrina praeſtantes ad ſimiles conatus perficiendos exhortaretur. Probe autem et ratione inductus, et exemplis Galliae atque Britanniae conuictus nouerat, nihil magis proficuum eſſe literis, quam ſi mutuas inter ſe manus viri docti iungant, initoque foedere, poſitisque legibus ſuas ſymbolas ad emendandas et augendas diſciplinas conferant. Cui fini obtinendo, vt erat animo magno, cum ualiturum praeſidium atque medium adhibendum eſſe ſtatueret, Fridericum I. Boruſſiae regem, principem vere magnum

p) Inſertae ſunt eius conſilio de concilianda feſtorum cum Paſchate ratione, Lipſ. 1724. edito p. 183. 186.

q) Pec. Schediaſmate Lipſ. 1734. edito, vbi nummi a Leibnizio inuenti delineatio quoque exhibetur. Add. Appendix ad Germ. Verſ. Theodiceae, quae narratio ex TENZELII Colloquiis menſtruis hauſta eſt.

r) Is verſioni Monadologiae Leibnizianae, ipſam illuſtris viri epiſtolam ad ducem Brunſuicenſem p. 103. ſeqq. adiecit.

s) A. E. 1698. Sept. diximus de hac controuerſia in Vita Sturmii parte antecedente. Conf. Vol. I. Epp. p. 25.

magnum et ampliſſime literis fauentem in partes pertrahere conſtituit. Illum igitur cohortatus eſt, vt exemplum Ludouici XIV et Caroli II, imitaturus, ſocietatem ſcientiarum regiis auſpiciis conderet, viros doctos conceſſis priuilegiis ad augendum diſciplinarum honorem excitaret et hoc pacto nouam Muſis ſedem in aula ſua panderet. Haec, vt efficax erat eloquentia Leibnizii, regi praeſens perſuaſit, virosque doctiſſimos ipſosque adminiſtros regis ea in re ſocios laboris et commendationis habuit [t], eo euentu, vt, ruptis tandem, quae conſilium laudatiſſimum ſufflaminauerant, impedimentorum repagulis, res omnis perficeretur, et, impoſito prius nouo regi diademate regio, anno ſequenti recenti ſocietati praeeſſe Leibnizius, etiam abſens iuberetur. Quo axiomate bonis auibus, feliciſſimisque, pro republica literaria auſpiciis ornatus, omnes in id vires contulit, vt viros vndequaque colligeret, et eruditionis laude et ſcriptorum gloria commendatiſſimos, qui datis ſocietati nouae nominibus ſymbolas ſuas ad amplificandas literas, maxime philoſophiam, matheſin et philologiam conferrent, et exempla exterorum laudabili aemulatione ſequerentur. Qua in re gnauiter vrgenda, quam ſedula fuerit Leibnizii contentio, ex epiſtolis eius a Cel. Kortholto [u] editis abunde conſtare poteſt; His vero artibus adeo gratioſum ſe optimo principi, gloriam ex literis promotis ſibi iuſtiſſimam quaerenti reddidit, vt ſingularia prorſus beneuolentiae regiae ſpecimina multoties acciperet. Immo non regis tantum ſapientiſſimi gratia frui, ſed et optimae reginae, quae parem in ſexu ſuo eo tempore et virtutis, et doctrinae cultu non habebat [x], et ampliſſime viris doctis fauebat, eorumque colloquiis mire gaudebat, placere et frequenter illi adeſſe Leibnizio licuit. Qui vt animum maieſtati gratiaeque regis deuotiſſimum teſtaretur, cum literariis conſiliis bene coepta ſecundauit, tum ex rariſſimae eruditionis hiſtoricae penu in controuerſiis illuſtribus regiae domus, ſtatus adminiſtris, qua poſſet ratione impiger adfuit. Interrupit tamen nonnihil laudabiles conatus morbus, quo aliquot menſes anno cIↄIↄCCIII Berolini aegrotauit.

Acta Leibnizii anno cIↄIↄCCIV ſeqq.

§. XX. Quod Berolini tam laeto ſucceſſu voluerat ſaxum, Dreſdae quoque in aula Poloniae regis ſimiliter voluendum ſibi eſſe ratus Leibnizius, quod conuictus eſſet, maximo animo fauere literis principem incomparabilem, huius quoque mentem ad excitandam academiam ſcientiarum compellere ſtatuit, eo fine, vt ſororio cum Berolinenſi vinculo iuncta communibus niſibus laboreque inter ſe communicato literarum incrementa promoueret. Fulciebat ſpem Leibnizii, quod regem artium mathematicarum iucunditate et elegantia plurimum delectari noſſet. Nec dubitandum eſt, quin ſucceſſum conſilium habuiſſet exoptatiſſimum, ſi in alia tempora incidiſſet. Aſt belli ſtrepitu tum valde moleſto perſonabat Polo-

t) Conf. ſi placet, quae ea de re in Vita Danielis Erneſti Iablonskii, Decade II. Pinacothecae ſcriptorum noſtra aetate illuſtrium diximus.

u) Vid. Vol. I. p. 68. 70. 74. 76 ſeqq. Vol. IV. p. 347.

x) Vid. Vol. I. Epp. p. 248.

Polonia, et ad magis neceſſaria et grauiora vocabatur regis animus. Ita vero factum, vt in ipſo partu ſpes omnis ſuffocata euaneſceret. Noſter itaque ad praeſentia conuerſus, non modo irenica, quae tum in aula Berolinenſi feruebant conſilia maxima prudentia iuuare, et inepta, ac bello magis accendendo, quam paci reſtituendae idonea proſcribere [y], maxime autem hiſtoriam Brunſuicenſem, cui augendae promouendaeque deſtinabatur, nouis laboribus illuſtrare aggreſſus eſt. Qua occupatione lenire ſe ſimul poſſe dolorem, quem ex obitu reginae Boruſſiae, Sophiae Charlottae, qui anno cIↃ IↃ CCV accidit, conceperat, ſperabat. Sub praelum ergo miſit *Collectionem hiſtoricorum*, quibus antiquitates Brunſuicenſes et Ateſtinae, (quae vno ex fonte promanarunt) illuſtrarentur, quae tamen annis demum ſequentibus cIↃ IↃ CCVII, cIↃ IↃ CCX, cIↃ IↃ CCXI, tribus voluminibus prodiit. De qua, cum nobis inſtituti noſtri limitibus retractis dicere hoc loco, et quanta illuſtris viri merita ob eandem in hiſtoria medii aeui ſint, oſtendere non liceat, conſulendi, poſt ipſum collectorem, eleganter prolixa eaque doctiſſima praefatione de pretio huic collectioni ſtatuendo commentantem, Ephemeridum literariarum eius anni [z], itemque bibliothecarum hiſtoricarum ſcriptores, qui laude digna virum ſummum mactarunt. Interim more ſuo, dum editioni inuigilat, ſcientias mathematicas, philologiam, hiſtoriam, iusque publicum minoribus ſcriptis, diariis literatis paſſim inſertis, illuſtrare perrexit [a]: quae cum argumentum noſtrum non tangant, praetermittimus, facile autem ex indice ſcriptorum Leibnizianorum colligi, diſcique poſſunt. Maius momentum habet ſtudium, quod haud leue hocce tempore vrgebat, *Theodiceae* opus, hortante Boruſſiae regina ſuſceptum, at poſt eius funera ab eo omiſſum, reſumendi, emendandi, augendi, perficiendi, ad quod amici eum fuerant cohortati. Abſoluiſſe autem anno cIↃ IↃ CCVII foetum celeberrima poſtea fama per orbis literati circulos notum, ex epiſtola ad V. C. Mich. Gottlieb Hanſchium [b] conſtat, qua breuem naſcentis eius libri hiſtoriam eſt complexus. Alia quibus theologis Helmſtadienſibus commodum vtilemque ſe eo tempore praeſtitit, cum hac non pertineant, omittimus. Tacere autem non licet ea, quibus in argumento philoſophico verſatus eſt vir illuſtris anno cIↃ IↃ CCVIII et ſequente. Nempe cum CVDWORTHI *Syſtema intellectuale* a doctiſſima filia dono accepiſſet, legere illud more ſuo, cumque in argumento grauiſſimo verſaretur, examinare conſtituit. Vidit autem (quod ad Cornelium Dietericum Kochium ſcripſit [c]) *eum pro parte feciſſe, quod faciendum ipſe cenſeat, vt non tam enarrentur omnia de rebus diuinis*

y) Conſulendae epiſtolae Leibnizii ad Ioannem Fabricium, Vol. I.

z) Act. erud. 1707. p. 460. FONTENELLE in Elog. Leibniziano, IO. FABRIC. Hiſt. bibl. ſuae T. III, p. 21 ſeqq. qui ſcriptores in iſta collectione comprehenſos fuſe recenſet.

a) Conf. LVDOVICI P. I. §. 437 ſeqq. pag. 442 ſeqq.

b) Principia philoſ. ab HANSCHIO edita p. 144.

c) Annal. Acad. Iul. ſem. III, p. 191.

nis dogmata hominum, cum errorum numerus ſit infinitus, quam excerpantur vtiliora ad illuſtrandam veritatem, quae vnica eſt. Aſt concoquere naturas plaſticas [d] non potuit, quamuis materiae, praeter ἀντιτυπίαν inſitas eſſe ἐντελεχείας ſtatueret; eo quod ſecundum Cudworthum naturae iſtae non agant mechanice in corporibus, cum tamen cenſeret ipſe [e], omnia in natura corporea fieri mechanice, etſi ipſa mechaniſmi principia ex ſola materia non pendeant. Et de hoc quidem argumento, ad ingenioſiſſimam foeminam, quae miro in philoſophia acumine gaudebat, in literis diſſeruit, et aſſertorum ſuorum rationes explicuit. Deinde cum Leibnizium, ſententiam de Pufendorfii philoſophia morali, in libro *de Officio hominis et ciuis* comprehenſa rogaſſet Gerardus Woltherus Molanus, abbas Loccumenſis, de ea quoque ita diſputauit [f], vt ſatis luculenter oſtenderet, totum quod conſtruxerat Pufendorfius iuris naturalis aedificium ſibi diſplicere, principia defectibus non exiguis laborare, pleraſque ſententias in progreſſu non admodum principiis cohaerere, neque ex iis, tanquam cauſſis deduci, ſed potius aliunde ex bonis auctoribus ſumi, improbari ſibi, quod finem ſcientiae iuris naturae ambitu huius vitae includat, ea, quae intra pectus latitant, nec foris prorumpunt, ex iure naturae excluſerit, cauſſam efficientem iuris naturae non in rerum natura, ſed in ſuperioris decreto quaeſiuerit, ſibimet ipſi vero ſaepe numero obloquatur. Vnde iudicauit, libellum, etſi multa bonae frugis contineat, illis tantum vſum praeſtare, qui leui aliqua tinctura contenti ſcientiam ſolidam non affectent. Qua cenſura, dici non poteſt, quam moleſtus Pufendorfianae philoſophiae moralis cultoribus viſus ſit, qui famam Pufendorfii inuidia inſtigante arroſiſſe Leibnizium cenſebant. Enatae inde *Obſeruationes* celeberrimi IOANNIS BARBAYRACII *in epiſtolam Leibnizianam* [g], quam tamen vindicandam poſtea ſibi delegit BALTHASAR BRANCHV [h], arbitri ſibi partes ſumente GERSCHOMO CARMICHAEL [i]. IO. CLERICVS [k] quoque, quae iniuſte et praeter rem notata eſſe a Leibnizio iudicabat, publica ſcriptione confixit, eandemque ſemitam calcauit IMMANVEL WEBERVS [l], vt alios taceamus, qui vocibus pugnare Leibnizium, et praeiudicia ex philoſophia Scholaſtica hauſta obgerere cenſuerunt. Quibus tamen reſpondit, et pro veritate cenſurae Leibnizianae diſputauit Cl. ISRAEL THEOPHILVS CANZIVS [m]. Porro circa idem tempus ad certamen philoſophicum Leibnizium prouocauit Franciſci Lamy

d) Extat iam anno 1705. in Hiſtoria operum eruditorum M. Maio 1705. p. 222. Commentario Leibnizii de naturis plaſticis.

e) Epp. Vol. IV. p. 16.

f) Edidit eius epiſtolam primus Io. Chriſtoph. Boehmerus 1709. tum Ephimerides nouae Bibliothecae Lipſ. T. I. p. 836. et KORTHOLTVS Vol. II. Epp. p. 145 ſeqq. ſed multis quoque editionibus libelli de O. H. et C. praefixa eſt.

g) Adiectae ſunt Gallicae verſioni eius libri a viro praeſtantiſſimo editae, Amſt. 1718. 8.

h) In Obſeruationibus ad ius Romanum, Leid. 1731. 8. editis.

i) Edidit is Pufendorfii libellum et ſupplementis ac obſeruationibus auxit Edimburg 1724. 12. Vid. A. E. 1727. Ian.

k) Bibl. anc. et mod. T. IX. P. II.

l) In Monito apologetico ad epiſtolam Leibnizii cenſoriam Gieſſae 1719.

m) In Philoſ. Leibnizianae et Wolfianae vſu in theologia P. I. c. II. §. 12. 13.

Lamy monachi Benedicti contentio; qui dubiis premere harmoniam praeſtabilitam coepit: iis enim more ſuo docte et ſine bile reſpondit *).

Fructi[illegible]n-duſtriae Leibnizianae an. cIɔIɔccx, et ſeqq.

§. XXI. Admodum foecundus fuit induſtria Leibniziana annus cIɔIɔccx, quo plurimum philoſophiam editis nouis lucubrationibus amplificauit, et omni quoque literaturae acceſſiones haud contemnendas adiecit. Et primo quidem loco euentum hoc anno habuit exoptatiſſimum cura Leibnizii obſeruationes ſocietatis ſcientiarum, Berolini conditae, vno faſce collectas edendi. Quam, cum iam triennium fouiſſet, circa auſpicia anni dicti prodiere *Miſcellanea Berolinenſia, ad incrementum ſcientiarum ex Scriptis Societati Regiae Scientiarum exhibitis edita, cum figuris aeneis et indice materiarum.* Quam obſeruationum praeſtantiſſimarum farraginem, non extorſit modo precibus et cohortationibus ſuis viris doctis Leibnizius, totam digeſſit, praefatusque eſt et regi inſcripſit, omnemque editionis curam vnus fere abſoluit, ſed et ipſe ex abundantiſſimae eruditionis penu quam plurima contulit, immortalem ei gloriam conciliantia. Siue enim matheſeos myſteria rimaretur, ſiue antiquitatis fontes aperiret, ſiue rerum phyſicarum, hiſtoricarum, philologicarum rationes panderet, in omnibus aeque magnum oſtendit ingenium, dignus cuius vel hoc ſolo nomine apud poſteros perennet memoria. Deinde quam abſoluerat, *Theodiceam, ſiue diſſertationem de bonitate Dei, libertate hominis et origine mali*, hoc anno typis Amſtelodamenſium prodire iuſſit, cuius celeberrimi libri hiſtoriam atque fata infra ſtrictim enarrabimus. Id in praeſentia monemus, et ſcribendi elegantiam, et argumenti varietatem multiplici doctrina refertam, et nouas atque inauditas hypotheſes miro acumine defenſas et aduerſarios, quibus doctiſſima commentatio oppoſita eſt, in admirationem pleroſque rapuiſſe, ita vt faterentur illi quoque, quibus multa paradoxa viſa ſunt, incomparabile eſſe decus ingenii Leibniziani. In hac autem tractatione, quamuis plurima noua ſint, harmonia tamen praeſtabilita non inter animam modo et corpus, ſed et inter naturae ac gratiae regnum, itemque elementa monadologiae prorſus ſingularia orbis philoſophici oculos prae reliquis in ſe conuerterunt. Ceterum et Longium, *Bibliothecam ſacram* augentem hoc tempore adiuuit, et theſaurum codicum Mſcr. Gudianum bibliothecae Guelpherbytanae vindicauit. Tanto ardore cum in literarum diſciplinarumque augmenta eſſet accenſus, maximo eius gaudio accidit, vt anno ſequente Petro I. Ruſſorum imperatori innoteſceret, quem Torgauiae conueniendi occaſionem erat nactus. Vt enim maxima quaeuis complexus erat animo princeps magnus et praecipue emendandis ad meliores ſenſus ſubditis excelſo ſpiritu intentus, ita non potuit non facilem ſe praebere Leibnizio, cuius ingens animi acies et ſumma de artibus atque ſcientiis merita ipſi commendata erant, aureſque praebere patulas, cum nobiliſſima de augendis iuuandisque

*) Iournal des Savans, Suppl. 1709. Mai.

que literis conſilia vir optimus ſuppeditaret [o]. Quae gratiſſima fuiſſe monarchae, non modo muneribus, eius magnificentiam decentibus demonſtrauit, ſed et paulo poſt memorabili euentu compertum eſt. Relatus enim in numerum conſiliariorum iuſtitiae, quos vocant, intimorum, annuo mille thalerorum ſtipendio auctus eſt [p]. Sed et poſtea an. cIↄIↄccxvi, quod ipſe ad Kortholtum ſcripſit [q], ad acidulas Pyrmontanas profecto, Ruſſorum imperatoris exporrecta frui gratia licuit: eidem quoque per biduum, quod deinde Herrenhuſae prope Hannoueram egit, adhaeſit, miratus in tanto principe non tantum humanitatem, ſed et notitiam rerum et iudicium acre. Quod quanta reipublicae eruditae vtilitate, quantis ſcientiarum incrementis factum ſit, facies Ruſſiae literatae, priſtinae barbariei ingenioque Scythico prorſus diſſimilis ſatis probat, cum hodie tanti principis conſiliis, quae fouit, auxit, formauit Leibnizius, id potiſſimum debeatur, vt nec vlla elegantiae literariae pars in vaſtiſſimo regno deſideretur, nec laudatiſſimis inſtitutis ſequi veſtigia iſta ceſſauerint, quibus ſceptra Ruſſica poſt Petrum I. tradidit diuina prouidentia.

Conatus Leibnizii promouendarum ſcientiarum in aula Vienenſi.

§. XXII. Quae in aula monarchae Ruſſorum arriſit Leibnizio fortuna, apud Romanorum imperatorem non minus fuit fauentiſſima. Cum enim optimus princeps Antonius Vlricus, Brunſuicenſium dux, Leibnizium Carolo VI. glorioſiſſimae memoriae de meliori commendauiſſet, locum eum in conſeſſu conſiliariorum imperii aulicorum capere iuſſit, et baronis axiomate clementiſſime auxit [r]. Cuius clementiae magnitudinem cum ſatis intelligeret Leibnizius, dignum ea ſe reddere cupiens, anno cIↄIↄccxiii Viennam aduolauit, et quid ſibi de pacis Vltraiectinae ratione a Sinzendorfio delineata videretur, auguſtiſſimo imperatori ſcripto expoſuit. Quae cogitationes adeo placuere et ipſi imperatori et ſummis rerum adminiſtris, vt ſtipendium bis mille florenorum Leibnizio decerneretur, vna cum conuictu in aula, duplo auctius, teſtibus *Actis eruditorum* [s] obtenturo, vbi ſedem fixam, quod facturus erat, ſi diutius ſuperuixiſſet, Viennae conſtitueret. Sed et alios inde effectus habuit ipſi laetiſſimos atque exoptatiſſimos. Admiſſus enim in amicitiam Eugenii Sabaudiae principis, aditum parante Bonneualio comite, incomparabilem heroëm, artis non minus patrocinio quam Martis fauore et experientia, atque felicitate bellica immortalem ſibi fauentiſſimum expertus eſt [t]. Qui cum plurimum in aula valeret, omnium autem optime literis cuperet, easque promotum, quo poſſet modo, iret, facile intelligi poteſt, non Leibnizio tantum, ſed et diſciplinis exoptatiſſimam eueniſſe tanti herois beneuolentiam. Simili ratione aulae cancellario Sinzendorfio, de quo magna erat imperatoris opinio, valde commendata eſt Leibniziana eruditio [v]. Et his ſummis viris parariis auſus eſt Leibnizius, vltimam in vita

o) Epp. Vol. I. p. 150. 304. 414.
p) A. E. l. c. q) p. 365.
r) Factum id exſpirante anno 1711.
s) loc. cit.
t) Vid. Vol. III. Epp. p. 289 ſeqq.
v) Ibid. p. 293.

vita ſua manum promouendarum literarum negotio admouere, excitata quaeſtione atque conſultatione de erigenda auſpiciis imperatoriis ſocietate ſcientiarum. Ad auguſtiſſimum ideo monarcham conſilia ſua detulit, qui cum animo non minus, quam imperio eſſet maximus, mature perſpexit, plurimum ad gloriam ſceptri ſui, quin et vtilitatem patriae et regnorum ſuorum conferre poſſe, ſi hoc pacto ſcientiae iuuarentur. Vrſere inſtitutum et ipſe Eugenius, et comites Sinzendorfius atque Dieterichſteinius, aliique rerum Auſtriacarum et Bohemicarum adminiſtri, qui literis egregie fauebant; neminem enim facile omittebat vir illuſtris, quem laudatiſſimum inſtitutum in aula Viennenſi precibus, monitis, conſiliis iuuare promouereque poſſe crederet. Et licet nonnulli, quos religionis zelus quidam, ſane praepoſterus, in ſcientias armauerat, intercederent [x], et clandeſtinis artibus ſufflaminare ſucceſſus exoptatos tentarent, ipſum tamen clementiſſimum monarcham res immortalitatem gloriae comparatura fauentiſſimum habuit. Et dubium non eſt, quin ad laetiſſimum tandem euentum negotium totum perueniſſet, niſi et fata publica moram inieciſſent; et fata vltima Leibnizii illud tandem imperfectum relinquere eum coëgiſſent. Scripſit enim Leibnizius ad Ioannem Chriſtianum Langium V. C. *magnum imperatorem praeclara agitare conſilia, et ſcripto etiam decreto ſibi rei curationem commiſſam eſſe. Sperareque, vbi nonnihil reſpirauerit aula ab incredibili ſumtu, qui in bellum praeſens poſcatur, rationem initum iri nouae fundationis, quae viris egregiis viam apertura ſit, ad praeclara deſtinata in rem conferenda.* Alio autem tempore, ad Schmidium, quo imprimis intercedente apud imperatoris amicos in aula vtebatur, ſcripſit, *accepiſſe ſe a cancellario aulae imperatoris nomine decretum confirmatorium eius rei, ſic vt negotium ex voto optime ſuccedat, et ſperanda modo atque expectanda pax ſit; rem enim tantum non confectam eſſe, et deſiderare modo, vltimam manum imponendam.* Ex quibus, aliisque, facile cumulandis, ſi hiſtoriam literariam ſcriberemus, conſtat, fatorum iniquitatem obſtitiſſe, quo minus res euentum ſortita ſit [y]. Plurimum quoque ei obfuit abſentia Leibnizii, quem et negotia ab aula Brunſuicenſi commiſſa reuocauerunt, et peſtis, quae anno cIɔIɔccxiii Viennam depopulata eſt, relinquere aulam coëgit. Ceterum in iſta mora Viennenſi non modo ſcientiis mathematicis et hiſtoriae promouendae conſilia ſua deſtinauiſſe Leibnizium ex epiſtolis eius patet; ſed et philoſophiam amplificare ſtuduiſſe, eamque in rem Eugenii voluntate in literas et philoſophiam optime affecta prudenter fuiſſe vſum, ex dedicatione *Principiorum philoſophiae* a viro celeberrimo Michaele Gottlieb Hanschio ad Eugenium Franciſcum principem de Sabaudia et Pedemontio etc. ſcripta, conſtat, in qua docet, *ſereniſſimum principem auctorem ei extitiſſe, vt primam de illis conſcribendis cogitationem ſuſciperet.*

 §. XXIII.

x) Ibid. p. 294. et in Collectione Epp. Gallicarum Leibnizii Kortholtiana p. 65.

y) Plurimum hanc rem illuſtrant Epiſtolae Leibnizianae Vol. III. ab ep. 38. ad 57.

Reuerſi Hannoueram Leibnizii labores.

§. XXIII. Et haec quidem Viennae a Leibnizio acta ſunt: domum autem eum reuocauit admotus Britanniae throno poſt mortem Annae elector Hannoueranus, quem ſalutare, gratularique diadema regium conſtituerat. Qui cum ante aduentum in Angliam diſceſſiſſet, ſeruitio tamen fidem demonſtrare atque obſequium ſtuduit. Cui heri ſui rebus velificandi contentioni tributum tunc eſt ſchediaſma, quod rege in Britanniae throno collocato titulo *Anti-Iacobitae* comparuit, quodque ſcriptis Anglorum nonnullorum, quae contra religionem Lutheranam ad conflandum regi apud populares ſuos odium prodierant, reſpondit, et diſcrimen eccleſiae Anglicanae atque Lutheranae in articulo de coena curatius demonſtrauit. Aſt negauit Leibnizius haud ſemel [z], ipſum eius ſcriptionis auctorem eſſe. Certius eſt, nouis ſtimulis adactum Leibnizium condendae hiſtoriae Brunſuicenſis filum reſumſiſſe [a]. Sunt qui tradant, indignationem aulae meruiſſe Leibnizium, quod negotium, in quod immenſi hactenus ſumtus fuiſſent facti negligentius tractaret, et crebrioribus itineribus longaque in alienis locis mora rem interpellaret; idque adeo aegre tuliſſe Leibnizium, vt de relinquenda Germania, figendaque fortunarum ſuarum ſede apud Gallos cogitare coeperit [b]. Quod vtrum indubitato verum ſit, dicere non habemus [c]: fatemur autem, non carere omni veriſimilitudinis ſpecie. Nam biennium fere Hannouera abfuerat, reduxque Tourneminio, Ieſuitae Gallo, quo amico vtebatur, conſilium ſuum aperuerat, in Galliam concedendi; lectis quoque eius literis rex Ludouicus XIV, gratiam ei atque commoda obtulerat. Paulo poſt autem conſtitutus eſt a rege Angliae hiſtoriographus Brunſuicenſis Eccardus, vt tantum opus perficeret. Leibnizius vero, quem dolores arthritici, quibus ſubinde miſere vexabatur, in Germania retinuerunt, ſuſtentatus Eccardi induſtria gnauiter proſequi negotium perrexit, fauente rege, et diligentiam vtriusque fouente. Itaque in ſtudio hiſtorico iterum verſatus noua vbique detegere, vetera firmare, et origines quoque gentium eruere tentauit. Cui labori elegans quoque ſchediaſma *de Origine Francorum* debemus [d], quo Francos primum veniſſe a Baltico mari, fuiſſeque confluxum hominum ex Danis, Saxonibus, Anglis, Warnis aliisque populis vicinis probat. Quo in aſſerto, veterum teſtimoniis confirmato aduerſarios expertus eſt Ioannem Tourneminium et Nicolaum Hieronymum Gundlingium, de qua tamen controuerſia plura hic dicere non licet [e]. Non vero, argumentum tantummodo hiſtoricum controuerſiae circa hoc tempus implicuit Leibnizium, ſed et philoſophicam contentionis ferram reciprocare cum Samuele Clarckio, Newtoni aſſecla et ſectatore coactus eſt. Cum enim Newtoniani quidam valde reprehenderent, quod

z) FONTENELLE et Act. erud. l. c.

a) Vid. Nou. Lit. Lipſienſ. 1715. Suppl. XI. p. 495. Epp. Vol. III. p. 302.

b) Vid. Anonymus ad elogium Leibnizii, Fontenellianum.

c) Journal des Savans 1722. Fevr. art. 9.

d) Extat quoque in ECCARDI Legibus Francorum Salicis et Ripuariorum.

e) Conf. omnino Cl. LVDOVICI l. c. §. 503. 210. 211.

quod Deum intelligentiam ſupramundanam dixiſſet, harmoniam quoque praeſtabilitam improbarent, et haud pauca Leibnizianae metaphyſicae arroderent, ipſe, vt ingenio metaphyſico Newtonum longe ſuperabat, grauiſſimas obiectiones contra attractionis et grauitationis principium, contra ſpatium, Dei ſenſorium, contra vacuum, aliaque philoſophiae naturalis Newtonianae capita oppoſuit [f]. Ex quo enata elegans et erudita *Collectio epiſtolarum Leibnizii, Newtoni, Clarckii, aliorumque philoſophiam, religionem naturalem et mathematicas artes illuſtrantium* [g], quae conſuli omnino ab illis debet, qui de pretio Newtonianae et Leibnizianae philoſophiae (de qua nuper inter ſe decertarunt clariſſimi viri VOLTAIRIVS [h] et KAHLIVS [i]) iudicare cupiunt. Cuius tamen argumentum atque ſummam enarrare hoc loco nobis, alıud agentibus non licet. Non abſoluit tamen controuerſiam iſtam Leibnizius fatis praeuentus, quare ad vltimam Clarckii epiſtolam pro Leibnizio reſpondit V. C. LVDOVICVS PHILIPPVS THVMMIGIVS [k].

§. XXIV. Ita totus literarum amore et promouendarum diſciplinarum deſiderio flagrabat Leibnizius, cum decreſcere corporis vires, ex arthritidis doloribus et frequentibus inſultibus valde exhauſtas, ipſe ſentiret, aliquoties ab inimico malo deiectus, a quo tamen cruciatu eum medicina quaedam a nonnemine ex Societate Ieſu ſuppeditata ad tempus liberauerat. Suſceptis autem breuibus itineribus, cum de philoſophia Sinenſi ad Remondum [l] ſcriberet, arthritidis vehementia, humeros infeſtans exitialis illi eſſe coepit. Et aſſumſit ille quidem decoctum illud, quod a Ieſuita Ingolſtadienſi parare didicerat; aſt exhauſtae corporis ad ſenium vergentis et doloribus fracti vires eiicere potionem iſtam medicatam nequiuere, quo pacto obrui corporis aedificium praegrauarique malo neceſſe erat. Accedebant calculi dolores, affine malum, cui medendo quidem adhibebatur celeberrimus Seipius, cuius tamen medicamina effectu exoptato caruere, accedentibus conuulſionibus, quas inſtantis fati praenuntias eſſe, ipſe probe vidit. Chartam itaque atque calamum dum poſcit, et quae ſcripſerat lumine admouet, caligantes oculos deprehendit, abiectisque ſcribendi adminiculis quiete ſe componit, ſicque poſt octidui morbum, nihil vaticinatus, nihil locutus, tegumento capitis oculis inuolutis

Obitus Leibnizii.

f) Adiecit has epiſtolas mutuas CLARCKIVS editioni ſecundae Diſſertationum de Exiſtentia DEI, Lond. 1717. 8. Vid. Bibl. Angloiſe T. I. P. II. art. 17. Act. erud. 1717. p. 439. Nouvelles de la rep. des lettres 1717. Ianv. art. 3.

g) Tomum I. illius collectionis conſtituunt. Germanice vertit HENRICVS KOEHLERVS Fr. et Lipſ. 1720.

h) In Comparatione Metaphyſicae Leibnizianae et Newtonianae, Gallice edita, quam Germanica veſte induit G. C. MOSHEMIVS magni parentis haud degener filius, Helmſt. 1741. 8.

i) In Comparatione Metaphyſicae Leibnizianae atque Newtonianae oppoſita Voltairio Goett. 1741. 8. Germ. diſputatum autem eſt de Deo, de vacuo et loco in Deo, de libertate Dei, de principio rationis ſufficientis, de religione naturali, de anima eiusque vnione cum corpore, de principiis materiae primis, de natura elementorum monadumque, et de vi actiua.

k) Addita eſt eius Reſponſio ad epiſtolam Clarckii quintam KOEHLERIANAE verſioni.

l) Prodiit poſtea in Coll. epp. Kortholtiana Vol. II. p. 413 ſeqq. de qua ſuo loco dicemus.

uolutis [m] XVIII Cal. Dec. anno cIↄ Iↄ CCXVI placide exſpirauit, annos natus ſeptuaginta. De cuius morte varii, vt ſolet fieri, rumuſculi oborti ſunt [n], quos tamen, cum fide dignis teſtimoniis careant, omittere, quam fabulis hiſtoriam commaculare philoſophicam virique de literis immortaliter meriti famam onerare malumus. Quo etiam epitaphium Galli nonneminis pertinet, qui mortuo leoni inſultare non erubuit. Aequius, viri docti memoriam defuncti, quem viuum principum fouit clementia, honorauit ciuitas erudita, laudibus cumulauit immenſa eruditio, elogia decantarunt, inter quae eminet elegans elegia ampliſſimi Chriſtiani Goldbachii [o], quae poſtquam merita viri illuſtris per omnem Europae ambitum doctrina illuſtris eleganter deſcripſiſſet, ita finitur:

Nil iam terra dabas, quo pergeret, inuolat aſtris
Fallor? an hic etiam cognita cuncta videt.

Elatus eſt funere ſatis ſplendido [p], dignoque axiomate, quo eum virum extulerat principum fauor atque clementia, poſtquam a pueritia ad annum aetatis ſeptuageſimum in ſcientiarum ſtadio ita cucurriſſet, vt pleroſque anteuerteret, totus ſtudiis intentus et in augendas ſcientias omnem vim animi corporisque conuertens. Quae cauſſa quoque fuit, cur coelibem vitam matrimonio praetulerit; de quo ſemel tantum in vita, aetate iam prouectior, ſed fruſtra cogitauit.

Character Leibnizii. §. XXV. Fuit Leibnizius corpore non quidem procero, ſed ad iuſtam tamen viri magnitudinem aſſurgente, eoque habitu, qui macilentus magis, quam pinguis videri poſſet, quique animi vim mole ſua non grauaret. Eius autem robur in ſene fregerunt frequentes dolores arthritici et podagrici, quibus factum, vt aliquoties in vita aegrotauerit. Igneum autem temperamentum ſtomachi ardor ſubinde prodidit, vnde vinum aqua temperauit, calida [q] ſaepiuſcule cum lacte vſus: parcior potu, cibo paulo pleniore alebatur, quod viro, plurimum temporis meditationi tribuenti, et diu ſedenti non nocuiſſe mirum eſt [r]. Ita vero victus rationem habuit, vt philoſophum decet, cui vna veritatis cura, nullum enim ipſi prandii, nullum coenae tempus erat, ſed vacans a ſtudiis, famem habebat prandendi indicium. Teſte autem biographo [s], cum in ſenectute doloribus arthriticis vexaretur, loco prandii pauculo lactis fruebatur, ſed largius coenabat, ſtatimque a coena cubitum ibat, quod antehac ante horam primam vel ſecundam matutinam vix contingebat. Nempe inſatiabili deſiderio cum in lectionem optimorum librorum, atque vtiliſſimarum veritatum meditationem ferretur, omnes vitae commoditates his occupationibus

m) Vid. Eccard. in Bibl. Brem. T. VIII. Faſc. 1. p. 51.

n) Vid. FELLER. l. c.

o) Nou. Lit. Lipſ. 1717. p. 69.

p) Ibid. p. 125 ſeqq.

q) Potu Caffee, HANSCH. l. c. p. 135.

r) Nempe temperamentum ardens et naturalis ſtomachi firmitas iuuiſſe concoctionem etiam ſedentis videtur.

s) Act. erud. l. c.

tionibus poſteriores habuit, adeo vt integros ſaepe menſes a ſtudiis et ex muſeo non diſcederet, quod vtrum ſanitati eius fuerit inimicum, nec ne [t], medicorum filiis diſceptandum relinquimus, negari autem non poſſe arbitramur, vitam ſedentariam potiſſimum ſcorbuticam maſſae ſanguinis diſpoſitionem induxiſſe, ex qua tandem arthritidis malum, et calculi quoque incommoda enata ſunt. Multum tamen praeſtabat ingens vis animi, et diuinum, quod nactus erat ingenium, cuius facultates ita ad optimam temperamenti rationem efformatas habuit, vt, quid natura in producendis viris magnis poſſit, in Leibnizio demonſtrauiſſe, ſine temeritate iudicare liceat. Et iudicii quidem acumen in diſcernendis veri falſique cauſſis, modo, effectibus et ſimilibus ita prodidit, vt mirum plane ſit, virum tot diſciplinarum inter ſe diuerſiſſimarum ſtudiis addictum inque argumenti generibus vaſtam lectionem et memoriam copioſam poſcentibus, tanta certitudine iudicaſſe, et in veritatum ſyſtematumque receſſus tam alte penetrauiſſe, errores detexiſſe innumeros, viamque a plerisque neglectam haud raro inueniſſe. Quod ne πανεγυρικῶς dixiſſe videamur, ad incredibilem ἐυστοχίαν prouocamus, quam in difficillimis algebrae atque geometriae ſublimioris problematibus prodidit, quae tanta fuit, quanta ab homine expectari poteſt, quaque meruit maximis veteris noſtrique aeui viris aequiparari, immo praeferri plurimis. Quod cum in conceſſis habere orbem eruditum ſit notiſſimum, diſputationis feruori adſcribendum eſſe putamus, quod vir quidam doctus cenſuit [u], iudicio Leibnizium defeciſſe. Quamuis enim ad hypotheſes nouas et ratione carentes prouocent, qui ita ſtatuunt, ſi quid tamen iudicamus, egregie falluntur: quod ſi enim conceſſerimus, de quo diſputandi locus hic non eſt, non probari poſſe hypotheſes Leibnizianas accurate et ſine praeiudicio iudicantibus, aliae tamen cauſſae, quam iudicandi vis imminuta accuſandae ſunt; cum frequentia ſatis exempla ſint virorum iudicio acutiſſimo inſtructorum in annalibus literariis, qui ad nouas tamen et inauditas paucisque probatas ſententias delapſi ſunt. Vt taceamus, pleraque ea quae iudicandi virtute non conſulta vir illuſtris attuliſſe accuſatur, ab eo ὑποθετικῶς aſſerta fuiſſe, quorum natura ea eſt, vt de ipſius hypotheſeos veritate et falſitate hactenus diſpici non ſoleat, modo ratio pateat de phaenomenis aliquid ſtatuendi, quo duce tandem, abiecta hypotheſi, ad veritatem perueniri poſſe ſperandum ſit. Quo pacto harmoniae praeſtabilitae hypotheſin virum ſummum adhibuiſſe, quae iudicio carere multis viſa eſt, infra dicemus. Fatemur autem, etſi acerrimo iudicio vſus ſit Leibnizius, inue-

t) Negat id Cl. LVDOVICI l. c. §. 236. p. 263.

u) Ven. IOACH. LANGIVS in Recenſione ſcriptorum Anti-Leibnizianorum et Anti-Wolfianorum p. 36. conf. tamen EIVSD. Modeſtam Diſquiſitionem noui philoſophiae ſyſtematis de Deo, mundo et homine p. 151. HEVMANN. Act. phil. Vol. II, p. 469. REIMMANN. Hiſt. lit. Germ, P. III. p. 642. MORHOF. Polyhiſt. T. II. p. 297.

inueniendi tamen fingendique vim animi praecelluiſſe, quam vere diuinam et incredibilem fuiſſe concedent, qui tot εὑρήματα ab illuſtri viro producta in lucem, tot problemata geometrica ſummis quoque viris imperuia, quae conſtruxit, et ſoluta poſtea explicuit, tot coniecturas hiſtoricas mire rerum circumſtantiis reſpondentes, profectas ab ingenio Leibniziano expenderint. Cuius facultatis tanta illi adfuit felicitas, vt, quod ipſe de ſe obſeruauit [x] omnia difficilia ſibi facillima haberet, in facilibus nonnullis difficultatibus impediretur, cum ad ſumma et excelſa tantum animum intenderet. Nec vel illuſtrius eius rei ſpecimen vel glorioſius Leibniziano nomini eſt, calculo differentiali, quo ſolo aeternitatem famae vir incomparabilis meruit. Solet autem ita plerumque euenire, vt qui has intellectus facultates habent excellentes, memoria valde leui ſuſtententur, contra qui reminiſcendi copioſe et fideliter virtutem poſſident, iudicii paupertate premantur. Aſt contrarium in Leibnizio eueniſſe omnino mirandum eſt: qui cum tantum legiſſet, quantum *alii in tota vita* vix oculis capiunt, non modo fideliter retenta ſuo tempore *locoque* reſumere ſemper in poteſtate habuit, ſed et rerum copia *minime impeditus* ſuis quaeque locis adhibere, miniſtrante memoriae fidelitate, potuit. His acceſſit inſatiabilis veritatum incognitarum emendandarum cupiditas, et fames ſcientiarum inexplebilis, qua concitatus fere puer Leibnizius *illis* aetatis annis ad diſciplinarum culmina properauit, quibus aegre greſſibus titubantibus ſtadium literarium ingrediuntur alii. Quod nos affectui non dare aut admirationi ineptae, ea quae de praecoci eius eruditione et vulgatis in ipſa adoleſcentia ſpeciminibus ſupra copioſe narrauimus, euincunt. Et hunc quidem ſcientiarum amorem non niſi cum vita depoſuit, cui quas curas, quos labores, quamque diſciplinarum apud principes quoque promouendarum induſtriam orbis eruditus debuerit, ex narratione vitae eius abunde conſtat. Ita vero factum, cum tot diuini ingenii dotes, ſuo iure maximae conſpirarent, vt doctrina enaſceretur in viro ſummo non modo ampliſſima et per omnem fere diſciplinarum campum ſe diffundens, ſed et ingens atque ad abditiſſima naturae arcana ſe extendens. Quae cum in vita ſatis longa iugi exercitatione firmaretur, nec ceſſaret vir optimus eam augere, ornare, amplificare, experientia illi exorta haud leuis, qua ex arena haud raro illa manibus quaſi palpabat, quae longa meditatione aſſequebantur alii. Acceſſere his intellectus dotibus animi virtutes haud paucae, quas valde praedicant, qui cum eo familiariter vixerunt, vel qui commercio literario inito eius conſuetudine ſunt gauiſi [y]. In quibus humanitatem et beneuolentiam viri illuſtris, bene omnibus cupientis, et ſcientiarum iuuandarum conatus, quibus poſſet modis, promouentis, huncque in finem conſilia optima ſine inuidia ſuppeditantis prae reliquis ſuſpiciendam eſſe putamus. Teſtem volumus innumeram epiſtolarum farraginem, ad viros doctos cuiuscunque generis et ordinis ſcriptarum, quarum partem lauda-

x) Leibniziana p. 160.

y) Conf. BVDDEVS Hiſt. phil. c. 6. p. 492.

laudabili induſtriae Ven. KORTHOLTI [z] debemus. In iis enim mira dulcedo atque lepor regnat, lectoris animum mire alliciens atque capiens, iucunditasque tanta, vt legendi faſtidium obrepere vix poſſit. Quod non modo doctrinae varietati, qua velut floribus per hortum ſparſis abundant, ſed et humanitati et beneuolentiae, quibus eas quaſi melle condiuit Leibnizius, adſcribendum eſt. Huic merito iungimus aequitatem virorum doctorum meritis praeſtitam. Quamuis enim, vt erat animo magno et a ſeruili admiratione vacuo, candide et aperte de ſummis quoque viris iudicaret, eorumque naeuos modeſte reprehenderet, laudandam tamen et voluntatem eſſe cenſuit, et iuſtum ſtatuendum eſſe pretium iis, quae recte feciſſent, ſtatuit. Tantum autem ab inuidia aberat, vt gloriam, quae ipſi debebatur, haud raro inter viros doctos diuideret, et ad gloriam capeſſendam non hortator modo ſed et viae dux atque pararius adeſſet. Nempe tantae erant, quas in proprio fundo poſſederat, ingenii doctrinaeque diuitiae, vt ex aliorum gloria ſurrepta ſibi laureolam quaerere, quod non niſi ingeniis vulgaribus licet, erubuerit. Mirum autem eſt, quantum a philoſophiae exercitatione acceperit praeſidium Leibnizius, in continendo intra modeſtiae limites animo. Quam virtutem prorſus egregiam, tum maxime oſtendit, vbi cum antagoniſtis erat certandum. Quoſcunque enim ſibi aduerſantes expertus eſt, aut quos refutare eſt aggreſſus [a], ita compellauit, vt laudare voluiſſe cenſeretur? ita refutauit, vt habere amicos et plurimum eos facere omnes crederent. Et profecto inter ſummas viri incomparabilis laudes referendum eſſe exiſtimamus, quod de eo teſtatur biographus rerum Leibnizianarum callentiſſimus [b], quodque qui intima amicitia illi innotuerat IOANNES FABRICIVS [c] confirmat: de nemine vnquam male locutum, quin omnia in meliorem partem interpretatum eſſe. Quod qui fauori et amicitiae datum eſſe putauerit, eum ad epiſtolas ſummi viri, quarum pleraeque familiares fuerunt, et in quibus maior ſentiendi iudicandique vſurpari ſolet licentia, merito amandamus. Nihil autem iactantius ipſe aut vindicauit ſibi, quod ſuum non eſſet, aut inanem gloriam, licet verae laudis eſſet valde cupidus, affectauit vnquam, cum vires ſuas ſufficere ad eum tuendum locum noſſet, qui praeſtantiſſimae eius doctrinae debebatur. Ex quibus omnibus, vnam in rationem conductis, recte, niſi toti fallimur, colligimus, inter maxima orbis literati ingenia, quae omnis aetas tulit, eſſe numerandum Leibnizium, et paucos habuiſſe pares ſuperiorem inter viros doctos fere neminem.

§. XXVI. Nihil in hac animi doctrinaeque Leibnizianae imagine depingenda dediſſe nos aut partis ſtudio aut gentis noſtrae amori, conſtans *Iudicia virorum doctorum de Leibnizio.*

z) Prodiere quatuor voluminibus Lipſiae ex elegantiſſima typographia Breitkopſiana 1734-1742. commendarique ad noſcendum Leibnizium merentur praefationes venerandi editoris doctiſſimae,

a) Cum nemine animo magis vulnerato eſt congreſſus, quam cum Keilio et nonnullis aliis Newtoni ſectatoribus; verum et heic quoque modeſtiam non neglexit, luculenter teſtatus, diſplicere ſibi bella, quae victoriam ſpondent, ſed ingloriam. Vid. Recueil. T. II. p. 5 ſeqq.

b) Act. erud. l. c.

c) Hiſt. bibl. ſuae T. II. p. 317.

ſtans ciuitatis eruditae in ferenda de Leibnizio ſententia concordia probat. Facilis autem labor eſſet, ſi id ageremus, ſatis magnum elogiorum Leibnizianorum aceruum congerere, quae de inſigni philoſopho pronuntiauit respublica literaria. Verum quo minus his inhaereamus, dicendorum copia obſtat. Ne vero ſine calculo doctorum virorum de praeſtantia ingenii ingentibusque doctrinae meritis tanti viri ſententiam dixiſſe cenſeamur, trigam virorum inter eruditos celeberrimorum in partes vocamus; P. Baylivm, Pavlvm Pellissonivm, et auctorem *Memoriarum literariarum Triuultinarum.* Et Baylius [d] quidem cum epiſtolarum inter Pelliſſonium et Leibnizium controuerſias religionis agitantium mentionem feciſſet, ſubiicit: *Illi ipſi, qui mille ſpeciminibus edocti ingenii Leibniziani vaſtitatem intelligunt, non poſſunt ſatis mirari, quanta puritate Gallici ſermonis has obiectiones exarauerit. Certe ex illorum virorum numero eſſe cenſendus eſt, qui meritorum, quae hominibus obtingunt, limites ignorant, ſed omnem eorum orbem implent.* Pelliſſonius autem non minus eleganter ad Pirotum [e]: *Fidem teſtor, totum me cepiſſe Leibnizium noſtrum, cuius annotationes priores mihi pulcherrimae viſae ſunt, indeque poſtea conieciſſe ineſſe ei ingenium elegantiſſimum, iudicium acre, ratiocinandi peritiam accurate in receſſus rerum penetrantem, quamuis ſolida ea eſſe, quae ſcripſit, non videantur. Teſtatur autem transmiſſa epiſtola magnam iudicii vim, doctrinam ſolidam, ſenſumque rerum omnium exquiſitum. Gaudeo quoque ex meditationibus phyſicis tantum religionis relucere, ex quo et intentio animi optima, et ſcopus iuſtus atque purus pectusque integrum elucent: recta quoque videntur, quae de extenſionis idea diſſerit, quibus omnino pollicem premo etc.* Paulo plenius de Leibnizio iudicat auctor *Memoriarum Triuultinarum* [f], qui cum recenſum epiſtolarum Leibnizianarum a Kortholto editarum dediſſet, pulchreque obſeruaſſet, ex epiſtolis familiaribus virorum doctorum imaginem atque characterem omnium certiſſime diſci poſſe, addit: *Totum ſe in his epiſtolis denudaſſe Leibnizium: conſpici in iis theologum, iuris peritum, philoſophum, hiſtoricum, mathematicum, et cum omnia comprehenderet, in omnibus totum.* Patere in iis non eius modo ſyſtemata, et animi ſenſa, ſed et characterem: *vbique enim prodere virum bonum, honeſtum, humanum atque beneuolum, pacis amantem, contradictionis et liticularum humanitate carentium atque iudiciorum temerariorum inimicum, quem cum in ſupremo loco infinita doctrinae vis et amplitudo collocaſſet, attingere vulgi inuidia non potuerit. Apparere luculentis ſpeciminibus, quanta facilitate animi, gloriam ſuam aliorum honori inſeruire iuſſerit, licet illi minima pars eorum eſſet, de quibus gloriarentur: quanto deſiderio vires omnes in id contulerit, vt ſcientiarum incrementa, promoueret; neglecta earum promotarum fama atque laude; quam impiger fuerit in iuuandis meditationibus et luminibus ſuis, illis* qui

d) Dict. T. III. art. Pelliſſon not. C. p. 642. e) l. c. p. m. 344. f) 1737. Nou. art. 2.

qui magnum quid conarentur; quantumque precum, cohortationis, conſiliorumque ad eam rem contulerit, idque effecerit, vt prima fere conſiliorum omnium cauſſa mouens eſſet, quibus aucta ſit eo tempore respublica literaria, in qua ob ſingulare ſtudium et ingenii capacitatem principatum aliquem obtinuerit. Adduntur plura, de ſcriptis, meritisque ſummi viri magnificis elogiis differentia, quae breuitatis cauſſa omittimus. Haec enim non a Germanis ſed a Gallis profecta, qui in contemnendis alias Germanorum ingeniis faciles ſunt, opponere licet iis, quae Lockius, Molyneus [ff], Keilius, et nonnulli alii cenſurae impatientes de tanto viro ſiniſtrius iudicarunt.

§. XXVII. Recte iudicauiſſe viros doctiſſimos, quorum de Leibnizio effata adduximus, facta inductione exemplorum demonſtrari, probarique poteſt, polyhiſtoris laudem eum, ſi quis vnquam iure ſuo meruiſſe. *Merita Leibnizii de diſciplinis.* Nam non vna ſibi deuotum habuit ſcientia, ſed per omnes diſciplinarum circulos late vagatus, nulla eſt, quam non attigerit, perſpexerit, amplificauerit. Mirumque omnino eſt, quod cum in geometriae ſublimioris ſtudio omnem fere, quae ante ipſum fuit, aetatem ſuperauerit, in aliis tamen eruditionis generibus, ab hac diſciplina theoretica longiſſime diſtantibus, qualia ſunt iurisprudentia, hiſtoria, antiquitatum cognitio, ſtudium etymologicum et ſimilia, vbique Roſcium ſeſe praeſtiterit, in iis quoque diſciplinis commendatiſſimus, quae ab ingenio laudem accipiunt. Cuius exempla eſſe poſſunt carmina Latina, propitia vena a viro ſummo conſcripta, in quibus ſiue inuentionis elegantiam, ſiue numerorum apte fluentium concinnitatem, ſiue totius carminis effigiem ad veterum exempla feliciter effictam conſideres, facile conceſſeris inter melioris generis poëtas Latinos ſuo tempore Leibnizium fuiſſe connumerandum [g]. Maxime autem acumen et rerum pondus in illis miratur Fontenellius [h], ideoque cum Lucano Leibnizium comparat: quem tamen caſtigata cogitandi fingendique ratione ſuperauiſſe, omnino fatendum eſt. Cuius vt ſpecimen lector habeat, aliquod in fine paginae ſubiungimus [i]. Non impari felicitate verſiculos Gallicos ſcribere tentauit, cuius linguae elegantiam ita tenebat, vt non modo in Gallia natus videri poſſet, ſed et Gallorum eloquentiſſimos paribus veſtigiis fuiſſe ſecutus iudicaretur. Praeclariſſime autem in omni hiſtoriae genere, maxime, quae ad medium aeuum pertinet, erat verſatus. Cuius ſtudii fundamenta cum a doctiſſimis praeceptoribus, maxime Ioanne Andrea Boſio hauſiſſet, mature induſtriam illi dica-

ff) Conf. DES MAIZEAUX Praef. collectionis Gallicae diſſertationum Leibnizii, Clarckii, Newtoni.

g) Recenſet carmina Leibniziana LVDOVICVS l. c. P. II. p. 71.

h) loc. cit.

i) In Neptunum, pacti ſtatorem, quum mare Mardicenſis aquaeductus exitum ſabulo oppleuiſſet:

Anglia Neptuno conqueſta eſt, Gallica pacta
Irrita ludibriis eſſe pudenda ſuis.
Quid Dunkerca vacet, ſi proxima Mardica ſurgat
Longaque ſit ſtatio, quae modo lata fuit.
Cui Deus; hoc poteras cauiſſeo filia, falli
Plus ſemel illuſus foedere, dignus erat
Ipſe tamen tueor. Quatit et mox ipſe tridentem,
Et ſubito eſt cumulus, quae modo foſſa fuit.
Vid. Vol. I. Epp. p. 268. 319.

uit ſuam, eo quod intelligeret, iuriſprudentiam publicam, cui ſe in iuuentute praecipue addixerat, principumque controuerſias non niſi hoc lumine colluſtrari poſſe. Iuuenem autem in hac eruditionis parte Leibnizium excelluiſſe, et hiſtoriam quoque illuc traduxiſſe, vt vſum in cauſſis illuſtribus haberet, ex ſcriptis Vlicouii et Furſtenerii nomine editis diſci poteſt. Maxime vero immenſa rerum mediae aetatis cognitio illi ſubnata eſt, ex quo tradita ſparta deſcribendae hiſtoriae Brunſuicenſis, iter fecerat per Germaniam et Italiam, reduxque vndecunque affluebant, quibus conſilium iſtud iuuari poſſet. Qua de re cum ſupra nonnulla dixerimus, ea otioſe non repetemus. Aſt iunxerat vaſtiſſimae notitiae rerum veterum inſolitam coniiciendi felicitatem, qua in cauſſas abditas et latentes penetrabat, et eruebat nonnunquam illa, quae ignota prius erant omnibus. Neque ſolis Brunſuicenſis domus limitibus ſe circumſcribi paſſus, ad omnium fere regionum hiſtoriam reſpexit, vetuſtas origines eruit, pacta, foedera, ſtatuta, quaeque alia publica diplomatum fide conſtant, conſuluit, indeque elegantiſſimum *Codicem iuris gentium diplomaticum* exſtruxit. Nec alius fuit in iuriſprudentia, cuius naeuos quam acute perſpexerit, quantaque induſtria medicinam illis afferre tentauerit, ex ſupra narratis liquere poteſt. De quibus tamen eius meritis heic prolixius agere, inſtitutum vetat, meretur autem vir ſummus ex laboribus literariis cognoſci, vt conſtet, quanta πολυϊςορίας laude merito floruerit. Praeclare vero in philoſophiae hiſtoria verſatus, omnem veterum doctrinam eleganter animo complexus eſt, tantaque iudicandi acie excuſſit, vt non poſſint non ea iucundiſſima eſſe, quae vbique fere tum in ſcriptis tum in epiſtolis diſſeminauit. Id quod eo magis mirandum, quo magis, eo quidem, quo Leibnizius viuebat, tempore, hiſtoria philoſophica vix ex puluere ac ſqualore inter Germanos protracta caput efferre et lumina diſciplinis philoſophicis praeferre coeperat. Solebat autem vir illuſtris non ipſa tantum veterum dogmata perquirere, ſed momenta quoque ſyſtematum expendere, deque eorum veritate aut falſitate iudicium interponere. In quo licet, fato humano, non ſemper ad ſcopum collineauerit, fatendum tamen, virum acutiſſimum multa vidiſſe, quae ignorabantur aliis, et penetralia veteris philoſophiae perreptauiſſe. Ad quam ineundam viam dux illi fuit incomparabilis Iacobus Thomaſius, cui reuera reſtitutam hiſtoriam philoſophicam maxime illam, quae de genuinis veterum opinionibus decernit, in Germania noſtra debemus. Cuius ductum ſecutus admodum iuuenis veteres et recentiores inter ſe comparauit, eorum dogmata excuſſit, rationes latentes in apricum produxit, talemque ſe praeſtitit, vt, niſi, neſcio quo fato, praepoſtero Syncretiſmi [k] inter veteres et recentiores ineundi ſtudio fuiſſet praeoccupatus, ab eo adhuc iuuene ingentia incrementa ſperare potuiſſet hiſtoria philoſophica.

Ex

k) Dictum de hoc ſtudio ſyncretiſtico Leibnizii ſupra. Illud autem aetate prouectior abiecit, nouo ſcilicet, quod ipſe cudere coeperat ſyſtemati metaphyſico et phyſico intentus.

Ex hinc cauſſa quoque deriuanda eſt, cur veteribus per totam vitam fuerit propenſiſſimus, quos facilius contemni atque reprehendi, quam intelligi a pleriſque recte ſtatuebat. Maxime vero fauebat vir ſummus Platoni, in cuius philoſophia ipſi plurima probabantur. Vnde ad Bierlingium ſcripſit [l]: *de Platone non ſentire ſe tam contemtim, meditationes eius autem ſibi et profundas paſſim et vtiles videri. Et habere ſe Ciceronem non malum iudicem ſecum ſentientem. Didiciſſe enim nos non ita pridem, plus Platonem in receſſu habere, quam vulgo appareat.* Paulo prolixius autem de Platone eiusque philoſophia diſſeruit, et quid ipſi in ea probetur expoſuit in epiſtola ad Cel. HANSCHIVM [m], eius ſchediaſmati *de Enthuſiaſmo Platonico* praefixa, quae ideo memorari expendique merentur, quia ad origines hypotheſium Leibnizianarum intelligendas plurimum facere poſſunt. Scribit autem polyhiſtor praeſtantiſſimus: „Nulla veterum philoſophia magis ad Chri-
„ſtianam accedit, quam Platonica, etſi merito reprehendantur, ſi qui
„vbique putent Platonem, conciliabilem Chriſto. Sed ignoſcendum eſt
„veteribus, initia rerum creationemue [n], et corporum noſtrorum reſur-
„rectionem negantibus. Haec enim ſola reuelatione ſciri poſſunt. In-
„terim pulcherrima ſunt multa Platonis dogmata, quae tu quoque attingis:
„vnam omnium cauſſam eſſe: eſſe in diuina mente mundum intelligibi-
„lem, quem ego quoque vocare ſoleo regionem idearum. Obiectum ſa-
„pientiae eſſe τὰ ὄντως ὄντα ſubſtantias nempe ſimplices, quae a me mona-
„des appellantur, et ſemel exiſtentes ſemper perſtant πρῶτοι δεκτικὰ τῆς
„ζωῆς, id eſt Deum et animas, et harum potiſſimas, mentes, producta
„a Deo ſimulacra diuinitatis. Mathematicae autem ſcientiae, quae agunt
„de aeternis veritatibus in diuina mente radicatis praeparant nos ad ſubſtan-
„tiarum cognitionem. Senſibilia autem, et in vniuerſum compoſita, ſeu,
„vt ita dicam, ſubſtantiata, fluxa ſunt, et magis fiunt, quam exiſtunt. Porro
„quaeuis mens, vt recte Plotinus, quendam in ſe mundum intelligibilem
„continet, immo mea ſententia et hunc ipſum ſenſibilem ſibi repraeſen-
„tat. Sed infinito diſcrimine abeſt noſter intellectus a diuino, quod Deus
„ſimul omnia adaequate videt, in nobis pauciſſima diſtincte noſcuntur,
„cetera confuſa velut in chao perceptionum noſtrarum latent. Sunt ta-
„men in nobis ſemina eorum, quae diſcimus, ideae nempe, et quae in-
„de naſcuntur, aeternae veritates: nec mirum, quum ens, vnum, ſub-
„ſtantiam, actionem, et ſimilia inueniamus in nobis, et noſtri conſcii
„ſimus, ideas eorum nobis ineſſe. Longe ergo praeferendae ſunt Plato-
„nis notitiae innatae, quas reminiſcentiae nomine velauit, tabulae raſae
„Ariſtotelis et Lockii aliorumque recentiorum, qui ἐξωτερικῶς philoſo-
„phantur. Itaque Platonem Ariſtoteli et Democrito vtiliter coniungen-
„dum cenſeo ad recte philoſophandum. Sed nonnullas κυρίας δόξας in
„eorum

l) Vol. IV. Epp. p. 37.
m) Extat etiam Vol. III. Epp. p. 64 ſeqq.
n) Id de creatione ex nihilo intelligendum eſt. Factum enim in tempore mundum a cauſſa ſumma et optima ex praeiacente materia Plato ſtatuit.

„eorum vnoquoque expungi oportet. — Non male Platonicis quatuor in „mente cognitiones agnoſcuntur, ſenſus, opinio, ſcientia, intellectus, „nempe experimenta, coniecturae, demonſtratio et pura intellectio, quae „veritatis nexum vno mentis ictu perſpicit: quod Deo in omnibus com„petit, nobis tantum in ſimplicibus datum eſt. — Animam in hoc „corpore velut carcere eſſe, ſano ſenſu intelligi poteſt. Sed abiicienda „eſt philoſophorum veterum opinio, quod corpus poenalis ſit carcer in„telligentiae olim peccantis. Illud recte veteres, animam in corpore „tanquam in ſtatione eſſe, vnde iniuſſu ſummi imperatoris decedere fas „non ſit. Nec illud inelegans, prouidentia nos regi, qua rationem ſe„quimur fato, et inſtar machinae, dum affectibus ferimur. Id enim ex „harmonia praeſtabilita hodie nobis perſpectum eſt, Deum omnia tam „mirifice inſtituiſſe, vt corporeae machinae mentibus ſeruiant, et quod „in mente eſt prouidentia, in corpore ſit fatum. Etiam de virtutibus „praeclare Platonici et Stoici veteres etc.“ *Deſcribendus erat locus integer*, licet longiuſculus, vt dictorum ratio conſtaret. *Etiamſi enim non negemus*, explicationes Platonicorum dogmatum *nonnullorum a magno* viro allatas illis probari non poſſe, qui ſine praeiudicio Platonem *legerunt*: qualia ſunt quae de obiecto ſapientiae, deque harmonia inter fatum et prouidentiam dixit, in quibus in deuia virum eruditiſſimum deduxit ſtudium hypotheſes ſuas apud veteres inueniendi: fatendum tamen, inſolitam Platoniſmi notitiam in his demonſtrauiſſe Leibnizium, ſatisque prodidiſſe, quam pulchre Academiae parenti faueret. Sed et aliis Graeciae veteris ſapientibus mire ſe praeſtitit beneuolum, illis indignatus, qui de maioribus abiecte ſentiunt. Id nos animaduerſiones ad Bierlingium ſcriptae e), docent, in quibus inter alia: „Etiam Senecae et Stoicis plurimum faueo; idem fe„cit Carteſius etiam in morali philoſophia et in vniuerſum ſentio, rectius „et vtilius diſpici, quid in veteribus probandum, et in vſus noſtros trans„ferendum ſit, quam quid reprehendendum. Nemo vnquam clarus fuit, „in quo non multa laudem mererentur. Video hodie iuuenes hoc morbo „laborare paſſim, vt de maioribus contemtim loquantur: credo ignoran„tiae, vel potius negligentiae excuſandae cauſſa, vt iure illorum prae„ceptis carere videantur. Itaque conſultum puto, vt prudentia docenti„um a tam prauo more abducantur. Veriſſima eſt Stoicorum doctrina, „affectus eſſe perturbationes, et dandam operam, qua licet, vt ſine per„turbatione iudicemus. Sed fatendum eſt, perturbationes non ſemper „vitari poſſe, et tunc noſtram eſſe debere curam ſecundariam, vt eas mo„deremur, tanquam in poteſtate. Ideam ſapientis perfecti, vt optimae „reipublicae proponi vtile eſt, etſi nuſpiam detur in terris. Etiam „Academicorum et Scepticorum placita multa cum vtilitate expendentur „ab eo, qui vera philoſophiae principia conſtituere volet. Multa enim „veriſſime

e) Tranſmiſerat Leibnizio Bierlingius Lineamenta methodi ſtudiorum, ad quae animaduerſiones optimae frugis plenas ille ſuggeſſit; extant Vol. IV. Epp. p. 32 ſeqq.

„ veriſſime de ſenſibilium inſubſiſtentia, quae phaenomenis magis ſed legitimis, quam rebus, accenſeri merentur. Non omnis cognitionis „ fundamentum ſunt ſenſus; veritates neceſſariae a ſenſibus non docentur etc. Non vero Graecanicae modo philoſophiae ſe fauentem praebuit Leibnizius, ſed exoticae quoque, maxime Sinicae, quam mire ab eo tempore deperire coeperat, ex quo cum Ieſuitis religionis Chriſtianae inter Sinas ferendae cauſſa a pontifice Romano miſſis commercium epiſtolicum inſtituerat, legeratque libros Sinicos a Remondo communicatos. Fatetur enim in epiſtola ad hunc virum clariſſimum [p]: ſenſum aequiorem atque ſaniorem omnino tribuendum eſſe veterum Sinarum praeceptionibus; indeque doctrinas eorum de ſupremo principio, de eius vnitate, de materia vniuerſali, de ſubſtantiis ſpiritualibus et ſimilibus ita explicari poſſe, vt falſae et ſuſpectae ſignificationes omittantur. Vnde facilis quoque eſt in excuſando cultu maiorum Sinico. Sed et Scholaſticos contemnendos haud eſſe, planeque reiiciendos ſtatuit, quamuis naeuos eorum ſatis intelligeret. Quare iam faſſus eſt cum Nizolii librum ederet [q]: *iniquos eſſe, qui temporum infelicium lapſus tam acerbe perſtringunt, qui ſi illic fuerint, aliter ſentirent.* Cuius rationes cum ab iniquitate temporum et miſerabili fato, quod ſcriptores optimos et alia ſtudiorum auxilia hominibus inuidit, deriuauiſſet, addit: *Non vereri ſe dicere, Scholaſticos vetuſtiores nonnullis hodiernis et acumine, et ſoliditate, et modeſtia ab inutilibus quaeſtionibus circumſpectiore abſtinentia longe praeſtare: eſſe quoque ſectam nominalem hodiernae reformatae philoſophandi rationi congruentiſſimam* [r]. Alibique Scholaſticos agnoſcit abundare ineptiis, ſed aurum eſſe in illo coeno, hocque bene ſciuiſſe Grotium. His opinionibus decretisque cum ſubſcriberet Leibnizius, mirum non eſt, haud pauca veteris philoſophiae, et Scholaſticae quoque in eius ſyſtema, quod formare coeperat, confluxiſſe, et praetuliſſe eum veteres recentioribus, quorum καινοφιλίαν non aequo ſatis animo ferebat. Fatendum tamen, viris in philoſophia ſummis, quos recentior aetas tulit, honorem, quem mereri credebat, detuliſſe, cuius ſpecimen eſſe poteſt iudicium eius de Hobbeſio [s], quem paucos cenſebat intelligere, eumque non tam eſſe pro abſoluta poteſtate, quam putatur, licet inſufficientia principia ſint. In ipſa philoſophia autem omnibusque eius partibus nouum ſyſtema meditando animi vim prorſus ſingularem demonſtrauit, licet nullam earum perfecerit, ad alia mox traductus. Et logicam quidem artem noua luce perfundere in meditationibus de cognitione, veritate et ideis conatus eſt, cuius ſummam exhibet Ven. WALCHIVS [t]. In quo breui ſchediaſmate multa ad naturam idearum

p) Hoc vltimum Leibnizii ſcriptum fuit, quod moriente fere manu conſignauit. Eius diuulgationem debemus Ven. KORTHOLTO Vol. II. Epp. p. 413 ſeqq. deperdito iam autographo Leibniziano. vid. diſſ. prooem. §. 7. p. 21.

q) In diſſert. praefixa.

r) Epp. Vol. IV. p. 8.

s) Epp. Vol. IV. p. 8.

t) In Hiſt. Logicae L. II. c. 1. S. 3. §. 20. Parerg. acad. p. 664.

idearum intellectus humani pertinentia cumulauit. Quae diſplicuere quidem viris nonnullis doctis, D. FR. HOHEISELIO [u], et I. FR. MVLLERO [x], maxime vero Lockio, qui *ſe, lecta illa tractatione iudicaſſe* ait [y], *etiam optimis naturae muneribus inſtructos, in fundamenta rei ipſa penetrare, non ſine diuturna meditatione poſſe, et vaſtiſſima quoque ingenia non niſi ad valde limitatam cognitionem peruenire* [z]: aſt in aliam longe ſententiam diſceſſerunt alii, inter quos illuſtris WOLFIVS [a], his potiſſimum aſſertis in exſtruendo logicae aedificio vſus eſt, viri clariſſimi autem Frid. Philippus Schloſſerus, et Ioannes Vlricus Cramerus defendere Leibnizium ſategerunt. Quam profunde autem ad naturae arcana reſpexerit, eaque explicuerit in *Theoria motus abſtracti et concreti*, quas ſupra enarrauimus, abunde demonſtrauit, quas tamen hypotheſes miſſas fecit, poſtquam noua principia dynamica, nouamque ſubſtantiae corporisque notionem ſibi effinxerat [b]. Totum porro ſibi vindicauit Leibnizium metaphyſica. Maximo enim ingenio vſus, cum geometriae beneficio notionibus vti generaliſſimis, abſtractis, vniuerſalibus didiciſſet, et ſummo acumine ex axiomatibus paucis, et vniuerſalem veritatis complexum ſpondentibus geometrica ratiocinandi peritia concluſiones deduceret infinitas, mirum non eſt, totum quaſi ſyſtematicum factum eſſe. Nec erraſſe cenſendi ſunt, qui ingenium eius mere ſyſtematicum fuiſſe [c], et in eo genere omnes ante ſe ſuperauiſſe, iudicauerunt. Non contentus enim rerum ſenſibus et attentioni obuerſantium experientia et hiſtoria intellectus humani, ad vniuerſales notiones et principia prima aſſurgebat, et, vt mira foecunditate ingenii pollebat, longam ex illis conſequentiarum atque concluſionum catenam efformabat. Vnde nouae enatae hypotheſes, ſatis quidem paradoxae et a communi philoſophantium ſententia, quin a ſenſu quoque plerorumque remotae, ideoque tot contradictionibus oneratae, aſt ita principiis ſuis connexae, et implicitae, vt arctiſſime inter ſe cohaereant; quo factum, vt concinnum prorſus et mire cohaerens aedificium exſurgeret, qua in re ingenium Leibnizianum prorſus excelluiſſe recte viri docti obſeruauerunt. Argumentum morale autem nuſpiam ex inſtituto tetigit, pauca quaedam ὡς ἐν παρόδῳ [d] attulit, quae infra referemus. In tractatione

u) In Sched. de Ideis.

x) In Dubiis cel. Wolfio de Facultatibus intellectus obiectis.

y) In Epiſt. ad Molyneum, quae extat inter Epp. poſthumas LOCKII. conf. DES MAIZEAVX Praef. ad Collect. ſchediaſm. phil. p. 69.

z) Lecto hoc iudicio ita iudicabat Leibnizius: „Ego id non miror, nimis diſtamus diſſentimusque in principiis, vnde quod ego affirmaui paradoxum viſum eſt Lockio. Habebat ille ſubtilitatem ingenii, atque aptitudinem, ſpeciem quandam metaphyſicae exotericae et ſuperficiariae extollendi, pingendique, ſed expers erat „methodi mathematicae.“ Recueil T. II. p. 140. 141.

a) Vid. Praef. Logicae Germanicae.

b) Factum id 1694. vulgata diſſ. de Primae philoſophiae emendatione et notione ſubſtantiae. Cupiebat autem Leibnizius, mechanicam, geometriam et metaphyſicam iungi ad exſtruendum iuſtum naturalis doctrinae aedificium. Hinc pleraque ſchediaſmata mathematica, quae vel geometrica vel mechanica ſunt, huc referri debent.

c) DES MAIZEAVX. l. c. p. 80.

d) In Praef. ad Cod. iuris gentium diplomaticum.

tione politica vero eo acutius vidit, quo maiori ad id hiſtoriae apparatu erat inſtructus, quoque felicius ad regulas generales cuncta transferebat. Nulla autem in ſcientia vel ingenii vaſtitatem vel cogitationum ſublimitatem vel meditationum felicitatem magis prodidit, quam in artibus mathematicis. In quibus difficillimas arithmeticae et geometriae diſciplinas perficere aggreſſus, ſupra omnem exſpectationem ad humani intellectus apicem progreſſus fuiſſe recte cenſetur. Non prouocabimus ad vniuerſi orbis mathematici ſententiam et conſenſum, quem conſpirare amice in hac Leibniziani nominis gloria, nemo eſt rerum literariarum tam ignarus, vt neſciat: ſed ipſa viri maximi ſpecimina *Actis eruditorum* et *Ephemeridibus Pariſienſibus* pleraque inſerta in partes vocamus, quibus tantum matheſin ſublimiorem iuuit, quantum ab humano ingenio proficiſci potuit. Illuſtre autem prorſus exemplum eſt calculus differentialis, cuius inuentionem, praeſtantiam, vſum, ſublimitatem hoc loco deſcribere velle, eſſet falcem in alienam meſſem mittere. Conſuli de eo debent qui hodie magnis paſſibus tantum virum ſequuntur geometrae Galli et Germani incomparabiles: inter quos primi fere laudatiſſimam ſcientiam explicare et transferre in vſus coeperunt Bernoullii fratres, primus integram ſcripto explicatam dedit illuſtriſſimus HOSPITALIVS [e], vel potius, cuius ſchedis et inſtitutione is vſus eſt illuſtre hodie Baſileae ſidus Ioannes Bernoullius [f]. Id vnum obſeruamus, quantitates infinite paruas calculo ſubiicientem, Leibnizium ſatis demonſtrauiſſe, quantis greſſibus aliorum lumina anteuertendo, in ipſa infiniti adyta penetrare coeperit. Vnde ſuo iure inter maxima orbis ingenia locum ſibi vendicat, quem incaſſum, ſi fatendum, quod res eſt, illi denegant, qui inuentionis illuſtris gloriam Leibnizio tribuere recuſant, magnae Britanniae mathematici, quibus illuſtris eques Iſaacus Newtonus, cui methodum fluxionum, cum calculo differentiali conſpirantem debemus, Leibnizio praeluxiſſe viſus eſt. De qua re controuerſiam non ſine animorum motibus agitatam, heic exponere eſſet hiſtoriam matheſeos ſublimioris ſcribere, quae alio loco quaerenda eſt. Conſuli autem praeter ſcripta ἀμοιβαῖα poſſunt, quae viri clariſſimi DES MAIZEAVX et LVDOVICVS [g] ſtrictim expoſuerunt, qui tamen inter ſe comparandi ſunt, vt, quid in ancipiti argumento, in quo excutiendo ad leges rationalis ſcientiae haud ſemper attenderunt viri docti, et fidei hiſtoricae gradus non ſemper ponderarunt, veriſimiliter credendum ſit, pateat. Difficile enim eſſe, de re ipſa, quae facta reſpicit, ſtatuere, vel inde conſtat, quia, licet epiſtolas chartasque ad hiſtoriam huius controuerſiae illuſtrandam pertinentes a viris doctis examinare iuſſerit ſocietas regia, quae poſtea typis quoque vulgatae ſunt [h], Leibnizius

e) In Analyſi infinite paruorum.

f) Vid. Pinacoth. ſcriptorum illuſtr. dec. II. in elog. Bernoulliano, vbi id ex indicio ipſius viri illuſtris retulimus.

g) ll. cc. Ille Newtono, hic Leibnizio fauet.

h) Prodiit: Commercium epiſtolicum D. IOANNIS COLLINS, et aliorum de analyſi promota, iuſſu ſocietatis regiae in lucem editum Londini 1712. 4. illud per omnem fere Europam diſtributum eſſe teſtatur LVDOV. l. c. p. 297.

zius tamen, qui conſultus prius de eo examine non erat, alias ſchedas *αὐτογράφους* illis opponere promiſit, quas vulgare tamen morte praeuentus non potuit. Vnde aequum cenſuit illuſtris ſocietas [i] declarare, quod arbitrium interponere, et dirimere controuerſiam lata ſententia non voluerit. Nobis id vnum hoc loco ad tuendam, quam Leibnizio deberi, praeter Angliam, omnis orbis mathematicus fatetur, gloriam annotauiſſe ſatis eſt, ipſum illuſtrem Newtonum in eo potiſſimum cum ſectatoribus decertaſſe, vt ante Leibnizium analyſin infiniteſimalem, quam methodum fluxionum vocat, ſe inueniſſe, ſibique primi inuentoris gloriam deberi contenderet, negare non auſum [k], quod negari quoque non poteſt [l], Leibnizium ipſum ſuo ingenio illam debuiſſe, adeoque ſecundum inuentorem fuiſſe. Qua de re tantis animorum motibus an decertandum fuerit, cum vtrique viro maximo tanta ingenii vaſtitas contigerit, vt ſuae meditationis profunditate et felicitate hanc viam detegere potuerit, aetas poſtera absque fauore et inuidia iudicabit. Certe Leibnizium animi magnitudo, toties probata a plagii ſuſpicione eo magis vindicat, quo magis, recte annotante Fontenellio, iam in *Theoria motus abſtracti* prodidit, fundamenta totius rei a ſe non ignorari; et ipſe Leibnizius, ſi verum fatendum, nec verba torquentur, Newtoni famam plagii ſuſpicione onerare nunquam intenderit, quod a moribus eius alienum fuiſſe vel ex ſolis epiſtolis conſtat, et multoties ab eo fuit improbatum. Illud nec contraria factio facile negauerit, cum anno cIɔIɔcLXXXIV prima calculi differentialis ſpecimina prodire iuberet Leibnizius, neminem inuentionis gloriam ei denegauiſſe, eoque integro nouennio iure gauiſum eſſe virum ſummum, donec primus Ioannes Walliſius inuentionem Newtono vindicaret. Verum de his diſputare prolixius aliorum induſtriae relinquimus, dolemus autem ſcientiam infiniti, quam meditabatur vir ſummus, morte praeuentum dare non potuiſſe.

Eruditio theologica Leibnizii.

§. XXVIII. Eminuiſſe in omnibus fere partibus eruditionis Leibnizium ex dictis eſt manifeſtiſſimum. His ſi cognitionem theologicam adiecerimus, nihil faciemus, quod non veritas comprobauerit. Legerat enim et cum cura inſpexerat veteris eccleſiae doctores, deque eorum placitis et acute et moderate iudicabat, cuius exempla haud pauca in *Theodiceae* opere occurrunt, in epiſtolis quoque nonnulla deprehenduntur. Recentiores autem theologos, et ſuae, cui addictus erat, et ceterorum, quae diſſentiunt, eccleſiarum euoluiſſe et examinaſſe, ſi alia non ſuppeterent,

i) DES MAIZEAUX l. c.

k) Que Mr. Leibniz l'art inuenté apres moi, ou l'art eu de moi, c'eſt vne queſtion qui n'eſt de nulle conſequence, puisque les ſeconds inuenteurs n'ont proprement aucun droit a l'inuention. NEWTON Recueil T. II. p. 108. Ita vero tota controuerſia non de ingenii acumine, ſed de fati felicitate, temporeque priore contendit.

l) Negauit autem id, qui renouatae litis auctor erat cel. KEILIVS in Epiſt. ad *H.* Sloane, Commerc. epiſt. p. 110. Contrarium tuetur BERNOVLLIVS in Epiſtola adiecta Germ. Verſioni Theodiceae p. 920. Frigidam vero diſtinctionem inter inuentorem primum et ſecundum retundunt A. *E.* 1720. Mart. p. 137 ſeqq.

rent, ea ſatis probant, quae in irenicis conſiliis agitauit atque ſcripſit, quaeque cum Pelliſſonio de articulis in controuerſiam vocatis diſputauit. Laudandus vero in eo magnopere, quod philoſophiae auxilio, vſus, diuini ingenii acie atheorum copias in fugam dederit [m], et Socini aſſeclas peſſum dederit [n], eorum argutias rationum acumine confundendo. Quod pro eccleſiae Lutheranae dogmatibus ita adhibuit, vt qui praecipue eam a reliquis coetibus diſiungit, articulum praeſentiae ſacramentalis in S. coena, rationibus quoque philoſophicis confirmari poſſe confideret [o]. Quamuis enim, vt animo erat ab omni ſeruili iugo abhorrente, et in tolerandis diſſidentibus inter Chriſtianos eſſet facillimus, immo valde ad vnionem inter eos reuocandam inclinans conſiliis, rationibus, cohortationibus pacem ſuaderet, diſcedere tamen ab eius eccleſiae communione noluit, etiam magnis promiſſis tentatus [p].

Diligentia Leibnizii.

§. XXIX. Sunt et alia, in Leibnizio laudanda, quae vero hic tangere omnia breuitas, cui in abundanti argumento ſtudendum, prohibet. Non tacenda tamen inexhauſta eius diligentia, qua dies noctesque intentus ſtudiis tot meditationibus excitandis, fouendis, examinandis, tot vaſtis voluminibus voluendis, tot itineribus ſuſcipiendis, tot epiſtolis ſcribendis vnus ſuffecit. Nempe ineffabilis cupiditas iuuandi literas, iuncta ingenio excellentiſſimo et ad hanc rem nato, calcaris inſtar erat, vt cuncta alacriter ſuſciperet, ſuſcepta autem magna patientia perſequeretur. Cuius rei teſtimonium omni exceptione maius exhibet primo quidem ſtudium, quod immenſum poſuit in excolendis perficiendisque inuentis, maxime autem in abſoluenda machina arithmetica, cuius eum curam iam inter Gallos Anglosque verſatum habuiſſe ſupra memorauimus, et in quam ingentem vim pecuniae profudit [q]. Qui ſumtus, quos in machinas et alia huius generis impendit, in cauſſa fuerunt, cur, licet frugaliter viueret, et magnis reditibus ex munificentia principum gauderet, eam tamen auri ſummam, vt nonnulli fingunt [r], non reliquerit, quae admirationem meruiſſet, ſed intra mediocritatem eius facultates conſtiterint. Deinde induſtriae ſpecimen eſſe poſſunt itinera frequentia, quae vel rogatus a principibus, vel inſtinctus deſiderio promouendarum diſciplinarum, ſuſce-

m) In Demonſtratione exiſtentiae Dei, Arti combinatoriae adiecta, quam repetit LVDOV. l. c. P. I. p. 315. et in Confeſſione naturae contra Atheiſtas, adiecta a SPIZELIO noſtro libro de Atheiſmo. Etiam in hac ſcriptione nonnulla poſtea diſplicuere Leibnizio, vid. Leibniziana p. 62. Sed et Cauſſa DEI, Theodiceae addita huc pertinet.

n) In Defenſione Trinitatis per noua logica reperta, quae extat etiam in apparatu liter. Viteberg. Coll. I. Spec. XI. p. 226 ſeqq.

o) Supponebat vir illuſtris: „Subſtantiam cor„poris in potentia primitiua actiua paſſiuaque „conſiſtere, et in huius applicatione immediata, „conſiſtere praeſentiam ſubſtantiae etiam citra di„menſiones." vid. Epp. Vol. I. p. 41. conf. Diſcours prelim. de la Theodicée §. 10. conf. KORTHOLT. ad l. c. CANZ. de Vſu phil. Leibnizianae in theol. c. VII. p. 309. Epp. ad Pelliſſon. p. 323.

p) Conf. FONTENELLE l. c.

q) 24000 thalerorum ſummam in eam impendiſſe tradunt Noua literaria Lipſienſia 1717. p. 376. et tamen imperfecta manſit. Plura de ea dabit Cl. LVDOVICI diligentia l. c. P. II. c. 21. §. 328. p. 233 ſeqq.

r) NICERON. Memoires l. c. qui a peregrinante quodam, vt ſaepius illi accidit, deceptus eſſe videtur.

ſuſcepit. Cum enim abundantiſſimam doctrinam nutrire merito crederetur, et inſolitum viri acumen in aulis principum magnam exiſtimationem meruiſſet, fauor inde aularum ſecutus eſt, quibus obſequium praeſtare eo magis annisus eſt, quo magis ita feliciſſime promoueri extendique rei literariae fines poſſe intelligebat. Id quod magno orbis eruditi commodo factum eſſe, ex iis, quae ſupra de mora Leibnizii in aula Moguntina, Hanouerana, Berolinenſi, Viennenſi et apud Ruſſorum imperatorem tradidimus conſtat. Nec omittendum eſt, in hiſtoria Leibnizii philoſophica, virum illuſtrem, quem viuendi prudentia et philoſophiae cognitio etiam foeminis commendauit, purpuratis atque illuſtriſſimis, literis eas compellauiſſe; ſic vt commercium hoc literarium teſtis ſit fide digniſſimus prorſusque immortalitati tradendus, non deeſſe noſtrae aetati foeminas, quae mulierum philoſophantium catalogo ſummo jure mereantur adſcribi. Inter quas et natiuitatis ſorte et ingenii ſceptro atque diademate digni excellentia primum locum tenent, Sophia Charlotta, Boruſſiae regina, et Guilelmina Charlotta eo tempore princeps regia Walliae. Et illam quidem *Theodiceae* ſcribendae auctorem fuiſſe Leibnizio, vbi hypotheſes ſuas explicantem audiuiſſet, ſupra iam narrauimus. Ad quam excelſo, quo poſita fuit, loco non tam fortunae quam naturae muneribus et conſummatae virtutis meritis dignam plures epiſtolas ſcripſit, quae quales fuerint, ipſe alicubi prodidit Leibnizius, ſcribens ad Ioannem Albertum Fabricium *, *optare ſe pleraſque epiſtolas a regina Boruſſorum et ad eam ſcriptas non combuſſiſſent male circumſpecti homines, habituros enim nos, quae facile opponi reginae Suedorum poſſent. Non paucas tamen paſſim ſeruatas eſſe, et inter eas nonnullas ad ſeipſum ſibi ſupereſſe, vnde vim ingenii in principe foemina, animumque mire ad doctrinas erectum intelligas.* Alteram principem autem nobilitauit in ciuitate philoſophica controuerſia illa literis reciprocata inter Leibnizium et Clarckium, cuius ſupra facta eſt mentio; illa enim committere inter ſe acutiſſimos philoſophos dignata, ipſa ſcriptorum et diſceptationum teſtem egit atque arbitrum. His tertiam addimus Charlottam Eliſabetham, Caroli Ludouici electoris Palatini, principis literatiſſimi, filiam, Philippo V. Aurelianenſi duci nuptam; ad eam enim de antiquitatibus nonnullis nuper detectis erudite diſſeruit, et cum Baudelotio, ea attenta, diſceptauit [s]. Sed et alias foeminas illuſtres literis addictas ſibi fauentes literisque innoteſcentes habuit, leguntur enim in memoriis Leibnizianis paſſim extantibus nomina Brinoniae [t], Kilmanſeggeriae comitis [u], Cleinburgiae [x], Cudworthiae [y], Mashamo iunctae, Weileriae [z], et praecipue Sapphus

*) Vol. I. p. 256.

s) Vid. Leibnizii Collectanea etymologica p. 75 ſeqq.

t) Leibniziana p. 94.

u) Recueil T. II. p. 29.

x) Collectio epiſtolarum Leibnizii Gallica edita a Korthölto p. 13. et Vol. III. Epp. p. 117 ſeqq.

y) Dictum de ea ſupra.

z) Recueil des lettres de Mr. Leibniz par Korthølt. p. 12 ſeqq.

phus Gallicae, Magdalenae Scuderiae [a]. Tacemus imperantes principesque alios, ad quos frequenter literas exarauit, et haud paucas ab iis accepit Leibnizius. Omnium autem luculentiſſime et ſtudium quod ſeruauit Leibnizius, ingens ſcientias promouendi, et inexpugnabilem induſtriam probat commercium literarium, quod cum celebratiſſimis totius Europae viris aluit, quorum nomina adducere hoc loco omnia paginae anguſtia prohibet; fulgent autem velut inter ignes luna minores tituli nomenque Arnaldi, Behrenſii, Eduardi Bernardi, Bernoulliorum, Bignonii, Boecleri, Boineburgii, Boſii, Burneti filii, Bouueti, Chamberlaynii, Caluini, Ciampini, Cluueri, Conringii, Contii, Croſſaei, Dangicourti, Dittoni, Edzardi, Ioannis et Io. Alberti Fabricii, Fahrenheiti, Fardellae, Foucherii, Gobienii, Graeuii, Grimaldi, Guerickii, Guilelmini, Hanſchii, Hardtii, Hartſoeckeri, Heraei, Hugenii, Iablonskiorum, Ianingi, Imhofii, Keſtneri, Kircheri, Kochanzkii, Kortholtii, Lanae, Langii, Leuwenhoeckii, Lehmanni, Longii, Ludolfi, Magliabechii, Marinonii, Maſcouii, Menckeniorum, Michelotii, Molani, Montmorii, Morelii, Morhofii, Muratorii, Neumanni, Neutoni, Nicaſii, Obrechti, Oldenburgii, Papebrochii, Pelliſſonii, Peterſenii, Pfaffii, Pfeffingeri, Pinſonii, Piroti, Reimmanni, Remondi, Reyheri, Roemeri, Schelhameri, Schmidii, Schraderi, Seckendorfii, Sloanii, Thomae Schmithi, Ez. Spanhemii, Sperlingii, Spinozae, Struuii, Sturmii, Thewenotii, Tenzelii, Thomaſiorum, Tourneminii, Tſchirnhauſenii, Varignonii, Vignolii, Volcameri, Walliſii, Weigelii, Williſii, Witſenii, Chriſtiani et Chriſtoph. Wolfiorum, Wottoni, aliorumque multorum, quos nominauere FELLERVS [b] atque LVDOVICVS [c]. Tandem inter ſtupendae induſtriae et improbi laboris ſpecimina numeranda quoque eſt, immenſa, quam ſuſtentabat Leibnizius lectio, atque ſtudium ea excerpendi, quae legerat. Quamuis enim magno operum magnificorum apparatu eius bibliotheca non ſuperbiret, quem Brunſuicenſes Hanoueranae et Guelpherbytanae bibliothecae illi ſuppeditabant [d], ſed ad ſchediaſmata breuia, diſſertationes raras, folia fugitiua, et ſimilia, quae cito diſparere ſolent, maxime reſpiceret, indefinenter tamen per maxima et minima volutatus, quicquid memorabile viſum ſchedulis inſcripſit, easque ſuis dein repoſitoriis condidit, ex quibus ſuo tempore ordine deſumere poſſet. Quem modum vt commodiſſimum atque vtiliſſimum expertus eſt [e], ita didiciſſe videtur a PLACCIO [f], qui ſimilia repoſitoria deſcripſit.

§. XXX. Quemadmodum autem in pulcherrimis corporibus quidam interdum inueniuntur naeui imperfectionis, quam in optimo mundo reperiri Leibnizius contendebat, teſtes atque ſpecimina, ita in maximo atque elegantiſſimo Leibnizii ingenio maculas nonnullas obſeruauerunt, viri docti humanae imbecillitatis teſtimonia, et reprehendenda non- *Deſiderata atque reprehenſa in Leibnizio viris docti*

a) Vol. III. Epp. p. 96. 230. Leibniziana p. 95.
b) loc. cit.
c) Hiſt. Leibniz. P. II. c. 16. §. 100 ſeqq.
d) FELLER. l. c.
e) Id ipſe teſtatur Vol. IV. epiſt. p. 34.
f) Vid. PLACCII Tr. de Arte excerpendi.

nonnulla, quae vel ad doctrinam eius pertinent, vel ad animum. Inter illa multa ſunt, quae recentiſſima aetate, qua illuſtris WOLFII cura Leibnizianarum hypotheſium memoria valde reſuſcitata et vehementiſſimis controuerſiarum diſſidiis agitata eſt, apud quamplurimos ſuſpecta facta ſunt, ac ſi naturali pietati maxime vero reuelatis Chriſtianae fidei dogmatibus e diametro eſſent aduerſa. Quae tamen hoc loco adducere non vacat, nec ſpeciali enarratione exponere licet, cum prolixiora ſint, quam vt recenſeri omnia in vniuerſali philoſophiae hiſtoria queant. Summam autem eorum, quae velut peſtes quaedam ac fontes errorum periculis pleniſſimorum, a tot virorum doctorum calamis confoſſa ac obelo notata ſunt, quaeque, ſi non omnia, potiorem tamen partem ſuppeditauerunt paradoxae harmoniae praeſtabilitae et monadum hypotheſes, ex *Recenſione XXVI ſcriptorum aduerſus philoſophiam Wolfianam editorum* [g], quam vulgauit venerandus IOACHIMVS LANGIVS, theologus Halenſis celeberrimus, diſcere licet. Quanquam enim in accuſanda illuſtris philoſophi, Chriſtiani Wolfii, philoſophia horum ſcriptorum diligentia potiſſimum verſata eſt, conſtabit tamen ex dicendis, virum celeberrimum potiores Leibnizii hypotheſes ſuas feciſſe, ſuoque, quod ſibi formauit, ſyſtemati proprio adaptata recepiſſe, modum quoque Leibnizii in philoſophando, maxime in metaphyſicis fuiſſe ſecutum. Cuncta autem, quae in hac quidem parte obiiciuntur, ad tria capita, eleganter, niſi fallimur, reuocauit doctiſſimus KORTHOLTVS [h], alii enim, φιλοσοφούμενα Leibnizii omnem tollere libertatem contendunt; alii ſanctitatem Numinis ab iisdem laedi afferunt; nonnulli, etſi ab hac accuſatione liberum pronuntiant, obtrudi tamen loco Chriſtianae religionis theologiam quandam naturalem atque philoſophicam, quae Spiritus S. opera ac motu opus haud habeat conqueruntur. Non hic locus eſt, nec inſtituti noſtri ea ratio, vt quibus potiſſimum argumentis tanta ἐγκλήματα viro illuſtri obiiciantur, prolixe exponamus: dabitur tamen infra placita philoſophiae Leibnizianae enarrantibus occaſio nonnulla, quae huc pertinent, paucis tangendi. Id nos in praeſentia monemus, fuiſſe haud paucos, qui Spinoziſmi, ſaltem Deiſmi incruſtati culpam Leibnizio, et qui eius hypotheſes ſuas fecit, Wolfio intentarent. Ita enim et anonymo viſum [i], qui Cabbaliſticam ἀσοφίαν in monadologia et harmonia praeſtabilita deprehendit; et IO. GODOFREDVS WALTHERVS ſtatuit, qui Eleaticam impietatem renouauiſſe Leibniziana philoſophemata aſſertum iuit [k]. Maxime autem RVARDVS ANDALA [l], Leibnizium Spinociſmi accuſare non cunctatus eſt, cuius veſtigia ſecuti ſunt, quotquot neceſſitatem Spinoziſticam in ſyſtemate harmoniae praeſtabilitae deprehendi contenderunt, quorum tamen heic excitare nomina

g) Halae 1725. 4.

h) In praef. Tomo IV. Epp. Leibnizian. praemiſſa, in qua de philoſophia Leibniziana Chriſtianae religioni non pernicioſa diſſerit.

i) In Harmonia phil. recentiorum ſibi ipſi contraria, c. 3. §. 8. p. 21 ſeqq. cuius docti libelli auctor eſt vir celeberrimus Io. Georgius Wachterus.

k) In Sepulchris Eleaticis recens apertis.

l) In Diſſ. de Vnione mentis et corporis phyſica. §. 3. p. 8.

mina ſuperſedemus, cum haec recentiori demum aetāte in controuerſiis Wolfianis obiecta ſint, quarum hiſtoria alio tempore enarranda eſt. Non tacendum vero, ipſos Ieſuitas Triuoltinos, magnos cetera Leibnizii admiratores, cum recenſione *Theodiceae* facta ſententiam dicerent [m], laudata ingenti lectionis et iudicii copia, et tractationis ordine, accuratione et concinnitate ſyſtematica, fateri tamen, multos errores philoſophum ſummum admiſiſſe, maxime vero optimi mundi aſſertionem (optimiſmum vocant) non niſi laruatum materialiſmum et ſpiritualem Spinoziſmum inuoluere, eiusque ſuſpicionem iam antea per monades, harmoniam praeſtabilitam, brutorum immortalem et immaterialem animam eum meruiſſe; ita enim Deo in *αὐτόματον* conuerſo omnem prorſus libertatem euerti, atque hac noua ſcientia phyſica geometrico-mechanica Spinoziſticae neceſſitati frigidam ſuffundi. Immo in ipſa diſſertatione praeliminari Deiſmum magna cautione confirmatum eſſe pronuntiant. Aequiores tamen in eo ſe praeſtant Leibnizio, faſſi, non data opera et malitioſo conſilio talia effinxiſſe, ſed rationis abuſu, cum vim eius maximam animo poſſideret, ideoque argumentationibus metaphyſicis cuncta complecti vellet, qui virum cetera bonum ſe ſemper praeſtiterit. Tacemus alia, quae Britannici philoſophi, maxime Clarckius harmoniae praeſtabilitae obiecerunt, quam tibiam quoque inflauit Warburtonus [n] aliique. Ita vero dum naturam Chriſtianae religionis a philoſophia Leibniziana euerti plurimi timent, ipſe Leibnizius pietatem non niſi naturalem coluiſſe quibusdam viſus eſt, adeo vt viuum inter ſuos in ſuſpicionem naturaliſmi quem vocant, adductum eſſe nonnemo [o] retulerit. Praeter ipſa philoſophumena et decreta Leibnizii methodus *quoque philoſophandi haud paucis diſplicuit. Inter quos illuſtris* NEWTONVS *id reprehendi in eo poſſe aequiſſimis rationibus putat* [p]: quod hypotheſes praeferat ratiociniis ab inductione petitis, aut experientia duce hauſtis, quodque loco quaeſtionum, quarum examen ab experientia fieri debet, hypotheſes erigat, easque admitti poſtulet priusquam examinentur. Aliis in ipſo ratiocinationis filo, hypotheſis amore ſeductus ab iis, quae antea aſſeruerat, deficere viſus eſt, vnde negligentiam quandam et attentionis defectum in eo culpant Ephemeridum Triuoltienſium conditores [q]. Qui dum ita contra Baylium pugnauiſſe Leibnizium putant, vt in ipſo acerrimi conflictus feruore ſubito arma deponere et pacem inire videatur, in eorum ſententiam concedere videntur, qui non ex animi ſententia, ſed *ἐξωτερικῶς* tantum et ad tentandam eruditorum mentem iſtam pugnam iniiſſe contenderunt [r]. Diſplicuerunt quoque in eo alia, quae quan-

m) 1737. Febr. art. 1. vnde repetuntur in acceſſionibus ad Noua liter. Lipſ. T. III. p. 425 ſeqq.

n) Vid. Hiſtory of the Works of the Learned 1739. Febr. art. 2. KORTHOLT. l. c. §. 8. p. 17.

o) Anonymus ad biographiam Fontenellianam.

p) Recueil T. II. p. 18. quae more ſuo repetit VOLTAIRIVS in Comparat. phil. Leibniz. et Newton. p. 59.

q) loc. cit.

r) Vid. Summe Reu. PFAFFII diſſ. de Morte naturali §. 5. p. 17. vbi ſe in ea dicit eſſe ſententia, Leibnizium totum illud ſyſtema, quod P. Baylio oppoſuit

quandam animi ἀταξίαν referre viſa ſunt. Inter quae haud poſtremum eſt, quod veteribus ſupra modum delectatus recentiorum, maxime eorum, qui circa tempora ſua caput efferre nouaque philoſophiae facie eniteſcere coeperunt, cogitata alte deſpexerit, eorumque meritis obtrectando obelo eorum placita confixerit, licet id non merentia. Quod inuidiae cauſſa factum eſſe, vt ſcilicet nouae, quam condere coeperat philoſophiae viam atque gloriam pararet, nonnulli valde ſuſpicaces, conqueſti ſunt [s]. Ita inuidiſſe Lockio atque Newtono philoſophiae interioris gloriam, hacque ex cauſſa Carteſii doctrinam Spinoziſmi ſuſpicione onerauiſſe viſus eſt. Maxime autem ea, quae in Puſendorfium dixerat, ab animo aegre famam atque fortunam ſyſtematis iuris naturae ab eo aſſerti productique in lucem ferente profecta eſſe, plerique coniecerunt; quibus clara et luculenta Puſendorfii tractatio obſcura et Scholaſticos imitata philoſophia Leibnizii iudicata eſt. Qui et nugas Scholaſticorum et metaphyſica ſomnia Platonis philoſophum noua veſte induta reuocauiſſe in lucem [t], et inextricabili obſcuritate fucum haud raro legentibus feciſſe atque nebulas obieciſſe contenderunt [u]. Tacemus alia, a Carteſianis, Newtonianis, aliisque, qui nouam eius metaphyſicam oppugnabant ei obiecta, et non ſine inuidia, vt humani ingenii vitio, plerumque in controuerſiis fieri ſolet, cumulata, inter quae numeranda ſunt, quae ſatis inhumaniter contra eum diſputarunt Tatius Duillerius, Keilius aliique ex Britannis, quibus et plagii culpa eum onerare, et acerbiora nonnulla viroſque bonos vix decentia obiicere placuit [x]. Ab amicis autem [y], cetera plurimum ei fauentibus quaedam, vt nemo eſt ab omni parte perfectus, in eo reprehenſa ſunt, quae humanae imbecillitatis ſpecimen eſſe poſſunt. Inter quae eminet animus ad celeres irae motus pronior moxque exardeſcens, ſed tamen paulo poſt ſedatior; vnde factum, vt ex initio diſputationis contradictionis fuerit impatientior. Quidam aliquam πλεονεξίας ſuſpicionem in eo deprehendiſſe, ſibi viſi ſunt, quod in tanta redituum affluentia ſatis parce ſine familia viueret [z]. Alii gloriae ſtimulo nimium actum et πανεπιστημοσύνης atque famae cupiditate plus quam par eſt incenſum, latius ſe diffuſiſſe per omnes eruditionis partes, quam iniuncti muneris partes poſtulabant, hincque tan-

dem

poſuit, per luſum ingenii quendam ſaltem confixiſſe nec ſeria mente id egiſſe: et Baylio frigidam potius ſuffudiſſe. Id ſe ipſi Leibnizio fuiſſe faſſum, et virum ſummum ſubridendo dixiſſe, rem eum acu tetigiſſe. Ipſam Leibnizii epiſtolam tandem vulgauit in Act. Erud. 1728. Mart. In qua ita ſcribit Leibnizius: „Ita prorſus eſt, V. S. R. vti „ſcribis de Theodicea mea, rem acu tetigiſti. Et „miror, neminem hactenus fuiſſe, qui luſum hunc „meum ſenſerit. Neque enim philoſophorum eſt, „rem ſerio ſemper agere, qui in fingendis hypothe„ſibus, vti bene mones, ingenii ſui vires experiun„tur, tu, qui theologus es, in refutandis erroribus „theologum ages." Simile quid ſuſpicati ſunt Des Maizeaux Pref. du recueil p. 172. Clericus Bibl. anc. et mod. T. XV. P. I. art. 16. p. 179. Poiret. de Nat. et orig. idearum. P. IV. S. 3. §. 9. p. 323.

s) Clericus Bibl. anc. et mod. T. IX. P. I. art. 6. Barbayrac Reflexions ſur le Iugement de Mr. Leibniz ſur les devoirs de l'H. et C. de Puſendorf. Buddeus Hiſt. phil. c. 6. p. 492.

t) Citati.

u) Des Maizeaux l. c. Cleric. Bibl. anc. et mod. T. XXIII. P. II. art. 8. auctor diſſ. de Anima brutorum, vid. Journal Literaire T. XIII. P. I. art. 16. qui putat Leibnizium ipſum ſuum ſyſtema non ſatis cepiſſe.

x) Vid. Recueil. T. II.

y) A. E. l. c. Fontenelle l. c.

z) Ibid. Lvdovici l. c. §. 249. p. 280.

dem aulae Hanoueranae indignationem meruiſſe iudicarunt [a]. Ipſa vaſta viri immenſa eruditione pollentis lectio non ſatis digeſta viſa eſt, eo quod vaga eſſet et ſubita, cuiuscunque generis librorum, ex quibus multa excerpta in ſchedulis paruis deſcripta, pauca tamen redacta ſint in ordinem [b]. His tandem illi adiiciendi ſunt: qui narrant, de fato ſupremo admonitum compoſito et frigido oris habitu hoc dediſſe reſponſi: ceteris quoque hominibus eſſe moriendum, hisque dictis mox efflauiſſe animam [c].

Apologia pro Leibnizio a nonnullis ſcripta.

§. XXXI. Grauia haec eſſe, et famam illuſtris viri haud parum imminuere apta, nemo non intelligit. Non defuerunt autem, qui viri immortalibus meritis de eruditione vniuerſa inclyti apologiam ſuſceperunt ſcribere, eumque contra has obiectiones atque facta a viris doctis opprobria vindicarunt. Et praecipue quidem in eo verſata eſt virorum eruditorum, qui Leibnizianae memoriae fauent induſtria, vt ab impietatis et naturaliſmi ſuſpicione eum liberarent, ac innocentiſſimum eſſe ſyſtema metaphyſicum Leibnizii, ac neque in Deum, neque in libertatem humanam, neque in decretorum diuinorum ordinem, neque in Scripturam Sacram et Chriſtianam religionem miraculis confirmatam iniurium demonſtrarent. Et huc quidem omnes pertinent, qui libellis eriſticis Antiwolfianis reſponderunt, et atheiſmi clandeſtini atque indirecti obiectionem non a Wolfio tantum, ſed a Leibnizio quoque, qui per latus Wolfii iſtis telis petebatur, retuderunt. Quos hoc loco enarrare inſtitutum prohibet, quod demortuorum philoſophorum, non vero hodie viuentium hiſtoriam deſcribere, praeſcripto termino, iubet. Conſuli autem ab iis debet, qui plura hic cupiunt, clariſſimi LVDOVICI induſtria, qui omnium prolixiſſime et diligentiſſime *Hiſtoriam philoſophiae Wolfianae* [d] enarrauit. Non tamen indictos praeterire licet viros clariſſimos [e] ISRAELEM THEOPHILVM CANZIVM et CHRISTIANVM KORTHOLTVM. Ille enim *Philoſophiae Leibnizianae et Wolfianae vſum in theologia per praecipua fidei capita* demonſtrare, et oſtendere aggreſſus eſt, eum ſenſum eſſe placitorum Leibnizianorum in ſuſpicionem adductorum, vt cum decretis Chriſtianis amica concordia conſpirent. Hic autem *quarto volumini epiſtolarum Leibnizianarum* a ſe edito diſſertationem doctam et luculentam praemiſit, in qua ipſis Leibnizii verbis recitatis contendit, eius philoſophiam atque doctrinam Chriſtianae religioni non eſſe pernicioſam, et nec libertatis dogma, nec principium rationis ſufficientis, neque praediſpoſitionem, quam vocat, neque hypotheſin de harmonia praeſtabilita inter animam et corpus, neque doctrinam de origine mali et de miraculis quicquam continere, quod vel ſanctitati Numinis vel

a) FELLER. l. c. p. 23.
b) Ibid. c) Ibid.
d) c. 14. Part. I. et II.
e) Illis merito addi poteſt tertius illuſtris BVLFINGERVS, qui in Dilucidationibus philoſophicis eandem operam Leibnizio atque Wolfio erudite praeſtitit, et haud vulgare acumen mentis demonſtrauit.

vel libertati voluntatis humanae, vel principiis actionum moralium, vel legi Chriſti refragetur. Ita vero Spinoziſmi quoque ſuſpicionem tolli contendunt, eo quod ingens intercedere diſcrimen putant inter fatalem neceſſitatem a Spinoza introductam et nexum rerum a cauſſa ſapientiſſima introductum, et cum libertate actionum humanarum facile reconciliabilem [f], eo quod a Leibnizio homini ea tantum praedeterminatio vel praeordinatio, quae connexionem rerum ſiſtat, vindicetur, qua, etſi alterum prae altero eligat, in ipſo ſui exercitio, et conſtanter quidem, ſuo tamen id faciat arbitrio, poſſitque in hiſce omnibus circumſtantiis agere aliud atque aliud [g]. Qua in re ad ipſius LEIBNIZII verba prouocant, ſtatuentis [h]: *Licet nunquam eueniat quicquam, quin eius ratio reddi poſſit, neque vlla vnquam detur indifferentia aequilibrii, quaſi in ſubſtantia libera, et extra eam omnia ad oppoſitum vtrumque ſe aequaliter vnquam haberent, cum potius ſemper ſint quaedam praeparationes in cauſſa agente, concurrentibusque, quas aliqui praedeterminationes vocant: dicendum tamen eſt, has determinationes eſſe tantum inclinantes, non neceſſitantes; ita vt ſemper aliqua indifferentia ſiue contingentia ſit ſalua: nec tantus vnquam in nobis affectus appetitusque eſt, vt ex eo actus neceſſario ſequatur.* Quin et celebrem illam de mundo optimo Leibnizii hypotheſin fatali huic neceſſitati fauere pernegant, eo quod creationem innumerabilium mundorum aliorum poſſibilem, adeoque praeſentis ex contingentia quadam factam, Leibnizius afferat, ſecus ac Spinoza ſtatuat, nec aliud velit, quam impuliſſe creatorem ſapientiam eius ſummam bonum maius prae bono minori eligere, cum duos mundos aequaliter bonos eſſe ex principio indiſcernibilium, quod vocat, impoſſibile ſit. Et ita quoque, quae de malo ad mundi optimi rationem a Leibnizio requiſito, obiiciuntur, velut in ſanctitatem diuinam iniuria tolli poſſe putant, eo quod optimus mundus id tantum velit: ſeriem contingentium omnium praeſentium, praeteritorum, futurorum, optimam eſſe, quoniam mundus, qui eam complectitur, ab ente ſapientiſſimo conditus ſit, neque optimum hunc mundum eſſe deſinere, licet in eo ſit malum, quum et mala ab ente ſapientiſſimo in optimum finem dirigantur; ratio autem diuinae voluntatis atque electionis non niſi a bono ſumi poſſit. Tacemus ea, quae prolixe ex ſcriptis Leibnizianis per potiores doctrinae Chriſtianae articulos adduxit diligentiſſimus Kortholtus, vt euinceret, Leibnizium de principio cognitionis in diuinis et Scriptura Sacra, de trinitate, de peccato originali, de Chriſto, de miraculis, de operationibus Spiritus ſancti, de teſtimonio Spiritus ſancti interno, de virtutibus Chriſtianis, ita ſtatuiſſe, vt ſalua maneant fidei capita ab oraculis ſacris definita, et omnis religionis naturalis ad ſalutem ſufficientiae ſuſpicio euaneſcat. Ex quo non tam frigide externam quoque religionis profeſſionem edidiſſe concludunt, licet ſint, qui concedant,

f) Acute de hoc diſcrimine peculiari ſchediaſmate diſſeruit illuſtris C. WOLFIVS.

g) BVLFINGER l. c. S. I. c. 4. §. 88. p. 81.

h) In Cauſſa Dei Theodiceae ſubiuncta §. 105.

dant, ſacrarum doctrinarum interpretes negligentius eum audiuiſſe [i], eo quod eorum diſſertationes ſaepe inanes ei viderentur, aut aculeatae, quod an verum ſit, illi dicent, qui cum Leibnizio vno loco vixerunt. In ſcriptis enim animum a pietate minime alienum ſaepe demonſtrat, et haud obſcure virtuti Spiritus S. internae locum facit [k], et ſtatuit [l], *poëtas non poſſe melius de republica mereri, quam ſi omnibus viribus in aeterna felicitate omni colorum genere pingenda atque animis imprimenda occupentur, eique rempublicam Chriſtianam plurimum debituram, qui effecerit, vt ſumma ſit in pietate iucunditas.* Valde autem contemnunt ſectatores Leibnizii, quae Newtoni aſſeclae contra hypotheticam Leibnizii philoſophiam monuerunt [m], his enim adhibitis theorematibus, adductisque regulis generalibus in ea naturae adyta penetraſſe philoſophum contendunt, quae cum non perſpiciant aduerſarii, pro hypotheſibus fundamento carentibus habeant. Ipſe vero Leibnizius dum ſe vniuerſaliſſimis quibusdam principiis paucisque axiomatibus natura notis, maxime vero principio rationis ſufficientis et indiſcernibilium, de quibus infra, aedificium metaphyſicum inaedificaſſe contendit, inductionis particularis vitia Newtoni aſſeclis obiicere non omiſit. Valde autem eius amicis diſplicuit, quod Leibnizius in *Theodicaea* ſimulatam tantum pugnam iniiſſe dicatur, vrgent enim iisdem hypotheſibus atque decretis, quibus Baylium aggreſſus eſt, per totam eum vitam fuiſſe addictum, ea vbique etiam in extremis vitae annis ſparſiſſe, iis geometricum demonſtrationis habitum induiſſe, ſic vt dubitandum non ſit, quin veram ſententiam mentis ſuae aperuerit [n]. Quare licet vir ſummus Matthaeus Chriſtophorus Pfaffius, ad ipſum Leibnizium fatentem, ſe ſeria heic mente non egiſſe prouocauerit, illi tamen, qui Leibnizio fauent, id probari inde non poſſe magnis animis contenderunt. Contra inuidiae ſuſpicionem ea allegantur, quae cum gloriae propriae neglectu pro aliis egit promouitque Leibnizius ſupra iam ex parte enarrata. Quibus additur, illis ipſis, quibus dicam aliquam ſcripſit; nec laudem eruditionis et ingenii denegaſſe, nec alio eos fine notauiſſe, quam quod intelligeret, ſuperficiariam eos philoſophandi rationem et philoſophiam quandam exotericam ad interiores naturae et eſſentiarum receſſus non penetrantem velut ſumma Palladis myſteria crepare et iuuentuti, leuiter tinctae propinare: certe ſua principia metaphyſica ſecutum, ordinique ratiocinandi atque demonſtrandi geometrico addictum illis pretium ponere magnum non potuiſſe, apud quos ratiociniorum ἀταξίαν quandam deprehenderet. Quam vbi obſeruauerit, extuliſſe eum ingenia etiam in ſententias ſiniſtras deuiantia, vt ex eius iudicio de Hobbeſio conſtare poſſit. Ipſi vero Carteſio ſatis honoris detuliſſe, quum in adyta quidem philoſo-

i) Anonymus ad FONTENELLIVM, pag. 909.
k) Vid. Praef. Theodiceae §. 29.
l) Leibniziana p. 171.
m) Conf. Cl. KAHLIVS in Compar. philoſ. Leibniz. et Newton. p. 137. et paſſim.
n) Vid. Cel. GOTTSCHEDIVS Vindic. ſyſt. influxus phyſici §. 2 ſqq. LVDOVICI l. c. P. I. §. 485. p. 477.

phiae non perueniſſe, aſt limina eius tamen adiiſſe fateretur o). Et ſimili quidem ratione veteres non recentiorum inuentionibus et praeclaris luminibus, ſed contemtui imperitorum oppoſuiſſe ſecretum, ex omnibus magnorum virorum aſſertionibus aliquid veri eruere. Et hi quidem obſcuritatem oriri non ex philoſophi culpa, ſed legentium, methodo mathematica eiusque neruis non aſſuetorum, dictitant. Animum autem celeriori irae tumultu excitatum, dum cito placaret, et omnium ſcientiarum iuuandarum ſtudium ad communem vtilitatem transferret, ingenio vero diuino fiſus et memoriae incredibili, quaedam negligere ſine ἀταξίᾳ poſſet, ferri in eo poſſe iſtas labeculas putant, quas ſupra tetigimus. Nihil autem frigidum, et ab aequitate alienum magis eſſe, quam narratiunculis vulgi virorum ſummorum pietatem circa extremas horas in ſuſpicionem adducere, nemo facile paulo moderatiori animo erit, qui non fatebitur. Nos his omnibus, quae contra Leibnizium et pro eo viri docti, interdum feruore plus iuſto, accenſi diſputarunt, arbitrium non interponimus, ſed ad Lectoris prudentiam prouocamus: immo nec eorum omnium patrocinium ſuſcipimus, quae affirmanda ſibi eſſe credidit Leibnizius: in quibus ſine inferenda tanto viro iniuria facile concedi poteſt, eſſe παράδοξα multa et conſequentiis valde odioſis expoſita, nonnulla reperiri, quibus ſatius fuiſſe videtur, ſi acumen metaphyſicum paulo magis repreſſiſſet: aſt id tamen aequitas poſtulat, vt et earum conſequentiarum inuidia non prematur, quas deteſtatus eſt, cum facile fieri poſſit, vt acutiſſima quoque ingenia ſyſtematis et hypotheſis amore occupata talia nec videant, nec fluere ex aſſertis putent, quae alii ſatis clare ſe cernere contendunt: et vt hypotheſeos ratio atque natura reſpiciatur, quae non ſemper ea pro veris habet, quibus velut adminiculis vtitur ad detegendam rerum naturam et ſoluendas τῶν φαινομένων rationes. Quibus monitis id recte effici poſſe putamus, vt a mali animi ſuſpicione liberetur philoſophus praeſtantiſſimus, cuius vita tot boni viri ſpecimina exhibuit. Et concedamus, non omnia vidiſſe Leibnizium, in nonnullis maximo, quod poſſidebat ingenio nimium fuiſſe confiſum, quaedam paralogiſmis inaedificata admiſiſſe, non perſpexiſſe ſiniſtras conſequentiarum ambages facile ex quibusdam aſſertis enaſcendas, adeoque ſecurius decreuiſſe, et imprimis nimis hypotheſibus indulſiſſe; quid ex his aliud concludemus, quam fuiſſe Leibnizium hominem, licet magnum, et mortalitatis infirmitates fuiſſe perpeſ-

o) Praeclare Leibnizium de Carteſio, neque contra modeſtiam iudicaſſe, ex iis, quae ſuo loco in hiſtoria Carteſii dicta ſunt conſtat: et ſi quid iudicamus, omnino ab inuidiae crimine abfuiſſe, concedi Fontenellio aliisque debet. Fatemur tamen, iniquiorem eum videri in Pufendorfium, quem quauis occaſione ſugillat. Quod tamen non inuidia ſtimulante, ſed animo vulnerato feciſſe, ex iis colligimus, quae ad Bierlingium ſcripſit Vol. IV. Epp. p. 14. indignationis plena et humanitatem Leibnizii non ſpirantia. Ibi enim inter alia ait: „Receperat is aliquando in „ſe curationem negotii cuiusdam mei in Suecia, „ſed per amicos didici, contraria omnia ab illo „acta eſſe; inde optime eum animatum virum„que bonum fuiſſe negat.“ Ita magni quoque viri homines ſunt!

perpeſſum [p]? Aſt inſignibus tamen meritis fuiſſe illuſtrem eaque meritorum ſerie enituiſſe, quorum memoriam nulla vnquam aetas delebit.

§. XXXII. Non caruiſſe Leibnizium aduerſariis, ex enarrata hactenus eius hiſtoria eſt manifeſtum: idque et in orbe mathematico et in philoſophico contigit. Et ingenia quidem mathematicorum Britanniae magnae ipſi valde aduerſantia expertus eſt, ex quo infauſta de gloria inuentionis calculi differentialis controuerſia enata eſt: quam cum ſupra iam tetigerimus, hoc loco nihil dictis adiicimus. Propagata autem eſt ad philoſophiam quoque Leibnizianam iſta inimicitia, factumque inde, vt et ipſe Newtonus, cetera non niſi geometriae, opticae, aſtronomiae mechanicaeque addictus quique metaphyſicum agere nunquam in animum induxerat, φιλοσοφούμενα nonnulla Leibnizio opponeret [q], principiis ſuis phyſico-mathematicis inaedificata, et qui eum preſſo pede ſecutus eſt, Clarckius magnis arietibus hypotheſes Leibnizii philoſophicas, metaphyſicas pariter atque phyſicas confodere inciperet. Nec cum Carteſianis, quique ex horum numero prodierunt, Mallebranchio [r] eiusque diſcipulis ſatis amice ei conuenit; habuitque Catelanum aliosque aduerſarios, Andalam autem caſtigatorem principiorum metaphyſicorum, etiam a ſuſpicione Spinoziſmi imputanda non alienum [s]. Tacemus illos, qui vulgata harmonia praeſtabilita contra illum ſurrexerunt, et quibus ipſe reſpondit, Foucherium, Lamium aliosque ſupra iam memoratos. Maxime P. Baylio virum illuſtrem hoſtilia arma intuliſſe, apparatus *Theodiceae* loquitur; ille autem harmoniae praeſtabilitae bellum quoque indixit, cuius obiectionibus Leibnizius reſpondit. Diſputauiſſe autem cum Sturmio quoque atque Schelhammero de notione naturae atque ſubſtantiae, ex ſupra dictis repetendum eſt. Commiſerunt eum quoque ſingulares, quas in argumento hiſtorico fouebat, hypotheſes, cum Kulpiſio, Pfannero, Gundlingio, Tourneminio aliisque, quorum ſupra iam mentio facta. Ipſa autem eius philoſophiae dogmata aduerſarios fere innumeros in Germania et extra eam reperiſſe, nemo non ex iis, quae de reprehenſionibus virorum doctorum ſuo loco diximus intelligit. Factum inde, vt Leibnizianae philoſophiae breuem aetatem, fortunamque non ſatis beneuolam quidam vaticinarentur, quae imprimis coniectura fuit clariſſimorum virorum FONTENELLII [t] et DES MAIZEAVX [u]. Aſt falſos eos fuiſſe, euentus

Aduerſarii Leibnizii.

Sectatores Leibnizii.

p) Aut fallimur, aut id vnice in epiſtola ad cel. Pfaffium voluit Leibnizius, ſe hypothetice tantum Baylium refutauiſſe, quemadmodum eidem, admiſſa Origenis hypotheſi, reſpondit Clericus. Aſt hoc non obſtante poterat his hypotheſibus ſerio inhaerere, cum veriſimiles et ad exponenda myſteria philoſophiae aptiſſimas iudicaret. Nihil itaque egit philoſopho indignum, et a viri boni officio abludens, ſed nec ideo nimium conſequentiis premendus eſt.

q) Ex iis philoſophiam Newtonianam exſculpſit Voltaerius, vt haberet, quod Leibnizio opponeret, inuito, vt videtur, Newtono, quem de ſyſtemate metaphyſico nunquam cogitaſſe, ſed naturalem tantum doctrinam matheſeos opera iuuare voluiſſe, idque praeclare fuiſſe exſecutum conſtat. Conf. Cl. KAHLIVS l. c.

r) Vid. Recueil T. II. p. 221. vbi extat examen principiorum Mallebranchii. Controuerſiae cum Catelano ad argumentum mechanicum pertinuere.

s) Vid. ſupra p. 385. not. o)

t) l. c. p. 875.

u) l. c. p. 70.

euentus prodidit. Nam nondum humanis rebus erepto Leibnizio inter mathematicos pro eius partibus ſtetere magna nomina Gallorum, Germanorum, Italorum, inter quos Bernoullios primo fere loco ponere aequitas poſtulat, quibus calculus Leibnizianus plurimum incrementorum debet, quique alia quoque philoſophiae Leibnizianae capita, praecipue quod de viribus corporum viuis tradit, et illuſtrarunt egregie, et fortiter propugnauerunt [x]. Philoſophia autem, vel metaphyſica potius Leibniziana, auctore ſuo adhuc ſuperſtite in ſectam non abiit. Id quod praeter difficultatem et ſublimitatem eius, qua plerisque lectoribus obſcura facta eſt, ipſi quoque parenti ſuo debet, a ſpiritu ſectario, vt decet philoſophum longe alieno, qui eum proſcribendum eſſe ex ciuitate erudita prudenter ſtatuit [z]. Plurimum tamen philoſophiae Leibnizianae detulit, eamque et doctiſſimis lucubrationibus ſuam fecit, vir celeberrimus Michael Gottlieb Hanschivs. *Qui* cum Leibnizio innotuiſſet, eiusque amicitia atque commercio literario vti coepiſſet, occaſione hac fauentiſſima vſus eſt, vt per literas de viri illuſtris mente accurate edoceretur. Cuius rei exempla exhibent epiſtolae Leibnizii ad laudatum virum exaratae, quas vulgauit Kortholtvs [a]. *Ita* de vera Leibnizii mente rite eruditus lucem metaphyſicae Leibnizianae accendere aggreſſus eſt, et fatis erepto Leibnizio plura de ea commentari coepit. Enata inde anno cIↃ IↃCCXXII *Meditatio philoſophica de Vnione mentis et corporis ſecundum principia G. G. Leibnizii;* tum *Theoremata metaphyſica ex philoſophia Leibniziana ſelecta, de Proprietatibus quibusdam entis infiniti et finiti, mundique exiſtentis perfectione, methodo geometrica demonſtrata* [b]; tandemque G. G. Leibnizii *Principia philoſophiae more geometrico demonſtrata, cum excerptis ex epiſtolis philoſophi et ſcholiis quibusdam ex hiſtoria philoſophica, vulgata* anno cIↃ IↃCCXXVIII [c]. Quo libro vtilem et iucundam operam vir acutus philoſophiae Leibnizianae cultoribus, eiusque hiſtoriam perquirentibus praeſtitit, cum non tantum ratiocinationum neruum oſtenderit, ſed plura quoque ex ſcriptis et epiſtolis Leibnizianis addiderit, quae obſcurius dicta illuſtrarent, interdum quoque paralleliſmum veteris philoſophiae, quam haud raro in partes vocauit Leibnizius, adduxerit. Vnde introductionis loco in metaphyſicam Leibnizianam adhiberi poteſt. Maiorem autem fortunam, aſt miris viciſſitudinibus expoſitam experta eſt philoſophia Leibniziana, ex quo illuſtris Halenſium philoſophus Christianvs Wolfivs, cui cum viuo Leibnizio amicitia interceſſerat, non modo methodo philoſophandi Leibniziana ſed hypotheſibus quoque ab eo excogitatis vſus eſt. Quamuis enim integrum philoſophiae ſyſtema condere Leibnizius nunquam

x) Diximus de ea re plura in Elogio illuſtris viri Ioannis Bernoullii, Dec. II. Pinacoth. ſcriptorum illuſtrium, quae, ſi ita videtur, conſuli poſſunt.

z) Vid. Epp. Vol. III. p. 97.

a) Vol. III. p. 64 ſeqq.

b) Aug. Vind. 1728. ſuffixa eſt meditatio philoſophica.

c) Lipſ. et Francof. 4. inſcripta ſunt Eugenio principi Sabaudiae.

quam in animo habuerit, contentus harmoniam mundi ex principiis quibusdam metaphyſicis deduxiſſe, vnde nouum philoſophiae ſyſtema formanti Wolfio neceſſe fuit, ipſum opus, affectum magis, quam confectum a Leibnizio aggredi, et ſibi peculiare philoſophiae genus effingere, quod per omnes philoſophiae partes eundo, iuſtum daret rerum omnium, quae ſub hominis ſcientiam cadere poſſunt, corpus: negari tamen non poteſt, hypotheſes Leibnizianas non quidem omnes, pleraſque tamen eum in philoſophiam ſuam recepiſſe, et ſeriei meditationum ſuarum, ſuo quamlibet loco, inſeruiſſe, methodo mathematicis familiari eas demonſtratum iuiſſe, et nouo lumine colluſtraſſe. Id quod metaphyſicam eius cum Leibnizianis philoſophematis comparanti erit manifeſtiſſimum [d]. Non id ita intelligi volumus, vt ſectam aliquam Leibnizianam propagaſſe virum celeberrimum dicamus: id enim affirmari eo minus poteſt, quominus ipſe Leibnizius de ſecta vnquam cogitauit, contentus ſemina quaedam philoſophiae, qualem ſibi conceperat, ſparſiſſe, ex quibus, ſi ingenium accedat ſolers et intelligens, iuſti ſyſtematis meſſis exſurgere poſſit. Praeterea vir magnus de rationali philoſophia pauca dixit, phyſicas hypotheſes ſenex ipſe abiecit in morali philoſophia fere nihil reliquit, quod ad integrum philoſophiae corpus pertineat. Vnde factum, vt, cum celeberrimus Wolfius nouam ſibi philoſophiae faciem efformaret, electis iis, quae apud philoſophos, maxime veteres [e] itemque Scholaſticos [f] veritatis notam ſuſtinere videbantur, ex principiis vniuerſalibus cohaerens aliquod doctrinae aedificium, rationalem, metaphyſicam, naturalem et moralem philoſophiae partem complexum exſtrueret. Qua ratione inter eclecticos philoſophos omnino haud infimus ei locus debetur, cum cogitandi ſentiendique et hinc eligendi libertatem recte ſibi vindicauerit [g]. Sunt etiam inter eius decreta nonnulla, quae a Leibnizianis placitis diſſentiunt, teſtemque habemus ipſum Leibnizium, in epiſtola ad Remondum ſcribentem [h]: *Wolfium placitorum ſuorum quaedam recepiſſe, pauca autem ſe de philoſophia cum eo communicaſſe, nec decretorum ſuorum alia illum cognouiſſe, quam quae literis vulgata ſint. Vidiſſe ſe nonnulla a iuuenibus eo moderante ſcripta, in quibus multa bona inſint; deprehendantur autem nonnulla, in quibus diſſentiat.* Quare omnino ipſe vir illuſtris audiendus eſt, teſtans [i], parum ſibi id curae eſſe, vtrum philoſophemata ſua cum Leibnizianis conſpirent, nam ſe ea tantum ex illius metaphyſica recepiſſe, quae concordare cum conceptibus ſuis deprehenderit. Nec ſuam, quam tanto viro deberi credat, venerationem coecam eſſe et adoran-

d) Ideo Leibnizianam philoſophiam inter fontes Wolfianae doctrinae refert Cl. LVDOVICVS in Hiſt. phil. Wolf. c. 9. §. 136. P. I. p. 123.

e) Vid. Praef. Metaphyſicae Germanicae.

f) Conf. LVDOV. l. c.

g) Vid. eius Relatio de ſcriptis propriis, c. 4. p. 123. c. 5. p. 155.

h) T. II. Recueil p. 162. conf. BVLFINGER. de Harmonia praeſtabilita §. 135. not. g. p. 136.

i) In Monito de ſua philoſophandi ratione Act. Erud. 1728. Dec. art. 7.

adorantis obſequium, ſed ea ſe tantum admittere, quae cum ſyſtemate ſuo ſalua veritate cohaereant etc. Et hoc quidem ſenſu virum celeberrimum inter ſectatores Leibnizii referendum non eſſe, quilibet aequus arbiter facile conceſſerit. Aſt eo ipſo fatente pleraque tamen, etſi non omnia, quae in logicis et metaphyſicis Leibnizius dixit, ſua fecit [k], ſuoque ſyſtemati apte innexa atque accommodata ſeruauit, clariorem iis lucem affudit, effecitque, vt in diſceptationem deducto ipſius ſyſtemate philoſophico, totus fere orbis philoſophicus de philoſophia Leibnizio-Wolfiana diſputaret: inuitis, quod de tantis veritatis ſectatoribus recte credimus, ipſis eius auctoribus, quos ſectae ſtudium, philoſophum indecens et libertati philoſophandi inimicum non fouiſſe, nec fouere voluiſſe, merito credimus. Certe id in hiſtoria Leibnizianae philoſophiae negligendum non eſt, faſſum eſſe illuſtrem Wolfium, meditationes Leibnizianas, *de Cognitione, veritate et ideis etc.* ſibi de intellectus humani viribus et facultatibus ſollicito plurimam lucem praetuliſſe; duxiſſeque ipſum fundamenta ſemel poſita, naturali filo ad hypotheſes Leibnizianas [l], maxime de harmonia praeſtabilita. Id quod principia philoſophiae Leibnizianae et Theodiceam cum Metaphyſica Wolfiana comparanti erit manifeſtum, in qua principia cognoſcendi, nempe rationis ſufficientis et indiſcernibilium, notiones loci, motus, vacui, temporis, definitiones DEI, animae, eiusque commercii cum corpore, monadum atque elementorum mundi; leges motus et ſimilia cum Leibnizianis mire conſpirant, arctoque nexu cohaerent. Quae tamen cum integrum philoſophiae Leibnizianae corpus non efficiant, ſingularem tractationem celeberrimi viri merita in philoſophia poſtulant, qui quod *Leibnizius cogitauit tantum et tentauit, mira mentis ſollertia et acumine perfecit, poliuit, auxit, nouasque meditationes exhibuit, ex quibus* larga meſſis ſcriptorum enata eſt. Aſt haec recenſere omnia, licet maxime digna poſteritatis memoria, fines nobis, vt tractationis modus eſſet, poſiti et intra demortuorum philoſophorum limites concluſi non permittunt. Dedimus autem viri ſummi imaginem, vitaeque atque meritorum elogium et ſcriptorum indicem alibi [m]: plenis autem cyathis hauriendi copiam ſuppeditat Cl. LVDOVICVS [n].

Scripta Leibnizii. §. XXXIII. Diligentiſſimus quanquam fuit Leibnizius, et laboris patientiſſimus, magna tamen opera non edidit, ſi collectiones hiſtoricas excipiamus, nempe *Scriptores hiſtoriae Brunſuicenſis* et *Codicem iuris gentium diplomaticum*, in quibus tamen deſcribendis teſte FELLERO [o], aliorum cura atque opera, vſus eſt. Pleraque, quae vulgauit, diſſertationes breuiores ſunt, Ephemeridibus literariis inſertae, aut tractationes epiſtolicae et ſchediaſmata, qualia ea ſunt, quae adoleſcens et iuuenis edidit.

k) In Praef. Logicae Germanicae.

l) Praef. prima ad Metaphyſicam Germ.

m) In Pinacotheca ſcriptorum noſtra aetate illuſtrium Dec. I. quo loco imago quoque viri celeberrimi accurate effićta exhibetur.

n) In Hiſt. philoſ. Wolfianae Lipſiae 1737. 8. duabus partibus edita.

o) loc. cit.

edidit. Horum autem omnium recenſionem dare, opus non eſſe hoc loco cenſemus, cum potiora, maxime quae ad philoſophiam nempe rationalem, metaphyſicam, naturalem, moralem, politicam pertinent, in vitae eius hiſtoria iam indicauimus. Diligenter autem in hac opera praeſtanda verſatus eſt Cl. Lvdovicvs [p], qui ſcripta Leibnizii omnia typis impreſſa ſecundum temporis ordinem accurate enarrauit, et a ſingularium obſeruationum, recenſionum, epiſtolarum, diſſertationum, tractationumque indicem cupientibus ipſe euoluendus eſt. Idem autem, vt curioſitati lectoris faciat ſatis, de ſcriptis Leibnizii editis latentibus et affectis promiſſisque, integris quoque capitibus diſſeruit. Inter ea *Hiſtoria Brunſuicenſis* eſt, cui meliorem vitae partem addixit, aſt affecta tantum et ad annum cIↃL perducta, cuius cauſſam in §. antecedente iam attulimus, nihil tamen in iſto catalogo deprehendimus, quod philoſophiam magnopere iuuet. Dolemus autem ſyſtema philoſophiae primae, quod paulo ante mortem delineauit, miſſum ad Cel. Sebaſtianum Kortholtum Kilonium in via periiſſe [q], cum dubium non ſit, quin natiuam faciem philoſophiae ſuae ipſe omnium veriſſime depinxerit. Meditatus etiam eſt ſcientiam de mente per geometricas demonſtrationes, ad quam multa ſe mira obſeruata habere, ad Ioannem Oldenburgium ſcripſit [r], ſed eam poſtea intermiſit, quod fatum quoque habuit promiſſa ab eo noua dynamices ſcientia; itemque ſcientia infiniti, in qua viam analyticam demonſtrare [s] cogitabat, calculum differentialem cum integrali pleniſſime expoſiturus. Immo non ſine hiſtoriae philoſophicae damno factum, vt quam *corpuſculi* κειμηλίων φιλοσοφικῶν titulo meditabatur, editionem opuſculorum philoſophicorum Ratramni, Campanellae, Valeriani *Magni*, *Carteſii*, quibus Suiſſeti *Calculatorem* additurus erat [t], perficere non potuerit. Tanta autem eruditione pollent, quae vir ſummus viuus in vulgus exire paſſus eſt, vt merito voluntas virorum doctiſſimorum laudanda ſit, qui ſchedas eius paſſim, maxime in Ephemeridibus literariis diſperſas colligere, et vno faſce comprehenſas edere in animum induxerunt. Id quod primus ſuſcepit Ioannes Georgius Eccardus, qui Leibnizio in condenda hiſtoria Brunſuicenſi operam praeſtitit, quem ſcripta eius minora ſigillatim impreſſa vno volumine recudi curaturum eſſe, promiſerunt *Acta eruditorum* et Fontenellius [v]. Aſt intercedente rerum Eccardi conuerſione diſceſſuque ad academiam Herbipolenſem, conſilium illud euanuit. Idem poſtea ſaxum voluere in ſe recepit V. C. Daniel Eberardus Baringius, qui ſcripta minora in diariis eruditis diſperſa colligere, et annotationibus aucta edere promiſit; ſed et hic Aiax in ſpongiam incubuit. Tertius ad ſimile propoſitum acceſſit Cl. Lvdovicvs [x], qui non

 edita

p) l. c. c. 7. Adiectus quoque ſcriptorum Leibnizianorum index Theodiceae verſioni Germanicae, auctore Eccardo, et editioni Amſtelodamenſi a Neuuillano (Dn. de Neufville) editae, vterque accuratus ſatis haud eſt.

q) Vid. Anonymus ad Elog. Fontenellianum.

r) Extat ea epiſtola T. III. Opp. Ioannis Walliſii p. 620.

s) Conf. Lvdovic. loc. cit. c. 11. §. 39. p. 30. et quos laudat.

t) Epp. Vol. I. p. 255. conf. Feller. l. c. p. 24.

v) loc. cit.

x) l. c. c. 5. §. 262. p. 290.

edita modo in Ephemeridibus, ſed et ſingulatim vulgata et quae fere diſparuere, opuſcula Leibnizii legenda iterum dare, facto initio ab opuſculis metaphyſicis et logicis, commentario illuſtratis conſtituit. Qui cum ſtudio, quod in hiſtoria philoſophiae Leibnizianae poſuerat, et laboris patientia ſpem lectorum mire excitauerit, optamus, vt, quae ipſe nobis impedimenta ſibi obiecta exponit, e via tandem tollantur. Certe cum nec eruditiſſimus Bourgetus, qui ſimiles conatus ſuſceperat, nec, cui lampadem ille tradidit illuſtris Iordanus, orbem philoſophicum iſtis laboribus auxerint, omnino excitanda eſt eorum, quibus occaſio ſimile quid ſuſcipiendi fauet diligentia, vt omnem lapidem moueant, quo hac quoque in parte literae, quas tantopere promouit Leibnizius, iuuentur. Interim gratias agendas debet ciuitas erudita Cl. Kortholto, hanc iacturam eleganti epiſtolarum Leibnizianarum collectione, cui ſchediaſmata nonnulla minora, typis vulgata, quae ad philoſophiam reſpiciunt, et hiſtoriam prudenter inſeruit, ex parte ſarcienti; qualem operam praeſtitiſſe quoque cel. DES MAIZEAVX, ex ſupra narratis conſtat.

Hiſtoria literaria Theodiceae Leibnizianae.

§. XXXIV. Diximus et attulimus ex immenſo rerum ad *hiſtoriam* philoſophicam et literariam Leibnizii pertinentium aceruo tantum, quantum inſtitutum noſtrum requirebat, et ſufficere nos putamus, vt intelligatur, quid philoſophia eclectica magno viro debeat. Tranſeuntibus iam ad decretorum philoſophicorum Leibnizii enarrationem, in via *Theodicea* occurrit, ex qua magnam partem de eius placitis decernendum. Qui liber cum ingenti orbis literarii plauſu exceptus, aſt non minus multas contradictiones paſſus ſit, paucis eius hiſtoria ſeparatim hic tradenda eſt. Summam enim eius exponere hoc loco non licet, conſulendae autem ſunt Ephemerides Lipſienſes [y], in quibus interprete celeberrimo WOLFIO eruditiſſimi libri compendium eleganter enarratur. Conſtat autem praefatione, qua hiſtoriam enatae tractationis auctor exponit, quam ſupra quoque retulimus, tum diſſertatione praeliminari de concordia rationis et fidei: quam ſequitur ipſa tractatio P. Baylio oppoſita, cui bonitatem DEI ex neceſſitate mali ancipiti argumentorum pugna, teliſque Manichaeorum aggredienti ſuas phalanges obiecit, a regina Boruſſiae ad eam pugnam excitatus. In hac vero ſcriptione et ſuam de mali origine ſententiam exponit, et Baylii obiectionibus reſpondit, et hunc potiſſimum nodo inextricabili enſem admouet, vt elegiſſe Deum mundum ex multis poſſibilibus vnum eumque optimum, inque eo malum bono admixtum ita admiſiſſe, vt cuncta ſapientiſſima concordia tandem ad bonos fines perducantur, ſtatuat. Adiectae ſunt meditationes in Hobbianam diſſertationem *de Neceſſitate, libertate et fortuna*, et annotationes in GVIL. KINGII librum *de Origine mali.* Claudit elegantiſſimum librum *Cauſſa Dei aſſerta per iuſtitiam eius, cum ceteris eius perfectionibus cunctisque actionibus conci-*

y) 1711. Mart. p. 110. April. p. 159.

conciliata. Dici non poteſt, quanto fulgore lectorum animos perſtrinxerit tractationis elegantia atque nitor, ſententiarum nouitas, eruditionis coaceruatae ſed mira arte diſtributae pulchritudo, lectionis vaſtitas, obſeruationum literariarum farrago, ipſaque dictio Gallica iucunditate et puritate commendabilis, quae omnia cumulauit, et diuitias ſuas profudit in iſto opere Leibnizianum ingenium. Inde ſequuta maxima eruditorum approbatio, qui licet in haud paucis Leibnizii mentem non aſſequerentur, diſputationis tamen per amoeniſſima deuia lectorem detinentis iucunditate illecti nihil niſi quod ſuaue erat, deprehenderunt. Vnde non tantum Ephemeridum literariarum ſcriptores in eo libro laudando decertarunt [z], ſed meruit quoque calculum theologorum, Turretini [a], Loeſcheri [b] aliorumque, quibus Io. Albertum Fabricium addere licet [c]. In Gallia autem, ſi *Nouorum literariorum Lipſienſium* [d] fide ſtandum eſt, inuincibiles phalanges viſae ſunt, quas in aciem produxit Leibnizius. Primus vero, qui diſplicere ſibi Leibnizianam de Origine mali ſententiam profeſſus eſt, fuit B. Io. Franciscvs Bvddevs, quo praeſide diſſertatio [e] comparuit *de Origine mali contra recentiores quorundam hypotheſes*. In qua tamen auctorem mentem ſuam recte non percepiſſe, male autem actionum moralitatem ex ſola lege diuina deriuare, ad ipſum praeſidem diſſertationis ſcripſit Leibnizius [f]. Buddeum ſecutus eſt Ven. Pfaffivs [g] cui nonnulla dicta de praeſentia reali in S. coena minus probabantur, qui tamen et ipſe rectius ſenſiſſe Leibnizium edoctus eſt. Ipſe liber aduerſarios publicos pauciſſimos reperit, Leibnizio viuente, bis, et poſt eius mortem duabus iterum vicibus [h] typis repetitus. Latinam vero verſionem non nemo ex Ieſuitarum ſocietate Coloniae vulgauit, Germanicam edidiſſe Lentnervs dicitur, cui elogium Fontenellii Leibnizianum acceſſiſſe in limine huius capitis diximus, adiecto indice ſcriptorum Leibnizianorum: emendauit, et totam fere refinxit cel. Georgivs Frid. Richtervs, meliorem Latinam quoque dediſſe Tubingenſes ſupra retulimus. Quamuis autem harmoniae praeſtabilitae aliaeque hypotheſes aduerſarios haud paucos expertae ſint, nemo tamen integrum *Theodiceae* opus refutare aggreſſus eſt, forte quod argumenti ſublimitas et diſputationis miro artificio per integram tractationem diffuſae, moleſtia diſſentientes deterreret. Mortuo autem Leibnizio acri cenſura librum hunc, multos per partes iugulaſſe ſupra iam narrauimus, ex quibus repetenda, quae hiſtoriae libri celeberrimi lucem accendere apta ſunt.

§. XXXV. Enarrata Leibnizii hiſtoria literaria atque philoſophica, reſtat, vt de eius placitis philoſophicis more noſtro ipſo viro ſummo duce tracte- *Philoſophia Leibnizii.*

z) Iournal des ſavans 1713. p. 9. 123. Nouuelle de la rep. des lettres T. I. p. 237. 241. T. II. p. 162.
a) In Poſit. theologicis.
b) In Praenotionibus theologicis.
c) Bibliograph. antiq. p. 239.
d) 1717. p. 374.
e) Extat quoque in eius Miſcell. SS.
f) Vol. II. Epp. p. 169. et alibi.
g) In Fragm. Irenaei et diſſ. adi. §. 16.
h) Vid. Act. Erud. 1715. Aug. p. 376.

tractemus, exponamusque qua ratione philoſophiam innouauerit. Monuimus autem in antecedentibus, integrum philoſophiae ſyſtema Leibnizium non condidiſſe [i], contentum, aſſertiones potiores ex principiis generalibus deduxiſſe, ex quibus iudicio ſatis inſtructo liceat integrum philoſophiae excitare aedificium. Difficile ideo eſt, philoſophiae Leibnizianae delineationem exhibere, cum nihil, quod integrum eius ambitum comprehendat, reliquerit. Maxime vero in logicis pauca quaedam ad naturam idearum pertinentia attulit, in phyſicis veteres hypotheſes de motu in abſtracto et concreto conſiderata adiecit, in morali doctrina pauciſſima nonnulla monita regulasque aliud agens diſperſit. Vna metaphyſica paulo meliori fortuna vſa, eius *Principiis Philoſophiae*, ſiue monadologia aucta eſt, theologiam naturalem in *Cauſſa DEI aſſerta*, non tamen totam explicuit, in *Theodicea* autem haec omnia ſparſim attulit. Vnde operae pretium eſſet, ex ſcriptis viri ſummi philoſophicis ea colligere, et ordine ſyſtematico exponere, quae illuſtri philoſopho placuere. Quod factum neminem hactenus voluiſſe merito miramur. Nam eos, qui Wolfianas philoſophiae inſtitutiones pro Leibnizianis habent, falli in antecedentibus demonſtrauimus. Quae vero Cel. Hanſchius expoſuit ſupra memorata ſolam metaphyſicam partem comprehendunt: nec ea, quae nos olim de placitis Leibnizianis adduximus [k], plenam opinionum eius atque aſſertionum hiſtoriam explicant. Vnde merito optamus, vt, qui iuſtum philoſophiae Leibnizianae ſyntagma ex ſcriptis celeberrimi philoſophi congeſtum meditatur, Cl. LVDOVICVS [l], laudatiſſimum inſtitutum perficiendi occaſionem et circumſtantias fauentes nanciſcatur. Nos quo minus hoc onus humeris noſtris imponamus, ipſa inſtituti ratio prohibet, quae et iſtam prolixitatem refugit, et ipſa potiſſimum verba et philoſophemata philoſophorum celebrium, eo, quo ipſi propoſuerunt, ordine, adducere poſtulat. Sequemur ergo methodum hactenus adhibitam, et quae de rationali philoſophia in meditationibus *de Cognitione, ideis et veritate* diſſeruit Leibnizius, primo enarrabimus, hisque ipſa viri ſummi *Principia philoſophica*, et quae in *Cauſſa DEI* philoſophatus eſt, ſubiungemus; ſpeciminis moralis loco autem ex praefatione *Codicis iuris gentium* ea explicabimus, quibus doctrinae moralis aedificium inaedificandum eſſe ſtatuebat. Addemus autem ὡς ἐν παρέδῳ, quae paſſim monuerunt viri docti, vt hoc pacto aliquam, ſi non plenam, philoſophiae Leibnizianae nanciſcamur notitiam.

Logicae meditationes Leibnizii.

§. XXXVI. Meditationes rationales Leibnizii hae ſunt:

I. Cognitio eſt vel obſcura vel clara, et clara rurſus vel confuſa vel diſtincta,

i) Diſerte id teſtatur Leibnizius in Ep. ad Remondum Recueil T. II. p. 161. Verum eſt Theodiceam meam non ſufficere ad exhibendum integrum ſyſtematis mei aedificium; non tamen multa deerunt, ſi iungantur ea, quae in Ephemeridibus literariis, Lipſienſi, Pariſienſi, P. Baylii et Baſnagii dixi, ſaltem, quoad principia.

k) In Germanic. Hiſt. phil. opere T. VII. p. 460 ſeqq. Conf. LVDOV. l. c. cult. §. 621. p. 425.

l) l. c. P. I. c. 1. §. 8.

ſtincta, et diſtincta vel inadaequata vel adaequata, item vel ſymbolica vel intuitiua, et quidem ſi ſimul adaequata et intuitiua ſit, perfectiſſima eſt.

II. Obſcura eſt notio, quae non ſufficit ad rem repraeſentatam agnoſcendam.

III. Clara cognitio eſt, cum habeo vnde rem repraeſentatam agnoſcere poſſim, eaque rurſus eſt vel confuſa vel diſtincta.

IV. Confuſa eſt, cum non poſſum notas ad rem ab aliis diſcernendam ſufficientes ſeparatim enumerare, licet res illa tales notas atque requiſita reuera habeat, in quae notio eius reſolui poſſit.

V. Ita colores, odores, ſapores aliaque peculiaria ſenſuum obiecta ſatis clare quidem agnoſcimus, et a ſe inuicem diſcernimus, ſed ſimplici ſenſuum teſtimonio, non vero notis enuntiabilibus: licet certum ſit, notiones harum qualitatum compoſitas eſſe, et reſolui poſſe, quippe cum cauſſas ſuas habeant.

VI. Diſtincta notio eſt, quae fit per notas et examina ſufficientia ad rem ab aliis omnibus corporibus ſimilibus diſcernendam: tales habere ſolemus circa notiones pluribus ſenſibus communes, circa multos affectus animi, verbo circa omnia quorum habemus definitionem nominalem, quae nihil aliud eſt, quam enumeratio notarum ſufficientium.

VII. Datur tamen et cognitio diſtincta notionis indefinibilis, quando ea eſt primitiua, ſiue nota ſui ipſius, hoc eſt, cum eſt irreſolubilis ac non niſi per ſe intelligitur, atque adeo caret requiſitis.

VIII. In notionibus autem compoſitis, quae rurſus notae ſingulae componentes interdum clare quidem, ſed tamen confuſe cognitae ſunt, hinc *talis cognitio licet diſtincta ſit, inadaequata eſt tamen.*

IX. *Cum vero id omne quod notitiam diſtinctam ingreditur, rurſus diſtincte cognitum eſt, ſeu cum analyſis ad finem vsque producta habetur, cognitio eſt adaequata.* Diſcedit in his notionum idearumue definitionibus et diſtinctionibus a Carteſianis et Lockio Leibnizius, cuius ad illius librum de intellectu humano obſeruationes [m] heic merentur conferri.

X. Plerumque non totam ſimul naturam rei intuemur, ſed rerum loco ſignis vtimur, quorum explicationem in praeſenti aliqua cogitatione compendii cauſſa ſolemus praetermittere, ſcientes aut credentes, nos eam habere in poteſtate; talis vocari poteſt cogitatio coeca vel ſymbolica.

XI. Cum notio valde compoſita eſt, non poſſumus omnes ingredientes eam notiones ſimul cogitare.

XII. Vbi tamen hoc licet, vel ſaltem quantum licet cognitio oritur intuitiua.

XIII. Notionis diſtinctae primitiuae non alia datur cognitio, quam intuitiua, vt compoſitarum plerarumque cogitatio non niſi ſymbolica eſt.

XIV. Eo-

m) Dictum de iis ſupra. Extant Recueil T. II. p. 143 ſeq. et Vol. IV. Epp. p. 509 ſeqq.

XIV. Eorum, quae diſtincte cognoſcimus, ideas non percipimus, niſi quatenus cogitatione intuitiua vtimur. Et ſane contingit, vt nos ſaepe falſo credamus habere in animo ideas rerum, cum falſo ſupponimus aliquos terminos, quibus vtimur, iam a nobis fuiſſe explicatos.

XV. Saepe vocabula vtcunque intelligimus, aut nos antea intellexiſſe meminimus, quia tamen hac cogitatione coeca contenti ſumus, et reſolutionem notionum non ſatis proſequimur, fit vt lateat nos contradictio, quam forte notio compoſita inuoluit.

XVI. Ex his fluit diſcrimen inter definitionem nominalem et realem. Definitio nominalis eſt, quae notas tantum rei ab aliis diſcernendae continet; realis, ex qua conſtat rem eſſe poſſibilem. Eſt itaque definitionis realitas non arbitraria, quod volebat Hobbius, nec quaelibet notiones inter ſe poſſunt coniungi.

XVII. Definitiones nominales non ſufficiunt ad perfectam ſcientiam, niſi quando aliunde conſtat, rem definitam *eſſe poſſibilem.*

XVIII. Idea vera eſt, cum notio eſt poſſibilis, falſa cum contradictionem inuoluit.

XIX. Poſſibilitatem rei vel a priori cognoſcimus vel a poſteriori.

XX. A priori poſſibilitatem cognoſcimus, cum notionem reſoluimus in ſua requiſita, ſeu in alias notiones cognitae poſſibilitatis, nihilque in illis incompatibile eſſe ſcimus.

XXI. Fit id inter alia, cum intelligimus modum, quo res poſſit produci: vnde prae ceteris vtiles ſunt definitiones cauſſales.

XXII. A poſteriori poſſibilitatem cognoſcimus, cum rem actu exiſtere experimur, quod enim actu exiſtit vel extitit, id vtique poſſibile eſt.

XXIII. Quandocunque habetur cognitio adaequata, habetur et cognitio poſſibilitatis a priori; perducta enim analyſi ad finem, ſi nulla apparet contradictio, vtique notio poſſibilis eſt.

XXIV. Cauendum ne quis abutatur iactato principio: quicquid clare et diſtincte de re aliqua percipio, id eſt verum, ſeu de ea enuntiabile Saepe enim clara et diſtincta videntur hominibus temere iudicantibus, quae obſcura et confuſa ſunt. Inutile igitur axioma eſt, niſi adducta clari et diſtincti criteria adhibeantur, et niſi conſtet de veritate idearum.

XXV. Non contemnenda veritatis enuntiationum criteria ſunt regulae communis logicae, quibus et geometrae vtuntur, vt ſcilicet nihil admittatur pro certo; niſi accurata experientia vel firma demonſtratione probatum.

XXVI. Firma autem demonſtratio eſt, quae praeſcriptam a logica formam ſeruat; non quaſi ſemper ordinatis ſcholarum more *ſyllogiſmis* opus ſit, ſed ita ſaltem, vt argumentatio concludat vi formae.

XXVII. Itaque nec praetermittenda eſt aliqua praemiſſa neceſſaria, et omnes praetermiſſae iam ante vel demonſtratae eſſe debent, vel ſaltem inſtar hypotheſeos aſſumtae, quo caſu et concluſio hypothetica eſt.

XXVIII.

XXVIII. Commendanda ideo eſt ingenioſiſſimi Paſcalii regula, definiendos eſſe omnes terminos parumper obſcuros, et comprobandas omnes veritates parumper dubias. Quod quomodo faciendum ſit, ex attenta eorum, quae dicta ſunt, conſideratione conſtare poteſt [n].

XXIX. Omnia nos videre in Deo, vetus eſt ſententia, et ſi ſano ſenſu intelligatur, non omnino ſpernenda.

XXX. Etſi omnia in Deo videremus, neceſſe tamen eſſet, vt habeamus ideas proprias, id eſt non quaſi icunculas quasdam, ſed affectiones ſiue modificationes mentis noſtrae, reſpondentes ad id ipſum, quod in Deo perciperemus.

XXXI. Vtique aliis atque aliis cogitationibus ſubeuntibus aliqua in mente noſtra mutatio fit: rerum vero actu non cogitatarum ideae ſunt in mente noſtra, vt figura Herculis in rudi marmore.

XXXII. At in Deo non tantum neceſſe eſt actu eſſe ideam extenſionis abſolutae atque infinitae, ſed et cuiusque figurae, quae nihil aliud eſt quam extenſionis abſolutae modificatio. Tangunt haec controuerſiam Mallebranchii de origine idearum, cuius infra hiſtoriam enarrabimus. Pluribus id agit, notionesque Carteſianas Mallebranchii ſuis vel emendare vel refellere contendit in examine principiorum Mallebranchii, quod cum his comparandum eſt. Multa enim eo loco habet, quae dicta illuſtrant et amplificant.

XXXIII. Cum colores aut odores percipimus, vtique nullam aliam habemus, quam figurarum et motuum, perceptionem, ſed tam multiplicium et exiguorum, vt mens noſtra ſingulis diſtincte conſiderandis in hoc praeſenti ſuo ſtatu non ſufficiat, et proinde non animaduertat perceptionem ſuam ex ſolis figurarum et motuum minutiſſimorum perceptionibus compoſitam eſſe. Hactenus de ideis Leibnizius, qui principia ratiocinationis et cognitionis quoque in monadologia tetigit [o]. Hanc itaque, quam principia philoſophiae exhibere Leibnizius contendit, iam porro audiemus, mittemus autem in compendium, et, quae probandae aſſertionis cauſſa attulit, more noſtro omittemus, cum ea ſcire deſiderantibus principia haec philoſophiae vbique inuenire liceat.

§. XXXVII. Ita vero de elementis rerum, et quae illa conſequuntur, Leibnizius ſtatuit: *Metaphyſica Leibnizii.*

I. Monas non eſt, niſi ſubſtantia ſimplex, quae in compoſita ingreditur. Simplex dicitur quia partibus caret.

II. Ne-

n) Recueil T. II. p. 218 ſeqq.

o) Prima monadologiae ſemina ſparſit LEIBNIZIVS in Theodicea, ſed pleniora dedit lingua Gallica in Europa erudita. Latine comparuere in A. E. T. VII. Suppl. S. XI. p. 500 ſeqq. Recuſa dedit cum annotationibus Cl. CREILINGIVS, geometrice demonſtrauit HANSCHIVS vt ſupra dictum. Hiſtoriam autem quomodo ad hanc hypotheſin delatus ſit, ipſe recitat LEIBNIZIVS in Ep. ad Remondum Recueil T. II. p. 133. vbi ad Platonis, Academiae mediae et Scepticorum conſenſum prouocat.

II. Neceſſe autem eſt, dari ſubſtantias ſimplices, quia dantur compoſita, neque enim compoſitum eſt, niſi aggregatum ſimplicium. Primam fere rationem, cur ad monadas rerum omnium principia atque elementa retulerit Leibnizius, iſtis theſibus affert, nempe quia compoſita, neceſſe eſt, conſtare ex partibus ſimplicibus, ex quibus aggregatis omnia compoſita exſurgunt. Sine his enim principiis ſimplicibus nihil reale ineſſe rebus compoſitis ſtatuit. Hinc ſubſtantias ſimplices, ex quarum aggregato corporeae maſſae exſurgunt, neceſſario admittendas eſſe contendit, ſine quibus, velut veris elementis res eſſe nequeant [p]. Reliqua enim, quae in natura occurrunt, ſola eſſe phaenomena, quae inde reſultent, concluſit. „Haec elementa naturae monades appellare iuſſit virum inſigniter doctum et natura rei et veterum auctoritas. Quemadmodum enim monas, id eſt, vnitas, fons eſt et origo numeri, omnemque vim et poteſtatem eius complectitur, qui nihil aliud *eſt niſi* aggregatum vnitatum; ita et elementa iſta atque principia prima et *ſimpliciſſima* res omnes, quae ex illorum aggregatione componuntur, *conſtituunt.* Notum autem ex iis, quae *Tomo primo* de philoſophia Pythagorica *diximus* [q], monadas in huius iam ſectae doctrina principia rerum abſoluiſſe. *Sunt* quoque in monadibus Pythagorae complura, quae cum monadibus Leibnizianis conſpirant; nominis ratio, quae ἀπὸ τοῦ μένειν fluit, qua idem ſignificat, quod ſubſtantiam, nempe rem, quae ſemper ſtet, et in eadem ratione maneat, itemque multitudini opponatur: origo rerum ex monadibus deriuata; admiſſae monades velut vera elementa naturae, et principia rerum, et ſimilia. Aſt confuſas notiones ſaepenumero in deſcribendis monadibus ſequebantur Pythagorei, vnde ipſam quoque materiam monada vocare non dubitarunt, vt ſuo loco probatum [r], non ſolas ſubſtantias intellectuales: immo totum quoque chaoticum monadis rationem habere, epitheta monadi tributa produnt. Quae omnia cum vnitatum, ſiue elementorum, naturae repugnent, recte a philoſopho reiecta ſunt: qui licet nonnulla ex monadologia Pythagorica accepiſſet, vt tamen erat ingenio acutiſſimo, iſta voce tantum ad deſignanda rerum principia prima, ſimplicia atque elementa naturae vſus eſt. Conuenire autem monadas ſuas cum monadibus Pythagoricis, et ideis Platonis, quae coincidunt, ipſe vir illuſtris faſſus eſt, ſcribens ad Hanſchium [s]: *Pulcherrima ſunt multa Platonis dogmata, obiectum ſapientiae eſſe τὰ ὄντως ὄντα, ſubſtantias nempe ſimplices, quae a me monades appellantur, et ſemel exiſtentes ſemper perſtant* [t]. Verum et aliis veteris philoſophiae Graecae vocabulis ad has ſubſtantias ſimplices ſiue elementa rerum deſignanda Leibnizius vſus eſt. Vocat enim eas πρῶτα δεκτικὰ τῆς ζωῆς [u], quod primario

p) Vid. Ep. ad Bierlingium Vol. IV. p. 49. vbi monadologiam breui compendio enarrat.

q) p. 1049 ſeqq.

r) p. 1078.

s) Vol. III. Epp. p. 65.

t) Inter recentiores *Iordanum* Brunum monades in explicanda natura rerum adhibuiſſe, ex c. I. huius partis conſtat. Feciſſe autem id ſenſu Leibniziano infra probabimus.

u) loc. cit.

rio vitam ſenſumque illis et actionis vim ineſſe contenderet. Sed et atomos vocauit, aſt ſenſu a Democriti et Epicuri decretis valde diuerſo [x]. Atomos enim Democriteas et Epicureas principio rationis ſufficientis contrarias eſſe arbitrabatur [z]; eo quod duritiem naturalem et primitiuam, quae ipſis inſit, ſupponant, cuius ſufficiens ratio dari nequeat. Vnde eas quoque ab Hartſoeckero aſſertas reiecit [a]. Monades itaque atomos vocando, non atomos molis intelligendas eſſe monet [b], ſed ſubſtantiae, id eſt vnitates reales, et partibus, quibus atomi Epicuri non carent, deſtitutas, quae fontes exiſtant actionum, ſintque prima et abſoluta principia ex quibus res componantur, et in quae velut vltima elementa ſubſtantiata reſoluantur. Sed et punctis mathematicis aſſimilauit, puncta metaphyſica appellans et formas ſubſtantiales dixit, quarum conſiſtat natura in vi actiua, perceptionis et appetitus participe; qua ratione obſcuram Ariſtotelis denominationem entelechiae primae intelligendam eſſe, contendit: eiusque veram ſignificationem ſe detexiſſe ſcripſit ad PELLISSONIVM [c].

III. Vbi non dantur partes, ibi nec extenſio, nec figura, nec diuiſibilitas locum habet. Atque monades iſtae ſunt verae atomi naturae, et vt verbo dicam, elementa rerum.

IV. Neque etiam in iis metuenda eſt diſſolutio, nec vllus concipi poteſt modus, quo ſubſtantia ſimplex naturaliter interire poteſt.

V. Ex eadem ratione non datur modus, quo ſubſtantia ſimplex naturaliter oriri poteſt, quoniam non aliter niſi per compoſitionem formari poſſet.

VI. *Poſſunt itaque monades non oriri niſi in inſtanti, id eſt* per creationem, nec finiri, niſi per annihilationem.

VII. Nullo modo explicari poteſt, quomodo monas alterari aut in ſuo interiori mutari queat per creaturam quandam aliam. Neque enim ſubſtantia neque accidens in monadem quae partium mutationem non habet, forinſecus intrare poteſt.

VIII. Opus eſt tamen, vt monades habeant aliquas qualitates, alias nec entia forent.

IX. Immo opus eſt, vt monas quaelibet differat ab alia quacunque. Neque enim vnquam dantur in natura duo entia, quorum vnum ex aſſe conuenit cum altero, et vbi impoſſibile ſit, quandam reperire differentiam internam aut in denominatione interna fundatam. Ratio quam affert, illuſtris philoſophus, appellata ab eo eſt principium identitatis indiſcernibilium, quam et rationi eſſe conformem contendebat, et experientiam te-

 ſtem

x) Vid. Theſ. III. HANSCH. Theor. VII. p. 69.

z) IDEM l. c. putabat Leibnizius, etſi exiſtentia atomi molis non eſſet contra diuinam potentiam, fore tamen contra diuinam ſapientiam: non enim dari rationem ſufficientem Deum determinantem ad ſubdiuidendum hoc, non vero illud.

a) Vol. IV. Epp. p. 376 ſeqq.

b) Recueil. T. II. p. 365 ſeq. Journ. des Savans 1695. p. 453 ſeq.

c) p. m. 326.

ſtem habere affirmabat [d], quamque neglectam fuiſſe vna cum principio rationis ſufficientis dolebat, eo quod longe meliorem et ſaniorem metaphyſices faciem inducere videbat. Hoc potiſſimum principio vſus, atomorum molis inanitatem demonſtrare aggreſſus eſt. Neque tamen nouum hoc axioma eſt, ſed dudum, teſte CICERONE [e] a Stoicis aſſertum: *Dicis*, ita ille, *nihil eſſe idem, quod ſit aliud, Stoicum eſt quidem, nec admodum credibile, nullum eſſe pilum omnibus rebus talem, qualis ſit pilus alius, nullum granum.* Recentiori autem aetate IORDANVS BRVNVS, cuius plura cum monadologia Leibniziana conſpirant, ſatis luculenter [f]: *Neque eſt poſſibile in ſpecie vlla, duo omnino concordantia vel aequalia indiuidua comperire, duos, inquam hic, dies, circuitus, annos aequales atque ſimiles non ſolum pro habitudine ad alia, ſed vel etiam abſolute potentia in phyſica referre.* Vnde inter theoremata de minimo hoc quoque aſſertum iuit: *Duas figuras vel lineas in materia omnino aequales offendere, vel bis eandem repetere impoſſibile eſſe.* Quod etiam valde ſubtiliter rationibus geometricis munit. Falluntur itaque [g], qui hoc principium, ſi non tactum receptum tamen et demonſtratum primo atque in philoſophiae vſum translatum Leibnizio tribuunt. Cui tamen haec concedenda eſt gloria, quod primus fere ad demonſtrandas veritates metaphyſicas eo principio vſus ſit. Vix autem axioma hoc Clarckio oppoſuerat Leibnizius, cum is contradictionem deprehendiſſe ſibi videretur [h], eo quod ipſi ſupponenti res duas inter ſe aequales, reuera duas eſſe, non eandem, id Leibnizius conceſſerit, et tamen contenderit, vnam rem fore duobus nominibus inſignitam. Ad quae reſpondere Leibnizius morte praeuentus non potuit, eius autem partes ſuſtinuit Cl. THVMMIGIVS [i]: receperunt autem theſin poſt illuſtrem WOLFIVM [k], et HANSCHIVM [l], qui rationibus eam metaphyſicis confirmauit, etiam alii, qui cetera Leibnizianam philoſophiam non in omnibus probarunt. Vnde acute nuper cel. SAM. CHRISTIANVS HOLLMANNVS [m] monuit: *Etſi demonſtrari nequeat, impoſſibile eſſe, plures res ſingulares ita in ſingulis ſuis determinationibus conuenire inter ſe poſſe, vt nulla amplius re, quam ſolo numero, inter ſe differant; imprimis ſi a determinatione loci, ſeu ſpatii modique coëxiſtendi cum aliis rebus ſingularibus, vere exiſtentibus hic abſtrahatur: experientia tamen conſtare, adeo infinitam fere eſſe, rerum exiſtentium, imprimis materialium et corporearum varietatem, vt ne duas quidem res ſingulares eiusdem ſpeciei, deprehendere liceat, quarum determinationes omnes eodem modo vtrobique ſe habeant, et ſi vel maxime omnes eodem modo ſe habere,*

d) Recueil T. I. p. 50. 94. 95. 418. HANSCH. l. c. Theor. XIX. p. 80. BVLFINGER. Dilucid. philoſ. p. 87.

e) Qu. Acad. L. II.

f) De Minimo p. 71.

g) LVDOVICVS l. c. c. 2. §. 460. p. 357.

h) l. c. p. 156.

i) In Reſp. ad Ep. V. Clarckii.

k) Metaphyſ. germ. §. 587. p. 361.

l) l. c. p. 81.

m) Metaph. §. 255. T. I. Syſt. phil. p. 845.

re, vellemus ſupponere, vel ſolo tamen loco coëxiſtendique modo ſemper adhuc inter ſe differre. Duasque ergo pluresque res ſolo numero inter ſe differentes, non dari, neque ſi loci intuitu ſimul ſpectentur, dari poſſe. Idem a poſteriori quoque et experientia duce probatum fuit cel. HAMBERGERVS [n]. Sed redeundum in viam.

X. Omne ens creatum eſt mutationi obnoxium, et conſequenter etiam monas creata, eſtque in vnaquaque mutatio continua.

XI. Sequitur ex hactenus dictis, mutationes naturales monadum a principio interno proficiſci, propterea quod cauſſa externa in eius interius influere nequit. Et generaliter affirmare licet, vim non eſſe, niſi principium mutationum.

XII. Opus etiam eſt, vt praeter principium mutationum detur quoddam ſchema eius, quod mutatur, quod efficit, vt ita dicam, ſpecificationem ac varietatem ſubſtantiarum ſimplicium.

XIII. Inuoluere illud debet multitudinem in vnitate aut ſimplici. Omnis enim mutatio naturalis cum per gradus fiat, aliquid mutatur, et aliquid remanet, conſequenter in ſubſtantia ſimplici datur quaedam pluralitas affectionum ac relationum, quamuis partibus careat.

XIV. Status tranſiens, qui inuoluit ac repraeſentat multitudinem in vnitate ſeu ſubſtantia ſimplici, non eſt, niſi iſtud quod perceptionem appellamus, quam probe diſtinguere debemus ab apperceptione ſeu conſcientia. Nodus hic praecipuus eſt, quem inſolubilem eſſe viri docti, non illi modo, qui Leibnizianam metaphyſicam oppugnarunt, ſed illi quoque, qui cetera illi ſubſcripſerunt, faſſi ſunt. Et Leibnizius quidem adeo huic aſſerto primario fidebat, vt Carteſianos reprehenderet, quod ex neglecta perceptione, cuius nobis non ſumus conſcii, ſolos ſpiritus eſſe monades, nec dari animas brutorum, nec alias entelechias crediderint, immo ingenia peruerſa in opinione de mortalitate animarum confirmauerint. Cum autem perceptionem monadibus ſine appetitu tribuere non poſſet, vt ex theſi ſequenti conſtat, perceptionem autem per mechanicas rationes explicare impoſſibile eſſet, neceſſarium erat, eas dicere automata incorporea; quae cum perceptionem et appetitum habent, animae nomen ſuſtinere poſſint, a quibus animae brutorum hominumque ipſiusque DEI gradu tantum et perfectione diſtent. Aſt id incomprehenſibile viris eruditis paſſim viſum eſt, certe ipſe illuſtris WOLFIVS, cum metaphyſicam conderet, faſſus eſt [o], dubitare ſe hactenus, vtrum iſta monadum perceptio admittenda ſit, vnde ſola elementa rerum ſimplicia, neglectis monadibus Leibnizianis ſufficere putauit. Non excitabimus obiectiones virorum doctorum, quibus ob hoc

 aſſertum

n) Elem. phyſic. §. 209.

o) §. 598. et P. II. pag. 368. Idem faciunt Cl. KAHLE adu. Voltaerium p. 134. ENGELHARD in not. ad ANDALAE Diſput. de Monadibus p. 15.

aſſertum monadum hypotheſin prefferunt [p], tantam enim prolixitatem inſtitutum noſtrum non patitur, ſed conſuli eos iubemus; qui Leibnizii monades oppugnarunt, quorum allegandorum otium nobis fecit Cl. LVDOVICI induſtria [q]: id vnum notamus, viſum fuiſſe illis, qui elementa rerum materialium ſimplicia concedunt [r], confudiſſe virum ſummum immateriale cum ſimplici, adeoque perperam illius attributum huic tribuiſſe: cum non repugnet ſimplex eſſe, et tamen materiae, quae ex iſtis ſimplicibus componitur, affectiones habere. Ceterum ipſe HANSCHIVS [s], qui tamen Leibnizianam monadum perceptionem demonſtrare geometrice voluit, faſſus eſt, viros harum rerum quam maxime intelligentes, et quorum induſtria hactenus in euoluendis principiis Leibnizianis ſumma cum laude verſata ſit, de huius theorematis veritate determinare non audere, licet concedant, eſſe in monadibus repraeſentationem multitudinis externae: nec ipſis certum videri, vtrum repraeſentatio haec in monadibus nudis inferat *identitatem ſtatus* illarum monadum cum ſtatu animae noſtrae in ſtupore, lethargo *et profundo* ſomno: et annon in monadibus nudis poſſit concipi vis perdurans, nec perceptiua tamen, cuius mutationes non inferant *multitudinem partium, ſed graduum* et relationum externarum tantum, et tamen a perceptione proprie ſic dicta, obſcura etiam et cum nullo actu reflexo coniuncta, differant eſſentialiter?

XV. Actio principii interni, qua fit mutatio ſeu tranſitus ab vna perceptione ad alteram, appetitus appellari poteſt. Verum equidem eſt, quod appetitus non ſemper prorſus peruenire poſſit ad omnem perceptionem ad quam tendit, ſemper tamen aliquid eius obtinet, atque ad nouas perceptiones venit.

XVI. Negari tamen nequit perceptionem, et quod inde pendet, per rationes mechanicas explicari non poſſe, hoc eſt, per figuras et motum; quia partibus ſe mutuo impellentibus carent. Non itaque in ſubſtantia ſimplici reperietur aliud, hoc eſt, praeter perceptiones earumque mutationes in ea nihil datur. Atque in hoc conſiſtere debent omnes actiones internae ſubſtantiarum ſimplicium.

XVII. Nomen entelechiae imponi poſſet omnibus ſubſtantiis ſimplic*ibus* ſeu monadibus creatis, habent enim in ſe certam quandam perfectionem, *τὸ ἐντελὲς*, datur quaedam in iis ſufficientia, *αὐτάρκεια*, vi cuius actionum ſuarum internarum fontes ſunt; quaſi automata incorporea [t].

XVIII.

p) Newtonianorum obiectiones explicat VOLTAIRE Comp. Met. Leibniz. et Newtonianae c. 7. Carteſianorum ANDALA Diſſ. cit. Anti-Wolfianorum LANGIVS in Idea analytica ſyſtematis metaphyſici Wolfiani c. 1. p. 71 ſeqq. nulli ſectae addictorum; WACHTERVS in Harmonia recentiorum philoſophorum ſecum non concordante c. 3 ſeqq. p. 14 ſeqq.

q) l. c. P. II. c. 23. §. 463 ſeqq. p. 359 ſqq.

r) Vid. cel. HOLLMANN. Theol. nat. c. 1. §. 7. p. 65.

s) Theor. XXVII. p. 86.

t) Conf. Leibniziana p. 113. et Schediaſma de Notione ſubſtantiae Act. Er. 1694. p. 110. 1695. p. 145. 1698. p. 427. vbi contra Sturmium diſputat. Notionem hanc ſubſtantiae euertere aggreſſi ſunt, quotquot monadologiam oppugnarunt, maxime Carteſiani et Newtoniani, tum et Cl. CROVSAZIVS in *Prael.* de phyſicae orig. conf. Bibl. anc. et mod. T. XXIV. P. I. art. 10.

XVIII. Quod ſi animam appellare lubet, quicquid perceptionem et appetitum habet in ſenſu generali, omnes ſubſtantiae ſimplices aut monades creatae dici poſſent animae *). Enimuero cum apperceptio aliquid amplius importet, quam ſimplicem quandam perceptionem: conſultius eſt, vt nomen generale monadum et entelechiarum ſufficiat ſubſtantiis ſimplicibus, quae ſimplici perceptione gaudent *), et animae appellentur, quarum perceptio eſt magis diſtincta et cum memoria coniuncta.

XIX. In deliquio aut ſtupore, et ſomno profundo anima quoad ſenſum non differt a ſimplici monade, ſed non caret tunc omni perceptione.

XX. Quando nempe ingens adeſt exiguarum perceptionum multitudo, vbi nihil diſtincti occurrit, mens ſtupet. Iſtiusmodi ſtatum ad tempus animalibus mors conciliare valet.

XXI. Quemadmodum omnis praeſens ſubſtantiae ſimplicis ſtatus naturaliter ex praecedente conſequitur, ita vt praeſens ſit grauidus futuro;

XXII. Ita quoque cum euigilantes ab iſto ſtupore perceptionum noſtrarum conſcii ſimus, neceſſe eſt, vt aliquas immediate ante habuerimus, quamuis earum conſcii non fuerimus. Etenim perceptio naturaliter non oritur, niſi ex alia perceptione, quemadmodum motus naturaliter non oritur, niſi ex motu.

XXIII. Apparet inde, nos quando nihil diſtincti in noſtris perceptionibus habemus, in perpetuo fore ſtupore. Atque is monadarum nudarum ſtatus eſt.

XXIV. Videmus etiam, naturam dediſſe animantibus perceptiones ſublimes, dum iis organa conceſſit, quae complures radios luminis, aut complures vndulationes aëris colligunt, vt per vnionem fiant efficaces. Simile quid in odore, ſapore, et tactu etc. occurrit.

XXV. Memoria ſpeciem conſecutionis ſuppeditat animabus, quae rationem imitatur, ſed ab ea diſtingui debet. Videmus ideo animantia, dum percipiunt obiectum, quod ipſa ferit, et cuius ſimilem perceptionem antea habuere, per repraeſentationem memoriae exſpectare, quod eidem in perceptione praecedente iungebatur, et ad ſenſationes ferri ſimiles iis, quas tunc habuerant.

XXVI.

*) Non noua haec eſt hypotheſis, ſed et Platonicis nonnullis et Cabbaliſtis omnibus familiaris, qui omnem ſubſtantiam eſſe ſpiritualem i. e. animam, materiam tantum phaenomenon putant. Conf. Cl. WACHTER. l. c. p. 19 ſeqq. vbi tamen materiam ex mente *Platonis* talem dici poſſe non comprehendimus.

*) Conferri meretur cum his aſſertionibus Leibnizianis ſyſtema Campanellae de ſenſu rerum, ſupra c. 5. enarratum. Legiſſe Campanellae libros Leibnizium ex Vol. I. epp. *p.* 139. 255. et Leibnizianis p. 162. conſtat, vtrum autem perceptionem monadum a Campanella habuerit, dicere non habemus. Sufficiebat enim acutiſſimo viro harmonia regnorum DEI ſuppoſita, vt concluderet repraeſentationem quandam mundi in monadibus eſſe neceſſariam, conf. Cl. KAHLIVS adu. Voltaerium c. 8. p. 135. Ceterum iucundum hoc loco erit obſeruare, etiam GASSENDVM a perceptione rerum omnium aſſerenda non fuiſſe remotum. Quamuis enim humanam iis cognitionem recte denegari contendat, contendit tamen, propriam qua opera ſua peragant, quae homo nec norit nec poſſit moliri illis denegari non poſſe. Phyſ. S. 1. L. IV. c. 1. T. I. Opp. p. 286.

XXVI. Imaginatio fortis, quae ipſos ferit ac mouet, vel a magnitudine vel a multitudine perceptionum praecedentium proficiſcitur. Interdum enim idem eſt impreſſionis fortis, vno ictu factae, effectus, qui diuturni habitus aut perceptionum mediocrium, ſaepius repetitarum.

XXVII. Homines beſtiarum inſtar agunt, quatenus conſecutiones perceptionum, quas habent, non niſi a principio memoriae pendent, et inſtar medicorum empiricorum, qui ſimplici praxi absque theoria vtuntur.

XXVIII. Enimuero cognitio veritatum neceſſariarum et aeternarum eſt id, quod nos ab animantibus ſimplicibus diſtinguit, et rationis atque ſcientiarum compotes reddit, dum nos ad cognitionem noſtri atque DEI eleuat. Atque hoc eſt iſtud, quod in nobis anima rationalis ſiue ſpiritus appellatur [y].

XXIX. Cognitioni veritatum neceſſariarum et earum abſtractionibus acceptum referri debet, quod ad actus reflexos eleuati ſimus, quorum vi iſtud cogitamus, quod Ego, appellatur, et hoc vel iſtud in nobis eſſe conſideramus. Et inde etiam eſt, quod noſmet ipſos cogitantes de ente, de ſubſtantia cum ſimplici tum compoſita, de immateriali et ipſo DEO cogitemus, dum concipimus, quod in nobis limitatum eſt, in ipſo *ſine limitibus* exiſtere. Atque hi actus reflexi praecipua largiuntur obiecta ratiociniorum noſtrorum.

XXX. Ratiocinia noſtra duobus magnis principiis ſuperſtructa ſunt. Vnum eſt principium contradictionis, vi cuius falſum iudicamus, quod contradictionem inuoluit, et verum, quod falſo opponitur, vel contradicit.

XXXI. Alterum eſt principium rationis ſufficientis, vi cuius conſideramus, nullum factum reperiri poſſe verum, aut veram exiſtere aliquam enuntiationem, niſi adſit ratio ſufficiens, cur potius ita ſit, quam aliter, quamuis rationes iſtae ſaepiſſime nobis incognitae eſſe queant. Celeberrimum hoc principium rationis ſufficientis factum eſt in orbe philoſophico, quam primum reſuſcitatum et quaſi vita donatum ex ingenio Leibniziano prodiit. Quod non ignotum fuiſſe Sinenſibus, qui ita virtutum praecepta naturae humanae inaedificauerint, vt ratio inde ſufficiens earum conſtaret, contendit ill. WOLFIVS [z]. Nos certiori iure ad *omnium* gentilium philoſophorum, maxime Graecorum, principia philoſophica prouocari poſſe putamus, quae axiomati huic inaedificata ſunt, quaerendam omnium rerum rationem ſufficientem, cur ſint magis, quam non ſint. Hoc enim axioma illud: ex nihilo nihil fit, progenuit, cum facile intel-

y) Etiam hae theſes cum c. 20. et 21. CAMPANELLAE de Senſu rerum poſſunt comparari, aſt eas Campanellae aſſertiones olim reiiciebat LEIBNIZIVS vid. Diſſ. de Ariſtot. recentioribus conciliabili §. 12. p. 139. Tunc negabat, dari ens, quod neque extenſionis neque *cogitationis* ſit capax: agnoſcebatque in formis ſubſtantialibus eſſe appetitum et inſtinctum ſecundum Ariſtotelicos.

z) In Or. de Philoſophia Sinenſium.

intelligerent, ſi nulla ratio ſit, cur aliquid exiſtat, nihil quoque fieri atque exiſtere poſſe. Quod principium omnis aetatis gentisque philoſophos tenuiſſe, alio loco indubitatis teſtimoniis probauimus [a]. Nec obſtat, quod obiici poſſe videtur, eos omnia ad neceſſitatem quandam, contingentiae rerum oppoſitam, retuliſſe. Nam etſi hoc de plerisque, non tamen de omnibus, verum ſit [b], nihil tamen id probat aliud, quam homines hos hypotheſeos amore ſeductos eiusmodi rationem ſufficientem naturae rerum quaeſiuiſſe, quae reuera non datur, cum hoc ipſo principio veriſſimo duce facile ad id potuiſſent peruenire, vt intellexiſſent, cum res omnes contingentes quae exiſtunt, rationem ſufficientem, cur ſint, et ex ſtatu poſſibilitatis in ſtatum exiſtentiae progreſſae ſunt, in ſe non habeant, ideo quaerendam eam eſſe in alia, quae vltimam rationem extra ſeriem contingentium in ſe neceſſario habeat, quo pacto ſyſtemati tum emanatiuo, tum dualiſtico, quae omnem gentilem philoſophiam in praeceps egere, nuncium miſiſſent, et ad veram DEI notionem perueniſſent. Vidit huius rei aliquid SENECA [c], ſed ſyſtematis Stoici ineptiis deluſus, et ſeriem contingentium non recte excutiens, male ad errorem transtulit. Poſtquam enim de cauſſis rerum longam enarrationem ex mente veterum inſtituiſſet, concludit: *Sed nos nunc primam et generalem cauſſam quaerimus, haec ſimplex eſſe debet; nam et materia ſimplex eſt. Quaerimus*, quid ſit cauſſa? *ratio faciens, id eſt, Deus. Ita enim quae nunc retuli, non ſunt multae et ſingulae cauſſae, ſed ex vna pendent, ex ea, quae fuit.* Confundere in tota hac de cauſſis diſſertatione Senecam rationem ſufficientem cum cauſſa [d], manifeſtum; aſt ad illam potiſſimum reſpexiſſe, ex eo ſatis manifeſtum eſt, quod vnam cauſſam Deum ponat, eo quod rationes rerum omnium intra ſe habeat. Ratio enim ſiue cauſſa Stoicis eſt, propter quid aliud fit, cui effectum adiecerunt. Similia paſſim apud veteres deprehendi poſſent, ſi id ageremus [e]. Obſeruatum autem ipſi Leibnizio Archimedem huic principio dogma de aequilibrio corporum inaedificaſſe. Tacemus recentiores alios, praecipue inter Scholaſticos [f], qui paſſim ex hoc principio ratiocinantur. Ab Euclide vero idem ſe didiciſſe fatetur IORDANVS BRVNVS [ff]. Quibus ipſe addendus CARTESIVS [g]. Non nouum

a) Amoenit. liter. T. VIII. p. 304. conf. cel. DE BEAVSOBRE Hiſt. Manich. P. II. L. V. c. 2. p. 166 ſeqq. et GASSENDVS Phyſ. S. I. L. III. c. 1. Opp. T. I. p. 231.

b) Aliter enim Epicurus, qui, licet ſine ratione ſufficienti, contingentiae atomorum concurſum permittebat, ſecus ac factum a Democrito, qui neceſſitatem intrinſecam ſiue fatum agnoſcebat.

c) Ep. 65.

d) Id omnes omnino veteres et recentiores plerique fecerunt, ipſe LEIBNIZIVS in Diſſ. de Ariſtotele recentioribus reconciliabili, quae extat quoque Epp. Vol. II. p. 121 ſeqq. aliquoties cauſſam et rationem pro eodem habuit, vid. §. 11. p. 136.

e) Paſſim axioma hoc occurrit apud CICERONEM de Diuin. L. II. de Fin. bon. L. I. et de Fato, quo loco, quando ſcribit, contra Epicurum diſputans: „Rurſus autem, ne omnes a phyſicis irri„deamur, ſi dicamus, quicquam fieri ſine cauſſa etc. apertum facit, totam veterum phyſiologiam huic principio fuiſſe innixam. Nemo autem fortius hoc argumentum vrſit, quam LVCRETIVS L. I. qui meretur conſuli, his enim inhaerere hoc loco non licet.

f) Vid. Conimbric. T. II. p. 310.

ff) De Minimo p. 53.

g) In Reſp. ad obiect. ſec. Medit. primae p. 77. qui luculentus eſt.

nouum itaque principium eſt, nunquamue auditum, ſed ſingulari tamen explicatione non excultum, quod, niſi fallimur, primus ad conſtituendas confirmandasque veritates metaphyſicas Leibnizius adhibuit. Cum autem ratio ſufficiens, cum cauſſa neceſſaria facile confundi poſſit, hinc factum, vt axioma ſenſu recto egregium, contradictionem pateretur, quod vix e puluere protraxerat Leibnizius. Clarckius enim, cum libertatem indifferentiae ita tolli videret, hacque ratione in Deo quoque quandam neceſſitatem poni ſuſpicaretur, infringere hoc principium, negare licet totum non auderet, conſtituit. Concedebat ille [h], indubitatum quidem eſſe, nihil exiſtere ſine ratione ſufficiente exiſtentiae ſuae, nihilque exiſtere hoc magis modo, quam alio, cuius ratio ſufficiens non extet: Aſt vrgebat, in rebus in ſe indifferentibus, ſimplicem nudamque voluntatem eſſe rationem ſufficientem, vt exiſtant, vel certam exiſtendi determinationem modumque accipiant, neque hanc voluntatem opus habere, vt a cauſſa aliena determinetur: id quod ex ordine particularum formati mundi probat, quem ex ſola voluntate DEI pependiſſe ſtatuit. Oppoſuit huic arieti principium identitatis indiſcernibilium, Leibnizius [i], et inductione vſus et ratione metaphyſica, nempe quod duae res, quae diſcerni nequeant, eadem res ſint duobus nominibus, ex quibus exemplum ab ordine mundi allatum a Clarckio impoſſibile figmentum eſſe concluſit. Quibus repoſuit Clarckius [k], res duas ſibi perfecte ſimiles non tamen deſinere eſſe duas res; id quod ſpatii et temporis partibus aequalibus illuſtrat, quarum tamen momenta duo vnum non ſint, nec ſola duo nomina vnius momenti. Regeſſit ad haec quoque Leibnizius, faſſus [l], ſi duae res perfecte aequales, vt diſcerni nequeant, exiſterent, fore duas res; aſt ſupponi falſum aliquod, et a rationis principio alienum, decipique aduerſarium cum philoſophis ex vulgo, qui ſolo numero res diſcerni poſſe credant, id eſt, quia numerum habeant, ex quo errore perplexa de principio indiuiduationis diſputatio exorta ſit. Malle autem temporis et loci partes inter ſe aequales huc afferri, obſeruat, eo quod res ideales ſint, quae in abſtracto conſiderentur, quod in concerto aliter ſe habeat. Adeo vero claritate ſua lucere rationis ſufficientis principium putat illuſtris philoſophus [m], vt negari a nemine poſſe contendat, et probatione opus haud habere exiſtimet, tantae autem neceſſitatis eſſe credat, vt ſine eo neque Dei exiſtentiam probare, neque demonſtrare veritates alias maximi momenti liceat. Neque vero ſic quieuit Clarckius, ſed rem ab ouo, quod aiunt, exorſus [n], exemplum aequilibrii reiicit, quod ad ſpiritum libere ſponteque agentem applicari nequeat, quia inſtrumentum paſſiuum ſit: contenditque negata libera voluntatis, virtute eligendi ex duobus bonis aequalibus, quodcunque voluerit, negari actionum humanarum principium, agendique virtutem et confundi cum motiuis eorumque impreſſione.

h) Recueil T. I, p. 39. i) pag. 50. l) pag. 94. m) pag. 147.
k) pag. 65. n) pag 160 ſeqq.

ſione in animum, qui circa ea paſſiue ſe habeat, et qualitas perceptiua ſit, quam ſequatur facultas agendi, id eſt ſe mouendi, ex qua ſpontaneitas, et in agentibus rationalibus libertas oriatur. Et hinc omnem illum errorem profluere putat, quod principium actionis cum perceptione rationis commouentis confundatur, agensque liberum cum aequilibrio ponderis paſſiuo miſceatur. Contendit etiam, poſſe habere agens liberum rationes valde ſufficientes, quo minus ceſſet agere, quamuis nullam rationem habeat determinandi, vt hoc vel illo modo agat. Et hinc omne argumentum Leibnizii petitionem principii eſſe declarat, eo quod exempla in contrarium allata ex hoc ipſo principio refutet. Concedit autem Deum (de quo proprie diſputabatur,) licet inter duas res abſolute indifferentes et bonas aequaliter non aliam rationem determinantem quam ſuam voluntatem habeat, non carere tamen rationibus commouentibus, rationesque ſufficientes, quibus Deus commotus ex duobus aequaliter bonis et indifferentibus vnum eligat, eſſe impulſiuas ad eligendum. His Leibnizius morte praeuentus reſpondere non potuit, patet autem ex vltimo ratiocinio, rem tandem ad verborum pugnam abiiſſe. Et haec quidem viuo Leibnizio diſputata ſunt; acriter vero et ſatis vehementer de veritate principii huius Logici et Metaphyſici diſputatum eſt, cum celeberrimus Wolfius illud inter veritates metaphyſicae primarias referret [o], oſtenſoque diſcrimine inter cauſſam et rationem ſufficientem, hoc axiomate in demonſtrando, quod ſibi conceperat, aedificio metaphyſico vteretur. Ab eo enim tempore quisquis Wolfium ſequutus eſt, pro hoc principio ſtetit, illud autem antagoniſtae vehementer oppugnarunt, cuius vtriusque partis ſcripta cum adduxerit doctiſſimus LVDOVICVS [p], ad eum lectorem remittere, quam longiore digreſſione a ſcopo deducere, malumus. Addimus id vnum, metaphyſicos antiquiores rationem ſufficientem, quae a cauſſa, rationem continente diſtingui ſolet, rationem ſimpliciter, vel etiam rationem cauſſandi vocaſſe; placuiſſeque rationis ſufficientis axioma, etiam aliis a Leibnizio ſatis libere diſcedentibus, cuius exemplum dabit Cl. HOLLMANNVS [q], qui acute et perſpicue rem expoſuit, recteque poſt ipſum Leibnizium monuit, falli eos, qui putant, rationem ſufficientem non adeſſe, quando interdum nulla a nobis cognoſcitur.

XXXII. Quando veritas neceſſaria, ratio reperiri poteſt per analyſin, dum eam reſoluimus in ideas et veritates ſimpliciores, donec ad primitiuas peruentum fuerit.

XXXIII. Dantur ideae ſimplices, quarum definitiones dare non licet: dantur etiam axiomata et poſtulata, aut verbo, principia primitiua, quae probari nequeunt, nec probatione indigent, atque iſta ſunt enuntiationes identicae.

 XXXIV.

o) c. 2. §. 29. et. T. II. p. 26. Metaph. Germ. qui etiam p. 29. oſtendit, quo ſenſu eius axiomatis prima cultura tribui queat Leibnizio.

p) l. c. §. 438 ſeqq. p. 347 ſeq.

q) Metaphyſ. Part. I. cap. 4. §. 101 ſeqq. pag. 715 ſeqq.

XXXIV. Enim vero ratio ſufficiens reperiri etiam debet in veritatibus contingentibus, vel facti, hoc eſt, in ſerie rerum, quae reperitur in vniuerſo creaturarum, vbi reſolutio in rationes particulares progredi poſſet in infinitum, propter immenſam rerum naturalium varietatem et diuiſionem corporum in infinitum.

XXXV. Quemadmodum tota haec ſeries non niſi alia contingentia anteriora inuoluit, quorum vnumquodque ſimili analyſi opus habet, vbi rationem reddere voluerimus, progreſſus nil iuuat, neceſſe eſt rationem ſufficientem ſeu vltimam contingentium reperiri, quantumuis infinita ponatur.

XXXVI. Propterea quoque ratio ultima rerum in ſubſtantia quadam neceſſaria contineri debet, in qua ſeries mutationum non niſi eminenter exiſtat, tanquam in fonte ſuo.

XXXVII. Iam cum ſubſtantia iſta ſit ratio ſufficiens omnis iſtius ſeriei, quae etiam prorſus connexa eſt; non niſi vnus datur Deus, atque hic Deus ſufficit.

XXXVIII. Iudicare etiam licet, quod *ſubſtantia iſta* ſuprema, quae eſt vnica, vniuerſalis et neceſſaria, cum nihil extra ſe *habeat*, quod ab ea non dependeat, et ſimplex rerum poſſibilium ſeries exiſtat, limitum capax eſſe nequit, et omnem realitatem poſſibilem continere debet.

XXXIX. Vnde ſequitur, Deum eſſe abſolute perfectum, cum perfectio non ſit, niſi magnitudo realitatis poſitiuae, praeciſe ſumta, ſepoſitis rerum limitationibus.

XL. Sequitur hinc etiam, creaturas habere perfectiones ſuas ab influxu DEI, ſed imperfectiones a propria natura, eſſentiae ſine limitibus incapaci. In eo enim a Deo diſtinguuntur.

XLI. Verum etiam eſt, in Deo non modo eſſe fontem exiſtentiarum, verum etiam eſſentiarum, quatenus reales ſunt, aut eius, quod in poſſibilitate reale eſt. Propterea intellectus Dei eſt regio veritatum aeternarum aut idearum, vnde dependent, et ſine ipſo nihil realitatis foret in poſſibilitatibus, et nihil non modo exiſteret, ſed nihil etiam opus foret.

XLII. Etenim opus eſt, vt ſi quid realitatis in eſſentiis aut *poſſibilitatibus*, aut potius in veritatibus aeternis fuerit, haec realitas fundetur in aliqua re exiſtente et actuali, et conſequenter in exiſtentia *entis* neceſſarii, in quo includit eſſentia exiſtentiam, aut in quo ſufficit eſſe poſſibile, vt ſit actuale.

XLIII. Ita Deus ſolus, ſeu ens neceſſarium hoc priuilegio gaudet, quod neceſſario exiſtat, ſi poſſibilis eſt. Et quemadmodum nihil poſſibilitatem eius impedit, quod limitum expers, nec vllam negationem, conſequenter nec contradictionem inuoluit, hoc *vnum* ſufficit, ad cognoſcendam exiſtentiam Dei a priori. Nos eam quoque probauimus per realita-

realitatem veritatum aeternarum. Emendauiſſe hac ratione Leibnizium argumentum Carteſii ab idea Dei pro eius exiſtentia petitum ſupra in eius vita diximus. Saepius hanc demonſtrationem DEI a priori repetiit Leibnizius [r].

XLIV. Enim vero eandem iam probabimus a poſteriori, quia ſcilicet res contingentes exiſtunt, quae rationem vltimam, ſeu ſufficientem habere nequeunt, niſi in ente neceſſario, quod rationem exiſtentiae ſuae in ſe ipſo habet.

XLV. Nihilominus tamen cum nonnullis nobis imaginari non debemus, veritates aeternas, cum a Deo dependeant, arbitrarias eſſe, et a voluntate ipſius pendere, quemadmodum Carteſius et poſtea Poiretus ſtatuit. Id verum non eſt, niſi de veritatibus contingentibus, cum e contrario neceſſariae dependeant ab intellectu eius et ſint obiectum eius internum. Diximus de hoc dogmate Carteſii ſuo loco. Probe autem attendendum eſt ad verba Carteſii, et integram eius hypotheſin, affirmationem atque negationem ad voluntatem referentem, quando ita pronuntiat [s]: *Quantum ad veritates aeternas, dico iterum, illas tantum eſſe veras aut poſſibiles, quia Deus illas veras et poſſibiles cognoſcit, non autem contra veras a Deo cognoſci, quaſi independenter ab illo ſint verae.* Aſt vrgebat contra haec Leibnizius, poſſibilia praeſupponi, ſi electionis libertas in rebus producendis aſſerenda ſit, cum electionis nulla ratio ſit, vbi vnum tantum poſſibile ſit [ſ]. Ex quo concludebat, male ad Dei voluntatem in quaeſtione de poſſibili et neceſſario recurri [t].

XLVI. Deus ſolus eſt vnitas primitiua ſeu ſubſtantia ſimplex, originaria, cuius productiones ſint omnes monades creatae aut deriuatiuae et naſcuntur, vt ita loquar, per continuas diuinitatis fulgurationes per receptiuitatem creaturae limitatas, cui eſſentiale eſt, eſſe limitatum. Primarium hoc exiſtentiae et naturae rerum contingentium atque finitarum fundamentum eſt, quod viro ſummo ponere placuit, vt et omnium rerum exiſtentiam a Dei voluntate dependere oſtenderet, et accepiſſe eſſentiam atque naturam ex ideis in intellectu diuino praeſentibus doceret. Id quod a Platone eum mutuum accepiſſe, licet emendatum et ſenſu magis philoſophico pronuntiatum, nec ipſe negat [v], nec inficias iuerit, quisquis Platoniſmi paulo eſt peritior. Aſt, vt verum fateamur, vellemus, vt diſtinctius clariusque vir illuſtris in aſſertione hac loqui, quam incerta et ambigua loquutione veterum errores, a quibus eum alienum fuiſſe faciliime nobis perſuaderi patimur, palliare voluiſſe videri maluiſſet. Ipſa enim haec aſſertio idem prorſus, ſi verba ſpectes, dicit, quod ſyſtema emanati-

r) Vid. Med. de veritate et ideis A. E, 1684.
s) P. I. princ. phil. §. 33. 34. p. 9.
ſ) Theodicée §. 235.
t) Conferendus autem ipſe POIRETVS Cogitation. L. II. c. 10. §. 5.
v) In Epiſt. ad Hanſchium l. c.

uum Alexandrinorum, Cabballiſtarum, et quicunque ex orientali et Platonica ſchola prodierunt, inculcat, ex Deo ſubſtantia prima per fulgurationes diuini luminis prodiiſſe, id eſt emanaſſe res omnes, et naturam ſuam limitationis carceribus circumſcriptam ex ideis in intellectu diuino latentibus, et in diuina natura neceſſario exiſtentibus, ſed voluntate DEI, vt extra ipſum exiſterent, productis, accepiſſe. Quo pacto res omnes ratione exiſtentiae quidem ſola DEI voluntate fuiſſe productas non negarunt, et, quod Hierocles * monuit, ex materia non praeiacente ſola voluntate DEI fuiſſe formatas aſſeruerunt: aſt ipſam tamen eſſentiam rerum, ex DEI eſſentia velut ſubiecto et fonte ſuo fluxiſſe, adeoque non niſi limitatione et emanationis ordine a Deo differre ſtatuerunt. Quem deiſmi vel pantheiſmi errorem Leibnizio affricare eo magis iniquum putamus, quo magis is rerum eſſentias in poſſibilitate poſuit, quae obiectiue tantum in Deo ſunt, nempe conſiderato intellectu diuino, qui circa eas verſatur, quae ad emanationem non ſufficiunt. Sed paulo diſtinctius pronuntiandum, et aſſerta ab hac ψευδερμηνέια munienda erant. Vnde prudentius et circumſpectius definiuit §. VIII. Cauſſae Dei: *Actualia dependent a Deo, tum in exiſtendo, tum in agendo, nec tantum ab intellectu eius, ſed etiam a voluntate. Et quidem in exiſtendo, dum omnes res a Deo libere ſunt creatae, atque etiam a Deo conſeruantur; neque male docetur, conſeruationem diuinam eſſe continuatam creationem, vt radius continue a ſole prodit: ETSI CREATVRAE NEQVE EX DEI ESSENTIA, NEQVE NECESSARIO PROMANENT.* Ex his itaque theſis allata intelligenda et ſecundum rectos ſenſus explicanda eſt.

XLVII. Datur in Deo potentia, quae eſt fons omnium, deinde cognitio, quae continet idearum ſchema, et tandem voluntas, quae mutationes efficit, ſeu productionem ſecundum principium melioris.

XLVIII. Atque hoc eſt iſtud, quod reſpondet ei, quod in monadibus creatis facit ſubiectum ſeu baſin facultatis perceptiuae et appetitiuae. Sed in Deo haec attributa ſunt abſolute infinita, aut perfecta, in monadibus creatis non ſunt, niſi limitationes, pro menſura perfectionis, quam habent.

XLIX. Creatura dicitur agere extra ſe, quatenus habet perfectionem, et pati ab alia, quatenus eſt imperfecta. Ita monadi actionem tribuimus, quatenus habet perceptiones diſtinctas, et paſſiones quatenus confuſas habet.

L. Et vna creatura perfectior eſt altera in eo, quod reperiamus in ea, quod inſeruit rationi reddendae in eo, quod in altera contingit, et propterea dicimus, quod in alteram agat.

LI. Sed

*) De Fato apud Photium cod. 241.

LI. *Sed* in ſubſtantiis ſimplicibus influxus vnius monadis in alteram tantum idealis eſt, qui effectum ſortiri nequit, niſi Deo interueniente, quatenus in ideis Dei vna monas cum ratione poſtulat, vt Deus ordinans ceteras, in principio rerum ipſius rationem habeat. Quoniam enim monas vna phyſice influere nequit in interius alterius; aliud non datur medium, per quod vna ab altera dependere valeat.

LII. Atque ideo actiones et paſſiones creaturarum mutuae ſunt. Deus enim duas ſubſtantias ſimplices inter ſe comparans, in vna qualibet rationes deprehendit, quibus obligatur vnam aptare alteri, et conſequenter id, quod actiuum eſt, quatenus certo reſpectu paſſiuum ſecundum alium conſiderandi modum, actiuum nempe, quatenus id, quod diſtincte in eo cognoſcitur, inſeruit rationi reddendae de eo, quod in alia contingit, et paſſiuum, quatenus ratio de eo, quod in ipſa contingit, reperitur in eo, quod diſtincte cognoſcitur in altera.

LIII. Quemadmodum vero infinita ſunt vniuerſa poſſibilia in ideis Dei, et eorum non niſi vnicum exiſtere poteſt: ita neceſſe eſt, dari rationem ſufficientem electionis diuinae, quae Deum ad vnum potius, quam ad alterum determinat.

LIV. Atque haec reperiri nequit, niſi in gradibus perfectionis, quam hi mundi continent, cum quoduis poſſibile habeat ius praetendendi exiſtentiam pro ratione perfectionis, quam inuoluit.

LV. Atque id ipſum cauſſa eſt exiſtentiae melioris, quod Deus vi ſapientiae cognoſcit, vi bonitatis eligit, vi potentiae producit. Eſt haec *theſis principium et fundamentum celeberrimae illius aſſertionis de optimo mundo a Deo electo, quae ſectatoribus Leibnizii pulcherrimus eius foetus viſus eſt, immo nonnullis quoque, quibus tamen incerta theſis creditur, talis tamen iudicatur, quae omnium pulcherrime DEVM extollat: aſt quam eius aduerſarii neceſſitatem quandam ineuitabilem et libertati ac perfectioni diuinae inimicam inuoluere conqueſti ſunt: quo nomine Optimiſmum hunc, quem vocant Triuoltienſes velut Deiſmo vicinum condemnauiſſe, ſupra annotauimus. De quo tamen infra commodo magis loco dicemus.*

LVI. Huic adaptationi rerum omnium creatarum ad vnamquamque, et vniuſcuiusque ad ceteras omnes tribuendum, quod quaelibet ſubſtantia ſimplex habeat reſpectus, quibus exprimuntur ceterae omnes, et per conſequens ſpeculum viuum perpetuum vniuerſi ſit. Etiam haec ex *κυρίαις δόξαις* Leibnizii eſt, in recentiſſimi temporis controuerſiis valde agitata, eo quod idealiſtis fauere vir ſummus videretur. Quod vtrum ita ſe habeat, hic definiendi locus haud eſt, qui non controuerſias, ſed hiſtoriam ſcribimus. Cuius gratia id potius obſeruamus, ineunte iam ſeculo XVI ſimilem hypotheſin affirmauiſſe Carolum Bouillum, philoſophum Gallum, profundae meditationis virum. Inter eius enim opera

primo

primo loco extat liber *de Intellectu angelico et humano, et vtriusque ſpeculari natura et illuſtratione a Deo, ita vt hominis intellectus, ſenſu poſterior lunam, angelicus prior, ſolem referat, et intellectus ſit vnitas memoriae, memoria vero vnitas intellectus.* Aſt quae ille habet, ex Pythagoreis hypotheſibus orta ſunt, vt ex eius libro *de Senſibilibus* patet.

LVII. Et ſicut eadem vrbs, ex diuerſis locis ſpectata alia apparet, et optice quaſi multiplicatur, ita ſimiliter accidit, vt propter multitudinem infinitam ſubſtantiarum ſimplicium dentur quaſi totidem differentia vniuerſa, quae tamen non ſunt, niſi ſcenographicae repraeſentationes vnici ſecundum differentia puncta viſus vniuscuiusque monadis.

LVIII. Atque hoc ipſum medium eſt obtinendi tantum varietatis, quantum poſſibile, ſed cum maximo ordine, qui fieri poteſt, hoc eſt, medium obtinendi tantum perfectionis, quantum poſſibile.

LIX. Neque etiam alia datur, quam haec hypotheſis, quae prout fieri debet, magnitudinem DEI eleuat.

LX. Ceterum ex eo, quod modo retuli, de rationibus a priori, videmus, cum res aliter ſe habere nequeant, quoniam Deus, totum ordinans, reſpexit ad quamlibet partem et imprimis ad vnamquamque monadem, cuius natura cum ſit repraeſentatiua, nihil eſt, quod eam limitare poſſet ad vnam tantum rerum repraeſentandam, quanquam verum ſit, quod haec repraeſentatio non ſit niſi confuſa, reſpectu partium vniuerſi, nec diſtincta eſſe poſſit, niſi quoad exiguam rerum partem, hoc eſt, earum, quae aut propiores ſunt, aut maiores reſpectu vniuscuiusque monadis, alias quaelibet monas foret aliqua diuinitas. Non in obiecto, ſed in modificatione cognitionis obiecti monades limitatae ſunt. Omnes confuſe ad infinitum tendunt, ſed limitantur et diſtinguuntur per gradus perceptionum diſtinctarum.

LXI. Atque in eo compoſitae cum ſimplicibus conueniunt. Quoniam enim omnia plena ſunt, et per conſequens omnis materia connexa, et quemadmodum in pleno omnis motus effectum quendam ſortitur in corporibus diſtantibus, pro ratione diſtantiae, ita vt vnumquodque corpus non modo afficiatur ab iis, quae ipſum tangunt, et quodammodo percipiat, quod ipſis accidit, verum etiam mediantibus ipſis adhuc percipiat ea, quae prima tangunt, a quibus ipſum immediate tangitur: ideo inde ſequitur, hanc communicationem procedere ad quamlibet diſtantiam. Et per conſequens omne corpus ab omni eo afficitur, quod in vniuerſo accidit, ita vt is, qui omnia perſpicit, in vnoque legere poſſit, quod per totum accidit, immo etiam, quod iam factum aut adhuc futurum, in praeſenti obſeruans, quidquid tam ſecundum tempus, quam ſecundum ſpatium elongatur.

LXII.

LXII. Enimuero anima in ſe ipſa legere nequit, niſi quod diſtincte in ea repraeſentatur non omnes ſuas perceptiones vna euoluere valet, quoniam ad infinitum tendunt.

LXIII. Quamuis itaque quaelibet monas creata totum vniuerſum repraeſentet, multo tamen diſtinctius repraeſentat corpus, quod ipſi peculiari ratione adaptatum eſt, et cuius entelechia exiſtit. Et ſicuti hoc corpus exprimit totum vniuerſum per connexionem omnis materiae in pleno, ita etiam anima totum vniuerſum repraeſentat, dum repraeſentat hoc corpus, quod ad ipſam ſpectat peculiari quadam ratione.

LXIV. Corpus ſpectans ad monadem, cuius entelechia vel anima exiſtit, conſtituit cum entelechia id, quod viuens appellatur, et cum anima id, quod animal ſalutatur.

LXV. Eſt vero corpus viuentis vel animalis ſemper organicum. Etenim cum quaelibet monas ſit ſpeculum vniuerſi ſuo modo, et vniuerſum perfecto ordine gaudeat, ordo etiam eſſe debet in repraeſentante, hoc eſt, in perceptionibus animae, et per conſequens in corporibus, ſecundum quae vniuerſum in eis repraeſentatur.

LXVI. Ita quodlibet corpus organicum viuentis eſt ſpecies machinae diuinae, aut automati naturalis, quod omnia automata artificialia infinitis modis antecellit, etc.

LXVII. Et fieri potuit, vt auctor naturae hoc artificium diuinum et prorſus mirabile in praxin deduceret, quia portio quaelibet materiae non modo diuiſibilis in infinitum, ſicuti veteres agnouere, verum etiam actu ſubdiuiſae in infinitum, qualibet parte peculiari motu gaudente alias fieri haud quaquam poſſet, vt quaelibet portio materiae totum exprimeret vniuerſum.

LXVIII. Liquet inde, in minima portione materiae dari mundum creaturarum viuentium animalium, entelechiarum, animarum etc.

LXIX. Ita nihil incultum, nihil ſterile, nihil mortuum datur in vniuerſo, nullum chaos, nulla confuſio, niſi ad apparentiam.

LXX. Videmus hinc, quodlibet corpus viuum habere entelechiam, vnam dominantem, quae eſt anima in animali, ſed membra huius corporis viuentis plena ſunt aliis viuentibus, plantis, animalibus, quorum vnumquodque iterum ſuam habet entelechiam ſeu animam dominantem.

LXXI. Omnia corpora riuorum inſtar in perpetuo ſunt fluxu et partes aliae continuo ingrediuntur aliae egrediuntur. Vetuſtiſſima haec phyſicorum fere omnium hypotheſis, aſſerta a theogoniarum ſcriptoribus, Thalete, Platone, Stoicis, Heraclito, Democrito, Epicuro, Scepticis, aliisque nec recentioribus ante Leibnizium ignota, ex quibus imprimis, qui toties cum Leibnizio concordat, IORDANVS BRVNVS [y], *nihil*

y) De Minimo p. 72.

nihil variabile dixit *atque compoſitum in duobus temporum momentis, eisdem prorſus partibus eodemque partium ordine conſiſtere, cum effluxus influxusque atomorum in omnibus huiusmodi ſit continuus.* Quae ita ad animam hominis, quam atomam naturam, et monada ipſe quoque vocat, transfert:

Ergo atomam tantum naturam dixeris eſſe,
Perpetuo cuius nulla aut propria vna figura eſt.
Ergo natura eſt animi diuina reperta,
Quam non alteritas non paſſio conficit vlla,
Quaeque vt ſub fato eſt obnoxia compoſitique
In partem veniens, momento vix manet vno.
Sorte affecta pari, numerique vno ordine perſtat.
Quotquot enim fiunt, mutantur lapſa ruuntque,
Continue ad aliud atque aliud, non entia credes
Atqui naturam in ſpecie meditando perenni
Vnam cui conformari, ſeruareque temet
Conſimilem debes, conſortem te eſſe deorum
Comperies vitae, et dices: ſubſtantia noſtra haec.

Referre ſe autem omnem ſubſtantiam ad atomum (non molis, ſed natu-
„rae, vt ipſe quoque vocat,) in ſequentibus prolixe docet, vbi non ani-
„mam modo in organico corpore commemorat, ſed eam quoque, quae eſt
„in toto vitae telluris horizonte; a qua ad animos in horizonte maiori, et
„animum animorum Deum aſcendit. Cuilibet autem animae, ſiue mona-
„di atomoue, quae ſynonyma ſunt apud Brunum, ſuam eſſe, quam agno-
„ſcat materiam, aſſerit, et in eo illius naturam conſtare ait, quod com-
„poſitionem intrinſecam non habeat, et quod, cum non ſit, id fiat non
„per modum diſſolutionis ſeu diuiſionis, impropriiſſime autem generari
„dicatur vel corrumpi, ea praeſertim, quae proprie intrinſecaque natura
„aeterna, immortalia, incomponibilia, indiſſolubilia, animae, Dii,
„Deus.“ Haec Brunus. Cuius monadologia meretur a viro quodam docto et laboris moleſti patiente ex ſcriptis eius colligi, et cum monadologia Leibniziana comparari. Verum haec ὡς ἐν παρόδῳ.

LXXII. Anima non mutat corpus niſi ſenſim ſenſimque et per gradus, ita vt nunquam omnibus ſuis organis vno quaſi ictu priuetur. Et dantur ſaepius metamorphoſes in animalibus, ſed nunquam metempſychoſis ſeu transmigratio animarum locum habet, neque enim dantur animae prorſus ſeparatae. Etiam hoc ex veteri philoſophia translatum, quae per omnes fere ſectas ὄχημα et εἴδωλον animae tribuebat, vt ſuis locis probatum.

LXXIII. Atque ideo etiam nulla datur generatio, nec mors perfecta, rigoroſe loquendo. Sunt enim euolutiones et accretiones, quas generationes vocamus; quemadmodum inuolutiones et diminutiones, quod mor-

tem

tem appellamus [z]. Etiam hoc veteribus multoties aſſertum, nempe quod ex fluxu materiae perpetuo aliter conſtare non poſſet, vt ex iis, quae *Tomo primo* paſſim dicta ſunt, liquere poteſt.

LXXIV. Quia hodie obſeruationibus compertum eſt, corpora organica naturae nunquam ex chao ſeu putrefactione prodire, ſed conſtanter per ſemina, in quibus ſine omni dubio datur quaedam praeformatio; hinc concluditur, corpus non modo organicum iam praeextitiſſe ante conceptionem, ſed etiam animam in hoc corpore, h. e. animal ipſum. Et per conceptionem animal iſtud tantummodo diſponitur ad magnam quandam transformationem, vt fiat animal alterius ſpeciei. Nititur vtraque hypotheſis praeſuppoſito, ſtamina corporum ab initio rerum efformata praeexiſtere, vnde ſequitur, habere quoque ea animas ſuas ſeu entelechias, quibus informentur. Aſt haud leuibus illa ſententia a magnis viris premi ſolet difficultatibus [a], vnde ipſa quoque ratio adducta pro animarum exiſtentia cuius generis ponderisque ſit, dignoſci poteſt. Quae tamen nobis aliud agentibus, hoc loco curae haud ſunt; id vero monendus lector, caueat, ne hanc Leibnizianam praeexiſtentiam animarum, quae ſuo modo H. Moro [b] et Andr. Planero [c] quoque placuit, confundat cum veterum theologorum phyſicorumque Graecorum, immo eorum omnium, qui μετεμψύχωσιν aſſerebant, animorum praeexiſtentia. Hi enim animas certo numero creatas corpori, poſtea demum efformando, in matris vtero immitti ſtatuebant. Illi euolutionem et ſtaminum et animarum, atque translationem in alium perfectionis gradum, v. c. ex ſtatu bruto in ſenſitiuum, et ex hoc in rationalem aſſerunt. Quo iure vel veriſimilitudine? dicere hoc loco, nihil attinet.

LXXV. Animalia, quorum nonnulla eleuantur ad gradum maximorum animantium, ope conceptionis, appellari poſſunt ſpermatica, ſed ea, quae ſpeciem non mutant, naſcuntur, multiplicantur, et deſtruuntur, quemadmodum animalia magna. Paruus admodum numerus eſt electorum, qui ad theatrum maius progrediuntur.

LXXVI. Si animal nunquam naturaliter incipit, nec vnquam naturaliter finiri debet: et non modo nulla datur generatio, verum etiam nulla deſtructio totalis, ſeu mors rigoroſe ſumta. Atque ratiocinia iſta a poſteriori deſumta, cum illis a priori deductis optime concordant.

LXXVII. Ita aſſerere licet, non modo animam, mundi indeſtructibilis ſpeculum, eſſe indeſtructibilem, verum etiam animal ipſum, quamuis machina ipſius ſaepius ex parte pereat, et inuolucra organica relinquat, vel capiat. Nouerat Leibnizius, vt veterem philoſophiam apprime didicerat, et intelligebat, veteribus hoc ſyſtema indeſtructibilitatis, ita enim

 com-

z) Conf. Recueil T. II. p. 283. illuſtris BVLFINGERVS Dilucid. phil. S. III. c. 5. §. 317. p. 397.

a) Conf. quos laudat praeſtantiſſimus HOLLMANNVS Phyſ. P. II. c. 4. §. 517. p. 629.

b) Opp. phil. T. II. p. 365 ſeqq.

c) In Diſſ. de propagat. animae humanae pr. V. p. 41.

compendii cauſſa vocabat, non fuiſſe ignotum. Vt igitur ſententiae valde paradoxae et inuidiam toti hypotheſi conflare aptae auctoritatem conciliaret, ad veterum conſenſum prouocauit. Teſtem autem produxit Leibnizius auctorem libri *de Diaeta*, qui HIPPOCRATI tribui ſolet, verius autem a diſcipulo quodam Hippocraticis ſententiis innutrito profectus eſt. Is vbi τὰ ζῶα, ex igne et aqua conſtare dixiſſet, quorum ille omnia per omnia moueret, haec omnia per omnia nutriret, id eſt, ille actiuum, haec paſſiuum principium ſuppeditaret, addit: „Particulatim „vtrumque ſuperare et ſuperari ad ſummum et minimum, quantum eius „fieri poſſit; nunquam autem ſimul in eodem conſiſtere, ſed ſemper alte„rari; nullum enim omnino corpus perire, neque fieri quod prius non „erat, verum permixta et diſcreta alterari: homines autem putare, hoc „quidem ex orco in lucem auctum generari, illud vero ex luce in orcum „imminutum perire ac corrumpi. Oculis autem magis credere oportere „quam opinionibus: ſed animal neque mori poſſibile eſſe neque genera„ri, ſed augeri omnia et minui ad ſummum et ad minimum, quantum „eius fieri poſſit. Generari autem idem eſſe ac perire ſiue corrumpi, nem„pe commiſceri et ſecerni: vnumquodque ad omnia et omnia ad vnum„quodque idem eſſe; ſeorſim autem omnia et diuina et humana ſurſum „ac deorſum viciſſitudinem habere, ac tranſire; et haec fieri per diuinam „neceſſitatem; accedentibus autem illis huc, his vero illic, et inter ſe „(igni nempe et aqua) permixtis deſtinatum fatum explere et ad maius et „ad minus: corruptionem vero omnibus mutuo inter ſe eſſe, maiori a „minore, et minori a maiori: et augeſcere maius a minore: reliqua „autem omnia et hominis animam et corpus velut animam ornari ac „gubernari etc.“ Diſplicuit cl. DES MAIZEAVX.[d] haec comparatio, qui ſeductum a Cornarii verſione Dacierium et ab eo Leibnizium de generatione et morte animalium haec perperam intellexiſſe contendit, cum ζῶα hoc loco nihil aliud ſint niſi entia omnia, quae ſunt, creſcunt, diminuuntur, ſoluuntur etc. quae ſenſu populari ζῶα appellentur. Hinc nihil aliud velle auctorem putat, quam falſum eſſe plebis praeiudicium, res recens apparentes naſci aut incipere exiſtere, vel diſparentes eſſe ceſſare, nam cum mundus quaedam entium particularium congeries ſit, non poſſe aliquid perire ſine vniuerſi detrimento: adeoque entia haec generationem et deſtructionem proprie non pati, ſed conſtare omnia commixtione, compoſitione, incrementis, vnione, modificatione, diminutione, ſeparatione, et ſic porro, et hoc naſci, hoc perire eſſe. Haec nihil facere putat ad ſyſtema indeſtructibilitatis a Leibnizio animabus vindicatum. Nobis ſatis leuis haec Leibnizii cenſura videtur, vbi etiam concedamus, τὰ ζῶα non animantia, ſed entia in mundo omnia ſignificare, quod tamen nondum vir doctus euicit. Cum enim ex hypotheſi Leibnizii res compoſitae in mundo omnes, ex ſimpliciſſimis entibus ſiue monadibus

d) Recueil T. II. p. 371 ſeqq.

dibus conſtent, quarum aggregatio nouam ſubſtantiam non producat, ſed phaenomenon materiae; adeoque rebus omnino omnibus ſuae animae inſint, quae alterari mutarique nequeant, licet modificationes patiantur; recte ex mente illuſtris viri τὰ ζῶα in allato loco comparantur cum monadibus, quae vitae cauſſam, animam, in ſe habent, quaeque ex eadem ratione perire non poſſunt; quia cum ſemel eſſe coeperint mutationis omnis expertes perſtant, adeoque iſtam monadatorum congeries vbi apparet, non nouam entium viuentium exiſtentiam innuere poteſt, id eſt generationem, ſed modo nouum φαινόμενον exſurgens ex transformatione ſtatus etc. Verum ipſum auctoris veteris ſyſtema intuentes, quod et *Tomo primo* [e] ex hoc loco adduximus, deprehendimus, eum de natura hominis et qualitatum tum corporis tum animi differere, et imprimis haec ad Heracliti philoſophiam exigere, ſecundum quam praeter particulas ignis nihil certum fixumque manet, reliqua ἄνω καὶ κάτω, ſiue diuina ſunt, ſiue humana, adeoque etiam ipſa anima hominis, inter ſe mutuo mutantur alteranturque: diſerte enim ait, de hac naturae lege: Ὁ νόμος τῇ φύσει περὶ τούτων ἐναντίος, χωρὶς δὲ πάντα καὶ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα (adeoque non entia tantum in genere) ἄνω καὶ κάτω ἀμειβόμενος. Quae obſcuriſſima verba nemo intelliget, niſi Heracliti philoſophiam conſuluerit. Aſt ille, teſte SEXTO EMPIRICO [f] ſtatuebat: et vitam et mortem eſſe cum viuimus et morimur, nam cum viuimus mortuas eſſe noſtras animas, et in nobis ſepultas, cum autem morimur reuiuiſcere, et viuere: *itemque mori et viuere perinde eſſe, quoduis enim mutari in ſuum contrarium: nempe ob naturalem ignis mundani eiusque mutationum per rarefactionem et condenſationem legem*, qua res omnes modificationem accipiant, nec vitam nec mortem, ſed alterationem dari, idque ad homines aeque pertinere. Recte itaque hactenus Leibnizius hunc ſcriptorem veterem Heracliti principia ſequentem in partes vocauit, poteratque ipſum Heraclitum aduocare, quem idem ſtatuiſſe ſuo loco luculenter, niſi fallimur, demonſtrauimus. Aſt, vt ingenue quoque fateamur, ob aliam longe rationem pro Leibnizii monadibus hic locus non adeo militat. Nempe tantum abeſt, vt principia ſimpliciſſima, ſtabilia, ſubſtantialia, vitam animamque habentia ſtatuerit Heraclitus, quique ex eius ſchola progreſſi ſunt Hippocratici diſcipuli, ex parte Heracliteae phyſiologiae adhaerentes, vt potius naturis Pythagoreorum ſtabilibus ſiue monadibus, τμήματα illa ſiue particulas ignis ſubtiliſſimas opponerent [g], quae ſemper eſſent in fluxu, vnde animam quoque perpetuo fluere et κίνησιν eſſe Heraclitus ſtatuit, vt *Tomo primo* demonſtratum. Non itaque entia viuentia, animata, ſimplicia durant, et nouis tantum modificationibus prodeunt, ſuntque indeſtructibilia, ſed potius nihil prorſus habent ſtabile ſemperque mutantur, funduntur, alterantur, nec, ſi hos homines ſequeris, monades exiſtere poſſunt, cum ipſae animae ex mobilibus ignis particu-

e) p. 1226. f) Pyrrh. hyp. L. III. S. 230. g) Demonſtratum id l. c. p. 1218.

particulis conſtantes eiusmodi mutationi ſint obnoxiae. Quae in aprico ponunt, ingens inter illud Hippocratici ſcriptoris et inter Leibnizii ſyſtema diſcrimen intercedere. Quod ſi ex veteribus ſyſtemati indeſtructibilitatis quaerenda eſſet auctoritas, rectius ad Apollonium Tyaneum prouocare liceret, is enim diſerte [h]: „Nulla omnino res interit, niſi in „ſpeciem; quemadmodum nec gignitur quicquam, niſi ſpecie. Vbi „enim aliquid ex ſtatu eſſentiae in naturae ſtatum tranſit, id generatio „videtur, mors contra, vbi ex ſtatu naturae ad ſtatum eſſentiae redit. „Cum interea vere nihil generetur, aut corrumpatur, ſed tantum con„ſpicuum ſit modo, modo conſpectui ſubducatur rurſum, illud quidem „propter materiae craſſitiem, haec vero propter eſſentiae tenuitatem, „quae ſemper eadem eſt, motu tantum et quiete differt.“ Sed et reliqua legenda ſunt, quae apertum faciunt, ſecundum Appollonium nec generationem nec mortem proprie dictam dari. Et poteſt haec Tyanenſis philoſophi explicatio eo magis videri affinis hypotheſi Leibnizianae, quia ex Pythagoreis fuit, ſecundum quos ideae, ſiue rerum eſſentiae, quas cum monadibus ſuis conſpirare faſſus eſt Leibnizius, aeternae, ſimplices, immutabiles ſunt, aſt accedente materiae conformatione viſibiles fiunt, non vero demum oriri incipiunt. Quo ſenſu Apollonii verba explicuit B. Gottfridvs Olearivs [i]. Aſt, vt, quo ſumus candore, verum fateamur, et falſa haec eſt explicatio, vt *Tomo ſecundo* demonſtratum, et Spinoziſticam magis eſſentiae modificationem, quam Leibnizianam praeexiſtentiam iſta Apollonii verba innuunt: qua inuidia virum optimum, ab hac impietate alienum onerare nolumus. Interim ex adductis locis certum eſt, veteres haud paucos mortem et generationem tantum inter φαινόμενα retuliſſe, licet eius rationem ſecundum diuerſa ſyſtemata diuerſe explicuerint. Illud autem verum, quotquot monades, atomos, elementa ſimplicia etc. poſuerunt, ea ſtatuiſſe indeſtructibilia, et mutationes tantum ad particularum modificationes retuliſſe.

LXXVIII. Ex his principiis, explicari poteſt vnio, aut potius conformitas animae ac corporis organici. Anima ſuas ſequitur leges, et corpus itidem ſuas: conueniunt vero inter ſe vi harmoniae inter omnes ſubſtantias praeſtabilitae, quoniam omnes ſunt repraeſentationes vniuerſi.

LXXIX. Animae agunt ſecundum leges cauſſarum finalium per appetitiones, fines et media; corpora agunt ſecundum leges cauſſarum efficientium, ſeu motuum. Et duo regna, alterum nempe cauſſarum efficientium, alterum cauſſarum finalium harmonica ſunt inter ſe.

LXXX. Cognouit Carteſius, animam non poſſe dare vim corporibus, quoniam eadem ſemper virium quantitas in materia conſeruatur; credidit tamen, animam poſſe mutare directionem corporum. Id quidem ideo factum eſt, quod ipſius tempore lex naturae ignoraretur, quae vult, eandem

h) Ep. 58. pag. 409. i) Ad h. l.

dem ſemper directionem totalem conſeruari in materia. Quod ſi hoc obſeruaſſet, in ſyſtema harmoniae praeſtabilitae incidiſſet.

LXXXI. In hoc ſyſtemate corpora agunt, ac ſi (per impoſſibile) nullae darentur animae, ac animae agunt, ac ſi corpora nulla darentur, et ambo agunt, ac ſi vnum influeret in alterum. Celeberrima haec harmoniae praeſtabilitae hypotheſis eſt, quae noſtra aetate etiam tonſorum et fabrorum labiis decantata eſt. Cuius hiſtoriam integram hoc loco ſcribere, eſſet a via, quam ſectandam nobis propoſuimus, ad diuerticula diſcedere, ex quibus reditus non niſi longo itinere pateat. Pauca itaque ſeligenda, et ea tantum afferenda ſunt, ſine quibus hiſtoria famigeratiſſimi ſyſtematis intelligi nequit. Occaſionem vero, Leibnizio ſuppeditatam de hac hypotheſi cogitandi, paſſim ipſe enarrauit, faſſus [k]: „cum ſatis quidem iam „olim explicuiſſet intrinſecas animae operationes, diu ſe haeſiſſe, quid „de commercio eius cum corpore ſtatueret. Agnouiſſe quidem, animam „quodammodo πρώτην ἐντελέχειαν eſſe: ſeu primum principium actiuum „internum, quod ſit in corpore; ſed cum leges motus veras eruiſſet, vidiſſetque, talem eſſe naturam rerum, vt neque noua vis neque etiam „noua directio corporibus aliunde accedat; iam manifeſte ſe agnouiſſe, „omnia in corporibus fieri mechanice, ſed ita, vt principia mechaniſmi „ſint ab incorporeo, qui influxus animae metaphyſicus dici poſſit, vnam „completam ex anima et corpore conſtituens ſubſtantiam; nec tamen „animae vllum poſſe in corpus eſſe influxum phyſicum, ſeu per quem „leges motus turbentur, ſed conſentire operationes animae et corporis „per harmoniam, ab initio rerum praeſtabilitam, cuius ope ſublatae ſint „*difficultates de commercio animae et corporis*, quae hactenus philoſophos exercuerint.“ *Alio loco vero ſimilia tradit* [l]: Leges motus poſt Carteſii aetatem demum detectas, ipſi falſitatem ſyſtematis influxus, aſſiſtentiae, cauſſarumque occaſionalium detexiſſe, et ad hoc nouum ſyſtema manu quaſi duxiſſe. Nempe ſtatuerat Carteſius, eandem in vniuerſo conſeruari motus quantitatem, ex maſſa mobilis in celeritatem eius aeſtimatam; ex quo ſuppoſito inferebat: non poſſe influxum realem animae atque corporis habere locum, eo quod ſecundum eum, quantitas aliqua augeri, minuique poſſit. Hanc vero Carteſii regulam falſam eſſe; primus demonſtrauit [m] Leibnizius, luculenter oſtendens, magnum eſſe diſcrimen, inter vim motricem et quantitatem motus, idque euidentibus ratiociniis contra Catelanum et Papinum aſſertum iuit. Agnouit id quoque magnus NEWTONVS [n], experientia probans, ex variis binorum motuum compoſitionibus, manifeſtum eſſe, non ſemper eandem eſſe in mundo quantitatem motus. Falſo itaque Carteſii canoni alium ſubſtituit Leib-

k) Act. Erud. 1712. p. 67.

l) Theodicée §. 60 ſeqq.

m) A. E. 1686. p. 161. 1689. p. 186. 195. 1690. p. 228. 1691. p. 6 ſeq. 429. 1698. p. 439. Journ. des ſavans 1693. p. 651. falſum itaque eſt, quod contendit Clarekius, qui Leibnizium non ſatis intellexit, Rec. T. I. p. 180. Newtonianis eum rationibus conuictum id demum agnouiſſe.

n) Optic. P. III. q. vlt. p. m. 404.

Leibnizius, naturae rerum conuenientem [o], qui identitatem quantitatis virium motricium ex maſſa mobilis in quadratum celeritatis aeſtimandarum aſſerit, ex quo concluſit, ſi animae volitiones motum efficiant in corpore noſtro, reliquis imprimendum, augeri ſic in corporibus, ſiue in vniuerſo corporum complexu, vires motrices, et minui, cum ex diuerſorum corporum motu atque in ſenſoria noſtra impulſu oriantur perceptiones, quod canoni repugnat. Sed et porro Carteſio placuerat, cum in actione motrice diſtingui poſſe ipſam motus quantitatem a directione obſeruauiſſet, animam poſſe habere vim mutandae directionis motuum, qui fiunt in corpore, ad eum fere modum, quo eques, quamuis equo, quem inſidet, vim nullam largiatur, eius tamen greſſum, vires, quo libuerit dirigendo, moderatur [p]. Aſt hac iterum falſa eſſe poſtea compertum fuit, cum, obſeruante Leibnizio, nihil neque in anima, neque in corpore, id eſt, neque in cogitatione, neque in maſſa ſit, quod ad explicandam hanc vnius per alterum immutationem ſeruire poſſit, et ſiue anima quantitatem virtutis, ſiue lineam directionis in corpore mutare dicatur, vtrumque aeque inexplicabile ſit. Hinc his quoque canon a Leibnizio ſurrogatus alius [q], nempe: conſeruari etiam eandem directionem in omnibus ſimul corporibus, quae inter ſe agere ſupponuntur, quomodocunque demum ſibi mutuo occurrant, dum ſcilicet ſeruatur directio centri grauitatis communis. His legibus naturae ſuppoſitis, colligebat inde Leibnizius, corporum directionem aeque ac virtutem imperio animae ſubtrahendam eſſe, et non modo alterius ex his ſubſtantiis phyſicum influxum in alteram nulla ratione explicari, ſed et absque omnimoda legum naturae perturbatione in corpus animam phyſice agere non poſſe. Qua ratione ſyſtema quoque aſſiſtentiae, quod Carteſio placuit, ſubruitur, quae quoque cauſſa eſt, cur Mallebranchius, Cordemaeus aliique, eo relicto, ſyſtema cauſſarum occaſionalium excogitarint. Quo vero poſito, cum miracula perpetua introducantur, nec caueatur eo perturbationi legum naturalium in vtraque ſubſtantia conſtitutarum, quae aeque violabuntur, ſiue Dei interpoſitio, ſiue mutuus influxus interueniat, ratio autem ſufficiens eius dari nulla poſſit [r]: via plana ſe detexit Leibnizio ad harmoniam praeſtabilitam deſcendendi, quae nec leges motus naturales confundat, nec Deum ex machina aduocet, ſed animam pariter atque corpus ſuis motibus, ſecundum regulas naturales permittat, et conſpirare tamen vtramque ſubſtantiam amiciſſime demonſtret. Qua in hypotheſi confirmatum, ſe ait Leibnizius [s], cum de principio harmoniae tum in genere, tum in ſpecie praeformationis, itemque harmoniae inter omnes res praeſtabilitae, v. c. inter naturam et gratiam, inter decreta Dei et actiones hominum praeuiſas inter omnes

o) Journal des ſavans 1693. p. 262. Primus hanc motus legem deprehendit in ſphaericis illuſtris Hugenius, vid. Journ. des ſavans 1669. p. 534.

p) Conf. Theod. §. 60.

q) Journ. des ſavans 1696. p. 262.

r) Conf. Bvlfinger de Harm. praeſtab. ſ. IV. §. 74 ſeqq. p. 78 ſeqq.

s) Theod. §. 62.

omnes partes materiae, et inter ipſum praeteritum et futurum etc. ex natura ſapientiae diuinae, quae ſummam, quae concipi modo poteſt, harmoniam inuoluit, eſſet conuictus. Hinc enim ſe ſua ſponte delatum eſſe ad hoc ſyſtema ait, ſecundum quod Deus animam initio ita creauit, vt ea, quae in corpore fiunt, ſibi repraeſentare et producere in ſe ipſa; et ſimiliter corpus illud per ſe facere dicatur, quod anima imperat. Ita leges, quibus cogitationes animae vniuntur in ordine cauſſarum finalium, et ſecundum euolutionem perceptionum, imagines producere debere, quae concordent conueniantque cum impreſſionibus corporum, in organa ſenſoria; parique ratione leges motuum in corporibus, qui ſecundum ordinem cauſſarum efficientium ſe conſequuntur, conſpirare quoque atque ita conuenire debere, cum cogitationibus animi, vt corpus ad agendum promtum ſit, eo tempore, quo vult anima. Quo pacto anima perceptionum et appetituum ſuorum vnus auctor eſt, vt corpus motuum, quae tamen vt inter ſe concordent, harmoniae a ſummae ſapientiae auctore Deo, praeſtabilitae id opus eſt. Valde commendauit Leibnizius hoc ſyſtema, quod et ſapientiam diuinam, non diffitente P. Baylio [ſ], omnium maxime extollat, et libertati plane non refragetur, cum ſecundum illud anima ſuarum actionum auctor ſit liberrimus; animae autem independentiam tantam faciat, quantam liceat, cum quaecunque in anima fiunt, ab ea dependeant; eo quod ſtatus futurus ex praeſente exſurgat. Non tamen in ipſo partu foetum ingenioſe excogitatum in vulgus prodire iuſſit, ſed ab anno cIↄ Iↄ c lxxxix, quo primum de eo cogitare coepit, animo ruminatus eſt, etiam cum viris doctis in literis de eo egit [t]; donec maturum iam iſtum pullum ſatisque venuſte ornatum anno cIↄ Iↄ cxcv, in *Ephemeridibus Pariſienſibus* [u] prodire iuberet, inſerto *Syſtemate nouo naturae et communicationis ſubſtantiarum, itemque vnionis inter corpus et animam.* Non poterat fieri, vt tam inauditae nouitatis cogitationes contradictionem haud paterentur. Prodiit itaque in arenam in eodem diario [x] erudito eruditiſſimus Fovcherivs, et obiectiones nonnullas attulit, quibus ſatis, quod eſt facere paulo poſt conatus eſt Leibnizius [y]. Deinde P. Bayle quoque, laudato eximio ingenii maximi, quod ex hac hypotheſi elucet, ſpecimine, quibus illam difficultatibus premere ſibi videretur, in *Dictionario Hiſtorico-Critico* [z] expoſuit. Quas tamen ſoluit quoque, et illuſtrauit difficiles meditationes Leibnizius [a]. Tertius ab his ex Benedictinorum, congregationis S. Mauri in Gallia, monachorum ſodalitio vir acutus Franciscvs Lamivs habere ſe, quae obiiceret, in libro *de Cognitione ſui* [b] faſſus eſt, et inimicum et iniurium eſſe ſyſtema harmo-

ſ) Dict. T. IV. art. Rorarius not. Q.

t) Vid. Contin. des Memoires de literature et hiſtoire T. VIII. P. I. p. 221 ſeqq. vbi extat epiſtola Leibnizii ad Arnaldum.

u) 1695. p. 444 ſqq.

x) 1695. p. 639 ſeqq.

y) 1696. p. 255.

z) loc. cit.

a) Hiſt. des Ouvr. des ſavans 1698. p. 329.

b) p. 593 ſeqq.

harmoniae praeſtabilitae in libertatem contendit. Acceſſit his ex Ieſuitarum ſodalitio eruditiſſimus TOVRNEMINIVS, qui pro ſyſtemate influxus contra harmoniam praeſtabilitam erudite et humaniter militauit[c]. Parcius eam aggreſſus IAQVELOTIVS[d], nonnulla reprehendit, in haud paucis ingenioſum εὕρημα laudauit. Reſpondit his quoque Leibnizius, et tum de Lamii et Baylii obiectionibus in altera dictionarii editione repetitis nonnulla monuit[e], tum ad Iaquelotii obſeruationes ſuas annotationes vulgauit. Interim cum in theatro orbis eruditi *Theodicea* comparuiſſet, hac imprimis hypotheſi, cum reliquis, quas ad refellenda Baylii obiectiones vſus eſt, qua ratione ad veritates magni momenti demonſtrandas vti liceat, more ſuo eruditiſſime oſtendit[f]. Interim nouus contra foetum ingenii Leibniziani aduerſarius prodiit, medicus celeberrimus GEORGIVS ERNESTVS STAHLIVS, qui ad communicatas ſecum ab ipſo Leibnizio meditationes, *Enodationes* ſcripſit, quibus *Replicationem* auctor oppoſuit. Tandem inter Samuelem Clarckium quoque et Leibnizium[g], vt de aliis metaphyſicae capitibus, ita imprimis de harmonia quoque praeſtabilita diſputatum eſt, ipſo illuſtri Newtono obiiciente perpetuum eam miraculum ſupponere. Et hi quidem viuo harmoniae praeſtabilitae parente contra eam inſurrexerunt. Poſt fata Leibnizii autem dici non poteſt, quam miris fortunae viciſſitudinibus ea hypotheſis excepta ſit, poſtquam cel. WOLFIVS ei ſubſcripſiſſet. Qui, vt ipſe narrat[h], cum nouum metaphyſicae corpus conderet, initio conſtituerat apud ſe, totam quaeſtionem de vnione inter animam et corpus intercedente omittere; aſt cum praeter ſpem ex fundamentis poſitis ad hypotheſin hanc ſponte adduceretur, eam non retinuit modo, ſed maiori etiam luce perfudit. Ex eo autem tempore cum de placitis Wolfianis acerrime diſputaretur, harmonia praeſtabilita meta illa fuit, ad quam omnes, qui inimica aduerſus praeſtantiſſimum virum ſigna contulerant, tela dirigerent, pro qua omnibus viribus ſectatores Wolfii decertarent. Qui tamen harmonia praeſtabilita ſe tantum vti veluti hypotheſi, adeoque ei nullas veritates inaedificare aliquoties monuit[i]. Quae tamen hoc loco enarrare omnia, et ſcriptorum omnium recenſum dare inſtituti ratio obſtat, conſulendus autem, qui diligenter in hoc ſtadio decurrit cl. LVDOVICVS[k]. Sed non minus impoſſibile nobis, limitibus ſatis arctis conſtrictis, ea enarrare omnia, quae contra hypotheſin elegantem quidem et ingenio maxime ſe commendantem, aſt paradoxam monuerint viri docti, regeſſerintque Leibnizius, Wolfius eorumque aſſeclae. Comparari

c) Memoires de Trevoux 1703. Mai. p. 864. Iuin. p. 1063. Sept. p. 1661. Oct. p. 1840 ſeqq.

d) Conformité de la foi avec la raiſon. conf. A. E. 1705. Oct.

e) Hiſt. de la rep. des lettres T. XI. art. 4. et Recueil T. II. p. 389.

f) A. E. l. c. Dec. p. 440.

g) Recueil T. I.

h) In Praef. Metaphyſicae Germ.

i) Vid. Reſponſio ad accuſationes Langianas iuſſu regis Boruſſiae ſcripta, p. 64. Collect. Ludouic.

k) In Hiſt. phil. Leibniz. P. II. c. XXIII. §. 488 ſeqq. p. 371. et in Hiſt. phil. Wolfianae §. 324. p. 237 ſeqq.

rari autem et attente legi expendique meretur illuſtris viri GEORGII BERNARDI BVLFINGERI *Commentatio hypothetica de harmonia animi et corporis humani maxime praeſtabilita ex mente illuſtris Leibnizii* [l], qui diligenter et acute ea enarrauit quae Foucherius, Baylius, Lamius, Tourneminius, Newtonus, Clarckius, Stahlius, quos viuus aduerſarios Leibnizius habuit, obiecerunt, et in id ingenii praeſtantiſſimi neruos intendit, vt eorum obiectionibus ſatisfaceret, demonſtraretque leges corporum et leges monadum, quantumuis diuerſas, tamen inter ſe ſub generalibus legibus metaphyſicis conuenire, vt harmonicas dicere, iisdemque mediantibus effectus harmonicos ex cauſſis harmonicis deriuare liceat; adeoque poſſibile eſſe, vt corpus atque anima conſpirent, etiamſi principium mutationis ſit vnicuique intrinſecum ſaltim; eo quod experientiae teſtimonio conſpirent mutationes corporis et animae, ſed vtrumque ſibi habeat res ſuas et ſuas ſequatur leges, neceſſeque ſit, vt a Deo ſemel ſint harmonice conſtituta ab initio, ſic vt ex priori eorum harmonia conſequantur ceterae. Hunc itaque eruditiſſimum virum eos adire oportet, qui rem omnem acumine philoſophico enarratam cupiunt. Nos, vt controuerſiae ſpecimen faciamus, ex innumeris obiectionibus quibus omnis generis eruditi harmoniam praeſtabilitam aggreſſi ſunt, eam vnam adducimus, quae inimicam eſſe libertati et fataliſmum quendam, id eſt fatalem neceſſitatem inferre, adeoque Spinoziſticae impietati portam aperire confeſſa eſt. Nempe offendit viros doctos et pios, quod antecedentes perceptiones ſubſequentium parentes, et hae appetituum animae auctores dicantur, qua ratione dum nihil fieri, quod non in antecedente ſuam rationem habeat, aſſeratur, euerti libertatem putant. Primus, niſi fallimur, Franciſcus Lamius hoc telum harmoniae praeſtabilitae intentauit, quod ita repreſſit Leibnizius, vt liberas eſſe actiones animae voluntarias contenderet, quarum diſtinctas ideas habet, et quae pendent a ratione; diſtingueret autem inter naturale, quod naturae rerum conuenit, et inter neceſſarium, ſiue eſſentiale, quod immutari non poteſt, legem autem ordinis, quae in perceptionibus eſt, vt in motibus, libertatem non iugulare, vt exemplo ipſius DEI conſtet, affirmaret. Poſtea commotis controuerſiis Wolfianis praecipuus venerandus IOACHIMVS LANGIVS [m] in id incubuit, vt effícto monſtro bicipiti materialiſmi et idealiſmi, mira harmonia praeſtabiliti, neceſſitatem quandam fatalem confirmari, omnemque voluntatis humanae libertatem et actionem moralem iſta hypotheſi euerti euinceret. Quibus WOLFIVS praeter alia *Commentationem de differentia nexus rerum ſapientis et fatalis neceſſitatis nec non ſyſtematis harmoniae praeſtabilitae et hypotheſium Spinozae* oppoſuit. Tacemus innumeros, qui hoc

 quidem

l) Tub. ſiue Lipſ. 1723. 8.

m) Scripta huc pertinentia nominat LVDOVICVS Hiſt. phil. Wolfianae P. I. c. XIV. §. 252 ſqq. p. 196 ſeqq. P. II. §. 540 ſqq. longior enim ſeries eſt, quam quae hic exponi queat.

quidem telo acerrime iſtam hypotheſin confodere aggreſſi ſunt.] Quibus haud pauciores reſponderunt, inter quos praecipue conſulendus eſt ſumme reuerendus BVLFINGERVS[n]. Sed et tertia pars acceſſit, eorum, qui non repugnare quidem harmoniam praeſtabilitam libertati humanae voluntatis vt ſolet adſtrui, aſſeruerunt, aſt eſſe tamen in ea aliquid, quod crucem figat, et veram libertatis notionem euertat, conqueſti ſunt. Quo pacto nuper acutiſſime de harmonia praeſtabilita diſputauit celeberrimus HOLLMANNVS[o], qui, licet ſectatoribus Wolfii nomen non addixiſſet ſuum, contenderat[p] tamen, in iſto harmoniae praeſtabilitae ſyſtemate in ſe et praeciſe ſpectato, in quo certas animae humanae repraeſentationes, cogitationes et decreta certi in membris corporis motus, et certos in organis corporis ſenſoriis excitatos motus certae quaedam in anima humana conſequantur repraeſentationes, ſenſationes, et perceptiones, nihil ſe deprehendere, quod in animae humanae libertatem vllo modo ſit iniurium: quae aſſertio eum cum cel. LANGIO quoque commiſit. Poſtea autem conſiderato ſyſtemate in toto ſuo ambitu inueniſſe ſe, monuit, quae libertati inimica ſint. „Nempe ſtatui obſeruat, ſecundum „iſtam hypotheſin, animae vim mundi repraeſentatiuam, illi adeo intrin„ſecam et eſſentialem eſſe, vt non modo ſenſationes et perceptiones re„rum nudae, quibus mutationes a corporibus in organa ſenſoria agenti„bus productae in anima repraeſentantur, ex ea fluant, ſed et ea ita ad „mundum repraeſentandum determinata ſit, vt ex ea vi reliqua omnia, „quae in eadem contingunt, exoriantur. Ita vero omnem actionis con„tingentiam, quae ſeparari a libertatis notione non poteſt, tolli conten„dit, cum omnia quae in anima contingunt, ex vi illa repraeſentatiua „per eſſentiam ſuam determinata ſolum conſequantur, vis autem illa „omnimode determinata ſit, ſiquidem anima alias aeque facile hanc, „quam aliam quamcunque mundi partem, aeque facile illam, quae cor„poris ipſius ſtatui reſpondet, quam quamuis aliam, repraeſentare ſibi „poſſet, quod contra ſyſtematis primarium ſuppoſitum eſt. Hinc enim „neceſſe eſſe, vt et omnia, quae ex omnimode determinata eiusmodi „vi fluunt, et ipſa omnimode determinata ſint: haecque a Deo determi„natio ſimul non minus ac ipſa vis illa repraeſentatiua, ex ipſa animae „eſſentia fluat, ſicque abſoluta porro ſit et immutabilis. Et cogitationes „ergo animae reliquas et volitiones atque decreta eius omnia, per eſſen„tiam eius, quaeque eſſentiam eius conſtituit, vim illam mundi reprae„ſentatiuam ita iam futura eſſe determinata, vt conſequi aliter in anima „nequeant, vnde et contingentia illarum omnis et cum illa ipſa animae „humanae libertas collapſa ſit.“ Quibus vir doctus in ſequentibus ita inſtat, vt demonſtret, ex hac praedeterminatione repraeſentationum, ſequi neceſſario volitionum determinationes, easque eſſe non minus praeſtabili-

n) In Dilucidat. philoſ. p. 357 ſeqq.
o) In Cogit. poſter. de Harmonia praeſtabilita.
p) In Diſſ. priore de Harm. praeſt.

ſtabilitas, quam motus corporis. Tandem neque iſtud tacendum hoc loco eſt, fuiſſe nonnullos, qui ex ipſis principiis Leibnizianis oſtendere ſategerunt [q], habere animam vim mouendi corpus, non metaphyſicam modo, ſed et phyſicam, adeoque ſyſtema influxus ab ipſo Leibnizio euerti non poſſe. Rationem eam adducunt, quod, praeter voluntatem mouendi, conatum quoque inſignem, producendi nonnunquam motus voluntarios in corpore ſentiamus, qui niſus atque conatus eius virium nomine venit, et Leibnizio, id quod reale in motu eſt, dicitur. Ipſe ſane Leibnizius, vim mouendi corpora influxu phyſico non ex rationibus impoſſibilitatis deriuauit, concedit enim Deum ita mouere poſſe corpora, ſed quod in anima humana rationes eius rei ſufficientes non inueniret, ſuadeat autem ſapientia DEI in legibus motuum et appetituum ſiue finium demonſtrata, fieri id tantum metaphyſice, et per harmoniam. Vnde caute prudenterque pronuntiauit, quem nuper ereptum nobis dolemus Ven. IO. GVST. REINBECKIVS [r] etiamſi hypotheſis harmoniae praeſtabilitae in religionem Chriſtianam iniuria non ſit, non minoribus tamen, quam reliquas de vnione animae et corporis hypotheſes difficultatibus premi, praeſtareque fateri ignorantiam noſtram ad myſteria DEI reuelata ſimplici fide recipienda ducentem, quam modum ignotum myſterii naturalis coniecturis et hypotheſibus definire. Verum de his prolixius in hiſtoria philoſophiae et controuerſiarum Wolfianarum differendum eſt. Iam ad monadologiam Leibnizianam reuertimur.

LXXXII. Quod ſpiritus, ſeu animas rationales concernit, quamuis ita ſe habeat res, vt animal et anima nec oriantur niſi cum mundo, nec intereant niſi cum mundo: id tamen peculiare eſt in animalibus rationalibus, quod ipſorum animalcula ſpermatica [s], qua talia, habeant tantum animas ordinarias ſeu ſenſitiuas, ſed quae electa ſunt, vt ita dicam, et ad naturam humanam ope conceptionis actualis perueniunt, eorum animae ſenſitiuae eleuantur ad gradum rationis et praerogatiuam ſpirituum. Valde fauebat Leibnizius praeexiſtentiae animarum, cum et maximas circa ortum animarum difficultates cerneret, et innumeris diſputationibus quaeſtionem de origine formarum ſubſtantialium expoſitam noſſet, ex qua controuerſiae quoque de anima vel per traducem vel per creationem producta exortae ſunt; crederet autem non minori iure gaudere ſubſtantias ſimplices et immateriales, quam atomos Epicuri vel Gaſſendi, quae perpetuo durantes admittuntur. Hinc animas non niſi per creationem accepiſſe initium, et non niſi annihilatione finem quoque habere, ſtatuit; cumque corporis organici formationem ſine praeformatione organica

q) Cel. GOTTSCHEDIVS in Vindiciis ſyſtem. influxus phyſici ſect. II. c. 2. §. 22. p. 70.

r) In Diſq. de Harmonia praeſtabilita, Germanice edita Berolini 1737. 4.

s) Subſcribit Leibnizius ſententiae Leuwenhoekianae de Animalculis ſpermaticis, quae monadem eam conſtituere putat, ex qua exſurgit anima humana. conf. HANSCH. l. c. p. 169. An vero id fiat ordinaria vel extraordinaria Dei operatione, non definit in cauſſa Dei §. 81.

ſuppoſita explicari non poſſe, pro certo haberet, concluſit inde, generationem animalium non niſi transformationem eſſe, et habuiſſe corpus antea iam organiſatum animam eandem, nec poſſe eſſe animas, ſaluo naturae ordine, a corporibus *plane* ſeparatas. Haec cum compararet cum harmonia, ſecundum quam ſemper agit diuina ſapientia, praeexiſtentiam animarum ab initio creationis admittendam, et addendam illis eſſe neceſſario corpus organicum, in quo extiterint, concluſit. Veriſimile autem putauit, animas ante generationem mere ſenſitiuas eſſe, et tum demum fieri in generatione rationales. Qua de re in ſe obſcuriſſima et difficili eleganter et ſatis perſpicue in *Theodicea* [f] diſſerit. Ita vero praeexiſtentiam animarum, quod ſupra iam tetigimus, a metempſychoſi diſcernebat, quae ipſa quoque animarum προὔπαρξιν inuoluit, cum ſaltem eiusmodi, qualem animarum tranſmigratio innuit, legibus motus, adeoque naturae ipſi prorſus eſſe contrarium cerneret [ff]. Vt autem anima ex ſtatu ſenſitiuo in ſtatum rationalem euehatur, mutationem et euolutionem materiae machinae corporis, quae eſt in animali ſpermatico, requiri putabat; mutata enim corporis conditione, mutandum etiam animae ſtatum eſſe ob harmoniam inter corpus et animam praeſtabilitam; ob quam tamen harmoniam, ſtatus praeſens ſit grauidus futuri, et homo futurus in illo animali iam latuerit, vt ipſe ad Remondum ſcripſit.

LXXXIII. Inter alias differentias, quae inter animas ordinarias et ſpiritus intercedunt, etiam illa datur, quod animae in genere ſint ſpecula viuentium, ſeu imagines vniuerſi creaturarum, ſed quod ſpiritus inſuper ſint imagines ipſius diuinitatis, ſeu auctoris naturae, quae ſyſtema vniuerſi cognoſcere et aliquid eius per ſcintillulas architectonicas imitari poſſunt, cum ſpiritus vnusquisque ſit parua quaedam diuinitas in ſuo genere.

LXXXIV. Atque inde eſt, quod ſpiritus ſint capaces ſocietatis alicuius cum Deo ineundae, et quod ipſe eorum reſpectu nonſolum ſit inuentor, qualis eſt reſpectu creaturarum ceterarum, ſed inſuper princeps et parens, hoc eſt, eam habeat ad ipſos relationem, quem princeps ad ſuos ſubditos, et parens ad liberos ſuos.

LXXXV. Inde haud difficulter infertur, omnes ſpiritus ſimul ſumtos conſtituere ciuitatem DEI, hoc eſt, regnum omnium perfectiſſimum ſub perfectiſſimo monarcha.

LXXXVI. Haec ciuitas DEI, haec monarchia vere vniuerſalis eſt mundus moralis in mundo naturali, et id maxime ſublime et diuinum eſt in operibus DEI, atque in hoc reuera gloria DEI conſiſtit, quoniam nulla daretur, niſi magnitudo et bonitas a ſpiritibus cognoſceretur, ipſisque admirationi eſſet. Reſpectu huius ciuitatis diuinae datur bonitas proprie ſic dicta, cum e contrario ſapientia et potentia vbique eluceant.

LXXXVII.

[f]) §. 81 ſeqq. [ff]) Vid. Recueil T. II. p. 186.

LXXXVII. Intercedit ergo harmonia quoque inter regnum phyſicum naturae, et regnum morale gratiae, hoc eſt, inter Deum, quatenus conſideratur vt architectus machinae, et inter Deum eundem, quatenus vt monarcha ciuitatis diuinae ſpirituum ſpectatur.

LXXXVIII. Ab hac harmonia pendet, quod res deducant ad gratiam per ipſas vias naturae, et quod hic globus e. g. deſtrui et reparari debeat per media naturalia iis momentis, quando regimen ſpirituum id poſtulat ad aliquos puniendos, ceteros remunerandos.

LXXXIX. Aſſerere etiam licet, Deum tanquam architectum, ſatisfacere Deo tanquam legislatori, ex aſſe, atque ſic peccata conſequi debere poenas per ordinem naturae et ſtructurae mechanicae rerum, bonas etiam actiones ſecum trahere remunerationes per media machinalia reſpectu corporum, quamuis idem nec poſſit nec debeat conſtanter extemplo accidere. Etiam in hac harmonia regni naturae et gratiae aſſerenda, viſus eſt nonnullis gratiae ſe inimicum oſtendiſſe. Aſt monuerunt amici eius [r], etiamſi leges naturae, ad exequenda gratiae et iuſtitiae decreta valere dicat, illis tamen non dicere, quod opus gratiae, abſoluatur, ſed minime ſufficientia declarauiſſe, cum et miracula fieri propter regnum gratiae aſſerat, et naturae viribus peccatorem conuerti poſſe neget.

XC. Tandem ſub perfectiſſimo hoc regimine nulla datur actio bona ſine remuneratione, nulla mala ſine poena, et omnia vergere debent in ſalutem bonorum, hoc eſt eorum, qui regimine diuino contenti ſunt in hoc magno *regno, qui confidunt in prouidentia diuina, et qui amant et imitantur, vt par eſt, auctorem omnis boni, voluptatem percipientes ex conſideratione perfectionum ipſius, ſecundum naturam amoris puri et veri, vi cuius voluptatem percipimus ex eius, quem amamus, felicitate.* Atque ideo perſonae ſapientes ac virtuoſae perficere conantur, quicquid voluntati diuinae praeſumtiuae et antecedenti conforme apparet, et hoc non obſtante, in iis acquieſcunt, quae per voluntatem ſecretam; conſequentem et deciſiuam acta contingunt, quoniam agnoſcunt, quod ſi ordinem naturae ſatis intelligeremus, deprehenſuri ſimus, eadem vota ſapientiſſimi longe ſuperare, nec fieri poſſe, vt meliora reddantur ſiue intuitu totius vniuerſi in genere, ſiue etiam reſpectu noſtrum in ſpecie. Siquidem, prout par eſt, auctori omnium adhaeremus, non modo tanquam architecto et cauſſae efficienti eſſentiae noſtrae, verum etiam, tanquam Magiſtro noſtro atque cauſſae finali, cuius eſt, efficere quod volumus, et qui ſolus nos felices reddere valet. Aperuit vir ſummus in his vltimis aſſertionibus veſtibulum philoſophiae moralis, quale monadum atque harmoniae vniuerſalis hypotheſibus ſine dubio inaedificaturus erat. Eam autem non perfecit: nonnulla tamen in

Theodicea

r) Vid. Kortholt Diſſ. de Phil. Leibniz. Chriſtianae religioni non pernicioſa. §. 19 ſqq. pag. 43 ſeqq.

Theodicea attulit, quae dicta illuſtrare poſſunt. Pleraque illuſtrauit ex fundamentis Leibnizianis HANSCHIVS [v].

Theologia naturalis Leibnizii.

§. XXXVIII. Praeſtantiſſimum metaphyſicae Leibnizianae caput theologia naturalis ſiue doctrina de Deo, eſt, quod ſtudioſe excoluit Leibnizius. Qui non tantum emendare Carteſianam *exiſtentiae* DEI rationem aggreſſus eſt, vt ſupra dictum, ſed et applicatione principii rationis ſufficientis recta et acuta ex rerum exiſtentium contingentia, vnicum et veriſſimum quod ſtringat et impietatem euertat argumentum deduxiſſe ſibi viſus eſt. Sed attributorum quoque diuinorum harmoniam tum inter ſe, tum in relatione ad animam humanam inſigni acumine, ſuis tamen hypotheſibus vſus, in *Theodiceae* opere explicuit, quod totum excerpere, et quae ad philoſophiam ſpectant, huc adducere, operae pretium eſſet, niſi paginarum noſtrarum anguſtia tantam prolixitatem refugeret, liberque eruditiſſimus et elegantiſſimus in omnium manibus verſaretur. Quoniam tamen eius ſummam in *Cauſſa DEI* tractationi ſubiuncta in neruum contraxit auctor, acuteque de Deo, eius intellectu, voluntate, decretis concurſuque ad actiones hominum differuit, excerpemus, qua licet breuitate, ea quae ad theologiam naturalem pertinent: eae enim, quas de corruptione hominis et peccato, de eius propagatione et imputatione, de auxiliis gratiae et doctrinae reuelatae capitibus aliis explicationes et coniecturas attulit, ad limites noſtros non pertinent, merentur autem legi expendique a Lectore curioſo omnia, vt, qualis fuerit *Leibnizius*, appareat.

I. Omnipotentia complectitur tum Dei independentiam ab aliis, tum omnium dependentiam ab ipſo.

II. Independentia DEI in exiſtendo elucet et in agendo; et quidem in exiſtendo, dum eſt neceſſarius et aeternus, et, vt vulgo loquuntur, ens a ſe: vnde etiam conſequens eſt, immenſum eſſe.

III. In agendo independens eſt naturaliter et moraliter, naturaliter quidem, dum eſt liberrimus, nec niſi a ſe ipſo ad agendum determinatur: moraliter vero dum eſt ἀνυπεύθυνος, ſeu ſuperiorem non habet.

IV. Dependentia rerum a Deo extenditur tum ad omnia poſſibilia, ſeu quae non implicant contradictionem, tum etiam ad omnia actualia.

V. Ipſa rerum poſſibilitas, cum actu non exiſtunt, realitatem habet fundatam in diuina exiſtentia: niſi enim Deus exiſteret, nihil poſſibile foret; et poſſibilia ab aeterno ſunt in ideis diuini intellectus.

VI. Actualia dependent a Deo tum in exiſtendo, tum in agendo, nec tantum ab intellectu eius, ſed etiam a voluntate. Et quidem in exiſtendo, dum omnes res a Deo liberae ſunt creatae, atque etiam a Deo conſeruantur;

v) loc. cit. Theor. 121 ſeqq.

ſeruantur; neque male docetur, conſeruationem diuinam eſſe continuatam creationem, vt radius continue a ſole prodit: etſi creaturae neque ex eſſentia Dei, neque neceſſario promanent.

VII. In agendo res dependent a Deo, dum Deus ad rerum actiones concurrit, quatenus ineſt actionibus aliquid perfectionis, quae vtique a Deo manare debet.

VIII. Concurſus autem Dei, etiam ordinarius, ſeu non miraculoſus ſimul et immediatus eſt, et ſpecialis. Et quidem immediatus, quoniam effectus non ideo tantum a Deo dependet, quia cauſſa eius a Deo orta eſt, ſed etiam quia Deus non minus, neque remotius in ipſo effectu producendo concurrit, quam in producenda ipſius cauſſa.

IX. Specialis autem eſt concurſus, qui non tantum ad exiſtentiam rei actusque dirigitur, ſed et ad exiſtendi modum et qualitates, quatenus aliquid perfectionis illis ineſt, quod ſemper a Deo profluit, patre luminum, omnisque boni datore.

X. *Sapientia* DEI ob immenſitatem vocatur omniſcientia. Haec cum et ipſa ſit perfectiſſima, complectitur omnem ideam, et omnem veritatem; id eſt omnia tam incomplexa quam complexa, quae obiectum intellectus eſſe poſſunt: et verſatur itidem tam circa poſſibilia, quam circa actualia.

XI. Poſſibilium eſt, quae vocatur ſcientia ſimplicis intelligentiae, quae verſatur tam in rebus, quam in earum connexionibus; et vtraeque ſunt tam neceſſariae, quam contingentes.

XII. *Poſſibilia* contingentia ſpectari poſſunt tum vt ſeiuncta, tum vt coordinata in *integros mundos poſſibiles infinitos*, quorum quilibet Deo eſt perfecte cognitus, etſi ex illis non niſi vnicus ad exiſtentiam perducatur: neque enim plures mundos actuales fingi ad rem facit, cum vnus nobis totam vniuerſitatem creaturarum, cuiuscunque loci et temporis complectatur, eoque ſenſu hoc loco mundi vocabulum vſurpetur.

XIII. Scientia actualium, ſeu mundi ad exiſtentiam perducti, et omnium in eo praeteritorum praeſentium, futurorum, vocatur ſcientia viſionis, nec differt a ſcientia ſimplicis intelligentiae huius ipſius mundi, ſpectati vt poſſibilis, quam quod accedit cognitio reflexiua, qua Deus nouit ſuum decretum de ipſo ad exiſtentiam perducendo. Nec alio opus eſt diuinae praeſcientiae fundamento.

XIV. Quod ſi ſcientia ſimplicis intelligentiae reſtrictius ſumatur, nempe vt agat de veritatibus poſſibilibus et neceſſariis; tunc ſcientia media eſt, quae de veritatibus poſſibilibus et contingentibus, et ſcientia viſionis, quae de veritatibus contingentibus et actualibus agit.

XV. Vt ſapientia, ſeu veri cognitio eſt perfectio intellectus, ita bonitas, ſeu boni appetitio eſt perfectio voluntatis. Et omnis quidem voluntas bonum habet pro obiecto, ſaltem apparens, at diuina voluntas non niſi bonum ſimul et verum.

XVI. Ad voluntatis naturam requiritur libertas, quae conſiſtit in eo, vt actio voluntaria ſit ſpontanea, ac deliberata, atque adeo vt excludat neceſſitatem, quae deliberationem tollit.

XVII. Neceſſitas excluditur metaphyſica, cuius oppoſitum eſt, impoſſibile; ſeu implicat contradictionem; ſed non moralis, cuius oppoſitum eſt inconueniens. Etſi enim Deus non poſſit errare in eligendo, adeoque eligat ſemper quod eſt maxime conueniens, hoc tamen eius libertati adeo non obſtat, vt eam potius maxime perfectam reddat. Obſtaret ſi non niſi vnum foret voluntatis obiectum poſſibile, ſeu ſi vna tantum poſſibilis rerum facies fuiſſet, nec ſapientia bonitasque agentis laudari poſſet.

XVIII. Itaque errant, aut certe incommode admodum loquuntur, qui ea tantum poſſibilia dicunt, quae actu fiunt, ſeu quae Deus elegit *.

XIX. Voluntas diuidi poteſt, in antecedentem ſeu praeuiam, et conſequentem ſeu finalem, ſiue quod idem eſt, in inclinatoriam et decretoriam. Illa minus plena, haec plena vel abſoluta eſt.

XX. Voluntas antecedens omnino ſeria eſt, et pura, non confundenda cum velleitate, vbi quis vellet ſi poſſet, velletque poſſe, quae in Deum non cadit; nec cum voluntate conditionali. Tendit autem voluntas antecedens in Deo ad procurandum omne bonum, et ad repellendum omne malum, quatenus talia ſunt, et proportione gradus, quo bona malaue ſunt.

XXI. Voluntas conſequens oritur ex omnium voluntatum antecedentium concurſu, vt ſcilicet, quando omnium effectus ſimul ſtare non poſſunt, obtineatur inde quantus maximus effectus per ſapientiam et potentiam obtineri poteſt. Haec voluntas etiam decretum appellari poteſt.

XXII. Voluntates antecedentes non omnino irritae ſunt, ſed efficaciam ſuam habent, qui, etſi effectus earum obtinetur, non ſemper ſit plenus, ſed per concurſum aliarum voluntatum antecedentium reſtrictus. At voluntas decretoria ex omnibus inclinatoriis reſultans, ſemper plenum effectum ſortitur, quoties potentia non deeſt in volente, quemadmodum certe in Deo deeſſe nequit. Neque vero aliquid felicitati perfectionique volentis Dei decedit, dum non omnis eius voluntas effectum plenum ſortitur: quia enim bona non vult, niſi pro gradu bonitatis, quae in

*) Innuit Diodorum Stoicum, Abaelardum, Wicleſum, Hobbium.

in vnoquoque eſt, tum maxime eius voluntati ſatisfit, cum optimum reſultans obtinetur.

XXIII. Porro voluntas diuiditur in productiuam circa proprios actus, et permiſſiuam, circa alienos. Quaedam enim interdum permittere licet, id eſt, non impedire quae facere non licet; et permiſſae voluntatis obiectum proprium non id eſt, quod permittitur, ſed permiſſio ipſa.

XXIV. Bonum et malum, ſeu ratio volendi triplex eſt, metaphyſicum, phyſicum, morale.

XXV. Metaphyſicum generatim conſiſtit in rerum etiam non intelligentium perfectione et imperfectione.

XXVI. Phyſicum accipitur ſpeciatim de ſubſtantiarum intelligentium commodis et incommodis, quo pertinet malum poenae.

XXVII. Morale de earum actionibus virtuoſis et vitioſis, quo pertinet malum culpae: et malum phyſicum hoc ſenſu a morali oriri ſolet, etſi non ſemper in iisdem ſubiectis ſed haec tamen, quae videri poſſit, aberratio cum fructu corrigitur, vt innocentes nollent paſſi non eſſe.

XXVIII. Deus vult bona per ſe antecedenter ad minimum; nempe tam rerum perfectiones in vniuerſum, quam ſpeciatim ſubſtantiarum intelligentium omnium felicitatem et virtutem, et vnumquodque bonorum pro gradu ſuae bonitatis.

XXIX. Mala etſi non cadant in voluntatem DEI antecedentem, niſi quatenus ea ad remotionem eorum tendit, cadunt tamen interdum, ſed indirecte, in conſequentem: quia interdum maiora bona ipſis remotis obtineri non poſſunt, quo caſu remotio malorum non plane perducitur ad effectum, et conſiſtens intra voluntatem antecedentem, non prorumpit in conſequentem.

XXX. Mala metaphyſica et phyſica, velut imperfectiones in rebus, et mala poenae in perſonis interdum fiunt bona ſubſidiata, tanquam media ad maiora bona.

XXXI. At malum morale ſeu malum culpae nunquam rationem medii habet, ſed interdum tamen conditionis, quam vocant, ſine qua non, ſiue colligati et concomitantis, id eſt, ſine quo bonum debitum obtineri nequit, ſub bono autem debito etiam priuatio mali debita continetur. Malum autem admittitur, non ex principio neceſſitatis abſolutae, ſed ex principio conuenientiae. Rationem enim eſſe oportet, cur Deus malum permittat potius, quam non permittat; ratio autem diuinae voluntatis non niſi a bono deſumi poteſt.

XXXII. Malum culpae nunquam in Deo obiectum eſt voluntatis productiuae, ſed tantum aliquando permiſſiuae, quia ipſe nunquam peccatum facit, ſed tantum ad ſummum aliquando permittit.

XXXIII. Generalis autem eſt regula permittendi peccati, Deo homini que communis, vt nemo permittat peccatum alienum, niſi, impediendo ipſemet actum, prauum excitaturus eſſet.

XXXIV. Deus itaque inter obiecta voluntatis habet optimum, vt finem vltimum; ſed bonum vt qualecunque, etiam ſubalternum; res vero indifferentes itemque mala poenae ſaepe, vt media; at malum culpae non niſi vt rei alioqui debitae conditionem, ſine qua non eſſet.

XXXV. Communia magnitudinis et bonitatis, hic ſunt, quae non ex ſola bonitate, ſed etiam ex magnitudine, id eſt ſapientia et potentia, proficiſcuntur, facit enim magnitudo, vt bonitas effectum conſequatur ſuum. Et bonitas refertur vel ad creaturas in vniuerſum, vel ſpeciatim ad intelligentes. Priore modo cum magnitudine conſtituit prouidentiam in vniuerſo creando et gubernando poſteriore, iuſtitiam in regendis ſpeciatim ſubſtantiis ratione praeditis.

XXXVI. Quia bonitatem DEI in creaturis ſeſe generatim exerentem dirigit ſapientia, conſequens eſt, prouidentiam diuinam ſeſe oſtendere in tota ſerie vniuerſi; dicendumque Deum ex infinitis poſſibilibus ſeriebus rerum elegiſſe optimam, eamque adeo eſſe hanc ipſam, quae actu exiſtit. Omnia enim in vniuerſo ſunt harmonica inter ſe, nec ſapientiſſimus niſi omnibus perſpectis decernet adeo non niſi de toto. In partibus ſingulatim ſumtis voluntas praeuia eſſe poteſt, in tota decretoria intelligi debet.

XXXVII. Accurate loquendo vnicum tantum fuit decretum Dei, vt haec ſcilicet ſeries rerum ad exiſtentiam veniret.

XXXVIII. Immutabile eſt decretum Dei, quia omnes rationes quae ei obiici poſſunt, iam in conſiderationem venerunt, ſed hine non alia oritur neceſſitas, quam conſequentiae, quam hypotheticam vocant, ex ſuppoſita ſcilicet praeuiſione et praeordinatione, nulla autem ſubeſt neceſſitas abſoluta vel conſequentis, quia alius etiam rerum ordo poſſibilis erat, et in partibus, et in toto; Deusque contingentium ſeriem eligens, contingentiam eorum non mutauit.

XXXIX. Neque ob rerum certitudinem preces laboresque ſunt inutiles ad obtinenda futura quae deſideramus. Nam in huius ſeriei rerum, tanquam poſſibilis repraeſentatione apud Deum, antequam ſcilicet decerni intelligeretur, vtique et preces in ea, ſi eligeretur futurae, et aliae effectuum in ea comprehendendorum cauſſae inerant, et ad electionem ſeriei, adeoque et ad euentus in ea comprehenſos, vt par erat, valuere. Et quae nunc mouent Deum ad agendum aut permittendum, iam tum eum mouerunt ad decernendum, quid acturus eſſet aut permiſſurus.

XL. Sapientia autem infinita omnipotentis bonitati eius immenſae iuncta,

ſta, fecit, vt nihil potuerit fieri melius, omnibus computatis, quam quod a Deo ſit factum, atque adeo, vt omnia perfecte ſint harmonica conſpirentque pulcherrime inter ſe.

XLI. Proinde quotiescunque aliquid reprehenſibile videtur in operibus Dei, iudicandum eſt, id nobis non ſatis noſci, nec optari a ſapiente poſſe meliora.

XLII. Vnde porro ſequitur, nihil eſſe felicius, quam tam bono *Domino* ſeruire, atque adeo Deum ſuper omnia eſſe amandum, eique *penitus* confidendum.

XLIII. Bonitas relata ſpeciatim ad creaturas intelligentes cum ſapientia coniuncta iuſtitiam conſtituit, cuius ſummus gradus eſt ſanctitas. Itaque tam lato ſenſu iuſtitia non tantum ius ſtrictum, ſed et aequitatem, atque adeo et miſericordiam laudabilem comprehendit.

XLIV. Eſt autem vel iuſtitia ſpecialius ſumta, vel ſanctitas. Illa verſatur circa bonum malumque phyſicum, aliorum nempe intelligentium, ſanctitas circa bonum malumque morale.

XLV. Bona malaque phyſica eueniunt tam in hac vita, quam in futura: In hac vita magna malorum pars fluit ex culpa hominis; aliae proſunt et compenſabuntur.

XLVI. In futura vita, quamuis pauci ſint electi, tota amplitudo regni coeleſtis non eſt ex noſtra cognitione aeſtimanda, cum tanta gloria beatorum eſſe poſſit, vt mala damnatorum comparari cum hoc bono non poſſint. *Nihilque prohibet vel ſoles, vel maxime regionem trans ſoles, vt in noſtra ſit tellure habitari felicibus creaturis.* Itaque argumentum a multitudine damnatorum non eſt fundatum, niſi in ignorantia noſtra. Poenae etiam damnatorum ob perſeuerantem eorum malitiam perſeuerant.

XLVII. Obiectiones contra ſanctitatem Dei ſeu circa perfectionem ad bona malaque moralia aliorum relatam, deſumtae ex concurſu Dei ad malum morale ex ſupra dictis commode ſolui poſſunt.

XLVIII. Nempe permiſſio peccati eſt licita, ſeu moraliter poſſibilis, cum debita, ſeu moraliter neceſſaria inuenitur. Id de Deo intelligendum eſt θεοπρεπῶς; quando aliter ſuis perfectionibus derogaſſet. Si Deus optimam vniuerſi ſeriem, in qua peccatum intercurrit, non elegiſſet, admiſiſſet aliquid peius omni creaturarum peccato, nam propriae perfectioni, et quod hinc ſequitur, alienae etiam derogaſſet: diuina enim perfectio a perfectiſſimo eligendo diſcedere non debet cum minus bonum habeat rationem mali.

XLIX. Nihil perfectionis et realitatis pure poſitiuae eſt in creaturis earumque actibus bonis et malis, quod non Deo debeatur, ſed imperfectio

actus in priuatione conſiſtit, et oritur ab originali limitatione creaturarum, quam iam tum in *ſtatu purae poſſibilitatis*, id *eſt* in ideis Dei, habent ex eſſentia ſua: nam quod limitatione careret, non creatura ſed Deus foret. Limitata autem dicitur creatura, quae terminos perfectionis habet. Ita fundamentum mali eſt neceſſarium, ſed ortus tamen contingens; id eſt, neceſſarium eſt, vt mala ſint poſſibilia, ſed contingens eſt, vt ſint actualia: non contingens autem per harmoniam rerum a potentia tranſit ad actum ob conuenientiam cum optima rerum ſerie, cuius partem facit. Sunt itaque bona a Dei vigore, mala a torpore creaturae; et defectu attentionis errat intellectus, defectu alacritatis refringitur voluntas, quoties mens cum ad ſummum bonum tendere debeat, per inertiam creaturae adhaereſcit.

L. Propagatio contagii a lapſu *protoplaſtorum* non videtur commodius explicari poſſe, quam ſtatuendo, animas *poſterorum* in Adamo iam fuiſſe infectas: idque per praeexiſtentiam animarum.

LI. Reliquiae diuinae imaginis conſiſtunt tum in *lumine innato* intellectus, tum etiam in libertate congenita voluntatis. *Vtrumque ad virtuoſam vitioſamque actionem neceſſarium eſt, vt ſcilicet ſciamus velimusque*, quae agimus, et poſſimus etiam ab hoc peccato, quod *committimus* abſtinere, ſi modo ſatis ſtudii adhibeamus.

LII. Lumen innatum conſiſtit tum in ideis incomplexis, tum in naſcentibus inde notitiis complexis. Ita fit, vt Deus et lex DEI aeterna inſcribatur cordibus noſtris, etſi negligentia hominum et affectibus ſenſualium ſaepe *obſcurentur*.

LIII. Probatur hoc lumen etiam ex ratione, quia veritates neceſſariae ex ſolis principiis menti inſitis non ex inductione ſenſuum demonſtrari poſſunt. Neque enim inductio ſingularium vnquam neceſſitatem vniuerſalem infert.

LIV. Libertas quoque in quantacunque humana corruptione ſalua manet, ita vt homo, etſi haud dubie peccaturus ſit, nunquam tamen neceſſario committat hunc actum peccandi, quem committit.

LV. Libertas exemta eſt tam a neceſſitate, quam a coactione. *Neceſſitatem non faciunt* futuritio veritatum, nec praeſcientia et *praeordinatio* Dei, nec praediſpoſitio rerum.

LVI. Non futuritio: licet enim futurorum contingentium ſit determinata veritas, certitudo tamen obiectiua, ſeu *infallibilis* determinatio veritatis, quae illis ineſt, minime neceſſitati confundenda eſt.

LVII. Nec praeſcientia aut praeordinatio Dei neceſſitatem imponit, licet ipſa quoque ſit infallibilis. Deus enim vidit res in ſerie poſſibilium ideali, quales futurae erant, et in iis hominem *libere* peccantem; neque

huius

huius ſeriei decernendo exiſtentiam, mutauit rei naturam, aut, quod contingens erat, neceſſarium fecit.

LVIII. Neque etiam praediſpoſitio rerum aut cauſſarum ſeries nocet libertati. Licet enim nunquam quicquam eueniat, quin eius ratio reddi poſſit, neque vlla vnquam detur indifferentia aequilibrii, (quaſi in ſubſtantia libera et extra eam omnia ad oppoſitum vtrumque ſe aequaliter vnquam haberent: cum potius ſemper ſint quaedam praeparationes in cauſſa agente, concurrentibusque, quas aliqui praedeterminationes vocant;) dicendum tamen eſt, has determinationes eſſe tantum inclinantes, non neceſſitantes, ità vt ſemper aliqua indifferentia ſiue contingentia ſit ſalua. Nec tantus vnquam in nobis affectus appetitusue eſt, vt ex eo actus neceſſario ſequatur; nam quamdiu homo mentis compos eſt, etiamſi vehementiſſime, ab ira, ſiti, vel ſimili cauſſa ſtimuletur, ſemper tamen aliqua ratio ſiſtendi impetum reperiri poteſt, et aliquando vel ſola ſufficit cogitatio exercendae ſuae libertatis et in affectus poteſtatis.

LIX. Coactio non eſt in voluntatis actionibus: etſi enim externorum repraeſentationes plurimum in mente noſtra poſſint, actio tamen noſtra voluntaria ſemper ſpontanea eſt, ita vt principium ſit in agente. Id quod per harmoniam inter corpus èt animam ab initio praeſtabilitam, luculentius, quam hactenus, explicatur.

Potiora haec ſunt, quae ad naturalem theologiam referri poſſunt, reliqua quae attexuit vir acutiſſimi ingenii et profundarum meditationum, proprie ad reuelatam theologiam pertinent, et cum humanam corruptionem, tum eius emendationem, ordinemque DEI in eligendis fidelibus reſpiciunt. In illis vero, vt hypotheſibus nonnullis inſeruiendum ſibi eſſe, ad ſoluendos hos nodos, quos ſtruxit male curioſa hominum diligentia, vir ſummus probe vidit, ita factum, vt et ea quae de libertate diſſeruit, licet eam magnis conatibus aſſertum iret, haud paucis diſplicerent. Quamuis enim neceſſitatem abſolutam a libertate accurate remoueat, putarunt tamen, neceſſitatem hypotheticam, quae ex antecedente et praedeterminante cauſſa oritur, re ipſa libertatem euertere. Reſponderunt his viri celeberrimi ſectatores, et inter eos imprimis acutiſſimus BVLFINGERVS[y], „non eum praedeterminationis ſenſum apud „Leibnizium eſſe, qui eſt apud eos, qui ita praedeterminationem intro„ducunt, qua poſita cauſſa praedeterminante, non poteſt non ſequi effe„ctus: ſed eam tantum hoc loco praedeterminationis, quae et praeordi„natio vel connexio rerum dici queat, ideam eſſe, qua poſita, facultas, „etſi alterum prae altero eligat in ipſo ſui exercitio, et conſtanter qui„dem; ſuo tamen id faciat arbitrio poſſitque in hiſce omnibus circum„ſtantiis agere aliud atque aliud. Ideoque Leibnizium ſupra monuiſſe, „has

y) In Dilucid. phil. S. I. c. 4. §. 88. p. 81.

„has determinationes eſſe inclinantes tantum non neceſſitantes, ita vt ſemper aliqua indifferentia ſiue contingentia ſit ſalua.“ Sed et alterum illud dogma, quod Baylio Leibnizius oppoſuit, de mundo optimo innumerarum controuerſiarum ſemina in orbe philoſophico et theologico ſparſit, longumque eſſet, ſcripta ea enarrare omnia, quibus ex vtraque parte de hoc argumento decertatum eſt. Otium ea in re nobis fecit Cel. LVDOVICI [z] diligentia, qui literariam huius quaeſtionis hiſtoriam ſcire cupientibus adeundus eſt. Quo ſenſu autem mundum praeſentem, mali mixtura temperatum ex ſerie infinitorum mundorum poſſibilium Deum velut optimum elegiſſe dixerit, ex §. XXXI. et ſequentibus liquet. Nempe malum etiam ad optimi mundi naturam requiri, indignum videtur viris doctiſſimis Dei bonitate et iuſtitia. Aſt habent hic quoque, quid regerant Leibnizii ſectatores: nempe id voluiſſe philoſophum: ſeriem contingentium omnium, praeſentium, praeteritorum atque futurorum, quam mundus exhibet, optimam eſſe, quia ab ente et ſummo bono et ſapientiſſimo conditus mundus eſt: neque optimum eſſe deſinere, licet in eo ſit malum, quum et mala ab ente ſapientiſſimo in *optimum finem dirigantur*. Rationem autem diuinae voluntatis atque electionis non niſi a ſummo bono ſumi poſſe. Nos in tantis animorum motibus agitata controuerſia arbitrii partes non ſumimus, qui hiſtoriam tantum ſcribimus, fatemur autem, ſuſpicari nos, viros praeſtantiſſimos, qui de hoc argumento diſceptarunt, diſputationis feruore abreptos occupatosque non ſe ſemper ſatis perſpicue accurateque inter ſe intellexiſſe. Ceterum ipſum dogma nouum haud eſt, ſed vidit ipſe Leibnizius [a], vt acutiſſime coniiciebat, ſyſtema Zoroaſtris parum abludere, quem ex Mithra non lucem tantum ſed et tenebras, id eſt limitationem et priuationem deduxiſſe, hincque ex limitatis creaturis mali cauſſam deriuauiſſe ſuo loco oſtendimus: quamuis fatendum, ſobrie magis et prudenter philoſophatum fuiſſe Leibnizium, quam Zoroaſtrem, qui eſſentiarum omnium emanationem ex DEI eſſentia tanquam ex ſubiecto ſtatuebat, a qua alienum fuiſſe Leibnizium ſupra ipſius verbis euicimus. Ipſum vero mundum optimum Deum elegiſſe, at talem, cui malum ex natura ſua, non DEI, inſit, feciſſeque Deum, quicquid poterat vt malum hoc emendaret, et ad optimos fines dirigeret, ex *κυρίαις δόξαις Platonis* fuit, quem ideo LEIBNIZIVS [b] ipſe laudauit. Aſt longe *melius* tamen puriusque in eo dogmate aſſerendo verſatus eſt Leibnizius, qui nec materiam demiurgo adiunxit, nec malum aliter niſi in limitatione et priuatione quaeſiuit, cum Plato neſcio quam naturam mali poſitiuam et eſſentialem materiae tribueret. Ex quo conſtare poteſt, quousque in comparatione veteris doctrinae cum Leibniziana ſit progrediendum. Nullum autem malum eſſe in mundo, quod non reſpectu totius bonum euadat, adeoque mundum hunc eſſe optimum dixit iam BRVNVS [c].

§. XXXIX.

z) In Hiſt. Phil. Leib. P. II. c. 23. §. 606 ſeqq. p. 414 ſq.
a) Vid. praef. Theodiceae p. m. 39.
b) Ep. ad Hanſch.
c) De Minimo p. 133.

§. XXXIX. Diſputatum quoque eſt de his et nonnullis aliis metaphyſicae capitibus inter Leibnizium, et qui Newtoni placita ſequebatur Clarckium: quae tota quidem diſputatio ex antecedentibus intelligi poteſt. *Theſes Leibnizianae Clarckio oppoſitae.* Quoniam tamen in ea nonnulla occurrunt, in quibus Leibnizius a priſtina ſententia ſibi diſcedendum putauit, ea quoque hoc loco ὡς ἐν παρόδῳ tangemus; commendamus autem lectionem ipſam epiſtolarum a duumuiris his acumine metaphyſico inſignibus ſcriptarum, quae in plena luce rem omnem, etiam ſuperiora collocant. Nuper quoque pugnam renouauit ingenioſiſſimus VOLTAIRIVS, inſtituta *comparatione inter metaphyſicam Leibnizianam et Newtonianam*, quae negligi prorſus potuiſſet, cum Newtono, de matheſi et naturali diſciplina artibus mathematicis et obſeruationibus inaedificata immortaliter merito nunquam in mentem venerit, ſyſtema metaphyſicum condere [d]. Quoniam tamen, quod argumentis et rationibus parum valuit, ingenii elegantia efficere conatus eſt, laudanda eſt doctiſſimi KAHLII induſtria, qui Leibniziana dogmata de Deo, de ſpatio et duratione, de libertate Dei, de principio rationis ſufficientis, de libertate hominis, de religione naturali, de anima eiusque commercio cum corpore, de origine perceptionum, de materia et elementis ſiue monadibus, de vi actiua in apricum poſuit, et vindicare ab inſultibus Voltairianis ſtuduit [e]. Eum itaque illos conſulere iuuat, qui de hac controuerſia notitiam paulo ampliorem cupiunt. Nos inſtituti memores paucas quasdam aſſertiones notamus, quae ad cognoſcendam metaphyſicam Leibnizianam pertinent. Sunt vero iſtae:

I. *Vis in operibus diuinis ſemper eadem ſubſiſtit, tranſitque ex materia in materiam, ſecundum leges naturae, et pulcherrimum ordinem praeſtabilitum. Quando itaque Deus facit miracula, fit id non naturae, ſed gratiae cauſſa. Qui aliter iudicat, abiecte de ſapientia et potentia Dei ſentit* [f].

II. Non mathematica principia ſed metaphyſica opponenda ſunt impietati materialiſtarum [g].

III. Fundamentum omnium veritatum mathematicarum eſt principium contradictionis ſiue identitatis, vt vero matheſis traducatur ad phyſicam, opus adhuc eſt principio rationis ſufficientis.

IV. Quo plus eſt materiae in mundo, eo plus habet occaſionis Deus, exercendae ſapientiae et potentiae ſuae [h]. Vacuum itaque ſine ratione ſufficienti ponitur.

V. Ratio omniſcientiae diuinae non eſt ſola praeſentia, ſed et operatio; conſeruat enim res actione illa, quae perpetuo id producit, quicquid in eis et bonitatis et perfectionis.

VI. Crea-

d) Legi merentur, quae de natura et indole philoſophiae Newtonianae diſſerit ROGERVS COTESIVS in praef. Principiis phil. praemiſſa.

e) Prodiit Examen comparationis Voltairianae Gottingae 1741. 8.

f) T. I. Rec. Ep. I. p. 4.

g) Ep. II. p. 13.

h) ib. p. 16.

VI. Creaturae opus habent influxu Dei perpetuo, ſed non ad emendandam et corrigendam mundi machinam; Deus enim qui praeuidit omnia, etiam in anteceſſum medicinam attulit; eſt enim in operibus eius pulchritudo praeſtabilita [i].

VII. Qui ſpatium pro ente quodam abſoluto habent, ingentibus difficultatibus premuntur, ſequitur enim, debere eſſe ens aeternum et infinitum, adeoque ipſe DEVS. Aſt Deus ſpatium habet partes, adeoque Deus eſſe nequit [k].

VIII. Spatium itaque eſt relatiuum quid, vt tempus. Nempe ſpatium eſt ordo coëxiſtentium, vt tempus ordo ſucceſſionum.

IX. Quod ſupernaturale eſt, omnes creaturarum vires ſuperat, hinc miracula [l].

X. Simplex voluntas ſine ratione mouente eſt figmentum, et contradictorium, naturaeque voluntatis aduerſum, et perfectioni diuinae contrarium.

XI. Animae non operantur in corpora, niſi quatenus conſpirant corpora cum eorum appetitu per harmoniam praeſtabilitam [m].

XII. Nemo nouas vires poteſt naturae addere, praeter Deum, idque tantum facit ſupernaturaliter.

XIII. Imagines, quibus anima immediate afficitur, ſunt in ea ipſa, ſed conſpirant cum corpore; praeſentia animae autem imperfecta tantum eſt, nec poteſt aliter explicari, quam per harmoniam et concordiam.

XIV. Qui contendunt vires actiuas et viuentes minui in mundo, neque primarias naturae leges, neque pulchritudinem operum diuinorum intelligunt [n].

XV. Dantur miracula, quae minora vel inferiora dici poſſunt, quaeque efficere angelus poteſt; quae vero ſupra omnem naturae virtutem ſunt, e. g. creare et annihilare, Deo ſoli competunt.

XVI. Quod neceſſarium eſt, tale eſt per eſſentiam ſuam, quia oppoſitum contradictionem implicat; quod autem contingens eſt, debet exiſtentiam ſuam principio melioris, quae eſt ratio ſufficiens rerum [o].

XVII. Inde ſequitur rationes mouentes inclinare, non cogere, eſſeque certitudinem infallibilem, non vero neceſſitatem abſolutam in contingentibus.

XVIII. Voluntas noſtra non ſequitur ſemper praeciſe intellectum practicum, poteſt enim inuenire rationes ſuſpendendi iudicium, donec rem altius expenderit [p].

XIX. Res relatiuae, non minus quantitatem habent quam abſolutae. Hinc quamuis tempus et ſpatium relationes ſunt, poſſunt tamen eſſe quantae [q].

XX. Non

i) pag. 18. k) Ep. III. p. 31. l) pag. 30. m) Ep. IV. p. 57. n) pag. 50. o) Ep. V. p. 85. p) pag. 86. q) p. 115.

XX. Non dantur ſubſtantiae creatae, quae omni prorſus materia carent; nam angelos quoque et intelligentias, quamuis incorporeas, et craſſo corpore deſtitutas, ſubtilius corpus habere vetus eſt et vera ſententia [r].

XXI. Materia et ſpatium idem non ſunt; verum non eſt ſpatium, vbi non eſt materia, nec eſt illud aliquid reale abſolutum. Differunt ſpatium et materia, ſicut tempus et motus; quamuis autem diuerſa ſint, nunquam tamen ſeparantur.

XXII. Neque tamen inde ſequitur, materiam eſſe aeternam et neceſſariam, niſi ſupponatur falſo et inepte, ſpatium eſſe aeternum et neceſſarium.

XXIII. Hypotheſis atomorum et corporum ſimilarium euertitur per principium indiſcernibilium.

XXIV. Ab extenſione ad durationem non valet conſequentia.

XXV. Si natura rerum vniuerſi eſt, vt vniformiter perfectio earum creſcat, neceſſario inde fluit, vniuerſum habuiſſe initium [s].

XXVI. Initium mundi non derogat infinitae eius durationi a parte poſt, ſed limites vniuerſi derogant infinitati extenſionis eius. Conuenit itaque magis auctori rerum infinito, ponere rerum initium, quam limites eius admittere.

XXVII. Aeternitas mundi non tollit eius dependentiam a Deo.

XXVIII. Cauſſa harmoniae vniuerſalis quaerenda eſt, in natura ſubſtantiae ſimplicis, ſiue monadis verae, quae in eo conſiſtit, vt ſtatus ſequens exoriatur ex ſtatu antecedente [t].

XXIX. Omne agens quod ſequitur cauſſas finales eſt liberum, licet conſpiret cum eo, quod agit modo per cauſſas efficientes ſine cognitione, ſiue per machinam, quia Deus, qui praeuidit, quid cauſſa libera ſuſceptura ſit, ita diſpoſuit machinam, vt non poſſint non harmonice conſpirare.

XXX. Supernaturale eſt, quando corporum vniuerſitas nouam vim accipit, ſicque corpus aliquod nouas vires nanciſcitur, et tamen alia tot virium non amittunt [v].

XXXI. Sine creaturis immenſitas et aeternitas Dei locum non habuiſſent, nempe ſine vlla dependentia temporis et loci; ſi enim creaturae nullae eſſent, eſſet nec tempus, nec locus, adeoque nec ſpatium actuale [x].

XXXII. Immenſitas Dei eſt independens a ſpatio, vt aeternitas a tempore. Id vero tantum inuoluunt, Deum reſpectu iſtarum rerum praeſentem et coëxiſtentem rebus eſſe exiſtentibus omnibus. Si itaque Deus ſolus exiſteret, non exiſterent tempus et locus, niſi vt poſſibilia, in ideis diuinis [y].

Kkk 2 XXXIII.

r) p. 119. s) Ep. V. p. 124. t) p. 131. v) p. 133. x) p. 138. y) p. 139.

XXXIII. Immenſitas et aeternitas Dei aliquid maius et eminentius inuoluunt, quam durationem et extenſionem creaturarum, cum in relatione ad magnitudinem, tum in relatione ad naturam rei. Nec opus habent re quadam extra Deum ſita, vt ſunt tempus et locus, quae actu exiſtunt.

XXXIV. Abiiciendae ſunt attractiones, et operationes aliae, quae explicari nequeunt per naturam creaturarum: illae enim aut miraculum ſupponunt, aut qualitates Scholaſticorum occultas, quae nos in regnum tenebrarum retrahunt.

XXXV. Qui principium rationis ſufficientis negat, ad abſurdum compulſus eſſe recte creditur.

Iuris naturalis praecepta Leibniziana.

§. XL. Moralis philoſophiae praecepta non tradidit Leibnizius, fundamenta tamen eius in fine monadologiae tetigit, quae inde repetenda. Quae vero ad iuris naturae diſciplinam et virtutis inter homines exercendae rationem requirantur, his aſſertionibus explicuit [z].

I. Ius eſt quaedam potentia moralis, et obligatio neceſſitas moralis. Intelligitur autem moralis, quae apud virum bonum aequipollet naturali.

II. Vir bonus autem eſt, qui amat omnes, quantum ratio permittit.

III. Iuſtitia igitur, quae virtus huius affectus rectrix eſt, quem Graeci φιλανθρωπίαν vocant, eſt caritas ſapientis, hoc eſt, ſequens ſapientiae dictata.

IV. Caritas eſt beneuolentia vniuerſalis, et beneuolentia amandi ſiue diligendi habitus.

V. Amare eſt felicitate alterius delectari, vel felicitatem alterius adſciſcere in ſuam.

VI. Nempe quum res pulchra ſimul felicitatis eſt capax, tranſit affectus in verum amorem.

VII. Superat autem diuinus amor alios amores, quod Deus cum maximo ſucceſſu amari poteſt, quando Deo ſimul et felicius nihil eſt, et nihil pulchrius felicitateque dignius intelligi poteſt. Et quum idem ſit potentiae et ſapientiae ſummae, felicitas eius non tantum ingreditur noſtram, ſi ſapimus, id eſt, ipſum amamus, ſed et facit.

VIII. Sapientia nihil aliud eſt, quam ipſa ſcientia felicitatis.

IX. Ex hoc iam fonte fluit ius naturae, cuius tres ſunt gradus, ius ſtrictum in iuſtitia commutatiua, aequitas, vel, anguſtiori ſenſu, caritas in iuſtitia diſtributiua; denique pietas vel probitas in iuſtitia vniuerſali.

X. Inde peruulgata iuris praecepta naſcuntur: neminem laedere, ſuum cuique tribuere, honeſte, vel potius pie, viuere.

XI. Iuris meri ſiue ſtricti praeceptum eſt, neminem laedendum eſſe, ne

z) In Praef. ad Cod. I. G. diplomaticum.

ne detur ei in ciuitate actio, extra ciuitatem ius belli. Hinc naſcitur iuſtitia commutatiua.

XII. Superior gradus vocari poteſt aequitas, vel ſi mauis caritas, quae vltra rigorem iuris meri, ad eas quoque obligationes porrigitur, ex quibus actio iis, quorum intereſt, non datur, qua nos cogant.

XIII. Quemadmodum infimi gradus eſt, neminem laedere, ita medii eſt, cunctis prodeſſe, ſed quantum cuique conuenit, aut quantum quisque meretur, quando omnibus fauere non licet.

XIV. Itaque huius loci eſt iuſtitia diſtributiua, et praeceptum iuris, quod ſuum cuique tribui, iubet.

XV. Atque huc in republica politicae leges referuntur, quae felicitatem ſubditorum procurant, efficiuntque paſſim, vt qui aptitudinem tantum habeant, acquirant facultatem, vt petere poſſint, quod aliis aequum eſt praeſtare. In hoc gradu merita ponderantur, vnde priuilegia, praemia, poenae locum habent.

XVI. Ex his conſtat aequitatem nobis in negotiis ſtrictum ius, id eſt, hominum aequalitatem, commendare, niſi cum grauis ratio boni maioris ab eo recedi iubet. Perſonarum autem, quae vocatur, acceptio, ſuam non in alienis bonis commutandis, ſed in noſtris vel publicis diſtribuendis ſedem habet.

XVII. Supremus iuris gradus probitatis vel pietatis nomine venit. Ius enim ſtrictum miſeriam quidem vitat, ius ſuperius ad felicitatem tendit, *ſed qualis in hanc mortalitatem cadit: et, intra mortalis vitae reſpectus coercentur.*

XVIII. Vt vero vniuerſali demonſtratione conficiatur, omne honeſtum eſſe vtile, et omne turpe damnoſum, aſſumenda eſt immortalitas animae, aut vniuerſi auctor Deus.

XIX. Ita fit, vt omnes in ciuitate perfectiſſima viuere intelligamur, ſub monarcha, qui nec ob ſapientiam falli, nec ob potentiam vitari poteſt, idemque tam amabilis eſt, vt felicitas ſit tali Domino ſeruire.

XX. Huius potentia prouidentiaque efficitur, vt omne ius in factum tranſeat, vt nemo laedatur, niſi a ſe ipſo, vt nihil recte geſtum ſine praemio ſit, nullum peccatum ſine poena.

XXI. Nihil enim negligitur in hac republica vniuerſi.

XXII. Ex hac conſideratione fit, vt iuſtitia vniuerſalis appelletur, et omnes alias virtutes comprehendat; quae enim alioqui alterius intereſſe non videntur, veluti, ne noſtro corpore aut noſtris rebus abutamur, etiam extra leges humanas, naturali iure, id eſt, aeternis diuinae monarchiae legibus vetantur, quum nos noſtraque Deo debeamus, et vniuerſi interſit, ne quis re ſua male vtatur.

 XXIII.

XXIII. Itaque hinc ſupremum illud iuris praeceptum vim accepit, quod honeſte, id eſt, pie viuere iubet.

XXIV. Praeter aeterna naturae rationalis iura ex diuino fonte fluentia ius etiam voluntarium habetur, receptum moribus, vel a ſuperiore conſtitutum.

XXV. Et in republica quidem ius ciuile ab eo vim accepit, qui ſummam poteſtatem habet, extra rempublicam vero inter eos, qui ſummae poteſtatis participes ſunt, locus eſt iuri gentium voluntario tacito populorum conſenſu recepto.

XXVI. Non vero neceſſe eſt, vt ſit omnium gentium vel omnium temporum, non enim omnia omnibus placent.

XXVII. Baſis iuris fecialis inter ipſum naturae ius eſt.

XXVIII. Perſonam iuris gentium habet, cui libertas publica competit, ita vt in alterius manu de poteſtate non ſit, ſed per ſe ius armorum foederumque habeat, quanquam forte obligationum vinculis ſuperiori ſit adſtrictus, et homagium, fidem, obedientiam profiteatur.

XXIX. Quod ſi magna ſit eius auctoritas, potentatus nomine venit, vnde ſuprematus exſurgit, qui tamen ſuperiorem in republica non excludit.

XXX. Suprematum habere creditur, qui ſatis et libertatis et potentiae habet, vt rebus gentium per arma et foedera cum auctoritate interuenire poſſit.

XXXI. In liberis rebuspublicis ciuilis perſona ad inſtar naturalis intelligitur, quoniam voluntatem habet.

XXXII. Quod ſi legibus fundamentalibus non ſatis prouiſum ſit reipublicae, vt ad certam eius voluntatem perueniri poſſit, habet aliquid irregularitatis forma eius.

XXXIII. Actus ſunt vel diſpoſitiones iure efficaces, vel pertinent ad viam facti.

XXXIV. Qui iuris effectum habent, ſunt extraiudiciales vel iudiciales: atque illi vel ab vno latere fiunt, vt teſtamenta, vel ſunt conuentiones.

CAPVT

CAPVT NONVM.

DE CHRISTIANO THOMASIO

§. I.

Chr. Thomaſii hiſtoria vnde petenda.

Leibnizio in hiſtoriae philoſophicae recentioris enarratione merito iungimus CHRISTIANVM THOMASIVM, virum et ſua aetate magnum, et meritis de repurgata philoſophia hodie quoque illuſtrem. Eodem enim, quo Leibnizius, tempore reformare philoſophiam eſt aggreſſus, nouumque eius ſyſtema eclecticum condere coepit. Cuius viri hiſtoria eo magis attentione digna eſt, quo magis eius potiſſimum moliminibus mutati philoſophiae vultus in academiis proteſtantium Germanicis adſcribendi ſunt, isque maiori ſtrepitu, quam reliqui ante eum omnes, magnum iſtud negotium aggreſſus eſt. Nec hoc ſolo nomine illuſtrem in ſcientiarum annalibus vir ſummus memoriam conſecutus eſt, ſed haud parum quoque ille conatibus ſuis ad id contulit, vt totius eruditionis facies immutaretur, eiicerentur innumera praeiudicia, et plurimum animorum accederet illis, qui relinquere patrum ſemitas et ſine cortice natare contenderunt. Merito itaque miramur, inuentum eſſe hactenus neminem, qui tanti tamque celebris viri hiſtoriam literariam ſcriberet, quaque via, quo animo, quibus mediis ad ſcientiarum, praecipue philoſophicarum et iuridicarum emendationem fuerit progreſſus, quid vel fruſtra tentauerit, vel parum ex voto aſſecutus fuerit, quos vultus diſciplinis omnibus, praecipue quae ſapientiam moralem et iurisprudentiam reſpiciunt, affinxerit, quibus ex cauſſis aliquoties ſyſtema iuris naturalis electum mutauerit, quibus artibus in tantis animorum iris atque commotionibus intrepidum pectus aduerſariis obiecerit, in qua re de literis meruerit, in quibus hominem ſe prodiderit, quaeque alia ſunt ad hiſtoriam eiusmodi, ſi vtilis eſſe debeat et iucunda neceſſaria, exponeret. Quod illi, qui viri celeberrimi res tetigerunt [a], inter quos vnus praeſtat doctiſſimus LEPORINVS [b], tantum abeſt, vt praeſtiterint, vt non niſi ſcopas diſſolutas in hiſtoria Thomaſiana deprehendamus. Viros ideo doctos, et monumentorum ſubſidiis ſatis inſtructos, a partis vero ſtudio alienos et veritatis ſtudioſos compellamus, vt hoc ſaxum voluere non recuſent, ita enim ſperamus, fore, vt dimidii ſeculi hiſtoria erudita resque maxime memorabiles annalibus tradantur. Nobis deſideria haec explere licitum non eſſe inſtituti praeſentis atque tractationis natura atque

a) GOTTSCHLING. in breui hiſt. vrbis Halenſis c. 5. p. 8 ſeqq. A. E. 1729. p. 470. Bibliotheca Germanica T. I. p. 138. GENTZKIVS Hiſt. phil. p. 212. I. FABRICIVS Hiſt. bibl. ſuae T. III. p. 142. Bibliotheca iuris imperantium p. 47. ſimilesque ſcriptores alii.

b) In Germania literata hodie viuente P. II.

que conditio ſatis manifeſte prodit: ſufficit enim Thomaſium intueri tanquam philoſophum et philoſophiae reformatorem. Ad veros tamen et genuinos fontes reſpiciemus, nihilque eorum, procul ab odio et fauore remoti, omittemus, ex quibus conſtare poterit, quem locum vir celeberrimus in philoſophiae recentioris hiſtoria occupet, quamque in theatro philoſophico perſonam valde memorabilem effinxerit.

Ortus, educatio, ſtudia Thomaſii.

§. II. Natus eſt Chriſtianus Thomaſius ipſis calendis Ianuarii anni cIↄ Iↄ C LV [c], Lipſiae, patre ſatus Iacobo Thomaſio, cuius eruditionem et inſignia in rem literariam merita toties depraedicauimus, vitamque et res literarias in *antecedente huius Tomi parte* enarrauimus. Is vt ingenium habebat elegantiſſimis foetibus ciuitati eruditae vtiliſſimum, ita coniugii fertilitate non minus diſciplinis auſpicatiſſimus euaſit, prodiit enim ex eo par nobile fratrum Chriſtianus et Godefredus, qui illuſtris doctrina medicus hodie adhuc literas praeclare apud Noricos ornat. Tanto parente cum gauderet noſter, facile intelligi poteſt, nihil ab eo vel prudentiae artisque, vel induſtriae et attentionis fuiſſe omiſſum, quo ingenium, quod acerrimum et elegantiſſimum filius erat nactus, comere, ornare, caſtigareque poſſet. Quod quanta felicitate executus fuerit vir praeſtantiſſimus euentus poſtea docuit. Cum enim agrum natura fertilem accepiſſet, et cultura accederet prudens et indefeſſa, fieri non potuit, vt non iacta ſcientiarum ſemina mature iucundiſſimam ſegetem oſtenderent, et ampliſſimam meſſem pollicerentur. Nec ſolus in hoc fundo excolendo induſtriam ſuam pater poſuit, ſed emendandum parandumque quoque tradidit eruditiſſimis viris, quibus eo tempore Lipſienſis academia, virorum doctorum ſemper feraciſſima, abundabat. Inter quos Thomaſii praeceptores eminuere Fellerus, Rappoltus, Ittigius, Alberti, Menckenius, Franckenſteinius, Rechenbergius aliique, quorum vnus et alter poſtea, cum is reformare philoſophiam et iurisprudentiam coepiſſet, infeſtis cum eo ſignis concurrit. Vnde factum, vt obiicerent, conſpuiſſe eum valde ingratum in faciem praeceptorum, immo, cum pater ipſe ſcholaſticam vel Peripateticam philoſophiam docuerit, in patrios cineres minxiſſe. Quod impietatis opprobrium ſtudioſe a ſe declinauit Thomaſius, ſeque gratum et addictum debere animum praeceptoribus profeſſus eſt, ſed addictiorem tamen veritati. Neque is parens erat, a quo caſtioris diſciplinae ſemina haurire non poſſet, eum enim multa praeclare vidiſſe, licet temporis ſui fato ea vulgare prohiberetur, ſuo loco obſeruauimus [d]. Conqueſtus autem eſt filius [e] defuiſſe ipſi occaſionem, patris inſtitutione ita fruendi, vt omne, quod poſſet, emolumentum inde caperet. Debebat autem patris diligentiae quod in diſputando valde exerceretur, diſceret-

c) Vid. Programma ab illuſtri viro Iurisprudentiae diuinae praemiſſum, quod cum hiſtoriam ſtudiorum iuuenilium eius enarret, omnino reliquis omnibus praeferendum eſt.

d) Idem monet THOMASIVS l. c. §. II. p. 8.

e) Vid. Annot. ad teſtamentum Oſtenii p. 392. STOLLIVS Hiſt. lit. P. II. c. 4. p. 684.

diſceretque ex huius arenae literariae vſu atque conſuetudine quadam animi praeſentia ad controuerſias virorum doctorum attendere. Quin et hoc parentis curae adſcribendum eſt, quod philoſophiae eiusque hiſtoriae, in qua ille excellebat, ſtudium, iurisprudentiae praemiſerit, quo pacto fundamenta iacta ſunt, quibus nouum diſciplinarum philoſophicarum et iuridicarum aedificium feliciter ſuperſtructum eſt. Accidit autem, vt, quod ipſe narrat [f], ex ſcholis triuialibus ad academica ſtudia traductus, patrem audiret HVGONIS GROTII libros *de Iure belli et pacis* exponentem, vbi, etſi tum temporis multa non intelligeret, cepiſſe tamen ipſum, ait, „doctrinae dignitatem et elegantiam, vt „prae reliquis ei percipiendae et in ſuccum, quod aiunt, et ſangui„nem redigendae mox ſerio incumberet. Cumque meminiſſet, pa„trem ſaepe in expoſitionibus ſuis auditores remiſiſſe modo ad theolo„gos, errores Grotii in religione notantes, ſaepe ad iureconſultos, vt „ad quos potiſſimum opus Grotii pertineat, neceſſarium duxiſſe in pri„uata lucubratione lectioni Grotii iungere commentatores eius duos, „vnum ICtum Caſparem Zieglerum, alterum Tubingenſium theologum „Ioannem Andream Oſiandrum, quorum ille breuibus ſed ſuccinctis in „Grotium obſeruationibus, in multis nebulas obſcuritatis depulerit, hic ple„raque Ziegleri, etiam cum non nominat, repetens, in iſtis quidem me„moriam ſuam confirmauerit, in reliquis cautiones ipſi ſuppeditauerit, „ab heterodoxis Grotii opinionibus, ſimul vero Scholaſticorum philoſo„phiam moralem hinc inde panderit. Prodiiſſe tum SAMVELIS „PVFENDORFII libros *de Iure naturae et gentium*, eosque auide „ſe legiſſe, non ſolum quia praeguſtum ipſi dediſſent eiusdem *Elementa*, „quamuis obiter inſpecta, ſed et quod ipſum caperet nimium quantum „ſtilus nitidus et perſpicuus. Ac deprehendiſſe ſe quidem hic plurima, „quae Grotius neglexerat, plene expoſita, non pauciora, quae ipſum „Grotium obſcure loquentem illuſtrarent, ſed non placuiſſe tamen aliqua, „quae communem doctrinam impugnarent. Non nouiſſe ſe enim quae„ſtiones philoſophicas a theologicis diſcernere, nec fuiſſe, qui id ipſum „doceret, et quamuis non appareret, quo pacto obiectionibus Pufendor„fii poſſet ſatisfieri, neque reſponſiones eruditorum cum quibus data oc„caſione ea de re conſulerit, ſatisfecerint ex aſſe, praeualuiſſe tamen au„ctoritatem totvirorum venerandorum, vt ſtupiditatem potius ingenii ſui „accuſaret, quam ſiniſtri aliquid de doctrina communi ſuſpicaretur.“ Haec de primis philoſophiae conaminibus ſuis Thomaſius, qui et porro narrat, qua ratione ad iurisprudentiam delatus in hoc tramite perrexerit, id quod factum, poſtquam anno cIↃ IↃ CLXXI primam et ſecundam lauream, quam vocant, in academia patria accepiſſet. Audienda eſt ipſa viri magni narratio, quae iſtorum temporum rationes literarias in ſcholis publicis

f) §. 5. p. 3.

publicis mire illuſtrat. „Perduxit me, inquit ff), interea amor iuris na-„turalis, vt conſenſu patris ex tribus facultatibus ſuperioribus iurispru-„dentiam eligerem, ea magis intentione, vt defectum philoſophiae hac „parte ſupplerem, cum praeter memorata vel doctiſſimi Boecleri „commentarius *in Grotium* oſtenderet, haerere aquam iis, qui iuris-„prudentia deſtituti ex ſola philoſophia, quae in academiis docetur, ius „naturale pro dignitate eruere et explicare aggrediuntur. Iaciebam ergo „eius fundamenta quaedam vtcunque, et cum nullum ductorem haberem, „qui methodum praeſcriberet, ſequebar tritam viam, et modo hunc, „modo illum audiendo comparabam notitiam potius aliquam confuſam et „laceram, ac male cohaerentem, quam prudentiam genuinam.“ Anno cIↄ Iↄ c lxxv a parente in academiam Francofurto-Viadrinam miſſus eſt, vt, quos ſentiebat, ſtudiorum defectibus mederetur. Verum nec eo in loco rem ſucceſſiſſe, narrat, „non culpa quidem praeceptorum „ſuorum, virorum optimorum et ſingulorum ſua laude fruentium, ſed „potius, quod vulgata diſcendi methodus, ſecundum quam a plurium „doctorum, inter ſe non raro diſſidentium et diuerſis hypotheſibus ſub-„nixorum ore ſimul pendere conſueuerit iuuentus, ad ſolidam doctrinam „parum eſſet apta, quodque, vt fieri ſolet, multas horas, quae ſtudiis et „auſcultationi impendendae fuiſſent, perderent ſodales et conuerſatio „cum paribus.“ Erant autem tum in iurisprudentiae diſciplina praece-ptores Thomaſio Stryckius et Rhetius, qui licet doctiſſimi eſſent, ex adductis tamen intelligitur, cur diſciplina academica illi parum profuerit. Alacris enim promtusque ingenio, et acerrime iudicans maius, quo diſcendi ar-dor nutriretur, pabulum quaerebat, et ipſe ſibi prodeſſe conabatur. Hinc trito prouerbio, docendo nos diſcere, monitus, tentare apud ſe conſti-tuit, an lacunas, quas in male cohaerente rerum variarum, quibus caput repleuerat, congerie obſeruabat, ſupplere, et ſtudia hactenus ſaepius in-terrupta concatenata inter ſe ſerie iungere ac ſociare valeret. Nactus itaque veniam docendae iuuentutis, eam et inſtitutiones iuris docuit, et Iani Klenckii *Quaeſtiones ad libros Grotii* illi explicuit, exploratu-rus quantum ex lectione et meditatione Grotii atque Pufendorfii profeciſ-ſet. Neque tamen Scholaſticorum principia moralia tum quidem deſe-ruerat, nec probabat Pufendorfium, multa innouantem, in qua hetero-doxiae ſuſpicione ipſum confirmauiſſe, ait, et *Indicem nouitatum* contra Pufendorfium editum, de quo ſuo loco dicendum, et ſcripta eriſtica, qui-bus velut communis hoſtis Pufendorfius ex omni parte oppugnabatur. Quos et amore orthodoxae veritatis et multitudine ſyllogiſmorum proli-xorum et intellectu difficillimorum ſe in admirationem traxiſſe, creden-tem non habiturum Pufendorfium, quid reponeret, candide fatetur. Aſt alia omnia euenerunt, cum *Apologiam* Pufendorfii legeret, videretque arma aduerſariorum eius impetum ſuſtinere non poſſe. Tunc enim diſpelli

ff) §. 7. p. 9.

diſpelli incipiebant nebulae, quibus hactenus animum partis ſtudium cinxerat, et opinio firmauerat, nihil in dubium vocandum eſſe, quod theologi declarauiſſent eſſe theologicum. Nam tum primum agnito diſcrimine inter theologiam et philoſophiam deprehendiſſe ſe, ait, multa a theologis vnanimi conſenſu defendi, quae theologica non eſſent, ſed ad philoſophiam moralem aut iurisprudentiam pertinerent, pro doctrinis autem theologicis haberentur, quod philoſophi catalogo vndecim virtutum Ariſtotelico et ICti gloſſatoribus ſuis contenti, theologis anſam dederint nobilem ſapientiae partem neglectam et domino vacuam occupandi. Et ſic quidem feruidi ingenii magnorumque ſpirituum iuueni animus, mirum quantum, creuit, vt dubitare de doctrinis Scholaſticorum moralibus inciperet; qua in re parentis exemplo confirmatus eſt, quem a priori ſententia multoties abiiſſe nouerat; ſtatuit itaque praeconceptis opinionibus non adhaerere, ſi veritas monſtraretur. Sed eiiciendum eſſe et ſectae praeiudicium et praepoſterum malae famae ex relicta communi via metum pulchre intelligebat, ſibique in ſenatu philoſophico ſuffragium vindicandum eſſe, cum et ipſe ratione vteretur, decernebat, ratus, peccaturum ſe in creatoris beneuolentiam, ſi pecudis inſtar capiſtro ſe, quo alii vellent, coecum duci pateretur. Itaque conculcato auctoritatis imperio, ne fulgur alienae opinionis oculos excoecaret, ad ipſas, quae in controuerſiam erant deductae, quaeſtiones attendere, enucleatoque vero earum ſtatu, obiectiones et reſponſiones examinare coepit, nec deſiſtendum eſſe ſtatuit, donec ex qua parte veritas ſtaret, cognoſceret. Cuius diligentiae ampliſſimum mox retulit praemium: conuictus enim multa eſſe dediſcenda, quae prius adſciuerat, coepit intelligere confuſum chaos rerum ſine recta via, ſine certitudine congeſtarum omnem, quam ſtudio ſuo, comparauerat, ſcientiam eſſe; et in id diligentiam contulit ſuam, vt hanc congeriem iuſta meditatione in ordinem redigeret. Ita vero deſerere caſtra philoſophiae Scholaſticae coactus, cum et male eos pugnare et ſigna tandem deſerere, metu cauſſae iniuſtae videret, armatusque indignatione in vehementiam nonnullorum, qui in controuerſiis Pufendorfianis, cum eccleſiaſtici ordinis eſſent, acerbe in aduerſarium fuerant debacchati, omne ſectarium obſequium, quicunque etiam id imperaret, abiicere, libertatemque ſemel obtentam mordicus retinere firmiſſimo ſtatuit conſilio. Et hoc quidem pacto ſe ſub duce illuſtri, (Stryckium vel Rhetium viros ea aetate celeberrimos intelligit) militaſſe ait, diſputauerat enim publice *de Iure circa frumentum*, praeſide Rhetio, at ita, vt ducem, non imperatorem, agnoſceret, et ſaepius ad emendanda priora melius iam intellecta et digeſta manum admoueret, quem morem ad vitae finem ſeruauit, vt cogitationibus prioribus poſteriores haud raro ſubſtitueret. Hoc ita doctrinae ſuae modo conſtituto cum doctoris iuris inſignia eo anno capeſſiuiſſet, ad iter literarium ſe accinxit, et peragratis Germaniae inferioris terris ad Batauos acceſſit. Qua in regione cum

 haud

haud pauca virorum eruditiſſimorum muſea adiret, ingenio acri, erecto et eruditione iam tum valde ornato multorum beneuolentiam meruit, maxime autem Ioannem Georgium Graeuium, virum celeberrimum fautorem nactus eſt, qui quoque egregie eum datis literis *ſyſtaticis* commendauit [g], cum praeſtantiſſimi ingenii elegantiam in eo deprehendiſſet. Et retinuiſſet eum apud Batauos ſi annuiſſet, ſed patriam meditabatur Thomaſius, in quam abſoluto itinere eſt reuerſus.

Studia Thomaſii patriae reſtituti.

§. III. Reſtitutus patriis laribus, excuſſoque parumper priſtino torpore, iuris ciuilis diſciplinam ſeuerius excolendam aggreſſus eſt, quam docendo metam iterum attingere, iuris naturalis praeſidio fultus ſperabat, quamuis pandectarum interpretationem nunquam integram antea percepiſſet [h]. Sed ad forum quoque transferre pedem, iusque ad facta ſingularia applicare coepit; quo in labore plus ſibi philoſophiam moralem profuiſſe, quam innumera iuriſperitorum conſilia narrat. Nempe meditationi et principiis iuris naturalis atque facti conſiderationi attentae atque ſollicitae plurimum fidebat; quo pacto pulchre cauſſas nonnullas tuitus eſt, cuius induſtriae ſpecimen aliquod extare publice voluit [i]. Retraxit tamen paulo poſt pedem a ſtrepitu fori, contentus commoda et incommoda iurisprudentiae forenſis didiciſſe; cum iam tum intellexiſſet, falli eos, qui forum aulae eſſe προπαίδευμα ſtatuunt, et turbae taedia paulo ferret impatientior. Reuerſus ergo ad induſtriam domeſticam, et tranquillitatis in otio philoſophico emicantis ſtudium, iuuentuti literarum diſciplinam ambienti ſcholas aperire, et cogitationes de ſapientia in ordinem redactas tradere conſtituit. Cumque iuris naturalis ſcientiam fundamentum eſſe omnis iurisprudentiae prudenter decerneret, eius fundamenta hactenus in academiis neglecta vel non ſatis exculta reſtaurare aggreſſus eſt. Ducem autem initio elegit Hugonem Grotium *de Iure belli et pacis* erudite quidem praecipientem, ſed paulo obſcuriorem, quique explicatione et emendatione apud iuuentutem ſtudiis dicatam opus habebat. Accurrebat magna iuuenum frequentia, quos et nouitas diſciplinae, et commendata vtilitas attraxerat. Metus autem peſtis, qui ſubito animos occupauerat ita eas paulo poſt disiecit, vt ſolus cum Grotio relinqueretur Thomaſius. Reſumſit tamen telam reſtituta patria, cum rediiſſent auditores, et finem tandem commentationibus ſuis impoſuit. Quas ita abſoluit, vt collatis iis cum Grotio, et commentatoribus omnibus et Puſendorfio, lumina praeceptis Grotianis accenderet, et vbique iudicium interponeret ſuum. Abſoluto curſu Grotiano, cum diſciplinam iuris naturalis ſibi iterum tradendam alii expetiiſſent, Puſendorfium ducem elegit, quem elegans *de Officio hominis et ciuis* tractatio valde commendauerat: praemiſit autem ſatis amplam controuerſiarum auctori motarum magnaque ſum vehementia agitatarum

g) Conf. SCHVRTZFLEISCH Ep. arc. CCCLXXIX. T. I. p. 619.

h) l. c. §. 14. p. 10.

i) In Cauſſis iuridicis ſelectis P. I. n. 1. p. 1 ſeqq.

tarum hiſtoriam; momenta excuſſit, ſententiam modeſte dixit, partium ſtudio valere iuſſo: oſtendit fontes, origines, occaſiones doctrinarum, hypotheſium influxum in concluſiones, nexum principiorum cum aſſertionibus primumque aliquod principium iuris naturalis analytica methodo inueſtigans, quid ex eo neceſſaria illatione ſequeretur, demonſtrare anniſus eſt, id tamen agens, vt, vbi recedere a Pufendorfio eum cogeret veritas, rationes dubitandi, quae impellebant, candide exponeret. Maxime autem legem poſitiuam vniuerſalem fulcire, eaque ſuppoſita quaeſtiones iuris vniuerſalis enodare felicius, quam hactenus factum, ſatagebat. Et hoc quidem pacto priuata induſtria rem publicam literariam iuuare, et pulcherrimae philoſophiae moralis parti noua lumina accendere ſtrenue contendebat. Vt autem publicum quoque eruditionis teſtimonium extaret, et philoſophiae praeſidia ad iurisprudentiam ciuilem traduceret, edidit anno cIɔIɔcLXXXIII, *Annotationes theoretico-practicas in* Io. Strauchii *Diſſertationes ad vniuerſum ius Iuſtinianeum priuatum.* Vixit his temporibus adhuc Thomaſius pater, cuius prudentia ſenilis ferocem filii animum nouarum veritatum amore et propagandi ſtudio vehementer accenſum, et quadam dicendi acrimonia ſe efferentem moderata eſſe indignationi autem eorum, qui in cathedra publica docebant, et quos nouitas illa valde mordebat, obſtitiſſe videtur, quo minus in lites publicas noua iuris naturalis diſciplina degeneraret. Illud certum eſt, quamdiu is vixit, publicis contentionibus non diſtractum fuiſſe filium. Aſt vbi is anno cIɔIɔcLXXXIV fatis conceſſit, magnarum turbarum et contentionum acerbiſſimarum tumultus inter Thomaſium, et Lipſienſes doctores, qui in partes quoque traxerunt alios, exorti ſunt, quos, qua licet breuitate ex fontibus genuinis porro enarrabimus [k].

Prima diſſidia Thomaſii Lipſienſia.

§. IV. Relictis caſtris ſcholaſticis, quae theologi quoque de praeceptis moralibus iureque naturali commentantes hactenus ſecuti erant, ad Grotium primum, cumque is pacem cum Scholaſticis aleret, ad Pufendorfium nouum doctrinae moralis aedificium exſtruentem Thomaſium defeciſſe, ex antecedentibus conſtat, quo loco etiam paucis diximus, quam ſibi viam ineundam ſtatuerit. Non coniecerat tamen cogitationes ſuas in chartam, ſed, quodcunque meditationes ſuggeſſiſſent, viua voce auditoribus tradebat. Quos cum male ex ore eius praecepta iuris natura-

 lis

k) Diu inter arcanas hiſtorias et ἀνέκδοτα latuere fata Thomaſiana, donec tandem ipſe pleraque enarraret, iis viuentium numero ſubductis, qui tragoediam concitauerant. Addidit enim Brenneisenii Tr. de Iure principum Euangelicorum in controuerſiis theologicis, expoſitionem ſummariam breuemque apologiam, lingua vernacula, in qua rem ſtrictim expoſuit. Integram quoque et plenam narrationem inſeruit Cauſſis iuridicis feriis Germanice editis P. III. n. 1. p. 1 ſeqq. praefixo titulo Reliquiarum papatus politici in inteatata inquiſitione in homines innocentes. Ipſam Apologiam autem n. II. p. 44 ſqq. exhibuit, quae titulum gerit: Narratio ſummaria eiectionis auctoris ex patria ſua, eamque paſſim illuſtrauit. n. III. p. 201 ſeqq. autem lites Maſianas enarrauit n. IV. p. 352. quae de conſilio Francofurtano acciderunt, n. V. p. 492. vltimam perſecutionem propter quaeſtionem matrimonialem deſcripſit. P. III. autem ea tetigit, quae ob collegium de praeiudiciis ei moleſtiam concitarunt. Ex his fontibus narrationem noſtram hauſimus, qui plura ſciendi cupido adeundi ſunt. Nos rem, prout acta eſt, delineauimus et ſententiam ferendam Lectori relinquimus.

lis haud raro excepiſſe obſeruauiſſet, ſuccurrerent autem in dies plura, non a theologis modo, ſed a iuſtitiae quoque ſacerdotibus et interpretibus vel omiſſa, vel fruſtra promiſſa, quae ſupplenda eſſe in nobiliſſima doctrinae parte ſtatuebat, ipſe inſtitutiones iurisprudentiae diuinae elaborare coepit, quibus Pufendorfianum iuris naturalis ſyſtema explicuit, eius hypotheſes tanquam ſuas defendit; concluſionum nexum cum principiis expoſuit, et ita introductionem in Pufendorfianum opus auditoribus tradidit, alia, intacta Pufendorfio, quae ad hanc diſciplinam pertinere videbantur, ſuppleuit. Et ita quidem primum inſtitutionum harum librum exire in publicum manibusque et iuuenum et virorum doctorum teri paſſus eſt. Factum id anno cIↃIↃCLXXXVII. In eo libro potiſſimum* fundamenta moralitatis a Scholaſticis in ipſa rerum moralium natura, ſanctitatisque diuinae cum illis comparatae ratione antecedenter ad voluntatem diuinam poſitae, Pufendorfium ſecutus, reiecerat, cunctis ad ſocialitatem reuocatis. Quod cum praecipuus in controuerſiis Pufendorfianis lapis offenſionis fuiſſet, vt ſuo loco ex inſtituto exponemus, medendum vulneri, quod receptae doctrinae a Pufendorfio inflictum erat, ratus Valentinus Alberti theologus et philoſophus Lipſienſis, ad ſtatum integritatis et imaginis diuinae primaeuum pedem retulerat, quae res eum ſatis vehementer cum Pufendorfio commiſit, vt ſuo loco trademus. Thomaſius ergo, qui ſocialitatis principio, dudum Stoicis et Cumberlandio quoque contra Hobbeſium pugnanti probato ſubſcripſerat, id ſibi agendum eſſe ſtatuit, vt oſtenderet *), non poſſe illud moralitatis obiectiuae (ita Scholaſtici vocant) figmentum defendi, niſi ſolo niti quis velit auctoritatis praeiudicio. Sed cum Albertina quoque obſtaret hypotheſis, eandem ſimul examinauit, et conſtare non poſſe, niſi ἀσύςατα multa admittantur, demonſtrauit. Conſenſum quoque gentilium philoſophorum, ad quem ille ſaepe prouocauerat, non ſufficere ad ius naturale definiendum ſtatuit. Non nominauit tamen hunc praeceptorem ſuum, ne, qui in vna academia docebant, bella ſerere viderentur. Secundum et tertium librum annis ſequentibus edendo, non Pufendorfianam tantummodo viam vlterius preſſit, ſed et Pufendorfianis multa noua addidit, ius vniuerſale diuinum poſitiuum a naturali diſtinxit, capita iuris naturae auxit, polygamiam et inceſtum ex iure naturae euerti non poſſe, aſſeruit, aliaque adiecit plurima, a typo doctrinae hactenus retento abeuntia, et nouitatis impatientes irritare aptiſſima. Siluere tamen per aliquod tempus et Alberti et cenſores, ſic vt hanc ſibi libertatem publico programmate, vernacula edito anno cIↃIↃCXCI, gratularetur Thomaſius, et apertis ſtudioſae iuuentuti ſcholis iurisprudentiam hanc ſuam ita explicaret, vt refutaret Albertinas hypotheſes, quoties ſuis praeceptis aduerſarentur. Et haec quidem latentem ſub cinere ignem accendiſſe; ex dicendis conſtabit. Forte tamen in apertam flammam non tam cito erupiſſet, niſi acceſſiſſent ſcripta Thomaſii

*) loc. cit. pag. 79.

maſii alia, quibus omnem euertere philoſophiam priſtinam a patribus acceptam, eius autem doctores falſe traducere quam plurimis erat viſus. Nempe ediderat *Introductionem in philoſophiam aulicam*, inque hoc libro propaedeumata quaedam philoſophiae cuiusdam elenchticae ita diſpoſuerat, vt adhibita philoſophica hiſtorica, et veterem philoſophiam, maxime Peripateticam, et recentiorem, quam Carteſius effinxerat, quaeque pedem figere Lipſiae coeperat, libere reprehenderet, quibusque naeuis turgerent, oſtenderet. Quae conamina philoſophis diſplicuiſſe nobis non monentibus quilibet intelligit. Ita factum, vt in hominum ſermonibus paſſim de his clandeſtinis diſſidiis, verba miſcerentur, quibus animi priuatim ex vtraque parte exacerbati ſunt. A publica tamen pugna vtraque pars hactenus abſtinuit. Aſt ſufflauit latentes igniculos annus cIↄ Iↄ C LXXXVIII. Eo enim, qui prius in conſcribendis actis eruditorum Menckenio operam ſuam collocauerat, Thomaſius proprias Ephemerides condere coepit, quibus titulum praefixit: *Cogitationes liberae, feriae et iucundae, legibus atque rationi conuenientes, ſiue dialogi menſtrui, de variis libris, maxime nouis* [m]. In quo ſcripto (cuius hiſtoria apud eos quaerenda eſt, qui literarios annales condiderunt [n]) id imprimis auctor egit, vt et nouorum librorum naeuos reprehenderet, et praeiudicia eruditorum atro ſale aſpergeret, et magna παῤῥησίᾳ quid emendandum ſibi videretur, quid abiiciendum ſatyra haud raro vſus mordaci, poſthabito omni perſonae reſpectu pronuntiaret. Qui labor, vt haud vnam auctori ſuo inimicitiam conflauit (nam cum aliis quoque viris doctis, maxime Tenzelio, Praſchio, Fabricio, Tſchirnhauſenio eum commiſit [o]) ita imprimis fons malorum plurimorum in patria extitit. Nempe ſatyram commodiſſimum et efficaciſſimum remedium contra morbos inueteratos, quos omnem orbem literatum, maxime in academiis, occupare credebat, eſſe, firmiter ſibi perſuadens, in delineandis et amaro haud raro riſu perſtringendis vitiis eruditorum adeo ingenioſus et eloquens fuit, vt haud pauci contenderent, fieri non poſſe, vt vitia in genere deſcribere et deridere in animo habuerit, ſed reſpexiſſe ſatyricum Thomaſii calamum ad nonnullos, de quibus incerti, vt ſolet fieri traderentur rumuſculi; et certos homines iſtis aculeis petiiſſe. Erant etiam quidam [p], qui ſuſpicarentur, moleſtum hac ratione actis eruditorum quem laborem deſeruerat, eſſe voluiſſe. Maxime praefatio Ianuario menſi praemiſſa vehementer quosdam momordit, in qua ad Barbonium et Tartuffium, notiſſima paedagogi et hypocritae apud Plautum Gallorum, Molierium,

m) *Freymüthige, luſtige und ernſthafte, jedoch Vernunft und Geſetz maeſſige Gedancken, oder Monat-Geſpraeche über allerhand, vornemlich aber neue Bücher.*

n) IVNCKER. de Ephemerid. erud. c. 17. p. 244 ſeqq. Anonymus in Relatione de ſcriptis menſtruis P. I. p. 57. Add. STRVVIVS Introd. in hiſt. liter. c. 6. §. 28. p. m. 279. FABRICIVS Praef. ad Morhof. BAYLE Lettres T. III. p. 446. ed. March.

o) Et quidem cum vltimo res tantum non ad aggreſſiones violentas peruenit. Praſchius quoque ſcripto eum refutauit. conf. IVNCKER. l. c.

p) Vid. Cauſſae iurid. ſer. P. III. p. 5.

lierium, nomina, ita diſſerit, vt mores ſuo tempore paedagogicos et hypocriticos in academia patria regnantes traducere voluiſſe plerique crederent. Tacemus argumentum reliquum ingenioſe mordax, hodie tamen obſcurius illis compariturum, quibus eius temporis arcanae ignotae ſunt circumſtantiae q. Haec cum animos, patriae philoſophiae contemtu et reprehenſione iam ſauciatos vehementer affligerent, ad arma conclamatum eſt. Et ipſe quidem *Dialogorum otioſorum* (tales enim colloquentes finxerat) auctor ſatyram in primis tantum colloquiis ad alliciendos lectores ſe adhibuiſſe, eo conſilio, vt mutaret in ſeriam tractationem, quamprimum liceret, neminem autem laedere in animo habuiſſe ſemper teſtatus eſt r. Aliter autem iudicarunt illi, qui virum iuuenem ſenibus praeclare de republica erudita meritis amare, inſultare indignabantur. His dialogorum menſtruorum opus liber famoſus eſſe viſus eſt, vnde non alio medio, quam ſummi magiſtratus imperio, in ordinem redigi poſſe Thomaſium ſtatuerunt. Querelas ideo ſuas ad ſupremum, qui Dreſdae floret, ſenatum eccleſiaſticum Electoris Saxoniae, cui paret academia Lipſienſis, detulerunt, rogantes, vt in auctorem anonymum velut calumniatorem publicum inquireretur. Ipſe, qui ſumtus fecit bibliopola eam ob rem, auctorem ſcripti denuntiare, iuriſiurandi fide iuſſus eſt. Thomaſius autem datis ad electorem literis ſupplicibus ſuo ſumtu dialogos editos eſſe faſſus, de vi ſibi illata et perſecutione graui intentata acerbe conqueſtus eſt, et principis auctoritatem implorauit, rogans, vt qui ipſum denunciaſſent, indicarentur. Mutauit quoque menſe Martio dialogorum menſtruorum titulum et ſerio magis ſe diſſerere velle promiſit, ita tamen ſatyrae inhaeſit, vt dum ſe ipſum pingere ſimulabat, pſeudophiloſophiam, in cuius interitum iurauerat, ſalſe traduceret, quamuis in ſcholaſticam tantummodo philoſophiam, et doctrinam academicam omnem tum obtinentem ea dicta eſſe, nec perſonam vllam ſpeciatim tangere, ipſa verba ſatis probent. Quo tamen non obſtante facultas, quae dicitur, philoſophica, duce Val. Alberti, ſe peti rata, nouas querelas ad proceres eccleſiaſticos in aula Dreſdenſi detulit. Quod cum intellexiſſet Thomaſius, amicosque in ſenatu eccleſiaſtico, quos aduerſarii habebant, metueret, ipſe ad ſupremum aulae mareſchallum Haugewizium cui non diſplicere dialogos menſtruos audiebat, confugit, eumque ſibi et elegantiori eruditioni fauentem inuenit. Ipſe, vt ardebat eo tempore animi vigore in menſe *Aprili* vitam Ariſtotelis, potiſſimum ex PATRICII *Diſcuſſionibus Peripateticis* excerptam illis coloribus depinxit, vt plene ad riſum et contemtum Stagirita omnibus propinaretur, ea ingenii petulantia, vt *ſalſius* et acutius non poſſet. Quod vulnus, licet valde ſentirent aduerſarii Thomaſii, quoniam tamen in aula patronum is nactus erat, ferendum vindictaeque tempus expectandum erat aliud, praecipue cum ipſos dialogos, cauſſae ſuae

q) Conf. l. c. p. 39. vbi ſatis aperte id ipſe innuit Thomaſius.
r) l. c. p. 5.

ſuae bonitati fiſus electori Thomaſius inſcripſiſſet. Ita per integrum annum hunc Ephemeridum literariarum laborem continuando tela inimicorum prudenter declinauit. Neque illi tamen conquieuerunt, ſed cum dicacitas eius animos vehementer vulneraſſet, ferreque non poſſent, ſine cenſorum iudicio extra patriam eius libros vulgari, et ſine ordinis philoſophici venia publice collegia indici, et auditorium priuatum excitari, conculcarique auctoritatem academiae ab optimis principibus firmatam, ita precibus et querelis ſuis ineunte anno clↄ Iↄ c LXXXIX ſenatum eccleſiaſticum irritarunt, vt ſeuero mandato academiae patribus et praetori circuli iniungeretur, loca illa ſatyrica excerperent, et a conſtituto coram concilio academico Thomaſio eorum rationes exigerent, deque ſatisfactione poenaque irroganda ordinem ICtorum Witebergenſem actis transmiſſis decernere iuberent, auctoritate ſenatus ſanctioris autem illi centum ducatorum mulcta iniungerent, ne vel ſatyrica mordacitate, vel libris ſine cenſura vulgatis laedere porro doctores publicos auderet. Cuius cenſurae valde grauis occaſio, ex locis nonnullis enata eſt, quibus famam nonnullorum, maxime Alberti, laeſiſſe culpabatur, quae tamen apud ipſum auctorem legenda ſunt. Tempeſtatem hanc, in caput ſuum excitatam vt declinaret, libello ſupplici electorem adiit Thomaſius, cauſſas perſecutionis aperuit, denuntiantes vt rei teſtimonium dicerent iubere petiit, et ius faſque iſtiusmodi mandatis clandeſtinis artibus extortis laedi teſtatus eſt, viam iuris ſibi aperiendam rogauit, et ſupremi principis tutelam implorauit, easdem preces ad eccleſiaſticum dicaſterium ſupremum detulit. Quam eius contentionem auxerunt inſidiae Albertinae, quem *Pufendorfianis litibus exacerbatum delatores paſſim dimiſiſſe, accuſaſſe apud adminiſtros ſtatus theologos contra ſe accendiſſe, collegiorum inſtituendorum facultatem ſufflaminaſſe, collegas in partes traxiſſe, calumniae culpam effinxiſſe,* acerbe in eo libello ſupplice conqueſtus eſt, ad obiecta autem magno animo reſpondit. Ipſe praeſidem ſenatus eccleſiaſtici literis pro obtinenda iuſtitia adiit, viam tamen reconciliationis ſe non deſerturum indicauit.* Quam cum extinguendae flammae, quae facile totam iſtam ſedem literariam accendere poſſet, eſſe aptiſſimam aulae proceres iudicarent, aduerſarium Thomaſii monuerunt, vt de componenda lite amica reconciliatione cogitaret. Mediatoris autem partes ſubiit Andreas Petermannus, profeſſor medicinae, quem pro Carteſio contra Huetium apologiam ſcripſiſſe ſupra narrauimus. Quo intercedente tandem ita diſſidia iſta compoſita ſunt, vt dimiſſa actione amicitiam et praeteritorum obliuionem litigantes promitterent.

§. V. Nondum iſta, quam ſtrictim enarrauimus, tempeſtas detonuerat, cum noua eaque grauior, et exitium minatura exoriretur. Nemine enim id expectante miniſterium ſacrum Lipſienſe in Thomaſium inſurrexit, cumque velut ordinis munerisque ſacri contemtorem, libellorumque famo-

Secundi motus Thomaſio excitati.

ſamoſorum auctorem in aula Dreſdena detulit, et velut calumniatorem impudentiſſimum accuſauit, iis coloribus vſum, qui deteriorem ſacrorum omnium hoſtem pingere vix poſſent. Quae fulmina patroni, quos Thomaſius in aula habebat, ita declinarunt, vt, cum partis ſtudium ſubeſſe crederent, audiendam quoque alteram partem eſſe monerent. Iniunctum itaque a ſenatu eccleſiaſtico ſupremo academiae patribus, vt Thomaſium ad ſe vocatum de accuſationis capitibus interrogarent, prohibito omni ſatyrici ſermonis genere, et ad aulam referrent. Monitus ab amicis Thomaſius, vt in tanta aduerſariorum auctoritate et potentia prudenter cauteque ageret, nec diffidere cauſſae ſuae, nec ferociter agere conſtituit. Citatus itaque a concilio academico comparuit, et accuſationis exemplum ſibi tradi, defenſionis autem poteſtatem fieri tempusque concedi rogauit. Erant autem, vt ipſe refert, accuſationis capita haec: leuiſſimo animo eum et ipſa religionis dogmata, et ſacrum ordinem ridere, inſultare praeceptoribus, calumniis onerare miniſterium, concionandi methodo illudere, crimina conficta illi obiicere, quemque a ſacris confeſſionibus ſibi eſſe voluiſſet, falſe ob piam muneris rationem traducere. Erat autem, qui potiſſimum ſe Thomaſio obiecerat D. Auguſtus Pfeifferus, vir doctiſſimus, et philologiae ſacrae eruditione iam tum celeberrimus, qui alterum ex ſuo ordine D. Ioannem Benedictum Carpzouium V. C. in partes pertraxerat; quique collegas deinde ſibi reliquos iunxerant. Ille vehementer iam aliquoties tum in ſuggeſtu ſacro, tum in ſermonibus priuatis ſcurrilitatem bonis moribus inimicam Thomaſio obiecerat, perſuaſeratque collegis, maxime Carpzouio, qui Thomaſio animae curam praeſtabat, hunc illo, quo ſacram ſynaxin ab eo accepiſſet tempore, infami ſatyra eum traduxiſſe; et hinc

Tantae animis coeleſtibus irae.

Non accepit accuſationis exemplum ab academiae patribus Thomaſius, quod ab aula id iniunctum ſibi hactenus eſſe negarent, ſpondebant autem ſcripturos ſe, vt voluntas ſuperiorum ea in re pateſceret. Thomaſius vero iterum ad ſenatum eccleſiaſticum Dreſdenſem precibus conuerſus rogauit, via amicabilis compoſitionis ne occluderetur, pateretque ſibi, communicatis libellis aduerſariorum, iuſtae defenſionis facultas. Interim etiam coram academica iuuentute Pfeifferus haud obſcure Thomaſium publico programmate atheiſmi accuſauerat, et profanas nonnullas opiniones traduxerat, quibus ſibi iniuriam fieri ad academiam Thomaſius conquerebatur, petebatque, vt quod promittebat ille, collegium anti-atheiſticum inſtituere ob ſeruandam in academia tranquillitatem prohiberetur. Ita vero factum, vt nouo libello ordo quoque theologicus, cuius membra erant Pfeifferus et Carpzouius impietatis contemtaeque religionis in ſenatu eccleſiaſtico ſupremo Thomaſium accuſaret, et inquiſitionem denuo vrgeret. Reſpondit iudex eccleſiaſticus ex aula: licitum quidem fore Pfeiffero

colle-

collegium dictum, audiendum autem Thomaſium, et eorum teſtimonia petenda eſſe, quae contra miniſterium monuiſſet, iniungendumque vt ad obiecta reſponderet. Non renuit is quidem, ſed moram tamen, iter cauſſatus, petiit, et Berolinum ad Pufendorfium, Hamburgumque profectus hoc loco Ioannem Fridericum Mayerum, tum amicum ſibi conciliauit, quem poſtea aduerſarium expertus eſt. Redux cum cauſſae ſuae pars vterque inſiſteret, timeretque Thomaſius, ne quod Pfeiffero permiſſum erat collegium anti-atheiſticum cum famae ſuae diſpendio inter iuuenes vulgaretur, ἀντίδωτον paraturus, collegio iurisprudentiae diuinae, diſcurſum prooemialem eumque gratuitum de differentiis iuſti et decori publice inſtituendum promiſit, vt occaſionem haberet famae ſuae tuendae. Quod cum publica ſcheda vulgaſſet, petente ordine theologico, illa per famulum publicum ſublata, prohibitus eſt, donec exceptionem attuliſſet, lectiones iſtas auſpicari. Qui tamen cum licere ſibi id crederet, praelectionis initio facto coram ſtudioſa iuuentute apologiam pro ſe recitauit, paulo poſt tamen ab aula impeditus eſt. Aſt is eluſurus aduerſariorum artes abrupto argumento tractationis, accuſationibus aduerſarii illico in iſtis ſcholis priuatis reſpondit, et cur abſoluere eas non poſſet, non ſine illius inuidia, indicauit. Quo tamen modo effecit, vt indicta ab aula multa, collegium iſtud continuare prohiberetur. Id quod ille ad lectiones prooemiales non pertinere cauſſatus in priſtino tramite perrexit, cauſſas autem, cur ſe lectionibus Pfeifferianis maxime laeſum putaret, in aula Dresdenſi expoſuit, curque moderamine inculpatae tutelae eo modo eſſet vſus, aperuit, paruiſſe ſe mandato intermiſſo collegio indicans, quaeque alia iuris remedia ſuppetebant, caute adhibens. Vt vero admodum meditationibus erat foecundus, cum praelectiones laudatas claudere iuſſus ab aula cogeretur, eas in gratuitam praelectionem de praeiudiciis [s] commutauit, in qua more ſuo aduerſarios depexos dare non omiſit. Quam cum integram ipſe ediderit, conferri illa cum his meretur. Interim tamen tranquillitatem litibus praeferens, de pace cum aduerſariis ineunda cogitauit, eiusque articulos eccleſiae ephoro Lehmanno, viro graui pioque intercedente, conſignauit; iniuriam ſibi fieri conqueſtus eſt, veniam, obliuionem actorum, pacem promiſit, multis tamen fruſtra actis, nihil effecit. Tandem iuſſis conſiſtorii coactus ad denunciationem miniſterii reſpondit, tentatam a ſe fruſtra reconciliationem enarrauit, beneficia iuris popoſcit, arcanas cauſſas detexit, querelarum ſuarum de iniuſtitia accuſatorum rationes enarrauit, dogmata impietatis ſuſpecta expoſuit. Ita litem conteſtatus, non ſine omnium admiratione impetitus vltra haud eſt, cum nec miniſterium nec facultas theologica ad exceptionem eius aliquid reponeret. Ita libertatem academicam conſeruans priſtino itinere ince-

 dere,

s) Vulgauit eam in Cauſſis mixtis P. III. n. 7. p. 627. Summam autem expoſuit in Praef. Phil. ration. §. 8. p. 24 ſqq. maxime momordere aduerſarios ea, quae §. 50 ſeqq. p. 746 ſeqq. dixit.

dere, naeuosque eruditionis vulgatae detegendo emendare praeiudicia perrexit.

Tertii motus Thomaſii cum H. G. Maſio.

§. VI. Alter hic tragoediae Thomaſianae actus fuit, ex quo, qualis eo tempore fuerit Thomaſii animus, qualis aduerſariorum eius, lector prudens et attentus, nobis non monentibus intelliget. Sequitur tertius, non minus reformatori noſtro grauis, immo prioribus moleſtior, quoniam ſumma regis Daniae auctoritas controuerſiis iſtis interceſſit, nec ceſſauit ea tempeſtas, Thomaſio iam ad Halenſes Muſas translato. Ipſe totam controuerſiae hiſtoriam prolixe enarrauit [f], quem ſequentes paucis, vt inſtitutum noſtrum decet, rem complectemur. Ediderat V. C. Hector Godofredus Maſius profeſſor theologiae Holmienſis et concionator aulicus librum, cui titulum praefixerat: *Intereſſe principum circa religionem Euangelicam*, in quo doctrinam de magiſtratu ita roborat, vt eius maieſtatem immediate a Deo eſſe multis rationibus euincere conniteretur, eamque doctrinam vtilitatis cauſſa quoque ſeruandam eſſe diceret, et paſſim tum Romanas tum Reformatas partes amplexos refutaret. Enarrauit libri huius ſummam Thomaſius in *Dialogis menſtruis* anni cIↃIↃCLXXXIX, cumque haud pauca illi diſplicerent, dubia ſua circa originem maieſtatis expoſuit, ita tamen, vt a ſatyrico ſale, manus prorſus cohiberet, isque videri vellet, qui dialogiſtica methodo vſus, a partibus Maſianis, quas theologi eo tempore plerique probabant, ſtaret. Miſit illico exemplum animaduerſionum Thomaſianarum ſtudioſus quidam ad Maſium (quod inſtinctu Carpzouii factum eſſe Thomaſius ſuſpicatur,) et diſplicere conatus cenſoris ordini eccleſiaſtico atque theologico academiae, teſtatus eſt. Indignari vero valde coepit Maſius, a Thomaſio Lutherano Lutheranum religionis ſuae ſanctimoniam, ſecuritatem et commoda cum falſa religione comparantem, aliisque partibus praeferentem oppugnari, immodeſtiamque, calumniandi libidinem, ineptias et duriſſima verba alia in epiſtola, qua iuueni illi reſpondit, obiecit, idem in epiſtola quoque ad adminiſtrum rerum publicarum Saxonicum non ſine contemtu aduerſarii repetiit, et famoſo dicendi genere atque calumniis theologos Lutheranos, maxime autem clerum Daniae eum impetiiſſe, conductum a parte aduerſa, (Reformatos intelligit,) conqueſtus eſt, eundem inſtigans, vt ad aures electoris has querelas deferret. Prodiit quoque Petri Schippingii nomine libellus ϛηλιτευτικὸς, et amarulentia plenus contra Thomaſium, Lipſiae poſtea, cura, vt coniiciebat ille, aduerſariorum eius recuſus, in quo ad obiectiones eius reſpondebatur, quem tamen ſe inuito prodiiſſe, videri voluit Maſius. Illum cum cenſura ſua in dialogis repetiit Thomaſius, et Maſium ſi non ipſum ſcriptorem, certe auctorem eſſe, euincere ſategit, et quam peſſime rem ſuam egiſſet, demonſtrare aggreſſus eſt. Aſt conuerſus ad regem ſuum Maſius, cauſ-

ſatus-

f) Cauſſ. mixt. P. II. n. 3. p. 301 ſeqq.

ſatuſque iniuria cumulari ſummos principes a Thomaſio, literas ad electorem Saxoniae impetrauit, in quibus rex in ſcripta Thomaſiana ſeuere animaduertebat, et poenam cenſuramque poſtulabat. Thomaſius autem, vt ipſe quoque audiretur, precibus ſuis aulam adiit: quae vt de cauſſa tota Thomaſium interrogaret, academiae Lipſienſi iniunxit. Is apologiam ad aulam pro ſe ſcripſit, et quid iſtud dogma velit: maieſtatem non eſſe immediate a Deo, ac quo pacto iniurium in ſummos principes eſſe nequeat, demonſtrauit, conqueſtus ſimul, Maſium libello famoſo famam ipſius arroſiſſe, cum quae ipſe ſcripſerit in dialogis, in terris electoris Brandenburgici examen cenſuramque ſubierint. Aula vero, vt coram concilio academico reſponderet, iniunxit, cum qui regis Daniae res in aula Dresdenſi curabat, vehementer negotium vrgeret; cauitque, ne ſine cenſura aliquid typis Thomaſius ederet. Et haec quidem ad annum vsque cIↄIↄcxc acta ſunt, quo noua Thomaſio tragoedia excitata eſt, quam paucis tangemus.

§. VII. Inimica aduerſus Thomaſium odia fouiſſe Lipſienſes doctores, Valentinum Alberti, Ioannem Benedictum Carpzouium et Auguſtum Pfeifferum ex ſupra narratis conſtat, quae inita concordia non tam ſuſtulerat, quam ad tempus tantum ſopiuerat. Excitabat autem latentes ſub fauillis et cineribus igniculos, controuerſia, quam a pietatis ſtudio, ſingulari diſciplinae genere promouendo Pietiſticam appellare mos eſt, quam hoc loco enarrare velle, eſſet extra oleas vagari: tota enim res, *quae maximos ſtrepitus concitauit, in annalibus eccleſiaſticis enarranda, et ſine partis ſtudio et praeiudicio, quod vehementer plerorumque narrationes corrupit, expendenda eſt* [t]. Et ipſa quidem pietatis promouendae conſilia ad Thomaſium aliud agentem nihil pertinebant, cuius eo tempore rationes ita comparebant, vt facile intelligi poſſet, Pietiſtae perſonam, quem barbaro vocabulo nominant, Thomaſium exhibere haud velle. Aſt cum magna dicendi ſentiendique libertate vteretur, nec auctoritatis academicae praeiudicium vllum apud eum in iudicando pondus haberet, rogatus a B. Auguſto Hermanno Franckio, theologo poſt iſta tempora famigeratiſſimo, reſponſum iuris [u] in ea quaeſtione ſcripſit, cauſſaeque iſti ſua ſententia adfuit, id quod non potuit non eos, qui pro extinguenda factione, quam accuſabant, Pietiſtica, ad arma conclamauerant, vehementer irritare, et praecipue illos, qui maleuolum Thomaſio animum fouebant, nouis calcaribus contra eum exſtimulare. Acceſſit et alia res, quae Thomaſium apud Theologos magna inuidia cumulauit [x]. Nempe

Quartae turbae et exitium Thomaſii ſpontaneum.

 iunxerat

t) Scripta potiora in celeberrimo hoc argumento conſulenda praeter alios nominat B. Io. Fr. Bvddevs Introd. in Hiſt. theol. L. II. c. 7. p. 1420 ſeqq. quae conſulenda.

u) Integrum repetiit et multa ad hiſtoriam naſcentis controuerſiae ex actis pertinentia notauit Thomasivs in Cauſſis mixt. n. 4. p. 352 ſeqq.

x) Ipſe quoque totius rei hiſtoriam et exitum enarrauit l. c. n. 5. p. 492 ſeqq. vnde noſtra hauſimus.

iunxerat ſibi coniugem Mauritius Guilelmus, dux Saxoniae, princeps literatiſſimus, filiam electoris Brandenburgici [y]. Quae cum Reformatorum partibus eſſet addicta, coniugium eiuſmodi inter diſparis religionis homines principibus diſſuadere conatus eſt, *Philippus Mullerus*, praepoſitus Parthenopolitanus. Qui cum intempeſtiua ſcriptione aulam Berolinenſem valde exacerbaſſet, ineunte anno cIↃIↃcxc captiuus electoris iuſſu abductus eſt. Eius librum atque theſin in eo defenſam peculiari ſcripto, *de Matrimonio inter principes Lutheranos et Reformatos* refutauerat Thomaſius, et pro Reformatis nonnulla contra Caſparem Loeſcherum theologum Vitebergenſem monuerat. Ita crabronibus irritatis priſtinae inimicitiae redibant in memoriam, praecipue cum lectiones *de Praeiudiciis*, quaeque in iis ſonabat apologia pro Michaële Montano atheiſmi accuſato, valde nonnullos morderent, eo quod characteres hypocritarum ea occaſione delineaſſet [z], quibus nonnullos ex antagoniſtis Pietiſtarum petere videbatur, adhibitis ſacrarum paginarum teſtimoniis. Quod cum ferendum non eſſe pars aduerſa iudicaret, accuſarunt profanae mentis auſorumque verbum diuinum dedecentium Thomaſium coram ſenatu eccleſiaſtico, qui Dresdae eſt, ſupremo, Vitebergenſibus Theologis ſimiles querelas in eo dicaſterio effundentibus, quod in libro ſupra nominato, in Saxoniae principes peccauiſſet. Quae res ita clam acta eſt, vt quid ſibi reſpondendum eſſet, intelligere ſe nunquam potuiſſe, denegatis accuſationum libellis, conqueratur Thomaſius, et is reſponſionem ex carcere metueret. Ex decreto enim ſenatus eccleſiaſtici, ab academico concilio Thomaſio omne legendi ſcribendique ius adimendum, et, quod ſe comperiſſe ait, ipſe carceri mancipandus erat, vt inquiſitioni, quam vocant, perſonali locus eſſet. Quod qua ratione exequutioni dare voluerint aduerſarii ipſe pluribus narrat. Qui cum legendi ſcribendique facultatem ſibi ademtum iri intellexiſſet, quibus tamen mediis familiam hactenus honeſte aluerat, electorem Brandeburgicum, in cuius aula patronos ſibi valde fauentes habebat, precibus adiit, vt liceret, in vicina vrbe Halenſi, vbi equitibus ſcholae parabantur, conſidere, et auditoribus lectiones ſuas tradere. Quibus exauditis publice ex vrbe Lipſienſi voluntario exilio diſcedens [*], cum ad aulam Saxonicam ſe conferre crederetur, Berolinum praeter omnem expectationem conceſſit, coruosque, quod aiunt, deluſit hiantes. Quod ita in iram conuertit eius aduerſarios, vt ſupellectilem eius arreſto, quod vocant, detinerent, ipſe Berolino ſignificauit, pariturum ſe mandatis, nec ſcholas amplius in patria eſſe aperturum. Quo factum, vt cum amici intercederent, publica electoris auctoritate Halae docere ſtipendio conducto iuberetur, cuius

noui

y) Diſplicuiſſe hoc coniugium ob cauſſas politicas aulae Dresdenſi innuit Thomaſius.

z) Exhibuit haec omnia ipſe Thomaſius l. c. P. III. n. 7. §. 45 ſeqq. p. 731 ſeqq.

*) Relegatum eſſe perperam tradit auctor Biblioth. iuris imperant. L. I. Poſ. VI. §. 1. p. 48.

nouī muneris in eo loco, vbi tum academia nondum florebat, auſpicia anno cIↄ Iↄ c xc Dom. Quaſimodogeniti iniit. Qui rerum euentus quantus inter aduerſarios Thomaſii motus excitauerit, cum is libertate gaudens magnis animis pro cauſſa ſua more ingenii ſui pugnare et acerrime eos mordere pergeret, lectori cogitandum, et ex libellis eriſticis atque controuerſiis eius temporis, quibus etiam Ioannes Fridericus Maierus, Anti-Pietiſtarum promachus, immiſtus eſt, cognoſcendum relinquimus, cum ad noſtram tractationem ea res non pertineat. Id vnum notamus, tanto feruore rem ex vtraque parte actam eſſe, vt Vitebergenſem academiam frequentare elector Brandenburgicus ſubditis ſuis interdiceret. Qui quanti Thomaſium faceret, eum inter conſiliarios ſuos adoptando, teſtatum fecit. Thomaſius vero ad intimioris admiſſionis proceres et ſanctius conſilium in aula Dresdenſi prouocando, iuſtitiam flagitauit, ſupellectilis ſuae liberationem popoſcit, et vt apologiam liceret edere, rogauit, promittens, demonſtraturum ſe, quod contra octauae legis diuinae argumentum grauiſſime peccauerint aduerſarii ſui, ipſamque pacem publicam laeſerint. Ad quem libellum ſupplicem poſtea iteratum reſponſum quidem non accepit, actione tamen omni quieſcente ſupellectilem ſuam Lipſia Halam ſine vllo impedimento tranſportauit [a].

§. VIII. Haec dum inter Saxones aguntur, non quieuit in Dania Maſius, ſed cum nonnullis Reformatorum doctorum controuerſia miſcetur, quauis occaſione rodere Thomaſium eumque velut calumniatorem traducere perrexit. Quod ille erigendo apud Halenſes nouo auditorio intentus, diſſimulauit ad tempus, non tamen obliuioni tradidit. Dialogis enim menſtruis anni cIↄ Iↄ c LXXXIX tandem dedicationem ad inimicos ſuos praefixit, nomine vero Maſio inſcripſit, et vlcus more ſuo fortiter ſatis tetigit. Quod tanta vehementia exulcerauit Maſium, vt obtento regis mandato chartas Thomaſianas per carnificem vltricibus flammis Hafniae extinguendas curaret, remque per omnes terras in nouis relationibus diuulgaret [b]. Detulit id ad principem ſuum Thomaſius, factumque enarrauit, nihil tamen vel auxilii vel poenae ab aduerſario poſtulandae petiit. Elector ſcriptis ad Daniae regem literis de Maſio, qui reformatas partes valde perſtrinxerat, vindictam audaciae et iniuriae popoſcit, rex reſpondere ad accuſationem Maſium iuſſit, qui prioribus veſtigiis inſiſtens mandato paruit. Thomaſius autem, vt ſe ab illata ignominia vindicaret, peculiari tractatione, Attilae Friderici Frommholdii perſonam mentiente *quaeſtionem* excuſſit, *quid faciendum ſit ſcriptori bono et honeſto, ſi alieni magiſtratus iuſſu ſcripta ipſius a carnifice comburantur?* In quo et ineptum eſſe, et illicitum his mediis in cauſſa maxime iuſta vti, recteque eiusmodi ignominiam intentatam rideri contemnique,

Continuatio litium Maſianarum.

[a]) Haec omnia ipſe l. c. n. 2. p. 44 ſqq. multis enarrauit.

[b]) l. c. §. 33 ſeqq. p. 295 ſeqq.

que, ferrique ſine indignatione ab homine vere Chriſtiano poſſe, demonſtrauit. Quo in ſcripto licet neminem nomine auctor compellauiſſet, intellexerunt tamen, qui naſum habebant, cauſſam Maſianam peti. Is igitur adſcito Aetii Dieterici Ehrenholdii nomine ſchediaſma oppoſuit, in quo libellis famoſis eam poenam deberi, euincere conatus eſt. Quas contentiones cum in vitilitigationes abire Thomaſius cerneret, reſpondere Maſio amplius noluit. Cumque non minori dicacitate pro Maſio prodiret Sigefridus Benzenius, edito *Chriſtiano minime Chriſtiano*, maluit generoſo ſilentio iniurias contemnere, quam vlciſci. Et his quidem fabula Maſiana exitum nacta eſt.

Controuerſiae plures Thomaſii.

§. IX. Nondum turbarum ex Saxonia exortarum ſatis erat, quamuis in tutum ſeſe recepiſſe portum Thomaſius crederet. Et halcyonia quidem, certe tranquilliorem animi ſtatum fortuna promittebat, qua nouas lectiones Halae Saxonum anno cIↄ Iↄ c xc, auſpicando frui coeperat. Vix enim lectiones ſuas cum auditoribus nonnullis, qui Halam conceſſerant, erat auſpicatus, cum ſatis frequenter iuuenes confluerent, licet ſedem academiae vrbs iſta tunc quidem nondum praebuiſſet [c]. Ipſe, vt in ſchola illuſtri, ſolus coetui diſcentium cum praeeſſet, cuncta feliciter moderatus eſt, fama autem nouae ſcholae ita mox vbique percrebuit, vt ex comitibus et nobilibus imperii multi accurrerent, ipſaque Dania et Germania inferior diſcipulos ſuppeditaret. Quorum numerus cum in dies creſceret, elector, iam tum academiam nouam animo parturiens, cum ex thermis Carolinis domum rediret, conſpecta iuuenum literarum ſtudia aemulantium frequentia, cogitata perficere, alios quoque viros doctos huc vocare, nouumque Muſarum domicilium excitare conſtituit, ex quo tandem Fridericiana, hodie laetiſſime florens ſurrexit. Quae cum ſolenni inauguratione anno cIↄ Iↄ c xciv, dedicaretur, Thomaſius profeſſor publicus iuris ordinarius et poſt Stryckii obitum ordinis iureconſultorum praeſes, Ordinarium vocant, ſanctioris conſilii regii membrum, directorque academiae Fridericianae conſtitutus eſt. Et hoc quidem pacto tempeſtas, quae in caput Thomaſii exardeſcere coeperat, et inſignem fortunae eius calamitatem minabatur, in laetiſſimam ſerenitatem, *diſcuſſis* nubibus, tranſiit, ipſisque literis, maxime vero philoſophiae *eclecticae*, quae ab eo tempore magna animorum fortitudine et oris libertate coli ea in ſchola coepit, ſalutaris prorſus atque exoptatiſſima accidit. Aſt quamuis in eo loco quietam ſedem, extra telorum iactum poſitus, Thomaſius inueniſſet, magnaque fama apud exteros et inſigni plauſu atque auctoritate apud diſcipulos frui coepiſſet; oppugnatus tamen porro ab aduerſariis magna pertinacia eſt [d], vnde acerrima poſtea viro illuſtri pugna exorta eſt,

c) l. c. p. 118.

d) Contentionis ſerram cum Thomaſio reciprocarunt Io. Alb. Fabricius, adhuc iuuenis, Alb. Chriſt. Rothius, Io. Lud. Praſchius Henr. Klauſingius, Io. Frid. Mayerus Guil. Ern. Tenzelius, Auguſtus Bremius, Io. Gottlob Stolze, Iuſtinus

Mayer

eſt, praecipue cum ſalſo acrique dicendi genere pungere aduerſarios, et indies magis receptis hactenus dogmatibus dicam ſcribere ac in omni doctrinae genere, maxime quod ad iuriſprudentiam naturalem, ciuilem et eccleſiaſticam pertinet, innouare multa et veteres ſententias abiicere pergeret. Cumque idem nouarum doctrinarum ſtudium inſigni alacritate plerique, qui tum in noua ſede literaria viuebant, doctores fouerent, et innumerae inde orirentur controuerſiae, ipſum vero bellum pietiſticum in hanc quoque academiam, velut in theatrum aliquod, eſſet traductum, paucae lites fuere, quarum non vel pars quaedam fuit Thomaſius, vel ſaltem ſpectator minime otioſus. Et primis quidem academiae annis Maſianam controuerſiam magnis animorum iris agitatam fuiſſe ſupra iam narrauimus; Paulo poſt de iure circa adiaphora cum Carpzouio ita diſputauit, vt exacerbatus aduerſarius anno cIɔ Iɔ c xcv, et diſſertationem iſtam et annotationes ad Monzambanum fiſco addici curaret. Longum autem eſſet, enarrare lites omnes, quibus ad fata vsque vitae ſuprema cum innumeris aduerſariis conflixit [e], cum et philoſophi eo tempore ferre vix poſſent, exagitari et ſatyra mordaci exſibilari philoſophiam a patribus acceptam, et imprimis, qui eccleſiaſtico miniſterio inuigilabant, indies ob inueteratos, quos cauſſabatur, morbos, ab eo morderentur; quod infinitas papatus reliquias in proteſtantium eccleſiis (haec enim eius vox fuit) ſibi detexiſſe videretur, easque ad dogmata haud pauca momenti non contemnendi referret. Qua re factum eſt, vt qui in eadem academia docebant theologi, cum eo committerentur. Id quod imprimis in controuerſia de concubinatu apparuit, in qua non modo ſcriptis cum Thomaſio diſputauit B. Breithauptius, ſed res ipſa quoque ad aulam delata principis auctoritate, vix compeſci potuit; quam hiſtoriam cum ad limites noſtros non pertineat, prolixius enarrare nil attinet, ſatis autem quod eſt, dabunt eruditiſſimi *Bibliothecae germanicae* [f], Gallica lingua vulgatae auctores, qui reliquos etiam theologos nominant, qui Thomaſium ob id argumentum non ſine magno ſtrepitu adorti ſunt. Idem fere euentus fuit controuerſiae de magia et proceſſu veneficii, in quo argumento magno animo inueterata praeiudicia Thomaſius eiecit, edita diſſertatione *de Crimine magiae*, quae anno cIɔ Iɔ ccI comparauit [g]. Vix enim paradoxa et inexpectata tractatio prodierat, cum ex omnibus fere Germaniae angulis ei contradiceretur, praecipue cum alia diſſertatione ob metum ſpe-

Mayer, Io. Guſt. Reinbeck, Ioach. Iuſt. Breithauptius, Io. Wolfg. Iaegerus, Io. Andr. Gramlichius, El. Camerarius aliique, vt taceamus Pſeudonymos, S. Petrum Encratitam, Realem de Vienna, Hieron. a S. Fide, ſimilesque.

e) Pleraque ſcripta Anti-Thomaſiana enarrant LEPORINVS l. c. et Bibl. iuris imperant. c. 1. poſ. 6. §. 9. p. 61 ſqq. qui ea quae breuitati litantes omittere cogimur, ſupplebunt. Nonnulla in ſeqq. tangemus.

f) T. I. p. 138. ſ. T. II. p. 71 ſeqq.

g) Prodiit quoque Germanice cum apologia auctoris 1706. 8. et in Collectione Reichiana.

ſpectrorum contractum locati conducti reſcindi non poſſe probauiſſet, veniſſetque ideo in ſuſpicionem omnes ſpirituum apparitiones ſpectrorumque exiſtentiam vna cum pactis cum principe infernorum, et aliis huius commatis eum inter praeiudicia referre. Tanta etiam acerbitate lis iſta inter eruditos Germaniae perſonuit, vt nec ab atheiſmi macula Thomaſio inurenda quidam abſtinerent, quamuis et ipſe et antagoniſtae monerent, nec de malorum geniorum, nec de ſpectrorum vel veneficiorum exiſtentia, ſed de pactis cum tenebrarum principe explicitis ſermonem eſſe. Quae tamen omnia curatius hoc loco tangere, cum a tractatione noſtra abhorreant, non licet: conſulenda autem collectio ſcriptorum huc pertinentium edita a IOANNE REICHIO[h], quaeque affert Cel. STOLLIVS[i]. Et ſimilia quidem innumera annotari poſſent, ſi hiſtoriam criticam vitae Thomaſii ſcriberemus; qualem operam hodie eo magis exoptamus, quo magis fauor odiumque partis, quae in hoc argumento haud ita pridem ſcriptores multos in praeceps egerunt, deferueſcere coepit, ea autem viri illuſtris per omnem diſciplinarum circulum fuere conamina, eorumque fata tam ſingularia et memorabilia, vt dimidii fere ſeculi hiſtoriam literariam complectantur, quam accurata commentatione expoſuiſſe hactenus neminem merito dolemus. Verum hoc aliorum curae relinquimus, Thomaſiumque in philoſophico tantummodo orbe tanquam philoſophiae reformatorem intuemur, quidque vsque ad vitae fine morbo actae finem, qui ei anno cIↃ IↃ CCXXVIII, IX cal. Oct. Halae ex diarrhoea obtigit, poſtquam in patriam lautis conditionibus reuocatus redire noluit, pro emendanda ſapientia naturali lumine homini innoteſcente ſuſceperit, iam porro enarrabimus.

Conatus Thomaſiani in reformanda Philoſophia.

§. X. Prima emendandae philoſophiae conamina ſuſcepiſſe Thomaſium adhuc in patria verſantem edita *Introductione in philoſophiam aulicam, ſeu primis lineis libri de prudentia cogitandi atque ratiocinandi Lipſiae* cIↃ IↃ CLXXXVIII* ſupra diximus. Reformandae et in alios vultus refingendae philoſophiae in genere, et imprimis diſciplinae rationali liber eruditus totus deſtinatus eſt. Videbat auctor nihil intolerabilius eſſe *iugo* ſectario, idque excutiendum tandem aliquando in ſcholis publicis Germaniae eſſe, prudenter recteque ſtatuebat. Quod vt ingeniis erectis et ſeruire neſciis perſuaderet, ad philoſophiae hiſtoriam confugit, Graecanicaeque philoſophiae ſectas et opiniones ſtrictim quidem, at eleganter et cum cura recenſuit, iudiciumque interpoſuit. Quo in labore ſchedis parentis quin adiutus ſit, vix dubitandum videtur. Non vero contentus placita ſectarum enarrare, naeuos quoque et errores omnium,

h) Halae 1704. 4.
i) Hiſt. Liter. P. II. c. 3. §. 50. p. 513 ſeq.
*) Addita eſt VLRICI HVBERI oratio de pedantiſmo, recuſa comparuit Halae 1702. 8. et Germanice, ſed infeliciter verſa, Berolini 1710. Conf. Bibl. noua Vol. I. p. 621.

omnium, more ſuo, candide detexit. Tum ad rationalem philoſophiam conuerſus, quid in Peripateticorum logica ſibi diſpliceret, quid in Carteſianorum rationali philoſophia reprehendendum eſſet, expoſuit, ſicque ad logicam eclecticam viam ſibi parauit planiorem. Fatemur multa vidiſſe virum acutiſſimum veritati proxima, naeuos detexiſſe plurimos, viam, quam poſtea magna felicitate in arte ratiocinandi ingreſſus eſt, egregie aperuiſſe, vlcera quoque ſectarum fortiter tetigiſſe; aſt ſunt tamen, vt plerumque illis euenire ſolet, qui viam hactenus non tritam ſternunt, haud pauca, quae emendatione opus habent. Maxime in hiſtorica libri parte multa admiſit, aſſeruitque, quae inter vulgatos hiſtoriae philoſophicae errores referenda eſſe, ex tractatione noſtra ſole meridiano eſt clarius. Qualia ſunt, ſectae inter Cainitas et Sethianos, quaeque de philoſophia Salomonis et Hebraeorum differit, itemque narrationes aliae v. c. Aegypti atque Libyae philoſophiam parentem habere Abrahamum, multa accepiſſe Pythagoram a Perſis, Chaldaeis, Indis et Iudaeis; primum atomorum auctorem fuiſſe Leucippum; Heraclitum Ionicae ſectae eſſe adſcribendum; Peripateticam ſectam poſt Theophraſti mortem ob logomachias fuiſſe neglectam et tantum non intercidiſſe, Potamonis ſectam vere eclecticam fuiſſe; idemque de Cicerone eſſe dicendum; tempore imperatorum exiguam fuiſſe famam Peripateticorum, Cynicorum et Pythagoreorum; edictum Antonini de tolerandis quatuor ſectis, eclecticam ſimul comprehendiſſe, Paulum Col. II, 8. Eſſenos confodere, Lucianum fuiſſe Scepticum, Themiſtium inter patres eccleſiae vixiſſe, errores Valentini Epicurum et Ariſtotelem parentes habere; *Iobum in Arabia antiquiſſimum fuiſſe philoſophum, Auicennam et Auerroëm ſimul Cordubae habitauiſſe;* Rucelinum primum ſcholaſticorum parentem eſſe, deſiiſſe Nominales cum Abaelardo, abhorruiſſe a Peripatetica philoſophia in ſcholis publicis Melanchthonem etc. Qualia Thomaſium partim ab Hornio ſeductum admiſiſſe, partim aliorum excerptis ſiſum non ſatis examinauiſſe omnino eſt veriſimile. Acutius cernebat in detegendis confodiendisque naeuis philoſophorum. Maxime Peripateticos et Carteſianos ita iugulabat, vt magni inde motus, quos in antecedentibus tetigimus, exorti non parum augerentur. Sed Carteſiana quoque factio, paſſim culpata a Thomaſio, ſilendum non eſſe ad Momi huius reprehenſiones ſtatuit. Prodiere enim contra philoſophiam aulicam et cenſuram Carteſianae doctrinae, quae in ea comparuit antagoniſtae duo, Michaël Rhegenius, et Realis de Vienna. Et illius quidem ſupra in Carteſianiſmi hiſtoria mentio facta iam eſt. Hunc autem perſonatum ſcriptorem GABRIELEM WAGNERVM virum doctum, nullo tamen munere publico auctum fuiſſe docet Ven. REIMMANNVS[k], qui de eo videndus. Edidit is *Diſcurſum et dubia in introductionem in philoſophiam aulicam*, ad quae cum

k) Hiſt. liter. German. Vol. IV. p. 110.

reſponderet Thomaſius [l], faſſus eſt, eſſe auctorem virum multarum ad detegendam veritatem virium, aſt qui conceſſam ſibi hanc facultatem magis adhibuerit, ad pernoſcendos errores nonnullos generales, quam eorum detegendam originem, in auctoritatis et praecipitantiae praeiudicio quaerendam, quique non ſatis ſibi cauerit, ne odio fauoreque in partes abriperetur, et intellectus vires ſuppprimeret. Nec negari poteſt, valde eum verſatum eſſe in hiſtoria phyſica et matheſi, fortiter artem ſyllogiſticam oppugnare, iniurium autem in ipſam ratiocinandi artem, ideo reiectam, eſſe, nimiumque animum naturali philoſophiae et diſciplinis mathematicis addixiſſe, in laudando quoque et reprehendendo modum non ſatis tenere monet. Quae ſufficiunt, vt inde colligamus, eruditum aduerſarium Thomaſio obtigiſſe.

Reſtauratio philoſophiae rationalis Thomaſiana.

§. XI. Ita hac logica elenchtica, (quem antecedentis ſcripti characterem ipſe definit [m], ne cum ſequenti confundatur) viam ſibi ad nouam ratiocinandi artem parans, methodo eclectica ex ſcriptoribus recentiſſimis collegit, quae ad intellectus humani naturam, operationes, facultates omnemque veritatis eruendae tradendaeque artem pertinere ipſi videbantur, ſuasque meditationes iungendo anno cIɔIɔcxcI, exire in vulgus vernacula iuſſit *Introductionem in philoſophiam rationalem, in qua omnibus hominibus via plana et facilis panditur, ſine ſyllogiſtica, verum, veriſimile et falſum diſcernendi, nouasque veritates inueniendi.* Cui introductioni paulo poſt acceſſit *Praxis philoſophiae rationalis, ſiue breuis et perſpicua atque ſolida ars excolendi et ad inquirendam veritatem praeparandi ingenii, vt veritatem aliis tradere, aliorumque opiniones interpretari, ac errores ſolide refutare poſſit.* Et prior quidem liber vltimus, quem in patria ediderat, auctoris foetus fuit, quem ideo concepit, vt detectis erroribus logicorum philoſophiae aulicae opera, ipſam iam doctrinam rationalem exponeret, et quid ſibi de intellectu humano eiusque facultatibus et vſu videretur, traderet. Hinc de eruditione in genere eiusque complexu, de eruditione logica, de operationibus intellectus humani, de terminis technicis logicae, de veritate in genere, de veritate prima et indemonſtrabili, de demonſtratiuis veritatibus ipſaque demonſtratione, de incognito, de veriſimili et vero diſſimili, de gradibus probabilitatis, de inuentione veritatum nouarum, de erroribus eorumque fontibus, copioſe tractat, parte autem ſecunda, ſiue *in Praxi logicae* Halae edita, doctrinam de methodo inueſtigandae, communicandae, interpretandae, diiudicandaeque veritatis errorumque refutandorum ampliſſime ediſſerit, hocque pacto eleganti et perſpicuo compendio pleraque quae hactenus philoſophi bona de arte rationali complexi erant in

l) In Praef. ad Praxin logicam; Rhegenio autem in Praef. primae Partis Logicae reſpondit.

m) Praef. Introd. in logic. §. 16. p. 66.

in inſtitutionibus ſuis, in ſuccum quaſi conuertit, noua plurima addidit, et cohaerens aliquod artis ratiocinandi ſyſtema extruxit. Et monet [n] quidem, ſe logicam ſuam non ex aliorum tractationibus corraſiſſe, aſt conſuluiſſe tamen, vt decet eclecticum, veteres pariter atque recentiores, maxime vero Ciceronem, Senecam, Laërtium, Platonem, Maximum Tyrium, Petrum Ramum, Carteſium, *Artem ratiocinandi* ſociorum, portus regii, auctorem *Tentaminis logici* [o], elegantiſſimis obſeruationibus commendabilem, et ex Peripateticis logicis, parentis ſcripta, Iungii logicam, et Chr. Weiſſii logicam, et ex Tſchirnhauſenii medicina mentis haud parum profeciſſe [p]. Et hos ita ſe inſpexiſſe porro ſcribit, vt quod vel bonum vel dubium et incertum videretur, ad certum quendam veritatis canonem, tanquam ad lapidem Lydium exigeret, examinaretque, hisque manu quaſi ductus meditationi iugi eas veritates detegeret, de quibus nemo hactenus aliquid praeceperit. Qua ratione factum, vt quod apud alios velut ſcopae diſſolutae disiectum collegiſſet, ſuo ordini et concatenatae meditationum ſeriei apte innexum appareret, et hoc pacto ſe inter logicam Carteſianam et Peripateticam atque Epicuream medium caute tenuiſſe. Quod qua ratione executus auctor ſit, ex ſequenti delineatione philoſophiae Thomaſianae conſtabit. Et in hac quidem arte rationali pauca poſtea curis ſecundis mutauit, licet aliquoties illa typis edita ſit.

§. XII. Emendata logica ad moralem philoſophiam digreſſus eſt Thomaſius, quum ethica Peripatetica maiori, quam logica, reformatione omnino opus haberet. Hinc abiecto virtutum Ariſtotelicarum catalogo, ex vno eoque naturali et rationali principio omnem morum doctrinam deducere ſatagens, anno cIↄIↄcxcII *Introductionem in philoſophiam moralem, ſiue tractationem de arte ſecundum rationem et virtutem amandi, velut vnicó vitae felicis et elegantis atque tranquillae medio* [q], ſermone iterum patrio in vulgus exire paſſus eſt. In qua tractatione praemiſſa doctrina de bono et malo, eiusque cognitione in genere, fuſe agit de ſumma hominis felicitate, de Deo fonte omnis humanae felicitatis, de amore hominum aliorum rationali, de amore proximi generali, de amore rationali ſpeciali, eiusque generibus, de amore rationali ſui ipſius, de amore rationali in ſocietatibus humanis. Secuta eſt anno cIↄIↄcxcvI *Pars practica*, ſiue *Medicina contra amorem irrationalem et doctrina de cognitione ſui ipſius;* quo libro expo- *Emendatio philoſophiae moralis Thomaſiana.*

 nit

n) Praef. Introd. §. 16. p. 67.

o) Eſſais de logique Paris 1678. 8. cuius auctor eſt MARIOTTIVS, qui tamen non artem rationalem, ſed obſeruationes ad eam pertinentes de axiomatibus principiis, et demonſtratione modoque ratiocinandi exhibuit, et cuncta ad phyſicam et mathematicam applicuit, vid. p. 176. 181. 183 ſeqq. THOMASIVS Cautel. c. 10. §. 12. STOLL. l. c. p. 447.

p) Dedic. prax. log.

q) Prodiit aliquoties 1702. 1710. 1720. et Latine ſed minus eleganter Halae 1706.

nit cauſſas infelicitatis vniuerſalis, propenſiones et affectus hominum varios et diuerſos, eorumque naturam, ſummaque capita, odium atque amorem, eorum moralitatem, temperamenta morum quatuor, fontem virtutum nempe amorem rationalem, et fontem triplicem vitiorum, voluptatem, ambitionem, auaritiam, horumque vitiorum capitalium temperaturam eiusque effectus; quibus adiecit characteres propenſionum et temperamentorum, ex otii, irae, inuidiaeque indole demonſtratos, mediaque ſubiugandi affectus prauos, quorum tamen ex ſolo rationis lumine deſumtorum ἱκανότητα in fine negauit. Elegantiſſime in hoc libro atque ingenioſe circa moralem doctrinam verſatus eſt auctor praeſtantiſſimus[r]; cum et ordinem et perſpicuitatem ſeruauerit, et rite inter ſe connexa dogmata exhibuerit. Fatendumque innumera noua virum ingenio pariter atque iudicio excellentiſſimum attuliſſe, cumque elenchticam quoque tractationem inſtituerit, errores et praeiudicia philoſophorum, maxime Peripateticorum, ſolide detexiſſe; maxime vero doctrinam de propenſionum animi humani natura, indole, temperatura, characteribus, effectibusque miro lumine illuſtrauiſſe, vnde ob eruditionem valde liber doctis viris placuit. Fuerunt tamen, quibus nonnulla diſplicerent, et imprimis, quod voluntatem imperare intellectui contra communem opinionem, voluntatem eſſe facultatem coecam penderéque ab intellectus praeiudicio, contenderit. Quod tamen quo ſenſu intelligi velit poſt ipſum Thomaſium ad P. Poireti librum *de Eruditione triplici* praefantem expoſuit, qui ex Thomaſii ſchola prodiit doctiſſimus Ephraim Gerhardus[s]. Deſcendit quoque contra amorem rationalem, cui fundamento ille cuncta inaedificauerat in argumento morali, in arenam peculiari diſſertatione Ven. Henricus Klausingius[t], cui cum reſponderet Limmerus, ei ſatisfacere conatus eſt Ioan. Adam. Mayerus[u]. Qui vtrum mentem auctoris ſemper aſſecuti ſint, et annon quaedam de verbis pugna interceſſerit, comparanti vtriusque partis ſcripta definiendum relinquimus. Maxime autem partem ethices characteriſticam, hactenus tantum non neglectam reſuſcitare; et dogmati de mixtura temperamentorum inaedificare circa idem fere tempus ſtuduit. Produxit ergo in ſcenam habitu patrio: *Scientiam recens inuentam arcana mentis hominum etiam inuitorum ex conſuetudine quotidiana dignoſcendi*[x]; quae cum miro plauſu exciperetur, multa in ea deſiderauit Tenzelius[y], cui more ſuo reſpondit. Thomaſius in *Illuſtratione ampliore cogitationum*

r) Vid. Struv. Bibl. phil. c. 6. §. 14. p. 231. Reimmann. Hiſt. lit. Germ. Vol. III. p. 639. Stollius Hiſt. lit. P. III. c. 4. §. 24. p. 679.

s) Schediaſmate vernaculo, de Vera notione intellectus et voluntatis hominis eiusque emendatione.

t) Diſſ. de Amore rationali, Witteb. 1709.

u) Obſeruat. ſuper diſputatione nuper habita de Amore rationis, Witteb. 1710.

x) 1691.

y) Colloqu. menſtr. 1692. p. 100 ſeqq.

num de ſcientia noua aliorum animos explorandi. Duriori pugna cum Thomaſio ob eandem ſcriptionem congreſſus eſt Ioannes Fridericus Mayerus, theologus tum Hamburgicus; ex cuius calamo tum *Thomaſius αὐτοκατάκριτος*, tum alia huius generis ſchediaſmata miram acerbitatem partis vtriusque prodentia enata ſunt, quibus non minus acerbe reſpondere Thomaſius non ceſſauit. Ipſe vero vir illuſtris, vt ſaepiſſime aſſertiones ſuas mutauit, ita diſplicere ſibi nonnulla in hac ethica ſua poſtea faſſus eſt [z]. Cum enim amorem rationalem a propenſione voluntatis triplici prius diſtinxiſſet, in moderata tantum et rationali temperatura propenſionum eum poſtea poſuit, vt ex dicendis patebit.

Emendata a Thomaſio iuriſprudentia naturalis.

§. XIII. Ethicae ſubiecit Thomaſius iuriſprudentiam naturalem, quem ſibi potiſſimum campum elegiſſe, in quo ingenii vires periclitaretur, eamque ad mentem Pufendorfii explicuiſſe et auxiſſe, edita *Iuriſprudentia diuina* ſupra narrauimus, ipſisque viri magni verbis expoſuimus, quo conſilio ad hunc laborem ſuſcipiendum abſoluendumque acceſſerit, et quam miris ea in re fatis fuerit vſus. Itaque otioſe dicta repetere nolumus, id vero addimus, poſt primam editionem anno cIↃ IↃ CLXXXVIII editam, ſecundam Halae Saxonum anno cIↃ IↃ CXCIV. ſcholiis et acceſſionibus multis auctam prodiiſſe, et aliquoties, cum mire vbique legeretur liber eruditus, editionem fuiſſe repetitam [a]: noſtro quoque idiomate legendam tradidiſſe ZEIDLERVM [b]. Licet autem haud paucis contradictionibus tractatio illa cumulata et obruta quaſi fuerit, vt ſupra narratum, non defuerunt tamen viri eruditi, qui laudibus eam extollerent, et feliciter ſuppleuiſſe Pufendorfii ius naturae et gentium, immo in haud paucis ſuperauiſſe et auxiſſe pronuntiarent, quorum verba adducendi otium nobis fecit LEPORINVS [c], qui videndus. Et quanquam, qui manibus calcibusque Pufendorfiano ſyſtemati obnitebantur, ferre quoque Thomaſianum ius naturae tunc non poterant, accidit tamen, vt poſt ea tempora, cum totum ſyſtema iuris naturalis in *Fundamentis I. N. et G.* immutauiſſet Thomaſius, ea ipſa iuriſprudentia diuina multo magis illis ipſis probaretur, quam noua diſciplinae huius emendatio [d]. Sunt tamen in eo libro multa, quae cum prorſus noua ſint, et a receptis eo tempore opinionibus abeuntia valde doctores, maxime theologos offenderunt, qualia ſunt: habitus theoreticos puros, etſi veritatem oſtendant, ad ſtultitiam pertinere, legem non eſſe dictamen rectae rationis, ſed voluntatem imperantis; vanam eſſe diuiſionem iuſtitiae in commutatiuam et diſtributiuam; ſapientiam conſiſtere in notitia hominis,

z) Cautel. c. XIV. §. 50 ſeq. p. m. 230 ſeqq.

a) 1702. 1710. 1717.

b) Halae 1709. 4. cum Praef. EPHR. GERHARDI,

c) l. c. p. 202 ſeqq.

d) Vid. Relat. innoc. 1707. p. 348 ſeqq.

minis, materiae ſpiritus, Dei, ius naturae non a ſanctitate Dei ſed a voluntate eſſe deriuandum, in ſtatu integritatis, omnes actiones eſſe natura ſua indifferentes, nec obligationem in I. N. ex obiecto ſe diffundere in praeceptum, ius gentium non eſſe ſpeciem iuris voluntarii humani, ſed iuris naturalis, non omnem autocheiriam eſſe I. N. prohibitam, mero I. N. ad eſſentiam coniugii non requiri, vt vxor viro continuam cohabitationem promittat, ac mariti imperio ſubiecta ſit, vel ad dies vitae ineatur ſocietas coniugalis, ſed id iuris diuini poſitiui eſſe, mero I. N. diuortia fieri poſſe ob mores intolerabiles, meris rationibus naturalibus non poſſe demonſtrari, omnem concubitum libidinoſum, etiam ad beſtialitatem, qui pertinet, aut lenocinium, eſſe prohibitum, ſed hanc turpitudinem poſitiuo iure vniuerſali prohiberi polygamiam vtriusque ſexus I. N. non eſſe interdictam, ſed iure diuino poſitiuo vniuerſali, pariterque ſtatuendum eſſe de inceſtu; patriam poteſtatem quatenus iuris naturalis eſt, non ex iure ſanguinis, nec ex pacto tacito oriri, nec ius in bona liberorum inferre, Deum non eſſe cauſſam maieſtatis immediatam, ſepulturam I. N. non eſſe praeceptam, et ſimilia. Quae magnam auctori ſuo inuidiam conflarunt, praecipue cum theologos more ſuo mordere et ſale ſatyrico perfricare non ceſſaret. Ipſe tamen poſtea cum ius vniuerſale diuinum poſitiuum, cuius diſtinctione a iure naturae pleraeque illae aſſertiones paradoxae nituntur, abiiceret, multa in his dogmatibus innouauit, aliaque iuris naturae et gentium fundamenta poſuit, quorum potiora cum infra deſcripturi ſimus, hoc loco nihil dictis amplius addimus [e].

Rationes, quas in hac emendatione ſecutus eſt Thomaſius.

§. XIV. Et haec quidem in morali argumento circa annos priores muneris Halenſis molitus eſt Thomaſius. Qui quibus eo tempore rationibus ductus fuerit, ipſe alicubi luculenter enarrat, quod omitti hoc loco eo minus poteſt, quo minus ſequentia ſine hac face lucem habent et intelligi poſſunt. Ita vero ſcribit [f]: *Videbam, vt mea ſcripta circa illud tempus, annum* cIↃ IↃ CXCVI *edita docebant, potiſſimum praxis ethicae Germanico idiomate ſcripta, intellectum humanum ſaepe transgredi ſphaeram actiuitatis ſuae, et hoc modo in plurimos errores labi. Quaerebam ergo eius limites et terminos naturae et gratiae, rationis et reuelationis, et putabam me eos inuenire tutiſſime poſſe in ſcriptis theologiae myſticae, imprimis cum obſeruarem, alios viros optimos, communium errorum iuxta me ſtrenuos oppugnatores eiusmodi libros praedicare et mihi commendare.* Cauſſa haec fuit, cur Petri Poireti libros tres *de Eruditione vera, falſa et ſuperficiaria* recudi

e) Conf. Reimmann. l. c. Vol. VI. p. 43. Ludovici Delin. hiſt. iuris diu. §. 71 ſqq. Buddeus Hiſt. iuris nat. §. 41 ſeqq.

f) Praef. noua ad Poiretum de Erud. tripl. §. 34. p. 31.

recudi Halae faceret, eosque ampliſſima praefatione commendaret. Qui liber cum totus myſticis et theoſophicis faueat, vt *ſuperiori huius Tomi parte* demonſtratum, factum inde eſt, vt theoſophicum ſyſtema eo tempore Thomaſius valde deperire inciperet. Quod vtrum ſolis, quas modo adduximus rationibus adſcribendum ſit, vel an arcanae nonnullae cauſſae acceſſerint, illis diſputandum relinquimus, qui hiſtoriam et ἀνέκδοτα eorum temporum perſpexerunt. Nobis ſuſpicionibus tractationem noſtram onerare nolentibus ſufficit obſeruauiſſe: luculentum ſyſtematis theoſophici electi ſpecimen edidiſſe Thomaſium in noua pneumatologia et phyſica, quam, vt vbique philoſophiae reformatorem ageret, eo tempore edidit. Et erat quidem Thomaſius, vt diuerſiſſimo ſtudiorum generi fuit innutritus, a naturali ſapientia prorſus imparatus. Cum autem hanc quoque philoſophiae partem ſibi negligendam non eſſe ſtatueret, ad Halenſes autem Muſas iam ante academiae inaugurationem traductus eſſet Fridericus Hofmannus, medicus incomparabilis, cui tradendae naturalis ſcientiae ſparta ſimul erat demandata, isque in natura rimanda et experientiae ſpeciminibus exploranda egregie verſaretur prorſusque excelleret, Thomaſius conductis in eundem finem aliquot viris doctiſſimis et iam tum munerum dignitate conſpicuis, quadrimeſtri ſpatio hunc naturae interpretem audiuit, et experimentis naturalem diſciplinam firmantem praeceptorem ſibi delegit [g]. Aſt tantum tamen abeſt, vt quam tradiderat Hofmannus phyſicam mechanicam et experimentalem ſequeretur, vt potius, quae ab Hofmanno didicerat eo adhiberet, vt exploſa phyſica experimentali theoſophicam, quam tum deperire coeperat, erigeret. Et prius quidem ita ſuſcepit, vt contra philoſophiam experimentalem dubia quam plurima fereret, ex conſuetudine ſua illis non parcens, quorum induſtria experientiam phyſicam didicerat. Nam extenuata experimentorum fide, ſumtus inutiles in ea factos carpit, et eo fine videnda et diſcenda cupit, vt qui illis ampliſſime fidunt, refutari poſſint, et ad ſcepticiſmum quendam phyſicum confirmandum ea adhibet, dicam autem recentioribus phyſicis ſcribit, quod ignorantiam et imbecillitatem humani intellectus agnoſcere nolint, multaque experimenta impoſſibilia et ſenſui communi refragantia eſſe demonſtrare conatur, et id ſibi potiſſimum incumbere credit, vt oſtenderet, ſine pneumatologia phyſicam conſtare non poſſe. Hinc nouam eamque Moſaicam, Cabbaliſticam et Chriſtianam phyſicam introducere ſatagens, anno CIↃ IↃ CXCIX edidit *Tentamen de Natura et eſſentia ſpiritus, ſiue principia naturalis et moralis*

g) Cl. Schvlzivs in Vita Hofmanni. conf. Si placet Pinacothecam noſtram ſcriptorum illuſtrium Dec. I. in Elogio Hofmanni.

moralis doctrinae [h]. In quo libello Carteſianos et phyſicos recentiores oppugnat, totusque Moſaicorum principiis inhaeret, quae cum infra ſtrictim ſimus delineaturi, hoc loco enarrare nihil attinet. Dici autem vix poteſt, quam aduerſa hoc conamen phyſicum et metaphyſicum iudicia eruditorum paſſum ſit, qui concoquere non potuerunt, Thomaſium ridendis et exagitandis principiis incertis, vagis et nihil ſignificantibus natum, reiecta et exploſa phyſica experimentali ad Moſaicorum nugas fuiſſe delapſum, ſicque meliora iis, quae deſeruerat minime ſuppoſuiſſe. Quare in hoc quidem philoſophiae genere omnium minime plauſum meruit; ſed certatim ſurrexerunt, qui calamis ſuis eum confoderent, inter quos modeſte at ſolide Thomaſianas aſſertiones examinauit, praeſtantiſſimus Tubingenſium medicus ELIAS CAMERARIVS, acerbe autem in Thomaſium inuecti ſunt Realis de Vienna et Albertus Chriſtianus Rothius eccleſiaſtes Lipſienſis: illi autem perſonatus quidam Iucundus de Laboribus, huic ipſe Thomaſius breuiter more ſuo reſpondit [i]. Haud pauca vero in phyſicam ſuam ex Thomaſianis tranſtuliſſe Rudigerum, in ſequentibus dicemus.

Labores politici Thomaſii. §. XV. Reſtat philoſophiae politicae, ſiue prudentiae conſultatoriae pars practica: quam ſerius quidem, et non niſi abſoluto toto philoſophiae curriculo attigit Thomaſius, non tamen totam omiſit. Cum autem conſultatoriam prudentiam iureconſultis prae aliis vindicaret, ad eorum artem quoque regulas prudentiae applicuit. Hinc enati libri duo, bonae frugis pleni, quorum priori hunc praefixit titulum: *Primae lineae de ICtorum prudentia conſultatoria, in quibus docetur, quid ſit prudentia, quid conſultatoria, qua ratione ea ad ICtos pertineat, quid obſeruet prudentia tam in dirigendis actionibus propriis, in conuerſatione quotidiana, et ſelecta, in ſocietate domeſtica et ciuili, quam quoad ipſa conſilia danda aliis et ab iis petenda*, Hal. CIↃ IↃ CCV [k]. Alteri anno ſequenti vulgato hoc rubrum praeſcripſit: *Specimen prudentiae iudicialis ex iure naturae et gentium exhibitum, in exemplis de variis gentium negotiis et controuerſiis, quibus ſparſim immiſcentur, genuina principia definiendi praetenſiones illuſtres.* In quo libro ſe ſaliuam mouere voluiſſe, ait, „iuris ſtudioſis, ſtudia humaniora et neceſſaria „communiter negligentibus, vt in hac iuris naturae et gentium pruden„tia in exemplis tradita ſubinde micas liberaliorum diſciplinarum guſtan„tibus eorum excitetur deſiderium, maiori cura ſe applicandi ad philo„ſophiam

h) Conſpectum breuem exhibet in tabula IVNCKERVS in Lineis primis eruditionis vniuerſae p. 136.

i) Conf. qui libellos huc pertinentes enumerant LEPORIN. l. c. LVDOVICI l. c. p. 134. STOLLE l. c. §. 12, p. 478. et quae nos in Germanico Hiſt. phil. opere adduximus T. VII. p. 550.

k) Verſionem Germanicam fecit GEORGIVS BAYERVS Prof. Viteberg. 1707. quam ipſe emendauit Thomaſius 1721. 8. conf. REIMMANN. Vol. V. p. 254. STOLLIVS l. c. P. III. c. 5. §. 30. p. 707.

„ſophiam de moribus humanis', ad ſtudia politica, hiſtorica, heral-„dica, mathematica, ſine quibus nemo eruditi nomen meretur." Ex quo patet, introductionem quandam vel ſpecimen potius hiſtoriae literariae ad ius naturae et gentium applicatae hunc laborem illum eſſe voluiſſe.

§. XVI. Hactenus, quam viam in emendanda philoſophia ingreſſus ſit Thomaſius, per omnes eius ſcientias expoſuimus: nondum tamen eius philoſophicam hiſtoriam abſoluimus: placuit enim viro foecundiſſimi ingenii, haud exiguam partem cogitationum priorum abiicere, et magnam ſyſtematis ſui partem innouare. Tentauit id primo conamine in Iurisprudentia naturali, quam magnis hucusque moliminibus Pufendorfium ſecutus conſtruxerat. Aſt cum prudentiam legislatoriam modo enarratam anno cIↄIↄccII iuuentuti ſtudioſae explicaret, „obſeruata le-„gis homonymia hactenus ſuperficiarie a doctoribus tractata vel plane „neglecta ſimul palpauiſſe ſe, refert [l], legem diuinam poſitiuam vniuer-„ſalem a multis ante ipſum in ſcenam productam, a nemine vero di-„ſtincte propoſitam, poſt ſuas tamen curas a multis tanquam Deum „ex machina vſurpatam, figmentum eſſe, nec ea amplius opus fore „genuinis fundamentis iuris naturae perſpicue poſitis, deſtruxiſſe ſe „iterum bona fide figmentum illud primum, et eodem anno obſerua-„tionem illam de natura legis inſeruiſſe *Tomo ſexto obſeruationum Halen-„ſium.* Cum vero hoc pacto maxime opus eſſet, vt fundamenta iuris „naturae aliter ordinarentur, quam hactenus feciſſet, ſubſequenti „anno cIↄIↄccIII, noua illa eſſe auſpicatum, et tunc demum anno „cIↄIↄccV abſoluiſſe." Rationes vero cur priorem iuris naturalis tractationem ita mutauerit, has affert, inutilem eſſe apparatum teſtimoniorum et allegationum, et curatius ipſam potius intuendam fuiſſe naturam hominis moralem, abiiciendumque, quem et ipſe hactenus ſecutus ſit, errorem fundamentalem: imperio gaudere intellectum in voluntatem et profluentem inde opinionem falſam, homines aeque eſſe eiusdem naturae, vt alias ſpecies infimas corporum naturalium. Nimis etiam Pufendorfium oppoſuiſſe moralia naturalibus, quorum intima tamen ſit connexio. Porro legis ambiguitatem curatius determinandam, nec, quod hactenus fecerit, putandum cum Grotio et Pufendorfio, legem diuinam in genere acceptam, et legem humanam eſſe ſpecies vniuocas eiusdem generis, cum lex diuina, quae iuris naturalis eſt, laxius accipiatur, adeoque poenae diuinae cum humanis non ſint confundendae, ſed vt tales, quae naturalem habeant connexionem cum actibus vitioſis. Obligationem internam autem ante omnia rectius fuiſſe diſtinguendam ab externa, et in maiori luce collocandam, iuſtumque ab honeſto accuratius diſcernendum, limites vero ponendos inter ethicam et ius naturae, leges *Mutata philoſophia Thomaſiana.*

[l] In Praefatione.

ges morales diuinas autem magis in decalogo reſtringendas, et multa ad leges Iudaeos obligantes referenda, quae ad morum praecepta ſoleant plerumque referri. Sicque ius illud diuinum poſitiuum vniuerſale abiiciendum fuiſſe, quo pacto ea omnia mutanda ſe obtulerint, quae iſti fundamento ſuperſtruxerit etc. Valde quoque differre poſteriores curas viri illuſtris a prioribus, ipſa horum fundamentorum comparatio cum iurisprudentia diuina ſatis docet, quibus tamen, cum de illis infra dicendum ſit, longius hoc loco inhaerere non licet. Ita vero dum hypotheſes de natura hominis morali mutauit Thomaſius, non potuit non reliquam etiam, quam de eruditione vniuerſa ſibi conceperat opinionem abiicere, aliasque ſibi de eruditionis generibus et differentia notiones fingere. Reliquit ergo Poiretum, Burignoniam, ſimileſque, et alia via incedens, rationis vſum extollere iterum coepit. Cuius mutationis cauſſas cum paucis in *praefatione ad Germanicam Grotii de I. B. et P. verſionem* tetigiſſet, prolixiori diſſertatione ad iteratam librorum POIRETI *de Eruditione triplici* [m] editionem manifeſtauit. „Alienaſſe, ait, ſe a commendatione myſticae theologiae, quod „ex hiſtoria eccleſiaſtica didiciſſet, eam pariter ad ſcholaſticam theolo„giam tandem deſinere in dominatum conſcientiarum, tendereque „ad abiectionem vſus omnis rectae rationis, et vel ad captandos en„thuſiaſmos, vel ad dependentiam coecam ab auctoritate aliorum ho„minum etiam maxime irrationalium: fructus autem promiſſos fru„ſtra quaeri in myſticis viuentibus, tam intuitu tantopere depraedi„catae veritatis inuentae, quam intuitu potiſſimum vitae et emenda„tionis affectuum, cum vtrobique inueniſſet, aeque homines ac in„ter Scholaſticos et Carteſianos. Senſiſſe, conuenire eos in termi„nis generalibus, abſtractis, obſcuris, et parum perceptibilibus, non „infelices eos eſſe in detegendis et monſtrandis erroribus aliorum: „in ipſis aſſertionibus ſpecialibus tam ſaepe eos diſſentire, ac eruditos „aliarum ſectarum. Vidiſſe ſe, aeque inter myſticos, ac alios ſub„inde regnare, inuidiam, aemulationem, detrahendi et haeretifican„di ſtudium, ac inter alios homines, et myſticum odiſſe. Senſiſſe „ſe euidenter maiores fructus in vſu vtriusque luminis naturalis et „ſupranaturalis, eiusque caute obſeruandis differentiis, multum autem „ſe adiuuiſſe oculosque aperuiſſe LOCKII eruditiſſimum tractatum „*de Intellectu*, ex quo cautelas euitandi enthuſiaſmi didicerit etc." Facile palpabit lector, quos myſticos viuentes pungat, attendens ad indignationem, quam in adducto loco prodit in doctorem Poiretianae doctrinae, qui ipſum in ſcripto publico tanquam virum maxime periculoſum traduxerit, eaque curioſo oculo luſtrans, quae in *Fundamentis I. N. et G.* in Buddeum effudit, vel controuerſiae de concubinatu ſupra iam tactae memoriam recolens. Ex quo, niſi nos omnia fallunt

m) loc. cit.

fallunt, conficitur, praeter rationes adductas cauſſas nonnullas arcanas quoque in huius mutationis originem influxum habuiſſe. Quas tamen Lectori partis ſtudio non addicto, et ad hiſtoriam literariam illorum annorum curatius reſpicienti coniiciendas magis relinquimus, quam ſuſpicionibus noſtris, licet veriſimilitudine non deſtitutis, eruimus. Addimus autem, quod ſeries hiſtoriae Thomaſianae poſtulat, anno cIɔIɔccx prodire iuſſiſſe virum celeberrimum in publicum *Cautelas circa praecognita iuriſprudentiae* [n], qua tractatione propaedeumatica iuuentutem ex hiſtoria et indole diſciplinarum munire contra praeiudicia plebis eruditae voluit, viamque pandere, qua ſyrtes euitari poſſint, in quas pleroſque incidiſſe dolet. Multa in hoc libro egregia cumulauit, quaeque attentionem paulo maturiorem produnt, et ad hiſtoriam quoque ſcientiarum literariam praeclare faciunt. Nec inficiandum in haud paucis non priſtinam modo mentem, ſed et errores priores eum, vt candido in hac re erat animo, emendauiſſe. Cuius exemplum eſſe poteſt, quae de cautelis in ſtudio hiſtoriae philoſophicae obſeruandis monuit, vbi praeclare obſeruauit, patriarchas ſimplices quidem homines, nec philoſophos fuiſſe, at viros ſapientes, adeoque nec libros illis tribuendos eſſe nec ſcholas, et ſapientiam tantummodo apud Hebraeos quaerendam eſſe, inutilemque eſſe Cabbalae operam ſtudiumque, diſtinctionem philoſophiae in barbaricam et Graecanicam faſtum Graecorum redolere, etc. Aſt fatendum tamen etiam, in his ipſis cautelis nonnulla eum aſſeruiſſe, quae, ſi paulo altius rem expendiſſet, *abieciſſet*. Qualia ſunt: *Cainitas origines dediſſe philoſophiae ſectariae, Salomonem de rebus phyſicis diſputauiſſe, Democritum omnia riſiſſe, veraſque eſſe epiſtolas Hippocratis, libros Numae* repertos et combuſtos fuiſſe philoſophicos, Iudaeos ex captiuitate Babylonica philoſophiam domum reportaſſe, Phariſaeos Stoicis, Sadducaeos Epicureis, Eſſenos Cynicis valde affines eſſe; Bathkol fuiſſe certam vocem Hillelis, ad captandam auctoritatem adhibitam, Paulum Rabbinicas traditiones de decem Sephiroth exagitauiſſe, et philoſophiam Iudaeorum repurgauiſſe, Romanos ante Auguſtum eclectice fuiſſe philoſophatos, Plutarchum Peripateticae ſectae fauiſſe, Arabes Hiſpanos Ariſtotelem praecipue primoſque extuliſſe, Lutherum conſubſtantiationem a Biele recepiſſe, Melanchthonem Scholaſticorum ſubtilitates reuocaſſe, Ieſuitas Scholaſticos nullam ſectarum inter Scholaſticos exortarum recipere, etc. Haec in vno de hiſtoria philoſophica capite occurrunt, quae falſa eſſe et erronea, nemo ignorat, qui tractationem hanc noſtram legerit et examinauerit. In aliis aeque ſe hominem, licet multoties magnum et acutum, ſed falli tamen non neſcium demonſtrauit. Qualis imprimis in iis deprehendi

n) Prodiere etiam *Germanice* 1713. 8. Conf. Bibl. noua Part. V. pag. 433. Act. Erudit. German. Part. VIII. pag. 336. FABRICII *Hiſt. Bibl. ſuae* Part. IV. p. 143. STOLL. l. c. pag. 60. Bibl. choiſie T. XXI. pag. 209 ſeq.

hendi viſus eſt, quae de diſciplinis mathematicis et phyſicis diſſeruit, in quibus cum omnium minime eſſet exercitatus, mirum non eſt, paralogiſmos multos et errores varios viros doctos obſeruauiſſe, qualis eſt, quod matheſis demonſtrationem exhibere nequeat, nec ſcientiae nomen mereatur, id quod ex definitione puncti mathematici illuſtrat, quo nomine reprehenſionem mathematicorum paſſus eſt °. Id nos vnum miramur, virum acutiſſimum, qui biennio prius, quam has cautelas ediderat, myſticos ad enthuſiaſmum ducere, et rationis lumen ſupprimere, cauſſatus, eos non ſine mordaci ſatyra exagitauerat, in cautelis circa ſtudium phyſicum priſtina ſomnia de natura rerum, ex myſticis, et Moſaicis hauſta repetiiſſe, et talia phyſicis obieciſſe, quae ſatis produnt, cum cura eum illorum tractationes non legiſſe, nec ſatis intellexiſſe, adeoque nonnulla perperam eis tribuiſſe. Falſum enim, vt exemplo id illuſtremus, eſt, aſſeruiſſe Carteſianos, vt res poſſibilis concipi poſſit, ita quoque eſſe, cui theſi tamen Carteſius contradixit; falſum, phyſicos recentiores omnes errorem veterem; eſſentiam corporis conſiſtere in extenſione, non emendauiſſe; falſum, negaſſe omnes attractionem, falſum eos, qui corporibus vim actiuam mouentem tribuunt, corpora eſſe mere paſſiuas ſubſtantias, dixiſſe. Tacemus alia inter errores recentiorum phyſicorum relata, quae magnam in hac diſciplina aut ignorantiam aut veri ſtatus quaeſtionis confuſionem prodere viris doctis viſa ſunt. Et quis quaeſo, rerum gnarus et Moſaicae philoſophiae hiſtoriam edoctus ferat, Thomaſium in reiiciendis omnis aetatis ſyſtematibus tanta cum libertate verſatum, et in perſpiciendis principiis vanis et incertis lynceum, ad diſcendam philoſophiam naturalem non modo Moſaicam hiſtoriam velut ſyſtema phyſicum commendare, quam tamen in adiecta nota non ad finem philoſophicum, ſed theologicum deſcriptam eſſe recte monet, ſed et eos laudare velut certos duces, qui Moſaicam phyſicam ſcripſerunt, et tamen dehortari ab eorum nugis myſticis, hosque praeferre phyſicae Carteſianae, Gaſſendianaeque, quas innumeras contradictiones fouere contendit? Qualia viro ſummo et eruditiſſimo, aſt in hoc ſtadio minus exercitato, et fortaſſis contra nonnullos recentiores irritato nollemus excidiſſe. Ita vero heroes quoque ſuos patiuntur manes, nec ea omnia obſtant, vt non magnum ingenium aluiſſe Thomaſium, dicendum ſit.

Scripta Thomaſii miſcellanea Philoſophiam illuſtrantia.

§. XVII. Occupauit ab eo tempore illuſtrem virum potiſſimum iurisprudentia reformanda, quam refingere multis magnisque conatibus anniſus eſt. Cum autem philoſophemata ſua paſſim inſpergeret, vſum philoſophiae hoc pacto reformatae in aliis quoque ſcriptis oſtendere ſatagit.

°) Vid. Cel. WEIDLERVS Miſcell. Lipſ. T. I. obſ. 17. p. 186 ſeqq.

egit. De quo tamen explicatius differere remque omnem fuſe exponere non huius loci eſt, ſed ad iurisprudentiae hiſtoriam pertinet. Namque non omiſit ſcriptiunculis minoribus philoſophiae eiusque hiſtoriae lucem accendere, ex quibus quae vernaculo ſermone prodierunt, itemque *Programmata academica*, et *Orationes academicae*, tum *Dodecas quaeſtionum hiſtorico-philoſophico-iuridicarum-paradoxarum*, iunctim prodiere. Sed hiſtoria quoque *Sapientiae et ſtultitiae*, tum quae Latino ſermone vulgata eſt, tum quae vernacula prodiit, huc referenda eſt, quarum collectionum illa potiſſimum ex ſchedis parentis collecta praeſtantiſſimas obſeruationes ad philoſophiae hiſtoriam pertinentes continet, quas cum toties in partes hactenus vocauerimus, plura de iis non dicemus. Idem de *Obſeruationibus ad rem literariam ſpectantibus*, quae cura virorum quorundam celeberrimorum in academia Halenſi in vulgus exierunt, tenendum, quarum partem haud contemnendam eruditioni et induſtriae Thomaſiorum, patris et filii Chriſtiani, debemus. Poſſent his nonnulla alia addi, ſi indicem librorum Thomaſianorum contexere inſtitutum noſtrum poſtularet; quod cum ad alia nos vocet, catalogum eorum typis impreſſum et a Leporino magnam partem repetitum Lectorem conſulere iubemus. Id nos tractationis noſtrae memores adiicimus, incomparabilem induſtriam et doctrinae copiam, quam in repurganda et ad veros fontes reuocanda philoſophiae hiſtoria demonſtrauit Iacobus Thomaſius, in filio haud parum effeciſſe, vt iis greſſibus ad emendationem philoſophiae properaret, quibus immortale ſibi nomen peperit. Patetque tum ex *Philoſophia aulica*, tum ex *Cautelis*, quam egregie neceſſitatem et vtilitatem philoſophicae hiſtoriae inſpexerit, commendaueritque. Cuius vt in ſcriptis laudatis, itemque in *Ethica practica* ſpecimina pulchra et memorabilia edidit, ita merito laudandus eſt, quod parentis obſeruationes, et ipſe vulgauerit *p*, et aliis vulgandas liberaliter obtulerit. Maxime in *paulo pleniori Hiſtoria iuris naturae*, quam in vſum auditorii ſui anno cIↃ IↃ CCXIX Halae vulgauit, luculenter demonſtrauit, quam acri iudicio, animoque ab omni praeiudicii ſeruitio libero ad hiſtoriam philoſophiae ſcribendam ſe accingere potuiſſet, ſi eam totam exponere ex inſtituto voluiſſet. Multa enim ignota, prius detegit, arcanasque rationes cauſſasque latentes eruit, et imprimis in narrandis Puſendorfianis litibus Bvddei, Lvdovici aliorumque, qui in explicanda I. N. hiſtoria deſudarunt, diligentiam ſuperauit, quamuis in hoc quoque labore nonnulla admiſceat, quae ſine examine probari admittique non poſſunt.

§. XVIII.

p) H. c. Debemus ei quoque eruditum ſchediaſma de Definitione ſapientiae a patre conſcriptum, cui indicem aliorum ab eo delineatorum adiecit, vt haberent, qui hiſtoria philoſophica delectantur, quibus ſe iuuari poſſe intelligerent. Inde ſpecimen petiit cl. Hevmannvs in Actis philoſophorum.

Laudes Thomaſii. §. XVIII. Fatebitur Lector, nobis non monentibus meruiſſe illuſtrem virum, qui haud poſtremo loco inter reformatores philoſophiae collocaretur, cuiusque gratiſſima exiſteret apud poſteritatem memoria. Inde factum, vt et viuus innumeros ſectatores haberet, et admiratores haud pauciores, imitatores quoque nonnullos, qui cum Thomaſiano iudicio et doctrina inſtructi ſatis haud eſſent, parum honoris Thomaſianae diſciplinae acquiſiuerunt. Fatis autem functus in ipſa illa academia ex merito laudatus eſt, in qua tot ſibi perſecutiones obtigiſſe ſupra eum conquerentem narrantemque audiuimus. Extollunt enim viri doctiſſimi, qui *Acta eruditorum* [q] colligunt, fidem eius in docendi munere demonſtratam, illuſtratam iurisprudentiam naturalem veterem et recentiorem, repurgatam philoſophiam, vitam integram ſcelerisque puram, et auaritia pariter atque ſuperbia non contaminatam, coniugii diuturni felicitatem, liberorum educationem rectam, amicorum fidelitatem, diſcipulorum gratum animum, mentem aequam ſinceramque, mores elegantes et conuerſationem iucundam atque acumine commendatam. Tum ingentem doctrinae copiam, induſtriae peruicaciam, et alacritatem, prudentiam atque amorem virtutis et veritatis. Fuiſſe quoque aiunt detegendis illico erroribus aptiſſimum, aſt nec ad veterum nec recentiorum admirationem valde pronum, diſertum quoque in ſcribendo et acutum ingenioque emicantem, licet accuratio et elegantia, maxime in ſcriptis Latinis abeſſet. Sic vt famae celebritatem immortalem fore recte viri doctiſſimi coniiciant. Subſcribent haud inuiti huic elogio, quotquot ſine partis ſtudio vel viuum intuiti ſunt, vel defuncti ſcripta cum cura legerunt. Mirum itaque non eſt, laudes certatim in eum cumulaſſe viros doctos, quorum loca collegerunt IO. FABRICIVS [r] et CHRISTIANVS POLYCARPVS LEPORINVS [s]. Defunctum vero magnifica oratione in ſocietate Lipſienſium oratoria laudauit IOANNES ABRAHAMVS BIRNBAVM.

Reprehenſa in Thomaſio. §. XIX. Tacenda tamen ea quoque, vt hiſtorici partes rite expleamus, non ſunt, quae viri docti paſſim in illuſtri viro reprehenderunt [t]. Inter quae eminent ingenium ad ſatyram quaſi natum, et mordaci dicacitate in quoscunque, non ſine amaro riſu inſurgens, qui paradoxis et nouis aſſertis ſubſcribere, renuerunt. Quem inſultandi aduerſariis habitum licet interdum ſuppreſſerit, totum tamen euitare non potuiſſe, conqueruntur. Addunt his: valde fauere ſcepticis, non quod omnem euidentiam neget, ſed quod dubia vbique ex dubiis nectat, et coacta

q) 1729. p. 470. Cum his conferendus REIMMANNVS Catal. crit. P. II. p. 699.

r) Hiſt. Bibl. ſuae T. IV. p. 142.

s) l. c. p. 192.

t) Ita rem ſummatim complectuntur viri eruditi qui Relationes innocuas conſarcinarunt 1702. p. 173 ſeqq. quibus iungenda, quae collegit LEPORINVS l. c. p. 174 ſeqq.

coacta induſtria augeat verbisque exaggeret. Veritatem porro aiunt, non ex interniis primisque fundamentis eum deriuare, adeoque nec ad ſacrarum literarum fontes, nec ad accurata rationis principia, nec ad genuina antiquitatis monumenta recurrere, ſed ratiociniis topicis vtentem coecos in iudicando haud raro catulos parere. Fauere autem Naturaliſmo quem vocant, et religioni reuelatae interdum officere, ſcatere libros eius excerptis atheorum, Scepticorum, Naturaliſtarum, Socinianorum, quos vnquam Gallia vel Belgium tulerit, nec ea cum verbo diuino comparare: abiici propter abuſum omnem rerum et conſuetudinum veterum vſum, non vero eas emendari: plura diruere eum, quam aedificare, et omnem religionis Chriſtianae vim ad ratiocinia quaedam moralia, gratiam ad naturam, reuocare: ferre quoque non poſſunt, multoties ſententiam eum mutauiſſe, vel incertum quid ſtatuentem, vel praecipitanter prioribus ſubſcribentem, et ſine moleſta et diuturna meditatione ſua effundentem, quorum errores poſtea compareant;*) immo honoris et vtilitatis arcanarumque cauſſarum gratia opiniones priores nonnunquam deſeruiſſe. Fuerunt quoque nonnulli, qui animum leuem, aliisque inſultantem, et mendaci famae confiſum alios arrodentem, hominibus autem ἀπαιδεύτοις, quique ſine religione viuunt, frigidam ſuffundentem ei viuo adhuc obiecerunt, et conſcientiam eius peculiaribus ſcriptis excitare ſategerunt, quod poſt Io. Ioachimvm Weidnervm*), theologum Roſtochienſem, graui increpatione fecit anonymus quidam*), qui atheis ex incredulis occaſionem eum dare ridendi miracula Moſaica et Chriſtiana, omnemque veritatem in ſacris paginis explicatam, obiecit. Cui tamen anonymus *philalethes* ſatis aculeate reſpondit, telumque in theologos myſticos retudit.

Satyrica ſcribendi ratio a Thomaſio tandem improbata.

§. XX. Relinquemus Lectori in tam diuerſis doctorum virorum ſententiis de Thomaſio arbitrium, quod non niſi abiecto omni partis ſtudio, et comparatis ſcriptis Thomaſii cum aduerſariorum libellis et examinatis hypotheſibus Thomaſianis, diſpulſisque nubibus, quas contentiones de verbis obiicere oculis et offundere intellectui ſolent, ſuſcipi poteſt. Id autem hiſtoria poſtulante annotandum eſt, mordacem ſcribendi prurituni et ſatyricum amaroren ad cumulandos inuidia riſuque aduerſarios comparatum, ipſum virum illuſtrem, monitum ea de re a *B. Spenero* agnouiſſe, et peculiari ſcriptiuncula, vernacula edi-

*) 1720. Roſt.

*) Excitatio *conſcientiae* ad Chr. Thomaſium Prof. Iur. Halenſem propter iniquitatem nuper in programmate de Lectionibus ſuis hybernis proditam, cuius auctorem, qui ſe V. D. Miniſtrum Brandeburgicum vocat, eſſe Ven. D. Ioach. Langivm docet nos Reimmannvs in Cat. crit. bibl. ſuae T. I. p. 783.

edita [z], cui titulum fecit: *Meditationes paſchales de ira et amara ſcribendi ratione*, deteſtatum fuiſſe. De cuius tamen confeſſionis ſinceritate nonnulli dubitauerunt, cum viderent, poſt hanc editam antiquum eum obtinuiſſe, vnde lepide dixit nonnemo [a], appellauiſſe eum hanc confeſſionem ſuam Meditationes paſchales, quod nunquam ei mente, niſi in feſto Paſchatos, ſuccurrant. Haud parum taedii et moleſtiarum autem ipſe ſibi hoc dicendi genere amarulento et mordente conflauit. Nam haud pauci magnis iris et ſcurrilibus quoque libellis in eius famam graſſati ſunt, eumque ſalſe traduxerunt, et narrante auctore *Bibliothecae iuris imperantium* [b], cum in ipſam caeſaream maieſtatem paulo liberius calamum ſtringeret, a fiſcali camerae imperialis accuſatus mulctaeque ſatis magnae poſtulatus eſt. Quam tamen tempeſtatem a capite ſuo principis potiſſimum ſui tutela tectus auertit. Quicquid autem vel errorum vel animi infirmitatum Thomaſium occupauerit, quem hominem fuiſſe, imbecillitati humanae obnoxium, nemo temere negauerit; illud tamen neminem hodie inficias iturum eſſe confidimus, illuſtrem locum eum inter illos mereri, qui iugum ſeruitutis philoſophicae et literariae a collo noſtro excuſſerunt, et plurimum ad diſciplinarum emendationem inter Germanos contulerunt. Et ſane gratias ei deberi maximas putamus, quod tot aduerſitatibus, periculis, metu et fortunae viciſſitudinibus non deterritus, vnus potiſſimum Herculeo auſu ſe torrenti obiecerit, et libertatem eclecticam, ante vix in muſeis virorum ſummorum triumphantem, in academicam lucem produxerit [c]. Quo beneficio hodie nos et poſteros noſtros gaudere merito laetamur.

Thomaſii confeſſio doctrinae ſuae.

§. XXI. Philoſophiae a Thomaſio emendatae nouoque vultu reſtitutae ſynopſin dare difficilis labor eſt. Supra enim monuimus, aliquoties mutauiſſe ſententiam virum illuſtrem, maxime vero vbi nouum et diuerſum a priori ſyſtema iurisprudentiae naturalis effingere coeperat. Vnde, qui Thomaſianam philoſophiam noſſe cupiunt, cum prioris, tum poſterioris ſyſtematis indolem ſummamque explorare neceſſe habent [d], eo quod non tantum in ipſis iuris naturalis principiis et poſitionibus mentem mutauit, ſed et naturae humanae ſibi aliam notionem finxit, *alias*que operationes deſcripſit. Vnde comparanda eſt *Iurisprudentia diuina* cum *Fundamentis iuris naturae et gentium*, et in auxilium vocandae *Cautelae circa praecognita iuris* ab illuſtri ICto edita, in quibus potiora loca-

z) Extat in Collectione ſcriptiuncularum Germanic. p. 679. conf. Cauſſas iuridicas mixtas P. II. p. 130. vbi cauſſas affert, cur hoc dicendi genus ſit ſecutus.

a) Apud Leporin. l. c. p. 274.

b) p. 48.

c) Conf. Heumann. Act. phil. Vol. I. p. 458. 609 ſeq. Stoll. hiſt. lit. P. II. c. 1. §. 10. p. 417.

d) Inde enata Cl. Imm. Webero diſtinctio inter Thomaſium prioriſticum et poſterioriſticum, quam tamen ferre ſe non poſſe prodidit Thomaſius in Diſſ. prooem. ad Fundam. I. N. et G.

loca et dogmata immutata et alterata indicauit. Ab hac autem prolixitate inſtituti ratio et tractationis prolixitas nos auocat, facilisque erit labor, cognoſcendae doctrinae Thomaſianae cupido, cum libri eius in omnium manibus verſentur, ipſeque quid in *Iurisprudentia naturali*, mutandum ſit, in *Fundamentis I. N. et G.* copioſe annotauerit. Iurisprudentiae quoque diuinae principia a Pufendorfianis non abeunt, quae infra ſuo loco deſcribemus. Et prodiit quidem anno cIↃIↃcxcv CHRISTIANI THOMASII ICti *Confeſſio doctrinae ſuae*, poſitionibus CCLXX, quae omnes metaphyſicae et phyſicae ſunt, et agunt de ente eiusque triplici affectione, perceptibilitate, alicubietate, et amplitudine, extenſione, ſeu expanſione, de diuiſione entis in Deum et creaturam, de differentia Dei et creaturae, de diuiſione creaturae in ſpiritum et materiam, de corpore, de perceptibilitate materiae et ſpiritus, de homine et eius relationibus ad entia reliqua, de ſpiritu corporis humani, de vbietate ſpiritus, materiae, corporis de ſpeciebus ſpirituum, materiae et corporum, de eſſentia Dei, de anima et corpore hominis integri, de imagine Dei, lapſu, ſtatu hominis lapſi, regeneratione, ſymbolis fidei, lumine naturae et gratiae, ratione, fide, poenitentia, ſpe, charitate deque officio Chriſtiani erga alios homines. Ex qua breui συνόψει conſtat, voluiſſe virum ſummum earum doctrinarum ſuarum rationem reddere, quae ad theologiam naturalem et reuelatam pertinent, quibus tamen metaphyſica et phyſica immiſcuit cum arctiſſime cum illis cohaereant. Ipſe vero monuit [e], eſſe has meditationes cogitata in Geneſeos tria capita priora, quae non eo fine conſcripſerit, vt ederentur. Vnde earum diuulgationem ſibi diſplicere faſſus, nonnulla illuſtrationis cauſſa addidit, praecipue cum haec confeſſio ad probandam eius ἑτεροδοξίαν libello *Trinitatis orthodoxae, id eſt, Collectaneis quae inter Chriſtianum Thomaſium et M. Alb. Chriſtianum Rothium de Trinitate SS. hactenus publice et priuatim Thomaſio ſic vrgente tractata ſunt* [f], acceſſerit. Ipſa tamen, quae in hac confeſſione exhibentur dogmata, ſua eſſe non negauit. Quoniam igitur philoſophiae Thomaſianae multam lucem accendit, ſcheda autem, paucis paginis comprehenſa tantum non diſparuit, potiora ex ea huc traducemus, vt habeat lector, quibus velut claue quadam vti ad ſequentia melius intelligenda poſſit.

I. Omne ens eſt aliquid.

II. Anima hominis duas facultates habet, intellectum et voluntatem.

III. Vtraque conſiſtit partim in actionibus, partim in paſſionibus.

 Paſſio

e) In praec. monito, ſcriptis vernaculis minoribus inſerto.

f) Lipſ. 1698. Eodem auctore prodiere quoque Atheiſtica Thomaſiana et Sched. an dentur ſagae.

Paſſio intellectus vocatur ſenſio, voluntatis inclinatio; actio intellectus vocatur meditatio, voluntatis impulſus.

IV. Paſſiones intellectus et voluntatis ſemper praecedunt actiones, et hae ſine illis quaſi mortuae ſunt.

V. Paſſiones intellectus et voluntatis ſunt perceptiones animae.

VI. Entia realia vel per ſenſionem intellectus, vel per inclinationem voluntatis percipiuntur.

VII. Perceptio voluntatis ſubtilior eſt perceptione intellectus, quia per eam etiam inuiſibilia et abſentia percipiuntur.

VIII. Perceptibilitas eſt affectio cuiusque entis, ſine qua non datur cognitio vera de eius realitate et eſſentia.

IX. Eſſentia eſt ſine qua res ab anima non percipitur.

X. Quaedam res percipiuntur ſenſione, quaedam inclinatione, quaedam vtraque.

XI. Alicubi eſſe vocatur, eſſe in aliqua re vel extra eam.

XII. Alicubi eſſe differt ab eſſe in certo loco, a continente et contento.

XIII. Amplitudo eſt conceptus de re vt longa vel lata, abſtrahendo a profunditate.

XIV. Amplitudo eſt vel ſpatium in quo eſt res mota, vel extenſa vel extenſum in ſpatio, vel extenſio actiua, vel extenſum paſſiue, vel motio actiua, vel mota res paſſiue.

XV. Quaedam extenſio finita eſt, et paſſiua, quaedam infinita et actiua.

XVI. Differunt ſpatium et res extenſa, extenſio et extenſum.

XVII. Diuerſo reſpectu eadem res vt ſpatium, et vt res extenſa poteſt conſiderari.

XVIII. Spatium infinitum eſt tantum extenſio actiua, in quo mouentur omnia, ipſum autem in nulla re mouetur.

XIX. Neceſſarium eſt, vt exiſtat aliquod extenſum finitum, in quo tanquam in ſpatio non moueatur aliud extenſum.

XX. Deus et creatura ſunt realiter diſtincta, h. e. quorum ad minimum vnum poteſt exiſtere ſine altero.

XXI. Conceptus primus de Deo eſt aſeitas, et quod reliqua omnia ſint ab ipſo.

XXII. Quia vero quod ab alio eſt, eo poſterius eſt, ergo creaturae Deo non ſunt coaeternae.

XXIII. Percipiuntur creaturae per ſenſionem, tum oritur inclinatio, quae tamen non ſemper ſequitur ſenſionem.

XXIV. Non poteſt homo meditari de creaturis, quas ſenſu non percepit.

XXV. Meditatio de creaturis moritur, niſi reuiuiſcat per nouas ſenſiones.

XXVI. Deus non percipitur ſenſione.

XXVII. Ergo intellectus non percipit viuere Deum, et omnis meditatio eius de Deo eſt mortua, quia ſiſtit ſaltem Deum eſſe aliud quid quam creaturam, non autem quid Deus ſit.

XXVIII. Deus itaque percipitur inclinatione cordis quae cum paſſio ſit, Deum ipſum cor hominis inclinare neceſſe eſt.

XXIX. Paſſio intellectus in cerebro, voluntatis in corde fit.

XXX. Creaturae mouent cerebrum, Deus cor.

XXXI. Paſſio voluntatis nobilior eſt et melior paſſione intellectus, adeoque ad eſſentiam hominis pertinet, eamque a beſtiis ſeparat.

XXXII. Homo eſt creatura amans et cogitans, omnis autem inclinatio hominis amor eſt.

XXXIII. Intellectus amorem Dei excitare nequit, ſed amor Dei intellectum.

XXXIV. Quo plus Deum amamus, plus Deum cognoſcimus.

XXXV. Deus in ſe ipſo eſt, et omnes creaturae in ipſo; extra Deum autem nihil eſt.

XXXVI. Omnia ideo ex Deo ortum ducunt, et ſimul in Deo ſunt.

XXXVII. Poteſt aliquid ex ſe ipſo operari et tamen non extra ſe, ſed in ſe eſt.

XXXVIII. Creaturae omnes ex nihilo extra Deum factae ſunt.

XXXIX. Deus habet amplitudinem infinitam, creaturae finitam.

XL. Intellectus hominis non omnes creaturas exacte comprehendere poteſt, eſtque finitus.

XLI. Sed voluntas, quatenus ab ente infinito inclinatur, infinita eſt.

XLII. Deum nihil extendit, ipſe vero extendit ac expandit creaturas.

XLIII. Omnes creaturae ſunt extenſae, *et nulla extendit aliam virtute*, quam a ſe ipſa habet.

XLIV. Extenſum eſſe, *et partes habere differunt.*

XLV. Omnis extenſio motus eſt.

XLVI. Omnis creatura mouetur, Deus autem mouet omnia, et tamen eſt immobilis.

XLVII. *Motus* duplex eſt: de non eſſe ad eſſe, vel motus *ſpatioſus*: hicque vel in certo ſpatio, vel de ſpatio in ſpatium.

XLVIII. Antequam Deus creaturas extenderet erat Dei eſſentia amplitudo inuoluta *.

XLIX. Igitur tum creaturae in Deo occultatae erant.

L. Creatio igitur eſt actus, quo Deus creaturas hactenus in ipſo occultatas in ſe ex nihilo extendit. Nihil autem eſſe, et in Deo occultatum eſſe, hic ſunt ſynonyma.

LI. Creatio ergo eſt manifeſtatio Dei in creaturis.

LII. Deus nihil operatur extra ſe.

LIII. Nulla creatura eſt extra Deum, et tamen eſſentia creaturae ab eſſentia Dei differt.

LIV. Eſſentia creaturarum conſiſtit in agendo et *patiendo*, nempe in mouere et moueri, et ſic etiam ſenſio *hominis* excitatur.

LV. Perceptio per inclinationem eſt omnium *ſubtiliſſima*, et ſubtilior ſenſionibus omnibus, etiam tactu ſubtiliſſimo.

LVI.

*) Habuit has aſſertiones Thomaſius a Cabbaliſticis et Moſaicis, maxime Moro, cuius ipſa interdum verba retinuit.

LVI. Omnis motus fit per attactum, aut appropinquationem rei mouentis ad rem motam.

LVII. Fit itaque ſenſio per appropinquationem ad ſenſus, inclinatio ad cor.

LVIII. Senſio ſaepe tangitur modo inuiſibili, et inclinatio cordis fit modo inuiſibili.

LIX. Omnis attactus ſenſionis fit per pulſionem, inclinationis vel per pulſionem vel per attractionem.

LX. Creatura patiens, vel ens mere paſſiuum vocatur materia, oppoſitum ſpiritus. Oppoſita autem oppoſitos habent effectus.

LXI. Spiritus eſt ens mouens et agens.

LXII. Quicquid paſſionem denotat eſt affectio materiae, quicquid actionem, eſt affectio ſpiritus.

LXIII. Paſſionem vero innuunt, extenſum, diuiſibile, mobile eſſe, ideo materiae competit.

LXIV. Materia eſt penetrabilis, ſed non penetrans, vnibilis, generabilis, corruptibilis, illuminabilis et calefieri poteſt.

LXV. Ergo eſſentia eius eſt tenebroſa et frigida, haec enim omnia paſſiua ſunt.

LXVI. *Deus materiae dedit motum de non eſſe ad eſſe*, ſed ſpiritus creatus materiam extendit, diuidit, mouet, penetrat, vnit, generat, corrumpit, illuminat, calefacit, et frigefacit; haec enim omnia actiones inuoluunt.

LXVII. Spiritus eſſentia ſua lucidus, calidus et ſpirans eſt, ſiue creatura lucida, calida, extendens, diuidens, mouens, penetrans, vniens, generans, corrumpens, illuminans, calefaciens, et frigifaciens.

LXVIII. Nihil autem tale poteſt ſpiritus pati a materia, ſed lucem tamen ſuam motionem et calorem non habet a ſe ipſo, quia creatura eſt, ſed a Deo.

LXIX. *Igitur Deus etiam ſpiritum annihilare poteſt.*

LXX. *Spiritus eſſentia in ſe conſiſtit in virtute ſeu potentia actiua, intuitu materiae vita eius eſt, eſſentiam eius formans, poſtquam exiſtentiam a Deo acceperat.*

LXXI. Ma-

LXXI. Materia eſt ens mortuum ſine virtute, quam habet cum vita et eſſentia a ſpiritu.

LXXII. Induit ideo materia informem faciem, ſi ſpiritus eam relinquat.

LXXIII. Spiritus poteſt eſſe ſine materia, materia ſine ſpiritu eſſe nequit.

LXXIV. Spiritus ad materiam deſtinatus deſiderat *vnionem cum* materia et exercitium virtutis ſuae in ea.

LXXV. Omnia corpora *conſiſtunt ex materia et ſpiritu*, adeoque vita quadam et *anima pollent*, *qua partes eius* vniuntur.

LXXVI. Spiritus in omnibus *corporibus* quaſi in centro eſt, vnde radios ſuos emittit, ac ita materiam extendit.

LXXVII. Si vero radios ex circumferentia materiae attrahat ad centrum,* reſoluitur corpus et corrumpitur.

LXXVIII. Spiritus ſpiritum attrahere et propellere poteſt.

LXXIX. Vires hae operantur ſenſibiliter in materia ſpiritui vnita.

LXXX. Attractus et impulſus in homine vocatur amor et odium, in aliis corporibus ſympathia et antipathia.

LXXXI. Spiritus organis ſenſuum non percipitur, quia nihil patitur a materia.

LXXXII. Materia in ſe eſt tenebroſa, et nec videri nec tangi poteſt, ſed ſpiritus facit, vt videri poſſit, dum illuminat, audiri, dum mouet, etc.

LXXXIII. Differentia colorum, ſoni, odorum, ſaporum et tactus proueniunt a diuerſa efformatione et figuratione materiae.

LXXXIV. Calor et frigus prouenit a diuerſitate motionis ſpiritus in materia, vtrum ea ſit rectilinea vel circularis. Fluiditas vero *et ſoliditas* prouenit ab attractione ſpiritus. Prior ab attractione *ſpiritus* ſolaris, haec ab attractione ſpiritus terreſtris.

LXXXV. Grauitas et leuitas prouenit a paucitate aut copia materiae, et quod ſpiritus corporis a toto ſuo ſeparati, a ſpiritu totius trahatur et ad eum inclinet. Hinc etiam rarefactio et vis elaſtica intelligitur.

LXXXVI.

LXXXVI. Spiritus in ſe non aduerſatur ſpiritui, ſed ſympathia et antipathia, amor et odium oriuntur a diuerſis operationibus, quas ſpiritus pro diuerſitate efformatae materiae in ea efficit.

LXXXVII. Corpus humanum aeque materia et ſpiritu gaudet, ac alia corpora.

LXXXVIII. Vnde in homine ſpiritus corporeus non debet confundi cum eius anima.

LXXXIX. In omnibus quibus corporibus materia e ſpiritu mota materiam alterius corporis immediate tangit. Sed materia tacta attactum non percipit, verum ſpiritus huic materiae aſſiſtens.

XC. Percipere hic ſignificat virtutem alterius rei comprehendere, et probare, ſeu experiri atque ſe vel cum illa vnire, et propriam virtutem amplificare, vel illi cedere loco, aut propriam virtutem contrahere. Hae perceptiones in corporibus pro diuerſitate figurarum et ſpecierum corporum differunt: intuitu ſpiritus autem gradu tantum.

XCI. Propter varietatem materiae et diuerſae eius ſtructurae corpora diuiduntur in diuerſas ſpecies.

XCII. Quaedam corpora ſunt lucentia, quaedam pellucida, quaedam opaca, pro copia aut paucitate materiae et diuerſis motionibus ſpiritus.

XCIII. Operatio vel perceptio ſpiritus animalis in eo conſiſtit, quod in cerebro animalis imago contactus externi comprehendatur, et in corde probetur. Vnde poſtea ſpiritus in membris animalis oneratur, vt vel ad rem tangentem moueatur, vel eam fugiat.

XCIV. Si vero motus iſte impediatur, excitat ſpiritus mouens in animalibus quaſi deſiderium rerum amoenarum, et quaſi ſollicitudinem ob res aduerſas.

XCV. Ob ſtructuram materiae corporis ſpiritus hominis ita operatur, vt imagines ſemel comprehenſas cuſtodiat, diuidat, componat, etiam abſentibus rebus has compoſitas et diuiſas imagines probet, et per hanc probationem (guſtum) deſiderium vel ſollicitudinem tanquam de rebus praeſentibus ſuſcitare poſſit.

XCVI. Spiritus iſte aeque ac ſpiritus reliquorum corporum immaterialis eſt, participat autem de attactu materiae, et gaudium aut dolorem ſentit. Dependet intuitu operationum a mutationibus materiae in corpore humano. Adhaeret quaſi aliis corporibus terrenis, nec ſine illis vnionem ſuam cum corpore humano continuare poteſt.

XCVII. Homo ſecundum hunc ſpiritum conſideratus vocatur homo animalis.

XCVIII. Virtus eius comprehendendi imagines rerum praeſentium et abſentium componendi et diuidendi appellatur intellectus actiuus, acumen ingenii.

XCIX. Et virtus deſiderandi alias creaturas, etiam abſentes, dicitur vis naturalis voluntatis, voluntas propria.

C. Materia eſt quidem extra ſpiritum, ſed ab eo tamen vbique penetratur, immo ſpiritum ne quidem circumdat, ſed primus ſpiritus extendens materiam deſiderat alium ſpiritum, atque efficit, vt materia in quibusdam corporibus alium ſpiritum circumdet, et quaſi comprehendat. Vel etiam ſpiritus, quando per artem conguſtatur, ſaepe ſe ipſum in materia capit, dum ſe valde contrahit.

CI. Si corpus aliud corpus non circumdat, nec cum eo vnitur, dicitur, quod per ſe ſubſiſtat: ſi vero cum alio corpore vnitur, vtrumque partes ſunt vnius totius.

CII. Spiritus etiam exiſtit extra corpora, eaque circumdat, immo corpora mouentur in ſpiritu.

CIII. Sed neque corpora neque ſpiritus per ſe ſubſiſtens poſſunt extra Deum eſſe.

CIV. Extenſio ſpiritus concipi poteſt vt centrum circum circa radians, ſed ſine craſſitie, ſine qua vero materia comprehendi nequit.

CV. Spatium in quo mouentur omnia corpora eſt ſpiritus, et ſpatium in quo mouentur omnes ſpiritus, Deus eſt.

CVI. Lux eſt ſpiritus materiam illuminans inuiſibilis.

CVII. Aër purus, ſiue aether, eſt ſpiritus materiam mouens, per quem corpora videntur.

CVIII. Terra eſt materia a ſpiritu contracta.

CIX. Aqua eſt materia a ſpiritu interno pulſa et mota.

CX. Corpora ſunt vel terrena vel ſpiritualia, prout vel multum vel parum materiae habent.

CXI. Terrena corpora ſunt, quae plurimum materiae habent, ſpiritualia, quae multum lucis habent, vt ſol.

CXII. Aquea corpora ſunt, quae multum ſpiritus et materiae habent. Illud quia ſunt pellucida, hoc quia ob craſſitiem videri poſſunt.

CXIII. Lucida corpora ſunt nobiliſſima corporum, poſt haec aërea, tum aquea, denique terrea.

CXIV. Lux et ignis non ſunt confundenda. Lux omnia ſuſtentat, ignis omnia corrumpit eſt lux concentrata.

CXV. De Dei eſſentia tanquam incomprehenſibili homines non niſi per ſimilitudines loqui poſſunt. Eae vero de nobiliſſimis creaturis deſumi debent.

CXVI. Deus eſt ens mere actiuum, actus purus, ſpiritus, virtus efficaciſſima, lux, aura ſubtiliſſima.

CXVII. In Deo viuimus, mouemur et ſumus.

CXVIII. Anima humana eſt ens diſtinctum a ſpiritu corporeo.

CXIX. Protoplaſti corpus ſine dubio fuit ſpirituale, et accedebat ad naturam corporum lucentium et pellucidorum, nec erat absque ſpiritu, ſed in eo non conſiſtebat vita hominis.

CXX. Igitur Deus inſpirabat in nares eius ſpiraculum viuens.

CXXI. Anima iſta eſt radius diuinae virtutis.

CXXII. Debebat anima haec regere corpus hominis et ad Deum ducere.

CXXIII. Et hoc intuitu anima hominis eſt perpetuum deſiderium *vnionis cum Deo*, quem *iſto modo* ſemper percipiebat. Vnde nihil aliud eſt, *quam amor* DEI.

CXXIV. *Deus amor eſt.*

CXXV. Illuminabat etiam amor hic intellectum hominis, vt ſcientiam haberet creaturarum, debebatque corpus hominis, et eius ſpiritum quaſi transformare, et a creaturis ad Deum trahere.

CXXVI. Homo ſequutus magis inclinationem corporis per ſpiritum animalem ad creaturas ſe trahi paſſus eſt, amiſitque amorem DEI et cognitionem creaturarum perfectam.

CXXVII. Via ordinaria ex miſeria hac euadendi eſt, vt homo ex ſtatu beſtialitatis tranſeat in ſtatum humanitatis, et incipiat ſe ipſum noſſe, miſeriam vitae ſuae dolere, et amorem Dei deſiderare.

CXXVIII. Has motiones homo beſtialis excitare nequit, nec vltra per ſe tendere.

Subiungit his theologica, mire a receptis eccleſiae dogmatibus deuiantia, quae huc transferre non iuuat. Repetiit has aſſertiones in *Tentamine de eſſentia ſpiritus*, et ad alias quoque phyſicorum quaeſtiones et problemata ſoluenda adhibuit, fundamenta quoque moralia inde deriuauit. Non vero ſuo haec omnia ingenio debuiſſe Thomaſium, ſed pleraque accepiſſe a Theoſophicis et Moſaicis, facili negotio palpabit lector ex comparatione ſyſtematis theoſophico-cabbaliſtici, in ſuperiori parte enarrati, cum hoc ſyſtemate phyſico et metaphyſico Thomaſii, et vel ex vnius Flvddi *Phyſica Moſaica* conſtabit, quos praeceptores habuerit. Id quod non negat, in ſtudio phyſico ad Comenium, Fluddum et ſimiles prae Carteſio vel Gaſſendo iurisprudentiae ſtudioſos ablegans. Aſt quam ficulnea ſit tota phyſiologia Fluddana, theoſophicorumque aliorum, vel ex vnius Gassendi *Examine philoſophiae Fluddanae* conſtat, quod ſi ſine partis ſtudio legere et expendere, quam vilipendere et ridere maluiſſet vir doctiſſimus, dubium non eſt, quin ſyſtematis huius vanitatem perſpexiſſet, et, quo erat ingenii acumine, palpauiſſet, ludere ſe vocibus et definitionibus, et imprimis in primariis axiomatibus paralogiſmos adducere. Melius autem res ſucceſſit in philoſophia rationali, de qua, quoad praecipua ita praecipit.

Logica Thomaſiana. §. XXII. I. Duo ſunt lumina, quibus tenebrae intellectus pelli poſſunt, naturale rationis et ſupernaturale reuelationis.

II. Ad recte adhibendum lumen naturae linguis peregrinis opus quidem haud eſt, ſed vtiliter tamen adhiberi poſſunt.

III. Logica et hiſtoria ſunt inſtrumenta duo philoſophiae.

IV. Primarius artis rationalis finis eſt agnitio veritatis.

V. Cogitatio eſt ſermo internus de imaginibus, quae per motum corporum externorum mediantibus membris reliquis cerebro imprimuntur.

VI. Senſiones hominum vel externae ſunt vel internae, et cum ſenſibus confundi non debent. Habent enim ſenſus quoque animalia bruta, ſenſiones non item.

VII. Impoſſibile eſt omnem cogitandi actionem fieri in ſola glandula pineali, veriſimile autem fieri eam in toto cerebro.

VIII. Habent quidem bruta actiones hominum actionibus ſimiles, ſed carent cogitatione, ex principio autem oriuntur interno nobis ignoto.

IX. Homo eſt, ſubſtantia corporea, quae mouere ſe et cogitare poteſt.

X. Habet non voluntas modo, ſed et intellectus actionem et paſſionem;

nem, ex quo *intelligitur*, meditari pertinere non ad voluntatem, ſed ad intellectum.

XI. Obſcura et inutilis eſt quaeſtio, quot ſint operationes intellectus.

XII. Quando intellectus circa imagines rerum externarum cerebro impreſſas verſatur, vocantur abſtractiones, et ſi praeſentes ſe intellectui ſiſtant, dicuntur memoria.

XIII. Quod ſi pro lubitu vel coniungantur vel diſiungantur ſeparenturue, oritur inde facultas imaginatiua.

XIV. Quando autem ex abſtractionibus notis ignotae deducuntur, dicimur, computare, concludere, ratiocinari.

XV. Veritas eſt conuenientia interna cogitationum humanarum cum rei indole et natura extra hominum cogitationes.

XVI. Dantur veritates indemonſtrabiles, quas qui negat, relinquendus eſt, eo quod conuinci vltra nequeat nolitque.

XVII. Hominem non ſemper cogitare veritas eſt manifeſta.

XVIII. Cogitationes, quae cum obiecto externo non conueniunt, ſunt falſae, et ſi ſerio admittuntur, erroneae fiunt, ſi autem velut ſola intellectus operatio conſiderantur, dicuntur fictae.

XIX. Verum eſt ratione intellectus vel certum vel probabile.

XX. *Poteſt aliquid certo verum eſſe*, et tamen intellectu videri vel veriſimile vel falſum.

XXI. Omnia, quae harmonia vel diſſenſu inter ſe gaudent, habent quoque proportionem et relationem inter ſe.

XXII. Verba nuda ſine applicatione ad res ſignificatas, nec vera nec falſa ſunt.

XXIII. Principiorum ea conditio eſt, vt ſint veritates indemonſtrabiles.

XXIV. Non datur principium omnium primum niſi vnum, in quo omnes veritates latent.

XXV. Hoc principium primo-primum eſt; Quaecunque cum ratione hominis, id eſt cum ſenſibus et ideis conueniunt, vera ſunt, quae diſcrepant falſa.

XXVI. Senſus hominem mente et corpore integrum non fallunt.

XXVII. Senſus internus falli nequit.

XXVIII. Apparens ſenſuum externorum fallacia oritur a praecipitantia intellectus iudicantis.

XXIX. Senſoria hominis non omnia omnibus hominibus omni tempore aequaliter ſentienda offerunt. Inde de conceptibus variabilibus non datur propoſitio abſoluta et vniuerſalis.

XXX. Sine ſenſione nihil percipere ſibique repraeſentare poteſt intellectus.

XXXI. Ex ſenſionibus oriuntur cogitationes actiuae vel ideae earumque relationes, et ex his ratiocinia, quae numerorum rationibus aequipollent. Non tamen algebra ſcientiarum omnium fons et clauis eſt. Facile intelliget lector, in recentiorum logicorum ſcriptis verſatus, petere Thomaſium nonnullos eorum, a *quibus ſibi diſcedendum* eſſe ſtatuebat. Maxime aſſertiones poſteriores *Medicinae mentis* illuſtris TSCHIRNHAVSENII oppoſitae ſunt, qui algebraicis computationibus vſus rationalem artem illuſtrauerat. Quod cum diſpliceret Thomaſio, isque in *Dialogis ſuis anno* CIƆIƆCLXXXIX nonnulla more ſuo libere notauiſſet, litem inde moleſtam ab illo ſibi excitatam et magnis animorum motibus geſtam ſenſit. Perſtitit tamen in ſua libertate Thomaſius, aſt laude debita Tſchirnhauſenianas meditationes non priuauit *). Multa quoque oppoſuit Carteſianis, quos aſſertiones VIII. X. XIV. XXV. iugulant, et ſequentia quoque paſſim confodiunt. Quae cum ex auctoris *Philoſophia aulica* et *Cautelis* nullo negotio queant diſci, et a logicae recentioris perito facile intelligantur, ab hac prolixitate in tanta rerum dicendarum multitudine merito calamum arcemus.

XXXII. Demonſtratio eſt euictio connexionis veritatum cum principio primo.

XXXIII. Duplicis generis eſt demonſtratio. Vel enim ex ſenſionibus ea fit, vel ex ideis et definitionibus earumque connexione cum principio primo.

XXXIV. Ineptum eſt, ea demonſtrare, quae vel inutilia ſunt, vel indemonſtrabilia et in ſe nota.

XXXV. Aliud eſt, eſſe verum vel falſum, aliud verum *falſumque* cognoſcere.

XXXVI. Incognitum vel relatiue vel abſolute tale eſt.

XXXVII. Veriſimilitudinis dantur criteria, fundamentum et gradus.

XXXVIII.

*) Vid. Dedic. Pract. logic.

XXXVIII. Pro conditione obiecti circa quod verſatur intellectus, datur cognitio vel vera vel veriſimilis.

XXXIX. *Arte ſyllogiſtica impoſſibile eſt veritatem inuenire.*

XL. Regula methodi vna tantum eaque haec eſt: ita eſſe diſponendam veritatem vel inueniendam vel demonſtrandam, ne peruerſe et ridicule agas, fiatque initium a facillimis et maxime notis.

XLI. Ad inueniendas nouas veritates opus eſt experientia, definitione et diuiſione.

XLII. Veritatibus certis maxime inſeruiunt propoſitiones categoricae, veriſimilibus hypotheticae.

XLIII. Deterior eſt conditio hominum, quam beſtiarum.

XLIV. Non dantur principia connata materialia.

XLV. Fons primarius omnium errorum intellectus eſt educatio.

XLVI. Inde oriuntur praecipitantia, impatientia, praeiudicia.

XLVII. Fons proprius et primus praeiudiciorum eſt credulitas, quae ex miſeria hominis eiusque intellectus conditione, quoad iuuentutem oritur.

XLVIII. Duo ſunt praeiudicia generalia: auctoritatis humanae et praecipitantiae.

XLIX. *Fontes praeiudiciorum ſpecialium ſunt ambitio; vnde antiquitatis praeiudicium oritur*.*

L. Ad veritatem inquirendam requiritur, tum vt praeiudicia debellentur, id quod per dubitationem dogmaticam et abiectam auctoritatem humanam, attentionemque ſufficientem effici poteſt: tum vt ſcientia deligatur, quae ad veram ſapientiam ducit, quae in cognitione ſui ipſius quaeri debet**.

LI. Obligamur ad inſeruiendum noſtra ſcientia et cognitione hominibus aliis, vt autem id recte fiat, requiritur, vt quis ipſe ſcientiam cognitionemque ſolidam poſſideat, ſitque perſpicuus, fidelis, humanus, familiaris, nihil memoria ediſcendum tradat, pauca dictet, ingeniorum ſelectum inſtituat, ad diſcipulorum auditorumque vires et intellectus capacitatem attendat, ſuorum ſcriptorum auctor ſit, et verba inania nihilque ſignificantia euitet.

LII.

*) Ex his vitia confuſionis, obſcuritatisque praeiudicia religionis et ſimilia reiicit, quos autem reprehendat in Cautelis cap. 10. not. C. expoſuit.

**) Prax. logic. c. 1 ſeqq.

LII. Qui aliorum opiniones interpretari et examinare cupit, non debet iudicare de aliis, antequam de ſuis ſententiam veram interponere didicit, et non niſi recte prius intellecta et conſiderato argumento, minime autem, interpretationis leges ignorans, vel de libro quem plane non legit, vel praeiudicio affectuque aliquo in transuerſum actus inſpexit.

Metaphyſica pneumatica, phyſica Thomaſii.

§. XXIII. Metaphyſicam a pneumatica diſtinxit Thomaſius, valde grauis metaphyſicae Scholaſticorum, quam in academiis Proteſtantium regnare vehementer indignabatur, hoſtis. Inde ſatyrica illa loca in *Dialogis menſtruis*, in quibus metaphyſicos ſalſe ridet. Nempe didicerat a patre [g], cui elegantem hiſtoriam metaphyſicae debemus, inter veterum et recentiorum metaphyſicam multum diſcriminis intercedere; cum illorum notitia metaphyſica circa principia vniuerſalia et cognitionem entis eiusque attributorum verſata ſit, et denique ad cognitionem Dei tranſcenderit [h]; recentiorum vero lexicon ſit philoſophicum terminorum philoſophicorum communiſſimorum in iuſtae ſcientiae formam elaboratum. Quod quidem factum eſſe ex errore circa doctrinam analogorum commiſſo, pater aſſerit, ſed qui tamen ita feliciter ceciderit, vt ſe neſcire dicat, an illius lexici quo quidem carere nemo poſſit, qui ad eruditionem minime ſuperficiariam in quouis doctrinae genere adſpiret, forma ſit nobis optanda melior. Filius autem Chriſtianus exiguum huic lexico pretium ſtatuit, quamquam enim ob introductos in ſcientias, artis terminos vtilitatem illi denegare omnem non audet, ideoque ontologiam Clavbergii vel Clerici commendat, parum tamen ad eruditionem philoſophicam conferre iudicat, et ad intelligendos modo ſcriptores, qui iſtis artis vocabulis vſi ſunt, adhibendam eſſe pronuntiat [i]. Quae cauſſa eſt, cur hanc partem philoſophiae, quae principia ſcientiarum communia conſiderat, et philoſophia prima quoque dici ſolet, non attigerit. Secutus autem methodum Scholaſticorum, qui theologiam naturalem et pneumatologiam a metaphyſica diſtinguere ſolebant, de ſpiritu nonnulla commentatus eſt. Quae cum a philoſophis gentilibus diſci non poſſe ſtatueret [k], ſaltu quodam, neſcio an ſatis felici, rationis principia praetergreſſus, quod crederet ignorare eam, quid ſit ſpiritus, ad diuina oracula confugit, exque illis ſpiritus definitione capta, quod ſit ſubſtantia agendi vi praedita, et attributis actiuis conſtans, nouam inde pneumatologiam excogitauit, vel potius ab aliis excogitatam recoxit, cumque materiae, veluti principio contrario contrariam eſſentiam, naturam attributa tribueret,

g) Summam hermeneuticae heic tradit, quam etiam in Iurisprud. diu. L. 1. c. 3. p. 95 ſqq. explicuerat:, conf. append. p. m. 312. ſed hoc loco emendat, conf. Cautel. c. 1. §. 38 ſeqq. controuerſiam eo nomine habuit cum Vincentio Placcio.

h) Sched. de defin. ſapient. ſ. orig. Hiſt. Phil. §. 17. p. 20.

i) Cautel. c. 12. §. 3 ſeqq.

k) Ibid.

bueret, enata inde phyſicae quaedam ſpecies, Moſaicae et theoſophicae ſimillima, quamque, ſi verum fatendum, ex Fluddo, Comenio, Bayero, Moro, ſimilibusque corraſit, ſuisque hypotheſibus adaptatam in tentamine de *Eſſentia ſpiritus* explicuit. Cuius cardo, in quo omnia vertuntur eſt, quod, dum mechaniſmo ſe opponit, eumque ratiunculis anxie conquiſitis euertere ſtudet, aliam prorſus ſpiritus definitionem ſibi formet, nempe ſpiritum vocando, quicquid actionem ſibi inuoluere videbatur, vnde principia motus omnia, cuiuscunque ea generis eſſe poſſunt, ad ſpiritus naturam retulit, et hoc quoque pacto lucem eſſe ſpiritum affirmauit. Quae cum extenſione non careat, ſpiritum quoque extenſum eſſe neceſſario dicendum erat, ita tamen, vt extenſionem illi in ſuperficie tantum ineſſe, ſine craſſitie, valde παραδόξως diceret. Quomodo neceſſe erat, phyſicos illos ridere, qui corpus habere concreatam vim motricem, neſcio quam et cuius entitatis dicunt. Quibus verbis quos philoſophos petierit, nemini ignotum eſſe poteſt, qui antecedens caput noſtrae tractationis perlegerit. Plerisque autem miſere paralogiſmis ineptis deceptus fuiſſe, et principia ignota, incerta et nihil ſignificantia adduxiſſe viſus eſt. Vnde nuper vir quidam doctus [l], mitiſſimo pro rei merito vocabulo nugas iſta eſſe, quibus philoſophia naturalis ſui et ignorantiam et contemtum vindicauerit, quasque recenſuiſſe ſatis ſit, appellauit. Realem de Vienna quoque in examine tentaminis de eſſentia ſpiritus hanc pneumatologiam Thomaſianam excuſſiſſe ex ſupra dictis repetendum eſt. Non operoſe autem ſummam illius tentaminis huc adducemus, cum, quae ipſa fundamenta attingunt, in confeſſione ſua ſupra in compendio enarrata, fuſe ipſe explicuerit, timeamusque, quae in vernacula ille attulit, a receptis philoſophorum vocibus mira καινοφονίᾳ abeuntia, ne perperam et praeter mentem viri illuſtris explicemus. Vnde eos, qui ſpecialia nonnulla dogmata eius de ſpiritu et corpore ſcire cupiunt, ad ipſius libelli lectionem dimittimus, ex quo ὡς ἐν συνόψει potiora alibi [m] excerpſimus. Rem omnem autem, niſi fallimur, luculenter complexus eſt IVNCKERVS [n], his propoſitionibus totam pneumatologiam Thomaſianam deſcribens: I. Eſſentiam ſpiritus in genere conſiderati conſiſtere non in cogitatione ſola, ſed in actione: quoniam materia ens ſit mere paſſiuum; ſpiritus autem oppoſitus ſit materiae, ex quo vtroque conſtet omne corpus, oppoſita vero habeant praedicata oppoſita [o]. II. Dari etiam ſpiritus non cogitantes, ſed tamen

l) Cel. HOLLMANNVS theol. nat. c. I. §. 19. p. 79. not. A.

m) In Germanico Hiſt. phil. opere T. VII. p. 576 ſqq.

n) In Lineis primis erud. vniuerſae p. 136.

o) Ex his concludit, poſſe ſpiritum expandi, concentrari, purificari, dari ſpiritus tenebroſos, calefacientes et frigefacientes, ſummos et imos, calidos et frigidos, maſculinos et foemininos, nempe lumen et aetherem, ſpiritum creatum ſenſibus

men agentes, aetherem ſcilicet et lumen. III. Omnem potentiam actiuam eſſe ens per ſe ſubſiſtens, et ſubſiſtentiam potentiae paſſiuae perficiens. IV. Potentiam vero paſſiuam non poſſe per ſe ſubſiſtere, ſed opus habere lumine ſufficienti, vt videri queat. V. Omnes denique potentias actiuas, ſeu actrices, eſſe inuiſibiles, etſi materia inuiſibilis, ſit inſtrumentum aut ſignum potentiae actiuae. Hac vero ratione VI. Etiam lumen et aetherem eſſe inuiſibilia, et VII. quicquid non poſſit concipi ſine actione, illud eſſe ſpirituale. Quae dogmata ex *Confeſſione Thomaſiana* ſatis lucis capiunt, maxime autem ex phyſiologia et pneumatologia Moſaicorum, quibus pleraque debet Thomaſius, queunt explicari. His igitur, quae mallemus omiſiſſe, Thomaſium, ſatis infeliciter reformare pneumatologiam et Phyſicam aggreſſum, prolixius non immoramur, ſed ad moralem philoſophiae partem conuertimur, in qua acutius vidit, licet, vt eſt hominum conditio, ab hypotheſeos et praecipitantiae praeiudicio totus liber hac quoque in parte haud ſit. Ita vero ſtatuit:

Ethica Thomaſiana.

§. XXIV. I. Bonum conſiſtit in harmonia rerum aliarum cum homine eiusque viribus omnibus, non vero cum ſolo intellectu, quo reſpectu bonum eſt veritas.

II. Quicquid vires hominis ad breue tantum tempus auget, eiusque durationem impedit, malum eſt.

III. Omnis ſenſuum commotio et exorta inde ſenſio nimis fortis mala eſt.

IV. Nobiliſſimum bonorum fortunae non ſunt diuitiae, nec honor, nec amicorum multitudo, nec libertas, ſed ſanitas.

V. Non conſiſtit felicitas hominis in ſapientia, neque in virtute; illa enim ad ſolum intellectum, haec ad ſolam voluntatem pertinet.

VI. Sed quaerenda eſt ſumma felicitas, in deſiderio tranquillo, et cogitationibus moderate, mutationem ſubeuntibus, id eſt, in tranquillitate animi ſiue εὐθυμία.

VII. Delectatio haec ſiue acquieſcentia animi dolore quidem caret, at gaudio quoque; et tranquilla eſt p.

VIII. Fons hic eſt amoris rationalis.

IX. Homo

ſibus poſſe comprehendi, Dari Archaeum ſiue ſpiritum mundi vniuerſalem, eſſe in homine tres partes, corpus, ſpiritum malum et bonum, et ſimilia, quae ſerio ſtatuiſſe Thomaſium non crederemus, niſi has ineptias ſyſtematis I.N. et G. fundamentum eſſe iuſſiſſet: adeo frigent omnia, et naenias ſapiunt.

p) Opponit cum Epicuro voluptatem ſtantem vel quieſcentem, fluenti vel quae eſt in motu.

IX. Homo ad Societatem tranquillam et pacis amantem, adque amorem animorum tranquillitati ſtudentium natus eſt.

X. Amat autem homo rationalis prudensque alios homines magis, quam ſemet ipſum.

XI. Quando ſumma felicitas pro complexu maximo et perfectiſſimo omnium bonorum quae homini contingere poſſunt ſumitur, tunc neque in diuitiis, neque in honore, neque in pudore, neque in libertate, neque in amicitia quaerenda eſt; immo proprie in hac vita non datur.

XII. Sanitas neceſſarium quidem requiſitum et pars eſt tranquillitatis animi, non vero ipſa εὐθυμία.

XIII. Sapientia et virtus ſunt partes eſſentiales tranquillitatis animi, quibus qui caret, vere miſerrimus eſt.

XIV. Voluptas corporis eſt contraria voluptati animi, eſt enim motus inquietus.

XV. Deus eſt cauſſa prima omnium rerum mutabilium, a quibus eſſentia diſtinguitur, eſtque a ſe ipſo [q].

XVI. Materia prima neceſſario ex nihilo a Deo facta eſt, non poteſt enim illi coaeterna eſſe.

XVII. Res mutationi obnoxiae ſe ipſas conſeruare nequeunt, id vero creatoris opus eſt.

XVIII. Ergo datur diuina prouidentia.

XIX. Etſi Deus ſingulis momentis rebus vitam, eſſentiam et exiſtentiam nouam largitur, ſemper tamen cum priori priſtinoque vnum et idem eſt.

XX. Haec cognitio eſſentiae diuinae regula eſt, ad quam vitam et actiones ſuas componit vir ſapiens.

XXI. Ideo eum ſincere amabit, vere illi confidet, humiliterque eum reuerebitur.

XXII. Ex naturali hominis cognitione praeter hunc cultum Dei internum, nihil conſtat de cultu Dei externo [r], licet intelligat praeſtare Deum externe quoque colere, quam non colere.

 XXIII.

q) Multus eſt in eo, vt demonſtret, falſum eſſe axioma ex nihilo nihil fit cap. 3. §. 8. pag. 182 ſeqq.

r) Etiam de hac theſi diſputauit cum Placcio, vid. append. ad Lib. II. Iurisprud. diu. pag. 372. et

XXIII. Duo errores capitales in agnitione Dei ſunt atheiſmus et ſuperſtitio idololatrica.

XXIV. Superſtitioſus deterior eſt atheo.

XXV. Amor eſt deſiderium voluntatis humanae vniendi ſe cum eo, inque ea vnione manendi, cuius bonitatem intellectus agnouit.

XXVI. Amor irrationalis varius eſt, ſi deſiderium nimis inquietum eſt, ſi amantur res malae et noxiae, ſi varia vnionis genera inter ſe confunduntur, ſi coniunctio corporum primario intenditur.

XXVII. Non autem eſt confundendum deſiderium generandae ſobolis cum cupiditate delectationis ex ea re.

XXVIII. Prouidentia itaque in vnione corporum opus eſt, ne ſub amoris rationalis larua irrationalis lateat.

XXIX. Amor rationalis aliorum hominum, vnum ad felicitatem medium eſt.

XXX. Amor vnica virtus, et vera virtutum omnium menſura eſt.

XXXI. Amor Dei, qui ad eum ſolum reſpicit, eſt ſupernaturalis, tenditque ad futuram felicitatem, et in ſublimiori ſchola diſcendus eſt.

XXXII. Duplex eſt amor aliorum, communis et ſpecialis.

XXXIII. Verum amorem gignit vnice ſimilitudo propenſionis ad virtutem.

XXXIV. Neminem odiſſe oportet, licet inimici amicorum communes eſſe debeant.

XXXV. Amor vniuerſalis atque communis quinque virtutes complectitur: I. humanitatem, quo et beneficentia et grati animi ſignificatio pertinet. II. Veracitatem fidemque promiſſionibus etiam inimicis et haereticis factis praeſtandam; III. Modeſtiam cum humilitate non confundendam; IV. Sedatum et pacificum animum, V. Patientiam a bello abſtinentem, quo neque amor, neque pax comparari poteſt.

XXXVI. Amor ſpecialis eſt vnio duorum animorum, ſine qua non conſiſtit amicitia.

XXXVII.

et diſſert. de Naeuis Iurisprud. Rom. ex Hiſtoria Iuris ab eiectis regibus ad publicatas leges XII. tabb. deductis, LEPORIN pag. 290. Abrupit controuerſiae filum Placcius, cuius cauſſam expoſuit in Acceſſ. art. rhetor. in epiſtola adiecta.

XXXVII. Amorem licitum non facit ſolum coniugium.

XXXVIII. Quo plures ſe amant, eo magis rationalis amor eſt.

XXXIX. Contra rationem eſt, eum odiſſe, qui idem quod nos amamus, ipſe quoque amat.

XL. Amor rationalis poſtulat quidem ſimilitudinem inclinationum, non vero graduum earum.

XLI. Fundamentum amoris rationalis eſt, ſi quem vere magni facimus atque aeſtimamus.

XLII. Oritur ex hoc aeſtimio recto ſollicitum placendi ſtudium, beneficentia ex confidentia orta, communio plena bonorum et actionum omnium.

XLIII. Pro conditione hominum, circa quos verſatur amor, variant etiam eius circumſtantiae, praecipue vbi is obtinet inter aequales.

XLIV. Amor rationalis erga ſe ipſum eſt ſtudium omne id faciendi, quo vitae terminus a Deo fixus ſecundum regulas rationis communis et ſanae, ad emolumentum eorum, quos amamus, non praeuertitur, ſed conſeruatur [s].

XLV. Amor proximi eſt fundamentum amoris erga nos ipſos.

XLVI. *Reſpicit autem ille ante omnia ad emendationem animae, conſeruationem corporis et vitae autem amori aliorum poſtponit.*

XLVII. Ad curam corporis quatuor virtutes requiruntur: temperantia, puritas, laboris induſtria et fortitudo.

XLVIII. Cauſſa cur plerique homines euadant infeliciſſimi eſt, quia carent amore tranquillo et rationali.

XLIX. Cauſſa omnis infelicitatis non tam in intellectu, quam in voluntate hominis eiusque propenſionibus latentibus quaerenda eſt.

L. Praeiudicia intellectus originem habent ex voluntate.

LI. Infelicitatis origo ipſaque natura conſiſtit in amore irrationali, et animi ſtatu irrequieto.

LII. Duobus praeiudiciis ſeducitur voluntas; nempe praeiudicio impatientiae et imitationis, quae difficulter eradicari poſſunt.

s) c. 7. p. 313 ſeqq. huic potiſſimum fundamento innititur nouum ſyſtema I. N. et G. vt ex infra dicendis patebit.

LIII. Affectus in voluntate ſunt non in intellectu [t].

LIV. Voluntas eſt facultas animae, qua homo ad aliquid inclinatur, ſeque ipſum inſtigat ad faciendum vel omittendum aliquid.

LV. Differt itaque intellectus a cogitationibus, quae ad intellectum pertinent.

LVI. Semper mouetur voluntas hominis ab ingrato ad gratum, ab iniucundo ad iucundum.

LVII. Tendunt omnes animi propenſiones ad futurum et abſens obiectum.

LVIII. Oriuntur affectus ex ſenſionibus, quo referenda quoque eſt ſenſio inclinationis noſtrae.

LIX. Commotio rerum externarum vehementior ſentitur in corde.

LX. Ex fortiori impreſſione ſequitur commotio ſanguinis extraordinaria, quacum tamen non ſemper coniuncta eſt commotio neruorum.

LXI. Vnus tantum affectus primarius eſt, nempe deſiderium ſiue cupiditas, qui poteſt in amorem et odium diſtribui.

LXII. Admiratio inter affectus locum haud habet.

LXIII. Omnes ad odium et amorem reduci affectus poſſunt.

LXIV. Affectus in ſe neque mali neque boni ſunt, ſed indifferentes, ſpecies vero eorum aut bonae aut malae ſunt.

LXV. Affectus, qui hominem ſibi eripiunt, mali ſunt, qui reſtituunt ſibi, boni.

LXVI. Commotio nimia mala eſt, temperata vero bona.

LXVII. Quatuor ſunt propenſiones primariae, amor rationalis, amor honoris, amor habendi, amor voluptatis; eaeque in natura hominis ſe exerunt, ſunt enim ſanguinei voluptati dediti, cholerici ambitioſi, melancholici auari [u].

LXVIII.

t) Prax. eth. c. 2. p. 38 ſeqq. quo loco pathologiam Stoicam, Platonicam, Peripateticam, Carteſianam erudite proſequitur, dignus, qui attente legatur.

u) Mutauit has aſſertiones quae c. VII. p. 157 ſeqq. explicantur, cum amorem rationalem ab amore honoris, pecuniae, voluptatis minus recte ſpecie diſtinctum eſſe ex ſenſu communi ſe deprehendiſſe crederet. Nempe ſtatuit poſtea amoris irrationalis naturam quaerendam eſſe in inepto et irrationali amore boni, honeſti, vtilis et iucundi, vid. Fund. I. N. et G. L. I. c. 3. §. 77 ſqq. Cautel.

LXVIII. Tranquillitas animi poſtulat harmoniam inter vires cogitationum, ſiue intellectus.

LXIX. Ingenium, iudicium et memoria in amore rationali perfecte conſpirant.

LXX. Eſt amor rationalis taciturnus, ſincerus, liberalis, humanus, cordatus, temperans continensque, parſimoniae deditus, induſtrius, alacris, patiens, magnanimus, inſeruiendi cupidus promtusque.

LXXI. Quaelibet propenſio mala gignit vitia virtuti contraria, ex illa enaſcentia.

LXXII. Ex varia mixtura vitiorum oriuntur laruae pſeudo-virtutum.

LXXIII. Apud quemuis hominem regnat vnum ex vitiis cardinalibus, quod cum reliquis magis vel minus miſcetur.

LXXIV. Ex prudenti conſideratione huius mixturae oritur ars aliorum animos dignoſcendi [x].

LXXV. Reſpiciendum autem primario ad tria vitia capitalia, otium, iram, inuidiam.

LXXVI. Extinguendi ſunt affectus praui et excitandus amor rationalis [y].

LXXVII. In extinguendis vero prauis affectibus a propenſione praedominante faciendum eſt initium.

LXXVIII. Requiritur autem intentio bona et ſincera, et attentio accurata.

LXXIX. Neceſſarium porro eſt in praeiudicia voluntatis inquirere, eaque abiicere.

LXXX. Subtrahenda quoque cupiditati praedominanti alimenta ſunt, et vitanda occaſio, conuerſatio autem bonorum et exercitatio rerum bonarum quaerenda.

LXXXI.

tel. c. 14. §. 51. hinc in Hiſtoria ſap. et ſtult. Germanice edita menſ. XI. in Praxi ethic. c. VI. §. 30. in Tent. de Eſſ. ſpiritus c. VII. §. 189. mutare iubet. Putat autem *diſtinctionem* amoris rationalis ab amore irrationali ſpecificam myſticos quoque in errorem duxiſſe, eo quod viam purgatiuam illi inaedificauerint, quae ad enthuſiaſmum ducat. Interim tres iſtas propenſiones malas et irrationales his non obſtantibus ſeparatim conſiderare iubet, vt ex infra dicendis conſtabit.

x) Exempla eius rei luculenta expoſuit in Hiſt. ſap. et ſtult. Germ. m. XI. *p. 251.* conf. tamen Cautel. c. XIV. not. u. et quae *ibi* ſupplere iubet.

y) *Etiam* haec *mutanda* erant cum amorem rationalem *ſpecie non differre* ab irrationali ſtatueret, *hinc in paſſionum ſiue* propenſionum primariarum aequilibrio rationalem amorem quaerendum eſſe poſtea docuit. conf. Cautel. c. 14. §. 56.

LXXXI. Ad hanc autem vitam virtute dignam conſequendam naturales vires non ſufficiunt [z].

Ius N. et G. Thomaſii. §. XXV. Reſtat ex diſciplina Thomaſiana iurisprudentia diuina, cuius faciem dupliciter virum illuſtrem delineauiſſe ſupra memorauimus. Et primo quidem in plerisque Puſendorfium ſecutum ſe eſſe, ipſe non negat, emendauit autem eius ſyſtema, introducta lege diuina poſitiua vniuerſali, et ad hanc normam multa exigendo, capita nonnulla iurisprudentiae naturali vindicauit. Qua de re conſilioque ſuo cum ipſe in diſcurſu prooemiali diſſeruerit, et quae nouae diſciplinae obiiciebantur, atheiſmi, heterodoxiae et nouaturientis laſciuiae ſuſpicionem a ſe remouerit, Lectorem ipſum librum adire iubemus, longiora enim ſunt, quam vt hoc loco in compendio queant afferri. Mutauiſſe autem conſultiſſimum virum conceptum atque definitionem legis, et ob homonymiam latentem nouam et reſtrictiorem eius ſignificationem induxiſſe, ſupra quoque iam narrauimus, patetque ex tractatione eius de legis vera notione, quam *Obſeruationibus literariis Halae vulgatis* [a] inſeruit, itemque ex *Capite quarto et quinto Fundamentorum iuris naturae et gentium*, virum celeberrimum facto diſcrimine inter conſulentis et imperantis perſonam, conſilio obligationem internam, legi externam et vim coactiuam vindicaſſe, illudque ſapientis cauſſa, hanc ſtulti eſſe darique contendiſſe. Sicque legem naturalem ad conſilia obligatione interna obligantia, poſitiuam ad imperia humana retuliſſe, Deumque ideo non vt deſpotam et legislatorem, ſed vt patrem conſideraſſe, poenam quoque proprie ab hominibus tantum viſibili modo inferri poſſe, aſſeruiſſe. Quibus poſitis non potuit non magnam pati mutationem iurisprudentia naturalis Thomaſii. Valde diſplicuit haec nouitas non theologis modo, ex quorum ordine praeter *Innocuarum relationum* auctores [b] B. Io. Franc. Bvddevs [c] diſſenſum ſuum teſtatus eſt, praecipue cum nouas aſſertiones non carere periculo crederent: ſed ex ICtis quoque [d] non defuerunt, qui leges diuinas poſitiuas vniuerſales maiori probabilitate et ſecuritate, quam hypotheſin de conſiliis diuinis, admitti poſſe contenderent. Et profeſſus quidem eſt Thomaſius [e], libertatem ſe relinquere cuilibet, cui haec ſua non placuerint, manendi in via trita et communi, modo eadem ſibi libertas concedatur, cetera promtiſſimo mutare doctrinam ſuam, meliora ſi edoctus fuerit: aſt, ſi verum fatendum, in his

z) Etiam hoc in Fund. I. N. et G. c. 1. §. 99. 118 ſeq. c. 2. §. 104. Cautel. l. c. §. 59. p. 235. mutauit, eo quod philoſophicas virtutes veras eſſe virtutes ſtatuerer.

a) T. VI. obſ. 27.

b) 1705. p. 852 ſeqq.

c) Inſt. theol. mor. P. II. c. II. §. 11. p. 504. conf. Iſagog. in Hiſt. theol. p. 315. Hiſt. philoſ. p. 525.

d) Imm. Webervs pec. Diſſ. de Legibus diu. poſitiuis vniuerſalibus. conf. Palthenivs Diſſ. an leges naturae ſint ſtricte et proprie dictae leges.

e) Fund. I. N. et G. c. 1. p. 20.

his ipſis fundamentis I. N. et G. aperte prodidit contradictionis ſe non valde patientem eſſe, et irritatum a ſuſpicionibus vel cauſſis priuatis nonnullis abſtinere a contumeliae nota diſſentienti inurenda non poſſe. Nam non Weberum ſolum valde contemtim refutat, quos mores a philoſopho non expectaueris, ſed imprimis Buddeum quoque ita ſugillat, vt vix a conuitiis abſtineat, eo quod is pronuntiaſſet, dogma, quod ius naturae ad conſilia magis, quam leges ſtrictas pertineat, tale eſſe, vt praecipua fidei fundamenta deſtruat. Quae ita irritarunt Thomaſii animum [f], vt ſtudium ei ineptum omnibus placendi, diſſimulationem aſtutam, iniquam vindicationem alienorum pro ſuis, meticuloſitatem, inclinationem ad laudes potentiorum, contradictiones apertas etc. obiiciat, quae in reformatore ethices amorem rationalem vbique crepante nemo ſanus quaeſiuerit. Quod annon cauſſis quibusdam arcanis adſcribendum ſit, iis coniiciendum relinquimus, qui circumſtantias eorum temporum et ἀνέκδοτα didicerunt. Certe tantis iris opus haud erat, praecipue cum haud parum eſſet ſuſpectus Thomaſius, noua legis definitione introducta, nouisque libertatis, voluntatis aliisque notionibus moralibus effictis et ſuppoſitis, verbis eum magis [g], quam re ipſa nouam ſcientiam iuris naturalis introduxiſſe, vt haberet, quo alios morderet, et ſibi aliquid ſingulare eſſet, atque ab aliis, qui hactenus ſatellites ſui fuerint (ita enim eos vocat, qui ius illud vniuerſale diuinum receperant,) diuerſum oſtenderet. Et fatendum quoque, multum acuminis et ingenii in hac tractatione virum magnum demonſtrauiſſe, licet ſcriptioni iſti lumina et elegantia deſint, vnde non repugnamus, ſi quis cum cel. STOLLIO [h] hunc foetum Thomaſii omnibus aliis praeferendum eſſe ob acumen contendat. Nos id vnum dictis prooemii loco addimus, auctorem ea quae de hominis natura morali, de natura ſpiritus, de forma eſſentiali hominis, de ſpiritibus oppoſitis in homine in *Ethica* et *Tentamine de Eſſentia ſpiritus* dixerat, hoc quoque loco ſuppoſuiſſe, inflexiſſe autem ea dogmata, et abieciſſe praetextu relictorum terminorum logicorum et metaphyſicorum nonnulla, quae offendere reuera poſſe intelligebat. Ita v. c. dogmati formam eſſentialem hominis conſiſtere in voluntate, ſurrogauit illud: principium dirigens actiones humanas non eſſe intellectum, ſed voluntatem, itemque illi: hominem ab homine ſpecie differre, hoc ſubſtituit: hominum ſingula indiuidua a natura voluntatibus diuerſis et oppoſitis eſſe praedita, vel huic: hominem regi ſpiritibus oppoſitis hoc aequiparandum cenſuit: hominem modo ad hoc concupiſcendum, modo ad aliud,

f) p. 67. et paſſim, item in Cauſſis iur. mixtis P. II.

g) Conf. STOLLIVS Hiſt. lit. P. III. c. 1. §. 61. p. 624.

h) l. c. conf. REIMMANN. Hiſt. lit. Germ. P. VI. p. 72.

aliud, quod priori voluntati erat oppoſitum, impelli. Quae idem quidem ſignificare velleque contendit aſt prodit ſimul, aut prius notionum ambiguitate lectores eum deluſiſſe, aut nunc mitiora et tolerabiliora ſupponere, et mutationem tamen fateri nolle. Verum de his lectori a partis ſtudio alieno iudicium relinquimus, nec de ſyſtemate Thomaſiano arbitrium interponimus, ſed ipſum potius, quoad fundamenta et capita potiora enarramus. Cuncta enim adducere velle, eſſet, librum ipſum, qui in omnium manibus eſt, deſcribere. Sufficiet autem ea notaſſe, ex quibus conſtare poteſt, quo charactere, fundamento, et nexu conſtet ius naturae et gentium nouo labore a Thomaſio reformatum. Ita vero praecipit:

I. Mundus conſtat ex *inuiſibilibus potentiis* et *corporibus viſibilibus* [i]. Per potentias inuiſibiles auctorem *intelligere* ſpiritum, ipſe notat, abſtinere autem iam ſe ab eo vocabulo ait, propter ambiguitatem. Quo pacto veterem cantilenam repetit, et *inuiſibilia omnia* ſpiritus eſſe, adeoque lucem et aetherem huc pertinere contendit. Quin ſpiritus, potentias, facultates et virtutes ſibi ſynonyma eſſe, et aërem *corpus* non eſſe transparens, quia videri nequeat, aſſerit. Ex *his, quae primi* fundamenti loco ponit, de reliquorum ſiue *certitudine et perſpicuitate* ſiue incertitudine, ambiguitate et obſcuritate facile iudicabit lector beneuolus, philoſophandi, et notionum clararum et diſtinctarum peritus.

II. Nullum datur corpus viſibile, quod non praeditum ſit potentia inuiſibili.

III. Quod in corporibus viſibile eſt, aut tangi poteſt, materiam vocamus, inuiſibilia autem et, quae tangi non poſſumus, vocamus naturam. Naturam autem ſemper denotare potentias et virtutes, hancque clauem eſſe quaeſtionis inter Schelhamerum, Sturmium, Boyleum agitatae de natura, contendit. Qua veriſimilitudine? lector iudicet.

IV. Homo pertinet ad claſſem rerum viſibilium, habet autem praeter facultates cum aliis corporibus communes potentias, per quas ab iis differt, nempe animam, quae ſe exerit facultatibus intelligendi *et volendi.*

V. Quia potentiae corpora ſingulorum generum producunt, et particulas materiae ita vniunt, vt peculiarem figuram accipiant, id quod etiam in formando ab *anima* corpore fit, ideo externa figura corporis humani ac partium eius internam et externam diuerſam indolem et naturam animae humanae deſignat.

VI. Prae-

i) Capite I.

VI. Praeditus eſt homo intrinſeca facultate inquirendi in ſedes potentiarum propriarum easque ſentiendi.

VII. Huius ope ſcit, facultatem intelligendi eſſe in cerebro, volendi in corde; illud cogitatio eſt, hoc concupiſcentia ſiue amor.

VIII. Igitur intellectus eſt facultas animae humanae cogitandi in cerebro, et voluntas facultas eiusdem animae concupiſcendi in corde.

IX. Actus vero intellectus ſunt cogitationes, quae vel de corporibus cogitant, vel de potentiis, illae ſenſiones dicuntur, hae intellectus ſtricte dictus aut purus. Caue hic intellectum purum ſenſu Carteſiano intelligas, ſtatuit enim auctor, nihil eſſe in intellectu, quod non prius fuerit in ſenſu, ſed intellectus purus hoc loco notat abſtractiones factas ex ſenſionibus.

X. Senſiones corporum praeſentium dicuntur ſenſus communis, nec confundendae ſunt cum ſenſibus externis: hi enim ad corpus pertinent, illae ad potentias homini proprias: hi ſola perceptione, illae affirmatione intellectus conſtant.

XI. Nulla eſt cupido ſeu voluntas ignoti, ſed omnis cupiditas requirit minimum perceptionem ſeu cognitionem ſenſus externi.

XII. Cogitatio, quae circa rerum praeteritarum imagines per ſenſiones impreſſas verſatur, vocatur imaginatio, vel anguſtiori ſenſu memoria, ſi eas componit vel ſubtrahit imaginatio ſtricte ſic dicta, vel phantaſia.

XIII. Cogitationes omnes de corporibus conſideratis vt totis ſunt ſingularium et ſenſionum.

XIV. Non poteſt eſſe conſideratio materiae in abſtracto, ſed ſolum potentiarum. Potentia communis corporum autem, quae materia dicitur, accuratius vocatur natura corporis.

XV. Quando potentiam ab vnione corporis ſeorſim cogitamus, oritur inde cogitatio vniuerſalium, quae fit per abſtractionem.

XVI. Modi cogitandi omnes fiunt aut per inueſtigationem, aut per formationem propoſitionum: illa eſt quaeſtio et ſuſpenſio iudicii, haec affirmatio et negatio. Hae igitur actiones ſunt intellectus non voluntatis: et, ſimpliciter falſum eſt, dari cogitationem termini ſimplicis. Petit Carteſianos et Scholaſticos, aſt niſi fallimur, verbis magis, quam re ipſa ab illis abit.

XVII. Series plurium cogitationum ratiocinatio ſeu meditatio dicitur, plures ratiocinationes ordine ſuo conſtant, ſeu methodo.

XVIII. Memoria pollet, qui plures ſenſiones recordatur ingenio, qui apte eas iungere, iudicio qui differentias potentiarum inueſtigare nouit.

XIX. Omnis voluntas eſt concupiſcentia in corde amorque vel deſiderium vniendi ſe cum re amata, omne autem deſiderium eſt conatus agendi.

XX. Conatus voluntatis in homine impellit intellectum ipſum, vt rem amatam valde conſideret, et de mediis eam adipiſcendi cogitet.

XXI. Igitur voluntas eſt concupiſcentia cordis ſemper coniuncta cum cogitatione intellectus. Hinc, ſi conſideretur absque reſpectu ad potentiam agendi, dicitur appetitus ſenſitiuus.

XXII. Non tamen voluntas eſt cogitatio, differunt enim conatus et ſenſio. Peripateticos et Carteſianos pungit, omnem animae operationem cogitationis nomine comprehendentes. Aſt meras definitiones nominales eſſe, adeoque arbitrarium, quid cogitationis nomine ſignificare velimus, quilibet videt.

XXIII. Actiones intellectus ſaepe quidem mouentur ſine voluntate, ſed voluntas ſemper mouet intellectum.

XXIV. Potentiae rerum extra hominem non ſolum mouent facultates corporis, ſed et cogitationes, et ipſam voluntatem ſeu appetitum.

XXV. Falſum itaque eſt, voluntatem non poſſe cogi, poteſt enim irritari vel impediri per virtutes inuiſibiles potentiarum externarum. Valde improprie vox cogi hic ſumitur, quando rationibus flectuntur inclinationes voluntatis. Quod vt fieri poſſe nemo negat, ita vox cogere, iſta ambiguitate multos in ſyſtemate Thomaſiano praeter neceſſitatem valde exacerbauit.

XXVI. Locomotiua facultas non pendet a cogitatione, ſed ſubeſt conatui cordis, etſi non ſemper proueniat a voluntate humana, i. e. coniuncta ſit cum cogitatione, quod mouere membra velim: non vero tota ab ea pendet, ſed eſt ſingularis potentia a Deo indita.

XXVII. Habet intellectus ſuas vires proprias, in quas nihil poteſt

poteſt voluntas, quae motum quidem cogitationum incitare, non vero ſiſtere ſemper poteſt.

XXVIII. *At in affirmatione boni vel mali, quod nos ipſos afficit, in attenta conſideratione huius boni et mediorum aptorum ſemper intellectus impulſui voluntatis ſubeſt, nec dirigitur voluntas ab intellectu.* Non enim quia aliquid bonum videtur intellectui, voluntas id appetit, ſed ideo, quia voluntas id appetit, id bonum videtur intellectui. Valde diſplicuit theſis iſta multis, qui experientiae et naturae humanae eam repugnare contenderunt. Alii inter intellectum, voluntatem antecedentem et conſequentem diſtinguentes conceſſerunt, antecedere debere ſenſionem grati, ſine qua moueri nequeat voluntas, aſt hanc irritatam tunc ita intellectum determinare, vt obiectum ſecundum inclinationem voluntatis conſideret. Aſt ſi καινοφονίαν hic excipias, nihil dixit Thomaſius, quod non dictum ſit ab aliis: Ipſe enim ſupra conceſſit, omnem cupiditatem ad operandum requirere perceptionem ſeu cognitionem ſenſus externi, ſenſionem autem ex ſenſu ſequi. Adeoque quae operoſe hic et in ſeqq. de voluntate ab intellectu libero et non dependente dictitat, aut intelligenda ſunt de conſideratione accurata obiecti, quod appetit poſt ſenſionem voluntas, aut de inclinatione voluntatis in ſe, quae tamen per ſenſionem determinanda eſt ad obiectum certum. Ex quo patet plerisque, quae tantis animorum motibus diſputata ſunt, ſubeſſe contentionem de vocibus. Quae ſemel monuiſſe ſufficiat.

XXIX. *Habent intellectus et voluntas ſuas actiones et paſſiones.*

XXX. Intellectus agere dicitur, quando impellitur a voluntate ad meditandum, pati, quando mouetur ab aliis rebus praeter voluntatem ad ſentiendum.

XXXI. Voluntas patitur ab aliis rebus ipſam excitantibus, non tamen ab intellectu primario; eo tamen vtitur tanquam inſtrumento ad excitandos affectus per cogitationes attentas.

XXXII. Intellectus agit in cerebro; loqui enim eſt actio corporis, non intellectus.

XXXIII. Voluntas agit extra cor, quia conatus eſt, non dantur itaque actiones eius immanentes.

XXXIV. Voluntas eſt primum agens animae humanae, quia mouet intellectum.

XXXV. Actiones a voluntate imperatae dicuntur voluntariae, morales, ſpontaneae, reliquae neceſſariae, coactae, phyſicae.

XXXVI. Natura hominis moralis eſt complexus potentiae volendi cum potentiis voluntati ſubiectis. Adeoque ad phyſicam quoque ſuo modo pertinet.

XXXVII. Ratio humana eſt praedicatum ſolius intellectus, non voluntatis.

XXXVIII. Libere iudicat intellectus de rerum natura etiam de bono et malo, quoties a voluntate non impellitur. Seruit voluntati, quatenus ab ea impellitur.

XXXIX. Habet intellectus et voluntas ſuam libertatem et ſeruitutem, vtramque non intrinſecam ſed extrinſecam ratione intellectus et voluntatis.

XL. Nulla ideo datur *voluntatis electio*, *ſiue libertas* indifferentiae.

XLI. Dum non ſemper *intelligitur*, quod *voluntas agat irritata* a potentiis externis, hoc intuitu libera dicitur.

XLII. Spontaneum et liberum intrinſece toto coelo differunt. Spontanea enim eſt actio, quae a voluntate eſt imperata, dicitur vero libera eo reſpectu quo ipſa voluntas.

XLIII. Spontanea actio homini imputatur, quia eius auctor eſt, non vero quia libera eſt.

XLIV. Potentiae omnes inter ſe aut vniuntur, aut pugnant, in hoc caſu potentior facultas vincit minus potentem.

XLV. Bonum dicitur, quod potentias alicuius corporis conſeruat, malum quod eas, et ſic ipſum quoque corpus deſtruit.

XLVI. Vnio potentiarum cum corpore vita dicitur, ſolutio mors: vita durante corporis partes, quae ſunt ſedes potentiarum, manent *vnitae*, morte diſſoluuntur particulae corporis, potentiae auolant ad potentias ſeparatas, in nihilum enim redigi haud poſſunt.

XLVII. Corpus itaque mortale eſt, potentiae immortales.

XLVIII. Peculiare eſt in homine, quod habeat potentiam primaria cuius bona ſaepe repugnant bono totius, quod tamen vere bonum eſt, bonum partis totius bonum deſtruens bonum apparens, id eſt malum.

XLIX. Co-

XLIX. Conatus ad rem ſibi conuenientem dicitur deſiderium, amor, ſpes, conatus ad rem ſibi aduerſam odium, fuga, horror, metus. Dicuntur paſſiones, quia a rebus extrinſecis animo gratis vel non gratis regulariter ad motum excitantur.

L. Ratio quando libera eſt, id eſt a voluntate non mouetur, et ita cognoſcit differentiam inter bonum verum et apparens, recta dicitur. At impulſa a voluntate ad bonum apparens dicitur corrupta.

LI. Singuli homines habent voluntates in paucis conuenientes, in multis diuerſiſſimas et ſaepe pugnantes et oppoſitas: quin ſinguli homines non volunt perpetuo, quod ſemel volunt, ſed ſaepe diuerſa et oppoſita. Patet id ex diuerſa figura facierum, quae paſſiones diuerſas ſignificant.

LII. Non itaque homo eſt ſpecies infima, nec humano generi vna eademque natura eſt.

LIII. Dantur in homine tres praecipuae voluntates ſiue cupiditates, voluptas, auaritia, et ambitio, quae omnibus hominibus dominantur, ſed diuerſa mixtura.

LIV. Iſtae tres cupiditates non ſunt diuerſi motus ſibi inuicem naturaliter ſuccedentes, directi a communi principio volendi aut ab intellectus varia modificatione orti. Actiones enim pugnantes voluntariae non poſſunt oriri ex communi et vna voluntate, ſibi enim repugnant in affectionibus externis.

LV. *Ex his ſequitur*, ea quae communiter electioni adeoque libertati *voluntatis tribuuntur, magis* referenda eſſe ad paſſiones voluntatis aut coactionem et neceſſitatem. Orta enim pugna ſemper vincit potentia maior.

LVI. Voluntas omnis potentia actiua ſua natura eſt, etſi multae eius affectiones ab aliis potentiis oriantur, immo omnes eius actiones ab aliis potentiis excitari et ſic paſſiones dici poſſint [k].

LVII. Tres primarii affectus, voluptas, ambitio, auaritia, ſunt tres facultates actiuae impellentes et intellectum et locomotiuam ad vnionem cum re grata etiam abſente. Et eadem trium odiorum ratio eſt ad fugiendam rem ingratam.

LVIII. Sed ſpes, metus, gaudium, triſtitia ſunt paſſiones animae, ortae ex ſenſu potentiae alterius adiuuantis vel repugnantis illis affectibus.

LIX.

k) cap. 2.

LIX. Paſſiones animi ſunt duplices, vel quibus voluntates primariae excitantur, vel quibus ſupprimuntur.

LX. Itaque accurate loquendo, non niſi duae affectiones affectuum primorum ſunt, ſpes et metus, illa connata eſt, hic aliunde aduenit.

LXI. Spes eſt affectio orta ab ipſa aliqua prima voluntate, metus a potentiis aliis, eſtque eminenter ſic dicta paſſio voluntatis.

LXII. Poſſunt affectus dici paſſiones, quatenus augeri poſſunt et deprimi a potentiis aliis.

LXIII. Spes et metus rationalis diuinus dicuntur religioſitas, pietas, metus filialis: ſpes et metus irrationalis, ſuperſtitio, metus ſeruilis: carentia omnis metus diuini, et metus tantum humanus, atheiſmus.

LXIV. Qui connexionem potentiarum non ſolum intuitu praeſentis, ſed et ſequentium influxuum recte aeſtimat, ſapiens et prudens dicitur.

LXV. Quorum potentia intellectualis immediate a Deo agitata creditur, prophetae dicuntur, quorum voluntas heroës, at quorum intellectus et voluntas cenſetur agitata a potentiis inuiſibilibus dependentibus appellantur magi. Hos omnes a ſpuriis ſecernere, ſapientis et prudentis eſt, quique naturas potentiarum primae et ſecundarum accurate nouerit.

LXVI. Voluntas humana omnis eſt potentia finita, nec ad impoſſibilia extenditur: limites tamen eius difficulter definiuntur.

LXVII. Exactius cognoſci poſſunt potentiae aliorum corporum ad potentias eiusdem ſpeciei relatae, quam potentiae hominum inter ſe.

LXVIII. Omnis potentia, maxime homo, habet vires nocendi et vtilis quoque eſſe poteſt homini.

LXIX. Magis metuendi ſunt homines, quam vt ſpes ſit in illis collocanda, quia ſaepius poſſunt nocere, et ſaepius volunt.

LXX. Sapiens plures adiuuat, et plures tamen metuit, pauciſſimis vero reſiſtit, in paucis ſpem aliquam, in nemine niſi in potentia aeterna fiduciam ponit.

LXXI. Potentiam propriam non metitur ſapiens ex potentia aliorum hominum, nec horum ex propria.

LXXII. Multae ſunt potentiae quae voluntates primas excitant, multae quae deprimunt, e. c. cibus et potus voluptatem, laus et vituperium ambitionem, bonorum inaequalitas auaritiam.

LXXIII. Voluntas hominis dominans, etiamſi non ſit excitata a potentiis extrinſecis, ſemper vincit voluntatem inferioris potentiae, ſi haec ſola ſit, nec adiuuetur aliunde. Aſt ſi duae inferiores voluntates vires iungant, vincent dominantem: idque fiet multo magis, ſi adiuuentur a potentiis externis.

LXXIV. Paſſio infirma a potentiis externis valde excitata ſaepe operabitur magis ſenſibiliter quam in aliis hominibus, vbi eſt paſſio dominans. Aſt ad id magna potentia externa opus eſt.

LXXV. Sunt naturaliter certae excitationes et depreſſiones aut pugnae potentiarum humanae voluntatis diuerſorum hominum, ſed pleriſque occultae.

LXXVI. Dantur exhalationes morales ſiue effluuia et emanationes rerum, quae ſenſus feriunt, et afficiunt hominem eiusque voluntatem.

LXXVII. Voluntas hominis ſemper eſt coniuncta cum ſpe aut metu, adeoque ſine iis nulla datur actio voluntaria.

LXXVIII. Actio voluntaria omnis intuitu dependentiae a voluntate *non eſt libera, intuitu principii dirigentis voluntatis eſt vel coacta, vel libera.*

LXXIX. Potentia voluntatis libera eſt, quando homo ſpe connata agit absque externa vi, vel deſiderium aut ſpem incutiente, vel metum excitante, adeoque iterum extrinſece non electiue. Vis autem eſt vel viſibilis, quae in corpus fit, vel inuiſibilis, quae in animum.

LXXX. Omnis actio non voluntaria ſeu non ſpontanea, eſt inuita: non autem omne coactum eſt inuitum.

LXXXI. Ad aeſtimationem actionum voluntariarum non ſemper requiritur, vt voluntas praecedat, ſed ſufficit, ſi ſubſequatur actionem.

LXXXII. Spontaneum eſt vel liberum vel coactum: illud, ſi voluntas impulit locomotiuam absque extrinſeca excitatione vel voluntatis primae et absque metu, hoc, ſi voluntas excitatione ſpei vel metus extrinſeca fuit coacta.

LXXXIII. Mores ſunt actiones plures voluntatis conformes [l].

LXXXIV. Inſipientium alii mores ſunt, quam ſapientum. Illi enim ſe maxime amant, ſe habent pro creaturis praeſtantiſſimis, praeſtantiam quaerunt in intellectu, et in eo ponunt eſſentiam hominis, quam eandem omnibus hominibus faciunt, et intellectum volunt dirigere voluntatem, eamque dicunt liberam nec poſſe cogi, eſſeque vnam, et differre ab appetitu ſenſitiuo, etc. [m].

LXXXV. Mores ſtultorum differentes ſunt intuitu trium voluntatum primariarum.

LXXXVI. Ex paſſionum mixtura fluit, quod *ſtulti alii ſint eruditi* alii ſtupidi vel idiotae. Illi ob *pertinaciam et opinionem ſapientiae* maiores ſtulti ſunt hiſce. Non tamen *eruditio ſtultos facit,* ſed poteſt eſſe ſapiens eruditus.

LXXXVII. Paſſiones dominantes non ita ſimpliciter et extreme malae ſunt, vt non poſſint dirigi ad [illegible]ere bonum finem, nempe tranquillitatem.

LXXXVIII. Itaque nullus homo tam miſer et ſtultus eſt, qui non poſſit adhiberi a prudentibus ad vtilitatem communem hominum.

LXXXIX. Alterantur paſſiones dominantes aetatibus hominum et climatum coeli diuerſo, et educatione. Hinc varietas morum inter populos diuerſos.

XC. Varii hominum mores opus habent norma, id quod eorum demonſtrat non praeſtantiam ſed miſeriam; illa autem ſapientem poſtulat [n].

XCI. Experientia et meditatio ſunt affectiones ſapientis.

XCII. Inter ſtultos minimus habetur loco ſapientis.

XCIII. Mixtura ambitionis et voluptatis eſt character primarius aptorum prae reliquis ad ſapientiam, coniuncta cum aetate prouecta.

XCIV. Regula de conſcientia erronea et recta nullum praebet vſum vitae, adeoque haec norma eſſe nequit.

XCV.

l) cap. 3.

m) Hae omnes aſſertiones Thomaſii ſingulares et propriae ſunt. Quos ideo facile vna theſi ſic expreſſeris, inſipientem eſſe, quisquis notiones et opiniones Thomaſianas non ſequitur.

n) c. 4. Examinat haec, et quid ſibi placeat, quid diſpliceat more ſuo eleganter et acute exponit LEIBNIZIVS Ep. XI. Vol. IV. p. 73 ſeqq.

XCV. Norma duplex eſt, qua vtitur ſapiens erga ſtultos, conſilium et imperium, excitant enim ſpem et metum inſipientium.

XCVI. Sapientum bonum triplex eſt, honeſtum, iucundum, vtile. Aſt ſimul coniunguntur.

XCVII. In danda ſtultis norma attendendum eſt ſapienti ad id, vt ad eorum capacitatem reſpiciat, normam illis vtilem faciat, idque ſtultis oſtendat.

XCVIII. Conſilium ſupponit paritatem, imperium, ſuperioritatem.

XCIX. Conſilium oſtendit bona et mala neceſſaria, imperium arbitraria; illud non habet vim cogendi, hoc habet, illud non obligat externe ſed interne, hoc externe: illa ſapiens regitur, hoc ſtultus.

C. Virtus ſui ipſius praemium eſt.

CI. Proprie praemium et poena ſunt externa.

CII. Stultus metuit ſaepe dolores et imaginarias potentias: qua imaginatione ſapientes vtuntur ad emendandos ſtultos.

CIII. Norma intenditur, vt ſtulti ducantur ad quietem internam et pacem externam.

CIV. Tres ſtultorum gradus ſunt, maximi, qui turbant pacem externam, aduerſus hos opus imperio medii, qui pacem externam non augent, aduerſus quos conſilio et imperio opus, minimi, qui non ſentiunt pacem internam, his ſaltem conſilio opus eſt.

CV. Conſulentis et imperantis perſonae difficulter cadunt in vnum hominem: hinc alii doctores ſunt, alii principes;

CVI. Actiones extreme bonae ſunt, quae tendunt ad acquirendam pacem internam, mediae, quae non turbant pacem externam nec tamen promouent, extreme malae, quae eam turbant, mediae autem pluribus gradibus gaudent, prout ad bonum vel malum referuntur.

CVII. Iuſtum opponitur malo extremo, honeſtum eſt bonum eminens, quod non ſuccumbit cupiditati, decorum eſt bonum medii generis. Honeſtum dirigit actiones inſipientium internas, decorum externas, vt beneuolentiam aliorum acquirant, iuſtum, ne pacem turbent, turbatam reſtituant.

CVIII. Differt pactum a conſilio et imperio, aſt non niſi his ſuppoſitis obligat.

CIX. Stricte lex ſumitur pro iuſſis imperantium adeoque hoc ſenſu differt a conſilio et pacto [o].

CX. Legis ſtricte dictae virtus immediata eſt praecipere et vetare, mediata, per magiſtratus punire, iudicialiter cogere, et annulare actiones contra legem.

CXI. Legis effectus et intentio eſt obligatio, in ſenſu ſtricto externa, in lato interna.

CXII. Ius oritur ex laxatione voluntatis eiusque libertatis externae, obligatio vinculum iniicit voluntati eiusque libertati externae. Vtrumque refertur ad normam, ſed diuerſo modo.

CXIII. Ius duplex eſt, vel quod abſtrahendo a voluntate omni habeo, vel quod ex lege humana et pacto oritur.

CXIV. Oppoſitum obligationis et iuris eſt iniuria.

CXV. Ius omne externum eſt non internum, i. e. relationem habet ad alios, obligatio etiam interna ad ſe ipſum eſſe poteſt, oriturque haec ex regulis honeſti illud ex regulis iuſti.

CXVI. Obligatio interna facit hominem virtuoſum, externa iuſtum.

CXVII. Ius pro lege acceptum eſt vel naturale vel poſitiuum: illud cognoſcitur ex ratiocinatione animi tranquilli, hoc requirit reuelationem et publicationem.

CXVIII. Ius naturale ſumitur vel tale pro omnibus praeceptis moralibus ex ratiocinatione fluentibus vel ſtricte pro ſolis praeceptis iuſti. Hinc diuerſa vtriusque ſunt cognoſcendi principia.

CXIX. Omne ius poſitiuum intuitu publicationis, quae eſſentialis eſt, eſt humanum, id eſt, mediantibus hominibus reuelatum.

CXX. Ius naturale cordibus inſcriptum eſt a Deo, indeque diuinum eſt, nec reuelatione opus habet.

CXXI. Lex naturalis magis ad conſilia pertinet, quam ad imperia. Lex enim pro iuſſu ſumitur non doctoris, ſed imperantis; ratio relicta ſibi neſcit, quod Deum concipere debeat, vt regem aut dominum, qui poenas externas arbitrarias infligit legem naturae violantibus: videt enim omnes poenas, quae non ſunt ſub imperio, eſſe naturales, et improprie dictas: propriae enim ab imperante dictantur, et viſibiliter inferuntur; leges quoque publicantur, philoſophus ignorat publicationem iuris

o) capite. 5.

iuris naturalis. Etiam ſapiens concipit Deum magis vt patrem, quam vt dominum, illud enim metum rationalem producit, hoc ſeruilem. Κυρία δόξα iuris naturalis Thomaſiana, qua potiſſimum a priore iurisprudentiae naturalis ſyſtemate abit, totumque immutauit. Quae cum plane ſingularis ſit innumeras contradictiones paſſa eſt, fueruntque inter ipſos Thomaſii collegas, qui hanc diſtinctionem inter legem et conſilium ad ius naturae applicatam tanquam figmentum reiicerent. Inter quos etiam fuit acutiſſimus GVNDLINGIVS *p*, „qui exiſtimat, ob rationes „adductas vadimonium non deferendum eſſe: eſſe enim exploratum „Deum non ſolum ab homine exigere, vt veritatem vtriusque legis, ab„ſolutae puta et hypotheticae, intelligat, ſed etiam effectui det, atque „ſollicite exequatur. Priori reſpectu legem eſſe conſilium paternum„que monitum, quod iam Pufendorfius obſeruauerit, poſteriori legis „proprie dictae nomen habitumque induere. Quicquid enim Deus „ſerio velit, illud etiam ſerio praecipere, et quidem cum imperio, qui „potentiſſimus ſimulatque iuſtiſſimus mali cuiusque vindex ſit. Hoc„que imperium propterea neceſſarium eſſe, vt timori miſeriae naturalis „iungatur timor diuinus, et homini noua neceſſitas hoc eſt, non obli„gatio tantum interna ſed etiam externa imponatur exſequendi, quod „Deus per rationem homini reuelat, ſecus ſi faxint mortales, poenam „non ſolum eos naturalem manere, verum etiam arbitrariam, inſequi, „quamuis non tam facile percipiatur quam humana. Πρῶτον ψεῦδος au„tem in eo potiſſimum latere, quod ſapiens in abſtracto ſine vlla immu„tatione, non autem vti nunc inueniatur, et in concreto ſpectetur." *Non addimus alia, inculcata a viris doctis e. c. inutilem logomachiam introduci, ſupponi manifeſte falſa, ratione dictante,* Deum non vt patrem ſolum, ſed vt imperantem conſiderandum eſſe etc. Haec enim ſola ſufficiunt, vt hanc Venerem non omnibus placuiſſe, oſtendatur.

CXXII. Si Deus concipitur, vt pater, conſiliarius, doctor, et honeſtas ac turpitudo denotat magis bonitatem aut malitiam, ſeu vitium, in genere, quam in ſpecie iuſtitiam et iniuſtitiam, verum eſt, actus, de quibus ius naturae tam late quam ſtricte dictum agit, eſſe per ſe et natura ſua morali, intuitu totius humani generis malos ac bonos. Viderint, quorum intereſt, annon hac theſi prodiderit Thomaſius, totam illam diſputationem, quam contra Scholaſticos ſuſcepit Pufendorfius, continuauit et magnis triumphis egit Thomaſius, profligauerunt iterum Leibnizius et Wolfius, ad verborum contentiones pertinere *q*?

p) Via ad veritat. P. III. c. 1. §. 26 ſeqq. p. 8 ſeqq. conf. LEIBNIZ. l. c.

q) cap. 6.

CXXIII. Ius quatenus ſignificat potentiam moralem ad normam relatam, naturale dicitur, quod idem eſſe ſolet apud pleroſque homines nobis notos, poſitiuum quod variat.

CXXIV. Ius naturae obligat homines etiam erronee de Deo ſentientes r.

CXXV. Principium cognoſcendi I. N. et G. non eſt voluntas diuina, nec ſactitas et conuenientia cum ea, nec conuenientia cum ſtatu integro nec ſeruanda pacta, nec *quaerendam pacem, vbi* haberi poteſt, vbi non poteſt, *quaerenda pacis auxilia: nec cuſtodia* ſocialitatis.

CXXVI. Sed propoſitio prima I. N. late dicti eſt: facienda eſſe, quae vitam hominum reddunt maxime diuturnam et feliciſſimam.

CXXVII. Primum principium honeſti eſt: fac tibi, quae ab aliis tibi vis fieri; decori: fac aliis, quae tibi vis fieri; iuſti: non fac aliis, quae tibi non vis fieri.

CXXVIII. Concluſiones inde deriuantur in doctrina honeſti: poenitendum eſſe, ſpem cupiditatis erigendam eſſe ſapientibus remediis, exceſſum cupiditatum reprimendum metu dolorum ignominiae, paupertatis; fugiendas eſſe occaſiones irritantes, euitandam eſſe ſecuritatem et deſperationem, vtendum eſſe conuerſatione hominum, qui mores habent noſtris oppoſitos, oppugnandas paſſiones omnes, non differendam eſſe emendationem, non deſinendam, non quaerendam ſolitudinem.

CXXIX. Concluſiones principii decori ſunt: remittendum ſponte de iure proprio; grata aliis facienda promte et ſincere, parum grata non niſi neceſſario et quaſi coacte; non danda ſcandala tam grata quam non grata; patienter ferendam eſſe aliorum ſtultitiam.

CXXX. Concluſiones principii iuſti ſunt: non turbandos *alios* in vſu iuris ſui; etc. Simplicitatem et euidentiam ſectandam, *euitandas* cauillationes et inutilem ſcrupuloſitatem.

CXXXI. Regulae iuſti coërcent malum ſummum, decori, medium, honeſti infimum; primae promouent bonum infimum, ſecundae medium, tertiae ſummum. etc.

CXXXII.

r) Conf. quae acute et ſolide monet LEIBNIZIVS l. c. p. 76. et reſpondit Bierlingius p. 79.

CXXXII. Regulae iuſti et honeſti pauciores limitationes admittunt, quam regulae decori.

CXXXIII. Auctoritas paratur actionibus ſapientibus [s].

CXXXIV. Auxilium ſapientis triplex eſt, exemplum, praemium, poenae, haec neceſſario coniungenda.

CXXXV. Praemia et poenae applicanda merentibus.

CXXXVI. Is vero meretur praemium, qui fecit ſecundum regulas ſapientum; et poenam, qui fecit contra.

CXXXVII. Ergo meritum eſt relatio actionis humanae voluntariae, ad praemia et poenas, ſeu ad res gratas et non gratas.

CXXXVIII. Imputare, eſt, aliquem declarare cauſſam moralem, ad quam debeat applicari effectus moralis.

CXXXIX. In imputatione promiſſorum non ſolum reſpicitur ad voluntatem promittentis, ſed etiam ad aptitudinem acceptantis.

CXL. Optima I. N. methodus eſt, quam adhibuit Hobbeſius; vt primo agatur de libertate tum de imperio, et tandem de religione.

Habes, Lector, principia, regulasque potiores, ſecundum quas inſtruendam diſciplinam Iuris naturalis, emendandamque iurisprudentiam diuinam cenſuit Thomaſius. Intelliget ex his attentus quilibet, in praeſcribendis officiis erga Deum, ſe ipſum, alios longe alio, quam olim, cothurno Thomaſium incedere. Id quod in ſequentibus oſtendit, et qua ratione emendanda, reconcinnanda et refingenda ſint, quae prius de officiis diſputauerat, explicat. Quae cum noſtrum ſcopum minus feriant, prolixiora etiam ſint, quam vt hoc loco adduci queant, apud ipſum virum ſummum quaerenda, et cum inſtitutionibus iurisprudentiae diuinae comparanda ſunt. In iis multa ſunt, quibus arcana papatus et potentiae clericorum inter Proteſtantes, ſi illum audis, adhuc ſuperantia confodere geſtit. Hoc enim, dici non poteſt, quam mire illi argumentum arriſerit, quod ἑκὼν ἄκον, nonnunquam ad ſcopum ſuum traxit. Cuius rationes quidem in *Cautelis circa praecognita iurisprudentiae eccleſiaſticae*, expoſuit, quae vero, an ſufficere poſſint lectori prudenti, et an duce veritate, ſtudio partis ſepoſito neglectoque, conſcriptae fuerint, aliis expendendum relinquimus.

s) cap. 7.

mus. Id modo velut *κρητήριον* aliquod monemus: commendare[r] Thomaſium Godofredi Arnoldi *Hiſtoriam eccleſiaſticam et haereſiologicam*, velut omnium optimum et praeſtantiſſimum opus, cuius auctor fere ſolus inter noſtrates vel certe omnium primum ſenſibiliter deſipere deſierit, quem tamen fabulas, libros ſuppoſititios, ineptasque myſticae theologiae regulas ſubinde pro legitimis habuiſſe, negare ipſe non poteſt. Ex hoc enim fonte cum pleraeque aſſertiones et cautelae profluxerint, quibus poſtea in I. N. et G. officia circa religionem inſtruxit, facile palpabit lector, riuulos fonte puriores eſſe haud poſſe. Cuius tamen cauſſas arcanas rimari, cum ad inſtitutum noſtrum non pertineat, hoc loco ſuperſedemus. Multa vero contra myſticos dum cordate monet, prodit, philoſophiam ſuam a priori typo in haud paucis receſſiſſe.

r) cap. 3. §. 41. p. 32. cap. 16. §. 6. p. 173.

CAPVT

CAPVT DECIMVM.

DE ALIIS ECLECTICIS QVI RECENTISSIMA AETATE IN GERMANIA PRODIERVNT.

§. I.

Recenſuimus hactenus viros illos magnos, qui in Italia, Britannia, Gallia, Germania reformare philoſophiam aggreſſi ſunt, et ex parte arduum opus mira felicitate perfecerunt. Id non ita intelligi volumus, ac ſi hi ſoli fuiſſent, qui emaculando philoſophiae vultui manus admouerint emendatrices; praeter hos enim haud pauci fuerunt, qui in hoc ſtadio, licet imparibus greſſibus cucurrerunt, quos enarrare omnes ab inſtituto noſtro alienum eſſe cenſuimus. Sed adducendi nobis erant heroes illi, qui non exemplo modo praeire, ſed viam quoque pandere et frangere glaciem auſi aliis veſtigia tutiora monſtrarunt, quibus in hac ſemita certioribus pedibus progrederentur. Id quod praecipue poſt Verulamium et Carteſium factum eſt in Britannia, Belgio et Gallia, in Germania autem noſtra poſt Leibnizii et Thomaſii conamina omnium frequentiſſime accidit. Maxime vero ad abiiciendum iugum ſectarium et arripiendam philoſophiam eclecticam, tum docentes tum diſcentes in academiis Proteſtantium excitauit magna Thomaſii fortitudo et conſtantia. Is enim cum conculcatis omnibus inuidiae et perſecutionis impedimentis tandem in noua, quae Halae excitata erat, Muſarum ſede libertatem philoſophandi eclecticam confirmauiſſet, collegas nactus viros longe doctiſſimos et principis optimi atque adminiſtrorum eius illuſtriſſimorum gratia et auctoritate tutos, vehementer eos inflammauit, vt et ipſi de nouis ſyſtematibus philoſophiae eclecticae cogitarent. Inter quos eminuere eruditionis praeſtantiſſimae laude Nicolaus Hieronymus Gundlingius, et Ioannes Franciſcus Buddeus, quibus tertius addi poteſt, qui ex diſciplina Thomaſiana Lipſiam progreſſus magnum viuus ſtrepitum noua philoſophia excitauit Andreas Rudigerus. Quorum virorum cum celeberrima fama ſit, deeſſe aliquid noſtrae tractationi cenſeretur, niſi locum quoque illis in his paginis fecerimus. Aſt faciendum id ſtrictim et paucis, ne in tam ingenti dicendorum cumulo, vel nos ſcribendi vires, vel lectorem legendi et meditandi patientia deficiat.

Ordo et ſumma dicendorum.

Nicolaus Hieron. Gundlingius.

§. II. Magnum literarum ſuae aetatis ornamentum fuit NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS, qui cum non vni tantum philoſophiae et iurisprudentiae ampliſſima lumina accenderit, ſed per omnem fere diſciplinarum circulum merita conſecutus ſit, haud contemnenda, dignus eſſet, cuius hiſtoriam vir quidam doctus Gaſſendianas biographias imitaturus deſcriberet. Quamuis enim hoc ſibi ſaxum voluendum eſſe credidit, qui lectiones Gundlingianas in vulgus edere coepit, C. F. HEMPELIVS [a], tantum tamen abeſt, vt omne punctum tulerit, vt potius multa iure deſiderari in ea biographia poſſe demonſtrauerit laruatus IACOBVS SINCERVS [b], conſentientibus viris doctis [c]. Nos vitae hiſtoriam viri celeberrimi et πολυϊστορίας laude incluti aliis [d] ex inſtituto enarrandam relinquimus, paucis quis qualisue fuerit declaraturi. Natus eſt Nicolaus Hieronymus Gundlingius, cum fratre Iacobo Paulo non confundendus, in agro Norico anno cIↄIↄCLXXI, V. cal. Mart. patre miniſtro tum eccleſiae Kirchenſittenbacenſis, poſtea Laurentianae in vrbe Norimbergenſi, viro docto et hiſtoriarum imprimis perito, familia haud ignobili orto. Vix annorum tenerrimorum limites exceſſerat, cum ingenii excellentiſſimi veſtigia puer proderet, et ſciendi cupiditatem inſatiabilem prae ſe ferret. Quod cum pater probe intelligeret, omnem in id curam ſuam conuertit, vt agrum in ſe fertilem, iactis literarum ſeminibus, quantum poſſet, optime coleret. Hinc et ipſe domi filio artis rhetoricae, hiſtoriarum, geographiae, chronologiae, ethicae et politicae fundamenta tradidit, et annis paulo maturiorem Aegidiano, quod Norimbergae floret, athenaeo erudiendum tradidit. Quem cum praematuro fato extinctum amiſiſſet, formatus in patria a viris doctis ad Altorfinas Muſas ſe conuertit, theologiae ſtudiis ſe deuoturus. Ibi praeter alios Ioannem Fabricium virum eruditiſſimum, et cum literariae notitiae tum moderationis laude inſignem praeceptorem ſacrarum literarum nactus eſt, ab Omeiſio dicendi fingendique praecepta hauſit. Augendis autem ſtudiorum incrementis intentus Ienam abiit, Schubartum, Danzium, Bayerum, VV. Cl. auditurus: redux in patriam academiam ab inſignis eruditionis viri Io. Chriſtophori Wagenſeilii ore pependit, et hoc praecipue praeceptore vſus πολυϊστορίας fundamenta iecit. Tum Ienam Lipſiamque iterum excurrens, vbi reuerſus eſſet, parentis librum *de Gangrenſi concilio aduerſus Euſtathianorum errores ſeculo IV conuocato*, publica diſputatione defendit, et ſic abſoluto curriculo ſtudiorum academico ſacro miniſterio ſe deuouit, inque patria adoleſcentes quosdam erudi-

a) Prodiit eius cura Vita, ſcripta, hiſtoriaque diffuſa Nic. Hier. Gundlingii, ſermone vernaculo, adiectaque eſt ad calcem hiſtoriae literariae Gundlingii ex collegio mſc. editae.

b) In epiſtola ad amicum, German. edita 1737. 8.

c) Vid. Nou. liter. Lipſ. Vol. XXIII. p. 229.

d) Vid. Nou. lit. Vol. XVI. p. 365. Bibl. Germ. Tom. XXIII. art. 8. p. 144. GOETTEN. Europ. lit. hodie viu. P. I. aliique.

erudiendos accepit. Quorum nonnullos ad nouam, quae Halae Saxonum condita erat, academiam anno cIↃ IↃ CXCVIII ducens et diſciplinae moderator illis praefectus innotuit Chriſtiano Thomaſio, qui ſciendi deſiderio flagrantem et egregie humanitatis atque literariae notitiae ſtudiis excultum beneuole excepit, et vt iurisprudentiam emendari tum coeptam cum elegantioribus literis iungeret, auctor illi extitit, ducemque ſe praebuit. Tanto itaque viro praeeunte cum pertinaci contentioni attentionem maximam iunxiſſet, et conculcatis praeiudiciis libera mente in iuris et hiſtoriae campos excurreret, in biennio, quo in diſciplina Thomaſiana perſiſtit, ita ſcientiam legum abſoluit, vt habita ſine praeſide diſſertatione inaugurali *de Transactione non inſpectis teſtamenti tabulis* iuris honores et priuilegia rite obtinere poſſet. Ita ex omni parte rite inſtructus, cum ſe vitae academicae docendaeque iuuentuti tradidiſſet, ſcholas aperuit, philoſophiam, hiſtoriam, iurisprudentiam, eloquentiam docturus. Quod vbi lectionibus pariter ore habitis et ſcriptis vulgatis magna cum laude feciſſet, et ſingularis prorſus eruditionis teſtimonia vndique obtinuiſſet, intercedente magno Muſarum patrono, perilluſtri Danckelmanno, ita regi Boruſſiae traditus eſt, vt anno cIↃ IↃ CCIII profeſſoris philoſophiae extraordinarii prouinciam ſibi demandatam acciperet, quamuis iura philoſophiae docendae ex more academico non obtinuiſſet. Secutum paulo poſt eloquentiae tradendae munus defuncto Chriſtophoro Cellario. Ideo vocationem in Altdorfinam cathedram circa illud tempus oblatam, vt ius publicum et canonicum doceret, recuſauit, auctus iuris naturae et gentium docendi prouincia. Senatui quoque eccleſiaſtico ducatus Magdeburgici, qui tum Halae congregari ſolebat, ob eximiam rerum theologicarum peritiam adſcriptus eſt. Quam ſpartam et conſiliis et ſcriptis egregie quoque magnaque cum laude ornauit, neque in reliquis munerum partibus minus praeſtantem ſe demonſtrauit. Cuius illuſtre teſtimonium rex optimus, et remunerandis virorum doctorum meritis clementiſſime intentus extare voluit, lecto Gundlingio in ſecretioris conſilii collegium. Correptus in aeſtate anni cIↃ IↃ CCXXIX αἱμοπτύσεως morbo, et poſt eum ſublatum tuſſi ſicca cum febri lenta, morti inſtanti magna in Deum fiducia et praeparatione philoſopho Chriſtiano digna occurrit, patienterque morbi incommodis ſuperatis animam XVI. cal. Ian. eiusdem anni efflauit. Ingenio pollebat vir illuſtris prorſus egregio, et iis artibus exculto, quibus ad honoris culmina magni viri in ciuitate erudita ſolent graſſari. Cumque miro acumine gauderet, maxime autem memoriae horrea infinitae lectionis copiis, quas ex ampliſſima, quam ſibi comparauerat, bibliotheca collegit, eſſent inſtructiſſima, et tum eloquentia maſcula et iucunda accederet, inter ſummos noſtrae aetatis viros doctos merito eminuit. Accedebat animus magnus, audax, praeiudiciorum,

 prae-

praecipue auctoritatis, contemptor, et in iurisprudentiae, hiſtoriae et philoſophiae artisque criticae ſtudio inſigni diligentia verſatus, vnde et frequentiſſimos auditores habuit, et ſcriptorum ſuorum admiratores haud paucos, adeo, vt poſt mortem lectiones eius a diſcipulis corraſae, neſcio quo orbis literati emolumento aut famae Gundlingianae, matura et exaſciata eruditione ſatis iam illuſtris augmento [e] in vulgus ederentur, et emtores reperirent haud paucos. Valde autem et auditores et lectores attraxit occupauitque acumen et viua quaedam atque ingenioſa dicendi ſcribendique nouitas, vt attentionem inde nutriri conſeruarique ſine taedioſa moleſtia, facile lector ſentiat. Quae quoque cauſſa fuit, cur iuuentutis ſtudia literarum ſequentis plauſu miro, et ſcriptorum editorum laudibus frui potuerit, de quibus videndi IOAN. FABRICIVS [f] atque STOLLIVS [g]. Quibus lubenter ſubſcribent, qui elegantiſſimam Gundlingii doctrinam intelligunt, eamque non ex lectionibus ſubito effuſis et ad regenda tantum diſcipulorum ſtudia traditis, nec accurata meditatione in chartam coniectis, ſed ex ſcriptis, magna diligentia confectis didicerunt. Aſt dolendum virum ſummum, et inter principes eruditionis ſuo tempore facile referendum, ingenio, quod a natura nactus erat, quodque exemplum Thomaſii mire confirmauerat, ſatyrico nimium tribuiſſe, et contradictionis impatientem, eos, qui ab illo diſcedendum eiusque partes refutandas ſibi ſumſerunt; ita caſtigaſſe, vt philoſophiae praecepta et decori quoque regulas oblitus fuiſſe, recte non nemini [h] viſus ſit, et paedagogicum quid in eo quidam deprehenderint, cum viris quoque moderatis et eruditionis laude florentibus cynica dicacitate non pepercerit. Ita nempe magni quoque viri ſuos patiuntur manes.

Merita Gundlingii de philoſophia.

§. III. Duobus vero nominibus nobis in hac narratione hiſtoriae philoſophicae memorandus eſt celeberrimus Gundlingius. Nam et philoſophicam hiſtoriam praeclare adiuuit, et philoſophiam eclecticam proprio ſyſtemate edito amplificare ſtuduit. Et de philoſophiae quidem hiſtoria aliquot ſcriptionibus eleganter meruit. Nam *Obſeruationibus literariis ſelectis*, nonnullas inſeruit, quae huc pertinent, et in *Otiis* pariter atque *Miſcellaneis*, quae *Gundlingianorum* nomen prae ſe ferunt, aliquot eius capita mira eruditione illuſtrauit: et imprimis *Moralis philoſophiae hiſtoriam* eleganti tractatione auxit. Quae eo magis commendanda philoſophicae hiſtoriae cultori eſt, quo magis is vulgata praeiudicia de philoſophia barbarica fortiter docteque conculcauit: quamuis inchoaſſe

e) Recte improbata haec diligentia praepoſtera viris doctis, vid. Ven. REIMMANNVS Cat. bibl. P. II. p. 455. 486.

f) Hiſt. bibl. ſuae P. V. p. 194.

g) In Acceſſion. nouis ad Hiſt. Lit. p. 235 ſqq. Conf. illuſtris EVERARD. OTTO, in praef. Iurisprudentiae ſymbolicae.

h) Bibl. Germ. l. c.

inchoaſſe magis illud argumentum, quam perfeciſſe ſit cenſendus [i]. Sed et ſtatum naturalem Hobbeſii ipſum ſibi defendendum ſuſcepiſſe, ſuo loco ſupra annotauimus [k]. Valde autem vir acutus ſed hypotheſeos ſemel delectae cum pertinacia quadam amantior ad inurendam atheiſmi notam philoſophis veteribus propendebat, illis praecipue, quos caſtius in eo argumento philoſophatos fuiſſe communis eruditorum opinio tenet. Inde enata controuerſia de Platonis atheiſmo inter Gundlingium et Ven. Zimmermannum diſceptata, in qua prodidit vir illuſtris, quid ſententiae ſemel delectae amor poſſit, adeo indignis modis altercando a contumelia abſtinendum ſibi non eſſe cenſuit. Et quamuis erudite in eo argumento verſaretur, verum tamen eſt, Platonis ſyſtema eum cum doctrina Platonicorum Alexandrinorum mire confudiſſe. Qua de re cum ſuo loco [l] dictum ſit, otioſe id hoc loco non repetemus. Ipſam autem philoſophiam tradere, vulgata *Via ad veritatem logicam, ethicam et iuris naturae* [m], (phyſicam enim prudentior in ea re Thomaſio non attigit) connisus eſt. In qua via multa ſibi noua placuiſſe non diffitetur, libertate autem eclectica vſus, quaecunque apud alios legerat examinata vel reiecit, vel recepit, vel emendauit, et vno meditationis filo cuncta digeſſit. Non negat vir magnus, ſe veritates, quae ſparſim apud alios occurrunt, collegiſſe; monet autem, ſe *in plurimis ab aliis diſſentire, multa improbare, varia in meliorem ordinem redigere, noua addere, non demonſtrata demonſtrare: aliud plane σύϛημα conficere, et tamen, quod ſinceri hominis ſit, non diſſimulare, quibus luminibus profecerit, in quo aliis conſentiat, in quibus diſſentiat.* Et fatendum quoque haud pauca his ſcriptionibus ineſſe noua, et vere pariter atque eleganter dicta; at ſunt quoque nonnulla παραδοξόφιλα, quo charactere, omnino Gundlingius dignoſci poteſt. Qualia ſunt: problematice diſputari, vtrum mentis natura ſpiritualis ſit, omnisque materiae expers [n], naturam mentis prorſus eſſe ignotam, experientiam eſſe omnis cognitionis fundamentum: Neſcire nos, quid ſit corpus, nihil ſolide de ſpiritibus nos ſcire poſſe, omnem cognitionem experientia particulari conſtare. Dari veritates multas indemonſtrabiles, veritatem autem primam vnam, eamque eſſe: quicquid ideis noſtris ſenſu et definitione formatis conuenit, eſſe verum, principium primum non eſſe innatum, defectum attentionis vnum praeiudiciorum fontem eſſe: nominum definitiones ſaepe principiorum locum tueri, hisque controuerſiam moueri non

 poſſe

i) Conf. Cat. bibl. Reimmann. P. II. p. 287.

k) Tum in Otiis, tum pec. diſſ. de Statu naturali Hobbeſii.

l) T. I. p. 680.

m) Politicam quoque parturiebat, ſed typis non exiit. STOLL. Hiſt. literar. P. I. c. 1. p. 419.

n) Logic. p. 4. 6. 27. 32. 33. 48. 51. 53. 80.

poſſe etc. Qualia cum in *Via ad veritatem logicam* anonymus quidam *ſalebrarum* nomine notauiſſet, acerba illi ſatyra reſpondit Gundlingius, quae cum contumelioſe et amariſſime ſcripta eſſet, cenſuram ab aula Gundlingius paſſus eſſe dicitur. Sunt etiam in *Via ad veritatem moralem et iuris naturae* multa, quibus ab aliis diſcedendum ſibi eſſe ſtatuit, e. c. actiones decori ſingulares non dari, ſed pertinere vel ad actiones honeſtas, vel ad prudentes: bonum in ſola indolentia eſſe quaerendum, quicquid a ſtatu medio nos abducit, malum eſſe. Populorum conſenſum de Deo ineptum eſſe argumentum probandae exiſtentiae Dei; etc. Maxime vero in argumento morali annotatione dignum eſt, hypotheſes Leibnizianas Gundlingio ſaepe arriſiſſe, et ab eo ad argumentum ethicum fuiſſe eleganter traductas, quales ſunt, origo mali moralis ex limitatione creaturarum deriuata, mundus optimus a Deo electus, eſſe inter omnia harmoniam ſuauiſſimam, praeceptiones Dei non pro arbitrio et voluntate fieri, ſed quia optimum ſemper intelligit, ac aliter, quam intellexit praecipere, aut velle non potuit, rationem rectam diuini intellectus repraeſentationem eſſe; Deum homini naturae ſuae conuenienter praecepiſſe, et immutabilem legem dixiſſe; intellectum et voluntatem Dei, in quaeſtione de actionibus antecedenter ad voluntatem Dei bonis non eſſe ſeparanda. In Iure naturae quoque multa ſunt, in quibus a Pufendorfio et Thomaſio ſibi abeundum eſſe cenſuit [o]. Legem enim naturae abſolutam ad felicitatis abſolutae ſtudium refert, hypotheticam tantum ad externam felicitatem et quietem conſeruandam; legem naturae non conſilium tantum, ſed et legem proprie dictam eſſe ait, adeoque et poenam arbitrariam poſt ſe trahere. Legis naturae abſolute ſummam pertinere ad philoſophiam moralem: In naturae iure obligationem internam cum externa concurrere, ac eſſe vtramque iungendam; legem poſitiuam vniuerſalem in lege naturali abſoluta contineri. Primum iuris naturae principium eſſe: pacem externam ante omnia ſectandam, vbi haberi poteſt, vbi non haberi poteſt, bello opus eſſe, quo potiſſimum aſſerto Hobbeſianam cauſſam tuendam ſibi ſumſit etc. Ex quibus parciſſima manu datis lector intelliget, quam ſibi libertatem philoſophandi Gundlingius vindicauerit. Cuius ſyſtema, quod ſibi efformauit, cum deſcribi hoc loco, ſine magna prolixitate non poſſit, facili labore Lector ipſos fontes puros ſatis atque luculentos et perſpicuitate imprimis atque ordine commendandos conſulet. Quid autem diſſentientibus et oppugnantibus reſponderit, ex eius *Allocutione ad inimicos* diſcendum eſt.

§. IV.

o) p. 6. n. 18. 25.

§. IV. IOANNEM FRANCISCVM BVDDEVM Anclamia *Io. Franciſcus Buddeus.* Pomeraniae vrbs anno cIↄIↄ CLXVII, VII Cal. Quinct. edidit in lucem, genuit Franciſcus Buddeus paſtor et praepoſitus in ea vrbe, educauit ſchola patria, in qua optimis praeceptoribus, quos domeſticos ei quoque pater delegerat, formatus et ſtudiorum, quae ab humanitate nomen ſortiuntur, et literaturae orientalis curriculum ita abſoluit, vt nondum ſtadium academicum ingreſſus aliquoties codicis ſacri lectionem Hebraicam perficeret [p]. Miſſus anno cIↄ Iↄ CLXXV in academiam Vitebergenſem, praeſtantiſſimos viros Schurzfleiſchium in hiſtoricis, Daſſouium in philologia ſacra, Waltherum et Neumannum in theologia praeceptores habuit. Qui cum in his, quas profitebantur diſciplinis excellerent, iis autem in Buddeo diſcipulus contigiſſet, cuius inexplebilem diſcendi ardorem ſuſtentabat magna ingenii praeclariſſimi alacritas, mirum non eſt, biennii mora ita ſtadium academicum eum abſoluiſſe, vt impetratis magna cum laude ſummis in philoſophia honoribus ad docendam iuuentutem conuertere ſe poſſet. Apertis ergo, poſt habitam *de Symbolis euchariſticis* diſſertationem, ſcholis, diſciplinas humaniores et philoſophiam iuuentuti academicae tradidit, et aliquoties tentata arena literaria tandem facultati philoſophicae adiunctus eſt, quo loco ſe dignum eleganti diſſertatione, *de Allegoriis Origenis* demonſtrauerat. Translata autem ſede in academiam Ienenſem cum eandem docendi rationem teneret, indiesque magis elegantiſſima, quam ſcriptis potiſſimum ſpargebat, eruditio eniteſceret, a Carolo Alberto Saxoniae duce ad obeundam in gymnaſio Coburgenſi ſpartam profeſſoris linguae Graecae et Latinae, cIↄ Iↄ CXCII vocatus, indeque triennio poſt ad capeſſendum munus profeſſoris philoſophiae moralis et ciuilis, Halam Magdeburgicam traductus ſummorumque in theologia honorum licentiam, edita diſſertatione *de Religione naturali aduerſus Petrum Chauuinum* nactus eſt. Quos plenos poſtea accepit cum anno cIↄ Iↄ CCV in Ienenſem academiam a ducibus Saxoniae ad explenda profeſſoris theologiae munia eſſet inuitatus. Quo loco inſigni iuuentutis orbisque eruditi plauſu docuit, commendatus ſereniſſimae genti ducum Saxoniae, qui et ex parte a conſiliis eccleſiaſticis eum ſibi eſſe iuſſerunt, et ciues ſuos in academia verſantes eius ephoriae tradiderunt. Suſtulit autem tuſſis, quam febris catarrhalis ſequebatur, virum incomparabilem in itinere Gothano verſatum anno cIↄ Iↄ CCXXIX, XIII Cal. Decembr. Nec locus vero, nec inſtituti ratio patitur, vt quam egregium eccleſia ciuitasque erudita virum in eo nacta ſit, multis deprae-

[p]) Vita eius diſci poteſt, ex Memoria Buddeana, poſt mortem vernacula Ienae 1732. fol. edita, ex qua ſua deſumſerunt Collectores materiae ad aedific. regnum Dei P. I. art. 7. Act. erud. 1730. Bibl. theol. ſelect. P. XLIII. art. 8. conf. RICHARD. de Vita et ſcriptis profeſſ. Ienenſ. p. 6. STOLLIVS Hiſt. lit. P. III. c. 5. §. 64. p. 728. 729. 764. Relatione de Bibl. ſua paſſim REIMMANN. Hiſt. lit. Germ. Vol. IV. p. 841.

depraedicemus, etſi aliquot annos ab ore eius pependimus, et quanta doctrinae copia, quanta fidei dexteritate, quanta morum probitate muneribus functus ſit, teſtis αὐτόπτης nouimus. Inerat enim ei eruditio copioſa atque ampliſſima, et ad omnes fere diſciplinas ſe extendens, ea autem docendi perſpicuitas, ordo, et tradendi felicitas, vt exoptari melior praeceptor non potuerit. Cumque et dictionis nitore, et verborum copia, et methodi elegantia ſcripta ſua atque lectiones vehementer commendaret, mirum non eſt, rapuiſſe eum in admirationem non iuuenes modo cateruatim ad eius ſcholas affluentes, ſed et viros doctos, qui certatim elegantiſſimam viri optimi doctrinam depraedicarunt [q]. Quae vel ideo iucundiſſima euaſit, quod ſcripta eius prolixa et magno iudicandi acumine ad rectos vſus translata, rerum literariarum notitia ornaret. Cuius cum praeſtantiſſimum prorſus et quantiuis pretii ſpecimen in *Iſagoge hiſtorico-theologica in theologiam eiusque partes* dederit, lectorem ad librum eruditiſſimum et prorſus aureum [r] merito dimittimus. Augebat virtutes literarias pietas ſincera magnisque exemplis iuuentuti vtiliſſima, ſtudium concordiae pacisque, quo a litibus in eccleſia valde abhorrebat, patienterque et humaniter diſſentientes ferebat, diligentia autem tanta, quanta ab homine expectari poteſt. Qui cum inflantem ſcientiam multis rationibus contemneret et reiiceret, et philoſophos ignaua opera mire odio haberet, ipſe demonſtrare facto conniſus eſt, philoſophiam et theologiam animi emendationem in eo praeclariſſime adiuuiſſe. Singulare autem prorſus eſt innumeros eum, ex quo in Salana academia theologiam docere coepit, diſcipulos educauiſſe, vixque doctor erit academicus, qui tot ex ſcholis ſuis per omnes Germaniae prouincias iuuenes doctos ſacroque muneri adaptatos dimiſerit. Quantos autem ex eius eruditione et diligentia fructus orbis eruditus reportauerit, magna ſcriptorum, peculiari catalogo enarratorum copia, laudesque quibus ea cumulauit natio doctorum virorum [s] ſatis probant, quibus tamen hoc loco inhaerere, dicendorum ratio non permittit.

Merita Buddei in philoſophiam.

§. V. Multum debet philoſophia viro ſummo, qui cum morali doctrinae in academia Halenſi tradendae eſſet deſtinatus, et eclecticam rationem abiecto iugo ſectario ſequi, excitatus aliorum exemplis conſtituiſſet, omnem in eo operam collocauit, vt vtiliſſimum ſe philoſophiae ſtudia ſequentibus praeſtaret. Maxime autem recte intellexit vir praeſtan-

q) Conf. FABRIC. Hiſt. bibl. ſuae T. III. p. 318. 319. et quos laudat STOLLIVS in Obſeruat. ad HEVMANNI Conſpectum hiſt. liter. p. 400 ſeqq.

r) Vid. Cat. Reimmann. P. I. p. 717 ſeqq.

s) Adiecta loca Catalogo ſcriptorum Buddeanorum aliquoties edito.

praeſtantiſſimus nihil magis iuuare philoſophiam, quam eius hiſtoriam. Illi itaque haud parum temporis et diligentiae tribuit, nec errabimus a vero contendentes, omnium, ſi recentiorum aetatem ſpectas, plurimum ad excolendam hanc diſciplinam Buddeum in Germania contuliſſe. Teſtes volumus ſcripta elegantiſſima, quibus hiſtoriam philoſophicam illuſtrauit. Cuius σύνοψιν mira arte omnem philoſophiae ambitum enarrantem *Inſtitutionibus philoſophiae eclecticae* praefixit, eamque paucis ante obitum annis [t] obſeruationibus eruditis auxit. Iungenda his ſunt: *Introductio in hiſtoriam philoſophiae Ebraeorum*, quam iterata vice edidit, et annotationes adiecit, in quibus nonnulla rectius explicuit; *Hiſtoria iuris naturae*, *ſelectis iuris naturae* praefixa, diſſertationes *de Sapientia veterum*, quibus ſeptem ſapientum Graeciae hiſtoriam luce colluſtrauit, *Analecta hiſtoriae philoſophicae*, diſſertationes doctiſſimae bonaeque frugis plenae, quibus philoſophiae hiſtoria panditur, complectentia: *Theſes de Atheiſmo*, quae capite primo atheiſmi hiſtoriam fuſe enarrant, et obſeruationes denique haud paucae, *Obſeruationibus literariis Halenſibus*, quibus praefationem praemiſit inſertae. Tandem *Introductio in philoſophiam Stoicam M. Antonino praefixa.* In quibus ſcriptis omnibus licet, vt erat homo, et inter primos hiſtoriae philoſophicae conſcribendae laborem erat aggreſſus, ſint, quae emendatione opus habent, fatemur tamen, ſolida pleraque recteque dictaſſe, et diſciplinae huic lucem accendere aptiſſima. Quae cum hactenus toties in partes vocauerimus, plura dicere, et ſpecimina afferre ſuperſedemus. Grati autem agnoſcimus, beato nos viro prima in hoc hiſtoriae genere lumina debere, mireque eius exemplum, praecepta, auctoritatem, epiſtolas fratrisque in ea eruditionis parte pulchre verſati, amicitiam atque ſtudia ad ingrediendum hoc et alacri curſu proſequendum ſtadium nos accendiſſe. Ita praeparato itinere ad ipſam philoſophiam tradendam ſe accinxit, cumque doctrinae moralis et ciuilis pandendae prouincia ipſi eſſet demandata, eius inſtitutiones methodo eclectica ſcribere aggreſſus eſt. Ad quod ſaxum voluendum et muneris ratio eum cogebat, et trahebat [u] quaedam inſtitutionum huiusmodi eclecticarum inopia, cum poſt Hugonem Grotium plerique moralis diſciplinae ſtudium in ſolo iure naturae et gentium enucleando conſumſiſſent. „Eclecticam itaque viam ſequi apud ſe conſtituens, ſolam rationem „ducem elegit, in id conniſurus, vt ex euidentiſſimis principiis ceu „fontibus limpidiſſimis omnia deducerentur et apte colligarentur. „Quod

t) Hal. 1732. 8. u) Vid. Praefatio prior.

„Quod qua ratione ſe effecturum ſperauerit, ita explicat: inueſtiga-„re primum vera principia decet, ex quibus cetera deinceps ordine „deriuentur, quo ipſo ſaepius contingit, vt mox ad illum, mox ad „alium propius accedere videamur, vel plane cum illo conſentire, li-„cet ideo ſaltem aliquid aut probemus, aut reiiciamus, quod cum „ratione conueniat, aut eidem refragetur. Quo ipſo non poteſt „non in corpus concinnum et aptiſſime conſtructum efflorescere phi-„loſophia, vt tamen libertas, qua quisque gaudet, illibata maneat. „Hanc ſe viam ita ſecutum eſſe, ait, vt nihil afferuerit, quod „non promte profluat ex his fontibus, et ſimul tamen in plerisque „maximos praeſtantiſſimosque auctores ſecum conſentientes habeat." Id quod poſtea latius roborat, quosque ſeligendos putauerit, aut quibuscum in haud paucis conſpiret, generaliter indicat. In altera autem editione, quae cIↃIↃCCIII prodiit, monet, ſe in quibusdam ſententiam correxiſſe ſuam, eo quod veritate ipſi nihil ſit antiquius, ordinem quoque alium tractationi induxiſſe, vt cuncta inter ſe cohaererent conſentirentque melius. Nempe eo tempore *Inſtrumentalis* quoque *philoſophiae elementa* ſcripſerat, inque iis et inueniendae, et interpretandae, et tradendae aliis atque communicandae veritatis regulas explicuerat, ſubiunctis praeceptis ontologicis, quae metaphyſica moris eſt dicere. Et iſtam quidem ita exponere conſtituit, vt praecipue medicorum filios imitatus, qui naturam hominis, morborumque, ſanitatis, ſignorum, et medendi rationes conſiderant, intellectus humani naturam, vitae perfectionem, mediaque veritatis eruendae traderet. Id quod eo magis par erat ad humanam voluntatem referri, quo magis eam grauibus morbis detineri, et non niſi validiſſimis remediis reſtitui poſſe putabat. Quae methodi ratio noua quidem non eſt, ſed a veteribus iam agnita, vt alibi dictum, recentiori autem aetate a Vincentio Placcio vſurpata, at quam tamen nemo elegantius, quam Buddeus adhibuit, vnde ea quoque ad enucleanda theologiae moralis myſteria ita vſus eſt, vt omnem philoſophiae moralis lucem ad argumenti theologici illuſtrationem conferret. Acceſſit poſtea pars tertia atque quarta *Phyſicam* et *pneumatologiam* theologiae naturali iunctam complectens: in quibus priſtinum iter ita ſibi tenendum eſſe cenſuit, vt, cum aliam ordinis rationem argumentum poſceret, viam eclecticam tamen ſeruaret, et a notioribus ad remotiora et ignotiora progrediendo, reſolutionis methodo tandem in latentes rerum cauſſas penetraret. Hinc [x] in phyſica parte „expoſi-„tis accurate rerum naturalium phoenomenis, indicauit ſubinde, quid „veroſimilius ipſi circa cauſſas atque principia videretur, certi quid raro definiuit,

x) Praefat.

„definiuit, eo quod in ea verſaretur ſententia, naturam rerum nemini „mortalium eſſe perſpectam, forte nec perſpici poſſe, adeoque ad „maximum, quem ex hac philoſophiae parte ſperare poſſimus vſum, „ſatis eſſe, ſi vires et effectus corporum accuratius habeamus explo„ratos, et proxima, quantum licet, ex quibus hi procedunt princi„pia. Vſum ſe vero ait, multumque profeciſſe, ex ſcriptis Iaco„bi *Rohaltii*, Ioannis Chriſtophori Sturmii, Ioannis Clerici, Ioan„nis Gothofredi Bergeri, quem in ἀνθρωπολογίᾳ potiſſimum ſecutus „eſt [y]." Tractationem de ſpiritibus autem ita inſtituit, vt eam quoque elenchticam faceret, et cum Balthaſaris Beckeri ſomnia, tum Benedicti Spinozae impietatem arietibus philoſophicis euerteret. Et hoc quidem pacto totius philoſophiae orbem, dictione vſus perſpicua atque eleganti ita abſoluit, vt, mirum quantum viris doctis placeret [z], et imprimis in plerisque Germaniae ſcholis hae inſtitutiones indicis inſtar in praelectionibus philoſophicis adhiberentur. Quae cauſſa fuit, vt *Elementa philoſophiae practicae* decies, quae autem *Inſtrumentalem* eius *partem* explicant, ſepties et quae *Naturalem Doctrinam* tradunt, quinquies recuderentur. Fuerunt quoque nonnulli, qui in hanc Buddeanam ſapientiae ſynopſin commentationes ſcriberent. Inter quos Martinvs Mvsigivs [a] pleraque vernaculo ſermone expreſſit, Ioannes Iacobvs Lehmannvs, moralis philoſophiae in academia Ienenſi doctor, *Obſeruationes* in eam edere coepit; taceemus alios, qui vnam alteramque partem illuſtrare aggreſſi ſunt, quod in rationali diſciplina fecere Ven. Iacobvs Gvilelmvs Feverlinvs, qui *Logicam Buddeanam in theſes breues* redegit, Ioannes Reichivs autem practicam partem diſputationibus publicis ſubiecit, Andreas Rvdigervs *Prudentiam viuendi et imperandi Buddeanam vernacula* expoſuit. Aliorum ſtudia enumerat Ven. Walchivs [b]; qui videndus. Ipſe vero vir optimus et indefeſſae diligentiae, cum videret luce nonnulla opus habere, quaedam a viris magnis praeter rem inimico dente arrodi, extremis vitae annis nouo labore elementa recognoſcere iisque obſeruationes adiicere ſtatuit. Aggreſſusque opus hoc pacto philoſophiae hiſtoriam, et artis rationalis inſtitutiones, cum primo phyſices capite illuſtrauerat [c], cum

 fata

y) Valde deamauerat Buddeus; cum adhuc Halae verſaretur, Moſaicos et Hebraicam philoſophiam crepantes, vt ex Introd. in phil. Ebraeorum conſtat. Aſt poſtea rectiſſime has nugas deſeruit, et ad philoſophiam experimentalem ſe conuertit.

z) Vid. Bibl. choiſie Tom. VI. Part. II. art. 8. pag. 368 ſeqq. Nouv. de la rep. des lettres 1703. Iuil. pag. 224. 1704. Fevr. pag. 198. Mars pag. 332 ſeqq.

a) In Luce ſapientiae cum praef. Buddei.

b) In praef. ad hiſt. phil. Buddei.

c) Hal. 1732.

fata ſuprema, quae eum inopinato ſuppreſſerunt, calamum eius manibus excuterent, et telam vix coeptam, quod valde dolemus, abrumperent, quae vt continuata fuiſſet, multorum vota flagitarunt. Valde enim placuit innumeris viris doctis methodus Buddeana, iudicandi modeſtia ſobria, et inter καινοφιλίαν atque antiquitatis praeiudicium media, ſententiae moderatae, quaeque emendare potius priſtina quam reiicere omnia iisque noua ſurrogare, ſed incerta et audaciora, quam par eſt, cupiebant. Qua de re virorum doctorum iudicia exſcribere paginae anguſtia impedit. Neque tamen defuere, qui hanc philoſophandi rationem Buddeanam improbarent, et in his elementis complura deſideranda eſſe monerent. Vt enim taceamus, quae de philoſophia Hebraeorum et imprimis Cabbaliſtica, itemque Moſaica dixerat, diſplicuiſſe nonnullis, et litem ei contraxiſſe, cuius *Tomo ſecundo* [d] mentionem aliquam fecimus, ipſe potiſſimum, qui tamen ſurgente academia Halenſi ſocias manus Buddeo in reformandis literis et philoſophia iunxerat Chriſtianus Thomaſius acerbo, vt ſupra dictum, dicendi genere, Buddeanam philoſophiam inſectatus eſt, eo quod periculoſa eſſe dogmata Thomaſiana ille innuiſſet. Hinc reprehendit in eo [e], quod deſcribere doctrinas varias, non cohaerentes et ſaepe ſibi contradicentes et parum felici combinatione vel conciliatione eas iungere, quam operam ipſe dare inueniendi veritatem et inquirendi in naturam voluntatis voluerit. Vnde factum eſſe cenſet, vt quam plurimis eius libelli repleti fuerint contradictionibus: immo plagii ſuſpicione eum onerare nullus dubitat. Quae ita excepit [f] placidiſſimus Buddei animus, vt quae ipſi obiecerat, moralem doctrinam tangentia ſolueret, vrgeret multa contra nouas Thomaſii hypotheſes, maxima autem patientia et animo tranquillo ſarcaſmos Thomaſianos concoqueret, contentus oſtendiſſe, et falſo ipſi contradictiones imputari, et recte cohaerere, quae reprehenduntur. Vix autem his ſe extricauerat, cum nouis, quae paulo ante vitae eius finem exſurgere coeperant litibus de philoſophia Wolfiana immiſceretur. Eam enim cum improbauiſſet, et eſſe dogmata nonnulla periculum alere viſa aſſeruiſſet, grauem illi dicam illuſtris Wolfius ſcripſit, ad quam cum alii pro Buddeo reſpondiſſent, illos nouo libello Wolfius excipere perrexit. Quae cum ad Wolfianarum controuerſiarum hiſtoriam pertineant, heic ob inſtituti limites, quibus ab illa tangenda retrahimur, enarrare non licet: conſulendi autem ſunt, qui annales literarios famigeratiſſimae controuerſiae paſſim condiderunt [g].

§. VI. Prod-

d) pag. 934.

e) Fund. iur. nat. et gent. pag. 66 ſeq.

f) Supplem. ad Iſagog. in theolog. pag. 49 ſeqq.

g) Maxime cel. LVDOVICI in Hiſtor. phil. Wolfianae cap. 14. §. 265 ſeqq. pag. 205 ſeqq. Conf. Notit. Script. Buddean. pag. 69. Relationes menſtruae Ienenſes 1726, pag. 598. aliique.

§. VI. Prodiit ex ſcholae Halenſis diſciplina ANDREAS RVDIGERVS, inter philoſophos Germanos haud ita pridem celeberrimum nomen adeptus [b]. Qui Rochlitii, quod Miſniae oppidum eſt, cal. Nou. anno cIↄIↄCLXXIII, parentibus pauperibus natus, non alium niſi ſe ipſum ſtudiorum ducem et auctorem habuit, quibus ſe annos iam quatuordecim natus, demum addixit. Quam aetatem cum ad ea nimis tardam eſſe, conſilium roganti auunculus, qui ſcholae praeerat, diceret, ita adoleſcentis ardor diſcendi inflammatus eſt, vt coërceri nimiam contentionem opus eſſet, ne ſanitatis adiret periculum. Triennio in rudimentis exacto, ad gymnaſium Geranum, et anno cIↄIↄCXCIII condiſcipuli cuiusdam beneficentia adiutus ad Muſas Halenſes profectus eſt, quas tamen deſerere iterum eum coëgiſſet rerum omnium, qua premebatur, penuria, niſi illuſtris Thomaſius, cui eius ingenii elegantia commendata erat, filiis eum ſuis praeceptorem delegiſſet. Ita vero et de conuictu illi proſpectum erat, et aditus patebat ad diſciplinam viri celeberrimi, qui rebus eius prudenter proſpexit, et vt Muſis quoque ſuis vacare commode poſſet, libenter permiſit. Turbauit tamen haec eius otia literaria morbus, qui eum coëgit anno cIↄIↄCXCV patrios lares repetere. Recuperatis viribus Ienam conceſſit, deque neceſſariis ſibi erudiendo iuuenes in hiſtorica et geographica notitia proſpexit, ſtudiisque theologicis, quibus ſe tum deuouerat, inuigilauit. Diſcedentibus autem auditoribus, diſcedere ex academia iſta ipſe quoque coactus eſt. Geram ergo repetiit, et biennio ibi exacto, deſiderio vitae academicae accenſus Lipſiam conceſſit, anno cIↄIↄCXCVII, vbi non deerant, qui philoſophiae linguarumque praecepta ab eo diſcerent. Sed cum ex Halenſium profeſſorum diſciplina prodiiſſet, quorum tunc inter Saxones horror aliquis animos occupauerat, ita de obtinendo munere ſacro deſperare coepit, vt omiſſo ſtudio theologico ad iurisprudentiam conuerteretur, cuius fictiones cum ingenium eius philoſophicum ferre non poſſet, tandem arti ſalutari ſe tradidit, totusque in eam incubuit, anno cIↄIↄCC autem ſummos in philoſophia honores obtinuit, *deque vſu et abuſu terminorum*, et paulo poſt *de virtutibus intellectualibus integritati ſuae reſtitutis* diſputauit. Tum anno cIↄIↄCCIII, ad docendum reuerſus, logicae artis peritiam diſputationibus publicis duabus, *de eo, quod omnes ideae oriantur a ſenſione*, et *de nouis ratiocinandi adminiculis* probauit, ſummos autem in medicina titulos atque docto-

Andreas Rudigerus.

b) Sequimur in enarranda vita Rudigeri relationem celeb. STOLLII Hiſt. Liter. Part. III. Supplem. ad pag. 754. pag. 768 ſeqq. quam ab ipſo Rudigero profectam eſſe ſuſpicamur.

doctoris iura eodem anno Halae nactus eſt, poſtquam *de regreſſu ſanguinis per Venas mechanico* cum eruditis velitationem literariam inſtituiſſet. Accidit vero, cum furto omnia amiſiſſet, vt aegritudine confectus et induſtria laboris neceſſaria recuperandi exhauſtus mali hypochondriaci inſultibus in cachexiam deſinentibus, itemque podagrae doloribus mire excruciaretur: omiſſa itaque praxi clinica, inter ingentes dolores docendae tamen iuuentutis prouinciam patientia vere philoſophica ſuſtinuit, qua diligentia, cum docentis virtutes acceſſiſſent, diſcipulorum numerus valde auctus eſt. Vix autem collapſas res ſuas hoc pacto, redeunte ſanitate reſtituerat, cum exercitus Suecici irruptione in Saxoniam anno cIↃIↃCCVII cogeretur ad Halenſem literarum mercatum ſecedere, nouasque ſcholas aperire, quo loco, vt ducem iuuenes haberent ſtudii philoſophici, *Philoſophiam ſyntheticam* eodem anno vulgauit, diſputationibus quoque publicis ſcopum, quem ſibi praefixerat, attingere conatus eſt, fautores nactus Thomaſium, Ludewigium, Gundlingium triumviros praeſtantiſſimos, et in aula Berolinenſi commendatione potentes. Qui cum aliquando abeſſent, ſenſit hoc quoque loco, ſibi aduerſarios non deeſſe, pergere enim in iſtis exercitationibus prohibitus eſt. Qua tamen aduerſitate a promouendis dilatandisque philoſophiae pomoeriis ſe impediri paſſus haud eſt, ideoque anno cIↃIↃCCIX, librum *de ſenſu veri et falſi* vulgauit, logicamque noua methodo nouisque obſeruationibus illuſtrare aggreſſus eſt: praxi autem medica aegrotis ſuccurrere perrexit, ſed aduerſariorum tela euitare prorſus non potuit. Anno cIↃIↃCCXII, mutato rerum in Saxonia vultu, et auditorium Halenſe et aegrotos, quos multos ſanandos in curam ſuam receperat, reliquit, Lipſiamque reuerſus antiquum docendo medendoque obtinuit. Cumque principia phyſica plerorumque maxime mechanicorum ei diſplicuiſſent, *Phyſicam diuinam* ſecundum propria principia conſtructam typis commiſit, vixque biennii tempore ex cenſorum manibus liberatam [i], Francofurti ad Moenum anno cIↃIↃCCXVI, edere potuit. Anno ſequente philoſophiae corpus iterum edidit, praefixo *Inſtitutionum eruditionis* titulo, totumque ſcribendo docendoque ſe tradidit, abiecta cura clinica. Ita vero docendi ars et concinna quaedam elegantia iuuenum animos cepit, vt et inſigni eorum applauſu frueretur, et eſſent duo, qui haud contemnendam auri ſummam [k] praeceptori grati animi ſignificandi cauſſa donarent: adſcriptus quoque eſt numero conſiliariorum et archiatrorum ducis Saxoniae; et ab anno cIↃIↃCCXXI, magis ſcribendo quam

i) Conf. STOLLIVS loc. cit.

k) Duo thalerorum millia, quilibet ei gratus obtulit, rariſſimo inter docentes diſcentesque exemplo.

quam docendo, ob tuſſim humidam fere perpetuam, orbi literato prodeſſe ſtuduit, in id maxime intentus, vt moralem et ciuilem philoſophiae partem more ſuo, exponeret; quos labores mox enarrabimus. Denatus VIII. Non. Iun. anno cIↄIↄccxxxI.

§. VII. Aderat viro doctiſſimo magna ingenii vis, et haud contemnenda eruditio, animus autem ingens tritam viam deferendi nouisque, quae ſe detexiſſe credebat principiis philoſophiam inaedificandi. Quibus calcaribus inſtigatus, et imprimis Thomaſii exemplo excitatus, ad reformandam philoſophiam omnem ſe accinxit, nouamque eius faciem per omnes fere eius partes, effingere conatus eſt. Cuius exemplum ſummamque in *Inſtitutionibus eruditionis* delineauit, quae ter prodierunt: difficile autem eſt, de vera auctoris mente ſtatuere, cum in ſingulis ſcriptorum ſuorum editionibus multa mutauerit, aliamque haud raro ſentiendi et ratiocinandi viam iniit. Vnde illis, qui de eius placitis accurate erudiri cupiunt, ad vltimas editiones recurrendum eſt. Fecit autem emendandae iuuandaeque philoſophiae initium a logica, in quam refingendam et quantum poſſet, perficiendam laudabilem atque diligentem curam contuliſſe virum doctiſſimum omnino fatendum eſt. Teſtem volumus librum eius de *Senſu veri et falſi*, in quo non facile aliquid, quod ad artem ratiocinandi ſpectet, eſſe praetermiſſum, titulus ſignificat. Nempe communis logicae, quam metaphyſicam tantum eſſe cenſebat [l], itemque Carteſianae regulas vſu ſatis attingi poſſe iudicans, multos canones, quos intellectus ſibi relictus non aſſequitur, ſe detexiſſe obſeruans, eorum ſufficientem explicationem dare conſtituit, Ariſtotelis exemplum imitaturus, *cuius analyticos libros ſi intellexiſſent interpretes, nunquam futurum fuiſſe autumat, vt depreſſa iaceret logica Stagiritae, volitarent autem per manus ſtudioſorum tot inanes recentiorum libelli logici, qui omni ſuo ſtrepitu ne vnicum quidem caput analyticorum Ariſtotelis ἀκριβείᾳ aequent.* Indignatur autem Stagiritam turpi inuidia rationem diſciplinalem, et ſyntheticam, tum et veram probabilitatem reticuiſſe, ideoque ſe hanc logicam ſcripſiſſe fatetur. In qua omnia ſe a priori ex apodicticis principiis deduxiſſe gloriatur, idque praecipue docuiſſe, quomodo ratiocinatio mathematica a philoſophica, et metaphyſica a diſciplinali diſcedat, ex quibus confuſis largiſſimam errorum meſſem vitiorumque farraginem prodiiſſe contendit. Primum autem ſe aut tetigiſſe plane, aut recte, et non tantum metaphyſice, vt hucusque factum pertractauiſſe dogmata de definitione et diui-

Rudigerianum emendandae Philoſophiae ſtudium

in Logica.

l) Vnde ſyllogiſmum quoque proprie ad metaphyſicam pertinere ſtatuit.

diuiſione, quodque inde dependeat fundamentum affirmationis, negationis, vniuerſalitatis, et particularitatis: deinde, doctrinam de tribus diuerſis demonſtrationis ſpeciebus, ſenſuali, ideali et verbali, tum de modis inueniendi exiſtentias rerum, et tandem, quod palmarium logicae dogma ſit, de inueniendis rerum eſſentiis, quo pertineant doctrinae, de probabilitate, de ratiocinatione cauſſali, de ratiocinatione practica. Ipſe tamen non negat, duplicem ſe lectori logicam propinare, iuuenilem, quam in textu attulit, ſenilem, quam in ampliſſimis ſcholiis [m] adiecit, et ſe talia inueniſſe, ſine iactantia profiteri ſe poſſe pronuntiat. Et fatendum quoque eſt, multa copioſe et prolixe attuliſſe celeberrimum auctorem, quae in aliorum ſcriptis logicis non deprehenduntur. Multa quoque immiſcuit, ad alias diſciplinas pertinentia, quibus ſibi a communi eruditorum ſententia diſcedendum eſſe ſtatuit. Qualia ſunt, quae de principio vitali ſiue anima differit, dum et intellectum et voluntatem ſubſtantias eſſe diuerſas affirmat, item ea, quae contra motum muſculorum mechanicum diſputat, et quibus omnibus animalibus facultatem diuinatricem ineſſe contendit, et quae magno numero ſimilia affert. Quae hoc loco adducere nec libet nec licet, cum ſpecialis artis ratiocinandi hiſtoria hanc ſibi prolixitatem vindicet. Variam fortunam habuere hae inſtitutiones logicae, vt plerumque in re noua calcataque via a trita ſemita abeunte fieri ſolet, praeſertim cum reprehendere pleroſque, qui ante ſe de arte ratiocinandi ſcripſerant, auctor apud ſe conſtituerit. Et fuere quidem haud pauci, qui magnis elogiis inſigne opus extollerent, inter quos nomen quoque profeſſus eſt Ven. Ioannes Georgivs Walchivs [n], qui dicam illis ſcribit, qui creditae exiſtimationi magnum imminere periculum putant, quando Rudigerum laudare, commendare inſtituerent. Maiori prouidentia et moderatione, vt ſolet, pronuntiauit eruditiſſimus Stollivs [o], operae pretium ſibi videri, vt hae logicae inſtitutiones attente legantur, et cum cura ſententiae auctoris examinentur, verum ad id lectore nec iudicio nec diligentia deſtituto opus eſſe, magisque docentibus quam diſcentibus eſſe ſcriptas. Alii autem nec καινοφονίαν auctoris, nec inutilem prolixitatem, nec regularum incertitudinem, nec diſtinctiones logicas ab obiectis argumentorum ſine ratione petitas ferre ſe poſſe conqueſti ſunt, fueruntque multi qui Rudigero magnis animis contradicerent. Quod cum feciſſent quoque auctores *Hiſtoriae literariae noſtrae aetatis* [p], quae vernaculo ſermone menſtruo labore

m) Acceſſerunt illae demum editioni ſecundae.

n) In Hiſt. log. Parerg. acad. pag. 693.

o) Hiſt. Liter. Part. II. cap. 2. pag. 457.

p) Part. VI. art. 2. Conf. Nou. Liter. Lipſ. 1723. pag. 5.

bore prodiit, enata inde diſceptatio Rudigeri cum illis, qua paginae aliquot *Nouorum literariorum* [q], quae Lipſiae hebdomatim prodeunt, fuere repletae: quas conſulere lectorem plura de his ſcire cupientem iubemus, ne in huiuscemodi liticulis narrandis iuſto ſimus prolixiores. Ex illis autem, quae de intellectus et voluntatis natura vir eruditiſſimus diſputauerat, enata quoque controuerſia inter illum atque illuſtrem Wolfium de eſſentia animae, et natura ſpiritus in genere. Cum enim quae in *Metaphyſicae* [r] *capite V.* de hoc argumento dixerat Wolfius, praeceptis definitionis et ratiocinationis a ſe poſitis mire aduerſari, et in haud paucis peccare ſtatueret, totum illud caput examinare, et paralogiſmos eius oſtendere conſtituit, id quod peculiari ſchediaſmate vernacula ſcripto [s] probatum iuit. Prodiit quoque pro Rudigero ὑπερασπιστὴς ADOLPHVS FRIDERICVS HOFMANNVS, vulgatis *Meditationibus in philoſophiam rationalem Chriſtiani Wolfii, in quibus prouocatur, vt reſpondeat ad obiectiones Rudigerianas eiusque doctrinam de natura et eſſentia ſpiritus atque animae.* Non commiſit ſe huic arenae Wolfius, grauioribus tunc curis diſtractus, reſpondit autem ex συμπατριώταις eius non nemo, adſcito HIERONYMI ALETHOPHILI [t] nomine, quidque deſiderandum ſit in obiectionibus Rudigerianis, quibusue paralogiſmis eius reprehenſio nitatur, oſtendere conatus eſt. Nuperrime autem IO. BENEDICTVS CARPZOVIVS [u], vir clariſſimus et maiorum gloriam laudabili induſtria aequare tentans logicam Rudigerianam et Wolfianam data opera inter ſe comparauit, quidque vtrique ex vero debeatur, in quo verbis, vel re diſſentiant, in quo conſpirent, erudite oſtendit [x]. Qualem comparationem eſſe vtiliſſimam iuuandaeque philoſophiae et conculcando ſectario iugo aptiſſimam, intelligunt, qui philoſophandi ſobrietatem didicerunt.

§. VIII. Emendata et perfecta rationali ſcientia ad naturalem progreſſus eſt Rudigerus, cuius ſatis amplum ſyſtema orbi literato legendum examinandumque exhibuit, quod hunc in fronte titulum gerit [y]: *Phyſica diuina recta via eademque inter ſuperſtitionem* *in phyſica,*

q) l. c. p. 91 ſeqq.

r) Cogitationes de Deo, mundo et anima humana intelligimus.

s) Sententia Wolfii de natura animae et ſpiritus in genere, et oppoſita ſententia Rudigeri 1727. 8. Germ.

t) Lipſ. 1728. 8.

u) Monita ad hypotheſin Rudigerianam Wolfianae oppoſitam, de natura animae et ſpiritus, quam propugnare conſtituit A. F. Hofmannus Lipſ. 1728. 8.

x) Specim. I. et II. Meditationum logicarum Lipſ. 1742. 8. edito.

y) Conf. A. E. 1716. p. 345.

nem et atheiſmum media, ad vtramque homines felicitatem naturalem atque moralem tendens. Dicit autem diuinam, vt intelligat lector, opponi eam mechanicae, hodie fere per totam Europam florenti, iamque paulatim marceſcenti. Noua autem illis principia opponi tantum eſt vt neget, vt hanc ſibi potius gloriam vindicet; ſe et noua illa detexiſſe, et nouis nominibus inſigniuiſſe, et nouo ſyſtemati adaptauiſſe. Nempe, vt ipſe narrat [z], in iuuentute a praeceptoribus conuictus didicit, et Ariſtotelis idola cerebrina formam, materiam, priuationem fucum facere, et nec Carteſianorum nec Neo-Democriteorum philoſophandi de naturalibus methodum probandam eſſe, eamque aeque ac metaphyſicam recentiorum nonnullorum a vero diſcedere. Quod de nouis, ſi placet, inſtitutionibus metaphyſicis et phyſicis Chriſtiani Thomaſii intelligendum eſt, ex illis diſci poteſt, quae capite antecedente de illuſtris viri ſcriptionibus aduerſus mechanicos et philoſophiam experimentalem deque tentamine de natura ſpiritus attulimus. Neque enim in his quae a Thomaſio audiuerat, acquieſcere ſe potuiſſe ſatis innuit, teſtatus: *Inconcinnum ſe putauiſſe commentum, dicere, principia naturae eſſe materiam atque ſpiritum, hunc vero eſſe ſubſtantiam actiuam, illam vero paſſiuam, nam talem ſpiritum a forma Ariſtotelica non differre, niſi nomine; materiam ne in hoc quidem.* Inde vero enatus ei animus principia mechanica cum vitalibus ſeu animantibus coniungendi, et ſic demum naturae cognitionem tentandi. Cum autem emendata notione ſpiritus et materiae, aliquid principiis deeſſe illi videretur, lucemque ex fixis ſeu aetherem, aërem ex planetis ebullire videret, haecque principia ad corporum phaenomena applicaret, et iis terram adderet, inueniſſe ſe vera principia naturae mundi ratus eſt. Quam terram tamen iterum expungendam eſſe deprehendit, vnde duobus principiis aetheri atque aëri ſe ſpiritum adiunxiſſe ait. Materiam luminis autem, de qua angebatur, eſſe particulas radiantes, experimento quodam diſcens, aetherem concepit non fluidum, ſed exiguis atque minutulis particulis radiantibus conſtantem eſſe, et ad peripheriam a centro extendi, aëris autem corpuſcula eſſe bullulas motu a peripheria ad centrum praeditas ex motu fluidorum bullulas oſtendente colligebat, haecque omnia ad naturae phaenomena adplicata veriſimiles rationes naturae recludendae exhibere videbat. His itaque principiis totum naturalis diſciplinae aedificium inaedificandum ſibi eſſe ſtatuit. In quo labore ſe ita verſatum eſſe ait, vt ratiocinatione mathematica nunquam abuteretur, et poſſibilitatem nunquam pro probabilitate, multo minus pro demonſtratione haberet;

z) In Praefatione, quae tota legenda.

beret; a fictionibus autem abſtineret, earumque loco hypotheſes ſubſidiarias et aliis phaenomenis ſtabilitas adhiberet. Quae tamen omnia nouis nominibus inſignienda fuiſſe monet, ideoque definitionem vocis prius perquirere lectorem iubet. Neque vero theticas dare naturalis philoſophiae inſtitutiones contentus, et Ariſtotelis, Carteſii, atque Gaſſendi opiniones recenſuit, et iudicium vbique, adhibitis etiam obſeruationibus logicis, interpoſuit. Conſuluit autem experimenta quoque non pretioſa tantum atque artificialia, ſed et viliora et naturalia. Contemſit phyſicos, mathematicos, qui omnia fieri mathematice in natura ſtatuunt cum Carteſio, vnde ſtomachoſiores quaedam expreſſiones (ſic enim ipſe appellat) variis in locis contra mathematicos illi exciderunt, eo quod vbique numeros crepent, et in ſolorum numerorum et magnitudinum modulum latifundium naturae ampliſſimum conſtringant, quamuis vſum principiorum mathematicorum eſſe in phyſica negare Newtono id demonſtranti non audeat. Ita vero eiectis ex philoſophia naturali principiis mathematicis, reſpuendus etiam erat mechaniſmus mathematicus, non tamen totus, ſed velut parce adhibendus: illi autem mechaniſmum quendam phyſicum, qui materiae et corporis affectionibus abſoluatur, ſubſtituit. Et haec quidem omnia mira ingenii foecunditate per opus ſat ſpiſſum perſequitur philoſophus ingenioſiſſimus. Quae cum mire a recepta eruditorum de rebus naturalibus philoſophandi via diſcederent, mirum non eſt, plurimas inde contradictiones auctori eſſe enatas. Et adhuc in incunabulis verſantem nondumque typis impreſſum librum eiusque hypotheſes primarias cel. *Lehmannus confodit* [a], *et iniurias in mathematicorum nationem ſparſas anonymus quidam peculiari ſcriptiuncula vindicauit* [b]. Vir clariſſimus autem I A C O B V S B E R N A R D V S obſcuritatem, ſuperſtitionem, *cauillationes* philoſophorum, credulitatem, principia vaga, incertaque, et iudicii quandam paupertatem ei exprobrauit [c]. Prodiit quoque in lucem contra phyſicam diuinam Cel. P O L Y C A R P V S L Y S E R V S [d], qui paralogiſmorum, et ambiguitatis in definitionibus principiorum ſuorum Rudigerum conuincere ſategit. Nemo tamen acutioribus telis phyſicam Rudigerianam oppugnauit, quam eruditiſſimus vir G E O R G I V S F R I D E R I C V S R I C H T E R V S, qui aliquoties controuerſiae ſerram cum Rudigero reciprocauit. Neque tamen ſibi defuit ille,

 ſed

a) Pec. Programmate quod cum reſponſione ſua praefationi Operis inſeruit Rudigerus.

b) Scriptum apologeticum aduerſus iniurias Thomaſianas et Rudigerianas eruditis confodiendas traditas Fr. 1717. Vindicauit quoque mathemata pec. Programmate Cel. W E I D L E R V S.

c) Nouvelles de la rep. des lettres 1717. Mars. art. 1.

d) Apparat. liter. Witt. P. I. art. 3. p. 39.

ſed his aduerſariis vna ſcriptione ſatisfaciendum ratus obiectiones Richterianas calci nouae editionis phyſicae ſuae cum ἐπικρίσει ſua adiecit, et ad obiecta a Lyſero et Bernardo quoque reſpondit. Bernardi criminationes quoque repulit IOSEPHVS MARIA BARBIERIVS Ieſuita Louanienſis, edita *Veritate philoſophiae Carteſianae euicta inuentis philoſophi Germani, quem a cenſura calumnioſa profeſſoris mathematici vindicat.* Neque tamen Richterus obmutuit, cum facile inueniret, quae reſponſionibus Rudigerianis oggereret, qui ingenioſam fabulam eſſe ſyſtema Rudigeri phyſicum non minus, quam Carteſii, pronunciauit [e]. Quod tamen ipſum aliis occinuit Rudigerus, in eo laudandus, quod inter atheiſmum et ſuperſtitionem mediam viam tenere tentauerit, et hypotheſes phyſicas ad argumentum morale traduxerit, ipſe autem fateatur, a demonſtratiua certitudine hanc ſuam phyſicam abeſſe.

in ethica. §. IX. Tandem morale quoque argumentum peculiari tractatione illuſtrandum ſibi ſumſit Rudigerus, vnde orbi philoſophico vernacula legendam tradidit *Manuductionem ad tranquillitatem animi humani, ſiue εὐθυμίαν, tanquam ſummum bonum vitae huius* [f]. In quo libro ſatis eleganter ſcripto, bonum et malum ſemper inter ſe miſceri, adeoque iucunditatis et moleſtiae ſenſum indiuulſo plerumque nexu cohaerere oſtendit, ex connata autem rationis luce demonſtrat immortalitatem animae, et futuram felicitatem ſpemque vmbram eſſe humanae felicitatis ſtatuit, et quae rerum humanarum vanitas obtineat, quae tranquillitas in hac vita acquiri queat exponit, mediaque eius conſequendae commendat prudentiam, iuſtitiam, rectum vſum timoris et ſpei, comparationem bonorum et malorum, et beatitatem ſibi ſufficientem. Nec prudentiae regulas vir diligentiſſimus neglexit, ſed duce, vt ſupra dictum, Buddeo vſus, *Prudentiam viuendi et imperandi* [g], *fuſe expoſuit*, valde conqueſtus, quod, quae vtiliſſimam ſe in vita praebeat diſciplinam methodus academica plerumque negligat. Cuius cauſſas eſſe putat contemtum philoſophiae Ariſtotelicae, in qua tamen politica primo loco ſit ponenda; et curioſitatem eruditorum, aliis ſcientiis inuigilantium. Multos autem praecepta iuris naturae a philoſophia ciuili non ſatis diſtinxiſſe, et ſeparanda miſcuiſſe indignatur. Ita vero toto philoſophiae ambitu, ſi metaphyſicam exceperis, ſingularibus ſcriptis illuſtrato, ad refingendum vniuerſae philoſophiae vultum, qualem prius in *Inſtitutionibus* depinxerat, ſe accinxit. Multa enim poſt tres, quas eius ſy- ſtema

e) In Vindiciis obiectionum et reſponſione ad notas Rudigerianas Lipſ. 1718. 4.

f) Lipſ. 1721. 8.

g) Lipſ. 1722. 8.

ſtema paſſum erat, mutationes, emendare, meditationes alias ſupponere, methodo alia vti, et ad apodicticam certitudinem, quoad liceret, cuncta reducere ſategit. Enata inde eius *Philoſophia pragmatica methodo apodictica et, quoad eius licuit mathematica conſcripta* [h], cui auctoris imago praefixa eſt. Cuius praefatio, hoc loco ob breuitatem non enarranda, ab illis inſpicienda eſt, qui vltimas Rudigeri opiniones et placita noſſe cupiunt. Non caruit ſectatoribus Rudigerus, praecipue inter illos, qui eum viua voce docentem audiuerunt, fuit etiam vnus et alter, qui eius philoſophandi ſummam propagare anniſus eſt, id quod Germanicis librorum eius verſionibus efficere conatus eſt IO. ANDREAS FABRICIVS [i]. Et cum nouum philoſophiae corpus ſermone vernaculo protruderet GODOFREDVS POLYCARPVS MVLLERVS, cui titulum fecerat: *Sapientia et prudentia mundi ratiocinalis ordine inſeparabili expoſita, et obſeruationibus ex hiſtoria noſtri aeui petitis illuſtrata* [k]; eſſe illud Rudigerianum ſibique pleraque, certe potiora clanculum erepta Rudigerus conqueſtus eſt, maleque eum habuit, in transuerſos multa ſenſus ab eo rapta eſſe. A qua tamen plagii inculpatione peculiari apologia ſe liberare Mullerus ſtuduit.

§. X. Poſſent his addi plures, qui, minori licet ſtrepitu in philoſophiae eclecticae ſtadio cucurrerunt, ſi id ageremus, vt hiſtoriam literariam eclecticorum philoſophorum ſcriberemus. Quam vero ſpartam cum ornare non promiſerimus, lectorem ad hiſtoriae literariae recentiſſimos ſcriptores, maxime ad elegantiſſimam *Hiſtoriam literariam* celeberrimi STOLLII eo magis dimittimus, quo magis librum optimum atque vtiliſſimum diligenter illis verſandum eſſe putamus, qui hiſtoriam philoſophiae eclecticae recentioris noſſe cupiunt. *Alii eclectici.* Non tacendi tamen nobis prorſus ſunt IO. IAC. SYRBIVS et Ioannes Clericus, eo quod haud parum eorum opera ſtudioſae iuuentutis diſciplina philoſophica adiuta eſt. *Ioannes Iacobus Syrbius.* Et ille quidem, cuius vitam dabunt RICHARDVS [l], GOETTENIVS [m], alii, vt profunda meditatione cum libertate eclectica gaudebat, et in hiſtoria philoſophiae dogmaticae ita erat verſatus, vt cum paucis aequiparari poſſet, non modo recentiorum nonnullorum φιλοσοφούμενα, maxime Chriſtiani Thomaſii, Nicolai Hieronymi Gundlingii, Andreae Rudigeri et Chriſtiani Wolfii, modeſte examinauit, et quid moneri de eorum placitis queat, candide ſignificauit: ſed et ipſe praeter *Inſtitutiones philoſo-*

h) Ibid.

i) Vid. Nou. lit. Lipſ. 1732. p. 136.

k) Conf. STOLL. Suppl. nou. ad hiſt. lit. p. 50.

l) In Vitis profeſſ. Ienenſium.

m) In Europa literata hodie viuente P. II.

loſophiae rationalis eclecticae cui praemiſſa eſt hiſtoria logicae, philoſophiae primae, veteri ſignificatione (quam peculiari diſſertatione [n] expoſuit) ſumtae inſtitutiones vulgauit. Quae quales ſint, ex hoc titulo patet: *Inſtitutiones philoſophiae primae nouae et eclecticae, quarum pars prima, ſeu architectonica praeter theologiam philoſophicam omnis eruditionis fundamenta, principia et methodum ex ipſius hominis conſideratione deriuata, altera vero ſeu metaphyſica philoſophiam occultam, tertia denique ſeu ontologia, notionum philoſophicarum vulgo vſitatiorum explicationem continet* [o]. Qualem laborem etiam editis vernacula *Breuibus inſtitutionibus ſapientiae* eiusque *Partium omnium* [p] perfecit. Et fatendum quidem, meditationi et attentioni adſuetum lectorem viri acutiſſimi ſcripta poſcere, immo etiam hiſtoriae philoſophicae apprime gnarum, vnde his deſtitutis paulo obſcurior ſcriptorum eius euadit lectio: aſt concedet is, etiamſi omnibus illius ſubſcribat, magnam iudicandi vim et inſolitam perſpicaciam cum arte mire dogmata inter ſe nectendi virum eruditiſſimum poſſediſſe. Quocum multoties de difficillimis veteris philoſophiae capitibus colloquium nos inſtituiſſe, et in eo ſtudiorum noſtrorum genere plurimum lucis ab eo accepiſſe, grati profitemur. IO. CLERICVS autem, quis fuerit, quemue in ciuitate erudita locum tenuerit, quibus doctrinae meritis nominis immortalitatem conſecutus ſit, hoc loco exponere velle, eſſet hiſtoriam literariam noſtrae aetatis ſcribere, et lucem accendere in meridie, adeo nota ſunt elegantia viri ſummi in omnem doctrinam, maxime literariam, merita. Is cum Io. Lockio amiciſſimo vteretur, et huius librum *de Intellectu humano* inter praeſtantiſſimos, quos vnquam ſol vidit, libros referret, eius, vt videtur, exemplo excitatus, primum ad ſcribendam logicam animum appulit, in quam praecipua congeſſit, quae a Lockio de idearum natura dicta ſunt, alia ex *Arte ratiocinandi*, quae portus regii ſociis debetur, et ex MALLEBRANCHII libro *de Inquirenda veritate* adiecit: ſicque licet haud ita multa de ſuo addidiſſet, ordine tamen et perſpicuitate, quo nomine Chriſtiano Thomaſio et N. Hier. Gundlingio laudatur, valde ſe commendauit. Acceſſit ontologia, maximam partem ſecundum praecepta Carteſianorum, tradita, itemque pneumatologia, quibus tandem iunxit phyſicas inſtitutiones, methodo analytica ex recentiorum obſeruationibus conſtructas. Ethicam autem partem non attigit, quae enim iungi ſolet PHILARETHI ethica, non Clerici eſt, ſed Io. Rudolphi Rudolphi. Probatam autem fuiſſe diligentiam viri celeberrimi ex repetitis editionibus conſtare poteſt, quamuis multis diſplicue-

Ioannes Clericus.

n) De Philoſophia prima ordini et honori ſuo reſtituenda.

o) Ienae 1720. 8.

p) Ibid. 1723. 8.

diſplicuerint ea, in quibus ab aliorum ſententia ſibi diſcedendum eſſe putauit. Quae hoc loco excutere non licet. Addi his ſummo iure deberent, qui recentiſſima aetate magna cum laude noua philoſophiae ſyſtemata ediderunt, inter quos poſt illuſtrem CHRISTIANVM WOLFIVM cuius immortalis, eo nomine, eſt famae gloria, bonorum quorumlibet calculum meruit celeberrimi SAMVELIS CHRISTIANI HOLLMANNI, philoſophi Goettingenſis induſtria acumenque prorſus ſingulare et libertas eclectica demonſtrata. Aſt his immorari limites, quos poſuimus nobis, obſtant, cum viuis et praeſentibus iis, quod diu ſit, optamus! orbi philoſophico frui liceat: viuos autem tangere nos nolle, vt meta laboris ſit, conſtituerimus. Nihil itaque reſtat, quam vt iam porro oſtendamus, quo pacto per ſingulas philoſophiae diſciplinas emendationem aggreſſi ſint philoſophi. Qua in tractatione tamen rem ſummatim, ne prolixiores ſimus iuſto, complectemur. Singularum enim ſcientiarum philoſophicarum hiſtoriam ſpecialem ſcribere, ad hanc tractationem non pertinet.

LIBER SECVNDVS

DE EMENDATIONE PHILOSOPHIAE IN SINGVLIS EIVS PARTIBVS.

CAPVT PRIMVM.

DE REFORMATIONE PHILOSOPHIAE RATIONALIS RECENTIORI AETATE TENTATA.

§. I.

Ordo tractationis. Peragrato longiſſimo itinere philoſophiae vniuerſae a mundi incunabilis ad noſtram aetatem campo, nondum tamen metam attigimus, omnemque philoſophiae hiſtoriam abſoluimus. Cum enim in enarrandis philoſophiae veteris mediique aeui fatis omnes eius mutationes per ſingulas partes complecti licuiſſet, recentioris aetatis, tertiaeque periodi hiſtoriam ſimili modo vniuerſam comprehendere non potuimus. Quanquam enim memorabilium haud facile quicquam deſiderari poſſe ſperamus in iis, quae de recentiorum ſtudio circa philoſophiam ſectariam eiusque partes ſingulas copioſe attulimus, aliter tamen in enarratione philoſophiae eclecticae et reformatione ſapientiae humanae euenit, vbi eorum modo conamina atque diligentiam expoſuimus, qui pro reformatoribus vniuerſae philoſophiae aut habiti ſunt, aut haberi ſe cupiuerunt. Fuerunt autem praeter iſtos innumeri viri docti, qui non omnem quidem diſciplinam philoſophicam refingere, et ornatiores vultus exprimere tentarunt, aſt in ſpecialibus tamen philoſophiae ſcientiis inſignes valdeque memorabiles mutationes ſuſceperunt. Quas reticere, eſſet eclecticae philoſophiae partem nobiliſſimam ſupprimere.

ſupprimere. His itaque enarrandis, declarandoque, quid per ſingulas philoſophiae partes emendare, nouumque dare ſuſceperint viri docti, in hoc libro noſtra verſabitur induſtria. Ex quo vero conſtare lectori poſſe confidimus, non expectandam iam eſſe a nobis ſingularum diſciplinarum philoſophicarum hiſtoriam, quam condere non minoris, quam quem hactenus vſſimus, laboris et prolixitatis opus eſſe intelligent, qui conſiderauerint, ad veram rectaque methodo inſtitutam alicuius ſcientiae philoſophicae hiſtoriam, non id tantum requiri, quod ab haud paucis non perfunctorie factum eſt, vt literaria eius hiſtoria exponatur, ſed ipſa quoque ſyſtemata varia, eorumque diſcrimina mutationes cauſſasque eſſe adducendas. Qua quidem ratione neminem hactenus opus hoc abſoluiſſe, merito dolemus, viroſque eruditos cohortamur, vt hoc ſaxum voluere, et philoſophiae magis, quam philoſophorum hiſtoriam ſpecialem condere incipiant, ex qua magnam philoſophiae redundaturam eſſe vtilitatem nemo non rerum gnarus intelligit. Non tamen contemnenda eorum laudabilis induſtria eſt, qui hiſtoriam diſciplinarum philoſophicarum ſpecialem enarrare contenderunt. Quamuis enim plerique literariam magis quam philoſophicam notitiam dederint, haud raro tamen, licet non ſatis plene, ea quoque tetigerunt, quae ad ipſa dogmata pertinent. Adeundi itaque atque conſulendi de rationali philoſophia Petrvs Ramvs [a], Bartholomaevs Keckermannvs [b], G. I. Vossivs [c], Petrvs Gassendvs [d], Ren. Rapinvs [e], Christianvs Thomasivs [f], I. G. Paschivs [g], Iacobvs Fridericvs Reimmannvs [h], Ioannes Franciscvs Bvddevs [i], Ioannes Iacobvs Syrbivs [k], Samvel Christ. Hollmannvs [l], et qui facile omnes accuratione et dogmatum explicatione vicit Ven. Ioannes Georgivs Walchivs [m], theologus hodie Ienenſis multis de eccleſia orbeque literario meritis inclytus. Metaphyſicae hiſtoriam nemo profundius denudauit, et enucleatius, quod ad veteres attinet, ſuo tempore tradidit quam Iacobvs Thomasivs [n], dignus qui conſulatur; quem ſuo modulo atque pede ſecuti ſunt Bvddevs [o], Reimmannvs [p], Ivn-

a) In Scholis dialecticis.
b) In Praecognitis Logicae.
c) De Nat. et conſt. Logicae.
d) De Origine et varietate Logicae Tom. I. opp.
e) Reflexions ſur la logique.
f) In Philoſophia aulica.
g) De Inuentis nou-antiquis.
h) In Calendario critico-hiſtorico logicae, et quod ad Germanos attinet, in Hiſt. Lit. Germ.
i) In Praefat. ad verſion. Latinam Artis cogitandi.
k) In Hiſtor. Logicae Inſtit. philoſ. rat. eclect. praemiſſa.
l) In prooem. Logices T. I. Inſtitution. phil.
m) In Hiſtoria Logicae, quae extat Parerg. Acad. pag. 454 ſeqq.
n) Adiecit eam Erotematibus metaphyſicis.
o) Annot. ad Part. IV. Philoſoph. inſtrumt. pag. 451.
p) Hiſt. Lit. German. Vol. II. p. 159. III. p. 117. IV. p. 2. 115 ſeqq.

IVNCKERVS [q], et qui reliquos facile vicit HOLLMANNVS. Phyſicae hiſtoriam diu neglectam fuiſſe, fere intolerabile et vehementer dolendum videtur, quamuis perperam CHRISTIANO IVNCKERO [s] prima eius conamina tribuere Cel. STOLLIVM [t] putemus. Nam non modo ante Iunckerum incomparabilis Buddeus breues hiſtoriae naturalis diſciplinae lineas *Inſtitutionibus doctrinae naturalis* praefixit, quibus elucidandis vltimam paulo ante mortem manum admouit, ſed imprimis diligentiſſimus GASSENDVS ampliſſimis, quos de phyſica [u] ſcripſit commentariis hiſtoriam plerorumque dogmatum curate attigit, acutiſſimus HAMELIVS [x] autem veterum et recentiorum hypotheſes phyſicas inter ſe comparauit, vt de vtriusque partis mente ſententiam ſuam aperiret. Tentauit quoque nonnulla, doctrinam magis, quam libros reſpicientia diligentiſſimorum virorum MORHOFII [y], et PASCHII [z] eruditio. Quibus merito addi poſſunt Ephemeridum praeſtantiſſimarum, quas Pariſienſes atque Lipſienſes eruditi condunt, itemque memoriarum ad ſocietates eruditas ſpectantium auctores, qui non quidem rerum naturalium hiſtoriam, aſt eius tamen, quod ad recentiores obſeruationes ſpectat, hylen quandam iucundiſſimam ſuppeditant. Qui vero de rebus naturalibus ſcriptores conſulendi ſint, ad haec arua noſtra non pertinet exponere, et ex indicibus STRVVII [a], SCHEVCHZERI [b], REIMMANNI [c], STOLLII [d] aliorumque diſcendum eſt. Maxime autem huius argumenti noſcendi cupido praeſtantiſſimi HOLLMANNI commendamus induſtriam, qui cum *Inſtitutiones philoſophiae naturalis* panderet, non modo laudabili conſilio, fata eius diſciplinae breui quidem at luculento et eleganti compendio enarrata praemiſit, ſed cum recte prudenterque ſtatueret, eſſe effectuum naturalium plurimos, quos philoſophice cognoſcere, cauſſarum vero et quantitatum cognitionem non niſi hiſtoricam habere poſſimus, ad obſeruationes magnorum virorum ſemper recurrit, ſcriptorum praeſtantiſſimorum non libros tantum, ſed et obſeruationes indicauit, et quid de quouis argumento phyſico naturae interpretes ſtatuerint, addita ἐπικρίσει ita expoſuit, vt merito naturalis ſcientiae ſtudioſis hunc eruditiſſimi viri laborem gratulemur, et hiſtoriae phyſicae dogmaticae vices ſubire poſſe credamus. Quam viam quoque cum in pneumatologia et theologia naturali

q) In Lineis primis eruditionis pag. 76.

r) In prolegom. Philoſ. primae, qui ante omnes adeundus eſt, cum ſingula perſpicue ſolideque ſit complexus.

s) loc. cit. Part. I. p. 141 ſeqq.

t) Hiſtor. liter. c. 4. §. 3. p. 519.

u) Tom. I. opp.

x) In Phil. vet. et noua.

y) Polyhiſt. T. II.

z) loc. cit.

a) In Bibliotheca philoſophica, ACKERI LOTTERI, KAHLII aliorumque curis aucta.

b) In Bibliotheca ſcriptorum hiſtoriae naturalis.

c) Hiſtor. literar. German. Vol. II. pag. 160. 305. Vol. III. pag. 461. IV. pag. 462. V. pag. 763 ſeqq.

d) l. c. Lib. II. cap. 3.

turali inierit, ad eum recurrendum eſt, huius enim ſcientiae hiſtoria valde hactenus neglecta eſt, et pauciſſima ſunt, quae IVNCKERVS[e] et BVDDEVS[f] tetigerunt, literariam vero eius ſcientiae hiſtoriam tantum ſuppeditarunt STOLLIVS et REIMMANNVS[g]. Addenda his eſt atheiſmi hiſtoria, quae haud contemnendam eius partem conſtituit,[h] cuius fontes cum nos quoque vbique in hac tractatione indicauerimus, illa loca poſt induſtriam Ven. REIMMANNI[h] conſuli, ſi tanti videbuntur, poſſunt, nouos autem Cl. ZIMMERMANNI[i] labores de eo argumento dudum promiſſos adhuc expectamus. Nec lautiorem apparatum ethicae hiſtoria ſuppeditat, GVNDLINGIVS[k] enim veteres tantum et quidem ſolos barbaros, STOLLIVS[l] et REIMMANNVS[m] ſcriptores, PASCHIVS[n], methodum tradidit, fata ethices nemo hactenus ex inſtituto enarrauit. Qua in re feliciora ſidera vidit iuris naturalis hiſtoria, forte, quod recentiori tantum aetate ſub peculiaris ſcientiae habitu exculta, tantum laboris, ſtudium atque moleſtam operam, quam reliquae partes non poſtularet. Plurimum enim hac in re nos debere, BVDDEI[o], LVDOVICI[p] et imprimis CHR. THOMASII[q] diligentiae, nemo ignorat rerum literariarum noſtri aeui non plane ignarus. De politica autem et viuendi imperandiue ſcientia praeter eos, qui ſcriptores enarrarunt[r], nemo fere nobis occurrit, qui operam rectam et ſufficientem in eo argumenti genere poſuerit. Ab horum autem omnium induſtria manum quidem non cohibebimus, ſi inſeruire tractationi noſtrae poterunt: aſt aliam tamen viam ſequemur. Cum enim veteris mediique aeui hiſtoriam in antecedentibus iam, quantum inſtituto noſtro ſufficere putauimus, complexi ſimus, in ſequentibus ea tantum tangemus, quae ſingulis diſciplinis philoſophicis, a reſuſcitatione literarum noua, ſingularia, momentoque non carentia, et ad nullam ſectae ſpeciem referenda contigerunt, et quibus eclectica philoſophia adiuta eſt. Verum hic quoque modo et limitibus opus eſt, ne in infinitum liber excreſcat: dabimus ergo potiora tantum et memoria digniſſima, qua licet breuitate, et qui plura noſſe cupiunt, ad abundantiſſimos fontes dimittemus.

 §. II.

e) loc. cit.
f) loc. cit.
g) locis citatis.
h) In Hiſtoria atheiſmi, quae tamen literaria magis eſt, quam philoſophica.
i) Dudum is meditatus eſt Hiſtoriam atheiſmi et apologiam virorum doctorum atheiſmi accuſatorum, cuius ſpecimen in diſſertat. de Atheiſmo *Platonis*, itemque de impietate Euemeri et Diagorae *Melii* etc. extare in Amoenit. literariis Cel. SCHELHORNII T. VIII. et in Muſeo Bremenſi Vol. I. voluit.
k) In Hiſtoria philoſophiae moralis.
l) loc. cit. P. III. tot.
m) loc. cit.
n) In tr. de variis modis tradendi moralia, cui annexa eſt Introductio in rem literariam moralem veterum.
o) Praemiſit is Selectis I. N. et G. hiſtoriam iuris naturalis.
p) Etiam huic viro docto hiſtoriam I. N. debemus.
q) Eius Hiſtoriam paulo pleniorem I. N. ſupra iam in eius vita tetigimus.
r) Scriptores huc pertinentes nominat STOLLIVS loc. cit. cap. 5. §. 4. pag. 693. Inter quos facile eminent NAVDAEI, CONRINGII, BOSII, ARNDII ſcripta.

Emendatio logicae tentata.

§. II. Mature poſt renatas literas vidiſſe viros eruditos naeuos logicae Peripateticae, eisque medelam afferre tentauiſſe, ex praecedentis libri tractatione conſtat. Eo enim loco planum fecimus, quid Laurentius Valla et Rud. Agricola Sec. XV. hoc nomine ſuſceperint, et quo pacto philoſophiam rationalem emendare ſint aggreſſi: ea itaque heic repetere nihil attinet. Exorta vero clariori luce ſeculo XVI, multa reprehendiſſe viros doctos, multa noua fuiſſe molitos in hoc philoſophandi genere, parum autem vel plane nihil profeciſſe, vel ſolius Nizolii atque Ludouici Viuis exemplis ſuo loco adductis poteſt demonſtrari. Et profecto, quae hoc ſeculo magni quoque viri in logica philoſophiae parte ſuſceperunt, vltra repurgationem logicae ſcholaſticae, quam ad puriores Ariſtotelis fontes reuocarunt, plane nihil, quod momentum nouitatis et emendationis habeat, attulerunt. Vnus Petrus Ramus, quod tum multi muſſitarunt, aperte eloqui, et quod alii in votis tantum habuerunt, in rem perducere, nouamque dialecticam introducere auſus eſt. Quae cum magnorum motuum cauſſa per integrum fere ſeculum fuerit, hiſtoria Ramea iam paulo curatius nobis enarranda eſt, quam ſtrictim, vt inſtitutum poſtulat, dabimus.

Vitae Petri Rami ſcriptores.

§. III. Ignotum eſſe nequit nomen PETRI RAMI illis, qui hiſtoriam eruditionis vel a limine ſalutarunt. Fuerunt enim plurimi, qui res eius et tum vitae tum philoſophiae hiſtoriam tetigerunt. Et ex inſtituto quidem vitam Rami omnium optime enarrauit, qui ex diſciplina eius prodiit THOMAS FREIGIVS [s], tum PETRVS NANCELIVS [t] et THEOPHILVS BANOSIVS [u]. Multa, quae ad res Petri Rami illuſtrandas faciunt, attulere SAMMARTHANI [x] fratres, quos exſcripſit PAVLVS FREHERVS [y] tum BOISSARDVS [z] ſimilesque ſcriptores hiſtoriae literariae alii, in vulgus noti. Recentiſſima aetate in iis explicandis illuſtrandisque laudabilis verſata eſt induſtria TEISSIERII [a] PETRI BAYLII [b], CHR. BREITHAVPTII [c] et C. F. LENZII [d]. Tacemus GASSENDVM [e], REIMMANNVM [f], WALCHIVM [g] alioſque ſcriptores hiſtoriae logicae. Nos conſultis, quos nominauimus, fontibus ita ad obſeruationes laudatorum virorum attendemus, vt quod lucem hiſtoriae celeberrimi philoſophi accendere queat, neglexiſſe nos minime videamur.

§. IV. Edi-

s) Addita eſt AVDOMARI TALAEI Orationibus Marpurgi 1599. 1608. editis.

t) Paris 1603. 8. II. Volum.

u) Francof. 1579.

x) Elog. Gallor. Lib. II. elog. 21.

y) In Theatro p. 1467.

z) Vit. illuſtr. ſcript. T. II. p. 36.

a) Elog. des hommes ſauans T. II. p. 397 ſqq.

b) Dict. T. IV. art. Ramus p. 25 ſeqq.

c) Diſſ. de Tribus Logicae reſtauratoribus Ramo, Verulamio atque Carteſio Ien. 1712.

d) Diſſ. de Hiſtoria Rami Viteb. 1713.

e) De Orig. Log. c. IX. T. I. Opp. p. 59.

f) Hiſt. lit. Germ. Vol. III. p. 192.

g) l. c. L. II. c. I. §. 3. p. 609 ſqq.

§. IV. Editus eſt in lucem PETRVS RAMVS (de la Ramée) in Veromanduorum agro Cuthi, parentibus antiqua quidem et nobili proſapia ortis, ſed belli calamitatibus ad infimam ſortem redactis. Teſte enim BANOSIO [h], qui id ipſi Ramo debet, auus eius in Eburonum gente familia imprimis illuſtri fuit, ſed patria a Carolo Bugurdionum duce capta et incenſa in Veromanduorum agrum profugus ob paupertatem cauponariam artem exercuit. Ipſe quoque ſe relictis vix cunis peſte correptum aegre mortem euaſiſſe narrat. De adoleſcentia eius atque educatione diſcrepant ſcriptores: SCALIGER [i] enim ad annum vsque decimum nonum, ne quidem primas notas eum didiciſſe, ac inſeruiuiſſe domino de la Broſſe, et Lutetiam deductum famulum ingenio tardo, rudi et ſtupido atque diſciplinae repugnanti fuiſſe tradit, hanc autem ſtupiditatem diſcendi viciſſe deſiderium. Aliter autem BANOSIVS [k], qui narrat: „Anno aetatis ſuae circiter „octauo ſponte Lutetiam veniſſe, et inde bis abductum violentia tem„poris, bis eodem tamen, quamlibet reflantibus ventis reuerſum et „ardenti diſcendi ſtudio incenſum ab Honorato Carpentario auunculo „victum per aliquot menſes perexiguum accepiſſe, vt artes addiſceret; „deinde neceſſitate coactum multos annos duram ſeruitutem in colle„gio Nauarrae ſeruiuiſſe; ſed cum interdiu dominis ſuis fidelem ope„ram praeſtitiſſet, nocte oleo et lucerna in ſtudia incubuiſſe.“ Quam narrationem ipſa Rami verba a FREIGIO [l] adducta confirmant, quibus de fortunae pertinacia, quam Lutetiae ſe expertum eſſe ait, cum *ad capeſſendas artes ingenuas illuc veniſſet*, conqueritur: id quod tamen ſibi non puero, *ſed iuueni accidiſſe tradit.* Traductus autem *ad hunc bonarum literarum mercatum, cum ineffabili diſcendi deſiderio flagraret, et ipſe indeſinenter literis operam dare coepit*, et lectiones publicas attente audiuit. Et fuerunt quidem, qui Ramum ſine praeceptore propria diligentiae felicitate ad id doctrinae culmen euaſiſſe contendunt, quo poſtea eminuit. Certe ad MORHOFIVM [m], NAVDAEVM [n] et EDMVNDVM RICHERIVM [o] prouocat, qui αὐτοδίδακτον Ramum ipſe quoque dixerat TEISSIERIVS [p], ideo notatus a P. BAYLE [q]. Aſt ſi accurato vocis rigore id ſumas, falſum eſt. Ipſe enim RAMVS [r], tres annos ſexque menſes in philoſophia Ariſtotelis ex academiae legibus ſe poſuiſſe operam ait, et alio loco [s], id repetit, faſſus illud tempus ſeſe logici Organi libris cognoſcendis, diſputandis, meditandis traduxiſſe. Quod

Zzz 3 ſi vero

h) l. c. ex Oratione Rami profeſſionis regiae initio habita.
i) Scaligerana ſecunda p. m. 127.
k) loc. cit.
l) l. c. conf. BAYLE not. B.
m) Polyhiſt. T. I. L. I. c. I. p. 6.
n) De Studio liberal. c. 5. p. m. 89.
o) In Obſtetrice animorum c. II. p. 20.
p) l. c. p. 399.
q) l. c. not. N.
r) Schol. dial. L. V. fin.
s) Animadu. Ariſt. L. IV. p. m. 136.

ſi vero id velint viri docti, quod eos voluiſſe ſuſpicamur, nouam eum dialecticam non a praeceptoribus hauſiſſe, ſed ſuo ingenio debuiſſe, nihil dicunt, quod non ipſius Rami aſſertis conſonet, licet fuerint, qui in eo quoque argumento alieno illum vitulo arauiſſe contendant. Non vero ſolam philoſophiam Ariſtotelico - Scholaſticam didicit, ſed et artes mathematicas; in quibus Ioannem Penam, quem in philoſophia diſcipulum nactus eſt, praeceptorem habuiſſe, etſi is iuuenis adhuc eſſet, contra cenſuram Baylii demonſtrauit TEISSIERIVS [t]. Licet enim tunc admodum iuuenis vigeret, erat tamen teſtibus SAMMARTHANIS [u] ſupra aetatem eruditus, hisque potiſſimum artibus egregie verſatus, adeo, vt, narrante ipſo Ramo [z], quamuis valde iuuenis eſſet, cathedram mathematicam poſt ſeueriſſimum examen, commendante Ramo tandem obtinuerit. Nec alio teſtimonio opus eſt, quam ipſius Rami [a], a TEISSIERIO [b] producto, qui e doctis Latine et Graece eruditis Ioannem Penam ſibi imprimis mathematici ſtudii adiutorem fuiſſe affirmat. Obiit autem Pena XXVI tantum annos natus, vnde iuuenem eum Ramo in his artibus praeceptorem obtigiſſe manifeſtum eſt [c]. His vero ſtudiis cum pertinax accederet contentio et diligentia inexpugnabilis, iura magiſtri philoſophiae obtinere Ramus potuit. Id hoc pacto factum eſſe narrat FREIGIVS [d]: *Lutetiae magiſterii titulum ſuſcepturum pro more et conſuetudine ſcholarum liberam diſputandi copiam examinatoribus facere coactum fuiſſe. Problema igitur ſumſiſſe: quaecunque ab Ariſtotele dicta eſſent, commentitia eſſe: Attonitos nouitate et inſolentia magiſtros noſtros cum auctoritatem Ariſtotelis ſibi ereptam viderent, irrito conatu per diem integrum magiſtrandum* (vti barbare vocant) *oppugnauiſſe.* Qui recte quoque obſeruat, Ramum ex hoc fortuito ſucceſſu anſam deinceps ſerio ac libere in Ariſtotelem animaduertendi et inquirendi arripuiſſe. Ex qua obſeruatione patet, ingentes, quos iuuenilis ardor Ramo ſubdidit ſpiritus ad parandam ſibi gloriae viam prima Ariſtotelis oppugnandi conamina in eo accendiſſe. Accinxit ſe autem potiſſimum ad examinandum euertendumque Organum Ariſtotelicum, cuius occaſionem ipſi ſuppeditaſſe lectionem veterum ſcriptorum Graecorum atque Latinorum infra probabimus. Valde enim perhorreſcebat vir amoeni atque elegantiſſimi ingenii barbariem ſui temporis; cumque nocturna diurnaque manu exemplaria veterum verſaret, et haud paruam ſibi dicendi ſcribendique copiam comparauiſſet, adeo vt annos triginta natus melius Latine ſcriberet,

t) l. c. Vol. I. p. 305. qui conſulendus.

u) In Elog.

z) Praef. Oper. mathem.

a) Act. prima pro regia profeſſ. mathem. p. 552.

b) l. c. p. 306.

c) Conf. VOSSIVS de Scient. math. p. 355.

d) p. 9. 10.

beret, quam ſenio proximus [e], ratus addiſci eloquentiam dicendique artem ſine dialectica non poſſe, parum autem huic vſui aptam eſſe logicam Ariſtotelicam, ad emendandam differendi et cogitandi artem, quam more veterum dialecticam appellabat, vim animi omnem conuertit, vt haberent, qui bonis literis operam nauant inſtrumentum, quo ad interpretationem et imitationem veterum auctorum ex quouis genere optimorum poſſent peruenire [f], vt ex dicendis conſtabit. Ita vero hunc ſcopum ſe attingere poſſe ſperabat, ſi oſtenderet primo, ineptam eſſe ad veritatem inquirendam ediſſerendamque logicam Peripateticam; et inutilia plurima, haud pauca falſa, quaedam vera quidem at manca, et ad vſus minime traducta continere, adeoque reformatione opus eſſe: ſicque remotis obſtaculis nouam deinde dialecticam introduceret, quae dicendi cogitandique atque differendi artem omnem ſecundum veterum mentem luculentis regulis explicaret. Vtrique ſcopo obtinendo cum ſe parauiſſet, prodiere eius cura [g], licet nondum trigeſimum aetatis annum attigiſſet, *Inſtitutiones dialecticae*, et *Animaduerſiones Ariſtotelicae*, quorum librorum hic logicam elenchticam, ille theticam comprehendit, multoties recuſus vterque [h]. Et in hoc quidem acerrimam cenſuram in logicam Ariſtotelicam exercuit, quidque in ea deſiderandum ſit, magna libertate expoſuit, in illo nouam dialecticae artem inſtruxit. Non enim contentus oſtendiſſe, qua ratione virtutem differendi, ad quam omnem dialecticae artem reuocabat, natura, doctrina, exercitatione aſſequi liceat, et de veritate quoque, de qua diſceptandum, praecepiſſe, de contrariis quoque dialecticorum opinionibus ſibi dicendum eſſe ſtatuit, demonſtrareque aggreſſus eſt, *Dialecticam ab Ariſtotele et Ariſtoteleis non legitime inſtitui, cum quod multa dialecticae artis non neceſſaria praecepta libris Ariſtotelis logicis conturbentur, tum quod multa neceſſaria praetermittantur*, vt infra paulo plenius exponemus. Fecit id Ramus et animo magno, et dicendi copia ſupra modum eleganti atque valente, et libertate, quam aetas illa ferre poſſet, maiori. Et inſtitutiones quidem dialecticae, quamuis θετικῶς ſcriptae eſſent, ſatis Peripateticos iam commouerant, cum in omnia alia Ramus abiret, et viam a Stagirita patefactam non ſine contemtu quodam deſereret. Aſt longe vehementius eorum animos vulnerabant *Animaduerſiones Ariſtotelicae*, quas calamo non modo

e) Scaligerana prima p. 127.

f) Conf. Praef. Inſtitut. dialect.

g) Paris 1543. 8.

h) Paris 1548. qua editione perquam nitida nos vtimur, conf. REIMMANN. Hiſt. lit. Germ. Vol. III. p. 193. MORHOF. Polyhiſt. T. II. p. 66. STRVVIVS Bibl. phil. c. II. §. 14. STOLLIVS Hiſt. liter. P. II. c. 2. §. 20 ſeq. p. 436 ſeqq.

modo liberrimo, ſed interdum quoque ex indignatione paulo intemperantiore ſcripſerat, et in quibus iuuenilis ardor ſe ſubinde prodiderat. Nihil enim in omni fere Ariſtotelis Organo eſt, quod non reprehendat, et in quo Ariſtotelicos cum magiſtro non pueriliter lapſos eſſe cenſeat. Cuius vt exemplum lector habeat, en in *Peroratione vniuerſae animaduerſionis*, *totam Ariſtotelis orationem difficilem rebus, obſcuram verbis, toto genere compoſitionis inſulſam atque odioſam* vocat, *Commenta Ariſtotelis labyrintho comparat et Minotauro* ait *ſimillima, ob anfractus et Maeandros, quibus inuoluitur, maxime autem commentorum, nugarum, ſomniorum, ineptiarum, mendaciorum, ſophiſmatum, deliramentorum infinitis labyrinthis coagmentatum chaos ſe commonſtrare ac patefacere* gloriatur, *et ſe non dialecticae artis confuſionem in Ariſtotele duntaxat reprehendere, non tantum ſalebras arguere, non ſolum noctes atras accuſare, quae in chao fuerant,* ait, *ſed, quod Ariſtotelicum logicae confuſionis chaos maius eſt; cum chao quidem naturali principia rerum licet nondum diſtincta, ineſſent integra, in Ariſtotelico chao vero et permulta e neceſſariis principiis deſint, et multo plura e nugatoriis et ſophiſticis redundent, multa quae tribus verſiculis commodiſſime poterant concludi, centenis vanarum argutiarum ſpinis et mendaciis vsquequaque diſſipentur.* Ex quibus facile hariolabitur lector, non potuiſſe non Peripateticorum animos, profeſſorumque philoſophiae, qui in Organo Ariſtotelis conſenuerant, et quorum phrontiſteria hiſce myſteriis per totum annum perſonabant, altiſſime fauciari inſtigarique, vt ferocem profeſſorem iuuenem, venerandis Stagiritae canis male dicentem, et leges academiae magno contemtu et faſtu conculcantem reprimerent, et honorem profeſſionis ſuae aſſertum irent, cogerentque aduerſarium impune in famam Peripateticae ſapientiae graſſantem, pedem referre. Et hinc illae lachrymae, quas iam porro delineabimus, cum vehementer crabrones Ramus irritauiſſet, minori ſuae tranquillitatis periculo, et maiori veritatis emolumento in detegendis Ariſtotelicae logicae naeuis vitiisque verſaturus, ſi nimiam animi vim cohibere, ſi parcius iſta viris obiicere, ſi ſine pompa ſine inuidia ſapere, maluiſſet. Aſt cum alia omnia Ramo placuiſſent, et is tempori inſeruire prudenter negligeret, maxima inde tempeſtas ei coorta eſt, quae tantum non omnem eius fortunam euertit, et inuidiam, maleuolentiam, contumelias, terrores, minas [i], et tela acutiſſima Ariſtotelicorum ei concitauit, vt ex ſequenti narratione pateſcet.

§. V.

i) Praef. Animad. Ariſtot. edit. 1548.

Motus Pariſienſes ob oppugnatam a Ramo logicam Ariſtotelicam.

§. V. Vix comparuerant libri dialectici Rami, cum ex his fauillis magnum ſibi incendium metuentes profeſſores Peripatetici, ad id extinguendum omnem academiam conuocarent. Prodiit autem delectus ad ineundam cum Ramo pugnam Antonius Goueanus [k], quem et artis dialecticae peritia et eloquentiae laude cum Ramo paribus viribus pugnam inire poſſe cenſebant. Et primo quidem libellis aliquot contra Ramum pugnatum eſt, pleriſque academiae magiſtris Goueani partes ſequentibus, a quibus multis altercationibus priuatis ſtudiis potius, quam publico bono incenſis res acta eſt. Quod cum euentum, quem exoptabant, non haberet, ad vim confugerunt Rami aduerſarii, et quod AVDOMARVS TALAEVS [l] narrat, „Ramum repente non ad humanam aliquam et literis vſitatam diſputationem ab Academia vocari curarunt, ſed ad praetorii tribunalis capitalem contentionem per certos homines academiae „nomine rapuerunt, nouique et ante hunc diem inauditi criminis accuſarunt, quod Ariſtoteli repugnando theologiam et artes eneruaret. Hinc „Ariſtoteleorum clamoribus agitatus ad ſummum Pariſienſis curiae conſilium traductus eſt: deinde cum legitimo iudicii more res agi, atque „apertius iniquiſſimae fraudis inuidia percipi videretur, nouis artibus a ſenatu Pariſienſi ad regiam cognitionem disiectus eſt: qua conſtitutis quinque iudicibus, binis ex vtraque parte, quinto regia denominatione deſignato cauſſam de ſingulis animaduerſionum capitibus dicere iuſſus eſt. Haec Talaeus, cuius narrationi eo magis fidem dandam eſſe recte monet P. BAYLE, quia haec ſcripſit Talaeus in dedicatione ad Cardinalem Lotharingiae, cuius patrocinio furori et perſecutioni Ariſtoteleorum Ramus poſtea ereptus eſt. Prolixius rem explicat, et circumſtantias quasdam addit, vitae Petri Caſtellani ſcriptor PETRVS GALLANDIVS [m] his verbis: „Cum in hac ſchola ante annos octo ſophiſta famoſus Muſis iratis „natus, gloriae popularis ſiti inexplebili praeceps, Ariſtotele, Cicerone, „et Quintiliano petulanter et ignoranter vexatis nullum finem in quemuis „auctorem claſſicum debacchandi facturus videretur, priusquam praeſentem literarum ſtatum labefactaſſet, atque ad ſuam libidinem peruertiſſet, „permulti doctrina ac virtute conſpicui homines audaciam tam prodigio- „ſam

k) Erat Goueanus natione Luſitanus, puer autem ad patruelem Andream Goueanum in Galliam traductus eſt, vbi in humaniori literatura inſtitutus ita profecit, vt dicendi Latine fingendique facultatem ſupra modum aſſequeretur. Sed et logicam Ariſtotelicam ita perdicerat, vt, iuuenis quidem, cum Ramo congredi, eique Reſponſionem ad P. Rami calumnias pro Ariſtotele opponere, mox diſputationem coram inire auderet. Ab Aemilio Perreto ad iurisprudentiam amplectendam ductus ita hanc ſcientiam tenuit, vt eam magno plauſu apud Toloſanos, Cadurcos, Valentianos et Gratianopolitanos docere poſſet, habereturque a Iacobo Cuiacio interpres iuris, inter optimos numerandus, Bellis ciuilibus ex Gallia abire coactus ad Philibertum Sabaudiae ducem conceſſit, eique a conſiliis ſecretioribus fuit, obiitque Taurini ex nimio pepomelonum vſu, vid. THVAN. ad A. 1565. TEISSIER. ad h. l. T. II. p. 420. GRAVINA Hiſtor. iuris ciu. c. 172. p. 254 ſeqq. Extollunt peritiam eius dialecticam Scaligerana p. 174. impietatis eum Caluinum accuſaſſe ait TEISSIER. p. 224. conf. BOECLER. Scr. hiſt. ſec. XVI. p. 622. aliique.

l) In Dedic. academiae ad Carolum Guiſiae ducem Cardin. Lotharingum, ad quam narrationem prouocat RAMVS in Dedic. edit. recent. Animaduerſ. Eam repetit LAVNOIVS de Fort. Ariſt. c. XIV. p. 253 ſeqq.

m) In Vita P. Caſtellani n. 45. p. 75 ſeq.

„ſam indigniſſime tulerunt. Cumque de eo apud regem ita conqueſti eſ„ſent, vt ille pro ſua perpetua in literas et literarum profeſſores beneuo„lentia hunc indignabundus ad remum damnatum triremibus addicere ſta„tueret, regis animum faceti leporis ſuauitate emollitum ad ſententiam mi„tiorem Caſtellanus traduxit. Sophiſtam nugantem et inepte philoſo„phantem ab humaniſſimo rege nullo capitali ſupplicio puniendum eſſe; „verum cum doctis hominibus coram grauibus diſceptatoribus in diſputa„tionis certamen commiſſum, argumentis conuincendum, et ratione ali„qua leuiore ad ſanitatem reducendum. Quorum ſententia cum illum rex „inſcitiae, impudentiae et temeritatis damnatum ſilentiique poena multa„tum vidiſſet, facile acquieuit, neque acerbius quicquam in eum ſtatuit. Quam narrationem mendacii coarguit P. Bayle, cum et Talaei verbis repugnet, et ab inimico Rami grauiſſimo profecta ſit. Nobis autem non ex toto conficta videtur, quamuis facile concedamus, regem optimum et literatiſſimum, et quod ex hac ipſa vita Caſtellani conſtat, ob ariſtocratiam commendatam Ariſtoteli non valde fauentem ſententiam hanc improbam et duram ob diſputationes logicas non tuliſſe. Nam ipſe Talaeus addit: *Haec omnia regis, licet omnium regum et humaniſſimi et literarum amantiſſimi tamen per falſas et improbiſſime confictas calumnias inducti auctoritate confirmantur.* Vnde quae Gallandius refert, de conſiliis inimicorum Rami intelligenda eſſe putamus, qui percupiuiſſent eum ad remos magis quam in cathedra ſedentem videre. Quae cum regi eſſent patefacta, obſtitiſſe Caſtellanum inhumanis cogitationibus, et velitationem literariam inſtituendam regi ſuaſiſſe. Id quod ipſe regiae literae, „MDXLIII, „VI. id. Mart. ſcriptae confirmant, quibus innuitur, regem delatis ad au„res ſuas turbis, quibus commoueretur Academia Pariſienſis, ob libros „P. Rami, inſtitutam eapropter litem in curia regni ad ſe reuocaſſe, ideoque „decreuiſſe, vt qui oppugnaturum ſe libros Rami obtuliſſet, Antonius „Goueanus, et qui accuſaretur, Petrus Ramus, duos ſinguli viros doctos „et inſignes eligerent, qui et Graecae atque Latinae linguae, et philoſo„phiae ſatis eſſent periti, quibus ipſe rex quintum adderet. Elegiſſe au„tem Goueanum Petrum Daneſium, et Franciſcum Vicomercatum, Ra„mum autem Iacobum Quintinum, et Ioannem Bellemontanum, ipſum „regem addidiſſe arbitrum Ioannem Salignacum.“ Ex his enim regiarum literarum verbis conſtat, regem audire magis vtramque partem, quam inauditum condemnare Ramum maluiſſe. Recepit mandatum regis debito Ramus obſequio et diſputationis pelago ſe commiſit, quamuis de quinque iudicibus tres infenſiſſimos ipſe haberet. Addit Talaeus: „Scribam „vnum adfuiſſe, qui rationes Rami, et iudicum ſententias exciperet, „defenſionis ſuae teſtem Ramum impetrare neminem potuiſſe. Biduo „magna contentione de dialecticae artis definitione et partitione, quae in „logici organi libris nullae eſſent, concertatum eſt. Tres Ariſtoteleos „iudices primo die contra omnes bene deſcriptas artis leges iudicaſſe, ad „dia-

„dialecticae artis perfectionem definitione nil opus eſſe. Ioannem Quin„tinum Heduum, Ioannem Bomontium Pariſienſem, qui duo iudices „fuerint a Ramo delecti, pro ſingulari ſua eruditione et doctrina cenſuiſſe, „omnem diſputationem, qua via et ratione procederet, definitione pro„ficiſci debere, idque per ſcriptum obſignauiſſe. Poſtridie tres iudices „*Ariſtoteleos* vehementer conturbatos de partitione fuiſſe aſſenſos, diale„cticae legitimas eſſe partes inuentionem et iudicium, atque hac de re ſen„tentias ſuas perſcripſiſſe. Verum cum Ramus vrgeret Ariſtoteleos, igi„tur a ſe merito reprehendi, quod propria partitione praetermiſſa totam „dialecticam mille tenebris obruerent, tribus iudicibus ampliari cauſſam „placuiſſe, et in alium diem reiici, quia *iſta* via Ariſtotelei ſuperiores eſſe „non poſſent. Et hunc audiendi Rami finem fuiſſe, deinceps enim Ari„ſtoteleos iudices aeſtuare, rixari inter ſe et iurgare quod ſe per impruden„tiam demerſiſſent, vnde incolumes emergere non poſſent. Itaque ne „non damnaretur Ramus, nouum conſilium iniiſſe, vt ab initio tota diſpu„tatio retexatur, et adhuc iniudicata induceretur, proque nihilo habere„tur. Id vero Ramum ſe facturum pernegauiſſe, coepiſſeque liberius con„queri, his ſe iudicibus eſſe traditum, quibus ſatis non eſſet eius ſenten„tiam tam coeca cupiditate oppugnare, niſi ipſi quoque ſuam, dictam „praeſertim et obſignatam, nullo inconſtantiae pudore reſcinderent. „Quare tum Ramum a tribus illis accuſatoriis iudicibus, cum eos neque „ſua conqueſtione, neque reliquorum iudicum admonitione de tanta vio„lentia deduceret, appellauiſſe. Poſtremum igitur illud fuiſſe, vt tribus „*Ariſtoteleis* iudicibus infinita poteſtate, ſine auxilio, ſine prouocatione „iudicium de *Ariſtoteleis animaduerſionibus* permitteretur. Huic tantae „poteſtati, maiori etiam cupiditati *Quintinum* et *Bomontium* conceſſiſſe, „perſcripta tamen ante de vniuerſa diſputatione ſententia, teſtatos, ſibi „placere, vti in philoſophia, ſicut antea ſemper fuiſſet, liberum eſſet, in „omnem partem diſputare, ex eo autem conſeſſu ſe diſcedere, quia ſe „non ſocios conſiliis, ſed iniuriae, quae Ramo fieret teſtes intelligerent. „Idemque Ramum ipſum non ſine ſtomacho, cum a tribus illis contume„lioſe illuderetur, feciſſe, et ſe tempora ſperare, dixiſſe, quibus tales „iudices de ſuo facto nequaquam parem voluptatem eſſent percepturi: Ita „vi victam, vel certe hominum quorumcunque opinione ad tempus op„preſſam cauſſam eſſe condemnatis triumuirali ſententia animaduerſioni„bus et inſtitutionibus dialecticis.“

Nihil eſt in hac tota narratione, quod non veriſimilitudinis legibus faciat ſatis; nam et teſtis conditio talis eſt, vt rem omnem ſcire potuerit, et mentiri voluiſſe, in re in vulgus nota, et in dedicatione ad Carolum Lotharingum Cardinalem, remotis iam inuidiae obſtaculis, minime eſt probabile, vnde fidem quoque ei dederunt LAVNOIVS et BAYLIVS *). Aliter tamen rem enarrat edictum regium, cuius fides debebat eſſe pu-

 blica.

*) Locis citatis.

blica. In illo traditur: „In congreſſu diſputantium ad infringendam „cauſſam Ramum a cenſoribus appellauiſſe, quod cum ad regem eſſet de„latum, praetori vrbis Pariſienſis eum in mandatis dediſſe, vt Ramum at„que Goueanum ad perficiendam diſputationis telam cogeret. Reſumta illa „apparuiſſe, quod librorum ſuorum defenſionem abſoluere Ramus nequi„ret, adeoque abrupta diſputatione ſubmiſiſſe ſe cenſorum iudicio, qui „cum abſoluere cauſſam conſtituiſſent, Bellemontanum et Quintinum ne„gotio toti ſe ſubtraxiſſe. Data autem Ramo poteſtate alios ex ſua par„te eligendi, ſententiam tamen trium reliquorum ſe ſuſcepturum fuiſſe „profeſſum; hosque conſideratis omnibus, decreuiſſe, eſſe Ramum te„merarium, arrogantem, et impudentem, quod artem logicam conde„mnauerit, quae recepta ab omnibus gentibus ab illo ignoraretur, id „quod in animaduerſionibus Ariſtotelicis ſatis prodiderit, ſcopum animi „malum ſimul declarando, culpatis iis, quae bona et vera ſunt, imputa„tis quibusdam Ariſtoteli, de quibus nunquam cogitaſſet, cumulatisque „mendaciis et calumniis.“ Quae ſi vera ſunt, et peſſima cauſſa fuit Rami, et inepte atque imprudenter eam egit. Aſt fuiſſe relationes hoſtium Rami, quas ad aulam detulerunt, et ex quibus regis mandatum eſt conflatum, falſas et commentitias, ex circumſtantiis narratis abunde liquet. Quis enim credet, Ramum poteſtate facta arbitros non ſuſpectos, cum a prioribus defereretur, eligendi maluiſſe aduerſariis, quos in interitum ſuum coniurauiſſe nouerat, ſe ſubmittere, et ſententiam eligere, quam internecinam ſibi fore praeuidebat? Tacemus alia, veriſimilitudinis leges migrantia, quibus luculento exemplo conſtat, fidem hiſtoricam et iuridicam magno ſaepe interuallo inter ſe diſtare. Interim veriſſimum eſt, oppreſſum aduerſariorum potentia Ramum cedere fuiſſe coactum, et grauem fuiſſe expertum iudicem, quem ante actionem contra eum ſuſceptam iam in illum indignatione armatum fuiſſe, fatentem ſupra Gallandium audiuimus. Mirum itaque non eſt, non conſultis iuſtitiae conſiliis duriſſimam contra Ramum ſententiam mandatum regis pronunciaſſe, et vtrumque librum penitus ſuppreſſiſſe atque proſcripſiſſe, poena non confiſcationis modo, ſed corporis quoque irrogata, ſi quis vulgare prohibitos libros auderet. Ipſi vero Ramo ſeuere interdictum, ne vel in lectionibus ſuis laudatos libros praelegeret, vel dialecticas atque philoſophicas ſcholas habere vllo modo, rege non permittente, auderet. Intelligi autem nullo negotio poteſt, quanto gaudio Rami aduerſarios haec victoria affecerit; id quod graphice delineat TALAEVS, porro narrans: „Auctori animaduerſionum et in„ſtitutionum toto philoſophiae regno (non vero Galliae, vt inepte ver„ba Talaei interpretatus eſt MORERIVS [o]) velut aqua et igni, graui et„iam poena addita, interdicitur, ne vnquam vel ſcribendo, vel docendo, „in vllam philoſophiae partem ingrederetur. Hoc vero non eſt dialecti„cum refellere, ſed dialecticum de ſuggeſtu deturbare: atque haec omnia „regis,

o) In Dict. hiſt. v. Ramus, quem ideo caſtigauit BAYLE l. c. not. N.

„regis, licet omnium regum et humaniſſimi et literarum amantiſſimi tamen „per falſas et improbiſſime confictas calumnias inducti, auctoritate confir„mantur. Conſtricta itaque lingua, vinctis manibus cum ſic afflictus Ra„mus teneretur, vt Ariſtoteleia vel impune diſcerpere liceret, Ramo con„tra ne mutire quidem liceret, triumphus de tam nobili victoria mirificus „agitur, triſtis illa et horrenda triumuirum ſententia impreſſis et Latina et „Gallica oratione libellis, non modo per huius vrbis compita, ſed per or„bis terrarum loca omnia, quo expectari potuit, promulgatur. Ludi ma„gno apparatu celebrantur, vbi ſpectantibus et plaudentibus Ariſtoteleis, „omni ludibrii et conuitii genere Ramus afficitur. Quid reliqua his indi„gniora commemorem, quae tametſi veriſſima ſunt, et memoria recenti „tenentur, tamen ita ſunt ab honeſtis ſtudiis aliena, vt verear, ne iis etiam, „qui interfuerint et viderint, res tamen incredibilis non facta ſed ficta eſ„ſe videatur. Haec Ariſtotelici iudicii breuis et ſummaria hiſtoria eſt. „Plurima enim praetereo, quae ſine certorum hominum infamia comme„morari non poſſunt.“ Et hinc magni animi aduerſariis Rami ſuccreuere, inter quos tum eminebant Ioachim. Perionius [p], Iacobus Carpentarius [q] et Petrus Gallandius [r]. Quorum acerbitate factum, vt non contenti haereſeos philoſophicae eum inſimulauiſſe, eum quoque perditiſſimi ſcepticiſmi accuſarent, „eo quod literarum humanarum diuinarumque hoſtis at„que inimicus de humanis diuiniſque legibus addubitaret, deque iis du„bitare diſcipulos ſuos doceret, qui lubricos D. Auguſtini locos ſuis au„ditoribus ad effrenatam et impiam libertatem proponeret, qui quo faci„*lius incautis animis abuteretur*, omnes logicas diſputationes tolleret [s].

p) Ioachimi Perionii (cum Franciſco non confundendi) vitam et ſcripta enarrant Teissier. Elog. T. I. p. 382. Sammarthan. Elog. L. I. p. 39. Iovivs, Gaddlvs, La Croix, dv Maine aliique ſcriptores hiſtoriae literariae libris notiſſimis Eſſais de literature Nou. 1702. art. 8. Erat adſcriptus S. Benedicti familiae denatus 1559. Ciceronis imitatorem haud infelicem, Ariſtotelis autem admiratorem ſuperſtitioſum facile in eo agnoſcas. Et huius quoque ſcripta nonnulla, caſtiore, quam Argyropulus fecerat, dictione exprimere conatus eſt, aſt cum Latina melius quam Graeca intelligeret, et dictionis elegantiam magis, quam proprietatem ſectaretur, officio interpretis non feciſſe ſatis recte eſt iudicatus. conf. Scalig. Sec. I. 306. Ramum orationibus inſectatus eſt, et vehementer in eum inſurrexit. Conf. Reimmann. Calendar. hiſt. crit. logicae p. 54.

q) Iacobus Carpentarius Claromontanus, philoſophiam Pariſiis docuit; doctrinae Peripateticae et Platonicae haud ignarus, vtramque autem foede corrupit, ſuppoſita Ariſtoteli theologia Aegyptiorum myſtica. Eam enim cum barbare verſam eſſe a Petro Nicolao Caſtellano videret, meliorem daturus ex Arabico ſe vertiſſe mentitus eſt, qui ne literulam quidem Arabicam noſſet et linguarum ſatis eſſet imperitus, indignante Caſaubono, Caſaubonian. p. 18. Prodiit illa verſio cum ſcholiis Carpentarii Paris 1571. 4. et acceſſit quoque editioni operum Ariſtotelis Lugdunenſi. conf. Fabricivs Bibl. Graec. Vol. II. p. 163. Sed et Alcinoi introductionem in Platonem emendatam ei deberi Tom. II. p. 165. obſeruauimus. Infenſiſſimum vero Carpentarium expertus eſt Ramus, cuius inſidiis, quod inuidia duceretur, tandem extinctum fuiſſe Ramum infra dicemus, conf. Teissier. l. c. p. 408. Cenſuram eius reprehendit, et Dialecticam Rami defendit Arnaldvs Ossatvs in expoſitione in diſputationem Iac. Carpentarii, vid. Amelot de la Hovssaye in vita Oſſati Teissier. L. I. T. IV. p. 476.

r) Edidit Petrum Gallandium Aria Arteſiae, praefectum habuit Pariſiis Collegium Boniurienſe, et canonicum eccleſia cathedralis. Obiit 1559. clarus peritia diſciplinarum quae ab humanitate nomen ſortiuntur. Comparuit is quoque in controuerſiis Ramaeis, edita oratione pro Ariſtotele et ſchola Pariſienſi contra Ramum. Multo ſale Satyrico perfricuit Rabelaesivs in Prol. L. IV. Gargantuae p. m. 210. contentionem vtriusque Petri ob has contentiones.

s) Freigivs p. 20.

Mutata fortuna Rami.

§. VI. Tulit patienter Ramus quae mutare non poterat, et tempus expectauit, quod emollire inuidiam plerumque ſolere, et rebus cataſtrophen imponere ſciebat. Neque fefellit ſpes philoſophum; ſerenius enim coelum reduxit annus ſequens MDXLIV, quo atrox peſtis Lutetiorum vrbem vaſtabat, et iuuenes literarum ſtudiis dicatos diſſipabat, id quod academiae Pariſienſi non potuit non funeſtum accidere. Qui vt deferueſcente mali furore ad priſtinas ſcholas reuocarentur, inuitarenturque ad ſequenda, quae deſeruerant ſtudia, Ramum non obſtante regio interdicto priſtino, eloquentiae tradendae muneri reſtituere placuit. Rediit ergo, frementibus aduerſariis Ramus, et priſtinam collegii Praelei cathedram occupauit. Quod cum Sorbonae doctores ferre non poſſe clamarent, ad nouas concertationes deuentum eſt. Aſt ſenſit inimica gens, mutato tempore totam quoque ſcenam eſſe immutatam: re enim ad curiam regni delata, Ramus in eo munere confirmatus eſt [t]. Quae tamen venia ad ſolam eloquentiam docendam videtur pertinuiſſe, anno enim MDXLVII demum, Franciſco I. rebus mortalium ſubducto, cum ſucceſſiſſet Henricus II, apud quem Carolum Lotharingum Cardinalem Guiſianum fuiſſe potentiſſimum, nemo rerum Gallicarum peritus ignorat, reſciſſa ſunt, quae Franciſcus I. contra Ramum ſtatuerat. „Id quod magnis laudibus extollit Ramus [u], et ſe atque libros ſuos ipſasque diſciplinas illi debere vitam, libertatem, dignitatem, et omnem futuri temporis expectationem gratus fatetur, maximeque praedicat, quod honeſtae „profeſſionis, in qua multos annos verſatus eſſet, ereptam libertatem et „praeteriti temporis fructum et ſolatium ſibi reſtituerit, et interclusam „ſimul viam aperuerit, qua perſequendis inſtitutae vitae rationibus talen„tum exercere tractando, communicare docendo, amplificare quaerendo, Deo denique ipſo ac proximo meditata vitae ſtudia atque officia libe„re praeſtare valeat." Vt vero afflantis fortunae aura frueretur, *Inſtitutiones* primo *dialecticas*, tum *animaduerſiones Ariſtotelicas* recudi fecit, easque ita perfecit, vt integro habitu comparerent [x]. Vtrumque librum cardinali inſcripſit, et velut nauta tempeſtati ereptus tabulam ſuſpendit. Moderate autem iſta rerum ſuarum conuerſione Ramus vſus eſt; nam non ſolum quo poſſet modo, nouitatis inuidiam deprecatus eſt, „ſed declara„uit quoque, iniuriarum obliuionem iurare omnesque aemulos ad ingenii „atque induſtriae contentionem ea lege prouocare ſe velle, vt ſi ſe, quod „faciliimum ſit, honeſtis ſtudiis et vigiliis vicerint, Deo O. M. gratias „habeat, quod vel aduerſarios ſibi deeſſe noluerit, quos honeſte imitari „poſſit." Ita vero hac moderatione ſe commendauit Ramus, vt cum cardinalis patrocinio extolleretur, anno MDLI profeſſoris regii eloquentiae atque philoſophiae axiomate augeretur, ſenatu regni hanc docendae eum eloquentiae philoſophiae prouinciam auctoritate ſua corroborante:

t) BANOSIVS l. c. p. 7. 8. u) In Dedic. Animadu. cui iungenda dedicatio Inſtit. Dialect.
x) Prodiere eleganti charactere, Paris 1548.

rante: quo pacto omnia vno ictu tela aduerſariorum eliſa et perſecutiones contra Ramum finem nactae ſunt. Ita vero ab inſidiis inimicorum tutus emendare philoſophiam, propagare nouam dialecticam, reformare ſcientias, quas ſibi demandatas acceperat, perrexit. Cumque mathematicae quoque docendae ſpartam accepiſſet, noua nonnulla in ea molitus eſt, et Euclidem reprehendere non pertimuit [y]. Maxime autem barbaram, quae ex vernaculae vitio irrepſerat, linguae Latinae pronuntiationem cum reliquis profeſſoribus eiicere ex academia tentauit, hactenus enim (qu, vt K voce expreſſerant). Id quod adeo Sorbonae diſplicuit, vt manibus pedibusque obniterentur, de cuius rei ridiculis circumſtantiis digna eſt, quae legatur FREIGII [z] narratio, vt conſtet, quanta barbaries eo tempore, quo plenus iam dies humanioribus literis illuxerat, in ſchola Pariſienſi regnauerit, et quae bella, quae odia Ramo honeſtiorem Muſarum faciem cupienti obiecta ſint. Produnt etiam ſequentia Rami fata inuidiam, quam ad tempus ſuperum fauore vicerat, quieſcere a perſecutione non potuiſſe, et iam tum periculum illud ſub cinere delituiſſe, quod, cum tandem in flammam erupiſſet, mortem Ramo miſerabilem adduxit. „Te„ſte enim FREIGIO, [a] paucis menſibus per geometriae myſteria peruaſiſ„ſet, niſi curſus induſtriae per fatalem quandam calamitatem fuiſſet abru„ptus. Acceptis igitur a rege literis ad regiam Fontisbellaquei bibliothe„cam profectus mathematicas ſuperiorum temporum praelectiones ab „initio plenius et vberius retractauit, et conſiderauit. Et paulo poſt: In „Germaniam noſtram ipſis illis mathematum amoribus chariſſimam ſaepe „reſpexit, ſed viis omnibus terror mortis intentus ac pauor: rumor etiam „Praelei ſui indignis modis direpti tum bibliothecae, cariſſimis quibusque „rebus ſpoliatae ac depopulatae ad regiam Vincennarum propius vrbem „reuocarunt. Quin alia vis etiam grauior accidit, vt e Vincennis per „inuia itinera profugiendum eſſet, et ſubinde variis in locis deliteſcendum. „In fuga tamen et latebris otium lucemque reperit.“ Non addit Freigius cauſſas huius perſecutionis, eleganter autem et veriſimiliter coniicit Baylius, Ramum, qui ſe reformatorum, quos Hugenotos dicere barbaro vocabulo moris apud Gallos eſt, partibus fauentiſſimum oſtendebat [b] in ciuili, quod anno MDCLXII exardere coepit bello, ob eam cauſſam iſta paſſum fuiſſe, coactum cedere furori eorum, qui ob edictum, quod a Ianuario menſe nomen accepit, contra Reformatos crudelia conſilia fouebant,

y) Vid. VOSSIVS de Scient. Math. p. 69. qui culpat, quod alii laudant. conf. TEISSIER. l. c. p. 404. contra hos Rami reprehenſiones Euclideas edidit IOANNES PROSCHIVS Apologiam pro Ariſtotele et Euclide, conf. STRVVIVS Bibl. Philoſ. c. II. §. 17.

z) FREIGIVS l. c. p. 24. BAYLE l. c. not. G.

a) p. 26.

b) Huius rei teſtimonium habet BANOSIVS l. c. p. 19. 20. his verbis: „Huius zelo inflamma„tus, publica concione Pariſienſis ſcholae mona„chos grauiter admonuit, vt puriorem theolo„giam ex Euangelio, relictis ſophiſtarum lacunis, „addiſcerent. Idola gymnaſii Praelei amoueri et „recondi iuſſit, ne conſpicerentur. Miſſae au„tem raro intererat.“ Sed et reliqua legenda ſunt, quae ſatis probant, multa eum fuiſſe deteſtatum, quae ſacroſancta illa aetas habebat. Conf. quae habet TEISSIERIVS l. c. p. 403.

bant, et bella inteſtina ciebant. Accidiſſe enim *iſtam* Rami fugam illo anno, notauit BANOSIVS, [c] LANGVETVS [*] autem retulit, cum rector Vniuerſitatis, *iſti edicto*, quod *regis tutelam reformatis* promittebat, ſe opponeret, et *libellum* ideo *ſupplicem reginae Catharinae* academiae nomine offerret, Ramum interceſſiſſe, et *edictum vulgandum* petiiſſe. Rediere tamen halcyonia, pace inter Carolum IX. et partes Reformatorum inita anno MDLXIII, tunc enim ſpartam recuperans Ramus, priſtino munere fungi quiete potuit, accepto regio ſtipendio et libertate Reformatae religionis exercitiis libere fruendi. Et tunc quidem ad augendas perficiendasque artes mathematicas ſe totum conuertit, hisque ſtudiis ſe ad annum MDLXVII deuouit, quo bellum ciuile ſecundum exortum eſt. Tunc enim cum inſidiis eorum, qui Reformatos premebant, aliter ſe eripere non poſſet, Condaeum ducem ſecutus relictis Pariſiis Hugenotarum, quos vocant partibus publice nomen dedit. Otia tamen, quae paulo poſt ſubnaſcebantur, reditum ei ad cathedram conceſſerunt, libertatemque conſcientiae paulo ampliorem; ea vero cum breui tempore durarent, et tertium bellum ciuile oriretur, veniam a rege nactus peregrinationem literariam inſtituit. Vidit enim intutam ipſi et Reformatis omnibus ſedem eſſe Lutetiam, et maxima ex ciuili bello, quod magnis animorum motibus ſubinde recrudeſcebat, pericula ciuitati, et praecipue illis, qui a Romana eccleſia diſſidebant imminere. Et hinc factum, vt de alia ſibi ſede diſpicere et alium locum atque munus cogitare inciperet. Et in Italiam quidem Bononiam eum honorifice inuitaſſe ſcribit „FREIGIVS [d], BANOSIVS [e] autem, nullam, ait, eſſe Chriſtiani orbis „nationem, quae Rami ſapientiam non amauerit, et praemio laudando „redimere ſtuduerit. Amiſſo enim Romulo Amuſaeo (is Romam ad docendum pontificis maximi nepotem Bononia erat traductus [f],) „qui mille „ducatorum ſtipendiis in celeberrima Bononienſi academia docuerat, An„gelum Papium totius academiae conſenſu illum in eius locum euocauiſ„ſe: ab Andrea Dudithio imperatoris legato Cracouiam eſſe inuitatum; „Ioannem regem Pannoniae Albae Iuliae adminiſtrandae magna propoſi„ta mercede praeficere voluiſſe, et chirographo regis obſignauiſſe.“ Nihil tamen horum accepit Ramus, cuius cauſſa eſſe videtur, quod inter Proteſtantes tantum ſedem munusque quaereret. Tale enim apud Geneuenſes ambiiſſe, et parario Beza vti voluiſſe, repulſam autem tuliſſe, *eo quod conſtitutum eſſet Geneuenſibus, et in ipſis tradendis logicis et in caeteris explicandis diſciplinis ab Ariſtotelis ſententia ne tantillum quidem deflectere*, ex BEZAE *Epiſtolis* [g] conſtat. Veriſimile itaque eſt, eum hoc potiſſimum ſcopo Germanicarum ſcholarum inuiſendarum conſilium cepiſ-

ſe,

c) l. c. p. 28. *) L. II. ep. 68. p. 201.
d) l. c. p. 36. 41.
e) l. c. p. 9.
f) Recte id contra Banoſium, obitum Amuſaei hoc loco allegantem obſeruauit P. BAYLE l. c. not. N.
g) Ep. 36. p. 202. conf. Ep. 34. p. 197. Conf. BAYLE l. c. not. N.

ſe, vt de certa et ſecura ſibi inter Proteſtantes ſede diſpiceret. Iniit iter hoc anno MDLXVIII, dum omnia in Gallia bello inteſtino feruebant, delatusque ad potiores Germaniae ſcholas, ob eruditionis praeſtantiam atque famam multis vbique locorum honoribus cumulatus eſt, domi autem teſtamento de facultatibus ſuis ita diſpoſuerat, vt D. librarum ſummam profeſſioni mathematicae erigendae, quam Friderico Reusnero deſtinauerat, adſcriberet [h]. Tiguri [i] et Baſileae magnis honoris teſtimoniis exceptus eſt, quam vrbem et ſcholam oratione panegyrica laudauit [k]. Heidelbergam delatus multos ad ſe vidit confluentes viros doctiſſimos et iudicio praeſtantes, qui videre eum geſtiebant, *quem velut Herculem diuinitus ſuae aetati donatum, totumque vrbem artium a monſtris inutilium et peregrinarum praeceptionum liberantem, et ſuas cuique arti regiones ac fines certos attribuentem, et rectiſſimam ſingulas docendi et diſcendi viam demonſtrantem admirabantur.* Id quod ad eum tum ſcripſit CHYTRAEVS [l], cum Heidelbergae agenti Nicolaum Goniaeum, eius videndi conueniendique cauſſa illuc aduolantem, commendaret. Ipſe elector Palatinus imagine ſua eum donans teſtatum fecit, quanti eius doctrinam faceret. Aſt quem extollebant viri docti ſtudioſorum impotens animus tantum non ex vrbe et ſchola eiecit, cum ferre non poſſent Ariſtotelem contemni, quem a praeceptoribus maximopere commendatum accepiſſent. Narratque ALTINGIVS [m] nonnullos iuuenum ſtudioſorum male illum tractaſſe, amotis ſcalis ex cathedra arcere conantes diſputantium: ei vero diſcrimini feliciter Galli cuiusdam ereptum fuiſſe opera, qui humi procumbens dorſum ei ſubſtrauerit, per quod, ceu gradum aliquem eniteretur [n]. Et FREIGIVS, tum, ait, principali auctoritate ad profitendum adductum aemulorum clamores inuicto animo pertuliſſe, tanta quidem conſtantia, vt aduerſarios ſuae petulantiae pudere merito debuerit. Id quod inuidiae profeſſorum nonnullorum adſcribendum eſſe videtur, qua ſtudioſi iuuenes in Ramum concitati ſunt. Valde enim innouationes eius Peripateticae doctrinae profeſſores vrebant, vnde non viua modo voce, ſed et ſcripto eriſtico Ramum in Germaniae academiis peregrinantem tum aggreſſus eſt Iacobus Schegkius philoſophus Tubingenſis, vt in eius vita dictum. Ita vero perluſtratis Germaniae academiis, in quibus innumeros ſibi fautores amicosque comparauerat, tandem factis in patria induciis ad lares ſuos anno MDLXXI reuerſus eſt, maximo ſuo malo. Cum enim feralis illa laniena S. Bartholomaei feſto anno MDLXXII inaudita ſaeuitia iugulis Reformatorum immineret, religionis profeſſio πρόφασιν, inuidia Carpentarii cauſſam veram mortis miſerabilis ſuppeditauit, exitiumque

h) Exhibet teſtamentum BANOSIVS p. 15. illud iam ſcriptum erat Cal. Aug. 1558.

i) Splendido ibi conuiuio exceptus fuit a Bullingero, cui aderant quoque Lauaterus, Gualterus, Simlerus. TEISSIER. p. 401.

k) Titulum ei fecit, Baſilea.

l) Epiſt. p. 547 ſeqq.

m) In Hiſt. eccleſ. Palat. p. 247.

n) Similem intemperantiam paſſus eſt a ſtudioſorum caterua in Schola Cameracenſi oratione habita, anno 1552. FREIGIVS p. 34.

que illi adduxit. Nam quod, profeſſor quidam Mathematum, in academia Pariſienſi, Carpentario cathedra munereque ceſſiſſet, Ramus autem, qui ignorantiam eius in his artibus probe norat, ſe illi conſilio oppoſuiſſet, conuerſa inimicitia in furorem, egregiam occaſionem nacta eſt, ſanguine Rami vindictam explendi [o]. Et tumultu quidem in vrbe eo die excitato, quem nulla non poſteritas ſtupebit, cum peti capita Reformatorum Ramus intelligeret, et quos aduerſarios haberet probe noſſet, in cellam quandam ſe abdidit. Aſt a ſicariis, quos religionis obtentu immiſerat Carpentarius, quaeſitus atque deprehenſus, poſtquam pecuniam ei multam extorſerant, vulneribus quibusdam acceptis, ex feneſtra praeceps datus eſt, effuſaque lapſus grauitate inteſtina a diſcipulis Carpentarii furentibus per vicos tracta corpusque miſerandi philoſophi per plateas ab illis raptum et ignominioſe habitum tandemque in Sequanam abiectum [p] eſt. Bibliothecam quoque eius direptam fuiſſe tradit NANCELIVS [q].

Virtutes ingenii et animi Rami.

§. VII. Et hanc quidem cataſtrophen tragoedia Rami nacta eſt, quem meliorem ſortem meruiſſe omnino eſt fatendum. Fruebatur enim ingenio eleganti et ſtudiis apto, quod naſcendi quidem educandique infelicitas retardauerat, cum autem acceſſiſſet diſcendi ardor, et ſtudiorum contentio mira poſtea fertilitate, per optimos ſcriptorum veterum et recentiorum libros vagatum, effloruit. Et quamuis fingendi magis, quam iudicandi acumine polleret, lectione tamen exemplisque veterum ita formatus roboratusque eſt, vt vitia naeuosque eruditionis vulgaris probe perſpiceret. Maxime vero artium mathematicarum et hiſtoriae philoſophicae accuratior, quam poſſidebat, cognitio multum eius eruditioni profuit, et doctrinam eius mirifice auxit. Illis enim iudicium perfecit, ordinis et perſpicuitatis ſtudium auxit et ornauit, methodi leges roborauit; hac fontes errorum in vulgari philoſophia detexit, multaque vidit, in quibus plerique eius aetatis coecutiebant. Studuit autem dictionis nitori et ſermonem ad veterum exempla reuocando, caſtigatam orationem praeceptis exemploque commendauit [r]. Acceſſit his diligentia indefeſſa, et inexpugnabile pro amplificandis diſciplinis ſtudium, cui, cum caelebs vixiſſet, facultatum ſuarum partem haud contemnendam deſtinauit. His ingenii artibus acceſſere virtutes animi eximiae, quas vitae eius ſcriptores mirifice extollunt, multisque exemplis demonſtrant [s]. Et religionis quidem cultum puriorem ita ſtudioſe venabatur, vt ad primitiuae eccleſiae imaginem intuendo, cum in ea, in qua educatus erat eccleſia, plurima diſſimilia videret, puriorem rationem non ſine vitae fortunaeque periculo eligeret. Tantaeque illi curae fuit eccleſiae ad naſcentis eius fata reſtituenda ſimilitudo,

o) PASQVIER. Recherches L. IX. c. 20. apud TEISSIER. l. c. p. 405.

p) THVANVS ad ann. 1572. citati.

q) Pag. 20.

r) Et hinc efficaciſſima illi eloquentia enata eſt, cuius memorabile exemplum ex BRANTOMII Memoriis Viror. illuſtr. T. II. p. 55. afferunt BAYLE et TEISSIER. ll. cc.

s) Multa vitae Rami ſingularia attigerunt Freigius et Nancelius, qui ab illis, qui ampliora cupiunt, quam locus hic capit, adeundi ſunt.

tudo, vt eo ipſo anno, quo inhumana eum aduerſarii barbaries viuis eripuit, de emendanda inter Reformatos diſciplina eccleſiaſtica cogitaret, quae tamen eius conſilia in ſynodo eccleſiaſtica reiecta ſunt [t]. Ipſe cum Heidelbergae eſſet, ſacris magna deuotione publicis interfuit. Tantopere autem ab omni habendi cupiditate abſuit, vt, cum opibus haud contemnendis afflueret, eo quod caelebs atque frugaliter viueret, reditus non modo ad promouenda literarum incrementa, et docendas mathematicas artes deſtinaret, vt ſupra dictum, ſed et iuuenes literis ſe tradentes, quos paupertatem impedire in diſciplinarum curſu intelligebat, aere ſuo iuuaret, et ſtipendiis ditaret. Nec minor caſtitatis et ſobrietatis in eo laus fuit, nam nec Veneris nec intemperantiae macula vel leuiſſima vnquam ſe inquinauit [u], et ita frugaliter vixit, vt ad ſenectutem vsque parciſſime vino vteretur, et quietem in ſtramine modo ſtrato caperet. Maxime autem laudandus in eo eſt animus in aduerſis magnus et erectus, et perſecutionis atque iniuriae adeo patiens, vt obſeruante Freigio [x] „non „modo aduerſariorum nulli aliquid reponeret, ſed etiam cum diuulgatis „per orbem terrarum Gallica et Latina lingua probris eſſet notatus, pu„blicis ludis ignominioſiſſime traductus, conſtricta lingua vinctis manibus „prohibitus, quicquam de philoſophia, vel priuatim dicere, ſcribere, „cogitare etiam (ſi menti tantum potuiſſet imperari) prohibitus eſſet: „aduerſus tantas tot acerbitatum plagas vnicum patientiae remedium ad„hiberet, inque animo ſemper illud haberet: grata ſuperueniet, quae „non ſperabitur, hora.“ Nec aliter incedendum eſſe ſtatuit, cum iniquitates fortunae patientia tandem viciſſet. *Et ſibi quidem miſero regem Henricum, Herculem videlicet Gallicum, adfuiſſe, ſeque quarto abhinc anno ad poſtulationem Caroli Lotharingi cardinalis, et manibus et lingua ſoluiſſe, ſolutoque eloquentiae et philoſophiae docendae exercendae poteſtatem feciſſe,* ipſe gratus agnoſcit [y]. Aſt ita aduerſariorum inuidia ſuperior hoc tantum illos orauit [z], „vt remouerent publicas poteſtates, deſinerent minas „iactare, pericula intentare, formidines obiectare, caeteraque eiusmo„di, quibus prope ipſum obruerint, philoſophiae indigniſſima ſophiſma„ta cogitare: exemplo vero patientiae ſuae tandem aliquando mouean„tur: qui tanta aequitate animi tot indignitates pertulerit, quanta ipſi „iniquitate machinati ſint, quique hoc vnum vltionis genus perpetuo „iurauerit, vt non modo nullas tot fraudum atque calumniarum poenas „optet, ſed ne earum quidem auctores ſcriptorum ſuorum litera di„gnos exiſtimet, eo quod patientia et conſtantia ad honeſte viuendum, „non ſtultorum et ignorantium poena et infamia ſibi opus eſſe du„xerit.“ Quod pulcherrimum, quod a philoſophia et religione Ramus

 petie-

t) Vid. Beza Ep. 67. Bayle loc. cit. not. M. conf. Aymon Synod. nation. des egliſes reformées de France p. 122 ſeqq.

u) Banosius p. 43.

x) p. 34.

y) In oratione habita anno 1551. apud Bayle l. c. not. L. ex quo loco patet, vsque ad annum 1547. tantum eum eloquentiam docuiſſe.

z) In Dedic. Animadu. Ariſt.

petierat, praeſidium omnino laude dignum et commendandum eſt omnibus, qui ignaua opera philoſophari non erubeſcunt. Talis cum eſſet, et viuus magna inter eruditos auctoritate vixit, vt ſupra dictum, et poſt indigniſſima fata vehementer laudatus a viris doctis eſt; quorum teſtimonia cum collegerint TEISSIERIVS[a], BAYLIVS[b], POPE-BLOVNTIVS[c], STOLLIVS[d] et ſcriptores hiſtoriae literariae alii in vulgus noti, ea hoc loco cumulare, breuitatis ſtudio omittimus. Legendi autem ſunt libri viri doctiſſimi, et egregie in veterum voluminibus verſati, vt intelligatur, inter ornamenta ciuitatis eruditae ſui temporis eum eſſe merito referendum[e].

Culpata in Ramo.

§. VIII. Non tacendum tamen fuiſſe nonnulla, quae paſſim in Ramo reprehenderunt viri docti. Et Peripateticorum quidem culpationes non moramur, infenſo enim in Ramum animo eos fuiſſe conſtat, eo quod auctoritatem idoli ſui labefactare eſſet auſus. Ad quorum numerum BEZA[f] quoque referendus eſt, qui pſeudo-dialecticum, hominemque ad turbanda optima quaeque comparatum appellat, et cognominatum fuiſſe iam pridem a doctis multis ὄζον ἀϱηος ſcribit. Sed fuerunt quoque alii, etiam Ariſtoteli ſuperſtitioſe non addicti, quibus καινοφιλία et innouandi ſtudium, cui pares tanto conatui vires non attulerit, vehementer diſplicuit. Inter quos primo loco ponendus eſt magnus VERVLAMIVS[g], qui cum philoſophiam maxime realem et ad recludenda naturae adyta comparatam cuperet, ferre non potuit, ad differendi artem, more ſophiſtarum, Ramum totam philoſophiam reuocauiſſe. Inde acris illa, quam de Ramo tulit, cenſura enata eſt: *Ne vero cum hanc contra Ariſtotelem ſententiam fero, me cum rebelle eius quodam neoterico, Petro Ramo conſpiraſſe augurere. Nullum mihi commercium cum hoc ignorantiae latibulo, pernicioſiſſima literarum tinea, compendiorum patre, qui cum methodi ſuae et compendii vinclis res torqueat et premat, res quidem, ſi qua fuit, elabitur protinus et exilit, ipſe vero aridas et deſertiſſimas nugas ſtringit. Atque Aquinas quidem cum Scoto et ſociis etiam in non rebus rerum varietatem effinxit, hic vero etiam in rebus non rerum ſolitudinem aequauit. Atque hoc hominis cum ſit, humanos tamen vſus in ore habet impudens, vt mihi etiam pro ſophiſtis praeuaricari videatur.* Nec multo clementius illud quod velut κύϱιον δόγμα iuuentuti tradendum inculcauit LIPSIVS[h], *nunquam illum magnum fore, cui Ramus eſt magnus.* Tacemus aliorum, his duumuiris inferiorum reprehenſiones, collectas a POPE-BLOVNTIO[i]. Maxime vero diſplicuit viris doctis, quod ſola differendi arte, eaque intra certos methodi nouae cancellos redacta et carcere concluſa contentus a reliquis philoſophiae partibus,

a) Loc. cit.
b) l. c. Audit ei l'homme univerſel.
c) Cenſ. celebr. auct. p. 722.
d) Hiſt. Lit. P. II. c. 2. p. 437.
e) Eorum indicem ſuppeditat TEISSIER. l. c. p. 417 ſeqq.
f) Ep. 67.
g) Imper. philoſ. Vol. III. Opp. p. 462.
h) Epiſt. miſcell. Cent. I. ep. 89.
i) Cenſ. cel. auct. p. 721 ſeqq.

tibus, imprimis diſciplina naturali abſtinuerit, quo pacto philoſophiam realem plane omiſerit. Qua de re quid viſum fuerit Riolano apud MORHOFIVM[k] legendum eſt. Nec defuerunt, qui plagii ſuſpicione eum onerarent, crederentque, inuectiuas atque reprehenſiones Ariſtotelis eum non ſuomet ingenio debuiſſe, ſed lectioni Vallae, Agricolae et Viuis[l]; nec eſſe hanc ſuſpicionem ex toto vanam, omnino fatendum eſt, quamuis ipſius dialecticae nouae formam et maiorem animaduerſionum Ariſtotelicarum partem eius doctrinae deberi inficiari nemo a partis ſtudio alienus poſſit. Et eſſe in Ramo multa quae culpari queant, non diffitemur, maximeque philoſophiae verbalis magis quam realis ſtudium notari poſſe recte iudicantibus putamus, cum loquaces magis quam ſapientes efficere apta ſit dialectica Ramea: aſt laudandum tamen eſſe viri inſigniter docti ingenium elegans et doctrinam, tum imperterritum in euellendis antiquitatis praeiudiciis animum, cogitandam quoque iſtorum temporum conditionem putamus, quibus ita diſciplina omnis recta atque caſtigata euiluerat, vt mirum non ſit, in ea negligentia reprehendenda nonnullos, et cum illis Ramum, modum exceſſiſſe, ſtudioque partis ductos ad λογομαχίας, quas Ramo et ſequacibus obiicit SAM. WERENFELSIVS[m] declinauiſſe, errores nonnullos admiſiſſe pro veritatibus, eaque quae bona ſunt in Ariſtotele videre noluiſſe. Placet venerandi WALCHII[n] ſententia, cui plane ſubſcribimus: „Petrus Ramus, ita ſcri„bit, non omnia effecit perfecta, quin etiam exiſtimamus, ipſum multa „maxime neceſſaria atque vtilia logicae momenta reliquiſſe intacta, item „ea, quae tradiderit adhuc poſſe emendari; etiam nonnulla momenta at„tuliſſe, quae ſua carent vtilitate. Attamen vel ideo ſingulari dignum „habemus laude, quod primum ſeruituti philoſophicae ſeſe obiecerit for„titer, ſuoque demonſtrauerit exemplo, veram philoſophiam non pendere „ab auctoritate aliorum. Deinde Ramus in eo meliora praeſtitit, quod „diſciplinam logicae ex elegantioribus literis illuſtrauerit, adeoque ipſius „vſum declarauerit verius quam ſcholaſtici, quorum dialectica ſemper in „tenebris cogitationum erat defixa, nec quicquam ad alias ſcientias aut „vitam afferebat. - - - Quamuis hac feliciori philoſophiae tempeſtate „haud neceſſe ſit Ramum defendere atque commendare, aut cenſuram „quandam in ipſum facere, quum vera philoſophiae doctrina ita culta et „in aperto poſita eſt, vt ſectam Rameam iterum ſtabilire, aut impugna„re nefas fere haberetur: aequitas tamen poſtulat, cuique meritam laudem „attribuere, nec pro quauis affectuum libidine quendam perſtringere. Suf„ficit Ramum idem ius ac eandem libertatem cogitandi habuiſſe atque „vſurpauiſſe, quam adhibuit Ariſtoteles, quum multa a praeceptoribus „tradita emendaret, ac propria iudicii facultate inquireret in veritates.

 Quam

k) T. II. Polyhiſt. p. 65.

l) RAPIN. Reflexions ſur la logique p. 624. KECKERMANN, Praec. log. tr. II. c. 4. TEISSIER. l. c. p. 402. 411. 414. HORN. Hiſt. philoſ. L. VI. p. 320.

m) De Logomach. erud. c. 3. Dicetur ea de re infra.

n) Parerg. acad. p. 624.

Quam ſententiam et veritate et aequitate ſe commendare, vt lector vſus iudicio et a partis ſtudio alienus per ſe videt, ita ex illis, quae de philoſophia Ramea diſtincte magis porro dicturi ſumus, diſpaleſcet o.

Obſeruationes de dialecticae reformatione a Ramo ſuſcepta.

§. IX. Cuncta vero, quae de diſciplina Rami obſeruatu digna et totam Rameae philoſophiae contentionem illuſtrare apta ſunt, obſeruationibus aliquot complectemur.

I. Occaſio conatus huius.

I. Ante omnia qua occaſione Ramus ad conſilium emendandae artis diſſerendi, id eſt, dialecticae peruenerit explorandum eſt, ſine hoc duce enim in hiſtoria Rameae philoſophiae palpabimus magis quam cernemus. Ipſe autem rem totam in *libro quarto Animaduerſionum Ariſtotelicarum* p enarrauit, omnino audiendus, cum dicendis ampliſſimam lucem accendat. Ita vero dicto loco ſcribit: „Candide et ſimpliciter explicabo, quo„modo Ariſtotelis tenebris liberatus ſim. Cum tres annos ſexque menſes „in philoſophia Ariſtotelis, ex academiae noſtrae legibus poſuiſſem, logi„cis Ariſtotelis libris cognoſcendis, diſputandis, meditandis (ex omnibus „enim Ariſtotelis libris logici praecipue toto triennii tempore clamantur „et reclamantur) cum inquam tempus illud ita traduxiſſem, et iam vt ab„ſolutus artium, ſcilicet magiſter philoſophica laurea donatus eſſem, ſub„ducta aetatis meae ratione in Ariſtoteleis artibus conſumtae, conſideraui „quibus in rebus logicas Ariſtotelis artes, (quas antea tot clamoribus „et ſudoribus didiceram,) impoſterum exercerem; non in hiſtoria et anti„quitate rerum prudentiorem, non in dicendo diſertiorem, non in poëſi „promtiorem, non denique vlla in re me ſapientiorem factum deprehendi. „Hei miſero mihi, vt obſtupui, vt alte ingemui, vt me naturamque me„am deploraui, vt infelici quodam miſeroque fato et ingenio a Muſis pror„ſus abhorrenti me natum eſſe iudicaui, qui nullum fructum eius ſapientiae „quae tanta in Ariſtotelis logicis praedicaretur percipere, aut cernere tan„tis laboribus potuiſſem. Ne igitur omnino nihil agerem, redii ad inter„miſſa quadriennio iam ante ſtudia eloquentiae, atque in his erudienda „iuuentute me ipſum exercui, ita tamen, vt ad incluſam illam de Ari„ſtotelis logicis opinionem et perſuaſionem perpetuo reſpicerem. In omni „enim poëtarum et oratorum lectione vigilaui, laboraui, modis omnibus „contendi, an fieri poſſet, vt logicos Ariſtotelis libros ad aliquem erudi„tionis vſum reuocarem. Principem dialecticae diſtributionem in Cicero„ne et Quintiliano de inuentione et iudicio legi, ſed legi magis ex more „temporum noſtrorum, quae de his praeceptis tantum diſputarent, vſum „in his nullum quaererent, quam penitus cognoui: nec ex illis auctoribus „id admodum percipere potui, cum vterque inuentionis magis varias artes „quam diſtinctum vſum, neuter autem iudicii doctrinam, quae potior eſ„ſet, explicaret: ſed diſpoſitionis nomine multa confunderet: vt mihi vi„deren-

o) Adiiciendum memoriis Rameis, eum, quod ſingulis lectionibus vnam tantum auctoris veteris paginam explicaret, dictum paginarium, adeo vero male literas pinxiſſe, vt vix legi poſſent. TEISSIER. l. c.

p) p. m. 136.

„derentur eam partitionem potius auditam recitare, quam perceptam et
„cognitam declarare. Aliquot poſt annis, cum inſitus ille iuuenilis per-
„ſuaſionis amor huc me perpetuo reuocaret, Ariſtoteli totum denuo me
„dedidi: diligenter obſeruaui, publice, vt maioris diligentiae neceſſitatem
„mihi ipſi imponerem, explicaui: falſis etiam laudibus, quas tunc veras
„arbitrabar, exornaui: et quamuis nihil adhuc ſolidae vtilitatis in tota com-
„poſitione logicorum Ariſtoteleorum cernerem, aliquid tamen in partibus
„quibusdam deprehendi. Quare non deſperaui, immo vero omnes omni-
„um hominum libros, qui de hac arte editi eſſent, moroſe perueſtigaui:
„multos et Latine et Graece conſcriptos reperi, vnum etiam Hebraice: in
„quibus omnibus nihil niſi Ariſtotelicae huius logicae contractas quasdam
„ſententias reperiebam: pauci quidam nonnihil in partibus quibusdam re-
„prehendebant, ſummam tamen vniuerſae confuſionis ſequebantur, nul-
„lum vſum, quod caput tamen rei fuerat, aperiebant. Vnus Agricola vo-
„luit hic aliquid melius quam potuit. Incidi tandem in Galeni librum de
„decretis Hippocratis et Platonis: qui mihi locus primus ad bene ſperan-
„dum fuit. Nam cum illuc multa Hippocratis et Platonis dialectica decre-
„ta ſum admiratus, tum illud per mihi mirum fuit, quod in illa dialecticae
„laudis contentione Galenus Hippocrati, (quem vt Deum quendam cole-
„ret) non Ariſtotelem, quem artis huius inuentorem et perfectorem cre-
„dideram, ſed Platonem, tanquam in hac arte philoſophorum omnium
„principem compararet. Sed tamen hac Hippocratis et Platonis compa-
„ratione non tam ſum ſatiatus quam excitatus, ad omnes Platonis dialo-
„gos, qui de dialectica aliquid praeciperent, perlegendum. Hic vt verum
„fatear, optatiſſimus mihi et gratiſſimus ſalutis portus fuit. Ex Socratis
„enim ſermonibus, cum varia variis locis de argumentorum generibus ſe-
„ria et vtilia praecepta cognoui, tum vero clariſſimam illam methodi lu-
„cem clariſſime vidi, vt ars via et ordine traderetur, primo loco defini-
„endam ſummam, tum partes omnes definitionibus et exemplis declaran-
„das eſſe, id etiam valde probaui et amaui, quod Socrates in falſis opinio-
„nibus refellendis id vnum maxime ſibi proponeret, vt eos, quos contra
„diſputaret, a ſenſibus opinionum et teſtimoniis hominum auocaret, tra-
„duceretque ad aequitatem animi, et iudicii libertatem, quia philoſophis
„ſtultum eſſe cenſeret hominum ſententiis (quae plerumque mendaces eſ-
„ſent et fallaces,) potius temere commoueri, quam rei cognitae, et ex
„omnibus cauſſis perceptae conſtanter aſſentiri. Quid plura? Coepi ego-
„met mecum, (cum alio enim id mihi religioſum fuiſſet) ſic cogitare:
„Hem? quid vetat paulisper σωκρατίζειν et omiſſa Ariſtotelis auctoritate
„quaerere verane et propria dialecticae ſit Ariſtotelis doctrina? fortaſſe
„enim philoſophus iſte ſua nos auctoritate decepit? vt mirum eſſe mihi
„diutius non debeat, ſi fructum, qui nullus ineſſet, in his libris non inue-
„nerim. Quid ſi commentitia iſta ſit doctrina? nonne fruſtra me torqueo
„et crucio, vt e ſterili, et arido ſolo fruges capiam? Sic itaque animatus,

„et

„et ſacris Ariſtoteleae ſuperſtitionis tantiſper exemtus, ad Ariſtotelis le„ctionem redii, vt intelligerem, qualis eſſet Ariſtotelea logica: quaeſiui „primo ex methodi doctrina, quam docet Plato, logicae in logico Ariſtotelis organo definitionem: repetito opere nullam reperi: commemini „tum dialecticae partitionis, quam in Cicerone et Quintiliano legeram, „et tantam lucem tamque mentis humanae in inueniendo et diſponendo „propriam, cum ſtudioſus eſſem contemplatus et admiratus, ad Ariſtote„lis logicam conuerſus obſtupui: chaos quoddam mihi videre viſus ſum: „ſic inuentionis diſpoſitionisque partes inter ſe ſine definitionibus, ſine „partitionibus, ſine popularibus et perſpicuis exemplis confuſas animad„uerti. Ac cum me ab Ariſtotele falſa ſcholaſticae opinionis *perſuaſione* „deceptum cognoui, ignoſcite mihi Ariſtotelei, ſi vere et ſimpliciter vo„biſcum loquor, quo me tum gaudio exultaſſe, qua laetitia affectum eſſe, „qua animi voluptate perculſum creditis? - - Itaque pro tanto tam gratae „liberationis munere Deo O. M. gratias immortales nomine Platonis ha„bui, quod eum mihi nauclerum praebuiſſet, per quem ex tam longin„qua iactatione tot fluctibus, tot tempeſtatibus ereptus, tandem incolu„mis aut portum attingerem, aut certe propinquam terram aſpicerem. „Nam tametſi princeps illa dialecticae diſtributio viam mihi monſtrare po„tuit, tamen ſine Platonica methodi luce, ſine Platonica philoſophandi „et quaerendi libertate progredi recta, ac ſine errore non potui.“ *Habes*, lector, longum quidem, at illuſtrem plane locum, qui initia philoſophiae Rameae tibi pandit luculenter, et ad quem eos, qui hiſtoriam Rameam attigerunt, non reſpexiſſe merito miramur. Si enim ad eum attendiſſent, minime diſputauiſſent, vtrum Ramus plagiarius ſit nec ne? vtrum αὐτοδίδακτος ad philoſophiam acceſſerit? vtrum ex logica Platonica vel Stoica profecerit? vtrum Agricolae meditationibus vſus ſit, et quae ſimilia quaeri in hiſtoria Rami ſolent. Ea enim omnia ex hoc vno loco definiri poſſunt clariſſime, demonſtrarique, Ramum, nec a ſui temporis philoſophia fuiſſe imparatum, nec veteribus nihil debuiſſe, nec Agricolae ſua denegaſſe, ſuo autem quaerendi ſtudio, et Platonicae dialecticae beneficio ad eam artis differendi perfectionem perueniſſe, quam poſtea totis viribus excoluit. Maxime autem memorabile ex hoc loco eſt, aſſertam primo dubitationem philoſophicam, et euerſa eius ope auctoritatis et antiquitatis ſcholaeque praeiudicia viam ipſi parauiſſe, vt ex veterum obſeruationibus ea ſibi eligeret, quae inueniendi, iudicandique facultatem iuuare poſſe crederet, quibus vſus nouam ipſe viam ingredi poſſet. Iure itaque ſuo eclectici philoſophi nomen ſibi vindicat Ramus, qua libertatis cupiditate inductus iam quid porro in reformatione Dialecticae ſuſceperit, enarrandum eſt.

II. Conſilia Rami emendandae dia-

II. Duplici nempe via ad eam, quam ſibi praefixerat metam currendum eſſe ſtatuit, vna, quae obſtacula remoueret, quibus omnis ars dialectica corrumperetur, et vera eius ratio impediretur, quaeque ex Ariſtotelico

ſtotelico organo oriri ſibi perſuadebat: altera quae nouam differendi ſecundum veritatem artem melius et diſtinctius explicaret. Illum laborem elenchticum, hunc theticum eſſe probe intelligebat. Et illud quidem ſaxum vt felici ſucceſſu volueret, poſita dialecticae definitione, quam Ariſtotelem neglexiſſe conquerebatur, de toto eius habitu iudicabat. Cumque ex vocis διαλέγεσθαι ſignificatione et exemplis dialogorum Platonicorum ſtatuiſſet, eſſe eam artem bene recteque differendi, ſecundum hanc notionem non modo totum dialecticae ambitum eſt complexus, ſed et Ariſtotelis logicam exegit. Quaecunque igitur aut ad differendum apud Ariſtotelem nihil facere intellexerat, aut quae impedire credebat, aut quae deſiderari iudicabat, ea omnia Ariſtotelicis obiicienda eſſe conſtituit. Ex veterum enim teſtimoniis ſibi compertum eſſe contendebat [q], „Platonem veterum inuenta dialectica mirifice amplexatum diligenter ex„ercuiſſe, docuiſſe etiam ſapienter et copioſe auxiſſe, nec vllum fere ge„nus eſſe argumenti, de quo non aliquid praeceperit, tantique hanc „vnam artem fecerit, vt omnium artium reginam deamque faceret, per„petuoque nouis eam laudibus afficeret. Et hactenus veritatem dialecti„cam, quaecunque inuenta eſſet, veritatisque vtilitatem ſimplicem et „nudam fuiſſe, deinceps vero turbari et corrumpi coepiſſe. Platonem „enim ſecutum Ariſtotelem, quanquam viuus antiquum inueſtigandae ve„ritatis morem retinuerit, et ſyllogiſmorum ſimplicium artem repererit, „et vtilitatem propoſita in vtramque partem perpetuae diſputationis ex„ercitatione vberiorem reddiderit, tamen ambitione et vano ſuperiores „vincendi ſtudio ſuis ſcriptis et artem totam, et artis vtilitatem et exerci„tationem magna ex parte conturbauiſſe, eamque mille tenebris inuoluiſſe, „et in eorum quibusdam dialecticae artis vſum ad ſcholaſticas altercatio„nes tranſtuliſſe, idque malum repertis et notatis coniunctorum ſyllogi„ſmorum modis vehementer Peripateticos et Stoicos auxiſſe." Hac opinione occupatus, Ariſtoteleam dialecticam mira pertinacia oppugnare coepit, id demonſtraturus [r]: „Dialecticam ab Ariſtotele et Ariſtoteleis non „recte inſtitui, cum quod multa dialecticae artis non neceſſaria praecepta „libris illis conturbentur, tum quod multa neceſſaria praetermittantur, „multo etiam plura redundent. Vſum vero dialecticae artis totum ad „ſcholaſticas et ſophiſticas altercationes eſſe traductum; adeoque huma„nitati, cui detracta eſſet, reddendam eam et reſtituendam eſſe." Longum eſſet, et lectori forte moleſtum, exponere, qua ratione per omnia logicae Peripateticae capita, initio facto a definitione dialecticae, hoc quod ſibi propoſuerat, opus fuerit proſecutus, quidque circa definitionem, partitionem, et partes, nempe inuentionem et diſpoſitionem monuerit, qua ratione doctrinam Peripateticam de terminis, praedicabilibus, praedicamentis, interpretatione, ſyllogiſmo, analyſi, topicis et ſophiſticis ſingulis

lecticae elenchtica.

q) Animadu. Ariſt. P. I, p. 2. r) l. c. p. 6.

ſingulis libris euerſum fuerit: haec enim prolixiora ſunt, quam vt heic locum capiant, quique ea noſſe cupiunt, non ſine delectatione ipſas Rami animaduerſiones adire poterunt, in quibus more ſuo iucunde et eleganter differit. Sufficit monuiſſe, confuſionem, tenebras contradictiones, ineptias, altercationes, defectus et pueriles nugas Ramum vbique deprehendiſſe. In quibus cumulandis eum nimium fuiſſe, in quibusdam aut ignoratione elenchi, aut affectu praeter mentem Ariſtotelis de nonnullis diſputauiſſe, et imprimis ſuppoſita definitione arbitraria et nominali dialecticae, ad hanc modo normam organum Ariſtotelis totum examinauiſſe, ſicque haud ſemel in verborum contentionem incidiſſe, facile viris doctis, qui in Ramum calamum ſtrinxerunt, concedimus, nec omnia in Ramo aut laudamus aut excuſamus, quem potuiſſe temperanter *magis* et moderate ea vrgere, fatemur. Aſt nec hoc negauerit rerum peritus, multa acute vidiſſe Ramum, plurima praeclare monuiſſe, vulnera logicae Ariſtotelicae maſcule tetigiſſe, et ita viam haud contemnendam aperuiſſe ſectariae Ariſtotelis ſeruituti ſe eripiendi, et ad liberiores auras elabendi. Optandumque omnino, virum quendam doctum, inſtituta comparatione inter reprehenſiones Vallae, Agricolae, Nizolii, Rami, Patricii et Gaſſendi cum Ariſtotelicis, oſtendere, in quibus conſpirauerint, in quibus diuerſam viam iniuerint, quibus armis ſectariam philoſophiam *adorti* ſint, quae contentionis ratio inter philoſophiam eclecticam et *ſectariam* fuerit, quid illa inde fuerit lucrata etc. Ex quibus prudentiam philoſophandi mire inſtrui poſſe nemo rerum peritus eſt, qui negauerit.

III. Negata librorum Ariſtotelis γνησιότης.

III. Non contentus autem Ramus, Ariſtotelicis organum eripuiſſe, quo ad reſeranda philoſophiae myſteria vti poſſent, quo pacto alias quoque Lycei ſcientias, maxime metaphyſicam [s], perdi neceſſe erat; ipſa quoque Ariſtotelis ſcripta genuina pauciſſima ſupereſſe Peripateticis obiiciebat, et vel plane ſuppoſita, vel interpolata tamen eſſe contendebat. Dialecticos autem Ariſtotelis libros plures quam centum fuiſſe aſſerebat [t], quorum ſexdecim tamen hodie legantur, ſi tamen ſint Ariſtotelis. Quod quibus fundamentis nixus dixerit, ex eo intelligi poteſt, quod de fortuna librorum Ariſtotelis tomo primo diximus. Ita vero lethali vulnere cauſſam Peripateticorum affligebat, quos ne Peripateticos quidem γνησίους eſſe, ita demonſtrare ſatagebat. Quam reprehenſionem ita exaſperabat, vt diceret, dialecticae vim totam ab Ariſtotele, primum tum multo magis deinceps ab Alexandro Themiſtio ceteriſque recentioribus Graecis praeſertim, deinde Latinis Ariſtotelis ſectatoribus fuiſſe deprauatam, vt non ad vllum humanae prudentiae fructum, ſed ad clamorem altercationis ſophiſticae ineptiſſimum referretur.

IV. Scopus Rami eclecticus.

IV. Recte feciſſe Ramum, quod abiecto Peripateticae ſeruitutis iugo libere de rebus ad veritatis diſquiſitionem et enuntiationem pertinentibus philo-

s) Conf. Sorel. de Perfect. hom. P. III. p. 493. Reimmann. Hiſt. lit. Germ. Vol. III. p. 593. Vol. IV. p. 92. t) Animadu. Lib. I. p. 3. 4.

philoſophari coeperit, nemo in hodierna philoſophiae eclecticae luce erit, cui ſanum eſt ſynciput, qui non vltro conceſſerit. Et in eo quidem multo magis laudandus eſt, quod cum vidiſſet, omnem dialecticae virtutem ad ſcholarum altercationes et inutiles lites referri, maiorem ex ea vtilitatem quaeſiuerit. Nam non ſcholae, ſed vitae philoſophandum eſſe, ipſa nos philoſophiae indoles, et ratio congenita homini docet. Aſt id ipſis Peripateticis inculcabat Ramus *), „et ſe contendere modis omnibus aſſerebat, vt ad augendos iuuenilis induſtriae fructus, et ad minuendas longi „temporis moleſtias docendae et exercendae in philoſophia iuuentutis „compendiaria quaedam via ex veterum et philoſophorum et oratorum „inſtitutis, ex regum et pontificum legibus reuocetur, vt denique dialectica ex vſu naturalis et humanae rationis tota deſcribatur, deſcriptaque „explicandis poëtis, oratoribus exponendis, examinandis philoſophorum omniumque hominum ſententiis, ſcribendo de rebus omnibus et „dicendo, omni denique fructu humanitatis exquirendo tractetur et exerceatur.“ Vnde in ipſius dialecticae praefatione, *ſe*, ait, *artis exercitationem tam late adhibere, quam longe patent vis naturae et artis, vt iuuentus huic diſciplinae dedita, propoſiti vel poëtae, vel oratoris, vel cuiusuis exempli conſilium ex argumenti genere, iudicium ex concluſionis ſpecie, methodum ex perpetuo diſpoſitionis ordine perſpiciat, aliquid deinde ſimile conetur et efficiat, atque omnes artis partes ad confirmandam ingenii ſolertiam et animi mentisque prudentiam exprimat: in eoque rhetoricae cum dialectica exercitationem et vſum ſcribendo dicendoque coniungat.* Quae omnia in ſe ſpectata commendanda omnino eſſe et laudanda in Ramo, nemo temere inficias iuerit.

V. Hunc vero finem vt obtineret, dialecticam ex vocis ſignificatione ad diſſerendi ordinem et ex veritate artem retulit, cuius obiectum, vel de quo diſſeritur, cum ſit quaeſtio, omnem dialecticae operam circa eius partem, quae antecedit, et quae conſequitur, verſari dixit. Et quoniam diſſerendi et eloquendi artem, vt ipſius verbis modo diximus, coniungebat, ex partibus rhetoricae, inuentione, diſpoſitione, eloquutione, memoria et pronuntiatione, ſiue actione, eloquutionem et actionem tantum propriam eſſe rhetoricae cenſuit, inuentionem autem et diſpoſitionem logicae vindicauit. Prius Ciceronis imitatione, (quem potiſſimum ob oculos habuit) inuentionem, poſterius iudicium nuncupauit, ex qua diſtributione tota tractatio dialecticae, in duas partes facta eſt, quarum vna de inueniendis argumentis, altera de diſponendis agit. Et argumentum quidem eſſe ait, quod ad aliquid arguendum affectum eſt; quales ſunt ſingulae rationes ſolae et per ſe conſideratae, id quod non de medio tantum termino, quem Ariſtotelici vocant, ſed de quauis enunciationis parte ſecundum Ramum intelligendum eſt. Ipſam vero propoſitionem axiomatis nomine definiuit eſſe diſpoſitionem argumenti cum argumento, qua eſſe

V. Summa dialecticae Rameae.

 aliquid

*) Dedic. Animadu.

aliquid aut non eſſe iudicatur. Argumentum autem in artificiale et inartificiale diuidens, quorum illud ex arte, hoc ex ſe arguit, artificiale vel vt primum vel vt ortum conſiderat, illudque vel abſolutum et ſimplex vel comparatum eſſe ait, abſolutum porro diuidit in conſentaneum et diſſentaneum: atque conſentire rei argumentum dicit vel abſolute vel modo quodam. Et ad illam quidem claſſem cauſſam et effectum, ad hanc ſubiectum et adiunctum refert. Diſſentaneum vero in diuerſa et oppoſita partitur, haec in diſparata et contraria; atque haec ipſa in relata, aduerſa, contradicentia, priuantia. Similiter comparationem ſtatuit eſſe vel penes quantitatem, vt ſint paria aut imparia, maiora aut minora, vel penes qualitatem, qua ſint ſimilia atque diſſimilia. Argumentum quoque ortum a primo habere ſpecies dictitat, coniugata, notationem, *diſtributionem*, definitionem, ſeu deſcriptionem, inartificiale ad teſtimonii vel diuini vel humani claſſem reuocat. Et hac quidem argumentorum, ſiue terminorum ſerie conſtituta, quodlibet eorum *deſcribit*, quibusque regulis, ex natura eius petitis conſtet, explicat, quae tamen omnia apud ipſum legenda ſunt, cum ſcriptionis noſtrae ſpecialem logicae *hiſtoriam* non poſcentis modum excedant. Et haec quidem libro priore proſequitur; poſteriore de iudicio argumentisque diſponendis tractat. Diuidit autem iudicium in axioma et dianoëam, Axioma autem, quod ex *Stoicorum* logica accepit, idem Ramo eſt, quod Peripateticis *propoſitio* ſeu enuntiatio, dianoëa idem quod ratiocinatio, ſyllogiſmus, et ratiociniorum conſecutio atque methodus. Ex quo intelligi poteſt, quid in dialectica Rami ſit axioma, ſupra iam definitum, curque *diſpeſcuerit* in affirmatum et negatum, verum ac falſum, *illudque in contingens et neceſſarium*, nempe quod *vel ita verum eſt*, *vt falſum quoque eſſe* poſſit, vel quod neceſſario verum eſt, vt falſum eſſe nunquam poſſit, quo ſcientiam refert. Quod cum cardinem rei tangat, axioma neceſſarium ſecundum proprietates eas, quas iam definiuerat Ariſtoteles conſiderauit, vt nempe ſit, de omni, per ſe, et vniuerſaliter primum, cuius ſcilicet conſequens et antecedens de ſe reciproce praedicari poſſint. Quia vero axioma vel ſimplex eſt vel compoſitum, vtriusque naturam deſcribit, illudque conſiderat prout vel generale eſt, vel ſpeciale, vel particulare, vel proprium; hoc, prout vel copulatum, vel congregatiuum, vel diſgregatiuum eſt, quod vel diſcretiuum vel disiunctum eſſe dicit. Quo pacto omnem iudicii axiomatici ambitum complectitur. Dianoëa autem Ramo dicitur, cum aliud axioma ex alio deducitur, vnde ſyllogiſmus exoritur atque methodus. Et ſyllogiſmum quidem, ait, eſſe, quo quaeſtio cum argumento vt poſito antecedente neceſſario concludatur. Ita ſcilicet quaeſtionem de dubio axiomate, adhibito tertio argumento, cum quaeſtione comparato, illuſtrandam eſſe cenſebat. Syllogiſmi, iuxta Rami mentem duae partes ſunt, antecedens, quod propoſitione et aſſumtione conſtat, et conſequens, quod eſt ipſa *concluſio*. Si antecedentis pars vna deſit, enthymema oritur,

tur, ſi qua accedat, proſyllogiſmus. Eum autem vel ſimplicem conſtituit, vel compoſitum, illumque diuidit in contractum et explicatum. Contractus eſt, quando argumentum, quaſi in exemplum aſſumitur: explicatus, quando omnes eius partes exprimuntur. Huius quoque ſpecies, id eſt figuras facit duas. Vnam quando argumentum, id eſt medius terminus tam in propoſitione, quam in aſſumtione ſequitur; alteram quando argumentum antecedit in propoſitione, ſequitur in aſſumtione. Quo modo et ſecundae et primae figurae Ariſtotelicae locum in dialectica reperit. Syllogiſmum compoſitum, vel connexum, vel disiunctum conſtituit, prout nempe ex aſſumto vel negato antecedente colligitur vel tollitur conſequens. Methodum quoque definiuit Ramus dianoëam variorum axiomatum homogeneorum pro naturae ſuae claritate propoſitorum, vnde omnium inter ſe conuenientia iudicatur, memoriaque comprehenditur. Potiora autem in ea ſecundum Ramum eo redeunt, vt vniuerſalius et clarius praecedat, minus vniuerſale aut ſingulare et obſcurius ſequatur, adeo, vt gradatim a generaliſſimis per ſubalterna ad ſpecialiſſima perueniatur. Ita vero ſecundum methodum Rameam primo loco collocanda definitio generaliſſima, tum diſtributio, quae vel partitio eſt vel diuiſio in ſpecies, quibus vt et partibus idem rurſus ordo definitionis et diſtributionis aſſignandus, cuncta autem, ſi longiora fuerint tranſitionis vinculis colliganda, vt oratio inde recta et elegans exſurgat. Addit quoque nonnulla de crypticis methodi, cum res non clare proponitur, vt eo iucundius lector vel auditor trahatur fallaturue. Et haec quidem ſumma dialecticae Rameae capita ſunt, quae exemplis ex oratoribus atque poëtis aliisque ſcriptoribus petitis mire illuſtrauit, et velut ſtellis quibusdam interſtinxit, vt fatendum ſit, haud contemnenda inde lumina tractationi Rameae acceſſiſſe.

VI. Eſſe in hac dialectica Rami haud pauca, ex Organo Ariſtotelico tranſſumta, licet nouis nominibus compareant, ex comparatione apertiſſimum eſſe poteſt. Nec diffeſſus id eſt Ramus, vltro id aduerſariis dans, *Ariſtoteli et Ariſtoteleis non omnem laudem debitam ſe detrahere velle, ſed ſi qua ab eis, dialecticae propria veraque praecepta tradita fuerint, libenter approbare.* Fatendumque, ſi verborum nouitatem tollas, multa eum ex Ariſtotele ſeruauiſſe, praecipue, quae de iudicio dianoëtico diſputat. Inde enata ſententia praeſtantiſſimi Werenfelsii [*]: *Ramum nulla de re nouam ſententiam excogitaſſe, de variis philoſophorum circa varias res opinionibus nunquam ſententiam dixiſſe, in modo methodoque docendi, in definitionibus et diuiſionibus ab Ariſtotele receſſiſſe, adeoque recte pronunciari, eum inter* λογομάχους *et* μεθοδομάχους *eſſe referendum.* Non repugnamus viro doctiſſimo, ſi multam de verborum nominumque nouitate contentionem fuiſſe ſtatuat, non enim nouum hoc eſt, ſed quotidie ea fabula luditur. Aſt negari tamen hoc quoque non

VI. Multa in dialectica Rami ex Ariſtotelicis ſeruata, multa addita.

*) l. c. Opp. p. 477.

non poteſt [w], multa Ariſtotelicorum inutilia Ramum ex logica eieciſſe, praedicabilia, praedicamenta, topica, elenchos minime curaſſe, adduxiſſe vero alia indicta Peripateticis, de cauſſarum, ſubiectorum, adiunctorum, diſſentaneorum, comparationum, diſtributionum, teſtimoniorum, coniunctarum concluſionum partibus et modis, ad quae in differendi diſtribuendique ordine ſuo notiones et rationes arte inque ſcribendi dicendique artificio multa redire, veterum exemplis edoctus ſciebat. Hinc nullum in arte praeceptum ponebat, quod perſpicuis inſignium hominum teſtimoniis et exemplis Ciceronis maxime et Virgilii non illuſtraret.

VII. Fontes dialecticae Rameae.

VII. Ex dictis vero nullo negotio de fontibus dialecticae Rameae definiri poteſt. Quam non omnem Peripateticae doctrinae traditionem negare poſſe, oſtendimus. Sed et veterum Graecorum, maxime Platonis et Stoicorum, logicam cum Ramea comparanti erit clariſſimum, multa ab iis in ſua arua Ramum deriuauiſſe. Plato enim exemplis quidem magis, quam praeceptis cuncta ex definitione, diſtributione, reſolutione et inductione deriuauit, Stoici enunciationes axiomata, ſyllogiſmos argumenta vocarunt. Cumque ad vtriusque ſectae imaginem rhetores veteres orationum ſuarum vultum plerumque pinxerint, mirum haud eſt, Ramum in eorum lectione probe verſatum hanc ſibi ſpeciem dialecticae finxiſſe, reiectis cauillis et ſubtilitatibus Stoicorum, quas non minus, quam Ariſtotelicorum contemnebat. Occaſionem autem ita transformandae dialecticae Ramo ſuppeditaſſe dialogos Platonis, ipſum ſupra fatentem audiuimus.

VIII. Iudicium de Dialectica Rami.

VIII. His vero omnibus rite ponderatis non difficile eſt de dialectica reformatione Rami ſententiam ferre aequam et veram. Et laudandus quidem in eo eſt magnopere, quod ab inutilibus ſpeculationibus nobiliſſimam artem ad vſum fori et vitae reuocauerit, nec in eo quoque culpandus eſt, quod accurate ordineque diſſerere, vel differentes quoque veteres intelligere docuerit. Aſt id maximopere in Ramo reprehendimus, quod antiquitatis praeiudicio, quod tamen in Ariſtotele feliciter eiurauerat, faſcinatus et dialecticae nomine ſeductus, ad vnum differendi artificium omnem ratiocinandi ſcientiam retulerit [x]. Hoc enim pacto neceſſe erat, intellectum, cui medendo, illuſtrando et in veritatis viam ducendo deſtinata eſt diſciplina praeſtantiſſima, in tenebris, quibus naturali morbo et naſcendi infelicitate cingitur, manere, et quum falſo ratiocinetur, emendari a dialectica Ramea non poſſe. Vehementer quoque improbandum eſt, quod in cortice, methodum putamus, haerens, nucleum ipſum omiſerit, eam vero ita ad intellectus normam retulerit, vt pedem modulo adaptaret, qua ratione non potuit non inepta methodi affectatione haud ſemel tractatio corrumpi. Cuius exemplum eſſe poſſunt διχοτομίαι Rameae ſuperſtitioſe

w) Conf. Dedicationes Dialect. et Animaduerſionum Peripp.

x) Conf. Cartes. ep. ad Gallic. interp. princip. philoſ. Ars cogit. P. I. c. 3. p. 19.

ſtitioſe ad noſtra fere tempora excultae, itemque methodus cauſſalis, quae dialecticae Rameae debetur, quaeque in non neceſſariis ſcriptores ita detinuit, vt haud raro ineptiae ſequerentur. Quae omnia ſi parcius adhibuiſſet Ramus, ſi a neceſſariis aliis non abſtinuiſſet, ſi methodi leges non vniuerſales feciſſet, et cuiuis pedi hunc cothurnum adaptauiſſet, pauciora haberemus, quae reprehenderemus. Moderate et ex vero magnus VERVLAMIVS [y]: *Methodus veluti ſcientiarum architectura eſt: atque hac in parte melius meruit Ramus, in optimis illis regulis καθόλου πρῶτον, καὶ παντὸς, καθ' αὑτὸ etc. renouandis, quam in vnica methodo ſua et dichotomiis obtrudendis. Veruntamen neſcio quo fato fit, vt humanis, ſicut ſaepius fingunt poëtae, rebus pretioſiſſimis ſemper adhibeantur pernicioſiſſimi quique cuſtodes. Certe conatus Rami, circa illam propoſitionum limam coniecit eum in epitomas illas et ſcientiarum vada. Auſpicato enim, et felicis cuiusdam genii ductu proceſſerit oportet, qui axiomata ſcientiarum conuertibilia facere attentauerit, et non ſimul ea reddiderit, circularia, aut in ſemet recurrentia. Conatum nihilo ſecius Rami in hac parte vtilem fuiſſe non inficiamur.* Alia ſcriptorum iudicia de Rami dialectica, ne nimii ſimus, omittimus: comparari autem cum dictis poſſunt, quae auctor artis cogitandi [z], et acutiſſimi viri CHRISTIANVS THOMASIVS [a] atque NIC. HIERONYMVS GVNDLINGIVS [b] annotauerunt. Ille methodum tabellarum huc quoque reuocat.

IX. Quodcumque autem dialecticae Rameae ſtatuendum ſit pretium, ipſe certe Ramus debita laude in philoſophiae hiſtoria priuandus haud eſt. Is enim, quod fruſtra tentarunt Agricola, Valla, Nizolius, Viues, maiori ſi non animo, certe ſtrepitu et euentu aggreſſus viam oſtendit, qua ad libertatem philoſophandi abiecto iugo Ariſtotelicae philoſophiae ſectario procedi poſſet: et modum exemplo docuit ſuo, contemnendi eorum clamores, qui pro Sectae ſuae placitis tanquam pro aris atque focis pugnant, et ſanctiſſima myſteria violari conqueruntur. Quod Palladium diu orbi philoſophico ereptum vt aſſertum iret, non minas, conuitia, calumnias, et quae his grauiora ſunt, timuit, perſecutiones diras contemſit, impauidum patiensque pectus aduerſariis obiecit, et rariſſimo exemplo libertatem philoſophandi ſanguine ſuo confirmauit, merito inter martyres philoſophicos [c] numerandus. Qui ſi nihil egiſſet aliud, quam quod exemplo ſuo in academia Pariſienſi viros doctos complures excitaſſet, vt in aliis philoſophiae partibus idem tentarent, quod ipſe in dialectica fecit, quorum haud infelices conatus paſſim annotauimus [d], dignus certe eſſet, cuius nomen atque memoria in annalibus philoſophicis perennaret, et cui non ingratam ſe praeſtaret poſteritas.

IX. Merita Rami de philoſophia.

§. X.

y) De Augm. ſcient. L. VI. c. 2. T. I. Opp. p. 358.
z) P. II. c. 15.
a) Cautel. c. X. §. V.
b) Via ad ver. logic. p. 78.
c) Singulari diſſ. eorum exempla collegit doctiſſimus HEVMANNVS.
d) Conf. LAVNOIVS de Fort. Ariſt. in Academia Pariſienſi.

Fata dialecticae Rameae poſt auctoris obitum.

§. X. Extingui poſſe Rameas nouitates, extincto crudeliter auctore ſuo, ſibi perſuadebant eius aduerſarii, verum contrarium euenit. Qui enim viuus haud paucos ſectatores habuerat, quorum nonnulli ab extremis Europae angulis ad eum conuolarant, poſt mortem aſſeclas multo plures nactus eſt. Et ſuperſtite quidem Ramo Audomarus Talaeus, vir doctus et eloquens, cui cum Ramo fraterna interceſſerat neceſſitas, ex diſciplina Ramea formatus eam propagare inter Gallos non ſine ſudore conatus eſt [e]. Quis autem doctrinam Rameam plauſus inter Germanos exceperit, cum ad eos Ramus diuertiſſet, ex ſupra dictis eſt manifeſtum. Quamuis ex illis quoque conſtet, Peripateticos vbique locorum manibus calcibusque obniti Ramo eiusque reformandae philoſophiae conſiliis coepiſſe. Quibus addimus, ſcholam Melanchthonis, quae rationalis philoſophiae culturae ſe valde addixerat, parum Rameis conatibus fauentem, ſuum quoque ſtudium diſciplinae Rameae velut impedimentum aliquod obieciſſe. Et haec quidem viuo et ſpirante Ramo acciderunt. Poſt miſerabilem autem vitae eius exitum magnis et citatis greſſibus paſſim ad eam doctrinam, quam formauerat Ramus, properatum eſt, fueruntque paſſim viri docti, qui Ramiſmo, (quo nomine iſta diſciplina appellari ſolebat) nomen ſuum addicerent. Et Hiſpaniam quidem atque Italiam nouitatibus Rameis aures patulas praebuiſſe, non conſtat, aſt viguiſſe inter Germanos, Anglos, Scotos eam doctrinam publica documenta produnt, et innumeris exemplis probari poteſt. Cuius prima occaſio, qua Rami dialectica per iſtas regiones ſparſa eſt, fuit, quod ab ore Rami magna eloquentiae et philoſophiae laude docentis iuuenes multi, qui ex Germania atque Britannia ad eum confluxerant, pependerint, et tum dicendi tum ratiocinandi differendiue principia ab eo didicerint. Hos et doctrinae elegantia et iucunditate recreabat, et ad veterum exempla effingebat, et nouo doctrinae genere innutritos domum remittebat, gratos tanti praeceptoris diſcipulos atque admiratores. Qui cum muneribus eſſent admoti, occaſionemque nacti diſciplinam Rameam ad publicos vſus adhibendi, viua voce pariter atque ſcriptis rem literariam iuuarent, factum inde eſt, vt Ramiſmus inter Germanos, Gallos et Britannos omni ſpe citius et promtius exſurgeret atque inualeſceret. Maxime autem ex diſcipulis Rami hoc nomine memorandi ſunt Thomas Freigius et Franciſcus Fabricius, qui elegantioris literaturae notitia aeternum ſibi in ciuitate erudita nomen comparauerunt. Et Freigius quidem Friburgo-Briſgoius in academia patria praeſtantes iuris interpretes Vlricum Zaſium et Henricum Glareanum praeceptores habuerat, at fama doctrinae Rami excitatus, Pariſienſem ſcholam adiit, tantaque contentione et induſtria illuſtris praeceptoris diſciplinae adhaeſit, vt inter eius diſcipulos tantum non vnus omnium maxime emineret. Redux ex Gallia in Germaniam et Ramea eruditione ornatior, in patria primum, deinde Baſileae munus docendi nactus eſt, tantis aduerſitatum procellis iacta-

e) Conf. eius Academia.

iactatus vt de abiiciendis omnino ſtudiis cogitaret, quod conſilium ſine dubio perfeciſſet, niſi Hieronymi Wolfii commendatione in Altdorfina ſchola profeſſoris munus illi obtigiſſet[f]. Is itaque cum omnium optime philoſophiam Rami intelligeret, eam et inſtitutione, et commentationibus in veteres ſcriptores propagare, et oſtendere eorundem vſum ſtuduit. Franciſcus Fabricius autem Marcoduranus, adoleſcens ad Petrum Ramum delatus eſt, eoque euentu ab ore eius haeſit, vt ſe Lutetiae Pariſiorum ei operam dediſſe non poenitere ipſe ſcribat[ff]. Qui cum Iohanni Mohemio in gymnaſio Duſſeldorpienſi regendo ſucceſſor eſſet datus[g], praeter literaturam veterem, quam a Ramo quoque didicerat, et in qua eum valuiſſe ſcripta eius doctiſſima oſtendunt, ipſam quoque Rami dialecticam propagandi occaſionem nactus eſt fauentiſſimam. Cumque haud pauci ex huius diſciplina viri docti prodirent, qui poſtea muneribus paſſim per Germaniam praefecti ſunt, facile inde colliget lector cauſſam, cur Ramiſmus, quem vocant, tanta inter Germanos incrementa ceperit. Et haec humaniorum quoque literarum cognitio, quam Ramea diſciplina tantopere commendabat et adiuuabat, inter cauſſas referenda eſt, cur illa tantopere inualuerit. Viri enim ſummi et in veterum ſcriptorum lectione ad miraculum vsque verſati, quamuis male Ariſtoteli minime cupiebant, attamen Rameam dialecticam ad interpretationem et imitationem veterum plurimum facere credidere, ideoque eam ſibi commendatam habuerunt. Qua in re praecipue plurimum valuit ſummorum virorum Ioannis Sturmii et Dauidis Chytraei auctoritas, quorum vterque eo nomine plurimum Ramo fauit[h], licet Ariſtotelem non improbarent. Aſt hi duumuiri in conſtituendis per Germaniam ſcholis eligendisque doctoribus publicis a quamplurimis in conſilii curarumque partes trahebantur; quae via fuit, qua Ramea diſciplina latiſſime ſe extendere potuit, cum ſimiliter animati eorum diſcipuli Rameam doctrinam fuiſſent amplexi. Vix itaque ſchola aliqua publica paulo celebrior nominari poteſt, in qua non Ramiſtae, quo nomine Rami ſectatores ſolent appellari, docuerint. Vixit enim docuitque ex Rami ſectatoribus FRIDERICVS BEVRHVSIVS in Tremoniano gymnaſio, qui aliquot libris Rami dialecticam illuſtrauit, eiusque *Paedagogiam* itemque *defenſionem* ſcripſit, et libello erudito atque luculento Rami et Melanchthonis dialecticam comparauit[i], ex quo diſci poteſt, in quibus vtraque conueniat, in quibus diſcrepet, quae controuerſiae momenta ſint, quae omiſerit Ramus, quae adiecerit. In Corbacenſi ſchola pro Ramo fortiter dimicauit ADAMVS SCRIBONIVS, auctor *Triumphi logicae Rameae*, apud Hanouera-

f) Vitam ejus habes ad ADAMVM in Vitis philoſ. p. m. 252. inde ſua hauſerunt FREHERVS Theatr. p. 889. et REIMMANNVS Hiſt. lit. Germ. Vol. IV. p. 582.

ff) In Praef. ad vitam Ciceronis.

g) Vid. HANCK. de Rom. rer. ſcript. L. II. c. 1. p. 29. CRENIVS Animadu. philol. P. II. pag. 293. TEISSIER. Elog. T. II. p. 468. FABRIC. Centur. Fabricior.

h) Vid. CHYTRAEI Epiſt. p. 547. ELSWICH. de Fort. Ariſt. in academiis Proteſtantium pag. 57. 59.

i) Francof. 1588. 8.

nouerano Heizo Buſcherus, qui licet ſyncretiſticam dialecticam, de qua infra dicemus, ſecutus fuerit, Rameam tamen dialecticam contra Cornelii Martini inſultus defendit, et doctrinam *de ſoluendis ſophiſmatis* abs Ramo omiſſam ſuppleuit. Eandem contra Martini tela calami pugnam apud Goettingenſes ſuſcepit Conradus Hoddaeus; maxime vero in Iulia academia, vbi Peripatetica doctrina valde valebat, pro Ramo omnibus ingenii neruis decertauit CASPAR PFAFFRADIVS, cui libellum *de ſtudiis Rameis et legibus optimae inſtitutionis* [k] debemus. In ſchola Erfordienſi pro Ramo ſtetit HENNINGVS RENNEMANNVS, editis *Enodatione totius philoſophiae Rameae, et Philoſophiae Rameae inſuperabili ſcuto* [l]. Et hi quidem duo ſcriptores ab iis quoque conſulendi ſunt, qui ſpecialia magis de controuerſiis Rameis in Germania agitatis, quae tangere hoc loco non licet, ſcire cupiunt. In academia Roſtochienſi Thomas Rhaedus contra Ariſtotelem pro Ramo comparuit, qui cum Henningo Arniſaeo hoc nomine eſt congreſſus. Marpurgi HIERONYMVS TREVTLERVS *Rudimenta dialectica P. Rami* deſcripſit. Hamburgi Iacobus Reneccius et poſt eum Seuerinus Sluterus editis de Rami dialectica commentariis pro his partibus ſteterunt; Lubecae Ramiſmum introduxit Ioachimus Hanſius [m]. Etiam in academiis Saxonicis magno ſtrepitu diſciplina Ramea inualuit, motusque haud leues concitauit. Id quod praecipue in academia Lipſienſi factum eſt, in qua Ioannes Cramerus Ramo ampliſſime fauit, licet is Organi Ariſtotelici publicus doctor eſſet. Id quod armauit in eum facultatem philoſophicam, quae, vt eo grauiori inuidia Ramiſmum cumularet, Caluiniſmi ſemina in Ramiſmo latere, in literis ſupplicibus ad electorem Saxoniae eſt conqueſta. Vnde factum, vt auctoritate electorali deligerentur, qui in Rameae factionis pericula, quae imminere credebantur, inquirerent, quae tanta viſa ſunt, vt theologi quoque excitarentur ad aggrediendam ſcriptis peſtem pernicioſam, inter quos maxime Matthaeus Dreſſerus ſe Rameis partibus obiecit [n]. Tantis autem animorum motibus res acta eſt, vt cum nuntium Rameae doctrinae mittere recuſaret Cramerus, is munere publico anno MDXCI. exueretur, et quicunque in ea academia promotionibus publicis frui cupiebant, ſingulari ſyngrapha promittere iuberentur, ſe nolle quicquam tradere, quod a philoſophia Ariſtotelis ſit alienum; tanti momenti, haec pugna dialectica erat:

Non Priamus tanti totaque Troia fuit.

Sed in aliis quoque Proteſtantium academiis fortunam diſciplinae Rameae, licet variis viciſſitudinibus vſam, emerſiſſe, indubitatis teſtimoniis conſtat.

k) Francof. 1597. 8.

l) Oppoſitum id *Phil. Scherbio*. Valde eius maledicam linguam deteſtatur KECKERMANN. Praecogn. log. tr. II. c. 5. p. 169. cuius verba quoque adducit BAYLE l. c. not. O.

m) Conſulendi de his ſcriptis WALCHIVS et ELSWICHIVS ll. cc.

n) Conf. quos laudant iidem ADAMI Vit. philoſ. p. m. 496. MORHOF. Polyhiſt. T. II. L. I. c. 12. §. 1. DORNIVS ad Ionſ. L. III. c. 36. §. 19. p. 210. qui ad B. Io. CYPRIANI Progr. de fatis philoſophiae Rameae in academia Galliae, inſertum *Suppl. Bibl. philoſ. Struuianae* p. 25. prouocat. Quod tamen in editione Lotteriana, quae ad manus eſt, deſideramus.

ſtat. Et in Altdorfina quidem ſchola multa inuidia premebatur Ramiſmus; aſt quamuis Peripatetici magnis animis ſe ei opponerent, et praecipue Philippus Scherbius diſſertatione pro philoſophia Peripatetica aduerſus Ramiſtas, quam philoſophiae Altdorfinae inſeruit Io. Pavl. Felwingervs, adeo erudite et acute diſputaret, vt neruoſitate, breuitate et elegantia, flore item eloquentiae et accuratione cum vaſto libro certare poſſe iudicauerit Morhofivs [o]; his tamen non obſtantibus inualuere partes Rami, praecipue cum Henricus Rennemannus, duobus ſcriptis proterue Scherbium eſſet aggreſſus, isque nihil repoſuiſſet, ſed Libavivs [p] tantum Scherbium vindicaſſet [q]. Conſtat id ex verbis Tavrelli [r], qui, quod ab Ariſtotelicis diſſentiret, vt ſuo loco dictum, Ramiſmi conuicio impetitus eſt. Is enim ad hanc obiectionem ita reſpondet: *Vt vero nihil ex Rami vel eius aſſeclarum ſcriptis didicerim, quibus ipſe nunquam ſum delectatus; cum videamus tamen adeo felicem eius doctrinae ſucceſſum, atque in dies augeri eorum numerum, qui vel ſeſe aperte Ramiſtas eſſe profitentur; vel ſaltem a Rami dogmatibus non abhorrent: quis non flectatur, et de Ramo iudicare incipiat aequius. Liberum probo philoſophandi genus: noui etiam in Ariſtotele reprehendiſſe Ramum, quod probandum non fuerat.* In Iulia academia, quae Helmſtadii circa ea tempora [s] excitata eſt, et in qua Pfaffradium Rameam dialecticam propagauiſſe ſupra retulimus, contra Cornelii Martini et Io. Caſelii diligentiam pro Ariſtotelica philoſophia aduerſus Ramum, inſurrexit ANTONIVS NOTHOLDVS, qui nomine *ſtudioſorum philoſophiae Rameae conſiderationem in Martini librum* emiſit, cui cum anno MDXCVII. Cornelius Martini peculiari programmate reſponderet, annotationibus ille ſuis id eodem anno recudi fecit *, annoque ſequenti diatriben philoſophicam edidit, qua doctrina de definitione et diuiſione dialecticae, de notionibus primis et ſecundis, de argumentis inuentionis et praedicabilibus, de analyſi logica Rameorum, de metaphyſica et praedicamentis ad Philippi et Rami documenta reuocatur ac iudicatur. Quali contentione quoque Martinianis oppugnationibus ſe obieciſſe Cornelium HERMANNVM NICEPHORVM, in libris *de Analyſi logica*, refert Hermannvs Elswichivs [ſ], qui epigramma quoque affert, huic libro praefixum, quod, quanti eo tempore Ramus inter Germanos fieret, in aprico ponit. Dabimus id hoc quoque loco, vt de fortuna et opinione Ramiſmi inter Germanos conſtet [ſſ]:

Magnus Ariſtoteles logicus, non vilior illo
Ramus, at obſcurus magnus Ariſtoteles.

 Ramus

o) Polyhiſt. T. II. L. I. c. 11. §. 30. p. 62.
p) In Schediaſm. medico-philoſ.
q) Conf. Cel. Bayervs Vit. medic. Altdorf. pag. 20.
r) Alp. Caeſ. p. 37.
s) 1576.
*) Conf. Elswich. l. c. p. 66.
ſ) l. c.
ſſ) Haec plerorumque Rameorum opinio fuit, vnde Ariſtotelicam quoque logicam diſcere iubebant, iuuenes, vt artificiales voces, id eſt terminos a ſcriptoribus adhibitos intelligerent.

Ramus conſpicuo diſcentem tramite ducit:
Et breuis et breuitas haec tibi cuncta aperit.
Nemo percipiet logicam felicius artem,
Quam qui Rameam perdidicit logicam,
*Poſtea Ariſtotelis; non vt meliora, ſed illa**
Quae vulgus nouit, tu quoque ſcire queas.
Cum ſtultis etenim ſtulteſcere tempora poſſunt;
Hoc apte quisquis fecerit, ille ſapit.

Sed in Leucorea quoque academia Rami partes inualuiſſe, ex HVLSEMANNO [t] patet, qui per, interdicta electorum Saxoniae actis ordinis philoſophici inſerta, iterumque anno MDCIII confirmata prohibitos eſſe Vitebergenſes, ne Rameae ſe darent philoſophiae. In huiusmodi edicto ab eo allato eauetur, cum a breui tempore in facultate philoſophica ſecta Ramiſtica exorta ſit, quae id agat, vt pedetentim methodum docendi Ariſtotelicam, ſurrogata noua, pellat, ne quis profeſſorum audeat illam in lectionibus publicis fouere, indicta etiam illis poena, qui contra egerint. Sed ad Danos vsque penetrauit quoque dialectica Rami; qui quamuis auctoritate publica ordinationis eccleſiaſticae Chriſtiani III. Melanchthoniana dialectica vterentur [u], non pertimuit tamen Andreas Kragius, philoſophiae tum apud Hafnienſes profeſſor, poſt explicatum auditoribus ſuis Platonem, Ramum quoque et tradere publice et aduerſus G. Liebleri calumnias vindicare. Facile vero eſſet complures afferre, qui hac ratione pro Ramo pugnarunt, ſi eorum nomina excitare vellemus, qui in hoc argumento calamum exercuerunt. Quoniam tamen hoc inſtituti noſtri limites excedit, lectorem rogamus, vt ex LIPENII [v], REIMMANNI [w], WALCHII [x] catalogis ſua induſtria ea colligat, ſi modo tanti videbitur, eorum ſtudia noſſe, qui cramben decies centiesque recoxerunt. Addimus nos tantum verbo, apud Heluetios ita obtinuiſſe Ramiſmum, vt ad noſtra vsque tempora Bernae Lauſannaeque eum auctoritate publica confirmatum eſſe ex Minutoli relatione ſcribat P. BAYLE [y]: Apud Batauos quoque RVDOLPHVM SNELLIVM, linguae Hebraicae et matheſeos profeſſorem Lugdunenſem, edito *Syntagmate philoſophiae Rameae* (*Commentarium in Rami dialecticam* nominat Ven. WALCHIVS [z], qui an idem ſit cum ſyntagmate, neſcimus) de Ramea dialectica egregie meruiſſe, et haud parum celebritatis illi conciliauiſſe, eo quod ſolide et perſpicue Rami praecepta illuſtrauerit. Quin inter Anglos et Scotos quoque admiratores et ſectatores haud paucos meruiſſe Ramum Keckermanni teſtimonio aſſerit P. BAYLE [*]. *Satis hoc* fortunarum videri poterat diſciplinae Rameae, quod in ordine philoſophico toties caput erigere licuerit; aſt acceſſit maior felicitas, ex iureconſul-

t) In Praef. Dialyſ. p. 13.
u) Vid. ALB. THVRA Id. hiſt. lit. Danor. P. II. c. 4. §. 2. p. 301.
v) Bibl. philoſ. p. 1283.
w) Calend. crit. hiſt. logicae p. 52.
x) l. c. p. 617 ſeqq.
y) l. c. not. O.
z) p. 621.
*) l. c.

conſultorum ordine. His enim valde placuit methodus Ramea, quam et ordine et perſpicuitate et facilitate gaudere ſibi perſuadebant. Obſeruatumque CHRISTIANO THOMASIO †, Matthaeum Weſenbecium, virum celeberrimum, primum fere fuiſſe, qui methodum cauſſalem ex dialectica Ramea ad vſum iurisprudentiae traduxerit.

§. XI. Ampliſſimos habuiſſe ſucceſſus dialecticam Rameam, ex adductis ſatis conſtare poteſt. Neque tamen putandum, nullis eam impedimentis, nullis aduerſariis fuiſſe coarctatam atque repulſam. Nam quod viuo Ramo accidit, vt magnis iris, et acerba contentione contra Ramum eiusque philoſophiam inſurgerent Peripatetici, id poſt eius triſtia, quae perpeſſus eſt, fata non minori alacritate et animorum motibus factum. Non memorabimus petulantiam iuuentutis, Ramiſtis paſſim inſultantis, ſupra enim idem eueniſſe Ramo ipſi iam monuimus, nec adeo mirum vel etiam inſolens eſt, iuuenes literarum ſtudioſos incitatos a doctoribus ſuis et inuidia inſtigatos, ad quoduis contumeliae genus in nouatores digredi. Sed ad ipſa Peripateticae doctrinae columina prouocamus, quae pro Ariſtotele, tanquam pro aris et focis pugnauerunt, cuius praeter Pariſienſes exempla, Ramo adhuc ſuperſtite in Beza, Schegkio aliisque commemorauimus. Nulla enim ſchola fuit, in qua non aduerſarios Rami doctrina reperiret, poſſetque ſatis amplus nominum eorum contexi catalogus, qui inimica Ramo tela intentarunt, ſi id ageremus. Paucis tantum et ſtrictim nonnullos tangimus, ne hic quoque ἀσύμβολοι abeamus. Nempe in Tubingenſi academia praeter Schegkium, qui cum ipſo Ramo contentionis ſerram reciprocauit, eius nouitatibus NICODEMVS FRISCHLINVS, edito *Dialogo contra P. Rami ſophiſticam* pro Ariſtotele reſpondit, nec in ea academia pedem figere potuiſſe ab eo tempore Ramiſmum veriſimile eſt. Eandem vigilantiam ne Ramiſtica doctrina Ariſtotelicam pelleret, probauiſſe academiae Altdorfinae profeſſores maxime Philippum Scherbium, ex antecedentibus repetendum eſt. In academia Heidelbergenſi parum fauentem ſibi Ramus expertus eſt Zachariam Vrſinum; is iubente electore conſilium ſuum deſcripſerat, vtrum ſuadendum ſit, vt philoſophia Ramea in Palatinatu introducatur, in quo multis id rationibus improbat et diſſuadet [a]. Hoc cum effectum, quem cupiebat habuiſſet, adeo momordit Ramiſtas et in praeceps egit, vt Rennemannus et Pfaffradius acerbiſſimis eum vocibus ideo reprehenderent [b]. Argentorati Daſypodium, licet infirmo armorum genere, Ramum oppugnauiſſe, ex epiſtola Ioannis Pappi ad Marbachium [c] conſtat. Et in Lugdunenſi Batauorum academia Ramiſmo introducendo ſe maxime oppoſuit teſte Mareſio [*] Ioſephus Scaliger. Magnos vero et potentes aduerſarios in academia Iulia experta eſt philoſophia Rami in Ioanne Caſelio et Cor- *Aduerſarii Ramiſmi.*

†) In Cautel. c. X. §. 17.
a) Extat in IACOBI MARTINI Speculo rationali L. II. c. 15.
b) Vid. KECKERMANN. l. c. BAYLE l. c. not. O.
c) Vid. Epiſtolae Marbachianae a IO. FECHTIO editae p. 404.
*) Apud BAYL. l. c. not. O.

Cornelio Martini, de cuius pro Peripatetica doctrina zelo et induſtria in eius vita, *parte huius tomi ſuperiore*, quantum ſatis eſt, diximus. Is grauem ſe Ramiſtis aduerſarium in *Analyſi logica* et ſcriptis logicis aliis praeſtitit, quocum congreſſum fuiſſe pro Ramo Beurhuſium, Hoddaeam, Buſcherum, quorum diſſertationes iunctim prodierunt [d], itemque Notholdum ſupra memorauimus. Vitebergae infenſum aduerſus Rami ſectatores animum demonſtrauit Iacobus Martini, cuius quoque academiae facultatem philoſophicam obtinuiſſe ex aula Dreſdenſi decretum de non propagando Ramiſmo ſupra retulimus. Idem Lipſiae factum eſſe, ex dictis repetendum eſt. Nempe non contenti Rameorum aduerſarii inuiſam ſectam libellis profligauiſſe, more ab omni fere tempore inter homines recepto, ad potentiorum auxilia et ſummos etiam magiſtratus recurrerunt, et argumento ab odio et inuidia ducto, Rameam diſciplinam temeratae fidei purioris, confuſi ordinis, ſuſpectae nouitatis, contemtarum legum a principibus poſitarum, conuitiandi corrigendique cum contumelia libidinis et ſimilium accuſarunt. Neque vero veriſimile eſt viros prudentiſſimos, qui paſſim ex mandato principum ſummorumque magiſtratuum rebus praeerant, et his litibus componendis deſtinabantur, adeo hebetibus fuiſſe vſos oculis, vt perſpicere nequiuerint, neque reipublicae ſalutem, neque literarum incolumitatem in his diſputationibus logicis verſari, et parum intereſſe principis, vincat Ariſtoteles an Ramus? Aſt, vt taceamus, interdum priuatorum ſuſpicionibus potuiſſe eorum animos corrumpi, vt cum diſciplinae, cui a iuuentute erant innutriti, plurimum auctoritatis tribuerent, nouam et inſolentem doctrinam refugerent, ſeque aſperiores illi oſtenderent: ipſae contentiones virorum doctorum haud raro in vna cathedra docentium, et litigationes inutiles, quibus tempus conſumebatur fruſtra, atque iuuenum pariter atque doctorum publicorum animi in partes diſcindebantur, metum illis incuſſerunt, ne tandem bonarum artium ex his litibus interitus oriretur. Fuiſſe quoque nonnullos, qui crediderint, arma polemicae theologiae ſubtrahi, ſi Ariſtotelica logica pereat, facile Herm. ab Elswich [e] credimus, argumentum a ſtudio metaphyſico, quod ab eo tempore inter Proteſtantes inualuit petenti: Quamuis Ioannes Gerardus, magni nominis theologus, qui Ariſtotelicam philoſophiam aliis praeferendam putauit propter aduerſarios, cum quibus theologo in arenam deſcendendum, non improbauerit, ſi collationis et methodi cauſſa coniungatur Ramea philoſophia [f]. Illud dubio caret, ab eo tempore inferiores fuiſſe Ramiſtarum partes, et fulmina potentium multos ab his partibus amplectendis deterruiſſe. Hinc, quem ſupra excitauimus Nicephorus, cuius verba adduxit Elswichius [ff], conqueſtus eſt: *Eam temporum iniuriam eſſe, vt neque precibus, neque rationibus, neque vllo modo alio ſtudium ſuum veritatis et publicae vtilitatis ſartum tectumque quis conſeruare queat, ſed et vi minisque depulſus*

d) Lemgouiae 1596. e) l. c. p. 73. f) Meth. ſtud. theol. p. 132. ff) l. c. p. 74.

pulſus ad placitum te potentiorum componas, ac veritatem vtilitatemque turpiter deſerere cogatur.

§. XII. Succurrere laboranti Ramiſmo alia ratione coeperunt nonnulli, quibus ſyncretiſmus aptiſſimum medium viſum eſt, ſed qui, ſi verum fatendum, et experientia conſulenda, malum reddiderunt deterius. Et fuerunt quidem mature inter philoſophos Germanos nonnulli, qui cum viderent, tanta auctoritate gaudere philoſophiam Ariſtotelicam, qualem repurgatam dedit Philippus Melanchthon, vt pelli locoque moueri tota non poſſet, ad eam delati ſunt ſententiam, iuuari poſſe Dialecticam Rami, ſi cum dialectica Philippica iungeretur, et eum ferri nonnulla, et ſupplementi loco adiici poſſe ex dialectica Ariſtotelico-Philippica iudicarent, confici inde σύϛημα aliquod, quod vtrique parti non poſſet non arridere. Inde enatum tertium aliquod philoſophorum genus, quod tum mixtum dictum eſt. Praeiuiſſe his exemplo merito dicendus eſt FRIDERICVS BEVRHVSIVS; quamuis enim is adeo Ramo fuerit addictus, vt P. Ramum ſtatueret [g] non modo Socraticum et Platonicum, ſed etiam vere Ariſtotelicum philoſophum „iure dicendum et habendum eſſe, vtpote qui ex illorum omnium ſenten„tia conſtantibus principiis expreſſa, vſum ducem ac magiſtrum ſequens „omnem fere artium et materiam et formam ex iis ipſis, et maxime ex „Ariſtotele deducens omnia praecepta cum Ariſtotelis legibus congruentia „retineat, contraria vero et repugnantia reiiciat, ac artium quidem prae„ceptis perſpicue diſtinctis, vſum tamen earum, ac ita philoſophiam cum „eloquentia coniungendam eſſe doceat: non alienum tamen a iuuentutis „commodis cenſuit, ſi Philippi Melanchthonis dialecticam, in qua multa „ab interpretibus Ariſtotelis confuſa et inuerſa, illuſtriora facta, quin et „emendata ſint, comparandam cum Ramea exhiberet, quam comparatio„nem nec philoſophica libertate indignam nec ſtudiis inutilem fore putauit. „Cuius vel hunc vſum fore dixit, vt iuuenes res artibus propoſitas et di„uerſos auctorum terminos, id eſt artificioſas appellationes vno labore co„gnoſcant.“ Quo fine vtramque dialecticam cum explicationibus et collationibus edidit, in eo tamen laudandus, quod vtramque in ſeparatis paginis e regione oppoſitis expreſſerit, vt eo facilius res intelligi poſſit. Aſt qui ſecuti ſunt PAVLVS FRISIVS in *Comparationibus dialecticis*, BILSTENIVS in *Syntagmate Philippo-Rameo liberalium artium*, BVSCHERVS in *Harmonia logicae Philippo-Rameae*; POLANVS in *Syntagmate logico Ariſtotelico-Rameo*, LIBAVIVS in *Collatione dialecticae Melanchthonis et Rami*, quibus ſuo modo BARTHOLOMAEVS KECKERMANNVS iungi poteſt, qui licet Peripatetica pleraque ſequeretur, attamen multa Ramea admiſcuit, Semi-Ramei ideo cognomine ab Ariſtotelicis appellatus; hi, inquam omnes et his ſimiles Ramum ex Melanchthone facere auctiorem, Philippum ex Petro perfectiorem, et ex vtraque dialectica vnam reddere ſtuduerunt. Qui tamen non in eo ſo-

Ramei mixti & ſyncretiſtae.

lo

g) In Dialect. Rami et Melanchthonis inter ſe comparata p. 13.

lo conſtiterint, ſed infauſto haud raro ſyncretiſmi ſidere afflati concordiam inter diſſidentes ſententias maleſanam et inutilem inire viſi ſunt, quamuis ſyncretiſmum prae ſe minime ferrent. Quo ſtigmate notandum eſſe Friſium, Libauium et Keckermannum, in *antecedente huius tomi parte*, cum de ſyncretiſmo philoſophico ageremus, annotauimus. Paulo liberius hanc conciliationem inter Ramum et Ariſtotelem tentarunt, et inter ſyncretiſtas Ariſtotelico-Rameos nomen ſuum retulerunt alii, quorum fere princeps habitus eſt Rudolphus Goclenius, idem vero iter tenuerunt Conradus Dietericus et Ioannes Henricus Alſtedius, quorum libros loco laudato iam adduximus. Parum tamen hac ratione promotum eſt Rameae diſciplinae ſtudium, quod et in ſe valde corruptum, et vtrique parti ſuſpectum factum eſt. Inde audita Pſeudo-Rameorum a Ramiſtis nomina vel potius conuitia; inde vero et indignationes Peripateticorum, ex quorum numero Io. Scharfivs[h] pronuntiauit: *Hinc alia Ramiſtarum ſecta orta eſt, quae vocatur miſta ſeu mixta: ſcilicet nomine fatali. Miſcet enim omnia in vnum chaos, Ariſtotelem transformat in ramenta falſarii ſui Petri, hoc eſt lucem in tenebras, coelum in terram, arborem in ramos.* Quare etiam non Rameis ſolum, ſed et mixtis ne delectentur iuuenes praecepit Abraham. Calovivs[i], ſalubri, *vti* recte putat, conſilio. Semper enim eiusmodi ſyncretiſmum et ineptam doctrinarum diuerſarum conciliationem atque mixturam ſyſtemata corrupiſſe, et veritatem multo magis impediuiſſe, hiſtoria philoſophica exemplis teſtatur luculentiſſimis. Et ſi verum fatendum, ipſae hae conciliationes et commixtiones Rameae dialecticae exitiales extitere. Cum enim eius puritas, et imprimis vſus, quem in ſcriptoribus veteribus explicandis et imitandis prae ſe ferebat, Peripateticis praeceptionibus, alio longe doctrinae genere nixis, et ad metaphyſicam magis ſpectantibus corrumperetur, hocque ipſo auctoritati Ariſtotelis quam Ramus valde depreſſerat, nouae vires, luminaque noua adderentur, non potuit non diſciplina Ramea in contemtum adduci, et euileſcere, et quae in plerisque ſcholis auctoritate publica introducta fuit Ariſtotelis logica reuireſcere. Factum id iam eſſe circa annum MDCXXIV, ex Hermanni Nicephori praefatione in libros de analyſi logica probauit Elswichivs[k]. Ibi enim ita conqueritur: *Quorſum nunc res ſcholaſticae noſtrae prolapſae ſunt? neſcio quo fato iam pridem in antiquum tenebrarum chaos omnia ruere videantur. Irrepunt enim in ſcholas paſſim cum applauſu libelli logici, ne dicam de aliis, nugarum pleni, expellentes e poſſeſſione ſua contra ius fasque logicam Rameam optimam, pulcherrimam, et ſimul vſum eius vt ampliſſimum ita accuratiſſimum.* Et eo quidem tempore Caſparem Pfaffradium, Danielem Hoffmannum in philoſophiam Peripateticam incitaſſe tradit Gerh. Theod. Meiervs[l]. Aſt ſi verum eſt, hoc ipſo Ramiſmi quoque vineta

h) In Inſtit. log. p. 41.
i) In Paedia theologica p. 111.
k) pag. 74.
l) In Monum. Iulicis p. 94.

vineta caecidit, cum omni philoſophiae bellum ille indixerit, vt ſuo loco dictum. Succeſſerunt paulo poſt noui conatus Carteſii, cuius ſectatores cum etiam noua *logicae* praecepta cuderent, Ramea dialectica tandem obliuione ſepulta *eſt*, nec aliter hodie eius memoria viget, niſi in hiſtoria philoſophica.

§. XII. Haec Ramea *σιῤῥάξις* fuit, in qua mutata quidem, aſt non adeo multum emendata fuit dialectica, licet maximos ſtrepitus edidiſſet, ſed vicit et imperium obtinuit logica Peripatetica. Non defuerunt tamen hic inde, viri nonnulli docti, qui vnam alteramue rationalis diſciplinae partem, etiam ſeculo XVI meliori facie et illuſtriori luce donarent, aſt cum ſectam condere, vel Ariſtotelem de ſolio deturbare non cogitarent, laudati quidem, ſed examinati et in vſum deducti non ſunt, licet multo praeſtantius clariusque de rebus ad ratiocinationem eiusque ordinem pertinentibus differerent, quam Peripatetici. Et hinc factum, vt eorum tantum non omnis exoleuerit memoria. Noſtrum non eſt, eos hoc loco colligere omnes, qui ad hanc emendationem rationalis philoſophiae aliquid contulerunt, non tamen omittere poſſumus IACOBVM ACONTIVM, alias quoque nominibus in ſacrae ciuitatis hiſtoria celeberrimum, qui cum logicum ingenium quam maxime eſſet adeptus, cuius ſpecimina haud pauca in ſcriptis eruditiſſimis poſuit: iuuenes quoque contemtis quisquiliis logicae ſcholaſticae propiore ad veritatem via ducere conatus eſt. Scripſit ideo libellum *de Methodo, ſiue recta inueſtigandarum tradendarumque artium ac ſcientiarum ratione* vtiliſſimum [m], quem a ſcriptoribus hiſtoriae logicae fuiſſe omiſſum merito miramur. Nam non in id duntaxat omnem doctrinae vim adhibuit Acontius, vt inueſtigandi docendique viam praeceptis luculentis panderet, verum in eo ſimul etiam fuit, vt potiora, quae ad ratiocinandi artem et cognitionis acquirendae modum pertinerent, breui, at eleganti compendio, quod a ſcholaſticis ſpinis eſſet liberum, enarraret. Cum enim ſtatueret, logicam eſſe recte contemplandi docendique rationem, hincque duas eius partes conſtitueret, ad quarum vnam quaeſtiones, ad alteram themata ſiue propoſita referrentur, id ſibi oſtendendum eſſe ratus eſt, qua ratione veritatis examen inſtituere et rei alicuius notitiam indagare, quodque aſſecutus fueris, docere commodo poſſis. Hinc quid ſit cognitio, quaque ratione per quatuor cauſſarum genera diſcurrat expedit, deque cauſſa materiali et formali, multa a Peripateticis abeuntia et recentiorum cogitatis haud diſſimilia affert, et quo modo gigni cognitio, latentesque notiones et ſcintillae excitari et ad res obſcuras illuſtrandas applicari poſſint, oſtendit, et regulas acquirendae ſcientiae exponit, et imprimis quomodo in definitione verſandum, quaeque vitanda luculenter docet, et de obſcuris, ambiguis, impropriis, inuſitatis commentatur, et cauſſa-

Logicae emendationes aliae.

Iacobus Acontius.

m) Extat in Collectione libellorum de methodo et ratione ſtudiorum, quae Trai. ad Rhen. 1657. 12. prodiit, p. 325 ſeqq.

cauſſalem methodum depingit, et diuiſionis leges tradit, et interpretandi docendique ordinem pulchre delineat, et quo pacto quodlibet ſuo poni loco debeat, paucis tangit. In quo breui libello, multa egregia et poſtea Carteſio tanquam noua obſeruata reperiri, ipſi Carteſio olim indicauit Heulnerus, teſte BAILLETO [n]. Nec id negat, qui vitam Acontii deſcripſit P. BAYLE [o], qui inter melioris commatis libros hoc ſchediaſma, et inchoatum tantum, vt ipſe vocat, opuſculum retulit. Vidit autem ipſe Acontius [p], *ſe quidem in ſeculum incidiſſe cultum ſupra modum, aſt ſe non tam eorum*, ait, *vereri iudicia, qui nunc regnant, quam exorientem quandam ſeculi adhuc paulo cultioris lucem pertimeſcere. Etſi enim multos habeat, habueritque aetas ſua viros praeſtantes, adhuc tamen videri ſibi videre neſcio quid magis futurum.* Quae hoc modo ad Ioannem Wolfium ſcripſit anno MDGLXII. Acontius, ſurgente demum ſeculo XVII euentum habuere laetiſſimum. Tum enim dialecticae lumen eclecticum primus fere accendit, et ad noua atque meliora audenda in ratiocinandi arte animum adiecit illuſtriſſimus VERVLAMIVS. Is enim auſu vere heroico, vt recte obſeruatum P. GASSENDO [q] nouam tentare viam auſus eſt, ſperareque, fore, vt modo illi ſtrenue diligenterque inſiſtatur, noua tandem eaque perfecta condi haberique philoſophia poſſit. Id quod quantis moliminibus egerit, ſupra *capite libri primi quarto* planum fecimus, et quid in nouo, quod eam ob cauſſam produxit organo, hunc in finem monuerit, expoſuimus. Quae hoc loco repetere opus haud eſt, comparandus autem cum iis eſt GASSENDVS [r], qui more ſuo logicae Verulamianae elegans et perſpicuum compendium ſuppeditat. Et hic ipſe quoque vir praeſtantiſſimus, non modo logicae Peripateticae naeuos magna fiducia nec minori eruditione detexit, editis *Exercitationibus paradoxicis aduerſus Ariſtoteleos*, quod in *ſuperiori huius tomi parte* iam annotauimus, ſed quoque et de origine logicae et de fine eius, et de ſimplici rerum imaginatione, de propoſitione et ſyllogiſmo talia attulit [s], quae ſi non omnia noua, exaſciata tamen et ſelecta, et clariſſima luce perfuſa, multa autem iucundiſſimae doctrinae copia illuſtrata recte poſſunt videri. Vnde meretur vir ſummus, vt logicae eius paulo diligentior, quam fieri ſolet, ratio habeatur [t], et praecipue vt cum Carteſianorum meditationibus comparetur, ex quo pateſcet, hunc Carteſii aduerſarium eius tamen ſectatoribus facem haud raro praetuliſſe.

Verulamius.

Carteſianorum de logica reformata merita.

§. XIII. Non admouiſſe rationali philoſophiae condendae et ex inſtituto deſcribendae manus, ſed contentum methodi regulas poſuiſſe, reliqua quae ad cognitionem humanam pertinent, ex parte principiis philoſophiae

n) Vita Carteſii T. II. p. 138.
o) Dict. T. I. art. Aconce p. 65 ſeq.
p) In Ep. ad Io. Wolf de ratione edendorum librorum p. 410. conf. qui haec more ſuo expendit P. BAYLE l. c. not. C. D.
q) De Orig. Logicae c. 10. T. I. Opp. p. 62.
r) loc. cit.
s) In Inſtitut. logicis T. I Opp. p. 92 ſeqq.
t) Conf. WALH. Hiſt. log. l. II. c. 1. §. 19. Parerg. acad. p. 658. qui tamen valde breuis eſt.

ſophiae inſeruiſſe Carteſium in *antecedentis libri capite ſexto* ex inſtituto docuimus, quodque ad rationalem diſciplinam ex meditationibus et principiis Carteſii pertinet, fuſe delineauimus, quo recurrendum eſt lectori, hanc artis rationalis partem hiſtoricam diſcere cupienti. Sed et porro monuimus, ea quae Carteſius, phyſicis intentus dereliquerat, logica ſectatores occupauiſſe, et hanc quoque rationis diſciplinam ſuis meditationibus excoluiſſe. Inter quos Antonii le Grand, Ioannis Claubergii, Petri Syluani Regiſii, Arnoldi Geulingſii, Regneri a Manſuelt aliorumque nota ſunt ſcripta recenſita quoque a Ven. WALCHIO [u], qui adeundus. Non omitti tamen hoc loco duo ex Carteſianis ſcriptores logici poſſunt, quibus plurimum debere artem logicam apud omnes in confeſſo eſt, nempe anonymus auctor *Artis cogitandi*, et Nicolaus Mallebranchius. Ille enim innumeras obſeruationes nouas ſuggeſſit, hic metaphyſicam logicae iungendo ac applicando nouam inquirendae veritatis viam ſe detexiſſe ratus eſt. Et prioris quidem commentatio Gallico ſermone prodiit hoc titulo: *Logica, ſiue ars cogitandi, in qua praeter conſuetas regulas plurimae obſeruationes nouae ad formandum iudicium facientes continentur*, huius libri prima editio *Pariſiis* MDCLXIV lucem vidit, tanto autem philoſophantium plauſu et approbatione excepta eſt, vt decies recuderetur. Latinas quoque has artis cogitandi inſtitutiones fecit anno MDCLXVI, CORNELIVS AB ACKERSDYK, qui cum Muſis parum fauentibus in eo labore eſſet verſatus, eo quod praecipue editionem primam quae valde imperfecta eſt, adhibuiſſet [x], comparentibus editionibus Gallicis auctioribus, nouae quoque verſiones Latinae apud Londinenſes, Lugdunenſes, inter Batauos, et Amſtelodamenſes confectae ſunt, quorum editiones nominat WALCHIVS [y]. Quos tamen labores ſe deterreri paſſus haud eſt Io. CONRADVS BRAVNIVS, quo minus nouam interpretationem Latinam libri praeſtantiſſimi moliretur, quae eo nomine reliquis praeferenda eſt, quia acceſſiones, quae paulatim in Gallicis editionibus comparuerunt, omnes continet, et praefationem luculentam praemiſit celeberrimus Buddeus, in qua de hiſtoria logicae ſtrictim diſſeruit [z]. Deberi hanc logicam portus regii ſociis, de noua diſciplinarum methodo tunc valde ſollicitis, nemo hodie rerum literariarum tam ignarus eſt, vt neſciat, idque extra dubium poſitum eſſe putamus. Aſt quem verum ex illa ſocietate auctorem habeat, quis parens fuerit, qui obſtetrices tantum manus accommodauerint, de eo inter rerum literariarum ſcriptores haud vna ſententia eſt. Nonnulli enim Trignyo [a] alii Petro Nicolio, quidam Bonio [b] tribuerunt, LEIBNIZIVS [c], rerum eruditarum ſui temporis apprime peritus Antonii Arnaldi opus eſſe retulit. Quae

Ars cogitandi.

Ee ee 2 ſenten-

u) loc. cit.
x) PLACCIVS Theatr. Anonym. p. 603.
y) l. c. p. 651.
z) Halae Sax. 1704. 1718. 8.

a) WALCH. l. c. p. 652. STOLL. Hiſt. liter. P. II. c. 2. §. 25. p. 443.
b) Menagiana T. I. p. 141.
c) Praef. ad Nizolium p. 37.

ſententia *auctorem vitae Arnaldi* [d] a partibus ſuis ſtantem habet, qui diſerte, horis, ait, a ſeuerioribus ſtudiis vacuis virum acutiſſimum, praeter grammaticam rationalem et elementa Geometrica arti cogitandi inſudauiſſe, hocque παρέργῳ taedia grauiorum ſtudiorum leuauiſſe. Cuius ſi aſſertis ſtandum haud eſt, ſubſcribendum eſſe videtur marchionis DARGENSII [e] relationi, qui duos tresue ex hac ſocietate viros doctos ſymbolas ad hunc librum conſcribendum contuliſſe affirmat. Qua ratione et Arnaldus, cui ſine dubio operis lineamenta atque ſtamina debentur, et Nicolius, et alii forte quoque de hoc opere logico condendo fuerint ſolliciti. In quo quamplurima vtiliſſima, et ad veritatem inquirendam, formandumque intellectus iudicium, euitandos eius naeuos, eiicienda praeiudicia etc. facientia contineri, ipſa nos elegantis libri lectio conuincit. Maxime dogmata de ideis, de methodo, deque praeiudiciis ſatis luculenter explicata, nouisque luminibus aucta deprehenduntur. Quae cauſſa eſt, cur has inſtitutiones non modo P. BAYLE [f], acer ingeniorum cenſor lectori commendauerit, ſed aſcetas quoque ſuos diligenter legere iuſſerit IOANNES MABILLONIVS [g]. *Dolendum autem*, tractationem de praeiudiciis, quod obſeruatum CHR. THOMASIO [h], *nec plenam nec planam ſatis eſſe, maluiſſeque auctorem in enucleanda propoſitionum et ſyllogiſmorum natura tanta ſubtilitate verſari, quam haec omnia, cum exigui vſus ſint, abiicere.* Quem tamen et temporum iſtorum ratio excuſat, quibus non licuit ea omnia tollere, quae velut pretioſi theſauri in ſcholis tradebantur [i], et multorum poſt eum exempla laudant, qui in logicis verſati omnem ſubtilitatum de propoſitionibus et ſyllogiſmis aceruum cumularunt. Ille vel in eo ſolo laudandus eſt, quod naeuos logicae Ariſtotelicae egregie detexerit, et verbis magis eam, quam mentis ratiocinantis imaginibus inhaerere, oſtendit. In quo viam ab eo ſtratam magno acumine poſtea preſſit, qui *artem* quoque *ratiocinandi* vulgauit et Ariſtotelicam nuditatem detexit G. GER. TITIVS, IO. CLERICVS autem memoratu digniora ex hoc libro in *Inſtitutiones logicas*, quas edidit, tranſtulit, vt ſupra notatum. Poſcit autem lectorem diſciplinae mathematicae haud imperitum, ob exempla ex illa petita, id quod nonnullis diſplicuit.

Nicolai Mallebranchii vita.

§. XIV. NICOLAI MALLEBRANCHII nomen in ſchola Carteſianorum, non modo propter ſingulare ingenii acumen, ſed etiam propter nouas hypotheſes, quibus logicam, metaphyſicam, phyſicam et ethicam auxit et immutauit, celeberrimum eſt, et doctrinae laude valde commendatum. Eius vitam enarrauit more ſuo facundiſſimus FONTENELLIVS [k], repetierunt ſcri-

d) Pag. 147.
e) Philoſ. du bons ſens, Reflex. III. §. 2. p. 211.
f) Reſponſ. ad Qq. Prouinc. T. II. p. 293.
g) De Stud. Monaſt. P. II. c. 9. S. 1, p. 416.
h) Cautel. c. 10. §. 9. p. 129.
i) Idque potiſſimum, quod in docenda iuuentute Ieſuitas aemulabantur portus regii ſocii.
k) T. II. Hiſt. du renouvellement de l'academie royale des ſciences p. 208.

ſcriptores diariorum eruditorum *Actorum eruditorum* [l], *Ephemeridum Belgicarum* [m], *Memoriarum Triuultienſium* [n], *Diarii Pariſienſis* [o], alii. Integram dare ex epiſtolis Mallebranchianis collectam promiſit LONGIVS [p], quae tamen vtrum lucem viderit, ignoramus. Faciemus paucis ſtrictimque acutiſſimi philoſophi notitiam lectori, cum tanta ſit eius fama, vt indictum in hac noſtra tractatione praetermittere nefas habeamus. Editus eſt in lucem Mallebranchius Pariſiis VIII id. Sextil. anno MDCXXXVIII, patre Nicolao, qui regi a ſecretioribus epiſtolis fuerat. Vltimum liberorum valetudine infirma et corpore valde imbecilli natum magna cura parentes educarunt. Cumque a natura dorſo pectoreque incuruo eſſet efformatus, homines puer fugit, et ſcholam tantummodo adiit, nec alia forte, quam quaedam habitus corporis non ſatis pulchre effecti diſpoſitio cauſſa fuiſſe videtur, cur pingi ſe recuſauerit [q]. Solitudinis autem ob dictas, vti videtur, cauſſas amantior, viginti duos annos natus menſe Ianuario anni MDCXL, congregationis oratorii ſodalitio, poſitis artium et diſciplinarum rudimentis, nomen dedit, totusque in ſtudia incubuit. Et primo quidem Cointii conſilio excitatus antiquitatibus eccleſiaſticis et hiſtoriae ſacrae rimandae ſe tradidit, veteresque ſcriptores eccleſiaſticos nocturna diurnaque manu verſare coepit. In quo ſtudio etſi diligentiam adhibebat omnem, memoriae tamen infidelitate valde retardatus eſt, quae cito iterum ea dimiſit, quae impreſſa prius fuerant. Ad aliud itaque ſtudiorum genus, cui minus virtute recordandi opus eſſet, diuertere cogitans, Richardum Simonium, cuius tunc in ea congregatione magna erat eruditionis opinio, in partem curarum pertraxit, et eius ſuaſu criticae ſacrae ſe deuouere ſtatuit. Cui dum pertinaciter quidem, aſt non ſatis feliciter inhaeret, toti ſe, relictis tantum non ſtudiis omnibus pietati colendae, expectandoque in ſilentio animi diuinae ſapientiae lumini ſacrificauit [r]. Aſt fecit caſus quidam inexpectatus, vt ad Carteſianam philoſophiam deferretur, cuius poſtea poſt ipſum Carteſium praecipuus ſcriptor auctore ſectae non inferior factus eſt. Nempe cum tabernam librariam praeteriret, a bibliopola CARTESII liber *de Homine*, tum recens editus ei oblatus eſt. In quo cum pauca obiter legiſſet, adeo perſpicuitatis ab auctore ſeruatae lumine colluſtratus eſt, et ſcientiae hactenus ſibi ignotae principia diligenter ſparſa tanta auiditate inſpexit, vt ſatiari non poſſet. Igitur emto libro illud non legit, ſed legendo magis deuorauit, tanto ardore, vt cordis palpitatione interdum ex nimia contentione oborta correptus, legendi modum facere cogeretur. Ita incenſo philoſophiae inſatiabili deſiderio dimiſſis, quae hactenus reſpexerat, ſtudiis omnibus, philoſophiam vnam inſigni diligentia amplexus non modo eſt,

 ſed

l) 1716. p. 232 ſeqq.
m) Maerdelyke Vittrekſels 1719. Mai. art. 5.
n) 1716. Oct. art. 3. — *o*) 1716. Ianv. art. 11.
p) Nou. lit. Lipſ. 1719. p. 818.

q) Inuito tamen effigies expreſſa eſt, Nou. lit. Lipſ. 1716. p. 306. praefixa eſt Bibliothecae, Germanico idiomate editae P. XLV.
r) MARVILLE Melanges T. I. p. 25. edit. rec.

ſed etiam omnibus aliis praetulit, ratus, nec criticam artem nec hiſtoriam tenuiſſe protoplaſten, aſt ſapienter meditatum ſapientiſſimum fuiſſe, hancque ſibi doctrinam cupiendam eſſe. Vnde hunc reliquarum diſciplinarum contemtum vel neglectum potius improbantibus reſpondit, non ſe meliorem eruditionem, quam quae Adamo adfuerit, cupere. Ab eo autem tempore ita ſe profundiſſimae meditationi immerſit, vt ad eas ſententias delaberetur, quas enthuſiaſmo eſſe proximas nonnulli iudicarunt [s]. Totum autem decennium explorandae Carteſianae philoſophiae, et meditationi tribuit, tam inſigni acutiſſimi ingenii, magna iudicandi ſolertia adiuti vigore in myſteria Carteſiana penetrando, vt Carteſio minime inferior eſſe iudicaretur. Ita vero doctrina philoſophica colluſtratus ad ſcribendum ſe accinxit, cumque in inquirendae veritatis ſtudio cardinem omnis philoſophiae verti, hanc autem intellectus culturam non ſatis et prout decebat, a Carteſio traditam eſſe cerneret, ad explicandam nouam intellectus emendandi, et ad inquirendam veritatem formandi artem curas atque meditationes ſuas conuertit. Explorato itaque vnionis inter animam et corpus, itemque inter animam atque Deum intercedentis myſterio [t], quae impedimenta inquirendae veritatis, quaeque errorum ſemina ex ſenſationum et paſſionum caterua oriantur, quid natura anima ſit, quidue valeat, quibus viribus incedere poſſit, vt ad veritatem perueniat, deſcribere ſtatuit. Inde exortus famigeratiſſimi ſcriptoris foetus, qui *de Inquirenda veritate* inſcribitur, et cuius poſtea ſumma capita tangemus. Cuius primus liber anno MDCLXXIII prodiit, ſecundus tertiusque anno MDCLXXIV, quem vero quotannis fere lambere, emendare, illuſtrare, et perficere, acutiſſimus auctor ſtuduit: vnde plures editiones enatae ſunt, ſemper pleniores et emendatiores, perfectiſſima autem ea eſt, quae paucis ante auctoris obitum annis MDCCXII, quatuor voluminibus, prodiit. In hac vero logica, (huius enim ſcientiae perficiendae curam in ea tractatione auctor ſuſceperat) Carteſianis quidem principiis vtitur Mallebranchius, aſt iis multa noua inaedificat, multa non Carteſiane tantum ſed et Platonice [u] diſputat, multa a communi via diſcedentia affert. Et imprimis imaginandi facultatem, vires, corruptionem, et impedimenta intellectui inde enaſcentia luculentis depingit coloribus. Quae omnia cum eleganter dicendi genere viuo, acuto et florenti exponeret, et abſtruſas metaphyſicae cogitationes pulcherrimis dictionis luminibus illuſtraret, qua ratione ſcilicet aridas ſpeculationes lectori commendari poſſe credebat [x], dici vix poteſt, quantum plauſum liber ſubtiliſſimus nactus ſit: adeo vt non modo aliquoties, vti dictum, recuderetur, et Latine quoque a cel. LENFANTIO legendus exhiberetur [y], ſed et haud pauci eſſent, qui

s) Vid. I. G. PRITII *Diſſ. de Enthuſiaſmo Mallebranchii.*

t) Vid. Praef. inquir. verit. Habebat autem Auguſtinum ducem.

u) Intelligent hoc, qui eius hypotheſin de origine idearum cum Platone comparauerint.

x) MARVILLE l. c. T. III. p. 434.

y) Etiam Belgice, ſed non ſatis feliciter conuerſus prodiit, Nou. lit. Lipſ. 1719. p. 549.

qui in opiniones *Mallebranchii* pedibus irent, vnde poſtea ſectae Mallebranchianae [z] nomen in Carteſii ſchola auditum eſt. Valde autem φιλοσοφήματα Mallebranchii commendabat D. Auguſtini auctoritas, quam nouae hypotheſi de origine luminis intellectus, quod in ideis fulget, quodque ex immediata DEI perceptione deriuabat, praefixit [a], cum hac ratione tanto doctore praeeunte pulchrius magisque pie philoſophari crederetur, nihilque eſſet in dogmatibus Carteſianis, quod non hypotheſi huic poſſet applicari. Et has potiſſimum cauſſas eſſe putamus, cur liber ille tam auide receptus a multis ſit, licet adeo ſubtiliter ſcriptus, vt a pauciſſimis intelligeretur, et opinionum nouitas et ſubtilitas fere incomprehenſibilis obſtaret auctori, quo minus more apud Pariſienſes recepto, teſte MARVILLIO [b], cenſorem reperiret. Mirum itaque non eſt, cum vix prodiiſſet, fuiſſe nonnullos, qui quaedam atro carbone notarent, inter quos imprimis fuit Foucherius [c], cui reſpondit Robertus des Gabets [d], et poſt hunc Antonius Arnaldus, qui omnium acerrime cum Mallebranchio, licet amico prius, congreſſus eſt. In quibus virorum acutiſſimorum controuerſiis adeo ſubtiliter de abſtruſiſſimis argumentis metaphyſicae diſputatum eſt, vt non defuerint viri eruditi primae notae, qui ſe parua horum omnium, vel libri illius, qui lites iſtas genuit, vel totius controuerſiae potuiſſe comprehendere, Mallebranchium nubes petere et μετεωρίζεσθαι, totam autem pugnam inter nugas, magorum ſpectra et lemures producentium referendam eſſe confeſſi ſint [e]. Maxime vero lis enata, cum de origine idearum differens Mallebranchius, videre nos rerum omnium ideas in Deo aſſeruiſſet. Ex hac enim hypotheſi quae intimam animae cum Deo vnionem ſupponit, orta illi occaſio peculiare ſyſtema de natura et gratia condendi, quod eum cum Arnaldo acerrime commiſit. Non eſt noſtri inſtituti locique enarrare, quibus inter ſe libris, quibusque rationibus de vtroque argumento diſceptauerint duumuiri eruditiſſimi, illud enim ad ſpecialem logicae hiſtoriam pertinet, hoc ad hiſtoriam dogmaticam doctrinae reuelatae et annales eccleſiaſticos ſpectat. Et quod ad iſtam de origine idearum controuerſiam attinet, pleraque ſatis prolixe alibi [f] enarrauimus, ad quem locum eos, ne prolixitate nimii ſimus, ablegamus, qui ſubtilis, et ſi quid iudicamus, otioſae et inanis controuerſiae hiſtoriam ſcire cupiunt. Syſtematis de natura et gratia fata, libros aliaque, id concernentia, quibus nec Ianſenii nec Molinae ſectatoribus Mallebranchius placuit, enarrat celeberrimus PFAFFIVS [g], qui videndus. Conferri autem merentur, quae elegantiſſimus DANIEL [h] in

z) Acceſſit ei nomen quoque Meditabundorum.

a) Vid. Trois lettres contre Mr. Arnaud p. 14. Hiſt de ideis p. 256.

b) T. III. p. 186. qui ex Mallebranchii ore hoc tradit.

c) Edidit is Gallice criticum examen artis inquir. veritatis.

d) Is Criticam criticae Foucherianae oppoſuit.

e) Menagiana T. I. p. 258. T. II. p. 389.

f) In Hiſt. phil. doctr. de ideis Sect. III. §. 2. p. 256 ſeq. Conf. Vita Arnaldi p. 189 ſeqq.

g) Primit. Tubing. T. I. p. 209. add. BVDDEVS Iſagog. p. 671. 1266. Cat. bibl. Reimmann. T. I. p. 738. FABRIC. Syllab. ſcript. de V. R. C. c. 16. p. 405.

h) P. III. p. 202. Verſ. Lat.

in *Carteſii itinere per mundum* de his controuerſiis diſſerit: quamuis is enim, vt Societati Ieſu adſcriptus erat, minus faueat Arnaldo, multa tamen tangit, quae ἀνέκδοτα huius controuerſiae et arcanas circumſtantias detegunt. Factum autem iſtis hypotheſibus, vt non multum ab enthuſiaſmo [i], vel etiam a Quackerorum [k] illuminatione immediata abeſſe videretur, quo iure, quaue iniuria? noſtrum non eſt diſpicere. Ex hoc vero dogmate de vnione animi cum Deo, arctiore illa, quae animae cum corpore intercedit, quod genuinum fundamentum eſt omnium hypotheſium Mallebranchii [l], de origine idearum de concurſu gratiae, et ſimilium, quae per inquirendae veritatis opus ſparſit, multisque poſtea libellis defendit, auxit, comſit et poliuit; enatum quoque ſyſtema cauſſarum occaſionalium, quod deſerto ſyſtemate aſſiſtentiae a Carteſio ſtabilito, amplexus eſt [m], quo inter Carteſianos ſpurios a GVSSETIO [n], ANDALA [o] aliisque relatus eſt. Cuius ſummam cum ſupra tetigerimus, dicta otioſe nolumus repetere. Ita vero factum, vt cum multas ſibi ſingulares opiniones de viſione Dei, quae contingit menti, de natura ſubſtantiae intelligibili, de extenſione intelligibili, infinita in Deo, et ſimilibus concepiſſet, mox fanaticiſmi, mox Spinociſmi [p] accuſaretur, et adeo *ſuſpectus* haud paucis fieret, vt libri eius in Gallia vendi prohiberentur, et quod P. BAYLE [q] refert, vix apud Batauos editorem reperirent. Aſt non aſſecutos fuiſſe aduerſarios Mallebranchii ſubtilitates acutiſſimi philoſophi clamauerunt poſt Mallebranchium ipſum [r] eius fautores, contenderuntque, pie magis atque ſobrie eum ſenſiſſe. Nec moroſe refragabimur, ſi quis dicat, virum nimia ſubtilitate modum excedentem, incommodis ſenſa animi vocibus expreſſiſſe, nec ea omnia ſtricto et rigoroſo ſenſu ſumenda eſſe, quae magnam ei inuidiam apud haud paucos conflarunt. Interim nemo tamen negauerit, qui Mallebranchianas hypotheſes attente conſiderauerit, ipſas quoque opiniones Mallebranchii plane ſingulares eſſe, nec facile probandas. Non enim in logica tantum atque metaphyſica, ſed in naturali quoque et morali philoſophiae parte abeundum ſibi ab aliis eſſe cenſuit, nec aſſentientes reperit adeo multos ſtatuendo, Deum in creatione omnia praeformantem, omnium motuum, qui in creaturis obſeruantur, vnicam eandemque immedia-

i) PRITIVS l. c. BVDDEVS l. c. p. 246.

k) VOLTAIRE Lettre II. ſur les Anglois p. 11.

l) Id ex Praef. operis de I. V. luculenter pateſcit.

m) Ludouicum de la Forge hoc Syſtema primum poſt praeluſiones Suareſii produxiſſe, ſupra obſeruatum, in maiori autem luce poſuit Mallebranchius, cum hypotheſibus ſuis valde fauens deprehendiſſet.

n) In cauſſarum primae et ſecundarum reali operatione, Leou. 1716. 4.

o) In Carteſio Spinoziſmi euerſore. add. PETR. DE VILLEMANDY de Efficacia cauſſarum ſecundarum Lugd. Bat. 1686. Conf. cel. HOLLMANNVS Phyſ. P. I. c. 4. §. 209. not. o. p. 244. Pneumatol. c. II. §. 80. not. a. p. 159 ſeqq. vbi etiam alios Syſtematis cauſſarum occaſionalium fautores nominat.

p) Conf. Recueil de pieces de la philoſ. de Newton, Clarke, Leibniz. Tom. II. p. 517. 432. Cat. Bibl. Reimmann. p. 999. POIRETVS Oecon. Diu. L. I. c. 23. §. 1. p. 328. ARNAVD Diſſ. contre un eclairciſſement du traité de la N. et Gr. SOVVERAIN Platoniſme devoile P. I. c. 8. pag. 74 ſeq.

q) BAYLE Lettres *T. II. p. 221. 227.* ed. Marchand.

r) Reponſe a une Diſſert. de Mr. Arnaud contre l'eclairciſſement. Facile ab Atheiſmi culpa liberat Philoſophum L. II. c. 2. Inq. Ver.

mediatam cauſſam eſſe: quaecunque ſint in mundo, eſſe aut ſubſtantiam aut modum exiſtendi, extenſionemque ad notionem ſubſtantiae requiri, materiam in infinitum diuiſibilem, quauis parte ſua multas alias ſubſtantias comprehendere; quemuis materiae vorticem ex aliis minoribus verticibus conſtare, et quae aliae κυρίαι δόξαι viri celeberrimi fuerunt, quae eum cum multis viris doctis commiſerunt. Praeter Arnaldum et Foucherium enim ingenii calamique aciem in eum acuerunt Regiſius, Lamius, Fenelonius, Leibnizius aliique, qui hypotheſin logicam de origine idearum examinarunt, alibi [s] laudati. Maxime vero qui ex eius diſciplina prodiit Societatis Ieſu alumnus P. DV TERTRE ſyſtema Mallebranchii euertere ſingulari tractatione [t] conatus eſt, quem vero non ex ſua, ſed ſuperiorum voluntate ſcripſiſſe, et nec intellexiſſe ſatis, nec candide retuliſſe mentem et opiniones Mallebranchii, multa quoque peruertiſſe alii conqueſti ſunt [u], aliquot autem epiſtolis pro Mallebranchio reſpondit Mironius. Eleganter vero in hoc argumento verſatus eſt magnus Leibnizius, qui in epiſtola quadam ad Remondum [v], refutationem Tertrianam conſiderando, quid culpari in hypotheſibus Mallebranchii, quid excuſari, quid tolerabiliori ſenſu explicari ferrique queat, luculenter oſtendit. Quae epiſtola ab iis legenda eſt, qui iudicium ſobrium et accuratum, vt ſunt Leibniziana omnia, de Mallebranchii opinionibus cupiunt. Quae cum in omnium manibus ſit, ea, quae vir ſummus moderate et erudite attulit, heic in compendium mittere breuitatis ſtudioſi omittimus, et lectori expendenda relinquimus, intelligi autem nequeunt, niſi a Leibnizianarum hypotheſium perito, eo quod animaduerſiones ſuas vir illuſtris illis more ſuo attemperauit, vt id in *Examine principiorum Mallebranchianorum* [w], ſimiliter ab eo factum eſt. Patebit autem ex his obſeruationibus, multa mitiores ſenſus pati, quam verba fundunt Mallebranchii. Quod an de iis quoque valeat, quae eius notioni de extenſione, dogma de transſubſtantiatione euertenti, a Ieſuitis obiecta ſunt, et an defendi poſſit, quod non nemo fecit [x], illis excutiendum relinquimus, quorum intereſt, dogma hoc cum philoſophia conciliare, et obiecta ἀσύςατα ſoluere. Neque tamen inter tot obiectiones defuere Mallebranchio ſectatores et affeclae, qui in aedibus virginis de Vailly, quae conſanguinitate Mallebranchium attingebat, conuenire ſolebant, vt ductoris ſui hypotheſes atque dogmata inter ſe illuſtrarent [y]. Fuerunt quoque nonnulli eorum, qui pro Mallebranchianis ſententiis pugnarunt, inter quos eminuere Mironius [z], Montagnolius, Catelanus.

s) Hiſt. de Ideis l. c.

t) Refutation du nouveau Syſteme de Metaphyſique, compoſé par P. Mallebranche, quae in plerisque Ephemeridibus anni 1715. et 1718. recenſetur.

u) BERNARD Nouv. de la rep. des lettres 1717.

v) Recueil T. II. p. 326 ſeqq.

w) l. c. p. 811 ſeqq.

x) Vid. Europe ſavante 1718. Juin. art. 5.

y) ARCHIMBAVD Recueil des pieces fugitives T. III. art. 6.

z) Vid. Europe ſavante 1718. Juil. art. 7. 1719. Dec. art. 7. 1720. Avr. art. 10. Juin. art. 4. Juil. art. 4. Août. art. 7.

telanus. Inuenti etiam ſunt, qui celeberrimum Cameracenſem archiepiſcopum Fenelonium, cuius tamen de amore puro hypotheſin Mallebranchius refutauerat, et contentionis ſerram cum eo reciprocauerat, in ſuſpicionem adducerent, ac ſi clam ad eius partes tranſiiſſet, qui tamen perperam id de ſe dici et iniuriam ſibi fieri publice profeſſus eſt [a]. Scripſit haud pauca vir acutiſſimus, quorum indicem exhibet FONTENELLIVS [b], in quibus profunditatem meditationum acumen ingenii ſupra modum extenſum, imaginationis vim atque lumen, et ardorem quendam valde cum elegantia emicantem prodidit, aſt quae obſcura et *difficilia* intellectu faciunt hypotheſes ſingulares, abſtractae, et *ſubtiles et dicendi* quaedam atque exprimendi cogitationes conſuetudo metaphyſica, nouis notionibus lectoris ſenſus refugiens. Quam imaginationi luxurianti et ferocienti interdum fuiſſe iunctam a Mallebranchio, (qui tamen hunc intellectus morbum mira felicitate confodit,) vti valde mirum et inſolens eſt, ita vtrum excuſari praetextu condimenti *iucundioris* poſſit, vt ipſe ea de re monitus facere ſolebat [c], aliis excutiendum relinquimus. Ceterum laudatur vir praeſtantiſſimus ob pietatem, morum *honeſtatem*, animi candorem, ingenii elegantiam et doctrinae ſoliditatem [d], qua meruit inter academiae regiae ſcientiarum ſocios referri. Nam et in philoſophia eminebat, et rerum theologicarum cognitionem admodum profun*dam* ſibi comparauerat, et matheſeos myſteriis erat accurate initiatus, *et ſcribendi* dicendique amoenitatem ariſſimis metaphyſices argumen*tis* apte iungere nouerat. Vnde inter ornamenta ſeculi noſtri etiam ab iis relatus eſt, quibus haud paucae opiniones eius diſplicuerunt. Obiit LXXVII annos natus anno MDCCXV, III. id. Octobr. non ſine iactura *orbis* philoſophici.

Summa libri de inquirenda veritate. §. XV. Auxiſſe philoſophiam rationalem obſeruationibus ſuis Mallebranchium, omnino fatendum eſt. Licet enim ratiocinandi praecepta omnia deſcribere nunquam in animum induxerit, *fundamenta tamen* rationis, intellectus naturam morboſque, veritatis *inquirendae* ſtudium ſufflaminantia, media ea euitandi viamque, id eſt, *methodum* in perquirenda veritate obſeruandam ſelectis animaduerſionibus explicare conatus eſt. Hinc expoſita ex ſententia Carteſii (hanc *enim fundamenti* loco ponit) intellectus et voluntatis huiusque *libertatis* ratione, natura atque indole, iudicandi et ratiocinandi facultatem voluntati, magiſtrum ſecutus *tribuit*, et quo pacto libertas ad eam rite adhibendam in partes vocanda ſit, ne ſequatur vel error, vel peccatum explicat, et euidentiam quam maxime commendat. Erroris autem *fontes* praecipuos ſibi enarrandos ſumens, in abuſu libertatis errorum, qui ſenſibus imputari ſolent, fontes quaerit, et

a) Conf. Nou. *lit.* Lipſ. 1715. p. 385.

b) Iunctim edita eſſe Pariſiis indicatur in Nouis lit. Lipſ. 1723. p. 627. Conf. BAYLE Tom. I. Lettr. p. 186.

c) MARVILLE l. c. p. 435.

d) Eleganti Oda vitam et doctrinam Mallebranch. commendauit *illuſtris* A. F. DESLANDES, quae integra *inſerta eſt Nouis liter.* Lipſ. 1715. p. 481 ſeq. *praeſtitiſſe Carteſio*, ingenio metaphyſico, et *ſcribendi* elegantia iudicat LEIBNIZ. Ot. Hannou. p. 165.

et quo pacto illi occaſione ſenſuum fere omnium enaſcantur, magna ſubtilitate et non ſine ingenio proſequitur, et imprimis errores circa extenſionem, motum, aliaque phaenomena materiae Carteſiana principia ſecutus detegit, inque his explicandis optices atque mechanices principiis vtitur. Errores autem circa qualitates ſenſibiles denudaturus, quid anima, quid corpus agat in ſenſationibus producendis, quid obiecta in corpus eiusque fibras agant, quae ſenſationum indoles et experientia ſit, et quo pacto innumera falſa iudicia cum illis ſequantur, quae genuini errorum fontes appellandi ſint, curioſa explicatione enumerat. Idque exemplis principiorum inde deriuatorum, qualia ſunt differentiae ſpecificae, formaeque ſubſtantiales, aliaque ſpectra ſcholaſtica, illuſtrat, immo ex morali doctrina quoque lucem affert, exque errore animae circa bonum: phyſicos etiam errores de natura et qualitatibus corporis huc reuocat. Tum ampliſſimum explicandae facultatis imaginandi campum ingreſſus, docta et acuta tractatione, de eius natura et indole, de ſpiritibus animalibus eorumque motu, mutatione eiusque cauſſis ex aëris, neruorumque diſpoſitione agit, quidque memoria ſit, quid habitus, quae cerebri cum reliquis corporis partibus connexio et influxus in intellectum et voluntatem enarrat, et qua ratione imaginatio ex matris temperamento, ex educatione, nutritione, conuerſatione alteretur varieque afficiatur, depingit, imaginationis quoque conditionem in feminis, viris, ſenibus tradit, quaeque in imaginando conſuetudinis vis ſit, quae auctoritatis inde enaſcentis, quae lectionis ineptae et praepoſterae, quae opinionis noui ſyſtematis efficacia in producendis erroribus eleganter edifferit, et quosdam timiditate, alios cognitione ſuperficiaria, nonnullos auctoritatis veneratione, aliquos experientiae fiducia in errores prolabi probat. Eodem autem libro, qua ratione imaginatio fortior aliquo contagio alios inficiat, et in errores rapiat, non ſine ingenio delineat, et iucundis atque eruditis exemplis Tertulliani, Senecae, Montani, quin et magorum illuſtrat. Tum libro tertio ad contemplandum intellectum purum progreſſus, cogitationem ſolam eſſe menti eſſentialem contendit, eam autem limitatam eſſe, nec infiniti capacem obſeruat, indeque multos errores et haereſes oriri notat, et diſſipatos inde philoſophorum animos conſiderare iubet, quemadmodum e contrario geometras iuſtis methodi limitibus conſtrictos non tam facile falli putat. Qua occaſione logicam Ariſtotelis reprehendit, eo quod vires intellectus obtundat atque minuat. Multos autem errores ab inconſtantia voluntatis in inquirenda veritate, inclinante magis, ad ſenſationes quam ad ideas puras repetit, et imprimis morum inde corruptionem ſequi ſtatuit. Vbi anſam capit ſpecies ab obiectis materialibus emiſſas iugulandi, animaeque facultatem producendi ideas denegandi, quin et productionem idearum a Deo immediate factam, ideasque nobiscum creatas explodendi, ſicque ſibi viam parandi ad palmariam, quam delegerat ſibi, hypotheſin afferendam: omnes nos res videre in Deo.

Quod qua ratione fiat, ideam de Deo, de corpore, de anima, de ſpiritibus puris concipiendo explicat, et ex idea vaga entis in genere conſiderati, quae intime homini praeſens ſit, pleroſque errores philoſophicos oriri ſtatuit, idque exemplo eſſentiae materiae illuſtrat, quam Carteſii veſtigia premendo in extenſione ſitam eſſe contendit. Vltimam vero errorum cauſſam in eo ponit, quod cuius ideam nullam intellectus habet, id non putet exiſtere, adeoque ex praeſentibus ideis de rebus tantum iudicet, id quod exemplis ex natura philoſophiae petitis manifeſtius facit et ex morali diſciplina in eundem finem nonnulla adducit. Quarto libro de inclinationibus ſiue commotionibus mentis acturus, earum originem et neceſſitatem tum naturam mouendi ſe verſus bonum in genere detegit, et inde haud paucos errores, ob inquietam voluntatem oriri docet. Speciatim autem ſciendi cupiditatem ad veritatem inquirendam eſſe neceſſariam, aſt regulis et limitibus in ordinem cogendam monet. Tum deſiderium amoris proprii in partes vocat, et qua ratione ex cupiditate vel honoris et exiſtimationis, vel voluptatis, veritatis, impedimenta enaſcantur delineat, cupiditatem quoque ſciendi et inter eruditorum choros ſine merito comparendi huc trahit, et de eruditis apparenter talibus, et pſeudo-doctis multa eleganter obſeruat, tum ſpeciali tractatione inclinationes ad ſcientias practicas et ſpeculatiuas intuetur, oſtenſurus, quo pacto ex iis veritati obex poni poſſit, et quos effectus futuri mali vel boni cogitatio in animo habeat. Tertiam animi commotionem in amicitia ponit, quam ad errorem haud raro ſeducere notat, et hoc pacto intellectus morbos profunda tractatione detegere ſatagit. Libro porro quinto, quid τὰ πάθη affectusque animi in inquirenda veritate valeant, quid ſint, quo effectu gaudeant, quibus mutationibus corpus animumque afficiant, et qua facilitate in errores nos coniiciant viuis coloribus depingit, mentis autem perfectionem in vnione cum Deo mediante veritatis cognitione et virtutis amore ſtatuit, imperfectionem a dependentia a corpore eiusque ſenſibus et paſſionibus deriuat. Tum ad ſpecialem paſſionum explicationem progreſſus admirationis naturam, effectum et damna, ſed vtilitatem quoque modumque rectum conſiderat, idem de amore et odio eorumque ſpeciebus primariis agit, et quo pacto falſae ſint affectuum excuſationes et apologiae enarrat: eos autem, qui malum auerſantur eſſe periculo viciniores et iniquiores, qui cognitione antecedente carent, eſſe fortiores animaduertit. Cumque hac prolixa tractatione ab erronea via mentem liberaſſet, tum ad rectam inquirendo veritatem ſemitam eam ducere libro ſexto nititur, expoſiturus media, quibus euidentia in inquirenda veritate conſeruari poſſit, et quibus bonae methodi regulae abſoluuntur. Refert huc, et prolixe explicat attentionem, ab ipſis paſſionibus excitatam et ſuffultam, imaginationis vſum, algebrae et arithmeticae neceſſitatem ad augendam intellectus capacitatem, tum regulas bonae methodi, quas non modo claras et perſpicuas reddit, ſed exemplis quoque philoſophorum,

qui

qui eas vel neglexerunt vel obſeruauerunt illuſtriores facere laborat. Quo loco ei occaſio enata eſt, accurationem philoſophiae Carteſianae maximopere extollendi, confuſionem vero *Ariſtotelicae* ſugillandi, tum ordinem cognitionis acquirendae inculcandi, et vſum eius in quaeſtionibus particularibus oſtendendi. Quae materiam ei praebuerunt complura problemata phyſica more ſuo ſecundum hypotheſes vel Carteſianas communes, vel proprias explicandi.

Iudicium de Mallebranchii hypotheſibus.

§. XVI. Sufficit breuis operis acuti et ingenioſi διατύπωσις, vt intelligatur, praeclare de rationali philoſophia meruiſſe Mallebranchium, et obſeruationibus eam pulcherrimis auxiſſe, multaque eſſe, quae maximas laudes mereantur. Idque non ad ipſum, quod tractandum ſibi ſumſerat, argumentum duntaxat, ſed ad ea quoque pertinet, quae ex omni philoſophicarum ſcientiarum orbe illuſtrationis cauſſa addidit. Aſt eſſe quoque naeuos in eo haud paucos, partim ſcholae Carteſianae communes, partim proprios, nemo a partis ſtudio alienus facile negauerit. Non colligemus hoc loco vel cenſuras virorum doctorum, vel obiectiones aduerſariorum, vel encomia ſectatorum Mallebranchii, haec enim alia otia, alium locum poſtulant. In compendio tantum, lectoris in gratiam ea referemus, quae Ven. Reimmannus [e], qui more ſuo attento liberoque animo librum egregium examinauit, et ordinis cauſſa in tabulas redegit, laudanda et reprehendenda eſſe cenſuit, eo quod cuncta ſtrictim ſit complexus, vt habeat lector monitorem, ad quem in adhibendo inter legendum proprio iudicio ſubinde reſpiciat. „Laudat is in auctore ingenii lumen et acumen, *meditationes profundas*, ſingulares et minime quotidianas, *peritiam in phyſicis, ethicis*, mathematicis, παῤῥησίαν in taxando cultu ſuperſtitioſo creaturarum, et commendando cultu interno, inque erroribus philoſophicis detegendis; tractationem de imaginatione perpulchram, ſtili rotunditatem, viuacitatem, elegantiam et ἐνέργειαν, abeſſe iuſſas allegationes fatigantes, ſcopumque laudabilem, Deum vbique agnoſcendum, honorandum, amandum exhibendi, homines imbecillitatis et ignorantiae conuincendi. Vituperat autem pruritum nouandi philoſophiam et theologiam, et principia eiusmodi ſtatuendi, quae lectorem non poſſunt non deducere ad Spinociſmum, nimiam erga foetum ſuum ϛοργὴν et libidinem lambendi, formandi, reformandi, vindicandi, faſtidium elegantiorum ſcientiarum, ſtudium reprehendendi viros in ſua arte celeberrimos, Heuelium, Sauilium, Tertullianum, Senecam, Bochartum, Montanum imaginationis vim contagioſam in ipſius praecepta peccantem, meditationem nimis metaphyſicam, et oeſtrum comparandi ſibi famam et condendi nouam in philoſophia ſectam meditabundorum. Maxime vero improbanda eſſe dogmata falſa, monſtroſa, pernicioſa et ad atheiſmum indirecte ducentia monet, qualia ſunt: Deum eſſe omnia,

e) Cat. Bibl. ſuae p. 999. Conf. Hiſt. atheiſmi P. II. c. 5. §. 23. p. 415.

„creaturas nihil; omnia extenſa eſſe ſubſtantiam DEI quatenus creaturas „repraeſentat; mundum eſſe inuiſibilem, Deum autem a nobis videri, „ideas eſſe ſubſtantiam Dei figurarum forma inductam, Deum eſſe, qui „in anima hominis omnes motus, actus, ideas, deſideria producat, qui „vera omnium cauſſa ſit, quae ea producat, cum reliqua occaſiones ſint „tantummodo voluntatis ſuae exequendae. Modificationes animae nul„latenus repraeſentatiuas eſſe poſſe, voluptates ſenſuum mentem actu fe„licem reddere, natura nullam dari certitudinem firmam atque inuincibi„lem exiſtentiae corporum, et diſtinctionis inter phantaſmata et extenſio„nem Dei veram repraeſentatam: Naturam agentem, qua talem, eſſe me„rum nihil; ideas ſenſibiles eſſe Deum figuris repraeſentatum, dari exten„ſionem intelligibilem. Nec placet viro doctiſſimo, quod orationis floſcu„lis dogmata quaſi ſepeliuerit ad faſcinandum lectorem; quod rem ſaepius „repetiuerit eandem, nonnulla alieno, nec ſuo loco, multa ambigua, „obſcura, manca et contradictoria attulerit; quod plura deſtruxerit quam „aedificauerit, non tam de inquirenda veritate, quam de vitandis errori„bus tractans. Quod non laudauerit, per quos profecerit, maxime Ba„conum, quem ſexcenties exſcripſerit; quod phaenomena omnia natu„rae a voluntate diuina deriuauerit, ſicque perpetua miracula ſupponat: „quodque famam ſuam ruinis aliorum inaedificare anniſus ſit, et ideo ab „omnibus cogitationibus vulgaribus receſſerit, vt ingenii rari et extraor„dinarii quale ipſe depingit [f], laudem conſequeretur." Hactenus Reimmannus, cuius cenſurae neque ſubſcribimus, neque eam reiicimus, ſed comparationi lectoris ex integro permittimus, attamen *aequitatem et amorem* in ferendo iudicio commendamus, *quibus haud pauca in Mallebranchio poſſe excuſari, et meliori ſenſu explicari, nonnulla* ferri, reliqua modeſte reiici, *ſumus certiſſimi* [g].

Tſchirnhauſenii merita de rationali philoſophia. §. XVII. Quod in Gallia tentauit Mallebranchius, paulo poſt in Germania ſuſcepit EHRENFRIED GVALTHERVS DE TSCHIRNHAVSEN, vir non minus acutiſſimo ingenio magnaque rerum mathematicarum peritia quam ſanguinis nobilitate illuſtris, cuius vitae hiſtoria in annalibus diſciplinarum mathematicarum enarranda eſt [h], ſatis autem de eius circumſtantiis atque meritis, dabit diſertiſſimus FONTENELLIVS [i]. Is cum profundiori meditatione inſtituta comperiſſet, praeter notitiam philoſophiae vocabulariam pariter atque hiſtoricam, realem quoque requiri, quae in ipſos naturae rerum receſſus penetret, veritatique inueniendae apta ſit, quaeque, vt in matheſi algebram facere nouimus, quid occultum ſit in philoſophia, et tamen ſub intellectum cadens, certa et conſtanti methodo in lucem potis ſit deducere; ad eiusmodi artem inueniendi,

f) Lib. VI. c. 8.

g) Comparanda cum his, quae LEIBNITIVS et MIRONIVS ll. cc. attulerunt, qui mitiores ſenſus Mallebranchianis paradoxis tribuunt.

h) Prodiit eius Vita Germanice, Gorlicii 1709. 12. Conf. Bibl. nou. T. I. p. 328. obiit m. Oct. 1708. 58 annos natus.

i) *Hiſt. du Renouvellement de l'acad. des ſciences T. II.*

niendi, velut praeclariſſimum intellectus humani munus, declarandam cogitationes ſuas conuertit. Quod conſilium certe laudatiſſimum, ita ſe exequi poſſe putauit, vt philoſophiam quandam primam, quam alii metaphyſicam vocant, ipſe potiori iure logicam, vel medicinam mentis vocauit, delinearet [k], quae ea exhiberet omnia, quae homini, cui ſeria ſapientiam ſibi acquirendi mens eſt, omnium prima cognoſcenda veniunt, doceretque, qua ratione veritatem per ſe ipſum certo acquirere, paſſiones ſuas ſapienter moderari, ſanitatem vtut diaetam bonam non adeo exacte ſequi poſſit, conſeruare, liberos prudenter educare, et ſimilia poſſit. Quem finem obtineri poſſe ſperabat haud difficulter, ſi primo exploretur, quaenam inter infinita hoc in mundo occurrentia negotia omnium optima ſit occupatio, quae prae ceteris eligenda ſit? quam eſſe ſtatuit ſtudium acquirendae veritatis per ſe ipſum: deinde ſi quis conuincatur, nihil magis ad id eſſe neceſſarium, quam ipſam methodum veritatem infallibiliter detegendi: ſique tertio in hac incognitas veritates detegendi methodo, primum exponatur, quid verum, quid falſum ſit, et quomodo vnum ab altero diſcerni queat, et quo modo quaue via de veritate ad veritatem cognitio noſtra ſemper et abſque fine extendi poſſit: tandem quibus mediis quoue modo impedimenta remoueri queant, quae methodum acquirendi veritatem planam reddere et facilem prohibeant. Quae ſi rite fuerint cognita, dari tunc poſſe regulas ſtatuebat, quibus infinitis obiectis illa methodus applicari, et ad ea extendi poſſit. In hunc itaque modum medicinam mentis ſiue logicam quandam vniuerſalem formandam tradendamque eſſe apud ſe reputans, diligenti meditatione perficere opus, quod animo formauerat, conſtituit. Ne vero vlla in re falleretur, attente circumſpecteque praecauens talia principia aſſumenda eſſe cenſuit, quae omnium, etiam Scepticorum iudicio eſſent certa et indubia. Qualia ſibi eſſe ait: ſe variarum rerum conſcium eſſe, ſe bene a quibusdam, a quibusdam vero male affici; quaedam a ſe poſſe comprehendi, quaedam nullo modo poſſe concipi ſuique reſpectu eſſe incogitabilia: tandem, ſe varia ſenſuum externorum, itemque imaginum internarum et paſſionum ope aduertere. His enim quatuor principiis, ceu totidem columnis totum humanae cognitionis aedificium inniti credebat, et hoc pacto viam ſe ſternere poſſe planam atque rectam ad inuenienda veritatis et felicitatis media ſibi promittebat. Ita enata illuſtri auctori *Medicina mentis ſiue artis inueniendi praecepta generalia*, quae primo quidem, *Amſtelodami* [l] deinde auctiora et emendatiora *Lipſiae* [m] prodierunt. In quo libro magna ſubtilitate auctor ingenti ingenii vi praeditus verſatus eſt, cumque rerum Geometricarum et arithmeticarum eſſet peritiſſimus, eius problemata, ad illuſtranda praecepta ſua magno numero adhibuit, in id connitens [n], vt viam

k) Haec omnia fuſe in Praef. Medicinae mentis proſequitur.

l) 1687.

m) 1695. cui addita Medicina corporis, quam obſeruationibus illuſtrauit EL. CAMERARIVS in Medic. recent. conciliatrice.

n) Pag. 290 ſeqq.

viam quandam facilem aperiret, qua quiſque per ſe ipſum ſummam perfe-ctionem, cuius homines lumine naturali capaces eſſe videntur, aſſequi et habitum ſibi comparare poſſit, *veritatem in omnibus rebus* proprio Marte detegendi, ac proinde quid ſibi ſit vtile, aut quid noxium ſit diſcernendi. Ad quem finem egregium obtinendum, neceſſarium eſſe vidit, vt clare oſtenderet, non modo, quid ſit faciendum, vel omittendum, ſed etiam quo modo. Ita vero intermedia ſibi via opus eſſe iudicauit, inter viam, quae a priori per ſolas rationes omnia deriuat, et quae a poſteriori ſola experientia vtitur; ita vt a poſteriori incipiatur, tum vero in progreſſu omnia tantum a priori deriuentur, et vbique per euidentem experientiam cuncta confirmentur, hocque eo vsque continuetur, quousque denuo ad primam experientiam, quae aſſumta fuit, reditus fiat. Experientiam ideo facilem, nullis expenſis obnoxiam, errori nulli ſubiectam, id eſt, illam quae in nobis fit et exiſtit, initio quaerendam ſtatuit, quae nos docet, et noſtri, et aliarum rerum nos eſſe conſcios, id *eſt*, cogitare, in quo aſſerendo ita a Carteſio diſſentit, vt non hoc ſit principium ſiue res notiſſima a priori, ſed experientia prima et euidentiſſima, qua conuincamur, eum talia corpori nemo attribuat ad ſolam hoc mentem pertinere ſui conſciam. Ex quo experientiam ſecundam deriuat, quam fundamentum totius noſtrae felicitatis eſſe contendit, quaedam nos bene, quaedam male afficere, quam ab ipſa Scepticorum ἀταραξία vltimoque ſcepticiſmi fine roborari recte obſeruat. Eam autem mentis operationem, quae bene afficientia appetit, male afficientia auerſatur, voluntatem eſſe oſtendit. Tertiam experientiam ex eo ſumit, quod animaduertat, nihil conſtantius et melius nos afficere, quam acquiſitionem veritatis, indeque totius humanae certitudinis fundamentum, quod ſine conſcientiae pudore nemo negare poſſit, oriri, quod quaedam concipere poſſimus, quaedam non, inde enim veritatis certam normam, et intellectus ideas, et ſimilium naturam indolemque facile poſſe cognoſci. Cum autem alia magis, alia minus fortiter aſſenſum extorqueant, quarta experientia ſe diſcere ait, permulta ſibi ab externis aduenire, per ſenſus, per internas imagines, et per paſſiones, licet hactenus modum et rationem ignoret. Quam facultatem imaginationem, et id cuius ope talia animaduertuntur, corpus noſtrum vocat. His naturalibus experientiis difficultatibus *iſtis* ſe extricaſſe gloriatur, in quas ſe coniecere viri docti, qui initio philoſophandi facto haec non ab experientia, ſed ex definitione cognoſcenda eſſe ſtatuerunt. Quo pacto ſpecialiora ſcientiarum reliquarum praecepta deinde deriuari poſſe monet, eo quod ita ab vna veritate ad aliam progredi vltra liceat. Et hinc enata auctori *illuſtri* methodus detegendi incognitas veritates, qua percipiendi, concipiendi, imaginandi rationes, differentias et cauſſas deſcribit, et quae concipi poſſint, id eſt, ſimili ratione cogitari ab omnibus, veritatem prodere, quae non poſſint, impoſſibilia eſſe, et abſurda ſtatuit; tumque rationem definitio-

nitiones condendi, axiomata inueniendi, theoremata noua obtinendi prolixe depingit, et ad generationem alicuius rei potiſſimum attendendum eſſe monet, et quibus regulis id perficiatur, vt primorum conceptuum ſeriem acquiramus, exponit, et quo pacto ex iis, quae ex ipſa generatione noua alia atque alia reſultant, axiomate deducantur, explicat, ſimiliterque circa theorematum generationem et naturam verſatur, et quae veritates nouae ex deductis oriri queant, oſtendit, eaque ad problemata ſoluenda applicat, et hac ſimul ratione Carteſianos methodi canones ſupplet et illuſtrat. Vt autem, quae ab erroribus oriuntur impedimenta remoueantur, ad fontem eorum in percipiendi ſiue imaginandi facultate [o] ſola quaerendum reſpicere iubet, et huic origini praeiudicia nos debere affirmat, ideoque imaginationem a veritate inueſtiganda remouendam et vocabula definienda eſſe vult, et characterum in eo vſum commendat, ex qua obſeruatione algebraici calculi praeſtantiam concludit: et experientias nouas quaerere et adhibere ſuadet. Porro cum impedimentum veritatis in eo verſetur, quod quae cognita ſunt non magni faciamus, ac proinde ſit difficile diu haec attente meditari, ea quae ignoramus, admiremur, huic quoque malo medicinam affert, et quia quae non ſtatim vtilia apparent, parum digna inquiſitione putamus, hiſce quoque remedia parat, ſique ex noſtra indiſpoſitione, quam vocat, impedimentum naſcatur, illam remouere docet, atque rectum commodumque tempus ac praeparationem eligere: attentionis quoque deficientis morbum ſanat, et quibus modis poſſit, etiam in longa meditationum ſerie conſeruari explicat, et hac occaſione educationis bonae regulas proponit elegantiſſimas et vtiliſſimas, ſed et illud impedimentum remouere docet, quod ex defectu commoditatis ad exequendam veritatem oritur, et quae inclinationis ad ſtudia in ea re vis ſit, ad excogitanda media, quod auxilium in bona methodo, quae via ad ſubſidia externa oſtendit. Tandem in tertia quoque methodi huius parte, modum applicandi delectam veritatem, vt vitam ſuauiter conſumamus, tradit, et heic ante omnia ſcientias commendat, maxime ſcientiam naturalem, eo quod ex hac rite explicata omnes alias deriuari credit. Et haec quidem celebris libri ſumma eſt, ex qua vaſta auctoris doctrina, et meditationes profundae ſatis cognoſcuntur. Cum autem totus ſcientiis mathematicis ſe tradidiſſet, inque iis magnum perfectionis gradum attigiſſet, totam tractationem exemplis ex matheſi ſublimiori petitis illuſtrauit, et ſi verum fatendum, logicam nobis mathematicam exhibuit, quae in diſciplinis theoreticis methodum pariter et exempla elegantiſſima exhibet, in morali argumento haud raro friget. Valde acrem cenſuram in hunc librum exercuit CHR. THOMASIVS [p], quae magnarum, inter

[o]) Concipiendi facultatem intellectui puro, percipiendi impuro ſiue imaginationi tribuit.
[p]) In Dialogis menſtruis ann. 1688. m. Mart.

inter vtrumque virum celeberrimum irarum cauſſa fuit: neque id magnopere mirandum, cum haud pauca Thomaſius contemneret, quae inter ſummas veritates, easque ſimul vtiliſſimas referri poſſe Tſchirnhauſenius contenderat. Attamen multum ſe ex hoc libro profeciſſe, in *Praefatione Praxeos logicae* poſtea faſſus eſt. Nec inficiandum pulcherrima multa illuſtrem virum cumulaſſe, et rationali philoſophiae lumen haud contemnendum accendiſſe. Qui ſi ex habitu diſciplinarum mathematicarum ad philoſophicas non concluſiſſet, ſi inter vtrasque recte diſtinxiſſet [q], ſi ad ea reſpexiſſet quoque, quae in vita humana quotidie occurrunt, et methodo longiori atque mathematica explorari nequeunt, ſi intellectus puri et imaginationis limites paulo diſtinctius deſcripſiſſet, ſi ipſam ratiocinandi artem, legibus methodi adieciſſet, non haberemus, quod de perfectione libri praeſtantiſſimi conquereremur, nec forte obſcuritas multis ineluctabilis viſa, certe geometriae ignaris ineuitabilis multos ab eius lectione deterruiſſet. Poſtulat enim lectorem mathematicum et meditationi geometricae aſſuetum, ex qua ſua lumina hauſit [r].

Recentiores qui de emendatione logicae meruerunt alii.

§. XVIII. Poſt hunc multi inter Germanos, Belgas, Gallos prodierunt, qui logicam artem nouis commentariis illuſtrando, et tum ineptias Peripateticorum perſtringendo, tum noua adducendo, de ea pulchre meruerunt. Quos vero hoc loco recenſere omnes, eſſet hiſtoriam *literariam* logicae ſcribere, praeſertim cum eorum, qui eminuerunt ſuis ſcriptionibus, mentionem iam in antecedentibus fecerimus. Addi vero, qui deſiderantur (inter quos ſuo merito palmam aliis praeripuit praeſtantiſſimus CROVSAZIVS [s],) ex catalogis ſcriptorum logicae recentioris poſſunt, quos contexuerunt Morhofius, Struuius, Walchius, *Stollius*, libris notiſſimis. Tacemus eos, qui hodie magna nominis fama viuunt, et rationalem philoſophiam quoque illuſtrant, quorum princeps facile hodie eſt illuſtris Chriſtianus Wolfius, ad hos enim diuertere meta nobis poſita obſtat. Non tamen praetermittendum hoc loco eſt, magnum Britanniae decus, acutiſſimus Ioannes Lockius, qui intellectus humani hiſtoriae ac culturae ampliſſimam lucem accendit. Cuius vitam cum eleganter deſcripſerit IOANNES CLERICVS [t], potiora et memorabiliora ex ea ſtrictim enarrabimus, et, quid ei debeat humani intellectus emendatio, circa quam philoſophia rationalis verſatur, paucis poſtea complectemur.

Vita Io. Lockii.

§. XIX. Tulit acutiſſimum et politum IOANNIS LOCKII ingenium, ferax magnorum doctrina virorum Britannia, edidit Wringtonia

q) Appoſite hoc obſeruatum RVDIGERO in Senſu veri et falſi L. II. c. 4. §. 7.

r) Conf. Act. Erud. 1695. p. 230. MORHOF. Polyhiſt. L. II. c. 7. §. 15.

s) Debemus ei Syſtema logicum Gallice exaratum Amſt. 1720. 3 Vol. 8. Conf. Biblioth. choiſie T. XXIV.

t) l. c. T. VI. p. 342. praefixa quoque operibus Lockii diuerſis Roterod. 1710. 12. editis. Germanice vertit et libro de Educatione liberorum praefixit, S. G. STARCKIVS, Actis philoſ. Vol. I. pag. 972 ſq. quoque inſeruit praeſtantiſſimus HEVMANNVS.

tonia anno MDCXXXII, IV. Cal. Sept. ſatum parente Ioanne Lockio tribuno militum: qui omnem in hunc filium ſuum rite atque eleganter educandum curam atque diligentiam conuertit. Emicabat autem in puero iudicium aetate iſta tenera maturius, et inſolitus ſciendi diſcendique ardor; Londinenſi ideo ſcholae traditus eſt, vt diſciplinarum ſemina in hoc agro foecundo ſpargerentur. Quae cum laetam ſegetem oſtenderent, ad vrgendam meſſem pleniſſimam anno MDCLI in Oxonienſem academiam miſſus et collegio eccleſiae Chriſti adſcriptus eſt. Quo loco poſitus cum incomparabili ingenii bonitati et excellentiae diligentiam naturae dotibus non minorem iungeret, mature omnes, qui illud cum ipſo literarum ſtadium ingreſſi erant, anteuertit. Aſt infelicitati eius temporis adſcribendum eſt, quod cum tam praeclaram indolem ad ſcientiarum culturam attuliſſet, in tricis ſcholis tum vſitatis fuerit detentus. Quarum vſum ſe habiturum nullum, neque deſiderio ſciendi, quod immenſum alebat, facere poſſe ſatis, quae tum in ea ſchola tradebantur, intelligens, magno vitae academicae taedio captus eſt. Lumina intellectus enim quaerebat, quae cum ſe conſequi poſſe deſperaret, eo quod nihil eſſe in proprio fundo crederet, quo diſciplina literarum iuuari poſſet, nec chaos Peripatetico-Scholaſticae philoſophiae aliquid ad formandum ingenium afferret, aliud animo alimentum quaeſiuit, et conſuetudine hominum nonnullorum ingenii feſtiuitate magis, quam doctrina conſpicuorum vti coepit. Et tum eam cogitandi ſcribendique facilitatem et elegantiam ſenſim didicit, ob quam poſtea multis admirationi fuit, et imprimis cum facundiſſimis epiſtoliographis comparatus eſt. Atque his quidem ingenii nutrimentis animum dum alebat, exercitationes academicas autem, quas vtilitate carere vidit, negligebat, eo quod in diſputationibus oſtentationem tantum ferendorumque bellorum ſtudium formari iuuarique obſeruaret, mirum tamen eſt, quod inter Oxonienſes non ſine doctrinae opinione et auctoritate vixerit. Primus autem, quo diſpelli poſſe intellectus tenebras ſentiebat, ipſi auctor fuit Carteſius. Licet enim eius decretis nunquam ſubſcripſerit, et haud pauca eius paſſim reprehenderit, vehementer tamen cepit eum differendi cogitandique claritas, cuius eum fructum retulit, vt ignorantiae ſuae prioris cauſſam non in ipſo, ſed in auctoribus quos legerat et audiuerat, quaereret, ſicque deſperationem illam abiiciendo, nouis ſtimulis ad proſequendum ſtudiorum curſum accenderetur. Immerſit itaque ſe iterum diſciplinis atque imprimis arti ſalutari ſe tradidit, quam tamen nunquam poſtea quaeſtus cauſſa exercuit, cum ad praxin clinicam vires corporis non ſatis ſufficere comperiſſet. Omnem tamen medendi artem accurate complexus eſt, et ſummorum in ea virorum amicitiam hoc nomine meruit. Cuius ſpecimen quod ex Sydenhamii teſtimonio adduxit Clericus, apud ipſum legi meretur, in quo eo, ſiue ingenio iudicioque acri et ſubacto, ſiue etiam antiquis, hoc eſt, optimis moribus, vix ſuperiorem quemquam, inter eos, qui nunc ſunt ho-

mines repertum iri, pauciſſimos certe pares ille pronuntiat. Nunquam vero ſummos in arte medica honores popoſcit, titulo magiſtri artium contentus. Anno MDCLXIV itinere excolendum animum augendasque ingenii vires ratus, cum legato Britanniae regis in Germaniam ad aulam Brandeburgicam conceſſit, et ex hominum conuerſatione, velut viuo quodam libro, naturam hominis perdiſcere ſtuduit. Anno vno peracto ad patrios lares reuerſus ad Oxonienſes quidem Muſas denuo accurrit, aſt non aridis ſpeculationibus, ſed foecundis naturalis philoſophiae meditationibus diligentiam curamque ſuam addixit. Ibi felicitas ei contigit, vt magno poſtea Angliae cancellario, comiti Shaftesburio [x], innoteſceret, et ſanitatis eius curam aliquam ageret. Cui viro illuſtriſſimo cum ingenium contigiſſet vaſtum et inſolens, quodque et *iudicandi* ſolertia, et memoriae excellentia et viua quadam imaginationis alacritate facile omnes ſuperabat, mira autem animi iucunditas et decora quaedam feſtiuitas, eum omnibus faceret gratiſſimum, lectio tandem et experientia rerum etiam ſummarum incomparabilis illius animo inſideret, isque ſe facilem, apertum commodumque omnibus praeberet, dici non poteſt, quanta animi laetitia conſuetudinem huius maximi viri *Lockius* amplexus ſit; qui cum totus eius admiratione occuparetur, in vaſtiſſimo ingenio et rariſſimo praeſtantiae exemplo inuenit, ex quo maxima emolumenta animi indies creſcentis capere poſſet. Attulit quoque ad tanti viri amicitiam Lockius ingenium ſolers, et erectum, iudicium acre, candoremque animi, ſecundum veros philoſophiae characteres expreſſum, quibus velut vinculis ita maximi viri amorem ſibi vindicauit, vt ad vitae finem perduraret. Valde enim Lockii conuerſatione gaudebat vir illuſtriſſimus, vbi ſemel praeſtantiſſimas, quae ei inerant, animi dotes intellexerat, vnde non ad acidulas tantum hauriendas, ſed Londinum quoque eum ſecum deduxit, et in domum atque familiam ſuam receptum adeo carum habuit, vt ſalutis ſuae curam ei traderet, quae adeo feliciter Lockio ceſſit, vt ex pectoris vlcere cum vitae periculo decumbentem a ferali malo liberaret. Id quod totum Shaftesburium illi conciliauit, praeſertim cum eruditionem vinceret ingenii animique praeſtantia. Quam diſtrahi et impediri praxis clinicae ſtrepitu videns ille, non conceſſit, vt medicinam extra domum ſuam faceret, ſed vt ad rerum ciuilium et eccleſiaſticarum intelligentiam animi perſpicaciam conuerteret, illi auctor fuit: eo euentu, vt vir ſummus dignum eum haberet, quem quauis fere occaſione oblata ſententiam ſuam rogaret, etiam de rebus maximis, ſecum autem *in* conclaui atque bibliotheca haberet, et aditum apud ſummos *reipublicae*, qui tum in inſula ciuili prudentia eminebant, heroes, Ducem Buckinghamiae, Halafaxium aliosque pararet, quibus ſe conuerſandi iucunditate et doctrinae copia

[x]) Vid. Memoires pour ſervir a la vie d'Antoine Asley Comte du Shaftesbury, et Grand-Chancelier d'Angleterre ſous Charles II. tirées des papiers de feu Mr. Locke et redigées par le Clerc, Bibl. choiſie T VII. p. 146. Oeuvres diverſes de Mr. Locke p. 407 ſeqq.

copia Lockius valde commendauit, eo quod ingenii feſtiuitatem morum ſeueritati et cultui, quem maximis viris debebat, eleganter iungere noſſet, et natiuam in eo conuerſationis genere indolem atque libertatem quandam decore expreſſam oſtenderet. Anno MDCLXVIII eum ſibi itineris in Galliam ſuſcipiendi comitem aſciuit Northumbriae comes cum coniuge, apud quam perſtitit, cum comes Romam excurreret. Qui cum praematuro fato extingueretur, cum hera domum Lockius rediit, occaſionem in eo itinere nactus multa, duce experientia diſcendi. Reducem in domum moecenas priſtinus recepit, filiique vnici inſtitutioni moribusque regendis praefecit. Quod tanta fide, tanta prudentia perfecit, vt matrimonii filio contrahendi curam parens vni Lockio committeret: felici ſatis exoptatoque ſucceſſu. In hoc itaque ſeceſſu cum philoſophandi otium aliquot ſuppeteret, anno MDCLXX. de intellectus humani natura, viribus, facultatibus, et operationibus cogitare coepit, cum ex colloquio eo de argumento habito intellexiſſent amici, quam ſingulari illud lumine poſſet illuſtrari, vnde eum rogarunt, vt meditationes ſuas in chartam coniiceret. Quorum conſilio paruit quidem, abſoluere tamen, quae coeperat impeditus ab occupationibus aliis non potuit. Ita vero percrebuit fama eruditionis Lockianae, vt circa hoc tempus albo ſocietatis regiae plaudentibus omnibus adſcriberetur. Anno porro MDCLXXII, quo Angliae magnus cancellarius, quem vocant, herus eius renunciatus eſt, ab eo muneri ſecretarii beneficiorum offerendorum [v] praefectus eſt; aſt cum regis ille indignationem anno ſequente meruiſſet, et regni ſigillum redderet, fulmina aulae Lockius quoque expertus eſt, qui cum moecenati factionis, quae tum in aula regnabat, et fatalis libertati et religioni videbatur, inſidias genti tum Britannorum haud obſcure detexit [w]. Anno tamen ſequenti regiis recuperatoribus de commerciis diſquirentibus additus eſt, vt illis a commentariis [x] eſſet; quod munus anno MDCLXXIV decurrente iterum expirauit. Id licet reditus Lockio eriperet, non ſine ſanitatis tamen commodo ei accidit. Cum enim phthiſin metueret, heri ſui conſilio ſumtibusque iter literarium ſuſcepit, Montempeſſulanum vero elegit, vbi moram diu fecit, vſus amicitia comitis Pembrockii, quem ob vaſtam philoſophiae cognitionem vehementer laudat, et hunc ſibi operis de intellectu humano ἐργοδιώκτην fuiſſe in inſcriptione libri fatetur. Deinde ad Pariſienſes ſeceſſit, magnorumque virorum conuerſatione et colloquiis gauiſus eſt, inter quos Iuſtellum et Toinardum laudat Clericus. Et tum quidem ſacrorum oraculorum ſtudio, maxime noui foederis, laudatiſſimo conſilio animum adduxit. Reconciliato cum aula Shafteſburio comite, et ſanctiori regis concilio praefecto, Londinum anno MDCLXXIX Lockius reuocatus eſt, totus tamen ſanitati nondum reſtitu-

v) Secretaire de la preſentation des benefices.

w) Conf. BVRNET. Hiſt. ſui temp. Tom. II. p. 588. Vers. Germ.

x) Secretaire de la commiſſion touchant les commerces.

reſtitutus, et aſthmate quodam grauatus, quo factum, vt diu in vrbe perſiſtere non poſſet, ſed ad hauriendum puriorem aërem ſubinde rus excurrere cogeretur. Aſt cum nouo odio herus eius premeretur, quod eum arci primum Londinenſi incluſit, et coëgit poſtea, exilio ſpontaneo ad Batauos concedere, vbi a principe Arauſionenſi, qui ſumma rerum poſtea in Britannia potitus eſt, beneuole eſt exceptus; Lockius de ſecuritate in patria deſperans, illum ſecutus eſt, Amſtelodami ſedem, anno MDCLXXXIII exſpirante figens. Ibi et medicis et theologis Remonſtrantium Limborchio atque Clerico amicitia innotuit, opusque *de Intellectu humano* perfecit: Domi autem cum regi inuiſus eſſet factus, illius *iuſſu* ex albo collegii eccleſiae Chriſti Oxoniae, fruſtra intercedente *epiſcopo* eius vrbis Ioanne Fello, nomen eius deletum eſt. Veniam tamen poſt mortem regis, a Iacobo rege obtinuiſſet, niſi amicos eam rogare impediuiſſet, nihil ſe admiſiſſe teſtatus, cuius deprecari veniam opus haberet: at vix inſidias aulae tum euaſit, cum eius capiendi et in Angliam mittendi mandatum rex dediſſet, vnde aliquamdiu latere apud amicos coactus eſt. In hac mora epiſtolam *de Tolerantia* ad Limborchium ſcripſit, eo quod in haud paucis Remonſtrantium dogmata illi placerent. Anno ſequente autem cum abeſſe eum a ſeditionis conſiliis omnibus apertum eſſet, iterum publice comparuit, tempusque et libellis exiguis ſcribendis, et mora Vltraiectina, et colloquiis eruditorum hebdomatim inſtitutis fefellit. Ipſe confecto operis de intellectu humano compendio, Clerici opera vſus eſt, vt in *Bibliotheca vniuerſali* y) vulgari poſſet, quo dici vix poteſt, quantum videndi ipſius libri deſiderium apud philoſophiae maturae ſobriaeque cultores accenderit. Tandem notiſſima rerum Anglicarum conuerſione duce Guilelmo Arauſionenſium principe anno MDCLXXXIX facta, libertatem quoque redeundi in patriam Lockius nactus, eaque laetus vſus eſt. Tunc etiam in inſulam rediit et magnorum virorum amicitia frui coepit, qua ad munera haud leuia aditum ſibi parare potuiſſet, niſi modico viuere maluiſſet. Delegatis itaque ad appellationes adſcriptus eſt, quo in munere vacare quoque literis et philoſophiae licebat. Etiam legati regii charactere fungi potuiſſet, quo pacto ſereniorem auram in peregrina terra haurire ſe poſſe ob pectoris infirmitatem, ſperare poterat, niſi ſanitatis ratio id ipſum illi valde timido diſſuaſiſſet. Vt vero ſe vtilem domi exteris quoque exhiberet, anno MDCXCIV opus diu meditatum, auctum, politum, *de Intellectu humano* vernaculo ſermone vulgauit, quod tanto philoſophantium plauſu fauoreque exceptum eſt, vt anno MDCXCVII et MDCC recuderetur, et cum Gallice a Coſteo, ipſo auctore dirigente et inſpiciente, tum Latine anno ſequente a Burridgio, ſed minus feliciter, verteretur. Ipſe tamen, vt erat veritatis amantiſſimus, ſemper lambendo, emendando, perficiendo opus abſoluere magis conatus eſt, quibus augmentis ſe commendat editio anni MDCCVI. Epitomen autem libri Anglico

y) T. VIII. Ianv. 1688. p. 49 ſeqq.

Anglico ſermone *) dedit Wynnius. Prodiit quoque eodem anno liber *de Imperio ciuili*, qui Gallica quoque veſte comparuit, in quo deſpotiſmo abſoluto neruos incidere ſtuduit. Vitae, quae reſtabat, partem conuerſationi cum viris ſummis et non dignitate modo, ſed ingenio etiam et rerum vſu excellentiſſimis deſtinans, honeſtiſſimam viuendi dulcedinem in humanitate iſta poſuit: maxime vero Pembrockio comite familiariter vſus eſt. In cuius praediis tum degere ſolebat, cum grauior in vrbe aër pectus infeſtaret. Qui eum tandem coëgit Londinum relinquere, et ad Mashamum equitem concedere, qui in agro valde ſalubri * habitabat. Ibi et ipſius hoſpitis, viri elegantis et humani beneuolentia, et vxoris eius, acutiſſimi Cudworthi filiae, eruditione et acumine philoſophico, quod ſupra † iam depraedicauimus, et loci commoditate, atque ſalubritate in infirma valetudine valde ſuſtentatus eſt. In hoc receſſu legendo, meditando, ſcribendo tempus conſumſit, raro Londinum per aeſtatem excurrens, debemusque huic otio librum *de Educatione liberorum*, bonae frugis plenum, et ideo in plerisque Europae linguis expreſſum, itemque tertiam *de Tolerantia* epiſtolam. Cumque emendandae vtilitatis commercii per Britanniae regnum rationem peculiari ſtudio haberet, de refingenda et ad iuſtum pretium reuocanda moneta conſiderationes profundas nutriuit. Quarum neceſſitatem cum peculiari ſchediaſmate explicuiſſet, anno MDCXCV, quo iſta peſtis tandem oculos ſenatus regni perſtrinxit, malo remedium quaeſitum, Lockius autem, cuius iudici aciem non minus in rebus ad ciuilem prudentiam et reipublicae adminiſtrationem, pertinentibus quam in diſciplinis theoreticis ſe prodere inde conſtabat, collegio delegatorum ad commerciorum et coloniarum res curandas, mille librarum Anglicarum ſtipendio adſcriptus eſt. Cuii muneri ad annum MDCC maxima cum laude et diligentiae atque attentionis prudentis teſtimonio praefuit, tum vero ſanitate eius vrbis aërem grauiorem non ferente, aegre conſentiente rege id depoſuit. Eodem anno MDCXCV Anglico ſermone prodire iuſſit, *Chriſtianiſmum rationi maxime conformem*, in quo erudito libro id demonſtrare aggreſſus eſt, nihil eſſe in Chriſtianae religionis decretis, qualia in ſcripturis diuinis definiuntur, quod notionibus veris, certis, accuratis rationis eſſet contrarium. Quae commentatio illi aduerſarios haud paucos cumulauit, inuidiam addente eorum audacia, qui proſcribere ex doctrina Chriſtianorum myſteria omnia, et rationis notionibus vltra limites protruſis, ſacroſanctae triados dogma conculcare auſi ſunt, id quod praeter Vnitarios nonnullos feciſſe Tolandum, ſcriptorem audaciſſimum, neminem latet. Hi cum poſt carecta Lockii ex parte latere cuperent, rationibus nonnullis vſi, quas ille in laudato commentario attulerat, accenſus eſt theologorum zelus, vt in Lockium quoque, velut frigidam reuelationis hoſtibus ſuffundentem theologi inſurgerent. Hinc praeter Samuelem

*) Eleganter verſa eſt, ſermone Gallico.

†) In vita Leibnizii.

*) Oares dicto 20. mill. Londino diſtante.

muelem Bernardum, magni nominis et praeclarae eruditionis theologus Eduardus Stillingfleet epiſcopus Worceſtrienſis, cum aduerſus Vnitarios trinitatis myſterium defenderet, notionem de ſubſtantia Lockianam examinauit et reprobauit, eo quod ἑτεροδοξότερον eſſe crederet. Ex quo liticula inter epiſcopum et Lockium enata eſt, et controuerſiae reciprocatio, qua ter epiſcopo Lockius reſpondit, cuius eo de argumento ſcriptiunculae, etiam Ioanni Edwardo oppoſitae alteri parti editionis Gallicae operis de I. H. anno MDCCIII excuſae adiectae leguntur. In qua controuerſia alibi prolixius enarranda [a] epiſcopum lectionis copia, Lockium philoſophiae vſu excelluiſſe, plurimis viſum eſt [b], licet Socinianorum partibus nimium hunc fauiſſe contenderint haud pauci [c], et inter hos praecipue Ioannes Eduardus [d], cuius vehementiae valde indignatur Clericus. Hiſce laboribus dum corpus ſenii et morborum incommodis fractum exhauriebat Lockius, imminentem tandem ruinam anno MDCXCVII ſenſit, cum tempeſtate frigida ad ſalutandum regem, qui colloquium eius deſiderabat, Londinum conceſſiſſet. Adeo enim ab eo tempore aſthmate compreſſus eſt, vt tandem ὀρθοπνοϊκὸς euaderet. Vt itaque aeternitati feliciter ſuſcipiendae ſe praepararet, ſtudium diuinorum oraculorum, quod ab aliquot annis elegerat, gnauiter vrſit, cuius fructus poſt eius fata nonnulli commentarii vel paraphraſes potius in epiſtolas ad Galatas, Romanos, Corinthios et Epheſios prodiere. Ita vero mali vis ſenſim inualuit, vt in vltimo vitae anno ob virium debilitatem neque legere multa, neque ſcribere quicquam poſſet, quare, mentis acie morbi vehementia non ſuppreſſa, tempus omne pietati fouendae tribuit, ſicque indies decreſcentibus corporis viribus, inter preces Maſhamiae coniugis et familiae ſpiritum Deo reddidit V. cal. Nou. ſt. v. anno MDCCIV, aetatis ſeptuageſimo tertio. Pulchris eum depingit coloribus, nonnemo, qui eum intime nouerat apud CLERICVM [e]. qui cum egregie in ea re ſit verſatus, ipſe legi meretur. Laudat is maximam philoſophiae notitiam libere et ſine praeiudiciis in grauiſſimis etiam reuelationis argumentis demonſtratam, iudicandi ſolertiam, penetrationem et accurationem, meditationis profunditatem, doctrinam in elegantioribus literis praeclare verſatam, viuendi conſuetudinem, pulchram et ab omni paedagogico faſtu alienam, veritatis amorem, colloquiorum dulcedinem, vitae ciuilis prudentiam, morum ciuilitatem, ſeriam et accuratam, et in ipſa tamen ſeueritate iucundam et maximis quoque viris commendatam, caritatem erga pauperes ipſo opere demonſtratam, irae rationis ope moderationem, ſilentii et amicitiae fidem, diligentiae, quantam ſanitatis conſtitutio permitteret, contentionem, victus continentiam, morborum patientiam, vtilitatem

a) Accurate rem omnem libroſque huc pertinentes exponit BVDDEVS Iſag. in Hiſt. theolog. L. II. c. 7. p. 1294 ſeqq.

b) CLERICVS l. c.

c) POIRET. Opp. poſthum. p. 87. item Auctor fidei et rationis collatae.

d) Scripta huc pertinentia enumerant magni nominis theologi BVDDEVS l. c. p. 1296. PFAFFIVS Introd. in Hiſt. lit. theol. P. II. p. 332.

e) Loc. cit.

litatem ex ſcriptis eius ad humanam ſocietatem redundantem. Ipſe in epitaphio, quod ſibi poſuit, talem ſe fuiſſe ait, qui mediocritate ſua contentus vixerit, literis innutritus eousque tantum profecerit, vt veritati vnice litaret. Quibus ſane ingenii animique virtutibus cum maximis in orbe philoſophico heroibus meruit comparari.

§. XX. Multum debet rationalis philoſophia Lockio ob librum *de Intellectu humano*, cuius literariam hiſtoriam cum fuſe proſequutus fuerit B. GOTTL. KRAVSIVS [f], breuitatis ſtudio lectorem ad eum dimittimus. Ipſum opus nouum intellectus humani explicati et delineati aedificium ſiſtit, quod non modo in Platone et Ariſtotele, ſed in Carteſio quoque, Gaſſendo aliisque recentioribus, qui ante Lockium ſcripſere, fruſtra quaeras. Abiecit enim omnes omnino opiniones, et ex conſideratione humani intellectus et conſcientia ſua philoſophandum eſſe cenſuit. Vnde humani intellectus hiſtoriam non inepte appellaueris, non ex libris ſed experientia interna conſcriptam, qua de re digna eſt, quae legatur ipſius auctoris praefatio, quae nonnulla quoque illuſtrat, quae ei obiecta ſunt, et aliquos offendere poterant. Libris opus praeſtantiſſimum quatuor diſtinxit acutiſſimus philoſophus, et primo quidem de ideis innatis diſputat, et nec ſpeculatiua axiomata, nec practica innata eſſe intellectui humano magno acumine demonſtrat. Libro ſecundo in idearum originem inquirit, easque vel ex reflexione, vel ex ſenſatione ab obiectis externis ortas omnes eſſe, animam quoque non ſemper cogitare argumentis multis ab experientia ſenſuque deſumtis probat. Tum de natura idearum ſimplicium, deque ideis vnius tantum ſenſus miniſterio genitis diſſerit, qualis eſt ſoliditatis idea, quam ab extenſione ſubtiliter diſtinguit, ideas porro ex pluribus ſenſibus, itemque ex reflexione et attentione ad ſe ipſum exſurgentes, quales ſunt ideae intellectus et voluntatis, exponit, eas quoque non negligit, quae ex vtroque fonte prodeunt, vbi de idea doloris, voluptatis exiſtentiae, vnitatis, potentiae, ſucceſſionis ſubtiliſſime philoſophatur, et qua ratione qualitates primae et ſecundae ad cognitionem humanam ſe habeant, erudite proſequitur. Tum perceptionem, memoriam, contemplationem, attentionem aliaque ad memoriam pertinentia conſiderat, et idearum quoque compoſitionem et diſtinctionem, ideas complexas modosque, et imprimis relationes deſcribit: Ad modorum ſimplicium tractationem delatus, ideas ſpatii, corporis, extenſionis, ſubſtantiae, accidentis, temporis, durationis, expanſionis, loci, numeri, finiti et infiniti, aeternitatis curioſe perueſtigat, modos quoque ex ſenſibus oriundos, et qui vel cogitationem vel voluptatem et dolorem fontes agnoſcunt, in partes vocat: quidque potentia ſiue facultas ſit, docet, hacque occaſione quid ſibi de facultatibus intellectus, voluntatis, libertatis, neceſſi-

Lockii liber de intellectu humano.

[f]) In Hiſtoria literaria Germanice edita P. I. art. 1.

neceſſitatis videatur, et qua ratione ſe humana mens in his omnibus ad operationem deducendis habeat, ſuas meditationes ſecutus proponit. Sequuntur modi mixti, ideae ſubſtantiarum complexae, collectiuae, relationum, cauſſae et effectus, identitatis et diuerſitatis, et principii indiuiduationis, atque perſonalitatis, relationum moralium, clarae, obſcurae, diſtinctae, confuſae, reales, fictae, completae, incompletae, verae et falſae; in quibus omnibus non in ſe tantum, ſed etiam ratione obiecti circa quod verſantur conſiderandis, nec copioſiorem, nec accuratiorem, nec curioſiorem ante ſe vllum habet; et multa affert, aliis nunquam obſeruata, vel leuiter tantum tacta. Qualis eſt aſſociatio idearum, quod intellectus humani myſterium miro lumine perfudit. Libro tertio voces, quibus ideae deſignantur conſiderat, et omnium fere generum idearum nomina percurrit, quaue ratione ab ipſis ideis diſcrepent, quae impedimenta intellectui inde oriantur, quibusque regulis determinari accurate debeant, ediſſerit, ne particulis quidem exceptis, maxime vero pulcherrima tractatione de vocum nominumque imperfectione, et abuſu, de inani ſubtilitate, de vocibus vagis, obſcuris, nihili, indeterminatae ſignificationis, etc. multa praeclara monet, et remedia ſufficientia enumerat. Librum quartum cognitioni humani intellectus examinandae deſtinat, eiusque naturam, gradus, limites, realitatem definit; quidque veritas ſit, quae propoſitiones vniuerſales earumque criteria certa, quae axiomata, euoluit, propoſitiones quoque friuolas, quae plane nihil cognitionem humanam adiuuant, quales ſunt identicae, verbales tantum, ſimilesque tangit. Tum ad obiecta, circa quae verſatur humani intellectus cognitio conuerſus, explorat, quaque ratione cognoſcamus exiſtentiam noſtram, itemque Dei, tum rerum extra nos, determinat, et media augendae cognitionis humanae ſuppeditat, ex quorum numero axiomata et hypotheſes excludit, et pleraque ad idearum certarum, clararumque comparationem reuocat, attentionem vero commendat. Affectiones etiam cognitionis, iudicium, probabilitatem, eiusque gradus determinat, quidque ratio ſit, quid fides, qui vtriusque limites, fuſe proſequitur. Morbos vero intellectus, enthuſiaſmum, ſiue opinionem friuolam ratione et reuelatione deſtitutam, quae pro diuinitus enata habetur, erroremque deſcribit. Epilogi loco ſcientias in phyſicas, practicas et ſignorum cognitionem partitur. Et haec breuis quidem celeberrimi libri ſumma eſt, in quo innumera pulchra, bona, vera et vtiliſſima, quamuis plerisque hactenus non obſeruata eſſe, vnanimi conſenſu orbis eruditus cenſuit. Aſt cum ſua tantum lumina, et maxime ſuam conſcientiam adhiberet *Lockius*, quo fieri non potuit vt non multoties ab omnibus philoſophis diſcederet, et nouas obſeruationes atque opiniones ſtabiliret, multa quoque neceſſe fuit, magnis viris aliis hypotheſibus occupatis diſplicere. Inter quos heic, vbi ſtrictim omnia proponenda ſunt, non tantum PETRVS POIRETVS g) fuit, qui

g) Opuſc. poſthum. Sect. V. p. 172. qui rationaliſmum et naturaliſmum ei obiicit, et quae configenda ſint in philoſophia Lockii, proſequitur.

qui longe aliud ſibi intellectus humani ſyſtema formauerat, et periculoſas fidei et illuminationi aſſertiones Lockii eſſe ſtatuebat, ſed et illuſtris LEIBNIZIVS [h] magnus cetera, vt ſolebat vir ſummus aequiſſimum ſe meritis virorum doctorum tribuere, Lockianae eruditionis laudator. Is quamuis concederet, recte reieciſſe Lockium ideas innatas Carteſianorum, ideam tamen identitatis, et contradictionis natura homini adeſſe monet, alias quoque, quam Lockius, idearum verarum et realium notiones ſibi fingit, ideasque noſtras, etiam ſenſuales, ex fundo animae progredi, magisque per reminiſcentiam quandam, quam ſenſuum impreſſionem acquiri contendit, parum autem probauiſſe Lockium obſeruat, animam interdum nunquam cogitare, quod cogitationem cum perceptionibus diſtinctis confuderit. Nec probare poteſt, quod ſpatium et vacuum diſtinxerit, hocque ex motu probare voluerit, materiam ex partibus duris tantum et inflexibilibus conſtantem concipiendo; nec placent ei meditationes Lockii de infinito, de ideis adaequatis, quaeque de definitionibus nominalibus et realibus, et de axiomatibus diſſeruit, quodque formam ſyllogiſticam logicae communis inutilem pronunciauerit. Quam cenſuram minus aeque pertuliſſe Lockium, eiusque amicos Molinyaeum, Clericumque, ſupra in Leibnizii vita iam obſeruauimus. Quamuis autem nihil ineſſe libro huic, quod non veritate nitatur, ipſe auctor ſtatuat, et imprimis laudent admiratores Lockii, quod abeſſe iuſſa metaphyſica imaginaria et hypotheſibus ſuffulta, ad naturam et conſcientiam hominis ipſamque experientiam attenderit, ob quam praeſtantiam innumeros in gente ſua ſectatores Lockium habuiſſe refert Cl. DES MAIZEAVX [i], inuenerunt tamen alii quoque viri docti et attenti quod reprehenderent [k]. Et nonnullis quidem minus multa, quibusdam nimis pauca ſcripſiſſe viſus eſt, quibus vtrisque in praefatione ſatis fecit Lockius. Magis memorandum eſt, quod vehementer in eo quidam reprehenderunt, erroneas eum de intellectus et voluntatis facultatibus inter ſe diſtinguendis opiniones fuiſſe ſecutum, ſpeculationes haud paucas attuliſſe, quae in inueſtiganda veritate vſum nullum habeant, libertatem minime accurate definiuiſſe, et quod ad methodum attinet, multa inutiliter repetiiſſe, obſcuris lucem, exemplis additis non conciliaſſe, in nonnullis tamen verboſum praeter neceſſitatem fuiſſe, et quae his ſimilia ſunt. Quae an vera ſint omnia, et qua ratione in Lockio vel excuſari vel defendi poſſint, noſtrum hoc loco non eſt, diſpicere. Addimus id vnum, inter opuſcula diuerſa Lockii, extare quoque *Collectionem obſeruationum de Intellectu circa inquirendam veritatem rite adhibendo*, in quibus multa attulit, in opere *de Intellectu humano* praetermiſſa, et ampliſſimam lucem ratiocinanti intellectui humano accendere aptiſſima. Prodiere opera Lockii omnia Londini MDCCXIV.

h) Recueil. T. II. p. 143 ſeq.

i) Praef. collect. Epiſt. Clarckii, Newtoni, Lockii.

k) Conf. THOMAS. Cautel. c. X. p. 130. Fund. I. N. et G. L. II. c. 12. p. 144. WALCH. Parerg. Acad. p. 673. STOLLIVS Hiſt. liter. P. II. c. 2. §. 34. p. 453. Add. quos nominat FABRIC. Syll. ſcript. de V. R. C. p. 333.

CAPVT SECVNDVM.

DE EMENDATA AVCTAQVE PHILOSOPHIA NATVRALI.

§. I.

Dicendorum ordo et ratio. Maturius laetiusque, quam reliquis philoſophiae partibus *naturali* diſciplinae contigit, vt emendatos vultus et augmenta maxime conſpicua caperet. Adeo enim deterruere ſapientiae ſtudioſos ſteriles campi, et dumetis ſcatentia ſcholaſticae phyſicae deſerta, vt ad foecundiores et amoeniores agros plerique, quibus de meliori luto Titan praecordia finxerat, properarent, et elegantiorem diſciplinae nobiliſſimae tractationem molirentur. Factum id eſſe mature poſt renatas literas luculentis exemplis in antecedentibus demonſtratum, maxime vero obſeruatum eſt, ad finem vergente ſeculo XVI. in hanc ſcientiam meliori facie reformandam citatis pedibus concurriſſe excellentiſſima ingenia ſignum cum aliis paucis praeferente Bernardino Teleſio, cum quae Cardanus ſimilesque moliti erant, euentum fere nullum habuiſſent. Ab eo enim tempore nouatores, (qua voce ſectariorum indignatio a philoſophorum plebeiorum gregi eos diſcreuerat, qui naturam ipſam, quam veterem aliquem philoſophum conſulere maluerunt) aliam viam, quam quae iam calcata erat, ingredi auſi ſunt; quamuis non deeſſent, qui Parmenideam, Platonicam, Ionicam, Stoicam, Epicuream phyſicam reſuſcitarent, quorum omnium conatus in *antecedente huius tomi parte* luculenter deſcripſimus. In varias autem ſententias mireque inter ſe diſtantes ſemitas eos diſceſſiſſe, qui a ſectaria philoſophia diſſentire in naturali diſciplina coeperunt, ex hactenus dictis lectori obſcurum eſſe non poteſt. Nonnulli enim, cum ſectariam phyſicam deteſtarentur, ad diuiniorem quandam naturalium operum declarationem confugerunt, et principia nobis diuina, ſpiritualia, et vel ex Moſe, vel ex alio fonte a ratione deuiante hauſta commendauerunt, mirum naturalis diſciplinae aedificium, cuius fundamentum emanatio ex Deo, finis enthuſiaſmus eſſet, comminiſcentes. Quales Phyſicos fuiſſe, qui philoſophiam Cabbaliſticam, Moſaicam, theoſophicam excogitarunt, ex inſtituto oſtendimus, et inepta horum hominum ſyſtemata de rebus ad naturam mundi eiusque partium pertinentibus fuſe deſcripſimus. Quae phyſicae diuinae, (huius enim furfuris ſe eſſe iactabat) abſurditas etſi facile poterat a plerisque, paulo attentioribus palpari, miros tamen progreſſus habuit, ex quo paradoxum Theophraſti Paracelſi ingenium ineptiis non quidem medelam, attamen colorem et commendationem attulit. Is enim cum ignis beneficio corpora naturalia ſoluere, et chemiae opera in eorum naturam penetrare egregie noſſet, principiis vagis

gis et ineptis magnam veriſimilitudinem media chemica maxime quae ex Mercurio et Opio parauerat, illis adaptando comparauit. Cuius ſcholae Paracelſicae hiſtoriam cum etiam in antecedentibus enucleauerimus, ea, quae de Paracelſi et ſequacium opinionibus de rebus naturalibus expoſita iam ſunt, in naturalis ſcientiae hiſtoria repeti hic non poſſunt. Sed et tertium philoſophorum genus prolixe enarrauimus, quod abiecta ſeruitute ſua libertate frui et eclectice philoſophari coepit. Cuius generis philoſophiae anteſignanos Brunum Nolanum, Cardanum, Verulamium, Campanellam, Hobbeſium, Carteſium, Leibnizium, Thomaſium, cum in ſcenam produceremus, occaſio nobis enata eſt, de placitis eorum phyſicis ſimul diſſerendi. Et hoc quidem pacto haud exiguam naturalis philoſophiae partem hiſtorica enarratione iam explicuimus. Non tamen iſta ſcopo noſtro ſufficere, nec plena ſatis eſſe, vt intelligatur, quibus ſucceſſibus emendare phyſicam philoſophiae partem viri docti aggreſſi ſint, quid in ea perfecerint, et intelligimus ipſi et vltro fatemur: ſunt enim praeter ea innumera, quae a magnae perſpicaciae philoſophis detecta ſunt, quibus in ampliſſima luce collocata eſt doctrina naturalis. Quae non quidem omnia integra ſyſtemata concernunt, aſt per pleraque tamen capita ſpecialia infinita noua, rerum naturalium explicationi adiecerunt. Praecipue ex quo magni Verulamii opera, orbis philoſophicus in hac doctrinae parte deſipere deſiit, et proſcriptis ſpectris naturales eius vultus experimentorum, igne ferroque tentatorum, itemque ſcientiarum mathematicarum ope reſtituti et eleganter ornati ſunt. Et in his quidem ſtrictim enarrandis capitis huius tractatio verſabitur. Quam tamen, ſi, vt ipſi optamus, dare conſtitutum haberemus, volumen, integro recentioris hiſtoriae philoſophicae complexu non inferius exſurgeret; nam et vitae atque meritorum ratio, qua eminuere tot diſciplinae naturalis cultores enarranda eſſet, et per ampliſſimum campum diſcurrendo oſtendendum, quid per omnes rerum naturalium claſſes detectum ſit, quomodo de cauſſis rerum naturalium praeceperint viri magni et naturae ſacerdotes doctiſſimi, quibus experimentorum auxiliis, et obſeruationum indicibus ad certa, quae recepta tandem ſunt, dogmata peruenerint, quae comperta ſint, quae lateant, de quibus deſperandum ſit, in quibus oleum operam phyſici perdiderint, quibus inſtitutis cognitio naturae adiuta ſit, et quae ſexcenta alia ſunt, quae ad phyſices accuratam et ſpecialem hiſtoriam pertinent. Qualis tractatio, quam longe a ſcopo et limitibus noſtris abſit, quilibet intelligit, nec a nobis hanc prolixitatem expectabit. Relinquemus itaque hiſtoriae doctrinae naturalis explicationem dogmaticam eamque ſpecialem aliis, vehementer autem cohortamur, viros in hac nobiliſſima parte egregie verſatos, vt annales eius dogmaticos tandem aliquando conſcribant, vt, quas veritates aetas noſtra detexerit, quae detegendae adhuc ſint, conſtet, et eo felicius in ampliſſimo hoc oceano emetiendo ſtudium poſteritatis verſari queat. Noſtra vero in eo tantum occu-

pabitur induſtria, vt ſtrictim ſumma attingamus capita, quae emendatam nobis phyſicam referunt, et eorum philoſophorum res paucis perſtringamus, qui agmen duxerunt, et quorum nomina, cum meritis in philoſophiam naturalem maximis immortalitatem meruerint, omittere in hac noſtra tractatione haud licet. Reliquorum enim, etſi in hoc argumento magnam famam conſecutorum memorias tradere huius loci non eſt, fontes autem nominabimus, ex quibus notitia eorum ſatis ampla hauriri queat. Idem etiam in obſeruationibus recentioris aetatis deſignandis faciemus, cum eas integras adducere, nec ſcriptionis modus, nec tractationis limites permittant. Ita vero ſine noſtro ductu lectori facili labore licebit, ſatis amplam ſua diligentia phyſicae partis hiſtoriam congerere. Commendamus autem diligentiſſimi MORHOFII [a], et imprimis praeſtantiſſimi HOLLMANNI [b] labores, quorum vterque quid per potiora naturalis diſciplinae capita viri docti obſeruauerint, ſtrictim at curioſe et erudite enarrauit.

Exempla nouatorum phyſicae.

§. II. Reliquerunt tenebras philoſophiae ſectariae naturalis mature non illi modo, qui omnem philoſophiam emendare aggreſſi ſunt: ſed fuerunt quoque nonnulli diſciplinae tantum phyſicae intenti, qui ſobrie magis atque caſte de natura rerum in hoc mundo comprehenſarum ſtatuere coeperunt. Multis id poſſet exemplis illuſtrari, ſi per varias Europae gentes eundo particularem iſtam virorum doctorum diligentiam perquirere vellemus; aſt ſufficient pauca, vt de rei veritate conſtet, Nathaneelis Carpentarii, Redemti Baranzani, Bernardi Paliſſi, Guilelmi Gilberti, Ioannis Eſpagneti, quorum haud incelebre in naturali ſcientia nomen eſt.

Nathaniel Carpentarius.

CARPENTARIVM Deuonia Angliae genuit parente Ioanne ſatum, educauere academiae Britannicae in theologia, antiquitate et philoſophia, fouit Vſſerius archiepiſcopus Armachanus, muneri praefecit Hibernia, viuis eripuit annus MDCXXVIII, memoriam eius conſeruauit ANTONIVS WOODIVS [c]. Magno is animo a receptis ſcholarum opinionibus declinauit, edita, *Philoſophia libera, triplici exercitationum decade propoſita, in quae aduerſus huius temporis philoſophos dogmata quaedam noua diſcutiuntur* [d]. In quo libro paradoxa plurima a receptis ſcholarum definitionibus abeuntia explicantur, et dogmata phyſica haud pauca innouantur. Talia ſunt, non dari notitias naturales, locum eſſe nihil, elementa eſſe grauia, omnium rerum ortum eſſe ex nihilo, ſenſus fallere fallique non poſſe, ignem eſſe humidum, cometas non eſſe meteora incenſa, et ſimilia [e].

Redemtus Baranzanus.

REDEMTVS BARANZANVS Serauallam dioeceſeos Vercellenſis patriam habuit, Barnabitarum religionem amplexus,

a) Is laudabili induſtria, licet interdum extemporali alterum Polyhiſtoris ſui tomum, hiſtoria dogmatica philoſophiae naturalis repleuit.

b) Quemadmodum vir eruditiſſimus in Inſtit. phyſicis, plerorumque recentiorum hypotheſes, explorauit, et quid veriſimile ſit, detexit, ita copioſe quoque fontes nominauit, ex quibus plura hauriri queant.

c) In Athenis Oxonienſibus.

d) Oxon. 1636. Lond. 1672. 8.

e) Conf. MORHOF. T. II. p. 110. 245. SOREL. de Perfect. hom. p. m. 480.

plexus[f], quem annus MDCXXII ſuſtulit, triginta tres tantum annos natum. Quamuis is haud ita diu Annecii docuiſſet, adeo tamen naturalis ſcientiae cognitione inclaruit, vt inter prima ſui temporis ingenia a MOTHAEO VAYERIO[g] meruerit referri. Teſtis autem libertatis philoſophicae in argumento phyſico liber eſt *de nouis opinionibus phyſicae*, *Lugduni* MDCXIX editus[h], in quo, Patritii, Teleſii et nouatorum aliorum exemplis excitatus deſerere *Ariſtotelem* auſus eſt. Quem cum Verulamio miſiſſet, laudauit is in *epiſtola*, cuius editionem debemus NICERONIO ſubtilitatem magnam et diligentiam in ea via, differentiam tamen ſe inter antiquos et modernos maximam facultatis, veritatis perparum agnoſcere ait, hincque ſuadet, vt rebus ſe ſubmittat, ne cum aliis ingeniis redeat in orbem. BERNARDVM PALISSVM non tam lectio librorum (erat enim figulus ἰδιώτης) quam rerum naturalium experientia et vſus admirabilis commendauit. Quamuis enim nec Graece nec Latine doctus eſſet, ex eruditorum tamen conſuetudine ita profecit, vt de aliorum quoque opinionibus promte dextreque iudicaret, et de rebus naturalibus haud pauca ignota prius detegeret, ex quibus noua demum principia cudere auſus eſt. Cuius exemplum eſſe poteſt, quod in *Dialogis de natura fontium, metallis et gemmis* ſtatuit: ex aqua omnia generari, eam autem duplicem eſſe, materialem et congelantem, nihil agi ſine Solis operatione, ſine ſale non conſiſtere hominis vitam, quin et reliqua corpora; et quae his ſunt ſimilia diligenter enarrata a SORELIO[i] qui videndus. GVILELMVS GILBERTVS Angliam ornauit, ortu Glioceſtrienſis, philoſophus et medicus Londinenſis; qui ineunte ſeculo XVII. floruit. Duplici nomine multum illi debet philoſophia naturalis. Primo quod libertate philoſophica vſus, recedere a placitis *Ariſtotelicis*, quibus tunc ſuperſtitioſe adhuc adhaerebat inſula, et reiicere multa auſus eſt. Edidit enim *Philoſophiam nouam de Mundo noſtro ſublunari*, in qua multa innouauit, vetera, quae ſine ratione ſufficiente dicta erant, reiecit. Qualia ſunt elementorum numerus quaternarius, transmutatio et mixtura etc. vacuum autem duplex adhibet ſeparabile et inſeparabile, et quae his ſunt ſimilia. Deinde ingenti auſu, maximis ſumtibus[k], incredibili induſtria et attentione ad magnetis naturam ſcrutandam ſe accinxit, primusue poſt innumeras obſeruationes demonſtrauit, virtutem magneticam terreſtri globo a natura inſitam adeoque terram magnum eſſe magnetem, edita *Philoſophia noua de Magnete magneticisque corporibus, et de magno magnete, tellure*[l]. Hoc enim quaſi ſigno dato, noua philoſophia magnetica cuſa,

Bernardus Paliſſus.

Guilelmus Gilbertus.

f) Conf. FR. LVIGI BARELLI Memorie de Barnabiti T. II.

g) Apud BAYLE T. I. art. Baranzan. p. 440. add. NICERON. Memoires T. III. p. 43 ſeqq.

h) Addi illi poteſt Vranoſcopia, Col. Allobr. 1617. 8. Campus philoſophicus, in quo omnes dialecticae quaeſtiones breuiter et ſubtiliter agitantur, Lugd. 1620. 8.

i) l. c. p. 470. Conf. MORHOF. T. II. p. 202. 438.

k) 50000. aureos impendiſſe in naturam magnetis ſcrutandam ex Haruaei teſtimonio refert MORHOF. T. II. p. 410.

l) Amſtelod. 1600. fol.

cuſa, et experimenta Gilbertiana ad principia phyſica reuocata ſunt, quo labore naturalem doctrinam adiuuare conati ſunt Nicolaus Cabaeus, Nicolaus Zucchius, Iacobus Grandamicus, Athanaſius Kircherus, de quibus videndus MORHOFIVS [m]. De quo de magnete dogmate infra adhuc quaedam dicentur. Gilbertus autem eam ſibi famam laudatiſſima hac diligentia parauit, vt maximam gentis ſuae gloriam in doctrina naturali meruiſſe cenſeretur, qua de re digna ſunt, quae legantur, virorum doctorum teſtimonia, collecta a THOMA POPE-BLOVNTIO [n]. Ipſum Carteſium Gilbertiana philoſophia praeclare ad examinandam magnetis naturam, vocatis in ſubſidium particulis ſtriatis, vſum eſſe, ſupra iam obſeruatum; et Gilbertianam quoque hypotheſin ad declarandas proprietates declinationis acus magneticae adhibuit acutiſſimus HALLEIVS [o].

Ioannes Eſpagnet. Addimus his IOANNEM ESPAGNETVM, cum Ioanne d'Eſpagne eccleſiae Gallicanae Londinenſis paſtore, cui de praeiudiciis et erroribus vulgi praeclarum librum debemus non confundendum; ille enim curiae regiae apud Burdigalenſes praefectus fuit. Is cum artis chemicae praeſtantia emineret, eamque ad exploranda naturae arcana adhibuiſſet, non modo *Arcana Hermeticae philoſophiae* vulgauit, ſed naturam quoque rerum in mundo recluſurus, *Phyſicam reſtitutam* [p] breuibus quibusdam theſibus comprehenſam edidit, in qua pleraque noua ſunt, et a receptis ſententiis abeuntia, haud pauca vero, quae emanatiuo ſyſtemati, quale apud Alexandrinos philoſophos occurrit, valde ſunt affinia. Statuit enim, mundum ab aeterno in archetypo ſuo deſcriptum fuiſſe, archetypum autem, qui totus lumen ſit, ante vniuerſi creationem in ſe complicatum, ſibi ſoli illuxiſſe, in mundi vero productione, quaſi parturientem ſe explicuiſſe, opusque ſuum in mente, velut in matrice, prius occultum, quadam ſui extenſione manifeſtum feciſſe, ac mundum idealem quaſi duplicata diuinitatis imagine actualem et materialem eduxiſſe. Quod Platonicum, nempe recentius et Cabbaliſticum eſſe recte monuit, qui exegeſin in hunc librum ſcripſit IO. LVDOV. HANNEMANNVS. Reliqua ex hoc principio facile intelligi poſſunt, qualia ſunt: omnia, ſumma, ima, in mundo analogia quadam ſimilia inuicem cohaerere, ſpiritum diuinum rebus infuſum geometrice haec inferiora tractare; et per omnia large diffuſum, animamque mundi eſſe, ſpiritum dari vniuerſi ſiue lumen in principio creatum, contractum in corpore ſolari, ordinem naturae eſſe ſeriem explicatam legum aeternarum, etc. Sed his, quae ex Orientali et Alexandrino atque Cabbaliſtico ſyſtemate mutuum accepit, noua multa inaedificat, ſtatuit enim: mundum eſſe opus fabrile in orbem gyratum, partes eius quaſi catenae annulos ſe mutuis amplexibus ſtringentes; naturam opificem in medio ſitam attritas ſemper vires reparare. Mundi vniuer-

m) loc. cit. n) Cenſ. cel. Viror. p. 919. o) Theor. Variat. Pyxid. Magnet. in Philoſoph. Transact. n. 148. Vid. Act. Erud. 1684. p. 398.

p) Lut. Paris 1642. Col. Allobr. 1653. Kil. 1718. Tubing. 1725. 4. cum exegeſi.

vniuerſitatem triplici natura conſtare, ſupra coeleſti ſiue intelligibili, coeleſti et ſubcoeleſti, ſiue elementari: nihil ſine voluntate creatoris in mundo mori, ſed omnia tranſire et immutari, et in ſua ſimplicia reſolui, materiam primam *Ariſtotelis* figmentum eſſe; ſpiritum mundi architectonicum a duobus principiis vniuerſalibus creationis opus inchoaſſe, vno formali, altero materiali; lucem ſolarem eſſe formam formarum, et vniuerſalem, quae formas et rerum ſemina infundat, ita, vt indiuiduum naturae quodlibet ſcintillam lucis in ſe recondat; ſolem lucidum eſſe diuinitatis ſpeculum, appetitum materiae defectus et imperfectionis argumentum eſſe, eo quod luxurians ac recalcitrans propter remotionem et diſtantiam a formali principio expleri non potuerit, hincque mortis venenum non a qualitatum repugnantia, ſed ex infecta matrice et venenato materiae tenebroſo menſtruo et mixtura oriri, vniuerſi harmoniam in diuerſa et graduali materiae informatione conſiſtere, ſimplicia corporum elementa non dari, materiam generationis eſſe fluorem, elementum naturae eſſe ſimpliciſſimam materiae primae portionem, terram et aquam ſola elementa materialia eſſe, terrae corpus eſſe ſpongioſum, aërem vniuerſum coelum eſſe, aream vniuerſi, naturae cribrum, per quod influentiae in corpora transmittuntur, regionem lunae vicinam non igneam, ſed aëream eſſe, ignem naturae alium a luce coeleſti non dari, ſed ignem noſtrum, ex vnitis radiis lucis coeleſtis excitari, omnem calorem viuificum eſſe a ſole; ſolem non eſſe planetam: amorem naturae eſſe ingenitum, diſcordiam in natura et repugnantiam nullam, quintum elementum ab Ariſtotele confictum eſſe ſpiritum aethereum incorruptibilem, tenebras et lucem realia entia eſſe, et ex eorum temperamento et coitu qualitates fuiſſe et elementa orta, adeoque elementa non eſſe vera principia, terram in ignem non poſſe mutari, etc. Haec et quamplurima alia dum Alexandrinis et Cabbaliſticis hypotheſibus affricat, et imprimis totum formati mundi opus ex chemicis principiis deducit, et ſecundum ea applicat, fecit auctor, vt nec Chemicis ſolis nec Platonicis, nec theoſophicis, nec Cabbaliſtis recentioribus, nec Moſaicis totus poſſit adiici, quorum tamen omnium principiis multa habet affinia, ſyſtema autem ſingulare aeque ſibi proprium. Id quod valde placuit MORHOFIO [q] huius commatis phyſicis, mirum quantum, fauenti; ipſum quoque librum, velut praecipuum ſyſtema phyſicum, quod in Gallia oppoſitum ſit Ariſtoteli, commendat SORELLVS [r], recte autem notat, tale eſſe, quod prudentiores ex parte probauerint, ex parte reiecerint, ob dogmata ſomniis theoſophicis repleta. Addi his poſſent, Sebaſtianus Baſſonus et Stephanus Clauius, at eorum iam in *parte huius tomi antecedente* mentionem in vita Berigardi fecimus, quo lectorem licebit remittere.

§. III.

q) T. II. p. 119. 165. Ex dictis patet, poſſe Eſpagnetum Moſaicis et theoſophicis ſuo modo quoque annumerari. r) l. c. p. 481.

Phyſici recentiores eclectici.

§. III. Inter Germanos primus in diſciplina naturali deſipere, et relictis nugis ſcholaſticis ſapere auſus eſt, DANIEL SENNERTVS, cuius vitam et inſignia de naturali et ſalutari arte merita depraedicauit facundus AVGVSTI BVCHNERI [s] calamus, quem alii exſcripſerunt, qui adiri ab illis poſſunt, qui celeberrimi viri vitae hiſtoriam noſſe cupiunt. Ornauit is literas et cathedram medicam cum munere archiatri Saxonici in academia Wittebergenſi, denatus aetatis anno LXV, reparatae ſalutis MDCXXXVII, ex peſte, relicto filio, philologiae S. laude inter profeſſores Wittebergenſes inclyto. Qui cum eruditione, iudicii lumine, ſentiendi libertate at modeſta et prudenti vteretur, non modo eruditiſſimis foetibus artem medicam et philoſophiam naturalem auxit, ſed et celeberrimorum virorum laudes iure ſuo meruit, quas cum THOM. POPE-BLOVNTIVS [t] collegerit, eum non exſcribimus. Plurimum praeſtantiſſimo huic medico debent literae non medicae duntaxat, ſed et phyſicae; eo enim duce inuiſum in academiis Proteſtantium apud Germanos chemiae ſtudium introductum, reiectisque ineptis hypotheſibus Paracelſicis, philoſophico habitu donatum eſt. Qui conatus vt minori inuidia premerentur, ad ſyncretiſmum quidem confugit, edito *de Chymicorum conſenſu et diſſenſu cum Ariſtotelicis et Galenicis*, libro, quo nomine inter ſyncretiſtas locum ei in *antecedenti huius tomi parte* fecimus; aſt inſediſſe eius animo ſtudium vere eclecticum, ex prooemio *Hypomnematum phyſicorum*, in quibus de rerum naturalium principiis, de occultis qualitatibus, de atomis et miſtione, de generatione viuentium, de ſpontaneo viuentium ortu differit, conſtare poteſt, et ipſa quoque libri lectio demonſtrat. In quibus ſunt multa, quae a Peripateticis prorſus abeunt. Statuit enim [u]: principia rerum naturalium non omnia eſſe contraria, nec ſufficere Ariſtotelica ad explicandum generationis rerum ordinem atque cauſſas, Deum in prima creatione rebus ſuas formas dediſſe [x], per quas generationis ordo continuetur et abſoluatur; immo omnibus quoque corporibus naturalibus ſuam materiam aſſignauiſſe [y], priuationem fruſtra inter principia referri [z]. Eſſe in rebus omnibus conſenſum atque diſſenſum, atque alia ſe amice appetere, alia fugere [a]: non dari praeter elementa alia adhuc corpora ſimplicia, nec eſſe principia dicenda, in quorum reſolutione ars vltra vix progredi poſſit [b]. Qualitates occultas tantum ratione cauſſarum et formarum eſſe intelligendas [c], doctrinam de atomis rationibus concludentibus nec facile refutandis probari [d], alterationes eſſe corporis alieni participationem; non dari quidem minimam quantitatis, at naturae, et quae de continui diuiſione in infinitum Ariſtoteles diſputat, ex alienis principiis, mathematicis ſcilicet, non propriis, ſeu phyſicis diſputari [e], eductionem formarum

s) In Panegyrico illi dicto Witteberg. 1655. qui extat quoque inter Orationes Vol. II. p. 889. Conf. Vita Operibus praefixa WITTE Mem. Medic. p. 89. BAYLE Dict. Tom. IV. art. Sennert. REIMMANN. Hiſt. lit. Germ. P. III. p. 450.

t) p. 921 ſeqq. u) II. 1. c. 2. p. 11. x) c. 3. p. 16. y) p. 19. z) c. 4. p. 25. a) c. 5. p. 32. b) c. 6. p. 38. c) III. 1. p. 90. d) p. 98. e) p. 116.

marum eſſe figmentum [f], *miſtiones*, quae a forma ſuperiore non diriguntur, ab atomorum conſenſu et diſſenſu prouenire. Deum poſtquam ſemel a creatione ceſſauit, nihil amplius, niſi miraculoſe creare, naturam vero inſtituiſſe, quae curſum generationis et corruptionis abſoluat atque tueatur et obſeruet [g], ſemen eſſe animatum, animamque in ſemine formare corpus animatum, oua in ſe habere animam, animam humanam cum ſemine propagari in liberos, et ſtatim a primo conceptionis momento adeſſe [h], formationem foetus fieri ab vna anima, caſum et fortunam in rebus naturalibus locum non habere [i], minima in mundo ad eius perfectionem pertinere [*], dari in corporibus formas ſuccenturiatas et ſubordinatas [k]. Talia et his multo plura Sennertus cumulat; quae quamuis hodierno, quod in phyſica coruſcat, lumini non aeque reſpondeant omnia, et nonnulla adhuc ex ſcholae principiis enata videri queant, falſum tamen eſt, quod Morhofivs [l] iudicat, eius phyſicam ab Ariſtotelica non adeo differre, niſi quod materiam primam, mutationem elementorum et ſimilia ſpecialia dogmata impugnet. Nempe nonnulla ex Paracelſica ſchola cum ipſis chemiae artificiis Sennertus receperat, quae Ariſtotelico quidem habitu veſtit, prudenter ſui temporis circumſtantiis inſeruiturus, at quae tamen haud raro ab Ariſtotelico ſenſu toto coelo differunt. Et *hinc* quoque factum, vt magnis animorum motibus in Sennertum Ariſtotelici, maxime Groeningae Freitagius, Ienaeque Zeiſoldus inſurgere coeperint, accuſauerintque virum eruditiſſimum eiusque ſequaces, quod non tantum receptam ſcholarum ſententiam turpiter deſeruerit, ſed et in ipſam religionem, atque Deum animaeque immortalitatem iniurius fuerit. De *quibus* accuſationibus legi merentur, quae more ſuo eleganter diſſerit P. Bayle [m]. *Diſcipulum* atque ſectatorem praecipuum Sennertus habuit Ioannem Sperlingium, profeſſorem phyſices in ſchola Wittebergenſi, LVIII. aet. anno fatis ex calculo anno MDCLVIII decedentem [n]. Edidit is *Inſtitutiones phyſicas anno* MDCLIII, quae tanto plauſu exceptae ſunt, vt in pleriſque Germaniae ſcholis argumentum praelectionum ſuppeditaturae adhiberentur [o]: eas *Exercitationibus phyſicis* poſtea illuſtrauit, *Anthropologiam phyſicam* quoque non ſine acuminis et doctrinae laude tradidit, Sennertum autem aduerſus Freitagium et Zeiſoldum maſcule defendit. In his vero ſcriptis phyſicis praeceptoris quidem veſtigia dicendi genere plano lucidoque delineata premit, aſt diſcedere tamen ab eo, vbi cauſſam ſe habere putat, non erubeſcit, libertati philoſophicae, vt ipſe fatetur, ex animo addictus. Quod vero cum praeceptore qualitatibus occultis formisque, quae aſyla ignorantiae in doctrina naturali ſunt, nimium tribuerit, potiusque declamet quam demonſtret, id quod in eo reprehendit Morhofivs [p], eorum, in quibus viuebat, temporum con-

f) p. 144. *g*) IV. 2. p. 151. *h*) c. 6. p. 185.
i) c. 13. p. 328. *) p. 360.
k) p. 394. *l*) T. II. p. 249. *m*) l. c.
n) Witte Mem. phil. Dec. VIII. p. 296 ſeqq.
o) Chr. Vater. Phyſiol. prooem. p. 3.
p) T. II. p. 265.

ditioni et diluculo aduenientis lucis phyſicae adſcribendum eſt, quo ſe praeiudiciis a pueritia in ſchola hauſtis, et notionibus a iuuentute conſuetis ex toto exuere non licebat. Laudandus tamen virorum optimorum conatus atque voluntas eo magis eſt, quo magis phyſicae reſtituere eclecticam philoſophandi libertatem, et excutere iugum ſectarium coeperunt.

Kenelmus Digbaeus.

§. IV. Dum in Germania lucem accendere philoſophiae naturali Sennertus ſatagit, multo clariorem facem in natura ſcrutanda occupatis in Britannia praetulit Baconus de Verulamio. Qui cum orbi philoſophico oculos aperuiſſet, vt quam miſere hactenus in eo argumento ſcholae coecutiuerint, omnibus palam fieret, enata inde contentio virorum nonnullorum valde acutorum inter Anglos tentandi, quid in hac noua via liceat attingere. Quod cum proſcripta omni Ariſtotelis auctoritate minus feliciter fieri poſſe quidam crederent, vt occupatis praeiudicio auctoritatis philoſophis fucum facerent, non aperte bellum Stagiritae, intulerunt, ſed quendam Peripateticae παιδείας tropum prae ſe ferentes, noua tamen propriaque dogmata illis obtruſerunt. Inter hos nemo vel cogitationum acumine vel diligentiae contentione vel famae celebritate vicit KENELMVM DIGBAEVM, equitem Anglum apud Carolum I. gratioſum, et militia pariter atque ciuili prudentia in legationibus demonſtrata illuſtrem, cuius vitae circumſtantias cum poſt WOODIVM [q] aliosque [r] enarrauerit P. BAYLE [s], ad elegantiſſimum ſcriptorem lectorem dimittere, quam in tanto dicendorum aceruo prolixi eſſe malumus. Aderat celeberrimo viro magna eruditionis copia, quam non tam in academia Oxonienſi, vbi literis operam dedit, quam ſua induſtria, attentione, lectioneque ſibi comparauit, accedente vſu atque experientia, quam in itineribus variis ſibi comparauerat. Abſoluto enim ſtudiorum curriculo Galliam et Italiam inuiſitat, et poſt funeſta Caroli I. fata, cum deuotiſſimus partibus regiis eſſet, aliquandiu Francofurti ad Moenum, Romae alibique haeſerat, ſed et in Gallia apud Montiſpeſſulani ciues diu moram fixerat, quo loco etiam pulueris ſympathetici conſtruendi occaſionem a Carmelitarum ſocio quodam nactus, illum publica oratione laudauit, reduxque Londinum ineunte vere anni MDCLXV, ſexagenarius obiit. His ergo ſubſidiis eruditionis, atque ingenii opibus inſtructus cum omnium fere diſciplinarum eſſet peritus, linguarumque notitia adiutus, inter armorum ſtrepitus ad philoſophiam, maxime naturalem et metaphyſicam, tum ad artem ſalutarem praecipue vero chemiam, et ad artes mathematicas animum conuertit, et nec labori atque induſtriae neque ſumtibus pepercit, vt myſteria iſtarum artium perquireret. Et in metaphyſico quidem argumento, quid ingenium Digbaeanum valuerit, ex tractatu *de immortalitate animarum* diſci poteſt. In chemicae autem artis myſteria

q) Athen. Oxon. r) BVLLART. Acad. des Sciences T. II. p. 137 ſeqq. Lex. Hiſt. vniu. T. II. p. 56. s) Dict. T. II. art. Digbi p. 290.

ſteria tanta felicitate penetrauit, vt medicinae rationes arcaniſſimas teneret, multaque remedia inueniret, quibus ſanitatem aegris, maxime pauperibus gratis multoties reſtituit. Inde factum, cum et theoria et praxi naturalem ſcientiam praeclare teneret, vt regiae quae Londini floret ſcientiarum academiae albo inſcriberetur. Cum Pariſiis eſſet, Carteſium conueniendi occaſionem nactus eſt, cumque eo de natura et operationibus animae diſputauit, conſpirare tamen cum illius placitis ſe non poſſe, quamuis maximi illum faceret, teſtatus eſt. Ad propriam itaque philoſophiam conuerſus eſt, eiusque principia ita conſtituit, vt non plane Peripateticam diſciplinam eiuraſſe videri poſſet. Experientiam vero, praecipue chemicam, in declarandis naturae operibus potiſſimum conſuluit, et hinc nouas hypotheſes exſtruxit. Rarefactionem enim et condenſationem pro principiis phyſicis aſſumens, in enucleanda natura rerum ab inanibus Peripateticorum vocibus abſtinuit. Cuius exemplum capi poteſt ex libris *de Natura corporum, et de Plantarum vegetatione*, in quo poſteriore proceſſum accretionis et nutritionis plantarum luculenter demonſtrauit, expoſuitque, quomodo ex vno puncto ſeminali partes extra partes extendantur, partim ſalibus aëris aut terreſtribus euocatae, partim preſſione aëris et humoris externi, partim calore ſubterraneo eiectae &c. Qua ratione reieciſſe Digbaeum animam vegetatiuam Ariſtotelicorum, et longiſſime a formarum doctrina receſſiſſe, nemo non videt. Vnde caute accipiendum eſt, quando Peripateticam philoſophiam ei tribuit, qui aliquandiu in eius familia vixit et philoſophiam Digbaeanam profeſſus eſt Thomas Anglus; de quo ſupra dictum. Ille enim ſcripſit *Inſtitutiones Peripateticas ad mentem ſummi viri clariſſimique viri Kenelmi Digbaei*, quas tamen Peripateticas non eſſe facile ex comparatione pateſcit. Tranſtulit autem Digbaeus principia phyſica etiam ad metaphyſicam, maxime ad pſychologiam, vt ex demonſtratione immortalitatis animae rationalis patet. In ea enim naturam et qualitates corporis, quarum praecipuas, generale principium ſuum phyſicum ſecutus, ponit denſitatem et raritatem, ſupponit, et ex earum progreſſione immortalitatem animae demonſtrare ſatagit. Quo nomine eum, licet iudice MORHOFIO [t] non ſatis iudicioſe refutauit ex ſocietate Ieſu Eggefeldius, aſcito AMANDI VERI nomine, ſub quo *Anima triumphans* prodiit. Recte enim Morhofio obſeruatum, de principiis eius prius tranſigendum eſſe, quae nexu arcto inter ſe cohaerent; et ſine eo fruſtra Digbaeum impugnari.

§. V. Digbaei exemplum ſecuti ſunt plures, qui chemiae beneficio *Chemicorum* ignisque miniſterio in naturam rerum materialium penetrare ſunt conati. *merita in* Et longum quidem eorum indicem texere liceret, ſi id ageremus, eo quod *phyſicam re-* haud pauci chemici non contenti corpora compoſita ignis ope in ſimplicia *formatam.* reſoluiſſe, ex iis principia quoque phyſica theoretica exſculpſerunt. Quod qua ratione fecerit Theophraſtus Paracelſus, et qui ex eius ſchola prodie-

 runt,

t) T. II. p. 416.

runt, in antecedente iam parte fuſe diſſeruimus, et quibus vultibus conſpiciendam ſe dederit philoſophia horum hominum chemica, duce Oswaldo Crollio, delineauimus. Multum in hoc phyſicae genere chemico laborauit, multumque profecit Helmontius pater, cuius tamen hoc loco mentio, ſupra iam facta, repetenda haud eſt. Neque putandum, omnes qui chemiae miniſterio phyſicae ſcientiae lucem accendere conati ſunt, ad eiusmodi principia theoſophica, nullibi niſi in ardentis imaginationis campo florentia, fuiſſe dilapſos. Poſtquam enim deſipere nugasque agere noſtra aetate orbis philoſophicus deſiit, in id conniſi ſunt artis ſpagiricae (quo nomine ſcholae Paracelſicae vti placuit) ſtudioſi, vt cum ſanioribus principiis, maxime mechanicis, eius experimenta coniungerent. Cuius exempla ſi quis ſcire aueat, eum vel commentarios ſocietatum ſcientiarum, Caeſareo-Leopoldinae, Londinenſis, Pariſienſis, Berolinenſis, Petroburgenſis adire iubemus vbi haud pauca chemiae philoſophica methodo ad recludendos naturae receſſus adhibitae ſpecimina extant, vel ad Io. Iacobi Mangeti *Bibliothecam chemicam curioſam* ablegamus, in compendio autem illuſtris viri Herm. Boerhave *Elementa chemica* [u] conſulere iubemus. Quemadmodum enim in praeſtantiſſimo libro vir incomparabilis, et in chemiae arte ad miraculum verſatus experimentorum rationes prouidentiſſimas iniit, et ingenio philoſophico vſus illis theoriam inaedificauit, ita artis quoque mirabilis hiſtoriam mira ſolertia congeſſit, ſcriptorum chemicorum indicem contexuit, materiam chemicam diſpoſuit, vtilitatem chemiae non in arte tantum ſalutari, ſed in philoſophia quoque naturali demonſtrauit, et hoc pacto, quid ad augendam phyſicae partem philoſophiae chemia attulerit, erudite atque luculenter ediſſeruit. Ad quem eruditiſſimum naturae interpretem lectorem dimittere, quam breui chemicorum enarratione extra oleas vagari malumus. Comparari tamen cum illo poteſt Io. Georgivs Paschivs [x]. Ne tamen hoc quoque loco abeamus ἀσύμβολοι, vnum naturae per chemiae artem interpretem, at πολλῶν ἀντάξιον ἄλλων ROBERTVM BOYLEVM in ſcenam producimus. Is ex illuſtri Boyleorum gente inter Hibernos ortus patre Richardo, comite Corckiae, ſtudiorum curſum apud Lugdunenſes Batauorum Muſas peregit, peragrataque, ad noſcenda naturae artisque opera Italia, Gallia et Heluetia anno MDCLVII Oxoniae in ampliſſimo literarum theatro ſedem fixit, cumque artem ſalutarem miro amore eſſet complexus, (cuius ſummos quoque in ea academia honores rite conſecutus eſt,) multum in eo deſudauit, vt inter naturae conſultos initia ſocietate de augenda ſcientiae naturalis cognitione conſilia agitarentur, quorum euentus, condita ſocietate ſcientiarum regia fuit laetiſſimus [y]. Illi vero fauente Carolo II. inter primos adſcriptus eſt. Quam

Robertus Boyle.

u) Lugd. Bat. 1732. 4. 2. Vol. Conf. Journal literaire T. XIX. P. I. art. 6. P. II. art. 3.

x) De Inu. nou-antiq. c. VI. §. 5. p. 318. Borrichivs de Orig. et progreſſu chemiae p. 145 ſq.

y) Th. Spraat Hiſt. Soc. reg. Lond. P. II. S. 2. p. 67.

Quam ſpartam cum ornandam accepiſſet, ſede Londinum translata magnis ſumtibus nec minori induſtria in explorandos naturae receſſus incubuit, totus experimentis chemicis, mechanicisque et his ſimilibus intentus. Huic enim ſtudio ſe totum deuouerat, et ob eam quoque cauſſam caelibem vitam ad obitum vſque ſeruauiſſe videtur, qui exſpirante anno MDCXCI, ſexagenario maiori non ſine ingenti literarum, praecipue phyſicarum iactura luctuque contigit. Locum autem vir ſummus inter primarios phyſicae ſcientiae doctores ſummo iure poſtulat; cum enim non linguas tantum eruditas, etiam orientis teneret, vt conſulere ſcriptores fere omnes poſſet, ſed et magno ſtudio et immenſis ſumtibus chemiae experimentis et phyſicae, quam experimentalem vocant, inuigilaret, inſtituto autem commercio literario cum maximis in Europa viris, qui in natura ſcrutanda eminebant, omnium fere philoſophorum ſui temporis experientiam conſuleret, affluerent autem ad eius aedes, humanitate et beneuolentia eius inuitati, quotquot naturae rimandae diligentiam adhibebant ſuam, iique obſeruationes ſuas cum eo communicarent, (quos tamen interdum eum fefelliſſe obſeruat MORHOFIVS [z],) facile inde ſubduci rationes poſſunt, cur ex illuſtris viri conatibus magna ad philoſophiam naturalem experimentis conſtantem incrementa acceſſerint. Non vero nuda experientia contentum principia quoque curioſe inueſtigauiſſe, vel ex vno *Chymiſta ſceptico, ſiue dubiis et paradoxis chymico-phyſicis circa Spagiricorum principia vulgo dicta hypoſtatica, prout propugnari ſolent a turba alchymiſtarum*, euidenti exemplo patet. Clariſſime enim demonſtrare conatus eſt, veros characteres principiorum, decantatam illam chemicorum triada tueri non poſſe, ſed requiri alia, ex quibus iſta conſtent. Vnde tribus iſtis chemicorum principiis conſtituentibus, ſale, ſulphure et mercurio, ſiue corpore ſpiculis minimis armato, inflammabilibus partibus conſtante, et volatili, minime contentus, ſyſtemati atomiſtico, ex Democriti atque Epicuri ſchola in lucem reuocato, manus dedit, illique experimentorum obſeruationes adaptauit. Et hoc quidem pacto de natura rerum in variis ſcriptis pulchre philoſophatus eſt. Debemus enim ei *Experimenta Phyſico-Mechanica de vi aëris elaſtica, eiusque defenſionem aduerſus Franciſcum Linum; aliaque de aëris virtute elaſtica paradoxa hydroſtatica, tentamina phyſiologica, et hiſtoriam fluiditatis et firmitatis, itemque de abſoluta quiete in corporibus, experimenta et conſiderationes de coloribus, introductionem ad hiſtoriam qualitatum particularium, exercitationes de athmoſphaeris corporum conſiſtentium et effluuiis, ſpecimen de gemmarum origine et coloribus, obſeruationes de adamante in tenebris lucente, apparatum ad hiſtoriam naturalem ſanguinis humani* [a]. Quae omnia mira experimentorum luce colluſtrauit. Scripſit quoque librum de igne, quem arcana ſua vulgari non paſſus conſumſit ignis

z) T. II. p. 130.
a) Prodiere eius opera Col. Allobr. 1677. 4. Vol. Conf. MERCKLIN. Linden. renou. p. 939.

ignis incendii Londinenſis. Ceterum pietatem atque virtutem, quin et Chriſtianae religionis propagandae ſtudium accendi ab attenta naturae operum contemplatione laudatiſſimo exemplo ſuo demonſtrauit Boyleus. Valde enim commendantur eius probitas, moresque ſancti, modeſtia, humanitas, et ſumtus magni, in reuelatae religionis propagationem facti. Mirumque virum in ſcrutanda natura tanta induſtria occupatum Grotii incomparabilem librum de V. R. C. Arabico idiomate expreſſiſſe, vt inter infideles ſpargi felicius poſſet [b]. Tandem neque in eo errabimus, ſi contendamus, plurimum ad naturam rerum materialium recludendam totum medicorum ordinem, et immortales gloriae viros, qui arti ſalutari clariſſima lumina accenderunt, contuliſſe. Non negabunt hoc illi, qui conuicti ſunt euidentiſſimis rationibus, artem medicam, ſi rationalis ſit, totam in quadam naturalis philoſophiae parte comprehendi, nec conſtare poſſe, niſi a phyſica ſuſtentetur. Inde magna recentiorum medicorum caterua exorta eſt, qui non contenti medendi artem deſcripſiſſe, in enucleandis quoque argumentis phyſicis laudabilem operam poſuerunt. Quos hoc loco enumerare eſſet hiſtoriam literariam medicinae ſcribere, quae a noſtro inſtituto aliena eſt. Facile autem plerique cognoſci poſſunt ex bibliotheca ſcriptorum medicorum a Io. Iac. Mangeto, conſtructa indicibus ab Abrahamo Mercklino ſuppeditatis, vel ex bibliotheca philoſophica Strvvii, vel ex aliorum quoque catalogis vbiuis obuiis [c]. Nobis ex immenſo fere numero poſt illuſtrem FRIDERICVM HOFFMANNVM, qui felici conatu artem medicam ad habitum rationalem et philoſophicum reduxit, et in nonnullis argumentis phyſicis, praeſertim quod ad aquas medicatas attinet, lucem nouam naturali ſcientiae intulit [d], ſuo merito iam memorandus eſt vir eruditiſſimus IOANNES IACOBVS SCHEVCHZERVS [e], medicinae publicus apud Tigurinos doctor, denatus anno MDCCXXXI. Is enim haud leuem philoſophiae eclecticae operam praeſtitit, ex praeſtantiſſimorum naturae interpretum ſcriptis ea colligendo, quae iuncta obſeruationibus ſuis elegantes ſolidasque naturalis diſciplinae inſtitutiones exhibuere [f], ſcientiam autem praeſtantiſſimam ad auguſtum diuinorum oraculorum volumen traducens, ſplendidum atque eruditiſſimum *Phyſicae ſacrae* [g] opus poſt ſe reliquit, vt taceamus, tractationem *de Phyſica Iobi*, *Herbarium diluuianum*, quod herbas petrefactas oſtendit, *Querelas et vindicias piſcium*, *Muſeum diluuianum*, et alia, quibus inter praeſtantiſſimos philoſophos naturales ſuo iure meruit referri. Cui ex ſeculo XVII. merito addimus GVILELMVM HARVAEVM, magnae

Frid. Hoffmann.

Io. Iacob. Scheuchzerus.

Guilelmus Haruaeus.

b) Conf. Wood. Athen. Oxon.

c) Conſuli autem cum fructu poſſunt hiſtoriae medicae ſcriptores, et imprimis qui literariam eius partem more ſuo eleganter atque erudite expoſuit cel. Stollivs in Hiſt. liter. Medicinae, Germanice edita.

d) Conf. ſi placet Pinacothecam ſcriptorum noſtrae aetatis illuſtrium, noſtra cura editam Dec. I.

e) Ipſe vitae ſuae hiſtoriam ſtricte enarrauit in Cat. Auctorum, phyſicae ſacrae praefixo.

f) Tigur. 1729. 8. 2 Vol.

g) Prodiit opus vere ſplendidum et auguſtum Aug. Vind. 1731. VI. Vol. fol.

magnae famae medicum Britannum archiatrum Caroli I. Qui quantis de philoſophia naturali meritis coruſcauerit, ex variis, quae illi debemus ἑυρήμασι in ſequentibus adhuc tangendis conſtat, inter quae palma ſine dubio debetur nobiliſſimo inuento circulationis ſanguinis, de quo contentionis ſerram cum Pariſano, Primoroſio et Plempio reciprocauit, quarum litium controuerſiam accurate enarrat praeſtantiſſimus HEVMANNVS [h]. Merita autem inſignis medici exaſciata ſcripta produnt [i], et elogia virorum doctorum, a POPE-BLOVNTIO [k], collecta loquuntur. Tandem ex medicorum choro qui de phyſica philoſophiae parte pulcherrime meruerunt, illi quoque adducendi hoc loco ſunt, qui ferro naturam reſecandam eſſe, a Verulamio moniti, cultro anatomico ſtructuram corporum animalium diligentius quam antea ſcrutati ſunt, cum ſcientia nobiliſſima a Galeni aetate inculta neglectaque iacuiſſet. Ingens ſummorum virorum numerus afferri hoc loco poſſet, ſi id agendum nobis eſſet, vt ſcriptorum anatomicorum hiſtoriam ſcriberemus. Aſt id alium locum, aliud inſtitutum poſtulat, haud pauci vero ex *Bibliotheca Anatomica* a DANIELE CLERICO et IO. IAC. MANGETO edita diſci poſſunt. Nec ignota ſunt inter artis ſalutaris ſtudioſos et phyſicarum rerum peritos illuſtria nomina, Bartholini, Bagliuii Santorini, Winslouii, Ruyſchii, Malphigii, Cowperi, Verheyenii, Blancardi, Rudbeckii, Schelhammeri, Nuckii, Stenonis, Borelli, Whartoni, Diemerbroeckii, Williſii, Vieuſſenii, Garengeoti, Blanchini, Morgagni, Bidlooi, Valſaluae, Duuernay, Hauerſii, Gliſſonii, Albini, Pecqueti, Euſtachii, Graafii, Bellini, Swammerdammii, Guilelmini, Michelotti, aliorumque, quibus, qui hodie facile inter anatomicos regnat, cel. Heiſterus adiiciendus eſt. Hi enim omnes aut totius corporis animalis fabricam, aut vnius alteriusue viſceris vel partis naturam cultro anatomico ſcrutando, eiusque oeconomiam, munus, operationem conſiderando naturalis philoſophiae capiti quod de animali, praecipue homine agit, plurimam lucem accenderunt. De quibus ſpecialia magis dicere, hiſtoriae anatomiae eſt, qualem plenam atque integram adhuc deſideramus.

§. VI. Non minora, quam medicis, incrementa philoſophiae naturalis debemus mathematicorum nationi, quae ſtatim poſt reparatas literas plurimum ad augendam ſcientiam phyſicam contulit [l], idque duplici ratione. Aut enim ſiderali diſciplinae ſe maxima attentione atque diligentia tradiderunt, et quae corporum coeleſtium natura, motus ratio et cum globo noſtro terraqueo harmonia atque conſpiratio eſſet, nouis experimentis

Incrementa phyſicae eclecticae ex diligentia mathematicorum.

h) Act. phil. Vol. II. p. 616 ſeqq.

i) Recenſet ea MERCKLINVS l. c. p. 378.

k) Cenſ. cel. auct. p. 987 ſeq.

l) Exagitauerunt praepoſteram mathematicorum circa doctrinam naturalem diligentiam Thomaſius et Rudigerus, ille in Cautelis circa praecognita iuris, hic in Phyſicae diuinae prooemio: aſt, vel nonnullorum tantum ineptias petunt, ipſi matheſi non imputandas, aut ignari myſteriorum mathematicorum neſciunt, quid ſibi velint.

tis et incredibili induſtria explorarunt, ex quo ſtudio noua illa ſyſtemata mundana exorta ſunt, quae Ptolemaicum prorſus eiecerunt. Aut cognitis rerum materialium vicibus, operationibus et effectibus de earum mechaniſmo ſolliciti leges motus calculo arithmetico et demonſtrationi geometricae ſubiecerunt, ſicque quandam philoſophiam naturalem, quam mathematicam dicere placuit, conſtituerunt. Et prius quidem mature factum eſt, poſtquam ex virorum magnorum deque aſtronomia immortaliter meritorum Georgii Peurbachii et Ioannis Mülleri, Regiomontani, cuius vtriusque vitam accurate delineauit Gassendvs [m], diſciplina velut ex equo Troiano diſcipuli eruditiſſimi prodierunt, qui in ſideralem ſcientiam diligenter incubuerunt, animos illis addente imperatore Friderico III, optimo principe, qui eorum conatus praeclare adiuuit [n]. Maxime vero in ſchola Vienneſi [o] ab eo tempore diligentiſſimi aſtronomiae cultores reperti ſunt, quorum expirante Sec. XV, et ineunte Sec. XVI, magna fama fuit atque multa exiſtimatio. Noſtrum non eſt, hoc loco catalogum contexere celebriorum aſtronomorum, quorum induſtria huic naturalis ſcientiae parti ingentia lumina acceſſerunt, illi enim in ſpeciali aſtronomiae hiſtoria enarrandi ſunt. Nec facile ignorantur a rerum in orbe erudito geſtarum peritis celeberrima nomina Eraſmi Oſwaldi Schreckenfuchſii, Ioannis Humelii, Petri Rami, Michaëlis Moeſtlini, Chriſtophori Clauii, Ioſephi Scaligeri, et quamplurimorum aliorum, ex Sec. XVI virorum clariſſimorum, tum praecipue ex Sec. XVII, quod valde ferax virorum doctorum in ſcientia ſiderali fuit, Franciſci Vietae, Ioannis Bayeri, Chriſtophori Scheineri, Willebrordi Snellii, Henrici Sauilii, Dionyſii Petauii, Philippi Lansbergii, Guilelmi Schickardi, Petri Gaſſendi, Iſmaëlis Bullialdi, Ioannis Heuelii, Ioannis Baptiſtae Riccioli, Sethi Wardi, Abdiae Trew, Ioannis Baptiſtae Hamelii, Caſparis Schotti, Io. Alphonſi Borelli, Ioannis Dominici Caſſini, Ioannis Flammſtedii, Olai Roemeri, Edmundi Halleii, Erhardi Weigelii, Dominici Guilelmini, Iacobi Bernoullii, Godofredi Kirchii, Eduardi Bernardi, Ioannis Philippi a Wurzelbau, quibus ex hoc noſtro ſeculo Franciſcum Blanchinum, Gabrielem Philippum de la Hire, Dauidem Gregorium, Ioannem Polenum, Euſtachium Manfredum, Guil. Whiſton, Gabrielem Doppelmayerum, Ioſephum Nicolaum de l'Isle, Petrum Horrebouium, Iacobum Philippum Maradum, Petrum Ludouicum de Maupertuis, Dort. de Mairan, Danielem Bernoullium, Arnoldum Celſium et complures alios magna nominis fama hodie viuentes aſtronomos addere liceret, ſi vel huius artis hiſtoriam, vel annales viuentium hodie eruditorum literarios conderemus. Tacemus ideo maximorum quoque principum gratiam et liberalitatem in hanc ſcientiam promouendam, quod ſine magnis molimi-

nibus

m) T. V. Opp. p. 517 ſeqq.

n) Conf. Io. Grvnbeck in Vita Frid. III. p. 31. Strvvivs Corp. Hiſt. Germ. Per. X. p. 788.

o) Addi poſſunt Aſtronomi Norimbergenſes et Tubingenſes.

nibus et ingentibus ſumtibus fieri nequit, cuius nuper demum in itineribus aſtronomorum Pariſienſium in Americam et in Lapponiam, et aſtronomorum Petropolitanorum in Tartariam, luculentum exemplum habuimus; nec de turribus ſpeculisque aſtronomicis a regibus, principibus, et rebuspublicis Hafniae, Grenouici apud Londinum, Norimbergae, Lugduni Batauorum, Pariſiis, Berolini, Vliſippone, Petroburgi alibique excitatis plura addimus, ſed ad celeberrimi viri Io. Frid. Weidleri, cui et ipſi locus inter meritiſſimos de hac arte viros debetur, elegantiſſimam *Hiſtoriam Aſtronomiae* [p] lectorem dimittimus, ex qua plenis cyathis hauriet, omnemque virorum ſummorum diligentiam, conatus, libros, obſeruationum ſtudia, et quae alia ſunt, huc pertinentia, luculenter intelliget. Non tamen indicti nobis praetermittendi ſunt ex ſeculo XVI Nicolaus Copernicus et Tycho de Brahe, ex ſeculo XVII Ioannes Keplerus, et Galilaeus Galilaei, eo quod nouis hypotheſium ſyſtematibus non aſtronomiam tantum, ſed phyſicam quoque ſcientiam locupletarunt.

§. VII. Lucem vidit NICOLAVS COPERNICVS Thorunii Boruſſiae anno MCCCCLXXII et poſt accepta in Cracouienſi academia, linguarum, philoſophiae et artis ſalutaris elementa, matheſi totum ſe, Regiomontani fama excitatus, tradidit. Deinde Italiam ingreſſus Bononiae Dominici Mariae, aſtronomiae profeſſoris opera et auxilio vſus eſt, tanto ſucceſſu, vt inſigni omnium applauſu, exſpirante ſeculo XV, Romae mathematum profeſſor conſtitueretur. Poſt aliquot annos reuerſus in patriam, in canonicorum Warmienſium eccleſiae cathedralis Frauenburgi collegium receptus, de noua hypotheſi ſyſtematis mundani cogitare coepit, et reſtaurato dogmate Pythagoreo, Philolaico quod ſolem in mundi medio immotum ponit, nouam *Orbium coeleſtium eorumque reuolutionum theoriam* conſtruxit, quam ſex libris vulgauit, qui *Norimbergae* MDXLIII prodierunt [q], quo anno ſanguinis profluuio extinctus eſt. De quibus eius vitae circumſtantiis atque hiſtoria prolixe diſſeruit Petrvs Gassendvs [r], quo cum conferri rerum literariarum ſcriptores [s], et inter hos quoque Melch. Adamvs [t], poſſunt. Aeternam is ſibi nominis gloriam nouo illo ſyſtemate mundano comparauit. Hactenus enim Ptolemaei ſyſtema apud omnes obtinuerat, in quo terra in centro collocatur, circa quam Luna, Mercurius, Venus, Sol, Mars, Iupiter et Saturnus in circulis concentricis moueri concipiebantur. Huius falſitatem vel ſolae Veneris et Mercurii reuolutiones demonſtrabant, cum inter eos et Solem terram aliquando intercedere, contra experientiam, oporteret, ex quo homocentricorum auctores deſerendos eſſe recte Copernicus colligebat.

Nicolaus Copernicus.

p) c. 14. 15. 16.

q) Amſtelod. 1617. cum Annot. Nic. Mvlleri.

r) T. V. Opp. p. 497 ſeqq.

s) Iovivs Elog. c. vlt. Freher. Theatr. p. 1447. Vossivs de Scient. Mathem. c. XXXV. §. 45. p. 183. Staravolscivs Cent. Polon. erud. alii.

t) Vit. Phil. p. 126. Reimmann. Hiſt. lit. Germ. P. III. p. 521. Weidler. l. c. c. XIV. §. 19. p. 343.

bat. Ad ſcholam itaque Pythagoream conuerſus, quae eiecta e centro mundi terra, ſolem in eo, *velut loco nobiliſſimo conſtituebat*, et ita ſimpliciori et concinniori ordine motuum coeleſtium cauſſas enarrabat, ex ea aſſumendum eſſe ſtatuit, terram circa axem proprium gyrari, et circuitionem abſoluere ab occaſu in ortum dietim, diei noctisque viciſſitudines perficiendo. *Sed cum iſta quoque* ἀσυμμετρίαν proderent, *Philolaum* ſequendum eſſe iudicauit, qui terram a centro amouens, motum ei diurnum circa proximum axem, et circumductum etiam annuum circa ſolem tribuebat, eique locum inter planetas aſſignabat, cuius centrum Sol eſſet. Quae cum phaenomenis multo ſimplicius reſpondere conuenireque videret, etiam de ſingulorum motuum periodis definiendis cogitauit, indeque adhibitis obſeruationibus aſtronomicis opus de *Orbium coeleſtium reuolutionibus* confecit, ac eas geometrica methodo demonſtrauit. Dici non poteſt quam pulchrum ſyſtema Copernicanum ſideralis ſcientiae et coſmographiae ſtudioſis viſum ſit, eo quod abſurditates et confuſiones in Ptolemaico ſiderum motu eorumque epicyclis et eccentricis emendabantur, et inuolutiones circulorum multiplices, vt BVLIALDO [u] obſeruatum, ad ſimplicitatem phyſicam reuocarentur. Permouit haec naturalis ſimplicitas Georgium Ioachimum Rheticum, matheſeos apud Vitebergenſes profeſſorem, vt dimiſſo munere profeſſorio in Boruſſiam ad Copernicum concederet, et ſe illi in diſciplinam traderet [x]. Nicolaus Schoenbergius autem, cardinalis Capuanus magnis conatibus hypotheſin Copernicanam promouere ſategit [y]. Tacemus alios, qui pedibus in hanc hypotheſin atque ſententiam Copernicanam ire non cunctati ſunt. Quos hoc loco nominare eo minus opus eſt, quo minus in alienam meſſem falcem mittere fas eſt. Vnus quem poſtea nominabimus, Keplerus, ſpecimen eſſe poteſt, magnis in ſiderali ſcientia viris hanc hypotheſin placuiſſe. Nec defuere praeclara virorum eruditiſſimorum de meritis his Copernici teſtimonia, quorum partem collegit THOM. POPE-BLOVNTIVS [z], qui videndus. Signum tamen tollere contra hanc ſyſtematis mundani delineationem haud paucos iuſſit apparens ſacrarum paginarum pugna, quae tanta viſa eſt theologis, maxime ex Romanae eccleſiae gremio, vt et ſenſuum et reuelationis fidem eiurare videretur, quo in argumento eminuit Chriſtophori Clauii, doctiſſimi ex Ieſuitarum Societate mathematici diligentia. Mirum itaque haud eſt, congregationem patrum eccleſiaſticorum Romanam peculiari decreto hanc hypotheſin confixiſſe [a]. Id quod non impediuit quidem multos, quo minus calculum ei adiicerent, *de quibus* videſis I. GEORG. PASCHIVM [b], at in omnes tamen ſe partes vertere

u) Proleg. Aſtronomiae Philolaicae.

x) Conf. REIMMANN. l. c. P. IV. p. 216. debemus ei narrationem de libris reuolutionum Copernici adiectam IO. KEPLERI Myſterio coſmographico. Conf. BOECLER. Bibl. crit. c. 34. p. 537. WEIDLER. l. c. §. 23. p. 345.

y) IDEM l. c. §. 24. p. 346.

z) Cenſ. cel. Auct. p. 609 ſeq.

a) Vid. R. SIMON. Lettr. choiſies T. V. n. 12.

b) De Inuentis nou-antiquis c. VII. §. 3. pag. 519 ſeq.

tere coacti ſunt mathematici Romanae curiae addicti, vt fulmina pontificia euitarent. Cumque Carteſius eandem Copernici hypotheſin nouis coloribus pingere et ſyſtemati, quod ſibi conceperat, phyſico adaptare conſtituiſſet, miras fraudes eum comminiſci oportuit, vt palpum inquiſitoribus obtruderet, vt ſupra narratum. Quae tamen ſeueritas hodie valde remiſit [c], praecipue cum inuenirentur nonnulli, qui dicta Scripturae S. cum ea hypotheſi conciliare poſſe non deſperarent, variamque viam inirent. Id quod valde agitatum eſt in Belgio foederato in controuerſiis Carteſianis, peculiari autem tractatione ſibi demonſtrandum ſumſit Io. Iacobvs Zimmermannvs [d], vt alios taceamus. Nec diffitendum, quamplurima commendare hypotheſin Copernicanam, ſimplicitatem, ab omni perplexitate et confuſione remotam, ordinem ſapientiae diuinae conuenientem, ſimilitudinem terrae cum planetis accuratam, rationes apparentiarum coeleſtium planiſſimas et tricis omnibus expertes, epicyclorum et epepicyclorum inextricabiles labyrinthos euitatos, arcuum retrogradationis et progreſſionis in planetis deſcriptionem luculentam, et quae alia ſunt, ex hoc ſyſtemate fluentia, quae a reliquis prorſus exulant.

§. VIII. Mederi offenſioni, quam ex hypotheſi Copernicana tot viri docti metuebant, voluit TYCHO BRAHEVS, poſt Copernicum inter ſideralis ſcientiae cultores facile ſuo tempore princeps, de cuius vita integrum librum accurata diligentia conſcripſit Petrvs Gassendvs [e], qui ab iis legendus eſt, qui hiſtoriam aſtronomiae ſeculo XVI excultam intelligere cupiunt. Cui addi poteſt I. Iensii oratio *de vita et obitu Tychonis de Brahe*, quaeque ad eius res cognoſcendas collegerunt Teissierivs [f], Bvllartivs [g], Wittenivs [h], Bartholinvs [i], Paschivs [k], Weidlervs [l], alii. Editus ex illuſtri, quae hodie adhuc in Suecia floret, Braheorum gente, Knudſtorpii in Scandia anno mdxlvi, patrem habuit Ottonem Braheum; educatus a patruo, anno mdlix, Hafniamque ad diſcenda humanitatis ſtudia miſſus occaſione eclipſeos ſolaris ſideralis ſcientiae amorem concepit, et ſphaericae doctrinae principia haurire coepit. Lipſiam ad prudentiam iuris colendam ablegatus aſtronomiam potiorem habuit, eique duce Ioanne Hummelio ex Sueuia noſtra orto [m] inſudauit, commilitone vſus Bartholomaeo Sculteto, licet hanc ſiderum contemplationem, quo poſſet modo paedagogus, qui ei praefectus erat, impediret. Anno mdlxvi, poſt reditum in patriam Vitebergam acceſſit, et ineunte auctumno Roſtochium, vbi funeſto caſu in conflictu quodam naſi partem anteriorem fere totam amiſit, ſic vt aduenti-

Tycho de Brahe.

c) Conf. Hevmann. Act. phil. Vol. II. pag. 808 ſeq.

d) In Script Copernizante, vid. Act. Erud. 1691. p. 205. Relat. Innoc. 1701. p. 395. illuſtr. C. Wolf. de Script. Math. c. 9. §. 29.

e) Opp. T. V. p. 387. quem plerique ſecuti ſunt.

f) Elog. T. IV. p. 382 ſeq.

g) Acad. des Sciences T. II. p. 108 ſeqq.

h) Memor. philoſ Dec. I. p. 5 ſeqq.

i) De Scriptis Danor. p. 146. 451.

k) De Inu. nou-antiq. c. 7.

l) l. c. c. 14. §. 85 ſeqq. p. 383 ſeqq.

m) Erat enim Memmingenſis. De eius peritia aſtronomica vid. Gassendvs l. c. p. 389.

uentitium naſum ex auro argentoque conflatum agglutinare opus eſſet. Anno MDLXIX, abſoluto ſtudiorum academicorum ſtadio, cum iam praeclare in ſiderum cognitione eſſet verſatus, ad iter aſtronomicum ſe accinxit, et aliquandiu Auguſtae Vindelicorum haeſit, vbi eum virorum de promotis literis et literatis immortaliter meritorum Io. Baptiſtae et Pauli Hainzelii beneuolentia, et commoda occaſio quadrantis conficiendi detinuerat. Illi enim cum eruditos omnes mira humanitate excipere ſolerent, quos adducere ſolebat Hieronymus Wolfius, maxime Tychoni Braheo aſtronomiae cultura, quam inſigniter promouebant, coniuncti fuerunt [n]. Tum et aliis Germaniae locis viſis, labente anno MDLXXI patriam repetiit, acceptaque ab auunculo ſede aſtronomicis et pyronomicis operis diligenter vacauit. Biennio poſt matrimonium, cum femina plebeia iniit, non ſine conſanguineorum indignatione, et petente rege adoleſcentibus nonnullis planetarum theoriam praelegit. Tum anno MDLXXV iter diu meditatus tandem ingreſſus eſt, et, poſtquam Haſſiae Landgrauium Guilelmum, qui ſiderali ſcientiae magnificis conatibus et proprio ſtudio fauebat, conuenerat, Baſileam adiit, iterque proſecutus per Heluetiam Venetias vidit, et in patriam rediit, Hafniam a Danorum rege Friderico II. vocatus, ob commendationem Landgrauii Venuſiam inſulam, quam Huenam inquilini vocant, vtendam, aedificiumque obſeruationibus ſiderum deſtinatum extruendumque liberaliter accepit, cui coeleſtium ſpeculationum theatro Vranoburgi nomen poſtea indidit, inſtrumentorum neceſſariorum apparatum magnificum ſumtibus vere regiis ab optimo principe ſuppeditatis parauit et canonicatus Roſchildienſis atque feudi Noruegii reditibus ſatis vberibus ditatus, vt vni ſiderum contemplationi vacare poſſet. Deſcripſit prolixe Gaſſendus, quibus obſeruationibus in hac ſede aſtronomica lumina aſtronomorum auxerit, quae apud ipſum legenda. Tanta vero induſtria, tanta cum laude et felicitate operi inſtitit, vt nominis fama vbique increbeſceret, et rex Scotiae Iacobus anno MDXC regis ſororem ducturus ipſum inuiſeret, immo conſcripto, carmine eleganti, elogio eum extolleret. Quia vero artis medicae peritia Tycho excellebat, arti quoque ſpagiricae tempus impendit, et arcanis remediis deſperatos haud raro morbos gratis ſanauit. Quae res tandem ei inuidiam conflauit, et patriam atque arcem iſtam coeleſtem, quam liberalitate Friderici regis extruxerat, relinquere coegit. Chriſtiano IV. enim rerum potito, cum infenſos haberet aulae magiſtrum regnique cancellarium, eo quod illum leui de cauſſa irritauiſſet, (cuius arcanam hiſtoriam a GASSENDO [o] praetermiſſam, narrat HVETIVS [p],) regis animus ab eo *alienatus* eſt, eo quod nonnulla irae impatiens grauiora in regem effuderat, et ſtipendia cum

n) Meretur de optimorum virorum ſtudiis et voluntate erga viros doctos legi GASSENDVS l. c. p. 392, quem locum multis exemplis illuſtrare poſſemus, ſi hiſtoriam patriae noſtrae literariam ſcriberemus. Meritorum autem Hainzelianorum in literas memoriam alio forte tempore exponemus. Aderat tunc quoque Petrus Ramus.

o) Pag. 445.

p) De rebus ad eum pertinentibus Lib. II. p. m. 35.

cum canonicatu et feudo ſubtracta ſunt. Quae res eum coëgit, de transferenda aliorſum ſede cogitare. Hafniam itaque conceſſit cum familia et apparatu, ſolis maioribus organis Vranoburgi relictis. Ibi cum ab aulae magiſtro per praetorem vrbanum aſtronomiae et chemiae exercitationibus inſudare prohiberetur, cum ſuis et ſupellectile Roſtochium anno MDXCVII, indeque ad Henricum Ranzouium, qui Holſatiae produx praeerat, et ſtudiis ſideralibus vehementer delectabatur [q], diuertit, ibique machinarum aſtronomicarum deſcriptionem Rudolpho II. imperatori dicauit. Is cum abiiſſe ex Dania Tychonem intellexiſſet, per procancellarium, ampliſſimis promiſſis eum ad ſe inuitauit. Qui morem gerendo cum Pragam conceſſiſſet, clementer exceptus et MMM. aureorum ſtipendio conductus arcem Benaticam habitandam vtendamque accepit, illucque familiam tranſtulit, ac ſocios obſeruationum adſciuit. Pertaeſus tamen eius loci, aedes Curtianas Pragae elegit, Keplerumque obſeruationum et calculi adiutorem nactus eſt. Quibus laboribus dum ſtrenue inuigilat, poſt largiorem in coena apud Roſenbergium potum hauſtum ex vrina nimis diu retenta anno MDCI viuis ereptus eſt. Vranoburgum autem temporis et tempeſtatis iniuria ita dirutum et ſolo aequatum, vt HVETIVS, et IO. PICARDVS [r], qui locum inuiſerunt, vix eius veſtigium inuenirent. Fuiſſe Tychonem hominem violentum, impotentem, iracundum, famulos et villicos male mulctantem, ebrioſum quoque et mulieroſum non nemo Huetio percontanti, ex Huenae inſulae incolis, qui in familia Brahei vixit, retulit. Sed et contradictionis impatientem, pertinacem, atque ſuperſtitioſum fuiſſe obſeruat TEISSIERIVS [s]. In ſiderali autem ſcientia immortalem ſibi gloriam et inuidendas eruditorum laudes comparauit, vt ex teſtimoniis a POPE-BLOVNTIO [ſ] collectis intelligitur. Teſtes quoque ſunt libri, quorum ex parte edendorum curam habuit Keplerus. Inter quos mechanicos eminere iudicauit BARTHOLINVS [ſſ], indicem eorum dedere TEISSIERIVS [t] et WEIDLERVS [u], qui videndi. Nouo vero ſyſtemate mundano maxime inclaruit, quo medium inter Copernicum et Ptolomaeum tenere, vel ſuo modo vtrique fauere ſtuduit. Supponit enim, terram quieſcere, et ſolem cum toto coelo, duplici illo diuerſo circa illam motu, ita rotari, vt terra quidem centrum motus ſolaris, ſol vero planetarii motus centrum eſſe ſtatuatur [v]. Aſt vidiſſe Tychonem difficultates huius ſyſtematis, cuius congruentiam cum apparentiis coeleſtibus, in opere, quod meditabatur, aſtronomico, explicaturus erat, et ipſe prodidit, et KEPLERVS monuit [w]. Viri autem acuti, non minus id confuſione et ordinis defectu, quam Ptolemaicum, laborare, quin maiores tenebras officere rei ſiderali, dudum

q) Conf. GASSENDVS l. c. p. 214. 447. WEIDLER. l. c. p. 393.

r) Coll. Obſeru. variar. Paris 1693. edit. vbi extat Iter Vranoburgenſe.

s) l. c. p. 386.

ſ) p. 789.

ſſ) De libris legendis Diſſ. III. p. 66.

t) l. c.

u) l. c.

v) In App. Tomi I. Progymn. p. 819.

w) Praecept. Rudolph. p. 57. vid. WEIDLER. l. c. p. 392.

dum demonſtrarunt. Quo nomine in Anti-Tychone in illud inſurrexit SCIPIO CLARAMONTIVS, cui Hyperaſpiſten oppoſuit KEPLERVS [x].

Ioannes Keplerus.

§. IX. Tychoni Braheo ſocium addidiſſe optimum imperatorem Rudolphum II. IOANNEM KEPLERVM diximus. Tantum debet inſigni viro, et illuſtri Sueuiae noſtrae, ex qua oriundus fuit, ornamento aſtronomia pariter atque naturalis ſcientia, vt indictum eum hoc loco praetermittere nefas ſit [y]. Natus exſpirante anno MDLXXI Wilae in ducatu Virtenbergico, Leonbergae, vicino oppido educatus eſt; eo enim pater, militiam praeclaris facinoribus ſecutus, ob perditas facultates ſe contulerat, et cauponariam poſtea in agro exercebat, in exilio relicta vxore tandem defunctus. Qui cum filii educationem neglexiſſet, in coenobio Muleſontano inter alumnos receptus literarum ſemina ita feliciter hauſit, vt ad Tubingenſem academiam mitti poſſet, vbi in ducali collegio vixit. Ibi anno MDXCI magiſter philoſophiae creatus, miniſterio eccleſiaſtico ſe deſtinauit, duce vero Moeſtlino in aſtronomiae quoque myſteria incubuit, eo progreſſu ſcientiae ſideralis, vt a proceribus Stiriae anno MDXCIII Graecium ad occupandam cathedram mathematicam et ethicam euocaretur. A quo tempore totum fere ſe aſtronomiae ſtudiis tradidit. Cuius ſpecimen praeclariſſimum anno MDXCV extare voluit, edito *Myſterio coſmographico, ſiue de admirabili proportione orbium coeleſtium, deque cauſſis coelorum numeri, magnitudinis, motuumque periodicorum genuinis et propriis demonſtratum per quinque regularia corpora geometriae.* Quo libro ingenii eius perſpicacia et eximia eruditio aſtronomica viris in ea arte ſummis, maxime Tychoni Braheo commendata eſt. Biennio poſt coniuge ducta infelix matrimonium, ob lites de dote obortas habuit. Anno MDXCVIII religionis cauſſa in Hungariam exul abiit, muneri anno MDC reſtitutus. Cum autem indies magis calamitates publicae in Stiria ſuſpectae viderentur, Tychonis amicitia et commendatione vſus Caeſarei mathematici axioma accepit et familiam eo anno Pragam tranſtulit, incerto fortunae euentu, cum ſtipendium non promte ſolueretur, et illi cum Tychone, homine impotente, cui calculi ſocius erat additus, non ſatis conueniret. Arti itaque ſalutari horas nonnullas dicauit, vt haberet ex quo poſtea viuere poſſet. Extincto mox Braheo, Herwarti ab Hohenburg, Cancellarii Bauarici, interceſſione ſtipendium quidem ſolutum ſemel accepit, at poſtea litibus Tychonis haeredum impeditus, per annos vndecim in tanta doctrinae praeſtantia inopia laborare cum familia coactus eſt. Tandem a Matthia imperatore Lincium euocatus meliorem fortunae auram ſenſit, ibique ex fauore procerum Auſtriae modico ſtipendio vixit anno MDCXXIX Caeſaris venia in Alberti Fridlandiae ducis patrocinium tranſiit, et Sagani docuit, anno ſequenti a Roſtochienſibus ad profeſſio-

x) BAILLET des Satyres perſon. T. II. p. 141.

y) Vitam eius enarrat GASSENDVS Vit. Tych. L. V. p. 451. 471. BAYLE Dict. T. III. art. Kepler p. 3. WEIDLER Hiſt. Aſtron. c. XV. §. 1 ſqq. p. 414.

profeſſionem mathematum inuitatus, dum in comitiis Ratisbonenſibus ſtipendia reſidua vrget, ad ſidereas ſedes anno MDCXXXI, aet. LIX, rapitur. Non eſt animus vel libros eruditiſſimos inſignis viri [z], vel merita in rem aſtronomicam praeclariſſima, et quae noua detexit, illuſtrauit, auxit, exponere; hoc enim ad hiſtoriam diſciplinae ſideralis pertinet. Aſt id praetereundum non eſt, acutiſſimum philoſophum vidiſſe nonnulla et monuiſſe in naturali ſcientia, quibus ſequens aetas, et in ea maxime *Carteſius* *, velut nouis inuentis, ſuperbire coepit; inueniſſe praeclaras hypotheſes, quibus poſtea haud pauca naturalis doctrinae capita inaedificata ſunt. Obſeruatum id magno LEIBNIZIO †, „diuina pro„uidentia factum eſſe, vt obſeruationes et molimina Tychonis in ma„nus viri incomparabilis, Ioannis Kepleri venirent, cui fata ſeruauerint, „vt primus mortalibus publicaret

Iura poli, rerumque fidem legesque deorum.

„Hunc enim inueniſſe, quemlibet planetam primarium orbitam deſcribere „ellipticam, in cuius altero focorum ſit ſol, ea lege motus, vt radiis e „ſole ad planetam ductis areae ſemper abſcindantur temporibus proportio„nales. Eundem deprehendiſſe, plures planetas eiusdem ſyſtematis habe„re tempora periodica in ſeſquiplicata ratione diſtantiarum mediarum a ſo„le. - - Sed tantarum tamque conſtantium veritatum cauſſas dare non „potuiſſe, tum quod intelligentiis, aut ſympathiarum radiationibus inex„plicatis haberet praepeditam mentem, tum quod nondum illius tempore „geometria interior, et ſcientia motuum, eo quo nunc, profeciſſet. „Apparuiſſe tamen et rationibus indagandis aditum. Nam ipſi pri„mum indicium deberi verae cauſſae grauitatis, et huius naturae „legis, a qua grauitas pendeat, quod corpora rotata conentur a „centro recedere per tangentem, et ideo ſi in aqua feſtucae vel pa„leae innatent rotato vaſe, aquam in vorticem actam, feſtucis denſio„rem, adeoque fortius, quam ipſas, excuſſas a medio feſtucas verſus cen„trum compellere, quemadmodum ipſe diſerte duobus et amplius locis „in Epitome aſtronomiae expoſuerit, quanquam adhuc ſubdubitabundus, „et ſuas ipſe opes ignorans, nec ſatis conſcius, quanta inde ſequerentur, „tum in phyſica, tum ſpeciatim in aſtronomia. Sed his deinde egregie „vſum eſſe Carteſium, etſi more ſuo auctorem diſſimularit: miratumque „ſe eſſe ſaepe, quod Carteſius legum coeleſtium a Keplero inuentarum „rationes reddere ne aggreſſus quidem ſit &c." Satis haec ingenii Kepleriani felicitatem detegunt, et manifeſtum faciunt, qua in re naturali diſciplinae vtiliſſimam operam praeſtiterit. Quod autem Leibnizius dicit, Keplerum,

z) Vid. WEIDLER. l. c. BAYLE l. c. eminent Tabulae Rudolphinae, in quibus auctor primum logarithmos ad calculos aſtronomicos traduxit. Colligere Kepleriana atque edere dudum molitus eſt cel. HANSCHIVS, vid. Epp. Leibniz. Vol. III. p. 82 ſeqq. IV. 453.

*) Diximus ea de re in vita Carteſii, conf. BAYLE l. c. not. D.

†) Act. Er. 1689. p. 82 ſeqq.

Keplerum, intelligentiis praepeditam mentem habuiſſe, id de hypotheſi Kepleriana intelligendum eſt, qua omnibus mundi corporibus, adeoque ſidereis quoque, intelligentiam quandam ſiue animam dirigentem et ſentientem ineſſe, credebat. Quam eius opinionem ita enarrat GASSENDVS [a], vt moneat, *eum ſidera feciſſe animata, ac vt inſtrumenta motus in animalibus ſint fibrae digeſtae per muſculos, ſic cenſuiſſe illum eſſe et in terra et in planetis ceteris ingentes fibras aliquas pro ratione molis cuiusque, per quas anima vim ſuam motricem exerceat. Cenſuiſſe vero etiam praeter ſpeciales animas, et vires quae inſunt in ceteris, eſſe in ipſo ſole animam nobiliſſimam potentiſſimamque, quae dum ſolem circum proprium axem, a centro mundi propterea non diſcedentem circumagat, immateriatas ſpecies irradiando circumfundat, quibus planetae velut correpti ipſi ſoli circumducantur.* Quae hypotheſis, vt eleganter magno Leibnizio obſeruatum, minime quidem phyſica videtur; immo nec admirandis Dei machinamentis dignum eſt, intelligentias peculiares itineris directrices aſſignare ſideribus, quaſi Deo deeſſent rationes eadem corporeis legibus perficiendi: aſt facile id ferri in Keplero et condonari illi poteſt, cum tamen leges motus feliciſſime detexerit, licet in aſſignandis cauſſis errauerit. Nec hic nouus error eſt, ſed tantae ſapientiae opus, quantum in directione legum motuum coeleſtium conſpicitur, ſemper tale viſum philoſophis fuit, quod a potentiſſimis et ſapientiſſimis intelligentiis produceretur, id quod aſtronomia barbarica ſatis ſuperque probat. Immo philoſophos hodiernos exagitat ideo P. BAYLE [b], quod eos ſatis incertos eſſe putet, annon Kepleriana hypotheſis vera ſit. Quod tamen non aſſeruiſſet vir acutiſſimus, ſi matheſeos paulo fuiſſet peritior. Verum de his aliisque, quae ad Keplerum ſpectant, alibi diſſerendum iudicandumque eſt.

Galilaeus Galilaeus. §. X. Eodem, quo orbem mathematicum Keplerus ornauit, tempore magna ſideralis ſcientiae fama eminuit GALILAEVS GALILAEVS, vir celeberrimus, cuius vitam rogatus a cardinale Carolo Mediceo ſcripſit VINCENTIVS VIVIANI, praefigendam ſcriptis Galilaei vno faſce edendis, quam in tenebris latentem tandem in lucem protraxit SALVINVS SALVINI, inſeruitque *Faſtis conſularibus academiae Florentinae* [c], Germanico vero habitu indutam prodire iuſſit celeberrimus HEVMANNVS [d]. Nos pro inſtituti ratione pauca quaedam de tanto naturae ſiderumque interprete ex hac biographia notamus. Natus eſt, Galilaeus Galilaeus Piſis anno MDLXIV, XV. cal. Mart. patre Vincentio Michangelo Galilaeo [e], matheſeos muſicaeque peritia inſtructo. In pueritia et ingenii diuini ſingularem plane et inuſitatam alacritatem, et mathematicarum rerum atque inſtrumentorum amorem prodidit. Qua naturae felicitate adiutus magna ſtudiorum incrementa cepit, quamuis idoneis magiſtris deſtitueretur. Nam et artis

muſicae

a) Phyſic. Opp. T. I. p. 635.
b) Loc. cit.
c) p. 397 ſeqq.
d) Act. Phil. Vol. III. p. 261 ſeqq. 400 ſeqq.
e) Spurium facit noſtrum ERYTHRAEVS Pinac. I. p. 279. negat biographus, conf. Act Erud. T. VIII. Supplem. p. 354.

muſicae exercitatione, et Graecae linguae cognitione et logices vulgaris notitia (quam tamen mature nauſeare coepit) et pingendi delineandique artificio mirum in modum adoleſcens excelluit. Annos natus octodecim anno MDLXXXI Piſas miſſus, et philoſophiae Ariſtotelicae atque artis ſalutaris ſtudiis deſtinatus eſt. Qui cum acerrime iudicaret, mox vidit, quibus ineptiis atque tricis ſcholaſtica doctrina et philoſophia recepta turgeret, cuius etiam naeuos et errores in publicis diſputantium circulis fortiter tangere non neglexit, licet parum ſe gratioſum apud *Ariſtotelis* pediſequos fore intelligeret. Ipſe igitur, cum a viuis praeceptoribus parum caſtioris diſciplinae ſibi promitteret, ad veteres philoſophos Graecos diuertit, et hiſtoriae philoſophicae cognoſcendae non leuem operam impendit. Mathematicas autem artes hactenus neglexerat, quarum exigua eo tempore in Italia cultura florebat. Quarum diſcendarum cupiditatem pater ei accendit, quae in flammas mox erupit, praecipue cum Oſtilio Riccio Firmo, mathematico perſuaſiſſet, vt Euclidea axiomata ipſi explicaret. Ita factum, vt matheſi plus fauere, quam medicae arti, inciperet, indignante patre, et Riccio interdicente, ne ad has porro artes filium duceret. At ille ſuomet, quod excellentiſſimum nactus erat, ingenio confiſus, legere ipſe Euclidem et intelligere demonſtrationes eius coepit, ea felicitate, vt parentem tanta eius lumina obſtupeſcentem commoueret, vt ſuo genio indulgere et tradere ſe totum geometriae reliquisque ſcientiis mathematicis pateretur. Quo impedimento ſuperato dimiſit medicinae ſtudium, et veterum geometrarum, praeſertim Archimedis ſcripta legere et meditari conatus, miros in geometria reliquisque matheſeos partibus profectus ſenſit. Quos cum ſciret magnus Hetruriae dux, eum vix viginti ſex annos natum cathedrae mathematicae in academia Piſana praefecit. Intellexit vero vir acutiſſimus, fruſtra hactenus Peripateticos in detegenda natura rerum materialium atque naturalium deſudaſſe, quod leges motus naturales non intelligerent. Ad hoc itaque nobiliſſimum phyſicae caput cum magna cura attenderet, naturam motus mechanici propius inſpexit, ita vero pſeudo-philoſophos et ignorantiae patronos aduerſarios expertus eſt. Anno MDXCII a republica Veneta in ſexennium ad Patauinam cathedram conductus eſt, eamque ſpartam inuentis machinis vtiliſſimis editisque lucubrationibus mathematicis egregie ornauit, nonnullas aliis donauit, qui eius poſtea plumis ornati ſuperbire non erubuerunt. Thermometrorum circa hoc tempus inuento inclaruit; cumque ſexennium iſtud effluxiſſet, in aliud operam ſuam Patauinae academiae denuo, aucto ſtipendio, addixit; idem tertio factum anno MDCVI, ſalario largiori ſoluto. Anno MDCIX cum ad aures eius perlatum eſſet, obtuliſſe Belgam quendam Mauritio Naſſouiae comiti perſpicillum, cuius ope obiecta diſſita velut propinqua intueri liceret, isque ab amicis de rei certitudine eſſet perſuaſus, de ſimili tubo optico inueniendo cogitare coepit, eumque poſt aliquot tentamina innixus doctrinae de refractione tan-

 dem

dem ita perfecit, vt organon opticum conſtrueret, quo res viſae millies maiores conſpicerentur, vt ipſe narrat in *Nuncio ſidereo*, quo loco legendus eſt. Quo εὑρήματι ita reipublicae Venetae fauorem aucupatus eſt, vt triplici ſtipendio ditato ad vitae dies munus mathematici reip. confirmaretur. His tentaminibus feliciter cedentibus ad microſcopia conficienda delatus eſt, tuborum autem opticorum acie in coeli partes conuerſa noua multa, et inaudita hactenus detexit, quorum hiſtoriam ipſe in *Nuncio ſidereo* contexuit. Vidit enim in lunae facie aſperitatem, praealtos montes, profundasque valles, in lacteo circulo et ſtellis nebuloſis innumeram fixarum nudis oculis inconſpicuarum congeriem, in Venere phaſes, quales luna habet, in Saturno figuram oblongam et quaſi tricorpoream, quatuor porro circa Iouem lunas, quas ſidera Medicea nuncupauit, et in ſole maculas ex quarum motu collegit, ſolem circa axem ſuum rotari. Tam ſtupendas ſiderum facies cum orbi detexiſſet, et laudatum librum Coſmo Hetruriae principi inſcripſiſſet, adeo diligentia Galilaei feliciſſima Moecenati huic placuit, vt epiſtola ad eum data illi de ea re gratularetur, et philoſophum atque mathematicum Hetruriae eſſe iuberet. Orbis autem aſtronomicus mire eius conatibus applaudit, quamuis eſſent haud pauci, qui iucunda ſibi ingenii elegantis ſomnia narrari crederent, quos tamen de rei veritate experientia poſtea conuicit. Anno MDCX a magno Etruriae duce vocatus Florentiam conceſſit, viditque Venerem non minus, quam Lunam creſcere et decreſcere. Biennio poſt itinere Romam facto coram cardinalibus aliisque viris principibus, macularum ſolarium aliarumque obſeruationum experientiam demonſtrauit, adſcriptus propter ingenii perſpicaciam academiae lynceorum. Aeſtate ſequente dum cogitationes de maculis iſtis vulgare ſcripto contendit, crabrones Peripateticos vehementer irritauit[f], quos tamen edita reſponſione disiecit fugauitque diſcipulus eius Benedictus Caſtelli, Mathematicus Piſanus. Ipſe in Florentino agro, qui Philippi Saluiati erat, totus in ſidera contemplanda incubuit, cumque macularum detectarum gloriam ſibi Chriſtophorus Scheinerus, Societatis Ieſu theologus vindicaret, cum eo, intercedente Marco Welſero noſtrate, viro ſummo, in epiſtolis concertauit[ff]. Sed et nouorum inuentorum auxilio ad vtiliſſima problemata conuerſus, longitudinum geographicarum inuentionem ope obſeruationum circa Iouiales moliebatur; et quantum inde rei nauticae emolumentum enaſci poſſet, aulae Hiſpaniae regis, per magnum ducem ſignificauit, fruſtraneo tamen euentu. Comparentem vero in coelo cometam anno MDCXVIII licet aeger, lectoque affixus, obſeruauit, Horatii Craſſi, mathematum profeſſoris Romani aliorumque hypotheſes varias et nihil recti ſignificantes, reiecit, quas eius cogitationes Marius Giudiccius edito libello *de Cometis* vulgauit, fremente et indignante Craſſo, et haud parum inuidiae Galilaeo conflan-

f) Conf. quos nominat WEIDLERVS l. c. p. 426.

ff) Scriptores de hac controuerſia nominat HEVMANNVS l. c. p. 807.

conflante. Qui cum *Syſtematis Coſmici* explicationem accuratam moliretur, et quam pulchre ſententia Philolai et Copernici cum coeli phaenomenis conſpiraret, demonſtrare vellet, anno demum MDCXXXII prodire in publicum auſus eſt; praemiſſa anno antecedente *Collectione teſtimoniorum PP. et theologorum de S. Scripturae dictis in concluſionibus mere naturalibus, quae experientia ſenſuum et demonſtrationibus neceſſariis euinci poſſunt, temere non vſurpandis*. Vix autem Syſtema Coſmicum ediderat, lingua vernacula et dialogiſtica methodo vſus, ex terrae motibus, fluxuque et refluxu maris demonſtrauerat, qua veriſimilitudine Copernicana hypotheſis Ptolemaicae eſſet praeferenda, cum optatiſſimam occaſionem inſidias illi ſtruendi nacti aduerſarii Romanos cenſores, patresque eccleſiaſticos, quos iſtam hypotheſin anno MDCXVI damnauiſſe ſupra notauimus, excitarent, vt haereticae prauitatis philoſophus incomparabilis accuſaretur. Citatus Romam ab officio, cum comparuiſſet, honeſtiori carcere concluſus, rationem reddere iuſſus eſt. Ex quo loco cum male reſponderi poſſe intelligeret, ſententiam retractauit, dialogum iſtum inter libros prohibitos relatum vidit, ſicque poſt quinque menſes, Roma quidem liber dimiſſus, ſed Senenſis tamen archiepiſcopi, Piccolominei palatio excedere prohibitus eſt. Paruit Galilaeus et fauente hoſpite totum ſe perquirendis legibus mechanicis reſiſtentiae corporum tradidit. Permiſſum tamen poſt menſes quinque, rus quoque concedere, quo vellet, locum ſibi ſtudiis ſuis commodum delegit, amicos vero frequentes penes ſe habuit. Syſtema coſmicum autem a Matthia Berneggero Latinitate donatum, et in alias quoque linguas conuerſum, miro vbique applauſu exceptum eſt [g]: indignante Galilaeo, cuius intererat, vt ex animo iſtam hypotheſin eiuraſſe crederetur. Reſumto deinde anno MDCXXXVI, longitudinum definiendarum labore Belgii foederati proceribus, quae detexiſſet, obtulit. Qui cum tanti viri merita noſſent, torquem aureum ei obtulerunt, quem accipere tamen noluit, niſi cogitationibus ſuis prius examinatis. Quod cum a rerum peritis proceres Belgii foederati fieri iuſſiſſent, et hi Galilaei inuentis ſubſcripſiſſent, miſſi ſunt Martinus Hortenſius et Blauius, qui Galilaei obſeruationibus intereſſent, et calculos neceſſarios pro compoſitione tabularum tractarent. Aſt fatale, quod Galilaeo incidit, malum, laudatiſſimum inſtitutum interrupit. Nam poſt XXVII annorum labores et obſeruationes ſidereas oculorum acie et tandem vſu omni priuatus, coepta abſoluere non potuit. Scripta ideo ſua et obſeruationes Vincentio Renierio tradidit, ad Batauos mittenda, vt negotium perficeret, ſchediaſmata alia amicis donauit, eo quod typis vulgare nihil amplius vellet. Animum tamen ad abſoluenda, quae molitus erat, ſcripta nonnulla adiecerat: at oculorum artuumque doloribus et febri lenta depaſtus exequi conſilium non potuit, ereptus inuidiae et ignorantiae perſecutionibus anno MDCXLI ineunte. Haec Viuianus;

 cuius

[g]) Conf. LEO ALLATIVS in Apib. Vrban. p. 118.

cuius narrationem ideo ſequendam eſſe duximus, quod is inter cariſſimos Galilaei diſcipulos fuerit, et ſcire res praeceptoris potuerit [h]. Conferri autem cum ea poſſunt, quae dedit I. Nic. Erythraeus [i], et quae doctiſſimus Heumannus [k] ex aliorum ſcriptis de Galilaeo annotauit. His enim inhaerere diutius hoc loco non licet. Librorum indicem dabit Leo Allatius [l], quocum conferendus Cl. Weidlerus [m]. Nobis in praeſentia ideo praeſtantiſſimus Mathematicus extollendus laudibus eſt, quod non ſolum obſeruationibus aſtronomicis, ſed et geometricis et mechanicis philoſophiae naturali inſigne lumen accenderit, laudatus ideo ex merito a viris doctis, quorum teſtimonia collegit Thomas Pope-Blountius [n], qui conſulendus. Illud certum, in emendanda et firmiori fundamento collocanda phyſica Galilaeo omnium plurimum tribuendum eſſe, vnde recte Cl. Crousazio [o] illuſtris matheſeos et hodiernae phyſicae parens dicitur. Quamquam enim Keplerus leges motuum naturalium iam detexerat, geometriae tamen ſublimioris auxilio deſtitutus in cauſſas earum non penetrauit, vt ſupra dictum. Aſt Galilaeus geometriam mechanicam, in qua prope ſolus inter veteres geometras Archimedes aliquid vidit, aggreſſus, iudice Leibnizio [p], *exacto iudicio magnaque interioris geometriae notitia inſtructus, pomoeria ſcientiae protulit primus, idemque ſolidorum reſiſtentiam ad geometriae leges reuocare coepit.* Qui et hoc addit: *Quanquam non ſemper acu rem tetigerit, vſus hypotheſibus non ſatis certis ex fundamentis tamen poſitis recte ratiocinatum eſſe.* Et ab eo quidem tempore rationes mechanices geometricae diligenter excultae, mirabilem naturae rerum materialium cognoſcendae lucem accenderunt.

Phyſicae incrementa ex ſtudio mathematicorum geometrico-mechanico.

§. XI. Valde auctum eſt ab eo tempore, quo Galilaeus naturalis diſciplinae pomoeria cum obſeruationibus aſtronomicis, tum calculo geometrico ad mechanicam applicato dilatauit, phyſicae ſtudium. Certatim enim prodierunt geometrae praeſtantiſſimi, qui nouas motus legis detegendo infinitas naturalis ſcientiae veritates geometrico calculo ſubiecerunt. Et hinc alterum mathematicorum genus conſtitui poteſt, quod geometriae mechanicae attemperatae auxilio phyſicam diſciplinam maximo lumine colluſtrauit. Et ipſum quidem Galilaeum, quem ſecuti ſunt Torricellius et Cauallierius, rem non ſemper acu tetigiſſe, et ſupra iam dictum, et in tam difficili argumento adeo mirandum haud eſt. Solet enim, vt in naturae regno, ita etiam in diſciplinis diluculum ſolem plenumque diem praecedere. Perfectiorem tamen cognitionem geometricam monſtrauit Gregorius de S. Vincentio, qui imprimis inſignem hyperbolae vſum in ſcientiis phyſico-mathematicis primus fere vidit ac oſtendit, et intimioris

h) Conf. Act. Erud. 1709. p. 159.
i) l. c.
k) l. c. p. 803 ſeqq.
l) l. c.
m) l. c. vbi Aſtronomici recenſentur.
n) Cenſ. cel. auct. p. 897.
o) Logic. P. IV. c. 12. §. 10.
p) Act. Erud. 1684. p. 319.

mioris geometriae adyta pandit [q]. Quem citatis pedibus ſequuti Harriotus, Carteſius, Wallifius, Fermatius, Hugenius aliique ſemitam eam ingreſſi ſunt, quam poſt horum tentamina tandem ingenti ingenii perſpicacia aperuerunt maximi geometrae, Leibnizius atque Newtonus, qui inſignem geometrarum cateruam poſt ſe traxerunt. Quos hoc loco adducere eſſet extra oleas vagari. Aſt merentur tamen duumuiri maximi hoc loco eo magis memorari, quo magis ad philoſophiam geometriae auxilia transferre diuino calculi differentialis et methodi fluxionum auxilio ſategerunt, et tantum non alios plane phyſicae vultus effinxerunt. Et Leibnizii quidem memoriam ſupra iam recoluimus: cui praeter Hoſpitalium, Varignonium aliosque inſignes viros illuſtris Bernoulliorum familia addenda eſt, quae in hoc phyſici luminis genere immortalia merita habet. De magno Newtono autem eo magis hic dicendum eſt; quo magis, inuito licet viro maximo, in ſectam abiit philoſophia Newtoniana. Quam tamen deſcribere totam more noſtro eo minus licet, quo minus vel locus vel inſtitutum noſtrum, quod in ſpeciali parte philoſophiae non occupatur, id patitur. Dicemus vero ſtrictim de vita celeberrimi mathematici, deque meritis et dogmatibus eius illa paucis afferemus, quae in hiſtoria philoſophiae vniuerſali ignorari nequeunt.

§. XII. Laudauit ISAACVM NEWTONVM more ſuo, elogium maximi viri conſcribendo diſertus FONTENELLII [r] calamus, cuius biographia vel oratio potius panegyrica aliquoties Anglica lingua recuſa eſt: dederunt quoque eius ſummam Ephemerides nonnullae literariae [s]. Vitam autem eius enarrauit anonymus Britannus [ſ], nos pauca hoc loco, inſtituti memores repetimus. Vidit incomparabilis philoſophus atque mathematicus lucem VII. cal. Ian. anni MDCXLII. Cantabrigiae illuſtri et antiqua Newtoniorum familia ſatus. Tanta vero ingenii quod a natura acceperat, diuini ſpecimina puer iam demonſtrauit, vt cum inſatiabili diſciplinarum deſiderio arderet, quae maturae aetatis hominibus difficilia ſunt, facile intelligeret, et Euclidis theoremata atque demonſtrationes nullo negotio aſſequeretur. Totum ergo cum ſe non elegantioribus modo literis, ſed et ſeuerioribus diſciplinis, maxime artibus mathematicis dediſſet, quae in geometricis Carteſius tradidit, et in opticis Keplerus, inter ipſa, quae poſuit, matheſeos rudimenta excuſſit [ſſ], facilitate et felicitate ingenii tanta, vt viginti quatuor annorum iuuenis, anno MDCLXV quadraturam circuli, hyperbolae, et aliarum quarundam curuarum per ſeries infinitas ex WALLISII arithmetica infinitorum, per interpolationem ſerierum eius primo deduceret, deinde methodum excogitaret, *Iſaacus Newton.*

q) Conf. Memoire pour l' *Hiſtoire* des decouvertes qu'on a fait en *Mathematique* dans ces derniers Siecles, Mem. de *Trevoux* 1721. Juin. art. 4.

r) Elogior. T. III. Opp.

s) Preſent ſtate of the rep. of lettres 1720. Juin. P. II. art. 5. Journ. des ſavans 1734. Mai. art. 6. Bibl. Franc. Tom. XI. P. I. art. 5.

ſ) Londin. 1728. 12.

ſſ) Didiciſſe a Wreenio multa Newtonum tradit Leibnizius. Recueil T. II. p. 10.

gitaret, eaſdem ſeries per diuiſiones et extractiones radicum inueniendi, quam anno ſequente generalem reddidit. Id quod ex ſchedis eius ſe didiciſſe contendunt maximi geometrae aſſeclae [t], praecipue ex Collinſii, qui ampliſſimum cum ſui ſeculi mathematicis commercium aluit, ſcriniis. Ex quo commercio Collinſii conſtat, Newtonum haec myſteria perquiſiuiſſe duce Iſaaco Barrouio inſigni geometra in academia Cantabrigienſi, acceptoque anno MDCLXVII gradu magiſtri artium, tantum in hac methodo inueſtigandi magnitudinum dimenſiones per infinitas ſeries, aliquot annos, antequam MERCATORIS logarithmotechnia anno MDCLXVIII prodiret, profeciſſe, vt huic vni inuentionis gloria debeatur. De hac enim ipſum illuſtrem virum, et multo magis eius aſſeclas his teſtimoniis pertinaciter pugnauiſſe, ſupra iam [u] ex parte tetigimus. Talis cum eſſet, collegio SS. Trinitatis ſocius adſcriptus a Barrouio prouinciam publice praelegendae matheſeos in ſe recepit, et poſtea profeſſor mathematum Lucaſianus in academia Cantabrigienſi conſtitutus eſt. Quo axiomate ornatus ſenatui regni nomine academiae anno MDCLXXXVIII, et anno MDCCI interfuit. Non autem excellentiſſimorum, quae plaudente et conſentiente mathematicorum omnium choro ſibi parauit, meritorum illuſtrius teſtimonium eſt, quam quod inter primos fuerit, quos ex exterorum numero ſuo albo adſcripſerit academia ſcientiarum Pariſienſis; Londinenſis autem famae eius atque doctrinae conſummatae gloria illum ſibi anno MDCCIII praeſidem elegerit, quo honore ad vitae finem functus eſt. Cumque non theoretica tantum eruditione emineret, ſed et vitae ciuilis prudentia eſſet commendatiſſimus, ſuprema rei monetariae cura ei equiti aurato demandata eſt, ex quo munere *ampliſſimi prouentus* [v] *ad* eum redundarunt. Quamuis autem *vir ſummus in rimandis* myſteriis *geometricis et arithmeticis tanta felicitate ab ipſis iuuentutis* annis verſaretur, non tamen ante annum MDCLXXXVII nouam, quam geometriae calculique ſublimioris auxiliis adiutus conſtruxerat philoſophiam naturalem et mathematicam communicare cum vulgo voluit. Hoc enim anno lucem prima vice vidit liber incomparabilis, cui *Philoſophiae naturalis principiorum mathematicorum* titulum praefixit. Nempe minime ſatisfecerat maximo viro phyſica Carteſiana, nec Gaſſendiana quoque doctrina placuerat, cum videret, ſtatuere eos [w] quidem materiam vniuerſam homogeneam eſſe, et omnem formarum varietatem, quae in corporibus cernitur, ex particularum componentium ſimpliciſſimis quibusdam et intellectu facillimis affectionibus oriri; atque hoc pacto recte progreſſionem inſtituere

t) GVIL. IONES Praef. ad Analyſ. per quantitatum ſeries, fluxiones et differentias, CONTI Epiſt. ad Leibniz. Recueil T. II. p. 13.

u) In Vita Leibnizii. Is Newtono proprio Marte acquiſitae inuentionis laudem non denegauit, ſibi vero calculum differentialem ſuis luminibus enatum eſſe conſtanter aſſeruit, nec attulerunt Britanni, quod nos contrariae ſententiae conuinceret. Qua de re digna ſunt, lectu, quae Memoriarum Triuoltienſium auctores 1721. Iuin. art. 2. monuerunt. Haec enim tangere prolixius huius loci non eſt.

v) 700000 *libras Gallicas* eum reliquiſſe biographus ait; rariſſimo inter philoſophos exemplo.

w) COTESIVS Praef. nouae editionis 1713.

ſtituere a ſimplicioribus ad magis compoſita: at licentiam ſibi aſſumere ponendi quaſcunque libet ignotas partium figuras et magnitudines, incertosque ſitus et motus, quin et fingendi fluida quaedam occulta, quae corporum poros liberrime permeent, omnipotente praedita ſubtilitate, motibusque occultis agitata, ſicque ad ſomnia delabi negleċta rerum conſtitutione vera, fundamentum vero deſumere ab hypotheſibus: hincque etiamſi deinde ſecundum leges mechanicas accuratiſſime procedant, fabulam quidem forte elegantem et venuſtam, fabulam tamen concinnare. Ad aliud ergo philoſophiae naturalis genus deueniendum eſſe iudicauit, quod experimentale eſſet, et in quo ex ſimpliciſſimis principiis rerum cauſſae deriuarentur, nihil autem principii loco aſſumeretur, quod nondum ex phaenomenis comprobatum fuerit, quodque hypotheſes non comminiſceretur, nec in phyſicam reciperet, niſi vt quaeſtiones, de quarum veritate diſputetur. Hoc philoſophandi genus duplici methodo vti obſeruauit, analytica et ſynthetica, et illa quidem naturae vires, legesque virium ſimpliciores ex ſelectis quibusdam phaenomenis deducendas eſſe, ex his deinde per ſyntheſin reliquorum conſtitutionem eſſe tradendam. Quam philoſophandi rationem cum omnium optimam iudicaret; eius illuſtre exemplum dare conſtituit, mundani ſyſtematis explicationem ex theoria grauitatis deducendo, demonſtrandoque grauitatis virtutem vniuerſis corporibus ineſſe, idque apparentias certiſſime euincere. Quibus poſitis, et mathematica argumentatione demonſtrato: terram et ſolem et corpora omnia coeleſtia, quae ſolem comitantur, ſe mutuo attrahere, et ſingulorum particulas quasque minimas vires ſuas attractiuas habere, pro quantitate materiae pollentes, ac adiecta quoque corporum extenſioni, mobilitati et impenetrabilitati grauitate; non potuit non vortices Carteſii reiicere, quos fictam cauſſam rerum naturalium afferre contendebat, eo quod experimentis nondum eſſet euictum, vortices huiusmodi dari, cum e contrario attractionem natura ipſa doceat, vortices autem legibus motus non faciant ſatis. Non eſt huius loci hiſtoriam immortalis operis contexere, et quo plauſu ab vniuerſa mathematicorum natione exceptum ſit, operoſe congerere, hoc enim alium locum poſtulat, id vnum ſufficiet, incomparabilem Leibnizium illius praeſtantiam agnouiſſe atque depraedicauiſſe. Quamuis autem methodo fluxionum analyticae opus hoc illuſtris auctor inaedificaſſet, ea tamen methodo in demonſtrandis theorematibus vſus haud eſt, ſed more geometrarum veterum ſynthetica methodo vſus eſt, quamuis eius veſtigia prodiderit. Praeter phyſicam mechanicam ad rimandam curioſius luminis naturam et pandenda opticae ſcientiae myſteria magna diligentia attendit, et innumeris experimentis, quae radiorum lucis natura eſſet, explorare conatus eſt; cuius induſtriae ſpecimen aliquod rogatu amicorum quorundam e ſocietate regia, ad cuius ſocietatis ſcribam miſſum, et in conuentu ipſorum lectum erat, anno MDCLXXV iam edidit, annis poſt duodecim theoriam abſoluit, ne vero controuerſiis de hoc argumento

gumento implicaretur, ad annum vsque MDCCIV editionem preſſit, quo demum anno prodiit lingua Anglica, *Optice, ſiue de reflexionibus, refractionibus, inflexionibus et coloribus lucis libri tres*, quos Latinos poſtea reddidit SAMVEL CLARCKIVS, edid itque *Londini* MDCCXIX. In hoc opere elegantiſſimo methodo ſuae experimentali inſiſtens Newtonus, exponere ſategit noua ac miranda luminis phaenomena, refractionum inaequabilitatem, radiorum in eandem ſuperficiem iisdem angulis incidentium alternas reflexionis ac transmiſſus vices, varias radiorum prope corporum obiectorum extrema paruo interuallo tranſeuntium inflexiones, et ſuos ſingulorum colores connatos et immutabiles; idque demonſtrare clariſſimis experimentis ſine vlla omnino hypotheſi conatus eſt. Valde placuit incomparabilis viri feliciſſima in hoc argumento induſtria viris doctis, praecipue cum in varia refrangibilitate coloris rubri, flaui, viridis, coerulei, violacei et colorum intermediorum ingenii vires ſupra modum foecundas demonſtrauiſſet. Aſt inuentus tamen eſt, qui veterem opinionem, quae colores omnes ex lucis et vmbrae commiſtione deriuat, defendere, et experimenta Newtoni erroris conuincere conatus eſt. Prodiit enim, IO. RIZZETTI *Specimen phyſico mathematicum de luminis affectionibus* [x], in quo theoriam colorum Newtonianam et Bernoullianam euertere ſtuduit, ad quas tamen obiectiones reſpondit cel. RICHTERVS [y]. Tandem anno MDCCXI *Analyſis per quantitatum ſeries, fluxiones ac differentias cum enumeratione linearum tertii ordinis tractatusque de quadratura curuarum* comparuit: quae ad ſublimiorem geometriam ſpectantia omnia vaſtiſſimum maximi geometrae ingenium luculenter demonſtrant. Mirum autem eſt, virum in his difficillimis argumentis a iuuentute educatum et verſatum in arte critica paucos habuiſſe pares, et in chronologia ex veterum monumentis eruenda, et ad certitudinem quandam reuocanda, ingenti eruditione fuiſſe verſatum. Cuius rei exemplum eſſe poſſunt, *Fundamenta chronologiae* ab eo condita [z], in quibus calculo aſtronomico nixus, et ſuppoſito expeditionis argonautarum tempore ante N. C. DCCCCXXXVII, recentiorem antiquitatum Graecarum periodum annis DXXXIV, quam fieri alias ſolet, facit. Quo de argumento controuerſiam ei mouerunt abbas Contius, Soucietus Ieſuita, Freretus, Befordus Harduinus alii, quorum obiectiones in chronologiae hiſtoria enarrandae, et ibidem quoque exponendum, quid de Danielis Vatis Chronologia Newtonus ſtatuerit [*]. Quem in animo quoque habuiſſe ſacra oracula ex matheſi illuſtrare refert bibliothecae Anglicae [†] conditor. Sed interrupit indefeſſam Newtoni diligentiam, quam ſanitas ad LXXXV aetatis annum inconcuſſa hactenus ſuſtentauerat, ſenectutis

x) Conf. Act. Erud. T. VII. Suppl. S. 3. art. 7.

y) In breui diſquiſitione de iis, quae opticae Newtonianae in epiſtola ad Chriſtianum Martinellum non ita pridem oppoſuit Io. Rizzettus, conf. Act. Erud. l. c. S. 5. art. 7. Diſſentit quoque a Newtoni theoria colorum IO. CASP. FVNCCIVS in libro de coloribus coeli.

z) Ea tamen inuito Newtono in lucem prodierunt.

*) Conf. Bibl. Françoiſe 1726. Juil. art. 1. 2.

†) Biblioth. Angloiſe T. IX. art. 8.

ctutis infirmitas, et incontinentia vrinae, qua exhauſtus tandem anno MDCCXXVII, XIII. Cal. Apr. immortalium rebus ereptus eſt. Vixit autem vix vnquam philoſophus et mathematicus, quem viuum adhuc adeo doctrina in coelum apud pleroſque extulerit, et non ciuibus modo ſuis ſtupendum, ſed et exteris admirandum fecerit. Et illi quidem inuidendis elogiis et veneratione, quantum ornamentum in Newtono Angliae obtigiſſet certatim prodiderunt, patuitque in exequiis regali pompa habitis, loco ſepulturae, epitaphio [a] et ſtatua eius in horto regio Richmondi inter heroes poſita [b], numo condito [c], omnibus inſulae ornamentis literariis eum fuiſſe praelatum. Poſt mortem autem, pauci fuerunt, in tam ferace philoſophorum acutiſſimorum inſula, qui non in naturali philoſophia eius diſciplinae ſe addictos faterentur, ſic vt, inuito ſine dubio viro immortalis famae, philoſophia Newtoniana inter Anglos in ſectam abierit. Maxime vero viuo adhuc Newtono inter eius ſectatores eminuerunt Rogerus Coteſius, aſtronomiae et philoſophiae experimentalis profeſſor Plumianus apud Cantabrigienſes [d], cui nouam principiorum philoſophiae editionem debemus, Samuel Clarckius, theologiae profeſſor, qui opticam latinam fecit et Newtonianam philoſophiam contra obiectiones Leibnizii magno acumine defendit [e], Io. Keilius, aſtronomus Oxonienſis [f], qui pro inuentionis methodi fluxionum gloria Newtono vindicanda acriter pugnauit, Guilelmus Whiſtonus, qui ſyſtema ſolare ex eius mente concinnauit, quibus addi complures alii poſſent, ſi Newtonianae philoſophiae hiſtoria ſcribenda eſſet, quam vt eruditi viri, qui eam accurate tenent, ſine partis ſtudio moliantur, merito optamus. Sed et extra inſulam fuerunt, qui in admirationem non Newtoni modo, ſed etiam eius philoſophiae rapti, has partes amplexi, et philoſophiam quandam Newtonianam commenti ſunt. Inter quos eruditionis elegantia aliis praeferendus eſt Gvil. Iacobvs S. Gravesande, A. L. M. et I. V. D. ſocietatis Londinenſis membrum et aſtronomiae atque matheſeos profeſſor Lugduni Batauorum. Is enim anno MDCCXX prodire iuſſit *Phyſices elementa mathematica, experimentis confirmata, ſiue introductionem ad philoſophiam Newtonianam.* In qua demonſtrationes equidem difficiles et abſtruſas viri ſummi faciliores et clariores facere promiſit, lectorem tamen geometriae non ignarum requirit. Quin et ingenioſiſſimus Voltairivs, non contentus carminis Gallici gloria, inter Newtonianos aſſeclas eminere quoque contendit. Nam non ſolum Newtonianam philoſophiam omnium hominum captui attemperare peculiari ſcripto [ff] conatus eſt, ſed et meta-

 phyſicam

a) Vid. Nou. lit. Lipſ. 1731. p. 697.

b) Ibid. p. 497. 1732. p. 731.

c) Ibid. 1734. p. 108.

d) Epitaphium a Bentleio acutiſſimo mathematico 1717. defuncto poſitum exhibet Hiſt. of Works of the learned 1738. May. art. 4. conf. Suppl. Nou. lit. Lipſ. T. IV. p. 808.

e) T. I. Recueil. Debemus ei Annott. ad Rohaltii Phyſicam.

f) Edidit praeter aſtronomica Introduct. ad veram phyſicam. conf. Stoll. Hiſt. lit. P. II. c. 4. §. 48. p. 560.

ff) Elemens de la philoſophie de Newton miſe a la portée de tout le monde. Amſt. 1738. 8.

phyſicam Newtonianam atque Leibnizianam, inuito, ſi viueret Newtono, comparare inter ſe, huncque illi multis modis poſtponere ſtuduit [g]. Quo tamen in libro, impares congreſſus Achilleis eum prodidiſſe, et nec myſteriis Newtonianis explicandis, nec refutando euertendoque ſyſtemati Carteſiano et Leibniziano ſufficere, anonymus Carteſianus [h], et doctiſſimus KAHLIVS demonſtratum iuere. Nihil autem, quanta Newtoni fama ſit, in aprico magis ponit, quam ſtudium ſectatorum Newtonianorum, philoſophiam hanc, abſtruſis et difficillimis theorematibus et demonſtrationibus vix acutiſſimis ingeniis peruiam ita explicandi, vt nec foeminarum ſenſus atque captum refugiat. Quod ſaxum voluere inter Anglos coepit HENRICVS PEMBERTONVS, edita *Introductione in philoſophiam Iſaaci Newtoni* [i], qui tamen coruos deluſiſſe hiantes nonnullis viſus eſt. Idem tentauit inter Italos FRANCISCVS ALGAROTTI, qui theoriam colorum lucisque et attractionis dialogo Italico explicuit, praefixo titulo: *Newtonianiſmus pro foeminis* [k]. Qui libellus cum rem luculenter explicaret, non tantum a PERRONIO DE CASTERA in Gallicam linguam conuerſus, ſed a CARTERIA erudita quoque foemina, nuper, non ſine ingenii philoſophici laude [l], Anglis vernacula legendus traditus eſt. Adoleſcentum autem, ſublimioris matheſeos expertium ſtudiis quam maxime conſulendum eſſe ratus eſt GEORGIVS PETRVS DVMCKIVS, edita *Philoſophia mathematica Newtoniana illuſtrata*; in qua elementis matheſeos ad comprehendendam demonſtrationem huius philoſophiae ſcitu neceſſariis praemiſſis, definitiones et leges motus generaliores, leges virium centripetarum et theoria attractionis ſeu grauitationis corporum in ſe mutuo, tandemque mundi ſyſtema explicatur. Ex quibus parca manu ex infinitis, quae dici poterant, allatis ſatis ſuperque conſtat, quem locum illuſtrem inter noſtrae aetatis philoſophos Newtonus meruerit. Quamuis autem in extollendo viro ſummo inter ſe orbis philoſophici et mathematici ciues decertauerint, non tacendum tamen, fuiſſe nonnullos, quibus alia de eo ſententia placuerit. Et in ipſa quidem, quod mireris Britannia inuentus eſt, qui non modo philoſophicae accurationis gloriam Newtono inuideret, ſed et impietatis eum clanculum inſimularet [m]. Prodiit enim auctore BERCKELEIO vernacula Anglorum, *Philo-*

g) Dictum de eo in vita Leibnizii.

h) Lettre d'un phyſicien ſur la phil. de Newton miſe a la portée de tout le monde par Mr. Voltaire 1738. conf. Bibl. Françoiſe T. XXVIII. P. II. art. 4.

i) Lond. 1728.

k) Vid. Nou. lit. Lipſ. 1730. p. 449 ſeqq.

l) Hiſtory of the Worcks of the learned 1739. Jun. art. 1. vbi eruditio et ingenium foeminae iſtius valde extollitur. Conf. Suppl. Nou. liter. Lipſ. T. VI. p. 375.

m) Idem feciſſe Hazfeldium, qui perpetui mobilis gloriam ſibi vindicauit, refertur in Bibl. Angl. T. XIV. P. I. art. 2. Quod mirari quis poſſet, cum ex optica et principiis Phil. Newtoni conſtet, id imprimis vrgere virum ſummum, deſinentibus cauſſis mechanicis, in ordine cauſſarum metaphyſicarum illico ad Deum recurrendum eſſe. Aſt quid non conſequentiarum machinis eruitur? Nec theſis quoque Newtoniana, ſpatium eſſe Dei ſenſorium periculo carere Leibnizio viſa eſt, vid. Recueil T. I. p. 3 ſqq. Sed improprie tantum loqui Newtonum et absque ſuſpicione erroris demonſtrauit Clarckius Reſp. prima §. 3. l. c. p. 7.

Philoſophus analyticus [n], in quo libello methodum fluxionum incertitudinis, et obſcuritatis, eiusque demonſtrationes paralogiſmorum, totumque Newtonianum arithmeticae infinitorum et differentiarum myſterium, inter ſomnia et tricas numeratur, mathematicos vero ſummos, qui in Anglia viuunt, libertiniſmo frigidam ſuffundere contenditur. Quam ſcriptionem ad commaculandam Newtoni famam collineare facile obiecta impietas et aſtutia atque artes prohibitae, quas ad obtinendam auctoritatem Newtonus adhibuiſſe dicitur, produnt. Cui tamen impudentiae anonymus Philalethae nomine adſcito apologiam oppoſuit [o]. Extra inſulam et Carteſianorum factio, et Leibnizianorum cohortes magnis animis philoſophiam Newtonianam adorti ſunt, rati excelluiſſe quidem virum celeberrimum in geometria et diſciplinis matheſeos reliquis, aſt mediocrem tantum philoſophiae notitiam poſſediſſe, nec tanti eſſe obiectiones eius contra ſyſtema Carteſii phyſicum, vt hoc derelinquendum videatur, et in eius locum qualitas attractionis occulta collocetur. Qua in pugna eminuit acutiſſimi inter Gallos philoſophi Petri Remondi Montmortii [p] diligentia, qui in *Comparatione principiorum phyſicorum Carteſii cum principiis philoſophorum Britannorum* [q], fortia tela in Newtonianam philoſophiam vibrauit, et carere eam ratione ſufficiente, duritiem, grauitatem et attractionem qualitates corporis concreatas conſtituendo, vacuumque aſſerendo, et ſimplici vorticum hypotheſi principia obſcura et minime intelligibilia ſurrogando, demonſtrare conatus eſt. Ex altera parte ipſum Leibnizium magnis arietibus placita Newtoniana concuſſiſſe, et aduerſus Clarckium acriter contra attractionem, ſenſorium Dei et ſimilia Newtoni placita pugnauiſſe, ex illius hiſtoria ſupra enarrata, exque *Collectione ſcriptorum Leibnizianorum, Newtonianorum, Clarckianorum* conſtat. Maxime vero ſyſtema Newtonianum euertere annisus eſt cel. Nic. Hartsoeckervs, qui in *Collectione ſcriptorum nonnullorum phyſicorum* [r] imbecillitatem ſyſtematis Newtoniani oſtendere ſuſcepit, cui tamen ex Germanis reſpondit Iacobvs Gehringivs edito ſchediaſmate *de Philoſophia Newtoniana* [s]. Tacemus alias Leibnizianorum, Thummigii, Koeleri, Kahlii velitationes, pro Leibnizio contra Newtoni aſſeclas ſuſceptas. Addi his debent ea, quae de ſyſtemate optico a Rizzetto oppugnato ſupra diximus. Quae vero illuſtres geometrae Nicolaus et Ioannes Bernoullii de problemate inuerſo virium centripetarum contra Newtonum eiusque hyperaſpiſten Keilium, monuerunt, alio loco enarranda ſunt [ſ].

 §. XIII.

n) The Analyſt, Lond. 1734. 8. vid. Bibl. Britannique T. IV. P. 2. art. 8. vbi etiam apologia Philalethae recenſetur, cuius auctores eſſe creduntur Midletonus et Smithus Prof. Cantabrigienſis.

o) Vid. Mem. de Trevoux 1718. Fevr. art. 11. Conf. Nou. lit. Lipſ. 1730. p. 450.

p) Vid. de eo Mem. de Trevoux 1723. Fevr. art. 6. Nou. lit. Lipſ. 1724. p. 147.

q) Extat in Europ. Erud. 1718. Oct. art. 3.

r) Recueil de pluſiers pieces de phyſique ou l'on montre l'invalidité du Syſteme de Mr. Newton.

s) Lipſ. 1722. 4. vid. Act. Er. Germ. P. LXXXIV. art. 4.

ſ) Conf. ſi placet Pinacothecam Script. illuſtr. Dec. II. in elogio Ioannis Bernoullii.

Philoſophia naturalis Newtoni.

§. XIII. Philoſophia Newtoniana cuius indolis ſit, ex dictis ſatis conſtat. Falluntur equidem, qui magnum virum non tantum inter geometras, mechanicos, aſtronomos, phyſicos, ſed inter metaphyſicos quoque ſummo loco ponunt, ne quid ſectae ſuae deſit, in quo cum contemtu aliorum gloriari poſſit. Abfuit ab hac iactantia, vt modeſtia non minus, quam reliquis virtutibus eminebat, vir optimus, qui metaphyſicam ſi non plane contemſit, omnem tamen eius ratiocinandi modum neglexit, omnes hypotheſes reiiciens, et ad experientiam ſolam confugiens. Quod ne fruſtra dixiſſe cenſeamur, en ipſa NEWTONI verba [ſſ], quibus totam principiorum philoſophicorum tractationem praeſtantiſſimam clauſit, et magna quaſi voce aliqua obſignauit: *Quicquid ex phaenomenis non deducitur, hypotheſis vocanda eſt; et hypotheſes ſeu phyſicae, ſeu metaphyſicae, ſeu qualitatum occultarum, ſeu mechanicae, in philoſophia experimentali locum non habent. In hac philoſophia propoſitiones deducuntur ex phaenomenis, et redduntur generales per inductionem.* Pulchre vero obſeruatum eruditiſſimo KAHLIO [t], ex aſſertis nonnullis, quae magnus vir paſſim in ſcriptis ſuis diſſeminauit, quaeque ad metaphyſicam trahi poſſunt, inepte aliquam philoſophiam Newtonianam etiam metaphyſicam exſculpi, cum talia, quae diſſolutas ſcopas exhibent, ad effingendum aliquod doctrinae aedificium minime ſufficiant. Suum itaque, quem ſibi emetiendum delegerat campum, incomparabili viro aſſignandum eſſe cuilibet, inſano auctoritatis praeiudicio non corrupto patet, neque obſtat ſummae, quam immortalibus meritis ſibi acquiſiuit, nominis gloriae, ſi non in omnibus philoſophiae partibus reformatorem ſe praeſtitiſſe dicatur. Ad philoſophiam ergo naturalem illuſtris philoſophi diligentia referenda eſt. In qua quid detexerit, quibus legibus naturam rerum circumſcripſerit, quibus demonſtrationibus qualitates rerum, et imprimis, cui totam fere phyſicam inaedificat, attractionem viresque centripetas euincere ſtuduerit, hoc loco, vbi ſpecialis phyſicae ſcientiae hiſtoria non traditur, explicari non poteſt, digna vero eſt, quae a viro docto rerumque geometricarum et phyſicarum perito condatur accurata philoſophiae naturalis Newtonianae hiſtoria. Ne tamen in tanta doctrinae Newtonianae celebritate, qua hodie floret, plane conticuiſſe, et inuidiſſe lectori tanti viri placita, accuſemur, dabimus primo definitiones ab ipſo viro celeberrimo allatas, quibus notiones phyſicas determinat, et principia atque leges, queis reliqua inaedificat, et tum qua ratione ex experimentis collecta argumentatione de rebus phyſicis argumentandum putet, ipſis eius verbis ex *Optica*, vbi pleraque quaeſtionum nomine in ſummam contraxit et coaceruauit, explicabimus. Ita vero in *Principiis philoſophiae* decernit:

I. Quantitas materiae eſt menſura eiuſdem orta ex illius denſitate et magnitudine coniunctim.

II. Quan-

ſſ) L. III. p. 484. ed. rec.

t) Comparat. Phil. Newt. et Leibniz. Praef.

Conf. cel. WOLFIVS Elem. Math. vniu. Tom. V. c. 9. p. 474. coll. c. 5. p. 414.

II. Quantitas motus eſt menſura eiusdem orta ex velocitate et quantitate materiae coniunctim.

III. Materiae vis inſita eſt potentia reſiſtendi, qua corpus vnumquodque, quantum in ſe eſt, perſeuerat in ſtatu ſuo vel quieſcendi vel mouendi vniformiter in directo.

IV. Per inertiam materiae fit, vt corpus omne de ſtatu ſuo vel quieſcendi vel mouendi difficulter deturbetur. Exercet vero corpus hanc vim ſolummodo in mutatione ſtatus ſui per vim aliquam in ſe impreſſam facta; eſtque exercitium eius ſub diuerſo reſpectu et reſiſtentia et impetus.

V. Vis impreſſa eſt actio in corpus exercita, ad mutandum eius ſtatum, vel quieſcendi vel mouendi vniformiter in directum.

VI. Vis centripeta eſt, qua corpora verſus punctum aliquod tanquam ad centrum vndique trahuntur, impelluntur, vel vtcunque tendunt. Huius generis eſt grauitas, qua corpora tendunt ad centrum terrae, vis magnetica, qua ferrum petit magnetem, et vis illa, quaecunque ſit, qua planetae perpetuo retrahuntur a motibus rectilineis, et in lineis curuis reuolui coguntur. Et par eſt ratio corporum omnium, quae in gyrum aguntur, quae conantur a centris orbium recedere, ſed vi aliqua contraria in orbibus retinentur, quae centripeta commode vocari poteſt. Cuius iuſtam magnitudinem, vt corpus in dato quouis orbe cum velocitate accurate retineri poſſit etc. inuenire mathematicorum eſt.

VII. Vis huius centripetae quantitas trium generum eſt, abſoluta, acceleratrix et motrix, referturque ad corpora centrumpetentia, ad corporum loca et ad centra virium.

VIII. Vis motrix ad corpus refertur, tanquam conatus et propenſio totius in centrum, ex propenſionibus omnium partium compoſita: vis acceleratrix ad locum corporis, tanquam efficacia quaedam, de centro per loca ſingula in circuitu diffuſa, ad mouenda corpora quae in ipſis ſunt, vis abſoluta ad centrum tanquam cauſſa aliqua praeditum, ſine qua vires motrices non propagantur per regiones in circuitu.

IX. Eſt igitur vis acceleratrix ad vim motricem, vt celeritas ad motum, oritur enim quantitas motus ex celeritate ducta in quantitatem materiae, et vis motrix ex vi acceleratrice ducta in quantitatem eiusdem materiae.

X. Voces attractionis, impulſus, vel propenſionis cuiuscunque in centrum, indifferenter vſurpantur, has vires non phyſice ſed mathematice tantum conſiderando. Itaque his vocibus non definitur ſpecies vel modus actionis cauſſaue aut ratio phyſica, nec centris vires vere et phyſice tribuuntur, ſi de viribus centrorum ſermo eſt.

XI. Tempus abſolutum, verum et mathematicum in ſe et natura ſua abſque relatione ad externum quoduis, aequabiliter fluit, alioque nomine dicitur duratio: relatiuum apparens et vulgare, eſt ſenſibilis et externa quaeuis durationis per motum menſura.

XII. Spa-

XII. Spatium abſolutum, natura ſua abſque relatione ad externum quoduis, ſemper manet ſimilare et immobile: relatiuum eſt ſpatii huius menſura, ſeu dimenſio quaelibet mobilis, quae a ſenſibus noſtris per ſitum ſuum ad corpora definitur.

XIII. Locus eſt pars ſpatii, quam corpus occupat, eſtque pro ratione ſpatii vel abſolutus vel relatiuus.

XIV. Motus abſolutus eſt translatio corporis de loco abſoluto in locum abſolutum, relatiuus de relatiuo in relatiuum.

XV. Diſtinguuntur quies et motus abſoluti et relatiui ab inuicem per proprietates ſuas et cauſſas et effectus.

XVI. Motus proprietas eſt, quod partes, quae datas ſeruant *poſitiones* ad tota participant motus eorundem totorum.

XVII. Moto loco mouetur locatum, ſuntque motus omnes qui de locis motis fiunt, partes ſolummodo motuum integrorum et abſolutorum, qui non niſi per loca immota definiri poſſunt.

XVIII. Cauſſae quibus motus veri et relatiui diſtinguuntur ab inuicem, ſunt vires in corpora impreſſae ad motum generandum, per quas ſolas motus generatur et mutatur.

XIX. Effectus, quibus motus abſoluti et relatiui diſtinguuntur ab inuicem, ſunt vires recedendi ab axe motus circularis.

XX. Leges motus hae ſunt I. corpus omne perſeuerat in ſtatu ſuo quieſcendi vel mouendi vniformiter in directum, niſi quatenus a viribus impreſſis cogitur ſtatum illum mutare. II. Mutatio motus proportionalis eſt vi motrici impreſſae, et fit ſecundum lineam *rectam, qua vis illa imprimitur.* III. *Actioni contraria ſemper et aequalis eſt reactio, ſiue corporum duorum actiones in ſe mutuo ſemper ſunt aequales* et in partes contrarias diriguntur.

XXI. Quantitas motus, quae colligitur capiendo ſummam motuum factorum ad eandem partem et differentiam factorum ad contrarias, non mutatur ab actione corporum inter ſe.

XXII. Commune grauitatis centrum corporum duorum vel plurium, ab actionibus corporum inter ſe non mutat ſtatum ſuum vel motus, vel quietis, et propterea corporum omnium in ſe mutuo agentium, (excluſis actionibus et impedimentis externis) commune centrum grauitatis vel quieſcit vel mouetur vniformiter in directum.

XXIII. Corporum dato ſpatio incluſorum iidem ſunt motus inter ſe, ſiue ſpatium illud quieſcat, ſiue moueatur idem vniformiter in directum abſque motu circulari.

XXIV. Si corpora moueantur quomodocunque inter ſe, et a viribus acceleratricibus aequalibus ſecundum lineas parallelas vrgeantur, pergent omnia eodem modo moueri inter ſe, ac ſi viribus illis non eſſent incitata. Haec principia ſunt, quae mathematicis experientia commendauit, et quibus iam ex parte Galilaeus, Wrennus, Walliſius, Hugenius geometrarum

rum principes, vſi ſunt. His itaque totam motuum corporum theoriam Newtonus quoque inaedificauit, et qua ratione vires centripetae inueniendae ſint, qui motus corporum ſit in conicis ſectionibus excentricis, quomodo orbes elliptici, parabolici et hyperbolici ex vmbilico dato, motus in orbibus dati, corporum deſcenſus et aſcenſus rectilineus, orbes in quibus corpora viribus quibuscunque centripetis agitata reuoluuntur, motus corporum in orbibus mobilibus, motusque apſidum, motus corporum in ſuperficiebus datis, et funependulorum motus reciprocus, motus corporum viribus centripetis ſe mutuo petentium, inueniri et determinari queat, docet. Tum de corporum ſphaericorum et non ſphaericorum viribus attractiuis, de motu corporum minimorum, quae viribus centripetis ad ſingulas magni alicuius corporis partes tendentibus agitantur, de motu corporum, quibus reſiſtitur in ratione velocitatis, varia de corporum circulari motu in mediis reſiſtentibus, de denſitate et compreſſione fluidorum, de motu et reſiſtentia funependulorum, de motu fluidorum et reſiſtentia proiectilium, de motu per fluida propagato, et de motu circulari fluidorum tractat, et hoc pacto principia philoſophiae naturalis non tamen philoſophica, ſed mathematica tradit, nempe motuum et virium leges et conditiones, quas tamen ſcholiis philoſophicis generalibus illuſtrauit, qualia ſunt corporum denſitas et reſiſtentia, ſpatia corporum vacua, motusque lucis et ſonorum. His vero abſolutis, ex iisdem principiis methodo mathematica docet conſtitutionem ſyſtematis mundani, et qua ratione vires quae planetas perpetuo retrahunt a motibus rectilineis, et in orbibus ſuis retinent, quibusque grauitantur planetae, definit, hincque hypotheſes efformat, centrum ſyſtematis mundani quieſcere, ſolem motu perpetuo agitari, ſed nunquam longe recedere a communi grauitatis centro planetarum omnium, planetas moueri in ellipſibus vmbilicum habentibus in centro ſolis, orbium aphelia et nodos quieſcere, et ex his problemata magni momenti in aſtronomia deducit, et cometarum quoque ſitum, motum, et determinationes explicat. In fine autem vorticum hypotheſin impugnat, et haec ad cognoſcendam diuini Numinis potentiam et prouidentiam ita applicat, vt, cum motus planetarum maxime regulares in orbibus concentricis, et cometarum in eccentricis, originem ex cauſſis mechanicis habere nequeant, concludat, elegantiſſimam hanc compagem, non niſi conſilio et dominio vnius entis intelligentis et potentis oriri potuiſſe. Hunc omnia regere non vt animam mundi, ſed vt vniuerſorum dominum, in qua notione veram Dei notionem quaerendam eſſe putat. Deum itaque in fine deſcribit, velut dominationem entis ſpiritualis ſummam, ex qua ſequatur, Deum verum eſſe viuum, intelligentem et potentem ex reliquis perfectionibus, ſummum eſſe, aeternum, infinitum, omnipotentem, omniſcium, non eſſe aeternitatem vel infinitatem nec durationem vel ſpatium, ſed aeternum infinitum durare ſemper et adeſſe vbique, et exiſtendo ſemper et vbique durationem

et ſpatium, aeternitatem et infinitatem conſtituendo, nec poſſe eſſe nunquam nuſquam; omnipraeſentem eſſe non per virtutem ſolam, ſed etiam per ſubſtantiam, in ipſo contineri omnia et moueri vniuerſa, ſed abſque mutua paſſione. Deum ſemper eſſe ex neceſſaria exiſtentia vbique et ſemper, inde eſſe totum ſui ſimilem, totum oculum, totum aurem, totum cerebrum, totum brachium, totum vim ſentiendi, intelligendi et agendi, ſed more minime humano, more minime corporeo, more nobis prorſus incognito: corpore omni et figura deſtitui, nec eius nos, niſi attributorum, minime vero ſubſtantiae ideam habere, adeoque tantum per proprietates, attributa, rerum ſtructuras et cauſſas finales cognoſcere, venerari autem ob dominium. Et hoc quidem pacto nobiliſſimam tractationem de phaenomenis coelorum et maris noſtri per vim grauitatis explicatis claudit, monet autem in fine, cauſſam grauitatis nondum ſe aſſignauiſſe, quamuis certum ſit vim hanc oriri a cauſſa aliqua, quae penetret ad vsque centrum ſolis et planetarum, ſine virtutis deminutione, quaeque agat non pro quantitate ſuperficierum particularum in quas agit, vt ſolent cauſſae mechanicae, ſed pro quantitate materiae ſolidae, et cuius actio in immenſas diſtantias vndique extendatur decreſcendo ſemper in duplicata ratione diſtantiarum. Satis autem eſſe, dicit, quod grauitas reuera exiſtat, licet eius cauſſae ignorentur. Tandem ſpiritum quendam ſubtiliſſimum corpora craſſa peruadentem, et in iisdem latentem eſſe ſtatuit, cuius vi et actionibus particulae corporum ad minimas diſtantias ſe mutuo attrahant, et contiguae factae adhaereant, corpora electrica agant ad diſtantias maiores, lux emittatur, et reflectatur, et corpora calefaciat, ſenſatio omnis excitetur, et membra animalium ad voluntatem moueantur vibrationibus eius per ſolida neruorum capillamenta ab externis ſenſuum organis, et ad cerebrum et a cerebro in muſculos propagatis. Cuius tamen actionis leges ſe nondum accurate demonſtrare poſſe fatetur. Et haec quidem in *Principiis philoſophiae* Newtonus.

Hypotheſes phyſicae Newtonianae.

§. XIV. In optica non minus experientia quam calculo geometrico nititur Newtonus, et quae ex longa obſeruationum ſerie didicerat, fundamenti loco ſubſternit, ex quo elegans illa de coloribus et luminis rarefactione, reflexione, refrangibilitate et ſimilibus tractatio exorta eſt, quae mere experimentalis eſt. Subiunxit tamen in fine quaeſtiones, id eſt, hypotheſes, quas ex obſeruationibus his fluere concludebat, quas tamen, vt erat modeſtia inſignis, et nihil pro certo admittebat, quod non vel ex experimentorum inductione, vel ex certiſſimis regulis exſurgebat, et probari poterat, ad inquirendum de iis, viris doctis proponebat. Ex quibus ſi θετικῶς exprimantur, ita viſum eſſe Newtono patet.

I. Corpora et lumen agunt in ſe mutuo *).

II. Corpora omnia fixa quum ſunt vltra certum gradum calefacta, lumen emittunt et ſplendent.

III. Ignis corpus eſt eouſque calefactum, vt copioſius lumen emittat.

IV. Cor-

*) Lib. III. P. I. p. 340 ſeqq.

IV. Corpora magna calorem ſuum conſeruant diutiſſime, partibus ſuis ſe mutuo calefacientibus.

V. Flamma vapor eſt, fumus ſiue exhalatio candefacta, hoc eſt calefacta eousque, vt lumen emittat.

VI. Sol et ſtellae fixae ſunt ingentes terrarum globi vehementer calidi, quorum vtique calor conſeruatur corporum ipſorum magnitudine et mutua actione ac reactione, quae eſt inter ipſa, et lumen quod emittunt, et quorum partes quidem, ne in fumum abeant, facit non modo ſua ipſorum adeo fixa admodum natura, verum etiam ingens pondus, denſitasque atmoſphaerarum ſibi circumcirca incumbentium, et ingenti niſu vndique comprimentium, et condenſantium vapores atque exhalationes quotquot emiſerint.

VII. Phaenomena luminis non pendent ex nouis modificationibus, ſed ex congenitis et immutabilibus radiorum proprietatibus.

VIII. Philoſophiae naturalis id praecipuum officium et finis eſt, vt ex phaenomenis ſine fictis hypotheſibus arguamus, et ab effectibus ratiocinatione progrediamur ad cauſſas, donec ad ipſam demum cauſſam primam, quae ſine dubio mechanica non eſt, perueniamus *).

IX. Conſtat ex phaenomenis, eſſe entem, incorporeum, viuentem, omnipraeſentem, qui in ſpatio infinito tanquam in ſenſorio ſuo, res ipſas intime cernat, penitusque perſpiciat, totasque inter ſe praeſens praeſentes complectatur, quarum quidem rerum id, quod in nobis ſentit et cogitat imagines tantum ad ſe per organa ſenſuum delatas in ſenſorio ſuo concipit et contuetur.

X. *Radii luminis exigua ſunt corpuſcula e corporibus lucentibus emiſſa, quae diuerſas habent proprietates.*

XI. Ad colorum varietatem omnem, diuerſosque refrangibilitatis gradus producendos nihil aliud opus eſt, quam vt radii luminis ſint corpuſcula diuerſis magnitudinibus, quorum quidem ea, quae ſint minima, colorem conſtituant violaceum, vtique tenebricoſiſſimum et languidiſſimum, reliqua, vt eorum quodque in magnitudinem excedit, ita colores exhibeant fortiores et clariores, vti coeruleum, viridem, flauum, et rubrum.

XII. Corpora vim ſuam actuoſam plurimum accipiunt a particulis luminis, quae in eis componendis inſunt.

XIII. Corpora inuicem agunt per attractiones grauitatis virtutisque magneticae et electricae.

XIV. Qua cauſſa efficiente fiat attractio, heic non inquiritur, fieri ſane poteſt, vt ea efficiatur impulſu, vel alio aliquo modo nobis ignoto.

XV. Accipienda attractionis vox, vt ſignificet vim aliquam, qua corpora ad ſe mutuo tendant, cuicunque demum cauſſae tribuenda ſit. Nam ex phaenomenis naturae illud nos prius edoctos oportet, quaenam

 corpo-

*) Pag. 372.

corpora ſe inuicem attrahant, et quaenam ſint leges atque proprietates iſtius attractionis, quam in id inquirere par ſit, quam efficiente cauſſa peragatur [y].

XVI. Corpora omnia fluida compoſita eſſe videntur ex particulis duris. Quin et ipſi luminis radii corpora dura eſſe videntur. Quare durities vniuerſae materiae ſimplicis proprietas haberi poteſt.

XVII. Natura vniuerſa valde ſimplex eſt et conſimilis ſui: perficiens nimirum magnos omnium corporum coeleſtium motus attractione grauitatis, quae eſt mutua inter corpora illa omnia et minores fere omnes particularum ſuarum motus alia aliqua vi attrahente et repellente, quae eſt inter illas particulas mutua.

XVIII. Vis inertiae eſt principium paſſiuum, quo corpora in motu ſuo vel quiete perſtant, vel recipiunt motum vi mouenti ſemper proportione reſpondentem, et reſiſtunt tantum, quantum ſibi reſiſtitur. Ab hoc ſolo principio nullus vnquam in rerum vniuerſitate oriri potuiſſet motus: alio itaque principio opus erat ad mouendum.

XIX. Ex variis binorum motuum compoſitionibus manifeſtum eſt, non ſemper eandem eſſe in mundo quantitatem motus, ſed poſſe motum naſci et perire.

XX. Multo magis in eam ſemper partem vergit natura rerum, vt pereat motus, quam vt naſcatur, et quidem is perpetuo imminuitur [z].

XXI. Quoniam varii motus, qui in mundo conſpiciuntur, perpetuo decreſcunt vniuerſi, neceſſe eſt prorſus, quo ii conſeruari et recreſcere poſſint, vt ad actuoſa aliqua principia recurramus, v. c. grauitatis et fermentationis cauſſam.

XXII. Simillimum veri videtur, Deum O. M. in principio rerum materiam ita formaſſe, vt primigeniae eius particulae, e quibus deinceps oritura eſſet corporea omnis natura, ſolidae eſſent, firmae, durae, impenetrabiles, et mobiles, iis magnitudinibus et figuris iisque inſuper proprietatibus, eoque numero et quantitate pro ratione ſpatii, in quo futurum erat, vt mouerentur, quo poſſent ad eos fines, ad quos formatae fuerant, optime deduci: particulas autem primigenias diuidi in partes nulla vi poſſe, vel naturam earum et texturam immutari.

XXIII. Itaque exiſtimandum corporum omnium mutationes in variis ſolummodo ſeparationibus nouisque coniunctionibus et motibus durabilium illarum particularum conſiſtere.

XXIV. Hae particulae primigeniae non modo in ſe videntur habere vim inertiae, motusque leges paſſiuas, quae ex vi iſta oriuntur, verum etiam motum perpetuo accipere a certis principiis actuoſis, qualia ſunt grauitas et cauſſa fermentationis et cohaerentiae corporum.

XXV. Haec principia conſideranda ſunt, non vt occultae qualitates, ſed vt vniuerſales leges naturae, quibus res ipſae ſunt formatae

y) p. 380. z) p. 405.

matae. Ea enim exiſtere phaenomena naturae oſtendunt, licet cauſſae lateant.

XXVI. Ope principiorum iſtorum res corporeae vniuerſae videntur compoſitae fuiſſe ex duris ſolidisque particulis varie inter ſe in prima rerum fabricatione ſociatis et coniunctis, nutu et conſilio agentis intelligentis. Nec decet philoſophum alios mundi condendi rationes comminiſci *.

XXVII. Irregularitates motus planetarum oriri poſſunt ex mutuis cometarum et planetarum in ſe actionibus, quae, veriſimile eſt, fore, vt longinquitate temporis maiores vsque euadant, donec haec naturae compages manum emendatricem ſit deſideratura.

XXVIII. Quamuis animalium omnium vniformitas et conformatio prima nulli rei tribui poſſit, quam intelligentiae et ſapientiae entis potentis ſemperque viuentis, qui ſit ſibi vbique praeſens, poſſitque voluntate ſua corpora omnia mouere in infinito ſuo vniformi ſenſorio, adeoque omnes mundi partes ad arbitrium fingere et refingere: nec tamen mundum ſpectare debemus tanquam corpus Dei, nec partes eius tanquam partes Dei. Deus enim eſt ens vniforme, organorum, membrorum, partiumque expers: illa autem omnia ſunt creaturae eius voluntati ſubditae.

XXIX. Quoniam ſpatium indiuiſibile eſt in infinitum, materia autem non eſt neceſſario in omnibus partibus ſpatii, poteſt Deus creare materiae particulas variis magnitudinibus et figuris varioque numero et quantitate pro ratione ſpatii, in quo ſunt forte etiam et diuerſis denſitatibus diuerſisque viribus, eoque pacto variare leges naturae, mundosque condere diuerſa ſpecie in diuerſis ſpatii vniuerſi partibus.

XXX. Quatenus ex philoſophia naturali intelligere poſſumus, quaenam ſit rerum prima cauſſa, et quam poteſtatem et ius ille in nos habeat, et quae beneficia ei accepta ſint referenda: eatenus officium noſtrum erga eum aeque ac erga nosmet ipſos inuicem quid ſit, per naturae lumen innoteſcet.

XXXI. Lex moralis ab origine gentibus vniuerſis erant ſeptem illa Noachidarum praecepta †.

Teſtari haec φιλοσοφέμενα magni philoſophi de vaſtiſſimo ingenio, nemo facile negauerit, nec diffiteri audent, quibus diſplicet Newtoniana philoſophia; laudanda quoque viri incomparabilis modeſtia, qua non plus pro certo affirmare cupit, quam experientia duce didicit, reliqua ad quaeſtiones et hypotheſes probabili argumentatione demum dilucidandas refert. Aſt non tamen ea vbique laudatiſſimo propoſito reſpondere, contendunt, qui haud pauca Newtonianae philoſophiae obiecerunt. Cumque inter principia prima a Newtono ſtabilita ſit attractio, eam velut qualitatem occultatam et ignotam adeoque minime intelligibilem valde exagitant.

*) pag. 410. †) pag. 415.

gitant. Fecit id LEIBNIZIVS [a], qui obiecit Clarckio, attractionem proprie dictam eſſe operationem, quae explicari nequeat ex natura creaturarum, quaeque non niſi per miraculum explicari poſſit, niſi recurratur ad abſurditates, id eſt, ad qualitates occultas Scholaſticorum, quae ſub ſpecioſo virium nomine venditentur, quaeque nos ad regnum tenebrarum reuocent. Hoc eſſe inuenta fruge glandibus veſci. Idem obiecerunt Carteſiani, ex quibus nuperus Voltairii cenſor [b], poſtquam obſeruaſſet, ipſum magnum Newtonum loqui de attractione, non velut de cauſſa quadam phyſica et mechanica, ſed tantum mathematica et ideali; eo quod modum actionis cauſſamue aut rationem phyſicam attractionis definire non audeat: vrget, ex ipſius Newtoni confeſſione eſſe attractionem tantum cauſſam poſſibilem, principium ſolummodo geometricum, vim quandam incognitam, cuius effectum conſiderauerit et calculo ſubiecerit. Quo ſimpliciter negato omnem demonſtrationem et theoriam pulcherrimam concidere. Ipſam quoque ingenii Newtoniani vaſtitatem peruidiſſe, attractionis ideam claram nullam eſſe, ſed eam myſterium aliquod, quod intelligi nequeat, inuoluere, et reuera, qualitates occultas ſcholaſticorum dudum ſepultas, reſuſcitare: impulſu quoque multo ſimplicius omnia explicari poſſe, qui etiam character ſit operum auctoris naturae; qui corporibus coeleſtibus non aliam legem fixerit, quam ſublunaribus; vacuum quoque immenſum per perpetuas depaſtiones aſtrorum principiis ab omnibus receptis refragari; et veriſimile eſſe, vidiſſe ipſum Newtonum ſimiles ſyſtematis huius naeuos, et difficultates, eo quod paſſim videatur agnoſcere ſpeciem aliquam pleni, materiam quandam ſubtilem, grauitatem extrinſecam et veram impulſionem. Praeuidiſſe has obiectiones Newtonum et praeuertere voluiſſe, ex aſſertionibus ſupra allatis conſtat, quibus diſerte monet, ſe, attractionem non inter cauſſas mechanicas et phyſicas referre, ſed veram eius cauſſam ignorare, aſt experientia conuictum noſſe et demonſtraſſe, ex effectu attractionem adeſſe, et hoc pacto eam odioſo qualitatis occultae nomine non eſſe obruendam. Id quod repetiit COTESIVS [c], monens: „ Occultas eſſe „cauſſas, non illas quidem, quarum exiſtentia per obſeruationes clariſſi„mas demonſtratur, ſed has ſolum, quarum occulta eſt et ficta exiſtentia „nondum vero comprobata. Grauitatem ergo non eſſe occultam cauſſam „motuum cœleſtium, ſiquidem ex phaenomenis oſtenſum ſit, hanc virtutem „reuera exiſtere. Hos potius ad occultas cauſſas confugere, qui neſcio quos „vortices materiae cuiusdam prorſus fictitiae et ſenſibus omnino ignotae „motibus iisdem regendis praeficiant. Quin eo delabitur, vt contendat: „eos qui haec obiicient, fundamenta conuellere philoſophiae, etenim „cauſſas continuo nexu procedere ſolere a compoſitis ad ſimpliciorem: „vbi ad cauſſam ſimpliciſſimam perueniatur, iam non licere vlterius pro„gredi,

a) Recueil T. II. p. 142. b) p. 41 ſeq. c) Praef. Princ. philoſ. editionis 1713. et ſeqq.

„gredi, nec eius dari mechanicam explicationem. Hanc autem ideo ne„gare velle, eſſe omnem cauſſarum ſeriem euertere. Similia Leibnizio „reſpondit CLARCKIVS[d]." Verum nec hic deſunt, quae aduerſa pars regerat. Vrgent enim ipſos quoque Scholaſticos non eas dixiſſe qualitates occultas, quarum effectus minime probatus ſit, ſed qualitates occultas ad cauſſas phyſicas referendo, vocaſſe eas, quarum effectus cum ſint manifeſti, cauſſae lateant, nec definiri poſſint. Id quod recte dici ex vnius SENNERTI diſſertatione de occultis qualitatibus* eſt longe manifeſtiſſimum. Monent porro [e], „experientia hactenus non conſtare, poſſe cor„pora naturalia alia quadam ratione quam pulſu in ſe inuicem agere, hinc„que nec ſine contactu mutuo alterum in altero motum quemcunque poſ„ſe producere; in attractione autem vere tali omnia contraria plane ratio„ne fieri neceſſe eſſe. Nec omnibus illis, quae hactenus innotuerunt, ex„perimentis aliud quicquam probatum eſſe, quam poſſe duo quaedam cor„pora ad ſe inuicem accedere, praeterquam vt cauſſa aliqua indicari ex„terna poſſit, quae alterum ad alterum appellat, eo tamen ipſo nondum „probatum eſſe, rationem ſufficientem huius mutui acceſſus, in alterutro „corporum ad ſe inuicem accedentium modo, quem diximus, latere, ad„eoque et alterutrum illorum alterum attrahere, id quod tamen proban„dum imprimis ſit. Quod ſi per attractionem nihil aliud, quam talem „corporum quorundam ad ſe inuicem acceſſum mutuum intelligamus, vn„decunque ille etiam proficiſcatur, (quae mens vera Newtoni eſt) tunc „quoniam ſic nihil, niſi effectus ipſe per eandem intelligatur, obſcu„rum per aeque obſcurum, atque idem per idem, ſatis frigide explicari; „et ſi quis cauſſam mutui corporum quorundam ad ſe inuicem acceſſum „attractionem illorum eſſe vellet dicere, idem hoc fore, ac ſi acceſſum „illum ad ſe mutuum cauſſam mutui illius acceſſus eſſe dicere vellet." Alia attractioni Newtonianae obiecta[f], et eius defenſoribus Keilio, Freindio Clarckio, s' Graueſandio, Muſſchenbroekio aliisque obiecta hic praeterimus, nec ea breuitatis cauſſa afferimus, quibus velut inimicis telis confoſſa ſunt Newtoniana dogmata. His enim vltra immorari ob inſtituti rationem non licet.

§. XV. Plurimum adiutam eſſe inſigni diligentia medicorum et mathematicorum philoſophiam naturalem, ex dictis ignotum eſſe nequit, et innumera noua extant, quae in phyſica experimentorum fide detexit feliciſſima virorum ſummorum diligentia. Quorum indicem contexere, et quid viderit aetas recentior et in apricum produxerit, veteribus ignotum et perperam traditum operae pretium eſſet, ex actis phyſicorum colligere vnoque volumine comprehendi; vtiliter interim conſuli poterit I. G. PASCHII catalogus inuentorum nou-antiquorum [ff]. Noſtrum enim non *Noua inuenta phyſica.*

d) Recueil T. I. p. 188.

*) Hypomn. Phyſ. II. p. 43.

e) Vid. cel. HOLLMANN. Phyſ. P. I. cap. 4. §. 225 ſq. p. 260 ſeqq.

f) Act. Erud. 1710. Sept. 1713. p. 308.

ff) C. 6. Methodum in hoc argumento obſeruandam praeſcripſit magnus VERVLAMIVS in Hiſt. naturali ſiue ſylua ſyluarum.

non eſt huic prolixitati calamum noſtrum attemperare, qui ſatis arctis in eo limitibus conſtringimur. Sufficiet paucis ſpecimen capere, vt intelligatur, quam felici ſucceſſu recentiori aetate phyſica philoſophiae pars promota ſit, et quam exoptata fuerit euentu ſuo philoſophorum in hac parte induſtria. Inter haec verō phyſicae incrementa cultri anatomici felicitatem et experimenta circa corpora animalium, maxime hominis, facta merito primo loco ponimus. In qua humani corporis cognitione vix praeſtabilius quicquam eſt detecta circulatione ſanguinis, cui verior theoria totius oeconomiae animalis poſtea ſuperſtructa eſt. Et vidiſſe quidem iam nobiliſſimam theoriam Hippocratem *, et Nemeſium, contendit THEOD. IANSON. AB ALMELOVEEN [g], nosque *Tomo tertio* iam de Nemeſio agentes locum indicauimus, ex quo colligi poteſt, aliquid huius rei eum ſciuiſſe. Et de Caeſalpino quoque differentes indicaſſe eum fundamenta huius aſſerti in *antecedente huius Tomi parte* obſeruauimus. Alii Serueto [h] plures Paulo Sarpio [i], nec id ſine veriſimilitudine tribuunt. Primus tamen qui totum myſterium perſpexit, et rationem eius expoſuit, et hoc quidem ſenſu recte inuentor dicitur, fuit GVIL. HARVAEVS, cuius ea de re extat *Exercitatio anatomica de motu cordis et ſanguinis* aliquoties recuſa, et *Bibliothecae* quoque *anatomicae* [k] inſerta. Quo de argumento eum aduerſarios nonnullos habuiſſe nactum, ſupra iam diximus, et ad cel. HEVMANNI [l], enarrationem illius controuerſiae lectorem ablegauimus. Et ab eo quoque, et, poſt hunc, a celeberrimis anatomicis diſcendum eſt, quibus argumentis praeſtantiſſimum hoc εὕρημα probari poſſit; inter quae praecipuum eſt, quod a cordis et valuularum eius ſtructura deſumi ſolet. Vnde mirandum, inuentum eſſe in Italia HOMOBONVM PISONEM, qui *Vltione antiquitatis in circulationem* [m] edita, veritatem tot experimentis comprobatam negare auſus ſit. Simili felicitate vſus eſt Ioannes Pecquetus, medicus Pariſienſis, is enim circa annum MDCLI primus detexit ductum thoracicum, vel chyliferum, cum ciſterna ſiue receptaculo chyli, vaſisque lacteis ſecundi generis, per thoracem ad ramos vſque ſubclauios, eumque in *Experimentis anatomicis nouis* vulgauit [n]. Cuius nobilis inuenti veritatem in dubium vocaſſe Gaſſendum, donec oculari teſtimonio a Pecqueto conuinceretur, narrat in *Vita eius* SAM. SORBIERIVS. Vidit tamen ante Pecquetum hunc ductum thoracicum Bartholomaeus Euſtachius, aſt eius vſum, quem in chylo ad ſanguinem deferendo praeſtat, ignorauit [o]. Circa idem tempus vaſcula tenuiſſima et pellucida lympham deuehentia, quae inde vaſa lymphatica dici ſolent,

Circulatio ſanguinis.

Ductus thoracicus.

Vaſa lymphatica.

*) Vid. cl. STENZEL. Diſſ. de Veſtigiis circulationis ſanguinis apud Hippocratem, Viteb. 1731. 4.

g) In Inuentis nou-antiq. c. 24. §. 28.

h) Conf. Cl. A SEELEN Sel. lit. n. I. p. 49. n. II. p. 56.

i) MORHOF. Polyhiſt. T. I. p. 221. T. II. p. 153. Cel. HEISTER. Pr. num circulus ſanguinis veteribus fuerit cognitus. Helmſt. 1721.

k) T. II. p. 64 ſeqq.

l) Act. Phil. Vol. II. p. 616 ſeqq.

m) Vid. Act. Erud. Suppl. T. I. p. 579 ſeqq.

n) Bibl. Anat. T. II. p. 652 ſeqq.

o) ALMELOV. l. c. §. 23. p. 284.

ſolent, in apricum produxerunt Olaus Rudbeckius et Thomas Bartholinus p); eorum autem valuulas primus vidit cel. Ruyſchius q). Similes valuulas in colo et ieiuno inteſtino primus obſeruauit et deſcripſit Kerkringius r), poros biliarios cum venae portae, arteriae hepaticae et neruorum hepaticorum ramulis, communi quadam capſula incluſos Gliſſonius, a quo capſula illa biliaria nomen quoque accepit, vt alia ad hepatis naturam parteſque cognoſcendas facientia, et recens detecta taceamus, de quibus poſt Fr. Gliſſonium, celeberrimi Bianchi *Hiſtoria hepatis noua* conſulenda eſt. Vaſa lactea vel chylifera in lucem anno MDCXXII produxit Caſpar Aſellio, a quo venarum Aſellianarum nomen acceperunt, quamuis is vaſa lactea ſecundi generis, quae chylum in peculiare receptaculum deferunt, nondum viderit, quae Pecqueto primum obſeruata eſſe ſupra diximus. Praeclare vero recentiorum anatomicorum ſtudium verſatum eſt, in enarranda hiſtoria muſculorum, eorum ſtructura, ſitu, figura, vſu motuque, quo in argumento poſt Nicolaum Stenonem incomparabilem operam anatomiae praeſtitit, Io. Alphonsvs Borellvs, cuius *de motu animalium* tractatio prorſus egregia eſt, quemque poſtea certatim anatomici ſecuti ſunt. Tacemus tubas, ſiue ductus recuruatos vtero adiacentes, quos inuenit nomineque ſuo notos fecit Fallopius, veram ouarii naturam detectam et ſexcenta alia, veteribus nec viſa nec audita, quae in anatomiae hiſtoria enarranda ſunt, locumque heic non capiunt. Maxime vero ingenioſum fuit philoſophandi ſtudium virorum doctiſſimorum circa generationem animalium, de qua ſatis minime facere poſſe inanes veterum hypotheſes maxime generationem aequiuocam innumeris obſeruationibus conſtitit. Longum eſſet, et a tractationis ſcopo alienum, opiniones recenſere omnes, quibus myſterium hoc naturale recludere naturae interpretes conati ſunt. Et primus quidem Guilelmus Haruaeus ouarium foeminarum, quod veteres teſtes muliebres inepte vocarunt, ouulis, ſiue corpuſculis rotundis et pellucidis duplici membranula veſtitis turgere, obſeruauit, vnde enata hypotheſis, quae totum pene orbem medicum phyſicumque occupauit, ſtamina futuri foetus in iis deliteſcere, et ante congreſſum cum mare iam praeexiſtere, de qua praeter alios elegantiſſimi Vallisnerii *Hiſtoria generationis hominum et animalium*, et praeſtantiſſimi Bovrgeti *Epiſtola philoſophica tertia* conſulenda eſt. Aſt cum ſolertiſſimus ſtupendorum naturae miraculorum interpres Antonivs a Leewenhoeck microſcopiorum exquiſitiſſimorum beneficio innumera naturae arcana detexiſſet, quae in *Epiſtolis ad ſocietatem Londinenſem* enarrauit, compertum eius induſtria eſt, in ſemine animalium innumeram animalculorum ſeu vermiculorum, ſtupendae exilitatis, at viuorum tamen et mouentium ſe atque ſubſultantium eſſe copiam. Vnde ad

Valuulae coli et ieiuni.

Capſula biliaris.

Vaſa lactea.

Muſculorum natura et motus.

Generatio animalium.

Ouarium.

Animalcula ſeminalia.

p) Scripta eorum huc pertinentia extant Bibl. Anat. T. II. p. 700.
q) Ib. p. 712 ſeq. r) Ibid. T. I. p. 117 ſeqq.

ad haec animalcula recurrit in arduo generationis negotio explicando recentiſſimorum phyſicorum conſideratio, et ab iſtorum animalculorum vno animam in ouarium deferri, hocque ſedem animalculo in animam humanam eleuando praebere ſtatuit. Quam ſententiam ſuam quoque fecere HARTSOECKERVS[s], BOERHAVENIVS,[t], WOLFIVS[u], LEIBNIZIVS[v], alii, magnis arietibus euertere ſategit VALLISNERIVS[w] vtramque hypotheſin conciliare ſtuduit NIC. ANDRYVS. Ex quo recte colligi poteſt, non obſtante inſigni virorum doctorum ſtudio nihil certi definitique habere mortales, quod de ortu ſuo affirment.

Inuenta organa optica, et mechanica. §. XVI. Poſſemus hunc in modum per *chemiae et reliquarum,* quae cum arte medendi connectuntur, artium *campos diſcurrere, et eximium* aceruum ſingularium experimentorum *colligere, quibus phyſica aucta eſt,* ſi id nobis agendum eſſet. *Mirabiles enim ſunt* effectus pulueris ſympathetici, transfuſionis ſanguinis, curationum magneticarum, vnguenti armarii, ſimiliumque, quibus recentiori aetate naturalis philoſophia perſonuit. Sed in haec arua exſpatiari nobis, aliis curis diſtrictis non licet, conſulendi autem ſcriptores ſunt, quos magno numero adduxit cel. HOLLMANNVS[x], ad quem breuitati litaturi, vt et ad MORHOFIVM[y] lectorem remittimus, et artis eum ſalutaris hiſtoriam conſulere iubemus. Plurimum autem attuliſſe adiumenti, ad has obſeruationes experimentis confirmandas et tentandam rerum naturam oculis abſconditam inſtrumenta optica et mechanica, teleſcopia, microſcopia, thermometra, barometra, hygrometra, ſpecula encauſtica, antliam pneumaticam et ſimiles machinas atque organa artificialia ex dictis iam colligi poteſt, et nemo rerum phyſicarum tam ignarus eſt, vt neſciat. *Teleſcopia.* Et teleſcopiorum quidem ſiue tuborum opticorum inuentionem vtiliſſimam, qua corpora mundi maxima at diſſita propius intueri licet, nonnulli ad annum MDCIX referunt, et Ioanni Lipperſeinio perſpicillario Middelburgenſi tribuunt, Iacobum Metium, mechanicum parentem facit REN. CARTESIVS[z]. Huius autem organi inuenti fama excitatus Galilaeus, qua ratione ipſe ad eius conficiendi rationem delatus ſit, ſupra iam narrauimus. Et habuiſſe quidem veteres tubos ad contemplanda ſidera adhibitos, ex imagine Ptolemaei aſtra tubo quodam intuentis quam in codice veteri reperit et deſcripſit IO. MABILLONIVS[*] conſtat, et obſeruatum quoque IO. PASCHIO[†]. Aſt caruiſſe eos vitris opticis, et tantum cohibendis lucis radiis inſeruiuiſſe dubium non eſt. Multum autem vtiliſſimum inuentum emendauere Chriſtianus Hugenius, Campanus, Newtonus aliique, de quorum tentaminibus in hiſtoria opticae plura tradenda ſunt. *Microſcopia.* De microſcopiorum, quibus minima inſigni magnitudine exhibentur, inuentore incerta lis eſt, alii

s) Cont. Coniecturar. phyſic. Amſt. 1708. edit.
t) Inſtit. Medic. §. 621.
u) Phyſ. Germ. P. I. §. 440. Experim. Tom. II. §. 99.
v) Cauſſa Dei §. 84.
w) l. c.
x) Phyſ. P. I. c. 4. §. 229. p. 265.
y) T. II. L. II. P. 2. c. 8. §. 4 ſeq.
z) Diopt. c. 1. §. 2.
*) Itin. Germ. p. 54.
†) De Inuent. nou-antiq. c. 7. §. 4. p. 527 ſeq.

alii enim Ludouicum Septalium, Medicum Mediolanenſem, cuius in *antecedente parte* mentionem iam fecimus, eorum conficiendorum rationem anno MDCXXI detexiſſe, alii Cornelium Drebbelium, mechanicum Alcmarienſem, alii Fontanam Italum auctorem nominant. Ad ingentem autem perfectionem, qua ſtupendi effectus deprehenſi ſunt, ea perduxerunt, Euſtachius Diuinus S. Saluettus, Leewenhoeckius, Butterfieldius, Stephanus Gray aliique [a]. Et his quidem inſtrumentis, dici non poteſt, quantam in minimis naturae varietatem, artem, pulchritudinem, et ſtupenda conditoris rerum opera philoſophiae naturalis doctores detexerint, cuius rei exempla ex P. BORELLI *Obſeruationibus Microſcopicis*, ROB. HOOCKE *Micrographia*, LEEWENHOECKII *Epiſtolis phyſiologicis ſuper compluribus naturae arcanis*, aliisque huius generis ſcriptis colligi poſſunt. Thermometrorum inuentorum gloriam Cornelio Drebbelio plerique vindicant, alii Roberto Fluddo, de cuius ea in re obſeruationibus in vita eius *Parte praecedente* dictum eſt. Barometrorum porro ſiue baroſcopiorum, ad deſignandam aëris grauitatem, vel vim potius elaſticam deſignandam, auctorem nonnulli Valerianum Magnum faciunt, plerique Galilaei ſucceſſori Euangeliſtae Toricellio tribuunt: is enim ad eorum conſtructionem delatus eſt occaſione controuerſiae de vacuo demonſtrando; et inde tubus Toricellianus vocari ſolet. Tranſtulit autem ad metiendam aëris grauitatem primus Robertus Boyle, vel, quod alii contendunt, Otto Guerickius, emendarunt paſſim variis modis viri docti, et hinc vtiliſſimae obſeruationes barometricae ortae ſunt, quas diligentiae nonnullorum debemus, quibus non modo phyſicae, ſed et medicae ſcientiae praeclara lux illata eſt [b]. Nullum autem vel elegantius vel vtilius in naturali diſciplina inſtrumentum orbis eruditus vidit, antlia pneumatica, cuius inuentae gloria debetur Ottoni Guerickio, conſuli Magdeburgico, mechanicae artis et naturalis philoſophiae callentiſſimo. Is huius inuenti mentionem cum Gaſpari Schotto, Herbipolenſium ex S. I. profeſſori prodidiſſet, primus aliquid de ea in *Arte mechanica hydraulico-pneumatica* publice prodidit: quibus lectis excitatus Robertus Boyle, reque cum Roberto Hoockio communicata ſimile quid tentare coepit. His permotus Guerickius in *Experimentis nouis Magdeburgicis de vacuo ſpatio* anno MDCLXII *Amſtelodami* editis rem omnem vulgauit. Diligenter autem in vtiliſſima machina emendanda et perficienda verſati ſunt viri eruditi mechanicae ſtudioſi, quorum labores exponit, ipſamque antliam mira luce colluſtrat vir diligentiſſimus, et de mechanica multis nominibus praeclariſſime meritus IAC. LEVPOLDVS, qui *Antliae pneumaticae deſcriptionem luculentam* vernacula lingua edidit [c]. Adiicimus his ſpecula encauſtica quae et magnitudine et ſtupendo effectu admiranda confecit illuſtris Tſchirnhauſenius [d]. Alia multa

Thermometra.

Barometra.

Antlia pneumatica.

Oo oo 2

a) Conf. Transact. philoſ. Vol. I. p. 207 ſeqq.

b) Conf. STVRMII Colleg. curioſ. P. I. auctae. p. 22.

c) Lipſ. 1711. et Contin. 1712. conf. WOLF. Experim. P. I. c. 4. p. 121.

d) Act. Erud. 1697. Sept. p. 414 ſeq.

ta, quae huc trahi poſſunt, ne in argumento alibi excutiendo nimii ſimus, praeterimus.

Hiſtoria naturalis exculta.

§. XVII. Iſtis auxiliis ſuffulti per vniuerſum mundum, naturam contemplando, diſcurrerunt diſciplinae naturalis periti, et vix particula relicta eſt, quam non ſumma diligentia excuſſerint. Et enata inde hiſtoria naturalis, cum diſciplina naturali non confundenda, quae naturae opera et phaenomena curioſe disquirit, quidque per vniuerſum orbem ſingulare et attentione dignum occurrat, colligit. Cuius ſcriptores cum enarrauerint D. G. Morhofius [e], I. I. Scheuchzerus [f], Iul. B. de Rohr [g], et, quod ad Germanos attinet I. Fr. Reimmannus [h], lectorem rogamus, vt haec cognoſcendi auidus ad eos recurrat. Quisquis autem vel itineraria ſcripſit, vel Acta, Obſeruationes, Miſcellanea, Theſauros rerum naturalium et ſimilia edidit, quin et Muſeorum enarratores huc referendi ſunt. Poſſet quoque ingens eorum catalogus contexi, qui hiſtoriam animalium, piſcium, inſectarum, plantarum, lapidum, metallorum, mineralium, aquae, ignis etc. deſcripſerunt, ſi id agendum eſſet, vt bibliothecam ſcriptorum naturalium contexamus. Ea vero alium locum poſtulant. Commendamus autem lectoris induſtriae praeter eos, quos enumerant Mercklinus [i] atque Paschius [k], diligentiam virorum praeſtantiſſimorum, quae in his argumentis ſpecialibus enituit. Quo pacto de inſectorum hiſtoria natura praeclare meruere Swammerdamius, in *Hiſtoria generali Inſectorum*, Ioannes Goedartius de *Inſectis in methodum redactis*, ingenioſiſſima Mar. Sib. Meriana in *Obſeruationibus hiſtoricis de inſectis*, *et in Metamorphoſi inſectorum Surinanenſium*, et nuper viri celeberrimi Reaumur et Frischius, quibus praeclaras *de Inſectis* obſeruationes debemus. De aquatilibus, teſtaceis, cruſtaceis, ſquamatoſis, conchyliis et ſimilibus egregia multa ſuppeditabunt Martinus Listerus in *Hiſtoria conchyliorum*, aliisque huius generis Georg. Erhardus Rumphius in *Theſauro imaginum piſcium*, *teſtaceorum*, *cochlearum et conchyliorum*, Fr. Willougbeius in *Hiſtoria piſcium*, Io. Raius in *Synopſi methodica auium et piſcium.* De brutis Io. Conr. Peyerus in *Merycologia ſiue Commentario de ruminantibus et ruminatione*, Mich. Bern. Valentini in *Amphitheatro Zootomico.* De plantis Malphigius in *Anatomia plantarum*, Seb. Vaillant *de Structura florum*, quos magno numero alii in deſcribendis plantis, floribusque et herbis ſecuti ſunt. Inter quos miro artificio et elegantia eminet, quod nuper coloribus ad naturae imagines effictis et aere expreſſis, addita enarratione botanica patriam noſtram Auguſtam ornare coepit ſplendidum opus *Phythantozoiconographiae* Weinmannianae, vt reliquos botanices ſcriptores,

e) Polyhiſt. T. II. L. II. p. 1. c. 2.
f) In Biblioth. Script. Hiſt. nat. Tig. 1716. 8.
g) Bibl. Phyſ. c. 14. p. 277 ſeqq.
h) Hiſt. lit. Germ. Vol. I. p. 61. V. p. 793 ſeqq.
i) P. II. Lindenii renouat.
k) loc. cit.

res, Tournefortium, Waltherum, Michelium, Houſtonum, Vaillantium, Sigesbeckium, Burmannum, Rumphium, Breynſium, et qui imprimis de botanices ſtudio praeclare meruit, celeberrimum Carolum Linneum praetereamus, qui alios multos ipſe in *Bibliotheca botanica* enumerat, ab illis, qui plura hoc loco poſtulant, omnino conſulendus. Simili modo haud exiguus eorum numerus recenſeri poſſet, qui foſſilium ſeu mineralium hiſtoriam enarrauerunt, ſi dicendorum prolixitas limitesque nobis poſiti id paterentur. Inter quos non tam ATHANASIVM KIRCHERVM, fumos haud raro in *Mundo ſubterraneo* [l] vendentem, quam OLAI WORMII *Muſeum*, WOODWARDI *Hiſtoriam foſſilium*, VOLCKMANNVM in *Sileſia ſubterranea*, PH. IAC. HARTMANNVM in *Hiſtoria ſuccini*, FR. CHR. LESSERVM in *Lithotheologia*, HYACINTHVM GEMMA in *Hiſtoria naturali gemmarum et lapidum omniumque mineralium*, IO. FRID. HENCKELIVM in *Hiſtoria pyritae*, I. IAC. SCHEVCHZERVM in *Hiſtoria naturali Heluetiae*, et quos alios nominat Cel. BRVCKMANNVS in *Prodromo bibliothecae metallicae*, commendamus. Quibus addi poſſunt illi, qui lapides figuratos recenſent, ab eodem nominati, quique diluuii reliquias in ſtratis montium, lapidibus aliisque locis detexerunt, cuius generis diſſertationem *de Origine lapidum figuratorum* dedit CAR. NIC. LANGIVS, et *Herbarium* atque *Muſeum diluuianum* I. IAC. SCHEVCHZERVS. Non vero lapidum vllus curioſitatem naturae interpretum magis exercuit, quam magnes, cuius mirabilem vim attractiuam ferri et magnetis alterius, itemque conuertendi ſe ad ſeptentrionem, explorare, et cauſſas veriſimiles magnetiſmi afferre non ſine ſudore philoſophi conati ſunt. Non facile enim in inſtitutionibus phyſicis hoc phaenomenon quisquam omiſit, praeſertim poſtquam Guilelmi Gilberti opera et immenſis ſumtibus, vti ſupra iam dictum, experientia maior orbi philoſophico de magnete ſuccreuit. Inſignis quoque, quem in arte nautica habet pyxis magnetica, vſus diligentiam virorum acutiſſimorum et magna patientia ad haec myſteria attentorum eo adegit, vt ad declinationem magnetis, quae diuerſis locis et temporibus diuerſa eſt, reſpicerent, et eius cauſſas probabiles afferrent, vt ex Fr. Lanae, Halleii aliorumque tentaminibus conſtat. Poſſent haec omnia eorum indicibus augeri, qui omnis generis obſeruationes phyſicas ex innumeris experimentis factas collegerunt, niſi et numerus eorum nos deterreret, et nomina eorum ſatis nota eſſent, et ſcriptioni tandem huic modus eſſet ponendus. Dabit potiores cel. STOLLIVS [m], qui adeundus.

§. XVIII. Tandem, vt quae dicenda reſtant, abſoluamus, reticendum non eſt, inſignes acceſſiones naturalem diſciplinam nactam eſſe, poſtquam non priuata, ſed publica auctoritate in ſcrutandos naturae receſſus philo- *Societates eruditae phyſicam doctrinam augentes.*

l) Conf. MORHOF. Polyhiſt. T. II. p. 167. Act. phil. Vol. II. p. 193. REIMMANN. Hiſt. lit. Germ. p. 325. Vol. III. p. 176. STOLLIVS Hiſt. liter. P. II. c. I. §. 23. m) l. c. P. II. c. 4. §. 42. p. 555 ſeqq.

philoſophi incubuerunt, et integrae ſocietates in hunc finem certis legibus et inſtitutis coierunt, ſummis principibus earum conamina auctoritate ſua, priuilegiis, honoribus et ſumtibus magnifica ratione iuuantibus. Non eſt animus in hiſtoriae literariae campos excurrere, et ſocietatum eruditarum annales condere; non licet enim nobis ad alia ſpectantibus lineam tranſcendere. Dabunt, quantum ſatis, hiſtoriae literariae ſcriptores paſſim, et in his GOD. VOCKERODVS [n], MORHOFIVS [o], STRVVIVS [p], STOLLIVS [q], alii. Sed ad eas tantum ſocietates reſpicimus, quae augere, emendare, illuſtrareque naturalem philoſophiam ſunt conatae. Inter quas laudabile exemplum aliis praebuit, et ad augendam diſciplinam naturalem prima omnium ſymbolam ſuam contulit academia Conſentina, a Bernardino Teleſio inſtituta, cuius hiſtoriam in eius vita *parte huius tomi antecedente* iam tetigimus. Eam poſtea haud paucae in Italia ſecutae ſunt, quae ad doctrinae mathematicae phyſicaeque augmenta et culturam reſpexerunt, in quo ſtudio prae reliquis praeclare verſata eſt academia Lynceorum, magnis in phyſica ſcientia viris illuſtris. Nuper autem, currentis ſeculi anno duodecimo illuſtriſſimi Marſilii comitis ſtudio atque ſumtibus acceſſit academia, vel quod ipſi nomen placuit, inſtitutum Bononienſe, cuius natales, modum, ſtudia in naturali diſciplina, auxiliaque et quae his ſunt affinia, deſcripſit H. P. LIMAIERIVS [r]. Tacemus alias minores quarum recenſum dabit IO. IARCKIVS [s]. Maiori tamen ſucceſſu et auctoritatis quoque atque ſumtuum auxilio in eiuſmodi ſocietates conſpirauerunt philoſophi, cum ſummi principes fouere, tueri, et reditibus augere eas conſtituiſſent. Cuius rei laudatiſſimae initium fecit Germania. In ea enim priuatis primum auſibus, auctore Laurentio Bauſchio medico Suinfurtenſi anno MDCLII coierunt medici nonnulli, eo ſcopo, vt naturae arcana, communicatis inter ſe obſeruationibus et experimentis curioſius rimarentur. Quod cum pulchre ſuccederet, extendendos limites et dilatanda pomoeria rati anno MDCLXVI, alios quoque peculiari ſcriptione [t] inuitarunt. Qui cum libenter acceſſiſſent, tandem nobiliſſimo inſtituto auguſtiſſimi imperatoris Leopoldi I. qui clementiſſimo affectu erga literas vtebatur, auctoritas quaeſita eſt, qua anno MDCLXXXVII publice confirmata, munitaque legibus et inſignibus priuilegiis aucta eſt. Ex quo tempore laetiſſimis ingenii prouentibus phyſicam diſciplinam promouit, editis *Miſcellaneis curioſis*, ſeu *Ephemeridibus phyſico medicis academiae caeſareae naturae curioſorum.* Quae cum ab anno MDCLXX plaudente orbe philoſophico prodiiſſent, per dimidium ſeculum, *Actorum phyſico-medicorum* nomen poſtea ſortiti ſunt. De cuius ſocietatis hiſtoria narrationem luculentam

edidit

n) Introd. in notitiam Societ. literar.
o) Polyhiſt. T. II. L. II. c. 1. p. 135 ſeqq.
p) Introd. in Hiſt. lit. c. 10. cum ſuppl.
q) l. c. P. II. c. 4. §. 31. p. 547 ſeqq.
r) Hiſtoire de l'academie appellée l'inſtitut des ſciences et des arts etabli en Bologne, Amſt. 1723. 8.
s) In Specimine academiarum erud. Italiae.
t) Cui tit. Salue academicum. Conf. REIMMAN. l. c. P. V. p. 809 ſeq.

edidit MICH. BERN. VALENTINI [u]. Aetate huic ſuppar eſt academia Florentina del cimento, nomen gerens, a magno Etruriae duce Leopoldo anno MDCLVII excitata, vt in naturae arcana inquireret. Cuius ſocietatis phyſicae tentamina, Italico ſermone vulgata Latina fecit, et inſignibus acceſſionibus auxit vir celeberrimus PETRVS VAN MVSSCHENBROECK [x]. Eundem lapidem voluere coepit circa eadem tempora Anglia, illuſtriſſimo Verulamio in *Noua Atlantide* eius conſilii primas lineas ducente. Tanti enim viri prudentia et experientia in rerum naturalium ſtudio commoti viri nonnulli docti artisque medicae et philoſophiae naturalis ſtudioſi Oxoniae priuatis initio congreſſibus tempore interregni ſymbolas ſuas conferre coeperunt, rebus ſummis autem potitus Carolus II. anno MDCLX quae iſti auſpicati erant, confirmauit, et priuilegiis ſocietatem, regio nomine ab iſto tempore ſplendentem, auxit. Quae narrat copioſe, remque omnem exponit THOMAS SPRAAT in *Hiſtoria ſocietatis Regiae Londinenſis* [y]. Inſignia autem ſunt illuſtris ſocietatis in diſciplinam naturalem merita, obſeruationes innumerae, magna diligentia conſcriptae, experimentorum fides recta et non ſuſpecta. Cuius diligentiae fructum vidit orbis philoſophicus in *Actis philoſophicis*, ab anno MDCLXV, ab OLDENBVRGIO, qui ab epiſtolis ſocietati fuit, proprio motu, Anglico ſermone editis, ſed ad noſtram vsque aetatem continuatis, edito quoque a IO. LOWTHORPIO, BENIAM. MOTTE et IO. GRAY eorum compendio. Succeſſit paulo poſt academia ſcientiarum regia Pariſienſis, patrocinante Muſis Io. Baptiſta Colberto, a Ludouico XIV. anno MDCLXVI inſtituta regiisque ſumtibus tanta magnanimitate ſuſtentata, vt praeclariſſimi inde in ſcientias naturales fructus prodirent: cuius hiſtoriam conſcripſit, qui ei a chartis fuit, IO. BAPT. DV HAMEL [z], continuauit poſt eius renouationem FONTENELLIVS. Etiam huius ſocietatis diligentia et laboribus frui orbi philoſophico licet, vulgatis *Commentariis mathematicis et phyſicis ex chartis academiae regiae ſcientiarum*, qui hodie quoque continuantur. Acceſſerunt ſeculo praeſente ſocietas ſcientiarum Berolinenſis, quae cum ſuadente Leibnizio a Friderico I. anno MDCC excitata, et anno MDCCXI inaugurata fuerit, eius natales et hiſtoriam in vita illuſtris viri iam tetigimus. In cuius *Miſcellaneis* praeclarae obſeruationes occurrunt, quibus phyſica doctrina inſignes acceſſiones accepit. Recentiſſime anno MDCCXXIII tanta exempla imitatus Petrus I. Moſcouiae monarcha princeps animo pariter et facinoribus vere magnus Petropoli nouam ſcientiarum academiam condidit, aſt perfecit demum anno MDCCXXV Catharina. Quae praeſtantiſſimis viris ornata, et ſumtibus maximis ſuſtentata paucis annis praeclare naturalem diſciplinam adiuuit, et diligentiae ea in re ſuae exemplum in *Commentariis ſocietatis Petropolitanae* extare voluit. Et ita qui-

u) Gieſſae 1700. 4. x) Lugd. Bat. 1731. 4. y) Anglice, Lond. 1665. Gallice 1667. Geneuae. z) Par. 1698. et auct. 1701.

quidem conſpirante per cultiores Europae partes omni eruditorum caterua, ita emendata, illuſtrata, aucta eſt diſciplina phyſica, vt ſi omnium ſeculorum induſtriam colligamus, coecutiiſſe tamen orbem philoſophicum vsque ad ſeculum XVII merito dicendum ſit, tantumque praeſtiterit ſesquiſeculum, quantum omnis aetatis curioſitas nunquam effecit. Ex quo conſtat, quid ad emendandam mutandamque phyſicam philoſophiae partem poſt renatas literas, maxime Seculum XVII et XVIII attulerit.

CAPVT TERTIVM.

DE METAPHYSICAE ET PNEVMATOLOGIAE MVTATIONIBVS RECENTIORIBVS.

§. I.

Fata metaphyſicae recentiora.

Ex phyſico regno ad metaphyſicum tranſimus, luſtraturi, quid in eo noui attulerit quid mutauerit, philoſophorum induſtria. Ne vero, quod hactenus pleroſque terruit, metaphyſicae nomen ab hac conſideratione lectorem velut ſpectrum quoddam abigat, nonnulla, quae ad huius diſciplinae hiſtoriam, naturam atque conſtitutionem pertinent, paucis praefanda, et ex veteris philoſophiae hiſtoria repetenda ſunt. Et nomen quidem metaphyſicae ante Ariſtotelis aetatem ignotum fuit. Plato enim, qui primus argumentum metaphyſicum diſputationi philoſophicae ſubiecit, dialecticam vocauit, vt ſuo loco dictum eſt. Ariſtoteles vero diſtinctius philoſophaturus libris, quot hodie extant, quatuordecim, metaphyſicam doctrinam primus complexus eſt, nomen tamen ipſum vel a Theophraſto, vel recentiore paulo aetate, cum deperditi Ariſtotelis libri recenſerentur, ab Andronico Rhodio praefixum eſt [a]. Ariſtoteles enim aliis nominibus, et imprimis ſapientiae primae, vel philoſophiae primae, quin et theologiae aliisque nominibus inſigniuit [b], teſtatus, ſingularem et vtiliſſimam ſcientiam ſe eo nomine pandere velle. Quam cum ex praeceptoris diſciplina accepiſſet, qui nobiliſſimum dialecticae argumentum ideas, ſiue οὐσίας αὐτὰς καθ᾽ αὑτὰς, eſſe ſtatuebat [c], et alios philoſophiae vultus effingere vellet, vt et ipſe nouae doctrinae auctor videretur, ſingularem ſcientiam conſtituit, in qua de his immutabilibus ſubſtantiis ſibi agendum, inquirendumque putauit, quae illa principia per ſe ſubſiſtentia ſint, quae materiae fluxae et aeternum mutabili certam et durantem naturam largiantur, et a quo principio cauſſaque prima omnis eorum

a) Conf. PATRICIVS Diſcuſſ. Perip. Tom. I. Lib. V. p. 62.

b) Loca Ariſtotelis diligenter collegit, et erudite in hoc argumento illuſtrando verſatus eſt CHRISTIAN. DREIERVS in Sap. prima Diſſ. III.

c) Conf. Hiſt. phil. doctr. de Ideis S. I. §. 6.

eorum catena et emanatio dependeat. Id enim tota illa tractatio de ente prout ens eſt, de cauſſis primis principiisque vult, quae intelligi, prout debet, non poteſt, niſi cum dialectica Platonica comparetur, et tota librorum metaphyſicorum Ariſtotelicorum connexio inſpiciatur. Quod hoc loco facere, et hoc pacto origines metaphyſicae pandere, heic, vbi recentioris philoſophiae hiſtoria ſcribenda eſt, non licet. Conferri autem cum fructu poteſt, qui eleganter in hoc ſaxo voluendo verſatus eſt cel. HOLLMANNVS [d], comparandaque ſimul ſunt ea, quae docte cumulauit FRANC. PATRICIVS [e], vt intelligatur, ex quibus fontibus Ariſtoteles ſua hauſerit, et qua ſignificatione meditationes eius accipiendae ſint. Subtiliter in hoc argumento verſatum eſſe Ariſtotelem, nec in omnibus adeo culpandum ac plerique hodie faciunt [f], qui libros eius metaphyſicos nec legunt nec intelligunt, facile concedimus, lectorem enim poſtulat et abſtractionibus mathematicis adſuetum, et veteris philoſophiae Graecanicae hypotheſium peritum, et ad obſcurum et difficilem illum modum ratiocinandi, quo Stagirita vſus eſt, maxime attentum. Quibus vero mediis cum carerent quamplurimi, ipſaque oralis Ariſtotelicae doctrinae tranſmiſſio libris eius defoſſis et ſublatis diu iam deſiiſſet, mirum haud eſt commentatorum eius gregem, poſt reſtitutos luci Ariſtotelicos libros, nouam ſibi ex iis ſcientiam efformaſſe, quam metaphyſicae nomine ornarunt, eamque in ontologiam quandam ſeu doctrinam de ente in genere eiusque affectionibus communiſſimis, adiecta doctrina de Deo et ſpiritibus, et pneumatologia commutauiſſe, et vtramque vnius ſcientiae nomine tradidiſſe. Quae cum ab Arabum et Scholaſticorum ingeniis, valde quidem ſubtilibus, at Graecae linguae et philoſophiae ignaris tractari coepiſſet, adeo diuerſam ab auctoris ſui mente philoſophia haec prima faciem accepit, vt ſua agnoſcere, ſi rediret, Ariſtoteles aegre poſſet. Itaque ab Arabum et Scholaſticorum aetate metaphyſica diſciplina aliam prorſus naturam habitumque atque conſtitutionem nacta eſt, et noua quaedam ſcientia emerſit, quae ontologiam tradidit, et de Deo atque ſpiritibus praecipiendo, pneumatologiam et theologiam naturalem appendicis loco ſibi coniunxit. Quae ab eo tempore non tantum ad renatas vsque literas, ſed poſt eas quoque ad noſtra vsque tempora peculiarem ſibi in ſyſtemate corporeue philoſophico locum vindicauit. Nam quamuis ſpectra lemuresque quibus ſcatet metaphyſica Scholaſtica perhorreſcerent recentioris aetatis philoſophi haud pauci, ideoque nonnulli prorſus a metaphyſica manum retraherent, quod imprimis conſilium ſecutus eſt Philippus Melanchthon: fuerunt tamen multi quoque, qui abiectis Scholaſticis ſpinetis, non omnem eius

d) Hiſt. Metaphyſ. Syſt. phil. T. I.

e) l. c. T. II. L. II. p. 196 ſqq.

f) Cogitandum quoque, deeſſe libros metaphyſicos Ariſtotelis multos, confuſum eſſe temporis iniuria ordinem, aliena eſſe adiecta haud pauca, vnde iſtae difficultates magnam partem oriuntur.

eius diſciplinae tractationem abiiciendam eſſe putarent, praecipue, cum ad theologiam traducta hac lingua philoſophica, ſcientifice, quod dicunt, de myſteriis diuinis diſputari, et errantes haereticosque refutari melius poſſe, plerique ſtatuerent. Qua opinione Peripateticam ſcholam ſeculo XVII infectam fuiſſe, ex illis colligi poteſt, quae in antecedente parte de fatis philoſophiae Peripateticae prolixe ſatis diſſeruimus. Quae tamen cum et Ariſtotelica non eſſent, et fructu carere viderentur, factum inde eſt, vt de emendanda quoque metaphyſica, et philoſophia prima nonnulli cogitare inciperent. Comparent inter eos, qui talia aggreſſi ſunt nomina Nicolai Taurelli, Henrici Mori, Thomae Hobbeſii, Thomae Campanellae, quibus ex Carteſiana ſchola acceſſit Ioannes Claubergius, quem poſtea ſodales certatim ſecuti ſunt. Quorum tamen placita de metaphyſico argumento hoc loco enarrare eo minus opus eſt, quo minus ea, quae huc pertinent, in antecedentibus, vbi de horum philoſophorum dogmatibus egimus, omiſimus. Ea itaque hoc loco repetenda ſunt, vt aliqua metaphyſicae emendatae et commutatae hiſtoria exſurgat. Ipſe vero magnus VERVLAMIVS [g], aliam viam ingreſſus, metaphyſicam ad eam naturalis philoſophiae partem retulit, quae ſpeculatiua eſt, quamque in phyſicam ſpecialem et metaphyſicam diuiſit, monens, vti ſe vocabulo metaphyſicae ſenſu a recepto et vulgato diſcrepanti. „Disiunxit itaque „philoſophiam primam a metaphyſica, illamque communem ſcientiarum „parentem eſſe voluit, quo communia et promiſcua ſcientiarum axioma„ta progignerentur, eaque non logice ſed phyſice tractarentur, ſed et in„quiſitionem de Deo, vno, bono, angelis ſpiritibus ad theologiam natura„lem retulit et a metaphyſica ſecreuit. *Metaphyſicam autem propius ad „Ariſtotelis mentem refingens, quem ob acumen ingenii mirabilem vo*„cat, metaphyſicae, non ea quae penitus in materia ſubmerſa ſunt, quae„que ad phyſicam refert, ſed abſtracta, conſtantia, v. c. mentem, ideam, „vindicauit, eamque de forma rerum naturalium atque de fine praecipere „iuſſit. Eam enim, quae in ſcholis recepta eſt, metaphyſicam, maſ„ſam eſſe iudicauit [h] inconditam doctrinae ex partibus quibusdam phyſi„cae, veluti de principiis et animo, exque theologia naturali et logica „compoſitam et congeſtam, et ſublimitate quadam ſermonis hominum, „qui ſe ipſos admirari amant, tanquam in vertice ſcientiarum poſitam.“ Neque tamen haec quoque Verulamii φιλοσοφούμενα eaque partitio multis placuit, licet negare nemo auderet, et locum eſſe debere communibus axiomatibus et vniuerſalibus, quibus omnis ſcientia niteretur, principiis atque regulis, quas philoſophiae primae nomine vir ſummus complectebatur, et in phyſica parte cauſſas quoque generales, formam, finemque eſſe enarranda. Sed permouit metaphyſicae ſignificatio Scholaſtica quosdam, vt eam omnem ex circulis philoſophicis eiiciendam eſſe contenderent. Qua in re magnos animos irasque oſtendiſſe Danielis Hofmanni aſſeclas,

g) De Augm. ſcient. L. III. c. 4. Opp. Tom. I. p. 190. h) C. 1. p. 180.

aſſeclas, et ad ſatyras conuerſum idem vrſiſſe Chriſtianum Thomaſium, cuius veſtigia lepida terminorum metaphyſicorum conuerſione Germanica preſſit ZEIDLERVS [i], ſuis locis iam indicauimus. Quibus adderemus, quod Mareſii ex narratione tradunt PASCHIVS et HOLLMANNVS [k], Guſtaui, Suecorum regis, iuſſu metaphyſicam Suecorum regno proſcriptam, et omnes libros metaphyſicos fiſco addictos fuiſſe, ſi paulo certiorem eius rei fidem allegare liceret. Neque tamen omnium, qui recentiori aetate de metaphyſica iudicarunt, ea mens fuit; ſed et ὀρολογίας et lexici eruditi commodique loco, vt lingua philoſophantium intelligi queat, conſeruandam eam eſſe in philoſophia ſtatuerunt, quae mens fuit IACOBI THOMASII [l] et B. BVDDEI [m]; et haud pauca in logicam tractationem quidam tranſtulerunt, cuius exemplum eſſe poſſunt, quae *Artis cogitandi* auctor, Mallebranchius, Crouſazius aliique ex metaphyſica ſuis tractationibus logicis inſperſerunt; haud pauci ad doctrinam de Deo et ſpiritibus reliquis, praeter communia ſcientiarum principia eam reuocarunt [n], quo ſcopo praeter Peripateticos pleroſque ipſe CARTESIVS in *Meditationibus de philoſophia prima*, de Deo et anima egit, et poſt Hamelium B. Syrbius, Rudigerus, et ipſe tandem illuſtris Wolfius incedendum eſſe rati ſunt. Pauci haec theologiae naturali ſeruantes metaphyſicam cum philoſophia prima idem eſſe iuſſerunt, eamque occupari circa prima communiſſimaque omnis cognitionis noſtrae principia, quae ad ſingulares quaſdam diſciplinas referri ob vniuerſalitatem ſuam nequeant, voluerunt, eum inter philoſophicas ſcientias illi locum tribuentes, quem inter mathematicas geometria occupat. Quo ſenſu *Ontologiam methodo ſcientifica* pertractare conſtituit illuſtris WOLFIVS, et eam quoque ſingularis ſcientiae habitu in ſcenam produxit Cel. HOLLMANNVS. Nobis praeter haec, quae ſummatim dedimus, in hac vniuerſali ſcientiarum claue enarranda, non eſt, quod praecipue in hac noſtra tractatione adducendum habeamus. Nuper demum, philoſophiae primae [o] hic honor reſtitutus eſt, eiusque axiomata hoc loco enarrare, eſſet ſpecialem eius hiſtoriam condere, et quae hodie obtinent, exponere, ſicque inſtituti noſtri fines migrare velle. Omiſſis itaque iis, quae ex laudatiſſimorum modo virorum inſtitutionibus metaphyſicis hauriri poſſunt, ad doctrinam de Deo et ſpiritibus quam plerique metaphyſicae iunxerunt, reſpiciemus, et quid circa hanc partem recentior aetas molita ſit, qua licet breuitate porro enarrabimus.

i) In Metaphyſica lepide Germanice verſa, tit. Die wohlehrwürdige, groſsachtbare und wohlgelehrte Metaphyſica, oder Vbernaturlehre etc. Vbi in praefatione Satyra mordax in metaphyſicam ſcribitur.

k) Inu. nou-antiq. c. II. §. 14. p. 48. l. c. §. 43. p. 594.

l) In Hiſt. metaphyſ. §. 16. 33. et quae ſupra in vita filii ea de re diximus.

m) Elem. phil. inſtrum. P. IV.

n) Conf. THOMAS. l. c. §. 3. 26 ſeq.

o) Dedit B. SYRBIVS eruditam diſſertationem de Philoſophia prima loco honorique ſuo reſtituenda, qui ideo inſtitutiones quoque philoſophiae primae eclecticae ſcripſit, vt ſupra dictum.

Fata recentiora theologiae naturalis.

§. II. Nobiliſſimum metaphyſicae doctrinae argumentum a plerisque habetur, quod de prima omnium rerum cauſſa, Deo, agit. Quem cum idearum fontem conſtituerit Plato, ratio inde intelligitur, cur in metaphyſicis ad hanc theologiae naturalis partem aſcenderit Ariſtoteles. Cuius diligentiam imitati haud pauci argumentis metaphyſicis euincere conati ſunt, dari eiusmodi ens ſummum, infinitum, perfectiſſimum, et neceſſario exiſtens, a quo reliqua dependeant entia omnia et exiſtentiae ſuae rationem in ſe habeant. Non eſt loci praeſentis eos allegare, qui ratiocinationibus metaphyſicis (de his enim in praeſentia ſermo tantum eſt.) Deum eſſe demonſtrauerunt, nec, de vario nobiliſſimam hanc veritatem euincendi modo, efficacia et ratione diſſerere. Collegit omnia diligenter et adductis copioſo indice ſcriptoribus enarrat Io. Alb. Fabricius [p], qui videndus. Id vnum ὡς ἐν παρέδῳ notamus, noſtro hoc tempore inter controuerſias Leibnizio-Wolfianas plurimum diſputatum eſſe de vſu et valore argumentorum pro exiſtentia Dei, cum viris his celeberrimis, et praecipue Wolfio, eae rationes ſuſpectae viderentur, quae pro Deo demonſtrando plerumque allegari ſolent [q], eo quod elabendi viam atheis eas pandere crederet, ſtatueretque, non certius et efficacius argumentum deduci poſſe, quam quod a contingentia rerum peti poteſt, qua in re praeeuntem habuit Leibnizium. Ita enim viſus eſt, validiſſima, quae hucusque in impietatis patronos emiſſa ſunt tela eneruaſſe, et in ſolo metaphyſico argumento obſcuro paucisque intellecto ſpem omnem et fiduciam collocaſſe. Qua in re annon de vmbra litigauerint viri docti, et an tanto ſtrepitu de argumenti metaphyſici pondere decertandum fuerit, re ipſa a nemine negata, nos lectoris prudentiae definiendum relinquimus, fatemur autem, argumentum illud, quod a rerum contingentia deſumitur, modo recte explicetur, et tollatur omnis ambiguitas, omnium maxime ſtringere nobisque videri omnium euidentiſſimum, modo rationem ſufficientem exiſtentiae rerum requiri, admittamus. Quo principio, licet ſufficienter non explicato omnes nixi ſunt, qui hanc demonſtrandae exiſtentiae Dei rationem adhibuerunt; adhibuerunt autem iam inter ſcholaſticos plurimi: quamuis inde colligi non poſſe putamus, reliquas rationes hac imprimis ſuppoſita, nihil recte valere vel demonſtrare poſſe. Quae cum latius in pneumatologia diſputari ſoleant, ad eius inſtitutiones lectorem dimittimus. Hac vero veritate velut quae certiſſime demonſtrari queat admiſſa, manifeſtum eſt, peccauiſſe in ipſam philoſophiam poſt renatas quoque literas omnes, quotquot impietati vel palam velificarunt, vel latenti veneno, vſi emendatae philoſophiae colore, pietati inſidiati ſunt. Quorum vtinam non tam amplus catalogus contexi et non ſine humani intellectus opprobrio demonſtrari poſſet, ipſum, quod Numinis beneuolentiae debemus, philoſophiae beneficium, ad oppugnandam Dei exiſten-

p) In Syllabo ſcriptorum de V. R. C.

q) Vid. Lvdovici Hiſt. phil. Wolf. P. I. c. 14. §. 237. 259. 391. 397.

exiſtentiam et maieſtatem tot vana et otioſa ingenia nefandis auſibus adhibuiſſe, quae tamen acutius ſe cernere, et eiuratis vulgi praeiudiciis liberius philoſophari gloriata ſunt. Id quod ex ampliſſimis atheorum indicibus diſci poteſt, quos conſcripſit IENKINI THOMASII r), IO. FRANC. BVDDEI s), et IAC. FRID. REIMMANNI ſ) diligentia. Quibus tamen copioſior ipſorum ſyſtematum, ab atheiſmi patronis in vſum vocatorum enarratio et ſuccincta eneruatio merito addenda eſſet, vt intelligi poſſet, quantum in argumento omnium nobiliſſimo recentior philoſophia profecerit. Quibus dein nouae attributorum operumque diuinorum explicationes queis impietatis tela retundere viri docti et laudabili pietatis zelo flagrantes ſtuduerunt ſſ), adiici poſſent, quo pacto vtilis admodum et dogmatica theologiae naturalis hiſtoria condi poſſet, quam hactenus deſideramus. Diſtinguendi autem cum ſint athei theoretici, qui certis dogmatum fundamentis hanc impietatem ſuperſtruunt, a practicis, quorum ſine Dei timore cultuque ob atheiſmum, vita eſt; ipſi quoque theoretici non omnes propria doctrinarum aedificia conſtruxerint, quibus abeſſe numen iusſum eſt; eos quos ſyſtematicos non incommode dixeris, proprie heic in cenſum venire, apertum eſt. Aſt haec omnia enucleate tradere, et eos enumerare non licet, quos perperam hac macula notauit praepoſterus eorum zelus, quibus atheiſmo ſuſpectum omne illud eſt, quod vel ipſi non intelligunt, vel a receptis opinionibus et παιδείας τρόπῳ recedit, vel conſequentiarum machinis in prauos ſenſus torquetur, quosque inuidia magis quam ſiniſtrae de Deo ſententiae atro lapillo deſignarunt: id enim ad ſpecialem atheiſmi hiſtoriam pertinet, nec hoc loco quaeri debet. Adhibuimus autem in hac noſtra tractatione curam hactenus atque diligentiam omnem, vt atheiſmi hiſtoriam, quantum ſcriptionis modus permittebat, ſimul enarraremus, quod vt in veteris et medii aeui hiſtoria haud ſuperficiarie fecimus, ita in recentioris aetatis philoſophica hiſtoria explicanda non neglexímus, ea quoque tangere, quae de atheiſmo ſectae Auerroiſticae, Pomponatii, Portae, Caeſalpini Cremonini, Simonis Simonii, Taurelli, Cardani, Bruni, Campanellae, Berigardi, Baylii, Burrhi, Poſtelli, Mallebranchii, Hobbeſii, Carteſii, Leibnizii, Lockii, Thomaſii, Paracelſi, Boehmii et theoſophorum aliorum, a nonnullis diſputantur. Addi poſſent plures, ſi id ageremus, ſolent enim atro huic catalogo inſcribi nomina Bernardi Ochini, Marcelli Palingenii, Lazari Bonamici, Petri Aretini, Bonauenturae de Perieries, Franciſci Rabelaeſii, Iacobi Dauidis Perronii, Antonii Mureti, Petri Ruffi, Stephani Iadelli, Ioſephi Scaligeri, Stephani Doleti, Franciſci Garaſſe, Ioannis Harduini, Richardi Simonis, Iſaaci Peyrerii, Antonii Goueani, Eduardi Herberti,

 Thomae

r) In Hiſtoria Atheiſmi, Altd. 1713, Lond. 1717. 8. edita.

s) Theſ. de Atheiſmo c. 1.

ſ) In Hiſt. Atheiſmi, Hildeſ. 1725. 8.

ſſ) Qualia ſunt, quae theologiam ex ſideribus, aſtris, aquis, lapidibus laudabili conatu recentiſſima aetate conſtruxerunt, alibi nominanda.

Thomae Browne, Bernardi Connorii, Caroli Blountii, Iacobi Maſſe, Ioannis Tolandi, Antonii Collini, Theodori Cornhaerti, Conradi Vorſtii, Stephani Curcellaei, Ludouici Meyeri, Ioannis Weſtrene, Iſaaci Voſſii, Hadriani Beuerlandi, Caſparis Scioppii, et multorum aliorum, iure iniuriaue in hunc cenſum relatorum. Quos tamen accurate intueri, opiniones eorum ex ſcriptis propriis expendere, et proſcripto odio et praeiudiciis omnibus, immo notione quoque atheiſmi reſtricta et a paradoxis opinionibus diſcreta, nec cum enthuſiaſmo et deiſmo commixta, de re ipſa iudicare relictum lectoris aequitati et induſtriae volumus. Nos, vt ſpecimen extet, duos nobis ex tota hac caterua ſelegimus, quos pro atheis theoreticis et quidem ſyſtematicis omnis fere habet mundus philoſophicus, Iulium Caeſarem Vaninum, et Benedictum Spinozam, quibus in tota atheiſmi hiſtoria nihil eſt famoſius. Horum itaque hiſtoriam paulo plenius enarrabimus.

Iulii Caeſaris Vanini hiſtoria vnde petenda.

§. III. Valde famoſa eſt, IVLII CAESARIS VANINI hiſtoria, quod commouit viros nonnullos doctos, vt de ea conſarcinanda et in ordinem redigenda eſſent ſolliciti. Fecit id poſt Io. Gottl. Olearium, qui duas *de Vita, ſcriptis, ac opinionibus Iulii Caeſaris Vanini* diſſertationes [t] edidit, vir clariſſimus Io. Mavritivs Schrammivs, qui ex ſcriptis Vanini hodie, ob futilitatem magis et ſentiendi licentiam, quam ob doctrinam rariſſimis [u], potiora omnia collegit, quae ad noſcenda infelicis philoſophi fata et opiniones facere poſſunt, quamuis admixta ſint haud pauca ἀλλότρια et chartam tantum implere apta [v]. Ex hoc commentario vitam et opiniones Vanini breuiori *compendio delineauit* Gallico ſermone David Dvrandvs [w]. *Et hi quidem inter impietatis* patronos haud infimum locum Vanino aſſignauerunt. Aſt fieri id non ſine iniuria Vanini, cum haud paucis rationibus demonſtrari poſſe crederet celeberrimus, Petrvs Fridericvs Arpe, edidit, licet ad declinandam inuidiam ἀνωνύμως *Apologiam pro Iulio Caeſare Vanino*, in Belgio, *Coſmopoli* [x], vt habet titulus, excuſam. In qua docta ſcriptione ea omnia ſtudioſe vir eruditus ex vita et opinionibus Vanini collegit, quae pro eius innocentia euincenda, et declinandis accuſatorum obiectionibus facere poſſe iudicauerat. Qua in apologia cum eum ingenio indulgere, haud ſerio agere, patronum cauſſae non iudicem eſſe, nonnulli obiicerent, reſpondit [y], ſe non tam vindicias pro Vanino parauiſſe, quam pro veritate, eiusque dignitatem miſere deformatam ex dumetis eruere ſategiſſe. Praeſertim

t) 1708.
u) Vogt. Catal. ſcript. rar. p. 595.
v) Vid. Act. Erud. 1709. p. 260. I. Fabric. Hiſt. Bibl. ſuae T. V. p. 232.
w) Vid. Hiſt. crit. de la rep. des lettres T. XIV. p. 361. Act. Erud. 1718. p. 230. Bibl. anc. et mod. T. VIII. p. 230. Fabric. l. c. Europe ſavante 1718. Juill. art. 5.
x) 1712. 8. Conf. Cat. Bibl. Reimmann. T. I, p. 1033.
y) Fer. aeſtiu. P. I. §. 39 ſeqq. p. 28. vbi hiſtoriam libri recenſet, et iis reſpondere promittit, quae in noua Bibl. Tom. III. p. 64. Relat. innoc. 1713. p. 173. Budd. Theſ. de Atheiſmo c. 1. p. 122. Act. Erud. Germ. P. VII. p. 670. monita ſunt.

ſertim, poſtquam facta diſſidentium obiectionum inquiſitione leuiores ipſi rationes eſſe viderentur. Vidiſſe ſe enim hiſtoriam Vanini recentibus odiis eſſe compoſitam, et ſi omnes in illa ſcrupulos eximere nequeamus, noſtra id fieri ignorantia, ex documentorum defectu. Conqueſtus ideo vir clariſſimus et eleganter doctus de iniuria eſt, qua nonnulli eum ob dictam hanc pro Vanino apologiam cumularunt. Praeter hos duumuiros alii quoque in enarranda Vanini hiſtoria diligentiam probauerunt ſuam, quos cum nominauerit IO. FABRICIVS[z], qui et ipſe breui indice res Vanini tetigit, eos heic appellare ſuperſedemus. Addi autem illis poſſunt CROSAEVS[*], BVDDAEVS[†], PARCKERVS[a], IAEGERVS[b], FABRICIVS[c], alii[d]. Nos more noſtro ſtrictim res eius percurremus, et quid de eo memoratu dignum iudicamus, ſine odio, ſine fauore, excuſſis cauſſae rationibus, breuiter explicabimus.

§. IV. Edidit Vaninum Neapolitana regio, Taurisani oppido[e], anno MDLXXXVI, parentibus Ioanne Baptiſta Vanino, comitatui Caſtrenſi praefecto, et Beatrice Lobez de Noquera. In ſacro lauamine teſſeram ſponſionis factae, Lucilii nomen accepit, idque poſtea in Iulii Caeſaris commutauit, aut arrogantia ductus, quod mores eius et temperamenti conditio ſuadere videntur, aut perſecutionis violentia coactus, vt eo tutius lateret. Natum eſſe ait MDLXXIX CROSAEVS[f], non tamen addito teſtimonio, quod facile inde refelli poteſt, quod in dialogis *de Arcanis naturae*[ff], anno MDCXVI editis, ſe eo tempore triginta annos natum eſſe innuit, hoc enim indice eo, quem diximus anno, natum fuiſſe, certum eſt. Admodum adoleſcentem praeter naturalem animi alacritatem et ingenii felicitatem ingens diſcendi ardor occupauit, cui ſe ambitio iam tum haud obſcure ſe prodens iunxerat. His itaque ſtimulis actus poſt poſita Latinarum literarum fundamenta ſub praeceptoribus domeſticis mature ad cognoſcenda philoſophiae myſteria perductus eſt, et non modo rationalem philoſophiam, ſed et naturalem atque moralem ſecundum Ariſtotelis placita auidiſſime hauſit. Quo factum, vt cum Auerroiſtas * ex Peripateticis, praeceptores vel viua voce, vel quod malumus, lectione eſſet nactus, totus in eorum hypotheſes concederet. Vtebatur autem praeceptore Ioanne Bacconio, Anglo, religioni Carmelitarum[g], et ſi philoſophiam ſpectes, Auerroiſticae impietati addicto, a quo tanta Ariſtotelis et commentatorum eius admiratione repletus eſt, vt plane inſaniret[h]. Et hanc quidem ſtudiorum rationem, cui artem ſalutarem iunxerat, Romae prius, deinde Neapoli tenuit, ibique (quo loco Teleſii curam circa illud tempus exacuiſſe viros doctos, vt de naturali philoſophia paulo curioſius eſſent ſolliciti,

Vita Vanini.

z) Hiſt. Bibl. ſuae T. VI. p. 518.
*) Entretiens p. 337. †) l. c.
a) De Deo Diſp. II. §. 28. p. 194.
b) Hiſt. eccl. Sec. XVII. Dec. II. L. 7. c. 7.
c) Syll. Scr. de V. R. C. c. 17. p. 419.
d) Patiniana p. 51. Ann. acad. Iuliae P. II. p. 168.
e) De Arc. nat. Dial. 56. p. 424.
f) l. c. p. 337. ff) p. 493.
*) Expirauerat enim iſto tempore ſecta Auerroiſtica, quae cum Peripateticis γνησίως talibus non eſt confundenda. g) Amphith. Ex. 4.
h) Vid. ARPIVS l. c. p. 3.

liciti, ex ſupra dictis de Teleſio repetendum eſt) in phyſicam potiſſimum incubuit, nec adeo male tempus eum collocaſſe, ex ſcriptis eius poteſt intelligi. His autem ſtudiis cum eſſet deditus, non abludit a veriſimilitudine, quod biographi eius referunt, nauſeaſſe iuuenem praeferuidum et doctrina philoſophica ſuperbientem, ſimplicitatem ſacerdotum, vulgi credulitate, fraudibus ad veritatis et ſapientiae ſpeciem effictis abutentium. Deinde ad diuinarum rerum ſcientiam conuerſus eſt, ambitione vrgente, cum ſacri, quibus praeſules eccleſiarum fruuntur, tituli et honores oculos eius valde perſtringerent, et ſummi in theologia honores neſcio quam ei ἐξοχὴν promitterent. Qua in diſciplina Bartholomaeum Argottum, ex Carmelitarum ſodalitio virum eloquentia celeberrimum, praeceptorem habuit [i], quo duce etiam in concionandi arte profecit. Nec a tentandis iurisprudentiae limitibus mentem πολυϊςορίας laudem affectantem retinuit [k], et imprimis canonico iuri expendendo diligenter vacauit, non neglectis tamen quas Iuſtinianus olim compilauerat, iuſti rectique conſtitutionibus. Eam ob rem, in Patauinam academiam ſe contulit, id apud ſe conſtituens, vt, quod ipſe in *amphitheatri praefatione* dicit, *iuris prudentiae, ac theologiae ſtudiis in Parthenopaeo ac Patauino circo decurſis, reliqua fere omnia literarum exercitationum per totum Europaeum orbem erecta theatra, Amphitheatra circosque duceret frequentandos* [l]. Tantus autem diſcendi ardor, tanta ſtudiorum contentio illi inerat, vt ſe paruula contentum Patauii togula, hyberna frigora perfregiſſe glorietur. Ita animus per vniuerſae literaturae campos diſcurrens, in quocunque literarum genere curioſe pabulum quaerebat, et imprimis philoſophiae arcana altius, quam aetas iſta ſolebat, rimabatur. Placuit ei inter ſcripta quae tum triuerat, imprimis doctrinae varietas, quam in Cardani libris deprehendebat. Vnde virum eum ſapientiſſimum, nec valde credulum ſuperſtitionibus vocat [m], inuita veritate, ipſoque Cardano, qui in extollendis ſuperſtitionibus ſuis ad inſaniam vsque verſatur, eodem, qui Vaninum occupauerat, charactere; et tamen valde eum exagitat, et atheiſmi ſuſpectum habet [n], quod genituram Ieſu Chriſti definire eſſet auſus. Sed et Pomponatio valde delectatus eſt Vaninus, quem praeceptorem ſuum plerumque vocat, non quod per tempus aliquod ipſius diſciplina vſus eſſet, quod poſt alios quoque coniicit SCHRAMMIVS [o], hoc enim non ſine inſigni anachroniſmo ſtatui, in vita Pomponatii ſuo loco oſtendimus; ſed quod ex libris et φιλοσοφεμένοις Pomponatii, qui inter Peripateticos acutius cernentes ſolebat referri, plurimum doctrinae philoſophicae accepiſſet. Hunc ita Auerroiſtam putauit Vaninus [p], vt Auerrois animam in eum commigrauiſſe cenſendum eſſe ſtatueret, quod quousque verum ſit, ſuo loco excuſſimus. Maxime libellus *de Incantationibus* ſiue *de effectuum naturalium rerum cauſſis* (quos inter ſe titu-

i) De Arc. nat. Dial. 30. p. 205.
k) Amphitheatr. Praef.
l) Ibid. Exerc. I. p. 351.
m) De Nat. Deor. p. 203. 204.
n) Amphith. Exerc. VII. VIII. SCHRAMM. l.c. p. 21.
o) §. 20. p. 42.
p) l. c. Exerc. VI.

titulos vnius libri perperam diuerſos facit SCHRAMMIVS [q], adeo placuit Vanino, vt eum aureum et admirabilem diceret [r], ex quo vno iudicio ſi cum iis comparetur, quae ex inſtituto de hoc libro alibi diximus, de Vanini philoſophia facile iudicium fieri poteſt, ſimulque intelligi, quibus de miraculis, de anima, de fato et ſimilibus dogmatibus a Pomponatio acceptis Vaninus ſubſcripſerit. Neque tamen diffitendum, interdum et Auerroi et Pomponatio Vaninum contradixiſſe, vt ex *Exercitatione XLIX Amphitheatri* patet, vbi tamen non negat, pleroſque ipſum putare ſtantem a partibus Pomponatii. Abſoluto ſtudiorum academicorum curriculo monachi habitum induiſſe oportet Vaninum, ſi vera ſunt, quae habet MARINVS MERSENNVS [s], cuius verba ob inſignem libri, in quo extant, raritatem, ipſa adducemus: *Viros bonos ſe mentientes, (ita de atheis pronunciat,) fallunt; nec enim exiſtima, te vllum vnquam hominem atheo peiorem inuenturum, quod exemplo Vanini atheorum Caeſaris teſtatum facere poſſumus, qui ne iocator exiſtimaretur,* καταπυγωνέστερος *eſſe maluit, licet aliquando nomen ſuum alicui ſanctiſſimae religioſorum congregationi dediſſet, quae ſtatim illum, vt verum monſtrum euomuit.* Tacet tamen haec ipſe Vaninus, vnde ſi modo vera ſunt, et non deceptus eſt Merſennus, in huiuscemodi valde credulus, coniicimus, eum, cum prima religionis ſuſceptae tentamina adiiſſet, eſſetque hypocriticae ſimulationis acerbus irriſor, maxime vero huius vitii clericos haberet ſuſpectos, liberiori lingua venerabiles fratres ita irritauiſſe, vt mature abeundi conſilium aut coactus acciperet, aut ſponte caperet. Ipſe ſe peracto curriculo academico Tauriſanum patriam ſuam in aeſtiuis caloribus obequitantem repetiiſſe, et tum Ioanni Mariae Ginochio theologo Germaniam peragranti ſocium ſe dediſſe, et contemtis ſiniſtris auſpiciis Argentoratum perueniſſe ſcribit [ſ]. In quo itinere ſe fortiſſimis telis atheos aggreſſum fuiſſe iactat, quod ſi verum eſt, prodidiſſe cauſſam optimam ex mira ratiocinatione cenſendus eſt. Perluſtratis Germaniae vrbibus in Bohemiam vsque penetrauit, vbi eo tempore et Catholici et Huſſitae et Anabaptiſtae viuebant, et hos quidem ſe oppugnauiſſe ipſe quoque gloriatur [ſſ]. Tum in Belgium deſcendens cum atheis pugnas porro iniit, andabatarum more, et aut reuera eos refutare ſerio noluiſſe, aut non potuiſſe, ſatis luculenter prodit [t]. Pleraeque enim eius reſponſiones tales ſunt, vt haud dubia atheos victoria maneat. Id quod characterem Vanini animo recolentes non magnopere miramur. Ex Belgio relegere veſtigia itineris ad patriam ducentis conſtituens Geneuam peruenit, vbique atheis, ſi vera ſunt, quae oſtentat, grauis et intolerabilis, et quidem cum periculo vitae [u]. Quod cum euaſiſſet ad Gallos delatus, Lugdunum peruenit, ibique Henrico Syluio eum deferente fuga ſe liberare ab inquiſitione

q) l. c. r) Arc. Nat. Dial. 51. p. 374.
s) Qq. in Geneſin. col. 156.
ſ) De Arc. nat. Dial. 56. p. 425.
ſſ) Ibid. p. 349. t) p. 357. u) p. 328.

ne coactus eſt [v]. Tutiorem vero, quam Galliam, cenſuit ſibi fore Britanniam, in quam delatus per biennium vixit, et Hieronymum Morauium, legati Veneti ſacerdotem amicum ſatis fidum et interiorem habuit. Londini autem ſcribit [w] *ſe ad agonem Chriſtianum deſtinatum fuiſſe, adeoque quadraginta nouem diebus in latomiis tanquam in palaeſtra quadam exercitum eo fuiſſe pro catholicae eccleſiae auctoritate defenſanda effundendi ſanguinis deſiderio accenſum, et inflammatum, vt ſibi a Deo immortali vel maius donum aut melius contingere nullo modo potuiſſet.* Accidit hoc, ſi narratio vera eſt, anno MDCXIV, de quo tamen ſubdubitat cel. LA CROZE [x], nobis autem indolem animi Vanini expendentibus valde videtur ſimile, hominem eiusmodi charactere anomalo inſignem, et incerta ingenii luxuriantis varietate huc illuc raptum mox de veritate religionis Chriſtianae dubitare coepiſſe, mox in alterum extremum currendo pro eccleſiae ſuae, cui nomen addixerat, incautius et liberius loquendo, contra rempublicam quaedam effutiiſſe, ideoque caſtigatum martyrii gloriam affectaſſe. Nihil enim tam ineptum maleque cohaerens et a ſe diſſonum eſt, ad quod non ſtultitia per vices delabatur, et arripiant capita heteroclita. Parum itaque fauentes ſibi Proteſtantium terras expertus in Italiam rediit, Genuaeque ſede fixa, viris eruditis innoteſcere ſtuduit, quorum commendatione iuuenes in philoſophia erudiendos haud paucos accepit [y], et cum eruditionis ornamentis enitere crederetur, optimatium ſibi gratiam deuinxit, quam venari ſtudioſe annitebatur. Praelegit ibi naturalem philoſophiam, poſthabitis Scholaſticorum praeceptis diſcipulos monens, ne in vllius magiſtri verba iurarent, ſed ad fontes ipſos conuerterentur: Auerrois autem libros prae aliis obtulit, ex quo intelligi poteſt, quas philoſophiae ſcaturigines conſulendi iuuenibus auctor fuerit. Genua Lugdunum reuerſus eſt, ſine dubio quod ἀνομαλίαι ingenii eius ſupra modum paradoxi et haud raro delirantis diu eum cum auctoritate et viri boni atque eruditi opinione viuere vno loco haud paterentur. Certe eadem in vrbe opus habuiſſe, vt, ſe cum atheis non ſtare oſtenderet, ex ſuſcepta contra Cardanum pugna, quem atheiſmi inſimulabat, haud obſcuro indicio conſtat. Nec diu ibi morari potuit, ſed mox in Italia, mox in Gallia diſcurrens, haud contemnendis periculis exantlatis cum mox latronum metus eum opprimeret, mox aquae interitum minarentur, indies fieri coepit de impietate magis ſuſpectus. Coëgit id eum Lutetia excedere [z], qua in vrbe eum atheiſmi ſuſpectiſſimum fuiſſe, vel ex vnius MERSENNI *Commentario in Geneſin* * conſtare poteſt, qui cum ei fuerit σύγχρονος inter atheos praecipuos fuiſſe relatum non obſcure ſignificat. Minus itaque in Pariſiorum vrbe tutus ad Toloſanos vrgente fato delapſus eſt. Narrat triſtiſſima infelicis philoſophi fata, qui miſerabilem

v) Amphitheatr. Ex. 42.
w) Ibid. Ex. 19. p. 117. 118.
x) p. 340.
y) l. c. p. 350. conf. Ex. 40.
z) Conf. SCHRAMM. l. c. §. 19. p. 160.
*) loc. cit.

bilem eius vitae exitum vidit, et ipſum viuum nouit GRAMMONDVS †, cuius teſtimonio plerique qui poſt eum de Vanino ſcripſerunt, ſteterunt. Summa eius narrationis huc redit: Suſpectum ſe libris editis, eo praecipue, quem *de Arcanis naturae* inſcripſerat, fecerat Vaninus, quod de religione minus recte, et nonnulla impie ſtatuerat. Quamuis autem ſe Romanae ecelesiae iudicio cuncta ſubmittere profeſſus tutus hactenus latuiſſet, inuentus tamen eſt Franconus quidam non ignobilis genere, qui eum in extremum periculum coniiceret. Ille enim cum ſaepius in vtramque partem cum Vanino de Deo rebusque diuinis ſermonem miſcuiſſet, eum velut nefarium diuinitatis hoſtem deferre apud magiſtratum conſtituit. Rapitur in ius Vaninus cauſſamque dicere iuſſus, quod peſtilentibus opinionibus iuuenum animos corrumperet; reſpondit Romanam ſe fidem amplecti, nec ab ea eccleſia quod diſſonet, vnquam docuiſſe; nonnulla ab atheis, obiici ſolita eo fine enumeraſſe, vt leues argutiunculas hominum impiorum eo fortius refelleret. Ita excuſatione allata tum quidem liber dimiſſus eſt. Quo ſucceſſu laetior et elatior cum impietatem in dies audacius ſpargeret, Franconus Magiſtratu compellato, diem ei diceret, rogauit, vt quod toties ex ore eius audiiſſet, eius illum coram conuinceret. Qui cum nobilitate et auctoritate gauderet, fidem ita ſenatui fecit, vt is Lucilium ſine mora cum omni ſupellectile caperet. Ductus eſt in carcerem inter reculas inuentus, immanis bufo, aquis innatans, quem vitro incluſum aluerat, quae res valde veneficii et magiae ſuſpicionem apud plerosque excitauit, quamuis is rogatus antidotum malo peſtilenti ex eo parari affirmauiſſet. Accuſatus Vaninus impietatis cum priſtina veſtigia legeret, Franconus in medium procedens, negatae diuinitatis eum reum egit tempore locoque et verbis quoque quibus elocutus erat, ſimul indicatis, interpoſita quoque iurisiurandi fide. Negauit cuncta Lucilius, de iniuria conqueſtus, quod iudicio ſemel abſolutus veteri lite denuo grauaretur. Diſcipulorum autem teſtimonio in partes vocato in vincula coniectus eſt, in quibus pietatem et religionis profeſſionem, ſacro etiam epulo aliquoties teſtatus eſt, omni arte adhibita, vt hac cauſſa ſe extricaret, quo pacto totum ſemeſtre, protracta lite conſumtum eſt. Sententiam de Deo dicere rogatus, vnum ſe in trinitate adorare profeſſus, ſublata ex terra ſtipula Dei exiſtentiam ex eius mirabili ſtructura demonſtrauit. Sed peruicit et teſtium concordia et magicarum artium ſuſpicio, vt ad rogum damnaretur. Currui impoſitus vt in ſupplicii locum veheretur, ſubtracta demum larua impietatem prodidit: non poenitentia dictorum, non preces vllae, ſic vt nec Deum gratiam rogare ſe poſſe, monitus reſponderet, quem nullum crederet, nec regem, in quem nihil peccaſſet, nec iudices, qui magna ipſum iniuria afficerent. Oblatam crucifixi imaginem reſpicit, iactitans, imbellem fuiſſe, cui timor ſudorem elicuerit,

†) Hiſt. Gall. L. III. p. 212 ſeqq. Per domos eundo iuuenes philoſophiam docuiſſe Toloſae ait auctor Mercurii Gallici ad ann. 1619.

rit, ſe imperterrite mori, ac philoſophice. Ad locum ſupplicii deuecti linguam ferro diſcerpſit carnifex, horrendo mugitu edito; corporis reliquiae infelicibus ignibus vſtulatae perierunt, cineres in aërem ſparſi, et infelicis philoſophi memoria hoc pacto deleta. Haec Grammondus. Similia alibi leguntur[a]; et horrendae quoque in Deum et ſenatum regium blaſphemiae, quas eructauiſſe dicitur, adduntur. Valde de huius accuſationis veritate et ſententiae iuſtitia diſputatum eſt inter viros doctos. Plerique enim de Grammondi fide nihil dubitant, cum et praeſens ipſe fuerit et acta inſpexerit, et ſupplicium viderit, et in ea dignitate conſtitutus vixerit, qua et prae aliis ſcire cuncta ex vero potuerit, et cauſſam mentiendi non habuerit, qua dignitatem ſuam polluiſſet. Accedunt teſtimonia Mercurii Gallici, Marini Merſenni, aliorumque, qui ea aetate vixerunt, et famam publicam in teſtimonium vocauerunt. Et hoc quidem pacto recentiſſime pronuntiarunt Schrammius, Durandus, Croſaeus, aliique ſupra nominati. Aſt non mediocriter fidem Grammondi eleuant, quae alii obiiciunt. Monent enim adeo animum odio, perſecutione et ſanguinolento conſilio turgidum contra Vaninum hiſtoricum Gallum prodere, vt omnem fidem amittat, ſatisque, dictante inuidia eum ſcripſiſſe, pateat. Ipſum porro ita rem narrare monent, vt a partis ſtudio ſemoto pateat, neque iuſtam cauſſae rationem apud iudices obtinuiſſe, neque ſatis eum vel conuictum vel confeſſum ſupplicio fuiſſe affectum, iudicibus infenſum animum, ab aliis, maxime clero inflammatum inaudita executionis feſtinatae celeritate prodentibus. Quos caruiſſe iudicio omni recto, et plane ineptos ad ferendam ſententiam inhumanam fuiſſe, vel ex eo conſtare contendunt, quod atheiſmum et artes magicas inepte iungendo, ex bufone aquae incluſo ridiculum impietatis argumentum deſumſerint. Fabulam autem de impietate in morte prodita, et eructatis in Saluatorem blaſphemiis non nouam eſſe, ſed Vanino alteri anno MDL ob mutatam religionem rogo impoſito[b] iam tributam ita occaſionem ſubminiſtraſſe, inauditam crudelitatem ſenatus Toloſani excuſandi pingendique, maledicentia aliorum in blaſphemiae culpam conuerſa[c]. Nec reliquos teſtes magnam fidem mereri, quos vna ſceleris fama publica ſed mendax inſtruxerit: Cuncta vero iudicum iniuſtitiam, Vanini innocentiam, ſupplicii nefandam atrocitatem prodere: odium ſcilicet cleri, quem cum ſaepius arroſiſſet, in rabiem ita egerit, vt in eius perniciem conſpirauerit, aduerſariorum improbitatem et malitiam, accuſationem ineptam et fuco carentem. Ita imprimis ingenioſiſſimus Arpius, cuius apologia tota legenda eſt, vt intelligatur, quid in hac narratione reprehendi poſſit. Nobis valde ſuſpecta et Grammondi, et Merſenni, et aliorum relatio vel eapropter videtur, quod ab euentu illi omnes argumentum atheiſmi capiant, quem poſthabitis aequitatis et iuſtitiae legibus cauſſam Vanini fuiſſe nactam,

a) Mercur. Gallic. loc. cit. MERSENNVS loc. cit.

b) CRISPINI *Hiſt.* teſtium verit. L. V. p. 162.

c) ARPE *Fer. aeſt.* l. c. §. 45. p. 30. 31.

ctam, nemo temere negauerit, qui auctoritatis praeiudicio aut partis ſtudio non ducitur. Non iam inquiremus, vtrum huius impietatis ſemina Vaninus in ſcriptis prodiderit, de eo enim in ſequentibus dicemus; fingamusque oculatiores recte deteſtanda et impia multa in dialogis Vaninianis videre; ſufficit in praeſentia, vbi de intentata Vanino lite diſputandum, prodiiſſe libros Vanini cenſorum regiorum approbatione munitos; qui licet falli poterint, id tamen recte inde infertur, ita ſcriptos eſſe, vt meliores ſenſus recipiant, nec ſufficiant, vt infauſtis lignis perimendus auctor ſalua iuſtitia tradi potuerit. Vnus vero Franconus teſtis in quaeſtione de capitis periculo adductus eſt, et ille quidem, cuius teſtimonii fidem, abſolutio, quam prima vice Vaninus obtinuerat, eneruat, odiumque, quo in infelicem philoſophum exardere tum clerus, et ipſe ſenatus prouinciae Toloſanae non erubuit. Quodſi et hoc concedamus, fuiſſe eum ex adductis cauſſis ſuſpectiſſimum, aequum tamen erat, qui toties errori renuntiaſſe videbatur, et haud contemnendo argumento ſobrie de Deo philoſophatus erat, poenitentiae illi locum facere, et ab horrendo ſupplicio abſtinere, et errantem magis rationibus compeſcere, quam forcipe carnificis. Quae crudelitas cum deteſtabilem apud bonos omnes infamiam accuſatoribus iudicibusque conflare apta fuerit, quid mirum, mendacia de eius blaſphema morte talia fuiſſe commentos audaciſſimos homines, quibus ab hac macula liberarentur, et recte blaſphemiae cauſſa eum ſuſtuliſſe demonſtrarent. Tacemus pueriles de bufone nugas et ſexcenta alia, quae ſatis probant, ſpiritum perſecutorium, inuidiam, ſuperſtitionem, manus ad delendum infelicem Vaninum ſociauiſſe. Non iam de eo diſputamus, vtrum pie et prudenter recteque Vaninus ſcripſerit, concedemus id viris doctis, qui cauſſam Vanini impietatis ſuſpicione iugulant, fluctuaſſe in nonnullis hominem ineptae philoſophiae et nutantis ingenii vitio corruptum; ſed de iuſtitia et iniuſtitia ſupplicii Vanini diſſerimus, quem omni aequitate proſcripta fuiſſe horrendo ſupplicii genere peremtum, ex adductis, niſi fallimur, eſt manifeſtiſſimum. Quo tollere Vaninum iniquum erat, etiamſi apertam impietatem fuiſſet profeſſus, cum ſatis fuiſſet, eius impudentiam alio modo coërceri, ne cum aliorum damno graſſaretur *.

Scripta Vanini ex quibus atheiſmi accuſatus.

§. V. Scripſit aetate haud longa Vaninus complura, quorum ipſe paſſim meminit, *Commentarios phyſicos*, *et in Ariſtotelis libros de generatione et de meteoris*, *libros aſtronomicos*, *apologiam pro lege Moſaica et Chriſtiana*, *de contemnenda gloria*, *de vera ſapientia*, *metamorphoſin phyſico-magicam*, *apologiam pro concilio Tridentino*. Quae tamen omnia dubium eſt, vtrum perfecta et prodire iuſſa in vulgus ſint. Nomen autem et memoriam ſuam immortalem quidem, at infamia commaculatam fecit libris duobus, in quibus impietatis ſemina ſparſiſſe plerisque

 viſus

*) Ita quoque iudicant LEIBNIZIVS Vol. I. Epp. p. 310. et CROSAEVS l. c. p. 374 ſeq.

viſus eſt. Edidit enim *Lugduni anno* MDCXV, cum cenſura et approbatione, *Amphitheatrum aeternae prouidentiae diuino-magicum, chriſtiano-phyſicum, nec non aſtrologico-catholicum aduerſus veteres philoſophos, Atheos, Epicureos, Peripateticos, Stoicos,* in quo quidem ingenii miram varietatem et vices incertas prodidit; at nonnulla tamen attulit, quae doctrinam et elegantiam ſpirant. Vnde iudicauit de eo cel. REIMMANNVS [d], *reperiri in hoc eius Amphitheatro quaedam non laudanda prorſus ſpectacula, hypotheſes inſolentiores, ſubtilitates inutiles, probationes frigidas, limitationes meticuloſas, philoſophemata ſcholaſtica; ſed accuratam tamen et quodammodo factam eſſe, auctoris dictionem, acumen praeclarum, lectionem non quotidianam, et in prouidentia Dei explicanda, probanda, vindicanda, tantum ſtudium, vt ſi praeter hunc foetum tum alia non fuerint atheiſmi indicia, parum abſit, quin cum C. Thomaſio, Arnoldo, Oleario, Arpio et ſcriptorem et ſcriptum immerita damnatione affectum pronuntiemus.* Conſentiunt in eo, et parum ſibi viſum eſſe, quod peſtilentes doctrinas ſapiat, in eo libro, fatentur MORHOFIVS [e], et FABRICIVS vterque [f]. Aliter quidem viſum BVDDEO [ff] et CROSAEO [†], et praeter hos aliis, quibus clanculum impietatis ſemina in hoc quoque libro ſparſiſſe Vaninus viſus eſt. Aſt occupati, viri cetera ſummi et in iudicando accurati, ſiniſtra de Vanino opinione, et Atheiſmi ſuſpicione, cuncta ad eam retulerunt, quae ingenium Vanini ſtultum, et a ſe toties diuerſum, inepta et abſona differuit. Totus enim cum incertitudine fluctuaret, ambitio autem et ſimplicitas in eius animo regnarent, non potuit non talia afferre, quae, ſi ſtricte et ſecundum rigorem iudicandum ſit, ſuſpicionem malae opinionis nutrire apta ſunt: ſi vero ad hunc ſtultitiae Vaninianae characterem referuntur, benigniorem admittunt explicationem, et cum venia deſipientis ſibique non conſtantis auctoris legi ab aequo lectore poſtulant. Alter, quo ſibi fatum accelerauit, foetus hoc titulo ſuperbit: IVLII CAESARIS VANINI, *theologi, philoſophi et I. V. D. de admirandis naturae reginae deaeque mortalium arcanis libri quatuor, qui prodiit Lutetiae anno* MDCXVI, munitus priuilegio Ludouici XIII. Galliarum regis et approbatione cenſorum, quos tamen eius puduit; librum enim vltricibus flammis traditum poſtea fuiſſe, aſſerit Roſſetus apud SCHRAMMIVM [*]. Vſus eſt in hoc libro methodo dialogiſtica inter diſcipulum Vanini, Alexandrum, et Iulium Caeſarem, in quo, vagis et ineptis diſputationibus Peripateticis ita extra orbitam raptus de naturalis et reuelatae religionis capitibus ex vtraque parte differit Vaninus, vt ſatis appareat, eum totum incertitudine, et delirantis ingenii furore quodam in praeceps haud raro ruente fuiſſe corruptum. Et in hoc quidem libro pudendae impietatis ſpecimina prodidiſſe Vani-

d) Cat. crit. bibl. ſuae T. I. p. 989.
e) Polyhiſt. T. I. L. I. c. 8. p. 79.
f) I. ALB. FABRIC. l. c. IO. FABRIC. Hiſt. bibl. ſuae T. VI. p. 517.
ff) loc. cit.
†) l. c. Conf. quos nominat REIMMANN. Hiſt. Atheiſmi S. 3. c. 4. p. 369 ſeq.
*) l. c. c. 3. §. 13. p. 191.

Vaninus plerisque viſus eſt, inter quos imprimis PARCKERVS[g], et CROSAEVS[h] deſcribere impias peſtilentis ſcripti ſententias ſatis non poſſunt, quas craſſa tantum larua velauerit. Prodere enim ſe in illo impietatem Peripateticam, Auerroiſticam, et Aſtrologicam, ratiociniis ineptiſſimis et lacrymis dignis demonſtratam et ſtultiſſima ambitione ſe ridicule efferentem. Cuius exempla quoque afferunt, ſatis prodentia caput habuiſſe Vaninum hellèboro purgandum, et parum pretii ſtatuiſſe venerandis religionis Chriſtianae myſteriis, ea vero, quae pro ea dixit, ironice dixiſſe, ita ferente dialogo, contendunt, et quae velut atheorum obiectiones attulit, vel plane non refutaſſe, vel frigide tamen, conqueruntur, et contemtis, aiunt, iſtis, quae in amphitheatro ſcripſerat, cumulaſſe quicquid ad atheiſmum fouendum, et in aperta luce ponendum facere poſſe intellexerit, nec his alia niſi diuinomagica, cabbaliſtica, et emotae mentis ſomnia contradictionum et dubitationum plena oppoſuiſſe, Chriſtiana myſteria riſiſſe, et nihil excuſationis attuliſſe, quam quod iſtis impietatibus, ſi reuera ſpectes, ſit deterius et intolerabilius. Et his quoque rationibus, atheiſmi damnare plerique Vaninum nulli dubitant. Sunt tamen non contemnendae eruditionis viri, qui nimium haec premenda non eſſe, ducti charactere ingenii Vaniniani volunt, et excuſationi locum eſſe putant[i]. Inter quos poſt CHR. THOMASIVM[k], GOD. ARNOLDVM[l], IO. PHIL. OLEARIVM[m] eminet Cl. ARPIVS[n]. Is, quae contra eum ſolent afferri, quaeque reſponderi et pro Vanino dici poſſint, ita ſtrictim complexus eſt[o]. I. *Ignorabat Deum, quia vltra mentis captum non proſiluit.* II. *Librum nefandum de tribus impoſtoribus* (hunc dialogos de arcanis naturae eſſe nonnulli coniecerunt) *in vitam reuocauit; nomine magis quam re notum.* III. *Atheorum dicta retulit; notata vt caueas.* IV. *Leuiter iis reſpondit, rumore vulgi, calumnia aduerſariorum.* V. *Chriſti humanitatem execrabatur; quod noua quaerenti antiqua nota viderentur.* VI. *Virginem Mariam dicebat iniiſſe virum; quae ſunt fabulae nugaeque.* VII. *Naturam habuit Deam; nam et digni viri aſſimilantur diis.* VIII. *De angelis diſſerentes Scholaſticos reprehendit; dum alia ex aliis retulit.* IX. *De daemonum natura naturales poſcit rationes; quod vulgari ſententiae non leues ſubſint ſuperſtitiones.* X. *Immortalitatem animae negauit; nullo in loco.* XI. *Fuit aſtrologus; lepide, ergo atheus.* XII. *Negauit conflagrationem; ſuo modo.* XIII. *Fatum probauit; prouidentiam diuinam.* XIV. *Literas in coelo fingit; ſuperſtitioſe.* XV. *Cardanum et Haly delirantes non impugnat; quia non fecerat.* XVI. *Riſit ſacra; quae ſacra non erant.* XVII. *Reiecere monachi; ne reiiceretur e coelo:* XVIII. *Damnatus tamen; vt multi innocentes.*

g) l. c. h) l. c.

i) Conf. quos laudat REIMMANNVS Hiſt. Atheiſmi l. c.

k) Not. ad Pufendorf. de ſede Rom. p. 287. Cautel. c. 12. §. vlt. p. 195.

l) Hiſt. Eccl. Tom. II. c. 17. p. 16. §. 9 ſeqq. p 775 ſeqq.

m) loc. cit.

n) loc. cit.

o) Fer. aeſtiu. l. c.

centes. Ita quidem Arpius. Tertiam ab his ſententiam pronuntiauit acutiſſimus HEVMANNVS [p]. Monet is: „Vaninum, cum memoria „abunde polleret, et imaginationis ardore flagraret, iudicio caruiſſe, am„bitionis oeſtro vero percitum credidiſſe ſe ſolum ſapere. Hoc ſtultitiae „charactere veſtitum quadrata rotundis, ſumma imis, bona malis miſcuiſ„ſe. Et atheum quidem perfectum non fuiſſe, at incertum tamen de „exiſtentia DEI fluctuaſſe, ingenii ferocientis laſciuia innumeras in „vtramque partem rationes ſuggerente, quas ponderare et pro meliori „cauſſa decernere iudicii paupertas non permiſerit. Et hoc quidem pacto, „mox certiſſimum de Dei exiſtentia fuiſſe, mox incertiſſimum putat, ita „tamen, vt dici nequeat, qua ex parte animus Vanini in mortis hora affe„ctus fuerit, cuius arbitrium penes Dei ſit omniſcientiam.

Quid de Vanini atheiſmo ſtatuendum.

§. VI. Difficile eſt in hoc doctorum virorum diſſenſu arbitri partes ſuſcipere, eo quod ipſa, quam Vaninus adhibuit dialogiſtica methodus incertam et haerentem faciat ſententiam, et quae vera auctoris mens fuerit, occultet magis quam reuelet. Accedit fluctuans Vanini animus, et dubia philoſophandi ratio, in vtramque partem argumenta verſans, et de numero magis eorum, quam pondere ſollicita, quae vbi a ſcriptore adhibetur, artis rationalis praeſidiis non ſuffulto, facile fieri poteſt, vt pro optima cauſſa ineptiſſimae rationes colligantur, et tamen, qui ita ratiocinari ſuſcepit, plurimum ſe viciſſe putet. Qualem ſediſſe haud raro Vanino animum, iactabundae illae diſputationes nobis perſuadent, quas ſe cum inſigni victoriae gloria atheis oppoſuiſſe ſcribit. Ex his enim quae ſupra notauimus, locis, abiecto praeconceptae de Vanini atheiſmo opinione colligimus, ineptiſſimum homuncionem magna quidem ſui fiducia elatum at deliro ingenio in chao confuſae eruditionis iactatum, tum cum vanas et ficulneas copias aduerſus impietatis patronos in aciem produceret, neſcio quas ſtrages a ſe editas ſomniauiſſe. Nemo id temere negauerit, qui ad characterem ingenii Vanini paulo curatius attenderit. Ita enim imaginationis aeſtu abreptus, excuſſis habenis per vaniſſimarum naeniarum deuia interdum vagatus, vt Phaëthontis inſtar palaretur, incertus quid diceret, quid ſtatueret, ſic vt dictionis quoque thraſoniſmo fere puerili ad ineptias dilaberetur. Cuius ſi quis exemplum cupit, eum vel vnam *Dialogorum de arcanis naturae dedicationem* legere iubemus [q], certi, noſtrae eum ſententiae non inuitum ſubſcripturum eſſe. Extendiſſe vero ſe haec ingenii phantaſtici deliria etiam ad ipſa dogmata, ex nugis, quas paſſim prodidit, eſt apertiſſimum, quae emoto eum fuiſſe cerebro, nec ſibi ſatis conſtante, ſatis euincunt. Nam quis non febricitantium ſomnia ſibi enarrari credat, vbi audit ſtatuentem: religionum omnium ortum certo ſideri deberi, et influxui aſtrorum, fata earum a ſtellarum irradiatione pendere, Chriſtianae fidei ortum Iouis cum ſole coalitioni eſſe tribuendum,

p) Act. phil. Vol. I. p. 600. q) Exhibet ex ea haud pauca LA CROZE l. c.

buendum, prodigia quaeuis ex phantaſiae vi et magia poſſe explicari, etc. Quis non largiter rideat, de natura et materia coeli, de aeternitate et figura coeli rotunda, de loco nec dextro nec ſiniſtro in coelo, de non colorato coelo, de vnica eius forma, et motu a formis procedente, nec ſibi contrario, de ſole per ſe, non per accidens calefaciente, de luna ſole non calefacta, et ſic porro de pleriſque meteoris cauſſisque phyſicis ſecundum Peripateticos, Cabbaliſtas, Magicos, ineptis et puerilibus rationibus diſputantem, audiens, et tamen admirabundum videns Alexandrum diſcipulum exclamare: *O vtinam magiſtrum Ariſtotelem non excepiſſes, quia non dubito, quin fortiorem ſapientiae arcem exaedificaſſes.* Qualia et ſimilia plurima, quae in famoſo libro afferuntur, dum ordine recenſet PARCKERVS [r], recte exclamauit: *Attendite, atque an quauis aetate aut gente vixerit homo ſtultior, iudicate!* Quo loco cum nugae Vaninianae collectae ſint, et quam miſerabili et tamen ambitioſa ratiocinatione inſaniam ſuam Vaninus prodiderit, ſit manifeſte declaratum, elegantem facundiſſimi ſcriptoris diſſertationem ipſam Lectorem adire iubemus, vt character Vaniniani ingenii diſpaleſcat. Superſtitioni itaque, enthuſiaſmo, et inani de rebus nihili morologiae ſtultiſſimum Vanini ſe addixiſſe ingenium, eo minus dubitandum eſt, quo minus paucae illae clarioris lucis ſcintillae, quae hic inde emicant, ſuperare iſtas tenebras potuerunt. Aſt his ſe iunxerat inepta ambitio, qua ſe veteris et recentioris aeui heroibus tanta eruditionis iactantia praeferebat, vt riſum tenere legentes nequeant. Quod multis exemplis declarabit, quem colloquentem introducit, diſcipulum eius, Alexander, cuius vt vnum habeas, lector, en inter alia ita de Caeſare ſuo Alexander: *Non ego Thomae Mori exemplum imitabor, qui cum Eraſmum ignoto habitu acutiſſime differentem excepiſſet, ita dixit: vel daemon es vel Eraſmus, vel ita de tua ſapientia eloquar, vel Deus es, vel Vaninus?* Ad quae reſpondit Iulius Caeſar: *Hic ſum.* Sufficere haec pauca, ex multis diligenter a laudatis viris collectis poſſunt, vt intelligamus, Anticyris opus habuiſſe cerebrum Vanini, et extremae ſtultitiae notam ſuſtinere. Quae infelicitas exorbitantis ſine regente iudicio imaginationis, non potuit non valde augeri, cum ineptiſſimi illi praeceptores contigiſſent, qui oleum camino addere, quam aqua ignem doloſe latentem extinguere maluerunt, qualis Pomponatii et Cardani libri atque diſciplina fuerunt. His totus corruptus Vaninus, quid ſtatueret, de quo certam ſententiam figeret ipſe ignorauit, et ſine mente philoſopha blaterans, bona, mala, recta, iniqua, vera, falſa, ambigua diſputandi acie inter ſe commiſta attulit, non ſatis gnarus, ita ſubrui pietatis et veritatis reuelatae moenia. Quicquid igitur vel in philoſophiam, vel in Chriſtianam fidem peccauit Vaninus, peccauiſſe autem leuem futilemque ſcriptorem plurima fatemur, non tam impietati directae et ſyſtemati inaedifi-

r) l. c. p. 195 ſeqq.

inaedificatae, quam extremae dementiae hominis mente capti adſcribendum eſſe putamus, digni qui non flammis ſed ergaſtulo ſapere didiciſſet. Vnde eum hoc quidem ſenſu ab atheiſmi culpa liberari facile concedimus, at inopia iudicii et confuſione mentis incertae et in vtramque partem friuole diſputantis male tamen de theologia naturali et reuelata meruiſſe cenſemus.

Scriptores hiſtoriae Benedicti de Spinoza.

§. VII. Maiori iudicii apparatu et philoſophiae emendatae ſpecie ad impietatem non modo incruſtandam, ſed, quod credebat, geometrica methodo demonſtrandam acceſſit BENEDICTVS DE SPINOZA. Cuius hominis ex Iudaeorum ſynagoga egreſſi conatus tantum ſtrepitum in ciuitate erudita crediderunt, et infauſtis philoſophematis tot ingenia turbauerunt, vt famoſiorem in hoc quidem argumento philoſophum, inuenire vix liceat, et Spinoziſmus lippis et tonſoribus innotuerit. De cuius viri hiſtoria enucleanda tradendaque multorum ſe exercuit induſtria. Vix enim viuis exceſſerat Spinoza, cum operum poſthumorum editor IARIG IELLIS, cui arctiſſima cum viuo amicitia interceſſerat, vitam eius lingua Belgica conſcriptam et a LVDOVICO MAYERO, medico Amſtelodamenſi Latine redditam praemitteret. Pauca quidem in ea ad vitam eius ſpectantia ſunt, alt, quae doctrinam eius enarrant, prolixa ita vero deſcripta, vt a diſciplinae Spinoziſticae alumno poterant expectari. Porro ex Spinozae aſſeclis, Medicus Hagienſis, LVCAS vitam Benedicti Spinozae Gallica lingua non tam recenſuit, quam laudibus, conſcripto elogio, cumulauit [s]. Inter eos autem, quibus reprobatum eſt ſyſtema Spinozae, de eius hiſtoria omnium maxime meruerunt P. BAYLE et IO. COLERVS, eccleſiae Lutheranae apud Hagienſes miniſter. Et ille quidem in *Dictionario hiſtorico-critico* tum vitae Spinozae circumſtantias more ſuo enarrauit, tum placita eius magna ſubtilitate euertere, totique ſyſtemati inuiſo neruos incidere ſategit. Quo in labore cum egregie eſſet verſatus, ad praecidendas, quas altius agere Spinoziſmus in Belgio coeperat, radices, a FRANCISCO HALMA Belgico ſermone articulus ille expreſſus, et in vulgus editus eſt. Colerus autem, cum literalem veritatem dogmatis de reſurrectione Chriſti contra allegoricam, quam Spinoza confinxerat, expoſitionem oratione ſacra vindicaſſet, eamque typis edere conſtituiſſet, vitam famoſi philoſophi prolixe ſatis et copioſe ſcriptam Belgica lingua [t] adiecit, quae et poſtea Hagae Comitum Gallice comparuit. Laudemque meruit ſcriptor eruditus [u], „non tantum propter ſubſidia, „quibus inſtructus ad ſcribendam Spinozae hiſtoriam acceſſit, ſed et pro„pter diligentiam et multarum rerum cognitionem, quae ad hoc argu„mentum pertinent, et imprimis modum, quo vtitur in hoc ſcriptore ce„lebrando, et ſcriptis eius reprehendendis. Quamuis praeter candidio„rem lineam et diſpoſitionis meliorem viam, nonnullarum rerum exqui„ſitior

s) Nou. lit. Tom. X. P. I. p. 40. WOLF. Bibl. Hebr. P. III, p. 146.

t) 1706. Amſt.

u) Cat. Bibl. Reimmann. p. 1090 ſeq.

„ſitior habitus deſideretur, quae ex epiſtolis Spinozae queant ſuppleri.“ Et hanc quidem narrationem plerique poſt hunc, ſcriptores ſecuti ſunt, totamque recudi fecit, qui *Syllogen ſcriptorum ad philoſophiam Spinozae pertinentium* conſilio non quidem optimo, *Bruxellis*, vt titulus habet, *anno* MDCCXXXI. edidit LANGLETVS DV FRESNOY; illi enim vita haec quoque praemiſſa eſt, aſt dolo malo, ad commendandam latentis veneni peſtem intruſa * deſcriptio characteris Spinozae, in qua in coelum Spinoza extollitur, vt haec ex calamo miniſtri Lutheranae eccleſiae profecta crederentur, et ſine ſuſpicione legerentur. Vnde nonnulla in hac vita Spinozae ab aliena manu adiecta, et falſa quidem eſſe, non nemo monuit [y]. Tota enim infauſta illa collectio, quae praeter pauca quaedam, quae aduerſus Syſtema Spinozae dixerunt LAMIVS, FENELONIVS et ISAACVS OROBIO Iudaeus, comprehendit BOVLLAINVILLERII Comitis refutationem, vel verius expoſitionem ſyſtematis Spinoziſtici; in eum finem typis edita fuiſſe merito viris doctis viſa eſt, vt, cum abſtruſioribus metaphyſicae disquiſitionis ſcriptionibus, Lamii, Fenelonii, Orobii lectionis gratia deſit, dicendi ſcribendique veneres, quibus commentatio Boullainuillierii abundat, et quibus Spinoziſmus vim, quam potuit maximam et demonſtrationis ſpeciem luculentam accepit, lectorem in caſtra Spinozae trahant, feſſum et pertaeſum ea legere, quae metaphyſica dicendi et argumentandi ſubtilitate in fine adiiciuntur [z]. Praeter hos duumuiros complures ſunt, qui celebris philoſophi et atheorum principis vitam enarrarunt, inter quos eminent et conſuli merentur IAEGERVS [a], KORTHOLTVS [b], KETTNERVS [c], IENICHIVS [d], NICERONIVS [e], IAQVELOTIVS [f], et qui apologiam quandam more ſuo pro Spinoza dixit GODOFREDVS ARNOLDVS [g], quibus addi poſſunt, qui vel hiſtoriam atheiſmi, vel Iudaiſmi ſcripſerunt, et inter hos imprimis WOLFIVS, REIMMANNVS [h], SCHVDTIVS [i], BASNAGIVS [k]. Quae vero in *Bibliotheca Bremenſi* [l] promiſſa eſt, hiſtoria critica Spinoziſmi, num comparuerit, ignoramus.

§. VIII. Genitus eſt * BENEDICTVS DE SPINOZA, parentibus Iudaeis Luſitanis, modico cenſu notabilibus [m], natus Amſtelo- *Vita B. Spinozae.*

x) p. 77 ſeq. Vid. Relat. Hamb. 1732. n. 14. p. 114.

y) Journal literaire T. XIX. P. I. art. 10.

z) Bibl. raiſonnée T. VII. P. I. p. 136. Act. Erud. 1732. p. 120. MOSHEM. ad Cudworth. p. 1140.

a) Diſſ. de Vita et doctrina Spinozae.

b) De tribus impoſtoribus.

c) Diſſ. de duobus impoſtoribus B. Spinoza et B. Bekkero.

d) In Hiſt Spinoziſmi Leenhofiani, c. 1.

e) Mem. de Literature T. XIII. p. 94.

f) Vita Spinozae, conf. WOLF. Bibl. Hebr. P. I. p. 242. P. III. p. 145. P. IV. p. 795.

g) Hiſt. eccl. P. II. c. 17. §. 16 ſeqq. conf. DIEFENBACH. in Iudaeo conuerſo p. 148.

h) Hiſt. theol. Iud. L. I. c. 18. §. 38. p. 632.

i) Memorabilia Iudaica, P. I. L. IV. p. 313 ſeqq.

k) Hiſt. Iudaic. P. IX. c. 37. p. 1032. add. BENTHEM. Stat. eccleſ. et ſchol. Belg. foed. P. II. c. 4. p. 340. et quamplurimi alii.

l) Vol. III. p. 163.

*) Sequimur Coleri narrationem, addimus autem ex aliis quae memorabiliora videntur.

m) Pauperes plerique faciunt, diuites SCHVDTIVS, l. c. honeſtis opibus viuentes COLERVS l. c.

dami VIII. Cal. Dec. anno MDCXXXII, in circumciſione Baruchi nomen accepit, quod poſt relictam ſynagogam in Benedicti conuertit. Nactus a natura ingenium viuido ardore diſciplinis aptum, et iudicii vim mature ſe prodentem, more gentis ſuae literaturae Hebraicae diſcendae cauſſa praeceptoribus traditus eſt. Qui cum memoria magis rabbinicae lectionis, quam iudicandi acrimonia pollerent, mirum non eſt Spinozam quindecim annorum adoleſcentem, tanto acumine obiectiones magiſtris formaſſe, vt iis ſoluendis impares eſſent, et reſponſionibus ineptis fluctuantem magis incertum dubiumque redderent. Abiecto itaque auctoritatis praeiudicio, quo *totam gentem* ſuam regi videbat, propriis luminibus vti, et ſine *Iudaicorum magiſtrorum commentariis* legere ſacras literas et *collectionem iuris Iudaici*, quam Talmud vocant, conſtituit. Vidit tum multa alacris animi et acerrimi ingenii iuuenis, quae in opinionibus praeceptorum ſuorum placere ipſi non poterant: altiore autem eorum meditatione inſtituta, animo cogitationes ſuas ita preſſit, vt modeſtia Morteirae, celebri inter Iudaeos viro, quem praeceptorem habebat, valde commendaretur. Et prudenter quidem in tanta contribulium ſuorum ſuperſtitione tacendo ſibi proſpexerat; at cum ab amicis duobus de Deo, angelis, anima, omnique ſubſtantia immateriali ſententiam rogaretur, iisque dubia ſua deprომeret, proditus ab iis, ſuſpectusque apud vulgus Iudaeorum factus eſt, quod ſiniſtram de auita religione opinionem concepiſſet. Ideo apud iudices ſynagogae delatus, et ab eis citatus atque de fidei integritate interrogatus eſt, indicata, quam fama de eo genuiſſet, ſuſpicione contemtae legis patriae. Quod cum ſtrenue negaret, prodierunt amici illi laruati, quibus mentem ſuam aperuerat, et quae conuitia in Iudaeorum gentem, quas blaſphemias in legem et fidei dogmata pronuntiaſſet, enuntiarunt, tanta audientium indignatione, vt anathema ex omni parte clamaretur. Spinoza autem reiecta teſtium fide, certiora eius accuſationis teſtimonia popoſcit. Accurrit Morteira et precibus primo, mox minis frangere conſtantiam diſcipuli conatus eſt; ille cum vanam apellae iram rideret, eo quod de ſuperſtitione Iudaica dudum triumphaſſet, fulmina excommunicationis, quam vocant, ſibi intentata riſit, imperterrito animo. Ea vero cum tandem Iudaeorum furor vibrare minaretur, de fuga ſalutari ſibi *diſpexit*, laetus occaſionem ſibi ſubminiſtrare ineptum magiſtrorum feruorem, ea, quae dudum animo conceperat perficiendi, et ad Chriſtianos transfugiendi. Ideo nonnullos Chriſtianorum, quos prudentes iudicabat, ſibi amicos concilians, aſylum ſibi parauit. Qui cum ingenio eum acri et eleganti vti, at praeter Hebraicam eruditionem doctrina elegantiori carere viderent, auctores ei fuerunt, vt qui occidentis linguas pleraſque teneret, Graecam et Latinam adiiceret. Paruit monitis ardens diſcendi animus Spinozae, et poſt prima Latinae linguae rudimenta a Germano quodam hauſta, Franciſcum van Ende, medicum, qui ſcholas Graecas et

Latinas

Latinas tum Amſtelodami habebat, infami poſtea fato ſublatus [n], praeceptorem nactus eſt. Habuit ille filiam praeter muſicae peritiam, ita eleganter Latine doctam, vt diſcipulos parentis vices ſubitura haud raro erudire poſſet. Quae cum non forma quidem at ingenio valeret, deperire Spinoza magiſtram coepit, quam tamen paulo poſt loco mouit Kerkeringius condiſcipulus, qui eam poſtea vxorem duxit. In hac itaque Schola cum literis Latinis Spinoza ſatis eſſet innutritus, ad theologiam diſcendam animum applicuit, eam autem poſtea iterum dimiſit ad naturalem philoſophiam conuerſus. In qua cum de duce ſibi elegendo diſpiceret, in Carteſii opera incidens, tanto deſiderio philoſophiae diſcendae repletus eſt, vt totus ea deuoraret, et hunc ſibi philoſophiae primum auctorem fuiſſe multoties poſtea fateretur. Maxime autem placuit, quod euidentiam veritatis criterium poſuiſſet, et ad eam in illa inquirenda eſſe attendendum, Carteſius commendauiſſet. Hoc enim canone poſito intelligebat, vana Iudaeorum ſomnia ab homine ſanae mentis admitti non poſſe, eo quod ineptiſſimorum nugatorum auctoritate ſola nitantur, et omni rationis euidentia careant. Indies ergo magis contribulium conſuetudinem fugiens, ipſamque ſynagogam vitans, quotidie ſuſpectior ſuis factus eſt. Qui cum facile intelligerent, quantam ſtragem inter ſuos edere poſſet, annuum mille florenorum ſtipendium ei obtulerunt, ea lege, vt ſacris Iudaicis intereſſe pergeret. Id quod tamen recuſauit, cum ſe vni veritati ſine quaeſtus cupiditate litare aſſereret. Ad inſidias itaque conuerſi, tollere eum clanculum conati ſunt; euitauit autem Spinoza ictum ſicae, quem Iudaeus quidam illi intentauerat, cumque tutum a periculo vitae ſe Amſtelodami non crederet, de alio loco cogitare coepit, vbi ab inſidiis Iudaeorum ſecurus viueret, et in ſolitudine tranquilla philoſophiae ſtudiis vacare poſſet. Exiit ergo ex communione coetus Iudaici, neque tamen vlli ſe vnquam Chriſtianorum ſectae addixit, nec ſacri lauaminis vnda aſperſus eſt, vel Chriſtianae doctrinae profeſſionem vllam edidit, licet inter Chriſtianos ad vitae finem viueret, et eruditiſſimis viris amicitia innoteſceret [o]. Ita vero indignatio Iudaeorum in rabiem verſa, et anathematis fulmen ſolenni ritu in eum vibratum eſt; id quod totum eum ab omni conſuetudine cum gente ſua eiecit, cum nemo conuerſari, cum excommunicato inter Iudaeos audeat. Mirum itaque non eſt, recutitos magiſtros Spinozam contemtae legis, apoſtaſiae, et blaſphemiae, fama per vulgus ſparſa,

 accu-

n) Vixit hic infelix medicus Amſtelodami, et iuuentutem Graecas Latinasque literas docuit. Cum autem atheiſmi peſte eſſet infectus, imprudentes adoleſcentes illa lue corrumpere conatus eſt, quod fide dignis teſtibus ſe noſſe ait COLERVS l. c. p. 18. vnde factum, vt hunc impietatis primum praeceptorem habuiſſe Spinozam multi dicerent, vid. BASNAGE l. c. p. 1032. A Batauis in Galliam ſecedens res nouas moliri, et quod FRANHALMA in Vita Spinoſae p. 5. ait, Delphini vitae inſidiari, quod vero alii referunt, rebellionem ciere auſus eſt; vid. COLERVS l. c. p. 21. eo euentu vt captus laqueo ſuſpenſus interierit. Vid. quae ex BASNAGII annalibus Belgicis referunt Act. Erud. Germ. P. CXXXI. p. 815 ſeqq. vbi negato Deo et anima immateriali miſer periiſſe dicitur.

o) COLERVS l. c. interfuiſſe tamen ſacris Chriſtianorum haud raro infra diſcemus.

accuſaſſe, eo quod derelicta gente ſancta ad infidelium cohortes conceſſiſſet. Spinoza autem, vt tutius lateret, ad medicum van den Ende, apud quem humanitatis ſtudiis operam dederat, ſe conuertit, ratus ita ab inſidiis Iudaeorum tutum eſſe ſe poſſe; totumque philoſophiae ſe tradidit, et mathematicarum diſciplinarum ſtudiis; imprimis opticae ſtudioſiſſimus, vitrisque ad vſum opticum poliendis intentus, qua in re, cum ingenio acerrimo vſus induſtriam iunxiſſet indefeſſam, ita profecit, vt vndecunque talia vitra ab eo peterentur, haberetque ex hoc quaeſtu honeſto vnde viuere commode poſſet. Morteira autem, et qui reliqui ex Iudaeis in Spinozae exitium coniurauerant, cum *ictus* ſuos euitaſſe inimicum vidiſſent, magiſtratum Amſtelodamenſem adeunt, deferunt Spinozam *blaſphemiae* nomine, rogant, vrbe proſcriberetur, vrgent, inſtant, omnemque lapidem mouent, et tandem obtinent, vt aliquot menſium exilio mulctaretur. Quod tantum abeſt, vt terruerit Spinozam, vt potius ſolitudinis ſtudiorum cauſſa amantiſſimus, fugere ſtrepitum atque tumultum vrbis ſe poſſe, laetatus nullum iuris remedium Iudaeorum perſecutioni opponeret, ſed in agrum Amſtelodamenſem ad amicum diuerteret, vitris ſuis atque ſtudiis maxime intentus; ex quo tamen loco anno MDCLXIV Rhenoburgum, Leidae proximum ſe contulit. Vbi licet in ſolitudine viueret, amicos tamen frequentes penes ſe habuit. *Illi* cum plerique Carteſiani eſſent, quoties in philoſophia Carteſii difficultas occurrebat, quam ſolum ſoluere potuiſſe magiſtrum credebant, Spinozae, iam tum omnem auctoritatem humanam etiam in philoſophia conculcanti propoſuere; aſt ille, vt ingenio vtebatur acerrimo, et iam tum principium metaphyſicum elegerat, Carteſio oppoſitum, nempe vnam tantum eſſe ſubſtantiam, duabus modificationibus, cogitatione et extenſione conſtantem, quod omnem Carteſii demonſtrationem euertit, ita longe aliter philoſophari ſe noſſe, et alias difficultatum ſolutiones dare amicos monuit, nec Carteſium eum eſſe oſtendit, cui vni adhaerendum ſit. Quod vbi inter eruditos Belgii foederati innotuit, apud quos tunc maxima erat Carteſii auctoritas, haud exiguum ſtrepitum fecit, et ad arma literaria prouocauit. Praeuertendo itaque bello philoſophico intenti Spinozae amici eum rogarunt, vt mentem ſuam de Carteſio exponeret. Qui cum tranquillitatem pacemque quaereret, vt haberent Carteſii aſſeclae, quibus impatientis deſiderii curam lenirent, edidit anno MDCLXIV. RENATI DES CARTES *principiorum philoſophiae P. I. et II. more geometrico demonſtratas, acceſſerunt eiusdem cogitata metaphyſica, in quibus difficiliores, quae tam in parte metaphyſices generali, quam ſpeciali occurrunt quaeſtiones breuiter explicantur.* Praemiſit libro praefationem LVDOVICVS MEYERVS, ex qua conſtat, Spinozam iam tum ſyſtematis vnius ſubſtantiae totum occupatum hunc commentarium Carteſianum non ideo ſcripſiſſe, vt Carteſiana placita confirmaret, ſed vt Carteſianis ſatisfaceret, et haberent, qui Carteſianam philoſophiam diſcere

ſcere ab ipſo cupiebant, ex quo intelligerent, quid Carteſius praecepiſſet, a quo tum quidem ob hunc ſcopum propoſitum abeundum ſibi non eſſe credebat. Id quod ex doctrina de intellectu, voluntate, et libertate, ſecundum Spinozam conſiderata, quae a ſe inuicem non diſtingui ſtatuebat, ſecus ac Carteſius docuit, illuſtrat. Falluntur itaque, qui ex hoc commentario Carteſiano concludunt tum quidem orthodoxos adhuc de Deo ſenſus Spinozam ſecutum eſſe, qui iam tum a Carteſio abeundum ſibi eſſe cenſuit. Verum autem eſt, ex hac Carteſianae philoſophiae explicatione occaſionem enatam fuiſſe haud paucis Carteſiano nomini inuidiam conflandi, aſſerendo Carteſianis hypotheſibus inductum Spinozam in atheiſmi deliria incidiſſe, cum tamen meditationes Carteſii metaphyſicae Spinoziſticis e diametro repugnent. Senſit id facile Spinoza, vt itaque inuidiae tela effugeret, ſolitudinem quaerendo, Woorburgum, quod vno tantum milliari Haga Comitum diſtat, conceſſit anno ſequenti, latere tamen ibi non potuit, anxie quaeſitus ab amicis, quos ei hypotheſis noua et valde grata compara-uerat. Qui cum valde inſtarent, vt relicto rure in vrbem quandam migraret, ſedem tandem Hagam tranſtulit. Habebat enim amicos non modo toga ſed et ſago illuſtres viros, qui frequenter ad eum rus confluere ſolebant, vt eum differentem audirent: vnde factum, vt philoſophia Spinozae infauſto ſidere per Belgium foederatum miris ſucceſſibus propagaretur, In vrbem delatus frugaliter vixit, totus ſtudiis ſuis opticis, et philoſophicis intentus, nec ita multis amicis familiariter vſus. Aſt pauci in celeberrimo et frequenti loco viatores aderant peregrini, cuiuscunque axiomatis et dignitatis eſſent, qui eum non adirent, fama commoti, quam ſibi opinionum ſingularitate et ſyſtematis nouitate attraxerat. Aluit autem literarum commercium cum praeſtantiſſimis viris, et philoſophicarum pariter atque mathematicarum rerum peritiſſimis, et ſcribendis libris intentus, reliquum temporis opticae tanto ſtudio tribuit, vt in conficiendis microſcopiis et teleſcopiis parem ſuo tempore non inueniret. Tantaque contentione hiſce inuigilauit, vt licet infirma valetudine vteretur, toto tamen ſaepe trimeſtri domo non prodiret. Vixit autem ſobrie et valde frugaliter, non quod neruo rerum deſtitueretur, erant enim haud pauci, qui abunde quod opus eſſet, ei offerrent, ſed quod natura paucis contentus, nemini grauis eſſe cuperet, vnde ad rationes oeconomicas accurate attendit, ne plus conſumeret, quam acquirere per annum liceret. Id quod eo facilius fiebat, quod coelebs familiam non alebat. Hac itaque frugalitate philoſophica factum, vt cum Simon de Vries, quem amiciſſimum habebat, duo florenorum millia ei donaret, munus is recuſaret, et cum haeredem teſtamento eum ſcribere promitteret, Spinoza conditionem non acciperet, contentus tercentorum florenorum ſingulis annis ſoluendorum ſtipendio, paternam quoque haereditatem ſororibus ſponte cederet, vt alia admirabilis abſtinentiae a φιλαργυρία exempla taceamus. Sed et reliquam vitam philoſophica virtute ornare ſtuduit. Laudant enim, qui eum nouerunt, conuerſatio-

nis

nis honeſtatem et iucunditatem affectuum imperium, animi neque in ſecundis elati, neque in aduerſis depreſſi moderationem, et decori ſtudium. Tum facilitatem morum, et diligentiam familiares hoſpitis ſui ad implenda officia cohortandi, et ſacrorum pariter publicorum atque obſequii parentibus heriſque praeſtandi vtilitatem inculcandi, quin explorandi quoque, quid ex ſermonibus ſacris profeciſſent. Ipſe quoque illis interdum adfuit, et Lutherani coetus miniſtro praedicanti applaudit, tranquille autem et modeſte vixit, nemini moleſtus, omnibus facilis et affabilis, ſuaque ſorte magna animi conſtantia et alta pace contentus. Delicias vero, quas quaerebat, in meditationibus philoſophicis quaeſiuit, quibus in valetudine a pueritia infirma dolores vel contemſit vel ſuperauit. Valde autem extollunt, qui Spinozam velut miraculum quoddam virtutis philoſophicae admirantur, vt habeant, quem impietati colorem praetexant [p], animum iuſtitiae, aequitatis, miſericordiae amantiſſimum, patientiam in ferendis aliorum, in ſuis eiiciendis praeiudiciis fortitudinem, ſuperſtitionis odium per totam vitam continuatum, virtutis non quidem Stoicae et inhumanae, verae tamen et ſupra gentis et adoleſcentiae ſuae conditionem exſurgentis cultum, ratiocinandi accurationem, etiam neglecta ſermonis cura, in differendo perſpicuitatem, et eas animi elegantiſſimi dotes, quibus omnes, quotquot cum eo conuerſabantur, in amorem eius raperentur, quos amicitia fideque maiori, quam ab illis accepit, complexus fuiſſe dicitur. Quae an ita ſe habuerint omnia, penes eos fides eſto, qui haec nobis narrant. Illud communi omnium teſtimonio certum eſt, honeſte et tranquille Spinozam vixiſſe [q], nemini moleſtum, multis iucundum, haud paucis admirabilem viſum, quod in ſecretiora philoſophiae myſteria abiectis, quae omnem mundum faſcinare credunt ingenia fortiora et robuſtiora, praeiudiciis penetrauerit. Inter quos fuere magni quoque viri, ſummaeque auctoritatis, et imprimis Condaeus princeps [r], qui eius videndi curioſitate accenſus erat: et cuius patrocinio ſtipendium a Galliarum rege obtinere potuiſſet, ſi inſcribere illi librum quendam voluiſſet. Hinc famam enatam eſſe putamus, quae in Menagii *Miſcellaneis* [s] traditur, et Pomponium auctorem habere dicitur: Spinozam inuitatum a proceribus nonnullis Galliae eius videndi noſcendique auidis, in hoc regnum conceſſiſſe, proditum autem eſſe, quod capitalis omnis pietatis naturalis et reuelatae hoſtis regni limites intraſſet, delatumque a Pomponio periculum ſubiiſſe carceris Pariſienſis, aſt Minoritae habitu tandem euaſiſſe. Sed inanem fabulam eſſe vidit perſonatus Marvillivs [t], et

p) Infarta haec eſſe biographiae Colerianae p. 77. a fautore Spinozae ſupra iam monuimus. Ita vero factum, vt antecedentia et conſequentia, in quibus impietatem Spinozae candide deteſtatur Colerus, cum his non conſpirarent.

q) Conf. Kortholt. Praef. tr. de tribus impoſtoribus.

r) Ad eum conueniendum tamen cum Vltraiectum commigraſſet Spinoza, non inuenit, nec vidit, conf. Bayle l. c. et art. Herrault.

s) T. II. p. 16.

t) Melanges de litter. T. II. p. 357.

et poſt eum alii [u], quam ex eo natam fuiſſe veriſimile eſt, quod ad Condaeum principem Vltraiectum ſemel iter ſuſcepit; quod plebem Batauam magnis iris et ſuſpicionibus in eum armauit, quia prodere velle Gallis patriam coniiceret. Certius eſt, et extra dubitationem poſitum, Carolum Ludouicum electorem Palatinum ad docendam philoſophiam eum Heidelbergam traducere voluiſſe; extat enim inter *Opera* Spinozae *poſthuma* [x] epiſtola Ludou. Fabricii, qua electoris nomine cathedram ei philoſophicam cum ampliſſima libertate philoſophandi offert: hanc tamen ſpartam recuſauit ornare Spinoza, quod ſe religionis receptae legibus teneri nolebat, et probe intelligebat, eam principiis, quae ſequebatur, philoſophicis, euerti. Itaque excuſatione honeſta, quod otium literarium ſtrepitibus profeſſionis academicae praeferat, praetenſa, ſubtraxit ſe, faſſus, neſcire ſe, quibus limitibus libertas illa philoſophica intercludi debeat, ne videatur ſtabilitam religionem perturbare velle. Priuatus itaque intra muſei parietes manſit, cum nec munus, nec diuitias, nec honores affectaret, ſanitatis autem parum firmae, et ſtudiorum contentione valde debilitatae ratio eum conclaui haud raro affigeret. Inde mature phthiſeos malo tentatus, a viginti annis, tabeſcere coepit, infirmum corpus vero continentia et ſobrietate vtcunque ſuſtentauit. Hinc fatum vltimum nec ipſe, nec familiares proximum eſſe, vt in hoc morbi genere fieri ſolet, ſenſerunt, illis enim nihil tale expectantibus, ſolo medico L. M. [y] qui Amſtelodamo acceſſerat, praeſente IX. Cal. Mart. anno MDCLXXVII exſpirauit. Diuerſis mox rumuſculis mors viri opinionum ſingularitate et atheiſmi philoſophici profeſſione famoſi per vulgus ſparſa eſt. Quidam enim noluiſſe eum aegrum quenquam admittere, ne moribundi facies conſpiceretur, tradiderunt: alii narrarunt aliquoties eum exclamaſſe: miſerere Deus peccatoris miſeri; nonnulli nomen Dei gemebundum inuocaſſe, et quaeſitum de cauſſa, conſuetudinem ſolam accuſaſſe tradiderunt: quidam mandragorae ſuccum ſecum habuiſſe ad inducendum ſenſibus ſtuporem et mortis indolentiam, prodiderunt. Fuerunt quoque aliqui, qui petiiſſe ab hoſpite, ne miniſtrum vllum ad ſe admitteret, vt placide ita mori poſſet, commenti ſunt. Aſt falſas eſſe has narratiunculas omnes, comperit, qui diligenter in earum veritatem inquiſiuit, et omnem eius deprehendendae occaſionem habuit COLERVS [z], qui nec hoſpitem Spinozae, nec familiares eius quicquam ex eo audiuiſſe, nec quenquam ei morienti praeter medicum Amſtelodamenſem adfuiſſe, et nunquam lecto affixum decubuiſſe, ſed die emortuali adhuc ex conclaui deſcendiſſe; tum

u) BAYLE l. c. not. Z. COLER. l. c. IENICHEN. l. c. BASNAGE l. c. p. 1035. DE LA MONNOYE Menag. T. IV. p. 19.

x) Ep. 57. Opp. poſth. p. 561. add. Chevraeana T. II p. 99. 100. Nouv. de la rep. des lettres 1700. Sept. p. 300. BAYLE l. c. not. H. conferendus tamen HEIDEGGERVS in Vita Fabricii p. 74. STARCKIVS de Vita priuata doctorum c. 2. §. 34. p. 94. 95.

y) Forte is fuit Ludouicus Meyerus.

z) pag. 141.

tum neque hoſpitis vxori neque domeſticis, vt miniſtrorum eccleſiaſticorum aduentum prohiberent, praecepiſſe, nec de mandragorae ſucco quicquam vel viſum vel in ſcheda pharmacopolae Amſtelodamenſis lectum eſſe teſtatur. Vnde hae narratiunculae, quibus velut Fabellis Mileſiis oneratur hodie hiſtoria philoſophica et literaria expungendae ex annalibus literariis ſunt. Mortuum honeſte ſepeliri curauit hoſpes, impenſas ferente eo, quem viuo ſumtus ſuppeditaſſe diximus, vnde falſum eſt, ita pauperem obiiſſe, vt ſepulturae impenſae ſolui nequiuerint[a]. Tantum enim ex ſupellectile eius ſub haſta vendita rediit, vt ſumtus omnes refunderentur, quamuis ea tota vere philoſophica eſſet, vt ab omni ambitione remota.

Scripta Spinozae atheiſmum pandere viſa.

§. IX. Scripſit nonnulla Spinoza, quae viuus edidit, et quibus famam ſibi acuminis et philoſophiae laudem acquiſiuit, aſt ſuſpicionem quoque ſiniſtrae de rebus ad Deum et religionem ſpectantibus opinionis iam tum excitauit; pleraque conſcripta inter chartas reliquit, poſt mortem demum edenda, quae atheiſmi infamia eius memoriam cumulauerunt. Et poſt diſceſſum quidem Spinozae ex ſynagoga apologiam eum edidiſſe lingua Hiſpanica typis nunquam editam, inque ea veſtigia haud pauca opinionum poſtea diſſeminatarum iam prodidiſſe afferit P. Bayle[b], nihil autem eius ſe potuiſſe detegere, licet familiares eius et amicos de ea interrogaſſet, fatetur Colervs[c]. Vulgaſſe, quoque commentarium in principia Carteſii, ἐξωτερικῶς ſcriptum, at geometrica tamen methodo, ſupra iam diximus. Quo ſpecimine prodidit Spinoza, dum principia et aſſertiones Carteſii, quas falſas eſſe credebat, geometrice tamen demonſtrauit, poſſe ſeueriſſimis demonſtrationis legibus ſe ad palliandos errores abuti, vt poſtea ab eo quoque factum. Prodiit porro anno ſequenti Lvcii Antistii Constantis *de Iure eccleſiaſticorum tractatio Alethopoli apud Caium Valerium Pennatum*, in qua denegato iure, quod eccleſiae ſibi vindicant earumque miniſtri, omnis poteſtas, etiam quae ad doctrinam pertinet magiſtratui vindicatur, qualia Hobbeſium praecepiſſe, ex iis, quae ſupra diximus, conſtat. Qui libellus cum *Tractatum theologico-politicum Spinozae* praecederet et ſimili modo, quin et iisdem fere verbis praecepiſſe videretur, viſus eſt[d] Spinozam parentem agnoſcere. Aſt negauit eum foetum ſuum eſſe Spinoza, et differre tum ſcribendi tum praecipiendi rationem obſeruauit Colervs[e]: qui veriſimiliori coniectura tribui poſſe Ludouico Meyero, de quo in ſequentibus dicemus, monet. Cui facile aſſentimur; eadem enim impietate infectus fuit Meyerus,

a) Occaſio fabulae inde enata eſt, quia Seplaſiarius quidam, a quo medicamenta nonnulla Spinoza acceperat, audita morte eius vt ſepultura prohiberetur a magiſtratu impetrauit, donec debita pecuniae ſumma ſolueretur, id quod ab hoſpite factum, et honeſte tumulo Spinoza illatus eſt.

b) l. c. Eum ſequuntur Ienichen l. c. p. 11. Wolf. Bibl. Ebr. Vol. III. p. 145.

c) l. c.

d) Vid. Bayle l. c. not. L. Basnage l. c. p. 1041. Wolfivs et Niceron ll. cc. et quos hi laudant. Auctorem quidem eſſe coniiciunt Ludouicum Meyerum. vid. Basnage et Coler. l. c.

e) Pag. 90.

rus, vt ex infauſto eius foetu: *Philoſophia ſcripturae interpres*, patet. Equidem eo tempore et Anglia et Belgium eiusmodi hypotheſibus perſonabant, quas ſemina Hobbeſiana genuerant, vnde ab Hobbeſianae diſciplinae alumno quodam libellum profectum eſſe, veriſimile eſt. Spinozam autem auctorem verum eſſe *Tractatus theologico-politici*, *Hamburgi*, vt titulus mentitur, anno MDCLXX. 4. ἀνωνύμως editi, nemo eſt, qui ignorat, et faſſus eſt ipſe Spinoza, in epiſtola ad Oldenburgium [f]. Qui cum mira libertate conſcriptus eſſet, videreturque ſuperſtitioni, (ita religionem vocat Spinoziſtica natio) neruos incidere, dici non poteſt, quanta auiditate quaeſitus lectusque ſit ab illis, qui frena religionis pati nequeunt. Inde factum, vt editio aliquoties repeteretur, et foetus irata Lucina editus tum a Ioanne Henrico Glaſemachero [g] in Belgicum ſermonem, tum a quodam, qui Domini de S. Glain nomen mentiebatur in Gallicam linguam conuerteretur [h], et variis titulis diſſeminaretur [i], quam verſionem LVCAM medicum Hagienſem confeciſſe, ipſumque Spinozam annotationes quaſdam adieciſſe, poſtea compertum eſt [k]. Tacemus editiones alias [l] ex quibus conſtat, magno ſtudio Spinozae aſſeclas librum hunc diſſeminaſſe, non exiguo eccleſiae malo. Totus enim in eo auctor eſt, vt vatibus diuinis non adfuiſſe θεοπνευςίαν, ſed vaticinandi donum ex imaginationis foecunditate proueniſſe, et attemperauiſſe eos doctrinas et religionem hominum ſui temporis ingenio aſſereret, hancque, ſi placet, clauem interpretandae diuinae legis eſſe, magna fiducia contenderet. Mirum itaque non eſt, concurriſſe ad hoc incendium extinguendum, quotquot religionis amor atque cura occupauerat. Licet enim STVPANVS, notiſſimus ille ſatyrae in Batauos, quae titulum gerit: *Religio Hollandica*, auctor, obiecerit Batauis [m], quod abominabile ſcriptum mature refutare neglexerint, falſum tamen id eſſe, et BRAVNIVS in *Apologia Stupano oppoſita* [n] oſtendit, et multae libri noxii refutationes produnt, inter quas eminent, quas mercator quidam Dordracenus, GVILELMVS VAN BLYENBVRG, et alius Roterodamenſis IO. BREDENBVRG ſcripſerunt. Ille enim anno MDCLXXIV *Veritatem religionis Chriſtianae* Spinozae blaterationibus oppoſuit, hic anno ſequente edidit *Eneruationem tractatus theologico-politici vna cum demonſtratione geometrico ordine diſpoſita, naturam non eſſe Deum; cuius effati contrario praedictus tractatus innititur.* Qui omnium luculentiſſime

Ss ss 2 impie-

f) Ep. 19.

g) Suite de la vie de Philopater p. 231.

h) WOLF. l. c. p. 145.

i) Tribus titulis comparuit: La clef du ſanctuaire; Traite des ceremonies ſuperſtitieuſes; et, Reflexions d'un eſprit des intereſſé; ſur les matieres les plus importantes aut ſalut tant public, que particulier.

k) Vid. Cat. crit. bibl. Reimmann. pag. 1029. conf. Nouv. lit. T. X. P. I. p. 60. BAYLE Lettr XXVII. p. 119.

l) Continetur quoque in collectione prima operum hiſtoricorum. quae HEINSII nomen prae ſe fert edita 1673. 8. conf. Ven. CYPRIAN. Cat. bibl. ſuae p. 625.

m) Lettr. III. p. 65.

n) p. 158. Vbi obſeruatur, librum, quam primum prodierit, publica auctoritate ſuppreſſum eſſe.

impietatem in hoc libro latentem detexiſſe, et fortiſſime debellauiſſe, pleriſque viſus eſt [o], mirantibus omnibus tantam iudicandi aciem homini literis leuiter tincto ineſſe. Quem tamen cum demonſtrationem Spinozae ordine geometrico deſcripſiſſet, non habuiſſe, quid Spinozae reponeret, adeoque ſyſtema eius ſi ductu rationis id faciendum, refutari haud poſſe agnouiſſe, prodiderunt Franciſcus Cuperus, quem plagii inſimulauerat Bredenburgius, et poſt eum eruditus Iudaeus Isaacus Orobio et Albertus de Verſe; negante id Bredenburgio. De qua controuerſia cum plura dicere heic non liceat, P. Bayle [p] videndus eſt. Inter theologos Belgii foederati primus fere oppoſuerunt ſe ſerpenti veneno Lambertus Velthuyſius, et Regnerus a Mansveld, quos ſecuti ſunt alii multi, ex Lutheranorum autem coetu nemo acutioribus telis Spinozae copias profligauit, quam Ioannes Muſaeus. Quorum et complurium librorum aliorum, tractatui theologico-politico oppoſitorum titulos, cum diligenter adduxerint Niceronivs [q], Fabricivs [r], Ienichivs [s], lectorem breuitatis ſtudioſi ad notiſſimos hos libros amandamus. Tectius tamen in eo libro ſyſtematis peſtilentis virus diſſeminauit Spinoza, quam in illis, quos moriens reliquerat, vt poſt fata ederentur. Prodiere itaque eo viuis erepto anno MDCLXXVII Amſtelodami *Opera poſthuma*, auctoris nomine literis tantum initialibus, vt ipſe iuſſerat, deſignato. Quinque in hac collectione tractatus continentur: I. *Ethica, more geometrico demonſtrata*, in qua totum ſyſtema atheum, quod ſibi formauit mathematice demonſtrare conatus eſt; II. *Politica.* III. *De emendatione intellectus* [t]. IV. *Epiſtolae et Reſponſiones.* V. *Compendium grammaticae linguae Hebraeae* [u]. Neque vero typographi locique mentio in titulo facta eſt, Amſtelodami autem prodiiſſe, ſatis clare Colervs [x] demonſtrauit. Obſtupuit religio, virique boni et rectae mentis amantes tantam impudentiam ſophiſmatis velut demonſtrationibus inaedificari mirati et deteſtati ſunt, plaudit impietas, inuentum eſſe, qui methodi geometricae accuratione omnem ex orbe Deum et religionem eiiceret, et reipſa vnam tantum ſubſtantiam eſſe, duabus modificationibus infinitis modis determinatam, euinceret, adeoque omnes religionis leges, omnem numinis reuerentiam proſcriberet, cuncta ad naturae neceſſitatem ineuitabilem reuocando. Quae cum maximam religioni et ciuitati ſacrae ſtragem minarentur, ingens virorum doctorum aceruus prodiit, qui ſophiſmata eius inania, definitiones aequiuocas, demonſtrationem falſam et ineptias omnes detegerent, et argumentationes metaphyſicas infelici metaphyſico opponerent. Nec eſt inter omnes fere Chriſtianorum coetus, qui certa fidei teſſera

o) Bayle l. c. not. M. Coler. p. 118.
p) l. c. add. Coler. et Ienichen ll. cc.
q) loc. cit.
r) Syll. Script. de V. R. C. c. 13. p. 355 ſeqq.
s) l. c. p. 59.
t) Ex hoc fonte ſua hauſit Abr. Io. Cuffelervs in Specimine artis ratiocinandi naturalis et artificialis ad pantoſophiae praecepra manuducente, Hamb. 1684. 8. conf. Bvddevs Theſ. de Atheiſmo p. 174. Walch. Parerg. acad. p. 694.
u) Laudat eam Wolf. l. c. Vol. I. p. 241.
x) p. 104.

teſſera inter ſe diſtinguuntur, vnus, ex quo non prodierint impietatis Spinoziſticae oppugnatores. Quos tamen hoc loco adducere non licet, in hiſtoria atheiſmi ſpeciali enarrandos, pleroſque nominauere FABRICIVS, IENICHIVS, NICERONIVS [y], alii. Comparent inter eos ex Romana eccleſia, Fenelonius, Fr. Lamyus, P. D. Huetius, ex reformatis, Gerardus de Vries, Chriſtophorus Wittichius, Regnerus a Mansueld, Lambertus Velthuyſen, Petrus van Maſtricht, Aubertus de Verſé, Ruardus Andala, Petrus Bayle, Iſaacus Iaquelotus; ex Lutheranis I. Wolfgangus Iaegerus, Io. Iacobus Weidnerus, Iacobus Stalkopfius, Ioannes Colerus, Chriſtianus Kortholtus, Fridericus Erneſtus Kettnerus, Fridericus Rappoltus, Ioannes Conradus Durrius, Ioannes Franciſcus Buddeus, ex iis qui Bourignoniae partes ſecuti ſunt, Petrus Poiretus, ex Labbadiſtis Yuonius, ex Anglicana eccleſia Henricus Morus, Samuel Clarckius, ex Iudaeis Iſaacus Orobio, et innumeri alii. Omnes enim poſt Spinozae aetatem huc pertinent, qui rationibus metaphyſicis atheiſmum philoſophicum aggreſſi ſunt, cum non celebrius vnquam impietatis ſyſtema emerſerit, Spinoziſtico. Scripſit quoque Spinoza *Commentarium de iride*, qui cum minus nonnullis, quibus eum oſtenderat, placuiſſet, igni ab auctore traditus eſt. Affectam quoque reliquit verſionem Belgicam veteris teſtamenti [z], in qua multam curam adhibuit, ſed et hanc paucis ante obitum diebus, Vulcano tradidit.

§. X. Syſtema, quod de rerum vniuerſitate, quam Deum vocauit, Spinoza commentus eſt, in ſe nouum non eſt, ſed paſſim apud veteres inuenitur: vnde de Spinoziſmo ante Spinozam diſquirere coeperunt viri docti, maxime P. BAYLE [a], quem peculiari diſſertatione ſecutus eſt I. FR. BVDDEVS [b], vt alios taceamus. In quem tamen numerum non omnes eos referendos eſſe, qui Deum eſſe τὸ πᾶν dixerunt alibi oſtendimus, et qua ratione ſchola Eleatica, et Stoica, itemque Cabbaliſtae [c] in Spinozae luto haeſiſſe cenſendi ſint, manifeſtum fecimus. Perfecit autem quod inchoarunt veteres, et quod illi muſſitarunt, aperte elocutus eſt Benedictus de Spinoza, qui abſurdiſſimam propoſitionem, vnam tantum eſſe ſubſtantiam, duabus modificationibus, cogitatione et extenſione infinitis modis variatam et determinatam, et in ſe ſuaque eſſentia neceſſarias mutationis ſuae cauſſas habentem, Geometrico more demonſtrare auſus eſt. Non eſt noſtrae tractationis, totum Spinozae ſyſtema hoc loco deſcribere, et quid in eo reprehenderint philoſophi, quid oppoſuerint, quos dolos, et laruas veritatis, quae ſophiſmata detexerint operoſe deſcribere. Faciunt id illi, qui vel theologiam naturalem tradiderunt, vel naturalis pietatis fundamenta ab obiectionibus atheorum liberarunt,

Summa impietatis Spinoziſticae.

y) locis citatis.

z) BASNAGE l. c. p. 1038. COLER. l. c.

a) l. c. not. A.

b) De Spinoziſmo ante Spinozam, quae in Anal. Hiſt. phil. extat.

c) Pertinet huc ex medio aeuo Dauid de Dinanto; quin et Reales huc Baylius retulit, de quibus omnibus ſuo loco dictum.

rarunt, et ex Inſtituto Spinozae impietatem euerterunt. Hinc id modo vt tractationi noſtrae ordo ſuus et integritas conſtet, obſeruamus: *Summam impii ſyſtematis eo tandem redire: vnam tantum eſſe ſubſtantiam et non dari ſubſtantiam, quae aliam efficere ſeu creare potuerit, adeoque praeter vniuerſi ſubſtantiam, nullam aliam dari, ſed in ea vna comprehendi omnia, et non niſi modos eſſe eius vel cogitantis vel extenſae.* Huc enim redeunt propoſitiones iſtae, quibus velut cardinibus totam philoſophiam ſuam impiam inaedificauit: *Ad naturam ſubſtantiae pertinere, exiſtere; eam non poſſe produci ab alia, atque eſſe cauſſam ſui, id eſt ipſius eſſentiam neceſſario euoluere exiſtentiam: in rerum natura non poſſe dari duas aut plures ſubſtantias, eiusdem naturae ſiue attributi, etc.* Ex his enim prona conſequentia fluere putat, Deum et mundum vnam tantum eſſe ſubſtantiam; in qua cum modi duo ſiue attributa conſpiciantur, nempe cogitatio et extenſio, ex his omnia entia determinari, et in harum modificationum ordine, quo ſe inuicem ſequuntur, neceſſitatem ineſſe contendit. Quo pacto ſublato omni entium materialium ab immaterialibus diſcrimine, euerſa omni libertate, et intellectus a voluntatis diuerſitate, omnia fluere mechanice ſequitur. Et multus quidem in eo eſt Spinoza, vt hanc vnam ſubſtantiam, quam Deum vocat, attributis diuinis ornet, et eam cauſſam eſſe rerum omnium, hasque ab eo diſtinguendas eſſe pronuntiet, ne ſcilicet in pietatem peccauiſſe videretur. Aſt diſertis verbis ad Oldenburgium ſcripſit: *Deum ſe rerum omnium cauſſam immanentem, non vero tranſeuntem ſtatuere.* Quo pacto detracta ſimulatae veritati larua tota impietatis abominabilis facies diſpaleſcit, et non modo theologia naturalis, ſed moralis quoque ſana omnis funditus euertitur. Eſſe in hoc ſyſtemate abſurda plurima et tum experientiae, tum notionibus metaphyſicis contraria, dudum obſeruatum viris doctis eſt, qui monuerunt, ipſam exiſtentiam extenſionis multas ſubſtantias inuoluere, cum infinitis partibus gaudeat extenſio, quae, cum attributum ſubſtantiae ſit, in vnaquaque particula ſubſtantiam peculiarem neceſſario requirat. Abſurdum porro eſſe, modificationes e diametro contrarias, quales ſunt cogitatio et extenſio vni ſubſtantiae, velut ſubiecto ſuo ineſſe, et ſic modis ſuis eam ſe mutuo euertere. Nec minori contradictionis abſurditate laborare, quod in immutabili et neceſſaria ſubſtantia infinitae mutationes ſibi ſuccedentes ponantur, quodque, cum infinitae res in mundo ſint, quae ſe mutuo euertunt, contradictorii ſimul in vno ſubiecto conſiſtere poſſe affirmetur, et infinita ſubſtantia vna ex finitis modis iſtis ſiue partibus finitis conſtare ſupponatur. Tacemus alia, quibus iuſtitiam, ſanctitatem ipſamque infinitatem Dei, et omnem actionum moralium, poenarum et praemiorum rationem hoc ſyſtema euertere recte obſeruatur. Plura de his omnibus apud eos ſcriptores quaerenda ſunt, quos ſupra nominauimus. Nos hoc loco, vbi extra oleas vagari non licet, falſa imprimis idea ſubſtantiae totum niti ſyſtema Spinoziſticum modo obſeruamus, nempe ſubſtantiam non poſſe produci ab alia, ſiquidem ad naturam eius perti-

neat

neat exiſtere, quod inde probat, quia rerum, quae nihil commune inter ſe habent, vna alterius eſſe cauſſa nequeat. Hoc enim ſumit potius quam demonſtrat, illud ſubſtantiam ipſam cum conceptu ſubſtantiae confundit, adeoque ſubſtantiam in abſtracto conſiderando, ſibi ſubſtantiam fingit, quae non niſi in mente noſtra exiſtit, eamque deinde ad ſyſtema phyſicum et metaphyſicum inepte transfert. Quae et alia ἀσύςατα multa ineptum ſyſtema complectitur, quae cum egregiis prorſus commentationibus detexerit, quem honoris et amicitiae cauſſa nominamus cel. IO. CHRISTOPHORVS GOTTSCHEDIVS [d], qui elegantiſſima doctrina hodie Academiam Lipſienſem ornat, lectorem ad eruditas eius obſeruationes ablegamus. Vnde vero hunc errorem hauſerit Spinoza, vel formandi ſyſtematis occaſionem nactus ſit, de eo diuerſa eſt inter viros eruditos opinio. Et ſunt quidem nonnulli viri docti, qui cum noſſent patriarum antiquitatum conſultum fuiſſe Spinozam, intelligerent autem ſyſtema Cabbaliſticum eodem cothurno incedere, cuius Or haenſoph vnica illa ſubſtantia ſit, ex qua innumerae modificationes, vel emanationes potius exortae ſint; Cabbaliſtarum metaphyſicam parentem Spinoziſmi accuſant. Qua in opinione praeter ven. REIMMANNVM maxime verſatur acutiſſimus WACHTERVS. Qui ex eo quoque conſenſu Spinozae cum Cabbaliſtis, (quos prius tamen ideo atheiſmi accuſauerat) pro Spinozae innocentia et ſenſibus purioribus argumentum peti poſſe, non ſine inuidia nomini ſuo conflata contendit. Qua de re cum *Tomo ſecundo* [e] ex inſtituto differuerimus, et quae celeberrimi viri ea de re mens ſit expoſuerimus, actum agere nolumus. Alii vero, quibus innotuit, incidiſſe Spinozam adoleſcentem in Carteſii ſcripta metaphyſica, et initia philoſophandi ab iis coepiſſe, ex Carteſiana philoſophia has ineptias fingendi anſam eum quaeſiuiſſe contendunt. Id quod non abſque inſigni Carteſianae philoſophiae ignominia illi obiecerunt, qui Carteſium Spinoziſmi architectum commenti ſunt, quos in Carteſii hiſtoria tetigimus: et pluribus quoque viſum eſt, licet conceſſerint, ex peruerſa Carteſii mente Spinozam fuiſſe philoſophatum. Vrgent hi definitionem ſubſtantiae a Carteſio allatam, per ſubſtantiam intelligendam eſſe rem, quae ita exiſtit, vt nulla alia re indigeat ad exiſtendum: hanc enim occaſionem dediſſe putant πρῶτον ψεῦδος de vnica ſubſtantia excogitandi. Nobis difficilis et incerta haec quaeſtio, et ſi verum fatendum, inutilis videtur; quod enim ad Cabbaliſtas attinet, veriſimile haud eſt, Spinozam eos adoleſcentem attigiſſe, cum iis aetatis annis Iudaeos reliquerit, quibus Cabbaliſtas manibus terere nondum in gente recutita licet: tacemus aliud eſſe ſyſtema emanationis, aliud Spinozae, aliud emanantia, aliud modificationes [f]. Quae vero de Carteſianiſmo dicuntur, ita

tantum

d) Programmatibus ſeptem, in quibus philoſophiam Leibnizianam et Wolfianam ab obiecta impietate Spinoziſtica vindicat. Commendat is imprimis IO. IENSII Examen philoſ. ſextae defin. P. I. Spinozae.

e) p. 1055.

f) Longius inter ſe diſtant modificationes et emanationes, quam vult cl. Wachterus; modificationes enim ſubſtantiae immanent, emanationes progrediuntur; illud cum Spinoza diſertis verbis agnouerit, fruſtra ſunt, qui eum cum Cabbaliſtis comparant.

tantum poſſunt admitti, vt Carteſiana principia anſam dediſſe dicantur Spinozae, a Carteſio deſciſcere, et nouam viam quaerere cupienti, diuerſum doctrinae metaphyſicae aedificium conſtruendi. Ipſam enim Carteſii metaphyſicam, quae cogitationem et extenſionem duas diuerſas et contrarias ſibimet ſubſtantias ponit, refragari ſyſtemati Spinoziſtico nemo non videt, vt taceamus alia toto coelo a Spinoziſticis abeuntia, vt ſupra iam ex *Praefatione Principiorum Carteſii geometrice a Spinoza demonſtratorum* annotatum. Nec magnopere audiendi ſunt, qui Spinoziſticae hypotheſeos parentem eſſe Hobbeſium putant, quia inter ius naturae Hobbeſii et Spinozae magna intercedit ſimilitudo. Quamuis enim vterque philoſophus, ex neceſſitate rerum cuncta deriuauerit, ſua tamen cuique principia propria ſunt. Quare ponderatis omnibus, recogitantes profundo ingenio et metaphyſica acie inſtructo gauiſum eſſe Spinozam veriſimile videtur, *Spinozam* ſuae meditationi et infelici ſubtilitati totum iſtud doctrinae impiae aedificium debere, idque habendum eſſe pro ἀρχετύπῳ quamuis negare nolimus, Carteſianam philoſophandi rationem, accedente conſilio ab eo diſcedendi occaſionem ei primam ſubminiſtraſſe, de ſophiſmatis talibus cogitandi.

Spinoziſtae poſt Spinozam.

§. XI. Luxuriari infelix lolium prae grauidis ariſtis, et radices laetiſſime agere, vt natura docet, ita in humana mente quoque, proh dolor euenit: cui licet naturale ſit Deum cogitare ab omni creatura infinito diſcrimine diſtinctum, fecit tamen impudentia animi frena reuerentiae ſummo Numini debitae lubenter excutientis, quo ſine rectore liber ſuique iuris viuat, vt atheiſmus multoties de acutiſſimis ingeniis triumphauerit. Cuius non luculentius eſſe ſpecimen poteſt, quam ſucceſſus pudendi, quos habuit impietas Spinoziſtica. Quae licet ea ſubtilitate et acuminis metaphyſici obſcuritate ſe prodiderit, vt a paucis ſcripta Spinozae intelligerentur, multis tamen ſe mire commendauit, et in partes eos pertraxit. Inde haud exiguus diſciplinae feralis ſectatorum numerus eſt, quos tamen hoc loco enumerare omnes, nec libet nec licet, quo famoſiores Spinoziſmi patroni tantum conſiderandi ſunt. Et ipſe quidem Spinoza a ſectae condendae gloria animum continuit. Monuit id, qui *Praefationem operibus poſthumis* praefixit, *nomen auctoris in libri fronte et alibi literis duntaxat initialibus indicatum eſſe non alia de cauſſa, quam, quia paulo ante obitum expreſſe petierit, ne nomen ſuum ethicae, cuius impreſſionem mandabat, praefigeretur: cur autem prohibuerit, nullam aliam rationem videri, quam quia noluerit, vt diſciplina ex ipſo haberet vocabulum. Dicere enim in apendice quartae partis ethicae, quod, qui alios conſilio aut re iuuare cupiant, vt ſimul ſummo fruantur bono, non ſtudeant, vt diſciplina ex ipſis habeat vocabulum, ſed inſuper in tertia ethices parte affert def. XLIV, vbi, quid ſit ambitio, explicetur, eos, qui tale quid patrent, non obſcure, vt gloriae cupidos accuſare.* Facile vero nobis perſuaderi patimur, a concupiſcenda ſectae conditae *glo-*

ria

ria Spinozam abfuiſſe, quem ſi non character animi arcuit, certe impediuit metuenda inuidia. Hac tamen eius continentia non obſtante efficit humanae mentis ambitio, religioni, velut praeiudicio cuidam vulgari, inſultans, et ab eius vinculis ſe ideo liberans, vt tota ſibi permittatur, vt haud pauci impietati Spinoziſticae patrocinarentur, praecipue cum ordinis geometrici ſpecies, ſeueritatem methodi et demonſtrationis mathematicae prae ſe ferens, ſuppoſitis callide falſis definitionibus et axiomatibus precariis et aequiuocis, multis imponeret. Fuiſſe autem in Belgio foederato non vnum tantum aliumue Spinozae aſſeclam, ſed multos eum magna fiducia fuiſſe ſecutos, et Batauis obiecit Stupanus, et faſſus eſt ROELLIVS[g], conqueſtus, *Spinozam tota armenta in Belgio ſequi ducem*: nec dubitamus, quin hodie adhuc ſectatoribus gaudeat. Inter aſſeclas autem, qui nomine innotuerunt, primum ſuo merito locum occupant, editores operum eius Iarig Iellis et LVDOVICVS MEYERVS, vt vel ſolae praefationes teſtantur. Et poſteriori quidem, qui morienti Spinozae adſuit, prima diſſeminati veneni Spinoziſtici cauſſa potiſſimum adſcribenda eſt; qui facile omnia ſupprimere potuiſſet, niſi in eodem cum Spinoza luto haeſiſſet. Id quod ex libro, *Philoſophia ſcripturae interpres*, apertum eſt, vt in antecedentibus obſeruatum. Et alterum quoque medicum Hagienſem, Lucam, Spinoziſticae impietati fuiſſe addictiſſimum, tum elogium Spinozae ab eo ſcriptum prodit, tum libellus Gallicus, quo *Tractatum theologico-politicum* alia veſte comtum et ornatum prodire iuſſit, vt ſupra iam dictum[h]. Et hos quidem viuos inter diſcipulos numerare Spinoza potuit; poſt mortem haud pauci in eandem ſuſpicionem adducti ſunt. Vbi tamen diſcrimen inter eos ponendum, qui aperta profeſſione doctrinae Spinoziſticae velificati ſunt, et inter eos, qui ea quidem ſuſpicione preſſi, non vero Spinoziſmi legitime conuicti ſunt. In priori claſſe, ſtrepitum maximum fecit, et eccleſiam Batauorum valde turbauit FRIDERICVS VAN LEENHOF eccleſiaſtes Swollenſis. *Fridericus van Leenhof.* Cuius viri, Spinoziſmum tandem reuocare coacti hiſtoriam et controuerſias inde enatas curioſa et eleganti tractatione enarrauit V. C. GOTTLOB FRIDERICVS IENICHIVS[i], qui cum ex actis et αὐτογράφοις omnia collegerit, dignus eſt, qui ipſe conſulatur. Sparſit autem virus Spinoziſmi Leenhofius in libro vernaculo, cui titulum praefixit; *Coelum in terra, ſiue veri et conſtantis gaudii breuis et luculenta deſcriptio, ſecundum rationes et ſcripturae ductum omnis generis hominibus et omnibus fortunae caſibus attemperata*, cuius prima editio Belgica prodiit MDCCIII, germanica vero anno MDCCVI, cui tamen adiecta epiſtola, in qua ſyſtema Leenhofii neruoſe euertitur. Tota vero doctoris maleſani doctrina hac aſſertionum quaternione comprehenditur. I. Neceſſarium eſſe, vt homo eſſentiam ſuam mutabilem ita perficiat, vt ab iſta mutabilitate,

g) De Relig. nat. §. 151. p. 166. KRASIVS Hiſt. liter. P. II. p. 284.
h) Vid. Cat. bibl. Reimm. p. 1029. GOTTL. i) In Hiſt. Spinoziſmi Leenhofiani, Lipſ. 1707. 8.

litate, quantum licet, ſit immunis, ideoque gaudii et perfectionis gradum eum quaerat, in quo conſtanti et firma animi tranquillitate in immutabili et aeterna Dei voluntate et ordine fundata et acquieſcente fruatur; ſic enim fore, vt et viuus et moriens, profunda et rationali pace in ente ſummo quieſcere poſſet. II. Cuncta certis legibus, ordine, cauſſisque concatenata eſſe et fluere. III. Deum improprie regem, legislatorem, dominum, iudicem vocari. IV. Omnes actiones eſſentiales mundi eſſe effectus cauſſarum proximarum, quae ex aeterno naturae ordine neceſſario conſequantur, et huic immutabili voluntati Dei magna animi tranquillitate et conſtantia ſine murmure vel triſtitia ſe ipſum permittendum eſſe. Facile intelliget lector, non potuiſſe non ex his aſſertis Spinoziſmi ſuſpicionem oriri. Vt itaque ſerpenti peſti, etiam ob eccleſiaſticam auctoris dignitatem periculoſae occurrerent, calamum arripuerunt Florentinus Blomble, Taco Haio van den Honert, Io. Creyghton, Io. d'Outrein theologi Batavi, et quae in his theſibus impietas lateat, demonſtrauerunt. Non defuit quidem ſibi Leenhofius, edita apologia, quam *Denubilationem coeli in terra* appellauit, conqueſtus, ſiniſtre mentem ſuam explicari et peruerti; at ne hunc quidem in modum cauſſam ſuam iuuit, ſed magis prodidit. Surrexerunt enim in eum praeter priores aduerſarios Franciſcus Burmannus, Ioannes Henricus Cocceius, Ioannes Sluiterus, et poſt hos alii, quin et ſatyris, vt fieri ſolet, comoedia acta eſt. Quae cum tumultu in eccleſiis Batauis omnia miſceret, primo quidem a prouinciarum claſſibus remedium quaeſitum, et cum hae nihil profeciſſent, res ad ſynodos delata eſt. Et his quoque incaſſum laborantibus tandem ſupremi magiſtratus auxilium imploratum eſt. Cuius iuſſu et auctoritate libelli Leenhofiani fiſco addicti, ipſe ad reuocandos errores et deprecandam veniam coactus eſt. Id quod ſingulari libello factum, in cuius articulo tertio deteſtatur errores Spinozae; vnam tantum eſſe ſubſtantiam, quae omne ſit in omnibus, eſſe hanc ſubſtantiam infinitis attributis conſtantem Deum; eamque vt cauſſam internam omnis illius quod eſſentiam habet, fontem et cauſſam exiſtere, et omnes res velut modificationes eius ad hanc, vt totum ſuum pertinere: adeoque Deum et naturam vnam eandemque eſſentiam conſtituere. Porro, nexum eſſe infinitum cauſſarum, quae ſibi inuicem ſubordinatae neceſſario cooperentur, animam et corpus non eſſe res duas diſtinctas, ſed vnum idemque, diuinitatis partes, nec animam aliquam ſeparatam ſine corpore ſubſiſtere, multo minus ſpiritum. In connato ſtatu, naturali nullum eſſe eſſentiale per naturam bonum, malum, virtutem, vitium, perfectionem, praemium vel poenam; omnia naturali ſaltem ratione, non morali, a Deo pendere, nec eum legislatorem eſſe; res porro omnes eſſe effectus vel operationes naturae per aeternum et neceſſarium aliquem ordinem in ſtatu naturae ſuae conſtitutas, adeo vt ordo aeternus ſit independens et neceſſarius cauſſarum infinitarum nexus. Per vim naturae omnes homines vi et poteſtati affectuum eſſe ſubie-

ſubiectos; nec hominem libere agere, ſed a vi externarum cauſſarum dependere, quamdiu ordinis naturae conſcius illi ſe emendato intellectu non ſubmittat. Bonum ſummum ſolum eſſe ſenſum purum de aeterno Dei ordine, affectuum domationem et ſui ipſius conſeruationem cum gaudio et laetitia. Mortem plenum homini finem facere, et ſolutum partibus ſuis traducere ad aeternitatem, ſine ſpe reſurrectionis vel metu iudicii, nullam dari religionem naturalem, nec diuinam reuelationem, ſed cultum diuinum dependere a ſuprema poteſtate: gratiam conſiſtere in inclinatione interna ad obedientiam aeterno Dei ordini praeſtandam etc. Quae hic ſtrictim enarrare libuit, vt appareat, in quo Spinoziſmi ſummam conſtare publica eccleſiae Belgicae auctoritas definiuerit.

§. XII. Leenhofio iungimus FRANCISCVM CVPERVM, et is quidem anno MDCLXXVI *Arcana atheiſmi reuelata* edendo, inter aduerſarios Spinozae comparere voluit. Quem cum Io. Bredenburgio contentionis ſerram reciprocauiſſe, eo quod is plagii ipſum inſimularet, et hunc conſpirationis cum Spinoza accuſauiſſe, ſupra iam prodidimus. Aſt eadem, qua Bredenburgium premebat, culpa non vacare, et Spinozae ſplendido reuelatorum arcanorum atheiſmi titulo, frigidam ſuffundere voluiſſe viſum eſt HENRICO MORO[k], et IO. WOLF. IAEGERO[l], quos ſecuti ſunt alii. Ludicram itaque velitationem iniiſſe contra Spinozam laudati viri cenſuerunt, et ſimulatam pugnam oſtentaſſe, vt eo fortius falleret. Cuius rationes afferunt, quod contenderit: ex ſolo lumine naturae non poſſe demonſtrari exiſtentiam Dei, non poſſe concipi eſſentiam extenſionis expertem, abſque reuelatione non cognoſci in quo vitium a virtute diſtet. Conqueruntur etiam, argumentis eum pro exiſtentia Dei vti ſtramineis et plumbeis, cum ferrea et aerea adhibere potuiſſet. Nempe ipſum frigus, et imbecillitas in culpae ſpeciem tracta ſunt, quod tamen argumentum non ſemper ſtringit. Addi Cupero ſimulati praelii ſimilitudine poteſt BOVLAINVILLIERIVS comes, cuius *Tentamen refutationis Spinozae* ſupra iam memorauimus, et quem clandeſtinis artibus viſcera religionis Chriſtianae petere voluiſſe, vel vna mendax et fabulis comta *Muhammedis hiſtoria* teſtatur. Non is videri vult, qui impietatem coram omni orbe erudito denudatam et bonis omnibus deteſtabilem refricare et pictam nouis coloribus vendere voluerit; ſed ſe ſeriam pugnam initurum omnes athei copias, quaſcunque poſſet, produxiſſe in aciem ait, vt eo fortius refelleret. Non hoc negat, in ſumma euidentia poſuiſſe ratiocinationes Spinozae, et comtiores ornatioresque dediſſe, ipſo auctore, tantaque fide in exponendis eius argumentis vſum fuiſſe, vt euidentia quoque ſophiſmata, quibus nixus eſt Spinoza, colore quo potuerit pinxerit, arteque, qua licebat, logica ſuſtentauerit,

Franciſcus Cuperus.

Boulainuillierius.

 eo

k) Opp. Phil. T. I. p. 596.

l) Diſſ. Franciſcus Cuperus mala fide, aut ad minimum frigide atheiſmum Spinozae oppugnans. Conf. quos nominat REIMMANN. Hiſt. Atheiſmi S. III. c. 9. §. 18. p. 484.

eo quod crederet, nihil tantopere veritati in aperta luce collocandae prodeſſe, quam ſi falſa lumina veris opponantur, vt pelli maiori cum gloria veritatis poſſint. Confidere autem ſe, non defuturum vel veritati vel prouidentiae, qui bonam cauſſam agat, et totius ſyſtematis vanitatem demonſtret. Aſt quid tandem dignum tanto promiſſor hiatu praeſtitit? Cupiebat is quidem, hanc ſibi veritatis defenſae, impietatisque euerſae gloriam vindicare; aſt et annorum ingraueſcentium hebetudine et occupationum ingenio ſuo magis conuenientium multitudine doctioribus hanc ſpartam ornandam relinquere coactus eſt, indirecte tamen eam ſe ſuſtinere, orando, vt qui maioribus ingenii neruis vtuntur, ad hanc operam praeſtandam ſe accingant. Quo an peſtilentius et ad deridendam religionem atque pietatem omnem aptius quicquam dici queat, dubii haeremus. Fatemurque ipſo Spinoza deteriorem auctorem, librum venenatiorem videri, quia non ſterili argumentatione metaphyſica, ſed elegantibus orationis luminibus vtitur, et, quod ipſe faſſus eſt, aperta ſophiſmata ad decipiendum lectorem ita occultat, vt non niſi ab exercitato et attento dignoſci queant. Summa autem totius diſſertationis in eo verſatur, vt demonſtret: vnam tantum dari ſubſtantiam, cuius definitione miſere ludit et abutitur, paſſiones omnes fieri mechanice, et neceſſitatem quandam mechanicam oeconomiam animalem inuoluere. Diu ineditus liber per manus curioſorum, quin et impiorum verſatus eſt, et credi non poteſt, quam inuincibilem ſubtilitatem et conuellendorum fundamentorum religionis naturalis et reuelatae aptitudinem atheiſmi Spinoziſtici patroni in eo praedicauerint. Aſt vbi editus comparuit, apertum mox fuit, nihil ineptius, nihil luculentius, quod cauſſam Spinozae euertat, excogitari potuiſſe. Obſeruatum id acutiſſimo Cvdworthii [m] interpreti: „Nihil „eo leuius, nihil imbecillius, magnos hiatus, nullam infinitarum rerum, „quarum tamen rationem oporteat eum reddere, cui Deus et religio cul„tusque Dei diſplicet, explicationem, nihil ſimplex, apertum, probabi„le, quod in hominum ſeſe ſapientum animos inſinuare ſuapte virtute „queat. Fabulam ſibi viſum eſſe legere, nec ingenioſe inuentam, nec „ſcite diſpoſitam, nec aptam inter ſe et connexam; viſum eſſe ſibi aliquid „Spinozam, quoties ethicam eius inſpexerit, nam geometrarum leges, „quibus hunc alligauerit librum non modicam eius vitiorum partem oc„cultare. At ingenioſo eius interprete lecto, qui omnem videri velit „caliginem a magiſtri ſui praeceptis abſterſiſſe, ita ipſi ſordere coepiſſe, „vt incredibile dictu ſit. - - Omnia, quae ſigillatim Baylius diſciplinae „Spinozianae exprobrauerit, abſurda et portentoſa conſectaria, tam con„cinne fluere ex ea, quemadmodum exponatur a *Boulainuillierio*, nihil „vt concinnius inde manare queat. Moleſte tuliſſe amicos Spinozae, „flagitia eius et ſententias mirabiliter foedas tam luculenter et perſpicue „expoſitas et declaratas eſſe, itaque quo famae ſuccurrerent hominis in„ſcitiae

m) pag. 1141.

„ſcitiae ſibi arguendos duxiſſe, qui velum ipſi detraxerint: Dolere ſe magnum et perſpicax Boulainuillierii ingenium, quod multo vtiliora et grauiora moliri potuiſſet, in nugis difficilibus explicandis, amplificandis „et adornandis tantum ſtudii ac operae conſumſiſſe.“ Nihil in his verbis venerandum virum dediſſe partis ſtudio ipſa libri lectio oſtendet, modo quis Scriptoris veneres et dictionis ambigua iucunditate ab accurata notionum et conceptuum meditatione auocantis illecebras ſeduci ſe non patiatur, nihilque admittat, quod ambiguitate ſua deludere poſſit. Idem de ABRAHAMO KVFAELERO dicendum, qui in *Specimine artis ratiocinandi* non contentus regulas logicas exhibuiſſe, metaphyſicam quoque Spinoziſticam tetigit, ſtatuendo, mundi eſſentiam fuiſſe ab aeterno in eſſentia Dei comprehenſam, et in aeternum in ea comprehenſum iri. Addi his Spinozae aſſeclis ſolet IO. NORRISIVS Anglus [n], qui tamen SOVVERAINIO [o] fanaticiſmi Platonici reus magis viſus eſt, tum infrunitus auctor vitae Philopatri, eiusque continuationis quem fuiſſe Aardum Wolsgryk, bibliopolam Amſtelodamenſem, eiusque impudentiam ergaſtulo correctam eſſe narrat IO. COLERVS [p]. Nam non contentus religionem Chriſtianam et oracula diuina ſannis et cauillis inceſſere, viros quoque eccleſiaſticos inſulſe traducere conſtituerat. His quos nominauimus ex recentiſſimae aetatis ſcriptoribus addi poſſunt Henricus Wirmarſius, quem in libro, quod *Chaos imaginarium, de Ortu mundi ſecundum veteres et recentiores philoſophos,* inſcripſit, et Spinozae, Santuoordio, Deurhoſio, Leenhoſio, oppoſitum eſſe contendit, reuera religionem naturalem euertere, ideoque gyrgatho concluſum poenas meruiſſe pluribus narrat cel. HEVMANNVS [q]. Adderemus his Petrum Speethium ad Iudaeos deficientem et Cabbaliſticum ſyſtema complexum, quem Spinoziſmi ideo integra tractatione accuſauit eruditiſſimus WACHTERVS [r], niſi ex dictis ſuo loco conſtaret, diſcrimen intercedere inter ſyſtema Spinoziſticum et Cabbaliſticum. Meliori iure huc pertinere cenſentur anonymus auctor *Concordiae rationis et fidei, ſiue harmoniae philoſophiae moralis et religionis Chriſtianae,* quae *Amſtelodami* vel *Berolini* potius *anno* MDCXCII prodiit, quemque fuiſſe FR. GVIL. STOSSIVM qui ab epiſtolis fuit electori Brandenburgico poſtea compertum eſt, cum haud leues motus impius libellus concitaſſet [s]. Non recitabimus deteſtabile chaos ineptorum ac impiorum dogmatum, diſci enim poſſunt a Ven. REIMMANNO [t] qui plura de hoc libello dabit, qui totus ex atheorum diuerſorum quisquiliis compilatus eſt: ſed id tantummodo notamus; auctori Deum ſolum eſſe ſubſtantiam, hominem huius ſubſtantiae modum, mentem eſſe meliorem partem hominis, quae cogitat, conſtantem cere-

Abraham Kufaeler.

Io. Norriſius aliique.

 bro

n) Vid. Relat. innoc. 1702. p. 138. 207 ſeq.
o) Platoniſmi detecti P. I. c. 8. p. 75.
p) Vit. Spinozae p. 93.
q) Act. Phil. Vol. II. p. 120 ſeqq.
r) Spinoziſmus in Iudaiſmo, Amſt. 1695.
s) Vid. Rel. innoc. 1707. p. 159.
t) l. c. c. 17. p. 512. Cat. bibl. p. 992.

bro et infinitis organis varie modificatis, affluxu et circulatione materiae ſubtilis, item diuerſimode modificatae tam per organa cerebri, quam impulſu idearum, ſenſuum, obiectorum, leges naturales et diuinas proprie dictas non dari, Deum precibus non flecti, animam hominis ſua natura non eſſe immortalem etc. Quae habuiſſe eum ex ſchola Spinozae, comparatio docebit, proditque, quae atheiſmi peſtis in hoc ſcripto lateat, quod eum telis theologorum confoſſum munere deiecit. Huic adiicimus alterum nationis noſtrae ſcriptorem, THEODORVM LVDOVICVM LAV, quondam Curlandiae ducis conſiliarium aulicum; is enim anno MDCCXVII. Francofurti vulgauit, *Meditationes philoſophicas de Deo, mundo et homine*, et *Freiſtadii*, vt habet titulus: *Meditationes*, *theſes*, *dubia philoſophica*, *theologica*; quibus libellis cum Spinoziſmi ſuſpectus, vrbe Francofurto exire iuberetur, ad tuendam cauſſam ſuam reſponſum ordinis ICtorum Halenſium petendo, atheiſmi notam, ab eo, calamum commodante illuſtri Chriſtiano Thomaſio [u] retulit; quam tamen ignominiam alibi declinando, adhaerere ſe ſanae doctrinae peculiari libello teſtatus eſt [x]; ex quo colligas, eum ſibi interdum non ſatis conſtitiſſe.

Io. Tolandus. Ex Britannis IOANNEM TOLANDVM, *hypotheſium* paradoxa ſingularitate et profana nouitate dudum famoſum, cuius accuratam vitae enarrationem celeberrimo MOSHEMIO debemus, huc referri mirari quis poſſit, ipſe enim in *Epiſtolarum ad Serenam*, quarta, virum eruditum ſummo erga Spinozam eiusue philoſophiam amore flagrantem, reuocare, et nihil ineſſe certitudinis eius opinionibus demonſtrare annititur: inque ea eousque proceſſit, vt materiae non minus motum, quam extenſionem conuenire, eamque nec vnquam fuiſſe, nec vllo modo inertem mortuamque aut in perfecto quietis ſtatu eſſe poſſe diceret; quam quoque ſententiam quinta epiſtola propugnauit, viſus aeternitati mundi fauiſſe, IACOBO FAYO [y]. Aſt effecit, vt albo huic inſcriberetur liber, quem ſuſpecta et inſolita inſcriptione, pantheiſticon, inſigniuit, profana impudentia plenum, quem Spinoziſticae impietatis ſemina continere, affirmant, qui legerunt: pauca enim exemplaria tantum, more ſuo excudi curauit, vt hae naeniae carius emerentur, vt in vulganda verſione profanae ſatyrae, quae *Beſtiae triumphantis* titulum gerit, ſimiliter fecit. Tandem et Hattemiſtarum noua apud Batauos ſecta huc referenda eſt, cuius notitiam fecit vir celeberrimus THEODORVS HASAEVS [z]. Quo tradente conſtat Pontianum ab Hattem, cum florenti aetate in academia Salmurienſi verſaretur, omnium oculos in ſe conuertiſſe, ſuſpicionemque concitauiſſe Spinoziſmi, eamque non male fundatam, cum Spinozae ſcripta nocturna diurnaque manu non contereret ſolum, ſed et ea commilito-

nibus

u) Vid. THOMASII Cauſſae iuridicae ſeriae P. I. caſ. 24. p. 233 ſeqq.

x) Extat in Collectaneis ad Hiſtoriam criticam linguae Germ. Vol. IV. p. 136 ſeqq.

y) Def. Relig. Iud. P. I. c. 1. p. 4. c. 4. p. 26. c. 17. p. 90. Conf. CLARCKE de l'exiſtence de Dieu P. I. c. 4. p. 35. c. 9. p. 83.

z) Muſ. Brem. Vol. II. P. I. art. 8. p. 145 ſeqq.

nibus ſuis commendaret impenſe. Ad miniſterium euangelii apud Philippolandios promotum virus ſuum inter agri iſtius colonos primo clanculum, deinde apertius diſſeminare coepiſſe, Spinozae libros magnis efferendo laudibus, eius dogmata ſcripturae verbis incruſtare gnarum, id tantum dolentem, non illum cum euangelio coepiſſe. Atque hoc ab eius aſſeclis in eius laudibus poſitum fuiſſe, quod artem, Spinoziſmum clam iisque non animaduertentibus, animis hominum inſinuandi tenuerit. Prodiiſſe tandem in publicum vulgando catechiſmum, inque eo peſtifera dogmata tradidiſſe. Examinaſſe eum et claſſem iſtius agri, et theologos Lugdunenſes atque Vltraiectenſes, indeque factum, vt ad tempus aliquod miniſterii functionibus illi interdiceretur. Eum vero egregium ſimulatorem fucum feciſſe theologis Lugdunenſibus, vt orthodoxiae teſtimonio ornaretur, eiusque auctoritate muneri reſtitueretur, ſed priſtina dogmata recoquendo, tandem poſt innumeras admonitiones munere ſuo exutum eſſe. Neque tamen ſic potuiſſe compeſci hominis proteruiam, ſicut opus fuerit, a praepotentibus Belgii et Selandiae ordinibus eius libros, et doctrinae propagationem ac conuenticula prohiberi, quin Medioburgi ſcripta eius carnificis manu in publico theatro comburi. Eum autem in exercitationibus priuatis, mirifica hominum, etiam primi ordinis affluentia inſtitutis indefeſſum, voce, literis, et artibus miris ſectam condidiſſe, et ad finem vsque vitae in ea perſeueraſſe, qui anno MDCCVI contigit. Nec cum auctore ſectam deſiiſſe, ſed noua indies incrementa ſumſiſſe. Reſtitiſſe tamen et doctorum zelum et magiſtratuum curam, licet tota extirpari nequiuerit. Tanti ſcilicet impiae nugae hominibus ineptis, et mentis vanae cupiditates ſequentibus vaeneunt!

§. XIII. Reſtat altera eruditorum claſſis, quam Spinoziſmi quidem accuſatam, non vero legitime conuictam, et conſequentiis magis quam dogmatum profeſſione nefariam doctrinam recepiſſe viſam eſſe diximus. In qua primo loco ponimus ARNOLDVM GEVLINCXIVM, Belgam. Qui poſitis Louanii literarum et philoſophiae rudimentis ſummos in philoſophia et arte ſalutari honores nactus eſt, docendi quoque muneri admotus; poſtea naufragium paſſus, cum Lugdunum Batauorum peruenisſet, ab Abrahamo Heidano domum ſuam receptus eſt, donec publicam philoſophiae tradendae prouinciam aegre obtineret, in qua anno MDCLXIV deceſſit[a]. Famam is eo tempore, quo Carteſianiſmus in Belgio foederato florebat, ſibi comparauit, non tam *Logica fundamentis ſuis a quibus hactenus collapſa fuerat, reſtituta*, ea enim licet mathematicorum methodo praecipiat, magis tamen Ariſtotelica eſt, quam eclectica[b]: Quam vulgata *Ethica*, quam γνῶθι σεαυτὸν appellauit. Eam *omnibus ſuis partibus in lucem editam et tam ſeculi huius, quam atheorum quorundam philoſophorum impietati ſceleſtisque moribus, quan-*

Viri eruditi Spinoziſmi ſuſpecti.

Arnoldus Geulincxius.

quam

a) Vid. REIMMANNI Hiſt. lit. Germ. P. IV. p. 609.

b) Conf. STOLLIVS Hiſt. lit. P. II. c. 2. §. 37. p. 459.

quam ſpecioſo vt plurimum virtutis praetextu laruatis oppoſitam denuo edidit PHILARETVS pſeudonymus, adiecto CORNELII BONTEKOE libello *de Paſſionibus animae, Amſtelodami* MDCXCVI. Locum celebri et acuto ſcriptori, aſt difficili et obſcuro inter Spinozae aſſeclas, fecit, ſuppoſitum doctrinae morali ſyſtema cauſſarum occaſionalium. In eo enim eſt, vt non ſine ingenio demonſtret; non modo motum in corpore ciere nos non poſſe, ſed et nihil extra nos facere, alium vero animare actionem noſtram, cum extra nos dimanet, et vim ei ac pondus imparti-ri: eundem terminos poſuiſſe, vltra quos eam efferre non conſtituerit. Eſſe igitur nos nudos ſpeculatores huius machinae, inque ea nihil fingere vel refingere, totum id alterius cuiusdam opus eſſe. Hincque agnoſcendum, nec actionem noſtram ad res huius mundi, nec actiones iſtarum rerum ad nos pertinere, ſed alterius vim et induſtriam ſubeſſe, idque Numen praeſtare, nudos itaque nos huiusce mundi contemplatores *eſſe*, ſpectatores in hac ſcena, non actores, id quod ſpeciem mundi in nos et mentem noſtram ſubuehat, Numen eſſe; illud nos in hoc ſtatu collocaſſe et huc miſiſſe, iubens hic manere, donec reuocaret [c]. Ex his ſuppoſitis ſequens ſyſtema extruit; I. In hoc mundo nos extra nos nihil agere poſſe. II. Omnem actionem noſtram, quatenus noſtra eſt, intra nos manere. III. Eam vi diuina aliquando extra nos diffundi. IV. Eatenus vero non eſſe noſtram actionem, ſed DEI, V. diffundi autem et quantum Deo videtur, ſecundum leges ab eo liberrime conſtitutas, VI. tantummodo ſpectare nos hunc mundum; VII. ipſum tamen mundum ſe non nobis ſpectandum exhibere, VIII. Solum Deum nobis exhibere id ſpectaculum, IX. idque modo ineffabili, X. poſſe nos ab iſto ſpectaculo euelli, et ex hoc mundo eripi. XI. Illam ereptionem, ſ. mortem nos timere, XII. tum quia aſſueti ſimus rebus corporeis, tum quia ſcimus, rationem, quae reddenda eſt non bene nobis conſtare. Ex hoc ſyſtemate inſpectionis ſui officia ſeu obligationes omnes deriuat, vt euocanti ex vita Deo lubentes pareamus, non euocati iniuſſu de ſtatione non decedamus, ſi enim nos interficiamus, non nos facere ſed Deum abigentem nos hinc non quo volumus, ſed quo ille nefarios conſtituit: vt reficiamus corpus moderate, addiſcamus artem, eique vacemus, multa faciamus, multa patiamur, quo vitae curſum ſeruemus, remittamus interdum animum; natiuitatem noſtram non deteſtemur, &c. et haec ita complectitur omnia, vt iubeat firmiter animum noſtrum inducere, eorum quae agimus, aut agere omittimus, ad felicitatem noſtram nihil, ad obligationem omnia referre: ac ita ſuſtinere animum et refrenare, ita coercere intra gyrum ſuarum obligationum, vt tranſilire et efferre ſe in deſideria ac vota ſuae gloriae felicitatisque non poſſit, ſicque nihil faciendum eſſe ob beatitudinem noſtram, ſed ob obedientiam Deo praeſtandam, &c. Haec fabula illa eſt, quam miro artificio inſtruit nectitque Geulincxius. Valde illa diſplicuit theologis et philo-

c) p. 139 ſeq.

philoſophis, cum nec agere nos quicquam, et abſolutae rigidaeque Dei voluntati neceſſario parendum, nec felicitatem ſperandam quaerendamue fuiſſe inter prima principia referatur. Ita enim Spinozam quoque praecepiſſe, et amice haec cum eo conſpirare contenderunt. Quo in cuneo vrgendo induſtriam ſuam exercuit RVARDVS ANDALA. Is enim non modo inter Carteſianiſmi corruptores Geulincxium quoque ob ſyſtema cauſſarum occaſionalium retulit, ſed et Spinoziſmi ſuſpectum reddere conniſus eſt, edito *Examine ethicae Geulincxii*, in quam ſententiam quoque conceſſit CHR. THOMASIVS [d]. Idem itaque Geulincxio accidit, quod Mallebranchio, quem Spinoziſtarum catalogum auxiſſe ob idem ſyſtema electum, et aſſertam extenſionem intelligibilem in Deo, ſupra memorauimus. Fallimur autem, aut iniuria fit Geulincxio. Licet enim ſatis paradoxum, et, ſi verum dicendum, nec veriſimile, nec ſatis pium eius ſyſtema videatur, nondum tamen Spinozae conciniſſe dici ideo poteſt, qui inter Deum et mundum et animam, eſſentiale diſcrimen agnoſcit. Valde autem eius ethica ſimilis eſt Stoicae, quam tamen vehementer contemnit [e], forte, ne pateat, vnde ſua hauſerit. Quae itaque de Stoicis Spinoziſmi ſuſpectis dici poſſunt, vel non poſſunt, quod ſuo loco notatum, etiam ad Geulincxium pertinent.

§. XIV. Auxiſſe indicem Spinozae aſſeclarum, non tamen eius conuictum Ioannem Bredenburgium, ſupra diximus. Quae enim contra eum diſputat Orobio, ex male intellectis eius aſſertionibus videntur profluxiſſe. Sed et Balthaſarem Bekkerum in hunc cenſum veniſſe, infra dicemus. Idem fatum contigit GVILELMO DEVRHOFIO; qui tamen acerrime et fortiſſime Spinozae contradixiſſe COLERO [f] viſus eſt. Nempe arguebat Deurhofius Reformatos Spinoziſmi ob decretum abſolutum; cum autem ſtatueret, vnicum tantummodo eſſe intellectum, ſiue ſubſtantiam intelligentem, in omnibus hominibus, adeoque animas Petri, Paulique, non vt ſpiritus ſpeciales, ſed vt modos vniuerſalis animae cogitantis conſiderandas eſſe, Spinoziſmi quoque eum Taco Haio van den Honert poſtulauit. Quae theſis, modo ita intellexerit Deurhofius, non Spinozae eſt, ſed Ariſtotelis, Auerrois, aliorumque, qui intellectum vniuerſalem incruſtarunt. Eandem dicam ſibi ſcribi expertus eſt FRANCISCVS BVRMANNVS, eum enim Spinoziſmi reum eſſe contendit PHILIPPVS LIMBORCHIVS [g]. Quem cum defendiſſet IO. VAN DER WAYEN [h], iterata ſcriptione accuſationem hanc ille repetiit, Wayeno in ſuſpicionem criminis [i] adducto. Qui tamen nec tacuit ipſe [k], nec tacere Burmannos paſſus eſt, edidit enim filius *Pietatem Burmannorum*, in qua hanc

Spinociſmi ſuſpecti alii.

d) Cautel. c. XIV. §. 33. not. y.

e) p. 163 ſeqq. non libertati Stoicae indignatur, ignarus obedientiam ſuam paſſiuam idem ſignificare.

f) loc. cit.

g) Theol. Chriſt. L. II. c. 15. §. 8. p. 39.

h) De λόγῳ adu. Cleric. p. 178.

i) In Defenſ. contra crimin. Io. van der Wayen.

k) Pec. diſcuſſione edita.

hanc maculam a parente abſterſit. Cauſſa autem in eo verſabatur, quod Burmannus Spinozae verba exſcripſiſſet. Id quod fieri potuit, vt a Limborchio demonſtratum, licet ſenſus Spinozianos refugeret, nec cum illo faceret. Idem WITTICHIIS, theologis celeberrimis eueniſſe illis ignotum non eſt, qui ſacram, Belgii foederati hiſtoriam norunt. Nam Chriſtophorum Wittichium in Spinoziſmi ſuſpicionem ἑκοντα ἀκοντα adduxit, futilis ſcriptor *Vitae Philopatri*, quem aequior iudex abſoluit, Io. COLERVS, et Iacobum Wittichium philoſophiae et matheſeos profeſſorem in academia Duisburgenſi, ſimiliter nigro lapillo iſto notatum fuiſſe ab Antonio Drieſſenio, theologiae profeſſore Groeningano adductis ſcriptis eriſticis enarrant auctores *Bibliothecae theologicae Bremenſis* [l]. Aſſeruerat enim Wittichius: materiam neceſſario explicari debere per attributum, quod aeternam et infinitam eſſentiam exprimat. Melius autem ſenſiſſe, quam fuiſſe locutum omnino veriſimile eſt. Tandem et his eruditiſſimum Wachterum addimus, cui in Spinoziſmi macula inurenda valde grauis fuit cel. REIMMANNVS [m]. Supra autem, quae mens viri doctiſſimi de Spinoza ſit, cum iam explicuerimus, dicta otioſe non repetimus. Monendum tamen exiſtimamus, id ipſum dogma, quod ex ſcriptis nondum editis illi obiicitur: de Adam Kadmon ſiue primogenito, naturaque inter Deum et mundum media tale eſſe, vt, licet ipſi clariſſimo viro aliter videatur, nunquam cum Spinozae ſyſtemate comparari poſſit; eſt enim totum Cabbaliſticum. Nam Spinoza naturam inter Deum et mundum mediam, et emanatiuum primogenitum ex Deo egreſſum ad producendas emanationes, ſiue mundos, plane ignorat, eſt enim ei Deus cauſſa mundi immanens, non tranſiens, id quod ad primogenitum Cabbaliſtarum non quadrat. Poſſent his addi plures, et imprimis quae recentiſſima aetate Leibnizio et Wolfio obiecta ſunt, niſi alium illa locum poſtularent. Erudite duumuiros hos ab hac labe immunes demonſtrauiſſe cel. Gottſchedium ſupra iam tradidimus.

Pſychologiae recentioris fata.

§. XV. Poſt Deum non nobilius in pneumatologia metaphyſicae iuncta argumentum occurrit, quam quod de anima tractat, et ſpeciali nomine pſychologia dicitur. Et rationibus quidem haud vanis ſtatuendum eſſet, non dari poſſe de eo magnum inter philoſophos diſſenſum, cum anima, ſui ipſius intime conſcia ſit, et ad hanc conſcientiam reflexionis auxilio quemlibet recurrere poſſe ſit manifeſtiſſimum. Aſt in nullo fere argumento luculentius ſe prodit mortalium ignorantia et intellectus noſtri anguſtia [n]; cuius manifeſtiſſima ſpecimina ſunt innumerae quaeſtiones et controuerſiae de animae origine, natura, immortalitate, immaterialitate, propagatione, facultatibus, commercio et vnione cum corpore, actionibus et paſſionibus, ſede, ſtatu, loco, poena et praemio poſt mortem, de

l) Faſc. V. n. 7. p. 550 ſeqq.

m) Hiſt. Atheiſmi l. c. p. 514 ſqq.

n) Conf. Cel. HOLLMANNI Diſſ. de Stupendo naturae myſterio: Anima humana ſibimet ignota.

de anima vniuerſali, mundique, de migratione poſt mortem, et capitibus aliis. Non de his quaeſtionibus nudius tertius demum diſputatum eſt, ſed omnibus fere ſeculis philoſophos ambiguam diſputationis materiam ſuſpenſos tenuiſſe, ex enarrata hactenus philoſophiae hiſtoria conſtat, in qua, quid de his argumentis ſtatuerint philoſophi, diligenter annotauimus. Poſſent illis multa addi, cum in diuerſiſſimas coniecturas, vt in re obſcura fieri ſolet, diſceſſerint, viri docti, ſi ſpecialis huius diſciplinae hiſtoria ſcribenda eſſet. Quae cum locum heic non capiat, pauca tantum adducimus, recentiori aetate, praeter ea, quae iam ſupra copioſe enarrata ſunt, controuerſiis philoſophorum agitata. Et primo quidem, licet ingens inter corporis machinam et animae naturam diſcrimen intercedere intima, quae nobis adeſt experientia, noſtrique conſcientia teſtetur, fuerunt tamen, qui veterem Stratonis ſententiam reuocantes, materialem eſſe animam, vimque atque operationem vitalem, quae materiae ineſt, conſtituere, aſſeruerunt. Hos materialiſtas dicere, barbaro vocabulo, moris eſt. Reipſa in his caſtris militauiſſe Hobbeſium et Spinozam, facile ex ſupra dictis de eorum ſyſtemate conſtare poteſt [o]. Peculiaris tamen ſcriptionis labore euincere id conatus eſt GVIL. COWARDVS medicus Londinenſis. Is cum omnem ſpiritum creatum materialem eſſe ſtatueret [p], idem de anima non affirmare non potuit. Edidit itaque [q] *Cogitationes poſteriores de anima*, in quibus reiecta immaterialitate animae, eam tantum eſſe ſubtilem aliquem ignem materialem, eamque cum vita corporis eandem virtutem conſtituere, magno molimine defendere nititur. Ita vero immortalitatem animae quoque negare oportebat, quia cum vita corporis illa vis neceſſario ceſſat, quam in reſurrectione cum corporis vita demum adfore iterum ſtatuit. Oppoſuit inepto dogmati *Pſychologiam*, ſiue *Tractatum de natura animae rationalis* IOANNES BROVGHTONVS, ſed defendit id tamen, et aliter ſentientes impoſturae accuſauit COWARDVS in *Vindicatione rationis et religionis contra impoſturas philoſophiae*. Neque ab errore pernicioſo ab Aſshetono, Lesleyo, Menardo aliiſque, qui ſcriptis eum impugnauerunt reuocari potuit, ſed poſtea quoque noua inquiſitione veteris dogmatis veritatem ſe inueniſſe videri voluit *. In eundem fere cenſum referendus eſſet Henricus Dodwellus, cui ipſi quoque anima mortalis viſa eſt, niſi is, ſuſpectis antiquitatis eccleſiaſticae praeſidiis quae gentilis philoſophia genuit ſuffultus, immortalitatem ex Spiritu S. in baptiſmo collato deriuaſſet, et hoc ipſo totam, quae illi ideo mota eſt controuerſiam, ad aliam arenam traduxiſſet.

o) Solent quoque ſuo modo huc referri, qui ſtatuunt, naturae materiae cogitationes non repugnare, quod placuit LOCKIO de Int. human. L. IV. c. 3. §. 6. et in Coll. of the ſeveral pieces, in Ep. ad Collin. tum P. BAYLE in Ep. ad Ancillon. de cog. rationalibus POIRETI, et olim B. BVDDEO El. Phil. theor. P. I. c. 5. §. 28. P. VI. c. 1. §. 3. RVDIGERO in Cogit. de anima nat. contra Wolf. p. 23. conf. ſuo modo SYRBIVS Phil. prim. P. II. c. 1. §. 9. p. m. 361.

p) Conf. GRAPIVS Theol. rec. controu. P. II. p. 68.

q) Londin. 1703.

*) Vid. Rel. innoc. 1703. p. 653. 1704. p. 353. 1707. p. 745. Act. Erud. 1707. Aug. p. 352. BVDDEVS Theſ. de Atheiſmo c. 3. p. 236. GRAPIVS l. c. c. 4. q. 2. p. 104 ſeq.

ſet [r]. Inter Germanos eandem ſententiam inter ſe viri duo docti, quorum *ἀνονύμως Commercium epiſtolicum familiare, de natura et eſſentia animae prodiit* [s] reciprocarunt, Bucherus, qui pro immaterialitate animae ſtetit, et Hocheiſenius, qui contrarium aſſertum iuit. Neque tamen vel hi, vel Cowardus attuliſſe viſi ſunt, quod momentum haberet, quodque non contraria multa et ſe plane euertentia complecteretur. Vnde cenſuit nonnemo [t], iudicio accurato vſus, *ita eos in hac ſententia probanda verſatos eſſe, vt rei iſtius impoſſibilitatem lectori non plane rudi, rerumque phyſicarum ignaro, omnibus ſuis ſtudioſe conquiſitis argumentationibus longe facilius, quam qualemcunque eiusdem poſſibilitatem perſuaſerint.* Subtiliori et intricatiori diſquiſitione de facultatibus animae diſputatum eſt, vt ex iis colligere licet, quae inter dogmata Carteſii, Hobbeſii, Leibnizii, Thomaſii aliorumque de hoc argumento attulimus. Maxime vero de libertate animae, et qua ratione vel intellectui vel voluntati tribui poſſit, in qua re conſtet, quae ſpontaneitatis, quae libertatis externae et internae ratio ſit, deque ſimilibus diſputatum eſt, praeſertim poſtquam natura commercii, quod inter animam et corpus intercedit ſubtilius examinari coepiſſet. De quo argumento inter Anglos Guilelmus Kingius, et Ioannes Lockius, et nuper Samuel Clarckius, extra Inſulam G. G. Leibnizius, Ioannes la Placette, aliique adducti a FABRICIO [u] diſputauerunt. Maxime recentiſſima aetate inter controuerſias Wolfianas, de hoc argumento miris animorum commotionibus diſputatum eſt, cum euertere hypotheſes Leibnizio-Wolfianas libertatem voluntatis obiiceretur, qua de re quid pro his partibus diſputauerint illuſtris BERN. BVLFINGERVS [x], et ven. FRID. WAGNERVS [y], potiſſimum expendendum eſt. Fatendum autem, poſt tot diſceptationes obſcuram hactenus et fluctuantem eſſe philoſophorum de libertate mentis cognitionem, etſi dari illam neceſſario contra Hobbeſium fatalem quandam neceſſitatem introducentem, multi haud infeliciter pugnauerint. Quorum nomina ex parte in hiſtoria Hobbeſii et Leibnizii allegauimus. Auxerunt has difficultates illi, qui naturalem animo diuinandi facultatem tribuerunt, ſi verum tamen fatendum, multum contentionis de voce diſſeminauerunt. Qua de quaeſtione cum erudita tractatione egerit B. BVDDEVS [z], illius, diſſertatio ipſa legenda eſt. Referri porro huc illi quoque poſſunt, qui tres hominis partes conſtituendo, ſpiritum ſiue mentem ab anima diſtinxerunt. Hoc imprimis factum a Platonico-Cabbaliſticis, theoſophicis, Moſaicis, et qui illorum veſtigia premunt, Chriſtiano Thomaſio et An-

drea

r) Scriptores de hac controuerſia fuſe enarrat GRAPIVS l. c. p. 105 ſeqq.

s) Zweyer guten Freunde vertrauter Briefwechſel vom Weſen der Seelen 1713. 1721.

t) HOLLMANNVS Theol. nat. c. 2 §. 40 p. 104.

u) Syll. Script. de V. R. C. p. 397. Conf. Bibl. raiſonnée T. IV. P. II. p. 458.

x) In Dilucidat phil. §. 302 ſeqq.

y) Pec. tr. vernaculo, de vera notione libertatis voluntatis humanae, Berol. 1730. 8.

z) Diſſ. an naturali homo polleat vaticinandi facultate.

drea Rudigero. Quos omnes cum ſuo loco excitauerimus, heic, vbi alia agenda ſunt, iterum prouocare nolumus. Difficillimum autem problema, ſemper philoſophi viſum eſt, quod de ortu animae diſputat. In quascunque enim partes ſe philoſophi verterunt, inſuperabiles difficultates inuentae ſunt. Et Scholaſtici quidem atque Ariſtotelici, e materia eam educi ſtatuebant; quod cum inepto formarum dogmate nitatur, placere prudentioribus non potuit. Complures autem et hi quidem haud obſcurae famae viri, ad parentes ignotum producendae animae opus retulerunt, et propagari animam transmittique cum ſemine in corpus infantis per traducem quendam ſtatuerunt. Quas partes magna diligentia ornauit ſchola Sennertiana, et qui ex ea prodiit, et hanc cauſſam acriter defendit Ioannes Sperlingius: quamuis de modo operis occulti inter ſe in partes diſceſſerint. Aſt innumeris obiectionibus et difficultatibus preſſi ſunt ab aduerſariis traducis patroni, qui monuerunt, hoc pacto aut creari liberorum animas a parentibus, aut generari; illud homini impoſſibile, hoc contradictorium eſſe, et diuiſibilem atque compoſitam animae naturam inferri. Vnde hi quidem ad creationem animarum confugerunt, et a Deo corporibus in actu generationis immitti ſtatuerunt. Quae ſententia ab altera parte ex propagatione peccaminoſa, quae animae a conceptione hominis ineſt, euertitur, cum in ſanctitatem creatoris, ipſamque veritatem coeleſtem in ſacris oraculis reuelatam peccet. Et hinc audita ſeculo XVII in ſcholis theologorum et philoſophorum Traducianorum et Creatianorum nomina, a quibus inducianí diſtinguebantur, qui e coelis, vel aſtris alioue ex loco induci in corpora animas ſtatuebant. Inde ad praeexiſtentiam animarum, in creatione ſimul conditarum, vel in certo loco exiſtentium, vel in corporum *ſtaminibus*, aut in *animalculis ſeminalibus* latentium alii confugerunt, diuerſo tamen omnes ſenſu, et prius quidem Platonicos ſequentibus placuit, et H. Moro [a], poſterius Leibnizio [b], vt ſupra dictum, et ſuo modo, qui alium animae ortus per praeexiſtentiam modum excogitauit Io. Andreae Planero [c]. Similis difficultatis aenigma eſſe vnionem inter animae et corpus intercedentem, et vtriusque commercium ex illis, quae in hiſtoria Carteſii et Leibnizii tradidimus, abunde conſtat. Quibus locis cum oſtenderimus, qua ratione vel ex ſyſtemate influxus, vel ex ſyſtemate aſſiſtentiae, itemque cauſſarum occaſionalium, vel ex ſyſtemate harmoniae praeſtabilitae difficultates tollere philoſophi annifi ſint, decantatiſſimam controuerſiam pluribus hoc loco enarrare ſuperſedemus. Quodcunque vero eligamus, ſemper inextricabilibus difficultatibus implicamur, quae, niſi nos omnia fallunt in re, nobis ex intima conſcientia nota, luculenter probant, nebulas nondum eſſe iſtis hypotheſibus diſpulſas, et tutiſſime agere, qui ad humanae mentis ignorantiam et anguſtos cognitionis limi-

a) Opp. phil. T. II. p. 365.
b) Conf. Hansch. Princ. Phil. Leibn. p. 176.
c) In noua de animae humanae propagatione ſententia, Viteb. 1712. conf. quae de hoc philoſopho eiusque opinione diximus in Germ. Hiſt. phil. Opere T. VII. p. 859.

limites confugiunt. Cuius hunc vſum eſſe poſſe, rectemonet cel. HOLLMANNVS [d], „vt agnoſcamus, ſtupendo conditos nos eſſe artificio, ne„que ſine potentia, viribus omnibus humanis longe ſuperiori potuiſſe fie„ri, vt ſubiectum eiusmodi cogitans et intelligens, inque infinitarum re„rum naturam curatiſſime inquirens, quale anima quidem noſtra eſt, cor„poris machinam eiusdemque artus ſingulos varie, pro arbitrio ſuo mo„ueat, inflectat dirigatque, motibusque corporeis ita iterum afficiatur, vt „res extra ſe poſitas varia ratione perſentiſcat, illarumque imagines intra „ſinum quaſi ſuum recipiat, nec tamen quomodo vel ipſa corpus afficiat, „vel a corpore iterum afficiatur, quomodocunque intelligat.“ Nempe ita ſummum et ſapientiſſimum tantorum operum conditorem ex hac animae noſtrae de ſe ipſa ignorantia agnoſcere, haud exigua pars ſapientiae eſt. Quam qui ſibi metam ponunt, lumine ſane inter tenebras vti ſunt cenſendi.

Pneumatologiae ſpecialis fata recentiora.

§. XVI. Reſtant ſpiritus ſeparatim exiſtentes et immateriales ſubſtantiae: quod argumentum eo intricatius deprehenditur, quo certius eſt, nihil a priori, quod dicunt, nobis innoteſcere, licet certum et euidens ſit, et poſſe eſſe ſpiritus immateriales ſeparatosque a corpore, et non ab omni plane veriſimilitudine, ex regni diuini amplitudine et pulchritudine deſumta, id eſſe remotum. Tota tamen, quae de exiſtentia eorum, verſari inter eruditos ſolet, quaeſtio ad traditionem et fidem hiſtoricam redit, quae ab vltima aetate et canis naſcentis fere mundi temporibus orbem peruagata eſt, et ex omnium fere locorum, temporumque relatione tandem in dogma vbiuis locorum receptum, et inter barbaras et ab omni fictionis artificio remotas gentes non minus, quam inter cultiores populos admiſſum ceſſit. Qui vniuerſalis conſenſus, licet pro praeiudicio vniuerſali haberi ſine manifeſta contradictione non poſſit, adeoque liceat eum pro exiſtentia ſpirituum ſeparatorum allegari, fatendum tamen, ſi candide agere velimus, pleraque quae de ſpiritibus his traduntur, talia eſſe, vt ex barbararum gentium lacunis hauſta, et innumeris erroribus repleta videri queant. Quamuis enim Hebraeae gentis traditio, quae omnium antiquiſſima eſt, nonnulla exhibeat ſacris paginis comprehenſa, pauca tamen ea ſunt, et quae aliae gentes aſſuerunt, innumera, et ita ſe habentia, vt qui naſum habent, facile illis ſuboleat, multa ignorantiam rerum naturalium, multa ſenſuum imbecillitatem, multa timorem et ſuperſtitionem, multa fraudes quoque hominum vafrorum, et ſimplicitate plebis ad augendam auctoritatem et vtilitatem ſuam abutentium, nonnulla methodum allegoricam orientalis philoſophiae, haud pauca quoque ſyſtema emanatiuum, per omnem Orientem, Aegyptumque diffuſum genuiſſe. Quae vbi probe ponderantur, facile nobis non monentibus cautus et attentus quilibet intelligit, quanta ſobrietate et praeiudiciorum antiquitatis, auctoritatis, hypotheſeos, praecipitantiae, ſuperſtitionis et ſimilium eiuratione

d) l. c. p. 177.

ratione opus ſit, ſi in hoc argumento feliciter verſari quis velit. Vnde non ſine inſigni intellectus humani emolumento optandum eſſet, vt vir quidam doctus, et ad haec, quae obiter tetigimus argumenta, ſine vllo partis ſtudio attentus, in origines huius traditionis, variamque propagationem et augmenta ex variis cauſſis inter omnes populos inquireret, vt inde turbidae, quae hactenus de hoc argumento apparuerunt lacunae ad limpidiores fontes deducerentur, haberetque intellectus humanus, ex quo de veriſimilitudine veritatisque certitudine, vel falſitate ſpecioſo titulo imponente eſſet ſtatuendum. Quae enim de hoc argumento ſcripta ſunt, licet ſint innumera, et varia eruditione referta, ordine tamen carent et luminibus atque ratiocinatione iuſta, adeoque nec pro aſſerenda hac doctrina nec ad eam refellendam ita adhiberi poſſunt, vt intellectui, ex vtraque parte a peccando ſibi caventi fiat ſatis. Quae itaque recentiori aetate de angelis eorumque apparitione, de ſpectris, de ſagis et incantationibus, de pacto cum infernali genio et ſimilibus quaeſtionibus vehementer diſputata ſunt, hoc loco recenſere non licet, nec etiam libet, eo quod incerta et ambigua diſputationis arena ita de hoc argumento pugnatum eſt, vt quid potiſſimum definiendum ſit, adhibitis legitimae ratiocinationis regulis, anceps haereat cautus animus. Legendi autem ſunt, qui pro experientia omnium locorum, temporum, hominum, infinitis fere exemplis in medium adductis pugnauerunt, inter quos eminent, Ludouici Lauateri, Lamberti Danaei, Ioannis Bodini, Mart. Ant. Delrionis, Ioſephi Glanuili, Theophili Spizelii, Richardi Baxteri, Petri Goldſchmidii, Eraſmi Franciſci, Ioannis Beaumontii aliorumque nomina, et cum his comparandi, qui innumeras fallacias, impoſturas, fraudes, artificia, praecipitantias, errores, in his exemplis inuenerunt atque detexerunt, in quo ſaxo voluendo poſt Pomponatium eiusque ſcholam, non minoribus tamen ineptiis deſipientem, et Ioannem Wierum, recentiſſima aetate Ioannes Wagſtaffius, Ioannes Webſterus, Antonius van Dale, Fr. Hutchinſonius, Chriſtianus Thomaſius, et anonymi haud pauci ex huius ſchola progreſſi, multum deſudarunt. Qui quoque origines harum traditionum detegere conati, in diuerſas ſententias abierunt, hoc loco non enarrandas. Id itaque vnum notamus, ſyſtema orientale, quod ex Zoroaſtriano enatum, ſe deinde ad varias gentes diffudit, maxime vero in Aegypto nouam philoſophiam genuit, de ſpiritibus ex ſummo fonte emanantibus valde ſollicitum, haud pauca huius traditionis capita genuiſſe, quae cum ab Alexandrinis ob cauſſas ſuo loco proditas eſſent intra philoſophiae Graecanicae ſequioris cancellos recepta, tandem in eccleſiam Chriſtianam irrepſerunt, et vetuſtiſſimae gentis Hebraeae traditioni, ſimplici et purae, innumera aſſuerunt impura et ineptias olentia. Quae caſtigare, remque omnem ad ſuos fontes reuocare nemo maiori eruditionis apparatu et euentus atque fatorum ſtrepitu conatus eſt, quam Balthaſar Bekkerus, cuius controuerſia ideo ſtrictim enarranda eſt.

§. XVII.

Vita et controuerſia Balth. Bekkeri.

§. XVII. Editus eſt in lucem BALTHASAR BEKKERVS XIII. Cal. April. anni MDCXXXIV, in agro Friſiae occidentalis, patre paſtore pagi Metslawier e). Qui cum in filio ingenium ſtudiis aptiſſimum et mature hauriendis feliciter diſciplinarum ſeminibus commodiſſimum obſeruaſſet, omni cura in id incubuit, vt agrum natura fertilem propria induſtria excoleret. Itaque non rudimentis tantum Graecae et Latinae linguae ſed humanitatis etiam ſtudiis a patre initiatus, et ad decimum ſextum aetatis annum magna cura inſtitutus eſt. Ita praeparatum literis propaedeumaticis anno MDCL in academiam Franequeranam dimiſit, vt ſeueriorum ſcientiarum ſtadium ingrederetur. Quo loco cum praeter alios mathematicarum diſciplinarum peritia excelleret Bernardus Fullenius, isque imprimis ſideralis ſcientiae amore flagraret, egregie ſub hoc doctore profecit. Tum ad academiam Groeninganam conuerſus Samuelem Mareſium et Iacobum Altingium praeceptores nactus eſt, cumque hic non inſtitutione modo, ſed et conuerſatione inter interiores admiſſionis diſcipulos illi locum faceret, eius eruditione philologica, qua eminebat, in linguarum orientalium ſtudio profectus nactus eſt laetiſſimos. Inualeſcere tum in academiis Batauis coeperat philoſophia Carteſiana, quae cum magnam admirationem eſſet conſecuta, haud perfunctorie in ea verſatus eſt. Nondum autem curriculum ſtudiorum academicorum abſoluerat, cum ad ſubeundam miniſterii eccleſiaſtici prouinciam in agro Franequerano anno MDCLV vocaretur, quo tempore iam primas de infernalis ſpiritus operatione cogitationes concepiſſe dicitur. Decennium in eo munere verſatus anno MDCLXV in academia Franequerana ſummos in theologia honores, et quidem magno eruditorum applauſu ob eximiam doctrinam conſecutus eſt. Et tum praeceptoris ſui, Fullenii filiam vnicam vxorem duxit, quae eum binis natabus, filio vno, Io. Henrico, paternae poſtea eruditionis haerede, parentem fecit. Magnis animorum motibus et inaudito feruore tum agitabantur in Belgio foederato controuerſiae Carteſianae, et impietatis atque horrendorum errorum inſimulabantur theologi, Carteſiana placita ſequentes. His litibus licet ſe miſcere nollet Bekkerus, ita vt partem eligeret, pati tamen non potuit, iniquis criminationibus animos fratrum diſiungi, cum crederet, non tam malam eſſe philoſophiam Carteſianam, quam eius aduerſarii clamarent. Vt ergo meliora eos edoceret, edidit *Candidam et ſinceram admonitionem de philoſophia Carteſiana*,

e) Vitam et hiſtoriam Bekkeri maxime illuſtrauerunt V. Cel. MICH. LILIENTHAL, cuius inter Selecta literaria, extat art. II. obſeruatio de Balthaſare Bekkero, in qua ex *αὐτογράφοις* eius hiſtoria vsque ad Mundi faſcinati editionem enarratur. Alteram vero partem exſecutus eſt, qui etiam Regiomontum ornauit GVIL. HENRICVS BEEKHERVS, in ſchediaſmate critico literario, de Controuerſiis praecipuis Balthaſari Bekkero ob librum, cui titulum fecit, *Die bezauberte Welt*, quondam motis, adiecta in fine farragine auctorum, qui vel Bekkeri ſcriptum refutarunt, vel aſſeclarum more illud aſſeruerunt. In qua eleganti tractatione ex fontibus genuinis cuncta copioſe enarrata ſunt. Ceterum res eius multi quoque alii tetigerunt, praecipue BENTHEM. in Statu Eccl. et Schol. Bat. P. II. c. I. p. 114. BVDDEVS Iſag. p. 281. KETTNER. Diſſ. de duobus impoſtoribus B. de Spinoza et B. Bekkero, et qui vitam eius luculenter enarrauit NICERON. Memoires de literat. T. XXX. p. 175.

ſiana, ita moderate ſcriptam, vt non diſpliceret Mareſio, licet vehementer ei infenſo. Nec tamen id ferendum eſſe iudicauit Ioannes van der Wayen, tum quidem Anti-Carteſianorum partibus adhuc addictus, quas tamen poſtea ipſe reliquit [f], ideoque admonitioni illi more ſuo reſpondit. Quae prima animorum contra Bekkerum exulceratio mox alteram peperit, cuius occaſionem dedit vulgata a Bekkero *Explicatio catechiſmi Heidelbergenſis*. Hoc enim ſchediaſmate diſſidiis odiisque, quae inter Mareſium et Altingium flagrabant, implicitus eſt. Equidem Mareſius, cui libellus valde diſplicuit, concitatis in Bekkerum aliis, Claſſem Groeningenſem ſua auctoritate permouit, vt pro ſuſpecto errorum et doctrinae non in omnibus ſanae libellum haberent declararentque, effecit quoque vt in Friſiae ſynodo liber reprehenſionem et emendationem pateretur. Conſpirauerunt quoque in eo obelo theologico confodiendo facultates, quas vocant theologicae academiarum Franequeranae, Harderouicianae, et Vltraiectinae. Et a Carteſianis quidem theologis liber valde laudatus eſt: aſt ſuſpectorum laudes parum diſſentientes commouerunt. Ipſe Bekkerus ſcripta apologia Mareſio maſcule, ſe oppoſuit, quod ita in furorem egit feruidi ingenii virum, vt et fiſco addici publico eam apologiam curaret, et magna vehementia refutaret, nec deſeruerunt Mareſium alii huius factionis theologi, quibus modeſte quidem aſt magno animo et non ſine acumine Bekkerus reſpondit. Tandem ſynodo fruſtra in hoc negotio laborante, illud ad praepotentes Belgii foederati ordines delatum, et horum auctoritate ſonante campana publicaque praeconis voce liber Bekkerianus proſcriptus eſt, ipſo auctoris affine, conſule Franequerano ſententiam ordinum exſequente. Qua ſeueritate ita fractus eſt Bekkeri animus, vt muneri Franequerano ſe abdicaret, et aliud ruſticanum in vico Loenen, vaſtato tum a Gallis, qui prope Amſtelodamo aberat, adiret, ratus in hoc angulo tutius ſe a perſecutione latere poſſe. Biennio poſt tamen, Veſpam, quod oppidum eſt, Amſtelodamo vicinum, vocatus eſt, ſpesque erat, fore, vt mature miniſterio Amſtelodamenſi adſcriberetur: quod tamen impediuit ex eius membris Laurentius Homma, ſuſpectum eum eſſe heterodoxiae cauſſatus. Fauentibus vero et pro eo rem vrgentibus nonnullis Cocceianis, inſtitutoque colloquio inter Bekkerum et Hommam, quo ille ſuam fidei integritatem et puritatem demonſtrauit, anno MDCLXXIX Amſtelodamum ad ſubeunda eccleſiaſtae miniſteria vocatus eſt. Quo loco etſi, tot aduerſitatibus iam iactatus, caute agere debuiſſet, ne pacem atque tranquillitatem ſuam noua ſuſpicionum occaſione turbaret, philoſophiae amor tamen peruicit, vt anno MDCLXXX, quo inſignis magnitudinis cometa apparuit, ſchediaſmate philoſophico demonſtraret, nihil ab eo, velut naturali corpore, mali metuendum eſſe. Qua commen-

f) Meretur hic conferri Ven. LILIENTHAL l. c. p. 30. not. 18. lucem enim quandam controuerſiis Carteſianis affert.

commentatione cum temeritatem atque leuitatem quandam fouere voluiſſe videretur, aliquot inde libelli eriſtici enati ſunt. Nec deſtitit tunc Carteſianorum et Cocceianorum partes iuuare, edita *Epiſtola de* SPANHEMII *Schediaſmate epiſtolico, de nouiſſimis circa res ſacras in Belgio diſſidiis* [ff]. HORNII quoque *Hiſtoriae eccleſiaſticae* tunc ſupplementum adiecit [g], et in Danielem commentatus eſt, quo labore ſuſcepto ſe primas faſcinati mundi cogitationes concepiſſe fatetur, in quo tamen commentario veſtigium eius rei nullum comparere teſtatur, Ven. LILIENTHALIVS [h]. Poſtquam autem diu foetum hunc, quem mature concepit, parturiuerat, tandem excluſit, licet timidiuſcule. Prodiit enim lingua Belgica: *Mundus faſcinatus, ſiue accuratum examen ſuperſtitionis vniuerſalis, quoad modum, vires, potentiam et operationem ſatanae malorumque ſpirituum in homines, et quid hi per illorum virtutem et communionem poſſint.* Cuius famoſi libri pars prior anno MDCXC Leouardiae, et emendatior anno MDCXCI Amſtelodami, poſterior eadem in vrbe MDCXCIII, et tum ambae iunctim, prodiere. Cuius libri ſummam cum et ipſe auctor operi praefixerit, et eam Ephemerides aliquot enarrauerint [i], in eo deſcribendo prolixi eſſe nolumus. Scopus vero auctoris hic eſt, mundum inani et ludicro praeiudicio de operationibus ſpirituum faſcinatum, erroris conuincere, et ab his nugis liberare, demonſtrando ſpiritum ſine corpore in corpus agere non poſſe, adeoque omnes de ſpiritibus, eorum apparitionibus, operationibus, ſpectris, magis, ſagis, etc. narrationes inter otioſorum ingeniorum nugas et commenta eſſe referendas: Satanam vero poſt lapſum ſuum catenis tenebrarum vinctum tartaroque alligatum eſſe, adeoque, quaecunque de eius in terra operationibus iactari ſolent, vel praeiudicium eſſe praecipitantiae, et antiquitatis, vel fallacias ſenſuum, vel fraudes hominum malitioſorum. Quod vt demonſtret, et ipſam diuinorum oraculorum interpretationem ſuae hypotheſi attemperat, et philoſophiae Carteſianae principiis ad eam confirmandam vtitur, et per omnem antiquitatem currendo non ſine eruditionis multaeque lectionis apparatu in gentium barbararum, Graecae, aliarumque opiniones de ſpiritibus et magia inquirit, et quae memorabilia apparitionum et operationum ſpirituum exempla enarrari ſolent, ſuae hypotheſi non obſtare, et cauſſas alias, quam ſpiritus habere, demonſtrare nititur. Πρῶτον ψεῦδος auctoris autem ipſe *capite ſeptimo libri ſecundi* detexit, vbi magna ſubtilitate demonſtrandum ſibi ſumſit, omnem operationem in corpus oriri ab immediato ordine Dei, adeoque ab eo ad ſpiritus, vel ab animae noſtrae operatione metaphyſica in corpus, ad ſpiritus reliquos conſequentiam non valere. Quo modo reuera omnem ſpiritus in corpus operationem negat, et eam ad Deum refert, id quod proximum ſyſte-

ff) Vid. Boekzaal van Europe 1692. p. 34. Act. Erud. T. II. Suppl. p. 425 ſeqq. ANDR. CAROLI Memorab. eccl. T. II. P. II. p. 609 ſeq.

g) Korte Begrif van Kerkelike Hiſtorien.

h) l. c. p. 52.

i) Act. Erud. 1692. p. 19. 1694. p. 241. Bibl. vniu. Tom. XXI. p. 122 ſeq. Relat. innoc. 1702. p. 901.

ſyſtemati cauſſarum occaſionalium eſt, quod dudum iam ſchola Carteſiana pepererat. Et excuſat quidem Bekkerus philoſophiam ſuam, quod non niſi indirecte eam ad hypotheſin ſuam probandam aduocauerit: at id inuidiae tantum declinandae cauſſa fieri, nemo non intelligit, qui ad ratiocinationes Bekkerianas attendit. Cunctis enim et ſcripturae teſtimoniis, et veterum ſcriptorum narrationibus ideo machinas admouet, vt torqueat, quia impoſſibile eſſe iudicat, vt ſpiritus corporis expers agere in corpus poſſit. Hinc enata, quamprimum parodoxo libro controuerſia mota eſt, quaeſtio, vnde hanc ſuam hypotheſin Bekkerus hauſerit? Et Carteſianiſmi aduerſarii quidem magnis clamoribus conqueſti ſunt, mali corui malum hoc ouum eſſe, et ex venenato Carteſianae philoſophiae fonte errorem hunc non modo vniuerſi orbis teſtimonio, ſed praecipue quoque Scripturae ſacrae effatis reluctantem progenitum fuiſſe. Quod cum magna inuidia Carteſianos cumularet, et ipſe Bekkerus in praefatione iteratae editionis de iniuria hac conqueſtus eſt, et prodierunt ex antagoniſtis duo miniſtri Belgici Ioannes Aalſtius et Paulus Steenwinckelius, qui ab hoc opprobrio Carteſianam philoſophiam liberare conati ſunt. Et fatendum quoque ipſum Carteſium, nunquam aſſeruiſſe, nullum ſpiritum corpus mouere poſſe; recte enim obſeruatum cel. Hollmanno [k], philoſophum ad Henricum Morum ſcripſiſſe [l]: *Vt non dedecet hominem philoſophum putare, Deum poſſe corpus mouere, quamuis non putet, Deum eſſe corporeum: ita eum non dedecet aliquid ſimile de aliis ſubſtantiis incorporeis iudicare.* Aſt re vera tamen ſectatores in hanc ſententiam conceſſerunt, quamuis nuda confeſſione id non aſſeruerint; cuius, niſi fallimur, ſyſtema cauſſarum occaſionalium exemplum luculentum eſt, quod non elegiſſent Carteſiani, ſi immediatam ſpiritus in corpus operationem realem agnouiſſent. Ipſe vero Bekkerus, cum videret haec potiſſimum ab aduerſariis ad conflandam Carteſianae philoſophiae inuidiam allegari, multis verbis proteſtatus eſt, hoc fundamentum ab ipſo non allegari, ſed aliud agendo ſe ex Carteſianae philoſophiae principiis tantum demonſtrare, quia in cogitando ſpiritus eſſentia ponatur, non poſſe motum corporis mechanicum et corporalem tribui ſpiritui, adeoque ſe καθ' ἄνθρωπον tantum diſputare. Aſt dicis tantum gratia haec Bekkerum allegare, adductus ſupra locus, niſi omnia nos fallunt, euidenter demonſtrat: in eo enim non conſtare de operatione ſpirituum aliter, quam ex animae experientia et exemplo ſtatuit, inque eo occaſione motuum corporis oriri perceptiones animae, et occaſione cogitationum oriri motus corporis, ex voluntate et diſpoſitione Dei aſſerit, indeque concludit: ſpiritum alium, praeter animam noſtram corpori a Deo ita coniunctam, vt ad cogitationes animae ſequantur corporis motus, non poſſe mouere corpora, eo quod a Deo aſſiſtentiam corporis ad eum motum non acceperit. Quo ipſo non potentiam quidem agendi in corpus abſolute, aſt in actu tamen negauit, quia

k) Pneumatol. p. 96.

l) Epp. P. I. Ep. 69. p. 208.

quia motus omnes occaſione animae cogitantis Deus producit. Ex quo patet Bekkero, licet conquerenti, iniuriam non fieri, quamuis id nuper quoque viro cuidam doctiſſimo [m] viſum ſit. Aſt hoc ſemel principio admiſſo facile erat, alias cauſſas fingere vel adducere, cum eſſent eo tempore quidam, qui de quaeſtione facti diſputantes materiam abunde Bekkero ſuppeditabant, ea, quae natura ſua impoſſibilia a priori demonſtrare cupiebat, a poſteriori quoque falſa eſſe comprobandi. Prodierat enim iam anno MDCLXV REGINALDI SCOTI *Detectio artis magicae*, lingua Anglica, quam Belgicam fecerat et anno MDCLXXX ediderat THOMAS BASSO: in quo libro tanta fiducia omnis magia, et quae reliqua huc referri ſolent, negantur, et inter fraudes et impoſturas otioſorum hominum referuntur, vt indignationem publicam meruerit, et vltricibus flammis deletus fuerit. Quo tamen fato deterreri ſe paſſus haud eſt ORCHARDVS, quo minus ſpirituum malorum operationem in tractatu *de Doctrina diabolorum*, Anglice anno MDCLXXVI edito, et a GVIL. SEWEL Belgico idiomate *Amſtelodami anno* MDCXCI vulgato, negaret. Id quod aduerſariis Bekkeri occaſionem dedit, eum accuſandi, quod ab hoc auctore potiſſimam noui dogmatis partem accepiſſet. Comparuit quoque eodem tempore ex Gallis exulibus DALLONIVS quidam [n], qui in *Examine oppreſſionis reformatorum Gallorum, in quo innocentia religionis eorum defenditur* [o], vnum tantum eſſe diabolum ſtatuit, et loca ſcripturae longe alio ſenſu, quam ſolet fieri in eccleſia, explicat: quem ſe conſuluiſſe, haud obſcure prodidit Bekkerus [p]. Aduerſarii quoque Bekkeri Hobbeſianiſmum et Spinoziſmum inter cauſſas hypotheſeos Bekkerianae retulerunt, eo quod ex illorum principiis ea ſponte ſua conſequatur. Nonnulli Antonium van Dalen, ante Bekkerum oraculorum gentilium veritatem impugnantem, eaque ad impoſturas ſacerdotum referentem accuſarunt [q]: quibusdam [r] Mallebranchius huc trahendus viſus eſt. Quod tamen, licet ſyſtema cauſſarum occaſionalium celeberrimo philoſopho placuerit, inuita ſit veritate. „Is enim quamuis ſe credere profiteatur, „veros magos eſſe rariſſimos, quaeque de ſatanae commercio dicuntur, „eſſe ſomnia, recteque fieri, quod actiones in ſagas et veneficos a tri„bunalibus omittantur, fatetur tamen, minime ſibi dubium videri, quin „dentur magi et ſagae, poſſitque interdum diabolus, permittente et di„ſpenſante Deo, ob mirabiles cauſſas malitiam ſuam in homines exer„cere [s].“ Nobis inutilis quaeſtio videtur; quamuis enim ex his omnibus occaſionem de hac hypotheſi cogitandi Bekkerum hauſiſſe a veriſimili non abludat, et probabile ſit, tum Carteſianum ſyſtema vnionis inter corpus et animam, (ſiue aſſiſtentiae, ſiue cauſſarum occaſionalium Bekkero arriſiſſe

m) loc. cit.

n) Videndus de eo BAYLE T. II. Lettr. p. 454.

o) Amſtel. 1687. 12.

p) Vid. L. II. c. 9. §. 3. p. m. 52. Verſ. Germ. Conf. BAYLE l. c. T. I. p. 360.

q) Conf. BENTHEM. l. c. p. 114.

r) POIRET. Ver. method. inu. verum. P. III. §. 27. p. m. 224. THOMASIVS de Crim. mag. §. 3

s) De Inq. verit. L. II. c. 6. p. m. 287.

ſiſſe dicamus) eum permouiſſe vt crederet, nullum ſpiritum actionem quandam in corpus edere poſſe, niſi peculiari Dei conſilio et operatione corpori eum finem iunctus ſit, tum eos, qui Scripturae et gentium teſtimonia in alios ſenſus rapuerunt, ei, perſuaſiſſe, ipſam huius traditionis veritatem poſſe in dubium vocari; apparet tamen ex ipſa Bekkeri tractatione, ipſum ſyſtema nouum eum ſuo ingenio debuiſſe, idque ideo eum commentum eſſe, quod contrariam ſententiam nec fide teſtimonii, nec claritate rationis conſtare crederet. Totum enim ſingulare quid ſpirat, et ab aliorum opinionibus diſtinctum, nam, quaecunque operoſe, et obſcura haud raro ſubtilitate diſputat, eo, ſi ſummatim complecti velimus, redeunt: vnum tantum eſſe angelum, qui peccauerit; qui, cum protoplaſtos permittente Deo ad peccatum, ignoto nobis et incerto modo, ſeduxiſſet, tartari vinculis alligatus et in tenebrarum barathrum demiſſus ſit, ex quo colligit, operationes, quas tot ſecula Satanae tribuerunt, ad eum non pertinere, nec ab eo editas eſſe, ſed ſuperſtitioni et impoſturis eorum, qui ſuperſtitioſorum credulitate callide vtebantur, originem debere. Et hoc quidem a gentibus barbaris ad Iudaeos et ab his ad Chriſtianos tranſiiſſe, ſaluatore, cum in his terris comparuiſſet, praeiudicium, quod eradicari ex animis non poterat, ferente, et ſe illi cum ſcriptoribus ſacris attemperante. Oracula itaque diuina, de poteſtate angelorum malorum praecipientia, de peccato et hominibus nefariis eſſe intelligenda; nec eiusmodi operationes ad ſpiritus bonos eſſe trahendas. Hoc vero modo rectius Deum et creaturas diſtingui, et ſincerius Deum coli timerique, cum contraria de diabolo opinio in Deum grauiſſime peccet, illumque reapſe Deum faciat. Haec inſigni, qua pollebat eruditionis et lectionis apparatu, ingenii quoque elegantiſſimi foecunditate, quae Bekkero denegari nequeunt, ita incruſtauit, vt infinitos ſibi lectores compararet, et haud paucis praeiudicium tot ſeculorum vnus feliciſſime proſtrauiſſe crederetur. Quin et illi, qui ab ipſa hypotheſi, et imprimis a modo Scripturae S. teſtimonia in hanc ſententiam detorquendo abhorrebant, nouitate paradoxae opinionis, et fiducia hypotheſin omnium gentium temporumque opinioni contrariam afferendi commoti, auide in libri huius lectionem inuolarunt, et hinc non modo inter Batauos, magna cupiditate lectus, ſed a Gallis quoque, Italis, Germanis auidiſſime emtus eſt, ſic vt tradente TENZELIO [t] in bimeſtri ſpatio quatuor exemplarium millia venderentur, nec Amſtelodami vnum tum amplius reperiretur. Nec ſolum in vernacula vbique diſſeminatus, ſed in alias quoque linguas, Italicam, Gallicam, Hiſpanicam, Germanicam liber translatus eſt, quarum verſionum Germanica ineptiſſima, Gallica elegantiſſima et Belgico exemplari comparanda viſa eſt [u]. Ita vero dum certatim in plauſus auctoris ruit orbis

 eru-

t) Colloq. menſtr. 1692. p. 109.

u) Cat. crit. Reimmann. p. 782 ſeq. BAYLE l. c. T. I. p. 349. Prodiit Germanica 1693. 4. quam enim REIMMANNVS Hiſt. atheiſmi S. III. p. 486. narrat in 12. quatuor tomis comprehenſam, dubitamus an extet.

eruditus, isque de vulgari opinione iamiam triumphat, adeo vt numis quoque cuſis [x], velut alter Hercules monſtrum ſuperſtitionis enecaſſe praedicaretur, tandem excitata eſt collegarum Bekkeri vigilantia, vt publica actione cum eo agere conſtituerent, curam adhibituri, ne ex audaci ſacrorum oraculorum corruptione detrimenti aliquid accipiat reſpublica Chriſtiana. Primum itaque ſenatus eccleſiaſticus Amſtelodamenſis minor cum Bekkero per delegatos egit, et quinque membris, nempe miniſtris tribus, et ſenioribus eccleſiae duobus in mandatis dedit, vt quid in hoc libro potiſſimum reprehendendum ſit, ipſi exponerent. Quamuis enim multa in editione altera Bekkerus mutaſſet, aut audacius dicta, aut ſarcaſmis inuidiam ciere apta, rem tamen ipſam tantum abeſt, vt mutauerit, vt potius noua eam luce colluſtrare ſummis viribus ſit connixus. Delegati eccleſiaſtici ſenatus nomine haec tria potiſſimum Bekkero capita obelo digna exponunt. I. Blaſpheme eum de eccleſia loqui, et peruerſa atque profana audacia Scripturam Sacram interpretari. II. Inconſiderate ſcribere de operatione ſpirituum. III. Temerarie illudere confeſſioni fidei publicae, cui ipſe non minus, ac alii verbi miniſtri, ſubſcripſerit. Excepit contra has accuſationes Bekkerus, male mentem ſuam eos aſſecutos fuiſſe, et mala fide hypotheſin retuliſſe. Vt itaque iuſte ſe agere velle ſenatus eccleſiaſticus oſtenderet, iuſſit Bekkerum ipſum libri et hypotheſium compendium conſcribere, vt de certa eius mente conſtet. Quo oblato cum recte delegatos de libro ipſo retuliſſe, appareret, cunctorum ſuffragiis ille damnatus, auctor autem reprehenſus eſt, quod ſine cenſura eum edidiſſet. Ille ad doctoris theologi iura ſibi collata et ad ſynodum Edamenſem breui futuram prouocauit, nec tamen locum inuenit, eo quod male libertate iſta vſus fuiſſet. Ideo oblati ſunt illi articuli tredecim menſe Auguſto anni MDCXCI, illisque ſubſcribere iuſſus eſt; additis minis, niſi intra ſex hebdomadum ſpatium reſipuerit, munere vel interdictum, vel plane priuatum iri. Inter eos articulos primus fuit, vt confiteretur, animam hominis in corpus agere, idque non neceſſitate naturae Deo operante; neque animam modum corporis eſſe: ex quo conſtat, ad Spinoziſticum ſyſtema ex Carteſianiſmo male adhibito enatum Bekkerianam hypotheſin theologos Amſtelodamenſes retuliſſe. Non tamen ad haec attendit Bekkerus, cauſſamque ad ſynodum Edamenſem retulit: in qua cum accuſationes priſtinae obiicerentur, et imprimis a confeſſione eccleſiae publica et ſynodi Dordracenae decretis, quibus ſubſcripſerit, diſcedere diceretur, frigide reſpondit, ſe ad tenenda confeſſionis verba omnia, et tuendam verſionum biblicarum fidem nunquam ſe ſacramento obſtrinxiſſe, ſed ad dogmata capitalia hanc tantum fidem pertinere. Male id ſynodum habuit, cuius auctoritatem Bekkerus reiiciebat; libri itaque eius fiſco addicti ſunt, ipſe intentata auferendi muneris poena reſipiſcere iuſſus eſt: at ille nullam in ſe poteſtatem ſynodum hanc habere proteſtatus ſententiaeque latae ſyngrapham

x) Exhibet ectypum talem BECKHER in fronte Diſſ. cit.

grapham poſtulans, irrito conatu diſceſſit. Res itaque ad ſenatum eccleſiaſticum eccleſiae Amſtelodamenſis maiorem, Claſſem inter Batauos vocant, reducta eſt, quae decreto illi iniunxit, vt ad capita accuſationis tredecim illi oblata reſponderet; elapſoque menſe aut reuocaret emendaretque ſententiam, aut munere ſe abdicaret. Obtulit Bekkerus articulos ſatisfactorios ſex, quibus mentem ſuam tolerabilius declarari perhibebat, rogans Claſſem, vt patienter ea ferret, quae non niſi problematice in poſterum, proponere conſtituiſſet, animum enim ſibi non eſſe religionis capita vlla laedere. Conceſſit id precibus eius Claſſis Amſtelodamenſis, et munere ſacro porro fungi illi permiſit, at indignantibus reliquis ſynedriis eccleſiarum, quae hanc Amſtelodamenſium lenitatem et tolerantiam aegerrime ferebant, et ſcriptis quoque literis circularibus deteſtabantur. Claſſis itaque dictos articulos auxit et amplificauit, et poſtulauit a Bekkero, vt ſubſcriptione promitteret, ſe hypotheſes ſuas ſibi ſeruaturum, neque amplius voce vel ſcripto diſſeminaturum eſſe. Qua in re cum beneuolentiſſimos iudices expertus eſſet, maluit tamen hypotheſin electam defendere, vnde factum, vt menſe Ian. anni MDCXCII, ad XI hebdomades ſuſpenſionis quam vocant poenam ſubire cogeretur. Ille interea temporis, cum a munere ſacro vacandum erat, Friſiam ſalutauit, vt libros reſiduos maiori cura abſolueret, emendaretque, at cum literis encyclicis cauſſam hanc a Claſſibus iugulari intellexiſſet, breui Amſtelodamum reuerſus eſt, moxque innotuit ad dicendam cauſſam in ſynodo Alckmarienſi eum inuitatum eſſe. Quae cum reiectis articulis eius reuocationem vrgeret, ipſi libello ſingulari, ſe illius ſynodi auctoritate nec iure nec facto ſtringi, demonſtrare conatus eſt. Non accepit tamen illum libellum ſynodus, ſed propoſito errorum elencho poenitentiam, veniae deprecationem, mentis et opinionis emendationem popoſcit. Quod cum renueret, et aliam proceſſus formam Bekkerus expeteret, iterum a munere, et ſ. ſynaxis quoque vſu decreto ſynodi excluſus eſt, ipſo proteſtante, quod nec debito aſſeſſorum numero conſtitiſſet ſynodus, nec audientiam ipſi feciſſet, ſicque ſine vllo effectu iuris egiſſet. Et haec quidem a claſſibus atque ſynodis acta ſunt [y]. Ex altera parte theologi ad reſtinguendum hoc incendium vndique accurrerunt, tantusque libellorum Antibekkerianorum aceruus prodiit, vt quadrigis conuehi potuiſſent, teſteturque P. BAYLE [z] centum florenis eos vix coëmi poſſe, quorum recenſionem ipſe Bekkerus edidit [a]. Inter quos imprimis innotuerunt Florentinus Coſterus, Simon de Vries, Henricus Brinck, Melchior Leydekkerus, Petrus Hamerus, Iacobus Koelman, Euerhardus van der Hooght, Ioannes Verryn, Ioannes Molinaeus, Henricus Groenewegen, Ioannes van der Wayen, Ioannes Aalſtius, Paulus Steenwinckel, Petrus van Maſtricht, Petrus Poiretus, de quibus praeter BECK-

HERVM

y) Scripta huc pertinentia, ex quibus acta colligi poſſunt, diligenter enarrat BECKHERVS l. c. §. 15 p. 22 ſeqq. conf. BENTHEM. l. c. P. II. c. 1 p. 114.

z) l. c. T. II. p. 375.

a) Franeq. 1692. 4.

HERVM[b] videndi BENTHEMIVS[c] atque BVDDEVS[d]. Neque a ſatyra abſtinuerunt eius aduerſarii, poëmatis, inſcriptionibus, imaginibus nouam hypotheſin eiusque parentem traducentes; quamuis non defuerint, qui ſimili ratione eum in coelum extollerent. Cuius generis ſcriptiuncularum ex vtraque parte editarum collectio iam anno MDCXCI prodiit[e]. Ipſe vero Bekkerus, qui audaci animo vtebatur, ſibi non defuit, inſtitutaque *Enarratione ſcriptorum ipſi oppoſitorum* oſtendere ſategit, quam iniquis modis aduerſarii cum eo egiſſent: prudenter autem a controuerſiae ſerra cum his ſcriptoribus reciprocanda abſtinuit, quod ſexcentis eum moleſtiis certiſſime cumulauiſſet. Vni tamen Euerardo van der Hooght reſpondit, reliquos magno animo contemſit. Id quod haud pauci eo traxerunt, quod non habuerit, quod honeſtis titulis reponeret. Maxime quae P. Poiretus contra eum monuerat, talia amicis Bekkeri viſa ſunt, vt niſi quaedam opponeret, opinioni nouae magnum detrimentum allatura ſint[f]. Illi itaque atque Leiddekkero et P. van Maſtricht, qui Latino ſermone contra eum ſcripſerant, eodem idiomate reſpondere promiſit, ſed non praeſtitit, incertum vtrum, conſcientiae malae cauſſa; an metu, ne multitudine obrueretur. Neque tamen cenſendum aſſeclas et προμάχους Bekkero defuiſſe. Cum enim ingens iam tum eorum eſſet numerus, qui Hobbeſianis et Spinozianis principiis imbuti theologos contemnebant, rati inueniſſe ſe, non quod pueri in faba, acerbis ſatyris aduerſarios Bekkeri momorderunt. Peculiaribus ſcriptis autem hypotheſin eam defendere ſuſceperunt LVCAS VAN GIVNST[g], et IOANNES PELL[h], quibus addenda controuerſia epiſtolaris inter GVIL. VAN BLYENBERGH et GVIL. DEVRHOFIVM, tum inter hunc et HENRICVM BRINCK agitata[i], qua de natura et operationibus animae humanae, angelorum et diabolorum diſputatum eſt, de quibus ſcriptis omnino conſulendus, quem aliquoties laudauimus BECKHERVS[k]. Quia vero mundus faſcinatus in omnem fere terram exierat, et haud paucos admiratores ſibi comparauerat, aliarum quoque regionum theologi hanc παραδοξολογίαν eneruare et ineptias Bekkerianas profligare coeperunt, quorum indicem videſis, apud BECKHERVM[*] et GRAPIVM[l]. Non permittit loci et inſtituti huius ratio, vt quid hypotheſi Bekkerianae oppoſuerint viri docti et philoſophiae gnari (theologorum enim, qui Scripturae teſtimonia vindicarunt heic in cenſum non veniunt) prolixe enarremus. Poſſunt autem ea, quae maxime neruum intendiſſe iudicata ſunt, omnium rectiſſime ex P. POIRETI[m], obſeruationibus diſci, qui maxime philoſophicis telis cauſſam Bekkerianam confodit. Obſeruatis, nedum ſpiritus in corpora agere nequeant,

b) In fine Diſſ. cit.
c) l. c. p. 114. 139.
d) Iſag. p. 281.
e) Cat. crit. bibl. Reimmann. p. 782.
f) Conf. STOLL. Hiſt. lit. l. c. p. 510.
g) Der gefallen Engel weenlos, Amſt. 1692. 4.
h) Wonderdaden des Allerhoogſten, Amſt. 1693.
i) Amſt. 1692. 1693.
k) §. 22. p. 36.
*) l. c. p. 38. 39.
l) Theol. rec. controu. P. II. p. 81. 82.
m) l. c. p. 215.

ant, ipſa potius corpora neque eſſe neque agere in ſe poſſe, niſi per Spiritus. Non concipi enim poſſe, qui corpus moueat corpus motusque vno ex corpore in aliud tranſeat, niſi concipiatur vis omnino ſpiritualis, certa quadam conatus menſura ſeſe veluti in materiam diffundens, inque eius partes modo in has modo in illas ſucceſſiue agens. Mentes porro ſiue ſpiritus eſſe Dei progeniem, eiusdemque cum Deo naturae, adeoque eius imaginem in eo quoque referre, quod eorum deſiderium, ad ſimilitudinem deſiderii Dei, efficax, hoc eſt, agens et potens fuerit, virtute a Deo impreſſa. Deo, vt repraeſentaret in ſpiritibus vim, qua pollet mouendi corpora, perinde fuiſſe, vtrum eis daret corpus aliquod ſpeciale et proprium, quo intercedente in alia corpora agerent, an vero ſtatueret, eos ſolis ſuis deſideriis in materiam acturos eamque directuros, neque enim alterum altero eſſe difficilius. Si creati nonnulli ſpiritus a Deo defecerint corpoream materiam, cui regendae praefuerint, non poſſe non euadere inordinatam, tenebroſam, corruptam, et in hoc ideo elemento corrupto et tenebroſo poſſe ſuam potentiam eos exercere: mirum itaque non eſſe, ſi homo a Deo deficiat, quod potenter in eum mali ſpiritus agant. Cauſſam itaque non eſſe, cur intellectus hiſtrionicus in eneruanda Scriptura ſacra tantopere deſudet. Aliorum obiectiones breuitatis cauſſa non adducemus, ea autem legi a lectore cupimus, quae pro eneruando Bekkeriaiſmo ex philoſophia attulit B. Io. Fr. Bvddevs[n]. Sed vt finem narrationis de fabula Bekkeriana faciamus, ad palinodiam canendam is tandem, iubente et cogente ſenatu Amſtelodamenſi, coactus eſt, ita tamen id facere tentauit, ne retractaſſe videretur. Quod cum mire proceribus diſpliceret, tandem ſuſpenſio prorogata, et cum ſic quoque cedere pertinaciter recuſaret, munere pariter atque communione eccleſiae reformatae priuatus eſt menſe Auguſto anno mdcxcii. Vacauit tamen locus eius in miniſterio vsque ad mortem eius, ipſe integrum ſtipendium accepit, habebat enim inter proceres, qui eum tuebantur. Ita in ſententia perſtitit vsque ad obitum, qui III. Id. Iun. anno mdcxcviii contigit, qui enim morti proximum reſipuiſſe tradunt, a filio, qui obitus parentis hiſtoriam[o] edidit, refutantur. Vtrum autem eorum coniectura vera ſit[p], qui omnem eum ſpiritum defectorem negauiſſe coniecerunt, rati, dicis tantum cauſſa et ad leuandam inuidiam eum ſcenam hunc in modum inſtruxiſſe, difficile definire licet. Ipſe enim aperte huic coniecturae contradixit; hypotheſeos argumenta autem ab eo allata talia ſunt, quae facile id nobis nec ſine veriſimilitudine perſuadeant. Tutiſſimum ergo eſt in eo ἐπέχειν.

n) Phil. theor. P. VI. c. 2.
o) Amſtel. 1698. 8.
p) Benthem. l. c. p. 113. Thomasivs de Crimine magiae §. 6.

CAPVT QVARTVM.

DE EMENDATIONE PHILOSOPHIAE MORALIS RECENTIORIS AETATIS.

§. I.

Conditio moralis philoſophiae recentiori aetate.

A theoreticis diſciplinis ad practicas progrediendo, quid in iis reformandis, emendandis et ornatiori vultu fingendis praeſtiterit aetas recentior, iam porro enarrabimus. Tripartitam autem voluerunt philoſophiam Practicam Peripatetici, ethicam nimirum, politicam et oeconomicam, quae diſtributio partium diſciplinae moralis vsque ad Grotii tempora et exſpirantem fere Peripateticiſmum obtinuit. Ille enim cum ſi non omnium primus, certe praecipuus eſſet, qui doctrinam de officiis olim Stoicis non neglectam amplificandam et ad omne ius diuinum, et humanum, quatenus rationi innoteſcit, extendendam eſſe, elegantiſſimo ſpecimine oſtendiſſet, quem poſt Hobbeſium ſecutus eſt Pufendorfius, noua inde philoſophiae moralis pars acceſſit, quae ius naturae et gentium dicta eſt, quae tamen tantum abeſt, vt ab ethica ſeparari debeat, vt non niſi vtraque parte ſuſtentata conſiſtere poſſe cenſenda ſit, quamuis rectiſſime illi faciunt, qui de emendatione voluntatis, et fine, quo potiri cupit prius philoſophantur, et his iuris omnis naturalis fundamenta atque regulas tum demum ſubiiciunt. Cuius ab ethica parte diſtincte hiſtoriam qui ſpeciali tractatione enarrauerint ſupra indicauimus: et in antecedente quoque libro Hobbeſii et Thomaſii philoſophiam delineando, vtriusque philoſophi placita ius naturale concernentia iam copioſe attulimus. Animus itaque hoc loco, vbi ſpecialem ſcientiarum philoſophicarum hiſtoriam non condimus, nobis non eſt, enarrare ea omnia, quae in ethica, iureque naturae praecipienda eſſe recentior aetas monuit. Sed inſtituto inhaerentes, et viam diu iam tritam proſequentes ad ea hoc capite reſpiciemus, in quibus noua dare et eclectice philoſophari de rebus ad mores ſiue internos ſiue externos, id eſt, ad ethicam et ius naturae ſpectantibus aetas coepit recentior. Id quidem maturius in morali doctrina, quam in reliquis philoſophiae partibus factum eſſe, ex ſcriptis moralibus Fr. Petrarchae, Petri Pauli Vergerii, Hieronymi Cardani, aliorumque conſtare poteſt. Primus tamen, qui eclectice doctrinam moralem integro libro proponere, relicta via ſectaria auſus eſt, fuit Michaël Montanus, cuius *Tentamina moralia* certam nobis epocham doctrinae moralis eclectice traditae aperiunt, quamuis iuſtum ſibi ſyſtema non formauerit: quod curatiori diligentia tentauit, qui ex eius diſciplina proceſſit Petrus Charondas *), de cuius tamen rebus et ſcriptis in *antecedente huius Tomi parte* iam

*) Charron.

iam diſſeruimus. Inter Germanos autem circa idem, quo inter Gallos vterque ſcriptor floruit tempus, Abrahamus Scultetus doctrinam moralem eclectice tradere coepit. A quo tempore gliſcere magis igniculi latentes viſi ſunt, quam erupiſſe in flammam. Verulamio autem in hac quoque philoſophiae parte lumina prorſus noua accendente, et Grotio ius naturae ſeorſim tractante, tandem nouus morali doctrinae ſol illuxit, et ab eo tempore haud pauci in eo campo diligenter verſati ſunt. Quod qua ratione fecerint Hobbeſius, et Carteſii aſſeclae, tum recentiori aetate Chriſtianus Thomaſius in praecedentibus fuſe explicuimus. In praeſentia vero eos ſtrictim tangemus, quibus potiſſimum cultum eclecticum debet philoſophia moralis, et tum demum enarrabimus, qua ratione Grotius et Puſendorfius, facto diſcrimine inter honeſtum, iuſtum et decorum, inter virtutis et officia in molienda noua iuris naturalis diſciplina verſati ſint, quid ſuſceperint effecerintque.

§. II. Ducendum eſſe initium philoſophiae moralis eclecticae a MICHAELE MONTANO, comparatio ſcriptorum eius cum libris ethicis philoſophorum, qui ante eum vixere, facile docere poteſt. Eius itaque hoc loco memoriam non praeteriri fas eſt, quae ex *Tentaminibus* ſiue *Periculis moralibus* collecta nonnullis editionibus praefixa eſt. Natus eſt in regione Petricorienſi anno MDXXXIII, generoſo ſtemmate genitus. Parens, cum laboris et moleſtiarum patientiam, parſimoniam quoque et conuerſationis cum humilioribus facilitatem ingenerari illi cuperet, inter huius conditionis homines eum educari curauit. Cumque conſuetum modum ex grammaticorum praeceptis tradendi Latinae linguae cognitionem faſtidiret, quod longum et taedioſum iter eſſe crederet, aliam viam tenendam ratus, vſu et exercitatione illius facultatem comparare filio ſategit. Quem in finem infantem adhuc et vix balbutientem, educationi docti cuiusdam Germani, qui poſtea medicae artis notitia clarus in Gallia obiit, commiſit, qui, licet Gallicam linguam ignoraret, Latinam apte commodeque erat doctus, hisque alios duos iunxit, in eadem lingua ſatis verſatos, qui prima loquendi conamina Latinis vocibus in filio adiuuarent, nec aliud verbum, quam quod e Latio profectum eſſet, illius auribus illabi paterentur, parentibus et familiaribus non niſi Latina vocabula, quae ideo memoriae mandauerant, coram puero pronuntiantibus. Ita factum, vt in praedio Montani Latium habitare videretur, ipſe vero ſexennis Gallicam quidem linguam plane ignoraret, Latinae vſum autem ita exercitatione quotidiana teneret, vt, qui diſciplinae gratia illi poſtea admoti ſunt viri docti Nicolaus Gruchius, Guilelmus Guerentus, philoſophus Peripateticus, Georgius Buchananus et Marcus Antonius Muretus, alloqui eum Latine vix auderent. Graecae porro linguae notitiam ludendo illi comparare ſimili diligentia pater ſtuduit. Sexennis puer ad haurienda ſcientiarum praecepta in gymnaſium Burdegalenſe

Michael Montanus.

lenſe miſſus eſt; in quo licet ſupremis claſſibus mox admoueretur, nec intermitterent praeceptores, quibus augeri doctiſſimi pueri lumina poſſe intelligerent, fecit tamen diuerſa inſtitutionis ratio, a parentis methodo, ludendo et ſponte inſtillando cuncta tradens, vt Montanus corrumperetur magis, quam ſcientiis emendaretur. Adoleſcentiam porro licentioſius eum egiſſe, ex eo intelligi poteſt, quod metuebatur, ne matrimonii vinculis alligari ſe firmiter recuſaret: aſt coniugio inito in virili aetate, tanta caſtimonia in eo vixit, vt ſupra ſpem omnem eſſet. Poſt parentis obitum terras paternas haereditate accepit, quas ne ſumtibus exhauriret, pater timuerat, qui tamen metus eum fefellit. Vixit enim ex earum reditibus commode, cum munus nullum affectaret, vnde poſſet diteſcere. Equitis S. Michaëlis axiomate autem ſine emolumento gauiſus eſt, et ciuitatis Romanae ius in itinere diplomate ſcripto, non ſine inſigni gaudio accepit. Burdegalenſis quoque ciuitas eum ſibi praetorem elegit, inuitum et reluctantem, quem magiſtratum non niſi regis mandato coactus accepit, et biennio cum laude geſſit. Reliquum temporis ſibi ſeruauit, et ſtudiis ſuis, quibus vnice delectabatur, liberi enim, praeter filiam vnicam, mature illi fato ſubducti ſunt. Vſus temperamento ſanguineo-cholerico, ſcribendi quoque et philoſophandi rationem ex hac corporis animique diſpoſitione formatam tenuit. Valetudine autem vſus eſt firma, licet a medicorum conſiliis abhorreret, tandem calculi et colicae doloribus exhauſtus, vel quod Pasqvierivs [b] refert, linguae vlcere enecatus menſe Septembri anno MDXCII, ſexagenarius obiit. Aeternitatem nominis vero ſibi parauit immortali *Tentaminum* ſiue *Periculorum moralium* opere, quod non ſui tantum aeui admirationem ſed noſtri quoque temporis laudes meruit, dignumque viſum eſt, quod obſeruationibus auctum in Britannia, Gallia, Belgio recuderetur [c]. Argumenta in iſtis tentaminibus moralia ſibi auctor ingenioſiſſimus ſelegerat, aſt nec principiis certis, nec ſyſtematis ordini alligata, ſed quodcunque ipſi occurrerat, in eo meditationis acumen figens, poſthabito omni diſciplinae fixae et ad certam normam exactae ſeueritate libere diſſeruit, ingenii quod amoeniſſimum habebat, ductum et propenſionem vnice ſecutus. Vnde non errant, qui eum eclectica ratione de morali doctrina diſputauiſſe aſſerunt, modo cum philoſophis ſyſtematicis non confundatur. Diligenter tamen Plutarchum et Senecam legit, ac haud raro expreſſit, illius πολυϊστορίαν, huius acumina imitatus, quin ſententias eorum ita apte ſuis innectens, vt enatae apud eum videri poſſint. Ingenio autem foecundo et imaginibus ſupra modum abundante vſus, vitam et colorem meditationibus ſuis ſcribendo, ita attulit, vt licet dictio antiquatis vocibus et Vaſconum duritie diſpliceat, cogitationum tamen iucunditas innumeris varietatibus delectans politiſſimi ſeculi noſtri laudes et admirationem meruerit. Nullibi autem pedem figit, nec certum iter tenet, ſed

b) Lettres T. II. L. 18. let. 1.

c) Lond. 1723. IV. Vol. 4. cum notis Coſtei. Paris 1725. 4. Hagae Com. IV. Vol. 12.

ſed hos hortos ingreſſum lectorem mox ad deuia digreſſionibus deducit, at ita iucunda et virentia, vt erroris minime poeniteat: quo pacto dum imaginationis lumina miris viciſſitudinibus ornat, excitat, auget, inſatiabilem lectorem dimittit. Semper enim nouum aliquid et inexpectatum affert, quod lectorem detineat et admiratione repleat, tanta felicitate, vt ordinis neglectus et dicendi quaedam temeritas atque ſententiarum nouitas virtutis laudem meruiſſe videri poſſit. Cuius teſtes ſunt viri ſummi et accurato elegantiarum moralium ſenſu praediti, qui certatim laudibus opus ingenioſiſſimum extulerunt. Thuano enim immortale audit, Perrionio breuiarium ingeniorum elegantium, Lipſio auctor Thales Gallicus, Mezeraeo et Naudaeo Seneca Chriſtianus, Schurzfleiſchio Socrates Gallicus dicitur, et innumeris hae diſſertationes extolluntur elogiis. Quae cum collegerint THOMAS POPE-BLOVNTIVS * et TEISSIERIVS [d], heic, vbi breuitas ſectanda eſt, lectorem ad hos fontes dimittimus. Aſt qui tantas laudes meruerat, acerbiſſimis quoque a ciuibus ſuis cenſuris reprehenſus eſt. Quidam enim libertatem dicendi Epicuri grege tantum dignam caſtisque auribus grauem obiecerunt; nonnulli axiomata moralia deprehenderunt corrumpendis moribus nutriendaeque vitae licentiae aptiſſima; multi ordinis neglectum errantemque per recta, obliqua, certa, incerta, ſumma, ima, calamum culparunt, diſplicuit quoque quibusdam imaginationis nullis iudicii legibus coërcitae furor, inſigni morbi contagio lectorem corrumpens: iactantia autem de ſe ipſo intolerabilis et paedagogica, ad nauſeam vsque lectori moleſta aliquibus viſa eſt. Ipſa tandem philoſophandi ratio incerta, dubia, et ſcepticiſmo fouendo aptiſſima, et principia quaedam impietatem nutrire et firmare apta execrabile nomen Montani nonnullis fecerunt, maxime illis, qui ex diſciplina portus regii prodierunt, vt ex auctoris *Artis cogitandi* [e], et MALLEBRANCHII [f] cenſuris, valde ſeueris et in confodiendo hoc ſcriptore acerrimis conſtat, quibus addi poſſunt, quae ab HVETIO [g] aliisque ſcriptoribus Gallis [h] in eo ſolent culpari, quibus haud parum de priſtina gloria Montanus amiſit. A qua tamen cenſorum iniquitate, maxime vero Mallebranchii, qui denudaſſe Montanum et ingenii caſtigati laudem ei recte dubiam feciſſe haud paucis viſus eſt, liberare illuſtrem ſcriptorem annisus eſt FONTEVIVANVS, edita *Apologia pro Montano contra iniurias ſcriptorum portus-regii et Mallebranchii* [i]: ſimilem operam contra *Artem cogitandi*,

 atheiſmi

*) Cenſ. cel. auct. p. 819.

d) Eloges des hommes ſavans T. IV. p. 167 ſeqq. Addendus his, qui ex illuſtris BOVSSIERII Memoriis de Vita et ſcriptis Michaëlis Montani pluſcula expoſuit IOLYVS in Elogiis nonnullorum Scriptorum Gallicorum, Diuioni nuper editis.

e) L. III. c. 20. p. 410 ſeq.

f) De Inquir. verit. Tom. I. L. II. c. 5. p. m. 271 ſeqq.

g) De rebus ad eum pertinentibus p. m. 178.

h) ESPRIT de la fauſſeté des vertus humaines P. II. c. 3. p. 26. MARVILLE Melanges T. I. p. m. 164. T. II. p. 32. T. III. p. 109. TEISSIER. l. c. et quos excerpſit.

i) Hiſt. des Ouvrages des ſavans 1700. p. 132. conf. D'ARGENS, philoſophie du bons ſens, Diſſ. prel. §. 6. p. 19. cui miſerandum iudicium tuliſſe Mallebranchius, iisdemque, quos in Montano reprehendit naeuis ſcatere dicitur.

atheiſmi notam ſcriptori celeberrimo inurentem praeſtante CHRISTIANO THOMASIO[k]. Tacemus alia ex vtraque parte dudum in medium adducta, quae SORELIVS[l] cumulauit. Nobis accuratae quidem philoſophiae laudem, miſcellanea haec non mereri, omnino concedendum eſſe videtur. Cum enim nec principiis certis auctor vtatur, nec legitima ratiocinatione concluſiones deducat, ſed innumeris ingenii laſciuientis ſaltibus diſcurrat, nullibi ſedem figens, et intentum animi oculum adhibens, certam inde et ſolidam moralis doctrinae rationem exoriri non potuiſſe, quilibet, philoſophandi methodum edoctus, facile intelligit. Nocuit quoque ſcriptori igneo et cogitationum vbertate emicanti imaginationis ferocia et ardor, quo ad genuinam rerum ad animi mores pertinentium indolem ſine fuco et phaleris adhibitis attendere impeditus eſt. Lectionis autem in veterum ſcriptis verſatae affectata oſtentatio haud parum noſtri ſeculi ſenſui moribusque contraria, non poteſt non paedagogica illis videri, qui ad noſtri temporis morem ſcriptorem duobus fere ſeculis antiquiorem exigunt, vel philoſophemata accurata, et nexu ſuo iuncta in eo quaerunt. Negare quoque auſus non eſt P. BAYLE[m], (quem tamen librum iſtum in iuuentute prae omnibus aliis deperiiſſe et Pyrrhoniſmi praeceptorem habuiſſe, in eius vita ſupra monuimus) eſſe haud pauca a ſcriptore illuſtri dicta, quae vel Scepticiſmum nutrire, vel animi caſtimoniam corrumpere apta videri poſſint. Tacemus alia, haud facile excuſanda. Aſt nec ideo vel laude omni indignus, nec ex ſcriptorum illuſtrium, deque philoſophia morali bene merentium numero expungendus eſſe recte cenſetur. Vt enim taceamus, Montanum non aliis, ſed ſibi ſcripſiſſe, nec voluiſſe inter doctores morales comparere, hocque pacto negligentiam illam, et mentionem de ſe ipſo frequenter factam, poſſe excuſari; quaedam deteriora videri, quam ex auctoris ſententia dicta ſunt; nonnulla temperamento luxurianti et nullis diſciplinae iuſtae repagulis coërcito adſcribenda et condonanda eſſe; fatendum etiam eſt, artes et dolos animi ſibi ipſi ſaepe ignoti et affectibus ducti eum haud raro feliciter detexiſſe, et magna ſinceritate deſcripſiſſe[n]; veterumque obſeruationibus in ſuos vſus miro et natiuo artificio traductis adiutum praeclara multa eleganter monuiſſe, et inter haud pauca, quae naeuo et offenſione non carent, vtiliſſima quoque quam plurima et a prudenti lectore non negligenda attuliſſe. Ipſi porro morbi eius aliquid habent, quod eos gratos faciat: negare enim non potuit Mallebranchius, naeuos eius aliquid boni admixtum habere, et falſas quoque notiones et axiomata luce quadam radiare: ſermones methodi legibus carentes argumenti tamen animo concepti elegantia ſe commendare, natiuamque ſolertiam, et lumen quoddam per totum librum coru-

k) Diſſ. de Praeiudiciis T. III. Cauſ. Iurid. mixt. conf. Colloq. menſtr. 1689. p. 678. 998.

l) In Bibl. Gallica p. 80 ſeq.

m) Lettr. T. I. p. m. 5. Eclairciſſ. du Diction. T. IV. p. m. 655.

n) Conf. MARVILLE l. c. T. II. p. 32. qui in eo excel-

coruſcans ſummopere delectare. Ita vero exſcriptorem agere, vt e proprio penu deſumſiſſe videatur *. Qui autem Atheiſmum, Epicureiſmum, Libertiniſmum et ſimilia flagitia ei obiiciunt, mirati, tam diu per leges licuiſſe orbem libro venenato obambulare, omniumque paſſim manibus teri, illos eleganter monuit ven. REIMMANNVS [o], *dandum aliquid eſſe in cenſum eruditorum nunquam relato, et ſuum hunc foetum pro immaturo habenti, et lectoris ſubmittenti iudicio: et ſi quae liberius ſcripta ſint, interdum ea vel commoda interpretatione temperanda, vel obelo notanda; neque ob maculas nonnullas vniuerſum corpus repudiandum, imprimis cum manifeſta atheiſmi veſtigia in eo non deprehendantur.* Alia pro Montano hac de re adduxere SORELIVS et THOMASIVS [p], qui conſulendi. Fatemur tamen, prudentem et cautum lectorem, et accurate in morali doctrina verſatum, librum hunc poſcere, ne differendi nouitate et inſolenti audacia atque elegantibus et dulcibus his vitiis ineſcatus, pretioſum a vili, rectum ab obliquo, verum a falſo diſcernere impediatur. Mirum autem eſt, in tot naeuis a viris doctis reprehenſis librum tamen vbique lectum, commendatum, nec cenſura publica notatum, Charondam, qui complura ex his ſcaturiginibus in latifundia ſua deduxit, aſt ordine ſcripſit, impietatis accuſatum eſſe. Quod ideo eueniſſe coniecit P. BAYLE †, quia in diffuſa nulloque ordine conſtricta tractatione Montani latens venenum non facile detegi poſſit, Charondas autem, qui iuſtum doctrinae aedificium ex hac materia disiecta exſtruxit, periculoſas aſſertiones manifeſtas fecerit. Nobis veriſimilius eſt inuidiam, quae Charondam eloquentiae laude in aula et vrbe frequentiſſima florentem preſſit, accuſari poſſe, quae Montanum rure ſibi viuentem perſequendi cauſſam non habuit.

§. III. Quod inter Gallos eo tempore Montanus, et iuſto philoſophiae habitu Charondas in doctrina morali moliti ſunt, inter Germanos tum tentare aggreſſus eſt ABRAHAMVS SCVLTETVS, theologus Heidelbergenſis, variis ingenii monumentis clarus, et nonnullis momentis in hiſtoria belli ciuilis, quae ſuperiori ſeculo Germaniam vaſtauit, memorabilis, de cuius vitae circumſtantiis praeter alios videndi REIMMANNVS [q] et FREHERVS [r]. Is enim rogatu duorum equitum Sileſiacorum anno MDXCIII Lugduni Batauorum duos ethicorum libros edidit, in quibus arida Ariſtotelis deſerta vitauit, et amoeniores campos eclectica libertate ingreſſus eſt. Is totum doctrinae moralis ambitum duobus capitibus abſoluit, quorum prius de vita recta, poſterius de vita felici agit. Et in priori quidem tractatione finem hominis definiendo eiusque partes explicando, virtutem ad vitam rectam neceſſariam ita enarrat, vt quae

Abrahamus Scultetus eclectice de moribus ſcribere conatus.

excelluiſſe Montanum putat. Conf. STOLLIVS Hiſt. lit. P. III. c. 1. §. 55. p. 613 ſeqq.

*) Conf. Menagiana T. I. p. 305.

o) Hiſt. Atheiſmi S. III. c. 5. §. 15. p. 404. add. BVDDEVS Theſ. de Atheiſmo c. 1. §. 25.

p) locis citatis.

†) l. c. p. 655.

q) Hiſt. lit. Germ. P. IV. p. 598.

r) Theatr. p. 424.

quae eius cauſſa ſit procreans, quae pietatis, quae probitatis ratio, et quomodo, illa virtutes Deum reſpicientes abſoluat, haec recte viuendi regulas tum erga nos ipſos, tum erga alios ſuppeditet, exponat: quo pacto pleraſque virtutes indice, eo quem Stagirita dedit, longe pleniori deſcribit, et eas quoque adducit, quas Peripatetici omittere ſolent, patientiam, parſimoniam, humilitatem, innocentiam, gratum animum, iuſtitiam propriam. Poſteriori parte felicitatem gaudio animi, corporis ſanitate, famae integritate, et vitae ſuſtentatione abſolui contendit. Ex quo intelligitur, eum officia ſimul cum virtutibus eſſe in ea tractatione complexum. Laudandus quoque in eo eſt, quod doctrinam moralem philoſophicam cum Chriſtiana comparauerit; quamuis multa deeſſe quae ad philoſophiam moralem requiruntur, ob temporis illius conditionem non ſit mirandum. Dignus itaque libellus viſus eſt MARCO FRID. WENDELINO, cuius ductum in condendis *Philoſophiae moralis commentariis* ſequeretur. Qui ſi more Sculteti ab inutilibus quaeſtionibus abſtinuiſſet, felicius hos paſſus ſecutus fuiſſe iudicari poſſet; quamuis diligentiae et lectionis multae laudem ei denegandam haud eſſe cenſeat cel. STOLLIVS[s].

Incrementa philoſophiae moralis eclecticae.

§. IV. Aurora tamen haec modo fuit, diei *inſtantis* praenuntia, nondum enim plena lux exorta tum fuit: quam, ſi verum fatendum, *illuſtriſſimo* Verulamio debemus, qui in morali quoque argumento deſipere philoſophos, et elegantiores veritates ſequi in *Sermonibus fidelibus* bonae frugis plenis docuit. Cuius conatus et conſilia cum ſupra in eius vita deſcripſerimus, hoc loco actum non agemus. Non id volumus, ante Verulamium nihil in morali argumento nouum tentaſſe philoſophos; illius enim contrarium innumerae tractationes morales teſtantur, quae relicta ſterili aretologia Peripatetica, alia via animum morum praeceptis inſtruere ſategerunt. Quem campum ingreſſi ſunt, qui apologis, (quibus fabulae Mileſiae et Romanenſes, quas vocant, addi poſſunt,) ſatyris, characteribus et notationibus, praeceptis et παραινέσεσι, aphoriſmis, gnomis, adagiis, apophthegmatibus, ſymbolis, emblematibus, hieroglyphicis, aenigmatibus, inſcriptionibus, paradigmatibus aliisque, quae ad exotericam docendi rationem referri ſolent, methodi generibus emendationem voluntatis morumque formationem iuuare ſtuduerunt. Quorum conamina cum erudita tractatione delineauerit, et cum veterum ea in re induſtria comparauerit doctiſſimus PASCHIVS[t], eum ab illis legi velimus, qui haec pluribus noſſe cupiunt, certi haud exiguam lucem eius lectionem in hiſtoria philoſophiae moralis eſſe allaturam. Sed hoc nobis loco de iis potiſſimum ſermo eſt, qui iuſta methodo emendare philoſophiam moralem ſunt aggreſſi. Quorum tamen nomina hoc loco, vbi bibliothecam ſcriptorum philoſophicorum non ſcribimus, excitare opus haud eſt, cum ex virorum praeſtantiſſimorum REIMMANNI, STRVVII,

s) l. c. P. III. c. I. §. 56. p. 619.

t) De variis modis tradendi moralia. Kilon. 1707. 4.

vii, Stollii indicibus in libris notiſſimis ſuppeditatis, nobis non monentibus, ea hauriri queant. Praeterea nos quoque in antecedente tractatione haud pauca, quae huc pertinent, iam delibauimus, et quae theoſophici nonnulli in hoc argumento praeſtiterint, itemque Vayerius, Gaſſendus, Hobbeſius, Thomaſius, Buddeus, Geulincxius, Gundlingius, Rudigerus, aliique annotauimus, quae hoc loco repetenda ſunt. Addi his poſſent plures, ſi ſpecialis ethicae hiſtoria enarranda eſſet, et imprimis memoranda merita ſociorum portus regii, de doctrina morali, inter quos in hoc argumento maxime eminuit elegantiſſimus Nicollii [u] calamus. Sed haec prolixiora ſunt, quam quae locum hic capiant. Non tacendum tamen, quod opportune monet cel. Stollius [x], VINCENTIVM PLACCIVM, qui ex celeberrimorum virorum Ioachimi Iungii (quem inter eclecticos numerat Leibnizius [y]) Petri Lambecii, Michaelis Kurſtenii, Io. Chriſtophori Schraderi aliorumque diſciplina, quam in Academiis, Helmſtadienſi, Lipſienſi, Patauina hauſit, ad philoſophiae moralis profeſſionem in gymnaſio Hamburgenſi proceſſit, primum fuiſſe, qui ethicam ſyſtematicam eclectico vultu habituque inter Germanos prodire iuſſerit. Quamuis enim a Peripateticis philoſophiam didicerit, relicto tamen Ariſtotele in phyſicis Carteſium ſecutus eſt, in argumento morali, dicis cauſſa Ariſtotelem non plane ex ſcholis ethicis exterminans, eclecticam methodum adhibuit. Viſum autem viro doctiſſimo, medicorum filios imitandos eſſe, voluntatemque, quam aegram eſſe, et cui medicinam a philoſophia morali parari ſciebat, ita conſiderandam, vt explorata eius natura et facultatibus morbi detegerentur, et ad quem ſanitatis gradum, quibusue remediis perduci poſſit, deſcriberetur. Quae methodus medica non ignota quidem fuit veteribus, vt alibi iam a nobis notatum, aſt neglecta plane, donec Placcius eam haud infeliciter in vſum deduceret. Factum id edito *Typo acceſſionum moralium ſeu inſtitutionum medicinae moralis deſideratorum, eius ſcientiae, cumprimis vero praeceptorum emendandi ſemetipſum elementa pariter proponente*, *Hamburgi* MDCLXXV, qui liber vernacula quoque poſtea prodiit. Quae medendi methodus cum valde commoda viſa eſſet B. Buddeo, eam in *Philoſophiae practicae parte prima* ſequendam eſſe ſtatuit. Sed et aliis meditationibus moralem diſciplinam iuuare Placcius ſategit. Debemus enim ei *Philo-*

u) Conf. Bayle Dict. T. III. art. Nicolle p. 501. qui eius tentamina moralia inter optimos libros numerat.

x) l. c. c. 4. §. 22. p. 677.

y) Epp. Vol. IV. p. 188. Patriam habuit Lubecam, 1587. Ramaeam logicam Gieſſae docuit, et poſtea metaphyſicam et mathemata: tum arti ſalutari ſe tradidit, Patauii med. D. creatus. Poſtea Roſtochii et Helmſtadii docens, is viſus eſt, qui Gymnaſio Hamburgenſi Rector et Profeſſor phyſicae et logicae praeficeretur, denatus 1657. m. Sept. Valde extollunt eius eruditionem et doctrinam, maxime in phyſicis, viri docti vid. Leibniziana p. 414. et in Epiſtolis paſſim, Boecler. Bibliogr. crit. p. 590. Parum placuit ei Ariſtoteles, licet diligenter eum legiſſet, conf. Morhof. Polyhiſt. T. II. L. I. c. 9. p. 57. L. II. P. I. c. 12. p. 217. eclectice autem philoſophatum fuiſſe ex eius doxoſcopia phyſica patet, quam edidit Mar. Fogelius 1662. Conf. cel. a Seelen Athenae Lubecenſes.

Philoſophiae moralis plenioris fructum praecipuum, qui eſt eius ope philoſophiam non ſufficere beatitati ſolidae vlli conſtituendae, nedum acquirendae: reuelationem vero diuinam ei neceſſariam certisque ſignis, in ſola religione Chriſtiana deprehendendis, a falſa qualibet ſuperſtitione diſtinctam, non poſſe non exiſtere, Helmſtadii MDCLXXVII. Tacemus ſcripta moralia alia, partim edita, partim nondum vulgata, de quibus et vitae atque ſcriptorum Placcii hiſtoria conſulendus eſt, qui *Biographiam eius theatro pſeudonymorum et anonymorum* praemiſit Io. Alb. Fabricivs. Ceterum neque hoc praetermittendum, fuiſſe Placcium ſi non primum, certe inter primos, qui ethicam a iure naturae diſtinxerit, et ſuos cuique limites definiuerit. Factum id in *Acceſſionibus ethicae, iuris naturalis et rhetoricae ex triplici maiori ſyſtemate elaborato per vitam omnem et porro in dies elaborando excerptis.* Quin et methodum medicam ad *Iurisprudentiam naturalem, publicam, et priuatam* transferendo, iuris naturae emendationem promouere ſtuduit. In quo tamen ſaxo voluendo omnium lumina extinxerunt Hugo Grotius et Samuel Pufendorfius, qui duumuiri cum inſignibus acceſſionibus moralem doctrinam, quae de officiis et iure tractat, locupletauerint, digni omnino ſunt, quorum paulo plenior enarretur philoſophica hiſtoria.

Scriptores hiſtoriae H. Grotii.

§. V. Valde commendauit famam HVGONIS GROTII et immortale eius nomen fecit ſingularis prorſus et praeſtantiſſima eruditio, qua meruit vniuerſi orbis eruditi conſenſu inter principes viros doctos referri[z]. Inde factum, vt a multis res ad eius hiſtoriam literariam pertinentes tangerentur. Et ipſe quidem in *Apologetico* haud contemnendam eorum partem, quae ad ipſum pertinent, quaeque ob remonſtrantium partes ſuſceptas pertulit, enarrauit,[a] in *Epiſtolis* vero[b], quae pleraeque ad familiares ſcriptae ſunt, haud pauca tetigit, quae hiſtoriam vitae eius mire illuſtrare poſſunt. Ex his aliisque fontibus hauſerunt narrationem ſuam anonymus in *vita Grotii*, Io. Iac. Schvdtivs, in *vita Hugonis Grotii, ſuccincte enarrata, variisque rerum memorabilium annotationibus illuſtrata*[c], P. Bayle, in vita Grotii *Dictionario Critico* inſerta; et poſtea ſcriptis Grotii quoque praefixa[d], et *Verſioni* quoque *Germanicae libri de I. B. et P.* praemiſſa a Schvzio, tum ſcriptores hiſtoriae literariae Frehervs[e], Mevrsivs[f], Battesivs[g], Witte[h], Reimmannvs[i], Niceronivs[k], Clarmvndvs[l], vt eos taceamus, qui annales eccleſiaſticos et ciuiles recentioris aetatis condiderunt, et Arminia-

z) Bayle l. citando, Pope-Blovnt. Cenſ. cel. auct. p. 995. Vindiciae Grotianae P. II. pag. 596 ſeqq.
a) Conf. Cat. bibl. Reimmann. p. 676.
b) Amſtelod. 1687. 1700. fol. editis.
c) Francof. ad Moen. 1722. 8.
d) Vid. Nou. lit. Lipſ. Vol. I. p. 169.
e) In Theatro vir. cl. p. 1103.
f) In Athenis Batauis.
g) In Vitis ſelectis p. 240.
h) Memor. philoſ. p. 554.
i) Hiſt. lit. Germ. P. VI. p. 6.
k) Mem. de lit.
l) Vit. P. III. c. 12. addi his poteſt cel. Ioach. Langivs qui libro Grotii de Satisfactione Chriſti recuſo vitam eius quoque praefixit.

minianae ſectae hiſtoriam tetigerunt *. Maxime vero in accurate enarrandis rebus ad Grotium pertinentibus eminuit diligentia duorum virorum doctiſſimorum, Belgae et Germani. Et in Belgio quidem, doctiſſimus ex Remonſtrantium coetu ſcriptor CASPAR BRAND vitam Grotii vernaculo ſermone prolixe enarrare coepit, affectam ad finem perduxit, qui in eodem coetu doctoris munere functus eſt V. C. HADRIANVS CATTENBVRGIVS, quae biographia ita viris doctis placuit, vt recuderetur †. Inter Germanos autem, anonymus quidam, vulgauit anno MDCCXXVII Delphis Batauorum, quod titulus quidem habet, *Hugonis Grotii, Belgarum phoenicis manes ab iniquis obtrectationibus vindicatos, accedit ſcriptorum eius tam editorum, quam ineditorum conſpectus triplex.* In quo eleganti libro hiſtoria Grotii accurate traditur, cunctaque ex monumentis fide dignis enarrantur, multa vero inſperguntur, quae ad hiſtoriam temporis quo Grotius vixit, pertinent. Nec hiſtoria tantum Grotii in hoc commentario recenſetur, ſed character animi, librorum catalogus, eruditorum cenſurae, quaeque alia ad notitiam Grotii literariam facere poſſunt, pulchre et concinne exponuntur. Nos digitum potiſſimum ad ea intendemus, quae tractationi noſtrae propria ſunt, quaeque ſufficere poſſunt, vt intelligamus, quid philoſophia moralis Grotio debeat. Reliqua ſtrictim, quantum ſcilicet ad noſcendam eius vitae hiſtoriam erit neceſſarium, tangemus.

§. VI. Vitalem auram primo hauſit illuſtris HVGO GROTIVS Delphis Batauorum in ipſo Paſchatos feſto anno MDLXXXIII, parentibus ſatus Ioanne Grotio I. V. D. et conſule eius ciuitatis, academiae Leidenſis curatore, et comitibus Hohenloicis a conſiliis, matre editus Alida ab Ouerſchin, familia ex vtroque parente nobili m. Auus enim Grotiorum, id eſt magnorum, nomen primus familiae Cornetſiorum, (hoc enim auitum nomen fuit) intulit, pater viris inter eruditos ſummis I. LIPSIO n, IANO DOVSAE aliisque ob doctrinae laudem fuit commendatiſſimus. Admodum puer diuini, quod nactus erat ingenii ſpecimina ſingularia prorſus et inuſitata prodidit, quae comouere parentem, vt maxima induſtria illud coleret, omnemque in id curam conuerteret, vt mature diſciplinarum elegantiorum cultura formaretur. Quam tanta auiditate puer admiſit, tantaque felicitate praeceptis diſciplinarum humanitatis ſe imbui paſſus eſt, vt nouem vix annos natus, elegantes verſiculos faceret, quin tragoediam ſcribere aggrederetur, eaque pangendi carminis facilitas, et artis fingendi praeſtantia illi ineſſet, quae maximos in arte poëtica viros, Vrbanum VIII. P. M. Danielem Heinſium, Dominicum Baudium, Ianum Douſam admiratores haberet o. Ita cum prae-

H. Grotii vita.

*) Add. LOVIS AVBERY DE MAVRIER Memoires pour ſervir a l'hiſtoire de Hollande, Obſ. Hal. T. VII. p. 330. IO. FABRIC. Hiſt. bibl. ſuae T. I. p. 316. LE VASSOR Hiſt. Ludou. XIII. L. 12. alii.

†) Dordraci 1732. II. Vol. fol.

m) Stemmatis Grotiani tabulam exhibet Grotius vindicatus p. 3 ſeqq.

n) Vid. Cent. I. ep. miſc. p. 22.

o) Exempla habes l. c. p. 9 ſeqq.

praematura ſeges meſſem omnium ſpe atque votis ſuperiorem promitteret, ad augendas animi dotes et maturandam doctrinam praeſtantiſſimam adoleſcens nondum duodecennis in academiam Leidenſem miſſus eſt. Quod artium et diſciplinarum ſtadium magna alacritate ingreſſus, tanto ardore abſoluere ſtuduit, vt in theologiae, iurisprudentiae, matheſeos aliarumque ſcientiarum curſu alios longiſſime anteuerteret. Cumque in ea academia theologiam tum doceret Ioannes Vytenbogardus, cuius celeberrimum poſtea inter Remonſtrantes nomen fuit, ei potiſſimum in diſcenda doctrina ſacra adhaeſit, indeque Arminii partibus fauere coepit [p]. Eruditionem philologicam autem, vſus doctore illarum literarum magno Scaligero ita roborauit, vt quindecim annorum adoleſcens MARTIANVM CAPELLAM notis et obſeruationibus ſuis illuſtratum, edere poſſet, ea ingenii felicitate vſus, vt non tantum ſui temporis criticis ex aſſe ſatisfaceret, ſed et libellus ad noſtra tempora aetatem ferret [q]. Eodem aetatis anno, qui fuit aerae Chriſtianae MDXCVIII, cum legato Batauo Ioanne Oldenbarneueld in Galliam profectus, ſummos iurisprudentiae honores accepit, virisque doctis valde charus, ipſique regi Henrico magno acceptiſſimus fuit, qui gratioſum eum apud ipſum eſſe torque aureo teſtatus eſt [r]. Annis vero adhuc immaturus cum ingenii maturitate et iudicii atque doctrinae praeſtantia viros ſuperaret, ſcilicet annorum XVII iuuenis aduocatus fiſci cum ſalarii augmento conſtitutus, et anno MDCXIII, aetatis XXX, reipublicae Roterodamenſis ſyndicus et conſiliarius, Eliae Oldenbarneueldio ſucceſſor datus eſt [s]. Quod munus grauiſſimum humeris quidem ſuis imponi paſſus eſt, aſt ea conditione, vt pellere locoque moueri eum non liceret, eo quod turbas Arminianas iam tum ſatis praeuideret. Ediderat autem iam anno MDCIX libellum *de Mari libero* inque eo cauſſam Batauorum defenderat [t], libro quoque *de Antiquitatibus reipublicae Batauae* praeclare de patria meruerat. Dignus itaque viſus eſt, qui litibus inter Britannos et foederati Belgii ciues de nauigationibus Indicis hoc anno valde efferueſcentibus componendis reipublicae nomine legatus ad magnae Britanniae regem mitteretur. Quam illuſtrem ſpartam ita in aula Iacobi I. ornauit, vt non modo commercii Indici iura ciuibus ſuis ſtrenue vindicaret, ſed et regis ſapientiſſimi et viris doctis egregie fauentis beneuolentiam prorſus ſingularem conſequeretur. Inque iſta apud Britannos mora occaſionem nactus eſt amicitiae familiaritatem cum Iſaaco Caſaubono ineundi. Redux ex Anglia Grotius patriae ſtatum

p) Apologet. p. 29. Conf. Epp. Remonſtrant. p. 340 ſeqq. ex quo loco conſtare poteſt, quanta familiaritate hoc theologo Grotius vſus fuerit.

q) Conf. FABRIC. Bibl. Lat. T. III. c. 15. §. 4. p. 640.

r) Grot. ſvind. p. 18.

s) Ita vero aſſeſſor quoque ordinum Hollandiae, et poſtea foederatorum delegatorum factus eſt.

t) Reſpondit Grotio IO. SELDENVS, Grotio valde aemulus, in mari clauſo, ſiue de dominio maris libris duobus, Lond. 1635. pro Grotio contra hunc pugnantibus Theodoro Graswinckelio, Iſaaco Pontano, aliisque, vid. *Bibl.* iur. imperant. c. 3. poſ. 1. §. 3. 4. p. 233. Inter Luſitanos quoque NICOLAVS FERNATIVS ei oppoſuit, Mare non liberum, ſeu demonſtrationem iuris Luſitanici ad Oceanum et commercium Indicum; quod tamen ineditum manſit, itemque SERAPHINVS DE FREITAS, de iuſto imperio Luſitanorum Aſiatico aduerſus Grotii Mare liberum, vid. STRVVII *Bibl.* philoſ. c. 8. §. 10. Bibl. Grotiana in *Grot.* vind. *p.* 727.

ſtatum prorſus immutatum et periculis plenum deprehendit. Coeperant enim latentes hactenus controuerſiarum Arminianarum igniculi in apertam flammam indies magis erumpere; eo vero loco inque eo munere poſitus erat Grotius, quo huic incendio reſtinguendo ſubtrahere ſe non poſſet. Non eſt huius loci, acerbas lites et inſignes turbas, quae non eccleſias modo ſed rempublicam quoque Belgii foederati tum repleuerunt, et haud parum calamitatum excitarunt, enarrare, quaeque inter Remonſtrantes ſiue Arminianos et Contra-Remonſtrantes, ſiue Gomariſtas eo tempore magnis animorum diſſidiis et minime laetis ciuium tumultibus acta ſunt exponere, ea enim ex annalibus eccleſiaſticis illisque fontibus, quibus notitia Arminianiſmi naſcentis et adoleſcentis enarrari ſolet, diſcenda, et ſcripta Brantii [u], Limborchii [v], Halesii [w], Grotii [x], itemque *Epiſtolae Remonſtrantium*, quaeque contra illos eo tempore edita fuerunt, conſulenda ſunt [y]; ſufficit enim ob narrationis ſeriem annotauiſſe, ita reipublicae rebus ſe immiſcuiſſe turbas has eccleſiaſticas, vt magni inde in ciuitate motus orirentur. Mauritius enim princeps, qui videbat plebem, maxime Gomari factioni acerbae et inquietae, adhaerere, has ſibi partes eligendas firmandasque eſſe cenſuit, quod ita auctoritatem et potentiam ſuam mire ſuſtentari poſſe intelligeret, Oldenbarneueldius autem, qui funeſtas has lites fore reipublicae praeſenſerat, temperandum feruorem Gomariſtarum, et iuuandam cauſſam Remonſtrantium, conciliata tolerantia ratus, plurimum mouerat, vt violentia omnis abeſſet, pertraxeratque alios ſummos in ciuitate viros in has partes, vt cauturi, ne quid detrimenti respublica et libertas ciuium caperet, Arminii partes tuerentur. Eandem itaque rationem ſibi tenendam eſſe ratus Grotius, conſilia pacifica, et extinguendo incendio, quod iamiam mire ardebat, apta ſuggerere, iram tantis animis conceptam frangere, paci, tranquillitati libertati publicae adeſſe, et rempublicam a periculis, quae ex infelici hac controuerſia imminebant, defendere omnibus viribus ſategit. Magno id Grotii malo euenit, cui patriae libertatis amor libertatem patriamque abſtulit. Valde irritauerat Grotius iam ante Gomarum impotentis animi virum ſcripto eleganti carmine in mortem Iacobi Arminii [z]. Mauritii autem indignationem, partes Oldenbarneueldii ſecutus, meruerat. Qui princeps cum auctoritate ſua praepotentes Belgii foederati ordines permouiſſet, vt factionem illam vi extinguere conſtituerent, rebus omnibus ad tumultum ſpectantibus, potentiſſima Arminianae partis capita capi, Oldenbarneueldio capitis ſententiam dici, Grotio carceris ad dies vitae poenam irrogari, placuit, et Arminiana factio in ſynodo Dordracena valde oppreſſa eſt. Qua mire fracta, Olden-

 barne-

u) In Vita Iac. Arminii cum notis I. L. Mosʜᴇᴍɪɪ recuſa Brunſ. 1725. 8.

v) In Hiſtoria vitae Simonis Epiſcopii, Amſt. 1701. 8. edita, libro rariſſimo.

w) In Hiſtoria conc. Dordrac. cum Obſ. Mosʜᴇᴍɪɪ, Hamb. 1724. 8.

x) In Apologetico.

y) Acta publica huc pertinentia enarrat bibl. Grot. l. c. p. 702.

z) Vid. Bʀᴀɴᴛ. l. c. p. 205.

barneueldius capite plexus, Grotio lis mota et iniquis rationibus promota eſt. Quamuis autem et ordines Hollandiae ſe violentiae huic opponerent, et legatus Galliae Benedictus Auberius Maurerius regis ſui nomine intercederet, euitare tamen ſententiam Grotius non potuit, eo quod veniam deprecari, nullius ſibi ſceleris conſcius detrectaret. In arcem itaque Lupenſtenienſem captiuus anno MDCXIX abductus, carceribus perpetuis damnatus eſt, bona fiſco publico addictá ſunt *. *Multa* et grauia in eo carcere contra ius fasque pertulit Grotius, et fortunae iniquitatem non ſine graui calamitate ſenſit. Aſt cum iuſtam ſibi cauſſam eſſe intelligeret, et tum pietatis tum philoſophiae praeceptis pectus muniuiſſet, vere philoſophum et Chriſtianum in hac aduerſitate ſe praeſtitit. Tempus enim non irae et vindictae cogitatione, ſed cogitationibus piis et meditationibus ſanctis, tum literarum ſtudiis, in quibus iam tum egregie erat verſatus, fefellit, cuius ſpecimen dedit non modo *Eclogis Stobaeanis* † elegantiori Latino habitu donatis, ſed et ſtaminibus aurei libelli de veritate religionis Chriſtianae tum inceptis. Cum enim iſta rerum ſuarum aduerſitate mire ad religionis Chriſtianae praeſtantiam agnoſcendam perduceretur, rem otio ſuo et argumenti diuinitate dignam reputauit, ſi eius veritatem demonſtrare ſuſciperet. Nobiliſſimum itaque argumentum primo verſiculis Belgicis comprehendit, vt haberent nautae ad infidelium terras diſcedentes, quod et facile memoria tenerent, et ad capiendos infidelium animos feliciter adhiberent: poſtea vero cum Pariſiis degeret, Latino carmine expreſſit, et tandem refictum, proſaque expreſſum, ac annotationibus illuſtratum in vulgus exire ſpaſſus eſt. Quae meditationes carcerales tanto omnium bene reipublicae Chriſtianae cupientium applauſu exceptae ſunt, vt in Gallicam, Germanicam, Anglicam, Danicam, Suecicam, Belgicam, Graecam, Arabicam [a], Perſicam, Indicam et Sinenſem linguam conuerterentur. Cuius tamen praeſtantiſſimi libelli hiſtoriam prolixiorem hoc loco tradere non licet: vnde rogamus lectorem vt ven. KOECHERI [b], cui elegantem praeſtantiſſimae tractationis editionem debemus, hiſtoriam huius libelli adeat, in qua cuncta pulchre prolixeque enarrata ſunt. His intentus totusque diuinorum oraculorum et philoſophiae ſtudiis immerſus dum de libertate tantum non deſperat, prouidentia diuina de eius liberatione ſollicita pietatem vxoris Mariae Reigersbergiae excitauit, vt auſu plus quam virili, et pietate aeternam nominis gloriam promittente, de liberando marito cogitaret. Poſtquam enim vltra ſeſquiannum in carceris ſqualore delituerat, agitatis conſiliis variis, tandem

*) Hiſtoria carceris Grotiani diſcenda ex Apologetico, LIMBORCHIO l. c. p. 116. Grotio vindicato P. I. p. 26. 128 ſeqq. 173. 193. ex epiſtolis Grotii aliisque l. c. laudatis.

†) Vid. Biblioth. Grot. l. c. p. 659.

a) Ex hac verſione a POCOCKIO facta, enata Iacobo Sponio et Georgio Whelero, qui eam in Oriente viderunt, occaſio Grotium accuſandi, quod ex Arabico libellum *deſcripſiſſet*. Conf. FABRIC. Syllab. de *V. R. C.* c. 30. p. 551 ſeqq.

b) In Anal. ſiue *Diſſ. Epiſt.* hiſtoriam libelli Grotiani de *V. R. C.* complectente conf. Grotian. bibl. p. 800. FABRIC. l. c. p. 549. Car. Reimmann. p. 1065. *Hiſt. bibl.* Fabric. P. I. p. 294.

tandem arcae, quae ad deportandam ſupellectilem hactenus multoties adhibita fuerat, incluſus ab vxore, ſicque ex carceris latibulis, velut librorum farrago quaedam exportatus, vxore in carcere remanente, Gorichemum vicinam delatus eſt, anno MDCXXI, XI. Cal. April. Vbi aperta arca prodiens Grotius induto coementerii cuiusdam habitu apprehenſaque manibus trulla oppido elabitur, et Valouicum primum in Brabantia, deinde Antwerpiam dilapſus eſt, quo tamen loco occultus quoque vixit[c]. Dici ſatis non poteſt, quantum ex hac mirabili liberatione gaudium conceperint, non modo Arminianae factionis aſſeclae, ſed et viri paſſim docti, qui certatim et epiſtolis et carminibus diſciplinarum fortunae gratulati ſunt, quod tantum illis decus eſſet conſeruatum, vt ex iis, quae luſerunt in Grotium[d] eiusque coniugem Erycius Puteanus, Caſpar Barlaeus, Petrus Ianninus, aliique non ſine iucunditate intelligi poteſt. Ita liberatus memorabili coniugis fide, quae maritum aegrotare finxerat, et in cuſtodia remanſerat, libera tamen poſtea non ſine ingenti editi facinoris gloria dimiſſa eſt, commendatus a Maurerio Lutetiam per deuia tendit Grotius, poſtquam de diuina liberatione epiſtola ad Ordines Belgii foederati data perſcripſiſſet, et ne ſic quoque ex amore patriae quicquam ſibi decedere ſe paſſurum eſſe, ſignificauiſſet. Lutetiam delatus de ſede tuta ſibi, vxori et liberis diſpiciens, a cancellario regni Guilelmo du Vair ad regem perductus et ab eo beneuole exceptus et annuo donatiuo honoratus eſt. Nicolaus Peireſcius autem, quem non Moecenatem modo, ſed parentem eruditi tum nacti erant, in deuinciendo ſibi Grotio beneficiis certauit: ipſe inſigni gaudio vxorem lectiſſimam liberosque et ſupellectilem tandem recepit. In Gallia iam ſede fixa ad priſtina literarum ſtudia ſe recepit, neque erga ciues ſuos atque patriam quicquam ex pietate ſtudioque remiſit, conſilioque et auxilio adminiſtrorum quorundam regis vſus, eum pro partis oppreſſae auxilio et ſolatio eſt deprecatus. Id quod tamen tanta animi continentia fecit, vt dixiſſe feratur rex Galliae: mirari ſe virtutem hominis, qui tam male in patria habitus, non deſineret tamen ei ſubditisque eius bene velle, immo quocunque etiam poſſet modo, benefacere. Et illi quidem, qui res foederati Belgii in aula regis curabant, nihil intentatum reliquere, quo infeſtum ei regis animum redderent: aſt, et ſatis nota erat perſecutio, quam Grotius perpeſſus erat, et ita rem omnem edito *Apologetico*[e] manifeſtam fecerat, vt, qui non omni rerum ſenſu deſtituebantur, facile intelligerent, quam iniquis modis ille habitus fuiſſet. Quamuis autem in Gallia ſecurus latibulum inueniſſet, non defuerunt tamen

c) Hiſtoriam liberationis ſuae ipſe narrat in Apologetico c. 18. p. 302. cuncta eleganter enarrantur in Grotio vindicato p. 207.

d) Vid. Epp. Remonſtrantium 387 ſeqq. pag. 653 ſeqq.

e) Apologeticus eorum, qui Hollandiae, Weſtfriſiaeque et vicinis quibusdam nationibus ex legibus praefuerunt ante mutationem anni 1618. quo ea referuntur, quae aduerſus H. Grotium et alios facta iudicataue fuerunt, Paris 1622. 8. et ſaepius. conf. Bibl. Grot. p. 714 ſeqq. Etiam Belgice liber prodiit, qui proceres Belgii foederati valde irritauit.

tamen, quae animum deprimerent. Nam et fama, quod veniam ordines Belgiae foederati deprecatus eſſet, eum mordebat, ad quam ne in carcere quidem, vt libertatem redimeret, induci potuerat; cui dicto Apologetico occurrere ſtatuit, quod ita vulnerauit partem aduerſam, vt edicto publico vendi prohiberetur: et inſidiati illi ſunt aduerſarii certatim, in id coniurantes, vt moleſtiis eum afficerent: et vxoris ac liberorum morbi in aëre peregrino valde eum afflixerunt, et congiarium regium, inuidorum calumniis et Richelii cardinalis indignatione illi ſubtractum eſt, et ſynodus Charentonenſis eum communione eccleſiae reformatae excluſit, eo quod Arminianos ſecutus Dordracenae ſynodi decretis ſubſcribere noluiſſet. Aſt qui carceris moleſtiam et infamiae publicae contemtum mira patientia tolerauerat, in his quoque ferendis non philoſophum modo, ſed Chriſtianum quoque ſe demonſtrauit, et legendo atque ſcribendo fortunae iniquitatem et viciſſitudines leuauit, immo fregit. Tum enim verſiculos de V. R. C. Latinos fecit, et in aliis, quae ad philoſophiam et elegantiores literas iuuandas ſpectabant, laboribus fuit diligentiſſimus.

Hiſtoria libri de iure B. et P.

§. VII. Et huic quidem morae immortale Grotii opus debemus, quod *de Iure belli et pacis* inſcripſit, quodque aeternam auctori ſuo inter philoſophos nominis gloriam peperit. Quod cum rationem nobis ſuppeditauerit, cur in hiſtoriae philoſophicae theatro Grotium comparere voluerimus, paulo curatius enarrandum eſt [f]. Operis autem huius condendi auctorem et ſuaſorem primum Grotius habuit Peireſcium; qui cum videret nobiliſſimum, quod de iure gentium praecipere debet, argumentum, incertiſſimis hactenus ſcholaſticorum philoſophorum nonnullorum diſputationibus corruptum magis quam illuſtratum, a plerisque autem miro contemtu et ignorantia neglectum eſſe, nöſſet autem et eius dignitatem atque neceſſitatem, et lumina Grotii per vniuerſae philoſophiae angulos perreptantis; auctor ei extitit, vt derelictam ab aliis prouinciam occuparet, nobiliſſimam diſciplinam ex puluere et ſqualore ſcholaſticarum ineptiarum protraheret, controuerſias ad ius naturae et gentium legibus ciuilibus non circumſcriptum reſpicientes extricaret, et ita doctrinae moralis partem nobiliſſimam emendaret, augeret, vel, ſi dicendum, quod res eſt, reſtitueret, ciuilium quaeſtionum autem fundamenta alia et meliora quam quae hactenus ſuppetebant, poneret [g]. Paruit tam ſalubri conſilio Grotius, cumque et otio tum polleret et doctrina, Peireſcius autem omnem, quam deſiderabat ſupellectilem librariam ſuppeditaret, ad eiusmodi opus pariendum ingenii vires applicuit, tandemque laudatiſſimum librum, quem commendationis gratia maluit de iure belli et pacis, quam de iure naturae et

f) Conf. BOECLER. et BARBAYRAC. in proleg. ad h. l. BAYLE l. c. not. O. Obſ. Hal. T. VII. Obſ. 15. Obſ. miſc. T. I. p. 953. FABRICIVS Hiſt. bibl. ſuae T. IV. p. 125. et Scriptores hiſtoriae I. N. Thomaſius, Buddeus, Ludouicus; Grotius vindicatus P. I. p. 266 ſeqq.

g) Vid. GROTII Ep. ad Gallos Ep. LXXVI. p. 177.

et gentium inſcribere, libertate vſus eclectica perfecit, et quodcunque in vaſta ſcriptorum veterum et recentiorum lectione occurrerat, ad hoc argumentum ſpectans eleganti ordine iuſtaque methodo digeſſit. Egit autem in praeſtantiſſimo opere id potiſſimum Grotius, vt ius naturae, quatenus ad ſocietatem ciuilem ſpectat, quae maieſtate imperantium regitur, ex principiis purioribus et rectioribus, quam hucusque factum erat, deduceret, vnde non errant, qui in eo inſtitutiones iuris naturae et gentium tradi afferunt, id enim ipſe haud obſcure ſignificat[h]. *De iure belli et pacis* autem, ſuſpendendae vino vendibili hederae cauſſa appellauit, quod controuerſias illuſtres, eas praecipue, quae de belli et pacis iure inter gentes integras earumque imperantes agitantur, ſimul tetigerit, ratus ita auidius a viris politicis et in republica adminiſtranda verſantibus lectum iri. Toti autem, quod ingenio maximo exſtruere coepit, aedificio fundamentum, quod a Stoicis tranſſumſit, ſupponit, ſocietatis cuſtodiam humano intellectui conuenientem, exque hoc principio morali iuris naturae praecepta deriuat, tum ab eo ius gentium diſtinguit, idque ex conſenſu omnium vel plerarumque ciuitatum hauriendum eſſe ſtatuit, quamobrem officia naturalia ab iis, quae ex conſtituto peragi ſolent, diſtinguit. Et libro quidem primo de iuris origine diſputans, quid ad legitimum bellum, quid ad imperium requiratur, quid ſint ſubditi, diſquirit, libro autem ſecundo explorat cauſſas belli, quid res communes, quid propriae ſint, quid ius ſibi velit, itemque dominium, obligatio, pactum, contractus, foedus, iusiurandum, damnum, legatio. Libro tertio de eo quod in bello licet tractans, pacem ſimul et conuentiones belli conſiderat. Et haec quidem omnia ex principiis certis, et axiomatibus ab omnibus conceſſis, notionibusque et definitionibus iuſtis ita deducit, vt ex omni antiquitate teſtes adducat, et philoſophorum conſenſum in partes vocet, inter quos primum quidem locum Ariſtoteli cedit, dolet autem inepta eius adoratione veritatem eſſe ſuppreſſam. Vnde animo ſe eſſe eclectico haud obſcure prodit, faſſus inter alia: *ſe et hic et alibi veterum Chriſtianorum ſequi libertatem, qui in nullam ſectam iurauerint, non quod eis aſſentirentur, qui nihil percipi poſſe dicebant, quo nihil eſt ſtultius; ſed quod nullam eſſe ſectam putarent, quae omne verum vidiſſet, et nullam, quae non aliquid ex vero: itaque veritatem ſparſam per ſingulos per ſectasque diffuſam in corpus colligere, id vero exiſtimauerint nihil eſſe aliud, quam vere Chriſtianam tradere diſciplinam.* Et eodem quoque animo affectus veteris eccleſiae doctores in partes vocat, quin et Scholaſticos admittit, quibus ingenii ſublimitatem concedit, eorumque modeſtiam laudat, et raro errare, vbi omnes conſentiant, ſtatuit, dolet autem, quod in infelicia tempora inciderint. Quae ſcripſit ſine dubio vir re et nomine magnus, partim

p. 177. conf. GASSENDVS in Vita Peireſcii L. IV. Opp. T. V. p. 294. ſ.

h) Vid. Prolegom. et Epiſt. ad Gallos 66. pag. 178.

partim quod a pueritia in eorum notitia eſſet verſatus, partim quod crabrones eo tempore, quo periculoſum id erat, irritare nollet. Cumque in Romano iure eſſet verſatiſſimus, ex eo quoque tractationi ſuae lucem petit, et hiſtoriarum annales in partes vocat, quae cauſſa eſt, cur lectorem liber eruditiſſimus poſtulet non nudius tertius in diſciplinis verſatum, ſed veteris literaturae probe gnarum. Inſigni vero plauſu et approbatione doctiſſimorum virorum liber ille exceptus eſt, quorum laudes immortalis operis cum editores et commentatores eius, aliique ſupra nominati, itemque POPE-BLOVNTIVS collegerint, eos lectorem conſulere iubemus. Notamus tantum, vt de inſigni pretio conſtet, quod ei poſitum eſt, ex fide BOECLERI[i], „in plerisque aulis et curiis numera„ri viros dignatione generis, munerum meritorumque inter praeſidia et „ornamenta ſeculi praedicandos, qui huius operis abſtruſas opes familiari„ter norint, eiusque doctrinam non capiant modo, ſed vbi res poſcat, „inter inſtrumenta tractandae reipublicae expediant, denique obtrectato„res tam bonarum rerum in bonis viris, certe doctis, nunquam habendos „eſſe, arbitrentur.“ Neque hoc tacendum, reges ſummosque principes inſigne pretium nobiliſſimo operi poſuiſſe. Lectum enim eſt ſtudioſe a duobus Sueciae regibus Guſtauo Adolpho et Carolo Guſtauo, illiusque iuſſu in Suecicam linguam eſt conuerſum. Carolo Ludouico autem, electori Palatino, ita placuit, vt condendae nouae iuris naturae profeſſionis in academia Heidelbergenſi conſilium inde caperet. Teſtes quoque eſſe poſſunt innumerae editiones, poſt primam Pariſienſem anno MDCXXV, et eam anno ſequente in Germania Francofurti ad Moenum repetitam excuſae, quot lectores, etiam ſummae dignitatis viros liber habuerit. Hinc emendatum opus et annotationibus auctum iterata vice Grotius anno MDCXLII edidit, cui ſuas obſeruationes poſtea adiecit IO. FRIDERICVS GRONOVIVS, emiſſas in vulgus anno MDCLXXX. Hoc autem ſeculo vir elegantiſſimae doctrinae IO. BARBAYRACIVS opus recognouit, cuncta ordine digeſſit, emendauit, ſicque nitidam editionem anno MDCCXX exire iuſſit. Lectus autem et quaeſitus tanta auiditate eſt commentarius hic iuris naturae et gentium, vt neceſſe eſſet, eum in linguas Belgicam, Suecicam, Anglicam, Gallicam et Germanicam vertere[k]; et Gallicas quidem verſiones duas orbis literatus accepit, vnam a COVRTINO[l], alteram a BARBAYRACIO, qui obſeruationes ſuas adiecit, et *anno* MDCCXXIV *Amſtelodami* edidit; vtramque vero non inutiliter poſſe cum altera adhiberi, non nemo monuit[m]. Germanicam fecit SCHVZIVS, praefante CHRIST. THOMASIO, editam *Lipſiae anno* MDCCVII. Et hoc quidem incomparabili opere gloriam emendatae iurisprudentiae naturalis primam Grotius iure ſuo meruit: quamuis nec omnia, (vt in reformandis dogmatibus fieri ſolet, quae non niſi ſucceſſiuis conatibus perficiuntur) ſuſtulerit, et emendauerit, quae emendatione opus habebant, et haud pauco oblocutores

i) loc. cit.

k) Vid. Biblioth. Grot. l. c. p. 745.

l) Paris 1687. 4.

m) Biblioth. iuris imperant. c. 1. poſ. 2. §. 6. p. 15.

tores et aduerſarios habuerit. Et Romae quidem nigrum illi theta ab inquiſitionis officio praefixum fuiſſe, nemo magnopere mirabitur; aſt inuentum fuiſſe iureconſultum Helmſtadienſem, qui errores enormes ſingulis ſe paginis oſtendere poſſe gloriatus eſt, et innumera reprehendiſſe commentatorum gregem, Grotio multis modis inferiorem, contemtumque fuiſſe librum prorſus egregium, id ſane aequo lectori mirum certe et iniquum videbitur. Quo commotus IOANNES ARNDIVS Roſtochii *Prodromum maioris operis de Hugone Grotio, a commentatoribus iuris belli et pacis aliisque immerito vapulante* [n], exire in vulgus paſſus eſt. Non negamus tamen, extare in opere Grotiano naeuos quosdam, vt ſupra humanam conditionem eſt, in via ab aliis nondum calcata, vno operis conamine argumentum nouum et innumeris difficultatibus ſeptum, abſoluere et perficere. Vnde enata occaſio illuſtri THOMASIO [o] „in eo reprehendendi, obſcuritatem, quae ſubinde interpretibus occaſionem dederit, multa „cum cura in verborum Grotii ſenſum genuinum inquirendi: tum, quod „ipſe Grotius in fundamentalem propoſitionem iuris naturae non inquiſiuerit cum debita diligentia, ſed nimis ſuperficiarie hoc thema tractauerit: forte, ne Scholaſticos irritaret. Saepe etiam nimis ſollicitus ſit, in „conquirendis Graecorum et Latinorum Scriptorum teſtimoniis, dum „aliquid iuris naturae vel gentium eſſe voluerit; nec legis homonymiam „ſuſtulerit, lumen vero reuelatum et naturale vbique fere miſceat, ac in „explicatione textuum ſcripturae, Rabbinorum et Socinianorum traditiones et interpretationes nimis aeſtimet, vnde occaſionem ſumſerint „theologi, variis ſtricturis doctrinam Grotii notandi. Tandem quod ius „gentium non debita diligentia expoſuerit, ſupponendo ſaltem, ius gentium eſſe ſpeciem iuris voluntarii.“ Quae et alia, tum ab illo [p], tum ab aliis viris doctis culpata, non tamen obſtant, quo minus pulcherrime de hac diſciplina iuris naturae, tum quidem in puluere et ſqualore iacente meruiſſe dici poſſit, et gloria vindicatae et emendatae iurisprudentiae naturalis, ei debeatur. Quanquam enim ante Grotium nonnulli fuerunt, qui de reſtituenda hac diſciplina, cuius partem olim tetigerant Stoici de officiis diſputantes, cogitarunt, quod praeter Scholaſticos nonnullos [q] primus fere conatus eſt NICOLAVS HEMMINGIVS, edita *Apodictica methodo de lege naturae* [r], decennio quoque ante Grotium BENEDICTVS WINCKLERVS, Soltquellenſis, *Libros quinque principiorum iuris* edidit, in quorum primo de lege omnium primo mouente ac gubernante, in ſecundo de iure primo et proprie dicto, in tertio de iure naturali, in quarto de iure gentium, in quinto de iure poſitiuo ſeu ciuili egit, obſeruatum tamen viris doctis, qui hiſtoriam iuris naturalis enarra-

Aaa aa 2

n) Conf. Hiſt. bibl. Fabric. P. IV. p. 124.

o) Hiſt. iur. natur. c. VI. §. 2. p. 69. conf. REIMMANN. l. c. p. 31.

p) Conf. Progr. Iurisprud. diu. praefix. p. 76.

q) Conf. nominatos in Vind. Grot. P. II. p. 619.

r) Viteberg. 1562. BAYLE Dict. Tom. II. art. Hemmingius. STOLL. Hiſt. lit. P. III. c. 2. §. 4. p. 629.

enarrarunt, tentaſſe eos magis aliquid, quam perfeciſſe, et tam obſcure et confuſe in hoc argumento verſatos eſſe, vt parum vel nihil plane ad reſtituendam vtiliſſimam diſciplinam attuliſſe cenſendi ſint. Hemmingius enim decalogum cum principiis iuris naturae confudit, Wincklerus in generalibus verſatus Platonem quam rationem conſulere maluit [s]. Recte itaque reformationem et reſtitutionem iurisprudentiae naturalis Grotio deberi aſſerimus.

Commentatores et epitomatores operis Grotiani de I. B. et P.

§. VIII. Fecit operis noui praeſtantia et eruditio, vt philoſophi pariter atque iureconſulti certatim illud ſibi hodegi inſtar eligerent, ſecundum cuius ductum et iuuentuti ſtudia literarum aemulanti ius naturae traderent, et diſciplinam nobiliſſimam commentariis illuſtrarent, et, quae diffuſa et difficili tractatione Grotius diſſeruerat, in compendium mitterent. Hinc enatus magnus commentatorum et epitomatorum numerus, quos omnes hoc loco recenſere, limitibus arctioribus conſtrictis non licet, diſci autem ab hiſtoriae iuris naturalis enarratoribus, maxime vero à cel. Barbayracio poſſunt [t], qui de ſingulis accurate iudicauit. Nobis illi tantum hoc loco memorandi ſunt, qui nominis famam aliquam in eo argumento ſunt conſecuti. Primus autem, qui annotationes in Grotium ſcripſit, fuit IOANNES A FELDEN, iureconſultus Helmſtadienſis, cuius alio quoque loco mentionem fecimus [u]. Is cum inſigni Peripateticae philoſophiae cognitione gauderet, ferre autem non poſſet, Grotium, licet magnis encomiis Ariſtotelem cumulaſſet, ab eo in haud paucis diſceſſiſſe, caſtigare Grotium, et ad diſciplinam Peripateticam emendare conſtituit. Hunc enim ſibi ſcopum in *Annotationibus in Grotium Amſtelodami anno* MDCLIII editis conſtituit, quae ſtricturas et vindicias Ariſtotelicas continent. A cuius cenſura liberare Grotium voluit Theodorvs Graswinckelivs, iureconſultus Delphicus editis *ſtricturis ad cenſuram Ioannis a Felden ad libros Grotii de iure belli et pacis* [x], aſt inuita Minerua in eis vindiciis eſt verſatus. Habebat enim aduerſarium non philoſophiae quidem eclecticae, aſt diſciplinae tamen Peripateticae exacte peritum, dubiisque ſerendis et diſputationi acriori aptiſſimum, cuius ictus excipere et retundere ſatis Graswinckelius non nouerat, vnde Feldenius in iterata ſcripti ſui editione [y], qui reſponſiones ad ſtricturas Graswinckelii inſeruit, ita eum depexum dedit, vt reſpondere amplius nollet. Poſt hunc Frater Hugonis, Gvilelmvs Grotivs prodiit, qui *Enchiridion de principiis iuris naturae* edidit [z] aliquoties recuſum, qui tamen ideo ſcripſiſſe iudicari poteſt, vt conſtaret, quid inter vtrumque fratrem recti et ſiniſtri, docti et vulgaris atque inepti interſit, adeo fratris

s) Conf. Beieri *Notit.* auct. iurid. Spec. I. n. 2. Thomas. l. c. p. 68.

t) In Praef. Grot. vindic. p. 626. Bibl. Grot. p. 749. Bibl. iuris imp. l. c. Io. Groeningii Bibl. iur. gent. Europ. p. 231.

u) Conf. de eo bibl. *iuris imperant.* c. [illegible]. poſ. 3. §. I. 2. p. 16.

x) *Lugd. Bat.* 1654. 12.

y) Ienae 1663. 12. *Conf.* Grot. vind. P. II. p. 631. Thomas. *l. c. p.* 70. *Bibl.* iur. imper. l. c. p. 17.

z) Hag. Com. 1667. Ienae 1669.

tris elegantiam et doctrinam non attigit. Meliori fortuna hoc ſtadium ingreſſus eſt Io. Henricvs Boeclervs, is cum primus eſſet, qui in Academiis Grotii librum praelegere iuuentuti coepiſſet, licet haud leui inuidia profeſſorum academiae Argentoratenſis ideo premeretur [a]; commentationes ſuas tandem cum viris doctis communicare ſtatuit. Prodiit itaque *Commentarius eius ad Grotium Argentorati anno* MDCLXIII, ſaepius poſtea recuſus. Qui Grotii commentator, cum vltra nugas Scholaſticorum ſapere, raro eius aetatis exemplo auderet, doctrinae autem philologicae elegantia emineret, et in Graecorum atque Latinorum auctorum lectione eſſet verſatiſſimus, non illotis manibus ad haec ſacra tractanda acceſſiſſe tum viſus eſt, licet caput tantum ſeptimum *Libri ſecundi* commentando attigiſſet: valdeque ſe viris doctis; maxime illuſtriſſimo Boineburgio, qui ad hunc laborem ſuſcipiendum cum Forſtnero eum excitauerat, commendauit. Inſurrexit tamen poſtea in eum ficto Sarcmaſii nomine Samvel Schvrzfleischivs, qui primo quidem ſtili elegantiam et hiſtoriarum, praecipue Romanarum notitiam, et antiquitatum ſtudium in eo laudauit, ſed magis ex commentariis, quam ex ingenio ſapere, frigide de rebus moralibus ſcribere, iuris naturalis et gentium controuerſias perplexe definire, ac dubitanter decidere obſeruauit: poſtea vero, cum cenſuram hanc aegre Boeclerus tuliſſet, ſtili quoque aſperitatem, orationis tumorem et inaequalitatem, antiquitatum Germanicarum ignorantiam, iudicium frigidum, praeceps, ieiunum, loquentiae plurimum, ſapientiae parum, hiatus, compilationes, et in iure publico infantiam iracundo ei calamo obiecit. Quae licet negari pertinaciter nequeant, parcius tamen exprobrari poterant, niſi Boeclerus acre et praeferuidum Schurzfleiſchii ingenium prouocauiſſet. Nempe imparatus erat Boeclerus a philoſophiae et iuris prudentiae cognitione intimiore, et in philologia profana tantum excellebat; mirum itaque haud eſt, impares huic oneri ferendo humeros illum ſuppoſuiſſe. His autem praeſidiis rite inſtructus, ad ſcribendas in Grotii *librum de I. B. et P. Animaduerſiones* [b] acceſſit Caspar Zieglervs, ICtus Vitebergenſis, vir ſuae aetatis longe doctiſſimus. Is breuibus quidem annotationibus multam tamen lucem libro Grotiano obſcuro in haud paucis et difficili intulit, et modeſte multa, praeſertim quae ad doctrinam ſacram pertinent, reprehendit, emendauitque [c]: vnde factum, vt haud pauci animaduerſiones has Zieglerianas laudarent commendarentque. Diſplicuit autem Boeclerianae diſciplinae alumnis, praeferri a Schvrzfleischio Zieglerum Boeclero, neruoſa ſcribendi breuitate, inſigni et prope admirabili diuinarum humanarumque rerum notitia, vnde non frigide modo ea, quae in theologicis annotauit Zieglerus laudarunt, ſed intra paucos dies talia a

a) Multis id narrat Thomas. l. c. p. 72. Specim. iuriſp. iud. c. 6. §. 4. p. 62. Bibl. iur. imp. p. 18. Grot. vindic. P. II. p. 627.

b) Viteb. 1666. 8.

c) Thomas. l. c. p. 76.

mediocris eruditionis homine ſcribi poſſe iudicarunt, eo quod antiquae literaturae ſupellectilem a Zieglero perſpicuitati litanti, non afferri viderent. Qui licet exaſciatam ſe operam praeſtitiſſe ipſe non gloriaretur, oſtendit tamen, quid facere potuiſſet, ſi ſecundis curis praemeditata perficere potuiſſet. Effecit autem iſtis annotationibus Zieglerus, vt ordinis iureconſultorum apud Vitebergenſes membra, aequius de iure naturae cogitare inciperent, quibus ideo Moraliſtarum nomen haeſiſſe obſeruat Chr. Thomasivs [d]. Tertius his ex iuriſperitorum numero acceſſit vir illuſtris Henricvs de Henninges; tum quidem adhuc iuuenis, poſtea vero ſummis in aula Berolinenſi muneribus admotus. Is enim lecto aliquoties opere Grotiano, *Obſeruationes politicas et morales*, tentandi ingenii cauſſa adiecit, easque poſtea *Solisbaci anno* MDCLXXIII exire in publicum paſſus eſt. *Inueniri in iis*, pronuntiat Thomasivs [e] *quemlibet, ab affectu vacuum, quae multum faciunt ad intelligendum aut etiam emendandum Grotium, et quae variam viri lectionem, diligentiam et iudicium ſpirent, vt vix concipere liceat, quomodo illo tempore iuuenis, qui Ienae et Altdorfii, vbi tum ICti iurisprudentiam naturalem negligebant, ſtudiis incubuerat, ad lectionem optimorum auctorum et iudicium ferendum de ſententiis communiter receptis, et auctoritate famigeratiſſimorum ICtorum munitis peruenire potuerit.* At hoc non obſtante non neglectus modo liber eſt, quamuis libere ſatis, nec ſine ſtili acrimonia quadam a receptis ſententiis, diſcederet, ſed fuerunt quoque [f], qui iudicarent, *in philoſophia morali non videri admodum fuiſſe verſatum, indeque titubanter illos attingere locos, qui explicandi eſſent e philoſophia practica, et vbi digreſſionem facere poſſit, id non intermittere, quaeſtionesque politicas infercire, quibus opus haud ſit, annotationes eius nihil habere vtilitatis, tractare etiam multa aliena et ad interpretationem Grotii nihil facientia, et voluiſſe ſua dicta velut oracula venditare.* In quo virorum doctorum diſſenſu arbitrii partes lectori relinquimus, id modo monentes, iuuenem has annotationes ſcripſiſſe, at ingenio praeclaro et ad res magnas nato praeditum. Adiici his poſſet Io. Adam Osiander, theologus Tubingenſis, qui et ipſe *Obſeruationes in Grotium* [g] edidit, niſi is hunc ſibi ſcopum conſtituiſſet, vt Scholaſticorum placita contra Grotium vindicaret, et theologiae puritatem a Grotio interdum turbatam aſſereret. Inde factum, vt in illo Scholaſticum ageret, in hoc Zieglerum plerumque ſequeretur. Ex quo de meritis eius in iurisprudentiam naturalem, quam etiam edito *Typo legis naturalis contra Hobbeſium* [h] ornare ſtuduit, ſtatuendum, et quid in eo excuſari poſſit, diſpiciendum eſt. Addi his poteſt haud exigua caterua commentatorum, inter quos innotuerunt nomina Ioannis Georgii Simonis, Ioannis Teſmari, Valentini Velthemii, Vlrici Obrechti, God. Spinaei, Io. Wolfgangi Iaegeri, Chriſtfridi Waechtleri, Cyriaci Lentuli, Iuſti

d) loc. cit.
e) l. c. p. 77.
f) Vind. Grot. p. 634. Bibl. iur. imp. §. 5. p. 18.
g) Tub. 1671.
h) Tub. 1673.

Iuſti Chriſtophori Boehmeri, et qui omnium prolixiſſimus fuit Gerardi van der Muelen, de quibus tamen prolixiora cupientibus hiſtoriae iuris naturalis; vel etiam Grotianae ſcriptores adeundi ſunt. Inter epitomatores Grotii autem eminent Io. Georgii Kvlpisii[i], Io. Reinhardi Vitriarii[k], Io. Schefferi[l], ſcripta, vt tabulas a Io. Pavlino Olivekranzio in hoc opus de I. B. et P. confectas taceamus[m].

Reliqua vitae Grotianae.

§. IX. Patet ex hactenus dictis, quid philoſophia moralis Grotio debeat, et quae noua ab eius aetate et labore ab eo ſuſcepto periodus iuriſprudentiae naturalis inchoanda ſit. Niſi enim Grotius viam aperuiſſet, non haberemus forte, quod Puſendorfio, Thomaſio reliquisque iuris naturalis reſtauratoribus deberemus. Iam ad eius hiſtoriam redeundum, et quo pacto reliquum vitae curriculum abſoluerit, paucis enarrandum eſt. Nempe coëgerunt fata, et inimicitiae in Belgio foederato durantes, quibus Remonſtrantium partes mire premebantur, Grotium vndecim annorum moram in Gallia facere, quo tempore maximorum in republica virorum fauore et amicitia vſus eſt, qui eius in iurisprudentia rebusque gerendis experientiam haud raro in conſilium vocauerunt. Sed et ipſi Arauſionenſium principi Henrico acceptiſſimus, virisque eruditionis gloria celeberrimis familiaris et longe gratiſſimus fuit, id quod ex *Epiſtolis ad Gallos* conſtat; in quibus leguntur nomina, Iacobi Auguſti Thuani, Nicolai Fabri, Petri Ianini, Beniamini Auberii Maurerii, Ioannis Hotmanni, Villerii, Puteanorum fratrum, Nicolai Peireſcii, Guilelmi Vairii, Claudii Sarrauii, Hieronymi Bignonii, Petri Gaſſendi, Io. Cordeſii, Ludouici Cappelli, Claudii Salmaſii aliorumque. Quorum vel conuerſatione vel commercio literario plurimum recreatus longiorem ſine dubio in eo regno moram feciſſet, niſi congiarium, quod a rege hactenus acceperat, anno MDCXXXI a cardinale Richelio ei iterum fuiſſet ſubtractum, vt ſupra iam monuimus. Cepit ideo conſilium reuertendi in patriam, quam licet hactenus ingratam eſſet expertus, odia tamen et perſecutiones, quas nil tale meritus hactenus pertulerat, eius amorem extinguere non potuerunt. Praeterea ſpem alebat fore, vt principe Arauſionenſium Henrico Friderico, ſummae rerum praefecto, qui ipſi ampliſſime fauebat, mitiora fata ſubire poſſit. Vxor quoque patriae deſiderio languens vehementer eum inſtigabat. Media igitur hieme anni MDCXXXI Amſtelodamum cum familia ſucceſſit; quo loco expertus eſt, non carere ſe quidem Roterodami, Delphis et Amſtelodami amicis et fautoribus, at potentiorem tamen maioremque eſſe aduerſariorum numerum. Quibus non quieſcentibus omnemque lapidem mouentibus perpetuo exilio multatus patria excedere iuſſus eſt, non diſſentiente ob rationes ciuiles principe, certe non impediente. Ita patria eiectus, cum noſſet Suecos eius miniſterium cupere, Hamburgum ſe contulit, hoſpitem ibi nactus mercatorem quendam

i) In Collegio Grotiano.

k) In Inſtit. I. N. et G. ad methodum H. G. Hal. 1695. 8.

l) In Grotio enucleato.

m) Conf. Stoll. l. c. P. III. c. 2. §. 6 p. 631.

quendam haud illiteratum. Qua in vrbe exilium ei leuauit et loci amoenitas atque frequentia, et popularium ſuorum veterum atque nouorum turba, qua circumfluebat. Manſit itaque in ea vrbe vsque ad menſem Maium anni MDCXXXIV, tanta animi tranquillitate, vt cum ſemel iterumque ad munia ſplendida obeunda a rege Daniae, duce Holſatiae, rege Poloniarum, et rege Hiſpaniae inuitatus eſſet, dubitaret, annon toties fortunae reflantis procellis iactato tutius eſſet, in hoc portu latenter quieſcere? certe diu deliberandum ſibi eſſe vidit de eo, quod ſemel tantum ſtatui poſſe nouerat. Tandem vt certam familiae ſedem deligeret, deſtinatus iam olim a Suecorum rege Guſtauo Adolpho legationis obeundae muneri, eo quod mirifice illi opus de I. B. et P. placuiſſet, quod ob mortem regis ſucceſſum tum non habuit, regni cancellario Oxenſtiernae vocanti paruit, et legati vices ad regem Galliae regni Suecici nomine ſubiit. Quo axiomate auctus cum anno MDCXXXV, Lutetiam veniſſet, ingratus eius aduentus, ſummo rerum adminiſtro Richelio cardinali fuit, qui, incaſſum tamen loco *iſto* eum pellere conatus eſt. Omnem enim diligentiam atque fidem adhibuit Grotius, vt eo tempore, quo Galli Suecique praecipui fatorum publicorum arbitri habebantur, in maximi momenti rebus vtiliſſimum ſe atque commodiſſimum Sueciae regno praeſtaret. De quo tamen, cum ad noſtrum *inſtitutum* id non pertineat, plura non addemus, ſed commentarios publicos hiſtoriae ciuilis eius aetatis praecipue quos PVFENDORFIVS ſcripſit, lectorem conſulere iubemus. Neque tamen ita publicis negotiis occupatus, Muſarum conſuetudini ſe ſubtraxit, ſed virorum eruditione ſummorum conſortio, commercioque literario, lectioni porro, et elaborationi ſcriptorum exaſciatorum, quae aetatem tulerunt, et gloriae aeternitatem conſecuta ſunt, otia ſua tribuit. Debemus enim huic apud Gallos morae Grotii ſecundae, praeſtantiſſimos libros, quorum catalogum elegantiſſimus *Vindiciarum Grotianarum* [n] auctor ſuppeditat. Inter quos ſunt imprimis eruditiſſimi Commentarii in Scripturam ſacram, in quibus licet a typo ſanorum verborum diſceſſiſſe haud raro iudicatus ſit, virilem tamen eruditionem in interpretatione veterum ſcriptorum ad miraculum verſatam prodidit. Quae vero omnia hoc loco, vbi hiſtoriam literariam non ſcribimus, omittenda, et alibi enarranda ſunt. Aſt ita muſeo magis, quam aulae curiaeue ſe tradere, et negotia publica negligentius tractare videri coepit, id quod ex epiſtolis, de rebus ad rempublicam pertinentibus, pauca quae momentum habebant, ad ſenatores regni et imprimis ad cancellarium referentibus haud obſcure conſtabat. Ex eo enim ſatis colligi poterat, legatum viuentium commercio ſeſe ſubtraxiſſe, integrosque dies, et noctium partem quandam libris ſcribendis impendere. Id quod ipſe haud obſcure praeſagiuit, ſcribens ad *Guilelmum* Luſſonium, curiae monetariae apud Pariſienſes praeſidem primarium: *Suecici regni cancellarium*

n) In Bibliotheca Grotiana, in fine adiecta.

cellarium ſe in umbra literaria deliteſcentem in lucem resque magnas velle protrahere, ſe vero nihil magis metuere, quam ne opera ſua tanti viri conceptae de ſe ſpei minus reſpondeat. Oxenſtierna itaque alium in Galliam mittebat, qui aulae negotiis ſuſceptis, nihil cum Grotio communicauit, contemtimque eum habuit. Quam indignitatem, cum Grotius legati axiomate ornatus pati amplius non poſſet, miſſionem honeſtam petiit, et haud difficulter obtinuit, reuocatus in Sueciam, a Chriſtina, quae iam ſceptra paterna capeſſere coeperat; vt rationem adminiſtrationis redderet, quamuis clementer illa ſibi operam eius placere, declararet. Rediturus itaque in Sueciam, et per Hollandiam iter faciens priſtinas Roterodami ſedes inuiſit, plaudentibus amicis inimicis frendentibus, et incaſſum laborantibus, vt tranſitus per Belgium foederatum illi interdiceretur. Tum Hamburgi, Lubecae, Viſmariae, honorifice exceptus et ab architalaſſo Sueciae, Vrangelio comite Holmiam in naui bellica deductus eſt. Ibi expoſitis reginae legationis ſuae rationibus, miſſionem denuo honeſtis precibus orauit, probe gnarus, multos ſe in ea aula inimicos habere, forte otii quoque literarii, quam lucis aulicae, tum quidem amantior. Fuerunt autem quidam, qui apud reginam minus eum gratioſum fuiſſe, contenderunt. Nihil tamen huius ex reginae voluntate Grotio declarata apparuit; collaudatus enim a regina impenſe duodecim mille imperialibus *) donatus eſt. Quod non potuit non iucundiſſimum Grotio euenire, cum et valetudinis decrementa in aëre grauiori et coelo inclementiore ſentiret, et magno deſiderio teneretur, ſuos viſendi. Soluit itaque ex portu Dalerenſi Lubecam transfretaturus; aſt tempeſtate ſubito oborta miſere in mari iactatus et naufragio proximus ad oram Caſſubiae in Pomerania vlteriori reiectus eſt. Ibi ruſtico, quod aegre nactus erat, vehiculo, animo non minus quam corpore aeger, per ventos et imbres, continuato per octiduum itinere, cum viribus deficeret, Roſtochium peruenit, et viribus exhauſtus lecto affixus eſt. Aduocatus medicus ex ſpiritibus aegri corporis fractis ſummum imminere periculum oſtendit, et ſudore frigido inſtante, actum eſſe de vita pronuntiauit. Grotius itaque, qui maximum vitae momentum adeſſe videbat, praeſentiam Ioannis Quiſtorpii, qui tunc cathedram theologicam in ea academia ornabat, et eccleſiae praeerat, expetiit. Qui cum illico comparuiſſet, de quaerenda peccatorum remisſione per Dei filium, Ieſum Chriſtum apud Deum patrem ſerio Grotium cohortatus, ad preces ſe conuertit, Grotio ſubmiſſa voce complicatis manibus illum verba praeeuntem ſequente, et filio Dei θεανθρώπῳ animam commendante, nec multo poſt eam placide efflante, anno aetatis LXII, Chriſti MDCXLV, XV Cal. Septembr. Et varii quidem de morte eius rumuſculi diſſeminati ſunt †), parum memoriae Grotia-

*) Hoc de moneta Sueciae cuprea intelligendum eſt.

†) Vid. Menagiana T. I. p. 409. T. II. p. 322. Vind. Grot. p. 493. 503.

Grotianae honorifici, eo quod de religione eius haud pauci minus beneuole ſentirent. Quamuis enim reformatae eccleſiae communionem eſſet ſecutus, Arminii partibus licet fauentiſſimus, Socinianis tamen, quos prius edito egregio libro *de Satisfactione Chriſti* fortiter proſtrauerat, in commentariis biblicis frigidam ſuffundere voluiſſe, videbatur. Accedebat, quod eccleſia Carentonenſis in Gallia eum admittere noluerat, ipſe quoque Petauio familiariter vſus in ſuſpicionem venerat, non abhorruiſſe ab eccleſiae Romanae confeſſione amplectenda; quodque pro tolerandis diſſentientium ſectis, edito *Voto pro pace eccleſiaſtica*, ſcripſerat, ob quod cum Andrea Riueto litem aluit. Nec negari poteſt, Grotium non in philoſophia modo, ſed quoque in religionis negotio eclectice fuiſſe verſatum, quamuis Lutetiae eccleſiam domeſticam Reformatorum ſacris addictam fouiſſet. Et hinc factum, vt mox Pontificiis fauiſſe, mox Socinianos iuuiſſe, mox atheis ſe beneuolum praebuiſſe, hic inde narraretur, et fabellae atque rumuſculi inanes de fine vitae eius diſſeminarentur. Qui tamen ex vna *Epiſtola Quiſtorpii ad Calouium* [*], vt plerique volunt, ſcripta de vltimis Grotii horis, euerti poſſunt, cum is morienti Grotio adfuerit, et teſtis minime ſuſpectus ſit; is enim Grotium, et peccatorem ſe publicanum eſſe, et in ſolo Chriſto omnem ſpem ſuam habere repoſitam, faſſum eſſe ſicque deceſſiſſe teſtatus eſt. Cadauer medicis traditum; inteſtina lebeti aheneo impoſita et in templo primario loco honoratiſſimo condita ſunt, cadauer Delphis maiorum tumulis illatum eſt, et qui viuus exul patria vixerat, defunctus in patriae telluris gremio, ceſſante inuidia, quietem inuenit, relictis filiis tribus, filia vnica, famaque immortali, quae etiam numis poſt mortem fuit conſeruata.

Character Grotii.

§. X. Fuit Grotius forma corporis ſatis eleganti et venuſta, animo ſupra communem hominum conditionem diuinis ingenii dotibus emergente. Intellectus acies tanta ei adfuit, vt in intimos veritatis receſſus, accurata ratiocinationis ſerie plerumque penetraret, vis imaginationis tanta tamque amoena, vt elegantiſſime tum proſa tum ligata oratione ſcriberet, et incomparabilem dicendi virtutem oſtenderet. Ampliſſimae autem doctrinae copia omnes fere ſcientiarum partes ita attigerat, vt cunctas non modo perfunctorie teneret, ſed vim earum totam poſſideret. Linguis vſus eſt praeter vernaculam Anglica, Gallica, Etruſca, cum autem Latinae, Graecaeque et orientalium linguarum vſum ſibi comparauerat, quo aliis exemplum commendari poſſet. Nihilque magis admirationem mereri aptum eſt, quam quod ab ineunte aetate per totam fere vitam negotiis reipublicae implicatus, lectionem tamen immenſam in veterum et recentiorum ſcriptorum libris verſatam poſſederit, quae non rudem illi indigeſtamque molem ſuppeditauit, ſed elegantiſſimae et recti vſus doctrinae materiam largiſſime exhibuit. Adiuuabat eum in his memoria

[*] Epiſt. Remonſtrant. p. m. 828. ed. rec. Vindic. Grot. P. II. p. 482 ſeqq.

moria fidiſſima, vt, quae ſemel legiſſet, eorum haud facile obliuiſceretur. Tantam autem in ſtudiorum contentione diligentiam adhibuit, vt ferream patientiam corpusque laboribus vix exhauriendum habuiſſe, ſuſpicari quis poſſit. Praeterea eloquentiae, viribus inſtructus, perſpicue et ſupra modum nitide atque caſtigate dicere ſcribereque conſueuit, vnde euenit, vt quae Latina edidit, veterum elegantiam et caſtitatem mira arte referrent. His multorum tandem annorum exercitatio, in maximi momenti negotiis verſata acceſſit, vnde ampliſſima illi experientia enata eſt. Mirandum itaque haud eſt, phoenicem Belgicum ob rariſſimas ingenii diuini dotes eum appellatum, et inter illuſtriſſima ſui aeui ſidera in coelo literario connumeratum, ab omnium regionum viris doctis vero velut commune oraculum aliquod fuiſſe conſultum. His ingenii diuitiis acceſſerunt virtutes animi praeclariſſimae, et nunquam ſatis laudandae, humanitas et beneuolentia erga quoscunque, animus vindictae cupiditate ſuperior, et in ingratam patriam ad vltimos vsque vitae anhelitus pius: tum inſeruiendi promtitudo, continentia animi a ſorditie et αἰσχροκερδίᾳ longiſſime remoti, tandem laudabilis zelus pro veritate religionis Chriſtianae et pace eccleſiae. Quae omnia cum in Grotio manifeſtiſſimis ſpeciminibus emicuerint, talia ſunt, vt non nomine magis, quam re Magnum fuiſſe concedendum ſit. Sunt tamen, qui eum reprehendunt, quod ciuilibus negotiis ſtudia priuata et eruditionis cultum praeferendo, negligentius, quam par erat, in hac arena verſatus ſit, ſenio autem propior, diffidere amicis coeperit, incertus quoque in eligenda inter Chriſtianos diſſentientes ſententia haeſerit. De quibus, ſi vera ſunt, moderate tamen iudicare, et humanae fragilitatis recordari *fas eſt; cum magnis quoque et pulcherrimis* corporibus naeui ſui inſint. Illud certiſſimum eſſe, nemo inficias ibitur, immortalibus meritis philoſophantium choros ſibi deuinxiſſe Grotium, quod diſciplinam, ad tuendam ſocietatis humanae felicitatem tot nominibus neceſſariam, et rerumpublicarum ſaluti deſtinatam, turpiterque tamen prius neglectam et contemtam inſignibus conatibus in lucem protraxerit, iisque luminibus inſtruxerit, vt in vnius ſeculi decurſu plus in ea praeſtare philoſophi potuerint, quam per omnem orbis viuentis et philoſophantis aetatem, non modo factum haud eſt, ſed et fieri nequiuit. Quibus forte careremus, niſi Grotio vſa eſſet diuina prouidentia, ad id iter recludendum, quod poſt eum tot praeſtantiſſimi viri, magna felicitate ingreſſi ſunt, coepta a Grotio feliciter perficientes.

§. XI. Nempe excitauit exemplum Grotii tanta felicitate in iurisprudentia naturali colenda verſati viros alios, doctrinae laude non minus fulgentes, vt paria audere, et de hac gloria certare cum Grotio, vel eius quoque veſtigia ſequi auderent. Et prius quidem inſigni eruditionis apparatu aggreſſus eſt IOANNES SELDENVS, magnum olim Angliae *Ioannes Seldenus.*

ornamentum. Natus [p] ille eſt Saluingtoni in Suſſexiae prouincia, VI. cal. Ian. anni MDLXXXVII. Is cum praeclaris ingenii a natura conceſſi dotibus frueretur, in academia Oxonienſi, iurisprudentiae, philoſophiae et antiquitatum, maxime orientalium ſtudiis tanta induſtria, tantisque eruditionis ſtupendae profectibus ſe tradidit, vt inuidendum magni dictatoris doctrinae nationis Anglicae nomen conſequeretur. Valde autem iuris Anglicani notitiam tenuit, cumque eloquentia valeret, magna eius in iudiciis auctoritas fuit. Ad *Hiſtoriam decimarum* praefatus ita clerum Anglicanum in ſe irritauit, vt coram iudicio delegatorum agnoſcere culpam coactus ſit, id quod implacabili eum odio in ordinem eccleſiaſticum armauit. Vtebatur enim magna ſentiendi dicendique libertate, maxime in comitiis procerum regni, qua anno MDCXVIII carceris animaduerſionem meruit. Doctrinae autem incomparabilis praeſtantia, iudicio acerrimo iuncta, maximis eum regni muneribus admouit; anno MDCXLIII enim tabularii regni, quod in arce Londinenſi eſt, ſumma ei cura et biennio poſt, rerum maritimarum cognitio demandata eſt. Vnde opibus affluens librorum, etiam mſc. copiam ſibi praeſtantiſſimam et abundantiſſimam comparauit, maiorem eruditionis partem autem in philologiae orientalis ſtudio demonſtrauit, in cuius monumentis ad miraculum erat verſatus. Cuius ſpecimina per ciuitatem eruditam immortali gloria conſpicua ſunt, *liber de diis Syris, origines eccleſiae Alexandrinae; marmora Arundelliana, libri de ſucceſſionibus in bona defuncti, et de ſucceſſione in pontificatu ſecundum leges Hebraeorum: vxor Hebraea, ſiue de nuptiis et diuortiis; de anno ciuili et calendario Iudaico*, quae maximis laudibus cumulare viri docti ſolent [q]. Quibus ingenii monumentis, iuuandisque etiam aliorum ſtudiis [r], intentus prid. cal. Dec. anno MDCLIV mortalium fato conceſſit. Locum autem hic maxime poſtulat ob *Ius naturae et gentium ſecundum diſciplinam Hebraeorum;* de quo dubium non eſt, quin gloriae Grotii aemulus hoc argumentum tractandum elegerit. In eo ſeptem praecepta Noachitica, quibus nihil celebrius eſt in hiſtoria iuris Iudaici, fundamenti loco elegit, et ad ea omnia retulit, quae vaſta et exercitata in orientalium ſcriptis lectio illi ſuppeditabat adeo, vt nimia literaturae orientalis copia grauata tractatio, ſyſtema illud quod de iure naturae ſibi auctor conſtruxerat, recondat magis, quam in apricum producat. Id quod permouit B. IO. FR. BVDDEVM, vt omiſſis iis, quae ex abundantiſſimae eruditionis penu ad hoc argumentum illuſtrandum auctor attulerat, *Synopſin iuris naturae et gentium iuxta diſciplinam Hebraeorum ex Seldeno extractam* ederet, repetita vice cum VITRIARII *Inſtitutionibus iuris naturae et gentium* [s] editam. Et copiam

p) Vitam illuſtris viri Operibus eius anno 1726. iunctim editis praefixit DAVID. WILKINSIVS, conf. Act. Erud. 1726. Nou. art. 1.

q) Conf. POPE-BLOVNT. Cenſ. cel. auct. p. 990 ſeq. Bibl. iur. imp. c. 1. poſ. VII. p. 66.

r) Pocockio haud exiguam partem Mſc. Arabicorum tradidit, quae is *edidit*, de quo praef. eius in EVTYCHII Annales mereretur conferri.

s) Halae Sax. 1695. 8. 1701. Lugd. Bat. 1705. 8. Francof. 1717. 8.

piam quidem lectionis atque antiquitatum Iudaicarum de hoc argumento collectarum laude ſua dignam et prorſus in hoc libro admirabilem eſſe, eruditi tantum non omnes confeſſi ſunt, doluerunt autem, quod de iure naturali ad vniuerſum humanum genus ſpectante diſputaturus, ad traditiones Hebraeorum parum philoſophice confugere, quam rem ex domeſticis principiis haurire maluerit. „Recteque obſeruatum SAMVELI PV„FENDORFIO [t], opus hoc cetera eruditiſſimum et quantiuis pretii vo„canti, obſtare momenta haud pauca, cur attemperati ad captum „omnium populorum ſyſtematis in iure naturali vicem ſubire nequeat. „Nempe ibi non ſatis expoſita eſſe ea, quae ad paediam iuris naturalis „pertineant, velut illa praecognita, quae ad praecepta legis naturalis, „earumque rationes plene et diſtincte intelligendas requirantur, et qui„dem quae velut domeſtica ſint huic iuri, nec ex aliis diſciplinis mutuo „ſumantur. Deinde Seldenum legem naturalem non deducere ex tali „aliquo principio aut hypotheſi, cuius euidentiam omnes nationes agno„ſcant; aut ad quam agnoſcendam argumentis ex rationis lumine petitis „adduci queant. Nam fundamenti loco ſubſternere ſeptem illa praecepta „Noachidarum, de quorum auctoritate non conſtet, an ex diuina infor„matione, vel propria ratiocinatione innotuerint; praecipue cum nec „αὐθεντίαν earum probauerit, nec ex conuenientia cum natura humana de„riuauerit. Denique et illud tantum agere Seldenum, vt quid doctores „Hebraeorum ſenſerint, exponat; quam accurate autem iſtorum ſenten„tia cum ſana ratione congruat, parum examinet etc." Quae rectiſſime moneri, oſtendit CHR. THOMASIVS [u] praeclare addens, librum hunc magis ad *hiſtoriam iuris diuini poſitiui vniuerſalis* pertinere. Et hoc quidem nomine in *philoſophiae Iudaicae hiſtoria* vtilem operam praeſtat, ita tamen, vt lectore accurato et iudicii lima inſtructo opus habeat, ad quam ea exigenda ſunt, quae cumulauit magis, quam digeſſit Seldenus. Reliqua, quae *de Mari clauſo* cum Grotio diſputauit, ſupra tetigimus, quibus valde ſe in aula Britanniae regis commendauit, oppugnatus autem eſt a Petro Baptiſta Burgo, cui *Vindicias exiſtimationis ſuae de ſcripto mari clauſo* oppoſuit. Secuti veſtigia Grotii et Seldeni ſunt, ſed impari greſſu Io. Ioachimus Zentgrauius, Io. Wolfgangus Textor, Dauid Meuius aliique, quorum tamen opera nihil iurisprudentia naturalis promota eſt. Eos igitur non moramur, ſed lectorem ad hiſtoriae I. N. ſcriptores ablegamus.

§. XII. Relicta itaque gloria, ea quae in condendo iurisprudentiae naturalis aedificio Grotius inchoauerat, abſoluendi, et ad iuſtam maturitatem perducendi, fuit SAMVELI PVFENDORFIO, viro non nominis modo dignitate, ſed et immortalibus de iure N. et G. meritis et *Samuelis Pufendorfii vita.*

 elegan-

t) Erid. Scand. p. 200. conf. GROENINGII Bibl. iuris gent. Europ. L. III. c. 8. p. 267.
u) Hiſt. I. N. c. 6. §. 13. p. 88.

elegantiſſimis commentariis hiſtoricis illuſtri, cuius hiſtoriam ea, quam meretur diligentia nondum conſcriptam fuiſſe dolemus. Quamuis enim eiusmodi biographiam [x] anonymus quidam adiecerit libro Pufendorfii, quem ſub Monzambani nomine, vulgauit, multa tamen ei narrationi deeſſe ἀνέκδοτα et aliunde ſupplenda, recte obſeruatum cel. HEVMANNO [y]. Vnde laudanda illuſtris THOMASII induſtria, qui plerasque arcanas circumſtantias ad controuerſias Pufendorſianas pertinentes collegit, et non ſine acri iudicio in *Hiſtoria iuris naturae* [z] adduxit. Noſtro nos hoc loco modulo et pede metiemur, et quantum licet, memorabilia omnia ſtrictim complectemur. Vidit prima vice lucem Samuel Pufendorfius, cum fratre Eſaia ingenii quoque operibus celeberrimo non confundendus, in vico Fleh, vno tantum milliari Chemnitio diſtante anno MDCXXXI, genitus patre Elia Pufendorfio, qui ſacro in eo loco munere, a maioribus accepto fungebatur. Qui cum opibus parum afflueret, coactus eſt filius Samuel, iactis in ſchola Grimmenſi diſciplinarum fundamentis, panem ſibi inſtitutione puerorum, parare. Abſoluto ſtudiorum ſcholaſticorum curriculo, academicum apud Lipſienſes ſtadium ingreſſus, Hulſemannum ſibi ductorem doctoremque praecipuum elegit, et philoſophiae atque literis ſanctioribus ſe tradidit. Tum ad Muſas Salanas conuerſus, in aedes Erhardi Weigelii, quem philoſophiae et mathematicarum artium peritia tum extulerat, receptus, celeberrimi viri diſciplinae ſe tradidit, qui cum igneam vim animi, et ingenii excelſi vires in eo obſeruauiſſet, amare eum vehementer, atque literarum arcanis innutrire coepit, et ad capiendum in philoſophia excolenda animum vehementer cohortatus eſt. Ipſe cum philoſophiam certiori methodo tractari poſſe crederet, et imprimis moralem doctrinam mathematici ordinis accuratione atque legibus tradere tentauiſſet, edita *Delineatione arithmetica philoſophiae moralis;* ſecundum methodum ab Euclide adhibitam adornare ethicae inſtitutiones aggreſſus eſt, quas *Ethicam Euclideam* inſcripſit, affectam autem perficere non potuit. Is cum alacrem et ad meliora audenda promtiſſimum videret Pufendorfii animum, auctor ei extitit, vt in hoc argumento aliquid conaretur, quem in finem ethicam iſtam Euclideam illi conceſſit, vt cogitata inde perficeret. Vnde ad hunc conſiliorum ſuorum de emendanda hac doctrinae moralis parte auctorem ipſe PVFENDORFIVS [a] prouocat. In hac ergo diſciplina Weigeliana, duo capita didicit, quae in ſcientiarum circulo maximi momenti eſſe recte cenſentur, quaeque fundamentum fuere, cui noui aedificii moralis ſummam Pufendorfius inaedificauit. Nempe praeſtantiſſimum eſſe eum, qui ſeueritate laudabili adhibetur, geometrarum ordinem atque demonſtrandi leges, etiam in argumento philoſophico,

x) Denckwürdige Lebens-Memoire des Herrn Samuels von Pufendorf. Conf. Bibl. iur. imp. c. I. poſ. V. §. 2. p. 31.

y) Act. phil. Vol. III. p. 642.

z) l. c. §. 15 ſeqq. p. 90 ſeqq.

a) Praef. Element. iurisprud. vniuerſ. conf. THOMASIVS l. c. p. 91.

Origo opinionis, moralia non cadere ſub demonſtrationem.

phico, et hanc methodum ad id adhibendam eſſe, vt ex definitionibus certis et perſpicuis, exque axiomatibus atque principiis a nemine in dubium vocandis, conſequentiae deducantur actionumque humanarum moralitas hoc pacto exploretur, et quae natura ſit atque indoles entium moralium, inde certiſſima luce pateſcat. Deinde didicit quoque a Weigelio, deteſtabilem eſſe errorem ſcholae Peripateticae, moralia non cadere ſub demonſtrationem. Quem tamen iam ante Puſendorfium vidit et detexit Hermannvs Conringivs[b], locumque eſſe etiam in morali argumento demonſtrationi euicit, vt illuſtri Chr. Thomasio[c] obſeruatum. Qui recte aliquoties monuit, plurimum nocuiſſe hunc errorem ſcientiae morali, ipſique veritati, fontem autem eius verum eſſe putauit, emolumentum cleri, vt ita laici adigerentur determinationem actionum iuſtarum et iniuſtarum ab ipſo clero et ſcholaſticis petere. In quo fefellit virum ſummum ſuſpicio, clero iniquior, et errores cunctos ad eorum ambitionem et dominationem tantum referens. Longe enim antiquior eſt, et incrementa doctrinae moralis maturius retardauit, quam aetas ſcholaſticorum, et barbaries, quae literis, moribus, ipſique conſcientiae peſſimis artibus aeuo medio imperauit, inualuerunt. Origines enim huius dogmatis ex Pythagorica et Platonica philoſophia petendae ſunt; quas hoc loco verbo tangere et velut in tranſitu, ideo non abs re erit, vt quid Puſendorfium aliosque viros doctos permouerit, vt ad demonſtrationes in morali philoſophia quaerendas, relictis nugis Graecanicis et Scholaſticis, digrederentur, intelligatur. Scholae ſcilicet Italicae et Platonicae ex veteri et barbarica philoſophia decretum certum atque fixum erat, materiam nihil reale et per ſe ſubſiſtens eſſe, ſed fluere eam ſemper, neque vel momento eandem manere, vt alio loco demonſtrauimus. Aſt ſcientiae locum non eſſe poſſe ſtatuentes, niſi de ſubiecto certo, aeterno et immutabili, entia immutabilia, aeterna, per ſe ſubſiſtentia, numeros, puta, ideas, formas, archetypa excogitauerunt, inque his ſolis ſcientiam verſari circa τὰ ὄντως ὄντα dixerunt, vt alibi ex inſtituto dictum[d]. Haec principia aeterna cum iungi materiae dicerent, ad ea ſola ſcientiam reſpicere poſſe putauerunt. Vnde de rebus phyſicis et metaphyſicis maximam ſibi ſcientiae certitudinem arrogauit ſchola Platonica. Vidit Ariſtoteles riſitque entia eiusmodi extra materiae ſinum excogitari, quae non conſtare tamen poſſent ſine materia, vnde emendaturus ſyſtema praeceptoris formas rerum materiae eſſe immerſas ſtatuit. Ex quo errore ſemel admiſſo neceſſe erat fluere: de rebus phyſicis dari ſcientiam, cumque principia materiae inſint, locum quoque eſſe poſſe demonſtrationi. In moralibus autem cum formas eiusmodi immutabiles rebus non ineſſe Ariſtoteles cerneret, de ſcientiae atque demonſtrationis ſubiecto deſperans,

moralí

b) Vid. eius epiſtola praemiſſa V I O [illegible] T I libro de demonſtratione, aliaque de opere Puſendorfii, quae extat in Thomasii l. c. p. 176.

c) pag. 91.

d) In Hiſt. phil. de ideis ſect. I. §. 27.

morali diſciplinae demonſtrationis certitudinem denegauit, ratus principia moralia ex hominum populorumque indole, legum ſtatutis, morum varietate valde variare, nec ad certitudinem phyſicam poſſe reuocari [e]. Ideo virtutem definiuit, eſſe medium vitiorum et vtrinque reductum, et decori rationem mire inter homines moratiores diuerſam et diſſentientem ad virtutum definitionem reſpicere iuſſit. Quo pacto omnino verum erat, in moralibus, ſc. Peripateticis, non dari demonſtrationem. Acceperunt hoc aſſertum cum reliquis ſcholaſtici, qui cum inepto formarum dogmate eſſent toti occupati, videre certitudinem in diſciplina morali, iſto praeiudicio occoecati non potuerunt. Neque multum illis deſudandum viſum eſt, inquirendo, vtrum recte ſe haec omnia haberent, cum et ſacroſancta Ariſtotelis auctoritas illis eſſet, et prona conſequentia ex hoc errore flueret, ad tenendam rerum moralium certitudinem alio auctore et iudice opus eſſe, qui θεοπνευστίᾳ quadam inſtructus, quid rectum, iniquum, bonum, malum ſit, auctoritate ſumma decernere poſſit. Quem cum in Romano pontifice ſe inueniſſe crederent, infinitis quidem diſputationum anfractibus incertitudinem moralem confirmarunt, vt autem aliam certitudinis moralis normam ſuis conſiliis conuenientiorem haberent, ius canonicum, velut mirum dogmatum moralium chaos conflarunt, et hoc pacto de recti honeſtique regula atque ratione ſe ſolos decernere poſſe commenti ſunt. Vidit id, vt acerrimo iudicio vtebatur, Lutherus, et quam peſtem in moralem doctrinam intuliſſet ethica Ariſtotelica atque ius canonicum magnis vocibus denunciauit. Aſt comtius et placidius tractaturus Melanchthon, locum tamen eſſe poſſe ethicae Ariſtotelicae ad honeſtatem morum ciuilem, ſed ex aliis ſimul fontibus emendandae augendaeque, cenſuit. Cuius auctoritas cum inter innumeros diſcipulos maxima in philoſophia eſſet, expurgari error turpis et ineptus non potuit. Donec ſeculo XVII pauci viri docti perſpicerent, demonſtrationis certitudinem et neceſſitatem non ex ſubiecti certitudine phyſica, ſed ex principiorum et axiomatum veritate neceſſaria et aeterna originem habere. Quod cum ad morales notiones ſiue entia, quae vocat, adhibuiſſet Pufendorfius, ex emendata hac demonſtrationis moralis indole certius moralis doctrinae ſyſtema condere aggreſſus eſt.

Studium Pufendorfii iurisprudentiam naturalem emendandi.

§. XIII. Sed vt ab hoc diuerticulo in viam et ad Pufendorfii hiſtoriam redeamus, fundamentis moralibus certioribus ita poſitis ad docendam philoſophiam animum is adiecit, eiusque facultatem, acceptis iuribus et honoribus in philoſophia ſummis ab ordine philoſophico academiae Ienenſis nactus eſt. Id quod ineptiſſimo ſcommate ei obiecit Becmannus [f] eo quod iurisprudentiae honores non ſuſcepiſſet, cum ad tradendam *iurisprudentiam naturalem* iſtis quidem philoſophiae iuribus et *priuilegiis* ſatis eſſet ornatus

e) Conf. quae luculenter diſſerit Neldelivs de vſu Org. Ariſt. P. III. c. 4. p. 75.

f) Vid. *Act. phil.* Vol. III. p. 650. vbi extat *epiſtola Pufendorfii* ad Klingerum.

natus et inſtructus. Oſtendit autem more in academiis recepto, ſpeciminibus publicis, quantum in doctrina ſolidiori ipſaque philoſophia caſtius ſeruanda colendaque profeciſſet. Idque etiam Lipſiam redux demonſtrauit, ex qua Muſarum ſede ad legatum Suecicum Coyetum in aula Hafnienſi commorantem vocatus eſt, vt filiis eius diſciplinarum elementa traderet [g]. Vix autem menſem vnum atque alterum eo in loco atque ſtatione commoratus, fortunae inſidias valde timendas expertus eſt. Oborto enim inter Suecos Danosque bello, cum legatus Sueciae, in cuius familia Pufendorfius tum viuebat, patriam repeteret, ſucceſſori Stenoni Bielkio Pufendorfium reliquit. Hafnia autem a Suecis obſeſſa captus eſt cum aliis Suecorum miniſtris Pufendorfius, vna cum fratre Eſaia, durauitque iſta captiuitas octo menſes, quibus praeter reliqua vitae incommoda et eruditorum ſocietate atque conuerſatione, et libris omnibus caruit. Cum itaque lectione tempus fallere non poſſet, ad meditationem confugit, cumque Hobbeſii et Grotii cogitata ſubinde animo recoleret, quid in illis rectum, quid falſum vel ſuſpectum eſſet, expendere coepit. Attentus autem ad ea, quae a Weigelio didicerat, repetensque memoria, demonſtratiuam dari moralis doctrinae methodum, eamque haud infeliciter Weigelium in ethica Euclidea iniiſſe, abiicere incerta Scholaſticae et Peripateticae ethicae principia et ineptias varias relinquere, nouamque atque certiorem viam ſternere conſtituit, qua ad ipſam rerum moralium naturam atque indolem attento indubitata ac euidentia philoſophiae moralis principia pateſcere poſſent. His cogitationibus intentus peſtilenti febre, quam petechialem vocant, corripitur, et ancipiti duplicique malo premitur. Verum et ſanitatem ei reſtituit, et ex cuſtodia Danorum liberum eduxit diuina prouidentia. Dimiſſus itaque in Sueciam vicinam anno MDCLIX, cum fratre transfretauit, et Soranam academiam paucos dies inuiſit [h]. Poſtea cum heri ſui filiis Hagam Comitum abiit, quo loco prima futurae promotionis fundamenta Pufendorfius poſuit. Frater enim Eſaias eo tempore in miniſterio Ottonis Guilelmi comitis Koenigsmarckii erat, et comes ei in itinere Anglicano adhaerebat, cum per biennium ſtudiis eius formandis in Germania eſſet adhibitus. Qui cum plurimum in aula Holmienſi valeret, illi Lugduni Batauorum commoratus Pufendorfius IO. MEVRSII *Miſcellanea Laconica* dedicauit. Acceperat enim non hunc modo libellum poſthumum, ſed et alios, *Themidem Atticam*, *Ceramicum geminum*, *Cretam*, *Rhodum*, *Cyprum*, *Theſea*, itemque LAVRENBERGII *Graeciam veterem* a Petro Iulio Coyeto, et has optimae notae ſcriptiunculas in Belgio verſatus edere coeperat, reliqua iam miniſterio Suecico addictus Io. Georgio Graeuio edenda poſtea commiſit [i]. Et hoc quidem pacto cum prima tentandae inter eruditos famae conamina feciſſet, ea quae de iuriſprudentia naturali certiori fundamento et methodo

g) Erid. Scand. p. 126. h) Ibid. p. 127. i) Vid. praef. miſcell. Lacon.

do veriori demonſtranda meditatus erat in chartam coniecit, ſicque Hagae Comitum anno MDCLX *Elementa iurisprudentiae vniuerſalis* edidit, recuſa poſtea Ienae MDCLXIX [k], et *Sphaera morali* aucta. In quo opuſculo geometrarum morem imitatus, libro primo definitiones viginti et vnam rerum moralium affert, iisque libro ſecundo axiomata duo et obſeruationes quinque ſubiungit. Quia tamen ἀνονύμως prodiit, nonnulli eum foetum Eſaiae Pufendorfio tribuerunt, ſed perperam. Placuit quidem liber ob accurationem nonnullis, plerique autem eo quod mathematice ſcriptus eſſet, contemſerunt, et hinc forte ratio deriuanda eſt, quod, licet iam in eo noua iurisprudentiae naturalis principia Pufendorfius attuliſſet, nemo tamen illi controuerſiam mouerit. Patuitque anno MDCLXIII demum, quod de hoc opuſculo virorum doctorum iudicium eſſet. Cum enim illuſtris Boineburgius, iuuandis augendisque literis valde intentus, viris in ſcientia ciuili excellentibus Forſtnero, Conringio, Boeclero et Pufendorfio auctor eſſet, vt ad ſcribendam hiſtoriam receſſuum imperii, corpusque legum naturalium conficiendum animum adiicerent, Pufendorfius ſuam de doctrina iuris naturae et gentium ſententiam libere aperuit; qua epiſtola communicata, opinionem quoque ſuam dicere de ea re Conringium et Boeclerum Boineburgius iuſſit. Ille igitur, vt erat ἀκριβείας iudex haud contemnendus pleraque ſibi, maxime demonſtrationem mathematicae aemulam perplacere, profeſſus eſt, cumque luculenter Pufendorfius in ea epiſtola [l], qua ratione doctrina moralis iuuari poſſit, oſtendiſſet, Boineburgium Conringius excitauit, vt illum vrgeret, quo pergeret ſpretis vulgi vocibus, et a tam praeclaro inſtituto ne deſiſteret, ſe enim non dubitare, ab illo nihil non eximium expectari, non in morali tantum, ſed in politica etiam philoſophia, vbi ad illam animum aliquando appulerit. Boeclerus autem valde abiecte de Pufendorfio iudicauit, et ingenium quidem habile, promptum ad magna iturum, ſi magiſtram modeſtiam aſciuerit, ſe amare in eo et aeſtimare faſſus eſt, aſt iactantiam illi, Grotium exſcriptum, veteris philoſophiae ignorantiam; dubitationes relictas et ſimilia alia exprobrauit: nempe cathedrario faſtu nihil ferens, quod non ex ſua diſciplina proceſſiſſet, quo nomine recte cenſuram THOMASII meruit. Aliter autem viſum magno literarum ea aetate ſtatori, Carolo Ludouico, electori Palatino, cui literis praeclare fauenti, viroſque doctos ad eas iuuandas auctoritate et praemiis excitanti libellum illum Pufendorfius inſcripſerat. Epiſtola itaque ſua manu ſcripta [m], princeps humaniſſimus ei gratias egit, et quam mire ſibi diſciplinae vtiliſſimae cultura placuiſſet, teſtatus de beneuolentia ſua certum eum eſſe iuſſit. Commendauiſſe ſe vero Pufendorfium laudato et in partes ſuas pertracto, Hobbeſio, auctor eſt LEIBNIZIVS

k) Cantabrig. 1672. 8. Francof. 1680. 1694. 8. Conf. Bibl. iuris imp. l. c. p. 30. Extant quoque in IO. GROENINGII Bibliotheca iuris gent. Europ. L. III. c. 9. p. 276.

l) l. c. App. p. 156. vbi iſtae epiſtolae cum eius annotationibus ex HABERKORNII ſole reſplendeſcente iurisprud. iuſtinianeas repetitae ſunt.

m) Extat apud GROENING. l. c. p. 307. et LVDOVICI Hiſt. I. N. p. 28.

NIZIVS [n], at non immerito de eo dubitat Cl. STOLLIVS [o]. Certius autem et extra dubitationem poſitum videtur, principem optimum, et de diſciplinis philoſophicis magna accuratione iudicantem, vtilitatem et neceſſitatem huius diſciplinae, et amorem philoſophiae impuliſſe, vt tam egregio fauore conatus Pufendorfii exciperet: ſimili enim deſiderio inſtinctum Spinozam quoque ob philoſophiae peritiam Heidelbergam vocare voluiſſe, ex ſupra dictis conſtat [p]. Senſit etiam Pufendorfius, non verbis tantum ipſi electorem fauere: princeps enim ſapientiſſimus, cum nouam ei philoſophiae moralis circa ius naturae et gentium verſantis cathedram conſtituere placuiſſet, primum in ea nouae diſciplinae doctorem Pufendorfium eſſe iuſſit. Conceſſit itaque Heidelbergam, in qua ſchola, cum tanta induſtria in ſcientiis verſaretur, vt obiicere Becmanno ipſi inſultanti potuerit: *Se vno anno Heidelbergae plures libros legiſſe, quam Becmannus per totam vitam inſpexerit* [q], non modo inſignem literaturae veteris cognitionem adeptus eſt, qua poſtea opus *de I. N. et G.* ornauit, ſed et magnum iuuenum, ſtudiis inuigilantium aceruum ab ore ſuo pendentem circa ſe habuit. Ipſe quoque prodidit [r], nobilem illam iuuentutem, quae ſe diſciplinae eius tradidit, tantam ei inuidiam peperiſſe, vt eidem a ſe alienandae conſpiratio iniretur. Nihil autem praeclare magis teſtatur, quo loco tunc Pufendorfius habitus ſit, quam quod sereniſſimus Elector filium illi ſuum primogenitum doctrina philoſophica imbuendum tradiderit, cumque iam de eo in Sueciam euocando decretum eſſet, filio huic ſuo certum aliquod penſum extra ordinem explicare eum iuſſerit, quod intra tres menſes aeſtiuos fuit abſolutum. Quod cum ab ipſo electore, principe diuinarum atque humanarum rerum callentiſſimo ipſi iniunctum fuerit, recte ad teſtimonium vitae et doctrinae retulit Pufendorfius. Quem vehementer quidem electori diſplicuiſſe mentitus eſt Becmannus, contrarium autem ex inſigni, quo eum honorauit elector, munere conſtat, qui etiam poſt illius ex Palatina aula diſceſſum gratiae et teſtimonia, et verbis et re ipſa haud vna vice teſtatus eſt [s]. Factum id anno MDCLXVII, quo fama Pufendorfii et praeclara de literis merita valde augeri et ad exteros perferri coeperunt. Cuius luculentum ſpecimen eſt, quod regni Suecici cancellarius ad fratrem Pufendorfii, tunc Pariſiis reſidentem ſcripſerit, eumque rogauerit, vt ipſi perſuaderet, ne vocationem Suecicam renueret. Cuius ſuaſu tandem profeſſionem iuris naturae in academia Londinenſi, in Scania, honeſtiſſimo ſtipendio, conceſſoque loco primario accepit, illuc anno MDCLXVIII profectus. Quam ſpartam vt in ſchola recens excitata rite ornaret, poſt iacta diſciplinae eius, quam tradendam acceperat, fundamenta, ius naturae, iuſto tandem ſyſtemate complectendum eſſe, ſeruatoque ordine accurato abiecta taedioſa παιδείας

 mathe-

n) Leibniziana, p. 181.

o) Hiſt. lit. P. III. c. 2. §. 11. p. 637.

p) Vtebatur autem elector erga Pufendorfium queque interprete Io. Lud. Fabricio, vid. Er. Scand. p. 122.

q) Act. phil. Vol. III. p. 656. Er. Scand. l. c.

r) l. c.

s) ll. cc.

mathematicae aemulatione, iuris naturalis praecepta explicanda ſtatuit. Quamquam enim doctrinae ciuili quoque ſe tradiderat, eiusque arcana mira animi ſagacitate erat aſſecutus, cuius ſpecimen eſſe poteſt elegantiſſimus, quem adſcititio SEVERINI DE MONZAMBANO nomine Heidelbergae in vulgus emiſit tractatus, *de Statu imperii Germanici* [t], (quem miris contradictionibus, refutationibus fiſcique publici vexationibus presſum, ſummorum tamen virorum KVLPISII et THOMASII commentationibus dignum viſum eſſe, in hiſtoria critica et literaria iuris publici Germanici exponendum eſt) nulla tamen in re magis vim ingenii diuinam, elegantiſſimae doctrinae innutritam demonſtrauit, quam in nouo illo I. N. et G. opere, cuius hiſtoriam, ob inſtituti rationes paulo plenius trademus.

Pufendorfii ius naturae et gentium.

§. XIV. Sumſit Pufendorfius occaſionem extruendi noui aedificii I. N. et G. partim ab adhortationibus illuſtriſſimi Boineburgii, ſupra iam tactis, quibus eum ad formandam legum naturalium collectionem inſtigauerat, et quibus obſequi ſe velle, in luculenta, qua rationem modumque conſilii ſui expoſuit, epiſtola promiſerat; partim quod iuuenilem iurisprudentiae diuinae laborem, emendare et maturiori aliquo ſcripto illius immaturitatem veluti publice deprecari vellet. Accedebat, quod ab electore Palatino primus iuris naturae ac gentium profeſſor conſtitutus, in eo ſibi elaborandum eſſe crederet, vt ad eam diſciplinam excolendam aliquid conferret, quae primo ipſo interprete in cathedras aſcendiſſet. Et quamuis Grotium, Hobbeſium, Seldenum laude ſua priuandos eſſe minime duceret, ratus tamen, eſſe haud pauca, quae adiici, nonnulla, quae mutari emendarique poſſent, manum ipſe operi admouere, eoque, qui commodiſſimus ipſi viſus fuerat ordine digerere, obſeruationes ſuas ad ius naturae et gentium ſpectantes conſtituit, id laboraturus, vt omnia ſolidis et perſpicuis rationibus, quantum fieri poſſet, confirmaret, et illa, in quibus ante eum alii impegerant, declinaret, bona fide ſuum cuique reſtituens, neque tamen in eiusmodi materia, in qua ſuo iure ratio regnat, vllius hominis auctoritatem tanti faciens, quin id potius amplecteretur, quo grauiores rationes ducerent. Fundamentum itaque in principio aliquo communi, primo, certo atque perſpicuo, ex quo hominum inter ſe officia et obligationem (de quibus ſolis ſibi ſtatuendum in hoc opere ſumſit) luculenter deriuare poſſit, quaerens, ſtudioſe ſibi cauendum exiſtimauit, ne reuelationis et rationis lumina miſceret atque confunderet. Illud autem principium in ſocialitate hominis cum Stoicis, Grotio, Cumberlandioque inueniri credidit, quod nullum aliud principium deprehenderet, ad quod admittendum, ipſa mortalium conditione ſuffragante, adigi poſſent omnes homines, quamcunque demum perſuaſionem circa diuina haberent. Religionem vero, quae officia erga Deum praeſcribit, ita conſiderandam hoc loco putauit, quatenus illa ſocietatibus hominum effica-

t) Conf. Biographia Pufendorfii laudata p. 740.

efficaciſſimum vinculum praebeat, eaque quae aduerſus ſe ipſum homini obſeruanda ſunt, eandem vtique ſocietati commodiorem reddant. Huic itaque fundamento totum, quod magna induſtria condidit, iuris naturalis aedificium inaedificauit, ita in hoc labore verſatus, vt definitiones primo iuſtas rerum notionumque moralium, quas entia moralia commode vocat, daret, videbat enim ex illis neglectis nebulas lectoribus hactenus eſſe offuſas. Sunt autem entia moralia modi quidam, rebus aut motibus phyſicis ſuperadditi ab entibus intelligentibus, ad dirigendam potiſſimum et temperandam libertatem actuum hominis voluntariorum, et ad ordinem aliquem ac decorem vitae humanae conciliandum. Horum autem entium moralium dari certam notitiam, maleque diſciplinis moralibus certitudinem apodicticam abiudicari, ante omnia eleganter et perſpicue demonſtrat Puſendorfius, ratione a mathematicis petita, quos demonſtrare nemo negat. Viditque recte vir acutiſſimus originem erroris potiſſimum inde oriri, quod ſubiectum demonſtrationis neceſſarium requirendo, id de ente neceſſario exiſtente intellectum ſit; cum ſubiectum demonſtrationis non ſit ſimplex aliquis terminus, ſed integra enunciatio, cuius neceſſaria veritas ex certis principiis ſyllogiſtice deducatur; et ſufficiat, ſi poſita exiſtentia certas ipſi affectiones neceſſario competere, ex indubitatis principiis oſtendi queat. Nec indifferentes eſſe actus morales, recte obſeruat, quia intrinſecam habeant vim ad ſocialitatem; licet reſpectu exiſtentiae a libertate voluntatis dependentis dicantur contingentes. His ſuppoſitis ante omnia actionum moralium principia et affectiones, tum qua ratione per imputationem cum homine veluti moraliter connecti intelligantur, conſiderat, indeque quid intellectus, eiusque operatio circa moralia, quid conſcientia, ignorantia errorque theoreticus et practicus ſit, diſpicit, et voluntatem, eiusque tendentiam in bonum, libertatem, et affectiones intuetur; et tum, quae ex harum facultatum natura atque indole exoriantur actiones morales, declarat, quidque ad actionem moralem, cauſſamque vt imputari vel non imputari poſſit, requiratur, definit, et qua ratione imputatio ſe habeat, luculenter explicat. Deinde actionum moralium normam, ſeu legem, intuetur, deſcribendo, quid conſilium, pactum, ius, lex, obligatio ſit, et quid ad obligationem legis requiratur etc. hisque ſubiungit actionum moralium qualitates, quidque actio neceſſaria, licita, bona, mala, iuſta, iniuſta, quid iuſtitia, quid iniuria ſit, exponit, imputationis quoque et meriti naturam contemplatur. Ita actionibus moralibus in genere conſideratis, libro ſecundo naturam hominis reſpectu ad legem expendit, demonſtrans, hominis naturae non congruere, vt viuat exlex, nec tamen ſtatum naturalem Hobbeſii, naturae humanae conuenire, ſed lege opus fuiſſe, ad quam creaturae rationales ſe componere tenerentur. Hinc de iure naturali diſputationem exorſus, eius obiectum non eſſe neceſſarium ante legem contendit, nec niti conſenſu gentium vel vtilitate, nec ex dictamine conſcientiae colligi poſſe, ſed genuinum fundamentum ex conditione hominis petere aſſerit. Quibus praeſuppoſitis, quae

 ex

ex hac natura atque conditione hominis officia et praeſtationes erga ſe ipſum exoriantur, tradit, et defenſionis naturam illuſtrat, quodque ius, quem fauorem neceſſitas habeat, eleganter delineat. Tertio autem libro leges naturales ad alios reſpicientes prolixe exponit, quae ſunt: vt nemo laedatur, et, ſi quod damnum fuit datum, reparetur; vt omnes homines pro aequalibus habeantur, vt promiſcua officia humanitatis ad promouenda alterius commoda exerceantur, vt ſeruetur pactorum fides et obligatio, cuius naturam hoc loco deſcribit, et quae indoles pactorum et promiſſorum in genere ſit, qualis conſenſus circa promiſſa et pacta ſit adhibendus, quae poſſint promitti vel pacto iniri, quae conditiones eorum adiici queant, quibus miniſtris ad ea vti liceat, copioſe proſequitur. Libro quarto officia legumque obligationem circa ſermonem conſiderat, et tum ſermonis obligationem in genere, veritatem, eiusque oppoſita, mendacium, falſum, ſimulationem, ambiguitatem morali contemplatione impendit, tum in ſpecie ad iusiurandum reſpicit. Sequitur facultas humani generis in res, dominii origo, obiectum, occupatio, adquiſitiones acceſſionum, ius in res alienas, translatio dominii, teſtamentum, ſucceſſio ab inteſtato, vſucapio, obligationes quae ex dominio rerum per ſe oriuntur. Libro quinto tractat de pretio, de contractibus, quae pretia rerum ſupponunt, de aequalitate in contractibus oneroſis ſeruanda, de contractibus beneficis, de permutatione, emtione et venditione, de locatione et conductione, de ſocietate, de pactis acceſſoriis, de modis ſoluendi obligationes ex pactis, de interpretatione, de modo litigandi in libertate naturali. Ita conſiderato toto ſtatu naturali, ad rimandam originem et naturam imperii humani conuertitur libro ſexto, hincque quid matrimonium ſit, quae eius indoles moralis, quae leges et officia inde reſultantia explicat, ſimilique modo verſatur circa poteſtatem patriam, herilemque; tum ad imperium ciuile libro ſeptimo delatus, in cauſſam impulſiuam conſtituendae ciuitatis inquirit, et internam ciuitatis ſtructuram, generationem ſummi imperii ciuilis ſeu maieſtatis, partes ſummi imperii earumque naturalem connexionem, formas rerumpublicarum, affectiones ſummi imperii, modum acquirendi imperii, imprimis monarchici, ſanctitatem ſummi imperii ciuilis, officia ſummorum imperantium, curioſo et attento perluſtrat oculo. In libro octauo, in euoluendis quaeſtionibus praecipuis, quae circa ſingulas partes ſummi imperii mouentur occupatus, in indolem legum ciuilium inquirit, tum de poteſtate ſummi imperii in vitam ciuium ex occaſione defendendae ciuitatis, et ex cauſſa delicti, de poteſtate ſummi imperii circa definiendum valorem ciuium, circa bona tam publica, quam priuatorum, et in ſpecie de iure belli, de pactis bellicis, de pactis pacem reducentibus, de foederibus, de pactis regum promiſcuis, prolixe docteque differit, et quibus modis ciuis eſſe quis deſinat, docet, mutationem quoque et interitum ciuitatum conſiderando, ampliſſimae tractationi finem imponit. Non eſt huius loci, quid de his capitibus omnibus viſum ſit Pufendorfio, ſpeciatim exponere, hoc enim ad ſpecialem iuris naturae hiſtoriam pertinet, et paucis expli-

cari

cari non poteſt, neque eo magnopere opus putamus, cum non tantum ipſum praeſtantiſſimum opus de I. N. et G. in plerorumque manibus ſit, ſed et elegans et luculentum eius compendium ipſe Pufendorfius in libello *de Officio hominis et ciuis* dederit, qui cum in iuuentutis quoque ſtudioſae manibus vbique locorum verſetur, facile ex eo philoſophemata Pufendorfiana cognoſci poſſunt. Id vnum notamus, Pufendorfium a notionibus metaphyſicis valde abhorrentem, veterem doctrinam de moralitate actionum antecedenter ad legem, ſiue voluntatem imperantis adeoque ipſius Dei reiecisſe, quamuis internam actionum honeſtatem, et habitum ad ſocialitatem non negaret: ratus, moralis actionis veram et natiuam faciem, niſi a lege deriuetur, concipi non poſſe. Quo de argumento vehementer poſtea contra eum, et quem veſtigia Pufendorfiana ſecutum eſſe ſupra obſeruauimus, Chriſtianum Thomaſium diſputatum eſt, vt ſuo loco dictum. Valde placuit viris eruditis opus eruditione diffuſum, ingenio iucundum, iudicio limatum, quod et natiua cogitandi ſeries et facilitas quaedam, et ordo praeſtantiſſimus, et dictio luculenta atque caſtigata, et lectio in ſcriptis veterum et recentiorum haud perfunctorie verſata, et imprimis ipſa ſyſtematis nouitas et vtilitas vehementer commendauit. Id quod ex iteratis editionibus, quae poſt primam Londinenſem in Scania anno MDCLXXII editam comparuerunt, colligi poteſt. Repetita enim vice prodiit *Francofurti anno* MDCLXXXIV, MDCXCIV, MDCCVI cum Annotationibus IO. NICOLAI HERTII, nec non *ibid.* MDCCXLIII, cum eiusdem HERTII, IO. BARBAYRACII et illuſtris GOTTFRIDI MASCOVII Annotationibus. *Amſtelodami* MDCCXV. Germanis legendum vernacula dedit IMMANVEL WEBERVS *Francofurti* MDCCXI, maxime vero verſione Gallica comta et ornata, et eruditiſſima praefatione auctum edidit praeſtantiſſimus BARBAYRACIVS, *Amſtelodami* MDCCVI, MDCCXII. Anglica quoque lingua aliquoties, nitidiſſime vero *Oxonii* MDCCX comparuit. Longum vero eſſet, teſtimonia virorum doctorum colligere, qui ſelectum, ordinem, perſpicuitatem, ſoliditatem et elegantiſſimae eruditionis copiam in hoc opere laudauerunt, indicabunt potiora STOLLIVS [w], FABRICIVS [x], REIMMANNVS [y], alii [z], maxime hiſtoriae iuris naturae ſcriptores notiſſimi. Nobis Pufendorfium Grotio in haud paucis praeferendum eſſe, adeo manifeſtum videtur, vt dubitationi locus de eo non ſit, quamuis nonnulla acutius viderit Grotius. Maxime mathematicorum leges et ordo cogitandi atque ratiocinandi Pufendorfio plurimum profuit, cuncta enim natiua ſerie ſe ſequuntur, nec vnquam ita dimittit ex oculis primum, quod ſtabiliuit, principium, vt non conſectaria inde fluant apte et naturaliter cohaerentia, id quod non potuit non perſpicuitatem tractationi huic admirabilem conciliare, quae tamen maior, et ipſa ſcriptio prolixitate minus moleſta fuisſet, [illegible] cumulanda lectionis in veterum ſcriptis verſatae copia parcior auctor

w) l. c. p. 638.
x) Hiſt. bibl. ſuae T. IV. p. 131.
y) Hiſt. lit. Germ. P. VI. p. 41.
z) Bibl. iuris imp. l. c. p. 32.

auctor fuiſſet. Quod tamen non Pufendorfio imputandum eſt, ſed genio iſtius ſeculi, quod eruditionem ex lectione copioſa iudicabat, vnde cum aduerſarii eius ignorantiam Pufendorfio obiicerent, monente Boineburgio iſtis deliciis diſſertationem longiſſimam et maxime ſeriam condiuit temperauitque. Quamuis autem viri eruditiſſimi et philoſophi acutiſſimi perſonam in hoc opere ſuſtineret Pufendorfius, dici tamen vix poteſt, quot et quantas contradictiones id paſſum ſit, quot rixas excitauerit, quantis litibus anſam dederit, quas in ſequentibus narrabimus. Hoc loco vnum modo notamus, ex quo de ceteris iudicium ferri poteſt, Ieſuitas Viennenſes, auguſtiſſimi imperatoris, theologos Lipſienſes electoris *Saxoniae* auctoritatem imploratam interpoſuiſſe, effeciſſeque, vt vendi prohiberetur [a]. Quod apud nonnullos librum quidem ſuſpectum fecit, multo tamen ſuſpectiores apud plerosque Pufendorfii aduerſarios, quod his artibus auctorem aggrederentur, vnde factum, vt eo ardentius legeretur. Nec tacendum, viros etiam cordatos et cetera ingenuos Pufendorfii laudatores paſſim quaedam in eo reprehendiſſe. Non repetemus ea, quae cenſura Leibnizii in hoc opere notauit, cum iam ſupra diligenter eam depinxerimus, ſed ad vnum CHRISTIANVM THOMASIVM [b] prouocamus, quem inter *προμάχους* Pufendorfii primo loco ſtetiſſe, et maximum in hac arena puluerem excitaſſe ſupra narrauimus. „Is enim in Pufendorfio reprehendit teſtimonia ſcriptorum nimis cumulata, licet moneat, Pufendorfium neceſſitate coactum id feciſſe, inuidis obiicientibus, quod veteres ſcriptores non legiſſet; nec placet, quod hominis naturam magis in aliorum opinionibus, quam propria experientia quaeſiuerit, ideoque intellectui in voluntatem imperium concеſſerit, pataueritque homines aeque eiusdem eſſe naturae: culpat etiam, quod in multis adhuc nimis opponat moralia naturalibus, et in definiendis entibus moralibus nimium impoſitioni tribuat, legisque homonymiam non ſatis ſecreuerit, et diuinam cum humana eſſe vniuocam crediderit &c.“ Quae quem locum mereantur, ex comparatione I. N. Pufendorfiani et Thomaſiani diſci debet.

Reliqua vitae Pufendorfii. §. XV. Incredibile fere eſt, quantis inimicitiis ob hoc praeclarum opus Pufendorfius petitus, quam moleſtis ab eo tempore litibus implicitus, quibus odiis et calumniis exagitatus fuerit. Quae omnia cum mire cohaereant, vna ſerie in ſequentibus narrabimus. Hoc loco ſufficit annotaſſe, vt acerbitas et ignominia iſtarum litium intelligatur, imprudentiſſime aduerſarios Pufendorfii in eius famam nomenque fuiſſe debacchatos. Traduxerunt enim eum velut iuuentutis ſeductorem, hominem gentiliſmo deteſtabilem, atheum, in ſummos principes, ipſiusque *auguſtiſſimi* imperatoris maieſtatem, iniurium, profani Epicureiſmi fautorem, ſcortatorem, adulterum, Machiauelli diſcipulum, ſodomiae ſuſpectum, magum, infami Fauſto haud meliorem, et quae alia horrenda ei crimina obiiciebantur. Id quod ex famoſo libello Becmanni intelligi poteſt,

a) Er. Scand. p. 208. Specim. controu. c. I. b) Fundam. I. N. et G. p. 5. conf. REIMMANN. p. 41.

eſt, cuius hiſtoriam poſtea tangemus, quem tamen maſcule et non ſine ſale nigro aſperſo retudit ipſe Pufendorfius. Nec contenti calumniatores orbi literato eum velut peſtem quandam et carcinoma ferro igneque reſecandum et extinguendum denuntiaſſe, apud ſummos quoque principes et in aulis famam eius aperte arrodere et mendaciis atque calumniis inquinare non erubuerunt. Sed diſpulit has nubes, licet craſſiſſimas et atra nocte cinctas, velut exortus aethereus ſol, Pufendorfii innocentia et conſtantia, ita per vulgus nota, et vbique locorum agnita, vt et celebritate in ciuitate erudita nomen eius quotidie creſceret, et in aulis indies gratioſum magis fieret. Cuius exemplum eſſe poteſt, quod Holmiae, quo ſe exorto bello inter Suecos Danosque, contulerat, axiomate regii conſiliarii, et hiſtoriographi auctus a ſecretioribus chartis regi regnoque, poſt Loccenii mortem, eſſe iuſſus ſit. Cui muneri ſplendido, et induſtriae, quam illi rite ornando impendit Pufendorfius, debemus ſplendidos commentarios *de Rebus Suecicis ſub Guſtauo Adolpho vsque ad abdicationem reginae Chriſtinae*, et *de Rebus a Carolo Guſtauo geſtis*. Qui fortunae fauores non retuderunt quidem inimicos Pufendorfii, quo minus pugna indecora eum ſubinde aggrederentur, et latratibus impugnarent, at addiderunt ingentem Pufendorfio animum, eos contemnendi. Ita vero in hiſtoria Suecica verſatus eſt, vt in aula quoque Brandenburgica magna ex ea diligentia, ipſius exiſtimatio enaſceretur; vnde factum, vt Berolinum ad ſcribendam magni principis, Friderici Guilelmi, electoris Brandenburgici hiſtoriam vocaretur, ſanctiori conſilio adſcriptus. Quem laborem quoque ſuſcepit, et, regnante Friderico I. Boruſſiae rege feliciter abſoluit, de quibus tamen eius operibus hoc loco plura dicere inſtitutum vetat*. In illuſtri hoc theatro poſitus, cum haud raro conſiliis aulae intereſſe iuberetur, litium pertaeſus, cum hoſtibus, qui ſupererant, ſatis iam debellatis pacem iniit. Sentiens autem, in religionis negotio ſe ſuſpectum haberi ſcripſit *Ius feciale diuinum* quod tamen morte praeuentus edere non potuit, iuſſit autem vulgari[c]. Cuius libri elegantis, et de auctoris ſui peritia in argumento quoque theologico teſtantis examen ſuſcepit B. WOLFG. IAEGERVS, edito *Iure Dei foederali*[d], cui ſatisfacere ſtuduit I. B. ETTENHVSIVS in *Epiſtola ad Rechenbergium*, quo nomine illuſtrem iureconſultum IO. BALTHASAREM VON WERNHER latere dicunt[e]: qui ideo cum Iaegero controuerſiae ſerram reciprocauit, de qua alibi[f] dicendum. Apud Suecos autem tanta eius nominis exiſtimatio perdurauit, vt non modo a Suecorum rege anno MDCXCIV, in baronum ordinem extolleretur, ſed ſint quoque, qui aſſerant, reuocandum

*) Conf. CHRIST. GRYPHIVS de Hiſtoricis S[illegible]XVII. p. 70. STRVVII Biblioth. hiſt. p. 542. VOGT. Cat. libr. rar. p. 484.

c) Lubec. 1695. 8.

d) Tubingae 1698. 8.

e) Bibl. iuris imperant. l. c. §. 16. p. 45.

f) Conf. BVDDEVS Iſag. Lib. II. c. 1. p. 429. PFAFF. Hiſt. lit. theol. T. II. L. III. p. 186. CLERICVS Bibl. choiſie T. VII. art. II. p. 391.

dum fuiſſe in Sueciam, Hiſtoriam quoque belli Turcici deſcribere ab aula Viennenſi iuſſum eſſe teſtatur CHRISTIANVS GRYPHIVS[g], alii vitam Leopoldi magni conſcribendam illi commendatam fuiſſe aſſerunt. His autem omnibus interceptus eſt ab hora ſuprema, quae illum eo anno VI Cal. Nou. anno aetatis climacterico rebus mortalium ſubduxit. Statura erat breui, quod vitilitigatori Becmanno occaſionem dedit, eum velut homuncionem traducendi, at ingenio magno, excelſo, ardente et cum iudicii acrimonia tum imaginandi virtute valde vigente. Quod, ſi alia ſpecimina deeſſent, in eo vno potiſſimum demonſtrauit, quod errores ſcriptorum eorumque cauſſas profunde inſpexerit. Cuius exemplum eſſe poteſt, hiſtoria iuris naturae ab eo ſcripta, quae primo loco in *Specimine controuerſiarum* extat, et accurate pariter atque eleganter de ſcriptoribus iuris naturae iudicat. Iſtis vero naturae muneribus inſtructus, et doctrinae atque lectionis copia adiutus, mirum non eſt, plurimum eum in condendo nouo iuris naturae et gentium ſyſtemate profeciſſe, et qui ante eum ſcripſerunt, anteuertiſſe. Laudanda quoque in eo, eſt dicendi ratio caſtigata quidem et ab elegantia non deſtituta, at aperta tamen, ſimplex, et a fuco adſcititio aliena, et vigore quodam naturali ſe lectoris animo inſinuans. Plurimum vir ſummus legerat, et non modo innumera memoria recolebat, ſed et iudicio interpoſito excutiebat et examinabat, vnde deriuandum eſt, quod non nudae contemplationi libri eius deſtinati ſint, ſed formando iudicio practico ſcripti, et hoc quoque nomine quam maxime commendari mereantur. Cuius generis ſcripta eius hiſtorica ſunt, ſupra enumerata, quibus incomparabilis *Introductio in hiſtoriam*, variis ob praeſtantiam linguis expreſſa, itemque tractatio *de Sede Romana*, BASILII HYPERETAE nomine edita merito addi debet. Ipſum quoque opus *de I. B. et P.* non tam ſcholae quam vitae adaptatum eſſe, attentus lector facile deprehendet. Idem de eleganti, quod ex eo contraxit compendio, cui titulum *de Officio hominis et ciuis* praefixit, dicendum, quod Londini Scandiae MDCLXXIII. 8. prodiit, et tum ſaepiſſime recuſum, Anglorum quoque lingua, et Gallorum a doctiſſimo BARBAYRACIO cum annotationibus ab IMMANVELE PROELEO autem Germanico idiomate expreſſum eſt. Tacemus editiones cum annotationibus WEBERI, TITII, WALDKIRCHII, TREVERI, KEMMERICHII, HOCHSTETTERI vulgatas. Quamuis enim mire diſplicere ſibi hunc libellum ἐξωτερικῶς tantum ſcriptum teſtatus ſit peculiari epiſtola illuſtris Leibnizius, non defuerunt tamen, qui ad eius cenſuram reſponderent, ſuo loco indicati. Ipſe quoque libellus multoties fundamenti loco in praelectionibus academicis adhibitus eſt, vnde commentationes nonnullae in eum enatae ſunt, de quibus videſis doctiſſimum STOLLIVM[h]. Commendauit quoque iudicii maturitatem Puſendorfius in tractatu *de Habitu religionis Chriſtianae ad rempublicam*, in qua eleganti diſſertatione

euicit,

g) l. c. p. 72.   h) l. c. p. 641 ſeqq.

euicit, eccleſiam non eſſe ſtatum in ſtatu independentem, ſed collegium aliquod, hancque veram iurium imperantium circa res eccleſiaſticas originem fontemque eſſe [i]. Ceterum quae moribus eius obiecerunt aduerſarii, calumnias eſſe, ſatis compertum eſt, et ab ipſo indubitatis innocentiae et ſanctitatis morum teſtimoniis euictum. Vnam ſcribendi reſpondendique aduerſariis rationem acrem et ſubiratam forte reprehenderis, quam tamen furor hoſtium, nec famae nec vitae eius parcens facile excuſat.

Controuerſiarum Puſendorſianarum fontes hiſtorici.

§. XVI. Et haec quidem magni viri, Samuelis Puſendorſii vitae hiſtoria eſt: quae tamen cum maxime litibus ob ius naturae et gentium editis valde memorabilem locum in hiſtoria doctrinae moralis occupet, paulo plenius harum quoque controuerſiarum enarratio, rite cohaerens iam danda eſt. Cuius haut contemnenda pars ex *Eride Scandica* ab ipſo Puſendorſio edita [k] diſci poteſt, in ea enim ſcriptorum apologeticorum ſyllogen quandam exhibuit; optandum autem, vt etiam aduerſariorum libelli eriſtici collecti extarent, vt comparari cum illis poſſent, plerique enim ob futilitatem ſuam tantum non interierunt. Vnde omnino grates referendae ſunt cel. HEVMANNO [l], qui monumenta nonnulla ad hiſtoriam controuerſiarum Puſendorſianarum pertinentia vulgauit; tum illuſtri CHRISTIANO THOMASIO, quod loca in recentioribus *Eridis Scandicae* editionibus omiſſa, ne viuentium famam laederent, indicauerit et ſuppleuerit [m]. Ex his actis et αὐτογράφοις autem cum cura collectis et inter ſe collatis hanc hiſtoriae Puſendorſianae partem enarrauerunt ſcriptores hiſtoriae iuris naturae BVDDEVS, GROENINGIVS, LVDOVICVS, THOMASIVS, quorum vltimus omnium pleniſſime has lites expoſuit. Quas iam ſtrictim narratione perſequemur.

Litium Puſendorſianarum de I. N. et G. origines.

§. XVII. Vocatum fuiſſe Puſendorſium ob nominis claritatem et doctrinae famam in academiam Carolinam, non ita pridem Londini Scandiae vrbe excitatam, ſupra diximus. Ea in ſchola cum iuris naturae explicandi munus accepiſſet, primo loco inter profeſſores eſſe, et nonnullis praerogatiuis aliis gaudere ab aula Suecica, in qua fautores potentes habebat, iuſſus eſt. Ob quam auctoritatem, qua aliis praeponebatur, aduſſit nonnullos inuidia, vt cum hominem peregrinum ſibi praeferri indignarentur, eius euertendi conſilia agitarent. Cuius finis obtinendi medium aptius non videbatur, quam ſi haereticae prauitatis veneno infectum Puſendorſium ſuſpecta dogmata erroresque peſtilentes fouere diſſeminarent: ſubminiſtrauit inſidiis materiam opus de iure naturae ac gentium, cuius adhuc folia typis madebant. Coniurarunt inter ſe de exitio Puſendorſio contrahendo Nicolaus Becmannus, profeſſor iuris Londinenſis, Ioſua

 Schwar-

i) Extat etiam eius politica inculpata, quae diſſertationes politicas complectitur, Lond. Scan. 1679.

k) Francof. ad Moen. 1686. 4.

l) Act. phil. Vol. III. p. 641. 770 ſeqq.

m) In paulo pleniori hiſtoria I. N.

Schwarzius, profeſſor theologiae et Chriſtianus Foſſius, quamuis antea frigida illis amicitia vel ſimultas potius quaedam interceſſiſſet, qui Petrum Winſtrupium quoque in partes ſuas pertraxerunt. Hi aduerſarii Pufendorfii quales fuerint, ſcire, hiſtoriae Pufendorſianae intereſt, ipſe, quos ſe praebuiſſent, lectorem non ignorare voluit*. Nicolaus Becmannus Heida apud Dithmarſos erat oriundus, ſtudiorum rudimenta in academia Regiomontana poſuit, et flagrante tum bello Polonico in familiam Guſtaui comitis Oxenſtiernae imperatoris exercitus Suecici receptus eſt, vt filio eius prima literarum elementa traderet. Ibi ſex annos moratus, amore puellae cuiusdam lotricis non nimis bonae famae correptus, *matrimonium* ei promiſit. Deinde Marpurgum abiit, et ſe ipſo praeceptore iuris Romani ſtudium aggreſſus eſt, eo ſucceſſu, vt in Galliam poſtea delatus *Medullam Iuſtinianeam* ederet, quam tamen exſurrepto profeſſori cuidam collegio mſc. pandectarum doctrinam explicante eum deſcripſiſſe, eique interpolandi tantum laboris inſumſiſſe, ait Pufendorfius, vt icterum contraheret. Hoc ſe a ſtudioſis Marpurgenſibus accepiſſe refert. Aureliis gradum doctoris iuris praeſente pecunia redemit, ex quo magni illi ſpiritus enati ſunt. Commendatione comitis, cui ſeruiuerat, in academia Carolina profeſſoris iuris ſpartam obtinuit. Animi autem impotentis homo, cum nullum Profeſſorum aeque ferre poſſet, et turbas quotidie aleret, anno MDCLXX numero profeſſorum, aula Suecica iubente, excluſus eſt. Inde Holmiam profectus, precibus tandem obtinuit, vt profeſſoris honorarii titulum obtineret, ſed ſine ſtipendio. Is ferre non poterat, loco ordineque ipſi praeferri Pufendorfium, ideoque prius omnem lapidem mouerat, ne in academiam iſtam vocaretur. Quod cum non effeciſſet, videretque ſtipendium illi ſeſquialterum a rege datum, et primarium locum aſſignatum, qui tamen doctor iuris non eſſet, indignaretur autem, confluere ad Pufendorfium nobilem iuuentutem ipſo neglecto, de eo loco callide mouendo conſilia iniit. Et primo quidem, cum per ſex ſeptimanas eius domo vſus eſſet Pufendorfius amicitiam ſimulans, aures ei obtudit, vt de largiori ſtatione Holmiae ſibi diſpiceret; cumque hoc pacto nihil promouiſſet, tacite principia Pufendorfiana carpere coepit. Acceſſit inuidiae nutrimentum, cum Pufendorfianum de I. N. et G. opus carceribus typothetarum proxime liberandum eſſet, ipſe vero commentario ad inſtituta, illud, prout optabat, praeuertere haud poſſet. Totus igitur ira et inuidia aeſtuans, cum reliquis, quos diximus, conſpirationis ſocietatem in Pufendorfium iniit, et quae nouitatis ſuſpecta videbantur, ab illis in indicem relata, de quo in ſequentibus dicemus, clam ſubduxit Gieſſaeque imprimi curauit. Quod cum inquiſitione facta, ab eo eſſe profectum comperiſſet Pufendorfius, Becmannus animaduertens ſe deprehenſum Holmiam aduolauit, vt miſſionem ſuam obtineret, ratus ita eludendi fori praetextum ſe obtenturum. Sed dilatus, cum iam praeſto eſſent lictores,

qui

*) Erid. Scand. p. 111 ſeqq. Act. philoſ. I. c. p. 647.

qui eum comprehenderent, nocte concubia aufugit Holmia, in itinere comitis perſonam mentitus, vt equi eo citius praeſto eſſent. Sicque licet ad regni portus ſiſtendus ex mandato regis eſſet, attamen in Selandiam euaſit: et inde Hafniae literis Pufendorſium ad μονομαχίαν prouocans, libellum illi famoſum minatus eſt, aeterna perſecutione iurata. Proceſſu autem contra illum inſtituto cum citatus aliquoties non comparuiſſet, a ſenatu academico ſententia dicitur, regique tranſmittitur. Is veniam daturum promittit, ſi culpam fatendo, apud Pufendorſium ea de re precibus egiſſet. Aſt illo ferocius per epiſtolam inſtante, fruſtra renitentibus partis eius ſociis, ſententia executioni data, et per praeconem in foro publice vulgata, index publice per carnificem combuſtus menſe Aprili anni MDCLXXV Becmannus cum infamia relegatus eſt, Pufendorſius in apologia edita vt hominem huius commatis decebat, depexum dedit. Quibus fatis in rabiem atque deſperationem actus Becmannus, eiurata religione Lutherana Romanam in Stiria amplexus, et quod alii volunt, a cardinali Baadenſi aegre ſuſtentatus eſt; inſidias autem Pufendorfio ſtruere et vindictam ſpirare perrexit; immiſſo in irruptione Danorum in Scandia milite, qui Pufendorſium ſuſtuliſſet, niſi is prius Malmogiam ſe ſubduxiſſet [o], vnde ad calumniam conuerſus, libellum ϛηλιτευτικὸν in Pufendorſium, Veridici Conſtantis nomen mentitus emiſit, de quo in ſequentibus dicemus. Et haec quidem in Becmanno. Ioſuam Schwarzium vero, qui proximus a Becmanno fabulae huius actor fuit, „Pufendorſius refert, ſtatim poſt „abſolutam pedibus peregrinationem, in patriam reuerſum obtentu zeli „id turbarum dediſſe, vt ni Gedanum profugiſſet, capitis ſupplicium ſubiturus fuiſſet, quod totum negotium in Pomerania electorali notum eſſe ait. „Deinde Holmiam petiiſſe, et Teutonici concionatoris munus fruſtra ambiuiſſe, iuſſum tamen eſſe, cum de inſtituenda academia Carolina agitaretur, vt importunum flagitatorem aliquo extruderent, concionatorem „Teutonicum Londini agere, adiuncto extraordinarii profeſſoris titulo. „Sed poſtea cum qui vocatus erat, celebris theologus, accedere abnuiſſet, viro, qui tunc gratia quorundam regni procerum florebat, adulando adrepſiſſe, eoque procurante profeſſoris theologiae vocabulo potitum, rixoſitatis „famam acquiſiuiſſe, in plerisque diſciplinis ſacris hoſpitem plane; et inſuper ingenio infelici, huncque ideo de macula ipſi inurenda cogitauiſſe, vt inde nomen praetextu zeli theologici acquireret. Sed et prius „cum Petro Winſtrupio [p], Scaniae epiſcopo, atrociſſimis litibus colliſum „fuiſſe, quae in eius exitium exire viſae ſint, niſi ſua opera compoſitae „fuiſſent.“ Hoc itaque claſſicum canente turbae Pufendorſianae initium ſumſerunt, Schwarzio tum e ſuggeſtu ſacro, tum ex cathedra theologica

 Puſen-

o) Ibid. p. 196. THOMAS. l. c. p. 108. Bibl. iur. imp. l. c. §. 4. p. 33 ſeqq.

p) Erat is epiſcopus Scandiae, et canonicus Londinenſis, nobilitatis iure donatus, vnde magna inter ſuos auctoritate vixit, denatus, feruentibus his litibus 1675. Quae ratio fuit, cur in hanc ſocietatem pertractus ſit.

Pufendorfium, diſſimulato quidem nomine, ſaepius inſultante. Is poſtea cum in bello inter Suecos Danosque oborto, Scandiae incolas eſſet hortatus, vt Daniae regi homagium praeſtarent, et vectigal ſoluerent, Suecia aufugere coactus, in Daniam conceſſit, inque ea rebus ſacris et eccleſiarum Sleſuicenſium ephoriae praefectus eſt. Et haec quidem de aduerſariis ſuis refert Pufendorfius, qui licet, irritatus et vehementer offenſus ea ſcripſerit, patet tamen ex conatibus aduerſariorum, malo animo artibusque minime laudandis illos in eum coniurauiſſe, nihilque eſſe in hac narratione, quod magnopere a veriſimilitudine abeat, et fidem non mereatur, niſi in circumſtantiis nonnullis exagerandis aliquid affectui dediſſe Pufendorfium contendere quis velit.

Series controuerſiarum Pufendorfianarum.

§. XVIII. His actoribus ſcena hunc in modum inſtructa eſt. Nondum totum emerſerat ex tenebris opus Pufendorfii, cum auide in foliorum quae nanciſci poterant lectionem inuolarent, et clandeſtino conſilio expenderent, quid in iis notari poſſet. Libro autem integro prodeunte, quem cenſura regia iam roborauerat, ſcripſerunt Holmiam, eum ſuſpectum reddituri petentesque, vt periculis ex hoc libro enaſcendis proſpiceretur, et cenſurae theologorum traderetur. Reſponſum ad haec leniter et humaniter, quieſcerent, et rerum ſuarum ſatagerent, librum politicum enim ad theologos non ſpectare, et regis cenſuram paſſum iam eſſe. Quae cum illis non arriderent, loca quaedam ſuſpecta cum literis Holmiam ad theologum quendam miſerunt, vt ex illis aulae regnique proceres errorum Pufendorfianorum ſpecimen caperent. Ea vero cum ne ſic quidem euentum, quem cupiebant, ſortita eſſent, de conſtruendo errorum in opere de I. B. et P. occurrentium catalogo diſpicere coeperunt; conſcripſit ideo Schwarzius indicem nouitatum, in quo per omnes compendiorum theologicorum articulos eundo periculoſas nouitates ſparſiſſe Pufendorfium demonſtrare voluit. Exhibet integrum indicem hunc ipſe Pufendorfius, ex quo non ſine admiratione et indignatione impudentiae lector colliget, quantis machinis verba viri celeberrimi torſerit auctor, vt ex illis ἑτεροδοξίαν exſculperet. Hunc indicem theologicae facultati exhibuit Schwarzius [q], quae cum conueniſſet, vt de ea re diſpiceret, in partes itum, ſeniore cum Schwarzio conſpirante, reliquis diſſenſum teſtantibus. Intellexit id Pufendorfius; qui cum inter proceres regni et aulae potentes amicos haberet, inter quos eminuit Koenigsmarckius comes [r], ita in aula rem egit, vt literae regiae ad academiam mitterentur [s], quibus iniunctum, vt ſi quis contra Pufendorfii librum monendi aliquod ius habere crederet, priuatim cum eo conferret, eiusque ſententiam et declarationem audiret; ſique haec non ſufficerent, ad ſenatum academicum referret, qui cognoſceret,

q) In Apol. Er. Scand. p. 71 ſeqq.

r) Obiecit id Pufendorfio Becmannus, vid. Act. phil. l. c. p. 773. vbi Cneium Pompeium ei fauere ait, quem Koenigsmarckium eſſe, ex dedicatione Miſcellaneorum Laconicorum intelligi poteſt.

s) Apol. l. c. p. 68 ſeq.

ret, vtrum digna cauſſa eſſet, quae ad illuſtriſſimum academiae cancellarium remitteretur, omnia tamen placide et ſine turbis agerentur. Acceſſit vicinae prouinciae praeſes ad hoc incendium reſtinguendum, auditoque auctore indicis, quem ſcripto exhiberi iuſſit, Puſendorſium paucis reſpondere iubet. Vtrumque ſcriptum in aulam transmittitur, ex quo cum de vanitate querelarum iſtarum apertiſſime conſtaret, aliis regis literis ſilentium aduerſariis Puſendorſii iniungitur, et ne quis litem ob eum librum porro auctori moueat, ſeuere interdicitur, graui comminatione addita. Quae cum ferociam aduerſariorum nondum compeſcuiſſent, tertiae adueniunt, quibus Schwarzio denuntiatur, meritum eum eſſe, vt ſeuere in ipſum animaduertatur, hac tamen vice adhuc clementiae locum eſſe, ea lege, vt caueret ea in poſterum abuti. Puſendorſio vero, vt actionem contra eum omittat iniungitur. Quam aulae fauorem erga Puſendorſium mirandum magnopere non eſſe, ex eo conſtat, quod non tantum potentibus, vti dictum fautoribus fruebatur, ſed liber quoque eius regia cenſura et priuilegio munitus in vulgus exierat, Index nouitatum autem aperta inuidiae et calumniae ſpecimina prae ſe ferebat, et intelligi facile poterat, quibus turbis excitandis eiusmodi lites inferuire poſſent. His itaque repreſſus Schwarzius a vulgando Indice nouitatum deſtitit. Eum autem, vt Schwarzius aſſeuerabat, ipſi ſubtraxit Becmannus, et Gieſſae anno MDCLXXIII typis clam edi curauit. Quae ſcriptionis impudentis diuulgatio, non Puſendorſium modo, ſed et regni Suecici ſenatores, qui priuilegio librum Puſendorſii muniuerant, quique inſcitiae hoc modo et negligentiae ſupinae accuſabantur, peſſime habuit. Actionem itaque contra Becmannum inſtituit Puſendorſius, qui cum inquiſitione facta apud eum mſc. illius indicis deprehendiſſet, poſt variam actionem, quam §. praecedente iam deſcripſimus, et fugam Becmanni, ita peruicit, vt Index nouitatum carnificis manu in foro Lundinenſi, nequicquam repugnante Winſtrupio et Schwarzio, flammis deleretur, et Becmannus cum infamia Sueciae regno proſcriberetur, vt in antecedentibus relatum. Schwarzius autem, ne ad hos ignes digitos adureret, inuito ſibi, et inſcio nefarie iſtum indicem ſubtractum eſſe conqueſtus eſt, quin et interpolatum fuiſſe, eſt cauſſatus; totus tamen quieſcere non potuit, ſed diſputationibus duabus de *Notis veri falſique doctoris* arrodere Puſendorſium, et atro carbone notare, licet non nominatum perrexit. Aſt Puſendorſius cum prius opponentis munus ſubire conſtituiſſet, re altius penſitata breuem refutationem imprimi, eamque inter diſputationis auditores, illa finita diſtribui curauit, eam quoque diſſertationi epiſtolicae ad Wildſchuzium poſtea adiecit. Becmannus in furias actus, infami libello famam Puſendorſii aggreſſus eſt, cui qua ratione ille ſe oppoſuerit, poſtea narrabimus. Noua enim interim ſe fabulae huius Puſendorſianae ſcena aperuit, quae iam, vt cuncta ordine tradamus, porro eſt enarranda.

§. XIX.

Controuerſiae Puſendorfii cum eruditis in Saxonia.

§. XIX. Prodierat circa hoc tempus, quo Puſendorfii ius naturae et gentium comparuerat, in ſcenam controuerſia de polygamia ſimultanea, cuius, antequam Puſendorfius opus ſuum edidiſſet, occaſionem praebuit Balthasaris Menzeri *Epiſtola ſuper diuortio*, quam ipſo inſcio eccleſiaſtes quidam typis vulgauerat. Illi oppoſuit pſeudonymus quidam adſcito Sinceri Wahrenbergii nomine, *Dialogum de polygamia;* qui cum valde παράδοξος eſſet, plurimos in republica literaria motus excitauit. Et variae quidem de auctore huius dialogi opiniones diſſeminatae ſunt. Magna enim audacia et impudentia polygamiam ſimultaneam circa annum MDCLXXVI et ſequentes defendere coeperat, infelix Ioannes Lyſerus[t], qui cum inter Suecos paradoxam opinionem magno ſuo malo patefacere coepiſſet, ſub Wahrenbergii nomine iam tum latitaſſe nonnullis viſus eſt, at exigua veriſimilitudine; Wahrenbergii ſcriptum enim vetuſtius eſt, ſatisque certo ex collatione intelligi poteſt, Lyſerum hunc pariter atque Puſendorfium exſcripſiſſe. Ipſe Pufendorfius, medicum quendam Suecicum auctorem eſſe, ſe comperiſſe ait[u]; ſi vero Severino Walthero Slutero, theologo et eccleſiaſtae aulico regis Daniae credendum, qui id ex Leyſeri ore hauſit, quidam comiti Koenigsmarckio ab epiſtolis iſtum dialogum parturiuit, quem *Balthaſar Menzerus* refutauerit. In tanta incertitudine de auctore ſcripti paradoxi, enata nonnullis ſuſpicio, Puſendorfios, vel Eſaiam, vel Samuelem eius parentes eſſe, cuius veriſimilitudinem huius opinionis fautores hauſerunt ex aſſertis Puſendorfii hominem in ſocietate tantum ſtatuque naturali conſiderantibus, et a reuelatione abſtrahentibus. Quae coniectura mox diſſeminata fuit, vehementer indignante Puſendorfio, qui Ioannem Adamum Scherzerum, theologum Lipſienſem, primum fuiſſe ſemper ſuſpicatus eſt, qui hunc rumorem de ſe ſparſiſſet. Quem cum pro vero haberet Fridericus Geſenius, eccleſiae Garlebienſis Ephorus, in refutatione Wahrenbergiani ſchediaſmatis, quam adſcito Christiani Vigilis nomine polygamiae triumphatrici oppoſuit, haud obſcuris verbis eapropter Puſendorfium petiit[x]. Is cum hac non minus ſcriptione quam Indice

t) Famoſa eſt infelicis hominis controuerſia, de qua vid. Nouv. de la rep. des lettres 1685. Avr. p. 370 ſeq. Bayle Dict. T. III. art. Lamech, not. A. p. 40. art. Lyſerus p. 127. Lvdovici Hiſt. iur. nat. p. 35. Bibl. iur. imp. p. 56. Bvddevs Theol. mor. P. II. c. 3. ſ. 6. c. 9. p. 553. Strvvivs Bibl. iurid. c. 13. §. 45. aliique multi. Habebat parentem magnum Vitebergenſium theologum Guil. Lyſerum, ſcholaeque Portenſi erat praefectus. In Sueciam delatum, a comite Koenigsmarckio, coniugis ſuae Vrangeliae pertaeſo ad defendendam polygamiam inuitatum eſſe refert Reimmannvs Cat. crit. T. I. p. 696. Illud certum, edidiſſe eum vernacula apologiam polygamiae, titulo: *Das koenigliche Marck aller Laender*, Frib. 1676. vid. Placcivs Theatr. p. 471. et Pſeud. p. 28. 88. Hunc inuenuſtum pullum poſtea ornatiorem Latine edidit, titulo Theoph. Alethaei Diſcurſus politicus de Polygamia, Frib. 1674. et cum notis Athan. Vincentii Londini Scan. 1682. 4. Qua ſcriptione ita vxores Holmienſes irritauit, vt facta turba coram aedibus eius eum ad necem poſtularent, cogereturque magiſtratus iubere libellum famoſum eo in vinculis inſpiciente per carnificem comburi. Sed inter Danos quoque, vbi eccleſiaſtae caſtrenſis munere fungebatur, a Chriſtiano V. proſcriptus, et a multis theologis telis confoſſus eſt. Tandem ad Pariſienſes delatus ſumma paupertate et miſeria enecatus 1685. obiit. Conf. Lavterbach. Hiſt. Socinism. c. 2. p. 148.

u) In Diſſ. epiſt. ad Seu. Wildſchuzium.

x) In Cog. theologicis de Polygamia adu. Lyſerum, Roſtochii 1677. 8. vernacula editis p. 6.

Indice nouitatum nomen ſuum ſuſpectum et exoſum per Germaniam fieri iudicaret, non tacendum ratus, ne innocentia a calumnia opprimeretur, apologiam anno MDCLXXIV edidit, in qua ad calumnias Becmanni fuſe, Vigili perſonato, paucis aſt ſatis acerbe reſpondit. Regeſſit quaedam eodem anno GESENIVS, edita: *Samuelis Pufendorfii contra I. N. iniquitate, inque illius ſcrutinio infelicitate;* quocum controuerſiae ſerram reciprocandam haud eſſe ratus Pufendorfius, *Apologiam ad Ioannem Adamum Scherzerum* habitu epiſtolico exarauit[y], eo quod hunc illius rumoris auctorem eſſe crederet, et ſuſpicaretur, eo inſtigante Geſenium contra ipſum in aciem proceſſiſſe; noſſet etiam Scherzerum male in ipſum affectum negotium ipſi Lipſiae et Dresdae faceſſiuiſſe. Relatum enim erat Pufendorfio, Scherzerum Indicem nouitatum ſupremi ſenatus eccleſiaſtici Dresdenſis praeſidi oſtendiſſe, monentem, caueret, ne reſpublica Chriſtiana ex libro Pufendorfii detrimentum caperet, et ſtudioſa iuuentus, quae auide eum legeret, a peſtilentibus erroribus corrumperetur: praeſidem Dresdam reuerſum, de eo in ſenatu eccleſiaſtico egiſſe, et tum facultatis theologicae in academia Lipſienſi ſententiam fuiſſe requiſitam, eam autem, in qua Scherzerus primum locum occupabat, reſponſionis loco Indicem nouitatum transmiſiſſe, et Geierum quidem rem in medio relinquendam eſſe ſuaſiſſe, vrſiſſe vero reliquos, vt electoris nomine academia moneretur, caueret, ne iuuentus ſtudiis inuigilans Pufendorfianis erroribus perderetur. Praeuidit Scherzerus cum aculeato hoſte eſſe congrediendum, ideoque a diſputatione abſtinuit, quod vt honeſte pugnam deprecari poſſet, a ſenatu eccleſiaſtico Dresdenſi ipſi iniunctum erat. Ipſe vero Chriſtianus-Vigil loco Scherzeri in ſcenam progreſſus, Pufendorfio *Chriſtianam benedictionem aduerſus impiam et immanem maledicentiam eius in epiſtola ad Scherzerum adhibitam oppoſuit.* In qua ſcriptiuncula, ex ſcripto Monzambani, cuius auctorem ſe eſſe tunc negabat Pufendorfius, ea omnia congeſſit, quae inuidiam Pufendorfio conflare et ſuſpectum eum facere poterant, poenitentiam ei et mentis emendationem precatus. Nouus autem in Ienenſi academia ſurrexit Pufendorfii aduerſarius, Valentinus Velthemius, qui concoquere non poterat, Pufendorfium principium moralitatis Scholaſticorum, de actionibus bonis vel malis antecedenter ad voluntatem Dei, reieciſſe, ideoque tum in oratione *de Laudibus Scholaſticorum* Pufendorfium pupugerat, tum duabus diſputationibus[z] receptam Scholaſticorum ſententiam defenderat, in quibus, licet modeſtiam et placidam diſquiſitionem prae ſe ferret, amaris tamen ſubinde verbis Pufendorfium ſugillauit. Aperta pugna cum hoſte, quem contemnebat, non congrediendum ratus Pufendorfius, diſſertationibus decem anno

MDCLXXVII,

y) Er. Scand. p. 77 ſeqq.

z) Titulus illis praefixus: *Vera ac genuina* fundamenta I. N. contra Pufendorfium, Ienae 1674.

MDCLXXVII, iunctim editis appendicem adiecit, in qua ad obiectiones Velthemii paucis, more ſuo reſpondit, at doctrinam, de moralitate antecedenter ad legem, multa luce perfudit. Non eſt huius loci argumenta Pufendorfii omnia allegare, quibus Velthemianas acies profligauit, monendum autem eſſe putamus, valde perſpicue Pufendorfium ſuam de moralitate actionum humanarum a voluntate diuina pendentium, eo loco explicuiſſe. Facto enim diſcrimine inter id quod in actione phyſicum, et quod morale eſt, itemque inter vocabula, quae nudum motum phyſicum notant, et quae integram actionem moralem, ſiue motum phyſicum moralitate iunctum exprimunt, obſeruat, moralitatem actioni phyſicae inde ſuperuenire, quod inſit interna quaedam neceſſitas, ſeu obligatio, actionem certo modo et ad certam normam dirigendi. In ea norma conſtituenda ad Deum eſſe recurrendum, qui creaturam rationalem iſtis dotibus inſtruxerit, et legibus muniuerit, quae ſuae bonitati et ſapientiae placuiſſent. Obligationem itaque ex eodem, quo homo, fonte deriuandam eſſe. Nec tamen fingendum eſſe, Deum potuiſſe hominem non ſocialem condere, etſi liberrime eum condiderit: *ſed vt quaelibet creatura a Deo habeat, quod talis condita ſit, ita in homine obligationem* ad obſeruandam legem, *et ipſam legem non ex diuerſo principio eſſe* deriuandas, quam ex beneplacito Dei cum ſapientia et bonitate coniuncto. Nec hanc Dei voluntatem vagam et deſultoriam cogitandam eſſe, ſed ad quem finem ſemel eadem ſe determinauerit, ad eum aſſequendum pro eiusdem bonitate et ſapientia conſtituta media, non minore, quam ipſe finis, firmitate gaudere. Quae licet alias notiones de moralitate actionum ſuppeditent, quam quas Scholaſtici fouent, niſi tamen egregie fallimur, dum voluntatem Dei in ſapientiae et bonitatis eius finibus fundatam ſupponunt, reipſa non procul a priſtina ſententia abeunt, quae in intellectu diuino moralitatis origines quaerit, vt alio loco iam notauimus. Nam voluntatem Dei in bonitate et perfectione firmitatem habere, adeoque immutabilem eſſe, ipſe Pufendorfius fatetur, et ambabus ſe manibus concedere ait, dari actus, qui per ſe Deo non conueniant, ſeu qui ſalua eius perfectione et citra contradictionem in eum cadere non poſſint, dari quoque actus per ſe honeſtos et turpes homini, id eſt, qui non poſſint non poſita tali conditioni hominis congruere vel non congruere: ſed ad beneplacitum Dei ſe ideo tantum referre, quia actus hominis voluntatem DEI, vt talis exiſteret, non anteuertant. Et hoc quidem primarium argumentum fuit, de quo inter Velthemium et Pufendorfium diſputatum fuit, in quo haud parum contentionis de verbis fuiſſe, ſupra iam obſeruauimus. Quamuis autem in iſta appendice ſatis clare mentem ſuam Pufendorfius declarauiſſet, non cedendum tamen acquieſcendumque eſſe Velthemius ratus eſt, eo quod crederet, Pufendorfium *in quaeſtionibus metaphyſicis et* ſcholaſticis rudem eſſe, idque aut ignauiae aut *faſtidio* delicatiori eius eſſe imputandum. Vnde iterum ad eius monita quaedam in *Introductione*

in

in Grotium regeſſit. Interim nouus contra Pufendorfium in ſcenam proceſſit antagoniſta, VALENTINVS ALBERTI, profeſſor Lipſienſis, cuius cum Chriſtiano Thomaſio controuerſias ſupra enarrauimus. Is in *Compendio iuris naturae orthodoxae theologiae conformato* moralitatem quidem obiectiuam, quam vocant, deſeruerat, et eum in locum conuenientiam cum ſtatu integritatis ſurrogauerat, ſocialitatem autem a Pufendorfio pro fundamento admiſſam variis modis laceſſere et obiectionibus hypotheſes Pufendorfianas premere coeperat. Quae res nouam his litibus ſcenam aperuit, quae ad finem vsque fabulae totius miris viciſſitudinibus durauit, quas in ſequentibus tangemus. Haec dum in Saxonia geruntur, alio loco furebat contra Pufendorfium Becmannus, iam tum ex Scania proſcriptus; vt enim minis ſuis pondus adderet, libellum famoſum contra eum emiſit hoc titulo: *De magiſtri Samuelis Pufendorfii, profeſſoris philoſophiae in Carolina Scanorum execrabili iuris doctrina, horrendo atheiſmo, peruerſis moribus et belluina vita breuiſſime ſed veriſſime ſcribit Seuerini de Monzambano et Tenebrionis Aſinii iuſtus cenſor* VERIDICVS CONSTANS, *qui eo fine id facit, vt omnes literati ore, corde et calamo peſtiferam ficti huius Seuerini ſiue Tenebrionis Aſinii, hoc eſt Pufendorfii doctrinam exſtirpare conentur. In academia Catoniana, calumniis et riſui Pufendorfio contraria.* Dedit famoſi libelli ſpecimen cel. HEVMANNVS [a], ex quo patet, quanta calumniarum atrocitate et impudentia Becmannus Pufendorfium aggreſſus ſit. Ait enim, ex infernalis genii ſchola eum prodiiſſe, euertere decalogum, turbare S. R. imperium, profiteri religionem gentilem, negare reſurrectionem mortuorum, diabolum et ſpectra, aſſerere aeternitatem mundi, negligere cultum diuinum et traducere, vitam agere profanam, infamem eſſe Sodomiae crimine, adulteriis, ſcortationibus, comeſſationibus, electoris Palatini filio principi Machiauelli artes tradidiſſe, ideoque eiectum eſſe, adeoque inter atheos illuſtres eſſe referendum. Apologiam Pufendorfii ſcriptum vocat, quo nihil turpius, nihil a pietate remotius, nihil ſcurra ac carnifice dignius ſcribi, typis mandari et vulgari potuerit, adeoque eum inter magos Fauſto famoſo loco non cedere contendit. Obiicit facinora horrenda alia, eaque vera omnia eſſe teſtatur, ſicut Deus viuit, et ipſe regni coelorum particeps fieri deſideret. Hunc libellum famoſum vna cum literis ad academiam Lipſienſem, Ienenſem, et Vitebergenſem miſit; itemque ad Geſenium, quarum vltimae in manus Pufendorfii inciderunt: integras autem edidit cel. HEVMANNVS [b]. Tacere ad tam atroces calumnias Pufendorfius non potuit. Oppoſuit itaque nigerrimo ſcripto *Epiſtolam ad amicos* *, in qua Becmannum iis, quos ſupra retulimus, coloribus viuum depinxit, calumnias diſpulit, vitae innocentiam demonſtrauit, et quantis mendaciis Alaſtor, (hoc enim nomine Becmannum notat) mundo impo-

a) loc. cit. p. 770. b) Act. phil. l. c. p. 780. *) Er. Scand. p. 111.

imponat, luculenter oſtendit, Scherzerum quoque, qui in lectionibus academicis ſubinde Puſendorſium reprehendebat, paſſim pupugit. Quae tamen in Scherzerum dicta in editione ſecunda huius epiſtolae, quae in *Eride Scandica* comparuit, omiſſa ſunt, in quibus ſe alios ex Lipſienſium doctorum collegiis non petere, monuit. Ad hanc epiſtolam non ſiluiſſe furibundum et ardentem vindicta Becmanni calamum, magnopere mirandum haud eſt: eius enim intererat, videri veritatem dixiſſe, Puſendorſium fuiſſe mentitum. Nouam itaque eructauit apologiam hoc rubro, ex quo de genio totius ſcriptionis coniectura fieri poteſt, praefixo: *Legitima defenſio contra M. Samuelis Puſendorſii execrabiles fictitias calumnias, quibus illum contra omnem veritatem et iuſtitiam, vt carnatus diabolus et ſingularis mendaciorum artifex, per futilia entia ſua moralia (diabolica puto) toti honeſto et erudito orbi malitioſe ac ignominioſe imponere voluit.* Quem libellum tot inſulſis ac ridiculis ſui ipſius encomiis, tot horrendis calumniis in Puſendorſium a capite ad calcem repletum eſſe, teſtatur THOMASIVS[c], vt neſcias, an homini iraſci, an vero ex miſericordia ipſi helleborum et catenas commendare debeas. In tanta itaque controuerſiae indignitate turpe ſibi et indecorum ratus cum execrabili aduerſario palam congredi Puſendorſius, adſcita PETRI DVNAEI *p. t. in academia Carolina pedelli ſecundarii perſona, epiſtolam edidit ad virum famoſiſſimum, Nicolaum Becmannum, totius Germaniae conuitiatorem et calumniatorem longe impudentiſſimum*[d]: ipſum enim Puſendorſium auctorem eſſe, facile ex dicendi genere ſalſo, acri, et ſatyram ſapiente colligitur. In quo cateruam ſcelerum lippis et tonſoribus Londini notorum ei obiicit, et inter alia addit: *metum carnificis eum Suecia expuliſſe, non defectum pietatis, cum ob fruſtum panis, et vt mentiendi theatrum haberet, religionem abiurauerit, nec defectum iuſtitiae, quam mox tergo fuiſſet ſenſurus.* Et his ſimilia multa cumulat, quae res inter Becmannum et Puſendorſium Londini actas mire illuſtrant. Sed et alius Puſendorſii πρόμαχος in arenam tum proceſſit, qui IOANNIS ROLLETI nomen effinxerat, quemque fuiſſe iuuenem quendam ſtudiis iurisprudentiae addictum, nomine Godofredum Klingerum, eo tempore in academia Ienenſi verſatum, qui fratri Puſendorſii, Eſaiae, poſtea ab epiſtolis fuit, in eius familia tandem denatus, compertum eſt[e]. Is non modo diligenter, quae priuatis animorum motibus Ienae agebantur, ad Puſendorſium ſcripſit, vnde multa ἀνέκδοτα in huius libellis eriſticis occurrunt, quae ex eius narratione hauſta ſunt, itemque Puſendorſii libellum *de Officio hominis et ciuis* iuuenibus explicuit, ſed et pro Puſendorſio perſonatus edidit IO. ROLLETI *Palatini diſcuſſionem calumniarum, quas abſurdiſſimas de illuſtri viro Samuele Puſendorſio relegatus ex Suecia nequam, Nicolaus Becmannus per cauſſam defendendae famae non ita pridem in vulgus ſparſit*[f]. In quo

c) l. c. §. 26. p. 104.
d) Er. Scand. p. 139 ſeqq.
e) Vid. Act. phil. l. c. p. 643 ſeqq.
f) Er. Scand. p. 154.

quo libello apologetico, non minus acriter, quam ipſe Pufendorfius Becmanni calumnias retundit, adeo, vt hunc eſſe auctorem ſcripti pſeudonymi haud pauci coniicerent [g], eo quod phraſes, iis, quibus Pufendorfius vſus erat, ſimiles adhibuiſſet. Quod tamen inde deriuandum eſt, quia Pufendorfius rem omnem ad Klingerum perſcripſit, vt ex eius epiſtolis a cel. HEVMANNO [h] vulgatis patet. Quoniam autem in hoc ſcripto Velthemium quoque pupugerat, malam ſibi rem ſuo iumento accerſiuit: Furens enim Velthemius, quod iuuenis auſus eſſet, ſacramento academiae violato in publicum doctorem inuehere, patres conſcriptos eius academiae ita irritauit aduerſus Klingerum, vt inſtituta inquiſitione carceri mandaretur, in quo inclementer ſe habitum et iniquiſſime tractatum eſſe, in literis ſupplicibus ad ducem Saxoniae conqueritur. Vixque manibus perſecutorum implorato ſereniſſimorum academiae nutritorum auxilio ereptus eſt. Vidit Pufendorfius, nullo plane modo ſcientiarum emolumentum iſtis litibus promoueri, et conuitiis rem agi inauditis, multos ex ignorantia opinionum et hypotheſium ſuarum ipſi contradicere, nec bellorum finem ita futurum eſſe. Vt itaque tandem, quod exoptabat, pugnam ad exitum perduceret, edidit *Specimen controuerſiarum circa ius naturale ipſi motarum*, cui appoſite illud PROPERTII praefixit: *maxima de nihilo naſcitur hiſtoria* [i]. Illud inſcripſit Ioanni Baazio archiepiſcopo Vpſalienſi, vt cauſſae fiduciam, ad eum velut arbitrum prouocando, oſtenderet. Praemiſit epiſtolam ad lectorem, in qua Nicolaum Becmannum obiter tangit, hoc modo narrans, eum in nupera Danorum in Scaniam irruptione affinem ſuum cohortis optionem ſubornaſſe, vt ipſum cum vxore et liberis trucidaret. Eumque ſanguinem ipſius ſitientem cum manipulo ſicariorum Londinum aduolaſſe, et cum eum ibi non inueniſſet: Malmogia capta facinus ſeſe exſecuturum frenduiſſe; aſt ſceleris irritum Lundenſe praelium extinxiſſe. Schwarzium autem nigris coloribus depingit, nonnulla ad Scherzerum pertinentia, aculeata addit, quae tamen deinde in Eride Scandica omiſſa ſunt [k]. In hac ergo ſcriptione totam controuerſiam ita exponere ſategit, „vt ſe cordatum lectorem nihil amplius deſideraturum eſſe „ſperare dicat, quod vel ad depellendas aduerſariorum criminationes, vel il„luſtrandam ſuam ſententiam faciat, ita vt eo poſthac minus ſollicito ſibi eſ„ſe liceat, ſi quis nugari et calumniari deſinere non velit; cum ſemel ita per„ſpicue formato controuerſiae ſtatu, quae ex aduerſo afferri poſſunt, vltro „collabantur, et ſibi parum decorum futurum ſit, quibusuis ieiunis ſchedis „peculiari ſcripto occurrere.“ Cuncta itaque breui quidem at neruis minime carente compendio complexus eſt, praemiſſaque hiſtoria diſciplinae iuris naturalis, de nouitatibus philoſophicis, de ſtatu hominum naturali, de fundamentali propoſitione legis naturalis, de origine moralitatis et indifferentia motus phyſici in actione humana, de examine doctrinarum luculenter differit, et Schwarzii, Scherzeri, Alberti, Velthemii, Geſenii aliorumque ob-

 iectio-

g) Act. phil. l. c. p. 646.
h) loc. cit.
i) Er. Scand. p. 193 ſeqq.
k) Recuſa ea dedit THOMASIVS l. c.

iectiones diluit, ratus ita certaminum finem ſe aſſecutum eſſe. Aſt vehementer eum fefellit ſpes iſta atque opinio. Nouus enim poſt hanc reſponſionem enatus eſt Pufendorfio antagoniſta, Ioannes Ioachimus Zentgrauius, profeſſor moralis doctrinae in academia Argentoratenſi, qui cum iuris naturalis diſciplinam eiusque hiſtoriam illuſtrare conſtituiſſet, aliquot diſſertationes academicas de hoc argumento conſcripſit, quae vno faſciculo Argentorati anno MDCLXXVIII prodierunt, ornatae hoc titulo [l]: *De origine, veritate, et immutabili rectitudine iuris naturalis ſecundum diſciplinam Chriſtianorum.* In quibus diſſertationibus principia Pufendorfiana, maxime ſocialitatem, refutare aggreſſus eſt. Valentinus Alberti quoque lectis iis, quae Pufendorfius in *Specimine controuerſiarum* regeſſerat, acquieſcere ſe minime poſſe credens, *Specimen vindiciarum* anno MDCLXXVIII illis oppoſuit, de quo conſulendus THOMASIVS [m], quem tamen, Alberti indolem depingentem, ex eius aduerſariis fuiſſe, cogitandum eſt. Acceſſit tertius antagoniſta anno ſequente SAMVEL STRIMESIVS, qui cum in *Praxeologia apodictica ſeu philoſophia morali demonſtratiua, pythanologiae Hobbeſianae oppoſita*, nonnulla in hypotheſibus Pufendorfianis notauiſſet, ea quae dixerat in *Originibus moralibus* [n] roborare multis ſtuduit. Vidit Pufendorfius, ſilere ſe, vti prius ſtatuerat, non poſſe, ideo *Spicilegium controuerſiarum edidit*, in quo difficultates a Zentgrauio, Alberti et Strimeſio motas diluit. Qui tamen et ipſi nondum obmutuerunt: reſpondit enim primus, in *Vindiciis originum iuris naturalis*, ſecundus in *Paraeneſi ad ſtudioſam iuuentutem*, tertius in *Epicriſi in ſpicilegium Pufendorfianum*, in quo Pufendorfium cum Carteſianis et Poireto eandem tibiam inflando aſſerere contendit, veritates rerum a ſola Dei voluntate dependere [o]. Confugit iterum ad laruas Pufendorfius, vt liberius reſpondere poſſet, ediditque ficto IVLII RONDINI nomine *diſſertationem epiſtolicam*, in qua obiectionibus his ſatisfacere connititur. Ita vero reſpondit Pufendorfius, vt ſilere ſe poſſe Strimeſius et Zentgrauius crederent, noua vero ex Alberti pharetra tela depromerentur. Quae non aliter retudit, quam in praefatione collectionis librorum eriſticorum hactenus a ſe editorum, cui *Eridis Scandicae* [p] nomen praefixit; paucis at ſtricte illi reſpondendo. Quoniam vero in *Statu reipublicae Chriſtianae* nonnulla Pufendorfiana tetigerat vir illuſtris VITVS LVDOVICVS SECKENDORFIVS, monens, *ſe methodum illam, quae a principiis reuelatis abſtrahit, in ſe reiicere nolle, nec Pufendorfii hypotheſin eandem cum Hobbeſiana iudicare, multo minus aculeatis diſputationibus, quae inde ſurrexerunt, ſe ingerere cupere; ſe tamen pro modico ingenio ſuo tantam vtilitatem, e ſeparatione principiorum naturalium a iure diuino reuelato, ſeu decalogo, perſpicere non poſſe, quanta prima fronte videatur* [q]. Valde id diſplicuit Pufendorfio,

rato

l) Conf. Bibl. iur. imp. l. c. §. 30. p. 39. 40. vbi etiam reliqua eius ſcripta nominantur.

m) §. 31. p. 111 ſeq.

n) Bibl. iur. imp. §. 11. p. 40.

o) THOMASIVS l. c. §. 32. p. 112. G. BEIER. Specim. bibl. iur. III. n. 7.

p) Er. Scand. p. 391.

q) In vernacula Delineatione iuris nat. vid. THOMAS. Prooem. ad iurisprud. diu. p. 70 ſeqq.

rato ex hoc iudicio viri inter ſuos non exiguae auctoritatis Alberti ingenio non modicos ſpiritus acceſſuros, quapropter monitis Seckendorfianis in iſta praefatione quoque ſatisfacere voluit. Nec a viriſimili alienum eſt, Seckendorfium ideo quoque diſplicuiſſe Pufendorfio, quia prius ſocialitatis principium ipſe admiſerat, idque in gratiam Alberti abieciſſe videbatur. Non conſtitit diſſenſus duorum magnorum virorum intra has paginas, in quibus ſatis dictum eſſe videri poterat, ſed imitatus Alberti Pufendorfium, libellos eriſticos a ſe et pro ſe editos iunctim edendo, titulumque: *Eros Lipſicus*, praefigendo, in praefatione pro Seckendorfio ad reſponſiones Pufendorfii regeſſit, idque imprimis illi exprobrauit, quod parum Chriſtiane primum hominem miſerrimum finxiſſet. Indignationem Pufendorfii *Eros Lipſicus*, meruit, eo quod videret, Alberti criſtas Seckendorfii fiducia altius erigi, audiſſetque ab amicis, Seckendorfium eum per literas inſtigauiſſe, ne litem hanc aliquando intermori pateretur, ſed ipſi porro moleſtias crearet. Itaque vindicaturus ſe ab his inſultibus anno MDCLXXXVIII prodire iuſſit, *Commentationem ſuper inuenuſto Veneris Lipſicae pullo, Valentini Alberti calumniis et ineptiis oppoſitam*, in qua acerba querimonia iniuriam ſibi fieri, demonſtrabat, quaedam autem dura et Seckendorfio indigna admiſcebat, feruore, vt fieri ſolet, diſputationis abreptus, et indignatione, quod impia ipſi praeter veritatem ſententia tribuatur commotus. Praeſtat enim fateri, in his ſe hominem demonſtrauiſſe Pufendorfium, quam hanc animi impotentiam cum THOMASIO probare. Ideo nonnemo[r], virulento, vt ait Thomaſius, ſcripto Pufendorfium modeſtiae admonuit. Nec tacuit Alberti, ſed edidit anno MDCLXXXVIII *Epiſtolam ad Seckendorfium, commentum Pufendorfii de inuenuſto Veneris Lipſicae pullo refutantem*, in qua laudibus elato Seckendorfio in Pufendorfium velut apertum calumniatorem agit. Ita controuerſiis his in Saxonia feruentibus, dum de Suecia nemo cogitauit, prodierat inopinato Ioſua Schwarzius, iam Sleſuicenſi ephoriae a Danorum rege praefectus, cum cathedram Londinenſem deferere ob cauſſam ſupra dictam eſſet coactus. Hoc enim loco poſitus, cum libere magis ſe ſcribere poſſe putaret, priuigni ſui SEVERINI WILDSCHVZII nomine edidit *Diſcuſſionem calumniarum Samuelis Pufendorfii*, anno MDCLXXXI. In qua ſcriptione praeter ineptas ſui laudes et aperta mendacia in Pufendorfium nihil reperiri teſtatur CHR. THOMASIVS[s]. Eum itaque, pro merito depexum dare conſtituit GERARDVS GOTTLIEB TITIVS[t], ſed ludrico et ad riſum concitandum apto dicendi genere, epiſtola nempe gratulatoria Becmanni nomine ad Wildſchuzium data; de deuicto et triumphato Pufendorfio, ita lepide, teſte THOMASIO, genium Becmanni eiusque ſtilum exprimente, ita ſtultitiam ſcripti Wildſchuziani aliud agendo delineante, et naeuos in academiis regnantes ſale et pipere condita ſatyra exagitante, vt multi faſſi ſint, Eraſmi encomium Moriae, et Hutteni epiſtolas obſcurorum virorum nihil

r) Tobiam de Sartagine eſſe, indicat TITIVS in Epiſt. grat. Becmanni ad Wildſchuzium. Hoc vero nomine latet Tobias Pfannerus. s) l. c. p. 120. t) ib. §. 41.

hil eſſe ad iſtum Parmenontis ſuem. Ipſe quoque Pufendorfius epiſodium comoediae additurus adſcito Ioſuae Schwarzii nomine *Diſſertationem epiſtolicam ad eundem Wildſchuzium* vulgauit, in qua multas circumſtantias ad vitam Schwarzii et ſociorum eius hiſtoriam pertinentes narrauit, inuita tamen Minerua aliam perſonam effinxit, et elegantiae gratiam natiuumque colorem, qui in eius ſcriptis ſplendet, aliquantum amiſit. Rogatur in hac epiſtola Seckendorfius, quem cum Pufendorfio reconciliare amici tentabant, vt certamine hoc exceſſe velit, Tobiae autem Pfannero, quem Sibotham Napferum vocat, ob modeſtiae admonitionem reſpondetur, et Sleuogtus Ienenſis, qui in *Iudiciis ſapientum ex Parnaſſo* Pufendorfium momorderat, retunditur, vt alia taceamus, aculeata ſatyra aduerſariis Pufendorfii obiecta. Vltimus in ſcena comparuit, Alberti foetus, anno MDCLXXXVIII, *quo iudicium de nupero ſcripto Pufendorfiano, quod diſſertatio epiſtolica D. Ioſuae Schwarzii ad priuignum ſuum, inſcribitur, exhibetur.* Quod tamen ſcriptum valde diſplicuiſſe Seckendorfio, huncque illi eſſe indignatum, quod animaduerſiones ſuas in Pufendorfii ſcriptum ſe inuito imprimi curaſſet, ideoque illi infenſiorem factum eſſe; gratum autem habuiſſe, quod amici communes litem hanc componere tentarent, ait THOMASIVS [u]. Qui et hoc addit, Seckendorfio Halam vocato, vt academiae nouae cancellarius eſſet, amicos maiori effectu pacem et amneſtiam inter vtrumque conciliaſſe. Sed ex fragmento epiſtolae, quod produxit HEVMANNVS [x] patet, Pufendorfium ipſum, interuenientibus amicis amneſtiam petiiſſe, facileque a Seckendorfio obtinuiſſe; ſibi enim, ſcribit, licet maior irae cauſſae ſubſit, quam Pufendorfio, facile tamen eſſe iniurias remittere quam vlciſci, vt ſibi ignoſcere Deum cupiat. His tamen pacis conditionibus Alberti quoque reconciliatio concluſa eſt, quam longinquarum litium, et indecorae pugnae pertaeſus, facile admiſit Pufendorfius, quin rogatu Alberti carmen gratulatorium in nuptias filiarum eius ſcripſit, quod licet ſatyricum eſſet, imprimi tamen is curauit, quod poſtea Chriſtiano Thomaſio occaſionem dedit, eum deridendi [y], cum is hanc contentionis ſerram cum eo reciprocare coepiſſet, vt ſupra narratum. Et hanc tandem cataſtrophen longa fabula Pufendorfiana habuit, quae memorabilibus ſpeciminibus probat, quid valeant praeiudicia ſcholae, quid inuidia, quid artes malae et picta pietas, ad quam inhumanitatis et impudentiae audaciam excurrat humanus animus, vbi ſemel in praeceps vindictae cupiditate agitur. At docet etiam, viros prudentes et philoſophiae praeceptis ſubactos, laeſos et vlceratos interdum ad indignas philoſophis ſatyras delabi, ſicque Iliacos intra muros peccari et extra. Succeſſit Pufendorfio Thomaſius, qui ius eius naturae et gentium auxit, poliuit, acerrime defendit, et contra Praſchium quoque alioſque quibus Pufendorfiana principia diſplicuerunt, aſſertum iuit. Quae cum fuſe in eius vita enarrauerimus, nihil his, quod addamus, habemus.

CAPVT

[u]) l. c. §. 47. p. 123. [x]) l. c. [y]) Cog. menſtr. 1689. p. 1057 ſeqq.

CAPVT QVINTVM.

DE EMENDATA RECENTIORI AETATE PHILOSOPHIA CIVILI.

§. I.

De ciuili prudentia meruit ſchola Ariſtotelis, non tamen perfecit.

Vidimus hactenus fata diſciplinarum fere omnium, quibus philoſophiae ambitus abſoluitur, quaeque recentiori aetate auctae et emendatae ſunt, reſtat vna pars, eaque ciuilis, quae vitam hominis in ſocietate tum ciuitatis tum familiae viuentis prudenter regere docet atque praecipit. Non neglecta fuit elegans haec philoſophiae pars a veteribus, et imprimis a ſchola Ariſtotelis, quae in eo genere plurimum laborauit, ipſo Ariſtotele praeclaram, ſi verum fatendum, operam in eo praeſtante. Educatus enim in aula Philippi Stagirita, in qua eo tempore prudentia ciuilis ſedem fixerat, et facinoribus magnis et ſtupendis emicabat, non potuit non ad optima exempla formari, et regulis vtiliſſimis imbui. Vbi autem ipſe philoſophiam arripuerat, non in Lycei vmbris otioſis ſpeculationibus deditus, more Platonis, quem praeceptorem habuerat, imaginariam rempublicam, legesque in ſocietate ciuili inutiles excogitauit, ſed ipſam imperii et ciuitatis naturam experientia et exemplis intuitus eſt. Gratioſus autem et intimae admiſſionis cum eſſet apud Philippum, Alexandrum M. Antipatrum et Antiochum, qui tunc, magni orbis habitabilis parti imperare coeperant, ea, qua vtebatur, inſigni animi perſpicacia probe intellexit, quibus neruis prudentia ciuilis ſtaret, quibusque rationibus exerceri poſſit, et arcana imperiorum miro acumine inſpexit. Huic itaque vitae ciuili, tum ethicam ſuam, vt ſuo loco iam obſeruatum [a], attemperauit, tum politicam inaedificauit, immo de ſocietate quoque familiae, in oeconomicis praecepit. In quibus multa eum praeclara monuiſſe, quaeque reipublicae expediant, intellexiſſe, attendiſſe quoque ad imperantium ſophiſmata et arcanas, quibus respublicas moderantur artes, ſuo loco monuimus. Et hinc factum, vt, qui recentiori aetate in Peripatetica Schola in Politica Ariſtotelis commentati ſunt, (inter quos eminere Petrum Victorium, Hermannum Conringium, et Michaëlem Piccartum, ſuis locis indicauimus) multa egregia et laude digna ad ſcientiam politicam attulerint, hocque nomine non male de philoſophia ciuili recentiori aetate meruerint. Quos tamen hoc loco enumerare nihil attinet, quia alia agimus. Aſt, licet haec ita ſe habeant, negari tamen nequit, nec omnia vidiſſe Ariſtotelem, nec noſtris temporibus omnia eius praecepta iuuare rempublicam poſſe.

a) Tom. I. p. 804. 893.

poſſe. Quemadmodum enim inſtitutiones ſuas ciuiles tam genio temporis, imperiorum in quibus viuebat, et quorum arcana ipſe ex parte conſiliis ſuis moderabatur, indoli modoque, quam nationum inclinationi et circumſtantiis aliis, quae maximi momenti in imperandi prudentia et regenda ciuitate eſſe ſolent, accommodauit, ita hiſtoriae ciuilis non imperitus ignorare non poteſt, inſignes mutationes respublicas eſſe paſſas, aliasque regulas aliam prudentiam haud raro poſcere. Et hinc vera cauſſa deriuanda eſt, cur nulla philoſophiae pars ab ipſis Peripateticis magis emendata, aucta, ſuppleta ſit, quam quae de ciuili prudentia agit, curque infinitus fere ſcriptorum politicorum numerus extiterit, qui omnes fere artes regnandi variis modis explicuerunt. Inter hos nonnulli ſyſtematicum ordinem ſecuti ſunt, plerique methodo liberiori prudentiae ciuilis regulas expoſuerunt, et obſeruationes, digreſſiones, diſſertationes, diſcurſus, animaduerſiones hiſtorico-politicas ſcripſerunt. Quorum nomina excitare hoc loco nec libet nec licet, cum ad literariam huius ſcientiae partem id pertineat, quam diligenter excoluit recentior virorum doctorum induſtria.

Scriptores hiſtoriae literariae doctrinae ciuilis.

Inter quos primo loco nominandus GABRIEL NAVDAEVS, vir caſtigatae eruditionis, cui debemus *Bibliographiam politicam*, aliquoties editam [b], licet partium ſtudio virum doctiſſimum interdum aliquid dediſſe, dudum viris doctis [c] ſit annotatum. Naudaeo merito iungimus IOANNEM ANDREAM BOSIVM, qui in diſſertatione *de Comparanda prudentia ciuili* bonae frugis plena ſcriptores quoque huc pertinentes adduxit. Prolixiori commentatione in hoc ſtadio cucurrit CAROLVS ARNDIVS, cui debemus *Bibliothecam politico-heraldicam ſelectam*, et *Bibliothecam aulico-politicam*. Qui ſi tantum accurationis et attentionis in his indicibus conſtruendis attuliſſet, quantum lectionis et diligentiae, non haberemus, quod in eo culpandum eſſet. Aſt in hoc ſcribendi genere ἀκρίβειαν ei deeſſe obſeruauerunt alii [d]. Tacemus Ioannis Caluini, Iuſti Gerardi Rinckii, Cornelii a Beughem, G. Io. Iochii aliorumque labores huc referendos, de quibus videndus cel. STOLLIVS [e], qui ipſe in hoc argumento pulchre verſatus, et omnino conſulendus eſt. Cui ſi iungatur STRVVII *Bibliotheca philoſophica* [f], virorum eruditorum cura inſigniter aucta, vix omittetur ſcriptor paulo memorabilis, qui de philoſophia ciuili aliquid tradidit. Dolendum autem, pleroſque de prudentia certo obiecto, maxime reipublicae affixa, praecepiſſe, de prudentia in genere autem conſiderata, pleroſque ſiluiſſe. Vnde laudanda recentiſſimae aetatis induſtria eſt, quae huic defectui medendo, multa de prudentia in genere monuit. Qua in re THOMASIVM atque BVDDEVM aliis exemplo ſuo lumina accendiſſe, ex iis, quae de his viris ſummis tradidimus,

notum

b) Ediderunt libellum AVG. BVCHNERVS Witteb. 1640. H. CONRINGIVS in C. SCIOPPII Paedia politices Fr. 1673. Batavi in ſcriptoribus de methodo p. 19 ſeqq. Coll. Elzeuir. GRENIVS in Script. meth. 1692.

c) BOSIVS de Comp. prud. ciu. §. 84. p. 37.

d) Biblioth. imperant. c. 2. poſ. 3. §. 9. p. 101.

e) *Hiſt. liter.* P. III. c. 5. §. 5. p. 693.

f) c. 8. add. *Bibliotheca imperantium.*

notum eſt. Nos ex his fontibus recentiorum politicorum praecepta lectorem diſcere iubemus, et ſpeciminis loco ex politicis recentioribus trigam tantum virorum celeberrimorum in medium adducemus, qui in hac arena magna cum laude deſudarunt, Ioannem Bodinum, Balthaſarem Gracianum et Traianum Boccalinum. Tum ſectas politicorum duas explorabimus, Machiauelliſticam et Monarchomachorum, quae vtraque in extrema cucurriſſe, et corrupiſſe magis, quam emendauiſſe philoſophiam politicam viſa eſt.

§. II. Magnam inter eruditos ſeculi XVI nominis celebritatem, fama pariter et infamia nobilitatam conſecutus eſt IOANNES BODINVS, ſyſtematicorum ſcriptorum, qui de republica egerunt, facile princeps: cuius res literarias praeter notiſſimos ſcriptores hiſtoriae literariae generales, Teiſſierium, Popeblountium, Sammarthanos, Baylium, Niceronium, aliosque tetigere ex inſtituto POLYCARPVS LYSERVS [g], IO. DIECMANNVS [h], et alii [i], qui ab iis conſulendi ſunt, qui integram famoſi ſcriptoris hiſtoriam ſcire cupiunt: eam enim ſtrictim tantum, et per ſumma capita attingere nobis licet. Natus eſt Andegaui, parentibus, quod plerique contendunt, Crypto-Iudaeis, cuius teſtis CAPELLANVS [k] produci ſolet, quo auctore additur, ſecundum decreta religionis Iudaeorum eum eſſe educatum. Quod tamen fatemur, melioribus teſtimoniis adhuc opus habet. Illud certum THVANI [l] teſtimonio, puerum fere in ſodalitio Carmelitarum religionem fuiſſe profeſſum: voto autem, quod rationis impotens inierat, ſolutum, iurisprudentiae ſe in academia Toloſana tradidiſſe. Quamuis ingenio vaſto et memoria valde capaci inſtructus, non in hoc ſolo ſtadio ſibi currendum eſſe ſtatuerit, ſed linguarum notitiam admirabilem adeptus, omnium fere ſcientiarum campos perluſtrandos ingreſſus ſit. Accepta tiara doctoris iuris, ad cauſſas in foro ſuperiori Pariſienſi, ſiue Curia prouinciae agendas traductus eſt, ſtrepitum autem forenſem et varias litigationes pertaeſus, elegantiori literaturae induſtriam ſuam locauit, cui commentarium in OPPIANVM *de Venatione* debemus, oppido doctum, at quem exſcripſiſſe nonnullis viſus eſt. Maxime vero ad hiſtoriarum ſtudium, earumque ad ciuilem prudentiam applicationem conuerſus, quid in hoc genere valeat, edita *Methodo ad facilem hiſtoriarum cognitionem*, itemque *Libris ſex de Republica*, plaudente orbe literato oſtendit. Neque tamen reipublicae muniis ſe totum ſubtraxiſſe, inde intelligitur, quia ipſo auctore conſtat, Pictauii quoque eum vixiſſe ſubſtitutum procuratori regio, conuentibus Galliae Narbonenſis interfuiſſe, procurationem regis Caroli IX geſſiſſe in cauſſa agrorum publicorum contra pro-

Ioannes Bodinus.

g) Diſſ. de Vita et ſcriptis Bodini ſelecta exhibente, Witteb. 1715. et in Appar. liter. Coll. II. Spec. 16. p. 827.

h) Sched. de Naturaliſmo Bodini.

i) COLOMES. Gall. Orient. p. 74. REIMMANN. Hiſt. lit. Germ. Vol. V. p. 42. Bibl. imper. p. 95.

k) Ep. ad Conring. Apparat. lit. Witteb. T. I. p. 66 ſeqq.

l) Ad ann. 1596. Conf. TEISSIER. Tom. IV. p. 265.

prouinciam Normannorum, a Franciſco Alenzonum duce libellorum magiſtrum et conſiliorum participem factum, interfuiſſe comitiis Bleſenſibus nomine Veromanduorum praefecturae, delegatum pro plebeio ordine, inque iis magna auctoritate eminuiſſe: porro legationis ergo pro Franciſco Andium duce ſuſceptae in Angliam traieciſſe, apud Laodunenſes aduocatum fiſci fuiſſe, vt ex THVANI relatione, et locis a LYSERO ex ipſis Bodini ſcriptis adductis conſtat. Plurimum auctoritatis ei tribuit Henricus II. rex Galliarum, literarum amantiſſimus, quem aliquoties colloquutum cum Bodino eſſe, eo euentu, vt illuſtris appareret eius eruditio, praeclara rerum memorabilium cognitione inſtructa, teſtatur Thuanus. Inde factum, vt Io. Serranus ſcripto acri Bodinum arroſurus a rege edere illud prohiberetur. Tandem regis gratia excidens ad Franciſcum Alenzonum ducem tranſiit, ab eo muneribus, vti dictum, admotus, et in Angliam traductus. In qua cum libros de Republica legi cerneret, eos Latinos fecit. Tandem anno MDXCVI peſte correptus obiit, relicta dubia de vita atque pietate ſua fama, quae CVIACIVM [m] permouit, vt ex nomine eius Ioannes Bodinus, literarum tranſpoſitione efformaret: *Andius ſine bono*. Nonnullis enim Iudaicam incredulitatem, cum lacte matris hauſtam per omnem vitam ſeruauiſſe dicitur, id quod peculiari obſeruatione demonſtrare aggreſſus eſt WOLDEBRANDVS VOGTIVS [n]. Hi ad vitae eius finem prouocant, in quo conſtitutus, ne verbulum quidem de IESV mundi ſeruatore protulerit; maxime vero famoſiſſimum eius *Colloquium heptaplomeres*, ſiue *Dialogum de abditis rerum ſublimium arcanis*, qui hodienum in mſc. deliteſcit, in partes vocant, in quo inſtituta religionum in orbe obtinentium comparatione ſemper vincitur Chriſtiana religio, vincit vel Naturaliſmus vel Iudaiſmus de quo tamen dialogo nihil quod valde admirandum vel magnopere metuendum ſit, praeter raritatem habente alibi dicendum [o]. Aliis nulli religioni addictus ſine vero Dei cultu vixiſſe atque obiiſſe, et inter Naturaliſtas numerandus viſus eſt [p]. Patet id ex ANTONII POSSEVINI *Iudicio de la Noue militis Galli*, *Ioannis Bodini*, *Mornaei et Machiauelli quibusdam ſcriptis*, quod ex mandato Innocentii IX, P. M. Romae MDXCII edidit, et magnam poſtea partem *Apparatui ſacro inſeruit:* in quo plurimi illi errores tribuuntur. Et hinc enata occaſio eruditiſſimo DIECMANNO *de Naturaliſmo Bodini* docte commentandi. Quidam magiae pactique cum malis geniis expliciti ſuſpectum habuerunt [q]: cuius occaſio enata eſt ex *Daemonomania* eius, quae Gallice primum, poſtea Latine et Germanice prodiit, et in qua miris rationibus pro ſtupendis magiae operationibus, ſagarum incantationibus, lycanthropia et ſimilibus

m) Obſ. Lib. XVIII. c. 38. Erat autem is ex infenſiſſimis Bodini aduerſariis.

n) App. lit. T. I. l. c.

o) Vid. STRVV. Introd. in Hiſt. lit. c. 9. §. 4. Obſ. miſcell. T. III. p. 271. alii.

p) DIECMANN. l. c.

q) TEISSIER. l. c. p. 265. PATINIANA p. 3. WAGNER. Diſſ. de Eruditis colloquii cum ſpiritibus familiaribus falſo poſtulatis §. 6. NAVDAEVS de Magiae accuſatis c. 7. p. 83.

milibus pugnat; merito ideo MARTINO DEL RIONI [r], GABRIELI NAVDAEO [s] aliisque [t] notatus, et ideo indici librorum prohibitorum adſcriptus; quamuis laudari meruerit ab HENR. MORO [u]. Plagii autem conuinci poſſe poſt Scaligerum, monuerunt COLOMESIVS [x], BAILLETVS [y], THOMASIVS [z]. Quae ſingula hoc loco excutere, non licet, et facile ex inſpectis Bodini libris ab ipſo Lectore paulo curioſiori et attento cognoſci poſſunt. Scripſit etiam *Theatrum vniuerſae naturae*, in quo eruditio et lectionis copia cum ſuperſtitione pugnat [a]. Ex quibus recte colligitur, in argumento phyſico et pneumatologico Bodinum parum valuiſſe. Aſt aliter de ſcriptis eius ad hiſtoriam, maxime vero ad ciuilem philoſophiam ſpectantibus pronuntiandum eſſe, viri docti cenſuerunt. Non enarrabimus hiſtoriam libri *de Republica*, quod factum ab aliis [b]; ſed obſeruamus, maxime ſe eum commendauiſſe viris in ciuili prudentia verſatiſſimis, GABR. NAVDAEO [c], IO. CASELIO [d], IAC. BONGARSIO [e] aliisque laudatis a THOMA POPE-BLOVNTIO [f], POLYC. LYSERO, COLOMESIO [*]. Nam licet eſſe in hoc opere haud pauca obelo digna faſſi ſint, digreſſiones quoque inutiles et moleſtae merito diſpliceant; recte tamen obſeruauerunt, varia illud multiplicique eruditione et ſtupenda exemplorum varietate refertum eſſe, THVANVS quoque, qui tamen non omnino ab oſtentationis innato gentis vitio vacuum eum ſe probauiſſe ait, monuit, in illo omni ſcientiarum genere non tincti ſed imbuti ingenii fidem Bodinum feciſſe. Tacemus Naudaei iudicium, qui regnorum quotquot in mundo conſtituta fuerunt, ſpecies, leges, inſtituta, arcana denique et virtutes ac vitia in ordinem reduxiſſe Bodinum affirmat, opusque hoc elaboratum ingenio, expolitum induſtria, perfectum iudicio et ita numeris omnibus abſolutum vocat, *vt qui ab ipſo diſceſſerit, erraſſe et incerta ſecutus fuiſſe dicendus ſit.* Quae ſententia quidem nimia videri poteſt, cum nec ordinem ſatis obſeruauerit, nec παιδείας curioſus ſatis ſit, verum tamen eſt, innumera eum collegiſſe, quae amplam ſatis lucem prudentiae ciuili accendere poſſunt, quamuis rerum eum quam verborum ſtudioſiorem fuiſſe, et in hiſtoriis ac teſtimoniis citandis a vero interdum abire, neglectu magis quam dolo, concedi GROTIO [ff] poſſit. Ex his vero iudicari poteſt, quid de turba eorum ſtatuendum ſit, qui libros de republica hoſtilibus armis aggreſſi ſunt, quod fecerunt Augerius Ferrerius, Fabius Albergatus, Antonius Poſſeuinus, Dominicus Arumaeus, alii, quorum loca copioſa adduxit POLYC. LYSERVS [g]. Ipſe enim contra Renatum Herpinum apologiam pro republica ſcripſit, inque ea Serrano, Oſtato Vaſconi, Andreae Franckenbergero, Petro Oſtalio, Ferrerioque

 reſpon-

r) Diſq. Mag. T. I. p. 38. s) l. c.
t) VOSSIVS de Orig. idol. p. 489.
u) In Antidoto adu. Atheiſmum L. III. c. 9. Opp. T. II. p. 122.
x) loc. cit.
y) Jugement des ſavans T. II. P. II. p. 475.
z) De Plag. lit. n. 373. p. 164.
a) COLOMES. l. c. LYSER. l. c. p. 345. et quos laudat.
b) Bibl. iur. imperant. p. 96. c) l. c. p. 23.
d) In Ariſtot. de Optimo reip. ſtatu prooem.
e) Vid. COLOMES. l. c.
f) p. 744. *) ll. cc.
ff) Ep. ad Gallos Ep. I. g) l. c.

reſpondit. Certe non minus peccant, qui, cum errores in hoc opere vident, illud omne reiiciunt, pulchraque innumera negligunt, quam qui cum Naudaeo, iaculum nunquam extra metam expediuiſſe Bodinum ſtatuunt [h].

Balthaſar Gratianus.

§. III. Alter, qui inter ſcriptores politicos acumen ingenii non ſyſtematico quidem ordine, at obſeruationibus elegantiſſimis demonſtrando magnam nominis famam meruit, BALTHASAR GRATIANVS eſt, ſocietatis Ieſu theologus, et collegii Taraſonenſis rector, in quo anno MDCLVIII, annos natus LIV obiit, de cuius vita ALEGAMBIVS [i] conſulendus. Is cum ingenii ſupra modum ſublimis et acuti elegantia innumeras obſeruationes pulcherrimas ad prudentiam pertinentes meditatione et lectione collegiſſet, eas tandem libellis aliquot, cum orbe literario et politico, vſus tamen nomine fratris Laurentii, communicauit. Legitur enim eius *Oraculum manuale; Heros; Criticon; Diſcretus*, aliaque lingua Hiſpanica ſcripta, ſed Gallis quoque, Italis et Germanis legenda ſuo idiomate exhibita, quarum verſionum hiſtoriam alibi tetigimus [k]. Et in primo quidem hominem aulicum regulis inſtruit, in Heroe hominis magni animum format, in Critico vitia hominum reprehendit et emendat, in Diſcreto virum in omni genere perfectum et aptum depingit. In quibus licet quendam ſcribendi tumorem ex innato gentis vitio [l], et meteora orationis deprehendere liceat, quae ad ipſa quoque morum viuendique praecepta et prudentiam interdum extenduntur, quaeque oſtentationem magis ſubtiliſſimi ingenii, et verborum delectum atque affectatam obſcuritatem, quam rerum curam et pondera exacta produnt [m], faſſi tamen ſunt viri ſummi, et accurati in hoc argumento arbitri [n], prudentiae viuendi ſummam, et animam quaſi acutiſſimum ſcriptorem exhibuiſſe, nec facile tantum acumen, tantam ſententiarum elegantiam, tantam morum animi humani notitiam, tantam meditationum ſublimitatem ſcriptorem vllum demonſtrauiſſe. Poſcit autem lectorem et cothurnato ſermoni adſuetum, et meditationis profundioris atque lectionis cum attentione iteratae moleſtiam non pertaeſum, cunctaque ad circumſtantias praeſentes ita traducentem, vt ſi non omnia accurate tetigiſſe videri poſſit, quod ab homine, verborum ſublimitate a recta cogitationum et ratiociniorum ſemita interdum in deuia abrepto expectari non poteſt, inſolita tamen felicitate vberrimos fontes aperuiſſe cenſendus ſit, ex quibus, qui iudicio, attentione atque vſu non caret, iucundiſſimos in vita prudenter inſtituenda fructus haurire poſſit.

§. IV.

h) Plura de Bodino ſitientibus haurienda dabit P. BAYLE Dict. T. I. art. Bodin. p. 388 ſeqq. qui multa erudite et curioſe cumulauit.

i) In Bibl. Societatis Ieſu h. n.

k) In Praef. Verſ. Germanicae Diſcreti, ſiue potius, hominis perfecti, quam emendatiorem dare, fauente occaſione animus, eſt.

l) Conf. Io. BARCLAII Icon. animorum, c. 7. p. m. 480.

m) Vid. Bibl. Franc. 1726. M. Nou. art. 10. STOLL. Hiſt. lit. P. III. c. 5. §. 17.

n) BAYLE Rep. des lettr. 1684. Juil. art. 7. RVDIGER. Initit. erudit.

§. IV. Tertium nominauimus TRAIANVM BOCCALINVM Romanum, cuius ingenium, mores, eruditionem eleganter depinxit IANVS NICIVS ERYTHRAEVS[o]. Is elegans atque amoenus cum ingenio eſſet, et acri atque perſpicaci iudicio vteretur, ad iocandum cum aliquo maledicto facetus, omnique doctrinae pulchritudine ornatus, ad ſcribendam ſatyram ſe tranſtulit, ad quam natus videri poterat. Inde feſtiuo et ingenioſo eius calamo *Relationes ex Parnaſſo* debemus, opus iucundum, doctrinae varietate, grauique morum cenſura, dicendi vero ornatu commendatiſſimum, in quibus ſententiis Apollinis fictis, vitia deſignantur, quibus flagrabat eo tempore ciuitas, ſupplicia poenaeque fraudis et improbitatis, praemia virtutis explicantur, mores ſeculi perditiſſimi in contemtum adducuntur. In qua ſatyra tamen Boccalinum adiutores ſociosque nobiliſſimos habuiſſe auctor eſt ERYTHRAEVS. Vnde nonnulli ad Caietanum cardinalem, Boccalini perſona et opera vtentem eas relationes retulerunt[p]. Qui ſi in reprehendendis in genere hominum moribus ridendisque vitiis conſtitiſſet, et tectis illis ac iucundis ambagibus libertatem in illos modo exercuiſſet, quos carpere impune licet, quorumque mores exagitare minus nefas habetur, melius ſibi conſuluiſſet. Aſt commouit eum ingenii acies, vt ad imperiorum reprehenſiones, et vitia regnantium reſpiceret, et imprimis regni Hiſpanici errores, infirmitates, et arcana detegendo, acumen ingenii ad verberandam magni regis maieſtatem conuerteret, edito *Lapide Lydio politico*[q]. Quo libello quidem meruit, vt inter optimae notae ſcriptores politicos numeraretur, isque in alias quoque linguas conuerſus auideque lectus plerorumque admirationem mereretur: at exitialis auctori ſuo fuit. Cum enim aegerrime aula Hiſpanica ferret, ſcripſiſſe audaciſſimum ſcriptorem, regis opes ac vires non eſſe ita magnas, vt hominum ferret opinio, ſed facile deleri poſſe, ſi quis alius rex ad eas infringendas accedat, rationem quoque eius aperuiſſe: Venetiis die quodam ab aliquot militibus circumuentus, ſacculis arena plenis ita contuſus eſt, vt ex ea verberatione diem ſupremum obiret. Excelluiſſe eum in ea arte, ſcribit ERYTHRAEVS, quae in rebuspublicis et ciuitatibus recte adminiſtrandis tota verſatur, et in quadam ad Scipionem Cardinalem Burgheſium ſcripta epiſtola ſpondere, ſe commentarios in Cornelium Tacitum editurum, quos pro ſingulari hominis ingenio omni elegantia doctrinaque refertiſſimos fuiſſe, ſe non ambigere ait; nondum enim tum apparuerant. Verum vbi, poſt multas latebras, quas per manus virorum principum quaeſiuerunt, tandem Geneuae in publicam lucem prorepſerunt, expectationi nonnullorum eruditorum minime reſpondere viſi ſunt[r]. Maculam autem inurit dicaci ſatyrico, quod ERYTHRAEVS

o) Pinaci I. p. 272. III. p. 223. CRASSO Elog. P. I. p. 160 ſeq. BAYLE Dict. T. I. art. Boccalino.

p) Conf. MORHOF. Polyhiſt. T. I. L. I. c. 9. [illegible] 80.

q) Pietro del paragone politico, Venet. 1615.

r) Vid. quos laudat POPE-BLOVNTIVS l. c. p. 927 ſeq. Conf. tamen Journ. des Savans T. VII. p. 24. vbi laude ſua non priuantur.

THRAEVS refert, eum, qui ſe aliis reipublicae bene gerendae ducem ac magiſtrum profeſſus ſit, in iis oppidis, quorum illi adminiſtratio commiſſa fuerit regendis ſuis ipſum praeceptis non paruiſſe, ſed multa commiſiſſe, quae ab illorum rationibus eſſent aliena, ideoque factum eſſe, vt Romae crebrae de eius iniuriis querimoniae perferrentur, ac locus prouerbio fieret. Quae licet parum nomini eius faueant, ex politicorum ſcriptorum tamen, qui excelluerunt numero non eximunt.

Scriptores de Machiauello.

§. V. Machiauelliſtarum ſecta a Nicolao Machiauello, nomen habet, viro ob artes politicas easque improbandas, quas vel commendauit, vel propalauit, lippis et tonſoribus noto. Cum enim principum poteſtatem, quibus poſſet mediis extolleret, eaque ſiue licita ſint ſiue illicita ſuis praeceptis insereret, artes quoque tyrannorum viuis coloribus depingeret, effecit, vt, quaecunque inſidiae artesque in rebuspublicis tuendis firmandaque poteſtate ſuprema a nefariis prudentiae falſae et deteſtabilis conſultatoribus adhibentur, Machiauelliſmi nomen tueantur. Vitam eius ſuo modo deſcriptam verſioni Gallicae eius Principis praemiſit IACOBVS GOHORY: nec ea plena ſunt, quae recentiores hiſtoriae literariae ſcriptores afferunt, qui tamen de eo conſulendi ſunt, maxime vero PAVLVS IOVIVS[s] audiendus eſt, quem deſcripſit PAVL. FREHERVS[ſ]. Multa quoque notatu digna de eo dabunt P. BAYLE[ſſ], H. CONRINGIVS[†], I. FR. REIMMANNVS[*]. Anno MDCCXXXI vero V. cl. IO. FRID. CHRISTIVS, libris tribus *de Nicolai Machiauelli vita, ſcriptis et ſecta eius, atque in vniuerſum de politica noſtrorum poſt inſtauratas literas temporum, ex parte auctius cuſis, ex parte primum editis*, Machiauelli res enarrauit, et quae pro eo excuſando afferri poſſunt, attulit. Nos inſtituti memores paucis eius res tangemus.

Nicolai Machiauelli vita et philoſophandi ratio.

§. VI. Edidit NICOLAVM MACHIAVELLVM Florentia magnorum virorum genetrix atque altrix. Ingenio a natura adeo praeſtanti donatus eſt, vt, quod IOVIVS[t] tradit, tantum valeret, vt in nulla vel mediocri Latinarum literarum cognitione ad iuſtam recte ſcribendi facultatem peruenire potuerit. Cuius quidem contrarium ex locis ſcriptorum veterum Graecis et Latinis coniici debebat: aſt, ſi verum eſt, quod ab ipſo ſe accepiſſe tradit Iouius, Graecae atque Latinae linguae flores, quos ſcriptis ſuis insereret, accepit a Marcello Virgilio[u], qui ineunte Seculo XV Florentinae reipublicae ab epiſtolis fuit, vnde eius notarius et aſſecla publici muneris a Iouio dicitur. Quamuis autem concedi forte poſſit, non tam diſciplina et inſtitutione literarum, quam naturae bonitate et iudicii maturitate ingenium Machiauellum excoluiſſe, magis

s) Elog. c. 87.
ſ) Theatr. p. 1440.
ſſ) Dict. T. III. p. 244.
†) Diſſ. prael. ad principem Machiauelli.
*) Intr. in Hiſt. lit. German. P. V. p. 32. Add. Bibl. imper. c. 2. poſ. 3. p. 109. STOLLIVS Hiſt. lit. P. III. c. 5. p. 714.
t) l. c.
u) Graece Latineque doctiſſimum fuiſſe ex verſione et Commentariis in Dioſcoridem conſtat. Conf. FABRIC. Bibl. Gr. Vol. III. p. 97.

magis tamen mirandum eſſe videtur, quod eo peruenerit, quo pauci contingunt, et in ſcriptis acumen et habilitatem tantam demonſtrauerit, vt certatim eius eruditionem viri docti laudauerint [v]. Cuius ſi non aliud ſpecimen dediſſet, imitationes comoediae veteris a Machiauello magna felicitate ſuſceptae ſatis ſuperque probarent. Tacemus teſtimonium Iouii, eloquentiam et doctrinam eius ingenioſa elegantia ſe prodentem valde commendantis. Recte itaque Innocentivs Gentilletvs, cui *Antimachiauellum* deberi in ſequentibus dicemus, ab Herm. Conringio [x] deſertus eſt, aſſerens, iudicii ſolidi ne vnciam quidem Machiauellum poſſediſſe. Aliud enim ſcripta eius loquuntur, et inter magna illi ingenia locum tribuunt. Neque audiendi videntur, obtrectatores Machiauelli ἀπαιδευσίαν ei obiicientes, quae ſi ſcriptorem acutum occupauiſſet, non potuiſſet in eiusmodi argumento verſari, quod ſine veterum ſcriptorum lectione, et rerum veterum hiſtoria expendi tractarique non poteſt. Ariſtophanem autem et Plautum in comoediis, vt diximus, imitatus, ſcriptorem facetiſſimorum veneres iocosque tanta felicitate non expreſſiſſet, vt Leonis X. P. M. ſummi et acerrimi eius rei arbitri plauſum laudesque mereretur, niſi veteris diſciplinae caſtigatione ingenium emendauiſſet [y]. Maxime autem diligentia eius in verſandis annalibus hiſtoricis ſummopere enituit, quos non quidem more ſeculi XVI grammaticis ſubtilitatibus excuſſit, at philoſophiam moralem ciuilemque ducem ſecutus, ita explorauit, vt philoſophum decebat. Quamuis ergo, qui antiquitatum, linguarum criticaeque artis amore tenebantur, parum in hoc ſcriptore inuenirent, quod placeret, vnde fabulam de eius in literis ignorantia natam eſſe coniicere licet, fatendum tamen, magna attentione acutiſſimum virum ad arcanas imperantium artes, rerumpublicarum viciſſitudines, cauſſasque mutationum, et quae alia ciuilis prudentiae myſteria ſunt, attendiſſe, et perſpexiſſe, quibus ſemitis incedere illi ſoleant, qui aliorum libertati inſidiantur. Id quod non quidem grammaticum, at philoſophum demonſtrat, quem in Machiauello, de veterum rebus diſſerente recte obſeruauit Albericus Gentilis. Itaque iniquus iterum in Machiauellum recte cenſetur Gentilletus, qui exiguam tantum hiſtoriarum notitiam ei tribuit. Ita reipublicae, quam vehementer deperibat, fauentiſſimus monarchiae vero infenſior, aptiſſimus viſus eſt qui patriae ab epiſtolis eſſet, quo loco poſitus eum rerum magnarum occaſio ipſi ſuppeteret, vſu quoque et exercitatione acumen ingenii perficere potuit, fruſtra id negante, qui totus eum deprimit, Gentilleto. Plurimum autem apud Caeſarem Borgiam quoque valuit, cuius artes ex ſchola Machia-

v) Vid. Elogia doctorum de Machiauello apud Magirvm in Eponymol. crit. p. 545.

x) In Ep. praelim. ad Machiavelli Principem.

y) Conf. Iovivs l. c. p. 205. Varillas Anecdotes de Florence p. 248. Bayle Dict. T. III. art. Machiavel not. B. p. 244.

chiauelli fuiſſe enatas, plerique contendunt, ſunt tamen qui negent. Mediceorum potentiae infenſus *), et reipublicae quam imperii amantior, illorum odia et perſecutiones meruit. Factionem enim Soderinam adiuuaſſe ſuſpectus factus, perduellionis iudicium incurrit, quae res eum carceri primum incluſit deinde tormentis ſubiecit [a]. Aſt magna fortitudine ſuperato equuleo, perfidiae criminis conuinci non potuit. Liber itaque dimiſſus, et poſtea dignus habitus eſt, cui annuo ſtipendio deſignato patriae hiſtoriae ſcribendae labor commendaretur. Quo tamen loco iterum eum excuſſit fortunae inuidia, et familiae Mediceae ſuſpicio. Nempe cum opprimere libertatem patriae potentiſſima illa gens haud paucis videretur, in eius perniciem nonnulli coniurauerant, in id conſentientes, vt Iulium cardinalem Mediceum, qui poſtea Clementis VII nomine ſedem Romanam tenuit, vita tollerent. Quae coniuratio cum detegeretur, nonnullis mortis, quibusdam exilii cauſſa extitit. His cum amicum ſe praebuiſſe Machiauellus crederetur, et ſuſpicio eſſet, laudatis tum voce tum ſcriptis Bruto et Caſſio, qui maximas res pro republica contra dominatum moliti ſunt, accendiſſe eum ciuium animos, vt pro reipublicae libertate contra potentiam eorum, qui ſupremam poteſtatem affectabant, aliquid auderent, conuinci quidem eius rei non potuit, at munus tamen et ſtipendium amiſit: quae res eum in miſeriam atque inopiam detruſit. Quacum aliquot annos conflictatus, paulo ante ſubiecta iterum Caeſarianis armis iugo Mediceo colla Florentina, veteresque dominos receptos ex accepto temere pharmaco, quo ſe aduerſus morbos praemuniret, vitae ſuae, quod ſcribit Iouius, iocabundus illudens, anno, quod nonnulli volunt MDXXX, vel quod alii contendunt, certioribus rationibus nixi MDXXVII, fato functus eſt, aetatis XLVIII, relicto filio Luca Machiauello. Parum autem pie obiiſſe, rumor eo tempore ſparſerat, narrantibus nonnullis [b], dixiſſe eum morti vicinum, malle ſe cum viris magnis in inferno conſidere, quam cum hominibus ſimplicibus, Petro, Paulo et mendicis aliis in coelo triumphare. Alii ſacramentis eccleſiae illuſiſſe tradunt, alii alia profana eius memoriae affricant. In quibus narratiunculis merito fidem deſideres: non enim alio talo conſtant, quam opinione de Principe eius peſſima; nec ornari ſuſpicio et difficilis de Machiauello fama potuiſſet, niſi, vitae exitum fuiſſe impium, illi fuiſſet aſſutum [c]. Veriſimile autem non eſt, ſi tantae impietatis reus fuiſſet Machiauellus, paſſurum fuiſſe inquiſitionis officium, vt libri eius ſine cenſura in Italia omnium manibus verſarentur. Scripſit multa Machiauellus vno faſce vernacula, tum Latina, Anglica, Gallica lingua edita, inter quae praeter ſcriptiones mino-

*) Eorum tamen fauorem, maxime vbi in curia Romana eminebat vir callidiſſimus tempori inſeruiturus, magna cura ambiuit, quod nonnullis perſuaſit, vt crederent, eum in Principe adulando conſilia erigendae tyrannidis illis ſuppeditare voluiſſe.

a) VARILLAS l. c. p. 249. BAYLE l. c. not. C.

b) Rumuſculos Hotomanni, H. Wolfii, Spizelii enarrat P. BAYLE *l. c.* not. C.

c) Conf. STOLLIVS Hiſt. lit. P. III. c. 5. §. 45. p. 715.

minores eminent: *Diſſertationes in Liuium*, ſiue *Diſputationum de republica libri tres ad decadem Liuii primam*, quae diſſertationes *Venetiis* MDXXX prodierunt, poſtea ſaepius [d]. Latine quoque Gallice et Anglice editae [e]: in quibus tectius eadem axiomata tradidiſſe viſus eſt, quae apertius poſtea in Principe diſſeminauit. Tum *Hiſtoria Florentina*, diuerſis virorum doctorum iudiciis excepta [f]. Maxime autem, fama dicam, an infamia? illuſtre nomen nactus eſt, edito, *Principe*; hic enim libri Italico ſermone conſcripti et *Venetiis* MDXXXII. 4. editi titulus eſt, quem Syluefter Telius non ſatis feliciter Latinum fecit, et multoties recuſum vidit orbis literarius. Emendatiorem autem editionem debemus πολιτικωτάτȣ CONRINGII induſtriae: is enim lectionum politicarum indicem hunc librum eſſe voluit, eiusque verſionem Latinam emendatam, *Helmſtadii* MDCLXIII vulgauit, repetitam anno MDCLXXXVI. Praemiſit vir eruditiſſimus, epiſtolam introductoriam, in qua de Machiauello praeclare iudicauit, adiectis iudiciis Iouii et Poſſeuini, vitaque Caſtruccii, a Machiauello ſcripta aliisque. Aliam poſt hanc verſionem Latinam anno MDCXCIX exire in vulgus iuſſit CASPAR. LANGENHERT, Anglicam ED. DAKES, Londini MDCXL. Gallicam AMELOT DE LA HOVSSAYE, MDCLXXXVI. Sed Germanice quoque lucem vidit Francofurti MDLXXX [g]. Incredibile fere eſt, quam diuerſa fuerint virorum doctorum de famoſiſſimo libello iudicia, eo quod tyrannorum artes viuis coloribus et apertiſſimis rationibus in eo explicantur, eaque praecepta ſuggeruntur, quae neque religionis repagula, neque aequitatis et iuſtitiae honeſtatem, neque pactorum, legumque vincula conſiderare principem iubent, ſi eius emolumenta aliud poſtulent. Hinc enim pſeudo-politiarum omnium, peſſimarumque quae in aulis regnare ſolent, artium magiſter nequiſſimus, imperantium peſtis, et tyrannorum adulator a plerisque habitus eſt. Maxime vero diſplicuere *Caput decimum quintum* et *vigeſimum quintum*, in illo enim virtutem infamaſſe, concedendo principi, ſcire, qua ratione poſſit eſſe non bonus, in hoc prouidentiam diuinam labefactaſſe, aſſerendo dari caſum cuius cauſſa dari nequeat, quae tamen fati ferocia frangi ſeueritate et conſtantia poſſit vrſus eſt. Inde innumera conuicia in Machiauellum iacta ſunt, Bodino enim homo audit leuiſſimus, et nequiſſimus, Iacobo Thomaſio infame Hetruriae monſtrum, aliis aliud, quorum opprobria collegit ARNDIVS [h], qui, ſi plura quis cupiat, adeundus eſt. Maxime autem POSSEVINI iudicium, quod iubente Innocentio IX. de quatuor ſcriptoribus eum tuliſſe ſupra diximus, infamiam eius, impietatem et deteſtandas artes detegere nititur. Mirum itaque non eſt, atheiſmi notam illi a plerisque, qui haec principia Machiauelliſtica improbauerunt,

 fuiſſe

d) Italice Geneu. 1550. 4. Bon. 1680. 4. Latine Gen. 1650. 4. Gallice 1654. Anglice 1675. 1695. Gallice iterum per Henricum Desbordes Amſt. 1691. 12. VI. Voll. conf. BAYLE l. c. not. H. itemque Geneuae 1726. II. Voll. 8. conf. LOTTER. ad STRVVII Bibl. phil. c. 7. §. 9. p. 283.

e) Conf. Bibl. imperant. l. c. §. 5. p. 113.

f) Vid. BAYLE l. c. not. K.

g) Editiones allegat Bibl. imper. l. c.

h) l. c. p. 111.

fuiſſe inuſtam. Romae quoque etſi Princeps Machiauelli diu ſine offendiculo lectus, et non vernacula tantum, ſed et in Latina lingua frequenter, nulloque indignante manibus eruditorum verſatus eſt, tandem circa finem ſeculi condemnationis notam meruit. Fuerunt etiam haud pauci, qui adulando adrepſiſſe Machiauellum familiae Mediceorum, eorumque tyrannidem ſcriptis fulcire voluiſſe contenderunt. Alii vero in contraria prorſus abeunt, nec tam malum ſcriptorem Machiauellum eſſe, etſi de argumento malo ſcripſerit afferunt. Et artes quidem imperantium malas et tyrannidis conſilia non nudius tertius nata, diu ante Machiauellum obtinuiſſe, ideamque principis Machiauelliſticam innumeris per totum terrarum orbem exemplis expreſſam eſſe, nemo hiſtoriae adeo ignarus eſt, vt neſcire poſſit. Ex quo enata ſcriptoribus nonnullis occaſio eſt, de Machiauelliſmo ante Machiauellum commentandi [i]. Recte quoque obſeruatum viris doctis eſt, haud pauca obſeruata a Machiauello annotauiſſe iam ARISTOTELEM in politicis [k], exemplisque memorabilibus deſcripſiſſe Tacitum. Quod occaſionem dedit Gentilleto et, poſt eum IAC. THOMASIO [l] aliisque Machiauellum plagii reum agendi: perperam quidem, ſi quid iudicamus. Quamuis enim multa, inſtituta attenta lectione veterum hiſtoricorum, et fortaſſe Ariſtotelis quoque, obſeruaſſe Machiauellum negare nolimus, ſupra tamen iam a nobis monitum eſt, eum meditationibus philoſophicis et examine politico adhibito veterum lectionem in partes vocauiſſe, adeoque quae alii negligunt, diligentius conſiderando, in perſpiciendis malis his imperantium artibus ſuis oculis acute vidiſſe. Tot itaque veterum exempla intuito, cum nec acumen ingenii, nec attentio curioſa, nec latebrarum animi humani exploratio deeſſet, eo autem, quo viuebat tempore in hoc ille doctrinae genere virorum magnorum conſuetudine vteretur, intelligi ſine labore poteſt, quomodo ſine plagii crimine ad ſimilia veterum obſeruationibus praecepta delatus ſit; licet fatendum ſit, nihil ſcripſiſſe Machiauellum, quod non conditis inter homines imperiis ſemper exercuerit infrunita ambitio imperandique cupiditas. Haec vero obſeruata viris doctis anſam illis dedere de Machiauello iudicandi, produxiſſe eum tantum ex vmbris conclauium et in aperta luce collocauiſſe malas dominantium artes, nec docere voluiſſe, vt obſeruatum WIQVEFORTIO [m], quid principi agendum ſit, quam quid agat reapſe tyrannus, vt noſci et vitari poſſit. Vnde candide magnus VERVLAMIVS [n]: *Eſt quod gratias agamus Machiauello, et huiusmodi ſcriptoribus, qui aperte et indiſſimulanter proferunt, quod homines facere ſoleant, non quod debeant.* Aliorum hac de re iudicia, ne nimii

i) CHRISTIAN. HOFMANNVS Diſſ. Machiauellus ante Machiauellum ex hiſtoria Lacedaemoniorum productus Ienae 1668. et Machiauellus ſine Machiauello ex hiſtoria Sinenſi productus, ib. HERM. SAM. REIMMARVS in Sciagraphia tr. de Machiauelliſmo ante Machiauellum, Witteb. 1619. CONRING. l. c.

k) L. V.

l) De Plagio n. 502. PASCH. de Inu. Nou-Antiqu. c. 4. §. 7. *Bibl. imp.* p. 110.

m) Conf. MARVILLE Mel. T. II. p. 140. DE LA HOVSSAYE Praef. Princ. BAYLE l. c. not. E.

n) De Augm. ſcient. L. VII. c. 2.

nimii ſimus, praeterimus [o], legenda autem eſt erudita Cl. CHRISTII diſſertatio, qui multa hanc obſeruationem luce perfudit. Quod vbi ſupponitur, tantum abeſſe pergunt, qui pro Machiauello apologiam dicunt, vt culpari poſſit, vt potius inter teſtes veritatis cautos et ſagaces referendus videatur, eo quod prudentiam ciuilem non virginea caſtitate illibatam, ſed aularum furore vitiatam atque proſtitutam in apricum produxerit, vt habeant animae candidiores, quod perhorreſcant, amici principum autem rerumque adminiſtri pulchrius ſapere cupientes, quod vitandum eſſe hero ſuo oſtendant. Id quod pondus inſigne pro Machiauello accipit, ſi verum eſſe ſtatuatur, virum acutiſſimum reipublicae fauentiſſimum, magno, licet clandeſtino, odio oppreſſae a Medicea domo libertatis flagrauiſſe, cumque alia ratione non poſſet, his ambagibus adſcitaque hac larua, natiuos tyrannorum vultus viuis coloribus depingendo ciuibus ſuis oculos aperire, et hortari voluiſſe, vt diſcerent tandem aliquando, quam mala res ſit amiſſa libertate iis dominis parere, qui contemtis legibus, iuſtitia, aequitate, honeſtate et ſanctiſſimis quibuscunque ciuitatum vinculis etiam minime boni eſſe non recuſent, ſi potentiae ſuae expediat, et fulcire tyrannis hoc pacto poſſit. Et magnum, ſi fatendum quod res eſt, pondus haec obſeruatio in hiſtoria Machiauelli habere videtur. Vti enim non inſolens eſt eiusmodi fictis inſtitutionibus malarum artium praecepta et exempla in apertiſſima luce conſtituentibus ſatyram ſcribere, et oculos rerum intelligentibus aperire, vt ſapere tandem aliquando diſcant [p]; ita falli eos, dubium non eſt, qui Mediceae familiae aſſentiri iſto libro Machiauellum voluiſſe coniiciunt. Hoc enim ſi facere conſtituiſſet, non in foro et turba, ſed in conclaui et adyto haec praecepta politica inſuſurraſſet. Aliter autem animo affectum fuiſſe Machiauellum ea, quae ex illius vitae hiſtoria ſupra adduximus, ſatis probant, et tota hiſtoriae Florentinae ratio ſuadet. Ea enim narrante, artes iſtas, quas tam natiuis coloribus ſcriptor Florentinus deſcribit, iſto tempore mira calliditate exercuit, gemente et exſpirante Florentinae reipublicae libertate, Medicea familia [q] quas deteſtatum fuiſſe Machiauellum, ideoque ciues hac ſatyra monere voluiſſe, vel ſola iterata ſuſpicio, quod in exitium eius domus coniurauerit, euincere videtur. Nec vllam veriſimilitudinis ſpeciem habet, eum, qui Bruti et Caſſii exempla ciuibus tantopere praedicauit, ſicque reipublicae liberae amorem mire in iis ſuſtentauit, ſeria commendatione tyrannidis medio tam palpabili inſtitutionum compendia ſuppeditare voluiſſe, quibus ciuitatis libertas euerteretur. Aliquoties etiam in diſſertationibus in Liuium [r] prodidit, valde ſe Ariſtocratiae fauere, et monarchiam

 atque

o) Vid. ALB. GENTILIS de Leg. L. III. c. 4. SCIOPPIVS in Paedia polit. IO. CHR. BECMANN. Med. polit. c. 1. §. 6. p. 7.

p) Simili inſtituto ſcriptus eſt Homo politicus ſ. Compendium politices nouum, quod ſerio rem egiſſe ratus CHR. PELLERVS in Politico ſcelerato impugnato, refutauit. Eandem nuper ſcenam ingenioſe inſtruxit cel. GROVSAZIVS editis Regulis educationis, quae multis diſplicuerunt, cum non obſeruaſſent, ſatyram virum eruditiſſimum ſcripſiſſe.

q) Conf. VARILLAS l. c.

r) Maxime L. I. c. 10.

atque imprimis tyrannidem perhorreſcere. Quamuis autem non ſine veri ſpecie obiiciatur, Machiauellum, etiam *in aliis libris* has artes pſeudo-politicas inculcauiſſe, opponi tamen his poteſt, virum ſagaciſſimum quaerendo exempla eorum, quae tam aperte in principe effuderat, colorem, quo excuſaretur, obſeruationibus ſuis addidiſſe, vt de veteri magis aeuo, quam ſuo tempore loquutus fuiſſe vieri poſſit. Quae vero de atheiſmo eius obiiciuntur, infirma eſſe, recte vidit eruditiſſimus REIMMANNVS[s], qui eos nominat, qui in hac macula illi inurenda induſtriam ſuam exercuerunt. Monet enim, ſcripta eius per integrum fere ſeculum eſſe lecta in republica literaria ſine atheiſmi ſuſpicione: id quod verum eſſe ex *hiſtoria* librorum Machiauelliſticorum patet. Erat enim Alexandro VI commendatus et librum hunc quoque Leonis X fratris filio dedicauerat, minime indignante Leone, ſed etiam potius de illo fiduciam nutriente, vt eum arcanam diſſertationem de reformatione reipublicae Florentinae ſcribere iuberet. Clemente VII quoque iubente hiſtoriam Florentinam edidit, beneuole ab eo acceptam, Machiauello autem mortuo typographo Angelo Bladio decennii priuilegium in opera Machiauelli iunctim edita a pontifice conceſſum eſt. Idem fecerunt Paulus *III*, *Iulius III*, Marcellus II, Paulus IV, hisque auctoritatibus munita ſcripta Machiauelli, in omnibus fere Europae regionibus diu ſine ſuſpicione atheiſmi lecta ſunt. Primus anno MDLII in Machiauellum inuectus eſt Ambroſius Catharinus, exigua tamen vel curiae Romanae vel ciuitatis literatae attentione. Tandem Antonii Poſſeuini et Thomae Bozii inſtigatione et clamoribus permotus Clemens VIII, demum ſcripta Machiauelli, velut impietatis ſuſpecta prohiberi iuſſit[t]. Addit huic argumento porro Reimmannus, nusquam in ſcriptis Machiauelli vel directe vel indirecte oppugnari numinis exiſtentiam: viros quosdam doctiſſimos eos excuſaſſe, et interdum laudaſſe; iis, a quibus primum atheiſmi ſtigmate notata ſunt Machiauelli opera, ne quidem lecta eſſe, ne dum ea, qua fas eſt diligentia excuſſa: reprehenſione quoque eccleſiae Romanae ſatis acerba hanc dicam eum meruiſſe etc. Quae omnia in vnam ſummam collecta id euincere putant viri illi docti, qui pro Machiauello verba fecerunt, non alia in re eum peccauiſſe, quam quod, monente SCHVPPIO[u] *ſagaciſſimus nequitiae humanae obſeruator, apertiſſimus teſtis, et nimis ingenuus recitator fuerit, et candide ea elocutus fuerit, quae multi alii politici non modo ſentiant, et firmiter credant, ſed et in vniuerſa vita faciant.*

Iudicium de Machiauello. §. VII. Difficile eſt in tam ambiguo argumento arbitrium ſumere, et de Machiauello ita ſtatuere, vt veriſimilitudinis gradus rite definiantur, habeatque pondus ſuum opinio. Quis enim aperta certitudine de intentione animi ſcriptoris huius definiet? Et verum quidem eſt, ſuſpectum valde videri Machiauellum, non modo quod artes *malas* nimia perſpicuitate

s) Hiſt. Atheiſmi S. III. c. 4. §. 14. p. 356 ſeq. t) Conf. CONRING. l. c. u) In Orat. de Opinione.

tate denudauerit, verum etiam, quod in aliis quoque ſcriptis eas inſperſerit, vbi ſcopus iſte ſatyricus locum habere non poteſt. Quoniam tamen ea, quae de eius erga rempublicam amore relata ſupra ſunt, iuſtam cauſſam praebent credendi, noluiſſe eum, contra principia regulasque ex animo ſibi deſcriptas agere et ſcribere, hincque illa loca ideo ab eo allata putanda eſſe, vt exemplis fidem principi ſuo faceret: ideo iuſtae ratiocinationis pondera et momenta maiora eos habere exiſtimamus, qui principem Machiauelli pro ſatyra habent, laruam tyrannis detrahente, et libertatis amantibus exoſum imperium atque dominatum reddente: facileque perſuaderi nobis patimur, Mediceos eum clam petiiſſe, quamuis ad occultandum hunc ſcopum, inſcriptionem libri Mediceae domui ſacram eſſe voluerit. Hac quaeſtione facti ſuppoſita, adeo male, quam plerique clamant, Machiauellus egiſſe cenſendus non eſſe videtur. Vti enim magna et praeſtantiſſima tacticorum pars eſt, oſtendere ſtratagemata, eorumque rationes apertas detegere, ſophismata quoque et fallaces ſtrophas delineant artis rationalis ſcriptores, ita in morali quoque et politico argumento vtilitate minime caret, et haud exigua pars ciuilis prudentiae eſt, ſcire quibus modis ſaeuiat pſeudo-politica, peccent artes aulicorum, opprimatur libertas, quaeque peſtes ciuitatis eiurandae vitandaeque ſint. Quem vſum hunc Machiauelli librum praeſtare, recte viderunt H. CONRINGIVS[x] et DAN. CLASENIVS[y]. Quamuis autem haud immerito quis obiiciat, plus proficere vitiorum ignorationem, quam cognitionem virtutis, quod eleganti Scytharum exemplo illuſtrat IVSTINVS[z]: putandum tamen haud eſt, Machiauelliſmum, quem vocant, ſiue artes pſeudo-politicas ex hoc demum Machiauelli libro exortas eſſe, cum experientia teſte conſtet, millies eas ſine Machiauello exerceri, regnareque in aulis, in curiis, in conclauibus, quin et inter priuatos in foro, in muſeo, in tabernis, vbi Machiauelli princeps nunquam lectus eſt[a]. Id vero, noſtro quidem iudicio excuſari in Machiauello non poteſt, quod non antidotum veneno valde praeſenti adiecerit, inque iis ingenioſe exponendis et pingendis induſtriam ſuam demonſtrauerit, quae exponi ſine deteſtatione non debent, vt alia taceamus, quae profanam in eo mentem, Dei reuerentia non ſatis munitam prodere videntur. Vnde laudanda eſt Conringii induſtria, qui in ea, quam curauit editione medicinam attulit, et remedium locis, quae offenſioni eſſe poſſunt, parauit.

§. VIII. Ex his autem intelligi poteſt, non defraudandos illos eſſe ſua laude, vel inutiliter operam ſuam collocaſſe cenſendos, qui in refutando Machiauello deſudarunt. Tanta enim multorum infirmitas eſt, vt non moniti et aere triplici circa pectus muniti, facile exemplorum huius- *Anti-Machiauelliſtae.*

modi

x) loc. cit.

y) De Relig. polit. c. IX. §. 98.

z) L. II. c. 2.

a) Hinc enata eſt occaſio cel. B. VALENTINI differendi de Machiauelliſmo medico Franc. 1711. LILIENTHALIO de Machiauelliſmo literario, EDZARDO de Machiauelliſmo pietiſtico, CHR. WEISIO de Machiauelliſmo ruſtico etc.

modi pictura decipiantur, et quae cautos reddere debent, incautos faciant et ſeducant. Cauſſa haec eſt, cur tot viri docti in confodiendis illis axiomatibus quibus Princeps Machiauelli regitur, induſtriam exercuerint ſuam. Quorum indicem ſatis longum texere liceret, ſi Bibliotheca philoſophica ſcribenda eſſet, a qua prolixitate inſtitutum noſtrum abhorret. Nominant autem pleroſque STRVVIVS[b], REINHARDVS[c], ARNDIVS[d], BVDDEVS[e], alii[f], qui videndi. Nos ex multis, quae heic inferi poſſent, obſeruationibus paucas ſeligimus. Et I. quidem ex refutantium ordine, nemo maiori infamia cumulaſſe Machiauellum cenſendus eſt, quam Poſſeuinus et Thomas Bozius; ille, *in Iudicio de quatuor ſcriptoribus*, ſupra iam memorato, hic in variis ſcriptis, contra Machiauellum editis, maxime vero in tractatu *de Imperio virtutis*, *Coloniae Agrippinae anno* MDXCV edito. Ex quo ſimul tempus patet, quo Machiauellus ſuſpectus fieri, et infamia laborare coepit. II. Maximus vero, qui Machiauello obtigit aduerſarius a plerisque iudicatus eſt, anonymus quidam, cui debentur: *Commentariorum de regno aut quouis principatu rite et tranquille adminiſtrando libri tres, de conſilio, religione et politia, quas princeps in ditione ſua tueri debet aduerſus Nic. Machiauellum Lauſannae* MDLXXVI editi, et aliquoties editione repetiti, etiam Germanice vulgati[g]. Suppreſſit auctor nomen ſuum, nec aliud de ſe prodidit, quam eſſe ſe ex exulum reformatorum Galliae numero, quod occaſionem dedit nonnullis coniecturis ſuis in auctorem inquirendi. Vixit autem eo tempore apud Lauſonienſes exul Franciſcus Hotomannus: quem in hoc ſcripto euulgando ideo deſudaſſe nonnulli coniecerunt. Aſt nec genium nec ſcribendi rationem ab Hotomanno ſeruatam prodit ſcriptum illud. Vnde maiori veriſimilitudine VINCENTIO GENTILLETO ICto ex Delphinatu Galliae oriundo tribuitur[h]. III. Exſcripſerunt hunc Anti-Machiauellum non Poſſeuinus modo, ſed alii quoque, qui contra eum in arenam deſcenderunt, aſt IV. iniquis armis, falſis imputationibus, et commentis ita aggreſſus eſt auctor Machiauellum, vt ſincerum ex hoc libro iudicium de eo haurire minime liceat[i]. Quem cum ita exſcripſerint, Anti-Machiauelliſtae, vt ne quidem comparare eum cum Machiauelli ſcriptis opus eſſe iudicauerint, factum inde, vt pueriliter in haud paucis lapſi ſint. V. Omnes autem eos, qui Machiauellum refutare aggreſſi ſunt, et auguſti, quo fulgere creditur axiomatis ſplendore, et cogitationum ſubtilitate, et principiorum atque regularum veritate et nobilitate, et digno auctore ſuo virtutis habitu longe poſt ſe reliquiſſe, conſentiente et plaudente orbe *literato* iudicatus eſt, qui nuper *Antimachiauellum* Gallico ſermone edidit anony-

b) Bibl philoſ. c. 7.

c) In Theatro prudentiae ciuilis.

d) l. c. p. 47.

e) Iſagog. Hiſt. theol. p. 320. Annot. in Hiſt. phil. p. 504.

f) Biblioth. imperant. l. c. §. 6. p. 113 ſeqq.

g) Anti-Machiauellus, das iſt, Regenten-Spiegel, Argent. 1624. 8. perperam enim hunc librum quidam ab altero diſtinguunt.

h) BAYLE l. c. not. E. *Bibl. imper.* l. c. p. 114. DECKHER. de *Script. adeſp.* p. 506.

i) Conf. CONRINGIVS et CHRISTIVS ll. cc.

anonymus, curante editionem elegantiſſimo VOLTAIRIO[k]. Quem librum immortali rariſſimi exempli gloria dignum hic recenſere, inſtitutum vetat, adeundi autem Ephemeridum ſcriptores, qui ſuo merito extulerunt. Supponit is, Machiauellum veriſimiliter principem ſuum ad Caeſaris Borgiae exemplum effictum, ſerio orbi imitandum propoſuiſſe, eumque ideo validiſſimis arietibus contundit, eiusque quaſſat moenia: Tam luculenter autem in eo argumento verſatur, vt, recte Platonem pronunciaſſe dicendum ſit, beatam tunc fore rempublicam, ſi aut philoſophi imperent, aut reges philoſophentur.

§. IX. Ab hoc ſcriptore politico enata eſt in nonnullorum commentariis de philoſophiae hiſtoria, ſecta Machiauelliſtica. Somnium hoc fuit GEORGII HORNII[l], ita tradentis: „Exorta quoque eſt ſecta po„liticorum Machiauelliſtarum, qui ſtatuunt, philoſophiam theoreticam „homines reddere ineptos ad prudentiam politicam, trahentes ad ſe illud „Neoptolemi apud Ciceronem philoſophandum, ſed paucis.“ In quibus adeo pueriliter potuiſſe labi Hornium, vt certum ſit, ne paginam quidem vnam Machiauelli ſe legiſſe merito miramur. Aliis ſecta Machiauelliſtica audit, quicquid iniquas principum artes inculcat ſuadetque, quo pacto innumeras aſſeclas habere Machiauellum contendunt, at hi ſectae nomine abutuntur, quo theoreticorum philoſophorum factio intelligi ſolet. Senſu enim practico omni ante Machiauellum tempore extitiſſe pſeudo-politicos, et obtinuiſſe axiomata vel ſophiſmata potius politica a Machiauello tradita ſupra iam obſeruauimus. Accuratius agunt, qui eos ſcriptores huc referunt, qui regnandi prudentiam illis regulis concluſerunt, quae vtilitate magis imperantium, quam ſubditorum atque ciuitatis definiuntur, quaeque deſpotiſmum nimis extendunt. Quo nomine vapulare ſolent Iuſtus Lipſius, et Thomas Campanella, vt in vtriusque vita dictum, itemque illuſtriſſimi Gallici regni adminiſtratores Richelius et Mazarinus. Quibus adiici ſolet GABRIEL NAVDAEVS, propter *Conſiderationes politicas ſuper arcana ſtatus*[m]. Aſt hi quoque ſcriptores Machiauelliſtae proprie dici nequeunt, eo quod intra cancellos praeceptionum Machiauelli ſe non concluſerunt. Monarchomachos autem huc inepte refert Cl. ARNDIVS[n], qui in contrarias prorſus partes diſceſſerunt, quos iam propius intuebimur. *Secta Machiauelliſtica.*

§. X. Nempe in contrarium abit, et diuerſiſſima principia ſectatur Monarchomachorum factio, quam indictam hoc loco praeterire non licet. Vt enim plus iuſto tribui a Machiauello principum poteſtati plerique conqueruntur, ita Monarchomachi imperio illimitato maximopere infenſi princi- *Monarchomachi quid ſint?*

k) Vid. Bibl. Britann. T. XVI. Novelle letter. publicate in Firenze T. II. p. 600. 619 ſeqq.

l) Hiſt. phil. L. VI. c. 18. p. 322.

m) Conf. citati.

n) l. c. p. 56 ſeqq.

principis auctoritati plus iuſto detrahunt. *Id* vero cum piaculum merito videatur, ipſam philoſophiam in auxilium vocari videas, vt recte et ratione imperante id fieri videri queat. Nempe duplex huic factioni maieſtas ſtatuitur, vna perſonalis, realis altera. Et perſonalem quidem ſummis imperantibus minime denegant, quos ex collatione a populo facta maieſtatis axioma in perſona ſua gerere aſſerunt: at realem maieſtatem populo ineſſe, eiusque conſenſu, electioneque transferri in imperantem contendunt. Qua diſtinctione, populus et ſubiectorum et imperantium indole gauiſus inepte inducitur, et quid maieſtas ſit, quaue conditione in perſonam principis transferatur, mire confunditur. Id quod latius deduxerunt C. THOMASIVS*, H. CONRINGIVS[o], CHR. MART. COLERVS[p], qui ipſi adeundi. Pernicioſi autem ex huius factionis principio in rempublicam omni tempore errores fluxerunt, ſeminaque ſeditionum nunquam non exorta ſunt. Sequitur enim ex illo originaliter, maieſtatem eſſe penes populum[q], et competere illi ius, non modo in imperantium actiones inquirendi, ſed etiam peccantes de throno deiiciendi, immo prorſus e vita tollendi. Ex hac vero Monarchomachorum deſcriptione manifeſtum eſt, non recentiori demum aetate hanc factionem ſurrexiſſe, ſed ab eo tempore extitiſſe, quo ſeditiones in imperiis obortae imperio ſe oppoſuerunt. Quo argumento dudum ARISTOTELES Monarchomachos depinxit[r], et vetus pariter atque recentior hiſtoria. Intelligitur autem ex dictis contrariam prorſus Machiauelliſmo eſſe Monarchomachiam, etiam ſimulatam, adeoque contrariis principiis vti, et reuera omnem regum principumque maieſtatem, quam ille malis artibus extollit, peſſimis rationibus atque mediis euertere. Hiſtoriarum annales vero conſulentibus ignotum eſſe non poteſt, Machiauelliſmum, id eſt, abuſum maieſtatis et poteſtatis ſupremae Monarchomachiam genuiſſe, et ex tyrannidis malo aliud illo non minus fuiſſe prognatum. Cum enim ſine legibus, ſine pactis, ſine religione, ſine ſalutis publicae cura agere ſe poſſe, prout libuerit, imperantes coepiſſent, exaſperati populorum animi de tollendo, quod execrabantur, imperio cogitare coeperunt, hincque talia principia excogitarunt, quae ex natura ciuitatis petita, in originem maieſtatis inquirunt, et conſenſu ciuitatis eam in imperantem conferri, pactisque atque legibus definiri atque circumſcribi contendunt. Quae cum magnam veri ſpeciem habeant, facile fuit, obtentu naturae ciuitatis pactorumque inuolare in maieſtatis iura et non tantum imperantes in ordinem redigere, ſed pellere quoque regno, et caedibus plane, iuſtitiae praetextu et tyrannidis odio, euertere. Mirandum itaque non eſt, eas, quae Machiauelliſmo ſolent opponi, rationes in acie Monarchomachorum comparere, et iuſto

*) Diſſ. de Duplici maieſtatis ſubiecto.

o) Diſſ. de Summae maieſtatis ſubiecto.

p) Diſſ. de Diuiſione maieſtatis in perſonalem et realem.

q) Conf. GROTIVS de I. B. et P. L. I. c. 3.

r) Vid. Polit. *Lib.* V. et PETRVS VICTORIVS ad *h. l. p.* 395.

iuſto imperio haud raro opponi. Verumque eſt, quod nonnemo monuit [s], ſpecioſa ſatis eſſe, quae pro ſe, ſuaque ſententia Monarchomachi afferant, argumenta, eaque plerumque in genere conſiderata veriora eſſe, quam applicari in ſpecie poſſint. Aſt nec tamen inficiandum, ita in plerisque regnis imperiisque diſpoſitum cautumque eſſe, vt diſtinctiones Monarchomachorum locum habere vix poſſint, cum facilius maieſtas in abſtracto, quod vocant, quam in concreto a ſubiecto cui inhaeret, ſeparari queat. Et aliud longe eſt, peccata regnantium, finem imperiorum et naturam conuellentia redarguere, aliud media ſuppeditare, quibus ſalua maieſtatis iure et auctoritate in ordinem redigi queant. Quae inter ſe miſcuiſſe nonnullos, qui Monarchomachorum partibus ſe addictos profeſſi ſunt, certum eſt: quorum aſſerta interdum commodam interpretationem admittere, et aequitatem poſcere, omnino B. BVDDEO [t] eos excuſanti concedimus. Verum de his vltra diſputare hoc loco non licet, ſed in inſtitutionibus philoſophiae examinanda atque definienda ſunt: nos ad partem huius, factionis hiſtoricam conuertimur, quam poſt obſeruatorem Halenſem [u] tetigerunt STRVVIVS [x], ACKERVS [y], BVDDEVS [z], ARNDIVS [a] auctorque *Bibliothecae imperantium* [b].

§. XI. Quamuis ab antiquiſſimis temporibus Monarchomachos fuiſſe, veterum regnorum atque rerumpublicarum, maxime Graecarum hiſtoria teſtis ſit locupletiſſimus, nunquam tamen, quod facto ipſo multi exſecuti ſunt, ſcriptis ex inſtituto defendere, quisquam auſus eſt. Prima, quae in publicis libellis quaeruntur, huius rei veſtigia, ſeculo XIV deprehenderunt viri docti: imperante enim Ludouico Bauaro, MARSILIVS MAINARDINVS, Patauinus, rector vniuerſitatis Viennenſis [c], quem impium quidem, ſed doctum hominem vocat NIC. COMNENVS PAPADOPOLI [d], quique in controuerſiis Ludouicianis ſtrenue Occami ſectam ſententiasque ſecutus eſt, Monarchomachis in *Defenſore pacis* praeluſiſſe; Seculo XVI ineunte autem, ſedente Romae Leone X, MARIVS SALOMONIVS in libris *de Principatu* eandem iam diſſeminauiſſe haereſin viſus eſt. Forte et alii ſunt, qui principum poteſtatem intra cancellos redigere cupientes, et plus vltra progreſſi in maieſtatem ipſam iniurii facti ſunt. Nam tempore belli Smalcaldici, quo de oppreſſa libertate publica querelae grauiſſimae auditae ſunt, nonnullos theologos talia praecepiſſe nonnemo [e] contendit. Non tamen incerti dogmatis neruum res erupit, niſi poſt lanienam Pariſienſem, qua crudeliſſimum oppreſſae ſalutis publicae, exemplum inſanorum quorundam audacia exhibuit. Eam enim graues illi motus inteſtini et ciuilia bella ſecuta ſunt, quibus non ar-

Monarchomachi celebriores.

s) Bibl. iuris imperant. l. c. §. 1. p. 119.
t) In Hiſt. I. N. p. 78.
u) Obſ. Hal. T. VI. Obſ. 1.
x) Bibl. phil. c. 7. §. 27. y) Pec.-ſched.
z) Hiſt. phil. p. 508.
a) Bibl. polit. her. p. 62.
b) C. 2. Poſ. 2. p. 118. qui omnium pleniſſimus eſt.
c) Vid. FABRICIVS Bibl. Lat. med. Tom. V. p. 102.
d) Hiſt. Gymnaſii Patau. T. II. p. 154.
e) Obſ. Hal. l. c.

mis tantum contra regis maieſtatem et auctoritatem, ſed calamis quoque pugnatum eſt. Secutae ſunt ſeditiones motusque Anglici et Scotici, qui materiam ſuppeditarunt, nonnullis in regum principumque poteſtatem inſurgendi. Inter quos primum apud plerosque locum occupat GEORGIVS BVCHANANVS, vir hiſtoriarum peritiſſimus, et condendi carminis felicitate celeberrimus, cuius vitam hoc loco enarrare non licet, praemiſſam autem Poëmatibus eius, et elegantiſſimis obſeruationibus illuſtratam legere eſt apud P. BAYLE [f], qui adeundus. Is in regia quidem Mariae Stuartae, Scotiae reginae familia fuit, tantumque eius exiſtimatio et eruditionis opinio valuit, vt regni haeredi Iacobo VI, erudiendo adhibitus, innumeris beneuolentiae ſpeciminibus cumularetur. Attamen ſeductum a factione aulae aduerſa, imprimis comite Morrauio, iniquiſſime de Maria regina in *Hiſtoria Scotiae* ſcripſiſſe dicitur, quod occaſionem nonnullis, maxime Barclaio, dedit, eum perfidiae, ingrati animi, mendaciorum, et quae alia ei ſcelera obiecta ſunt, inſimulandi. De qua tamen re non hoc loco tractandum eſt, ſed in hiſtoria magnae Britanniae Scotiaeque regni. Potiori autem iure huc referendus eſſe plerisque viſus eſt, ob dialogum *de Iure regni apud Scotos*, paulo ante obitum, qui anno MDLXXXII, ſeptuageſimum ſextum aetatis annum ſupergreſſo obtigit, anno MDLXXX Edinburgi editum. Qui cum Latine ſcriptus eſſet, mox Anglico quoque ſermone, et tum Belgico comparuit, et plerumque hiſtoriae Scotiae ſolet adiungi. Scripſerat hunc dialogum occaſione motuum a Maria Stuarta excitatorum, adeoque de Scotiae tantum regno in titulo eius ſe acturum promiſerat; in ipſa vero tractatione de regni iure, natura et indole in genere diſputat, hincque regni origines, conſtitutionem primam, et neruum ingenioſa inquiſitione explorat, ſed libere nimis, parumque accurate et reuerenter. Neque tamen alios, quam tyrannos, regni maieſtate atque poteſtate ad opprimendos ſibi ſubiectos abutentes ſe petere videri vult; vnde non erubuit dialogum hunc, regum maieſtati parum ſalutarem, et honorificum, ipſi iuueni Scotiae regi, Iacobo VI. inſcribere, apud quem maximam gratiam et auctoritatem obtinebat. Quem etſi finem intendere voluiſſe Buchananum facile quis ſibi perſuadeat, fatendum tamen, adeo inconſiderate et parum caute ſcripſiſſe hiſtoricum, vt occaſio inde enata calumniandi doctrinam Proteſtantium [g], quod maieſtati imperantium parum faueat. Qui vero nec Buchanani principia defenderunt, nec dialogi huius apologiam ſcribere aggreſſi ſunt. Narrat autem CAMDENVS [h]: „Buchananum, partium „ſtudio et Morrauii munificentia abreptum, tum in hiſtoria, tum in libello cui detectio titulum fecit, ita ſcripſiſſe, vt falſitatis libri iſti damnati ſint, ab ordinibus regni Scotiae, quorum fidei plus tribuendum: et „ipſum ingemiſcentem coram rege, cui fuerit paedagogus, ſubinde ſe reprehendiſſe, quod tam virulentum calamum in reginam bene meritam „ſtrin-

f) Dict. T. I. p. 69; ſeqq. g) Conf. BAYLE l. c. not. E. h) Annal. ad ann. 1567. p. 110.

„ſtrinxiſſet; morientemque optauiſſe, vt tamdiu ſupereſſet, donec macu„las, quas maledicentia falſo aſperſerat, reuocata veritate vel ſanguine elue„ret, niſi hoc vanum eſſet, cum prae aetate delirare videretur.“ Aſt contrarium docet VARILLASIVS [i], ex annotationibus fratrum Puteanorum ad Thuani hiſtoriam referens, regem quidem Iacobum retractationem a Buchanano moribundo popoſciſſe, at eum renuiſſe, eo quod nihil ſcripſiſſet, quo conſcientia grauaretur. Quae inter ſe ita committi putat, P. Bayle, vt conſiſtere nequeant, Camdeno vero magis credendum eſſe ſtatuit. Aſt cum non in reginam ipſam, ſed in aulae tantum miniſterium calamum Buchananus ſtrinxerit, et non obſtante Scotiae hiſtoria dialogoque iſto rex gratioſum eum apud ipſum eſſe, porro conceſſerit, hypotheſin autem de iure regni tyrannidi tantum oppoſitam eſſe auctor crediderit, dubia certe Camdeni relatio inde exiſtit, et veriſimilius eſt, quod a Scoto quodam nobili ſe audiuiſſe refert Baylius, Buchananum rogatum cum ferali lecto decumberet, annon eorum ipſum poeniteret, quae de regno et regina ſcripſiſſet, reſpondiſſe, abiturum ſe in regionem, vbi reges non imperarent. Eandem cum Buchanano tibiam inflauit perſonatus ſcriptor Galliae, qui STEPHANI IVNII BRVTI perſonam mentitus, *Vindicias contra tyrannos* aſſerturus, *de Principis in populum populique in principem legitima poteſtate* librum edidit, ſine loci indicio anno MDLXXX excuſum, et poſtea aliquoties [k] repetitum, in quo Guiſiorum factioni velificaturus populi arbitrio regiam maieſtatem ſubiecit. Quae mira et periculoſa hypotheſis curioſos viros doctos fecit, vt de auctore inquirerent. Et nonnulli quidem eum librum ad Franciſcum Hotomannum retulerunt, eo quod pro priuilegiis et libertate nationis Gallicae et ſenatus regni in *Franco-Gallia* ſua pugnauiſſet. Aſt alia hypotheſi is vtitur, huic minime affini, id quod ſatis probat, ab eo hunc foetum profectum haud eſſe. Alii Theodorum Bezam [l], quidam Philippum Mornaeum [m] auctorem fuiſſe ſuſpicati ſunt, rationibus tamen deſtituti. Certiſſima ſententia eſt, quam peculiari diſſertatione euicit P. BAYLE [n], enatum eſſe librum iſtum ex ingenio calamoque Huberti Langueti, Burgundionis, qui fama Melanchthonis excitatus in Germaniam conceſſit, et Proteſtantium partes amplexus, inter conſiliarios Auguſti Saxoniae electoris receptus eſt [o]. Suſpectus poſtea factus, quod cum factione Peuceriana faceret, ad Arauſionenſium principem confugit, eiusque miniſterio ſe addixit, in eo anno MDCXXV, deſatus. Germanice quoque pars harum Vindiciarum prodiit Magdeburgi anno MDCXV, quo eiusmodi cogitationes valde animos in Germania ſuſpenſos habebant [p].

i) Apud BAYLE l. c.

k) 1589. 8. Paris 1631. 12.

l) Bezae quoque nomine prodiit Amſt. 1660. 12. Ita quoque Miltonus, Philippi, aliique, refutat VOETIVS pec. diſſ.

m) GROTIVS in Apologia contra Riuetum.

n) Dictionario critico adiecta.

o) IDEM l. c. art. Languet T. III. p. 53.

p) Titulum exhibet Bibl. imperant. c. 2. poſ. 4. §. 4. p. 123.

Monarchomachi Galli. §. XII. Maiori animorum contentione de Monarchomachorum dogmate diſputatum eſt, cum res geſtae ab Henrico III, Galliarum rege, ſeditionesque ſub eius regno obortae, eum tandem exitum nactae eſſent, qui in caedem regis deſinebat. Tum enim comparuit, quam perniciosis falſae prudentiae regulis illi eſſent confirmati, qui ne a ſanguine quidem ſacro manus impias cohibere ſe debere credebant. Nam idem fatum ſubiiſſe ſucceſſorem quoque Henricum IV, et ſacrilegas manus intuliſſe illi quidem Iacobum Clementem, huic vero poſt inania tentamina Ioannis Caſtelli, qui ex Ieſuitarum diſciplina prodierat, Rauallacium, nemo rerum eo tempore geſtarum gnarus neſcit. Vt enim infandum regicidii ſcelus pingeret et excuſaret impietas, aſſerendum erat, competere in regem haereticum atque malum populo eiusmodi poteſtatem, qua non regno modo abdicari, ſed et vita tolli is poſſet. Collineauit ad deteſtabile hoc dogma confirmandum IOANNES BOVCHERIVS theologus, doctor Sorbonicus, qui *de Iuſta Henrici III abdicatione e Francorum regno libros quatuor, Lugduni* MDXCI edidit: in quibus parum religioſe contra maieſtatem et ſanctitatem principum multa temere effutiit, corraſa maximam partem et male deſcripta ab aliis. Caſtello autem indigniſſimum facinus fruſtra moliente, et ſocietate ob ſceleris conſcientiam proſcripta idem, ſi BARCLAIO [q] credendum, vernaculo ſcripto, FRANCISCI VERONENSIS CONSTANTIS nomine adſcito defendere ſacrilegium hoc auſus eſt. Prodiit enim *Franciſci de Verone Conſtantini Ieſuita ſicarius, ſeu apologia pro Ioanne Caſtello Pariſienſi mortis ſupplicio affecto, et pro patribus ac ſcholaſticis e Gallia olim exterminatis, contra edictum Parlamenti Pariſiis in illos latum, Lugd.* MDCX, et Latine MDCXI. Eandem tibiam inflauit GVILELMVS RAYNOLDVS, Anglus, et in Anglico collegio apud Rhemenſes profeſſor, vir vehemens et ſeditioni ciendae atque violentiae tuendae aptus, vt ex eius *Turco-Caluiniſmo* poteſt intelligi. Eſt enim ille GVILELMVS ROSSAEVS, qui *Antwerpiae anno* MDXCII edidit librum *de Iuſta reipublicae Chriſtianae in reges impios et haereticos auctoritate, animaduerſione iuſtiſſimaque Catholicorum ad Henricum Nauarraeum et quemcunque haereticum a regno Galliae repellendum confoederatione.* *Ieſuitae Monarchomaniae ſuſpecti.* Intelligitur vero ex dictis, maxime Societ. Ieſu in ſuſpicionem nefandi dogmatis veniſſe, quod reges haereticos ſuſpectos interficere liceat, illisque imputata fuiſſe regicidia in Gallia et Anglia ſuſcepta. Horum enim inſtitutione et praeceptis effectum eſſe, tunc ſenatus regni Gallici ſtatuit, vt impiae manus ſacratiſſimo regum ſuorum ſanguine ſe polluerent. Longum eſſet ea enarrare, quae poſt tentatam a Caſtello regis Henrici IV caedem, contra Societatem acta, et pro eius innocentia ab altera parte ſcripta ſunt, haec enim ad hanc noſtram tractationem non pertinent, ſed in annalibus ciuilibus atque eccleſiaſticis ſolent enarrari, cuncta quoque poſt ea quae in compendio eleganter retulit HEIDEGGERVS [r], erudita

q) De regno et regali poteſtate L. V. init. r) In Hiſt. Papatus Per. VII. §. 101. 105. p. 275. 287.

ta et iucunda diſſertatione, more ſuo expoſuit vir illuſtris CAROLVS STEPHANVS IORDANVS[s], qui videndus. Nobis pro inſtituti ratione ſufficit, obſeruauiſſe, IOANNEM MARIANAM, ſcriptorem inter Ieſuitas Hiſpanos celeberrimum, magnaeque inter ſuos auctoritatis, primum fere fuiſſe, qui peſtilentis dogmatis ſemina ſparſerit in *Libris tribus de Rege et regis inſtitutione ad Philippum III, Hiſpaniae regem ſcriptis*, editisque *Toleti anno* MDXCIX, cum cenſura et priuilegio regis[t]. Is enim impium Iacobi Clementis facinus admirari non erubuit, talia autem aſſerta protulit, quae indignationem bonorum omnium iuſtiſſimam merentur. Scribit enim inter alia: *Aut in apertam vim prorumpitur, ſeditione facta armisque publice ſumtis, aut maiori cautione, fraude et inſidiis pereunt, vno aut paucis in eius caput coniuratis, ſuoque periculo reipublicae incolumitatem redimere ſatagentibus. Quod ſi euaſerint, inſtar magnorum heroum in omni vita ſuſpiciuntur: ſi ſecus accidat, grata ſuperis, grata hominibus hoſtia cadunt, nobili conatu ad omnem poſteritatis memoriam illuſtrati. Itaque aperta vi et armis poſſe occidi tyrannum, ſiue impetu in regiam facto, ſiue aperta pugna, in confeſſo eſt. Sed et dolis et inſidiis exceptum.* Praeterimus loca alia excerpta et diligenter collecta a P. BAYLIO[u], qui nefandam Ieſuitae impietatem et audaciam apertiſſimis teſtimoniis demonſtrauit. Dici non poteſt, quantam inuidiam conflauerit hoc Marianae dogma Ieſuitarum Societati, eo quod his praecipue opinionibus atque hypotheſibus animatos regicidas nefarias manus regi inferre auſos fuiſſe ipſe ſenatus regni exuſto eius iuſſu per carnificem libro[x] indignaretur. Id quod permouit Ieſuitas, vt Marianae opinionem a Societate non eſſe receptam, ſed potius improbatam et reiectam, publico quoque ſcripto a Cottono edito declararent, quem tamen inuita veritate hoc negare, tum approbatio operi a cenſoribus Societatis praefixa euincit, tum a plurimis, etiam Romanae eccleſiae addictis, eſt demonſtratum, de quibus, ne ad alienum argumentum nimis digrediamur, Baylius et Iordanus conſulendi ſunt. Maxime vero odium, quod ex hoc dogmate Societati enatum eſt, inſignia incrementa cepit, poſtquam Iacobus Caſtellus, licet irrito euentu Henrico IV regi cultrum intentaſſet mortiferum. Cum enim ex Ieſuitarum diſciplina eum prodiiſſe conſtaret, iubens aula illorum collegium explorari, inter chartas Ioannis Guignardi Ieſuitae apologiam inuenit Clementis, qui Henricum III trucidauit, in qua actionem iſtam heroicam, illi a ſpiritu S. inſpiratam, et aequiſſimis laudibus a theologis celebratam eſſe ſcriptum erat. Magno id Societatis malo euenit. Nam non ſolum Guignardus publice gula laqueo fracta periit, corpusque in cineres redactum, Caſtellus miſere enecatus eſt: ſed et Ieſuitae intra triduum vrbe, et intra hebdomades duas regno excedere iuſſi ſunt. Qui cauſſam quidem ſuam in Senatu regni egerunt, at fruſtra[y], eiecti enim ſunt,

s) Recueil de literature p. 69 ſeqq.

t) Maxime L. I. c. 6 7. ſuſpecta ſunt.

u) Dict. T. III. art. Mariana not. G. p. 329.

x) Factum id anno 1610. Cal. Iun. conf. Bibl. iuris imper. l. c. p. 132 ſeq.

y) Maxime vrgebant, facinus hoc auctoribus Ieſui-

ſunt, et infamis dogmatis memoria ϛηλιτευτικῇ poſteritati tradita eſt [z], quod tamen peſtilentiſſimae doctrinae monumentum Ieſuitarum poſtliminio in regnum Galliae redeuntium diligentia precesque ſuſtulerunt, partes Ieſuitarum ſtrenue tum agente Cottono. Eo enim intercedente reditus veniam anno MDCVI impetrarunt. Vix autem ſerenior Societati fortunae vultus arriſerat, cum caedes Henrici IV a Raualliaco perpetrata, nouas contra eam ſuſpiciones infenſi in reges eorumque illibate tuendam maieſtatem animi ingeneraret, eo quod regicidam hunc Marianae regulis inſtructum ad tantum ſcelus ſuſcipiendum acceſſiſſe, plerorumque opinio eſſet. Quod tamen ſtrenue negarunt, Ieſuitae, COTTONO *Declarationem*, vti dictum, *de Doctrina Ieſuitarum* [a] edente, quam cum refutatione docta et valida aggrederetur anonymus [b], edito *Anti-Cottoniano*, apparuit, alios quoque ex hac ſodalitate doctores huiusmodi principia Monarchomachica diſſeminauiſſe; licet magnis clamoribus ſe huic libro opponerent Garaſſius Richeomius, Eudaemon Ioannes, Gretſerus aliique ex Societate iſta ſcriptores a IORDANO [c] nominati. Inter illos vero qui in Ieſuitarum Lyceis, dogmatibus Monarchomachicis infames deprehenſi ſunt, fuit etiam ANTONIVS SANTARELLVS et CAROLVS SCRIBANIVS [d]. Ille enim tractatu *de Haereſi, ſchiſmate, et poteſtate ſummi pontificis in his delictis puniendis, Romae anno* MDCXXV edito, pontifici Romano auctoritatem atque ius non dirigendorum modo, ſed et regno abdicandorum, et mortis ſupplicio afficiendorum principum imperantium vindicare non erubuit. Qui cum munitus approbatione Aquauiuae, Generalis Societatis apud Romanos prodiiſſet, adeo offendit ob impium aſſertum aulam regis Galliarum, vt Curiae regni et Sorbonae ſententia vltricibus flammis non ſine infamia deleretur. Id quod permouit Ieſuitas, vt inſtrumento publico a Petauio et Cottono ſcripto teſtarentur, nihil ſibi cum doctrina Sanctarelli commune eſſe, aduocato Societatis quoque BOVTERAEO in *Gallicinio in aliquot falſas damnatasque Sanctarelli aſſertiones pro rege Chriſtianiſſimo* [e] maximis viribus connitente, vt euinceret, doctrinam Societatis de poteſtate temporali principum cum conciliis et decretis pontificum conſpirare; ad cuius tamen apologiam non nemo reſpondit. Neque tamen conatus hi omnes, quibus ab hac infamia ſe liberare Societas ſtuduit, efficere potuerunt, vt ſuſpicio, quae alte radices

Ieſuitis ſuſceptum eſſe cauſſidici, Arnaldus et Dolleus, quibus reſpondit quidem Cl. Duretus, ſed irrito conatu, vid. BVLAEI Hiſt. acad. Paris T. VI. p. 868. Nec impedire ſententiam curiae regni potuit Apologia pro Societate Ieſu in Gallia edita a FRANC. MONTANO.

z) Satyris quoque, vt fieri ſolet, multis exagitata Societas eſt, vid. IORDAN. l. c. Cabinet Ieſuitique, paſſim.

a) Vid. Perroniana p. 61. IORDAN. l. c. p. 97 ſeqq. Prodiit COTTONI Declaratio doctrinae Ieſuitarum, Pariſiis 1610. 8.

b) Anti-Cottonus, ou Refutation de la lettre declaratoire, ex quo libro ſpecimina quaedam excerpſit ill. IORDANVS l. c. p. 109. Auctorem alii faciunt Petrum Molinaeum, IDEM l. c. p. 118. alii Petrum Coignetum, Bibl. imper. l. c. p. 134.

c) l. c. p. 121.

d) In Amphitheatro honoris, quod contra criminationes in Societatem ſub ficto Clari Bonarſcii nomine 1594. 4. edidit.

e) Paris 1626. *In eo inſtrumentum proteſtationis quoque legitur.*

dices fixerat, ex animis euelleretur, praecipue cum nouam eius materiam Anglia ſuppeditaret. Notiſſimum enim coniurationem, quae ſulphuraria dicitur, in Iacobum Britanniae regem et regni proceres intentatam, maxime Henricum Garnetum S. I. in Anglia ſuperiorem auctorem habuiſſe; id quod non modo demonſtrauit ſcriptum cui titulus, *Proditio ſulphurea a Ieſuitis in Iacobum Britanniae regem et regni proceres intentata Lugd. Bat.* MDCVII, ſed etiam EDOARDVS COQVVS, tunc regii fiſci generalis aduocatus, edita *Actione in Henricum Garnetum Societatis Ieſuiticae in Anglia ſuperiorem, et ceteros proditores; Anglice* primum, *Londini* MDCCVII, poſtea Latine vulgata. Cui oppoſuit quidem ANDREAS EVDAEMON IOANNES S. I. *ad Actionem proditoriam Edoardi Coqui apologiam pro R. P. Henrico Garneto Anglo eiusdem Societatis ſacerdote, Col. Agrippinae* MDCX, aſt iuſtam fuiſſe actionem demonſtrauit ROBERTVS ABBOT epiſcopus Sarisberienſis in *Antilogia contra Apologiam Andreae Eudaemon Ioannis pro H. Garneto Ieſuita, Londini* MDCXIII edita, cui alia quoque Anglorum ſcripta contra regicidas et regicidarum patronos, addi poſſent, ſi id ageremus[f]. Garnetum autem audaciae poenam vitae ſupplicio luiſſe, quod nec legati Hiſpanici interceſſio, nec oblata magni aeris redemtio auertere potuit, notius eſt, quam vt hoc loco narrari pluribus opus ſit. Tacemus inſidias Benedicti Palmii et Edmundi Campiani, Ieſuitarum Eliſabethae reginae ſtructas, quibus Campianus laqueum meruit. Renouatae ſunt querelae de ſocietatis in hoc argumento doctrina morali, cum recentiori aetate ferales inter Molinae et Ianſenii aſſeclas controuerſiae feruere coepiſſent[g]. Quae tamen cum in annalibus eccleſiaſticis ſoleant exponi, explicarique, quid Paſchalis, Arnaldus Nicolius aliique aduerſarii ſocietatis in notiſſimis libris illi obiecerint, hoc loco, ne extra oleas vagemur, ea non tangimus breuitati litaturi. Nuper demum idem exprobrauit, qui in media Italia in ſocietatem graui ſatyra inſurgere auſus eſt, perſonatus TYMOLEON*.

Monarchomachi inter Proteſtantes.

§. XIII. Neque tamen inter coetus Proteſtantium ſacris addictos defuere ſcriptores nonnulli, qui monarchomachorum albo merentur adſcribi. Et fuerunt quidem, qui omnes Caluini aſſeclas accuſarent, quod regum maieſtatem non ſatis reuerenter habeant; cuius accuſationis occaſionem ſuppeditaſſe videntur acerbae querelae eorum, qui ex hoc coetu miris perſecutionibus preſſi, iuſtitiae auxilia fruſtra implorauerunt. Certe ex illis anſam ſcribendi arripuiſſe auctorem famoſi ſcripti, quod *Moniti ad exules Gallos* titulum gerit, quodque P. Baylio non ſine cauſſa adſcribi in eius vita demonſtrauimus, ſuo iam loco annotatum eſt. Circa finem ſeculi

f) Conf. Bibl. imper. l. c. p. 136.

g) Vid. Mysteres les plus ſecrets des Ieſuites p. 78 ſeq.

*) In appendice Menippae ſatyrae aduerſus improbos literarum bonarumque artium oſores, de cuius hiſtoria vid. Bibl. raiſonnée P. XXIII. S. 2. art. 2.

culi antecedentis ea de re non ſine acrimonia quadam diſputatum eſt inter HECTOREM GODOFREDVM MASIVM, qui Caluini ſectatores in libro, cui titulum praefixit: *Intereſſe principum circa religionem euangelicam*, ſuſpicione preſſit, quod de maieſtatis origine, et magiſtratus auctoritate ſiniſtre ſentirent, et inter Samuelem Andreae, atque imprimis Hubertum Moſanum, id eſt, IOANNEM CHRISTOPHORVM BECMANNVM theologum Viadrinum, qui peculiari diſſertatione *Securitatem doctrinae reformatae religionis de Magiſtratu politico* exhibuit. Inde enim multae ſcriptiunculae enatae ſunt, quibus litibus cum Chriſtianus quoque Thomaſius acceſſerit, vt ſuo loco dictum, ille quoque earum hiſtoriam tetigit [h], qui cum aliis [i] eſt adeundus. Controuerſia enim ex fontibus magis theologicis, quam philoſophicis acta eſt, et hinc, alium enarrationis locum poſtulat. Maiori autem iure, huc pertinent illi, qui funeſtum, quod Anglia obſtupuit regicidium Caroli I defendere aggreſſi ſunt; hoc enim non niſi electis monarchomachorum partibus fieri poterat. Inter eos agmen ducit IOANNES MILTONVS vir ingenii acutiſſimi et elegantis, quem et *Defenſio populi Anglicani* et celeberrimum poëma, quod, *Paradiſus amiſſus* [k], inſcripſit, in ciuitate literata fecit famigeratiſſimum. Vitam eius deſcripſit IO. TOLANDVS, eo modo, vt ipſe non ſine inuidia Monarchomachorum numero adiiceretur [l]. Ex qua memorabilia repetiit ſuisque obſeruationibus auxit P. BAYLE [m]. Eadem opera defuncti quoque ſunt, qui laudatum carmen nuper in Britannia recuſum dederunt: qui fontes ab illis hauriendi ſunt, qui celeberrimae famae virum noſſe propius geſtiunt. Is poſt infandam regis caedem nomine *populi Anglicani* ſcripta *Apologia* eius iuſtitiam demonſtrare et euincere conatus eſt, licere tyrannos rerumpublicarum euerſores interficere. Qua de re controuerſiae ſerram reciprocauit cum CLAVDIO SALMASIO: Is enim cum iuſſu Caroli II edidiſſet *Defenſionem regiam pro Carolo I, ad ſereniſſimum magnae Britanniae regem Carolum II, filium natu maiorem, haeredem et ſucceſſorem legitimum* [n], oppoſuit ei MILTONVS: *Defenſionem pro populo Anglicano contra Claudii Anonymi, alias Salmaſii defenſionem regiam* [o]. In qua tractatione Monarchomachorum rationes ex philoſophia et reuelatione deducuntur. Aderat autem Miltono ignea vis animi, iudicium limatum, dictio elegans ac ſatyrica et aulae magis quam ſcholae aptata: e contrario Salmaſius, per totam fere vitam in argumento critico verſatus, politicas rationes nec ſatis attingebat, nec iucunde ſatis eloqui poterat: inde factum, vt in cauſſa mala potiores Miltoni partes viderentur, iudicarentque nonnulli: Miltonum malam cauſſam bene, Salmaſium bonam cauſſam male egiſſe. Et memorabile eſt, quod ex aliorum fide refert P. BAYLE [p] adeo placuiſſe Miltonianas elegantias *Chriſtinae*, Sue-

Ioannes Miltonus.

corum

h) Cauſ. iurid. mixt. P. II. n. 3. p. 206 ſq.

i) Vid. Epiſtola Reformati ad amicum, de controuerſia Maſiana cum notis, quae Germanice prodiit. Bibl. imp. c. 2. poſ. 4. §. 22. p. 136.

k) Prodiit *ſeparatim*, et cum Operibus Miltoni.

l) Vid. Cel. MOSHEMIVS Vit. Tolandi §. 6. p. 9.

m) T. III. p. 393.

n) 1649. 12.

o) Lond. 1651.

p) l. c. not. F.

eorum reginae, vt, cum prius magna de Salmaſio opinione teneretur, eius ipſi contemtum excitauerint. Aliam tamen fortunam in Gallia liber habuit. Iuſſu enim regis vbique quaeſitus et Pariſiis atque Toloſae publice flammis vltricibus traditus, ita vero minime extinctus, ſed auidius lectus eſt. In tanta Miltoni ferocia non potuere deeſſe viri docti, qui regias partes contra eum tuerentur. Oppoſuit enim ei Bramhallus apologiam, et anonymus quidam: *Regii ſanguinis clamorem ad coelum aduerſus parricidas Anglicanos*, *Hagae Com. anno* MDCLII, cuius auctorem nonnulli Petrum Molinaeum, alii, Alexandrum Morum faciunt [q]. Ipſe quoque Salmaſius aliique reſponderunt, multisque diſſertationibus demonſtrauerunt, nefandum eſſe, et legibus diuinis ac humanis repugnare, regem occidere, quae tamen ſcripta hoc loco enarrare non licet. Neque tamen Miltonus et qui eum ſequebantur ſuae cauſſae defuerunt. Bramhallo enim reſpondit Ioannes Philippus quidam, quem ipſum Miltonum eſſe nonnulli ſuſpicati ſunt, libello autem, qui Caroli I. nomen praefert, et ἐικόνος βασιλικῆ titulo celeberrimus eſt, oppoſuit Miltonus *Iconoclaſten*, negans ſcriptum hoc, quod magnam populo Angliae inuidiam conflabat a rege ipſo eſſe conſcriptum; cui poſtea *Icon aclaſtos* oppoſita et regem tempore captiuitatis ipſum librum conſcripſiſſe, probari tentatum eſt [r], tempore poſtea ipſam veritatem paulo luculentius detegente [s]. Eandem cum Miltono opinionem defendit Tolandus, recteque Miltonum libellum ex numero ſcriptorum purpuratorum eieciſſe contendit. Qua de re litem ei moueret WAGSTAFFIVS, et BLACKHALLVS, ille in *Vindiciis regis Caroli*, hic in *Oratione ſacra in regis memoriam habita*. Ad quorum tamen obiectiones in *Amyntore* reſpondit TOLANDVS [t]. Tacemus alios, qui occaſione huius regicidii, de difficili hoc argumento diſputauerunt, quos fuſe nominat *Auctor Bibliothecae imperantium* [u], qui adeundus. Non omittendum tamen inter aduerſarios Monarchomachorum, et numero plurimos et eruditione atque rationum pondere inter ſe valde diuerſos eminere GVILELMVM BARCLAIVM, illuſtriſſimi ducis Lotharingiae conſiliarium, ſupplicumque libellorum magiſtrum atque tum in celeberrima academia Ponti-Muſſana I. V. profeſſorem ac decanum; is enim magnis arietibus in *Libris ſex de Regno et regali poteſtate aduerſus Buchananum*, *Brutum*, *Boucherium et reliquos Monarchomachos* [x], horum moenia quaſſauit.

q) Bibl. imperant. l. c. p. 139.
r) Vid. ib. §. 26. p. 140 ſeq.
s) Multa de hoc libello notanda curioſe cumulat P. BAYLE l. c. not. N. p. 397. TOLANDVS in Vita Miltoni.
t) Conf. MOSHEM. l. c. §. 17. p. 95 ſeqq.
u) ll. cc. ARND. l. c.
x) Paris 1600. 4.

LIBER TERTIVS.
DE PHILOSOPHIA EXOTICA.

CAPVT PRIMVM.
DE PHILOSOPHIA GENTIVM ASIATICARVM IN GENERE.

§. I.

Philoſophia exotica qualis hic intelligenda?

Tandem vniuerſam Europam perluſtrando, quid recentiori aetate in philoſophia colenda praeſtiterit virorum ingenii laude florentium diligentia, ampliſſima commentatione enarrauimus. Et ſic quidem diuturni et moleſti curſus finem facere liceret, niſi barbaricae philoſophiae veteris recordatio, quam in *limine huius* operis recoluimus, moneret, vt priusquam hiſtoriae philoſophicae finem imponamus, ad reliquarum quoque gentium, quae extra Europam hodie viuunt, mores, inſtituta, doctrinam et eruditionis modum reſpicientes exploremus, vtrum apud eos aliquis philoſophiae vſus obtinuerit, hodieque obtineat. Nam nec regionis ſitus, nec climatis varietas, nec ſingularis morum conditio obſtant, quo minus in omni terra philoſophia excoli poſſit, quamuis miris modis impedire vel promouere eius incrementa valeant. Nec deeſſe orientalibus aliisque populis ingenia philoſophiae apta, ex hiſtoria philoſophiae barbaricae, iisque, quae in *Tomi primi* fine, et in *Tomo ſecundo* de philoſophia Orientali, itemque *Tomo tertio* de philoſophia Saracenica et Muhammedanorum diximus, eſt manifeſtum. Falluntur autem, qui philoſophiae exoticae nomen audientes, eam ſibi philoſophiae notionem fingunt, quae apud Europaeas gentes obtinet. Hoc enim ſenſu, ſi Sinenſium, Iaponenſium et Indorum ſectas quasdam excipias, philoſophiam neque in India orientali neque in occidentali reperias. Sed vt antiquiſſimis temporibus inter gentes barbaras religionem et philoſophiam arctiſſimo vinculo colligatas fuiſſe, et vna in ſede moratas ſuo loco euidentiſſimis ſpeciminibus demonſtratum eſt; ita et noſtro adhuc ſeculo idem fere obtinere, et philoſophiam fere omnem circa diuina verſari indubitatis peregrinantium teſtimoniis conſtat. Itaque de philoſophia exotica acturis, hiſtoria *religionum* exploranda, et excutiendum diligenter eſt, quid gentibus *Aſiae*, Africae et Americae regiones incolentibus de Deo et *attributis diuinis*, de ſpiritibus, de origine et creatione mundi, de cauſſis *rerum naturalium*, de virtutum praeceptis, et ſtatus animae humanae *poſt mortem* conditione

viſum

viſum ſit? vnde ſua dogmata hauſerint? an rationis ſcintillas ſecutae aliquid de iis tradiderint? an traditioni vetuſtae aliquid debeant? quo pacto philoſophiam Europaeam ad ipſas delatam exceperint, quam ingenii ratiocinantis emendationem ex conuerſatione philoſophorum Europaeorum admiſerint? quaeque alia huius generis in hac hiſtoriae parte poſſunt exquiri, et ad quae capita non modo religionum exoticarum conſideratio, ſed et philoſophiae in illis verſantis hiſtoria reuocari poteſt. Et haec quidem curioſe excutere omnino hiſtoriae eruditionis intereſt, at plenum difficultatibus, quae ſine dubio hactenus viros doctos deterruerunt, vt hanc hiſtoriae eruditae partem intactam relinquerent. Non negamus, tentauiſſe quosdam hiſtoriam religionum exoticarum et his ſimul ſpeciminibus nonnulla attuliſſe, quae ad philoſophiae exoticae illuſtrationem faciunt. Nota enim eſt ALEXANDRI ROSSAEI diligentia, a DAVIDE NERRETERO aucta et caſtigata, cui *Templum Iudaico-Ethnicum* Gallica et Germanica lingua [a] vulgatum debemus; itemque ABRAHAMI ROGERI *Patens ianua ad abdita gentiliſmi myſteria*, cui ampliſſimas obſeruationes de rebus ad religionem gentium Aſiaticarum, Africanarum, et Americanarum ſpectantibus adiecit vir eruditiſſimus multaeque lectionis CHRISTOPHORVS ARNOLDVS. Tum IOVETI *Hiſtoria religionum omnium regnorum mundi, iterata cura emendata, aucta et meliori ordine concinnata*: ſplendidum quoque opus, quod nuper immortalis famae chalcographus BERNARDVS PICARTVS, moliri coepit, quodque ἐκτύπυς atque deſcriptiones *Religionum, conſuetudinum et ceremoniarum omnium in mundo populorum* exhibet. Aſt vt verum fateamur, votis noſtris ſcriptores cetera de hac eruditionis parte praeclare meriti non ex toto faciunt ſatis. Nam nec ipſi in illis locis fuerunt, quorum hominum religionem atque ceremonias deſcribunt, ſed ſola peregrinantium fide nituntur; nec accurate ad dogmata et placita gentium attenderunt, curioſi magis in ritibus delineandis, quam doctrinis deſcribendis: plerique etiam, qui talia attigerunt, delineaſſe ea credendi viuendique praecepta contenti, quae comperta ipſis erant, iudicium non interpoſuerunt, et de cauſſis, origine, fontibus, diſcrimine dogmatum, ſectis ſimilibusque, quae ad hiſtoriam dogmaticam requiruntur, vel plane nihil, vel pauca admodum attulerunt, ſine quibus tamen momentis nihil, quod iuuare queat, ad hiſtoriam philoſophiae exoticae afferri poteſt. Non ignoramus anonymum Gallum, qui *Hiſtoriam philoſophiae gentilis* condidit, ex ſcriptoribus itinerariis potiora dogmata curioſa diligentia congeſſiſſe, at cum nec iudicii, nec accurationis, nec philoſophiae ſatis ad tanti momenti argumentum attulerit, tentaſſe magis aliquid, quam perfeciſſe cenſendus eſt, vt alibi demonſtrauimus [b]. Optamus itaque vt hanc eruditae hiſtoriae partem aliquis critico oculo intuitus, accuratiorem religionum exoti-

a) Norimb. 1701. 8. b) Ot. Vindel. mel. II.

carum hiſtoriam pandat, cuius ſpecimen in *Hiſtoria Chriſtianiſmi Indorum* elegantiſſimum dedit deſideratiſſimus CROZAEVS, hoc enim pacto demum licebit ea ſeligere, quae ad philoſophiam exoticam pertinent. Interim, cum pleraque peregrinantium narrationibus et fide conſtent, ad eos ſcriptores confugiendum eſt, qui ſinceritatem et attentionem probauerunt, et philoſophiae non fuere expertes. Quales non ita multos eſſe fatebitur, qui exploratorem itinerariorum egit, et quis ſcripſerit, quoue modo, quibus auxiliis etc. conſiderauit. Plerique enim ab iis diſciplinis imparati acceſſerunt, quae ad huiusmodi argumentum enucleandum requiruntur: quidam praeiudicio ſeducti, ſimilem eſſe philoſophiam exoticam domeſticae, miras nugas commenti ſunt: in nonnullis fides, in haud paucis accuratio deſideratur, cuius exempla eſſe poſſunt itineraria quae Vincentius le Blanc, Tauernier, Mandeſlo, Struis, Sadeur, *Maſſe*, Leguat, Paulus Lucas ſimilesque vulgarunt. Et laudant quidem viri docti [c] induſtriam Petri della Valle, Teuenotii, Olearii, Franciſci Pirardi, Chardini, Choiſi, La Loubere, Tachardi, Geruaſii, le Comte, Martini, Tourneforti, le Brun, Nicolai de Graef, Beaulieu, Baldenii, Maundrelli, Sponii, Weleri, Wanslebi, Renneforti, Flacourtii, Bosmanni, le Maire, Champlain, Rocheforti, *Hennepini*, Tonti, La Poterie, Denis, Gage, Correal, Tertre, *Feuillée*, *Labati*, Freſieri, Dampieri, Rogeri, Monconiſii, Miſſoni, Kaempferi aliorumque: aſt, ne hos quoque omnia ea attuliſſe, ſine quibus hiſtoria religionum accurata dari nequit, ipſa docet inſpectio et experientia. Ex quo intelligitur, philoſophiae quoque exoticae hiſtoriam accuratam inter deſiderata adhuc reponendam eſſe, et integram tractationem poſcere. Paulo pleniora et certiora de Indorum gente quae Malabarica dicitur, de ampliſſimo Sinarum regno, et de Iaponiae populis virorum doctorum, qui in iſtis oris fuerunt, attulit induſtria: maxime, qui ad Chriſtianam religionem in iſtis regionibus plantandam ablegati ſunt, quosque miſſionarios dici moris eſt, complura de his Aſiae partibus retulere, non plane praetereunda. Imprimis Sinarum philoſophia, magnum ab eo tempore ſtrepitum edidit, quo Romanae eccleſiae placitis imbuere gentem acutam et eruditam legati ſedis Romanae conati ſunt. Intelliget ex his, lector aequus et attentus, nobis non monentibus, talem, qualem ipſi exoptamus poſcimusque philoſophiae exoticae hiſtoriam hoc loco condi non poſſe. Integram enim et ſpecialem tractationem poſtulat, nobis autem ſtrictim tantum potiora carpere licet, eaque afferre, quae aliquam eius rei notitiam faciunt, et in hiſtoria philoſophiae vniuerſali non poſſunt omitti. Inſtituti itaque noſtri memores, paucis, quae ex hiſtoria gentium Aſiaticarum memorabilia huc pertinere videntur delibabimus, tum populos Malabaricos, Sinenſes et Iaponenſes ſingulari tractatione explorabimus, pauca quaedam in fine addituri de philoſophia Canadenſium in America, quae noſtro tempore aliquam conſiderationem mereri viſa eſt.

§. II.

c) Vid. Mem. de Trevoux 1729. Août art. 1.

Aſiatica philoſophia in genere conſiderata.

§. II. Totius Aſiae incolas, in Muhammedanos, gentiles et Chriſtianos diſpeſcere licet, ſi de religione quaeritur. Habet enim innumeras Muhammedes ſectatores in Aſiae regionibus, reliquae gentes auita placita et cultum idolorum ſeruauerunt, Chriſtiani ſchiſmatici ſunt, ex ſectis veteribus, maxime Neſtorii prognati [d]. Et hi quidem, quod mireris, tantam plerique ignorantiam prodiderunt, vt quid de philoſophia inter Chriſtianos Aſiaticos afferre poſſimus, non reperiamus. Teſtem volumus eruditiſſimum CROSAEVM, qui cum gentes Indicas Romanis Graeciſque in argumento ad theologiam naturalem ſpectante praeferre non dubitaſſet, nihil fere de Chriſtianorum acumine philoſophico obſeruauit, vel placita philoſophica retulit. Id quod nemo magnopere mirabitur, qui Chriſtianae religionis inter gentes Aſiae vigentis circumſtantias, doctorum mores, ſuperſtitionem populi regnantem et ſimilia nouerit. Ad Muhammedanos itaque primario reſpiciendum eſt, quos delata ſeculo Iſlamiſmi ſecundo ad Arabes philoſophia praeclaris conatibus in hoc doctrinae genere verſatos fuiſſe *Tomo tertio* prolixe narrauimus. Quamuis autem in duas partes diſceſſerit Muhammedanorum religio, quarum vna Abubekrum, altera Alin ſequitur, quasque Vatiniano inter ſe odio flagrare nemo ignorat, totum tamen diſcrimen in ceremoniis magis et dogmatibus acceſſoriis verſatur, quam in fundamentalibus. Id quod haud obſcuris ſpeciminibus deprehendent, qui eam, quam *Tomo tertio* dedimus delineationem theologiae Muhammedanae cum deſcriptione religionis Perſarum comparauerint, quam diligentiſſimo CHARDINO debemus; in cuius *Itinerario* ampliſſima de ea commentatio *Partem quartam* occupat. Conſtabit enim Perſas, qui ſectae Ali adhaererent, in haud paucis, quae de Deo, eiusque attributis operibusque praecipiunt, non dogmata modo, ſed et verba theologorum Muhammedanorum inter Saracenos ſeruare, et eundem in modum praecipere: id quod magnopere mirandum haud eſt, cum Saracenica gens, Perſiam totam occupauerit. Et hinc deriuandum quoque eſt, quod philoſophiae inter Saracenos cultae veſtigia haud pauca inter Perſas deprehendantur, et codices manuſcripti haud pauci, teſte CHARDINO [e] exſtent, ex Graecorum et Latinorum philoſophorum αὐτογράφοις in Perſicam linguam tranſlati, quorum adminiculo inter Perſas vigere philoſophiam ille quoque alio loco [f] affirmat. Turcas vero, qui et ipſi Muhammediſmum receperunt, philoſophiam a Saracenis excultam eiicere coegit conditio gentis bellicoſae, in ſolis armis poſthabitis literarum ornamentis gloriam et felicitatem quaerentis. Dubitandum autem non eſt, quin inter Muhammedanos ex Turcarum quoque progenie veſtigia cultae inter Saracenos philoſophiae ſuperſint, quamuis gymnaſia, ſcholas, et bibliothecas plerasque euerterit armorum furor, et gentis

d) Horum notitiam potiſſimum cel. CROZARO l. c. et imprimis ASSEMANNO V. C. debemus, cuius Bibliotheca orientalis pulcherrimam ſegetem exhibet.

e) l. c. Praef. ad Hiſt. Solimanni.

f) P. III. p. 108.

gentis faeultia. Hodie vero, vbi praeclare miteſcere eius ingenia incipiunt, ſpes eſt fore, vt appareat, cultis poſtliminio elegantioribus literis, ſeueriores quoque diſciplinas reductum iri: ſi modo vera ſunt, quae noua literaria paſſim annuntiarunt, non modo praeclare proceres imperii, maxime praeſidem, literis fauere et typographia inſtituta libros mſc. optimos excudi, tabulas quoque geographicas aere incidi, coepiſſe; huius enim felicitatis literariae ſpecimina ad nos delata ſunt, ſed et moliri eos academiam ſcientiarum, moderatoribus nonnullis viris eruditis Europaeis inſtituendam: ita enim non deſperandum, fore, vt et ſcripta philoſophica a Saracenis relicta in vſus publicos inter Turcas traducantur, et accendatur genti ampliſſimae, poſitis ferociae moribus Europaeorum elegantiam ſenſum aemulanti, cupido philoſophiae guſtandae.

Secta fanatica philoſophorum Perſarum.

§. III. Quamuis autem Muhammedanae religionis decreta magna pars incolarum Aſiae amplectatur, ſunt tamen inter eos quidam, qui a veteribus ſectis philoſophicis aliquid accepiſſe, vel reliquias potius ſeruauiſſe videntur. Maxime vero orientalis philoſophia veſtigia ſua reliquit, ſi vera ſunt, quae BERNIERIVS refert[g], recepta eſſe in Perſia atque India inter myſteria harum gentium, et a potiori parte eruditorum Perſarum admitti, et imprimis a Sufyis Perſarum tradi. Hunc enim celeberrimum medicum, qui diu in his terris vixit, et philoſophiae myſteriis imbutus iudicare de hoc argumento potuit, ſi audimus, ſtatuunt hi philoſophi: „Deum, ſiue ens illud ſupremum, quod Achar vocant, quodque immobile et immutabile eſt, non ſolum animas produxiſſe, ex propria ſua ſubſtantia, ſed etiam in vniuerſum, quicquid materiale eſt et corpus habet in mundo: et hanc quidem productionem ad Deum non tantum pertinere, velut cauſſam efficientem, ſed tanquam ad formalem et materialem, nempe quemadmodum aranea ex ſinu ſuo telas educit, et retrahit „quoque quoties placuerit. Creationem itaque nihil eſſe aliud, quam „extractionem ſiue productionem et extenſionem ſubſtantiae diuinae, et „telas quaſi ex viſceribus Dei protractas; et ſimiliter deſtructionem nihil „eſſe aliud, quam retractionem eiusdem diuinae ſubſtantiae, hincque diem „extremum, qui eorum lingua audit Maperle vel Perlea quique omnia „deſtructurus ſit, nihil aliud futurum eſſe, quam retractionem totalem „omnium earum telarum, quas Deus ex ſe ipſo protraxit et eduxit. Ergo „nihil eſſe realiter et effectiue, quod tangimus, videmus, guſtamus, ſed „totum hunc mundum eſſe ſomnii genus et meram illuſionem, tot enim „tamque diuerſas res non niſi reapſe vnam eandemque realitatem eſſe, „nempe ipſiſſimum Deum; quemadmodum numeri prorſus omnes nonniſi „vnitates ſint ex prima multiplicata productae. Quod ſi miri huius commenti ratio ab illis poſtuletur, qua ratio ille effluxus et refluxus ſubſtantiae haec extenſio et refractio et diuerſa apparitio fiat, quique fieri poſ- „ſit,

g) Suite des Memoires ſur l'empire de grand Mogoul p. 202 ſeqq.

„ſit, vt Deus, qui corporeus non eſt, ſed Biapek, vt vocant, immuta-„bilis et incorruptibilis in tot animarum corporumque partes poſſit diuidi, „nihil niſi comparationes ingenioſas eos quaerentibus reddere: Deum eſſe „velut oceanum immenſum, in quo innumerae phialae aqua plenae natent „moueanturque, quaeque, vbicunque fuerint, in eodem oceano exiſtant, „et ſi frangantur, aquae ipſarum eidem, ex quo ſumtae ſint, et in quo na-„tauerint Oceano iterum velut toti ſuo vniantur. Vel hoc quoque: Deum „eſſe *inſtar* luminis, quod in vniuerſo luceat, quod vero mille modis va-„rietur, pro diuerſitate obiectorum, quae illuminat, vel ſecundum diuer-„ſos colores vitrorum, per quae refrangitur. Aliter vero et magis ſoli-„de eos non reſpondere, ſed hoc tantum modo puluerem oculis vulgi ob-„iicere. Hoc ipſiſſimum Spinozae ſyſtema eſſe P. BAYLE[h] contendit, perperam quidem ſi quid iudicamus, nam apertiſſime emanationem ſup-ponunt, quae cum modificatione Spinoziſtica confundi non debet, et ipſum, quod de vaſculis aqua plenis et in oceano natantibus petere ſolent ſimile, ſatis prodit, diuerſam hanc eſſe hypotheſin a Spinoziſtica, eo quod vaſculorum comprehenſione aqua ex oceano hauſta realiter diſtinguitur ab ipſo oceano, cum ſecundum Spinozae hypotheſin res omnes, quae in vniuerſo ſunt, ſimile modo ſint bullulis minimis in oceano agitato natan-tibus. Rectius BERNIERIVS pronuntiauit, Cabbaliſticam doctrinam eſſe, et ſyſtema exhibere illi ſimillimum, quod in Fluddo refutauit Gaſ-ſendus. Vnde neque cum Stoico ſyſtemate comparari Perſarum doctrina commode poteſt. Quod ſi ad origines Perſicae philoſophiae attendimus, manifeſtum erit ex iis, quae de ſyſtemate Zoroaſtreo *Tomo primo* dixi-mus, eſſe hoc dogma ex reliquiis Zoroaſtrianae philoſophiae. Quamuis enim Petrus Bayle aliique Zoroaſtri duplex principium coaeternum tri-buant, quos nos quoque olim in hoc Bernierii loco explicando ſequuti ſumus, demonſtratum tamen ſuo loco eſt, falli viros doctiſſimos, et Zo-roaſtrem vetus magorum ſyſtema, quod dualiſticum fuit, ita emendauiſſe, vt in monadiſticum, emanatiuumque conuerteretur, et tamen manerent duo principia contraria, ita vt non ſpiritualia modo omnia ex primo fon-te, Deo Mithra, oriantur et fluant, id eſt Mithras Oromaſden gignat, ſed et Arihmanius, ſiue rerum materialium et corporalium compages rei-pſa effluxus ex Deo Mithra ſit. Admiſiſſe hoc Zoroaſtrianum ſyſtema philoſophiam Orientalem, quae circa naſcentis Saluatoris tempora Per-ſiam, Aſiam minorem et Aegyptum peruagata eſt, *Tomo ſecundo* lucu-lentis, niſi fallimur, teſtimoniis comprobatum eſt. Ab his igitur maio-ribus, et hac imprimis matre genitam eſſe, hanc arcanam Perſarum phi-loſophiam non eſt quod dubitemus. Aſt toto ea coelo a theologia Mu-hammedana, illa quoque, quae inter Perſas regnat, diſcrepat; eam enim, Deum cuncta ex nihilo produxiſſe, ſola potentiae et voluntatis ſuae ma-teria

h) Dict. T. IV. art. Spinoza not. A. p. 254.

teria inſtructum, affirmare, recte CHARDINVS[i] tradit; aliter enim theologi Muhammedani, qui inter Perſas vixerunt ſcripſeruntque, quosque adduxere POCOCKIVS[k] et HYDEVS[l], non praecipiunt. Vnde caute accipienda ſunt, quae hic tradit[m], opinione de ὀρθοδοξίᾳ Perſarum nimis occupatus: Perſas Zoroaſtris religionem conſtanti praxi, et continuato vſu quotidiano in ſua liturgia publica ad hunc vsque diem ſine mutatione intemeratam retinuiſſe, eiusque libros vetuſtiſſimos, velut ſacra monumenta reuerenter cuſtodire, et incorruptos conſeruare, ſuae religionis et rituum tenaciſſimos ad rigorem vsque. Haec enim non ad eos Perſas pertinere, qui Islamiſmum ſecundum explicationem Ali receperunt, ex dictis eſt manifeſtum. Quales autem Zoroaſtrinae doctrinae reliquiae hodie ſuperſint, ſuo loco iam dictum eſt. Ex his autem intelligi quoque poteſt, quid de atheiſmo ſectae huius myſticae apud Perſas (reliquos enim de Deo ſatis pie ſentire, Chardini narratio nos conuincit) ſtatuendum ſit. Quae enim de Zoroaſtre, philoſophia Orientali, Cabbaliſtica, Alexandrina, aliisque emanatiui ſyſtematis generibus dicta ſuis locis ſunt, huc quoque pertinent.

Tartari an religionem philoſophicam colant.

§. IV. Poſt Perſas Tartarorum nomen et imperium ampliſſimum in Aſia eſt. Solent enim hoc nomine plerumque omnes illi populi comprehendi, qui intra et extra Caucaſum ſiue Imaum montem Aſiam inhabitant, et ad Sinas vsque extenduntur, quorum imperio Tartarorum gens potita eſt. Vtrum inter hos quoque populos, et multitudine et viuendi imperandique ratione memorabiles philoſophiae veſtigia reperiantur, difficile dictu eſt, cum ea quae de his gentibus hactenus peregrinantium et miſſionariorum, quos vocant, fide innotuerunt, pauca ſint, et a dubitatione omni non remota. Et occupauiſſe quidem olim haud exiguam Tartariae magnae partem Chriſtianam religionem ſecundum Neſtorii placita traditam, eam autem omnem fere exciſam hodie eſſe, eleganti commentario explicuit, celeberrimus IO. LAVRENT. MOSHEMIVS[n]. Hodie religionem Tartarorum aut Muhammedis legem ſequi, aut cultum idolorum, in confeſſo eſt. Illi in vicinioribus Turcarum regionibus, maxime in magna Bucharia viuunt, hi maiorem Tartariae partem occupant. Et horum quidem religio nondum hodie ita explorata eſt, vt de ea certi quid ſtatui, eiusque origines ſatis probabili coniectura definiri queant: niſi quod ſuperſtitioni atque incantationibus eſſe deditos, plebemque innumera idola, velut legatos Dei adorare, vno ſummo Deo, admirationi magis, quam venerationi, qua ſuperior creditur, expoſito, dubitandum eo minus ſit, quo minus in eo peregrinantium relationes diſſentiunt. Aſt cum ampliſſima inter Tartaros collegia eruditorum ſacerdotumue ſint: qui Lamae dicuntur, pontifex maximus autem Dalai Lama, merito de iis quaeritur, annon, quaedam veſtigia

i) l. c. p. 11. k) Spec. Hiſt. Arabum.
l) De Relig. vet. Perſarum.
m) c. 28. p. 348.
n) In Hiſtoria eccleſiaſtica Tartarorum.

ſtigia originis philoſophicae inter eos reperiantur. Non eſt autem huius loci et inſtituti prolixe in hoc argumento verſari, et de his originibus diſpicere, pauca itaque afferimus, et talia tantum, quae cogitandi de hoc argumento occaſionem aliis exhibere queant. Et inualuiſſe quidem idolorum cultum qui hodie obtinet; inter Tartaros, ex quo Zingis-Chanus rerum ſumma inter hos populos potitus eſt, eumque vna cum literis ſcribendique arte illos a Iuguritarum gente accepiſſe, viris doctis [o] obſeruatum eſt. Habet autem cultus ille idololatricus fundamentum partim in eo, quod idola eſſe imagines diuinarum emanationum, ſiue irradiationum contendunt; partim quod animarum transmigrationem amplectuntur, hincque diuinas animas, quae ex Deo profluxerunt, inhabitare idola credunt. Ita vero μετεμψυχώσει, quae totam Aſiam et Africam peruagata eſt, addicti ſunt, vt non modo in homines, ſed in bruta quoque deſcendere animas ſtatuant. Parum vel nihil eſſe in his omnibus, quod origines philoſophicas ſapiat, omnino fatendum eſt. Aſt paulo altius in ſuperſtitionis Tartaricae origines inquirentibus nonnihil deprehendere licet, quod magnam dicendis lucem foenerabitur. Praeeſt, vti dictum Lamis per totam Tartariam omnibus pontifex maximus, magnus Lama dictus, qui in arce cacumini montis vrbi Potalae vicini inaedificata habitat. Is incredibile eſt quanto honore a Lamis omnibus, et Tartaris quoque reliquis idola colentibus afficiatur. Eum immortalem eſſe communis ſtupidae gentis perſuaſio eſt, eo quod extincto illi alius ſimilis ſupponitur, corpus defuncti clam ſubducitur. Et hoc quidem genti ſuperſtitioni miris modis deditae a Lamis perſuaderi, nobis omnino veriſimile videtur: at Lamas, qui mori pontificem ſuum poſſe, experientia docti norunt, alium traditionis ſenſum habere, vero prorſus eſt conſentaneum, recteque obſeruatum eruditiſſimo Moshemio [p], qui eleganter coniicit, homines hos, qui mentes mortalium ex vno corpore in aliud tranſire putant, idem de primo religionis ſuae moderatore dicere. Id quod mire confirmat, ex relatione Io. Bapt. du Halde [q], de nuntio quodam a Tipa ſiue Chano Tartarorum Dalai Lamae ſubiecto ad Sinas circa finem ſeculi proxime elapſi miſſo. Is inter caetera narrauit, magnum Lamam ſedecim ante annis de vita deceſſiſſe, morti autem vicinum promiſiſſe, ſe ſequenti anno in vitam certo, quem deſignabat loco, reuerſurum, et vt ſe bene educarent iuſſiſſe, donec ad adultiorem aetatem veniſſet: mortem autem ſuam reticerent, reſpondendo illis qui de ipſo eſſent ſciſcitaturi, in receſſu ipſum viuere: decimo ſexto vero poſt mortem anno luna decima, faſciculum ad imperatorem mitterent, quem ipſis tradiderit, in quo fuerit epiſtola ad imperatorem, et ſtatua Foë: ipſum enim dixiſſe *ſe eſſe Foë reſuſcitatum*. Ex hac narratione ſatis

o) Cel. Assemannvs T. III. P. II. c. 9. §. 5. p. 469. Moshem. *l.* c. p. 38 ſeq. Ipſum vero Zangis-Chanum peculiarem religionem formaſſe, multis docet Hottingervs Hiſtor. eccleſ. Sec. XV. Sect. II. p. 605. Aſt parum religioni eum tribuiſſe, ſi pauca quaedam naturalis pietatis capita excipiamus, ex eius hiſtoria apertum eſt.

p) l. c. p. 135.

q) Deſcript. de la Chine T. IV. p. 467.

ſatis luculenter conſtat, Dalai Lamam haberi pro eo doctore, in quem conditoris iſtius religionis, Foë dicti, anima migrauerit. Dicemus de magno hoc impoſtore, qui totam fere Aſiam ſuperſtitione et pantheiſmo repleuit, in ſequentibus, et rationibus veriſimilibus probabimus, eum fuiſſe ſacerdotem atque philoſophum Aegyptiacum, qui in Indiam feceſſerit, et ab Indici Oceani oris vsque ad Iaponiam cum idololatriae, tum impietatis ſemina ſparſerit. Hoc loco id tantum monendum eſt, *multoties* eum, tradi, inter homines reſuſcitatum apparuiſſe, et *animarum transmigrationem* inter dogmata exoterica ſectatoribus ſuis *tradidiſſe*. *Et huius quoque* diſcipulos vsque in Tartariam penetrauiſſe, inque ea cum cultu idolorum, quem mira vanitate et impietate deteſtabilis haec ſecta propagauit, hanc quoque redeuntis ſubinde Foë, (quem Sommonacodomum Budham, Xekiam, Xiakam, Fotoque, in India, China, Iaponia dici ex ſequentibus conſtabit) apparitionem in ſucceſſore ſuo ſuperſtitioſis populis tradidiſſe, inde quoque maximam, quam Dalai Lama *obtinet*, auctoritatem deriuandam eſſe, admodum eſt probabile. Qualia vero ab hoc ſucceſſore Foë, dogmata arcana tradantur, *latet*, *libros* enim Lamarum ſacros, qui *in* vrbe Laſa magna religione *cuſtodiuntur*, *nemo hactenus* Chriſtianorum inſpiciendi veniam nactus eſt. *Coniicere autem licet, in fundamentalibus* dogmatibus tum exotericis *tum* eſotericis Tartarorum religionem *et placita*, cum reliquarum eius ſectatorum, quos inter Siamenſes, Peguanos, Indoſtanos, Sinas, Iaponenſesque habet, decretis conſpirare, de quibus iam porro diſquirendum eſt.

Indorum philoſophia an atheiſmo infecta.

§. V. Ex Tartaria in Indiam deſcendentes in ampliſſimis, quas complectitur, regionibus, craſſiſſimam regnare ſuperſtitionem, omni lumine rationis philoſophico extincto, peregrinantium fide diſcimus. Pauca tamen de interioris Indiae regionibus, incolis, religione nota ſunt, et pleraque inſuper fide ſubleſta ſuſpecta. Propius illarum terrarum mores, cultus, religio innotuere, quae ad littora oceani ſitae, nauigantium curioſitati explorandae patuere. Aſt heic quoque ignorantiam obtinere putidiſſimam, et religionis coecitatem tantam, quantam vix cogitare licet, ex itinerariis fide dignis nouimus. Id quod permouit viros doctiſſimos, IO. LOCKIVM [r], et CROSAEVM [s], vt poſt LOVBERIVM [t] numinis ſupremi ignorantiam his populis tribuerent; quamuis enim Sommonacodomum velut magnum Deum adorent, de ſummo tamen rerum creatore tacent, *vnde* atheiſmi quoque notam Siamenſes a nonnullis inuſtam ſuſtinent, quos ſibi plane non conſtare in religione, cultuue Dei obſeruauit P. BAYLE [u]. Noſtrum hoc quidem loco non eſt, de atheiſmo gentium Indiae diſputare, monere tamen heic ab inſtituto noſtro alienum non eſt, patere ex earum gentium, quae *Malabaricae* dicuntur, religione, ſyſtema emanatiuum, quo innumerae deitatis perſonae ex vno numinis fonte progreſſae, et mundi

r) De Intell. hum. L. I. c. 3. §. 15. p. m. 70.
s) Stat. Chriſtian. Indici, L. VI. p. m. 645 ſeq.
t) Itiner. Siam. T. I. p. 395.
u) Dict. T. IV. art. Ruggeri, not. D. p. 103.

di partibus regendis praefectae ſtatuuntur, Indiam quoque totam occupauiſſe [x], et omni, quae in regionibus, Siam, Arekan, Laos, Camboiae, Cochinchinae aliisque obtinet, et foediſſima ſuperſtitione colitur, idololatriae originem dediſſe. Cum enim viderent nationes infelices, et ſupremae ignorantiae vinculis detentae, mundi partibus formandis dirigendis, nutriendis vim quandam diuinam adeſſe debere, facile ſibi perſuaderi paſſae ſunt, prodiiſſe ex ineffabili fonte ſupremae deitatis eiusmodi radios ſiue emanationes, quae multiplici metamorphoſi in mundo apparentes, cum earum, quas informare debuerunt atque regere, partium ſocietatem iniiſſent, cultum diuinum ob innumera beneficia mereantur. Et huius quidem generis emanationem eſſe Somonacodomum, ſecundum Indorum placita, ex dicendis apparebit [y]. Mirum itaque non eſt, cum impoſtor quidam idololatriam per omnes Indiae partes diffunderet, eamque arcano emanationis ſyſtemati inaedificaret, homines ſtupidos et coeco impetu in haec retia incidiſſe et huiusmodi impoſtorem inter numina retuliſſe, credentes, Deitatis quandam particulam in eo reſidere. Ita vero nullo negotio perſuaderi poterant, id quod in profundiſſima infinitatis abyſſo latet, numen cultu attingi ab hominibus non poſſe, ſed ideo ſe in radiis ſuis emanatiuis manifeſtauiſſe, vt coli poſſet inque iis et adorari. Vnde ratio quoque petenda eſt, cur eum eſſe apparationem Dei Wiſtnou dixerint. Quae idololatriae quidem et deiſmi, non vero atheiſmi eos reos agunt. Nihil hoc loco nos Indis affingere, vel ad eos excuſandos gratis excogitare, theologia Malabarica, quae magnam partem in Europa innoteſcere coepit, faciet manifeſtiſſimum: quamuis non magnopere repugnare velimus, ſi quis contendat, omiſſo et neglecto ſummo Deo ita nonnullos in inferioribus diis et mediis numinibus colendis haeſiſſe, vt tandem ſummi numinis rerumque creatoris fuerint obliti: vel ſi quis [z] Sammanaeorum ſectam, quae ex Buddae diſciplina prodiiſſe dicitur, et ob impietatem ex litoribus Malabaricis et Coromandelicis eiecta eſt, regnat autem in interiori India, huc referre velit, de qua viri pii, qui praedicandi euangelii gratia a potentiſſimo Daniae rege in illas regiones miſſi ſunt, tradunt, apparare ex Malabaricis monumentis, quod omnem prorſus religionem, etiam idololatricam, eiurauerint. Id quod non ab omni veriſimilitudine abhorret, eo quod impoſtoris illius, cuius diſcipuli fuiſſe dicuntur, diſciplina interior talis fuit, vt religio ex ea omnis euerti facile potuerit. Ille vero cum non meridionales tantum Indiae partes veneno infecerit, ſed et ſeptentrionales et orientales ita corruperit, vt peſtis ea vsque ad Sinas et Iaponenſes penetrauerit, nihil autem eius memoria in hiſtoria theologiae Indorum ſit celebrius, paulo curatius de eius rebus hoc loco agendum eſt.

x) Vidit id iam BVRNETIVS Archaeol. phil. p. 542. et de Siamenſibus auctores Britanni Hiſt. vniu. P. I. p. m. 111.

y) Sine hac enim hypotheſi ratio cultus a Siamenſibus Sommonacodomo exhibiti dari nequit, vt ex iis intelligitur, quae P. TACHARD. Itin. Siam. L. VI. p. 203. BAYLE Dict. art. Sommonacodom. T. IV. p. 257. KAEMPFER. Deſcript. Iapon. T. I. p. m. 59 ſeqq. cumularunt.

z) LA CROZE l. c. p. 643.

Quod ita faciemus, vt enarratis prius Indorum, Sinarum, Iaponenſium narrationibus, explorataque doctrina et methodo, quid de eius origine, philoſophiae fonte, religione, modoque docendi nobis vero videatur ſimile, quantum licet, breuiſſimis exponamus.

Buddae vel Xekiae hiſtoria.

§. VI. Fuiſſe iam inter veteres Indos BVDDAM quendam philoſophiae nomine celeberrimum, huncque philoſophorum omnium principem et auctorem fuiſſe, populis quoque Indiae religionis cultum tradidiſſe, eumque cum Sommonacodomo Siamenſium et Xekia, Sinenſium vnum eundemque videri, *Tomo primo* [a] diximus, obſeruauimusque Buddae nomen cum Graeco Mercurii coincidere. Monet hoc nos, vt de famoſiſſimo hoc philoſopho ipſos Indorum ſcriptores, eosque, qui ex ore eruditorum res eius narratas acceperunt conſulamus. Tetigerunt autem hiſtoriam huius idoli, DOMINICVS FERD. NAVARRETTA [b], ATHANASIVS KIRCHERVS [c], PHIL. COVPLETVS [d], PHILIPPVS MARINI [e], ex quorum relationibus ſua congeſſere M. V. LA CROZE [f] et P. BAYLE [g]. Illis addendus, qui omnium accuratiſſime in res huius philoſophi, qui idololatrico cultu per omnem fere Indiam, et vt ſupra iam veriſimile fecimus, Tartariam quoque Chinam et Iaponiam adoratur, inquiſiuit ENGELBERTVS KAEMPFERVS [h], vir doctiſſimus. Et nomen quidem philoſophi iſtius pro regionum diuerſitate diuerſimode effertur. Inter Siamenſes enim eum Sommonacodom dici, ſupra iam dictum. Et ſunt quidem, qui hoc Siamenſium idolum a Budda diſtinguant: aſt falli hos, vidit iam, vt erat in perſpiciendis rebus exoticis maximi acuminis deſideratiſſimus CROZEVS, qui ex ſimilitudine eorum, quae de Budda, Xekia atque Sommonacodomo traduntur, collegit, vnum eundemque impoſtorem intelligi, qui totam Aſiam Orientalem idololatria et enthuſiaſmo vel pantheiſmo quoque faſcinauerit [i]. Coniecturam enim Croſaeanam certiſſimis rationibus firmat KAEMPFERVS, qui diu inter Siamenſes vixit, et Sinas quoque atque imprimis Iaponenſes adiit, et omnium curioſiſſime in antiquitates, et hiſtoriam atque religionem harum gentium inquiſiuit; namque is refert, Buddam, eſſe reuelatam in humana figura diuinitatis partem, et ſecundum philoſophos Indorum, apud Siamenſes, lingua vulgari appellari Prah Pudi Dſau, id eſt ſanctum dominum, ab eruditis vero in lingua doctis propria vocari Sammona-Khodum, a Peguanis Samana Khutama. Eundem autem Buddam cum Xaka vel Siaka, Sinenſium et Iaponenſium eſſe, vel ex eo ſolo intelligi poteſt, quod inter has gentes maxime Iaponenſes nomen Xacae, quod poſt eius fata in Foë et Fotoke appellationem tranſiit, cum nomine Budſd coincidat, ita vt hoc tandem

in

a) p. 202 ſeqq. b) Rel. Sin. p. 82.
c) Chin. illuſtr. P. III. c. 4. p. 152.
d) Prooem. ſc. Sin. p. 29. §. 4.
e) Relation de Tonquin p. 108. f) l. c.
g) Dict. art. Brachmanes, Iapan, Spinoza.
h) Hiſt. Iapon. T. I. p. 56 ſeqq. T. II. p. 59 ſeqq.

i) Quia tamen incertiſſimi ſunt Siamenſes in antiquitatibus gentis ſuae notandis, non refragabimur, ſi quis dicat eos, res antiquiſſimas cum hiſtoria recentioris cuiusdam impoſtoris interdum confudiſſe, quod coniicit KAEMPFERVS l. c.

in nomen appellatiuum degenerarit, quo non omnes tantum Dii, et idola quaecunque in genere, quae ex peregrinis regionibus illata ſunt, ſed et ſancti quoque et ſacerdotes atque philoſophi, hanc doctrinam profitentes appellentur. Tempus famoſiſſimi doctoris definire, ob incertiſſimas temporum rationes ab Indis obſeruatas tantum non impoſſibile eſt. ALEXANDER DE RHODES[k] laudatus CROSAEO[l], anno circiter MMM poſt conditum mundum, et anno M poſt linguarum confuſionem hunc legislatorem vixiſſe, ex Tonquinorum relatione tradit: Ex NAVARETTAE relatione[m] a nonnullis ponitur in annum XXIX imperii Salomonis, KAEMPFERVS[n] qui ex ipſis Siamenſium doctoribus de hoc philoſopho percunctatus eſt, natum eſſe ait anno vigeſimo ſexto regni Soowo imperatoris Sinenſium, qui quartus ſucceſſor fuit, celeberrimi principis Suno Buno; quod tempus ex nonnullorum calculo incidit in annum MCCII. ante C. N. Qui tamen monet quoque, Siamenſes anno MDCXC. quo inter eos verſatus eſt, computauiſſe a Buddae apparitione annos MMCCXXXIII, ſic vt tempus eius incidat in annum DXLII ante N. C. Quae traditionis diuerſitas in tanta gentis inſcitia pariter atque antiquitatis iactantia et diuerſa annorum computatione valde miranda haud eſt. Eadem fere incertitudine reliqua, quae de hoc legislatore Indorum traduntur, laborant. De patria enim certum quod dicant, Indi ipſi non habent. Et omnes quidem, ſi CROZAEO[o] fides, ex hac gente ſcriptores mediam Indiam ei patriam deſignant, Ceylanum inſulam veriſimiliter intelligendam eſſe, NAVARETTA[p] contendit. Quod confirmat non modo nomen Budhum, quod idolo huic in hac quoque inſula tribuitur, ſed et Siamenſium traditio, qui in vrbe Ceylani Lanca natum eſſe contendunt[q], Iaponenſes quoque patriam eius Magattae prouinciam in regione Tenſiccenſi fuiſſe affirmant. Eſt autem Tenſik regio, interprete KAEMPFERO[r], inſula Ceylanum, litora Malabarica et Coromandelica, ſiue Gangetici ſinus; generaliori vero ſignificatione omnis regio Aſiae meridionalis, cuius incolae fuſco colore nigreſcunt, Ceylani tamen incolae Buddam hunc non indigenam fuiſſe, ſed a Siamenſibus ad ipſos veniſſe, transfretaſſe autem poſtea in Indiam Orientalem narrant, et vero non abſimile, religionem ab hoc legislatore traditam a Siamenſibus ad Ceylanianos perueniſſe; eodem enim hi, libro ſacro vtuntur, quo Siamenſes, Puli dicto. Ex qua narrationum diuerſitate certi nihil colligi poteſt aliud, niſi adueniſſe Buddam ſiue Xekiam, ex meridionali Indiae parte, et gentibus ad litora oceani ſitis, omnium primis innotuiſſe; in hac quoque auſtrali Indiae parte vixiſſe, et miſſis, vndequaque diſcipulis per omnes Indiae regiones, primo quidem nouam legem, deinde clanculum philoſophiam ſuam myſticam diſſeminauiſſe.

§. VII.

k) In Catechiſmo pro baptizandis, Romae 1651. Tonquinenſi lingua edito p. 105 ſeqq.
l) l. c. p. 648.
m) l. c.
n) T. II. p. 60.
o) loc. cit.
p) loc. cit.
q) KAEMPFER T. I. p. 56.
r) T. II. p. 60.

Vita Buddae ſ. Xekiae.

§. VII. Non cohaerent melius, quae de vita eius ab Indis narrantur: cuius et antiquitas hominis, et methodus allegorica atque fabularis, Indis deamata et fraudes ab eo artificioſe adhibitae cauſſae eſſe videntur. Accedit, quod cum pleraque vetuſtiſſima traditione nitantur, multae narratiunculae acceſſerint, quae memoriam eius conturbauerunt. Opinio quoque diuinitatis eius, quae poſt fata totam Indiam, Chinam et Iaponiam occupauit, eiuſmodi circumſtantiarum excogitandarum occaſionem ſuppeditauiſſe videtur, quae ad conciliandum eius hiſtoriae augendumque τὸ θαυμαστὸν facere queant: vt in omnium fere antiquitatis heroum *hiſtoria* euenit. Et Alexander de Rhodes quidem, cuius verba ex libro rariſſimo affert Crosaevs, rem ita narrat: Fuiſſe eum filium regis Indorum, Timphan nomine, hominem valde acutum doctumque, at ambitione inflatum: Contracto matrimonio genitaque filia vnica, vxorem deſeruiſſe, totumque in ſeceſſu ſolitario in magiae artem incubuiſſe, habuiſſe autem duos malos genios ſibi valde familiares, a quibus doctrinam atheiſmo infectam acceperit. Quam cum hominibus tradere vellet, parum fidei reperiſſe, ideoque ad fraudes conuerſum, impietatem fabulis occultaſſe, et μετεμψύχωσιν atque idolorum cultum introducendo, ſe ipſum diſcipulis idolum exhibuiſſe adorandum, quod rerum omnium creator eſſet, cuncta vero allegorice declarando, arcanos ſenſus ita reconditos habuiſſe, vt cum magia et idololatria populorum animos repleret, initiatis tamen atheiſmi principia inſtillaret, nihilum pro oceano rerum omnium commendando. Quam narrationem, facile palpari poteſt, auctorem magis ex fama et traditione nonnullorum, quam ex certis fontibus hauſiſſe, et ſuſpicionibus magis quam certitudini litauiſſe. Accuratius Navaretta res impoſtoris huius exploraſſe videtur. Is haec ſibi comperta eſſe tradit, cum in iſtis regionibus viueret, fuiſſe patrem Xekiae regem eius regionis, Cing Fan Vuang dictum, matrem Mo-Ie; annos natum ſeptendecim tres vxores duxiſſe, et genuiſſe filium, vndeuigeſimo in ſolitudinem ſeceſſiſſe, inque ea annos duodecim a quatuor viris immortalibus, id eſt philoſophis, qui Talopoin[s] apud Siamenſes, Peguanos alioſque Indiae populos vocantur, quoſque veterum Hylobios eſſe *Tomo primo*[t] monuimus, eruditum, tandem anno aetatis trigeſimo propriae meditationi ſe tradidiſſe, et phoſphorum conſiderando tandem ad intuitiuam cognitionem primi rerum omnium principii perueniſſe, ab eo vero tempore nomen Foë, quod *non hominem* ſignificat, adhibuiſſe. Et hoc quidem pacto annos quadraginta nouem philoſophiam quandam myſticam allegoriis velatam innumeris diſcipulis tradidiſſe. Morti vero proximum declaraſſe, interiorem ſe doctrinam nondum propalaſſe, ſed cuncta hieroglyphicis ſymbolis tantum adumbraſſe. Addimus his Kaempferi narrationem, diligenter ex ore libriſque Indorum hauſtam, quae Xekiam, vel, quo nomine Iaponico ipſe vocat, Siakam, refert annos natum nouendecim relicta patris regia atque

s) Conf. Kaempfer T. I. p. 61. t) p. 195. not. q.

atque vxore, Arariae Sennino, eremitae magna celebritate nominis et ſanctitatis opinione in vertice montis Dandokf viuenti in diſciplinam ſe tradidiſſe, eoque auctore et vitam auſteram duxiſſe, et totum contemplationi rerum coeleſtium et diuinarum, corporis ſitu plane ſingulari et inuſitato, ſed meditationi rerum diuinarum aptiſſimo ſe permiſiſſe; ita mente ab omni externo obiecto reuocata et in proprium fundum reducta, vt corpus immobile et ſenſus omnis rerum externarum expers eſſet [w]. Huic enthuſiaſmo id debuiſſe Xekiam, quod in intima religionis myſteria penetrauerit, et exiſtentiam coeli et inferni detexerit, quaeque praemiorum atque poenarum poſt hanc vitam ratio ſit, quae ſtatus animae poſt mortem, quae migrationes, quae via ad felicitatem aeternam perueniendi, quae potentia Deorum in regendo mundo, aliaque multa captum hominis ſuperantia perſpexerit. Et haec poſtea innumerabili diſcipulorum multitudini eum tradidiſſe, quae ipſum ſecuta eandem vitae auſteritatem elegerit. Tandem annos natum LXXIX obiiſſe. Addi his alia multa poſſent, niſi modus ſeruandus eſſet, et diſtinguendae circumſtantiae veriſimiles ab iis, quas excogitauit ſacerdotum calliditas et ſuperſtitio populi. Quale eſt, quod Siamenſes narrant, deitatem illam, quae Wiſtnou dicitur, cum octauum mundum inuiſiſſet, forma aethiopis ſe manifeſtauiſſe, huncque Deum illum Sommonacodomum, id eſt hominem ἄπαθον, fuiſſe. Vnde ſine dubio Braminarum ſententia enata eſt, legislatorem hunc neque patrem neque matrem habuiſſe. Tradunt etiam multa Siamenſes, Peguani, et Indorum Orientalium alii de miraculis Buddae, de eius natiuitate ex elephante albo aliisque, quibus tamen hoc loco non immoramur.

§. VIII. Duplex doctrinae genus impoſtorem hunc, de cuius rebus hactenus diſſeruimus, fouiſſe, vnanimi ore ex Indorum, atque imprimis Sinenſium, relatione teſtantur ſcriptores, quorum vnum exoterica dogmata in vulgus ſparſa exhibuit; alterum arcanas ſententias intimae admiſſionis diſcipulis aperuit. Et exoterica quidem dogmata religionem quandam cultumque deorum, animarum praemia, poenasque migrationem et ſimilia tradiderunt, quibus velut neruis ſuis conſtringi ſolent respublicae; eſoterica doctrina de rerum natura philoſophice praecepit. Exotericam Xekiae diſciplinam deſcribunt LE COMTE, LA LOVBERE, BERNIER, maxime vero KAEMPFERVS [x], ex quorum narrationibus conſtat, ita hunc Indorum legislatorem ad populum praecepiſſe: *Doctrina Xekiae duplex.*

I. Dari boni et mali diſcrimen. *Exoterica.*

II. Ani-

[w]) Enthuſiaſmi et ecſtaſis gratia id et olim ab Indis factum eſſe et hodienum fieri Tomo I. p. 198. iam monuimus, quod hoc loco repetendum eſt.

[x]) In Itinerariis Sinenſibus, Siamenſibus, Iaponenſibus, quae horum induſtriae debemus. Ex Trigautii narratione huius ſectae religionem quoque deſcripſit CHR. ARNOLDVS in Addit. ad ROGERI Ianuam gent. apertam c. 6. p. 579.

II. Animas hominum et brutorum eſſe immortales eiusdemque ſubſtantiae, et tantum ratione ſubiectorum, quibus inſunt, differre.

III. Animas hominum, a corporibus morte ſeparatas, vel praemia accipere vitae bene actae, in ſede felicitatis, vel poenas experiri in loco miſeriarum.

IV. Locum beatorum, eſſe ſedem aeternarum voluptatum, ideoque vocari Gokurakf[y].

V. Differre et deos natura ſua, et animas hominum meritis actionum ſuarum, ideoque gradus quoque beatitatis in illis campis Elyſiis differre ſecundum gradus meritorum cuiuslibet. Ita tamen minimum quoque huius felicitatis gradum abundare gaudio et iucunditate, vt meliorem poſſeſſores non optent.

VI. Amidam eſſe ſupremum in his regionibus beatis praefectum et protectorem animarum humanarum [z], maxime illarum, quae ad vitam aeternam beatamque tranſierunt. Et hoc ſolo mediatore obtinere homines poſſe peccatorum remiſſionem et vitam aeternam. Quae ad Xekiam haud pauci Indorum referunt, maxime Foëni Sinenſes*.

VII. Huius felicitatis, Amidae beneficio, eos fieri compotes, qui legis a Xekia latae memores, perfectam praeſtent obedientiam, vitamque ducant virtute animatam.

VIII. Complecti legem Xekiae quinque praecepta generalia, quae intermitti ſine ſalutis aeternae iactura non poſſint; I. Nihil eſſe interficiendum, quod ἔμψυχον ſit; II. Nihil eſſe ſurripiendum; III. Cauendum ab inceſtu; IV. Abſtinendum a mendacio; V. Itemque a liquoribus generoſis, vino etc. Celeberrima ſunt haec praecepta per totam Aſiam meridionalem et orientalem, multisque ſectatorum commentationibus et explicationibus illuſtrantur et extenduntur. Diuidi enim ſolent in decem Sikkai, id eſt conſilia, quibus quaelibet lex explicatur, et ad vitae perfectionem acquirendam applicatur; immo ſubdiuiſionem quoque quodlibet conſilium habet quinque Go Fiakkai, ſiue ſpecialium inſtructionum, quibus ad maximam ſubtilitatem doctrinam Xekianam illi perducere contendunt, qui ſanctitatis laudem affectant. Quam tantis corporis cruciatibus et moleſtiis eos quaerere ait KAEMPFERVS[a], vt inedia atque fame tantum non interimantur. Quos tamen paucos hodie eſſe, tradit, plerisque diſciplinae rigorem non ferentibus. Quae cum plurima communia habeant cum Gymnoſophiſtarum veterum et Aegyptiorum inſtitutis, veriſimile inde fit, ab ipſius Xekianae doctrinae origine eiusmodi abſtinentiam atque cruciatus corporis obtinuiſſe. Eorum autem attenta obſeruatio nonnihil lucem accendet in inquirenda Xekiae origine.

IX. Ho-

y) Vox Iaponica eſt, ex cuius gentis praeceptis iſta hauſit Kaempferus. A Siamenſibus vocatur Nireupan.

z) Etiam hoc Numen Iaponicum eſt, de quo in Hiſtoria philoſophiae Iaponicae dicemus.

*) COVPLET: Diſſ. prooem. ad Confuc p. 31. Act. Erud. 1688. p. 257.

a) l. c. T. I. p. 63.

IX. Homines omnes, et ſeculares et eccleſiaſticos vitae iniquitate et actionum peruerſitate indignos factos vita beata, miſſum iri poſt mortem in locum miſeriae, Dſigokf, vbi in carcere tormentorum cruciatus patientur, non tamen aeternos, ſed ad certum tamen tempus licet indeterminatum. Habere autem haec ſupplicia gradus quoque ſuos pro criminum conditione et occaſione virtutis exercendae at neglectae.

X. Praeſidem carceris ſqualidi et miſeri, iudicemque eſſe Iemma O, qui actiones hominum omnes examinet, et in ſpeculo cognitionis exploret.

XI. Poſſe vero has damnatorum animas ſolatium et auxilium accipere ex virtute parentum, amicorum et familiarium; neque vtilius illis quicquam eſſe precibus et ſacrificiis pro defunctis, factis a ſacerdotibus ad maximum miſericordiae patrem Amidam.

XII. Interceſſione Amidae fieri, vt inexorabilis alias infernorum iudex ſententiae rigorem mitiget, et tolerabilior fiat damnatorum poena, ſalua tamen iuſtitia, vtque eos, quantum fieri poteſt, maturrime in mundum remittat.

XIII. Expiatis hunc in modum animis, remitti eas ex ſententia praeſidis infernalis in mundum, vt iterum corpora animent; aſt non humana, ſed animalium immundorum, quorum natura cum vitiis illis conſpiret, quibus in mundo infectae erant.

XIV. Fieri autem deinde migrationem animarum ex corporibus vilioribus in meliora et nobiliora gradatim, donec mereatur anima corpus iterum humanum ingredi, in quo vitam agens virtuti conſentaneam, futura felicitate digna poſſit euadere, ſin iterum ſceleribus litet, priorem fatalem poenarum et miſeriarum periodum alteramque migrationem ſubeat.

Et has quidem credendi viuendique regulas Xekiam tradidiſſe, et manu propria in foliis arborum deſcripſiſſe, omnes conſtanter Indi tradunt. Eius ſectatores autem, narrant, in librum quendam ſacrum illa praecepta congeſta deſcripſiſſe, quem Fokekio appellant, id eſt librum florentiſſimum et κατ᾽ ἐξοχὴν Kio, id eſt, biblia, quemque pro ſacris oraculis habere gentes vltra Gangem omnes Xekiae religioni adhaerentes, refert KAEMPFERVS [b]. Multos tamen in hoc volumen ſacrum commentarios extare inde colligere eſt, quia quinque librorum millia (foliis arborum conſtantes intelligendi ſunt) exaraſſe ſectatores eius, Siamenſes perhibent. Epitomen autem doctrinae Xekianae in illo libro ſacro contentam conſcripſere Annan et Kaſia, diſcipulorum ſapientiſſimi, ob hoc beneficium magiſtro in cultu, qui illi offertur, diuino proxime iuncti.

§. IX. Longe alia eſt doctrina impoſtoris huius interior, ſi ſcriptores rerum Indicarum hodiernos audimus. Morti enim proximus, conuoca- *Eſoterica.*

b) pag. 65.

uocatis diſcipulis expoſuiſſe dicitur [c]: in toto diſciplinae ſuae tempore nunquam interiorem ſe dogmatum ſuorum opinionem aperuiſſe, ſed ſymbolis tantum et ſimilitudinibus ea tectius occultata delineauiſſe. Mentem ſuam hanc eſſe: Primum rerum omnium principium, ex quo omnia fluant atque exſurgant, et in quod omnia reſoluantur redeantque, eſſe nihilum ſiue vacuum, et praeter hoc plane nihil eſſe, quod *ſperare* liceat. Ex ſucceſſorum vero placitis et explicatione hunc in modum *ſtatuit*, ſyſtema Foëanum ſiue Xekiae [d]:

I. Vacuum ſiue inane [e] eſſe principium finemque rerum omnium.

II. Ex hoc protoplaſtos originem duxiſſe, inque hoc reuerſuros eſſe, quotquot vita decedant.

III. Quicquid vnquam rerum eſt, ex eo principio produci, et in idem per interitum ſuum reduci ac reſolui, idque et noſtram animam et elementa conſtituere, nec omnia inter ſe realiter ideo differre: adeoque omnia quae vita, ſenſu, mente praedita, quamuis inter ſe vſu et figura differant, intrinſece tamen vnum idemque et a ſuo principio indiſtincta eſſe.

IV. Eſſe hoc principium vniuerſale admirandum, purum, limpidum, ſubtile, infinitum, quodque nec generari, nec mori, nec reſolui poſſit.

V. Habere autem neque virtutem, neque intellectum, neque potentiam, vel attributum ſimile.

VI. Proprium ei eſſe, vt nihil agitet, nihil intelligat, nihil appetat.

VII. Eum qui bene beateque viuendi ſit cupidus huc aſſidua meditatione ſuique victoria eniti oportere, vt principio ſuo quam ſimillimus affectiones humanas omnes domet, ac prorſus extinguat, neque iam turbetur vel angatur re vlla.

VIII. Hoc fine qui potiatur, eum ecſtatici inſtar abſorptum altiſſima contemplatione, ſine vllo prorſus vſu et ratiocinio intellectus, diuina illa quiete, qua nihil ſit beatius, perfrui.

IX. Ad hanc philoſophiam perductum relicta reliquis doctrina exoterica externe tantum et ſpecietenus illi ſe attemperaturum, interne hanc myſticam et beatam philoſophiam ſequuturum eſſe ſibique vacaturum.

Haec famoſa illa Foënae ſectae, ſiue Xekianae diſciplinae doctrina eſt quae apud pleroſque atheiſmi, et imprimis Spinoziſmi infamiam *meruit.* Quam tamen perperam cum Spinoziſmo confundi, et ſyſtema *magis* emanatiuum, quo etiam exoterica Xekiae doctrina nititur, quam Spinoziſticum continere, nobis valde eſt veriſimile. Cuius rationes vt lectori conſtent, monendum eſt, non ſolis hoc ſyſtema Indis placuiſſe, ſed reuera Perſarum Sufyos, inter Indos habitantes illud fuiſſe amplexos, vt ſupra ex

c) Conf. La Croze l. c. p. 652. et citati.
d) Idem l. c. Couplet l. c. p. 31 ſeqq. Act. Erud. 1688. p. 257. e) Cum-hiu Sinenſibus dicitur.

ex Bernierio obſeruatum; ad quos ſine dubio ex ſimilibus fontibus peruenit. Inter Siamenſes quoque ſtatum animarum vocari Nireupan, ſiue paradiſum, collocarique in eiusmodi ſubſtantia omni attributo vacua, et enthuſiaſmo ſummam felicitatem exhibente. Porro, non habendum eſſe hoc nihilum ſiue inane, pro nihilo negatiuo, quod multos ſeduxit, vt plane non eſſe principium diuinum ſectae Foënae crederent, ſed intelligendum eſſe de nihilo priuatiuo, id eſt principio primo, omni rerum formatarum et mutabilium attributo carente, quod chaos ſiue materia prima rerum omnium ſit, ex quo omnia oriantur, in quod reſoluantur omnia. Quae ſi ſupponuntur, vt debent ſupponi, ſi vera eſt narrantium de rebus Indicis et Sinenſibus fides, cuncta ſyſtemati emanatiuo rectiſſime congruunt, nihilque affirmant, quod non alii quoque eius ſyſtematis patroni affirmauerint. Principium enim primum iſtud adeo ineffabile, incomprehenſibile, infinitum, omnique rerum forma priuatum ſtatuitur, vt non modo plane nihil rebus exiſtentibus quoad attributa, habeat ſimile, ſed quoque non niſi enthuſiaſmo ecſtatico, et ſenſuum omnium priuatione intelligi concipique poſſit. Eſſe vero ex mente Xekiae ſubſtantiam maxime realem, vel inde conſtat, quod omnes ſubſtantiae ex eo exortae ſint, atque fluxerint, quodque res iterum omnes in illud redeant, et ex eo ſubſtantiam habeant. Nec alia ratio cur et virtutis, et potentiae, et intellectus eſſe vacuum ſtatuitur, et agere, mouere, appetere nihil poſſe dicitur, quam quod ab omni rerum finitarum proprietate et attributo longiſſime remotum, infinitis modis diſtare a rerum viſibilium natura videretur, et latens iſtud numen in impenetrabili abyſſo nihil ſimile cum reliquis ſubſtantiis ex eo progreſſis habere poſſit. Quae vt mire Xekianis dogmatibus conſonant, ita *nihil habent*, quod non in Aegypto veteri [f], in philoſophia Orientali, *Cabbaliſtica* [g], *Saracenica* [h], iam obſeruauimus. Maxime autem enthuſiaſmo Orientali, qui omnes fere gentes orientis infecit, accommodatum eſſe hoc ſyſtema, ex modo contemplationis intuitiuae, ſenſuum miniſterio turbato acquirendae intelligitur. Quem enthuſiaſmum, altius et immote vnum, maxime ſplendidum obiectum diu intuendo obtineri poſſe aliquoties monuimus. Quod ſi hanc ſyſtematis Foëni explicationem ſequamur, ratio conſtabit apertiſſima, cur doctrinam exotericam talem conſtituerit Xekia, qualem ſupra delineauimus. Nempe infelix ingenii fanatici foetus cum allegorica methodo pingendus eſſet, comminiſcendae erant innumerae emanationes diuinae ex hoc chao rerum omnium ſiue incomprehenſibili oceano oriundae, hisque adiicienda metempſychoſis, vt ſublatis per iſtos circuitus rerum ſenſibilium modificationibus tandem ad ἡσυχισμὸν iſtum anima reducatur. Recte itaque monuerunt do-

 ctiſſimi

f) Comparanda cum his Saidis inſcriptio Iſidis naturam delineans, quam Tom. I. pag. 95. attulimus, vt intelligi haec luculentius poſſint.

g) Probe hoc obſeruatum auctoribus Hiſtoriae vniuerſalis P. I. p. m. 112.

h) T. III. p. 197. qui locus omnino cum ſyſtemate Foëno comparandus eſt ob ſimilitudinem.

ctiſſimi *Hiſtoriae vniuerſalis* auctores [i] Britanni, differre hoc ſyſtema Xekianum vel Foenum a Spinoziſtico, licet in eo errare videantur, quod inane huius ſectae cum ſpatio idem eſſe coniiciant. Valde vero confirmat hanc explicationem ſyſtema Siamenſe, quod LOVBERIVS [k] ex arcanis Talapoinorum ſiue theologorum libris exhibet, ſecundum quod figura mundi eſt aliquod aeternum, licet ipſe mundus viſibilis oriatur et pereat, viſibile enim, ſtatuunt, mori debere, et oriri alia entia, aliud coelum, aliam terram, ex iſta figura mundi efformatam. Quae rectiſſime annotarunt, laudatiſſimi viri, ſimillima eſſe ſyſtemati Cabbaliſtico, et emanationem mundorum, ſubſtantiarumque omnium, ex cauſſa aliqua prima exiſtente, earumque reditum in illam inuoluere. Haec enim Siamenſes ex diſciplina Sommonaeodomi ſui, ſiue Xekiae habuiſſe, omnino veriſimile eſt. Patebit quoque ex ſyſtemate populorum Malabaricorum, emanationem hanc caput eſſe atque cardinem totius theologiae Indicae, quae cis Gangem obtinet. Vnde ſi haec omnia colligantur, et imprimis ille Quietiſmus Xekianus et contemplatio intuitiua conſideretur, veriſimillimum fit, Xekiam impoſtorem reuera deiſmum magis nefandi enthuſiaſmi parentem, quam Spinoziſmum diſcipulis eſotericis tradidiſſe, mirandumque haud eſſe, quod qui diſciplinae Foënae in India, China, Iaponia adhaerent, idololatriae tamen craſſiſſimae patrocinium ſuſcipiant. Vtrum vero ſtricto ſenſu athei dicendi ſint, hoc loco diſquirere opus non eſſe putamus. Facient id, qui atheiſmi hiſtoriam ex inſtituto ſcribere aggredientur.

Diſcipuli Xekiae.

§. X. Propagauiſſe hanc diſciplinam Xekianam multos diſcipulos, et per omnes Indiae partes quin in ipſa quoque Tartaria, diſſeminauiſſe, ex antecedentibus, niſi fallimur, eſt manifeſtiſſimum, nec adeo mirum in tanta populorum iſtorum ignorantia potuiſſe impoſtorem callidiſſimum eiusque aſſeclas, tot ampliſſima regna nefaria doctrina inficere. Fuere tamen inter eius ſectatores nonnulli, qui alteri parentes et conditores huius impietatis fuiſſe cenſendi ſunt. Inter quos maxime eminuiſſe dicitur Mao-Kiaye quidam, quem ipſum Xekiam ſucceſſorem ſibi delegiſſe, iuſſiſſeque vt ſcriptis ſuis philoſophicis inſcribat: ſic accepi [l], ſcriptores Indici referunt. Impoſtura autem Xekiam ſi non vicit, certe aequauit alter ſectae Foënae princeps, qui peculiarem eius ramum conſtituit, et hodie quoque inter idola Indica religioſe colitur, TAMO dictus; Is enim deteſtabilem ſectam inter Sinas maxime confirmauit, ſucceſſor Foë CLXXX. declaratus. Mira ſunt, quae de eo narrantur, et imprimis, quod enthuſiaſmum ſectae Foënae mire illuſtrat, annos nouem integros veteratorem immotum parietem albiſſimam fuiſſe intuitum, vt naturam vacui contemplaretur. Ex quo luculenter patet, turpiter lapſos eſſe miſſionariorum nonnullos, qui hunc Tamo apoſtolum Indiae D. Thomam ſignificare ſibi pariter et Sinenſibus perſuaſerunt, reprehenſi ideo a MINORELLI [m] et LA CRO-

ZE.

i) loc. cit.

k) Deſcript. de Siam T. I. p. 361.

l) Recordandum hoc loco, non Pythagoram modo, ſed Aegyptios etiam hoc αὐτὸς ἔφα iniunxiſſe, et quaecunque docebant, ad Hermetem auctorem retuliſſe.

m) In Obſeruationibus in Iouuenci Errores de rebus Sinicis p. 145.

ZE[n]. Quo tempore autem religio haec ad Sinas et Iaponenſes tranſierit, quosque ibi doctores habuerit, infra in harum gentium hiſtoria notabimus.

Xekia ex Aegypto in Indiam transuectus.

§. XI. Et haec quidem potiora ſunt, quae ex innumerarum fabularum et traditionum aceruo de famoſiſſimo hoc impoſtore ſeligere licuit. Quibus iudicium interponere, et veriſimiles huius legislatoris origines detegere eo magis difficile eſt, quo magis narrationes Indorum miris fabulis et methodo allegorica corruptae, et ita inter ſe diuerſae ſunt, vt eas conciliare ſit impoſſibile. Cuncta itaque ad coniecturas redeunt, non tamen ab omni veriſimilitudine remotas. Probabiliſſimum autem nobis videtur, Xekiam non in India natum, ſed peregrinum fuiſſe. In ea nos ſuſpicione maximopere confirmat, non tantum doctrinae, quam tradidit, peregrinitas, ſed et ipſa Indorum de patria eius incertitudo. Obſeruatum enim viris doctis, qui de rebus Indorum, Sinarum, Iaponenſium, Tartarorum ſcripſerunt, aliam religionem apud hos populos obtinuiſſe, vt ex LOVBERIO, COVPLETO, KAEMPFERO demonſtrari poteſt. Patebit quoque ex dicendis, aliam regionem, quam Indiam, et exotericam doctrinam Xekiae et eſotericas nugas prodere. Ipſae vero gentes Indicae in ſua regione natum eſſe, non affirmant, nec vlla gens eſt, quae ſibi hunc honorem tribuat, plerique Ceylanum, Ceylanenſes, Siamenſe regnum eius patriam eſſe affirmant, certo indicio, patriam eius ignotam ipſis fuiſſe. Nec obſcure id produnt Brahmanae, qui eum *ἀπάτορα* et *ἀμήτορα* fuiſſe tradunt, ſignificantes, nihil ſibi de eius originibus innotuiſſe. Neque obſtat, quod CROZAEVS[o] monet, conſentire in eo omnes Indos, quod in India ex rege quodam natus ſit. Recte enim obſeruatum Kaempfero, gentibus ad orientem Aſiae ſitis Indiam omnem terram auſtralem ſignificare. Nihil itaque aliud haec traditio innuit, quam Xekiam ex auſtrali quadam mundi parte progreſſum ad orientalis Aſiae regiones acceſſiſſe. Neque tamen contemnenda videtur eſſe, traditio, quae vel in Ceylano inſula, vel in Siamenſi terra eum primum comparuiſſe ſtatuit. Inde enim, niſi fallimur, recte colligi poteſt, ad has oras primum hunc impoſtorem appuliſſe, et diuinam originem mentiendo fidem ſibi apparentis inter homines diuinitatis conciliaſſe, adeoque non ex interiori India fuiſſe progreſſum. Ex qua vero auſtrali mundi parte veterator ad Indos venerit, difficillima quidem quaeſtio eſt, aſt non tamen ſolui plane neſcia. Circumſtantiis enim omnibus rite ponderatis non ſine magna veriſimilitudine aſſerere licet, eum hominem forte Libycum, ſed Aegyptiorum philoſophia atque myſteriis innutritum fuiſſe, qui cum patria bellorum tumultibus et inuaſione pelleretur, ad Indos, (ad quos Aegyptios ſolitos fuiſſe nauigatione diuertere, rerum veterum peritos non latet), cum ſociis ſeceſſerit, ſeque aliquem Mercurium ſiue Hermetem, nouumque legislatorem vendiderit, et non modo religionem Aegypti, vulgarem et doctrinam hieroglyphicam, ſed ſacram quoque et arcanam tradide-

n) loc. cit. p. 652. o) l. c. COVPLET. l. c.

diderit*. Suboluit id dudum viris nonnullis doctis, nemo autem, quantum ſcimus, rationes huius coniecturae veriſimiles reddidit, donec eruditiſſimus KAEMPFERVS[p] collatis rerum Aegyptiacarum et Indicarum circumſtantiis, rem ſi non prorſus conficeret, magno tamen probabilitatis pondere inſtrueret, licet antiquitate, quae Buddae tribuitur a Siamenſibus, Peguanis et Indis aliis, perſuaſus hunc a Xekia diſtinguere malit. Obſeruat doctiſſimus medicus, 1. religionem harum gentium, quam ab iſto legislatore Indi acceperunt, in plurimis conuenire cum religione veteris Aegypti. Vtramque gentem enim Deos depingere ſub imaginibus vel animalium, vel hominum inuſitata forma monſtroſorum. 2. Duo praecipua capita religionis Aegyptiacae fuiſſe transmigrationem animarum, et cultum Serapidis, bouis vel vaccae ſymbolo adornatum, iſtam venerationem vaccarum autem et metempſychoſin duo eſſe cardinalia dogmata gentium harum Aſiaticarum, maxime earum, quae in occidentali Gangis litore habitant. Neminem enim audere interficere inſecta etiam minima et maxime noxia[q], veritum, ne ab anima hominis animentur, vaccas autem honore prorſus diuino coli, et vſque ad inſaniam et turpitudinem venerationem illis tribui: maxime vaccae imaginem in templis conſpici. Et memorabile eſſe, monet, quo propiores barbarae hae gentes Aegypto ſint, eo ſuperſtitioſius eas his duobus dogmatibus inhaerere, laxius de iis ſtatuere remotiores. 3. Inueniri inter Aſiae orientalis populos pleraque Aegyptiorum numina, et Deos quoque minores, licet variis nominibus et fabulis velatos. 4. Maxime temporum rationes conſiderare iubet Kaempferus, vt haec coniecturae veriſimilitudo tota appareat. Nempe annis DXXXVI ante N. C. Cambyſen Perſarum regem Aegyptum inuadentem, Palladium Aegyptiacum, Apin interfeciſſe, et ſacerdotes Aegyptiacos regno eieciſſe. Quod ſi cum his comparetur epocha eccleſiaſtica Siamenſium, quam a morte magni ſancti numerant, liquido conſtare, quod in eadem Cambyſis tempora illa incidat. Ex quo veriſimilem coniecturam enaſci contendit, ſacerdotem eo tempore quendam Memphiticum, Buddam cognominatum, vel Xekiam, cum ſociis ſuis ad Indos aufugiſſe, et dogmata Aegyptiaca, inter eos diſſeminauiſſe. 5. Ipſum quoque

* Dubia contra hanc hypotheſin aliqua mouimus olim celeberrimo CROZAEO in Epiſt. ad eum data, et nuper in Theſauro epiſtolico Lacroziano edita, p. 70 ſeqq. quae tamen nobis, non quidem a Crozaeo, ſed ipſa rei conſideratione, exemta poſtea ſunt. Certi enim ſcimus, colonias Aegyptiorum aliquoties ad Indos perueniſſe, id quod recte quoque obſeruatum cel. THEOD. HASAEO l. c. p. 140. nec nos mouet traditio Philoſtrati, Indorum Gymnoſophiſtas ſapientiam Libyae philoſophis tradidiſſe; ſuo enim *loco obſeruatum*, nugatorem totam fabulae narrationem ſuo ſcopo attemperauiſſe. Indica porro non tantum cum Pythagoreis concordant, qualia in Aegypto inualuerunt, verum etiam cum Aegyptiacis antiquioribus, vt ex comparatione theologiae Aegyptiacae vetuſtioris cum Indica ſole meridiano clarius liquet. Indorum philoſophi autem licet ante Alexandrum M. fuerint, non tamen hoc obſtat, quo minus placita Indica ante Alexandri M. aetatem *perue*nire ex Aegypto in Orientem potuerint. Denique ſyſtema Aegyptiacum non ſemper dualiſticum fuit, quod tantum circa inuaſionem Perſarum apud quosdam inualuiſſe videtur, ſed emanatiuum, et ita quidem temperatum, vt Stoico ſimile fuerit, vel etiam Zoroaſtriano, vt ſuo loco dictum. Ex quibus, ſi candide fatendum, dubia noſtra, eo tantum fine ad Crozaeum perſcripta, vt ſoluerentur, non vero, vt ederentur, prorſus concidunt.

p) Tom. I. *p. 58 ſeqq.*

q) Idem feciſſe Aegyptios, ex IVVENALE Satyr. XV. notum. Conf. Tom. I. p. 282 ſeq. dicta.

quoque huius ſancti idolum imaginemue eam coniecturam probare monet. Exhibet ea vultum aethiopis, capillis criſpis; hunc autem minime Indorum vultum et capillos eſſe, ſed incolarum Africae. Hactenus Kaempferus, cuius rationes nobis tales videntur, vt aliorum ſuſpiciones magna probabilitate vincant. Sed addi haud pauca poſſunt, quae eas augent et in maiori luce collocant. Namque 6. ipſum Buddae nomen haud parum hanc opinionem confirmat. Illud enim cum Mercurii nomine conuenire, vel ſolum diei Mercurii nomen euincit, quod in omnibus Indorum linguis a Budda appellatur. Lingua enim Brahmanarum ſacra vocatur *Buttauaram*, Ceylanica, Bouda-Dina, Siamenſi Van-Pout, Malabarica Bouden Kirumei[r]. Veriſimile itaque eſt, impoſtorem illum Hermetis ſecundi perſonam imitatum eandem legislatoris gloriam affectaſſe, quam Hermes Aegyptiorum, et finxiſſe ideo, ſe eam diuinitatem eſſe, quae ſaepius iam inter homines apparuerit. Hoc enim ſi teneamus, facile omnes fabulae Indicae de antiquitate Buddae conciliari cum aetate huius philoſophi poſſunt, eae enim ad priores apparitiones referendae ſunt: nec opus eſt cum Kaempfero inter Buddam et Xekiam diſtinguere. 7. Ipſum porro inſtitutum ſacerdotum Indicorum Brahmanarumque ſatis amice cum collegiis Aegyptiacorum ſacerdotum conſpirat, vt ex dicendis conſtabit. 8. Sed et ſingularis iſta atque eremitica viuendi ratio Foënae ſectae, et Talopoinorum, praeſertim inter Siamenſes, et Peguanos mores a KAEMPFERO deſcripti adeo cum vita coenobitica Aegyptiorum philoſophorum conſpirant, vt vel ſola haec ſimilitudo perſuadere nobis queat, ex vno fonte vtramque profluxiſſe. Nam praeter vitam auſteram et cruciatibus, paupertate, et continentia conſpicuam ordo diſcipulorum, anni, nouitiatus, examen ſeuerum, coenobia eorumque praefecti, pontifices, aliaeque circumſtantiae mire cum coenobitica Aegyptiorum philoſophorum vita concordant. 9. Addi his debet methodus duplex exoterica et eſoterica, illaque hieroglyphicae methodo ſimillima, quam Xekia adhibuit. Qui ſi ex India prognatus fuiſſet, aliam philoſophandi viam Chaldaiſmo (cuius veſtigia hodienum in illis locis ſupereſſe docet KAEMPFERVS[s],) ſimiliorem iniiſſet, et non figuris hieroglyphicis, ſed cultu aſtrorum, idololatriam propagaſſet. 10. Non vero ſola exoterica Xekiae doctrina eiusque tradendi modus cum Aegyptiacis conuenit, ſed interior et arcana quoque diſciplina, ſi rem ipſam ſpectes, cum arcana Aegyptiorum theologia ita concordat, vt facile appareat, hanc illam genuiſſe. Statuit nempe impoſtor Indiae, rerum omnium principium eſſe chaos nullo attributo modificatum, limpidum, tranquillum, perfectum, ex hoc omnia fluxiſſe, in eo conſiſtere quoad ſubſtantiam omnia, in id cuncta reuerti, huius cognitione intuitiua et enthuſiaſmo quodam felicitatem ſummam niti: Aegyptio-

r) LA CROZE l. c. s) T. I. p. 58. T. II. p. 66.

Aegyptiorum theologia autem, qualis paulo ante irruptiones Perſarum rationibus philoſophicis emendata fuit, praecepit: Principium rerum omnium eſſe Iſidem, ex qua ſint omnia et per quam ſint omnia, eamque eſſe, vt habet inſcriptio Saidis, omne, quod exiſtit, eſt, et erit, hancque naturam rerum eſſe, formis nondum veſtitam; in hac cognoſcenda coſendaque arcanae ſapientiae ſublimitatem verſari etc. vt *Tomo primo* [t] demonſtratum, et ex luculento Apvleii [u] loco conſtare poteſt. Tot igitur rationibus in vnum collectis ſatis ponderis habere videtur opinio iſta, quae Xekiam illum, velut alterum Hermetem, ex Aegypto progreſſum, nouam legem et philoſophiam, inſtituta Aegyptiorum imitando Indis tradidiſſe ſtatuit.

CAPVT SECVNDVM.

DE PHILOSOPHIA GENTIS MALABARICAE.

§. I.

Scriptores de Malabaricis rebus conſulendi.

Tenuia ſunt et haud ita multa, quae de Indiae populis eorumque doctrina, religioneque, veſtigiisque alicuius philoſophiae in itinerariis recentiorum ſcriptorum leguntur: ignoſcet itaque nobis Lector harum rerum curioſus, quod plura, quam quae diximus, non attulerimus. Quamuis enim in deſcribendo cultu harum gentium diuino diligentes nonnulli fuerint, aut attentione tamen et accuratione, aut rerum ad hoc argumentum cognitu neceſſariarum intelligentia caruerunt. Vt vero certiora et ampliora de nonnullis huius mundi partis incolis ſciamus, effecere nauigationes exercendae mercaturae gratia ab Europaeis nationibus ad litora ſinus Gangetici, praecipue ad oras Coromandelicas et Malabaricas ſuſceptae. Hae enim laudatiſſimi inſtituti occaſionem praebuerunt, euangelium IESV CHRISTI his populis praedicandi, et viros doctos atque literarum ſacrarum pariter atque ſecularium probe gnaros eam ob cauſſam illuc mittendi. Qui vt arduum et difficile negotium rite perficerent, linguarum quae in iſtis regionibus obtinent, vſum edocti, de religione, theologia reliquisque dogmatibus horum populorum diſpicere coeperunt, vt quae praeiudicia, qui errores refutandi eſſent, intelligerent. Quem in finem cum ſacerdotibus Indorum iſtorum, quos Braminas vel Bramanas vocant, congreſſi, partim ex ore illorum, partim ex ſcriptis tantam religionis opinionumque Malabaricarum notitiam conſecuti ſunt, quantam de aliarum regionum incolis non habemus. Inter hos

t) pag. 289 ſeqq. u) Metamorph. L. vlt. c. vlt.

hos vero, praeter Vincentium Mariam de S. Catharina de Sienis, quem ſua ex archiepiſcopi Cranganorae Franciſci Garziae relatione deſcripſiſſe notat cel. CROSAEVS [a], praecipue eminet ABRAHAM. ROGERVS, qui inter Batauos in littoribus Coromandelicis Paliacattae per decentium eccleſiaſtae munere functus eſt. Is licet linguam huius gentis vernaculam non calleret, a Bramina tamen quodam, Padmanaba cognomine, cui facilem reddiderat praefectum rerum Batauicarum in iſtis oris, quique Luſitanicum idioma erat edoctus, tum ab alio, Damerſa appellato, myſteria harum gentium non modo oretenus percepit, ſed et dictata calamo excepit. Redux vero ex India anno CIↃIↃCXLVII, quae cognouerat Belgico idiomate conſignauit, fato autem praeuentus edere non potuit. Quas ſchedas relictas ICtus quidam eruditus obſeruationibus auctas, Belgice CIↃIↃCXLIX vulgauit, traductas poſtea in linguam Gallicam et Germanicam, quam verſionem inſignibus acceſſionibus ad hiſtoriam religionum exoticarum ſpectantibus auxit CHRISTOPHORVS ARNALDVS [b]. Fidem autem et ἀκρίβειαν valde in eo libro probauit Rogerus, merito ideo a CROZAEO [c] laudatus, dolendumque hoc vnum eſt, ipſa Malabarici populi ſcripta ſacra eum inſpicere haud potuiſſe. Similem laborem quoque ſuſcepit, alius ex Batauorum eccleſiaſtis in iſtis oris, BALDEVS. Is enim in Ceylano inſula de idololatria Indorum nonnulla conſcripſit, qui licet nonnulla ſatis acute viderit, multoties tamen memoriis ſacerdotum a Luſitanis emiſſorum, quas conſuluit, deceptus eſt [d]. Nemo autem vel accuratius in hoc ſtadio abſoluendo vel diligentius occupatus fuit, quam viri eccleſiaſtici, a potentiſſimo Danorum rege, euangelii annunciandi cauſſa in has oras miſſi: quorum ducem B. ZIEGENBALGIVM fuiſſe, nemo ignorat. Hi enim in *Relationibus de miſſione ſua*, quas hactenus magno eccleſiaſticae hiſtoriae commodo in Europam miſerunt, haud pauca ad hoc argumentum ſpectantia, et partim a theologis Indorum hauſta, partim ex ſcriptis illorum excerpta tradiderunt. Maxime vero Ziegenbalgius, Malabaricam linguam mature edoctus, conſultis Bramanis, et libris Indorum ſacris, de Malabaricae gentis religione et placitis multa collegit, digeſſitque, et tenebris his ampliſſimam lucem accendit. Quas beati theologi chartas adhuc mſc. deliteſcere, valde dolemus. Hiſce enim narrationibus omnium maxime fidem dandam eſſe, recte ex eo concluſerunt CROZAEVS [e], et auctores *Hiſtoriae vniuerſalis* Britanni, quod ipſa Indorum ſcripta inſpicere et legere, viris his doctis licuit. Plurimum autem debent hae literae illuſtris doctrinae viro, quem toties in partes vocauimus, τῷ πάνυ CROSAEO [f], quod memoriis Ziegenbalgianis mſc. vſus, earum compendium dederit, quaeque de horum populorum Indicorum religione, theologia, et doctrinae ſacrae capitibus reliquis

 notatu

a) Hiſt. Chriſtian. Indic. L. VI. p. m. 577.
b) *Offene Thür zu dem verborgenen Heydenthum*: Norimb. 1663. 8.
c) l. c. p. 576.
d) Idem l. c. p. 577.
e) loc. cit.
f) p. m. 150.

notatu digna ſunt, in eruditiſſima tractatione *de Statu eccleſiarum Indicarum Chriſtiano* expoſuerit. Ad hos fontes nos quoque recurremus, ita tamen, vt legum fidei hiſtoriae memores, nihil admittamus, quod non veriſimilitudo commendet.

Theologi et philoſophi Malabaricae gentis Bramanae ſ. Braminae.

§. II. Religionem, et quam illa complectitur philoſophiam diuiniorem gentium Malabaricarum cogniturіs ſcire neceſſarium eſt, a quibus illa tradatur, quiue theologi illi atque philoſophi ſint, ex quorum praeceptis gentes illae ampliſſimae, quae per Mogulicum imperium, ſiue Indoſtanum, Bengalam, Ceylanum aliosque terrarum tractus extenduntur [g], dogmata ad diuinum cultum pertinentia hauriunt. Diſtinguuntur autem populi Malabarici tribubus, atque familiis certis, quas *Caſtꝫn*, vocant, quibus in tot ſectas diuiduntur, quot tribus extant, quasque non modo inter ſe miſceri nefas eſt, ſed quae haud raro quoque Vatiniano reliquas odio perſequuntur [h]. Sunt autem tribus generales quatuor, in XCVIII familias iterum diſtinctae; inter quas loco et dignitate eminet Braminarum vel Bramanarum familia [i]. Quorum nomen, iam antiquis Brachmanum appellatione celeberrimum, vt *Tomo primo* [k] dictum, valde inter has gentes venerabile eſt, vnde eorum hiſtoria virorum quorundam doctorum attentionem meruit. Habent autem nomen a Deo Brama, Birama vel Biruma, ex cuius ſtirpe ſe ſatos eſſe iactant. Vnde, ſi miniſtrorum emiſſariorum fide ſtandum eſt, qui linguam Malabaricam didicerunt, non Braminae, vel Bramanae, ſed Biramanae dicendi eſſent. Prior tamen appellatio in vulgus percrebuit, vſuque obtinuit. Facit hic, quem ſibi vindicant Bramanae, ortus diuinus, vt non tantum ſanctiores eſſe aliis hominibus credantur, ſed Bramanae quoque tantummodo naſcantur, non vero doctrina, exercitatione vel electione fiant. Sunt autem hi homines non modo ſacerdotes et theologi Malabaricorum populorum, ſed doctores quoque, et philoſophi [l]. Hoc enim illis nomen tribuere nulli dubitamus, cum ipſi tales ſe deſcribant, quales eſſe philoſophos exercitatione vſuque oportet. Nam diſciplinae cauſſa, philoſophiam, theologiam, artem ſalutarem, aſtrologiam eos diſcere atque docere, ex epiſtola Bramanae cuiusdam ad praecones euangelii Danos eſt manifeſtum [m]. Nec adeo ſtupidum Indis his ingenium obtigiſſe cenſendum eſt, vt non veram eos philoſophi notionem attigiſſe, credi poſſit [n]. Id quod ex memorabili reſponſione Indi cuiusdam ad quaeſtionem, quis vir ſapiens ſiue philoſophus habendus ſit, conſtat [o]. Ille enim a doctoribus ſuis ita eruditus

g) La Croze l. c. p. 579.

h) Roger. l. c. p. 3. Verſ. Germ. La Croze l. c. p. 615. Relat. Miſſionis Indicae Cont. XVIII. prooem.

i) Citati.

k) Vid. citat. T. I. p. 192 ſeq.

l) Burnet. Archaeol. phil. p. 541. Bayle Art. Brachmanes T. I. Dict. p. 643. Fabricius Diſſ. de Brachmanibus Syllog. opuſc. p. 333. Ex his emendanda, quae ſatis confuſe et inaccurate afferuntur in Hiſt. crit. phil. Galli anonymi T. I. p. 100 ſeqq.

m) Relat. Miſſ. Ind. P. I. p. 353. P. II. p. 1019. vbi quoque obſeruatur, vulgare eorum nomen eſſe Pâppar.

n) Roger. l. c. p. 67.

o) l. c. p. 398 ſeqq.

ditus reſpondit [p]. „Hos eſſe characteres viri ſapientis: abnegare eum „omnes cupiditates huius vitae; nec vllius, quae in mundo eſt, rei cupi„dine tangi, ſed ea omnia faſtidire, quibus alii gaudeant. Edere eum ſi „fames vrgeat, quae ſuppetunt, nec ciborum delectum inſtituere. Omnem „autem cogitationum atque meditationum metam eſſe dominum, de eo „ſolo eum cogitare atque loqui audere. Ita fieri, vt omnis eius vitae „actio, oratio, meditatio, ſapientia, intelligentia, ſtudio conſtet. Et hoc „quidem pacto abnegatis cunctis, meditationis ſtudiique ſui obiectum „Dominum eligere, viri ſapientis charactere dignum eſſe.“ Quae ſi cum illis comparentur, quae ſuo loco de Brachmanum veterum diſciplina diximus, apparebit, hodie nondum verae ſapientiae ſigna inter has gentes barbariem obliteraſſe. Diſtinguuntur autem Bramanae ſiue Braminae et veſtitu et vita ab aliis hominibus. Geſtant enim funiculum Dſandhem, dictum, qui collo humeroque ſiniſtro, tumque dexterae corporis parti vsque ad lumbos circumducitur, et peculiaribus ceremoniis infantibus eorum ſolet appendi [q]. Vitam autem Bramanae ita depingunt Indi ipſi [r]: Surgit ille mane horis ante ortum ſolis duobus, purgatus atque lotus in ſtagno ſacro ad orationem conuertitur, totus poſtea legis ceremoniis, quae animae purgationem promouent, intentus. Sacro quoque cinere ſe tingit, et ſacra monumenta appendit. Hoc vero pacto ornatus et inſtructus, legis diuinae munia [s] obit. Cauet autem in turba ambulando, ne vel attingatur a quopiam, vel aliquid impurum calcando polluatur. Nec carne viuit, nec creatura vlla ἐμψύχῳ, (cuius rationem ſollicite quidem abſcondunt, ex dictis autem facile coniici poteſt ineptum metempſychoſis dogma in cauſſa eſſe [ſ]) ſed cibis puris veſcitur, potuque puro *ſitim pellit*: *abſtinet* a peccato quouis, et diei dimidium ſacris terit occupationibus, altera diei parte hominum ſocietati et victui quaerendo inſeruit, ita tamen, vt ab opificiis abſtineat, vel regiis ſtipendiis vel populi beneficiis alendus. Munus autem Bramanarum in eo potiſſimum occupatur, vt populum religionem doceant, ſacris vacent, et emendationi morum inter reliquos homines inuigilent. Subolebit nobis non monentibus Lectori rerum veterum haud ignaro; valde haec eſſe ſimilia inſtitutis Aegyptiorum, et praecipue Therapeutarum a nobis *Tomo ſecundo* [ſſ] delineatis. Nam ROGERO quoque teſte, Therapeutarum in modum ante ortum ſolis ſurgunt, adorant verſus ſolem orientem, lauantur ante preces, canunt carmen in ortum ſolis, veſtiuntur amictu puro, honorant precibus ſolem, abſtinent a carne, victitant herbis ſacris, differunt

 de

p) Ibid. p. 389 ſeq.

q) Exhibuit imaginem Bramanae funiculo hoc ornati ARNOLDVS in Frontiſpicio libri laudati, conf. ROGER. pag. 72. LA CROZE p. 581.

r) In Relat. Miſſionis Indicae P. I. p. 737. quae ex ore Indi cuiusdam hauſta ſunt. conf. p. 382. ROGER. p. 149. LA CROZE p. 582 ſeq.

s) Qualia ſint, ex Relat. Miſſ. Vol. I. p. 382 ſeqq. conſtabit.

ſ) Conf. ROGER. p. 169. Relat. Miſſion. P. I. p. 351. Totam Indiam haec opinio peruaſit, maxime vero meridionalem partem. Orientales Indi enim animalia occidere, praeſertim inſecta non verentur, forte, quod ea animam humanam ingredi non omnes putent.

ſſ) p. 149.

de rebus ſacris inter prandendum, aquam tantum potant, ſaepe ieiunant, ebrietatem vitant, diem precibus et cantu finiunt, nouilunia ieiunio celebrant. Quae inſtitutorum, ceremoniarumque ſimilitudo prona nos via ad eam ſuſpicionem ducit, eſſe inter inſtituta Aegyptiorum et Indorum cauſſam quandam certam et definitam iſtius concordiae morum rituumque. Aſt ſi ea recordemur, quae ſupra de Xekia, eiusque in Indiam ex Aegypto aduentu diximus, et recolamus memoria, quod eleganter quoque confecit CROSAEVS [t], magnam inter dogmata et religionem *vtriusque gentis* intercedere affinitatem, et eodem *cuncta emanationis fundamento niti* [u], addamus quoque, quod miſſionariis *Danis obſeruatum*, linguam *Malabaricae* gentis eruditam, quae *Kirendum* dicitur, Graecis verbis ſcatere; valde, niſi fallimur, augetur veriſimilitudo hypotheſeos illius, quam ſupra attulimus, hanc Indorum diſciplinam ex Aegypto in Aſiam translatam Aegyptios homines, (Graecae forte literaturae iam tum gnaros) auctores primos habuiſſe. Nec veteribus ea res ignota fuit, quos vidiſſe affinitatem dogmatum rituumque Aegyptiacorum cum Indicis, ex PHILOSTRATO [*] diſcere licet, ex cuius teſtimonio intelligitur, perſuaſum fuiſſe veteribus Aegyptios ſua ab Indis accepiſſe. Id quod falſum eſſe et ineptum, tota clamat hiſtoria vetus, et inuertendum eſſe atque ſtatuendum ſuadet, colonias Aegyptiorum vel ſaltem ſacerdotes et philoſophos nonnullos in Indiam excurriſſe.

Munus ſacrum Bramanarum.

§. III. Intelligitur ex dictis, Bramanarum gentem et doctorum et ſacerdotum munere fungi, adeoque duplici nomine conſiderari poſſe. Habent autem religionis atque dogmatum ſacrorum regulam librum ſacroſanctum, Vedam dictum, quem tamen nemini, qui Sudraes, id eſt, laicus habetur, attingere licet. Et hoc quidem pacto familia impoſtorum horum calidiſſima auctoritatem atque imperium in religionem et conſcientiam ſibi ſoli vindicat, cum a ſuo arbitrio non explicatio tantum, ſed ipſa quoque manifeſtatio dogmatum ſacrorum ex oraculis ſacris pendeat [w]. Nec aliam rationem eſſe putamus, cur in epiſtola miſſionariorum ad B. Th. Sig. Bayerum quaerenti, an certa fidei norma inter Indos deſcripta extet? magis negatiue quam affirmatiue, cauſſando inſignem diuerſitatem opinionum de ſummis religionis capitibus, reſponſum ſit. Extare enim iſtum Vedam, librumue Indorum ſacrum non ſolum ex Rogeri teſtimonio conſtat, qui ex Bramanae ſui relatione tradit [x], agi in eo de materia prima, angelis, animabus, poenis praemiisque malorum atque bonorum, itemque de creatione rerum, generatione creaturarum et corruptione, de peccato eiusque remiſſione, de ſummis imperantibus, de moribus et virtute; de ceremoniis templi et ſacrificiis etc. Sed ſpem quoque fecere Ieſuitae, quibus huius libri copia tandem facta eſt, eum in

t) p. 554.
u) Conf. Relat. Miſſion. P. II. p. 708.
*) Vita Apollonii L. VI. c. 6.
w) Relat. Miſſion. P. I. p. 353.
x) pag. 56.

in Europam mittendi, vt vulgari poſſit [y]. Quod eo ardentius optamus, quo certiores ſumus, originibus religionum et philoſophiae magnam inde lucem accenſum iri. Sacrificiorum cura autem tota a Bramanarum munere pendet, qui pro populo ſacrificant. Ideo populus quoque ad alendos hos ſacerdotes ſymbolam ſuam conferre tenetur; licet regum liberalitate certi quoque fundi deſignati inſtitutique et priuilegiis muniti ſint, ex quorum prouentibus alimenta capere poſſint [z]. Duae autem inter gentes Malabaricas religionis ſectae obtinent, valde inter ſe diuerſae, quarum illa Tchiua Sameiam, haec Viſtna Sameiam dicitur, a duobus idolis, de quibus Crozaevs [*] videndus. Vtraque in minores ſectas familiasque diuiditur, quarum quaelibet ſecundum profeſſionem vitae in certas claſſes diſtincta, proprios Bramanas, ſiue doctores ſacerdotesque ex Bramanis habet. Qui quoque ſoli diſciplinis litantes cum Pantaris ſiue Antiguelis [a], literatam in his Indiae partibus ciuitatem conſtituunt. Dantur tamen inter eas duae quoque claſſes aliae, quae non inepte inter philoſophos referri poſſunt, nempe logigueuli, ſiue theoretici, et Gnanigueuli, ſiue ſapientes, quae claſſes valde inter ſe differunt. Illi, vt a miſſionis miniſtris traditur, nec πολυθέοτητι nec apparatui ceremoniarum rituumque multum tribuunt: ſed toti vitae theoreticae inuigilantes ſolitudinem et meditationem colunt, et in poenitentium ordine recte collocantur. Relictis enim vxoribus liberisque, multis moleſtiis et cruciatibus corpus affligunt, et imprimis ſpiritum continendo ecſtaſin affectant, altiſſima meditatione ſopiti. Qualem Quietiſmum, vt ſectam Foenam taceamus, ſupra iam tactam, ad fouendum augendumque enthuſiaſmum Bramanas Sinenſes velut dogma quoddam ſacrum fouere, Carolvs Gobienvs [b] quoque obſeruauit. Ex cuius relatione eos ita ſtatuere conſtat: „Mundum non niſi illuſionem, ſomnium atque praeſtigias „eſſe, nec aliter ſibi conſtare corpora poſſe, niſi quoties cum nihilo con„fundantur, quod propter ſimplicitatem ſuam omnibus rebus perfectio„nem largiatur. Tradit quoque, eos tam vehementer indolentiam et „ἀπαθείαν commendare, tantoque furore in ἀδιαφορίᾳ ſanctitatem po„nere, vt ſtatuae inſtar quis tandem immotus euadat, nec vlla cupidi„tate

y) Lettres curieuſes et edifiantes Rec. XXI. p. 455 ſeqq. Ex Cont. XLVI. Miſſionis Indicae innotuit, viris optimis, qui Indis euangelium annuntiant, tandem a Bramana quodam oraculorum horum Indis ſacrorum factum eſſe copiam, non volumine quidem ſcriptam, ſola enim traditione orali propagatur, ſed oretenus tamen a Bramana maxima veneratione clauſis oculis recitatam. Eſſe autem, referunt quadruplex Vedam, i. e. cognitionis fontem, 1. Rügwedam, vel Ircuvedam, 2. Yaegjur vel Iadſur-vedam, 3. Sçâma-Vedam, 4. Adhaer-Wana Vedam: quartum artibus illicitis olim conſtantem prorſus memoria hominum excidiſſe: reliquos adhuc diſci. Exemplum ſecundi referunt, quem Bramana recitauit, quatuor capitibus conſtantem, agentemque de argumento vario, de ſacrificio ignis, de gloria ſolis et Deorum, de nominibus variis, additur appendix, de formulis nonnullis et bonis operibus etc. Sectionibus 84. conſtat, quarum tituli l. c. indicantur.

z) Roger. c. V. p. 52. c. VI. p. 63 ſeq.

*) p. 582. qui luculentus hoc loco eſt.

a) Videndae de his hominibus Relat. Miſſ. Indic. P. I. p. 350. et Crozaevs p. 384.

b) Hiſt. de l'edit de l'Emp. de la Chine, Praef. conf. Bayle art. Brachmanes not. k. et art. Sommonacodom. Quietiſmus enim iſte per totum Aſiae orientem extenditur.

„tate tangatur moueaturque. Hincque poſtulare a ſapiente, vt cupiat ni-„hil, cogitet nihil, ſentiat nihil, omnemque *ſanctitatis* quoque et [illegible] „ideam ita ex animo proſcribat, vt nihil reſtet in eo, praeter perfectiſſi-„mam illam quietem ſacrumque ſilentium. Huncque profundum animi „ſomnum, hanc potentiarum facultatumue quietem, hanc perpetuam „ſenſuum ſuſpenſionem ſummam hominis felicitatem efficere, talemque „non migrationi, non viciſſitudini, non faturorum vel *ſpei* vel metui „ſubiectum porro eſſe, quae omnia illi euaneſcant, et *nihil* ſint, ipſe „vero ſapiens, perfectus, felix, et verbo, Deus ipſe Foe non minor „euadat.“ Quae luculenta explicatio Quietiſmi Indici quamuis proprie ad ſectam Foënam reſpiciat, quam cum Bramanarum inſtituto confundere videtur Gobienus; apparet tamen ex ea, quid ad eum hi theoretici homines requiſiuerint; dubiumque minime eſt, quin inter Malabaras quoque, qui Foënam tamen ſectam ignorant, illud dogma inualuerit, quod Africam Aſiamque fere totam occupauiſſe ſuis locis obſeruauimus. Altera Guaniguelorum ſecta multo puriori philoſophia alitur; nam nec idololatriae vacat, nec ineptis theoreticorum nugis, ſed dignis ſummo numine cogitationibus tota in Dei et diuinarum rerum meditatione defixa eſt. Vtraque ſecta a Bramanis diſtinguenda, hincque inter philoſophos Indicos potiori quodam iure referenda eſt. Ipſae tamen Bramanarum familiae ſectas quoque inter ſe habent; quarum ſex enumerat ROGERVS[c] ipſe ne nimii ſimus, legendus. Quas non omnes philoſophorum nomine dignas eſſe, vel ex eo intelligitur, quod Epicureiſmo theoretico et practico, nonnullae adhaereant. Secta enim Schaerwaecka vitam poſt vltima fata ſupereſſe aliam negat, bonarumque actionum et virtutum regulam aliam non agnoſcit, praeter laudem hominum[d]. Secta autem Paſenda, teſte Padanaba apud EVNDEM[e], Vedam ſiue legem veram non eſſe tradit, et nec animae immortalitatem recipit, nec aliis rebus, niſi ventri ſtudet, nec ab inceſtu abhorret, omnem vero reſtitutionem rerum periodicam, quam inter dogmata horum populorum fundamentalia eminere in ſequentibus dicemus, exſibilat. Quam ideo arcanos habere hos impios ſenſus, nec aperte eos errores profiteri idem refert, cum haud pauci ob iſtam olim impietatem trucidati ſint. Ex quo conſtare poteſt, ſuperſtitionem et idololatriam non obſtare, vt non in denſiſſimis ingeniorum ſtupidorum tenebris atheiſmi peſtis graſſetur. Cuius exemplum eſſe poteſt liber quidam a Ziegenbalgio[f] deprehenſus, cuius auctor fuit colonus aliquis, qui poëſin a ſe ipſo didicit. In eo enim infelix ſcriptor demonſtrare voluit, non dari Deum, carereque rationes omnes, quibus exiſtentia Dei euinci ſolet, fundamento ſolido, minime quoque dari veritates reales, vel gaudium ſolidum verumque aliud, quam quod huius vitae limitibus circumſcribatur: ſtultum autem eſſe, his, quae ante pe-

des

c) c. III. p. 29 ſeq.

d) Ibid. p. 40.

e) p. 41.

f) LA CROCE p. 641.

des poſita ſunt, dimiſſis, rebus inutiliter inhiare, quas neque ſenſus percipiant, neque intellectus aſſequatur. Immo inter ipſos Bramanas huius furfuris homines inueniri, ex reſponſione impia cuiusdam, miniſtris Daniae ſacris data apertum eſt [g]. Quae non valde miramur, cum craſſa ſuperſtitionis turpiſſimae ignorantia, quae in religione huius gentis obtinet, ingeniis erectioribus occaſionem haud raro ſuppeditare ſoleat, in oppoſitum atheiſmi vitium incidendi. Plerique tamen ſuperſtitioni magis, quam impietati fauent, ſanctitatem ſingularem, continentiam, moleſtias corporis, poenitentiae ἀσκήσεις, ſeceſſus ſolitarios, et paupertatem ſpontaneam ſectantes. Eſt quoque, teſte ROGERO [h], genus quoddam Bramanarum, Auadontas dictum, quod Gymnoſophiſtis veterum valde affine, nec loquitur, nec veſtibus amicitur. Qualem philoſophorum ſpeciem etiam Goëgos exhibere, inter Benianos Guſurattae incolas, peregrinantium ex narratione conſtat. Tota enim India eiusmodi philoſophicis exercitationibus et moleſtiis occupatur, quod a veterum inſtitutis relictum, et confirmatum eſſe aduentitiorum philoſophorum inſtitutione, non eſt quod magnopere dubitemus.

§. IV. Quid de rebus diuinis gentes Malabaricae ſtatuant, quid de mundo eiusque partibus diſputent, quid de moribus illis videatur praecipiendum, Rogerus ex Bramana quodam diligenter perquiſiuit; non tamen, quae ſcire intereſt, omnia comperit. Curatius et maiori ſedulitate in eo ſtadio verſati ſunt, meritiſſimi viri Ziegenbalgius atque Grundlerus νῦν ἐν ἁγίοις, hi enim cum populorum iſtorum linguas didiciſſent, librorum ſacrorum conſulendorum copiam nacti diligenter in dogmata huius gentis theologica et philoſophica inquiſiuerunt: ex quorum collectione et tractatione [i] ſua cum hauſerit Croſaeus, ille potiſſimum hoc loco ab eis conſulendus eſt, qui de placitis Indicis recte et ex veritate ſtatuere cupiunt. Omnem vero eruditionis Malabaricae circulum, in theoreticam et practicam doctrinam commodo diſpeſcere licet: quae enim de rebus naturalibus tradere ſolent, pauca ſunt, facileque et ſine ordinis neglectu ad naturalem theologiam, quae magnam partem encyclopaediae Malabaricae conſtituit, trahi poſſunt. Et medicinam quidem atque matheſin quoque attingunt, at valde tenuiter, et eum in modum, vt longiſſime a philoſophica methodo abſint. Artem enim ſalutarem non ex conſideratione naturae corporisque humani, et morborum, tractant, ſed more Aegyptiaco, certis medicamentorum formulis, in ſyllogas coniectis vſi medicinam faciunt. Quae vt explorata ſibi eſſe Miniſtri Euangelii Danici teſtantur [k], ita ex his explicanda ſunt, quae CROSAEVS [l] habet, medi-

Philoſophia gentis Malabaricae qualis?

g) Rel. Miſſ. P. I. p. 711.

h) p. 46 ſeq.

i) Extat mſc. in Orphanotropheo Halenſi, optandumque valde eſt vt edatur.

k) Relat. Miſſ. Dan. T. III. p. 1020.

l) p. 620.

medicam artem hanc gentem diligenter exercere, et propriis quidem principiis vſam morborum nomina, genera, cauſſas, remedia in libris medicis deſcribere. Haec enim caue, de medicina aliqua theoretica et philoſophica intelligas; cuncta enim ad empiricam quandam ſalutarem artem pertinent, in qua ſola eos haud infelices eſſe, cetera parum rerum medicarum peritos ipſe Croſaeus non negat: qui cum Sinenſibus eos in ea re comparat. Nec melior aſtronomiae apud eos conditio eſt. Licet enim eclipſium ſolarium et lunarium definire tempora norint, cauſſas tamen earum ineptiſſimas allegant, quas ex male intellectis allegoriis, ab Aegyptiis ſine dubio, illis cum hac aſtronomica notitia traditis, hauſerunt. Habent quidem tabulas aſtronomicas, aſt, vt viris doctis, qui in iſtis terris fuerunt, obſeruatum [m], non propria diligentia confectas, ſed a parentibus et maioribus relictas. Quas Malabaricam gentem a peregrinis, aſtronomiam Graecorum edoctis accepiſſe, ex eo non contemnenda coniectura colligitur, quia obſeruatum viris laudatis, qui curioſe in literaturam Malabaricam inquiſiuerunt, in lingua horum populorum erudita, ſiue Kirendica, non modo incrementa et decrementa lunae a Bramanis illis nominibus deſignari, quae apertiſſima Graecae et Latinae originis veſtigia oſtendant; qualia in hac lingua vocabula multa deprehendi ſupra iam diximus: ſed et ſigna Zodiaci pleraque iisdem, quibus apud poëtas et aſtronomos Aegyptiorum, Graecorum et Latinorum gaudent, appellationibus diſtingui: dies quoque eodem modo deſignari nominibus prout ab Aegyptiis factum, a quibus Graeci et Romani acceperunt. Quae ſane aliam cauſſam habere non poſſunt, quam aduentum hominum peregrinorum iſtam aſtronomiam Aegyptiacam et Graecam edoctorum, qui cum ad has oras appuliſſent, genti huic ea ſideralis ſcientiae elementa tradiderunt, quae ipſi edocti erant. Quae ſi cum iis comparentur, quae ſupra de Xekiae aduentu in India coniecimus, magnam addent iſti opinioni veriſimilitudinem, quae ex Aegypto diſciplinarum et philoſophiae ſemina ad Indos translata eſſe ſtatuit. Infantes vero eſſe philoſophos hos Indicos in aſtronomia ex eo intelligi poteſt, quod terram quidem mundi centrum eſſe dicant, et moueri planetas pariter atque fixas ſtellas circa eam aſſerant, lunam autem longius a terra diſtare quam ſolem, nugentur, rideantque Copernici hypotheſin, rati, ſi terra circa ſolem moueatur, effuſum iri oceani vndas in terram [n]. Quae ſpeciminis loco eſſe poſſunt, quam pueri in ſcientia ſiderali hi populi ſint, et quam parum obſeruationibus et attentione ad res coeleſtes valeant.

Theologia Malabarica.

§. V. Theologiae Malabaricae ſumma haec eſt:

I. Eſt

m) l. c. Lettres curieuſes et edifiantes Rec. X. p. 36. Calendarii ſpecimen exhibent Rel. Miſſ. Cont. V. T. I. p. 200.

n) Ibid. p. 1022. quo loco plura ad aſtronomiam Malabaricam pertinentia afferuntur.

I. Eſt eſſentia eſſentiarum rerumque omnium, ſubſtantia ſuprema, et infinita, eaque in Vedam vocatur Barabara Vâſtou, ens entium [o].

II. Ens hoc ſupremum eſt inuiſibile et figura caret externa, adeoque nec comprehendi, nec moueri poteſt.

III. Nemo ens hoc ſummum vidit vnquam, nec tempus vllum id poteſt comprehendere.

IV. Eſſentia eius replet omnia, et omnibus rebus largitur ortum.

V. Eſt in eo ſumma ſapientiae, ſcientiae, ſanctitatis et veritatis comprehenſio. Eſt quoque infinite bonum, iuſtum et miſericors.

VI. Creauit hoc ens ſummum res omnes, quas quoque conſeruat et ſuſtentat, amatque eſſe inter homines, vt ad felicitatem eos perducat.

VII. Fieri id poteſt, ſi hoc ens ſummum vere ametur et colatur. Excerpta hic damus verba philoſophi Malabarici, hunc eleganter in modum de Deo praecipientis, quae deſcripſerunt Ziegenbalgius et Grundlerus. Quae probe notanda ſunt, vt ratio inde intelligatur, cur de Deo ſummo in infinita et incomprehenſibili deitatis abyſſo latente, vt §. XVI. docebit, nihil effari homines poſſe ſtatuant, curque ad πολυθεότητα delati ſint, nempe quod nonniſi per emanationes ex Deo profluentes infinitum hoc Numen comprehendi poſſe crederent. Ex quo, niſi fallimur, luculenter apparet, eandem, quae Aegyptum atque Orientem totum peruaſit, ſyſtematis emanatiui hypotheſin has quoque gentes recepiſſe, et hac tantum claue adhibita myſteria theologiae Indicae recludi poſſe. Quae ſemel hoc loco monuiſſe ſufficiat.

VIII. Habet hoc ens ſupremum nomina ſibi propria et illi ſoli conuenientia.

IX. Non poteſt ens ſummum vllo idolo vel effigie depingi, ſed eius tantum attributa allegorice delineari queunt [p]. Id de primo omnium emanationum diuinarum fonte intelligi debet; quae enim ex eo emanarunt deitatis flumina, idolorum ſimulacris ab his hominibus definiuntur. Ipſa vero theſis haec tota Orientalis eſt, et dudum in Aegypto quoque obtinuit, in qua diuinitatis peplum neminem mortalium remouiſſe, ſtatuebatur. Et hoc quoque fundamento reliquae de ente ſummo aſſertiones nituntur, quae in eo potiſſimum verſantur, vt infinitum inter fontem, emanationes, et emanata diſcrimen ponatur.

X. Summum Numen adorari haud poteſt, quia incomprehenſibile eſt: ideo minorum Deorum adorationem lex, Vedam, iniunxit, quam non aliter reſpicit Numen, ac ſi ipſi eſſet exhibita, ideoque praemiis adorantes afficit, vt obſequio ipſi praeſtito ſit merces iuſta [q].

XI. Eſt hoc ens ſummum ſemen ſine ſemine, ſapientia infinita, lumen ſpiritus, caret omni naeuo, oculum in fronte gerit; iuſtum eſt, at im-

 mobile

o) La Croze l. c. p. 586. qui haec teſtimoniis Fr. Xauerii, Bernierii Vincentii Mariae et Borcheti roborat.

p) Ib. p. 591. ex verbis Indi cuiusdam ad Ziegenbalg.

q) Ibid. p. 611. ex libro vatis Indici, Diragala Sakúrum dicto.

mobile et immutabile: veſtitur autem innumeris figuris. Facile haec explicantur, ſi de emanationibus figuris idolorum quam plurimis veſtitis intelligantur.

XII. Iuſte cum omnibus ens ſummum agit, et ſe variis modis manifeſtat, difficulter autem intelligi poteſt. Hoc de fonte ſupremo, illud de emanationibus capiendum eſt, ſenſus ſyſtematis emanatiui prodit.

XIII. Nulla poteſt ſapientia creata huius entis ſupremi profunditatem comprehendere.

XIV. Creauit hoc ens ſummum omnia, eaque conſeruat, ordinat praeterita, praeſentia, futura, nulli tamen temporum periodo includitur [r].

XV. Eſt hoc ens pontifex ſanctus, qui in omnibus et vbique eſt, et aeternitatem occupat, cuius nulla res capax eſt [s].

XVI. Latet Deus in infinito et profundo oceano, quem ſi quis cognoſcere cupit, ſopiendi ſunt fluctuum ſtrepitus, et quies interna perfectaque nutrienda, vt concentratis in vnum ſenſibus Deus quaeratur. Verba haec ſunt Bramanae cuiusdam ad Ziegenbalgium ſcripta [t], quae illis, quae ſupra de Quietiſmo Indico dicta ſunt, miram lucem affundunt. Aliter enim ſtatuere non poſſunt, qui Sygen et Bythen Deum eſſe, id eſt latere in immenſo diuinitatis oceano abſconditum cum Orientali, Aegyptiaca, Cabbaliſtica philoſophia ſtatuunt. Vnde enthuſiaſmum animam quoque eſſe theologiae Indicae manifeſtum eſt.

XVII. Poteſt Deus agnoſci ex lege ab ipſo lata, exque miraculis, quae in mundo facit. Sed et ratio homini indita illum detegit ex creatione et conſeruatione rerum omnium.

XVIII. Res omnes materiales conditurо enti ſummo opus prius erat forma materiali ex ſe ſuſcepta, eo quod ſubſtantia mere ſpiritualis relationem et proportionem ad corpus nullam habet, nec in id agere, vel virtutem in re corporea exercere poteſt.

XIX. Fons autem atque radix rerum omnium cum exiſtat, ſemina quoque ſiue principia rerum omnium, adeoque eſſentiam, naturam, virtutem et realitatem vtriusque ſexus in ſe habet.

XX. Res vero omnes conditurus Deus ſeparauit virtutes maſculinas a foemininis, quae hactenus abſorptae vnitaeque in eo latuerant: Et hoc pacto creationis perficiendae media inuenit. Luculenter admodum verba haec, quae ipſis Indis debentur, emanationis ſyſtema exprimunt. Perſuaſi enim ex nihilo nihil fieri, rerum omnium, etiam materialium, cauſſam, formam, et realitatem in Deo latere ſtatuere cogebantur; rati ſine ſubiecto materiali agere non poſſe ſpiritum in corpus, hocque ipſo diu ante Mallebranchium et ſequaces hoc axioma conſtituentes. Vt vero cuncta ex hoc fonte hacque radice exſurgerent, et actiua et paſſiua principia,

r) Ibid. pag. 594. ex libro Indico Sehivavaikkrum.

s) Gnanigueulorum haec theſis eſt, ib. p. 593.

t) Ibid. p. 596.

pia, id eſt, efficientia et recipientia requiri contenderunt, quorum illa mere ſpiritualia eſſent, haec materialitatis cauſſas et ſubiecta in ſe continerent. *Ita duplici emanationum diuinarum flumine conſtituto, poſſibile* demum eſſe putabant oſtendere, qua ratione ex combinatione horum principiorum emanatiuorum res omnes, etiam quae ſenſibus ſubiacent, productae ſint atque genitae. Nihil in his omnibus eſt, quod non apud omnes, qui ſyſtemati emanatiuo adhaeſerunt, deprehendatur, quod ſc. ſine his duorum generum principiis conſtare nequit. Id enim Oromaſdes et Arihmanius Zoroaſtris ex Mithra prodeuntes volunt, hoc Aegyptiorum Oſiris et Iſis, et coniugia deorum Aegyptiaca innuunt, mira ſimilitudine in Indica theologia expreſſa, hoc aeones maſculinae et foemininae philoſophiae orientalis inculcant, hoc Cabbaliſtarum Seir Anpin et Malcuth dicunt, verbo in eo omnes conſenſerunt, quicunque emanaſſe ex infinito deitatis mari omnia dixerunt. Aegyptiaca quoque Orientalibus admixta ita explicat Iamblichus, vt mira inter ea et Indica ſit conuenientia. Quae omnia ad detegendas veras Indicae philoſophiae et theologiae origines merentur expendi atque abiectis praeiudiciis recte conſiderari. His intellectis, quae ſequuntur haud erunt obſcura.

XXI. Ob dictam creationis cauſſam ens ſummum ſe in effigie trium idolorum adumbrauit, vt poſſet detectum et comprehenſibile factum adorari. Et hoc quidem ſimulacrum Lingum dicitur. Denotat autem, interprete CROSAEO [u], Lingum genitalia vtriusque ſexus coëuntia, quorum imaginem in adytis templorum, quae Pagodae dicuntur, collocant, et ſacro ſancta habent [x], magno quoque cultu ideo proſequuntur, et ſacrificiis a Bramanis peculiaribus ritibus oblatis honorant. Immo amuleti inſtar *capſulae incluſum hoc Lingum collo* appendunt, et vim illi magicam tribuunt. *Inepta haec diuinitatis ſymbola* vnde Indi acceperint, haud difficulter deprehendent, qui DIODORVM SICVLVM [y] conſulent, monentem genitalium cultum diuinum in orgyis et myſteriis multorum populorum deprehendi: maxime vero Aegyptios in eo proſequendo inſaniuiſſe phallus in ſacris Bacchicis multis ritibus adoratus exemplo eſt. Produnt haec nouo argumento, tum origines Indicorum dogmatum Aegyptiacas, tum ſyſtema emanatiuum, cuius fulcrum hoc Lingum eſt. Neque tamen putandum, adeo inſaniuiſſe huius ſyſtematis inuentores et doctores quoque inter Indos, vt Deo genitalia materialia adſcriberent. Hoc enim aſſertionibus de Deo ſupra allatis, quibus eum ab omni corporis figura liberum pronuntiant, e diametro eſt contrarium. Sed intelligendum hoc eſt eodem modo, quo vtriusque ſexus proprietates Deo diisque ex eo prognatis a veteribus tribui, aliquoties docuimus, nempe vt in Deo non modo cauſſas efficientes virtutesque ſpirituales, ſed et cauſſas ſubiectiuas atque materiales deprehendi et ex vtrarumque coniugio con-

 iunctio-

u) p. 588. ROGER. p. 249. not.
x) Relat. Miſſ. P. I. p. 354. 895.
y) Bibl. L. I. Conf. de Romanis AVGVSTIN. de C. D. Lib. 7. c. 21.

iunctione atque commixtione rerum omnium eſſentias generari producique ſtatuatur. Vnde haec cum ſyſtemate Orientali, Aegyptiaco, Gnoſtico, Cabbaliſtico comparanda ſunt, vt lux illi dogmati ſpe omni maior et illuſtrior exſurgat. Interim negari tamen non poteſt, allegoricam iſtam adumbrationem ſyſtematis emanatiui, turpiſſimae ſuperſtitionis et nefandae idololatriae occaſionem fuiſſe, cum ingenia iſta metaphyſico acumini minus, quam imaginationis ſimulacris apta, ſyſtematis vmbram cum ipſa re et corpore confunderent.

XXII. Ex hoc diuino fonte duo alia Numina exorta ſunt Tſchiuen, qui maſculini ſexus, et pater Deorum omnium eſt, et Tſchaddi, quae foemina et mater Deorum eſt [z]. Obtinet haec regula per totam theologiam Indicam [a], vt Deo Dea coniux ſocietur, cuius ratio philoſophica ex antecedentibus petenda eſt. Petiiſſe id Indos ab Aegyptiis recte et acute iam vidit, qui ad Rogerum annotationes adiecit. Is enim recte ad HERODOTVM [b] prouocat, et arcanos ritus Oſiridis et Iſidis allegat, quosque hoc pacto in India vtriusque ſexus in diuinis cultum genuiſſe obſeruat.

XXIII. Quinque capita habet Tſchiuen, quorum tria ſunt potiora. Inde tria numina exſurgunt Biruma, ſiue Birama, Iſuren et Viſtnou. Celeberrima eſt inter Indos fere omnes haec trinitas diuina, cuius explicationem, quam Miſſionariis Danicis dederunt Bramanae, hanc quidem eſſe volunt, indicari ea ſimilitudine varios colendi numinis modos et rationes: aſt fefelliſſe nugatores viros doctos ex totius ſyſtematis Malabarici nexu conſtat, ſecundum quod Deus hic τριπλάσιος (quo nomine Mithras Perſis appellatus eſt) trium emanationum praecipuarum ex Deo incomprehenſibili progreſſarum, ſymbolum eſt, quarum prima eundem apud Indos locum occupat, quem δύναμις apud Gnoſticos, λόγος apud Alexandrinos, Adam Kadmon apud Cabbaliſtas, vnde innumeris praedicatis et laudibus Iſchuren ſcatent libri Malabarici. Iucundumque erit Lectori, placita Orientalia, praecipue in Aegypto ſecundum Iamblichi narrationem obtinentia, cum Malabaricis comparare, ita enim recte feciſſe cenſebitur cel. CROSAEVS, quod totam hanc theologiam Aegyptiacae originis eſſe ſtatuerit.

XXIV. In hoc quinquecipiti ſimulacro Numen ineffabile et incomprehenſibile, vt humanae infirmitati ſuccurreret, ſe manifeſtauit, ſingulis enim vultibus propria nomina et munia regendi mundi competunt [c].

XXV. Conſtituunt itaque haec quinque Numina ſyſtema diuinum, quatenus mundus ab eo regitur.

XXVI. Ea ſuo tempore retrahentur reuocabunturque in abyſſum Deitatis, et in ſinum Numinis ſupremi reſorbebuntur.

XXVII. Qui vero hos dominos adorat, re ipſa ſummum ens, ſupremum Numen, adorat: illud eſt in omnibus omnia.

XXVIII.

z) LA CROZE p. 600.
a) ROGER. p. 237.
b) L. II. c. 48.
c) Ibid. p. 604. Relat. Miſſ. P. I. p. 47.

XXVIII. Praeter haec prima Numina, quorum quodlibet ſuam coniugem habet, dantur adhuc CCCXXX milliones Deorum, et quadraginta millia prophetarum a Deo eum in finem conditorum.

XXIX. Quatuordecim mundi ſunt, ſeptem ſuperni et ſeptem inferni. Illi vocantur: 1) Tſchaddialogum, 2) Dewalogum, 3) Tſchenalogum, 4) Magalogum, 5) Tſchiwalogum, 6) Bywalogum, 7) Pulogum. Hi ſortiti ſunt nomina: 1) Adalalogum, 2) Widalalogum, 3) Tſchudalalogum, 4) Nidalalogum, 5) Daradalalogum, 6) Daladalalogum, 7) Padalalogum [d]. Inter hos mundos inferiores et ſuperiores, eſſe nugantur quatuordecim maria, quorum vnum repletum lacte, ſecundum melle, tertium ſaccharo etc. Obſeruatum autem miſſionis Danicae miniſtris [e], ineptum hoc ſyſtema mundorum fingendi occaſionem ſubminiſtrauiſſe traditionem de ſeptem planetis, eorumque circulis ab horizonte ſectis. Quae ſi probe ponderentur, coniectura inde enaſcitur, primos aſtronomiae inter Malabares conditores, planetarum orbes velut terras habitatas Indis commendauiſſe: quam hypotheſin inter Pythagoreos Aegyptum incolentes non peregrinam et ignotam fuiſſe ſuo loco annotauimus.

XXX. Omnes hi mundi infinite magni latique ſunt, et a ſuis quique habitantur incolis.

XXXI. Padalalogum, infernus eſt, in quo Deus mortis, Emen, rex eſt.

XXXII. In mundo Palogum, homines habitant; ille vero figuram habet quadratam et oblongam.

XXXIII. Magalogum eſt aula Viſtnou.

XXXIV. Dantur infinitae mundorum periodi, quarum antiquiſſima et prima omnium ſeculorum Ananden dicitur, durauitque CXL annorum milliones; hanc ſecutae ſunt periodi reliquae [f].

XXXV. Durant hae periodicae ſeculorum reuolutiones per innumerabilium temporum annorumque milliones, ab vno Numine ad aliud, creatis Diis pereuntibus, et redeuntibus.

XXXVI. Poſt innumerabiles eiusmodi ſeculorum periodos redibit tempus increati Iſuren. Fabulis lepidis has periodos inuoluunt Indi, quas ex eorum ore deſcripſit CROZAEVS [g], ſecundum quas, numina omnia, quae ex increato et primo ente, Iſuren dicto, effluxerunt, in hunc Deitatis oceanum redeunt, id eſt moriuntur, et iterum noua emanatione progrediuntur. Accepiſſe hoc Indos a peregrinis conditoribus religionis ſuae, comparatio inſtituta cum reliquis ſyſtematis emanatiui ſectatoribus faciet manifeſtiſſimum. Quotquot enim illud receperunt, quod pleraſque gentes barbaras feciſſe ſuo loco oſtendimus; deos quoque ex Deo primo emanantes, in eum reſorptum iri, et fatalem periodorum aeternarum catenam exiſtere profeſſi ſunt, cuius exitus tandem ſit infinitum illud, ex quo omnia fluxerunt, et refluxerunt quoque in diuinitatis mare. Fabulas autem

d) Ibid. P. I. p. 358.
e) l. c. P. II. p. 941.
f) Conf. LA CROZE p. 608 ſqq. ROGER. p. 283.
g) l. c. p. 608.

autem lepidas genuiſſe videtur diligentia theologorum aeternitatis notionem incomprehenſibilem ingeniis ſtupidis et craſſo ſub aëre natis inculcandi, id quod attenta lectio loci ſcriptoris Indici, quem ex memoriis Ziegenbalgianis adduxit CROZAEVS facile conlici poteſt.

XXXVII. In quinto mundo eſt ſol et luna; in ſexto angeli tutelares, in ſeptimo et octauo angeli primarii, qui nubes formauerunt.

XXXVIII. Mundus praeſens omnium deterrimus eſt, in quo peruerſa ſunt omnia.

XXXIX. Ortus eſt mundus ex ouo, et tandem a radiis ſolis comburetur. Etiam in hoc afferto veſtigia doctrinae Aegyptiacae apparere, inſtituta vtriusque comparatio docebit. Eandem hypotheſin etiam inter reliquos Indos, maxime, inter Siamenſes obtinere obſeruatum ex Tachardi relatione BVRNETIO[h], qui recte notat, ex cineribus combuſti regni noua, ſecundum Indos ſemina ſiue oua naſcendi mundi exſurgere. Fruſtra autem haec a Noachi tempore Burnetus repetit, recentiorem enim eſſe theologiam Indicam iſta annorum canitie, ex dictis conſtat. Attuliſſe autem hoc quoque dogma cum reliquis inter placita domeſtica Aegyptios aduenas valde eſt veriſimile.

XL. Dantur ſpiritus boni et mali, qui ab hominibus generantur. Ita quidem tradebat Pamanadaba Rogero[i], ſed recte de eo dogmate in annotatione paginae ſubiecta dubitatur. Spiritus enim ſecundum ſyſtema Indorum vel ex primo numine, vel ex ſubordinatis diis progrediuntur. Forte ea tantum Braminae mens fuit, ſpiritus ſiue animas a corpore auulſas et per varia poſtea corpora migrantes vel bonas eſſe vel malas, qua ratione ſimilia praecepiſſe Alexandrinos philoſophos ſuo loco diximus.

XLI. Animae hominum et brutorum reipſa vnius eſſentiae atque naturae ſunt. Supra iam in doctrina Xekiae exoterica hoc aſſertum obtinere, idque ex ſyſtemate emanatiuo, et quam illud gignit, metempſychoſis dogmate fluere obſeruauimus. Ratio itaque diuerſitatis ex conditione corporis, quod animae inhabitant, vel melioris, vel deterioris, deriuanda eſt. Ex hoc vero fonte ratio quoque abſtinentiae a carne, et ab eſu animalium petenda eſt.

XLII. Animae in corpore velut in carcere verſantur, et poſt mortem in alia corpora migrant. Κύρια δόξα totius non modo Indiae, ſed vniuerſi fere Orientis, quod exotericum domeſticumque in his oris dogma fuiſſe, ex hiſtoria philoſophiae barbaricae conſtat. Qui cothurnus vt pleriſque pedibus aptus fuit, ita praecipue emanatiuo ſyſtemati valde adaptatus eſt. Secundum illud enim euolutiones reditusque animarum fiunt gradatim[k].

XLIII. Animae ab aeterno ex Deo effluxerunt, in quo extiterunt, et in corpora poenae cauſſa detruduntur. Monet, qui haec refert ROGERVS,

h) App. ad Archaeolog. philoſ. p. 542 ſeq. conf. ROGER. p. 282.

i) loc. cit.

k) Conf. Relat. Miſſion. P. I. p. 53. 388. 420. 487. 871. 603. 765. LA CROZE p. 619. ROGER. p. 304.

R V S [l], Indos originem animarum ex Deo cum maris emanationibus et fluminibus ex eo oriundis comparare. Id quod prorſus conficit, omnia ex Indorum mente ex emanatione conſtare. Nec aliud patitur hoc ſyſtema, cum quodcunque reale, bonum, ſubſtantiale eſt, in hoc fonte lateat, exque eo progreſſum viſibile fiat. Quo pacto turpiſſimum enthuſiaſmum atque deiſmum ſatis impium introduci nemo non videt. Non repetemus ea, quae iam aliquoties de Quietiſmo Indico, Sinico et Iaponico diximus, ſed monebimus tantum, ineptum pariter et impium hunc enthuſiaſmum magnas praeſtantiſſimorum inter Indos philoſophorum voces ſuſpectas facere, et polluere, vt ex iis, quae de morali philoſophia harum gentium dicemus, patebit. Vno iam exemplo, eoque memorabili rem illuſtrabimus. Affert ex memoriis Ziegenbalgianis ſequens effatum, pulchrum in ſe et Deo dignum CROSAEVS [m]. Vna tantum vera eſſentia eſt, quae omnipraeſens eſt vbique, et quae radiorum ſolis inſtar ſe omnibus inſinuat. Tu te mihi dono dediſti, et ego me tibi; vidit id oculus meus, et comprehendit id animus. Illapſus enim mihi es, o Deus, vt fulmen e coelo. Haec ſi fundamentis theologiae Indicae adaptentur, patet magnificam hanc ſententiam nihil aliud, niſi deiſmum vel enthuſiaſmum irrationalem, et phyſicam eſſentiae diuinae participationem inuoluere. Alia ex Barthrouheri ſententiis a ROGERO editis colligi poſſunt, quibus hic enthuſiaſmus in aprico ponitur. Quae apud ipſum legenda; nobis enim non licet eſſe tam prolixis.

XLIV. Poſt mortem poteſt homo per transmigrationem non modo brutum, ſed et creatura inanimata immo diabolus euadere [n]. Fulcit haec theſis obſeruationem aſſerto XL. adiectam.

XLV. Felicitas animae poſt mortem partim in aliis mundis, partim in coelo quaerenda eſt.

XLVI. Ea felicitas per remiſſionem peccatorum, et per bona opera acquiri; remiſſio peccatorum autem itineribus religioſis ad ſancta loca, feſtiuitatibus, lotionibus et ſacrificiis obtineri poteſt [o]. Inter haec ſalutis media plurimum lauacris tribuunt, cuius rationem quaeſitus a Ziegenbalgio [p] Bramana quidam reſpondit: fieri ideo, quia aqua diuinitate non careat, et magnas res in mundo efficiat, rebusque omnibus plurimum ſalutis afferat, velut mater altrixque.

XLVII. Peccata poſt hanc vitam in inferno puniuntur, in cuius tenebris tamen cruciatus non niſi paucorum aeternum durant.

XLVIII. Quoniam animae omnibus animalibus inſunt, ideo nefas eſt, ea mactare eorumque carne veſci. Maxime vero impium eſt vaccam interficere, quae ſacroſancta eſt [q]. Fluere hoc dogma ex metempſychoſi ex dictis

l) p. 309. 310.
m) p. 593.
n) Ibid. p. 449.
o) Ib. p. 415. 421. 439.
p) Relat. Miſſ. Ind. P. I. p. 701.
q) ROGER. p. 451 ſeq.

dictis eſt manifeſtum. Vaccarum ſanctitas autem tanta eſt, vt earum carne non niſi fex plebis nihil quod fas eſt, curans veſcatur, et tum fimus ſacroſanctus ſit, tum cinis ex eo praeparatus idololatriae turpiſſimae materiam praebeat [r]. Originem autem huius ineptae *βουλατρείας* ex Aegypto petendam eſſe, nemo non videt, cui res Aegypti veteris ignotae haud ſunt.

Hactenus theologia Malabarica, cui quaedam phyſica *ſubiungimus*, vt conſtet, quo modo de rebus naturalibus philoſophari *Indi* audeant:

Phyſica Malabarica.

XLIX. Quinque ſunt elementa, *terra, aqua, aër, ignis et agachum, id* eſt ſpatium inter coelum et athmoſphaeram noſtram [s].

L. Tria ſunt mortis et corruptionis principia, quae ex vnione animae et corporis oriuntur, Anoubum, Maguei et Ramium. Anoubum eſt cortex animae, forte *ὄχημα* Platonicorum vel materia; certe ſimile quid Klippoth Cabbaliſtarum; Ramium fomes cupiditatis prauae in anima latens; Maguei phantaſia eiusque directorium.

LI. Quinque ſunt claſſes vitae; vegetatiua, quae omnibus corporibus ineſt, vita, voluntatis, ſapientiae et felicitatis.

LII. Tria ſunt temperamenta, melancholicum, ſanguineum, phlegmaticum.

LIII. Obtinet melancholicum temperamentum apud ſapientes, modeſtos, duros, et indole bona praeditos homines; ſanguineum facit poenitentes, reſipiſcentes, temperantiae et virtuti deditos; phlegmaticum gignit impuritatem, fraudes, iniquitatem, mendacium, pigritiam, triſtitiam.

LIV. Diei noctisque viciſſitudines ex ſolis declinatione circa montem ingentem oriuntur. Veterem at ineptam coniecturam eſſe, olim iam Indis receptam alibi oſtendimus.

LV. Metalla emendare et transformare in aurum poſſibile [t].

LVI. Dantur dies fauſti vel infauſti nefaſtique, qui diligenter obſeruandi ſunt, ne atro die quid ſuſcipiatur male eventurum. Vetus haec quidem ſuperſtitio eſt, inter barbaros diu iam per omnes terras recepta, aſt non maiori cura et ſtudio culta, quam apud Indos, cuius exempla dabunt Miſſio Danica [u] et ROGERVS [x].

Praeter haec pauca quaedam alia ſunt, his tolerabiliora, aſt priuatorum tantum ſententiis celebrata, quae tamen, quia ad opiniones totius gentis cognoſcendas nihil faciunt, hoc loco non tangimus.

Doctrina moralis Malabarica.

§. VI. Reſtat moralis doctrina Malabarica, cuius elegans ſpecimen exhibuit ROGERVS. Is enim libro ſuo BARTHROVHERRI, Bramanae

r) Rel. Miſſ. P. I. p. 181. 467. 616. 402. ROGER. l. c. KAEMPFER. Hiſt. de Iapon. P. I. p. 60.

s) LA CROZE p. 622 ſeqq. Relat. Mal. P. I. p. 894 ſeqq. P. II. p. 898.

t) Ibid. p. 628.

u) P. I. p. 206.

x) p. 122. 134.

nae ſententias centum de via ad coelum, tum dicta centum de vita rationali et prudente inter homines adiecit, eo quod magnae inter Indos iſtos auctoritatis eſſe perhibentur. Tradunt enim hunc Indorum philoſophum filium fuiſſe Bramanae cuiusdam, mulieroſum primo et voluptatibus maxime deditum, ita vt trecentas vxores duceret. Patrem autem eius lethaliter decumbentem cum filiis valedixiſſet, moeſtis hunc oculis intuitum indoluiſſe, quod matre Sudraes, i. e. laica genitus, e multis quas habebat coniugibus, plurimos liberos ſuſcepturus eſſet; qui quoad in mundo cum poſteritate ſua vixerint, ipſum coelo excluderent; adeo nefas apud Indos inter Bramanas habetur mulieri ex alia familia miſceri. Id adeo commouiſſe, ferunt Barthrouherri animum, vt relicto patre, dimiſſisque vxoribus caput tonderet, indumentoque rubro amictus Sanjaſi [y] quendam effingeret, ſanctitatis colendae cauſſa. Patrem vero conſpecta pietate filii ei vitam promiſiſſe, quam diu terrarum orbis durauerit; non irrito euentu, inuiſibiliter enim eum poſtea inter homines velut angelum obambulauiſſe. Patre itaque decedente ad peregrinationes per orbem ſe accinxiſſe, vxoribusque permiſiſſe, vt iterum nuberent aliis; ipſum autem totum coeleſtibus intentum ex veterum ſcriptis et propria meditatione ſequentes ſententias et dicta collegiſſe. Quae magnificam pleraque doctrinam inculcant, quam tamen ſyſtemate emanatiuo inaedificatam fundamento periculoſo niti, hincque enthuſiaſmo latente grauida μετέωρα nonnunquam gignere recordandum eſt. Ipſae vero meditationes pulcherrimae ſunt, et ſupra Indorum captum, multaque habent veterum Gymnoſophiſtarum ſententiis haud diſſimilia. Quorum vt exemplum Lector habeat, ex multis extantiora et memorabiliora hic apponemus:

I. Vita hominis inſtar guttae aquae eſt: et tamen propter eam principum aulas ſequitur, eorumque actiones laudare non erubeſcit, non expendens animo, ita ſe peccare.

II. Decreſcit hominis corpus et ſeneſcit, cupiditas animi autem quotidie iuueneſcit.

III. Quamuis diu durent res terrenae, tamen finem capient, eoque tempore quo corrumpentur, animum dolore replebunt et triſtitia. Qui vero mature eas relinquit, quia aeternum durare nequeunt, certam animo tum tranquillitatem pariet.

IV. Deferunt autem diuitias et cupiditates omnes illi tantum, qui coeleſti cognitionis lumine inſtructi ſunt.

V. Habent viri ſapientes bona huius vitae et felicitatem temporalem pro carcere, quo a coeleſtium rerum cupidine retrahuntur; ideo mature haec omnia deferunt.

 VI. Cun-

y) Hi Gymnoſophiſtae veterum, recentiorum Myſtici ſunt.

VI. Cuncta timori expoſita ſunt; nihil autem illi timendum eſt, qui in via Dei ambulat.

VII. Nihil eſt in mundo, quod perdurare poſſit, et finem tandem aliquando non videat.

VIII. Funiculus eſt, cupiditas; eum rumpi ne impedias, vel aegre feras: Deo autem confidenter te trade, et ſaluus atque beatus euades.

IX. Omnia fert ſecum tempus, hoc itaque reuerenter habere memento.

X. Non concupiſcenda ea ſunt, quae incerta.

XI. Si mundi rebus inhias, magnis moleſtiis cruciaberis; quaerendus itaque magis tibi locus Dei eſt, quem ſi inueneris, omnem mundi moleſtiam laetus contemnes.

XII. O animule! qui quaeſo fit, vt dum omnia perquiris, eum, qui in pectore tuo habitat Deum non inuenias?

XIII. Quaerenda eſt animae beatitas ante morbum et ſenium. Si enim tantam curam differes, idem ages, quod ille, qui tum demum puteum effodit, cum tecta ardent.

XIV. Mitte cogitationes terrenarum rerum, quae corpus occupant, abiice ſcientiam, quam comprehendere alii nequeunt: quid enim in his conſilii vbi mortis hora ingruit?

XV. Eſt terra lectus ſapientis, brachia culcitra, coelum tectum, ventus ventilabrum, luna candela; cor purum vxor; annon is hoc pacto princeps eſt?

XVI. Impoſſibile eſt hominem ſtolidum et iratum verbis prudentibus compeſcere.

XVII. Bonum eſt, hominem, qui pauca ſcit, inter ſapientes ſilere; hoc enim in poteſtate ſua habet; et ita ignorantiam ſuam teget, et inter ſapientes numerabitur.

XVIII. Diuitias animi fures ſurripere nequeunt, quo plus ex iis diſtribues, eo magis augebuntur.

XIX. Recte et prudenter diſſerere, vera hominis ornamenta ſunt.

XX. Thorace opus non habet, qui iniuriarum patiens eſt: iratus vero alio hoſte non eget.

XXI. Qui cum hominibus conuerſabitur, melior euadet.

XXII. Imitabitur ſcorta princeps, multaque ſimulabit; mox enim cum bonis verum loquetur, mox malis mentietur; humanus mox erit, mox iratus; ſtudebit interdum actionibus bonis, interdum quoque malis; corradet interdum opes, interdum dilapidabit. Machiauelliſmum ante Machiauellum haec prodere, nemo ignorat.

XXIII. Nihil accidet homini, niſi quod deſtinatum illi a Birama fuerit. Tangit hoc dicto philoſophus fatum, cuius indeclinabilem neceſſitatem cum gente ſua aſſerit. Cuius erroris fons ex ignorata mali origine deri-

uandu

uandus eſt. Neſciunt enim Indi, quid de difficili hac quaeſtione ſtatuendum ſit, hincque de origine mali incerti illud mox ex inclinatione hominis et temperamento praedominante: mox ex animarum transmigratione, interdum ex diſpoſitione Biramae; ſiue creatoris deriuant. Quibus loliis ſemina naturalis cognitionis Dei valde corrupit Satanas, et animos infelicis gentis valde ſeduxit. Et hinc Praedeſtinatianiſmus Indorum philoſophorum, quem magnis vocibus commendant Barthrouherri ſententiae. Qui tamen in eo laudandus eſt, quod hominem fati neceſſitate, creatoriſque praedeſtinatione velut pilam terrae alliſam, ſurgere, et coelum petere iubeat, cum malus trunci inſtar deiectus maneat. Nempe etiam in aduerſis fatis bonum virum inhaerere virtuti, docet, licet, quis rerum ſuarum exitus ſit, ignoret. Ideo comparat Biramam cum figulo, triſtes euentus, cum rota, animum hominis cum luto, fati diſpoſitionem, cum axe rotae; hisque addit: quem euentum hic figuli labor habiturus ſit, ſe neſcire.

XXIV. Cuncta peſſime interpretabitur homo malus.

XXV. Qui cum malis, ſocietatem init, nequitiae filios laudat, officium non explet, fortunae fauore promotus, humilitatem priſtinam obliuiſcitur, viamque bonam contemnit, nunquam tranquillitate animi ſatiabitur.

XXVI. Vir bonus ſemper cupit ſecundum rationem viuere, malo non conſentire, in aduerſis animum fortem ſeruare, et viam vitae amare, eaque delectari.

XXVII. Si quis in eremo, in vndis, inter hoſtium tela, in mari vel in montis cacumine dormiat, inſidiis, veneno, periculis impetitus, attamen vitae recte et pie actae opera eum ſeruabunt. Multa his ſimilia inculcat Barthrouherri iucunda haud pauca, et allegoria more orientali eleganter veſtita, quae vero interdum fundamento recto carent, et nubes petunt.

CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIA SINENSIVM.

§. I.

Scriptores de re literaria Sinenſium.

Ex India in ampliſſimum Sinarum imperium transgreſſi gentem offendimus, antiquitate, ingenio, artium cultura, prudentia politica et philoſophiae ſtudio non modo omnibus Aſiae populis praeferendum, ſed cum Europaeis quoque, ſi haud paucos audias, comparandum. Quam a canis aeui vetuſtiſſimi temporibus philoſophari coepiſſe, adeoque origines philoſophicas in ea quaerendas eſſe, excellentiſſimum quoque de moribus philoſophiae genus ſequi magni in ciuitate erudita viri contendunt. Vt enim taceamus Ieſuitas, qui doctrinam Sinenſium magnis elogiis extollere coeperunt, ex quo in ampliſſimum regnum progreſſi, annunciandis religionis Chriſtianae myſteriis manum admouerunt; Isaacvs Vossivs [a], plurimum Sinenſi literaturae tribuit, quem ſecutus eſt B. Spizelivs noſter [b]. Recentiſſima autem aetate Sinenſium philoſophiam plurimum ſuſpexit incomparabilis Leibnizivs [c], quem ſecuti ſunt illuſtres viri C. Wolfivs [d], et G. B. Bvlfingervs [e], quibus Barbayracivm [f], aliosque addere licet. Aſt iam aeuo medio fuiſſe nonnullos, qui Chinam ingreſſi, parum dignam laude doctrinam eius gentis deprehenderint, ex itinerariis Arabum quorundam, qui ſeculo IX illud regnum intrarunt, quae diſſertationibus eruditiſſimis illuſtrauit Evsebivs Renavdotivs [g], diſci poteſt. Maxime vero recentiori aetate ſacerdotes illi emiſſarii, qui ex aliis familiis, quam Ignatii, in hanc regionem peruenerunt, euangelium I. C. praedicaturi, quique cum Ieſuitis de pictis callide et laudatis perperam Sinarum inſtitutis decertarunt, exiguam et falſam eſſe doctrinam eius gentis philoſophicam contenderunt: quorum obſeruationes collegit, et falſitatis Ieſuitas conuincere ſategit Antonivs Arnaldvs [h]. Inter ipſos Ieſuitas parum eruditioni Sinenſium tribuit Lvdovicvs de Comitibvs [i], quam ſententiam quoque ſecutus eſt, et diſſertatione ſingulari demonſtrauit Renavdotivs. Addi

a) Obſeru. variar. c. 13. 14.

b) In eleganti libello, de re literaria Sinenſium.

c) In Praef. ad Nouiſſima Sinica et in Epiſtola ad Remondum T. II. p. 413 ſqq. qua Introd. in philoſophiam Sinenſium ſiſtit.

d) In Orat. de Sinarum philoſophia, quae quantorum motuum occaſionem dederit in Hiſt. Phil. Wolfianae explicandum eſt, vid. Lvdovici Intr. in Hiſt. Phil. Wolf. P. I. c. 2. §. 67. p. 51 ſqq. examinauit eam Ven. Langivs, emendauit ipſe Wolfius. Conf. qui de ea oratione libere iudicat Cel. Reimmann. loc. cit. p. 29.

e) In Specimine doctrinae vet. Sin. morali.

f) Praef. ad Pufend. §. 14.

g) 1718.

h) La morale practique des Ieſuites Tom. III. VI. VII.

i) Mem. ſur l'etat preſent de la Chine, Conf. Gvndling. Hiſtor. philoſ. moral. c. 5. p. 35. 36.

Addi his poſſunt BVDDEVS[k], THOMASIVS[l], GVNDLINGIVS[m], HEVMANNVS[n], alii[o]. In hac opinionum diuerſitate et virorum doctorum diſſenſu magna cautione atque prouidentia opus eſt, ne in partes abrepti, vel nimium tribuamus Sinenſibus, vel nihil. Itaque ſcriptores illi attente, et ſine praeiudicio, nec ſine adhibito examine legendi ſunt, qui de rebus Sinenſium commentati ſunt, quos pleroſque nominauit, et more ſuo eleganter et acute iudicium interpoſuit ſuum Ven. IO. FR. REIMMANNVS, qui ἀνονύμως *Sciagraphiam philoſophiae Sinenſis noua methodo traditam et eruditorum omnium iudicio ſubmiſſam*[p] edidit, quocum Cel. STRVVIVS[q] conferendus. Non repetemus eos hoc loco breuitati conſulturi, ſed notamus tantum, ex multis eos potiſſimum conſulendos eſſe, qui philoſophiam Sinenſium ex inſtituto attigerunt, vel de theologia Sinenſium tractarunt. Quo nomine nota ſunt ſcripta THEOPHILI SPIZELII *de Re literaria apud Sinenſes*, G. G. LEIBNIZII *Nouiſſima Sinica*, CHR. WOLFII *Oratio de philoſophia Sinarum;* G. B. BVLFINGERI *Specimen doctrinae veterum Sinarum moralis et practicae:* ZACH. GRAPIVS *de Theologia Sinenſium;* DOMINICVS FERDINANDVS NAVARETTA *de Regno Sinico*: et quae contra Ieſuitarum oſtentationes monuerunt RENAVDOTIVS et MINORELLI *in Obſeruationibus ad errores Iuuencii de rebus Sinicis.* Qui duo ſcriptores eo magis expendi merentur, quo magis a praeiudicio peregrinae admirationis et credulitatis, quod pleroſque in praeceps egit, liberiores fuerunt, qui vero Minorelli nomine ſcriptum illud vulgauit (ipſius enim Minorelli eſſe Ieſuitae pernegant[r]) et ipſe diu inter Sinenſes verſatus eſt, et Ieſuitas Ieſuitis oppoſuit. Maxime vero quae Nauaretta, Antonius de S. Maria, P. Nic. Longobardus, de philoſophia et theologia Sinenſium tradiderunt, cum obſeruationibus illuſtris Leibnizii ad has ſcriptiones, eiusque epiſtola ad Remondum comparanda ſunt, legendaque elegans et erudita diatribe Ven. CHRIST. KORTHOLTI *de Philoſophia Sinenſium veteri media et recentiori,* qui excuſationes Leibnizii roborare et noua luce perfundere anniſus eſt[s]. Cui etiam in elegantiſſima *Collectione epiſtolarum Leibnizianarum* eruditiſſimam epiſtolam praeſtantiſſimi CROZAEI debemus, in qua laterem lauiſſe Leibnizium philoſophiae Sinenſium ὀρθοδοξίαν vindicando demonſtrare contendit. Tacemus ſcriptores, qui poſt ANTONIVM ARNALDVM de cultu demortuorum, maxime Confucii, apud Sinas diſputauerunt, magna ex parte a B. BVDDEO[ſ] enarratos.

§. II. Quem-

k) Hiſt. phil. c. 6. §. 37. Anal. hiſt. phil. p. 351.

l) Cogit. de libris nouis 1689. p. 600. 606. 626.

m) loc. cit.

n) Act. phil. Vol. II. p. 750.

o) HORN. Hiſt. phil. L. 6. c. 7. p. 309. LANG. Annot. ad orat. Wolfii etc.

p) Brunſvig. 1727. 4.

q) Bibl. philoſ. c. 3. §. 3.

r) Mem. de Trevoux 1715. p. 229.

s) Extant haec monumenta ſcriptaque omnia in Vol. II. epiſt. Leibnizii a Kortholto vulgatarum.

ſ) In diſſ. de ſuperſtitioſo Confucii apud Sinenſes cultu, quae in Anal. hiſt. phil. extat.

Scripta Sinarum philoſophica, quae edita ſunt.

§. II. Quemadmodum vero his teſtibus omnibus non tam ſecure ſtare licet, quam ipſis monumentis Sinarum philoſophicis, ita ad eorum potiſſimum fidem recurrendum eſt, conſulendique ante omnia libri gentis acutae claſſici. Quorum inſpiciendorum copiam nobis fecit diligentia virorum doctiſſimorum, qui ex Societate Ieſu in Chinam delati, ἀυτόγραφα Confuciana aliaque huius gentis ſcripta philoſophica, quae apud eam publicam auctoritatem nacta ſunt, collegerunt, et in Europam miſſa tandem ex mandato Chriſtianiſſimi regis Ludouici XIV vulgauerunt. Prodiit memorabilis collectio hoc titulo: *Confucius Sinarum philoſophus; ſiue ſcientia Sinica Latine expoſita ſtudio et opera* PROSPERI INTORCETTA, CHRISTIANI HENDRICH, FRANCISCI ROVGEMONT, PHILIPPI COVPLETI *PP. S. I. Paris* cIↄ Iↄ C LXXXVII. Digna eſt curioſa collectio, quae attente legatur et examinetur, quia omnium plurimum ad cognoſcendam literaturam et philoſophiam Sinicam attulit. Ornat vero eius veſtibulum erudita atque luculenta diſſertatio praeliminaris, in qua introductio in hiſtoriam philoſophiae Sinenſis exhibetur. Sequitur philoſophorum Sinenſium principis, Confucii vita; et tunc ipſe Confucius [ſſ] ſiue ſcientia Sinenſium Latine expoſita, cuius liber primus a Cemçu, ſecundo Confucii diſcipulo vulgatus nomen Ta-Hio, hoc eſt *magna ſcientia*, accepit, quia ad inſtruendos praeceptis ſuis principes viros, qui ſubiectos ſibi populos et regna moderantur, ſcriptus eſt: in quo auctor principes feliciter imperandi cupidos, ſibi prius imperare, et initia regni a ſui totius cura cultuque ſumere, deinde aulam familiamue recte inſtituendo ad regni adminiſtrationem prudenter progredi iubet. In ſecundo, qui auctorem eundem Confucium habere dicitur, ſed ab eius nepote *Cuſu* dicto, in lucem publicam traductus fuit, de medio ſempiterno ſiue de aurea mediocritate conſtanter omnibusque in rebus tenenda, agitur, vnde nomen *Chum-yum* accepit. Tertius liber decem *Kiuen*, id eſt ſectionibus conſtans, *Lun-yu*, id eſt, differentium colloquia, inſcribitur, atque apophthegmata Confucii et diſcipulorum eius et his ſimilia exhibet, quae de vitiis, virtutibus, officiis, et recto regimine praecipiunt. Inſperguntur paſſim quaedam ex monumentis Sinenſium philoſophicis memoratu digna, vel alia doctrinam eorum illuſtrantia. Adiecta eſt in fine tabula chronologica ſcientiae Sinicae, itemque ſynopſis imperii Sinarum et rerum in ea notabilium [t]. Promiſerunt quoque doctiſſimi editores Mencii ſcripta, qui poſt Confucium ſeculo illi poſterior celeberrimus inter Sinas philoſophus fuit. Qua promiſſione ſaliuam mouerunt ciuitati eruditae ea videndi, quamuis aliter viſum ſit cel. GVNDLINGIO [u]. Tandem deſideriis eruditorum velificaturus FRANCISCVS NOEL, S. I. Miſſionarius, Pragae cIↄ Iↄ CCXI edidit:

ſſ) Non eſſe haec ſcripta ipſius Confucii contendit MINORELLI l. c. §. 8. p. 178.

t) Conf. Act. erud. 1688. p. 254 ſeqq. vbi hic liber copioſe recenſetur, quem locum conſulere poſſunt, qui libro rariori deſtituuntur.

u) l. c. c. 5. p. 32.

dit: *Sinenſis imperii libros claſſicos ſex, e Sinico idiomate in Latinum traductos.* In qua collectione praeter Confuciana nonnulla comparent quoque ſcripta Memcii deſiderata. Quia vero exoterice hi libri philoſophici ſcripti ſunt [v], et more gentibus Orientis recepto paraenetice tantum virtutis doctrinam proponunt, plurimum debet illuſtri BVLFINGERO orbis philoſophicus, quod diſſolutas Sinenſium ſcopas de morali et ciuili diſciplina colligendo, iuſtum et ordine philoſophico cohaerentem ethicae et politicae faſciculum hiſtoriae philoſophicae ſtudioſis ſuppeditauerit, dolemus autem Memcii ſcripta ſimul eum in vſus vocare non potuiſſe. Plurima vero de fide harum collectionum controuerſia inter eruditos fuit, poſtquam Ieſuitae in ſuſpicionem venerunt, eos monumentorum Sinicorum interpretationem genuinam non dediſſe, ſed multa ad iuuandam cauſſam ſuam adulteraſſe. Quidam enim, qui conuenire Ieſuitarum interpretationem et relationes cum iis, quae Dominicanae familiae ſodales retulerunt, de fide Coupleti et ſociorum dubitandum non eſſe cenſuerunt [w]. Alii, quia linguae Sinicae ignorantia et ἀρχετύπων Sinicorum defectus comparationem et examen non admittit, iudicium ſuſpendere maluerunt. Inter quos eſt ven. REIMMANNVS [x], *qui bona an mala fide ex lingua Sinica in linguam Latinam ſint translati, eos iubet diſpicere, qui vna cum monumentis authenticis vtriusque linguae habent facultatem.* IDEM de Collectione ſcriptorum Memcii a Noële edita iudicat: *Non eſſe dubitandum, eum genuinum illorum ſenſum et aſſequi potuiſſe et reuera aſſecutum eſſe, cum viginti integros annos ſe addiſcendae linguae et libris Sinicis peruolutandis vacaſſe profiteatur.* Aſt longe alia mens fuit aliis viris doctis, qui diligentiam magis et iuuandi res ſuas ſtudium quam fidem in Ieſuitis eminere cenſuerunt. Non memorabimus in praeſentia obiectas in tradendis rebus Sinicis falſitates ab Obſeruatore [y] *in Iouuencii Hiſtoriam Societatis*, qui ipſe legi meretur; ſed ad eruditiſſimum RENAVDOTIVM [z] prouocamus, qui Ieſuitarum fidem ſubleſtam eſſe inde demonſtrauit, quia tabulae Aſtronomicae, quas Ieſuitae exhibuerunt, ab eis non integrae et incorruptae editae, ſed ad tabulas Tychonis Brahei reformatae ſunt. Id inſtituta comparatione Caſſinum et Picardum obſeruauiſſe, idque falſum quoque candide eſſe Coupletum obſeruat. Tale quid autem cum auſi Ieſuitae fuerint, an non in philoſophico argumento idem tentauiſſe iuſtiſſima ſuſpicio eſt? Idem quoque monet, verſionem a Coupleto ſociisque editam, paraphraſin eſſe, ſine qua Confucii ſcripta plane intelligi nequeant: quae ſi propius inſpiciatur, fatendum eſſe, omnium rectiſſime pronuntiauiſſe Laurentium Magalottum, et Carolum Dati,

v) Vid. Act. Erud. 1711. p. 285 ſeqq. 1712. p. 123. 224 ſeqq.

w) LEIBNIZIVS, BVLFINGERVS, KORTHOLTVS ll. cc.

x) loc. cit.

y) MINORELLI l. c.

z) In Diſſ. praelim. l. c. quam Germanica lingua inſeruit Act. phil. Vol. II. p. 717 ſeqq. doctiſſimus HEVMANNVS.

Dati, poſtquam cum Grubero et Oruillo S. I. ex China redeuntibus de doctrina Sinenſium contuliſſent: eſſe eam ethicam Confucianam a theologia Scholaſtica transformatam. Addi his debet, ex relatione *Actorum Eruditorum**, Aymonivm verſioni Ieſuitarum velut imperfectae et multis in locis adulteratae nouam et fideliorem melioremque verſionem ſurrogare promiſiſſe. Idem de Noëlis verſione Sinicorum ſcriptorum iudicium eſt, quam meliorem accurationem non prodere, nonnulli iudicarunt. Certe, ipſi, qui tantum Sinicae philoſophiae pretium ſtatuit, celeberrimo Wolfio †, viſus eſt *poſt tot annorum ſtudium non ſatis intellexiſſe, quid verbis philoſophorum Sinenſium ſubſit.* Ex his vero intelliget lector, quam difficile ſit de genuinis Sinenſium dogmatibus ſententiam dicere, et quam incerto talo conſtent, quaecunque ex his libris de eo argumento afferuntur. Recurrendum itaque ad modeſtum Pyrrhoniſmum hiſtoricum, vel ſaltem nihil certi ſtatuendum, ſed intra veriſimilitudinis cancellos cuncta redigenda; maxime vero, quae de philoſophia Sinenſium ab haud paucis magnifice praedicantur, examinanda accurate, abiectoque omnis partis ſtudio, et inepto peregrinarum rerum amore explorandum, annon notiones Sinenſium incertae, confuſae nihilque diſtincti ſignificantes certis et clarioribus definitae ſint vocibus? annon meditationes diſperſae et nullatenus cohaerentes, in vnum ſyſtema, excogitato connexionis vinculo, ire coactae ſint? an non allegorica, hieroglyphica, aenigmatica multa ſecundum electas deamatasque hypotheſes ſint explicata? annon ſuppreſſa ſilentio multa, vel commoda interpretatione in tolerabiliores ſenſus peracta ſint[a]? Ad quos ſcopulos offendiſſe multos, qui Sinenſium philoſophiam comere ornareque ſuſceperunt, ex dicendis conſtabit. De Sinenſi itaque philoſophia tota fere tractatio hypothetica et coniecturalis eſt.

Origines hiſtoriae philoſophicae Sinenſis obſcurae et incertae.

§. III. Obſcuriſſimae ſunt magnaque incertitudine laborant origines hiſtoriae philoſophicae Sinenſis, ob incertas et maximis dubiis expoſitas chronologiae Sinicae rationes, quas cum veris temporum notationibus conciliare velle, idem eſſet, ac inter tenebras lucemque paciſci. Et antiquiſſima quidem philoſophandi initia ſunt, quae inter Sinas feruntur: ea enim ad primum imperii gentisque conditorem Fohium referunt, qui, ſi Sinarum chronologia ſtandum eſt, annis ante natum Chriſtum cIↄ cIↄ Iↄ ccccLIV, gentem feram ad rationes humanas reuocaſſe, legemque illi tuliſſe dicitur. Incipit enim cyclus Sinenſium anno ante redemtum orbem cIↄ cIↄ Iↄ cxLVII, octauo anno imperatoris Hoangti; ante quem

*) 1713. p. 46.

†) l. c.

a) Ad has quaeſtiones illis reſpondendum eſt, qui fide ſubleſta vacare Ieſuitarum relationes et verſiones contendunt. Horum enim accuſantur Ieſuitae ab illis, qui diu in China fuerunt, linguam didicerunt, cum literatis Sinenſibus conuerſati ſunt; eiusmodi emendatarum rationum Sinicarum ſuſpicionem roborauere exempla luculenta, maxime vero excogitata iuxta commoda Societatis interpretatio eorum locorum, quos eſſe obſcuriſſimos et incertos in confeſſo eſt. Ieſuitarum itaque eorumque qui illorum partes tantis animis agunt, contra has obiectiones et ſuſpiciones apologia certioribus, quam fieri ſolet, rationibus facienda eſt.

quem cum imperio praefuerint Fohi et Xi-nung, quorum ille CX annos, *hic* CXL imperaſſe dicitur, ad dicta tempora aetas Fohiana neceſſario referenda eſt. *Aſt ſi* calculos Petauianos ſequimur, magna veriſimilitudine ſe commendantes, incidit natiuitas *θεανθρώπου* in annum mundi cIɔcIɔcIɔIɔccccLXXXIX, diluuium vniuerſale in annum mundi cIɔIɔcLVI. Quod ſi itaque in dicta tempora incidunt anni Fohiani, aliquot eum ſeculis ante diluuium vixiſſe oportet. Cui cum non interrupta ſerie ſucceſſores fuiſſe Sinas aſſerant, ſequitur inde neceſſario, aut rationes hiſtoricas et chronologicas Scripturae ſacrae aut Sinicas falſas eſſe et corruptas. Paſſim ideo dica ſcripta eſt Ieſuitis, quod arenoſo huic fundamento totam fabulam Sinicam inaedificauerint. MINORELLI[b] enim, vel quisquis eius nomine Iuuencii falſitates et errores caſtigauit, monuit, *Chronologiam Sinicam a recentioribus deſcriptam eſſe, nullo certo fundamento, cum in libro Xuking imperatorum anni ſaepius non numerentur, qui vnicus tamen hiſtoriarum liber plenam apud Sinas auctoritatem habeat; nec Confucii auctoritate, quod Ieſuitae contendunt, confirmatam eſſe, quo recentior longe ſit.* RENAVDOTIVS[c] autem, ad Caſſinum prouocat, obſeruantem, annorum quingentorum errorem in calculo Sinenſium chronologico deprehendi: quem tamen venerabilis ſenex ALPHONSVS DE VIGNOLES, (qui cycli ſexagenarii a Ianao Sinenſium mathematico, anno A. C. N. vt ferunt cIɔIɔcLXX, in ordinem redacti rationes luculenter docteque explicuit[d], et obſcuriſſimo argumento more ſuo lucem egregiam affudit) accuſat, quod cyclum Sinenſium cum tabulis eorum aſtronomicis confuderit. Ipſe vero ex Societate Ieſu miſſionarius, vir acutus et doctus NICOLAVS LONGOBARDVS[e], lubens concedit, incertas turbatasque rationes temporum Sinenſes eſſe. Haud ita pridem autem chronologiae Sinenſi nouum lumen accendit IOANNES FRANCISCVS FOVQVETVS. Is enim redux ex China attulit tabulam chronologicam hiſtoriae Sinicae connexam cum cyclo, qui vulgo Kia-tſe dicitur, compoſitam a NIEN ſcriptore inter Sinas maximae exiſtimationis, ex equeſtri apud Tartaros ſtirpe oriundo, muneribus inclyto, proregis filio et fratre praeſidis duarum prouinciarum, quem viuum adhuc cum ex China diſcederet, Foucquetus reliquit. Ex hac Nienis tabula chronologica perſpicuum eſſe obſeruat, qui eam rarius occurrentem ad manus habuit Ven. KORTHOLTVS[f], *Epocham veram atque certam hiſtoriae Sinenſis ad quadringentos circiter annos ante natum Chriſtum reuocari oportere. Et Sinas quidem initia gentis ſuae longius audere arceſſere, et varias habere imperii ſui hiſtorias et epochas diuerſas; de iis autem Foucquetum explicatim annotare, ipſos inter ſe non minus acriter digladiari, quam noſtros de originibus Chal-*

b) p. 121.

c) l. c. Act. phil. Vol. II. p. 733.

d) Miſcell. Berolin. T. IV. Obſ. 2. p. 24 ſeqq.

e) T. II. Epp. Leibniz p. 28.

f) Praef. ad Vol. II. Epp. Leibniz. p. 27.

daeorum Aſſyriorumque et Aegyptiorum dynaſtiis. Quamobrem in Sinenſi imperio de incunabulis et primordiis illius nationis, vnicuique quod libet, credere licere. Ex quo falſum eſſe, deprehenditur, quod IVVENCIVS ff, ſcribere auſus eſt: *vetuſtatem Fohi imperiique Sinici, confirmare hiſtoriam Sinicam, tantam auctoritatem literatorum iudicio, ac potiſſimum Confucii auctoritate adeptam, vt eam vocare in dubium nemo prudens, ac niſi, vt dictitent, haereticus poſſit.* Ob quod mendacium merito acri MINORELLI g calamo Ieſuita vapulauit. Nos incertitudinem antiquitatum Sinicarum non magnopere miramur, recordantes Chaldaeos atque Aegyptios, quos tamen omnium primos imperia condidiſſe conſtat, non minus in antiquitate gentis ſuae aſſerenda ſupra omnium fidem ineptiuiſſe, moremque gentium omnium fuiſſe, vt origines ſuas innata gloriae cupiditate antiquiſſimas faciant. Vnde prorſus nullam eſſe Sinicae chronologiae auctoritatem in comperto eſt. Quamuis enim imperatorum ſucceſſiones crepent, annosque definiant, fabulas tamen fumosque eos vendere, et vel ex vno πολυωνύμῳ plures exſculpſiſſe, vel ad ementiendam antiquitatem quosdam a gente ſuperba et faſtu plena infartos iſti feriei fuiſſe, aut annos nimium productos, eſt manifeſtiſſimum. Quae tamen non obſtant, vt non ſatis vetuſtas eſſe origines Sinenſes putemus, cum poſt disiectas linguarum confuſione gentes mature in illas oras nonnullas deſcendiſſe ex Iaponenſium quoque hiſtoria conſtet. A Noachi tamen filiis iſtam terram iam cultam habitatamque fuiſſe nobis veriſimile minime videtur: cum et tanta terrarum diſtantia a ſede Noachi ſit, vt filios eius illuc penetrauiſſe minime ſit probabile, qui in propinquioribus ſine dubio regionibus, maxime iis, quae ad meridiem fuere ſitae, conſederunt; et vita plane fera et belluinis moribus acta, quae primis Chinae incolis tribuitur, tantum luminum Noachicorum, in filiis eorumque familiis reſplendeſcentium iubar minime patiatur. Suis itaque in tenebris origines Sinenſes relinquendae ſunt.

Fohi primus Sinenſium legislator.

§. IV. Fabulis inuoluta eſt tota Fohii hiſtoria, qualem Sinae enarrant: id quod nemo rerum veterum intelligens mirabitur, cum et legislatores ipſi diuinas ſibi et admirandas origines ſoliti ſint adſcribere, vt diuini ortus opinione animos hominum velut vinculis quibusdam conſtringerent, et religione deuincirent, et homines feri in vitae humanae ordinem moresque rationali creatura dignos redacti, atque inſignibus humanae vitae beneficiis mactati eorum, quos viuos ſuſpexerant, memoriam poſt fata fictis narrationibus poſteritati reliquerint. Id cum in plerarumque gentium antiquiſſimarum originibus euenerit, in Sinicis quoque non euenire non potuit. Et vixiſſe quidem hanc tanta temporum antiquitate, vt diluuium anteuertat, nugantur Sinae; quos ſi non totos audiendos, ita tamen intelligendos eſſe admiratores ſapientiae Sinicae contendunt,

ff) loc. cit. g) l. c. p. 121.

tendunt, vt hunc Fohium vel Noachum ipſum, vel filiorum eius vnum fuiſſe coniiciant. Quam opinionem recitaſſe, eſt refutaſſe, adeo abſurda et inepta eſt. Tradunt autem Scriptores Sinenſes [h], eum a matre ab iride circumdata in prouincia Xen-Si conceptum ſicque ἀπάτορα natum eſſe. Cuius generis ortum diuinum cum plures veteres legislatores callide ementiti ſint, nobis non monentibus lector intelligit, vnde haec traditio genita fuerit. Adultiorem, cum diuino intellectus acumine gauderet, ad emendandos mores ferinos Sinenſium animum adieciſſe, dicunt. Brutorum inſtar enim viuentes cruda carne victitaſſe, et a concubitu promiſcuo ac inceſtu non abhorruiſſe, ita ratione humana ſitu et ſqualore obducta, vt nec patrem quis ſciret ſuum, nec ius fasque vllum intelligeret. Eos itaque a belluina vita et perdita viuendi conſuetudine reuocaturum, leges illis tuliſſe, matrimonia inſtituiſſe, ordinem viuendi praeſcripſiſſe, animalium piſciumque capiendorum rationem commonſtrauiſſe, ordinem quoque colendi coeli terraeque numina, et ſacrificia offerendi modum docuiſſe; literas inueniſſe, et artium rudimenta tradidiſſe. Qua in narratione id Fohio tribuitur, quod in aliis regionibus primis gentium conditoribus ſolet adſcribi. Nempe apud Sinas quoque antiquiſſimos

fuit haec ſapientia quondam
Publica priuatis ſecernere, ſacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri leges incidere ligno [i].

Et hoc quidem pacto regnum ſapientia magis, et auctoritate, quam potentia obtinuiſſe, et annis CXV prudenter adminiſtrauiſſe ſede ex prouincia Xen-Si, vbi natus erat, in Chin-chen oppidum prouinciae Honan translata, Fohius dicitur.

§. V. Legislatorem haec quidem probant, qualem fuiſſe, Hermeti forte, Orpheo, ſimilibusque non minorem, facile perſuaderi nobis patimur, nihil enim in hac ſententia eſt, quod non veriſimilitudine ſe commendet. Aſt non legislatorem modo Fohium faciunt, ſed et magnum philoſophum atque theologum, quotquot in Sinenſium admirationem rapti, frigidamque Ieſuitis ſuffundentes maxima quaeque de Sinenſium philoſophia cogitant. Duplex autem philoſophiae Fohianae argumentum eſt. Nam, ſi Sinas audimus, ille praeter inuentas literas et muſica inſtrumenta duo, vnum viginti ſeptem, alterum triginta ſex fidium, arcanioris philoſophiae principia in libro Ye-kim dicto, aenigmatica methodo propoſuit; et imprimis colendi numinis coelo terraeque praefecti rationem demonſtrauit. Vtrumque philoſophiae Fohianae caput paulo attentius conſiderandum eſt, vt quid veriſimiliter illi temporum canitiei

Fohius an philoſophus fuerit?

 tribui

h) Debemus notitiam hiſtoriae Fohianae COVPLETO et ſociis, vid. Praef. Chronol. tab, §. 1. p. 3 ſeqq. Conf. MART. MARTINIVS Hiſtor. Sinic. p. 21 ſeq.

i) HORAT. in Art.

tribui queat, diſpicere poſſimus. Eſt autem liber Ye-kim tertius librorum Sinicorum antiquiſſimorum, in pentateucho ſiue V-kim contentorum, de quo infra nonnulla trademus. Conſtat libellus, figuris ſiue lineis duplicis generis, integris — et interruptis — —, ex quarum multiplici combinatione tabula figurarum ſexaginta quatuor exſurgit. Dici non poteſt, quantis interpretum tum veterum tum recentiorum coniecturis aenigmata haec torta et vexata fuerint, et torqueantur hodie, id quod monumentis veterum ſymbolicis et aenigmaticis neceſſario euenire debere, et exempla philoſophiae Aegyptiacae, et ipſa ratio nos conuincit. Et Sinarum quidem acutiſſimi, id voluiſſe Fohium putant, vt rerum creatarum nexus, combinationes, ſocietates, vel etiam pugnas et diſſonantias, tum influentias, viciſſitudines, et alterationes gentem rudem et infantem quaſi docendo, iſtis gradibus ad ſui principii vltimique finis ſupremaeque ſpirituum intelligentiae notitiam manu quaſi perduceret. Alii antiquiores ad auguria et diuinationes illum libellum adhibuerunt. Confucius, vt infra dicetur, quique ex eius diſciplina progreſſi ſunt, et ante eum rex Ven-vam, qui vndecimo ante C. N. ſeculo vixiſſe dicitur, praeter phyſicas qualitates morum praecepta virique perfecti effigiem in eo quaeſiuerunt: de quibus celeberrimi libri interpretationibus multa in *Diſſertatione praeliminari* affert COVPLETVS [k]. Noſtro autem tempore illuſtris Leibnizius, vt profundiſſimo ingenio vtebatur, facile vidit, in ſimplicitate aeui Fohiani ſimpliciorem aenigmatis huius ſolutionem quaerendam eſſe. Vnde cum arithmeticae diadycae rationes detexiſſet, cuius hiſtoriam in eius vita iam adduximus, obſeruauiſſetque iſtis duabus figuris I et O creationis myſterium adumbrari poſſe, eam ad Grimaldum S. I. tribunalis mathematici praeſidem in imperio Sinenſi miſit, vt imperatoris animus ad meditanda Chriſtianae religionis dogmata illa excitaretur; eandem vero quoque communicauit cum Bouueto S. I. ſacerdote Pekini commorante. Vidit is illico Leibnizium ſimpliciſſimam rationem figurarum Fohianarum detexiſſe; atque in literis ad Leibnizium datis magnam illam LXIV figurarum tabulam communicauit; quae Leibnizio iudice, veram eſſe hanc explicationem conuicit, ſi lineam non interruptam interpreteris per I, interruptam per O. Nos daui quidem ſumus in tantae antiquitatis aenigmatibus ſoluendis, et facile aliis Oedipi gloriam relinquimus. Aſt ſi tamen noſtra pro inſtituti noſtri ratione ſententia dicenda eſt, fatemur, videri nobis aenigma illud plane inſolubile: non, quod ſolutiones probabiles afferri nequeant; ſed quod ita cum omnibus ſymbolicis et hieroglyphicis myſteriis comparatum ſit, vt quo quis eſt ingenioſior, eo meliores et veriſimiliores explicationes afferre ſoleat, ea autem ipſa varios ſenſus recipiant, de quorum veritate nemo hodie ſtatuere poteſt; poſtquam clauem auctor non addidit. Quod luculenter inde probatur, quod nemo Sinarum ad hunc vsque diem myſterium hoc explicare potue-

k) Conf. illuſtris BVLFINGERVS, de Phil. mor. Sinenſium app. §. 29 ſq. p. 349 ſq.

potuerit, vt ſatis fecerit[l]. Si itaque certitudinis ἀκρίβεια ſectanda eſt, plane pro deſperato in tenebris ſuis relinquendum eſt. Quod ſi vero, vt haud pauca in philoſophiae hiſtoria ſunt, quae ſolis coniecturis nituntur, ad veriſimilitudinis ſpeciem aliquam res reuocatur, tunc imprimis ad eam regulam attendendum eſſe putamus, quam certiſſimi canonis modum obtinere, artis criticae periti norunt: eam interpretationem eſſe probabiliorem, quae et auctori, eiusque ſcopo et circumſtantiis, et tempori in quo vixit, maxime conueniat. Quae vbi admittitur, nemo non intelligit, parum veriſimilitudinis eos pro ſua opinione militantis habere, qui neſcio quae philoſophica myſteria, vel metaphyſica, vel ethica in iſtis lineolis contineri putant. Nam nec Fohiano ingenio, licet id excelſum et acutum fuiſſe concedamus, tribui poſſunt, quod ſe non theoreticis cogitationibus, ſed legislatoria prudentia demonſtrauit; nec ad iſtius temporis circumſtantias applicari, quae tales fuerunt, vt ſubtilitatibus eiusmodi philoſophicis populum rudem, ferum, et ab omni fere rationis vſu ſemotum imbuere voluiſſe Fohium, ab eius prudentia prorſus ſit alienum, qui littora arauiſſet, ſi ſpeculationes arduas et difficiles aenigmatum integumentis obſcuriores feciſſet, populum erudituras, qui prima doctrinarum rudimenta methodo planiſſima erat edocendus. Quo ſimplicior itaque interpretatio eſt, eo veriſimilior, modo ſupponatur, quod ſola Sinenſium fide omni exceptione non maiore nititur, librum iſtum vere Fohianum eſſe. Vnde fatemur, magni Leibnizii diadycam arithmeticam reliquas omnes explicationes longo poſt ſe interuallo relinquere. Vt enim lineolis Fohianis egregie reſpondet, earumque apertiſſimas rationes docet, ita veriſimillimum eſt, Fohium, qui rerum in vita humana neceſſariarum et vtilium inuentione ferociam gentis perdomare ſtuduit, numerandi artem, et quidem modo ſimpliciſſimo et ſtupida atque nondum defecata ingenia decente, illi tradidiſſe; aetatem autem ſequentem alia numerandi ratione inita, quam deſcribit Cl. Heilbrvnnervs[m], eius arithmeticae fuiſſe oblitum: vnde factum, vt cum antiquitatis praeiudicio faſcinati Sinae ad Fohium ſuorum φιλοσοφουμένων originem, more antiquitus recepto, referrent, in his lineolis alia longe myſteria quaererent, et alias interpretationes afferrent. Quae non magis ſimplici iſti explicationi obſtare poſſunt, quam explicationes philoſophicae Aegyptiorum de hieroglyphicis figuris ſimplicitati primae inuentionis. Aſt haec tantum veriſimilitudinis gradum reſpiciunt. Manet tamen incertum, vtrum Fohius ad hanc numerandi rationem peruenerit, praecipue cum alius, quam qui in arithmetica dyadica obtinet, ordo iſtarum lineolarum a Sinis adhibeatur: de quo incertum eſt, annon ita ab ipſo Fohio traditus ſit.

Licet

l) Nempe ſuas quisque et praeceptorum ſuorum hypotheſes in iſtis lineolis vidit, et antiquiſſimo tempori recentiorum philoſophemata affricuit. Qui mos interpretandi vetera monumenta, quam prauus et ineptus ſit, ex damno, quod hiſtoriae philoſophicae intulit, eſt manifeſtum. Idem vero Fohianis lineolis accidit, quod tabulae Iſiacae, in qua quilibet ſuas opiniones detexit.

m) Hiſt. matheſ. L. I. cap. 28. §. 606. p. 524.

Licet omnino probabile ſit, Sinas poſteriores, cum aenigma Fohianum non intellexiſſent, figuras iſtas, ita transtuliſſe, et ſuae catenae eripuiſſe, prout imaginatio eorum nouas explicationes comminiſcens, exigere videbatur. Id quod ex eo colligi poteſt, quia in ordine primarum octo figurarum ex Coupleti teſtimonio Sinae variant. Alterum philoſophiae Fohianae caput theologia naturalis eſt, quam ſatis puram et orthodoxam ſubiectis ſibi gentibus eum tradidiſſe, docendo, quomodo *ſummo* ſpiritui coeli et terrae ſacrificia offerenda ſint, multis narrant, *qui philoſophiam* Sinenſem veterem commendant. Vnde *magna noſtra aetate* enata controuerſia, vtrum Fohi et ſequaces inter veri *Dei cultores*, an inter Atheos numerandi ſint? Quae quaeſtio cum explicari, niſi theologia Sinarum in partes vocata, non poſſit, eam infra, vbi de placitis Sinarum veterum philoſophicis differemus, ex inſtituto excutiemus.

Succeſſorum Fohii rationes modusque philoſophandi.

§. VI. Eadem, quam Fohius adhibuit, ratio obſeruata quoque eſt ab illis, qui in regno ſucceſſerunt; illi enim Fohianis veſtigiis inſiſtentes non regere modo populos, ſed docere quoque contenderunt, regni ſui indole ita poſcente, vt ad mitiores indies mores et humanitatem feri populi magis reducerentur. Factum id eſſe egregiis inuentis atque artificiis vulgatis, et imprimis a rege Xin-num tradita agriculturae, herbarum et medicinae cultura [*], varias quoque vel ipſos ſcripſiſſe, vel conſcribere ſuos iuſſiſſe tractationes, ad vtilitatem inuentorum demonſtrandam, valde eſt veriſimile, credique ſine metu contrarii, Sinenſium ſcriptoribus poteſt. Eandem enim rationem apud alios quoque gentium legislatores obtinuiſſe, hiſtoria indubitata teſtimonia ſuppeditat. Aſt accuſantur quoque ab illis, qui deleta vnius Dei ſupremi notione cultum tantum ſpirituum mundi partibus praeſidentium, atque idololatriam iam tum obtinuiſſe contendunt, quod naturalem pietatem ſuffocauerint. Quod tamen alii negant, et exempla in contrarium afferunt, quale illud imperatoris Ching-tang eſt, qui imperio diu fame preſſo, ſe hoſtiam piacularem numini obtulerit. Aſt hunc tamen reliquosque omnes, quamuis ſacrificaſſent, non coelorum domino, ſed coelo ſacrificia obtuliſſe contendunt, quae cum ad dogmaticam Sinenſis hiſtoriae partem pertineant, hoc loco excuti non poſſunt, nec inquirere hic licet, vtrum ſummum rerum omnium parentem, an ſpiritus mundi praeſides adorare colereque populum docuerint. Laudandum autem eſt in his imperatoribus non modo ſtudium mores hominum emendandi, ſed et prudentia ſingulari praecepta morum eis tradendi. Factum id ab illis eſt methodo orientalibus gentibus valde vſitata, et in ſe ad docendos populorum animos rudes maxime accommodata. Nempe non tantum allegoriis, ſimilitudinibus, ſententiis et huius generis aliis virtutis praecepta inculcarunt, vnde cauſſa deriuanda eſt, cur ab antiquiſſimo tempore moralis doctrinae ſtudium laetiſſime in hac gente floruerit, et ipſe Confucius, ſe ſua a priſcis regibus et legislatoribus,

*) COVPLET. l. c. p. 20.

bus, maxime Yao et Xun accepiſſe, profeſſus ſit [o]; ſed et poëſin more veterum gentium fere omnium in auxilium vocantes, leges, ſtatuta, morum praecepta carminibus comprehenderunt: publicum autem religionis cultum ceremoniis ita repleuerunt, vt his vinculis eo certius eſſet populi obſequium. Qua de re ex iis, quae infra de theologia Sinenſium dicentur, iudicium fieri poteſt. Collecta ſunt tandem inſtituta nobiliſſima, ſententiae et imperandi artes veterum, in ſcriptis, vnde libri illi claſſici enati ſunt, quibus nihil vel venerabile magis atque ſanctum, vel antiquum inter Sinas habetur. Et primo quidem pentateuchus ille huc pertinet, qui *V-kim* vocatur, in cuius libro primo *Xv-kim* dicto res trium regum Yao, Xum et Yu referuntur, qui inter legislatores Sinarum celeberrimi fuerunt. In hoc libro, leges, ſtatuta, ſententiae, monita ad reipublicae regendae felicitatem, quaedam etiam ad iuris adminiſtrationem, ad Kalendarium rectamque ſubiectorum principi gubernationem pertinentia leguntur, veterum porro principum res pro ſalute publica geſtae, deriuatae in mare diluuii Sinenſis aquae, aliaque, quae ad ſecundam et tertiam familiam imperantem ſpectant, narrantur. In ſecundo Volumine, *Xi-kim* dicto, odae et poëmata exhibentur, regnante pleraque familia tertia imperiali conſcripta, quibus ſtatuta regnorum laudesque virtutis decantantur: quorum dicendi rationem breuem, obſcuram, metaphoricam et prouerbiis obſoletis refertam, adeoque longe difficillimam eſſe, nemo mirabitur, cui antiquiſſimae poëſeos, praecipue Orientalis, hiſtoria non ignota eſt. Tertium Volumen *Ye-kim* appellatum librum Fohi ſupra enarratum complectitur; Quartum librum Confucii *Chum cieu* vocatum, quod idem dicit, ac, ver et auctumnus, complectitur, in quo res geſtae, vitia, virtutes, et euentus earum varii principum enarrantur. Quintum *Li-Ki* dictum, rituum et officiorum memoriale eſt, quidque in ceremoniis ſacris pariter atque profanis obſeruandum, quae officiorum omnis conditionis hominum ratio fuerit, tempore trium familiarum imperialium, Hia, Xam, Cheu exponit: quam collectionem inſtituit Confucius, deleta vero igne iuſſu imperatoris Xi-Hoam-ti ex hominum memoria reſtituta, ideoque non valde perfecta eſt. Quae fuſius omnia explicuerunt COVPLETVS [p] et LONGOBARDVS [q], repetierunt BVLFINGERVS [r], KORTHOLTVS [s], aliique, qui de literatura Sinenſium diſſeruerunt. Ex qua antiquiſſimorum ſcriptorum collectione patet, legislatores illos veteres, (hoc enim nomen magis mereri quam philoſophorum, acta eorum loquuntur) parabolis, exemplis, fabulis, carminibus, ritibus atque cultu publico ad cicurandos hominum ferorum animos, nectendam articulis ſuis ciuitatem, imperium formandum, obligandos ſubditos vſos fuiſſe. Negari autem nequit, magnam in ea re prudentiam principes hos adhibuiſſe, adque id acutiſſimas cogitationes collineare iuſſiſſe, vt tota virtutis ratio elegans et commoda euaderet, et praecipue reipublicae ſalutaris,

o) IDEM p. 120. p) l. c. p. 20. q) l. c. p. 173. r) loc. cit. s) loc. cit.

lutaris, quem in finem populum paucis legibus, principem, eiusque adminiſtros, regionum praefectos et gubernatores multis regulis et monitis formare contenderunt, praeclarum ciuilis prudentiae ſpecimen edentes. Qua de re tamen infra pluribus dicendum. Tanta autem horum librorum auctoritas inualuit, vt ampliſſimo commentario philoſophi eos illuſtrarent. Inde enata altera collectio non minoris apud Sinas pretii, quae *Su-Xu*, id eſt tetrateuchus vocari ſolet, et planiori faciliorique dicendi ratione comprehenditur. Exhibet ea libros Confucii, *Ta hio* ſiue *ſcientiam magnam*, *Chum yum* ſiue *medium ſempiternum*, *Lun yu*, ſiue *ratiocinantium ſermones*, et opus Memcii *de Natura, Ritibus, Moribus et Officiis*. De quibus cum ſupra iam, quantum ſatis, dixerimus, hoc loco plura addere, nihil attinet. Tantae autem auctoritatis hi libri inter Sinenſes ſunt, vt ſi quis gradum inter literatos conſequi velit, ex pentateucho vnum, tetrateuchum vero totum memoriter tenere neceſſe habeat. Tacemus alios commentatores, maxime *Ta-zivin* et *Singli*, de quorum auctoritate fideque cum LONGOBARDVS [t] diſſeruerit, ille potiſſimum adeundus eſt. Hi vero licet ex diſciplina Confuciana prodierint, longe tamen infra illorum ſcriptorum auctoritatem ſunt. Et hanc quidem primam periodum philoſophiae Sinicae, quam primam veteris partem commode appellauit cl. KORTHOLTVS [u], vocare licet, de cuius dogmatibus infra diſpiciemus. Nouam auſpicatus eſt Confucius, cuius nominis celebritas tanta eſt, vt res eius curate hoc loco tangi mereantur.

Roosi, philoſophus, quis fuerit?

§. VII. Fuiſſe ante Confucium philoſophos traditiones Sinenſes perhibent, quarum tamen fides an ſatis certa ſit valde dubitamus. Narrat ex huius gentis relatione KAEMPFERVS [x], anno CCCXLVI, poſt mortem Xekiae ſiue IOCIV, ante C. N. natum fuiſſe Sokoki in prouincia Soo, Rooſi quendam, quem mater annos LXXXI in vtero geſtauerit, vnde quoque nomen Rooſi, id eſt, infantis ſenis ab ea acceperit. Famam de eo fuiſſe, animam ſancti Kaſſo, qui praeſtantiſſimorum Xekiae diſcipulorum vnus fuit, in eum transmigrauiſſe, eiusque ope ad excellentiſſimam naturae deorum, ſpirituum, immortalitatis animorum, futurae vitae, dogmatumque aliorum notitiam perueniſſe. Aſt, ſi modo vera eſt tota narratio, ea tantum ad Li-Lao-Kiun pertinet, de quo ſimilia Sinenſes narrare infra trademus. Quod ſi is Xekiae ſectator fuit, conciliari ea cum originibus ſectae Foënae in China nequeunt, quae ſeculo I. poſt C. N. demum illuc peruenit. Incerta itaque Iaponenſium traditio videtur. Certiora ſunt, quae de

Confucius.

Confucio Sinenſes tradunt, cuius memoria ad hodiernum diem venerabilis apud eos eſt, et omnium celebratiſſima. Quo factum, vt inter Europaeos quoque, ex quo annales Sinenſes apud eos innotuerunt, celeberrimis antiqui orbis philoſophis adnumeraretur. Rerum autem Confucii hiſtoriam ex monumentis Sinicis dederunt COVPLETVS [y], atque B. T. S. BAYE-

t) pag. 174.

u) In Diſſ. de Phil. Sinenſ. veteri, media et noua, quae praefationem Vol. II. Epp. Leibnizii continet.

x) Deſcript. Iapon. P. I. p. 67.

y) loc. cit.

S. BAYERVS [z], qui conſulendi. Nos ſtrictim more noſtro res eius proſequemur. Domeſticum philoſopho nomen KIEV CHVM NHI eſt; CON FVÇV, quod corrupta Luſitanorum pronuntiatio in Confucium commutauit, nomen honoris et meritorum eſt, quod tamen quid ſignificet, accurate dicere ſcriptores rerum Sinenſium nequeunt; veriſimile autem eſt, doctorem venerabilem Chum, vel Con ſignificare. Iaponenſibus, apud quos non minus, quam apud Sinenſes eius memoria celebratur, Koosi, vel Koo [a] dicitur. *Natus eſt anno ante N. C. IↃLI, quem CCXCIX poſt Xekiae mortem fuiſſe, obſeruat KAEMPFERVS [b]. Patriam nactus eſt, regnum Lu, quod hodie Xantung dicitur, editus in pago çeu ye. Patrem habuit Xo leham he, praefectum regni Sum, ex imperatoria ſtirpe prognatum, matrem, Chim, dictam, ex generoſa familia Yen oriundam. Natiuitatem eius miraculoſam fuiſſe fabulantur Sinenſes et Iaponenſes; et futurae praeſtantiae atque ſapientiae ſingularia prorſus indicia prae ſe tuliſſe; auditam eſſe muſicam coeleſtem eo nato, duosque dracones illi lauando adſtitiſſe, quaeque alia ſunt, illis, quae de Apollonii Tyanei natiuitate feruntur, valde ſimilia, excogitata ſine dubio a ſucceſſoribus, vt maior communi naſcentium ſorte videretur. Patrem triennis amiſit, matrem ad vigeſimum primum aetatis annum ſuperſtitem habuit. Sex annorum puer morum grauitate, et quod KAEMPFERVS quoque obſeruauit, ſtaturae proceritate viros adaequauit [c]. Nunquam enim viſus eſt cum pueris luſitare, tam deuotus, vt cibos non niſi patrio prius ritu coelo venerabunde oblatos attingeret. Quindecim annorum adoleſcens, veteri gentis literaturae ſe tradidit, euoluendisque priſcorum ſapientum voluminibus immerſit, deinde ad cognoſcendos ritus ciuiles delatus eſt. Decimo nono, vel vigeſimo anno vxorem duxit, Kien quon Xi, filiumque ex ea, Pe yu, ſuſcepit, quem quinquagenarius, relicto nepote vxorem triennio prius morte amiſit. Doctrinae vero et prudentiae laude eminens, et natiuitatis conditione illuſtris muneribus ſplendidis ſummisque magiſtratibus in variis locis praefectus eſt. Quibus ita fungi ſtuduit, vt et publicae vtilitatis ratio conſtaret, et doctrinam publicis emolumentis emendandisque hominum moribus deſtinatam propagaret. Quare vbi hanc ſibi ſpem deeſſe intelligebat, magiſtratu ſe abdicauit. Factum id quoque cum in aula regis Lu voluptates triumpharent, et corrumperetur principis animus cunctis foeminarum inſidiis ad effoeminatos mores dilapſis. Hos enim cum emendare fruſtra tentaſſet, ſponte magiſtratum, quem in ea prouincia geſſerat, depoſuit, exiliumque elegit, regna Sinenſis imperii varia, peragrando, aerumnas paſſus, pauperiem, inſidias

z) Muſ. Sinic. T. II. p. 214. 246.

a) KAEMPFER. l. c. T. II. L. III. c. 6. p. 67.

b) l. c. Incerta tamen tempora Xekiae ſunt: Confucii autem ſatis certis Sinenſium teſtimoniis definiuntur, licet dubitet cel. HEVMANNVS Act. Phil. T. II. p. 226. de hac enim, qua Confucius vixit, aetate Sinenſium chronologia incerta haud eſt, vixiſſeque diu ante C. N. ex ſectae Foënae hiſtoria intelligi poteſt.

c) Gigantea ſtatura fuiſſe Sinenſes fabulantur, latis humeris, pectore amplo, ſubfuſco colore, oculis nigris et praegrandibus, capillo nigro, barba promiſſa, naſo ſimum, voce graui, tonitru inſtar ſonante.

ſidias et perſecutiones haud paucas. In regno Sum vero ſcholam tandem priuatus aperuit, et moralem doctrinam profeſſus eſt. Vbi ingenti diſcipulorum, quos ter mille numerauit, applauſu exceptus, ampliſſimis ſucceſſibus diſciplinam ſuam propagauit. Inter eos virtute doctrinaque eminuere ſeptuaginta duo, tantae exiſtimationis, vt hodie eorum nomina, cognomina, patria, resque aliae memoriae hominum inhaereant; quingenti extiterunt, qui variis in regnis magiſtratus gesſerunt. Eos quatuor ordinibus diſtinguere, pro doctrinae, quam elegit, methodo placuit. Supremus in excolendo virtutibus animo poſuit diligentiam; ſecundus ratiocinandi dicendique exercitationi vacauit; tertius diſpexit de regimine politico et muneribus publicis rite adminiſtrandis; vltimus morum doctrinam, exotericam populoque tradendam, eleganti aptataque dicendi ratione proponere didicit. Veterum autem ſcripta explicando, hoc quoque pacto ſapientiam priſcorum legislatorum propagare ſtuduit, ex quo enati illi libri ſunt, quos eum conſcripſiſſe, et diſcipulos nepotesque eius edidiſſe ſupra diximus. Tanto ideo diſcipulorum amore dignus viſus eſt, vt defunctum per integrum annum non ſine inedia, et lacrymis, lugerent, quidam triennium in eodem loco moeſti perſiſterent. Supra modum autem eius vita, digno philoſopho habitu formata et ſecundum virtutis praecepta acta extollitur. Totus enim pietati litabat; et philoſophiam vita magis, quam voce exprimere contendebat, dignitates autem et munera publica eo tantum fine ſuſcipiebat, vt et populo prodeſſet, et animos doctrina emendaret, morumque integritatem promoueret. Quod eo facilius fieri potuit, quia eius animo mirus virtutum concentus, moderatio atque continentia, aequitas atque fides, et cum grauitate iuncta lenitas inſidebat. Sibi tamen ipſi ſeueriſſimum attentumque cenſorem ſe praeſtitit. Qui cum ad animi diuitias vnice reſpiceret, ita honores opesque contemſit, vt in vnis doctrinae et philoſophiae latifundiis acquirendis amplificandisque laborem omnem poneret. Qualis cum eſſet, nec ambitio tamen corrupit animum, nec morum inſolentia grauis fuit, ſed ornauere virtutes reliquas modeſtia, et vultu et ſermone demonſtrata, quae tanta fuit, vt ne quidem a ſe ipſo arguendo abſtineret. Diligentiam autem atque conſtantiam in docendo tantam, quantam potuit, praeſtitit, etſi ſibi non ſemper ſe ſatisfacere publice fateretur. Doctrinam vero non modeſtiae modo cauſſa, ſed auctoritatis quoque gratia ad priſcos reges et legislatores retulit, nec ſe verum perfectionis gradum attigiſſe faſſus eſt. Tolerantia porro laborum tanta, et adeo inuictus eum animus ornauit, vt omnibus fortunae inſultibus ipſoque mortis periculo ſuperior nullo metu frangi poſſet. Et haec quidem de Confucii vita Sinenſes tradere, Ieſuitarum fide nouimus, cuius vitae ſanctitatem tantam fuiſſe Iuuencius [d], ait, *vt nonnullis perſuaſum ſit, haudquaquam hunc a rationis communi ſchola philoſophum prodiiſſe, ſed certo numinis conſilio datum, qui tenebras Orientis*

d) loc. cit.

Orientis doctrina exemploque diſcuteret. Quae verba cum retuliſſet MINORELLI [e], *miratum ſe eſſe*, ait, *poſt tot ac tantas laudes, quae prophetam, apoſtolum, et primae notae ſanctum exhibent, dicere quoque hiſtoricum baſilicas ſanctimoniae Confucii ab imperatoribus fuiſſe excitatas; recteque quaeri an fieri poſſet, vt Confucius ab ipſis patribus ſocietatis ſanctus non haberetur.* Qua de re lectori iudicium permittimus, obſeruamus autem, KAEMPFERO [f] quoque, qui Proteſtantium ſacris addictus fuit, teſte eandem vitae laudabiliter et digne actae opinionem de Confucio inter Sinas et Iaponenſes obtinere. Qui annon auctoritatis praeiudicio ſeducti, et gentis ſuae admiratione, qua inſanire ſolent, in praeceps rapti aliquid affectui dederint, eo minus definiri poteſt, quo minus alia, praeter Sinarum relationes monumenta de Confucio extant. Obiit Confucius maximo omnium, regis quoque procerumque luctu annos natus LXXIII in regno Lu; quo cum diſcipulis reuerſus erat, prope vrbem Kio Feu, ſepultus ad littora fluminis Su in ea, quam excitauerat et docuerat, academia; quae hodie quoque, teſtibus Ieſuitis, muris ideo cincta eſt.

Honores Confucii poſt mortem.

§. VIII. Tanta cum eſſet viuentis Confucii admiratio, mirum non eſt, maximam eius poſt fata venerationem fuiſſe. Et diſciplina quidem Confuciana, quae per duo, et quod excurrit, annorum millia perdurauit, tanti fit hodie, et facta eſt ſemper, vt ad munera publica atque Mandarinorum dignitates, gradusque literatos [g] peruenire nemo poſſit, qui non eam rite pernouerit, vnde ex libris Confucianis candidatorum profectus explorantur, et quo quis in hoc doctrinae genere eſt illuſtrior, eo fauentiorem ſibi occaſionem obtigiſſe credere poteſt, ad opes et dignitates perueniendi. Gymnaſia autem ludique literarii, qui Confuciana diſciplina perſonant, in omnibus vrbibus oppidisque ampliſſima patent, atque in frequentioribus vrbibus non vna tantum aula Confucii, excitata [h] eſt, ſed aliquot eiusmodi gymnaſia frequentantur. Quorum tanta veneratio apud principes quoque viros eſt, vt qui ex literatorum ordine publicis magiſtratibus funguntur, quamprimum eiusmodi aulam attingunt, e ſella, qua ſublimes more gentis geſtantur, deſcendant, et paſſus aliquot pedes viam perficiant. In frontiſpicio harum aularum, tituli Confucii literis trabalibus auratisque deſcripti leguntur, hoc modo: *Magno magiſtro, illuſtri literatorum regi, ſancto item ſeculorum magiſtro, immaculato regi ſancto.* Tacemus et ſtatuam ei poſitam, quam exhibet ex Trigautio SPIZELIVS *, et decretum valde honorificum, ab imperatore Yum

 lo,

e) l. c. p. 162. f) loc. cit.

g) Gradus honorum literarios tres Sinae habent, qui ſatis apte cum Baccalaureis, Licentiatis et Doctoribus noſtris comparantur, de quibus poſt SPIZELIVM de Literat. Sin. S. III. p. 31. multa memorabilia affert P. ANT. DE S. MARIA in Obſ. de Miſſione Sinica Vol. II. Epp. Leibniz. p. 283 ſeqq.

h) Ita perperam ARNOLDVS ad Roger. p. 721.

*) l. c. p. 119. ARNOLD. l. c. p. 578. Alii vero ſtatuam illi non poſitam eſſe contendunt, ſed tabellam. Aſt ſtatuas et imagines eius varias reperiri teſtis αὐτόπτης eſt MINORELLI l. c. p. 170.

lo, cum aliquando gymnaſium Confucii adiret, editum, quo imperatorum eum atque regum magiſtrum ſalutat, eo quod rectam populorum inſtitutionem propoſuerit, vincula normamque virtutum et Sinenſis imperii magnam ſymmetriam et formam declarando[i]. Familia autem Confucii, quae vltra duo annorum millia ad hunc vsque diem perdurauit, ſerie haud interrupta, ob conditorem peculiari honore colitur. Gaudet enim haereditario Mandarini, id eſt, praefecti prouinciis rebusque publicis, iure, quod non niſi regii ſanguinis hominibus concedi ſolet. Quotquot vero ſingulis trienniis ſummos eruditionis honores doctorisque gradum ſuſcipiunt, pignus aliquod, reuerentiam Confucio teſtaturi, poſteris eius ſubmittunt. Ipſe Confucius ſingulis nouiluniis et pleniluniis a literatis et magiſtratibus in iſtis gymnaſiis confluentibus peculiari cultus genere honoratur, quod ab eo tempore magnarum litium argumentum ſacerdotibus in has terras euangelii praedicandi cauſſa miſſis, praebuit, quod Ieſuitae ciuilem eum cultum eſſe adeoque permitti Sinenſibus ad Chriſtianam religionem conuerſis poſſe, contenderunt, religioſum vero eſſe, adeoque idololatriae ſpecie non carere affirmauerunt aliorum ordinum ſacrorum miſſionarii. Ita vero cultum Confucii deſcribunt, qui in iſtis oris fuerunt. Cum in more poſitum ſit genti Sinicae animabus defunctorum parentum certo modo ſacra facere[k], ea imprimis fieri Confucio. Nempe excitatam eſſe prope quodlibet gymnaſium Confucianum, aedem ſacram memoriae eius ſacram, inque ea collocatam conſpici tabellam, cum hac inſcriptione: *Thronus ſeu ſedes animae ſanctiſſimi ac ſuperexcellentiſſimi protomagiſtri Confucii.* Singulis vero auctumni verisque aequinoctiis omnem literatorum gentem ad hanc aedem confluere, vt communem Sinicae gentis magiſtrum ſolenni oblatione veneretur. Praecipuum Mandarinum, qui loci eius gubernator eſt, ſacerdotis officio fungi, literatos alios diaconorum, ſubdiaconorum, magiſtri ceremoniarum, et acoluthorum partes obire: tum peculiaribus ceremoniis ſacrificium Ci, offerri die prius electo, praeparatisque ieiunio et abſtinentia corporibus. Hoſtia vero prius explorata, incenſis cereis, genua omnes flectere, et preces fundere, tunc attolli calicem ſanguine, aliumque vino plenum libatumque affundi ſtatuae; et his peractis benedictione dicta concionem dimitti. Non patitur locus et inſtituti ratio, vt celeberrimam controuerſiam, toties coram ſede Romana ventilatam et aliquoties definitam de cultu demortuorum, maxime Confucii apud Sinenſes hoc loco enarremus, libroſque indicemus, qui de hoc argumento copioſe egerunt; illud enim ad annales eccleſiaſticos, hoc ad literariam hiſtoriam ſcriptorum eccleſiaſticorum pertinet, vtrumque ab inſtituto noſtro alienum eſt. Scriptores autem cum enumerarint, PRI-

i) COVPLET. l. c.

k) Conf. BVDDEVS de Superſtitioſo demortuorum apud Sinenſes cultu, Anal. hiſt. phil. p. 287. B. PRITIVS pec. diſſ.

TIVS, BVDDEVS [l], WOLFIVS [m], triumuiri de re literaria meritiſſimi, illi conſuli poſſunt, vt abiecto partis ſtudio intelligatur, an ſatis rationum fuerint ſedi Romanae, vt hunc cultum velut impium, aliquoties, etiam poſt mortem Tournonii cardinalis damnaret. Praecipue vero in hac inquiſitione ad id attendendum, vtrum cultus ille demortuorum, imprimis Confucii, cum cultu ſpirituum, quem religioſum eſſe apud Sinas conſtat, idem ſit, et ceremoniae quoque, quae eum abſoluunt, coincidant, adeoque ex eodem fundamento peragantur. Hoc enim ſi verum eſt, ſuſpectam Ieſuitarum cauſſam eſſe nemo non intelligit, cum religioſam adorationem inferant. Id quod aliter viſum LEIBNIZIO τῷ πάνυ [n], in Sinenſium literatura valde Ieſuitarum partibus fauenti; aſt, vt alios taceamus, ANTONIVS DE S. MARIA Franciſcani ſodalitii alumnus, euidentiſſimis, niſi fallimur, rationibus confecit [o], non modo Confucium inter reliqua idola coli ponique eius ſtatuam, ſed et ſacrificia illi oblata eadem prorſus eſſe, quae idolis ſpiritibusque coeli et terrae offeruntur, qui ſtupuiſſe ſe, ait, cum vidiſſet, inter nos inueniri, qui cultum Confucii Sinicum ciuilem, non vero religioſum eſſe ſtatuerint, cum inter Sinas veram ſacrificii rationem eum obtinere ſit notiſſimum. Tacemus alia ab eo ex Sinenſium rituum circumſtantiis adducta, quibus euincere conatus eſt, omnes habere proprietates cultus, qui Sinenſibus religioſus habetur. Id quod probe eum ſtabilire, iudicat, et firme demonſtrare, quod non temere ſuſtineat, ven. KORTHOLTVS [p], quibus haud grauatim ſubſcribimus. Tandem non virtutis duntaxat laude, ſed et doctrinae praeſtantia illi Confucium extollunt, quibus Europaea fere omnia prae Sinicis ſordent, nam et virtute muniuiſſe pectora contra vitiorum et affectuum peſtes contendunt, et pie ſatis atque orthodoxe de numine ſenſiſſe perhibent, et imprimis laudant, quod idololatriae pariter atque atheiſmo philoſophiae ſuae decreta oppoſuerit. Vnde velut alterum Socratem [q] in has oras miſſum eſſe contendunt, vt animos ad philoſophiae lumina reuocaret.

§. IX. Egregia prorſus haec omnia eſſe, et talia, vt ſui exemplum inter Europae philoſophos vix habeant, fatendum eſt. Vtrum autem Confucius talis fuerit, qualem Ieſuitae et amici eorum deſcribunt, de eo videas viros doctos haud paucos dubitare, et huiusmodi naeuos in Confu- *Reprehenſa in Confucio.*

l) ll. cc.

m) Not. ad Caſaubon. p. 342. Prae reliquis autem conſulendus eſt NIC. CHARMOS. in Annot. ad *Maigroti Hiſt.* cultus Sinenſis, ARNALDVS in Praxi morali Ieſuit. T. III. P. 2. c. 20. p. 499. T. VI. VII. et imprimis collectio ſcriptorum, quae hoc *titulo*: Hiſtoria cultus Sinenſium, ſeu varia ſcripta de cultibus Sinarum inter vicarios Apoſtolicos et PP. S. I. controuerſis, Col. 1700. 8. prodiit.

n) Praef. Nouiſſ. Sinicorum.

o) l. c. p. 275.

p) Mediam ſententiam eligere placuit ven. MOSHEMIO Ethic. Chriſt. P. II. c. I. p. 348. qui non cultum quidem idololatricum et diuinum, ſed ſuperſtitioſum tamen et periculo plenum, nec Chriſtianos decentem eſſe contendit. Quae facile admitti poſſunt, quia non de cultu ſummi numinis, Sinis forte ignoto, ſermo *eſt*, ſed de cultu qualis coeli terraeque ſpiritibus exhibetur, qualem eſſe *ipſe* vir celeberrimus fatetur. Aſt ille plane religioſus apud Sinas eſt.

q) IOVVENCI *l*. c. quem ſequitur CLERICVS Sylu. phil. c. II. §. 7. p. 214. Ferri id certo ſenſu poteſt.

Confucio deprehendere, qui ſplendorem gloriae eius haud parum obfuſcant. Fecerunt id imprimis Dominici et Franciſci ſodales, et vicarii apoſtolici in illa loca miſſi, qui longe aliis coloribus Confucium nobis depingunt. Maxime ad quem toties prouocauimus MINORELLI[r], calamus in eo ſedulus fuit, vt quam ſubdole heroem hunc ſuum pinxerint Ieſuitae oſtenderet. Cuius rationes potiſſimum ex doctrina Confucii deriuat, obſeruando 1. Confucium a Riccio commendatum fuiſſe, quia, quae de altera vita neſcierat, tacere, quam comminiſci maluiſſet, et legis ſuae praecepta ad vitam cuique conſtituendam, et familiam regnumque ex aequo et bono gubernandum direxiſſet. Ita enim Confucium ignorauiſſe futuram vitam recte inde euinci putat. Quod argumentum valde roboratur, ſi expendatur, quod in annalibus Sinicis traditur, doctrinam Xekiae exotericam, diu poſt Confucium in Chinam delatam ideo latiſſime ſe extendiſſe, et Confucianae diſciplinae obſtitiſſe, quia poenarum praemiorumque metum atque ſpem annunciaſſet. Ex eo enim recte concluditur, Confucianae doctrinae alumnos, de hoc dogmate minime curioſos fuiſſe. 2. Vrget Dominicanus: falſo Confucio tribui pietatem erga ſupremum coeli dominum. Nusquam enim haec in toto Confucio eiusque diſcipulis, qui eius vitam ſcripſere, nuſquam in libris Sinarum claſſicis ea verba legi, ſed haec: *coelo obſequendum, colendum coelum.* Vocem vero coelum Latine vertere coeli dominum, ſupremum coeli dominum, praecipue poſt tot ſcripta his de rebus edita, poſt auditos tam diu ſocietatis procuratores, poſt damnatam duplici decreto S. ſedis; hoc illud eſſe quod pertinacem in idololatria tuenda et non parendo S. ſede voluntatem multi nuncuparent. Idque eo clarius eſſe, quod PP. Intorcetta et Couplet in vita Confucii, dicant, oblata Confucium edulia non ante delibauiſſe, quam priſco ritu, qui Chu ten dicatur, coelo (non coeli domino) venerabundus obtuliſſet, virtute, qua ipſi coelo inniteretur: voluiſſe omnes obſequi coelo, ipſum timere et colere. Haec Confucium, haec atheos omnes in China dicere. 3. Monet porro: Confucium nihil praeter materiam, et vim illi congenitam cum aliis Sinarum atheis admittere: vim illam, in qua Sinae hominum naturam conſtituant, ipſamque materiam a coelo tanquam a patre, et a terra tanquam a matre nobis inditam arbitratum fuiſſe. Tandem et hoc 4 addit, verum quidem eſſe, falſa numina Confucium non coluiſſe, quae duae illae, praeter literariam, ſectae introduxerunt; Foenam enim ſexcentis poſt illius obitum circiter annis in Chinam allatam eſſe. Lao Kiun, qui aetate Confucii vixit, multo poſt ea, quantum ad idolorum cultum, conflatam ſectam eſſe. Neque tamen ideo caruiſſe falſis numinibus dicendum eſſe, cum coelum, terram, ſolem, lunam, montes et aquas coeli terraeque militiam coluerit. Oppoſuit his et huius generis monitis aliis a Longobardo, Antonio de S. Maria aliisque allatis, loca librorum claſſicorum ipſiusque

r) l. c. p. 146. 164 ſeqq.

usque Confucii, quibus ſaniora docuiſſe philoſophus videtur Ieſuitarum induſtria: plura cumulauere ad tuendam Confucii cauſſam Leibnizivs et Kortholtvs [s]. Aſt, vt verum fateamur, quod illuſtris Confucii aduocatus contendit, ineptam et impiam ſignificationem recentiores demum commentario illi affricuiſſe, ſana ſuo ſenſu plano et per ſe patente eſſe verba quae afferuntur, principium petere videtur. Cum enim tota controuerſia in eo verſetur: vtrum coelum eiusque vim congenitam, ſiue ſpiritum inſidentem, adorauerit, Confucius, an coeli imperatorem, fruſtra, niſi nos omnia fallunt, ad interpretationem Ieſuitarum prouocatur, et quod in quaeſtione eſt, probationis loco affertur. Verum de eo infra pluribus dicendum. Diſplicebunt haec ſine dubio illis, qui Franciſci et Dominici ſodales dediſſe aliquid partium ſtudio, conqueruntur, et affectibus plus iuſto litauiſſe credunt. Aſt inter Proteſtantes quoque haud pauci ſunt, qui excuſſa cauſſa Confucii, auditaque parte vtraque dignum iis laudibus Confucium eſſe non putant, quibus eum panegyricorum ſcriptores mactant. Inter quos imprimis illuſtris Moshemivs [t], et omnem Sinenſium philoſophiam, et imprimis Confucium, eiusque res atque dogmata tanta accuratione ἄνευ παθῶν conſiderauit, vt non poſſet non pulcherrime ſententiam de celebratiſſimo philoſopho, aſt multis de cauſſis nimis laudato, definire. Is primo quidem, poſtquam obſeruaſſet, ea tantum, quae laudem merere videri queant, a ſcriptoribus de Confucio panegyrici in morem nimium extolli, reliqua aut taceri, aut emolliri, characterem hunc eſſe philoſophi, ait, vt in ſtatura longa et eminenti reſediſſe dicatur ſeueritas quaedam, lenitate iucunde temperata, ingenium meditabundum et virtutis atque ordinis ſtudio ita affixum, vt non niſi illis moueretur, quae hanc, quam in animo ſibi formaſſet, regulam laedere apta eſſent, et tum ſpecimina meditationis luculenta ederet: commoditatum vitae autem parum curioſum in his, quae plerumque homines afficere ſolent, nihil quod animum delectet, inueniret, in id vnice intentum, vt tranquillam poſt ſe et pacatam relinqueret ſocietatem hominum. Quo ipſo concedit rationis vſum, ordinis amorem, propoſiti conſtantiam et fortitudinem, licet diuerſis gradibus iunctas temperatasque inter ſe in Confucio fuiſſe, indeque omne illud proueniſſe, quod in admirationem et Sinenſes et Europaeos haud paucos conuerterit. Aſt non minoribus eum naeuis quoque ſcatere obſeruat, licet illi a ſcriptoribus ſileantur, eosque ex hiſtoria eius colligendos eſſe recte monet. Cuius exemplum eſſe poteſt, quod magna quidem conſtantia cum perpetuis perſecutionibus et miſeriis colluctatus fuiſſe dicatur, et tamen inexpectato applauſu, et admiratione eius diſciplina recepta, fatoque functus, a rege regni Lu amare defletus ſit, quod eum maximi ſemper feciſſet. Ex quo vno ſpecimine conſtare poteſt, quaedam reticuiſſe eius biographos, vt virtutis, quam in eo extollebant, ſplen-

s) Praef. Vol. II. Epp. Leibniz. qui virum illuſtrem totum ſequitur. t) loc. cit.

ſplendor eo pulchrius eluceret. Nec melius cohaerent, quae de eo narrantur: morti proximum non exclamauiſſe modo: *praegrandis mons, quo decidiſti! trabalis machina euerſa eſt; ſapientes et ſancti exaruere;* ſed et ſeptimo ante mortem die ad diſcipulos dixiſſe: *Superiori nocte per ſomnium viſa mihi ſunt in aula iuſta fieri. Reges, quae doceo, non obſeruant: ecquis horum per imperium noſtrum inſtituti mei ſectator et cultor eſt? Hoc vnum ſupereſt, vt moriar.* Vt enim taceamus, mouere haec poſſe ſuſpicionem, faſtus cuiusdam, indignantis, quod, quam moliebatur ſectam, non tanta, quanta putabat, mole exſurgere videret; male haec cohaerent non modo cum regis illius terrae, in qua obiit, admiratione et cultu; ſed clare etiam produnt, initia diſciplinae Confucianae praegrandes montes et trabales machinas prae ſe tuliſſe, adeoque non tanta inuidia, quanta dicitur, fuiſſe preſſam. Ipſam vero virtutem Confucii, tam egregiam non fuiſſe, vt plerumque depingi ſolet; eleganter obſeruat vir eruditiſſimus. Nam quamuis demonſtrari liquido nequeat, nullam ſummi alicuius numinis notitiam, licet obſcuram valdeque confuſam eum habuiſſe, verum tamen eſt, quod in morum doctrina ad eos omnis virtutis neruos et rationes non reſpexerit, quibus ad praeclarum vitae modum actiones humanae conſtringuntur. Ad vnam enim rationem coelitus homini inditam prouocat, indeque cultum et reuerentiam coeli inculcat. Aſt hanc rationem feris illis gentis ſuae maioribus iam adfuiſſe, et ipſe contendit, et ſectatores affirmant. Horum itaque cognitionem ad vitam rectam ſufficere credebat, nec vt ea clarior emicaret, et certa omnis moralitatis fundamenta imprimerentur, vnquam ſibi in mentem venire paſſus, de Deo eiusque attributis, de animae natura morali, de futura vita, de praemiis poenisque poſt fata altiſſime ſiluit. Quae, vt mediocris ingenii ſpecimina a nemine facile neganda eſſe recte vir ſummus monet, ita probe obſeruat praeclaram, quam prae ſe ferebat, diſciplinae ſuae conditionem ex eo tantum ortam eſſe, quod, cum naturali indolis inclinatione, ad ordinis iuſti et rerum omnium apte inter ſe colligatarum ſeriem vehementer ferretur, omnem ingenii vim in hoc vnum contulerit, vt media excogitaret, quibus diffluentes voluptatibus et prauis moribus res Sinenſium in ordinem cogerentur, et tranquillioris reipublicae forma reſtitueretur. Hac vna ſphaera, ſatis, ſi totum ſapientiae ambitum contuearis, arcta cum ſe concluſiſſet, non potuit non in reliquis omnibus cum ciuibus ſuis caligare, nec mirandum magnopere eſt, deſtitui totam eius diſciplinam ciuilem, quamuis pulchram, neruis, atque nec ex fundamentis ſuis deduci, nec rationali inter ſe modo connecti, deeſſe rationes praeceptorum, cunctaque, velut ſcopas diſſolutas diffluere. Quae, vt porro vir eruditiſſimus inſtat, diuitias quidem intellectus particulares, at non vniuerſales innuunt, et ab omni philoſophiae accuratione longe abſunt. Vnde merito mirandum, Confucium ab admiratoribus eius Zenoni, Euclidi, Platoni, Ariſtoteli praeferri, quos ſi concedamus ab eo, ciuili pru-

dentia

dentia vinci, illis tamen aedificii philoſophici conſtructione, ſoliditate, et rationum neruis, ſine quibus friget nutatque philoſophia, valde eſt inferior. Neque ex eo, quod ingenioſiſſimi viri, inter quos excellit illuſtris Bulfingerus, nexum quendam ethicae Confucianae politicum eius regulis conciliauerint, aliquid pro Confucii ingenio concludi poteſt. Hoc enim horum ſcriptorum acumini tribuendum eſt, nec fieri potuit, niſi adiectis, mutatis, inflexis multis, de quibus Confucius non cogitauit. Quem, cum tantus ſapientiae doctor eſſet, in methodo quoque eſoterica tantopere vulgus imitatum fuiſſe, omnino mirandum eſt. Pergit vir perſpicaciſſimus: in eo quoque prodidiſſe infantiam ſuam Confucium, et, quod naturam hominis moralem ignorauerit, oſtendiſſe, quod ad prima doctrinae ſuae obſtacula mox animum demiſerit, et diſciplinae culturam in iis regionibus, vbi eam propoſuerat, abiecerit. Non eiectum fuiſſe eum in exilium, ſed ſummis magiſtratibus praefectum, et impenſe honoratum: aſt fructum doctrinae ſuae, quae non niſi cum tempore in meſſem exſurgere poteſt, non expectando, eos agros deſeruiſſe, in quibus vix ſementem fecerat. Haec enim vt recte monet, aut faſtum paedagogicum, ſibi illico credere poſtulantem produnt, aut magnam naturae humanae mores corruptos ſenſim tantum emendantis ignorantiam, aut patientiae defectum. Tale cum ingenium Confucii fuerit, de virtutibus animi eius, quae nonniſi luce intellectus colluſtratae ſplendere poſſunt, non multo praeclarius ſecundum Moshemium, iudicari poteſt. Nam quid de eo doctore cogitandum, qui vulgus, quod et multitudine alios vincit, et corruptis moribus, negligit, imperatores vero, eorumque regulos principesque viros ſuae diſciplinae alumnos tantum cupit, hos aggreditur, his non magis perſuadere rationibus, quas non affert, quam imperare praeceptis cupit, hos cum perditiſſimos *luxu, voluptate, ambitione, tyrannide*, videt, emendare, velut rex regum tentat, vbi nuntium mittere illico recuſant, quamuis muneribus illis admotus, quibus pondus addere diſciplinae poſſet, aulas deſerit, alios quaeſiturus, qui ſponte obediant, et ſine recalcitrante animo diſciplinae iugum ſubeant? Recte, niſi nos omnia fallunt, quaerit vir acutiſſimus, annon imperandi cupiditas, cui ambitionem paedagogicam addere licet, cauſſa impellens fuerit, qua commotus ad emendandam gentem ſuam acceſſerit. Nec animum vel meliorem vel ſapientiae et prudentiae regulis ſatis ſubactum prodit, quod, cum vidiſſet, fruſtra ſubitam aularum emendationem expectari, ſeceſſum petere, et in ſolitudinem aufugere, quam diſciplinae conſtantia et animi fortitudine fortunam expugnare, et prudenter mediis inhiare, quibus perficere ſapientiae conatus poſſet, maluerit: id quod luculento exemplo deſertae aulae regni Lu, ob voluptates, quibus eius diſciplina valde emergens interrupta erat, illuſtratur. Nec quem in debellandis vitiis vrgendisque virtutibus demonſtrauit zelum ex prudentiae praeceptis, ſed ſolo naturae, ordinem et tranquillitatem amantis, inſtinctu enatum eſſe, monet Moshemius.

Nam non tempori prudenter inſeruiuiſſe, non captaſſe occaſiones et commodam tempeſtatem, qua doctrinae ſemina *vtiliter ſpargi* poſſent, non accommodauiſſe ſe ingeniis, non amarorem diſciplinae humanitate temperauiſſe, ſed εὐκαίρως ἀκαίρως in aulis non aliter quam ad vulgus ſeueritatem praeceptorum auſteritate inſolita demonſtrauiſſe, neglectus eius doctrinae et perſecutiones demonſtrant. Nec obiici poteſt, tantum fuiſſe, omnis virtutis et doctrinae odium, vt exaudiri plane et admitti non potuerit, obſtitiſſe corruptionem infandam, vt aures *patulas* nuſpiam inuenerit. Nam contrarium nos docent narrationes Ieſuitarum ex annalibus gentis Sinicae hauſtae, ex quibus conſtat, quamuis ab omni voluptatis, auaritiae, iniuſtitiae aliorumque vitiorum ſpecie eſſet remotiſſimus, attamen et maxime fieri eius ſapientiam tantique haberi coepiſſe, vt ob admirationem eruditionis integrarum prouinciarum adminiſtrationi praefectus fuerit. Hoc enim non illis contingit, qui circumforaneam ſapientiam venditant, ſed qui ob praeclaram doctrinam maximi fiunt. Quod cum Confucio euenerit, annon recte inde inferas, non hominum pertinaciam, morum emendationem refugientem, ſed moroſum et laboris impatientem Confucii animum diſciplinae flores praemature ſuffocauiſſe, et veriſimile eſſe, prudentiae expertem morum praecepta ita effudiſſe, vt offendere magis principes, quam emendare voluiſſe videretur. Ex quibus parca a nobis manu datis, at eleganti et facunda diſſertatione a viro magno explicatis, conſtare poteſt, recte eum definiuiſſe: „Confucium non quidem ingenio „caruiſſe, at magno tamen et excellentiſſimo non eminuiſſe. Vſum enim „acumine particulari, ad totum Sapientiae et veritatis regnum animo „complectendum aciem oculorum extendere non potuiſſe. Et finem „quidem aliquem rectum eligere aptum, mediis ad eum obtinendum „idoneis inueniendis non ſuffeciſſe, nec diſciplinae ad eiusmodi ſcopum „facientis neruos ſatis vel intellexiſſe vel apte ſociauiſſe. Ergo inue„niendis veritatibus non nato ducibus opus fuiſſe, ſine quibus facile erra„uerit. Eos autem non longo rerum vſu et multorum ſeculorum expe„rientia eruditos, ſed vetuſtiſſimos gentis ſuae legislatores in aurora tan„tum ſapientiae verſatos elegiſſe, quos et antiquitas obſcuros fecerit, et „experientiae defectus non ſatis commodos ipſoque Confucio ſimplicio„res. Nec defuiſſe quidem ei dotes animi nonnullas, quibus maxima „eminere ſoleant ingenia; aſt nec omnes habuiſſe, nec iuſto ordine con„nexas. Vitiorum enim odio, ordinis amore, ſalutis patriae cupiditate, „emendandorum principum virorum voluntate, vitae naturali rectitudi„ne conſtantis vſu, honorem laudesque mereri, non vero philautia in„ſigni, pertinacia, patientiae defectu. Ex quo conſtare poſſit, de magni„tudine Confucii pronuntiaturos certa id tantum relatione facere poſſe, „vt inter coecos luſcum imperare dicimus.“ Hactenus Moshemius: qui eius quoque doctrinam moralem examinat, quam infra rectius tangemus. Afferenda haec paulo prolixius fuerunt, cum non modo memorabile exem-

plum

plum ſuppeditent, quomodo de philoſophis magnis, ſine fauore, ſine odio iudicandum, et ſcopuli euitandi ſint, ad quos impingunt, qui nihil non laude dignum in magnis viris vident: ſed et σοφὸν φάρμακον eſſe poſſunt, laudibus in Confucium praeter rem veritatemque a nonnullis cumulatis, qui ſententiam, certis ex rationibus ſibi deamatam ſequi, quam examinare ſine praeiudicio rem ipſam, malunt.

Fata philoſophiae Sinenſis poſt Confucium periodo ſecunda.

§. X. Fuit haec diſciplina Confucii, quae tantum ad noſtram vsque aetatem ſtrepitum inter Sinas edidit, vt in Europaeorum quoque auribus perſonuerit. Praeter hunc celeberrimum morum magiſtrum, circa eadem tempora alius quoque extitit philoſophus, eo licet paulo ſenior, cuius non minor apud Sinas, quam ipſius Confucii, honor eſt atque veneratio. Fuit is LI LAO KIVN, quem Pe-yam quoque vel Lao-tan vocant. *Li lao Kiun.* Hunc poſt octogeſimum primum conceptionis annum ex latere matris iſto partu pereuntis prodiiſſe fabulantur. Ex quo, tempore quoque concordante, colligimus, eum cum Rooſi Iaponenſium, de quo ſupra dictum, vnum eundemque eſſe. Non contemnenda fuiſſe eius philoſophiae praecepta COVPLETVS refert [u]; tribui enim illi ſententias de virtutibus, honorum fuga, contemtu opum rerumque humanarum, et de beata illa qua animus humanis rebus ſuperior frui queat ſolitudine. Putat quoque Ieſuita, in doctrina de Deo ſatis orthodoxum fuiſſe, eſſe enim inter ſententias ei tributas hanc praecipue, qua decantatiſſima ſit inter eius ſectatores: *Lex ſiue ratio produxit vnum, vnum produxit duo, duo produxerunt tria, tria produxerunt omnia.* Aſt obſcuriſſimam hanc eſſe ſententiam, et cothurnum cuiuis pedi adaptandum, nemo non videt: emanationi quoque magis conuenire, quam rectae de Deo doctrinae, ex natura ſyſtematis emanatiui notum eſt. Quod cum in toto Oriente inualuerit, non ab omni veri ſpecie abit, philoſophum Sinenſem, idola quaedam vel principia ex vi coeli ſiue ſpiritu enata indicare voluiſſe [x]. Aſt in re obſcura nihil definiemus. Valde addictum fuiſſe hunc philoſophum alchemiae ſtudio, ſunt qui aſſerant; notum enim, longaeuitati vitae, et metallorum mutandorum myſteriis plurimum tribuere Sinenſes, et ex his illius conſequendae medium appetere [y]. Aſt veriſimilitudine traditio ea caret; recentius enim eſt, iſto tempore totum Alchemiae ſtudium, et ab Aegyptiis ad Arabes, ab his demum ad Sinas perlatum, vt recte obſeruatum HERM. CONRINGIO [z]. Obſcura itaque manent dogmata huius viri. Sectatores autem eius, Confucii diſciplinae valde aduerſos homines,

u) l. c. p. 25.

x) Valde veriſimilis haec coniectura euadit, ſi Iaponenſium Rooſi cum hoc philoſopho eundem eſſe, et ex Xekiae diſciplina prodiiſſe admittamus. Egregie enim iſta ſententia cum ſyſtemate Foëno conſpirat. Aſt obſtat tamen ex certis demum annis poſtea doctrinam Foënam in Chinam perlatam eſſe: niſi hoc de doctrina forte exoterica et idolorum cultu intelligas. Quae enim Coupletus refert, de animae ſolitudine, huic philoſopho valde commendata egregie Quietiſmo et enthuſiaſmo Xekiano conueniunt. Verum de his alii certius diſpiciant.

y) Conf. MORHOF. Polyhiſt. T. II. L. II. c. 7. §. 54. p. 430.

z) De Medicina Hermetica L. II. c. 14. p. 409.

nes, aiunt fuiſſe deperditis moribus artisque magicae ſtudioſiſſimos, et ob eam magni aeſtimatos, qui corporeas de Deo notiones Sinenſibus inculcauerint. Quae ſine dubio cauſſa eſt, cur ipſi *Rooſi* apud Iaponenſes impia haec dogmata cum ſtudio alchemiae tribuantur, teſte KAEMPFERO. Quae vero cum diſciplina Xekiana non conſpirant. Non minori veterator iſte in honore habetur apud Sinenſes, quam *Confucius* et Foë ſiue Xekia; nam illi quoque vt his, tabula ſuſpenditur, ſecta ab ipſis quoque Confucianis non negligitur, ſed cum ſua coniungitur; tantoque in pretio eſt, vt eius ſectae Tao dictae, doctoris Chang y poſteros eodem, quo poſteri Confucii, in aula donatos honore fuiſſe ante annos quadringentos, cum iam diu veterator ille, et tota ſecta in honore eſſet apud imperatorem viroſque primarios, referat MINORELLI [a]. Qui ex Adriani quoque Greslonii relatione tradit, ſectam hanc praeter idololatriam, ſexcentis quoque incantationibus ad longam vitam et diuitias obtinendas vti, ideoque in China receptam a plebe, Mandarinis et ipſo imperatore eſſe, vt non ſecus a ſecta literatorum approbata dici poſſit.

Memcius Confucianus philoſophus.

§. XI. Oppoſuiſſe ſe ſectam Tao Confucianae diſciplinae eamque valde oppreſſiſſe, Sinae narrant. Ortum autem illi nouum ſidus, ſeculo poſt, in MEMCIO ſiue MEM-TSU, cuius ſcripta edidiſſe Noëlem ſupra diximus. Acutum hunc praedicant, et copioſiorem facundiaque ſuperiorem Confucio, non item innocentia, vitae modeſtia, ſeueritate et probitate. Aſt, ſi recenſioni virorum doctorum ſtandum, qui eius librum enarrarunt in *Actis Eruditorum* [b], nihil in eo comprehenditur, quod non vulgarem doctrinam atque proletariam, nulloque ordine diſtinctam, ac ſcopas diſſolutas prodat. Mirum itaque videri haud debet, parum Confucianae diſciplinae incrementa ab eo fuiſſe ſuffulta: vnde de contemtu neglectuque ſapientiae priſcorum valde conqueſtus fuiſſe dicitur. Plurimum autem decrementi accepit philoſophia ſub imperatore Xi-hoam-ti, qui tertio, poſt Confucium, ſeculo floruit. Is enim vt priorum imperatorum memoriam deleret, ſibi autem ſoli imperii gloriam vindicaret, ex tyrannidis metu vincula obſequio ſibi ſubiectorum populorum additurus, omnes libros Sinicos, exceptis illis, qui de agri cultura, medicina et ſortilegiis agebant, cremari iuſſit, ſcientiarum culturam prohibuit, et ne in ſola volumina ſaeuiret, ſimili ſupplicio librorum quorundam poſſeſſores, ſtudioſos et librorum tenaces in montibus repertos extinxit, et in forum protractos CCCCLX cum libris exuri mandauit. Quae ſaeuitia philoſophiae alumnos, numero quingentos coegit, vt ex inſula Thienhenus ſe in mare praecipites darent. Rationes peſtilentis conſilii, a quodam Li-ſum ſuppeditatas exhibet MARTINIVS [c], repetit ex eo B. SPIZELIVS [d]. Diuina tamen prouidentia factum, vt ſcripta Confucii atque Memcii

Confuciana philoſophia et omnis literatura ſuppreſſa.

a) l. c. p. 155. conf. RICCIVS Expedit. Sin. L. I. c. 10.
b) loc. cit.
c) Hiſt. Sinic. L. VI. p. 240.
d) l. c. S. III. p. 40.

Memcii ab anu quadam parietis latebris abdita, vel vt alii tradunt, agglutinata conſeruarentur, et nonnihil quidem labis paſſa, protrahi, poſt hanc tempeſtatem potuerint. Secutae ſunt grauiſſimae imperii Sinici calamitates, et cum motus interni tum bella externa, quibus tantum non omnis literatura Sinenſis extincta eſt, libri in ſepulchris et cauernis abditi et ſepulti, quamplurimi cremati, vel adusti abiecti. Honorem tamen literis paulo meliorem reſtituerunt familiae quintae, Han nominatae, principes. Hi enim cum magno earum amore ferrentur, ſemiuſtas librorum reliquias, ſi quae vsquam perſiſterent, iuſſerunt colligi, parietibus item et ſepulchris abditos quamuis ſitu et ſqualore obductos et exeſos in lucem protulerunt, conſulique iuſſerunt ſeniores, ſi quae forte, quae quondam memoriae commendauerant pueri, etiamnum tenerent; nihil denique non adhibuere, operae vel induſtriae, quo tantae literarum iacturae mederentur. Quae fata librorum Sinicorum veterum, iis haud abſimilia, quae paſſa ſunt libri Ariſtotelis, ſuſpicionem haud contemnendam alere poſſunt, parum ſinceri hodie de priſca Sinenſium ſapientia ſupereſſe, timendumque eſſe, ne qui laceras et perditas ſchedas collegerunt emendaruntque, ex ſuo ingenio, praeſertim cum ex memoria lacunas ſarcire iuberentur, multa addiderint, multa quoque aliena ſuisque locis minime poſita appareant [e]. Et haec quidem altera periodus philoſophiae veteris Sinicae poteſt conſtitui.

§. XII. Tertia philoſophiae Sinenſis veteris, periodus, eaque parum laeta ab eo tempore exſurgit, quo ſecta Foëna in Chinam translata eſt, et tum idololatria, tum deiſmo totum imperium repleuit, maximam in hac gente auctoritatem nacta. Non eſt opus ea repetere, quae de Xekia eiusque perſona, ortu, philoſophia, methodo duplici ſupra retulimus. Coaceruauimus iam loca ea, quae de hoc impoſtore apud Siamenſes, Sinas, Iaponenſes feruntur. Id vnum heic obſeruamus, diu iam ſectam iſtam Foënam in India obtinuiſſe, cum ad Sinas perferretur. Quae ratio obſtat, cur admitti non poſſit ingenioſa viri cuiusdam eruditiſſimi coniectura, qui ſimilitudine dogmatum Pythagoricorum et Foënorum, et itinere Apollonii Tyanenſis ad Indos ſuſcepti perſuaſus, hunc veteratorem Xekiam fuiſſe ſuſpicatus eſt. Longe vetuſtiorem enim eſſe Xekiae aetatem, et Confucio ſeculo antiquiorem, ex dictis ſuo loco eſt apertum. Secundum Sinarum traditionem autem, quam COVPLETVS [f] enarrat, ab Indiae regulo natus eſt, ex elephanto albo conceptus atque ex latere dextro matris ſuae in hanc lucem editus; a partu quoque mox conſtitit, atque paſſus omnino ſeptem progreſſus, altera manu coelum, altera terram indicans, clara voce pronuntiauit: in coelo terraque ſolus ego ſum venerandus. Quae ſatis luculenter produnt, famoſiſſimum hunc philo-

Veteris philoſophiae Sinenſis tertia periodus.

e) Ad haec fata literaturae Sinicae viros doctos non attendiſſe, qui tam confidenter de priſca Sinarum philoſophia pronuntiant, merito miramur.

f) loc. cit.

philoſophum impoſtorem fuiſſe. Secta autem eius quomodo ad Sinas delata ſit, hunc in modum occaſionem enarrant. Vidit imperator Memti gigantem aureum in ſomnio ſibi apparentem, et in memoriam reuocantem verba Confucii: in occidente exiſtit ſanctus. *Miſit itaque* legatos in adiacens verſus occidentem Indiae regnum Indoſtan, *qui in eo* inuenerunt idolum Foë, quo Xekiae memoria diuino honore *colebatur*. Hunc cum humani *generis* redemtorem eſſe ſectatores dicerent, ſanctum illum occidentis virum eſſe rati, hoc idolum, et vtramque diſciplinam, exotericam pariter atque eſotericam domum reportauerunt. Quae cum innotuiſſet, valde Sinenſium animos cepit, progreſſusque fecit omni expectatione maiores. Populus enim, ſi Riccii teſtimonio ſtandum, quod alii quoque ſequuntur [g] ideo eam doctrinam, licet turpiſſima idololatria prorſus contaminatam, auide magnoque applauſu excepit, quod animum immortalem et alterius vitae praemia proponeret. Quae, vt ſupra iam tactum, clare euincunt, in Sinenſi regno haec dogmata, quae tunc primum audita et recepta ſunt, antea non perſonuiſſe, nec de iis quicquam Confucium ſtatuiſſe, ſoli ciuili tranquillitati et felicitati ſuam philoſophiam attemperantem. Neque mirum deiſmum illum, quam Foëna ſecta interiore doctrina ſtabilit, quemque Enthuſiaſmi et Quietiſmi parentem eſſe ſupra diximus, atheiſmum minus accurate vocant Ieſuitae, philoſophis regni Sinenſis ſe probauiſſe. Cum enim totam eorum vitam ad ciuilem prudentiam Confuciana diſciplina formaret, quod permittebat doctrina Foë interior, facile fuit, hos homines, qui animi tranquillitatem ſectari a Confucio iubebantur, ad eiusmodi Quietiſmum deſcendere, qui ſummam illis mentis tranquillitatem promitteret. Non inuiti itaque perſuaderi nobis patimur, Foënam impietatem et fanaticiſmum totum imperium Sinicum velut diluuium quoddam inundaſſe. Hodie enim perditiſſimae ſectae cultores quamplurimi non deſunt, qui Foë ſiue Xekiam vna cum Lao-kiun et Confucio venerantur: et publica lege religio Foëna inter Sinas introducta eſt. Quam ſibi maxime vitae poſt hanc peractam aeternae promiſſione eam fortunam peperiſſe, ex ſtulta et inepta gentis Sinicae cupiditate vitae longiſſimae veriſimili ratione [h] concludi poteſt. Ex hac ſecta Foëna ſeculo poſt Chriſtum natum tertio alia prodiit, vel potius peculiaris eius ramus extitit: *Vu guei Kiao*, id eſt, *nihil agentium dicta.* Quae, narrante Covpleto [i], principii iſtius chaotici, id eſt nihili priuatiui contemplatione impenſius vacauit; et optimates imperii, quos Mandarinos vocant, ſummosque quosque viros adeo inſania ſua occupatos habet, vt quo quisque propius ad naturam ſaxi truncive acceſſiſſet, horas complures ſine vllo corporis animique motu perſiſtens ſine vllo vel ſenſuum vſu, vel potentiarum, eo profeciſſe felicius, propiorque et ſimilior euaſiſſe principio ſuo aërio, vel chaotico potius, in quod aliquando reuerſu-

g) Minorelli p. 147.
h) Conf. Conring. de Medic. Hermetica L. II. c. 14. p. 409.
i) p. 32.

reuerſurus ſit, putaretur. Addit IDEM: „Hanc quidem contemplantium „ſectam ſcripto volumine Colaum Poei guei, Confucii ſectatorem oppu- „gnauiſſe, copioſe probantem, notum illud axioma: ex nihilo nihil fieri; „non ita tamen refelli potuiſſe errorem iſtum, vt non manarit latius, et „multi noſtra quoque aetate contemplationibus tam inſanis operam im- „pendant ſuam.“ Id quod non magnopere miramur, cum Confucianus ille philoſophus nihil priuatiuum cum nihilo negatiuo confundendo, prorſus nihil quod iſtorum Quietiſtarum ſectam euertere poſſit, attulerit. Non enim ex nihilo abſoluto omnia exiſtere, inque illud reuerti ſtatuerunt, ſed ex nihilo, quod formam nullam habuit, exorta omnia in idem πανδοχεῖον rerum omnium receptum iri affirmauerunt. Addi huic propagini pſeudo-philoſophicae debent ſectatores cuiusdam philoſophi, *Fan chin* dicti, qui ſeculo Chriſtiano quinto, Epicurea dogmata caſumque prouidentiae expertem aſſerendo, corpus pariter et animum poſt mortem perire, poenarum praemiorumque expertem eſſe, docuit. Et haec quidem tertia periodus philoſophiae veteris quibusdam videtur.

§. XIII. Mediam Sinenſium philoſophiam illi, quibus melius et ὀρθοδοξωτέρως philoſophati eſſe priſci Sinae videntur, auſpicantur a ſeculo X et XI, quo ſecundum alios peſtilentiſſimum atheiſmi ſidus philoſophos Sinenſes afflauit, cum deſertis veterum veſtigiis eorum libros, claſſicos peſſimis commentariis corrumperent, philoſophi duo *Cheu-cu* et *Chim-ci;* et proſcripta omni numinis pietate atque reuerentia pantheiſmum eius loco inueherent. Id quod tamen non concedunt, qui interpretationes recentiorum philoſophorum Sinenſium, quos ex commentariis Cheu-cu, Chim-cu, et Chu-cu, nec non Sinali-tachiven confecerunt, atheiſmo demum infectas eſſe contendunt. Hos enim putant non minus, ac veteres Sinas, comtius praecepiſſe, et a peſſimo commentatorum grege ſero tandem ad peruerſos ſenſus fuiſſe raptos. Quicquid vero illud eſt, de quo in ſequentibus diſpiciemus, illud negari non poſſe videtur, hos commentatores a priſca Sinarum doctrina receſſiſſe, elegantius et magis philoſophiae veterem ſapientiam exornantes. Inde noua ſecta in imperio Sinenſi orta eſt, quae *Literatorum ſecta Iu-Kiao,* dicitur, quaeque cum ſectis Foe Kiao, et Lao-Kiao in toto imperio Sinico obtinet. Quam media aetate adhuc ſanos habuiſſe ſenſus poſt Ieſuitas multos, magna eruditione demonſtrare conatus eſt illuſtris LEIBNIZIVS [k], quamuis de principiis naturalibus explicatius philoſophairetur. Ex quo, ſi admittitur, ſequitur, philoſophiam Sinenſem, maxime metaphyſicam recentiori demum aetate, occaſione libri Fohiani perperam explicati fuiſſe corruptam. Id quod tamen negant atque pernegant, qui Ieſuitas eorumque ὑπερασπιςὰς, aiunt, ingenioſe excogitatis nouis limitationibus, excuſatio-

Media Sinenſium philoſophia.

Secta literatorum.

k) In Ep. ad Remondum T. II. Epp.

cuſationibus, interpretationibus palliare velle errores Sinenſium, et communi gentis explicationi contradicere, vt cauſſam Ieſuitarum iuuent. Vnde hi omnes, inter quos ex ipſa Ieſuitarum ſocietate ſunt quoque Martinius, de Comitibus, Grellonius, le Faure, Longobardus, Paſſio, Sabbathinus, ſectam literatorum ſemper fuiſſe atheiſmo infectam contendunt. Quo iure, quaue iniuria infra diſpiciemus.

Recentior Sinenſium philoſophia.

§. XIV. Defeciſſe vero eam ab anteceſſorum integritate et pietate, et ſubtilius, quam par erat, lineolas Fohianas interpretando, recentiori demum tempore ſectam literatorum ad atheiſmum declinaſſe, contendunt Sinenſium aduocati, et hinc tertiam, ſiue recentiorem Sinarum philoſophorum aetatem auſpicantur. Quae ante Europaeorum hominum aduentum pantheiſtica fuit, et referente Covpleto [l] ſociisque, „repudiato nihilo ſectae Foënae, rem ſtatuit veram vereque exiſtentem, „eſſe id quod concipi quidem debeat fuiſſe ante omnia, re autem ipſa „non diſtinguatur a rebus ipſis, vt perfecto et imperfecto, coelo et ter„ra, et quinque elementis, ſed quid vnum idemque ſit cum illis. Sic „vt ſingulae res dici poſſint ſuo modo Tai kie: hoc autem concipiendum „eſſe, vt quid immobile et quietum actu primo, dum autem mouetur, „producere Yam, ſiue perfectum, a quo motu cum rurſus ſiſtat ac quie„ſcat, producere Ym ſiue minus perfectum; conuenire autem huic Tai „kie, attributa altiſſimi, ſubtiliſſimi, pulcherrimi, ſumme medii, ſumme„que perfecti et boni, exemplaris et ideae rerum omnium, principio ca„rentis et fine, immo ſpiritus et animae nomen ei vindicari poſſe." Et haec quidem Sinicae philoſophiae fata ſunt, cui noua lux affulſit, cum in ampliſſimum regnum doctiſſimi ex ſocietate Ieſu viri Matthaeus Riccius, Ioannes Adamus Schallius, et deinde mathematicorum regis Galliae nomine Ferdinandus Verbieſtus, Claudius Philippus Grimaldus, quos alii poſtea ſecuti ſunt, delati, vt euangelii cognitionem illi genti accenderent, a diſciplinarum in Europa cultarum maxime artium mathematicarum et philoſophiae praeſidio laetiſſimos miſſionis ſuae ſucceſſus ſperarent. Non eſt huius loci, lectorem enarratione miſſionum harum diu detinere: conſulendi ſunt annales eccleſiaſtici, in quibus haud ignobilem locum occupant; et in quibus examinari debet, qua vtilitate ſcientiarum pariter et religionis Chriſtianae ſtudium iſtud Ieſuitarum ſe commendauerit. Heic ſufficit obſeruaviſſe, artium mathematicarum, et imprimis aſtronomiae notitiam, etſi non adeo ſublimem, vt noſtrorum hominum admirationem mereri potuerit, ita commendauiſſe Ieſuitas, vt magnis priuilegiis gauderent, templa erigerent, ſcholas aperirent, et in eis philoſophiam atque theologiam docerent, illo vero loco haberentur, vt eo, quem optimates imperii affectant, cultum exprimerent [m]. Quod an artibus clandeſtinis et ho-

Philoſophia Europaea inter Sinas introducta.

[l]) loc. cit.

[m]) Morale pratique des Ieſuites T. II. p. 388. vbi Martinius, et Schallus Ieſuitae in habitu Mandarinorum in imagine repraeſentantur.

et homines religioſos ac euangelii praecones non decentibus conſecuti ſint, quod magnis animorum motibus eis obiecere, miſſionarii Dominicani et Franciſcani, ſede Romana aliquoties auctoritatem ſententiae interponente, hoc loco explicari non poteſt, ſed in annalibus eccleſiaſticis exponendum eſt. Valde autem admirati ſunt Sinenſes Ieſuitarum compendia philoſophica, quamuis primum non niſi Ariſtotelico ſcholaſtica fuerint: ex quo non inepte colligit Renavdotivs [n], Sinicos philoſophos parum valuiſſe in philoſophia. Nos id non magnopere miramur: tota enim Sinenſium philoſophia calx ſine arena eſt, vnde ſyſtemata Europaeorum non potuere non ob connexionem meditationum philoſophicarum, illis admirationem excitare. Et notum quidem eſt, laetiſſimos iſtos ſucceſſus aliquoties magnis calamitatibus fuiſſe ſufflaminatos. Aſt prudentia tamen ſocietatis amorque mathematicarum rerum, apud Sinas, qui eos tribunali mathematico praefecit [o], collapſam ſpem ſubinde reſtituit. Maxime circa finem ſeculi ſuperioris, imperante ex Tartarorum gente Cham-Hy, principe optimo, patentes in aula imperatoris portas literae et philoſophia Occidentis inuenerunt. Id quod ex Ferdinandi Verbiesti S. I. *Aſtronomia Europaea* ſub imperatore Tartaro-Sinico Cam-Hy appellato, anno CIↃIↃCLXVIII, tabulis inciſa ad Sinenſium morem, diſci poteſt, cuius ſummam dedit Leibnizivs [p], et ex qua intelligitur, quantis ſumtibus, cura et labore princeps laudatiſſimus, aſtronomiae Europaeae ſtudium inter ſuos promouerit. Quae contentio tanta in eo fuit, vt per quinque menſes continue Verbieſtum in muſeum ſuum vocaret, ac totos pene dies detineret, libros aſtronomicos exponentem. Id quod eo memorabilius ſpecimen amoris literarum eſt, quo rarius eſt, numen imperatoris apud Sinas coram intueri. Mirabile quoque, quod de iſto principe narrat Bovvetvs, in *Icone regia monarchae Sinarum nunc regnantis* [q], non tantum partem librorum Confucii authenticorum eum memoriter tenere, et commentariis illuſtrari iuſſiſſe, hiſtoriae quoque et literaturae Sinicae fuiſſe longe peritiſſimum; eumque in finem ampliſſimam bibliothecam inſtruxiſſe: ſed et quam primum notitiam acceperit doctrinae Europaeorum, eius cognoſcendae magno deſiderio flagrauiſſe, et experimento calculi aſtronomici facto eum in imperio in vſum perduxiſſe, Ieſuitas autem inuitaſſe, vt ab ipſis diſciplinarum elementa acciperet. Quod quanto apparatu adiuuerit, dignum eſt, quod apud ipſum Bouuetum legatur. Quo auctore porro conſtat, poſtquam geometriam et arithmeticam perdidiciſſet, philoſophiam quoque doceri voluiſſe, eamque methodo geometrica perſcribere eos iuſſiſſe. Elegiſſe vero eos, Io. Baptiſtae Du Hamel *Philoſophiam veterem et nouam*, ſecundum cuius inſtitutiones imperatori philoſophiae praecepta inſtillarent. Morbo autem eius occaſionem ſubnatam eſſe, anatomiam quoque

 tradendi,

n) loc. cit.

o) Leibniz. Nouiſſima Sinica p. 74 ſeq.

p) loc. cit. p. 149.

q) Adiecit eam Leibnizivs libro laudato.

tradendi, cum logica non valde placuiſſet, qua in re Du Verneio duce vſi ſint: tum ad cauſſas phyſicas explicandas delatum, medicinae rationes illis ducibus perſpexiſſe, non ſine magno Chriſtianae religionis fauore, quem publico edicto declarauerit. Non adiicimus alia, non ſine iucunditate apud ipſum Bouuetum legenda, ne prolixiores iuſto ſimus: monemusque id tantum, Parroninum Ieſuitam DIONIS quoque anatomiam vertere eum iuſſiſſe, ipſum vero emendauiſſe, et deſcriptam ter literis vncialibus bibliothecis ſuis intuliſſe. Quapropter dolendum magnopere eſt, poſt eius mortem filio quarto Yong-Thehing rerum ſumma potito, omnem illam ſegetem emarcuiſſe; is enim miſſionarios omnes, praeter eos qui Pekini commorabantur, in vrbes Canton et Macao relegauit. Quo valde ſene anno cIↃ IↃ CCXXXV [r] morte ſublato, reſtituta quidem libertas illis eſt, res vero miſſionis emendatae reſtitutaeque non ſunt. Eius enim filius Kien long, licet benigniorem ſe populis ſuis praeberet, reuocare tamen parentis edictum, licet implorata eius clementia noluit, Chriſtianam legem recipere ſuos vetuit, Chriſtianos qui inter milites imperii erant, cruciatibus vexauit, et exiguam melioris fortunae ſpem fecit, quamuis Pekini Ieſuitae ob ſcientias mathematicas tolerati ſint, tolerenturque hodie [s]. Ex quo patet, prima clementiae Chriſtianis demonſtratae ſpecimina, a Miſſionario Sibino in eo laudata non diu durauiſſe.

Incertitudo et obſcuritas philoſophiae Sinicae.

§. XV. Breuis haec fatorum philoſophiae apud Sinas hiſtoria eſt, quae vero ex fontibus adductis facile dilatari poteſt: prolixiora enim inſtitutum noſtrum non patitur. Reſtat vt quae dogmata philoſophia Sinenſis, tum vetus, tum media et recentior ſtatuerit, paucis exploremus. Aſt hic labor, hoc opus eſt, et difficillimum, ita medium tenere, vt nec affectui, admirationiue, aliquid detur, nec odio; et veri ſenſus gentis lingua ſua, peregrinas et voces et notiones exprimentis eruantur. Nec diffitemur, ſi vnquam nobis iuſta cauſſa enata eſt, ad modeſtum quendam Pyrrhoniſmum confugiendi, eam in hac hiſtoriae philoſophicae parte nobis exoriri. Quamuis enim libros gentis vetuſtiſſimos, itemque Confucianos atque Memcianos ad nos perlatos atque fontes genuinos hoc pacto apertos eſſe, ex antecedenti narratione conſtare poſſit, ita tamen comparata eorum conditio non eſt, vt omnem ſcrupulum eximant. Non allegabimus inſuperabilem obſcuritatem librorum priſci aeui Sinicorum, et inſolubile aenigma Fohianum, quod totam philoſophiam Sinenſem corrupit, ſed in memoriam tantum reuocamus lectori fata librorum claſſicorum, combuſtorum, defoſſorum, carie et ſqualore exeſorum, et ex laciniis tantum reſtitutorum atque ex memoria hominum ſenum reſartorum. Qualia fata quam miſere codices corrumpant, et quam difficile et pene impoſſibile ſit, doctrinam in iis contentam integram ſeruare, vnicum librorum Ariſtotelicorum, ſimilem fortunam expertorum, et corruptae inde depra-

r) Lettres edifiantes Rec. XVII.

s) Ibid. Rec. XXIII. lettr. I.

deprauataeque philoſophiae Peripateticae exemplum luculenter demonſtrat. Quae vna nobis ratio tanta videtur; quanta requiritur, vt de omni certitudine explorandae veteris doctrinae Sinenſis deſperemus. Aſt fingamus, quod Sinenſis literaturae et philoſophiae admiratores pugnis calcibusque contendunt, diuinae prouidentiae miraculo integros et intemeratos ad nos perueniſſe libros Sinenſium claſſicos: nondum ita animus acquieſcere in illis poteſt, quae nobis Ieſuitae tradunt, quorum diligentia atque cura monumenta Sinica ad nos peruenerunt. Non vocabimus in praeſentia in dubium fidem virorum doctiſſimorum, et eos ſtudio atque induſtria ita nobis vendidiſſe theſauros Sinicae doctrinae contendemus, vt ſuis emolumentis, quae grauia ipſis fuiſſe nemo ignorat, fauerent, licet id coram totius eccleſiae orbisque eruditi facie, et coram iudice, ſecundum Ieſuitas ipſos infallibili non obiectum modo, ſed et euictum eſſe illi omnes clamitent, qui miſſi in Chinam ad explorandam rei veritatem nomine pontificis, ea de re ad ſedem Romanam retulerunt, vel qui ex aliis familiis ſacris eos hypocriticae ſimulationis accuſarunt: hanc enim inclementiam noſtra tractatio non poſtulat; quae arbitrium interponere his controuerſiis non iubet. Concedamus, quod haud inuiti facimus, viros bonos et minime fallaces ſe Ieſuitas praeſtitiſſe: aſt quis certa ratione decreuerit, eos, cum ſemel praeiudicio ὀρθοδοξίας Sinenſis animum occupauiſſent, non ita obſcuras notiones Sinenſis philoſophiae et theologiae ita explicuiſſe, vt fauere conceptibus ſuis videbantur, et quis rectas et Sinarum menti conformes eſſe eorum interpretationes ſine formidine contrarii dicere audeat? Nec videmus, quid magnopere cauſſam Ieſuitarum iuuet, quod nonnulli vrgent: reliquorum miſſionariorum interpretationes locorum claſſicorum Sinenſium teſtari, quod rectae verſiones Ieſuitarum ſint. Qua mente monuit Ven. Kortholtvs[t], integritatem interpretationum Ieſuiticarum ex conſenſu Longobardi et P. de S. Maria eo certiorem eſſe, quo certius et notius ſit, in lite de cultu Confucii et Dominicanos et Franciſcanos Ieſuitis exprobraſſe, quod loca nonnulla Confucii vbi ſibi praeſidio eſſe poſſent, non ſatis fideliter reddiderint. Aut fallimur enim prorſus, aut tanta conuenientia non eſt, quanta fingitur, ſed in ipſius argumenti, de quo controuerſia viget, momento primario, e. g. in interpretatione vocum Sinicarum, Y-hiang, Xin-ky, Xantgi, etc. ad quod res omnis reuocanda eſt, prorſus in contraria currunt Ieſuitae et Dominicani; et quae coeli terraeque praeſidem, imperatoremue deſignare Coupletus Sociique contendunt, coelum tantum terramque eiusque vim ingenitam vel, ſi mauis ſpiritum quendam illis inſidentem et praeſidentem ſignificare tam pertinaciter affirmant, vt communia ea nomina et appellationes idololatricis ſectis Foenae et Tao Kiao cum Confuciana eſſe dicant, et Ieſuitas prouocent, vt vnum ex tota China producant, qui aliter has voces interpretetur. Annon, qui Sinicae literaturae expertes ſunt, ſunt autem plerique, incerti prorſus iam haerent, quid cre-

t) loc. cit. pag. 54.

dendum, cuius partis fides maior exiſtat, praecipue cum videant, Ieſuitas nonnullos praecipue Longobardum et ſequaces, eiusmodi vocibus illis Sinicis ſubdidiſſe ſignificationes, quae cum orthodoxis nominibus Coupleti et ſociorum non conueniunt. Neque certiora hauriri poſſunt ex totius ſyſtematis Sinenſis connexione, quae tamen optima alias ratio eſt, veram poteſtatem vocabulorum incerta ſignificatione decipientium definiendi, vt exemplo Stoicae meteorologiae conſtare poteſt. Veterum enim librorum ea obſcuritas eſt, vt quodcunque libuerit ex eis exſculpas: neque miramur, ingenium ſummi viri G. G. Leibnizii ex σιναφέια illius doctrinae rectas ſententias collegiſſe. Idem enim cum Ariſtotele recentioribus reconciliabili fecerat, et Carteſii, Gaſſendi aliorumque nouatorum placita phyſica in Stagirita inuenerat; ſua nobis non Peripatetica propinans, cum magnitudini eius ingenii nihil difficile eſſet. Contrarium non modo noſtri homines, et ipſe Longobardus Ieſuita eadem facilitate fecerunt, ſed et recentiores Sinenſium interpretes hodie faciunt. Quas circumſtantias incertiſſima facere veterum dogmata atque mentem, innumeris hactenus exemplis in hiſtoria philoſophica vidimus. Neque enim magnopere iuuat interpretamentorum Ieſuiticorum patronos recentiores Sinas non magis aptos priſcorum Sinenſium interpretes eſſe, quam Scholaſticos Ariſtotelis, eo quod vtrique veteres corruperint, et falſa illis affinxerint. Id enim Peripatetici quoque, ſed perperam clamant, Alexandrum, Auerroëm, Pomponatium, Caeſalpinum atheis hypotheſibus inſanas Ariſtoteli opiniones affricuiſſe, quos audiendos non eſſe ſuo loco vidimus. Neque enim cauſſam videmus, cur indigenis commentatoribus minus fidei in interpretandis maiorum ſuorum φιλοσοφουμένοις in ſe obſcuris tribuendum ſit, quam recentiori philoſopho Europaeo, qui non quid dixerint, ſed quid dicere potuerint, ſi orthodoxi fuiſſe ſupponantur, pulchre, ingenio vaſto vſus oſtendit. Verum de hoc momento infra adhuc nonnulla dicemus. Heic vbi in genere de incertitudine philoſophiae Sinenſis agimus, hoc tantum lectorem expendere iubemus, plerumque vſu venire, vt, qui ignotum ſyſtema explicare aggrediuntur, notiones, quibus adſueti ſunt, ſuas in eo videant, iisque vocibus illud explicent, quibus homines ſuae ſectae vſi ſunt: id quod innumeris exemplis probari poſſet, ſi id ageremus, et certiſſima fides hiſtoriae philoſophicae loquitur. Idem in philoſophia Sinenſi eueniſſe, mox viderunt, vbi argumentum hoc excutere coeperunt, Ieſuitae candore non minus quam eruditione inſignes Longobardus et Sabathinus. Ille enim egregie monet [*]: *Eruditos Chriſtianos ordinarie ſenſum librorum noſtrorum Sinenſibus tribuere, et imaginari ſibi, quod horum interpretationes noſtris conformes deprehenderint, non conſiderantes, quantum veritatis interſit, huc ſoli litare procul eſſe iuſſa ſimulatione et hypocriſi.* Ad quae verba obſeruat quidem Leibnizius, tunc ceſſare hanc difficultatem, cum in ſcriptis noſtratium mens recte

*) pag. 167.

recte explicetur, id quod in ſe quidem veriſſimum eſt, verum ad hypotheſin, de qua Longobardus loquitur, applicatum, principium petit, et eam cauſſam tangit, de qua alii acerbe conqueruntur. Adiicimus his, ſi Ieſuitarum interpretationibus ſtare velimus, et nihil eos ſtatuiſſe, de quo non ſufficientem ſtatuendi rationem habuerint, admittamus, augeri tamen non minui incertitudinem et animum fluctuantem reddi. Quantis enim diſſenſionibus Ieſuitae ipſi, qui in China fuerunt, de interpretamentis his Sinicis inter ſe diuerſi fuerint, ex narratione Longobardi adeo luculenter patet, vt mirari ſatis nequeamus, eſſe, qui magna hodie confidentia aſſerere audeant, recte illa omnia antiquis Sinis tribui, quae in verſionibus Ieſuitarum extant, et, qui contrarium euincere cupiant, id ex locis claſſicorum librorum demonſtrare debere. Cum nemini ignotum eſſe poſſit, ab ipſis Ieſuitis in contrarios ſenſus diſtrahi illa loca claſſica, adeoque ineptum eſſe ad eum iudicem confugere, de cuius mente diſceptatur, et cuius verba duos ſenſus ferre poſſunt. Neque incertitudinis in Sinica philoſophia hoc modo ſatis eſt, addimus alia, ab ipſis patronis Sinarum ſuppeditata: fatentur illi, philoſophiam Sinenſem eſſe calcem ſine arena, ſcopasque diſſolutas, nihil cohaerere, nihil apte ſuis principiis connecti, nihil quod certas et definitas concluſiones efficere valeat afferri. Dabimus teſtes, vnum Ieſuitam, alterum magnum philoſophiae Sinenſis laudatorem, P. MARTINIVM [x], et illuſtrem C. WOLFIVM [y]. Ille de libro famigeratiſſimo Ye-kim diſſerens haec ſcribit: *Multa ſunt in eo libro de generatione et corruptione, de fato, de aſtrologia iudiciaria, de principiis quibusdam naturalibus, ſed ea ieiune diſputantur, et exiliter, absque cauſſis et definitione rerum, quas aſſerunt, ad adſtruendam fidem allatis, quales reliqui omnes Sinarum ſunt libri.* Idem candide faſſus eſt Ieſuita NOEL in *Praefatione ad Memcium.* Wolfius autem memorabili loco, poſtquam philoſophicam perfecti boni definitionem dediſſet, eamque implicite habuiſſe Sinas aſſeruiſſet, addit: *Equidem non multo argumentorum nexu haec demonſtrabant, DISTINCTA RERVM COGNITIONE deſtituti, quae in hunc vsque diem plerisque negatur, longa tamen experientia freti affirmabant, quae virtute illuſtrium heroum exempla non ſine mentis acumine meditati aſſecuti fuerant, et quae ipſimet in virtutis ſtadio decurrentes ex ſemetipſis didicerant. Quam virtutem eos ex ſemetipſis Sinenſes antiquos habuiſſe, qui religione omni cum naturali tum reuelata carentes nullis vnquam motiuis extrinſecis vſi fuerint* [z]. Aſt ſi haec ita ſe habent, ſi nec certa, nec clara, nec fundamentis vllis et motiuis conſtantia, nec cohaerentia ſecuta eſt philoſo-

x) Hiſt. Sin. L. I. p. 16.

y) De Sap. Sin. p. m. 37.

z) Idem vir celeberrimus infra repetit: „Non „apparet quod diſtinctam huius perfectionis no„titiam habuerint, quin potius ororium illud „vinculum, quo actiones ad perfectionem humani „ſtatus tendentes inter ſe colligantur minime per„ſpexere - - neque mirum videri debet, cum „ET IN CETERIS NOTIONES VAL„DE CONFVSAS habuerint.“ Aſt notiones claras et certas confuſis et incertis tribuere, magnum in arte hermeneutica vitium eſt.

loſophia Sinarum, maxime priſcorum, qui, quaeſumus viros hos doctos, nos ad eorum libros tanquam certos et indubitatos fontes veri ſyſtematis et mentis eorum ablegare poſſunt? qui audent aſſerere, paraphraſes Ieſuitarum, licet alii ex ſocietate contra clament, licet vicarii apoſtolici in Indiam miſſi, et reliqui Miſſionarii contrarium teſtentur, licet contra Ieſuitas pronuntiauerit poſt longum rerum examen ſedes Romana, veram certamque Sinarum mentem declarare, Sinenſes commentatores pro impoſtoribus eſſe habendos? Hoc ſi licet, de fide *hiſtoriae philoſophicae* actum eſt, licebitque quaecunque vetera obſcuritate ſua nonnullorum animos percellunt, in partes noſtras trahere, noſtrisque ſenſibus explicata pro veteribus obtrudere, et tunc, poſthabitis omnium ſeculorum interpretationibus, ad ipſa illa veterum monumenta inepto et vitioſo circulo concludere, et prouocare. Et quid quaeſo luminis ab illis philoſophis ſibi promittendum eſt, qui vel data opera ita philoſophantur, vt a paucis intelligantur, vel ipſis ſibi non conſtantes neſciunt, quid dicere debeant, et poſt carecta refugiunt, et ad ſilentia ſuos dimittunt. Hoc feciſſe Confucium, duplicis methodi, exotericae et eſotericae gratia, quae hodie quoque inter tres ſectas Sinicas recepta eſt, LONGOBARDVS *a*) luculentis exemplis docet, ex quibus diſcimus, Confucium, de natura hu„mana, de natura coeli, de ſpiritibus, de anima rationali, de ſtatu poſt „mortem, interrogatum, reſponſum non dediſſe, ſed hunc illis canonem „generalem commendauiſſe: de rebus iſtis, quae in ſex poſitionibus com„prehenduntur, id eſt, quae viſibiles ſunt, quaerere, diſputare, ratiocina„ri licere, modo dubia non generent. Quae vero illae non complectun„tur, quia inuiſibili in mundo ſint, illa relinquenda ſibi eſſe, nec de iis vel „diſputandum vel inquirendum." Quae quidem ita explicat LEIBNIZIVS *b*), vt nihil in his argumenti generibus decidatur, ſine ratione ſufficiente; aſt frigide ſatis; ſequeretur enim, de rebus viſibilibus ſine fundamento certo inaniter Confucium diſputare permiſiſſe. Neque haec cum Longobardo ad methodum arcanam referri poſſe putamus, cum iſta intimioris admiſſionis diſcipulis, qui eſoterice docebantur, iniunxerit. Vnde magna veriſimilitudine concludi poteſt, Confucium de his doctrinae capitibus ipſum vel plane, quid ſtatueret, ignorauiſſe, vel incertum haeſiſſe, non auſum obſcuris veterum fragmentis lucem clariorem accendere. Hoc cum ipſe Confucius fecerit, cur non praepoſtere eos agere iudicemus, qui ex mente veterum Sinarum ea velut comperta ſibi et clariſſima effantur, de quibus ipſe Confucius ſiluit? Cur non lumina eos noua Sinenſium tenebris intuliſſe, cenſeamus? cur non ab hoc modo *ficulneis* ratiunculis excuſato atque ſuſtentato abſtineamus? cur non ſatis incertam eſſe philoſophiae Sinenſis maxime priſcae notitiam fateamur? Haec ſane nobis ſententia poſt multorum annorum examen iteratum tutiſſima adhuc videtur, innumeris antiquitatis exemplis probata, quae modeſtiae mater eſſe

a) p. 192 ſeq. *b*) ad h. l.

eſſe poterit. Non diffitemur tamen, vbi de veriſimilitudinis gradibus ſermo eſt, vnam opinionem altera pro circumſtantiarum conditione eſſe probabiliorem, et ad hanc omnino veriſimilitudinem in hiſtoria et eruditionis Sinenſis vniuerſae, et philoſophiae in ſpecie eſſe attendendum, modo id fiat prudenter et ſine partis ſtudio, ac iuxta illas artis criticae regulas, quas in limine operis attulimus. Illas itaque in fine quoque eius ſequentes de Sinenſium re literaria et philoſophica pauca diſpiciemus.

§. XVI. Magnam quidem ſapientiam iactant, et antiquitatis praetextu et profunditatis oſtentatione Sinae, qui ita reliquas gentes contemnunt, vt ſe ſolos coeli filios, regnum ſuum ſolum ſub coelo ſitum eſſe credant, reliquas gentes, in abditis orbis angulis latere abiectas ſibi perſuadeant: aſt ſi cum luminibus, quibus Europae gentes illuſtrauit diuina prouidentia comparentur, in plerisque luſci cenſendi ſunt. Non eſt huius loci, omnem literaturam Sinicam examinare, et oſtendere, in mathematicis artibus, in typographia, in pyxide nautica, in puluere nitrato, et ſimilibus, quae proprio Marte inuenerunt, plurimum Europaeorum ingeniis Sinas concedere. Hoc qui negat, eum ad ſolam miſſionum Romanarum fortunam in ampliſſimo illo regno reſpicere iubemus, quae nunquam tanta fuiſſet, niſi a doctoribus Chriſtianis magna cupiditate diſcere eos iuſſiſſet infantia in plerisque ſcientiis. Faſſi id ſunt viri docti, non modo RENAVDOTIVS [c], qui id teſtimoniis multis confecit, quem non exſcribimus; ſed et ipſe LEIBNIZIVS, vir ſummus, magnus cetera ſapientiae Sinicae admirator; aſt aequus tamen noſtris; ita enim pronuntiat [d]: *Artibus, quarum indiget vſus vitae, et rerum naturalium experimentis, fortaſſe compenſatione facta pares ſumus, habet vtraque pars, quae alteri cum fructu communicare poſſit: ſed meditationum profunditate et theoreticis diſciplinis nos vincimus.* Addere potuiſſet, ſyſtematis artificio, quo adeo Europa noſtra inſigni philoſophiae beneficio abundat, vt vnum Leibnizium mille Confuciis praeferre non dubitemus. Pergit: *Nam praeter logicam et metaphyſicam et cognitionem rerum incorporearum, quas nobis proprias merito vindicamus, certe contemplatione formarum, quae mente a materia abſtrahuntur, id eſt, rerum mathematicarum, longe excellimus, quemadmodum reapſe compertum eſt, quando aſtronomia Sinenſium cum noſtra in certamen venit. Videntur enim ignoraſſe magnum illud mentis lumen artem demonſtrandi, et geometria quadam empirica contenti fuiſſe, qualem inter nos paſſim operarii habent: diſciplina etiam militari noſtris cedunt* etc. In vnicis vero ciuilioris vitae praeſcriptis et practica philoſophia ab illis nos vinci contendit. Quod quo ſenſu admitti poſſit, in ſequentibus dicemus. Permouit id ſine dubio ACOSTAM [e], vt de Sinenſibus ſcriberet: *Studia eorum*

De philoſophia Sinica non valde magnifice iudicari poſſe.

c) loc. cit. d) Praef. Nouiſſ. Sin. L. VI. c. 7. p. 309. conf. GVNDLING. Hiſt. phil.
e) Ind. L. VI. c. 16. apud HORN. Hiſt. Phil. mor. p. 31. Act. phil. l. c. p. 783.

rum eſſe linguam Mandarinorum, hiſtorias, leges ciuiles, prouerbia, phyſica quaedam eos habere et mathematica, ſed ἀμεθοδικά. Comoediis et hiſtoriis deditiſſimos eſſe, omnem eorum eruditionem reuera in legendo et ſcribendo conſiſtere, theologiam nullam habere. Qui quamuis nimium dixiſſe videri queat, verum tamen eſt, ab iis diſciplinis Sinas ante Europaeorum aduentum imparatos fuiſſe, ſine quibus ingenii elegantia conſtare non poteſt. Sed iam ſingulas quoque diſciplinas philoſophicas perluſtrare operae pretium eſt, vt, quid in iis valeant Sinae, manifeſtum fiat.

Sinae rationalis philoſophiae ignari. §. XVII. Rationalem philoſophiam adeo neceſſariam recte philoſophari cupientibus eſſe, vt ſine illa nullus queat eſſe ſucceſſus laetus et exoptabilis, apud omnes in confeſſo eſt. Aſt ignorauiſſe eam Sinarum gentem ad ea vsque tempora, quibus Europaea lumina regno Sinenſi miſſionarii intulerunt, hiſtoria Sinica locupletiſſimus teſtis eſt. Nihil enim in ea inuenias, quod illam redoleat, nihil quod acumina ratiociniorum iuſta et legibus ſuis conſtricta exhibeat. Non negauit natura Sinis ingenium acutum, florens, erectum, dubiumque non eſt, ſi ad ratiocinandi modum paulo curatius attendiſſent, non ſine luminibus his futuros fuiſſe: aſt cum hanc intellectus culturam neglexerint, mirum non eſt, ignorantiae logicae veſtigia haud pauca apud eos inueniri, quae illam ἀμεθοδίαν καὶ ἀπαιδευσίαν genuit, quam ſupra in libris eorum verbis Martinii et Wolfii notauimus, quaeque exemplo eſſe poteſt, quae damna logicae neglectus poſt ſe trahat. Quid enim philoſophiae magis eſſe poteſt exitio, quam ſine certis principiis, ſine argumentorum nexu, ſine rationum euidentia, ex ſola ingenii bonitate de veritate ſtatuere? quid periculoſius, quam ideas rerum ſibi formare obſcuras, incertas, confuſas? quod non damnum nutriet abeſſe iuſſa ex tractatione philoſophica ſyſtematis accuratio? Quae cum ex omnium confeſſione philoſophiae Sinenſi deſint, anſas philoſophiae ei deeſſe nemo inficias iuerit. Cauſſas autem neglectae rationalis philoſophiae duas deprehendere licet, quarum vna eſt, quod vetuſtiſſimos gentis ſuae legislatores imitati, cum nihil in fragmentis ab illis relictis inuenirent, quod ad huius artis culturam pertineret, de ea plane non cogitarent: altera quod ingenio πολιτικωτάτῳ praediti ad vitae ciuilis elegantiam et imprimis imperandi et parendi conſilia omnem ſapientiam ſuam referrent. Quae cauſſa quoque eſt, cur metaphyſica et phyſica ſerius attigerint. Qui enim ratiocinandi dicendique facultati operam dediſſe Confucii diſcipuli dicuntur, caue logicos dicas, omne enim eorum ſtudium ad eloquentiam politicam pertinuit.

Metaphyſica Sinenſis. §. XIIX. Meliorem fortunam metaphyſica, vel potius theologia, quae de Deo, de ſpiritibus, de anima et ſimilibus phyſiologiae capitibus tractat, inter Sinenſes ab antiquiſſimo tempore habuit, ſi eos audis, quibus Sinica philoſophia aliis praeferenda videtur. In contrarium autem eunt, et gentem Sinenſem tetra atheiſmi lue infectam ab antiquiſſimo

tempo-

tempore nonniſi coelum et terram et reliquas mundi partes bruta quadam et irrationali vi, quam plaſticam non inepte dixeris, animatas pro diis habuiſſe, iisque diuinum cultum obtuliſſe dicunt. Tertiam de theologia Sinarum veterum opinionem eleganter nuper tuitus eſt, incomparabilis MOSHEMIVS[f] ratus, veteres Sinas Spiritum quidem potentiſſimum, qui coelo praeſit, quique alios ſpiritus partibus mundi praefecerit, qui quoque terram creaturasque formauerit, terram foecundando, aſſeruiſſe, aſt talia de eo docuiſſe atque credidiſſe, quae magnopere obſtent, vt veri Dei cultus illis tribui poſſit. Difficile eſt, in tanto ſententiarum diuortio inter viros immortali nominis gloria conſpicuos ſententiam eligere, veriſimilitudine alias ſuperantem, praeſertim cum tanta priſcorum monumentorum Sinicorum incertitudo et obſcuritas ſit, vt ipſi Sinae certi vix ſint, quid illa velint, vbi de cultu diuino ſtatuendum eſt. Vt vero lector in tam graui argumento ipſe iudicare poſſit, tres has, quas tetigimus, opiniones de theologia ſiue metaphyſica veterum Sinarum paucis exponemus, et more noſtro, quid nobis videatur, modeſta ἐπικρίσει addemus. Et

I. Et quidem monendum eſt, diſtinguere illos, qui bene theologiae Sinenſi cupiunt, eamque ab atheiſmi labe liberant, inter philoſophiam Sinenſium veterem, mediam, et recentiorem, et contendere, hanc illam vtramque corrupiſſe, et atheiſmi labe inquinauiſſe, vt ſupra dictum. Poſtulant itaque, vt ſoli libri claſſici vetuſtiſſimorum Sinarum in partes vocentur, ex quibus conſtare putant, Sinas rectos, quantum a gente reuelationis lumine non colluſtrata expectari poſſit, de Deo ſenſus fouiſſe, qui rationes contineant ad vitam pie et honeſte agendam incitantes, quaeque ad id aptae ſint, vt probis ſolatium praebere, improbis autem timorem iniicere poſſint. Nempe ſtatuiſſe Sinas priſcos, primo principio ſuo ineſſe ſapientiam, benignitatem, iuſtitiam et omnipotentiam, adeoque diuinam dari prouidentiam. Hoc poſt Ieſuitas pleroſque, (ſi Longobardum alioſque ſupra nominatos excipias,) et inter illos maxime COVPLETVM[g], magno ingenio demonſtratum iuit LEIBNIZIVS[h], et poſt eum KORTHOLTVS[i]. Non enarrabimus ratiocinationes et coniecturas Coupleti, quibus orthodoxiam veterum Sinarum aſſertum iuit, ſed ad loca tantum ea prouocamus, in quibus caſte, pureque de Deo locuti fuiſſe cenſentur. Multa collegit Kortholtus, apud ipſum legenda, prolixiora enim ſunt, quam vt hoc loco exſcribi omnia queant: ſufficiet vnus et alter locus, vt de tota re lectori conſtet. Ex libro *Lun-yu*, qui eſt tertius interpretationum claſſicarum *tetrateuchi*, e libro claſſico *Xu-kim* referuntur verba quibus imperator Tam imperium ſuum auſpicatus eſt: *O vos omnium terrarum incolae vniuerſi clare audite, et intelligite meum vnius hominis monitum: ex quo tandem fonte pietatis profluxiſſe mortalium*

Orthodoxia Sinenſium in doctrina de Deo aſſerta.

 talium

f) Eth. Chriſt. P. II. p. 354 ſqq.
g) Declar. prooem. l. c.
h) Ep. ad Remond. l. c.
i) Diſſ. de Philoſ. Sinenſ. Vol. II. Epp. Leibniz. praefixa.

talium naturam, quinque virtutibus pietate, iuſtitia, prudentia, fide, honeſtate, inſtructam? a principio nimirum ſolus ille auguſtus et ſupremus coeli imperator dum procreare coepit genus humanum, de coelo contulit naturam iſtam, quae medii rectiſſima norma eſt. Non ita poſt multa quoque dicitur, princeps Vu-vam, ſolemnia ſacrificia imperatori coelorum, reliquisque ſpiritibus terrarum perſoluiſſe. Simili ratione in libro *Tahio* dicitur: *Imperium coelitus conferri*, et in libro *Xu-kim, coelum non agi affectu, qui tamen norit illud debite venerari, et colere, charum et gratioſum illi eſſe ſemper ſpiritusque non ſemper exaudire, niſi eum, qui pollet vera virtute.* His adduntur loca diſciplinae Confucianae, quae veterem pietatem reſuſcitaſſe dicitur, quibus, vir perfectus iubetur aequo animo exſpectare vnicam coeli circa ſe ordinationem, coelum ſeſe accommodare, dicitur naturae et ingenio ſingulorum, bonos erigere atque ornare, improbos vero abiicere et perire ſinere. Quibus adduntur verba Confucii: *Sacrificiorum coeli et terrae ritus et officia fuiſſe id, quo colebant duntaxat coeli ac terrae ſupremum imperatorem, qui duabus literis Xam-ti apte admodum ac literaliter ſignificetur.* Vt vero pateat, non coeli vim quandam naturalem phyſicamque atque brutam intelligi, ad locum Memcii [k] prouocant, quo philoſophus Confucianus, qui Confucii diſciplinam ab eius diſcipulo Tſem-tſu accepit, ita praecipit: *Vulgares homines naturam humanam in ſuo ſenſitiuo appetitu, quem vnum ſibi ſequendum proponunt, et coeleſtem prouidentiam in quadam gyrantis aëris periodo et reuolutione, qua defides effecti ad omne bonum opus torpent, ſitam eſſe volunt, non ſic autem ſapientes.* Prouocant etiam aduocati Sinenſium ad ſacrificia antiquorum Sinarum, quae maxima religione faciunt, quaeque deſcripſit Covpletvs: qui maximum inde praeſidium huic opinioni conciliat, quia tanta cura, religione, honore ea non obtuliſſent, niſi coelorum imperatori ſacrificaſſent. Summum itaque numen Xang-ti vocatum eſſe, id eſt coeli imperatorem, eique diuina attributa Sinas tribuiſſe, ex his locis inferunt.

Sinae orthodoxe praecepiſſe viſi de ſpiritibus.

II. Admiſiſſe vero, porro inſtant, Sinas ſpiritus quoque particulares, a Deo diſtinctos, verasque de iis notiones habuiſſe. Hoc illis locis probant, quibus nonſolum veteres Sinas coelorum imperatori, ſed reliquis etiam ſpiritibus terrarum praeſidibus ſacrificaſſe dicuntur. Quos credidiſſe ſubſtantias eſſe intellectu praeditas, a quibus praeſidium aut adiumentum expectari poſſit, ex loco Confucii in libro *Chum-yum* euincitur, vbi Confucius dicitur, *vt oſtendat ad ſupra dictam medii virtutem adeo amplam et ſublimem conſtanti conatu enitendum eſſe, exemplum deſumſiſſe a ſpiritibus, quorum vti vis intellectiua ſit excellentior, ita et in operando ſit efficacitas magna; dicere enim: ſpiritibus ineſſe operatiuam virtutem et efficaciam etc. docere Confucium ineſſe ſpiritibus ſupra memoratis vim quandam prorſus eximiam et ordinis ſuperioris: quia cum res omnes corporeae cadant*

k) pag. 463.

cadant ſub ſenſum, ſoli ſpiritus hunc refugiant. Et percipere nos quidem eos viſu, quatenus in effectis ſe produnt, ſed ipſos tamen non videre; incorporare autem ſeſe rebus omnibus, vel exercere operationes ſuas circa res omnes ſic, vt res non poſſit eos a ſe dimittere, ſeu nequeant conſiſtere ſine eorum directione. De animae immortalitate autem ita ſtatuiſſe contendunt, huius partis vindices, vt eam dixerint, perennem et morte carentem, ac capacem, quae poſt hanc vitam praemiis ob bona opera afficiatur, poenis autem propter flagitia. Id ipſum Longobardum et P. a S. Maria non negare, de priſcorum Sinarum ſententia animas hominis ſupereſſe a morte licet inficientur, perſonalitatem eas ſeruare, ſed confundi cum coeleſti maſſa. Quod perperam dici ex verbis *Chao-cum* ad Chim-vam imperatorem colligitur, dicentis: *Iſti auiti ſapientes ac probi reges ſunt in coelo, neque omnino interierunt. Iſti igitur quomodo non poſſunt enixe implorare, opem a coelo, vt iuuet ac protegat ſuae familiae filios ac nepotes.* Confucium autem reſpondere de eſſentia et natura ſpirituum et de ſtatu alterius vitae noluiſſe, vt inutiles diſputationes praecideret. Et hac quidem ratione vetuſtiſſimam theologiam Sinicam ſe habuiſſe contendunt, qui ab atheiſmi culpa eam liberant.

§. XIX. III. Toto, quod aiunt coelo abeunt, qui aduocatos Sinenſium comtius quam par erat, cauſſam eorum ornauiſſe, et longe deterius ſenſiſſe priſcos Sinas magnis animis contendunt. Non hi negant loca allata, ſed cum omnis demonſtrationis neruus in eo ſitus ſit, vt intelligatur, quid per Xang-ti intelligatur, de eo diſputant, num is coeli ſupremus imperator ſit, an coelum animatum, iſtisque, quibus in allatis locis praedicatur, attributis efficax et influentiam ſuam largiens; ex cuius influentia deinde et partes mundi regantur peculiaribus ſpiritibus arctiſſime cum illis initis; et eas informantibus, et anima poſt mortem eo reducatur, hincque prouidentia, hinc creatio, hinc felicitas e coelo orta deriuanda ſit? An non ea ideo in partes vocata ſit, vt imperii rationes, ad quas omnem philoſophiam Sinenſes reſpicere iuſſerint, conſiſterent. Hoc cum affirmandum eſſe afferant, aut intelligendam eſſe volunt per Xang-ti vim quandam diuinam coelo inſidentem, aut ſupponi animam quandam diuinam, per omnes mundi partes diffuſam, cuius nobiliſſima pars arctiſſime coelo iuncta ſit, illudque inhabitet, minores partes ſpiritus ſint mundi partibus praefecti. Hos ſolos coluiſſe, his ſacrificaſſe Sinas contendunt, ad hos omnem religionem eos retuliſſe putant, accuſant autem Ieſuitas, quod nimia cupiditate veros de Deo ſenſus Sinenſibus perſuadendi orthodoxos ſenſus illis ſuppoſuerint, adeoque vocem Xang-ti perperam de imperatore coeli explicuerint, amplexus iam eſt iſtam de anima mundi per omnes eius partes diffuſa ſententiam RICCIVS[l], qui vbi *Heterodoxia Sinarum notata.*

l) De Exp. Sin. L. I. c. 10.

vbi dixerat Sinas iam inde ab initio ſupremum et vnum Numen adoraſſe, quod appellabant, coelum et terram, ſubiunxit: *Ex quo apparet, veteres Sinas opinatos fuiſſe coelum et terram animata, eorumque animam pro ſupremo Numine coluiſſe.* Et hoc poſtea Longobardo, qui poſt Riccium praeſes miſſionis fuit, ſuboluit, hoc Antonio de S. Maria, recentiores cum veteribus comparanti viſum. Plerique etiam ad eiusmodi ſpiritus materiae praeſides naturali et arctiſſimo vinculo illi colligatos omnia illa effata referunt, et Ieſuitas prouocant, vt vel vnum Sinam oſtendant, qui vocem Xang-ti aliter intellexerit. Deum itaque Sinenſem non meliorem eſſe, quam Iouem Olympi regem gentilium, hincque recte concludi, Sinas priſcos veri Numinis ignorantia laborauiſſe. His coeleſtibus et terreſtribus ſpiritibus ſolis Fohium ſacrificaſſe, dicendum, niſi aperte his vocibus Sinicis inferatur, etc. Quae omnia ita in neruum concludit MINORELLI [m], *vt certiſſimum et euictum eſſe*, pronuntiet: *non inueniri coelum et terram coeli regem a Sinis nuncupari: et terram quidem ſic Sinas a coelo, vt Romani Cybelem a Ioue diſtinguere. Recte autem ex parte dici veteres, vt et nouos Sinas animam mundi coluiſſe, ſi tamen anima vocari poſſit vis materiae inſita, quae ſparſa per ſingulas mundi partes, in iis tanquam totidem animae ſeu genii, et in coelo, ceteris mundi partibus excellentiore, tanquam primum praecipuumque numen et alter Iupiter colitur.* Ita vero Sinis veteribus non minus Atheiſmum exprobrari poſſe, quam veteribus Romanis, Iouem O. M. colentibus contendit [n], quem praeter adductos ex proteſtantibus ſequuntur BVDDEVS [o], GRAPIVS [p], BAYLE [q], contrarium, ſed diuerſa ratione, tenentibus CROSAEO [r], REIMMANNO [s], BVLFINGERO [t], HEVMANNO [u], LEIBNIZIO [x], KORTHOLTO [y], aliis.

Moshemiana ſententia de theologia Sinenſium.

§. XX. IV. In hoc ſententiarum e diametro ſibi contrariarum diuortio mediam quandam ſententiam amplexus eſt illuſtris doctrinae theologus IO. LAVR. MOSHEMIVS. Is vbi obſeruaſſet, religionem priſcam Sinenſium talem non eſſe, quae magnifice iactari poſſit, obſeruat, nimios non minus illos eſſe, qui Sinas veteres orthodoxe de Deo ſenſiſſe ſtatuant, quam qui atheiſmi infamia eos commaculent. Ea enim quae in vetuſtiſſimis gentis huius libris claſſicis dicantur, neque clara et perſpicua, neque ordine ſuo conſtantia eſſe, haud obſcuro argumento, ſuſpectam eſſe orthodoxiam Sinenſium, cum recti de Deo ſenſus ex notionibus obſcuris, confuſis et incertis hauriri vix poſſint. Comparatis tamen inter ſe locis iſtis, veriſimiliter videri eos ita praecepiſſe: Eſſe in coelo

m) p. 126. n) p. 134.
o) De Spinoziſmo ante Spinozam §. 22.
p) Diſſ. de Theol. Sinenſ.
q) Dict. T. IV. art. Spinoza not. X.
r) Entret. p. 256. aliter tamen pronuntiat T. II. Epp. Leibniz. in fin.
s) Hiſt. Ath. S. I. c. 12. p. 95. et Conſp. Hiſt. phil. Sin. p. 8.
t) Spec. phil. mor. Sin. I. §. 45. p. 47.
u) Act. phil. l. c. p. 722.
x) l. c. p. 414.
y) loc. cit.

coelo viſibili naturam viuam et potentiſſimam, illud, vt anima corpus, inhabitantem. Hunc ſpiritum certo tempore chaos terrae informe influxu ſuo et irradiatione exſiccauiſſe, et ordinaſſe, indeque creaturas viuentes exortas eſſe, qui terram incolerent. Et coelum quidem ſibi creaturas genuiſſe, et terram, coelique filios a filiis terrae differre, illos tredecim, hos vndecim fuiſſe; ex illorum progenie enatos imperatores, quin et ſpiritus terrae partium praeſides huc referendos eſſe[z]. Coelum fauere hominibus et benefacere, quod rationem ab ipſo acceperint, terraque ab eo grauida illos produxerit. Ideo pergere calefacere et humectare terram, ideo montibus, ſyluis, vallibus, fluminibus, ſpiritus praefeciſſe. Nec cupere venerationem cultumque alium, quam qui imperatori, filio ſuo, exhibendus ſit, nec illud coli ab alio, niſi ab imperatore ſacrificiis pro populo oblatis poſſe. Iraſci illud ſpiritusque ab eo mundo praefectos, legibus violatis, maxime ſi id ab imperatore fiat; ideo plagas immittere, at monere tamen prius per ſigna coelorum, quae vbi inuſitata compareant, nuncii futurae poenae ſint. Hanc igitur faciem coeli inſigni attentione ſemper obſeruandam eſſe, vt iratum numen coeli placari poſſit. Hanc religionem veterum Sinarum, imperio firmando fulciendoque potiſſimum attemperatam fuiſſe, veriſimillimum eſſe putat vir celeberrimus, aſt, ſequi quoque ex ea diuinae religionis characteres, minime prodere. Attributorum, numini illi coeleſti adſcriptorum, rationem veteres libros non definire, dicere tantum, eſſe ſcientia, ſapientia, iuſtitia, potentia praeditum, maximaque veneratione dignum. Harum vocum nec claras notiones eos habuiſſe, et arctis ſatis limitibus, forte ſui tantum imperii, quod terram coelorum vocent, comprehendiſſe videri. Hunc itaque Spiritum coeli ſi Deum dicere placeat, exiguum numen eſſe attributis praecipuis diuinitatis carens, quod rite cognoſcere patres Sinenſes nunquam allaborauerint. Neque ſequi ex idolorum cultu ſerius ad Sinas translato, rectos eos puroſque de Deo ſenſus habuiſſe. Loca vero de ſpiritibus immaterialibus, de ſtatu animae poſt mortem, et quae his ſimilia, ad fundamenta religionis Sinenſis non videri pertinuiſſe, et ſubobſcura tantum eſſe immortalitatis vitaeque animae poſt mortem in libris claſſicis veſtigia. Ea autem nec rite exculta, nec ad doctrinam moralem applicata, tenuiſſima tantum veſtigia dogmatis, quod apud barbaras gentes quasuis obtinuit, obtinetque hodie, eſſe. Reliqua dogmata religionis Sinenſium, partim ad imperii fulciendi auxilia excogitata fuiſſe, habereque totam religionem credulitatis et ſimplicitatis characteres, et prodere gentem non valde ſapere doctam. Videri autem aliis gentium religionibus ideo meliorem, quia idolorum cultus diu abfuerit. Aſt eorum locum occupare ſpiritus mundi. Et haec quidem acutiſſimus Moshemius, qui eleganter prorſus et ingenioſe in ſequentibus oſtendit, qua ratione ad imperii felicitatem et tranquillitatem et principum auctoritatem tuendam adhibeantur.

§. XXI.

z) Conf. BAYER. Muſ. Sin. T. II. p. 259. ex Libro Siaó Vl lun.

Ἐπίκρισις. §. XXI. V. Tantum, niſi fallimur, de theologia Sinarum priſcorum dictum eſt, vt Lector candidus et a partis ſtudio alienus, ipſe arbitrium interponere poſſit. Nec nos has lites, tam diu inter ſummos viros agitatas componere poſſe praeſumimus. Quoniam tamen ſententiam quoque noſtram dicere, inſtituti leges poſtulant, ea, qua par eſt, modeſtia, quid nobis videatur, aperiemus; habebit id commodi ex eo lector, vt noſtris cum reliquis comparatis meliora ſubſtituere ipſe poſſit. Et 1. quidem ingenue fatemur, totam controuerſiam de atheiſmo vel orthodoxia veterum Sinarum inutilem nobis videri, duabus de cauſſis. Namque primo in controuerſiis quae Ieſuitis cum reliquis Miſſionariis intercedunt, non de veteri ſed hodierna religione Sinenſium quaeſtio eſt. Aſt eam vel idololatricam ſectae Li Lao Kiun, et Foënae, vel atheam, ſectae literatorum eſſe, nec ipſi Ieſuitae diffitentur. Quid igitur refert ſcire, quid ante quadraginta ſecula ſtatuerint Sinarum maiores? Deinde ea obſcuritas, incertitudo, et confuſio in libris Sinarum claſſicis obſeruatur, vt laterem nobis lauare videantur, qui certam notitiam de religione Sinenſium veteri inde haurire cupiunt. Melius itaque tota quaeſtio diutius, quam par erat iam agitata nec tantis animorum motibus digna, abiicitur, et ſimplici rationis et reuelationis annuntiatione Sinis Deus praedicatur, aut ignotus hactenus, aut detentus in iniuſtitia. 2. Fruſtra vero ob exſculpendam orthodoxiam Sinenſium prouocare viri docti ad loca allata nobis videntur. Nam cum de vero ſenſu eorum locorum diſputetur, et tum Sinenſes recentiores, tum Miſſionarii reliqui alia longe ſignificatione adhiberi voces Xang-ti Y-hiane Xin Kỳ, ſimilesque contendant, quam Ieſuitae, horumque nonnulli illorum partes ſequantur, qui, quaeſo, ad incerta dubiaque loca in controuerſiam vocata prouocari poteſt? 3. Nec magnopere iuuare eos putamus, quod clamant, recentiores commentatores, caſtos veterum ſenſus vitiaſſe. Hoc enim demum probandum erat, cumque loca ipſa obſcura ſint, recte interrogantur, vnde ipſi de meliori et rectiori verborum poteſtate certi ſint? et annon orthodoxam theologiam Sinenſium prius fingentes eam pro interpretationis nota adhibeant? Nempe idem hoc loco euenit, quod eueniſſe illis *Tomo ſecundo* [a] diximus, qui Cabbalam veterem puram fuiſſe, eamque corrupiſſe recentiores ſcriptores contendunt; quod enim ibi dictum eſt, hic quoque in argumento prorſus ſimili locum habet. 4. Nec magnopere ad attributa, et praedicata prouocari poteſt, quae in illis locis Xang-ti tribuuntur. Concedamus, verſiones nihil fauori, nihil praeiudicio et opinioni dediſſe, et verba Sinica accurate referre; an ideo ſequitur, ſenſum eorum eſſe caſtum? Annon eadem prorſus de Ioue ſuo dixit ſecta Stoica, et peſſime tamen de Deo ſenſit? Annon impietas Romana ſimilem fere in modum de ſummo rege coeli ſenſit, quem tamen a natura intrinſeca rerum materialium non diſtinxit? Tacemus alia exempla, quibus euinci poteſt, ex verbis

a) p. 1059 ſeqq.

verbis apparenter bonis non ſequi ſententiam illis ſubeſſe bonam. 5. Omnibus vero inter ſe attente conſideratis, ſi coniectura de veterum Sinarum theologia facienda, fatemur, hanc nobis prae reliquis placere ſententiam; Sinas ſibi numinis vim diuinam per totum mundum ſparſam eamque velut animam inhabitantem concepiſſe, cuius maxima et excellentiſſima pars in coelis reſideat, eſſe itaque ſpiritum coeli potentiſſimam coeli animam, quae cum connectatur cum reliquis mundi partibus ſiue ſpiritibus mundo praefectis, non poſſit non gubernare et praeuidere cunctis, idque vel ob eam cauſſam, quod ex coeli influentia et irraditio oriatur: et huius quidem vel emanationem, vel particulam animam humanam, ratione veſtitam, eſſe, ideoque, vbi corpus ſuum deſeruiſſet, ad fontem ſuum viuentem redituram. Huic vero coeli ſpiritui velut maximo, at qui a coelo, quod velut anima informat, ſeparari nequeat, ſummum cultum exhibendum, ſpiritus autem reliquos partium mundi animae inhabitantes non negligendos. Coelum autem cum ſummum Numen, visque diuina inhabitans animet, ſigna coelorum prae aliis diuinae voluntatis indicia eſſe. Non eſſe hanc religionis Sinenſis explicationem φιλοσοφωτέραν, quam vt tam canae antiquitatis genti tribui queat, exemplum maiorum noſtrorum, Celtarum docere poteſt, quos ſimili ratione praecepiſſe ſuo loco oſtendimus. Quod ſi animam mundi eos coluiſſe non videri quis credat, concedet tamen Spiritum magnum coelum informantem, et alios Spiritus globi terraquei partes animantes Sinas coluiſſe. Id quod haud obſcure euincit locus Confucii in *Chum-yum* [b], vbi diſerte dicitur, *ſpiritus hos ita eſſe incorporatos et ſociatos rebus materialibus, vt res non poſſint eos a ſe dimittere.* His ſuppoſitis ne vnus quidem locus eſt, qui non ſponte intelligi poſſit, et ſine coactione ſenſum clarum fundat. 6. Ex his vero quaeſtio de atheiſmo Sinenſium ipſiusque Confucii, dirimi facile poteſt. Si enim vocem atheiſmi premamus, impietas iſta Sinis noſtro iudicio tribui nequit, qui coelum quidem coluerunt, at ſpiritu diuino animatum. Aſt ſi more haud inuſitato atheiſmus etiam pantheiſmum, vel deiſmum quendam, innuat, non videmus, qui ab ea ſuſpicione poſſint Sinae toti liberari, qui mundum cum Deo arctiſſime copulando, omnibus partibus ineſſe ſpiritus diuinos crediderunt. Quamuis ab hac appellatione abſtinere malimus. Ita vero 7. ratio facile intelligi poteſt, quomodo idololatria pedem figere inter Sinas potuerit, quamuis non magis initio idololatrae fuerint, quam Celtae noſtrates. Nempe facile perſuaderi poterant, vt horum ſpirituum diuinorum, qui ſine corpore eſſe nequeunt, imagines effingi poſſe crederent. Nec cauſſa longe quaerenda eſt, cur in apertum atheiſmum tandem religio, in ſecta literatorum abierit; proximus enim ad eum gradus eſt. Quae cum ita ſe habeant, neminem fore credimus, qui orthodoxiam veterum Sinarum magnopere

b) Scient. Sin. L. II. p. 51.

gnopere iactet, quam nullum poſt diſperſionem gentium, populum conſeruauiſſe, praeter Hebraeos, alio loco euicimus.

Theologia Sinenſium medii aeui.

§. XXII. Mediam Sinenſium philoſophiam a ſeculo Chriſtiano XII ad XV vsque extendi ſupra iam innuimus. Huius aeui medii metaphyſica in commentariis doctorum Cheu-cu, Chimci, et Chu-cu, itemque in pandectis de philoſophia naturali et morali Singli, id eſt, philoſophi, Ta-civen, continetur. Longe comtior, ſi habitum philoſophicum conſideres, apparet huius aetatis metaphyſica, et ſyſtematico ordini propinquior, quam priſcorum Sinarum philoſophumena; vnde non diſplicet nobis eorum coniectura, quae cum commerciis Aegyptiorum et Arabum (qualia Sinenſibus aeuo veteri et medio obtigiſſe hiſtoriae teſtantur, et vel Paulus Venetus, vel itineraria a Renaudotio edita exempla ſuppeditant) philoſophiam Graecanicam eiusque hypotheſes nonnullas in hanc Orientis partem perueniſſe ſuſpicatur. Id quod curatius expendi ab iis cupimus, qui occaſionem eius rei fauentem habent. Ex hac vero medii aeui metaphyſica ſyſtema Sinenſe phyſiologicum acuta delineatione congeſſit Longobardus Ieſuita, eo quod hos interpretes veterum Sinarum mentem omnium optime intellexiſſe crederet, ideoque ad eorum iudicium prouocandum eſſe putaret, Mandarinis hanc eius ſententiam calculo ſuo probantibus. Fecit id in breui at eleganti libello, in quo *Momenta nonnulla de religione Sinenſium* examinauit, qui cum eſſet rariſſimus, praeſtantiſſimi KORTHOLTI cura [c] recuſus eſt. Haud contemnendam eſſe Longobardi in hoc argumento auctoritatem, ex eius munere, quo apud Sinas functus eſt, reliquisque eius circumſtantiis intelligi poteſt. Erat autem, tradente IVVENCIO [d], praeſes Sinicae miſſionis, et P. Matthaei Riccii ſucceſſor, ab eodem moriente deſignatus. Id muneris per annos complures egregie geſſit. Iamque per annos quatuordecim literis Sinicis cognoſcendis operam dederat. Vixit deinde annos quadraginta, obiitque nonagenario maior. Is quos labores, quantam curam ſuſceperit, quos induſtriae ſuae ſocios teſtesque adhibuerit, vt veram Sinenſium mentem detegeret, prolixe in limine tractationis ſuae exponit. Hoc Ieſuita auctore (quocum comparandus ANTONIVS DE S. MARIA) ita ſecundum laudatos auctores Sinenſes ſtatuit ſecta literatorum, quae philoſophorum ordinem hodie in regno Sinico κατ᾽ ἐξοχὴν tuetur [e]:

I. Philoſophiae munus conſiſtit in inquiſitione primi principii mundi, et qua ratione ab eo cauſſae vniuerſales et particulares exortae fuerint, quae ſint earum actiones, effectus, quid ſit homo in relatione ad corpus et animam, de modo eius tum notiones concipiendi tum agendi, de habitu virtutum et vitiorum, de ſorte fatoque hominis cuiuslibet eiusque horoſcopo: quae omnia methodo ſymbolica, numeris, figuris, aliisque aenigmatibus poſſunt debentque proponi.

II. Scien-

c) loc. cit. d) Apud MINORELLI p. 117. e) p. 193 ſeqq.

II. Scientia (noſtri metaphyſicam nuncupant) eſt vel ſcientia antecedens, i. e. a priori, Sien tien hio agitque de ente et ſubſtantia principii primi, de loco, modo, operatione primarum cauſſarum, quatenus in potentia conſiderantur: vel eſt ſcientia ſubſequens, i. e. a poſteriori, quae principiorum immaterialium influxum in res particulares applicationem virtutum operatiuarum, in augendo, diminuendo, alterando, conſiderat, et ad opera resque vitae ciuilis, maxime vero imperii regendi applicat, et commoda atque debita tempora deſignat. Nempe influxui coeli in diſponendis non modo vitae priuatae ſed et regiminis publici actionibus mira Sinenſes tribuunt, cauſſasque generales non niſi in certa diſpoſitione zodiaci effectum ſuum ſortiri contendunt, adeo vt ſectarum origines certis zodiaci ſignis et influxibus imputent. Quae ex hypotheſi veteri de animae mundanae parte nobiliſſima coelos inhabitante orta, aſtrologiae curam adeo diligentem genuiſſe, appoſite notauit MOSHEMIVS *.

III. Virtus dominans cauſſarum generalium vocatur Ti-chu-chu zaikuin wan-huang, quae regis dominantis qualitates denotant f.

IV. Ex nihilo nihil fit, nec cauſſa vel principium datur, quod ex nihilo produxerit omnia.

V. Quoniam autem res omnes non ab aeterno fuerunt, ſed exiſtere coeperunt, ſequitur inde, ab omni aeternitate fuiſſe principium aliquod, quod cauſſa rerum omnium eſſet, easque ab aeterno praecederet. Et hoc quidem principium vocatur, Li, id eſt, ratio ſeu fundamentum totius naturae.

VI. Haec cauſſa eſt ens infinitum, incorruptibile, ſine principio et fine, quia ſine his attributis cauſſa prima eſſe non poſſet.

VII. Magna haec et vniuerſalis cauſſa non habet vitam, nec intelligentiam, nec auctoritatem, eſt vero pura, tranquilla, ſubtilis, perſpicua, ſine corpore, ſine figura, et non niſi intellectu comprehendi poteſt, vt res ſpirituales ſolent; et quamuis ſpiritualis non ſit, habet tamen neque actiuas elementorum qualitates, neque paſſiuas.

VIII. Ex hoc principio Li, quod materiam primam ſiue chaoticam dicas, ortus eſt naturaliter aër, quinque emanationibus et mutationibus ſeſe ſubſequentibus, donec tandem materialis et palpabilis fieret.

IX. Li itaque ex ſe ipſo factus globus infinitus, nomen iam habet Taihien, ſumma perfectio.

X. Aër hic primigenius, qui ex materia chaotica exortus eſt per quinque emanationes quoad ſubſtantiam incorruptibilis eſt, et eiusdem cum Li, eſſentiae; licet magis materialis et alterabilis ſit, ex condenſatione et rarefactione, motu, quiete, calore et frigore.

XI. Li itaque materia prima, Tai-kie materia ſecunda eſt, quae ex illa ortum habet.

 XII.

*) loc. cit. f) p. 197 ſeq.

XII. Calor et frigus ſunt cauſſae generationis et deſtructionis rerum omnium; ille a motu originem habet, hoc a quiete.

XIII. Aër in ſecunda materia ſiue chao concluſus, dum ſe agitauit, calorem produxit, pars quaedam frigida manſit; hincque aër vel calidus vel frigidus eſt. Calidus aër purus, clarus, perſpicuus leuis eſt, frigidus impurus, fuſcus, opacus, grauis.

XIV. Quatuor itaque cauſſae phyſicae ſunt: motus et quies, calor et frigus, quae vocantur Tung-cing-in-iang.

XV. Calor et frigus inter ſe arctiſſime vnita, velut mas et foemina genuerunt aquam, quae pertinet ad Lin. In ſecundo congreſſu produxerunt ignem, qui pertinet ad Liang.

XVI. Hinc quinque elementa producta ſunt, quae conſtituunt Tai-kie vel In iang, id eſt, aërem qualitatibus indutum.

XVII. Sunt autem elementa quinque, aqua elementum boreale, ignis auſtrale, lignum orientale, metallum occidentale, terra in medio.

XVIII. Ling-iang et quinque elementa produxerunt coelum, terram, ſolem, lunam et planetas. Aër enim purus ſurſum ſublatus, formauit coelum, aër craſſus, impurus, opacus et grauis deſidens terram formauit.

XIX. Coelum et terra virtutibus ſuis inter ſe communicatis produxerunt marem et foeminam. Iang coelo et mari, In terrae, foeminaeque conuenit. Ideo dicitur imperator Chinae rex coeli, et ſacrificia fiunt coelo et terrae velut communibus parentibus.

XX. In coelo, terra et homine res reliquae omnes comprehenduntur, velut in fonte ſuo.

XXI. Et hoc quidem modo mundus creatus eſt. Cuius machina componitur ex tribus partibus primariis, quae ſunt principia reliquarum omnium.

XXII. Prima pars eſt coelum, quod complectitur ſolem, lunam, ſtellas, planetas, regionem aëris, in qua habitant quinque elementa, ex quibus res inferiores producuntur.

XXIII. Diuiditur autem in octo Kuas, ſiue partes aëris in quibus elementa diſpoſitionem differentem accipiunt, quae cum cauſſis efficientibus vniuerſalibus conſpirant.

XXIV. Secunda cauſſa principalis eſt terra, quae comprehendit montes, fluuios, lacus, maria. Etiam hae partes habent ſuas cauſſas vniuerſales efficientes virtute et operatione gaudentes.

XXV. Terrae partes comprehendunt Kang et Ieu, forte et imbecille, durum et molle, aſperum aut dulce.

XXVI. Tertia cauſſa eſt homo, qui habet proprias et particulares generationes et ortus.

XXVII. Haec mundi productio mero caſu facta eſt, ſine fato, conſilio et praedeſtinatione, ex fortuito concurſu cauſſarum primariarum efficientium.

XXVIII.

XXVIII. Coelum eſt rotundum, motusque eius ideo circularis eſt, itemque operationum influxus.

XXIX. Terra quadrata eſt, quae cauſſa eſt, cur in medio, tanquam in loco quietis ſita ſit, et quatuor reliqua elementa ad latus poſita habeat.

XXX. Praeter coelum eſt quoque materia prima infinita, quae Li dicitur, ex qua Tai-kie emanauit. Illa ſemper quieſcit, pellucida et maxime ſubtilis, ſine cognitione et actiuitate, et mera potentia eſt.

XXXI. Aër, qui coelum a terra ſeparat, in octo partes diuiditur, quatuor meridionales, vbi regnat Iang, ſiue calor, et quatuor ſeptentrionales, vbi obtinet regnum In, id eſt, frigoris. Cuilibet parti reſpondet portio aëris, quae Kua dicitur. Et haec quidem interpretatio aenigmatis Fohiani eſt. Fohi enim hanc ortus mundani hiſtoriam primus delineauit, Confucius in expoſitione *Lie-kien* explicuit. Dabimus ſchema Fohianum infra. Et haec quidem de origine rerum philoſophiae ſectae literatorum eſt; quam tamen ſecta quoque Taoçu, recipit. Ea enim ponit, Tao, cahos, produxiſſe vnum, Tai-kie, ſeu ſecundam materiam, vnum produxiſſe duo, Leang et In; duo produxiſſe tria, tien, ty, gin, ſan, zay, coelum, terram et hominem. Tria haec produxiſſe omnia.

XXXII. Scientia ſubſequens ſiue a poſteriori, (cuius auctor et inuentor fuit Vuen-Vuam, eiusque filius Cheu-Kung) influxum coeleſtem in tempora, annos, menſes, dies, et ſigna zodiaci conſiderat, vnde euentorum futurorum cognitio, ſecundum quam vitae actiones dirigi debent, exoritur.

XXXIII. Calor cauſſa eſt conſeruationis et actionis rerum omnium, naſciturque ex motu ab appropinquante ſole et claritate luminis prognato. Frigus, deſtructionis cauſſa ex remotione et diſtantia motus luminis ſiue ex tenebris oritur.

XXXIV. Calor ver et aeſtatem regit, frigus auctumnum et hyemem.

XXXV. In octo partes vel puncta diuiſus eſt zodiacus, quorum quatuor ad calorem reſpiciunt, quatuor ad frigus.

XXXVI. Influxus cauſſarum efficientium vniuerſalium in puncto dominante incipit, in Kua, quae chin vocatur et orientalis eſt, initio veris, qui ſit quinto vel ſexto die Februarii.

XXXVII. Omnes res vna eademque ſunt ſubſtantia.

XXXVIII. Cum duplex materia ſit, chaos infinitum, ſiue Li, et aër prima emanatio chaus Tai-kie haec ſubſtantiam materiae primae in ſe comprehendit, quae ideo omnibus rebus ex ea ortis inſeparabiliter vnita eſt.

XXXIX. Poſtquam coelum et terra formata ſunt, aër, qui eſt inter vtrumque materia proxima rerum omnium corruptibilium eſt.

XL. Ex vna itaque eademque eſſentia vel ſubſtantia potius, et natura rerum per condenſationem, quae figurae corporeae cauſſa eſt, et per modificationem diuerſam, oriundam ex diuerſis qualitatibus coeli, ſolis, lunae,

ſtellarum, planetarum, elementorum terrae, et temporis momentorum concurſu res omnes producuntur.

XLI. Sunt itaque hae qualitates forma et principium operationum interiorum et exteriorum corporum compoſitorum.

XLII. Generatio eſt participatio aëris chaotici modificati figuris et qualitatibus magis vel minus puris, quae concurrentibus ſole et cauſſis particularibus atque diſpoſitione ordinis vniuntur.

XLIII. Corruptio eſt deſtructio figurae externae, et ſeparatio qualitatum, humorum, et ſpirituum vitalium, *qui in aëre vniuntur.* Surgunt autem ſolutae partes leuiores calidae et puriores, *deſcendunt* partes grauiores frigidae et impurae. Illud Xin et Hoen *appellatur*, id eſt ſpiritus puri et animae ſeparatae, hoc Kuei, id eſt, ſpiritus impuri, et Pe, id eſt cadauera.

XLIV. Differunt res vel forma externa, vel qualitatibus diuerſis internis.

XLV. Sunt autem qualitates differentes quatuor: Ching, rectum, conſtans, purum, Pieu, curuum, inconſtans, impurum, Tung, penetrans et ſubtile, Se craſſum, impenetrabile, obſcurum. *Illae* duae bonae ſunt, et ab homine recipiuntur, hae malae, et ad bruta pertinent atque inanimata.

XLVI. Bonae qualitates diſtribuuntur in perfectum et imperfectum, purum et impurum. Illas qui accipit, naſcitur heros vel eruditus, quem regit ratio, et vltra vulgus conditionem eleuat; has qui ſortitur, ferus, obſcurusque euadit, vitamque malam ducit; figura tantum homini, cetera beſtiae ſimilis. Medium qui occupant, Hien Iin vocantur viri prudentes et boni.

XLVII. Tai-kie, ſiue ſubſtantia vniuerſalis in duas partes diuiditur, Ieu et Vu. Illa ſubſtantia corporea eſt figurae materialis, extenſa, ſolida reſiſtens. Haec ſubſtantia minus materialis eſt, aëri ſimilis figura experti, quae dicitur, Vu, Kung Hiu, Vu king, nihilum, vacuum.

XLVIII. Haec ſubſtantia ſeparata ab omni qualitate et accidente vocatur Tai Vu, Tai kung, eſtque ſimpliciſſima, puriſſima, ſubtiliſſima.

XLIX. Neque tamen poteſt per ſe ſubſiſtere, ſed tantum in aëre primigenio, quodnis quoque ens compoſitum ingreditur, et reuera aërea eſt, vnde Ki, dicitur. Adeoque cum natura immateriali et mere ſpirituali confundi non debet.

L. Ex Li, quod eſt chaos ſiue ſeminarium primum omnium emanant quinque virtutes, pietas, iuſtitia, religio, prudentia, et fides cum habitibus ſuis: ex Li qualitatibus induto et vnito cum aëre primitiuo emanant quinque elementa, phyſica itaque et moralia omnia ex vno fonte, Li, oriuntur.

LI. Eſt itaque Li, eſſentia rerum omnium, ſiue, verbis Confucianis, ratio et ſubſtantia vniuerſaliſſima.

LII. Res

LII. Res omnes producit Li per Ki, ſiue aërem ſuum primogenitum, velut inſtrumentum ſuum, et eo mediante gubernat quoque omnia.

LIII. Poſt certos annorum numeros et periodos, quibus mundus durabit, finem habebit, redibuntque cuncta ad fontem et principium ſuum, ſic vt tunc nihil futurum ſit quam Li et Ki, et tunc Li incipiet nouum ex ſe mundum condere, idque periodis infinitis.

LIV. Dari ſpiritus, patet ex ordine coeli et terrae conſtanti, et iuſta atque perpetua operationum continuatione.

LV. Inde concludendum, habere res omnes auctorem et principium inuiſibile, a quo reguntur. Id appellatur Chu, dominus, Xin-Kuei, ſpiritus exiens et rediens, Ti-Kium, rex vel imperator.

LVI. Alterum argumentum, ex quo dari ſpiritus concluditur, ſunt beneficia ab iis hominibus exhibita, quae hos permouerunt, vt eos ſacrificiis honorarent.

LVII. Veteres quatuor genera ſacrificiorum obtulere, 1. Lui, coelo et eius ſpiritui Xangti. 2. In ſpiritibus ſex cauſſarum vniuerſalium, ſcil. quatuor anni temporibus, calori, frigori, ſoli, lunae, ſtellis, pluuiae et ſiccitati. 3. Vuang, ſpiritibus montanis et fluuiorum, 4. Pien ſpiritibus minoribus et hominibus de republica praeclare meritis.

LVIII. Ex his fundamentis ſequitur: 1. Spiritus Sinenſium eſſe vnam ſubſtantiam cum rebus quibus vniuntur. 2. Eos omnes vnum habere principium, nempe chaos primitiuum. Id quoque de Tien-chu, Deo noſtro, vel Xangti, ſpiritu coeli dicendum. 3. Spiritus ceſſaturos, ceſſante mundo, et reuocatum iri in communem rerum omnium fontem. 4. Omnes ſpiritus ratione ſubſtantiae ſuae eadem gaudere perfectione: et differre tantum in eo, quod locis vel partibus mundi aut maioribus aut minoribus praeſint. 5. Omnes ſpiritus eſſe ſine vita, ſine ſcientia, ſine intelligentia, ſine libertate. 6. Eos autem ſacrificia recipere, pro conditione operationum ſuarum, quae in locis iſtis deprehenduntur, quibus praeſunt. 7. Eſſe eos autem partes ſubſtantiae vniuerſalis, quae a rebus quibus inſunt, ſeparari nequeant, ſine deſtructione illarum.

LIX. Sunt ſpiritus vel generationis et corruptionis, qui phyſici dici poſſunt, quia cauſſae rerum phyſicarum ſunt; vel ſacrificii, a quibus bene vel male hominibus fit, qui politici appellari poſſunt.

LX. Vita hominis conſiſtit in recta vnione partium eius, quae vocatur entitas coeli et terrae. Entitas coeli eſt aër puriſſimus, leuiſſimus, igneae naturae, ex quo anima formatur, vel ſpiritus animales, qui vocantur Hoen, anima. Entitas terrae eſt aër craſſus, grauis, terreſtris naturae ex quo componitur corpus eiusque humores, et vocatur Pe, corpus vel cadauer.

LXI. Mors hominis nihil aliud eſt, quam ſeparatio partium ex quibus componitur, poſt quam quaelibet ad locum ſuum proprium reuertitur, Hoen ſ. anima in coelum, Pe in terram.

LXII. Re-

LXII. Reſtat itaque poſt fata ſola entitas coeli et terrae ex qua homo componitur, quae in loco ſuo ſuperſtes eſt, et haec immortalitas hominis eſt. Proprie autem ſolum Li immortale eſt. Eſt hoc ſyſtema Sinenſe metaphyſicum et phyſiologicum, quod non hodie tantum obtinere in ſecta literatorum, ex libris philoſophorum et ore Mandarinorum literatiſſimorum demonſtrat Longobardus, idem euincente P. de S. Maria, ſed quod commentatores quoque medii aeui recepiſſe, allatis eorum locis euincit. Interceſſit autem illuſtris Leibnizius, qui in epiſtola ad Remondum, paulo ante vltima fata ſcripta, omnes ingenii, quod maximum nactus erat, neruos intendit, vt falli Longobardum oſtenderet, nec hos commentatores adeo impie praecepiſſe, demonſtraret. Non negat hanc ſyſtematis rationem, quam Longobardus, certiſſimis teſtimoniis probauit, veram eſſe, et ideo ſectam literatorum hodiernam atheis annumerari poſſe. Aſt principia iſta phyſiologica de Sinenſibus omnibus minus dextre a Longobardo explicata eſſe contendit, ideoque alios illis ſenſus tribuit, quibus caſtior philoſophia emergere poſſit. Qui facilis labor fuit ingenio Leibnizii vaſto, et indeterminatis Sinenſium vocibus nouas ſignificationes facile inuenienti. Putat enim Sinas ideo orthodoxos cenſeri, quia Li, productionem Ki tribuant, adeoque tolerabiliori ſenſu eos eſſe explicandos, ita vt Li ſiue Deum principium rerum omnium pro intelligentia ſupramundana habuerint. Aequum autem eſſe, vt atheiſmi ideo non damnentur, quia ſcholaſticas notiones refugiant. Hinc magna ingenii vi nixus, Li de cauſſa rerum omnium intelligente, rerum omnium praeſide, creatore rerum omnium cauſſaque non phyſica tantum, ſed et metaphyſica explicat, et πανδοχεῖον iſtud rerum omnium, vel magnum inane immenſitatem Dei ſignificare contendit, reliqua, e. g. Li eſſe rotundum, allegorice dicta eſſe putat, et imprimis ob attributa moralia locum ei in ſolo genere phyſico eſſe non poſſe, aſſerit. Quod ſi nonnulla minus Deo conueniant, Li non mox materiae adſcribendum, ſed potius de tertia quadam ſignificatione cogitandum eſſe, materiam primam enim mere paſſiuam eſſe, Li, et Tai-Kie actiuum et operationes habere, adeoque entelechiam quoque ſpirituum ſignificare etc. Longum eſſet reliqua omnia hic repetere, quae ſimili modo in notiones tolerabiliores refingit vir doctiſſimus, et ingenio ſyſtematico ſupra modum valens, quae iucundius apud ipſum magna facundia differentem, quam hoc loco, leguntur.

Iudicium de hoc ſyſtemate Sinico.

§. XXIII. Difficile eſt in tanta aſſertionum Sinenſium obſcuritate definire, quis horum duumuirorum certiorem ſententiam elegerit? Fatemur tamen, nobis minime dubium videri, Longobardum veram Sinarum ſententiam, prout eam ſecta literatorum profitetur, retuliſſe. Aſt cum ne hoc quidem neget Leibnizius, putet autem in explicandis verbis Sinenſium philoſophorum Longobardum ſcholaſticis notionibus impeditum veram Sinarum medii aeui mentem non vidiſſe, operae pretium eſt diſpicere,

annon

annon veriſimiliora afferri queant. Non negamus autem, eam explicationem, quam ex ſyſtematis phyſiologici nexu dedit Longobardus, quaeque ratiocinatione ex nexu eius deducenda erat, videri nobis nimis ſecundum Ariſtotelico-Scholaſticas notiones formatam fuiſſe, nec putamus materiam primam Scholaſticorum, vel ſubſtantiam quoque vnicam Spinozae poſſe principio Sinenſium primo, Li eiusque primogenio foetui Ki applicari, niſi vim ſyſtemati Sinico inferre velimus. Id niſi fallimur, ſatis luculenter demonſtrauit Leibnizius. Aſt nec tamen ea nobis ſatisfaciunt, quae vir ſummus eo fine adduxit, vt orthodoxos eſſe caſtosque de rerum cauſſis Sinenſium ſenſus ſtatui queat. Multa enim adeo hypotheſin redolent, obtorto collo ad excuſandos errores Sinarum rapta, vt nihil videamus, quod aſſenſum vel leuiter imperet. Verum in eo quidem facile manus damus Leibnizio, et qui in eius partibus militat Kortholto, differre hoc ſyſtema, ab eo, quod priſcis Sinenſibus placuit. Nimis enim ſcholam ſapit, et ſimplicitati vetuſtiſſimi aeui repugnat, ſubtilitatibus metaphyſicis prodens, recentiora id ingenia parturiuiſſe. Aſt puram doctrinam de Deo, ſpiritibus et rebus mundi proferri eo minus nobis perſuademus, quo minus negare potuit ipſe vir illuſtris[g], animam quandam mundi eius partibus non aſſiſtentem, ſed eas informantem, vt anima corpus hominis informat eo modo, quo ſectae quaedam Graecanicae ſolebant, in toto illo ſyſtemate phyſiologico ſupponi. Hanc itaque clauem philoſophiae Sinicae de rebus metaphyſicis et phyſicis ipſe nobis porrigit Leibnizius: qua hoc adytum recludentes nobis veriſimillimum fit, eandem, quae Stoicis olim electa eſt, hypotheſin phyſiologicam Sinis arriſiſſe, et Li Sinenſium animam mundi chaos informantem, Tai Kie animam mundi formati non Platonicam ſed Stoicam, quae Pythagorae quoque ſcholae placuit, innuere. Hoc vbi ſupponimus, ouum ouo non erit ſimilius, quam Stoica ſunt Sinenſibus. Quod vt lectori palpandum exhibeamus, eum illa modo recordari, et cum Sinico ſyſtemate a Longobardo explicato comparare iubemus, quae ſuo loco de Stoico ſyſtemate diximus, vt intelligat, quam mire vtrumque phyſiologiae aedificium conſpiret. Nam 1. apud Stoicos, ante rerum formationem cuncta eſt Iupiter, vniuerſum, chaos animatum rerum omnium ſubſtantia vna, res omnes in ſe complexa. Ita vero principium Li rerum omnium principium vnum eſt, et omnia illud complectitur, fons eſt rerum omnium, ex eo egreſſarum; et hinc vna tantum rerum omnium ſubſtantia eſt. 2. Stoicis et Pythagoreis pars chaotici principii actiua ignis artificialis, aether puriſſimus eſt, a quo, in ſuprema mundi parte conſidente omnia facta et formata ſunt. Et haec ipſiſſima quoque de aëre primogenio ex Li progreſſo et in coelo primario reſidente apud Sinas praedicantur. 3. Stoici huic aëri primigenio ſiue igni diuino ſpiritua-

g) p. 415.

ſpiritualitatem, immaterialitatem, perfectionem, vniuerſi conſeruationem tribuerunt: eadem vero attributa habet Tai-Kie Sinenſium ex Li emanans. 4. Arctiſſime vero hic ſpiritus mundi cohaeret apud Stoicos cum partibus mundi, et indiuulſo nexu coniungitur: Tai-Kie quoque Sinenſium ita inhaeret mundi partibus, vt ab iis ſeparatum illae deſtruantur. 5. Prouidet hic Deus Stoicorum haec anima, mundo, ſed ſecundum diſpoſitionem qualitatum eius, et partium diſpoſitionem; non aliam vero prouidentiam coeli agnoſcunt Sinae. 6. Stoicorum daemones effluuia ſunt iſtius animae, quae partes mundi, maria, montes, fluuios, etc. regunt, ſupremae et excellentiſſimae in coelo et elementis reſident. Aſt et in his Sinenſis metaphyſica tam egregie concinit, vt ex Zenonis ſchola hauſiſſe videri poſſit. Spiritus enim Sinarum etſi cum ipſis mundi partibus confundendi non ſunt, ſunt tamen effluuia Tai-Kie, et mundo praeſident, eiusque partes informant, et nobiliſſimi eorum coelo, terrae et elementis praeſident. 7. Sacrificarunt vero his daemonibus Stoici, eos coluerunt et expiauerunt, rati, reipublicae quoque intereſſe: eadem quoque prorſus eſt ratio Sinici cultus ſpiritibus redditi: vt enim v. g. Iupiter coeli, Iuno aëris, Vulcanus ignis, Ceres terrae etc. ſpiritum inhabitantem ſignificat, ita coeli, terrae, aëris etc. ſpiritus ex hoc vniuerſi ſeminario deſumti ſua nomina et numina Sinica habent, v. g. coeli ſpiritus Xang ti. 8. Stoicorum Dei pereunt reuocandi ſcilicet in Iouem ſuo tempore in incendio vniuerſali poſt certas origines; et Sinarum quoque dii ſimili prorſus modo in Li olim refundentur. 9. Deus Stoicorum chaoticus a mundo formato ratione originis, non vero eſſentiae, differt; et ſimiliter apud Sinenſes Li, ſiue chaos a Tai-Kie mundo informato origine quidem, non vero eſſentia diſtinguitur. 10. Stoici vero coelum haud raro Deum vocant, ob ſpiritum aethereum vel igneum in eo reſidentem: eadem vocis Xangti vera ſignificatio eſſe videtur. 11. Coſmogonia Stoica Sinenſi non minus exacte reſpondet. In vtroque enim ſyſtemate prima principia leuiſſima aſcenderunt, grauiora ſubſiderunt, et ſic elementa nata ſunt, inde Li Ki progenuit. 12. Elementa Stoicis vel grauia ſunt vel leuia, Sinis vero itidem. 13. Mundus Stoicorum poſt certas periodos in Deum redit cum omnibus diis, et Iupiter nouum ex ſe interna operatione mouente producit. Simile fatum mundo Sinae annunciant, ſecundum quod ne animis et daemonibus quidem exceptis cuncta poſt certa curricula temporum in Li redeunt, quod poſtea per Ki, id eſt motum ſuum internum nouum mundum producet. 14. Nec anima hominis vel ratione originis vel ratione naturae ſuae, vel ratione ſtatus ſui poſt mortem alia eſt, apud Sinas, quam apud Stoicos, nempe ex Ioue ſiue Li progreſſa, ad eum iterum reuertitur. 15. Quamuis autem Deus Stoicorum reuera materialis ſit, nempe ignis ſubtiliſſimus, auctor tamen eſt omnis ſapientiae et virtutis. Quid igitur mirum, virtutes quinque ex Li, licet chaos rerum etiam materialium ſit, emanare. 16. Mors et de-

ſtructio

ſtructio ſecundum Stoicos fit, quando partes materiae reſoluuntur, partes materiales redeunt in materiam, ſpirituales in Deum, rationes ſeminales in mundi animam. Idem viſum Sinenſibus, ſecundum quos partes coeleſtes ad ſpiritum coeli redeunt, terreſtres ad terram. Ipſum iam lectorem aequum et a partis ſtudio non occupatum rogamus, an non veriſimillima nos ratio cogat Sinenſem phyſiologiam, eodem, quo Stoicam modo interpretari? Nec obſtat, quod faſſi ſupra ſimus, priſcos Sinas non ita ſtatuiſſe videri: quamuis enim hoc verum ſit, aut animam mundi tamen aut ſpiritus mundi partes velut anima informantes admiſerunt, quae poſtea a philoſophis aucta, polita, et comtius ornata ſunt, vt cum Stoico quoque ſyſtemate euenit. Vidit id Longobardus, qui Tai Kie cum anima corpus informante et cum anima mundi veterum comparans, iudicauit exacte omnia conuenire [h]; vidit id P. de S. Maria, qui cum his Europaeorum opinionibus erudite conciliauit [i]. Vidit is, quo nemo acutius, videbat ſi praeiudicio non impediretur, LEIBNIZIVS, qui eleganter monet [k]: *Potuiſſe intelligere Sinas nomine Tai Kie ſubſtantiam et formam primitiuam et nomine Ki materiam primitiuam, mundum concipere velut animal aliquod, vel ens viuum vniuerſale, genium ſupremum, perſonam ſummam, quem in modum Stoici de mundo locuti ſint.* Aſt haec tamen veteribus Sinis tribuere non vult, quia loca clariſſima extent, et hinc animam ſuam ſupramundanam ſurrogari vult: nempe, ne propria vineta caedat, poſtquam eos orthodoxos eſſe ſtatuerat. Quod cur vir ſummus tantopere vrgeat, et ita mordicus teneat, vt malit torquere ſubtiliſſimis diſtinctionibus omnia, quam has partes deſerere, nos equidem ignoramus, Cel. CROSAEVS [l] autem *nihil ſe mirari,* ait, *ſuperuacuos Leibnizii conatus in purgandis Loiolitarum Sinenſium ſuperſtitionibus. Nimirum hoc habuiſſe virum, alias incomparabilem, vt facile blanditiis et adulationibus expugnaretur. Atqui a nullis vnquam hominum tantopere laudatum et commendatum fuiſſe, qua priuatis literis, qua etiam teſtimoniis compluribus paſſim in lucem emiſſis.* Quod vtrum ita ſe habeat, nos equidem dicere non poſſumus; ſcimus autem, virum ſummum ad excuſandos quam accuſandos veteres philoſophos fuiſſe proniorem, et impatienter eos tuliſſe, qui atheiſmi patrocinium vbique inueniunt. Vnde vero tanta ſimilitudo Stoici et Sinenſis ſyſtematis deriuanda ſit, certo definiri non poteſt, meretur autem expendi, quod CROSAEVS [m] aſſerit: *Certum eſſe, ſententiam philoſophorum Sinenſium eandem eſſe atque Aegyptiorum veterum, a quibus certo ſciat, eos ante multa ſecula dogmata fere omnia ſua hauſiſſe.* Quae ſi non omnia vera ſunt; ex parte tamen vera eſſe ſumus perſuaſiſſimi. An vero hoc ſyſtema phyſiologicum atheum dici debeat, ex illis diiudicandum eſt, quae de atheiſmo Stoicorum diſſeruimus.

 Cauſſa

h) p. 233. 236.
i) p. 325. 338. 349.
k) p. 442.
l) Vol. II. Epp. Leibniz. p. 495.
m) l. c.

Cauſſa enim eadem eſt: ea vero non confundenda cum atheiſmo Sectae Foë et Lao Kiun.

Phyſica Sinica qualis?

§. XXIV. Phyſica Sinenſium qualis ſit, ex antecedentibus iam pateſcit, vbi origines mundanae et elementorum numerus, ordo, origo, virtutes delineata ſunt. Quae ſatis craſſa Minerua dicta eſſe nemo non videt. Rationes autem elementorum ex mente Sinarum ita explicat M. MARTINIVS †: *Quinque ſunt elementa: aqua, ignis, lignum, metallum et terra. Aqua irrigat et deſcendit, ignis ſiccat et aſcendit, lignum erectum et diſtortum vocatur, metallum ductile leuitatisque patiens, ſemina terra capit, affertque fructus: Irrigans et deſcendens dat ſalſum, ſiccum et aſcendens dat amarum, rectum et diſtortum facit acidum, ductile et polituræ idoneum mordax facit, ſiue acre, accipiens ſemina et dans fructus, dulce gignit.* Ex quibus colligi poteſt, elementa hic conſiderari non vt principia mixtorum, ſed vt partes mundi, atque vt prima corpora, non vero primorum corporum principia. Vnde qualitates non combinationem particularum, ſed proprietatem corporis hoc loco denotare, recte obſeruatum TH. SPIZELIO [u]. Qui quoque monet, Sinas ſingulis elementis ſingulas planetas tribuere, Saturnum terrae, Iouem ligno, Martem igni, Mercurium aquae, metallo Venerem, cuius rationes ex phyſiologia Sinica a Longobardo adducta facile peti poſſunt. Vidiſſe autem Sinas ipſos ineptias huius doctrinae, inde conſtare poteſt, quia Riccium quatuor elementa eorumque qualitates Peripatetice tradentem, et libro quoque Sinica lingua exarato confirmantem non modo cupide audiuerunt, ſed eius quoque diſciplinam ambiuerunt. Vnde facile nobis perſuaderi patimur, aures arrexiſſe Sinas, cum Europaeos audirent terrae rotunditatem, ſolis magnitudinem, cometarum ignes et innumera phyſica alia tradere. Videntur autem Sinae nonnihil phyſicarum hypotheſium praeter Aegyptios, vt ſupra dictum, ab Indis accepiſſe: nam et ipſi vt Indi, chaos et ortum rerum ex eo ouum nuncupare, cuius teſta in coelum, albumen in aërem, vitellum in terram abierit, idque media nocte, ſub illud tempus, quo aſtra coelum exornantia ſolſtitiali brumalique reuocatione vertantur, tradit MARTINIVS [o]. Quae coniecturam confirmant ſupra allatam, veterum Sinarum phyſiologiam nonnihil alteratam a peregrinis dogmatibus Aegyptiorum, Indorum et Arabum, qui ab illis acceperunt, fuiſſe. Id quod veriſimilius eſt, quam quod RENAVDOTIVS [p] conicit, a Perſis eos dogmata quaedam accepiſſe, quos frequentaſſe Chinam nondum eſt euictum. Nam quod a SPIZELIO [q] tribuitur Sinis duplex principium, ſi modo recte tribuitur, ad exotericam idololatrarum, ſectae Lao Kiun et Foënae doctrinam pertinet, et non a Perſis, ſed ab Aegyptiis ad Indos, ab his ad Sinas cum Xekiana diſciplina delatum

†) loc. cit. L. I. c. 9.
u) De Literat. Sinenſ. Sect. IX. p. 171.
o) loc. cit. p. 3. 4.
q) loc. cit. p. 193.
p) loc. cit.

latum eſt, et ſatis veriſimiliter Tryphonem Aegyptiorum magis, quam Arihmanium Perſarum repraeſentat. Nihil autem, ſi COVPLETVM[r] audis, celebrius in phyſica Sinica explicatione aenigmatis Fohiani, cuius ſupra mentionem fecimus. Hoc ita phyſica interpretatione ſoluiſſe Confucius cum ſequacibus ait, vt materiam primam inſtar ingentis cuiusdam maris concipiant, quod in duo maria minora, nempe duo principia ſecundaria diſtribuatur. Illud perfectum, yam, hoc imperfectum yn eſſe. Ex horum principiorum quolibet per ſecretionem quandam oriri alia principia duo, et quidem ex perfecto perfectum maius, imperfectum minus, ex imperfecto, perfectum minus, imperfectum maius. Et has eſſe quatuor imagines ſeu emanationes Confucii, quae cum varie commiſceantur, octo exhibeant rerum ſpecies. Cuius ſecundum Fohium hoc ſchema ſolet apponi:

Duo rerum materialium principia.

Perfectum, Imperfectum.

Quatuor imagines inde exortae.

Maius perfectum | Minus imperf. | Minus perfect. | Maius imperf.

Octo ex his figurae emanantes:

Coelum	Aquae mont.	Ignis	Tonitrua
Kien	*Tui*	*Li*	*Chin*
Venti	Aqua	Montes	Terra
Siuen	*Can*	*Ken*	*Quen.*

Non immorabimur explicationi Confucianae, cum ſatis de hoc argumento ſupra dictum ſit. Monendum tamen eſſe arbitramur, ipſum Confucium, qui ingenium magis politicum quam metaphyſicum habuit, perplexum haeſiſſe, quid ex hoc aenigmate exſculpendum ſit. Adeo enim obſcurae eius meditationes ſunt, vt niſi recentiorum Europaeorum coniecturis eſſent illuſtratae, vel commodo, vt poterant ſenſu, explicatae, tenebras magis, quam lucem in argumento naturali promitterent. Mirandum itaque non eſt aeque facile eos moralia dogmata, quam phyſica, in iſtis lineolis inueniſſe; Cuilibet enim pedi hic modulus aptari poteſt; vnde a coniecturis, quibus hiſtoriam philoſophicam onerarunt nonnulli, malumus abſtinere, quam noſtras ſuſpiciones Sinis tribuere. Quae peſtis, dici

Xxx xx 3 non

r) loc. cit.

non poteſt, quam foede hiſtoriam philoſophicam corruperit. Talia ſunt, quae RENAVDOTIVS coniicit, principium Perſarum duplex Confucio hanc explicationem ſuppeditauiſſe. Id enim absque veriſimilitudine dici ex ſyſtemate phyſiologico Sinarum, quod duplex principium non admittit [s] conſtare manifeſte poteſt. Ex his vero de medicina quoque Sinenſium ſtatui poteſt, quam empiricam eſſe et vix nomen mereri artis ſalutaris, riſum quoque interdum mouere, recte iudicauit MORHOFIVS [ſſ]. Conſtat enim ex relatione ANDREAE CLEYERI [t], ſocietatis Indicae in noua Batauia archiatri, qui cum libros medicos Sinenſium conſuluiſſet, *Specimen medicinae Sinicae, ſiue opuſcula medica ad mentem Sinenſium* edidit: pleraque ad pulſuum inueſtigandorum rationem reuocari, ſecundum hos medicamina exhiberi, nitique totam eorum artem ſalutarem, ſympathia et relatione membrorum corporis, nec non pulſuum, cum quinque elementis et anni tempeſtatibus: Scimus quoque ex his relationibus, chemiam eos ignorare, (quam didiciſſe demum imperatorem Cham ty a Ieſuitis ex Bouueto didicimus) alchemiam ad inſaniam colere, Graecorum et Europaeorum medicamina ignorare, inque id potiſſimum conniti, vt qualitates quinque elementorum, quarum aliquam ſingulis membris potioribus attribuant, reſtaurarent. Tacemus alia ibi allata, quae ſatis nos docent, aut empirica felicitate Sinenſes interdum pulchre mederi, aut inepta eſſe pleraque nec laudibus digna quibus nonnulli [u], quibus peregrina omnia placent et magna ſunt, eos cumulant.

Philoſophia practica Sinenſium.

§. XXV. Infantes eſſe in philoſophia theoretica Sinas, et valde a nobis ſuperari, ex dictis eſt manifeſtiſſimum. Aſt ſuperari nos quoque a Sinenſi philoſophia practica, magni viri non ſine admiratione et inſignibus laudibus fatentur. Faciunt id imprimis Ieſuitae, quibus pollicem hoc quoque loco premit LEIBNIZIVS, quem more ſuo ſequuntur celeberrimi viri G. B. BVLFINGERVS [x], et C. WOLFIVS [y], vt deos minorum gentium taceamus. Nec negari poteſt, pulcherrimam eſſe doctrinam moralem et ciuilem Sinarum, prout eam Ieſuitae nobis exhibuerunt, maxime poſtquam acumine Bulfingeriano ſcopae diſſolutae monitorum politicorum Sinenſium in ſyſtema elegans et aptiſſimum ire coactae ſunt. Aſt hic merito recurrit dubium, incertum eſſe, annon multa ex ingenio interpretum acceſſerint, quemadmodum haud parum pulchritudinis ex ordine et ſupplementis Bulfingerianis acceperunt? Ad rationem tamen politicam imperii Sinici attendentibus, manifeſtum eſt, praeclare ita rerum ciuilium, ad mores attemperatarum rationes iniuiſſe Sinas, vt his fulcris tot ſeculis inconcuſſum ſtare potuerit imperium Sinicum. Quamuis fabulas nobis Mileſias enarrent, qui neſcio quod aureum ſeculum nobis in China

s) Vnum enim principium, Li, ſtatuit.
ſſ) Polyhiſt. T, II. p. 13.
t) Vid. Act. Erud. 1682. p. 301.
u) Eos nominat HEVMANN. l. c, p. 730.
x) Praef. Nouiſſ. Sinic.
y) ll. cc. conf. SPIZEL. l. c. ſ. 8. p. 126. REIMMANN. l. c. p. 8.

China fingunt, cum hiſtoria ampliſſimi regni indubitatus teſtis ſit, nec tyrannis illud caruiſſe, nec bellis inteſtinis, nec imperatoribus in vitiorum coeno ſe volutantibus, nec deeſſe inter eos ſcelera et flagitia publica, et imprimis duritiem procerum erga humiles, auaritiam et iniuſtitiam, per totum imperium regnare. Praeclare quoque obſeruatum cel. MOSHEMIO [z], qui nuper egregie prorſus de philoſophia morali et ciuili Sinenſium diſſeruit, haud multum ad felicitatem imperii Sinici attuliſſe morum praecepta, ſed deberi illam partim ordini et diſpoſitioni imperii, partim loco regni in extremo angulo Aſiae ſiti et a peregrinorum conuerſatione vſuque, quibus respublicae mutari turbarique ſolent, remoti. Addi his merito debet, virtutem Sinenſis philoſophiae, non eſſe fructum rationis vel effectum veritatum certarum et ad vitae felicitatem attemperatarum, non hominis eam animum a cupiditatum oeſtro liberare, ſed eſſe politicam tantum; et ethicam ideo Sinicam, aliquot tantum officia comprehendere, quae ad conſeruationem tranquillitatis internae in republica, et fulciendum ſine violentis mediis imperium, referuntur. Mirum itaque non eſt, ambitionem pleraque ſibi in ſyſtemate politico poſcere, et religionis influxum, poenarumque et praemiorum poſt hanc vitam reſpectum, parum aut plane nihil in hac morali doctrina agere [a]. Quae an tantas laudes perfectiſſimae philoſophiae mereantur, lectori aequo et partis ſtudio non impedito expendendum relinquimus. Duplex autem Sinarum philoſophia practica eſt, alia vulgaris, alia erudita et Confuciana. Illa ſedecim regulis comprehenditur, quae a Mandarinis ſingulis calendis Idibusque menſis cuiusuis iuſſu imperatoris praeleguntur: quaeque intelligi ſatis nequeunt, niſi ad rationes ſtatus, quas conditores monarchiae inierunt, quis attenderit, et, quibus mediis ſecuritati et tranquillitati imperii proſpexerint, examinauerit. Qua in re praeclare prorſus verſatus eſt praeſtantiſſimus MOSHEMIVS [b], qui ipſe ab iis legendus eſt, qui neruos prudentiae ciuilis inter Sinas diſcere cupiunt. Eius enim obſeruationes, licet egregias prorſus et incomparabiles huc transferre, inſtitutum vetat. Verbo tantum obſeruamus, opinionem populi de imperatore coeli filio, et vnico publicae ſalutis a coelo impetrandae fonte, obſequiumque proniſſimum et perfectum, quod ex ea fluit, ipſorumque principum exempla ad conſeruandam hanc ſummam in animis auctoritatem facientia et amorem populi conciliantia potiſſima fulcra eſſe, quibus imperii Sinenſis felicitas ſuſtentatur, et quibus procerum, parentum, aliorumque, qui societati praeſunt officia attemperantur. Ethica philoſophica autem ex libris Confucianis diſci debet, ex quibus cum potiora collegerit ill. BVLFINGERVS, ſpecimen aliquod inde repetemus, plena hauſturum ad ipſum erudiſſimum librum dimiſſuri:

I. Duo

z) loc. cit.

a) Conſentientem habemus cel. WOLFIVM l.c. qui virtutem Sinicam ſine his fundamentis conſtare fatetur. Praeclare ideo Europaeorum ethicae praerogatiuam concedit BVLFINGERVS l. c. p. 280 ſeq.

b) Conf. MOSHEM. l. c. p. 332.

I. Duo ſunt doctrinae Sinicae capita, alterum pertinet ad naturae rationalis cultum, alterum ad renouationem populi, illud ethicam hoc politicam complectitur.

II. Ad poliendam naturam rationalem requiritur, primo vt excolatur intellectus ſcientia rerum omnium, eousque, dum in diſcernendo bono et malo non aberret, tum vt imbuatur voluntas virtutis amore et vitii odio, deinde vt affectus coërceantur; poſtea vt componantur actiones et cum ceteris hominibus conſuetudo ad honeſti et decori regulas.

III. Populus ita inſtituendus eſt, vt qui ſe primum regere poſſit, idem poſtea familiam inſtruere, tum magiſtratibus admoueri et priuata regna dirigere, et tum demum imperium gerere poſſit.

IV. Philoſophus eſt, qui ampliſſimo ſtudio verſatur in libris ſcientiisque omnibus, omniaque examinans exigit ad regulam rectae rationis, ita vt a veritate et virtute, ſi fieri poterit, nunquam deflectat.

V. Vi intellectiua conſummata, quod fit rebus omnibus intime exhauſtis, intentio ac voluntas verificabitur, et animus emendabitur a prauo affectu, et tum corpus bene compoſitum, hocque curato, familia domeſtica, poſt hanc priuatum regnum et tum imperium optime inſtitutum pace fruetur.

VI. Id quod a coelo eſt homini inditum, dicitur natura rationalis, quod huic conformatur natura et eam conſequitur, dicitur regula ſeu conſentaneum rationi: reſtaurare quoad exercitium hanc regulam ſe ſuaque per eam moderando, dicitur inſtitutio ſeu diſciplina virtutum.

VII. Coeleſtis quaedam eſt ratio omnibus indita, at vero poſt huius iacturam ad hanc perfectionem recuperandam contendere, humana quaedam via et ratio eſt. Illud ſanctorum eſt, hoc ſapientum.

VIII. Vnicum viuendi principium hoc eſt: quicquid agas, agere vere, ex animo totisque viribus et a tuo ipſius corde gradum facere ad alios. Vera itaque menſurae normaeque ratio eſt, quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.

IX. Vt homines diſcernamus, opus eſt attendere primo quid agant, deinde operis finem reſpicere, tum videre, quibus in rebus ſtudiisue conquieſcant.

X. Auribus vix percepta per os illico fundere, neque hoc agere, vt ea tibi ipſe primus applices, quam impertias aliis, virtutis quidam contemtus ac repudiatio eſt.

XI. A diſcipulo requiritur, vt rationes plene perdiſcat, examinet ſingula, viros ſapientes conſulat, ratiocinando meditetur et expendat ſingula, res clare diſtinguat, ſolide et conſtanter operetur.

XII. Non externa tantum virtutis conſtantia requiritur, ſed etiam interna, quae nihil egerit rerum, quod non vulgari poſſit inter homines, nullam voluerit cogitationem, cuius nolit conſcium eſſe coelum.

XIII. Ita virtuti ſtudendum eſt, vt ea gaudeas.

XIV. Per-

XIV. Perfectus vir ſerio attendit et inuigilat ſuo interiori.

XV. Tres claſſes virtutis ſtudioſorum ſunt, qui intelligunt, quid ſit virtus, qui amant, qui potiuntur.

XVI. Radix et fundamentum virtutis, vnius cordis rectitudo et norma eſt.

XVII. Orbis regulae ſunt quinque; regem inter et ſubditum iuſtitia, parentes inter et filios amor, maritum inter et vxorem fides coniugalis, fratres maiores natu inter et minores ſubordinatio, mutua inter amicos concordiae et conſuetudinis officia. Tres cardinales virtutes ſunt: prudentia in diſcernendo bono a malo: amor vniuerſalis erga omnes, et fortitudo in proſequendo bono, vna vero cordis ſoliditas et rectitudo eas exercet.

XVIII. Quia motus animi reconditi ſunt, ideo perfectus vir ſollicite inuigilat cordis ſui ſecreto et cautus eſt in internis, quae ſolus intuetur.

XIX. Verſatur virtus in tenendo medio illud qui tranſilit, ſimilis eſt non attingenti.

XX. Sola et vnica virtus pretioſa reputanda eſt.

XXI. Populo in virtute plus eſt, quam in aqua et igne: nondum vidi qui inſiſteret virtuti et periret.

XXII. Exemplis perſuadendus magis populus eſt quam praeceptis: iuſtumque virtutem, qua prior ipſe plenus ſis, in alios transfundere.

XXIII. Sapiens ſuimet ſeuerus cenſor eſt, idemque teſtis, accuſator et iudex.

XXIV. Vincere ſe ipſum atque ita redire ad primaeuum illud temperamentum naturae rationalis, hoc eſt obtinuiſſe cordis innocentiam et perfectionem.

XXV. Aut ſocordia obſtat virtutis ſtudio, aut male conſideratus ardor.

XXVI. Perfectus vir aggreditur viam ordinariam et ideo conſtanter in ea progreditur.

XXVII. Probus atque perfectus vir, vniuerſalis eſt.

XXVIII. Charitas eſt affectio animi conſtans et conſentanea rationi, qua quis abiecta proprii commodi cura, totius orbis homines amplectitur, haud ſecus ac ſi vnum quid idemque ſecum forent, atque adeo communem cum iisdem ſenſum tam inter proſpera, quam aduerſa et habet, et prodit.

XXIX. Solus ille, qui probus eſt, tuto poteſt diligere homines, tuto poteſt eos odiſſe.

XXX. Eo quod rectum iuſtumque eſt, compenſato iniurias et odia, benefactis compenſato benefacta.

XXXI. Peccare nec emendare, hoc ipſum dicitur peccare.

XXXII. Perturbatio animi eſt velle aliis ea, quae non ſunt arbitrii ſui, vel quae ſunt inter ſe pugnantia.

XXXIII. Perfectus vir pro ratione ſtatus ſui res agit, nec cupit aliquid, ab eo alienum.

XXXIV. Virtutis et ſapientiae ſtudioſus adhibet nouem conſiderationes, inuidendo perſpicaciam, in audiendo vim audiendi, in habitu oris ſerenam placiditatem, in ſtatu corporis grauitatem, in ſermone fidem et veracitatem, in actione ſedulitatem, in rebus dubiis conſilium, in ira et vindicta, incommodorum conſiderationem etc.

Pauca haec ex multis ſufficiant, vt velut ex vngue leo intelligi cognoſcique poſſit, cuius generis ethica Confuciana ſit. Addi his debent ea, quae de regimine familiae, de officiis magiſtratuum, de adminiſtratione imperii praecipit doctrina ciuilis Sinica. Quae vero hoc loco adduci non poſſunt, cum iſtam prolixitatem noſtra refugiat tractatio. Ad ipſum itaque Cel. Bulfingerum, qui cuncta ordine digeſſit, et loca Confuciana ſimul adduxit, lectorem dimittimus, iucundius ex his fontibus, quam ex noſtris riuulis hauſturum.

Ἐπίκρισις de ethica Sinica.

§. XXVI. Splendere haec preacepta moralia, non negamus, aſt ſplendere ita, vt aliorum radios extinguant, id expendendum lectori relinquimus, comparandumque cum philoſophorum Europaeorum doctrina morali. Nos pauca ſupra dictis addimus, et conſiderare iubemus: ignorare ethicam Sinenſem certum principium, nec definire poſſe, quae ſit ea ratio congenita, quae cordis rectitudo, quae laudata illa perfectio, nec poſſe nexum oſtendere. Faſſus id eſt, qui immenſum in modum Sinicam ethicam extulit, illuſtris Wolfivs. Conſiderari autem velimus, hunc perfectum virum Sinenſium attamen vel idololatriae, vel ſuperſtitioni, et impietati litare, et conſiſtere virtutem Sinenſem ſine numine. Neque virtus haec ad eſotericam diſciplinam referri poteſt, fatentur enim eius laudatores, ceremonias praeſcriptas legibus apud Sinas quam maxime ad moralem doctrinam pertinere; et inter virtutis media referri. Aſt eas a ſuperſtitione et impietate abſoluere velle, eſſet laterem lauare, vt ex ſupra dictis intelligitur. Tacemus fucum Europaeum Sinenſi virtuti illitum, vt iucundius poſſit commendari. Haec an tanta ſint, vt ſoli in morali doctrina triumphare Sinae dici queant, aequi iudices viderint.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

DE PHILOSOPHIA IAPONENSIVM.

§. I.

Tandem ad extremos Aſiae angulos delati, in inſulis extremis, gentem Iaponenſium antiquiſſimam deprehendimus quae; vt inſtituta ſectasque nonnullas, quae philoſophicae dici poſſunt, a Sinis accepit, ita et religionis conditione, et dogmatum ſingularitate tota in philoſophiae exoticae conſideratione praeteriri non poteſt. Res eius primus Europaeis notas fecere Luſitani, et qui praedicandi euangelii cauſſa anno cIↃ IↃ XCIX, in Iaponiam iter cum ſociis fecit Franciſcus Xauerius, Societatis Ieſu ſacerdos. Qui cum haud contemnendos progreſſus in ampliſſima hac regione feciſſe ſodalibus in partes curarum pertractis magnam ciuitati Chriſtianae acceſſionem fecit. Quae tamen, cum prudentia deeſſet, et ſuſpecta fierent Iaponenſibus Chriſtianorum conſilia, quod non tam Chriſtianam legem propagare, quam Chriſtianorum imperio inſulas has ſubiicere vellent, magnis perſecutionibus adeo extincta eſt, vt vix oras attingere Europaeis liceat. De quibus rebus in Iaponia geſtis poſt Emanvelem Acostam [a], et *Epiſtolas Iaponicas* a Ieſuitis ſcriptas et a Petro Maffeio in Latinam linguam verſas, Crasseti *Hiſtoria Eccleſiae Iaponicae* conſulenda eſt. Et hi quidem ſcriptores Ieſuitae res quoque theologicas et literarias huius gentis tetigerunt, ex quibus praeter alios ſua hauſit P. Bayle [b]. Pauca tamen haec ſunt, et minus accurata, praeterea quoque in haud paucis ſuſpecta. Magno itaque beneficio harum rerum curioſos ſibi obſtrinxit, eruditiſſimus medicus Engelbertvs Kaempfervs, quod rara felicitate gauiſus huius imperii res omnes naturales, politicas, geographicas, theologicas accurate cognoſcendi, notitiam eius regionis ampliſſimam reliquerit [c], a Cl. Io. Casparo Schevchzero vulgatam. Qui cum certiorum monumentorum conſulendorum occaſionem nactus ſit, cuncta quoque iudicio accuratiſſimo vſus rite expenderit, et cum reliquis Orientis rebus comparauerit, eum in hac narratione potiſſimum ſequemur.

Scriptores de rebus Iaponenſium.

§. II. Origines Iaponenſium iuniores Sinenſium ortu non videntur Pleraque enim quae de maioribus ſuis Sinae tradunt, de gentis ſuae conditoribus narrant Iaponenſes. Quorum tamen hiſtoria recte et curate a

Origines Iaponenſis theologiae.

a) De rebus a Societate Ieſu in Oriente geſtis, commentarius prodiit Latine Dillingae 1571. 8. adiunctae ſunt epiſtolae S. I. Iaponicae. Ex Varenii tr. de Religionibus multa de rebus Iaponenſibus adiecit Chr. Arnold. Rogeri libro de Rel. Indorum, c. 29. p. 871. Quae tamen pleraque vel falſa, vel minus accurata eſſe, ex relationibus Kaempferianis conſtare poteſt.

b) T. II. Art. Iapon. p. 830 ſeqq.

c) Vtimur verſione Gallica, Amſt. 1732. tribus Vol. 12. edita. Optandum autem, vt αὐτόγραφον Germanicum edatur.

KAEMPFERO [d], diſtribuitur in fabuloſam, dubiam et certam. Et prima quidem periodus, ſecundum hos populos vltra mundi conditi tempora, quae certiſſima annalium ſacrorum fide definiuntur, exſurgit. Id quod mirandum quidem magnopere haud eſt, cum ſolenne his gentibus olim fuerit, incredibilem antiquitatem mentiri: monet autem attentos lectores, vt nec Sinicae antiquitati nimis fidant. Primum autem imperio ſeptem deos ſiue ſpiritus praefuiſſe conſtanter Iaponenſes iactant, et de eorum regno, annis immenſis, felicitate egregia, connubioque vltimi eorum Iſanagi Mikotto, cum dea Iſanami Mikotto multa garriunt. Quae quidem ad hunc noſtrum ſcopum non pertinent, ideo vero hic attingenda ſunt, vt ex his fabulis appareat, in remotiſſimo hoc Aſiae angulo eodem fere modo eademque larua idololatriam, et ſuperſtitionem irrepſiſſe, qua ſe in aliis vetuſtiſſimis regionibus inſinuauit. Simillima enim haec ſunt originibus Aegyptiacis. Quae itaque de originibus religionis in ea regione ſuo loco [e] diximus, hic quoque, ne ad metam properantem Lectorem detineamus, repetenda ſunt. Conſtabit ex iis, homines magnos et acutos, qui feros palanteſque populos in ordinem coëgerunt, et beneficiis innumeris cumulauerunt, pro diis, deorumque filiis fuiſſe habitos, et huic fundamento, ad firmandum imperium omnem fere religionem fuiſſe inaedificatam. Quae clauis omnis veteris religionis eſſe poteſt.

Legislatores vetuſtiſſimi Iaponenſium.

§. III. Alteram periodem incertam ea tempora, ſecundum KAEMPFERVM [f] occupant, quibus illi reges Iaponiae floruerunt, quorum aetatem definire certo non licet. Hi colendo hominum ingenio, quod rudiſſimum erat, inuigilauiſſe, veriſimilitudine non caret: quicquid autem prudentiae politicae et legislatoriae, quicquid artium ad vitae commoditates facientium habuerunt, a Sinenſibus acceperunt. Non id negant Iaponenſes, ſed ideo inter maiores ſuos in hac periodo ponunt FOHIVM, Sinarum legislatorem, quem per totam Iaponiam celeberrimum fecit ſapientia legislatoria. Nec aliud velle videntur fabulae, ſerpentis figuram eum habuiſſe, vel ſolo capite comparuiſſe, quam prudentiae et ſcientiae ſublimitate reliquos ſuae aetatis homines illum ſuperauiſſe. Tradunt enim Iaponenſes, detexiſſe eum motus coeleſtes, ſigna Zodiaci, et anni viciſſitudines, tempora annis menſibusque definiuiſſe, artes ad vitae vtilitatem introduxiſſe. Quae ſatis euincunt, Iaponenſes poſt conditam demum Sinicam monarchiam in humanae ſocietatis formam meliorem coaluiſſe. Neque tamen audiendos eſſe chronologos Iaponenſes, qui aetatem Fukii, (ita enim appellant) in annum ante N. C. cIↃ cIↃ cIↃ IↃLXXXVIII, qui ſecundum Petauium annus mundi CCCXCVI eſt, ponunt, vel vna diluuii vniuerſalis hiſtoria probat. Ex hoc vero communi Iaponenſium legislatore intelligi poteſt, Iaponenſibus priſcis eandem fere, vt Sinis, religionem tribuendam eſſe. In hanc incertam periodum

d) L. II. c. 4. T. I. p. 227. e) T. I. p. 287 ſeqq. f) l. c. p. 229.

periodum incidit aetas Xekiae, ſiue Siakae vt Iaponenſes pronuntiant [g], quem in India natum eſſe anno ante C. N. cIↃXXVII, tradunt. Quod ideo notandum eſt, vt diſcamus, fabuloſam, vel incertiſſimam tamen Xekiae antiquitatem eſſe, nec haec teſtimonia obſtare, quo minus iunior fuiſſe dicatur. Eius enim tempora, annum IↃ vel IↃC ante N. C. non anteuertere videntur. Certe Siamenſium, Sinenſium et Iaponenſium chronologia Xekiae non concordat, ex quo intelligi poteſt, eam eſſe incertiſſimam. Nihil enim, quod de rebus ſuis certo ſtatuant, ipſi Iaponenſes habent, quorum hiſtoria certior anno demum ante orbem redemtum IↃ CLX exordium habet.

§. IV. Inter principes, qui in tertia eaque certiori aetate vixerunt, conditor alter monarchiae celebratur SYN MV, anno ante N. C. IↃ CLX. Qui tantis beneficiis gentem hanc ſibi obſtrinxit, vt titulum Nin O, id eſt optimi maximi acciperet [h]. Hunc enim Iaponenſibus praeſtitiſſe, quod Fohi Sinenſibus, narrant, moresque populi ad ciuilem vitam reduxiſſe, tempora annis, menſibus et diebus diſtinxiſſe, leges nouas tuliſſe, totique imperio faciem πολιτικωτέραν induxiſſe gloriantur. Et ſub hoc imperatore vixiſſe celeberrimum philoſophum ROOSI, id eſt, *ſenem infantem*, quem cum Li Lao Kuin eundem videri in antecedentibus obſeruauimus, annales Iaponenſes referunt: natum enim eſſe aiunt annis A. C. N. IↃCI; eumque L annis poſt excepiſſe philoſophum Kooſi ſiue Confucium. Quem ſapientia tam celebrem apud Iaponenſes fecit, vt eius memoriae hodie quoque templa ſint dicata, cultuque is tantum non diuino et plane extraordinario etiam in his inſulis honoretur. Quae iterum argumento eſſe poſſunt, philoſophiam Sinenſem et Iaponenſem communes fontes habuiſſe. Ex eius diſcipulis celebrant Iaponenſes GANQVAI philoſophum, quem canos iam habuiſſe annos octodecim natum, trigeſimo tertio obiiſſe, referunt, traduntque animam Koſſoboſati, qui praecipuus Xekiae diſcipulus fuit, in eum tranſiſſe. Ex quo liquet, Iaponenſes diſciplinam Siakae et Confucii reipſa vnam eſſe crediſiſſe. Id quod tamen cum dogmatibus, quae vtrique philoſopho tribuuntur, conciliari non poteſt. Forte, quia Siakae religio plurimum inter Iaponenſes inualuit, omnes philoſophos ex ea participaſſe, gens credula ſibi perſuaſit. Tempore Confucii enim et diſcipulorum apud Sinas Xekianam diſciplinam nondum innotuiſſe ſupra obſeruauimus [i]. Illud annalium Iaponenſium fide conſtat, anno XCV imperii, Dai, ſiue imperatoris Synin, BVPONEM quendam ſiue KOBOTVM ex India in Iaponiam delatum librum Kio, in equo candido attuliſſe. Eſt autem liber ille pandectarum doctrinae et religionis Xekianae inſtar habendus. Quod

Legiſlatores Iaponenſes ſecundi, et philoſophicae origines quaeſitae ſub eorum imperio.

Rooſi philoſophus.

Ganquai Confucianus philoſophus.

Kobotus, philoſophus Xekianus.

 tempus

g) Xacam plerique a Iaponenſibus vocari tradunt. Aſt Kaempferus, pronuntiationis Iaponicae peritiſſimus, conſtanter Siaka ſcribit, quem ideo ſequimur.

h) Ib. p. 250.

i) Ib. p. 256. L. III. c. 6. T. II. p. 66

tempus cum eo coincidit, quo Xekiana diſciplina in Chinam A. C. LXIII delata eſt. Ex qua temporum concordantia colligimus, quendam Xekiae ſiue Foë ſacerdotum, qui in Chinam adducti ſunt, in Iaponiam transfretaſſe, et peregrinam religionem in illo regno ab eo fuiſſe introductam. Quam ex India, et praecipue ex Ceilano inſula ad Iaponenſes perueniſſe iam obſeruatum GASP. VILELAE, Ieſuitae[k]. Is enim cum anno CIↃIↃLXII. in illas oras fuiſſet delatus, ſcripſit ad Societatem, *Iaponenſium ſuperſtitionem eſſe Indicam Brachmanum, quam ab Indico magiſtro ex regno Sionis* (Siam) *acceptam, hucusque retineant; idque ipſum ex delubris etiam apparere, quae in Ceilone oppido Indiae eadem, quae in Iaponia viderit.* Quae mire ea confirmant, quae ſupra de Xekiae origine obſeruauimus. Ab hoc Koboto, doctrinam Foënam exteriorem pariter atque interiorem fuiſſe ad Iaponenſes delatam, ex dicendis conſtabit. Qui vbi aduenisſet, templum ei, nomine *Fakubaſi*, id eſt, aedis equi candidi, excitatum eſt, quod hodie quoque ſupereſt. Ab ea aetate diſciplina Siakae ſenſim in his oris, ſed priuatim tantum incrementa coepit, cuius doctorem quendam, qui vigeſimus octauus eius ſucceſſor fuit, DARMA, valde celebrem annales Iaponici nominant [l], quam a meridionali orbis parte id eſt, ex India, vel his regionibus ad meridiem Iaponenſibus ſitis aduenisſe tradunt. Origines vero huius diſciplinae ex annalibus Iaponenſibus ita enarrat, ipſis Iaponenſis ſcriptoris verbis KAEMPFERVS. „In Tenſiku media id eſt, „in littoribus Malabaricis et Coromandelicis apparuiſſe celeberrimum „quendam Fotokianae ſapientiae alumnum, diſcipulum Siakae nomine „Mokuren: et circa hoc tempus doctrinam Amidae, optimi maximi Dei „et protectoris animarum introductam in China, in vicina regna ſe diffudiſſe, et in Iaponiam quoque penetrauiſſe, eo loco, quae Naniwa ap„pelletur, vbi idolum Amidae ad cataractas lacus cuiusdam, radiis au„ratis, vt allatum erat, apparuerit. Cuius mirabilis euentus memoriam „non tantum cyclo Iaponenſi (Nengo dicunt) honorauerit, ſed tranſtu„lerit quoque in regionem Sinano, princeps Tonda Ioſiimits, vir pius „et fortis. Collocatamque hanc ſtatuam miraculoſam fuiſſe in templo „Sinquoſi, in quo infinitis miraculis inclaruerit.“ Qui locus ideo notandus eſt, vt quibus mediis et impoſturis vſi ſint deterrimi veteratores, cognoſcatur. Quae ſi cum impoſturis ſacerdotum Aegyptiacorum comparentur, nouum inde robur coniectura nanciſcitur, impoſturam hanc ex Aegypto in Indiam et tum ad Sinenſes et Iaponenſes fuiſſe delatam.

Darma philoſophus Xekianus.

Sectae in Iaponia theologicae.

§. V. Patet ex breui hoc compendio hiſtoriae diſciplinae Xekianae, ſiue, vt ore Iaponico appellemus, Siakanae, in Iaponia idololatriam eius ſectae ex Aegypto in Indiam delatam hanc etiam gentem corrupiſſe. Non itaque opus eſt, vt quali habitu illa idololatria ad Iaponenſes delata ſit,

k) Epp. Iapon. L. IV. p. 204. l) Ibid. T. II. p. 64.

ſit, hoc loco enarremus. Dabunt ea de re multa ſcriptores laudati. Id vero ſine obſeruatione non praetermittendum, hanc ſectam non omnem, vel etiam publicam imperii Iaponici religionem abſoluere, ſed ſectas in ea tolerari multas, magnaque gaudere libertate religiones peregrinas. Tres autem, ſi laudatiſſimum Iaponiae chorographum et hiſtoricum audimus, praeter Chriſtianam, quae iam eiecta et eradicata eſt, ſectae inter Iaponenſes florent, vetus religio, quae Sintos dicitur, religio Budſo, id eſt, Buddae, ſiue Siakae, et doctrina Sinto ſiue philoſophorum moralium. Neque a vero abludit, quod is obſeruat, pulcherrime porro florere potuiſſe Chriſtianam religionem, niſi praepoſterum Ieſuitarum ſtudium, poteſtatem pontificis Romani et Luſitanorum extendendi, et non tantum ſpirituales fructus, ſed et temporales colligendi occaſionem horrendae perſecutionis excitauiſſet. Operae vero pretium eſt, vt quid his ſectis apud Iaponenſes placuerit, paucis exploremus: ita enim de veteri philoſophia huius gentis, paullo curatius ſtatuere licebit.

§. VI. Religio gentis antiquiſſima Sinto dicitur, itemque Sinsiu et Kammitſi, id eſt cultus idolorum. Sin et Kami enim idola, quae in Iaponia coluntur, indicant. Huius ſectae ſcopum vnum eſſe ait KAEMPFERVS [m], vt felices in hoc mundo fiant. Quamuis enim aliquam immortalitatis notionem habeant, obſcuram tamen eam eſſe, et imperfectam, nec eos de futuro angi, ſed ad praeſentem tantum vitae ſtatum intuentes id agere, vt Deos colant, qui huius mundi res curant, et euentus huius vitae regunt. Et ſummum quidem eos numen aliquod agnoſcere, quod habitet in ſupremo coelo, minores quoque Deos quosdam inter ſtellas collocare, neque tamen eos ſacrificiis vel feſtis adorare, eo quod numinum cura illos minime tangi, nimis ab orbe remotos credant. Per hos tamen Deos ſuperiores eos iurare: inuocare autem ea numina, quae regioni ſuae praefecta eſſe putent, et quae poteſtate abſoluta praeeſſe contendant elementis, aquae, animalibus aliisque rebus, et hinc vitam hominum vel felicem facere poſſint, vel calamitate obruere. Hunc cultum ſufficere poſſe ad purificandum animum, et obtinendam futurae vitae compenſationem. Memorabilia ſunt, quae de hac antiquiſſima Iaponenſium idololatria diſſerit Kaempferus, in quibus pulchre coniicit, duces huius gentis primos, ita ſibi animos hominum deuinxiſſe beneficiis et imperio prudenter exercito, vt omiſſa ſupremi numinis, velut nimis ab hominum infirmitate remoti cura, hos heroes inter Deos referrent, eosque grati animi teſtandi cauſſa colerent, veneratione tandem in ſuperſtitionem degenerante. Non repugnamus haec ita veriſimiliter dici, nam et aliarum gentium Orientalium religio tales ortus habuit. Aſt non exhaurire tamen rem omnem putamus, et non ſine probabilitate coniicimus, ipſos duces regesque Iaponenſium primos, ſe eiusmodi progeniem Deorum altiſſimorum dixiſſe, et ideo reges bene meritos his numinibus accenſendos eſſe ſtatuiſſe, vt hac religione deuincti animi

Secta Sintoiſtarum.

m) T. II. p. 3 ſeqq.

mi in ſpontanea obſequii vincula conſentirent. Quas artes Chaldaeos et Aegyptios adhibuiſſe, Sinas quoque veteres imperatores ideo coeleſti genere natos dixiſſe, ſuis locis obſeruauimus. Eandem opinionem obtinere in Iaponia inde conſtat, quia imperator eccleſiaſticus (qui vmbra eſt, abſolutae poteſtatis, quae olim in hoc imperio in vno rege obtinuit) quique Mikaddos dicitur, recta linea ab iis heroibus deſcendere dicitur, qui in throno velut Dii inter homines comparuerint: et tanta illi ex hac ſucceſſione diuina ſanctitas tribuitur, vt Dii regionis omnes menſe decimo ad eius aulam confluere, eumque inuiſere credantur. Immo dum huic imperatori ſiue pontifici eccleſiaſtico ius inter Deos referendi, quoscunque dignos putat, competit, facile inde colligitur, omnem religionem eo collineaſſe, vt imperii rationes in principe pro diuino habito fulcirentur. Id quod ſucceſſiones quoque diuinae in Iaponia enarrari ſolitae luculenter euincunt. Quae diligenter omnia expendenda, et imprimis cum priſca Sinarum religione comparanda ſunt, quae in plerisque et imprimis in diuina imperatoris auctoritate conſpirat, vt verae origines veterum religionum et corruptae theologiae naturalis inde diſcantur. Non itaque magnopere miramur, religionem hanc, licet abſurdiſſimam ſuperſtitionem nutriat, per tot ſecula potuiſſe durare; ita enim vinculis reipublicae irretita et connexa eſt, vt non niſi cum imperio deſinere tota poſſit. Ceterum miſerabilem eſſe huius ſectae phyſiologiam, licet arcana methodo, etiam iurisiurandi ſigillo, reconditam, ex textu originali libri ſacri a KAEMPFERO [n] adducto patet, qui hic eſt: *Cum rerum omnium origines ſe panderent, chaos natauit, vt piſces in fluuiis ſolent. Ex hoc chao prodiit aliquid, quod ſpinae ſpeciem referebat, quodque moueri et transformari poterat. Et haec res euaſit anima ſiue ſpiritus; qui vocatur Kunitokodatſno Micotto.* Ex quo fragmento conſtat ineptiſſimos theologos, abeſſe iuſſa a rebus mortalium omni Numinis cura, rerum omnium origines caſui et fortunae tribuiſſe. Quod dogma ſi cum iis comparatur, quae, de ſupremo numine in ſupramundanis coelis ſine hominum cura habitante nugantur, manifeſtum eſt, Epicuream phyſiologiam diu ante Epicurum in inſulis Iaponicis triumphauiſſe. Turpiſſimae enim ignorantiae ſe dediſſe huius religionis cultores ex eo conſtat [o], quia nihil in illorum libris reperitur, quod de natura et eſſentia deorum, de eorum potentia et prouidentia atque imperio, de ſtatu futuro animae quaerentibus, ſatisfaciat. Id quod ſectam quandam Sintoiſtarum [p] coegit ex religione peregrina ea aſſumere, quae paulo meliores vultus ineptiis iſtis effingerent; ſtatuentem animam Amidae, quod ſupremum Budſdoiſtarum numen eſſe, in ſequentibus dicemus, transmigratione in Deum primarium Ten Sio Dai Sin deſcendiſſe. Id quod Siakianae diſciplinae magnam fortunam in Iaponia peperit. Ipſi enim Sintoiſtae transmigrationem, quae tamen totum Orientem peruaſit, non credunt, ſed animas ſeparatas a cor-

pore

n) L. III. c. 1. T. II. p. 8. o) Ibid. p. 14. p) Riobus appellatur.

pore in locum beatum ſupra trigeſimum tertium coelum ſecedere credunt, easque ſedes diuinas animis ſanctis tribuunt; malas vero et ſceleratas oberrare tamdiu ſtatuunt, donec crimina expiauerint. Quod dogma etiam inter alias gentes Orientis innotuit: de Tartaro vero nulla apud eos cognitio. Felicitatem futurae vitae autem obtineri poſſe ſtatuunt, interna animi puritate abſtinentia ab eo omni, quod polluere hominem poteſt, dierum feſtorum ſolenni cultu, peregrinatione religioſa, et cruciatibus carnis. In quibus legibus nihil eſt, quod rationis cultum prodat, praeter primam, quae tamen tota euaneſcit, ſi cogitemus, infelicem gentem nulla lege vel eccleſiaſtica vel politica inſtrui, quae puritas interna requiratur, praecipue cum metus deorum ceſſet: Cuncta itaque ad ciuilem honeſtatem et ſecuritatem legibus definitam reuocantur, reliqua in ceremoniis cultus externi verſantur, quae ambitionem et voluptatem Iaponenſium mire alunt. Ipſi quoque eremitae, inter horrendas vitae auſteritates nihil habent, quod philoſophiae vmbram ſapiat, ſed ignauiam et ambitionem cuncta parentem habent.

§ VII. Altera, quae miro applauſu et cultu in Iaponia floret, religionis ſecta, Budſdoiſtarum eſt; id eſt cultorum deorum peregrinorum. *Secta Budſdoiſtarum.* Dii enim indigenae Cami et Sin appellantur, vt ſupra dictum, peregrini Budſd et Fotoke. Ipſa autem religio Budſdoiſtarum non alia eſt, quam Xekiana, quam *Capite primo* fuſe deſcripſimus. Quo loco cum narrauerimus, quo potiſſimum pacto exterior et vulgaris diſciplina haec praeceperit, et quid imprimis apud Iaponenſes de hac religione tradatur, ea repetere et actum agere nolumus. Hoc vero loco addimus, ipſum nomen Budſdo, non eſſe Iaponicum, ſed vna cum hac religione ex India fuiſſe translatum. Idem enim eſt cum Budda veterum, et Budha recentiorum Indorum, quod cum Hermetis nomine ſignificatione coincidere eo loco probauimus. Etiam id apud Sinenſes obtinet, a quibus ad Iaponenſes translatum eſt. Quia vero pro deo ſe venditauit Siaka, Indique conſtanter tenent, Budham hunc fuiſſe emanationem Deitatis, et ipſum numen Wiſthnu, quod inter homines nono apparuerit ſub forma Budhae; ideo nomen proprium Buds et Siaka apud Iaponenſes in appellatiuum tranſiit, et deſignat, tum idola peregrina omnia, tum ſanctos et philoſophos, qui nouam iſtam religionem praedicauerunt. Nondum autem temporibus Confucii Siakanam religionem in China et Iaponia obtinuiſſe, recte obſeruatum eſt a Kaempfero[r], ex iis enim, quae ſupra diximus, conſtat, circa A. C. LXIII demum peſtilentem doctrinam hoc regnum intraſſe. In quo cum magna auctoritate et veneratione tum floreret Confucii, ſiue Kooſi diſciplina, quae contemto idolorum cultu, ſatis inepte et pueriliter inter Iaponenſes florente, ad colendos ſpiritus regioni praefectos, et tenendam ſecundum

r) Kaempfervs l. c. p. 66.

cundum rationem mediocritatem, praeceptis moralibus haud contemnendis homines adducebat, facile credimus, quod KAEMPFERVS ex traditionibus gentis refert, Siakanos philoſophos, vel potius ſacerdotes, maxima ex diſciplina Confucii per totum regnum ſparſa et florente impedimenta habuiſſe, indeque lentos progreſſus nouam doctrinam vidiſſe. Obtinuit autem Budſdoiſmus mediocrem auctoritatem, vsque ad A. C. IↃXVIII, quo Darma, theologus Siakanus, vt ſupra iam tactum, in Chinam deſcendit, et ampliſſimo ſucceſſu nouam religionem propagauit. Quae eius incrementa et vitae eius inſtitutisque philoſophicis debebantur, et doctrinae. Cum enim vitae profeſſione eſſet venerabilis, et ſanctitatis laude florentiſſimus, magnaque auctoritate viueret, inter religioſiſſimos homines relatus eſt. Diſciplinam Siakanam vero tanto ardore et imitationis deuotione expreſſiſſe dicitur, vt palpebras ſibi praecideret, ne meditationis enthuſiaſmo in ecſtaſin raptum ſomnus occuparet: id quod Xekianae diſciplinae ſtoliditatem ſupra deſcriptam mire illuſtrat. Doctrina autem ideo, ſupra, quam credi poteſt, Iaponenſes cepit, quia immortalitatem animae praedicauit, et futura illis praemia promiſit, qui adorationis cultum ſecundum praecepta Siakana, et exemplum iſtud inſtituerent. Hoc enim innumeros homines permouit, vt a diſciplina Confuciana ad Budſdoiſmum tranſirent. Quae valde ea corroborant, quae in antecedente capite diximus, immortalitatis animae et futurae vitae rationem in philoſophia Confuciana habitam non fuiſſe. Ita Siakana religione caput extollente, idolum primum Siakae inter Iaponenſes A. C. IↃXLIII publice adoratum eſt, cumque ſtatua Amidae a Budſdoiſtis erecta paulo poſt miraculoſum ſplendorem emiſiſſet vt ſupra narratum, factum inde, vt et ipſe imperator, Kimmei ei religioni faueret, et innumeri incolae cum meliora domi non haberent, ad eam deficerent.

Doctrina Siakana inter Iaponenſes de Amida, §. VIII. Nihil celebrius eſt inter Iaponenſes in iſta religione Budſdoiſtarum, quae etiam Fotokſaha dicitur, id eſt, idolorum peragrinorum, numine Amidae. Eſt autem Amida ſupremum numen ſedium beatarum camporumue Elyſiorum: quem animarum, maxime ſeparatarum, ſummum eſſe patronum atque mediatorem dicunt, et hoc pario veniam peccatorum et futurae vitae felicitatem ſe conſequi aſſerunt. Multa de hoc Amidae cultu referunt Iaponenſium rerum ſcriptores, at confuſa pleraque, miſere enim ſectarum dogmata inter ſe confundunt. Vnde maluimus, in *Capite huius Libri primo* Kaempferum, Siakana dogmata exoterica explicantem ſequi, quam alios [t]. Is enim exotericam Siakae diſciplinam perſpicue expoſuit. *de interno principio.* Interiorem autem doctrinam impoſtoris illius etiam ad Iaponenſes perueniſſe, et inter Bonzios (hoc ſacerdotum publicorum nomen eſt,) vigere, Ieſuitarum relationes dubitare nos non ſinunt. Scribit enim Coſmus Turrenſis Ieſuita [v]: „In iis, quos homines doctri„nae laude illuſtres in deorum numero venerantur, ſunt, qui quendam „colant

t) Conf. KAEMPFER l. c. p. 70. v) Epp. Iapon. L. III. p. m. 164.

„colant nomine Xacam, quem aiunt regis filium inprimis eruditum fuiſſe: „is praua dogmata poſteris ſcripta reliquit permulta. Ita librum eius „quem Foquequium vocant (Kio, oracula ſacra, ſine dubio intelligit; Fo-„toke enim Siakae ſiue Xacae cognomen eſt) pariter venerantur, negant-„que ſine eius voluminis ope quenquam poſſe ſeruari, eiusdem beneficio „ipſas quoque herbas et ligna, beatitudinem eſſe adeptura. Omnis au-„tem illius libri doctrina eo refertur, vt perſuadeat, *nihil eſſe, ex quo* „*omnium eſſe pendeat.*" Idem vult ſymbolum arboris aridae, quam Bon-zius quidam qui meditatione, ſiue enthuſiaſmo Fotokiano triginta annos conſumpſerat, in charta delineauit, additis his verſiculis *.

Cedo, quisnam te ſeuit arbor arida?
Ego, cuius principium nihil eſt, finis nihil.

Item: *Meum cor, quod neque eſſe, neque non eſſe habet*
Neque it, neque redit, nec retinetur vſpiam.

Neque aliter intelligenda ſunt, quae POSSEVINVS † refert, et ex eo repetunt SPIZELIVS[x] atque P. BAYLE[y]: „Primum principium (IXIN „vocari a Iaponenſibus, ait) extitiſſe ab omni aeternitate vnum, clarum „et lucidum, omni quoque decremento vel incremento deſtitutum, figu-„ra carens, ratiocinationis expers, vitam agens otii, quietis et tranquil-„litatis pleniſſimam. Hoc rerum principium quosdam eximium appellare „ac verum Fotoke, alios vero, cor, alios primam rationem vel puriſſi-„mam eſſentiam, alios eſſe dicere gradum claritatis, alios magnum ſolem „et regem intelligentem, alios veritatem coeleſtem vnice claram et per-„ſpicuam, alios veram ſubſtantiae et accidentium imaginem, alios ſem-„piternum Amida, alios Ippokukuo id eſt, verbum ſubito productum, „alios veram absque dignitate perſonam, alios perexiguam ſermonis mu-„tationem, alios denique aliis titulis et encomiis aliis exprimere. Con-„ſtituere Bonzios illud ex omni parte perfectum, nihil intelligens, nihil „terrena curans, credere illud ſingulis rebus ineſſe, ipſisque ſubſtantiam „ſuam communicare, ita vt res vniuerſae cum illo vnum ſint, inque il-„lud cuncta reuertantur. Tertio: fingere intimum hominis cor, vnam „eandemque cum hoc principio conſtituere eſſentiam: quarto denique „ſibi perſuadere, poſſe hominem in hoc ſeculo ſummum primi principii „gradum et locum adipiſci, et ad ampliſſimam illius maieſtatem ac digni-„tatem aſcendere, eo quod poſſit in hac vita meditando et perfecte co-„gnoſcendo principium verum ad ſummam illam vitae tranquillitatem „peruenire." Haec ſane, licet nonnihil diſtincta confundant, re ipſa Quietiſmum enthuſiaſticum Xekianae diſciplinae ſatis luculenter deſcri-bunt, et quae natura nihili chaotici ſit, eleganter explicant. Ex quo ra-

 tio

*) Ibid. p. 148.
†) Bibl. S. T. I. L. 10. c. 2. p. 410.
x) De literat. Sin. p. 161.
y) l. c. not. C.

tio quoque intelligi poteſt, cur Iaponenſes philoſophi obiectionibus contra hoc ſyſtema factis ita occurrant [z]: *Hominum non eſſe huius principii vim et naturam perſcrutari inquirendo aut diſputando:* nam cuncta ad experientiam enthuſiaſmo et ecſtaſi acquiſitam referebant. Nec videntur aliter intelligenda eſſe, quae in *Epiſtolis Iaponicis* Ieſuitae referunt [a]: *Sectas licet inter ſe diuerſas, omnes in tollenda animarum immortalitate* (nempe perſonali) *conſentire: et quanquam plebi varia Deorum nomina ad adorandum proponant, ipſos tamen apud ſe nihil eſſe praeter ortum et interitum, exiſtimare, et dicere homines, bruta animantia, plantas redire omnia quendam in locum, vnde profecta ſunt; ad eius opiniones prauitatem penitus imis ſenſibus inculcandam, paratas habere commentationes circiter bis mille et quingentas, quas vbi quis diuturna cogitatione animo impreſſerit, ab omni religione ſolutum prorſus in illa coecitate ac tenebris acquieſcere. Denique ſtatuere, quod e nihilo exiſtit in nihilum reuerti, eſſeque tres hominum animas, quae ordine alia poſt aliam deinceps corpus et ingrediantur, et deſerant, illud vnum intereſſe, quod quae prima ingreſſa eſt, poſtrema diſcedat. Has autem ineptias in arcanis habere, vendereque cariſſime.* Videntur quidem haec Ieſuitae de nihilo negatiuo intelligere, quae notio ex ſcholaſtica philoſophia eorum animo erat impreſſa: aſt intelligenda eſſe de nihilo priuatiuo vel chaotico, omni qualitate priuato, ex ſupra dictis eſt manifeſtum. Cum autem magnam haec cum Sinenſium phyſiologia aeui medii concordiam prae ſe ferant, vt etiam ANTONIO de S. MARIA [b] obſeruatum, inde lectori coniiciendum relinquimus, quid de orthodoxia huius doctrinae in vtraque gente ſtatuendum ſit?

Sindoſiuiſtarum ſ. philoſophorum ſecta.

§. IX. Tertia apud Iaponenſes ſecta Sindoſiuiſtarum, id eſt philoſophorum eſt, qui Siuto, quod methodum philoſophicam ſignificat, ſequuntur. Hanc Confucianae diſciplinae propaginem eſſe, ex iis concludi poteſt, quae de hac ſecta narrat KAEMPFERVS [c]. Reliqui enim ſcriptores, qui res Iaponenſium tetigerunt, hos cum aliis mire confuderunt, et aliena miſcuerunt. Nulli religioni, id eſt, ſectae idololatricae, hi philoſophi addicti ſunt, ſed maximam in eo perfectionem quaerunt, ſummumque, quod homines conſequi poſſunt bonum collocant, vt ea voluptate quis gaudeat, quae ex vita ſecundum virtutem prudenter acta exoritur. Hos nec praemia, nec poenas agnoſcere poſt hanc vitam, refert Kaempferus, ſed haec huius vitae ambitu concludere, et ſtatuere, quod neceſſario ex natura virtutis vitiique ſequantur. Dicere quoque, teneri hominem ſecundum virtutem viuere, eo quod a natura rationem ideo acceperit, vt ſecundum eius dictamen regulasque viuendo, oſtenderet, differre ſe et eminere ſupra

z) POSSEVIN. l. c. BAYLE l. c. conf. quae ex Ephemeridibus Pariſienſibus ille affert.
a) L. III. p. 163. b.
b) T. II. Epp. Leibniz. p. 332. 335.
c) loc. cit.

ſupra creaturas ratione carentes. Quae omnia vti fundamentis ethicae Confucianae eximie conueniunt, ita ex huius ſchola hanc diſciplinam profluxiſſe recte Kaempferus ſtatuit. Cuius amplificandae occaſionem nactus eſt, diſcipulus quidam Confucii nomine Iaponico MOOSI: is enim in quatuor libris, quos hodie adhuc magnae auctoritatis eſſe hiſtoricus aſſerit, eam diſſeminauit, eo ſucceſſu, vt vbique legantur, vbi lingua erudita, in qua ſcripti ſunt, viget. *Mooſi philoſophus Iaponenſium Confucianus.*

§. X. Doctrina huius ſectae ita deſcribitur a KAEMPFERO, vt omnino operae pretium ſit, eius ſummam huc quoque transferre, eo quod miram illis lucem conciliat, quae in *antecedente capite* de doctrina Confucii diſſeruimus. Quinque autem capitibus haec ethica Iaponenſis abſoluitur, quorum primum, Dſin dictum, de modo ſecundum virtutem viuendi diſſerit; ſecundum, Gi appellatum, iuſtitiam omnibus hominibus praeſtandam docet; tertium, Re, morum honeſtatem et ciuilitatem inculcat; quartum, Tſi, regiminis prudentis regulas exponit; quintum Sin, conſcientiam puram, et rectam voluntatem explicat. Transmigrationem animarum haec philoſophia reiicit, creditque animam mundi exiſtere ſiue ſpiritum vniuerſalem vimque quandam per vniuerſum diffuſam, quae omnia animet, animasque ſeparatas a corpore in ſe recipiat, vt in mare fluuii omnis terrae refunduntur. Hanc animam mundi reuera Deum facit, omnia enim attributa et perfectiones de ea praedicat, quae ſoli Deo conueniunt. Receptaculum quoque animarum illis eſt, ex quo progrediuntur, et in quod redeunt. De diuinis autem ita diſſerunt, vt frequenter vocem Ten, coelum, aut naturam, adhibeant, in rebus ad vitae noſtrae actiones easque intimas pertinentibus. E. c. Gratias agunt coelo pro vitae neceſſariis, quae ab eo ſuppeditari credunt. Refert autem Kaempferus, quosdam philoſophorum horum, quorum colloquio frui ipſi licuerit, admittere ens aliquod intellectuale, et incorporale, quod tamen ſit modo director atque gubernator mundi, non vero auctor eius conditorque naturae, eo quod illud non minus eſſet effectum et productum a natura, genitum ab In et Io, coelo et terra, illo actiuo, hoc paſſiuo principio, quorum illud parens generationis, hoc corruptionis auctor eſſet. Et hoc pacto potentias naturales inter entia ſpiritualia referunt. Mundum autem volunt Sindosiuiſtae eſſe aeternum, homines vero et animalia producta ab In et Io, coelo et quinque elementis ſublunaribus. Non ſtatuunt eſſe Deos nationis, adeoque nec templa nec cultum religioſum habent, in publico tamen cultu Deorum ritibus moribusque gentis ſe attemperant. Memoriam parentum et maiorum demortuorum ita celebrant, vt poſitis in menſa tabulaue, carnibus crudis pariter atque coctis eorum imaginibus cereos accendant, eosque in terram proſtrati, velut viuos, adorent. Idque fit vel ſingulis menſibus vel annis; vbi tota familia inuitatur lota, a venere abſtinens, et ab omni impuritate libera, tota- *Doctrina ſectae philoſophicae.*

que in iſtum cultum conuerſa. Corpora autem defunctorum non comburunt, ſed ſepeliunt, mortem voluntariam non permittunt modo, ſed laudant quoque et commendant [d]. Patet ex hac delineatione doctrinae moralis Iaponenſium, accurate eam cum Confuciana diſciplina conuenire, aſt euidentiſſimum ſimul ex hoc παραλληλισμῷ eſt, recte nos Confucianis eam opinionem adſcripſiſſe, quae Deum ex Li productum, vel potius naturam, coelum, vim coeli inhabitantem, animam per omnes mundi partes diffuſam habet, et ex connubio coeli et terrae, principiique actiui et paſſiui omnia eſſe orta ſtatuit, animarum vero poſt hanc vitam ſtatum in iſta anima mundi ponit. Nec enim ratio dari poteſt, cur Confuciani Iaponenſes a Sinenſibus diſſenſerint. Quae haud contemnendo argumento ſunt, laterem eos lauare, qui Sinenſium theologiam omni naeuo carere, et rectos de Deo ſenſus ſequi pertinaciter contendunt. Reliqua quae de his philoſophis Iaponenſibus refert KAEMPFERVS, de vita eorum, cum diſciplina Confuciana concordant. Non celebrant feſta idolorum, ſed diis indigenis inuiſibilibus cultum exhibent, quem morum ciuilitas et ratio viuendi poſtulat. Ad id vnum autem reſpiciunt, vt in virtute exercenda conſcientiam puram vitaeque honeſtatem demonſtrent. Et haec vita philoſophica in cauſſa fuit, vt Chriſtianae religioni fauere crederentur. Hinc cum igne ferroque extirpata eſſet Chriſtiana eccleſia, iuſſi ſunt hi philoſophi idolum aliquod patrium, vel ſaltem eius nomen in honeſtiſſima atrii parte collocare, illudque floribus et thure honorare. Imaginem Kooſi autem ſiue Confucii in ſcholis reuerenter habent. Numeroſiſſimam hanc olim ſectam fuiſſe refert laudatus ſcriptor, ita vt praeſtantior meliorque rationis huius pars hanc philoſophiam ſequeretur. Aſt perſecutio in Chriſtianos inſigni furore exercita hanc quoque ſectam mire ſuppreſſit, et caute agere atque latenter coëgit, ſic vt libros philoſophicos olim non minori admiratione, quam apud nos Socratis vel Platonis lectos clam habere oporteat. Ita religionis Chriſtianae odium iactura omnis rationis et philoſophiae puniri aequum erat. Huic autem ſectae, quid ante hos LXX annos contigerit, hoc loco non omittendum eſt, vt quem vſum philoſophia praeſtet, quae impedimenta habeat, luculento exemplo intelligatur. Princeps Siſen, ex proceribus Iaponiae, magnis profectibus philoſophiae arcana attigerat, quae cum mire eum cepiſſent, reſuſcitare in terris ſuis philoſophiam, tantum non extinctam ſtatuit. Inſtituta itaque academia, magnis ſtudioſos priuilegiis auxit, viris eruditis ſtipendia decreuit, eos ex toto imperio inuitauit accerſiuitque, eo fine, vt oculos ciuibus ſuis aperiret et ratione eos vti doceret. Vix autem coeptum erat negotium grauiſſimum, cum abunde conſtaret omnibus, quam ridicula et inepta eſſent commenta ſacrificulorum, quae impoſturae agerentur. Permouit id philoſophiae ſtudioſos, vt his fucis vitae alimenta praebere amplius recuſarent. Qui cum innumeris cohorti-

bus

d) Mira eius rei exempla narrantur in *Epiſtolis Iaponicis p. 172. 193.*

bus ſcaterent, ex ſuperſtitione et credulitate populi viuentes, fame tantum non enecati ſunt. Detulerunt itaque querelas ad vtrumque imperatorem, eccleſiaſticum et politicum, et quas calamitates nouitas iſta excitatura ſit, acerbis fletibus expoſuerunt. Vidit Siſeni princeps in ſuum caput ſuperſtitionem coniurauiſſe. Vt itaque fulmen euitaret, terras ſuas filio ceſſit, et vt cautius ageret, auctor extitit. Id quod feciſſe quoque eum, licet iisdem, quibus pater principiis vſum, Kaempferus, tradit. Irato itaque genti, lumina diuiniora contemnenti, Numine fieri cenſendum eſt, vt nec philoſophiae luce digna habeatur, quae Chriſtiana eiecit. Ceterum hos philoſophos ab iis intelligi, quos Epicureos nobis Iaponenſes, nec coelum nec infernum curantes tradunt [e], veriſimile eſt.

CAPVT QVINTVM.

DE PHILOSOPHIA CANADENSIVM.

§. I.

Philoſophia inter gentes Africae et Americae nulla.

Abſoluimus iter Aſiaticum; inque occidentem verſi, littora iam Africae, Americaeque intuemur. Aſt, inter denſiſſimas nebulas, quibus ampliſſimae regiones cinguntur, nihil videmus, quod ad hiſtoriam philoſophicam magnopere pertineat. Et Chriſtianos quidem atque Muhammedanos haud paucos Africam incolere conſtat, aſt de his plura, quae iis, quae iam ſuis locis dicta ſunt, adiiciamus, non habemus. Gentilis autem ſuperſtitio per Africam et Americam tanta eſt, vt quid ad noſtram tractationem pertinens erui poſſit, non inueniamus. Quamuis enim ex relictis rationis igniculis ne his quidem populis tantum deſit, quantum ad cognoſcendum Numen, et aliquem honeſtatis ſenſum requiri poſſit, vnde audiendi non ſunt, qui integras nobis gentes atheas narrant; vt ex illis videre eſt, quae de Caffaranis illis, qui extremas Africae oras maritimas incolunt, et praecipue de Hottentotis, quos vocant, referunt Tachardus, Kolbius et itinerariorum ſcriptores alii, nihil tamen inde exſculpi poteſt, quod vel vmbram philoſophicae meditationis referat. Idem de Americanis gentibus populisque dicendum eſt, quibus inter denſiſſimas deteſtandae ſuperſtitionis et idololatriae nubes, quosdam lucis purioris radios emicare, nauigantium fide ſcimus; quae tamen tantum abeſt vt philoſophiam nobis exhibeant, vt vix ratione eos vti inde conclu-

e) Arnold. ad Roger. p. 877. Epp. Iapon. p. 106. qui locus valde ſuſpectus eſt, confudiſſe Ieſuitas vitia hominum cum ſectarum placitis Spizel. p. 163. ex quo loco patet, miſere ſcriptores ſectas Iaponenſium inter ſe miſcuiſſe.

concludi poſſit. Pedem itaque tandem aliquando figere liceret, niſi hoc ſeculo ineunte de Americanorum quadam natione Canadenſi, in noua Gallia, quae Iroquoix, vel Hurones vocatur, Hontanus, Gallus, qui diu in illis locis fuit, talia retuliſſet, quae ſpecimen philoſophematum Americanorum eſſe poſſunt. Haec itaque appendicis loco paucis trademus.

Notitia φιλοσοφουμένων Canadenſium vnde haurienda.

§. II. Debemus autem notitiam φιλοσοφουμένων Canadenſium, nobili Gallo LA HONTAN, qui anno CIϽ IϽ CCIV edidit *Dialogos cum barbaro Americano* [a]. In eo ſubtiliter ſatis Adario quidam cum illo de praecipuis capitibus doctrinae Chriſtianae, deque legibus, moribus et inſtitutis Chriſtianorum ſuaeque gentis differuiſſe dicitur, eiusque obiectiones tales afferuntur, vt maiores et ſubtiliores fuiſſe reſponſionibus Hontani non immerito videantur. Permouit id viros doctos paſſim [b], vt coniicerent, totum iſtum dialogum ab auctore eum in finem confictum eſſe, vt Chriſtianam religionem telis Americanis confoderet. Semper enim ſuccumbit Hontanus, triumphat Adario. Magnam id conflauit inuidiam La Hontano, tum in aula Hanouerana viuenti, atheiſmi enim, et contemtae ac neglectae proditaeque Chriſtianae religionis paſſim accuſatus eſt, inque ſuſpicionem adductus, fabulam eum totam excogitauiſſe, vt BODINI colloquium heptaplomeres imitaturus, gloriam ex oppugnata Chriſtiana religione caperet: nunquam enim hominem huiusmodi barbarum eius generis colloquia inſtituiſſe. Immo eo nonnulli deſcenderunt, vt non Adarionem modo ſed La Hontanum quoque fictum nomen eſſe coniicerent. Aſt alia nos docet illuſtris LEIBNIZIVS [c], qui eum familiarius nouerat, quique nos docet: „La Hontanum veriſſimum hominem eſſe, non fictum, et eius quoque iter verum eſſe. „Aliquandiu enim in Americae ſeptentrionalis parte Gallicana egiſſe, et „cum marchioni Pontis Cartrini, rerum maritimarum apud Gallas admi„niſtro, ob neſcio quod ius ſuum acrius defenſum diſplicuiſſet, Ameri„ca primum dein et Gallia exceſſiſſe. Bearnenſem natione eſſe, et ex „multis itinerariis peregrinatoribusque ſibi compertum, Americanos il„lius tractus, ſine omni magiſtratu, et tamen quiete cohabitare, rixas, „odia, bella, non, aut vix niſi inter diuerſae nationis linguaeque homi„nes illic euenire: ipſos pueros colludentes raro ad rixas progredi, et „vbi nimis tunc incaluerint, mox ab aequalibus diſtineri. Mirum etiam „domi pudorem eſſe, natura illos docente, quae ab inceſtu deterreant, „nec

a) Dialogues de Mr. le Baron de LA HONTAN et d'un Sauvage dans l'Amerique contenant une deſcription exacte des moeurs et des coutumes des ces peuples ſauvages, à Amſt. 1704. 12.

b) BERNARD. Nouvelles de la rep. des lettres 1705. p. 619. Relat. innoc. 1705. pag. 38. ION. C. SCHRAMMIVS Diſſ. de Philoſophia Canadenſium VISCHERVS Praef. verſ. Germ. dialogorum horum REIMMANN. Hiſt. ath. S. III. c. 5. p. 427. 428.

c) Vol. IV. Epp. p. 22 ſeq.

„nec fratrem praeſente ſorore verbum dicere paulo liberius. Neque il-„los homines torporem aliquem pacatos facere, nihil enim illis in ho-„ſtem acrius, et viuidiſſimum honoris ſenſum ex vindictae cupiditate et „moriendi conſtantia etiam inter cruciatus apparere. Ita ſi tanta „naturae doña cum noſtris artibus ſtare poſſent, noſtros homines prae „illis nauci fore. Dialogum La Hontani, etſi non in totum verum, „non tamen in totum fictum eſſe. Nam Ioannem Danielem Kraff-„tium, virum egregium, quum in iisdem regionibus vel vicinis „potius inter Anglorum colonias aliquamdiu egiſſet, non abhorren-„tia ſibi narrauiſſe. Adarionem quoque verum ex Huronum gente „hominem fuiſſe, qui in Galliam ante aliquot annos venerit, ſed „ſua prae noſtris inſtituta probauerit." Facile nobis perſuademus, haec aliaque multa Leibnizium a La Hontano accepiſſe, de eo enim candor viri ſummi nos dubitare non ſinit. Nec alienum quoque a veriſimilitudine, La Hontanum, qui adoleſcens in has regiones delatus fuit, et in iis decennium vixit, cum Huronibus de inſtitutis eorum ſaepius fuiſſe collocutum; eosque libertatis morumque ſuorum amantiſſimos Europaea prae Americanis contemſiſſe. Verum quoque eſſe nouimus, inter has gentes, humanitatem, morum ciuilitatem, hoſpitalitatem, amicitiae fidem, amoris integritatem, contentum paucis animum, veracitatem, miſericordiam, coniugia pacifica inueniri. Similia enim de Americanis quoque coloniis Anglicanis vicinis narrauit illuſtris PHILIPPVS GEORGIVS RECKIVS [d]. Aſt haec tamen omnia non impediunt, quo minus iuſta ſuſpicio ſit, La Hontanum, quem ſatis libere de ſacris dogmatibus iudicaſſe conſtat, multa Huroni huic affinxiſſe. Si in contumeliam ſacrae ciuitatis Chriſtianae non excogitata, certe eo fine allata, vt peregrina patriis praeferret, et ſe tot annos non fruſtra in gente barbara triuiſſe oſtenderet. Nihil autem magis prodit rem auctoris bonam non eſſe, quam infirmae reſponſiones, quas ſubtiliſſimis obiectionibus Adarionis ſui oppoſuit. Hae cum ingenium Europaeum ſapiant, ita a La Hontano frigide excipiuntur, vt fateatur Leibnizius, velle ſe, vt ei circa religionis capita melius ſatisfeciſſet. Ipſe vero ſcriptor minus caute acumina Americana admiratus, vt ſorex ſe prodidit; Adarionem enim ita loquentem inducit [e]: *Peregrinum ſane eſt, te, in hoc noſtro colloquio ſuperficiarie tantum ad omnes obiectiones reſpondere, quas feci. Video enim te ambages et latebras quaerere, et a ſtatu quaeſtionis ſemper diſcedere.* Talia enim hominem barbarum ſibi Euro-

d) Relat. Americanae miniſtrorum eccleſ. Salisburgenſis, Vol. I. p. 863. vbi diarium, quod vocat, Reckii exſtat. e) pag. 29.

Europaeo, literis et philoſophia haud leuiter tincto, concinente veritate obieciſſe, non retuliſſet La Hontanus, niſi gloriam in eo quaeſiuiſſet, vt victorem Huronem introduceret. Verum de his copioſius hoc loco diſputare noſtrum haud eſt: Vnum id ex adductis colligere licet, non prorſus vero diſſimile eſſe, etiamſi eas obiectiones ipſe excogitauerit auctor, eas doctrinae aſſertiones menti Huronum eſſe conſentaneas, quas illis tribuit.

Huronum ſ. Canadenſium placita theologica.

§. III. Sunt autem dogmata Huronum fundamentalia, quae quandam theologiam naturalem exhibent, auctore LA HONTANO ſequentia:

I. Eſſe conditorem mundi, qui magnus ſpiritus dominusque vitae appelletur, eum in illis omnibus eſſe, quae limitibus carent.

II. Dari immortalitatem animae.

III. Magnum illum ſpiritum dediſſe hominibus rationem, quae iudicandi diſcernendique inter bonum et malum capax ſit, eo fine, vt veras iuſtitiae et ſapientiae regulas ſequantur.

IV. Tranquillitatem animi placere magno huic domino, auerſari autem eum tumultus animi, eo quod homines illis mali fiant.

V. Vitam eſſe ſomnium, mortem euigilationem, poſtquam anima demum intelligat ſtatum et conditionem rerum viſibilium et inuiſibilium.

VI. Quia ſupra terrae ſuperficiem extendere et attollere ſe ratio hominis nequeat, ingenium corrumpendum tentandumque non eſſe, vt in rerum *inuiſibilium et probabilitate carentium* cognitionem penetret.

VII. Animas poſt mortem abire in certam quandam regionem, neque tamen ſuſpicione attingi poſſe, vtrum bonis bene, malis male tunc ſit, quia neſciamus, vtrum ea mala ſint coram domino, quae mala videntur hominibus.

Eſſe haec exoterica, et inter Indos Orientales quoque paſſim occurrentia, eorum hiſtoria prodit. Aſt miſeram philoſophiam et theologiam naturalem prodere, recte obſeruauit Cl. SCHRAMMIVS[f]. Quia vero origines horum placitorum ignotae ſunt, merito a coniecturis abſtinemus, monemus autem, non omnem connatae rationis vſum, *et lumina* quaedam mox philoſophos *facere*. Quod quia *multoties neglectum* eſt, tot nobis philoſophos exoticos peperit, hoc nomine *indignos*. Vt taceamus, impoſtores haud paucos, hoc ſibi nomen inter gentes exoticas iniuſte vindicauiſſe.

f) loc. cit.

§. IV.

§. IV. Ita tandem aliquando abſoluto per Dei gratiam, itinere longo et difficili, hiſtoriaque philoſophiae a mundi incunabulis ad noſtra vsque tempora perducta, et ſecundum leges criticas examinata pedem figimus, et tabulam gratiarum actionibus plenam Numini ſuſpendimus, quod animi corporisque vires clementiſſime ad hoc ſaxum voluendum conceſſerit. In quo labore nihil nos dediſſe fauori odioque, nihil partis ſtudio, in omnibus quantum noſtrarum virium erat, veritati litare cupiuiſſe teſtis nobis conſcientia eſt et ipſa tractatio. Quae cum argumentum difficile, prolixum, et a nemine hactenus abſolutum exponere aggreſſa ſit, veniam humanitatis a Lectore ſperamus, ſi, quod aliter euenire non potuiſſe ſcimus, multoties lapſi ſimus, multaque nec viderimus, nec ſatis aſſecuti erimus. Contenti, quantum rerum noſtrarum modulus patiebatur, occaſionem ſubminiſtraſſe lectori, tum ineffabilem DEI beneuolentiam praedicandi, quae inter innumeros errores et praeiudicia rationis lumina extingui paſſa haud eſt, tum praeſtantiam Chriſtianae fidei agnoſcendi, quae infinitis paraſangis omnem humanam ſapientiam ſuperat: gaudebimus, ſi in ſtrata iam via illi, qui maioribus ingenii et lectionis opibus inſtructi ſunt, opus perficient, cuius aggrediendi tantum et tentandi voluntatem nobis poſcimus. Ita enim laboris huius exoptatis nos fructibus frui poſſe cenſebimus.

Peroratio totius operis.

I. INDEX
PERSONARVM ET NOMINVM.

A.

Abbot, Robert. 801
Ackerſdyck, Cornel. ab 587
Acontius, Iac. 585
Adami, Tobias 114. 118
Adario 920
Aemilius, Anton. 223
Alberti, Valent. 454. 771
Algarotti, Franc. 644
Alſted, Io. Henr. 584
Amerpool, Io. 269
Amida 914
Ananus 285
Andala, Ruardus 271. 384. 391
Andreae, Tobias 262
Andreas, Samuel 178. 802
Anglus, Thomas 274
Annan 819
Argottus, Barthol. 672
Arnaldus, *Ant.* 230. 280. 587. 591
Arndius, Carol. 778
Arniſaeus, Henning. 578
Arne, Petr. Frid. 670
Ashley, Ant. 604
Aſellius, Caſpar. 657
Athaſius Rhetor. 125
Awbrey, Io. 145

B.

Baconius, Io. 671
Bathurſt, Radulph. 145
Baillet, Adrian. 201
Baldeus 827
Baranzarius, Redemtus 614
Barbeyrac, Io. 362
Barbierius, Ioſeph. Mar. 540
Barclaius, Guil. 796. 803
Baring, Dan. Eberh. 336. 395
Barrouius, Iſaac 640
Bartholinus, Thom. 657
Barthrouherri 842
Baſſo, Thom. 716
Bauſchius, Laurent. 662
Bayle, Petr. 15. 359. 391
Beaufort, Lud. 269
Beaune, Florim. 222
Beckher, Guil. Henr. 200
Becmannus, Iſaac 208
Io. Chriſt. 180. 802
Nicol. 763
Bekker, Balthaſ. 263. 712
Berckeley 644
Bernard, Iacob 539
Sam. 607
Bernoulli, Io. 380. 392. 645
Nicol. 392. 645
Beurhuſius, Frid. 577. 583
Beza, Theod. 797
Blackburn, Rich. 145
Blyenburg, Guil. a 691. 720
Boccalinus, Traian. 783
Bodinus, Io. 779
Boeclerus, Io. Henr. 741
Boerhave, Herm. 622
Borellus, Io. Alph. 285
Petr. 200. 201
Borromaeus, Carol. 87
Boſius, Io. Andr. 340. 778
Boſſuetus, Iac. Ben. 279
Boucherius, Io. 798
Bouhours 202
Bouillus, Carl 415
Boulainvilliers 683. 699
Bourdin, Petr. 228. 230
Boyle, Robert. 178. 622. 659
Bozius, Thom. 792
Brahe, Tycho de 629
Bramhall 154. 178. 803
Brancha, Io. Franc. 111
Branchu, Balth. 362
Braun, Io. Conr. 587
Bredenburg, Io. 691
Brinck, Henr. 720
Brixia, Fortunatus a 282
Brunus, Iordanus 12
Brutus, Steph. Iun. 797
Buchananus, Georg. 796
Buddas 814
Buddeus, Io. Franc. 397. 521. 527
Bulfinger, Georg. Bernh. 387
Burdinus, Petr. 228
Burmannus, Franc. 263. 705
Buſcherus, Heizo 578
Bupo 909

C.

Cabaeus, Nicol. 616
Caffa, Carol. 108
Cailly, Petr. 282
Campanella, Thom. 107. 793
Canzius, Io. Theoph. 362. 387
Cardanus, Facius 64
Hieronymus 62
Carmichael, Gerſch. 362
Carpentarius, Iac. 557
Nathanael 614
Carpzouius, Io. Bened. 458
iun. 537
Carteria 644
Carteſius, Renat. 31. 153. 200
Caſelius, Io. 579. 581
Caſtelli, Ben. 636
Caſtera, Perron. de 644
Catellan 391. 593
Caterus 229
Cavendish, Car. 227
Cemçu 848
Cham-Hy 875
Chandous, de 201

Char.

Charlotta Eliſabeth. Palat. 382
Charron, Petr. 722
Cherbury, Edm. Herb. 147
Cheu-cu 873
Cheu-Kung 895
Chim-ci 873
Ching-tang 856
Chu-cu 873
Chytraeus, Dauid 577
Ciermans, Io. 221
Clarke, Sam. 366. 391. 643
Clauberg, Io. 261. 587
Clauius, Chriſtoph. 628
Clericus, Io. 362. 542
Clerſelier, Claud. 234. 244. 278
Cocceius, Io. 267
Cocus, Anton. 91
Combadaxus 908
Confucius 848. 858
Copernicus, Nic. 627
Coquius, Gisbert 178. 179
Edoard 801
Coteſius, Royer 643
Cottonus, Io. 800
Couplet, Phil. 848
Cowardus, Guil. 707
Cramerus, Io. Vlr. 378
Io. 579
Craſſus, Horat. 636
la Croze, Math. Veiſſ. 15
Cudworthus, Radulph. 178. 275. 361
Cumberland, Rich. 178. 179
Cuperus, Franc. 699
Curbachius, Adr. 699
Curcellaeus, Stephan. 225
Curtius, Matth. 66
Cuſu 848
Cyprianus, Ern. Salom. 107

D.

Daillon 716
Daniel, P. 202
Darma 910
Deurhof, Guiliel. 701. 705. 720
Dietericus, Conrad. 584
Digby, Kenelm 274. 620
Dinet, Phil. 203
Dodwell, Henr. 707
Drebbelius, Cornel. 659
Dreſſerus, Matthaeus 578
Drieſſen, Ant. 721
Dukerus, Gisb. Weſſel. 270
Dumckius, Georg. Petr. 644

E.

Echard, Io. 107. 126
Eckard, Io. Georg. 336. 358. 395
Eglinus, Raphael 15
Eliſabetha, Palat. 259
Ende, Franc. van den 684
Eſpagnet, Io. 616
Eſſenius, Andr. 270
Euſtachius, Barth. 656

F.

Fabri, Honorat. 239
Fabricius, Franc. 576
Io. Albert. 397
Io. Andr. 541
Faegius, Franciſc. 66
Falcknerus, Io. Chriſtoph. 340
Fanchin 873
Faulhaberus, Io. 211
Felde, Io. a 740
Feller, Ioch. Frid. 336. 358
Fellus, Io. 145. 161
Felwinger, Io Paul. 579
Fenelon, Franc. Salignac de la Motte 594
Fermatius 221
Fertre, du 593
Fluddus, Rob. 659
Foe 811. 812
Fogelius, Mart. 351
Fohi 850. 852
Fontenelle, Bernard. 336
Forge, Mart. de la 266
Ludou. de la 592
Foſſius, Chriſt. 764
Foucherius, Phil. 391. 591
Francke, Aug. Herm. 461
Freigius, Thom. 576
Friſchlinus, Nicod. 581
Friſius, Paul. 583
Fromondus, Lib. 221

G.

Gabets, Rob. des 591
Galilaei, Gal. 150. 215. 634
Gallandius, Petr. 556
Ganquoi 909
Garnetus, Henr. 801
Gaſſendus, Petr. 149. 180. 230
Gehring, Iac. 645
Gentilletus, Vinc. 797
Gerhard, Ephraim 470
Io. 582
Geſenius, Frid. 768
Geulincx, Arn. 329. 587. 703
Gilbertus, Guil. 331. 615
Giunſt, Luc. van 720
Glanuil, Ioſeph. 178
Gliſſonius, Franc. 657
Goclenius, Rudolph. 584
Goedartius, Io. 660
Golius, Iac. 226
Gorlaeus, Dau. 232
Gottſched, Io. Chriſtoph. 358. 695
Goueanus, Ant. 553
Gouſſetius, Iac. 262
Gracian. Balth. 782
Grand, Anton le 273. 587
Grandamicus, Iacob. 616
Grandis, Io. Franciſc. 178
Graswinckel, Theodor 740
s'Graveſande, Guil. Iac. 643
Grimaldus, Claud. Phil. 874
Grotius, Hugo 730
Guilielm. 740
Guerentus, Guil. 722
Guericke, Otto 659
Guinardus, Io. 799
Guilhelmina Charl. princ. Wall. 382

Gundling, Nicol. Hieronym. 180. 366. 521

H.

Haerebord, Adr. 237
Halen, Herm. van 270
Hanſchius, Mich. Gottl. 365. 392
Hanſius, Ioach. 578
Hartmann, Ph. Iac. 661
Hartſoeker, Nic. 645
Haruaeus, Guil. 158. 624. 656. 657
Hattem, Pontianus ab 702
Heidanus, Abr. 226
Hemmingius, Nic. 739
Hempelius, C. F. 522
Henckel, Io. Frid. 661
Henninges, Henr. de 742
Heumann 15
Hobbeſius, Thom. 145. 230
Hoddaeus, Conr. 578
Hofmann, Adolph. Fr. 537
Daniel 584
Frider. 624
Hoheiſel, Frid. 378
Hollmann, Sam. Chriſt. 543
Hontan, de la 920
Hoockius, Rob. 659
Hoſſius, Fr. Guil. 701
Hotomannus, Franc. 792. 797
Houtyn, Abr. 180
Huberus, Vlr. 270
Huddenius 350
Huetius, Petr. Dan. 277. 249
Hugenius, Chriſtian. 249
Hummel, Io. 629

I.

Iacchaeus 226
Ianaus 851
Iellis, Iarig. 697
Ienichius, Gottlob. Frid. 697
Ioan. Andr. Eudaemon 801
Iordanus, Carl Steph. 15. 799

K.

Kaempfer, Engelb. 814. 907
Kahlius 441, 644
Kaſia 819
Kaſſo 858
Keckermann, Barthol. 583
Keil, Io. 643
Keplerus, Io. 632
Kircherus, Athanaſ. 616. 661.
Klauſing, Henr. 470
Klingerus, Gottfr. 772
Knorr, Chriſtian 347
Kobotus 909
Kortholt, Sebaſt. 336
Chriſtian. 387
Koſſoboſati 909
Kragius, Andr. 580
Kufaeler, Abr. 701
Kuhnius, Io. 339
Kulpiſius, Io. Georg. 743

L.

Lambecius, Petr. 352
Lamius, Franc. 427
Laney, Beniam. 162
Lange, Ioachim 384. 427
Carl. Nic. 661
Languet, Hub. 797
Lau, Theod. Lud. 702
Leenhof, Frid. van 697
Leewenhoeck, Anton. a 657
Leibnizius, Godofr. Guil. 154. 202. 335 ſeq.
Iuſt. Iacob. 343
Leydekker, Melchior. 261. 265. 270
Li Lao Kiu 858. 869
Liperſein, Io. 658
Lipſius, Iuſt. 793
Lipſtorpius. Dan. 272
Liſter, Mart. 660
Locke, Io. 602
Loeſcherus, Valent. 397
Loewenhoeck, Anton. 657
Longobardus 890
Lucas 697
Ludouici, Carl. Gunther. 337
Leyſerus, Io. 768
Polycarpus 339

M.

Mao-Kiaye 822
Machiauellus, Nic. 784
Madratius, Chriſtoph. 87
Mainardinus, Marſilius 795
Mallebranche, Nic. 280. 391. 588
Mansvelt, Regner. a 178. 587. 692
Mareſius, Sam. 261
Mariana, Io. 799
Marta, Iac. Ant. 111
Martini, Cornel. 578. 579. 582
Iacobus 582
Marius, Simon. 636
Maſius, Hect. Gottfr. 460. 802
Maſtricht, Petr. van 265. 270
Mayer, Io. Ad. 470
Io. Frid. 471
Maierus, Ludou. 267. 690. 697
Melanchthon, Philip. 7. 583
Memcius 870
Menandrino, Marſil. de 795
Menckenius, Otto 352
Menzer, Balth. 768
Meriana, Maria Sib. 660
Merſennus, Marin 149. 207. 230. 242
Meſmes, Laurent. de 282
Metius, Iac. 658
Meuius, Dau. 749
Milton, Io. 802
Minorelli 847
Miron 593
Mokuren 910
Molinaeus, Ludou. 225
Mommor, Hubert. 279
Mommort, Petr. Rem. 645
Montagne, Mich. 722
Montagnol 593
Mooſi 917
Mornaeus, Phil. 797

Morteira

Morteira 684
Morus, Henr. 178. 276
Müller, Io. 626
- - Io. Frid. 378
- - Godofr. Polyc. 541
Mydorge, Claud. 207. 228

N.

Naudaeus, Gabr. 63. 119. 778
Nequiron
Neufville, Gerard. 261
Newtonus, Iſ. 277. 379. 391
Nicephorus, Hermann. 579
Niceron 201
Nicolius, Petr. 587
Nien 851
Niewentyt, Bernard. 357
Noel, Franc. 848
Norris, Io. 701
Notholdus, Ant. 579

O.

Oliuekranzius, Io. Paulin. 743
Orchardus 716
Orobius, Iſaac. 692
Oſiander, Io. Adam. 178. 742
Oſſatus, Arn. 614

P.

Paliſſus, Bernard. 615
Parcker, Sam. 78. 178. 275
Paſcal, Blaſius 221
- - - Stephanus 221
Pecquetus, Io. 656
Peireſcius, Nicol. 120. 736
Pell, Io. 720
Pelliſſonius, Paulus 354
Pemberton, Henr. 644
Pena, Io. 550
Pereira, Gomeſius 209
Perionius, Io. 557
Petermannus, Io. Andreas 272. 273. 457
Petit 221
Peurbach, Georg. 626
Peyer, Io. Conr. 660
Pfaffius, Matth. Chriſtoph. 389. 397
Pfaffradius, Caſp. 578. 584
Pfannerus, Tob. 776
Pfeifferus, Aug. 458
Picotius 240
Piſo, Homobonus 656
Placcius, Vincent. 729
Planerus, Io. Andreas 706
Plempius, Cornel. Giſ. 221
Porrius, Brand. 66
Poſtellus, Guil. 18
Pufendorfius, Sam. 749

R.

Raey, Io. de 231. 263
Ramus, Petr. 548
Rappoltus, Frid. 339
Rauhaultius, Iac. 278
Rawley, Guilielm. 90
Ray, Io. 660
Raynoldus, Guil. 798
Regis, Petr. Sylvan. 180. 266. 278. 281. 587
Regius, Henr. 223
Regnerus, Cyprian. 223
Reineccius, Iac. 578
Renerius. Henr. 218
Renieri, Vinc. 637
Rennemannus. Henning. 578
Reuius, Iacob. 240
Reyher, Sam. 352
Rhedus, Thom. 578
Rhegenius, Mich. 273. 467
Rheticus, Georg. Ioach. 628
Riccius, Oſtilius 635
- - Matthaeus 874
Richter, Georg. Frid. 397. 537
Riuetus, Andr. 226
Roberual, Aegid. Perſona de 220
Roëllius, Herm. Alex. 262. 270
Rogerus, Abraham. 827
Rohaltus, Iac. 278
Rooſi 858. 909
Roſſaeus, Guil. 798
Rudbeck, Olaus 657
Rudigerus, Io. Andr. 521. 533
Rudolphi, Io. Rud. 542
Rumph, Georg. Ehrh. 660

S.

Salamonius, Marius 795
Saldenus, Io. 158. 747
Salmaſius, Claud. 226
Sanctarellus, Ant. 800
Sarpius, Paul. 656
Scaliger, Iul. Caeſ. 87
- - Ioſeph. 581
Scargil, Daniel 161
Schall, Io. Adam 874
Scharrock, Robert. 178. 179
Scheiner, Chriſtoph. 636
Schelhammer, Günth. Chriſt. 352
Scherbius, Phil. 579
Scherzer, Io. Adam. 339. 768
Scheuchzer, Io. Iac. 624. 661
Schloſſer, Fridr. Phil. 378
Schoockius, Mart. 234
Schottanus, Bernard. 226
- - Ioannes 226
Schottenius, Franciſc. 178
Schottus, Gaſp. 659
Schramm, Io. Maurit. 670
Schurmannia, A. Mar. 223
Schurzfleiſch, Sam. 741
Schwarzius, Ioſ. 763. 775
Schwelingius, Io. Eberh. 272
Scioppius, Gaſpar 13
Scotus, Reginald 716
Scribanius, Carol. 800
Scribonius, Adam 577
Scuderia, Magdalena 383
Scultetus, Abrah. 723. 727
Seckendorf, Veit. Ludov. 774
Seldenus, Io. 748
Senguerdus, Franciſc. 225
Sennertus, Andreas 618
- - Daniel 618

I. INDEX PERSONARVM ET NOMINVM.

Senninus, Araria 817
Septalius, Ludou. 659
Schaftesbury 604
Sharrock, Robert. 178
Siaka 816
Sidney, Philip. 26
Siluius, Franc. 221
Sinali-tachiven 873
Siſen 918
Sluterus, Seuerin. 578. 768
Snellius, Rudolph. 580
Sophia, Charl. reg. Bor. 382
Sorberius, Sam. 234
Spanheim. Frider. 265. 270
Speethius, Petr. 701
Sperlette, Io. 273
Sperlingius, Io. 619. 709
Spinoza, Bened. de 267. 682
Sponius, Carol. 86
Stahlius, Georg. Erneſt. 426
Steele, Rich. 156
Steno, Nicol. 657
Stephanus, Robert. 90
Stillingfleet, Eduard. 608
Strimeſius, Sam. 774
Sturmius, Io. Chriſt. 273. 339
- - Io. 577
Swammerdam 660
Sylvius, Henric. 673
Syn-Mu 909
Syrbius, Io. Iac. 541

T.

Ta-civen 890
Talaeus, Audom. 576
Tamo 822
Tardella, Mich. Angel. 285
Teleſius, Bernard. 111. 614
Tepelius, Io. 201
Tertre du 593
Textor, Io. Wolfgang 749
Thomas Anglus 274
Thomaſius, Chriſt. 272. 447
- - Godofred. 448
- - Iacobus 338. 448
Thummigius, Lud. Phil. 367
Titius, G. Gerard. 588. 775
Tolandus, Io. 15. 702. 803
Torricelli Euangeliſta 659
Tourneminius, Io. 366
Treutlerus, Hieron. 578
Triglandius, Iac. 240
Tſchirnhauſen, Ehrenfried Walther de 598. 659

V.

Vaillant, Seb. 660
Valentini, Mich. Bern. 660
Valerianus, Magnus 659
Vaninus, Iul. Caeſ. 670
Velthemius, Valentin. 769
Velthuyſen, Lamb. 180. 692
Verbieſt, Ferdin. 874
Verſe, Albert. de 692
Verulamius, Fr. Baco de 90. 147. 584
Veſalius, Andreas 67
Vienna, Realis de 339. 467
Villebreſſieux 219
Vincentio, Gregor. de S. 638
Virgilius, Marcellus 784
Vitriarius, Io. Reinh. 743
Voetius, Gisbert. 224. 265
Vogelſang, Reiner. 265
Voltaerius, Arouet. 391. 441. 643
Vries, Gerard. 270
Vrſinus, Zach. 581
Vuen-Vua 893

W.

Wachter, Io. Georg. 706
Wagner, Gabr. 273. 467
Walch, Io. Georg. 545
Walliſius, Io. 178. 380
Walther, Io. Godofr. 384
Wardus, Sethus 156. 178
Wayen, Io. van de 267. 270. 713
Weber, Imman. 362
Weigelius, Erhard. 340
Weſenbeccius, Matth. 581
Whiſton, Guilielm. 643
Whitgift, Io. 91
Willougbeius, Fr. 660
Winckler, Bened. 739
Winſtrupius, Petr. 764
Wirmarſius, Henr. 701
Witſius, Herm. 270
Wittichius, Chriſt. 260. 706
- - Iac. 706
Wolsgryk, Aardus 701
Wolfius, Chriſtian. 272. 384. 392. 543
Wolzogen, Ludou. 267
Wood, Ant. 145
Wormius, Olaus 661

X.

Xauerius, Franc. 907
Xekia 814
Xin-num 856
Xinung 851
Xun 857

Y.

Yao 857
Yu 857

Z.

Zaſius, Vlricus 576
Zentgrav, Io. Ioach. 749. 774
Ziegenbalg, Barthol. 827
Zieglerus Caſp. 741
Zimmermann, Io. Iacob. 629
Zingis, Chanus 811
Zucchius, Nicol. 616

II. INDEX

II. INDEX
RERVM ET MATERIARVM.

A.

Accidens, quid ex Campanellae ſententia 128. 133. ex Hobbeſii ſententia quid 184

Actio, ex mente Campanellae quid 129. animae quaenam 325. voluntaria, Thomaſii de illa ſententiae 513. extreme bonae quae 515

Actus, qualis neceſſarius ex Hobbeſii ſententia 185

Admiratio prima omnium paſſionum videtur Carteſio 328. eius cauſa ſolo eſt in cerebro 327

Aer, quomodo ſol illum faciat 132. non eſt elementum 134. ſentit 138. eſt ſpiritus communis 140. ſecundum Carteſium quid 320. calidus et frigidus vnde ex Sinenſium mente, 892. in octo partes diuiditur 893

Aeternitas Dei aliquid maius inuoluit quam durationem 444

Affectus, quid ex Hobbeſii ſententia 187. vnde eorum nomina 192. vnde in nobis excitentur 426. vbinam ſint 502. Thomaſii de illis placita 502. primarii quinam 511

Alchemiſta, in eorum ſocietatem recipitur Leibnitius 343

Alicubi Thomaſii de illo ſententia 484

Alſtedius, eius encyclopaediam magni aeſtimat Leibnitius et emendare ſtudet 345

Amare, ex mente Leibnitii quid 444

Amida, ex Xekiae mente quis 818. doctrina de illo inter Iaponenſes 914

Amor, Thomaſii de illo placita 500

Amplitudo ſecundum Thomaſium quid 484

Analytici de eclecticis quinam ita dicendi 11

Anatomia, illi operam impendit Carteſius 218

Anima, quanam ratione ad aliud ſortiendum diſponatur 44. habet naturam atomam 46. homo duas habet 50. an eius mortalitatem ſtatuerit Cardanus 78. quid ſit ex mente Campanellae 137. 138. 139. eius cum corpore vnio ex mente Carteſii 304. ſedes eius praecipua in cerebro ſecundum Carteſium 321. ope neruorum ſentit 323. de eius paſſionibus dogmata Carteſii 323

Anima, actiones et paſſiones eius quaenam 325. vbinam functiones eius maxime exerceantur 325. et corpus quomodo agant inuicem ex Carteſii mente 325. quomodo cuius rei recordetur ſecundum Carteſium 326. quomodo aliquid imaginetur ibid. vna homini ineſt ibid. rationalis quid ex mente Leibnitii 408. qua ratione totum vniuerſum repraeſentet 417. quomodo mutet corpus ſecundum Leibnitium 418. Leibnitii de earum praeexiſtentia ſententia 419. eius cum corpore vnio ſecundum Leibnitium 422. in corpore organico ſemper exiterunt 430. eius et ſpiritus differentia ſecundum Leibnitium quae 430. non operatur in corpus 442. Thomaſii de illa doctrinae virtutis ibid. materialitatem eius quinam affirmauerint 707. earum migratio apud Tartaros 811. Xekiae de illis placita 818. Bramanarum de illis placita 840. vbinam illorum felicitas poſt mortem quaerenda 841. mundi quae ſit ex Campanellae mente 139. Iaponenſium de illa ſententia 917

Animal, imperfectiora ex putridis generari Cardanus ſtatuit 83. quomodo ſol illa faciat 132. 135. quidnam illud conſtituat ſecundum Leibnitium 417. praeexſtitit 419.

419. in totum deſtrui nequit 419. ſpermatica a quonam detecta 657

Antlia pneumatica, quis inuenit illam 659

Anxietas, vnde oriatur 193

Appetitus hominis, quid ex mente Hobbeſii 191. ex mente Leibnitii quidnam ita appellandum 406

Aqua, quomodo ſol illam faciat 132. non eſt elementum 134. dulces, vnde gignantur 134. quot particularum ſpecies in illa reperiantur ex Carteſii mente 320. eſt materia a ſpiritu pulſa 490

Argumentatio ex Campanellae mente quid 130

Argumentum quotuplex 130

Ariſtocratia non tam conueniens ciuitati quam monarchia 197

Ariſtoteles contemnitur a Bruno 19. Campanellae iudicium de illo 123

Arithmetica, quare eius ſtudium tanquam inutile reiecerit Carteſius 213. machinam ad illam facilitandam inuen[illegible] Leibnitius 350. binaria a Leibnitio inuenta 358

Ars, Lulliſticam Wittebergae docuiſſe Brunum veriſimile eſt 22

Aſtrologia, nimis deditus illi fuit Cardanus 74. et Campanella 121. mago optimo eſt neceſſaria 142

Atheus, an ex Scioppii epiſtola Brunus ſit iudicandus 13. an fuerit 55. an fuerit Cardanus 77. an Campanella 124. an Hobbeſius 173. an eorum fautor Carteſius 333. an Vaninnus 680. an Montanus 727. Spinoza 690. 693. an Machiauellus 790. an Indorum philoſophi 872. an Confucius 864. an Foe 872. an Sinenſes ex ſecta literatorum 873. an veteres Sinenſes 883. an Hontanus 920

Atomi, eorum naturam ante Gaſſendum Brunus deſcripſit 32. qualis Bruni de illis fuerit ſententia 37. praeter illos nihil ſimpliciter plenum 46. eorum nulla ſpecies eſt corruptibilis ibid. ex illis ſolis elementa non conſtant 49. indiuiſibiles non exiſtunt ex Carteſii ſententia 307

Attractio ex Newtoni mente quid 651. pro qualitate occulta habetur 653. defenditur 654

Auadontas quinam 833

Auctoritas ex Thomaſii mente vnde 519

Auerſio in homine quid 191

Auguſtinus an in opinione beſtias eſſe machinas Carteſio praeiuerit 209

Autodidactus in plerisque eſt Hobbeſius 164. an Ramus fuerit 549

Axioma in Rami dialectica quid 572

B.

Barometron, quis inuenerit 650

Beati, an eorum numerus ſit paruus 437. eorum ſedes ex Xekiae mente 818

Bekker, Balthaſar, vita eius 712. philoſophiam Carteſianam contra iniquas criminationes defendit 712. Mareſii et Altingii diſſidiis implicatur 713. explicatio eius Catechiſmi Heidelbergenſis auctoritate publica proſcribitur 713. Carteſianorum et Cocceianorum partes iuuat 714. liber eius mundus faſcinatus 714. ſyſtemati cauſarum occaſionalium accedit 715. vnde hypotheſin ſuam hauſerit 716. liber eius magno cum applauſu legitur 717. turbae illi inde a ſenatu eccleſiaſtico enatae 718. aduerſarii eius 719. vni tantum reſpondet 720. aſſeclae eius ibid. ad palinodiam canendam cogitur 721. non vero cedit, ſed in ſententia perſtitit vſque ad mortem ibid. an omnem diabolum negauerit 721

Bellum vniuſcuiusque contra omnes quam diu ſit conditio hominis 194

Beſtia, quare ex Hobbeſii ſententia voluntate praedita 192

Bodinus, Io. vita eius 779. an parentibus Crypto-Iudaeis natus ibid. in ſodalitio Carmelitarum puer fere religionem eſt profeſſus 779. munera eius publica ibid. Iudaicae incredulitate addictus putatur 780. inter Naturaliſtas numeratur ibid. magiae habetur ſuſpectus ibid. plagii reus eſt 781. libri eius de republica 781

Bonum nihil eſt ſimpliciter 45. aliter ſimpliciter aliter ad ſpeciem humanum contractum definiendum ibid. verum dicitur

vnum

vnum immixtum 49. noſtrum vnde pendeat ex Carteſii mente 328. quotuplex ex mente Leibnitii 435. ex Thomaſii ſententia quid 498. ſapientum quotuplex 515. eius et mali datur diſcrimen 817
Boyle, Robert. vita eius 622. ad condendam ſcientiarum ſocietatem Londinenſem multum confert ibid. multis ſumptibus in explorandam naturam incumbit 623. non nuda experientia eſt contentus 623. ſyſtemati atomiſtico manus dat ibid. ſcripta eius 623. Grotium de Veritate R. C. arabico idiomate exprimit 624. multum ad medicinam rationalem confert 624
Brahe, Tycho, de vita eius 629. character eius 631. nouo ſyſtemate mundano maxime inclaruit 631
Bramanae ſ. Braminae vnde eorum nomen 828. quinam ſint ibid. ab aliis veſtitu deſtinguuntur 829. vita eorum qualis 829. munus eorum ibid. Therapeutis veterum ſunt ſimiles 829. ſacrum eorum munus 830. eorum ſectae 832
Brunus, Jord. quidnam illum excitauerit, nouam tentare philoſophiam 9. accurata huius viri deeſt hiſtoria 12. quinam de illo quaedam narrauerint 13. an ex Scioppii epiſtola atheus ſit iudicandus 13
Brunus, parentes eius et natales ignorantur 15. animi eius dotes ibid. familiae Dominici nomen adſcribit 16. ſtudia eius ibid. monaſterium relinquit ibid. an Mariae virginitatem negauerit 16. grauibus ab eccleſ. Rom. afficitur iniuriis 17. exulabit e patria 17. biennio Geneuae commorans ibi eiicitur 18. Pariſiis philoſophiae emendationem crepat 18. an munus profeſſorium illi fuerit oblatum ibid. Ariſtotelem contemnit 19. quid de eius itinere Anglico ſentiendum 20. Wittebergae moratur 20. philoſophiam ibi docet 21. quanam de cauſa hanc reliquerit vrbem 21. Artem Lulliſticam ibi docuiſſe eum veriſimile eſt 22. an diabolum laudauerit ibid. an Pragae commoratus ſit 23. apud Helmſtadienſes eſt verſatus 24. ad Francofurtenſes eſt delatus 25. ex Germania illum in Britanniam ſeceſſiſſe conjicitur 25. Venetiis ab inquiſitione prehenditur & carceri includitur 26. ad rogum deducitur 27. an de hoc eius mortis genere dubitandum 28. quanam de cauſa concrematus ſit 29. character ingenii Bruniani 29. veritates quaſdam detexit 31. an Copernicanum mundi ſyſtema ante Copernicum detexerit 32. obſcuritas & confuſio in illius regnat ſcriptis 33. grammaticae regulas ſtudio negligit 34. ſpiritum fouet contradictorium ibid. ſectariam philoſophiam maximo perſequitur odio 35. in mathematicis diſciplinis fuit verſatus 36. qualis generis eius ſit philoſophia 36. ſcripta eius 38. philoſophia eius difficillime delineari poteſt 40. cogitata eius ex libris de immenſo 47. an Spinoziſmo fuerit addictus 52. iudicium de eius philoſophia 54. an fuerit atheus 55. liber eius de beſtia triumphante, quonam tempore compoſitus 61
Brutum, qualis in illis ſenſus, memoria, diſcurſus et intellectus 139. machinas corporeas eſſe putat Carteſius 329. an in hac opinione Auguſtinus praeiuerit Carteſio 209. homo fieri poteſt per transmigrationem 841
Buddeus. Io. Franciſc. parentes eius et educatio, 527. biennii mora ſtadium academicum abſoluit ibid. magiſtri honores capeſſit aliosque in academia Wittebergenſe inſtruit 527. ad academiam Ienenſem ſe confert ibid. ad ſpartam profeſſoris linguae Graecae et latinae Coburgi obeundam vocatur 527. Halam ad capeſſendum munus profeſſoris philoſophiae moralis traducitur 527. Ienae profeſſor theologiae conſtituitur ibid. laudes eius 528. merita eius in philoſophiam 528. methodus illius in philoſophando an noua 530. doctrinae non cohaerentes et ſaepe ſibi contradicentes illi obiiciuntur 532. litibus de philoſophia Wolſiana immiſcetur 532
Budſdoiſtae, qualis ſecta 913

C.

Cabbala an eius beneficio doctus euaſerit Campanella 109. an atheiſmum ex illa hauſerit Spinoza 695
Cadauer, interfectorum vnde ebulliat praeſente homicida 141
Calculus differentialis, an illum inuenerit Leibnitius 380
Calor, quid ſit ex Campanellae ſententia 133. eius actionis effectus quinam 135. ſentit 138. ex Thomaſii ſententia vnde 488. et frigus cauſae generationis ſunt ex mente Sinenſium 892. Sinenſium de illo placita 893
Caluiniani Monarchomachiae incuſantur 801
Campanella, Thomas, fontes hiſtoriae eius 107. epigramma in illum 107 not. natiuitas eius 108. praecocis ingenii adoleſcens Neapolim mittitur 108. ordini S. Dominici nomen dat ibid. carminibus conditis nomen ſibi comparat adoleſcens 108. an Cabbalae beneficio doctus euaſerit 109. mature philoſophiam Peripateticam contemnit 109. quidnam illi occaſionem nouam condendi philoſophiam praebuerit 110. apologiam contra Teleſii oppugnatorem conficit 111. vbinam hunc librum typis commiſerit 112. magna exinde illi enata inuidia ibid. in reformanda philoſophia gnauiter pergit 113. philoſophiam Pythagoricam carmine Lucretiano auſpicatur 113. itinera eius 114. libros in itinere amittit ibid. Romanae eccleſiae promachus quare videri voluerit 114. quare in carcerem coniectus 114. crudeliſſima quaeſtione ſaepius examinatur 116. an perduellionis fuerit reus 117. in carcere detentus philoſophiam nouam docere potuit 118. tandem ex manibus Neapolitanorum liberatur 119
Campanella quare in carcere S. Officii Romae detentus 119. plenae libertati reſtituitur ib. conſpirante Pontifice clam vrbe eſt egreſſus 120. a Peireſcio Aquas Sextias accerſitur 120. Lutetiae regia munificentia excipitur 120. mors eius ibid. eius ingenii character 120. ſimia Cardani vnde dictus 121. ſuperſtitioni fuit deditus 121. ad philoſophiam emendandam ineptus fuit 122. laudes eius & merita 122. in ciuili doctrina maxime eminuit ibid. eius iudicium de Ariſtotele 123. quibusnam mediis ſanctiorem philoſophandi rationem promoueri poſſe putauerit 123. proteſtantes armis vt extinguant Romanae eccleſiae addicti ſuadet 124. atheiſmi accuſatur 124. non illius eſt reus 125. multa ſcripſit 126. philoſophia eius 127. eius dialectica quaenam 127. phyſica eius quaenam 131. tractatio eius de ſenſu rerum 136. eius metaphyſica 142. philoſophia eius moralis quaenam 144
Canadenſes, vnde notitia de eorum philoſophia haurienda 910
Cardanus, Hieronymus, hiſtoriae eius ſcriptores 62. ipſe de vita ſua commentarium ſcripſit ibid. quando natus 63. parentes eius 64. an illegitimo thoro ſit natus ibid. infans peſte laborat 64. pater illum aſtrologiae praecepta & Euclidis libros docet 65. iurisprudentia neglecta inuito patre philoſophiam ſequitur 65. in Ticionenſem academiam ſe confert 66. Saccenſe oppidum ibid. vxorem ducit 66. calamitates illi ex hoc matrimonio enatae 66. libidinoſis cogitationibus cruciatur 67. nimis pauper eſt ibid. medicinam Mediolani publice profitetur 67. oblatos hic honores & munera contemnit ibid. ab Eduardo rege in Scotiam vocatus abiit 67. domum reductus Bononiam abiit 68. carceri includitur 68. in Collegio romano recipitur ibid. deliro ſimilior, quam philoſopho exſpirat 68. an emortualem ſibi annum praedixerit *ibid.* character eius 69. magnus ſui fuit admirator 70. auaritiae nimis fuit deditus 70. ineptus gloriae fuit captator *ibid.* in ebuccinandis vitiis ſuis laudem quaerit 71. greſſus eius et veſtitus 72. aleae amator fuit ibid. miran-

miranda de ſe falſo gloriatur 73. genium ſe habere iactat ib. ſuperſtitioni adhaeret 74. Chriſti fata ex themate eius genethliaco deriuari putat 75. an Chriſti fata aſtris ſubiecerit 76. an fuerit atheus 77. an mortalitatem animae ſtatuerit 78. an magiae ſit ſuſpectus 79. eruditio eius philoſophica 80. quae in dialectica digna inuenerit 81. plura emendare potuiſſet, ſi ſui ſatis fuiſſet conſtans 82. quaenam eius philoſophandi ratio 85. ad philoſophiam reformandam ineptus habetur ib. ſcripta eius et ſtili ratio 86. amici eius et inimici 87. lites eius cum Scaligero 87

Caritas ex mente Leibnitii quid 444

Carteſius Renatus, vnde fontes eius hiſtoriae petendi 200. eius vitae ſcriptores 200. vbinam natus 203. quare natalem occultauerit ib. puer ſedulo in omnia inquirit ib. an praeceptores maximo amore ſit proſecutus eorumque amicitiam vſque ad mortem coluerit 203. ſtudia eius iuuenilia 204. humanitatis ſtudiis non contentus ad ſeueriores ſcientias animum adiicit 205. quonam animo ad philoſophiam acceſſerit ib. ad rationalem et moralem philoſophiam imprimis animum applicat 205. quare communem rationandi methodum reliquerit 206. mathematicas artes deperit 206. collegio relicto literarum quoque ſtudia relinquit 207. Lutetiam mittitur ib. conuiuia et ludos amat 207. viris doctis innoteſcit ib. ad philoſophiam reuocatur 208. militiam eligit 208. non vero philoſophiae et artibus mathematicis renunciauit 208. cum Becmanno amicitiam iniit 208. in ſeceſſu tractatum de muſica ſcribit ib. an ei in opinione beſtias eſſe machinas praeiuerit S. Auguſtinus et Pereira 209. copiis Bauaricis nomen addicit 209. nouum philoſophiae ſyſtema aedificare ſecum conſtituit ib. Deum atque virginem Deiparam rogat, vt viam ad nouam philoſophiam condendam ſibi monſtrent 210. Roſeae crucis ſodales detegere cupit ib. praeiudicia educationis adoleſcentiae omnia exuere ſtudet 210. Vlmae cum viris eruditis ſermones inſtituit 211. ad caeſareanas copias ſe confert ib. variis obſidionibus intereſt 211. caſtra relinquit 211. itinera eius poſt relicta caſtra 212. in patriam rediit ib. Lutetiam proficiſcitur 213

Carteſius, roſeae crucis fraternitati nomen adſcripſiſſe putatur 213. arithmeticae et geometriae ſtudium quare tanquam inutile reiecerit 213. morali doctrinae animum addicit 214. res naturae attente conſiderat ibid. in Britanniam minorem abiit 214. iter eius literarium 214. an Galilaeum Galilaei conuenerit 215. mora eius Pariſienſis 215. ſcepticum ad tempus agit 215. famae onere grauatus omnibus ſe ſubducit 216. detegitur ib. molimina eius philoſophica Lutetiae 216. ſeceſſus eius in Hollandiam 217. tractatus eius de meteoris vnde enatus 217. anatomiae et chemiae operam impendit 218. animi recreandi cauſſa Londinum excurrit ib. primum ſectatorem nanciſcitur ib. dioptricam et tractatum de mundo abſoluit ibid. videri vult ac ſi terrae motum negaret 219. cum amico quopiam in Scaniam proficiſcitur ib. ſcripta ſua ſine nomine edit 220. aduerſarium nanciſcitur Roberuallium ibid. ſeceſſus eius Egmundianus 221. aduerſarios contra nouam ſuam philoſophiam prodeuntes vidit 221. incrementa adoleſcentis eius philoſophiae inter Batauos 222. an Schurmanniam inter ſectatores habuerit 223. controuerſiae Vltraiectinae de eius philoſophia 224. fortuna philoſophiae Carteſianae in Britannia magna et Gallia 227. fruſtra apud Gallos a Voëtio exoſus factus 229. magnificis conditionibus in aulam Gallicam vocatur ib. meditationes philoſophicas quanam fortuna ediderit ibid. Vltraiectini contra illum motus 230. fauentiora eius fata in Gallia 233. lites eius ad annum 1647, 254. lis ab illo intentata Schoockio 236. ſectatores eius Leiden-

ſes 237. Regii defectio valde ſibi diſplicet, 238. ſtudia eius in ſolitudine Egmundiana 239. incrementa philoſophiae ſuae ibid. Regina Chriſtina Sueciae illi fauet 239. Leidenſes contra illum turbae 240. iter eius Gallicum ſecundum ibid. de ſtipendio regio annuo illi ſoluendi proſpicitur 240. literas a Sueciae Regina propria manu ſcriptas accipit 241. tertium eius iter in Galliam 241. cum Gaſſendo reconciliatur ib. fauor Reginae Sueciae erga illum 242. Holmiam proficiſcitur 243. reginam philoſophiam docet ib. mors eius et ſepultura 244. ſepulchralis eius inſcriptio 245. oſſa eius ex Suecia in Galliam transferuntur 246. character eius ex delineatione Baileti 246. laudes eius 248. Peliſſonii de illo teſtimonium 250. Leibnitii de illo teſtimonium ib. quaenam in illo reprehendenda 215. an phyſiologiam ſuam pro fabula Romanenſi habuerit 252. ſectam condere magnopere ſtuduit 253. obſcuritas ei obiicitur 254. plagii ſuſpectus habetur 255. an ab illo liberandus 257. ſcripta eius 259. fata philoſophiae Carteſianae poſt mortem conditoris 259. vid. philoſophia Carteſiana. quomodo ſectatores eius conſiderandi 285. vnde philoſophia eius haurienda 286. Cogitationes eius de methodo inueniendi verum 287. cur inter opera eius nihil appareat, quod ad ethicam referri debeat 289. regulae eius morales 290. Metaphyſica eius de principiis cogitandi 291. an impietatis ſuſpectus habendus 299. eius philoſophemata de rebus naturalibus 304. principia eius de mundo aſpectabili 311. an dogma quod bruta machinae ſint a Peirera petiit 329. Leibnitii de illo eiusque conatibus philoſophicis ſententia 330. deſiderata in eius philoſophia 331. an atheiſmi fautor 333. in multis Bruni vitulo arauit 31

Cauſſa ſine qua non quidnam ex Hobbeſii ſententia 183. integra quae ib. efficiens quae ib. formalis quae 185. ex ignorantia verarum oritur anxietas 193. occaſionalium ſyſtema quis primus ad id delatus 266. explicatur hoc ſyſtema 592

Cerebrum, in illo ſolo eſt cauſſa admirationis 327. ſedes praecipua animae 321

Chemia, quisnam primus eius ſtudium in academiis Proteſtantium introduxerit 618. illi operam impendit Carteſius 218

Chemici, eorum merita in phyſicam reformatam 621

Chronologia, Sinicae nulla prorſus eſt autoritas 852

Circulatio ſanguinis a quonam inuenta 656

Circulus, illi quadratum aequare impoſſibile eſt 46

Circumſtantia, ex Campanellae mente quid 129

Ciuitas, cauſſae, cur homines in illa viuere voluerint ex Hobbii ſententia 196. quidnam ex Hobbii ſententia 197. vnde oriatur ib. illi monarchia conuenientior eſt ariſtocratia vel democratia 197

Ciuitas Dei, ſecundum Leibnitium quid 430

Coelum, ſentit 136. propria virtute mouetur 140

Cogitatio, quid eius nomine intelligamus 295. duo in nobis ſunt modi cogitandi 300. naturam ſubſtantiae cogitantis conſtituere dicitur 302. quid ex mente Thomaſii 492. in toto ſit cerebro 492. falſae et fictae quae 403

Cognitio omnium prima et certiſſima quae ex mente Carteſii 295. quotuplex ſecundum Leibnitium 398. clara quae 399. intuitiua vnde 399

Colores, vnde oriantur ex Cardani ſententia 83. ex Campanellae ſententia 133. quid ad eorum varietatem producendam opus 651

Cometa, quid ſit ex Bruni ſententia 51. quid ex Cardani 83. quibusnam ex rebus fiant ex Campanellae mente 134

Compoſitum, quanam in re cum ſimplicibus conueniat ſecundum Leibnitium 416

Conatus, quid ſit ex Hobbeſii mente 186

Confucius, quinam eius hiſtoriam ſcripſerint 858. nomen eius domeſticum 859. quando

do natus ib. natiuitas eius miraculoſa dicitur 859. adhuc puer grauis et deuotus eſt ib. ſtudia eius 859. munera eius ib. quare magiſtratu ſe abdicauerit ib. Sinam peragrat 859. in regno Sum ſcholam aperit 860. ingens ſuorum diſcipulorum eſt numerus ib. mores eius atque laudes 860. mors eius 861. honores illi poſt mortem praeſtiti 861. an ſtatuae illi poſitae ib. not. an cultus eius ſit religioſus 863. quaenam in illo reprehenſa 863. atheiſmi accuſatur 864. an magnus philoſophus 867. Moshemii de illo iudicium 868
Conſequentia ex Campanellae mente quid 130
Conſcientia ex Hobbeſii ſententia quid 192
Conſilium, quaenam ſupponat 515
Contingentia ex mente Hobbeſii quae 185
Contrarietas ad vnionem incitat mundum 138
Copernicanum ſyſtema inuentum 628. aſtronomis valde placet ib. a romana eccleſia damnatur 628. laudes eius 629
Corpus hodie non eſt quod heri fuit 43. non eſt hominis ſubſtantia ib. vndenam habeat conſtructionem 133. ex Hobbeſii ſententia quid 184. eius extenſio idem eſt quod magnitudo eius 184. contigua quaenam ib. continua quaenam ib. aequalia quae 184. interire aut generari non poteſt 184. duo inter ſe differre quando dicantur 185. eius relatio quid 186. eius natura conſiſtit in extenſione ex mente Carteſii 305. eius cum anima vnio quae ex Carteſii mente 304. viuentis ſemper eſt organicum 417. organicum eſt ſpecies machinae diuinae 417. quodlibet viuum habet entelechiam vnam dominantem 417. in perpetuo eſt fluxu ib. eius cum anima vnio ſecundum Leibnitium 422. omnia conſiſtunt ex materia et ſpiritu 488. eorum diuiſio ſecundum Thomaſium 489. quando per ſe ſubſiſtere dicatur 490. quaenam nobiliora 491. corpus protoplaſti quale fuerit 491. eius natura quid 507. motus eius ſecundum Newtonum 648. omnia lumen emittunt et ſplendent 650. magna calorem ſuum conſeruant diutiſſime 651. vim ſuam actuoſam vnde accipiant 651. quanam re inuicem agant ib. fluida ex particulis duris compoſita videntur 652. eorum mutationes vnde 652
Corrector typographicus fuit Brunus 25
Corruptio ex Sinenſium mente quid 894
Creatiani quinam 709
Creatio ſecundum Thomaſium quid 486
Creaturae, in ſole viuentium quaenam natura 51. opus habent influxu Dei perpetuo 442. quare Deo non coaeternae ſecundum Thomaſium 485. quomodo de illis meditari poſſimus 485. cerebrum mouent ibid. ex nihilo extra Deum factae 485. omnes ſunt extenſae 488. omnes mouentur ib. earum eſſentia quanam in re conſiſtat 486. nulla eſt extra Deum ib.
Cultus demortuorum parentum apud Iapoņenſes qualis 917. an Confucii ſit religioſus 863. idololatricus Tartarorum fundamentum eius 811

D.

Dalai Lama apud Tartaros quisnam 811
Damnati, eorum poenae quam ob cauſam perſeuerent 437
Decorum, primum eius principium quale ſecundum Thomaſium 518
Decretum Dei vnicum eſt atque immutabile 436
Definitio idem eſt ac terminus 128. quid ex Campanellae ſententia 128. quomodo fiant 130. quale diſcrimen ſit inter nominalem et realem ſecundum Leibnitium 400
Democratia, conuenientior eſt ciuitati quam monarchia 197. quanam de cauſſa illam odio ſit proſecutus 151
Demonſtratio, Thomaſii de illa ſententia 494. firma, quae ex Leibnitii mente 400. intellectiua vnde oriatur 131
Deſcriptio quid ex Campanellae ſententia 130

Deſpectus ſecundum Carteſium vnde 327
Deus eſt monas, mente Bruni 42. influit per naturam in rationem ib. eſt monas monadum 44. eſt ſimpliciſſima eſſentia 48. voluntas eius eſt ſuper omnia 48. in eo idem eſt poſſe et eſſe 51. quo ſenſu ſit ſubſtantia 129. Hobbeſii de illo ſententia 175 ſeqq. Carteſii argumentum pro exiſtentia Dei probatur ab aliis, ab aliis autem reiicitur 296. quid de hoc argumento iudicandum 297. Carteſii de Deo placita 298. an eius ſapientiam ex orbe proſcribere annifus ſit Carteſius 300. non eſt cauſſa errorum 300. eſt cauſſa motus vniuerſalis 309. in illo omnia vidimus 401. quaenam in illo ideae 401. Leibnitii de illo placita 412. attributa eius ſecundum Leibnitium vnde deriuanda 432. concurſus eius ad res creatas qualis 433. optimum eligit 436. illius influxu perpetuo opus habent creaturae 442. eius aeternitas et immenſitas ſine creaturis locum non habuiſſent 443. primus conceptus de Deo eſt aſeitas 485. quomodo percipiatur 485. in ſe ipſo eſt et omnes creaturae in ipſo, extra eum autem nihil 485. habet amplitudinem infinitam 486. nihil illum extendit ibid. quomodo de eius eſſentia homines loqui poſſint 491. amor eſt ibid. eſt cauſſa prima omnium rerum mutabilium 499. quomodo illum deſcripſerit Newtonus 649. Spinozae de illo ſententia 694. Perſarum de illo ſententia 808. Sinenſium de illo ſententia 889. Malabaricorum philoſophorum de illo ſententiae 835
Diabolus, an Brunus illum laudauerit 22. an omnem negauerit Balth. Bekker 721. homo fieri poteſt per transmigrationem 841
Dialectica, quaenam digna in illa inuenerit Cardanus 81. ex Campanellae mente quaenam 127. illius reformationis a Ramo ſuſceptae occaſio 566. eius ſumma ſecundum Ramum 575
Dianoea in Rami dialectica quid 572
Dies, fauſtos et infauſtos eſſe credunt Braminae 842
Differentia, quid ex mente Campanellae 128
Dignitas ex Hobbeſii mente quid 193
Diſcurſus, Hobbeſii de illo placita 189
Diſſimilitudo ex Campanellae mente quid 129
Diſtinctio realis quid ex Carteſii ſententia 302. modalis quotuplex 303. rationis quae ibid
Diuiſio ex Campanellae mente quid 129
Dolor et voluptas fontes omnium paſſionum ſunt 136
Dſigokf quid 819
Dubitatio ex Hobbeſii ſententia quid 192. ad quodnam illam reſtringat Carteſius 292. quid de illius dubitatione cenſendum 293
Dubitare de omnibus principio debet philoſophaturus 43
Ductus thoracicus quis illum primus detexerit 656
Duratio, quid ſit ex mente Bruni 45. non eſt aeternitas Dei 444
Durities vniuerſae materiae ſimplicis proprietas haberi poteſt 652

E.

Eccleſia, Romana, cur *philoſophiam eclecticam* non elegerit 7
Eclectici veri quinam ſint 4. hodierni in duas claſſes diuidi poſſunt 11
Effectus quando producetur ex mente Hobbeſii 185
Elementa atomis ſolis non conſtant 49. tria ſtatuit Campanella 133. eorum conditiones quaenam 133. ex mente Carteſii quae 315
Elementa, ex Leibnitii mente quae 403. Eſpagneti de illis placita 617. quot ex Sinenſium ſententia 892. quot ex Bramanarum mente 842
Emanatiuum ſyſtema amplexus eſt Brunus 52. docet Xekia apud Indos 820. Malabarici *philoſophi* receperunt 835

Ens

Ens reuera exiſtens nonniſi vnum eſſe poteſt 49. per quodnam diſtinguatur 128
Entelechia, cuinam id nomen tribuendum 406. quodlibet corpus viuum vnam habet dominantem 417
Enthymema ex Campanellae ſententia quid 130
Error, quodnam omnium principium et fundamentum 45. in ratiocinante quid 191. eorum cauſſa non eſt Deus 300. eorum cauſſae vnde ex Carteſii mente 303
Eſſentia, diuina eſt infinita 48. quidnam ita dicatur 184. ſecundum Thomaſium quid 484
Ethica, eius partitio ex Verulamii mente 91. Rudigeri in ea emendanda ſtudium 540. Sinenſium quae 904. de illa circa extremos annos cogitauit Carteſius 284. Iaponenſis quae 917
Exemplum in Logica quid 130
Exhalationes morales quae ex mente Thomaſii 513
Expoſitio quid 130
Extenſio infinita reducitur neceſſario ad indiuiduum 49. corporis idem eſt quod eius magnitudo 184. naturam corporis conſtituere dicitur 302. quaedam eſt finita et quaedam infinita 484. extenſum eſſe et partes habere differunt 486. omnis motus eſt ibid.

F.

Facultas ex Campanellae mente quid 129
Falſum et verum vbinam ex Hobbeſii ſententia 190
Fanaticiſmus, illius accuſatur Malebranche 592
Fataliſmus, an harmonia praeſtabilita illum introducat 427
Felicitas, quomodo ad illam ſapere debeamus 43. quanam in re conſiſtat 193. 498
Felicitas animae poſt mortem vbinam quaerenda 841. quomodo acquirenda 913
Fides, quaenam ex mente Hobbeſii opinio 188. vnde 192
Figura ex Campanellae mente quid 129. 133
Fines rerum non inueſtigandos eſſe in rebus naturalibus Carteſius docet 298
Finitum potentia quid ex Hobbeſii mente 183
Flamma, quid ex mente Newtoni 651
Fluctuatio animi ſecundum Carteſium vnde 327
Flumina vnde oriantur mente Cardani 83
Foe, cum Xekia idem eſt 871. quaenam in eius natiuitate miranda 871. quomodo ſecta eius ad Sinas delata 872. an atheus ibid.
Foemina, eius et maris differentia vnde 135. an ſemen emittat ibid.
Fohi, quando vixerit 850. primus Sinenſium legislator 852. an philoſophus fuerit 853. quaenam libri eius explicatio 854. Leibnitii huius libri explicatio aliis praeferenda 855. eius ſucceſſorum rationes methodusque philoſophandi 856
Fokekio, qualis liber apud Indos 819
Forma ſubſtantialis nunquam perit 45. ex Campanellae mente quid 129. 133
Frigus, vbinam ſe ſuſtineat ex Campanellae mente 132. quid ſit 133. et calor cauſſae generationis ſunt ſecundum Sinenſes 892. caloris eſſe priuationem ſtatuit Cardanus 83. vnde ex Thomaſii ſententia 488

G.

Galilaeus Galilaeus, ortus eius et educatio 634. arte muſica et pingendi delineandique artificio adoleſcens excellit 635. philoſophiae Ariſtotelicae et arti ſalutari deſtinatur ib. matheſi plus fauet quam medicinae 635. cathedrae mathematicae in academia Piſana praeficitur ib. naturam motus mechanici propius inſpicit ib. a republica Veneta in ſexennium ad Patauinam cathedram conducitur 635. Thermometron inuenit ib. tubos opticos conficit 636. quaenam in coelo eorum ope detegerit ib. haereſeos accuſatur 637. ſententiam ſuam de ſyſtemate mundano retractat 637. longitudines definire laborat

borat 637. ob ſidereas obſeruationes oculorum vſu priuatur ibid. mors eius 637. hodiernae phyſicae parens dicitur 638
Gaſſendus, quaenam de eius nouis inuentis aut Bruno debeant, aut cum illo conſpirent 32
Gaudium, vnde in nobis excitetur ex mente Carteſii 327
Generatio quid 185. non datur perfecta ſecundum Leibnitium 418. eius cauſſae ſecundum Sinenſes quae 892. quid ex Sinenſium mente 894. animalium melius inquiſita 657
Genius, illum ſe habere Cardanus iactat 73
Genus ex mente Campanellae quid 128
Geometria, quare eius ſtudium tanquam inutile reiecerit Carteſius 213
Geulincxius, vita eius 703. ſyſtema eius ethicum quale 704. an inter Spinoziſtas referendus 705
Globuli Carteſiani ſecundi elementi 316
Gnaniguculi quinam 831
Gokurakf quid 818
Grammatica, eius regulas ſtudio et maioris decoris cauſſa negligit Brunus 34
Grauis, vnde eorum deſcenſus ex mente Hobbeſii 187
Grauitas ex Thomaſii ſententia vnde 488. vnde oriatur 50. vnde eius differentia 187
Grotius, Hugo, ſcriptores eius hiſtoriae 730. parentes eius 731. nimia illi adhuc puero pangendi carminis facilitas et artis fingendi praeſtantia ineſt 731. vnde Arminii partibus fauere coeperit 732. quindecim annorum adoleſcens Martianum Capellam notis illuſtratum ſuis edit 732. munera eius publica ib. controuerſia eius de mari libero 732 not. partes eius in controuerſiis Arminianis 733. carceribus perpetuis damnatur 734. ſcripta eius in carcere elaborata 734. ab vxore liberatur 735. in Gallia ſedem figit ib. variis afficitur calamitatibus 736. hiſtoria libri eius de iure belli et pacis 736. quidnam in illo potiſſimum egerit 737. inſigni plauſu excipitur 738. regibus ſummisque principibus placuit ib. verſiones eius ib. quaenam Thomaſius in hoc libro reprehenderit 739. commentatores et epitomatores huius operis 740. in patriam reuertitur 743. exilio multatus Hamburgum ſe confert ib. a Suecis legatus in Galliam mittitur 744. in Sueciam ad rationem adminiſtrationis reddendam reuocatur 745. miſſionem a regina petit ibid. mors eius 745. quaenam eius in religione ſententia 746. character eius ibid. quaenam in illo reprehenſa 747
Gundlingius, Nic. Hieron. natiuitas eius 522. a patre inſtruitur ib. ſtudia eius academica et praeceptores 522. ſacro miniſterio ſe deuouit ib. a Thomaſio ad iurisprudentiam excolendam incitatur 523 iuris honores capeſſit et vitae academicae ſe tradit ib. munus profeſſoris philoſophiae extraordinarii illi demandatur et paulo poſt eloquentiae 523. aliis honoribus ornatur ib. mors eius 523. eius ingenii character ib. merita eius de philoſophia 524. via eius ad veritatem 525. hypotheſes Leibnitianae ſaepe illi arriſerunt 526

H.

Harmonia praeſtabilita quid 422. quidnam Leibnitio de illa cogitandi occaſionem praebuerit 423. contradictiones patitur 425. an inimica ſit libertati et fataliſmum introducat 427
Hattemiſtae qualis ſecta 702
Heroes ex mente Thomaſii quinam 512
Hiſtoria naturalis, a quibusnam exculta 660
Hobbeſius, Thomas, fontes hiſtoriae eius literariae 145. ipſe vitae ſuae hiſtoriam verſibus comprehendit ib. natiuitas eius 146. Euripidis Medeam metro latino ex Graeco adhuc puer eleganter conuertit 146. annos natus XIV ad Oxonienſes Muſas ablegatur ib. in familiam comitis Deuoniae tranſit 146. mature ei philo-

philoſophia Peripatetica eſt ſuſpecta viſa 146. quomodo ad philoſophiam eclecticam excitatus 147. Thucydidem in anglicum ſermonem traducit ib. cum Cliftono ad Gallos proficiſcitur anno aetatis quadrageſimo 148. Euclidi operam dat ib. cum comitis Deuoniae filio ad Gallos proficiſcitur 149. cum Gaſſendo amicitiam init 149. et cum Merſenno ibid. ex Gallia in Italiam profectus cum Galilaeo Galilaei amicitiam init 150. ſtudia eius politica ib. quanam de cauſſa democratiam odio ſit perſecutus 151. in Galliam fugit 152. commercium epiſtolicum cum Carteſio inſtituit 153. Carteſius vlteriorem cum illo diſceptationem declinat ib. meditationes eius de ciue vnde enatae 154. controuerſia eius de neceſſitate, libertate, fato cum Bramhallo 154. patriis ſacris valde addictus a Merſenno mutari non poteſt 156. liber eius de natura humana 156. eius Leuiathan 157. vnde hic liber ſuſpectus factus 157. Cromwellianis partibus animum adieciſſe ſuſpicitur 157. regis gratia excidit 158. Pariſiis relictis Londini ſedem eligit ib. totus ſe philoſophiae tradit ib. librum de corpore abſoluit ib. Geometriam vulgat ib. controuerſia inde cum geometris illi enata 159. liber eius de homine ibid. cum rege rurſus in gratiam init 160. opera philoſophica vno faſce comprehenſa in lucem emittit ib. ad iuriſprudentiam Anglicanam et perficiendas artes mathematicas ſe confert 160. principes atque proceres eum ſaepius conueniunt 160. philoſophia eius in academiis magno ſuae famae diſpendio innoteſcere coepit 161. Londino rus concedit ib. Homerum vernaculo carmine ſenex euulgat 162. alii eius libri ib. mors eius ib. character eius 162. temperamentum eius 164. in plerisque autodidactus fuit ib. laudes eius 165. reprehenſiones eius 166. impietatis accuſatur 167. vti et inconſtantiae animi ib. Paedantiſmus illi obiicitur 169. iactantia in illo reprehenditur 170. an profano erga Chriſtianam religionem fuerit animo 170. an fuerit atheus 173. aduerſarii eius 178. ſectatores 179. an Epicureus fuerit 180. philoſophiae eius delineatio 182

Homicida, vnde eo praeſente cadauer ebulliat 141

Homo duas habet animas 50. tres partes habet ib. cur non ſit animal 83. eius mens immortalis eſt et diuina 139. eorum ingenia ſeu propenſiones vnde ex mente Hobbeſii 187. quamdiu eius conditio bellum vniuscuiusque contra omnes ſit 194. eius ius in ſtatu naturali quidnam ex Hobbii ſententia 194. quando beſtiarum inſtar agant 408. quanam re ab animantibus diſtinguantur 408. ex mente Thomaſii quid 492. non ſemper cogitat 493. eius immortalitas ex Sinenſium mente quae 896. omnes vita beata eſſe indignos ſtatuit Xekia 819. quomodo ex eius mente euadant beati ib. per transmigrationem non modo brutum ſed et diabolus euadere poteſt 841

Honeſtum, ex mente Thomaſii quid 515. primum eius principium quale 518

Honor, ex Hobbeſii mente quid 193

Hontanus, an nomen fictum 920. quis fuerit ib. iudicium de eius dialogis cum barbaro Americano 927

Humilitas ſecundum Carteſium vnde 321

Hyperbole, eius vſum in ſcientiis phyſicomathematicis quis primus oſtenderit 638

I.

Iaponenſes, eorum philoſophia, quae 907. origines theologiae eorum 907. vetuſtiſſimi eorum legislatores 908. ſectae apud illos quaenam 910

Idea, proprias nos habemus 601. cuiuscunque rei in Deo eſt 401. ſimplices dantur 411

Identitas indiſcernibilium principium eius quale 403. eſt fundamentum omnium veritatum mathematicarum 441

Iemma O quis 819

Ieſuitae Monarchomachiae ſuſpecti 798. philoſophiam inter Sinas introducunt 874
Ieſus Chriſtus, miracula eius ex themate eius genethliaeo deriuari poſſe putat Cardanus 75. an fata eius aſtris ſubiecerit 76
Ignis ex elementorum numero eximitur a Cardano 83. quid ſit ib. vnde 133. ab illo omnia entia motum habent 138. vnde excitetur ſecundum Carteſium 321. ignis et lux non ſunt confundenda 491. ex mente Newtoni quid 650
Ignorantia ex mente Campanellae quotuplex 131
Imaginatio, Hobbeſii de illa placita 188. fortis vnde 408. ſecundum Thomaſium vnde 493. quid 507
Imago Dei, reliquiae eius quanam in re conſiſtant 438
Immenſitas Dei ſine creaturis locum non habuiſſet 443. aliquid maius inuoluit, quam durationem 444
Immortalitas animae an a Cardano negata 78. hominis ex Sinenſium mente quae 896
Impetus ſecundum Hobbeſium quid 186
Impietas an Carteſius eius ſuſpectus 299. illius accuſatur Hobbeſius 167
Imputare ex Thomaſii mente quid 519
Inane principium et finis omnium rerum eſt 819. ex illo omnia producta et in idem omnia reſoluentur ib. proprietates eius 819
Independentia Dei ſecundum Leibnitium 432
Indeſtructibilitas, eius ſyſtema ex Leibnitii mente 418. quid de hoc ſyſtemate iudicandum 419
Indi, an eorum philoſophia atheiſmo infecta 812. dogmata ſua ex Aegypto acceperunt 824. 830
Indiuiduum proprie dicitur eſſe vbique 45. duo aequalia non comperiuntur 46. vagum quid 128
Inductio ex Campanellae mente quid 130
Induciani quinam 709
Infelicitas ex Thomaſii ſententia vnde 501
Infernum, Xekiae de illo ſententia 819
Infinitum potentia quid ex Hobbeſii mente 184
Ingenium, quinam bonum habere dicantur 192. hominum vnde oriantur 187
Inſania ex Hobbeſii mente quid 192
Inſomnia magni fecit Cardanus 74. vnde 141
Inſtinctus quid ſit ex mente Campanellae 137
Intellectus quid ſit ex Cardani mente 83. hominis quid ex Hobbeſii ſententia 190. actiuus ſecundum Thomaſium quid 490. quid 507. actus eius quid 507. mouetur a voluntate 508. bonum quid iudicat quia voluntas id appetit 509. vbinam agat ib. ſeruit voluntati 510. de quibusnam rebus libere iudicet 510
Iogigueuli quinam 831
Iudicium quinam bonum habere dicantur 192
Iurisconſulti Wittenbergenſes vnde Moraliſtae dicti 742
Iurisprudentia, illam emendare ſtudet Leibnitius 354
Ius naturale ex Hobbii ſententia quid 194. eius regulae ib. ex mente Leibnitii quid 444. ciuile vim acceperit 446. naturae ex mente Leibnitii vnde 444. eius praeceptum ib. ſupremus eius gradus 445. quinam iuris gentium perſonam habeat 446. vnde oriatur 516. duplex eſt ib. naturale ex mente Thomaſii quid 516. quare diuinum ib. principium eius cognoſcendi quidnam 517
Iuſtitia, Hobbii de illa ſententiae 195. quidnam illam conſtituat ſecundum Leibnitium 437. ex mente Leibnitii quid 444
Iuſtum, primum eius principium ſecundum Thomaſium quale 518
Ixin apud Iaponenſes quid 915

K

Keplerus, Io. natiuitas eius et educatio 632. miniſterio eccleſiaſtico ſe deſtinat 632. Graeciam ad occupandam cathedram mathematicam et ethicam euocatur 632. religionis

ligionis cauſſa in Hungariam exul abit ibid. muneri reſtituitur ibid. Tychoni ſocius additur ab imperatore 632. arti ſalutari ſe tradit. ibid. maxima inopia laborat ibid. Lincium euocatur 632. mors eius 633. multa vidit, quibus Carteſius velut nouis inuentis ſuperbire coepit 633. qua in re diſciplinae naturali vtiliſſimam operam praeſtiterit 633. ſidera fecit animata 634
Ki ex mente Sinenſium quid 894. per id omnia producta ſunt 895. 896
Kio qualis liber apud Indos 819. 909

L.

Lamae, apud Tartaros quinam 811
Languor ſecundum Carteſium quid 327
Lapis, quomodo ſol lapides faciat 132. 135
Legislator Sinenſium primus quis 852. vetuſtiſſimi Iaponenſium quinam 908
Leibnitius, Godofr. Guil. nonnulla a Bruno recepit aut aequalia tradidit 32. 417. ſcriptores hiſtoriae eius 335. natiuitas eius 337. diligens eſt in legendo ſcriptores veteres Graecos et Latinos 338. quindecim annos natus albo academiae patriae nomen dat ibid. varii generis ab omnis ſcientiae libros legit 338. hiſtoriam philoſophicam a Iacobo Thomaſio diſcit, 339. praeceptores eius ib. Ienam proficiſcitur 340. ad ſyncretiſmum inter veteres et recentiores philoſophos inclinat 340. de principio indiuidui ſpecimen academicum defendit 341. nondum duodeuiginti annos natus ſummis in philoſophia honoribus ornatur 341. ad iuris diſciplinam ſe conuertit ibid. diſſertationes eius ibid. ſummos in vtroque iure honores petit 342. quare repulſam paſſus ibid. Altorfium proficiſcitur 342. iuris honoribus ornatur et poteſtas legum ſcientiam extra ordinem docendi ei offertur 343. Norimbergam ſe confert et Alchemiſtam ſimulat ibid. in ſocietatem Alchemiſtarum recipitur ibid. Boineburgio commendatur ibid. Moguntino electori traditur 344. noua eius methodus docendae diſcendaeque iurisprudentiae ibid. corporis iuris reconcinnandi rationem explicat 344. Alſtedii encyclopaediam emendare et augere animo concipit 345. labores eius Moguntini 345. inter conſiliarios ſupremi iudicii reuiſorii recipitur 346. in notitiam ducis Brunſuicenſis venit ibid. contra Wiſſowatium ſcribit 346. Hypotheſin phyſicam nouam edit 347. nouam theoriam motus abſtracti delineat 348. cum Spinoza de vitris opticis per literas agit 348. eius iter Gallicum prius ibid. geometriam ſublimiorem addiſcit 349. ad romanam eccleſiam tranſire recuſat 349. iter eius Britannicum prius ibid. alterum iter Gallicum 350. alterum iter Britannicum ibid. conſiliarius aulicus et bibliothecarius a duce Brunſuicenſi conſtituitur 350. machinam arithmeticam inuenit ibid. in ſocietatem ſcientiarum Pariſienſem recipitur ibid. Hanoueram petit 351. nouam phoſphori rationem indicat ibid. tractatus eius de iure ſuprematus 351. imperatori ſeruiendi occaſionem poſt Lambecii mortem captat 352. ſocius ad acta eruditorum Lipſienſia accedit ibid. iter eius ad colligenda documenta Brunſuicenſia 353. domum reuerſus in iurisprudentiam emendandam incumbit 354. cum Pelliſſonio de tolerantia diſputat 354. ſtudium eius in illuſtrando iure publico 355. eius codex iuris gentium diplomaticus 356. ontologiam emendat 356. nouam de viribus ſubſtantiarum ſcientiam meditatur 357. ſpecimen huius ſcientiae edit ibid. hypotheſin de harmonia praeſtabilita cum eruditis communicat 357. conſiliarius iuſtitiae intimus declaratur 357. meditationes eius in Lockium de intellectu humano 358. inuenta eius arithmetica binaria 358. principia dynamica contra obie-

obiectiones Sturmianas confirmat 359. Baylio dubia contra harmoniam praeſtabilitam nectenti reſpondet ibid. ſocietatis ſcientiarum Berolini conſtituendae auctor eſt 359. Dresdae quoque academiam ſcientiarum inſtituere allaborat 360. Theodicaeae opus hortante Regina Boruſſiae ſuſcipit 361. de naturis plaſticis contra Cudworthum diſputat 362. eius de Pufendorfii iure naturae ſententia 362. miſcellanea Berolinenſia edit 363. Theodicaeam prodire iuſſit ibid. Petro Ruſſorum imperatori innoteſcit ibid. conatus eius promouendarum ſcientiarum in aula Viennenſi 364. an Germaniam relinquere et in Gallia ſedes figere conſtituerit 366. Schediaſma de origine Francorum elaborat 366. controuerſia eius cum Tourneminio et Gundlingio et Samuele Clarkio ibid. obitus eius 367. eius character 368. virorum doctorum de illo iudicia 371. eius merita de diſciplinis 373. quidnam in Platone probauerit 375. quidnam in Stoicis probauerit 376. logicam noua luce perfundere eſt conatus 377. merita eius de metaphyſica 378. ingenium eius mere ſyſtematicum fuit ibid. matheſin ſublimiorem multum iuuit 379. an calculum differentialem inuenerit 380. eruditio eius theologica 380. inexhauſta eius eſt diligentia 381. literarum eius commercium cum purpuratis atque illuſtriſſimis foeminis 382. cum viris eruditis 383. quicquid memorabile in legendo ei viſum ſchedulis inſcripſit ibid. quaenam in illo a viris doctis deſiderata et reprehenſa 383. apologia pro Leibnitio a nonnullis ſcripta 3 7. aduerſarii eius 391. ſectatores eius 394. eius Theodicaeae hiſtoria 396. philoſophia eius 397. logicae eius meditationes 398. metaphyſica eius 401. theologia eius naturalis 432. theſes eius Clarkio oppoſitae 441. praecepta eius iuris naturalis 444

euitas vnde oriatur 50. ex Thomaſii ſententia vnde 488

Lex naturalis ex Hobbii ſententia quid 194. eius regulae ibid. ſeq. vbinam obligent 196. earum ſcientia vera et ſola ethica eſt ibid. magis ad conſilia pertinet, quam ad imperia 516. virtus et effectus eius 516. moralis ab origine quae 653

Li apud Sinenſes quid 891. 894. 896

Libertas, illam et neceſſitatem vnum putat Brunus 48. ex Hobbii ſententia quid 194. an illi inimica ſit harmonia praeſtabilita 427. in corruptione humana ſalua manet 438. exemta eſt a neceſſitate et coactione ibid. ei non nocet praediſpoſitio rerum 439. indifferentiae non datur 510

Lingua, latinam ex vſu diſcit Montanus 723. barbaram eius pronunciationem ex academia Pariſienſi eiicere tentat Ramus 559

Lingum apud Bramanos quid 837

Locke, Io. ortus eius atque educatio 603. in Oxonienſem academiam mittitur et Collegio eccleſiae Chriſti adſcribitur 603. cur conſuetudine hominum ingenii feſtiuitate conſpicuorum vti coeperit 603. exercitationes academicas negligit ibid. Carteſii differendi cogitandique claritate capitur 603. arti ſalutari ſe tradit ibid. in Germaniam cum legato ad aulam Brandenburgicam concedit 604. in patriam reuerſus comiti Shafteſburio innoteſcit 604. in eius familiam recipitur ibid. cum Northumbriae comite in Galliam et Italiam proficiſcitur 605. de intellectus humani natura cogitare coepit ibid. albo ſocietatis regio adſcribitur 605. officia eius publica ibid. iter literarium ſuſcipit 605. Amſtelodami ſedem figit 606. opus de intellectu humano perficit, et de tolerantia ſcribit 606. domum redit ibid. munera eius publica ibid. opus de intellectu humano edit 606. in praediis vitam degit 607. collegio delegatorum ad commerciorum res curandas adſcribitur 607. librum de educatione libero-

liberorum et Chriſtianiſmum rationi maxime conformem edit. 607. aduerſarii inde illi enaſcuntur ibid. mors eius 608. laudes eius ibid. liber eius de intellectu humano 609. quaenam in illo deſideranda 611

Locus eſt ſubſtantia prima incorporea 131. non habet contrarium ibid. eſt extra mundum 132. non datur niſi vnus 134. ex mente Hobbeſii quid 184. Carteſii de illo ſententia 307. eſt pars ſpatii 648

Logica, quot partes illius fecerit Verulamius 96. Verulamii de illa ſententia 98. quot partes eius ex mente Campanellae 127. naturalis ex mente Campanellae quid 128. illam noua luce perfundere conatus eſt Leibnitius 377. quis eius finis primarius 492. emendatio in illa a quibusnam tentata 548. aliae eius emendationes 585. Carteſianorum de illa merita 586

Londinum, ad ſocietatem ſcientiarum ibi condendam multum confert Boyle 622

Longitudo, illas definire laborat Galilaeus 637

Lumen, vis eius quaenam ſecundum Carteſium 320. innatum quanam in re conſiſtat 438. in eius naturam accurate inquirit Newtonus 641. vnde eius phaenomena 651. eius radii quid 651. 652. omnia corpora id emittunt 650

Luna, terram illam eſſe ſtatuit Brunus 51. eius lumen non vniuerſum a ſole pendere ſtatuit Cardanus 83. quoties illa defecerit animi deliquium paſſus eſt Verulamius 106. quam magna eius a terra diſtantia 311. cur non modo circa ſolem ſed etiam circa terram gyret 318. lunas circa Iouem quis detexerit 636

Lux, quid ſit ex ſententia Campanellae 132. ſentit 138. ex mente Thomaſii quid 490. lux et ignis non ſunt confundenda 491

M.

Machiauellus, Nicol. vita eius 784. an graecae & latinae linguae fuerit ignarus ib. comoedias veterum imitatur 785. an exigua illi hiſtoriarum notitia 785. perduellionis iudicium incurrit 786. an coniurationi contra familiam Mediceam adhaeſerit 785. mors eius qualis ib. ſcripta eius 787. eius princeps 787. atheiſmi nota inuritur ib. plagii accuſatur 788. an ſcriptum eius ſatyra ſit 789. an atheus fuerit 790. iudicium de illo 790. quinam eius principia oppugnarint 791. ſecta Machiauelliſtica quaenam 793

Magia, an Cardanus eius ſit ſuſpectus 79. an Bodinus 780. quotuplex 141

Magi dantur 50. ex mente Thomaſii quinam 512. optimo neceſſaria eſt aſtrologia 142

Magnanimitas ſecundum Carteſium vnde 327

Magnetes, eius naturam quisnam primus ſcrutauerit 615

Magnum et paruum quomodo intelligendum 186

Malabari, ſcriptores de eorum rebus quinam 826. theologi et philoſophi eorum 828. tribubus diſtinguuntur 828. duae inter illos religionis ſectae 831. philoſophia eorum qualis 833. theologia eorum 834. phyſica eorum 842. doctrina moralis 843

Mallebranche, Nic. parentes eius 589. cur pingi ſe recuſauerit 589. cur ſolitudinis amans ibid. ſtudia eius 589. quonam caſu ad philoſophiam Carteſianam delatus 589. remiſſis ſtudiis omnibus philoſophiae operam dat 590. liber eius de inquirenda veritate vnde exortus 590. cur tam auide a multis receptus hic liber 591. lites inde illi enatae 591. cur inter Carteſianos ſpurios relatus 592. fanaticiſmi et ſpinoziſmi accuſatur 592. opiniones eius plane ſingulares ſunt ibid. quinam calamum in eum acuerint 593. ſectatores eius 593. laudes eius 594. ſumma libri eius de inquirenda veritate ibid.

ibid. iudicium de Mallebranchii hypotheſibus 597
Malum nihil eſt ſimpliciter 45. noſtrum vnde pendeat ex Carteſii mente 328. quotuplex ex mente Leibnitii 435. ſententiae Leibnitii de illo ibid. vnde 438. ex ſententia Thomaſii quid 498. vnde Bramanae illud deriuent 844
Mare vbinam gignatur 134
Maria, an eius virginitatem negauerit Jord. Brunus 16. illam rogat Carteſius, vt viam ad nouam condendam philoſophiam ſibi monſtret 210
Martyrium, eius cauſas non a Deo eſſe ſtatuit Cardanus 84
Materia, ex Bruni mente eſt anima mundi 37. ſemper fluit 43. finita partibus conſtat non infinitis 45. ſubſtantia diuina habetur 50. primam ſtatuit Cardanus 83. illam in medio ſpatii vacui Deus poſuit 132. duae eius extremae diſpoſitiones 133. vniuerſalis quae 138. prima merum nomen eſt 184. partes eius ex natura ſua indiuiſibiles non exiſtunt 307. in toto vniuerſo vna et eadem exiſtit 308. omnis eius varietas pendet a motu 308. non idem eſt cum ſpatio 443. non eſt aeterna nec neceſſaria ibid. Thomaſii de illa placita 487 ſeq. prima ex nihilo a Deo facta eſt, nec poteſt eſſe illi coaeterna 499. quantitas eius ſec. Newtonum quid 646. vis eius inſita quid 647. quid per eius inertiam fiat ibid. varias eius particulas pro ratione ſpatii Deus creare poteſt 653. prima ex mente Sinenſium quae 893. duplex eſt ibid.
Materialiſtae quinam 707
Matheſis, Verulamii de illa ſententia 94
Medicina, ad rationalem promouendam multum confert Boyle 624
Meditatio ex mente Thomaſii quid 508
Melanchthon, Philippus, cauſa fuit, cur tam diu viam eclecticam non elegerint Proteſtantes 11
Membrum, eorum motus vnde 324
Memoria, quid ſit ex mente Campanellae 137. vbinam ponenda 139. ſecundum Thomaſium quid 493
Mens, quid ſit ex Cardani ſententia 84. hominis qualis 139. quando ſtupeat ſecundum Leibnitium 407
Meritum ex mente Thomaſii quid 519
Metalla in perfectiora mutari poſſunt 56. illa in aurum transformari poſſibile eſſe credunt Bramanae 842
Metaphyſica, eius partitio ex Verulamii mente 94. quodnam in illa ſibi ſumſerit demonſtrandum Campanella 143. Leibnitii 401
Metaphyſica Carteſii de principiis cogitandi 291. fata eius recentiora 664
Metempſychoſin ſtatuit Brunus 59. apud Tartaros 811. a Xekia docetur 819
Methodus, illius regula qualis ex mente Thomaſii 495
Metus ſecundum Thomaſium quid 512
Microſcopia quisnam inuenerit 658
Minimum rerum omnium ſubſtantiam conſtituit Brunus 41. omnia ex illo oriuntur, componuntur et in id reſoluuntur ibid. 43. indefinitum eſt 45. diuiſibile non datur 184
Miraculum, quanam de cauſa Deus illa faciat 441. vnde 442. minora dantur ibid.
Modus, quidnam Carteſius per illos intellexerit 302
Monarchia ciuitati conuenientior eſt quam ariſtocratia et democratia 197
Monarchomachi, quid ſint 793. celebriores quinam 795
Monas eſt eſſentia numeri 43. ſimpliciter monadum vna reperta eſt 44. monas monadum Deus eſt ibid. Leibnitii de illis placita 401 ſeqq. an perceptio illis attribuenda 405. an perceptionem monadum a Campanella habuerit Leibnitius 407 not. Leibnitii de illis doctrina cum Bruni ſententiis concordant 417
Montanus, Mich. vita eius 723. latinam linguam vſu diſcit 723. ſibi et ſtudiis ſuis

ſuis viuit 724. tentamina eius moralia ibid. Plutarchum et Senecam diligenter legit et non raro expreſſit 724. laudes eius 725. quaenam in illo reprehenſa 725. an Scepticiſmi reus 726. iudicium de illius tentaminibus 726. an atheiſmus in illis lateat 727. cur non publica cenſura ſint notata 727
Moralia non cadere ſub demonſtrationem, origo huius opinionis 751
Moralis philoſophia Campanellae quaenam 144. illi animum addicit Carteſius 214. gentis Malabaricae 843
Moraliſtae, vnde ICti Wittenbergenſes ita dicti 742
Mores ex Hobbeſii ſententia quidnam 193. ex Thomaſii ſententia 514. opus habent norma ibid.
Mors non pertinet ad corporis ſubſtantiam 43
Mors perfecta non datur 418. ex Sinenſium mente quid 895
Motus, velociſſimus et maxima quies vnum atque idem ſunt 44. quid ſit ex mente Campanellae 134. eius diuiſio, ibid. ex Hobbeſii ſententia quid 184. Carteſii de illo placita 308. membrum vnde 324. eius leges detexit Keplerus 634. cauſſas harum legum Galilaeus explicauit 638. quantitas eius ſecundum Newtonum quid 647. abſolutus quid 648. proprietas eius ibid. leges eius ſecundum Newtonum 648. perpetuo imminuitur 652
Mundus, alius in ſimili ſpatio extra iſtud, in quo hic mundus eſt, exiſtere poteſt, 48. eſt aeternus 49. caret figura 51. duo effecerunt corpora prima 132. ſentit 136. 138. illum ad vnionem incitat contrarietas 138. nullos extenſionis ſuae habet fines 307. Carteſii ſyſtema mundi 312. generatio eius ſecundum Carteſium quae 315. optimum an Deus elegerit fundamentum huius aſſertionis Leibnitianum 415. quo ſenſu ex Leibnitii mente ſumendus 433. controuerſiae de mundo hoc optimo ex Leibnitii ſententia 440. an nouum, hoc dogma ibid. eius aeternitas non tollit illius a Deo dependentiam 443. non ſpectari debet tanquam corpus Dei 653. ex Bramanorum ſententia quomodo creatus 836. quot 839. praeſens omnium deterrimus eſt 840. ex quo ortus eſt ibid. de eius anima Iaponenſium ſententia quo aeternus creditur 917. eius generatio ex Sinenſium mente quae 892
Muſculus, eorum naturam et motum quis indicauerit 657
Muſica, in illa excellit Galilaeus 635

N.

Natalis, diem natalem quare occultauerit Carteſius 203
Natura eſt numerus numerabilis 42. numerus eſt 51. quomodo virtutis proprietates diſtinguat 50. quid ſit ex mente Campanellae 139. ex mente Thomaſii 506. vniuerſa valde ſimplex eſt 652
Naturalis philoſophiae quaenam eius diſtributio ex Verulamii mente 94
Neceſſitas, illam & libertatem vnum putat Brunus 48. ex decreto Dei quae 436. hypothetica a Leibnitio aſſerta an libertatem euertat 439
Neruus, Carteſii de illis placita 222
Newton, Iſaacus, ortus eius 639. artibus mathematicis adhuc puer ſe dedit ibid. quadraturam circuli, hyperbolae etc. quomodo deduxerit 639. methodum excogitat infinitas ſeries inueniendi 640. collegio SS. Trinitatis adſcribitur 640. profeſſor mathematum Cantabrigiae conſtituitur ibid. praeſes ſocietatis ſcientiarum Londinenſis eligitur et Pariſienſis membrum 640. ſuprema rei monetariae cura ei demandatur ibid. Philoſophiam naturalem edit 640. opticae ſcientiae myſteria pandere ſtudet 641. eius theoria colorum 642. oppugnatur ibid. in arte critica et chronologia eſt verſatus 642. mors eius 643.

643. honores illi poſt mortem praeſtiti 643. 644. eius philoſophia in ſectam abit ibid. aduerſarii eius 645. philoſophia eius naturalis 646. an inter metaphyſicos quoque referendus ib. hypotheſes eius phyſicae 650
Nihil, quale ſtatuant Iaponenſes 916
Nireupan apud Indos quidnam 821
Nomen, ſecundum Campanellam quid 130. inſignificantia quaenam ex Hobbii mente 190
Norma, qua vtitur ſapiens erga ſtultos quotuplex 515
Notio, Leibnitii de illis placita 399
Nauatores quinam philoſophorum ita dicti 612
Numerus eſt accidens monadis 43. inter illos et figuras accurata intercedit analogia 50. quid ex mente Hobbii 183. vnde oriatur ſecundum Carteſium 302

O.

Obligatio, externae et internae effectus ſecundum Thomaſium 516. eius oppoſitum quid ibid.
Oculus, quaenam vis ex illis emanet 142
Odor ex mente Campanellae quid 136
Odium in philoſophos ſectarios philoſophiam excitauit eclecticam 9
Omnipotentia Dei ſecundum Leibnitium quid complectatur 432
Omniſcientia Dei ex Leibnitii mente quid 433. ratio eius 441
Ontologia, illam emendat Leibnitius 356
Operatio ſeu actus ex Campanellae ſententia quid 129
Optica, illius myſteria pandere ſtudet Newtonus 641
Optimiſmus quid 415
Oratio ſecundum Hobbeſium quid 187
Ouarium foeminarum a quonam detectum 557
Ouum, ex illo mundum eſſe ortum ſtatuunt Bramanae 840. vti et Sinenſes 900

P.

Pactum, Hobbii de illis ſententia 195
Padalalogum apud Bramanas quid 839
Particula, primigeniae, Newtoni de illis ſententia 652
Paſenda quaenam ſecta 832
Paſſio ex mente Campanellae quid 129. vnde earum nomina ſecundum Hobbeſium 192. ex mente Carteſii quid 323. 325. dogmata Carteſii de paſſionibus animae 323. animi quotuplex ex mente Thomaſii 512. Thomaſii de illis placita 514
Pax, quibus paſſionibus homines ad illam perduci poſſint 194
Peccatum, eius permiſſio quando licita 437. eius propagatio a protoplaſtis quomodo explicanda 438. quomodo eorum remiſſio ex Bramanarum ſententia obtineri poſſit 841
Perceptibilitas ſecundum Thomaſium quid 484
Perceptio, noſtrae, duarum ſunt ſpecierum 325. vnde producantur 326
Pereira, an Carteſio praeiuerit in opinione beſtias eſſe machinas 209
Perſae ſecta fanatica apud illos 808. an illius ſyſtema Spinoziſticum an Cabbaliſticum 809
Perſona ex Hobbii ſententia quae 196
Phantaſia ſecundum Thomaſium quid 507
Phantaſmata vnde et vigilantibus excitentur 186
Philologia, ſtudium eius, ſectariae philoſophiae manus praebuit
Philoſophia, eius munus quanam in re conſiſtat 890
Philoſophia rationalis, de eius reformatione recentiori aetate tentata 544. naturalis de eius emendatione 612. moralis eius conditio recentiori aetate 722. exotica

otica qualis 804. aſiatica in genere conſiderata 807

Philoſophia Carteſiana, primus eius ſectator quis 218. primi eius aduerſarii 221. incrementa eius adoleſcentis apud Batauos 222. controuerſiae Vltraiectinae de illa 224. fortuna eius in Britannia et Gallia 227. ſectatores eius Leidenſes 237. incrementa eius 239. Leidenſes contra illam turbae 240. fata eius poſt mortem conditoris 259. initio laeta ſunt 260. ad demonſtrandam religionis Chriſtianae veritatem adhibetur 261. noua molimina theologorum illi addictorum in Belgio 263. impedimenta ei obiecta 265. Cocceianae lites illi immiſtae 267. decreſcit 271 fata eius in Germania 272. fortuna eius in Belgio Hiſpanico 273. inter Britannos 274. fata eius in Gallia 277. Janſeniſtae ei fuerint addicti 280. in Galliae academiis interdicitur 283. fata eius in Italia 284. quomodo eius ſectatores conſiderandi 285

Philoſophia eclectica, quid deſignet 4. non cum ſyncretiſtica confundenda 5. cur tam ſero ſurrexerit 6. quanam occaſione excitata 8. cauſae illius 9. ſectis caret 10. an in mathematicam et metaphyſicam familiam diuidenda 11. illius addicti in ſyntheticam et analyticam claſſem diuidi poſſunt 11. quomodo illam diſtribuit Verulamius 95. quaenam illius origo ex mente Hobbeſii 147 not. Germaniae induſtria in illa excolenda 335. illius incrementa 728

Philoſophaturus de omnibus principio dubitare debet 43. ad quaenam attendere debeat 303

Philoſophandi methodi duae quaenam 156

Philoſophus ex Sinenſium mente quis 904

Phyſica, eius partitio ex mente Verulamii 94. Campanellae quaenam 131. a quibusnam emendata atque aucta 614. chemicorum de illa merita 621 mathematicorum in illa excolenda diligentia 625. quidnam praecipuum eius officium ſecundum Newtonum 651. Malabarica 842. Rudigeri ſtudium in illa emendanda 537. Sinenſium qualis 900

Phyſiologia, an Carteſius ſuam pro fabula Romanenſi habuerit 252

Plagium, illius reus eſt Bodinus 781. ſuſpectus habetur Carteſius 255. accuſatur Machiauellus 788. an illius reus fuerit Ramus 565

Planetae calorem ad nos demandare nequeunt 133. eorum motus qualis 134. cur non circulos perfectos deſcribant 318. irregularitates motus eorum vnde 653

Planta, quomodo ſol illas faciat 132. 135. illas habere ſenſus Cardanus ſtatuit 83. et Campanella 141

Plato, quidnam in illo probauerit Leibnitius 375

Plenum ſimpliciter nihil eſt praeter atomos 46

Pneumatologia, fata eius recentiora 664. 710

Poena, quisnam illam mereatur 519

Politica, de illa meruit ſchola Ariſtotelis 777. ſcriptores hiſtoriae literariae eius 778. Sinenſium quae 904. Poſſibilitas rei vnde cognoſcatur ſecundum Leibnitium 400

Poſſibile, an id tantum quod actu ſit 434

Potentatus ex mente Leibnitii quid 446

Potentia infinita non eſt, niſi ſit poſſibile infinitum 48. naturalis fruſtrari non debet, ibid. quid ſit ex Hobbeſii mente 192. inuiſibiles quid ſint ſecundum Thomaſium 506

Poteſtas, Hobbii de ſumma ſententia 197

Pſychologia, recentioris fata 706

Praedicamentum, Campanellae de illis placita 129

Praeexiſtentia animarum a Leibnitio aſſumta 419. 429

Praemium, quisnam illud mereatur 519

Praeiudicium, Thomaſii de illis dogmata 495
Praepoſitio ex Campanellae ſententia quid 130
Praeſcientia Dei quonam fundamento nitatur 433. non imponit neceſſitatem 438
Principium, tria ſtatuit Cardanus 83. an duplex ſtatuerint Sinenſes 902. contradictionis quid 408. rationis ſufficientis quid 408. an principium hoc nouum ibid. Leibnitius illud ad confirmandas veritates metaphyſicas primus adhibuit 410. a Clarckio oppugnatur ibid. ſunt veritates indemonſtrabiles 405. primo-primum ſecundum Thomaſium quale 493
Principium totius naturae ex Sinenſium mente quid 891. identitatis indiſcernibilium quale 403. an nouum 404. Iaponenſium de primo ſententia quae 915
Prophetae ex mente Thomaſii quinam 512
Propoſitio categorica quotuplex 130. probabiles quaenam 131
Proprium quid ex Campanellae ſententia 128
Proteſtantes, cur tam diu apud illos philoſophia eclectica caput extollere nequiuerit 7
Protoplaſti, eorum corpus ſine dubio fuit ſpirituale 491. quomodo propagatio peccati ab illis explicanda 438
Prouidentia diuina vnde probetur 499
Prudens ſecundum Thomaſium quis 512
Puſendorf, Samuel, vita eius 750. Weigelius illi emendandae philoſophiae moralis auctor eſt ibid. ſtudium eius iurisprudentiam naturalem emendandi 752. Meurſii miſcellanea Laconica edit 753. elementa iurisprudentiae vniuerſalis edit 754. eruditorum de illis iudicia 754. Heidelbergae profeſſor iuris N. conſtituitur 755. Londinum, in Scania, vocatur ibid. eius Ius naturae et gentium 756. quonam fundamento illud exſtruxerit 757. compendium eius de officio hominis et ciuis 759. Grotio praeferendus eſt ibid. quaenam Thomaſius in illo reprehenderit 760. horrenda ei obiiciuntur crimina 760. 771. hiſtorici eius labores 761. eius ius feciale diuinum cur ſcriptum 761. in baronum ordinem extollitur 761. mors et character eius 762. eius litium de Iure naturae et gentium origines 763. ſeries eius controuerſiarum 766. controuerſia eius cum eruditis in Saxonia 768
Pulchrum ex Hobbeſii ſententia quid 191
Pythagorica philoſophia, illam carmine Lucretiano auſpicatur Campanella 113

Q.

Quadratum circulo aequare impoſſibile eſt 46
Qualitas, differentes ſecundum Sinenſes quot et quae 894
Quantitas ex Campanellae mente quid 129. vnde oriatur ex mente Hobbeſii 186. a ſubſtantia extenſa in re non differt 306. materiae ſec. Newtonum quae 646. motus quid 647
Quies maxima et motus velociſſimus vnum et idem ſunt 44. particulas corporum inter ſe coniungit 311. quies et motus quomodo diſtinguantur ſec. Newtonum 648
Quieſcere quidnam dicatur 184
Quietiſmus ſectae Foenae quinam 820 ſeq. Bramanarum 831

R.

Ramus, Petrus, vitae eius ſcriptores 548. parentes eius 549. quis eius adoleſcentiae ſtatus ibid. an fuerit autodidactus 549. philoſophiam Ariſtotelico ſcholaſticam et matheſin diſcit 550. ad organum Ariſtotelicum examinandum euertendumque ſe accingit 550. inſtitutiones dialecticas et animaduerſiones Ariſtotelicas

ſtotelicas edit 551. motus Pariſienſes ob oppugnatam ab eo logicam Ariſtotelicam 553. mandato regio de dialectica cum aduerſariis ſuis diſputat 554. libri eius proſcribuntur et dialecticas atque philoſophicas ſcholas habere illi interdicitur 556. ſcepticiſmi accuſatur 557. rurſus ei datur poteſtas docendi 558. libros ſuos prohibitos recudi fecit 558. barbaram linguae latinae pronunciationem ex academia eiicere tentat 559. congrauis illi enaſcitur perſecutio 559. in fugam ſe confert ibid. redit 560. peregrinationem literariam inſtituit 560. ſcholas Germanicas inuiſit et quare 561. Heidelbergae a ſtudioſis male tractatur 561. in patriam redit et in laniena Pariſienſi interficitur 562. virtutes eius ingenii et animi 562. quaenam in illo reprehenderint viri docti 564. an plagii fuerit reus 565. Verulamii de illo ſententia 564. Walchii 565. occaſio reformationis dialecticae a Ramo ſuſceptae quaenam 566. eclectici philoſophi nomen iure ſuo ſibi vindicat 568. conſilia eius emendandae dialecticae elenchtica 569. genuinos Ariſtotelis libros eſſe negat 570. ſcopus eius eclecticus 571. ſumma dialecticae eius 571. multa in eius dialectica ex Ariſtotelicis ſeruata, multa addita 573. fontes dialecticae eius 574. iudicia de eius dialectica 574. eius de philoſophia merita 575. fata dialecticae eius poſt autoris obitum 576. aduerſarii eius philoſophiae 581. Ramei mixti et ſyncretiſtae 583

Ratio eſt numerus numerans 42. cur in mentem ſe non facile attollat 43. recta quid ex Hobbeſii ſententia 190. humana eſt praedicatum ſolius intellectus 510. recta quae 511

Ratiocinatio ex mente Thomaſii quid 508

Ratiocinia quibusnam principiis ſint ſuperſtructa 408

Regis, Petr. Sylu. vita eius 281. not.

Regius, Henricus, controuerſiae eius cum Voëtio 224. ſedatae 226. iteratae 231. haereſeos accuſatur ibid. theſibus Voëtii ſcripto reſpondet 232. eius a Carteſio defectio 237

Regulae morales Carteſii 290

Relatio quid ex mente Hobbeſii 186

Religio, quamnam deriſerit Brunus 60. chriſtianam parui aeſtimat Hobbeſius 171. quid ex Hobbeſii ſententia 188. eius ſemen naturale quibusnam in rebus conſiſtat 193. an philoſophicam colant Tartari 810

Reminiſcentia quid ſit ex mente Campanellae 137

Repugnans praedicabile quid 128

Res, earum eſſentia et exiſtentia vnum idemque habetur 131. quibusnam ex cauſſis componantur 132. earum diuerſitas vnde 135. duriſſimae modicum ſentiunt 138. bonae et malae quaenam ex Hobbeſii ſententia 187. nominata quaenam 190. naturalium generatio ſecundum Carteſium quae 315. eius poſſibilitas vnde cognoſcatur 400. earum poſſibilitas in diuina exiſtentia eſt fundata 432. quomodo in agendo ab illo dependeant 433. omnes vna eademque ſunt ſubſtantia ex mente Sinenſium 893. quomodo creatae ex Malabaricorum philoſophorum ſententia 836. earum origines ex mente Sintoiſtarum 912

Reſiſtentia quid ex mente Hobbeſii 186

Roſeae crucis fraternitas, illam detegere cupit Carteſius 210. illi adſcriptus putatur 213

Rudigerus, Andreas, annos iam XIV. natus ſtudiis demum ſe addixit 533. a Thomaſio filiis ſuis praeceptor eligitur ibid. Ienam concedit et ſtudiis theologicis inuigilat ibid. Gerae biennio exacto Lipſiam petit et ad iurisprudentiam ſe confert 533. arti ſalutari ſe tradit 533. diligentia eius in iuuentute erudienda 534. ſcripta eius ibid. totum ſe ſcribendo docendoque abiecta cura clinica tradit 534.

534. eius in emendanda philoſophia ſtudium 535. in logica ibid. variam fortunam habuerunt eius inſtitutiones logicae 536. illi inde enatae controuerſiae 537. ſtudium eius in emendanda phyſica 537. aduerſarii eius inde enati 539. eius in ethica ſtudium 540

S.

Sanctitas circa quaenam verſetur 437
Sapientia ex mente Leibnitii quid 444. quisnam character primarius ad illam ex mente Thomaſii 514
Sapiens ſecundum Thomaſium quis 512. eorum bonum quotuplex 515. ex Braminarum ſententia quisnam 829
Sapor, quid ex Campanellae mente 136
Scaliger, Iul. Caeſ. controuerſiae eius cum Cardano 87
Scepticus, an Carteſius illis annumerandus 293. an Montanus 726. Ramus 557
Schaerwaeck quaenam ſecta 832
Schurmannia, an inter ſectatores Carteſii referenda 223
Scientia, quaenam eius ſedes 131. vnde oriatur ex Hobbeſii mente 187. ſigna eius certa quae 191. ſimplicis intelligentiae quid 413. media quid. ib. ex mente Sinarum quae 891
Scire quid ſit ex Campanellae ſententia 131
Secta literatorum inter Sinenſes 873. Bramanarum quae 832. apud Iaponenſes quaenam 910. inter gentem Malabaricam 831
Seldenus, Io. vita eius 748. eius Ius naturae et gentium ſecundum diſciplinam Hebraeorum 749. Pufendorfii et Thomaſii de illo iudicia 749. magnus doctrinae nationis Anglicanae dictator audit 748
Semen animatum eſt 135
Sennertus, Daniel, primus in Academiis Proteſtantium chemiae introduxit ſtudium 618 an eius phyſica ab Ariſtotelica non multum differat 619. Ariſtotelici in eum inſurgunt 619
Senſationes quo deferantur 136
Senſibilia vera ſunt 46
Senſio, Hobbeſii de illa placita 186. 188. ſecundum Thomaſium quomodo fiat 487. 492
Senſio, ſine illa nihil percipere poteſt intellectus 494. ex illa oriuntur cogitationes ib. corporum praeſentium dicitur ſenſus communis 507
Senſus, quid ſit ex mente Bruni 42. non vllus fallat, fallaturue 46. fundamentum ſcientiae humanae eſt 130. eo duce philoſophandum 131. eius diſtinctio ib. quid ſit ex mente Campanellae 135. 137. 138. illum omnes res habent 136. eſt origo omnium 188. diuerſitates eorum ſecundum Carteſium quae 322. non fallunt 493. communis ſecundum Thomaſium quid 507
Sentire quid ſit ex Campanellae ſententia 131
Sermo, quid ex Hobbeſii ſententia 187
Sidera ſplendentia mundi ſunt 42. eorum influxum ſtatuit Cardanus 84. ea animata fecit Keplerus 634
Similitudo ex Campanellae mente quid 129
Sindoſiuiſtae, qualis ſecta apud Iaponenſes 915
Sintoiſtae, qualis ſecta apud Iaponenſes 911
Sinenſes, ſcriptores de re literaria eorum 846. ſcripta eorum philoſophica quae edita ſunt 848. de eorum philoſophia nihil certi eſt ſtatuendum 850. origines eorum hiſtoriae philoſophicae obſcurae & incertae 850. libri eorum claſſici 857. fata eorum philoſophiae poſt Confucium 869. omnis philoſophia et literatura apud illos ſupprimitur 870. reſtauratur 871. corrumpitur 873. ſecta literatorum ibid. recentior eorum philoſophia 874. philoſophia Europaea inter illos introducta 874. incertitudo et obſcuritas eorum philoſophiae 876. non valde

de magnifice de eorum philoſophiā iudicari poteſt 881. rationalis philoſophiae ignari ſunt 882. metaphyſica eorum 882. an atheiſmi ſit ſuſpecta 883. orthodoxia eorum in doctrina de Deo aſſerta 883. orthodoxe de ſpiritibus praecepiſſe viſi 884. heterodoxia eorum notata 885. Moshemii de eorum theologia ſententia 886. eorum theologia medii aeui 890. iudicium de eorum ſyſtemate 896. cum Stoico conſentit 897. eorum phyſica qualis 900. philoſophia eorum practica quae 902
Societas, eruditae phyſicam doctrinam augentes 661. ad Londinenſem condendam multum confert Boyle 622. ad Berolinenſem Leibnitius 359
Sol, creaturae in illo viuunt ex Bruni ſententia 51. vnde ortus ex Campanellae ſententia 132. quomodo aërem, aquam, lapides, plantas et animalia faciat ibid. mouetur continuo 133. propria luce fulget 312. maculas eius quis detexerit 636. quid ex Newtoni mente 651
Somnia, quid ex mente Hobbeſii 186. Hobbeſii de illis placita 189
Somonacodom idem cum Xekia 814. vid. Xekia
Sonus quid ex mente Campanellae 135
Spatium, quidnam ſit ex Bruni mente 51. quomodo corpora ad ſe trahat 137. quid ſit ex mente Hobbeſii 183. Carteſii de illo ſententia 306. Leibnitii 442. Thomaſii de illo dogmata 484. 490. Newtoni de illo ſententia 648
Species ex mente Campanellae quid 128
Spectra, vnde 51
Spes ex Thomaſii ſententia quid 512
Spinoza, Benedict. de hiſtoriae eius ſcriptores 682. vita eius 683. a Iudaeis ob religionem in iudicium vocatur 684. Graecam et Latinam linguam addiſcit ibid. ad theologiam diſcendam animum applicat 685. in Carteſii opera incidit 683. ex communione Iudaica exit ibid. nulli Chriſtianorum ſectae ſe addicit ib. ſtudiis mathematicis ſe tradit 686. ruri viuit ibid. principia philoſophiae Carteſianae edit 686. an illa ſua fecerit 687. Hagam ſe confert ibid. literarum commercium aluit cum praeſtantiſſimis viris 687. microſcopia et teleſcopia conficit ibid. virtutes eius 687. ſacris Lutheranis interdum adfuit 688. munus profeſſorium Heidelbergae illi oblatum recuſat 689. mors eius ibid. ſcripta eius atheiſmum pandere viſa 690. tractatus eius theologico-politicus 691. an non mature refutatus 691. opera eius poſthuma 692. ſumma impietatis Spinoziſticae 693. an illam ex Cabbala hauſerit 695. a ſectae condendae gloria animum abſtinuit 696. ſectatores eius 697. alii Spinoziſmi ſuſpecti 703
Spinoziſmus, an Brunus illi fuerit addictus 52. an Geulinczius 705. an Mallebrancho 592. an Perſae 809. an Xekia 820
Spiritus, eorum materia a materia corporum nihil prorſus differt 50. quid ſit ex Campanellae mente 138. conſultat diuinum interdum aliquam intelligentiam 139. animales ſecundum Carteſium quid 324. differentia inter illum et animam ſecundum Leibnitium quae 430. ſecundum Thomaſium quid 487. Thomaſii de illo placita ibid. omnem eius operationem in corpus negat Bekkerus 714. Sinenſium de illis placita 884. 895. Bramanarum de illis placita 840
Spontaneum, quomodo a libero differat 510
Statua, an Confucio poſita 861 not.
Stellae, vnde ortae ex Campanellae ſententia 132. fixae propria luce fulgent ex Carteſii mente 312. fixae, quid ex mente Newtoni 651
Stoici, quidnam in illis probauerit Leibnitius 376. cum illis conſentiunt Sinenſes 897

Stulti eruditi ſecundum Thomaſium quinam 514. tres eorum gradus 515
Subſtantia rerum nihil variat 43. vera non eſt compoſitum 43. ex Campanellae mente quid 129. Carteſii de illa placita 301. ſimplices neceſſe dari ſtatuit Leibnitius 402. quomodo illas vocauerit ibid. animae appellari poſſunt 407. ſimplex quaeuis eſt ſpeculum vniuerſi 415. ſimilem hypotheſin ante Leibnitium affirmauit Bouillus ibid. creatae non dantur prorſus materia carentes 443
Supernaturale quid ex mente Leibnitii 443
Superſtitio, illi fuit addictus Cardanus 74. et Campanella 121
Superſtitioſus deterior eſt atheo 500
Suppoſitio quid ex Campanellae ſententia 130
Suprematus ex mente Leibnitii vnde 446
Syllogiſmus, illos reiicit Verulamius 58. ſenſatus quibusnam ex propoſitionibus oriatur 130. ex Campanellae mente quid 130. ex Hobbeſii ſententia quid 190. Rami de illo placita 572
Syncretiſmus, ad philoſophicum primo inclinauit Leibnitius 340
Syſtema cauſſarum occaſionalium quis primus ad id delatus 266. harmoniae praeſtabilitae 422. mundanum Tychonis de Brahe 631. Copernicanum ante Copernicum an detexerit Brunus 32. Copernicanum inuentum 628. Carteſianum 312
Synthetici, quinam eclecticorum ita dicendi 11

T.

Tactus, quando magis exquiſitus 135
Tai-kie, quid ſub hoc nomine intellexerint Sinenſes 899
Talapoin, quinam 816
Tao, qualis ſecta 870
Tartari, an religionem philoſophicam colant 810
Teleſcopia quisnam inuenerit 658
Temperamentum, apud Braminas quot 842
Tempus quidnam ex mente Campanellae 132. poteſt apprehendi ſine motu ibid. incepiſſe non probatur 132. quid ſit ex mente Hobbeſii 183. quid ex Newtoni mente 647
Tenuitas, quid ſit 134
Termini quid ſint ex Campanellae mente 128
Terminus, quid ex Hobbeſii mente 183. parumper obſcuri definiendi 401
Terra, Bruni ſententia de illa 45. motum illius circa ſolem Brunus ſtatuit 51. quid ſit ex Cardani ſententia 84. purae nullus locus competit 134. ſentit 136. qualis a coelo apparitura eſſet 312. quadrata creditur 893. illam inter planetas numerat Carteſius 312. Carteſii de eius geneſi ſententia 318. eſt materia a ſpiritu contracta 490. magnum illam eſſe magnetem primus ſtatuit Gilbertus 615
Theologia naturalis, fata eius recentiora 668. Leibnitii 432. Malabarica 834
Theoremata demonſtrabilia in quibusnam rebus ſint 187
Therapeutae, illis ſimiles ſunt Bramanae 829
Thermometron quis inuenerit 635. 650
Thomaſius, Chriſtianus, vnde hiſtoria eius petenda 447. ortus eius 448. praeceptores eius ibid. quidnam patris diligentiae debuerit 448. prima eius philoſophiae conamina in Grotio legendo 449. qua ratione ad iurisprudentiam delatus ibid. in academiam Francofurto - Viadrinam mittitur 450. iuuentutem inſtitutiones iuris docet *ibid.* contra Pufendorfium ſcribit 450. philoſophiae ſcholaſticae caſtra deſerit 451. Batauos accedit 451. patriae reſtitutus ad forum ſe confert 452. retrahit pedem

dem a fori ſtrepitu et ſcholas iuuentuti aperit ibid. prima eius diſſidia Lipſienſia 453. Alberti theſes refutat et Pufendorfium emendat atque auget 454. introductio eius in philoſophiam aulicam 455. latentes ſub cinere ignes excitant eius dialogi menſtrui 455. turbae inde excitatae 456. quanam ratione compoſitae 457. ſecundi motus illi excitati 457. atheiſmi accuſatur 458. ſe defendit 459. motus eius cum H. G. Maſio 460. partes eius in controuerſiis Pietiſticis 461. noui tumultus ei excitati 462. voluntario exilio Lipſia diſcedit et Halae ſcholas inſtituit 462. ab electore Brandenburgico inter conſiliarios adoptatur 463. litium eius cum Maſio continuatio 463. anſam praebet vt noua Halae erigatur academia 464. aliae eius controuerſiae 465. obitus eius 466. conatus eius in reformanda philoſophia ibid. Antagoniſtae eius contra philoſophiam aulicam 467. eius reſtauratio philoſophiae rationalis 468. emendatio eius philoſophiae moralis 469. controuerſiae illi inde enatae 470. iuriſprudentia naturalis ab illo emendatur 471. rationes, quas in hac emendatione ſecutus 472. character eius 474. laudes 476. quaenam in illo reprehendenda 479. ſatyricam ſcribendi rationem tandem emendauit 481. eius confeſſio doctrinae ſuae 482. logica eius 492. metaphyſicam a pneumatica diſtinxit 496. vnde pneumatologiam ſuam hauſerit 496. ethica eius 498. eius ius N. et G. 504

Totum quid ex mente Hobbeſii 183

Traduciani, quinam 709

Tranquillitas, in illa conſiſtit hominis ſumma felicitas ſecundum Thomaſium 498

Tranſcendens ex mente Campanellae quid 128

Tſchaddi apud Bramanas quid 838

Tſchirnhauſen, merita eius de rationali philoſophia 598. medicina mentis vnde enata 599. eius methodus detegendi incognitas veritates 600. logicam mathematicam exhibuit 601. quaenam in illo deſideranda 602

Tſchiuen apud Bramanas quid 838

V.

Vacuum ſimpliciter cum atomis non ſufficit 43. quare non detur ex Campanellae mente 132. quale detur ex mente Campanellae 137. ex mente Hobbeſii quid 184. non datur 187. 306. 307. ſine ratione ſufficienti ponitur ex mente Leibnitii 441. principium et finem omnium rerum eſſe ſtatuit Xekia 820

Vacca, illas mactare piaculum eſt apud Bramanas 841

Vaninus, Iul. Caeſ. hiſtoria eius vnde petenda 670. quo anno natus 671. mature ad philoſophiam cognoſcendam eſt perductus 671. totus in Auerroiſtarum hypotheſes concedit ibid. in phyſicam potiſſimum incumbit 672. ad theologiam ſe confert et iuriſprudentiae operam nauat 672. qualis eius diſcendi ardor ibid. Cardani ſcriptis delectatur ibid. an Pomponatium habuerit praeceptorem 672. an monachi habitum induerit 673. Germaniam peragrat, in Bohemiam penetrat et in Belgium deſcendit 673. vbique Atheis ſe oppoſuiſſe iactat ib. ad Gallos delatus Lugdunum peruenit ib. inBritanniam delatus per biennium ibi vixit 674. Genuae ſedem figit naturalemque ibi philoſophiam praelegit ibid. in Italia et Gallia diſcurrit et atheiſmi ſuſpectus habetur 674. Toloſanae in carcerem coniicitur et atheiſmi conuictus ad rogum damnatur 675. quid de relatione de eius ſupplicio cenſendum 676. ſcripta eius ex quibus atheiſmi accu-

ſatus 677. quid de eius atheiſmo ſtatuendum 680
Valuulae coli et ieiuni, quis illas detexerit 657
Varietas omnis ex Leibnitii mente vnde 416
Vaſa lymphatica, quis illa primus detexerit 666. lactea quis 657
Veda qualis liber apud Bramanas 830. quotuplex 831 not.
Veneratio, ſecundum Carteſium vnde 327
Ventus ſentit 138
Veritas, quidnam in illa inquirenda attendendum 441. quaenam illi obſint 100. quanam in re conſiſtat ex Hobbeſii ſententia 190. ſecundum Thomaſium quid 493. indemonſtrabiles dantur ib. quomodo inuenienda 495
Verum et falſum vbinam ex Hobbeſii ſententia 190. Carteſii cogitationes de methodo illud inueniendi 287
Verulamius, Franc. Baco de, vnde eius hiſtoria petenda 90. parentes eius 91. adhuc puer Reginae Eliſabethae ob ingenium gratus eſt 91. in academiam Cantabrigenſem mittitur ibid. Ariſtotelicam philoſophiam quare contemſerit 92. iuuenis in comitatu legati ad Gallorum regem mittitur 92. in patriam reuerſus inter aduocatos extraordinarios recipitur ibid. in clientelam comiti Eſſexiae ſe dedit 92. quanam re ingratiſſimum ſe huic maecenati praeſtiterit ibid. in aula Iacobi I. valde gratioſus eſt factus 92. munera eius aulica ibid. corrumpi ſe muneribus patitur 93. in carcerem coniicitur quare 94. liberatur, et omnibus honoribus reſtituitur 94. a negotiis aulicis abſtinet et Muſis viuit 94. nimia premitur paupertate 95. mors eius ibid. character eius et merita ibid. tractatus eius de augmentis ſcientiarum 95. eius noui organi recenſio 97. nulli ſectae inhaeret nec nouam condere cupit 99. ad naturalem philoſophiam animum maxime applicat 101. non tamen a morali abſtinet ibid. quaedam in illo deſiderata 102. an inter occultos Dei aduerſarios numerandus 105. laudes eius ibid. quoties luna defecerit, animi deliquium eſt paſſus 106
Virtus ex Hobbeſii ſententia quid 192. falſae, vnde oriantur 503. quomodo illi ſtudendum ex Sinenſium mente 904. quaenam illi obſtent 905
Vis ex mente Hobbeſii quid 186. impreſſa quid ex Newtoni mente 647. centripeta quid ibid. huius proprietates ibid. inertiae quid 652
Vita vnde oriatur 51. ex mente Thomaſii quid 510. hominis quanam in re conſiſtat ex Sinenſium mente 895. quot eius claſſes 842
Vitium, in quouis homine *vnum regnat* 503
Vnio corporis et animae ſecundum Carteſium quae 304. ſecundum Leibnitium 422
Vnitas, eius natura quae 50. eſt rerum cunctarum eſſentia tota. ibid.
Vniuerſale quale in intellectu diuino et humano 128
Vniuerſalia vnde 302
Vniuerſum, eius magnitudo et duratio eſt inſcrutabilis 187. vnde ſtuat habuiſſe initium 443
Vnum quid dicatur 183
Vocabula ſunt definitiones ſecundum naturam non autem ſecundum nos 130
Voluntas Dei eſt ſuper omnia 48. ipſa eſt neceſſitas ibid. quid ſit ex Cardani mente 83. vnde oriatur ex mente Hobbeſii 187. quare Beſtiae illa ſint praeditae 192. noſtrae quotuplices 325. ſua natura libera eſt 325. bonum ſemper habet pro obiecto 434. ad eius naturam requiritur libertas ib. antecedens et conſequens quid 434. productiua et permiſſiua quid 435. noſtra

ſua ſemper agit ſponte 439. ſine ratione mouente figmentum eſt 442. quibusnam praeiudiciis ſeducatur 501. quidnam ex mente Thomaſii 502. 503. in illa ſunt affectus ibid. Thomaſii de illa placita 508
Voluptas et dolor fontes omnium paſſionum ſunt 136. ex Hobbeſii ſententia vnde 191. corporis voluptati animi contraria eſt 499
Vortices Carteſii ante Carteſium Brunus ſtatuit 32. Carteſii de illis placita 313

X.

Xang-ti, quid per illud intellexerint Sinenſes 885
Xekia idem eſt cum Budda et Somonacodomo 814. quando vixerit 815. vbinam natus ibid. philoſophiam myſticam diſſeminat 815. quinam parentes eius 816. philoſophiam docet annos quadraginta 816. a quonam illam didicerit 817. mors eius ibid. doctrina eius duplex 817. exoterica quaenam ibid. eſoterica quaenam 819. an ſyſtema eius Spinoziſticum 820. diſcipuli eius 822. eius ex Aegypto in Indiam transuectus 823. varia eius nomina 825. eſt Foe 871. quomodo eius ſecta ad Sinenſes delata 872

Z.

Zingis-Chanus an peculiarem apud Tartaros formauerit religionem 811
Zodiacus in quot partes diuiſus ex mente Sinenſium 893
Zoroaſter, an eius ſyſtema apud Perſas hodie adhuc valeat 809

F I N I S

TOMI QVINTI ET VLTIMI.

00059984

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 15 June, 2016